

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

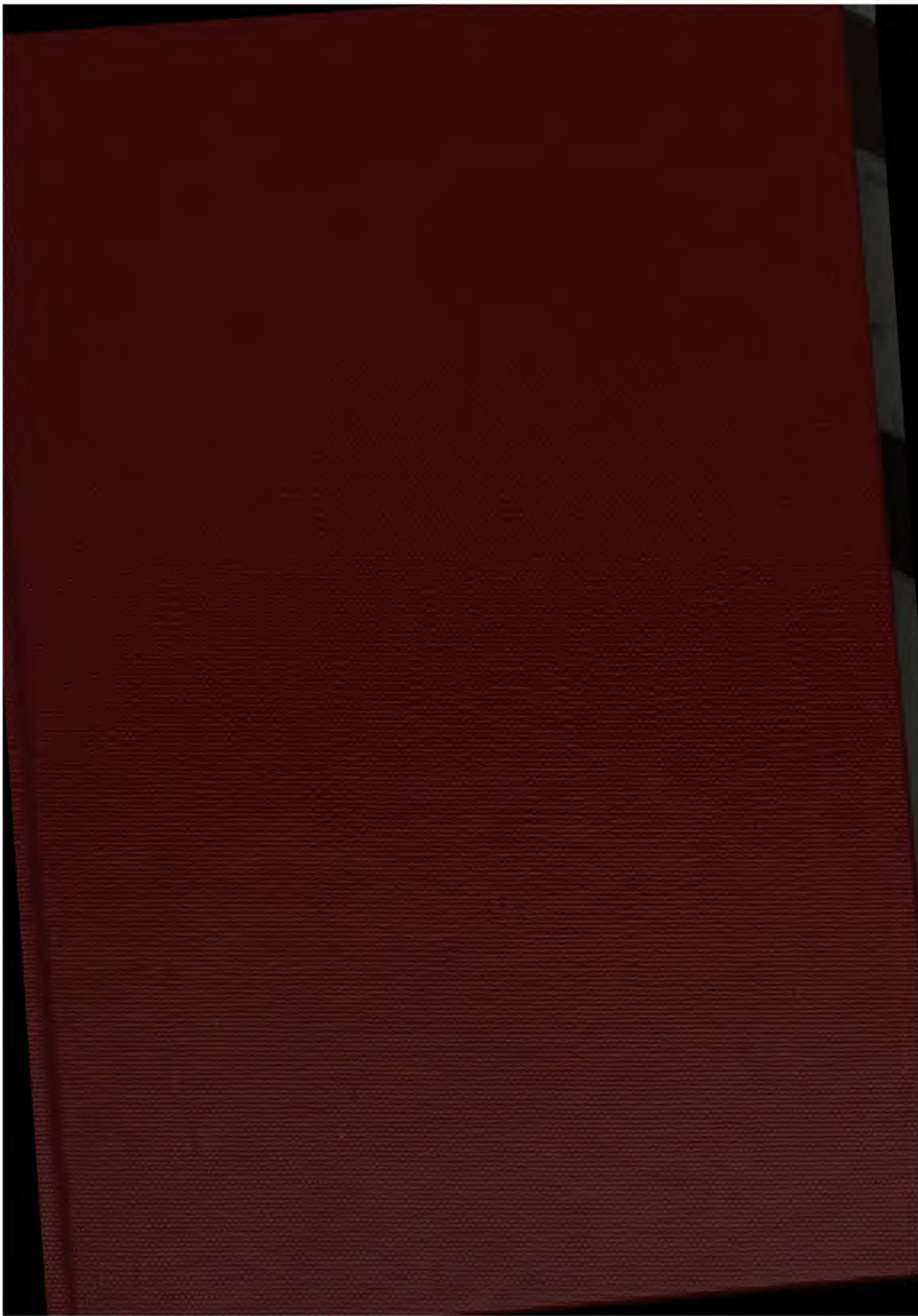
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

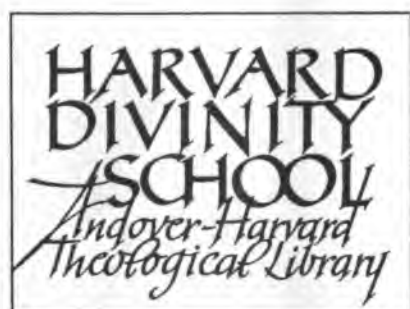
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEHERENT ABSOLUTAS, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, AORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS; ITA UT NON SOLUM
STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE RINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA.
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ cleri universæ.

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORUM.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM;
AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT; GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLE-
CTITUR, ET 10½ VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM AT-
TINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8,
UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO
FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM
CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA AQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO-LATINE VERSAM, TUM QUODQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM ORTIERIT. ISTE CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ,
PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSE QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBIACENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLVI.

MANUEL H PALÆOLOGUS. GEORG. PHIRANTZA. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM.

IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

BR

60

.7738

t. 156

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV. ANNI 1415-1453.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Κ Υ Ρ Ο Υ

ΜΑΝΟΥΗΛ

ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

PIISSIMI ET SAPIENTISSIMI IMPERATORIS

MANUELIS PALÆOLOGI

OPERA OMNIA,

THEOLOGICA, POLEMICA, PANEGYRICA, PÆDAGOGICA.

ACCEDUNT

GEORGII PHRANTZÆ CHRONICON

CUM EJUSDEM ABBREVIATIONE VATICANA;

NEC NON

JOANNIS ANAGNOSTÆ, JOANNIS CANANI, MANUELIS CHRYSOLORÆ

SCRIPTA HISTORICA, EPISTOLÆ.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÉ,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSITATIS

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNI 1413-1453.

ELENCHUS

• AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLVI CONTINENTUR.

MANUEL CHRYSOLORAS.		
<i>Manuelis Chrysoloræ Vita et Scripta, ex Fabricio in Bibliotheca Græca, et Hankio De Script. rerum Byzant. Insunt Chrysoloræ Elogia varia et inscriptiones funereæ.</i>		181
<i>Manuelis Chrysoloræ Epistolæ.</i>	9 23	309
JOANNES CANANUS.		
<i>Historia obsidionis urbis Cpolitaneæ ab Amurate II, anno 1422, die 10 Junii inchoatæ, die 24 Augusti solutæ.</i>	61	585
MANUEL II PALÆOLOGUS.		
<i>Notitia biographica ex Henrici Warton Supplem. ad Cave de script. eccles.</i>	81	575
<i>Notitia bibliographica ex Joan. Alb. Fabricii Bibliotheca Græca.</i>	83	577
MANUELIS PALÆOLOGI OPERA.		
<i>Dialogus cum matresua, sive de nuptiis (titulus et principium, cum epistola Demetrio Cydonio inscripta quæ Dialogo præmittitur).</i>	83	581
<i>Epistola ad Andreæm Asanem περί όνειράτων, de insomniis.</i>	87	581
<i>Oratio Panegyrica περί τής τοῦ βασιλέως ύγιείας.</i>	91	
<i>Oratio in SS. Virginis Deiparæ dormitionem.</i>	91	
<i>Canon deprecatorius in SS. Dominam Deiparam pro præsentibus periculis.</i>	107	788
<i>Dialogi quos cum Persa aliquo habuit, Muterizæ munere fungente in Galatiæ oppido Ancyra. Præmittuntur C. B. Hassii editoris Prolegomena vernaculo sermone scripta.</i>	125 125	
<i>Præfatio ad Theodorum fratrem,</i>	125	
<i>Dialogus primus. De angelis et animabus.</i>	153	
<i>Dialogus II. De cœlo et terra; item de Adami lapsu Christique judicio et Moamethis paradosi.</i>	149	
<i>Laudatio funebris fratris sui Theodori Palæologi Despotæ. Præmittuntur Franc. Combessii Præfatio et Georgii Plethonis Protheoria.</i>		181
<i>Præcepta educationis regiæ ad Joannem filium, ex editione Joannis Leunclavii Basileensi 1578, quæ Francisco Medicæo, Magno Tusciæ Duci inscribitur.</i>		309
<i>Orationes septem ethico-politicæ, ad Joannem filium, ex eadem editione.</i>		585
<i>Preces matutinæ.</i>		565
<i>Capita compunctionis metrica.</i>		575
<i>Anacreonticon in quemdam ignorantem et loquacem.</i>		575
<i>Imago veris in aulæo textili operis phrygii.</i>		577
<i>In persona Tamerlanis, ad Bajazetem in prælio victum allocutio.</i>		579
<i>De fulmine Agareno (Bajazete) in forma psalmi.</i>		581
<i>Epistola ad Manuelem Chrysoloram, ab imperatore scripta cum in aula regis Anglorum Henrici IV versaretur, auxilium emendicans.</i>		581
JOANNES ANAGNOSTA.		
<i>Joannis Anagnostæ Vita et Scripta, ex Hankio De Script. rer. Byzant.</i>		583
<i>Narratio de extremo excidio Thessaloniciæ, anno 450 ab Amurate II expugnata.</i>		788
GEORGIUS PHRANTZA.		
<i>De Vita et Scriptis Georgii Phrantzæ, ex Joan. Alb. Fabricii Bibliotheca Græca.</i>		655
<i>Chronicon majus, ex editione Jacobi Pontani et Francisci Caroli Alteri.</i>		637
<i>Chronicon minus seu abbreviatum, ex edit. card. Angeli Maii.</i>		1025

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΙΕΡΟΣΥΝΕΛΛΗΝ

MANUEL CHRYSOLORAS

NOTITIA

(FABRIC., *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. XI, p. 409.)

Tres, Chrysoloras cognomine, eodem fere tempore fuisse notandum est (ut docet Allatius contra Creyghthonum p. 3 sq.), Manuelem, Demetrium et Joannem. Manuel (a), scriptore Paulo Jovio in elogiis, post septingentos annos [imo diutius, v. Hodium l. c. p. 54] in Italiam Græcas litteras reportavit, et Byzantio emissus a Joanne imperatore, Europæ reges adivit, pereunti Græciæ maturam opem imploraturus; sed Græcia præsentī metu liberata, quod Tamerlanus, terror Orientis, Bajazetum Ottomannum vivum cepisset, in Italia pedem sistit, et Venetiis primum, et mox Florentiæ, Romæque, ac demum vocante Galeatio principe, Ticini Græcarum litterarum ingentibus præmiis studium excitavit, tanta felicitate, ut ex ejus schola summæ laudis ingenia prodierint. Inter quæ fuerunt Leonardus Aretinus, Franciscus Barbarus, Pallas de Noferi, Strozzius Franciscus, Guarinus Veronensis, Philelpus et Poggius. His adde Nicolaum Nicolū, Petrum Paulum Vergerium, Albertum Rubeum, Leonardum Justinianum, Philippum Ugolinum, Ambrosium Camaldulensem, Andream Dominicum Florentinum, Antonium Corbinellum, Jannoctium Manettum, sive, ut eum vocat Leander Albertus, Janettum Manettum. Postremo, cum Constantiæ synodus, ad tollendam pseudo-pontificum controversiam indicta, tanti spectaculi cupidum excivisset, Constantiæ interiit: ibique tumultus est in Prædicatorum monasterio ante aram, cujus legitur hoc epitaphium: *Manuel Chrysoloras miles Constantinopolitanus ex vetusto genere Romanorum. Qui cum Constantino imp. migravit, vir doctissimus, prudentissimus, optimus, qui tempore generalis concilii Constantiensis diem obiit ea existimatione, ut ab omnibus sacerdotio dignus haberetur, die 15 April. Condius est anno 1415.*

*Ille ego (c), qui Latium priscas imitatur artes
Explosis docui sermone ambagibus, et qui
Eloquium magni Demosthenis et Ciceronis
In lucem retuli, Chrysoloras nomine notus,
Hic situs, emoriens peregrina sede quiesco.
Huc me concilii deduxit cura, trium dum
Pontificum ecclesiam vexaret schisma per orbem.
Roma meos genuit majores, me bona tellus
Byzantina tulit, cineres Constantia servat.
Quo mori loco, nil refert. Undique cælum
Pænarumque locus mensura distat eadem.*

(a) Hujus Manuelis Chrysoloræ elogium in Roberti Creyghthoni Præf. ad synodum Florentinam Silvestri Syropuli, qui sect. II, c. 7, Manuelis etiam meminit, licet in Latina versione Michael Chrysoloras exhibeatur. Videndi præterea Isaacus Bullart, *Academ. des sciences*, tom. I, pag. 265. Paulus Freherus theatro virorum doctorum p. 1423 seq. et viri clarissimi, qui historiam concilii Constantiensis tradiderunt, Latine quidem Hermannus ab Hardt Prolegom., p. 10 sq.; et Gallica Jacobus Lefant, lib. II, p. 125. Andreæ Juliani oratio dicta in Chrysoloræ funere et edita ab eodem Lefanto ad calcem Poggianorum, p. 327. Idem denique Hermannus ab Hardt in Memoria Chrysoloræ Byzantini, qui ann. 1590 Græcastudia in Occidente suscitavit primus; et Wesseli Groningensis, *Helmsl.* 1718, 8 (FABR.) De eo multo plures egerunt; scil. Hankius, *De scriptor. rerum Byzantinar.* cap. 37, p. 626 sqq. — Jo. Moller. in *Homonymo-scopia*, sect. 2, cap. 5, § 14, p. 430 sq. Henr. Wharton et Rob. Gerius in Append. ad Cavei *Histor.*

lit. SS. Eccl. vol. II, p. 81, ad ann. 1389. — Humphr. Hodius, *De Græcis illustrib.* lib. I, cap. 2, p. 12-63, qui Jovii narrationem valde castigat emendatque. — Christ. Frid. Bærner, *De doctis hominibus Græcis, litterarum Græc. in Italia instauratoribus*, Lips. 1750, p. 1-35. — Jagemann, in *Geschichte der freyen K. u. Wissenchs. in Italien*, tom. III, part. III, p. 543 sqq., qui præcipue laudat de eo optime agentem Franc. Anton. Zachariam s. Zaccariam in *Bibl. di Storia letter.* tom. III, part. II, p. 410 sqq. — Jac. Brucker. in *Hist. crit. philos.* tom. IV, p. 5 sq. et in Append. sive vol. VI, p. 675 sqq. — Hamberger. in *Zuvel. Nachricht.* tom. IV, p. 649 sqq. et Saxius in *Onom. lit.* part. II, p. 389 sq. ad ann. 1400, ac p. 573, qui alios præterea VV. DD. laudarunt. [Add. infra ad not. (HARL.)]
(b) Conf. Foppii, *Histor. vitæ, etc. Fr. Philelpi*, in *Miscell. Lipsiens.* tom. V, Lips. 1717, 8, p. 323. (HARL.)
(c) Horum versuum auctor Æneas Sylvius.

1421

Notat Jovius, nulla opera præter *Avis grammaticæ regulas* (d) gravioris doctrinæ monumenta reliquisse. Ego ipsius *comparationem veteris et novæ Romæ*, nec non *Epistolas*, alteram ad Joannem Chrysoloram, alteram ad Demetrium Chrysoloram, Græce scriptas elegantissime, editasque a Petro Lambecio in postrema Codini impressione *De antiquitatibus Constantinopolitanis*, Paris. 1665, fol. [rec. inter scriptor. *Byzant. histor.* tom. XVIII, p. 81, ed. Venet.] nec non *Tractatum de processione Spiritus sancti* contra Græcos, brevem, sed satis acutum et solidum legi. Incipit: 'Ῥωμαίοις γράφων ὁ μακάριος Παῦλος ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φησὶν. His adde *Versionem Græcam liturgiæ S. Gregorii papæ*, de qua infra p. 700. (FABR.) Mosque in cod. synod. 302 n. 62, Man. Chrysol. *De processione Spiritus sancti*. Inc. Τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἀναντιρρήτων. V. Matthæi Notit. codd. Gr. Mosq. p. 198. — Idem opus Paris. in bibl. publ. cod. 1300. — Ibid. *Encomium utriusque Romæ*, in codd. 2012, n. 2, et 2968. — *Erotemata* ibid. in codd. 2609, n. 1, passim inter lineas interpretatio Lat. 2610, n. 1, et 2611. — Venet. in bibl. Marcian. cod. 157. *De process. Spirit. sancti*. Cat. codd. Gr. Marc. p. 89. — Ib. in cod. 78, *Missalis Romani orat. Gr. et Ordo Missæ*, sec. ritum Roman. (v. cod. 57 et sq. In Cat. codd. Gr. Marc. p. 26.) redditæ a *Manuele Chrysolora*: de quibus docte pleneque disputat cel. Morell. in *Bibl. ms. Gr. et Latina*, tom. I, p. 59 sqq. — *Erotemata* Oxon. in cod. 1, Barocc. — Sec. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss. Erotemata*, p. 34 D, p. 35 A. *Romæ* in bibl. reginæ Sueciæ in Vaticana, p. 175 E.; in bibl. Barberina, Man. Chrysol. quædam, p. 187 C.; ibid. in cod. Ottobon. — p. 200 A. Ibid. in *Bibl. Patr. S. Basilii*, Chrysoloræ epistola ad Anton. de Ascula, et hujus responsio, p. 493 C. in bibl. Ambros. Mediol. theoremata et grammatica, quater. — *Comparatio veteris et novæ Romæ*, p. 235 D, 256 D, 266 D, 357 et 358 B. Florent. in bibl. Laurent. Medic. — Chrysoloræ *Quæstiones*, p. 769 D. Paris. in bibl. publ. — Ib. p. 55, in cod. Vatic. 1874, bibl. Reg. Sueciæ, Plato *De republica*, Lat. per Man. Chrysoloram, et p. 56, n. 1886. Ibid. Francisci Aleardi, Veronensis, *Translatio laudationis urbis Romæ et CPolis*, auctore Man. Chrysolora ad Galeazium Sforziam (conf. Mabillon. in *Museo Ital.* tom. I, p. 98.); ib. p. 91 B. in bibl. Alex. Petavii, in Vatic. ejusd. ad Constantinum imper. *Laudatio CPolis et Romæ*, interprete Franc. Leon. Veronensi bils. — p. 1323 E. in bibl. Mazar. cod. 157, *De processione Spirit. sancti*. — p. 1326 C. in bibl. de Meuse, Man. Chrysoloras, non adito operis nomine. — Ibid. p. 597 D, Lipsiæ in bibl. Paulina, et p. 917 A. in bibl. publ. Paris. n. 10542, Andreæ Juliani pro Man. Chrysol. Oratio funebris. — Quatuor *Epistolæ* Florentiæ in bibl. Laurent., cod. 20, n. 1, 2, 3 et 6, plut. 6, atque cod. 23 plut. 59. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 159, et in vol. II, p. 544 (V. supra, vol. VI, p. 328 sqq.), et de Palante Strozza, qui in Græcis litteris audiverat Manuelem. V. eundem in *Specimine litterat. Florent.* tom. I, p. 71 sq. — Mich. Apostolli Epp. ad *Manuelem et Joannem Chrysoloras*, Vindob. in cod. 69 n. 6. V. Lambec. VII, p. 249. — Ferrariæ mss. *Epitome-Grammaticæ*, compositæ a Man. Chrysol. et ejusd. *Erotemata*. V. Franc. Anton. Zachariæ, *Iter litterar. per Italiam*, Venet. 1762, 4, p. 157 et 158, n. 9 et 10. (HARL.)

Alius est Joannes Chrysoloras, ad quem exstant Epistolæ Manuelis Chrysoloræ et Nicephori Gregoræ de eclipsibus solaribus: cujus illud est principium: Τὴν μὲν παροιμίαν, ἀεὶ τι Λιβύη, φάσκουσιν. An aliquid scripserit, clam me est. Et forte ille est, cujus meminit Georgius Phranza non sine iude, quamvis addat, eum sententiarum Barlaami, monachi Calabri, sectatorem, a Gregorio Palama fuisse oppressum, lib. 1, cap. 12. *Quod Joanni Chrysoloræ, eadem sentienti, dicendique et disputandi similiter bene perito perinde fecit.* Et supra de Calabro scripserat: *Persuasibilia verba et nugæ Calabri Palomam veluti aranearum telas discussisse.* Etsi, quæ de Joanne dicit Protovestiarus, ad Manuelem referat Jacobus Pontanus. Hic Joannes socer fuit (non Manuel Chrysoloras, ut Vossio et aliis persuasum), Francisci Philelphi viri clarissimi. (Vide *Giornale de letterati d'Italia*, tom. XIV, p. 319 sqq. in Apostoli *Zeni Dissert. Vossianæ*, tom. I, p. 276.) Ad eundem Joannem Epistola Michaelis Apostoli CPoli data, ms. in bibl. Cæsarea. (FABR.) In cod. 69 n. 6. V. Lambec. VII, p. 249, Kollar. Conf. Hodium l. c. pag. 63 sqq. qui postea pag. 50 (per errorem typothetæ) docet, Jo. Chrysoloræ discipulum CPoli et generum fuisse Franc. Philelphum: et Moller. in *Homonymoscopia*, p. 431. (HARL.)

Tertius est Demetrius Chrysoloras, φιλόσοφος, καὶ περὶ τὴν ἀστρονομικὴν ἐπιστήμην, ἄλλως δὲ καὶ φησὶ τοῦ σοφοῦ βασιλέως Μανουὴλ. *Philosophus et astronomicae scientiæ operam navans, alio etiam nomine sapientis imperatoris Manuelis pernecessarius.* Hic interrogatus, an aliquid sciret ex artis peritiis circa futurum, respondit: Ὡς ἐβδόμος Παλαιόλογος μέλλει παύσασιν τὴν μετὰ τῶν Ἀσίων ἔνωσιν, καὶ μέλλει γενέσθαι καὶ πολὺ κακὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς. *Septimum Palæologum initurum concordiam cum Latinis, ei postmodum magnam calamitatem Christianis maxime exitiabilem futuram.* Syropulus sect. 1.1, cap. 8. Hic Demetrius scripsit *Dialogum* (e), in quo colloquuntur Thomas, Nilus, Cydones, Chrysolo-

(d) Conf. quæ notavi volum. VI, p. 484 (FABR.) a. vol. VII, p. 802 sqq. ed. nov. ubi nota a plura de eo ejusque scriptis horumque cod. Laurent. attuli. Jovium quoque jam erroris arguit, et plura Man. Chrysol. scripta recensuit Hodium l. c. p. 19 sqq. Add. supra, vol. IV, p. 665, in primis supra vol. VI, p. 325 sqq. ubi de ejus opp., maxime de illius *Erotematibus* horumque codd. atque edi-

tionibus copiose agitur, et quæ scripsi in *Introd. in Hist. L. Gr. II*, part. 1, p. 545 seq. atque in *suppl. part. II*, p. 62 sq. *Erotemata* eid. add. gr. Argentor. 1506, 8, Paris. 1511 et 1512, 4, ap. Gourmont. (HARL.)

(e) Conf. supra ad Demetrium Cyd. n. 17; et Bandin. l. ibi cit. I, p. 52, animadvertit, Demetrium Chrysoloram in eo dialogo disputare cum

ras, *Adversus Demetrium Cydonium* (f), qui pro Thoma Aquina calamus adversus Nilum Cabasilam strinxerat; incipit: Μέγας μὲν ὁ τῶν ὁμοφύλων καθ' ἡμῶν πλεμος καὶ πολλὸν τῶν ἀλλογενῶν ἰσχυρότερος. Exstat et alter *adversus Latinos dialogus*, cuius titulus: Οὐ δίκαιόν ἐστιν ὁρθοδόξοις ἑτέρων ὁρθοδόξων κατηγορεῖν ἐν οὐδενὶ πράγματι. Incipit: Τί δὲ τὸ κατηγορεῖν, ὦ Θεοδόσιε, καὶ τίνες οἱ τοῦτω χρώμενοι. Item *Tractatus ex libris Nili contra Latinos de processione Spiritus sancti*, qui inscribitur: Κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς ἀφ' ὧν ἐπολέσιν ὁ ἀγιώτατος Νεῖλος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, οὗ καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἐνστάσεις καὶ τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῖς σχήμασιν ἀποδεικνύς ἐν συντόμῳ κατὰ συλλογισμῶν ἑκαστον. Incipit: Ἀρχαῖα δόξα τῇ Ἐκκλησίᾳ (g) Legitur etiam ipsius in *sanctum martyrem Demetrium*. laudatio non inelegans, incipit: Δημήτριος, τὸ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ θαυμαστὸν ὄνομα. [V. supra, vol. X, p. 218. HARL.] Edita etiam est ejusdem *Epistola ad Barlaamum*, episcopum Giracensem, Latina, qua ponens omnia dubia de processione Spiritus sancti petit ab eo scire per quas ipse cogitationes ex opinando, quod ex solo Patre Spiritus sanctus procedit, reversus est ad tenendum, quod etiam ex Filio procedit, fortasse ab eodem Barlaamo Latina facta; mihi enim usquedum Græcam videre non contigit. Epistolæ respondit ipse Barlaamus, et legitur responsio in *Bibliotheca Patrum* editionis Coloniensis. Legitur præterea Demetrii Chrysoloræ alia *ad Antonium Asculanum Epistola* dubitantem, ὥς ἐπειδὴ τὸ δὲ χρεῖτερον τοῦ μὴ ὄντος, πῶς ὁ Κύριος εἴρηκε περὶ τοῦ Ἰουδα, ὅτι καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη. Incipit: Ἀποροῦντί σοι ὥς ἐπειδὴ τὸ δὲ τοῦ μὴ ὄντος χρεῖτερον. Hæc Allatius, *Adversus Creyghionum*, p. 3 sq. et *De consensu*, cap. 18, §. 12, p. 661. Demetrii Chrysoloræ *Epistolæ centum ad Manuelem Palæologum* imp. ms. in bibl. Bodleiana, [cod. Baroc. 125, et Paris. in bibl. publ. cod. 1191, n. 10. HARL.] Vide catalogum mss. Angliæ, p. 14. Plura de Demetrii hujus Thessalonicensis scriptis, ut de *Homiliis*, ut de *Epigrammate in Theodorum despotam funebri* (h), Rob. Gerus in Appendice ad partem secundam *Historiæ litterariæ scriptorum ecclesiasticorum Cavei*, ubi notat, illam *Disceputationem cum Antonio Asculano* habitam coram Manuele imp. de verbis Christi, *melius esse Judæ, ut natus non esset*, cum tamen ens non entī præstet, Latine exstare et versione Georgii Trombæ, vulgatam Florent. 1618, 4. (FABR.) Conf. Henr. Wharton et Rob. Gerium in Append. ad Cavei *Hist. litt.* citatam, p. 129 sq., ed. Basil. Prior illorum scribit, Dem. Chrysol. claruisse circa an. 1450; posterior autem ætatem ejus assignat ann. 1398. Contra Oudin. in *Comm. de SS. Eccl.* III, col. 2304 sq. eum censet floruisse ann. 1420 ac seqq. (HARL.)

Demetrio Cydon., et quantumvis, ait, dialogus inscribatur Θωμάς, Νεῖλος, Κυδώνης, Χρυσολώρας, hoc non eo pertinet, quod Thomas Aquinas et Nilus Cabasilas simul disserant, sed quia in disputando illius partis Demetrius, hujus Chrysoloras tnetur. Et de ingenio styloque judicat. — Idem, ibid. p. 495, tria Demetrii Chrysol. opuscula in cod. Laur. 31, plut. 10, servata recenset, n. 3, *sermonem in magnum Demetrium et in unguenta* (a Fabricio h. l. et supra in vol. X, p. 218, memoratum); n. 12, *demonstrat. de veritate miraculi Deiparæ, quod factum est CPolis tertio die*. Inc. Περὶ τῆς Κόρης, etc.; et n. 13, *Sermon. in annuntiationem S. Deiparæ*. Init. Ὁ μὲν ἐξαίσιο; ἐκείνος Δαβὶδ. — Venet. in cod. Nanian. 305, n. 2, hæc est inscriptio dialogi: Δημήτριου τοῦ Χρυσολώρᾳ διάλογος ἀναιρετικὸς Ἀατίνων ἐνστάσις· Ῥωμαίων λύσις. Init. Αατίνος. Ὁ πάπας, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου διάδοχος, etc. V. Cat. cod. Gr. Nan. p. 514. — Paris. in bibl. publ. cod. 1284 n. 2, *Dialogus* ejusdem contra Demetrium Cydon. — Ibid. exstat in cod. 1218, n. 18, opuse. *Adversus Latinos*. — In bibl. Escorial. plura asservantur Dem. Chrys. scri-

pta: *Sermo de transfiguratione Domini in ejus resurrectione et nativitate; in annuntiatione B. Mariæ et in ejus dormitione; gratiarum actio ad ipsam; de magno Demetrio, et de unguentis, et de Christi sepultura*. Sermo. V. Plüer, *Itiner. per Hispan.* p. 165; Oxon. in bibl. Bodlei. cod. Guil. Laud. 78, s. n. 720, Cat. mss. Angliæ, vol. I, *Dialogus* inter Latinum et Græcum, et *Refutatio* Epistolæ, ad ipsum missæ per legatos papæ, de processione Spirit. sancti. — Ibid. in cod. Jo. Seldeni. 48, s. n. 3377, Catal. contra Latinos. — In cod. Mazarin. *Adversus Latinos*, et in cod. 157 *De processione Spirit. sancti*. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 1307 A, et p. 1523 E. — Ibid. p. 496 B *Mediolani* in bibl. Ambros. *Orat. de transfiguratione Domini*. (HARL.)

(f) *Antirrheticum* Demetrii Chrysoloræ adversus Demetrium Cydonium citat Allatius contra Hottingerum, p. 49, 331, 473, et nonnulla excerpta exhibet. [V. cod. Nanian. supra citatum.]

(g) Exstat Mos. juæ in cod. synod. 13, fol. 95, et habet 49 capita. Item ibid. in cod. 346, n. 4. V. Matthæi Not. codd. Gr. Mosq. p. 29 et 254; nec non in aliis codd. in nota antec. memoratis. (HARL.)

MANUELIS CHRYSOLORÆ

VITA.

(Hankius, *De Byzantinorum rerum scriptoribus*, p. 626.)

1. Manuel, nonnullis Emanuel, Chrysoloras origine Romanus, patria Constantinopolitanus fuit. Auctor distichi, quod e Pauli Jovii Museo imago Chrysoloræ nostri subscriptum habet:

*Patria Roma nova est: vetus altera patria Roma:
In Latium per me Græcia docta venit.*

Hæc duplex patria quid sibi velit, explicat Epitaphium, quod Chrysoloras noster in Dominicanorum monasterio ad aram in urbe Constantia consecutus est : *Manuel Chrysoloras, miles Constantinopolitane, ex vetusto genere Romanorum, qui cum Constantino imperatore migrarunt. Et post quædam :*

*Roma meos genuit majores : me bona tellus
Byzantina tulit. . . .*

I. Fuit, ut in hoc Epitaphio dicitur, Constantinopolitanus miles. Quo vocabulo scriptoribus Latinis recentioribus eques, id est, interdum miles, qui non peditem, sed equitem agit : interdum etiam nobilis, quem dignitas equestris ornat, denotari solet. Guilielmus Brito lib: III *Philippidos*, versu 246 et 247 :

*. . . solus Garlandicus heros
Servat eam [urbem] et pauci pedites cum milite raro.*

Lib. IV, versu 281 et sequentibus :

*Sed prius expensas tribus annis sufficientes
Milibus numerat quingentis de propria re,
Mille quibus decies pedites adungere curat.*

Lib. VII, versu 7 et sequentibus :

*Intermissa brevi languescunt bella quiete,
Depositis rediens armis ad propria miles,
Et peditum turmæ sua rura revisere gaudent.*

Henricus Gundellingsius in Appendice, quam *Historiæ Austriacæ* subjunxit [Petrus Lambecius lib. II, commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, cap. 6, publicavit], de Comitum Tyrolinensium successione : *Illa* [Milteschia, Carinthiæ dux] *cum baronibus suis habitis occultis tractatibus, et præsertim cum Engelmaro milite Athesis* [id est ditionis Athesinæ], *ejecto Bohemo de comitatu Tyrolis. Ludovicum marchionem Brandenburgensem, Ludovici Bavari prædicti in regem electi filium, de facto in matrimonium accepit.* Patris Latinitatis auctoribus militia nominatur ipsa nobilitas, id est, equestris ordo. Erclinfrius Melicensis abbas in historia [quam Petrus Lambecius edidit lib. II Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, cap. 8.] de Colomanni martyrio et miraculis : *Hujus tam præclari stupendique miraculi fama ad aures Henrici marchionis pervenit rumoribus allata : qui statim missis clericorum ordinibus et quibusdam militæ suæ primatibus præcepit, ut in suam civitatem honorifice transferrent miraculis glorificatum corpus.* Quare Chrysoloras noster, ut ex antiquissima Romanorum prosapia, qui cum imperatore Constantino Magno Constantinopolin migraverunt, fuit ortus, sic cum miles dicitur, eques, id est, ordinis equestris homo dici judicandus est. Accedit, quod eum nobili domo natum, quidam diserte commemorent. Leonhardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* : *Chrysoloras Byzantinus, vir domi nobilis.* Hartmannus Schedelius in Chronico : *Manuel Chrysoloras Byzantinus patria Constantinopolitanus, vir domi nobilis.* Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chronicorum Supplemento : *Emanuel Chrysoloras natione Græcus, patria Byzantinus, vir domi nobilis.*

III. Tempus, quo Chrysoloras noster vixit, etiam e doctissimis viris nonnullos fugit. Quod si Jacobum Pontanum in notis ad Georgii Phranzæ chronicon, librum I, caput 12, audimus, inter hos, qui lumen, quod Christum in monte circumfulsit, creatum, non increatum, affirmarunt, sub imperatore Andronico Palæologo juniore, qui statim post concilium ea de controversia celebratum, anno C. 1341, vita decessit, fuit celebris. Phranza loco dicto, interprete laudato Pontano : *Tum quoque monachus quidam Calaber, ait, dictus Barlaamus, ex Italia Constantinopolin venit, qui in dogmatis Latinorum exercitatus, et ad ea defendenda disertus admodum et eloquens sibi videbatur. Asserebat idem, lumen illud in monte Thabor creatum esse, nostrosque ad disputandum super hoc axioma provocabat. Negotium imperator [Andronicus Palæologus junior] Gregorio Palamæ dedit qui tunc Thessalonicensem Ecclesiam moderabatur. Cum diu inter se velitati essent, persuasibilia verba et nugas Calabri Palamas velut aranearum telas discussit. Quod Joanni Chrysoloræ eadem sentienti, dicendique ac disputandi similiter bene perito, perinde fecit.* Ad hæc Pontanus, Joanni Chrysoloræ, tum alia, quæ nostro Manuelli Chrysoloræ conveniunt, tum etiam Epitaphium, cujus mentionem § I fecimus, attribuit ; sive, quod prænomina per oscitantiam neglexerit, sive quod Joannem Manuelem Chrysoloram nostrum fuisse dictum persuasus, prænomen alterum in Epitaphio, alterum a Phranza omisum existimaverit.

IV. At vero, neque Joannem Manuelem Chrysoloram nostrum fuisse dictum reperimus, et Joannem Manuelemque Chrysoloras fuisse diversos, ipsa temporum indicat conditio. Fac enim, imperatore Andronico Palæologo juniore vitam claudente, id est, anno C. 1341, Joannem Chrysoloram 25 annorum, quamvis tum grandioris ætatis præsumere non præter causam possis : Constantiensi concilio, ad quod Manuel Chrysoloras noster spectatorem acturus accessit, ut infra commemorabimus, initium capiente, id est, ann. C. 1414, centenarium senem habebis.

V. Neque Jacobus Pontanus solum, etiam Gerardus Joannes Vossius Joannem atque Manuelem Chrysoloras confundit. Uterque Manuelem Chrysoloram Francisci Philelpi socerum fuisse docet. Pontanus loco dicto : *Ejus* [Manuelis Chrysoloræ] *gener, non discipulus modo, fuit Franciscus Philelpus, cui Theodoram filiam unptum dedit.* Vossius lib. IV, *De historicis Græcis*, cap. 19 : *Manuel Chrysoloras Fran-*

cisci Philelphi socer. Tam eum laudat, quam Philelphum vituperat Poggius prima in Philelphum invectiva. Certe non Manuelem, sed Joannem Chrysoloram Francisco Philelpho filiam stupratam in matrimonium dedisse, Joannes Franciscus Poggius prima in Franciscum Philelphum invertiva refert, quem ibi compellat his verbis : Pulsus olim Patavio turpiter, ubi Gasparinum audiebas, propter adolescentis, quo deperibas, insanum amorem, Constantinopolin, tanquam in asylum, egenus atque inops confugisti. Callide id quidem et astute, ut ad ea loca adires, ad quæ citius auctor, quam fama scelerum, perveniret. Ibi in Joannis Chrysoloræ doctissimi atque insignis equitis familiaritatem, discendi cupiditatem præ te ferens, insinuasti. Qui tua verbositate motus, simul mendicitate commotus [nihil enim eo, præter linguam inanem et cutem aridam deportaras], te domi suæ recepit, ignarus futuri; hospitem enim pudicum, non Paridem adulterum se recepturum putabat. At in cum regiones, non mores, immutasses, ne quis locus esset vacuus sceleribus tuis, ejus virginem filiam stuprast, tuis pollicitationibus et blanditiis deceptam. Cum re ille miser, qui serpentem domi nutrierat, mæchum filiaeprehendisset, de te interficiendo consilium cepit, cum tu aufugisses supplicii metu. Sed quid ageret vir licet prudens? Inops consilii erat; scelus detectum, virgo compressa, dos amissa virginitatis. Intercedunt Italici mercatores, consulunt, ut eam despondeat, hos maxime pacto obumbrari putantes turpitudinem susceptam. Itaque Chrysoloras mærore confectus, compulsus precibus, malo coactus, filium tibi nuptui dedit a te corruptam. Ex quibus simul patet, Francisci Philelphi [quem ann. C. 1398 natum esse constat] socerum Joannem Chrysoloram, non illum, cujus supra meminimus, anno Christi 1341 clarum, sed alium multo juniorem fuisse.

VI. Indicium ætatis, quæ noster Chrysoloras fuit superstes, imperator Joannes Palæologus nobis præbet. Ad hunc enim longam ille scripsit epistolam, qua Constantinopolin cum Roma comparat. Sed duo fuerunt imperatores Joannes Palæologi. Prior, Andronici Palæologi junioris filius, Manuelis Palæologi frater, imperium sub Cantacuzeni tutela puer accepit ann. C. 1341: vitam ann. C. 1391 clausit. Posterior, Manuelis Palæologi filius, imperator ann. C. 1419 creatus, e vivis ann. 1448 excessit.

VII. Posterioris Joannis Palæologi temporibus Chrysoloras noster claruit, si nonnullos e scriptoribus recentioribus audimus. Inter hos reperiuntur Joannes Henricus Alstedius et Gerardus Joannes Vossius. Ite in *Thesauro Chronologico*, chronologia 50, quæ philosophorum est, ad ann. C. 1440: *Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Emanuel Chrysoloras, et Maturacius florent*. Hic lib. iv *De historicis Græcis*, cap. 19: *Anno 1440 ac deinceps floruit Manuel Chrysoloras*.

VIII. Sed uterque longius a vero digreditur, cum Chrysoloras noster adeo non ann. C. 1440 claruerit, ut multis annis ante mortuus, ne tum quidem, cum Joannes Palæologus junior imperare cœpit, hoc est ann. C. 1449, in vivis exstiterit: sicut ea, quæ mox afferemus, ostendent.

IX. In litteris modo laudatis, ad Joannem Palæologum imperatorem scriptis, Chrysoloras noster, qui ante biennium in Britannia Londini fuerat, in urbe Roma se commorari testatur. *De quibus, inquit, proximis ad te referendum erat, optime imperator, ea aliis litteris perscripsi, quas una cum hisce ad te perlatum iri puto: quin imo cum multa quidem jam ante hinc ad te scripserim, et non pauca etiam nuperrimis litteris: placuit tamen hæc subungere voluptatis, non utilitatis gratia: quam non exiguum me percipere sentio, dum mea scripta sacræ tuæ majestati offero. Materiam vero præsentis scriptionis ex hac urbe capiam, quam antea quidem ex aliorum relationibus admirabar; sed nunc ex ipsa inspectione multo eam magis admirandum judico, quam ex iis, quæ de illa narrantur, simpliciter aliquis conjiciat. Ibidem post multa: Duo autem luminaria, vel soles, aut cælos integros Dei gloriam enarrantes, Petrum, inquam, et Paulum, quorum reliquæ hic sitæ sunt, et ad quorum monumenta hæc scribo, quis digne admirabitur? Post multa pauciora: Et memoria hic repeto pompam et solemne festum, quod Londini in Britannia ipsius externi maris oceanique insula, ante biennium, me ac comitatu meo præsentem et spectantem, ab ejus loci incolis hisce apostolis celebrabatur.*

X. In Italiam vero Chrysoloras noster, ab imperatore Joanne Palæologo de conquiendis adversus Turcas auxiliis ad populos Europæ missus, venit, ut Paulus Jovius in doctorum virorum elogiis cap. 23 indicat. Is [Emanuel Chrysoloras], ait, *Byzantio emissus a Joanne imperatore, ut totius Europæ reges adjuvando, pereuntis Græciæ maturam opem imploraret.*

XI. Sedem in Italia sibi meliorem agendam esse ratus, litteras Græcas septingentis annis neglectas, primum Venetiis, mox Florentiæ, postea Romæ, tandem Ticini docebat: Leonardum Brunum Aretinum, Franciscum Barbarum, Franciscum Philelphum, Baptistam Guarinum, Joannem Franciscum Poggium et alios habebat discipulos. Joannes Franciscus Poggius in Chrysoloræ nostri tumulum:

*Hic est Emanuel situs,
Sermonis decus Attici,
Qui, dum quærere opem patriæ
Affectu studet, huc iit.
Res belle cecidit tuis
Votis, Italia; hic tibi
Linguæ restituit decus*

*Atticæ ante reconditæ.
Res belle cecidit tuis
Votis, Emanuel, solo
Consecutus in Italo
Æternum decus es, tibi
Quale Græcia non dedit,
Bello perditæ Græcia.*

Leonardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* sui temporis: *Litteræ quoque per hujus bellis intercapedines, mirabile quantum per Italiam increvere, accedente tunc primum cognitione litterarum Græcorum, quæ septingentis jam annis apud nostros homines desierant esse in usu. Retulit autem Græcam dis-*

ciplinam ad nos Chrysoloras Byzantius, vir domi nobilis, ac litterarum Græcarum peritissimus. Hic obsessa a Turcis patria, Venetias mari delatus primo, mox audita ejus fama, invitatus benigne ac postulat, a salario publico affectus Florentiam venit, sui copiam juvenibus exhibiturus. Ego per id tempus juri civili operam dabam, non rudis tamen cæterorum studiorum. Nam et natura flagrabam disciplinarum amore, et dialecticis ac rhetoribus non sequem operam impenderam. Itaque in adventu Chrysoloræ anceps quidem factus sum, cum et studium juris deserere flagitiosum ducerem, et tantam occasionem litterarum Græcarum ediscendarum prætermittere scelus quodammodo arbitrarer. Ibidem paulo post: His tandem rationibus expugnatus, Chrysoloræ me tradidi, tanto discendi ardore, ut quæ per diem vigilans percepissem, ea nocturnoque dormiens agitarem. Herum paucis interpositis: Apud hunc ego magistrum supra biennium fui, institutus sane probabili atque optima disciplina. Paulus Jovius in doctorum virorum elogis, cap. 23: Venetiis primum, et mox Florentiæ Romæque ac demum Ticini, evocante Joanne Galeatio principe, Græcarum litterarum studium excitavit, tanta felicitate, ut ex ejus schola summæ, nec ideo interituræ laudis ingenia prodierint; ut quævis fuere Leonardus Aretinus, Franciscus Barbarus, Philolophus, Guarinus et Poggius.

XII. Tempus, quo Chrysoloras noster in Italia litteras Græcas profiteri cœperit, non distincte quidem, atamen indicant, qui sub Bonifacio IX [is Romanum pontificatum anno Christi 1389 nactus, anno Christi 1404 mortem obiit] eam rem accepisse tradunt. Inter hos Baptista Platina in Bonifacii IX vita: In tantis autem malis, quibus provincia nostra afflictabatur, unum tamen bonum in Italiam advectum est. Ad nos enim Chrysoloras Byzantius litteras Græcas attulit, quæ annis jam quingentis [alii septingentis] in Itali contiguerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ scholæ exortæ sunt. [Raphael Maſſeus Volaterranus Commentariorum lib. xxi: Hos [Italos per Joannem Ravennatem] ita jam Latinis legitime litteris imbutos Emanuel Chrysoloras schola rursus excepit, qui præceptor Græcæ linguæ Byzantius genere, sub Bonifacio IX in Italiam venerat, primumque Venetiis, deinde Florentiæ docuit.

XIII. Quamobrem, cum Joannes Palæologus senior, id est, Andronici Palæologi junioris filius, anno Christi 1389 Byzantinis imperaverit, quem ann. C. 1391 mortuum chronologi meliores tradunt, nihil repugnat chronologia, quominus Chrysoloras noster a Joanne Palæologo seniore postremis ævi sui temporibus in Occidentem ad auxilia, quæ Turcis opponerentur, expetenda missus, in Italiam sub Bonifacio IX venire potuerit.

XIV. Annum sane, quo Græcas litteras in Italiam Chrysoloras retulit, Bonifacii IX primum fuisse Paulus Langius in *Chronico Citicensi* statuit, cum ad ann. C. 1389 scribit: Eodem anno Chrysoloras Byzantinus disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud eandem in usu non fuerunt.

XV. Accedit, quod obsessa per Turcas Cpoli, terras Italicas intravisse Chrysoloram nostrum, præceptorem suum Leonardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* sui temporis narret, ubi de rebus ante annum Christi 1400 gestis agit: quem locum § 41 produximus. Certe Bajazetes Turcarum princeps Cpolin per integrum decennium obsidionibus vexavit, quarum initium Georgius Phranza refert ad annum mundi Græcum 6900, in quem anni Christiani, et 1391 exitus, et 1392 principium incidit. At enim, ait lib. 1 Chronici, cap. 49, interprete Jacobo Pontano, videns, [Bajazetes] Manuelem [Palæologum, quem Joannes Palæologus multis ante mortem suam annis successorem designaverat, mortuæque successorem habuit] cæterosque principes, de quibus supra, conventis non stetisse, ut se sequerentur, et doctus de omnibus, quæ adversus se deliberassent, bellum grave indixit: et anno mundi 6900 urbi terra marique, obsidione admota, omnimodis eam longo tempore oppugnavit. Cum eo cum exercitu pergeret, terram Byzantinam singulasque regiones gravissima vastitate afflixit, suburbanaque omnia diripuit. Et quoniam urbis oppugnatio parum procedebat, reversus est domum, singulisque annis misit exercitus obsidionemque illam toto decennio continuavit.

XVI. Quin imo plures scriptores, quanquam diversis, tamen iis annis, quibus Bonifacius IX vixit, Chrysoloræ nostri vel adventum in Italiam, vel excitatam in ea scholam Græcam ascribunt. Hujus initium ad annum Christi 1397 refert Joannes Nussiensis [ita vocatur a Melchiore Goldasto in commentariis de Bohemia, lib. iv, cap. 4, § 33] in magno Chronico Belgico: Anno [millesimum trecentessimum nonagesimum sextum] sequenti Chrysoloras Byzantius disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud nostros homines in usu non habebatur. Cui sententiæ subscribit Sethus Calvisius in opere chronologico ad ann. C. 1397. Ad annum Christi 1398 refert Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chroniconum Supplemento ad hunc annum: Emanuel Chrysoloras, natione Græcus, patria Byzantinus, vir domi nobilis, sed omni doctrina et virtute nobilior atque præclarior, iisdem temporibus Constantinopolitana urbe a Turcis durissime vexata et obsessa, ex ea profugiens Venetias venit, et tanquam eruditissimus doctor litteras Græcas ibidem docere cœpit. Ad annum Christi 1399 refert Matthæus Palmerius Florentinus, Eusebiani Chronici continuator, ad hunc annum: Chrysoloras Byzantius disciplinam Græcarum litterarum in Italiam retulit, quæ per septingentos jam annos apud nostros homines in usu non habebatur. Huic calculos suos addunt Christianus Massæus Chroniconum libro xviii, ad ann. C. 1399: Joannes Funccius in Chronologia ad ann. C. 1399: Abrahamus Bucholcerus in Indice chronologico, ad

ann. C. 1399 : Petrus Opmeerus in Chronographia, ad ann. C. 1399 : Aubertus Miræus in Auctario de scriptoribus ecclesiasticis, cap. 430.

XVII. Potentiæ, qua Bajazetes Turcarum tyrannus Græcos premehat, impar Constantinopolitanorum imperator Manuel Palæologus Constantinopolim imperiumque Joanni, fratris sui Andronici filio, cui Bajazetes patrocinabatur, relinquebat, et in Italiam migrabat : ubi tum alias in urbes, tum etiam Mediolanum veniebat. Ducas Michaelis nepos in *Historia Byzantina*, cap. 44, interprete Ismaele Bullialdo : *Jam diu ille [Bajazetes] quibus artibus Constantinopolim invaderet, animo versabat. Non omisit itaque nomen obtinere Joannis, qui Manuelis ex fratre nepos erat, jubetque Manuelem urbe cedere, et Joannem in ilam introduci, ad quem naturæ lege imperium pertinebat ; pollicebatur insuper cum civibus Constantinopoleos deinceps se pacifice acturum.* Ibidem paulo post : *Manuel deinde coram cætu nobilium primorumque plebis oratione habita, trirēmē conscendit cum uxore et liberis, urbe cessit et imperio, Joannique summam rerum tradidit.* Iterum post pauca : *Navium magnarum unam conscendit, et Venetias appulsi, illustravitque deinceps Mediolanum, Genuam, Florentiam, Ferrariam, totamque Italiam peragravit.* Georgius Phranza, lib. 1 Chronici, cap. 20 : *Tempore procedente cupido imperatorem cepit in Italiam proficiscendi, et auxilii [contra Turcas] implorandi.* Paulo post : *Abiturus, Joannem ex fratre nepotem ad urbem interea regendam, et impetum hostium propulsandum relinquit. Ipse eum despæna conjuge in Peloponnesum solvens, Spartæ eam apud fratrem Theodorum deponit, et in Italiam porro navigationem subit ; ac primum Venetiis exscendit : post ad ducem Mediolanensium pergit, a quo honorificentissime splendidissimeque habitus et muneribus cultus est.*

XVIII. Ad Manuelem Palæologum imperatorem Chrysoloras, qui tum apud Florentinos agebat, invitatus Mediolanum proficiscebatur. Leonardus Brunus Aretinus in *Historia rerum Italicarum* sui temporis : *Apud hunc ego magistrum [Manuelem Chrysoloram] supra biennium fui, institutus sune probabili atque optima disciplina. Tandem imperatore Constantino in Italiam advecto, revocanteque ad se Chrysoloram, abiit ille Florentia, et Mediolanum ad imperatorem suum se contulit.*

XIX. Cum quibus ægre conciliaveris Paulum Jovium, qui, postquam Tamerlanes [etiam Temires dici solitus] Tartarorum rex Bajazetem Turcarum principem victum cepisset, Chrysoloram in Italia Græcas litteras docendi consilium cepisse narrat in doctorum virorum elogiis cap. 25 : *Officium quidem [legati], ait, laboriosa peregrinatione ita implevit, ut in Italia subsisteret, Græcia scilicet præsentī metu, liberata, cum Tamerlanes terror Orientis Bajazetem Othomannum a terribili celeritate fulguris cognomen adeptum, ad Stellam montem vivum cepisset. Itaque Chrysoloras diro Græciæ hoste sublato lætus [Græcarum litterarum studium excitavit] Venetiis primum, et mox Florentiæ, Romæque ac demum Ticini.* Tamerlanes enim Bajazetem die Julii 28, anno mundi Græco 6910, Christi 1402, cepit, quemadmodum Georgius Phranza commemorat. Nam lib. 1 Chronici cum dixisset cap. 21 : *Manuele hoc imperante, dum urbs obsideretur, ego in lucem editus sum, anno post homines natos 6909, die Augusti 30 :* his ibidem cap. 22 subjungit : *Vicesimo octavo Julii, Temires Massagetarum, Persarum et Aquilonarium Scytharum rex, Ameram Bajazetem cum uxore et filio Mose, aliisque aula optimatibus non paucis cepit, totumque exercitum illius dissipavit.* Ad eundem annum Tamerlanis hanc victoriam [quam aliis annis alii recentiores ascribunt] refert Joannes Lennclavius in *Historiæ Musulmannicæ* libro vii : cum quo consentiunt Paulus Interianus, Ubertus Folieta, Petrus Bizarus, Augustinus Justinianus in *Rebus Genuensibus*, et Jacobus Gordus in opere chronologico.

XX. Illud extra dubitationem positum, post Bajazetem a Tamerlane captum, multis annis Chrysoloram nostrum intra Italiam professione litterarum Græcarum fuisse functum. Constantiæ, quo se contulerat, ut ibidem concilii, quod de trium simul existentium pontificum Romanorum controversiis ann. C. 1414 celebrari cœpit, spectatorem ageret, diem supremum anno imperatoris Manuelis Palæologi 24, Christi 1415 obiit. Raphael Masseus Volaterranus commentariorum lib. xxi : *Postremo in concilium Constantiense et ipse profectus, in eodem loco extinctus est.* Jacobus Philippus Forestus Bergomas in Chronicorum Supplemento ad ann. C. 1398 : *Indeque curiam Romanam cum secutus fuisset, et apud Constantiam, ubi generale concilium celebratur, accessit.* Ibidem paulo post : *Constantiæ tandem deficiens, a Poggio Florentino discipulo suo melliflua oratione cohonestatus est.* Quæ totidem verbis in Chronicon suum Hartmannus Schedelius transtulit. Paulus Jovius in doctorum virorum elogiis cap. 23 : *Postremo cum ad tollendam pseudopontificum controversiam indicta synodus tanti spectaculi cupidum excivisset, ex auctorato Balthasare Cossa, Constantiæ interiit.* Posterior pars Epitaphii, quod Chrysoloræ nostro in urbe Constantia positum est, cujus partem priorem § 1 in medium protuli : *Vir doctissimus, prudentissimus, optimus qui tempore generalis concilii Constantiensis diem obiit, ea existimatione, ut ab omnibus sacerdotio dignus haberetur. Die 25 Aprilis conditus est anno 1415.*

MANUELIS CHRYSOLORÆ

EPISTOLÆ.

I.

A

A'.

Eruditissimi viri Manuelis Chrysoloræ epistola ad Joannem imperatorem, qua veteris ac novæ Romæ comparatio continetur.

De quibus prolixius ad te referendum erat, optime imperator, ea aliis litteris perscripsi, quas una cum hisce ad te perlatum iri puto: quin imo cum multa quidem jam ante hinc ad te scripserim, et non pauca etiam nuperrimis litteris, placuit tamen et hæc subungere voluptatis, non utilitatis gratia: quam non exiguum me percipere sentio, dum mea scripta sacræ tuæ Majestati offero. Materiam vero præsentis scriptionis ex hac urbe capiam, quam antea quidem ex aliorum relationibus admirabar: sed nunc ex ipsa inspectione multo eam magis admirandam judico, quam ex iis quæ de illa narrantur simpliciter aliquis conjiciat. Et sane maxima de ea referuntur, non ab iis solum qui vernacula lingua hisce de rebus scripsere, sed etiam a nostris ferme omnibus, maxime a viris doctis, qui in ea versati fuere: ita ut alii quidem orationes integras, alii libros de ejus laudibus, ut nostri, reliquerint. Alii autem paucis verbis maxima de ea dixerunt: quale et hoc Sophistæ illius tibi admodum chari et familiaris, quod in epistola quadam brevi verborum ambitu maximum de ea pronuntiat, hisce verbis, si recte memini, in principio epistolæ usus: Fac nostri memoriam serves, postquam Romanam pervenisti, atque istiusmodi vides, qualia ante non videras; non terram illam, sed cæli particulam esse tibi met ipsi persuadens. Non enim mirum est nos tui meminisse. Nam dum semper in iisdem, neque ulla in re nova versamur amicos respiceremus.

Atque hæc ad Græcum vel Syrum, civemque suum scripsit: nomen enim ipsum non satis recorder; cum tamen Antiochiæ pulchritudinem cum ab aliis multis, tum ab eodem auctore celebrari audimus, ea oratione qua patriæ suæ laudes commemorat, cui ab eadem nomen imposuit. Quin et alius ejusdem civitatis, nunc vero etiam cælorum civis, cujus os atque lingua ab auro cognomen accepere, plurima passim de ea prædicat: vel ad eorum aliquem qui Asiam eo tempore incolebant: in qua Rhodus tunc erat et Smyrna, et pulcherrima orbis terrarum signa. Erat quoque in eadem Ephesium Dianæ templum, et colossus Rhodius, et in Halicarnasso Mausoli sepulcrum, quorum omnium aut plerorumque reliquæ tum adhuc conspiciuntur,

Τοῦ λογιωτάτου Μανουῆλ Χρυσοῶρα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἰωάννην βασιλέα, ἐν ᾗ σύγκρισις τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης.

Ἀριστε βασιλεῦ, ἃ μὲν ἔδει διὰ πολλῶν πρὸς τὸ σὸν κράτος ἀνενεγκεῖν, ἐν ἄλλοις γέγραφα, ἃ καὶ αὐτὰ εἰκὸς ἀρξίσθαι μετὰ τῶν παρόντων, μᾶλλον δὲ πολλὰ μὲν πρότερον ἐντεῦθεν γέγραφα· οὐκ ὀλίγα δὲ εὐθὺς πρὸς τούτων. Ἔδοξε δὲ ὁμῶς καὶ ταῦτα προσθεῖναι ἡδονῆς, οὐ χρείας ἔνεκεν· ἦν οὐ μικρὰν οἶδα καρπούμενος ἐκ τοῦ τοὺς ἐμοὺς λόγους πρὸς τὴν σὴν θειότητα ἀναφέρειν. Ὑλὴν δὲ τῶν παρόντων λόγων ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης λήψομαι, ἣν πρότερον μὲν ἀπὸ τῶν ἱστορουμένων περὶ αὐτῆς ἐθαύμαζον· νῦν δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὄψεως γενέσθαι θαυμασιωτέραν, ἣ ὥς ἂν τις ἀπλῶς εἰκάζειεν ἀπὸ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς κρίνω. Καί τοι εἰρηται μὲν ἀληθῶς μέγιστα περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον παρὰ τῶν τῇ πατρὶ φωνῇ περὶ τούτων συγγεγραπτῶν, ἀλλ' ἡδὴ καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων σχεδὸν πάντων, καὶ τῶν ἐλλογίμων, ὅσοι κατ' αὐτὴν γεγονάσιν· ὥστα τοὺς μὲν λόγους ὁλοῦς, τοὺς δὲ βιβλία, ὥς οἶσθα, ἐγκώμια αὐτῆς καταλιπεῖν. Ἄλλοι δὲ ἐν βροχέσι μέγιστα περὶ αὐτῆς εἰρήκασιν· οἷον καὶ τὸ τοῦ σοφιστοῦ ἐκείνου τοῦ πάνυ φίλου καὶ οἰκείου, ὅπερ ἐν ὀλίγῳ μέγιστον ἐκείνος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τινὰ φησι περὶ αὐτῆς, οὕτω πως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς, εἰ καλῶς μέμνημαι τῶν ῥημάτων αὐτῶν, λέγων· Ἄρα μέμνησαι ἡμῶν εἰς Ῥώμην ἀπηρκῶς, καὶ θεώμενος, οἷα οὐ πρότερον πείθων τε. σαυτὸν ὥς οὐκ ἔστι γῇ αὕτη, ἀλλ' οὐρανοῦ μέρος τι. Ἡμεῖς μὲν γάρ σου μεμνησθαι θαυμαστὸν οὐδέν. Ἐν γάρ τοις αὐτοῖς ἡμεῖς καὶ οὐδενὶ καὶνῷ καταφρονοῦμεν ἂν τῶν φίλων.

Καί τοι πρὸς Ἑλληνα δῆπου ταῦτα ἔγραψεν, ἣ Σύρον, καὶ αὐτοῦ πολίτην· οὐ μέμνημαι γὰρ καλῶς τοῦ ὀνόματος ἐκείνου· ἀκούομεν δὲ τὸ τῆς Ἀντιοχείας κάλλος παρὰ πολλῶν τε ἄλλων, καὶ αὐτοῦ δὲ ἐκείνου, ἐν οἷς ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ταύτης λόγου ἐγκώμια τῆς πατρὸς γράφει. Καὶ ἄλλος δὲ αὐτῆς πολίτης, νῦν δὲ καὶ τῶν οὐρανῶν πολίτης, οὐ τὸ στόμα καὶ ἡ γλῶττα ἔτυχον τῆς ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ προσηγορίας, πλείστα πολλαχοῦ λέγει περὶ αὐτῆς· ἢ πρὸς τινὰ τῶν τὴν Ἀσίαν τότε οἰκούντων, ἐφ' ἧς Ῥόδος ἦν τότε καὶ Σμύρνα, καὶ τὰ ἀγάλματα τῆς οἰκουμένης. Γεγόνاسι δὲ ἐν ἐκείνῃ καὶ ὁ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς, καὶ ὁ ἐν τῇ Ῥόδῳ κολοσσός, καὶ ὁ ἐν Ἀλικαρνασσὶ τοῦ Μουσώλου τάφος, ὧν πάντων ἢ τινων ἔτι λείψανα ἑωρᾶτο. Εἰ βούλει δὲ, ὁμῶς

ἔκεινον ἐξ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης εἶναι, ἐφ' ἧς ἀκούομεν τὴν Ἀλεξανδρου πόλιν, καὶ τῶν ὑμνουμένων θεαμάτων τὰς ἑκατομύλους Θήβας ἐκείνας καὶ πυραμίδας γεγενῆσθαι· ὧν τὰς σκιὰς ἀκούομεν ἐδόν τινων ἡμερῶν ὡς εἰπεῖν εἶναι, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου καὶ δυσμένου· καὶ ὧν μίξ καὶ τῇ σμικροτάτῃ λέγεται τὴν Μέμφιν αὐτὴν καὶ τοὺς περιόλους πάντας τόπους ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων εἶναι καὶ νῦν πρὸς πᾶσαν οἰκοδομὴν ἴσα καὶ λατομίαις χρῆσθαι, καὶ μὴ ἐπιλείπειν· μᾶλλον δὲ πόλεις δλας καὶ συνοικίας, ὡς φασιν, ἐξ αὐτῆς οἰκοδομοῦντες, μόλις βραχὺ τι μέρος ἐκείνης ἀντλήσκοναι. Εἰκὸς δὲ τὴν ἐκείνων, ὅστις παρὶς ἦν, πλέοντα εἰς Ῥώμην καὶ διὰ τῶν νήσων καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀναχθῆναι· καὶ πρότερον δὲ εἰκὸς ἦν αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν, καὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος τότε ὀρθοαμύνην, τὰς Ἀθήνας λέγω. Ἡ τινα εἶδει τοῦτον τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἶναι· καὶ τοῦτον οὐ τῶν πολλῶν καὶ ἀθεάτων ἢ ἀνηκόων τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τῶν πεπαιδευμένων, πρὸς οἷον ἐκείνῳ τε γράφειν εἰκὸς ἦν, καὶ αὐτὸν τοῖς τοιούτοις θεάμασι καὶ ταῖς τοιαύταις ἀποδημίαις χαίρειν. Τί τοίνυν ἄρα ἦν ἐκεῖ ο, ὃ τοῦτον τοσοῦτον ἐμπελὼν ἐκπλήξαι; ὥστε τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θεαμάτων ἐπιλαθέσθαι, θεώμενον οἷα οὐ πρότερον, καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φιλῶν καταφρονῆσαι· πεῖθειν τε αὐτὸν ὡς οὐκ εἴσι γῇ αὐτῇ, ἀλλὰ οὐρανοῦ μέρος τι; Εἰρηται οὖν, ὅπερ εἶπον, παρ' ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν τούτων μέγιστα περὶ αὐτῆς. Οἶμαι δὲ καὶ τοῦ βαρβάρους αὐτοῦ, ὅσοι μὴ γραμμάτων παντελῶς ἀμοιροί, πλείστα περὶ αὐτῆς ἔχειν ἐν συγγραφαῖς. Ἄλλ' ἐγὼ ἔμην ταῦτα παρ' ἐκείνων πρὸς ὑπερβολὴν λέγεσθαι· νῦν δὲ ὁρῶ μηδὲν πρὸς ὑπερβολὴν εἰρησθαι τοιαῦτά εἰσι τὰ ὁρώμενα. Καίτοι μεμνήσκε μεν οὐδὲν σχεδὸν ὥων ἐν αὐτῇ, οὐδ' ἂν εὐροις τι ἀθῶον παντάπασιν ἐπηρείας, τῶν μὲν αὐτομάτων ὑπὸ χρόνου κατερρύηκτων, τῶν δὲ χειρὶ τινων βεβιασμένων. Συμβέβηκε γὰρ καὶ ταύτῃ, ὅπερ καὶ τῇ ἡμετέρῃ πόλει, αὐτὴν ἑαυτῇ ἀντὶ μετὰλλων καὶ λατομιῶν εἶναι, καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ παντὸς τούτου λέγομεν, αὐτὴν ὅφ' ἑαυτῆς τρέφεσθαι καὶ ἀναλοῦσθαι. Κέκμηκε δὲ ὡς εἰπεῖν ἐν πᾶσι· φαίνεται δὲ ὁμῶς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρειπίοις καὶ κολωνοῖς, οἷα ἐξ ἀρχῆς γέγονε, καὶ τὸ τῶν οἰκοδομιῶν μέγεθος καὶ κάλλος. Τί γὰρ οὐκ ἦν τῶν ἐν αὐτῇ καλόν; Καὶ οὐ μόνον συγκαίμενα καὶ συνεστηκότα ἦν ἄρα καλὰ, ἀλλὰ καὶ διαιρεθέντα καλὰ φαίνεται· οἷον σώματος ὅλου καλοῦ, χεῖρ ἢ ποῦς, ἢ κεφαλὴ καλὴ· καὶ μεγάλου σώματος ἑκαστον τῶν μελῶν μέγα. Οὐκ ὀλίγα δὲ αὐτῶν καὶ τῶν πλείστων μέρει μεμνήσκε. Καὶ πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι γεγονότων, ὡς ἐνεστὶν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμάτων ἰδεῖν, ἐν αὐτῇ δείκνυται· κίονες καὶ λίθοι περιφανεῖς, καὶ στήλαι καὶ ἀγάλματα, καὶ ἀνδριάντες, καὶ γράμματα πλείστα Ἑλληνικά τοῦ καλλίστου καὶ ἀρχαίου τύπου. Πολλὰ δὲ καὶ τῆδε ἐν αὐτῇ παρ' Ἑλλήνων γέγονεν, ὡς ἐξεστὶν ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἰδεῖν· καὶ φαίνεται τοὺς τε πολίτας αὐτῆς, ὡς παρὰ τῶν ἱστορῶν ἀκούομεν, σφόδρα τοῖς Ἑλληνικοῖς ἡδύεσθαι, καὶ πλείστους τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνας ἐν αὐτῇ γενέσθαι.

Græcis fuisse delectatos, plurimosque nostrorum Græcorum in ea vixisse apparet.

A aut si velis ex Ægypto vel Libya eum fuisse ponamus : in qua Alexandrinam civitatem, et inter celebriora spectacula Thebas illas centum portis inclytas ac pyramidos fuisse audimus : quarum umbras sole exoriente et occidente fere ad aliquot dierum iter profici aiunt : et quarum una eaque minima ipsam Memphim atque omnia vicina loca jam inde ab illo tempore et adhuc nostra ætate ad quamcunque structuram non secus ac lapidicinis uti referunt, ita tamen ut nunquam deficiat, quin imo integris, ut aiunt, civitatibus vicisque ex ea exstructis, vix exiguum ejus particulam consumpsere. Verisimile autem erat, quicunque denum fuerit, illum cum Romam navigaret, insulas ac Græciam obiisse. Nec a vero abhorret eum jam antea Græciam perlustrasse, et Græciæ tunc temporis ocellum, Athenas. Vel ex ipsa Græcia oriundum esse oportebat ; neque illum de vulgo aliquem, qui hujusmodi nec vidisset nec audivisset unquam, sed quemdam ex eruditioribus, cum quo litterarum commercium ei intercederet, et qui ipse ejusmodi spectaculis atque itineribus delectaretur. Quidnam ergo illud erat quod adeo eum posset percellere, ut Græciæ rerumque in ea visu dignarum oblivisceretur, videns qualia ante non viderat, et ipsam, et relictos in ea amicos contemneret, ac sibi persuaderet non terram illam, sed cœli particulam quamdam esse ? quare in utraque, ut dixi, lingua, maxima de ea prodita fuerunt. Quin et Barbaros ipsos, quocunque litterarum non plane expertes sunt, plurima de illa in scriptis habere existimo. Sed ego qui hæc ad hyperbolen ab iis dici putabam, nunc nihil supra quam res habet dici video : talia sunt ea quæ videntur. Licet nihil ferme integrum salvumque in ea remanserit, nec quidquam omnino ab injuria immune reperire liceat : cum alia quidem sua sponte præ temporis vetustate collapsa, alia violentas quorundam manus experta fuerint. Nam et huic urbi idem quod nostræ accidit, ut ipsa sibi metallorum ac lapidinarum loco esset : et quod de universo hoc dicimus, ipsa a seipsa nutriretur et consumeretur. Defecit autem ferme in omnibus : nihilominus in ipsis etiam ruinis ac ruderibus apparet, qualis principio D fuerit, tum structurarum magnitudo et pulchritudo. Quid enim in ea non pulchrum fuit ? Nec solum integra et conjuncta pulchra erant, sed disjecta quoque ac divisa pulchra apparent. Quemadmodum in integro corpore pulchro manus vel pes, vel caput pulchrum est ; et in magno corpore unumquodque membrum magnum. Sed non pauca horum etiam maxima sui parte remanserunt : tum multa eorum quæ in Græcia olim exstiteret, ut ex inscriptionibus videre licet, in ea visuntur : columnæ, lapides eximii, statuæ, signa, imagines, plurimæque inscriptiones Græcæ, pulcherrimæ ac veteris notæ. Multa quoque hic in ipsa urbe a Græcis facta fuisse, ut ex inscriptionibus videre est. Et cives ejus, ut ex historiis cognoscimus, vehementer rebus

Verum non opes solum et dexteritatem, atque artificium, aut si velis magnitudinem ac majestatem, tum etiam prudentiam, splendorem, et luxum atque profusionem urbis ex hisce statuarum, columnarum, sepulcrorum atque ædificiorum reliquiis perspicere licet: sed et superstitionem ejus et magnanimitatem, et ambitionem, tum sententiam, victorias, atque universam felicitatem, item imperium, dignitates et armorum peritiam. Nam non solum sublimes aquæductus e longinquo adventantes videre licet, et murorum crassitiem, tum porticus, regiasque ædes, et curias, et fora, et thermas, et theatra ob numerum, et magnitudinem atque pulchritudinem conspicua: verum et templa splendida multa et frequentia, alia aliis cognominibus insignita: item lana, signa, imagines, delubra et statuas veterum illorum et illustrium virorum, ob merita erga civitatem ex publico positas, uti etiam virtutis monumenta, arcusque triumphales in triumphorum et pomparum illarum memoriam constructos: quibus prælia ipsa, mancipia, spolia et mæniorum expugnationes insculpta sunt. Sacrificiorum præterea, victimarum, altarium et donariorum sculpturas. Ad hæc tam navales quam pedestres et equestres pugnas, et ut ita dicam, quodcumque tandem pugnae instrumentorum armorumque genus: item subactos principes, Medos forte vel Persas, vel Iberos, aut Gallos, Assyriosve suo quemque habitu: genitæque subactas et triumphantes de iisdem imperatores. Item currus et quadrigas cum aurigis, tum stipitatores ac subsequentes satellites, nec non antecedentia spolia tanquam viva in effigibus videre, et quid unumquodque fuerit ex adjunctis litteris dignoscere licet. Ut manifeste queat perspicere, quibus armis, quoque habitu olim uterentur, quibus magistratum insignibus, quibus sacerum instructionibus et pugnis, queisque urbes obsiderent et castra metandi modis: quibus denique ornamentis et quo amictu militiæ vel domi, in comitiis, vel in senatu, vel etiam in foro: in terra, in mari iter facientes, vel navigantes, sive operi faciendo, sive corpori exercendo intenti, sive ludos spectantes, sive in concionibus, sive in officinis, idque secundum diversos nationum ritus. Quos dum Herodotus aliique nonnulli historici explicant, magnum operæ pretium fecisse videntur. Sed in hisce omnia iis temporibus sese habebant, quæque apud diversos populos fiebant, videre licet: ita ut accurata quædam historia sit: vel potius non tam historia, quam ocularis, ut ita dicam, inspectio et præsens cognitio rerum omnium quæ tunc temporis contigerant: et sane imitationis artificium cum ipsa rerum natura certat et contendit, ita ut videaris integrum hominem, urbem, equum aut exercitum videre, vel lorica aut gladium vel armaturam integram: vel etiam capios, fugientes, videntes, flentes, commotos, vel iratos. Tum præter hæc omnia uncialibus litteris ascriptum: Scutatus

Οὐ μόνον δὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυχειρίαν, καὶ τὴν τέχνην, εἰ δὲ βούλει τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα, ἔτι δὲ τὸ φρόνημα καὶ τὴν φιλοκαλίαν καὶ ἀδρότητα καὶ πολυτέλειαν τῆς πόλεως, ἔστιν ἀπὸ τῶν λειψάνων τούτων τῶν ἀνδριάντων, καὶ κιόνων, καὶ τάφων, καὶ οἰκοδομῶν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν αὐτῆς, καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν, καὶ φιλοτιμίαν, καὶ τὴν γνῶμην, καὶ τὰς νίκας, καὶ τὴν πᾶσαν εὐδαιμονίαν, καὶ ἡγεμονίαν, καὶ ἀξίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις πεῖραν. Οὐ γὰρ μόνον ἀγωγούς ὑδάτων ἀερίους ἔξεστιν ὁρᾶν πόρρωθεν ἐρχομένων, καὶ τευχῶν ὄγκον, καὶ στοῶν, καὶ βασιλείων, καὶ βουλευτηρίων, ἔτι δὲ ἀγορῶν, καὶ βαλανείων, καὶ θεάτρων πικρῶς τε, καὶ μέγεθος, καὶ κάλλος, ἀλλὰ καὶ νεῶς περιφανεῖς πολλοὺς καὶ συνεχεῖς, ἄλλους ἀπ' ἄλλης προσηγορίας ὀνομασμένους, καὶ ἱερὰ, καὶ ἀγάλματα, καὶ ἀνδριάντας, καὶ τεμένη, καὶ στήλας τῶν παλαιῶν ἑκείνων καὶ περιφανῶν ἀνδρῶν, εἰ τις ὑπὲρ τῆς πόλεως τι εἰργασται, ἑκείνοις παρὰ τοῦ δημοσίου γενομένας, καὶ ἀριστεία, καὶ γεφύρας θριαμβικὰς, εἰς ὑπόμνημα τῶν θριάμβων ἑκείνων καὶ τῶν πομπῶν πεποιημένας, αὐτῶν τῶν πολέμων, καὶ τῶν αἰχμημάτων, καὶ τῶν λαφύρων, καὶ τῶν τευχομαχιῶν ἐγκυκλοαμμένων, ἔτι δὲ ἱερῶν ἐν αὐταῖς καὶ θυσιῶν καὶ βωμῶν γλυφὰς καὶ ἀναθημάτων. Πρὸς δὲ τούτοις ναυμαχίας, καὶ πεζομαχίας, καὶ ἵππομαχίας, καὶ πᾶν εἶδος, ὡς εἰπεῖν, μάχης, καὶ μηχανημάτων τε καὶ ὅπλων, καὶ τοὺς ὑπηγμένους δυνάστας Μήδους τυχόν, ἢ Πέρσας, ἢ Ἰβήρας, ἢ Κελτοὺς, ἢ Ἀσσυρίους, κατὰ τὴν αὐτῶν στολὴν ἐκάστους καὶ τὰ δεδουλωμένα γένη, καὶ τοὺς θριαμβεύοντας ἐπὶ τούτοις στρατηγούς, καὶ τὸ ἄρμα, καὶ τὰ τέθριππα, καὶ τοὺς ἡνιόχους καὶ τοὺς δορυφόρους, καὶ τοὺς ἐπομένους λοχαγούς, καὶ τὰ προΐοντα σκύλα, ἅπαντα ὥσανεζ ζῶντα ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἔστιν ἰδεῖν, καὶ συνεῖναι τί ἕκαστον ἦν διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμάτων· ὥστε δύνασθαι σαφῶς ὁρᾶν τίσι μὲν ὅπλοις, τίσι δὲ στολαῖς ἐχρῶντο τὸ παλαιόν, τίσι δὲ ἐπισήμοις τῶν ἀρχῶν, ὅποιας δὲ παρατάξεις, καὶ μάχαις, καὶ πολιορκίαις, καὶ στρατοπέδοις· τίσι δὲ ἄρα ἦ θίσεσιν, ἢ περιβολαῖς, εἴτε ἐπὶ στρατείας, εἴτε οἴκοι, εἴτε ἐν ἐκκλησίαις, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε κατ' ἀγορὰν, εἴτε ἐν γῇ, εἴτε ἐν θαλάττῃ, εἴτε ὁδοιποροῦντες, εἴτε πλέοντες, εἴτε πονοῦντες, εἴτε ἀσχοῦντες, εἴτε θεώμενοι, εἴτε ἐν πανηγύρεσιν, εἴτε ἐν ἐργαστηρίοις, καὶ ταῦτα καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν διαφοράς. Ὡν ἕνεκα ἐκθεῖς Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἱστορίας συγγραφευμένων δοκοῦσι τι προύργου πεποιημένοι. Ἀλλ' ἐν τούτοις, ὥσπερ κατ' ἑκείνους τοὺς χρόνους ὄντα, καὶ ἐν διαφόροις ἔθνεσι γινόμενα πάντα ὁρᾶν ἔξεστιν· ὥστε ἱστορίαν τινὰ πάντα ἀπλῶς ἀκριβοῦσαν εἶναι· μᾶλλον δὲ οὐχ ἱστορίαν, ἀλλ' ἴν' οὕτως· εἰπω, αὐτοψίαν τῶν τότε ἀπλῶς ἀπανταχοῦ γενομένων πάντων, καὶ παρουσίαν. Ἡ γὰρ μὴν τέχνη τῶν μιμημάτων ἀληθῶς ἐρίζει καὶ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ὥστε δοκεῖν ἀνθρωπον, ἢ ἵππον, ἢ πῶλιν, ἢ στρατὸν ὅλον ὁρᾶν, ἢ θύρακα, ἢ ξίφος, ἢ πανοπλίαν, καὶ ἢ ἀλισκομένους, ἢ φεύγοντας, ἢ γελῶντας, ἢ κλαίοντας, ἢ κινουμένους, ἢ

δρατιζομένους. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις γράμματα με-
γάλα λέγοντα, Ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ δῆμος,
Ἰουλίῳ εἰ τύχοι Καίσαρι, ἢ Τίτῳ, ἢ Οὐεσπασιάνῳ
ἀρετῆς καὶ ἀνδραγαθίας ἔνεκεν, νικῆσαντι ἀπὸ τῶν
δεινῶν, ἢ φυλάξαντι τὴν πατρίδα, ἢ ἐλάσαντι τοὺς
βαρβάρους, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον τῶν ἐπαινουμένων.
Τί δὲ τοὺς παλαιούς ἐκείνους, Μελεάγρους, καὶ Ἀμ-
φίωνα, καὶ Τριπολέμους, εἰ δὲ βούλει, Πέλοπας,
καὶ Ἀμφιδάρεως, καὶ Ταντάλους, καὶ εἰ τι τοιοῦτον
ἕτερον ἐπὶ τῆς μυθικῆς καὶ ἀρχαίας ἑκείνης τῆς
Ἑλληνικῆς ἱστορίας λέγεται; Μεστὰ μὲν τούτων
ἄνθρωποι, μεστὰ δὲ μνήματα καὶ τάφοι παλαιῶν, μεστοὶ
δὲ οἰκιῶν τοῖχοι· πάντα τῆς ἀρίστης καὶ τελεωτά-
της τέχνης, Φειδίου τινός, ἢ Λυσίππου, ἢ Ηρακλι-
τέλους, ἢ τῶν ὁμοίων ἔργα. Ὅστε ἀνάγκη διὰ τῆς
πόλεως ἵσταναι ποτὲ μὲν πρὸς τοῦτο, ποτὲ δὲ πρὸς
ἐκεῖνο ἔλκεσθαι τῷ ὀφθαλμῷ· ὅπερ συμβαίνει τοῖς
ἐρωτικοῖς τούτοις, καὶ τὰ ζῶντα κάλλη θαυμάζουσι,
καὶ περιέρχωνται θεωμένοις. Ὁ γὰρ μὴν τῶν τειχῶν
κύκλος, ἢ γὰρ μὴν τῆς ὅλης πόλεως θέσις, τὸ δὲ τοῦ
ἁγίου, καὶ τῶν ἐκτύλων τῶν ἐν αὐτοῖς χάρις.

Ἦν δὲ οὐδὲ λιμένειν ἄμοιρος ἡ πόλις, οὐδὲ νεω-
ρίων ἢ νεωσοίκων, τῶν μὲν εἰσω τειχῶν, τῶν δὲ ἐπὶ
ταῖς ἐκβολαῖς αὐταῖς τοῦ ποταμοῦ, τῶν δὲ ὀλίγων
πρὸ τῶν τειχῶν, ὧν ἔτι καὶ νῦν λείψανα ὁρᾶται· ἃ
καὶ τὸ καθελεῖν οἶμαι ἔργον ἂν ᾦν ὁμοῦ πᾶσι τοῖς
νῦν λεγόμενοις δυνατοῖς, εἰ χρὴ δυσχερὲς λέγειν, ὅ
τι; ἂν εἴποι ἀδύνατον. Ἡ γὰρ καὶ θυμηδίας καὶ ψυ-
χαγωγίας, ἔτι δὲ γυμνασίας τῶν πολλῶν ἔνεκεν καὶ
ναυμαχίας εἰσω τειχῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς πόλεως
ἐχρήσθη, οὐ λέγω ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πελά-
γῳς τινός, ἢ λίμνης, ἔνθεν τῆς πόλεως ἐπ' αὐτὸ τοῦτο
πεποιημένης. Καὶ ἦν, ὥσπερ γυμνάσιον, καὶ θέατρα
ἀγώνων, καὶ μονομαχιῶν, ἔτι δὲ θηριομαχιῶν, καὶ
ἐπποδρομιῶν, οὕτω καὶ τριηρομαχιῶν. Ὅστε ἀλη-
θῶς; ἔξεσθαι λέγειν, Οὐδὲν ἄλλο ἢ Ῥώμῃ τὰ τῆδε,
ὅτις ἕτερος τῶν ἡμετέρων καὶ παλαιῶν εἶπε περὶ
αὐτῆς. Τὰ μὲν οὖν ἀρχαῖα τοιαῦτα ἦν· τὰ δὲ νεώ-
τερα, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶ ἀληθοῦς θρη-
σκίας εἰ ἂν λέγοι τις; ἢ οἷα εἰπὼς τὰ ἐκ τῶν αὐτῆς
μὲν ἀφθονίας λίθων τοιούτων καὶ ὕλων, τοιαύτης δὲ
τέχνης τότε ἀνθρώπου, τῶν αὐτῆς δὲ φιλοθείας καὶ
εὐσεβείας πεποιημένα; τῶν μὲν τῶν ἀρχαίων με-
τεσκευασθέντων, τῶν δὲ ἐξ ἀνέκρων καὶ βεβήλων
ιερῶν ἀγίων γενομένων, καὶ ναῶν θείων ἐξ εἰδω-
λείων. Πόσοι μὲν ἀποστύλων ναοί; πόσοι δὲ μαρτύ-
ρων; πόσοι δὲ ὁσίων καὶ ἀγίων; πόσοι δὲ γυναικῶν
θείων καὶ παρθένων; Τὰ γὰρ μὴν σώματα τούτων,
καὶ τὰ λείψανα, εἴτε καθόλου, εἴτε κατὰ μέρος, καὶ
εἰ τι πρὸς ὑπόμνησιν αὐτῶν λέγεται, καὶ τὰ πρὸς
ἐνδείξιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κοινοῦ δεσπότου, τίς ἂν
δύνατο καταλέγειν; Φαίη τίς ἂν σὸρδὸν ἀγίων λει-
ψάνων, ἢ ἀγιασμάτων θησαυρὸν ἀπλῶς εἶναι τὴν
πόλιν. Ὅσο' ὅπερ ἐκεῖνος, οὗ κατ' ἀρχὰς ἐμεμνή-
μην, εἶπε τότε, δικαιότερον ἐπὶ τῶν καιρῶν τούτων
ὕψαντος μέρος ῥηθῆναι δύνασθαι διὰ τούτου τοὺς
ἐνοικοῦντας.

Populusque Romanus, Julio Caesari forte vel Tito,
aut Vespasiano, ob rem bene et fortiter gestam : vi-
ctis hisce vel illis populis, vel ob patriam servatam,
vel ob Barbaros profligatos, aut aliud hujusmodi
præclarum facinus. Sed quid priscos illos Meleagros,
Amphiônas et Triptolemos, aut si velis Pelopas et
Amphiaræos, et Tantalos dicam et quidquid hujus
generis fabulosa et vetusta Græcorum historia
conmemorat? Hisce viæ omnes plenæ sunt, plena
antiquitatum monumenta et sepulcra, pleni ædium
parietes. Omnia præstantissimi et absolutissimi
artificii, Phidiæ cujusdam aut Lysippi, vel Praxi-
telis, similitumve opera. Adeo ut per urbem ince-
dendo nunc huc nunc illuc oculo traharis : quod
amore captis et vivam pulchritudinem cum admi-
ratione curiose contemplantibus contingit. Accedit
mœnium ambitus, et totius urbis situs, tum etiam
aminis fluentum, et agrorum atque suburbiorum
quondam et villarum in iisdem amœnitas.

ποταμοῦ βεῦμα, ἢ δὲ τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν πρὶν προ-

Sed nec portuum navaliumque expers hæc urbs
fuit : quorum alia intra mœnia erant, alia in ipsis
fluvii oris, alia proxime sub urbis mœnibus : qua-
rum adhuc reliquæ visuntur : quarum demolitionem
quoque omnibus nostri sæculi principibus diffi-
cilem futuram existimo, si difficile vocandum sit ubi
quis rem factu impossibilem dicit. Quin etiam volu-
ptatis et oblectamenti gratia, tum ob civium quoque
exercitium naumachiis intra mœnia in ipsa civitate
utabatur, non dicam in flumine, sed in mari aut lacu
quodam intra civitatem ad hoc præparato. Atque
ut certaminum, et gladiatorum, pugnarumque cum
feris et currulium ludorum gymnasia et theatra erant,
ita etiam ubi trirèmes confingerent. Ita ut vere
affirmare liceat quod alius quidem veterum no-
strorumque de ea dixit : nihil tum temporis fuisse
præter Romam, et antiqua quidem hujusmodi fuisse
recentiora autem et quæ ad nostram veram-
que religionem spectant, quis dicere poterit? vel
quæcunque ex tanta lapidum hujusmodi et materiæ
rum copia, et florente tum temporis præstantia artis,
tum ex tanta pietate et devotione facta fuisse? cum
alia quidem antiquitatis monumenta ad novas stru-
cturas transferrentur : alia autem ex profanis et
immundis sanctorum ædes, et ex fanis idolorum
veri Numinis templa fierent. Quot enim apostolo-
rum templa sunt? quot martyrum? quot sancto-
rum et beatorum? quot divarum mulierum et vir-
ginum? tum vero corpora eorumdem reliquias, sive
integras, sive particulis divisas, et quidquid ad
ipsorum memoriam, et communis humani generis
gloriam commemoratur, quis enumerare poterit?
Sane reliquiarum sanctarum conditorium, et rerum
sacrarum thesaurum hanc urbem paucis verbis
quis appellaret. Ut quod ille, cujus initio memini,
tum dixit, id meliori jure hisce temporibus dici
queat, eam cœli partem esse ob hujusmodi inco-
las.

Sed ista quidem prætermitto. Duo autem luminaria, vel soles, aut cælos integros Dei gloriam enarrantes, Petrum, inquam, et Paulum, quorum reliquie hic sitæ sunt; et ad quorum monumenta hæc scribo, quis digne admirabitur? quid de totius orbis ad eosdem, veluti communes quosdam præfectos, ducesque, aut præsidēs concursu dicam? Miraculum profecto est videre ab Hispania, sive Iberia et Gallia, insulisque Britannicis, et si quæ ulterius versus occidentem vel aquilonem distent: tum etiam ex Germania, Sarmatia et Pannonia, nonnullos vero etiam ex Græcia et Asia et quibuscunque aliis ex locis (quis enim omnes enumerare posset?), non viros solum cujusvis ætatis et professionis, sed et feminas per tam longinqua itinera, per tot pericula et labores; per frigus, lutum, pulverem, æstium et molestias huc venientes, ut arcam et loculum, et conditorium apostolorum, idque eminūs et per cortinas ac cancellos adorent. Ut pulveri, ac solo, et circumambientibus lapideis ferreisque claustris faciem et capita apponentes, servatores dominosque, et, ut dixi, soles orbis terrarum eos prædicent. Ut post tot annos ob prædicationem veritatis, et ab errore ac tenebris conversionem gratias agant, idque in ea urbe, et in illo imperio, ubi ipsi hæc prædicantes mortem oppetiere, ubi a veritatis adversariis tanta superstitio, tantusque error introductus fuit, quantus ex idolis, statuis templisque ipsorum demonstrari potest. Unde elicta contra Christianos per totum orbem ferebantur, et carnifices in eosdem immittebantur. Ubi alio quidem in loco Neronis impii illius homicidæ, alibi vero Diocletiani, alibi Maximiani persecutorum collapsæ jam dejectæque ædes, et mutilæ, ac semifractæ statuæ visuuntur. Sed hæc quidem monumenta, licet imperatorum, et qui istos aliquando sistebant iudicio, et ut mancipia tractabant, cursim prætereunt: et quid dico præterire? quin potius infestis calcibus proterunt, et pugnis feriunt, atque, ut dixi, mutilant, conspuunt et subvertunt: hisce autem pauperculis et peregrinis, vel potius servis ac subditis illorum, professione vitæque instituto, aulæorum tectoribus et piscatoribus quam maximo gaudio et voluptate, aut si malis, cum percussione pectoris, et devotione, lacrymisque capita inclinant servatores, ut dixi, et præsidēs, nec præsentium tantum atque terrenorum dominos, sed et cælorum janitores eos vocantes, et sibi, amicis, et familiaribus, atque orbi universo salutem exposcentes. Illi autem edito et conspicuo in loco lapillis tessellatis, vel marmoribus coloribusve, quin etiam argento viro atque auro ad antiquam speciem majori forma magnifice efformati sedent, tanquam reges vel principes, aut communes omnium domini, claves ligandi solvendique potestatis symbolum gerentes, signumque virtutis et auctoritatis ejus qui potestatem illam dedit. Et populi quidem Romani, aut Julii Cæsaris, vel Augusti, vel cujuscunque alterius monumenta etiam hic in

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγὼ· τοὺς δὲ δύο φωστῆρας, ἡ ἡλίου καὶ οὐρανοῦ ὄλους, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν διηγουμένους, Πέτρον φημὶ καὶ Παῦλον, ὧν τὰ λείψανα ἐν ταῦθα κεῖται, καὶ ὧν ἐπὶ τῆς μνήμης ταῦτα γράφω, τίς ἂν ἀξίως ἀγαθῇ; τί δὲ τὴν εἰς τοὺτους ὥσπερ εἰς κοινούς τινες σατράπας καὶ ἡγεμόνας, ἡ ὑπάτου, συνδρομὴν πάσης τῆς οἰκουμένης; Θαῦμα ὄντως ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ Ἰσπανίας καὶ Ἰβηρίας, καὶ Γαλιτίας, καὶ τῶν Βρετανικῶν νήσων, καὶ τῶν ἐν δυτικωτέρων εἰ τινες εἴεν ἡ ἀρτικωτέρων, ἐπεὶ δὲ ἀπὸ Γερμανίας καὶ Σαρματίας, καὶ Παννονίας, τινὰς δὲ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας, καὶ τῶν ὀθινοῦν ἄλλοθεν (τίς γὰρ ἂν οἶός τ' εἴη πάντας καταλέγειν;) οὐκ ἄνδρας μόνον πάσης ἡλικίας τε, καὶ τέχνης, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἤδη διὰ τοσοῦτων μὲν ὁδῶν, τοσοῦτων καὶ κινδύνων, διὰ τοσοῦτων δὲ πόρων, καὶ ψύχους, καὶ πηλοῦ, καὶ κόπωσης, καὶ πνίγους, καὶ θαλασπιωρῶν, δεῦρο ἀφικνουμένας, ἵνα τὴν λάρνακα, καὶ τὴν θήκην, καὶ τὴν σορὸν, καὶ ταῦτα πύργωθεν καὶ διὰ καταπετασμάτων καὶ κιγκλιδίων τῶν ἀποστόλων προσκυνήσωσιν· ἵνα θέντες ἐπὶ τῆς κόπωσης, καὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ τῶν περιφραττόντων λίθων, καὶ σιδηρῶν τὰ μέτωπα, καὶ τὰ κεφαλὰς, σωτῆρας αὐτοῦς, καὶ δεσπότας, καὶ ἡλίου, ὥσπερ εἶπον, τῆς οἰκουμένης ἀναφθέγξωνται· ἵνα μετὰ τοσαῦτα ἔτη τοῦ κηρύγματος χάριν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας; καὶ τῆς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ τοῦ σκοτοῦς ἀπαλλαγῆς ὁμολογήσωσι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς πόλειως ἐκείνης, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, ἐν ἧ ταῦτα ἐκεῖνοι λέγοντες ἀπέθανον. Ἐνθα τοσαύτη γέγονεν ἡ περὶ τῶν ἀντὶ τῶν ἀληθῶν δεισιδαιμονία τε καὶ πλάνη, ὅση παρὰ τῶν ἐπὶ τοῦτοις εἰδώλων, καὶ ξοάνων, καὶ νῶν δύναται δεῖκνυσθαι. Ὅθεν τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης δόγματα ἐφέροντο, καὶ οἱ κατὰ τούτων δῆμοι ἐπέμποντο. Ὅπου ᾧδὲ μὲν Νέρωνος τοῦ σφαγέως ἐκείνου, καὶ Ἀντοῖου, ἐν ταῦθα δὲ Διοκλητιανοῦ, ἐκείνῳ δὲ Μαξιμιανοῦ τῶν διωκτῶν καταπεπτωκότες ἤδη καὶ κατασκαφέντες θάλαμοι, καὶ λειωθέντες, καὶ ἡμιβράγεις στήλαι ὀρώνται. Ἀλλὰ ταῦτας μὲν, καὶ ταῦτα βασιλέων γενομένας, καὶ αὐτοὺς ποτε παραστησάμενων, καὶ δουλευσάμενων, παρατρέχουσι· καὶ τί λέγω παρατρέχουσι; μᾶλλον μὲν οὖν λάξ ἐνάλλονται, καὶ πύξ παίουσι, καὶ περιβόηγνύουσιν, ὥσπερ εἶπον, καὶ καταπτύουσι, καὶ ἀνατρέπουσι· τοῦτοις δὲ πένουσι, καὶ ἀλλοδαποῖς, μᾶλλον δὲ δούλοις, καὶ ὑπηκόοις ἐκείνων, τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἔθνος γενομένοις, σκηνοποιοῖς καὶ ἀλιεῦσι, μεθ' ὧν ἂν εἴποι τις τέρψους καὶ ἡδονῆς, εἰ δὲ βούλει στεροτυπίας, καὶ εὐλαθείας, καὶ δακρύων κλίνουσι τὰς κεφαλὰς, σωτῆρας, ὅπερ εἶπον, καὶ προστάτας, καὶ οὐ τῶν παρόντων καὶ γηγῶν κυρίους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐρανῶν πυλωροὺς ἀνακαλούμενοι, αὐτοῖς τε, καὶ φίλοις, καὶ οἰκείοις, καὶ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ παρ' αὐτῶν εὐχόμενοι σωτηρίαν. Οἱ δὲ καθήνται ἐκ περιωπῆς ἀνωθεν μεγάλοι μεγαλωσὶ ψηφίσιν ἢ λίθοις ἢ χρύμασιν, ἐπεὶ δὲ ἀργύρῳ μόνῳ καὶ χρυσῷ εἰς τὸ ἀρχαῖον εἶδος τετυπωμένοι, ὥσπερ βασιλεῖς τινες, ἡ ἡγεμόνες, ἡ κοινὸι πάντων δεσπόται κλεῖς,

ἔχοντες, σύμβολον τῆς δυνάμεως τοῦ δεσμεῖν, καὶ λύειν, καὶ σύμβολον τῆς ἰσχύος, καὶ ἀξίας τοῦ δεδωκότος. Καὶ τὰ μὲν τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ἢ τὰ Ἰουλίου Καίσαρος, ἢ Αὐγούστου, ἢ οὐτινοσούν ἄλλου, κἀνταῦθα ἐπὶ τῆς αὐτῶν πατρὸς ὑπὸ τῶν πλείστων ἀγνοούμενα ἀπῆνθηκε πανταχοῦ, καὶ ἀπεβρύη· τὰ δὲ τούτων διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνθεῖ καὶ θάλλει.

Μέμνημαι δὲ τῆς ἐν Λονδίῳ τῆς Βρετανικῆς ἐπ' αὐτῆς τῆς ἑξω θαλάττης, καὶ ὠκεανοῦ, δευτέρου ἑτοῦ· τοῦτ' ἐμοῦ, καὶ τῶν σὺν ἐμοὶ παρόντων, καὶ θεομένων γενομένης αὐτοῖς πομπῆς καὶ πανηγύρεως παρὰ τῶν ἐκεῖ. Καίσαρα δὲ τὸν πρῶτως ὑπαγαγόμενον αὐτοὺς, καὶ οὐ φρούρια ἔτι καὶ νῦν ἔστιν ἐκεῖ, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς διαβάσεως, τὸ δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἀγνοοῦσι. Καὶ ἔγωγε οἶμαι, καὶ ἐκεῖνα πάντα, καὶ τὴν τῆς Ῥώμης ἀρχὴν, καὶ τὴν τῶν αὐτοκρατόρων μοναρχίαν καὶ ἡγεμονίαν, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπακοὴν διὰ ταῦτα γεγονέναι, ἵνα ταῦτα ἀκολουθήσῃ. Τί δὲ χρὴ τὴν ἀξίαν τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν ἀπονεμομένην αὐτοῖς εὐλάβειαν, καὶ τιμὴν ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις, καὶ τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς τάφοις αὐτῶν θαυμάζειν καὶ ὀρᾶν; Ἐξεστί γὰρ τοῦτο ὀρᾶν τε καὶ θαυμάζειν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τοῖς πολλοστέροις μετ' ἐκείνους δι' αὐτοὺς οἶμαι γὰρ μετῴπιστε ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥώμης ἐκείνης, λέγει τῆς παλαιᾶς, τοσαῦτα θεσπίσματα τῶν αὐτοκρατόρων ἐκείνων, καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς, καὶ διὰ τοσούτου μέρους τῆς οἰκουμένης φοιτᾶν, ὅσα καὶ δεσποῦ νῦν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσὶ δὲ οἱ θεσπιζόντες αἱ καὶ οἱ κύρια ποιοῦντες διὰ τῶν σφραγίδων αὐτῶν, αἱ εἰκόνες, καὶ αἱ κεφαλὴ Πέτρου καὶ Παύλου, οὐκέτι δυναμένων λέγειν· Ἀργύριον ἢ χρυσὸν οὐκ ἔστι μοι. Τίς δ' ἂν ἀριθμήσειε τὰ παρ' αὐτῶν διδόμενα; Δέξω μὲν ἴσως τίς λέγειν ὑπερβολᾶς, οἶμαι δὲ συνελθούσας ὁμοῦ πάσας τὰς ἐγνοσμένας ἡμῖν ἀρχὰς ἐκ τῶν ἀπονενεμημένων αὐταῖς ἐξ ἑσῶν, καὶ ἃ κύριοι κατὰ νόμον διανέμειν, μὴ τοσαῦτα δοῦναι δύνασθαι. Διδόσκει δὲ ταῦτα ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος. Καὶ ἀνάγκη δὲ ταῦτα διδόναι· οὐδ' ἂν ἐκεῖνα κατασχολεῖν ἑαυτοῖς οἱ ταῦτα διαδιδόντες. Ἀνάγκη δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ τοῦ κλήρου τούτων διανέμειν. Καὶ οἷ τε λαμβάνοντες δοκοῦσι παρὰ δεσποτῶν λαμβάνειν· οἷ τε διδόντες ὡσὲν κύριοι διδόναι. Ἔστι δὲ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων, πλὴν εἴ τις κατὰ τὸ δεδοσθαι, ἢ μὴ δεδοσθαι, καὶ τίτι δεδοσθαι ἀλλήλοις ἀμφισβητοῖεν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ δι' ἐκείνους αὐθις ἐπικρίνειν, καὶ τῶν γενομένων παρ' αὐτῶν αὐτοῖς εἶναι κριτὰς καὶ ὁριστάς· πολλάκις δὲ καὶ τῶν παρ' ἄλλων γενομένων εἰς αὐτοὺς τὴν ἐρεσιν διαβαίνειν. Τί δὲ τὰς πνευματικὰς δόσεις, τί δὲ τοὺς τῶν φυλῶν κριτὰς; Ἔστι γὰρ ὀρᾶν κατὰ γλώσσης ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῶν ἀποστόλων ἐνταῦθα μὲν καθήμενον ἐπὶ θρόνου τὸν ἀκούοντα τοὺς ἀπὸ τῶν Βρετανικῶν νήσων ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἡκόντας ἐξομολογουμένους· ἐνταῦθα δὲ τὸν τοὺς ἀπ' Ἰσθρίας ἢ Γαλατίας· ἐκεῖ δὲ τὸν τοὺς ἀπὸ Δαλματίας ἢ Δακίας· αὐτοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἢ ἐπὶ τῆς πόλεως, ἢ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συμμιγείς, ἄλλους ἄλλην φωνὴν

A patria ipsorum plurimis incognita, pristini decoris flore amisso, passim collapsa jacent. Horum autem florent vigentque per orbem universum.

Et memoria hic repeto pompam et solemne festum, quod Londini in Britannia, ipsius externi maris oceanique insula, ante biennium, me ac comitatu meo presente et spectante, ab ejus loci incolis hisce apostolis celebrabatur. Cæsarem vero qui primus eos subegit, et cujus castella adhuc ibidem exstant, alterum quidem ad trajectum, alterum vero dicto in loco ignorant. Atque ego quidem existimo et ista omnia, et Romanum imperium, et imperatorum monarchiam ac principatum, gentiumque subjectionem propterea existisse, ut hæc dein consequerentur. Quid vero apostolorum gloriam et venerationem atque honorem in ipsis corporibus eorumque sepulcris eis exhibitum admirari et contemplari auiet? Id enim ex imperio et principatu Ecclesiæ, et propter principes hosce in longa successorum serie videre et admirari licet. Nequaquam enim sub imperio veteris illius Romæ tot imperatorum elicta, tot plebiscita et senatusconsulta per tantam orbis terrarum partem prodierunt existimo, quot nunc longe lateque ab Ecclesia prodeunt. Ea autem semper obsignant et confirmant sigillorum loco effigies et capita Petri et Pauli; qui dicere jam amplius nequeunt: *Argentum et aurum non est mihi*.

C Quis vero opes ab ipsis collatas enumerare poterit? Videbor forte nonnullis rem nimium verbis extollere: puto tamen omnes orbis principes, quotquot ad nostram notitiam pervenere, simul junctos ex consuetis suis redditibus bonisque, quorum distribuendorum potestas jure ad ipsos spectat, non posse tantum conferre. Conferunt autem hæc Petrus et Paulus: et conferre necessum est: nec servare sibi vellent qui ea conferunt. Necessum autem est Petri et Pauli successores eorumque familiam hæc distribuere. Et qui ea accipiunt, tanquam a dominis accipere videntur: conferentes autem tanquam domini conferunt. Nec quisquam contradicit: nisi quod nonnulli de rata aut irrita collatione invicem litigent. Et hoc ipsum rursus illos dijudicare, et eorum quæ ipsi fecere, iudices ac definitores esse oportet; sæpius autem et ab iis quæ alii constituere, provocationem ad eos fieri. Quid autem spirituales largitiones, quid nationum iudices commemorem? Nam in templo sanctorum apostolorum pro linguarum diversitate cernere licet hic quidem sedentem in throno, et auscultantem confessiones eorum, qui ex Britannicis insulis hanc ipsam ob causam accesserunt: isthic eorum qui ex Hispania vel Gallia: alibi vero qui ex Dalmatia vel Dacia advenere. Hos autem in plateis, vel per urbem, vel in ecclesia promiscue alios aliam vocem proferentes audias.

¹ Act. III, 6.

Quocirca non tunc solum apostoli super duodecim A thronos sedebunt, juxta Christi promissionem, judicantes duodecim tribus Israel : sed et hoc tempore illi in multis thronis judicium instar sedent, judicantes orbem terrarum : nec solum in primitiva Ecclesia, sed nunc quoque sua cuique lingua loquuntur, ita ut intelligi queant. Quin etiam decreta et constitutiones sanctorum apostolorum quaquaversum, ut dixi, foras prodeunt : et huc undequaque non solum multorum dierum, sed et mensium itinere confluunt nemine persequente, accusantes semetipsos, quod Plato in Gorgia eos, qui justii evadere cupiunt, facere præcipit, ut sententia istorum recepta injunctam poenam opere expleant. Nihil enim de iis dico, qui ex præcepto inde ab ultimis terræ finibus vel ultro accurrunt, vel inviti pertrahuntur. Quis vero non obstupescat, dum in publico consistorio papam responsa dantem et oracula fundentem audit ? quis non admiretur dum ista videt ? Sed quid plura de his dicere attinet ? Id vero quod de apostolorum reliquiis dicebam, quantum huic urbi conferant, videre licet ex Commentariis Chrysotomi in Epistolam Pauli ad hos ipsos Romanos, si recte memini, sub finem, ubi vir non solum ore, sed et animo vere aureus, totum sermonem et aureum illud scriptum concludens, veluti divino furore concitatus, bis terve et sæpius exclamat, Cuperem videre urbem illam, Romam scilicet, in qua hæc et alia de apostolis corporumque eorum sepultura et præsentia referuntur : cuperem illos pedes, cuperem manus, cuperem capita videre. Nec cessat, instar eorum qui impotenti amore laborant, singula membra recensere, et sexcenties eadem dicere.

Sed hæc quidem nunc missa faciamus ; neque enim litterarum modus tam prolixum sermonem admittit : et qualicumque tandem dixerimus, nihil de iis pro dignitate dixisse videbimur : tum vero pauca duntaxat principio dicturus eram : sed non observavi me longius modum excessisse. Hæc autem velut appendicem litterarum mearum animi oblectandi gratia scribere volui : præsertim cum in tuis ad me litteris id quoque inter alia positum repererim, quod parum scribam. Hasce autem litteras dare festino, ne antequam Venetias perveniant, ejus civitatis triremes jam discesserint. Sed profecto in hujusmodi re id longe difficillimum est, recte incipere, et bene finire ; nam tanta res extremis definitur, et formam inde accipit. Et multi ut aesciunt unde incipiendum, ita neque ubi finis imponendus sit, quos, postquam cœperint, semper loqui necessum est. Ego autem tanto temporis spatio isto modo apud celsitudinem tuam silui, ut cœpia vix tandem iterum oratione cito desinere nequeam. Sed ut in præteritis intermissæ orationis silentio, ita nunc loquacitati meæ ignosces. Sed cum hujusmodi rebus apud te expositis finis necessario faciendus sit, nolo tamen propterea nostræ

προϊεμένους. Καὶ οὐκ ἄρα ἐπὶ δώδεκα μόνον θρόνον τότε οἱ ἀπόστολοι καθίσονται, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ νῦν οὗτοι κἀθύνται ἐπὶ πολλῶν θρόνων, ὥσπερ τινὲς δικασταί, κρίνοντες τὴν οἰκουμένην. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ τὴν αὐτῶν φωνὴν πᾶσι συνετὰ φθέγγονται. Καὶ ἔξω τε, ὡς εἶπον, πανταχόσε τὰ τῶν ἀποστόλων ψηφίσματα καὶ θεσπίσματα διαφοιτᾷ. Καὶ δεῦρο πανταχόθεν ἔρχονται πολλῶν ἡμερῶν, ἥδη δὲ καὶ μηνῶν ὁδὸν μηδενὸς διώκοντος αὐτοὺς, κατεροῦντες μὲν ταυτῶν, ὃ Πλάτων ἐν Γοργίᾳ τοῖς βουλομένοις καὶ μέλλουσι δικαίοις εἶναι παραινεί, δεξιόμενοι τὰς ἐκείνων ἀποφάσεις, καὶ πληρώσαντες τὰς ἐπιτιμίας. Ἐγὼ γὰρ τοὺς ἐκ προσταγῆς πόρρωθεν ἀπὸ τῶν ἐσχρατιῶν τῆς οἰκουμένης τρέχοντας ἢ ἀγομένους. Τίς δ' οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τοῦ πάππα ἀκούων ἐν κοινῷ συνεδρίῳ χρηματίζοντος καὶ χρησμοδοῦντος ; τίς οὐκ ἂν θαυμάσαιε ταῦτα ὁρῶν ; Ἀλλὰ περὶ τούτων τί χρηπλαίω λέγειν ; Ὁ δὲ εἰλεγὼν, ὅσον ἐστὶ τὰ τῶν ἀποστόλων λείψανα τῇ πόλει ταύτῃ, πάρεστιν ἀπὸ τῆς Ἐξηγήσεως τοῦ Χρυσόστομου ἐν τῷ τέλει τῆς πρὸς αὐτοὺς τούτους τοὺς Ῥωμαίους, εἰ καλῶς μέμνημαι, Παύλου Ἐπιστολῆς ἰδεῖν, ἐν ᾗ τὸν ὅλον λόγον, καὶ τὸ χρυσοῦν σύγγραμμα ἐκείνο ὃ χρυσοῦς ὄντως οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἀνὴρ ἐκείνος καταπαύει, ἐν οἷς ὥσπερ ἐνθουσιῶν δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις λέγει, Ἐβουλόμην τὴν πόλιν ἐκείνην ἰδεῖν, τὴν Ῥώμην λέγων, ἐν ᾗ τὰ καὶ τὰ, περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐν αὐτῇ ταφῆς καὶ παρουσίας φάσκων. Ἐβουλόμην τοὺς πόδας ἐκείνου, ἐβουλόμην τὰς χεῖρας, ἐβουλόμην ἐκείνας τὰς κεφαλὰς ἰδεῖν. Καὶ οὐ παύεται, ὥσπερ οἱ δυσέρωτες, κατὰ μέλη διεξιὼν, καὶ μυριάκις ταυτὰ λέγων.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔωμεν ἥδη· οὐτε γὰρ κατ' ἐπιστολὴν τοσαῦτα λέγειν, καὶ ὅσα ἂν εἴποιμεν, οὐδὲν ἂν περὶ τούτων εἴημεν πρὸς ἀξίαν εἰρηκότες· ἄλλως τε ἡρξάμην μὲν ὡς ὀλίγα ἔρων, ἔλαθον δὲ ἑμαυτὸν σφόδρα ἐκδὲς τοῦ μέτρου. Οἷα δὲ ἐπιθήκην τῶν ἐμῶν γραμμάτων τοῦτο ποιούμενος, θυμηδίας τινὸς χάριν, ταῦτα ἐβουλήθην γράψαι· μάλιστα' ὅτι ἐν τοῖς σοῖς πρὸς ἐμὲ γράμμασι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο εὔρον ἐγκείμενον, ὡς ὀλίγα ἐπιστέλλω. Σπεύδω δὲ ταῦτα δοῦναι, μὴ πρὸ τῆς εἰς Βενετίαν αὐτῶν ἀφίξεως αἱ τριήρεις τῆς πόλεως ἐκείνης φθάσωσιν ἀναχθεῖσαι. Ἀλλ' ὄντως ἐν παντὶ πράγματι ἐκείνῳ ἐστὶ μάλλον δύσκολον, οἰκείω ; τε ἀρξασθαι, καὶ δεόντως τελευτῆσαι. Καὶ τὸ ὅλον δὲ ἀπλῶς τοῖς ἄκροις ἐρίζεται καὶ μορφήν λαμβάνει. Καὶ πολλοὶ ὥσπερ θεοὶ δαί' ἀρξασθαι οὐκ ἴσασιν, οὕτως οὐδ' ὅπου δαί' τέλος ἐπιθεῖναι. Ἀνάγκη δὲ τούτου ἀρξαμένους δαί' λαλεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ τοσοῦτον χρόνον τὸν ἐρόπον τοῦτον πρὸς τὸ σὸν ὕψος ἐσιώπησα, ὥστε μάλι' ποτὲ αὐθις ἀρξάμενος οὐ δύναμαι ταχίως λῆξαι. Συγγνώμη δέ μου ὥσπερ ἐν τοῖς φθάσαι τῇ κατὰ τὸν ἐρόπον τοῦτον μέχρι τινὸς τοῦ λέγειν σωπῇ, οὕτω νῦν τῇ πολυλογίᾳ. Ἀλλως τε καὶ περὶ τοιούτων πρὸς σὲ λέγοντο ; ἀνάγκη γε μὴν τέλος ἐπιθεῖναι. Οὐ βούλομαι δὲ

δμως διὰ τοῦτο τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀδικῆσαι. Ἄδι-
κωὴν δ' ἂν αὐτὴν ἐν τοῦτοις λήξαι. Ἐγὼ γὰρ τῷτα
ὅρων, ὅσα ἐν οἰκουμενίαις καὶ αὐτοφύεσι κάλλεσι καὶ
χειροποιήτοις εἶπον, ἄγαμαι μὲν τῆς ποτε μεγαλο-
πρεπείας· καὶ δυνάμει τὴν πόλιν, καὶ χαίρω ἐπὶ
ταῦτοις μάλιστα ὅτι σφόδρα ὅμοια τοῖς παρ' ἡμῖν
ἐρῶ. Καὶ αὐτὴ δὲ, ὡς οἶσθα, ἡ τινῶν ὁμοιότης μόνῃ
τρέπειν πέφυκεν, ὅταν τινὰ σφόδρα ὅμοια ὁρῶμεν·
μάλιστα ὅταν υἱὸν πατρὶ, ἢ θυγατέρα μητρὶ, ἢ ἀδελ-
φούς ἀλλήλοις βλέπωμεν ἐμφερεῖς εἶναι· καὶ τοῦ-
του· μᾶλλον εἰ τύχοιεν ἡμῖν ὁπωσοῦν προσήκοντες.
Καὶ νομίζω δὲ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας εἶναι, καὶ τοῦτο δὲ
οὐκ ὀλίγον, ὃ τρέπειν δύναται ἀνθρώπων μάλιστα
φιλόπατριν, τῶν οἰκειῶν ἀποδημοῦντα. Οἶμαι γὰρ
μηδεμίαν πώποτε θυγατέρων μητρὶ οὕτως ἀκριδῶς,
ὥσπερ ἐκείνην ταύτην, ὁμοίαν γεγενῆσθαι. Ἀλλὰ καὶ
τούτων τοιούτων ὄντων (οὐ φθόνος γὰρ οἶμαι μητρὶ
θυγατρὸς· ἐπαινουμένης· ὥσπερ αὐτὴ οὐδὲ τοῦναντίον
δίκαιον θυγατρὶ φθόνον ἐγγίνεσθαι μητρὸς ἐγκωμια-
ζομένης), ἡγοῦμαι νικῆσαι τὴν ἡμετέραν. Τὰς πα-
λαιάς· γὰρ ὡς ἔνεστι παραβάλλω. Τί γὰρ ἐν ταύτῃ
εἴτε τῶν φυσικῶν, εἴτε τῶν τεχνητῶν γέγονεν, ὃ μὴ
καὶ παρ' ἡμῖν; καὶ τὰ λεῖψανα δὲ αὐτὰ τοῖς λειψά-
νοις ὅμοια. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τινῶν αὐτῇ δοκεῖ πλεονε-
κεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτοις αὐτὴ ἔχομεν ἡμεῖς ἕτερα ἀντι-
τιθέναι. Πολλὰ δὲ γέγονε καὶ ἔστι παρ' ἡμῖν, ὃ μὴ
καὶ παρ' αὐτῇ. Καὶ πλείω δὲ ἀλτὶς ἐπὶ τῷ βέλτιον
προήνεκται. Εἰκότως αὐτῇ μὲν γὰρ πρὸς οὐδὲν πα-
ράδειγμα τὸ ὁλοῦ ὦ· εἰπεῖν ἰδίῳ ἀφορῶσα, ἥρκετο
τῇ κατὰ πάντων ἀπλῶς ὑπεροχῇ. Ἐκείνη δὲ πρὸς
C παραδειγμα ταύτην βλέπουσα, καὶ ὥσπερ πρὸς ἀρ-
χέτυπον, ὡς ἔστιν ἀκριδῶς ἰδεῖν ταύτην, γινωσκόμεν,
πολλὰ πρὸς βέλτιον καὶ λαμπρότερον προήνεγκεν.
Ἔργα δὲ ἀνθρώπων ἄλλοις ἀμιλλώμενα δύνανται
ἐπὶ τὸ κάλλιον προβαίνειν· καὶ κάλλη δὲ γονέων
κάλλεσι τέκνων ὦ· ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὸ βέλτιον συμ-
βάλλεται, καὶ μεγέθει μεγέθη, μάλιστα, ὡς ἀκούο-
μεν, μητέρων, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ἐπ'
ἄλλων ζώων. Οὐδὲν τοίνυν θαυματοῦν, οὕτω μὲν
μεγάλην, οὕτω δὲ ἄρα καλὴν υἱᾶν, μεῖζω καὶ καλ-
λίω τετεκνέναι· καὶ τοῦτο δὲ τῆς μητρὸς αὐτῆς ἐπαινος
γίνεται. Καὶ τὰ τῆς μητρὸς· αὐτὴ κάλλη προστίθησι
τοῖς τῆς θυγατρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλην παρ' ἄλλην,
ἀλλ' αὐτὴν τρόπον τινὰ παρ' ἑαυτὴν, τὴν νέαν παρὰ
τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην παραβάλλειν. Ὡστε οὐ χρὴ
D κακοὺς διαιτητάς ἐν τοῖς τοιούτοις γίνεσθαι, ἡμᾶς
μάλιστα, οἳ καὶ τῶν ἐκείνης· ἀγαθῶν καὶ τῶν ταύ-
της κληρονομοῦμεν, τῆς μὲν υἱοί, τῆς δὲ υἱῶν
συγγένοντες. Ἀλλὰ δεῖ μᾶλλον ἐπ' ἀμφοτέραις καλ-
λωπίζεσθαι, ὥσπερ οἱ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν πρὸς
πλείους ἔχοντες ἀναφέρειν, καὶ οὐ γονεῖς μόνον με-
γάλους καὶ καλοὺς, ἀλλὰ καὶ προγόνους τοιούτους ἢ
ἐγγύς, ἴσως δὲ καὶ ὑπερέχοντας δυνάμενοι καταλέ-
γειν. Γονεῖσι δὲ αὐτῶν εὐχῆς ἔργον, ὡς τι· ἐφη, παιδῶν
ἡττάσθαι, ὥστε δίκαιον ἡμᾶς ἐν τοῦτοις ὑποπτεῖν.

Λέγω τοίνυν καλὴν μὲν σφόδρα καὶ ὡραίαν γενέ-
σθαι τὴν μητέρα· καλλίω δὲ πολλοῖς ἢν θυγάτρα·
μῆτε μὲν ταύτην προσήκειν ἄλλης μετρώπολιν καὶ

A civitati injuriam facere. Facerem vero, si in hisce
desluerem. Ego enim oculis hæc perlustrans, quæ
de structuris et nativis ac arte paratis ornamentis
dixi, admiror equidem præscam illius urbis ma-
gnificentiam et potentiam, et iisdem delector;
præsertim quod iis quæ apud nos exstant, perquam
similia esse videam; scis enim vel solam quarundam
rerum similitudinem delectationem conjunctam ha-
bere, ubi quædam persimillima videmus, præser-
tim dum filium patri, vel filiam matri, aut fratres
sibi invicem similes esse conspiciamus; idque multo
magis, si nos propinquitate quadam contingant. Exi-
stimo autem nostram urbem habere, et ea quidem
non pauca, quæ delectare aliquem possint, præsertim
hominem patriæ amantissimum, dum a suis peregre
abest. Neque enim ullam unquam filiam matri adeo
per omnia similem fuisse arbitror, quam illa huic.
Et hæc licet ita se habeant (nullam enim matri in-
vidiam suboriri puto, dum filia laudatur: ut econtra
filiam matris laudibus invidere iniquum est), no-
stram tamen palmam obtinere existimo: nam veteris
quantum licet inter se comparo. Quid enim vel na-
tura, vel ars in hac urbe produxit, quod et apud
nos non existeret? tum reliquæ ipsæ reliquiis simi-
les. Si qua enim in re hæc excellere videntur, nobis
quoque non desunt alia quæ iis opponamus. Nam
multa apud nos fuere, et sunt quoque hodie, quæ
in ea non reperias: tum vero plurima in melius pro-
vecta fuere. Idque non immerito. Hæc enim ad nul-
lum omnino proprium exemplar respiciens id satis
habebat, ut cæteras omnes excelleret: illa autem
hanc exempli instar intuens, et veluti ad primarium
exemplar, ut satis superque perspicere licet elabo-
rata, multa et meliora et splendidiore produxit. Nam
hominum opera ubi cum aliis certant pulchriora eva-
dere possunt: et parentum pulchritudo pulchritudi-
nem liberorum, ut et magnitudo magnitudinem, ma-
jorem ut plurimum producit: quod in matribus
præsertim, non hominum duntaxat, sed et aliorum
animantium fieri audimus. Quocirca non mirandum
est, si cum ea magnitudine et pulchritudine sit præ-
dita, majorem et pulchriorem produxerit. Hæc enim
matris laus est, sicut vice versa matris pulchritudo
filix pulchritudinem auget. Nec aliam cum alia, sed
ipsam quodammodo cum semetipsa, novam scilicet
Romam cum veteri comparare licet: ita ut iniquos
in huiusmodi rebus arbitros esse nequaquam opor-
teat, præcipue nos, qui et illius et huius bonorum
participes sumus: illius scilicet filii, huius nepotes.
Sed utraque nobis gloriandum est; quemadmodum
illi solent qui nobilitatem suam ad plures referunt,
nec parentes solum magnos pulchrosque, sed
et majores atque cognatos istiusmodi, aut fortassis
etiam meliores possunt recensere. Parentibus autem
maximopere exoptandum est, ait ille, ut liberis
vincantur, quod in his quoque nos suspicari oportet.

Quocirca admodum quidem pulchram et formo-
sam matrem esse aio: filiam tamen multo pulchrio-
rem, ut nec isti alterius metropolim et matrem,

nec huic alterius coloniam filiamque esse, nec unquam, sicut modo dixi, tanta in matre et filia, quanta in hisce, similitudo fuerit. Ita ut huius pulchritudo, instar ignis aut radii aliunde accensi, ab illa acceperit augmentum. Nam si nihil aliud nobis dicendum suppeteret, situs ille versus utramque continentem, Europam dico et Asiam, et connexio septentrionalis et meridionalis maris, ita ut hinc continentium, isthinc æquorum, vel potius utrorumque beneficio orbem terrarum gentesque illius, tanquam communi quodam vinculo conjungat, rursumque a se invicem secludat ipsa velut ad portas sita, quibus, quæso, id non utile solum et pulchrum, sed etiam regium non videretur? Nam portus meo iudicio cæteris totius orbis magnitudine et occurrunt antecellens, omnium ubivis locorum contextarum triremium naviumque capax: tum quod tota, ut ita dicam, mari et continenti circumcirca cingitur, ita ut eadem et continens undique, et insula item terrestris simul atque maritima sit. Mœnium quoque corona revera et ambitus, qui nescio an ulla in re Babylonis cedere possit: et turrium in iisdem frequentia, magnitudo et altitudo; ita ut quælibet earum si vel sola esset, præ quavis alia integra structura admirationem spectatori incutere queat: cum vel sola graduum quibus conscenduntur magnitudo, crassities et structura admiratione digna sit: tum vero mœnium, portæ turriumque in illis eminentium splendor: et pro mœnibus antemurale, quod solum alteri civitati pro securo munimento sufficeret: tum adhuc fossarum egestio et structura, earumque latitudo et profunditas, et aquæ in iisdem copia: ut qua tantum parte ea deerat, isthic quoque illius beneficio urbs maritima videatur: quænam admodum vice versa, qua parte maritima est, propter insulas vicinas continenti adhærere videatur: ut quod de Atheniensium civitate quidam dixit, eam et præternavigari et circumnavigari pedibusque circumiri posse, hæc etiam gemino ambitu circueatur, eademque nihilominus propter aquæ copiam maritima sit: hæc, inquam, omnia quid reliquum faciunt quo superari a quoquam possint? quin potius quo saltem accedi de proximo possint et exequari? Interiora autem urbis mœnibus et exemplari ad quod principio exstructam fuisse dixi, et metropoli matrique tum conditorum gloriæ et potentiae omnino respondebant.

Dux enim potentissimæ prudentissimæque gentes, quarum altera tunc temporis imperium obtinebat, altera paulo ante obtinuerat, omni artium et ambitionis deliciarumque genere excellentes, Romani, inquam, et Græci conjunctis studiis hanc perfecerunt, atque ea in re et reliquarum gentium omnium et suorum opera ac ministerio fuerunt usi. Et principio quidem locum urbi cœdendæ elegerunt dignum sane et urbe quam animo moliebantur et imperio, ut in ea residentes totum terrarum orbem commode regere possent. Elegerunt igitur hanc non solum ad orbis universi gubernationem,

A μητέρα εἶναι, μήτε ἐκείνην ἄλλης ἀποικίαν καὶ θυγατέρα· μήτε μὴν ἐν μητρὶ καὶ θυγατρὶ, ὅπερ ἔφην, ὅσῃ ἐν ταύταις ποτὲ ὁμοιότητα γενέσθαι· τὸ γὰρ μὴν ταύτης κάλλος, ὥσπερ τινὸς πυρὸς ἡ ἀκτῖνος· ἐξαΰν, ἀπ' ἐκείνης ἐπιδόσιν εἰληφέναι. Εἰ γὰρ μηδὲν ἕτερον λέγειν ἔχομεν, ἀλλ' ἡ πρὸς ἀμφοτέρους τὰς ἡπείρους, τὴν τε Εὐρώπην λέγω καὶ Ἀσίαν, θέσις, ἀλλ' ἡ συνάφεια τῆς τε ἀρκτέας καὶ μεσημβρινῆς θαλάσσης, ὥστε τῇ μὲν διὰ τῶν ἡπείρων, τῇ δὲ διὰ τῶν θαλάσσων, μᾶλλον δὲ δι' ἀμφοτέρων, ὥσπερ ἐν κοινῷ τινι συνδέσμῳ συνάπτειν καὶ κλείειν αὐθις ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ἐπὶ πυλῶν ἵσταμένην, τὴν οἰκουμένην, καὶ τὰ ἐπὶ ταύτης ἔθνη, τίειν οὐκ ἂν δόξειε μόνον χρήσιμον καὶ ὠραῖον, ἀλλὰ καὶ βεβαίον εἶναι; Ὅ γε μὴν λιμὴν, νικίων, οἶμαι, τοὺς ἀπανταχοῦ μεγέθει καὶ ἀσφαλείᾳ, πάσας ἂν τὰς ἀπανταχοῦ αὐπότε γενομένας τριήρεις καὶ ὀκτάδας οἷός τε ὦν δέξασθαι· τὸ δὲ κύκλῳ καθ' ὅλην ὥς εἰπεῖν ἐαυτὴν θάλασσαν τε καὶ ἡπειρον πανταχόθεν ἔχειν, ὥστε τὴν αὐτὴν πίνθη τε ἡπειρον καὶ νῆσον εἶναι, πρόσγειόν τε τὴν αὐτὴν ἄμα καὶ πελαγίαν· ὁ δὲ τῶν τειχῶν στέφανος ἀληθῶς καὶ κύκλος· οὐκ οἶδα ἐν τίνι δυναμένων λείπεσθαι τῶν Βαβυλωνίων· ἡ δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς πύργων πυκνότης καὶ τὸ μέγεθος καὶ ὕψος, ὥστε ἕκαστον, εἰ καὶ μόνος ἦν δῆπου, καθ' ἐαυτὸν ἀντ' ἄλλης τινὸς ὅλης οἰκοδομῆς δύνασθαι θαῦμα παρέχειν τοῖς θεωμένοις. Ὡς δὲ καὶ μόνων τῶν ἀναγούσων εἰς αὐτὰ κλιμάκων ἄξιον εἶναι θαυμάσαι τὸ μέγεθος, καὶ τὸν δόκον καὶ οἰκοδομήν· αἱ δὲ τῶν τειχῶν πύλαι καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς πύργων λαμπρότης· τὸ δὲ πρὸ τοῦ τείχους τεῖχος ἕτερον, ἑτέρᾳ πόλει μόνον ἂν ἀντὶ ἐρύματος ἀσφαλοῦς ἀρκέσων· ἡ δὲ τῶν ἐπὶ τούτοις τάφρων διωρυχὴ καὶ οἰκοδομή, καὶ τὸ τούτων εὐρύς τε καὶ ὕψος, τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς ὑδάτων· ὥστε ὃ μέρει μόνον ἐλείπετο, καὶ ταύτῃ δοκεῖν πελαγίαν τὴν πόλιν εἶναι διὰ τούτων, ὥσπερ αὖ ἐν ᾧ μέρει πελαγία φαίνεται, πρόσγειον διὰ τῶν νήσων· ὥστ' ὅπερ εἰπέ τις περὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως, καὶ παραπλεῖν αὐτὴν δύνασθαι καὶ περιπλεῖν, καὶ πεζεῦειν, ταύτῃ δὲ δίχα πεζεῦειν, καὶ αὐθις πελαγίους εἶναι διὰ ταύτης, τίνι δύναται καταλιπεῖν ὅλως ὑπερβολήν; μᾶλλον δὲ τίνι συγχωρηθῆναι δύναται ἐγγὺς αὐτῆς ἐλθεῖν ἢ ἐξισωθῆναι; Τὰ γὰρ μὴν ἐνδον ἦν ὅπως ἄξια τῶν τειχῶν καὶ τοῦ παραδείγματος πρὸς δὲ τὴν ἀρχὴν, ὡς εἶπον, γέγονε καὶ τῆς μητροπόλεως, καὶ μητρὸς, καὶ τῆς ἀξίας, καὶ δυνάμειος τῶν οἰκισαμένων.

Δύο γὰρ τὰ δυνατώτατα καὶ φρονιμώτατα ἔθνη, τὸ μὲν τότε ἄρχον, τὸ δὲ εὐθύς ἄρξαν πρὸ ἐκείνου, καὶ πάση τέχνῃ, καὶ φιλοτιμίᾳ, καὶ ἀβρότῃ κομῶντα, Ῥωμαῖοι τε καὶ Ἕλληνες, συνελθόντα, ταύτην πεποιήκασι, καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καὶ τοῖς ἐκείνων εἰς αὐτὴν ἐχρήσαντο πρὸς ὑπηρεσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξελέξαντο τόπον ἔδαφος τῇ πόλει, ἄξιον τῆς μελλούσης πόλεως, ἣν ἐβάλλοντο κατὰ νοῦν, καὶ τῆς ἡγεμονίας, ὅπως ἐπὶ ταύτης καθήμενοι ἔχωσιν εὐφυῶς κυβερνᾶν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· ἐξελέγοντο δὲ ἄρα ταύτην οὐ μόνον πρὸς κυβερνήσιν τῆς οἰκουμένης πάσης, ἀλλὰ καὶ ἐκ πά-

σης, ὥς εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης, ὅτε κύριοι ταύτης ἄνθρωποι, καὶ μὴ ἀγνοοῦντες ὁ κατ' ἀρχὰς τῇ Πρώμῃ καὶ πολλαῖς ἄλλαις τῶν πόλεων ἐνδόξοις ἀπὸ τύχης γενομέναις οὐ συνέβη. Ἀλλὰ κατ' ἄλλας τύχας ἢ αἰτίας ὥς ἐτυχεν ἄλλαι ὁλλαχοῦ γενόμεναι, εἴτα αὐξηθεῖσαι, οὐ δίκαιον ἔκριναν ἐκλιπεῖν αὐτὰς καὶ τὴν οἰκῆσιν πρὸς τὸ βέλτιον ἀμειψαί· ἀλλὰ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς τέχνης ὥς οἶόν τε ἦν ἐπήνεγκαν παραμυθίαν, τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς χώρας καὶ τῆς θέσεως ἡγάπησαν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ διὰ τέλους ἠνέσχοντο παρὰ τῆς φύσεως τοῦ τόπου ἀηδιῶν πολλῶν· ὥστε μὴ πᾶσι εἶναι καλὰς, ἀλλὰ τοῖς μεγίστοις ἐλαττωθῆναι, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατ' ὀλίγον αὐξανόμενων οἰκιῶν συμβαίνει. Ἡ δὲ ἡμετέρα πρῶτον αὐτὸ τοῦδαφος, ὥς ε'πον, τοιοῦτον κρινόντων, καὶ αἰρουμένων ἔσχε κατ' ἐκλογὴν, ὅσον ἔπρεπε πρὸς πᾶσαν τέρψιν τε καὶ χρεῖαν, καὶ ἀξίαν τῇ μελλούσῃ τῆς οἰκουμένης ἄρξιν εἶναι. Ὅτι δὲ καλῶς ἔκριναν δεικνύται καὶ ἡμῖν νῦν ἀπὸ τῆς πείρας. Εἴτα τὰς ἀπανταχθὲν τέχνας εἰς καλλωπισμὸν αὐτῆς συνήνεγκαν, εὐθὺς πλοῦστοι πλουσίως, καὶ μεγάλοι μεγάλως, καὶ βασιλεῖς βασιλικῶς οἰκοδομοῦντες. Πῶς δὲ ἔμελλον ἀπὸ τοιαύτης πόλεως, καὶ τοιούτων οἰκιῶν ἐλθόντες φαύλως καὶ σμικροπρεπῶς οἰκῆσειν; Οἱ δεῦτεροι δὲ αἰετμοῦντο τοὺς προτέρους, ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκοδομιῶν μάλιστα συμβαίνει. Προπαρασκευάσει δὲ ἄρα ἡ φύσις αὐτοῖς καὶ τὴν πρὸ τῶν θυρῶν εὐθὺς μαρμαρίνην νῆσον πρὸς τὰς οἰκοδομίας, ὥσπερ εἰδοῦσα, ὅσα πόλεις καὶ παρ' οἴων ἔμελλον ἐκεῖ κτισθῆσθαι, καὶ τὴν ἕλην καὶ τὴν ἀποσκευὴν πρὸς τὸ ἐκείνης κάλλος, καὶ τὸ ἀξίωμα συμβάλλουσαν προαποτιθεῖσα. Τοῖς δὲ ἄρα οὐκ ἤρκεσε τοῦ λευκοῦ μαρμάρου οὐδὲ τῶν ἀπὸ Θετταλίας, καὶ Πάρου, καὶ Παλοποννήσου λίθων τούτων τῶν ποικίλων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἀραβίας, καὶ Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Μαρμαρικής, καὶ αὐτῆς τῆς διακεκαυμένης τὰ πρὸς οἰκοδομήν ταύτης ὠρύττοντο· ὥστε ἐπήξαντο μὲν εὐθὺς οἰκίας οἷαι ἤρκεσαν ἂν πόλεις· εἶναι τῷ μεγέθει, ἐδείμαντο δὲ ναοὺς, οἶους ἀπισταῖσθαι ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ καὶ παρ' ἀνθρώπων γεγενῆσθαι, ἥδη καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας συμβαλλομένης, καλῶς τοῦτο ποιοῦντες. Εἰ γὰρ τῶν ἱεροσύλων καὶ ἀθίων γεγονάσι τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι, πόλεις τινὰς καὶ πόσους ἔχρῃν εἶναι τοὺς τῶν τὸν ἀληθῆ Θεὸν σεβόντων; καὶ εἰ τοῖς δαιμονίοις παρὰ τῶν ἐκείνοις δουλευόντων δεδόμεται καὶ προσήνεται τοιαῦτα, τίνα ἔδει τῷ Σωτῆρι χαριστήρια τῆς ἀπ' ἐκείνων ἀπαλλαγῆς προσανεχθῆναι; Ἀλλ' ἐὼ ταῦτα. Ἐὼ δὲ σκεπαστοῦς καὶ φρακτοῦς δρόμους διὰ πάσης ποτὲ τῆς πόλεως δεικνυμένους· ὥστε ἐξεῖναι ἀνευ πηλοῦ καὶ ἀκτίνος πᾶσαν διέναι. Ἀφίμῃ δὲ μονολίθους κίονας, πύργον, ἢ φρούριον ἕκαστον αὐτῶν καλῶς εἶναι δυναμένους. Παραλείπω δὲ στοὰς, καὶ στηλῶν βάσεις, καὶ πυραμίδας. Ἀφίμῃ δὲ βασιλείων ἄλλων κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως· πλῆθος τε καὶ μέγεθος, καὶ κάλλος, καὶ θέατρα, καὶ σπατάγια, καὶ ἀγωνιστήρια, καὶ γυμνάσια, καὶ ἱπποδρόμους· ἐτι δὲ νεώρια, καὶ προχώσεις τειχῶν καὶ ὀρμῶν, καὶ διωρυχάς, καὶ τοὺς προδεβλημένους

PATROL. GR. CLVI.

A sed etiam ex orbe universo, tanquam ejusdem Domini, nec Ignorantes quid urbi Romæ multisque aliis celeberrimis civitatibus, quæ fortuito cœperunt, in principio non obtigerit. Nam cum aliæ aliis in locis diversos ob casus causasve exstitissent, auctæ deinceps iniquum judicant deserere sedem suam, et in melius mutare: sed quantum licuit remedium ab arte adhibuerunt; loci autem situsque qualitatem boni consuluerunt. Aliæ vero multas incommoditates ex loci natura provenientes perpetuo sustinuerunt, ita ut non omni commoditatum genere abundarent, sed maximis destituerentur: quod etiam in ædibus quæ sensim ampliores sunt, contingit. Nostra autem urbs primo solum ipsum, ut dixi, hujusmodi nacta est ex libere dijudicantium eligentiumque arbitrio, quale ad omnem delectationem et commodum, dignitatemque ei quæ orbis imperium habitura esset, conveniebat. Nec falsos fuisse etiam experientia ipsa nobis jam ostendit. Reinde omnes artes ad exornandam eam contulerunt divites statim sumptuose, magnates magnifice, et reges regie ædificantes. Quomodo enim homines ex tali urbe talibusque ædibus profecti incommode et sordide habitare potuissent? posteriores autem semper imitabantur priores, quod in structuris præcipue fieri solet. Quapropter natura! Marmoream insulam ante januas ipsas ad ædificandum eis præparavit, veluti non ignara qualis urbs quibusque auctoribus isthic exchiri debebat: et materialique apparatus ad pulchritudinem dignitatemque ejus necessarium jam ante se ponens. At illi nequaquam contenti marmore candido, et Thesaelicis Parisque, et Peloponnesiacis illis variegatis lapidibus, etiam ex Arabia et Ægypto, tum ex Libya et Marmarica, quinimo ex ipsa torrida mundi regione ad hujus exædificationem saxa erui curabant. Ita statim fundabant domus, quæ ob magnitudinem oppida integra esse poterant. Tempia autem hujusmodi struebant, ut humana arte et ab hominibus structa vix credas. Quod cum ex pietate in Deum fuerit profectum, recte ab ipsis factum fuit. Si enim sacrilegorum atque impiorum hominum tot ac talia fuerint, quotnam et qualia eorum esse oportebat qui verum Numen colunt? et si dæmoniis a suis cultoribus hujusmodi ædificia exstructa atque oblata fuere, quænam Servatori nostro grati animi monumenta offerenda erant quod ab iisdem nos liberasset? Sed omitto hæc, omitto etiam tecta et operta ambulacra, quæ per omnem urbem quondam ostendebantur, ita ut totam sive luto vel æstu liceret peragrarè. Omitto etiam columnas ex uno solidoque saxo, quarum singulæ turrim vel castellum aliquod non male constituere possent. Transeo porticus, bases statuarum et pyramides: prætermitto regiarum ædium in diversis urbis partibus multitudinem, magnitudinemque et pulchritudinem, item theatra, castra, prætorja, circos, gymnasia, hippodromos: ut et navalia et moles mœnibus portibusque objectas: tum fossa,

et fundamentorum ac murorum substructiones usque ad mare porrectas, et opportunas ex quavis parte navibus recipiendis stationes: quin etiam turres in medio maris et profundo pelago, et in ipso reciprocantium ductuum vorticoso aestu, et in turribus hisce dulces aquas. Præter hæc sublimes et pensiles per murorum arcus aquaram ductus, quos fluvius ærius appellare possis, ex locis remotioribus ad aliquot dierum iter, ut aiunt, perductos: tum perfossa obstantium montium dorsa. Omitto etiam receptacula et cisternas quibus aquæ istæ primum excipiuntur: quæ ad aquæ ductus maris vel stagni insar obtinent: quarum aliæ tectis adopertæ visum latent, aliæ in propatulo et aperta scaphis navigari possunt. Earumque nonnullæ jam intus sub convexo fornicum, aliæ superius in tectis maximas arbores nutriunt, et vicinis agrorum vel hortorum vicem præstant. Omitto in cisternis illis columnarum et fornicum multitudinem: tum alios subterraneos et effossos canales qui totam urbem tabulati instar pensilem et subtus concavam efficiunt: item cloacas et meatus publicos: quæ omnia etiam in hac urbe longe plurima exstant. Quid vero de balneis dicam: quorum vel numerum si referam, fidem non invenero? tum aquarum copiam, quæ ex fontibus per ædes et publice per urbem derivatur? Quid de suburbis? quæ, si magnitudinem species, aliquot dierum itinere extra urbem protenduntur: si pulchritudinem, commoditatem et apparatus, cum ædificiis urbanis quovis genere certant. Nam inde ab Abydo, et Sesto, et Hellesponto usque ad Bosporum Thracium, et Fana, insulasque Cyaneas, sive ab Asia, sive ab Europa latere Propontidis ambitum, ejusque insulas circa urbem sitas, tum etiam cornu portus, et quidquid inde ad Pharium usque protenditur, quis circueverit, continua huic urbi suburbia erant. Quorum templa et ædificia si quis enumerare vellet, illi historia, et ea quidem non parva texenda esset. Quin ipsa hæc suburbia non exigua sui parte per murum longum, ut vocant, ab inferiori mari ad mare superius Pontumque Euxinum porrectum, in unam continuam urbem coalescunt: quæ integram posset constituere provinciam: quippe quæ magnitudine sua tantum in se complectitur, quantum in reliquis omnibus simul reperire forsitan haud facile esset. Ipse autem murus longus, non solum longus, sed etiam largus altusque murus jure posset cognominari: cum talis ac tantus sit, ut si promiscue ex quibuscunque lapidibus fluminumque glareæ, et minutis petris constructus esset, utique admirationem mereretur. Sed ille hujusmodi saxorum mole constat, et tali arte est constructus, ut si vel ad paucas orgyas extenderetur, stuporem spectantibus haud immerito afferret: quippe cum mons verius sit, quam murus. Ad hoc quidem ut si funis vel projectæ trabis instar pensilis esset convenientem longitudini crassitiem obtineret: quæ quidem in istis, ne dissumpantur, requiritur. Cum tamen murus

τῶν θεμελίων καὶ τῶν τειχῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης λίθους, καὶ τοὺς ὑποδεχομένους ἐκ παντὸς μέρους νεμισίους, καὶ τοὺς ἐν μέσῳ τῆς θαλάττης, καὶ τοῦ κελάγου, καὶ τοῦ βυθοῦ, ἐπὶ τῆς εἵνης αὐτῆς καὶ τῆς παλιόρου πύργους, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γλυκῆς ὕδατα, πρὸς δὲ τοῦτοις ὁγωγούς ὕδατων, ὑπογείους καὶ κρεμαστούς αὐτὰ διὰ τειχῶν, ἀερίου ποταμούς λέγεσθαι δυναμένους, πόρρωθεν ποθεν ἐκ μακροτάτου διαστήματος ἡμερῶν ὁδὸν, ὡς φαίνεται, ἀφικνουμένους· καὶ τὰς τῶν μεταξὺ παρεμπιπτόντων ὁρῶν διαφυγὰς, καὶ τὰς ὑποδεχομένας πρότερον τοῦτους διεξαμένας, θαλασσῶν ἢ λιμνῶν λόγον πρὸς ἐκείνους τότε γε ἔχουσας, τὰς μὲν κατατέγγους καὶ ἀφανεῖς, τὰς δὲ ἀναπεπταμένας καὶ φανεράς ὀλκᾶσι δυναμένας πλεῖσθαι· ὧν εἶναι νῦν αἱ μὲν ἐπὶ τοῦ κύτους ἐνδόν, αἱ δὲ ἄνω ἐπὶ τῶν στεγῶν μέγιστα δένδρα τρέφουσι καὶ τοῖς ἔχουσιν ἀρκούσιν αὐτὰ· ἀγρῶν καὶ κήπων εἶναι· καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς κίωνων καὶ ἀψίδων· ἄλλας δὲ αὐτὰς ὑπογείους καὶ ὀρυκτάς· πᾶσαν τὴν πόλιν ὑπερφῶν καὶ κρεμαστήν, καὶ τὰ κάτω διάκενον ποιοῦσας· καὶ τοὺς δημοσίους ὑπονόμους, ἃ καὶ πικρὰ τῆδε πλεῖστα. Τί δὲ περὶ λουτρῶν ἂν λέγοιμι, ὧν τὸ ἱστορούμενον ἐν αὐτῇ γενέσθαι πλῆθος ἀπίστεύεται; καὶ τῶν ἀπὸ κρηνῶν ὕδατων, ἃ κατ' οἰκίαν τε καὶ διὰ τῆς πόλεως ἔχειτο; Τί δὲ περὶ τῶν προαστείων, τῶν μὲν μεγέθει ἡμερῶν ὁδὸν οὐκ ὀλίγων διατεινόντων, τῶν δὲ κάλλει, καὶ τῇ χρεῖα, καὶ τῇ κατασκευῇ τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως κατὰ πᾶν εἶδος ἀμύλλωμένων; Ἀπὸ γὰρ Ἀβύδου, καὶ Σηστοῦ, καὶ Ἐλεφάντου μέχρι Θράκιου Βισπόρου, καὶ Ἰερῶν, καὶ Κυανέων, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀσίας, εἴτε ἀπὸ τῆς Εὐρώπης κύκλῳ τὴν Προποντίδα, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κυκλάδας τῇ πόλει νήσους, καὶ τὸ κέρας τοῦ λιμένος, καὶ ὅσον ἄνωθεν μέχρι φάρου περιούσι, συνεχῇ προάστεια ἦν τῇ πόλει· ὧν εἴ τις τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκοδομὰς βούλοιο καταλέγειν, ἱστορίαν ἂν, καὶ ταύτην οὐ μικρὰν, ἀναγκάζοιτο συγγράφειν· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ προάστεια, οὐκ ὀλίγη μέρει διὰ τοῦ μακροῦ λεγομένου τείχους ἀπὸ τῆς πόλεως θαλάττης εἰς τὴν ἄνω καὶ τὴν ἑξέσινον διέκοντος πόλιν ἐγένετο ὑπαρχία δυναμένη εἶναι, τῶν μεγέθει τοσαῦτα περιχλίσουσα, ὅσα ἐν ὁμοῦ πάσαις ταῖς ἄλλαις ἐργον ἦν ἔως εὐρεῖν. Αὐτὸ δὲ τὸ μακρὸν τεῖχος οὐ μακρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ πλατὺ τεῖχος δικαίως καὶ ὑψηλὸν κατ' ἐπωνυμίαν ἡρῶνατο καλεῖσθαι· τοσούτον μὲν ὄν, ὥστε εἰ καὶ τοῖς τυχεύοις λίθοις, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων βύλοις, καὶ χερμαδίαις ἀπλῶς συνέκειτο, ἄξιον ὃν θαυμάσαι· τοιούτους δὲ, εἰ δὲ βούλει, τηλικούτους τοὺς λίθους ἔχον, καὶ τοιαύτην τὴν δομησάμενην τέχνην, ὥστε εἰ καὶ ὀλίγων ὀργυῶν ἦν, δικαίως ἂν παρασχεῖν ἐκπληξιν τοῖς θεωμένοις ἕως ὃν μᾶλλον ἢ τεῖχος· ὥστε εἰ κρεμαστὴν ἦν ὥσπερ τι σχοινίον ἢ δοκὴν διατεταμένον, ἀνάλογον τῷ μήκει τὸ πάχος εἶναι, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ζητεῖται πρὸς τὸ μὴ διαβραγῆναι· αὐτὸ τε καὶ τὸ τῆς πόλεως, ἢ μᾶλλον τῆς πόλεως, ὥσπερ εἴρηται, ἐπὶ τοσαύτης καὶ οὕτω δυνατωτάτης τότε ἀρχῆς, μεγαλοπρεπείας μᾶλλον χάριν, ὥσπερ ἄλλοι τε τῶν κατὰ τὴν πόλιν θαυμαστών, γενόμενα ἢ

χρείας. Ὅσῳ γὰρ ἦττον μεγέθους τειχῶν τότε ἔδεικτο, τοσούτῳ πλείω, ἔτι δὲ μείζω ταῦτα περιέβαλετο, οἰομένη πάλιν τε πρώτως ἀπὸ τῶν πειχῶν φαίνεσθαι, καὶ καλεῖσθαι, καὶ πρὸς τὸν ἅπαντα δὲ χρόνον, οὐ πρὸς τὴν παρούσαν μόνον ἡλικίαν ταῦτα γίνεσθαι· ἐφ' οὗ πλεονάζει κατ' ἀνθρώπους δύνασθαι συμβῆναι· καὶ τῶν μεγίστων μὲν εἶναι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν φρόνον, μεγίστας δὲ εἶναι καὶ τὰς μεταβολὰς· ὥστε οὐ μόνον τῆς δυνάμεως τῶν ποιηκόντων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον προνοίας καὶ φρονήσεως αὐτῶν μέχρι πολλοῦ σύμβουλα διαμένειν.

solum potentiae conditorum, sed etiam providentiae de futuris et prudentiae argumenta quam diutissime superessent.

Ἄλλ' οὐδὲ μνήματα, ἢ τάφους, ἢ στήλας, ἢ ἀνδριάντας, ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως ὄντας ἢ γενομένους βουλόμενος ἂν εἰπεῖν ἡπτόρουν ἴσως· ἀλλ' ἐλάττω μὲν ἴσως ἐμελλον τῶν παρὰ τοῖς λέγειν, καλλίω δὲ ἔνια καὶ περιφανέστερα πολλῶν τῶν τῆδε. Τί γὰρ οὗτοῦ κτίστου μὲν καὶ πολιοῦχου βασιλέως τάφος, καὶ οἱ τῶν ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ πολυανδρίου, ὃ μόνον θαῦμα ἦν ἰδεῖν, πολλοὶ μὲν κύκλῳ σωζόμενοι περὶ τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων, πολλοὶ δὲ ἤδη καὶ ἀπολωλότες, καὶ ἄλλοι δὲ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν προνάων; Τί δὲ ἡ τοῦ νομοθέτου βασιλέως στήλη; Καὶ περὶ τούτων δὲ αὖ ἄλλαι στήλαι γεγόνασιν, εἰ μέμνημαι, πρὸς ἀνατολὰς πολλὰι κτίδων ἐξαισίων ἀνεχόντων. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλοι πλείστοι ἐπὶ τῆς πόλεως τοιοῦτοι ἀνδριάντες ἦσαν, δεικνύται ἀπὸ τῶν φαινομένων βάσεων αὐτῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιγραμμάτων· ὧν ἄλλαι μὲν ἀλλαχοῦ, πλείσται δὲ ἦσαν ἐν Ἱπποδρόμῳ· καὶ ἄλλαι καὶ πλείσταις εἶδον αὐτὰς πρότερον, ὅς νῦν οἶδα ἀφαιρεθείσας. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσι καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Ξηροῦ λόφου κίονα, καὶ τὸν ἀντικρὺ τούτου πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἐπὶ τοῦ ἐτέρου λόφου, ἀπὸ ταύρου κεκλημένον, βάσεις τρυφιλῶν ἀργυρίων ἀνδριάντων γεγενῆσθαι, τὸν μὲν τοῦ μείζονος, τὸν δὲ τοῦ ἐλάττονος, οὕτω γὰρ λέγονται, τοῖν Θεοδοσίοι· οὗ πόσον ἐχρῆν γενέσθαι μεγάλους, καὶ τιμίους, καὶ καλοὺς, φαίνεται ἀπὸ τοῦ κάλλους, καὶ τοῦ ὕψους, καὶ τῆς λαμπρότητος, καὶ τῆς πολυτελείας τῶν κρηπίδων. Ταῦτα δὲ ἐνθυμηθεὶς ἐμνήσθην μεταξὺ καὶ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰδοῦ τε καὶ γραμμῆς πρὸς δυσμὰς γενομένης ποτὲ πύλης τῆς πόλεως, πύργους ὅλους ἢ φρούρια εἰσιόντα, εἴπερ οἶόν τε ἦν κινεῖσθαι, καὶ ὀκνάδας αὐτοῖς λέφεσι καὶ ἰστοῖς δυναμένης δέξασθαι, καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῆς λαμπρόσεως στοᾶς πόρρωθιν καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἐν αὐτῇ μαρμάρων· ἔτι δὲ τοῦ πρὸ αὐτῆς κίονος, ὃς καὶ αὐτὸς στήλην ἀνείχετο. Καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου δὲ λόφου, τοῦ ὑπὲρ τῆς οἰκίας ἦν νῦν οἰκίς, κίων οὕτω καλούμενος, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ ὁ ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ πολλοὶ ἕτεροι, βάσεις ἄξιων αὐταῖς ἀνδριάντων ἦσαν. Τί γὰρ ἂν λέγοιμι περὶ τοῦ πρὸς ἑω ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλατείας αὐθις· εἰς ὕψος μῆκιστον αἶνοντος τὸν σταυρὸν πορφύρου κίονος, ἐπὶ τῆς αὐλῆς τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου βασιλείων αὐτοῦ πηξαμένου καὶ ἰδρυμένου, πάντας μὲν ἀνδριάν-

ille et reliqua urbis munimenta, quæ dixi, validi ac potentissimi imperii tempore, ut cætera admiranda opera illius urbis, potius ad magnificentiam quam usum exstructa fuerint. Quanto enim minus murorum magnitudine tunc indigebat, eo et pluribus et majoribus cincta fuit. Quippe cum crederent urbem primum ex muris apparere, nomenque inde accipere et hosce non præsentem tantum ætati, sed ad omne futurum tempus exstrui: cuius progressu multa hominibus evenire possint; in quibus multorum invidia vel præcipuum locum obtinet, tum etiam maximas rerum mutationes contingere, ita ut hæc non

Quod si monumenta, sepulcra, columnas et statuas nostræ urbis commemorare vellem, quæ vel nunc exstant, vel olim fuere, fortassis nec hic materies mihi deficeret; sed quamvis numero forte pauciora, quam hic sint, attamen nonnulla iis longe pulchriora et splendidiora commemorem. Nam quid Cæsaris illius sepulcrum, quem conditorem ac tutelarem ea urbs agnoscit? quid vicina reliquorum monumenta eo loco ubi imperatorum sepultura visuntur? res vel solo visu admiranda: quorum non pauca adhuc supersunt circa ædem SS. Apostolorum; multa quoque iam interierunt; alia etiam passim in templorum vestibulis exstant. Quid vero statua illius imperatoris qui legum auctor fuit? quam vicissim multæ aliæ statuæ ab ortu, si recte memini, maximis columnis impositæ undique cingebant. Sed et alias hujus generis statuas quamplurimas per urbem exstitisse bases ipsarum et inscriptiones, quæ adhuc visuntur, ostendunt: quarum aliæ aliis in locis, sed plurimæ in Hippodromo exstabant. Quin et ipse olim multas alias vidi, quas nunc ablatas scio. Nec desunt qui columnam quæ in colle Xerolopho exstat, ut et alteram, quæ exadversum ad solem orientem, in colle qui a Tauro nomen habet, ductas ex argento statuas sustinuisse affirmant: quarum quidem altera majoris, altera minoris Theodosii fuerit, hisce enim nominibus vulgo distinguuntur. Quantas autem, quam pretiosas, et quam pulchras, eas fuisse oporteat, id vero ex basium pulchritudine, altitudine, splendore et magnificentia apparet. Verum mihi hæc cum animo revolventi interim in memoriam venit porta urbis, quæ in eadem via, et in eadem linea versus occasum quondam exstabat; adeo ampla, ut turres integras et astra, si moveri potuissent suo loco, navesque onerarias cum armamentis et malis recipere posset: tum etiam porticus supra eam longe lateque resplendens, et marmorum in ipsa porticu magnitudo: ut et columna ante portam, quæ et ipsa statuam olim sustinuit. Quin etiam pila in altero colle, qui ædibus tuis, in quibus nunc habitas, imminet: ut et illæ quæ in strategio exstant; tum quæ ad dexteram SS. Apostolorum visuntur, multæque aliæ dignæ convenientibus statuis bases fuere. Sed quid ego de porphyretica columna commemorem, quæ versus orientem in eadem re-

gione exstat, et crucem editissimam sustinet : quæ in area palatii Constantini Magni erecta et dedicata fuit, et cæteras statuas omnes, omnesque columnas superat? nam et cælati operis magnam copiam habemus, quale in columnis illis circumcirca effigatis visitur, quæ accuratissime effictæ sunt, ad imitationem earum, quæ hic exstant. Sed illud opus superant statuæ istæ, quæ ex lapide porphyretico factæ sellis ad trivium insident, et secundum aliquos agoranomia et principatus nuncupantur: tum etiam altera in eadem via, paulo supra caput rivuli, qui urbem perlabitur, ex candido lapide vel marmore, quæ cubito inniti videtur. Sunt et alia hujus generis multa, quæ ipse quidem non vidi, sed in locis quibusdam abditis exstare audivi. Nam eas quæ sunt ante portam auream omitto. Sed et ipsam hanc portam, et marmoreas illius turres; tum Herculis labores, et Promethei tormentum, atque alia hujus generis summa et admirabili arte in marmore expressa quis digne admirari poterit? Sed quod civitas illa non etiam plura istorum operum habeat, ejus hæc est causa, quod tum condita fuerit, cum etiam hic propter religionem ista neglecta jacerent. Credo quod homines statuarum et signorum similitudinem aversarentur; quinam ergo isthic ea tum facturi essent, quæ hic cum jam exstarent neglecta jacebant? Fecerunt tamen et invenerunt alia: tabulas, Inquam, imagines, picturas et tessellatum sive mosaicum opus, artem revera pulcherrimam et maxime durabilem. Et hic quidem opera illa tessellata admodum rara sunt: quæ profecto solius Græciæ, aut potius illius urbis sunt propria: nam si vel hic vel aliis in locis tale quid visitur, et materiam et artem inde habuit. Quod etiam in re statuaria contigisse existimo; videlicet eam principio isthic cœpisse et huc pervenisse: attamen et hic admirabile accepisse incrementum: quod fortassis etiam de multis aliis quis affirmare posset.

Sed ut cætera quæ sine fabulis et exaggeratione de ista urbe commemorari possent, omittam; templum illud, cui Sophiæ nomen a divina Sapientia conditor imposuit (nequaquam enim humanæ sapientiæ opus est), ubi quis contemplatus fuerit, quænam alia post hæc commemorare, vel mirari poterit, vel quorum deinceps poterit meminisse? Neque enim post homines natos simile quid fuisse, vel unquam futurum existimo. Unde et ipse postquam ejus memini, omnem deinde orationem de hisce rebus omittam. Neque enim quidquam pro rei dignitate de illo dici potest; et postquam ejus meminero, nihil amplius ulla de re dicere licet. Nam ubi hoc animo tecum consideras, ibi nihil aliud cogitari potest. Sed de illo, ut dixi, pro dignitate quidquam dici nequit; et si quis dicere inciperet, plus temporis illi quam cæteris omnibus impendere cogeretur, nec tamen quidquam ut par est diceret. Sed et hoc libenter concedam, neutiquam tamen neque in fine orationis, neque obiter, nec sine certo consilio ut superiora dicendum erat. Verum si nec statim a principio, et certo consilio, neque alteri consilio intenti ullam templi illius partem verbis describere possumus, utique

ατας, πῶσας δὲ στήλας νικῶντος; ἐπεὶ καὶ τῶν γλυπτῶν τούτων ἔργων, ἔχομεν δὲ πολλὰ, οἷον ἐπὶ τῶν περιγλύφῳν ἐκείνων κινῶν, ἀκριδῶς εἰς μέμνησιν τῶν τῆδε πεποιημένων· ὁμοίως δὲ ὑπερβαλλομένων καὶ τῶν διὰ μέσου τούτων τῆς πορφυρίτιδος λίθου πεποιημένων ἀνδριάντων, ἐν θρόνοις ἐπὶ τριόδου καθήμενων, οἷς ὀνομά τι κατὰ τούτους ἀγορανομίας καὶ ἀρχῆς ἐπισημαίνεται· καὶ ἄλλου δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ μικρὸν ἐκ λευκοῦ λίθου ἢ μαρμάρου, ὅπερ κεφαλῆς τοῦ διὰ τῆς πόλεως χεῖμαρδρου, δοκοῦντος εἰς ἀγκῶνα ἀνακείσθαι. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα, ἃ μὴ ἔτυχον αὐτὸς ἰδῶν, ἀκήκοα δὲ ἐν τόποις τισὶν ἀποκρύφοις εἶναι. Ἐὼ γὰρ τοὺς πρὸ τῆς χρυσῆς πύλης. Ἦν καὶ αὐτὴν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μαρμαρίνους πύργους τίς ἂν ἀξίως δοῦναιτο θαυμάσαι, ἀθλοῦς Ἡρακλέους ἀρίστης καὶ θαυμασιωτάτης τέχνης, καὶ Προμηθέως βάσανον, καὶ τοιαῦτα ἑτέρα ἀπὸ μαρμάρου; Τοῦ δὲ μὴ καὶ πλεῖον τούτων ἔχειν αἰτίον τὸ τὴν πόλιν ἐκείνην τότε γεγενῆσθαι, ὅτε ταῦτα καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν θρησκείαν ἡμελείτο, φερόντων, οἶμαι, τῶν ἀνθρώπων τὴν τῶν ξράνων καὶ εἰδῶλων ὁμοιότητα. Πῶς τοίνυν ἐκεῖνοι ποιεῖν ἐμελλον, ἃ ἐνταῦθα ἤδη πρότερον ὄντα καθήρειτο; Ἐποίησαν δὲ καὶ ἐξεύρον ἄλλα· τὰ διὰ τῶν κινάκων, καὶ εἰκόνων, καὶ γραφῶν, καὶ τὰ διὰ ψηφιδῶν λέγων, τέχνης ὅπως λαμπροτάτης καὶ μονιμοτάτης· ἃ καὶ διὰ τῶν ψηφιδῶν δῆπου σπάνια ἐνταῦθα καὶ ἀληθῶς μόνης τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἐπεὶ καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἐνταῦθα ἢ ἀλλοχοῦ δείκνυται, ἐκείθεν τὴν ὕλην ἔσχε καὶ τὴν τέχνην. Ὁ νομίζω καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδριαντοποιικῆς συμβῆναι· ἀρξασθαι μὲν καὶ ἐκείθεν τὴν ἀρχὴν ἐκείθεν, ἐπιδοῦναι δὲ θαυμασιῶς καὶ ἐνταῦθα. Ἰσως δὲ τοῦτο ἂν εἴποι τις καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπερ εἶπον, ἐὼ· ἐὼ δὲ καὶ τὰλλα, ὅσα τις ἀμύθητα καὶ ἀνυπέροβητα λέγειν δοῦναιτο περὶ ἐκείνης· ἄλλὰ ναὶ ἐκεῖνος, ὃ καλῶς ποιεῖν ἐκεῖνος τοῦνομα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπεφημίσε (ἔστι γὰρ ὄντως οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας ἔργον), τίνα ἰδόντα ἐάσει ἑτέρα τοῦ λοιποῦ λέγειν, ἢ θαυμάζειν, ἢ ἐτέρων τοῦ λοιποῦ μεμνησθαι; Οἶμαι γὰρ μήτε γενέσθαι, μήτε μὴν γενήσεσθαι ποτε ὁμοῖον τι κατ' ἀνθρώπου;· ὅθεν δὴ καὶ γὰρ τοῦτου μνησθῆς, ἐάσω λοιπὸν πάντα τὸν περὶ τούτων λόγον. Οὐτε γὰρ περὶ αὐτοῦ ἔστιν ἀξιὸν τι τοῦ πράγματος εἰπεῖν, οὔτε τοῦτου μνησθέντα ἔξεστιν ὅλως λοιπὸν περὶ οὐτινοσοῦν λέγειν. Τοῦτό τε γὰρ κατὰ νοῦν βαλόμενον οὐκ ἔστιν ἕτερον διανοηθῆναι. Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ, ὥς εἶπον, πρὸς ἀξίαν τι λέγειν ὁ-ωσοῦν ἀμήχανον· καὶ ἀρξάμενον δὲ δεήσει πλείονα περὶ τούτου χρόνον ἢ περὶ τῶν ὁπολοῖσιν πάντων ἀναλῶσαι, καὶ τέλος μηδὲν ὁμοίως ἀξιὸν εἰπεῖν. Ἐγὼ δὲ καὶ σπεύδω, ὥς εἶπον, ταῦτα δοῦναι. Οὐκοῦν ἔδει τρὶς τὴν τέλει τοῦ λόγου, οὐδὲ ἐν παρέργῳ, καὶ οὐκ ἄνευ προνοίας, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προειρημένων, ἀλλ' εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς καὶ μετὰ προνοίας, καὶ μηδὲν ἄλλο προστησάμενοι ἡδυνήθημεν τι τῶν ἐκ ἐκείνων ἐπιτελεῖσθαι, εἰχο-

μεν ἂν σφόδρα ἀγαπήσαι. Τίνοι γὰρ λόγου ὕψος ἢ μέγεθος ἐξισώσεται τῷ ἐκείνου ὕψει καὶ μεγέθει; ποῖον δὲ κάλλος τῷ κάλλει; ποῖον δὲ λόγου ἀξίωμα τῷ ἀξιωματι ἐκείνου; ποῖα δὲ ἀπλότης, ἐν οὕτως εἶπω, τῇ ἀπλότητι; τίς δὲ δεινότης ῥημάτων καὶ ποικιλία παρισώσεται τῇ ἐκείνου ποικιλίᾳ; τίς μὲν λήξεων ἀκριβεία τῇ τῶν ὁλῶν διὰ πάντων ἀκριβείᾳ καὶ ὑπεροχῇ; τίς δὲ συνθήκη τῇ ἐκείνων ἀρμονίᾳ καὶ συνθήκῃ; οὐ καὶ ἐν τῇ μέρει ἢ μέρει λέγω τὸ σμικρότατον ἀπολαθόντες, οὐκ ἔχομεν ἂν εἰπεῖν ἀξίως. Οὐτε γὰρ τὰς πύλας μόνον καὶ τὰς οὐδοὺς, οὐτε τοῦδαφος, οὐ τὰ πρὸ θυρῶν καὶ τὰ πρὸ τῶν πυλῶν κάλλη, οὐ τοὺς κίονας, οὐ τὰ ψηφίδας, οὐ τὰς τῶν τοίχων μαρμαρώσεις, οὐ τὴν ὕλην, οὐ τὸν ἐν αὐτῇ χαλκόν, οὐ τὸν μόλυβδον, οὐ τὸν αἰδηρον, οὐ τὴν σάπφειρον, οὐ τὸν χρυσόν, οὐ τὴν ὕλην αἰθίς τὴν ἐν ταῖς ψηφίσι, οὐκ ἄλλο ὅτι οὐ μέρους ἀκριβῶς δύναται μεθεῖν καταλέγει. Τί τοίνυν ἂν τις περὶ τῶν λίθων καὶ τοῦ ὅλου σχήματος, καὶ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τοῦ πλάτους, καὶ τοῦ ὕψους, καὶ τῆς ὀροφῆς λέγοι; ἦν οὐ μόνον ὡς ἔχει λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ὁρᾶν δύναμεθα· μᾶλλον δὲ ὁρῶντες, ὅπως ἐστηκεν ἀπιστοῦμεν. Ὡς περὶ γὰρ τὴν οὐρανοῦ σφαῖραν θαυμάζομεν στρέφεται ἐφ' ἑαυτῆς, οὕτως ταύτην τὴν ἀμίμητον καὶ οὐρανίαν ἀψίδα καὶ ὀροφὴν, ὅπως τὴν ἀρχὴν γέγονε καὶ ἐστηκεν ἀποροῦμεν. Καίτοι πλείστον τοῦ μεγέθους τῆς ὕψους ἀνάγκη τὸ ὕψος ἀφαιρεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕψους· ὅμως ἀμήχανον τὸ τῆς ὑπερβολῆς φαίνεται· ὥστε μὴ μόνον τὸν τοσοῦτον ὄγκον, καὶ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν θαυμάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοσοῦτον ἔργον ἀπ' οὐδενὸς ὁμοίου παραδείγματος εἰς νοῦν βαλλομένους, καὶ διανοηθέντας, καὶ νομίσαντας δυνατόν εἶναι ἀληθῶς εἰς ἔργον προελθεῖν, καὶ διαπραξαμένους. Ὅ φημι μὲν περὶ τοῦ ὅλου ἀπλῶς ἔργου, μάλιστα δὲ φημι περὶ τῆς ὀροφῆς, ἣν ἀνάγκη τὸν ἀρχιτέκτονα ἐκείνον εὐθύς ἀπὸ τῶν θεμελίων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς τῶν θεμελίων αὐτῶν κατὰβολῆς, ὡς νῦν ἔχει, διανοηθῆναι, καὶ θαρσύναι συστήναι δύνασθαι· ὃ νῦν ἐρώμενον ἀπιστεῖται. Σφόδρα ἐκείνον εἰκὸς τῇ τέχνῃ, καὶ ταῖς ἀναλογίαις ταῖς κατ' αὐτὴν πιστεῦσαι· σφόδρα δὲ εἶναι γεωμετρικὸν ἢ μηχανικόν· καίτοι τί λέγω; ἐκεῖνο γὰρ τὸ ἔργον οὐ τὴν ἐκείνου μόνον, καὶ τῶν ἄλλων δευτερευόντων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ τὴν τοῦ ζώου τούτου ἀπλῶς ἀγγίζοιαν καὶ μεγαλοῦργίαν τοὺς ὁρῶντας δύναται ποιεῖν θαυμάζειν· ὅτι τοσοῦτον αὐτῷ φύσει, ὅπερ οὐκ ἂν τις πρότερον ᾤκηθη, ἐπινοίας, καὶ μεγαλονοίας, ἢ ἀξίας, καὶ δυνάμεως περιέσσειν. Οἶμαι γὰρ οὐδὲν τῶν χειροκμήτων τούτων ἔργων παρ' ἀνθρώποις ὁμοιον οὐδ' ἔγγυς γενέσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς διανοητικῆς σοφίας ἐν αὐτῷ δέκνεται θαυμάσια. Τοῦτο τοίνυν τὸ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἔργον βέλτιον σιωπῇ θαυμάζειν· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῆς ὕψους ἢ τῆς μνημῆς μόνης ἀνόου καὶ ἀφώνου τοὺς ἐνθυμουμένους καὶ ὁρῶντας ποιεῖν δύναται· ὥς περὶ ἀβίεπτειν συμβαίνει τοὺς πρὸς τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τι τῶν λαμπρῶν ὁρῶντας. Καὶ περὶ τῶν ἐκείνῃ δὲ τῇ πόλει λατρευτῶν ἁγίων καὶ ἁγιασμάτων, ἃ πλείστα μὲν ἐξ

hoc ipsum quam charissimum nobis esse debet. Cujusnam enim orationis sublimitas aut magnitudo illius altitudinem magnitudinemque adæquabit? quæ orationis elegantia illius pulchritudinem? quæ majestas illius majestatem? quæ simplicitas, ut ita dicam, illius simplicitatem? quæ vis et varietas verborum illius varietatem adæquabit? quæ dictionum cura et delectus illius accuratam per omnia perfectionem et excellentiam? quæ orationis structura illius proportionem et structuram? cujus si vel unam partem aut minimam potius particulam sumamus, nequaquam digne describere possumus. Neque enim vel solas portas et aditus, non pavimentum, non vestibula, et portarum ornamenta, non columnas, non vermiculata tessellarum opera, non marmoreas parietum incrustationes, non vitrum, non æs in iis consumptum, non plumbum, non ferrum, non sapphirum, non aurum, neque vitrum in tessellarum commissuris, nullam denique aliam partem accurate describere poterimus. Ecquid igitur de lapidibus, quid de tota figura et structura universa, quid de latitudine et altitudine quid de tecti fastigio aliquis dicat? Cujus structuram non solum oratione, sed nec visu assequi valeamus: quin potius oculis contuentes nobis ipsis persuadere non possumus quomodo subsistat. Nam ut cæli orbem in se ipso converti miramur, ita etiam quæ ratione absis illa et contignatio inimitabilis et cælestis principio facta fuerit, et quomodo subsisterit, dubitamus. Et quamvis necessum sit ut altitudo quamplurimum de magnitudine aspectus, vel potius de ipsa altitudine subtrahat; attamen quantum cernitur immensum et vastum quid appareat; ita ut non solum tantam molem talemque structuram aliquis miretur, sed et illos, qui nullo simili exemplo proposito tantum opus animo conceperunt, et mentis conceptum re ipsa in opus produci posse existimarent, et perfecerunt. Et hoc quidem absolute de toto opere intelligo, sed præcipue de tholo: quem necessario architectus ille statim ab ipsis fundamentis, vel potius etiam ante jacta fundamenta talem qualis nunc est, animo concepit, et extrui posse confidit. Quod nunc dum oculis cernitur fidem excedit. Et verosimile est hominem illum arti et proportionibus artificiosis admodum fuisse confisum, tum etiam geometrica et mechanica scientia fuisse instructissimum. Et quid multis? unum hoc opus sufficit, unde non illius solum et reliquorum architectorum, sed totius humani generis et ingeniosi hujus animantis solertiam et magnificentiam admireris: cui tantum ingenii et tam vastas cogitationes, vel etiam tantum dignitatis et potentie, quantum vix quisquam ante credidisset, naturæ beneficio suppetit. Ita enim existimo, nullum humanæ industriæ opus ad hoc ipsum accelerare, multo minus æquare: in quo etiam multa tam naturæ quam ingenii ac sapientiæ miracula apparent. Præstat igitur nos tantum ac tale opus silentio admirari: cum vel

ipso aspectu vel etiam sola recordatione mentem vocemque illis, qui vel animo, vel oculis contemplantur, adimere possit: quemadmodum iicæcutire solent, qui solem vel aliam rem lucidam intuentur. Quin etiam de reliquiis sanctorum, et rebus sacris illius urbis, quæ quidem plurimæ a principio fuerunt, simis imperatoribus undequaque colligerentur, sed ad alia loca transmissis nihilominus etiam nunc multæ supersunt, neminem omnino ignorare existimo.

Cæterum nunc illud de utraque urbe dicam, si quis antiquorum illorum opera spectet, tam in hac quam in nostra urbe, illum et voluptatem et utilitatem inde percepturum. Est enim quod mortaliū opera admireris, est vicissim cur contemnas et pro nihilo habeas: nam si quis ea spectans, urbis Romæ imperium et potentiam, tum etiam hominum illorum dignitatem, opera ac studia consideret, ac deinde videat, quem finem ista omnia tandem habuerint: ita ut non solum ipsi, verum etiam potentia et imperium, atque ipsæ civitates propemodum emorian- tur (nam, ut ille ait, etiam civitates moriuntur); quo tandem loco ille res humanas reputaverit? quomodo ille vel secundis extolletur, vel deprimetur adversis? aut qua re magnopere gloriabitur? vel quid tandem ex rebus humanis magni faciet? Sæpius ego dum triumphales hasce vias transeo, reges ac principes cæterosque ex Armenia aut Perside, vel ex aliis remotissimis regionibus captivos isthac deductos animo recorder. Cogito etiam belli duces de ipsis triumphantes, et quis animus iis fuerit, quam voluptatem perceperint: contra quo animo fuerint isti. Cogito astantem et circumfusam illius urbis multitudinem, et de super ex ædibus spectantium turbam: ad hæc concentus instrumentorum, fremitum, acclamationes et plausus, et horum quidem de victoria in tam longinquis regionibus parta voluptatem, contra vero illorum atque amicorum in patria de clade ac tali spectaculo dolorem, et diversam, ut tum credebatur utriusque partis conditionem: atque ut hi miserrimi et infelices, illi felices et beati tam aliis quam sibi metipsis videbantur. Verum nunc omnia ista paria: omnia in pulverem redacta: neque magis Pompeii et Luculli quam Mithridatis aut Tigranis fortunam noveris. Quin etiam domus ipsæ, et statuæ, atque ædificia in pulverem redacta: quæ in tantum adhuc supereminent, in quantum tellus, qua obruta teguntur, non ubique æqualis est, sed in tumultum attollitur. Multas quoque statuas horum felicium ac beatorum victorum una cum tropæis ac laureis in cæno et luto dejectas ac provolutas cernere licet, a'ias compactas ac divulsas, non paucas caleis operisve tectorii, vel etiam lapidum vicem aliorum ædificationibus nunc præstare videas. At queis melior mors obtigit, illæ deperdita primigenia, ut Aristoteles vocat, lapidum forma, equum consensuris gradum seu scabellum, vel muri crepidinem, vel asini aut bovis præsepe efficiunt; disiectæ plerumque, ut dixi, et confractæ. Alias spinæ et sentes, vel arbusta undique ena-

ἀρχῆς γέγονε, σπουδῇ πανταχόθεν τῶν κατὰ καιροῦς ἀοιδίμων βασιλέων ταῦτα συλλεξαμένων, πλείστων δὲ αὐθις ἐκεῖθεν, ὥσπερ ἀπὸ κοινῆς πηγῆς τινος, πανταχόσε διαδοθέντων, πολλὰ ἐστὶ καὶ νῦν μεμνή- κεν, οὐδεις ὅλως, ὦμαι, ἀγνοεῖ.

eo quod summo semper cum studio ab augustis plurimis inde tanquam a communi quodam fonte

Ἄλλ' ἐκεῖνο λοιπὸν ἂν εἴπωμι περὶ ἀμφοτέρων· ὅτι παρὰ τῆς πόλεως ταύτης, ὥσπερ καὶ παρὰ τῆς ἡμετέρας, ἐστὶ μὲν τέρψιν σκοποῦντα τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων, ἐστὶ δὲ καὶ ὠφέλειαν κομίσασθαι. Καὶ ἐστὶ μὲν θαυμάσαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα, ἐστὶ δὲ αὖ καὶ καταφρονῆσαι τούτων, καὶ τὸ μῆδὲν αὐτὰ λογίσασθαι. Εἰ γάρ τις ταῦτα ὀρῶν ἐνθυμη- θεῖη τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὰς σπουδὰς· εἴτα ὀρῶν ταῦτα πάντα εἰς ἀ τετελευτήχασιν, ὥστε οὐ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναστείαν, καὶ ἡγεμονίαν, καὶ τὰς πόλεις αὐ- τὰς σχεδὸν ἀποθανεῖν (θνήσκουσι γάρ, ὡς πού λέγει τις, καὶ πόλεις)· τί λοιπὸν ἂν λογίσαιτο τὰ τῶν ἀνθρώπων; πῶς δ' ἂν εὐτυχῶν ἐπαρθεῖη, ἢ δυστυ- χῶν ταπεινωθεῖη; ἐπὶ τίνι δ' ἂν μέγα φρονήσαιο; τί δ' ἂν τῶν ἀνθρωπίνων ὅλως περὶ πολλοῦ ποιή- σαιο; Πολλάκις τοὺς θριαμβικοὺς δρόμους τούτους ἐπιῶν, διανοοῦμαι μὲν τοὺς διὰ τούτων ἡγμένους ἀρχοντας ἢ δυνάστας, καὶ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώ- τους, πολλάκις ἀπὸ Ἀρμενίων ἢ Περσῶν, ἢ τινων ἄλλων σφόδρα ἀφαστηκότων· διανοοῦμαι δὲ τοὺς θριαμβεύοντας ἐπὶ τούτοις στρατηγοὺς, καὶ τίνα μὲν καρδίαν εἶχον οὗτοι καὶ ἡδονὴν, τίνα δὲ ψυ- χὴν ἐκείνοι. Ἐνθυμοῦμαι δὲ τὸ περιεστῶς καὶ πε- ριχευόμενον τούτοις τῆς πόλεως πλῆθος, καὶ τοὺς θεωμένους ἄνωθεν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, καὶ τὴν τῶν ὀργάνων συμφωνίαν, καὶ τὸν ὄρουν, καὶ τὰς εὐφη- μίας, καὶ τοὺς κρότους· καὶ τὴν τούτων μὲν ἐπὶ τῇ νίκῃ, καὶ οὕτως ὑπερορῆν ἡδονὴν, ἐκείνων δὲ καὶ τῶν οἰκείων αὐτῶν οἴκοι τὴν ἐπὶ τῇ ἡττῇ καὶ τῇ τοιαύτῃ πομπῇ λύπην, καὶ τὴν νομιζομένην ἐν τούτοις τότε διαφορὰν· καὶ ὅπως οὗτοι μὲν τρισά- θλιοι καὶ κακοδαίμονες, ἐκείνοι δὲ εὐδαίμονες καὶ μακάριοι τοῖς ἄλλοις καὶ ἑαυτοῖς ἐδόκουν. Νῦν δὲ πάντα ἐκεῖνα ἐν ἰσότητι, πάντα δὲ ἐν κόνει· καὶ οὐ μᾶλλον ἂν γνοίης τὴν τοῦ Πομπηίου, ἢ Λουκούλλου, ἢ τὴν Μιθριδάτου, ἢ Τιγράνου τύχην. Καὶ αὐτὰ δὲ αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ στήλαι, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ ἐν κόνει παρὰ τοσοῦτον ὑπερέχουσιν παρ' ὅσον ἡ δε- ξαμένη ταῦτα γῆ οὐκ ἰσόπεδος, ἀλλ' ἀνεστηκυῖα. Καὶ πολλοὺς τῶν ἀνδρίαντων τῶν εὐδαιμόνων ἐκεί- νων καὶ μακαρίων νικητῶν αὐτοῖς τροπαίοις καὶ στεφάνοις ἐστὶν ἰδεῖν ἐν βορβόρῳ, καὶ πηλῷ καλιν- δουμένους, καὶ ἐβρίμμένους· ἄλλους δὲ τικρωτη- ριασμένους καὶ διασπαρμένους· οὐκ ὀλίγους δὲ τί- τανον, ἢ κονίαν, ἢ τῶν οἰκοδομιῶν ἄλλως λίθους γενομένους· ὅσοι δὲ βελτίονος τύχης ἔτυχον, τὴν κατὰ Ἀριστοτέλην πρωτάρχειον τῶν λίθων εὐτυ- χίαν ἀποβαλόντας, ἱππεύ ἐπίθετον πρὸς ἀνίστα- σιν, ἢ κρηπίδα τοῖχου, ἢ θνου φάτην, ἢ βολὴν, πλῆ-

ροῦντας, ἐσπασμένους, ὅπερ εἶπον, τοὺς πολλοὺς A καὶ διεβήγγεμένους. Τινὰς δὲ ἄκναι καὶ ῥάμνοι τινές, ἢ θάμνοι ἀνασχοῦνται καὶ περισχοῦνται οὐκ ἔως φαίνεσθαι. Μυρίοι δὲ εἰσιν ὑπὸ γῆς, πρὶν ἐπὶ λαμπροῦ καὶ μετώρου, ὥστε τοῖς πολλοῖς φαίνεσθαι, ἐν Καπιτωλείῳ, ἢ ἐν ἀκροπόλει, ἢ ἐν ἀγορᾷ στοθεῖσιν. Καὶ ἐδόκουν οἱ τυχόντες τούτων, εἴτε τοῦ πράγματος, εἴτε τοῦ προσδοίου λέγω, μεγάλου εὐμοιρῆσαι. Ἰσμεν δὲ ὅσα περὶ τῶν νικούντων ἐν Ἰσθμῷ, ἢ ἐν Νεμέᾳ, ἢ Ὀλυμπίᾳ φησὶ Πίνδαρος ἐν ταῖς ᾠδαῖς, ἰσοθέους αὐτοὺς ποιῶν, καὶ μακαρίζων, καὶ ταῦτα μετὰ τοσοῦτους πόνους σελίνῳ, ἢ δρυΐ, ἢ κοτύνῳ στεφανουμένους. Ἀλλ' οὐ τοιαῦτα τὰ τῶν ἐπὶ στηλῶν· ὥστε, εἴτε ἐν πόλεσιν, εἴτε ἐν ἀνδράσιν, εἴτε ἐν ἄρχουσιν, εἴτε ἐν ἰδιώταις, εἴτε ἐν βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ὅτι μὴ ἀρετῆς καὶ ταύτης ἀληθοῦς καὶ θείας ἔχεται, ἀληθῶς μάταια τὰ τῶν ἀνθρώπων. Τούτων τὰ μὲν τέρπει, τὰ δὲ παραμυθεῖται, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ἀνίη. Δοκῶ δὲ πως ἐπὶ τῆς πατρίδος εἶναι· καὶ ἵνα τὸ δοκεῖν τοῦτο πλέον γίνηται, ὅπερ ἐμοὶ μέγιστον καὶ ἡδιστον ἐν ἐκείνῃ, τὴν σὴν ὕψιν προσορᾶν, καὶ σοὶ προσλαλεῖν διὰ τῆς σῆς μνήμης, καὶ τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων, καὶ τῶν περὶ σοῦ πρὸς ἄλλους λόγων, ὡς ὁδόν τε, μηχανώμαι· ὅθεν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ συνεχῶς, καὶ τούτοις, ὡς ἔρξῃ, μακρὰ πρὸς τὴν σὴν ὕψος διελέχθην. Νομίζω δὲ δεῖ καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐργασμένους οὐ μόνον πράξαντας, ἀλλὰ παθόντας ὅτιοῦν ἀμοιβὴν αἰωνίαν ἔχειν. Ταύτης μοι τῆς ἀμοιβῆς μέμνησθε, βασιλεῦ. Καὶ εἴη τε αὐτός τε καὶ οἱ σοὶ τὴν ὑπ' ἡλίῳ ἀρίστην γενομένην πλὴν σώζοντές τε καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπανάγοντες. Συμπράττοιμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν ἐν ταῖς ὑπὲρ αὐτῆς πράξεσι καὶ πόνοις, ὅσα εἰκὸς δεσπόταις φιλανθρώποις καὶ ἀγαθοῖς ὑπηκόους εὖνους τὰ δυνατά. Ταῦτα γὰρ ἐμοὶ παρόντι τε καὶ ἀπόντι, καὶ ὄρῳντι, καὶ ἀκούοντι, καὶ ζῶντι, καὶ ἀποικομένῳ ἔσται ἡδονή. Τὰ νῦν δὲ ἀνάσχου μου τῆς πολυλογίας, βασιλεῦ. Ἐρρωσθαι.

B.

Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς Ἰωάννῃ Χρυσολωρᾷ χαίρειν.

Ἐμοὶ τε ἡδίων ἐμελλεν ἢ Ῥώμῃ φαίνεσθαι, γράμματα ἐν ταύτῃ πυκνὰ τῶν οἰκείων, καὶ σοὶ μάλιστα δεχομένῳ· ὑμῖν τε νομίζω καθ' ἡδονὴν ἔσεσθαι, γράμματα ἐμὰ ἐντεῦθεν κομιζομένοις. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μόνον αὐτὸ τῆς πόλεως τοῦ νομα, ὅπερ κάμοι πρότερον συνέβαινε, πᾶσιν οἶμαι, τοῖς ἀκούουσιν ἡδονὴν φέρει· ἔπειτα ἐμὲ μὲν τῆς πατρίδος ἀπεδημονῶντα, ἐν ἄλλῃ, καὶ αὐτῇ πατρίδι, καὶ ὁμωνύμῳ, διὰ γραμμάτων, ὃ μόνον ἄπεισι, συγγίνεσθαι τοῖς οἰκείοις· ἡμᾶς δὲ πόλιν καὶ οἰκείου ἀφαστηκότος, ἐξ αὐτῆς τῆς μητροπόλεως ἐπιστολὰς λαμβάνειν, πῶς οὐκ ἂν δύναίτο, δικαίως τέρπειν; Ἐγώ γε τοὶ ταύτην ὁσημέραι περιῶν, καὶ νῦν μὲν τοῦτο ὄρῳν αὐτῆς, νῦν δὲ ἐκείνο νομίζω ἐπὶ τῇ; ἡμετέρας εἶναι, καὶ πῶς λαμβάνω ἐμαυτὸν τοσοῦτον αὐτῆς πόρρω διατρίδων. Ὅταν γε μὴν

ascendit oculis subducunt. Infinitae terra sepultae latent, quae ante in illustri et edito loco, ut omnibus conspicuae essent, in Capitolio sive arce, vel in foro positae fuerant: et qui hoc obtinuerunt, veluti rem seu prerogativam maximam adepti, se egregie res suas stabilisse existimabant. Neque ignoramus quantopere Pindarus in suis odis eos extollat, qui Isthmia, vel Nemea, vel Olympia vicerant, quos ille diis pares et beatos praedicat: scilicet quod post tot et tantos labores apio, vel querna fronde, vel oleastro coronari meruissent. Sed honores statuarum nequaquam cum hisce comparari possunt: adeo profecto ut quaecunque civitates aut homines, sive principes, sive privati, vel etiam reges ipsi veram et divinam virtutem non amplectuntur, apud eos revera vana sint omnia humana: quorum alia oblectamentum, alia solatium, non pauca dolorem afferunt. Verum ego mihi in patria esse videor: atque ut eo magis mea opinione fruor, illud quod in patria summum et jucundissimum habeo, tuum scilicet aspectum et alloquium, quacunque ratione possum crebra tui recollectione et litteris ad te scriptis atque aliorum de te colloquiis mihi ipsi comparo. Itemque cum alias multis ac crebris litteris, tum hisce, ut vides, longissimis celsitudinem tuam sum allocutus. Ego vero sic sentio, eos qui pro patria laborem sustinent, sive ipsi negotia gerant, sive adversa patientur, praemium aeternum reportaturos. Hujus praemii memineris, o imperator, et tu cum tuis urbem omnium sub sole praestantissimam servate, et ad felicitatem conducite. Nos quoque negotiorum et laborum pro patria specii et coadjutores erimus: ita ut clementissimorum atque optimorum principum subditos ubicunque possunt optima voluntate esse convenit. Ea enim mihi tam praesenti quam absenti, tam videnti quam audienti, tam vivo quam mortuo summa voluptas erit. At tu, optime imperator, nunc orationis prolixitati ignosce. Vale.

II.

Manuel Chrysoloras Joanni Chrysolorae salutem.

Mihi quidem jucundior esse incipit Roma, ex quo litteras crebras a familiaribus, et praesertim abs te, in hac civitate accipio; sicut vobis quoque voluere arbitror, si a me quoque ad vos hinc missas receperitis. Et primo quidem ipsum urbis nomen, id quod mihi quoque accidit, in audientium auribus late sonat. Quo pacto autem non uterque letemur? ego, cui apud externos, licet in altera cognomine patria degenti cum familiaribus commercii epistolaris unico solamine uti datur; tibi qui a me contribuli ex hac urbe missas accipis epistolas? Hanc quidem dum quotidie percurro, et modo hoc modo illud oculis perlustro, in nostra mihi videor, quantumvis longe inde distanti, degere. Si quando ineditum escendo locum, collem aliquem puta, unde haec nostra quoque septemcollis audit, et totam sub

pedibus sitam contemplor, non in Italia et Latio, sed in colonia aliqua me esse imaginans, domus nostræ situm circumspicio, hortum pensilem, cypressos et si quid aliud indicio esse potest, quæro, et oculi idem faciunt ei quod olim de paradisi situ auribus acceperam. Quid enim hic vides quod non apud nostram quoque admirationem moveat? Tempia, porticus, hippodromi, palatia, theatra, statuarum quæ omnia mirum in modum e latoniis excisa, transportata ante oculos nostros in aerem consurgunt! Adle marmoris varia genera, quæ speculorum instar coruscant; imagines, stelas, statuas, obeliscos, quæ omnia et multitudine et opificio excellent; quibus si adjicis monumenta antiqua sepulcralia, hæc urbs illi nostræ præstare videtur. Porro ne silentio prætereamus opera circum parietes nusiua ab artificibus elegantissime elaborata. Apud nos quidem statuarum marmoreæ, sarcophagi, cæliato opere e Græcia inveci, Phidiae et Praxitelis opera sunt, ut ex summorum artificum nominibus passim insculptis colligere licet. Horum in conspectu sæpe Synesii dictum mentem subit; qui in epistola ad fratrem, ni fallor, e Græcia missa, ubi Athenarum mentionem facit inter alia, Lycæum, dicit, vidi; vidi Porticum, Pœcilen alia, jam non Pœcilen; nam proconsul tabulas asportaverat. Ego ipse ibi litteras Græcas priscae originis marmoribus insculptas vidi, quas quicumque viderit ex Athenis et reliqua Græcia huc advectas dicet. Sic sexcentas reperio sculpturas aut inscriptiones Græcas, ut tumulum etiam qui Latine inscriptus hunc versum Græco sermone exhibet, « Macte, Prisciane, nemo immortalis. » Hæc adde matronarum et liberarum sepulcra, quæ lapidarum bene famatorum nomina typis Græcis insculpta præ se ferunt, de quibus longum hic instituere sermonem absurdum esset. Id certe ab historicis memorie proditum legitur quod hæc urbs olim non minus a Græcis quam ab Italia habitata fuit; qui quidem maximam partem Græce loqui sciunt, et sic dialecti communitate effecerunt ut multi Græci hocce domicilium elegerint. Et quia tandem incommodi generis diversitas afferre tum potissimum potuisset ubi utrarumque nationum unio res desiderata, necessaria erat; ubi præter mores eosdem idem quoque animus, eadem ambitio omnes ante jungebat! Id vero triste dictu ac creditu quod plerique nesciant fiden Christianam utrisque communem ideoque vinculum omnium antiquissimum ejus rei causam fuisse. Sed de his sermo non est hujus loci ac temporis. Sed iterum dicam, quod Roma mirum in modum mihi placebit, si frequentes a vobis epistolas accipiam, et quod vobis ipsis non minus gratum erit, meas ad vos legere. Equidem jam huic officio satisfacio, imo plurimum satisfeci, ex quo huc veni; sed tuas quoque haud raras accipio. Vale. ἀτὰ δύνασθαι λαλεῖν ἐκείνους. Νῦν δὲ ὅτε ἔδει, καὶ ἀναγκαῖον ἦν μάλιστα ἡνωθῆναι, τί δὲ ἔστῃσε πῶ

ἀπὸ τίνος ὑψηλοῦ γενόμενος, ἀκούεις δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ λόφους, ὅθεν καὶ τῇ ἡμετέρᾳ κατὰ μέμνησιν ἐπτάλοφον καλεῖσθαι συμβέβηκε, πρὸς δὴν αὐτὴν ἀπίδω, οὐκέτι οἶμαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Λατίῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτῆς εἶναι. Καὶ ζητῶ τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἐν ᾧ μέρει τῆς πόλεως ἔστηκε· καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κρεμαστὸν κήπον, καὶ εἰ τι ἕτερον ἐκείνης γνώρισμα, καὶ τὰς ἡμετέρας κυπαρίττους. Καὶ δὲ πάλαι ἤκουον πρὸς παράδειγμα ταύτης, ἐκείνην τὴν ἀρχὴν γενέσθαι, νῦν ἀκριβῶς ὁρῶ. Τί γάρ τῶν ἐν ταύτῃ, ἀπλῶς εἰπεῖν, δὲ μὴ καὶ παρ' ἡμῖν γέγονεν; Οὐ νεῦ, οὐ στοά; οὐχ ἱππόδρομοι; οὐ βασιλεία; οὐ θέατρα; καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς, οὐ λῖθοι καὶ κίονες περιφανεῖς, ἀπιστούμενοι, ὅπως μὲν τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν λατομιῶν ἐτμήθησαν, ὅπως δὲ ἐκομίσθησαν. ὅπως δὲ ἡγέρθησαν; οὐ μαρμάρων παντοῖα γένη, κάτοπτρα ὑπὲρ πᾶσαν ὕλην δυναμένων εἶναι; οὐκ εἰκόνες, οὐ στήλαι; οὐκ ἀνδριάντες; οὐκ ὀβελλίσκοι; ἐν ᾧ δὲ αὕτη, τῷ πλήθει τῶν ἀπὸ λίθων ἀνδριάντων λέγω, καὶ τῇ περὶ τούτους τέχνῃ, καὶ τοῖς τῶν παλαιῶν τέφοις, καὶ τῆς ἡμετέρας δοκεῖ πλεονεκεῖν. Ἀνελθῆσωμεν τὴν ἀπὸ τῶν ψευδῶν ἐν τοῖς τοίχοις τέχνην, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων ὥρην. Ὅπερ, ὥσπερ παρ' ἡμῖν τὸ τῶν λιθῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν περιγλύφων θηκῶν, σπάνιον ἐν τοῖς, καὶ αὐτῶν δὲ τούτων τῶν ἀγαλμάτων, καὶ τῶν θηκῶν πλεῖστα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, καὶ τῶν ὁμοίων ἔργα, ὡς ἔστιν ἀκριβῶς ἰδεῖν ἀπὸ τῶν ἐγκεκολλημένων ἐν αὐτοῖς γραμμάτων, τὸν τεχνίτην ἐπιδοκίμως ὥστε πολλάκις ταῦτα ὁρῶν ἐνεθυμήθη ἐκείνο τὸ τοῦ Συναεῖου. Ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν, οἶμαι, ἐκείνος, οὐ γὰρ καλῶς μέμνημαι, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος γράφων, καὶ περὶ τῆς εἰς Ἀθῆνας ἀποδημίας διεγούμενος, φησὶ μετὰ πολλὰ (1). Εἶδον Λύκειον· εἶδον Στοάν· εἶδον Ποικίλην, τὴν οὐκέτ' οὔσαν Ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ἀφείλετο· καὶ πολλὰ καὶ αὐτὸς· εἶδον ἐνταῦθα ἐπὶ μαρμάρων γράμματα Ἑλληνικὰ τοῦ ἀρχαίου τύπου. Ἀ πᾶς τις ἂν βεβαίως ἀπὸ τῶν γριφομένων εἴποι ἐξ Ἀθηνῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος δεῦρο κεκομίσθαι· καὶ ἄλλα δὲ μυρία εὐρίσκω ἐνταῦθα Ἑλληνικῶς γραφέντα καὶ τυπωθέντα, οἷον ἐφ' ἐνὸς τάφου μετὰ πολλὰ Λατινικῶς τετυπωμένα· εἰ προσκείμενον Ἑλληνιστὶ τοῦτ' ἐπος· Εὐφύχει, Πρισκιανέ, οὐδεὶς ἀθάνατος· καὶ γυναικῶν δὲ παλαιῶν μέχρι καὶ ἀπελευθέρων τάφους· καὶ λιθοξῶν δὲ τῇ τέχνῃ σεμνυνομένων ἐπὶ τῶν μιμημάτων αὐτῶν ὀνόματα γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐγκεχαργμένα. Ὡς λέγειν εἰς τὸ παρὸν πολλὰ μὴ γελοῖον ἦ. Ὅθεν φαίνεται, δὲ καὶ παρὰ τῶν ἱστοριῶν ἀκούομεν, τὴν πόλιν ταύτην τὸ ἀρχαῖον οὐκ ἔλαττον παρ' Ἑλλήνων ἢ παρ' Ἰταλῶν οἰκεῖσθαι· μάλιστα δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς τῷ πλείστῳ μέρει Ἑλληνικῶς εἰδέναι φερέσθαι· καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πολλοὺς ταύτην αἰρουμένους οἰκεῖν, συν- ἀτὰ δύνασθαι λαλεῖν ἐκείνους. Νῦν δὲ ὅτε ἔδει, καὶ ἀναγκαῖον ἦν μάλιστα ἡνωθῆναι, τί δὲ ἔστῃσε πῶ

(1) Εἶδον τὸ Λύκειον, εἶδον τὴν Στοάν, Ποικίλην, τὴν νῦν οὐκέτ' οὔσαν Ποικίλην. Syn. epist. 135.

γίνει; τί καὶ μετὰ τὴν ἐπιγενομένην οὐ τῶν ἡθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν δοξῶν ὁμόνοιας τοσοῦτων συναγόντων αὐτούς; Εἰ δὲ βούλει, τοσοῦτου πράγματος τῆς εἰς θεὸν πίστεως αὐτούς συνάπτοντος ἀγνοεῖν ἐπείσεν ἀλλήλους. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τοὺς πλείστους ἀγνοεῖν αὐτῶν, ὅτι ἤνουνται ἐν τοῖς μεγίστοις, ὅπως δέξιν στενάξαι. Ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν σὺ τοῦ παρόντος καιροῦ λέγειν. Ὅ δὲ ἔλεγον, ἐμοὶ τε γλυκίων ἢ Ῥώμη πάντως φανήσεται, συχνὰ παρ' ὁμῶν γράμματα δεχομένων· καὶ ὁμῶν ἡδονὴν ἔχει, ἐντεῦθεν ἐμοῦ ἀκούουσι διαλεγόμενου. Τὸ μὲν οὖν ἐμὴν αὐτὴς ἤδη ποιῶ, καὶ πεποιήκα δὲ ἐξούτου δεῦρο ἀφίγμαι, διὰ πολλῶν. Ἐκδέχομαι δὲ καὶ τὰ παρ' ὁμῶν ἤδη διὰ πολλῶν. Ὑγίαινε.

Γ.

Α

III.

Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς Δημητρίῳ Χρυσολωρᾷ, ἀνδρῶν ἀρίστῳ καὶ περιφανεστάτῳ, χαίρειν.

Manuel Chrysoloras Demetrio Chrysoloræ, viro optimo, illustrissimo, salutem.

Ἄρα δύνασαι πιστεῦσαι περὶ ἐμοῦ, ὡς ἐγὼ τὴν πάλιν ταύτην περιουσίαν, κατὰ τοὺς ἐρωτολήπτους τούτους καὶ κωμαστάς τοὺς ὀφθαλμούς; ὧδε κάκεισε περιφέρω, καὶ τοὺς τῶν οἰκίων τοίχους εἰς ὕψος, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς θυρίδας περιεργάζομαι, εἰ τί που τῶν καλῶν ἴδοιμι παρ' ἐκείναις; Τοῦτο γὰρ νέος μὲν ὢν, ὡς οἶσθα, οὐκ ἐποιοῦν, καὶ τοῖς ποιοῦσιν ἐμεμφόμεν. Νῦν δὲ ὁμογέρων ἤδη γενόμενος, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς τοῦτο ἐξηγέσθην. Αἰνιγμά σοι δοκῶ λέγειν· ἀκουε δὲ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος καὶ τῆς ἀπορίας· ἐγὼ γάρ οὐ ζώντων σωμάτων κάλλη ἐν ἐκείνοις ζητῶν τοῦτο ποιῶ, ἀλλὰ λίθων, καὶ μαρμάρων, καὶ ὁμοιωμάτων. Φαίης ἂν ἴσως τοῦτο εἶναι ἀτοπώτερον ἐκείνου, καὶ ἐμὲ δὲ πολλάκις τοῦτο λογισσάσθαι ἐπὶ ἤθε· τί δήποτε ἔκγονον μὲν ἢ κύνα ἢ λείοντα καθημέραν ζῶντα ὁρῶντες, οὐ πρὸς θαῦμα ἐξεπρόμεθα, οὐδὲ τοσοῦτον αὐτὰ ἐγάμεθα τοῦ κάλλους, οὐτε μὴν τὴν ὕψιν αὐτῶν περὶ πολλοῦ ποιοῦμεθα, οὐδὲ δένδρον, ἢ ἰχθύν, ἢ ἀλεκτρούνα, ταυτὶ δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων, τινὰ δὲ αὐτῶν καὶ μουσαττόμεθα, ἔκγονον δὲ εἰκόνα ὁρῶντες, ἢ βοῶς, ἢ φυτοῦ τινοῦ, ἢ ὀρνίθου, ἢ ἀνθρώπου, εἰ δὲ βούλει μυῖας, ἢ σκώληκος, ἢ ἐμπίδος, ἢ τινὸς τῶν αἰσχυρῶν τούτων, σφόδρα διατιθέμεθα ὁρῶντες τούτων τὰς εἰκόνας, περὶ πολλοῦ ποιοῦμεθα. Καίτοι οὐ ταῦτα δήπου ἀκριδέστερα ἐκείνων, ἅγε παρὰ τοσοῦτον ἐπαίνεται, παρ' ὅσον ὁμοιότερα ἐκείνοις φαίνεται. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτων κάλλη παρατρέχομεν παρόντα, ταῖς δὲ ἐκείνων εἰκόσιν ἐκπληττόμεθα· καὶ τὸ μὲν τοῦ ζώντος ὀρνίθου ῥύγχος ὅπως εὐρυς; κέκαμπται, ἢ τὴν ὀπλὴν τοῦ ζώντος ἔκγονον οὐ πολυπραγμονοῦμεν· τὴν δὲ χαίτην τοῦ χαλκοῦ λέοντος, εἰ καλῶς ἠπλωται, ἢ τὰ φύλλα τοῦ λιθίου δένδρου, εἰ τὰς ἴνας παρεμφαίνει, ἢ τὴν τοῦ ἀνδριάντος κνήμην, εἰ τὰ νεῦρα καὶ τὰς φλέβας ὑποδείκνυσιν ἐπὶ τοῦ λίθου, τοῦτο τοὺς ἀνθρώπους τέρπει, καὶ πολλοὶ πολλοὺς ἐν ἔκγονον ζῶντας καὶ ἀκεραλοῦς ἀσμένως ἔδωκαν, ὥστε ἕνα λίθινον τὸν Φειδίου ἢ τὸν Πραξιτέλους, καὶ τοῦτον εἰ τύχοι διεργαγόντα καὶ λεωθιμένον ἔχειν. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀγαλμάτων καὶ ζωγραφικῶν κάλλη οὐκ αἰσχυρὸν θεᾶσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ εὐγνώμιαν τινὰ τῆς θαυμαζούσης ταῦτα διανοίας ὑποφαίνει· τὰ δὲ τῶν γυναικῶν κάλλη ἀκόλαστον καὶ αἰσχυρὸν. Τί δὲ τούτου τὸ αἴτιον; Ὅτι οὐ σωμάτων κάλλη θαυμάζομεν ἐν τούτοις, ἀλλὰ νοῦ κάλλος τοῦ πεποιηκότος. Ὅτι καθάπερ κηρὸς καλῶς διακλασθεὶς ἐν ἑλαθε δὲ τῶν ἐμμάτων ἐπὶ τοῦ φαν-

Nunc putas me amantium atque bacchantium instar urbem hanc percurrendo avilis oculis ædificiorum vestibula et portas perlustrare si quam forte meretriculam ibi reperiam? At hoc, ut bene novisti, nec dum adolescentulus essem, faciebam, imo vituperabam quotquot id facientes obvios haberem. Jam vero, in limine senectutis constitutus, libidinis laqueis detineor. Ænigma me narrare dicis; sed ænigmati solutionem ac discrimen exspecta. Scito enim quod non corporum viventium, sed lapidum, marmorum, picturarum venustatem querens id facio. Sed tu unum altero magis absurdum esse dicis; et revera ego ipse ita sæpius sensi. Visi enim, ut sit quotidie, equi aut canis aut leonis nullo modo formam admiramur, ut nec arboris aut piscis, aut galli, aut hominis alicujus aspectus nos tangit. Alia e contra detestamur. Cum vero equi, aut bovis, aut plantæ, aut avis, aut hominis, imo muscæ, vermibus, culicis sædi imaginem videmus, semper animus aliquantisper movetur. Nec tamen hæc quæ modo enumeravimus illis quæ naturaliter existunt veriora sunt. Attamen hæc licet pulcherrima nulla habita cura præterimus, ubi ab artifice picta videmus, stupemus. Avis vividæ ubi rostrum optime formatum aut equi ungulam viventis videmus, parum curamus; sed perquam juvat videre leonis ænei jubar eleganter, aut arboris saxæ folia, aut statuæ crurum formosum, si nervi et venæ per lapidem ostenduntur; nec desunt qui plures equos viventes pro uno lapideo a Phidias aut Praxitele manufacto, etiamsi non integer, imo aliqua parte læsus fuerit, libentissime darent. Statuarum porro et tabularum pictarum partes bene efformatas videre minime piget, imo spectantis animum notat egregium; feminarum corpora perquam formosa aspectare impudentis et lascivi est. Quid in causa est? Quod non corporum, sed artificis ingeniosi pulchritudinem in iis admiramur, qui ceram compactam in oculos efformat ut animi affectus affabre nunc in saxo, nunc in ligno aut ære, nunc per colorum mistionem indiget; et quemadmodum uniuscujusque anima ideo corpus regit suum, ut tristitiam, gaudium, iram visibilibus exprimat, sic lapidis naturam rebellem ac duram; sic avis et colorum varietatem artis opo tanta cum felicitate unit, ut animi affectus ibi sub oculis cadant; nam risum artifex, gaudium, iram, tristitiam pro voluntate aut

quæ istis opposita sunt, in cruda materia effingit. Hoc igitur potissimum in istis operibus mirum nobis videtur; et sane si quis in rebus illis naturalibus plasmatores et opera ipsa pulchra ingenii humani aciem attestantia, contemplabitur, maximopere stupebit. Talia enim cum ardore amplecti vera est philosophia; hæc enim secundum virtutem et sapientiam primum locum tenent. Talium aspectus nos permovet, et hujusmodi exempla, quando integra et secundum rationem sunt, magis quam rerum naturalium causæ ad mentem aliquam creatricem referri debent. Et si in his auctoris excellentia manifestatur, qui materia præexistente quomodo libet utitur; quanto magis divinæ illius mentis præstantia elucet quæ materiam ipsam et rerum formas producit et facit ut mens nostra rerum formas effingat et sic externas faciat? Sed cur tantum hæc tibi dico qui hæc melius me ipso novisti? Sed, ut jam dixi, hæcce urbs talibus aliisque diviniorem exemplis animum movere potest; et quoad morum disciplinam, videmus quod virorum spectantium, ut puta architectorum, trapezitarum, gubernatorum, magistratuum studium et ambitio prosperrime procedunt, postremo tamen in nihil abeunt, nisi Deus per fidem aliorum nos ad rerum statum meliorem conducit quem, si sanæ mentis sumus, magis admirari et magis facere poterimus. Vide.

μᾶλλον ἢ εὐγένεια τοῦ νοῦ ἐκείνου διαδείκνυται, οὐ καὶ αὐτὴν τὴν ὕλην καὶ τὰ εἶδη παράγοντος, καὶ αὐτὴν δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν, ὥστε τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη ἀπομάττεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἔξω δύνασθαι πεποιηκότος; Ἀλλὰ ταῦτα τί ἂν πρὸς σὲ λέγοιμι, βέλτιον ἐμοῦ εἰδότες; Ὁ δὲ ἔλεγον, τὸ μὲν ἐν ἡμῖν θεωρητικὸν διὰ τοιούτων καὶ πολλῶν ἄλλων θεωρητῶν ἢ πόλις αὐτὴ κινεῖν δύναται. Τὸ δὲ γε ἡθικὸν ὁρῶμεν, ὅτι ἡ περὶ τὰ ἔξω ταῦτα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων σπουδὴ καὶ φιλοτιμία, εἰ ἐν οἰκονομίῃμασιν, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν ἡγεμονίᾳ, εἴτε ἐν ἀρχαίς, εἰς τοῦσχατον πάσης εὐδαιμονίας; προσελθοῦσαι, τέλος, ὥστε εἰ μὴδὲ ἐγγίγναι τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ μὴδὲν ὄντως ἀπερρύη, ἐγείραντος διὰ τῆς πίστεως ἀπὸ τούτων ἄλλα τοῦ Θεοῦ ἀπερ ἔδοξεν ἂν τῷ πολλῷ καλλίῳ, καὶ ἃ δυνάμεθα νοῦν ἔχοντες μᾶλλον θαυμάζειν τε καὶ περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ὑγιαίνε.

ANNO DOMINI MCDXXII.

JOANNES CANANUS.

NOTITIA.

(M. Warton in suppl. ad Cave De script. eccles. p. 81.)

Joannes Cananus, natione Græcus, historicus Byzantinus, claruit anno 1422. Scripsit historiam obsidionis urbis Cpolis ab Amurato II, Turcorum rege, anno 1422, die 10 Junii inchoatæ, die 24 Augusti solutæ. Exstat Historia ista gr. lat. interprete Leone Allatio, ad calcem Georgii Acropolitæ. Paris. 1651, fol.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΑΝΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΓΘΛ' ΕΤΟΣ.

ΟΤΕ Ο ΑΜΟΥΡΑΤ ΠΕΙΣ ΠΑΡΕΠΕΣΕ ΤΑΥΤΗ ΜΕΤΑ
ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΒΑΡΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΡΟΛΙΓΟΝ ΤΑΥΤΗΝ ΕΚΡΑΤΕΙ, ΕΙ ΜΗ Η ΥΠΕΡΑΓΓ'ΝΟΣ
ΜΗΤΗΡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΕΦΥΛΑΣΕ.

JOANNIS CANANI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO ANNI AB ORBE CONDITO 6930,
CHRISTI 1422,

CUM AMURAT-BEIS FORTISSIMORUM MILITUM EXERCITU
IN FAM IRRUPIT, QUAM ET EXPUGNASSET UTIQUE, NISI IMMACULATISSIMA
DEI MATER CONSERVASSET.

Μυστήριον βασιλείως κρύπτειν καλόν, τὰ δὲ ἔργα Α τοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττειν ἐνδοξόν· εἶπε γὰρ ὁ ἄγγελος τῷ Τωβίτῃ. Τοῦτο νῦν καὶ ἐμὲ λίαν ὠθεῖ καὶ θαρρύνει καὶ τολμηρὸν ποιεῖ κήρυκα, ὅπως τὸ πανθαύμαστον θαῦμα τῆς παναγίας μου διηγήσομαι. Ἐκκρίπτει δέ με ἡ ἀπειρία τοῦ λόγου, ἀντωθεὶ δέ με πάλιν καὶ ἔλκει τὸ ἴδιον τῆς ὀρέξεως, τὸ ἀνθρώπινον πάθος. Καὶ ἤττημαι, καὶ τὴν ἤτταν ὁμολογῶ, καὶ ἀπὸ τούτων τὴν ἱστορίαν ἠρξάμην. Καὶ δέομαι τοὺς ἀναγινώσκοντας ταύτην καὶ τῶν γραμμάτων τὴν πεῖραν ἔχοντες, μὴτε τὸν κόρον τοῦ λόγου ἀκηδιάσωσι μὴτε τὴν σολοικοδόρδαρον καταγνώσονται φράσιν, ἐπεὶ καὶ γὰρ τῆς ἀπειρίας μου τῶν γραμμάτων ὁμολογῶ τὴν ἀσθένειαν. Ἀλλὰ οὐδὲ διὰ σοφοῦς ἢ λογιῶντος ἔγραψα ταῦτα, ἀλλὰ διὰ ἰδιώτης καὶ μόνον, ὡς καὶ ἐγὼ ἰδιώτης, ἵνα οἱ ἰδιῶται ὡς ἰδιῶται ἀπεριέργως καὶ ἀκαταγνώστως ἀναγινώσκωσι ταύτην. Διὰ δὲ ἔη ταῦτα πάντα τολμηρὸς ἐγενόμην γραφεὺς τε καὶ κήρυξ, καὶ τὸ πολυθρύλλητον θαῦμα τῆς παναγίας καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τῶν Ἀγαρηνῶν ἐπιδρομὴν καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἱστέρησα κατὰ τὴν τοῦ λόγου μου δύναμιν, καὶ ἀπὸ τούτων ἠρξάμην.

Ἐν ἔτει τριακοστῷ δευτέρῳ τῆς ἡγεμονίας τῶν βασιλέων Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ ἐννακοσιοστῷ τριακοστῷ ἔτει, ἰνδικτιῶνος πεντεκαίδεκάτης, δεκάτῃ μηνὸς Ἰουνίου ἡμέρᾳ τρίτῃ, τῆς ἡμέρας ὥρα δευτέρᾳ, κατέδραμεν αὐθις ἄφνω στρατιὰ καθ' ἡμῶν Μουσουλμάνων, δις πέντε τὴν ἀριθμὸν χιλιάδας, ἔχοντες καὶ στρατάρχην ἄνδρα μανὸν καὶ αἰματοδόρον, καὶ τὸ ὄνομα τούτου Μιχάλατζ· ἐκαλεῖτο, καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τὴν ὑπὸ τὴν βασιλικὴν

Sacramentum regis abscondere bonum est : opera autem Dei revelare honorificum est, dixit angelus Tobiae. Hoc itidem nunc me compellens animos adlit, et audacem praekonem efficit, ad maxime admirandum miraculum sanctissimæ meæ enarrandum. Verumtamen inscitia orationem interrumpit ; sed rursus me concitat trahitque desiderium, humanus scilicet affectus. Victus sum, et victoriam confiteor, et ex his historiam ordior : rogoque lectiores meos, qui litterarum usu satis imbuti sunt, ne satietatem orationis fastidiant, neque dicendi formulis solæcas ac barbarie plenas condemnent, cum ipse inscitiae meæ imbecillitatem profitear : imo ipse hæc neque doctis, neque eruditis, sed imperitis, mihi imperito similibus, scribam, ut imperiti imperitorum more incuriose, et absque eo quod criminis notam inferant, perlegant. Propter hæc omnia audax, scriptor factus et præco, omnium ore decantatum ac concelebratum sanctissimæ virginis miraculum et adversum nos Agarenorum irruptionem et urbis obsidionem, pro orationis meæ modulo, scripto tradidi ; et ab his exorsus sum.

Anno tricesimo secundo imperii Manuelis Palæologi et Joannis illius filii, orbis conditi sexies millesimo nonagesimo tricesimo, indictione decima quinta, decimo mensis Junii, feria tertia, diei hora secunda rursus adversum nos Musulmanorum exercitus ad decem millia hominum numeratus, ductore viro vasano et sanguivoro, Michalpei nuncupato, extemplo irrupit, et universas urbes totamque regionem imperio obnoxiam momento temporis subegit, spoliavitque nos omnibus circa hanc urbem locis bonisque evertit, partim rebus deletis, partim præda

surreptis, partim in servitutem abactis; ex hominibus hos quidem neci tradidit, alios longe et ultra Iconium et Aratzapetas Cyphas transmisit, mulieribus vero ad impuritates omnes et turpia sibi expositis, ad vota quisque sua quantum libido tulit, abutitur; pueros circumcidendos Maometho offerunt; animalia tum jugum ferre nata tum injugata trucidata penitus abolerunt; damna vero quæ ex concisis fruticibus et vineis devastatis consecuta sunt, quis unquam aut quæ oratio consequi poterit? Nam statim atque urbs concludi cœpta est, præter expectationem impetu facto nos observavit, omniaque quæ extra erant in potestatem suam redegit. Tantæ vero calamitatis, internecionis et atrocissimorum infortuniorum, quibus miseri ac infelices Romani oppressi sunt, modum, originem et causam silentio præterire satius esse duxi, enarrare vero necessarium pugnae illius acerbissimæ et horridissimi conflictus exitum. Primæ etenim Musulmanorum copiae, ut diximus, decimo Junii die irruentes nos in urbe occludere. Vicesimo ejusdem alia Musulmanorum manus adveniens, veluti nubes grandinis plena, et perniciose perstreptens universam Romanis obedientem regionem devastavit, et veluti flamma ardens fulguris omnia incendit et funestavit, et omne lignum fructiferum et arborem lætos et uberes fructus ferentem et vitium truncos radicibus effodit, reliquaque atrociter ac perniciose in nos exaggeravit. Sed primarius copiarum dux eorumque princeps et dominus, tandem pervenit. Pervenit vero furens, effervens, superbus, tumens, inflatus et jactabundus. Supercilium in cælum extollens super omnes ac eminere existimabat, et a se gubernari omnia suspicabatur, totum denique orbem sibi obnoxium reputabat: quin imo quamplurimis machinis aliisque bello apprimere necessariis advectis, moenium civitatis partem posse se disjicere, indeque eam suo dominatu subdicere, Romanos in captivitatem adducere et Christi nomen abolere confidebat. Hic innumeris sultus exercituum phalangibus, nationumque omni genere constipatus, et numerosissima tum peditum tum equitum multitudine fretus, omnia ea loca contegebat. Tunc mandato hortatuque Turcarum domini Murat-Bey agger exstruitur, plures alios eosque maximos superans: quippe ab extremitate una urbis, Chrysiæ nempe portæ, ad aliam Xyloportæ extendebatur, non plus sagittæ jactu a moenibus distans, valide undique constructus ac firmissimus, lignis ingentibus, crassis tabulis et complicatis virgis ac viminibus anteriore sui parte communitus, ut sagittæ arcuum izagrorumque a Romanis emissæ saxaque bombardarum exciperentur. In aggeris posteriore parte, ut ille præceperat, milites omnis generis ex exercitu selecti audaces fortesque permanebant, tum ut pro more aggerem defenderent, tum ut ab eo defenderentur, indeque pugnam retro stantes cum izagris et arcibus et aliis machinis, et parvis et ingentibus, prope innumeris, hanc ob causam advectis,

Ἀ ἐξουσίαν ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐποιήσαντο, καὶ ἡμᾶς ἀπεστέρησαν τῇσδε τῆς πόλεως πάντα τὰ πλησίον, καὶ ταύτης ἐφθείραν, ἐλεηλάτησαν, ἡχμαλώτευσαν, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἀνδρῶν κατέσφαξαν, τοὺς δὲ καὶ πόρρω τοῦ Ἰκονίου καὶ Ἀρατζάπητας Κύφας διαβιβάσαντες, τὰς δὲ γυναῖκας ἀσελγῶς αἰσχροουργήσαντες, τὰ δὲ βρέφη εἰς περιτομὴν τῷ Μωάμεθ προσέφερον, καὶ πᾶν ζῶον ὑπὸ ζυγὸν καὶ ἄζυγον διέφθειραν καὶ ἠφάνισαν. Τὴν δὲ ζημίαν τῶν γεννημάτων καὶ τῶν ἀμπελώνων τὴν λύμην τίς ἔρα καὶ ποία δυνήσεται γλῶσσα ταύτην ἐξιχνιάσαι; Καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς συγκλείσεως ἀπαραπροσδοκῆτως κατέδραμον καὶ ἡμᾶς ἀπέκλεισαν, καὶ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτῶν πάντα τὰ ἔξω ἐγένοντο. Τὸ δὲ καὶ πῶς καὶ πόθεν καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἡ συμφορὰ καὶ φθορὰ καὶ ταῦτα τὰ δεινότετα χάλειπά τοις δυστυχοῖς καὶ ἀθλοῖς ἐπέβη Ῥωμαίοις σιωπῶν ἡμῖν ἀμεινον ἐδοξεν. Τῆς δὲ πικροτάτης μάχης ἐκείνης καὶ τοῦ φρικωδεστάτου πολέμου τὸ πέρας χρὴ διηγῆσθαι. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον στράτευμα τῶν Μουσουλμάνων ἐκείνων τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰουνίου κατέδραμε καὶ ἡμᾶς ἀπέκλεισεν, ὡς προέφημεν, τῇ δὲ εἰκοστῇ ταύτου ἑτέρα ἐφάνη στρατιὰ Μουσουλμάνων ὡς νέφος χαλάζης πλήρης καὶ τετρυγὸς ὀλέθριον, καὶ πᾶσαν καὶ παντοίαν τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἡμαύρωσαν γῆν, καὶ ὡς φλόξ ἀστραπῆς κατομένης πάντα κατέκαυσε καὶ ἐνεπύρισε, καὶ πᾶν ξύλον κάρπιμον καὶ δένδρον εὐκαρπον καὶ τὰς κουρδούλας τῶν ἀμπελώνων ἐκ ρίζης ἀπέτεμον, καὶ πᾶν ἄλλο δεινὸν καὶ ὀλέθριον καθ' ἡμῶν ἐποίησαντο. Ὁ δὲ στρατάρχης ὁ μέγας καὶ πάντων ἐκείνων ἀμνηρὲς καὶ δεσπότης ἐφθασεν. Ἦλθε μανὸς καὶ ἡγριωμένος, ἀλαζών, ἐπηρμένος, ὑπέρογκος καὶ γαυριώμενος καὶ τὴν ὄφρυν εἰς οὐρανὸν ἀφρων, καὶ ὕψηλός παρὰ πάντας ἐνόμιζεν εἶναι, καὶ ὑπελάμβανε παρ' αὐτοῦ διοικεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἄγεται ἅπας ὁ κόσμος. Ἀλλὰ καὶ πάμπολλα ἔργων μηχανικώτατα καὶ μαχιμώτατα ἔργα, προσδοκῶν δι' αὐτῶν μέρος τοῦ τοίχου χαλάσαι τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ τούτου ταύτην κατακρατῆσαι καὶ τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλωτίσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν ὄνομα ἀποσδέσαι. Ἀλλὰ καὶ στρατιάς στρατιῶν καὶ γενεάς γενεῶν καὶ πλήθη πληθῶν, πεζῶν καὶ ἱππέων, ἔρχετο σποῦτον ὥστε ἅπας ὁ κόσμος ἐκείνος ἐσκέπτο ὑπ' ἐκείνων. Τότε δὲ αὐτοῦ τῇ κελεύσει τοῦ Μουράτ Πατῆ, τῇ κλήσει τε τοῦ δεσπότη τοῦ τῶν Τούρκων, ποιοῦνται παστίαν μίαν. Ἀλλ' αὕτη ἡ μία πολλὰς ὑπερέβην μεγίστους· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ ἑν ἄκρον τῆς πόλεως τῆς Χρυσίας ἕως τοῦ ἑτερον ἄκρον τῆς Ξυλοπόρτης ἐκράτει. Καὶ ἦν ἐκ τῆς παστίας πλησίον τοῦ κάστρου ὅσον τόξου βολὴν, καὶ οὐ πλέον. Καὶ ἦν δὲ πᾶσα στερεὴ καὶ ὀχυρωτάτη ἀπὸ ξύλων μεγίστων καὶ χονδρίων σανίδων. Καὶ πλοκοτὰς ἀπὸ βέργας ἰσηκαν ἐμπροσθεν τῆς παστίας, ἵνα δέχωνται τὰς σαγίτας τῶν τόξων καὶ τῶν τζαγρῶν τῶν Ῥωμαίων, καὶ τῶν βουμπάρδων τὰς πέτρας. Ὅπισθεν δὲ ταύτης ἐθέσπισεν ἵνα ἴστανται στρατιῶται ἐκ πασῶν γενεῶν τοῦ στρατεύματος τούτου τολμηροὶ καὶ ἀνδρείοι, τὸ μὲν, ὡς τὸ ἔθος, εἰς προσοχὴν τῆς παστίας· τὸ δὲ

ἵνα φυλάσσονται δι' ἐκείνης, εἰ δὲ ἵνα μάχωνται ἐξ ἐκείνης· ὁπισθεν μετὰ τῶν γυναικῶν τε καὶ τῶν σκευῶν τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν τῶν ἀπείρων ὡν ἔφερον διὰ τοῦτου. Τὰς δὲ σκευὰς τὰς μεγίστας ἐκείνας, ὁποῖας εἶχον τὰς ἐλπίδας ὅτι δι' ἐκείνας τὰ τεῖχη τῆς πόλεως θέλουν χαλάσειν καὶ ἀπὸ τοῦτου τὴν πόλιν αἰχμαλωτίσαι. ἔστησαν περιέργως εἰς τόπον ἐν ᾧ σοῦδαν οὐκ εἶχεν ὁμοίαν σοῦδων τῶν ἐτέρων, ἀλλὰ κεχαλασμένη ὁπλήρχεν, καὶ ἐκπαλαί γέμουσαν χώμιν, καὶ ἀντικρυς ταύτης πύργος ἐδρῆσθην ἐκ συμδόματες λίαν σεσαθρωμένοις καὶ ἐσχισμένοις ἀπὸ ἀνωθεν ἔως κάτω. Καὶ προσδοκῶντες οἱ Τούρκοι ὅτι τῶν μεγίστων βουμπάρδων αἰκτράται τὸν σεσαθρωμένον πύργον ἐκείνον θέλουν χαλάσειν, καὶ ἔπει οὗτος τόπος σοῦδαν οὐκ εἶχε τοὺς Τούρκους νὰ ἐμποδίσῃ, ἀκωλύτως εἰς τὸ ἔξω κάστρον θέλουνσι φθάσειν, καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος τοῦς Ῥωμαίους θέλουν διώξειν, καὶ τὴν πόλιν θέλουν δουλώσειν. Πλὴν εἰς κενὸν ἐκατήντησε τέλος ἡ τῶν ἀσθεῶν προσδοκία, ἔπει ἐβδομήκοντα βολαὶ τῆς βολῆς τῆς μεγίστης ἐκείνης τὸν σεσαθρωμένον ἐκείνον ἔκρουσε πύργον, καὶ οὐδεμίαν βλάβην τοῖς Ῥωμαίοις τοῦτο προῆξένει, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς Τούρκοις ὠφέλειαν. Ἦν γὰρ ὁ τόπος καὶ σοῦδα καὶ πύργος πλησίον Κυριακῆς τῆς ἀγίας, μέσον Ῥωμανοῦ τοῦ ἀγίου καὶ τῆς Χαρσῆς τε τὴν πύλιν, καὶ πλησιέστερον τοῦτων εἰς τὸν ποταμὸν τὸν ἐπονομαζόμενον Λύκον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν βουμπάρδων τὴν ἀπραξίαν. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων τῶν κατασκευῶν τῶν μαχίμων, τῶν παντοίων ἐκείνων τῶν κατὰ τῆς πόλεως εἰρησμένων εἰς πολιορκίαν ἐκείνης καὶ ἀφανισμὸν τῶν Ῥωμαίων, τίς διηγήσεται ἄρα; πλὴν ἐκ τῶν πολλῶν διόγας διηγήσομαι ἄρτι. Πύργους ξυλίνους μεγίστους μὲ τροχοὺς σιδηροδεσμομένους πολλοὺς ἐποίησαντο τότε, ὅσον τὸ ὕψος τῶν πύργων τῆς πόλεως· μᾶλλον καὶ ὑπερέειχον ἐκείνους. Καὶ ζεύγη βῶν καὶ βοῦβαλιν ἀπείρων εἶχασιν ἐξ ἐτοίμου, ἵνα τοὺς πύργους ταυρίσουσι μετὰ σχοινίων καὶ κλησίων τῆς σοῦδας φέρωσιν καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ ἔξω κάστρον πολεμήσωσι καὶ ἀφανίσωσιν. Ἀλλὰ καὶ φαλκονία ἐποίησαντο καὶ χελώνας καὶ ἀρχουδάμαξα καὶ ἄλλα πολλὰ ξύλινα καὶ μηχανικῶτα ἔργα, καὶ ἑκατόμους ἐκατεσκειύσαν καὶ μηχανικὰς ἀγκάλας μὲ τροχοὺς μικροὺς, καὶ μεγάλας σκεπαστάς καὶ μισίας ὑπὲρ ἀριθμὸν διεπράξαντο, καὶ κατέναντι τῶν πύργων τῆς πόλεως τεράστια μεγάλα εἰργάσαντο, κάστρον ξύλινα ὑπερμεγέθη ἐποίησαντο μὲ τροχοὺς σιδηροδεσμομένους, ὥστε τοὺς θεωροῦντας ἐκεῖνα καὶ ἀγνοοῦντας τῶν κάστρον τοῦς πολέμους, καὶ τὸ ἀχρησίμευτον γὰρ ἐκείνων καὶ λίαν ἐξέπληξε καὶ μέγα ἐθρόση. Ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἄλλοι ἐσκαπτον ἐκ τῆς παστίας ὁπισθεν, καὶ εἰς βάθος πολὺ ἐκατέδυσαν, ὥς ἵνα κάτωθεν ἀπὸ τὴν κάτω ὕψιν τῆς σοῦδας περάσωσιν ἀθεώρητοι τὴν νύκτα ἄνω ἱσταμένων Ῥωμαίων καὶ μαχομένων, καὶ φθάσωσιν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ καθολικοῦ καὶ μεγίστου κάστρου τῆς πόλεως, καὶ κύψωσι τοῦτο λαθραίως πίντων, καὶ πουντελεύωσιν κατὰ τὸ ἔθος τῶν πολεμούντων, εἴτα πῦρ εἰς τὰ ξύλα τῶν πουντελεύων ἀνάψωσιν, ὅπως τὴν ξυλίνην κατασκευὴν τὴν κρατοῦσαν τὸ κάστρον καταφλέξωσιν, καὶ ἄφνω πεσοῦνται τὰ τεῖχη τῆς

A consererent. Apparatus vero reliquos, eosque ingentes, quibus se sperabant mœnia urbis posse dis-jicere indeque civitatem capere, accurate eo in locum erexere in quo nulla fossa aliis consimilis erat, cum ruinis convulsa ab antiquo tempore terra op-pleretur. Evenerat quoque ut turris illi adversa maxime patris et ruinosa ab ima sede ad verticem summum diffunderetur. Hinc Turcæ sperabant ingentium bombardarum saxis putrem illam ac fragilem turrim facili sese negotio in planum effusuros, et cum nulla esset fossa quæ retardaret impetus, ex facili in exteriorem urbem illapsuros, deque illa ruina Romanum militem repulsuros ci-vitatemque debellaturos. Verumtamen impiorum confidentiæ exitus non respondit; namque licet B turris putrida machinæ maximæ septuaginta ictibus contusa fuisset, nulla inde Romanis noxa, nullum hostibus emolumentum accessit. Erat vero locus et fossa prope templum sanctæ Cyriacæ, inter sanctum Romanum et portam Charsæ, propius fluminis cui Lyco nomen. Et hæc quidem de bombardarum irritis et sine profectu ictibus. De reliquo vero apparatu bellico, vario quidem illo ac multiplice ad obsidendam urbem Græcosque dissipandos conge-sto, quis enarraverit? Ipse ex multis pauca admo-dum in medium proferam. Turres ligneas maximas, rotis ferro colligatis, multas eo tempore compege-rant ad altitudinem urbis turrium, quas etiam su-perabant; juga boum ac bubalorum innumera, qui traherent eas funibus et ad fossas eveherent cum opus fuisset, congegesserant, ut illis munimenta urbis exteriora oppressa disjicerent. Item phalacu-nia, testudines, arcudamæxa diversaque aliæ ligueæ ex abdita mechanicorum disciplina instrumenta et obsidionalia fabricarunt; necnon anc alas cum rotis parvis, ingentes etiam et coopertas et medias su-pra numerum confecerunt, et adversus urbis portas monstrosas magnasque machinas condiderunt, ca-stella ligneæ quam maxima rotis ferro circumligatis innixa; ita ut ea intuentes et urbium violentas in-vasiones ignorantes, licet ex illis nulla consequeretur utilitas, in stuporem acti præ metu occiderent. Alii terram post aggerem suffolientes in pro-fundum ingens sese immerserant, ut subterraneo D gressu infra aggerem invisî nocte, Romanis sursum configentibus, ad muros ingentis castrî urbis per-venirent, illudque elanculum effoderent et pro mo-re obsidentium stipitibus suffulcirent, tum facibus illatis incenderent, ut apparatu ligneo castrum sustinente combusto subito civitatis muri corruerent, sicque illico audacterque Turcarum exercitus in Græcos irruerent, et ex ruina illa fugatis ho-stibus urbe potirentur. Alii conductus, qui antiquo ævo in civitatis cisternas aquam deferebant, seduli conquirebant, ut per eos si sors se obtulisset clam noctu urbem ingressi, inexpectati cives adorirentur et servitute opprimerent.

πόλεως, καὶ ἅμα εὐθὺς τῶν Τούρκων τὰ στρατεύματα θρασέως κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐμβάλλουσιν καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος ἐκείνου διώξουσιν καὶ τὴν πόλιν κρατήσουσιν. Ἄλλοι τοὺς ἀγωγούς ἐγύρευον τοὺς ἐκπαλαί τὸ νερὸν εἰς τὰς στέρναις τῆς πόλεως ἔφερον, ὅπως τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιτύχωσιν, καὶ λαθραίως τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ ἀγωγοῦ ἐντὸς γενέσθαι τῆς πόλεως νυκτὸς, ἀπαρπροδοκῆτως ταύτην κρατήσουσιν καὶ αἰχμαλωτίσουσιν.

Misit præterea ad omnes Turcarum princeps A præconem, qui ita declararet et jurejurando firmaret : « Urbis divitias omnes et universum populum ameras prædæ rapinamque Muslimanis concedit : ad pulchram itaque prædæ alacres accedite. » Et hæc quidem ille eo consilio, et simul omnes Muslimanorum exercitus, quod et factum est, concurrerent. Namque ut nuntius ille ad Muslimanorum nationes allatus est, reginam urbium in prædæ esse datam et servitutem, fere ex universa terra et Muslimanorum nationibus ad lucrum propositum advolarunt, non tantum bellandi prædandique gnari, sed et inexperti aliisque generis ac artificii homines, veluti mercatores, numularii, unguentarii, calceolari, sed ex Turcis etiam qui se solitariæ vitæ astrinxerant. Ob similem omnes causam accurrerunt, milites prædandi causa, alii ut prædæ servituti addictam, alii mulieres, alii viros, alii pueros, alii animalia, alii suppellectilem redimerent ; solitarii moniales nostras prædæ rapinamque sibi concedi a Turcarum principe impetrarent. Hac expectatione ex universo terrarum orbe innumera prope Muslimanorum multitudo collecta est, ut quicunque copias affluentibus intueretur, obstupesceret. Tum et sagittarum abundantia tanta cummulata est, ut prope incredibilis de ea rumor nobis videretur, donec tempore belli id experti credidimus. Hoc vero modo ea abundantia procurata est. Singulæ domus cujuscunque hominis, qui sub potestate et ditione Turcarum erant, sive is in Oriente sive Occidente habitaret, sagittas arcum non minus decem ad viginti etiam præbuit ; et plures etiam his, cum prælium iniretur, volarunt, quas Turcarum armamentarium et exercitus pharetræ continebant. Convehēbat una secum eo tempore imperatoris oratores ferro miseris modis compeditos, quos ipse pro ineunda pace ac fœdere postulaverat. Sed tum veluti barbarus immitis atque immisericors vinculis ferreis astrictos in custodiam dederat, innoxiosque tanquam noxios condemnaverat, quibus etiam mortem minitabatur, causatus insulse admodum ; aiebat siquidem : « Græci me impudenter atque irreverenter allocuti sunt, proptereaque eos in carcerem et vincula conjeci. »

Tum porro quidam ex Muslimanis procero grandique corpore, et apud illos terribilis, quod de progenie et de prosapia Mahometis esset. Hunc illi veluti patriarcham colebant et veluti prophetam venerabantur, æqualemque illi cultum ac Mahometo præstabant. Hic tanta apud eos auctoritate pollebat, ut amera Turcarum principis gloriam virginem præter illius sententiam raptam

Πλὴν καὶ κήρυκας ἐξαπέστειλε πανταχόθεν ὁ δεσπότης τῶν Τούρκων, καὶ διελάλησαν οὕτως, καὶ εἶπον ἐνόρκως ὅτι τῆς πόλεως τε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαὸν ἅπαντα ὁ ἄμνηρς εἰς διακομὴν παραβίβη καὶ κούρσος τοῖς Μουσουλμάνοις, καὶ φθάσετε εἰς τὸ κέρδος. Ταῦτα μὲν εἶπε, μετὰ τεχνάσματος δὲ τοιοῦτου ὅπως νὰ συναχθῶσι τὰ στρατεύματα πάντα τῶν Μουσουλμάνων, ὅποιον καὶ ἐγένετο τότε. Ὡς γὰρ ἐξεχύθη ἡ φήμη εἰς τὰ ἔθνη τῶν Μουσουλμάνων πῶς ἐπαραδόθη ἡ πόλις εἰς διαγομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν, σχεδὸν ἐκ πάσης γῆς καὶ γενεᾶς Μουσουλμάνων ἐφθασαν πρὸς τὸ κέρδος μὴ μόνον οἱ ἐπιστήμονες εἰς τὰ κούρση καὶ τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνεπιστήμονες καὶ σαρλίδες, τουτέστι πραγματευταί, καταλλάκται, μυροφοὶ καὶ τᾶγκάροι, ἀλλὰ καὶ Τουρκῶν πολλοὶ καλογέροι. Ὑπ' αἰτίας τοιαύτης ἐσυνήχθησαν πάντες, οἱ μὲν στρατιῶται διὰ τὸ κούρσος, οἱ δὲ σαρλίδες ἵνα ἀγοράσουν τὰ κουρσιμαῖα, ἤγουν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ οἱ μὲν τὰς γυναῖκας, ἄλλοι τοὺς ἄνδρας, ἄλλοι τὰ βρέφη, καὶ ἄλλοι τὰ ζῶα, καὶ ἄλλοι τὰ πράγματα, οἱ δὲ Τουρκοκαλογέροι τὰς καλογραίας ἡμῶν κέρδος καὶ κούρσος εὐεργεσίαν νὰ ἔχουν παρὰ τοῦ δεσπότης τῶν Τούρκων. Διὰ γοῦν τὴν προσδοκίαν ταύτην ἐσυνήχθησαν ἐκ πάσης τῆς γῆς Μουσουλμάνων ἀναρίθμητα πλῆθη, ὥστε ἐκατεθαύμαζον πάντες οἱ θεαροῦντες τὴν πλησμονὴν τοῦ φωσάτου. Τότε δὲ καὶ σαγίττας συνῆξαν τοσοῦτον ἀναρίθμητον πλῆθος ὥστε ἐδυσπιστοῦμεν τὸ πρῶτον τὴν φήμην τοῦ λόγου ἕως τοῦ πολέμου τὴν ὥραν. Ἡ δὲ συναγωγὴ τούτων ἐγένετο οὕτως · Πᾶσα οἰκία παντός ἀνθρώπου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν Τούρκων ἀνατολῆς καὶ δύσεως πάσης δέδωκε τούτων ἐκτίστη ἀπὸ δέκα ἕως εἰκοσι σαγίττας τῶν τόξων. Ἀλλὰ καὶ πλείονας τούτων ἐτόξευσαν τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ὅποιας τὸ ἄρματοφυλάκιον εἶχε τοῦ Τούρκου καὶ τὰ ταρφάσια τοῦ φωσάτου. Εἶχε καὶ μετ' αὐτοῦ τότε σιδηροδεσμουμένους τοὺς ἀποχρυσιαίους τοῦ βασιλέως, ὅποιοι αὐτὸς ἠτήσατο μάλλον ἵνα πέμψῃ περὶ εἰρήνης τε καὶ ἀγάπης. Αὐτὸς δὲ ὡς βάρβαρος ὤμδς καὶ ἀπάνθρωπος σίδηρα καὶ φυλακὴς αὐτοὺς κατεδίκασε, καὶ τοὺς ἀναιτίους ὡς ὑπαιτίους ἠπέλκει εἰς θάνατον, προβαλλόμενος δὲ τάχα καὶ αἰτεῖν, ἀλλὰ ψυχράν · ἔλεγε γάρ· Διότι με οἱ Ῥωμαῖοι ἀναισχύντως συνέτυχον, διὰ τοῦτο αὐτοὺς εἰς φυλακὴν κατεδίκασα.

Ἀλλὰ καὶ τότε τις τῶν Μουσουλμάνων ὑψηλός τε καὶ μέγας καὶ φοβερός παρ' ἐκείνοις, ὡς δὲ ἐκ σειρᾶς τε καὶ γένους τοῦ Μουχουμέτ κατήγετο. Τοῦτον καὶ ὡς πατριάρχην αὐτὸν ἐτιμούσαν, καὶ ὡς προφήτην αὐτὸν προσεκύουν, καὶ ἐσέβοντο τοῦτον ὡς αὐτὸν τὸν Μωάμεθ. Τοσοῦτον καὶ τοιοῦτος μέγιστος ἦν ἐκεῖνος ὅτι τὴν θυγατέρα τοῦ ἄμνηρ καὶ δεσπότης τῶν Μουσουλμάνων παρθένον οὔσαν ἔρπαιζε

παρὰ γνώμην ἐκείνου καὶ ἔφθερε καὶ ἐκράτη-
σε, καὶ ἔσχεν ἐκείνην ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ τῷ
κλινιδίῳ ἐκείνου, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτὴν σκώ-
ψαι ἢ τι εἰπεῖν πρὸς ἐκείνον. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
ὁ ἀμνηρᾶς καὶ ἀδελφὸς ὁ τῆς κόρης εἶπεν· « Ἥγλα-
σε ταύτην ἡ συνουσία τοῦ πατριάρχου τοῦ συγγε-
νοῦς τοῦ Μωάμεθ, καὶ τὸ γεννηθὲν ἐξ ἐκείνης ἄγιον
ἔστω ὡς ἐξ αἵματος τοῦ Μωάμεθ κατὰ τὸν νόμον
καὶ ἁγιασμὸν τοῦ Ῥασούλ Μαχουμέτη. » Αὐτὸς δὲ ὁ
μέγιστος καὶ πολλὸς παρ' ἐκείνοις ὁ εὐγενὴς πατρι-
άρχης, ὃν εἶχον προορατικὸν καὶ προφήτην, τοῦ-
το μνηραῖτης τῇ Περσικῇ διαλέκτῳ, ἀπέστειλεν
ἀποκριταρίους ἀπὸ τῆς Προύσης ἧς ἑκατοῖκε πρὸς
τὸν δεσπότην τῶν Τούρκων, καὶ εἶπεν· « Ὅρα μὴ πω
συνάψῃς πόλεμον μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν στρα-
τὸν ἀπολέσῃς καὶ τὰ γένη τῶν Μουσουλμάνων, ἕως
ὅτε ἐγὼ νὰ φθάσω καὶ δηλώσω τὴν ὥραν τῆς συμ-
πλοκῆς τοῦ πολέμου, ὡς ὁ μέγας ἡμῖν διδάσκει
Ῥασούλ ὁ προφήτης. Καὶ γινώσκω δὲ τοῦτο ὡς
προορατικὸς καὶ προφήτης. » Ταῦτα δὲ ἀκούσας τῶν
Τούρκων ὁ δεσπότης ἔπραξεν ὡς ὠρίσθην, καὶ ἀνέ-
μενε τὸν ψευδοπροφήτην. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας
ἔφθασεν. Ἦλθεν ὁ Μηραῖτης καὶ πατριάρχης τῶν
Τούρκων μετὰ πεντακοσίους Τουρκοκαλογέρους, ἐπὶ
ἡμιόνου κατῆμενος, καὶ τῷ σχήματι σοδαρώτατος
καὶ τὸ μεγαλεῖον δεινότητος. Τὰ δὲ πλήθη τῶν Μου-
σουλμάνων εἰς ὑπαπαντὴν ἐξέδραμον τὴν ἐκείνου,
καὶ ὡς ἀγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταδάντα τὰ μαροῦ-
μαστα γένη τῶν Τούρκων ὑπεδέξαντο τοῦτον, καὶ
μὴ μόνον τοὺς πόδας ἐκείνου ἡσπάζοντο καὶ τὰς
χεῖρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡμιόνου τοὺς χαλινούς καὶ
τοὺς πόδας οὗ ἐποχεῖτο. Ὁμοίως καὶ ὁ δεσπότης
τῶν Τούρκων δουλοπρεπῶς ὑπεδέξατο τοῦτον. Αὐτὸς
δὲ σοδαρὸς καὶ μεγαλοῦπέροχος ἐωρᾶτο τοῖς πᾶσι.
Πλὴν δὲ ἐπηρμένος καὶ γεγαυριωμένος ὡς ὑψηλὸς
τε καὶ μέγας καὶ ὡς ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ ἑκατε-
δέξατο μὲν, καὶ ἐφθόγγετο ταῦτα· « Γινώσκατε,
Μουσουλμάνοι. καὶ σὺ αὐτὸς ὁ πάντων τούτων δε-
σπότης. Ἐγὼ μὲν ἀπεστάλην παρὰ τοῦ μεγάλου
προφήτου Ῥασούλ Μαχουμέτη, ἵνα ὑμῖν εἴπω τοῦ
πολέμου τὴν ὥραν, ὡς προορατικὸς καὶ προφήτης,
ὅπως δουλώσωμεν τοὺς Ῥωμαίους καὶ αἰχμαλωτί-
σωμεν καὶ τὴν πόλιν. Ἐτοιμάζεσθε δὲ πρὸς τοῦτο
ἕως οὗτο νὰ φθάσῃ ἡ ὥρα, ὅποιαν ἐγὼ γινώσκω. »
Καὶ ταῦτα εἰπόντος ἀπέβη τοῦ ἡμιόνου οὗ ἐποχεῖτο,
καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τένταν τὴν ἱσταμένην ἀπὸ κεν-
τούλου, καὶ ἤρξατο ἀναγινώσκειν τὰς βίβλους τοῦ
Μωάμεθ καὶ τὰ Ῥάμπλια πράττειν. Μετὰ ὑποκρί-
σεως δὲ ταῦτα ἐποίει, ὡς ἵνα ἀπατώνται οἱ Τούρκοι
καὶ προσκυνοῦν καὶ δοξάζουν ὡς προφήτην ἐκείνον,
καθὰ καὶ ὁ δεσπότης τῶν Τούρκων καὶ πάντες οἱ
Μουσουλμάνοι ἀληθῆ καὶ βέβαια κρατοῦσιν πάντα
τὰ λαληθέντα ἐκ τούτου, καὶ πάντες τὴν κέλυσιν
ἔμενον τὴν ἐκείνου, ἵνα προστάξῃ τοῦ πολέμου τὴν
ὥραν καὶ δράμωσι πάντες καὶ κρατήσωσι τὴν πόλιν
καὶ τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλωτίσωσι πάντας. Ταύτη
δὲ ἡ κενὴ καὶ ματαία ἐλπίς μέγα θόσος καὶ τόλ-
μην καὶ εὐφροσύνην τοῖς Τούρκοις ἐνέπληξε τότε,
καὶ ἀπὸ τούτου ἔχαιρον καὶ ἐσπατάλουν.

A de virginaverit secumque retinuerit, et licet cum
ea in cubiculo lectuloque consuesceret, nemo eum
vel reprehendere vel aliquid enuntiare ausus fuerit.
Imo potius ameras et puellae fateri dicebant : « Con-
cubitus patriarchæ Mahometi consanguinei eam
sanctificavit, et quod nasceretur ex ea sanctum erit,
quippe ex sanguine Mahometi, secundum legem
sanctificationemque Rasulis Mahometi. » Hic itaque
maximus et maxima apud eos auctoritate præditus
nobilis patriarcha, quem isti rerum futurarum
prospectorem et præcentorem reputabant, Mer-
saita dialecto Persica nuncupatus, misit Prusa, in
qua sibi domicilium elegerat, ad Turcarum prin-
cipem legatos, qui dicerent : « Cave ne cum Ro-
manis pugnam incas, et exercitum gentemque perdas
Musulmanorum, donec ipse advenero indicave-
roque tempestatem confictus, ut magnus nos do-
cet Rasulus propheta : hoc vero cognosco, quippe
qui divina mente res prospiciam et prædicam. »
Hæc audiens Turcarum princeps jussibus obediit,
et pseudopphetam exspectabat, qui non multos
post dies adventit. Accessit Mersaita et patriarcha
Turcarum cum quingentis Turcis solitarium insti-
tutum professis, mulæ assidens, figura insolentis-
simus, fastu vehementissimus. Musulmanorum
copiæ illi obvix factæ sunt, et tanquam angelum
de cælo nationes illæ Turcarum, quibus res inep-
tissimæ stultissimæque admirationem movent,
præni excipiunt, neque manus illius pedesque tan-
tummodo deosculantur, sed et mulæ qua veheba-
tur frena et pedes. Eadem ratione et Turcarum
princeps serviliter eum excipit. Ille gravis alios-
que maximo intervallo supereminens omnes, nec-
non superbia tumens, et magnifice sese jactans
atque ostentans, veluti procerus et magnus et de
prosapia Mahometi, vix tandem sermonem in se
assumpsit, dixitque : « Scitote, Musulmani, et tu
qui omnibus præses, me a magno propheta Rasule
Mahometo missum fuisse ad conflictus tempus,
tanquam qui futura prænosco et vates sum, præ-
nuntiandum, ut Græcos in servitutem, urbem in
captivitatem dedamus. Accingite ergo vos et præ-
parate, dum quod ipse novi tempus advenerit. »
His dictis mula qua vehebatur descendit, et in
tentorium introit ex centumculis confectum, cœpit-
que libros Mahometi percurrere et Ramplia con-
ficere, sed cum simulatione, ut Turcæ decepti
ipsum tanquam prophetam venerarentur et adora-
rent ; quemadmodum Turcarum princeps et reli-
qui Musulmani vera firmaque credebant quæ ille
edixerat, jussaque illius exspectabant, ut tempus
pugne præciperet : tum enim fore ut ipsi con-
volantes urbe potirentur, Græcosque omnes in capti-
vitatem abducerent. Hæc vana spes ac futilis ma-
gnam Turcis eo tempore vim et audaciam necnon
letitiam abunde conciliavit, et ex eo tempore gau-
dio gestiebant et deliciose vitam agebant, imo die
noctumque palmas percutiebant, vocemque Mersaitæ
exspectabant tanquam veracissimi angeli ad Græ-
cos cantitandos

Singulis quoque diebus ac noctibus, imo horis A linguam adversus nos veluti utrinque præacutum ensem agitabant, voces efferas atque inhumanas impudenter injurioseque emittentes, non tantum patriarcham et imperatorem, sed fidem etiam nostram audacter improperantes et inverecunde blasphemant. « Ubi est Deus vester? O tenebricosi Romani! Ubi Christus vester? Ubi sunt sancti vestri, qui vobis opem tulerunt? Cras urbe potiemur, et vos servos captivosque ablucemus: uxoribus vestris et filiis vestris, vobis inspectantibus, vim inferemus: vestras moniales cum Turcarum monachis desponsabimus. Per fidem nostram vere hæc propheta noster prædicat. » Hæc autem tanquam firma certa que impii tenebant, ideoque jurgia illa impia in Deum nostrum effundebant. Cum tandem postrema belli Turcici dies advenit, quam illis magnus prævaticinatus fuerat Mersaita Turcarum vates, dixit copiarum ductori Musulmanorumque principi: « Ne diu moras traherent, sed quantocius juberet ordinibus, ut se arment et machinas omnes et ad bellum necessaria instruant, ut prompta sint: postea prope urbem ad teli jactum conferantur. Signum esto, quod jubeo. Cum me super equum altum sedere et in dextera mea nudum ensem conspicietis, terque vocem meam cum clamore et strepitu et impetu et applausibus et organis audieritis, in Græcos impetum facite; et ultro urbis mœnia corrudent, et vos nullo obstante ingressi prædam agite. » Et has quidem nugas Mersaita tanquam certas ac stabiles Musulmanis pro concione garriebat, quippe qui Mahometi vaticinia et Rasulis Mahometi libros consideret. Et hæc ille; at copiarum ductor princeps Musulmanorum imperio audiens ordinibus omnibus præcipit, ut sese arment et apparatus omnem bellicum manibus tractent. Subito copiarum Musulmanorum et universi exercitus jussa exsequuntur, et armorum omne genus et apparatus copiosissimos et machinas ordine disponunt: alii scalas ferebant, scalas varias, magnas, parvas, alii stipites, alii trabes, alii ignem cum mazaladis, alii sclopetos, alii armamenta ferrea ingentia, omnia ferro circumsepta, alii plocotas, alii pavetia, alii ferreos uncas et omne bollicum instrumentum, armatura undique muniti valida et ferrea et ingentibus galeis. Militum numerus in tantum creverat, ut ab uno extremo portæ Chrysiæ ad aliud Xyloportæ omnia occuparet. Bello præfecti Turcarum phalanges ordinatim prope castrum, ut pseudopropheta vaticinatus fuerat, disposuerunt. Sagittarios illos innumerabiles præceperunt omnes simul sagittas ejaculari supra castrum et propugnacula, ut vulneratis occisisque nonnullis Græcorum, alii præ metu in fugam se verterent et mœnia destituerent. Hinc facilius illis fuerit ascendendi nullo impediante urbemque capiendi. Græcorum interim multitudine prospectans bellica Turcarum facinora et apparatus, necnon ex innumeris nationibus exercitus abundantiam, Tartarorum impetum et Musulmanorum audaciam, et quæ paulo

Ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς παλάμας ἐκρότουν, καὶ τοῦ Μηρσαίτη τὴν φωνὴν ἀνέμενον ὡς ἀγγέλου ἀληθεστάτου, ὡς ἵνα αἰχμαλωτίσουσι τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ ὦραν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καθ' ἡμῶν ὡς δίστομον ξίφος ἐκίνειζαν, καὶ φωνὰς ἀγρίους καὶ ἀνημέρους ἔλεγον ἀναιδῶς καὶ ὑβριστικῶς. Μὴ μόνον κατὰ πατριαρχῶν τε καὶ βασιλέως αἰσχροτάτας φωνὰς ἀνέπεμπον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν τολμηρῶς ὀνειδίζοντες καὶ ἀναιδῶς βλασφημοῦντες ἔλεγον. « Ποῦ ὁ Θεὸς σας, ὦ σκοτεινοὶ Ῥωμαῖοι; ποῦ ὁ Χριστὸς σας; ποῦ εἶναι οἱ ἅγιοί σας νὰ σας βοηθήσουν; Δύριον τὴν πάλιν ἐπέφρομεν, καὶ ἐπεὶ αἰχμαλώτους καὶ σκλάβους ἔχομεν, καὶ τὰς γυναῖκάς σας καὶ τὰ παῖδιά σας ἐμπροσθεν ὁμῶν ἀτιμάσωμεν, καὶ τὰς καλογραίας σας μὲ τοὺς Τουρκοκαλογίρους νὰ παντρέψωμεν. Μὰ τὴν πίστιν μας ἀλάθεια ὁ προφήτης μας ἐξεῖ λέγει. » Ταῦτα δὲ ὡς βέβαια καὶ ὁμολογούμενα οἱ ἀσεβεῖς εἶχαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν ἡμῶν ὀνειδίζον ἀσεβῶς ταῦτα. Ὡς δὲ ἐφθασεν ἡ τελεία ἡμέρα τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων, ὅποیان παρ' ἐκείνοις ὁ μέγας προεθίσπισε Μηρσαίτης ὁ προφήτης ἐκείνων, εἶπε πρὸς τὸν στρατάρχην καὶ δεσπότην τῶν Μουσουλμάνων· « Μὴ βράδυνε ἐπὶ πλεόν, ἀλλὰ ταχέως τὰς τάξεις τάξιν καθοπισθῆναι, καὶ πᾶν μηχανικώτατον καὶ πολεμικώτατον ἔργον ἔχοντες ἐξ ἐτοίμου, καὶ σὺν τούτοις γενέσθω τῆς πόλεως τε πλησίον ὅσον τόξου βολὴν εἰς τὰ κάστρον. Καὶ σύνθημα » εἶπε « προστάσσω τοιόνδε. Ὅταν ἐφ' ἱπποῦ ὕψηλόν με καθήμενον θεωρήσῃτε καὶ ἐν δεξιᾷ τῇ χειρὶ μου σπᾶθην γεγυμνωμένον θεάσῃτε καὶ τρὶς τῆς φωνῆς μου ἀκούσῃτε, μετὰ βοῆς καὶ κραυγῆς καὶ ὀρμῆς καὶ κρότων καὶ ὀργάνων κατὰ τῶν Ῥωμαίων εἰσβάλετε, καὶ αὐτομάτως πεσοῦνται τὰ τείχη τῆς πόλεως, καὶ ἀκωλύτως γενέσθαι ἐντὸς καὶ ταύτην αἰχμαλωτίσατε. » Καὶ ταῦτα μὲν τὰς ληρολογίας ὁ Μηρσαίτης ὡς βέβαιας ὁμολογῶν τοῖς Μουσουλμάνοις δημηγορῶν ἔλεγεν, ὡς ἔχων τὰς προφητείας ἐκ τοῦ Μωάμεθ καὶ Ῥασούλ Μαχουμέτη τὰς βίβλους. Καὶ αὐτὸς μὲν εἶπε ταῦτα· ὁ δὲ στρατάρχης καὶ δεσπότης τῶν Τούρκων τὸ κελευσθὲν ἐκπληρώσας καὶ προστάξας τὰς τάξεις ἀπάσας καθοπισθῆναι, καὶ πᾶσαν τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου φέροντες ἀνὰ χεῖρας, εὐθύς τὰ πλήθη τῶν Μουσουλμάνων καὶ τὰ στρατεύματα πάντα τὸ προσταθὲν ἐκπληροῦσι, καὶ μὲ ἔπλα παντοῖα καὶ παρασκευὰς τὰς μεγίστας καὶ τὰ μηχανικώτατα ἔργα ἐσράπαξαν κατὰ τάξιν. Καὶ οἱ μὲν σκάλας ἔφερον, καὶ σκάλας παντοίας, μικρὰς καὶ μεγάλας, ἄλλοι δὲ τζόκους, καὶ ἕτεροι συστάς, καὶ ἄλλοι πῦρ μετὰ μαζαλάδων, ἕτεροι δὲ σκλώπους, ἄλλοι δὲ σιδηρὰ μάχιμα ὅπλα ὀρεπανηφόρα μετὰ κονταρίων μακρῶν τὰ ἐπονομαζόμενα φάλλας, ἕτεροι δὲ σκουτάριζ στερεὰ καὶ μεγάλα, καὶ τὰ πάντα μετὰ σιδηρῶν, καὶ πλοκοτὰς δὲ ἄλλοι, καὶ παδέρτζια ἄλλοι, ἄλλοι δὲ ἀγγύρας σιδηρέας, καὶ ἄλλοι πολεμικὸν ἔργον ἔφερον ἀνὰ χεῖρας. Καὶ κατὰφρακτοὶ πάντες μετὰ ἰσχυρᾶς καὶ σιδηρᾶς πανοπλίας καὶ περικεφαλαίας μεγίστας. Καὶ τοσοῦτον ὕπῃρχε τῆς

στρατιᾶς ἐκείνης τὸ πλῆθος ὅτι ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον A
τῆς πόλεως τῆς Χρυσίας ἄχρι καὶ τὸ ἕτερον τὸ
ἄκρον τῆς Ξυλοπόρτης ἐκράτει. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ
φωσάτου τὰς συντάξεις τῶν Τούρκων ἐστήσαν κατὰ
τάξιν πλησίον τοῦ κάστρου, ὡς ἐθέσπισεν ὁ ψευδο-
προφήτης. Τοὺς δὲ τοξότας ἐκείνους τοὺς ἀναριθ-
μήτους τῶν Τούρκων ἐκέλευσαν πάντας ὁμοῦ το-
ξεύειν ἐπάνω τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχονίων,
ὡς ἵνα λαβώσουν καὶ φρονεύσουν τινὰς τῶν Ῥωμαίων,
καὶ φοβηθῶσιν οἱ ἄλλοι καὶ φύγωσιν ἐκ τοῦ τεί-
χους, καὶ ἀπὸ τοῦτου ἄδειαν εὕρουν καὶ ἀναδῶσιν οἱ
Μουσουλμάνοι ἐπάνω ἀνεμποδίστως, καὶ κρατή-
σωσι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ λαὸς τῶν Ῥωμαίων ὁρῶν
τὰ πολεμικὰ καὶ μάχιμα ἔργα τῶν Τούρκων, καὶ
τὴν πλησμονὴν τοῦ φωσάτου γενεῶν τῶν ἀπείρων,
καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Μουσουλμά-
νων τὴν τόλμην, καὶ τὰ πρὸ ὀλίγου πραχθέντα, ὅτι
ἐντὺς εἰς τὰς σούδας ἀπέκτειναν οἱ Τούρκοι Ῥω-
μαίους καὶ ἄλλους ἔμπροσθεν εἰς τὰς πόρτας, ἐδει-
λίασαν μέγα, καὶ σχεδὸν πρὸς φυγὴν οἱ πλείονες
ἐθεώρουν. Ὡς τῆς πικροτάτης ἐκείνης, ὃ λύ-
πησ τῆς ἀφορήτου, ὃ ἀπελπισίας μεγίστης! Τίς οὐκ
ἐφοίξε τὴν ἡμέραν ἐκείνην; τίς οὐκ ἐτρόμαξε τὴν
ᾠραν ταύτην ὁρῶν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τοσαύτην
δειλίαν καὶ τοὺς Μουσουλμάνους εἰς θάρσος τοσοῦ-
τον; Καὶ τίς τῶν ἀκαταπλήκτων τότε οὐ κατεπλήγη
καὶ τῶν ἀνδρείων οὐκ ἐφοβήθη, οὐχὶ τὸν θάνατον
λέγω, φυσικὸς γὰρ ὑπάρχει, ἀλλὰ τῆς μεγαλοπύλεως
ταύτης τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ γέ-
νους, τῶν γυναικῶν τὰς ἀτιμίας, τῶν σωφρόνων C
τὰς αἰσχροουρίας, τὴν περιτομὴν τὸν βρεφῶν, τῶν
ναῶν τὴν ἀπώλειαν, τῶν ἀγίων εἰκόνων τοὺς ἔμπαιγμούς,
τοῦ μεγίστου Θεοῦ τὴν σοφίαν ὁμνητή-
ριον τοῦ Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον τῶν δαιμόνων καὶ
μασγῆδιον ἀποκαταστήσαι τοῦ Ῥασοῦλ καὶ
Μωάμεθ. Τὸ δὲ χεῖρον καὶ βλαβερόν καὶ μυριοπλάσιον
τοῦ κακίστου θανάτου κακίστον τῇ μεταθέσει
καὶ ἀπωλείᾳ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως τῶν Χριστιανῶν
πρὸς τῶν Μουσουλμάνων τὸ σέβας καὶ τὴν περι-
τομὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ θρήνου μεγίστου ἄξιος ἡ ᾠρα
ἐκείνη, ὃ τρικυμίας ἀκατασχέτου! Τίς ἡμῶν
τὰς οἰμωγὰς οὐ συνεπένησε τότε; τίς ἀκοῇ φέρει
τὸ ἄκουσμα, πόλα ὄψις τὸ θέαμα; Καὶ γὰρ εἰς τὰς
τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀνάγκας οὐδένα βοηθοῦντα ἢ
διεγείραι παροτρύναι ἡμεῖς; εἴχομεν, ἐπεὶ ὁ μὲν εἰς
βασιλεὺς κατατρυχόμενος ὑπῆρχεν ἐκ νόσου καὶ γήρους,
καὶ ἱδύνατο ὀπλισθῆναι ἢ ἀναβῆναι ἐφ' ἵπ-
που, ἀλλὰ ἐντὺς τοῦ παλατίου εὐρίσκετον καὶ τὸ
κατὰ δύνανμιν ἐπραττεν. Ὁ δ' ἄλλος ἀνέβη ἐφ'
ἵππου καθωπλισμένος ὡς ἔδει, καὶ τὴν πύλιν ἐξῆλθε
πόρτης.

Ὡς δὲ ἐφθασεν ἡ ᾠρα ὁποῖα ἦν ὁ θεὸς ἀνέμενε
Μηρσαίτης, ἤγουν ἡ μία ἐκάζοθεν ἐκ τὸ μέσον
ἡμέρας, ἀνέβη ἐφ' ἵππου ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου, D
καὶ οἱ περὶ ἐκείνον πεντακόσιοι ἄνδρες τοὺς ἐφε-
ρεν Τουργοκαλογέρους, ὡς ἵνα ἔχωσιν οὗτοι κέρ-
δος καὶ κούρτος τὰς καλογυρίας τῆς πόλεως, ἀνε-
βήτησαν ὕμνον τῇ Περσικῇ διαλέκτῳ πρὸς τὸν Μωά-
μεθ καὶ εὐφημίας πρὸς Μηρσαίτην. Καὶ τρεῖς ἐποίη-
σαν τοῦτο, ἕως ὅτε αὐτὸς ἔλθῃ πρὸς τὴν μάχην.
Πλὴν καὶ σκουτάριον ἐβάσταζον ἔμπροσθεν τοῦτου
μέγιστον παρὰ φύσιν, ὡς ἵνα θαυμάζωσιν ἀπὸ τοῦ-
του τὰ μωροθαύμαστα ἔθνη τῶν Μουσουλμάνων τὸν
Μηρσαίτην ἐκεῖνον. Αὐτὸς δὲ ὅταν πλησίον ἦλθε
πρὸς τὰς συντάξεις τῶν Μουσουλμάνων, ἀνεβόησε
μέγα, « Ῥασοῦλ, Ῥασοῦλ Μαχουμέτη. » Καὶ γυμ-
νώσας τὸ ξίφος καὶ ὠθήσας τὸν ἵππον, καὶ κράζας
πρὸς τὰς συντάξεις τὸ « ἄλλὰ ταχέρ Ῥασοῦλ Μαχου-

ante ansi fuerant, cum inter urbis fossas Græcos
arrepti, potiori ex parte fugam præmeditabantur.
O tempestatem illam amarissimam! O mœrorem
intolerabilem! O maximam desperationem! Quis
die illo non horrui? Quis non tremuit ea hora,
videns Græcos tanto timore concussos, Musulma-
nos tanta confidentia præmunitos? Et quis, licet
imperterritus, non expavit? Quis, licet generosus,
non exhorruit? Non mortem, inquam, quæ natura-
lis est, sed magnæ hujusce urbis excidium, gene-
ris servitutem, mulierum dehonestamenta, casta-
rum violationes, puerorum circumcisionem, tem-
plorum ruinam, sanctarum imaginum irrisiones,
maximi Dei Sapientiam ad Mahometi laudem, dæ-
monum sedem et profanum Rasulis et Mahometi
cultum destinatam; quod vero pejus et magis no-
xium, et pessima morte infinitis propemodum
modis execrabilius, piæ Christianorum fidei rui-
nam atque immutationem in Musulmanorum reli-
gionem et Mahometi circumcisionem. O maxime
illam horam deplorandam! O procellam ineluctabi-
lem! Quis ejulatibus nostris, non illacrymavit? Quæ
auris auditionem sufferre, quis oculus aspectum po-
tuit? In tot enim et tantis infortuniis nullus adfuit,
qui adjuvaret aut excitaret aut cohortaretur, quando-
quidem unus ex imperatoribus vi morbi oppressus et
senectute confectus neque arma sumere neque equum
ascendere poterat, sed intra palatium vitam agens
pro viribus rem gerebat, alius armatus equo con-
scenso porta sancti Romani exiit propeque eam stetit.
Ubi accessit hora quam impius expectabat Mer-
saila, quæ erat una post meridiem, equum alium
ingentemque ascendit; et cum eo quingenti quos
secum adduxerat Turcarum monachi, ut prædam
rapinamque civitatis moniales sibi haberent, Ma-
hometi laudes ter Persica dialecto conclamarunt,
necnon fausta Mersaitæ precati sunt. Et ter hoc,
antequam ipse in pugnam procederet, peregerunt:
et ante ipsum scutum maximum et præter usum
gestabant, ut inde Mersaitæ nugarum admiratori-
bus Musulmanis majorem admirationem cicerent.
Ipse porro ad Musulmanorum ordines proxime ac-
cedens, voce magna clamavit: « Rasul Rasul Ma-
homete. » Et nudato gladio equoque concito ad
instructas phalanges intonuit: « Alatancri Rasul
Mahomete. » Simul cum eo Musulmanorum multi-
tudo conclamavit, et cum impetu et strepitu et

plausibus et organis et sexcentis aliis clamoribus et tubarum sonitu ad inuros urbis pervenere, a Xyloporta ad Chrysiam una eademque illius diei hora, et tum bellica instrumenta manibus advecta mœnibus apponere, scalas appingere, castrum ascensu pertentare, turres perforare; nec fuit qui eorum impetum amoliretur, Græcia omnibus ingenti metu ac tremore oppressis. Quis enim ea hora vacuus timore fuit? Quis aspectu illo animo percussus non est? Quæ auris auditionem sustinuit, quis visionem oculus? Momento namque temporis sagittarum myriades in Romanos adversos projectæ extra intraque muros urbis ceciderunt, crebrae adeo ut aerem cooperirent, lumen solis obtenebrarent, nosque in metum adducerent et animis dissolutis deterrent. Interim e conspectu eorum paululum subducimur, non longo tempore, et post propugnacula contegimur. Ut Turcæ nudum castrum hominibus conspexere, suspicati esse custodibus destitutum, ingenti cum audacia irruentes, hi quidem cum scalis castrum ascendere, alii cum ancoris, quas falcas diximus, alii systis turres perforare, et omne audax ac generosum facinus impii illi ad terrorem incutiendum audere. Hæc infelices Romani intuitu et fortunis suis dilisi, in se reversi, comperto nullum sibi aliunde affore auxilium, neque qui populum tremenda illa hora ad pugnam Turcarum excitaret et promoveret, e latebris se eduxerunt, ad robur et audaciam animantes. Namque qui antea erant timidi, fugitivi, hostium invasionibus obnoxii, repente audaces et generosi et robusti bellatores, et plagarum et inihonestorum vulnorum et mortis omne genus contemptores facti sunt; et sanctissimæ Virginis ope audaces inpios denudatis ensibus saxisque invadunt. Et veluti fumo examiniibus dissipatis, unus post alium concitatur, et sexus omnis consurgit et ætas, singuli cum armis quibus poterant, alii sine armis, alii cum ensibus et hastis. Alii, quibus similia in promptu non erant, tabulis in quibus cibum sumebant, et dolii tympanis funibus alligatis processere, et lapidibus solummodo audacter ac viriliter, æque ac si armatura varia essent muniti, cum hostibus certabant. Sic unus cum alio et inter se singuli animose contendebant, et ad pugnam vehementissimam hortabantur. « Agite o amici! o fratres! o cives! certemus hodie. Vindicemus nobis ipsis, uxoribus, filiis sanguinis patriæ et magnæ huiusce urbis, et quod magis est, veræ Christianorum fidei libertatem. Nosmet pro nobis ipsis in periculum adducamus. An si nunc mortem non obimus, vita in posterum non deficiet? Faciamus ut hæc necessitas honoris studium videatur: curramus in belli discrimen, quemadmodum martyres ad tyrannorum stadia convolarunt. » Hæc dicendo alius alium adhortari, contendere omnes, decertare, quemadmodum exsaturati et vino madii, et ex composito simul ab uno extremo civitatis

μέτῃ, συνανέδωσαν ἅμα καὶ τῶν Μουσουλμάνων τὰ πλῆθη, καὶ μετὰ ὀρμῆς καὶ κραυγῆς καὶ κρότων καὶ ὀργάνων καὶ μυρίων ἄλλων ἀλαλαγμάτων καὶ σαλπείγων ἐφθασαν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἕως καὶ τῆς Χρυσίας, τὴν αὐτὴν λέγων καὶ μίαν ὥραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Καὶ πᾶν πολεμικὸν ὄργανον ἔφερον ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἠκούμθησαν εἰς τὰ τεῖχη, ἐθήκαν σκάλας, ἀνέβαιναν εἰς τὸ κάστρον, ἐτροπούσαν τοὺς πύργους. Καὶ οὐδεὶς εὐρέθη ὁ ἐμποδίσας ἐκείνους ἐκ τοῦ μεγίστου φόβου καὶ δειλίας ὁποίας ἔλαβον οἱ Ῥωμαῖοι. Τίς γὰρ οὐκ ἐτρόμαξε τὴν ὥραν ἐκείνην; τίς οὐκ ἐφριξε ταύτην τὴν θέαν; τίς ἀκοῇ φέρει τὸ ἀκουσμά, ποῖα ὄψις τὸ θέαμα; Καὶ γὰρ ἐν μίᾳ καιροῦ ῥοπῇ μυριάδας βελῶν, τουτέστι σαγίττας, ἐτόξευσαν ἐπάνω τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἔπεσον εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς, ὥστε καὶ τὸν αἰθέρα ἐκάλυψαν καὶ αὐτὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐσκέπασαν, καὶ ἡμᾶς πάντας φόβος ἐκράτησε καὶ δειλία ἐξέπληξε, καὶ μικρὸν ἀπεκρούσαμεν. Ἀλλ' οὐ μακρὸν, ἀλλ' ὀπίσθεν τῶν προμαχονίων ἐστάθμευεν. Ἡ δὲ οἱ Τοῦρκοι γυμνὴν τὸ κάστρον ἀπὸ ἀνθρώπων ἰδόντες ὑπέλαβον ἀφυλάκτως εἶναι, καὶ μετὰ θράους μεγίστου καθ' ἡμῶν εἰσβάλλουσι πάντες. Καὶ οἱ μὲν μετὰ σκαλῶν ἀνέβαινον εἰς τὸ κάστρον, οἱ δὲ καὶ μὲ τῆς ἀγγύρας καὶ τῆς φάλακας ἐκαίνας. Ἄλλοι δὲ ἐτροπούσαν μὲ συστάς τοὺς πύργους, ἄλλοι ἐχαλούσαν μὲ τζόκους τὸ κάστρον, ἄλλοι ἔκαψαν τὰς πόρτας τοῦ ἐξῶ κάστρου, καὶ πᾶν τολμηρὸν καὶ ἀνδρείον οἱ ἀσεβεῖς ἐποιούντο πρὸς κατάπληξιν τὴν ἡμετέραν. Ταῦτα ὁρῶντες οἱ δυστυχεῖς καὶ ἀπελπισμένοι Ῥωμαῖοι εἰς αὐτοὺς ἐπανήλθον, καὶ περιεργασθέντες πῶς πόνθεν, ἀλλαχόθεν χεῖραν οὐκ ἔχοντες βοήθειας οὔτε τινὰ πρὸς τὸ διεγείρει καὶ παροτρῦναι τὸν λαὸν πρὸς τῶν Τούρκων τὴν μάχην τὴν φρικτοτάτην ὥραν ἐκείνην. Καὶ ἐξενεγκόντες οὗτοι ἑαυτοὺς διεγείρονται πρὸς ἀνδρείαν καὶ τόλμην. Καὶ γὰρ οἱ δειλοὶ τὸ πρότερον καὶ φυγοὶ καὶ κατατροπούμενοι ἄφω τολμηροὶ εὐρέθησαν καὶ γενναῖοι πολεμισταὶ καὶ ἀνδρεῖοι καὶ περιφρονηταὶ τῶν πληγῶν καὶ δεινῶν λαθωμάτων καὶ τῶν παντοίων θανάτων. Καὶ τῆς παναγίας τῇ βοήθειᾳ τῇ τόλμῃ ῥωσθέντες ὀρμῶσι ξιφῆραις κατὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ μὲ λίθους, καὶ ὡς καπνοῦ κινήσαντες σμῆνος ἄλλος ὕπ' ἄλλῳ διεγίρεται, καὶ ἀνίσταται γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα, καὶ ἕκαστος μεθ' ὧν ἠδύνατο ὅπλων, ἕτεροι δὲ καὶ ἄνευ τῶν ὅπλων, ἄλλοι μετὰ ξιφῶν τε καὶ κονταρίων. Ἕτεροι δὲ οὐδὲ ἐξ αὐτῶν εὐπορούσαν, ἀλλὰ τὰς ταύλας ὁποῦ ἐτρώγαν καὶ τὰ τυμπάνια τῶν βουτζίων ἔδωσαν μὲ σχοινία, καὶ ἐδάσταζαν ἀντὶ σκουταρίων. Τινὲς δὲ οὐδὲ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν μόνον ἦλθον, ἀλλὰ μὲ λίθους καὶ μόνον ἐμάχοντο τολμηρῶς καὶ ἀνδρείως, ὡς κατάφρακτοι μετὰ παντοίων τῶν ὅπλων. Καὶ ἕτερος ἕτερον, καὶ ἄλλος ἄλλον, καὶ πρὸς ἀλλήλων ἀλλήλους ἀνδρείως καὶ θαρσαλέως ἡγωνίζοντο, καὶ ἐπαοτρύναντο πρὸς τὴν σφοδροτάτην μάχην ἐκείνην, λέγων « Ναὶ ὦ φίλοι! ὦ ἀδελφοί! ὦ συμπατριῶται, ἀγωνισώμεθα σήμερον, σπουδάσωμεν, προκινδυνεύωμεν ἑαυτοὺς ὑπὲρ

ἐμαυτῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ ὑπὲρ ἑλευ-
θερίας τοῦ γένους· καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ τῆς
μεγαλοπόλεως ταύτης, καὶ τὸ μείζον, τῆς ἀληθοῦς
πίστεως τῶν Χριστιανῶν. Τί οὖν, ἐὰν μὴ νῦν ἀπο-
θάνωμεν; Οὐ τεθνηξόμεθα πλεον; ποιήσωμεν τὴν
ἀνάγκην φιλοτιμίαν. Δράμωμεν πρὸς τὸν κίνδυνον
τοῦ πολέμου ὡς οἱ μάρτυρες πρὸς τὸ στάδιον τῶν
τυράννων. » Ταῦτα διαλεγόμενων καὶ παροτρυνο-
μένων πρὸς ἀλλήλους ἔσπευδον πάντες, καὶ ἡγωνί-
ζοντο ὡς κεκραιπαληκοὶ καὶ βεβαπτισμένοι ἐξ ὄ-
νου, καὶ ὡς ἐκ συνθήματος ἐκ τοῦ ἐνδὸς ἄκρου τῆς
πόλεως ἄχρι καὶ τοῦ ἑτέρου ἐν μιᾷ φωνῇ καὶ ὁρμῇ
καὶ κραυγῇ κατὰ τῶν πολεμίων εἰσβάλλουσι, καὶ
συνδραστήτου συρράγέντος πολέμου καὶ καρτερωτά-
της τῆς μάχης ἐφ' ἱκανῆς τε τῆς ὥρας πολλοὶ ἐκ
τῶν δύο μερῶν ἐλαδύθησαν καὶ ἀπέθανον. Τῇ δὲ
ἐκατάπληκτον τῶν ἀνδρικωτάτων καὶ γενναιοτάτων
Ῥωμαίων δειλοὺς καὶ τρεπτοὺς τοὺς Μουσουλμά-
νους ἀπέδειξεν. Καὶ τοὺς μὲν ἀναδελφόντας μετὰ
τῆς φάλακας ἐπάνω τοῦ ἕξω κάστρου τὰς κεφαλὰς
ἀπέτεμον τούτων καὶ πρὸς βραδεία ἔφερον, τοὺς δὲ
Μουσουλμάνους τοὺς ἄλλους τοὺς ἐτρυποῦσαν τὸ
κάστρον καὶ τοὺς πύργους, ἀπέκτεινον ἐντὸς εἰς τὰς
τροῦπας. Τὰ δὲ πλήθη τὰ ἄλλα τὰ γεγαυριωμένα
καὶ ἐπηρμένα τῶν Τούρκων ἐλάδωσαν, ἐφόνευσαν,
εἰδύξαν, καὶ τὰ πολεμικὰ καὶ μηχανώματα τούτων
ἔργα ἐπύρασι. Καὶ μὴ μόνον οἱ στρατιῶται καὶ οἱ
ἐπιστήμονες τοῦ πολέμου εἰργάζοντο ταῦτα, ἀλλὰ
καὶ τῆς πολιτείας οἱ ἄρχοντες καὶ τῆς χώρας οἱ
ἐπιστήμονες καὶ τὸ κοινὸν ἔπαν καὶ τῶν ἱερέων καὶ
τῶν μοναχῶν τὰ συστήματα καὶ τῶν ἀρχιερέων οἱ
πρεῖστερες καὶ πνευματικῶν τῶν ὁσίων οἱ ὁσιώτα-
τοι· καὶ τῶν ἕξω χωρῶν οἱ ἄνθρωποι τολμηροὶ καὶ
γενναῖοι καὶ περιφρονηταὶ τῶν πλεηγῶν καὶ τραυ-
μάτων καὶ τῶν θανάτων ἐφάνησαν. Ἀλλὰ καὶ γυ-
ναῖκες πολλὰ εἰς ἀνδρὸς θύρους μεταλλατόμεναι
ἐπὶ τοῦ πολέμου τὴν ὥραν φρικτοτάτην ἐκείνην
οὐκ ἀπεκρύβησαν, οὐδὲ ὡς γυναῖκες ἐδεικίανον,
ἀλλὰ καὶ μάλλον τοῦ πολέμου τὴν ὥραν εἰς τὸ ἕξω
κάστρον ἔφθασαν, καὶ οἱ μὲν πέτρας εἰς τὸ τεῖχος
ἀνέβαζον πρὸς τοὺς πολεμιστὰς τῶν Ῥωμαίων,
καὶ ὑδρεῖωναν αὐτοὺς, καὶ ὠθοῦσαν αὐτοὺς πρὸς
τὴν μάχην καὶ τὸν πόλεμον· ἄλλαι δὲ ἐκρατοῦσαν
ὡς καὶ στρουπικὰ, καὶ τοὺς λαδωμένους λάτρευον· ἄλλαι ὕδατα καὶ οἶνους ἐπὶ τῶν αὐτοὺς φλεγόμε-
νους τῇ δόψῃ ἐκ τοῦ πολέμου· ἄλλαι δὲ τοὺς γνησίους αὐτῶν ἀδελφοὺς καὶ τέκνα καὶ τοὺς ὁμοζύγους
κατεμπόδιζον μὴ καταδῆναι ἀπὸ τοῦ τεύχους τοῦ κάστρου καὶ τοῦ πολέμου σχολάζειν, ἀλλὰ ἀφόδους
καὶ ἀκλονήτως καὶ θαρσαλέως πολεμίζειν τοῖς Τούρκοις. Ἐλεγον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ στρατιᾶς
ἐκείναι περιεπάτουσαν ἐκεῖσε. Ἐστρατεύοντο δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλας, μία τὴν ἄλλην ἐνουθέτει, καὶ ἔλεγεν.
« Βλέπε μὴ πλησιάζῃς τὸ κάστρον τὸ μέγα, ὅτι τῶν Τούρκων αἱ σαγίτταις κρύνουν ἐκεῖσε καὶ εἰς τὸ μέ-
ρος ἐκείνο, ἀλλὰ περιπατεῖτε πλησίον εἰς τὸ μέρος τοῦ ἕξω κάστρου, ἵνα σκίπῃσθε ὑπὸ τούτου. » Πλὴν
ἐλαδύθησαν καὶ τινες μὲ σαγίττας. Καὶ οὐδὲ αὐτὸ τὰς ἄλλας ἐθρόθησεν, ἵνα εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ κά-
στρου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἐσπούδαξαν καὶ ἐκείναι τὸ
τοῦ πολέμου.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς ἐξέκλινε τὸ φῶς τοῦ
ἡλίου, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀκλονήτως ἵσταντο πρὸς
τὴν μάχην τὴν φρικτοτάτην τῶν Τούρκων, καὶ ἡγω-
νίζοντο καὶ ἀνδρείως, οἱ ἀσεβεῖς ἀπὸ τούτων καὶ
ἐπρακτοὶ εὐρεθέντες καὶ αἰσχυρόμενοι καὶ ἡττημέ-
νοι ἐναιδῶς στραφέντες ἔφευγον. Καὶ δῆλον ὅτι

A ad aliud una voce et impetu, clamoreque in hostes
irrumperere, et sævisimo prælio commisso et
dirissimo conflictu ad longam horam multi ex utra-
que parte vulnerati mortem obire. Tandem im-
perterritus validissimorum et generosissimorum
Romanorum animus Musulmanos timore incusso
profligavit. Eorum qui cum falca ascenderantexte-
rius castrum amputata capita ad imperatorem delata
sunt: qui castrum turresque perforabant, inter
ipsa foramina contrucidati. Examina alia Turcarum
superba ac tumida vulneribus confecerunt, in
fugam verterunt, eorumque bellica instrumenta ac
machinas deprædati sunt. Neque tantum milites
et pugnis exerciti hæc operabantur, sed et rei-
publicæ viri principes, et civitatis periti, et sacer-
dotum universitas, et monachorum cœtus, et an-
tistitium potiores et sanctorum confessorum sacer-
rimi. Externæ quoque regionis homines impavidi
et generosi et plagarum et vulnerum mortisque
ipsius contemptores agniti sunt. Quin imo pleræ-
que mulieres virilem audaciam induentes, horribili
illa belli tempestate non se abdiderant, neque uti
mulieres metu percussæ sunt, imo eo ipso tempore
ad exterius castrum venientes partim saxa Græcis
bellatoribus in mœnia convehere, animos addere,
compellere ad conflictum et pugnam, partim ova
et stuppam deferentes vulneribus medicinam ad-
movere, partim aqua vinoque ob bellum siti exsic-
catos recreare; partim germanos sibi fratres et
filios et lecti consortes impedire ne e castri muris
descenderent bellandive finem facerent, sed in-
trepide inconcusseque et audacter Turcis pugnam
intenderent. Et hæ ipsæ attente ordinateque ag-
mine composito per ea loca incedere, alia aliam
exhortans ac instruens, « Cave, dicebat, ne in
magnum castrum proxime veneris: spissæ enim
eo Turcarum sagittæ pervolant et loca infestant.
Via vestra ad exterius castrum deflectat, ut ab eo
contactæ tuto agere possitis. » Ex his nonnullæ
telorum ictibus vulneratæ non ideo aliis timorem
incusserunt, ut in castrum recederent, sed vires
omnes suas in pugna illa exantlarent, donec belli
finem conspicerent.

Cum porro lumen solis ad occidentem deflecteret,
ut Græci in terribili illo cum Turcis conflictu incon-
cussi starent et viriliter decertarent, impii his præ-
pediti, nihil proficientes, dedecore onusti et sum-
ma infamia devicti, fugam arripiunt. Notum est
bellica eorum instrumenta, ac machinas quæ pro-

pe castrum erant, ipsos Græcis reliquisse, quæ longius aberant, inflammasse. Et sane hoc prodigium visum est et inusitatum facinus. Quanam enim ratione, qui antea superbe se efferebant jactabantque, repente mæsti atque inutiles redditi sunt? Et quomodo qui antea impense cum Græcis bellum cupiebant, inexpectata fuga se ab illis subduxerunt? Enimvero opus hoc divina virtute eaque invisibili concessum est. Et Græci id intuiti mirum obstupescabant, et ob hostium fugam exsiliabant gaudio, in lætitiâque effusi dicebant: « O suavem hanc diem et horam! o admirandam! o insperatam immutationem! o inexpectatam lætitiâ! o claritatem! o voluptatem, quæ verbis exprimi nequit, qua quidquid dixeris minus erit! » His vocibus illi multis certaminibus celebres Romani simul lætari, prosilire, alacres palmas pulsare, et diserte Deo gratias agere, laudibus sanctissimam Virginem extollere, et ex animo glorificantes dicere: « Hoc hymnis abundans nominatissimum, memoratum, egregium, inusitatum, admirandum miraculum vere et sine ulla dubitatione sanctissimæ Virginis est. » Et testimonia nobis de hoc suppetunt testium omni exceptione, ut piæ leges præscribunt, majorum: testimonia enim quæ habentur ab hostibus, fide digniora sunt. Cum vero hostes atque adversarii nostri hoc testimonio suo constabiliverint, multo verissimum est hoc sanctissimæ Virginis miraculum. Namque Mersaita et patriarcha (1) Turcarum affirmabat propositam tunc illis fuisse civitatem ad prædâ, quemadmodum viri docti Persæ ætate Mahometi calculaverant, invenerantque hoc anno mense dieique hora urbem a nobis debellandam esse; et futurum id erat omnino astrorum vi et astronomorum artificio; sed mulierem illam violaceis vestibus amictam per castrum obambulantem et super propugnacula intrepide, dum pugna initur, vim astrorum obtudisse et astrologorum artificia; quamvis illa non a terra neque ex hominibus, sed e cælo et invisibili potestate vim obtinebat. Similiter exercitus universi Turcarum jurejurando Mersaitæ dictum confirmabant, et omnibus narrabant pugnae hora, postquam cum audacia et impetu, qui coerceri non poterat, ad muros castri pervenerant, ut ascenderent Græcosque fugarent urbemque caperent, vidisse se mulierem violaceis vestibus indutam, deambulantem super propugnacula exterioris castri; qua visa statim tenebris procella timore ac tremore correptos omnes in fugam se et non ad bellum dedisse, et vi influxuque illius mulieris formidinem sibi immissam et urbem liberatam. Hæc autem peracta sunt anno nongentesimo tricesimo supra sexies millesimum, mensis

τὰ πολεμικὰ καὶ μάχιμα τούτων ἔπλα τὰ μὲν πλησίον τοῦ κάστρου τοῖς Ῥωμαίοις ἄκοντες καταλείψαντες, τὰ δὲ μακρότερα εὐρόντες τῷ πυρὶ παρέδωκαν. Καὶ τέρας ἔδοξε τοῦτο καὶ ἐξαίσιον ἔργον, πῶς οἱ ἐπηρμένοι καὶ γαυριωμένοι τὸ πρότερον ἄφνω κατηφείς εὐρέθησαν καὶ ὄχραιοι, καὶ πῶς οἱ πρότερον ἐπεθύμουν τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, ἀπαραπροσδοκῆτως τὸ λοιπὸν ἐφυγον ἀπὸ τούτων. Καὶ γὰρ ἀληθῶς τοῦτο ἔργον ἀοράτως ἐπέμφοι ἐκ δυνάμεως θείας. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο ἰδόντες διεπλήττοντο μὲν τὸ θαῦμα, ἔχαιρον δὲ τὴν φυγὴν τῶν πολεμίων ἐκείνων, καὶ χαίροντες ἔλεγον· « Ὁ γλυκύτητα ἡμέρας ταύτης καὶ ὥρας, ὃ μεταλλαγῆς θαυμασίας καὶ ἐναλλαγῆς ἀνεπίστου, ὃ ἀπαραπροσδοκῆτου ἐλευθερίας καὶ εὐφροσύνης, ὃ εὐθυμίας ἀνεκλαλήτου καὶ ἡδονῆς ἀνεκφράστου! » Καὶ γὰρ ταῦτα τῶν πολυάθλων Ῥωμαίων λεγόντων ἔχαιρον ἅμα καὶ σκιρτῶντες εὐθύνουν, τὰς παλάμας ἐκρότουν, καὶ τρανῶς τὸν θεὸν εὐχαρίστουν, καὶ τὴν παναγίαν ἀνέπεμπον ὕμνους, καὶ ἐκ ψυχῆς δοξάζοντες ἔλεγον· « Τοῦτο τὸ πολυύμνητον καὶ πολυθρύλλητον καὶ ἐξαίσιον καὶ ἐξαιρετικὸν καὶ θαυμάσιον καὶ θαύματος ἄξιον θαῦμα τῆς Παναγίας ἀληθῶς καὶ ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν, ὥς καὶ τὰς μαρτυρίας ἔχομεν παρὰ μαρτύρων ἀπαραγράφτων κατὰ τοὺς φιλεουσέεις νόμους. Φάσκοντες γὰρ αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραι εἰσιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι ἡμῶν δέδωκαν μαρτυρίαν τοιαύτην, πάνυ ἐστὶν ἀληθεύσατος τὸ θαῦμα τῆς παναγίας. Ἐλέγειν γὰρ ὁ Μηρσαίτης, ὁ πατριάρχης τῶν Τούρκων, ὅτι ἡ πόλις ἐπρόκειτο παρ' ἡμῶν αἰχμαλωτισθῆναι, ὥς οἱ σοφοὶ τῆς Περσίας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μωάμεθ ἐψηφοφόρησαν περὶ τούτου, καὶ εὗρον ὅτι εἰς τὸ ἔτος καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν ταύτης τῆς ὥρας ἡ πόλις παρ' ἡμῶν πρόκειται κρατῆθαι. Καὶ ἐμελλε τοῦτο γενέσθαι κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἀστέρων καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρονόμων. Ἀμὴ ἡ γυναῖκα ἐκείνη ἡ δέξα φοροῦσα καὶ περιπατοῦσα τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχονίων ἐπάνω ἀφείδως τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ἐκείνη ἀντέπραξε τὰς δυνάμεις τῶν ἀστέρων καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρολόγων. Πλὴν οὐκ ἀπὸ γῆς οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων τὴν δύναμιν εἶχεν, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀοράτου δυνάμεως. Ὁμοίως καὶ τὰ στρατεύματα πάντα τῶν Τούρκων ἐσυνεμαρτύρουν ἐνδράκως τὸν Μηρσαίτην ἐκείνον, καὶ ἐδιηγούντο πρὸς πάντας ὅτι τοῦ πολέμου τὴν ὥραν, ὅταν μὲ θράσους καὶ ὀρμῆς ἀκρατήτου ἐφθασαν εἰς τὰ τεῖχη τοῦ κάστρου, ἵνα ἀναβῶσιν ἐπάνω καὶ διώξωσι τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὴν πόλιν αἰχμαλωτίσουν, τότε εἶδον γυναῖκα δέξα ροῦκα φοροῦσαν καὶ περιπατοῦσαν ἐπάνω τῶν προμαχονίων τοῦ ἑξω κάστρου. Καὶ ταύτην

(1) Quem hodie *Mouftium* solent nuncupare; hunc patriarcham *Turcarum* vocat etiam supra, col. 67 D: Αὐτὸς δὲ ὁ μέγιστος καὶ πολὺς παρ' ἐκείνοις ὁ εὐγενὴς πατριάρχης, ὃν εἶχον προωρατικὸν καὶ προφήτην τούνομα Μηρσαίτην τῇ Περσικῇ διαλέκτῳ Sæpius idem Cananus memorat *Turcarum* καλογέ-
ρους sive monachos, etiam uno nomine *Τουρκοκαλο-*

γέρους. Similiter Chaliphæ *Turcarum* *Urspergen-* sis appellat *Papas et apostolicos suæ gentis*, Vicissim fuit cui Papa diceretur *il Gran Turco dei Christiani*, et Mahometis III legatus Leoninum, Gallie regis ministrum, *Magnum Visirium* appellavit, ut refert Tan. Faber ad Longinum pag. 17.

ιδόντες, σκότος καὶ ζάλη καὶ τρόμος καὶ φόβος ἄφνω εἰς τὰς ψυχὰς εἰσῆλθε τῶν πάντων, καὶ πρὸς φυγὴν ἐβλεψαν, καὶ εἰς πόλεμον οὐδὲ βίωσιν, καὶ ἀπὸ δυνάμεώς τε καὶ τέχνης. Τῆς γυναικὸς γὰρ ἑκαίνης ἔλαβον τὴν δειλίαν, καὶ ἡλευθερώθη ἡ πόλις. Ἐγένετο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑννακισιοστοῦ τριακοστοῦ ἔτους, μηνὸς Αὐγούστου καὶ, ἡμέρα δευτέρα, ὥρα τῆς ἡμέρας ἑβδόμῃ. Καὶ παρὰ μὲν τῶν Τούρκων ἐλαβώθησαν καὶ ἀπέθανον ἐπέκεινα μίαις χιλιάδων, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων μετὰ ἀληθείας ἐλαβώθησαν μὲν ἑλάττονες ἀπὸ ἑκατὸν, ἀπέθανον δὲ οὐ πλείονες τῶν τριάκοντα. Καὶ χαίρετε, ὦ φίλοι, χαίρετε τὸ μὲν τὴν ἑλευθερίαν τῆς πόλεως, τὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ γενναῖον καὶ ἀκατάπληκτον, τὸ δὲ τὸ πανθαύμαστον θαῦμα τῆς Παναγίας, καὶ ταύτην ὑμνήσατε, δοξολογήσατε, καὶ ὕμνους εὐχαριστηρίου ἀναπέμψατε εἰς τὸ μέγιστον ἔργον τῆς ἑλευθερίας, ἥς εὐεργετήθημεν παρὰ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μητρὸς τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ANNO DOMINI MCDXXIV.

MANUEL PALÆOLOGUS

NOTITIA HISTORICA.

(Henr. Warton. in supplem. ad Cave *De script. eccles.* pag. 52.)

Manuel II Palæologus, Joannis V Palæologi imp. filius natu tertius, imperium rara erga patrem pietate meruit. Cum Joannes enim pater anno circiter 1380, præfecto Constantinopoli Andronico filio natu maximo, in Occidentem proficisceretur, ut subsidia a Christianis principibus adversus ingravescentes Turcorum vires conquireret, et inter redeundum Venetiis a mercatoribus ob usurariam pecuniam nondum exsolutam detineretur, Andronicus, de imperio securus, patris captivitatem in sinu risit: Manuel vero, corrasis e præfectura sua Thessalonicensi pecuniis, Venetias properavit, et expunctis mercatorum tabulis patrem redemit. Andronici scelere incarceratus, Manuelis pietate liberatus Joannes imp., illum cum Joanne filio exhæredavit, istum imperii successorem sibi mortuo designavit, socium sibi vivo ascivit anno circiter 1384. Andronicus, ejusmodi ignominia in rabiem actus, ad Bajazetem Turcorum regem confugit; et copiis illius auxiliariis adjutus, Constantinopolim expugnat, patrem fratremque carceri mancipat, et imperium invadit. Exacto in carcere triennio Joannes et Manuel filius salvi evadunt, et Bajazetis tyranni, Andronico jamdudum infensoris facti, favore et auxiliis usi, imperium recuperant, et Andronicum in carcerem perpetuum abducendum Turcis committunt. Anno 1391 defuncto Joanne patre, Manuel solus deinceps regnare cœpit: cumque imperii majestatem adversus Bajazetis ferociam constanter tueretur, decennalem statim regniæ urbis obsidionem passus est. Ipse urbis cura defensioneque Joanni, Andronici fratris filio, commissa, in Occidentem paterno exemplo subsidia a Latinis impetraturus navigat; paterno etiam infortunio usus. Postquam enim Italiam, Galliam, Angliam, Germaniam et Pannoniam pergrassset, Constantinopolim demum re infecta rediit. Desperatis fere rebus Constantinopolitanis aliunde eluxit salus. Tamerlane enim Tartarorum principe ad suppetias Manuelli ferendas cum ingenti exercitu adveniente, Bajazetes anno 1401 obsidionem solvit, et commisso anno sequenti cum Tartaris prælio victor ac captivus abducitur. Manuel extincto tyranno perpetuam cum Mahometo ejus filio pacem iniit: et imperium deinceps securus tenuit. Obiit, uti voluit, anno 1418, rectius vero 1425, postquam senio debilis imperii lampadem Joanni filio anno 1419 tradidisset.

NOTITIA ALTERA

(Fabric., *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. XI, p. 619.)

Manuel Palæologus, Joannis F., ab a. 1391 imperator, defunctus a. 1425, scripsit 1. Ὑποθήκας βασιλικῆς ἀγωγῆς, *præcepta educationis regis ad filium Joannem, capita centum*. Cum versione Jo. Leunclavii, ex bibl. Jo. Sambuci prodierunt (a) Basil. 1578, 8, pag. 12-133. Incip: Βλοι τοῖς ἀνθρώποις διάφοροι. Præterea exstant ejusdem in eadem editione (b):

(a) Subjuncta sunt Græcis Man. Palæologi scriptis Latina Belisarii Aqu' vivi Aragonii, Neritiorum ducis, de principum liberis educandis et de venatione, de aucupio, de remilitari et de singulari certamine ad Franciscum Mediceum, magnum Tusciæ ducem, et Michaelis Marulli carmen heroicum de principum institutione. Fabr. — Matthæus patriarcha CPolit. ab a. 1395 sub Manuele Palæologo, antea metropolita Cyzicenus, refert Manuelis professionem in Italiam in Testamento s. ultima doctrina, in cod. Cæsar. 69, n. 4, ex quo plura excerptit Lambec. VIII, p. 1093 sqq. et in nota 5 plures excitavit, qui illius itineris mentionem fecerunt. — De ejus morte, d. 20 Jul. 1425. vide notam in cod. quodam bibl. San-Germanensis, in Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 1151 C. — Confer præterea Henr. Wharton, et Robert. Gerium ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.* II, p. 79 seq., atque Saxium in *Onom. lit. part.* II, p. 393 seq., ad a. 1402 et quæ series in *Introd. in hist. L. Gr.* II, part. I, pag. 546. HARL.

(b) Paris. in bibl. publ. cod. 1253 *Man. Palæol. cum Persa quodam dialogi* xxvi (1). quibus christianæ religionis veritas asseritur. — Secund. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* ib. bis, n. vol. II, p. 732 A, n. 2414, dialogus de religione Christiana et pag. 778 IF, n. 49. dialogi xxvi. — Idem in scriptis: *Emm. Palæol. imperatoris, ad fratrem suum Theodorum Palæologum dialogus, quem habuit cum quodam Persa, dignitate Muterizæ in Ancyra Galatiæ*. Inc. Καὶ τὸ πείθειν σπουδὴν ποιῆσθαι in cod. Coisl., 130.V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 201. In ead. bibl. apud Montfauc. in *Bibl. mss.* p. 1042 B, inter codd. Slavicos. — Sex tantum dialogi in bibl. Ambros. Mediol. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* pag. 496 B, et 528 E. — Vindobon. in cod. Cæ-

sar. 188, n. 14, capita centum parænetica ad filium suum Joan. Palæolog. V. Lambec. IV, p. 455 Kollar. — Eadem capp. ibid. in cod. 88, n. 2 cum epistola præfixa: in eod. cod. et cod. 89, sunt n. 3. ejusd. *Manuelis orationes septem. ethico-politica ad eundem filium suum*; — n. 4 ejusd. *orationum parænetica ad benevolos suos subditos*; n. 5. ejusd. *oratio gloriificatoria ad Deum cum confessione et gratiarum actione*; n. 6. *dialogus* (adhuc ineditus) *cum matre sua de nuptiis* (2) qui deest in cod. 89; sed in hoc posteriore cod. exstant præterea n. 6. ejusd. *carmen catancticum* s. compunctorium in sex præcepta Christi; n. 7, ejusdem *canon paracleticus ad b. Virgin. Deiparam de suorum temporum calamitatibus* (3) (qui canon Manueli quoque tribuitur Mosquæ in typogr. synod. cod. 13. V. Matthæi Not. paullo post cit. p. 309). — n. 8. ejusd. *Descriptio imaginis veris. in textili purpureo*; n. 9. ejusd. *Meditamentum rhetoricum*, quibus verbis Temires s. Tamberlanes, Persarum et Scytharum imperator, Bajazetem Turcarum imper. a se victum alloqui potuerit; n. 10 ejusdem *gratiarum ad Deum actio* instar psalmi ob interitum Bajazetis: de quibus omnibus copiosius disserit Lambec. VII, p. 330-345. ed. Kollar. ejus notam A. p. 337 consules. — Forsitan quædam memorata insunt in cod. Escorial. quæ a Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 621 C, ita indicantur: *Manuelis aliorumque Græcorum opuscula, et Manuelis filii carmina varia pro variis argumentis*. — *Præcepta ad filium Joannem*, Mosquæ in typograph. synod. cod. 15. V. Matthæi Notit. codd. gr. Mosq., p. 309. — Romæ in cod. bibl. Vatican. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 7. HARL.

(1) Ex his dialogis duos, primum et secundum, edidit D. Hasius in *Notitiis mss.* tom. VIII.

(2) Titulus et principium: Τοῦ αὐτοῦ διαλόγος πρὸς τὴν κυρίαν αὐτοῦ δέσποιναν καὶ μητέρα, ἡ περὶ γάμου. Βασιλεύς. Ὁ μῆτερ, εἴ ποτε ἄλλως εἶχον δόξῃς περὶ τοῦ πράγματος, ἄλλος δὲ ἔχειν ἐπικαττόμενην διαλεγόμενός σοι, ἀρὰ γε τὰ πάντα μοι χαρίζεσθαι βουλομένη ἀγνοίαν τινα καὶ αὐτὴ πλαττούμενη οὐκ ἡλεγχές με ἢ ἐλάνθανον ὀληθῶς; Δέσποινα. Οὐτε ἡθόδμην, ὦ φίλτατε, οὐτ' αὐτοῖς ἀπομένη ἐχρηζόμενη, etc.

Manuelis epistolam, Demetrio Cydonia inscriptam, quæ Dialogo præmittitur, e cod. Reg. Paris. 3041 edidit Boissonadius. « Dialogus ipse, inquit vir doctus, post multas lituras et correctionum tentamina, fuit demum a capite ad calcem totus cancellatus, manu, quis dubitat? ipsius auctoris augustissimi; ita tamen ut possit adhuc legi. » Epistola talis est: Ἦκει σοι τὰ εἰκθότα, λόγοι τῷ τῶν λόγων πατρὶ· τὸ δ' ἐστὶν ἡμέτερον πόνημα, ἐφ' ὃ με τὰ νῦν ἡμῖν ἐπικείμενα δυσχερὴ κέντρον γεγονότα καὶ βιαζόμενα ἤγαγεν. Οἶδ' αὖ μὲν οὖν ὡς εὐφρανεῖ σε μᾶλλον οὗτος ὁ λόγος τῶν πρὸς τούτου παρ' ἐμοῦ γεγονότων, ὅτι σοι κομιζων ἦκει διαλεγόμενα πρόσωπα ἐν ἀλλοδαπῇ διατρίβοντι, ὧν τε ἡδέως ἤκουες καὶ ὧν τὴν θέαν ἔλεγες; ἡγεῖσθαι τρυφὴν, τὸ τε συνέλπειν τούτοις πλούτου μὴ τίθεσθαι δεύτερον· ἐγώ γε δ' ἂν βουλοίμην μὴ διὰ τούτ' σε μόνον εὐφραίνειν τούτου τὸν διάλογον, ἀλλὰ καὶ τῷ παρελθεῖν πάντας δὴ τοὺς φθάσαντας τούτον τόκους ἐμούς. Εἰ μὲν οὖν ἐκδῆσεται μοι κατὰ σκοπὸν, σοὶ χάρις· « Ὁ γὰρ τὸ σπέρμα παρασχών, οὗτος τῶν φόντων αἰτίας, » ὁ δὲ σὺς ἐταῖρος φησὶν· εἰ δ' εἰς τούναντίον ἡμῖν ἤξει τὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὸς τῷ μὴ ἐπιδεωκέναι δόξομέν σοι καὶ τὸν νοῦν πεπηρωσθαι πρὸς λόγων τόκον, ἐγὼ μὲν ἐπὶ τὸν δυσχερὴ τούτου χρόνον καὶ τὰ τοιαῦτα ἀναχωρήσω, καὶ ἴσως γε καλῶς παραιτήσῃμαι· ἄλλος δ' ἂν τυχὲν τὸν τὴν ἀρδείαν ἐπισχόντα αἰτιάσαιτ' ἂν οὐκ ἀδίκως· σὲ δὲ λέγω τὴν τὴν ἀλλοτριάν θέμενον πρὸς τῆς πατρίδος, ἥτινι καὶ ἦτις σε πλεονεκτοῦσα νῦν ἔχει βοηθεῖν περιστάσαι πάσας μηχαναῖς ἀξιοῖ (a)· ὁ σε πάντως λαμπρῶς ἐλέγχει μὴ τὴν ἐνεγκαιμένην ὡς γρὴ φιλοῦντα. Μηδὲ γὰρ οἶον τῷ ταύτην ἐκτραγεῖν. Ἐξω βελῶν σε καθήμενον τῇδε τὰ γινόμενα ἀποπηροῦν, ἀλλὰ δεῖν σε κακῶς πραττούση τῶν τε κινδύνων μερίτην εἶναι καὶ ἐργοῖς εἰς δύναμιν βοηθεῖν, εἰ τι σοι μέλει δεῖξαι τὸν στρατιωτὴν λειποταξίου γραφῇ; ὑψηλότερον.

(3) Latine, edidit Hipp. Maruccius in *Cæsaribus Marianis*.

(a) De auxilio Græcis ferendo consilia a Papa et Italii principibus tunc agitabantur.

2. *Oratio I protreptica sive adhortatoria ad eloquentiæ studium, et de virtute ac bono principe.* Incipit: Τοῦ καλῶς ἐπίστασθαι λέγειν. Ibid. p. 134, 175.

3. *Orationum II, Bonum naturaliter diligere ab omnibus.* Incipit: Ἐγὼ νομίζω καὶ πάντας οἶμαι τῇ δόξῃ. Pag. 174-192.

4. *Oratio III, De electione et voluntario.* Incip. Δέδεικται μὲν, ὡς ἡγοῦμαι. Pag. 192-227.

5. *Oratio IV, De voluptate, quod eam præstaret ab hac vita prorsus abesse.* Incip. Ἀλλὰ γὰρ γινόμενον ἐστὶ προσῆκον. P. 228-260.

6. *Oratio V, Pro voluptate, qua superior oratio refellitur.* Ταῦτὶ μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν μεμφομένων. p. 260-294.

7. *Oratio VI, Nec desperandum peccanti. nec peccantes odio habendos, sed miserandos.* Incip. Περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντες. Pag. 294-366.

8. *Oratio VII, De humilitate et dilectione.* Incip. Τῶν κεφαλαίων τὸ ὕστατον. Pag. 366-419.

9. *Propitii principis ad benevolos subditos ætatis in flore constitutos brevis admonitio.* Incip. Τὸ ὅμιν συνοίσον. P. 420. [V. Lambec. VII, p. 333 seq.]

10. *Preces matutinae.* Incip. Δίξα τῷ δείξαντι τὸ φῶς. pag. 422-437.

11. *Preces aliæ breviores* pag. 438. Incip. Εὐχαριστῶ σοι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. P. 438.

12. *Κεφάλαια κατανυκτικά, Capita compunctionis, versibus exposita.* P. 438-442. Incip. Διὰ τὸ μὴ εἶναι με δεινὸν σου μετασχεῖν.

13. *Ἔκρος εἰκὼν ἐν ὕφαντῷ παραπετάσματι ῥηγικῷ. Imago veris in aulæo textili, operis phrygii.* Incip. Ἦρος ὥρα καὶ θελοὶ τὰ ἀνθη. Pag. 442, 446. [De hoc et antec. opusc. v. Lambec. VII, p. 342, 6, et p. 343, n. 8. HARL.]

14. *Ethopæia Tamerlanis, Persarum Scytharumque ducis, ad Turcorum tyrannum B jazetem* pag. 446. Incipit: Ὡς εἶκοι τὰ πόρρωθεν. [V. Lambec. I. c. p. 343, n. 9. HARL.]

15. *Psalmus eucharisticus* Περὶ κεραυνῷ Ἀγαρηνοῦ, de fulmine Agareno, Bajazete, extincto, pag. 448-451. Incipit: Ὑψιστος ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ. [V. Lambec. I. c., n. 10. HARL.]

16. *Oratio funebris luculenta in fratrem Theodorum Palæologum despotam.* Incip. Ἀλλὰ τί καὶ φθέγγομαι. Græce et Latine edidit cum notis Franciscus Combesius tom. II *Auctarii novi*, pag. 1045-1214. Paris. 1648, fol., præfixa Man. Palæologi icone pulchre ære descripta. Eadem oratio (1) Latine ex Combesii versione in tomo XXVI *Bibl. patr. Lugd.* p. 491. FABR. Ms. Vindobon. in cod. Cæs. 88 n. 7, ubi corollarii loco accedunt Matthæi Chrysocephali et Demetrii magistri epigramm. duo funebria in Theodorum, despotam Laconicæ. In indice tamen, codici illi præmisso, quædam aliæ ejus partes, quæ quidem avulsæ sunt, in his sex Manuelis opusculis, quæ tamen maximam partem in seq. codice deprehenduntur, et a nobis paulo ante ex eo sunt adnotata, commemorantur; sed tamen alia adhuc, quæ fuerunt in eo, significantur a Lambecio: n. *Demetrii Chrysoloræ ad Antonium Diasculin dissertatio, quod melius sit esse quam non esse; cur Christus* (ap. Matthæum cap. xxvi, v. 24.) *de Juda proditore dixerit, quod bonum esset illi, si non fuisset natus; tum Antonii Diasculi de eadem re contradictio ad Demetr. Chrysoloram, et Manuelis Palæologi declaratio utriusque opinionis cum propria assertionem* Conf. supra cap. 39. in catalogo Demetriorum de Demetrio Chrysolora. — In cod. Coislin. 343 oratio funebris, etc., initio hæc habetur nota: *Flavius (sic) Manuel Palæologus fratri Joanni successit in imperio Orientis: imperare cepit a. salutis 1384, imperavit annos 37, et secundum alios 32. Vixit annos 75, obiit m. Januar. a. 1419. Agitur de eo apud Chalcondylam, Phranzen et Crusium. Habuit hanc orationem paulo antequam expeditionem susciperet adversus Persas in funere fratris Theodori Palæologi, etc.* V. Montfaucon. *Bibl. Coislin.*, pag.

(1) Lambecius ad cod. Cæs. 88:

Ejusdem imperatoris Manuelis Palæologi oratio funebris valde prolixa et tota fere historica in fratrem suum natu minorem Theodorum despotam, sive principem τῆς Λακεδαιμονίας, sive Laconicæ provinciae Peloponnesi, cum præfixa Georgii Gemisti Plethonis Protheoria et Joasaphi hieromonachi judicio de characteribus ejusdem orationis. Protheoria Plethonis inscribitur atque incipit his verbis: Κυροῦ Γεωργίου τοῦ Γεμιστοῦ προθεωρία τοῦ παρόντος λόγου. Περιπαθεὶς μὲν τὸ προσέμειον, καὶ οἷον γένοιτο ἂν ἀδελφῷ πρέπον, ἐπιτάφιον ἀδελφῷ διεξιόντι. Πατριδὸς δὲ καὶ γένους βραχὺ τι μνηστὴς, ὁ τὰδε λέγων θεοτάτος βασιλεὺς, οὐκ ἐπιπλέον ἐνδιατρίβει τῷ περὶ τούτων χωρίῳ, ἐπειγόμενος μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ἐπαινουμένου πράξεις, οὐκ οὐκ ὀλίγας, οὐδὲ βραχείων τῶν λόγων δεομένης ἀπολογίαν δὲ πορισάμενος, ὡς διὰ τὸ πᾶσι τούτων περιφανὲς, καὶ μὴδ' ὑφ' ἐνὸς ἀγνοούμενον, οὐκ ἀναγκαῖον εἶη, etc. Qua Protheoria finita, sequitur Joasaphi hieromonachi iudicium de characteribus ejusdem orationis, hoc modo: Τοῦ ἱερομονάχου κυροῦ Ἰωασάφ περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ λόγου. Ὅσα μὲν ὡς ἐν προθεωρίᾳ λόγου τοῦ παρόντος εἰπεῖν ἔδει, πρὸς ἀνδρὸς εἰρηται σοφοῦ, καὶ δεῖ τούτοις προσθεῖναι. Δέον γε μὴν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ χαρακτήρος. Ἔστι τοίνυν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὕτε ἐπιτημένους, οὕτε ταπεινὸς, ἀλλὰ τὸ μέτρον τιμῶν. Αἱ τε γὰρ ἐννοιαί, etc. Hinc porro sequitur ipsius imperatoris Manuelis præfatiuncula, qua fratri suo defuncto eandem orationem dedicat his verbis: Τοῦ βασιλέως. Ἦκω πενήτησιν, καὶ σὲ μὲν, πάντων ἀριστε, εἰ καὶ πρὸς Θεὸν ἐκδωθήμην, ὡν εἰχομεν, ἀφήρηκας σαυτὸν. Δέον δ' ὅν καὶ τοῖς ἐπαίνοις κοσμήσαι σε, τὸ χρέος ἀφοσιώσομαι. Τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν, οὐδ' ἂν οὐδ' εἰ πᾶς μὲν ἀνθρώπος νοὺς πᾶσαι τε γλῶσσαι εἰς ταυτὸν ἀκριδῶς συνῆλθον, συνεισπνεύσειν ὅλως εἶχον. Inscribitur deinde atque incipit ipsa oratio his verbis: Τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου βασιλέως Μανουήλ, τοῦ Παλαιολόγου λόγος ἐπιτάφιος εἰς τοῦ αὐτάδελφον αὐτοῦ δεσπότην τὸν Πορφυρογέννητον, κύριον Θεόδωρον τὸν Παλαιολόγον, ῥηθὲς ἐπιδημήσαντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ τί καὶ φθέγγωμαι πρὸς ὑμᾶς ὡ παρόντες, κ. τ. λ.

457. — Eadem in cod. Escorial. teste Pluero in *Itinerar. per Hispan.*, p. 166. — Eadem Romæ in cod. bibl. Vaticanæ. V. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 7 A. HARL.

47. Ejusdem *Orationem consolatoriam in mortem fratris Joannis* citat Allatius *De synodo Photiana*, p. 542.

48. *In nativitate Christi*. Incipit: Οὐδ' ἂν ἐν ἡπυ γένοιτο χεῖρον. Meminit Allatius *De Simeonibus*, pag. 105. FABR. Exstat Venet. in bibl. Marc. cod. 505. V. Cat. codd. Gr. Marc., p. 269. HARL.

49. *In dormitionem B. Virginis*. Incipit: Ὁ Θεοῦ Μῆτερ, καλὸν γὰρ οἶμαι (1). Id. p. 414.

20. *In Mariam Ægyptiacam*. Incipit: Ὁ λόγος οὗτος.

21. *Capita CLVII de processione Spiritus sancti* adversus compendiarium Latini ejusdam expositionem, in Gallia versanti imperatori oblatam. Incipit: Κρεῖττον ἂν ᾦν σοι ταῦθ' ἢ σοι πρὸς ἡμᾶς εἴρηται. Vide Allatium *De consensu* lib. II, cap. 18, §. 3, p. 854. Caput centesimum citat p. 306, 494. FABR. Romæ in cod. bibl. Vaticanæ, Latini ejusdam, qui in suburbanis Parisinis degebat, ad imp. Manuel. Palæologum, qui tunc in Galliis peregrinabatur, syllogismi circa processionem Spirit. Scti. V. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.* p. II D. — De ejus commoratione in Francia exstat adnotatio in hunc cod. Coisl. in 137, quam excerpit Montfaucon. in *bibl. Coisl.* p. 209 (2). HARL.

22. *Laudatio in Gabrielem, episcopum Thessalonicensem*, citatur ab Allatio *De synodo Photiana*, p. 542.

23. *In S. Euphemiam martyrem*, id.

24. *In SS. Patres, qui VII œcumenicis synodis interfuerunt*, id.

25. *In Davidem, Thessalonicensem episcopum*, id.

[26. Ὁνειροκρίτης κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, *Somniorum interpretatio domini Manuelis Palæologi*, Paris. in bibl. publ. cod. 2419, n. 21 (3). HARL.]

(1) Latine edidit Maraccius in *Cæsariis Marianis*.

(2) Ἐν ἔτει 579^η, Ν. η', μηνὶ Δεκεμβρίῳ δ', ἦλθεν ὁ βασιλεὺς κυρὸς Ἰωάννης, υἱὸς κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως, ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰρηνικῶς, προγεγονότων ὀρκίων μετὰ συμφωνίας. Ἐν κβ' δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐξῆλθεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν βασιλεὺς κυρὸς Μανουὴλ, ἀναβὰς εἰς κάτεργα τῶν Βενετικῶν καὶ ἀπέλυσεν εἰς τὴν Φραγγίαν, ἕνεκα βοηθείας τῆς εἰρημένης Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν. Id est: Anno 6908 (Christi 1400), indictione octava, mensis Decembris 4, venit imperator D. Joannes, filius D. Andronici imperatoris, Constantinopolin pacifice, præmissis uno consensu juramentis. Vicissima autem secunda ejusdem mensis egressus est authenticus imperator D. Manuel, consensuque Venetorum triremibus solvit in Franciam, ut Constantinopoli partibusque Orientalibus auxilium impetraret. Legenda etiam epistola quam ad Manuelem Chrysoloram scripsit imperator cum in aula Henrici IV, Anglorum regis, versaretur. Exstat infra.

(3) Exstat in cod. Reg. Paris. 5041 Manuelis ad Andrean Acanem epistolā, in qua περὶ ὀνειράτων, de insomniis disputat. Eam hic exscribere opera pretium duximus. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΥΡΩ ΑΝΔΡΕΑ ΤΩ ΑΣΑΝΗ. Τὸ ἐξαπίνης ψυχὸς προσβαλὼν τῇ δὴ ἥρος, μέγα τε θν καθ' αὐτὸ, καὶ τῷ ἀπροσδοκῆται μειζόνως ἰσχύσαν ἐκπλήξαι (καὶ γὰρ καὶ τὴν ἡ πρὸς τὸν χειμῶνα παρετάττοντο, σκευὴν, πιστεύσαντες τῇ ὥρᾳ, πάντες ἀπέθοντο), ἡ πατημένους τοὺτους ἀπέφηνε, καὶ ἡττηθέντας ἐτρέψατο καὶ ὡς πρὸς καταφυγὴν συνώθει τὴν πυρὰν. Ὅθεν πρὸς ταύτῃ καθεζομένῳ πολλοὶ μοι παρεκάθητο, τοῦτο δόντι, καὶ θερμαινόμενῳ ταυτὸν ἐποίουν. Ὅν εἰς δὴπου καὶ αὐτὸς ἦθα. Ἠσυχίαν τοίνυν ἦγατε πάντες ἐφ' ἱκανὸν, καὶ Πυθαγόρικοις τισὶν ἐόικατε φοιτηταίς. Ἡ τε γὰρ δριμύτης τοῦ χειμῶνος σωφρονιστὴς τις αὐτάρκης ἀντὶ τοῦ Πυθαγόρου καθίστατο, καὶ ἡ ἑρωμένη πᾶν τότε πυρὰ ἀντὶ τῆς φιλοσοφίας ἀνωεῖλε πρὸς ἐαυτὴν τὸν νοῦν. ὥστ', εἴπερ εἶδεν ὁ μὲν ὁ Κωμικός, εἶπεν ἂν οἶμαι τι τῶν εἰωθότων ἀστείων, ὑπαλλάξας μικρὸν, ὡς ἡ φρονις ἔλκει τὴν ἰκμάδ' εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Σὺ μέντοι κύκλῳ πάντας ἰδὼν, μετὰ τὸ τῆς θέρμης σε, οἶμαι, ἱκανῶς ἀπολαυμένῳ (οὐδὲν γὰρ ὄρεον ἢ φησὶν ὁ Πλάτων, ἄδει λυπούμενον), εἰτ' ὀρματα πῆξας εἰς ἐμὲ, λόγον τινὰ προὔτεινας τῶν οὕς εἰώθασι λέγειν οἱ σχολάζοντες. Ὅ δὲ ἦν ὡς πᾶν σοι δοκεῖ καὶ αὐτῷ μαντεῖαν εἶναι ἀψευδὴ τὰ ὀνειράτα καὶ ἀληθῶς μαντεύειν τοῖς προσέξουσιν τὰ ἐσόμενα· καὶ πάντες οἶοι τε ἤμεν ὁρθῶς τὰ παρὰ τούτων δηλούμενα ἐκλαμβάνειν τε καὶ στοχάζεσθαι, πάντες ἂν εἴημεν τῶν ἐσομένων μάντιες εὐθόδοι· νῦν δὲ, καὶ πού ταῦτ' ἐψεύσθαι δοκῇ, τοὺς μὴ καλῶς, ἐφησθα, διακρίνοντας οὐ ταῦτ' αἰτιατέον ἂν εἴη, οὐδὲ λογιστέον τοῖσι τοῖς δὲ ἀμάρτημα, δέον ἡμῖν αὐτοῖς. Ταῦτ' εἰπὼν, εἶπετ' εὐθύς ἡρῶ εἰ τὴν αὐτὴν σοι περὶ τούτων ἔχοιμι δόξαν. Ἐγὼ δὲ τότε μὲν, τῇ; ἰερὰς με καλοῦσης τελε-

τῆς πρὸς τὴν ταύτης ἀκρόασιν, ἀφοσιωμένος τὴν ἀπόκρισιν, ἀπηλλάγην· νῦν δὲ ἦκω σοι τὸ χρέος ἐκτίσω εἰς δύναμιν. Πλὴν οὐ πάντα γε φράσω ἡ πάντες τε περὶ τῶν ὀνειράτων προδιεξήσαν καὶ οἷς ἂν αὐτὸς ἅπαν εἶπον τὸ περὶ τούτων δοκοῦν μοι· τὸ γὰρ τῶν πραγμάτων πλῆθος οὐ συγχωρεῖ. Πειράσσομαι δ' οὖν σοι διὰ βραχέων δηλώσαι τὸ δόξαν ἀρκέσειν σοι πρὸς τὸν ζητούμενον λόγον.

Πολλὰς μὲν οὖν ἀφορμαὶς τοῖς λατρῶν δοκεῖται, καὶ δὴ καὶ φιλοσόφοις, φύεσθαι τὰ ὀνειράτα, ὧν τὰς πλείους παρήμι, εἰς μακροτέρους ἢ διδωσιν ὁ νῦν καιρὸς λόγους ἐμπέπτειν ἀναγκαζούσας· περὶ δὲ τῶν αἰ καὶ τὸν κόρον πάντως ἐκφεύξονται, καὶ τὸ ἀρκούν ἀποδώσουσι, λέξων ἔρχομαι, προσθήσω τι καὶ παρ' ἐμαυτοῦ.

Αὐτίκα μὲν οὖν οἶδε συμβαίνοντες ταῖς ποιότησι τε καὶ διαθέσει καὶ τοῖς ἐκάστῳ ἐπιτηδεύμασι ἀντιθίσονται τὰς δυναρ φαντασίας τοῦ νοῦ. Τὸν μὲν γὰρ σπάνει πιεζόμενον τῇ τοῦ ἐμφύτου θερμῶς δυναρ φασὶ φαντάζεσθαι ἐαυτὸν κλονούμενον τε καὶ συσταλλόμενον καὶ ριγούντα, καὶ πῇ μὲν διφθέρας, πῇ δὲ τυράς ὀνειροπολεῖν· ἐν οἷς δὲ οὗτος ὁ χυμὸς τῶν ἄλλων πλεονεκτεῖ, οὗτος δὲ πάλιν νάματα καὶ ποταμούς καὶ πηγὰς, καὶ τοῖς πλεονεκτοῦσι χυμοῖς ὁμοίας χροιάς· δαίματά τε τὸν δεῖλόν καὶ τόπους καταφυγῆς καὶ τρόπους ἐν οἷς αὐτὸν ἀφανίσῃ· τὸν δὲ ἀνδρείον ἄλλους δεδίττεσθαι καὶ διώκειν καὶ πολλοὺς τούτων ἀνδραποδίζεσθαι, καὶ δὴ καὶ λάφυρα καὶ στεφάνους ἐκ νίκης καὶ πομπῆς τὸν τῶν ἐχθρῶν εἰωθότα κρείττω φαίνεσθαι τε καὶ περιγίνεσθαι· ὡς δὲ καὶ τὰ καὶ κύματα τῶν ναυτεχόν, καὶ μετὰ ταῦτα λιμένας· καὶ λόχμας δὲ αὐθις καὶ θήρας τὸν θηρευτὴν, δὲ καὶ τὴν φίλην ὑλακὴν ἔνυχον ἔχειν ἐνίοτε δοκεῖ· καὶ κινεῖ δὲ οὐτοῖς καὶ περὶ ὕπνῳ τὰ μέλη, καὶ φωνὴν τινὰ ῥήγνυσαι, ταύτη τοὺς ἡλικας, δηθὲν ἐρέχειν τε καὶ προκαταλαμβάνειν καὶ βάλλειν παρακαλῶν τε καὶ ἐπιχειλούμενος. Οὗτ' ἐκ

[28. *Sermo apologetic. Manuelis imper. (2) cap. 156.* — Ejusdem *epistolæ* et alia quædam. Romæ in bibl. Vatic. teste Montfauc. loco ad n. 21 citato. — *Man. imp. epistola* in cod. 94 Th. Gale, s. n. 5928 Cat. mss. Angliæ, vol. II. — *Epistolæ* Cydon. ad Manuel. in bibl. Coislin. cod. 315. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 429. Alia jam memoravi ad n. 1 et 16. HARL.]

καὶ μὴ τοιοῦτοις, ὧν τοσαῦτα τὰ παραδείγματα καὶ τοῖς ἅπασιν γινώριμα, ὡς εἶεν ἂν περιεργον ἀριθμεῖν. Ἀλλὰ καὶ τὸ φθονερόν τε καὶ πονηρότατον πνεῦμα πολλὰ πολὺλάκις τῶν ἐσομένων ἐστήμανεν οὐ μόνον ἐν ἐνυπνίοις, ἀλλὰ καὶ οἰωνοῖς τισι καὶ τοῖς τῶν μελῶν ἀπροαιρέτοις κινήμασι καὶ παλμοῖς, ἵν' ἀπατήσαν τὸ πρῶτον, τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν οἷς ἡλθήευσσε μηχανώμενον, εἴτα διαρθείρη ψευδόμενον. Ἀληθεύει δ' οὐ προγινώσκον ἄπαγε! ἀλλ' εἰκόλον καὶ στοχαζόμενον· ψεύζεται δὲ νῦν μὲν

ἐκόν, νῦν δὲ ἄκον ἀπατηθὲν, τοῦτ' αὐτὸ κάκεῖνο παθὼν ὅπερ πράττον διατελεῖ· ὁ φυλακτέον πάση καὶ γνώσει καὶ σπουδῇ, καὶ δὴ καὶ ταῖς πρὸς Θεὸν ἐκτεταμέναις μετὰ πίστεως εὐχαῖς.

Ταῦθ' ἡμῖν συντόμως, ὡς οἱοί τ' ἤμεν, σὴν εἴρηται χάριν. Πλατυτέρων δὲ σοι λόγων περὶ τούτων ἐρώντι, παρὰ τῶν σχολῆν ἀγόντων τοῦτ' ἔσται· ἡμῖν δὲ καὶ τοῦτ' τὸ μέτρον ὑπερβεδηκέναι δοκεῖ τῷ βιαίῳ τῷδε καιρῷ παρατιθέμενον.

(2) Manuelis orationem panegyricam Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως υἱείας edidit Boissonadius in *Anecdolis novis*, cum ejusdem ad Demetrium Cydonium epistola, in qua mentio fit imperatoris a morbo atrocissimo insperate liberati.

MANUELIS PALÆOLOGI

ORATIO

IN SUMME VENERANDAM SACRATISSIMÆ DOMINÆ NOSTRÆ DEI
MATRIS DORMITIONEM.

Interprete Joan. Matth. Curyophyllo, archiep. Iconiensi.

(Hippol. Maracci *Cæsares Mariani*, seu de Christianis imperatoribus in ter augustam Deiparam Virginem Mariam singulari pietatis ac venerationis cultu præcellentibus.)

Dei Mater (bonum quippe arbitror, et valde pulchrum, te potiori titulo, qui unus satis sit ad explicandam gloriam tuam, statim initio appellare), faveto iis, quæ in honorem tuum dicenda sunt, et finem huic orationi impone convenientem proposito, ut, dum admiranda tuæ dormitionis mysteria celebrare aggredior, non procul a scopo aberrem. Nam certe illum attingere hominibus est impossibile.

Accedamus igitur bona spe fulti, laborum supra vires susceptorum te adjutrice implorata. Non est novum aut dissentaneum a Dei Matre, imo potius perquam decens et conveniens, migrationem ex hac vita, quam et futuram natura horret, et præsentem ferre præ dolore non potest, tibi contra fuisse materiam gaudii ejusdam ac voluptatis. Oportebat enim ipsam tuis moribus ac vitæ consonam esse, ipsique tuo partui omnis admirationis pleno, ut quidquid in te unquam fuit stupendum esset. Hac de causa, ut apertius loquar, separatio animæ a corpore, quam vocare mortem nostri moris est, et ad cujus vel nudum nomen turbamur, merito tibi celebritas plena hilaritatis et oblectamenti exstitit occasio terrenis sublimior. Siquidem usque adeo tibi cedunt omnes, vel illi etiam qui

A summam consecuti sunt laudem, ob ea, de quibus præclare gestit commendari generosus animus, ut sane distantia excellentiæ reperiri non queat. Ergo illud etiam, quod maxime novum est, cæteris profecto aliis ne venire quidem in mentem debet, nimirum morientes gaudere; tibi vero uni obvenisse fatentur omnes, qui sapiunt, purissime cælis excellentiori Deum enixæ. Quod recte affirmatum esse, suo loco demonstrabitur, occasione dici præsentis, quo tu in cælum e terra migrasti, quod viventi etiam conveniens plane fuisset locus æque ac vitam cum Filio, ac Rege simul degere, simulque regnare. Hæc igitur celebritas longos sermones postulat, tum ad extollendam gloriosam tuam dormitionem, tum ad reliqua omnia, quæ in te sunt vehementi admiratione digna. Veruntamen nos omissis plurimis, ut quæ a multis et eximiis viris luculenter enarrata sunt, materiam exsequamur initio sumptam, nec res gestas attingentes narrando, nec immorantes laudando.

Te enim, Immaculata, ubi Dei Matrem appellaverimus, omnia comprehendimus quæcunque ad nectendas laudes spectant. Nam cum multis iisque amplissimis abundas titulis, qui Dei te Matrem

dixit, laudationi imposuit coronidem. Hæc enim revera est summa encomiorum, quæcumque non modo lingua hominum, sed ipsorum quoque de te proferat angelorum. Quid enim ad laudem tantum valet, quantum asserere ipsam te Divinitatis flammam suscepisse utero, et purissimæ illius lucis supra omnes creaturas compotem factam, nullum tamen inde detrimentum passam? Quid tandem fuerit, quod longe inferius non sit? Quare appellatione hac quasi generali quodam titulo, cum animi studium et voluntatem satis declaraverimus, specialibus non abutendum arbitramur: hoc enim plane esset existimantis, perveniri saltem posse prope id, quod concedit, cum nec fieri possit, nec a mentis sanæ viro sperari, perinde ac si quis ad restinguendam vehementissimam sitim, quam maxime premeretur, persuaderet sibi, posse facillime aquam omnem exhaurire potabilem, et proinde integros Euphrates et Tigres aggredere ebibere. Nam nec ille mentis compos haberetur a sapientibus, nec ipsi si vehementissimo erga te insanientis animi studio compulsi laborem subiremus, qui ad finem perducere non potest, conati videlicet hymnum tuis meritis respondentem offerre. Nam sicut recordis esset arbitrari lucidiores fieri radios multarum ope lucernarum, aut immensum hoc pelagus unius guttæ adjectione augeri, similiter et conari laudibus te, Virgo, extollere vas donorum omnium divinorum plenum, tantaque sublimatam dignitate, ut eam vel fingere nulla mens possit: siquidem incircumscripsum, nullis contentum spatiis, inaccessibleem ipsi etiam naturæ spirituali, postquam circumscripto tuo utero voluit circumscribi, circumscriptum efficere potuisti, et spatio contentum, et accessibilem tibi secundum hypostasim. Captus enim est (ut ita dicam) animæ tuæ pulchritudine, qui non subiacet affectibus animi, et conclusus spatio est in te, qui nullis includitur terminis, teque suorum donorum fecit thesaurum, et promam condam. Hoc te mysterium, ut quæ nullis arctatum terminis utero suscepisti, et Cherubim fecit honorabiliorem, et Seraphim gloriosorem, vel comparatione ipsa haud facili. Nam quantum inter gloriam tuam, summumque angelorum ordinem interis, solus noverit Deus, captum vero humanum fugit omnino, adeo superior es universa natura spirituum. Taceo enim genus nostrum mortale, cum Deo sis proxima, nihilque intermedium sinas inter te tuumque Filium, quod demonstratione ulla indigere non arbitror. Nam si tu una cum Filio es (qui enim aliter?) ille vero cum Patre, et Paraclyto, liquet esse tibi locum apud illos, quo nullus sit dignior; quare et ineffabili illorum gloriæ tantam habes vicinitatem, quantam nec maximus cœlestium mentium ordo. Hanc porro assecuta es, o immaculata, propter voluntatis tuæ propositum, quæ etiam ostendit naturam suapte sponte perhabilem ad revera bonum. Naturam enim esse angelis superiorem illi soli convenit, qui universum

A produxit e nihilo. Tu vero cum illis de nobilitate naturæ nequaquam certaveris, memor ejus, quod a tuo proavo dictum est de Salvatore nostro, cum solam in eo mortalem partem consideraret: *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (Hebr. 11, 7), quorum ab initio natura condita fuit immortalis. Cæterum quod attinet ad gloriam et splendorem, quem habes in Deo, summumque in te miraculum, licet modestissima sis, illis nequaquam cesseris: nam si quis tibi conferre velit substantias corporis expertes, inveniet (ut Paulus inquit) eas esse administratorios spiritus, qui ad ministerium mittuntur, propter eos, qui hæreditatem capient salutis: te autem, o Virgo, primitiarum, et reconciliationis vim obtinentem apud eum, qui primitiæ et reconciliationis est apud suum Patrem humano infensum generi, ob injuriam prævaricationis. Ut enim ipse, quia Filius, apud Genitorem propitiatio, tu pariter apud ipsum utpote Genitrix. Quanto igitur præstantius hoc est illorum officio, tanto tu illis. Quapropter optimo consilio mentem ac linguam continere decrevi, quæ ad nectendas laudes prosilire cavent, et favent ad hoc mihi luculenter, qui a principio usque adhuc egregias tibi contexuerunt encomiorum coronas. Taceo angelorum ordines, qui mihi videntur præclarissimos tibi hymnos tacitis concinere vocibus, stupendisque præconiis, quæ mortalium mens capere non queat. Inferiorum mentionem faciam. Quinam vero illi? Prophetæ, apostolorum cœlus, pontificum catervæ, oratorum sophistarumque ipsorum in re theologica celeberrimorum, et in omni doctrinæ genere eximiorum tam nostræ, quam extraneæ; et si venuste dicendum est aliquid, confessores suæ vitæ curriculo, martyres per ea, quæ passi sunt, voces ex ore illorum profectæ adhuc lac redolentes clamabant *Hosanna*: ipse inter natos mulierum major, qui salubus Conditor celebravit, adhuc positus in matris utero, cum officio linguæ uti non posset, et summatim quisquis Filio tuo quidpiam obtulit, dum illi gloriam tribueret, te quoque gloriæ participem declarabat, quando, quidem ad parentes etiam referenda sunt quæ nati habent.

Certe multos et egregios in dicendi facultate videmus quotquot in tuarum laudum pelagus sese dederunt, qui, et optima dicendorum inventione, et luculenta narratione, summoque ordine, et admirabili ornatu, tot tantaque congesserunt, quot vel a mente inveniri poterant immuni peccato obscurante, vel enarrari a lingua cunctarum perita disciplinarum climata.

Sed horum universorum quamvis tanta polleant vi dicendi, adeo sunt inferiora tuo merito, tantum ut distent, quantum a te, quæ laudaris, qui laudes offerunt, licet etiam collectis omnium perfectionibus una quis absolutissimam conficeret orationem. Adeo nihil invenire est tuis laudibus offerendum; quod possit prope accedere ad id quod te concedet. Namque animæ tuæ fulgor supra solares ra-

dios, et fere nullum habens finem, sive laudem, sive plausum, sive encomium, atque ut uno verbo dicam, quidquid ad colonestandam adhibemus plenam gratiis animam, longo superat intervallo, et laborem omnem ostendit inanem. Ad tantum ergo celsitudinis; magnitudinisque evectæ, quid nos afferre poterimus, quod sit non indignum? Vitam enim prima inter homines innocentissimam egisti, mentemque habuisti omni prorsus culpa vacuum, et corpus illi consentaneum, tantaque Spiritus radiatione, gloria, et splendore ornata fuisti, ut vel ipsas superaveris Deo pretiosissimas creaturas, idque, ut dictum est, longissimo intervallo. Ad quid ego moror, remque totam uno verbo non complector? Vas facta es aptum suscipiendo consubstantiali Patri coæterno illi Verbo, quod ex Patre quidem sine tempore, ex te vero in tempore, et ex utroque prodiit sine ulla læsione. Itaque nec Deo opus erunt nostra encomia. Quinam, et unde? Nec tibi ejus Matri, et illi quidem eo quia naturam habet supereminere, quod aliquando, caducis etiam rebus, et quæ apud nos sunt, tribuere consuevimus. Cum Dei natura infinites infinita omnem mentem omni stupore repleat, et omne bonorum genus tanta excellat affluentia, quantum animo comprehendere non licet; nam illa nullo finitur termino, nec enim potest, sicut et seipsam negare. Cujus enim terminus est interminabilitas, et quod manifeste scitur, est esse occultum, qua ratione quis possit ejus definire substantiam? Rerum vero in te admirandarum, o Virgo, causa est voluntatis propositum. Nam ex rectitudine mentis, et probitate morum fit, ut superes vim encomiorum, non quod flos naturæ et honor, ac decus, et cætera id genus omnia et jure quidem optimo, namque ob naturæ excellentiam habenda Conditori gratia, ob animi vero propositum laudandus qui sic voluit. Omittam igitur laudationem meliori sane consilio: videntur enim mihi dicturi omnes, optime laudes a me elaboratas, quod animus fuerit ne attingere fere laudes, licet ut a scopo parum deflecterem, vehementissimus tui amor effecerit. Nec mirum, cum et inanimata ipsa sponte sua moveantur in tuas laudes. Sed, o cœtus Dei, et festivitatis amans, nam secundo a primo pendet, et hoc præsefert illud, ad vos deinceps conversi solvemus debitum vobis, et Virgini. Dixi autem *meliori consilio* de industria, ne fortasse videamur in progressu sermonis velle rursus encomia nectere, cum illa non adhibere amplius decreverimus. Hoc porro evenire omnibus necesse est, qui aliquem de illa sermonem habere voluerint. Alterum enim e duobus erit omnino, aut nihil dicere de Virgine, aut si dicas laudare. Nulla enim ratione fieri potest, ut loquaris de illa et laus non sit, quod loqueris, quandoquidem et ipsa et quidquid spectat ad ipsam, celebratissimam habent gloriam. Quare dignus plane venia sum, si inceptum primo consilio sermonem prosequendo, quæ

A dicam, insertas habebunt ipsius laudes, etsi nihil dici potest, quod dignam contineat laudationem; non enim permittit hoc magnitudo gratiæ, qua pollet. Quis enim dignis illam laudibus celebret, quæ cœli absidibus excelsior, radiis purior, res est omnium pretiosissima Deo? Nec si utriusque generis quisquis angelorum, inquam, et hominum decem ora, decem linguas haberet, aut eadem decies millies multiplicata. Et hyperbolice quidem hujus ansam locutionis mihi dedit Homerus. Arbitror tamen, quod sum dicturus, majorem esse hyperbolen, non tamen a veritate alienum; nam si universa angelorum multitudo, et universum hominum genus in unam omnino coirent rem, et proinde unum os et unam omnes linguam haberent, ac totum hoc animal compactum resolveretur in unam Stentoris vocem, sive etiam illa sine proportionem clamosiorem, et hæc illis darent ad peragendum Dei Matri hymnum, fieri non posse puto, illa dignum, aut digno proximum: satius ergo est præterire silentio, quam velle sermone longo illam celebrare, quæ tam illustribus factis gloriosa, tam admirandis, ac supra ordinem naturæ eluxit, perinde ac si quis ope scalarum vellet cælum conscendere. Et hæc quidem hætenus. Quod restat, ut ostendam, unam ex omnibus Dei Matrem obuisse gaudentem, ut exordiendo diximus, hoc certe succedet, ipsa supra vires nostras favente laboribus, cujus auxilio freti illos suscepimus. Hoc autem ut probetur, non opus esse arbitror ambagibus et labyrinthis; sed vestra causa isthæc dicemus: Dei Matri, quæ ipsi summet gaudium, hoc est Verbum sine tempore contubernale semper habebat, quid morienti posset acerbi contingere, aut qua vi res ulla omnino gaudium ejus perpetuum et sine intermissione potuisset infringere? Profecto enim illa relinquebat abeundo, quibus non erat alligata vivendo, imo vero quibus tristabatur, dum pro conditione naturæ iis uti cogeretur. Migrationem ergo exoptabat. Quam ergo diem votis omnibus perpetuo cupiebat, qua ratione advenientem libentissime non excepisset, per quam fiebat, ut semper cum Filio victura esset, cum Filio eodemque Deo ac Conditor? Cedo, persuademus? arbitror. Quid enim? hæc annon concludant necessario? annon veritati sint consona? illi toto vitæ tempore nihil contigit, de quo esset dolendum, cur ergo doluisset advenisse, quo venturo vehementer lætabatur? quorum enim jucunda est expectatio, jucundissima est prorsus præsentia. Quod vero est perspicue jucundissimum, probare quod non sit molestum, omnino est supervacuum. Una res beatam illius animam viventis pupugit, non fuisse cum Salvatore simul carne passam et mortuam, ex quo fiebat, ut vita ipsi longior non permittens quam primum ire ad illum, haberetur intolerabilis multo magis, quam vobis mors; ita igitur affectam ne dolore vacuum migrasse liquet; nisi quis dicat illud fuisse dolori, quod nec Filius detrectavit,

nimirum summe unitorum disjunctionem, animæ dico et corporis; hoc autem cum natura necessarium sit, dolorem affert non diuturnum: non enim adeo præteritum, quam absens et futurum terret; fere enim effugit instans et quodammodo sensum latet momento eveniens, et antequam fiat præsens avolat: licet affirmare, volentibus tempore non mensurari, adeo velox est. Quin etiam humana omnia justa quodammodo sunt, nec reperire est voluptatem ulla in re sine tristitia, et contra, ut sapiens quidam ex antiquis dixit: Non est in quodam reperire vitam sine tristitia. Dixisset vero et oppositum, si opus fuisset: Non est in quodam reperire vitam voluptatis expertem. Quid si prævaleat quod vincit, omnino necesse est inferius, et debilius statim plane cedat fortiori atque majori. Cum hæc ita sint, quidni dicendum dolorem tunc ab illa vehementi lætitia, qua Dei Mater perfundebatur vita excedens, fuisse absorptum? Nam si quæ a Filio reposita sibi erant in cælo post vitam hanc fruenda, habens perpetuo summam voluptatem percipiebat: cur præferendum non esset omnibus quod fecit, ut reipsa frui liceret illis per omne ævum? Hoc unum illi erat cordi, e rebus humanis hinc discedere, quod cum ab initio innatum desiderium esset per totam vitam vere, ac germanæ sublimisque philosophiæ sensu indesinenter irrigatum vigeat, utpote quod fruenda spiritualia se ipsis tradebat, non obumbrante amplius intuentem animum corporea mole. Adeo cor ejus hoc desiderio tabescebat, ut aboleri non posset; ortum porro illud eo tempore quo Natus ejus ad Patrem ascenderat, cœlestam illam animam nunquam deseruit. Hoc etiam fuit pons ad immortalē vitam et incorruptionem illi, quæ fuit pons liberatis a corruptione. Hæc fuit scala ad Filium scalæ ascendentium cum salute ad eum, qui cœlum habet sedem, et quem Virgo peperit, et qui cum animo semper versabatur, quod et ipse nunquam non agebat, nam post ejus etiam ascensum ad Patris sinum, unde venerat ad nos, Matris spiritus ab eo nunquam distabat, si enim ubi thesaurus, ibi et cor, ut illius est sententia, qui Virginis est thesaurus, et pretiosior cunctis thesauris, qua ratione non esset illi conjunctus Parentis spiritus, quæ illum supra capacitatem mentis peperit, sicut et spiritus ejus cum illa, ut nec tempore disjungeretur, nec ulla vi casus abstraheretur? Et si ubi ipse, illic erit et minister, quomodo non necessario Mater? Cæterum relicta fuit in terra, et cum suis non est abrepta visceribus, cum ascenderet per nubem, ne subducentibus sese repente ambobus discipulorum oculis, illi manerent senimortui. Nuper enim compactis, et imperfectis, quod periciens Spiritus nondum in eos advenisset, si utroque orbatu fuissent, ob rei novitatem vita illis acerbissima visa esset, et fortasse sine solatio manentes etiam omnino desperassent; at illa discessum Filii ægerime passa, ut putatis, ita illum tamen tulit

A sicut et illusiones, et crucem, et mortem ejus. Confidenter enim affirmarem æque ac quidvis aliud non minus animam ejus quam Filii pertulisse dolores, quando divinum illud corpus a nefariis illis et sanguinariis flegebatur vulneribus; et jure quidem, cum ob cæteras omnes causas, tum ob illam, nam sicut eo mundi principem a principatu exturbante gaudebat, ita et patiente patiebatur jure ut Mater omnium nati amantissima, sicut et virginum florentissima. Pertulit igitur charissimi corporalem disjunctionem ad tempus, non sine lacrymis: gaudebat tamen una cum illo revertente in cœlum, et cum illo vivebat spiritu conjunctissima, utpote Mater, sicut et ille cum ipsa; quin etiam simul ac nata fuit, dixerim quoque simulatque concepta. B Virgo, sua illam gratia implebat, qui sibi futuram præstituerat Matrem, imo vero cum illa erat ipse, antequam esset nata; factum quippe et compactum est illi corpus temporibus suis, ut loquitur Paulus, de sanguinibus Immaculæ, nunquam tamen non fuit illi conjunctus, statim atque in sterili matris utero cœpit esse. Cur enim aliter sit sentiendum? nam si eximium Joannem scimus in utero plenum sancto Spiritu fuisse, cur idem de purissima Virgine non sit merito affirmandum? Hoc sibi vult illud Gabriellis, *Dominus tecum*: quod ipse docet distinguendo tempus in hunc modum: nam volens Conceptionis modum intemeratæ Virgini declarare interroganti, tempore usus est non præsentis, sed futuro, et sanctum quidem Spiritum superventurum in ipsam, Altissimi vero virtutem obumbraturam, ipsi prædicebat: salutando autem Virginem siebat, Ave, et gratia plenam appellans, et benedictam in mulieribus, prædicans, tanquam super alias bonam ex iis, quæ ipsi inerant laudem pangens; non enim gratia plenam quasi futuram, sed ut existentem quod erat, appellavit, et benedictam salutavit, quasi diceret: Cum gratia sis plena, o Virgo, *Dominus tecum*; quia vero illum habes in anima, *benedicta es in mulieribus*. Et hæc quidem ita se habent: quæ vero sequuntur ad futura spectant, et subsecuta sunt consensum prius præbente illibata Virgine gratissimum Deo munus et quo nullum potius offerri poterat; quid enim illi æquetur, quo Deus indiguit, ut eo uteretur, quasi fundamento, et basi mysterii, per quod renovata omnia multoque melius instaurata, quam olim essent? quæ perspicuum est ita esse, quoniam simul ac ipsa sese sponte obtulit, et prompto animo fieri optavit, quod Deo placitum erat, *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, benedictio Patris cooperante Spiritu, consubstantialis illis, cœternus, et contemporaneus, Deus Verbum conceptum in utero Virginis non expertæ nuptias, induit hanc nostram substantiam sine sorde prodiens, quæ cum assumpta natura, duas non confundens naturas creantem, et creatam, unum quod exstitit, secundum hypostasim deificans quod assumpsit, perque illud salvans universam massam

velut in fermento. O magnitudinem puritatis in Dei Matre, ob quam Creator ejus designatus non est, in ventre, quem condiderat, formari! O generosum sensum in puella adeo tenera! O animum in muliebri corpore immutabilem! Quid enim sincerius, purius, generosius anima salutationem hanc arbitrata non fraudulentam, sed credente fieri posse materiali ventre suscipi totum fulgur divinitatis, eodemque tempore Verbum sine temporis principio in sinu Patris principio carentis existere atque in hujus temporali utero gestari? Horum, ut mea fert opinio, causa est assignanda fœi Genitricis conscientia, quæ tantum animum addebat; fieri enim non poterat, ea puritatem non servante, et accedentem non præbente animositatem, magnum hoc opus, et generosum ab ea præstari; quare et verba ipsa, quibus usa est perspicere ostendunt, ipsam se non indignam tanto judicasse beneficio, ut Mater, inquam, ejus fieret qui stupendum hoc opus patrabat. Non, non sit Manuæ, non Danieli, quanquam de visione eorum quid sentiendum nescio, si accurate consideretur, aut quo tandem modo ad illos accesserit qui apparuit. Certe non obscurum est, ipsi atque illis non æque apparuisse habitum et splendorem angelicum, sicuti et colloquium cum B. Virgine non ejusdem erat honoris, cujus et sermones habiti cum illis; siquidem, is dixit, Perimus, Deum vidimus, alterum vero fere defecit animus, penetrante nimirum timore repente in sensus intimos, et nisi ab utroque recessisset citius visum illud insolitum, fortasse vitam interque citissime terminasset. Nam et omnes in universum quotquot visionibus dignati sunt, eadem passi sunt, quæ et isti; at Virgo turbata primo in sermone, inquit: non enim ut illi ob aspectum angelicū, idque ut ne videretur, quanta res esset salutatio, ignorare; mox sese obtulit Opifici fide sincerissima plenam, ut materialis venter exciperet ignem immaterialem. Quantum vero hoc est, quod non Deus agat quæ supra naturam et rationem sunt, magna res est, nam et rerum naturam et rationem ipse condidit. At Virginem se confidenter obtulisse talem ministram et verbis Gabrielis habuisse fidem, res est plane omnium maxima. Ostendit igitur se ipsam Deo gratissimam Virgo, dum quod utrique naturarum posse contingere difficile creditu est, ipsa de se credit ac de Deo, creaturis excelsiorem, cum tamen creatura esset et ipsa; itaque cum multa et magna sint, quæ Dei Matrem illam fecerunt, nullum est huic oblationi præferendum: quod inde liquet; nam neque archangelus ascendit, nec Deus descendit ut præfixum ante sæcula mysterium ad finem pro salute omnium perduceret, nisi postquam admiranda illa verba ex ejus ore prolata sunt, et jure quidem optimo: oportebat enim purissimam Virginem, cujus et anima et corpus omni labe carebant, quæ una ab omni æternitate inter homines sublimior existit, veteri maledictio, et humano generi novo, ut quæ

nata erat vas plenum benedictionis, de qua prima parens exciderat et quam ipsi Gabriel a summo Deo nuntiaverat esse omnino qualem diximus. Quidni enim eam, quæ sui partus novitate salutis sui generis ministra fuit, cum plane præfinitum esset ante productum hunc mundum, antequam essent angelici ordines, hoc tempore impleri? Conveniebat etiam, arbitror, Patrem quoque Filii perpetuæ Virginis incarnationem sui ac Matris Unigeniti suo comprobante beneplacito, ipsum præterea qui incarnationem obivit Verbum genitoris puris editum de visceribus, necnon sanctissimum et perfectionis largitorem Spiritum, beatam videlicet Trinitatem, conscia etiam Virgine assensumque præbente mysterium perficere benignitatis, et justitiæ plenum, ut et libertas arbitrii locum haberet, et nulla prorsus intercederet violentia, ex quo nec serpens antiquus assuetus calumniis posset hoc insimulare, ac veluti notam quamdam impingere benignitati, et justitiæ Dei, quod operata esset mysterium citra consensum immaculatæ Virginis; clamaret enim, convenire Deo nemini benefacere nolenti, nec dona per vim conferre; esse enim prorsus hæc illi inimica et odiosa. Verum dixerit forte quispiam vir scitus alterius hæc esse festivitatis. Respondemus: Alterius quidem, o amice, non tamen alienæ, sed maximæ huic affinis, nam connexæ sunt inter se invicem, et altera pendet ab altera cujusdam instar catenæ revera aureæ: quippe quæ pariter celebrantur ad gloriam gloriosæ. Non ergo ut indomiti equi faciunt, divagata est oratio, quo non debebat, sed illuc tendit, quo dirigitur: nam etsi visa est digredi, tamen in illis erat, per quæ inferebatur, quod volebamus, et hoc ita esse ostendam. Quid igitur ex his concluditur? Illum, quem beata Virgo sine viro peperit, conjunctum illi semper fuisse intime. Et quid inde? Quod ipsissimum gaudium, Filium, inquam, semper inhabitantem in se habens suum cum gaudio spiritum manibus ejus commendavit. Et si hæc ita se habent, id quod omnes puto affirmaturos, digni sumus venia, quod simile quid nobis contigerit, atque illi, qui forte in pratum cujusvis generis floribus ornatum profectus, dum vellet unum legere, ab alio illectus illum decerpit, victus nimirum ab ejus pulchritudine et fragrantia. Scio dauros veniam æquos auditores, si parum digressi sumus a materia præsentis celebritatis, et iis dicendis, quæ ad unam ipsam pertinent. Itaque revertamur ad nostra, et cum jam probaverimus consentaneum et conveniens fuisse, mortem Virgini nullum attulisse dolorem, hoc idem etiam, si placet, necessarium ostendamus.

Cum enim verum gaudium Dei Matri esset conjunctum, quo malo posset illam afficere dolor vocatam a Filio ad vitam immortalem illo migrationis modo? nam et ipsa revera ipsissimum erat gaudium; non modo quia e cunctis mulieribus sola effugit damnationem ob peccatum et partum in dolori-

bus, sed quia Mater etiam exstitit ipsissimi gaudii. Dolor ergo omnis abfuit. Quod si omnino placet, esto dolor accesserit, sed statim etiam recessit, vix, ut ita dicam, suæ præsentis sensum præbens. Quoniam ergo dolore vacua erat Virgo, perspicuum est, sincerissimam adfuisse lætitiā. Certus autem sum, omnes mihi assentiri rationibus, quibus verum demonstravimus, persuasos, nihil purissimæ Virgini optabilius fuisse, quam ex hac vita decedere; adeo grata erat illi mors, qua nos tristamur et jure quidem optimo. Nam quia nulla erat alia via qua posset abire ad Filium, nisi hinc demigrando, cum Filii consuetudinem exoptaret, quantum verbis exprimere nemo queat, necessario illud quoque exoptabat, per quod assequi poterat, quod ut summus finis optatissimum erat; hoc autem nemo miretur; non enim quasi finem optabat sejungi animam a corpore. Quorum hoc enim fuisset aberrare a veritate: illa vero ab omni peccato semper fuit immunis: sed cupiebat, ardebat, exoptabat mortem, quasi vehiculum quoddam, aut navigium, quo transvehi posset ad immortale regnum, et vitam, Filium ac Deum, ad quem omnia desideria tendunt, ultra quem non licet progredi aut quidquam velle: non enim potest esse satietas Dei, et bonorum illorum, ut in hac vita contingit necessario, in qua res fluxæ amamus, et non fluxis præferimus: sit enim, ut cum rebus fluentibus desiderium quoque animi vacillet, cum præsertim illud cito capiatur satietate. Nulla igitur res poterat solari ejus animam summo desiderio æstuantem, nisi ex hac vita decessio. Quid si B. Paulus cupiebat dissolvi, et esse cum Christo? cui etiam David ac Simeon preces fundendo congruentia locuti videntur: ille dum ait: *Educ de custodia animam meam*; et, *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei*? (*Psal. cxli, 8*); hic autem cum dixit: *Nunc dimittis servum tuum* (*Luc. ii, 29*); quibus utique vocibus usi fuissent, arbitror, si opus fuisset, illi etiam qui suum pro Christo effuderunt sanguinem, et dolores intolerandos sustinuerunt: et illi pariter, qui in spiritualia certamina descenderunt, confessorum cœtus, et omnino quibus uti scopus propositum est, quod est optimum, et solum illud spectant. Si igitur hæc ita se habent, auditores, qua ratione Dei Mater dicenda non sit longe maximo affectu in hoc laudabili desiderio plusquam alii fuisse? Certe in illis etiam vehementissimus fuit iste affectus; nec aliud optabant quam, si quid præcipuum erat, conferebatque suapte natura ad hoc, ut essent cum Christo. Verum illis Virgo tanto excellentius optavit, quantum discriminis est inter ipsam et illos: tum ratione sanctitatis et virtutum officiis, quantamcunque quis animo præfixerit hujus rei mensuram, tum ratione conjunctionis cum Deo, cum is satus ipsius exstiterit; qua quidem in re nullam est invenire mensuram. Cum igitur tanto desiderio flagraret migrationis e terra in cœlum, ubi tempus advenit, quod optabat perpetuo, quidni gauderet et lætare-

tur? Quod si vel optimo temperamento naturæ præditis dum morte solvuntur, aliquod molestiæ vestigium brevissimo tempore subest, non est mirandum: homo enim Virgo erat, et oportebat illam naturæ congruentem esse, non adversariam illi videri, quod fuisset et secum pugnare. Naturæ igitur debitum divina Virgo penitus non aversata, cum si aliter factum esset, res absurditate non careret, secuta plane est rerum naturam et aliquantulum, uti jam diximus, molestiam cepit. Nec tamen ex hoc videor meis ipsis sermonibus adversari, quasi contraria affirmantibus, non enim possunt velle impossibilia. Sed exordium sermonis mei, et quædam addita postmodum exordio corona, luculenta mihi defensio sunt. Etenim probari non poterat, immaculatam Virginem omni dolore caruisse, sed pro naturæ legibus momento temporis communis hujus mortis percepisse dolorem, verum tanta affluentem lætitia ut prorsus ab ea moror omnis effugerit, cessit enim se fortiori. Ita et ejus Filius, assumpta nostræ carnis massa, noluit iis carere, quæ carnis sunt propria, sine quibus homo in suis naturalibus esse perfecte non potest: tristatus est, dolore affectus, non solum in cruce et Passione, sed etiam quando Lazarus mortuus est, lege nostræ naturæ lacrymas emisit ex oculis: ex itinere defatigatus est, ciboque indignit, et somno ac potu, ac summatim iis, quibus fluxa nostra continetur vita, quæque in se corpus non recipit, nisi prius ex eorum indigentia condolescat. Adeo fuit nostri amans Salvator; non enim carnis et sanguinis particeps factus contentus fuit, et collatis in omnes beneficiis, non ulterius progredi, sed quasi fieri non posset, salvari hominem, ipso non patiente, Passionem et mortem optavit, tam exuberanti affectu ut non possit exprimi; et testatur illud: *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur* (*Luc. xii, 50*). Quare et contristatus est, doloresque expertus in cruce. Cæterum doloris tempus brevissimum, ut merito ne dici quidem fortasse tempus possit; sed gaudii tempus dolori succedentis et ineffabile est et interminabile. Quod si hæc de Salvatore dicta vera sunt, annon erit minus piæ mentis de Matre ejus diversa sentire? Dicebat sane Dei Filii Matrem Filio et manibus ejus cum lætitia commendare spiritum, sicut ipse in manus Patris. Quin illud etiam decebat Matri plusquam cæteris omnibus in quavis humana re convenire cum Filio. Et si natus ejus pro gaudio sibi proposito, ut Paulus ait, ego vero dixerim pro gaudio tunc præsentis, sustinuit crucem, confusione contempta (*Hebr. xii, 2*), et omni dolore amato, ut paulo ante ostensum est; par certe erit et æquum, imo etiam plusquam par erit Matrem quoque ejus morientem pro spe proposita, quæ plane dubia non erat, nullum fere dolorem sensisse. Hæc porro esse rationi consona, nec abhorre a sensu pietatem colere volentium, ostensum esse arbitror ex dictis. Verum ut immorantes pergratum faciamus iis qui

libenter audiunt, hæc insuper addimus. Atque utrumque quæ dicenda sunt non ut inania excipiantur, sed primo quidem ad utilitatem vestram, qua mihi nihil antiquius, cum iis vehementer ego delecter, per quæ vos possitis esse felices. Deinde sint etiam opto non injucunda ut spero; quandoquidem et illam cui offeruntur hæc loco muneris, licet ab ejus dignitate plurimum distent, et rerum nostrarum nihil prorsus indigeat, at libenter tamen accepturam scio quod a benevolo famulo offeratur. Puto autem confitendum esse nos a scopo non aberraturos, favente Dei Genitrice, per quam imbecillis difficillima facillima sunt. Dico igitur tria esse propter quæ omnes mortem pertimescunt. Primum quidem, quod non est valde manifestum conscientie quid futurum sit in altera vita quando universum genus nostrum surget a Deo judicandum, nisi cui divinitus fuerit revelatum. Secundum quod discessio fiat ab omni genere voluptatis, et cognatione, et amicis, et antiqua consuetudine, et hujusmodi. Tertium commune hoc, quod anima separatur a corpore, ex quo fit, ut compactum ex elementis corpus corrumpatur, quod naturaliter omnia fugiunt. Cum ergo tria hæc sint quæ supponimus, quibus concludendum est quod volo, exordium a medio statui. Sane iis qui tenentur vitæ desiderio propter præsentia tantum, qui hæc etiam quasi finem ultimum sectantur, intoleranda est merito mors, ut quæ illos a consortio rerum sibi pretiosarum sejungat, quibus veluti pueris, et generoso animo nolentibus uti, sed ficta hæc et umbratica præferentibus veritati et stabilitati more jure terriculum est, et detestanda magis quam cæteris. Ut enim affecti sumus ad præsentia, ita et separatam ab illis mortem toleramus. Nam si viriliter proclivitati ad infima resistamus, levior nobis videtur mors spe bona plenis. Quod si ad potiora segnes fuerimus, illam non mediocriter exhorrescimus. Porro iis qui turpius indigniusque aguntur ab affectibus, quam mancipia, naturaliter ratione subjectis mors et est, et videtur longe gravior ac molestior; ita ut, quanquam res dictu miræ est, cum multo majori adnixa voluptatem spectamus, quodque videtur celeberrimum, rationem non sequentes ducem, fiamus tunc, ut ita dicam, magis mortales quam sumus. Cum vero honestum ac bonum spectamus fiat quodammodo in nobis mortalitas: Tantum pollet in nobis arbitrii vis. Satis dictum arbitror de morte, licet propositum nobis non esset de ea philosophari, quomodo, et quamobrem, et quibus magis, et quibus minus, quibus etiam intoleranda sit, ac terriculum valde molestum. Cæterum reddendæ rationis antea vitæ timor, quod primo loco diximus, et judicii dies, et horrendum tribunal, et satellites regi et judici astantes qui statim quod ille cogitaverit executione mandent, et insopitus ille vermis, et tenebrosus ignis, et ad hæc incertitudo sententiæ. *Quis enim cognovit sensum Domini? (1 Cor. ii, 16), et Cogitationes, inquit,*

A mortatium timida. Hæc et similia universos plane terrent, et pavorum inrutiunt animis non eorum tantum qui rerum præsentium illecebris delinuntur, qui nec vivere vellent, ni sibi liceat indulgere genio, sed virtuti quoque deditorum, qui concupiscentiam et iram rationis freno regere volunt. Subit enim omnibus et horrorem injicit, non tamen pari modulo. Siquidem ad cujusque vitam hæc variantur. Itaque et eos qui sancte vixerunt, et qui secus, incertitudinis formido adoritur, ad justitiam respicientes humanam, *quia non justificabitur, inquit, in conspectu tuo omnis vivens (Psalm. cxlii, 2).* Si enim B. Paulus, cælum ille contingens animus, vas electionis, nihil sibi quidem conscius est, sed non in hoc justificatus est, ut ille ipse ait, *B quis, quæso, alius, si sapiat, de anima sua confidat, quando Salvator sedebit ad judicandum æquissimus et nullius deceptionis capax, rationem exigens ab unoquoque, non eorum tantum quæ egit et dixit, et cogitavit, sed etiam quæ agere, et dicere, et cogitare debebat? O qualiter tunc mei similes tremore pavescent, quibus nulla cura fuit hæc observare, nec libuit (utinam haud ita esset) ad Creatoris voluntatem se accommodare? Qui iudex, cum sederit, non habebit opus accusatoribus, non libellis, non testibus, sed gesta a nobis melius ipse novit, quam ipsi nos. Hac igitur causarum serie ob quas horribilior nobis et seipsa videtur mors, omnino superior erat gloriosissima Creatoris Mater. Nam neque incerta iudicii sententia, per quam sane pendentur tenebrarum præsentis vanitatis occulta, poterat ejus cogitationes turbare, neque ex hac vita migratio. Et jure quidem optimo: summam quippe illi constantiam ac fiduciam præbebat consuetus ab incunte ætate ascensus ad Deum et proveniens inde gratia, sive deificatio. Quare non erat formidanda ferenda tunc sententia qua damnantur qui contumeliosi sunt in legem Filii ejus, nec ægre ferenda decessio ob caducarum rerum deperditionem. Beata enim Virgo adhuc etiam vivens pro nihilo ducebat et inane habebat quod tenendo non tenetur, et elabatur, dum manu prehensum est; tales vero sunt res hujus sæculi, ut abstineret atque ab eis omnino refugeret, nisi quantum necessitas cogeret, ne interiret corpus, si negarentur illi per quæ sustentatur: quod et nova et antiqua pariter lege vetitum est, et apud plurimas etiam barbarorum nationes. Itaque omnibus quæ sensum illiciunt et decipiunt aspectu suo, ac inani hac gloria tenebras animæ effundunt, superior erat. Quidquid enim non erat animæ fructus, alimonia virtutis, aut non faciebat ad profectum spiritualem, nullius plane momenti sacratissimæ Virgini, et alienum habebatur ac ludicrum et puerile solatium, umbra, somnium, fumus, et si quid his levius dicat quispiam. Et propterea Virgo hæc gloriosissima, dum esset in vita, tantum abhorrebat ab iis per quæ nos vincimur, quantum mortui vita olim defuncti. Quomodo ergo molestæ*

terret decessum ab his quorum nullo tenebatur affectu? aut cur angeretur ab eis quibus, cum posset, non oblectabatur, sed valere dicebat, voluptates, et falsi nominis gloriam, et quod hominem hominibus videtur reddere sublimiorem, cum ex luto eodem et massa compactus sit? Diceret illi theologorum supremus post theologum tonitruum filium Gregorius Nazianzenus, et blandimenta consuetudinis etiam ex re nostra, et haberi a nobis in pretio, qui animus et admiramur, quidquid deorsum fertur, et serpit instar colubri: at quibus studium est spiritualia querere et sublimia, caput quæ erigunt sursum, illud ad inferiora flectere exosum est. Dolet igitur repentibus humi rerum caducarum amissio. Qui etenim futura non negligebant, quomodo præsentia spernerent? At cui terrenorum cura postponebatur, certe abjungi etiam ab illis nulla erat sollicitudo.

Quare tristitiæ nobis et terricula suapte natura accidunt, et quodammodo utrinque appetitur, tum præsentium amissione, ut diximus, tum pavore futurorum, ut jam ostendimus: quorum neutro beata Virgo petita est. Oportebat enim migrationem quoque ejus esse naturæ superiorem, et nostræ non assimilē: cum in ea quidquid fuit natura sublimius fuerit. Ita plane. Cæterum dolorem illum, qui profunde animam attingit in morte (quod tertium et postremum est) communem habere non dedignata est beata Virgo cum universo mortalium genere; licet non æque ac cæteri fuerit illum experta. At quid ego abutor æqualitatis nomine, ubi nulla mensura, nulla prorsus fieri potest comparatio? tanto enim intervallo distant a nobis quæ spectant ad Virginem, quanto amplius est bulla cælum. Non ergo illam mors, etsi omnes homines cum dolore tollit, alio modo sustulit, quam quo diximus, nimirum sicut Filium; et ad hoc tantum, ut homo esse dignosceretur. Sed de his satis, quod attinet ad separationem animæ et corporis beatissimæ Virginis; nam cœlesti ejus animæ superna ac divina pervaganti omni tempore mors jucunda potius (ut principio sermonis dixi), quam molesta procul dubio censetur, ut quam illuc trans mittebat, quo abire cupiebat, ad suum Filium, ad ejus Patrem, ad Paracletum Spiritum, sacrosanctam ipsam Trinitatem apud quam est vera lux

PATROL. GR. CLVI.

A ut suum uterum exhibuerit locum universa implentis, et nullo circumscripti loco. Arbitror enim immensam animæ ejus pulchritudinem e virtute proveniente non fuisse posteriorem causam, cur ex ea Deus carnem assumeret. Quinimo ipse, qui incarnatus est, voluntatem ejus ducendi vitam Deo placentem, mandatisque ejus inhærentem anteposuit muneri gestandi illum in ventre et lactandi uberibus. Nam cum illa propter hæc beata exclamaretur, ipse, Quinimo, inquit, beata est, quia verbum Dei audit, et illud custodit: ex quo planum omnibus fecit, utrum ex duobus præferendum sit, et beatus jure habendum, partus videlicet, an virtus. Nemo enim adeo desipuerit, ut cum purissima Virgo beata ob partum affirmaretur, alium existimet beatorem a Salvatore dictum propter mores. Verum probata mulieris voce, agnitione, benevolentia et probitate per verba illa, Quinimo, dictum ejus sapientissimæ comprobavit; deinde sequenti sermone quasi Matrem cum Matre conferens, verbis illis usus est quæ dignum erat ab uno ejus ore proferri. Dum enim docebat illam mulierem, omnes in sublimiorem evehebat sensum. Arbitror autem, si opus esset clarioribus verbis explanare sententiam, ita illum dixisse, qui homo fieri voluit: O mulier, quæ beatam prædicas, vere beatam oportebat Matrem esse mihi illam, cujus anima incredibili pulchritudine esset ornata, et qualem nulla unquam habuere tempora. Itaque prævio in ipsa summo candore ob eximiam animi integritatem, sublimitatemque ac modestiam, subsecutum est, ut mea fieret Mater, factumque est, ut ad lucem, quæ ejus animam inhabitabat, me lucem insuper acquireret omnium luminum creatricem. Amant enim omnia, quæ affinitate conjuncta sunt, accedere ad affinia. Ita sane. Cum vero exisset necessitas, ut impassibilis et immortalis passibilem et mortalem assumeret carnem, ut (si explicandum mihi est non magis sermonibus Trinitatis hac de re consilium antiquum, verum et maximum) suscepta Passione, et morte, et quadam corporis gustata corruptione, omnes homines si vellent, a passionibus et morte et corruptione liberaret: non enim erat afferenda vis, sed volentibus conferenda salus: dedit potestatem (inquit) præcipuo dilectus illi amore iis qui credunt in eum, filios Dei fieri. Quare Trinitati quidem tum ob consilium istud pro nobis illi cœternum: neque enim habet principium temporis Dei consilium, sed ab omni æternitate commune est tribus consubstantialibus personis, quæ proprietatibus distinguuntur: tum quia illud suo tempore implevit, agendæ sunt gratiæ; beatissimæ autem Virgini, tum ob virtutis officia, tum ob inde proveniente vitæ commendationem, propter quam Dei Mater est facta. Sed jam tempus arbitror contrahendi desiderium, ne simul cum immorandi aviditate protrahatur non deliciens oratio. Eveniret enim nobis dum satisfacere illi conamur, quod et pueris

qui suam in muro umbram nituntur apprehendere.

Quapropter suspensis prioribus animi sensibus, ad portum silentii sermonem nostrum deducere jam annitemur, nec audiemus amplius animi motus suadentes, ut encomiorum Virginis satiety nos capiat. Deponendum igitur illud desiderium, quod nullum asferre solatium potest, et studium assidue auget. Gaudeamus affatim, o cœtus, Deo, addo, etiam mihi charissime, et gratulemur Dei Matri ad Filium cum lætitia comœanti. Tragici et lugubris nihil admittatur, nec ullius vultus præseferat tristitiæ vestigium, sed omnia puram exprimant lætitiā, hilaritatem, jucunditatem, et ingens gaudium. Oportet enim benevolos famulos cum Domina gaudente gaudere, ut etiam simul tristari, si tristaretur. Quidni enim jure optimo exsiliendum sit, et exsultandum, hilarique vultu, et tripudiis canendum abeuntī Virgini, una cum angelis et martyribus, et confessorum choris? Quandoquidem quod cæteris omnibus intolerabile fecit natura, hoc vehementissimi materies gaudii et oblectamenti supra modum (ut exordiēdo dicebamus) gloriosissimæ Virgini exstitit; extincta (ut ita dicam) flamma diuturni desiderii, migrationis (inquam) ex hac vita. Cupiebat enim dissolvi et esse cum Christo, magis quam Paulus, qui hoc

dixit, si conferre licet. Si quidem illi mors præstitit, ut oculis animæ desideratum sibi videret immortalibus immortalē longe quidem felicius, quam dum ulnis gestaret illum, et lacte nutriret. Non tantum igitur gratulemur gaudenti Virgini inenarrabile gaudium, sed illud quoque addamus. In cœlum ipsa eunte simul et nos ascendamus alacriter quotquot ardente ejus desiderio flagramus, et fieri hoc poterit, si purgata mente et ratione ad lucem ejus contemplativæ animæ vi, quantum fas est, prope accedamus. Quod si taliter affecti erimus, rejectis tenebrosos, puri cum pura perpetuo erimus, perque ipsam cum ejus Filio ac Patre et Spiritu sancto, Trinitate beatissima; fas quippe non est impuro et non purgato purum attingere. Porro tenebrosa rejiciemus et sordida, lucidique erimus et puri, si, ut compendio dicam, declinantes ab omni malo (ut inquit David) fecerimus omne bonum, ut per hæc velut instrumenta, et in præsentī vita favorem ejus et gratiam mereamur, et cœlestium flamus bonorum compotes maternis precibus Virginis potentissimæ apud Filium, quem decet omnis gloria, honor et adoratio cum ingenito ejus Patre, ac sanctissimo bono et vivifico Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

MANUELIS PALÆOLOGI

CANON DEPRECATORIUS

AD SANCTISSIMAM DOMINAM DEIPARAM PRO PRÆSENTIBUS PERICULIS.

Ode I.

Omnis ordo atque ætas fidelium, ad Matrem Dei, C omnium moderatoris, voces tollamus, populum tuum libera a calamitatibus, tuæque civitati victoriam adversus hostes concede.

Vides, Virgo, Chaganum alium hostem graviter prementem hæreditatem tuam: ut eum, qui hunc ipsum progenuit, ita istum et illius assecclas funditus dele.

Quam multis molestis ac duris populus tuus, o omnino inculpabilis, afflictus est, et nisi velociter ipsa precibus tuis succurras, pessumibunt omnia gravissima jactura.

O Virgo, quæ cœli terræque, et omnium quæ in eis sunt Conditor omnique carnis moderatorem secundum carnem peperisti, apud ipsum pro nobis D fiducialiter intercede.

O Virgo, quæ Deum ineffabiliter peperisti, Advocatam agens apud eum pro iis, quorum gratia, ipse commiseratione motus, mortalis factus est, votum assequeris. Ideo nec moreris

Ode II.

Quoniam multis calamitatibus, ut nunquam antea, C omnes, o augusta Puella, premimur populus tuus; tu nunc studiose ante finem præveniens a malis nos eripe.

Sola Dei misericordia per tuas intercessionēs, o Virgo, confidere nobis datur, etenim vita in malis versatur, ut famuli fideles spes nostras assequamur, o omni laude dignissima.

Tu, o purissima, Portus nobis es et Propugnaculum, in te spes nostras pie collocantibus: nunc igitur talis appare, gravissima jactatis tempestate.

Præses, et tegmen forte, et munimentum appares tu, Deipara, omnibus ad te accurrentibus cito affer opem.

Ode III.

Natura nostra primæva prævaricatione vulnerata est. Nihilominus Deus ille, cui tu, Puella, Mater es, multa misericorditer passus et crucifixus jam antea ipsam a corruptione et inferno liberavit.

Eodem ergo nunc supplica, ut liberet ab hostibus A fideliter laudantes.

Ode IV.

Sexcentis erroribus lassati in altum caput sublevare omnino non possumus. Tu ergo, o purissima, Deo ferventer supplica pro nobis.

Cœtus te laudantium, o mundissima, ad tuum templum fideliter accurrentes, atque ingruentium calamitatum propulsationem exposcentes, spes suas assequantur.

Impossibile est, o immaculata, præsidium tuum invocantes, irrito voto frustratos reverti. Quamobrem ante te procidentes, te fideles rogamus, ut ab hostibus nostris redimamur.

Plurimis gratiis tuis antea potiti, o Deipara, B Ave tibi acclamamus teque obsecramus, o gloriosissima, ut adversus hostes te inhonorantes, tuis victoriam largiaris.

Ode V.

Spiritus quidem carni malæ, caro autem passionibus, heu mihi, turpiter subjecta est, o purissima : quamobrem nos in malorum multorum discrimine constitutos libera, Dei Mater, intercessionibus tuis.

Corpus peccatis plenum est, anima vero malis gaudet : sermo, cor, mens ad pejora inclinat, et nunc in rebus calamitosis versamur, tu vero, o Virgo, ab his libera servos tuos.

Præveniat nos, o bona Domina, consueta Filii C tui omniumque Dominatoris misericordie, quæ molesta omnia nobis instantia depellat, et libera nos ab erroribus, intercessionibus tuis.

Res graves multifariam nunc nobis impendent. Has tu cito, o Puella, dissipa in morem fumi, venti vehementis impetum nullo modo sustinere valentis.

Ode VI.

Vitæ commotio, o Virgo, animam turbat,urbationes usquequaque inferunt difficilia nobis hoc tempore, hæc quantocius precibus tuis propulsa. Rerum molestarum fluctus navim illam demergere minantur, cujus tu, Dei Mater, manu tua gubernacula moderaris, hos igitur sterne, et tranquillitatem precibus tuis concede.

Multis lacrymis opus est, o Virgo, nobis qui Christi præcepta aspernati sumus, propter quod cum rebus sinistris luctamur, ab his nos redime ad optimam vitæ rationem traducens.

Si tuos, o sanctissima, nunc ab hostibus liberaveris, nihil erit novi ; magis autem erit tua vetus consuetudo, o vertex bonitatis ; ab his itaque ut liberemur celeriter largire.

Ode VII.

Unum quoddam præceptum transgressus est, vae nobis, o Domina, primus pater Adam, et facti sui penam statim dedit Deo. Cum vero ad iram

multoties Deum commoverimus, quantas pœnas dare oportet ! Sed liberae tu nos.

Nec propheta, nec princeps, nec dux auxiliari nobis hodie potest, nec ullus est, qui cohibeat res adversas, omnes enim Deo sunt obnoxii criminis. O quam graves pœnas expectare æquum est, nisi tu, o purissima, præcipias !

Mystice nos baptisma e servis malis Dei pueros effecit, peccatum tamen fiduciam nos habere non sinit. Propterea, o sanctissima, calamitatum multitudine circumdatos intercessionibus tuis libera.

Nequaquam præcepta Dei, omnium Principis, servavimus, o purissima ; undique igitur contra nos hoc adversitatum flammam vehementem excitat. Sed tuis ad Filium tuum precibus illam extinguas.

Ode VIII.

Salvatorem mundi peperisti, o Domina, bonum ac beneficium te glorificantibus. Hunc ergo jam manu exora, ut ab hostibus liberet tuos, dum multi exstant fideles.

Filius tuus, o Virgo, liberavit tres pueros ab igne voracissimo, omnia quippe potest. Hujus ejusdem manu libera nos omnes, o Sponsa Dei, a gentis immanissimæ furore.

Deus per plurimam misericordiam incarnatus est ex te, o Puella universos salvare volens. Hunc vero, o purissima, erroribus nostris propitium reddere posse, confidentiam habes : accelera igitur, o Dei Mater.

Ille quem genuisti, magis gaudet donare gratiam quam ii, quibus ipsa datur, gaudeant accipere. Proinde tu apud illum pro nobis legatione fungens universa expedias. Pergo itaque, o Deipara.

Ode IX.

Deum, o Virgo, secundum carnem genuisti, qui etiam pro nobis voluntarie passus est. Cum sustinisset autem mortem, mortis vinculis eòs absolvit qui erant in inferno. Huic igitur supplica ut ii qui te laudant, a rebus sinistris valeant exsolvi.

Hominum genus Deo peccavit, et usque nunc procedunt, o intemeratissima, sed non sunt hominum errores hujusmodi, quos Dei sanguis eorum gratia effusus mundare non posset. Ideo nunc ipsum pro nobis, o Domina, exora.

Hostis tyranni antiqui potentiam disperdas, o purissima, velut mollem et enervem intercessionibus tuis, atque illius fastum in altum sublatum dejicias, o Virgo, tuosque servos cum rebus gravibus innumeris luctantes velociter invise.

Eos qui nos hoc tempore terrent, o purissima, tu trepidos ac timidos in fugam conjice et horum prosperum cursum ipsa reseca. Da autem populo tuo, ut statuere possit ex ipsis tropæa, ut olim majoribus nostris statuere dedisti.

NOTICE

D'UN OUVRAGE DE L'EMPEREUR MANUEL PALÉOLOGUE.

INTITULÉ :

ENTRETIENS AVEC UN PROFESSEUR MAHOMÉTAN.

Par M. C. B. HASE *.

L'ouvrage dont on vient de lire le titre, se trouve dans trois manuscrits de la Bibliothèque impériale. Le premier, qui est le plus ancien, fait partie de cette collection, au moins depuis le règne de Henri IV; sur la reliure existent encore les armes et le chiffre de ce prince. Ce volume contient 514 feuillets *in-fol.*, sur papier ordinaire; il était coté d'abord m. cc. lxxiv, puis 2417, ensuite 1385, et enfin 1253. C'est ce dernier numéro qu'il porte encore aujourd'hui, et sous lequel on le trouve mentionné dans le Catalogue imprimé des manuscrits de la Bibliothèque du roi (1). L'écriture paraît être du xvie siècle; elle est grande et un peu chargée d'abréviations; l'encre est encore d'un beau noir. Indépendamment des différents numéros que le volume a portés successivement, et que je viens d'indiquer, on lit le titre que voici sur un des feuillets blancs qui sont à la tête de l'ouvrage : Τὰς ἑνῶντιν ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ · Μανουὴλ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου διάλογος περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, πρὸς τινὰ Πέρσην · διήρηται δὲ εἰς κς' διαλέξεις. Deux autres cotes, N° 164 *vicesima tertio*; et celle plus bas, N° 25, ont été ajoutées par une main qui me paraît être italienne. Il se peut, en effet, que cet exemplaire ait été écrit en Italie, et conservé dans quelque bibliothèque de ce pays, avant d'être transporté en France. Je crois même avoir trouvé un indice de la collection à laquelle il appartenait. Le hasard m'ayant fait consulter un ancien catalogue manuscrit de la bibliothèque du cardinal Nicolas Ridolfi, neveu du Pape Léon X, et mort en 1550 (2), j'y ai rencontré l'article suivant, presque entièrement conforme au titre rapporté plus haut : « N° 49. Μανουὴλ βασιλέως, τοῦ Παλαιολόγου, διάλογος περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, πρὸς τινὰ Πέρσην · διήρηται (sic) εἰς κς' διαλέξεις. » Si donc l'ouvrage de Paléologue s'est trouvé autrefois dans la collection du cardinal Ridolfi, comme les livres de ce prélat ont passé successivement au maréchal Pierre Strozzi, à la reine Catherine de Médicis, et enfin à la Bibliothèque du roi, il devient infiniment probable que le volume mentionné, sous le n° 49, dans cet ancien catalogue, est celui dont il est ici question, et qui porte aujourd'hui le n° 1253 parmi les manuscrits grecs. Je ne dois pas dissimuler cependant que je n'ai trouvé nulle part, à la tête de ce dernier, la marque 49 que l'exemplaire du cardinal Ridolfi doit avoir portée.

Le second manuscrit est du nombre de ceux qui ont appartenu à M. de Coislin; il conserve son ancien n° 130, sous lequel Montfaucon l'a décrit dans son catalogue (3). C'est un petit *in-folio* relié en bois, de 216 feuillets; il est en papier ordinaire; l'écriture en est serrée, mais facile à lire, malgré de fréquentes abréviations. La plus grande partie du *verso* du sixième feuillet, et les feuillets 8 et 9 sont en blanc; on supplée aisément à ces lacunes, peu considérables, par l'exemplaire dont j'ai déjà parlé.

Enfin, le troisième manuscrit coté 169, fait partie d'un dépôt supplémentaire dans lequel on a réuni les livres dont la Bibliothèque a fait, depuis peu, l'acquisition. Il est également en papier, de format *in-4°*, contenant 687 feuillets, d'une écriture très-moderne. On voit clairement que c'est une copie du premier, faite par quelqu'un qui n'était pas exercé dans la lecture des manuscrits. Ce copiste ne pouvant pas déchiffrer toutes les abréviations de l'original, a souvent cherché à les imiter trait pour trait; quelquefois même il s'est trompé entièrement sur la manière dont il fallait les lire. Je reviendrai dans la suite sur cet exemplaire, à cause d'une particularité qu'on y remarque; qu'il me soit permis maintenant de dire quelque chose de l'ouvrage qui y est contenu, et des raisons qui m'ont engagé à en donner la notice.

Ayant été chargé par mes chefs de faire le catalogue détaillé des manuscrits du Vatican arrivés en France et réunis à la Bibliothèque impériale, j'ai été dans le cas de parcourir, pour ce travail, un certain nombre d'ouvrages grecs inédits, composés dans les quatre

(1) *Catalog. Bibl. Regiæ, pars II, Paris. e typogr. regia 1759, in-fol. p. 265.*

(2) Ce catalogue a été rédigé en grec par Matthieu Devari et Nicolas Sophianus; il se trouvait autrefois à la bibliothèque de Colbert, sous le n°. 3769. Il a été traduit par le P. Montfaucon, et inséré presque en entier dans la *Bibliotheca bibliothecarum*

(tom. II, p. 766) de ce savant religieux; mais l'original autographe se conserve encore aujourd'hui parmi les manuscrits grecs de la Bibliothèque impériale, n°. 3074, et le passage que je cite s'y lit au fol. 70 *verso*.

(3) *Biblioth. Coislin. Paris. 1715, in-fol. p. 201.*

* *Notices et extraits des mss. de la bibliothèque Roynle. tom VIII.*

siècles qui ont précédé la prise de Constantinople (1). Les versions latines et les extraits que j'ai faits de quelques-uns de ces traités, ne méritent pas tous, à coup sûr, d'être rendus publics; mais celui qui nous occupe est une de ces compositions qui, sous plus d'un rapport, ne m'ont pas paru dépourvues d'intérêt, et j'ai pensé que les lecteurs me sauraient gré de leur en présenter ici le début. Dans l'état actuel de la littérature, le livre de Manuel, publié en entier, trouverait moins de lecteurs sans doute que dans le temps où il a été écrit. Cependant, outre l'avantage de représenter avec exactitude les idées et le langage des deux nations qui, dans le xve siècle, se disputèrent l'empire de la Grèce, on y rencontre encore plusieurs faits dignes d'être recueillis, et quelques digressions qui, en répandant du jour sur une partie obscure de l'histoire byzantine, donnent au Traité qui les renferme, une sorte de mérite qui l'élève presque au rang des monuments historiques. Enfin, comme l'origine de l'empire ottoman a été l'objet d'une infinité de discussions, et qu'on a si souvent recherché comment un peuple nomade a pu parvenir, par une suite de conquêtes, à fonder un Etat si vaste, et à former une masse de puissance inébranlable pendant trois siècles, on aimera à trouver, dans cet ouvrage, quelques détails sur un événement aussi important; on n'y lira pas sans intérêt les aveux tristes et sincères d'un souverain qui convient de sa propre détresse et reconnaît la supériorité toujours croissante de son ennemi.

L'auteur de ces dialogues est l'empereur Manuel Paléologue, second fils et successeur de Jean Ier. Du Cange (1*), Gibbon (2) et Henri Warton (3), ont rassemblé à peu près tout ce qu'on sait sur sa vie politique; et dernièrement encore, dans la continuation de l'Histoire du Bas-Empire (4), un savant distingué vient de jeter un nouveau jour sur plusieurs points de cette époque. Je me bornerai donc à rappeler ici que Manuel, né l'an 1348, fut associé à l'empire en 1373, qu'il succéda à son père en 1394, et que son règne fut aussi long qu'il fut malheureux. Des ressorts extraordinaires avaient fait alors des Turcs un peuple de héros; Orchan profita habilement des divisions qui s'étaient élevées parmi les Grecs pendant la minorité de Jean Paléologue; Amurath Ier, ayant pris Andrinople vers 1360, acheva sans obstacle la conquête de la Thrace; et tandis que les Grecs, désespérant de leurs propres forces, imploraient des secours étrangers, toujours dangereux ou tardifs, les vertus guerrières inspirées par la religion du prophète, reparaissaient parmi les Turcs avec tout l'éclat dont elles avaient brillé lors de la naissance du mahométisme en Arabie. Il n'est pas étonnant que, dans une pareille situation, presque toute la vie de Manuel Paléologue se soit passée ou en sollicitations près des princes de l'Occident, pour les engager à se réunir contre son ennemi, ou en démarches à la cour du sultan, pour se faire pardonner ces mêmes négociations, ou en guerres dont l'issue lui fut presque toujours funeste. Après un règne d'environ trente-quatre ans, pendant lequel ce malheureux prince parcourut l'Italie et la France (5), soutint deux sièges dans sa capitale (6), et se condamna même, pendant quelque temps, à une vie privée, on le vit, accablé de fatigues et de chagrins, laisser les soins du gouvernement à son fils aîné Jean Paléologue II, et, retiré dans le monastère de Périblepte, il s'occupa des lettres et de l'étude de l'Ecriture sainte jusqu'à l'instant de sa mort, qui arriva le 21 juillet 1425, vingt-huit ans avant la prise de sa capitale et l'asservissement total de sa nation.

Tandis que les souverains du reste de l'Europe étaient presque tous étrangers aux lumières de leur siècle, on se plait à voir ceux de Constantinople, non-seulement protéger les lettres, mais cultiver souvent eux-mêmes différentes branches d'instruction, et se distinguer quelquefois par des ouvrages dont nous pouvons encore apprécier le mérite. Anne Comnène nous a laissé la Biographie de son père; Constantin VI. Porphyrogénète, celle de son aïeul; Théodore Lascaris, des panégyriques; Maurice et Léon VI. (7), des Traités de l'art militaire; Cantacuzène, des Mémoires qui le placent à côté des meilleurs historiens

(1) J'ai cru cette étude indispensable pour l'intelligence de plusieurs pièces historiques qui concernent principalement les règnes de Cantacuzène, de Jean et de Manuel Paléologue, et qui paraîtront pour la première fois dans ce catalogue.

(1*) Du Cange. *Famil. Byzant.* Lutet. Paris., 1680, in-fol. p. 241.

(2) Gibbon, *Hist. of the Declin. of the Roman Empire*, éd. de Bâle, in-8°, vol. XI, pag. 248 et seqq.

(3) *Supplement. ad Cave Script. Ecclesiast. hist. literar.* Genève 1705, in-fol. Appendice. p. 52.

(4) *Hist. du Bas-Empire*, par H.-P. Ameilhon, tom. XXVI, Paris. 1807, in-8°.

(5) En 1400.

(6) En 1397 et 1423.

(7) Je ne cite pas l'empereur Nicéphore Phocas, quoiqu'il passe pour auteur d'un petit Traité adressé aux commandants des provinces grecques

limitrophes de la Cilicie, sur la conduite à tenir lors des incursions des Arabes. Du Cange a déjà reconnu, dans son Glossaire grec, tom. II, col. 30 de la notice des auteurs anecdotes, que cette pièce, intitulée *Περὶ παραδρομῆς πολέμου*, quoique composée sous le règne de l'empereur Nicéphore, n'est pourtant pas de ce prince; elle se trouve dans trois manuscrits de la Bibliothèque impériale, et serait utile à un éditeur qui voudrait rétablir le texte corrompu et mutilé de la Tactique de Léon, donné, pour la dernière fois par Lamy, dans les Œuvres de Meursius, Florence, 1745, in-fol. vol. IV, col. 529 et seq. Quelquefois même cette pièce pourrait servir de commentaire aux deux ouvrages de Constantin Porphyrogénète sur les thèmes et sur l'administration de l'empire, auxquels je regrette que Banduri ne l'ait pas jointe dans son *Imperium Orientale* (a).

(a) Vide tomum nostrum CXVII. Edit.

de la Byzantine. Il est vrai que ces écrivains, illustres par leur rang et zélés admirateurs des anciens, n'en offrent guère dans leurs ouvrages le caractère et le style ; à peine en est-il deux ou trois qui aient quelques traits de ressemblance avec ces grands modèles. Tant il est vrai qu'il peut se trouver pour les lettres des circonstances si peu favorables, que le commerce le plus intime avec les anciens ne suffit pas pour donner à l'esprit humain tout l'essor qu'il pourrait prendre. Il est certain cependant que l'exemple donné par tant de princes contribua beaucoup à conserver parmi leurs sujets l'amour de ces études, encore utiles même dans leur décadence et dans leur fausse direction (1).

Manuel Paléologue avait hérité des nobles goûts de son aïeul ; à l'exemple de Cantacuzène, non-seulement il accueillit les talents (2), mais les siens lui donnèrent encore un rang distingué parmi les écrivains de son siècle. Je n'entreprendrai point de donner ici la liste de ses ouvrages ; il en a laissé sur un grand nombre de sujets, et je ne pourrais que répéter ce qu'en dit M. Harles dans sa nouvelle édition du *Bibliotheca Græca* de Fabricius. On en compte vingt-huit, sans toutefois comprendre dans ce nombre les dialogues dont il est ici question : quinze ont été publiés par Jean Leunclavius, à Bâle, 1578, in-8°. Ce sont tous des prières ou des déclamations, excepté un Traité qui se trouve à la tête de la collection, sous le titre : Ὑποθήκαι βασιλικῆς ἀγωγῆς. C'est un recueil de maximes morales, composé pour l'éducation de Jean II Paléologue, fils aîné de Manuel (3). Outre ces quinze pièces, il existe encore de notre auteur une oraison funèbre qu'il prononça à la mort de son frère Théodore Paléologue, despote du Péloponnèse ; ce discours, publié par le P. Combéfis, peut être regardé comme un monument historique, et M. Ameilhon en a fait usage dans le XXVIe volume de l'Histoire du Bas-Empire. Après avoir rendu compte de ces opuscules imprimés, M. Harles fait l'énumération de douze autres qui n'ont point encore été publiés, et que l'on ne connaît, pour la plupart, que parce qu'ils sont cités dans différents Traités de Léon Allatius. Ils se trouvent tous à la bibliothèque du Vatican, à l'exception des pièces que M. Harles désigne sous les n.° 26 et 27, et qui existent à la Bibliothèque impériale, l'une dans le manuscrit Grec 2419, folio 315 verso, l'autre dans le n.° 3043, fol. 11 verso — 14 verso. Mais je pense qu'on a tort d'attribuer à Manuel ces deux compositions, dont la première (4) n'est autre chose qu'une explication des songes écrite dans un langage barbare et tout à fait disparate avec le style soigné et élégant de notre auteur. L'autre est indiquée dans la Bibliothèque grecque par les mots : *Adloquutiones, 1. ad summum Pontificem, 2. ad Bessarionem Cardinalem, 3. ad Despotam patrem*. Il est certain pourtant que ces trois petits discours ont été faits pour être prononcés, non pas par l'empereur, mais par Manuel, fils de Thomas, despote d'Achaïe, lorsque ce jeune prince, dernier rejeton d'une famille détrônée, vint avec son frère Andréas Paléologue se présenter, à Rome, devant le Pape Paul II, dont il recevait une pension (5).

(1) L'ouvrage anonyme du Logothète Théodore Métochite, intitulé Ἀστρονομικὴ καὶ ἐπιτροπὴ στοιχείωσις, contient dans sa préface quelques détails sur la manière dont les mathématiques et l'astronomie furent cultivées à la cour d'Andronic Paléologue Ier. Le règne de ce prince faible, mais ami et protecteur des sciences, a eu sur la renaissance des lettres en Italie une influence qui mériterait d'être développée dans une discussion particulière.

(2) Manuel Chrysoloras, Siméon, archevêque de Thessalonique, Joseph Bryennius, Théodore de Gaze, Georges de Trébizonde, Phrantzes, Démétrius Cydonius, sont contemporains de Manuel, et plusieurs de ces écrivains vivaient dans son intimité. M. Harles (*Biblioth. Gr.* vol. XI, 399) parle de neuf lettres de Démétrius Cydonius, adressées à l'empereur Manuel, dont l'une a été publiée par M. Ch. Fred. Matthæi, à Dresde, 1789, in-4°, et les huit autres à Moscou, dans le recueil portant le titre : *Isocras, Demetrii Cydone et Michaelis Glycæ aliquot epistolæ : ex codd. edidit et animadvers. adjecit C. F. Matthæi*; Moscou, 1776, in-8°. Le manuscrit de Coisl. CCCXV, en contient dix de cet orateur, adressées à l'empereur ; mais n'ayant pu me procurer à Paris le livre de M. Matthæi, quelques recherches que j'aie faites, il m'est impossible de déterminer quelle est celle de ces dix lettres qui manquent dans l'édition. Le manuscrit de Coisl. en contient, en outre, environ vingt autres écrites à différentes personnes considérables de ce temps. Comme l'auteur s'exprime d'une manière élégante et simple, j'ai pensé qu'on me saurait gré de faire connaître une de ces lettres, d'autant plus qu'elle

fait voir que Démétrius n'était pas né à Constantinople, ni en Crète, comme quelques personnes l'ont pensé (voyez la *Bibl. Gr.* de M. Harles, vol. XI, pag. 398), mais bien à Salonique. Elle est adressée à un nommé Phacrasis, *primicerius* ou premier secrétaire de l'empereur Manuel, et paraît avoir été écrite en 1429 ou 1450 (selon Hancinius de Byzant. rer. scriptor. Lipsiæ, 1677, in-4°, p. 637), pendant le dernier siège de Salonique, que les Vénitiens soutinrent contre Amurath II (6).

(3) J'ai entre les mains une traduction française de cet opuscule, dont voici le titre : *Cent préceptes royaux de l'empereur Manuel Paléologue, à Jehan Paléologue son fils, et successeur en l'Empire Grec* ; à Paris, chez Gilles Beys, 1582, in-12. Il faut qu'elle soit très-rare, puisqu'elle a échappé aux recherches de M. Harles.

(4) Elle est intitulée dans le manuscrit : Ὁνειροκρίτης κυροῦ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου. Du Cange la cite *Glossar. Græcitat.* tom. II, *Index auster.* col. 29.

(5) On ne saurait trop estimer la fidélité, l'exactitude et les recherches laborieuses de M. Harles, dans sa continuation du *Bibliotheca Græca* ; cependant ce savant a été induit en erreur par le catalogue imprimé des manuscrits de la Bibliothèque impériale, part. II, p. 601. Le titre seul du premier de ces trois petits discours peut faire voir qu'il n'est pas de l'empereur Manuel : Τοῦ πανσυτχεστάτου αὐθεντοποῦλου τῶν Ῥωμαίων, Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου, προσφώνημα πρὸς τὸν μακαριώτατον Πάπαν Ῥώμης, ἀναγνωσθὲν καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ στόματος ἐν Ῥώμῃ. Le défaut de place m'em-

(a) Hæc epistola repetita est in *Anecdotis novis Boissacadii*, p. 288, unde eam jam edidimus cum Demetrii scripta collegimus in tomo CLIV.

L'ouvrage dont je vais rendre compte est peut-être, de toutes les compositions de Manuel Paléologue, celle qui se rencontre le moins souvent dans les bibliothèques. Fabricius n'en soupçonnait pas l'existence; et hors un manuscrit conservé à la Bibliothèque Ambrosienne de Milan, qui même ne contient que six dialogues, je ne connais que les trois exemplaires qui se trouvent à Paris. Cet ouvrage est adressé à Théodore Paléologue, frère de Manuel, despote de Lacédémone, ce qui prouve qu'il a été composé avant l'année 1407, époque de la mort de ce prince. Manuel rappelle à son frère qu'il était obligé de joindre l'armée de Bajazet avec un corps de troupes auxiliaires; il lui expose que dans l'hiver, tandis que le sultan séjournait à Ancyre, lui Manuel eut occasion de lier connaissance avec son hôte, qui occupait une place de muderris (1) ou de professeur dans le collège de cette ville, que celui-ci le questionna sur différents points de la religion chrétienne, et qu'il eut avec lui une suite d'entretiens dont il rend compte à son frère. Un passage de Ducas (2) nous apprend, en effet, que l'empereur Jean Paléologue se vit forcé, dans les dernières années de son règne, d'envoyer à la cour de Bajazet une troupe de cent soldats commandée par son fils aîné, pour suivre le sultan dans une guerre qu'il allait entreprendre contre un émir turc qui occupait la ville de Pergée en Pamphylie. Or Bajazet monta sur le trône au mois d'août ou de septembre de l'an 1389 (3), Jean Paléologue cessa de vivre en 1391; c'est donc entre ces deux époques, et probablement dans l'hiver de l'année 1390, qu'il convient de fixer le temps où ces conférences eurent lieu.

A la tête du manuscrit coté 169, on lit une note d'une écriture très-moderne, qui contient un éloge pompeux de l'ouvrage de Manuel. A en croire l'auteur inconnu de cette note, on y retrouve l'élégance du style, la vivacité des tours, la variété des expressions, la hardiesse des figures, enfin toutes les qualités rares et brillantes qui caractérisent les grands modèles de l'antiquité : *Hosce dialogos cum lego, legere mihi videor modo Platonis τὸ μέγεθος, modo θὴν Demosthenis δεινότητα, modo Isocratis κάλλος, modo Aristophanis ἄκτινωτάτην ἀπειρίτητα, modo Xenophontis μελιτώδη γλυκύτητα, modo Gregorii Nazianzeni κομψόν, modo Chrysostomi τὴν ἀπλὴν σαφήνειαν, modo Basilii εὐκρίνειαν, semper ἀκριβέστατον purioris hellenismi κανόνα* (4). Il est certain qu'une critique sévère aurait beaucoup à retrancher de ces éloges : j'avoue cependant que j'ai lu avec plaisir tout l'ouvrage, que j'y ai trouvé un style vif et animé, un grec pur, une grande connaissance des auteurs sacrés et profanes (5);

pèche d'insérer ici toute cette petite harangue, dans laquelle le jeune prince dépeint sa situation désespérée : *Etiamsi*, dit-il entre autres au Pape, *tanto intervallo infra tuam amplitudinem simus positi, præstare nihilominus puto, afferre tibi aliquid, quale id cunque est, quam omnino nihil dare. Quam ob causam flexis genibus ad sancta vestigia tua ipse accido, beatissime Pater, depresso capite, depresso animo, immortalesque fateor me tuæ bonitati habere gratias : prædico tuum patrociniū, adoramus beneficia, prostitemur tota mente et lingua celebramusque tuam misericordiam. Tu secundum Deum in patroni loco fuisti nobis, tu peregrinis congregator, tu servus dominus providus, tu nobis nunc egenis præbitor magnificus, tu desperantibus et orbis pater secundum Deum, et patronus, et auxiliator, humanissimus et misericors : qui apprehuisti nobis totus ad Dei imaginem expressus, tanquam communis revera curator, et pater servatorque communis secundum Deum*. Les expressions sont presque encore plus fortes en grec. *Εἰ δὲ καὶ κατόπιν ἡμεῖς τῆς αἰῆς τοσοῦτον ἔσμεν ἄξιας, ἀλλὰ χρῆσθον οἷμαι πᾶν ὁπωσοῦνγε διδόμενον, ἢ παντάπασιν λειπόμενον. Τοιγαροῦν, μακαριώτατε πάτερ, γονυπετῶν καὶ αὐτῶς τοῖς ἱεροῖς σοῖς πρόποσι, κεκλικυῖα μὲν τῇ κερφαλῇ, κεκλικυῖα δὲ τῇ ψυχῇ, μεγάλας ὁμολογῶ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ τὰς χάριτας ὁμῶν σου τὴν προστασίαν, προσκυνούμεν σου τὰς εὐεργεσίας, ὁμολογούμεν ὅλη γνῶμῇ τε καὶ γλώττῃ καὶ κηρύττομέν σου τὸν ἔλεον ἔργονας ἡμῖν προστατῆς μετὰ Θεόν, τοῖς ξένοις συναγωγεὺς, τοῖς οἰκέταις (peut-être faut-il lire ἱκέταις supplicibus) προμηθεὺς, τοῖς νῦν ἐνδεῇσι παροχὴς μεγαλόδωρος, τοῖς δυσέλπιστοις τε καὶ ὀρφανοῖς πατήρ μετὰ Θεόν, προστατῆς καὶ ἀντιλήπτωρ φιλανθρωπώτατος καὶ συμπθεστάτος ὁλος θεομίμητος ἡμῖν ὁφθαλμοῖς, οἷα κοινῶς ὄντως ὦν κληδεμών, καὶ μετὰ Θεόν πατήρ καὶ σωτὴρ κοινὸς καθ' ἡμᾶς*.

Qu'aurait dit l'empereur Phocas, à qui saint Grégoire le Grand écrivit les lettres si soumissionnées dans ses Œuvres, t. II, p. 1238, edit. Benedictin., 1705, in-fol.; qu'aurait dit ce Cons-

tantin qui dépouilla le Panthéon de ses ornements et Rome de ses trésors, s'ils avaient su que le petit-fils d'un de leurs successeurs s'humilierait à ce point devant le souverain de cette même ville?

(1) Du Cange n'a pas su expliquer ce nom. Après avoir cité le titre et une phrase de notre ouvrage (*Glossar. med. et infim. Græc.*, Lugdun. 1688, in-fol. tom. II, appendix, col. 137), voici comme il s'exprime sur la dignité de Μουτεπλῆς. *Nescio an is, qui Leunclavii lib. XIII (ed. Francof. 1591, in-fol. col. 889). Hist. Musulman. Mutesibi appellatur, qui scilicet pretia fructibus aliisque rebus, adibus etiam locandis, statuit*. Le mot Muderris est dérivé de l'arabe et signifie professeur. Mais ce n'est pas ici la seule fois que du Cange s'est trompé dans son immense et important ouvrage, faute de savoir les langues orientales.

(2) *Hist. c. 13*, ed. Venet., pag. 49.

(3) La date de la mort d'Amurat Ier n'est pas fixée, et tout ce que les historiens disent de cet événement, arrivé dans le tumulte d'un combat ou d'une victoire, est plein d'incertitudes. J'ai suivi du Cange, *Famil. Byzant.*, Lutet. Paris., 1680, in-fol. pag. 359, et Cantémi, *History of the Ottoman empire*, part. I, Londres, 1734, in-fol. p. 42. Leunclavius (*Pandect. histor. Turc.* à la suite de Chalcondyle, ed. Venet. 1729, in-fol. p. 319) fixe cette mort à l'an 1590; d'autres écrivains la placent en 1551, 1573 et 1577; le chevalier de Zauna (dans son Histoire du royaume de Chypre, Leyde, 1785, in-4°. tome II, liv. XVIII, chap. 6, page 902), paraît la mettre en 1588.

(4) La même main ajoute : *Optandum esset, ut aliquis Politianus, Cortesius, Bembus, Longolius aut Munus huncce Atticam elegantiam Romana posset exequare*. Le lecteur s'apercevra bien dans la traduction, que ce vœu n'a pas été accompli.

(5) Pourant au fol. 370 recto du man. 1253, en comparant les trois personnes de la Trinité à la lumière de plusieurs flambeaux, qui se réunissent et se confondent dans une clarté générale et indivisible, il cite S. Denys l'Aréopagite, comme s'étant servi

si quelquefois l'auteur met de la subtilité dans ses idées et se permet des expressions et des tours maniérés, il est impossible de ne pas reconnaître dans d'autres endroits un vrai talent et une imitation heureuse de Platon. Robert Gerius, dans ses suppléments à l'Histoire littéraire de l'Eglise, par Cave, paraît avoir eu une opinion plus favorable encore de ce livre; il l'appelle un excellent ouvrage, *opus egregium*.

On trouve, en parcourant ces dialogues, un tableau curieux et vrai du luxe sauvage de la cour des sultans, et de l'extrême faiblesse des empereurs grecs à la fin du xive siècle. Bajazet était alors maître de presque toute la Grèce et d'une grande partie de l'Asie Mineure; tous les princes chrétiens, depuis le Bosphore jusqu'au golfe de Venise, étaient ses tributaires. Comblé de gloire et chargé de richesses, il passait la saison rigoureuse tantôt à Nicée, tantôt à Pruse, tantôt à Ancyre. « L'arbre de sa fortune, dit l'historien Ducas dans un style figuré qu'un auteur arabe ne désavouerait pas, l'arbre de sa fortune, élevant sa cime et étendant ses branches jusqu'à l'infini, lui fournissait une abondance prodigieuse des fruits les plus délicieux qui puissent flatter l'appétit et entretenir les plaisirs (1). » S'il faut en croire la description de notre auteur, on trouvait dans le camp du sultan le faste barbare et guerrier d'une cour orientale; on voyait dans ses banquets des troupes de mimes et de musiciens (2), des chœurs de chanteurs et de chanteuses (3), un nombre infini de danseurs (4); le fracas des timbales, le rire bruyant des convives troublaient la tête du prince grec, et ce n'était pas le seul désagrément qu'il eût à essuyer. « Chargé depuis si longtemps de ce commandement militaire, dit-il lui-même à son hôte, je ne puis trouver un moment de repos, au milieu de l'hiver, dans un pays qui me sera toujours étranger. quand même vous voudriez l'appeler ami (5). » Il faut savoir, pour entendre ce passage, que, d'après la coutume établie dans les armées d'Orient, Manuel était chargé de pourvoir lui-même à l'entretien du petit corps d'auxiliaires avec lequel il avait joint l'armée de Bajazet. Ces dépenses, à ce qu'il paraît, excédaient pourtant les facultés du trésor impérial; et l'on est étonné d'entendre le successeur des Constantin et des Justinien se plaindre de la cherté des vivres à Ancyre (6), des sommes énormes que coûtait une semblable expédition, et des difficultés qu'il éprouvait pour se procurer des vivres au marché (7). Son embarras était surtout au comble quand il fallait paraître à la cour. L'orgueil, l'impudence, la cupidité, la jalousie des grands de la Porte lui causaient des disgrâces continuelles: on le regardait comme prisonnier; on traitait ses compagnons en esclaves; et lorsqu'à la chasse, quelqu'un de sa suite abattait un sanglier, tous les Grecs s'empressaient de cacher cette proie dans des feuillages, et de la transporter clandestinement à la maison du prince, de peur d'être gourmandés ou même battus par les Turcs, que la vue seule d'un animal immonde aurait transportés de fureur (8).

Tandis qu'à l'aspect des neiges de la Galatie, les officiers grecs regrettaient le climat

de la même image, quoique le traité où se trouve cette allégorie (*de divinis nominibus*, cap. 2, §. 4, edit. Corder. Lutet. Paris, 1644, in-fol. t. I, p. 419 B) ait été reconnu pour supposé, non-seulement par Launoy (*De libris Dionysio Areopagitæ inscriptis Judicium in Opp. Coloniae Allobrog. 1731, t. II, part. 1, pag. 502*); par du Pin (nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclésiastiques, Paris, 1688, in-8e. tom. I, pag. 100); par Fleury (*Hist. ecclésiastique, Paris, 1704, in-4e t. X, p. 266*); par Mosheim (*Institut. Histor. ecclesiast. Helmsstadii, 1735, in-4e. pag. 338*); mais même par des évêques catholiques du vi^e siècle, dans une conférence qu'ils eurent à Constantinople avec les Sévériens (*Concilior. nova Collect.* edit. Mansi, tom. VIII, col. 821 D.) On peut dire cependant, à l'excuse de Manuel, que les écrits de S. Denis l'Aréopagite, qui devinrent dans le xviie siècle le sujet de si violentes discussions, ont été fort admirés pendant tout le moyen âge, et que peu de temps après la composition de ces Dialogues, ils avaient trouvé un nouveau commentateur dans l'historien Georges Pachymère, qui ne doutait nullement de leur authenticité, et dont l'autorité peut avoir fixé l'opinion de notre auteur.

(1) C'est la traduction de Cousin; dans son Histoire de Constantinople, Paris, 1676, in-4e, t. VIII, pag. 342. Les expressions de Ducas sont plus énergiques encore en grec, *ch. 15, ed. reg. p. 30*: « Ὁ δὲ Παγιάδης καθήμενος ἐν Ἱερουσῇ, καὶ τὰ τῆς εὐτυχίας ὑψίχωμα (leg. ὑψίχωμα) δένδρα ὁρῶν καρπῶν βριθόντα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδείως κατατρυφώντα ἐν διαφόροις στρουθῶν καλαδίσμασιν, κ. τ. λ. »

(2) Fol. 199 recto: Μίμων τε δγλους, καὶ αὐλῆ-

τῶν συστήματα, καὶ χοροὺς ἄδόντων, καὶ ἔθνη ὀρχιστῶν.

(3) Ducas *ch. 15, p. 30*, donne la liste des nations qui s'empressaient de peupler le palais et le harem de Bajazet: Κόρραι ὁπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαι· τίνων; Ρωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανίων, Οὐγγρων, Σάξων (seraient-ce des colonies saxonnnes en Transylvanie?), Βουλγάρων καὶ Δατιῶν, ἕνα ἑκάστον μελωδοῦντα τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

(4) D'après Chalcondyle, *De reb. Turc. lib. viii*, ed. reg. pag. 230 D, les Turcs excellaient alors dans la danse de corde: Ὑπὲρ τὰ ἄλλα γένη Τουρκοὶ δεινοί εἰσι τὴν τέχνην ταύτην, ὥς τε καὶ πεπεδημένους πορεύεσθαι ἐπὶ τῶν σχοινίων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς. Conrad Clauser dans sa version a mal rendu ce passage: *Saltantes etenim incedunt per funes suspensos*. Chalcondyle veut parler des gens qui marchaient sur la corde les yeux bandés.

(5) Fol. 198 verso: Πόθεν γὰρ ἐστὶν ἡρεμεῖν, ἀγωνίᾳ μοι στρατὸν τοσούτον χρόνον ἤδη, χειμῶνος ὥρα, ἐν ἀλλοτρίᾳ, κἀν σύ γε ταύτην εἰποις φίλιν.

(6) Manuel avoue au même fol. 198 verso, que ces difficultés lui troublaient singulièrement l'esprit: Τῶν ὠνίων ἡ σπάνις, τὸ τε πολλοῦ χροσίου ταῦτα πιπράσκεσθαι, δεινόν γε κατακλύσαι τὸν νοῦν. La situation de Jean Paléologue à Florence, quarante-neuf ans après, fut la même. Sguropoul. *Hist. Concil. Florent.* p. 226. Les gens de sa suite vendaient leurs habits pour vivre.

(7) Fol. 199 recto: Τοὺς ἡμετέρους μονονοῦχι πολεμεῖν ἐχρήν, εἰ τι μόγις ἐμελλον τῶν χειρῶν τῶν παλιγκαπηλίων ἀρπάσειν.

(8) Fol. 520 recto: Ὡς ἂν μὴ ὑπὸ τῶν μὲδὲ βλῆπειν χοίρους ἀνεχομένων, συχνὰς ὄρας καὶ πρὸς πληγακισμοῦ, τυχόν δὲ καὶ πίνῃ; δέχαιτο.

délicieux de leur beau pays (1), Manuel profitait des moments où il ne fallait pas paraître à la cour ou accompagner le sultan à la chasse (2), pour faire comprendre à son hôte les principaux dogmes de la religion chrétienne. L'hôte de Manuel, ainsi que je l'ai dit plus haut, était muderris, ou professeur dans un collège mahométan, et généralement respecté à cause de ses talents et de ses connaissances (3). Originaire de Babylon, on ne sait si c'est de Bagdad ou du Caire, car dans les auteurs de la Byzantine ces deux villes sont également désignées par ce nom, il était arrivé depuis peu à Ancyre (4). Ses deux fils, dont l'un exerçait les fonctions de juge (5), assistaient ordinairement à ces conférences, qui s'élevèrent jusqu'au nombre de vingt-six; Manuel eut souvent aussi pour auditeurs des habitants de la ville, et même des étrangers distingués par leur savoir (6), qu'attiraient dans la maison du muderris la curiosité ou le désir de s'instruire; ces auditeurs étaient presque tous des vieillards (7). Dans ces conférences Manuel parlait grec et les Musulmans turc, et on employait un interprète versé dans les deux langues, qui traduisait sur-le-champ les raisonnements et les réparties des interlocuteurs; tâche qui devait être assez difficile, si ces conversations ont effectivement eu lieu de la manière dont l'auteur les rapporte. L'interprète, quoique mahométan, conservait de l'attachement pour la religion chrétienne, qui avait été celle de ses parents (8); c'est probablement pour cette raison, et pour n'être pas entendus de lui, que les Turcs parlaient quelquefois entre eux en arabe et en persan (9); circonstance qui prouve que, si la langue turque était alors, comme aujourd'hui, l'idiome vulgaire de la plus grande partie de l'Asie Mineure, l'arabe et le persan étaient également familiers à ceux qui recevaient une éducation soignée et qui se destinaient à remplir les dignités civiles de l'Etat.

Il est impossible de juger du plan de cet ouvrage; l'auteur ne paraît pas l'avoir achevé, et il finit brusquement au même endroit dans les trois manuscrits. Dans ce qui nous est parvenu, le muderris est représenté comme un adversaire faible, facile à convaincre, et presque autant prévenu en faveur de la religion chrétienne, que Manuel contre celle de Mahomet (10). Dans les premiers entretiens, on le voit, à la vérité, faire quelques objections aux arguments du prince; mais à mesure que la discussion se prolonge, l'incrédulité des auditeurs diminue, et dans le dernier dialogue ils paraissent à peu près persuadés. Toutefois, quelques mots de la préface donnent à entendre que le résultat des conférences ne répondit pas tout à fait aux désirs et peut-être à l'attente de Paléologue; et celui-ci avoue à son frère (11) que le muderris, bien que très-ébranlé par la force de ses arguments, ne put se déterminer néanmoins à changer publiquement de religion. En effet, il aurait fallu joindre à une conviction intime une âme très-élevée, pour faire cette abjuration dans des conjonctures où tout semblait se réunir pour faire disparaître de l'Asie

(1) Fol. 78 recto: Ἡμεῖς τεθρονημένους, καὶ τὴν μὲν οἰκίαν ἐπαινοῦντας, ὡς περὶ τὴν τῶν ὠρῶν κρᾶσιν εὖ ἔχουσιν, τὴν δ' ἄλλοτριαν καταβῶντας, πολλῶν τε ἄλλων ἔνεκα, καὶ τῆς οὐκ ἐν μέτρῳ χειμῶνος δριμύτητος.

(2) Bajazet Ier était passionné pour cet exercice. Le muderris lui-même dit, fol. 152 verso: Ὁ δὲ γε νῦν ἡμῶν ἄγων, ἀτιμάζων κατὰ ταύτης τὴν μέτρον, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις σχεδὸν ἅπασι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀγαν θηρῶν ἐρώντων ἀρὰς οἶμαι δέξαιτο. Je ne sais si c'est par une figure de rhétorique, que Paléologue assure, fol. 197 verso, que le sultan préférerait à tout autre amusement la chasse aux loups et aux ours: Τοῦ δὲ σατράπου με πρὸς θήραν σπουδῇ μεταπεμφαμένου, ἄρκτων οἶμαι καὶ λύκων· τὸ γὰρ δὴ ταῦτα θηρεύειν πρὸ τῶν ἄλλων ἐποιεῖτο, γενναϊότερον τοῦτο νομίζων σπουδασμα. Les ours devaient être rares cependant dans les environs d'Ancyre.

(3) Fol. 130 recto: Προεδρία μεγίστη τῶν παρ' ὁρίν διδασκάλων τετιμημένης. Voyez aussi la préface ci-après, p. 329, lin. 12.

(4) Νεήλυδι μὲν. Voyez dans la préface, loc. cit. Au reste, Ancyre paraît avoir été une ville assez considérable du temps de notre auteur; car en terminant le douzième entretien, fol. 260 recto, Manuel donne pour raison qu'il ne veut pas retourner plus longtemps dans une nuit d'hiver les personnes venues des extrémités de la ville pour l'entendre: Οὕτως ἁπλῶς τῶν νυκτῶν τοὺς ἀπὸ τῶν περάτων τῆς πόλεως συνεληλυθότας πρὸς τὴν ἀκρόασιν ὥρα χειμῶνος ἐστὶ κατέχειν. Le muderris dit presque la même chose à la fin du quatorzième dialogue, fol. 319 recto: Τὴν νύκτα προδεδημένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν τερμάτων τῆς πόλεως συνελθόντας.

(5) L'empereur dit à ce jeune homme, fol. 30 verso: Σοφὸς εἰ σὺ, καὶ τῶν ἐπὶ τὸ δικάζειν τεμνου-

νομένων οὐδενὶ πού τῶν πρωτείων ἴσως παραχωρῶν· τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκηκόαμεν.

(6) Fol. 112 verso: Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ παρήσαν ἐνιοὶ τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ πολλοὶ καὶ ξένοι, οἱ καὶ διημέρευον ἡδέως παρ' ἡμῖν, τῷ τῆς ἀκρόασις ἔρωτι κατεχόμενοι. Fol. 153 verso: Τινὲς τῶν ἀκροατῶν, ἦσαν δὲ τῶν παρὰ Πέρσαις νομιζομένων λογίων. Fol. 240 verso: Ὁμιλος συχνὸς ἀνδρῶν τῶν παρ' ἐκείνοις ἐν λόγῳ. Quelques-uns des auditeurs s'endormaient cependant durant la discussion: ὕπνος γὰρ ἐνίοις κατεκέχυτο· fol. 425 recto.

(7) Παρακμάζοντες ἡμεῖς· fol. 503 recto.

(8) Χριστιανῶν δὲ ἦν βλάστη, καὶ τὰ γονέων ἡγάπα, καὶ τῇ γνώμῃ τοῦτοις προσέκειτο· fol. 116 verso.

(9) Τῇ Περσίδι δὲ φωνῇ διελέγοντο· εἰώθεσι γὰρ τούτο ποιεῖν, ὅποτε δὴ τοὺς ἐρμηνέας διαλανθάνειν ἐβούλοντο· fol. 152 recto. Περσικῇ γὰρ διαλέκτῳ, καὶ τῇ τῶν Ἀράβων πολλάκις πρὸς ἀλλήλους διελέγοντο, ὅποτε δὴ λανθάνειν ἐβούλοντο· fol. 321 recto.

(10) Aussi le prince grec s'exprime partout avec une grande liberté, et en parlant de Mahomet, hasarde des expressions qu'il ne se serait certainement pas permises dans le divan du Sultan. Ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ προσήγοριαν ἀναίδην ὑποδυόμενος, dit-il fol. 162 recto. Ὁ τὰ καλὰ ταῦτα δόγματα ταῖς ὕμετέραις ψυχαῖς ἐμφυτεύσας· fol. 102 verso. Ὅστις βίον ἔχει διεφθαρμένον· fol. 113 verso. Ὁ θαυμάσιος πάντα σοὶ, καὶ καλὸς, καὶ θεῖος ἀνὴρ, ὁ τὸν καλὸν σοὶ καὶ σεμνότερον νόμον κεκομικώς, καίτοι καλῶς ἀρπάζειν εἰδώς, καὶ νομοθεσίαν, καὶ προφητείαν· fol. 394 recto. J'ignore si c'est là cette Ἀπτικωτάτη ἀστείωτης dont parle la note à la tête du ms. (169 supra col. 117).

(11) Infra, col. 128 C.

Mineure les derniers restes du christianisme, et où la religion mahométane jouissait de l'éclat et de la prépondérance qui suivent toujours les victoires.

La préface de Manuel et les deux premiers dialogues se trouvant joints à cette Notice, je me crois dispensé de donner ici aucun détail à leur égard ; on y verra la manière dont l'auteur expose son sujet et dont il entre en matière. La discussion sur le paradis de Mahomet occupe le second et le troisième dialogue ; il est question, dans le quatrième, des animaux qui, selon l'opinion des mahométans, ont une âme peu différente de celle des hommes. Dans le cinquième, les Turcs, pour faire triompher leur religion, cherchent à se prévaloir de leurs victoires prédites par Mahomet, et opposent à ce tableau de leurs prospérités, la peinture de l'état déplorable de l'empire grec. Manuel convient de ces faits ; mais il s'efforce de démontrer que chaque peuple a eu sa période de splendeur et de décadence ; que Dieu punit quelquefois ceux qu'il aime, et que si la situation des Grecs n'est pas florissante, on trouve des princes dans l'Occident de l'Europe, professant la religion chrétienne, et néanmoins possédant autant et plus de puissance que les sultans turcs (1). Au reste, ajoute-t-il, ce n'est point par les prophéties seules qu'il faut juger le fondateur d'une nouvelle religion, c'est par la sainteté de sa doctrine et par l'ensemble de ses préceptes ; sans cela les prédictions des anciens oracles, qui se sont accomplies, prouveraient d'une manière incontestable la vérité du paganisme. Moïse, dit-il au commencement du sixième dialogue, est infiniment supérieur à Mahomet : les éloges que celui-ci ne cesse de se donner à lui-même, sont tout à fait éloignés du véritable caractère d'un prophète ; tandis que Moïse, chef de sa nation, occupant à la cour de Pharaon le rang qu'un fils même se croirait heureux d'avoir auprès de son père (2), entouré de tout ce qui pouvait exciter et satisfaire sa vanité, s'est toujours montré humble, modeste, sincère, désintéressé, et ennemi constant des flatteries et des louanges. Dans le septième dialogue, Manuel accuse la religion mahométane d'avoir pris dans le caractère de son fondateur cet esprit d'intolérance et de persécution qui la distingue ; il fait voir que le christianisme enseigne à cultiver sa raison, à modérer ses désirs, à vaincre ses passions, à persuader avec douceur, et il prouve la supériorité de ses préceptes par la comparaison des moyens doux qui l'ont propagé, avec les meurtres et les violences auxquels le mahométisme a dû son établissement. Toute cette partie de son discours est pleine de force et d'énergie. Les Turcs lui répondent que lors même qu'on ne voudrait pas reconnaître leur religion pour la seule véritable, il faudrait pourtant y admirer la sagesse de celui qui a su trouver un juste milieu entre la cruauté barbare de la loi de Moïse, et la trop grande douceur de la morale de Jésus-Christ. Manuel réplique que Mahomet n'a pris dans le christianisme que ce qu'il jugeait pouvoir être adopté par un peuple sensuel et passionné ; mais qu'il n'a pas osé transporter dans l'islamisme les préceptes de morale de la religion chrétienne, qui par leur sublimité attestent hautement leur origine céleste. Cette discussion est terminée par un morceau vraiment éloquent, dans lequel Manuel fait voir que l'homme ne saurait être heureux qu'autant qu'il conforme sa conduite à la morale évangélique.

Je ne suivrai pas l'auteur dans ses autres discussions ; elles ont pour objet la Providence, la prescience divine et la prédestination. On lit avec intérêt, dans le dixième dialogue, une digression dans laquelle Manuel défend avec chaleur les pèlerinages au Saint-Sépulcre et l'adoration de la croix, dont les Musulmans font un reproche aux chrétiens. Il commence, dès le douzième, à rapporter les passages de l'Écriture qui montrent que Jésus-Christ est la sagesse et la parole de Dieu, qu'il s'est incarné pour sauver le genre humain, qu'il devait naître de la race de David, dans la ville de Bethléem, etc. Mais peut-être l'auteur a-t-il trop multiplié ici les termes scolastiques et les explications forcées qui conviennent peu à la lettre de l'Écriture. Je conçois que les Grecs, qui aimaient les allégories et les contemplations mystiques, aient pu trouver du goût et du plaisir à lire cette partie de l'ouvrage ; mais on ne saurait se persuader que des auditeurs mahométans aient été à même de comprendre ces subtilités, et de juger de l'accord plus ou moins parfait de ces interprétations avec le texte sacré. Après avoir examiné encore quelques questions sur l'incarnation, l'auteur explique, au quatorzième dialogue, le mystère de la Trinité, et dans les six suivants, il justifie les chrétiens du reproche d'adorer trois Divinités au lieu d'une. Dans le vingtième, il défend le culte des images, à peu près par les mêmes arguments que saint Jean Damascène, en avouant toutefois que ce serait un péché de les honorer d'un culte véritable, qui n'est dû qu'à Dieu seul. Le mystère de la satisfaction est traité fort au long dans les quatre dialogues suivants. Dans le vingt-cinquième, Manuel parle de la mission des apôtres ; et dans le vingt-sixième, de l'institution de la Cène et de la présence réelle ; c'est par cette conférence même, ainsi que je l'ai dit plus haut, que l'ouvrage se termine dans les trois manuscrits.

Il me reste à présenter ici, ainsi que je l'ai promis, les deux dialogues qui forment le commencement de cette composition. J'ai choisi de préférence la partie de l'ouvrage dans laquelle l'auteur attaque les dogmes des Mahométans ; elle m'a paru plus intéressante que celle où il défend les vérités du christianisme par des arguments souvent répétés depuis.

(1) Εἰσὶν ἀρχόντες περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, κομιδὴ τοὺς ὑμετέρους εἰς εὐδαίμονιν ὑπερβάλλοντες · fol. 92.

(2) Καὶ χώραν ἔχων παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἣν καὶ παῖς πατρὶ κεκτημένος ἡγάπησεν · fol. 107 rect.

Si le sujet traité par l'empereur Manuel avait encore de nos jours l'intérêt qu'il devait inspirer dans le temps où ces dialogues furent écrits, j'aurais essayé peut-être de les comparer avec ceux des ouvrages polémiques de l'Eglise grecque qui y ont le plus de rapport, tels que les traités de saint Jean Damascène, de Théodore Abucara, de Thaddæus de Pé-luse (1), de Cantacuzène ; j'aurais cité les endroits où ces auteurs se sont rencontrés avec le nôtre, et examiné la manière dont Manuel a tiré parti des écrivains qui l'ont précédé. Chez un peuple dont la littérature était toute théologique, ces rapprochements peuvent servir à faire connaître quels furent, d'un siècle à l'autre, les changements du goût et de l'opinion, les progrès ou la décadence des talents. Mais un pareil développement paraîtrait, avec raison, déplacé dans ce recueil ; il n'est pas même très-nécessaire, puisqu'en effet Manuel Paléologue emprunte peu de ses prédécesseurs (2) ; et que lors même qu'il ne peut dire des choses très-neuves, la forme du moins et la manière dont il les traite lui appartiennent entièrement.

(1) Thaddæus de Pé-luse était patriarche de Jérusalem ; il a écrit un traité contre les Juifs, qui est resté manuscrit, et qui, dans l'exemplaire de la Bibliothèque, porte pour frontispice ces deux vers lambriques :

Θαδδαῖος εἶργει τῶν Ἰουδαίων θράσος
Ὡς περ χαλινῶ, τῆδε φημῶσας βίβλῳ·

*Thaddæus arcet Judæorum audaciam,
In freni morem tali constringens libro.*

Le temps où ce prélat a vécu n'a point été indiqué par M. Harles, *Bibl. Gr.*, vol. vi, pag. 749 ; mais on pourrait le fixer par la perforaison qui termine son livre : Γίνονται οὖν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδάμ ἕως τῆς ἐσχάτης ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἑτη, εἰς δ' ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης οἰκοδομῆς τοῦ Σολομῶντος ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας οἰκοδομῆς, φησὶ· ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ Ἀντίοχον πολιορκίας, σμῆ· ἀπὸ δὲ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, φησὶ. L'an 1265 après l'ascension de J. C. est l'année 1298 de notre ère, époque à laquelle Thaddæus

a écrit. Voyez le Quen, *Oriens Christ.*, tom. III, col. 506.

(2) Il est vrai, par exemple, que l'on trouve une ressemblance frappante entre le paradis de Mahomet, tel que Paléologue le décrit dans sa deuxième conférence, et celui que S. Ephrem promet aux fidèles, *Serm. X de paradiso*, Romæ 1743, in-fol. t. III, p. 594. Selon ce père, des fleuves de miel et de lait coulent dans le séjour des bienheureux : *æstimant in beatissimo illo solo fontes, factoque gurgile lato gremio patescunt in flumina vini, lactis, butyri et mellis*. Le muderris dit du paradis, fol. 24 verso : Ποταμοὶ τινες δύο, ἀένεοι τε καὶ παμμεγέθεις, κυκλοῦσι τε αὐτὸν περιέχοντες. Τούτων οὐδέτερος ὕδωρ... μέλι μὲν γὰρ ὁ ἕτερος, γάλα δ' ὁ λοιπὸς ὢν τυγχάνει. Mais on ne peut voir dans cette rencontre que l'effet seul du hasard ; et dans la description d'un site délicieux, la poésie de toutes les nations orientales doit offrir à peu-près les mêmes images.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΠΟΘΗΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΝ
ΠΑΝΕΥΤΥΧΕΣΤΑΤΟΝ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΝ,
ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΟΝ ΕΡΟΙΗΣΑΤΟ ΜΕΤΑ ΤΙΝΟΣ ΠΕΡΣΟΥ, ΤΗΝ ΔΕΙΑΝ ΜΟΥΤΕΡΙΖΗ, ΕΝ ΑΓΚΥΡΑ
ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ.

PISSIMI ET CHRISTIANISSIMI IMPERATORIS

MANUELIS PALÆOLOGI

AD OPTATISSIMUM IPSIUS FRATREM FELICEM DESPOTAM
PORPHYROGENITUM, THEODORUM PALÆOLOGUM,

SERMO

QUEM CUM PERSA ALIQUO HABUIT, MUTERIZÆ MUNERE FUNGENTE, IN GALATIÆ
OPPIDO ANCYRA.

1. Et iis, qui persuasum aliquid habent, persuadere α'. Καὶ τὸ πείθειν σπουδὴν ποιεῖσθαι τοὺς πεπεισ-
conari, omnino supervacaneum est, Theodore fra- μέους, ὃ πάντων ἔμοιγε φιλότατη κεφαλὴ, πᾶν

ter charissime : et illos docere, qui priore in sententia, etiam postquam falsitatis convicta est, permanent, vanissimum. Unde stolidum quodammodo videri possit, cum quibuslibet de Turcarum infidelitate vel falso nominata fide colloqui. Etenim, si quis de ista cum piis agat, cum iis quibus persuasum est colloquetur : sin vero cum impiis illis, non persuadebis, etiamsi persuaseris, ut ait Comicus. Nam errori, cui sese volentes ipsi dediderunt, adherent, ut polypi petris. Id cum ex multis semper audissem, nuper ipsa rerum experientia videre mihi contigit. Cum enim, quod rebus nostris ita conducere magis videbatur, auxilium adversus Scythas illi ferrem, qui acquisitis tum nostro labore et periculo opibus contra nos nunc utitur : tunc igitur Ancyrae in urbe olim quidem nobili, nunc vero non item, quippe quæ sit impietatis dives, ubi diutius commorari oportebat, senex me hospitio excepit, qui quamvis ipse etiam recens accessisset (quippe Babylone tum venerat), magna tamen in oppido erat dignitas. Nam pendebant ex ejus ore quicunque judices erant, et ipsorum sapientiae magistri. Is Muderris vocabatur : hoc nomen est præsentis et honoris. Itaque, per hiemem otium nactus, in multam sæpe noctem cum eo colloquebar : quod ut facerem ipse me rogabat, audire studiosus. Erat autem vir bonus, ut videbatur : nec enim contentione gaudebat, sed vera dicenti, etiamsi non ita facile (nam anticipatae opinionones mirum quantum in omnibus resistunt), assentiebat tamen.

2. illud vero admiratione est dignum, quod, cisi dictis assentiens, partim sponte, partim invitus, ob ea quæ interroganti respondebat, ulterius progredi nollet. Nam eorum quidem, quæ dicebantur, magna eum tenebat admiratio, plusque capiebat gaudii vera discens, quam victus mœroris. Sed quæ mirari dignabatur, amplecti ea non sustinebat : religionesque suas non valde videbatur admirari, et tamen malum dæmonis depositum nihilominus custodire studebat. Etenim, opinor, absurdissimam esse rem putabat, in tanta senectute naturæque decremento a prima impietate desciscere. Quin etiam si sermonis nostri finem ab ipso statim initio, ipsisque carceribus, ut aiunt, eloqui oportet, non tanto, opinor, tuendæ religionis tenebatur desiderio, postquam saltem, quæ didicit, didicisset, quanto divitiarum, deliciarumque et præstigiæ inde fluentium, vinculo constringebatur. Quibus rebus accedebat molesta illa verecundia, quam ego intempestivæ contentionis matrem potissimum dixerim, vanæque gloriæ deceptio, qua nihil est validius ad superandum animum non recte philosophari scientem. His adde mores, quibus erat innutritus, et fortunam,

A περιεργον· καὶ τὸ διδάσκειν ἑαίνους, οἱ ταῖς πρόσθεν ἐννοαῖς ἐμμένοντες καὶ μετὰ τὸ ταύτας ἐλεγχθῆναι ψευδεῖς, λίαν μάταιον. Ὅθεν κινδυνεύει πως ἀθέλπερον εἶναι δοκεῖν, οἷστισιν οὖν διαλέγεσθαι περὶ τῆς τῶν Τούρκων ἀπιστίας ἢ ψευδωνύμου πίστεως. Ἔτε γὰρ εὐσεβεῖσι τις περὶ ταυτησὶ διαλέγοιτο, πεπεισμένοις ἂν διαλέγοιτο· εἰτε τοῖσι τοῖς ἀθέοις, οὐ πείσεις, οὐδ' ἦν πείσης, φησὶν ὁ Κωμικός (1). Ἔχονται γὰρ τῆς ἀπάτης, ἢ σφᾶς αὐτοὺς ἐκόντες ἐξέδοσαν, καθάπερ οἱ πολυπόδες τῶν πετρῶν (2). Τοῦτο δὲ πολλῶν μὲν αἰετῶν ἀκήκοα, ἐναγχᾶς δὲ μοι ξυνέβη καὶ περὶ ἰδεῖν. Ὅτε γὰρ ἄμεινον εἶναι δόξαν, κατὰ τῶν Σκυθῶν συνεμάχουν τῷ καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖσι καθ' ἡμῶν νῦν χρωμένῳ, ἃ τὸ τηνικαῦτα πόνοις ἡμετέροις καὶ κινδύνοις προσεκτέσαστο· τότε τοίνυν ἐν Ἀγκύρῃ, τῇ ποτε μὲν εὐγενεῖ, νῦν δ' οὐκ ἐτι, ἀσέβειαν πλουτούσῃ, δεῖσαν αὐτοῦ διατρίψαι χρόνον οὐ πᾶν βραχύν, ἔτυχον αὐτῆς ξενισθεῖς παρὰ γέροντι τινι, ναῦλυδι μὲν (ἐκ γὰρ Βαβυλῶνος τότε ἀφίκετο) τιμῆς δ' (3) αὐτοῦ τετυχηκότι τῆς μελίζονος. Τοῦτου γὰρ τῆς γλώττης ἐξήρτηντο, ὅσοι δικασταὶ, καὶ ὅσοι τῆς κατ' αὐτοὺς σοφίας διδάσκαλοι. Μουτερλῆς οὗτος προσηγορεύετο· ὄνομα δὲ τοῦτο τῆς προεδρίας τε καὶ τιμῆς. Τοῦτω τοιγαροῦν, χειμῶνος σχολῆς λαβόμενος, πόρῳ που νυκτῶν πολλάκις διελεγόμεν· ἰδοὺ γὰρ μου τοῦτο ποιεῖν, φιλήκοος ὢν. Ἐφίκει δ' ἄρα εὐγνώμων· οὐδὲ γὰρ ἔχαιρεν ἐριδί, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ βραδίως ἀληθεύοντι ἐπειθετο (αἱ γὰρ προλήψεις δεινὰ κατέχειν ἐν ἡπασταῖς), ἐπειθετο δ' οὐν.

β'. Ὁ δὲ θαυμάζειν ἀξίον, ὅτι, καίπερ τοῖς λεγομένοις ὁμολογῶν, πῇ μὲν ἐκῶν, πῇ δὲ ἄκων, οἷς ἐρωτώμενος ἀπεκρίνετο, περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἐβούλετο. Ἀλλὰ πολλοὶ μὲν ἦν θαυμάζων τὰ λεγόμενα, καὶ μᾶλλον ἤδετο μανθάνων τὰ ἀληθῆ, ἢ ἡνιάτο ἡττώμενος. Ἀ δ' οὖν θαυμάζειν ἡξίου, τοῖσι συντιθεσθαι οὐκ ἡνείχετο· ἀλλ' ἐρωτᾶτο μὲν αὐτὸ τὸ σέβας οὐ πᾶν θαυμάζων, οὐδὲν δ' οὖν ὁμοῦς ἦττον καὶ μετὰ τοῦτο τὴν κακίαν τοῦ Σατανᾶ φυλάττειν παρακαταθήκην ἐσποῦδαζε. Τῶν ἀποπτωμάτων γὰρ, ὡς εἰσικεν, ἐνόμιζεν εἶναι, εἰ ἐν οὕτω βαθύτατῳ τῷ γήρῃ καὶ τῇ τῆς φύσεως παρακμῇ ἐκ (4) τῆς πρώτης ἀθείας ἐκσταίη. Καὶ εἰ δὲ μετὰ τὸ τέλος, ἐφ' ᾧ δὴ τῆς διαλέξεως ἐληξεν, εὐθύς ἐκ προσιμίων ἀρχόμενον καὶ ἀπὸ γραμμῆς (5) (ὃ φασιν) ἐξείπειν· οὐ τοσοῦτον, οἶμαι, τῆς θρησκείας οὗτος ἀντεποιεῖτο μετὰ τὸ μαθεῖν, ἢ (6) μεμᾶθηκεν, ὅσον ἐδεσμεῖτο τῷ πλούτῳ, καὶ ταῖς ἀπὸ τούτου τραυφαῖς καὶ μαγγανείαις. Προσῆν δὲ καὶ τὸ πρόσαντες τῆς αἰσχύνης, ἦν ἐγὼ φαίην ἂν μάλιστα πάντων εἶναι ἐριδος ἀκαίρου μητέρα· καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ματαίας δόξης ἀπάτη, ἥς οὐδὲν δεινότερον περιγενέσθαι ψυχῆς μὴ καλῶς εἰδυίας φιλοσοφεῖν. Καὶ πρὸς γε μὲν τὸ σύντροπον ἔθος, καὶ

(1) Aristophan. Plut., act. II, sc. V, vers 600, edit. Brunck. Argent. 1783, in-8., t. I, pag. 259.

(2) Aelian. Var. Hist. lib. I, c. 1, edit. Gronov. Lugd. Bat. 1731, in 4, pars I, p. 4.

(3) Coi. Coisl. omittit δ

(4) Ex deest in C d. reg.

(5) Proverbior. Erasmi. Chiliad. I, Cent. vi, proverb. 57.

(6) A deest in Coisl.

τὸ, τὸ γένος ἐκαίῃ μὲν εὐτυχεῖν, ἡμῖν δὲ νῦν δυσ-
πραγεῖν· ἃ δὲ πάντα τὴν ἐκαίνου γνώμην ἀνθεῖλκε.
Χεῖρας γὰρ καὶ πόδας (ὡς ἂν εἴποι τις) δεδεμένους,
τοῖς εἰρημένους, ὧν μὲν λίαν κατέγνω, τοῦτοις αὖθις
ἐνέμενον· ἃ δ' ἐπὶ πῶς οἶε (1), καὶ διὰ θαύματος
ἦγε, καὶ τῆς ἀληθοῦς μερίδος τοῖς δλοῖς νομίζων
ἐφαίνετο, ἐπ' αὐτὰ βαδίζειν ὁμῶς οὐχ οἶός τ' ἦν ὁ
σχίτλιος γέρων. Ὡς γὰρ εἶοικε, κακοδοξία καθάπαξ
αἰχμάλωτος γεγονώς, οὐχ ἃ προσέλετο πράττειν
κύριος ἦν· εἰ δὲ βούλει, τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας μὴ
γεγευμένος, οὐδ' ὅσον ἦν γινόμενον (2), οὐδ' ἐγγὺς
ποθῶν ταύτην ἦν. Ὅθεν, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, κινδυ-
νεύει μικροῦ δεῖν εὐθεῖας εἶναι δοκεῖν, διαλέγεσθαι
περὶ τῆς τῶν Τούρκων ἀσεβείας καὶ τῶν περ' ἐκαί-
νοις δογμάτων, ὧν τὸ κρείττον ὅτι περ γέλωτα
παρασχέιν ἱκανὰ τοῖς ἀκούουσιν.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Τὸ μὲν οὖν τὴν παραπλήγος Μωάμεθ ἐξελέγ-
γειν μανίαν σπουδὴν ἡμῶς νῦν ποιεῖσθαι, ὅλως μοι
δοκεῖ περιεργον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οὐκ ὀλίγοι του-
τον τὸν δίαυλον ἐφθησαν ἡνυπότες· ἐν οἷς καὶ ὁ
θειότατος πάππος ἡμῖν, ὁ παντάριστος καὶ θαυμά-
σιος βασιλεὺς· ὃς εὐσεβείας ὧν κανὼν, καὶ τῶν ταύ-
της ἔνεκα πόνων μηδὲν τῶν πρωτείων παραχωρῶν,
πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὸν ἐκαίνου ζῆλον ἡμῖν περὶ
τὴν ὀρθὴν πίστιν λαμπρῶς ἀνακηρύττοντα συνεγρά-
ψατο· τοῦτοις δὲ προσέθηκε τελευτῶν καὶ ᾗ τὴν τῶν
εἰρημένων Ἀχαιμενιδῶν λατρείαν λῆρον ἀποφαίνει
σαφῆ. Ἐπειδὴ δὲ σε ἥθειν, τὸν ὡς ἀληθῶς ἀδελφόν,
ταύτην δὴ τὴν τῶν εἰρημένων ἀθῶν ἀσέβειαν ὑπὲρ
τῆς ἄλλας μισοῦντα· καὶ πρὸς γε ἔτι δὴ τρυφὴν καὶ
οἶον ἀθυρμά τι ποιοῦμενον, εἰ τί τις λέγοι τῆς
ἐκαίνου φλυαρίας διήγημα, καὶ μάλισθ', ὅταν ἦ
τοῦτό γε τῶν ἐκαίνου ἀπορρήτων καὶ σεμνῶν· τὸ
μὲν ὡς ἔργον καὶ διὰ πάντων γράφειν ἡμῶς κατὰ
τῆς τῶν Τούρκων μανίας, δεῖν ἔγνω παραδρᾶμειν·
εἰς γὰρ, εἰσὶν, ὥσπερ εἶπον, οἱ κάλλιτά γε καὶ
ἱκανῶς τοῦτ' εἰργάσαντο· καὶ ἔνεστί σοι βουλομένη
θριαμβουομένην ἰδεῖν τὴν τούτων μελαγχολίαν, ἣν
τοῖς εἰρημένοις ἐθελήσης συγγράμμασιν ἐντυχεῖν.
Αὐτὸς μέντοι σοι τὸν κόρον, ὡς οἶόν τε, διαφεύγων,
ὅσαπερ καριώτερη καὶ βελτίω δοκοῦσιν εἰρησθαι
τῶν τῷ Μουτερίζῃ λεχθέντων, φράσαι πειράσομαι,
ὡς δὲ καὶ ὥνπερ ἂν μνησθεῖν τῶν ἱμῶν γε πρὸς
τὸν γέροντα λόγων. Τάκαίνου μὲν γὰρ ἐρῶ, χαρί-
ζεσθαι σοι βουλόμενος· ἀδικοῖην γὰρ ἂν, εἰ οἷς
παρὼν (4) ἐτρώφας, ταῦτα δηλῶσαι παρὼν ἐν γράμ-
μασι παραλίποιμι.

(1) Πῶς οἶε, sicut πῶς δοκεῖς, peculiarem habet
emphasin, et significationem τοῦ κατὰ πολὺ, *vehe-*
menter plurimum : profertur quasi admirabunde.
Apud Aristophanem *Plut.* v. 742 *Glossator*. Πῶς
δοκεῖς] θαυμαστικόν· λίαν· vid. Brunnck. ad h. l.
edit. Argentorat. 1783, in-8, tom. I, pag. 265. Ἡσθην
ἀλλὰ πῶς οἶε; Synes. *Epist.* 22, *ed.* Dionys. Pe-
tavi. *Lutet.* 1712, in-fol. p. 175.

(2) Voce ὅσον ἦν γινόμενον id significari, quod

(a) Cujus scripta contra Mahometem et ejus assecclas odidimus in tomo C.IV. Edit.

A qua gentis illius homines prospera utuntur, nos ad-
versa : quæ certe omnia ejus animum ad diversa
retrahebant. Siquidem manibus pedibusque (ut quis-
piam dixeret) vinctus, ex dictis quæ quidem valde
damnabat, iisdem nihilominus inhærebat : quæ vero
mire laudabat admirabaturque, omnibusque vera
ea esse arbitrari videbatur, ad ea tamen accedere
miser ille senex non potuit. Nam, ut verisimile est,
pravæ opinioni semel mancipatus, ejus quod vellet
faciendi potestatem non habebat : aut, si mavis,
veram libertatem cum nunquam gustasset, multum
aberat ut eam quantum par erat desideraret. Unde,
quod jam dixi, parum forte abest quin ineptum esse
videatur, de Turcarum impietate illorumque opi-
nionibus colloqui, quæ nihil habent præstantius,
B quam quod risum audientibus possint præbere.

PRÆFATIO.

1. Itaque vesani Mahometis furorem redarguere
nunc conari, supervacaneum prorsus esse mihi vi-
detur, quoniam hoc stadium jam antea non pauci
decurrerunt : in quibus divinus vir avus noster,
optimus et admirabilis Imperator (3) : qui cum pie-
tatis esset regula, et in susceptis pro ea laboribus
primas nemini concederet, tum alia multa, quæ
ardens illius erga rectam fidem studium luculentè
nobis declarant, conscripsit : tum illud demum
opus his adjunxit, quo Achæmenidarum istorum
religionis aliud nihil esse nisi meras nugas eviden-
tissime demonstrat. Sed quia noram, te vere fra-
trem hanc Inipiorum, quos dixi, fraudem egregio
præter cæteros odio prosequi : insuperque delicia-
rum ac velut oblectamenti loco ducere, si quis de
illorum ineptiis aliquid enarret, et de iis maxime,
quæ arcana venerandaque apud illos habentur : his
de causis integro quidem solidoque adversus omnia
Turcicæ insanix capita opere conscribendo super-
sedendum esse decrevi : sunt enim, sunt, ut dixi,
qui optime hoc, et quantum satis erat, exsecuti fue-
runt : quorum scripta legere si volueris, per trium-
phum ductam videre licebit tibi volenti Turcarum
dementiam. Ipse tamen satietatem, quantum fieri
poterit, effugiens, quæcunque opportuniore et me-
liora dixisse videtur Muterizes, ea tibi verbis ex-
prime te conabor, sicut etiam quæcunque abs me
seni dicta fuisse meminero. Illius enim verba refe-
ram, gratificari tibi volens : siquidem in te injurio-
sus essem, si ex quibus præsens ipse voluptatem
cepisses, eà in scriptis, quibus facile declarari
possunt, prætermitterem.

est convenient, congruum, patet pluribus locis in
Stephani Thesaurò, tum ex multis similibus loquen-
di formulis in decursu hujus operis.

(3) Joannem Cantacuzenum imper. intelligit (a),
nostri Manuelis maternum avum : nam Joannes
Palæologus Manuelis pater Helenam Cantacuzeni
filiam duxerat. Vide Ducang, *Famil. August. By-*
zantin. pag. 239.

(4) Cod. reg. παρὼν.

2. Quamvis enim umbrosi montes et sonorum A mare corpora nostra longo separent intervallo, tamen in vero fraternitatis affectu efficere hoc non possunt: is enim ullo omnino modo claustris contineri nequit. Unde splendidæ illius cœnæ, qua nos convivas excepit senex, participem te fieri volo. Nam forte tibi videbitur illa delicatior, quam sapius nobis apparavit Satrapes ille gravissimus et perditissimus, qui prodigia quædam ut in somniorum signentis, raptum videlicet sibi congruentem, paradisumque canibus puellisque inanius, quæ arborum ramis insiderent, aliisque compluribus nugis refertum narrabat. Duabus vero de causis necesse est, ut quæ abs me sunt dicta tibi referam. Primum, quia neque consentaneum neque fas est, dialogum aliquem fieri, nisi omnium colloquentium sermones contineat. Deinde, in ipsis nonnihil fortasse reperietur iis utile, qui de spe in nobis reposta de improvviso respondere volunt, quando Deo osores illi nugando aliquid huic objiciunt. Nam et ille omnem pharetram exinanivit, barbarica manu magnam sagittarum vim emittens: quas quidem Deus leves ac hebetes plane effecit: at contrarium illi accidit, nam confixus est sagittarius iste spiculis nostris: imo et suis, quod quidem acerbius omnino videtur: quanquam Sacrarum Scripturarum interpretationibus testimoniisque neque quantum licebat neque quantum oportebat sumus usi, sed quantum et quando volebat ille. Quippe operæ pretium quidem esse debebat hoc facere: sed præclaro isto invictoque auxilio lubens privatus sum, cum illud primum animo reputarem, quæcunque theologumenon librorum oracula errorem Mahometi, quantum est, nihil nisi merum errorem esse arguant, hæc ab iis, qui contra istum scripserunt, et jam inventa esse, et disposita, et ornatissimis verbis expressa. Deinde, quamvis inter omnes ætatis gentisque suæ homines magnus esset et haberetur senex ille, quod quidem ad liberales disciplinas attinet, et ad eam quæ apud ipsos viget sapientiam, barbarus tamen erat: barbara quoque geus ejus et dictio. Quamobrem, ut debebat accidere, non eam mentem habebat, quæ sacris litteris absconditam divinæque intelligentiæ convenientem sententiam recte posset assequi: itaque non ut oportebat, sed ut ea quæ dicebantur, intelligere poterat, disseruimus. Erant etiam interpretes, qui sermones nostros ultro citroque transmitterent: quæ res volenti mihi sæpe aliquid non omnino terrenum neque abjectum, sed nobilius et sublimius eloqui (nam quæ venerantes colimus, ea sunt hujusmodi) obstare ubique et adversari videbatur: quandoquidem his et ter eadem dicere oportebat, ut intellectu faciliora darent. Propterea in multis, ubi sacrarum Scripturarum opus erat subsidio, coactus sum nudus, ut ita loquar,

Β'. Εἰ γὰρ δὴ καὶ οὐρεὰ τε σκιδέντα, θάλασσά τε ἤχησσα (1), ἡμῖν γε διίστῳσι τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ οἷά τε ταυτὶ κατὰ τῆς ἀληθοῦς φιλαδελφίας τοῦτο ποιῆσαι· ἀκάθεκτον γὰρ αὕτη χρῆμα πέφυκεν εἶναι. Ὅθεν βούλομαι σε καὶ ταύτης τῆς θοῆνης ἡμῖν κοινωνεῖν, ἥ ὃ μὲν γέρων λαμπρῶς εἰσεία, ἡμεῖς δὲ ἡμεῖν οἱ δαιτυμόνες. Ἀδροτέρῃ γὰρ σοι τυχὸν φανεί- ται, ἥς πολλάκις ἐστιάτωρ ἡμῖν ὁ σεμνότατος ἐκεί- νος Σατράπης καὶ ἐπιτριπτότατος γέγονε, τερατεῖαν τινὰ διηγούμενος ἐν ὀνειράτων πλάσματι, καὶ ἀρπα- γὴν αὐτῷ πρόπουσαν, καὶ παράδεισον γέμοντα κυνῶν καὶ κορῶν ἀπείρων, κλάδοις δένδρων ἐφιθρυ- μένων, καὶ ἁλλῆς φλυαρίας μακρᾶς. Τὰ μὲν δὲ πάλιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν δυοῖν ἔνεκα. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἀκόλουθον οὐδὲ θέμις, διὰ λογὸν τινα γίνεσθαι μὴ καὶ τῶν προσδιαλεγόμενων τοὺς λόγους ἔχοντα. Ἐπειτ' ἴσως καὶ τί που χρήσιμον ἐν αὐτοῖς εὐρε- θήσεται τοῖς ἐκ τοῦ προχείρου βουλομένοις ἀποκρι- νεσθαι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἐπειδὴν τι ληροῦν- τες ταύτῃ προφέρωσιν οἱ θεομίαις (2). Ἐκείνός τε γὰρ πᾶσαν τὴν φάρμακον ἐκένωσε, βέλη συχνὰ ἐκ τῆς βαρβαρικῆς χειρὸς ἀφείλε· θεός τε ταῦτα κοῦφα τελείως ἀπέφηνεν· οὐ μὴν τὰ ἴσα ὥφθη πεπονθώς, ἀλλ' ἐδλήθη μὲν τοῖς ἡμετέροις βέλεσιν ὁ τοξότης· ἐδλήθη δὲ καὶ τοῖς αὐτοῦ, ὃ δὴ καὶ παρρότερον εἶναι πάντως δοκεῖ· καὶ τοι γραφικαῖς ἐξηγήσεσι καὶ μαρ- τυρίαις οὐχ ὅσον ἐξῆν τε καὶ ἐχρῆν, ἐρησάμεθα, ἀλλ' ὅσον τε καὶ ὅτε τοῦτο ἐκείνους ἐβούλετο. Ἐδεῖ δὲ τοῦτο προὔργου ποιεῖσθαι· ἀλλ' ἐκὼν ἀφῆρημαι τὴν ἀμαχον ταυτηνὴ καὶ καλὴν συμμαχίαν, ἐκείνο πρῶτον ἐνθυμηθεῖς, ὡς ὅσα τῶν λογίων ἐλέγγει τὴν τοῦ Μωάμεθ πλάνην αὐτὸ τοῦτο πλάνην οὖσαν, εὐρηται, καὶ τέτακται, καὶ ἀπήγγελλται (3) κοσμίως τοῖς κατ' αὐτοῦ γεγραφοῖσιν. Ἐπειθ' ὅτι, καίπερ ὢν καὶ νομιζόμενος μέγας ὁ γέρων ἐν τοῖς κατ' αὐ- τοὺς, βάρεβρος ὁμῶς ἦν· ὅτε καὶ τὸ γένος αὐτῷ ἄπαν, καὶ ἡ φωνή. Καὶ εἶχεν ἂν εἰκότως διὰ ταῦτα τὴν νοῦν οὐχ ὅλον ἐφικέσθαι καλῶς δύναισθαι πρὸς τὴν ἐγχεκρυμένην τοῖς γράμμασι θεοπραπῇ διά- νοιαν· ἀνθ' ὧν οὐχ ὡς ἐχρῆν, διειλέγμεθα, ἀλλ' ὡς οἷός τ' ἦν ἐκείνο; δέχεσθαι τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ καὶ ἐρμηνεῖς ἡμῖν τοὺς λόγους διαπορθμεύοντες ἦσαν· ὃ πολλάκις βουλομένων μοι λέγειν μὴ πάντῃ γῆϊνον μὴδὲ χαμερπές, ἀλλὰ γενναϊότερόν τι καὶ ὑψηλότερον (τοιούτῃ γὰρ ἂν πρεσβεύομεν), ἐμποδῶν ἐφαίνετό τε πανταχῇ καὶ προσίστατο· δις γὰρ ἔδει καὶ τρίς ταῦ- τὰ (4) λέγειν, ἵν' ἐύληπτα γένοιτο. Διὰ δὲ ταῦτα ἐν οὐκ ὀλίγοις, οἷς ἔδει τῆς ἀπὸ τῆς γραφῆς συμμαχίας, αὐτὸς ψιλός, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀπὸ τῶν λογίων ροπῆς καὶ τῶν ἐκείθεν ὀπλων συμπλακῆναι ἠνάγκασμαι, λογισμοῖς δ' ἀντὶ τοῦτου καὶ παραδείγμασιν, ὡς τὰ πολλὰ, χρῆσθαι διαλεγόμενος, καὶ τούτοις καταλλήλοις τῇ τῶν ἀκουόντων ἰσχύϊ. Πολλὴν μὲν οὖν μοι τοῦτο πῆν ζημίαν προὔξεν, ἥνεγκα δ' οὖν τι καὶ χρήσιμον.

(1) *Homer. Iliad. A. 157.*(2) *Cod. Coisl. θεομίαις.*

(3) Alludere videtur ad tres illas priores Elo-

quentiæ partes: inventionem, dispositionem, elocu- tionem.

(4) *Codd. ambo, ταῦτα.*

Δύναιτο γὰρ ἂν τις, οἶμαι, ῥαδίως μεμνησθαι καὶ λόγων ἐκείνων ἀπειρος ὢν, οἷς γε πρὸς ἀλλήλους ἐχρησάμεθα, καὶ χρῆσθαι τούτοις δεῖσαν εὐχερέστερόν τε καὶ προχειρότερον, ἢ ταῖς τῶν Γραφῶν ἐξηγήσεσι. Τοῖς γὰρ ἀπὸ τούτων τελέως διαλέγεσθαι θέλουσι, δεῖ μὲν καλῶς ἐκείνας ἐξησκηκέναι, δεῖ δὲ φρενῶν ὀξυτέρων, δεῖ δὲ ῥοπῆς θειοτέρας, ἃ συνελθεῖν κατ' αὐτὸ χαλεπόν. Ταῦτα μὲν οὖν, ὧ φιλότατη κεφαλὴ, ὥσπερ τινὰ κρηπίδα τῷ λόγῳ δεῖν ψήθην προὔποθέσθαι, ἐν' ἔχοις ῥῆον τὴν τόθ' ἡμῶν συμβῆσαν δι' ἄλγεϊν ἐκλαμβάνειν, ἥτις ὧδέ πως ἔσχεν.

præclara illorum exercitatione, tum subtiliori mente et diviniore adjumento est opus : quæ certe omnia in unum et idem difficile est convenire. Habes, mi optime frater, quæ quasi quædam operis fundamenta præstruenda esse existimavi, ut factum tunc inter nos facilius possis sermonem intelligere, qui hoc fere modo se habuit.

DIALOGUS PRIMUS.

De Angelis et Animabus.

α'. Ἐκαθήμην μετὰ δειπνον πρὸς τῇ πυρᾷ, καὶ B ταυτὸν ὁ γέρων εἰωθότως ἐποίει, ἄλλοις ἅμα τῶν ἡμετέρων, καὶ τοῖς αὐτοῦ παισίν· ἦσαν γὰρ οἱ δύο υἱεῖς, νοῦ τε καὶ σοφίας μετέχοντες, καὶ οὐ σμικρὸν ἐνίστατο τοῦ πατρικοῦ συναντιλαμβανόμενοι λόγου. Καὶ μοί φησιν ὁ πρεσβύτερος· Εἰ μὴ μέλλοιμι δόξειν ἐπαχθῆς (1), δεήσομαι σου ἀκοῦσαι μου, καὶ λόγον μεταδοῦναι, περὶ ὧν ἂν ἐροίμην· σχολὴν γὰρ ἤδη ἄγεις. Ἐφην δ' ἐγώ· Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἐσχόλαζον, ἡδέως ἂν σου ἀκούσαιμι· βούλομαι γὰρ σοὶ χαρίεσθαι. Καὶ ὁς ἀρξάμενος ἔφη·

β'. Ἐρως ἦν μοι διηνεχτής, τοῦ τὴν καθ' ὑμᾶς λατρεῖαν διδάξοντός με τυχεῖν. Καὶ Χριστιανῶν (2) μὲν οὐδέσιν οὐδεπώποτ' ἐνέτυχον, οἱ λόγου τε μετεῖχον, καὶ πείραν ταύτης τοσαύτην εἶχον, ὥστε μοί τι σαφές, καὶ οἷον ἂν βουλοίμην, δύνασθαι φράζειν. C Περσῶν δὲ, καὶ Ἀράβων, καὶ Τούρκων, οἱ παρὰ τῶν ὑμετέρων, ὡς ἔλεγον, ἐδιδάχθησαν ἃ πρεσβεύετε, πολλῶν πολλὰ λεγόντων ἀκήκοα· οἷς οὐ πάνυ τοι πιστεύειν ἤξιον· τοῦτο μὲν, ὡς ἐναντίας οὖσιν ὑμῖν θρησκείας, τοῦτο δ' ὡς διαφωνοῦσι, καὶ μὴ ταυτὰ λέγουσιν. Ἄλλος γὰρ ἄλλο τι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀκηκοέναι δι' ἐσχυρίζετο· πάντες δὲ παντάπασι ἀλλήλοις ἀτύμβατα ἔλεγον. Ἀλλ' ἤδη τύχη ἀγαθὴ τοιοῦτου ξένου σου τυχόν, σφόδρα εὐελπίς εἰμι, νῦν γοῦν ἐκείνου τεύξεσθαι, οὐπερ ἄνωθεν ἦρων. Ὅθεν δὴ καὶ δέομαι σοὶ μὴ τῆς ἐφέσεως ἀμαρτεῖν, μηδὲ τῶν ἐλπίδων ψευθεῖναι, ἀλλὰ καθαρώς ἀκοῦσαι παρὰ σοῦ πάνθ' ἃ φρονεῖ· καὶ γὰρ δὲ βουλομένη σοι πάντ' ἐρῶ τὰ ἡμέτερα, ἃ δοκῶ μοι D καλῶς εἰδέναι. Ἐνδέχεται δὲ σοι μισθὸν γενέσθαι τῶν πόνων, οἷον ἂν αὐτὸς εὖ ξαιο. Εἰ γὰρ δὴ τὰ παρὰ σοῦ λεχθησόμενα ἀληθείας ἐχόμενα φανεῖται,

1. Sedebam ad focum post cœnam, idemque pro more faciebat senex, una cum aliis ex nostro comitatu, et cum suis filiis : hi erant duo, ingenio sapientiaque præditi, nec parum aliquando sermonem patris adjuvabant. Tum senex, Nisi molestus esse videar, inquit, te rogabo ut me audias, sermonemque de quibus Interrogaro impertiare : nactus enim te sum otiosum. At ego, Etiam si quam minime otiosus essem, inquam, tamen lubenter te audirem : nec quidquam tantum cupio, quam tibi gratificari. Tunc dicere exorsus est :

2. Semper, inquit, ego optavi, ut in unum aliquem inciderem, qui vestram me religionem edoceret. Etenim e Christianis quidem nullos unquam reperi, qui tantum ingenii, tantamque suæ religionis peritiam haberent, ut de illa mihi clarum aliquid, quale vellem, eloqui possent. Plura vero e pluribus Persis, Arabibus, Turcisque audiui, qui a vestris, ut aiebant, religionis vestræ capita placitaque edocti fuerant : quibus tamen non plane credere volebam : tum quia contrariam vestræ religionem colunt, tum quia inter se dissentiunt, nec eadem dicunt. Nam alius aliud eadem de re audisse se affirmabat : omnes autem ea dicebant, quæ inter se invicem omnino cohærere non possent. Sed jam, quod felix faustumque sit, talem te hospitem nactus valde spero fore, ut quod jam pridem desiderabam, nunc certe consequar. Unde obsecro, ut voti compos fiam, neque mea me spes fallat, sed et quæ sentiat, a te omnino liquido audiam : quin ego tibi, si quidem velis, omnia nostra eloquar, quæ pulchræ mihi videor scire. Et potest fieri, ut quam utique optares, cani laboris tui mercedem feras. Si enim

(1) Cod. Coisl. ἐπαχθεῖς.

(2) Cod. Coisl. Χριστιανοίς.

quæ a te dicta fuerint, veritate niti videbuntur, necesse profecto est, ut aliter se habere a me dicta appareant. Jam vero quis ita demens est, ut quod non est verum vero præferat? Hoc autem verum esse quod dixi, illo argumento demonstratur: nobis nefas est cum Christianis disputare, qui secum, ut ajunt, multam persuadendi vim habent. Ac nisi acerrimus essem veritatis amator, non sane legem illam negligere, quæ id facere prohibet, nec ad tantum certamen temere suscipiendum accingerer.

3. Sed tu quidem, inquam, cum sis vestrorum dogmatum magister, quæ polliceris optime potes implere: mihi vero et mecum militantibus alia quædam genus vitæ præscribit: quapropter, si quidem nostra discere studes, ejusmodique facere quidpiam cogitas, ad eos potius accedere te oportebat, quorum officium est hæc docere: ii magno sunt numero: nostris in urbibus habitant. Tamen ne sic quidem nos disserere pigeat de quibuscumque interrogaveris: quanquam hoc simpliciter apud omnes facere non liceat. Nam hæc data nobis lex est, ut semper quidem ad rationem nostræ spei reddendam parati simus (2): neque enim trepidare, neque invadentes timere debetis, qui Dei miles est, et ipsa veritate armatus: neque hoc solum, sed ubique etiam terrarum et quotidie licet Evangelium prædicare. Sed tamen fidei thesaurum ad omnes promiscue ac temere sic exhaurire, licitum non est. Nos autem ea tu ratione captos habes, qua nobis persuasisti, ut laborum mercedem a Deo nos consecuturos esse speremus. Dic igitur, facto initio, undecumque libuerit.

4. Ego primum quidem, inquit (hoc enim quemdam ordinem habet), quidnam de angelorum natura, et de cæli terræque et universi hujus mundi coagmentatione sentias, scire sane aveo: deinde cætera una tecum expendere usque ad ipsam resurrectionem, eamque, quæ tunc erit, conditionem rerum, et faciendam unicuique pro suis facinoribus retributionem, quæ ultimus erit finis eorum quæ moventur. Sin autem de Deo primum et de quibus invicem dissentimus dicere tibi placeat, fiat etiam quod tibi videatur. Imo enim, inquam, ab illo potius oportet incipere, quod prius dixisti: quandoquidem post id facilius quam antea de Deo dicere aliquid poterimus: nam his demum eum cognoscimus. Etenim ipse Abraham (ut a vobis non puto ignorari) creatis ex rebus ad prorsus incogniti incomprehensibilisque Dei veritque omnium opificis cognitionem pervenit. Optime vero, inquit: nam nos quoque illius historiam scimus, eaque tuo sermoni luculente adstipulatur: quare unde tu dixisti nobis est auspicandum. Et hæc quidem ambo præstitimus.

5. Deinde ipsum interrogavi, an Moysis librum amplecterentur: ille vero, Omnium veterum maxime, inquit. Igitur etiam prophetarum libros admittitis? inquam. Sane quidem, inquit: apud nos etiam scripti

ἀνάγκη δὴ τοῦ τὰ μὲν ἄλλως ἔχοντα δοῦναι. Καὶ τίς οὕτως ἀνόητος, ὥς προτιμῆσαι τὰ ληθοῦς τὸ μὴ τοιοῦτον; Τοῦτο δὲ δῆλον, ἀποδειχθὲν ἐκείθεν· οὐδὲ γὰρ ἡμῖν θεμιτὸν Χριστιανοῖς διαλέγεσθαι, πολὺ τὸ παθεῖν ἔχουσι μεθ' αὐτῶν, ὥς φασι. Καὶ εἰ μὴ σφόδρα ἦν αὐτὸς τῆς ἀληθείας ἐραστής, οὐκ ἂν ἡμέλουν, οὐδ' ὀλιγώρουν τοῦ τοῦτο πράττειν εἰργοντος νόμου, οὐδὲ πρὸς τὸν (1) τοσοῦτον ἀγῶνα τηνάλως ἂν ποτ' ἀπεδυόμην.

γ'. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, διδάσκαλος τῶν καθ' ὑμᾶς δογμάτων τυγχάνεις ὢν, καὶ δύναιο ἂν καλῶς ὅπερ ἐπαγγέλλῃ τελέται· ἐμοὶ γὰρ δὲ καὶ τοῖς ἄρτι μετ' ἐμοῦ στρατευομένοις ἄλλ' ἅττα ἢ τάξις ἐπαγγέλλεται· ἀνθ' ὧν σπουδαῖόν τε ὄντα καὶ τηλίκον δέ τι πράττει διανοοῦμενον, εἴδει σε δὴ τοῦ φοιτῆν πρὸς ἐκείνους, οἷς ἔργον ταῦτα διδάσκειν· πολλοὶ δὲ ἄρα εἰσὶν· ἔχουσι δὲ τούτους αἱ ἡμέτεραι πόλεις. Πλήν γε καὶ ἡμῖν οὐκ ἀποκνητέον, περὶ ὧν ἂν ἐροῖο λέγειν· καίτοι περ οὐ θέμις ἀπλῶς πρὸς πάντας τοῦτο ποιεῖν. Ἐτοίμους μὲν γὰρ αἱ παρασκευάζειν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ἀπολογίαν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, νόμος ἡμῖν· οὐδὲ γὰρ φοβεῖσθαι δεῖ, οὐδ' ὀρρωδεῖν ἐπιδόντας, στρατιώτην ὄντα Θεοῦ, καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθωπλισμένον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς, καὶ καθ' ἡμέραν κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον ἔξεστι. Τὸν μὲντοι γὰρ τῆς πίστεως θησαυρὸν οὕτως πρὸς πάντας ἀφειδῶς καὶ ὡς ἂν πως τυχὴ κενούην, οὐ μόνον ἐφείται ποιεῖν. Σὺ δ' οἷς μισθῶ ἐλπίζειν ἐπεισας τῶν πόνων παρὰ Θεοῦ, λαθὼν ἡμᾶς ἔχεις. Καὶ δῆτα λέγε λοιπὸν, εἰς ὅπερ ἂν ἐθέλοις πρῶτον ἐνάρξασθαι.

δ'. Ἐφη τοίνυν· Ἐγὼ βουλόμην ἂν πρῶτον μαθεῖν, εἴπερ οὐκ ἐπαχθὲς σοι (τάξις γὰρ ἔχον τοῦτό μοι φαίνεται), τίνα δὲ ἅττα φρονεῖτε περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως, καὶ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου τοῦδε συστάσεως· εἴτα πάντα συνεξετάσαι μέχρι δὴ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς, καὶ τῆς τότε καταστάσεως, καὶ ἀμοιβῆς ἐκδότης τῶν πεπραγμένων, ὅπερ ἐσχατὸν ἐστὶ τέλος τῶν κινουμένων. Εἰ δέ σοι φίλον πρῶτως λέγειν περὶ Θεοῦ, καὶ ὧν ἀλλήλοις διαφερόμεθα, γενέσθω δὴ τὸ δοκοῦν. Καγὼ πρὸς ταῦτα ἔφη· Ἀρχτέον, ὅθεν ἐφηγοῦμαι πρῶτον· ῥᾶν γὰρ ἂν μετὰ ταῦτα ἔχοιμὲν τι λέγειν περὶ Θεοῦ, ἢ πρὸς τούτων· τοῦτοις γὰρ ἐκείθεν πάντως γνωρίζομεν. Καὶ γὰρ καὶ Ἀβραάμ (οὐδὲ γὰρ ἀγνοεῖν ὑμᾶς εἰμὶ τοῦτο) ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἦλθεν εἰς γινῶσιν τοῦ παντάπασιν ἀγνώστου καὶ ἀκατάληπτου Θεοῦ, καὶ πάντων ὄντως δημιουργοῦ. Ναί, καλῶς, ἔφη, λέγεις· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἱστορίαν ἔμεν, καὶ λαμπρῶς αὕτη σοι τῷ λόγῳ συνηγορεῖ· ὅθεν τοίνυν ἐφης αὐτῶς, ἀρχτέον ἡμῖν ἂν εἴη. Καὶ ταῦτα μὲν ἀμφοτέροι προὑπεθέμεθα.

ε'. Ἐπειτα ἡρόμην ἐγὼ, εἰ τὴν τοῦ Μωσέως βίβλιν ἀσπάζονται· ὁ δὲ, Μάλιστα γὰρ, φησὶ, πασῶν τῶν παλαιῶν. Εἶπον δὲ· Οὐκοῦν καὶ τὰς τῶν προφητῶν ἀποδέχεσθε; Πάνυ γε, ἔφη· καὶ γὰρ καὶ

(1) Τὴν δεστ in Regio.

2) Alludit ad I Epist. S. Petri, cap. III, vers. 13.

γεγραμμένοι παρ' ἡμῖν οὔσαι τυγχάνουσιν, ἡμετέ- A
ροις ἐρμηνεύειν ἀντιγραφείσαι. Βούλει οὖν, ἔφη, ἄπερ λέγουσι, στέργειν; Ναί, φησὶ· πῶς γὰρ οὐ; ὅτε καὶ τὸ Εὐαγγέλιον παρ' ἡμῖν ἔστι, καὶ ὑπερφυῶς τι θεῖον χρῆμα νομίζομεν τοῦτο, καὶ δῶρον οὐράνιον. Ἐκείθεν γὰρ καὶ τοῦτο κάτεισι, νόμους ταῖς ἀνθρώποις κομίζον. Πλὴν τις λόγος λέγεται καὶ πιστεύεται παρ' ἡμῖν, ὡς καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο, καὶ πᾶσαν τὴν Παλαιάν, ἅμα καὶ τῇ βίβλῳ Δαβὶδ, οἱ ὑμέτεροι πάλαι διερμηνεῖς, οἷ τὴν πρώτην ταύτ' ἐξεληλύνσαν, ἀφειδῶς πρὸς τὰ δοκοῦντα συνιστᾶν τὸ ὑμέτερον σέβας ταῦτα διερμηνεύκασιν, τῶν πρωτοτύπων ἀλιγωρήσαντες.

ς'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὦ τᾶν, ἔφη, πρῶτον μὲν οὐκ εὐπρεπὲς ἂν εἴη λέγειν, οὐδ' ἄξιον. οἶμαι, πιστεύεσθαι· ἀνθ' ὧν ὑμεῖς, οἱ πρὸς κρίσιν ἡμῖν ἀν- B
τικαθιστάμενοι, μάρτυρες. Ἐκείθεν δ' ἄν σοι γένοιτο μαθεῖν ἀκριβέστερον τὰληθές. Εἰ γὰρ δὴ καιροῦ ποτε καὶ διερμηνέων ἀγαθῶν εὐπορήσας, καὶ βιβλίων Ἑβραϊκῶν, γνοίης ἂν καλῶς τὸν ταῖς Γραφαῖς λυμηνάμενον. Σκόπει δέ μοι καὶ τὴν πάντα καλῶς οἰκονομοῦσαν πρῶναιαν, ὅπως τοῖς ἀναίδην ἐπιπηδῶσι τοῖς πράγμασι, καὶ εὐχερῶς διαβάλλουσιν, ἐμφράττει τελῶς τὰ στήματα. Ὅτε γὰρ τὴν θεῖαν ἴδει πᾶσαν Γραφὴν Ἑλληνίδι μεταδοθῆναι φωνῇ, οὐχ ὡς ἐτυχέ πως, εὖ ἴσθι, οὐδ' οἱ τυχόντες, ἀλλ' ὅς γε τῆς Ἑφίας μικροῦ θεῖν πάσης ἐκράτει (ἦν δ' εἰδῶλοις λατρεύων, καὶ οὐκ εὐαρίθμητον χρόνον ἄρξας πρὸ τοῦ Χριστοῦ, Πτολεμαῖος ὄνομα τάνδρι) τοῦτο (1) τηνικαῦτα εἰργάσατο. Σοφὸς γὰρ C
ἄνδρας διερμηνέας τὸν ἀριθμὸν δύο πρὸς τοῖς ἐδόδομήκοντα ἐκ τῶν Ἰουδαίων μεταπεμφάμενος, τούτοις τοῦτ' ἐπίστευσε τοῦργον· οὗς δ' τῆς ἐκείνων τότε μητροπόλεως ἐξηγουμένου, θεοῦ πᾶντως κινούμενος, Ἐλεάζαρος δ' οὗτος προσηγορεύετο, ἐξ ἀφ' ἐκάστης φυλῆς ἐκλεξάμενος, ἐπαμφε. Αἱ δὲ δὴ τοῦτο οὐδ' αὐτὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναιδέστατον γένο; πολ- μῶσι τι προφέρειν αὐτοῖς, οὐδ' ὄντιν οὖν προστρέψαι μῶμον τῇ πράγματι· λέξεις δέ τινάς που τῶν γε- γραμμένων ὑπαλλάττειν ἐπιχειροῦσιν, αἱ καὶ ὥσπερ οὗτοι λέγουσι λαμβανόμεναι, τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας οὐδὲν ὁμῶς ἀπάδουσιν (2).

ς'. Σὺ δέ μοι λέγε, τίνας καλεῦσαντος ἄρχοντος, καὶ ὅθεν τοῦτοι γέγονε τὰ πρωτότυπα κτήσασθαι, D
οἷ τῇ τῶν Ἀράβων εἰσὶν ἐκδεδοκότες διαλέκτῳ τὰ τῆς Γραφῆς; καὶ πότε; καὶ τίνας δὴ οὗτοι, καὶ ὅποιοι τινες ἦσαν, καὶ πόσοι τὸν ἀριθμὸν; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις· πάντων γὰρ ἐξῆς ἀμοιρεῖς, οἷς τὰ καθ' ἡμᾶς τὸ βέβαιον ἔχει· τὸ δ' ὑποψίαν παρέχει καὶ μόνον ἁπασὶν ἱκανόν. Μετὰ γὰρ τὴν τῆς Ὁρησκείας τοῦ Μωάμεθ φανέρωσιν ὑμεῖς, αὐτοὶ πάντως μόνον εἰς τὴν ὑμέτεραν φωνὴν ἡμεῖς ταὶ τὴν Γραφὴν, ὅπερ ἐναντίως ἔχον τοῖς παρ' ἡμῖν ἀποδεί- δεικται. Ὅθεν τίς ἂν νῦν μετέχων τοῖς ἡμετέροις ἀπιστῶν τοῖς ὑμέτεροις πιστεύσειεν; Εἰ μὲν οὖν ἦσθα πιστεύων τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἂν ἡμῖν ἦσαν

(1) Cod. Coisl. οὗτος.

(2) Septuaginta versionem, ubi ab Hebraico textu dissidet, a dolo semper, ab errore plerumque

habentur, a nostris interpretibus translati. Vis igitur, inquam, in iis acquiescere, quæ dicunt? Libenter, inquit: cur non faciam? quandoquidem Evangelium quoque apud nos est, et in primis divinum aliquid esse existimamus ac cœlestē donum. De cœlo enim lapsū est, ad leges humano generi ferendas. Aliquis tamen rumor serpit fidemque obtinet apud nos, hoc ipsum Evangelium, et omne vetus Testamentum, una cum Davidis libro, a vestris interpretibus, cum hosce libros Græce primum verterunt, sic fuisse translata, ut neglecta prioris textus auctoritate ad ea nimis attenderent, quæ vestram religionem confirmare viderentur.

6. Sed, inquam, optime vir, primum quidem hæc oratio neque honesta est, neque, ut opinor, fide digna: nam qua de re contra nos in iudicio decertatis, ejusdem rei vultis esse testes. Sed accuratius possis inde veritatem discere. Nam si temporis unquam, bonorumque interpretum, Hebræicorumque librorum copia tibi fieret, pulchre tum cognosceres, sacras quis corruperit Scripturas. Considera etiam, quæso, divini Nominis omnia præclare dispensantem providentiam, quomodo illorum ora obstruat, qui hunc rerum ordinem oppugnant et libenter reprehendunt. Cum enim divinas omnes Scripturas in linguam Græcam verti oporteret, non temere utique nec vulgaris notæ homines hoc fecerunt, sed qui totius fere Orientis imperium tenebat Ptolemæus rex, antiquis diis tamen serviens, et multo ante Christum regnans. Nam postquam doctos ex Judæis viros numero duos et septuaginta interpretes accersivisset, iis hoc opus faciendum credidit: quos illorum tunc metropolens moderator ac rector Eleazarus, instinctu divino motus, senes ex unaquaque tribu electos miserat. Quamobrem ne ipsa quidem Judæorum impudentissima natio quidquam ipsis objicere audeat, neque ullam unquam reprehensionis labem illi facto aspergere: sed Scripturarum quasdam forte dictiones leviter immutare conantur, quæ etiamsi accipiantur prout hī dicunt, nihil tamen discrepant a vero sensu.

7. Tu vero dic mihi, obsecro, cujusnam principis jussu et quo ex loco Scripturæ textum arripuerunt hī, qui divinos libros ediderunt Arabica lingua? quando fecerunt? quānam, quales, quot erant? At enim hæc expedire non potes: omnis omnino destitueris subsidiis, quibus nostra versio firmatur; solam vero suspicionem movere, vel omnibus licet. Siquidem post Maomethicæ religionis ortum ipsi certe soli sacra Scripturæ libros vestram in linguam transtulisti, quod contra versionem nostræ accidisse demonstravimus. Quæ cum ita sint, quis, quæso, mentis compos nostris libris diffidat, vestris fidem habeat? Quamobrem, si Scripturis crederes, non multum hercle nobis negotii facessetur: Scriptura enim omnis vindicari posse, innumeri demonstraverunt: inter alios Ludovicus Cappellus in *Critica sacra*, Parisiis, Seb. Cramoisy, 1659, in fol.

(mihi crede) vestram apertissime oppugnat religionem. Quam quomodo admirati et amplexi ab initio fueritis, etsi multi multum mirentur, mihi tamen non idem usu venit. Eam enim cum plurium deorum signorumque adoratione commutastis : unde non ideo præcise vituperandi estis, sed quia postea non eadem servastis legem, nempe ut iterum ab isthac vestra religione ad præstantiorem aliam transiliretis. Sed quoniam Scripturis fidem interim derogas, hac lege utamur, ut si quem Scripturæ locum ab altero allatum alter admittet, recte in disputatione nostra e sacris oraculis petitum auxilium, quoad fieri possit, adhibeatur. Ubi aliter accidet, quod reliquum est, ratiocinatione utendum erit, proque facultate probabilibus enitendum argumentis, ut qua parte stet veritas reperiatur : si tamen, hospes, hoc tibi quoque ita videatur. Quæ cum ego dixissem, annuit ille, et hunc in modum disserere inter nos convenit.

8. Tum is, Tibi etiam, inquit, nostro de sermone considerandum est, quomodo eum integrum ab angelis incipiens contexas. Ego vero, si quid eorum, quæ dicuntur, non probavero, statim exponam, et de illo, quod nostris placitis dissonum cognovero, quid ipsi sentiamus insuper enarrabo. Esto, inquam, vir optime : utcumque vobis libuerit, facere conabor. Et primum quidem angelos aliquid creatum esse dicimus, et, ut cætera omnia, ob Creatoris bonitatem creatos (nam quibus, ad subsistendum non indigebat, eos, nisi fuisset summe bonus, nunquam creasset), simplici eademque natura præditos omnes, etiamsi ordine, et ministerii gradu, et ad Deum appropinquatione alius alium antecedit, luminosos et lumen, et sive difficulter mobiles ad malum, sive etiam post dæmonis defectionem lapsumque omnino non mobiles. Et enim moto illo (scitis jam istud, opinor), hi plane immoti permanserunt : meritoque sane conjiciat quis, quemadmodum juxta derelicti sint et ad pejora perpetuo ferantur, qui semel male moti fuerint ; ita hos, quod firmi manserint, hoc majoris progressus donum a Deo accepisse, ut quantum eorum natura suo loco maneret, ipsi tamen idem quod lapsi nunquam pati possent. Neque id tantum, sed et bonos esse hoc existimamus. Nam suam naturam naturæ officii omnium Dei magis cognatam esse intelligimus quam cæteras res ab eadem creatas. Quare imortales etiam esse credimus, ut illorum, quibus ad vitam indigemus, minime indigos.

9. Ille senex, Est istud quidem verum, inquit,

(1) In hunc fere modum de non credentium persuasionem Photius Amphilocho. quest. xciv, Cod. Coisl. n. 270, fol. 104 recto : Τοῖς τε γὰρ ἡδὴ χρόνῳ πεπιστευκόσι, καὶ μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου παραδεχομένοις, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς τελείως τῇ ἀπιστίᾳ κεκρατημένοις, καὶ μὴ θέλουσι διὰ τῶν σημείων πρὸς τὴν εὐσεβίαν χειραγωγηθῆναι, κενὸν καὶ μάταιον ἢ τῶν σημείων ἐπιδοεῖς. Τοῖς δὲ γε ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τεθραυμένοις, εἴτε ἡρέμα πως τοὺς λογισμοὺς πρὸς τὴν εὐσεβίαν ἐνδιδόναι διανισταμένοις, τοῦτοις οἰκεία καὶ πρόσφορος τῶν παραδόξων ἐργὼν ἡ φανέρωσις. Am-

A πολλὰ πράγματα · διαβρῆδον γὰρ (εὖ ἰσθι) μάχεται τὰ τῆς Γραφῆς πάντα τῇ καθ' ὕμᾶς θρησκείᾳ. Ἦν ὅπως τε ἡγάσθητε καὶ παρειλήφατε τὴν ἀρχὴν, πολλῶν πολὺ θαυμαζόντων, αὐτοὺς οὐ τοῦτο πάσχω. Πολυθείας γὰρ τοι καὶ εἰδώλων ἀντιλλάξασθε ταύτην · ἀνθ' ὧν οὐ παρὰ τοῦτο δίκαιοι διαβάλλεσθαι, ἀλλ' ὅτι μὴ τὸν αὐτὸν ἐτηρήσατε νόμον, ὡς ἀπὸ ταύτης μεταπηδήσαι πάλιν ἐπὶ τὴν κρείττω. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς Γραφαῖς οὐ βούλει πείθεσθαι τέως, ἐνθα μὲν τι λέγοντος θατέρου τῆς Γραφῆς, ὁ ἑτερος ἡμῶν ἀποδέχοιτο, καλὸν τῆς τῶν λογίων βοηθείας μετασχεῖν ἡμῖν, ὡς οἶόν τε, τὴν διδάξιν. Ἐνθα δ' ἂν ἄλλως τοῦτο συμβαίῃ, ὁ λοιπὸν, τοῖς λογισμοῖς (1) χρηστέον, καὶ τῷ εἰκότι πειρατέον εἰς δύναμιν, ὅπῃ ἂν ἐξη τάληθές εὐρεῖν · ἐὰν ᾖ, φημι, καὶ σοὶ τοῦτ' ἡδομένῳ. Καὶ δὲ ἐπήνεσε τὸ βῆθ' ἐν, καὶ συνέδημεν τὸν τρόπον τοῦτον διαλεχθῆναι.

ἦ'. Καὶ σοὶ σκεπτέον, ἔφη, περὶ τοῦ λόγου, ὅπως τοῦτο ὑφανεῖς ἄρτιον, ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἀρξάμενος. Ἐγὼ δὲ ὅ τι τῶν λεγομένων οὐκ ἀποδέχομαι, λέξω, καὶ προσθήσω τὴν ἡμετέραν δόξαν εἰπεῖν περὶ ἐκείνου γε, ὅπερ ἂν ἀπᾶδον γνοίην τῶν ἡμετέρων δογμάτων. Εἶεν, ἔφη, ὧ βέλτεστε · ὡς ἂν ᾖ βουλευμένοις ἡμῖν πρᾶξαι πειράσομαι. Καὶ δῆτα τοὺς ἀγγέλους ἡμεῖς τὸ πρῶτον εἶναι λέγομεν δημιουργήματα, καὶ τοὺτους δὲ καὶ πάντα δεδημιουργῆσθαι δι' ἀγαθότητα τοῦ Δημιουργοῦ (ὧν γὰρ οὐκ ἐδείκτο πρὸς τὸ συνστάσθαι, οὐκ ἂν ποτ' ἐγένετο τούτων δημιουργός, μὴ ὑπεράγαθος ὧν) ἀπλοῦς τὴν φύσιν πάντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντας, καὶ ἄλλος ἄλλου τάξει προέχῃ, καὶ βαθμῶ διακονίας, καὶ τῇ πρὸς τὸ Θεῖον ἐγγύτητι, φωτοειδεῖς, καὶ φῶτα, καὶ ἥτοι δυσκίνητους πρὸς τὸ κακὸν, ἢ ἀκίνητους μετὰ τὴν τοῦ Σατὰν ἀποστασίαν καὶ ἐκπτώσιν. Ἀνθ' ὧν ἐκείνου κινήθέντος (ἴστε γὰρ, ὡς ἐγώ μαι) ἀκίνητοι τελείως οὗτοι διέμειναν · εἰκάσειε γὰρ ἂν τις δικαίως, ὡς καθάπερ οἱ κακῶς κινήθεντες δικαίως ἐγκατελείφθησαν, καὶ πρὸς τὰ χεῖρω κινεῖνται διηνεκῶς, οὕτως οὗτοι πάγιοι μέιναντες ὥρον θεόθεν ἔλαβον ἐπιδόσεως, τῆς φύσεως αὐτῶν κατὰ χώραν μενούσης, μὴ ταυτὸ τοῖς ἐπτακόσι ποτὲ παθεῖν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθοὺς τοὺτους δοξάζομεν. Σοφγενεστέραν γὰρ φύσιν τῇ πάντων δημιουργῶ τῶν ἄλλων τῶν ὑπὸ ταύτης κτισθέντων νοοῦμεν. Διὸ καὶ ἀθανάτους εἶναι πιστεύομεν, ἀνεκδοεῖς τελείως ὑπάρχοντα ; ὧν ἡμεῖς δεόμεθα πρὸς τὸ ζῆν.

Θ'. Πάντα μὲν, ὁ γέρων ἔφη, τὰ εἰρημμένα καὶ ἄ·

philochia Photii, a multis laudata et tentata, sed ad hoc tempus nunquam edita, exstant in quatuor bonis codicibus Bibliothecæ Cæsar. Parisiensis : Coisl. n. 270, optimæ notæ, Photio fere coævo, de quo Montefalcon. Biblioth. Coisl. Paris. 4715, fol. pag. 325 ; altero Regio n. 1228, sæc. XI : tertio item Regio 1229, descripto ex col. montis Atho jussu Chrysanthi Notaræ, qui erat Hierosolymis patriarcha a. 1707 : vid. Le Quien Orient. Christ. t. III, col. 526 : quarto n. 60 supplementi, duobus tomis, descriptio avorum nostrorum ætate ex Regio 1228, quem supra dixi.

πλὴν ἐτι βουλομένη τι τούτων ἀκοῦσαι σαφέστερον· Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ὁδῷ βαδίζων ὁ λόγος τυχὲν ἡμῖν ἀποδώσει. Ἀθανάτους μέντοι τούτους πῶς ἄρ' ἐνδέχεται εἶναι; Δεῖ γὰρ φύσιν ἀπασάν, ἥτις οὐ μέλλει πάντῃ διαφθαρήσθαι, ἀρχὴν λαβοῦσάν ποτε, καὶ τέλος ταύτην λαβεῖν· ἐν ᾧ ὥσπερ ἐν κύκλῳ τῇ γενέσει, καὶ φθίσει, καὶ ἀναδιώσει εἰς ταυτόν ποτ' ἐλθεῖσα, ἀλλοιωθεῖσα τε καὶ ἀναστάσεως κρείττονος ἀπολαύσασα, φθορᾶς ἀπάσης ἀνωτέρα γένηται τοῦ λοιποῦ. Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ γὰρ, καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοὺς θνητοὺς εἶναι δοξάζετε; Καὶ ὁς ἔφη, **Ναί.** Ἡ πολὺ τοι, ἔφη, ἐγὼ, ἐναντίῳ· ἔχουσι γὰρ ἡμῖν αἱ περὶ τῶν ἀγγέλων δόξαι· ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου τίς ἂν γένοιτο μέζων διαφορά; Τίς οὖν σε πεῖσαι δύνησεται, ὡς ἄλλως ἔχει, ἢ λέγεις, πιθανόν τε λέγειν δοκοῦντα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν οὐκ ἐθελοντα δέξασθαι μαρτυρίαν, καὶ προσέτι φωνῇ διαλεγόμενον, ἥτις ἄλλοτρίᾳ οὖσα τῷ προσδιαλεγόμενῳ σοι, τὰ λεχθισόμενα παραινεί ἐπιτήδες ταπεινότερα, ἥπερ ἐστὶ, ποιεῖν φαίνεσθαι.

Ἦ. Πειρατέον καὶ οὕτως, ἔφη, τάληθες εὐρεῖν. Πολλοῦ μὲν γὰρ, εὖ ἴσθι, πριαίμην ἂν, εἰ τίς μοι παρεῖχεν ἀμέσως σοι δύνασθαι διαλέγεσθαι. Πλὴν ἐγχωρητέον, ὡς ἐγχωρεῖ, καὶ οὕτως, ὅπῃ ἂν ἔχῃ, τάληθες εὐρεθήσεται. Ἀποκρίναι δὲ μοι, ἔφη. Ἀναρχὸν εἶναι λέγεις πᾶσαν ψυχὴν, καὶ μηδὲ ἐκτίσθαι ποτὲ, μηδ' εἶναι, ὅτε οὐκ ἦν; ἢ γεγενῆσθαι ταύτην ποτὲ, καὶ πέρασμα εἶναι, καὶ ἀρχὴν ἐληφέναι; **Κ** Τίς δ' ἂν τὸ πρῶτον εἴποι; φησὶν. Καλῶς λέγεις, ἔφη· δοκῶ δέ μοι, ὡς καὶ πρῶτους τῶν ἄλλων πάντων κτισμάτων δοξάζεις τοὺς ἀγγέλους ἐκτίσθαι, καὶ κρείττω φύσιν εἶναι πᾶσιν τῶν μετ' αὐτοὺς γεγεννημένων, καὶ συγγενεστέραν τῇ πρώτῃ (1). Ἄρτι γὰρ ἱμοὶ τοῦτ' εἰπὸντι, οἷς οὐκ ἀντέφης, οἶμαι, συνέθου. **Ναί** οὕτως, ἔφη ὁ γέρων, ἔχει. Οὐκοῦν, ὦ βέλτιστε, ἔφη, καὶ τὴν ψυχὴν σου θανεῖν δεῖ, καὶ πᾶσαν ἄλλην, καὶ πολλῶν γε μᾶλλον ταύτας ἢ τοὺς ἀγγέλους, ἐπεὶ πολλοῦ γε καὶ δεῖ ψυχὰς ἀγγέλοις παρισωθῆναι· πολλὸν γὰρ δήπου ταύτας ἐκείνων ἥττους γινώριζομεν. Καὶ ὁ Πέρσης· Ἄλλ' οὐ δοξάζειν παρελήφαμεν οὕτω· καὶ γὰρ τοι αἱ ψυχὰς διαμένουσιν ἀθάνατοι, μετὰ τὸ ταύτας τῶν σώμάτων ἀπαλλαγῆναι. **Εὖ** ποιῶν ταῦτα λέγεις, εἰπον ἐγώ. Πλὴν, πῶς αὐταὶ μὲν, καίπερ ἐνδεῶς πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἔχουσαι τελειότητα, φθορᾶς εἰσιν ὀψηλότεραι; ἢ δὲ τούτων ὑπέρκειται φύσις, φθορὰν καὶ θάνατον ὑποστήσεται; Τὸ γὰρ τὸ δευτέρῳ τε καὶ ἡττόν τι πάσχειν, ὅπερ οὐ τὸ πρῶτον καὶ κρείττον φαίνεται πάσχον, οὐδὲν θαυμαστόν· οὐδ' ἂν εἴη τὸ δευτέρῳ τε καὶ ἡττον ὄλω; ἐλεύθερον, σχολῇ γ' ἂν τοῦτ' δουλεύσειεν ὁ πολὺ τοι ἐκείνου εὐγενέστερον ὁμολόγηται. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι; **Α** ἄντι, quod prima et superior non patitur: sed qua ab re secunda inferiorque natura soluta sit et libera, ei ipsi rei ægre obnoxia esse possit natura, Annon tibi ita videtur?

(1) Nempe divinæ.

quodcunque dicis: nisi quod unam rem aliquanto clarius velim intelligere: sed illud in sermonis progressu fortasse nobis continget. Autamen, quomodo fieri potest, ut angeli sint immortales? Oportet enim hercle omnem naturam, quæ non omnino interitura sit, quemadmodum aliquando initium accepit, ita finem etiam aliquem habere: ut quasi in circulo per generationem, interitum et resurrectionem ad idem tandem aliquando perveniat, et immutata, præstantiorque resurrectione fruens, interitu omni superior in posterum evadat. Tum ego, Igitur, o bone, angelos ipsos etiam mortales esse opinamini? Nos vero maxime, inquit. Næ multum differt, inquam, nostra de angelis opinio: quidnam enim discrimen esse possit majus illo, quod inter vitam et mortem intercedit? Et quis, quæso, persuadere tibi poterit, aliter se habere ea quæ dicis, præsertim cum tu tibi probabile aliquid dicere videaris, sacræque Scripturæ testimonium nolis admittere? præterquam quod lingua uteris mihi tecum colloquenti aliena, quæ nativa vi sua efficit, ut res dicendæ humiliores, quam revera sunt, esse videantur.

10. Sic etiam, inquit, veritatem conemur invenire. Nam magno quidem, mihi crede, emerem, si quis hoc mihi tribueret, ut absque ullius interventu colloqui tecum possem. Sed tamen, quoad ejus facere poterimus, rem aggredi par est, et sic veritas, quomodocunque se habeat, reperietur. Age vero, inquam: responde, si tibi videtur. Omnem animam utrum initii expertem esse dicis, neque unquam creatam, nec ullum omnino assignari ei posse tempus, quo non esset? an contra olim factam creatamque esse, et existendi sumpsisse initium? Quis, inquit, prius illud dixerit? Opinor, inquam: sed, ut mihi videtur, cæterarum etiam omnium creaturarum primos angelos creatos fuisse opinari, eorumque naturam omnibus quæ post ipsos factæ sunt præstantiorem esse, primæque illi magis cognatam. Modo enim hoc mihi dicenti cum non contradixeris, assensus es, arbitrator. Recte tu quidem arbitrare, inquit. Vide, inquam, optime vir, quantum fallare: an non tuam etiam animam, omnemque aliam interire oportet? multoque magis has quam angelos, quoniam multo hercle abest, ut animæ angelis exæquentur: has enim illis longe inferiores esse constat. Non tamen ita est, inquit: non illam nos disciplinam a majoribus accepimus: animæ, postquam corporibus liberatæ sunt, permanent immortales. Bene facis, inquam, quod hoc dicis. Sed, quo tandem modo animæ quidem, etsi angelorum perfectione inferiores, supra omnem interitus aleam positæ sunt, animis autem superior natura corruptionem mortemque patietur? Mirum quippe non est, secundam inferioremque substantiam pati

11. Mihi quidem, inquit, summa ratione dicta videntur, quæ dixisti. Animam post separationem a corpore non amplius morituram esse dicimus, hoc potissimum argumento adducti, quod utrumque simul, anima videlicet et corpus, non horum alterum, est homo : qui dum mortuus est, mortis quodammodo particeps sit anima. Si enim hoc aliter fieret, hominem mortuum esse nequaquam recte diceretur, sed hujus aut illius hominis corpus. Nunc autem non hoc omnino, sed hominem mortuum esse dicimus, quod utrumque simul significat : itaque, ut jam supra dixi, omnium quæ corpori accidunt facta particeps anima, mortem quoque illa qua demonstraturum est ratione cum eo communem habet. Sed inde usque anima immortalis permanet, quoniam in corporis morte fuit immutata. Versuta illa quidem, inquam, sed fallax tamen, opinor, conclusiuncula. Nam quid demum dicemus esse mortem? quid vitam? Nonne hoc quidem vitam, corpori animam inesse, illud mortem, ambo hæc a se invicem esse disjuncta? Id ipsum, inquit, si proprie loquamur; sed multa etiam alia multis aliis modis mori dicimus, quæ nimirum siue tempore veterascunt sensimque et latenter consumuntur, siue casibus quibusdam marcescunt, ideoque, quod accedenti corruptioni in perpetuum resistere non possunt, penitus evanescent.

12. Intelligere mihi videor, inquam, quæ dicis. Namque omne animatum, et contra, quocunque tandem modo corruptum fuerit, hoc tu mori dicis, remque ipsam mortis nomine appellas. Non prorsus, inquit, in hac sum sententia, quam dicis : illa enim, ubi semel corrupta fuerint, nunquam reviviscunt. Igitur, inquam, neque nostra corpora resurgent? Atqui scias velim, inquit Persa, eorum qui apud nos eruditi habentur, quosdam ita opinari : oportet enim vera fateri. Et difficile sane est ab illis non supplantari refellique eos, quicumque cum ipsis concertare velint : eos dico qui non sive, tanquam scuto aliquo, protecti accesserint, sed ratiocinationibus tantum armati. Verumtamen qui nobis legem dedit, is corporum resurrectionem nos exspectare jussit, cui nec fidem derogare licet, nec adversari. Nos vero, inquam, humana corpora resurrectione esse vel maxime credimus : quod si alter ex nobis nunc non concederet, hunc alter quomodo, quæso, ad auctoritatem suam posset adducere? Nemo possit inquit, persuadere ei qui resurrectionem esse non credat, manifestasque hac de re demonstrationes postulet.

13. Vide igitur, vir optime, inquam, quam optimo jure nobis ad demonstrandam angelorum immortalitatem satis omnino esse possit, doctores nostros nostramque fidem proferre, sicque omni negotio ac labore defungi : non oportet enim, ut vobis quidem id facere liceat, nobis autem ancora hujus-

(1) Coisl. φήσμεν.

ια'. Ξυφώρα μοι δοκεῖ εὐλογον εἶναι, ἔφη, ὁ λέγεις. Τὴν δὲ ψυχὴν μετὰ τὸν τοῦ σώματος χωρισμόν φασιν μηκέτι τεθνῆξαι, διὰ τόνδε τὸν λόγον, ὅτι τὸ συναμφοτέρον ἐστὶν ἀνθρώπος, ψυχὴ δηλονότι καὶ σῶμα, οὐχὶ τὸ ἕτερον τούτοις· ὅς ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, κοινωνεῖ πως τοῦ θανάτου καὶ ἡ ψυχὴ. Εἰ γὰρ ἄλλως ἦν τοῦτο, οὐδαμῶς ἦν εὐλογον λέγειν τὸν ἀνθρώπον τεθνηκέναι, ἀλλὰ, τὸ σῶμα τοῦ δεῖνος. Νῦν δὲ πάντως οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον λέγομεν τεθνηκέναι, ὃ δὲ σημαίνει τὸ συναμφοτέρον· ὡς δ' ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, πάντων ἡ ψυχὴ τῷ σώματι κοινωνοῦσα κοινωνεῖ πως τούτῳ καὶ τοῦ θανάτου τὸν εἰρημένον τρόπον. Καὶ λοιπὸν ἀθάνατος καὶ αὕτη διαμένει, ἀνθ' ὧν ἐν τῷ τοῦ σώματος ἡλλοίωται θανάτῳ. Ποικίλον, ἔφη, λέγεις· πλὴν οἶμαι τοῦτο σόφισμα εἶναι. Τί ποτε γὰρ τὸν θάνατον εἶναι φώμεν (1); καὶ τί δὴ τὴν ζωὴν; οὐ τοῦτο μὲν ζωὴν εἶναι φήσομεν, τὸ ψυχὴν ἐνεῖναι τῷ σώματι, ἐκεῖνο δὲ θάνατον, τὸ ταῦτα ἀμφοτέρω ἀλλήλων διακεκρίσθαι; Ναί, κυρίως, ἔφη· λέγεται δὲ καὶ ἄλλα θνήσκειν πολλὰ πολλοῖς τισὶν ἄλλοις τρόποις, ἢ χρόνῳ δηλονότι παλαιούμενά τε καὶ λεληθότως ἀναλισκόμενα, ἢ συμπτώμασι τισὶ ματαινόμενα, καὶ τῷ πρὸς τὴν ἐναντίαν φθορὰν ἀντέχειν ἀεὶ μὴ δύνασθαι, τελείως ἀφανιζόμενα.

ιβ'. Μανθάνω, οἶμαι, ἔφη, ὁ λέγεις. Ἄπαν γὰρ ἐμψυχόν τε καὶ μὴ, ὅπως δὴ ποτε τελείως διαφθαρέν, τοῦτο δὲ θνήσκειν λέγεις, καὶ τὸ πρᾶγμα θάναντον ὀνομάζεις. Οὐδ' ὅπως οὖν ἢ φῆς, ἔφη, λέγω· ταῦτα γὰρ οὐδ' ἀναδύσεται ποτε διαφθαρέντα. Οὐκοῦν οὐδὲ τὰ σώματα ἡμῖν ἀναστήσεται; ἔφη. Ἄλλ' εἰσὶν, εὐλοῖ, ἔφη ὁ Πέρσης, οἳ γε οὕτω τοῦτο δοξάζουσι τῶν παρ' ἡμῖν λογίων· δεῖ γὰρ τάληθες ἡμᾶς λέγειν. Καὶ χαλεπὸν ἀμέλει μὴ πάντας τοῦτους ὑποσκελίσαι τοὺς εἰς χεῖρας; τοῖσι τοῖς ἐλθόντας· λέγω δὲ τοὺς μὴ τὴν πίστιν προβαλλομένους, ἀλλὰ λογισμοῖς ὥπλισμένους. Πλὴν ἡμῖν ὁ θεὸς τὸν νόμον ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἐκέλευσε προσδοκᾶν, ὥστε ἀπιστεῖν οὐκ ἐνι, οὐδ' ἀντιτεῖναι ἐφείτα. Παντός γε μᾶλλον ἡμεῖς πιστεύομεν, ἔφη, ὡς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστήσεται σώματα· εἰ δ' ὁ ἕτερος ἡμῶν τοῦτό γε νῦν ἠπίσται, πῶς ἂν ῥαδίως εἶχεν ὁ ἕτερος πρὸς τὴν πίστιν τοῦτον χειραγωγῆσαι; Οὐδεὶς ἂν, ἔφη, τοῦτον ἀναπείσαι δυνηθεῖη ποτὲ, ὅπως ἀπιστοῦντα τῷ πράγματι, καὶ περὶ αὐτοῦ τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἀπαιτοῦντα.

ιγ'. Ἀθροεὶ τοῖσιν, εἶπον, ὧ βέλτεστε, ὡς ἤρκει πάντως; (2) ἡμῖν ἀθανάτους τοὺς ἀγγέλους δεῖξαι προκειμένον ἔχουσι, τοὺς διδασκάλους καὶ τὴν πίστιν προβαλλομένους, πραγμάτων ἀπηλλάχθαι καὶ πόνων· οὐδὲ γὰρ ὁμῖν μὲν ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν, ἡμεῖς δὲ ταύτης ἀφηρημέθα τῆς ἀγκύρας. Πίστει γὰρ

(2) Cod. ambo, πάντας.

ἡμεῖς μᾶλλον ἢ μεθόδῳ καὶ τέχνῃ καὶ λογισμοῖς Ἀ
 ἔδρατούμεθα· πλὴν ἕως ἐφεῖται, χρῆσθαι τῷ εἰκότι
 πάνυ καλόν. Ἐνθα μὲν γὰρ πίστις οὐ προηγείται,
 ἀναντιρρήτου τε πάντῃ καὶ ὁμολογουμένης δεόμεθα
 ἀποδείξεως· ἔνθα δὲ πίστις τὸ πᾶν ἰσχύει, ἐναργέσι
 μὲν ἀποδείξεσι τόπος οὐκ ἔστι. Ἀντίκειται γὰρ
 ἀλλήλοις ἡ τε πίστις καὶ ἡ ἀπόδειξις, καὶ οὐκ ἂν ποτε
 συνέλθοι κατὰ ταυτὸν ἀμφοτέρω· τὸ δὲ εἰκὸς τῇ πί-
 στει περισσεύειν ἐκ περισσεύσεως (1) γίνεται λιμὴν
 τοῖς πιστεύουσιν, καὶ γαλήνην λογισμοῖς ἐμποιεῖ,
 ἀγκύρας ἐπ' ἰσχυράς, λέγω δὴ τῆς πίστεως, τὰς
 ἡγίας σωτηρίας ἐλπιδας ἀναθεμένους. Ἐνθα γοῦν
 ἐφεῖται, πάνυ γε καλὸν τούτῳ χρῆσθαι· ὃ δὲ καὶ
 ποιῶμεν, εἰ βούλει, ἐπαναλαβόντες ἤδη τὸν λόγον.
 etiam, etiam, faciamus, atque ad eam partem sermonis, ex qua egressi sumus, revertamur.

Β. Εἴπας τοίνυν κυρίως μὲν θάνατον εἶναι τὸν Β
 τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμόν· καταχρηστι-
 κῶς δὲ καὶ ἄλλα θνήσκειν λέγεσθαι, καὶ τινα μὲν
 τούτων μηκέτ' εἶναι μηδ' ἀναδιώσεσθαι μέλλειν, κα-
 ταφθόραν ὑποσάφναι· ἕνια δὲ πάλιν ἀλλοιωθέντα,
 καὶ ταύτῃ κρείττονος καταστάσεως ἀπὸ λελευκότα,
 μῆκετι ταῦτα δουλεύσειν θανάτῳ τε καὶ φθορᾷ. Τὴν
 δὲ ἀλλοίωσιν ταύτην θανάτῳ σοὶ φίλον προσάγο-
 ρεῖν καὶ ἀναδίωξιν, ἥς καὶ τὰς ψυχὰς μετέξειν
 ἀναγκαῖόν σοι φαίνεται· ἴν' ἐπειδὴ περ ἀρχὴν εἰλή-
 φρας, τέλος ἀκολούθως ἐκδεχομένην, ἀπαθανατισθῶσι
 δὲ τῆς ἀνακαινίσεως, καὶ δευτέρας ταύτῃ καταστά-
 σεως τύχῃσιν, ἐπιστεκῶς ἀμείνωνος τῆς προτέρας.
 Ταυτὴ δὲ ἐφησθα πάντως τῷ εἰκότι χρώμενος· οἷς
 γὰρ τοῖς σώμασιν αἱ ψυχαὶ κοινωνοῦσι καὶ τῶν ἀγα-
 θῶν, καὶ τῶν μὴ τοιούτων, καὶ ἀπλῶς πάντων ἐξῆς, C
 καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῖς κοινωνήσουσι. Ταῦτα ἦν, ὦ
 ἄνθρωπε, εἰ γὰρ μὴ παντάπασιν ἐπιλέλησμαι, ἃ δι' ἄλ-
 λων ὀνομάτων (συνέτεμον γὰρ τὸν λόγον) περὶ τῶν
 ψυχῶν σοὶ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀλλοιώσεως ἐρ-
 ρηται· εἰ δ' ἐπελαθόμην, αὐτὸς ἀνάμνησον. Καὶ ὁ
 Πέρσης, Ἄλλ' ἂν ταῦτά ἐστιν, ἔφη.

Γ. Εἰπέ δὴ πρῶτον, ἔφη ἐγώ, ποῖω δὴ τινι θά-
 νάτῳ δουλεύσειν ὑπόχρεως εἶναι λέγεις τοὺς ἀγγέ-
 λους; τῷ κυρίως, ἢ τῷ μὴ; Καθαρῶς μὲν, ἔφη ὁ γέ-
 ρων, οὕτως λέγεται τι, οὕτως μὴν γέγραπται περὶ
 τούτου, πλὴν, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι τεθνήσκουσι. Δοκῶ
 δὲ μοι, καὶ μάλιστ' ἐξ ὧν σοὶ νῦν δὴ ἐρρηται, ὡς εὖ
 ἂν ἔχοι λέγειν, ὅτι περ τὸν οὐ κυρίως ἀποθανοῦνται
 θάνατον οἱ (2) ἄγγελοι. Καὶ πῶς σε ἄλλως, εἰπον
 ἐγώ, ἐνδέχεται ἐννοεῖν τε καὶ λέγειν, ἄνδρα νοῦν
 ἔχοντα καὶ σοφόν; Ὅσα μὲν γὰρ ἐκ πλειόνων τε καὶ
 διαφόρων τῇν ὑπαρξίν ἔχει, εὐδελον ὡς συντέθεται,
 καὶ δεῖ ποτε ταῦτα διαλυθῆναι. Σύνθεσις γὰρ, φασὶν,
 ἀρχὴ διαστάσεως. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐξ ἐναντίων συντέ-
 θηται καὶ φύσει πολεμίων, οἷα δὴ τὰ πρῶτα στοι-
 χεῖα (ἐξ ὧν τὰ σώμαθ' ὁμῶν, Θεοῦ δυνάμει τε καὶ
 κελεύσει), θαῦμα, ὅτι καὶ συνήλθε τὴν ἀρχὴν κατὰ
 ταυτὸν, καὶ ὁπωσοῦν συνέστη, καὶ διαρκεῖ, τὰ μὲν
 ἐπὶ πλείον, τὰ δὲ ἐπ' ἑλάττω· ὃ δὲ καὶ ἐκπληξίαν
 ἐμποιεῖν οἶόν τε νοῦ μετέχουσιν, ἐκείνῳ πάντως ἂν

modi auferatur. Nam fide magis quam arte, methodo
 et ratiocinationibus stamus : sed tamen quantum
 licet probabilitatibus uti sane laudabile est. Ubi
 enim fides non præit, indubitata nullique omnino
 contradictioni obnoxia demonstratione indigemus :
 fides vero ubi omnem vim habet, manifestis quidem
 demonstrationibus locus non est. Nam adversantur
 sibi fides et demonstratio, nec unquam in idem am-
 bo convenire possunt : sed probabile argumentum,
 fidem ex abundanti comitans, credentibus sit por-
 tus quidam : ratiocinationibus eorum quietem pa-
 rit, quoniam spem suæ salutis in forti ancora, hoc
 est fide, reponunt. Igitur ubi licitum est, probabili
 argumento uti quam maxime decet : quod nos

14. Mortem igitur proprie esse dixisti discessum
 animi a corpore : per abusionem vero, inquiebas,
 alia etiam mori dicuntur, quorum quædam non sunt
 amplius, neque, postquam corrupta sunt, revivi-
 scent : quædam contra immutata, melioremque sic
 adepta constitutionem, morti corruptionique non
 amplius erunt subjecta. Hoc porro immutationis
 genus mortem appellare tibi placet et resurrectionem,
 cujus animas quoque fore aliquando participes ne-
 cessarium tibi videtur : ut quoniam ortum habue-
 runt animæ, ideoque finem quoque habere possunt,
 renovatione illa demum immortales fiant, sicque in
 alterum quemdam statum perveniant, priore longe
 meliorem. Hæc autem dixisti, verisimili prorsus
 argumento utens : cum quibus enim corporibus
 bona, mala cæteraque omnino omnia communia
 habuerunt animæ, cum hisdem communem etiam
 mortem habebunt. Hæc fere sunt, hospes, nisi admo-
 dum me meæ memoriæ sensus fallit, quæ aliis verbis
 (nam contraxi orationem tuam) de animarum mor-
 te mutationeque dixisti : quorum si quid mihi excidit,
 in memoriam revoca. Ego vero nihil aliud dixi, inquit.

15. Igitur, inquiam, dic mihi primum, si placet,
 quali tu tandem morti obnoxios fore angelos affir-
 mas, utrum proprie dictæ illi, an secus? Liquido
 quidem, inquit, hac de re neque dicitur quidquam,
 neque scribitur, præter hoc, quod angeli quoque
 moriuntur. Mihi vero ex iis maxime, quæ modo di-
 cebas, rationi consentaneum videtur, ut statuamus,
 D improprie dictam mortem angelos subituros. Nec,
 inquiam, pro prudentia illa et doctrina, quæ est in
 te summa, aliter potes sentire et loqui. Quæcunque
 ex pluribus diversisque rebus existentiam trahunt,
 ea quidem composita esse aliquandoque dissolutum
 iri manifesto liquet. Nam dissolutionis initium, ut
 aiunt, est compositio. Jam vero si quædam vel ex
 contrariis composita fuerint naturaque inter se pu-
 gnantibus, cujuscumque sunt prima elementa (e qui-
 bus nostra corpora Dei numine jussuque constant),
 mirum certe accidit, ea in unum ab initio locum
 convenisse, aliquoque tandem modo utcunque con-

(1) Cod. vrg. περισσεύσεως.

(2) Ol. deest in vrg.

stetisse, et alia longiori, alia breviori temporis intervallo permanere : id, qui sunt rationis compotes, nisi admiratione obstupefacti contemplari non possunt. Quod enim ad omnia corrumpenda natum est bellum, hic mutato ordine conservandis rebus videtur inservire. Nam consideremus, qua ratione bellum et pugna finem habeant : necesse est, alterum sit de duobus, ut vel ad pactionem res veniat, vel ad victoriam, ut alter quidem vincat, alter vincatur. Atqui ut ad pactionem inter se elementa veniant, fieri nequaquam potest : neque enim suam ipsa naturam abnegare possunt. Atque ab altero quidem alterum vinci necessarium foret : Deus autem hoc fieri prohibet. Nam elementum, quod in ipsis victoriæ compos foret, id et victum elementum tolleretur : adeo ut belli ope sola elementa perdurent, huiusmodique modo, coque admirabili conserventur.

16. Unde mirum esse dixi, quod ex ejusmodi principiis ab initio nostra corpora constiterint, et vel brevi quopiam tempore permaneant. Angelorum vero natura simplex elementisque præstantior, neque ab iis, elementis dico, existentiam habet (quo enim, obsecro, pacto consentaneum esset, ex post factis ipsos esse factos?), neque alia quapiam re indiget, ut consistat aut bene se habeat. Igitur haud recte opinetur quis, angelos corruptioni subiectos esse posse. Si enim composita, ex ipso quod composita sunt, mortem quidem obeunt finemque habent, ideoque aliis corruptibilibus ad consistendum indigent, palam est immortalia esse quæ sunt hisce contraria. Est ergo angelorum natura immortalis. Nam a Deo existentiam habent, et sola huius participatione vivunt, moventur, sunt. Cuiusmodi autem natura quomodo ægrotabit? quomodo senescet? quomodo veterascet? quomodo morietur? Eadem ratione animas quoque immortales esse existimandum est. Natura enim sunt simplices, rationisque participes, soloque Dei interventu (si sic quod Græci μέθεξιν vocant appellari placet) existunt. Quin etiam corruptibilium mortaliumque rerum quæcunque corruptionem ac mortem superabunt, hanc immortalitatem incorruptibilis naturæ participatione adipiscuntur. Quænam igitur ratio esse potest, ut angelis, qui substantiis mortalibus præstantiores sunt, mortem attribuamus? Sin autem horum naturam in melius mutari dicis, atque hoc mortem vocare tibi placet, nomine non pulchro pulcherrimam rem abs te appellari scito : nam quæ in melius sit immutatio, ea vitæ potius quam mortis appellationem accipere deberet. Sed nulla erit mihi tecum de verbo controversia : nec longum ego de illa re sum sermonem facturus, dummodo a vera opinione intentio sententiaque tua non sit aliena.

17. Hic Persa, Optime, inquit, omnium tu mihi abs te dictorum probasti rationem, orationeque tua, cum angelos, tum animas, immortales esse demonstrasti. Amborum tamen natura non omnis omnino passionis experts esse mihi videtur : nec enim sem-

Α εἴη. Τὸ γὰρ πάντα πεφυκὸς διαφθεῖρειν, ὁ πῦρ μοι, ἄνω ποταμῶν ἐπὶ τούτοις συστατικὸν ἀναφαίνεται. Σκοπῶμεν δὲ, ὅπως πολέμου τέλος καὶ μάχης δοῦν θάτερον, ἢ σπείσασθαι ἢ κρατῆσαι· θάτερον μὲν κρατῆσαι, θάτερον δὲ ἡττηθῆναι. Καὶ σπείσασθαι μὲν τὰ στοιχεῖα ἀλλήλοις παντελῶς ἀδύνατον· μηδὲ γὰρ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀρνήσασθαι δυνατόν. Κρατῆσαι δὲ πάντῃ θάτερα τῶν ἐτέρων ἀναγκαιότατον μὲν· Θεὸς δὲ ἐργεῖ τοῦτο γενέσθαι. Τὸ γὰρ κρατῆσαι ἐν αὐτοῖς ἀνάγκη διαφθεῖραι τὸ κρατῆθῆναι, καὶ τοῦτῃ συμφθαρῆναι τὸ ἀναλῶσαν, καθάπερ ὕλη τὸ πῦρ· ὥστε τὰ στοιχεῖα μόνα (1) τῷ πολεμῆν διαμένει, καὶ τῷ παραδόξῳ τοῦτῃ διασώζεται τρόπῳ.

Β ις'. Καὶ θαυμάστὸν, ὅπερ εἶπον, ὅτι καὶ συνέστη τὴν ἀρχὴν τὰ σώματα ἡμῖν ἀπὸ τῶν τοιούτων, καὶ διαρκεῖ βραχὺν τινα χρόνον. Οἱ δὲ ἄγγελοι φύσις ἀπλῇ καὶ τῶν στοιχείων κρείττων, καὶ οὕτε παρὰ τούτων ἔχει τὴν ὑπαρξιν (πῶς γὰρ ἀκλόουθον ἐκ τῶν ὑστερογενῶν); οὕτε τινὸς αὐθις δεῖται, ὥστε καὶ συνίστασθαι ἢ εὖ εἶναι. Οὐκ ἄρ' εὖ ἔχει τοὺς δοξάζειν οἷους τε εἶναι φθορᾷ δουλειῶσαι. Εἰ γὰρ τὰ σύνθετα θνητὰ καὶ λήξιν ἐκδεχόμενα, τοῦτῃ αὐτῷ τῷ σύνθετα εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δέονται φθαρτῶν ἐτέρων, ὥστε συνίστασθαι, σαφὲς ἂν εἴη πάντως, ὡς τάναντία τούτοις ἀθάνατα. Ἡ τῶν ἀγγέλων ἄρα φύσις ἀθάνατος. Θεόθεν γὰρ τὴν ὑπαρξιν ἔχουσι, καὶ τῇ τούτου μόνῃ μετέξει ζωῆς (2), καὶ κινεῖνται, καὶ εἰσὶν (3). Ὅθεν ἡ τοιαύτη φύσις πῶς μὲν νοσῆσει; πῶς δὲ γηράσει (4); πῶς δὲ παλαιωθήσεται; πῶς δὲ τεθνήσκει; Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τὰς ψυχὰς ἀθανάτους ὑποληπτέον. Ἀπλᾷ γὰρ δὴ καὶ αὐταὶ τὴν φύσιν, καὶ λογικαί, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μετέχει μόνῃ συνίστανται. Καὶ μὴν καὶ τῶν φθαρτῶν τε καὶ θνητῶν, ὅσα μέλλει πάντως γενήσεσθαι κρείττω φθορᾷ καὶ θανάτου, τῇ τοῦ ἀφθάρτου μετοχῇ τοῦτο ἂν πάθῃ. Ὡστε τίς ἔχει λόγον, θάνατον ἀγγέλοις περιάπτειν ἀμείνοσι τῶν θνητῶν (5) ὑπάρχουσιν; Εἰ δὲ δὴ τὴν τοῦτων φύσιν φῆς ἀλλοιοῦσθαι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ σοὶ φίλον θάνατον τοῦτο καλεῖν, ἴσθι μὲν, ὡς οὐ καλῶ κάλλιστον πρᾶγμα προσαγορεύεις δυνάμει· τὴν γὰρ ἐπὶ τὸ κρείττον ἀλλοίωσιν ζωῆς προσηγορίαν δέχεσθαι μᾶλλον ἢ θανάτου προσῆκε. Λέξεως δ' ἐνεκεν οὐ διοίσομαι· ἀλλ' οὐδὲ πολὺν τινα ποτε περιήσομαι λόγον, ὅταν σοὶ τῆς ἀληθοῦς ὁ νοῦς ἐχηται δόξης.

ιζ'. Σφόδρα πάντα, ἔφη ὁ Πέρσης, ἔχεται σοὶ λόγου τὰ εἰρημένα, καὶ ἀθανάτους τοὺς ἀγγέλους ὁ λόγος ἀπέφηνε, καὶ δὴ καὶ τὰς ψυχὰς. Ἡ φύσις μὲν τοι καὶ ἀμφοῖν οὐκ ἀπαθῆς παντάπασιν οὐδὰ μοι φαίνεται· οὐδὲ γὰρ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ κατὰ

28. In ipso enim vivimus, movemur et sumus.

(4) Cod. Coisl. γε κρατῆσει.

(5) Sic correxi : in miss. igitur τῶν ὄντων.

(1) Forte μόνῳ.

(2) Cod. Coisl. ζῆα.

(3) Alludit ad S. Pauli dictum, Act. Apost. xvii,

ταυτά, καὶ ἀκίνητος. Ναί, ἔφην ἐγώ· τὸ γὰρ μη- A
δαμῇ μηδαμῶς τροπὴν ἢ κίνησιν ἠντινοῦν ὑπομένειν
δύνασθαι, τοῦτο δὴ τῇ θείᾳ καὶ ἀνάρχῳ καὶ δε-
μιουργῷ φύσει μόνῃ δοτέον. Τοιαῦτα δὴ ποῦ λέγοντι,
ἔφη, σοὶ μὲν ἔγωγε χαίρων ὁμολογῶ· ἐμοὶ δὲ πάλιν
οὐκ ἀπειθήσουσιν, οἷός ἐστι καὶ μεταδοίην τοῦ λόγου·
οὐ γὰρ ἀντιτείνειν ἐπιχειρήσουσι. Καὶ γὰρ νομίζω,
μηδένα οὕτως εἶναι θρασύν τῶν εἰς ἐμὰ φοιτῶντων
(φοιτῶσι δὲ ἅρα πάντες, ὅσοις τῶν ἐμῶν πολιτῶν δογ-
μάτων τε μέλει, καὶ νόμων, καὶ λόγων τῶν ἡμετέ-
ρων), μηδένα τοίνυν τούτων σκαῖον καὶ ἀνόητον εἶναι
τοσοῦτον, ὥστε καὶ τολμῆσαι μοι πρὸς λόγους ἐλθεῖν.
Ἰσασί γὰρ, ὡς μῦς πίττης, φασίν (1). Ἰκανῶς μοι
τοιγαροῦν τὸν περὶ τῶν εἰρημένων ἀποδέδωκας λό-
γον· καὶ χάριν σοι τῶν πόνων ὁμολογῶν, δέομαι σου
χωρεῖν ἐπὶ τὰ πρόσω. Ταυτὶ μὲν οὖν τὰ τῆς πρώτης B
νυκτός. Τῇ δ' ὕστεραί μοι προτελῶν ὁ γέρων ἄμ'
ἡλψ' σὺν τοῖς υἱέσιν, ἐδέοντό μου, μὴ μέλλειν, ἀλλὰ
τὸ τάχος ἀρξασθαι, ὅθεν ὁ λόγος ἡμῖν ἐτελεύτησεν.
autem ejus diei, cum senex una cum filiis oriente sole ad me accessisset, rogaverunt omnes, ut quae
in loco finem disputandi fecissem, sine mora inde ad reliqua pergerem.

DIALOGUS II.

De caelo, terra, et de iis quae ibi continentur; item de Adami lapsu,
Christique judicio et Moamethis paradiso.

α'. Ἐστω τοίνυν, ἔφην ἐγώ. Τίνα δὴ οὖν ἄττα C
φρονεῖς περὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν
αὐτοῖς; τούτων γὰρ οἶμαι σε τὸν λόγον ἐπιζητεῖν·
εἰ τι οὖν σοι φίλον πρῶτον εἰπεῖν, ἢ ἐρέσθαι, ἔξεστι
φράζεσθαι. Ταῦτα εἰπόντος ἐμοῦ, ὁ γέρων κεκυφώς
ἐκάθητο,

Katὰ χθονὸς δμματα πήξας (2).

καὶ ἐφκει δὴ πῶς φροντίζοντί τε καὶ διαπορουμένῳ.
Ἦν γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἐμπειρός τε λόγων, καὶ
νόμων, καὶ δογμάτων τῶν κατ' αὐτοὺς, καὶ τὴν κο-
ρυφαίαν, ὡς ἐλέγετό τε καὶ ἐνομίζετο, τῆς σφῶν αὐ-
τῶν σοφίας κατειληφώς· ἦν δὲ τὰ τοιαῦτα σοφός ἐν
τῇ γενεᾷ, φησὶ (3), τῇ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τοίνυν,
οἶμαι, στενοχωρούμενος, τοῖς Πυθαγόρου ἐφκει μα-
θηταῖς, πολὺ τὴν σιωπὴν ἀσπαζόμενος. Ὡς οὖν ἐφ'
ἱκανὸν οὐκ ἀνέκυπτεν, ὁ πρεσβύτερός φησι τοῖν D
υἱοῖν, βλέψατε εἰς ἐμέ· Ἄλλ' εἰ τοί σοι οὐκ ἐπαχθὲς,
καὶ περὶ τούτων γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ἀπόδος τὸν λόγον.
Ἐφην ἐγώ πρὸς αὐτόν· Καὶ (4) τίνα δὴ τοῦτον (5)
ἔπειτα; λόγον; τὸν ὅπως ἕκαστα στοιχεῖα φύσεως
ἔχει, καὶ ὅς δὴ ταῦτ', ἀλλήλοις πολέμια τε ὄντα, καὶ

¹ Luc. xvi, 8.

(1) Plenius apud Erasmum Chiliad. II, cen-
tur. iii, prov. 68: Μὲν ἄρτι πίστεως γενόμενος, « in
eos, qui cum antea fuerint audaculi et confidentes,
postea degustato periculo plane timidi videntur. »

(2) Iliad. Γ, vers. 217.

(3) Φησὶν, subintellige, ὁ ἐπὶ λόγος, ἢ ἀγία

4. Esto igitur, inquam. Quænam vero sentis de
caelo, de terra, omnibusque quæ in illis continen-
tur? horum enim, opinor, rationem exquiris. Qui-
bus de rebus si quid dicere velis, aut interrogare,
facio tibi, hospes, potestatem. Quæ cum dixissem,
demisso vultu sedit senex, et

Humi sua lumina fixit,

hærereque in aliqua re videbatur, cogitareque ne-
scio quid attente admodum. Erat enim, ut superius
demonstravimus, doctrinarum, et legum, dogma-
tumque peritus, quæ apud istos vigent, secundumque
omnium sermonem et opinionem altissimum inter
ipsorum magistros gradum consecutus, et
quod ad hæc attinet, in *generatione sua sapiens*¹, ut
Deus cecinit. Quam ob rem, opinor, animo ange-
batur, silentiumque mirum in modum amplectens
Pythagoræ discipulorum similis apparebat. Itaque
cum aliquantum temporis caput non erigeret, filius
natus major in me intuens, Nisi molestum est, in-
quit, de his ipse nobis rationem reddas. Quamnam
vero, inquam, rationem vis reddi? an ut tibi ex-

Γραφή, aut ejusmodi aliquid: nam hoc φησὶ σφρα-
γισσὶν Græci, ut sacræ Scripturæ verba proferri
a se innuant.

(4) Καὶ deest in Reg.

(5) Forte τούτων *rationem de his rebus, ut supra*
lin. 3.

plicem, quænam sit singulorum elementorum natura? quomodo hæc, etiamsi pugnent inter se, naturaque longe discrepent, in idem tamen conveniant quodammodo, vicinæque sint? alia quidem immediate, ut ita dicam, quibuscumque videlicet cognatio quædam et occulta identitas inest? alia mediate ea dico, quæ diversi omnino sunt generis, et prorsus aliena? quæ tamen similitudinem qualitatum interventu latenter, ut quispiam dixerit, et occulte inter se reconciliantur: unde singula singulis, quod est dictum mirabile, contrariarum ipsius naturam communiant, commistionemque et unitatem cum dissimilibus faciunt, quod omnem hercle admirabilitatis excessum superat: siquidem id dissimilitudinis specie dulcem quemdam concentum efficit, quem nemo pro rei dignitate satis possit admirari. Num igitur horum tibi, hospes, rationem explicari nunc postulas? vel eam, qua ratione opifex ædificatorque omnium Deus ex nihilo hæc produxerit? vel eam, quæ horum omnium creationem enarret, et quid primum, quid medium, quid ultimum factum fuerit? Istæ tertium opinor, inquit, patet expetit. Qui cum filii dictum assensu suo comprobasset, tum ergo rursus ita sum exorsus dicere:

2. Rectum quidem mea sententia, optimi viri, consilium iniistis, quod inclinastis ad id, quod non perdifficile est, vel omnino extra facultatem nostram positum: multo enim hercle sermone indigeret priorum quæstionum explicatio, multumque nobis facesseret negotii, philosophorum etiam lingua et auditu opus haberet. Illam porro rationem, qua hæc omnia produxerit Deus, sapientiamque illam, qua universum hunc mundum ædificavit, solus ipse noverit: nec quidquam est profecto, cuius in cognitionem devenire minus possimus. Quid enim? novitne domus, novitne navis artem, qua facta est? Et tamen ambæ nihil præter hanc vel illam formam (non acceptam initio existentiam, non statum, non conservationem) manu cogitationeque nostra acceperunt. Deus autem, quod omnia ex nihilo produxit, et in rerum natura conservat, non minorem inde admirationem movet, quam quia quamdam sine ulla specie, atque carentem qualitate materiam, certa aliqua forma posterius insignivit. Et, si nostra non cognoscimus, aliena quomodo recte nosceremus? Sed tamen hoc certo scimus, divinum Numen ob solam bonitatem suam angelos creavisse, omnemque alium ordinem, qui natura sentiente teneatur: deinde hunc, quem videmus, mundum produxisse, certaque specie ac forma decorasse, providentiaque sua adhuc conservare æternisque concordie vinculis, naturalique conjunctione, quæ supra omnem hominum rationem captumque putanda est, cuncta continere. Reliquum est igitur, ut quo hæc ordine fabricata fuerint, eloquamur. An non vobis ita videtur? Nobis quidem videtur, inquiebant, idque interim audiamus: quæ vero supra nos sunt, eorum cognitionem Deo relinquamus.

3. Verum de illis, inquam, nihil nostrum audeas. Nam quæ Deus Moyse scribenda mandavit, hæc ego tibi narrabo. Quorum si quid aliter credatis, dicas. Neque tamen illud abs te ignorari volo,

Α μακρὰν ἀλλήλων τῇ φύσει διεστηκότα, εἰς ταυτὸν συνέρχεται πως, καὶ γειτνιάζει; καὶ τὰ μὲν ἀμέσως, ὅσοις δηλονότι συγγενεῖα τίς ἐνεστί, καὶ ταυτοῦτος ἐγκεκρυμμένη; τὰ δ' αὖ ἐμμέσως, λέγω δὲ νῦν τὰ πάντῃ ἐκφυλά τε (1) καὶ ἀλλότρια; ἃ τῶν ὁμοίων μεστευουσῶν ἀμφοτέροις ποιότητων, λεληθότως, ὥς ἂν τις εἴποι, καὶ κρυφίως καταλλάσσεται· καὶ κοινώνει ἑκαστὸν ἐκάστῳ τῆς ἐναντίας αὐτῷ φύσεως θαυμασίῳ τρόπῳ, καὶ μεταδίδωσιν ἡρέμα τῆς πρὸς τὰ ἀνόρτια συγκράσεώς τε καὶ ἐνώσεως, ἃ δὴ πᾶσαν θαύματος ὑπερβολὴν εἰσω κίπτουσιν ἀποφαίνει, τῇ δοκούσῃ ἀνισότητι εὐχρὸν τινα ἁρμονίαν ἀποτελοῦν, καὶ οὐκ ἀξίως δυναμένην θαυμάζεσθαι. Τοῦτων οὖν τὸν λόγον νῦν ἀπαιτεῖς; ἢ ἐκείνον, καθ' ὃν ὁ πάντων δημιουργὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ταῦτα παρήγαγεν; ἢ τὸν ἱστοροῦντα τούτων τὴν ποιήσιν, καὶ πόλον μὲν πρῶτον, πόλον δὲ μέσον, πόλον δ' ὅστανον γέγονε; Καὶ δὲ, τὸν ἔριον οἶμαι, ἔφη, τὸν πατέρα ἀπαιτεῖν. Ὅς συνθεμένου τῷ παιδί, καὶ ὁμολογήσαντος, ἔφην ἐγώ·

Β'. Εὐ μοι βεβουλευσθαι δοκεῖτε, πρὸς τὸ μὴ πάνυ χαλεπὸν ἢ ἀδύνατον νεύσαντες· τῶν μὲν γὰρ προτέρων ζητημάτων ὁ λόγος πολλὸς ἂν εἴη, καὶ πολλὰ παρέχων ἡμῖν πράγματα, φιλοσόφων, καὶ γλωττῆς, καὶ ἀκοῆς δεόμενος. Ἀδύνατον δὲ πάλιν ἐκείνον, καθ' ὃν πάντα παρήγαγεν ὁ Θεός, καὶ σοφίαν, ἣ ταῦτα δεδημιουργήκεν, αὐτὸς ἂν μόνος εἰδείη· ἡμῖν δὲ βρατόδῃ παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον. Οὐ γὰρ οἶδεν ἡ οἰκία, οὐδ' ἡ ναὺς, τὴν τέχνην, ἣ γέγονε· καίτοι καὶ ἀμφοτέρωτα ταῦτα τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ εἶδος μόνον (οὐ μὴν καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ὑποστῆναι, καὶ συντηρεῖσθαι, καὶ διασωῖζεσθαι) κατὰ τῆς ἡμετέρας χειρὸς τε καὶ διανοίας ἀπέλιπε· Θεὸς δὲ πάντα παραγαγὼν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ συντηρῶν ἐν τῷ εἶναι, οὐκ ἥττον γὰρ ἐκ τούτου θαυμάζεται, ἢ ἀπὸ τοῦ τὴν ἀνείδον ὕλην, ἣν ὑπεστήσατο, εἰδοποιῆσαι μεταγενέστερον. Καὶ, εἰ τὰ καθ' ἡμᾶς οὐ γινώσκουμεν, πῶς ἂν καλῶς περὶ τῶν ἄλλων εἰδείημεν; Πλὴν γὰρ τοῦτο παντὸς μᾶλλον ἴσμεν, ὡς δι' ἀγαθότητα μόνην τοὺς τε ἀγγέλους προϋπεστήσατο, καὶ πᾶσαν ἄλλην διακόσμησιν νοητὴν· εἶτα καὶ τήνδε τὴν ὁρωμένην παρήγαγε τε, καὶ εἰδοποίησε, καὶ προνοεῖ, καὶ συνέχει πάντα δεσμοῖς φιλίας ἀρρήτοις (2), καὶ συμφύει, λόγον νικῶσιν καὶ νοῦν ἀνθρώπειον. Λεῖπεται τοίνυν φράζειν, ὅτι ταῦτα τάξει δεδημιουργήται. Ἡ πῶς λέγετε; Ἀλλὰ τοῦτο, ἔφασαν οἱδε, τέως ἀκούσωμεν· τὴν δὲ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσιν Θεῷ καταλίπωμεν.

Γ'. Ἀλλ' οὐδὲν ἀκούσῃ περὶ τούτων, ἔφη, ἡμετέρον· ἃ γὰρ Μωϋσῇ Θεὸς προσέταξε γράψαι, ταῦτά σοι διηγήσομαι. Εἴτε γοῦν τούτων ὁμῶς ἀλλῶς πιστεύεται, φράσον. Πλὴν σε γινώσκειν ἐθέλω, ὡς οἱ

(1) Τε δεest in Reg.

(2) Sic ambo; forte ἀρρήκτους.

τὰ πρῶτόν τε κακῶς κείμενοι, τοὺς Ἰουδαίους λέγω, ἅς καὶ περὶ ἐχθρῶν τῆς πίστεως ὄντες, περὶ τῶν τῆς κτίσεως λόγων οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς διαφέρουντι. Ἀλλὰ καὶ ἡμῖν διαφερόντως ἐκείνοι ἐχθροὶ τυγχάνουσιν ὄντες, ἔφη, πρὸς μέντοι ταῦτα συμβαινουσιν. Θύκοῦν, ἔφη, ἐγὼ, εἰ καὶ ἀμφοτέροις ἡμῖν οἷδε κατὰ τοῦτο συμβαινουσι, καὶ ἀλλήλοις ἡμεῖς συμδυσόμεθα. Ἀλλ' ὅντιν, ἔφη ὁ γέρον. Ἀμα δὲ καὶ οἱ παῖδες τὸν τε λόγον ἐπὶ κήνουν, καὶ τὴν ἱστορίαν ἀπῆλθον, ἣν δὲ κατ' ἀκρόβειαν, ὡς οἶόν τ' ἦν, ἀποδεδωκα. Εὐρισκον μέντοι τοὺς τοὺς τὰ πλείω γε συγκεχυμένως εἰδότες, καὶ ὡς ἦν εἰκὸς δεικνύοντες, καὶ οὐχ οἷον θεοτέρᾳ τινα διέξασθαι πράγματα, καὶ σαρκικῆς δυνάμεως τε καὶ γνώσεως ὑψηλότερα, ἢ ἀλλότρια. Οἷς γὰρ δὴ τῶν λεγομένων τὰ σφῶν βιβλία συνέβαινε, τοῦτοις εὐθὺς ὁμολόγουν, φιλονεικίας πάσης ἀπηλλαγμένοι. τοῖς B
ἐλ λουπὸς ὡς καὶ μέλις. Πάντα δ', ἔνα θάττον ἐπὶ τὴν καίριώτερον εἰσθίμι, τελευτῶντας ἅπαντες ἀπεδύχοντο. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς ἐνταλῆς καὶ τὸν τῆς παραδόσεως λόγον, τῆς προσηγορικῆς λέγω, καὶ τῆς διὰ ταύτην ἀρετῆς καὶ ἐξορίας, καὶ τῆς τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ τῆς τοῦ Νῶε κειμένου, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παρειαίας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐξόδου, καὶ τῆς διαδόσεως τῆς ἐν Ἐρυθρᾷ, καὶ τῆς ἐν ἐρήμῳ διόδου, καὶ τῶν ἐν παλαιῇ τούτοις ἔργων θεοῦ. πάντων τούτων τοῦτον τὴν ἱστορίαν, καὶ τινὰς ἄλλας τῶν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἱσασί μὲν, νενοθευμένως δ' αὖν ἑμῶς. νῦν γὰρ ἐν οἷς ἐχέλευσεν, ἕκαστα λέγειν περιέρχον. Καὶ μὲν καὶ τὴν Ἐνώχ μετὰ θεοῖν ἱσασί, καὶ ἄρμα τοῦ C
Ἡλίου (1), καὶ ζῆν αὐτοὺς ἐπὶ λέγουσι. καὶ πρὸς γε εἰς Ἀδὰμ οὐκ ἀγνοοῦσιν, οὐδὲ Ἀδὰμ, οὐδὲ τὸ εἶναι τούτων παῖδα τὸν Ἰησοῦν. Καλὸν δὲ οἶμαι λέγειν καὶ τὴν τιμὴν, ἣν Ἐνώχ τε καὶ Ἡλίας εὐρέσθαι φασί, καὶ διὰ τῶν πάντων ἀνθρώπων ὅρων ζωῆς γεγόνεσι κρείττους, καὶ νόμου σώματος καὶ σαρκός. Ζῆν γὰρ αὐτοὺς, φασί, ἠθέλησεν ὁ Θεός, ὥστε τὰ ἡμέτερα βλάπτειν τῶν θεοῖν ἐξουσίᾳ τοῦ παρὰ θεοῦ τούτου. οὗτοι δὲ ἄρ' εἰσὶν οἱ τοῖς τοῦ Μωῦσεως ἐκοντα νόμοις, ὡς γε ἡμεῖς λέγομεν. Θεὸς δὲ μόνος ἐπίσταται τὰληθές.

δ. Ἀκασταί τούτων οἷδε ἦσαν, ἔφη, ὡς βέλτεστε, καὶ ἀκούμενοι μισθοῦ διέζων, ἐνθάδ' ἀνθρώποις συνδαιτύμενοι; Ὁδ', φησὶν ὁ Πέρσης, οὐδαμῶς. ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτοῖς μετὰ τὴν ἐνθάδε μετὰστασιν τοῦτ' ἐπιχειρίσει τοῦργον. Εἴπον δ' ἐπὶ τούτοις ἐγὼ, ὅν ποτ' ἔφη λόγον ὁ θαυμάσιος ἡμῖν δεσπότης καὶ βασιλεὺς (2) (τὸν φύσαντα λέγω), ὃν πολλοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐκόσμησεν ὁ θεός, καὶ μέλλον βασιλεύοντα τοῖς πλεονεκτήμασιν ὧν ἤρξεν ὄντων γενναίων εἰδείξεν, ἢ τῷ σχήματι. πολλῶν δ' ἀμεινονός τε καὶ κρείττονος (εὖ οἶδα καὶ πάντοτε πέπεισμαι) μετέδωκεν αὐτῷ βασιλείας, κατὰ καιρὸν τῶν τῆδε πρὸς αὐτὸν κεκληκώς. Πείθομαι γὰρ, ὡς τὴν νῦν παρούσαν ἡμῖν, εἴτ' ὀργὴν, εἴτε κωφίαν, ἐπαγαγεῖν βουλόμενος, φθάσας ὃν ἐφίλει

(1) Cod. reg. τὸ Ἡλιοῦ (sic).

(2) Joannes Palæologus, imp. solus ab a. 1357, mortuus a. 394

cos qui sacræ Scripturæ primos textus possederunt, Judæos dico, quantumvis nostræ religionis hostes, ubi de doctrina creationis agitur, nequaquam a nobis dissentire. At enim, inquit, quamvis maximas etiam nobiscum inimicitias gerant, hac tamen de re nobis consentiunt. Tum ego: Itaque si nobis ambo hac de re consentiunt, nos etiam invicem consentiemus. Ita est, inquit senex. Quem sermonem simul etiam filii collaudabant, narrationemque de creatione exposcebant, quam ego quam accuratissime poteram exposui. Eos tamen plerumque deprehendi confuse rem tenere, et ut necesse erat a Deo non illustratæ menti contingere, quæ diviniora vaticinia, carnalique facultate ac notitia vel altiora, vel aliena, capere nequeat. Nam quæ dicta suis libris congruebant, iis mihi statim absque ulla contentione assentiebantur; reliquis tarde et difficulter. Sed, ut ad aliquid majoris momenti confestim veniam, omnes omnia suo assensu tandem aliquando comprobabant. Attamen historiam de Dei mandato et de peccato, primi parentis dico, de maledictione ob hanc prolata, et de exilio, de Abelis morte, porro de diluvio, de arca Noe, de Israelis in Ægyptum migratione, de exitu inde, de maris Rubri transitu, itinereque per solitudines, de operibusque, quæ in his omnibus Numen patravit divinum: horum igitur omnium historiam nonnullasque alias in sacra Scriptura memoratas norunt quidem, adulteratas tamen: sed nunc singula in quibus claudicabant, enumerare supervacaneum. Quin Enochii etiam translationem sciunt, Eliæque currum, eosque adhuc vivere perhibent: ad hæc neque Abrahamum ignorant, neque David, neque ex his ortum esse Jesum. Nec alienum opinor abs re, eum honoris gradum reforme, quem Enochum Eliamque consecutos esse dicunt, causamque, earum communes hominum viæ terminos, corporisque et carnis legem superarint. Eos enim, inquit, vivere voluit Deus, ut vestes suerent eorum, qui paradysum consecutori essent: hi autem sunt ii, qui Moamethis legem sequuntur, ut nos quidem dicimus. Sed Deus solus veritatem novit.

4. Hic ego: Sarciores igitur, optime vir, erant, vestesque pacta mercede sarciebant, quandiu cum hominibus hic vixerunt? Dii meliora, inquit Persa: sed postquam ex hoc mundo translati sunt, hoc ipsis Deus opus faciendum tradidit. Quæ cum dixisset, sermonem retuli ego olim habitum a mirabili nostro domino imperatoreque (patrem dico), quem multis quidem bonis ornaverat Dei numen, præclarisque potius virtutum dotibus generosis, quibus præerat, civibus imperantem ostendit, quam imperatoris dignitatis maiestate: multoque melioris præstantiorisque regni (certo scio et persuasum habeo, frater) participem effecit, quando eum ex hoc mundo ad se vocavit. Et opportune quidem.

mi frater. Facile enim hoc mihi persuadeo, Deus, A cum præsentem hanc, sive iram, sive castigationem, nobis vellet immittere, dilectum sibi principem tam gravibus e malis prius eripuit: nisi si quis illud dicere malit (diceret autem quisquis eum recte norit): Si superstes fuisset magnus imperator, a principio fortasse non longius serpsisset calamitas: vel etiam si vehementissimo nos impetu invasisset, quis, dii boni, illo imperii clavum tenente, temporis statem aliquam fluctuumque et ventorum alios super alios impetus timuisset? Verum illius quicumque mentionem fecerit, is ut quasi in mare immensum laudum incidat necesse est: cumque nulla lingua digna inveniri possit virtutibus ejus, operisque propositi scopus alio nos trahat, ad istum, frater, revertamur sermonem, qui et jucundus urbanusque omnibus visus est, et magnos tum risus concitavit de Barbaris.

5. Meministi, opinor, mi optime frater, fontem B illum et quercum, sub qua consederat ætatis ardore divinus princeps, cibum capturus ex venatione, ad quam ipsum vocaverat satrapes ille, qui genuit istud in Christianos nunc emissum fulmen, ex malorum acerbitate sic nominatum. Tunc igitur ille, ut scis, longum sermonem habuit, quod Enochum et Eliam demonstrare vellet in cælum esse raptos, omnibusque ibi vestimenta suere: qua de causa splendide eos extollebat, delatumque ipsis honorem admirabatur. Cui imperator subridens dixit: Itane vero tu id honoris divinique muneris loco ducis, sudorumque et laborum pro virtute susceptorum præmium arbitrare? unde hoc, obsecro? quippe id hominibus in Dei offensionem graviter lapsis pro alia quapiam ultione ac pœna satis esse possit. Pone tibi ante oculos unumquemque sartorum: nullus profecto est, opinor, qui a Deo data sibi optione, utrum ex hoc mundo rapi vellet, alibique vivere, tamque vilem artem continuo labore tractare, aut semel mori, deinde resurgere, vestimentisque indui, quæ paradisi futurarumque in eo deliciarum pignus forent: quin alterum hoc manifesto eligat: quin acum illico abjiciat, artemque non bene scire se juret, illamque translationem tanquam opprobrii et laborum, non autem quietis neque honoris occasionem vehementer aspernetur.

6. Quæ cum audisset arrisit senex, et ad suos respiciens, Per Deum immortalem, inquit, ita tamen alicubi scripta est hæc res, nobisque antiquitus tradita: nunc autem mihi nimio quantum absurda videtur. Tum filii: Sed credin' vere fuisse dictam a majoribus nostris? nam qui sartoribus indigeret Deus cuncta nutu suo trahens? nisi forte lino etiam et textoribus amacula nobis contexturisi nec enim auri ramentis indigebit, negotiandoque lucrari aliquid cogetur, ut a mercatoribus emat, quæ conficiendis vestibus inserviunt. Sed nullus

προσφάρπασε τῶν δεινῶν· εἰ δὲ τῷ φίλῳ, λέγειν ἐκεῖνο (1) (ἴρει δὲ ἄρα πᾶς τις, ὅς γε καλῶς ἐκεῖνου πεπειραται)· εἰ περιτὴν ὁ μέγας βασιλεὺς, ἴσως οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἂν παραιοῦν τὰ δεινὰ· εἰ δὲ καὶ μετὰ πολλῆς ἐπέθετο τῆς σφοδρότητος, τίς ἂν εἰδισέ τινα ζάλην καὶ κυμάτων καὶ πνευμάτων ἐπ' ἀλλήλους ἐπιφορὰς, ἐκεῖνου γε τοὺς οὐακὰς ἔχοντος ἐν χερσίν; Ἄλλ' ἐκεῖνου μὲν τις μνησθεὶς, εὐθύς εἰς ἐγκωμίων ἐμπίπτειν ἀναγκάζεται πέλαιος· μήτε δὲ γλώττης οὐσης τῶν ἐκεῖνου καλῶν ἀξίας, καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ πρὸς ἄλλα μετέλκοντος, τοῦ προτέρου πάλιν ἀψώμεθα λόγου, ὅς τῶν τε καὶ ἀστεῖος πᾶσιν ἔδοξεν εἶναι, καὶ λαμπρὸν τῶν ἀσέδων ῥηθεὶς κατέχευε γέλωτα.

ε'. Οἶμαι σε μεμνησθαι τῆς κρήνης (2) καὶ τῆς δρυὸς, ὑφ' ἣν ποτ' ἐκάθισεν ὁ παντάριστος βασιλεὺς θέρους ὥρᾳ, τροφῆς μεταληψόμενος ἀπὸ θήρας, εἰς ἣν αὐτὸν κεκληκὼς ἦν ὁ σατράπης ἐκεῖνος (3), ὅς τὸν νῦν Χριστιανοῖς ἐπικείμενον ἔφυσε (4) τὸν κεραυνὸν καλούμενον (5) ἐκ τῆς δέξυτης τῶν κακῶν. Τότε τοίνυν ἐκεῖνος, ὡς οἶσθα, λόγον ἐποίησατο μακρὸν, τὸν Ἐνώχ καὶ τὴν Ἥλιν μετατεθέντας δεικνύναι βουλόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν, πᾶσι δὲ τὰ ἱμάτια δάπτοντας, καὶ ἐξάγων διὰ τούτων μάλα λαμπρῶς, καὶ θαυμάζων γε αὐτοὺς τῆς τιμῆς. Ὁ μειδιάσας ἔφη ὁ βασιλεὺς· Εἴτα αὐ τοῦτο τιμὴν νομίζεις, καὶ δῶρον θεῖον, καὶ ἀρδοῖδην ἰδρώτων ἀρετῆς; πόθεν; ὃ καὶ τοῖς προσκεκρουκόσιν ἐπιεικῶς τῷ Θεῷ ἂντ' ἄλλης γέ τινας εἰσπράξεως καὶ δίκης ἤρκεσεν ἂν. Οἶμαι γάρ, ὡς πᾶς ἀκεστής, αἰρέσεως αὐτῷ προτεθείσης παρὰ Θεοῦ, μετατεθῆναι μὲν τῶν τῆδε, ζῆν δὲ πού, καὶ μοχθεῖν ἀνέχεσθαι διηνεκῶς, καὶ χυδαῖαν οὕτω τέχνην μεταχειρίζειν· ἢ ἀπαξ ἀποθανεῖν, εἴτ' ἀναστῆναι, καὶ ἱμάτια ἀμφιάσασθαι, ἀρραβῶνα παραδείσου καὶ τῆς ἐν ἐκείνῳ τροφῆς· σαφῶς ἂν τὸ δεύτερον ἔλοιτο· ῥίψαι γὰρ ἂν εὐθύς αὐτὸν τὴν ἀέστραν, καὶ ὁμνῆσαι μὴ καλῶς εἰδέναι τὴν τέχνην, καὶ ἀπώσασθαι σπουδῇ τὴν μετάθεσιν, ὡς ἀφορμὴν αἰσχύνης καὶ πόνων, οὐκ ἀναπαύλης οὖσαν, οὐδὲ τιμῆς.

ζ'. Τοῦτων τοίνυν ἀκούσας τῶν λόγων ἐγέλασέ τε ὁ γέγων, καὶ, Νῆ τὸν Θεόν, ἔφη, βλέψας εἰς τοὺς αὐτοῦ, οὕτω μὲν ὁ λόγος οὕτως καὶ γέγραπται πού, καὶ κάτεισιν ἀνωθεν εἰς ἡμᾶς· δοκεῖ δὲ νῦν ἀτόπῳ λίαν τοικῶς. Καὶ οἱ παῖδες· Ἡ δοκεῖ πού ἀληθῶς; ἄλλως εἰρησθαι τοῖς ἀρχαίοις οὗτος ὁ λόγος; πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀκεστῶν δεήσειε τῷ Θεῷ, ὅς ἄγει πάντα τῷ νεύματι; εἰ μὴ καὶ λίου ὕφαντῶν δεήσεται, οἵτινες τὰς ἀμπελόνας ὕφανουσιν ἡμῖν· οὐ γὰρ δεήσεται πού καὶ χρυσοῦ ψηγμάτων, καὶ εἰς ἀνάγκην ἤξει τοῦ χρηματίζεσθαι, ἐν' ἀπὸ τῶν πιπρασκόντων τὰ πρὸς

(1) Cod. Coisl. ἐκεῖνον· suppl. ἔστιτι s. ἐνι.

(2) Cod. Reg. κρήνης.

(3) Sultan Murat-Chan, seu Amurath's I, rerum politus a 1360-1389.

(4) Cod. Coisl. ἔφυσε, (forte ἐφῆκε). Reg. ἔφυσε, quod in textum recepi.

(5) Alludit ad nomen Ἠδρίμ-Chan-Gasi Bajazeti, rerum politus a 1389-1402.

τὴν κατασκευὴν τῶν ἱματίων ὠνήσεται. Ἀλλ' οὐδ' ἂν εἷς ἀνθρώπων φθέγγαιτό τι τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ σωφρονούντων. Εἰ δ' ὑπὲρ λόγον ἢ κτῆσις τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἡ διαμονὴ (διαμένουσι γὰρ, τὸ παραδοξότατον, ἀφθαρτα, ἢ [1] πιστεύομεν), πῶς οὐκ ἀτοπώτατον πάντων μὴ τὸ πᾶν ἰσχύειν λέγειν περᾶναι τὸν ἀριστοτέχνην Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἀκέρστην ἐπιζητεῖν, ὅς εἰδοποιήσῃ (2) τὴν ἕλην; ὥσπερ οὐκ ἐνὸν καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις τελέσαι μόνῃ βουλήματι.

Ζ'. Καὶ ὁ Πέρσης ἤσθη τε διαφερόντως τοῖς τῶν υἱῶν λόγοις, καὶ, Καλῶς μοι δοκοῦσιν, εἶπεν, οἱ νέοι βεδογημένοι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, εὖ καὶ δίκαια πράξαντες, τῇς πρὸς αὐτοὺς μοι παραινέσεως μνημονεύοντες. Ἦδομαι γὰρ, πῶς οἶσι, ὅτι καὶ τοῦ φύσαντος ἐμοῦ τάληθές προτιμῶσι. καὶ ὄντως, ἔφη, ὦ βέλτεστε· οὗτοι τε γὰρ μου τῆρ λόγῳ λαμπρῶς συνείπον· σὺ τε δίκαιος ἠδεσθαι, οἷς οἱ παῖδές σοι τῆς ἀληθείας ἀγούσιν οὐδὲν τιμωτέρον. Πλὴν μοι τὸν παράδεισον φράζε, καὶ τὴν αὐτοῦ διατριβὴν, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν πᾶσαν, καὶ πρὸς γε ἔτι τὴν δόξαν, ἥς μεθέουσιν ἅπαντες, ὅσοι δὴ τὰ ἱμάτια ἀμφιέσονται· οἷς καὶ θαῦμα μέμικται, εἴπερ ἀληθές ἐστιν, ὡς ἄρα κρίνεται ταῦτά γε διαμενοῦσι φθορᾷ· πολὺ μοι γὰρ, εὖ ἴσθι, ταῦτα παρέχει διαπιστεῖν. Δίδαξον δέ με πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τότε· πάντες ἀμφιέσονται ταῦτα, ὅσοι δὴ τῆς ὑμετέρας θρησκείας; ἢ ἐνιοὶ μὲν αὐτῶν, ἐνιοὶ δὲ οὐ; καὶ εἰ ἐστὶν ἀπολαῦσαι μειζόνιον ἀγαθῶν φανέντας ἀνδρας ἀγαθοὺς καὶ βεδωκῶτας βίον φίλον Θεῷ, ἢ μέχρι καὶ τοῦ παρὰδεῖσου στήσεται τοῦτοις; ἢ εἴτε χάρις εἴτ' ἀμοιβὴ τῆς τῶν τρόπων ἀρετῆς; καὶ διὰ τὰ ἔργα τοῦτοις, ἢ διὰ τὴν πίστιν ἔσται ταυτὶ τάγαθά;

vitam vixerunt, vel ipso paradiso circumscribetur illa aut gratia aut virtutum remuneratio? denique, an propter opera, vel propter fidem, hæc eis obtingent bona?

Ἡ. Ἀλλὰ σοὶ πάντα πειράσομαι, φησὶ, διηγήσασθαι, ἢν ὁ καθ' ὅς ἐπιτρέψῃ. Καὶ γὰρ τὸ λέγειν τοιαῦτα, ἢ ἀκούειν ἄλλου τοῦ λέγοντος, ἐμοίγε καὶ μέλιτος ἦδιον. Ῥητέον δ' ἂν εἴη πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου. Ἴσθι τοίνυν, ὡς ὀλίγοι κομιδῇ μεταίχον ἂν τῆς μακαρίας ζωῆς καὶ τῶν ἐν παραδείσῳ καλῶν, εἴπερ ὁ Χριστὸς ἀκριβῶς τῶν ἡμῶν πεπραγμένων τὰς εὐθύνas ἀπῆται. Αὐτὸς γὰρ καθεδεῖται πάντων κριτῆς δικαιοτάτος· ἴσμεν τοῦτο πᾶν καλῶς· πνοὴ τε γὰρ ἐστὶ, καὶ ψυχὴ, καὶ λόγος ζῶντος Θεοῦ, καὶ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς, φυλάξας ταύτην καὶ μετὰ τόκον, ὡς δὴ καὶ πρότερον ἦν· ἀλλὰ τὸν Μωάμεθ πλείστα φιλῶν, ὑπὲρ τῶν ἐπαικδῶν παραιτούμενον, αἰσχυνοῖται, καὶ οὐκ ἀποπέμψει τοῦτον κενὸν ἐλπίδων· ὅθεν οἱ πάντες σχεδὸν σωθήσονται, λέγω δὴ τοὺς ἡμετέρους. Ὁ δὲ δὴ τρόπος τῆς σωτηρίας καὶ ὁ παράδεισος οὕτως ἔχει. Τάφος αὐτὸν τὸν παράδεισον περικυκλούσα βαθεῖα, ἥτις γε αὐτόματος γέγονε, τοῖς πᾶσι τοῦτον ἄβυστον ἀπεργάζεται· καὶ γὰρ τοὶ πίττης πλήρης ἐστὶν, ἥτις δὴ πυρὶ ἀσδέσῳ ἐκπυρουμένη τὸν πᾶντα χρόνον ἀφ' ὧρα τε

A homo tale quidpiam dixerit : esset enim a ratione et sapientia rēmotissimum. Quod si humanum capium superat vestimentorum hæc gestio et conservatio (permanent enim, quod vel omnium maxime mirandum, incorrupta, ut nos quidem credimus), quomodo, quæso, non valde absurdus esset is, qui præpotentem optimumque opificem ædificatoremque mundi Deum non omnia perficere posse diceret, sed sartorem etiam requirere, qui materiam forma insigniat? quasi non posset, ut cætera, sic hoc quoque voluntate sola sua efficere.

7. Quæ cum dixissent, summam mihi e filiorum sermonibus voluptatem capere visus est Persa, et, Næ medius fidius, inquit, pulchre tuis dictis adolescentibus isti sunt patrocinati, idque recte ac jure merito, quod meam ad ipsos adhortationem meminerrunt. Nam quod veritas ab illis vel mihi patri antefertur, vehementer lætor. Ita est, inquam, optime vir : isti luculenter meæ suffragati sunt orationi : filiosque tuos veritate nihil antiquius ducere merito lætare. Sed enim nunc de paradiso mihi narra, et de beatorum in eo statu, et de voluptatibus quas percipiunt : item de muneribus coronisque eorum qui vestibus illis, quas dixisti, induentur : quibus tamen vestibus aliquid admistum esse oportet miraculi, si quidem verum est, corruptionis expertes eas esse permansuras : quocirca de tota re, mihi crede, addubitare nimio plus incipio. Illud autem me præter cætera edoceas obsecro : an hujusmodi vestibus induentur omnes quicumque religionem vestram profitentur? vel partim quidem induentur, partim vero non item? an majoribus quibusdam bonis frui possunt, qui viros probos se demonstrarunt, gratamque Deo

8. Conabor, inquit, si quidem per tempus licebit, enarrare tibi hæc omnia. Etenim de hujusmodi rebus vel dicere, vel aliquem dicentem audire, vel melle mihi est dulcius. Primum autem de primo. Scire igitur te volo, felicis illius vitæ, bonorumque quæ in paradiso percipientur, participes fore admodum paucos, si Christus accuratam actionum nostrarum rationem a nobis exigeret. Ipse enim sedebit omnium justissimus iudex : pulchre id sciunus : spiritus enim est, et anima, et Verbum viventis Dei, natus ex Virgine, quam post partum etiam, ut erat ante, conservavit : sed Moamethi, quem eximie diligit, pro lapsis intercedentis deprecantisque rationem habebit, neque eum sua spe frustratum dimittet : unde omnes scire, nostros dico, servabuntur. Salutis autem ratio et paradisos sunt hujusmodi. Paradisum fossa circumdat profunda, nativa, aditu omnes arcens : ea fossa pice repleta est, quæ inextinguibili flagrans flamma perpetuo bullit, omni tempore circumfluit in fossa, infandumque exhibet auribus fragorem, et horribile

(1) Cod. Coisl. ἦ.

(2) Forte, εἰδοποιήση.

quoddam spectaculum oculis. Est porro paradisi A porta una, pons unus : is pons gladius est mirum quantum acutus, super quem nudis pedibus transire oportet, ut quis paradisi fiat particeps : alio modo eo pervenire non licet. Quibuscunque igitur leve corpus erit, et aligerum, ut ita dicam, hi nulla re læsi transibunt, ad beatorumque regionem pervenient : quicunque autem peccatorum pondus secum circumferunt (sunt autem ii numero plures), acie hi læsi deorsum præcipitabuntur. Sed pro iis tamen, ut dixi, propheta noster amantem sui iudicem deprecabitur, obtinebitque quæ volet : id quomodo fiet, jam nunc dicam.

9. Postquam totum confectum fuerit iudicii negotium, Jesus Moametho, quem singulariter diligit, hanc optionem dabit : utrum malit eos qui eadem fide fuerint, etiamsi ex alio genere, diversaque substitutione ad nos accesserint, ex fossa eripere fruendisque paradisi deliciis donare : an eos qui genere ipsum attingant, quamvis non ejusdem religionis cultores esse deprehendantur. Tum Moamethus discipulos potius eligit quam propinquos : Christique auctoritate fretus ad fossam cito devolabit, et stans in crepidine inclinato capite suam ipse comam prehendi sinet, et uno quoque capillorum (non dubito quin mirare quod audies) incredibilem discipulorum numerum, qui facinororum pœnas pendunt, e fossa tollet. Atque ita sit, hospes, ut servatus fuerit quicunque in Moamethum sincere sperarit, beatus ille ab immortalitate et honore, beatus a deliciis quibus perfruetur in paradiso, quas jam nunc tempus est ut dicendo persequar. Sed, dii boni, quidnam ex illis rebus primum enarrabo? omnia sunt divine pulchra : singula suadent, ut, cujuscunque prius memineras, id primum humana celebret lingua.

10. Florum enim varietas, fructuum abundantia, omnis generis frugum nobilitas, plantarum semper virentium gratia, cespes nullo unquam modo arescens, aquarum limpidissimarum effusio et murmur, suavius quam Sirenium cantus aures permulcens, omnia denique quæ olfactum aliumve quavis sensum oblectare possunt, in summa, quidquid venustum, quidquid magnum, quidquid splendidum a Dei immortalis manu constructum est, id omne, hospes, in ornamentum cedit paradiso : id omne cum mirabiliter exornat : id omne locum facit qualibet tristitia superiorem. Duo porro amnes perennes, maximi, latera ejus alluentes, cum complectuntur, et cœlestem, ut ita dicam, concentum edunt : paradisumque scindentes medium, postea ipsi divisi in multas partes dilabuntur, denuoque in unum confluunt, in seque præcipitant, quasi animati perpetuam aliquam saltationem exercerent, spectatoribusque exhiberent. Nec eorum alteruter aquam habet : ambo, ut cum inspexeris et audieris, ita cum gustaris, incredibile te voluptate permulcent : melle alter, lacte alter manat : remunerationisque ambo

(1) Cod. reg. δσφησιν

ζει, καὶ περιρρέει ἐν τῇ τάφρῳ διηνεκῶς, καὶ δοῦπον ἀποφράδα παρέχει ταῖς ἀκοαῖς, καὶ φρικτὴν τινα θέαν τοῖς ὀφθαλμοῖς. Μία δὲ τι; θύρα τῷ παραδείσῳ, καὶ γέφυρα μία· ἥ δ' ἐστὶ ξίφος τομώτατον πῶς οἶει, ὃ δαὶ γυμνοῖν τοῖν ποδοῖν διελθόντας τοῦ παραδείσου μετέχειν· ἄλλως δ' οὐκ ἐνεστὶν ἐκείνου τυχεῖν. Ὅσοις τοίνυν τὸ σῶμα κοῦφον, καὶ ὑπόπτερον, ὥς ἂν εἴποι τις, μηδὲν παραβλαδέντες διαδύσονται, καὶ τεύξονται γὰρ τοῦ χώρου τῶν μακαρίων· ὅσοι δ' ἄχθος ἀμπεριτῶν περιφέρουσιν (εἰσὶ δ' ἄρ' οἱ πλείους), τῷ σιδήρῳ τεμνόμενοι κατενεχθήσονται. Ἀλλὰ περὶ τούτων, ὡς ἔφην, ὁ ἡμέτερος προφήτης τὸν φιλοῦντα κριτὴν παραιτήσεται, καὶ τῆς αἰτήσεως ἐπιτεύξεται· τὸ δ' ὅπως, ἔρχομαι λέξων.

9'. Μετὰ τὸ τέλος πάντα σχεῖν τὰ τῆς κρίσεως, προθήσει τῷ Μωάμεθ ὁ διαφερόντως αὐτὸν φιλῶν Ἰησοῦς αἴρεσιν τήνδε· ἥ τοὺς ὁμοπίστους αὐτῷ, εἰ δὴ καὶ ἐξ ἄλλου γένους καὶ θρησκείας προσελήλυθσαν, ἐξελέσθαι ἐκείνης τῆς τάφρου, καὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοῦναι τρυφῆς ἀπολαύειν· ἥ τοὺς αὐτῷ προσήκοντας κατὰ γένος, εἰ καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ θρησκείας οὐχ εὐρηγται. Ὁ δὲ τοὺς φοιτητὰς μάλλον ἢ τοὺς ἐκ γένους αἰρήσεται· καὶ λαδὼν τοῦνδ' σίμον ταχὺ δραμεῖται παρὰ τὴν τάφρον, καὶ πρὸς ταῖς ταύτης δυχταὶ στάς, κλίνας κάτω τὴν κεφαλὴν, δώσει τῆς κόμης λαβέσθαι, καὶ ἐκάστη τῶν τριχῶν (θαυμάσεις εὖ οἶδ' ὅτι ἀκούσας) μυριάδας ἀνελείναι τῶν αὐτοῦ, τινόντων δίκην τῶν πεπραγμένων. Τοῦτον τοίνυν ἀμηγέτη τὸν τρόπον πᾶς ὁ καθαρῶς ἐλπίζας εἰς τὸν Μωάμεθ σωθήσεται, μακάριος μὲν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς τιμῆς, μακάριος δὲ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς, ἣν δὴ καιρὸς ἂν εἴη διεξιέναι. Τί δὲ πρῶτον τῶν ἐκεῖ διηγήτομαι; πάντα γὰρ καλὰ λίαν· καὶ τὴν γλῶτταν ἑκαστον πείθει, ὅτου τις ἂν πρῶτον μνησθῇ, περὶ αὐτοῦ γὰρ πρῶτον εἰπεῖν.

10'. Αὐτίκα τοίνυν ἀνθέων τε ποικιλία, καὶ καρπῶν ἀφθονία, καὶ παντοδαπῶν ὥραιων εὐγένεια, καὶ φυτῶν ἀειθαλῶν χάρις, καὶ πᾶσα μετὰ μῆδος μετέπειθ' ὑπομένουσα φθίσιν, καὶ διειδεστέων ὑδάτων ῥοὴ σὺν ἡχῷ τῶν Σειρήνων ἀμεινον τὴν ἀκοὴν γοητεύοντι, καὶ πάνθ' ἃ τὴν ὁσφρησιν (1) θέλγει καὶ τὴν ἄλγην αἰσθησιν πᾶσαν, καὶ ὅλως, εἴ τι χαρίεν, καὶ μέγα, καὶ λαμπρὸν, ἅτε δὴ χειρὶ Θεοῦ κατεσκευασμένον, τῷ παραδείσῳ γίγνεται κόσμος· καὶ ὠραῖζει τοῦτον πῶς οἶει· καὶ ποιεῖ χωρίον λύπης ἀνώτερον. Καὶ δῆτα ποταμοὶ τινες δύο, ἀέννοιοι τε καὶ παμμεγέθεις, κυκλοῦσι τε αὐτὸν περιρρέοντες, καὶ κομῶν δαίμονιον ὥσπερ ἀναπέμπουσι μέλος· εἴτα τοῦτον τέμνοντες μέσον, καὶ αὖ οἷδε τεμνόμενοι τε καὶ εἰς πολλὰ διαιρούμενοι, καὶ πάλιν εἰς ταυτὸ συνερχόμενοι, καὶ εἰς ἀλλήλους ἐμβαλόντες, καθάπερ ἐμψυχοὶ τινες χορείαν ἐξελλίττειν διηνεκῇ δόξαιεν ἂν τοῖς ὁρώσι. Τοῦτοιν οὐδέτερος ὕδωρ· ἐκάτερος δ', ὥσπερ τρυφὴ τις ἄκρα θεώμενός τε καὶ ἀκουόμενος, τὸν ἴσον τρόπον καὶ μεταλαμβάνουσιν· μέλι μὲν γὰρ ὁ ἑτερος, γάλα δ' ὁ λοιπός· ὡν τυγχάνει· οἱ δὲ μισθός ἐστων (2) καὶ ἀντίδοσις τοῖς ἐνταῦθα καθαρεύουσιν οἶνου. Βαθλα

(2) Cod. Cuisl. ἐστὶ.

τῆς εὐεργεσίας! οἷς πρόσκαιρον ἀκόλαστον ἡδονήν ἂν ἀπακροῦνται, αἰωνίου σώφρονος ἀπολαύσουσιν.

εα'. Τί χρὴ καταλέγειν τὰς ἡμῖν ἐπηγγελμένας; Οὐκ ἔστιν ἐν τούτοις; Ἄν τε γὰρ τις φιλιππος ᾗ, καὶ θῆρς χαίρων, καὶ τόξοις, καὶ κυσὶ, καὶ χειροθήσει πτηνοῖς (τούτοις ὡς φημι τοῖς θηρευτικοῖς, οἷς τὰ ἐδώδεμα χειρὸς μεθεῖναι), ἂν τε τὴν ἐσθῆτα φιλότιμος, καὶ τῷ συνελθὼν κόραις ἐντροφῶν, καὶ παῖσιν, ἵνα συνέλω, ἀπερ εἰς ἡδονὴν ὁ νοῦς ἡμῖν δυνήσεται πλάσαι, ἀπερ εἰς εὐθὺς βουλευθεῖσιν· οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδὲν δευτέρου ἀπὸ τοῦ μὴ φθάσαι τὴν ἐφῆσιν, πολλῶν τῷ περιόντι ταύτην νικῶν. Τοσαύτην γε τὴν ἀμοιβὴν ἀπολήψονται παρὰ τοῦ δικαίου Δεσπότου καὶ ἀγαθοῦ, ὅσοι δὴ πούθεν καλῶς τὰ διατεταγμένα τηρήσουσιν. Ἄλλ' ἢ τῶν προσκαίρων ἀπάτη πεῖθει τοὺς πολλοὺς; κατολιγυρεῖν τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκείνης καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ πρόσκαιρον καὶ μικρὸν ἡδονὴν τῆς ὡς ἀληθῶς μεγίστης τε καὶ ἀϊδίου ἀνταλλάττεσθαι· οὐ τί γένοιτο· ἂν εὐηθέστερόν τε καὶ σχετικώτερον; Ἰδοὺ σοὶ κατὰ σκοπὸν (ὡς δοκῶ μοι), τὴν ἀπόκρισιν ἀποδέδωκα, περὶ ὧν αὐτὸς ἐπυνθάνου· εἰ δέ τι καὶ ἐπιπλέον ἀκούειν ἐθέλεις, εἰπέ, καὶ ἐν χειρὶ ἐνδοξέμενον. Ἦδη γὰρ πάρεμι σοὶ πρῶτος, πᾶν ὅπερ ἂν κελεύσεις (1) ἐκτελέσω.

εβ'. Ἄλλ' ὅλις, ἔφη, διεξῆλθες τὰ τῆς Ἑδέμ· ὅπως δ' ὀρυμεῖς γενναίως τοῖς εἰρημένοις, περὶ ὧν ἂν ἔχομι νῦν προφέρειν· οὐδὲ γὰρ πάντ' ἐλέγχειν βουλήσομαι τὰ προειρημένα σοι, οὐδ' ἐκείν' ἄ γε πάντως, ὅς' ἐκ τούτων μοι δοκοῦσιν ἀνίσχειν τὰ ἀπορήματα· ἦν γὰρ ἂν, ταυτὶ βουλευθείς, εἰς λόγων πέλαιος ἐμπεσὼν· οὐτω μοι πολλὰ φαίνεται. Ταυτὶ μὲν οὖν σιωπῆσομαι· πειράσομαι δέ σοι δεῖξαι, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, σαθεοὺς τοὺς θεμελίους τῶν εἰρημένων σοι· καὶ τοῦτε γένηται, οὐδέ τί σοι πάντως; τῶν λοιπῶν ἔσται λόγος. Οὐδὲ γὰρ μαθήσει σοι τῆς οἰκοδομῆς, ἀνατετραμμένης τῆς ὑποδόθρας. Ἐφῆσθα τοίνυν, ὡς ὁ Χριστὸς καθέδεται πάντων κριτῆς; δεκτικότερος μετὰ τὴν τοῦτων ἀνάστασιν. Εἴτα λέγεις, αὐτὸν ἀσχυρῆσθαι τὸν Μωάμεθ παραιτούμενον, ὡς ὅντα λίαν τοῦτε πεφλημένον· καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου μαθητῶν τε καὶ ὁπαδῶν ψῆφον πρὸς χάριν οἷσιν διευχερίσῃ. Τὸ δὲ πρὸς χάριν οὐ δικαίον· ὅτε καὶ τὸ δικαίον οὐκ ἂν ποτε εἴη χάρις. Ὅθεν οὐδ' αὖτε συμβαίνει τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ διαφέροντως ἀλλήλοις διαφέρεται. Τὸ γὰρ ἔσθ' οὐδὲν δίκην τοῖς ἐν τάφρῳ τε καὶ τῇ πίττῃ, ὡς ἔσθ' ἐφῆσθα πεπλημμεληκότας· εἴτα, τοὺς μὲν αὐτῶν ἐξ τοῦ παντός ἐπαινεῖς, ὡς καὶ μὴ δυνήσαντας· εἰσθαι τῶν τοῦ Μωάμεθ τριχῶν, τοῖς δὲ τυχοῦσι τούτων, καὶ ἀνελθοῦσι, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν παράδεισον δοῦναι κληρονομήσαι (ὡς τοῖς ἀρίστοις μόνους) ἄλλοι τε καὶ γέρας ἀφώρισται, ποῦ δὲ ταῦτ' ἐστὶ τὸ δίκαιον τιμῶντος ἀνδρός; μήτοι γε κριτοῦ τοιούτου, καὶ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος καὶ λόγου Θεοῦ, τοῦτο

(1) Cod. C. Cod. κτελέσει.

loco erunt iis qui in hac vita vino se abstinerunt. Quantum, bone Deus, beneficium! illi quod brevem et intemperantem voluptatem rejecerunt, ideo sempiterna temperantique perfruentur.

II. Quid opus est amplius promissas nobis divinas delicias recensere? Si quis equis studet, sive venatione gaudet, arcuque, canibusve, aut alitibus mansuetis (de venatoriis illis loquor, quibus bestias victum nobis suppeditantes capimus), sive vestium splendorem affectat, puellarumque congressu delectatur, omnia denique, ut breviter dicam, quæcumque in voluptate mens effingere nobis potest, ea volentibus statim adsunt: nec enim ullam rem desiderant, quæ non ipsorum etiam desideria prævertat, abundantissimeque superet. Hujusmodi, hospes, remunerationem ab justissimo optimoque Deo omnium rerum Domino accipient, qui ejus præcepta recte servarint. At enim rerum terrestrium error plerisque persuadet, ut ineffabiles illas delicias gloriamque negligant, brevemque ac parvam voluptatem vere maxima et sempiterna illa charior habere: quo quid stolidius fieri, quid miserabilius possit? Hæc mihi sere in mentem veniebant, quibus congruum (ut opinor) voluntati tuæ respondere redderem de illis rebus, de quibus interrobas: quod si quid amplius audire velis, dicas per me licet, et quod optas in manu erit. Adsum enim tibi, hospes, ad quodcumque jusseris exsequendum.

12. Satis tu mihi, inquam, quæ ad Eden pertinent, dicendo percurristi: sed vide sis, hospes, ut dicta tua fortiter defendas adversus ea saltem, quæ nunc tibi possim objicere: nec enim omnia abs te dicta volo redarguere, nec in universum illa subinsulsa, quæ sequi videntur ex principiis tuis: nam si vellem, in quoddam quasi verborum pelagus inciderem: adeo multa mihi videntur. Illa igitur silentio prætermittam: tibi vero, quantum in me erit, ostendere conabor, quam infirma, hospes, mihi videantur dictorum tuorum fundamenta: quod si factum fuerit, cæterorum nullam omnino rationem habere poteris. Nam eversa basi, de ædificio, credo, non curabis. Dixisti igitur, Christum post hominum resurrectionem justissimum omnium judicem esse sessurum. Deinde dicis fore, ut Moamethi, quem Dextime diligit, pro hominibus deprecantis rationem habeat, eumque a gratia flexum de illius discipulis sectatoribusque sententiam laturum esse affirmas. Hoc autem, a gratia flexum, justum non est: quia, quod justum est, gratia esse nequit. Unde quæ dixisti nequaquam congruunt, sed vehementer etiam inter se pugnant. Nam primum quod ii, qui in fossa et pice detinentur, æquales pœnas persolvunt, utpote qui æqualiter peccaverint: tum, eorum quos jam ad æternum supplicium detrudere, quod Moamethi capillos prehendere non potuerint: deinde, cæteris, qui eos prehenderint et ascenderint, hæreditatis loco paradisum dare (qui præstantibus tantum viris ut præmium et corona reservatus est): sunt hæc viri

jus et æquum æstimantis? necdum hujusmodi iudicis qui paulo ante Dei anima, spiritus et Verbum a vobis nominabatur? Atqui si Moamethus cognatos suos potius quam discipulos malis eripere voluisset, certe in æternis suppliciis discipuli remansissent: nunc vero, propinquis dimissis, cum qui eadem religione essent ex tenebrosa illa flamma voluerit educere, ne hoc quidem perfecit.

13. Nam habito quidem ad quosdam respectu ex animi sententia rem confecit: cæteri autem in gurgite derelicti sunt, etiamsi omnes ille ex fossa extrahere voluerit. Sed fac, secundum propositum et voluntatem Moamethi hoc accidisse, quoniam, obsecro, justo iudicio fieri potuit? Omnes enim eadem religione erant, nimiamque aliquam peccatorum multitudinem serebant. Proinde vel omnes propter fidem liberare oportebat, vel omnes pænæ tradere propter peccatorum magnitudinem. Nunc vero, quia criminibus similibus obstrictos non eodem modo remunerat, certe aut his gratificatur, aut illos injuria afficit, aut (quod tertium superest) non potuit perficere id quod volebat: quanquam hac quoque via omnes e malis liberari necesse erat. Nempe Alin, ut prophetam et Dei amicum, plurimos supplicio eripere beatæque vitæ participes efficere decebat, idemque facere Fatmen, tui prophetæ filiam, quæ multos ipsa conjugii suo Ali prophetas peperit. Ita unusquisque eorum quantum ab iudice diligitur, tantum poterit apud ipsum: adeo ut alius quidem plures, alius pauciores, quilibet tamen a Deo dilectus aliquos e sentibus liberare possit, tanto quisque (opinor) numero, quantum dilectus est. Hoc sequitur ex iis quæ dixisti. Nam si tuus propheta eo, quod a Deo valde diligitur, infinitum eorum qui puniuntur numerum servabit, cæteri quoque prophetæ omnes idem facere possunt; nullus enim eorum est, quem non ipse iudici omnium hominum amicum esse affirmes.

14. Igitur, si vera tibi justaque dicere videor, nec, ut certe scio, meis dictis insensius adversaris (non enim mecum præter rem contendere voles: id ex multis tuis et præclaris virtutibus conjicio): quid facere non posset infinita illa vestrorum prophetarum multitudo, pro iis qui puniuntur amicum iudicem deprecans? quid non, quicumque antiqua lege servabuntur, si vera est, nec subinanis, tua opinio? Cedo, quæso, ubi collocabis Moysen, tantum virum? ubi David regem? ubi cum illo reliquam omnem seriem generis, ex qua secundum carnem Christus est natus? Num solus Moamethus dolore fractus pro iis qui puniuntur intercedet? hi vero lapidei quodammodo erunt, suppliciiisque affectos homines absque ullo doloris sensu aspicient? nonne pulcherrimum illius factum, quod bene successerit, ad miserationem eos etiam commovebit? non persuadebit, ut si quid orarint, rei

δη τὴ πρὸ μικροῦ ὑφ' ὑμῶν εἰρημένον. Καὶ μὴν εἰ δὲ Μωάμεθ ἔλετο τοὺς συγγενεῖς ἢ τοὺς φοιτηταὺς αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἐξελεῖσθαι, ἔμειναν ἂν οἱ φοιτηταὶ ἀπέραντα κυλαζόμενοι· νῦν δὲ, χαίρειν ἔατας τοὺς αὐτῷ προσήκοντας, τοὺς δὲ τῆς αὐτῆς θρησκείας αὐτῷ τῆς σκοτεινῆς φλογὸς ἐκείνης ἐθελήσας ἐξαγαγεῖν, οὐδὲ γοῦν τοῦτο κατέπραξεν.

13'. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ἐξέδω τούτῳ τὸ πᾶρας κατὰ τὴν πρόθεσιν· οἱ δ' ἐναπαλείφθησαν τῷ βαράθρῳ, τούτου πάντας βουληθέντος ἐξελεῖσθαι τῆς τάφρου. Εἰ δὲ κατὰ γνώμην τούτου γέγονε ταῦτα, τίτι δικαίᾳ γέγονε ψήφῳ; Πάντες γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς θρησκείας ὄντες ἐτύγχανον, καὶ οὐ φορητόν τι πλῆθος ἁμαρτιῶν φέροντες. Ἡ γοῦν τοὺς πάντας ἀνελίσθαι ἐχοῖν διὰ τὴν πίστιν, ἢ τοὺς ἁπαντας ἔδσαι κολάζεσθαι διὰ τὸ τῶν ἁμαρτιῶν μέγεθος. Νῦν δὲ τοῖς ἰσοῖς ἐνεχομένους οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀμειβόμενος, ἢ τοιούτοις χαρίζόμενος, ἢ ἐκείνους ἀδικῶν φαίνεται, ἢ (τό γε τρίτον) μὴ δυνηθεῖς, ὅπερ ἐβούλετο, πράξαι. Καίτοι γε καὶ τῆδε πάντας ἐχοῖν τῶν κακῶν ἐλευθερωθῆναι. Τὸν γὰρ Ἀλῆν, προφήτην τε καὶ φίλον ὄντα Θεοῦ, πλείστους τῶν δεινῶν ἀφαρπάσσει (1) καὶ τῆς μακαρίας δεῖξαι μετόχους ζωῆς, καὶ πρὸς γε εἰς τὴν Φατουμάδν (2) τοῦτο δρᾶσαι, θυγατέρα μὲν οὖσαν τοῦ σου προφήτου, πολλοὺς δὲ πάλιν προφήτας φύσασαν ἐκ τοῦ συζύγου ταύτης Ἀλῆ. Ἐκαστος γὰρ καθ' ὅσον φιλούμενός ἐστι τῷ κυρίῳ, κατὰ τοσοῦτον δυνήσεται παρ' αὐτῷ· ὥσθ' ὁ μὲν πλείους, ὁ δὲ ἐλάττους, πᾶς τις δὲ ὅμως δυνήσεται τῶν τῷ Θεῷ φιλούμενων τινάς τῶν ὑποδίκων ἐλευθερωσάι, καὶ τοσοῦτους ἑκαστος (οἶμαι), καθόσον ἐστὶ φιλήτορος. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ σου συμπεραίνεται λόγου. Εἰ γὰρ τῷ φιλεῖσθαι ἐπισικῶς ἀριθμὸν ἀμύθητον σώσει κολαζομένων ὁ σὸς προφήτης, ταυτὸν ἂν δρᾶσαι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες προφήται· οὐδεὶς γὰρ δῆπουθεν τούτων, ὃν οὐκ ἂν αὐτὸς φήσαις φίλον εἶναι τῷ κυρίῳ τῶν πάντων ἀνθρώπων.

14'. Εἰ τοίνυν σοὶ δοκοῦμεν ἀληθῆ καὶ δίκαια λέγειν, καὶ οὐκ ἀντιτείνεις, εὖ οἶδα (οὐδὲ γὰρ ἀκαίρως καταδέξῃ φιλονεικεῖν· πολλοὶς σοὶς τοῦτο τεκμαίρομαι)· τί οὐκ ἂν ισχύσαιεν πράξαι αἱ τῶν ὑμετέρων προφητῶν μυριάδες (3), ὑπὲρ τῶν κολαζομένων τὸν φίλον κυρίῳ παραιτούμενοι; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ νόμῳ σωθήσονται, εἴπερ ἡ δόξα σου ἀληθὴς καὶ οὐ ψευδὴς τις, οὐσα τυγχάνει; Ποῦ γὰρ θῆτεις, εἰπέ μοι, καὶ Μωῦσῃ τὸν τοσοῦτον; καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλεῖα; καὶ οὖν αὐτῷ τὴν ἁλλήν πᾶσαν σειρὰν τοῦ γένους, ἐξ ἧς τὸ κατὰ σάρκα Χριστός; Ἡ ὁ μὲν Μωάμεθ ὑπὲρ τῶν κολαζομένων καμφοῖς παραιτῆσεται, οὔτοι ἐκ λίθινοι τινες ἔσονται, ἀναλγητὶ τοὺς ἐν τῇ κολάσει θεώμενοι; καὶ οὐδὲ τὸ ἐκείνου κατόρθωμα ἐριθίσει τοῦ σὸς πρὸς ἔλεον, οὐδὲ πείθει πάντως θαρσύνει ὡς οὐχ ἁμαρτήσουσι δεησόμενοι; Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποις, ὅταν γε μὴν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πρεσβεύαται

(1) Supple. ἐχοῖν.

(2) Cod. Coisl. Φατουμάδν.

(3) Hic in codd. miniatis litteris scriptum est

ad oram: Σημειῶσαι· οἱ Τοῦρκοι λέγουσιν εἶναι τοὺς προφήτας αὐτῶν ρυδ'. Id est: Nota: Turcae dicunt, suos prophetas numero esse CXLIV.

(τοῖς ἡμετέροις λέγω), καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος μητέρα ἄνθυμης, συγγνώμην γε ἐξαιτουμένην ὑπὲρ τῶν εἰς γέννησιν ἐμβληθέντων· ἥτις δὴ μήτηρ ἀπόχρη καὶ μόνη τὸ πᾶν ἐργάσασθαι, εἴπερ εἰκὸς ἦν τοῦτο γενέσθαι. Τί ἂν εἴποις; ἢ δῆλον, ὡς οὐδεὶς τῶν φάυλων ἀνθρώπων δίκην τίσειεν ἂν, ἀλλ' ἅπαντες μὲν ἀνδροφόνου καὶ μέθυσοι, ἅπαντες δ' ἄρπαγες, καὶ ἀκόλαστοι, καὶ λωποδύται, καὶ ἐρόσυλοι, καὶ ὁ τῶν τοιούτων ἑσμός τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσουσι; Τὸ γὰρ ἐτέρως φρονεῖν ἐπιεικῶς ἀνάρμοστον. Δυσὶν δὲ ὑάτερον, φίλ' ἐταῖρε, λέγειν ἀνάγκη· ἢ τὰ δίκαια τηρούντος τοῦ κριτοῦ, μηδὲνα τῶν εἰς κόλασιν ἐμβληθέντων ἐκείθεν ἐξελεῖν τῇ τοῦ Μωάμεθ φίλῃ (τὸ γὰρ ὑμέτερον λέγω δόγμα)· ἢ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐκεῖ ἔσως ἐκείνον διατεθῆναι, καὶ μηδοντινοῦν κολασθῆναι. Ταύτη γὰρ ἂν ἦν περισώζων καὶ τὸ φιλόανθρωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα καὶ πάντας δίκαιον· ἄλλως δ' ἂν πάντως χωλεῖεν ἡν ποὺ κατὰ τι ἢ τὸ φιλόανθρωπον αὐτοῦ, ἢ τὸ δίκαιον, ἢ καὶ πᾶν ὁμοῦ; φασί, χρήματα· καθάπερ γὰρ φύρεται καὶ συγχεῖται τὰ τοῦ Θεοῦ πράγματα τῷ προειρημένῳ σοι λόγῳ. Εἰ γὰρ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ φάυλοι χεῖρους ἐφαίνοντο, μάταιον μὲν τὸ φεύγειν ἥ τε φανῇ τῶν ἡδονῶν, μάταιον δὲ τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι κρεῖττω γενέσθαι θυμοῦ, κενὸν δὲ ἄρα καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρῶν ἀπέχεσθαι. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων παρέλκον ἂν γένοιτο καὶ τὸ τὸν Χριστὸν κατελεῖν ἐκ τῶν οὐρανῶν, κρῖναι πᾶσαν τὴν γῆν, ὅπως δίκαιον ἡμῶν τῶν πεπραγμένων ἕκαστος λάβοι. Πόθεν ἂν οὖν δίκαιον, ὦ ἀγαθὲ, νοῦν ἔχοντ' ἄνδρα τοιαῦτα λέγειν;

eorum remunerationem accipiant. Itaque, mi humanissime hospes, quænam potest subesse causa, ut vir, in quo est summa ratio, sic loquatur?

15. Βούλομαι δὲ τι νῦν εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς, καὶ τῆς ἐν ἐκείνῳ διαίτης τε καὶ ζωῆς· ἣν δὴ θεὸς μὲν καὶ μακαρίαν εἶναι φασί, οἷς δὲ αὐτοῖς λέγετε, πόρρω ποὺ θεότητος ταύτης καὶ μακαριότητος ἀπορρίπτετε. Εἰ οὖν δὲ βούλοιο πρῶτον ἀπολογήσασθαι, περὶ ὧν σου ταύτην τὴν δόξαν διεβεβλήκειν, ἄσμενοί σου λέγοντος ἀκουσόμεθα. Καὶ δὲ εἶπεν· Ἄλλ' οὐκ εὐχερῶς ἂν ἔχοιμι νῦν, οὐδ' ἐκ τοῦ προχείρου σοι τὴν ἀπολογία δόξαι. Πλὴν οὕτω παρελήφθην τε καὶ ἐδοξάζομαι· τὰ σοι δὲ νῦν εἰρημένα (οὐδὲ γὰρ ψεύσομαι γε) τοῦ ὁρθοῦ μοι μᾶλλον ἐχόμενα λόγου ἥπερ τὰ ἡμέτερα φαίνεται. Καίρος σοι τοίνυν λέγειν τὰ κατὰ νοῦν περὶ τῆς Ἑδέμ. Καὶ ὁ παῖς, λαβὼν τοὐνδύσιμον παρὰ τοῦ πατρὸς, βοήσας τι βαρβαρικώτερον καὶ θρασύτερον, εἶπεν· Οὐ σὺ γε φθάσας εἰρηκας πρὸς ἡμᾶς, τὸν Θεὸν δι' ἀγαθότητα μόνην δεδημιουργηκέναι τὰ σύμπαντα; Νῦν δ' ὁμῶν αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγαθότητα σεσιώπηκας· ὁ δ' οὐκ ἔττον ἀγαθός· ἔστιν ἥπερ δίκαιος. Εἰ οὖν δὲ οὕτως πάντας θελήσει δι' ἣν καὶ πάντας δεδημιούργηκεν ἀγαθότητα, ὑπεύθυνος ἡμῖν ἔσται τῶν αὐτῷ πεπραγμένων; Οὐδ' οὐτινοσούν, ὦ πᾶν, εἶπεν, τῶν αὐτῷ πεπραγμένων ὑπεύθυνος ἂν εἴη Θεός; τίς γὰρ ἂν ἑαυτοῦ μερίζονι ἀποτίσειε λόγον; λαμπρὰς πανίας ἢ δόξας ἀσεβῆς τὸ ἐνθυμήμα. Τὰ γὰρ δὴ παρὰ

compotes fore se quoque confidant? Sed hoc nequaquam dixeris, dummodo præter omnes cæteros deprecatores (nostros dico) in mentem tibi veniat Servatoris ipsius mater, pro dejectis in gehennam supplicans: quæ quidem mater sola huic toti negotio conficiendo, si quidem ullo omnino modo fieri posset, prorsus sufficeret. Jam vero quid dicis? nonne palam est, improborum hominum sic neminem esse pœnas daturum, sed homicidas omnes, ebriosos, raptores, libidinosos, grassatores, sacrilegos, totumque huiusmodi gregem sempiternis bonis esse fruituros? Siquidem aliter sentire non potes. Necesse est enim, dulcissime amice, ut alterum dicas de duobus: aut, iudice æquitatem servante, neminem ex illis, qui in pœnis hæserint, propter Moamethi amicitiam indeliberari (vestrum dogma refero): aut erga omnes, qui ibi fuerint, æqualiter eum affectum esse, nec ullum omnino pœnas dare. Qua re et suam iudex erga homines amicitiam, et erga propriam matrem cunctosque iustitiam tueretur: alioquin vel humanitas ejus vel iustitia ex aliqua parte claudicaret, vel omnia simul, ut aiunt: nam iis, quæ modo dixisti, confunditur quasi et perturbatur tota de Deo disputatio. Etenim si improborum nulla re deterior esse videretur quam proborum conditio, inepte sane faceret, qui fugeret voluptatis invidiosum nomen, inepte qui magni faceret iracundiam cohibere, ridiculus qui alienis abstinere. Quin si hæc ita essent, supervacanea hercle foret Christi e cœlis descensio, ut omnem terram judicet, singulique suorum fa-

15. Dicam nunc de paradisi deliciis, et de traducenda ibi vita: quam divinam quidem et beatam esse dicitis, sed vestris ipsi sermonibus a divinitate et felicitate procul abesse demonstratis. Si tamen illam tuam opinionem ante defendere volueris, et quas contra obiecti reprehensiones infirmare, valde sum cupidus te in ejusmodi oratione audiendi. At enim, respondit, meæ opinionis nunc neque perfacilis est, neque sine commentatione suscipi potest defensio. Nos sic a majoribus accepimus, sic credidimus: quæ tamen tu dixisti, recte ea rationi magis consentanea videntur (vere tecum agam), quam quæ nos dicimus. Quapropter, si quid in animo habes de Eden dicere, jam nunc explica. Quæ cum Persa dixisset, filius ejus, a patre accepta loquendi facultate, barbarum quid et audacius clamans, Nonne tu, inquit, nobis antea dixisti, ob solam bonitatem Deum omnia creasse? Nunc vero celebrata illius iustitia de bonitate siluisti: sed hic non minus bonus est quam iustus. Quare si ob eam, per quam omnes creavit, bonitatem, omnes etiam servare voluerit, an idcirco reddendis factorum suorum rationibus erit obnoxius? Dii meliora, inquam, adolescens: nulli omnino in factorum suorum rationibus reddendis obnoxius esse potest Deus: cuius enim se majori

rationem redderet? Insana huiusmodi opinio: A impia cogitatio. Nam quæ a Deo proficiscuntur, pulchra sunt omnia et bona. Qui autem nihilominus de aliquo ex ipsius factis querere, investigare et dicere conantur, hoc iusta ratione ut faciant oportet, nec id illi attribuere, quod ne homini quidem probo conveniret. Quoniam igitur id quod dixistis Dei iustitiæ repugnare demonstratum est, non recte, opinor, diceretur, Deum, utpote benignum erga homines, ejusmodi res facere debere. Nulla ex parte enim iustitiæ adversatur ejus benignitas. Hoc tibi simul ac patri persuasum esse opinabar, ad aliaque pergere volebam: tu autem quoniam contra me surrexisti, aliquid supra dictis addendum esse arbitror, demonstrandumque, eos etiam qui in meliore religione deflexissent de legis via, punitum iri: qui utrum multi an pauci sint, nihil ad rem. Hoc enim semel demonstrato, inutilis erit capillorum virtus Moamethi sancte venerandi.

16. Sapientia præstas tu, eorumque, qui juris dicendi potestate decorati sunt, nemini fortasse primas concedis: id a patre audivimus. Si quis igitur peccati convictus fuerit, dic, quæso, num pœnas repetis ab illo? Ego vero repeto, inquit. Et Deo gratum, sancteque esse factum putas, necne? Qui, quæso, facerem, respondit, nisi intelligerem ita esse? Rectissime, inquam: et ipsum quidem Deum jam in hac vita complures videmus punire ex iis qui in ipsum credunt, si minus ad ejus voluntatem vixerint. An non ita est? Est vero, inquit. Adeo, inquam, ut vel pie et sancte te geras, peccatores puniens? Ille, Quis, quæso, hæc non scit? Quænam est igitur, inquam, tua consuetudo? Utrum si qui peccaverunt alios plectis, et ab aliis pœnas non sumis? an omnes injuria affectos vindicas, et injuste agentibus congruum supplicium inferis? At justam legitimamque de omnibus omnino sententiam ferre te semperque laturum esse palam est, nisi forte velis ut personarum acceptor in jus vocari. Quare quomodo justus erit Deus, si alios quidem in hac vita punit, de aliis neque in hoc neque in illo sæculo pœnas sumit? idque cum æqualem tu te ipse omnibus exhibeas: item, cum constet, a multis jus, et legem, et ipsa naturæ præcepta adeo contemni, ut ob ardentem avaritiam obvia quæque impune diripiant, ferinamque quasi propter suam erga humanum genus inhumanitatem vitam vivant, utque ad monstrosas usque libidines eorum malitia extendatur, quoniam voluptatibus omnino sunt dediti et veluti affixi: qui tamen nullas tantæ perversitatis pœnas dederunt. Et quod hic caput est, illi ipsi homines in beatis vulgo habiti, extrema senectute in pace summoque honore vita excesserunt, alienasque operas upesque suis

θεοῦ καλὰ τε πάντα καὶ ἀγαθὰ. Πειρωμένοις μέντοι λέγειν, καὶ ζητεῖν, καὶ ἐρευνᾶν περὶ τινος τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, τῷ γιγνομένῳ (1) δεῖ τοῦτο λόγῳ ποιεῖν, καὶ μὴ περιάπτειν ἐκείνῳ, ὃ μὴ θ' ἂν ἀνθρώπῳ χρηστῷ προσῆκεν. Ὅτε τοίνυν δέδεικται τὸ ὅψ' ὁμῶν εἰρημένον τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνῃ μαχόμενον, οὐκ εὐλογον, οἶμαι, εἰπεῖν, ὥς ἔδει τοῦτο πρᾶξαι τὸν θεόν, ἅτε δὴ φιλόανθρωπον ὄντα. Τῇ γὰρ ἐκείνου δικαιοσύνῃ οὐδαμῶθεν ἀντιπίπτει τὸ φιλόανθρωπον (2). Ἐγὼ μὲν οὖν ἔμην πεπεισθαι σε ἅμα τῷ πατρὶ, καὶ ἐβουλόμην χωρεῖν ἐπ' ἄλλα· σοῦ δ' ἐπιτηδύσαντος τοῖς ἐμοῖς, δεῖν ὥθην προσθεῖναι τοῖς εἰρημένους, καὶ δεῖξαι κολασθῆσθαι μέλλοντας καὶ τοὺς ἐν τῇ κρείττονι πίστει τῆς ἐδοῦ τοῦ νόμου παρατραπέντας· πολλοὺς δὲ ἢ ὀλίγους, οὐδὲν πρὸς τὸ ζητούμενον διαφέρει. Τοῦτου γὰρ, οἶμαι, δευχθέντος, μάταιος ἡ τῶν τριχῶν ἀρετὴ τοῦ σεμνοτάτου Μωάμεθ.

17. Σοφὸς εἰ σὺ, καὶ τῶν ἐπὶ τὸ δικάζειν σεμνομένων οὐδενὶ που τῶν πρωτείων ἰσως παραχωρῶν· τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκηκόαμεν. Λαμβάνεις οὖν δίκην, ἣν ἀμαρτάνων τις ἐλεγχθῇ; Πάνυ γε, φησί. Καὶ θεοφιλὲς εἶναι νομίζεις καὶ ὁσιον, ἢ οὐ; Πῶς γὰρ ἂν τοῦτ' ἐκτέπραττον, ἔφη, εἰ μὴ τοιοῦτον ἐγίνωσκον; Ὅρθως λέγεις, εἰπον· καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸς πολλοὺς ἐνταῦθα φαίνεται τιμωρούμενος τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, μὴ κατὰ τὴν αὐτῷ δοκοῦν πεπολιτευμένους. Ἡ οὐχ οὕτως; Ἄλλ' οὕτως, ἔφη. Ὡς θ' ὁσιόν τι πράττεις, εἰπον ἐγὼ, τιμωρούμενος τοὺς ἐξαμαρτάνοντας; Τίς οὐκ οἶδε ταῦτα; φησί. Τί δὲ, ἔφη, πράττων διατελεῖς; Ἰνίοις μὲν ἐπεξέρχῃ τῶν ἀδικούντων, παρὰ δὲ τῶν οὐ λαμβάνει δίκην; ἢ τοῖς μὲν ἡδικομένοις πᾶσιν ἀμύνεις, τοῖς δὲ ἀδικίᾳ συζῶσι κατάλληλον ἐπάγεις τὸ τίμημα; Ἀλλ' ὅτι πᾶσιν ἐξῆς τὴν γιγνομένην ψῆφον ἐκφέρεις, καὶ ἐξοίσεις γε αἰεὶ, εἴγε μέλλεις μηδαμῶς προσωπολήπτου γραφὴν ἀποίσσασθαι. Πῶς οὖν δίκαιος ὁ θεός, εἰ τοὺς μὲν ἐνθάδε κολάζει, παρὰ δὲ τῶν μὴ ἐνταῦθα μὴτ' ἐκεῖ δίκην λήψεται; καὶ ταῦτα, σοῦ γε σαυτὸν παρέχοντος ἅπαντες ἴσων· ἥπου γε πολλοὺς ἴσμεν ἐπὶ τοιοῦτον ὀλιγωροῦντας τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ νόμου, καὶ τῶν θεσμῶν τῆς φύσεως, ὥς διὰ πλεονεξίαν πολλὰν Μουσῶν μὲν λείαν (3) τὰ προστυχόντα ποιεῖσθαι, θηρίων δὲ βίον ζῆν τῇ πρὸς τὸ γένος ἀπανθρωπίᾳ, ἐπεκτείνεσθαι (4) δὲ πῶς τούτοις τὰ τῆς κακίας ἀκρι καὶ τῶν ἀλλοκότων ἀσελγημάτων, τῷ ταῖς ἡδοναῖς παντάπασι προσηλωσθαι, καὶ μηδεμίαν δεδωκότα δίκην τῆς τηλικαύτης παρατροπῆς. Καὶ τὸ ὑπερβάλλον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ μακαρίζόμενοι παρὰ τῶν πολλῶν, ἐν γήρᾳ τε πάνυ βαθεῖ, καὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐν τιμῇ τοῦ τῆδε βίου μετέστησαν, πόρους ἀλλοτρίους καὶ θησαυροὺς τοῖς ἑαυτῶν καταλιπόντες παισὶ· τοῦ-

(1) I. e. *iusta, recta, convenienti*. Est locutio nostro familiaris, sicut illa, πῶς οἶσι, et verbum ἀποφαίνει. Vid. paulo post lin. 36, τὴν γιγνομένην ψῆφον ἐκφέρει;

(2) Conf. infra col. 171 A.

(3) Codd. ambob. λίσιν. Cod. Coisl. μισεῖν μὲν λίσιν, ut sit sensus: ut vulgares culpas committere oderint.

(4) Cod. Coisl. ἀπεκτείνεσθαι.

του· γε βιαίους ὄντας οὐκ εὐαρίθμητοί τινες τῶν ὑπ' αὐτῶν ἡδικομένων τὰ μέγιστα προσκυνούντες διετέλεσαν, λύτρα τε οἶμαι καὶ σῶστρο τῆς ἐαυτῶν ἐλευθερίας τε καὶ ζωῆς ὥσπερ ἀντεισφύροντας τὴν τιμὴν· καίτοι πολλοὺς ἂν εὖροις καὶ τῶν ἡδικημένων παρὰ κακίστων, σπουδαίους τε ἀνδρας καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐπικεικία πολλῇ συζήσαντας.

15. "Οτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ σὺ μὲν πᾶσιν ἀπονέμεις τὰ δίκαια, θεὸς δ' οὐ τοῦτο φαίνεται τὸ τήμερον πράττων, εἰ οὐδ' ἐκεῖ δίκην τίσειαν οἱ τὸν θεὸν ἀτιμάσαντες τῇ παραβάσει τῶν ἐντολῶν, σὺ γε θεοῦ δικαιότερος. Ὁρᾷ; τῆς ἀτοπίας τὸ μέγεθος, καὶ οἱ (1) κακῶν σου προῦθη τὸ δόγμα; Τὴν δὲ αἰτίαν εἰ θέλεις μαθεῖν, ἤδη πάρεστι. Τισὶ μὲν γὰρ ἁμαρτήμασιν ἐνθάδ' ἐπάγεται τὰ δεινὰ, ἵνα μὴ τῇ κολάσει διαπιστώμεν· ὅπου γὰρ καὶ νῦν εἰσιν οἱ μὴ πιστεύειν βουλόμενοι, εἰ μηδεὶς ἐδίδου δίκην ἐταῦθα, τίς ἂν ἐπίστευε δώσειν ἐξαμαρτήσας, καὶ ἄλλοις δ' εἰς τὸ μέλλον ταυτὶ ταμιεύεσθαι; Καὶ τοῦτο πάντες πιστεύουσιν. Ἐκ γὰρ δὴ τοῦ φαίνεσθαι καὶ τίφανεσ οὐκ ἀμφίβολον. Ἔσται ἄρα κρίσις καὶ ἔκτισις ἁμαρτιῶν ἀπαράιτητος, καθάπερ ὅθι καὶ ἀμοιβαὶ τοῖς ἀγαθοῖς μετὰ τὴν ἐνθάδε ζωὴν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἰσως ὁμῶν, ὥς ἂν μὲν οἱ φαῦλοι κακῶν, οἱ δὲ σπουδαῖοι χρηστῶν ἀπολαύσωσι, τὸ μὲν δίκαιον τοῦ κριτοῦ φανερόν, τὸ δὲ φιλάνθρωπον ποῦ; Καὶ ἡ ἐρώτησις αὕτη οὐκ ἔξω λόγου τοῦ πράποντος. Δεῖ γὰρ αὐτὸν ἐνεργεῖν εἶναι ὅπερ ἐστίν, αὐτοδικαιοσύνην τε καὶ αὐτοαγαθότης· ἐπεὶ δὲ δεῖ κατ' ἀμφω τὸν θεὸν ἐνεργῶν εἶναι, ἐξεῦρεν, ὅπως τὸ φιλάνθρωπον δείξας καὶ τὸ δίκαιον ἐπιδείξεται. Εἰς μὲν οὖν τόνδε τὸν κόσμον ἀφθόπως τε καὶ δαψιλῶς τὴν ἀρρόητον ὕει φιλανθρωπίαν πᾶσιν ἀπλῶς, ὥς ἔξεστιν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ σκοπεῖν· τὴν δικαιοσύνην δὲ τῇ παλιγγενεσίᾳ (2) τετήρηκεν. Οὕτω λέγω, ὥς καὶ ἡ κόλασις αὐτῇ πολλῇ φιλανθρωπίᾳ τε καὶ χρηστότητι καὶ κατεσκευάσται, καὶ ἡπαίληται.

ligi potest: justitiam novæ post mortem vitæ reservavit. Atque non memoro nunc, quanta bonitate et clementia ipsa punitio et constituta est, et prænuntiata.

17. Ταῦτ' ἐμοὶ εἰρηκότος, σιγήσαντος τοῦ πρώτου, βλέψας ὁ νεώτερος υἱὸς εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα εἰπὼν· πρὸς αὐτὸν τῇ τῶν Ἀράβων φωνῇ· καὶ ὁ ἀποδεξάμενος, ὥς ἔοικε, τὸ ῥηθὲν, πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς τῶν Τούρκων μετέδωκε, τοῖς ἐρμηνεύσι συνήθως εἰς τοῦτο χρησάμενος. Τὸ δὲ ἦν ἐκεῖνο τὸ λεχθὲν παρ' ἐμοῦ, ὥς ἄρα παρέλκον ἂν εἴη καὶ περιττόν, τὸ τὸν Χριστὸν ἤξειν κρινούντα πᾶσαν τὴν γῆν, εἰ μέλλοι πάντας σώσειν ἐξῆς· καὶ ὅτι καὶ τὸ δίκαιος εἶναι τὸν τρόπον τοῦτον ἀπόδλυσιν. Ταῦτα δὲ, ἔφη ἐκείνος, οὐχ ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Κρινεῖ γὰρ ἀμέλει, καὶ παραδώσει κολάσει τοὺς ἀντινομοθετοῦντας ταῖς τοῦ Μωάμεθ παραδόσεσιν ἅπαντας. Πρὸς ὅνπερ ἔφην αὐτός· Ἦδιστόν μοι δοκεῖ, καὶ πολλὸν καρπὸν θανάμενον ἐνεργεῖν, τὸ τὸν προσδιαλεγόμενον εἰπεῖν τὸ παριστάμενον· καὶ ἄλλως τοῦτο

(1) Cod. Coisl. εἰ.

(2) Παλιγγενεσία hic non baptisma, sed futura post resurrectionem vita, ex Matth. xix, 28, Ἐν τῇ

A liberis reliquerunt: hosque violentos non pauci de iis, quos maximis injuriis affecerant, perofficose semper coluerunt, hunc iis honorem, opinor, conservatæ quasi libertatis et vitæ præmium rependentes; atqui multos ex illis, quibus a pessimis hominibus illatæ injuriæ sunt, honestos probosque viros magnaquæ æquabilitate vixisse reperias.

17. Quæ cum ita sint, quoniam tu quidem justitiam aliquam omnibus tribuis, Deus autem secundum ea quæ hodie sunt parum juste agere videtur, si neque in futura vita pœnas luunt, qui eum præceptorum suorum violatione aspernati sunt, tu profecto es Deo justior. Vides nunc quanta ex his sequatur absurditas, et quoniam mali processerit opinio tua? Cujus rei causam discere si velis, in promptu est. Quibusdam peccatis jam in hac vita pœnæ infliguntur, nempe ne omnino de punitioe diffidamus: cum enim vel nunc sint, qui illud de futura vindicta credere nolint, si nemo ullas hoc in sæculo lueret, quis, obsecro, et se commissi peccati pœnas esse daturum, et aliis eas in futurum tempus reservari crederet? Jam vero illud omnes fere credunt. Nam intuitu apparentis rei dubitatio tollitur de re non apparente. Erit igitur judicium, nullisque precibus deprecanda malorum punitio, item ut probis remuneratio, post hanc vitam. Diceret forte aliquis vestrum: At si scelerati malis afficiuntur, boni bonis, justitia quidem judicis palam sit, clementia autem ejus erga homines ubi apparebit? Nec a ratione aliena est hæc interrogatio. Oportet enim Deum actu et effectu esse id quod est, summam ipsamque justitiam et bonitatem: et quoniam secundum ambas has virtutes agere eum necesse est, viam invenit, qua via et bonitatem ostenderet, et nihilominus patefaceret justitiam. In hunc mundum enim dici non potest quam abunde et liberaliter suam erga homines benignitatem omnibus imbris instar profundit, ut ex ipsius operibus intel-

18. Quæ cum ego dixissem, filiusque natus major sileret, minor in patrem innuens aliquid ei Arabico sermone dixit; quod ille, ut videbatur, comprobavit, ad nosque Turcica lingua transmisit, interpretibus ex more adhibitis. Id erat illud ipsum quod dixeram, inutilem prorsus Christi ad omnem terram judicandam et supervacuum esse adventum, si quidem omnes omnino ille sit servaturus; verendumque esse, ne justî nomen hoc modo amittat. Hæc enim, inquit ille, non satis demonstrata sunt. Judicabit certe videlicet, suppliciisque eos omnes tradet, qui disciplinam Moamethi institutis contrariam docuerint. Ad quem tunc ego: Per mihi, per inquam gratum est, magnumque utilitatis fructum videtur præbere, si quocum colloquor is quidquid sibi in mentem venit eloquitur: quod si aliter facere volu-

παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ.

erit, non videbit, disputationis frustra a se suscipi laborem. Nam vulnus quod occultatur ad sanitatem pervenire nequit. Tibi autem de ejusmodi filiis gratulor: etenim pulchre, quæ hic dicuntur, assequi videtur adolescens: ipsum tamen scire volo, *impios in judicio non esse resurrecturos*, ut ait David. Quem si admittis testem, vanus erit hic sermo, justum judicem judicaturum esse paganos, supplicii-que eos esse traditurum: at servaturum omnes sine discrimine, qui male vixerint quidem, sed recta tamen in fide fuerint. Quod si Davidis auctoritatem rejicis, quod reliquum est faciamus, armisque nostris (probabilibus rationum momentis dico) pro nostra sententia propugnemus. Quocirca pleraque dicere omitto: illud unum addo supra dictis, quod vel solum homini non plane contentionis cupidito persuadere possit.

19. Fac aliquem structarum regi insidiarum reum esse: si res in dubio versetur, defensionis ei dabitur locus: actori et reo eundem clepsydram numerum concedet, ambobus æque aures præbebit judex, nec ulla re superior erit is qui pro rege dicit. Sin autem manifestissimum crimen est, adeo ut neque argumentis neque ullo testimonio indigeat, nullam omnino deprecationem tentabit reus, sed contra se ipse lata sententia ad laqueum festinabit aliquando, mortemque tantum non invocabit: ideo quod pudorem, gravissimasque conscientiæ reprehensiones et intolerabiles stimulos terre nequeat. Quapropter nemo unquam in tribunali consedit, ut hostem captum redargueret, mortisque pœna dignum esse convinceret. Hæc enim pœna peccati naturam sequitur, et lege ac tempore confirmatur. Tribunal autem, et judicium, et argumenta, et multa de ipsa re inquisitio eo pertinent, ne ferendæ sententiæ dominus, homo cum sit, benevolum virum pro inimico imprudens interficiat. At enim hoc, optime adolescens, locum non habebit apud illum judicem, qui pro testibus probationibusque nulli exceptioni obnoxiiis uniuscujusque conscientia utitur. *Omnia nuda* 1, omnia aperta sunt oculis illius, qui eo in tribunali sedebit: illum nemo tunc decipere conabitur. Omnibus enim, quibus nunc ignotus est, manifestus erit. Itaque futurum judicium non incredulorum causa fiet. Jam vero si quæ diximus tibi persuadent, nec ea prorsus nugatoria existimas, quod superest nunc dicamus: vel nimirum propter fideles, lapsos, vel omnino nullum fore judicium. Atqui futurum esse judicium in confesso est: igitur fieri non potest, ut omnes qui piam fidem colunt serventur: alioquin Christus non posset

¹ Hebr. iv, 13.

(1) Psal. i, 5. Sic paulo post, p. 380, lin. 22: 'H xpi-
σις ἡ μέλλουσα οὐ τῶν ἀπίστων εἴνεκα· quod videtur ad illud Evangelii alludere: *Qui enim non credit, jam judicatus est*, Joan. iii, 18. Nec enim, opinor, impiorum resurrectionem omnino negat Manuel, sed illud dicit: Ad integram damnationem resurgent quidem impii: ad judicium autem proprie dictum, ideo quod jam sunt judicati, non venient.

(2) Cod. Reg. φαύλους.

ποιεῖν βουλευθῆ, λήσει τοὺς πόνους ἀναλώσας ἐπὶ
κενῷ. Τραῦμα γὰρ κεκαλυμμένον ὕψους οὐκ ἐπι-
τεύχεται. Σοὶ δὲ συγχάριω τοιοῦτους φύσαντι· δοκεῖ
μοι γὰρ οὗτος ὁ νέος καλῶς γε ἐπιβάλλειν τοῖς λε-
γομένοις· πλὴν γινώσκεις αὐτὸν ἐθέλω, ὥς οὐκ
ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει (1)· ὁ Δαβὶδ οὕτω
λέγει. "Ὅν εἰ μάρτυρα παραδίδῃ, μάταιος ὁ λόγος
εὐτοῦ, ὅτι τοὺς ἀπίστους κρίνει, καὶ παραδίδωσι
τούτους κολλάσσειν ὁ δίκαιος κριτής· σώσει δὲ πάν-
τας ἐξῆς τοὺς φαύλους (2) μὲν βεβαιώσας, ὁρῶν δὲ
πίσται συζήσαντας. Εἰ δὲ τὸν Δαβὶδ παραγράφῃ, ὁ
λοιπὸν ἐστὶ ποιῶμεν, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς (τούτων
φημὶ δὴ τῶν εἰκότων) συμμαχῶμεν ἥδη τῷ λόγῳ.
Παρὲς οὖν λέγειν τὰ πλείω, ἐκεῖνό γε προσθήσω
τοῖς εἰρημένοις, ὁ δὲ καὶ μόνον ῥηθὲν ἱκανὸν πείσαι
τὸν μὴ πάντῃ φιλόνοιον.

10'. "Ὅν οὖν τις βασιλέως ἐπιβουλῆς φεύγῃ, καὶ
ἢ τὸ πρᾶγμα ἀμφίβολον, ἀπολογίας τόπος τοῦτε
δοθῆσεται· καὶ ἴσον ἀμφοῖν ἔσται τὸ ὄδωρ, καὶ τὸ
ὑποσχεῖν τὰ ὅσα τὸν δικαστὴν, τῷ φεύγοντι τε καὶ
τῷ διώκοντι· πλεονεκτῆσει δὲ οὐδαμῶς ὁ τοῦ βα-
σιλέως ὑπερμαχῶν. "Ὅν δ' ἡ σαφέστατον τοῦ γένημα,
ὥς μήτ' ἐλέγχων δεῖσθαι μήτε μαρτυρίας ἡστυνο-
οῦν, οὐδὲ γοῦν πειράσεται τὴν ἀρχὴν παρατη-
σασθαι, ἀλλὰ καθ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἰδοῖς ἂν τὸν
τοιούτον ἐξεργάζοντα ἔστιν οὐ, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐπι-
γόμενον, καὶ μονοῦ τὴν τελευτὴν ἐπικαλούμε-
νον (3), τῷ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρειν, καὶ τοὺς βα-
ρεῖς ἐλέγχους τοῦ συνεδότης, καὶ τοὺς ἀφορίστους
τούτου νυγμούς. Διὰ τοι τοῦτο οὐκ οὐκ ἐπὶ βήματος
πώποτε τις ἐκάθισεν, ὥστε τὸν ἐχθρὸν ἐξελέγξει,
ὥς ἄρα δίκαιός ἐστι θανάτου δέξασθαι τιμωρίαν.
Τούτο γὰρ τῇ φύσει τοῦ πταίσματος ἔπεται, νόμῳ
τε καὶ χρόνῳ βεβαιωθέν. Βῆμα δὲ, καὶ κρίσις, καὶ
ἐλεγχος, καὶ ἡ πολλὴ τοῦ πράγματος βάσανος, ἵνα
μὴ τὸν εὐνοῦν ἀντὶ τοῦ δυσμενοῦς λάθῃ φονεύσας
ἄνθρωπος ὢν ὁ τῆς ψήφου κύριος. Τοῦτο δ', ὡ καλῶς
νεανία, χώραν οὐχ ἔξει παρ' ἐκείνῳ τῷ κριτῇ, ὅς
ἀντὶ μαρτύρων ἔχει καὶ ἀπαραγράφτων ἐλέγχων
ἐκάστου τὸ συνειδέσθαι. Πάντα γὰρ γυμνά καὶ ὀλίγα
τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου κα-
θιεῖσθαι μέλλοντος· ὃν οὐδ' ἂν εἰς τὴν καὶ πει-
ραθεῖν (4) παρελθόντα. Πᾶσι γὰρ ἔσται δῆλος,
οἷς νῦν ἐστὶν ἀγνοούμενος· 'Ἡ κρίσις τοίνυν ἡ
μέλλουσα οὐ τῶν ἀπίστων εἴνεκα. Καὶ εἰ σε τὰ
λεγόμενα πείθει, πάντως δὲ οὐ λῆρον ταῦτα ἡγήσῃ,
ὁ λοιπὸν ἡδη λέγωμεν· ὥς ἡ διὰ τοὺς ἐπταικῶτας
πιστοὺς, ἡ οὐδαμῶς ἔσται δίκη. 'Ἀλλὰ μὴν ὥς
ἔσται κρίσις προωμολόγηται· τὸ πάντας ἄρα σω-
θῆναι τοὺς εὐσεβεῖς (5) οὐκ ἐνδέχεται· ἡ γὰρ ἂν οὐκ

(3) Cod. Reg. προκαλούμενον, provocabit.

(4) Cod. Coisl. παραθεῖν.

(5) Εὐσεβεῖς sæpe appellantur a theologis Græcis non qui innocenter vixerunt, sed qui veram fidem sunt professi, perversis licet moribus: ἀσεβεῖς contra hæretici et pagani, quantumvis justis forte et probis. Conf. Suiceri *Thesaur. eccles.* tom. I, c. 543.

ἦν τὴν Χριστὸν κριτὴν εἶναι, καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι. Τῶν τοίνυν νέων ἐπὶ τούτῳ σιγὴν ἀγόντων, ἔφη ὁ γέρωγ·

κ'. Ἀποδεδεῖχθαι μοι τοῦτο δοκεῖ· λέγε τοίνυν τὰ σοὶ δοκοῦντα περὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ καταστάσεως καὶ τρυφῆς. Πάντως δὲ, εἰ μὲν ὀρθοῦ σοι λόγου τὰ ἡμέτερα ἐχόμενα φαίνεται, οὐκ ἂν μακρῶν δέοιο λόγων· ἄλλως δέ σοι δοκοῦντων, μὴ φείδου βημάτων, μηδ' ὑπολογίσαιο πόρους, ἐνθα προσδόκιμός ἐστι καρπὸς ἀληθείας, ὃν οἷδε φέρειν διάλεξις καθαρὰ φιλονεικίας ἀπάσης. Ἀλλ' ἡμεῖς σοι ξένοι, καὶ παρὰ σοι καλὴν εὐρηκότες ὑποδοχὴν, καὶ γνῶμην τὴν αὐτὴν, καὶ τιμὴν (καὶ οὐδὲν οὐδ' ἐν λόγοις οὐδ' ἐν ἔργοις ἡμᾶς παρελύπησας), δεῖ οὖν ἡμᾶς τοῖς ἴσοις, ὡς ἔνεστι, σὲ σπειῖν ἀμείβεσθαι. Ἐμοὶ δ' ὑπονοεῖν ἔπεισιν, ὡς ἔρα σέ που καὶ ἀποκναίσει τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα. Ἀνίας πλησθεὶς ἐφάνη τοῖς εἰρημένοις ὁ Πέρσης, καὶ μηνύων τῷ προσώπῳ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν ἔφη· Οὐ χρὴ τοιοῦτον ὑπονοεῖν· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς εὐφροσύνης ἐκτείνεσθαι, ἔφ' ὅσον με τῆς ἀληθείας ἐχόμενον καθορᾷ· δεῖ δὲ μὴδὲν ὑποστειλόμενον λέγειν. Καὶ γὰρ κάκεῖνος ταυτὸ ποιεῖν καὶ ποιῶν διατελέσειν διαλεγόμενος, ὅτε δέ με καὶ ἐπαγγεῖλάμενον ἔχει, καὶ ἀπαιτεῖ τὴν παρόρησιν, ἀλλ' οὐκ αἰτεῖ, δίκαιος ἂν εἴην (1), καὶ αὐτὸς τὰ ὑπεσχόμενα φυλάττειν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν πρὸς τὴν μετὰ θάβρους ἀπόκρισιν· ὃ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπαγγεῖλαντι δώσειν αὐτὸς ὑπεσχόμενον. Οὐκοῦν γε εἶπον καὶ αὐτὸν πρῶτος ἀκούειν λοιπὸν· οὐ γὰρ ἐν ἐξελέξῳ εἰς ἀγῶνας ἐμαυτὸν καθῆκα ἄλλῳ προσήκοντας σχήματι, ἀλλ' ὅπως σοι τελέσω τὸ βούλημα· οἷτι καὶ τις ὑποσάινει τῶν χρηστοτέρων ἐλπίς. Ὅθεν πάντων εἵνεκα οὐδ' οὐτενοσοῦν ἂν εἴην δίκαιος φείσεσθαι, ὅσαπερ πρὸς τοῦτο φέρειν ὑπολαμβάνω. Δίκαια, πάντες ἔφασαν, λέγεις· καὶ σου δέομεθα, καθάπερ ἔφη, ποιῆσαι. Ἐνταῦθα μὲν οὖν πρὸ δειλῆς ἑώρας τὰ τῆς δευτέρας ἡμῖν διαλέξεως ἐτελεύτησεν.

tu quidem istud, inquit omnes : petimusque a te, ut quod pollicitus es, repræsentes. Quæ cum essent dicta, ante matutinum crepusculum secundus dialogus sic conclusus est.

(1) Videtur hic ἔφη, sive πρὸς ἐμαυτὸν ἐλογισάμην, sive tale aliquid, ab lectore subintelligi debere.

A judex esse, vereque appellari. Ad hæc cum silerent juvenes, illo modo senex locutus est :

20. Demonstratum mihi videtur hoc quidem : dic ergo sodes, quid tu de paradiso sentias, et de futura hominum in illo conditione et deliciis. Quod si rectæ consentanea rationi nostra tibi videbuntur dogmata, non longa hercle opus tibi erit oratione : sin de his aliter tibi videatur, verbis non parcas, nec ullam laborum rationem habeas, nempe unde spes est eum veritatis fructum perceptum iri, quem colloquium a pertinaci concertatione liberum ferre potest. Nos vero, inquam, hospites tui, liberale apud te hospitium, paremque in te animi candorem et dignitatem nacti (nec enim verbis nec factis honorificentius tractari potuissemus), quid est hospes, quare non quantum possimus par pari reddere conemur. Sed enim submoleste forte laturum te suspicor meum sermocinandi genus. Quæ cum ego dixissem, contristabatur Persa, vultuque sensum animi indicante, Nihil ejusmodi, inquit, vereri oportet : eatenus benevolentiam suam porrigi, quatenus me veritati adhiærare cerneret : quamobrem, inquit, loqui nihil præ verecundia reticendo. Ipse etiam idem et facere se et in serie disputationum semper factorum affirmabat : cumque eam, quam illi eram pollicitus, plenam loquendi libertatem non peteret tantum, quantum vicissim repeteret, æquum esse intellexi, me quoque promissa servare, nec moleste ferre liberum responsum : quod jam in principio, cum se daturum diceret, sponponderam. Deinceps igitur, inquam, tu quoque benigne me audies : nec enim ut redarguerem te descendi in hoc certamen, conveniens alius personæ paulo fortasse magis quam mihi : at descendi ut morem tibi gererem : et præterea nescio quæ optimarum rerum spes mihi injicitur. Quibus omnibus de causis non attinet ulli rei parcere, quin ad hoc conferre posse arbitror. Rectissime

MONITUM

AD

MANUELIS PALÆOLOGO IN FRATREM SUUM ORATIONEM FUNEBREM.

(COMBESIS. Auct. Bibl. PP.)

Luculentissima oratione, cum suam fratrisque pietatem egregie testatam, meliori ævo ac fortuna dignus imperator, facit, ejusque alias virtutes celebrat, tum occidentis in Oriente Romani imperii, Orientisque ac

mirum quantum promoventis Osmanici, speciem proponit. Plura edisserit ex quibus politicus imperio regnoque possit consulere, eique, a Christiani nominis communi eodem hoste, quo deletum est Orientale imperium, vel modo cavere, cum is bellum in Christianos instauratum, novis jam victoriis, ac ab anno altero, celebrare cœpit. Fecere, cum Græcorum discordiæ mutæ, tantæque illæ de summæ imperii concertationes, tum dynastarum aliorum, iisdem ac sibi mutuo haud satis convenientium, mala studia ut ne aliorum neglectum dicam, haud putantium ipsorum rem agi, cum arderet proximus paries, ut sic nostris accisis rebus, coactaque in eam angustias Christiana republica, formidabile adeo imperium in mundi partes omnes bestia proferret, ac tam multis provinciis Christiani imperii lumen exstingeret. O utinam vel sero tandem, funesta adeo imago, terrorem quem est nata, nostris imprimat, multamque illam, sed tardior in hostem nonnihil hactenus remotiorem, eorum virtutem provocet! Hoc tibi, Gallia, Ludovici Justi ac Adeodati tui auspiciis, gloriæ tantis cumulis, tantaque imperii prolatione, divina virtus pugnaverit, pugnetque, quo ipsa iterum, in ejusdem ac Christiani nominis hostes illos, tua illa victicia signa, inferas. Ut sub Manuele, ac eo abs te rogante auxilium, sic habuisses, parque illud tuum a Deo datorum ac conservatorum fratrum, uti modo tibi præfulsisset, haberet forte suos adhuc Græcia imperatores, lunæque illa cornua, bestię domitrix contrivisses. Nunc itaque fauste conteras, majorique gloria instaures deperdita, quam eras sospiratura hactenus integra.

Hujus in Peloponneso a Manuele habitę funebris orationis, ubi ad confirmandum Theodoro juniore imperium a decessu patris eo concessisset, in hæc verba meminit Laonicus *Historiæ Turcicæ* lib. iv : Ἐπάνειμι ἐπὶ Θεόδωρον, τὸν βασιλέως παῖδα, ἡγεμόνα Σπάρτης τε καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου, ὃς ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ πατρῷου ἐξετρίφετο, ἅμα καὶ ἐπαιδεύθη. Μετὰ δὲ ταῦτα, κατελείφθη ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἡγεμῶν. Ἐς τοῦτο δὲ ἀφικόμενος ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Βυζαντίου βασιλεὺς, τὸν τε παῖδα καθίστη ἐς τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ ἥδη τετελευτηκότι λόγον ἐπιτῆδειον ἐξετραγῶσαι, διεξιὼν ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ, ἀπολοφυρόμενός τε ἅμα τὸν ἐπιτῆδειον ἀδελφόν. Porro redeo ad Theodorum imperatoris filium, Spartę ac reliquę Peloponnesi principem, qui a Theodoro patre educatus, ac disciplinis institutus, ejus postea demortui principatum accepit. Qua de re Emmanuel pater Byzantinus imperator Peloponnesum veniens cum filium præfecit provincię, egregiamque super fratre jam defuncto orationem funebrem declamavit, eam recitans ad ejus sepulcrum, fratremque ac necessarium lugens. Plura subinde de nostro ac seniori Theodoro perstringit, ne vitia quidem dissimulans, quibus ille non omnino caruit. Habet creatum deopotam ac ducem Peloponnesi, cum jam filii Cantacuzeni obiissent ἐν Σπάρτῃ, Spartę : quod interpres male omisit. Manuel alterum tantum, ei qui esset præfectus Peloponneso, significat mortuum sine liberis alio superstitute, cujus essent probati mores, sed quem filius, ac consobrinus Theodori rerum summam post patrum in Peloponneso ambiens, secus ageret.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΛΟΓΟΥ (*).

ARGUMENTUM ORATIONIS.

Exordium quidem vehementius lugubre, ac quale maxime fratrem, super fratris funere orantem, deceat. Ubi autem oratorem agens, divinissimus imperator, parum quid etiam generis meminit, haud in eo diutius moratur. Porro devecus sermone ad viri acta, nec pauca illa, nec ut brevi oratione explicanda forent, excusans, ut quia eorum splendor omnibus pateat, nec a quoquam negetur, haud necesse sit singula enarrare, eo ipso etiam valde exornat : sicque deinceps ejus aggressus laudes, primum de ejus pueritia disserit, utque omnino habuerit moribus, ac qualis vir factus, fuerit universis : tum vero ad acta ac res gestas procedit : primumque eorum mentionem facit, quę quondam in patrem, eundemque ipsum, ac propinquos alios, cum li rebus adversis uterentur, ab eo gesta sunt, B narratque ut ille in rebus habuerit : tum gradum

Περιπαθὲς μὲν τὸ προοίμιον, καὶ οἷον γένοιτ' ἂν ἀδελφῷ μάλιστα πρέπον, ἐπιτάφιον ἐπ' ἀδελφῷ διεξιόντι· πατρίδος δὲ καὶ γένους βραχὺ τι μνησθεὶς, ὁ τὰδε λέγων θειότατος βασιλεὺς, οὐκ ἐπὶ πλέον ἐνδιατρίβει τῷ περὶ τούτων χωρίῳ. Ἐπιγενόμενος μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ ἐπαινουμένου πράξεις, οὐσας οὐκ ὀλίγας, οὐδὲ βραχέων τῶν λόγων δεομένας· ἀπολογίαν δὲ πορισάμενος, ὡς διὰ τὸ πᾶσι τούτων περιφανὲς, καὶ μηδ' ὑφ' ἐνδὸς ἀρνούμενον, οὐκ ἀναγκαῖον εἶη καθέκαστον διεξιέναι περὶ αὐτῶν, αὐτῷ τούτῳ καὶ μάλα σεμνύνει. Ἐπειθ' οὕτω τῶν κατ' αὐτὸν τὸν ἐπαινούμενον λόγων ἀψάμενος, πρῶτον μὲν περὶ τῆς ἐκ παιδὸς τροφῆς, καὶ τοῦ ὅλου ἡθους διέξεισι, καὶ οἷος τοῖς ὅλοις ἦν ὁ ἀνὴρ· εἰτ' ἐπὶ τὰς πράξεις τε καὶ τὰ ἔργα χωρεῖ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκείνων μέμνηται, ἃ ποτε περὶ τε τὸν πατέρα, καὶ αὐτοῦν, καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων τοὺς τότε δεδυστυχηκότας,

(*) Auctore, juxta cod. 88 ap. Lambecium, Gemistio Plethone.

ἐπέπρακτο αὐτῷ, καὶ ὡς προσηνέχθη τοῖς τότε πράγμασι· μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπὶ τὰ Πελοποννησιακὰ ἤδη χωρῆσας, πρώτης μὲν τῆς εἰς τὴν χώραν ἀφίξεως μέμνηται, ὡς καὶ προσδοκηθεῖσα μόνον ὤνησε πρὶν γενέσθαι, καὶ ὡς ἀφίκτο, καὶ ὡς παρὰ τῶν ἐγγυρίων ἀσμένως ὑπεδέχθη. Οὐ δὲ, καὶ τῶν περὶ τοῦ τε σφῶν θείου, καὶ ἀνεψιοῦ ἀψάμενος λόγων, εὖ μάλα φυλάττεται, τὸ μηδὲν ἐς αὐτοὺς ἀπηχῆς καθ' ὅσον ὁδὸν τε, μηδὲ φορτικὸν εἰπεῖν. Ἐπειτα τῆς Ἰλλυριῶν αὐτόθι μετοικίσεως, ὡς δύσκριτόν γε ἔν, εἴτε παραδεκτικὸν αὐτοὺς ἐς τὴν χώραν, εἴτε μή· ὁ δ' ἐδέξατο τε οὐ δοκοῦν οὕτω τοῖς πολλοῖς, αὐτὸς μάλ' αὐτόχως βεβουλευμένος περὶ τοῦ συνολιστοντος, καὶ ἐς δέον τούτοις ἐχρήσατο· καὶ μετὰ τοῦτο τῆς τῶν προσολίων ἐχθρῶν ἥττης, καὶ τῆς πρίγκιπος συλλήψεως, δι' ὧν ἐγκρατεστέραν ἀποφαίνει καταστῆσαντα τὴν ἀρχήν. Εἴτα παρελθὼν ἐπὶ τοὺς ὡς τοὺς βαρβάρους αὐτομόλους ἤκοντας, καὶ πρῶτον κοινῇ περὶ τῶν τοιούτων ἐπεξελθὼν, φειδοῖ τοῦ μηδενὸς ἂν ὀνομαστὶ καθάψασθαι, ἔπειτα ἐπ' αὐτὸν τὸν βάρβαρον χωρεῖ, καὶ οἷς κατ' ἀμφοῖν ἐπεχείρησεν, ὑπὸ τῶν ὡς αὐτὸν ἡκόντων αὐτομόλων ἐναγόμενος· ἐνίων δὲ καὶ οἰκοθεν μετακαλουμένων. Ἐπειτα τῆς ὡς αὐτὸν ἀφίξεως μέμνηται, τῆς τε τούτου καὶ ἑαυτοῦ, ἀνάγκης τε γεγενημένης, καὶ παρὰ τὰ δεδογμένα σφίσι, οὕτω δὴ συμπεπτωκυίας· τοῦ τε παρὰ ταῦτην κινδύνου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκείσε ἀπηντηχῶν δυσχερῶν· καὶ ὡς αὐτὸς μὲν βασιλεὺς γνῶμη τοῦ βαρβάρου ἐπὶ τὴν μεγάλην αὐ πόλιν παρὰ δόξαν ἀνασώζεται· ὁ δ' ἤδη δοκῶν ἐν ἀφύκτοις ἔχεισθαι, μάλ' ἀνδρείως τε καὶ εὐμηχάνως ἐκείθεν ἐπὶ Πελοπόννησον ἀποδιδρίσκει, καὶ ὡς ἡ ἐπάνοδος τούτου πάντα ἤδη, οὐ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσα ἐντὺς πυλῶν, τὰ πλεῖστα κινδυνεύοντα διέσωσε· καὶ ὡς τοῦ βαρβάρου ἐκ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἀναχωρηκός, πέμψαντος δὲ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον οὐκ ὀλίγην οὐδὲ φαύλην στρατιάν, ὁ δ' οὐ πλεῖσθαι ἀντιπάλῳ στρατιᾷ, ἐπινοήσας δὲ στρατηγίᾳ πρεπούσῃ κεκρημένος, κεκωλύκει ταύτην τῆς χώρας ἐπιδῆναι· καὶ ὡς διὰ τοῦτο τοῦργον καὶ τὰ παρακωλυμένα τῷ βαρβάρῳ, καὶ ἤδη ἐχόμενα, ἀπειλήθει τε καὶ ἐπανεῴωσε τῇ ἀρχῇ. Εἴτε ἐπὶ τὸν κοινὸν τοῦ βαρβάρου πόλεμον μετεληλυθώς, καὶ ὡς πολλαῖς μὲν Χριστιανῶν συμφοραῖς, πολλαῖς δ' ἄλλων βαρβάρων ἐνετυχηκός, χαλεπῶς ἐντεῦθεν τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἔσχε, μνησθεὶς καὶ προσέτι τοῦ γε ἑαυτοῦ διὰ ταῦτα ἀπόπλου τε καὶ ἀποδημίας τῆς εἰς τὰ ἑσπέρια, ἔπειτα τὰ τούτῳ ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένα διέξεισι· καὶ πρῶτον μὲν, ὡς Κίρινθον ἐν προφανεί οὖσαν κινδύνῳ φρερίοις ἐγγειρίσας, αὐτὴν τε ἔσωσε τῆς τῶν βαρβάρων χειρὸς, καὶ τοῖς ὅλοις πράγμασιν οὐ σμικρὰν ἐντεῦθεν τὴν βοήθειαν ἐμηχανήσατο· ἔπειτα ὡς χρόνῳ ὕστερον, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἀρχῆς τοῖς αὐτοῖς δόξας παραχωρεῖν, τὸν πρὸς τὸν βάρβαρον πόλεμον, κάλλιον ἢ ὡς ἂν τις προσεδόκησε κατέθετο, καὶ τὴν χώραν ἀπολαβὼν αὐτὸς κατέστησεν, οὐδὲ φρερίους οὕτε

A faciens ad Peloponnesiaca, primum meminit ejus in provinciam adventus, ut sola expectatio juverit cum res tantum in procinctu esse : utque reipsa advenerit, sitque lætanter ab indigenis susceptus : quo loco, cum cœpisset de avunculo ac consobрино dicere, optime cavet, ne quid in eos, quoad fieri potest, absonum, aut grave dicat. Postmodum Illyriis ad eum commigrantibus, ut cum dubium esset, num essent recipiendi in provinciam, necne, eos ipse, cum multi secus putarent, optime conjectans, ac quod conducens esset, consulens, receperit, sitque eorum opera opportune usus : post vero, relatum de vicinis hostibus victoriam memorat, ac captum principem, quibus ostendit corroborasse imperium. Tum transiens ad eos, qui ad Barbaros perfugissent, ac ubi primum aliqua de illis communi sermone locutus esset, nullum ex nomine pro modestia notat : pergitque deinde ad ipsum Barbarum, ac ea quæ ille in ambos molitus esset, inducentibus perfugis, cum et quædam a se etiam illum provocarent. Ad hæc, meminit, ut cum ipse, tum frater illum convenerint, cum necessitas tulisset, ac secus illi constitutum haberent ; periculi item inde conflati, ac tristium aliorum quæ illic occurrerunt ; utque, ipse quidem imperator ex Barbari voluntate, Constantinopolim iterum præter opinionem sospes reversus sit ; frater autem, qui jam ineluctabili laqueo teneri videretur, summa inde fortitudine ac solertia profugerit in Peloponnesum, eoque reversus, omnia jam, nedum quæ in Peloponneso, sed et si qua intra januas erant (1), maximam partem in periculum adducta, sospitaverit. utque cum Barbarus, ipse quidem ab Hellade movens, non exiguum aut imbellem exercitum in Peloponnesum misisset, prohibuerit ille, non numero quidem exercitu hosti occurrens, sed duci exercitus congruo stratagemate, rem conficiens, ut ne in provinciam invaderet ; utque demum eo facinore, jam concessa Barbaro et ab eo occupata, receperit, ac imperio vindicarit. Post hæc reversus ad commune illud bellum Barbari, factaque mentione ut ex crebris cladibus eo victore cum Christianis, tum Barbaris aliis illatis, res Romanorum graviter affectæ essent, nec non susceptæ ab ipso navigationis ac itineris ad Occiduas partes, narrat postea, gesta interim a fratre : ac primum quidem, ut Corinthio, quæ versaretur in manifesto periculo, concredita fratribus, cum eandem ipsam a Barbarorum salvarit manu, tum inde rebus universis non modicam opem compararit : ad hæc, ut cum postea visus esset, reliquam totam provinciam illis cedere, res cum Barbaro omni melius spe composuerit, utque recepta provincia, iterum res ejus stabilierit, cum nulla injuria Fratres affecisset, autve omnino damni aliquid intulisset. In his porro diutius versatur sermo, quod tollendæ opinionis causa, per ignorantiam veritatis refert, ut omnino

(2) Ipsi Bajazeti assistentes inque ejus existentes curia.

habuisset, apud nonnullos obtinentis, plane præstaret, horum quoque meminisse, nedum aliorum, quæ essent perspicue bona, quam silentio dissimulare. Siquidem enim nunc tacerentur, ut quis postmodum tentaret meminisse ad calumniam, utique posset apud aliquos gestæ rei ignaros, tanquam vera dicens habere fidem, velut non fuissent tacenda hic, ut qua de his dici potuissent: cum relata, ac palam exposita ut gesta essent, in gloriam potius, ex eo quod forsitan secus videbatur, cessura essent. Deinde procedit ad comparandum cum antiquis, quando et morbi mentione facta, iterum lugubrior, orationem componit; simulque ostendit, nihil minorem fortitudinem in morbo ostendisse, quam rebus gerendis: cumque hic subdito quoque auditorum cœtui annuisset, ut et ipsi aliquid sibi congruum, pro pluribus ac magnis beneficiis, quibus ille eos demeruisset, loquerentur, eandem rursus nœniam resumit. Id porro facit, cum remissione aliqua egens, impedita voce præ doloris vi; tum vero, quia etiam multos alios cupiat audire lamentantes, ob impensius illud ac insanum in fratrem philtrum, pluribus ac magnis de causis, quas ipse edisserit. Quamobrem etiam affectuosius quoque ac lugubrius iterum orditur, tanquam omnino neque narrationem, neque laudes potuerit aggre-
di, priusquam fuisset indultum lamentis. Postmodum tamen ad consolandum descendens, finem dicendi facit, congruis ac aptis laudibus cuique loco intextis, ut neque excedat quod sit probabile, nec eorum aliquid deficiat, quæ dicto opus, ac congrua erant, ut in singulis quisque arte legens perspe-
xerit.

A ἀδικήσας, οὐτε τι βλάβας ὄλως. Ἐπὶ πλέον δὲ πού τούτοις ὁ λόγος ἐνδιατρίβει ὑπὲρ τοῦ τὴν ὕπ' ἀγνοίας τοῦ ἀληθοῦς ὡς ταῦτα ἐπράχθη κρατούσαν παρ' ἐνίοις δόξαν ἀνελεῖν, ἀμεινον δὲ ἐπιμνησθῆναι, καὶ τούτων πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκ τοῦ φανεροῦ καλοῖς ἢ σεσιγημέναι. Καὶ γὰρ ἂν νῦν σεσιγημένων, εἰ ποτέ τις ἐπὶ διαβολῇ μνησθῆναι τολμήσειε, τάχ' ἂν τισι τῶν τάληθῃ μὴ εἰδόντων, καὶ ἐπαληθεύειν δόξειεν, ὡς οὐκ ἂν ἐν τῷ παρόντι σεσιγημένων, εἰ τι ἐνῆν λέγειν περὶ αὐτῶν. Εἰρημένα δὲ καὶ φανερά καταστάντα ὡς ἐπράχθη, καὶ εἰς εὐδοξίαν μᾶλλον ἐκ τοῦ ὡς ἐτέρως ἴσως δοκοῦντος περιέστηκεν. Εἴτ' ἐπὶ τὰς πρὸς τοὺς παλαιοὺς παραθέσεις χωρεῖ, ἡνίκα καὶ τῆς νόσου μνησθεῖς, ἐς τὸ περιπαθέστερον αὐτὸ ἀποκλίνει· ἀποφαίνων ἅμα οὐδὲν ἐλάττω τῆς ἐν τοῖς ἔργοις ἀνδρίας τὴν παρὰ τὴν νόσον ἐπιδειγμένον. Κἀνταῦθα δούς τι καὶ τοῖς παροῦσι τῶν ὑπὸ κῶν φθέγγασθαι προσήκον ἐκείνοις αὐτοῖς, πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν ἕνεκα ὧν εὖ πεπόνθασι παρ' αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν αὐθις ἐπαναλαμβάνει θρήνον. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἅμα μὲν, ὡς ἀναπαύλης δεηθεῖς, διὰ τὸ τοῦ πάθους μέγεθος ἐπεχόμενος τὴν φωνήν, ἅμα δὲ, καὶ ὡς ἐπιθυμήσας καὶ ἐτέρων πολλῶν θρηνοῦντων ἀκοῦσαι, διὰ τὸ περὶ τὸν ἀδελφὸν μανικὸν φιλτρον, πολλῶν καὶ μεγάλων αἰτιῶν ἕνεκα, ὡς αὐτὸς διέξεισι βασιλεὺς. Οὐ χάριν καὶ ἀπὸ περιπαθοῦς εὐθὺς ἐνήρξατο προοιμίου, ὡς μὴ τὸ παράπαν δυνηθεῖς τῶν τε διηγήσεων, τῶν τε ἐπαίνων ἡψασθαι πρὸς τῶν θρήνων. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπὶ παραμυθίαν ὁμῶς μεταβάς, ἀποπαύεται, ἐπιπλεκομένων ἐκάστῳ χωρίῳ τῶν αἰεὶ προσηκόντων τε καὶ προσαρμοστώντων ἐπαίνων, ὡς μήτε τὸ πιθανὸν ὑπερβάλλειν, μήτε ἐλλείπειν τι τῶν ἐνόντων τε καὶ ἅμα δεόντων ῥηθῆναι, ὡς ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἔστι τῷ κατὰ τέχνης ἀναγινώσκοντι θεωρεῖν.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΝ

ΚΥΡΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

Ῥηθεὶς ἐπιδημήσαντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ βασιλέως.

PIISSIMI AC CHRISTI AMANTIS IMPERATORIS

DOMINI

MANUELIS PALÆOLOGI

FUNEBRIS ORATIO

IN PROPRIUM EJUS FRATREM DESPOTAM PORPHYROGENNETAM

DOMINUM THEODORUM PALÆOLOGUM

Dicta cum imperator esset in Peloponneso.

Ἄλλὰ τί καὶ φθέγξομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ παρόντες, ἂν μὴ αὐτὸς λέγειν ἰσχύων, μὴθ' ὑμᾶς ὁρῶν δυνάμενους καθαρὰν τὴν ἀκοὴν ὑποσχεῖν τοῖς λόγοις; Ἐμὲ τε γὰρ ἀφωνία κατέσχεν ὑπὸ τῆς μεγίστης ταύτης συμφορᾶς, ὑμᾶς τε τοῦτ' οἶδα παθόντας, οὗς ὁ νῦν θρηνούμενος διαγέγονεν εὖ ποιῶν. Ἐπεὶ δὲ πάντως οὐ συγχωρήσετε σιωπᾶν, ἐλπίζοντές τε ῥηθῆσεσθαι παρ' ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἴσως συμβαίῃ τῇ παρούσῃ συμφορᾷ, ἐροῦμεν ὡς ἐφικτόν· ἐπεὶ καὶ τοῦτό γε τεκμαιρόμεθα, ὡς ἡμεῖς γέ πη χαλεπαίνετε, τῷ μὴ καὶ θάττον εἰρῆσθαι γιγνόμενόν τι. Δῆλοι γὰρ ἐστε τοῖς ὅλοις, τὴν τοῦ λόγου μέλλησιν μόνον οὐχὶ διαβλλόντες, τῇ γλώττῃ μὲν οὐδὲ μῶς, οὐ γὰρ συγχωρεῖ τὸ πάθος, ἐνακμάζονταίς ψυχαῖς, τῷ δὲ ἀτενὲς εἰς ἡμᾶς ὁρᾶν, καὶ τοῖς κοπετοῖς, καὶ ὀλοφυρμοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν.

Ἡ μὲν οὖν ἀπαίτησις εὐλογος ἂν καὶ παρ' ὑμῶν γένοιτο, καὶ παρ' ἡμῶν τέλος λάβοι· δικαία γὰρ δοῖσθαι, πρὶν αἰτηθῆναι· μᾶλλον δὲ ἀποδοθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἀπειτηθῆναι. Καὶ ἔγωγε τὴν πρῶτην ἂν ἀποδεδώκειν τὸ χρέος, εἰ οἷός τι ἦν ἀποδοῦναι· οὐκ εὐχερῶς δ' ἂν δυνήσκη, τῷ τῆς μεγίστης ταυτησὶ συμφορᾶς βεβλημένους πάθει. Ἀφ' ἧς γὰρ καταγόμενος ταῖς ναυσὶν, εἰδὼν τι μέρος τῆς οὗς γῆς, ἣν ποτ' ἐκείνος πεπάτηκε, θηρῶν πάντως ἢ στρατηγῶν, τὸ μὲν δίκρυον προχεῖται κρουνηδόν· ἀφωνία δὲ κατέχει, καὶ οὐκ ἐξ φθέγγεσθαι. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ χώρος, ὃν ἐκεῖνος εὖ ποιῶν διατετελέ-

Enimvero quid ad vos etiam loquar, auditores, qui nec ipse valeam dicere, vosque videam non valentes puram sermonibus aurem accommodare? Cum me enim calamitatis hujus immensitate attonitum vox fugit; tum vos eadem quoque ratione scio affici, quos vir in praesentiarum lamentis prosequendus, praeclare adeo demeruit. Quia tamen haud omnino estis silentii facultatem facturī, qui forte aliquid praesenti congruum calamitati audituros speretis, utique pro virili quoque dicendum sit. Nam et mihi videor videre succensentes, quod non citius operæ pretium aliquid dixerim. Quippe omnibus liqueat, ut tantum non detis crimini sermonem hactenus distulisse: haud quidem id lingua; non enim dolor vigens animis, sinit; sed vultibus in B nos intentis, planctibusque, et ejulatibus, ac omnibus aliis.

Cum sane hæc a vobis merito exigantur, tum a nobis opere compleantur; quæ sit justum præstare, vel si nemo exigat: seu potius reddere, antequam etiam aliquis repetat. Equidem a prima jam die debitum redditurus eram, ut per facultatem licuisset: haud vero, quem grave adeo vulnus diræ hujus calamitatis incessit, possim facile. Ex quo enim applicatis navibus, vestrae hujus oræ, quam ille quondam aut omnino venatu, aut copias ducens, ambulavit, partem aliquam aspexi, profundum lacrymæ fluminis instar, osque mutum sermone interdicat. Illa enim hæc regio quam sic ille

demeruit, vix non oculis, ejus coram subjiciens A
formam, qui nunc informis jacet, nec omnino sanæ
mentis flatum retinere sinit. Vosque, viri auditores,
ignoscite, quem ablatus defunctus magna parte vita
sensuque destituit; eique, qui non facile desiderii
vestris sit faciendo satis. Porro jure merito ignove-
ritis, qui nec ipse, a mortis ejus doloribus penitus
sauciis nobis quidquam possitis loqui. Conor quidem
ut me debito exsolvam, sed invenior nihil conficere.
Neque enim mentis omnino potis sum: ex quo
amara adeo ac dira sagitta lethale infixit vulnus,
longe illa lethalius amara quam celebrata Homero.

Ex qua sane die, quem nunc lugemus, in humanis
desiit esse, recepturus virtutis premia, cum qua
vixit, ac est vita functus, bifariam divisus, vix B
etiam spiritum ducere valeo: sic nimirum immen-
sa calamitatis vis velut præfocat. Necdum vero
omnino consuecunda possim obire; at neque spes est,
ut possim unquam. Quomodo enim animus sanum
quid unquam pariat, post tantum mali læsionem?
Quidve etiam loquatur lingua, quæ grandi adeo
malo torpeat? ut neque excipiam, præsens argu-
mentum potiores conatus exigere, quam pro mea
dicendi facultate: quod nimirum vir laudum enco-
miis celebrandus, omni longe laudatione superior
sit, debeantque omnino qui ejus virtutem funebri
oratione sunt dilaudaturi, cum dicendi peritia, tum
præcipue sensus animi vigore præpollere. Hoc
tantum, ut lugentium medius constitutus sim, ac C
cum meis ipsis, tum universorum lacrymis dire-
cti animus distrahatur, qui fratrem lugam;
qui amicum; qui discipulum; qui filium: (quan-
quam etiam per occasionem, quæ patrum quoque
ac magistrorum erant, ætate ipse junior ostendit:)
quem, inquam, hæc tanta perturbatione non im-
pleant, ejusque obtulerint vim ingenii, vel si futu-
rus orator eorum aliquis existimetur, qui pro
dicendi facultate celebres olim habiti sint? Cate-
rum puto vos, lugubris concio, ut quanquam volens
omnino possem, haud permissuros illaudato fratre
a sepulcro abire quem sic opera clarum effecere.
Quippe res est, in quam cogit jus omne. Sequar
ergo quod juris est, effaborque aliqua, ac lugens D
virum dilaudabo, qui discessu abhinc suo, grandi
adeo luctui utrosque obnoxios fecit. Verum haud
putem vestro me desiderio facturum satis, quod ex
multis conjicio.

Equidem jubet encomiorum ratio, ut orator,
primum, ac antequam eos exornet, quorum habet
propositam laudationem, eorum patriam ac paren-
tes palam omnibus declaret; idque cum primis,
cum illi, nec exigua virtute, nec modica gloria, clari
existere. Porro non paucos fore existimo, qui eam
legem, ut usquam alio, hoc maxime argumento,
optimam illam ac præclaram, arbitrentur operæ pre-
tium esse. Siquidem enim ubi eorum genus est et

και, μονοῦ μοι τὴν μορφήν ὑποβαίνων τοῦ νῦν
ἀμόρφου οὐδ' ἐν τῷ καθεστηκότι καθαρῶς εἶδ' ἔμεινεν.
Καὶ δότε μοι συγγνώμην, ὦ ἄνδρες, ἡμιθνήτι γενο-
μένῳ τῇ τοῦ οἰχομένου στερήσει, καὶ μὴ ῥαδίως
ἰσχύοντι τὸ ὑμῖν κεχαρισμένον διαπράξασθαι. Δίκαιοι
δ' ἂν εἴητε συγγινώσκειν, οἳ γε μὴδ' αὐτοὶ πρὸς
ἡμᾶς τὸ παράπαν δύνασθε φθέγγεσθαι, τῇ πληγῇ καὶ
ταῖς δόξαις τοῦ πάθους βαλλόμενοι. Τὸ μὲν γὰρ
χρέος ἀποτινύναι πειρώμαι, εὐρίσκομαι δὲ μηδὲν
ἀνύων. Οὐδὲ γὰρ ὦν ἑμαυτοῦ τυγχάνω, καιρίαν ταύ-
την δεξάμενος βέλει πικρῶ τε καὶ ἀπηνεῖ· ὃ δὴ νῦν
ἔχπευκέ· πολλῶ ἂν μάλλον σὺν τῷ καιρῷ ἢ τὸ πρὶν
εἶπεν Ὀμηρος.

Ἐγὼ γε δίχα τμηθεὶς ἀφ' ἧς ὁ νῦν θρηνούμενος
ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ληψόμενος γέρα τῆς ἀρετῆς,
ἧ καὶ συμβεβέηκε καὶ συναπελήλυθε, μόγις ἀναπνεῖν
ἰσχύω· ἄγχει γὰρ ἡ συμφορά· χοῆσθαι δὲ τοῖς εἰω-
θέσιν οὐκ καλῶς δύναμαι· ἀλλ' οὐδὲ ἑλπίς βεβίη-
ει δυνήσομαί ποτε. Πῶς γὰρ ἂν τέκοι διάνοια, τηλι-
κῶς κακῶ πηρωθεῖσα; Τί δ' ἂν καὶ φθέγγετο
γλῶττα, κακῶ τοσῶδε ναρκῶσα; Χωρὶς δὲ καὶ τοῦ
δεῖσθαι κρείττονος ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν τὸ πα-
ρὸν ἐγγείρημα· τῷ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπερ-
κείσθαι παντὸς ἐπαίνου τὸν εὐφημούμενον, καὶ δεῖν
εἶναι καθάπαξ τοὺς μονωδῆσοντάς τε καὶ ἐπαινέσον-
τας τὴν ἀρετὴν τοῦδε τάνδρῃς, ἰσχυροὺς σοφίᾳ λό-
γων, ἰσχυροτέρους τὴν φρόνησιν, αὐτὸ τὸ μέσαις
δολοῦσθαι· ἐστάναι, καὶ δάκρυσιν μὲν τοῖς ἑμοῖς, δά-
κρυσιν δὲ τοῖς τῶν πάντων δεινῶς μοι παρασύρσθαι
τὸν νοῦν, θρηνοῦντι μὲν ἀδελφῶν, θρηνοῦντι δὲ φί-
λον, θρηνοῦντι δὲ μαθητὴν, θρηνοῦντι δὲ παῖδα (εἰ
καὶ κατὰ τινὰς καιροὺς τὰ τῶν πατέρων εἰδείναι καὶ
διδασκάλων, καί τοι νεώτερος ὢν), τίς οὐκ ἂν ἐμπλή-
σειε παραχῆς, καὶ ἀμδλυτέραν ἐργάσαιτο τὴν αὐτοῦ
διάνοιαν, εἰ δὴ τις ἦν ὁ λέγειν ἐπιχειρῶν, καὶ τῶν
πάσαις ὑμνουμένων εἰς λόγων δύναμιν; Πῶς οὖν ἂν
ἐχοίμι χρήσασθαι τοῖς ἐπιταφίοις, ὡς ἂν βουλοίμην;
Οἶμαι δ' ὑμᾶς, ὦ πειθοῦντες, μὴδὲ ἐπιτρέψειν ὅπως
βασίλειον, εἰ γε ἦν ἐμοὶ βουλομένη μετασθῆναι μικρὴν
τοῦ τάφου, πρὶν ἢ τιμῆσαιμι λόγῳ τὸν ἀδελφόν, ἅτε
δὴ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν ἔργων φανέντα. Συνέχει γὰρ
ὑμᾶς εἰς τοῦτο, καὶ συνωθεῖ ἅπαν δίκαιον. Ὡς τ'
ἐγὼ μὲν ἔψωμαι τῷ δικαίῳ, καὶ ἔρῳ τι, καὶ πεινθή-
σω μετ' ἐγκωμίων τὸν ἐμὲ τε καὶ ὑμᾶς ἐν πολλῷ τε
καὶ ἀλήκτῳ πένθει καταλιπόντα· ὑμᾶς δὲ πάντως
οὐκ ἂν ἐμπλήσαιμι. Πολλοῖς τοῦτο τεκμαίρομαι.

Προτρέπει μὲν οὖν ὁ νόμος τῶν ἐγκωμίων, πρὸ
τοῦ κοσμεῖν τοὺς προκαιμένους εἰς εὐφημίαν, τὴν
ἐνεγκαμένην αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ τοὺς γονέας, παῖσι
δηλοῦν, καὶ μάλισθ' ὅταν τύχῳσιν οὗτοι καὶ ἀρετῆς
οὐ σμικρᾶς, καὶ δόξης οὐ μετρίας μετεσχηκότες·
οἶμαι δὲ τοὺς πλείους δοξάζειν, ὡς μάλλον γε ἐνταῦ-
θα χρῆσθαι προσήκει τῷ πάντ' ἀρίστῳ καὶ καλῷ
τῷδε νόμῳ ἢ περ' ὅπουδὴποτε. Εἰ γὰρ ἴνα τὸ γένος,
καὶ ἡ πᾶσις, τῶν ἐπισημῶν μὲν καὶ περιφανῶν,

οὐ μὴν δ' εἰς τοῦσχατον δόξης ἐληλαχότων, καὶ τὴν
μηδὲνα λεληθέναι τὰ κατὰ σφᾶς, ἀγαθός γε πάντως
δὲ νόμος· ἵνα τοσαύτη περιουσία λαμπρότητος, ὥς
μηδέσι τῶν πρωταίων παραχωρεῖν, μηδὲ λεληθέναι
τῆς γῆς τὰ πέρατα, τὰ σφῶν πλεονεκτήματα καὶ
τὴν ἀρετὴν, μάλιστα πάντων δὲ νόμος οὗτος· οὐ περιο-
πίστος δόξειεν ἄν. Τὸ γὰρ, ὑπερέχον τούτων ἐν ἅπασι
πάντων ἕνεκα ἢ πού γε θαύματος ἄξιον. Καὶ τοῦτό
γε συνίστησιν ὅ πάντα λήθῃ παραδοῦς χρόνος, ἀτο-
νήσας ἐνταυθοῖ τὸ εἰσθὺς αὐτῷ δρᾶσαι. Καὶ γὰρ
τοσοῦτῃ μέγα ὑπερηκόντισαν συγχῇ περιφανείᾳ
καὶ κοσμιότητι, καὶ τῇ τῶν ἑρόπων χρηστότητι, καὶ
τῇ τῶν τροπαίων λαμπρότητι, ὅσῃ μηδὲ ῥᾶzion εἶναι
δείξει. Καὶ τοῦτο λελήθε μὲν οὐδ' ὄντινόν τῶν ἀπάν-
των· παρέχει δὲ πάντας θαυμάζειν, οὗς γε οὐ λέ-
ληθεν. Ἐνθα δὲ ταῦτα συνέδραμεν, ὁ νόμος ἀναγ-
καίωτατος. Ἔστι ταῦτα.

Ἐγὼ δὲ βούλομαι νῦν εἰπεῖν βλαπὸν μὲν τισιν ἰσως
δόξον, ἐληθὲς δ' οὖν οἶμαι φανησόμενον. Ὁ γὰρ νό-
μος ἀναγκαῖος ὥς ἀληθὺς, οὐ μὴν δ' ἐπὶ πάντων
οὕτως ἀπλῶς. Ἴνα γὰρ συνέδραμε τοσοῦτος μὲν σω-
ρὸς ἀγαθῶν, καὶ μηδὲνα λελήθε τῶν ἀπάντων,
παρέχει δὲ πᾶσι θαυμάζειν, ἐκπληττομένοις τὰ κα-
τορθώματα, οὐκ ἀναγκαῖος ὁ νόμος οὗτος αὐτῷ γε
τούτῃ, ὅ γε τοῖς ἄλλοις ἀναγκαῖος εἶναι δοκεῖ. Δι-
καίως. Διὰ τί; Ὅτι τὸν νόμον οἶμαι τετάχθαι, ὅπως
οἱ ῥίζης ἀγαθῆς ἐν ἀγαθῷ πεφυτευμένης χωρίῳ
ὁ γὰρ οἱ πᾶσι δειχθῶσι, καὶ πρὸ τοῦ τὸν βίον αὐτοῖς
φανῆναι, καὶ παρὰ πάντων ἐπαινεθῆναι. Ὅποιον
γὰρ ἂν ἦ τὸ φυτὸν, καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ πεφύτευται,
τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν καρπὸν αὐτὸ φέρειν. Ἐν-
ταῦθα τοίνυν παρέλκον οἶμαι τοῦτο καὶ περιττόν.
Ὁ γὰρ τῷ νόμῳ σκοπὸς ὥσπερ αὐτόματον φθάσαν
γέγονε. Τίς γὰρ τῶν πάντων οὐκ οἶδεν, ὥς εἴη μὲν
ἡ μεγίστη πόλις, τὴν Κωνσταντίνου φημί, πατρὶς
ἐκείνων τάνδρῳ, καὶ δὴ καὶ γένει τῷ ἐκείνου, ὥστε
καὶ δεῖσθαι παρ' ἐτέρου τοῦτο μανθάνειν; Τίς δὲ
ταύτης ἔχει μνησθῆναι, καὶ τῶν φουσάντων, ἀνευ
ἐγκωμίων μεγίστων; Θαυμάζων δὲ τίς τὴν τε πα-
τρίδα, τοὺς τε γονεῖς, πῶς οὐχὶ καὶ τὸν ἐκ τῶνδε
τούτοις συνεθαύμασεν ἂν; Ὅτι τοίνυν ταῦτα οὕτω,
καὶ οὐδένα λελήθε τὰ κατὰ τὸν νῦν εὐφημούμενον,
μήποτε περιεργὸν ἢ κατασκευάζειν λίαν σαφές, καὶ
δεικνύειν ἐπιχειρεῖν τὸ μηδὲν κρυπτόμενον. Ὁ γὰρ
βιάσκειν, οἶμαι, βουλόμενος, ὥς ἡ Κωνσταντίνου
τῷδε πατρὶς, καὶ γονεῖς οἱ ταύτης κοσμήτορες, καὶ
ἀγαθὴ γε τούτῃ καὶ ἡ πατρὶς καὶ οἱ φύσαντες, πα-
ραλήσιον ἂν εἴη ποιῶν, ὥσπερ ἂν εἰ τοὺς ἀνθρώ-
πους διδάσκειν ἐβούλετο, πληθοῦσης τῆς ἀγορᾶς, καὶ
τῆς ἀκτίνος· ἀπαντας θερμαινούσης, ὑπὲρ γῆν τὸν
ἥλιον εἶναι.

Ὁ μὴν ἀλλὰ καὶ τῇδε παραδραμιὸν τις ἐνταῦθα
τῶν τὸν τοῖς ἀρχαίοις τεθέντα νόμον ἀριστον
ὄντα, οὕτως παρὰ τῶν θεμένων οἶμαι τὸν νόμον, εἰ
ἐι μεθ' ἡμῶν ἦσαν, οὕτως παρ' οὐτινοσούν εὐφρο-
νέως, δέξαιτ' ἂν ποτε μέμψιν. Οὕτως γὰρ ἡ πατρὶς
αὐτῷ, οὐθ' οἱ γονεῖς, ἐπιδείξαι τῆς παρ' ἀλλήλων τι-
μῆς· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ἐκεῖνος τῆς παρ' αὐτῶν ἀναγ-
καίως, εἰ καὶ παρ' ἀλλήλων ὁμῶς τιμήνεται, κα-

A patria, qui illustres quidem ac clari, haud tamen ad
summum gloriae culmen evasere, ac ut ne quem
eorum res lateant; bene prorsus illa habet; ubi
autem eorum gloriae tantus exsuperat cumulus, ut
ne cui primas partes cedant, nec eorum prerogativae
ac virtus, orbis lateant fines; tunc maxime non
spernenda videatur. Tanta quippe eorum in omni-
bus, ac omni parte excellentia, jure merito admi-
rationi habeatur. Idque sane etiam confirmat
tempus, quod universorum; oblivionem fa-
ciens, hic tamen nequiverit praestare quod est
comparatum. Tanto siquidem excessu superarunt,
crebra gloria ac honestate, morumque bonitate, ac
trophaeorum splendore, ut nec facile ostendi possit,
eaeque res neminem latere potuit; convertitque in
B admirationem, si quos non latuit. Ubi sane ea con-
currerint, videatur lex summe necessaria. Ita vero.

Cæterum libens dicam, quod forte nonnullis du-
rius videatur, ut tamen veritatis speciem habitur-
um putem. Plane quidem necessaria lex; haud
tamen simpliciter adeo, ut spectemus omnes. Ubi
enim ingens adeo concurrat bonorum cumulus, nec
ullos omnino latet, omnesque convertit in admi-
rationem, stupentibus omnibus merita; haud prorsus
necessaria videatur, eo ipso, quo aliis videatur ne-
cessaria. Ita merito. Quorsum vero? Quod nimirum
ea ratione existimem positam, ut qui ex bona radice
bono sata solo prodierunt, boni omnibus ostendan-
tur, cum necdum etiam eorum vita sit prodita, ac
omnium ore laudata. Qualis enim est arbor, ac
quali orta solo, talem quoque necesse sit ut fruc-
tum ferat. Hac ergo parte supervacaneam ac otio-
sam molitionem puto. Hic siquidem, ejus legis finis,
sua ipse sponte, ac illo occupavit. Quis enim ne-
sciat omnium, ut vir ille, sed et ejus genus, ma-
xima urbium, Constantini, inquam, urbe, patria
glorietur, ut et illud ab alio docendus videatur?
Quis autem ejus parentum nisi maximis laudibus
meminisse possit? Ut quis vero, cum patriam, tum
parentes miretur, qui non etiam illis ortum pari
admiratione prosequatur? Cum sic ergo haec ha-
beant, nec viri impraesentiarum celebrandi res
ullum lateant, utique otiosum sit ut id prohemus,
quod perspicue clarum est, ac nitamur ostendere,
D quod nulli sit occultum. Qui enim docere velit,
habuisse patriam, Constantini urbem, parentesque,
viros ejusdem principes, bonamque ei patriam ac
parentes fuisse, haud aliud mea sententia fecerit.
quam ut pleno foro, radiisque æstum facientibus,
existare solem super terram, ceu inacios docere
velit.

Sane ut ea quis ratione, eam antiquis, optimam
illam, positam legem, praesenti argumento omitten-
dam putaverit, haud ullam, ab iis ipsis quibus sit
posita, ut ii adhuc in vivis agerent, ullove sapiente,
reprehensionem unquam tulerit. Neque enim talis
celebrando viro patria, aut parentes, ut eis ab in-
vicem honorem mutuari necesse sit: at neque is
necesse ab illis habeat; jametsi mutuo honorem

sibi addunt, quomodo juncta lumina, mutuum splendorem ac lucem, vicissim intendunt. Uti ergo præfati sumus, ut sit bona lex, haud tamen impræsentiarum exornando viro necessaria : quin ille, ex propria magis virtute, suisque ipse meritis, quam ex patria, ac avis, magnoque illinc splendore, clarus fuerit. Ut autem etiam illa, parentesque ac avi, notum illum, ac suis ipsum meritis clarum notiozem illustrioremque, sua ipsorum reddiderunt virtute, ac juxta modo positam imaginem, gloriæ ei cumulus fuerint ; iidem nihilo secius ipsi, ac patria, illustrioribus augmentis, ac omnis retro ætas tulisset, omnibus ubique per illum claruerunt. Quibus ille ornamentis claret, iis quoque patria ac parentes. Sic enim libens in optimis accidit. Rursus vero, claret ille omnibus, sed et patria, et parentes. Verum sint omnia ascribenda radici. Quanquam enim illustrior quoque redditur patria, aut parentes, ut ingenuum quid præclarumque ediderint : quod tamen ab eis productum est, ad eos recurrit, a domo in domum velut circulo, quod aiunt. Hæc hactenus.

Patriam quidem urbem regiam habuit, ac urbium matrem. Ejus ea celebritas, ut sibi ipsa sit satis, nec nostris ad gloriam laudibus egeat. Tanto enim urbis omnibus, si quæ habent admirationem, antefertur, ac præstat, omnique bonorum cumulo citra comparationem superat, quanto etiam finibus universis, gentibusque ac regibus terræ, dominata est, non tantum exercitus numerositate ac ferro, quantum virtute ac ratione præpollens ; quodque Constantino gloriatur, manu tenente sceptrum, eodem revera, cum imperatore, tum duce, universisque bonorum custode ; quodque majus omnibus est, Deo eximie caro, cum sinceræ pietatis ergo, tum propter virtutis totius cumulum. Is utique urbis conditor, nec nisi divino nutu ac impulsione ; quod ipsum abunde sit, sexcentorum encomiorum loco, sexcentarum vice laudationum, quibus innumeram quamdam ostendamus civitatis virtutem. Ubi enim talis est conditor, cœlitusque animo condendæ studium immissum fuit : quippe exstitit vir Deo affatus, ac cui omnia cum Deo gererentur ; superfluum liquido sit, ut alia quis ratione studeat urbem laudare, tametsi illa innumera laudum argumenta suggerit.

Parentes autem, ac majorum, qua genus traxit, catenam, haud per tempus facile possim percensere ; nec vero illorum ἱστορία, resque eas, quibus illi, antiquis præclare gesta, suo splendore obscurant. Sane ut quis hoc persequatur, impossibilia tentat. Mihi vero satis hactenus videtur dictum. Viri itaque in laudis argumentum nobis propositi parentes avique, haud ullis, si qui ullo unquam ævo laudem habuerunt, deteriori loco ; quin et potiori, universorum suffragio habendi videantur : qui nimirum antiqua successione Augusti ab Augustis optimis, continua

A θάπερ φῶτα συναύξοντα τὴν ἐξ ἀλλήλων ἀστραπὴν τε καὶ λαμπρότητα. Καθὼς ἄρα εἶπον, ὥς δὲ νόμος ἀγαθός, ἐνταῦθα δι' αὐτὸν οὐκ ἀναγκαῖος. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦς ἐπαίνους δεχόμενος παρ' ἡμῶν ἦδη ἐκ τῆς προσούτης ἀρετῆς καὶ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων μᾶλλον λαμπρύνεται ἢ τῆς πατρίδος, καὶ τῶν φυσάντων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἄγαν λαμπρότητος. Εἰ δὲ καὶ αὕτη, καὶ οἱ γονεῖς, γινώριμον ὄντα καὶ λαμπρὸν ἐκ τῶν καθ' αὐτὸν, γνωριμώτερον τὸν ἄνδρα πᾶσιν ἀπέφηναν τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀρετῇ, καὶ προσθήκη τούτῳ δόξης ἐγένοντο κατὰ τὴν ἦδη ῥηθείσαν ἡμῖν εἰκόνα. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι καὶ ἡ πατρὶς πολλῶ γε μᾶλλον γνωρίζονται δι' αὐτὸν τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἀνθρώποις ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάντα χρόνον. Ὅσοις μὲν γὰρ ἐκεῖνος, καὶ ἡ πατρὶς, καὶ οἱ φύσαντες· οὕτω γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρίστων φιλεῖ συμβαίνειν· πᾶσι δ' αὖ ἐκεῖνος· καὶ δὴ καὶ ἡ πατρὶς, καὶ οἱ φύσαντες. Πλὴν τὰ πάντα λογιστέον τῇ ρίζῃ. Εἰ γὰρ δὴ καὶ λαμπρότερα καθίσταται τις πατρὶς ἢ πατέρες γενναῖον ἀγαθόντες, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν ἐξεῖσθαι, εἰς αὐτοὺς ἀνατρέχει, οἷα καθε, φασίν, ὥσπερ ἐν κύκλῳ βαδίζον· τοσαῦτά γε ἡμῖν περὶ τούτων· ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν ἀπειθεῖν τῷ νόμῳ, ἀφοσιωσάμενοι, ταχέως ἀλλαξόμεθα.

C Πατρὶς μὲν αὐτῷ ἡ βασιλεύουσα πόλις τε καὶ μητρόπολις· ἥτις αὐταρχὴς ἑαυτῇ, καὶ οὐ δεῖται γε τῶν παρ' ἡμῶν ἐπαίνων εἰς εὐδοξίαν. Τοσούτῳ γὰρ καλλίον ἐστὶ τῶν θαυμαζομένων πόλεων ἀπασῶν, καὶ προῦχει τούτων, καὶ ὑπερβέβηκε πρὸς πᾶν ἀσύγκριτον ἀγαθόν, ὅσῳ καὶ θερμάτων ἤρχειν ἐξῆς ἀπάντων, καὶ ἐθνῶν, καὶ βασιλείων τῶν ἐπὶ γῆς, οὐ τοσοῦτόν γε πολυχειρὶς καὶ σιδήρῳ νικῶσα, ὅσον ἀρετῇ καὶ λόγῳ, καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ εἶναι τὸν ταῖν χερσὶν τὰ σκήπτρα κατέχοντα, βασιλεὺς τὸν αὐτὸν ὡς ἀληθῶς ὄντα, καὶ στρατηγόν, καὶ ταμίαν τῶν ἀγαθῶν ἅπασιν· καὶ τὸ πάντων κάλλιστον, τῷ Θεῷ διαφερόντως πεφιλημένον, καὶ εὐσεβεῖας ἀκραίφνου, καὶ ἀρετῆς ἕνεκα πάσης· ὅς γε δομήτωρ ταύτης ἐγένετο, οὐκ ἄνευ θείας κινήσεως καὶ ῥοπῆς· καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐξαρκεῖ ἀντὶ μυρίων μὲν ἑκχιωμένων, μυρίων δὲ ἐπαίνων, μυρίαν ἀρετὴν ἀποδεικνύντων τὴν πόλιν ἔχουσιν. Ὅπου γὰρ τοιοῦτος μὲν δὲ δεινός, ἢ δὲ ὀρμητὴς οἰκοδομίας θεόθεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ γέγονε· θεόληπτος γὰρ ἄνθρωπος, καὶ πάντα τούτῳ σὺν Θεῷ διεπράττετο· περίεργον ἂν εἴη σαφῶς, κοσμεῖν πειρᾶσθαι τὴν πόλιν ἐτέρῳ τρόπῳ, εἰ καὶ παρέχει μυρίας τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπαίνων.

Γονεῖς δ' αὖ, καὶ τὴν σειράν θεν τὸ γένος αὐτῷ, οὐκ ἂν σὺν τῷ καιρῷ καταλέγοιμι· οὐκ οὐδὲ τροπαῖα τάκεῖνων καὶ κατορθώματα, ἀμαυροῦντα τὰ τῶν πάλαι τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀστραπῇ. Εἴεν γὰρ ἂν ἀνεφίκτοις ἐπιχειροῦντες οἱ τοῦτο διώκοντες. Διὰ δὲ μοι ἀρκεῖν τοσοῦτον εἰπεῖν. Οἱ τοίνυν εὐφημούμενον φύσαντες οὐδαμῶς που πάντως ἐλάττους· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀμείνους φαῖεν ἂν πάντες, οἶμαι, τῶν διὰ παντὸς ὑμνουμένων τοῦ χρόνου· ἀνωθεν μὲν βασιλεῖς, ἐκ βασιλείων ἀρίστων συνεχεῖ διαδοχῇ κατιόντες· κόσμοι δὲ καὶ λαμπροὶ, οὐ διὰ

superans, a nullo prorsus invidiam pateretur? secus plane comparatum dicemus. Qui enim supra modum superat, nihil invidiæ obnoxius sit. Quæ enim res multam habet admirationem, multo quoque amori esse necesse est. Quod autem est valde charum, ac amori habetur, qua sibi ratione pro accedente gloria invidiam confluaverit? Quamobrem invidia aberat, ut quis victus esset; aderat vero amoris accessio, quam ejus novum accedens admiratio faceret; universique ejus gaudebant victoriis.

Cum natu minimus fratrum esset, nulli tamen cessit, ut ea spectes, quibus quis admirabilis sit. Nam erat prudens, justus, fortis; ac vel in iis, quæ maxime terrendo videantur, inflexi pectoris: perasque voluptates (nec enim usque adeo erat homine major, ut omnium semper esset dominus) omnino spernens; quod spectat ad alias, se ipse continens; haud se dedens pigritiæ; idem ipse moderatus ac magnificus; nihil molestus, aut quidquam intolerabilis, vel ipsis quoqueservis emptitiis: gravis, mitisque; œconomia præstans, ac magnanimis; ut aliquando deficiente fortuna ad Romani imperii hostes (sic enim illa solemne habet), idem ipse immotus permanserit; eadem ad ipsum redeunte (gaudet enim semper mutationibus); nihil inde altum sapuerit. Atque cum quidem victor esset, alienus erat a fastu, qui humanam vitam Euripum sciret; victus vero, nihil graviore ruina labascebat: ac si vis, erat invictus, cui nullo modo animus adversorum incursionem consideret. Porro amicis si quando mutatis rebus iniquiori fortuna uterentur, pristinam benevolentiam integram volebat, eosdem omnino mores, quacunque rerum vicissitudine ostendens. Nec enim Proteus quis erat, ut pro temporum varia ratione mutationem subiret. Noverat temperare remedia, ac contraria contrariis emendare. Noverat nihil in rebus humanis firmum consistere, ac fortunam vicissitudinibus gaudere: atque adeo, cum tranquillo mari navigaret, immanes exspectabat fluctus, ac cogitabat tempestatem, seque ipse ad turbationem præparans, cum illa invasisset, imperturbatus erat. Nam in mediis quoque adversantium ventorum turbinibus, ac minitante procella, ut quamprimum omnino prævaleret, nihil tamen ille animum despondebat; quin multam tranquillitatem sperabat. Quamobrem ferebat omnia, ut nihil abjectum, nihil degeneris animi vitio committeret, vel cogitaret, vel diceret. Nullo rerum statu supercilium attollebat, ac nec verbum jactantiæ protulit; utque alius quis meliora de illo diceret, erubescerebat statim, actutumque sermonem ad alia vertebat. Noverat tota sinceritate servare dignitatem, illæsumque omnino tueri ordinem; nihil præcipitius agere, quodve comparatum esset molestiam creare; excepto ut utile secus suaderet, quod sibi semper dulci anteponendum duxit: quin magis gratum se omnibus ac lætum miscere; excepto ut lupus aliquis in oves irruens, ejus studio arcendus esset: tardus ad vindictam, ac nonnunquam prorsus omittens, cum ma-

A ελάσαντα μη παρ' ούτινοσούν τῶν ἀπάντων δέξασθαι φθόνον; Τούναντίον μὲν οὖν, ὁ γὰρ ὑπερβέβηκεν κομιδῇ φθόνῳ οὐχ ὑποπίπτει. Τὸ γὰρ πολὺ θαυμαζόμενον πολὺ φιλεῖσθαι δεόν ἐστί· καὶ τὸ σφόδρα φιλητὸν πῶς ἂν εὐδοκίμοις φθονηθεῖη; "Ὡσθ' ὁ φθόνος μὲν ἀπὴν, ὁπότε γέ τις ἡττητῷ προσῇ δὲ φίλτρου προσθήκη, τῷ περὶ ἐκείνου συμβαινόντι θαύματι, καὶ τοῖς ἐκείνου πλεονεκτήμασι πάντες ἔχαιρον.

Ἦν δὲ τῷ χρόνῳ ὕστατος τῶν ἀδελφῶν, οὐδένος ἦν ὕστερος, ἐφ' οἷς τις ἂν φιλοῖτο θαυμαζόμενος. Νουνεχής τε γὰρ ἦν, δίκαιος, ἀνδρεῖος, ἀκλινῆς καὶ τοῖς μάλιστα φοβεροῖς, τῶν πλειόνων ἡδονῶν, οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἦν, ὥς ἀεὶ κρατεῖν ἀπασῶν, ὑπερορῶν παντάπασιν· πρὸς δὲ τὰς ἐγκρατῶς ἔχων, βῆθυμίᾳ τε αὐτὸν οὐκ ἐκδεδωκώς, ὁ αὐτὸς μέτριός τε καὶ μεγαλοπρεπής· ἀνεπαχθῆς καὶ μηδαμῶς ἀφόρητος, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὠνητοῖς δούλοις· ἐμβριθής καὶ ἥπιος· οἰκονομικός τε καὶ μεγαλόψυχος· ὥς καὶ τῆς ἀγαθῆς ποτε τύχης αὐτομολήσας; πρὸς τοὺς ἡμῖν ἐναντίους (τοῦτο δὴ τὸ ἐκείνη σύνθεσις), οὗτος αὐτὸς ἀτρεπτος ἦν· αὐτῷ δ' αὖ ἐπανελθούσης (χαίρει γὰρ ἀεὶ ταῖς μεταβολαῖς) οὐδαμῶς μέγα φρονῶν. Καὶ ἐγὼ μὲν νίκαις ἄτυφος, εὐριπον τὸν βίον ἐπιστάμενος, καὶ τὸ μέλλον δεδιώς· ἐν δὲ ἡτταῖς ἀκατάπτωτος, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀήττητος. ὥς τῆς ψυχῆς οἱ μηδαμῶς ὑποπεπτωκυίας. Τοῖς δὲ τῶν φίλων εὐδαίμοσιν, εἰ δυστυχίαις ἐκείνοι πεπείρανται, τῆρῶν τὴν γνώμην διετελέσει, τὸν αὐτὸν ἐν ἅπασιν ἐπιδεικνύμενος τρόπον, τῶν πραγμάτων ἀνωμάλως φερομένων. Οὐδὲ γὰρ ἦν τις Πρωτεύς ἐκείνος, ταῖς μεταβολαῖς τῶν καιρῶν συμμεταβάλλων αὐτόν. Ἦδει κεραννύναι τὰ φάρμακα, καὶ τὰ ναντία διορθοῦσθαι τοῖς ἐναντίοις. Ἦδει μὲν δὲ βέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τὴν τύχην χαίρουσαν ταῖς μεταβολαῖς· καὶ διὰ ταῦτα, εὐπλοῶν, προσεδόκα μὲν τρικυμίαν· ἐλογίζετο δὲ ζάλην, καὶ πρὸς ταραχὴν αὐτὸν ἐτοιμάζων, ἐπελθούσης οὐκ ἐταράττετο. Ἐπεὶ κὰν μέσαις δυστηνέμiais, ἀπειλούντων τῶν κυμάτων ὑπερσχῆσαι αὐτίκα μάλα, οὗτος οὐκ ἀπηγόρευεν· ἀλλ' ἦν ἐλπίζων συχνὴν γαλήνην. Ὅθεν πάντα μὲν ἔφερεν, οὐ ποιῶν, οὐ λογιζόμενος, οὐ λέγων ταπεινὸν οὐδὲν, οὐδὲ ἀγεννές. Ἐν οὐδενὶ δὲ τὴν ὀφρὺν ἤρεν, οὐδὲ τι ῥῆμα κόμπου προσηνεγεν· ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος ἔλεγε περὶ αὐτοῦ τὰ βελτίω, ὁ δ' ἡρυθρία τε εὐθύς, καὶ μὲτέβαλλεν ἐπίτηδες τὸν λόγον ἐφ' ἑτέρα. Τίτρεῖν μὲν ἔγνω τὸ σχῆμα μάλα γνησίως· φυλάττειν δὲ τὴν τάξιν ἀθραυστον ὄλω· μηδὲν προπετεὲς πράττειν, μηδὲν τῶν ἀνιῶν πεφυκότων, εἰ μὴ πρὸς συμφέρον ὑπῆρχεν· ὁ γὰρ τῶν ἡδέων ἀεὶ προὔτελλει· ἀλλὰ μιγνύναι πᾶσιν αὐτὸν ἄλυπον, εἰ μὴ τις ὑπ' ἐκείνου ποιόμενος ἀπесоδεῖτο, λύκος ἐπὶ ποίμνῳ ἀλλόμενος· δίκην μὲν βραδέως λαμβάνειν, καὶ πού καὶ παραδραμεῖν δόξαν ἄμεινον. Καὶ γὰρ ἦν δῖπου πρὸς τὰ τοιαῦτα νωθρός τις ἄγαν· πρὸς δὲ τὰ βραδεία παρέχειν, καὶ πρὸς πάντας ἐλευθεριότητι χοῖσθαι, παντελῶς ἀκάθεκτος, Νεῖλος, ἅπαντας ἄρδων

τοῖς παρ' αὐτοῦ νόμασιν. Ἦδει τῷ μέσῳ τῶν καλῶν ἀκρως τυγχάνειν· τὰς δὲ ἀκρότητας μὴ προσέσθαι· ταῦται γὰρ δῆπουθεν κίνδυνον μύρον ἀνηρτημένον. Ἡγάπα τετριμμένην βαδίζων, τὸ ἀσφαλὲς ἐν ἀπασί ζητῶν κινδύνους δὲ βραδίως ἐδέχετο, οὐ πάντοτε καὶ πάντας ἀπλῶς· τουτὶ γὰρ παραπλήγῳν ἀνθρώπων ἂν εἴη· ἀλλ' ὅτε τούτους οὐκ ἔξῃν μετὰ τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ γιγνομένου διαφυγεῖν. Ἐπεικῆς τις ἄγαν ἦν; Οὗτος δὲ τί οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς; Θυμοῦ κρατῶν ἔτερος; Καὶ μὴν ἐν τούτῳ φιλοτιμησόμεθα μᾶλλον, εἴπερ τις ἄλλος ἀνθρώπων. Γλῶττα πολλοῖς μὲν γέγονεν ἀγαθὴ, τούτῳ δὲ ὡς μάλιστα. Οὐ γὰρ ἦν ἀπειθεῖν φθειγγομένῳ. Ἡμέρου καὶ τῷ μειδιήματι ἀδίκως ἀγριαίνοντα. Τῇ δὲ τῆς γλώττης δυνάμει χρησάμενος, μετέβαλεν ἂν εἰς φιλανθρωπίαν καὶ τὴν Σκυθῶν ὠμότητα τὴν πολλήν· ἦν γὰρ ἀστεῖος· ἦν ἡδιστος, προσήνης, μελιχίος, πάσαις ταῖς χάρισι κεκραμένος· ὅλος μὲν εὐτορνος, ὡς μὴδ' ἦντινουν παρέχειν λαθὴν εἰς μῶμον· ὅλος δὲ εὐληπτος τοῖς αὐτὸν λαθεῖν ἐθελουσιν εἰς οἰκοδομὴν καλῶν ἔργων. Ἡγεῖτο γὰρ πρέπειν αὐτῷ τοῖς μὲν κακοήθεσι καὶ διεστραμμένοις ἀνθρώποις παντελῶς ἀχείρωτος εἶναι, εὐχερῆς δὲ ἀγαθοῖς, εἰς ὅτι ἂν αὐτοὶ νεύσαιεν. Καὶ μὴν τῶν συμπιπτόντων αὐτῷ δεινῶν· πολλῶν δ' αὐτὸς πεπειράται καὶ μεγάλων· τοῖς γὰρ μεγίστοις μάλιστα ἡ βάσανος· κρείττων οὐ σμικρῶς ὤφθη· τῶν δὲ καίρων μεταβαλλομένων, ἐκείνος δ' αὐτὸς ἔμενεν· ὃ δὲ σπάνιον ἐν ἀνθρώποις.

porro ille, ac gravia tulit; quippe maximos maxime decet probatio: haud se mediocriter superiorem ostendit, cumque tempora mutarentur, ipse nihilominus idem sibi erat; quod plane rarum in humanis accidat.

Τὸν ἄνδρα τοῖνον τοῦτον, ἐμοὶ δοκεῖν, ὃς ἂν ἀνδριάντα φαίη, ἐξ ἀδάμαντος ἀπεξεσμένον, οὐκ ἂν ἀμάρτοι, ἀφορῶν εἰς τὸ τῶν καλῶν ἀπαράβλητον. Ὅτι δὲ τοιοῦτος ἦν οἶον ὁ λόγος ὁμῖν εἰδειν, μᾶλλον δ' ὡς οὐκ ἦν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πολὺ βελτίων, αὐτὸς ἐκείνος ἀπέδειξεν, οἷς τε ἔπραττεν, οἷς τε ἔφερε διὰ βίου σχεδὸν παντός· μᾶλλον δὲ, οἷς ἔπραττε καὶ ἐν τῷ πάσχειν· καὶ αὐτὸς οἷς ὀφίστατο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πράττειν. Οὐδὲ γὰρ ἡμέλει τῶν δόντων οὐδέποτε· οὐδ' ὤφθη γέ ποτε καταπεπτωκὼς ὑπ' ἀθύμιας ἀμέτρου, καὶ φόβου, καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλ' οὐδὲ τοὺς λογισμοὺς διακεχυμένος ἐπὶ πολὺ, οὐτ' ἐν εὐθυμίαις, οὐτ' ἐν ἐορταῖς, οὐκ ἐν παιδιαῖς, οὐκ ἐν θήρᾳ, οὐκ ἐν οὐδενὶ τῶν τοιούτων. Οὐδ' ἦν ἀργὸς ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς χαλεπωτάτοις, καὶ πικυθροῖς τισι πράγμασιν· οὐ μὲν οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ μάλα νοσεῖν, ὡς μὴδὲν τοῦ χρόνου μάτην ἀναλίσκοιτο, οὐ τὸ παρελθὸν ἀμήχανον πάλιν εὐρεῖν.

Καὶ μὴν τὸ, *Μέτρον ἄριστον*· καὶ τὸ, *Μηδὲν ἄγαν*, καὶ ἄλλως, ὅσα περ τοῖς πάλοι σοφοῖς εἰρηται εἰς τὴν τῶν ἡθῶν εὐκοσμίαν, ὅσα περ ἐξ ἐρόνου συλλέξας, ποιῶν διατετέλεκεν· ὥστε ἐκείνων ἑκαστος ἐν πού τούτων εἴρηκεν· οὗτος δὲ πάντα ἔπραξεν· οὕτω τοῖς ὅλοις ἐνίκα. Ἦν δὲ τοσούτῳ δεξιός,

A gis e re visum esset; quippe erat in ejusmodi valde segnis; erogandis vero præmiis ac ingenuitate incitior erat, nec omnino teneri valens, Nili instar suis universos fluentis ubertim irrigans. Sciebat medio, extreme ac summe assequi bona; nec tamen admittebat extrema, quibus innumera pericula hærere sciret. Lubens incedebat tritam viam, quærens in omnibus quod tutum esset: pericula tamen facilis alibat; at non semper, nec simpliciter omnia: quippe quæ res temerarios ac audaces deceat: sed ubi cum decore, ac per occasionem vitare non liceret. Ullumne valde modestum dicas? Hic vero quid non multo excessu ea parte habuit? Aliumne iræ compotem? in eo maxime supra quosvis mortales possumus gloriari. Fuit multis præclara lingua? huic quam maxime. Tanta siquidem pollebat sermonis facultate, ut omnes in sententiam suam orans cogeret. Vel solum leniter ridens, injuste exasperatum sedabat. Ubi autem linguæ vi uteretur, vel Scytharum multam feritatem, in humanis proximis affectus ac benignitatem mutabat. Erat enim urbanus; erat dulcissimus, mansuetus, blandus, omnibus gratus temperatus. Erat totus torno facilis, ut ne qua ansa ad crimen pateret; totusque idem prehensu facilis erat, ut quis ad ædificationem bonorum vellet tenere. Hoc quippe sibi congruum reputabat, ut malignis perversisque hominibus omnino se irreprehensibilem servaret, bonisque nihilominus facilis existeret, ac indulgeret, quocumque tandem illi inclinarent. Denique ingruentibus malis, multa

C Ut quis ergo incomparabilem illum spectet bonorum decorem, haud puto a veritate errans, politam ex adamante statuam, subjectum argumento virum nuncupare possit. Ut porro talis fuerit, quale vobis sermo ostendit: imo, ut nedum talis, sed et longe præstantior fuerit; idem ipse liquido probavit, tum iis quæ egit, tum quæ tota fere vita mala sustinuit; atque adeo iis quæ egit perpetuando, quæque iterum etiam agendo perpessus fuit. Nunquam enim quidquid accidisset quod operæ pretium erat, neglexit; nec unquam omnino visus est animo concidisse, obruente mœstitia nimia, aut metu, aliove ejusmodi: at neque effuso admodum animo, cum etiam jucundior videretur, vel agerentur festi conventus; non in ludis, non venatione utens, non re ulla ejusmodi. At neque molestissimis temporibus, tristibusque nonnullis rebus otiosus erat; ne valde quidem affecta sanitate, ne quid temporis vacuum perefflueret, quod ut præterit, nulla post hac diligentia revocari potest.

Cæterum illud: *Optima mediocritas*: ac, *Ne quid nimis*, omninoque, ut quid antiquis sapientibus, componendis honestate moribus, dictum sit; id ille tanquam ex symbolo colligens, totum re præstabat: atque adeo cum quisque unum quid eorum, ac singulare quidpiam effatus sit, ipse unus omnia

egit : sic vincebat universis. Ita vero aptus erat, sicque universorum animis congruebat, opportune agens omnia, ac omnes sincere colens, quanquam nullis noxie indulgeret, ut ipsi non raro actores, beneficii se reos agnoscerent, ac agerent gratias, cum etiam causa cecidissent, ac essent frustrati sine supra quam alii, cum voti compotes affecti optata accepere. Accidit enim, ut nihil etiam dans, delectes, utque vicissim dando displiceas. Universis se communissimum permittebat, ac maxime gratus congressionibus erat : nec quidquam tamen, morum illa ingenuitate, rebus officiebat. Erat siquidem plenus architectonica scientia, tum ad politicos mores, tum ad negotia publica, sibi que satis ipse erat, ut et singulis consuesceret pro cuiusque moribus utique integrum se universis servaret. Noverat ut et videretur hilarior diffundi, utque nihilominus semper principaliora opera pretium poneret ; atque ut nonnunquam res magnas ac admirandas ludi non inhonesti specie gereret.

Cum sic ergo natus esset, sicque voluntatis haberet, ac ita fuisset institutus, bonaque adeo indole ac ingenio facili præditus esset ; in parentes quidem probe implevit, ut quid parentes natorum pietate præstanda optare possint : summo amicis amoris fuit ; universis exstitit portus, omnisque eis generis bona conciliavit. Præclaræ adeo res, hostes quoque infensissimos, ad pacis ambienda sædera, omnique modo exquirenda, impulerunt, atque ut semel inita, rata manere omnino eniterentur. Id porro agebat viri virtus, cujus illi formidine eos postmodum horrebant, quibus fortuna efferente, terrurem pridem iniecerant. Jam enim sæcta rerum mutatione ; quippe in contrarium omnino versæ erant, ac nostræ quidem florebant, illorum autem diffuserant : utique necesse erat, ut et ii de sententia decedentes, tempori inservirent. Ea itaque in eum præstabant, quæ olim decessores in ipso soliti erant ; eamque diem festæ lucis loco habebant, qua per nuntium aliquid ab eo epistolarum acceperant. Quod si etiam aliquid pollicebatur (id sane ab impensiori præstantia, ut magis præcipere quam polliceri videretur), occinebant gaudio acceptæ epistolæ, rem gestam pacis argumentum habentes, quam quidem laud propter sediligebant, sed ne perire contingeret per ejus absentiam : quod pridem secus existimabant. Sic virtus, quam fortuna præstat, per quam superbia hostium, cum eos postea spes fecellisset, plurimum fecit risum.

Hæc hactenus velut summa diximus, quibus abunde declaratam puto viri indolem, ut multis laudibus esset digna : sin autem singula quoque prosecui oporteat, dicam compendio, quanta fuerit facultas. Ut enim beatæ memoriæ viri hujus præclara gesta diffusius narrentur, iis potius congruat, quorum sit insituti, ut rerum gestarum contextant historias. Quin et eadem quoque ratione ne illi quidem gesta omnia percensuero. Uti enim rerum ab eo gestarum magnitudo prohibet, ut ne

καὶ οὕτω ταῖς ἀπάντων συμβαίνων γνώμαις, μετὰ τοῦ καιροῦ τὰ δέοντα ποιῶν, καὶ γνησίως πάντας μετερχόμενος, οὐ μὴν τισὶ πρὸς βλάβην χαριζόμενος, ὡς καὶ πολλάκις χάριν ὁμολογοῦντας εἰδέναι τοὺς ἐπαγγέλλοντας ἔχειν, εἴ ποτε καὶ τοῦ σκοποῦ διημάρτανον, ἥπερ ἄλλοι τοὺς λαβόντας ὧν ἐπεθύμουν. Ἔστι γὰρ καὶ δόντα μηδὲν εὐφραντα, καὶ τούναντιον αὐθις εὐρεῖν. Ἦν μὲν κοινότατος ἄπαν· ἦν δὲ ταῖς συνουσίαις χαριέστατος, καὶ διὰ τὸ τοῦ ἡθους ἐλεύθερον οὐδ' ὁπωστίουν πράγμασι λυμαινόμενος. Ὑπῆρχε γὰρ πληρέστατος ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιστήμης εἰς τε τὰ πολιτικὰ ἥθη εἰς τε τὰ κοινὰ πράγματα· καὶ ἐξήρκει γὰρ συνεῖναι καὶ χωρὶς ἑκάστοις πρὸς τρόπον, καὶ αὐθις πᾶσιν ὁμοῦ. Ἥδει τε δοκεῖν διαχεισθαι, καὶ αἰεὶ τὰ καιριώτερα προὔργου τίθεσθαι· καὶ κατασκευάζειν ἐνίοτε μεγάλα τε καὶ θαυμαστά πράγματα μετὰ παιδιᾶς οὐκ ἀσέμνου.

Οὕτω τοίνυν φύσεως ἔχων καὶ προαιρέσεως, παιδεύσεώς τε καὶ δεξιότητος, ὑπῆρχε μὲν τοῖς αὐτοῦ πατράσι καλῶς πληρῶν, ἀ δὲ πατέρες εὐξαιντ' ἂν παρὰ τῶν υἱῶν ἴσχειν, ὑπῆρχε δὲ τοῖς φίλοις ἐρασιμώτατος· ἦν δὲ τοῖς πᾶσι λιμήν, καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν πρύτανις. Ταῦτα καὶ δυσμενεστάτους ἀνέπειθε σπονδῶν μὲν ἄγαν ἐπιθυμεῖν, πάντα δὲ τρόπον ζητεῖν, ὅπως αὐτῶν τύχοιεν· καὶ τυχόντας, ἅπαντα πράττειν, ὥστ' ἐπιμεῖναι τῷ πράγματι. Αἴτιον δὲ ἡ ἀρετὴ τοῦδε ἀνδρός, δι' ἣν ὡς ῥώδου οὐς γὰρ ἐφόδουν οἱ διὰ τὴν τύχην ἐπαιρόμενοι. Μετακεκλημένων γὰρ τῶν πραγμάτων· καὶ γὰρ ἀντίστραπτο παντελῶς, καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα ἦνθι, τὰ δὲ ἐκείνων κατεβρύχκει· χρεῶν ἦν δῆπου κάκεινους μεταβαλόντας συμφέρεσθαι τοῦτοισι. Ἦν οὖν ἐκείνῳ παρ' αὐτῶν, ἀ πρὶν ἐκείνοις ἐκ τῶν πρὸ τοῦδε· καὶ ἦγον ταύτην ἰορτὴν τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τις παρ' ἐκείνου πρὸς αὐτοὺς ἦκε βραχὺ τι γράμμα κομίζων. Εἰ δὲ καὶ ἐπήγγελλέ τι, οὕτω δ' ἐξ ὑπεροχῆς, ὥς μᾶλλον γὰρ προστάττειν ἢ ἐπαγγέλλειν ἐπῆδον οἱ δεχόμενοι τὴν ἐπιστολὴν, τεκμήριον ἡγούμενοι εἰρήνης τὸ πραχθέν· ἦν οὐκ ἡγάπων δι' αὐτὴν, ὅπερ ἔδει· τὸ δὲ μὴ διαφθαρῆναι ταύτης ἀπουσίας, ὅπερ ἐναντίως πρόσθεν ἐνόμιζον. Οὕτως ἀρετὴ χρείτων τύχης, ἥς ἕνεκα οἱ δυσμενεῖς ἀλαζονευόμενοι, εἴτα τῶν ἐλπίδων ψευθεῖντες, γέλωτα προσωφλήκασιν οὐ σμικρόν.

Ταῦτα ὡς ἐν κεφαλῇ ἡμῖν εἴρηται· καὶ νομίζομεν καλῶς ἀποδεῖχθαι τὴν τοῦδε φύσιν, ὡς ἦν ἀξία πολλῶν ἐπαίνων· εἰ δὲ προσδεῖ καὶ τῶν καθέκαστα, λέξων ἐρχομαι κατ' ἐπιτροπὴν ὅσον οἶόν τε. Τὸ γὰρ δὴ λέγειν ἐκτάδην τὰ εἰργασμένα τῷ μακαρίτῃ τοῖς ἔργοις ἔχουσιν ἱστορεῖν οἰκείωτερον ἂν γένοιτο. Οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν οὐ πάντα καταλέξομεν, ὅσα περ ἐκείνῳ διεπράττετο. Ὡς περ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν αὐτῷ πεπραγμένων εἴργει πρὸς ἕκαστον ἐπεκτείνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ

πλήθος οὐ συγχωρεῖ διαζωγραφεῖν ἐξῆς ἅπαντα. Οὐ γὰρ εὐαρίθμητα πάντως. Οἱ μὲν δὲ μὴ ἐν εἶναι τοῦτο πρὸς γνώμην ὑμῖν, λέγω τὸ μὴ τὰ κεῖνου πάντα διεξιέναι. Ἐπιθυμεῖτε γὰρ ἰδεῖν, εὖ οἶδα τοῦτο καὶ πᾶν πέπεισμαι, ὥσπερ τινὲς ἐν πίνακι γεγραμμένας τὰς τῶν ἐρωμένων εἰκόνας, τὸν βίον πάντα τοῦδε τάνδρῳ, ὡς ὅλον ὄντα θαύματος ἄξιον. Δίξομεν δ' ἰσως καὶ ἀδεικνύν τὸν τῶν ἔργων ἀρχιτέκτονα, εἰ μὴ τὸ πᾶν ἐξελεῖται ἀκριβῶς, ὅσον ἐκεῖνον κατεργαστο. Ἐγὼ δ' ὑμῖν συμφωνῶν, ὅσα γε πρὸς μόνον τὸ θέλειν, εἴτα παραιτήσομαι διὰ τὸ τοῦ πράγματος πρόσαντες, εἰ μὴ δυναίμην ἀκολουθεῖν τῇ θελήσει. Νικᾷ γὰρ δῆπουθεν ἀτεχνῶς τὸ παρὸν ἐγγεῖρημα τὴν ἡμετέραν ἰσχύν, οὐσάν γε καὶ οἴκοθεν ἀδρανῆ, καὶ πλέον γινομένην ἐξέτιλλον τῷ τοῦ λόγου σχήματι. Οὐκοῦν ἐκ τῶν πολλῶν σε καὶ καλῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα πάντες ἐκεῖνον συνίστη πεπραγμένα, ὅς πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν ἦν νυνὶ δὲ γέγονε· φεῦ! τῶνδε τῶν θρήνων ὑπόθεσις, ὀλίγα λέξομεν ἥδη καὶ κατ' ἐπιτομὴν, ὥσπερ εἴρηται. Τοιαῦτα μέντοι γε πάντως, ὅλα περ δείξει τὸν ἐργασάμενον ἀληθῆ καρπὸν ὄντα τῇ κοινῇ ταύτῃ φύσει, καὶ τινα φιλοτιμίαν ἐξαίρετον. Οὐ τοίνυν τῷ μὴ πάντα κατὰ μέρος διεξιέναι νομιστέον ἡμῖν ἂν εἴη τὸν ἄνδρα τοῦτον ἑλαττον σχῆσιν εἰς εὐδοξίαν. Τὸ γὰρ περιὲν ἐκεῖνου τῆς ἀρετῆς τὸ ἡμέτερον ἐνδόν ἀναπληρώσει. Ἀρκέσει γὰρ τὸ πᾶν ἐξεργάσασθαι καὶ ἑαστον τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, ὡς μηδὲν ὄν τῶν αὐτῷ πεπραγμένων, ὃ μὴ μεγίστων εὐφημιῶν ἄξιον· εἰ μὴ τις μειρακιωδῶς ἔχων, ἐξ ἐπιπολῆς τι θεάσαιοτο. Κάκεινο δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι πολλάκις καὶ τῶν σμικρῶν καὶ ἀπλουστέρων εἶναι δοκούντων, εἰ γὰρ ἐστὶ καίρια, οὐχ ἥττον φύσις γνωρίζεται ἢ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἔργων, ῥυθμῷ καὶ τάξει δεδωλωμένων. Λέγω δὲ καίρια, ὅσα πέρ ἐστι δηλωτικὰ φυσικῶν ἰδιωμάτων, δι' ἃ τις ἔχει ψυχὴν εἰδέναι, ἐρῶσαν ἀγαθὴν εἶναι. Ὅθεν ἀνθίζομαι τῆς βουλής, ὀλίγα τῶν ἐκεῖνου διεξιῶν, καὶ συνελών, ὡς οἶόν τε.

Ἐκεῖνος τοίνυν, ὃ ἄνδρες, ὃ πᾶσαν γλῶτταν περρωμένην αὐτὸν ἐπαινεῖν εἰσω πίπτουσιν ἀποφαινων, καὶ περιὼν ἔτι, καὶ μεταστάς ἤδη, παῖς ὢν ἀρίστῳ βασιλεῖ, πολὺ τι τοῖς υἱέσι δεικνύντι φίλτρον, ὥσπερ ἀμιλλώμενος ἦν αὐτῷ, μηδαμῶς εἰς τὸ φιλεῖν, κατόπιν αὐτοῦ λειψθῆναι. Ὅθεν θαυμάζων καὶ φίλῳ εἴπερ τις ἄλλος· Ἀλέξανδρον, πάντα μὲν ἡδέως τὰ ἐκεῖνου καὶ ἀκούων ἦν, καὶ λέγων, ὅπου ἔστιν· τὸ δὲ, τοῦ πατρὸς Φιλίππου πρὸς αὐτόν ποτε εἰρηκότος, Φιλῷ σε σφόδρα, ὦ παῖ, τὸν Ἀλέξανδρον εἰπεῖν, Κάγῳ φίλῳ σε τὸν ἑμαυτοῦ πατέρα· τῷτο δὲ ἐκεῖνον ἀξίως ἑαυτοῦ φάναι τοιοῦτον ὄντα, οὐδ' ἐπωστιοῦν ἡγάειτο, οὐδὲ ῥηδίων ἔφερον· ἀλλ' ἠσχύντο διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα φιλίαν· οὐ γὰρ ἂν παραιτήσασθαι τὸν Ἀλέξανδρον ὑπὸ τοῦ διαβαλλόμενον, τῷ γε ἀπολογήσασθαι, ὡς οὐκ ἐβούλετο ψεύσασθαι, ὥσπερ οὐκ ἐνὸν, τὴν τοῦ πατρὸς ἀγάπην, τῆς τῶν φιλάτων προτιθέντα, Κάγῳ σε, πάτερ, εἰπεῖν, φίλῳ, καὶ φιλήσω γε ἀεὶ, καὶ οὐ παραχωρήσω

A singulis ejus rebus enarrandis memet extendam, sic nec permittor per multitudinem, ut ordine omnia delineem adscribamque. Nec enim numerus facile iniri potest. Quanquam puto haud vobis gratum fore ut, inquam, non ejus res omnes gestas edisseram. Desideratis enim, probe novi ac certum habeo, pro eorum ratione, qui amantes in imagine depictas eorum quos amant, imagines impendio videre avent, ut et ipsi totam videatis viri præcipitæ vitam, quæ tota admirationem habeat. Sed et forte principi rerum opifici videamur injuriam facere, nisi res ejus totas accurate edisseramus. Equidem sola vobis voluntate gerens morem, opus postmodum propter rei arduam molitionem detrectabo, qui voluntatem assectari nequeam. Vincit enim B liquido tanta moles nostram virtutem, quæ olim a se debilis, ab orationis nunc specie, multis evasit exilior. Ex multis ergo, iisque præclaris ac magnis, quorum gestorum conscii estis viro nuper nobiscum exsistenti; quique nunc *fuit* heu! triste argumentum planctuum! pauca quædam ac compendio, uti sumus præfati, dicemus: ea tamen omnino, quibus qui gessit, verus generi concessus fructus, eximiaque quædam ac ambitiosa largitio, cognosci possit. Nemo igitur, quod plura omittamus, minus virum ad celebritatem nominis habiturum putet. Ejus quippe luculenta ac excellens virtus nostram abunde implebit inopiam. Singula enim ejus gestorum confecerint totam, quorum ne unus est non maximam habens gloriam: nisi quis puerorum more ex sola rem externa facie velit spectandam. Sed et id affirmarim, ex iis quoque quæ modica ac simpliciora videntur, dum tamen illa certa sinu ac propria, nihil sæpe minus cognosci naturam, quam ut multa quis ac omnis generis opera ordine producat. Certa dico ac propria, si qua proprietates naturæ satis indicant, ac quibus ceu caractere insigniatur animus boni amans. Pro consilii ergo ratione pauca quædam ac compendio, ut licuerit, edisseram.

Ille igitur, auditor, cujus res præclaræ linguam omnem laudare studentem debilem faciant, ac obtorpentem, sive cum adhuc superstes esset, sive modo cum defunctus est: cum imperatoris optimi, multamque amoris vim in natos ostendentis, proles esset, omnino enitebatur ac contendebat, ut ne quidquam amore cederet. Quamobrem cum admiraretur, ac si quis alius, amaret Alexandrum, ejusque lubens omnia, quantum liceret, audiret, diceretque: illud tamen, ut cum Philippus pater quandoque dixisset: *Ego fili amo*, responderit ille: *Ego quovue te amo meum patrem*: haud illo digne dictum, cum tantus esset, omnino arbitrabatur, nec æquus ferebat; quin ejus cum pudebat pro viri reverentia; nimirum illo accusante, non detractes pro mendacio excusare, tanquam patris dilectionem præhabenti charissimorum amori, ea verba in promptu non fuissent: *Ego te quoque, pater, amo, sumque semper amaturus, nec facile aman-*

*do superari permittam, qui velim præstare quod A
ius habet, tum quia per te sim, tum quia amer pluri-
mum, quia disciplinis excultus magna a te acceperim,
ac majora sperem accepturum.* Sic itaque habebat
ad patrem, nec quidquam dissimili ratione habuit
ad matrem. Cum enim ad omnes modestus esset,
nec quidquam contentioni transiens, amoris tamen
ac beneficentiæ partibus universos vincere con-
tendebat; facilisque vitam amisisset, ut amoris
vim quantam haberet, ostenderet. Cum vero multa
ac magna superent, quibus possim rei facere fidem,
ubi tamen duorum tantum meminero, rem satis
consecero: quanquam et illa multis de causis
sum compendio dicturus; cum nec alioqui mihi
sermo sit ad eos qui nesciant.

Vigebant mala, tristisque nobis fortuna ad sum-
mum provexerat. Jam siquidem capta urbe (1),
arx ita vix non provocabat capturos hostes, cum mi-
les Persicus muris hæreret. Interim ergo se dux sa-
cramento obstringit, obstringunt quoque præcipui
præfecti tribunique, incolumem remissuros in pro-
vinciam. Erat hæc civitas Macedoniæ metropolis,
ac urbesalis: cumque adeo parentibus, ineque
ipso, ac quorum de eo deliberare intererat, assen-
tientibus, res in promptu esset, coepit postmodum
patrem pœnitere: sui vero ipse in causa, tametsi
volens. Sic porro res habuit.

Me caput ac pedes vulneratum in sua ille exco-
perat genua. Manebat vero immotus, ne minimum
quidem corpus agitans, pro affectione in me sua.
Sciebat enim augendum mihi dolorem ut se ipse mo-
veret. Cum sic ergo ab amore indivulsus esset, ma-
nebat meas lacrymas curans. Haud enim facile fere-
bat a me separari, qui esse ab eo separatam feram.
Jam enim ille cum mortuis conditus est, nosque ad-
huc exstamus, ac sustinemus sensilem hunc solem
aspicere, postquam sol ille in eis occidit, quem
supra splendentes hosce radios charum habebam.
Interim ergo dum moras trahit, ad me venit qui
nuntiet, ut pater consilium mutarit, vitæ aleam
veritus, ut suspicio foret iniisse Theodorum fugam
ipso probante. Vix a me audierat, cum nullius
suasu, autve expectans, qui adhortaretur, quique
rogaret ne stationem desereret in summum addu-
centem discrimen, suæ ipsius saluti ac vitæ, pater-
nam anteponebat voluntatem, ne meum quidem ea
parte consilium requirens, ac nec matris, quod
probris filiis majus omnibus est. Sedebat ergo fixis
in terram luminibus, dirumque quemdam carnili-
cem animo versabat, cum per eum staret, quomi-

σοι ῥᾱδίως τῶν πρωταίων ἐν τῷ φιλεῖν, δίκαια πράτ-
τειν ἐθέλων· τοῦτο μὲν, τὸ εἶναι ἔχων παρὰ σοῦ·
τοῦτο δὲ, τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι· τοῦτο δὲ, τὸ πεπαι-
δεῦσθαι, καὶ μεγάλων ἀγαθῶν ἀπολαυκέναι, καὶ
ἡλπιέναι λήψεσθαι μεῖζω. Ἔιχε μὲν οὕτως αὐτῷ τὰ
πρὸς τὸν πατέρα· εἶχε δὲ αὐτῷ ὁμοίως καὶ τὰ πρὸς
τὴν μητέρα. Ὡν γὰρ πρὸς πάντας μέτριος, καὶ
μηδαιμοῦ δύσερις, κατὰ τὸ φιλεῖν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ
ἀποδιδόναι, κρατεῖν ἀπάντων ἐφιλοεῖκει· καὶ ῥᾶστα
ἂν ἀφῆκε καὶ τὸ ζῆν, ὅπως τὸ φίλτρον ὅσον, ἐνδεί-
ξεται. Πολλῶν δὲ θνῶτων μεγάλων, δι' ὧν ἂν ἔχοιμι
τάληθες δηλοῦν, δοῖν γε μόνον μνησθεῖς, αὐτίκα
τὸ πᾶν ἐπιδείξομαι· καίτοι καὶ ταῦτα συνελών
ἐρῶ πολλῶν ἕνεκα· ἐπεὶ καὶ ἄλλως γε οὐ πρὶς
ἀγνοοῦντας ἡμῖν ὁ λόγος.

Ἦν ἐν ἀκμῇ τὰ κακὰ, καὶ τὰ τῆς δυστυχίας ἡμῖν
ἐς ἄκρον ἐληλακότα. Καὶ τοίνυν τοῦ μὲν Ἰστού· ἡδὴ
κατελημμένον, τῆς δὲ ἀκροπόλεως μονονουχί προ-
καλουμένης τοὺς ληψομένους, τῆς στρατιᾶς τῆς
Περσικῆς προσπελασάσης τῷ τείλει, ὁμνύντος μὲν
τοῦ στρατηγοῦ, ὁμνύντων δὲ τῶν ἐκκρίτων, ἐκείνων
σὼν εἰς τὴν αὐτοῦ παραπέμφειν ἀρχήν· ἦν δὲ ἡ
μητρόπολις Μακεδονίας καὶ πόλεις ἄλλαι· ὅτε πα-
τήρ, ἡ τε μήτηρ ἀγῶ, καὶ οἱ ἐμέλησε περὶ ἐκεί-
νου βουλευσασθαι, συναινούντες ἡμῖν τῇ πράξει,
θνῶς δὲ ἐν χερσὶν τοῦ ἔργου, ἐπεὶ μετὰ μέλιος ἦκε
τῷ πατρί· ἦν δὲ αἷτις· ἐγὼ, μηδαιμῶς βουλόμενος
εἶναι. Συνέβη δὲ ὥδι.

Τετραμένον με τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν πόδε, εἶχεν
ἀνακείμενον ἐπὶ τῶν γονάτων. Καὶ διέμεινεν ἀτρέ-
μας, μηδαιμῶς τὸ σῶμα κινῶν οἷσιν τῷ πρὸς ἐμέ.
Ἔγνων γὰρ ὡς κινήσεις, ὁδὸν προξενήσει μου ταῖς
πληγαῖς. Ὡν δὲ δυσσπόσπατος διὰ τὸ φιλεῖν, ἔμε-
νεν ἐπιμελόμενός μου θαυμάσιον. Οὐ γὰρ ῥᾱδίως
ἔφερε τὸν ἐμὸν χωρισμὸν, τοῦ τὸν ἐκείνου φέροντος.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος μετὰ τῶν νεκρῶν ἡδὴ κέκρυπται·
ἡμεῖς δ' ἐν ζώσιν ἐτι φαινόμεθα, καὶ τοῦτον τὸν
ἥλιον ὁρᾶν ἀνεχόμεθα, ἐκείνου θύοντος ὑπὸ τὴν γῆν,
ὅς ἦν ἡδίων ἐμοὶ ταυτοῖς τῆς λαμπρᾶς ἀκτίος.
Ἐν δὲ τῷ μέλλειν ἐκείνον, ἡκέτις ἀγγέλλων πρὸς
ἐμέ, ὡς ὁ πατήρ μεταμέλειτο, δεδιώς περὶ τοῦ ζῆν,
ἐν ὁδῶν ἀποπτευσθῆναι γεγενῆσθαι τῇ ἐκείνου
γνώμῃ. Καὶ ὁ μὲν ὑπ' ἐμοῦ, μήτε τοῦ πείσοντος
δεσθεῖς, μήτε τοὺς παρακαλέσοντας ἀναμείνεις, ἢ
τοὺς ἀξιώσαντας ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς εἰς πᾶν δεινὸν
ἀπαγούσης, τὸ τοῦ πατρὸς βούλημα τῆς ἰδίας ζωῆς
προῦθηκε, μήτε τὴν ἐμὴν βουλὴν εἰς τοῦτο ζητήσας,
μήτε μὴν τὴν τῆς μητρὸς, πάντων οὖσαν ἰσχυροτέ-
ραν υἱέσιν ἂν δεῖ πράττουσιν. Ἐκάθητο δὲ κατὰ
χρὸνὸς ὁμοῦ πῆξας, καὶ τίνα ἀπάνθρωπον δῆμιον
φανταζόμενος· καὶ τοῦτ' ἐπολεῖ, κύριος ὢν πάσης

(1) *Capta urbe.* Ab Andronico majore natu filii-
rum Calo Joannis, ac Manuelis fratre, ambos obsi-
dente, impetrato a Bajazete milite, postquam ab
infuso oculis aceto patris jussu ob conjurationem
in ipsum nonnihil convaluisse: quam historiam
narrat Laonic. lib. II; ex quo videatur dux iste qui
Theodorum abire permittit, fuisse ipse Andro-
nicus, qui soli patri, ob acceptam injuriam, ac Ma-
nuclii designato imperatori, infensus esset. Erat

etiam Theodorus acceptus Turcis, sub quibus jam
meruisset, postmodumque creatus dux a Bajazete
expeditione in Thessaliam. Vide eundem Laoni-
cum nec non Frantz., qui ipsis temporibus florens
ad ipsam usque urbis expugnationem, Palæologis
charissimus ac domesticus militans, scintille im-
perii, quam ipse appellat, superstes fuit, resque
Palæologorum prosecutus est.

δυσχερείας ἀπαλλαγῆναι, ἣν ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος καί-
 ρος ἡμῖν ἐπήνεγκε πολλαχόθεν· ἀγαθῶν δὲ τεύξε-
 σθαι καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσειν ἐλπίζων, εἴ γε ἔξω γέ-
 νοιτο δεσμῶν. 'Ο δ' ἔπλετο συγκαθερχομένη μᾶλλον
 ἡμῖν ἐν εἰρηκτῇ, ἣ δὴ καὶ καθ' αὐτὴν θάνατος ἦν,
 ὥς εἰπεῖν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ ξίφους προσασπειλοῦσα.
 "Ὡστε γνῶμῃ τέθνηκε διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὑποψίαν·
 πρὸς ἣν ἂν εἴχε μυρία λέγειν, εἴ γε ἐδοῦλετο παρ-
 ατεῖσθαι. Ἐπεὶ καὶ ἦσαν οἱ τάναντία τῷ βασιλεῖ
 λέγοντες, οἷς γε καὶ αὐτὸς συνεστοίχουν. "Ὅντα γὰρ
 αὐτὸν ἐκτὸς τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ἡμῶν πράξαι; Ἐξουσι
 μὲν αἱ νύκτες ἐναγρυπνοῦντα ταῖς βουλαῖς, αἷς δὲ
 ἡμᾶς ῥύσαιτο, ὄρθροι δὲ, ἐπιχειροῦντα ἀπασι τοῖς
 δόξαισι νύκτωρ, φροντίζοντα μὲν τῶν δέοντων, ὅπως
 δὲ τέλος προσήκον σχοίη τὰ δόξαντα, πάντα ποιοῦντα·
 ὑπαικούμενον, ἐγγυώμενον ὑπὲρ τῶν ὑπεσχημένων·
 ὁμνύντα τούτου δεῖσαν πρὸς τοὺς δυναμένους· ἀμύ-
 νειν· μηδὲν ἐώντα τῶν συνοισόντων. Τὴν δὲ δὴ
 βοήθειαν, ἣ προσῆν ἂν πάντως ἡμῖν, ἐκ τοῦ τὰ
 δεινότερα ἀπειλεῖν, εἴ τις ἂν τῶν σωματῶν ἡμῖν
 ᾤψαιτο, ποῦ τις ἂν θείη; Οὐδὲν ἂν ἦν αὐτῇ πρὸς
 πλήσιον εἰς τὸ τὴν ζωὴν ἡμῖν συντηρεῖν. Ἡ ποῦ
 τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀρκεῖ καὶ μόνον τοῦτο καλῶς δη-
 λῶσαι; Εἰ γὰρ ὑπὲρ ὑποψίας ταύτης προὔλαβε καὶ
 νεῦμα πατρὸς, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ἐτεθνήκει· καὶ πρὸς
 αὐτὸν θανάτους οὐκ ἐπήνεγκεν, ὥστε προφανοῦς
 αὐτὸν κινδύνου ῥύσασθαι; Οὐ ζηλωτὴς Ἰσαάκ; οὐ
 τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ; Οὐ γὰρ τολημῶν εἰπεῖν· τυ-
 πος γὰρ ἡμῖν ἐκεῖνος καὶ ὑπογραμμὸς πρόκειται,
 καὶ εἴη ἂν πῶς, κεχαρισμένον τῷ ἐκείνου πατρὶ, εἴ
 τις ζηλώσειε τὸν υἱόν. "Ὁν δὲ περὶ τοὺς γονεῖς τοι-
 οῦτος, ἄλλος πρὸς ἡμᾶς ἀνεφάνη; Οὐδαμῶς. Καὶ
 γὰρ οἰκοῦσι τὴν φρουρὰν ὀλίγου δεῖν τρία ἔτη, πολλὰ
 νοσήμαθ' ἡμῖν ἐπέσκηψε, καὶ διηνώχλει πικρὸν ἄχρι
 βάθους εἰσδύμενα, καὶ δὴ καὶ σπλάγχνων αὐτῶν
 καὶ κεφαλῆς μὴ φοιδομένα· ἐπεὶ δὲ ἐλπίζειν οὐκ ἦν
 λυθῆσεσθαι, ὅσα γε εἰς λογισμοῦς ἤκει, κατηνάγ-
 καζε τὸ πρᾶγμα καὶ αὐτὴν δὴ τῇ ζωῇ, τὸ πᾶσι
 φίλον, ὥσπερ μισεῖν οὕτω λυπηρὰν οὔσαν.

sent ægritudines, atque ad ima pervadentes gravi molestia torquerent, ac neque intestinis ipsis ac capiti parcerent; cumque nulla spes esset, ut humanam rationem spectes, futuræ unquam libera-
 tionis, eo res adegit ut ipsa omnibus amica vita, prætristi adeo ac deplorato statu, velut odio esset.

Ἄλλ' ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὔσιν ἡμῖν ἤκε τις παρα-
 μύθια πρὸς Θεοῦ, καὶ τὰς μικροῦ βεβαπτισμένας
 ἡμῖν ψυχὰς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν δυσχερῶν ἐκού-
 φισέ τε ἱκανῶς, καὶ προσανέσχεν ἐπὶ καιρόν. Ἡ δὲ
 ἦν (τὸν δὲ τρέπον σιωπῶ, πρέλκον δὲ γε ῥηθῆναι)·
 αὐτὸν ἐξελεῖν ἐκεῖθεν μετὰ συνθηκῶν τινων βε-
 βιωμένων ὅρκῳ· καὶ αἱ συνθηकाὶ δόλῳ μὲν ὑπὲρ
 ἡμῶν μηδὲν τι τὸ παράπαν ἐπιχειρῆσαι, ἐξεῖναι δὲ
 αὐτῷ καταλλαγῆς ἕνεκα δέους ἐκτὸς διαλέγεσθαι τῷ
 βασιλεῖ τε καὶ ἀδελφῷ πᾶν ὃ τι βούλοιο. Τοῦτό γε
 εὖθὺς ἀκουσθὲν ἐμοί, ἐποίει ῥῆγον διακείσθαι τὴν

Annus ab omni illa molestia, quam triste illud tem-
 pus nobis invexisset, liber evaderet, possetque
 bona consequi, ac spes esset, nos deinceps libera-
 turum, ut ab illis ipse vinculis liber evasisset.
 Maluit nihilominus eodem nobiscum teneri carcere,
 qui ipse per se mors videbatur, ac abunde mortis
 gladio consciscendæ melum ingereret. Quam-
 obrem ut spectes animi propositum, mortem obiit
 ob nudam patris suspicionem, cui innumera oppo-
 nere licebat, ut quidem voluisset imperium detre-
 ctare. Nam neque deerant qui imperatori secus
 consulerent, in quorum ipse partes concedebam.
 Quid enim ille innox elapsus non pro nobis molitu-
 rus esset? Erant noctes habituræ insomnem in ea
 consilia vigilem quibus nos liberare posset; dilu-
 cula vero, omnia aggredientem, quæ per noctis
 silentia e re visa essent: ea curantem quæ operæ
 pretium putasset, nihilque non agentem ut con-
 gruum illa finem acciperent; promittentem, pro-
 missis sponsione caventem; sese sacramento, cum
 res ferret, ad eos qui possent ulcisci, obstringen-
 tem; nihil denique opportunum negotio, omitten-
 tem. Id vero auxilii quod suppetebat, gravissimis
 intentatis minis, ut quis corporalem nobis lesio-
 nem infligere auderet, quo loco ponam? Nihil
 sane adeo nobis præsens ad vitæ præsidium erat.
 Num vero unum hoc ac singulare præclari loco cha-
 racteris, vitam ejus quantum opus est, satis insi-
 gniat? Siquidem enim ob levem eam suspicionem,
 nudum ipsum occupavit patris nutum, mortemque
 obivit, quæ suæ erant partes; quas non mortis, ab
 aperto eum periculo liberaturus, lubens obiret?
 Nonne Isaaci præclarus æmulator? Nonne ipsius
 quoque Salvatoris? Nec enim temere dictum ve-
 lim: quando ille in exemplum nobis propositus est,
 placetque patri, ut eum æmulemur. Qui sic
 porro animi in parentes habebat, secusne in fra-
 tres habuit? Minime gentium. Etenim cum trien-
 nio fere in præsidio essemus (1), multæque invasis-

Cæterum ita rebus nobis comparatis, quædam
 cœlitus consolatio affulsit, peneque obrutos tot
 tristibus animos, quod satis videretur tristitia le-
 vavit, malumque ad tempus mitius reddidit. In eo
 erat illa consolatio (modum taceo quem sit su-
 perfluum referre) ut Theodorus, pactis quibusdam
 juramento firmatis, inde exiret. Ita porro, utique
 dolo hostium, pactum erat, ut nihil ille pro nobis
 moliretur: licere tamen, ut cum imperatore ac
 fratre pacis causa loqueretur, quidquid placuis-
 set. Ut mox audiui, cœpi animæquior fieri, nec

(1) Cum fere triennio in præsidio ageremus. De-
 tinente Andronico, Bajazetes truncandos suadebat,
 ut habet Laonic. l. ii, sed necdum Andronicus sic
 exuerat hominem, ut ita posset in viscera sævire.
 Plura ac scitu digna epistolæ Demetrii in Regia Bibl.
 ac ea in primis, qua gratulatur iis, qui post car-

tantum auditio molestiæ fecit quod solus relin-
quendus essem, quantum solatii ac gaudii, quod
ille revivisceret, nempe a præsidio exiret. Mihi
certe videbar eum videre (currit enim velox phan-
tasia ad quæ quis cupit), consueta sectantem ejus-
que ætati congrua, versari cum æqualibus in ar-
morum palæstris, in venationibus, in certaminibus,
quorum exercitamentis augentur corpora robore
ac sanitate, habetque conciliari gloria. Hæc ego
hisque similia somnians gaudium habebam, puta-
hamque aspicere præmia reportantem, cingi caput
corona, ac præconis voce renuntiari victorem.
Multum siquidem ei omnes in ejusmodi delatum
volebant. Jam enim a puero sortitus erat, ut om-
nibus, quibus quis certans coronandus sit, magni-
fice præstaret: eaque in eo paribus cum corpore
ad perfectum ac robur augente clementis promo-
vebant. Læta hæc mecum ipse cogitans, sensim
tristitia, ut liceret, oblivioni dabam: illi autem sub-
ibat uri, quod non posset sic desolatum videre.

Sed et illud angebat. Non enim poterat, qui Dei
timore nutritus esset, spreta juramenti religione, cum
dolo opem ferre. Qui enim? qui nihil unquam per
fraudem ac falso animo, etiam capite annuisset:
videri autem eorum penitus neglexisse curam, qui-
bus nihilo pretiosiore animam ducebat, id vero
prorsus intolerabile putabat. Sic porro erat magna-
nimus, ut et injustæ sententiæ latoribus reverentiam
haberet. Cum itaque studiis divisi essemus, sero
tandem, vixque suasi, qua probans ita melius
mihi pariter, ac patri per id tempus absenti, con-
sultum iri, ut ille cum amicis ac inimicis versans,
ad utrosque quæ operæ pretium essent, negotiare-
tur; qua affirmans, sic me affectum, ut malis di-
rissimis tentandus essem, ut ille obtemperans
exire detrectaret. Sic ille ne falso quidem ullam
opinionem inuri sustinebat, fama que ab ejus in-
dola ac animo, institutioneque abhorrente, as-
pergi timebat. Sic in nos fraterno affectus erat,
ut mecum versari, quam cum aliis voluptate frui
potius haberet: carcerisque angustiae, vix illæ
aliæ quam sepulcri, regia illi angustiores erant,
tenebræque quam solis splendor desiderabiliores;
ac demum, omnia mecum dulciora, quanquam es-
sent durissima, omnibus deinceps dulcibus, quo-
rum ipso exsors eram. Sic vero rursus iis, quæ
visa mihi essent obsequeretur, ut vel tantum annu-
ere abunde esset. Atque facturum quod volebam,
quanquam id flens amare. At ego, etsi mirum vi-
deatur, ut fente illo, æquo ipse animo essem,
gaudebam tamen ejus ipsius qui fletet, ac patris
imperatoris amore. Forc enim putabam patri so-
lacio, ut ei filius, ut ita loquar, ad vitam rediret.
Cæterum, cum res in promptu omnibus videretur,
haud tamen exitum habuit, Deo melius aliquid de
nobis disponente, ut ne nimirum ille absque me
ac patre exiret. Quod enim impedivit consilium,
omnibus nobis elabendi e carcere communis causa
fuit. Verum rem accuratius edisserere, neque no-

ψυχὴν, καὶ μὴ τοσοῦτον ἀχθεσθαι, τῷ μόνον κατα-
λειφθῆναι, ὅσον τῆς λύπης κουφίζεσθαι τῷ ἐκείνῳ
ἀναδιδῶναι, λέγω δὴ τὸ τῆς φρουρᾶς ἐξίέναι. Καὶ
ἐδόκουν αὐτὸν ὁρᾶν (τρέχει γὰρ ἡ φαντασία ἐφ' ἃ τῆς
λῆαν ἐπιθυμεῖ) ἐν τοῖς εἰωθόσιν ὄντα, καὶ τὰ νέους
πρέποντα μετὰ τῶν ἡλικίων ὁρᾶν ἐν ὅπλων γυμνα-
σίοις, ἐν θήραις, ἐν ἀγῶσι χορηγοῦσι τοῖς ἀσχοῦσι
σώμασι ῥώμην καὶ ὑγίειαν, καὶ τὸ μετὰ δόξης βίω-
ναι. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνειροπολῶν, ἔχαιρον·
καὶ ὥμην βλέπειν αὐτὸν ἄλλα τε δεχόμενον, καὶ κε-
φαλὴν στεφανούμενον, καὶ νικητὴν κηρυττόμενον·
ἐπεὶ πολὺ τὸ συγκεχωρηχὸς ἦν αὐτῷ παρὰ τῶν
ἀπάντων ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Τὸ γὰρ ἐν ἅπασιν κρα-
τεῖν, ἐξ ὧν στεφανώσεται τις ἀθλῶν, τοῦτο δὲ οἱ ἐκ
παιδὸς ὥσπερ ἐλ συνεκεκλήρωτο, καὶ συνεπεδίδου τῷ
σώματι, πρὸς τελειότητα καὶ ῥώμην αὔξοντι. Ταῦτα
μὲν οὖν τὰ εὐφραίνειν δυνάμενα ἐνθυμούμενος, ἐπε-
λανθάνομην ὡς οἶόν τε τῶν ἀνιερῶν· ἐκείνῳ δὲ καί τιν
ἐπῆει, τὴν ἐμὴν οὐ φέροντι μόνωσιν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκείνο τόνδε προσήγγεν· οὕτε γὰρ
ἐνὸν ἦν αὐτῷ, ἐντεθραμμένῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν φό-
δῳ, ὑπεριδόντι τοὺς ὅρκους, μετὰ δόλου βοτθεῖν.
Πόθεν; ὃ μὴ δὲν ἀπατηλὸν μὴδὲ παλινάγρετον, ὃ τι
κἂν κεφαλῇ κατένευσε· καὶ τὸ ὅλως ἀμελεῖν δόξει,
ὧν καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν οὐδὲν ἤγε βελτίω, οὐ μὲν οὖν
ἡγεῖτο φορητὸν τὸ παράπαν· ἦν γὰρ τοσοῦτον ἐ-
αὐτῷ τὸ φιλότιμον, ὅσον εὐλαθεῖτο καὶ τοὺς οὐ δι-
καίαν ἐξοίσοντας ψῆφον. Ἐναντίας τοίνυν οὐσης
ἦμιν τῆς θελήσεως, ὅψε καὶ μόγις αὐτὸν ἀνέπεισα,
τὰ μὲν δεικνύς ὡς βέλτιον ἂν γένοιτο καὶ ἐμοὶ καὶ
τῷ πατρί, οὐκ ὄντι μεθ' ἡμῶν τῆνικαῦτα εὐνεις τε
καὶ δυσμενέσιν αὐτὸν συνεῖναι, καὶ πρὸς ἐκατέρους
διαπράττεσθαι τὰ εἰκότα· τὰ δ' ἰσχυρίζομενος, ὡς
ἐμαυτὸν πως αἰσθάνομαι πειρατόμενον δεινῶν ἀνι-
κίστων, ἦν ἀπέθῃσας ἐμοὶ, τὴν ἐκείθεν ἐξοδὸν ἀπο-
σεῖσθαι. Οὕτως ἐκείνος οὐ κατεδέχετο, οὐδὲ γοῦν
ψευδῆ τινα δόξαν τῶν οὐ καλῶν προστριβῆναι· ἀλλ'
ἐδόξε καὶ φήμην ἀπάδουσαν τῆς αὐτοῦ καὶ φύσεως
καὶ γνώμης καὶ παιδείας. Οὕτω πρὸς ἡμᾶς ἀδελφί-
κως εἶχεν, ὡς βέλτιον ἀγειν συνεῖναι μοι τοῦ μεθ'
ἐτέρων τρυφᾶν· καὶ ἦν αὐτῷ δεσποτικὸν τάφῳ
παραπλήσιον τῶν βασιλείων λαμπρότερον, καὶ σκό-
τος ποθεινότερον τῆς ἀκτίως· καὶ ἀπλῶς πάντα
ἡδῶν τὰ μετ' ἐμοῦ, εἰ καὶ ἴαν δεινότερα ἦν, τῶν
γε ἡδέων ἐξῆς ἀπάντων, ὧν οὐκ ἂν μεταίχον αὐτός.
Ἀλλ' οὕτω, πάλιν, οἷς ἂν γνοίην ἐπέθετο, ὡς ἀρ-
κοῦν εἶναι καὶ νεῦσαι· καὶ ἔφη πράξειν ὃ θέλοιμι,
οὐκ ἄνευ τοῦ διακρύειν πικρόν. Ἐγὼ δ', εἰ καὶ πα-
ράδοξον ἐκείνου κλαίοντος εὐθυμεῖν, ὁμῶς ἔχαιρον
δι' αὐτὸν τὸν κλαίοντα, καὶ βασιλέα τὸν φύσαντα.
Ἔσεσθαι γὰρ παραμυθίαν ἐνόμιζον ἐκείνῳ μάλα
λαμπρὰν τὴν τοῦ παιδὸς ὡς εἰπεῖν ἀναδιδῶσιν. Ἀλλ'
γὰρ ὅτε πᾶσιν ἐδόκει ἐν χερσὶν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸ
δ' οὐκ εἰς τέλος ἐξέβη, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κραί-
τον τι προβλεψάμενον, ἵνα μὴ χωρὶς ἐμοῦ καὶ τοῦ
πατρὸς ἐκείνος ἐξέλθῃ. Τὸ γὰρ τοῦτ' ἀνακόψαν τὴ
βούλομα, αὐτὸ δὴ τοῦτο γέγονεν αἴτιον τοῦ τῆς
εἰρκῆς ἡμᾶς διαδρᾶναι πάντας ὁμοῦ· ἀπερ' ἀκρι-

ὅς φράζειν οὔτε προκείμενον ἡμῖν, οὐδ' ἂν εἴη λε-
χθῆναι σὺν καιρῷ· ἄλλως θ' ὅτι καὶ περίεργον, εἰ-
δόσιν ἅπαντα λέγειν.

Ὅστις μὲν οὖν οὗτος ἦν πρὸς τε γονέας καὶ ἡμᾶς,
καὶ τὴν συγγένειαν ἐξῆς πᾶσαν, δοῖν γε τοῖνδε τοῖν
ἐρημένοι· ἀποδεδεῖχθαι μοι φαίνεται, ὡς ἐξ ὀνύ-
χων, φασὶ, τὸν λέοντα· μετιτέον δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὰ
πρόσω, παραδραμοῦμενον μὲν τὰ πολλὰ τῶν ἔργων,
ὀλίγων δ' αὖ ἀψόφμενον· τοιούτων μέντοι, ὥστε τὴν
ἐκείνου δύνασθαι ἀρετὴν φανερὰν ποιεῖν· εἴεν γὰρ
ἂν οὐ συμπτωμάτων, οὐ τύχης, οὐ καιρῶν ἐπιθε-
μένων τοῖς ἐναντίοις· ταῦτα δὲ, τὰ Νέρωνα καὶ
Σαρδανάπαλον βασιλεύσαντα· ἀλλὰ κατορθώματα
ἀνδρός, ἀρετῇ συμβιούτος. Μελέω γὰρ τῶν ἀπὸ τῆς
τύχης ταυτί, ὅποταν ἦ καὶ πάνυ σμικρά· ἐκεῖνα δὲ
πάνυ λαμπρὰ, ἐπόσον ἂν τις ἐνθυμηθεῖ. Τὸ γὰρ
εὐγενὴ τινα καὶ εὐπατρίδην, καὶ περιφανεῖα πολλῇ
συζῆν, καὶ ἀνδραπόδων πλήθει περιρρεῖσθαι, καὶ
πλούτῳ συγχωκομένῳ, καὶ πᾶσιν ἐκείνοις ἐνευδοκιμεῖν,
δι' ὧν τε τρόπαια ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἵσταται, καὶ οἷς
ἂν προσκυνοῖντο οἱ μετέχοντες· ἐκ τῶν πανταχοῦ τῆς
οἰκουμένης περάτων, καὶ ἀνθρώποις ἀλλοκότοις ἔστιν
ὅτε παραγίνεται ἀλόγιστα περαινουσι τὸν αὐτῶν
βίον· ἀρετῇ δὲ καὶ τοῖς τοιούτοις οὐδὲν ἂν εἴη δι-
πλουτοῦ κοινόν. Διὰ τοῦτό γε ἐκεῖνος, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν
μὲν ἀπῶν, ὑμῶν μὲν αὖτις ἐπιμελόμενος, τὸ εἰω-
θὸς αὐτῷ ποιῶν, ὅπου καὶ μᾶλλον ἔξεστι, τῶν μὲν
ἀπηρηθμένων ἐξῆς ἀπάντων κατεφρόνει τε λαμ-
πρῶς, καὶ οὐδὲν αὐτὰ μέγα ἐνόμιζεν· οὐδ' ἡξίου γε
ἐπαινεῖσθαι πρὸς οὐδὲν, ὃ μὴ καλὸν οἰκοθεν· εἴχετο
δὲ ἐπιμελῶς τῶν ὅσα ἂν βελτίω ποιήσειεν ἄνδρα
καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, καὶ ἐξ ἀγαθῶν καὶ καλῶν γε-
γονότα. Οὕτω γὰρ πεπαιδευτο, καὶ μεμαθήκει εὐ-
θὺς τεχνεῖς, ὡς εἰπεῖν. Ἐπαναληπτέον δὲ τὸ προκει-
μενον.

Εἶχε τὰ πράγματα κακῶς τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ
ἐδόκει δεῖν αὐτὸν εἶναι παρ' αὐτὴν· λῦσαι γὰρ ἂν
τὰ δεινὰ παραγεγονότα, καθάπερ ἀκτὴς ὀμίχλῃν·
καὶ τὸ δόγμα κυρωθὲν, τοιοῦτον τοῖς ἐκεῖ βεβοη-
θήκει πράγμασι, τῆς ψήμης ὥσπερ ὑποπτέρου παν-
ταχόσε διαδραμοῦσης, ὅσον οὐκ ἂν τις οἶμαι ῥαδίως
ἐπιδημήσας. Αὐτὸς δὲ, ἐλπίζων οὕτως ἐκθήσεσθαι,
δυσχερὴ καλῶς τὰ πράγματα σχήσειν, τῷ τοῦς Πε-
λοποννησίους μεμαθηκέναι τὰ περὶ τοῦδε, καὶ μετ'
οὐ πολὺ μαθὼν κατὰ τὴν δόξαν ἐκβεβηκότα, κέκρι-
κεν εἰτε προσπαρᾶσθαι, ἕως ἂν, πάντα γεγονώς
καὶ διαπραξάμενος, ἴδῃ μὲν τὸν βασιλέα καὶ πατέρα
ἐν τοῖς εἰωθόσιν ὄντα, πραγμάτων μὲν ἀπαλλαγέντα
τελέως, γαλήνης δὲ λευκῆς ἀπολαύοντα· ἴδῃ δὲ καὶ
τὴν μητέρα σὺν τῷ αὐτῆς πατρὶ καὶ ἴταῖν ἀδελ-
φαῖν οἵκαδε ἐπανελθοῦσαν ἐκ τῆς φρουρᾶς, ἐν ᾗ
κατεῖχοντο παρὰ τῶν Λατίνων. Οὐδὲν γὰρ ἔρῳ γε
πλέον πολλῶν εἶναι.

Ταυτί μὲν οὖν ἐξέβη κατὰ σκοπὸν, καὶ πέρας
ἔλαθεν ἀγαθόν, συναιρομένης τῆς θείας βοῆς, μετὰ
τὸ πολλὴν μὲν αὐτὸν ἀνδρίαν καὶ γενναίτητα, πολ-
λὴν δ' ἐγρήγορσιν καὶ σπουδῇ, πολλὴν δὲ φρόνησιν
ἐπιδείξασθαι τῷ πρὸς τοῦς Λατίνους τότε πολέμῳ

A his propositum est, nec possit opportune; cum et
alioqui scientibus omnia sit supervacaneum dicere.

Puto itaque, satis [superque duplici hac narra-
tione probatum, qualis hic in parentes, nosque, ac
reliquam cognationem esset, tanquam *ex ungue
leonem*, quod aiunt; porro traducenda oratio ad
ulteriora, ut tamen pleraque ejus operum præter-
iens, pauca tantum rursus perstringat, ex quibus
tamen ejus perspicue virtus eluceat. Quippe erunt
non casus, non fortunæ, non temporum adversa-
riis iniquiorum. Hæc namque Neronis ac Sarda-
napali regna insigniant; sed viri virtute viventis
præclara gesta. Hæc enim majora sunt, quam quæ
a fortuna, ubi etiam fuerint admodum modica.
Cum autem valde splendida, quanti illa fieri de-
buerint? Nam ut quis nobili prosapia ortus sit ac
illustri patria, admodumque splendide vivat, ac
sit circumfusus servorum agmine, abundetque
copia divitiarum, ac iis omnibus clarus habeatur,
quibus excitari habent tropæa de hostibus, ac qui-
bus si qui habent, ab orbis universi finibus, hono-
ribus augeantur; hæc utique monstrosis quoque
hominibus, ac aliene a ratione viventibus, suppe-
tant; quibus plane ac virtuti nulla communio fue-
rit. Quamobrem vir ad Deum profectus, nostri-
que illic, prout moribus habebat comparatum, ubi et
amplius licet, iterum curam gerens, recensita
omnia magnifice spernebat, ac nihil magni puta-
bat; nec re ulla volebat admirationi esse, quam
si quæ ipsa ac ex propriis præclara esset: studio-
se vero sectabatur, si qua præclarum ac bonum,
exque bonis ac præclaris ortum decerent. Sic
namque institutus fuerat, sicque mox natus, ut
ita dicam, didicerat. Resumenda nobis subjecta
materia.

Male res Peloponnesi habebant, ejusque illuc
profectio operæ pretium videbatur. Fore enim ut
statim præsens mala dissolveret, uti radius nebu-
lam. Tantum sane ejus mittendi decretum, fana
ubique pervagante, illius provinciæ rebus contulit,
quantum, puto, nemo facile potuisset præsentia.
Eumque ille successum sperans, ut inquam Pelo-
ponnesi res, sola ejus fama nominis, quam illic ap-
prime notam sciret, componerentur: ac ubi paulo
post sic reipsa successisse cognovit, moras aliquas
trahendas duxit, dum interim factus omnia, ac
universa gerens, imperatorem ac patrem in pri-
stina restitutum videret, a negotiis perfecte libe-
rum, ac blanda fruuentem tranquillitate; videret
vero et matrem, matrisque patrem, ac sorores, do-
mum omnes reversos a præsidio, quo Latini tene-
rent. Nec enim plura hæc referam, idque multis
de causis.

Sic utique res successerunt, ac bonum accepe-
runt finem, Deo bene auspice, ubi illo bello tunc
contra Latinos, multam fortitudinem, ac strenui
robur animi, multamque ac vigilem diligentiam,
multam denique prudentiam; pro patria, ac gente,

parentibusque, decertans ostendisset. Cum nihil itaque deesse videretur, quo vir bonus et bonus videri possit, delatam Peloponnesi provinciam accipit, non tam hæreditario jure, quam in partem, ac justissimum præmium, cum impensioris illius gratitudinis in parentes, tum exhibitæ fortitudinis, ac totius ejus reliquæ virtutis. Arbitror enim hic concurrisse, ut qua quis lubens dicat, quo jure admodum delatam viro provinciam velit probare. Accepit ergo neque patris congruentem desiderio, nec vero filii virtuti, sed præsentī magis fortunæ, ac rebus sic afflictiis. At enim videor non accurate verba usurpasse. Ut quis enim vero proximius dicat, non tam illi Peloponnesus data est, quam ille Peloponneso. Nihil enim illa per id tempus auxiliari poterat, sed ejus magis auxilio egebat; tametsi et ille sic haberet, ut ei nihilo secius auxilio opus esset: qui nuper nudus omnibus egressus præsidio, nihil per tempus, conneatus necessarii comparare potuisset. Commeatum dico, armorum robur, sufficientesque pecunias, in necessaria militum impendendas subsidia, ac omnino in quæ impendi commodum videatur. Quod enim ad ingenitas thesauros spectat, confertumque marsupium, ac aurum argentumque male congesta, ac pejus servata, hæc si affluebant, haudquaquam apponebat cor, Davidis obsecutus consilio¹¹. Cæterum divino plane nutu ac instinctu, avo inde rogante, patrū obsecrante, patris judicio, matris voluntate, sed et mea ipsius, ad vos desideratus venit, quamquam non facile fuit paternis maternisque avelli manibus, addam vero et meis; nedum ab impensiori illo affectu, sed et quod ex anteactis jam probasset, quam posset juvare gravissimis temporibus ac rebus a quibus necdum perfecte emergeramus. Quia tamen operæ pretium erat, ut obtineret quod erat potius, obtinuit quoque, bonoque omine, unum quid membrum ab universo corpore vestri causa avulsum, vobis illuxit. Sileo res interea gestas, ut ne narrando prolixus efficiar.

Sic ergo ille, patris pariter matrisque ac universorum precibus optime instructus, præmittebatur, quibus etiam educatus esset, ac promovisset ad meliora a teneris ipsis unguibus, donec ad vos missus est. Iis precibus deducebatur, cum a patria dimissus navium conscendisset: iis adnavigabat, lugentibus cognatis ac deducētib; iisque sibi præsto fore sperabat divinum numen. Nihil sine illis aut cogitabat, aut omnino agebat; qua etiam de causa conficiebat omnia, cum difficilia quæque ac tremenda in contrarium ei cederent.

Quid vero opus singula prosequi, quæcunque Peloponnesi urbes, vel a vicinis Latinis, vel a Turcis, mala sustinerent, cum ii, qua a con-

Α ὅπερ τῆς πατρὶδος τε καὶ τοῦ γένους καὶ τῶν φουσάντων. Μηδὲν οὖν ἔλως παραλιπόντι τῶν ὅσοις ἂν εἶχεν ἀνὴρ ἀγαθός, αὐτό γε τοῦτ' ἀνὴρ ἀγαθὸς φανῆναι, δίδεται τοῦτῃ ἡ Πελοπόννησος, οὐ μᾶλλον κληρὸς ἢ μερίς, ἢ γέρας δικαιοτάτων τῆς τε πρὸς γονέας εὐγνωμοσύνης, τῆς τε ἀνδρίας, ἥς ἐπεδείξατο, καὶ συλλήβδην τῆς λοιπῆς ἀρετῆς. Οἶμαι γὰρ ἐνταυθοῖ συνδεδραμημέναι, ὅσα περ ἂν τινὶ φίλον λέγειν, δι' ὧν ἔχοι δεῖκνύναι ταύτην δεδίσθαι τῷδε τάνδρῃ μετὰ πολλοῦ τοῦ δικαίου. Ἔσχεν οὖν ἐκεῖνος τήνδε, οὔτε τοῦ πατρὸς τῇ προθυμίᾳ ξυμβαίνουσαν, οὔτε μὴν τῇ τοῦ παιδὸς ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ παρουσίᾳ τύχῃ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀπορίᾳ. Ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀκριβῶς τοῖς ὀνόμασιν ἐχρησάμεθα. Εἰ γὰρ τάλῃ θέσις τερὸν εἴποι τις, οὐ μᾶλλον τοῦτῃ ἡ Πελοπόννησος ἤ περ οὗτο; δίδεται: τῇ Πελοποννήσῳ. Οὐ γὰρ βοηθεῖν ἐκείνῳ τότε δυνάμει; εἶχεν· ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας μᾶλλον ἢν χρῆζουσα· καίτοι κάκεινος τοιοῦτος ἦν τηνικαῦτα, ὥστε βοηθείας δεῖσθαι, ψιλὸς μὲν πάντων τῆς φρουρᾶς ἐξελεθῶν, μηδὲν δὲ δυνήθεις διὰ τὸν καιρὸν κτήσασθαι. Λέγω δὲ κτῆσιν τὴν ἀπὸ τῶν ὀπλῶν ἰσχύν, καὶ ἀρχοῦντα χρήματα, καλῶς ἀναλισκόμενα εἰς τὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπιτήδεια, καὶ ὅλως, ὅπη συνοίσῃ. Πλοῦτον γὰρ δει πολὺν, καὶ βαλάντιον ἀδρὸν, καὶ χρυσίον, καὶ ἀργύριον, ἀθροισκόμενα κακῶς, καὶ χεῖρον φυλαττόμενα, ταῦτα δὲ εἰ ἔρρει, οὐ προσετίθετο καρδίαν, τῷ Δαβὶδ περὶ θόμενος. Πλὴν οὐκ ἀνευ θεοῦ νεύματος καὶ βοτῆς, θεομένου μὲν ἐκείθεν τοῦ θεοῦ, ἀξιοῦντος δὲ τοῦ πάππου, κρίσει μὲν τῇ τοῦ πατρὸς, γνῶμῃ δὲ τῇ τῆς μητρὸς, γνῶμῃ δὲ καὶ ἡμετέρᾳ. ἦκεν εἰς ὕμᾶς ὁ ποθοῦμενος· καίτοι οὐ βροδίως ἀπέσπαστο τῶν χειρῶν πατρικῶν τε καὶ μητρικῶν, προσθήσων δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐμῶν· οὐ διὰ τὸ φιλετρον μόνον ἡλικον ὄν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δεῖξαι τοῖς φθάσασιν, ὅς ἦν ἐκεῖνος βοηθεῖν ἐν χαλεπωτάτοις καιροῖς καὶ πράγμασιν, ὧν οὐπω τελέως ἦμεν ἀπηλλαγμένοι. Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ κρεῖττον ἔδει νικῆσαι, ἥδη καὶ νενίκηκε· καὶ ἐπέλαμψεν ὁμῖν ἀγαθῇ τύχῃ βίᾳ τι μέλος ἐκτραγὲν τοῦ καθόλου σώματος ὁμῶν ἕνεκα. Τὰ δὲ μεταξὺ σιωπῶ, τὸ τοῖς διηγήμασι συνεκτείνεσθαι φεσῶν.

Οὕτως, εὐχαῖς ταῖς τοῦ πατρὸς, ὥσπερ οὖν καὶ τῆς μητρὸς, καὶ ταῖς τῶν ἀπάντων, ἄριστα καὶ πεφραγμένως καὶ ὠπλισμένως, προεπέμπετο, αἷς καὶ ἀνετρέφετο, καὶ πρὸς τὰ βελτίω προύχουσαι ἐξ ὀνύχων ἀπαλῶν ἄχρι καὶ τοῦ μεθ' ὁμῶν εἶναι. Ταύταις ἀνήγετο ταῖς εὐχαῖς, ἀφελὶς ἐκ τῆς πατρὶδος εἰς πέλαγος· ταύταις ἀπέπλει, τῶν συγγενῶν δακρυόντων ἄμα καὶ προπεμπόντων· ταύταις καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ συμμαχίαν ἡλπιζε σχήσειν. Οὐδὲν ἢ ἐλογίζετο ἢ τὸ παράπαν εἰργάζετο τούτων ἀνευ· διὸ καὶ πᾶν ἦν, τῶν τε δυσκόλων καὶ φοβερῶν ὥσπερ αὐτομάτων εἰς τούναντιον μετενηνεγμένων.

Πάντα μὲν οὖν καὶ ἕκαστα φράζειν, ὅσα τε ὑπὸ τῶν γειτονούντων Λατίνων αἱ ἐνταυθοῖ πόλεις, ὅσα τε ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑφίσταντο κακὰ, ἐπιδόντων μὲν

¹¹ Psal. Lxi, 11.

ἱπποῖς ἐκ τῆς ἡπείρου, ἐπιόντων δὲ ναυσὶ ληστρικαῖς ἀπὸ τοῦ πελάγους· καὶ τίσιν ἡ τοῦ Πέλοπος κατα-
 τρέβεται τρόποις· τοῦ μὲν τῆς μητρὸς ἡμῶν ἀδελ-
 φοῦ, ἀρίστου μὲν ὄντος τὴν φύσιν, καλῶς δὲ ἀρχεῖν
 εἰδότες, τοῦ καὶ ταυτησὶ τῆς τοῦ Πέλοπος ἀρχοντος,
 ἤδη τὸν βίον ἀπολιπόντος, οὐκ ἐπὶ παιδί τινι, τοῦ
 δὲ ἀδελφοῦ ἱκείνου τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, ὄντος
 μὲν πάνυ χρηστοῦ, καὶ τὸ σχῆμα ὑπερτίρου, καὶ
 τὸν χρόνον γερατιέρου, ὅπῃ δὲ παιδὸς θρασέος, δεῖ
 γὰρ τάληθές εἰπεῖν, κωλυομένου ποιεῖν τὰ δέοντα,
 καὶ διὰ τοῦτο πάντων ὁμοῦ φθειρομένων, αὐλητοῦ,
 φασὶν, Ἀραβίου· τί δὲ δεῖ καὶ ἀναξάνειν ὁμῶς τὰ
 τραύματα, ὥσπερ ἔνυξι χρωμένους τοῖς διηγήμα-
 σιν; Ἄλλως τε καὶ περιέργως ἂν ὁμῶς λέγοιτο, τοῖς
 ἐν πείρᾳ τῶν πραγμάτων γεγονόσι, καὶ διὰ τοῦτο
 ταῦτα καλῶς εἰδόν. Ἐκεῖνα τείνυν ἐν μέρει κεί-
 σθω· τὰ δὲ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐπιδημίαν τοῦ ἑαυ-
 τὸν ἡμῖν ὑπόθεσιν τοῦ παρόντος ἀγῶνος προτε-
 θεῖκτος ἐξῆς ἂν εἰρητέα.

Ἐκεῖνος τῆς νεῶς ἀποδᾶς, καὶ μάλα ἀσμένως
 ὑποβεχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀπάντων, οὐ προῖων ἡμαύρωσε
 τὸν εἰς αὐτὸν ἔρωτα· τοῦτο δὲ τὸ σύνθετος οἶμαι
 ὡς τὰ πολλὰ πανταχοῦ γενέσθαι· ἄλλ' ἦν λαμπρύ-
 νων ἀχρι παντὸς, ἄπαντας ποιῶν εὖ· καὶ πάντες
 ἦσαν ἐν ἑορταῖς· ἄνευ μέντοι τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῶν
 ἀδελτηρίᾳ τε καὶ κακοηθείᾳ πολλῇ συζώντων, ἱκεῖ-
 νων μὲν, ἅτε δοκούντων εἰσω σαγήνης ὁμᾶς ἔχειν,
 μηδὲν τῶν ἐνδον ἐώσης φεύγειν, εἰτα τῆς ἐλπίδος
 διαμαρτόντων, τούτων δὲ μηδὲν εἰδόντων, ἡ ταῖς
 ἄλλων συμφοραῖς ἐνερρυφᾶν, ὄντων καὶ αὐτῶν ἐν
 ταῖς ἱστίαις· ὅπερ καὶ λίαν κακότης, καὶ οὐδὲν ἤ-
 τον εὐθιγές. Χρεῶν γὰρ ὅν ὑπὲρ ἑαυτῶν τρέμειν, οἱ
 δὲ τοὺς ἥττους ἡσθιον, ὅσοι τοὺς μείζους διέφυγον,
 κατὰ τοὺς ἐξωγρημένους ἰχθῦς, οἱ πολλάκις εἰσω
 κύρτων κατελιγμένοι, τὸ κατ' αὐτοὺς, ὡς ἔοικεν,
 ἀγνοοῦσι, καὶ τοὺς βραχυτέρους οἱ μείζους ἐσθιόν-
 τεσ, καὶ αὐθις τούτους οἱ μᾶλλον μείζους, ἔρμαιον,
 ὡς εἰπεῖν, ἡγοῦνται τὸ θήρατρον, ὡς ῥᾶν ἐν αὐτῷ
 τὰς γαστέρας ἐμπιπλῶντες τροφῆς ἥπερ ἐπ' αὐτοῦ
 πελάγους. Τῶν μὲν οὖν ἐχθρῶν ἀπάντων ἀπὸ τοῦ
 φοβεῖν ἐπὶ τὸ φρίττειν μεταβαλόντων, τῶν δὲ κα-
 κουργεῖν εἰδόντων εἰς χηραμοὺς καταδύντων, καὶ
 τῶν ἀγαθῶν περικλινόντων, ὡς μετὰ πολλῆς ἀδείας
 ἐξὸν ἐκεῖνα ποιεῖν, δι' ὧν ἂν εὐπορώτεραι γένοιτο
 πόλεις, εἰρήνης βιθείας ἀπολαύουσαι, ἡ δὲ κρείτ-
 των ἀτεχνῶς καὶ εὐπορίας ἀπάσης, ἀνεψιδὸς αὐτῷ,
 οὐ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, πολλοῖς ἐπέθετο
 τρόποις, Τούρκοις καὶ Λατίνοις ἑαυτὸν μίξας. Εὐ-
 θὺς οὖν πάντα συνέχευε, ἀπὸ γαλήνης αἰγίς φανείς,
 οὐπω τῶν πραγμάτων ἐπὶ κρείττω παγέντων. Ἦν
 δὲ ταῖς ἀπειλαῖς φοβερός, καὶ τοῖς ἔργοις οὐδὲν
 ἥττον, ἅτε ξένην ἔχων στρατιάν, καὶ τῶν ἐπιχω-
 ρίων πολλοὺς, καὶ κατέχων φρούρια ὑπὸ τοῦ
 πατρὸς αὐτῷ δεδομένα· καὶ συνελόντα εἰπεῖν,
 πλὴν τοῦ παρὰ λόγον θρασύνεσθαι, καὶ ἀδίκως
 μάχης ὑπάρξαι, τᾶλλ' οὐκ ἀγενής ἦν, οὐδ' ἀμέτο-
 χος μηχανημάτων καὶ ποικιλίας. Πάντων οὖν ἀπε-
 γνωκόντων, καὶ συμβουλευόντων αὐτῷ φεύγειν, ὡς
 οὐ δοκούντων δυνατόν πρὸς τοσαύτην σύρροσιν ἄν-

tinenti, equis invaderent, qua a mari piraticis ten-
 tarent navibus, ac quot modis ea provincia vexare-
 tur, cum matris quidem frater, optima vir indole,
 ac reipublicæ regendæ probe gnarus, qui et Pelo-
 ponnese præfecturam gerebat, jam vivis excessis-
 set, nullo relicto filio hærede, sed ejus fratre impe-
 rij successore, viro quidem probo, atque, ut spectes
 personam, præclaro ac senectæ venerabili, quem
 tamen morosior filius (dicendum enim quod res ha-
 bet), quæ essent operæ pretium præstare prohibe-
 ret; quamobrem omnia simul pessum ibant, Ara-
 bio, ut dicunt, *stibicine*. Quid vero vobis, ceu ungui-
 bus, narratione vulnera refricem? Alioqui frustra
 hæc narrentur, cum feceritis ipsi rerum pericu-
 lum, adeoque probe sciatis. Sint itaque hactenus
 in parte posita: quæ vero post ejus deinceps ad-
 ventum contigerunt, hæc proseguenda operæ pre-
 tium habeamus.

Ubi itaque navi emissus esset, summa ab omni-
 bus lætitia susceptus est; nec eum in se amorem
 processu obscuravit, quod plerumque videas acci-
 dere: quin potius universos demerendo, copiosis
 semper augmentis illustravit. Festis omnes gaudiis
 epulabantur; si tamen excipias hostes, virosque
 multa vesania ac morositate ducentes vitam: quo-
 rum primi, cum jam inevitabili sagena conclusos
 vos putarent, spe deinceps frustrarentur; secundi
 vero, haud aliud quam alienis calamitatibus dele-
 ctari nosset, cum et ipsi paribus implicati essent;
 quod plane cum valde morosum, tum æqualis de-
 mentię est. Cum enim pro sua ipsorum salute tre-
 mere habuissent, ii potius comedebant minores, si
 qui majores evaserant, uti in captis piscibus solet.
 Quos enim sagena clausos habeat, haud suam satis
 scientes sortem, majores ipsi munitiores alios
 comedunt, quos ipsos rursus grandiores alii sint
 comesturi: huncque modum, Mercurii rete, ut sic
 dicam, tanquam in eo, quam in mari expeditus
 ventrem impleturi, trahunt. Cum ergo universi
 hostes ab eo ut terrerent in terrorem ipsi ageren-
 tur, hominesque nocendi artem docti in latibula
 se subducerent, bonis interim gestientibus, quod ea
 deinceps tuto admodum præstare possent, ex quibus
 urbes divitiis augeantur, altam agentes pacem, quæ
 et ipsa divitiis omnibus melior est: consobrinus,
 cujus paulo superius facta est mentio, Turcis se ac
 Latinis miscens, multis ei modis negotium facessit.
 Statim ergo confudit omnia, ceu turbo a tran-
 quillitate emergens, cum necdum res firmiori statu in
 bono haberetur. Erat porro minis tremendus; ac
 neque res ad terrorem minores erant, quod novum
 haberet conscriptum militem, pluresque indigenæ
 ab eo starent, ac relicta a patre præsidia teneret.
 Atque ut verbo dicam, excepta illa non e ratione
 audacia, atque ut injusti belli auctor esset, erat
 alioqui non degeneris animi, nec vero expertus peritiae
 bellicæ ac prudentiæ. Cum ergo omnes in despera-
 tionem adacti, fugam consularent, tanquam vidc-

retur non posse fieri, ut tantæ illi malorum iun-
dationi unus ipse obsisteret: secus ille, mori prom-
ptus, quam ut committeret aliquid, quod minus per-
sonam suam ac vitam deceret; sicque, cum parentes
ac genus universum, tum præterea ejus admirato-
res virtutis, suamque ipse indolem, probro afficeret.
Bene itaque de Deo, ac parentum precibus, suisque
adeo ipsius moribus, fretus, ac quod invasor in-
juste imperium pararet, juste se vim propulsatu-
rum sperabat: reliquis enim omnibus hostium
præstabant partes.

Enimvero, cum eo res statu haberent *in novacula*,
ut aiunt: negotium totum probe dirigens sapientia,
ac quod cuique conducens esset egregie dispensans,
juvenem quidem ab humanis tollens, inhibuit age-
re, quod animo constitutum erat: dixerit alius,
quod ei malum esset, vobis autem despotam, Pe-
loponnesi totius dominum præfecit, appellationem
rebus confirmantem; nihil quippe omnino agebat,
autolvebat animo, quam quod modeste ac e vir-
tute rempublicam gerentem deceret: quæ res fama
volans, eos quoque ad sobrietatem compulit, qui
rem ejus nihil scirent: plurisque faciebant omnes,
ut quod ille gratum haberet, præstarent, idemque
dictu sit, quod Deo gratum esset.

Fama igitur ubique pervagante, ut vir quidam
admirabilis hæc ac illa bona universis præstaret,
non quærens quod suum esset, sed quod aliorum:
non enim latent summorum res: ad eum conflue-
bant, cum vicinæ, tum longius positæ gentes. Nam
virtus res est desiderium habens, bonisque attra-
hendis majori supra magnetem efficacitate pollet.
Cum ergo continens, tum mare confluentes ferebant
populos; eratque dulce quid ad spectaculum, quod
per illud tempus fiebat. Desertæ pridem urbes ac
loca novos colonos habebant, saltusque aratro
scindebantur, ac tota mundabatur regio: sed et
multa loca aspera, nullis olim præterquam latroni-
bus commoda, leniora effecit, ac peritorum aran-
di manibus cicurata, mandatas arborea, ac omnis
generis semina recipiebant. Sed et Illyriorum dena
circeiter millia, mutato confertim solo, adductis
filiis ac uxoribus, substantiisque ac pecore, Isth-
mum petierunt; fixisque illic tabernaculis, ac stratis
lectulis, suarum ipsi rerum nuntii pro inopinato
adventu fuerunt. Ad hæc, nulla mora, perquam
magnificam legationem ad eum instruantes, per-
contabantur, quid de illis operæ pretium ipsi vide-
retur: sibi quoque constitutum aiebant, ut impetrata
venia sedes sigerent ac omnino præstarent quod
illi visum esset. Ille gaudio receptis legatis, per
eos, ejus sibi populi duces adesse jubet. Tum vero
ut se repræsentassent, prudenti admodum consilio
amantèr amplexans, innatæque dulcedinis gustum
faciens, sibi illectat, ne petitis quidem obsidibus,
aut qui fide juberent, eorum satis ad fidem sacra-
mentum habens: quanquam erant auctores multi,
nihil id alienum a ratione dicentes, ut ne ullo mo-
do reciperet, tum quod multitudo formidini esset,

θίστασθαι κακῶν, ὃ δὲ τεθνάναι πρόθυμος ἦν πρὸ
τοῦ ποιῆσαι ὃ μὴ προσῆκε τῷ τε ἑαυτοῦ στήματι
καὶ τῷ βίῳ, καὶ ταύτῃ γε περιφανῶς κατατυχῆναι
τούς τε γονέας, καὶ πᾶν τὸ γένος, καὶ προσέτι τοὺς
τὴν ἀρετὴν θαυμάζοντας, καὶ φύσιν τὴν ἐκείνου.
Ἐπεποίθει δὲ θεῶν, καὶ ταῖς τῶν φυσάντων εὐχαῖς,
καὶ τοῖς ἑαυτοῦ τρόποις, τῷ τε ἀδίκως τοῦ ἐπιόν-
τος τὴν ἀρχὴν σφετεριζομένου, αὐτὸν δικαίως ἀμύ-
νεσθαι. Ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν οἱ πολεμοῦντες
ἐκπεονέκτουν.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἱσταμένων τῶν πραγμάτων ὡς
ἐπὶ ξυροῦ, φαῖν, ἡ καλῶς ἰθύνουσα σοφία τότε τὸ
πᾶν, καὶ πρυτανεύουσα τὸ συμφέρον ἐκάστην, τὴν
μὲν νεανίαν ἐκείνον, τῶν τῆδε μεταστήσασα, οὐκ
εἶασε πράττειν τὰ κατὰ νοῦν· ἄλλος δ' ἂν εἶπε, τὰ
καθ' ἑαυτοῦ· τὸν δὲ δεσπότην ὑμῖν δεσπότην πίσης
ἐδείξε, τῆς Πελοποννήσου, ἔργοις βεβασιύοντα τὴν
κλῆσιν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως πράττων ἦν ἡ διανοούμε-
νο·, ὃ μὴ προσῆκεν ἐπεικῶς ἀρχοντι. Τοῦτο δὲ δι-
λον γεγονός, σωφρονεῖν ἠνάγκασε καὶ τοὺς οὐκ
εἰδότας· καὶ πολλοῦ ἂν πάντες ἠλλάξαντο τὸ ποιεῖν
τὸ τοῦτω κεχαρισμένον, ταυτὸ δ' εἰπεῖν καὶ θεῶν.

Διαδραμούσης οὖν πανταχόσε τῆς φήμης, ὡς ὃ
δεῖνα θαυμαστὸς τὰ καὶ τὰ ἐργάσατο πᾶσιν ἀγαθὰ,
οὐ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν ἑτέρων· τὰ γὰρ
τῶν μεγίστων οὐ κρύπτεται· συνέρρεον ἔθνη πολλὰ
ὦ· αὐτὸν τῶν τε ἐγγυτέρω καὶ πορρωτέρω. Ἡ γὰρ
ἀρετὴ ποθεινὸν, καὶ παραλαύει μαγνίτιν λίθον,
ἐφελκομένη τοὺς ἀγαθοὺς. Ἐκόμεζε δὴ καὶ ἡπειρος
καὶ θάλασσα τοὺς ἐπιδημοῦντας· καὶ ἦν ἡδὺ τι
θεάσασθαι τὸ κατ' ἐκείνο καιροῦ πρᾶττόμενον.
Ἦκουσιν οἱ νεήλυδες τὰς δοικῆτους, καὶ ἄλση κατε-
τέμεντο, καὶ ἐκαθαίρετο χώρος ἅπας· πολλὰ τε αὐ-
τῶν ἀνημέρων χωρίων, ἅπερ οὐδέσιν ὑπῆρχε χρή-
σιμα πλὴν λησταῖς, ἡμεροῦτο, καὶ ἐδέχετο φυτῶν,
καὶ παντοδαπὸν σπέρμα, εἰκοντα χεραὶ γηπέδων
ἀροῦν εἰδόντων. Ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοὶ περὶ μυριάδα
ἀθρόοι μετοικήσαντες ἅμα παῖσι τε καὶ γυναῖσι, καὶ
ταῖς οὐσiais καὶ θρέμμασι, τὸν Ἰσθμὸν κατέλαβον·
αὐτοῦ δὲ πηξάμενοι τὰς σκηνάς, καὶ τὰς κλισίας
ἐκτείναντες, αὐτοὶ τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν ἄγγελοι·
οὕτως ἐξαίφνης παρέγένοντο. Εἴτα μηδὲν μελλή-
σαντες, πρεσβείαν πᾶν λαμπρὰν πρὸς δὴν ἀφικνούντο
πέμψαντες, ἐπυνθάνοντο, τί ποτ' ἂν εἴη τὸ δοκοῦν
ἐκείνῳ περὶ αὐτῶν· καὶ παρεδήλουν, ὡς βούλονται,
τοῦνδόσιμον λαθόντες παρ' αὐτοῦ, καὶ εἰσιέναι καὶ
μεῖναι, καὶ ἅπερ ἂν ὅδε γνοίη πράττειν αὐτοὺς.
Ὁ δὲ καὶ δέχεται τοὺς πρέσβεις ἀσμένως, καὶ κα-
λεῖ παρ' ἑαυτὸν διὰ πρέσβειων τουτωνὶ τοὺς ἐξηγου-
μένους τῶν ἄλλων. Καὶ φιλοφρονησάμενος αὐτοὺς
παραγεγόντας δεξιῶς ἄγαν, καὶ τῆς ἐμφύτου γεύ-
σεως γλυκύτητος, ἐπισπᾶται τὰς αὐτῶν γνώμας·
μήτε δ' ὀμνηρὰ λαθῶν, μήτε ἐγγύας αἰτήσας, ὅρκους
ἠρκέσθη τοῖς παρ' αὐτῶν· καίτοι περ οἱ πλείους
παρήνουν, οὐδὲν ἀλόγιστον λέγοντες, μηδαμῶς αὐ-
τοὺς δέξασθαι, τό τε πλῆθος δεδιότας, καὶ τὸ ἔθεσιν

ἑτέροις ἐκείνους ζῆν ὑποπτεύοντες αἰτιον σκανδάλου γενήσεσθαι. Ἐκείνος δὲ πιστεύει μὲν, οἴκοθεν ἔχων τὸ πιστὸς εἶναι· ὃ γὰρ τις ἔχει, δίδωσι, καὶ ὃ ἐστι, λογίζεται καὶ τοὺς λοιποὺς εἶναι· παῖθαι δὲ καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἄλλους, λογισμοὺς προτείνων ἀναντιρρήτους, ὡς καὶ βουλευθεῖεν ἐκεῖνοι κακόν τι δράσαι, οὐκ ἂν ποτε δυνηθεῖεν· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ βουλήσονται. Ἐξέδῃ δ' ὥσπερ αὐτὸς ἐνόμισέ τε καὶ ἰσχυρίζετο. Καὶ τοῦτο τρία ταυτὶ προσμαρτυρήσειεν ἂν αὐτῷ, ἀξιοπιστίαν, ἀνδρίαν, φρόνησιν· τῷ πιστεῦσαι, τῷ θαρρῆσαι, τῷ καλῶς στοχάσασθαι. Κτᾶται τοιγαροῦν στρατιάν τοσαύτην, οὐκ ἄπειρον μὲν τραυματίων, ἀγαθὴν δὲ τὰ πολέμια, μηδὲν προσαναλώσας ἢ τρία ταῦτα, γνώμης ὀξύτητα, γλώττης δεινότητα, τρόπων χρηστότητα· ἑκαστον χρήμα ἀκένωτον.

Ἐχων γὰρ τοίνυν αὐτοὺς πρὸς τῇ τῆς Πελοποννησοῦ δυνάμει, οὐ μικρὰ καὶ καθ' αὐτὴν οὖση, προσθήκην ὅτι μεγίστην, ῥῆθον ἢ τις ἂν ἐνόμιζεν εὐ τὰ κατὰ νοῦν διέθετο πάντα. Εἰ γὰρ δὴ καὶ μικρά τις ἐπιβολὴ τὸ πᾶν ἰσχύει πολλάκις, ἢ τοσαύτη μὲν τῷ πλήθει, καλὴ δὲ καὶ τῇ τῶν πολεμικῶν ἐμπειρίᾳ, τί οὐκ ἂν ἔδρα; Οὐ γὰρ, καίτοι καθ' ἑαυτοὺς προθύμους τε καὶ ἀγαθοὺς στρατιώτας ὄντας, οὐ προσέθετο ποιῆσαι τούτους βελτίους· ἀλλ' ἐπηύξησεν αὐτοῖς, ὥσπερ οὖν τὸ πρὸς αὐτὴν φίλτρον, οὕτω δὲ καὶ τὰ χρηστότερα πάντα, λέγων καὶ ὑποδεικνύς τὰ πρακτέα. Καὶ δηλοῖ τὰ δι' αὐτῶν ἐκείνῳ πεπραγμένα, εἰ καὶ μὴ τὸ πᾶν αὐτοῖς ἀνατίθῃμι. Πῶς γάρ; Οὐ γὰρ δυσμενῶν εἴλε πόλεις, τὰς μὲν πολιορκήσας τε καὶ παραστήσάμενος, τὰς δ' αὐτοβοεῖ τῷ πολέμῳ, τὰς πλείους δὲ καὶ φθασάσας τὴν τῆς στρατιᾶς ἐφοδον, καὶ πρὶν τοῦ ταύτην ἐγγὺς γενέσθαι παραδοθείσας; Οὐ δεδιότας ἔδειξε τοὺς δεδιττομένους; Οὐ πάντα ταῦτ' ἐποίει τοὺς δυσμενεῖς θρασυνομένους ταῖς πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας νίκαις, κατεπτηχότας φαίνεσθαι καὶ κατησχυμένους, ἅτε δὴ τοῦ θράσους αὐτοῖς, καὶ τῶν ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνων, πρὸς τοῖς ἀντιπάλαιον τραπέντων; Οὐ παρητοῦντο; Οὐ προσεκύνησαν; Οὐκ ἀπεδίδοσαν ἅπαντα ἰμετὰ προσθήκης τὰ ἡρπαγμένα; Οὐ φόρους προσεδίδονσαν, οἳ καὶ ὅναρ τοῦτ' ἰδόντες, ἀπεπήδων ἂν τῆς κλίτης, τῷ ἀπροσδοκῆτι βληθέντες; Οὐ τοῦτο ἤθιον αὐτοῖς ὡς κινδύνων ἀπαλλάττον ἢ τὸ εἰληφέναι πρὸς θεῶν; Οὐκ ἐδούλευον μεθ' ὀπλων, οἷς γὰρ ληϊζεσθαι τὴν ἡμετέραν καὶ ἀνευ ὀπλων πανήγυρις τις ἐδόκει; Καὶ σιωπῶ τὴν πρίγγιπος ὑπερηφανείαν τὴν πολλήν, αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἐλεγχθείσαν. Οὐ γὰρ ἦν ἀκροβατῶν; οὐκ ὑπερ νεφῶν; Οὐκ εἰς τοῦσχατον ἀφίκετο ἀλαζονείας ἀπάσης; Ἀλλ' ὃ τοιοῦτος μὲν τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῖς λόγοις, τοιοῦτος δὲ τοῖς σχήμασι, καὶ πᾶσιν οἷς ἂν φαίνοιτο μέγα φρονῶν ἀνθρώπος, τοῖς ἔργοις ἄλλοις δέδεικται, οὐδὲ πολλοῦ τοῦ μεταξὺ γεγονότος. Ὀλίγοις γὰρ ἐντυχῶν, ὧν τινες ἐφ' ἱππαρίων πονηρῶν, τότε πρώτως οἶμαι γυμνώσαντες; ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ἦδ' ἔλθοις, ὁ θρασὺς, ὁ γαῦρος, ὁ πολὺς, μετὰ πολλῶν ἱππέων ἐπιών, καὶ πολλοῖς ὀπλίταις; περικυκλούμην·

A tum quod scandalum creaturi viderentur, pro eo quod aliis moribus viverent. Cæterum ille commodat quidem fidem, qui a se ipse fidem haberet. Quod quis enim habet, etiam dat, ac quod est ipse, hoc alios quoque existimat: cum vero sibi, tum aliis suadet, firmissimis rationum momentis, ne si velint, posse eos quid mali facere; eoque fore ut et nolint, evenitque uti censuerat ipse ac affirmarat; quæ sane res tria hæc illi abunde astruit; auctoritatem ad fidem, fortitudinem, prudentiam, quod habuerit fidem, quod fiduciam, quod bene conjectarit. Adeo ergo numerosum militem comparat, nihil illum vulnere rudem, bello autem cumprimis opportunum, cum præter hæc tria, nullos posuisset sumptus, sagacem animum, linguæ vim, morum bonitatem, thesaurum plane singula inexhaustum.

Cum itaque excepta Peloponnesi virtute, quæ et ipsa per se non modica esset, in maximæ eos haberet accessionis loco, majori supra omnem existimationem facilitate, bene ex animo omnia constituebat. Quando enim modica quoque accessio non raro totum præstat, quid non tanta illa, rei que adeo bellicæ peritia præstans, conjectura erat? Neque enīn quanquam per se alacres ac strenui erant, omisit, ut meliores efficeret; quin imo, uti eorum in se amorem, sic et melliora omnia eis adauxit, qua verbis, qua rebus monstrans, quæ facto opus essent: produuntque per eos ab illo gesta; quanquam eis non omnia accepta refero. Qui enim? Nonne enim hostium cepit urbes? alias quidem expugnando ac cum obsedisset; alias ipso belli clamore, ac prima statim irruptione; plures quoque cum exercitum invadentem occupassent, ac necdum propius admoto, res dedidissent? Nonne solitos terrere in terrorem egit? Nonne iis omnibus flebat, ut qui ante ejus in provinciam adventum, ex prioribus victoriis insolentiores evasisent, attoniti deinceps confusique viderentur, quibus audacia illa, ac quibus attollebant animos, in contrarium cederent? Nonne deprecabantur? Nonne venerabantur? Nonne rapta omnia cum accessione reddebant? Nonne insuper pendebant tributa, qui ut in somnis vidissent, inexpectato visu territi, e strato prosilissent? Nonne dulcius hoc habebant, quo essent a periculis immunes, quam quod prius acceperant? Nonne serviebant sub armis, quibus fuerat festa dies ut vel inermes terram nostram diriperent? Porro sileo principis multam superbiam, abunde ex rebus coargutam. Nonne is extremis digitis ac fastu incedebat? Nonne supra nubes? Nonne promoverat ad summam arrogantiam? Ille nihilominus sic animi sensis ac verbis habens, sic vero verbis, inflexione ac habitu, omnibusque, quibus quis animum tumentem prodai, alius ex rebus proditus est, nec id multo deinceps elapsu tempore. Paucis siquidem obviam factus, quorum erat equisouum aliqua manus, ac eorum qui nunquam forte gladium in hostes strinxissent, audax ille, ille arrogans, ille jactabundus, qui multo equi-

te instructus invaderet, multisque undique armatis circumfusus ac vallatus esset, numerosaque illa cataphraeti militis cohorte præsumeret, nec manus quidem sustinuit conserere, sed et puto prior omnibus arripuit fugam, cum necdum congressus esset, opportunum arbitrans, ut lanceæ ac ensis loco stimulos ac scuticam adhiberet. Sane ubi equum habenis retro inflexisset, tergaque evertisset volentibus insequi, haud prius a fuga destitit, quam cum unus nostrum, non hastæ cuspidē, sed manibus cepisset. Hic vero quis? Nnni dux exercitus? Haudquaquam. Siquidem enim Achaiæ princeps eo prælio manibus usus esset, uti et armis habebat uti, haud ab alio, puto, quam ab exercitus duce, capiendus fuisset. Erat quippe vir plane strenuus ac fortis; nempe Raoum. Is enim cum apud me merens, tum ubi Peloponnesum petisset, clarum omnibus viri optimi specimen præbuit. Quia tamen ille nihil retro aspiciens, totus in fugam effusus erat, haud licuit duci exercitus, ut deserto ordine longius insequeretur. Num vero quis nostrum vir nobilis, aut omnino fortis delititium accepit? Ne id quidem; nemo talium; ac neque prorsus aliquis spiritus habens, sed qui tuba haberet agenda præmonere, ac caducator, cum turpiter delititius ille nihil præter vitam rogaret.

Cæterum ingenii quoque ac nobiles quinam, cum præter decorum omne in hostium tunc castris militarent, quod et habeat admirationem, et ipsi capiti sunt. Plane vero secus oportebat, nullis de causis. Nam nos sanguine contingebant; eos demerueramus, cum illi priores nihil contulissent; acceperant non modicos honores; ultro se sacramento obstrinxerant, cujus religionem etiam homo ferus reueretur ac velit integram; offenderant, cum nihil fuissent læsi; pro eo ut darent pœnas, cum nobis esset in promptu ulcisci, auxilium potius secundo impetrarant, eo eis bello infesto, quo cum paulo post, bello in nos conlato, turpe id factum ac atrox, manus auxilio junxerunt. Plane operæ pretium erat, ut et vitam nostri cause spernerent; ii vero, cum ita operæ pretium esset, nihil ejusmodi in animum inducentes, nihil nisi nugæ omnia cogitabant, cum vir quisque sapiens, ne minimum quid negligendum putaturus esset. Cæterum, cui plurimum aliorum, eorumque majorum ac clariorum tropæorum accessione, hoc quoque, splendidum illud excitatum esset, ingenue ac clementia illis utens, domum abire permisit; quanquam nihil grati animi monumento ab eis accepturum speraret. Quamvis enim ex iis quæ præcesissent haud obscura futurorum notio haberetur, ille nihilominus a natura comparatum habens, ut bonus esset, haud sibi faciebat satis, nisi ipsos quoque hostes demereretur. Quamobrem, etsi anteriora liquido futura indicarent, ipse tamen id solum spectabat quod honestum esset, ac ne re ulla a decoro decederet. Eos porro qui boni esse renuerent, timebat quidem quam minimum, quam maxime autem miserabatur.

Α νός τε καὶ περιστοιχιζόμενος, καὶ θαρρῶν πολυχειρία καὶ σιδηρᾷ φάλαγγι, οὐδὲ γοῦν συμπλακῆναι τότε ὑπέστη· ἀλλ' οἶμαι καὶ τῶν ἄλλων πρῶτος ἐτράπετο πρὸ τῆς συμπλοκῆς, ὥραν εἶναι οἱ νομισας ἀντὶ δόρατος καὶ ξίφους κέντροις τε καὶ μάστιγι καταχρῆσασθαι. Καὶ τοίνυν ἐκ τοῦπίσω ταῖς ἡνίκαις τὸν ἱππον στρέψας, δοὺς τὰ νῶτα τοῖς διώκειν βουλομένοις, ὁ δὲ ἐφευγεν. Ἔως εἶλε τοῦτόν τις ταῖν χερσίν, ἀλλ' οὐκ αἰχμῇ. Οὗτος δὲ τίς; Ὁ στρατηγός; Οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἐχρῆτο ταῖν χερσίν, ὥσπερ ἐχρῆν καὶ τοῖς ὅπλοις, ὁ τῆς Ἀχαΐας τότε ἀρχων, μὴ ἂν αὐτὸν οἶμαι ἐλεῖν μηδένα ἑτερον τῶν ἀπάντων πρὸ τοῦ τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνος. Ἦν γὰρ πάντα ἀγαθὸς καὶ ἀνδρεὺς· Ῥαοῦν γὰρ ἦν ὁ χρηστός· ὃς καὶ παρ' ἐμοὶ μένων ἔτι, καὶ ἐνταυθοὶ παραγεγὼνός· οὐδένα λέληθε, βέλτιστος ὢν. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος πετρωὶν ἐδείκτο, ἀμεταστρεπτὶ φεύγων, οὐκ ἔξην τῷ στρατηγῷ μακρὰν ποιεῖσθαι τὴν διώξιν, καταλιπόντι τὴν τάξιν. Ἀλλ' αἰχμάλωτος ἐκεῖνος γεγωνός, τινὲς τῶν παρ' ἡμῖν εὐγενῶν, ἢ τῶν ἀνδραίων ὄλως ἐγένετο; Οὐδαμῶς· οὐδενὶ οὔτε τῶν τοιούτων, οὔτε τῶν ὄλως μετεχόντων φρονήματος· ἀλλὰ τῷ τῇ σάλπιγγι τῇ στρατιᾷ τὰ πρακτέα σημαίνοντι αἰσχροῦς αὐτὸν ἔδωκεν, ἱκετεύων ὑπὲρ τῆς ζωῆς μόνης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς τινες ἄνδρες, παρὰ τὴν προσήκον ἀπαν ὄντες τότε καθ' ἡμῶν, ἐάλωσαν· ὃ δὲ καὶ παρῆγε θαυμάζειν. Τοῦναντίον γὰρ ἐχρῆν πολλῶν ἕνεκα. Τίνων; Προσέχοντες ἦσαν ἡμῖν καθ' αἶμα· εὖ πεπόνθασιν παρ' ἡμῶν, μηδὲν προεσιένεγκόντες· τιμῆς ἀπέλαυσαν οὐ σμικρᾶς· δόκους· ἐκουσίους παρέσχον, οὓς καὶ ἀνὴρ ἀγροῖκος ὁμωμοκῶς, ἡδέσθη τε διαπαντός, καὶ διετήρησεν ἀκριδῶς· προσκεκρούκασιν, ἡδικομένοι μηδ' ὀκτιοῦν. Ἀντὶ τοῦ δόκην δοῦναι, παρὸν, οἱ δὲ καὶ βοηθείας αὐθις ἐτύγχανον παρ' ἡμῶν, ὑπ' ἐκείνου πολεμούμενοι, ᾧ γε μακρὸν ὕστερον καθ' ἡμῶν συνεμάχουν, αἰσχροῦν τι καὶ ἀνόσιον μάλα θρῶντες. Ἔδει μὲν γὰρ καὶ τῆς ζωῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοὺς ἀλογῆσαι, τοῦτου δαΐσαν· οἱ δὲ, μηδὲν, ὡς ἔοικε, προσήκον ἐνθυμηθέντες, οὐδὲν ἢ λῆρον πάντα ἐνόμισαν· ὢν καὶ σμικρότατον οὐκ ἂν ὑπεροπτεῖον ἰδοῖκε· οὐδ' ὅτε οὖν νοῦν ἔχοντι. Ἀλλ' ᾧ καὶ τοῦτο τὸ λαμπρὸν ἔσθη· τρόπαιον πρὸς πολλοὺς καὶ μείζονας καὶ καλλίσους ἐτέροις, εὐγενῶς καὶ φιλανθρωπῶς αὐτοῖς χρησάμενος, σίκαδε τοῦτους εἶλασεν ἀπελθεῖν, καίτοι μηδὲν ἐλπίζων παρ' αὐτῶν εὐγνωμον ἀπολήψεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τὸ μέλλον σαφὲς ὑπῆρχε τοῖς ἤδη πεπραγμένοις, ἀλλὰ ὁ πεφυκὼς ἀγαθὸς εἶναι οὐκ ἡγάπα, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐχθροὺς εὖ ποιήσας. Καὶ διὰ τοῦτο, τῶν προλαβόντων σαφῶς δηλούντων ὅπως ἔσται τὰ μετ' ἐκείνα, ἐκείνός γε πρὸς μόνον ἔβλεπε τὸ καλὸν, καὶ τί ἂν πράξας, μὴ παρεξέλθοι τοῦ γε καθήκοντος. Τούς τε οὐκ ἐθέλοντας ἀγαθοὺς εἶναι ἰδεῖναι μὲν ὡς ἡκιστα, ἡλέει δὲ ὡς μάλιστα. Βλαῖον γὰρ τι τὸ πεφυκός· καὶ ἐκεῖνο πρὸς τι καθέλκη, οὐ δύναται τις ῥαδίως ἀνθίστασθαι. Ἐκείνον δὲ τὸ πεφυκός εἰς ἀγαθὸν εἶλκε, καὶ προσην ἢ τοῦ βελτίονος ἕξις. Ἀμφω δὲ

ταυτὶ συνειδραμὲν καὶ καταίχεν ἀκριδῶς ἐν τῷ εὖ A Nam natura quid violentum est; nec ut quis alio quo velit trahere, in adversam partem facile inflexerit. Trahebat illa in bonum, illique ejus ponderi, melioris habitus cumulo accedebat, quæ ambo sic conserata, in proposito demerendi omnes perfecte tenebant.

Περὶ δὲ τῶν αὐτομολησάντων εἰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μετὰ τῶν λύκων ὡς εἰπεῖν γενομένων, καὶ ἐπιθυμούντων μὲν ἐσθίειν τὰς τῶν ὁμοφύλων σάρκας, ἐσθιόντων δὲ τὰς ἰδίας, τί ἂν τις λέγοι; Μακρὸν τὰ κεῖνων διεξελθεῖν· καὶ βέλτιον ταῦτα παραδραμεῖν ἢ περὶ ἐπιτίθεσθαι μελαγχολίᾳ νοσήσασιν ἀνθρώποις. Ὅλως δὲ, εἴπερ οὐ καλὸν ἦν ἐκείνοις τὰ κάκιστα δεδρακέναι, οὐδὲ ἐμοὶ δῆπου φέρεσθαι κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἐρῶ δὲ, τί τὸ πείσαν αὐτοὺς καθ' ἡμῶν θρασύνεσθαι, μηδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντας, ἢ τὸ μὴ θέλειν ἀρχεσθαι ὑφ' οὗ γε δίκαιον ἦν.

Ἰστε ποὺ τὸν Πέρσην ἐκαίον, τὸν Παγιαζίτην λέγω, τὸν Ἀσίας ἀρχοντα, τὸν Εὐρώπης κύριον, ὃς ἀφόρητός τις ὢν, οὐδὲ φορητὸν ἠγεῖτο, ἀρχοντά τινα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. Οὗτος ἦν ἡ τούτων θρασύτης· τοῦτου τῇ δυνάμει λαβρόντες, καὶ πρὸς γε εἰς τῇ δυσμενείᾳ τῶν γειτονούντων ἡμῖν Λατίνων, τοὺς καθ' ἡμῶν ἐπεχείρουν· ἀλλὰ μὴν καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ δυσμενίστατος· θῆρ, ἀμφοτέροις θαρρόν, τοῖς ἡμῶν ἐπέθετο πράγμασι· καὶ θατέρῳ θάτερον μέρος καὶ ἡκονᾶτο, καὶ παρωξύνετο κατὰ τοὺς τῶν χοίρων ὀδόντας.

Εἶεν· βούλομαι δὲ καθόλου λόγον εἰπεῖν, τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα παραδραμῶν· φημὶ δὴ, τοὺς αὐτομολούντας Χριστιανοὺς τουτοῖσι τοῖς καθ' ἡμῶν ἀσεβείᾳ περιφανῶς μαίνεσθαι· μᾶλλον δὲ καὶ χεῖρα C ποιεῖν τῶν βεβλαμμένων τὰς φρένας. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ, ἐὰν καὶ ξίφος ὥσπερ καθ' αὐτῶν, οὔτε τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐβλάψαν, καὶ μίσους μὲν οὐδαμῶς, ἐλέους δὲ παρὰ τῶν ὀρώντων τύχοιεν ἂν· τοὺτους δὲ πολλὴ ἀνάγκη μίσος ἔχειν ἐν σωφρονούσιν, ἐθελοντὶ τὰς ἐκτετῶν μολύνοντας ψυχὰς διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ εὐρεῖν, ὧν ἐνεχ' ἦκον τὸ καταρχὰς εἰς τοὺς τῆς πίστεως ἐχθροὺς· πλοῦτόν τε λέγω, καὶ δόξαν, καὶ ὅσα γε τῷ τῆδε βίῳ τερπνά· ἀμήχανον δὲ τούτων τυχεῖν, μὴ ἡδεῖς φαινομένους ἐκείνοις, πρὸς οὓς γε ἡτομονόλησαν· ἡδεῖς δὲ τοῦτοις φαίνεσθαι οὐ τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ, μὴ πρότερον ἔπαντα διαπραττομένους, οἷς ἐκεῖνοι χαίρουσι· τοῦτο δὲ ἐστὶ πάντως βαρβαρικῶς τε ζῆν, καὶ ἀθεμίτοις πράξεσιν ἔκοντι τὰς ἐαυτῶν μολύνειν ψυχὰς. Τὰ τοῦτοις ἀρξυμβαίνοντα τὰ τοῖς μαινομένοις ὑπερηκόντισε· καὶ μίσους μὲν ὅτι πολλοῦ, ἐλέους δὲ οὐδενὸς ἄξιον· πᾶσι κριθήσονται, τῷ τε γνώμῃ τοῖς κακοῖς· ἐαυτοὺς ἐκδιδόναι, τῷ τε τὴν ψυχὴν ἀντὶ τοῦ σώματος βλάπτειν· τὸ δὲ πάντων σχετικώτατον, ὅτι τὸ μὲν τὰς ψυχὰς προδιδόναι, καὶ τὴν αὐτῶν τιμὴν καθυβρίσαι, καὶ πᾶν τὸ γένος, πᾶσα ἀνάγκη· ἀνθ' ὧν δὲ ταῦτα πράττειν προάγονται, ἢ οὐδὲ τὴν πρῶτην αὐτοῖς παραγίγνεται, ἢ οὐκ ἐπὶ μακρῷ παραμένει, ὅπου καὶ παραγένηται. Ὅθεν καὶ δίκην πομφόλυγος ὀξέως ἄγαν ὑπερφυσώμενοι, λέγω δὲ τοὺς γε δοκοῦντας παρὰ τοῖς ἀσεβείᾳ χώραν εὐρηκεῖναι καλλίστην, ὀξέως ἄγαν καὶ διαβρῆγγυνται,

Quid enimvero de iis dicere spectat, qui ad hostium castra perfugissent, ac cum lupis, ut ita dicam, versarentur, qui quidem gentillum suorum carnes comedere cuperent, suasque ipsi comederent? Prolixum esset ab eis perpetrata referre, præstiatque omittere, quam sic atra bile laborantibus insultare. Prorsus vero ut neque illi operæ pretium habebant pessima patrare, sic nec ego habeam ut in illos ferar. Dicam vero, unde ille eis animus conluisset, ut in nos ita insolescerent, qui nihil criminandum haberent, quam quod nollent ejus

B subdi imperio, cui jure subditi essent.

Scitis plane Persam illum, Bajazetem dico, Asiæ imperantem, ac Europæ dominum, ut gravis ac intolerabilis existens, ne ferendum quidem in Christianis principis nomen putaret. Ille illis addebat animos. Ejus freti potentia, nec non vicinorum nobis Latinorum hostili feritate, nostris imminabant rebus: sed et ferissima bellua utrisque fidens, in nos invadebat; ambæque partes, partem alteram, ringentium porcorum more, vicissim acuebant ac irritabant.

Sic vero habet (porro lubet universe dicere, ut præteream singulos); habet, inquam, ut Christiani in infidelium nobis hostium castris perfugæ liquido insani sint, atque adeo iis deteriora agant, qui læso cerebro sunt insani. Illi quippe, vel si gladium in se adigant, nihil tamen læserint animas: nullumque inde contrahant odium, sed multam potius miserationem videntibus faciant: cum illos omnino necesse sit apud sobrios quosque sibi odium conflare, qui sponte per sensus omnes animas suas polluant. Ea enim oppido cupiunt invenire, quorum causa a principio ad fidei hostes defecere; nempe divitias, et gloriam, ac si qua sunt delectabilia hujus vitæ: fieri autem non potest, ut hæc ab illis consequantur, nisi se iis gratos componere studeant, nisi præstent omnia quibus illi gaudent; id autem haud omnino aliud sit, quam more barbari vivere, ac sponte se nefariis actionibus contaminare. Quæ ergo illis accidunt, longe iis sunt deteriora, quæ furiosis, summoque omnibus odio, nulla autem miseratione prosequendi videantur, tum quia sua se voluntate malis dedant, tum quia corporis loco lædant animam: ac quod omnibus miserabilissimum videatur, quod omnino necesse habeant ut perdant quidem animas, suumque ipsorum honorem, ac genus universum probro afficiant. Cæterum, quæ ad hæc impellat causa, vel a principio nulla existat, vel ut aliquando exstiterit, haud admodum sit duratura. Quamobrem etiam ad instar bulle cito inflati ac tumentes; qui, inquam, locum optimum ac sortem apud infideles nacti videntur: cito dirumpuntur, iuac-

que illis animi ac status in nihilum cadunt. Jure id quidem. Ut enim eorum segnius voluntates sequantur, suspiciores effecti, mox contemnuntur, tanquam eorum studiis minus congruant: ac quanto putas habentur despiciantur? Sin autem faciles accedant, iis quæ visa sint Barbaris, velint illi eorum legibus ac moribus uti, utque dira immanitate genus perdere satagant; hac quoque non immerito odium referunt, propter illam in genera ac suos crudelitatem: nec propter mutatos mores, ac quod ad institutum aliud commigrarint, laudem ab eis habent, tanquam visi faciles ad quæ quis velit. Quamobrem etiam non eis credunt, ut sint in secundis perseveraturi. Jure equidem. Qui enim facile adeo mores conculcavit quibus consuevisset, qua sit ratione accurate servaturus, quos nuper amplexus est? Item qui malus est in genus ac suos, utique et in seipsum. Nam pars continetur in toto. At qui malus est in seipsum, in quem alium possit bonus esse? Quin imo ut diligentius attendamus, hic talis suæ ipsius conscientiae odibilis est: qui vero non universis? Verum quid hæc dico, qui possum quod est majus ostendere? Neque enim sinceram in Christum fidem ac confessionem servare possunt. Ut quid vero? Qui enim pactis cum Christo juratis, supremam in eum amicitiam odiumque in dæmones polliciti sunt; serus tamen deinceps præstant. Imo sit apertius dicendum ac mali indicanda gravitas, quanta sit: qui lubentes cum Mahometanis agunt, eisque, cum fidei hostes exsistant, contra nos auxilium ferunt, inimica acie adversus Salvatorem ac Dominum Jesum, qui exsistat fidei auctor, consistunt, palamque in eum bellum gerunt.

Sed et aliud non bonum sequitur, nisi velis valde malum. Suis quippe illi rebus ac gestis Mahometem prophetam ostendunt. Nam scelestus homo, gentibus a se deceptis, ac compulsis in errorem, victoriam de nostra ac Christianorum gente promissit. Qui ergo illis ad victoriam opem ferunt, mendacio utique fidem astruunt. Quamobrem, uti dicebam modo, nostri illi hostes in infidelium castris perfugæ, insano palam furore feruntur, ac iis qui lesos habent renes, deteriora faciunt: ac plane, cum in se ipsi gladium impellant, suas magis ipsorum animas quam nos impetunt.

Resumpto autem sermone, quæ sunt deinceps prosequamur. Invicem se ad mala provocabant, satrapa pariter, quique apud eum perfugæ erant: ac quæ ratione vector actuario remis utens, scapham quidem remigio agit, ipseque vicissim ab scapha rapitur: sic illi quoque, cum in nos, per summam injuriam infideles illos agerent, ipsi ab eis vicissim raptabantur. Invicem itaque provocantes, invicem irritantes, ac sibi mutuo stimulus, uti in pueros in vos invaserant, ac multa vi, vestra omnia transversum agentes, labefacturos putabant, tametsi nihil conficiebant, ejus siquidem virtus obsistebat, quem illi expugnabant;

καὶ εἰς οὐδὲν αὐτοῖς τελευτᾷ τὸ κενὸν φρόνημα. Εὐλόγως. Εἰ μὲν γὰρ νωθροὶ τινες εἶεν πρὸς τὸ ἐκείνων θέλημα, ὅποιοι γενόμενοι, εὐθὺς καταπεφρόνηνται, ὡς μὴ συμβαίνοντες αὐτοῖς· καὶ παρορῶνται, πῶς οἶσι· εἰ δὲ ῥαδίως προστρέχοντες, οἷς ἂν οἱ βάρβαροι βούλοιντο· βούλοιντο δ' ἂν καὶ ἔθεσι καὶ νόμοις τοῖς αὐτῶν τούτους χρῆσθαι, καὶ τὸ γένος ἀφειδῶς διαφθεῖρειν· μισοῦνται μὲν μάλα διακαίως ἐνεκα τῆς εἰς τὸ γένος ὀμότητος· τῆς δὲ τοῦ ἡθους μεταβολῆς, καὶ τῆς τοῦ βίου μεταπτώσεως, ἐπαίνων οὐ τυγχάνουσι παρ' αὐτοῖς, ἀτ' εὐχέρεις φαινόμενοι πρὸς ὅ τι ἂν τι· βούλοιντο. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ πιστεύονται, ὡς ἀρχὴ γε μενοῦσιν ἐν τοῖς δευτέροις. Εἰκότως. Ὁ γὰρ εὐκόλως ἔθη καταπτῆσας, οἷς συμβεβίωκε, πῶς ἂν τηρήσειεν ἀκριδῶς, ἅπερ ἐξ ὑπογυίου ἐδέξατο; Καὶ αὖθις ὁ τῷ γένει κακὸς καὶ ἑαυτῷ δηλονότι· ἐν γὰρ τῷ καθόλου τὸ μέρος. Ὁ δὲ ἑαυτῷ κακὸς πῶς ἂν ἐτέρῳ χρηστός; Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο θεωρήσαιμεν ἀκριδέστερον, ὅ τοιοῦτος καὶ τῷ ἰδίῳ συνειδότης μισητὸς καθίσταται. Καὶ πῶς οὐκ ἂν ἅπασιν; Ἀλλὰ τί ταῦτά φημι, ὅπου γε τὸ μείζον ἐχω δεικνύμαι; Οὐδὲ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν καὶ πίστιν οἷον τε τηρεῖν αὐτοὺς ἀκραιφνή. Διατί; Ὅτι τῷ Χριστῷ συνταττόμενοι, φιλίαν μὲν αὐτῷ τὴν ἐσχάτην, ἐχθραν δὲ τὴν πρὸς τοὺς διέμονας ὑπισχνούνται· εἴτα τοῦναντίον ποιοῦσι. Μᾶλλον δὲ σαφέστερον εἰπεῖν χρή, καὶ δηλῶσαι τὸ κακὸν, ὅσον τοῖς γὰρ τοῦ Μωάμεθ οὗτοι συνδιατρίβειν ἐθέλοντες, καὶ τῶν καθ' ἡμῶν συνεφαπτόμενοι τούτοις ἔργων, ἐχθρῶς τῆς πίστεως οὔσι, τῷ Σωτῆρι διαμάχονται, τῷ δεδωκότι τὴν πίστιν, καὶ φανερώ; αὐτῷ πολεμοῦσιν.

Ἐπεὶ δὲ τι καὶ ἕτερον οὐ καλὸν, ὅτι μὴ καὶ λίαν κακόν. Ἐξ ὧν γὰρ οὗτοι διαπράττονται, προφήτην τὸν Μωάμεθ ἀποφαινουσιν. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ μικρὸς τοῖς ἐξηπατημένοις τε καὶ βεβιασμένοις ὑπ' ἐκείνου γένεσι νίκην καὶ ἡμῶν ἐπηγγεῖλατο· αὐτοὶ δὲ, οἷς συλλαμβάνουσιν ἐκείνοις εἰς τὸ νεنيκῆναι, ἀφορμὰς παρέχουσιν εἰς τὸ πιστεῦσιν τῷ ψεύδει· ὥστ' ὅπερ ἐφθην εἰπῶν, οἱ καθ' ἡμῶν αὐτομολοῦντες πρὸς ἀσεβεῖς περιφανῶς μαίνονται, καὶ τῶν βεβλαμμένων τὰς φρένας χεῖρω ποιοῦσι· καὶ δὴ καθ' ἑαυτῶν τὸ ἐξ' ὧν ὥσπερ ὠθοῦντες, μᾶλλον ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ἢ περ ἡμῖν διαμάχονται.

Ἀλλὰ γὰρ ἐχώμεθα τῶν ἐξῆς, ἐπαναλαβόντες τὸν λόγον. Πρώξυνον ἀλλήλους πρὸς τὰ κακὰ ὅ τε σατράπης, οἱ τε πρὸς ἐκεῖνον αὐτομολήσαντες· καὶ ὥσπερ τις χρώμενος ἐν ἀκατίῳ κώπαις, ἄγει μὲν τῇ εἰρεσίᾳ τὸ σκάφος, φέρεται δ' αὖθις ὑπὸ τοῦ σκάφους· οὕτως ἐκεῖνοι τοὺς ἀσεβεῖς καθ' ἡμῶν τε ἦγον ὡς οὐκ ὥφελε, καὶ ὑπ' ἐκείνων αὖθις ἐφείροντο. Καὶ τοῖνον ὑπ' ἀλλήλων παρακλιόμενοι, καὶ ἀλλήλους παροτρύνοντες, καὶ οἶονε τι κέντρον γινόμενοι ἐκατέροις, ὡς ἐπὶ παῖδας ἐφ' ὕμᾳς ἦσαν· καὶ φροντὸς γε καταστρέψασθαι, παρασύροντες πολλῇ τῇ ῥύμῃ τὰ καθ' ὕμᾳς ἅπαντα· ἦνον δ' ὁμῶς οὐδέν. Ἀντίχει γὰρ ἡ ἀρετὴ τοῦ πολέμου μέ-

νου· ἥ; δὴ πούθεν τὸ πρὶν τοσούτον ἦν παρ' αὐτῷ, ὥς δόξαι πανταχοῦ κρατεῖν βουλομένῳ, εὐμένεος τὸ θεῖον ἔχοντι.

Ἐπεὶ δὲ ἅπαντα μὲν διαπραξαμένοις τοῖς κακοδαίμοσιν εἰς οὐδὲν ἔχωρει τὰ καθ' ὁμῶν, ἐδύκει δὲ ἡ ἐν τῇ Εὐρώπῃ βαρβαρική δύναμις, πολλὰ κύκλωθεν πράγματα ἔχουσα, μὴ δύνασθαι ῥαδίως εἰσιέναι τὸν Ἰσθμὸν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ποιεῖ, καὶ τοῖς τοῦ σατραπικοῦ βουλευμασιν ὑπηρετεῖν· ἀμηχανίᾳ κατασχεθέντες, εἰσηγούνται τοῦτω διαβῆναι τὸν Ἑλλήσποντον ἐξ Ἀσίας ἐπὶ Θράκην, καὶ ταυτηνὴν παρελθόντα, ἐς Μακεδονίαν ἐπιδημήσαι, κάκειθεν μεταπέμψασθαι διὰ πρεσβείας τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ὡς αὐτὸν ἔλθειν, ἀπειλησαί τε δεινὰ ὑποῦλψ τρόπῳ διὰ τινων, ἂν μὴ παραγένηται ὑπακούσας· φανερώς δὲ οἱ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑποσχέσθαι, τὰ μὲν διὰ τῶν πρέσβεων, τὰ δὲ μικραῖς ταῖς ἐπιστολαῖς· εἶναι δὲ καὶ ταῦτ' ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἀνίστασθαι μὲν ὡς ἥκιστα, τιμῆσαι δὲ ὡς μέλιστα, καὶ παραπέμψειν αὐτὸν ὡς τάχιστα, καὶ μετὰ μὴ

δενδὸς τῶν ἀπάντων. Ταῦτα μὲν οὖν ἔκεινοι πρὸς τὸν σατράπην· ὁ δὲ ἐκείσθη, καὶ πάντα πράττει κακοηθέστερον ἥ περ αὐτῷ συνεβούλευον. Εἰ γὰρ φαῦλον ἐπὶ φαῦλα καλεῖται τις, ἡ καὶ χρηστὸν ἐπ' ἀγαθόν, *Λυδὸν εἰς πεδίον*, φασί. Καὶ δὴ καὶ οὗτος ἐπὶ κακῷ τῶν Ῥωμαίων, ἡ καὶ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων, προεκκλημένος, ἔτρεχε, πολλῇ κακοηθείᾳ ῥίψας τὸν δόλον. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν οὕχ ὅπως τρέχειν, ἀλλὰ καὶ πέτεσθαι, εἴπερ ἐνὶ φῦσαι πετρεῖ, ὁ τῷ Σατάν ὑπηρετούμενος, ᾧ τινι τοῦργον οὐδὲν ἔτερον ἢ τὸ μηχανὰς κατὰ τῶν πιστῶν πλέκειν; Καίτοι καὶ οὕτως οἴκωθεν οὐδὲν ἢ δόλους ὤκινεν, ἔως ἐδεδώκει δίκην, ὧν εἰς τοὺς τῶν εὐσεβῶν ἐξύθρισε παῖδας. Καὶ τοίνυν καὶ τὴν λεοντῆν καὶ τὴν ἀλωπεκῆν ὑποδύς, καὶ συχνοῦς αὐτὰς ὑπαλλάττων, κρύπτειν ἐνόμιζε τὴν αὐτοῦ σκοπὸν. Ὅ δὲ καὶ λίαν σαφὴς ἦν· ἵνα γὰρ ἔλῃ τὸν τρέχοντα, καὶ τὰς ἐκείνου παρσιτῆσθαι πόλεις, καὶ ψυχὰς ὁμοῦ καὶ σώματα διαφθείρῃ.

Ταῦτα μὲν οὖν τὸν ἀδελφὸν οὐ διέλαθε· πῶς γὰρ; δίδει μέντοι τοῦ μὴ δόξαι μάλλον φιλόζυγος ἢ φιλάνθρωπος καὶ φιλότιμος· εἶναι δέχεται τὸν κίνδυνον ὑπὲρ τῶν πολλῶν· ὅς οὐ τοῦτον πρώτιστον, ὥσπερ οὐδ' ὕστατον, ὑπέστη. Αἰεὶ γὰρ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ὀλίγον ἔμελεν αὐτῷ ὑπὲρ δόξης, καὶ τοῦ γένους, καὶ ἀπλῶς τοῦ γιγνομένου παντὸς, εἰδὼς καὶ τοῦτ' ἀκριβῶς, ὡς τὸ τῶν ἀρχόντων συμφέρον ἢ τῷ τῶν ἀρχομένων ἀντικρὺς κεῖται. Ὅθεν τὴν ἐκείνων εὐδαιμονίαν ἰδίαν εἶναι νομίζων, τοῖς πᾶσι πάντα ἐγένετο, ἵνα πάντες εὖ πράξαιεν. Οὕτω τὰ ὑπὲρ αὐτῶν, ὥσπερ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόμιζε τε καὶ ἐπραττεν, εὖ ποιῶν· καὶ τὰ ἀλγύνοντα ἔφερε, καὶ τοὺς μετὰ δόξης κινδύνους ῥαδίως ὑφίστατο.

Ὅλος οὖν γέμων λογισμῶν, ὧν καὶ Πλάτωνες, καὶ Ἀλέξανδροι, ὁ πατὴρ ὁμῖν, ὁ φίλος, ὁ παιδευτής, ὁ φρονεστής, ὁ κηδεμών, ὁ δεσπότης, ὁ τὸν τό-

cujus tantā in eo præstantia erat, ut ubique volenti, bene ei propitio Numine, victoriam præberet.

Quod vero omnia in vos nefariorum molimina in nihilum cederent, videreturque Barbarorum in Europa positus exercitus, multis undique obseptus negotiis, haud facile in Isthmum posse invadere, jurgique incursione regionem vastare ac satrapæ servire consiliis: consilii inopes, auctores sunt, ut ex Asia in Thraciam per Hellespontum transmittat, præteriensque petat Macedoniam, ac inde per legatos fratrem meum sibi adesse jubeat, occulte vero immixtis susurratoribus mala gravia comminetur, nisi morem gerens accedat; pluraque ac magna, qua per legatos, qua brevibus destinatis epistolis, promittat. Hæc autem fore promittenda: fore ut nihil contristet: ut maximis augeat honoribus, ac quam brevi remittat, nec quidquam amplius ulla prorsus re molestiam faciat.

Ita quidem illi ad satrapam: ille porro creditur nequiusque ac illi suasissent, universa gerit. Ut enim quis in mala provocet malum, aut etiam in bona bonum, *Lydum in campum*, aiunt. Hunc ille sane modum, in Romanorum, seu etiam humani totius generis provocatus malum, sua ipse sponte incitator currebat, multaque malitia suebat dolum. Qui enim, nedum cursu, sed et volans, ut et ale adnasci potuissent, appeteret, qui Satanæ obsequium præstaret, cui id unum operæ pretium est, ut machinas dolosque nectat in Christi fideles? Quanquam et ipse nihil a se aliud quam dolos parturiret, donec ulciscente Numine pœnas dedit earum injuriarum, quibus fideles vexasset. Leoninam itaque ac vulpinam indutus, ambrasque crebro mutans, destinatum se finem celaturum putabat. Ille nihilominus valde utique perspicuus erat. Eo quippe rem totam moliebatur, ut occurrentem caperet, ejusque urbes in deditionem acciperet, ac animas simul ac corpora perderet.

Haud itaque fratrem illa latuerunt: qui enim potuissent? Veritus tamen, ne vitæ amantior quam officii ac honoris videretur, periculum pro multis adiit. Nec vero illud primum, uti nec postremum adiit. Semper enim minoris æstimavit vitam præ gloria ac gente, ac siquid universim operæ pretium videretur: qui hoc quoque perspicue nosset, ut magistratuum principumque utilitas in subditorum vicissim commodis posita sit. Eorum itaque felicitatem suam ipsius ratus, omnibus omnia fiebat, ut omnibus beneficeret: sic illis ac sibi ipsi conducibilia reputabat pariter agebatque, cum ita honestum suaderet; ferebatque, quæ molesta essent, ac pericula habentia gloriam facile sustinebat.

Totus ergo iis cogitatibus plenus, quibus vel Platonēs, vel Alexandri, pater ille vester, ille amicus; præceptor, prudentiæ doctor, curator, dominus;

ille apud vos agens; cum medici, tum pastoris, gubernatorisque, ac omnium deinceps salutarium rerum pariter ac nominum, perfecte locum tenens, quemque, ut omnia verbo complectar, nullum deficeret bonum: se ipse pro suis, atque adeo plurimis aliis, spernens, satrapam adit, cum nullam prius adeundi fecisset spem, imo negasset iturum, ut ex insperata præsentia dulcius afficeret, proque rei inexpectatione gratior tyranno occurreret, simulque ostenderet profectum se voluntate, non quia ille blanditiis aut minis decepisset. Illum itaque, nosque ei socios, qui priores venissemus, Pherris arbe invenit. Etenim ipsi quoque, accersente illo, veneramus, cum gravis quædam necessitas, pro subditorum depellendis periculis, eo me tunc præmisisset. Hoc porro interdictum nobis voveramus, ut ne, inquam, adiremus simul. Quippe videbatur haud ita tuta nostra ad eum profectio, cum ille pridem iniquam in nos necem paritureret. Accidit tamen plenum illud timore, cum ego adhuc eum domi putarem, isque vicissim idipsum de me cogitaret, ac velut ex conducto essemus profecti, eadem die, ut bene meminierim, ac si vis, eadem ipsa hora. Sed et accidit quid pejus, ut nempe omnes ullo modo Christianorum duces circum Persam stiparent; qui nimirum ad eum itare, ei que adesse soliti erant. Multo quippe studio congregaverat, communem omnium interitum meditans. Porro illi operæ magis pretium putaverant, ut ejus conventus aleam subirent, quam ut jubenti morem non gererent. Res sane plena periculo omnibus merito videbatur, ut ad eum universi simul confluerent. Neque enim erant qui virum nescirent, ejusque in eos voluntatem: ejus tamen mandatis nolle morem gerere, id vero gravioris longe periculi ducebant. Neque enim esse, qui contemptæ jussionis injuriam ferret, aut sibi ipse quietem imperaturus esset: fore autem, ut omnes vellet perire, utque volens perdere posset. Malum itaque malo præoptantes, suamque Deo commendantes sortem; ac in spe peragentes iter, viæ se incerto commiserant. κακὸν κακὸν προσλόμενοι, ἤπτοντο τῆς ὁδοῦ, Θεῷ δδεδόντες.

Enimvero, quod de me quoque ac fratre persuasum haberent, haud fore simul tunc adituros immanissimam belluam: qui nimirum scirent, non quod accidisset fortuna, sed quod esset nobis constitutum, magnam partem timorem dispellebat, justamque submovens suspicionem, venire invitabat. Noverant enim fore, ut inferni instar universis absorbendis hians tyrannus, jure merito timendum haberet, ne ei in contrarium consilium verteretur, ut in omnes impudenter putaret sævendum, cum nos in potestate positos non haberet. Ubi autem venientes, me cum fratre apud Persam viderunt, ac scientes rem accidissee præter eorum mentem, lingua ad longum tempus hærente, nihil mutui sermonis conferre potuerunt. Ut autem re-

πον ἀκριβῶς διασώζων, ἤνίκα σὺν ὁμῖν ἦν, τῶν τε ἱατρῶν, τῶν τε ποιμένων, τῶν τε κυβερνητῶν, τῶν τε σωτηρίων ἐξῆς ἀπάντων καὶ πραγμάτων καὶ προσρήσεων, καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἴποιμι, ὃ μὴδὲν τῶν ἀγαθῶν οὐ παρῆν, ἀφειδήσας ἑαυτοῦ ἕνεκα τῶν ἑαυτοῦ, καὶ δὴ καὶ πλείστων ἑτέρων, ἔρχεται πρὸς τὸν σατράπην, μὴ δοῦς αὐτῷ πρότερον θορόειν ὡς ἀφίξεται· ἀλλὰ τοῦναντίον, ἀπαγορεύσας τὴν ἔλευσιν, ἐν ᾗ καὶ πλέον ἡδὺς φανείς, μηδὲ ὅλως ἐλπιζόμενος, καὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τοῦ πράγματος ἐκείνῳ μᾶλλον χαρίσεται· δείξῃ δὲ γνώμῃ πρὸς αὐτὸν παραγεγονῶς, καὶ οὐ ταῖς θωπείαις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς ἐξαπατηθεῖς. Εὐρίσκει τοίνυν τοῦτον ἐν ταῖς Φερραίῃς, καὶ ἡμᾶς, ἐκείνον φθάσαντας, σὺν αὐτῷ. Περμπταῖοι γὰρ ἤμεν ἐλθόντες, ἀνάγκῃς δὴ τινος ἰσχυρᾶς ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι κινδύνων τοὺς ὅφ' ἡμᾶς ἐκείσέ με τότε παραπεμπάσης. Καίτοι τοῦτο ἡμῖν παντελῶς ὡς ἀπείρητο· λέγω δὴ τὸ ἀμφοτέρους πρὸς ἐκείνον ἅμα παραγενέσθαι. Ἐδόκει γὰρ οὐκ ἀσφαλὲς ταύτῃ γενέσθαι τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν παρὰ τὸν πάλαι καθ' ἡμῶν ἀδικον ὠδίνοντα φόνον. Συνέβη δ' ὁμοῦ τὸ φοβερόν, ἐμοὶ μὲν οἶκος μένειν ἐκείνον ἔτι νομίζοντος, κάκείνου δ' αὖ πάλιν περὶ ἐμοῦ τὰ ἴσα λογιζομένου· καὶ ὥσπερ ἐκ συνθήματος οἰκοθεν ἐξελθόντων ἡμέραν, εἰ μέμνημαι καλῶς, τὴν αὐτὴν· εἰ βούλει δεῖ γε, καὶ ὥραν. Συνέπεσε δέ τι καὶ χεῖρον. Εἶναι γὰρ ἅμῃ τὸν Πέρσῃ τοὺς καὶ ὁπωτοῦν ἐξηγουμένους Χριστιανῶν· λέγω δὲ τοὺς εἰωθότας ὡς αὐτὸν ἀφικνεῖσθαι. Ἐκεῖνός τε γὰρ αὐτοὺς ἐπιμελῶς ἡθοροῖζεν, ἀρδὴν ἀφανίσαι πάντας βουλόμενος· αὐτοῖς τε δεῖν ἐδόκει παραγενέσθαι, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦδε μᾶλλον δέξασθαι κίνδυνον ἢ τὴν ἐκ τοῦ παρακοῦσαι τοῦ ἐπιτάττοντος. Εἶναι μὲν γὰρ κινδύνου μεστὸν καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἅμα παραγεγονέναι πάντες εὐλόγως ἐνόμιζον. Οὐδὲ γὰρ ἠγνόουν τὴν ἀνδρα, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν ἐκείνου διάνοιαν. Τὸ δὲ μὴ τοῖς τούτου προστάγμασιν εἶκειν πολλῷ χαλεπωτέρου κινδύνου. Μῆτε γὰρ οἶσιν αὐτὸν τὴν ἐκ τῆς παρακοῆς ὕδριν, μῆτε οὐκ ἀνασχόμενον ἡσυχάζειν, ἀλλὰ θελήσειν μὲν αὐτοὺς διαφθεῖραι, θελήσαντα δὲ, δυνήσεσθαι. Καὶ διὰ ταῦτα τὸ κατ' αὐτοὺς ἐπιτρέποντες, καὶ σὺν ἐλπίσιν

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πιστεύειν ἐκείνους περὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς οὐχ ἅμα τηνικαῦτα ἀφειζόμεθα πρὸς τὸν δεινότατον θῆρα, οὐ γὰρ τὸ συμβῆν κατὰ τύχην, ἀλλὰ τὴν κεκυρωμένην ἡμῖν ἠπίσταντο γνώμην, τὸ πολὺ τοῦ φόβου διεσκέδασε, καὶ παρεχάλει παραγίνεσθαι, δικαίαν ὑποψίαν ἀποκρουόμενον. Ἦδεσαν γὰρ ὡς ὁ δίκην ἔδου κεχηνῶς, καταπιεῖν τοὺς πάντας ἐφειόμενος, δεδιὼς εἰκότως ἔσται, μὴ πρὸς τοῦναντίον αὐτῷ τὸ βούλημα περισταίῃ, ἂν κατὰ πάντων ἀνασχυντήσῃ, οὐκ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμᾶς ἔχων. Ἀλλ' ἐλθόντες, καὶ τὸν ἀδελφὸν σὺν ἐμοὶ παρὰ τῷ Πέρσῃ θεασάμενοι, γνόντες τὸ πρᾶγμα ἐκθεσθῆναι παρὰ τὴν ἐκείνων δόξαν, ἀφωνίᾳ συσχεθέντες ἐπὶ μικρῷ, οὐδὲν τι πρὸς ἀλλήλους ἐφθάγοντο. Ὡς δ' ἀνενεγκόντες, ὅψε καὶ μόγις ῥῆξαι

φωνήν ἐδυνήθησαν, ταύτην δὴ πρώτην ἀφίντες, Α
Διαπερσώμεθα, ἐδόθησαν ἅπαντες.

Τούτων δὴ συναισθηθέντων τηνικαῦτα μεθ' ἡμῶν (ὦ πῶς πάντα συνέβρει, καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς ἂν τις εἴποι τὴν κορυφὴν τῆς ἀκμῆς ἀνεβίβασε τοὺς φόβους!) νήλυς ἐκ Σηλυβρίας παραγίνεται καὶ βασιλεὺς ὁ ἀδελφιδεύς. Τοῦτο δὲ αὖ ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον συνέχειν, ὅσον καὶ ἀπειρηκέναι παντάπασιν, καὶ δευθῆναι διαθηκῶν, ὅ ποιεῖν ἀνάγκη πᾶσα τοὺς τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἀποδεβληκότας. Καὶ ἡμεῖς ἄρνες ἐν μέσῳ λύκων, τοῦτο δὴ τὸ τῷ Σωτῆρι χρηματισθὲν πρὸς τοὺς μαθητάς, πατοῦντες μὲν τὰς τῶν ἐχθρῶν κεφαλὰς, θφειών τε καὶ σκορπίων ἀντικρυς τόπον διασωζόντων, καὶ μηδεμίαν παρ' αὐτῶν ὑπομένοντες βλάβην, πίστει πορευόμενοι τοῦ δυνάμιν ἔχοντος σώζεις. Ὑποδέχεται δὴ μοι τὸν ἀδελφὸν ὁ θῆρ ἐκεῖνος οὐτ' ἀσμένως, εἶχε γὰρ μετόπισθε κότον ὄφρα τελήσῃ ἐν στήθεσιν οἷσιν, οὐτ' ἀηδῶς τό γε δοκεῖν· ἥσχύνετο γὰρ, εἰ καὶ μὴ τὰς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἡμᾶς τε, καὶ τὸ δόξει μὴδὲ γοῦν πρὸς ὥραν ἰσχύσαι τὸν ἰὸν ἐνδον κατασχεῖν, ἀλλ' αὐτίκα τοῦτον ἐμέσαι.

Οὕτως τοιγαροῦν διακείμενος, βούλευμα δέχεται· οὐκ ἐρῶ γε ὑπὸ τίνων· ἔστω δὲ ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ὃν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἔφερεν· ἀποκτεῖναι μὲν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμετέραν πᾶσαν οἰκίαν, ἀποκτεῖναι δὲ τοὺς τῶν εὐσεβῶν ἄρχοντας. Τοῦτο γὰρ βουλόμενος πόρρωθεν, τότε δὲν ᾤκησεν διαπράξασθαι τὸ ἄγος· ἐν' ὧς ἔφασκε, τὸν χώρον αὐτοῦ καθάραντος ἐκ τῶν ἀκαθάρτων, ἡμᾶς δὲ λέγων, ἐξῆ τοῖς τοῦδε Χριστιανῶν κατορχεῖσθαι. Ἐκεῖνος μὲν τοιαῦτα ἐδοιλεῦτο· τῷ δ' ἀληθινῷ δεσπότη καὶ οὐ μισθωτῷ ποικίλοι οὐ ταῦτα περὶ τῶν προβάτων ἐδόκει. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τῷ στρατηγῷ, εὐνοῦχος δ' οὗτος ἦν, προσέταττε· ἡμᾶς ἀνελεῖν νύκτωρ, καὶ μηδὲ μὴ ἄλλως πρᾶξαι· εἰ δὲ μὴ, ἠπειλήσεν αὐτῷ θανάτου τιμῆσειν. Ἀλλ' ὁ θεὸς ἐπέταττεν αὐτῷ μηδὲ μὴ τοῦτο πρᾶξαι. Καὶ γέγονεν, οἶμαι, παραπλήσιον τῷ ποιεῖν ὅπερ τῆς Σάρρας γεγεννημένῃ. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ φονεὺς, ἀντὶ τοῦ κακῶς ποιῆσαι τὸν παρῆκοον, ὁ δὲ αὐτῷ καὶ χάριτας ὡμολόγει τῆς ἀγαθῆς μελλήσεως, φάσκων, ὡς εὐθὺς εἰπὼν, σφοδρῶς τινὶ βίλοιτο μεταμέλει· ὅς γε οὐκ ἐτέρωθεν ἦν ἢ παρὰ θεοῦ πάντως.

Ἦν ταυτί· καὶ ὁ Αἰθίοψ τὴν ψυχὴν οὐκ ἐδύνατο τὴν μελινίαν ἀπονέψασθαι· ἀλλὰ πρῶτον ἐξεμέσας τὴν ὀργὴν, δι' ὧν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἐξέβρισεν, ἐκκόψας μὲν ὀφθαλμοὺς ἐκ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποκόψας δὲ χεῖρας, καὶ πολλὰ τισι τῶν ἐν τέλει ἐπαγαγόντων εἰς αἰσχύνην, καὶ ταύτῃ τὸν οὐκ εὐλογον θυμὸν ἀναπαύσας, ἐπειτὰ μετὰ λίαν εὐήθως, ὃν ἡδίκηαι καὶ κατήσχυνε μυρίοις ἀδικήμασιν, ἐπειρᾶτο διαλλάττειν, ὥρῃσι θεοφιλῶς τε καὶ πέμπων οἰκταδε, ὡσπερ οἱ τὰ παιδία τραγαλοῖς ἡμεροῦντες μετὰ τὰς κληγὰς κλαίοντα. Ὁ λογισμὸς φανερός· ἵνα

sumptis animis, sero tandem vixque licuit rumpere vocem, hanc primam mittentes, clamaverunt omnes: Desperavimus.

Cum ergo ii in hunc modum una nobiscum congregati essent, (o quomodo confluebant omnia, inque summum aciei cuspidem, ut sic loquar, timores ferebant!) venit recens ex Selybria imperator nepos. Hoc porro abunde sic confudit, ut in desperationem omnino cogeret, ac ceu desperata vita ad testamentorum cogeret tabulas. Eramus agni in medio luporum, quales Domini oraculum discipulos habet, hostiumque capita instar aspidum ac scorpionum calcantes, nihil damni ab eis ferebamur, ejus ambulantes fide, cujus est potestatis salvare. Meum porro fratrem haud letus suscipit homo bellua: cui nimirum alte esset animo repositum ut veterem deinceps iram ulcisceretur: at neque morosius, ut videbatur. Reverebatur enim, si factas fratri promissiones, at me saltem, ac ne videretur ne ad horam posse intus venenum condere, sed illud statim cogi evomere.

Cum sic itaque animi haberet, consilium inii. Nolim dicere quo auctore. Esto ut ejus auctor diabolus fuerit, quem ferebat pectore: ut nimirum nos totanique nostram stirpem deleteret, simulque omnes, qui fidelium rebus praesent, occideret. Jam enim olim ita animo habens, patrandum tunc facinus putavit; ut nimirum, mundata ab spinis regione (nos spinas intelligens), ejus illis incruento pede Christianorum solo saltare liceret. Ac ille quidem consilium hoc agitabat; verus autem Dominus, nihilque mercenarius pastor, secus de nobis decernebat. Jussit porro duci exercitus, qui eunuchus erat, ut nos noctu interficeret, nec ullo modo rem omitteret: si autem, comminatus esset, ut ne faceret, acciditque non absimile ei, quod in Sarrha olim accidisset²². Ut autem homicida rescivit, nedum ministrum non affecit poena qui non obsecutus esset, ut etiam habuerit gratias, quod bene distulisset: affirmans mox data sententia, haud se leviter rei poenituisse; quæ plane mutatio haud alio evenit quam Deo auctore.

His ita gestis, nihil tamen animo Æthiops nigredinem eluere potuit: verum ubi primum iram evomisset, gravibusque injuriis pulsasset nostros, nonnullis classiariorum effodisset oculos, ac manus amputasset, virisque optimatibus multa irrogasset probra, velut ea vindicta alienum a ratione furorem sedasset, stulte admodum postea, quem tot modis læsisset ac confudisset, conciliare enitebatur, muneribus delinitum ac donatum, domum remittens: tanquam flentes quis pueros a virgis, bellariis placeat. Ejus porro animus haud obscurus erat.

²² G. n. 11, 2.

Nimirum eo tota ferebat fabula, ut fratrem postmodum in vincula mitteret. Haud enim tutum videbatur, ut amicos simul appeteret, quanquam poterat præstare; Deo tamen cæcante, se posse nesciebat. Nec id vero barbarus intellexit, fore ut me deinceps amicum non haberet. Cæterum arbitrabatur fore, ut summæ ineptiæ verbis deluderet, post tot nostris irrogatas injurias, ac cum fratrem adhuc in manibus teneret, ejusque præcipuas urbes, seu paterna hæreditate ad ipsum spectantes, repeteret: eaque daret jura, quæ nec bello captis sapiens qui simponat.

Sic ergo affectus, Macedoniam, ac tum Thesaliam pertransit, venitque in Helladem ac majorem Achaiam. Illic vero educto rursus exercitu, ac metari volens, quod regionem videret pascuis uberem, ac venationi commodam, necessarioque comæatui abunde opportunam, quadam tandem, haud omnino nota die, ingenium prorsus detegit, impudentiusque ac omni retro tempore eo utitur, nullo plane deinceps colore valens tegere. Misso itaque lictorum uno, universos feritate ac crudelitate vincente, cui nomen Mures, urbem Argos donari petit, ac alias plures. Jam quippe Monembasiam acceperat, inane pretium redemptionis datam, cum adjacentibus, nec paucis, nec exigua virtute, oppidis. Equidem dimissurum pollicebatur, ubi accepisset: accipiens vero rursus petebat, qui ad ultimum devorans, ne unum quem superesse vellet, homo animo Cyclops, cui impietas cæcitas esset, impudentia antri rationem haberet. Nam hic quoque pastor erat, sin ovium uti Polyphemus, at hominum sane vix quidquam a belluis differentium.

Quid fratrem interea operæ pretium erat facere? Num seductorem ac mendacem illum vocitare? Num coarguere? Submovere? Despuere? Nullum probri genus in eum omittere? Quid enimvero inde commodi retulisset? Præterea ne spem quidem abjiceret, ut conserto etiam pede procederet. Enimvero erat obstinatus, ac usque in finem contradicendum? Sic quoque ille habuit, quandiu facere licuit. At nullo modo erat cedendum, quidquid acridisset? Verum erat non sani capitis, ut cui nudatus ensis incumberet, usquequaque obstinatus persisteret. Haud enim aliud erat, quam eum in se impellere. Sedenim erat præstandum quod hostis vellet, ac prodenda omnia ut una solus constaret? At hi primum quidem nihil quidquam hoc sani loquuntur: nec ille unquam consensurus erat cui majus omnibus haberetur, ut ne quid unquam turpe committeret, quique brevissimos annos cum gloria longissimis sine gloria lubens præoptasset. Præterea haud is animus homicidæ erat, ut acciperet omnia, ac tum quiesceret: sed ut postquam accepisset, datorem occideret. Erat itaque Hellas per id tempus similis freto Sicilia. Illa sane satrapæ insania, lictorisque minabunda monitio, gravius quid Charybdi ac Scilla videbantur, quarum nudis ipsis nominibus terror contemptus est.

Α γὰρ μετέπειτα δέσση τὸν ἀδελφόν. Οὐ γὰρ ἀτρεχέως ἐνόμιζεν εἶναι τὸ κατ' ἀμφοῖν ἐκτείναι τὰς χεῖρας· ὥπερ ἐδύνατο μὲν, θεῶδ' ἐν δὲ τυφλούμενος, ἡγνόνει τοῦτο δυνάμενος· ὥσπερ οὐδὲ τοῦτο συνῆκεν, ὡς οὐχ ἔξει τὴν ἐμὴν ἐτι φιλίαν. Ἄλλ' ἐνόμισέ με ἐξαιπότησιν λόγοις; ἐσχάτης ἀδελτηρίας, τοσαῦτα μὲν εἰς τοὺς ἡμετέρους ὕδρισας, τὸν δὲ ἀδελφὸν κατέχων ἐν χεροῖν ἐτι, πόλεις τε αὐτοῦ τὰς μείζους ὥσπερ τινὰς πατρώας ἀπαιτῶν, καὶ προσεπιδάττων, ἃ οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν δορυαλώτοις ἀνδράσι.

Οὕτω τοίνυν διαθέσεις ἔχων, διέρχεται μὲν Μακεδονίαν, διέρχεται δὲ Θετταλίαν, καταλαμβάνει δὲ τὴν Ἑλλάδα. Αὐτοῦ δὲ αὐ στρατοπεδευσάμενος, καὶ διατρέψας βεβουλευμένος, ἔτε τὸν χώρον εὐδοκῶν θασασάμενος, καὶ πρὸς θήραν ἀγαθὴν, τὰ δ' ἐπιτήδεια τῷ στρατῷ παρέχειν ἀφθόνως δυνάμενος, ἔπειθ' ἡμέραν, οὐκ οἶδα πόσῃν, γυμνοὶ τὴν φύσιν ἐπισκῶς, καὶ χρῆται ταύτῃ λοιπὸν ἀναίθην ἡμερὰ πρὸ τοῦ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὅτε ποῦν περικαλύμματα ταύτην ἐτι κρύπτειν ἐδύνατο. Πέμπας οὖν ἕνα δέμιον, πολὺ παρενεγκόντα τοὺς ἄλλους θηριωδῆα καὶ ὠμότητι, ὃ Μούρησ' ὄνομα αὐτῷ, αἰτεῖ τὸ Ἄργος παρ' αὐτοῦ σύναμα πλείοσιν ἄλλοις. Μονεμβασία γὰρ ἦδη ἐληπτο, λύτρον μάταιον δοθεῖσα πρὸς τοὺς πέριξ πολιχνίους, οὗτ' ὀλίγοις, οὐτε φαύλῃν δύναμιν ἔχουσιν. Ὑπισχεῖτο μὲν γὰρ ἀπολύσειν μετὰ τὸ λαβεῖν· λαμβάνων δὲ, αὐθις ἦεν· καὶ τοῦτο συνεχῶς ἔπραττεν, οὐτὶν γε αὐτὸν ἀποφῆναι θέλων, πύματον ἐδόκενος, ὃ τὴν ψυχὴν ὡς ἀληθῶς Κύκλωψ ὦν, ἔχων τὴν ἀσέβειαν τύφλωσιν, καὶ τὴν ἀναίθειαν ἄντρον. Ἐπεὶ τοι καὶ ποιμὴν οὗτος ἦν. εἰ μὴ προβάτων ὥσπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀνθρώπων μηδὲν διαφερόντων θηρίων.

Τί οὖν ἔχρην τὸν ἀδελφὸν διαπράξασθαι; Ἀπατεῶνα καὶ ψεύστην τοῦτον ἀποκαλεῖν; ἐξελίγχειν; ἀπωθεῖσθαι; διακτείνειν; μηδὲν τι προπηλακισμῷ παραλίσπειν εἶδος; Καὶ τί ἂν ἦν ἐκεῖνος κερδᾶναι ταύτῃ ποιοῦντα; Ἄλλως τε οὐδὲ ἀπέγνω, ὥστε καὶ ὁμόσε χωρῆσαι. Ἄλλ' ἀντιλέγειν γε ἄχρι τέλους; Τοῦτο δὲ καὶ γέγονεν ἔως ἔξην. Ἄλλὰ μηδαμῶς ὑπενδύναται καὶ ὃ τι γένοιτο; Ἄλλ' οὐκ ἦν νοῦν ἔχοντος ἀπειθεῖν διαπαντός, ἐπισειομένου γυμνοῦ τοῦ ξίφους. Ἦν γὰρ ἂν ἀτεχνῶς ὦσαι τοῦτο καὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ πρᾶξει τὰ δοκοῦντα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα προέσθαι, ὑπὲρ μόνου τοῦ σωθῆναι; Ἄλλὰ πρῶτον μὲν τοῦτο οὐδὲν ὕψος φανταί; καὶ οὐκ ἂν ἡξίωσέ ποτε πράττειν, ὅς γε τοῦ παντός ἐτίμα τὸ μηδὲν τι τῶν αἰσχυρῶν ποτε πράξειν, καὶ χαίρων ἂν ἡλλάξατο τοῦ ζῆσαι μήκιστον χρόνον οὐ μετὰ δόξης βίον μετ' εὐκλείας βραχύτατον. Ἐπειτα καὶ τῷ φανεῖ οὐκ ἄρα τοῦτ' ἦν ὁ λογισμὸς, λαβεῖν τὰ πάντα καὶ ἡρεμεῖν· ἀλλὰ μετὰ τὸ λαβεῖν τὸν δεδωκότα ἀελεῖν. Ὅστε πορρωτὶς Σικελικὸς ἡ Ἑλλάς πως πέφηνε τῇ νικιῶντι· καὶ ἡ τοῦ σατράπου μανία, καὶ ἡ τοῦ δημίου δῆθεν παραίνεσις ἀπειλῇ συγκεκριαμένη, χαλεπώτεραι πεφίνασι Χαρύβδιδος τε καὶ Σκύλλης, ὧν καὶ τοῖς ὀνόμασι φοβήκη κέχρηται.

Ἄλλ' ὁ νέος Ὀδυσσεύς οὕτως, ὁ καλὸς σοὶ πάντα καὶ εὐμήχανος, πολλῶν μὲν πλάνων πεπειραται καὶ παντοδαπῶν· μάλλον δὲ ἐκὼν πεπειραται τῶν δεινῶν ὑπὲρ τῶν προσηκόντων αὐτοῦ τῷ σχήματι καὶ τῇ ῥίτῃ, ἧς γε ἐξέφυ. Πάντων δὲ ἀπαλλαγείς, καὶ σπηλαίου, καὶ πορθμῶν, καὶ πολλῶν πολλὰ ὀνύτων νεφῶν τινῶν δίκην τὰ φοβερά τε καὶ δυσχερῆ, καὶ γὰρ ἐκτίον ἐστι τοῦ παραδείγματος, ἀσινῆς παρὲπλευσέ τε καὶ παρελθούθι πάσαι· κῆρας· καὶ γεγονώς ποτε οἶκος, εὖρε Πηνελόπην τὴν Πελοπόννησον, ἄμωμον αὐτὴν αὐτῷ διατηρήσασαν ἀκριβῶς, οὐκ ἐξανάλυσαν τὴν ἱσθὺν, καὶ διδύσαν τοῦς πειρώντας· ἐλπίσειν, ἀλλὰ φανερώς αὐτοῦς ἀποτρέπουσαν· ὁ δὲ τοῦ προτέρου πολλὸν προίχει, καὶ τοσούτῳ γε ὑπερήλασεν, ὅσῳ μὲν δὲ λόγῳ δόξει τὴν σωφροσύνην μολύναι· ὁ γε ζητήσας ἐν τῷ προτέρῳ, οὐκ ἂν εὖροι. Ὡς γὰρ ἔοικεν, ἡ φρόνησις, οὐκ ἀπαγορεύσασα, ἅπαντα βέλως ἀνύσει· πάντων γάρ ἐστιν ὁ λόγος ἐπικρατέστερος.

Ὁ τοίνυν ἀγαθὸς σοὶ δεσπότης, μήτε τραχυνοθεῖς πρὸς τὰς ἀπειρήσεις, οὕτως γε τοσοῦτον ἀδικώτατος, ὅσον ὁ ταύτας ἀπειτῶν ἀδικώτατος· ὅς δὲ ταύτας πυκνὰς, καὶ ἐφύεσαν νύφας χειμερινοῦ τινος ὥς ἐκ νέφους, μήτε πρὸς τὰς ἀπειλὰς φοβηθεῖς· ἦσαν δὲ αἰεὶ τι χεῖρους καὶ ἀγριώτεραι αἱ νεώτεραι καὶ δευτέραι τῶν πρεσβυτέρων τε καὶ προτέρων· μὴδὲν γοῦν στυγρὸν, μὴδὲ τραχὺ, μὴδ' ἀντίτυπον, μὴδ' αὐθις ἀνελεύθρον, μὴδὲ μαλακὸν, μὴδὲ ἐκλυτον, ἢ ὁπωσούν ἐνδεξιόμενος, ἢ τὸ παράπαν φθειρξιόμενος· καὶ συλλήθῃ γε εἰπεῖν, μὴδὲν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ πάντα πράξας, καὶ αὐτῶν παιδαρίων ἀφελέστερον ἀπέδειξε τὴν ἴσιν καὶ παιδὶ σμικρῷ ἐξ ἀναιδεῖας εἰς αὐτὴν παίζοντα. Ἄρῃται δὲ ὧδε τῇ φρονήσει· οὐτε παντελῶς ἀπειθεῖ μέγρι τέλους, ὁ πᾶς τις ἂν ἐπαθεν ἐπεικῶς ἀπογινούς· οὐτ' αὖ ὑπενδίδωσι τὴν ταχίστην· ὥς μήτε τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐνστάσεως τὸ ὄργον τε καὶ φλογμαίνον προσπαροξύνῃ, μήτε τῷ βραδίῳ οὕτω ὑφείναι παράσχη δικαίως ὑπονοεῖν τὴν ἐχθρότην, ὥς ἄρα τι προκειμένον ἔχον, ταῖς εὐκολίαις κατακέρχρηται, ἔτι-ρα μὲν λέγων, ἔτι-ρα δ' ἐνὶ φρεσὶ κεύθεων.

Οὕτω τῷ νῦν χρησίμενος, ὥς οὐκ ἂν ᾔην κάλλιον, οἶμι, οὐδ' ἂν τις ἄλλος ἐκέχρητο τῶν ἀπάντων, διαφυγὼν ἐπίσης σκληρότητά τε καὶ τοῦναντίον μαλακότητά, ὧν ποτὲ μὲν θάτερον, ποτὲ δὲ αὖ τὸ λοιπὸν ὥς ταπολλὰ τοῖς ἀδικουμένοις φιλεῖ συμβάλλειν· χωρεῖ τὴν μέσιν ἴλην σοφῶς, καὶ ταύτην ὁμαλῶς πορευόμενος· ἡμεροῖ τὸν δρόκοντα τέως, εἰ καὶ μὴ ἐπιπολὺ τὸ πρᾶν ἐπιδείξει οἶός τε ἐγεγόναι. Τοῦς οὖν αὐτὸν φυλάττοντας ὥσπερ χειροθεῖς τῇδε ποιήσας, δεῖν ὥσθι καιρὸν εἶναι ἢ τεθνάναι, ἢ ἀποδράναι. Τυχάνει δὲ τοῦ δευτέρου, ὥς ὁ λόγος προλὼν δείξει. Πέμπει γὰρ ἐπιστολὰς οἴκαδε, οἷα· οἱ προστάττοντες ἐβούλοντο· τοῖς δὲ παρὰ τοῦ σατραπικοῦ πεμφθεῖσιν, ὥστε τὰ φρούρια λαβεῖν καὶ τὴν Ἀγαμέμνονός ποτε πόλιν, συνεκπέμπει τοὺς αὐτοῖς ἐγχειριοῦντας, ὥς ὥντό γε, τὰς ἀκροπόλεις. Οἱ δὲ, σχολῇ βαδίζοντες, οὕτω γὰρ ᾔην αὐτοῖς ἐπι-

Cæterum, novus hic, omni tibi parte bonus ac solers Ulysses, multos ipse ac omnis generis seductores expertus, suaque adeo sponte malis defunctus, pro iis, qui ejus personam, ac radicem qua esset ortus, contingerent, ab omnibus liberatus. ab spelunca, a fretis, multisque nubium more tremenda multa ac molesta depluentibus (adhuc quippe hærendum exemplo), incolumis præternavigavit, omnesque prætergressus noxas, tandem aliquando domum reversus, Penelopem invenit: Peloponnesum, inquam, eise incontaminatam diligenter servantem, non quidem retexentem telam procosque tentantes spe alentem, sed eos palam repulsiatē; quod longe præstantius est, tantoque illi antecellit, quanto ne verbo quidem visa est castitatem polluere, quod frustra requiras in Penelope. Non defecta enim constansque prudentia omnia facile confecerit, quippe cum ratio universis superior sit.

Tibi itaque bonus despota, nec pro petitionibus exasperatus, quanquam erant tanto injustissime quanto offerens injustissimus erat; porro confertim depluebant, nivis instar ab hiberna nube copia glomerantis, sed neque minis perterritus: erant vero semper novæ ac posteriores, parte aliqua antiquis ac prioribus deteriores truculentioresque: nihil acrius asperiusve, aut durius, nihilque rursus illiberale, aut molle, ullove modo dissolutum prodens, aut ut omnino loquens: utque verbo dicam, nihil minus temporis congruum: quin opportune omnia gerens pueris ipsis simpliciores eum ostendit, qui per impudentiam haud ei aliter ac puerulo putaret illudendum. Hic itaque prudentiam adhibet: neque omnino in finem usque renuit, quod quisque animo defecus passus esset: nec statim dat manus, ut neque nimia renitentia tumentes viri animos abunde acueret; nec tanta illa facilitate justam hosti suspicionem præberet, quasi dolum animo condens, ac quid machinans, sic ei indulgeret, loquens aliud, ac aliud cogitans.

Hunc ille modum solertia usus, ut nec melius posset, nec ullus universorum re ipsa usus esset, ut perinde morum duritiem ac contrariam molitiem caveret, quorum plerumque alteram alteramque subinde patiantur, qui injuria afficiuntur, sapienter admodum medium tenet iter, ac eo æqualiter incedens, draconem hactenus ad lenitatem componit: quanquam ille haud eam diu exhibere potuit. Sic itaque velut cicurato custodiente milite, opportunum indicavit, aut mortem oppetere, aut fuga evadere, quod ultimum accidit, ut oratio deinceps ostensura est. Mittit itaque domum epistolas, quales mittentes vellent. Missis autem a satrapa, ut præsidia, ac Agamemnonis dictam urbem, acciperent, eos adjungit comites, qui eorum sententia essent tradituri arces. Si autem prout injunctum erat, lentius incedentes, vixdum puto Corinthum aspe-

xerant, cum præter omnium spem, excepta tamen matris ac mea, virum strenuum vident. Neque enim generosum viri animum nesciebamus, honorisque amantem ac periculi: sed neque res præter conscientiam evenerat. Erasmus ergo velut suspensa aura, ut vel deprecabilem ac tristem nuntium audiremus, vel quod nemo, ante rei eventum ac ipsam rem visam, crediturus videbatur.

Multos equidem tempus exhibuit, fuga lapsos at tenentium manibus, compedesque, ac catenas, et carceres, nihil eorum industriæ ac ingenio comparata, ostendit. Sed et quidam hunc modum fuga lapsi, ipsos quoque miraculorum auctores, pro præsidii ratione, quo tenebantur, visi sunt superare. Ut quis tamen Theodori conatum, cum ætate prioribus velit conferre, nihil minus eis generosum exhibuisse invenerit, ut diligenter attendat, cum tenentem qua polleteret malitia, tum modum quo tenebat; utque tertius, tenentis conatus omnes inanes ostenderit. Sic porro tenebant. Erat illi jubente tyranno fixum tabernaculum ad ripam cujusdam fluminis: nomen fluminis Sperchius, profundo ubique gurgite defluens. Ejus ripa tota late regione assurgens, quod tota fluente ambiretur, vix non insulæ formam exhibebat: nocturna vero custodia, numerosa cohorte constans, undique tabernaculo turmatim affusa, totaque angustias illas diligentia præsidio tenente, ignique ac cantilenis vigilias solante, ne ad horam quidem somno indulgebat. Nedum enim vigilabant vigilias, verum et noctes totas, ita jubente satrapa, ducebant insomnes. Ac ne in longum sermonem protraham, erant et reliqua omnia perquam his similia, si qua nedum aliorum accessione, sed et ipsa per se singula, satis ad custodiam videbantur: quæ omnia viri unius virtute fuerunt exsufflata. Quamquam neque hostibus probabilis ullus inesset timor, ut ille unquam tot impedimentis prohibitus posset aufugere, nec nostris omnino tentanda fuga putaretur. Illud quoque jure admodum admirationem habeat; nulli enim ab eo gestorum cedere videatur, ut cum sæpè solus, vel etiam paucis sociis fugere licuisset, haud tamen sustinuerit malueritque, aut redire domum cum quibus exivit, aut cum eis mori.

Norunt sane universi ut aufugerit, qua nemo alius ratione, nullo amisso vel eorum qui ab impedimentis sequerentur, ac nec ullo desiderato, cui genuum robur minus suppeteret ad necessarium incessum: utque fuga lapsus ceu volucris quædam, jam ante profectos sit assecutus, atque ea re inani cursu fatigatos persequentes ostenderit, eorumque molitiones ac consilia, haud secus ac eorum capitis pridianam temulentiam confuderit: subtile vero illud fugæ molimen ac modus, quo, quem parerat, desputum ostendit: utque totum illud inventum, resque interim gesta, sapientiæ plena

ταταγμένον, οὐκ ἔφασαν ἰδόντες, οἶμαι, τὴν Κόρινθον, καὶ ὁρῶσι τὸν γενναῖον παρὰ τὰς τῶν πάντων ἐλπίδας· οὐ μὴν παρὰ τὰς τῆς μητρὸς καὶ τὰς ἡμετέρας. Οὕτε γὰρ τὴν τοῦ ἀνδρὸς γενναίτητα, καὶ τὸ φιλότιμόν τε καὶ φιλοκίνδυνον ἠγνοοῦμεν· καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔξω τῆς ἐμῆς ἐγένετο γνώμης. Ὡς περ οὖν μετέωρον τὴν ἀκοὴν εἰχομεν, ἡ ἀπευκταῖαν ἀγγελίαν ἀκούσεσθαι, ἡ τὸ μηδενὶ πιστευόμενον πρὶν γενέσθαι καὶ θαυθῆναι.

Πολλοὺς μὲν οὖν ὁ χρόνος τὰς χεῖρας τῶν κατεχόντων διολισθήσαντας ἔδειξε, καὶ πέδας, καὶ ἀλύσεις, καὶ δεσμωτήρια, οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἐκείνων εὐμηχανίαν· τινὲς δὲ διαδράντες, καὶ τοὺς θαυματοποιούς παρενεγκεῖν ἔδοξαν· οὕτως ἰσχυρῶς ἐφρουροῦντο. Ἄλλ' εἰ τις τὴν παρούσαν μηχανὴν παραβάλοι ταῖς τῶν προτέρων, οὐδαμῶς ἀγενεστέρων εὐρήσει, θεωρήσας ἀκριδῶς τὸν τε κατέχοντα ὅστις ἦν ἐπὶ πονηρίᾳ, τὸν τε τρόπον ᾧ κατείχε, καὶ ὅπως τοῦτον ἔωλον ὁ κατεχόμενος ἔδειξεν. Εἴχετο δὲ ὡς Σκηνὴ τις ἦν αὐτῷ πεπηγυῖα περὶ τινα τοῦ ποταμοῦ δρθὴν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ ποταμὸς τὸν Σπερχεῖδ' (1), βαθύν τινα τὸν ῥοῦν αὐτοῦ διαπαντὸς ποιοῦμενος· ἡ δρθὴ δὲ πρὸς ὑψος ἡρμένη διὰ παντὸς τοῦ χωρίου· δ, τῷ κεκλυκῶσθαι ῥοθίῳ, ὀλίγου ἀποδέον ἦν τοῦ νήσω τοικέναι. Ἡ δὲ νύκτωρ φυλακὴ, ἦν δὲ φάλαγξ πολυάνθρωπος, στοιχηθὲν περικυκλοῦντες τὴν σκηνὴν, καὶ τὸν ὀλίγον ἰσθμὸν ἐκείνον διακατέχοντες ἀκριδῶς, πυρὶ τε χρώμενοι καὶ ψδαῖς, οὐδὲ γοῦν πρὸς ὥραν ἐκίθευδον. Οὐ γὰρ φυλακὰς ἡγρύνουν, ἀλλὰ τὴν νύκθ' ὅλην, οὕτω δοκοῦν τῷ σατράπῃ. Καὶ ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω λόγον, καὶ τᾶλλα ἅπαντα τούτοις ἦν ἀκριδῶς ἐφ' ἀμύλλα, ὅσα ἐνομιζέτο πρὸς φυλακὴν ἐξαρκέσειν· οὐχ ὅπως ἅμα συντεταγμένα, ἀλλὰ καὶ διηρημένα καθέκαστον. Ἄ δὲ πάντα μάταια ἐνὸς ἀνδρὸς ἀπέφηεν ἀρετῇ. Καίτοι οὕτε τοῖς ἐχθροῖς τὸ εἰκὸς λογιζόμενοις φοβητέον εἶναι ἔδοκει τὸ δυνηθῆναι τουτοῖ ποτε διαδρᾶναι, τοσούτων ὄντων τῶν κωλυμάτων, οὕτε τοῖς ἡμετέροις ἐγχειρητέος ὁ δρασμὸς τοπαράπαν ἐνομιζέτο. Θαυμάσιε δ' ἂν τις κάκεινο μάλα δικαίως· οὐδενὸς γὰρ ἑλαττον ἔχει τῶν αὐτῷ διαπεπραγμένων· πολλάκις γὰρ δυνάμενος μόνος, ἡ καὶ μετ' ὀλίγων διαφυγεῖν, οὐκ ἠνέσχετο· ἀλλ' εἴλετο, ἡ μεθ' ὧν ἐξῆλθεν ἐπανιέναι, ἡ σὺν ἐκείνοις ἀποθανεῖν.

Ὅτι μὲν οὖν εἰργάσατο τὸν δρασμὸν ὡς οὐκ ἂν ἕτερος, μηδὲνα μῆτε τῶν ἐπὶ τὸ σκευοφορεῖν ἐπομένων ἀποβαλὼν, μῆτε γέροντά τινα, ᾧ τὰ γόνατ' ἂν ἱπιστεῖτο πρὸς τὴν ἀναγκαίαν βάδισιν, καὶ διαδράξ, ὥς περ ὑπόπτερος ἐφθασε τοὺς προαπελθόντας, καὶ τοῦτο πράξας, ἀπέφηνε τοὺς διώκοντας αὐτὸν εἰκὴ τὸν δρόμον πεποιημένους, καὶ τὰς τῶν ἐχθρῶν μηχανὰς ὥς περ ἑωλοκρασίαν κατέχευε τῇ· αὐτῶν κορυφῇ, ἅπασι δῆλον· διηγῆσασθαι δὲ τὴν μηχανὴν τοῦ δρασμοῦ καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ κατὰπτυστον ἔδειξεν, ὃν ἐχρῆν, καὶ ὡς ἐκίνοιά τε πᾶσα καὶ πρᾶξις ἡ περὶ ταῦτα πλήρης μὲν σοφίας, πλήρης δὲ

(1) Schol. insti: Οὗτός ἐστιν, ὁ νῦν καλούμενος; Ἑλλάς. Est hoc flumen quod nunc appellatur Hellas.

ἀνδρίας, γέμουσά τε συνέσεως καὶ δεξιότητος· ὅτι ἅ
πλείστης, ἐνεσσι μὲν, οὐ συγχωρεῖ δὲ τὸ σχῆμα τοῦ
λόγου.

Ἐκεῖνο δὲ πάντως εἰπεῖν, καὶ ἀποχρῶν καὶ δίκαιον,
ἕνεκα πάντων· τοῦτο τὸ ἔργον, καλῶς μὲν καταρχὰς
διανοιθὲν, κάλλιον δὲ πραχθὲν, καὶ πέρας εἰληφὸς
ὅτι κάλλιστον, διήλόν ἐστιν ἅπασιν, ὥς οὐκ ἔνευ θείας
βοηθίας γέγονε. Τὸ γὰρ δὴ πολλὰ συνδεδραμηκέναι
πρὸς ἐν τὴν τέλος θαυμάσιον οὐτ' ἀνθρωπίνης δυνά-
μεως, οὔτε μὴν τι σύμπτωμα ἐξ αὐτομάτου καὶ
τύχης. Τοῦτο τὸ ἔργον ἐλευθεροῖ μὲν πᾶσαν τὴν Πε-
λοπόννησον τῆς προφαινομένης δουλείας· ἐλευθεροῖ
δὲ Θήβας, Ἀθήνας, Μάγαρα, πόλεις τε Ἑλληνίδας
ἑτέρας, ὧν ὁ τῷ δεσπότη κηδεστής ἄρχων ἦν Ῥανέ-
ρης νομα αὐτῷ, νομιστὴς ἀνὴρ· ἐλευθεροῖ δὲ πᾶν
ἔμου τὸ Ἰλλυρικόν, καὶ ἄλλα γε πολλὰ τῶν βαρβάρων
ἐθνῶν. Διήλον δὲ· ὅς γάρ δὴ τὸν ἀδελφὸν ἐν χει-
ροῖν ἔχων, τὸν τύραννον φημι Πέρσην, ἥ μὴν ἐπώμυ
καὶ ἰσχυρίζετο μετὰ πολλοῦ τοῦ φρονήματος, μηδα-
μῶς ἐπανελεῖν οἴκαδε, πρὶν ἢ χειρώσασθαι πάντα
καὶ διαφθεῖραι· καὶ ἦν οὐδὲν ὑπέρογκον οὐδὲ χαλε-
πὸν ἀλαζονευόμενος, ἀλλ' ὁ γε βῆδιον ἦν αὐτῷ.
Ἐσπερον κύπτων εἰς γῆν μετὰ τὴν πληγὴν, πληγὴ
γὰρ ἀντικρυς αὐτῷ ἡ ἀδελφῶ τοῦ ἔμου φυγὴ οὐδὲ
τῶν πρὸς χάριν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἡδέως ἔ-
ηκουσεν, εἰδὼς γε κολλυκίας ἐσχάτης σαφῶς τὰ ῥή-
ματα.

Τοιγαρὺν λαμπρὸς ὁ μὲν ὁ δεσπότης πολλῶν καὶ
μεγάλων ἕνεκα· τοῦ προελεσθαι τεθνάναι διὰ τὸ
σχῆμα· τοῦτο γὰρ ἦν ἀτεχνῶς τὸ πρὸς φονῶντα
βάρβαρον παραγεγονέναι σωτηρίας ἕνεκα τῶν τε
ἑαυτοῦ, καὶ ὧν οὐκ ἦν ἐξηγουμένος· τοῦ διαπεφευ-
γῆναι τὰς τοῦτοῦ χειρὰς, ἐπειπερ ἦλω καὶ ἦν ἐν
δικτύοις, πιστευομένοις ἀφύκτοις εἶναι· τοῦ τὸν κε-
χρηνότεν θῆρα καταπιεῖν ἅπαντας καὶ τὸ κωλύσον
εἶναι μηδὲν λογιζόμενον, ἀπρακτον παντάπασιν ἀπο-
φῆναι, καὶ κενὴν τὴν τοῦδε γαστέρα· τοῦ κινδυ-
νεύοντος μὲν αὐτοῦ, προφανῇ κίνδυνον βλέπειν ἔσθ
τε καὶ πόλεις ὅτι πολλὰς· ἐπεὶ δ' ἐξῆλθε τοῦ λαιμοῦ
τοῦ βαρβαρικοῦ, εἰς δὲ οὐδεὶς πω καταδύς ἐπαγῆκε·
σαφοῦς αἰχμαλωσίας ῥυσθῆναι. Καίτοι οὔτε εὐτυχοῦν
τι συνελάμβανον ὑπὲρ ἀπάντων ἀεὶ σπουδάζοντι οἱ
σεσωσμένοι παρ' αὐτοῦ τηνικαῦτα (οὐ λέγω δὲ περὶ
τῶν ἰδίων), οὔτε ὑπὲρ τούτων κινδυνεύοντι, τὸ τυ-
χὴν αὐτῷ συνηγωνίσαντο ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν
δαιῶν· ἐν ᾗ τὸ τούτους σεσωσθαι πρεῖτα παρ' αὐ-

ac fortitudinis, prudentiamque ac dexteritatem
quam maximam habens extiterit, ut possit enar-
rari, haud tamen orationis figura permiserit.

Illud enimvero quod satis habere videatur, ac
omnino justum sit dicere, operæ pretium dicam :
palam omnibus esse, bene a principio excogitatum
opus, meliusque peractum, ac sine donatum optimo,
non nisi divino evenisse nutu. Ut enim ad unum
aliquem mirabilem finem multa concurrerint, neque
humanæ sit virtutis, neque eorum quæ a casu ac
fortuna sint. Ea res universam quidem Peloponne-
sum ab imminente servitute liberat ; vindicat vero
ac asserit libertati, Thebas, Athenas, Megaram, ac
alias Græciæ urbes, quibus despota gener Raineres
nomine (1), vir utique prudens, præfectus erat :
vindicat denique totum Illyricum, nec non alias plu-
res gentes Barbaras. Liqueat vero. Qui enim tenebat
fratrem, tyrannus, inquam, Persa, cum jurasset,
ac multo animi fastu, domum se reversurum, nisi
subjugatis omnibus ac deletis, negaret : nec vero
jactantem putis majora quam pro facultate, quæque
non facile præstare posset ille, inquam, postmo-
dum a plaga demittens oculos. Plagæ enim similis
illi fuit fratris mei fuga : neque si qui talia ad gra-
tiam loquerentur, libens audivit, qui summæ ca-
lulationis verba perspicue sciret.

Multis itaque ac magnis titulis vester despota præ-
clarus fuit. Quod mori elegerit ad dignitatem
tuendam ; id enim palam imminere adeunti Bar-
barum, spirantem, cum ei subditorum cædes, tum
aliorum : quod ejus effugerit manus ; nam captus
erat, iisque rebus tenebatur, ex quibus nulla spes
effugii esset ; quod bestiam devorandis omnibus
inhiantem, ac nihil impedimento fore arbitrantem,
inefficacem omnino, ejusque ventrem inanem red-
diderit ; quod eo in periculum adducto, gentes plu-
rimæ ac urbes præsens discrimen aspexerunt ; emer-
gente autem singulari exemplo e Barbari faucibus,
e quibus nemo semel ingressus, postliminio rever-
sus esset, palam a servitute vindicata sint ; quan-
quam quibus ille tunc saluti fuit, ne minimum quid
auxilii ejus afferrent rebus, qui omnium semper re-
bus studeret (nihil porro de suis loquor), ne pro
eis quidem periclitanti, auxilii quidquam impende-
runt liberando a malis ; quo gratis partam salutem

(1) *Raineres nomine*. Laonicus l. iv Ῥανέρην
vocat, cui ac Manuelli major habenda sit fides, quam
Gregoræ ac Facello apud eundem citatis marg. ut
is esset Rogerius de Empuriis. Florentinum tradit
præfatus Laonicus, atque ex familia τῶν Ἀζαϊό-
λων, Azaiolorum, sive Acciaolorum, ut reddit in-
terpres. Ait quoque nullos Theodoros ex Raineris
filia liberos suscepisse, ac defunctum esse nulla
suscepta legitima prole. Ex his porro Manuelis ac
Laonici de Theodori conjugio, haud corrigendum
quod habet Phranz. lib. ii, cap. 10, de uxore Theo-
dori Porphyrogenetæ Cleop. filia Malatestæ, sed
exponendum secus ac Pontianus exponat, qui de

nostro ac seniori Theodoro intelligit, eoque putat
Phranzem adversari Laonico, cum re ipsa ambo con-
sentientissima dicant. Jam enim Phranzes l. i res
Theodori senioris prosecutus erat : quin et eo res
Manuelis, qui diu superstes fuerat Theodoro, vo-
luit comprehensas. Porphyrogenetæ nomen utri-
que commune fuit, undecunque tandem ita dire-
rentur imperatorum filii, nec ii omnes, nec soli pri-
mogeniti. Præter istos Theodoros, est tertius An-
dronici filius, nepos Theodori nostri, ac ei succe-
sor despota, quem ille alius Manuelis filius ac con-
sobrinus postmodum exceperit.

acciperent, qui nulla gratia essent digni, nec omnino in eam rem aliquid contulissent.

Sed et voluntate martyr exstitit, qui se ipse pro multis tradiderit, proximeque adierit pericula ac tristitia expertus sit sustinueritque infamiam, ac alia quibus animus mordeatur, possit, iue non spreto sæculi deijci: atque adeo liquet ex omnibus, ut ejus sospitas, universitatis hominum salus esset ac felicitas: nedum omnium illi subditorum, sed et eorum qui non essent ejus ditionis. Sic erat maxime admirabilis; sic multis utilis, nec quidquam suis quam spiritus minus necessarius, hostibus autem insuperabilis, ac eorum avertens impetus. Rem autem probat, quod solo ipse in provinciam ac suos adventu, formidabilem illum submoverit ac avocarit. Mox enim ut superbus homo rem rescivisset, desperans se quidquam confecturum (1), elata jam olim undique supercilia demittit, multaue ignavia, ex multis tropæis, ipsi pariter ac majoribus, ob multas ac magnas gentes devictas constitutis collectos ei spiritus, abjicit; traditque oblivioni sacramenta illa, quibus se, collum extendens, ac indecore caput cogitans, grandi clamore, ac supra præconis vocem, obstrinxisset; sitque mitis ex feroce ac vix non balans ovis instar. Eum qui pridem lupis truculentior biabat, dixisses cicuratum belluam, in eum repente devectum statum, cum nuper aspectu terribili in humanum rugiret genus. Cupiebat ergo citius demigrare, qui nihil se confecturum sciret, sed pudebat repentinæ ad eo mutationis, ac ut Euripus ac stultus quis habendus esset, eos pavens, qui ab eo interim fugissent fugiensque nemine persequente, ac superioribus verbis rebusque, contrarie tunc habentes res, ac verba ostendens. Atque ut paucis dicam, nihil ille postmodum prioribus simile, aut cogitare, aut loqui, aut omnino facere videbatur. Fingit vero (2) egregium prætextum tegendi probrum. At acceptis a sultano litteris in Orientem vocari, auxilio futurus adversus Temerem Scytham, qui bello lacerasset, fuit is Temeres, cui brevi post dedit pœnas eorum quæ impia gessisset, atque id justo admodum sœnore. Quia tamen sultani illæ litteræ prætextus erant ac scena, dicebat quidem prope transmissurum Hellespontum, cum nollet transmittere. Lente itaque incedens, multum tempus insumit: atque ut velis, sic clam fugiens, moratur vero in Thracia, illicque exercitum cogit, unde, ac quantum per facultatem posset, ingentesque adeo

(1) *Desperans se quidquam confecturum.* Sibi Manuel ac fratri blandiatur, ut ea Bajazetis regressio desperationis fuerit a Theodori metu, non magis prudentiæ bellicæ, qua majorem exercitum cogendum putaverit, ac belli moli parem. Sic bene indicat Laonicus l. ii, ubi etiam Branezis ducis exercitus Bajazetis, qui paulo post ponitur, res perstringit ac exordia, quem Βρενέζην appellat: de quo iterum ad calcem l. iv. Narrat Phrauzes l. i, c. 49, quæ hic Manuel taret: nimirum causam ex qua Bajazetes Theodoro infensor factus esset: nempe quod Paulus Mammonas de vi questus apud eum

Λ τοῦ δεδομένου, μηδεμίαν αὐτῶν ὑπαρξάντων χάριτος, ἢ τι τοπαράπαν εἰσενηνοχότων εἰς τοῦτο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μάρτυς οὗτος τῇ προαιρέσει, ἀνθ' ὧν καὶ προῦδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, καὶ τῶν κινδύνων ἐγγὺς ἐγένετο, καὶ λυπηρῶν πεπειράται, καὶ ἀδοξίαν ὑπέστη, καὶ ἕτερ' ἅττα δάκνοντα τὴν ψυχὴν, καὶ κατενεγκεῖν οἶά τε τοὺς μὴ τῶν παρόντων καταγελῶντας. Ἐκ δὲ πάντων πρόδηλον, ὡς τὸ περιεῖναι τοῦτον καὶ εὖ ἔχειν ἦν δῆπουθεν καὶ σώζεσθαι, καὶ εὖ εἶναι πλήθος ἀνθρώπων οὐ μόνον γε τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεσποζομένων ἀπάντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ὑφ' ἑτέροις ταττομένων. Οὕτως ἦν ἐκείνος θαυμασιώτατος· οὕτω πολλοῖς ὠφέλιμος, ἴσα καὶ πνοῇ τοῖς φίλοις ἀναγκαιότατος· τοῖς δὲ ἐχθροῖς ἀχέρωτος, καὶ τὰς ἐκείνων ἀποτρέπων ἐφόδους. Καὶ δηλοῖ τὸ τὸν πολὺν ἐκείνον ἀποσοθῆσαι καὶ ἀποτρέψαι, μόνῃ τῇ καταλαθεῖν τὴν αὐτοῦ. Εὐθὺς γὰρ τοῦτο μαθὼν ἐκείνος ὁ σοδαρὴς, ἀπογνοὺς τοῦ πρῆξαι τι, καταβάλλει μὲν ὀφρὺν πόρρωθεν ἡρμένην αὐτῷ πολυλαχρόθεν· ῥίπτει δὲ φρόνημα ἀγεννῶς ἄγαν, ὅπερ ἐκείνῳ συνεφορήθη συχνολὺς τροπαίος, ἅπερ αὐτῷ τε καὶ τοῖς φύσασιν ἔστηκεν ἀπὸ πολλῶν τε καὶ μεγάλων ἐθνῶν· ἀμνημονεῖ δὲ ὀρίων ἐκείνων, οὓς γε ἀνατείνων ἀνέχονα, καὶ κινῶν τὴν κεφαλὴν οὐ σὺν κόσμῳ, βοῶν ὑπὲρ τοὺς κήρυκας, ὤμνυ. Καὶ ἦν τις ἡμερὸς τότε μεταβαλὼν ἐξ ἀγρίου, καὶ μονοῦ βληχόμενος. Ὁ πρότερον ὑπὲρ τοὺς λύκους θειὸν κατηνῶς ἐψέκει χειροῦθεσι θηρίοις, εἰς τοῦτ' ἐξείρνης ἐλθὼν, ὁ βλέπων τὸ βλοσυρὸν, καὶ κατ' ἀνθρώπων βρυχώμενος. Καὶ ἐπεθύμει μὲν ταχέως ἀπαλλαγῆναι, εἰδὼς ἀνύσων οὐδέν· ἡσχύνετο δὲ τὴν ταχίστην μεταβολὴν, καὶ εἰ δόξει Εὐριπὸς καὶ ἀλλόκοτος ἀνθρώπος, ὁρῶδων τοὺς ἀπ' αὐτοῦ τότε φεύγοντας, καὶ φεύγων, ὑπ' οὐδενὸς διωκόμενος, καὶ τοῖς πρὸ τοῦ καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ἐναντίως τὰ τότε πράγματα καὶ τοὺς λόγους ἀποδεικνύς. Καὶ εἰ δεῖ συλλήψδην τὸ πᾶν εἰπεῖν, οὐδὲν διανοούμενος, ἢ λέγων, ἢ ἐργαζόμενος ὁμοίως τοῖς ἐμπροσθεν, ὕστερον οὗτος ἐφαίνετο. Πλάττει δὲ πρόφασιν εὐπρεπῆ, ὥστε συσχεῖσθαι τὸ αἶσχος καὶ τὸ πλάσμα. Ἐφασκεν ἐπιστολὰς δεδέχθαι σουλτανικὰς, προσκαλουμένας αὐτὸν ἐς ἔω, ὥστε βοηθεῖν ἐκείνῳ, ὑπὸ τοῦ Σκύθου Τεμήρη πολεμουμένῳ· ὃς ἦν, ὅ μιν μικρὸν ὕστερον αὐτὸς ἐδεδώκει δίκην ὧν ἡσεσθήκει· καὶ ταύτην σὺν τόκῳ μάλα δικάϊον. Ἀλλ' ἐπέπερ σκῆψις ἦν καὶ σκηνὴ τὰ τοῦ σουλτάνου γράμματα, τὸ διαβῆναι σπεύδειν τὸν Ἑλλησποντον ἔλεγε μὲν, οὐκ ἐβούλετο δὲ. Ἀναλίσκει δὲ χρόνον οὐ σμικρὸν, βάδην πορευόμενος· εἰ δὲ

fuisse, ac erepta Monembasia civitate, quam ille regendam accepisset, ac Bajazeti devotam teneret.

(2) *Fingit vero.* Late tunc sultanus Ægypto ac Syriæ dominabatur, cui ut Bajazetes adjunxisset suas copias, haud forte Temeres, seu Tamerlanus, ambos devicisset. Fortior quippe virtus unita. Putavit Bajazetes, quod plerique nostrum, sibi melius consultum, ut accessione aliqua imperii proprii terminos proferret, quam ut alienum a potentiori invadente, a quo ipsius postmodum invadendum esset, auxilio defenderet.

βούλει, φεύγων οὕτως λάθρα· διατρέχει δὲ ἐν Ἡράκλει· συνάγει δὲ στρατιάν, ὅθεν τε καὶ ὅπως ἦν δυνατόν αὐτῷ, νομιζομένην πάντα ποιῆσαι τὰ καθ' ὁμῶν οἶαν τε εἶναι· πέμπει δὲ ταύτην ληϊζομένην πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ μηδὲν ἑτερον ἰδικηκότος αὐτῶν· ἢ τὸ μὴ τοῦτω παρεσχημέναι τῷ θανάτῳ καὶ τοῖς αἵμασιν ἐντροφεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ. Καταγγέλλει τῷ στρατηγῷ, Βρανέζης ὄνομα αὐτῷ· ἵστε δὲ τὸν τοῦδε τρόπον, καὶ τὴν κατὰ τῶν πιστῶν ἐχθραν, ὥς ἔστιν ἀπαράμιλλος, μηδενὸς φείδεσθαι· οὕτως ἦν ἐκείνῳ ζέων ὁ θυμός.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἦν τι καὶ ἀναγκάζον ἀθροῖσαι τε καὶ πέμψαι πολλὴν τινα στρατιάν μάλα αὐτίκα. Οὐ γὰρ ἦν καὶ τὰ φρούρια σῶζεσθαι, καὶ ἃς κατεῖχεν ἐνταυθὶ τότε πόλεις, μὴ τὴν ταχίστην βοήθεια· τυχόντα. Ἐδόντο γὰρ ἐπικουρίας παντοδαπῆς, ὅφ' ὁμῶν πολλορχοῦμενα, καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεῖα ταλαιπωρούμενα. Αἱ μὲν οὖν παρασκευαὶ δειναί, ὁ δὲ στρατηγὸς ὡμός· ἢ δὲ στρατιὰ πολλή καὶ εὐπλοῦς οὐχ ἥττον ἢ εὐίππος. Τὰ δὲ πράγματα ἡμῖν ἐξέτετρα πολυλαχόθεν· καὶ προσῆν τὸ τοῦς ἐχθροῦς ἡγεμόνας ἱσχεῖν πολλοὺς τῶν ἀπὸ τῆς ἡώρας, παρακαλοῦντας, πῶς οἶσι, καὶ παροξύνοντας εἰς τὰ καθ' ἡμῶν, ἢ τί γε ἀλγυρότερον εἰπεῖν, εἰς τὰ καθ' αὐτῶν.

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνῳ τὸ δεινότατον ἀπῆν, ἦσαν γὰρ οἱ προσεκαλοῦντο τούτους εἰσεῖναι τὸν Ἰσθμόν, ὑπισχνούμενοι χορηγῆσαι αὐτοῖς ἀφθονα τὰ ἐπιτηδεια. Τούτων δὲ οὐ σμικρὸν ἔκαστον, ἀλλ' ἕκαστον τῷ πέμποντι μὲν τὴν στρατιάν χρηστὰς παρασχεῖν ἐλπίδας, τοῖς δὲ προσδοκῶσι τὴν ταύτης ἐφοδὸν ἀπόγνωσιν ἐμποιῆσαι. Ἦν μὲν οὖν ταῦτα καθάπερ ἔφη· οὐκ ἀποδεσθῆναι δὲ κατὰ γνώμην τάνδρ' τοῦ γχείρημα. Καὶ τί λίγω κατὰ γνώμην, ὅτε καὶ πρὸς τοῦναντίον αὐτῷ τὰ τῶν ἐλπίδων ἀντίστραπτο; Οὕτε γὰρ εἰσῆσαν ἡ στρατιὰ, προσηλυμένων ὅφ' ὁμῶν τῶν χώρων ἐκείνων, οὐ στενὴ τις ἦν ὁδός, καὶ λιθώδης, καὶ ἀνάντης καὶ οἷως δύσβατος· τό τε κενὴν αὐτὴν ὑποστρέψει ἀποδεδῶκει πάσας τὰς πόλεις τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεσχημένας τῷ δικαίως καὶ καλῶς, καὶ κεκτημένῳ ταύτας πρὸ τοῦ, καὶ κτησαμένῳ μετέπειτα· τὴ δὲ πάντων κάλλιστον, ὅτι καὶ σὺν τόκῳ ταύτας ἀπέδληψε. Λέγω δὲ τόκον νῦν τοὺς δορυαλώτους φρουροὺς ἐκείνους, οὐ φαύλην ὄντας μεῖραν τῶν πολεμίων.

Ἔστι ταῦτα, καὶ βοᾶται πολλαχθῶ γῆς. Ἀλλὰ τὸ πολὺ τῆς εὐτυχίας τῶν ἀσεβῶν, μᾶλλον δὲ τὸ τῶν εὐσεβῶν δυστυχὲς ἐκ τοῦ τῷ θεῷ προσκρούειν, τὸν κακοδαίμονα δυσμενῆ πολλῶν δεσπότην ἀπέφηνεν, ὃν ἂν ἦν δοῦλος πάνυ δικαίως. Τοῦτο τὴν αὐτοῦ στρατιάν, τῷ τε πλήθει, τῇ τε δυνάμει, πολὺ βελτίῳ πεποίηκεν, ὥσάν γε καὶ πρότερον οὐ σμικρὰν, οὐδὲ ἀγεννῆ, οὐδὲ τῶν πολεμικῶν ἀπειρον, ἡρέμα πως γυμνασθεῖσαν τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ πόνῳ φέρειν τὰ λυπούμενα τὸ σῶμα. καὶ διαμένειν ἐν ἀλλοτρίῳ, ὥς οὐκ ἂν ἑτεροὶ ἐν φιλῇ [ἰσ. ἰδ. α.] φουδῶσι πᾶν ἀγαθόν. Τούτῃ μὲν στρατιάν πατήρ μὲν αὐτῷ κατακέλοιπε δεξιόμενος ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ πρὸς πατρός αὐτὴν διαδεξιμένου, ὥς πατέριος αὐ ἐκ τοῦ φύσαντος. Ἐργον γὰρ οὐκ αὐτῷ

copias, ut iis, Peloponnesi negotium totum confecturus videretur. Mittit autem qui ejus hanc universam regionem populentur, qui nihil quidquam læsisset, quam ut ne mortis ipse suæ ac cruoris gaudium belluæ faceret. Porro jubet misso duci, Branzes nomine (ejus vero habetis compertos mores, utque incomparabili odio prosequeretur fideles,) ut ne cui parcat: sic nimirum ejus furor efferbuerat.

Cæterum erat quo grandem exercitum necesse haberet cogere, ac subsidio mittere. Non enim poterat et præsidia servare, ac quas hic tunc temporis occupabat urbes, nisi illa præsentissimum auxilium præsto haberent. Vobis quippe expugnantibus, ac cum necessarij commectus penuria laborarent, omnino necesse erat, ut præsentij ille auxilio præsidio esset. Erat itaque ingens apparatus, dux exercitus servus, copiosus miles, nec minori armorum quam equorum apparatu instructus: nostra autem res ex multis exiles erant. Ad hæc, apud hostem duces merebant complures indigenæ. Quam vero putas ii impellebant ac incitabant, ut nostra invaderet? aut quod verius sit dictum, quæ eorum essent propria.

Ac neque illud gravissimum aberat. Erant siquidem qui invitantes ingredi Isthmum, necessarium commectum ubertim ministraturos recipere. Erant hæc singula haud ipsa per se exigui momenti, quæ etiam erant abunde, ut immittenti exercitum spem bonam præberent, immissumque expectantibus ac invasurum, desperationem ingererent. Sic res habebant, ut dixi: nec tamen conatus viro ex voto successit. Quid autem ex voto dico, quando etiam tota in contrarium cessit expectatio? Neque enim copię ingredi potuerunt, cum vos occupassetis angusta itineris, petrosa que, et ardua, ac penitus inaccesa: quarum cassus reditus, urbes omnes quas Turci occupabant, juste olim ac bene possidenti, ac postmodum possessuro, postliminio reddidit: omniumque præclarissimum id videatur, ut cum multo etiam sænore receperit. Porro appello fœnus, captas munitiones, quæ essent non spernenda pars hostium.

Ita res habuere, ac ubique gentium prædicantur. Cæterum multa infidelium ac impiorum felicitas; seu potius, piorum ac Dei cultorum, ex eorum in Deum offensa, infelicitas, invisum Deo hostem multorum dominum constituit, quorum ille jure admodum servus erat. Fecit ea res ab eo conscriptum militem, numero ac virtute longe auctiorem, cum neque alioqui olim exiguus esset, aut ignavus, vel rei bellicæ rudis; longo sensim tempore laborisque exercitio duratus ferendis molestiis corpori, ac doctus, lubentius morari in aliena, quam in sua alii, vel si omnium honorum feracissimam dicas. Has illi copias reliquit pater, cum ille accepisset a patre, qui et ipse a patre acceperat, ut ille iterum

acceperat a genitore, Ertogrulæ nomine. Ili porro A omnes (1) hactenus promoverunt, sua utique diligentia et labore ac periculis quæ desudarunt : nam dicendum est quod res habet, haud tamen adeo potiori ac consummatori virtute : quo plane sit spes, ut bona quandoque fortuna mutanda sit, iisque destitutis ad nos iterum defectura, pristino rerum statu restituto, qualis habuit sub nostris majoribus. Quando enim virtus in omnibus superat, cum sit in nostra positum facultate ut vitam e virtute componamus, haud immerito speremus fore, ut eorum quondam victores evadamus, qui per tempus nostri victores existunt ; qui odierimus vitium, paternæque ac avitæ virtutis imitatores efficiamur, ac æmulatores honorum operum. Cæterum, rebus illi, Bajazeti, inquam, felices successus habentibus, nostræ admodum imminutæ erant, ut universi non immerito desperarent. Idem quippe prosperi hostium successus, ac imminutæ ac e contra.

Porro jam accedo dicturus, quod plane lacrymas ciat. Quidam enim, haud illi vulgi homines, ac ex plebe infima primum quidem occulte, ut poterant (nam puto eos rei pudebat), tum vero palam ac libere, hostibus accedentes (solent enim primum clam gesta, postmodum frontem induere), irremediabile nobis vulnus inferebant : ac nescio quid illos dicturi estis, num Romanos ac Christianos, ob genus ac baptisma ; an e contra, propter voluntatem ac acta ? Num hostes, ob perversum ac furioso proximum in patriam animum, an amicos, quod vobis exstiterint gloriæ auctores, tametsi non ex animo illis evenit ? Ex iis namque quæ impia in vos patrarunt, vestrum ex adverso effulsit bonum. Verum præstet forte hæc omittere : interim autem prosequamur quæ reliqua sunt.

Invallescebat malum, nec Barbarus sædus admittebat, quin impotenti in nos ferebatur uestro, nec erat qui contineret, autve fratri auxilium ferret. Tantum quippe erat ut in me consideret, cuius res multis partibus affectæ essent, ac cui virtus longo attrita bello sic concidisset, ut in summum malorum ventura videretur, nec quidquam, ut humanam spectes rationem, ad spem reliquum esset. Cum me sane, tum illum, duplex subibat timor, ut quisque pro se, ac ambo pro invicem solliciti essemus. More enim gigantis procedens calamitas, omnem pene omnino spem salutis excluserat. In-

τονομα. Πάντες δὲ ἐπηύξησαν ἄχρι τοῦδε, σπουδῇ μὲν πάντοις καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις ἑαυτῶν· δεῖ γὰρ τάληθὲς εἰπεῖν· οὐ μὴν γε κρείττοσιν ἀρεταῖς καὶ τελεωτέροις. Ὁ δὲ καὶ θαρρύνει ἡμᾶς δίδωσι μεταπεσεῖσθαι ποτε τὴν ἀγαθὴν τύχην, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔκείνην αὐθις τετάξεσθαι, αὐτοὺς ἐρήμους ἀφείσαν, ὥς καὶ πλὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων ὑπῆρχε τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρετὴ πανταχοῦ τὸ κρατοῦν ἐστὶ, ὅντος γε τῶν ἐφ' ἡμῖν τοῦ μετὰ τῆς ἀρετῆς ζῆσαι, εἴη ἂν πᾶν δικαίως ἐν τοῖς ἐλπίζομένοις τῶν νῦν κρατούντων ἡμᾶς κρατήσῃ, τὴν μὲν κακίαν μισήσαντας, φίλους δὲ τῆς τῶν φουσάντων ἀρετῆς γεγρονότας, καὶ ἐραστὰς τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Πλὴν ἔκείνῳ τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων, τῷ Παγιαζίτῃ λέγω, τὰ ἡμέτερα πρὸς μείωσιν ἀπῆλτο, πάντων ἀπυγορευόντων οὐκ ἔπο λόγου. Αἱ γὰρ τῶν πολεμίων ἐπιδόσεις ἴσῃ πως δύναμιν ἔχουσι ταῖς τῶν ἀντιπάλων μειώσεσιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπροσθεν.

adversariorum vires cladesque eorum, valeant,

Ἦκω δὲ λέξων ἤδη δακρύων ἄξιον ὄντως. Ἔνιοι γὰρ, οὐκέτι τῶν τελούντων εἰς δῆμον, οὐδὲ τῶν φούλων εἶναι δοκούντων, τοῖς πολεμοῖς προστιθέμενοι, τὴν μὲν ἀρχὴν, ὥς οἶόν τε, λάθρα· ἡτχύνοντο γὰρ εἶναι· ἔπειτα ἀναλθην περὶ τὰ τελευταῖα· φιλεῖ γὰρ τὰ γινόμενα κρύφα χρόνου περιπροσχόντος παρρησιαζέσθαι· δυσίατόν τι πάθος ἡμῖν ἐγένοντο· οὐδ' οὐκ οἶδα ὅ τι καλέσετε· Ῥωμαίους καὶ Χριστιανούς διὰ τὸ γένος καὶ τὸ βάπτισμα, ἢ τᾶναντία διὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὰς πράξεις· ἐχθρούς, διὰ τὸ πρὸς τὸ πατρίδα διεστραμμένον καὶ μανικόν, ἢ προτρεπείς, ὥς αἰτίους γενομένους ὑμῖν εὐκλείας, εἰ δὲ καὶ ἀκόντων ἔκείνων τοῦτο συμβέβηκε ; Τοῖς γὰρ καθ' ὑμῶν αὐτῶν ἀσεβήμασι τὸ ὑμέτερον ἐξήστραψεν ἀγαθὸν ὥς ἐν παραθέσει. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων παραλιπεῖν ἴσως ἀμείνων· ἐχώμεθα δὲ τῶν ἐξῆς ἐντεῦθεν.

Ἡῦξανε τὸ δεινὸν, καὶ σπονδὰς ὁ βάρβαρος οὐκ ἔδωκετο· ἀλλ' ἦν ἀκάθεκτος εἰς τὰ καθ' ἡμῶν· καὶ οὕτε τοῦτον ἦν ἐπιστήσαν, οὐθ' ὁ βοηθήσαν τῷ ἀδελφῷ. Ἐμοὶ γὰρ εἶχε μόνον θαρρύνειν, ᾧ πολλαχῶς ἐνόσει τὰ πράγματα, καὶ οὕτω πέπτωκεν ἡ ἰσχὺς τῷ μακρῷ τοῦ πολέμου χρόνῳ, ὥς εἰς αὐτὸ δοκεῖν ἔχειν τὸ ἔσχατον τῶν δεινῶν, καὶ μηδ' ἐντινοῦν ἐλπίδα ὑπολείπειναι κεχρημένῳ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους. Ὑπῆρχε γοῦν ἐμοὶ τε κάκεινῳ διττὸς ὁ φόβος· ἑκατέρῳ τε αὐτοῦ, καὶ ἀμφοῖν ὑπὲρ ἀλλήλων. Κατὰ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς τῶν δρομέων, προῖδον τὸ δυσχερὲς πᾶσαν σωτηρίας ἐλπίδα μονοῦ παντάπασιν ἀφῆρηκε.

(1) Cui Ertogrulæ. Hi porro omnes, etc. Laonice levi mutatione Ὀρτογούλην vocat, cuius res prosequitur libro primo, ac reliquorum deinceps quos ex margine codicis hic repræsentat : Τὰ πρόσωπα, Ἐρτογούλης, Οὐχάνης, Μωράτης, Παγιαζίτης, αὐτὸς. Sunt hæc personæ : Ertogrulæ, Osmænes, Oichænes, Morates ac ipse Bajazetes. Videndus Leunclavius, ac alii qui res Turcicas scriptis commendarunt ; simulque notandum, quibus tanta imperii moles in initis creverit, ut et nostri caverint, ac vel a Turcis, quod initia illa bonum habuerunt, mutuari non erubuerint.

Multam genti virtutem cum primo fixit sedes in Asia omnes perinde scriptores astruunt, ut ejus forte merito, Dei providentia, infidelem gentem, temporalis domini præmio donatam voluerit. Delicias vitamque molliorem a nostris didicere, cum mulieres Christianas in uxores accepissent, quod ipsi notarunt scriptores Græci. Pulchra Phranzes digressione lib. 1, a cap. 23. ad 34 Osmanidarum gentis principum historiam perstringit, usque ad Mahometem secundum, a quo tandem urbs capta est, ac lucerna Græcis exstincta.

'Αλλ' ἐμοὶ μὲν δέδοκται, καὶ τοῖς ἡμετέροις, προσ-
 ἔτι δὲ καὶ τοῖς φρονιμωτέροις τῶν συμμαχοῦντων,
 ἐς Ἱταλίαν πορεύεσθαι, καὶ δὴ καὶ Γαλλίας τὰς κάτω,
 καὶ Βρεττανίαν αὐτήν. Πείσαι γὰρ εἰκότως δι' ἐμαυ-
 τοῦ τοὺς δυναμένους ἡμῖν ἀμύνειν, χρῆσθαι τῇ δυνά-
 μει θαλῆσαι, καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς καὶ ὑπερβάσεις
 χωρεῖν· τοῦτο δὴ τὸ εἰωθὸς ἐκείνοις ποιεῖν. Πάντων
 οὖν ἐπαινέσάντων τὴν γνώμην· ὡς γὰρ ἐξ ἐμοῦ τὴν
 ἀρχὴν πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν
 συμμαχῶν, οὕτω καὶ τῶνδε μετέπειτα πρὸς οὓς γε
 ἐχρῆν μετεδύθῃ· τὸ δόξαν διεπράττετο. Οὐδὲ γὰρ ἐρῶ
 γε περὶ ἐμαυτοῦ πλέον, οὐδὲ μηχανῶ τὸν λόγον, ἐν-
 διατρέδων τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τοῖς κατὰ τὴν μακρὰν
 ἐκείνην ἀποδημίαν. Οὐ μὲν ἀφῆκα τὴν ναῦν οὕτω
 πλεῖν ὡς· ἂν ποτε τύχοι, ἢ κυβερνᾶσθαι ὑπὸ τινος τῶν
 εἰς ἀρχὴν καταστάντων μικρὰς τινας· οὐκ ἄλλος ἐν-
 ῖοιτε, ἢ κατὰ χειροτονίαν ἦτοι κληῖρον, ἢ κατὰ
 τύχην.

'Αλλ' ἐπεὶ μοι παῖς οὐκ ἦν ἐφ' ἡλικίᾳ οἷα τε
 ἀρχεῖν, τὸν ἀδελφίδου ἐμαυτῷ διαλλάξας χρητίστη
 τύχῃ, ἐπὶ τῶν οἰάκων αὐτὸν ἐκάθισα, ἕως εἰ βού-
 λοιτο τὸ θεῖον ὑποστρέψαι με. 'Ο δ' οὖν ἀδελφὸς κἀν
 τούτῳ πολὺ βληθεὶς, τῷ μεταδῆναί με λέγω, ἠθύμει
 μᾶλλον ἢ πρόσθεν. Ἦν γὰρ ἀντικρυς αὐτῷ ὥσπερ
 ὀρφανία τὸ πρᾶγμα. Μακρὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ ἀπόπλους·
 μακροτέρα δὲ πολλῷ ἢ κατὰ τὴν ἡπειρον ἀποδημία.
 Καὶ τοσοῦτον ἦν ἐν ἀδῆλῳ τὸ καθ' ἡμᾶς, ὡς καὶ τὸ
 μετὰ μακρόν με χρόνον ἐπανελθεῖν εὐκτόν γε δῆ-
 πουθεν εἶναι. Ἦν μὲν οὖν πάντα τὰ ἐκείνου ἐν οὐκ
 ἀγαθαῖς· ἐλπίσι τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐπομένων τοῖς
 τότε πράγμασιν· ὁ δὲ μὴ πάντῃ καταπεσὼν, ὃ κἀν
 ἄλλος ἐπαθεν ἐνὶ τῇ προσπαλαίων τῶν δεινῶν ἅπερ
 ἐκείνος ὑφίστατο, καρτερικὸς φαινόμενος ἐν καιροῖς
 οὐκ ἀνεχόμενος ἀναβολῆς, ἐξῆγει πῶς λάτεται τὸ
 λυποῦν. Καὶ μέντοι καὶ ἐξεῦρεν. 'Ο δὲ τρόπος νῦν
 μὲν δῆλος ἄπασι μετὰ τὸ γενέσθαι, τότε δὲ, οἴμαι,
 ὀλίγοις. Οὕτω γὰρ ἠνάγκαζε τὸ συμφέρον. Εἰ γὰρ
 ὅλως ὑπαπεύετο τοῖς ἐχθροῖς τὸ δρᾶμα· δρᾶμα γὰρ
 ἦν ἀτεχνῶς τὸ πρᾶγμα, ἀρίστη τέχνη τότε γενόμε-

terim tamen, mihi, meisque, ac auxiliatorum pru-
 dentissimis succurrit, in Italiam Galliasque infe-
 riores (1), ipsamque adeo Britanniam, proficisci.
 Fore enim ut per me ipse apud eos qui possent
 afferre opem, legatione fungens, auctor iis fierem,
 ut qua pollent uterentur potentia, nec deinceps,
 quod habent solemne, moras necterent, ac collu-
 derent. Cunctis itaque consilium laudantibus; uti
 enim a me primum ad principes ac sociorum op-
 timos, ita postmodum ab illis ad reliquos quibus
 par esset, res pervaserat; quemadmodum visum
 erat, sic et factum est. Non enim plura loquar de
 meipso nec aliis immorans, ac iis quæ spectant ad
 longam illam profectionem, orationem protraham.
 Cæterum haud commisi, ut navim quo sors ferret
 jactandam relinquerem, autve rudi alicui traderem
 gubernandam, ac cui minoris hactenus scaphæ gu-
 bernatio, sive electione, seu hæreditate, seu casu
 fortuna obtigisset.

Enimvero quod filius matura satis ætate publicæ
 rei administrandæ dersset, optima mihi arte con-
 ciliatum patrualem (2), regendæ civitati, usque
 dum Deo donante reverti contingeret, præfeci.
 Frater ergo, hoc quoque dire percussus, meo, in-
 quam, ab urbe ac patria recessu, priori majorem
 tristitiam concepit. Quippe meam hinc absentiam
 maximæ ejusdani orbitatis loco habebat: erat
 plane longa naviatio ac trajectory, multoque lon-
 gior terrena profectio. Adeo autem res nostræ in-
 certe fluctuabant, ut et tardior, nec nisi post mul-
 tum tempus decursum, reditus in votis habendus
 videretur. Res sane ejus omnes spes non bonas
 prætendebant, eorum expectatione, quæ ventura
 erant. Ille enimvero, haud omnino despondens ani-
 mum, quod vel unius tantum eluctanda in-cur-
 sio alii injecisset, forti animo iis momentiis habens,
 quæ moras non ferrent, malis aliquod remedium
 quærebat. Ac vero etiam invenit. Modus autem
 nunc liquet omnibus, cum res successit: tunc au-
 tem, arbitror, admodum paucis. Sic enim e re erat.

(1) *In Italiam Galliasque extremas.* Multis Laonicus eam Manuelis profectionem lib. ii enarrat, ejusque occasione plura edisserit de Occidentalium moribus ac potentia. Καλλίας τὰς κάτω intelligat Manuel, distinctione a Galliis Italiæ adjacentibus; Celticam scilicet ac Belgicam, ipsamque stricte Franciam, ac regni sedem Lutetiam, ubi regem convenit.

(2) *Optima arte conciliatum patrualem.* Veteres erant Manuelem inter ac Andronicum fratrem, ejusque filium Joannem inimicitia, ex quo Manuel, tametsi junior, a patre prælatus fuerat, ut succederet imperio. Vix tandem ergo Andronici filius Joannes amicitiam instauravit cum patruo Manuele, ad quem coactus esset confugere, cum factus fuisset Bajazeti suspectior, ne per eum obsidio Constantinopolitanae urbis irrita cederet, uti Laonicus lib. ii, et Phranz. l. item i, c. 20, ubi quæ huc spectant, quæque ad Manuelis in Italiam ac Franciam profectionem ad conquirenda auxilia, nec non ad venditionem ditionis Spartiæ, ejusque rescissionem tumultuantibus Spartanis, dilucide ac paucis enar-

rata habes: uti c. 19, quæ spectant ad principum Christianorum fæderationem, ac Sigismundi et nostrorum cladem ad Nicopolim, cum talis ac ita confertus lectusque esset exercitus, ut metum gravem injiceret Bajazeti. Affuerunt et Galli suppetias missi, inque illis didicimus, quid vel Gallica virtus possit nisi Deus corroboraverit: quamque præstet communem hostem nonnihil semotum petere, dum ipse vicinos appetit, quam iis nostra derelictione deletis, lateribus ipsis nostris incumbentem innumerablem turba, experiri. Cæterum ars illa optima quam dicit Manuel, haud aliud sit quam Joannis delinitio, maxima honorum parte oblata, ceu primi ordinis principi: aut etiam Bajazetis in regiam omnem stirpem ostensa mala voluntas, aliave similis suasio, qua tandem virum absterruerit ab ejus obsequio, ac sibi devinxerit. Sic produnt *Annales Turcici* lib. vi, interceptas ejusdem Manuelis ad Pannoniorum regem epistolas, quibus cum in Bajazetem irritaret, quæ et causa fuerint maturandæ obsidionis regiæ urbis, Bajazete nova Manuelis injuria gravius offenso.

Ut enim nulla suspicio fabulæ hostes insedisset : A palam quippe res fabula erat, optima tunc arte adornata, nihil unquam juvisset. Tota enim ratio ut posset obtineretur, ab eo erat, ut esset clam. Quamobrem etiam cum multi specie tenus rem viderent, nec scirent quod occultum esset, haud verum aliquid cogitabant. Nimirum, quod non amplius ferret continua pericula, consilium iniisse, ut honesto posthabens utile, iis se subtraheret. Sic ille ad temporis communis studio utilitatis, gloriam prodidit, celando consilium, qui nusquam non gloriæ causa esset pericula amplexus. Processu quidem sumus exposituri fabulam; interim autem altius reducenda oratio, quo ordine procedamus.

Erant Rhodi in communi agentes vitam, viri castitatem, paupertatem ac obedientiam pro voto quo se Salvatori obstringunt, professi, bellumque in crucis hostes; quam in vestibus armisque ac insignibus ubique ad honestatem ac decorum gestant. Ii, triennio jam, ni fallor, donante fratre, Corinthum suæ ditionis habebant, illaque ejus donatio matris pariter ac meo consilio steterat. Nec vero quis miretur. Haud enim adeo miserabiles aliqui, mollesque ac ignavi sumus, ut eos nobis prælatos velimus. Verum cum omnino necessum esset, ut vel civitas ab expugnantibus Turcis caperetur, aut ut aliis traderetur, qui a præsentī eam discrimine, nobis non valentibus, liberare possent; visum omnino est omnibus aliis præferendos, tanquam qui nobis amice uterentur (1), quosque fama esset religionis sacramenti observantes esse, eaque pollere potentia, quæ oppido necessaria videretur, excepta eorum in rem majori alacritate, quam aliorum qui potentiores essent. Res porro gesta, tan-

νον· οὐκ ἂν ποτε εἶχε λυσιτελεῖται. Τὸ γὰρ δυνηθῆναι περᾶναι ὅλως ἦν ἐν τῷ λεληθῆναι. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον ὁρῶντες οἱ πολλοὶ, καὶ τὸ βάθος οὐ γινώσκοντες, ὑπενόουν, ὅπερ οὐκ ἐκείνῳ συνέβαινε. Μηδὲ γὰρ ἐτι φέρειν δυνάμενον τοὺς ἐπαλλήλους κινδύνους, τούτων ἀφεστάναι βουλευσασθαι, τὴ ἀσφαλὲς πρὸ τοῦ καλοῦ θέμενον. Οὕτως ἐκείνους πρὸς καίρῳ, ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας τὴν ἰδίαν προῦδωκε δόξαν ἐν τῷ κρύπτειν τὴν διάνοιαν, ὃ ὑπὲρ δόξης ἀπὸ δεχόμενος τοὺς κινδύνους. Τὸ μὲν οὖν δρᾶμα προΐόντες δηλώσομεν· νῦν δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν, ὥς ἂν εὐτάκτως βαδίζωμεν.

Ἵπῃρχον ἡ ἐν Ῥόδῳ κοινότης, ἄνδρες, ἄζυγαν, ὑποταγὴν, ἀκτημοσύνην ὑπισχνούμενοι τῷ Σωτῆρι, καὶ πολεμεῖν τοῖς τῷ σταυρῷ πολεμοῦσιν, ὃν οἶδε φέρειν εὐώθεσαν ἀπὸ τῶν ἐσθῆτων καὶ πλῶν ὀπλων, καὶ πρὸς σημαίας ἀπανταχοῦ, ἐν ἡμεῖς διασώζεσθαι τὸν σεμνόν· Κόρινθον ἐκ τοῦ ὁδεύοντος τριῶν ἐτῶν, οἷμα, προσεσχότας, οὐδ' ἀπὸ γνώμης τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἡμετέρας. Τοῦτο δὲ μηδεὶς θαυμάζετω. Οὐ γὰρ οὕτως ἡμεῖς δόλιον, οὐδὲ μαλακοὶ τινες καὶ ἀδελτεροὶ, ὥστε καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐκείνους προκρίναι. Οὕσης δὲ πάσης ἀνάγκης, ἦτοι τοὺς πολιορκούντας ἐλεῖν τὴν πόλιν· τοὺς Τούρκους λέγω· ἡ τῆς ταύτης ἐδοθῆναι τῶν δυναμένων ἐκείνην σῶσαι τοῦ προκειμένου κινδύνου, ἡμῶν γὰρ τοῦτο μὴ δυναμένων, αὐτοῦς δὲ τούτους πάντων τῶν ἄλλων ἡμῶν ἐδοξε προκρίθηναι, ὅτε δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς φιλιῶς δακρυμένους, καὶ φήμης οὕσης περὶ αὐτῶν μὴ παρβαίνειν τοὺς ἔρκους, καὶ δύνανται ἔχοντας ἱκανὴν πρὸς τὸ ζητούμενον τηνικαῦτα, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα προθύμους ὄντας ὑπὲρ τοῦ ἐκείνων ἰσχυροτέρους.

(10) *Nobis amice uterentur.* Multa habet Rhodiorum militum historia, quibus impensior illa in Constantinopolitanos ac Manuelem, eorum amicitia satis eluceat, nimirum l. iv ubi retextitur cum urbis Constantinopolitane obsidio per Bajazetem, tum Corinthi ac Spartæ per Theodorum nostrum venditio, utque Spartæ episcopus Latinorum odio obstiterit, commotisque Spartanis, ad rescindendam venditionem Theodorum adegerit, cum Corinthus haud gravate Rhodios admitteret. Eam ego putem causam negati Manuelli, interdicente Romano pontifice, a Latinis subsidii (ut ejus negati sit alia causa præter discordiam ipsam Latinorum, ac qua laborabat Italia, excepta etiam eorum solita tarditate, ac quam Manuel perstringit, ad bella peregrina; ut et regis Galliæ morbum taceam, qui primus foret ac caput auxiliatorum, pro antiqua in ejusmodi expeditionibus, gentis laude) nec aliud velle quod refert Bzovius ann. 1394, ex historia politica Constantinop. l. i, ita sub diris interdixisse pontificem; quod is nolisset osculari crucem in cujusdam chorepiscopi manica depictam. Nusquam enim ejus hæresis rumor Manuelem saltem aspersit: ut autem Itali ac Pontifex ei sint indignati, indignumque putaverint ipsorum auxilio, in quos frater Iulius Rhodiis nuper offendisset, vero satis congruum videri possit. Quanquam Manuel ne ipsos quidem Rhodios gravius offensos monstrat, sic Theodorus rem dextere egit. Historia quoque Rhodiorum militum, reddita habet a Magistro cimeteria quæ Imperatrix obsidione pressa apud eum dep-

suisset, antequam etiam repeterentur, ac mox ab urbis obsidione soluta; sed et operam suam eidem instaurandæ impendisse, tantumque conatos Fratres, datas Theodoro pecunias ac pretiosa alia recipere. Quam Manuel tam multis deprædicat fabulam, ut Theodorus non omnino sincere egerit cum Rhodiis, volueritque tantum per eos terrorem Turcis injicere, non vere, quod erat in ipso, Peloponneso donare, ut tanquam amici ac socii deinceps tenerent ac tutarentur, haud possim omnino probare, aut satis e Christiani politici fide existimare. Fuerit certe illa fides, non quam Græcam vir amicus ac Græcus ab Areopago sincerissimæ hominis fidei ac Græciæ velut morientis non modicum decus, libello edito nuper egregie ostendit, sed quam aliqui Græcis impropere, ac ejus nusquam desint nonnulli rei, ut nulla omnino gens, ac omni ex parte, vacat crimine. Ut vi quadam, atque ad sedandos Spartianorum tumultus resciderit contractum, non valens continere, nemo jure culpaverit. Corripit ipse Manuel, ut nonnihil serio sit gestum, agente Theodoro, ut reipsa Peloponnesus cessura esset Rhodiis, nisi seipsam a Bajazete tutari posset, vel superando, vel compellendo ad pacem; Latinorum ac fratrum Rhodiorum jugo viopote Christianorum, multis partibus Turcico ac infidelium prælato; quod utinam sic Græcis omnibus esset visum, nec quorundam nostrum multa insolentia ac sacrorum illusio, nonnullis fecisset invisum.

Τοῦτο τέλος εἰληφός, τοσοῦτῃ συνετέλεσε τῇ Πελοποννήσῳ, ὅσῳ γε σαφῶς ὁ καιρὸς ἐδείξε. Τοῦτο τὰς ἐφ' ὅρους τῶν ἐχθρῶν καὶ τὰς εἰσβολὰς, ὅσον ἡ πείρα παρέστησεν, ἀπεσόδησεν. Οὐτε γὰρ στρατιὰν ἀγείρειν ἰσχυρὰν οἰκοθεν εἶχον οἱ γειτονοῦντες βάρβαροι, οὔτε μὴ πρότερον εἰς πολλὴν συναθροισθεῖσιν ἐκείνοις πλῆθος, τὴν ἡμετέραν κατατρέχειν ἐξῆν. Δέει τοῦ τοιοῦτους στρατιώτας· τὸ δὲ πολλὴν τινα ταύτην συγκροτηθῆναι, καὶ διὰ χρόνου, καὶ πολλαχόθεν· τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται· καὶ τὰς ὁμῶς πόλεις λαθεῖν, δι' ὧν ἡ φήμη μετεδίδото πρὸς τὰς ἡμετέρας, μικροῦ δεῖν οἶμαι ἀδύνατον. Γνωσθεῖσι δὲ τοῖς ἐχθροῖς παθεῖν τι μᾶλλον συνέβαινε, ἢ ὁρᾶσαι πούλυπνρον. Τοῦτο πολλῷ βέλτιον τοῖς τότε συνήνεγκε πράγμασιν, ἢ ὅτε ταύτην ἐπανεκτήσατο ὁ θαυμάσιος οὗτος, πολὺν τινα χρόνον ἤδη προαποσπασθεῖσαν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. Τοῦτο τὴν ἐκείνου σοφίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κοινὰ ἐπιστήμην, ὑψηλοτέρην ἀπέδειξεν οὐδὲν ἥττον, ἢ ὅτε θαυμαζόμενος· οὗτος ἦν τῷ κτᾶσθαι πόλεις ἐτέρας. Ἔστι γὰρ καιρὸς λαθεῖν, καὶ καιρὸς πάντως προέσθαι. Καὶ τοῦτο Σολομώντιος δόξα· εἰ μέμνηται τις ἐκείνου, τῷ καιρῷ πάντα νέμοντος. Θάτερον μὲν τοῖν εἰρημένοι· λέγω δὴ τὸ σὺν τῷ καιρῷ δοῦναι· ὑψηλὸν, καὶ οὐ τῶν πολλῶν.

Ἐπεὶ γὰρ πάντως εἰς τὸ παρὸν οἱ πλείστοι βλέπουσι τῶν ἀνθρώπων, ὀλιγοῦντες τοῦ μέλλοντος, ὡς ἐν ἀθέλῳ τούτοις κειμένου, δηλονότι τῶν ὀλιγῶν ἐστὶ μικρὰν ἀφαίρεσιν δέξασθαι τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἀντὶ μεγίστης μήπω παρούσης. Ἄλλ' οὗτος γὰρ οὐ κατ' ἐκείνους τοὺς τὰ ἐν ποσὶ μόνον βλέποντας, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον προειωρᾶτο εἴτερ τις ἄλλος, καὶ περὶ πάντων ἐξῆ· ἐφρόντιζε τῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἐξησθηνεκταὶ ὁρῶν τὴν πόλιν τῷ πολιορκεῖσθαι μακρῷ τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ ἐσόμενον πάντως ὥσπερ ὑπ' ὄψιν ἔχων, ὡς οἱ πολιορκοῦντες βάρβαροι παραστήσονται μὲν αὐτὴν οὐ μετὰ πολὺν τινα χρόνον, παραστήσονται δὲ πλείους εὐθύς ἐκείνης κρατήσαντες, καὶ χωρήσει τὸ δεινὸν ἐπὶ πλείστον· ἡγήσατο τὸ ταύτην προέσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ πλείους σύναμα ταύτῃ, κέρδος οὐ μικρὸν εἶναι καὶ ἰσχύει ταῦτα πράττειν τοῖς σφοδρῶς ληφθεῖσι κλύδωνι, οἱ ταῖς ἐκῶν χερσὶ πολλὰ τῶν ἀγωγίμων ἀποβαλλόμενοι, κέρδος τὴν ζημίαν ἡγοῦνται· οὐχ ἀπλῶς τῷ πράγματι χαίροντες, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἐθέλοντες ἔχειν, τοῦ καιροῦ πρὸς τοῦναντίον βιαζόμενου, τὸ πᾶν κακῶς ἀπολέσωσιν. Ὡστε, καθάπερ τοπρὶν εἰληφὼς ταυτηνὴν τὴν πολυύμνητον πόλιν, ἀναλώμασι μὲν πολλῇς, κλείοσι δὲ πόνοις, κινδύνοις δὲ ὅτι πλείστοις, μέγας ὢν, καὶ δέδεικται· οὕτω καὶ τότε, δεδωκώς, ἤνικα τε, καὶ οἷς ἐχρῆν, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἦν ἄλλως βέλτιον δεδωκέναι. Ὅτε γὰρ οὐκ ἦν ἐκείνην ἐτι διασώζεσθαι, καὶ τοῖς Φερρείοις, καὶ μετὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων, βοηθεῖν ἡμῖν ἐκείνους· ἀπασι τρόποις.

Πόστον οὖν θαυμάζεσθαι δίκαιον, εἰ ὅπερ πάντως ἐμελλεν ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν χερσὶν ἀπίστων ὄντων ἔσεσθαι, τοῦτο φιλῶς καὶ Χριστιανοῖς ἐνεχείρισεν, καὶ ταύτῃ γε συμμάχους αὐτοὺς ἐκτίτατο τοῦ πρὸς ἐκείνους πολέμου· Καὶ πάσαι γὰρ τοὺς ἀνδρας τοῦ-

Atum Peloponnesi commodis addidit, quantum tempus postmodum liquido ostendit. Ea res, hostium incursiones ac invasiones, quantum probavit experientia, submovit. Neque enim vicini Barbari fortis a se exercitum poterant cogere, nec vero Rhodiorum metu licebat, ut nisi magno prius numero collecti, ditionis nostræ terras incursarent : ut autem per tempus, ac ex multis locis, quod unum reliquum erat grandem ejusmodi exercitum cogere, resque lateret confines civitates, per quas fama in nostras derivanda esset, id vero opinor, factu impossibile erat. Ut autem hostes detecti sint, triste potius aliquid ferant, quam fecerint. Ea res majus quid tunc ad momentum rebus contulit, quam cum vir mirabilis, a Romani pridem imperii ditione avulsam civitatem, eidem adjecit. Ea res, nihil minus sublimem admirandi viri sapientiam, ejusque universalem scientiam ostendit, quam cum urbes alias suæ ditionis fecit. Plane vero, *Tempus est acqui- rendi, tempus perdendi*, quæ Salomonis sententia est, ut quis meminerit, cum ille universis tempus distribuit : quamquam duorum alterum, dare scilicet cum sit opportunum, res sublimis animi sit ac paucorum.

Cum enim plerique omnino respiciant ad res presentes, futurasque negligant tanquam incertas, utique paucorum sit, ut parum quid sibi subtrahi patiantur, quo maximum quid necdum præsens accesserit. Haud enimvero iis ille similis habebat, qui tantum vident in pedibus posita, quin futuri ut quis alius prævidens, universis deinceps curam adhibeat. Videns itaque fractam viribus urbem a longa obsidione, ac quod futurum esset ob oculos habens ; fore nimirum ut obsidentes Barbari ea brevi potirentur, utque statim ea expugnata, mirum quantum promovente malo, plures alias capturi essent ; lucri non modici accessionem ejus habuit jacturam, ut ne majori, plures una amitteret. Ea porro molitione iis similis videbatur, qui magna correpti tempestate, merces multas manibus ipsi solo jactantes, jacturam lucri ducunt : non quia re delectentur, sed ut ne merces totas retinere volentes, cum tempus adversetur, male totas amittant. Quamobrem uti antea longe celeberrimam urbem multis sumptibus, impensiorique labore, ac plurimis defunctus periculis in ditionem recipiens, cum esset magnus, sese magnum ostendit : sic quoque per id tempus, cum dedisset, quando ac quibus par esset, atque ut melius alioqui non posset trahi : tum nimirum cum non esset servando : atque adeo fratribus, qui et abunde magnificis pollicitationibus, modis se omnibus nobis deinceps auxiliaturos reciperent.

Quam ergo jure admirandus, ut quod omnino cesserum erat in hostium potestatem, idque infidelium, hoc ille amicis ac Christianis crediderit, atque ea re belli in eos socios comparaverit ? Jam enim olim nobis cum eis necessitudo erat. Unde cum ali-

quando necessarium haberemus ab amicis auxilium, salutem conculcaturi, praeberunt illi haud modicum submisso classario milite, cum sola magnificentia ac juvandi studio agerentur. Nulla enim ratio debiti suberat ut opem ferrent, neque ferendi ejus sacramentum ullum emiserant, ut in contractu pro Corintho celebrato. Liqueat autem ut haec inter multum referat. Quippe multum praestat ab eis accipere qui praestant ex debito, quam ab iis, qui ex gratia. Non tam ergo viris civitatem dedit, quam per eam illos accepit.

Enimvero ostendendum puto apertius, ut foret malum rem secus habuisse. Ut enim probe temporum rerumque memineritis, erat omnino statim urbs Barbarorum manibus diripienda. Quod si menses aliquot (dolo utique) nihil aut igni aut ferro deformatam hostes servaturi essent, fuisset ea statim apparens clementia proximis urbibus praesens occasio, ut et ipsae ditionem facerent. Par enim erat, ut ita Barbarorum astu deceptae, iis servire quam captivae vastari mallent. Quod enim capta Corinthi carum metropolis, nihil gravius passa esset, cum illarum merito detrahebat spiritus, tum spem multam addebat, ut neque illae passurae essent. Nam neque ratione duci, cujusque passim, nec vero exemplo componi, sapientiorum inveneris. Quod si res successisset, plane autem erat successura, in immensum plane malum processisset. Iis itaque omnibus de causis, eam urbem ditionis Fratrum fieri concessit, quo minorum cum primis aliorum civitatum ac oppidorum, ejusque adeo ipsius quae pro aliis tradebatur salutis esset consultum. Velut itaque jam captam ab hostibus, ab eorum abstraxit manu, eam credendo Fratribus. Cum ergo ipsum hoc sit praeclarum, ut simul alias complures urbes a periculo liberaverit, quomodo non clarum maxime fuerit?

νην τῆς αὐτῶν χειρὸς αὐτὴν ἐξανέσπασε, τῷ τοῖς καθ' αὐτὸ θεωρούμενον, ὅποτε δὴ καὶ πόλεις ἐτέραις

Ceterum accepta Corintho munita urbe pulchraque ac magna, Isthmumque continente, pulchre in eo aedificata, incessit viros cupido ut totam deinceps Peloponnesum haberent. Bona plane cogitatio, ut eorum quis verba spectet, atque ut affirmabant, cum suum illi consilium tutae fidei hominibus aperirent. Sacramentis enim juratis quae abunde essent, cum substantiam omnem, tum corpora ac vitam insumpturos dicebant, ut esset necesse, ac magna quaedam designaturos pro Christi gloria, ut propugnandae Peloponnesi provinciam in se liquido reciperent. Porro etiam non jurati fidem habebant, ut nihil essent dicturi a sua ipsorum virtute dissonum, vel a fama ubique locorum de eis pervagante, aut denique ab habitu ac ordine, in quo et vivunt et sapiunt, acco-

Α τους, ἐν συνθηαίᾳ πως εἶχομεν. Ὅθεν καὶ ποτε δεῖσαν παντοδαπὴν βοήθειαν ἡμᾶς ζητεῖν ὑπὲρ σωτηρίας παρὰ τῶν φίλων, οὐ σμεκρὰν ἡμῖν ἐκείνοι διὰ θαλάττης παρέσχοντο φιλοτιμίας ἕνεκα καὶ τοῦ γιγνομένου. Οὐ γὰρ κατὰ χρέος βοηθεῖν ἡμῖν ὀφείλοντες ἦσαν, οὐδὲ ὠμωμύκεσαν ὑπὲρ τοῦτου, ὡς ἐν ταῖς συμβάσεσι ταῖς ὑπὲρ Κορίνθου· καὶ τοίνυν τὸ διάφορον ὅσον, δῆλον. Τὸ γὰρ ἐκ τῶν κατὰ χρέος διδόντων τινὰ λαμβάνειν τοῦ κατὰ χάριν πολλῶν προέχει. Οὐ μᾶλλον τοίνυν αὐτὴν δέδωκε τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ἢ δι' αὐτῆς αὐτοὺς ἔλαβεν.

Οὐ μὴν ἀλλ' οἶμαι προσήκειν δεῖξαι σαφέστερον, ὅσον ἂν ᾖ τὸ κακὸν, μὴ ταύτῃ γεγονότος τοῦ πράγματος. Εἰ γὰρ ἀκριβῶς τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων μεμνήμεθα, αὐτίκα πάντως ἐμείλλεν εἶδε ἡ πόλις ἔσεσθαι βαρβαρικαῖς χερσὶ παρανάλωμα. Εἰ δὲ δὴ καὶ πρὸς καιρὸν, πόντως δὲ κατὰ ἀνάγκην κατεῖχον αὐτὴν λαβόντες οἱ δυσμενεῖς, μήτε σιδήρῳ διαφθείραντες, τοῦτ' ἂν αὐτίκα πρόφασις ἐγεγόνει ταῖς ὁμόροις αὐτῇ πόλεσιν ὑπὸ τοὺς βαρβάρους γεγέσθαι. Εἰκότως γὰρ ᾖν αὐτὰς ἐξαπατηθείσας τῇ τῶν βαρβάρων δοκούσῃ φιλανθρωπίᾳ καὶ δουλεύσαι τοῦτοις βουλεύεσθαι πρὸ τοῦ πορθηθῆναι πολέμῳ. Τὸ γὰρ ἀλοῦσαν τὴν Κόρινθον, μητρόπολιν αὐτῶν οὔσαν, μηδὲν τι πεπονθῆναι δεινόν, τό τε τοῦτων φρόνημα κατέβαλεν ἂν εἰκότως, καὶ κομιδῇ παρέσχεν ἐλπίζειν, ὡς ἄρ' οὐδ' αὐταὶ πείσονται. Ἐπεὶ τοι τὸ μὲν ἄγεσθαι λόγῳ οὐ τῶν τυχόντων ἂν εὖροις· τὸ δὲ ρυθμίζεσθαι παραδείγματι τῶν οὐ σοφωτέρων. Καὶ εἰ γε τοῦτο προῦδεσθαι δ' ἂν πάντως, ἐπ' ἀπειρον ἂν ἐχώρει τὸ δεινόν. Καὶ δὴ τῶν εἰρημίων ἕνεκα πάντων συνεχώρησε λαβεῖν τοὺς Φερερίους τήνδε τὴν πόλιν ἐπὶ σωτηρίᾳ μάλιστα μὲν καὶ ἄλλων πολιχνίων τε καὶ πόλεων, οὐχ ἥττον δὲ καὶ αὐτῆς ἐκείνης· τῆς καὶ ὑπὲρ ἄλλων ὁμῶς δοθείσης. Ὡσθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων προσιλημμένους Φερερίους αὐτὴν ἐγχειρῆσαι. Καὶ εἰ τοῦτό γε καλὸν καὶ πολλῶν κινδύνων ἐρρύσατο, πῶς οὐ μάλιστα εἶεν;

Ἐχοντας δὴ τὴν Κόρινθον, πόλιν ἰσχυράν καὶ καλὴν καὶ μεγάλην, κατέχουσάν τε τὸν Ἰσθμὸν, πρὸς ᾧ καλῶς ψυχοδόμητο, ἔρωσ' σφᾶς γε εἰσελήλυθεν ἅπασαν ἐξῆς κατασχεῖν τὴν γῆν τῆς Πελοποννήσου. Ὡς δὲ λογισμὸς ὡς ἀγαθός· λέγω δὲ κατὰ τοὺς λόγους· ἐκείνων, καὶ ὡς ἰσχυρίζοντο, ἦν ἡ αὐτῶν βουλὴν ἀπεκάλυπτον οἷς ἐθάρρουν. Ὅρκων γὰρ προηγουμένων ἀξίων πεῖσαι πιστεύειν, ἔλεγον καὶ τὴν οὐσίαν ἅπασαν, καὶ σώματα ἀναλῶσκειν, ἂν οὕτως δέη, καὶ ἀπλῶς μεγάλα πράξειν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης, εἰ τὸν ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου πόλεμον καθαρῶς ἀναδέξαιντο. Ἐπιστεύοντο δ' ἂν εἰκότως καὶ οὐκ ὁμνύντες μηδὲν ἀπᾶν λέγοντες, μήτε τῆς αὐτῶν δυνάμεως, μήτε τῆς ἐκασταχόσε διακεχυμένης περὶ αὐτῶν φήμης, μήτε μὴν τοῦ σχήματος, ἐν ᾧ καὶ ζῶσι, καὶ φρονοῦσι καὶ πολιτεύονται, καὶ φιλοτιμοῦνται, καὶ τιμῶνται, καὶ τετίμηνται, καὶ τιμῆασθαι ἐλπίζουσι τὸν ἐξῆς χρόνον. Μηδεὶς οὖν εἰς τὴν Ῥόδον ὁρῶν καὶ ταῖς εὐαριθμήτοις ἐκεῖ τριήρεσι, μικρὰν τινα καὶ ἄδραν τὴν τῶν Φερερίων ἰσχὺν νομίζετω. Πολλοὶ γὰρ οὕτοι συναθροίζονται

βουλῆθεντες ἐκ τῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν, ἃ δὴ A
σποράδην οἰκοῦσιν ἄνδρες, οἷς οὐδέν τι προὔργια-
τερον, ἢ ὅσα φέρει πρὸς εὐψυχίαν, καὶ ὅπλα, καὶ
γενναϊότητα. Τὸ γὰρ δὴ τεθνάναι σὺν δόξῃ πολὺ
βέλτιον ἄγουσι τοῦ τραπέντες παρασχεῖσθαι τοῖς
ἐχθροῖς ταῖς ἐπὶ τῶν νώτων αὐτῶν πληγαῖς ἐφη-
σθῆναι. Ἐχουσι δὲ καὶ πόλεις, οὔτε μικρὰς, οὔτε
βριθῶς ἀριθμουμένας· καὶ χρήμαθ' ὅτι πλεῖστα
ἀναλλίσκειν, τὰ ἀπὸ τούτων τῶν πόλεων εἰσφορὰς,
ἃ δὴ τούτοις δέδονται παρ' ἀνδρῶν θεοφιλῶν μὲν καὶ
μόνη προφάσει θεοφιλεῖ· λέγω δὲ τὴν πρὸς ἀσεβεῖς
μάχην. Ταῦτα δὲ συνερχόμενα ἐπιθυμῆσαι Ῥοδίοις
προϋξένῃσι τῆς Πελοποννήσου.

Οὐ μὲν ἀλλὰ κακεῖνο κέντρον ἐγένετο τῇ τῶν
Φερρίων ἐπιθυμίᾳ. Οἱ γὰρ τῶν Ἑσπερίων μερῶν B
Γαλάται, καὶ Ἰσπανοί, καὶ Βρεττανοί, καὶ συνελόντες
εἰπεῖν, οἱ τῶν Λατίνων ἄρχοντες πάντες, καὶ τὰ ὑπ'
ἐκείνους ἔθνη, κινουῦνται μὲν οὐ πάνυ βριθῶς ὥς τὰ
πολλὰ· κινουῦνται δ' οὖν καὶ εὐχερῶς· ἔστιν ὅτε, σμι-
κρὰς τινος προφάσεως λαθόμενοι· καὶ ἐρμηθέντες,
δυσκάρητοι λοιπὸν γίνονται. Δύνανται δὲ πολλὰ
βουληθέντες· καὶ τοῦθ' ὁ χρόνος ὁ παρελθὼν σαφῶς
πολλὰκις παρέστησεν. Ἐπῆει τοίνυν τοῖς Φερρίοις
ἐλπίζειν τῇ παρ' ἑαυτῶν ὁρμῇ τοὺς πολλοὺς ἐρ-
πεσθαι, καὶ μηδὲ τοὺς τὴν μεγάλην δύναμιν ἔχοντας
ἐν ἡσυχίᾳ λοιπὸν καθεδεῖσθαι, θήρᾳ καὶ τραπέζαις
αὐτοὺς ἐκδόντας, καὶ τισι μεθ' ὅπλων ἀμιλλαις, τὸ
μειζόν τε εἰς φιλοτιμίαν ἐκείνοις ἔργον, καὶ τῶν
προγόνων ἀνωθεν καταρχόμενον.

Ἦλπιζον τοίνυν ἐκεῖνοι, καὶ κομιδῇ βεβαίως C
ἐθαύρουν μεγάλην ἐφελκυσθῆναι ἐκείθεν δύναμιν, καὶ
φανήσεσθαι σπινθήρα τὸ κατ' αὐτοὺς ἐν ὕλῃ, εἰς
φλόγα μεγίστην ἀναφθῆναι δυναμένην, καὶ κατὰ
πάντων ἀσεβῶν ἀποδήσεσθαι τοῦτο τὸ ἔργον, τῇ τῆς
Κορίνθου προφάσει γεγεννημένον. Τούτους οὖν ὠρί-
νοντες τοὺς λογισμοὺς, οὐκ ἐδύναντο κατέχειν ἑαυ-
τοὺς· ἀλλ' ἐπέπερ οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ γε βράδιον ἦν
αὐτοῖς τῇ δυνάμει χρησαμένοις, τὴν τῆς Πελοποννή-
σου δεσποτεῖαν ἀκόντων ἡμῶν λαβεῖν, βουλευόμενοι
διὰ χρημάτων αὐτὴν κτήσασθαι γνώμη τε τῇ τοῦ
ἀρχοντος, καὶ τῇ ὑπηκόων συνθήκῃ. Αἱ γὰρ ἡμέτε-
ραι δυσπραγίαι τὸ τηλικαῦτα ἐγχειρεῖν αὐτοὺς
ἐπιθον, ὧν οὐδ' ἂν ἐμμένοντο, βέλτιον ἡμῖν τῶν
πράγματων ἐχόντων. Ἦγοῦντο μὲν οὖν τολμηρὴν
ἐξίππιν ἀμέσως τὸ βούλημα· πλὴν τὸ δι' ἐτέρων D
οράζειν κίνδυνον ἔχον εἰδότες, ἦχον αὐτοὶ παρὰ τὸν
δυσκέρητον οὐκ ἀνευδέου· καὶ τῷ τοῦ πράγματος
ὀδῷ βαλλόμενοι, μόγις ἐδυνήθησαν ἐξαγγέλλειν,
ὧν ἔτεχ' ἦχον. Ἀξιοῦσι δὲ πρῶτον μὲν, εἰ μὴ κατὰ
γνώμην λέγοιεν αὐτῷ, δοῦναι συγγνώμην αὐτοῖς,
ἐταῦθ' λογισμῷ κινουμένοις· ἔπειτα καὶ δεύτερον,
ἀπόρρητον παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τὸ ρηθισμένον,
καὶ τρίτον, ὁρᾶν ἀποκρίνασθαι, εἴτε πράττειν
βουληθεῖη, εἴτε μὴ. Ταῦτα δὲ ἐκείνου δόντος, οἱ δὲ
εὐθὺς ἐχώρουν· οὐ μέντοι κατ' εὐθείαν καὶ ἀπλῶς,
ἀλλ' ὥστεπερ ἐλικοειδῶς πορευόμενοι, ἐπειρῶντο τὴν
αὐτοῦ διάνοιαν κλέπτειν, εἰ ἄρα κερμηκῶς ἔστι καὶ
ἀπαγορεύσας, καὶ βούλοιτ' ἂν ἀπαλλαγῆναι τῶν
δυσχερῶν καὶ ἐπικινδύνων. Καὶ τοῦτο προγινώσκον·

A nihil operæ magis pretium videatur, quam si qua
ad generositatem, armaque ac strenuitatem ferunt.
Longe enim pluris faciunt gloriose mori, quam ut
in fugam versi, plagis aversis hostes suos delecent.
Habent autem etiam urbes nec exiguas, nec paucas
numero, atque ut pecunias plurimas possint impen-
dere : ærario collecto ex earum urbium tributis, pio-
rum hominum religiosa munificentia, unius ac so-
lius religionis ergo, eisdem concessis belli nimirum
subsidio adversus infideles ac impios. Hæc sane cum
concurrerent, ambiendæ Peloponnesi causa Rhodiis
fuerunt.

Sed et id præterea illi Fratrum cupiditati calces
addebat : nempe Occidui Galatæ, Hispanique ac
Britanni, atque, ut verbo dicam, Latinorum uni-
versi principes, eisque subjectæ nationes, laud
quidem facile plerumque excitantur, sed et quan-
doque minima quædam occasio facile provocaverit :
semel vero excitati, impetu deinceps feruntur, ut
nequeant teneri. Porro ut velint, multa possunt ;
ilque sæpius actum tempus liquido ostendit. Subi-
lat itaque Fratribus, fore ut plures eorum incita-
tionem sequerentur, nec qui magna pollerent vir-
tute, se deinceps venationi ac mensis, ludicrisque
armorum certaminibus dedentes, otio desiderent,
quibus majus ad gloriam facinus, ab ipsis majori-
bus ac olim solenne, postliminio rediret.

Sperabant ergo, ac multa fiducia persuasum ha-
bebant, magnam se inde excituros virtutem, ac
fore, ut quod gerebant negotium scintillæ simile
videretur natæ accendi in flammam maximam, ac
sylvam absumere, utque a Corintho cœpta molitio,
in infideles omnes recideret. Hos ergo parturientes
cogitationum motus se ipsi continere ne quibant. Quia
tamen haud licebat, nec vero erat res facilis, ut
potentia utentes, invitis nobis Peloponnesi domi-
nium vindicarent, consilium incunt, ut numerata
pecunia, cum ejus principis voluntate tum subito-
rum assensu, suæ ditioni adjungant. Rerum quippe
nostrarum miserabilis status, id eos tunc audere fecit
quod eo meliori ne in mentem quidem venturum
esset. Temerarium quidem videbatur, ut ipsi per
se, nullo medio, consilium edicerent. Quia tamen
haud periculo vacare putarent, ut per alios expli-
carent, ipsimet despota non adeunt, quanquam non
omnino metu soluti ; deque rei incerto eventu an-
xii, vix tandem efferre possunt, quorum causa ve-
nissent. Porro primum rogant veniam, ut quid minus
ex animo dixerint, tanquam qui probo animi pro-
posito agantur : tum etiam secundo, ut apud se
arcanum teneat, quod dicendum sit ; tertio denique
ut cito respondeat, num rem velit fieri, necne. Ut
autem his ille annuisset, procedunt statim ; non
tamen recta ac simpliciter, sed velut per cuneos
ac anfractus, ejus clam animum venari tentabant :
num tandem defectus esset, ac spem abjecisset,
velleque liberari a malis, ac res in tuto ponere.

Volebant autem ea præscire, ut possent læti inire paria, dum ita habere cognoscerent, uti ex rebus ac temporum molestia habiturum conjicere putabant.

Quia vero latere non poterat virum multa ornatum prudentia, nec modica rerum experientia præditum, quo hæc ferrent, detegunt deinceps, rem totam explicantes, quid animi ac voluntatis haberent : ut totius Peloponnesi principatum accipere velint, siquidem libeat tradere, velitque facile provincia excedere, cui deinceps, tot consertim talis, ad ea, quæ continua præcessissent, cumulo ingruentibus, præsidere non posset. Multam ergo pecunie vim polliciti, ac omni modo ejus familiæ conatibus adnixuros, nec ullis omissis quibus in sententiam possent trahere, tandem rogant, ut edicat quid videatur e re communi ; in quæ verba faciunt dicendi finem. Respondente illo, in crastinum ab eo audituros : nec enim decebat ut sic inconsulte responderet : abierunt illi læti, quod non primo statim congressu, rei spem omnem abijicientiam dixisset, ac ne inconcessa præsumerent. Quanquam est quod hic miremur : par enim erat, ut magis injectas moras moleste ferrent, quodque non statim firma spes facta esset rei conficiendæ.

Quia tunc enim difficillimis ut unquam rebus utebatur, erat omnino ut certo considerent libentissime suscepturum eorum sermones ; quia tamen qui occasionem nacti a tempore ac rebus, pro talibus ausi essent adire atque affari, inflexum reputantes ac tolerantissimum viri animum, contentiosumque ac asperum, plane putabant fore, ut temeritatem ac inanem gloriam decore ac utili præhabenda putaret. Idcirco lubentes acceperunt constitutum terminum, quodque non statim ab eo audissent, *querere lupi alas*. Sic ergo confusis animis, dubii de futuro rei fine, abierunt. Ille porro eorum voluntatem alacresque in rem animos, ingens oblatum ratus, gratias Christo auxilianti. Sane quidem in eos audire erumpentes sermones, impendio desiderabat, ea se occasione, vos sperans liberaturum a præsentibus malis, ac iis, quæ in prociectu timorem faciebant : quod plane ita evenit, divina coelitus gratia conatum adjuvante. Quod tamen eos rei cupidos sciret, nolebat prætereundum, ut ne hoc gloriari daret, tanquam videretur ipse invitasse, uti solet in iis quos scimus defunctorie velle. Quod itaque in votis erat, nec habebat ut efficeret, ut nimirum priores illi a se inciperent, hoc sponte factum videns, eam rei expeditionem, uti par erat, providentiæ ascripsit. Nisi sane res bene ac ex animo beatæ memoriæ viro successisset, merito veritus essem sic simpliciter, uti superius usus sum, verba usurpare : ac neque ejus bonum desiderium dicturus eram : bonum, inquam, ut spectes tempus, cum quo sunt omnia bona : nec vero ut ingens illud oblatum existimandum esset ; quod scilicet Fratres ipsi a

ἐδοῦντο, ὡς ἂν ἔχοιεν ὀρύπτεσθαι ἐπὶ τὰς συμβάσεις ἐλθόντες, εἰ γνοίεν ὄντα τοιοῦτον, ὅσον ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιθέσεως ἔτεκμαίροντο.

Ἐπεὶ δ' οὐκ ἦν δυνατόν λαθεῖν, πόθεν, τὴν πολλὴν μὲν συνέσει κεκοσμημένον, πολλῇ δὲ ἐμπειρίᾳ κομῶντα, ἀποκαλύπτουσι λοιπὸν διαπεπεισμένοι πᾶν πρόβλημα, τὴν αὐτῶν βούλησιν τε καὶ γνώμην, ὡς εἶεν δέξασθαι θέλοντες πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου, εἰ βούλοιτό γε τοῖσδε παρέχειν αὐτὴν ἑκαίνο, καὶ ὅπερ οὐκ ἰσχύει δεσπόζειν, τούτου γε βλάβης ὑπεξιδέσθαι, πολλῶν τῶν ἀπεικταίων ἀθρόον ἐπεισπεσόντων τοῖς προαδούσιν ἐπαλλήλοις δεινοῖς. Συχνὸν οὖν ὑπισχνούμενοι καταθέσειν ἀργύριον, καὶ λυσιστήσιν ἅπαντα τρόπον παντὶ τῷ γένει, καὶ μηδὲν παραλιπόντες, οἷς πέθειν εἶχον, τελευτώντες, εὐχονται τὸ κοινῇ συκοφῶν αὐτὸν εἰπεῖν, καὶ καταλύουσιν ἐνταυθοῖ τὸν λόγον. Κάκεινου πρὸς αὐτοὺς εἰρηκόςτος, ἐς αὖριον ἀκούσεσθαι παρ' αὐτοῦ, μηδὲ γὰρ ἂν πρέπειν αὐτῷ οὕτως ἀσκήπτως ἀποκρίνασθαι, οἱ δ' ἀπὸντες ἔχαιρον, τῷ μὴ τὴν πρώτην αὐτοῖς ἑκείνου εἰπεῖν παντάπασιν ἀπογινώσκειν τοῦ πράγματος, καὶ μηδαμῶς τοῖς ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν. Καὶ τοὶ ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι. Τοῦναντίον γὰρ ἐχρῆν, τῇ ἀναβολῇ δυσχερᾶναι τοὺς ἄνδρας, καὶ τῷ μὴ βεβαίως ἐλπίδας εὐθὺς λαθεῖν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἑκαίνο, τῷ τῆνικαῦτα χαλεπωτάτοις εἶπερ ποτὲ τοῖς πράγμασιν ἐκέχρητο, ἔδει πάντως αὐτοὺς θαρρῆναι, ὡς ἀσμενέστατα δέξασθαι τοὺς παρ' αὐτῶν λόγους. Οἱ δὲ, ὡς εἶοικε, τὸ μὲν ἐπὶ τοιοῦτοις προσελθεῖν καὶ διαλεχθῆναι τολμήσαι ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων λαθόντες, τὸ δὲ ἀκλινῆς καὶ καρτερικώτατον ἑκείνου φιλόνοιχόν τε καὶ σκληρὸν νομίσαντες, ἔφροντο δῆπουθεν αὐτὸν τὸ αὐθαδές τε καὶ κενόδοξον τοῦ καλοῦ τε καὶ συμφέροντος προτιμήσεσθαι. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀναβολὴν ἡρμενίσαντο, καὶ τὸ μὴ τούτους ἀκηκοέναι παρ' αὐτοῦ, λύκου πτερὰ ζητεῖν. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες συγκεχυμένους τοὺς λογισμοὺς, περὶ τοῦ τέλους ἀμφιβάλλοντες, ἀπῆλλαξαν· ὁ δὲ τὴν τούτων βούλησιν, καὶ τὸ περὶ πρᾶγμα προθύμους εἶναι, ἔρμαιον ἡγησάμενος, ἀνωμολόγει χάριτας τῷ συνεργοῦντι Σωτῆρι. Ἐπεθύμει μὲν γὰρ ἑκαίνο, εἰς τοῦσδε τοὺς λόγους ἐλθεῖν, ἐλπίζων ἀπὸ τούτων ὑμᾶς ἀπαλλάξαι δυνήσεσθαι τῶν τε παρόντων, τῶν θ' ὑπορωμένων δεινῶν, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονεν, οὐρανόθεν θείας χάριτος συνεφαπτομένης τοῦ ἐγχειρήματος. Γινώσκων δ' ὅμως ἑκαίνους ἐφιμένους τοῦ πράγματος, οὐκ ἐβούλετο προτείνειν, καὶ ταύτη δούναί τούτους πλεονεκτεῖν, τῷ δοκεῖν παρακαλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ. ὁ ποιεῖν εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν μὴ πάνυ προθύμων. Ὅπερ τοίνυν ἐβούλετο μὲν, οὐκ εἶχε δ' ὅπως ἐργάσεται, λέγω δὴ τὸ καίνους πρώτους ἐνάρξασθαι, τοῦτ' αὐτόματον ἰδὼν παραγεγονός, τὴν εἰκόλιν, εὖ ποιῶν, τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ λελογιστο. Ἐγὼ δ' εἰ μὴ καλῶς τὸ πρᾶγμα ἐξέβην, καὶ κατὰ νοῦν, ἑκαίνῳ τῷ μακρῆτι, ἐδεδίειν ἂν εἰκότως ἀπλῶς τοῖς λόγοις χρησασθαι, ὡς δὴ προοιωνῶν ἐχρησάμεν καὶ οὕτε τὴν ἐπιθυμίαν ἑκαίνου τὴν ἀγαθὴν εἶπεν ἂν· λέγω δὲ

ἀσθὴν διὰ τὸν καιρὸν, μεθ' οὗ τὰ πάντα τὰ καλὰ, ἄσπερ μὴν τὸ ἔρμαιον ἐκείνον νομίσαι τὸ τοῦ Φρερίου πρὸς τὰς συμβάσεις πρώτου; ἐλθεῖν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὑστερον εἰς εὐκλείαν τραπῆναι τὸ πρὶν δοκῶν δυσχερὲς; ἰσχυρισμένην ἂν ποτ' ἐγὼ τὴν πρόνοιαν ψαλίσαι. Οἱ πλείους γὰρ οὐχ ὑπερτίς, καὶ διὰ τί, καὶ τίνα τοῦτο τρόπον ἐργάσατο. ἀλλ' εἰς τὰς ἐκδόσεις ἀπλῶς ὁρῶσιν. Αὐτοῦ δέ μοι τοῦ πράγματος ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη συνηθροῦντος, θαρβούντως τουτοισὶν ἐχρησάμην τοῖς λόγοις. Ῥητέον δὲ ἡμῖν ἂν εἴη σφαιστερον, καὶ ἀποδοτέον ἐξῆς τὰς περὶ τοῦ δράματος ὑποσχέσεις μεταξὺ τῆς ἀλλῆς διηγήσεως. Δεῖ γὰρ δηλῶσαι σαφῶς, τίνας τε χάριν τοῦτο συνέστη, καὶ ὅπως εἰς τὸ βέλτιον ἀποκατέστη τὰ πράγματα τουτοῦ τοῦ δράματος ἕνεκα.

Ἐώρα πᾶν τὸ ὑπ' αὐτὸν ἐξησθηκὸς πολλαῖς τισιν ἐπιφοραῖς συμπτωμάτων. ὧν μία τις ἦν πρόφασις ἢ τῶν ἀσεβεστάτων ἐπιθέσεις, κατὰ συνέχειαν ἐς μακρὴν ἐπιτεταμένη. Ἠπίστατο δ' αὖ πάλιν ἐκείνοις μηδεμίαν ἐτέραν δύναμιν ὧς τὴν τῶν Φρερίων ὑποπεύοντας. Οὐδὲ γὰρ ἔγνωσαν τὸ κατ' αὐτοῦ, καὶ ὡς εἰσὶν οὗτοι κλάδοι ῥίζης εὐγενοῦς καὶ μεγίστης, καὶ κατεχούσης, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ δυτικὰ μέρη. Εἰκότως ἄρ' ἐδύζαζεν εὐλογον εἶναι νομίζον τοὺς ἀσεβεῖς ὡς εἶναι γε τὴν πρᾶξιν ταύτην καρπὸν ἐκείνοις μὲν ὀλέθριον, εὐσεβεῖσι δὲ ὠφέλιμον. Ταῦτ' εἰδὼς ὁ θαυμάσιος, ψήθη δαῖν τινα φήμην οὐκ ἀγαθὴν πρὸς τινα καιρὸν δέξασθαι, ὅπως μετέπειτ' εὐκλείαν, ἀπὸ τοῦ σεσῶσθαι τὸ κινδυνεύον. Καλεῖ δὴ τοῦς Ῥοδίου παρ' αὐτόν· λέγει τὸ τοῦτοι; ἐφετὼν, προνομιεσάμενός τε καὶ καταλύσας τὸν λόγον, πρὸς τὴν αὐτοῦ βούλησιν. Αὐτοὶ δ' ἀκούουσιν ἄσμενοι, καὶ τρέχουσιν εὐθὺ ἐπὶ τὰς συμβάσεις· τελειοῦσιν· ἐκπνέρονται πρὸς τὴν ἰδίαν ὥσπερ πατόμενοι, καὶ τὸ πραχθὲν ἀναγγέλλουσι τοῖς αὐτῶν μελίζουσιν. Οἱ δ' ἀφικνουῦνται διὰ τάχους ἐς Πελοπόννησον, μακρῶν νεῶν ἐπιβάντες. Καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, λυμβάνουσι τινὰς πόλεις, ὁμωμοκότες τὰ δέοντα, καὶ καταθέμενοι τινα χρήματα, ἀναγκαιότατον δόξαν, ὥστε μὴ μόνον αὐτοὺς κατέχειν, ἀλλὰ καὶ κατέχειν αὐτὰς, καὶ ἢ πλεονεκτεῖσθαι τῇ κατοχῇ, ἢ μηδυνῶς πλεονεκτεῖν. Ἐπειθ' ἴσταται τὸ γεγονός; ἔρι τοῦδε. Ὡς γὰρ ἐδόκει δαῖν τῷ ποιητῇ τοῦ δράματος.

Τῆς φήμης δὲ διαχυθείσης ἐκασταχόως, ὁροῦς καὶ λόγοι διάφοροι τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ δράματος, ἅτε δὴ τῆς ἀληθείας ἐπίτηδες κρυπτομένης. Ὅθεν εἰς μὲν τὸ φαινόμενον ἀφορῶντες, τὸ δὲ κακρυμμένον οὐ βλέποντες, καὶ διὰ τοῦτο προσκόπτοντες οἱ πολλοί, οὐκ ἂν δέξαιντο μέμψιν δικαίαν. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐδόκουν ἀπειθεῖν καὶ νεωτερίζειν, τό γε κινῆσαι οὐχ ἕτερον ἢ ἀποτροπὴ μὲν πάντως πρὸς ἄλλοτεριους, ἀγάπη δὲ πρὸς τὸν αὐτῶν σωτήρα καὶ δασπότην. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτον αὐτόν, τὸς οὕτω παῖς καὶ ἐμβρόντητος; Τὸ δ' ἀντὶ τοῦτου σχήσειν ἑτέρους, ἅπανι διέφευγον τρόποις· εὐ γε ποιοῦντες. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς ἀδελφός, οὐδενὶ τε ὠργίζετο. Πρῶτος γὰρ ἦν, καὶ τοῖς ἐπτα-

B Videbat quidquid suae ditionis esset, a multis casuum incurisibus, virtute defectum, ob praecipue impiissimorum invasionem in longum tempus continue productam. Aliunde vero sciebat, nullam eos potentiam perinde ac Fratrum suspectam habere. Haud enim eorum res nesciebant, utque ii rami existunt ingenuae ac maximae radicis, quaeque, ut ita dicam, Occiduas omnes partes occupet. Merito igitur existimavit, vero consonum arbitraturos infideles, fore ut ea molitio, iis quidem fructum exitiosum, piis autem ac fidelibus utilem afferret. Haec vir admirabilis probe sciens, operae pretium duxit, malum ad tempus nomen asciscere, quo postmodum accedente gloria a parta salute constitutis in periculis clarus fieret. Itaque accersit Rhodios: loquitur quod illi impendio cuperent, orationis cum exordio, tum sine e sua compositis voluntate. Audiunt illi lubentes, moxque ad conventa procurrunt; consummaut, volucrum pernecitate in suam remeant, remque gestam maioribus suis demuntiant. Ii porro magnas condescendentes naves, ocus in Peloponnesum involant: atque ut ea taceam, quae melia exstiterunt, quasdam accipiunt urbes sub sacramentis debitis, ac parte pecuniae numerata; necessaria admodum cautione, ut nedum possiderent ipsi, sed et quodammodo possiderentur; utque possessione, aut velut inferretur injuria, aut nullo modo inferrent. Haec nunc autem processit res: sic quippe fabulae D auctori visum erat.

Ubi porro fama ubique percrebuisset, multus spargitur rumor, jactantur multa verba nescientibus fabulam, veritate ex composito celata. Quamobrem nemo jure reprehenderit, ut sic multos, id tantum aspicientes quod videretur, nec videntes quod esset occultum, offendi contigerit. Sin autem essent qui repugnare viderentur, acturbas ciere, agebat eos aversa omnino ad alienos voluntas, impensiorque in servatorem suum ac despotam amor, nec quidquam praeterea. Nullus enim adeo puer ac attonitae mentis, ut non eum ducem ambiret, aliorumque omnium ejus loco imperium detrectaret. Id plane merito. Cumque frater id sciret, nemini irascebatur: nam lenis erat, vel in eam,

qui per quemcunque mo- lum offendissent. Veniam itaque rogantibus statim indulgebat, qui esset clemens.

Sane quidem alii aliud existimabant, nescientium fabulam; ac plerique promptissimum sibi interitum rem autumabant. At ille bono animo erat malumque omnes statim in contrarium vertendum sperabat: nimirum, satrapam ut mox esset auditurus periculum esse, ne Latini Peloponnesum juris sui facerent, gravi pulsatum metu, in pacis fœdera statim concessurum. Haud quidem id vera voluntate: quid enim illi ac veritati commune? sed quia potius haberet Peloponnesum nostræ ditionis esse, quam ut sibi eam Latinorum capreolis ac manus implicaret. Porro erat in causa non ejus facilis mutatio, aut quia tranquillitatis amans induci posset ad utendum consilio: mox enim dicturus sum, ut nulla ei ad ullum bonum esset communio: sed quia timeret, ne quam Peloponneso vicinæ urbes a Fratribus, qui nobis potentiores essent, injuriam referrent. Sunt enim illi ceu rivi quidam perennium ac maximorum fluminum, Occidentarium, inquam, gentium ex quibus processerunt.

Hæc probe scienti fratri subibat fiducia, ut esset in bonum cessura fabula. Neque enim fieri posse, ut quæ tunc agerentur, serpentem laterent; neve ut sciens esset quieturus, ac expectaturus ut acciperent finem. Sic ille spem habebat, sicque evenit. Nam cum rem didicisset, qui a vobis neque litteras, neque sermonem, velut quid aliud ad pacem provocans dicas, accepisset, in totum mutatus, legationem ab Asia ad usque Spartam ad fratrem militi, feriendæ pacis mandata perferentem, ac longam supplicationem emendandi quæ accidissent. Quod ipsum ita contigit; eoque eventu, quam omni retro tempore vobis despota clarior enituit, quo ita rem providisset ac dispensasset: cœpitque fabula celebrari, ac ejus auctrix sapientia; quodque ille neque personæ congruam gravitatem amisisset, ac ne verbum quidem protulisset, quo vel levi indicio proderet amaritudinem, ut ulla qui ratione offendissent. Eratque gaudens despota, in gaudentibus subditis; res plane ad spectaculum gratissima. Cum enim olim jam multo cum amore ac admiratione prosequerentur, multa tunc exsuperantia utrumque præstabant; canebaturque miraculum, ac ei omnes vim impensio- rem amoris rependebant. Plane merito. Quibus enim antea ne vita ipsa tuta satis esset, felices repente evaserant: quod plane ipsæ per se dulcia multis dulciora videri facit. Qui ergo non omnes miraculo plenam ac voluptate rem æstimarent, in vestræ salutis negotio gestam, cum ea ipsa, quibus res vestras deteriori statu habituras putabatis, longe eas meliori fecisse videretis? Pacem sane quam maxime desiderabatis, at quam minime sperabatis: obtinuistis autem altam admodum ac pristina longe meliorem, multa nihilominus accessione gloriæ, ut is ad vos desin-averit legatos, qui ne videre quidem sustinebat,

Α κόσι μὲν καὶ οἰονδῆτινα τρόπον· αἰτήσασιν δ' οὖν συγγνώμην εὐθὺς ἐδίδου, φιλόανθρωπος ὢν.

Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἐδόξαζα τῶν οὐκ εἰδόντων τὸ δρᾶμα, καὶ ῥοντό γε πολλοὶ, ἀπιώλειαν σφίξιν ἔσεσθαι τὴν ταχίστην τὸ πραττόμενον· αὐτὸς δὲ ἐθάβρει, καὶ πάνυ ἠλπιζεν, ὡς αὐτίκα πᾶν δεινὸν εἰς τοῦναντίον τραπήσεσθαι. Τὸν γὰρ σατράπην εὐθὺς μαθόντες κινδυνεύειν τοὺς Λατίνους τῆς Πελοποννήσου δεσπόζειν, πολλῶ τῷ δέει κατασχεθέντα, πρὸς διαλλαγὰς εὐθὺς ἤξειν· οὐ κατὰ ἀλήθειαν μὲν· τί γὰρ ἐκείνῳ καὶ ἀληθείᾳ κοινόν; ἀλλὰ τῷ πολὺ τί βέλτιον ἄγειν τὴν τοῦ Πέλοπος ὕψ' ἡμᾶς εἶναι, ἣ τὴν τῶν Λατίνων ἔλκα ταύτης δρᾶσθαι. Αἴτιον δὲ οὐ τὸ βλάβει μεταβεβλησθαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ βεβουλευσθαι πείσασθαι, ἡγαπητότα τὸ ἡρεμεῖν ἐρῶ γὰρ αὐθις, ὡς οὐδὲν κοινὸν πρὸς ὅτιοῦν ἐκείνῳ τῶν ἀγαθῶν· φύβῳ δὲ, τοῦ μὴ τὰς γείτονας πόλεις τῇ Πελοποννήσῳ δέξασθαι τινα βλάβην ἐκ τῶν Φερρίων, ἰσχυροτέρων ἡμῶν ὄντων. Εἰσι γὰρ ὡς περ ῥύακες ἀενάων ποταμῶν καὶ μεγίστων· λέγω δὲ τὰ θυτικά πάντα ἔθνη, ἐξ ὧν οἷδε ὠρμηγύται.

Ταῦτα καλῶς εἰδότε τὰ δελφῶ θορβρεῖν ἐπῆει τελευτήσῃν εἰς ἀγαθὸν τὸ δρᾶμα. Μῆτε γὰρ οἷον τε λαθεῖν τὸν θῶν ἐκείνον τὰ τηνικαῦτα πραττόμενα· μήτε μὴν γνόντα μένειν τε αὐτοτρέμας, καὶ καταδέχεσθαι ταῦτα πέρας λαθεῖν. Οὕτως ἦν ἐκείνος ἐλπίζων, καὶ οὕτως ἐξέβη. Καὶ γὰρ τὸ πρᾶγμα καταμαθὼν, ὃς οὐδὲ γράμματα ἐδέχετο παρ' ὧν, οὐ λόγον, οὐδ' ὅτιοῦν τὸ πρὸς εἰρήνην παρακαλοῦν, ἐξ ἀντιρρόπου μεταβαλὼν, πέμπει τῷ ἐμῷ πρεσβείαν ἀδελφῶ ἐξ Ἀσίας ἐς αὐτὴν Σπάρτην, διαλλαγὰς κομίζουσαν, καὶ μακρὰν ἀξίωσιν πρὸς τὴν τοῦ συμβάντος διόρθωσιν. Ὁ καὶ γίνεται· καὶ γεγονότος, λαμπρὸς ὤμιν ὁ δεσπότης εἰπερ ποτὲ καὶ τῆς προνοίας ἔνεκα, καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἐψάνη. Τὸ δὲ δρᾶμα ὕμνητο, καὶ ἡ σοφία τοῦ ποιήσαντος· καὶ τὸ μήτε σχῆμα τοῦτον δεικνύναι, μήτε τι ῥῆγμα προῖσθαι, ἔχνος ὑπεμφαίνον πικρίας, εἰ τινες δι' ἡντινοῦν αἰτίαν προσκρούκασιν. Καὶ ἦν χαίρων ἐν χαίρουσι, δεσπότης ὑπηκόοις· ἡδιστον ἰδεῖν. Πολὺ γὰρ καὶ φιλούμενος καὶ θαυμαζόμενος ἄνωθεν, τηνικαῦτα μεθ' ὑπερβαλλούσης προσθήκης καὶ ἐφιλείτο καὶ θαυμάζετο. Καὶ τὸ θαῦμα ἦδστο· καὶ τὸ φίλτρον τοῦτῳ πάντες ἀπεδίδουσαν. Εἰκότως. Καὶ γὰρ οἱ πρὶν οὐκ εἶχον θαρβεῖν ὑπὲρ μόνου τοῦ ζῆν, εὐδαίμονες εὐθὺς ἀνεδείκνυντο· τοῦτο δὲ καὶ τὰ ἡδέα ποιοῦν πολλῶ ἡδίω φαίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐ πᾶσι κριθήσεται τὸ περὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν ἔργον ἐκείνο θαύματος γέμον καὶ ἡδονῆς, εἰ ταῦθ' ἄπερ ἐνομίζετε χεῖρω καταστήσειν ὤμιν τὰ πράγματα, αὐτὰ δὲ ταῦτα πεποίηκεν ἐκείνα πολλῶ βελτίω; Εἰρήνης γὰρ ἐπεθυμεῖτε μὲν ὡς μάλιστα· ἠλπίζετε δ' ὡς ἥκιστα· αὐτῆς δὲ πάνυ βαθείας τετυγχάκατε, πολλῶ γε βέλτιον ἢ πρὸ τοῦ, προσούσης γε καὶ δόξης οὐ σμικρᾶς ἐκ τοῦ πρεσβεῖαν πέμπειν τῷ ὤμῳ, τὸν μὲν δὲ ἰδεῖν ἀνεχόμενον εἰ τις ἐξ ὧν εἰς αὐτὸν ὑπὲρ εἰρήνης ἐπρέσβευεν. Ἰστε, οὗς τῶν

ὁματέρων ἐξέπεμπε, κακῶς καὶ λέγων καὶ ποιῶν, ἀνὴρ ὕβριστὴς ὢν. Τὸ μὲν οὖν ἔργον σὺν Θεῷ πύρρας εἰλήφει καλόν· καὶ ἅπερ εὐχόμεθα, γέγονεν. Ὁ δὲ καλῶς ἐργασάμενος σωτὴρ ἂν εἴη καὶ ὀνομάζοιτο τοῖς ὕπ' αὐτοῦ σεσωσμένοις· καὶ τιμῶτο παρ' αὐτῶν μετὰ τὸ θεῖον, εἰκότως, καὶ τὰς μείζους, αἰτινές ποτ' ἂν εἴεν ἢ νομίζοιντο παρ' ἀνθρώποις, δέξαιτο τιμάς.

Ἐχει τις ἡμῖν προφέρειν τὴν σκηνὴν καὶ τὸ προσωπεῖον. Οὐ μὴν γὰρ ὅτω μέτεστι νοῦ· οὐδ' ὅς ἂν οἶδε κρίνειν ὀρθῶς, βλέπων οὐχ ἀπλῶς εἰς τὰς πράξεις, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ πράττοντος γνώμην· καὶ ὅπως γὰρ, δι' ὧν ἂν εἴη καλὸν φανῆναι τὸ τέλος καὶ μὴ τοιοῦτον, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ὅ γε λεληθὲς τινὰς παρὰ τὸ μόνον, τοῦτ' εὐθὺς ἐν τινὶ μέμφει· ἀλλ' ἔστι καὶ κρυβῆναι καλόν, καὶ τῶν κομιδῇ φιλουμένων, δεόν ὃν οὕτω γενέσθαι. Ὡς γὰρ οὐδὲν οἶμαι καλόν, καὶ τῶν ὡς μάλιστα καλῶν μεμαρτυρημένων, ἂν μὴ καλῶς, ὅ φασι, γέννηται· οὕτω καὶ πάντα καλὰ, ὧν ἂν τις μετὰ καλῆς διανοίας ἐφάψαιτο, εἰ τις ἐς τὴν τοῦτο γνώμην ὀρώ· καὶ ταῦτα λέγω περὶ τῶν φίλων· περὶ γὰρ τῶν ἐχθρῶν τί χρὴ καὶ λέγειν, οὓς ἦν ἀπατήσας τροπώσῃται τις νόμῳ πολέμου, μᾶλλον ἐπαινεῖται, ἢ φανερώς κρατήσας αὐτῶν; ἐκείνως μὲν γὰρ ζημία; ἀνευ ἢ νίκῃ τῷ στρατηγῷ· οὕτω δὲ πολλοὺς ἀνάγκη τῶν ἐλίων ἀποβαλεῖν. Καὶ μοι πρὸς ταῦτα συμμαρτυρεῖ καὶ ἱστορία καὶ ποιήσεις, καὶ γέμει τῶν τοιούτων ἢ τε ἱερὰ Γραφή καὶ τὰ τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων συγγράμματα. Ὅτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς οὐκ ἐχθροὺς ὄντας ἐξεστί τοιοῦτόν τι πράττειν, ὁ βίος οὗτος ἅπας συνίστησιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἱατροί, καὶ πάντες οἱ βοηθεῖν ἔσιν ἔργον, πολλάκις διαπράττονται, τὸ συνοῖσον ἐργαζόμενοι πάντα τρόπον· καὶ εὖροις ἂν ζητήσας προσωπεῖα περιθεμένους οὐκ ὀλίγους τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν, ὥστε μεγίστων καὶ προδῆλων κακῶν ῥυσθῆναι, καὶ πού καὶ τυχεῖν ἀγαθῶν, χωρὶς τοῦ πειρασθῆναι δεινῶν ἐκείνους τοὺς οὐ κακῶς ἐξηπατημένους, φίλους γὰρ ὄντας.

sibi bene deceptos amicos a maximis ac perspicuis quando malorum periculo exempti, bona obtineant.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τινὰς ἀγαθοὺς καὶ νοῦν ἔχοντας ἰδοὺς ἂν ἐτέρους παραινούντας τοιαῦτα πράττειν, οὕτω δεῖσαν· καὶ αὐτὴν ἐτέρους οὕτω θαυμάζοντας τοὺς ἐργασαμένους, ὡς καὶ συγγραφὴ παραδούναί τὰ πεπραγμένα. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πολλοὺς κεκτῆμεθα τῶν τε νεωτέρων καὶ τῶν παλαιότερων πολλοί; τισὶ τρόποις συνηγοροῦντας τῷ πράγματι, δηλονότι τὸ ἡμέτερον τοῦτο δῖμα, ἀριστα μὲν διανοηθὲν, ἀριστα δὲ πραχθὲν, ἀριστα δὲ ἐκδάν, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν εἰκότως δέξαιτο μέμφειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μείζους ἐπαίνους. Ὁφέλησε μὲν γὰρ ὁμαδὴ, ἔδραψε δὲ τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς δὲ φίλους οὐδὲν ἐζημίωσεν. Ὅκνῳ γὰρ εἰπεῖν, ὡς καὶ τι προσεχέρδανον, αὐτοὶ μὲν ὄντες οἱ τὰ δαπάνας ποιησάμενοι τῶν ἐπιτιτῶν, τῶν τριτῶν, τῶν ἄλλων ὧν ἰδοῦλοντο πάντων· αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ λογιζόμενοι ταῦτας, ὡς ἦν αὐτοῖς βουλομένοις, ἅπτερ ἡμεῖς

ut quis vestrum legationem de pace ad eum obiret. Scitis quos vestrum, male verbis ac rebus habitos, vir contumeliosus emisit. Res ergo, Deo bene auspice, bonum accepit finem, evenitque, quod precamur. Qui porro sic bene remgessit, eorum merito audiat salvator, quibus eam salutem fecit; atque post Deum ab eis honoretur, maioresque, ut ulli tales hominum studio fuerint unquam aut putentur, honores accipiat.

Sit vero qui opponat, quadam rem deceptione gestam ac per scenam. Haud enim vero ut quis sanæ sit mentis ac recte sententiam ferre sciat; qui nimirum, nedum simpliciter in res quæ aguntur, sed et abunde in animum agentis, ac omnino ut verbo dicam, in ea, quibus finis habeat videri bonus, aut non bonus, aspiciendum sentiat. Nec enim cujus gerendi ratio quosdam latet, in crimen statim vocandum sit: quin iis quoque, quos valde amicos habemus, nonnunquam consilium occultare præstet. Ut enim nihil bonum, vel si dicas quæ maxime putantur bona, nisi ut aiunt, bene fiat: sic et omnia bona existimem, ut ea quis bono animo aggrediatur; quod, inquam, ad ejus animi propositum attinet. Hæc dico, quod spectat ad amicos: quid enim de hostibus dicto sit opus, quos ut quis licentia bellica decipiens in fugam agat fundatque, majorem consequatur gloriam, quam ut aperto Marte decernens, obtineat quod prior quidem victoria, nulla jactura imperatori constet; ad posteriorem autem necesse habeat suorum plures amittere. Habeo asserti patronos cum historiis, tum poesim; suntque plena ejusmodi exemplis cum Scriptura sacra, tum oratorum ac philosophorum scripta. Ut autem in eos quoque qui non sunt hostes aliquid ejusmodi committi possit, universus sæculi usus confirmat. Sic enim etiam medici, ac universi juvare habentes, haud raro habeant, nihil non agentes, ut quod sit utile, faciant; atque ut adjicias animum, invenias non paucos viros optimos, personas assumentes, quo malis possint eripere, atque ut illi tandem ali-

Sed et viros plures frugi ac prudentia præstantes, hæc ipsa aliis consulere videas, cum res feralis: sicque alios demirari qui sic egerint, ut et gesta in commentarios referant. Cum sic ergo hæc habeant, multique nobis cum recentiores, tum antiqui, multis astipulentur modis, planum sit, nostram fabulam, optime quidem adinventam, optimeque lusam, optimoque nihilominus eventu consummatam, uedum nulli merito reprehensioni obnoxiam videri, sed et præclaris laudibus esse dignam. Vobis sane commodo fuit, hostibus autem damno, nec quidquam denique amicis detrimento. Piget enim, ut et lucri aliquid reportasse dicam: qui ipsi quas fecissent expensas in stipendia militum, triremes adornandas ac reliquum belli apparatus, quem voluissent, suo postmodum arbitratu computantes receperint, nobis integre reddentibus, ac ne missa

quidem voce ad iudicium angusti pectoris. Hæc ergo omnia nequid vituperii, sed et maximam ferant gloriam, quod sic commodo gesta sint. At neque tota illi inita ratio rem omnino fabulæ similem concesserit. Equidem optimi huius consilii auctor multa spe erat, ut molitio per hunc modum esset successura, uti quoque successit profuitque.

Veritus tamen, quod esset futurum, incertum est enim, hostisque nihilominus furore timens: multo enim ille in nos furore erat: aliquid quoque in secundis habendum secum cogitabat. Ut nimirum siquidem excideret a proposito, ac neque blanditiis immittere illum emollire posset, neque eum cum larva objecta perterrere, tum quod Fratres in vicinia habiturus esset, tum expectato eorum causa Latinorum adventu, tunc demum, *secundo*, ut aiunt, *cursu*, talia ageret. Viros omnes qui prudentia pollerent in unum cogeret, omnique sublato velamine, ac amoto fuco, quid ab initio animi habuisset, sincera veritate ediceret. Nihil non egisse, ut ne ab amicis separari contingeret: tum vero ostenderet frustratos conatus, nihilque jam spei superesse, ut hostis reconciliari vellet: præterea omni verborum alioque conatu, quantum liceret per facultatem, eorum excitaret spiritus, essetque auctor, ut ne se unquam infidelibus dederent, qui moribus ac dogmatis, legibusque ac omnibus aliis nobis prorsus contrarii essent: quin præ tanto malo, nihil non designare, agere ac pati mallet: promitteret quoque eis se commoriturum, modo ne ipsi arma abjicerent, sed forti animo studerent vindicare, utque vel gloriose caderent, vel de hostibus triumpharent. Quod si tanta vi eloquentiæ polletet, ut in suam illos sententiam traheret, nihil ultra negotium urgeret, sed in hoc tantum intentus esset, ut Rhodios quam posset blande remitteret. Sin autem ibi quæ essent in ipso egisset omnia, dixissetque, frustra se eniti adverteret, *ignemque*, quod aiunt, *cadere, ac petras serere*: tunc plane facultatem faceret, aliquid molienti pro sua ipsorum salute, postquam malo impares, nihil ultra possent resistere: moneret vero quando tanta vis mali, adeoque exhaustæ vires, eos, qui possent ferre opem compellerent quærere, penes Fratres, qui ea occasione venissent, supra quam penes ullos alios mortales, ejus ferendæ spem sitam esse. Sic enim modis omnibus conducibilis esse. Bene ergo dicebam, rem non omnino fabulæ similem habuisse. Qui enim id absolute agentis fraude, cum res ad utrumque haberet, essetne futura, necne? Quod enim a Bajazetis voluntate penderet, quam ille omni retro tempore ab omni humanitatis sensu alienam exhibuisset, longe vero simile erat, manentem impium in priori: illa contentione, vale ei dicendum, quod congruum esset. Sic autem eo manente, ac pro more, voluntate ac genio utente, par rursum erat, ut spes Fratrum, in quam erecti domo solverant, evasura esset; quando pro Peloponnesi utilitatis ra-

ἀπεδίδομεν, μηδὲν λόγον ποιούμενοι μικροψυχίαν ἐμφαίνοντα. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα, ἥκιστα μὲν τινα μέμψιν, δόξαν δὲ μεγίστην φέρει τῷ πρὸς τὸ συμφέρον γεγεννημένῳ. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ καθαρῶς τοῦτο δίδωσιν εἰκέναι δράματι ὁ πᾶς ἐκείνου λογισμός. Ἦν μὲν γὰρ σφόδρα εὐελπίς ὁ τὴν ἀρίστην τήνδε πρᾶξιν διανοηθεὶς ἐκδοῦσθαι οἱ τοῦ γχείρημα, ὥσπερ ἀνέβη καὶ ὦνυσέ γε.

Δεδιώξ οὖν ὅμως τὸ μέλλον· ἀόρατον γάρ· καὶ τὴν τοῦ ἐχθροῦ μάχην· δεινὴ γὰρ ἦν καθ' ἡμῶν· ἐνεθυμαίτο καὶ δευτέρον τι. Ἦν δὲ τοῦτ' ὁ δευτέρον, ὡς ἂν ἀποτύχη τοῦ προκειμένου, καὶ μήτε ταῖς θωπείαις μαλάξῃ τὴν ἀνήμερον ἐκείνην ψυχὴν, μήτε μορμολύξῃται ταύτην, τῷ τε τοῖς Φερίους προσοίκους σχεῖν, τῇ τε διὰ τούτους προσδοκωμένῃ τῶν Λατίνων ἀφίξει, τότε λοιπὸν *κατὰ δευτέρον*, ὅ φασι, *πλοῦν*, πρᾶξαι τοιαύδε. Πάντας οἷς νοῦ μετὴν συναθροῖσαι, καὶ εἰλικρινῶς ἐξεπεῖν περιελὼν ἅπαν κάλυμμα, τὴν ἐξαρχῆς ἑαυτοῦ γνώμην· ὡς ἄρα πάντα γένοιτο ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρισθῆναι τῶν φιλουμένων, δεῖξαι τε τὴν διαμαρτίαν τῆς ἐγχειρήσεως, καὶ ὡς οὐχ ὑπολείπεται τις ἐλπίς δ' αὐλαγῆναι τὸν ἄνθρωπον. Εἴτα διεγείραι τοῦτοίς τὸ φρόνημα, ἅπασι καὶ λόγοις καὶ τρόποις, ὅσον αὐτῷ δυνατὸν· καὶ συμβουλεύσαι, μὴ σφᾶς αὐτοὺς τοῖς ἀσέβειν ἐθελῆσαι προδοῦναι μηδὲνα τρόπον, εἰ δὴ καὶ τοῖς ἔθεσι, καὶ τοῖς δόγμασι, καὶ τοῖς νόμοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἡμῖν ἐναντιότατοι τυγχάνουσιν ὄντες· ἀλλὰ πρὸ τοῦδε κακοῦ ἅπαντα καὶ διανοηθῆναι, καὶ πρᾶξαι, καὶ παθεῖν ἐθελῆσαι· ὑποσχέσθαι τε αὐτοῖς συναποθανεῖσθαι, μὴ καταθεμένους τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἀμυνομένοις ἀνδρείως, ὥστε μετὰ δόξης πεισῖν, ἢ τρόπαιον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν στήσαι. Κἂν οὕτω γένηται πιθανός, ὡς αὐτοὺς ὁμολογῆσαι τῇ τούτου γνώμῃ, μὴ περαιτέρω προβῆναι, ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον ἰδεῖν, ὅπως ἀποπέμψῃ Ῥοδίους ἡδέως ὅσον οἶόν τε. Εἰ δὲ ὅτ' ποιήσας καὶ εἰπὼν τὰ εἰς ἐκείνον ἦκοντα, γνοίῃ τηνάλλως ἀγωνιζόμενος, εἰς πῦρ τε ξαίνων, καὶ πέτρῃς σπείρων, τότε δὴ δοῦναι συγγνώμην αὐτοῖς, εἰ πράξαιεν τι πρὸς ὥτηρίαν, μὴ δυναμένοις ἀντέχειν ἐτι· καὶ παραινέσαι, ὡς ἐπειδὴ τὸ σύντονον κακὸν, καὶ τὸ τῆς δυναμείας ἀσθενὲς, συνῶβει τοὺς δυναμένους αὐτοῖς βοηθεῖν ζητῆσαι, πρὸς τοὺς ἐπὶ τῷδε παραγεγονότας Φερίους τοῦτο γενέσθαι ἢ πρὸς ἑτερόν τινα τῶν ἀπάντων. Εἴη γὰρ ἂν ταύτῃ βέλτιον πάντων ἔγχεα. Καλῶς ἄρα εἶπον, ὡς οὐδὲ δράματι καθαρῶς εἰκοι τοῦτ' οὐργον. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ἀκριδῶς σοφιστομένου τὸ ἀμφιβρεπὲς πάντως ὄν, ὥστε γενέσθαι καὶ μὴ; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰρήνην γενέσθαι τῆς τοῦ Παγιαζέτου γνώμης ἐξήρτητο, ἀπανθρωποτάτης δειχθείσης τοῖς πρόσθεν ἅπασι χρόνοις, οὐκ ἀπεικὸς ἦν μέλει τὴν ἄθεον ἐν τῇ προτέρᾳ φιλονεικίᾳ, ἐβρώσθαι τῷ προσέχοντι φράσαντα· καὶ μέλλαντος ἐν τῷ χρήσθαι τῇ γνώμῃ τε καὶ τῇ φύσει, εἰκὸς ἦν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐλπίδας τοῖς Φερίοις τέλος λαθεῖν μεθ' ὧν εἰκοθεν κεκίνηται· ἐπεὶ τὸ τῇ Πελοποννήσῃ συνοῦσον, μὴ δυναμένη κατ' αὐτὴν διασώζεσθαι, τοῦτο οἶμαι εἶναι ὑπόδεικται· πάντων τοὺς Φερίους προ-

τιμῆσαι. Συνοίσον δὲ λέγει νῦν τὸ ἐν τοῖς βλάπτουσιν ἦν. Οὐτε τοίνυν τοῦ δράματος ἕνεκα, οὔτε τῆς αἰτίας δι' ἣν τὸ δράμα, μέμψαιτ' ἂν τι; αὐτὸν δικαίως· οὐκοῦν οὐδ' ὅπερ ἐδόξαστο, ἦν ἀποτύχη τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος. Ὡς περὶ γὰρ ἡδὴ κεφαλαιούμενος, συνελὼν τὰ περὶ τῶνδε προειρημένα, πυθομένην ἂν ἡδέως παντὸς εἰδότος τὰ τότε πράγματα, καὶ νοῦ μετρίου μετέχοντος, τί ποτε τοῦτον ἐχρῆν ποιεῖν, ἢ τί καὶ συμβουλεύειν τοῖς αὐτοῦ, μετὰ τὸ πάντα μὲν ἐργάσασθαι τὰ δέοντα καλῶς, ἀνῶσαι δὲ μηδὲν δυσηθῆναι, πολλῆς μὲν οὐσῆς δυνάμεως τοῖς ἐχθροῖς, πολλῆς δὲ ψῆμα κακοηθείας, καὶ γοητείας, καὶ πάντων μὲν Ἰλλυριῶν, καὶ Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν ἡδὴ κειρατημένων, στρατιᾶς δὲ τῆς πολλῆς ἐν Νικοπόλεως· καταβληθείσης, τὴν ἐκ Παιόνων λέγω, καὶ Κελτῶν, καὶ Γαλατῶν τῶν ἐσπερίων συνελεγμένην. ὧν δὴ πάντων ἔτριπτον καὶ μόνα τὰ δυνάμει τὰ βαρβαρικὸν ἅπαν· καὶ τῶν μὲν συμμαχοῦντων ἀτυχῶντων, ἢ καὶ ἡττηθέντων ἐνίων κακίστη μοίρᾳ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν θαλάσῃ, ἐμοὶ δὲ τῶν πραγμάτων ἐκτελευτῆσαι δοκούντων ἐπ' ἔσχατον τῶν δεινῶν τῇ τηλικαύτῃ συνδρομῇ τῶν κακῶν, καὶ ταῦτα χρόνιν οὐ. ὧ συχνόν.

Συμβουλεύειν ἔδει τοῖς αὐτοῦ, φαῖεν ἂν τινες ἴσως, καὶ διὰ πάντων ἐνάγειν αὐτοὺς εἰς τοῦτο, δέξασθαι θάνατον, αὐτόν γε πρῶτον πρόθυμον ὄντα πρὸς τοῦτο. Ὑπέρευγε. Καὶ τί ποτ' ἦν ποιῶν ἔτερον τὸν προτοῦ πάντα χρόνον, ἔως ἔξιν ἦν αὐτῷ καὶ συμβουλεύειν, καὶ πράττειν τὰ γε δοκούντα κράτιστα εἶναι; Ἀλλὰ καὶ θωπεύειν χρῆσθαι, φησὶν, ἐχρῆν, καὶ ὑποσχεῖσθαι μεγάλη μετ' οἰκονομίας ἀρίστης. Καὶ πῶς; ἂν ἦν αὐτὸν ἐτέρως χρῆσθαι ταῖς συμβουλαῖς; Ἔστω, φησὶν· ἔδει δὲ αὐτὸν κακίστην φορτικώτερον αὐτοῖς ἐπιτίθεσθαι, καὶ πού προσάπειλιν ἐπιτιμῶντα, ἀναιδέως καὶ βοῶντα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιῶντα μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Ἀλλ' ἔδει βλάψων ἐπεικῶς· ὀνείρων δὲ οὐδαμῶς· ὅθεν τὸ τραχύτερον φάρμακον τραύματιν ὀργῶσι καὶ φλεγμαίνουσιν οὐκ ἐπιθήκε τῆνικαῦτα, προτοῦ πολλῶς ἐπιθεῖς συμφερόντως μετὰ θαυμαστῆς ἐπιστήμης. Τί οὖν, ὦ τάν, ἔτερον πρὸς Θεοῦ παρῆκεν ἑαίνος τῶν γε δέοντων πεπραχθῆναι; Ὑπενδύουσαι τοῖς σοὶ δοκαῖ βέλτιστον εἶναι, τῶν ἀσεβῶν ὑποταγῆναι ζυγῷ; Ἀλλὰ κακίστον τε πάντων τοῦτο αὐτὸς ἐνόμιζε, καὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς καὶ τοῦ σχήματος; τελῶς ἀπαῖδον. Ἀλλὰ Χριστιανικὴν ἀρχὴν διδάσκει, ἢ καὶ τοῖς ἔθεσιν αὐτῶν ἀμεινον συμβῆναι εἶναι, καὶ πρὸς τὴν βοήθειαν ἐξαρκέσειν, ἀριστά γε. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν δεινὰ ὑπερέσχε, δυνατὴν δὲ οὐκ ἔναι πεθεῖν αὐτοὺς ἐκείνων, ἢ βιάσασθαι τοὺς πάσαι προγόνους μεμψάσθαι, δυοῖν θάτερον ὑπολέγειται, ἢ τὴν τῶν Τούρκων ἀρχὴν, ἢ τὴν εἰ-

Atione, non valentis per seipsam servari incolumem; uti jam probasse arbitror, universis aliis Fratres prætulisset. Ille porro dico utile, quod in malis sit minus nocens. Neque ergo ut spectes fabulam, neve ut ejus causam merito quis viro detrahat; ergo neque illud vituperet quod versabat animo, ut spe bona frustratus esset. Velut enim summa colligens, quæ hoc hactenus dixi argumento, lubens quæram ab omni gnaro, ut res tunc haberent, ac vel modicum prudentia ornato, quid eum par esset facere, quodve suis dare consilium, ubi jam præstitis omnibus, si qua operæ pretium viderentur, nihil tamen valuisset conficere, ac cum vires hostium ingentes essent, multaque illi astutia ac calliditate essent præditi, jamque Illyrii omnes, Mysique ac Triballi superati fuissent, ingensque cæsus exercitus ad Nicopolim, ex Pannoniis, Celtisque ac occiduis Galatis (1) collectus, quorum omnium nuda quoque nomina Barbari horrent; cum denique socii hand uterentur prospera fortuna, ac quidam etiam mala sorte, terra ac mari superati fuissent; mihi que tanto malorum concursu res ad extrema per longum id deductæ tempus viderentur.

Erat, inquit aliqui, consulendum suis, ac modis omnibus eis suadendum, ut alacres mori pro pietate mallet, cum primus et ipse alacris exemplo præiret. Belle quidem. Quid enim vero aliud toto jam acto egerat tempore, quandiu licuit cum consulere optima quæque, tum agere? Sed et blanditiis, inquit, erat utendum, optimaque æconomia erant magna quædam promittenda. Qui vero aliter poterat consulere? Esto, inquit: hoc quoque adjiciendum erat, ut, inquam, molestias ingrueret, ac quandoque etiam increpans, minas adjungeret, exprobraret, clamaret, ac ejusmodi omnia multo excessu præstaret. Verum noverat hæc prorsus nocitura, ac ne minimum profutura. Quamobrem abstinuit austerius tunc remedium exasperatis ac inflammato humore tumulentibus plagis adhibere, qui sæpe olim mirabili arte commodo adhibuisset. Quid ergo aliud sodes, per Deum omisisse videntur, eorum quæ præstare esset operæ pretium? Idne optimum putes, ut infidelium iugo subijci sineret? Id vero ille omnium pessimum arbitrabatur, suæque prorsus cum virtute, tum persona indignum: Christianorum autem imperium subire, quod et magis eorum congrueret moribus, satisque haberet ad auxilium, longe optimum. Quia enim mala exsuperabant, nec fieri poterat, ut eos ille in sententiam traheret, autve ad majorum suorum imitationem cogeret, duorum alterum erat reliquum, ut aut Turcorum, aut quod dicebamus, Christianorum subirent imperium. Videbatur ergo modis omnibus præstare Fra-

(1) *Celtis ac occiduis Galatis*. Eandem gentem intelligit, nempe Gallos, quorum ardor in eo prælio enituit, ut ambierint primi pugnam committere obtinuerintque, sed exitu parum secundo, quem Manuel hic perstringit, alique eum nostri, tum Turcici scriptores, pluribus narrant. Ignovit Bajazetes

capto Joanni Nivernensi, Caroli Gallæ regis patrueli, quem is subsidio miserat Sigismundo, ob reverentiam sanguinis regii, ac quinque capitibus suorum donatum abire permisit, reliquis captivis dire jugulatis.

trum dominium. Duorum enim ingruentium malorum, melius illud, quod non pejus, juxta quod habet tritum adagium. Quocirca præoptatum quod levius, atque id multa ingenuitate, plenisque bonitate moribus. Ut Fratrum illi dominationi mancipari vellent, constitutum habebat indulgere, nihil facto succensens; fundens vero ab oculis lacrymas, tum propter charorum a se separationem, tum quod suis pro iis periculis sospitare non posset. Sic enim parentes quoque comparatum habenti, cum charissima pignora ablegant in alienam, quod nisi sejunctis ab invicem salus non constet. Sin autem meliora eligerent, ut nimirum spem bonam prætendentes, bellum instaurarent adversus Barbaros, ac vel Deo auspice vincerent, vel pro libertate ac gloria pugnantes, gravia quæque tolerarent, laudare consilium, ac pro viribus excitare, simulque polliceri una commoriturum; ac vero alacrem valde præstare, illis præuentem.

Qui sic ergo animi haberet, cum quod spectat ad ipsum, tum quod ad suos, quodque ad amicos, ac quod ad omnes, quam justæ accusationis videatur dedisse causam? Quis ita ad calumniam promptus, ut pro more calumniari possit? Quam exsuperantem procacitatem, quem adeo temerarium ac impudentem sic abunde præclara gesta non facile confundant? Quos adeo præfractos, quos procaces, non elingues reddant? Quod os, non aliud e re habens, quam ut in omnes deinceps insaniat, omni ablegato pudore, illa non obstruant? Imo, quod os, quam linguam maledicam, in benedictiam ac laudes non convertant? Nonne prudentia comite, bonitate morum, ac scientia politica gessit omnia? Plane adnixus est, quandiu navis potuit gubernaculis cedere; nec ab eis excipiente tempestate abcessit, nihil partium omittens probi gubernatoris, loquens, consulens, monens, defectos animis erigens; excitans dormientes, animo intentis jubens; omnes ad instantiam operis præcepto provocans; agens ipse ac præstans, quo navigium vento adverso ac procella iactatum, posset præsentis naufragii periculum cavere.

His itaque supra omnium opinionem continue instans, ad multum satis tempus avertit mala: ac cum deinceps venti rabie furerent, ac mare sævius ferociret; vasaque alla quidem fatiscerent, alia jam contrita essent; navisque, ut verbo dicam, frenum respueret, vixque non loqueretur, mox nisi fortuna mutata, esse mergendam: ille nihilominus quamquam illud exasperatius foret, seque ipso gravius fieret, providendo instabat, suamque illam omnimodam virtutem difficultatibus opponens, hactenus conabatur navigium servare, ac velut in portum, in pacis tranquilla subducere; quanquam parum aberat, ut ne pacis spem omnem abjecisset. Neque enim erat: qui nesciret hostis, qua indolem, qua

ρημένην λοιπὸν δέξασθαι. Ἐδίδκει τοίνυν εἶναι βελτίων ἢ τῶν Φερρίων ἅπασιν τρόποις. Κακῶν γὰρ δὴ προκειμένων, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιον, κατὰ τὸν θρυλούμενον λόγον. Ὡστε τὸ κουφότερον ἤρηται, καὶ τοῦτό γε μετὰ πολλῆς τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τρόπου γέμοντος ἀγαθότητος. Βουλομένοις μὲν γὰρ δέξασθαι τὴν εἰρημένην ἀρχὴν, συγχωρεῖν ἐδούλετο, μῆτε ὀργιζόμενος, καὶ δάκρυον ἐκπέμπων τῶν ὀφθαλμῶν, τῇ τε διαστάσει τῶν φιλουμένων, καὶ τῷ μὴ δύνασθαι ὑπὲρ σφῶν προκινδυνεύοντα τούτους σῶσαι. Τοῦτο καὶ γονεῦσι συμβαίνει, εἰς ἀλλοδαπὴν τὰ φίλτατα πέμπουσιν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆ σῶζεσθαι μὴ διακριθείας ἀλλήλων. Προαιρουμένους δὲ τὰ βέλτιω, δηλαδὴ τὸ πολεμεῖν τοῖς βαρβάροις τὴν ἀγαθὴν προβαλλομένους ἐλπίδα, καὶ ἡ νικῶν τῇ τοῦ Θεοῦ συμμάχῃ, ἥ πάντα φέρειν τὰ δυσχερῆ, ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀποδυσσόμενος καὶ δόξης, ἐπαινεῖν αὐτοὺς τῆς γνώμης, καὶ παροξύνειν ὅποσα δύναται, καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς ὑποσχέσθαι, καὶ πράττειν τοῦτο μάλα προθύμως, ἡγούμενος αὐτοῖς ἐπομένοις.

Οὕτως οὖν ἔχων λογισμῶν καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἰδίων, καὶ περὶ τῶν φίλων, καὶ περὶ πάντων, τίνα δικαίαν ἀφορμὴν παρέσχετ' ἂν κατηγόρους; Τίς ἂν τῶν διαβιλλόντων εὐκόλως χρήσαιο τοῖς εἰωθόσι; Πόσος ἱταμότητος ὑπερβολὴν, τίνα θρασύν καὶ ἀναίσχυντον οὐκ εὐχερῶς ἀπέτρεψεν ἂν τὸ μετὰ περιστάσεως λαμπρὸν τῶν ἔργων; Ποίους αὐθάδεις, τίνας προπετεῖς οὐκ ἂν ἀφῶνους εἰργάσατο; Ποῖον οὐκ ἂν ἀπέβραψε στόμα, μηδὲν τι προύργου ποιούμενον, ἀλλ' ἡ τὸ κατὰ πάντων ἐξῆς ληρεῖν, ἐβρώσθαι πάσῃ φράσιν αἰδοῖ; Μᾶλλον δὲ ποῖον μὲν στόμα, ποῖαν δὲ γλῶτταν βλάσφημον, οὐκ ἂν πρὸς εὐφημίαν μετέβαλεν; Οὐ γὰρ φρονήσεως, οὐ χρηστότητος, οὐκ ἐπιστήμης πολιτικῆς ἀπανθ' ὅσα πέπρακται τῷδε τάνδρι; Ἀνείχε μὲν, ἔως ἐξῆν τοῖς οἰαζίν εἰκεῖν τὸ πλοῖον· καὶ γε μὴν χρώμενος, τοῦτων οὐκ ἀφίστατο, καὶ τὰλλ' ἐξῆς πάντα ποιῶν τὰ τῶν ἀγαθῶν ναυκλήρων, λέγων, συμβουλευῶν, παραινῶν, ἀναθαρρύνων τοὺς καταπίπτοντας, διυπνίζων τοὺς καθεύδοντας, διακελεύόμενος τοῖς σπουδαζοῦσιν, ἐπιτάττων ἐνεργοῦς ἅπαντας εἶναι, αὐτὸς ἐκείνος διαπραττόμενος, δι' ὧν ἂν ᾖ μὴ καταδραπτισθῆναι τὸ σκάφος, δυσνημέια καὶ σάπῃ χρώμενον.

Ταῦτά τοι διαπαντὶς ἐργαζόμενος ὑπὲρ τὰς ἀπάντων δόξας, ἐπὶ μακρόν τινα χρόνον ἀπέτρεπε τὰ δεινὰ· εἴτα τῶν ἀνέμων ὥσπερ λυσσούντων, καὶ μαινομένης ἀγριώτερον τῆς θιλάσσης, καὶ τῶν μὲν σκευῶν αὐτῷ πονησάντων, τινῶν δὲ καὶ συντριβέντων, ἥδη τῆς τε νεῶς, ὥς ἔπος εἰπεῖν, ἀφηνιαζομένης, καὶ μονοῦ φωνῆν ἀφιεῖσθαι, ὥς εὐτίκα καταδύσεται μὴ μεταβαλόντος αὐτῇ τῆς τύχης· ὁ δὲ καὶ μᾶλλον ἀγριαίνουσης ἐκείνης, καὶ αἰεὶ χαλεπωτέρως αὐτῆς γινομένης, ἔμενεν ἐν τῷ προνοεῖσθαι, καὶ ταῖς δυσχεραῖς ἀντιθεῖς τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν ἀρετὴν, ἐπειρᾶτο διασώζειν ἐπὶ τὸ πλοῖον, καὶ ὥς ἐπὶ λιμένα τὴν εἰρήνην τοῦτο κατάγειν. Καίτοι ταύτης ἡλπίζε τεύξεσθαι, μικροῦ δεῖν, οὐδ' αὖτως.

οὐδὲ γὰρ ἔγνωσαν τὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ φύσιν, καὶ γνώ-
μην, καὶ ἀγριότητα, καὶ ὅσα ἕτερα αὐτὸν ἔχειν
τῶν ὀπλῶν παρώτρυνεν.

Ὁ μὲν οὖν ἐχθρὸς καὶ τὰ ἐκείνου τοιαῦτα· κακὸς,
κακὰ καὶ πράττων καὶ βουλευόμενος. Ὁ δὲ γε, καὶ
τοιαῦτα καλῶς γινώσκων, καὶ ὡς τῆς ἐμφύτου θη-
ρυμῆος ἐκείνους ἀνθίσταται, ἢν μὴ παντάπασιν ἀπο-
γνῶ τοῦ πρῶτος· τι κατ' αὐτοῦ δυνήθηται, ἀνάγκης
θύραθεν ἐπελθούσης, ὅμως οὐκ ἀπηλλάττετο, ζητῶν
τὰς μετ' ἐκείνου σπονδὰς. Ἦγετο γὰρ πρέπειν αὐτῷ
μηδ' ἐπὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντων παραλιπεῖν, μηδὲ
μηχανῆς ἡστυνοσούν ἀμελήσαι, ὁπωσοῦν εἰς εἰρήνην
φερούσης.

Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἐδόκει, προσεβῆαι μὲν πάν-
τα, καὶ ὅσα πρὸς διαλλαγὰς ἐφέλκεσθαι πέφυκεν·
ὁ δὲ σατράπης ἀκριβῶς ἐχρῆτο τῇ φύσει, καὶ ἐπὶ
οὐδέσιν ὑπελείπετο, πρὸς βέλτιόν τι μεταβαλεῖν τὴν
τοῦ θηρὸς ἐκείνου γνώμην ποτέ. Ὁ δὲ πλήρης φρο-
νήσεως ὢν, ἐξεῦρεν ὅπως εἰς ἀνάγκην ἐκείνον ἀγάγῃ
τοῦ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμῆσαι. Τίς δ' ἐπὶ τῆς ἀνά-
γκης; Αἱ μετὰ τῶν Φερρίων συμβάσεις, καὶ ἡ ἐνθάδε
τούτων ἐπιδημία, δι' ἧς τὸν Βέρβαρον ἔπεισε κατα-
βαλεῖν τὴν ἐπιτημένην ἐφρὺν, καὶ τῶν προτέρων λο-
γισμῶν καθυφέντα, τὰς μεθ' ὧν ζητῆσαι σπον-
δὰς γε, καὶ τούτας πολλοῦ τιμῆς ἐθέλειν τοῦτον ἀλ-
λίσσεσθαι, ἄνω ποταμῶν φασί. Τοῦτ' ἦν τὸ πρῶτον
αἶτιον τοῦ τοῦ Φερρίου ἐνθάδε παραγενέσθαι. Τὸ
γὰρ ἐτοίμους ἐκείνους ἔχειν εἰς σωτηρίαν ὑμετέρων
καὶ βοηθείαν, εἰ μὴ κατὰ νοῦν ἐκδοῖν τὸ τῆς εἰρή-
νης ἰγχείρημα τῷ δεσπότη, δεύτερον ἦν ἀληθὲς,
καὶ παντελοῦς ἀπυγνώσεως.

Ἀλλὰ γὰρ εἴκα οὐκ ἀκριβῶς τοῖς ὀνόμασι χρή-
σασθαι, βοηθούς τε καὶ σωτήρας ἐκείνους προσα-
γορεύσας. Τὸ μὲν γὰρ προκρίναι τούτους τῶν ἀσε-
βῶν, καὶ τῆς αὐτῶν δεσποτίας τὴν τῶν Λατίνων
ἀρχὴν προθεῖναι, ἀλλ' οὐδὲ παραβῆλιν οἶμαι καλόν·
οὕτω πολὺ διεχέτην· οὐ μέντοι γε σωτήρες καὶ βο-
θοὶ κυρίως ἂν οἶδε καλοῖντο, εἰ τοῦ μὲν ζυγοῦ τῶν
ἀσεβῶν ἀπῆλλαξαν ἂν, ὑπὸ δὲ τῶν σφῶν αὐτῶν μὴ
βουλομένων· ὅμως ὑπήγαγον. Καλὸν μὲν γὰρ καὶ
ἴαν καλὸν τὸ τὴν ἀλλόκοτον θῆρα κωλύσαι κατα-
πεῖν, ὡς ἐδοῦλετο, πᾶσαν ἐξῆς τὴν τοῦ Πέλοπος·
ἔτι δὲ διακρύων ἀφ' ἑρμᾶς κατ' ἄλλους παρεχόμενον
τρόπος, οὗτ' εὐφροσύνης καθαρὰς ἦν ἂν ποτ' εἴπερ
ἔγινετο, οὕτε κυρίως βοηθῆσαι. Ἐπεὶ καὶ φάρμακον
ἀγαθὸν οὐκ ἔν ποτ', οἶμαι, πάντῃ κριθεῖν, ἢν ἀπαλ-
λῆν δεινὸν τὸ σῶμα, ἕτερον δὲ τι πῖθός ἀντιστα-
τῇ, σπουδότερον μὲν τοῦ προτέρου, λυποῦν δ' οὖν
ἔμωσ' τὸ σῶμα. Δείκνυσιν δὲ κάκεινο. Εἰ γὰρ τὸ πρῶ-
τον κυρίως ἦν ἀγαθόν, λίγω δὲ τὸ ἐκείνους ὧν
ἔρχιν, τοῦτό γ' ἂν εἰλόμεθα πάλαι, καὶ τοῦ τῆς
ἡμετέρας ἀρχῆς θρόνου τούτοις ἐκόντες παρεχωρή-
σαμεν, μηδεμίαν ποῦ περιστάσεως εἰς τοῦτο βιάσο-
μένης. Οὐ γὰρ τὸ ἡμᾶς ὧν ἔρχιν τῆς ὑμετέρας
ὑπελείπει ἀμείνον ἐκρίναμεν ἂν· οὕτω περὶ πλείστον
τὸ βέλτερον ἄγομεν. Νυνὶ δ' ἀνάγκης σαφούς τὸ
πρῶτον, ἧς γε λυθείσης, ἐν ἀρχῇ τὸ κατ' αὐ-
τὸς ἦν εὐδὺ,· ὅθεν καὶ τὸ δέον προέκριντο καὶ

PATROL. GR. CLVI.

A animum servitiamque, ac si qua alia junci ei armo-
rum studium faciebant.

Sane quidem hostis talis erat, ejusque talia stu-
dia; malus scilicet, molliens pariter ac agens mala.
Verum quanquam ille hæc probe nosset, sciretque
in innata illa ferocitate perseveraturum, nisi om-
nino extrinsecus immixta necessitas aliqua spe-
damini inferendi auferret: minime mutabatur, ut
ne pacis cum eo fœdera sollicitaret. Se quippe
arbitrabatur decere, ut nihil omitteret eorum quæ
sua essent, nullamque artem, qua pax concilianda
videretur, negligeret.

Cum sic ergo constitutum esset, stellant crebræ
admodum legationes, ac si qua in pacis studia
trahere habeant: satrapa vero suo prorsus genio
mebatur, nullaque erat spes reliqua, ut unquam
belluæ animus in melius aliquid convertendus
esset. Cæterum Theodorus, pro ejus prudentiæ ra-
tione, qua plenus esset, modum invenit, quo in
desiderii pacis necessitatem hominem cogeret. Quis
porro hic modus? Initæ scilicet pactioes cum
Rhodiis, eorumque huc adventus. Eo quippe Ber-
barum adgit, ut jam olim elatum supercilium de-
mitteret, utque a prioribus cogitationibus de-
cens, fœdus pacisci vobiscum quæreret, plurisque
faceret rem obtinere, *adverso*, ut aiunt, *flumine*.
Fuit illa prima ratio adventus Fratrum. Quod enim
illos expeditos habituri essetis in salutem vestram
ac opem, si minus pacis illa molitio pro voto suc-
cederet despote, secundum reipsa erat, ac summæ
res desperationis.

Videor nihilominus haud satis vocibus accuratus,
qui eos auxiliatores ac sospitatores appellem. U-
ti quidem infidelibus præferrentur, Latinorumque
dominatio eorum dominationi potior haberetur,
omni palam comparatione antiquius: sic magnam
quid inter utrosque refert: haud tamen illi abso-
lute sospitatores ac auxiliatores audituri erant,
ut ab infidelium liberantes jugo, suo vicissim
invitos manciparent. Bonum quidem erat, ac
valde bonum, prohiberi immanem belluam, ut ne
quod agitabat, totam deinceps Peloponnesum glu-
tinet: quia tamen alia ratione lacrymarum seg-
tem ministrabat, neque puri auxilij res, neque ab-
solute auxilium, ut unquam exstiteret, erat. Nam
nequa remedium unquam omnino bonum habeatur,
ut corpus quidem ab ægitudine liberet, morbus,
tamen alium subinde inducat; eum quidem prior
leviorem, qui tamen corpus afficiat. Quin et lin-
liqueat. Ut enim esset quid absolute bonum, ut ii,
inquam, vobis imperarent, plane etiam essemus,
assensuri, libentesque nostra eis sode, quanquam
nulla necessitas cogeret, cederemus. Nec enim
unquam majorem imperii, quam vestræ utilitatis
rationem habendam putavimus: tanti nimirum
vos facimus. Cæterum quod factum est, liquidum
necessitatis fuit, qua soluta, totum statim nego-
tium inutile evasit. Quamobrem prætulistis quod

trum dominium. Duorum enim ingruentium malorum, melius illud, quod non pejus, juxta quod habet tritum adagium. Quocirca præoptatum quod levius, atque id multa ingenuitate, plenisque bonitate moribus. Ut Fratrum illi dominationi mancipari vellent, constitutum habebat indulgere, nihil facto succensens; fundens vero ab oculis lacrymas, tum propter charorum a se separationem, tum quod suis pro iis periculis sospitare non posset. Sic enim parentes quoque comparatum habent, cum charissima pignora ablegant in alienam, quod nisi sejunctis ab invicem salus non constet. Sin autem meliora eligerent, ut nimirum spem bonam prætendentes, bellum instaurarent adversus Barbaros, ac vel Deo auspice vincerent, vel pro libertate ac gloria pugnantes, gravia quæque tolerarent, laudare consilium, ac pro viribus excitare, simulque polliceri una commoriturum; ac vero alacrem valde præstare, illis præeuntem.

Qui sic ergo animi haberet, cum quod spectat ad ipsum, tum quod ad suos, quodque ad amicos, ac quod ad omnes, quam justæ accusationis videatur dedisse causam? Quis ita ad calumniam promptius, ut pro more calumniari possit? Quam exsuperantem procacitatem, quem adeo temerarium ac impudentem sic abunde præclara gesta non facile confundant? Quos adeo præfractos, quos procaces, non elingues reddant? Quod os, non aliud e re habens, quam ut in omnes deinceps insaniat, omni ablegato pudore, illa non obstruant? Immo, quod os, quam linguam maledicam, in benedictiam ac laudes non convertant? Nuncne prudentia comite, bonitate morum, ac scientia politica gessit omnia? Plane adnexus est, quandiu navis potuit gubernaculis cedere; nec ab eis excipiente tempestate abcessit, nihil partium omittens probi gubernatoris, loquens, consulens, monens, defectos animis erigens; excitans dormientes, animo intentis jubens; omnes ad inamantiam operis præcepto provocans; agens ipse ac præstans, quo navigium vento adverso ac procella iactatum, posset præsentis naufragii periculum cavere.

Illis itaque supra omnium opinionem continue instans, ad multum satis tempus avertit mala: at cum deinceps venti rabie furerent, ac mare sævius ferociret; vasaque alla quidem fatiscerent, alia jam contrita essent; navisque, ut verbo dicam, frenum respueret, vixque non loqueretur, mox nisi fortuna mutata, esse mergendam: ille nihilominus quamquam illud exasperatius foret, seque ipso gravius fieret, providendo instabat, suamque illam omnimodam virtutem difficultatibus opponens, hactenus conabatur navigium servare, ac velut in portum, in pacis tranquilla subducere; quamquam parum aberat, ut ne pacis spem omnem abjecisset. Neque enim erat qui nesciret hostis, qua indolem, qua

ρημένην λοιπὸν δέξασθαι. Ἐδύκει τοίνυν εἶναι βέλτιον ἢ τῶν Φρερίων ἅπασιν τρόποις. Κακῶν γὰρ δὴ προκειμένων, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιον, κατὰ τὸν θρυλούμενον λόγον. Ὡστε τὸ κουφότερον ἤρηται, καὶ τοῦτό γε μετὰ πολλῆς τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τρόπου γέμοντος ἀγαθότητος. Βουλομένοις μὲν γὰρ δέξασθαι τὴν εἰρημένην ἀρχὴν, συγχωρεῖν ἐδοῦλετο, μῆτε ὀργιζόμενος, καὶ δάκρυον ἐκπέμπων τῶν ὀφθαλμῶν, τῇ τε διαστάσει τῶν φιλουμένων, καὶ τῷ μὴ δύνασθαι ὑπὲρ σφῶν προκινδυνεύοντα τούτους σῶσαι. Τοῦτο καὶ γονεῦσι συμβαίνει, εἰς ἀλλοδαπὴν τὰ φίλτατα πέμπουσιν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆ σῶζεσθαι μὴ διακριθείας ἀλλήλων. Προαιρουμένους δὲ τὰ βελτίω, δηλαδὴ τὸ πολεμεῖν τοῖς βαρβάροις τὴν ἀγαθὴν προβαλλομένους ἐλπίδα, καὶ ἡ νικᾷ τῇ τοῦ Θεοῦ συμῆχῃ, ἡ πάντα φέρειν τὰ δυσχερῆ, ὑπὲρ ἰεουθερίας ἀποδυσσόμενος; καὶ δόξης, ἐπαινεῖν αὐτοὺς τῆς γνῶμης, καὶ παροξύνειν ὁπόσα δύναίτο, καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς ὑποσχέσθαι, καὶ πράττειν τοῦτο μάλα προθύμως, ἡγούμενος αὐτοῖς, ἐπομένοις.

Οὕτως οὖν ἔχων λογισμῶν καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἰδίων, καὶ περὶ τῶν φίλων, καὶ περὶ πάντων, τίνα δικαίαν ἀφορμὴν παρέσχετ' ἂν κατηγήροις; Τίς ἂν τῶν διαβαλλόντων εὐκόλως χρήσαιο τοῖς εἰωθόσι; Πόσῃς ἰταμότητος ὑπερβολῇ, τίνα θρασύν καὶ ἀναίσχυντον οὐκ εὐχερῶς ἀπέτρεψεν ἂν τὸ μετὰ περισυίας λαμπρὸν τῶν ἔργων; Ποίους αὐθάδεις, τίνας προπετεῖς οὐκ ἂν ἀφῶνους εἰργάσατο; Ποῖον οὐκ ἂν ἀπέβραβε στόμα, μηδὲν τι προὔργου ποιοῦμενον, ἀλλ' ἡ τὸ κατὰ πάντων ἐξῆς ληρεῖν, ἐβρώσθαι πᾶσιν φράσαν αἰδοῖ; Μᾶλλον δὲ ποῖον μὲν στόμα, ποῖαν δὲ γλῶτταν βλάσφημον, οὐκ ἂν πρὸς εὐφημίαν μετέβαλεν; Οὐ γὰρ φρονήσεως, οὐ χρηστότητος, οὐκ ἐπιστήμης πολιτικῆς ἅπανθ' ὅσα πέπρακται τῷδε τάνδρῳ; Ἄντειχε μὲν, ἔω; ἐξῆς τοῖς οἰαζίν εἰκαιν τὸ πλοῖον· καὶ χειμῶνι χρώμενος, τούτων οὐκ ἀφίστατο, καὶ τὰλλ' ἐξῆς πάντα ποιῶν τὰ τῶν ἀγαθῶν ναυκλήρων, λέγων, συμβουλεύων, παραινῶν, ἀναθαρρύνων τοὺς καταπίπτοντας, διυπνίζων τοὺς καθεύδοντας, διακελεύόμενος τοῖς σπουδάζουσιν, ἐπιτάττων ἐνεργοὺς ἅπαντας εἶναι, αὐτὸς ἐκεῖνος διαπραττόμενος, δι' ὧν ἂν ἦν μὴ καταπατισθῆναι τὸ σκάφος, δυστηνέμεναι καὶ σάλην χρώμενον.

Ταῦτά τοι διαπαντὶς ἐργαζόμενος ὑπὲρ τὰς ἀπάντων δόξας, ἐπὶ μακρόν τινα χρόνον ἀπέτρεπε τὰ δεινὰ· εἴτα τῶν ἀνέμων ὥσπερ λυσσούντων, καὶ μαينوμένης ἀγριώτερον τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν μὲν σκευῶν αὐτῷ πονησάντων, τινῶν δὲ καὶ συντρεθέντων, ἦδη τῆς τε νεῶς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀφηνιαζούσης, καὶ μονοῦ φωνῆν ἀφιστάσης, ὡς αὐτίκα καταδύσεται μὴ μεταβαλοῦσης αὐτῇ τῆς τύχης· ὁ δὲ καὶ μᾶλλον ἀγριαίνουσης ἐκείνης, καὶ αἰετῶν χαλεπότερας αὐτῆς γινομένης, ἔμενεν ἐν τῷ προνοεῖσθαι, καὶ ταῖς δυσχερίαις ἀντιθεῖς τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν ἀρετὴν, ἐπειρᾶτο διασώζειν ἐν τῷ πλοῖον, καὶ ὡς ἐπὶ λιμένα τὴν εἰρήνην τοῦτο κατάγειν. Καίτοι ταύτης ἤλπιζε τεύξασθαι, μικροῦ δεῖν, οὐδαμῶς.

Οὐδὲ γὰρ ἔγνωσε τὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ φύσιν, καὶ γνώ-
μην, καὶ ἀγριότητα, καὶ ὅσα ἕτερα αὐτὸν ἔχειναι
τῶν ὁπλῶν παριόντων.

Ὁ μὲν οὖν ἐχθρὸς καὶ τὰ ἐκείνου τοιαῦτα· κακὸς,
κακὰ καὶ πράττων καὶ βουλευόμενος. Ὁ δὲ γε, καὶ
τοιαῦτα καλῶς γινώσκων, καὶ ὡς τῆς ἐμφύτου θη-
ριωδίας ἐκείνος ἀνθίσταται, ἦν μὴ παντάπασιν ἀπο-
γνῶ τοῦ πρῶταί τι κατ' αὐτοῦ δυνήσθηναι, ἀνάγκης
θύραθεν ἐπελβούσης, ὅμως οὐκ ἀπηλλάττετο, ζῆτῶν
τὴς μετ' ἐκείνου σπονδῆς. Ἦγεῖτο γὰρ πρέπειν αὐτῷ
μὴδ' ὅτι οὐκ εἰς αὐτὸν ἡκόντων παραλίπειν, μὴδὲ
μηχανῆς ἡστινοσοῦν ἀμελήσαι, ὁπωσοῦν εἰς εἰρήνην
φερόυσης.

Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἐδόκει, προσεβῆαι μὲν πᾶν
πυκναί, καὶ ὅσα πρὸς διαλλαγὰς ἐφέλκεσθαι πέφυκεν·
ὁ δὲ σατράπης ἀκριβῶς ἐχρῆτο τῇ φύσει, καὶ ἐπὶ
οὐδέσιν ὑπελείπετο, πρὸς βέλτιόν τι μεταβαλεῖν τὴν
τοῦ θηρὸς ἐκείνου γνώμην ποτέ. Ὁ δὲ πλήρης φρο-
νήσεως ὢν, ἐξῆρκεν ὅπως εἰς ἀνάγκην ἐκείνον ἀγάγῃ
τοῦ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμῆσαι. Τίς δ' ἐπὶ τῆς ἀνάγ-
κῆς; Αἱ μετὰ τῶν Φερρίων συμβάσεις, καὶ ἡ ἐνθάδε
τούτων ἐπιδημία, δι' ἧς τὸν Βάρβαρον ἔπεισε κατα-
βαλεῖν τὴν ἐπιθυμένην ὄφρυν, καὶ τῶν προτέρων λο-
γισμῶν καθυφέντα, τὰς μεθ' ὧν ζῆτῆσαι σπον-
δὰς γε, καὶ τούτας πολλοὺς τινος ἐθέλειν τοῦτον ἀλ-
λίσασθαι, ἀνω ποταμῶν φασι. Τοῦτ' ἦν τὸ πρῶτον
αἷτιον τοῦ τοῦ Φερρίου ἐνθάδε παραγενέσθαι. Τὸ
γὰρ ἐτοίμους ἐκείνους ἔχειν εἰς σωτηρίαν ὑμετέραν
καὶ βοήθειαν, εἰ μὴ κατὰ νοῦν ἐκβαλεῖν τὸ τῆς εἰρή-
νης ἰγχεῖρμα τῷ δεσπότη, δεύτερον ἦν ἀληθῶς,
καὶ παντελοῦς ἀπυγνώσεως.

Ἀλλὰ γὰρ εἰκα οὐκ ἀκριβῶς τοῖς ὁνόμασι χρή-
σασθαι, βοηθοὺς τε καὶ σωτήρας ἐκείνους προσα-
γορεύσας. Τὸ μὲν γὰρ προκρίναι τούτους τῶν ἀσε-
βῶν, καὶ τῆς αὐτῶν δεσποτίας τὴν τῶν Ἀσίων
ἀρχὴν προθεῖναι, ἀλλ' οὐδὲ παραβάλλειν οἶμαι καλὸν·
εὖτα πολὺ διειχέτην· οὐ μέντοι γε σωτήρες καὶ βο-
θοὶ κυρίως ἂν οἶδε καλοῖντο, εἰ τοῦ μὲν ζυγοῦ τῶν
ἀσεβῶν ἀπῆλλαξαν ἂν, ὑπὸ δὲ τὸν σφῶν αὐτῶν μὴ
βουλομένων· ὅμως ὑπήγαγον. Καλὸν μὲν γὰρ καὶ
λίαν καλὸν τὸ τὴν ἀλλόκοτον θῆρα κωλύσαι κατα-
πεῖν, ὡς ἐβούλετο, πᾶσαν ἐξῆς τὴν τοῦ Πέλοπος·
ὅτε δὲ δακρύων ἀφ' ἑρμᾶς κατ' ἄλλους παρεχόμενον
τρόπους, εὖτε εὐφροσύνης καθαρὰς ἦν ἂν ποτ' εἴπερ
ἔγινετο, οὕτε κυρίως βοηθία. Ἐπεὶ καὶ φάρμακον
ἐγαθὸν οὐκ ἂν ποτ' εἴμαι, πάντῃ κριθεῖη, ἦν ἀπαλ-
λάττειν δεινὸν τὸ σῶμα, ἕτερον δὲ τι πᾶθος ἀντιστα-
γάζει, σπουδύτερον μὲν τοῦ προτέρου, λυποῦν δ' οὖν
ἔμμεν τὸ σῶμα. Δείκνυσιν δὲ καὶ ἐκεῖνο. Εἰ γὰρ τὸ πρῶ-
τον κυρίως ἦν ἀγαθὸν, λίγω δὲ τὸ ἐκείνους ὧν
ἀρχειν, τοῦτό γ' ἂν εἰλόμεθα πάλαι, καὶ τοῦ τῆς
ἡμετέρας ἀρχῆς θρόνου τούτοις ἔκόντες παρεχωρή-
σμεν, μετ' ἐμῶν που περιστάσεως εἰς τοῦτο βιάσο-
μένης. Οὐ γὰρ τὸ ἡμᾶς ὧν ἀρχειν τῆς ὑμετέρας
ὑπελείπει· ἀμείνων ἐκρίναμεν ἂν· οὕτω περὶ πλείστου
τὸ βέλτερον ἄγομεν. Νυνὶ δ' ἀνάγκης σαφοῦς τὸ
πρῶτον, ἧς γε λυθείσης, ἐν ἀρχαίᾳ τὸ κατ' αὐ-
τὸς ἦν εὐδὸν· ὁδὸν καὶ τὸ ὅσον προῦκίχρητο καὶ

PATROL. GR. CLVI.

A acimum servitiamque, ac si qua alia jube ei armo-
rum studium faciebant.

Sane quidem hostis talis erat, ejusque talia stu-
dia; malus scilicet, molens pariter ac agens mala.
Verum quanquam ille hæc probe nosset, sciretque
in innata illa ferocitate perseveraturum, nisi om-
nino extrinsecus immixta necessitas aliqua spem
damni inferendi auferret: minime mutabatur, ut
ne pacis cum eo sædera sollicitaret. Se quippe
arbitrabatur decere, ut nihil omitteret eorum quæ
sua essent, nullamque artem, qua pax concilianda
videretur, negligere.

Cum sic ergo constitutum esset, fletant crebræ
admodum legationes, ac si qua in pacis studia
trahere habeant: satrapa vero suo prorsus genio
mebatur, nullaque erat spes reliqua, ut unquam
bellæ animus in melius aliquid convertendus
esset. Cæterum Theodorus, pro ejus prudentiæ ra-
tione, qua plenus esset, modum invenit, quo in
desiderii pacis necessitatem hominem cogeret. Quis
porro hic modus? Initæ scilicet pactiones cum
Rhodiis, eorumque huc adventus. Eo quippe Bar-
barum adggit, ut jam olim elatum supercilium de-
mitteret, utque a prioribus cogitationibus dece-
dens, sædus pacisci vobiscum quæreret, plurisque
faceret rem obtinere, *adverso*, ut aiunt, *flumine*.
Fuit illa prima ratio adventus Fratrum. Quod enim
illos expeditos habituri essetis in salutem vestram
ac opem, si minus pacis illa molitio pro voto suc-
cederet despote, secundum reipsa erat, ac summæ
res desperationis.

Videor nihilominus haud satis vocibus accuratus,
qui eos auxiliares ac sospitatores appellem. Ut
li quidem infidelibus præferrentur, Latinorumque
dominatio eorum dominationi potior haberetur,
omni palam comparatione antiquius: sic magnam
quid inter utrosque refert: haud tamen illi abso-
lute sospitatores ac auxiliares audituri erant,
ut ab infidelium liberantes jugo, suo vicissim
invitos manciparent. Bonum quidem erat, ac
valde bonum, prohiberi immanem belluam, ut ne
quod agitabat, totam deinceps Peloponnesum glu-
tinet: quia tamen alia ratione lacrynarum sege-
tem ministrabat, neque puri auxilii res, neque ab-
solute auxilium, ut unquam exstiteret, erat. Nam
neque remedium unquam omnino bonum habeatur,
ut corpus quidem ab ægritudine liberet, morbum
tamen alium subinde inducat; eum quidem prior
leviorem, qui tamen corpus afficiat. Quin et hin-
liqueat. Ut enim esset quid absolute bonum, ut ii,
inquam, vobis imperarent, plane etiam essemus,
assensuri, libentesque nostra eis sode, quanquam
nulla necessitas cogeret, cederemus. Nec enim
unquam majorem importi, quam vestræ utilitatis
rationem habendam putavimus: tanti nimirum
vos facimus. Cæterum quod factum est, liquidum
necessitatis fuit, qua soluta, totum statim nego-
tium inutile evasit. Quamobrem prætulistis quod

ere erat, cum despota, tum et ipsi, beneque concurrerunt omnia, ac neutra parte lancein inclinastis: quin omnes, in iis quæ bona essent ac vestris congrua moribus, magnificis ut unquam coronis aucti, Dei opitulante gratia, permansistis. Hæc vero hactenus.

Cæterum illud minime silentio prætereundum putem, singulare illud, quod in fratrum negotio circa Peloponnesios per id tempus consilium ininitum fuit, cum solum decuisse qui iniit. Quippe habuit profundius aliquid artisque impensioris, uti ex ipso rerum eventu cuique perspicuum fuit. Nihil enim Agamemnonis ille consilii super Ilium simile habuit. Cum nempe longo bello, necessariique commentus penuria defectum militem, ad constantiam ac generosæ mentis propositum, prætenso oraculo animare volens, ardens adeo natalis soli ac patriæ desiderium iniecit, ut ei plane consilium in contrarium cesserit, universis abjecta æmulatione ac animi fortitudine ad naves convolantibus, ac rei architecto amplam prænitendi segetem ministrantibus: plane vero secus novum hoc atque vetus illud consilium habuit, interque ea nec exigui quid discriminis, nec momenti levis intercessit. Habuit vetus illud necessariam Ulyssis prudentiam, quin et manum. Nam et sceptrum in aliquos necessitate extendit, quo trahentium naves impetum retardaret, prohiberetque præcipitem illum discessum. Hoc autem, cum valde bonum esset, finem quoque bonum valde adeptum est; remque salus per ipsum paria Peloponneso ostendit. Accuratissima namque scientia, quorumdam animis depulit exitiosam segnitiam, ab externa quadam malorum grassatione in eis auctiorem. Quod enim velut oraculo talia diceret, ac fere palam viderentur qui ejus essent ditionis, aliis mandandi, quibus illi longe præstarent, stimulus quidam ad ea, quæ par esset, appetenda fuit, statimque eorum in ipsum amorem velut instauravit. Ubi enim malis fatiscens generosus animus, in sua aliquid minus dignum ingenuitate ac abjectius inclinavit (porro accidant ejusmodi non pauca in humanis, sæpius quidem in illud procurrit); jam autem proxime facturus, quem rei turpitudinis piget, resiliit, majorique fervore impetum in bonum resumit, priorque contentio multa accessione reddit. Cursu itaque in illud reflexo, majori alacritate quærit invenire, ac deinceps inventio mordicus

Mox enim audito, quod etsi non futurum, fore tamen videbatur, novum eis dilectionis in eum flamma, velut a scintilla multis obruta cineribus temporis scilicet casibus exarsit: cœpitque gloriæ cupiditas generosius agitari, æstrumque illud amoris in despotam invalescere, quod tempus, obscurans omnia, velut effetum obsoletumque fecisset: fuisset ergo Peloponnesus defectæ similis, ut esset visa alios pro eo recipere dominos: cœperunt vero palam bellum Rhodiis indicere, communique con-

A παρὰ τοῦ δεσπότη, καὶ παρ' ὑμῶν, καὶ πάντα τοῦτον καλῶς συνέδραμε, καὶ οὐδετέρῳ τῶν ζυγῶν ὑπεκίψατε, ἀλλ' ἐν τοῖς καλοῖς τε καὶ εὐνοῖσι διαμεμενῆκατε πάντες μετὰ λαμπρῶν εἴπερ ποτὲ στεφάνων, συναιρομένης τῆς θείας βοῆς. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων ἔλις.

Ἐκεῖνο μὲν γε οὐ σιωπήσομαι, τὴν τῶν Φρεσίων ἕνεκα πρὸς τοὺς αὐτόχθονας τῆς Πελοποννήσου γεγενημένην συμβουλὴν τηνικαῦτα, μόντην εἰρηθῆαι. Πρέπουσαν μόνῃ τῇ ταύτῃ βουλευσαμένην. Ἔχῃ γὰρ βαθύτερόν τι καὶ τεχνικώτερον, ὥς ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἔστι μαθεῖν. Οὐδὲ γὰρ προσέοικε τῇ κατὰ τὸ Ἰλίον ἐξευρημένη τῇ Ἀγαμέμνονι, δι' ἧς ἔδοξε τοῦ μὲν ἐκεῖνος στηρίξαι πρὸς καρτερίαν καὶ γενναϊότητα τὸ στρατόπεδον, μακροῦ πολέμου κακοπαθοῦντας, καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδείων σπάνει, ἐνέδωκε δὲ τοιαύτην ἐπιθυμίαν αὐτοῖς τῶν οἴκοι τε καὶ τῆς πατρίδος, καὶ τῶν τιμιωτάτων, οἷς ἐχρημάτιζεν, ὥς περιστῆναι τοῦτον τὸ βούλημα πρὸς τούναντιον σαφῶς, καὶ τρέχειν πάντας ἐπὶ ναῦς, βίψαντας φιλοτιμίαν καὶ φρόνημα, καὶ πολλὴν παρὰσχέσθαι μετέμελλον τῇ τεχνισμένῃ. Ἀλλ' ἀτεχνῶς ἀνόμοιος ἡ νεωτέρα τῇ πρεσβυτέρῃ, καὶ τοῖν δυοῖν τὸ μέσον εἶτε μικρόν οὔτε περὶ τῶν τυγχόντων πραγμάτων. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ ἐδέησε τῆς Ὀδυσσεύς συνέσεως, καὶ δὴ καὶ τῆς χειρός· καὶ γὰρ καὶ σκηπτρον τάνδρως ἐκεῖνου κατ' ἐνίων ἀνετείλετο ὑπὲρ τοῦ κωλύσαι τὰς ναῦς καθελκύσαι, καὶ ἀποπλεῖν τὴν ταχίστην· ἡ δ' ἀγαθὴ κομιδῇ, καὶ κομιδῇ πρὸς ἀγαθὸν ἐτελεύτησε πέρας· καὶ δηλοῖ τὸ δι' αὐτῆς σεσῶσθαι τὴν Πελοπόννησον. Σὺν ἀκριβεστάτῃ γὰρ ἐπιστήμῃ τὴν ἐνίων νοθείαν εἰς τὰς αὐτῶν ψυχὰς κατασκήψασαν ἐκ τινων θύραθεν κακῶν ἐπιτεταμένων, ἐξέλασε. Τὸ γὰρ αὐτὴν χρηματίζειν τοιαῦτα, καὶ μονοῦ τοῦ αὐτοῦ δουλοῦσθαι δοκεῖν ἐτέροις, ὧν ἐκεῖνοι πολὺ βελτίους, οἷα κέντρον γέγονεν αὐτοῖς πρὸς τὴν τῶν δεόντων ἐπιθυμίαν, καὶ ἀνεκαίνιζε πως εὐθὺς τὴν εἰς αὐτὸν ἔρωτα. Εἰκότως. Ὅτι γὰρ ἡ γενναϊότης ἀποκαμοῦσα, πρὸς τι φαυλότερον ἀποκλίνει, πολλὰ δ' ἂν τοιαῦτα γένοιτο παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· πολλὰ μὲν ἐπ' ἐκεῖνο τρέχει, ἐγγύς δὲ γενομένη τοῦ πράττειν, μισήσασα τὸ αἴσχος, ἀποπτύει, καὶ θερμότερον ἀναλαμβάνει τὴν ἑρμὴν πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ μετὰ πολλῆς προσθήκης ὁ πρὶν ἐπάεισι τόνοσ· ἡ δὲ, παλινδρομοῦσα πρὸς αὐτὸ, προθυμότερον ζητεῖ τοῦθ' εὐρεῖν, καὶ εὐρουσά γε λοιπὸν, ἀπρὸς τοῦτον ἔχεται· ὃ δὴ κἀνταῦθα συμβέβηκεν.

adhaeret. Sic plane hoc quoque negotio habuit.

Αὐτίκα γὰρ ἀκούσας τὸ μέλλον μὲν οὐδαμῶς, δοκοῦν δ' ὅπως γενήσεσθαι, ἀνέφθη τοῖς τοῖς οὐ πυρσὸς τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἀγάτης, ὥσπερ ἀπὸ τινος σπινθῆρος αἰθάλῃ συχνῇ κατακαχόμενου, τοῖς τοῦ καιροῦ συμπτώμασι· καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρω· ἐσφάδαζε, καὶ τὸ περὶ τὴν δεσποτὴν μεμνηνὸς ἀνιθεῖν ἤρξατο, ὥσπερ ἐπὶ παρρητικῶς καὶ ἔσωρον γενόμενον τῇ πάντ' ἀμβλύνοντι χρόνῳ. Ἐύχεσαν οὖν ἐξαστῆσαι ἢ Πελοπόννησος, εἰ δόξειεν ἄλλους ἐθέλειν ἀντ' αὐτοῦ δέξασθαι. Καὶ πολεμεῖν Ῥοδίοις φανερώς ἤρξαντο, καὶ ψήφισμα γέγονε κοινὸν ὅρκοις τὸ βέλαιον ἐσχη-

κὸν, ἢ τοὺς Φρερίους ἐξελάσαι τῆς αὐτῶν, ἢ τεθνά-
ναι· τὸν δὲ φιλούμενον αὐτοῖς ἐπαναλαβεῖν δεσπότην,
εἰ καὶ μηδαμῶς αὐτὸν ἀπεβάλοντο. Ὅρατέ μοι τὴν
αὐτοῦ φρόνησιν, τὴν ἐμπειρίαν, τὴν περὶ τὰ πολι-
τικά ἐπιστήμην! Τῷ γὰρ ἐνδοῦναι δεδύχθαι, καὶ ταύ-
τη γε τὴν ἑλθεῖν ὑποδείξει, τοὺς εἰς ἐκεῖνον βαδί-
ζοντας ἔσωσεν, ἐφ' ᾧ προσῆκε παλιννοστήσαντας.
Καὶ ἐν ταῦτα ἐργάσαντο, τοῦ καθήκοντος ἀντι-
ποιεῦμενοι, ὥστε καὶ δοῦναι τοῦτον θαρρύνειν, ὡς εἰ
μὴ ὁ Παγιαζίτης διαλλάγη, αὐτοὺς ἢ δέξειν τοῦτον
τῆς κατ' αὐτὸν ἐλπίδος διαμαρτάνοντα, ἢ μετ' εὐ-
κλείας τεθνήξουσιν μαχομένους. Ὅπερ οὗτος θέλων
ἦν, καὶ ἀεὶ πρὸς τοῦτο βλέπων, πάντα κατεσκεύαζε
τε καὶ ἐπραττεν.

Ἄλλην οὖν νέαν ἀρχὴν εἰληφίτος τοῦ γεγηρακέντος
ὡς ἂν τις εἴποι πολέμου, τοῦ τε ἀδελφοῦ καὶ πάντων
ὁλωμοσύτων ἀγαθῇ τύχῃ, ἀπερὲς ἡν ὁμωμοκέναι τῶν
διδόντων. ἔνεκα, τὸ τε ἔργον ἐθαυμάζετο, πανταχόσε
διεξιζομένης τῆς φήμης, ὃ τε ἐξαρχῆς ἐργασάμενος,
καὶ διὰ πάντων καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ, διαφερόντως ὕμνετο.
Ἐς Σπάρτην οὖν ἐπανιὼν ἐκ Μονεμβασίας, πεί-
θει Ἰωμναίους τε καὶ Ῥοδίους τοὺς ἐν τῇ Πελοπον-
νήσῳ κατέχοντάς τινας πόλεις, μὴ πρὸς ἀλλήλους
διαμάχεσθαι τίως. Ἥδει γάρ τοῦτο λήξον πρὸς ἀγαθὸν
φύσιν τέλος, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε πάντως.

Καὶ τοίνυν ἀναχωρῆς δεδωμένης τῷ μεταξὺ τοῖ-
των πολέμῳ, αὐτὸς δὴ πράττει τὰ τοῦ πολέμου τοῦ
πρὸς τοὺς Πέρσας, τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ συμμάχίαν
ἐκπέζων, δεόμενος δὲ καὶ τῶ θανεῖν ἄσμενος, ὡς
σωτηρίαν ψυχῶν, καὶ δόξης αἰτίον ἀθανάτου. *Μαχέ-
σθων ὥς τεθνήξομενοι, καὶ οὐ τεθνήξομεν.* Τούτ'
ἐκείνο; ἔνχον ἔχων τὸ δόγμα καὶ ἐπεινῶν, ἔργῳ
ἀληθὲς ἔδειξεν. Οὐκ ἐφύθη γὰρ τὴν Σπάρτην καταλα-
βὼν, καὶ ἡ τοῦ στρατοῦ πρεσβεῖα, σπουδὴ τὴν
Λακεδαιμόνα καταλαμβάνουσι, καὶ ποιοῦσι τὴν εἰ-
ρήνην, πολλὰ μὲν ὑποχουμένοι, μηδὲν δὲ ἀπαίτη-
σαι τας, ἢ τὴν τοῦ Φρερίου ἐπαναστρέψαι πρὸς τὴν
αὐτῶν.

Καὶ δὴ σποδῶν γενομένων ἰσχυροτάτων, ὅσα γε
τὰ μετὰ τῶν Βαρβάρων ἰσχυρότατα λέγειν ἔξεστι,
μετὰ δόξης οὐ μικρᾶς τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖ-
νον ὕμιν ἐτελεύτησε· καὶ ἀναδύοντως ἤρξατο τὰ
μικροῦ νεκρὰ γεγονότα, καὶ τὰ πρὶν μεμαρσμένα
ἀναβαλλεῖν, καὶ τὰ κατερύκηκτα ἀνθεῖν ἐσαῦθις·
καὶ πολλοὺς ἐκόμα τοῖς καλοῖς, καὶ ἑβριθέ γε πῆτα
ἡ Πελοπόννησος οὐ μετὰ πολὺν τινα χρόνον. Ὡς
οὐχ ὅπως ἀνεμψήσας ὁ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας,
ταῦτα πράξας, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπαινετὸς τῆς τοιαύτης
διαγνώσεως ἀνθρώποις τε νοῦν ἔχουσι, καὶ χοροῖς
ἀγγέλων, καὶ Θεῶν, οὐ καὶ τῇ ῥοπῇ ταῦτ' ἐπράττετο.
Τὸ γὰρ τοιαῦτα τοῦτον βουλευσασθαι, καὶ διὰ τέλους
καλῶς ἐργάσασθαι, καὶ δυνήσθαι περᾶναι, πολλῆς
τινὸς πάντως ἡν εὐμοιροῦντος οὐρανόθεν ἐπικουρίας.
Εἰ δὲ καὶ πρῶτον ἐπῆλθε τὰ δυσχερῆ συχνόν τινα
χρόνον μετὰ σφοδρότητος, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο
εὐνοίας τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα τεκμήριον. Οὐδὲ γὰρ
μένειν ἡμέρας τὴν ἀρετὴν ἀγέριστόν τε καὶ ἀνε-
πίδικοτον, ἢ μὴδὲν αὐτῆς τιμιώτερον· ἀλλὰ παρὶν

ut aut Fratres expellerent, aut mortem oppeterent,
clarumque despotam reciperent, quanquam cum
minime amisissent. Videtis ejus prudentiam, expe-
rientiam, politicam peritiam? Quod enim sit visus
cedere, cedensque ostenderit præsens discrimen,
postliminio reversos ad id quod operæ pretium
esset, ipsumque adeuntes fecit esse sospites. Sic
vero officii tenaces ac strenui habuerunt, ut et
illi spem certam injicerent, nisi Bajazet a pacem
iniret, aut a spe sua frustratum ostensuros,
aut cum gloria pugnantes, mortem appetituros:
quod utique volebat ille, inque eum finem perstrue-
bat omnia agebatque.

Novo itaque veteris belli, ut sic dicam, ducto
exordio, cum se frater ac pariter omnes, pro eo
atque decebat, sacramento fauste obstrinxissent,
famaque ubique pervagaretur, cum opus admira-
tioni erat, tum ejus a principio auctor, ac qui bene
per omnia consummasset, eximiam quamdam refe-
rebat laudem. Monimbasia ergo reversus Spartam,
auctor est Græcis pariter ac Rhodiis, quasdam
jam urbes occupantibus in Peloponneso, ut ne
hactenus ferro decernant; sciebat enim rem cessu-
ram in bonum, uti plane etiam cessit.

Ejus itaque belli concessis induciis, bellum ipso
in Persas conficit, sperans quidem a Deo auxi-
lium, sed et mortem lubens, tanquam pro morum
utilem saluti, ac immortalis gloriæ conciliatricem
oppetens. *Pugnent ut morituri*, scripsere quondam
Spartani ad suos, *et non morientur*. Haec ille sen-
tentiam auribus insonantem habens ac laudans,
reipsa probavit veram. Necdum enim Spartam ve-
nerat, cum missi a satrapa legati Laedæmonia oc-
cupant, pacemque sanciant, multa quidem præstare
polliciti, nec aliud quidquam vicissim exigentes,
quam ut Fratres redeant in suam provinciam.

Sane iecto pacis firmissimo fœdere, ut iecta cum
Barbaris pacis fœdera firmitatis robur dicantur obij-
nere, bellum hoc non exigua gloria vobis confectum
est; coeperuntque, quæ velut emortuæ essent, novam
induere vitam, ac quæ emarcuissent, revirescere;
quæ defluxissent, novum florere; ac brevi Peloponi-
nesus tota multo decore ornari ac referta esse.
Quamobrem talium opifex necdum videatur vacare
culpa, sed et maxima dignus laude a tali iudicio,
cum hominibus sanæ mentis, tum choris angelorum,
tum etiam Deo, cujus etiam nutu res tota dispen-
sata est. Ut enim ille consilium inierit, ac præclare
confecerit, potueritque terminare, ejus fuit procul
dubio, cui divinum cœlitus auxilium abunde sup-
peteret. Quanquam vero etiam gravia primum in-
vasere diu quidem, ac multa vi, hoc quoque di-
vine in virum benevolentie argumentum fuit.
Noluit enim Deus, sine præmio ac oculi
ejus virtutem fore, qua nihil præcipuus habebat.
Cum ergo statim posset malum depellere, permisit

tamen inolescere, ac auctius fieri qui athletee ad A
victoriam ac coronam fortitudinis præstaret.

Sic itaque propositus pugil, cui et vos, uti mem-
bra capiti, fuistis compugiles, duo quadam simul
evicit, quorum vel alterum libens quis evicisset.
Utrumque enim præclarum, uti res probant. Cum
enim satrapa, parte aliqua deposita feritate, se man-
suetum exhibere certabat (quippe melotem indue-
rat, quanquam omnino lupus esset), tum Pelopon-
nesus tota, eximiam quamdam gloriam, instar
splendidæ tunicæ, amicta exakabat, nedum ob
priora omnia, sed et propter ipsam agitationem ac
consilium belli Persici, quorum potentia pluri-
mam vigeat. Merito igitur omnium laudibus cele-
brentur, cum caput, tum membra, vos, inquam,
ac ille, omnium causa a principio ad finem, quo
sic verbo dicam.

Ade vero : quia porro prorsus necesse erat, ut
et quas Rhodii civitates adhuc tenerent, Romano
imperio vindicaretur, utique etiam vindicatae
sunt : sic autem, eaque arte instructo negotio, ut
neque illorum in nos amicitia quidquam imminuta
sit, concesserintque ut urbes reciperemus, ac
postmodum arces sponte in manus tradiderint. Vi-
rum ergo sic prudentem, sic justum, sic fortem,
sic non inbiantem voluptatibus aut pigritiæ dedi-
tum, sic autem in laboribus ac periculis constan-
tem, sicque in omnibus industrium, ac omnino
multa cum modestia animi bonis refertum ; quique
nil dulce ad voluptatem haberet, quam quod sciret
e re communi, uti decursa tota declaravit ora-
tio, rerumque ipsa experientia dilucide ostendit ;
quamvis lingua, quæ vox, quæve mens aut pru-
dentiam satis laudaverit, vel si una conveniant com-
mentarii omnes ac poetæ, Nestoresque, ac Ulys-
ses, et Antenores, omnesque oratorum chori, Py-
thagoræque, ac Platones, universique ejusmodi ?
Ceterum ipsæ, puto, res satis illi bene ad gloriam
labeant.

Verum, ut etiam cippo ac titulo egeat, sibi ipse
erexit, fixitque industrie admodum detondens ac
poliens, supra quam vel Phidias possit : hanc, in-
quam, Peloponnesum. Ne quis vero inaninem illam
existimet ; quod ferunt dixisse quemdam regi Ale-
xandro, formasse omnem superum ad ejus speciem,
habitu decente tantum regem : sed animatam dico
Peloponnesum ac rationalem : vos, inquam, pro-
bum cætum, qui instar statuæ, omni illi tempore
ad celebritatem nominis, præclara morum hone-
state habeatis. Quorum enim politicæ virtutis scien-
tia, ac morum probatorum societas, fietorem eum,
ac aliptem doctoremque ad optima habuerit, illi
plani, cum eas perspicere titulus, multi positi es-
sis, quos ille ad immensum unum decorem pollicit
exoluerit que.

εὐθὺς ἀποκροῖσθαι πᾶν δεινόν, ὃ δὲ καὶ μᾶλ ὡς
εἶπεν ἐπιταθῆναι καὶ ἐπιδοῦναι· παρέσχετο δὲ ἰν-
δρίαν τῷ ἀθλητῇ, ὥστε περιγεγόνειν τε καὶ ἐστε-
φανῶσθαι.

Ὁ γοῦν ἀθλητὴς οὗτος, ὃν γε καὶ ὑμεῖς συνήλασ-
τε, καθάπερ κεφαλῇ μέλῃ, δυοῖν ἅμα ἐτυχεν, ὡς
κλῆθατέρου τυχὸν ἡγάπησεν· ἕκαστον γὰρ λαμπρὸν
καὶ δηλοῖ τὰ πράγματα. Ὁ τε γὰρ ἐχθρὸς σατρά-
πης, τὸ θηριῶδες ἐν μέρῃ θείῃ, πρῶτον αὐτὸν ἐπει-
ρᾶτο δεκνύναι (ἐνέδου γὰρ τὴν μειωτήν, λύκος
ἀντικρυς ὦν), ἥ τε Πελοπόννησος πᾶσα· περὶ οὗ
τινα δεῖσαν ὥσπερ χιτῶνα λαμπρὸν ἀνεβάλλοντο· οὐ
μόνον τε τῶν προλαθόντων ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ μόνῃς
τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς ἐρθέσεως ἕνεκα τοῦ πρὸς τοὺς
Πέρσας πολέμου, οἷ· τὰ τῆς δυνάμεως σφόδρα ἐκ-
μαζα. Πάντες οὖν εὐκρίως θαυμάσαιεν τὴν τε κεφα-
λήν, τὰ τε μέλη· ὅμᾳς τε λέγω κάκεῖνον, πάντων
ἕνεκα τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, εἰ δεῖ συντόμως
εἰπεῖν.

Εἶεν δέ. Ἐπεὶ δὲ πάντως ἐχρῆν καὶ τὰς ἐτι κατα-
σχόμενας ὑπὸ τῶν Ῥοδίων πόλεις ἐπανασυθῆναι τῇ
τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ, τοῦτο δὴ καὶ γέγονεν, οὕτως
ὕγιως κατασκευασθέντος τοῦ πράγματος, ὃς· μήτε
τὴν φιλίαν ἐκείνων τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀμολυτῆραν γε-
νεῖσθαι, καὶ τὰς πόλεις ἡμῖν ἐκείνους συγχωρεῖν
ἐπαναλαμβάνειν, καὶ μετὰ τοῦτο, τὰς ἀκροπόλεις
ἐθελοντὲς ἐγχειρῆσαι. Τὸν γοῦν οὕτω μὲν φρόνιμον,
οὕτω δὲ δίκαιον, οὕτω δὲ ἀνδρείον, οὕτω δὲ μὴ
πρὸς τὰς ἡδονὰς κεχηνότα, μηδὲ βέλθυμιας αὐτὸν
δεδωκότα, οὕτω δὲ καὶ καρτερικὸν ἐν τοῖς πόσις καὶ
τοῖς κινδύνοις, οὕτω δὲ δεξιὸν ἐν πᾶσι, καὶ ὅλως
βρίθοντα τοῖς καλοῖς μετὰ πολλῆς μετρίότητος, καὶ
μηδὲν ἡγούμενον τρυφῆς, ἥ ὅσα περ ἡπίστατο συν-
οίσοντα τῷ κοινῷ, ὥς δὲ τε λόγος φθάσας ἐδήλωσε,
καὶ ἡ πείρα σαφῶς παρέστησε, ποῖα τις γλῶσσος,
ποῖα φωνή, νοῦς δὲ τίς ἢ φρόνησις, ἀρκέσειεν ἵν'
ὁμνησται, οὐδ' εἰ συνέλθοιεν ὁμοῦ πᾶσα συγγραφή τε
καὶ πόλεις, Νέστορές τε καὶ Ὀδυσσεῖς, καὶ Ἀττή-
νορες, καὶ οἱ τῶν ῥητόρων πάντες χοροί, καὶ Πυ-
θαγόραι, καὶ Πλάτωνες, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἄπαντες ;
Αὐτὰ δ' ἂν, οἶμαι, τὰ πεπραγμένα πρὸς εὐδοξίαν κα-
λῶς ἀρκέσειεν.

Οὐ μὲν ἀλλ' εἰ καὶ στήλης αὐτῷ προσδεῖ, αὐτὸς
αὐτῷ ἀνῆγειρε τε καὶ ἐπηξεν, ἀπεξέτας δεξιῶς
D ἄγαν, ἄμεινον ἢ κατὰ τὴν Φειδίου τέχνην· λέγω δὲ
τὴν Πελοπόννησον τήνδε. Καὶ μὴ τις νομίσῃ τὴν ἀ-
ψυχον, ὥς· τινὰ φασιν εἰρηκέναι Ἀλεξάνδρῳ τῷ βα-
σιλεῖ, εἰδοποιῆσαι πάντα τὸν ἄνω πρὸς τὴν ἐκείνου
μορφὴν, ἐν σχήματι προσήκοντι τοσῶδε βασιλεῖ·
τοῦτο γὰρ ἀδύνατον· ἀλλὰ Πελοπόννητον ἥδη λέγει,
τὴν ἐμψυχὸν τε καὶ λογικὴν· ὅμᾳς, δὴ· πού τοις ἀγα-
θοῖς ἀνδράς, τύπον ἀνδρείντος ἐκείνου σώζοντα ; τῇ
τῶν εὐδῶν εὐκοσμίᾳ, πρὸς εὐφημίαν τὸν πᾶσι χρί-
νον. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ὑμῖν καὶ ἐμπειρία πολιτικῆς
ἀρετῆς, καὶ τρόπων ἀγαθῶν μετουσία, ἐκείνῳ γε
καὶ πλάστην, καὶ ἀλείπτειν, καὶ διδάσκαλον ἔχουσι
πρὸς τὰ βέλτεστα, ἢ πού γε ἐκείνῳ στήλη πεπραγ-
μῆς τῆς ἀντικρυς, οἱ πολλοί, ἀπεξιμένοι παρ' αὐτοῦ
πρὸς ἐν ἀμύχανον κάλλος.

Ὅντα δὲ τὴν ἀδελφὸν τοιοῦτον, ἀδικοῖν ὃν αὐτὸν **A**
καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπλῶς, ἥτις τὸν ἄνδρα ἐκόσμησεν,
εἰ τοῖς νῦν ἀνθρώποις παραβάλλοιμι. Οὐ λέγω δὲ
περὶ τῶν φυσάντων, ἀλλὰ, μετ' ὁμύμονα Πηλεΐδα-
ρα, φησὶν Ὅμηρος. Τοιγαροῦν τοῖς παλαιοῖς ἐκεῖ-
νον παραθετέον· καὶ τούτων αὖθις· ἐκείνοις, οἷς τὸ
συγχεχωρηκὸς πολὺ παρὰ πάντων ἦν. Ἐῖεν δ' ἂν
οἶμαι ἐκεῖνοι, εἰ δὲ ἀρετῆς ἐνδείξιν τὸν ἀπόπλουον
τὸν μακρὸν ἀνεδείξαντο, καὶ ὅσα περ ἐκ τούτου συμ-
βέβηκε, καὶ τὴν ἴλιον ἐπύρθησαν, οὐκ ἀδίκων χειρῶν
ἄρξαστε. Ἡγοῦμεθα δὲ μηδεμίαν ἡμᾶς δέξασθαι
μέμφιν, εἰ τοῖς ἀρίστοις ἐκείνοις τὸν ἀδελφὸν παρα-
βάλλοιμεν. Καὶ γὰρ δὴ ἐκείνων ἐπικεικώς, καὶ ὅσα
σχέιν ἐπαινέτ' ὃν αὐτὸν Ὅμηρον· διὸ δὴ καὶ διήρκεσε
θυμαζόμενα θεοὶ δεῦρο. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμέ-
τερα ταῦτα· τὰ γὰρ ἀδελφῶν κεινὰ· ἦν ἕκαστος
ἐκάστοις παρατεθῆ τῶν ἐν ἐκείνοις καλῶν, οὐκ ἐνι
λέγειν ὡς ἤτεται. Καὶ δὴ βρασάνῳ δῶμεν ὥδ' τὸν
ἄνδρα, ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν ὑπερβολᾷς καταρῆ-
σθαι, ὡς δὴθεν ἀδελφῷ χαριζόμενοι· τὴν δὲ παρά-
ταξιν πιστεύμεθα συνελόντες ὁπίσσω ἔξεστιν. Ὁ
λόγος δὲ οὐ περὶ εὐσεβείας ἡμῖν ἔσται, πρὸς ἣν οὐδὲ
παραβάλλειν ἔξῃ ἔστιν, οἶμαι, τὰς ἀρετάς· ὅτι οὐδὲ
ἀρεταὶ κυρίως, μὴ βίτης ταύταις ὁδοῖς ἐκείνης.

Ἦν Ἀγαμέμνων βασιλεὺς, λεῶν κοσμήτωρ ὅτι
πλείστον, μεγάλους, μεγαλοπρεπῆ, καρτερός·
Πηλεΐδης δὲ Ἀχιλλεύς· ἀνδρείος ὅσον οὐχ ἕτερος,
ὡκὺς τῷ πόδε, καλὸς τῇ εἵδῳ, βίτης λαμπρᾷ,
φιλότιμος, καὶ τὸ μετ' εὐκλείας ζῆσαι βροχύτερον **C**
τοῦ γε βίων· μακρότερον ἐκείνης ἀνευ προτεθεικώς.
Πρωτοελλεύς· ἀνὴρ ὑπὲρ ἀγαθῆς δόξης, αὐτὸν ὃν
ερίττουσι πάντες θάνατον, φίλον ἡγησάμενος, καὶ
δούλ' ἰδίᾳ τελευτῇ κρατῆσαι τῶν Βαρβάρων τοῦς
Ἑλλήνας· Νέστορ, Ὀδυσσεύς, καὶ μετ' ἐκείνους
ἔτεροι, πολλῇ τινι κοσμούμενοι φρονήσει, καὶ τῇ
τῇ πειθοῦς δυνάμει φιλοτιμούμενοι. Ἐφρόνει μέγα
ὁ τοῦ Τυδείδου ἐπὶ τῷ δόρατι· Αἴας ἐπὶ τῇ βόμῃ,
καὶ τῷ εὐμεγέθῳ εἶναι· ἐπὶ τῇ τοξικῇ Τεῦκρος.
Καὶ τούτων αὖθις ἕτεροι ἐδόκουν εἶναι πολλῷ βελ-
τίους ἐν ἄλλοις διαφόροις πλεονεκτημασιν ἐν τοῖς
Τρωσὶ· καὶ μὴν καὶ Ἑκτωρ εἰς εὐψυχίαν· καὶ εἰς
βητορείαν Ἀντήνωρ. Κἂν τοῖς συμμάχοις δὲ ἄλλοι
τε πολλοὶ λαμπροὶ πεφήνασιν ἄνδρες ἐφ' ἐπικεικῇ
καὶ πολλοῖς ἑτέροις πλεονεκτημασι· καὶ ἄλλων **D**
ἐνεκα πλείστοι. Τούτων ἡμίθεοι πολλοὶ δὲ τὸ τῆς
ἀρετῆς περιὲν ὠνομάσθησαν, καί τοι παθῶν γέμοντες.
Ἀσπείον δέ μοι τὰ κρείττω περὶ αὐτῶν. Οὐδὲ γὰρ
λέγω νῦν αἰσχροκέρδειαν, μικροψυχίαν, φιλιδονίαν,
καὶ συλλήδην πάντα τὰ πάθη, ἃ τις ἂν ζητήσας,
εὐρίσκει σποράδην ἐν ἐκείνοις πεφυτευμένα· καὶ
τοῦτό μοι τῷ λόγῳ οὐκ ἀντιπίπτει, περιέπτοντος
κακίαν τοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυματοζόμενοις ἐκείνοις. Ἀ-
γαθὸς γὰρ ἕκαστος οὐκ ἀπλῶς καὶ ἀπολειψάμενος
ὥσπερ τὰ τὴν κλῆσιν ταύτην γνησίως εἰληχότα·
ἀλλ' ἐφ' οἷς ὡς ἀληθῶς· ἐστὶ μόνους, καὶ ἀπὸ τοῦ
πλείονος μέρους. Καὶ τοίνυν οἱ μὲν πλεονεκτοῖσι
τῶν ἄλλων κατὰ τινα ποιότητα ἀρετῆς, ἣ δυοῖν τυχόν
τῶν γενικωτέρων, οἱ δὲ, τῷ πλείους κεκτήσθαι. Εἴη

Cum porro talis exsistat, injurius sim, cum illi,
tum omnino virtuti qua ornatus fui, ut ejus cum
præsentis ævi hominibus comparationem inire ve-
lim. Nihil parentes loquor, sed, post inculpatum
Pelidem, inquit Homerus. Videatur ergo antiquis
comparandus, iisque veterum, quibus universi
præmia virtutis delata velint. Eos autem existimo,
qui virtutis ostentandæ causa longam illam navi-
gationem, aliaque deinceps gravia susceperunt,
quique nihil ipsi injuriæ auctores, illum vastave-
runt. Nihil porro erjmini dandum putamus, ut cum
viris illis optimis fratrem componamus. Fuerunt
plane eorum res præclaræ, ut et Homerum lauda-
torem habere mernerint. Quamobrem etiam eorum
hactenus vigens admiratio manet. Sed et nostra
alia sunt: quippe fratrum sunt communia omnia,
ut singulis eorum præclaris singula componens,
nihil illis deteriora pronuntiare possis. Sane vero
probatione in virum utamur, ut ne quis, velut in
fratris gratiam, male quid hyperbolicum locutos
putaverit. Componemus autem quam maxima bre-
vitate fieri poterit. At neque quidquam de pietate
sumus dicturi, quam ut spectes, ne liberum quidem
existimem virtutes comparari; nam neque sunt
proprie virtutes, quibus illa non sit radix.

Agamemnon plurium populorum rector fuit,
magni vir animi, magnificus, strenuus: Pelides
vero Achilles, ut quisquam alius fortis, velox po-
dibus, decorus facie, præclara stirpe, honoris
amans, ac cui potius fuerit annos paucos celebri
fama vivere, quam plures sine gloria. Protesilaus
quis ut quam universi horrent mortem, charam
ipse gloriæ causa habuerit, ac sua nece victores
Barbarorum Græcos effecerit. Nestor, Ulysses, ac
deinceps alii multa quadam prudentia pollentes
fuerunt, ac vi suadæ magnifice ornati. Tydei filius
lancea gloriabatur: Ajax robore ac proceri cor-
poris statura: Teucrus, sagittandi arte: vicissim-
que Troes alii diversis aliis longe his præstare vi-
debantur. Scimus nimirum Hector animi generositate,
Antenorque eloquentiæ vi; adeoque et sociorum,
alii plures equestri peritia, aliisque alii præclari
effulsere: nec non plurimi aliis titulis. Eorum plu-
res ab excellenti virtute semidili audierunt, quan-
quam vitii scaterent. Porro habeam commemo-
rare quæ sunt eorum meliora. Neque enim hic di-
cam turpe lucrum, angustum animum ac illibera-
lem, amorem voluptatum, eaque demum vitia, quæ
quis quarrens, sparsa in eis facile invenerit. Nec
mibi ipse verbo contrarius sum, qui adeo pro vir-
tute admirandis viris vitia alligam. Sic namque
illi habent, ut quisque bonus sit, haud tamen ab-
solute ac simpliciter bonus, uti ea, quorum illa
sincere ac tota veritate nuncupatio exsistit. Cate-
rum quibus solis revera a majori parte nomen hoc
inest: alii namque alios superent una aliqua qua-
litate virtutis, aut duplici forte universaliori; alii
vero, quod plures possideant: sane merito, mul-
tarum cumulus virtutum, melior, ut quidem existi-

πιο, habeatur, quam paucæ ac perfectiores; aut certe nequaquam videatur deterior.

Quia ergo nequit fieri; ut quis omnes omnibus partibus superet: (nam Achillem Nestor, Nestoremque vicissim Achilles omnino superabat: ille quidem, longo rēdō usu ac prudentia; hic autem, ut arma ac animi robur spectes; sicque p̄torsus p̄fatorum quisque, alio ac alio nomine, cum vincebat alios, tum ab eis vincebatur:) ut plane vir nobis in laudationis argumentum propositus, ita quidem admirandorum illorum nonnulli impar videtur, hic illave spectata virtute, ut tamen deinceps omnes aut certe plures in pluribus superet; potem sane ea ratione, qua multos ejusmodi multa ac omnimoda virtute superat; addam et malorum fuga vel illos ipsos superare, vel nihil minus habere, ne et ipse admirationem habeat. Ut enim p̄t̄arum a moribus gloriam adeptos viros accurate comparare velimus, neque virtutum quibus p̄t̄arum qualitates censendæ sint, sed et abunde earum numerus invidus: ac siquidem potiores illi, alii plures obtineant, componenda ex adverso illorum multitudo, cum potiorum illorum ac p̄t̄arum qualitate atque p̄stantia. Nam etiam ut quis drachmas plures in alteram mittat lancem, talenti quoque pondus æquaverint: aurique plane talentum, quanquam reliqua deinceps metalla materię pretiositate vincit, minoris fiat volenti dicere, quam plura argenti. Ubi ergo hæc ita habent, justius putem, aliis p̄ferri eum, qui multarum excellentiis virtutum p̄fuit, quam ut illi tota belluorum cohors, ut quisque eorum, paucis numero virtutibus, aut una forte, quanquam etiam sublimiori, turpissimis atque viliis implicatus, p̄t̄e illo claruerit.

Sed et hujus meminisse oportet, ut nimirum tempus illud heroum ferax, homines virtutis studiosos, multo ostentandæ generositatis ardore p̄t̄aret, cum in athletas per eam coronatos, ac maximum quo acciti essent, honorem aspicerent. Id vero ævo jam nostro minime occurrat. Cum enim honoris illa contentio in p̄ferisque disperit, tum vicia passim honestis p̄ferantur: atque adeo, ut quis utraque tempora, virosque in eis admirabili habitos, nec non res ab eis gestas, ac p̄t̄atione habiturus sit, quod jam talis evenerit, quam ut alios videret, quibus æmulatio ex aliorum virtute accederet. Qui enim multis destitutus est, quibuscumque ambliosis ostentandæ virtutis certamina committat, veluti remissior obsequia glorię causa laboribus evadit. Bonumque quo rarius, eo ubique admiratione majus.

Cæterum ex adductis rationibus illud, puto, merito concludendum sit, nulli virum inferiorem videri, hinc eorum cuiquam secundum: dicam enim quod suspensioris vel modestiæ, eorum reverentia qui

δ' ἂν εἰκότως τὸ τῶν πολλῶν ἀρετῶν ἀθροισμα ἢ κρείττον οἶμαι τῶν ὀλίγων τε καὶ τέλειωτέρων, ἢ τοῦν οὐχ ἦτον.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἀμφαγόν τοῖς ὅλοις πάντων τινὰ κρατεῖν· (Νέστορος γὰρ Ἀχιλλεύς, καὶ Ἀχιλλεύς Νέστορ ἦττων γε πάντως ἦν· ὁ μὲν ἐμπειρία τὰ καὶ φρονήσσει, ὁ δὲ ἐν ὅπλοις καὶ γενναίότητι. Καὶ ὅλως τῶν πρὸς τῶν ἀνδρῶν ἐκαστος τῶν μὲν ἦττω, τῶν δὲ ἐκράτει, ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ πλεονεκτηματι·) ἂν ὁ παρ' ἡμῶν ἐθνημούμενος ἦττων μὲν τῶν θαυμασίων ἀνδρῶν ἐκείνων δόξῃ πού τις εἶναι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀρετὴν, πάντας δὲ ἐξῆς νικῶν, ἢ τοὺς πλείους ἐν τοῖς πλείοσι, δοκῶ μοι, τῷ πολλοῦς τοιοῦτους παρενεγκεῖν πολλαῖς τε καὶ παντοδαπαῖς ἀρεταῖς, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τῇ φύγῃ τῶν κακῶν, ἢ πλεονεκτεῖν ἐκείνων, ἢ μὴδὲν ἀπολειφθῆσθαι πρὸς τὸ θαυμαστὸς ἀντὶ εἶναι. Ἀκριβῶς γὰρ θέλοντας ἡμᾶς παραθεῖναι ἀνδρας, ἀγαθὴν κεκτημένους δόξαν ἀπὸ τῶν τρόπων, οὐ τὰς ποιότητας ἰόντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν προσλογίζεσθαι· ὅτι καὶ οἷον ἐν τισι μὲν αἱ κρείττους, ἐν ἄλλοις δὲ αἱ πολλαὶ, ἀντιτεθεῖναι τοῦτ' ἐν πλείοσι, τῷ τε μεγέθει, ταῖς τε ποιότησι, τῶν ἀμεινόνων μὲν πλεονεκτημάτων, ὀλίγων δ' οὖν ὅμοι· Ἐπεὶ τοι καὶ δραχμαὶ πολλαὶ, ἂν ἐπὶ τὸ ἰστάναι τις ἐνέγκῃ, γένοιτο· ἂν ἀντιβροποι ἐνὶ πού πάντως ταλάντῳ· καὶ χρυσίου τάλαντον, ὅλης δὲ τιμιωτέρας πάντων ἐξῆς τῶν μετάλλων, τοῖς χρηματίζεσθαι βουλομένοις, ἀτιμότερον ἂν γένοιτο τοῖς ἀργυρίου πλήθους ταλάντων. Ὅτε τοίνυν τούτῳ οὕτως ἔχει, πολλῷ γε δικαιότερον οἶμαι εἶναι τοὺς ἄλλους ἐν πολλῶν παρενεγκόντα πλεονεκτημασι, τοῦτον ἐκείνοις πρὸς κρείσσειν, ἢ τοὺς ἁπλῶντας αὐτοῦ, εἰ γε τοῦτων ἐκαστος μᾶλλον ἐκείνου διελамψεν ἐν ὀλίγαις ἀρεταῖς, ἢ μᾶλλον τυχὼν τῶν ὑψηλοτέρων, καὶ ταῦτα πάσης ἄλλοις συμπεφυρόμενος.

Ὅ μὴν ἀλλὰ ἐκείνου μενεσθαι χρὴ. Ὁ γὰρ τηνικαῦτα καιρὸς, τοὺς λεγομένους ἥρωας ἐνεγκῶν, πολλὴν τὴν γενναίότητα παρῆγε σπαύδειν δεικνύσαι τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιοιμένοις, εἰς τοὺς δὲ αὐτὴν στεφανίτας, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς τιμὴν μεγίστην ὅσσαν ὁρῶσιν· ὁ νῦν δὲ πάντως οὐκ ἔστι. Τό τε γὰρ φιλότιμον μικρὸν εἶναι πάντων ἀπίπτει, τὰ τε ἡδὲ τῶν καλῶν πολλῶν νῦν τιμιώτερα. Ὡστε καὶ εἰς τοὺς καιροῦς, τὸς ὁρῶν ἐκατέρους, καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς θαυμάζομένους ἀνθρώπους, καὶ τὰ τοῖς εἰργασίμενα, καὶ ὅθι καὶ τὰ παρακαλοῦντα πρὸς ἀρετὴν, μᾶλλον γε θαυμάσεται τὸν ἀνδρα τοῦτον, ἢ δὴ τοιοῦτον ἀναγνέτα, ἢ εἴπερ ἦν ἐκείνους ὁρῶν, τοὺς ζῆλον ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν ἄλλων λαμβάνοντας. Ὁ γὰρ μὴ πολλοὺς ἔχων τοὺς ἀμεινόμενους αὐτῷ πρὸς ἀρετῆς ἐπίδειξιν, ἀμεινότερός τις καθίσταται πρὸς τὸ ποιεῖν ὑπὲρ δόξης· καὶ τὸ σπαυώτερον ἀγαθὸν θαυμαστότερον ἐπὶ τῶν ἀπάντων.

Ἐκ δὲ τῶνδε τῶν λογισμῶν, ἐκείνο δῆπου καὶ συμπερῖναι δίκαιον οἶμαι καὶ ἀναγκαῖον· ὥς οὐδὲν· ἐκείνων ἐλάττων οὐδὲ γε δεύτερο· δόξαιεν ἂν εἰρήσθω γὰρ μοι τὸ μετριώτερον αἰθεῖ τῶν πάλαι

γενναϊοτάτων· ὁ τούτοις ἤδη παραβαλλόμενος. Ἄ γάρ ἐν ἐκείνοις μεμερισμένως, ταῦτ' ἐν τῷ ἐμῷ συναίματι ὥσπερ ἐκ συνθέματος συνέδραμέ τε καὶ ἴσχυτο. Οἷον δὲ ἐνδὸς ἀνδρὸς ἀρετὴν πρὸς πολλῶν καὶ διαφορῶν καὶ τοιούτων παραβάλλεσθαι; Ὅταν γάρ· καὶ τῷ Ἀλκμήνης, ὡς ὁ λόγος, οὐ σμικρὸν τὸ πρὸς δύο μάχεσθαι· πηλίκον σοὶ δείκνυσσι τὸν δεσπότην τὸ πρὸς πολλοὺς ἀμιλλᾶσθαι καὶ τηλικούτου; Οὐ δὴ παραχωρήσομεν τῶν πρωτείων τοῖς πάσαι παρὰ πάντων θαυματοζόμενοις, οὔτε βαρβάρους, οὐδ' Ἑλλήσιν· οὐ μόνον οὐδὲ τῷ παρὰ σφίσιν ἀρίστῳ, οὐδὲ τῷ δὴ τινι τῶν ἀπάντων.

Οὐ μὲν ἄλλ' ὑπὲρ ἀδελφοῦ τοσαύταις χρώμενος ταῖς ὑπερβολαῖς, ἔστω δὲ καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἐάν ᾗ τις βουλομένη· ἐπεὶ περ ἐν ὅσων ἐξῆν ἀκριδῶς ἤμεν ἐν εὐπραγίαις, ἐν συμφοραῖς, ἐν εὐθυμίαις, ἐν λύπαις, ἐν νίκαις, ἐν ἡτταῖς, ἐν πάσῃ τύχῃ, καὶ ὅσα γε τὴν ἀδελφῶν γνησιότητα, ἀρρήκτων οὖσαν τὸ καθ' αὐτὴν, ἐπὶ πλέον ἐνοῦν τε καὶ συνδεῖν πέφυκεν, ὥστε δὴ καὶ ἐαυτῆς ἐνικνεῖσθαι τε καὶ ἰσχυροτέρην φαίνεσθαι· οὔτ' ἀλαζονεύεσθαι δόξω, οὐδ' ὑπεψίαν παρῆξομαι, ἔξω τοῦ προσήκοντος φέρεσθαι, ἀληθῆ καὶ γνώριμα λέγων. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς συγκρίσεις οὐδ' ἡγησάμην φοβητέας εἶναι ῥηθῆναι, οὔτε μὴν ἡγήσομαι. Ὡς δὲ εὐλόγως, αὐτίκα δείξω. Πλὴν καὶ προφητείας αἰδοί, καὶ πλῆθους ἕνεκα τῶν σημείων, παραδραμοῦμαι ἅπαντας, ὅσοι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἔρμα ἤλαυνον· διαμνημονεύσω δὲ αὖ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐκείνοις Κύρον, Ἀλέξανδρον, Πύρρον Ἡπειρώτην, Ἀγησίλαον, ὃς ἐνταυθοῖ βεβασιλευσε, καὶ μέγας τοῖς ἔργοις φανεῖς, Μέγας διακρίως καὶ προστηγόραται· οὐ γὰρ σμικρὸς. Οὗτοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ κατωρθωκότες μεγάλα, καὶ ὅπου δὴποτε γῆς, ἀγαθὰ, καὶ ἐξ ἀγαθῶν γεγενητάς, τῷ γνησίως ἐπικέσθαι τῆς ἀρετῆς, κατὰ τὰ δειθαλῆ τῶν φυτῶν, ὥσπερ ἀμαράντινον τὴν ἐαυτῶν ἡμῖν καταλειλοῖσσι μνήμην. Ἐπράττετο δ' οὖν ἐκείνοις πάντα, τοῦ σώματος εὖ ἔχοντος, καὶ ὑπηρετεῖν δυναμένου τοῖς τῆς ψυχῆς βουλήμασι καὶ κινήμασιν. Ἐκείνῳ δὲ ἡνύετο τὰ θαυμαστά πράγματα οὐχ ὅθ' ὑπῆρχεν εὖ ἔχων τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κάκιστ' ἀπολουμένην νόσον· ἥτις ἅμα τῷ φανῆναι, δεινῶς παντὶ τῷ σώματι κατασκήψασα, καὶ τοῦτο πυκνὰ κατατρέχουσα, μετ' οὐ πολὺν τινα χρόνον, ὡς πῶς ἂν φέροιμι λέγων! κλίβανον οἶκον ἔδωκε. Χρὴ δὲ σκοπεῖν ἀκριδῶς, ὅσον τε καὶ οἷόν ἐστιν εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρίας καὶ γενναϊότητος τὸ νόσῳ μὲν δεδέσθαι τοσούτῳ χρόνῳ σπαρτατούσῃ κυνηδὸν ἅπαν μέλος, πράττειν δὲ τὰ εἰωθότα, ὥσπερ μηδενὸς ὄντος αὐτῷ τοῦ κωλύματος. Μέγα μὲν γὰρ ἀπλῶς γενναῖος ἄσας ἀνὴρ· ὅταν δὲ θύραθεν αὐτῷ δεινῶν πολλῶν ἐπελθόντων, καὶ τάνδον ἐπανάσῃ, ὃ δὴ τοιοῦτος ἐκπτήξει σε, καὶν θατίρου περιγίνεται μέρους, μὴ τοί γε καὶ ἀμφοῖν.

Οὐ μὲν ἄλλ' οὐδ' Ἡρακλῆος ἐλάττω, εἰ γε μὴ μῦθος τὰ κατ' αὐτόν. τὸν ἄνδρα τοῦτον οἶμαι δεδείχθαι. Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐκεῖνος ἀγίλους διήνυσσε, καὶ τοιούτους, οἷους πανταχῇ γῆς ὑμνεῖσθαι· πλὴν εὐ-

pris·is temporibus claruerunt, quibuscum eum comparavimus. Quæ enim illi divisa habuerunt, hæc velut ex condito in fratre concurrerunt. Quantum vero unius etiam viri virtutem tot taliumque virtuti ex adverso componere? Siquidem enim ne Alcmenes quidem filio leve sit, ut aiunt, contra duos pugnare, qualis habeat despota qui tot ac tantis æmulis contendit? Nulli sane eorum, qui omnium olim studiis admirationi fuerunt, primas concessurus sit, ut aut barbarum aut Græcum dicas; ac neque eorum optimo, neque ulli plane ex universis.

Enimvero quanquam tantis pro fratre superlatio-nibus utor, sed et mei ipse causa: siquidem unum quid ambo maxima quadam possibili unitate eramus, faustis rebus ac infastis, lætitiis ac tristitiis, in aliorum ac nostris victoriis, omni fortune discrimine, utque alia sint, quibus fraterna germanitas, ipsa per se indivulsa, magis habet uniri ac implicari, ut plane ipsa se unior atque fortior videatur; haud tamen jactantior vtlear, nec justam ullam suspicionem faciam ut extra debitum ferar, qui et vera et comperta dicam. Quamobrem neque cavendum putavi ut ne comparationes proferrem, nec vero suffi putaturum. Quam vero id congrue et e ratione, statim ostendam. Prophetiæ tamen reverentia, ac propter signorum multitudinem, omnes olim currus Israelis moderatores omit-tam. Rursum autem, iis quos memoravi, Cyrum addam, Alexandrum, Pyrrhum Epirotam, Agesi-lam Spartæ quondam regem, qui se magnam rebus gestis exhibens, Magni quoque cognomen jure adeptus est: neque enim vir mollicus erat. Sane hi omnes, quique præclara Romæ designarunt, ac usquam gentium, cum boni ac ex bonis prognati, sincere virtutem coluissent, in modum virentium semper arborum, immarcescibilem sui memoriam nobis reliquerunt. Cæterum gerebant illi omnia, cum corpus esset sanum, eaque haberet dispositio-ne, ut animi consiliis omnibus ac agitationibus mini-strare posset. Ille autem admiranda illa conficiebat, nedum sano corpore, sed et cum illud pessime a morbo haberet. Is ut mox conspicuus fuit, dire corpus totum invadens, ac crebro percurrens, brevi post (o quomodo sustineam dicere!) lecto afflxit. Illud vero diligenter attendas, quantum esset ei fortitudinis ac generosi animi specimen, ut cum tantum tempus dirus adeo morbus teneret, velutque dente canino membra singula dilaceraret, ipse nihilominus consueta, tanquam nullo impedi-ent, præstaret. Plane magnum quid absolute vir quisque ingenuus: at cum multis malis extrinsecus ingruentibus, ipsa quoque interna insurrexerint, prodigio similis hic talis videatur, ut vel partem alteram, nedum ambas eluctaverit.

At neque minora Hercule, nisi res ejus fabule sunt, Theodorum nostrum arbitror designasse. Multa quidem is gessit certamina, adeo illa illustra, ut toto late orbe laudentur. Gessit tamen optima cor-

polis valetudine utens, ac vigore pollens; haud vero cum jam senuisset, nec cum morbo uti Theodorus confictans, qui et Hydra longe molestior esset: atque id omnino gravius passum dicas, ejus cum Hercule res componimus, quod et multos laesos habens, nemo tamen hactenus certaminis illi socius accesserit. Ut quid vero? Quod ipsa repugnaret natura rei. Qua enim quis volens ratione ejus morbi partem aliquam tulisset? Aut qui posset laborans, ut quidem eventus voluntatem oppido secutus esset, a morbi cum laboribus liberare, ac vel ad horam solatii aliquid afferre?

Talis itaque effectus omnibus admirationi erat, familie ac gentis gloria existens, atque ut velis, humani tuius generis; sed nec ulli, cum miranda adeo opera designaret. Plano id merito. Magnum sane ut talis evaserit, atque ut universos ejus genium ac mores expertos in stuporem converterit. Haud enimvero, quod aliis praeclarior effectus, uno quidem, unum quem titulo, ac alio alium, omnesque omnino in parte superarit, admiratione dignum putaverim. Ut enim res aliqua agat quod est comparata, nihil merito videntibus stuporis fuerit. Haud ergo jure habendus admirationi, ob designatas res mirabiles, ut quis ejus probe genus noverit, ac quibus parentibus procreatus esset, utque fuisset educatus, ac quibus operibus studiisque aetates alternasset. Par namque erat, ut qui bona omnia, cum maxima ingenuitate, tum studio improbo, nedum matris ejusque parentum, quos illa optimos existentes meritis superasset, sed et patris ejusque progenitorum, collecta haberet, ne quid etiam ab eorum virtute deficeret, aut ullo modo a paterna fortitudine ac generositate decederet, quiet majores avosque, haud minus ratione mentis, quam dignitatis praeclaros, ornantibus purpura, diademate ac sceptro, magnificentioribus gestis obscurasset. Carorum eos omnes qui patientiae certaminibus habuerunt admirationem, egrégie tunc ac multo excessu superavit, cum, heu! ejus totum corpus morbus invasit: quocum lucta illi perpetua fuit, tibi et tibi filio ejus (1), ad senectam usque ac mortem, cum is Romanorum felicitati velut invideret.

Enimvero, huc sermone devotus, suum facio narrandi res ejus gestas, non quia desint quae dicam, sed quia dicendi opportunum tempus, coactum ad luctus transire: atque enarrare quae utroque multa vi lacrymarum sint impletura, deficiat. Accedo enim gravissima illa dicturus, quorum vir quem Iugenus, multam a contubernali morbo experientiam fortis, ab eo fere tempore, ut ita dicam, quo adolescentiae primos annos excessit. Hic te, charissimum caput, longo tempore conuivens,

(1) *Uti et tibi ejus filio.* Alloquitur Andronicus filium qui Theodoro patrio in ducatu successit, a quo etiam fuerat educatus, ut utraque de causa ejus non immerito filius appellatus sit. Decedens enim nulla legitima prole suscepta Theo-

σωματῶν καὶ σφριγῶν· ἀλλ' οὐκ ἐν γήρᾳ κατενηχῶς, καὶ πρὸς νόσον ἀποδυσάμενος, ὥπερ οὗτος, πολὺ καὶ Ὑδρᾶς χαλεπωτέραν· καὶ τὸ πολλῶν δεινότερον, ὅτι περ πολλοὺς ἰόλεως ἔχων ὁ τουτῷ τῷ Ἡρακλεῖ παραβαλλόμενος νῦν, οὐδένα τέως ἔσχε τὸν συναλλήσαντα. Διὰ τί; Ὅτι περ οὐχ οἶόν τ' ἦν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. Πῶς γὰρ ἂν αὐτῷ τῆς νόσου μερίτης θέλων ἐγένετό τις; ἢ πῶς ἂν εἶχε νοστήσας, εἰ δὴ καὶ τῇ γνώμῃ τοῦτο παρείπετο, τοῦτον ἀπαλλάξαι τῆς νόσου, ἢ γοῦν πρὸς ὥραν παράμυθῆσθαι;

Τοιοῦτος τοίνυν ἀναφανεί, ἐθαυμάζετο μὲν ὑπὲρ τῶν ἀπίντων, φιλοτιμία τοῦ γίνους ὦν, εἰ δὲ βούλει, τῆς κοινῆς φύσεως, ὑπ' οὐθενὸς δὲ, πράττειν τὰ θαυμαστά, καὶ ἃ οὐδεὶς ἑτερος. Εἰκότως. Τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτον γενέσθαι μέγα, καὶ οἷον ἐκπλήξιν παρασχέσθαι τοῖς πεπειραμένοις αὐτοῦ τῆς φύσεως· τὸ δ' ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀναφανέντα τὸν δεῖνα μὲν ἐν τῷδε παρενεγκεῖν, τὸν δεῖνα δὲ ἐν ἐτέρῳ, καὶ ἕλω; γε τοὺς πάντας ἐν μέρει, οὐ δίκαιον οἶμαι θαυμάζειν· τὸ γὰρ τὰ αὐτοῦ τινα πράττειν οὐ διδῶσιν ἐκπλήττεσθαι τοὺς ὁρῶντας· οὐ δὲ δίκαιον ἐκείνων θαυμάσῃ διαπραττόμενον ἔργα, τοὺς καλῶς ἐπισταμένους αὐτοῦ τὸ γένος, καὶ ὅθεν ἔφυ, καὶ ὅπως ἐτράφη, τίνα τε ὁρίων καὶ μεταχειρίζων, τὰς ἡλικίας· καλῶς ἤμειψεν. Ἔδει γὰρ αὐτὸν τὰ καὶ ἅ πάντα συνειλοχότα εὐφύλα τε μεγίστη καὶ σπουδῇ πόνους νικῶσθαι, οὐ μόνον γε τὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἐκείνην ἐνεγκαμένων, οὐς ἀρίστους ὄντας ἤδε παρήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ὦν αὐτοῦ τὸ γένος· κατήγετο, μηδὲ τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ἀπολειφθῆναι, μηδὲ φανῆναι κατὰ τι δεύτερον τῆς τοῦ πατρὸς ἀνδρείας καὶ γενναίτης, ὃς ἀπέκρυψε μὲν γονέας λαμπροὺς οὐχ ἥττον τὴν ἀρετὴν ἢ τὸ σχῆμα, ὅπερ ἀλδουργίᾳ ἐκόσμηε καὶ διάδημα καὶ σκήπτρον, πίντας δὲ τοὺς ἐπὶ καρτερίᾳ θαυμαζομένους μετὰ πολλῇ περιουσίᾳ ὑπερῆλασεν, ἡνίκα, φεῦ! ἡ νόσος κατέσκηψεν εἰς πᾶν ἐκείνου τὸ σῶμα, καὶ ἦν αὐτῷ ἀληχτοῖς· παλαιστῆς, ὡς δὴ καὶ σοὶ τῷ κείνου παιδί, ἄχρι καὶ γήρως καὶ τελευτῆς, τῇ τῶν Ῥωμαίων εὐδαιμονίᾳ ὥπερ φρονήσασα.

Ἐνταῦθα δὲ λόγῳ γενόμενος, πύσμαι λέγων τὰς πράξεις· οἷχ' ὅτι λέγειν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ὅτι χρόνον οὐκ ἔχω λέγειν, οὐδὲ καιρὸν, ἐπὶ τὸ θρηνηῖν ἀναγκαζόμενος μεταθεῖναι, καὶ τοιαῦτα ἄλλα διεξιέναι, οἷς καὶ ἐμαυτὸν καὶ ὑμᾶς πολλῶν ἐμπλήρωσεν. Καὶ γὰρ τὰ δυσχερέστερα λέξων ἔρχομαι· ὦν τῷ νῦν ὑφ' ὑμῶν θρηνησέμεν πειραθῆναι πρὸς ἐξήνησεν ἡ σύντροφος αὐτῷ γεγεννημένη νόσος· τὴν τῶν νεανίσκων ἡλικίαν εὐθύς ὡς εἰπεῖν ἀμείψαντι. Αὕτη δὲ, ὡς εἰπότε, πολλῶν θαυμασώτερων ἐδείξει

dorus senior ac frater Manuelis, superstes videbatur in nepote Theodoro juniori, Peloponnesi post ipsum despota, quomodo pater est superstes in filio

μακρῷ τῷ χρόνῳ καταναλώσασα ἡ τὰ μεγάλα τρέψαι, ἃ σοὶ λαμπρῶς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔστηκεν, ολομένων σου κρατήσῃς πᾶν βλάβος, ἅτε μὴ καλῶς εἰδόντων, ὅσον ἀρετῇ σιδήρου καὶ πολυχειρίας ἔσσι καλλίων. Αὕτη σε λαμπρότερον ἔφηγεν ἡ τὸ γένος καὶ τὸ σχῆμα, καὶ ἡ ἐπανθοῦσα τῷ σώματι χάρις, καὶ τὸ τῶν εὐεργεσιῶν πλήθος, ἃ πανταχοῦ γῆς ὑμνηται· εἰ δὲ συγχωροίμεθα λέγειν, καὶ Ἰωδῆς ἐκείνου καρτερικώτερον, τοῦ ὧς ἀληθῶς μακρῶν δι' ὑπομονὴν γεγονότος, ἡν ὑπὲρ πάντας ἐπεδείξατο, κατατμηθεὶς τὸ σῶμα δεινῶς ἄπαν· δὲ ἰθαυμάζετο μὲν τὸ πρῶτον διὰ πλοῦτον ὑπερβάλλοντα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον μετέπειτα τοῦτον ἀποβαλὼν, καὶ συμφορὰς ὑποστάς ἀνδρείως ὧς οὐδεὶς ἕτερος. Ἐπὶ γὰρ κοπρίας καθήμενος, τὸν πικρὸν μὲν πολλαχόθεν, μακρὸν δὲ διαυλὸν ἦνυσεν, ὥσπερ οὐ σῶμα φορῶν, ἀλλ' ἐν χρώμασι γεγραμμένος, ἡ χαλκοῦς, ἡ σιδηροῦς, ἡ τις ἀδαμάντινος ἐνδριάς· ὃ καὶ μᾶλλον προσήκει λέγειν· ἔπειτα διὰ τὸ εἶδος ἐπιγραφόμενος ἀνθρωπίνος. Ἐλαμψεν μὲν οὖν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀμεινον ἡ τῆς μωρίας εὐποιίας ἐκείνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἔργων· τῇ δ' ἀστραπῇ τῆς ψυχῆς χρυσὸν μὲν ἔσθασε πάντα, λείους δὲ διαυγείς καὶ τιμίους οὐδὲν ὄντας ἔδειξε.

Ταῦθ' ἡμῖν ἐκ τοῦ παρήκοντος εἰρήσθω περὶ αὐτοῦ. Προὔργου δὲ τοῖς θεολήπτοις ἐξεγένετο λέγειν, οἳ καὶ σιδηροῦν αὐτὸν ὀνομάζουσιν ἐπὶ καρτερία ὑπὲρ τοῦς πῶποτε γεγεννημένους ἀνδρείους. Ἔδει γε γὰρ σε, πάντων ἀριστερῶν, τῇ ἐκείνων εὐμοιρίᾳ ἡδὴ γλώττης, καὶ τότε ἂν πάντως καλῶς ἐφάνη τὸ κατὰ σὲ, ὧς νῦν γε ὑπ' ἐκείνου πλεονεκτεῖ, γινώσκων τὴν ἐμὴν ἐγκωμιάζουσαν ἔχων ἀσθενῇ καὶ γήϊον, ἐκείνου τὴν οὐράνιον καὶ ἰσχυρὰν ἔχοντος. Ἀλλ' οὗτοι μὲν σε ἐπαιέσσονται παρὰ τῷ θεῷ, προτούντων μὲν τῶν ἀγγέλων, σειομένου δὲ τοῦ τῶν μακρῶν θεάου· πρὶν ἡμῶν δὲ ἔστω σοι τοῦτ' ἐγκώμιον τρόπον ἕτερον, ὅτι σφόδρα σε βουλόμενοι δείξαι, ὅστις ποτ' ἦσθα τοῖς τρέπουσι καὶ τὴν καρτερίαν, οὐ μόνον οὐ δυνάμεθα τῶν σῶν καλῶν ἐφικέσθαι, ἀλλ' οὐδ' ἐγγύς σου γενέσθαι, ἢ γούν μετρίως λειοθῆναι. Ἐχόμεθα δὲ τοῦ σκοποῦ, σὲ τῷ τῆς ὑπομονῆς ἀγάλματι παραθέντας· οὐδὲ γὰρ φύσος ἐν ἀγαθῷ.

Ἦμα μὲν οὖν οὗδ' αὐτὸς προέτατο γογγυσμὸν ἔχων. Καὶ τί φημι γογγυσμὸν; ὅποτε δὴ καὶ χάριτας ὅτι πλείστας ἀνωμυλόμενοι τῷ συγχωρήσαντι τὴν νόσον ἐνσκήψαι. Καὶ εἰ μὴ δοκίμην παραφρονεῖν ἀπὸ τοῦ πρὸς σὲ μανικῶς ἔχειν, ἰσχυρισαίμην ἂν σε καθαρῶτερον ἐκείνου τάνδρῳ εἰδέναι χάριτας· τῇ περὶ σε. Πολλὸν γὰρ ἦν τὸ εὐσεβὲς ὑπερφυσῶς παρὰ σοί· τῶν δὲ μελῶν σου νενεκρωμένων, πῶς δ' ἂν ὑποσταίην τὸν λόγον! καὶ τῶν ἀρθρῶν βεβλαμμένων, ἀνδριάντος ἰσχυρότερος ἀνεφάνης, εἰ καὶ τὸ σῶμα μὴ δυνάμενον ἀντέχειν πρὸς τὰ δεινὰ, ἀντίστατο, ἐκ χολῆς τὴν σύστασιν ἔχων. Ἐκείνο μὲν γὰρ ἄκον ἡττώμενον ἦν· ἡ δὲ ψυχὴ, ἐπεὶ μὴ εἴχετο βιασθῆναι, οὐδὲν ἀπὸ τῆς νόσου παρεβόησεν. Μόθεν; Ἦτις γε καὶ λαμπροτέρῃ κατέστατο, χρυσοῦ

A majori longe admiratione dignum effecit, quam quæ magnifica tropæa devictis hostibus præclare erexisses, cum te illi, nescientes quam virtus ferro ac numero exercitu præpollent, facile admodum superaturos existimarent. Ille te illustriorem fecit, quam genus ac dignitas, affusaque corpori gratia, nec non multa illa toto orbe celebrata beneficentia; sed et Jobo illo, ut liceat dicere, reddidit tolerantior, viro utique per patientiam beato, cuius supra mortales omnes toto dire corpore concisus, specimen dedit; quique cum primum obabundantes divitias acres præclare gestas admirationi fuisset, longe postmodum majori, iis amissis, fuit, ac postquam summa quadam, ut quis afflus, fortitudinis, calamitates sustinuit. Nam sedens in stercore, ex multis amarum longumque stadium confecit, tanquam non gestaret corpus, sed esset imago coloribus picta, æneave aut ferrea vel adamantina statua quod et congruentius dicatur, cui postmodum propter figuram hominis nomen inscriptum esset. Mane vero præclarius ille afficiente morbo, quam ab innumrabili illa beneficentia effulsit, mentisque fulgore auri omnem fulgorem exstinxit, ac pellucidos pretiososque lapides nihil esse ostendit.

Hæc nobis hactenus de viro eximio pro facultate sint dicta. Operæ vero pretium evenit, ut afflati a Deo homines de eo dicerent, qui et ferreum appellant pro tolerantia, qua mortalibus omnibus, si qui unquam fortes fuerunt, longe præcellentior fuit. Utinam verum tu quoque, virorum optime, eorum feliciter linguam nactus esses, tumque omnino res tuas, quales habent, clarescerent: uti modo ejus longe rebus deteriores apparent, quod eas cælesti ac valida lingua dilatante, infirmam meam ac terrenam, tuarum ipse laudatricem sortitus sis. Enimvero illi te apud Deum sint laudaturi, plaudentibus angelis, totoque beatorum admirante cœtu. A nobis autem, hoc tibi alia ratione encomium accedat, ut cum valde cupiamus ostendere, qualis moribus ac malorum tolerantia fueris, nedum omnino bona tua assequi non valeamus, at neque propius ad illa accedere, aut vero non ita procul abesse. Porro insistamus scopo, tui illam comparisonem exigentes, cum viro in patientiæ exemplum universis proposito: bona quippe invidiam non habent.

D Sane nec ipse verbum aliquod protulisset, quod murmur haberet. Quid murmur dico, cum et gratias amplissimas ei, cuius nutu morbus grassaretur, haberet? Ac nisi pro mei in te amoris cæstro in animus videor, purius te viro eximio gratias egissæ providentiæ affirmem. Magna enim quædam apud te religiositas obtinebat. Plane emorientibus membris, o quomodo sermonem sustineam! lassisque articulis, statua fortior videbaris; quanquam corpus malis impar, utpote conflatum ex pulvere, absumebatur. Illud quidem nolens vincebatur: at animus cogi nescius, nihil a morbo lædebat. Qui enim? nam etiam liebat illustrior, tanquam si aurum in igne versetur. Haud equidem lubens afflictebatur; lubens tamen ferebat mala, nec nisi

maxima quadam grati animi significatione. Ut autem quis invitus afficiatur, lubens autem pietatis ergo ferat, haud commune premium consequatur; imo etiam omnino majus, quam ut proprio quis consilio ac voluntate malorum noxam sustineat. Talia plane tibi ingruerant, ac jactura, ipsa membra erant.

Enimvero ter ille magnus ac beatus Job, nullo membro fuit minutus; nec eorum aliquod a morbo tabefactum, quarquam totum corpus vernium examine cretisque plagis adesum esset, inutile remansit. Haud ergo tu, charum caput levioribus doloribus quam quibus ejus consumeretur corpus, oluctasti: iis vero diuturniori præ illo tempore attritus fuisti. Sed et illud tuis illis doloribus cumulo accessit, ut nimirum, cum vel acutissimi essent, immineret reipublicæ cura, quam vir præclarissimus non gessit. Quamobrem, uti dicebam, statua fortior enituiti. At neque statua magnitudinem quid unquam aut parvum dicatur ferre, quando et sensu caret: tu vero regali educatus cura, eademque subinde ætate auctus, lenitate, qua nemo puto universorum, morbi molestias pertulisti. Mortalis quippe existens, ea magno animo ferre optimam arbitrabaris, quæ sunt comparata mortales invadere.

ὅσον οὐδ' ἂν εἴς οἱμαι τῶν πάντων. ὅπου γὰρ κάλλιστον εἶναι φέρειν γενναίως θνητὸν ὄντα τὰ τοῖς θνητοῖς ἐπερχόμενα.

Qui itaque omnibus rebus gestis fortis enituisse, membris deinceps resolutis, longe fortior ac tolerantior clarnisii. Quanquam enim industrie admodum arma manu tractares, cum bona esses corporis valetudine, vixque non pedes cervorum pernecitati certarent, hæc tamen haud tantum sint tua: eorum autem jacturam qua tu ratione ferre, ut ne etiam verbum anarius proferre sustineres, id enimvero totum sit tuum, nec eorum ullius qui laudem a patientia habent.

Quin et morbi furiosa impressione ac violentia, cum vis dolorum intensior vigeret, tanquam non indutus carnem, ita patiebaris. Pro eo enim ut lugeres, vociferareris, succerneris vitam, fortunæ malediceres, te ipse tenebrioso angulo abderes, stragulis opertus gemeres: quod quis longe levioribus oblectans haud dubie passus esset: ipse magis domus januas omnibus patentes volebas, ea que perseveranter agebas, quæ vel sano morbi aliquid viderentur posse consciscere. Quodque amplius præstet, nedum urgentibus ac rebus momenti operam ponebas, sed et iis quæ quis venia a te accepta facile compositurus erat: tanta ubique sedulitate habebas. Sed et illud eximie præclarum, ut ubi hominum vulgi vilioribus negotiis tui corporiam fecisses, haud ea postmodum negligentius agens, non integre gereres: quin imo, cum modica quoque magna quædam indigentibus scires, haudquaquam dimittebas destitutos ope, donec omnia, si qua abunde subsidio forent, eis præbueres: id vero, cum necessaria quandoque cibi

τινος δίνην προσομιλοῦντος κυρίῳ· ἐκοῦσα μὲν γὰρ οὐκ ἔπαυθεν, ἐκοῦσα δ' ἔφερε τὰ δεινὰ μεθ' ὅσης γε τῆς εὐχαριστίας. Τὸ δ' ἄκοντα μὲν τινα πάσχειν, ἐκόντα δὲ φέρειν δι' εὐσέβειαν, οὐχ ὅπως ἐλάττωσιν οἷσαι μισθοὺς, ἀλλὰ καὶ μείζους ἀτεχνῶς, ἢ εἰ τις γνώμῃ καὶ ἔκοντι κακῶν ὑπήνεγκε συμφορὰν. Σοὶ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐπέθετο, καὶ ἡ ζημία αὐτὰ τὰ μέλη.

Ἐκεῖνος δ' ὁ τρισμέγιστος καὶ μακάριος ὡς ἀληθῶς ἀνὴρ ἀφαιρέσεως μελῶν οὐδαμῶς πεπείραται, οὐδὲ τι τοῦτων ὑπὲρ τοῦ πάθους μτρασθὲν ὑπομείναν ἐν ἡμετέροις διέμεινεν, εἰ καὶ τὸ σῶμα πᾶν αὐτῷ διεθεβρωτο τῷ τῶν σκολιῶν ἐσμῶ, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν πληγῶν οὐκ οὐδὲ κουφοτέραις ὀδύναις τῶν κατανοήσιμων τὴν ἐκείνου σῶμα αὐτό· που προσεπάλαιοις, ἐλίσσας· ἐπὶ μακρῷ δὲ ταῦτας διήνεγκε· ἥπερ ὁ θαυμάσιος οὗτος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο σοὶ ὀδύνας μείζους ἐποίησε, ὅτι περ ἔδει φροντίζειν καὶ τῶν κοινῶν ἐν αὐτῷ τῷ ὀξύτατον τῶν δεινῶν, ὅπερ οὐ προσῆν ἐκείνῳ τῷ λαμπροτάτῳ. Ὡστε σὺ καὶ ἀνδριάντος ἰσχυρότερος, ὅπερ εἶπον. Μαῖλλον δὲ ὁ ἀνδριὰς οὐδὲν οὐ μέγα, οὐ μικρὸν φέρειν ἂν ποτε λέγοιτο. Πόθεν; ὁ μὲν αἰσθανόμενος. Αὐτὸς δ' ἐπράφης βασιλεῖος, καὶ τὰς ἡλικίας οὕτω παρήμειψας· τοσοῦτον δὲ πράως ὑπήνεγκες τὰς κακοπαθείας τὰς ἐκ τῆς νόσου, ὅσον οὐδ' ἂν εἴς οἱμαι τῶν πάντων. ὅπου γὰρ κάλλιστον εἶναι φέρειν γενναίως θνητὸν ὄντα τὰ τοῖς θνητοῖς ἐπερχόμενα.

Ἀνδρείος τοίνυν ἀναδειχθείς ἐν πᾶσιν οἷς ἐπραξας, τῇ παρέσει τῶν μελῶν, ἀνδρειότερος ἐφάνη πολλῷ τῷ μέτῳ καὶ καρτεριώτερος. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὅπλα μεταχειρίζεαι σοὶ τῷ χεὶρι δεξιῶς ἄγαν, εὐσωματοῦντι, καὶ τῷ πόδε ἡμιλλᾶτο ταῖς ἐλάροις μικροῦ δεινῇ ταχύτητι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν εἴη οὐ σὰ γε μόνον· τὸ δὲ τοῦτων τὴν ζημίαν ὑπενεγκαίην, ὥσπερ αὐτὸς ἔφερες, μηδὲ γοῦν πικρὸν τὴν βήμα καταδεξιόμενος ὁλως προέσθαι, ὅν ἀτεχνῶς, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐπὶ τῷ καρτερεῖν ὁμνουμένων.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐπιφοραῖς καὶ ἐπηρειαῖς τῆς νόσου μαινομένης, ὡς εἶπεν, καὶ λυτρώσης, ὅποτε δὴ τὸ δεινὸν τῶν ὀδυνῶν ἤμαζε, ὥσπερ οὐ σάρκα φορῶν, ἔφερες. Ἀντὶ γὰρ τοῦ κλαίειν, καὶ βοᾶν, καὶ δυσχεραίνειν τῇ ζωῇ, καὶ καταρᾶσθαι τῇ τύχῃ, καὶ καθελρῆσαι σαυτὸν ἐν σκοτεινῷ δωματίῳ, καὶ ἐγκαλυπτόμενον δαμνίοις οἰμώτεται· ὁ τίς οὐκ ἂν ἔπαθε, καὶ πολὺ τῶν σῶν κουφοτέραις προσπαλαίων ὀδύναις; αὐτὸς γε πᾶσιν εἶχες τὰς θύρας ἀνεψυγμένας· καὶ διέμενες ποιῶν, ἃ καὶ ὑγιαίνοντι προύξενσέ τινα νόσον. Καὶ τὸ τοῦτου πολὺ μείζον· οὐ μόνον γὰρ περὶ τὰ κατεπείγοντα καὶ μεγάλα ἡτοχολοῦ πλάγματα, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκεῖνα, ἃ καὶ ἕτερος διώρθου, τοῦνδόσιμον λαθὼν παρὰ σὺ· οὕτω σὺ σπουδαῖος ἐν ἅπασιν. Τὸ δὲ πολλὴν ποιοῦν ὑπερβολὴν, οὐ γὰρ κατεδίχου μὲν τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασι σαυτὸν ἐκδιδόναι ὑπὲρ τῶν εὐτελεστερώων ἀνθρώπων, ἡνέσχου δὲ τι μετέπειτ' ὀλιγωρήσας, ἐλλειπῶς πρόξας· ἀλλ' εἰδὼς ὅτι καὶ τὰ πάντα συμπερὶ τοῖς χρηστοῖς γε μεγάλα, οὐκ ἐξέπεμπες τοὺς βοηθούς; ἡστυνοῦν δεομένους, πρὸ τοῦ κα-

ρασχεῖν ἑκαίνοις, ὅσα δὴ νομίζοιτο πρὸς ἐπικουρίαν
ἐξαρχέειν, ἀμελῶν μὲν ποῦ σιτίων, ὑπνον δὲ ἀπο-
σοδῶν τῶν ὀμμάτων, καὶ ὅλως τῶν τοῦ σώματος πάν-
των καταφρονῶν, ὥσπερ ὑγιαίνων, καὶ σφριγῶν, καὶ
δυνάμενος ἀλλισθαι, καὶ ὑπὲρ τῶν πάντων μεγίστων
ἀγωνιζόμενος.

Ὁ δὲ παρεῖχεν ἐκπλήττεσθαι, ὅτι καὶ τῶν λατρῶν
βλῶντων ὡς σεαυτῷ σαφῶς πολέμεϊς, μὴ πάντα
δεύτερα θέμενος τῶν βοτθιόντων τῷ σώματι, αὐτὸς
οὐδὲν ἥττον ἐνεργῶς ἦσθα. Ὑπεῖχες γὰρ τοῖς ἀδι-
κουμένοις μᾶλλον τὰ ὅλα ἢ τοῖς παραινουσι πρὸς
ὑγίειαν. Ἐρβρυσά; ποῦ καὶ τῶν χειρῶν ὀνησοῦσας
ἐν τρεῖας, ὑπὲρ δικαιούσης ἀγωνιζόμενος. Τοῦτο
γὰρ ἐνόμιζες, ἐρῶς διανοούμενος, ἀλεξιτήριον
φάρμακον γίνεσθαι τῇ ψυχῇ. ἦν οὐκ ἤξιους πτρα-
διάπτεσθαι τοῦ σώματος ἔνεκα. Ἦσθα οὖν ἀήτετη-
τος ἐν τοῖς δεινότετοις, καὶ οὐκ εἰς τυραννισθαι
τὸ κρεῖττον ὑπὲρ τοῦ φαυλοτέρου· ὁ ἀθλητής, ὁ
στερβής, ὁ ἀδάμας τὴν ψυχὴν, ὁ τὴν ἰσχὺν σιδη-
ρῶς, εἴ τις εἰς τὸ παρὰ σοὶ πρῶτον ἀφελῶν,
καὶ τὴν ἐμφοτον προαίρειν, οὐκ εἰς τὰς τοῦ σώμα-
τος ἀσθενείας, αἷς ἦν ἀνάγκη τοῦ ὀπνευδοῦναι, σύν-
θετον δὲ καὶ θνητόν. Μᾶλλον δὲ, εἰ καὶ εἰς ταῦτας
τίς ἀφορῶν, ὁπερ θαυμάσεται σε τῆς γενναιότητος.
Τὰ γὰρ ἀφόρητα ἔφερες ὥσπερ ἄλλου πάτχοντος,
ἢ ὅναρ ταῦτα θρῶν.

Καὶ μὴ περιεστέμενος σε πολλοὶ τῶν ἐπιτη-
δίων, ὧν ταῖς χειρὶν ἐθεραπεύετό σου σῶμα πά-
σχον, ἀντὶ τῶν πεπόνθοντων σοι μελῶν ὑπηρετομέ-
νων, μάλιστα ποτὲ πως αἰσθόμενοι τὸ σφοδρὸν τῶν
ὀδυνῶν ἔσον (οὐδὲ γὰρ εἰδείκνυς, εἰδῶς λυπήτων
σφόδρα φιλοῦντας), οὐχ οἷοι τ' ἦσαν ἀδακρυτὶ τὰ
δακρυτὶ ὀπουργεῖν· ἀλλὰ χερσὶ μὲν παίδοντες στέρ-
να, ἀστικτὶ δὲ διακρύντες, τοῦδαφος ἔδρεχον· καὶ
ταῦθ' ἐπράττετο σιγῇ, μὴ σε λυπήσωσιν ἄκοντες,
αἰσθόμενον αὐτοῦ· ὑπὲρ σοῦ λυπουμένους. Πέφυκε
γὰρ τὸ φιλοῦν χαίρειν τε χαιρόντων τῶν φίλων,
καὶ ἀνιωμένων τούτοις συνάχθεσθαι. Ἀλλ' ἐπεὶ σε
ταῦτα οὐκ ἐλάνθανε, πῶς γὰρ; οὐδεμίαν σεαυτῷ
πικρομυθίαν εἰδούς, ἕως αὐτοῦ ἀπέλυες σὺν εὐ-
θυμίᾳ. Δεινὸν γὰρ ἦν, δεινὸν εἰ σοὶ μὲν νότῳ πά-
σχοντι οἷδε σὺν λήθουσι διὰ τὸ περὶ σὲ μεμνηνός,
αὐτὸς δὲ τούτους σφόδρα φίλων, ἐάσεις ἐν τῷ ὑπὲρ
σοῦ πάτχειν. Διὰ ταῦτα, τῶν ἀφορήτων σε συνε-
χουσῶν ὀδυνῶν, ἡρέμα πως αὐτὸς μεδίων μετὰ
τῆς ἐμφοτου σεμνότητος, ῥήμασιν ἡδίοσι ῥόδων
αὐτοῦς ἔπαττες· καὶ ῥῆσιν ἔχειν ἰσχυριζόμενος,
μετὰ χρηστοτέρων ἐλπίδων ὁκαθεὶς πάντας ἐξέπεμ-
πες. Ταύτη τοι καὶ τὸ περὶ σὲ πάντων φίλτρον δι-
νεκῶς ἐπεδίδου, θαυμαζόντων σου τὴν γενναιότητα
καὶ τὴν εἰς αὐτοῦς ἐρωτα.

Οὕτως ὁ βίος σοι πᾶν ἀγῶν ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ τοῦ
γεγονότου, καὶ σου τὸ φῶς ἐξέλαμψεν ἐμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων, εὖ ποιούντος· μὲν τοῦς σοῖς, ὅσον
οὐκ ἂν ἦν βέλτιον, κρατοῦντο δὲ τῶν πολέμιων,
ἔσον ἐκ τῶν ἐργῶν ἐφάνη· καίτοι καὶ αὐτῷ τῷ νο-

A refectionem negligeres, ac somnum ab oculis sub-
moveres, omninoque corporis omnia commoda,
tanquam sanus, ac vegeto corpore. potensque ge-
stire, ac velut pro maximis rebus certamen esset,
ita sperneres.

Sed et illud stupendum, ut et medicis clamanti-
bus, vim te tibi palam facere, qui non omnia ne-
cessariis corporis commodis posthaberes, ipse ni-
hilo secius operi intentus esses. Quippe faciliores
aures accommodabas querelis patientium injuriam,
quam monentibus esse consulendum afflictae salutis.
Ab ipsis fere projeceras manibus, si qua medendo
viderentur, qui certamen inisses pro justitia. Id
enim probo sane consilio averruncum animæ reme-
dium putabas, cui volebas corporis studium quid-
quam obesse. Malls itaque gravissimis pulsatus, in-
superabilis eras, nec tui deteriore partem ei quæ
est potior vi quadam dominari sinebas: o tu athleta,
firmiter pectus, animo adamas, robore ferreus, ut
quis in animi tui illud propositum, innatamque
voluntatem, non ut in corporis infirma aspiciat,
quibus illud cedere, pro sua concretionem ac morta-
litate necessum erat. Imo ut in illa aspiciat, tuam
illam generositatem omnino admiretur. Ita enim
mala intolerabilia sustinebas, tanquam alius pate-
retur, ac velut in somnis ac nudo spectro non
vera videres.

Sed et necessarii plures lecto circumfusi, quo-
rum manibus agrum curabas corpus, postquam
defecta membra id obsequii negarent, ubi vix tan-
dem dolorum vim, quanta esset cognovissent (non
enim ostendebas, qui rem charis valde molestam
scires), haud deinceps necessaria obsequia nisi in
lacrymas resoluti poterant prestare, sed manibus
tundentes pectus, ac ubertim lacrymarum perfusi
imbres, solum irrigabant: quod ipsum gerebatur
silentio, ne te inviti contristarent, quos tui causa
contristari scires. Solent enim amici congaudere
gaudentibus amicis, ac cum iisdem tristibus pari-
ter tritari. Quia enimvero te hæc non latebant:
qui enim potuissent? nullum tibi concedebas leva-
men, donec æquanimiores factos a te dimisisses.
Grave siquidem omnino putabas, ut affectus ipse
ac æger, ab impensiori amoris vi tibi condolentes,
quæ supra modum haberes charos, tui ergo affici
sineres. Quamobrem, quem dolores intolerandi te-
nerent, quiete ac blande innata illa modestia subtri-
dens, verbis supra rosas dulcioribus eos asperge-
bas, affirmansque lenius habere, meliorum spe ple-
nos omnes domum remittebas. Qua re omnium in
te amoris vis jugiter augebatur, cum tuam illi in-
genuitatem ac amorem in ipsos vehementius ad-
mirarentur.

Sic tibi vita tota certamen pro virtute, ac eo
quod esset operæ pretium fuit, tumque illud in-
men eluxit coram hominibus, qui tuos quidem, ut
nequeat melius, demerereris ac bonis augeres, ho-
stes autem victor superares, quantum liquido opera

extenderunt : quanquam in ipso quoque morbo, A
sic male habens, ut nec verbis exprimi possit, sic
tamen genere haberes, ut videntes in stuporem
converteres, qui nulla intermissione, indefessoque
studio, cum pro tuis, tum adversus hostes, gerenda
præstares. Sic nimirum erat per omnia optimus
vir vobis eximie clarus.

Nulla quidem vos unquam eorum satietas ca-
piat, quibus vester ille magnus ostendatur : verum
non possim amplius dicere, aut ultra progredi.
Cum enim exiguum terræ spatium, quo generosum
corpus, in rabili animæ illius quondam vehiculum
tegatur, aspicio, partum abest ut ne amens ediriar,
nec restat quid agam. Volo dicere, sed torpet lin-
gua : volo loqui, vox vero dolore defecta nequit
obsequi, neque sermonis reliqua organa, vincente
pressura, voluntatis obsequuntur agitationi, cum
nec animus ipse ac ratio statum retineant. Nihil
vos sane in præsentiarum, ipseque adeo cum primis,
quam lamenta inmensius desideratis. Horum ratio
defuncti encomia. Quæ enim laudes defunctos
optimos probant, eadem cum amorem in eos ac-
cendunt, tum jacturam ostendunt quam maximam.
Quod porro jacturam augeat ac damnum, utique
etiam augeat tristitiam : ac rursum quod augeat tri-
stitiam, etiam lamenta. Quanquam ergo aliquis ip-
sos quoque lacrymarum afferat fontes, quanquam
omnia sensus expertia, ipsique adeo oculis depo-
siti mortui, ut res ferret, nobiscum lamententur,
atque id infinitum luctum, nulla hæc vobis dolorum
futura sint accessio ; quin et dolorum haud exi-
guam aliquam partem auferre videantur. Obrutis
namque tristitiæ fluctibus animis, præsentior nulla
consolatio, quam luctus occurrat. Non enim id gra-
ve, ut lugeas, ut vel torrentes lacrymarum ab ocu-
lis mittas, sed quod luctus mordet animum, ut
et lacrymis uti habeat : torrentis autem in modum
flere, iis levamen quoddam existat, qui diris ca-
sibus obruti sunt. Mihi ergo haud valenti ulterius
progredi, quique nequeam solus condigne fratrem
celebrare : quippe aliorum maiorum hoc cumulo
accedit, ut præ dolore animus velut oblaesus ac cæ-
catus sit : reliquum videatur, ut auxilium a vobis,
quantum sit possibile, invenerim. In eo autem sit
positum, ut vos quoque dicatis, si qua temporis ac
dolori congrua sint, donec ad me rediens, ipse
quoque singularis lamenter quæ decent.

Quotquot itaque ejus bona experti estis ; estis
porro experti omnes : unam mihi rumpite vo-
cem, uno corde, uno animo, tamquam ab uno quo-
dam ore ; huncque ejus loculum amplexati, qui in
vos, nihil minus patris, quam despotæ ac domini
partibus defunctus sit, temporis congrua verbis ef-
ferte.

Lamentantes (1).

Quid enimvero ? Jubes vocem rumpere hominum
ex pene mortuorum ?

(1) Lamentantes. Antiqua est hæc religio plan-
gendi ac lamentandi super mortui funere, cum is

σεῖν, ἔχων μὲν οὕτω δεινῶς, ὅσον οὐδ' οἶόν τε φο-
βεῖν, ἔχων δὲ οὕτω γενναίως, ὅσον τοὺς ἐρῶντας
θαυμάζειν, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἰδίων, καὶ τὰ κατὰ
τῶν ἐχθρῶν, διενεργῶν οὐκ ἐπαύου. Οὕτω δὲ
πάντων ἀριστος ἦν ὁ διαφερόντως ὑμῖν φιλοῦ-
μενος.

Κόρος μὲν οὖν τῶν ἐκείνου δεικνύτων μέγαν
οὐκ ἂν ποθ' ὑμῖν γένοιτο· ἐγὼ δ' οὐχ οἷός τε λέγειν
ἔτι, οὐδὲ χωρεῖν περαιτέρω. Ὅρων γὰρ χῶρον
βραχὺν σῶμα γενναῖον καλύπτοντα, δὲ τὴν θαυμα-
σίαν ἐκείνην ψυχὴν ἔφερε, μικροῦ δεῖν ἔξω φρε-
νῶν γίνομαι, καὶ οὐκ ἔχω πῶς ἐμαυτῷ χροῖσθαι.
Βούλομαι εἰπεῖν, ἀλλὰ νὰρκῶ μου ἡ γλῶττις. Θέλω
φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἡ φωνή μοι οὐχ ὑπουργεῖν δύνα-
ται, ἐκλειπτύια τῷ πάθει, οὐδ' ὑπακούει τῇ ἐρμῇ
τοῦ θελήματος τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ὄργανα, ἡ τε-
θέντα τοῦ πιέζοντος, μετὰ τοῦ νοῦ καὶ τῶν λογι-
σμῶν ἐν τῇ καταστάσει μενόντων. Ὑμῖν μὲν γὰρ ἡ
ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ἐμοὶ γε μᾶλλον ὑμῶν οὐδὲν ἢ
ὀρθῶς πολλοί. Αἵτιον δὲ τὰ τοῦ οἰχομένου ἐγκώ-
μια. Τὰ γὰρ δεικνύντα τοὺς τεθνεῖτας ἀρίστους
δὲ θρᾶς ἀνάπτει μὲν τὴν εἰς αὐτοὺς ἔρωτα, δείκνυσσι
δὲ τὴν ζημίαν μεγίστην. Τὸ δὲ τὴν ζημίαν αὖξον
καὶ τὴν λύπην δῆπουθεν· τὴ δ' αὖ τὴν λύπην, τοὺς
θρῆνους. Κἂν οὖν τις παρενέγκῃ καὶ τὰς πηγὰς
δακρύων· κἂν ἐμοὶ μὲν πάντα τὰ ἄλογα, ἐμοὶ δὲ
ἅπαν ἀναίσθητον, καὶ οἱ ἐν σοροῖς νεκροί, εἰ οἶόν
τε ἦν, μεθ' ἡμῶν θρηνησῶσι, καὶ τοῦτό γε ἀπέ-
ραντα, οὐχ ὥπως προσθήκη τῶν ἐδυνῶν τοῦτο ὑμῖν,
ἀλλὰ καὶ τινὰ πῶς μοῖραν οὐ μικρά, τούτων φα-
νέται προσσφαιροῦν. Ψυχὰς γὰρ κύμασι λύπης
βεδαπτισμέναις οὐδὲν ἂν δῆπουθεν παραμύθιον προ-
χειρότατον ἢ τὸ δακρύειν. Οὐ γὰρ τὸ δακρύειν δει-
νόν, ὅπου δὲ τις καὶ χροῦνός ἐκ τῶν ὁμμάτων
ἀφ' ἑαυτοῦ δακρύων, ἀλλὰ τὸ δάκνον τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ
δάκρυσσι γρησθαι· τὸ δὲ δακρύειν κροῦντόν κου-
φισμός τις γίνεται τοῖς συμφοραῖς κατακλιζόμε-
νοις. Ἐμοὶ δὲ μὴ δυναμένῳ προβαίνειν ἔτι, καὶ
μονοθεῖν ἄξιως τὸν ἀδελφόν· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις
δεινός ὡς περὶ καὶ ἡ διάνοια ὑπὸ τοῦ πάθους πε-
πῆρωται· λοιπὸν ἂν εἴῃ παρ' ὁμῶν ἐπικουρίαν εἰ-
ρεῖν, ὅση δυνατή. Ἡ δ' ἐστίν, εἰπεῖν ὑμᾶς, ἅπερ
ἂν εἴῃ προσήκοντα τῷ καιρῷ καὶ τῷ πάθει,
D ἔως ἀνενεγκόντες τὰ εἰκότα καὶ ἡμεῖς μονοθε-
σωμεν.

Ὅσοι τοίνυν τῶν ἐκείνου καλῶν ἐν πείρᾳ γεγέ-
νησθε, πάντως δὲ ἀπολελεύκατε πάντες, ῥήξατέ μοι
μίαν φωνὴν μιᾷ ψυχῇ, ὡς ἐξ ἐνός τινος στόματος·
καὶ περιπτυσσάμενοι ταυτηνὴν τὴν σορὴν τοῦ οὐχ ἡττόν
γε πατρὸς ὑμῖν ἢ δεσπότης, τὰ τῷ καιρῷ συμβαί-
νοντα φθέγγεσθε.

Οἱ θρηνοῦντες.

Τί τοῦτο ; Στόμα κελεύεις ῥῆξαι φωνὴν μικροῦ
νεκρωμένου ἀνθρώπου ;

maxime clarus erat, ac re publice utili, uti acce-
dit in Josia sanctis imo rege, quem Jeremias haud

Ὁ λέγων.

Ὁ δὲ ἀκούων.

Οἱ ἀκηκοότες.

Ἰπποκουσόμεθα, ἢ ὅλοι τε γινώμεθα κρατεῖν τοῦ γε κρατοῦντος ἡμῶν ἡδὴ πάθοις.

Ἔδει γε, καὶ βέλτιστον ἦν ἡμῖν, πρὸ σοῦ τὸν βίον ἀπολιπεῖν· ἐπεὶ καὶ τὸν ὥς ἀληθῶς οὐκ ἀληθῶς ἔστιν ἡμῶς ζῆν.

Εἰ γὰρ δὴ καὶ μὴ τεθνήκαμεν ἡδὴ, ἀλλὰ τὴν ζῆν ἀναλίσκομεν ἐν τῷ θανάτῳ ἐσημέραι, καὶ τὴν ἐνθέρως μετὰστασιν ποθειντέραν ζῆς ἡγεσθαι, καὶ τὴν τελευτὴν εὐχεσθαι.

Ἦās τις γὰρ ἀπαλλοξέσων ἔσσι τῶν τῆδε, εἰ καὶ μὴ αὐτὸν ἀποσφάττει, νόμους εὐσεβείας φυλάττων.

Οὐκ ἐνὶ βιωτῶν ἀνδρὶ γεραιμῆτι τῶν σῶν ἀγαθῶν.

Συγχρὲν μὲν χρέον. ὦ δέσποτα, καὶ συνεχῶς τῶν σῶν καλῶν μετεδίδους ἡμῖν, καὶ πάντα πᾶσι διένεμες τάμεθ' ἀμετὰ εὐψυχίας οὐ πολλῆς.

Οὐ μὴν γε πάντως ἐπέπλησας, οὐδ' εἰργάσω πῶποτε διακορεῖς τοὺς μετεπιληχότας.

Οὐ γὰρ ἐνήν, οὐδ' ἐγγύς.

Ἐπλούτεις γὰρ παρὰ θεοῦ ἀρετῆν, πλοῦτον δ' ἀναιτόν· καὶ τοὺς συνόντας τοῖς γε τοιούτοις οὐκ ἐνὶ στήσιν τὴν ἐξέσιν τῆς μετ' αὐτῶν σπουδίας.

Ὅστε σὺ μὲν ὅς ἡμῖν ἅπαν ἀγαθόν· εὐψυχόντες δ' οὐκ εἰσας ἀπελθόν.

Πολλὰ μὲν ἡμῶς εὐφραίας καὶ εἰργάσω ζήλωτος πόροις σεαυτοῦ καὶ κινδύνοις, καὶ ταῦτά σοι τῆς τύχης ἀντιπιπτούσης ὡς τὰ πολλὰ· καὶ πολλοῖς γε οἰομένοις βῆστον εἶναι κεχηρῶσι καταπίειν σε σύναμι πᾶσιν, ὧν ἡρχες, πρὸς τοὐναντίον τὴν δόξαν αἰ τοῖς μετέστησας· καὶ βοῶσιν αἱ τῶν ἐργῶν ἐπιδείξεις.

Νῦν δέ, ἡλῆς, καὶ γῆ, ἀλλὰ τίς ἄν οἶός τε γένοιτο τὴν συμφορὰν τραυφθεῖν; ἢ τίς δέξιος θρηνησέῃ σε τὸν πάντ' ἀριστον ἐξημιωμένους; Τίς σιδηρῶς, τίς ἀδαμάντινον ἔχων ψυχὴν, ὥστε δυνηθῆναι φέρειν διὰ τέλους τὸ λυπὸν;

Αἶ, αἶ, αἶ, τῶν κακῶν συνδρομῆς, τῷ σε τὸν βίον μόνον ἀμείψαι!

Ὅς γὰρ χθὲς καὶ πρότερον τὴν τοῦ Πέλοπος ἐδείκνυς εὐδαίμονα, τῷ ταύτης καὶ δεσπύτης,

Α

Orator.

Quantum, inquam, per facultatem licet.

Lamentantes.

Erimus dicto audientes, ut a dolore obruente possumus nonnihil emergere.

Par sane nobisque optimum erat, ut te priores vitam relinqueremus: nam et modo revera hanc vere vivere possumus.

Quamquam enim necdum mortui sumus, vitam tamen quotidie moriendo consumimus, atque ab humanis migrare, quam vivere desiderabilius ducentes, mortem deprecamur.

Nemo quippe est, qui non a vita liberari cupiat, quamquam pietatis legem observans, ipse sibi manus non inferat.

Fieri non potest ut quis vitalem curat vitam post tua illa delibata bona.

Multo quidem tempore, o despota, jugi nos tuorum bonorum participatione donasti, exque omnibus omnia affluenter admodum impertisti.

Haud tamen omnino corda implexisti, aut eos qui essent participes in fastidium vertisti.

Nec enim res ita ferebat, aut ut ita ferret, propria erat.

Larga enim a Deo manu divitias immortales suas consecutus, nec quibus ita consortes fieri cogerisset, earum consortii cupiditas sisti poterat ac cohiberi.

Quamobrem qui omne nobis displiceres bonum, moriendo siue nos permisisti.

Multam nobis letitiam fecisti, tuisque ipse laboribus ac periculis ad amulandum provocasti, tametsi adversa fortuna plerumque uteris: multisque putantibus sibi facile, ut te, tibiue subditos omnes, hiantes absorberent, eorum in contrarium opinionem, uti res exhibitæ clamant, omnino vertisti.

Nunc autem, cœluum terraque, quis tantam illam calamitatem dire satis lamentetur? Quis tui per omnia optimi factum jacturam digne diflent? Quis a ferreus, quis ita adamantino pectore, ut tristitiam in sinum ferre possit?

D

Heu, heu, heu, concurrentia mala, ipso hoc quod migraveris ab humanis!

Qui enim heri ac nudius tertius Peloponnesum beatus, ejus cum despota duxque, tum sagittator exsi-

al simili ὀργηδὶα prosecutus est. Multis quidem Chrysost. hom. 4 ad H. b. ac locis aliis invehitur in placentis agi solitos in funeribus fidelium, ipsam quoque interminatus excommunicationem in lamentatrices præcipue feminas, que solent conducti in eum finem, tanquam nos ille filii resurrectionis contrarius viaretur quam Ecclesia toto elationis officio angustissime prædicat. Verum ea Chrysostomus dixerit, qua exaggerando qua eos persurgens, qui ejusmodi lamentis plus justo indulgerent, nec in eis tenerent modum, placentes

revera ac dolentes, seu etiam doloris ac tristitiæ signa monstrantes, tanquam ii qui spem non habent, ac velut ethnici, non Christiani essent. Exstant Nicophori Gregoræ næniæ hinc similes, quas plauxit in obitu utriusque Andronici, ac Metrochitæ magni Logothetæ l. x et xi, ut eum morem memoriarum eumpræis celebrem noveris sub Palæologis, ac novissimis imperii temporibus. hic singulare ut præter προφθονῶν Μανουὲλ, alii quoque, ac choros in monodice partem veniat.

stens, illius statim res, vita functus, in contrarium A demulasti.

Plane vero pro letitia caliginem, pro lumine tenebras humanæ vitæ miscuisti

Quemadmodum enim tua nobiscum præsentia, universis pariter universorum bonorum auctor exsistebas, ita sæculo exemplus, consuetorum bonorum exsories fecisti. Videantur enim una tecum bona avolasse.

O qui provinciam hanc desolatam adeo reliquisti, cujus semper commodum, nedum ignaviæ vitæque molliori ac voluptati, sed et necessariis, quam maxime licebat, præhabuisti! addam vero, securitati etiam, ac quandoque salutis!

O qui eo tantum, quod a nobis separatus fuisti, ab omni nos pariter bono separasti!

O qui versans nobiscum omnino dares vivere, qui-que moriens, subditos omnes velut encensis!

O qui tenebris eorum oppleveris oculus, qui tuos illos dulces, pulchrosque ac ridentes mortis obscuro viderunt prorsus immutatos!

O qui auditum omnem, tua statim audita morte, supra omnem tonitruum vim ad nullum tempus obriescere fecisti!

O qui corda ac præcordia omnia, instar immanium fulminum, longissimo tempore concussisti pariter ac percussisti!

O qui omnes corporis sensus, omnemque animi facultatem, vel prorsus ad nullam horam exstinxisti, vel sola obitus summa, juxta obitundas atque obscuras!

O jure odibilem horam illam, quæ te mortuum nobis representavit: informem quidem a morte, a multiplici vitam ac longa ægitudine toto corpore adsum!

Quis tui corporis speciem illam olim florentem ac pigmentem, illumque decoris cogitans fulgorem, atque indeficientes in eo recolens diffusas gratias: tumque rursus tristem illam diem, quæ corruptioni tradidit, in memoriam revocans, non omnino vitæ osor ac priori desiderans inveniat?

Præstabat ergo, clarum caput, subditus omnes tibi commori, quam ut te mortuum aspecturi essent: ut certe quod in secundis esset ponendum, ut tecum confertim uno tellus sepulchro condendos exciperet.

Quid enim homo habeat vivere, qui tanti boni jacturam perperussit?

Hactenus peroravimus, quando plaga totum pervadente corpus, ipsasque adeo animas, ut sic loqui liceat, consumente, atque mordente modisque omnibus depascente, non possumus dicere quanta sit opus.

καὶ ἡγεμῶν, καὶ σωτῆρ εἶναι, πρὸς τοὺς θάνατον ἐπ' οὗτος μετέβαλες τὰ κατ' αὐτὴν π. ἀγνῶτα εἰσάγεις μεταστάς.

Ἀλλὰ μὲν πάντως διὰ τὴν παίδρευτον, ἀντὶ δὲ φωτὸς σκοτὸς ἐμῆς τῷ καθ' ἡμᾶς τῷδε βίῳ.

Καθάπερ γὰρ τῷ μεθ' ἡμῶν εἶναι, πάντων ἐμοῦ τῶν καλῶν πῶσιν ὑπὸ ἡμετέρας αἰτίας, οὕτως ἐξ ἡμῶν γεγενῆσθαι, τῶν εἰσθότων ἀγαθῶν ἐκ τῶς ἡμᾶς ἐδιδίξας. Ὡς γὰρ εἰκοι, συναπέπτη σοι τὰ καλὰ.

Ὁ δὲ πῶν τήνδε τὴν γῆν ἐν ὀρφύρῳ πολιτῇ. ἥς τὸ ἐν μέρει δὲ προὔθεις, οὐχ ὅπως βροθυμίας, καὶ βραδύτης, καὶ τρυφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνταρκτικῶν ὅσον ἐν ἡμῖν προσθήσω δ' B ὅτι καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς σῆς, καὶ τῆς ζωῆς ἐστὶν οὗ!

Ὡς τῷ διεστάναι μόνῳ, πάντων ἐμοῦ τῶν καλῶν διεστηκότας ἡμῶς ἀποζήτας!

Ὁ ζῶντας μὲν ὡς ἀληθῶς, ὁπότε σὺν ἡμῖν ἦσθαι, θάων δὲ, πᾶν τὸ ὑπήκοον ὥσπερ νεκροῦς ἐργασόμενος!

Ὁ τοὺς ἐφ' οὐλόμενους σκοτώσας, οἱ σου τοὺς ἰδὲ καὶ καλοὺς καὶ γεγυμμένους, πρὸς τὰ πᾶσι ἐνηλθύνοντες ἐωράκασαι, τῷ καλεῖσθαι θανάτῳ!

Ὁ πᾶσαν ἀκοὴν ἐξ ἧς τὴν σὴν ἀκούσασαι τελευτήν ὑπὲρ ἀπάσας τὰς βροτὰς εὐθὺς κωλύσας ἐπὶ μικρῷ!

Ὁ καὶ τὰς καρδίας καὶ τῶν πάντων διὰ τὴν κερανύειν ἐξαισίων ἐπὶ γρόνθι μνηστικῶν καὶ κατὰ τὰς καὶ καταπλήξας!

Ὁ πάσας μὲν αἰσθήσεις τοῦ σώματος, πᾶσαν δὲ δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἢ σθένος ὅλως ἐκπολῶν, ἢ διηγεῖται ἀμβλύνας τῇ στήνῃ μόνῃ τῆς μετεστίσεως!

Ὁ δικαίως μισονμένης ἔσας ἐκείνης. ἥτις σε νεκρὸν ἡμῖν ἐβείβεν. ἡμετέρῳ μὲν τῷ θανάτῳ, κατεβηδομένον δὲ τῇ περικύλῃ, αἱ μὲν ὅσον ὅσον

Τίς σου τὴν ὕμνον τοῦ σώματος, ἐκείνης ἡμῶν καὶ ἐθαλλε, τὴν τε ἀστραπὴν τοῦ κάλλους ἐνθυμηθεὶς, τὰς τε ἐν αὐτῷ διακεχυμένας χάριτας ὡς μὴ ὅλως μὴ λειπομένης· αὐτίκα δ' αὖθις ἀναμνησθεὶς ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς στενυερᾶς, ἢ σε φθορᾷ παρέδωκεν, εἰς οὐ θανάτῳ εὐρεθήσεται, μισήσας ἅπληξ τὸ ζῆν;

Ἀμεινον δρ' ἦν τεθνάναι τοὺς ὑπὸ σὲ πάντας, ἢ ζῶντας, φθλὴ κεφαλῇ. σὲ τε θνήσκον θεάσασθαι· ἢ κατὰ γούρ δεύτερον πλοῦν ὑβρόνους πάντας σὺν σοι γῇ τε καὶ τῷδε δοθῆναι.

Τί γὰρ δεῖ καὶ ζῆν ἀνθρώπων, ἐστερημένον καλοῦ τοσοῦτου;

Ταῦτα παρ' ἡμῶν ἤδη, ἐπεὶ μὴ οἶόν τε λέγειν ὁπόσα χρῆ, τῆς πληγῆς διικνουμένης δι' ὅλου τοῦ σώματος, καὶ ψυχῆς αὐτῆς, εἰ θέμις εἰπεῖν, ἀναλίσκεται, δάκρυά τε καὶ κατεσθίουσα πάντα τρέπον,

Ἐγὼ δὲ τί χρῆσμαι; Τέτρως γὰρ ἡ οὐκ ἀγαθὴ τύχη, καὶ τὸ ἄλγος, ὡς ἀφόρητον· οὐ μὴν ἴσασται γε, ὥσπερ Ἀχιλλεύς ποτε Τηλέφον. Οὕτως δ' ἀνιάτου τῆς πληγῆς, καὶ τοῦτο πρόσεστιν ἡμῖν τὸ ἀνώμαλον. Τὸ γὰρ ἀφόρητον τοῦτο πάθος βιάζεται μὲν τραγῳδεῖν, καὶ τοὺς γιγνομένους θρήνους συντιθέναι, ὑπὲρ ζημίας, μὲν κοινῆς, ζημίας δὲ ἰδίως ἡμεῖς· ἐτέρῳ δὲ πάλιν τρόπῳ προσαναγκάζει σιγῇ δακρῦειν, νάρκην καὶ νέκρωσιν ἔμποιον. Πρὸς οὖν ἁμφοτέρω συνισθὼν πρὸς οὐδέτερον ἐλθεῖν δίδωσι. Τὸ γὰρ πρὸς τάναντία κατὰ ταῦτον πορεύεσθαι βιαζόμενον τὴν πρὸς ἑκάτερά πῶς ἄξιον εἶργει. Οὕτω πικρὸν τὸ τυραννοῦν, καὶ κακῶν ἐπίπεινα. Τυφλοὶ γὰρ μάλα τοὺς λογισμοὺς, καὶ τεράττει τὴν διάνοιαν, καὶ συγχέει πῶς καὶ κυκλᾷ πάντα νοῦν.

Ἄλλ' ὦ καὶ θαυμάζομεν καὶ φιλούμεν, οὐχ ὅπως ὅτε περιῆς, ἀλλὰ καὶ νῦν μεταστάς, καὶ μάλινον νῦν ἢ πρὸ τοῦ· τὰ γὰρ ἀγαθὰ κρυδέντα ποθεινότερα φιλεῖ γίνεσθαι· τί δὴ ποτε κανὼν δικαιοσύνης ὑπάρχων, ἡμεῖς πῶς ὥφθης ἡδύκηνως; Καὶ γὰρ αὐτὸς ἀπελθὼν ὅπου γε πάντως ἀφιζόμεθα πάντες, ἡμεῖς κατόπιν ἐλθεῖν ἀφῆκα, καὶ ταύτῃ μοι τὸν βίον ἀδίδωτον καὶ πάντῃ χαλεπώτατον ἐφῆκα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑμαυτὸν ἡδύκην τρέπον ἔτερον, μὴ πρότερόν σου τὸν βίον ἀπολιπών. Ἔδει γὰρ καὶ βέλτιον ἢ ἡμεῖς, μὴ σοῦ τοῦ νεωτέρου γενέσθαι δεύτερον, πρὸς τὸ μεταστῆναι τῶνδε. Ἄλλ' ἐφῆσάς γε ἡμεῖς, ὡς οὐκ ὥφειλε· καὶ ἡμεῖς, ὡς ἔοικεν, ἀχώριστοί σου λέγοντες ἐσεσθαι, ἡλέγχθημεν ψευδόμενοι. Αὐτὸς γὰρ ὄχρου πρὸς Θεόν, ἀφῆς τὸ σῶμα τῇ γῇ· ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα διατρίβομεν· ἔτι· ἐχρῆν δὲ ὅμα τῷ δέξασθαι τὴν ἀγγελίαν τὴν πρώτην, ὡς ἄρα σοι τὸ πνεῦμα ἀπελήλυθε, καὶ αὐτοῦς τὸ σῶμα ἀποθεμένους, κούφη καὶ γυμνῇ τῇ ψυχῇ τὴν σὴν κατόπιν διώκειν, ὡς ταύτῃ γε τὴν ταχίστην καταλαβόντας, διηνεκῶς ἐκείνη συνελθαι. Ἐλέγχει τοίνυν τὸ πρῆγμα, ὡς μάλινον γε εἰδείχθημεν φιλόζωοι τε καὶ φιλοσώματοι περιόντες σοῦ θανόντος; ἢ ἀληθεῖς καὶ φιλάδελφοι. Ἐκεῖνο δὴ λογίζεσθαι χρῆ, ὡς ἄρ' ἐχρῆν με καὶ τοῦτ' ἰδεῖν, ὃ δὴ καὶ χεῖρον πολλῶν θανάτων. Εὐσεβῶς γὰρ νοουμένου τοῦ ῥήματος, ἐπέκρωτό μοι καὶ τόδε τὸ δυστυχές, τὴν διὰ σὲ πληγὴν ἡδὴ δέξασθαι, τὴν ὄντως γε καίριαν καὶ μέλιζω, ἐπὶ πολλαῖς τε καὶ πικραῖς προλαβοῦσας. Τοῦθ' ὡς ἔοικεν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἐστὶν εἰσπραξις, πρὸς ἣν οὐ θέον ἀφηγιάζειν. Ἐπεὶ δὲ οὕτω δεδουκται τῷ Πατρὶ μὲν κατὰ χάριν, δεσπότη δὲ κατὰ φύσιν καὶ κτθεμόνι, ἐν πατρὶ μὲν χάριν εἰδότες διατελέσομεν· τῷ δ' αὖ καίριον καὶ τῇ συμφορᾷ, ὅσον εἰκός, ἐποτρυνόμεν, ὥσπερ ἡμῖν ἐφῆκτόν.

Ἡ ἡμέρας ἀποφράδος! δυστυχούς ὡς ἀληθῶς ὦρα, ἐν ἣ σὺ, πάντων φίλτατε, μόνος μοι καταιεληθείς ἀδελφῶν, μετέστης, προαπελθόντων μὲν συγγενῶν, προαπελθόντων δὲ φίλων, προαπελθόντος δὲ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐπὶ πατρὶ μητρὸς ὀρίστης, ἣν τίς οὐκ οἶδε ψυχὴν ἀντικρὺς

Sic vero. Ego autem quid agam? Quippe vnum-ravit mala fortuna, dolorque, heu quam intolerabilis! nec tamen, uti quondam Tehephum Achilles, sanatura sit. Porro autem insanabili plaga hoc nobis cumulo inæquale accedit. Nam dolor quidem in pro intolerabili sua gravitate dire lamentari cogit, ac cum jacturæ communis, tum mee singularis causa, ad pangendam nœniam congruam adigit: idemque rursus alia ratione, torporem ingereus, ac velut enecans, silentio lugere abunde compellit. Qui ergo ad utrumque compellat, neutrum ass qui sinit. Quod enim per idem tempus contrarium iter insequi cogit, ut ad neutrum perveniat facit. Sc varium est quod vim facit, ac exsuperans malum. Valde enim rationem cæcat, ac turbat intellectum, animumque totum velut miscet atque confundit.

Enimvero, o admirationem pariter ac amorem habens, nedum cum eras vita superstes, sed et molo postquam in vivis esse desisti. Jamque amplius quam totq retro tempore: majus quippe desiderium abscondita bona habent ciere: ut quid norma existens justitiæ, me fratrem visus es injuria affectisse? Concedens enim quo oportet omnino concedamus omnes, meque retro te sequi sinens, vitam me non vitalem ac prorsus molestissimam vivere fecisti. Sed et mihi ipse per alium modum injuriam feci, qui non te prior vivis exeeserim. Par quippe ac mihi præstabilius erat, ut ne migratione a vita juniore te posterior fierem. At enim quod minime æquum erat, nos prævenisti, volentesque indivulsos a te videri mendaces coarguisti. Tu quidem corpus relinquens humo, ad Deum abiisti, cum nos hactenus in terra versemur: par autem erat, primo statim nuntio accepto, ut abiisset ille tuus spiritus, ut et nos deposito corpore, levique anima ac nuda, pœne totam sequeremur, quo sic statim assequentes, eius jugi consortio frueremur. Rerum itaque probatione liquet, qui mortuo te superstites simus, vitæ nos ipsos ac corporis amantiores exhibuisse, quam voraces ac fratris amantes. Sed et illud cogitandum, aliorum cumulo hoc quoque me malum habuisse videndum, multis illud moribus deterius futurum. Ut enim pie verbum accipias, hoc mihi quoque infortunii fato decretum erat, ut ad multas acerbis et priores plagas, hanc modo tui causa, vero illam lethalem ac majorem reliquis acciperem. Videatur hæc nobis a Deo peccatorum indicta multa, adversus quam non sit renitendum. Postquam autem placuit, Patri quidem ut gratiam spectes, Domino autem ac curatori, ut naturam, in omnibus erimus gratias agentes; rursumque tempori ac calamitati, quod operæ pretium sit, pro facultate reddemus.

O inauspicatam diem! infaustam revera horam, in qua tu, omnium charissimum caput, qui solus fratrum relictus esses, ab humanis migraisti, cum cognati prius obiissent; obiissent vero amici, essetque jam defunctus pater, ac omnium cumulo, defuncta pariter esset mater optima; quam quis

nesciat plane relictam velut animam, cum publicis rebus, tum nostris, ut vix non illæ mortuæ relictæ sint, ut eam amisissent? O quam nunc multa me ac bona magnaue sentio cognatione nudatum! Quauquam enim illa pridem jam ad Deum commigrasset, tu tamen abundans mihi solatium relictus superabas, per omnia admirabilis existens: nunc vero tua illa sagitta cumulo ingruens, tametsi ipsa per se sufficiens perdere, abunde tamen omnes ab illis plagas mihi refrixavit renovavitque: quin etiam amplius irritavit ac priôribus deteriores fecit. Nunc vero multis ac omnigenis vulneribus compunctus, quomodo deinceps vitæ reliquias vivam? Nonne liquet ut acerbe, ut moleste, ut omni fere animi ac corporis privatus sensu ac qua quis hostis ac invidus contra nos ratione optaverit?

O amarum illum muntium, qui per aures in cor incurrens, cum illud statim concussit, tum maxima parte emortuum reddidit! Tu quidem ad amantem pariter ac vocantem concessisti, ejus virtutis præmia percepturus, qua dignitatem ornasti; hunc autem mundum ejus pulcherrimo cinelio privasti; te, inquam, ac tuo auxilio: exterum malis animo sigilli instar in cera impressis, hærebit plaga memoriæ immobilis. Quidnam ergo vita sit, homini perpresso talia, taliaque super se reputanti ac negotiis publicis?

Una mecum luceant miles pariter ac mercator, virque agricola, atque monachus, nec non presbyter, pauper simul ac dives, omnisque ætas ac ordo. Quippe superstes ille, ceu quædam palam anima universis erat; coque migrans, mortuos reliquit a quibus discessit. Militibus quidem victoriam præhebat; quibus ubique socius esset, ubi periculi vis maxima vigebat, quod ille primus adiret. Mercatoribus lucri causa erat, ob pacem, quam partim prudentia, partim armorum vi præstabat. Agricola grande terræ libera per eum facultas fiebat, quam neque iis, cum necdum ille calcasset, calcare licebat. Quis autem illo majori monachos ac presbyteros honore habebat? quis vero luculentius illo, quo cura vacui possent lucri ordinem, suggerebat? Nihil pauperes emendicare oportebat, quippe quos ejus adhuc domi munificentia occuparet. At neque divitiis quoque affluentes demereri omittebat. Se quippe putabat decere, ut universos beneficiis impertiret. Egere namque vel ipsos opulentiores sublimiorum dono, qua, inquit, ratione, in aquis nata, cœlestem imbrem necessarium habent, ut fructum ferant. Qui sic ergo ad præfatos omnes haberet, ulline se communem, cum usus deposceret, negabat? Haud plane, haud inquam: sed omnis expeditius erat ac comparatus, qua quis ratione ne vel uni duntaxat. Ubi enimvero tanta bona? Una tecum, uti cum oneraria, quas gestat merces, qui bonus esses, abierunt.

O diram caliginem ac atram noctem, quæ multa quidem acerbitate vitam impleat, sit vero semper

A ὑπολειφθεῖσαν τοῖς τε κοινοῖς, καὶ τοῖς ἡμετέροις πράγμασιν, ἃ μονοουχὶ νεκρὰ καταλείβῃ, ταύτην ἀφαιρεθέντα; Ὡ πῶς νῦν αἰσθάνομαι τῆς συγγενείας γεγυμνωμένος, τῆς πολλῆς τε καὶ καλῆς καὶ μεγάλης! Εἰ γὰρ καὶ πάσαι ἀποδεδήμηκε πρὸς θεὸν ἔκεινη, ἀλλὰ σὺ μοι παραμύθιον ἱκανὸν ὀπολείεις, πάντα θαυμάσιος ὢν· τὸ σὺν δὲ βέλος ἐπισπεύων ἤδη, καί τοι καὶ μένων ἀρχοῦν δόεσαι, πείσας μοι τὰς ἐξ ἐκείνων πληγὰς ἀνέξανέ τε καὶ ἀνεκλίβυσσε, μᾶλλον δὲ προσπαροξύναν, καὶ χεῖρους ἤ περ ἦσαν εἰργάσατο. Καὶ νῦν κατὰ στυγρὸν ὢν τραύματι πολλοῖς καὶ παντιθετοῖς, πῶς ἐγὼ βιώσωμαι τοῦδε τοῦ βίου τὸ λείψανον; Ἡ δὴ λὼν, ὡς περὶ ὡς, ὡς ἀναρῶς, ὡς μικροῦ πεπηρωμένος καὶ νῦν καὶ αἰσθῆσιν, καὶ ὥσπερ ἂν τις καθ' ἡμῶν ἐχθρὸς καὶ βιάσταινος ἡῤῥετο;

Ἡ πικρὰς ἀγγελίας ἐκείνης, ἥτις εἰς ῥαμοῦσα διὰ τῶν ὤτων εἰς τὴν καρδίαν, ἐσεῖε τε αὐτὴν εὐθύς, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος νεκρὰν εἰργάσατο. Σὺ μὲν ἀπαλήλυσθαι πρὸς τὴν φιλοῦντά· τε καὶ καλέσαντα, ληψόμενος γέρα τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς τὸ σῆμα κεκόσμηκας· ἀφῆρηκας δὲ τῆνδε τὴν γῆν τὸ κάλλιστον ὃν ἐκτίσαστο, σαυτὴν, καὶ τὴν ἐπικουρίαν τὴν σὴν· μενεῖ γε ἀμετάσταντος· ἡ πληγὴ τῇ μνήμῃ, τῶν δυσχερῶν ἐν τῇ ψυχῇ τυπωθέντων. καθάπερ εἰς σφραγὶς ἐν κτερῶ. Τί οὖν ἂν εἴη τὸ ζῆν ἀνθρώπῳ τοιαῦτα μὲν πάσχοντι, τοιαῦτα δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν κοινῶν λογιζομένῳ πραγμάτων;

Ἐξ οὐδὲν ὄντων σὺν ἐμοὶ καὶ στρατιώτης, καὶ ἑμπορος, καὶ γεωργὸς, καὶ μοναχὸς, καὶ πρεσβύτερος, πέντης τε καὶ πλούσιος, καὶ πᾶσα ἡλικία, καὶ πᾶσα τάξις. Ἐκεῖνος· γὰρ εἴτε περιττὴν ψυχὴν τις πᾶσιν ἀντιπρὸς ἦν· καὶ ἀπελθὼν, νεκροῦς ἀφῆκεν, ὃν γε δόεσται. Στρατιώταις μὲν ἐδίδου νικᾶν, συμπαροῦν τε τοῦτοις πανταχῇ ἐνθα πολὺς ὁ κίνδυνος ἐνομιζέτο, καὶ τοῦτον πρῶτος ἀναλεχόμενος· ἑμπορὸς δὲ κερδαίνειν ἐκ τῆς εἰρήνης ἣν ἐχορήγει τοῖς ὅπ' αὐτὸν τοτὲ μὲν φρονήσει, τοτὲ δὲ ὀπλοῖς γεωργοῖς τὴν γῆν ἀροῦν, ἣν οὐκ ἐπατεῖν ἐξῆν μήπω ταύτην αὐτοῦ πατήσαντος. Μοναχοῦς καὶ πρεσβυτέρους· τίς μὲν τοῦτου μᾶλλον ἐτίμα· τίς δὲ πρὸς τοῦδε τοῦτοις παρείχετο τὰς ἀφορμὰς, δι' ὧν ἂν εἴη τῆρ' ἐν τῇ τάξει φροντίδος ἀνεῖν; Πέντης οὐκ ἐπατεῖν ἐδεῖ· ἐφθάνεν γὰρ αὐτοῦς τὰ παρ' αὐτοῦ οἴκοι μένοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς πλούτῳ κομῶντας εὐεργετῶν οὐ παρέτρεχεν. Ἦγεῖτο γὰρ πρέπειν αὐτῷ πάντας εὐ παθεῖν παρ' αὐτοῦ· δεῖσθαι γὰρ καὶ τοὺς εὐπορωτέρους τῆς θωρακῆς τῶν ὑψηλοτέρων, καθάπερ τὰ φερόμενά φασιν ἐν τοῖς ὕδασι τῶν ἀπ' οὐρανοῦ ὑετῶν, εἰ μέλλουσιν οἴσασιν καρπὸν. Οὕτω δὲ πρὸς πάντας ἔχων τοὺς εἰρημένους, ἔστιν ὅτε μὴ παρείχεν αὐτὸν κοινὸν, κατὰ τὸ καλοῦν τῆς χρείας; Οὐ μὲν οὖν, οὐδαμῶς· ἀλλ' ἅπαντες ὑπῆρχε διατελούντες εὐάρεστοις τε καὶ εὐρυθμοῖς, ὥσπερ οὐκ ἂν τις ἐνὶ τῷ μόνῳ. Πῶς δὲ ταῦτα τὰ καλὰ; Συναποδεδήμεται τῷ καλῷ, ὥσπερ ὀκνάδι τιτὶ τὰ ἐν αὐτῇ κομίζόμενα.

Ἡ δεινὴς ὀχλῶς καὶ σχολομαίνης, ἀγέρας μὲν πολλῆς τὴν ἡμετέραν ἐμπροκάλουσαν ζωὴν ζῶντων.

σοῦσης δὲ μέχρι παντός! Ὡς νεφέλης ζοφερᾶς καὶ παχείας, ἀφείσης χάλαζαν, βλάβασαν ἐξῆς πᾶσαν βλάστην, καὶ πᾶν ὥρατον, καὶ λήϊον, καὶ φυτὸν, καὶ ὅλως ὅσον ἐκ γῆς εἰς χρεῖαν ἢ παραψυχὴν ἔστι τοῖς ἀνθρώποις! Ὡς βροντῆς ἀποτροπαίου, σεισάσης νοῦν τῷ πατάγῳ! Ὡς τυφῶνος, ὀφθαλμοὺς καρδίας πηρώσαντος! Ὡς κεραυνῶν φοβερῶν, ὀξείως φρένας λυμνημένων! Ὡς πρηστῆρος ὀλεθρίου, διανοίας ἀποτεφροῦντος! Ὡς πληγῆς, λήρον δεικνύσης πᾶν ἀλεξήτηριον φάρμακον! Ὡς μοι πένθους, πέρας οὐκ ἔχοντος! Ὡς ζωῆς οὐ φορητῆς, εἰ μὴ δι' εὐσέβειαν, ὥς οὐκ ἔτ' ὅν ἐφετὸν τὸ ζῆν, ἐμοὶ μὲν μάλιστα πάντων· ἔπειτα καὶ πᾶσιν ἐκείνοις, οἵτινές σου, φίλε Θεοῦ, τὴν φύσιν ὡς ἐξαίρετος ᾗδεσαν! Τοῦτο ἦν ἄρα ἐκεῖνα τὰ πόρρωθεν μηνύοντα μεταβολὴν πραγμάτων ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ἡμεῖς δὲ βλέποντες ἐπηδῶμεν, νομίζοντες ἔσεσθαι τὸ δεινὸν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, ἐνίων τοῦτο μαντευομένων. Νυνὶ δ' ἐκθάντος τοῦ κακοῦ καθ' ἡμῶν, καὶ καθαψαμένου περιφανῶς πάντων, ὡς ὄντος μὲν οὕτω μεγίστου, ὄντος δὲ οὕτω μικροῦ, ὄντος δὲ ἀδιορθώτου, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ ζῆν ἐν ἀθυμίαις, ὀλοφυρομένους τε καὶ πένθοῦντας τὸν πάντα χρόνον. Οὐ μὴν γε δι' ἐκεῖνον αὐτὸν, ὃς τῶν ἡμετέρων τοῦτων ἀπαλλαγίς, τελευτῶν τε καὶ ζόφου πολλοῦ μηδὲν διαφερόντων, πρὸς τὴν αἰθρίαν ἐκείνην τὴν ἀληκτον καὶ τὴν ἀγήρω ζωὴν μετέβη· πῶς γάρ; ἀλλὰ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, οἱ διὰ μόνον τὸ πένθειν, ὡς ἔοικε, καταλείφθημεν. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, σκοπῶμεν ἀκριδέστερον ταῦτη.

Ἐκεῖνος ἡμῶν διαστάς, τετύχηκε μὲν Θεοῦ· ἐγγέγραπται δὲ τῷ τῶν μακαρίων χορῷ, ἐν οἷς πολλοὶ καὶ τῶν αὐτῷ προσηκότων· πατήρ τε πάντα ἀγαθῶς, καὶ μήτηρ οὐδὲν ἥτων· οὕτω γάρ με πειθεὶς θάρρειν τὸ παρ' αὐτοῖς εὐσεβεῖν, καὶ τὸ τῶν τρέφων εὐθέως ἀρίστη τε ἀδελφότης, καὶ προγόνων δμῶς, καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν φίλων. Εἰ γοῦν καὶ τῶν ἐρωμένων ἡμῶν καχώρισται, οἷς συνῶν ἡδόμενος διετέλει, ἀλλὰ τὸ συνεῖναι τοῦτον τοῖς φύσασι, καὶ πολλοῖς τῶν συγγενῶν καὶ συνήθων, ἡμῶν γε πάντως οὐχ ἦτοσι, καὶ πρὸς γε ἔτι τοῖς μακαρίοις, καὶ σὺν αὐτοῖς τῷ Θεῷ, πολλῶν ἂν ἥδιον τοῦτω γένοιτο τοῦ μεθ' ἡμῶν εἶναι, εἰ γε καὶ παραβάλλειν ἔξόν ἐστιν. Ἡμῖν δὲ τούτων ζημιωθείσιν οὐδὲν τι παραπλήσιον συμβέβηκε. Τίνος γὰρ ἂν καὶ τύχοιμεν τάνδρως ἐκείνου βελτίονος; Ἀλλ' ὡς οὐδενός· πῶς γάρ, τοῦ μηδαμοῦ ὄντος; Ἀλλ' οὐδὲ λυπηρὸν ἐκεῖνι συμβήσεται, ζωῆς τῆς ἀπεράντου μετεσχηκῆς, καὶ δόξης αὐτοῦ, καὶ τρυφῆς, ἀλήκτου βίῳ συμβαινουσῶν. Ἡμῖν δ' οἰκοῦσιν ἔτι τὸ σῶμα, πολλῶν κακῶν αἴτιον εἶπεν ἂν Πλάτων, πολλοῖς ἀνάγκη μίγνυσθαι τοῖς δεινοῖς, ὧν οἱ μεταστάντες ἀπηλλάγησαν.

Ὅτι μόνον τοῖνυν ἀπῆλλαχται δυσχερειῶν ὅτι πλείστων, ὃς ἀνάγκη τὸν θνητὸν περινοστεῖν τόνδε κόσμον· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνταυθοὶ καλῶν ὀνομαζομένων πολλῶν κρείττωνων τετύχηκε. Τὰ γὰρ ἐκεῖ καλὰ τε

PATR. GR. CLVI.

duratura! O caliginosam densamque nubem, qua grando missa depluit, omne deinceps deperdens germen, omnemque fructum, ac segetes, omnemque arborem, ac si quid omnino terra germinat quod humanæ vitæ refrigerio sit! O deprecabile tonitru, quod animum fragore concussit! O typhonem, qui oculos cordis cæcavit! O horrenda fulmina, quibus statim mens oblæsa sit! O exitiosum præsterem, animos incinerantem! O plëgam, remedium omne averruncum, nugas ostendentem! O luctum mihi infinitum! O vitam, nisi solo pietatis intuitu, minime ferendam, quod haud ultra in votis habendum sit vivere; cum præcipue mihi, tum illis universis, qui tuam, amice Dei, indolem perspectam haberent, quam eximia esset. Erat hoc plane illa ostensa quæ futuram rerum in deterius mutationem pridem significabant. Nos porro videntes gestiebamus, qui quorundam persuasi vaticiniis, malum in hostes vertendum putaremus. Nunc autem postquam illud in nos evenit, omnesque palam, ut quod ita maximum, ita acerbum, ac sine remedio exsistat, affecerit, nihil aliud reliquum est, quam ut lugentes ac lamentantes, totum deinceps tempus in mœstitia vivamus: non quidem propter illum, qui ab humanis istis, vix quidquam a cœno, ac multa caligine, diversis liberatus, ad indefectibilem illam, ac senii nesciam serenitatem transiit. Qui enim ita possumus? sed propter nos ipsos, qui sola causa lugendi videamur relictī. Sic autem rem habere, per hunc modum accuratius exquiramus.

Ille ab humana consuetudine abjunctus, Deum consecutus est; sicutque inscriptus beatorum choro, inter quos multi sunt ejus cognati; cum pater vir optimus, tum mater nihil illo deterior. Sic enim fiduciam facit eorum pietas, ac morum rectitudo: optima quoque fratrum sodalitas, ac avorum turba, amicieque plures. Quanquam ergo a nobis, quos amore prosequeretur, ac quorum delectabatur consuetudine, fuerit separatus; quod tamen cum parentibus, multisque cognatorum ac familiarium, nihil omnino nobis deterioribus agat; ad hæc vero cum beatis, ipsoque insuper Deo, longe utique jucundius habeat, quam ut versaretur nobiscum, ut ullam rei comparisonem inire concedat: nobis autem, qui horum fecerimus jacturam, nihil ejusmodi evenit. Nam quid rei possumus consequi, ut illud viro præstet? Liquet omnino non posse quidquam. Quomodo enim, cum nihil sit tale? At neque triste quid illi acciderit, qui factus sit particeps interminabilis vitæ, gloriæque et voluptatis, quæ vitæ illi indefectibili congruæ sint. Nobis autem qui corpus adhuc domicilium habeamus, quod Plato plurimum malorum causam appellavit, necesse sit multis implicari malis, a quibus defuncti sæculo sunt liberati.

Nedum erga a molestiis plurimis liberatus est, quas necesse est mundum hunc corruptibilem obvagari, sed et bona nostris sic nuncupatis longe potiora adeptus est. Quæ enim ævo illo pulchra sunt

ac bona tanto nostris præcellunt, quanto incorruptibilia corruptioni obnoxiiis: tantumque illud amborum discrimen, ut neque lingua doceri possit: mentem quoque carni alligatam intus cadentem ac victam ostendit. Sed et eo quoque vitæ illius delicia præstant, quod a nostra illa colluvie puræ sint. Hic enim ne minima quidem lætitia est, ad usque finem omnique prorsus injucunditate vacans ac molestia. Atque adeo ut diligenter tantum consideremus, liquebit plane, ut molestior pars superior sit. Quin et illud nobis cumulo incumbens malum, longe mœstitiā molestiorem facit. Præsentis quippe ævi tristitia, maximo hoc obrutis fluctu, multis partibus graviora sunt: ipsaque adeo, si qua bona ac dulcia humano usu nuncupantur, ne id quidem quod habent natuça, amplius videntur. Quanquam, quid honorum meminī atque dulcium, quando iis quoque, quæ delicias habeant, absque beatæ memoriæ viro frui, malum est non ferendum; utque vel hos radios dicas, quorum ille usura privatus sit. Sed nec bona valetudo, ac si qua sunt per se bona, magni deinceps a nobis flant: quomodo enim, quibus ne ipsum quidem vivere prorsus videtur bonum? Quod enim eorum sint separata corpora, quorum inseparabili vinculo animi juncti essent, nullum delectabile omnino constare sinit, utque adhuc quod dicitur, reipsa delectabile putetur.

Illi quidem multa pedes gravitate sociis martyribus choros ducent, qui neque hic incedere poterat ubi morbus obtinisset. Mitto enim dicere ejus illos pro virtute cursus, quandiu facultas erat: effulget vero animus nedum propter fidei zelum: quippe in eo multus vigeat; propterve pericula quibus pro gente defunctus sit: multa siquidem oblit ac crebra: sed quia toto etiam corpore a mali acerbitate dire lacerato, ne verbum quidem ut magnum aut parvum dicas, degeneris miserit indicio animi, quove angustum pectus proderet: atque adeo, quod non multam haberet gratiarum actionem, uti jam superius oratio ostendit. Quamobrem ille, a palæstra ad coronas ac præmia, atque a deterioribus et fluxis ad potiora ac sine motu constantia vocatus fuit; nos autem ut et ante dicebam, toto deinceps tempore male habituri sumus; qui eo quidem careamus, quem nullo alio essemus redempturi; careamus vero iis quoque bonis, quorum ille auctor esset, qua præbens ad instar fontis, qui nonnumquam consulens seu omni modo providens.

Enimvero sentio baud sane conclusisse: vosque, cum præsens auditorum corona, tum si qui forte usquam huncce commentarium lecturi estis, veniam errati rogo. Ejus forsā dolor in causa fuit, qui hebetiorem molestiā animum fecerit. Quodnam vero illud erratum? Jam sum dicturus. Nimirum pronuntiavi, virum nobis optimum ac eximie dilectum, omnino immortalibus bonis oportere donatum. Id plane verum. Sic enim probatum arbitror eam spem decere. Nos autem, ipsius jacturam passos, qui maximorum atque plurium nobis honorum au-

καὶ ἀγαθὰ τοσούτω προῦχει τῶν ἐνταυθεῖ, ὅσον ἀθάνατα θνητῶν. Καὶ τοῖν δυοῖν τὸ διάφορον οὕτε γλώττῃ διδάκτων, νοῦν τε σαρκὶ δεσμούμενον, εἴσω πίπτοντα δείκνυσι. Πλευρακτεῖ δὲ καὶ τούτῳ τὰ τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἐκεῖ, ὅτι παντάπασι καθαρὰ τῶν ἡμετέρων τουτιωνὶ συρφετῶν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐδ' ὅτι οὖν ἐστὶ τῶν εἰς εὐφροσύνην διὰ τέλους καθαρῶν ἀηδίας. Μόνον γὰρ οὖν σκοποῦσιν ἀκριβέστερον, ἐπικρατέστερον εὐρεθῆσεται τὸ δυσχερέστερον μέρος. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐπικείται τὸ δεινόν, χαλεπωτέραν κομιδὴν τὴν ἀθυμίαν ποιοῦν. Τὰ τε γὰρ ἀνιστὰ τοῦ παρόντος βίου πολὺ τι χαλεπώτερα γίγνεται, βεβαπτισμένοις ὑπὸ τοῦ μεγίστου κύματος τούτου· καὶ ἃ καλὰ τε καὶ ἡδέα προσαγορεύομεν, οὐδὲ γοῦν ὡς ἔχει φύσεως ἐτι φαίνεται. Καίτοι τί καὶ μέμνηται καλῶν τε καὶ ἡδέων, ὅπου οὐδ' ἀνεκτόν ἐστι τῶν ἀπολαυστῶν ἀπολαύειν ἀνευ ἐκείνου τοῦ μακαρίτου, οὐδὲ ταυτησί τῆς ἀκτίνος, ἥστινος ἐκεῖνος ἐστέρηται; Ἀλλ' οὐδὲ τὸ εὐεκτεῖν, καὶ ὅσα κατ' αὐτὰ καλὰ, περὶ πλείστου γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἐτι. Πόθεν; Οἷς γε μὴδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθὸν ὅλως φαίνεται. Τὸ γὰρ κεχωρισθαι τὰ σώματα, ὧν αἱ ψυχαὶ ἀχώριστοι, οὐδὲν ἐξ τῶν τερπνῶν καθαρῶς ἐν τῷ καθεστῆκότι μένειν, καὶ τοῦθ' ὃ λέγεται τερπνὸν ἐτι κρίνεσθαι.

Αὐτῷ μὲν οὖν οἱ πόδες χορεύουσι μετὰ τῶν μαρτύρων σεμνῶς ἄγαν, τῷ μὴδὲ βαδίζειν ἐνθάδε δύνασθαι, μετὰ τὸ τὴν νόσον κεκρατηκέναι. Ἐὼ γὰρ λέγειν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς δρόμους, ὥς ἐξῆν ἦν. Ἀστράπτει δὲ ἡ ψυχὴ οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως ζῆλον, πολλὺς γὰρ ἦν παρ' αὐτῷ, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ γένους κινδύνους, πολλοὺς γὰρ ἀνεδέχετο καὶ πυκνοὺς· ἄλλ' ὅτι καὶ τοῦ σώματος αὐτῷ κατατεμνομένου τῇ τοῦ κακοῦ δριμύτητι, οὐδὲν, οὐ μέγα, οὐ σμικρὸν ῥῆμα προήγαγεν ἀγεννές, ἢ μικροψυχίαν ὑποφαίνειν· μάλλον δὲ οὐδ' ὅτι οὖν, ὃ μὴ πολλῆς ἔγχετο τῆς εὐχαριστίας, ὡς ὁ λόγος προλαβὼν ἔδειξεν. Ὡς ἐκεῖνος ἐξ ἀγώνων πρὸς στεφάνους τε καὶ γέρα, καὶ ὑπὸ τῶν φαυλοτέρων τε καὶ ῥέοντων ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ μὴ κινούμενα κέκληται· ἡμεῖς δὲ ἄρα, ὡς δὴ καὶ προῦφην, τὸν γε ἐξῆς ἅπαντα χρόνον κακῶς διαχεισόμεθα· ἐστερημένοι μὲν αὐτοῦ, ὃν ἂν τοῦ παντός ἡλλαξόμεθα, ἐστερημένοι δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν αἴτιος ἦν ἐκεῖνος, τὰ μὲν διδοὺς ὡς ἀπὸ πηγῆς, τὰ δὲ πού συμβουλεύων ἢ προνοοῦμενος ἅπαντα τρέπον.

Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι οὐχ ὕγιως συμπερίνας· καὶ δότε μοι συγγνώμην ἡμαρτηκότι οἷ τε παρόντες ἀκροαταί, καὶ οἱ τῷ συγγράμματι τούτῳ ὅπουδ' ἔποτε τυχὸν ἐντευξόμενοι. Ἰσως μοι τὸ πάθος τοῦτο προὔξεν, ἐργασάμενον ἀμβλύτερον τὸν νοῦν. Τί δὲ τὸ ἀμάρτημα; Ἡδὴ λέξω. Ἀπεφηνάμην εἶναι δεῖν τὸν ἀριστον ἡμῖν καὶ διαφερόντως πεφιλημένον ἐν ἀγαθοῖς ἀκηράτοις· τοῦτ' ἀληθές· οὕτω γὰρ ἐλπίζειν προσήκειν οἷμαι δεῖν εἶχθαι· ὅμως δ' ἐν λύπαις τὸν πάντα χρόνον, αὐτόν γε δήπου ζῆμιον ὄντας, ὅς ἦν αἴτιος ὁμῖν, καὶ ἦν ἂν, εἰ γε περιῆν,

μεγίστων καὶ πολλῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο ἀποκώτατον, καὶ ἀτεχνῶς αἰνίγματι τοικός· εἰ δὲ γε βουλοίμεθα πᾶν ἀγαθόν, καὶ ὑπὲρ οὗ πᾶν δεινὸν ὑπέστημεν ἂν, αἰωνίων ἀγαθῶν ἐκείνου τετυχηκός, ἡμεῖς ἀνιώμεθα, διὰ τὸ πρὸς καιρὸν τινα τοῦτου στέρεσθαι. Εἴη γὰρ ἂν ταῦτα ὁμολογοῦντος, ὡς τὰ ἡμέτερα καλὰ πρὸ τῶν ἐκείνου ποιούμεθα. Καὶ φίλον ἦν ἡμῖν αὐτὸν μεθ' ἡμῶν εἶναι, οὐ δὲ αὐτὸν, καὶ τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ἢ δὲ ἡμᾶς καὶ τὸ ἡμέτερον. Οὐκ ἄρ' ἀγάπης ὑγιὼς τὸ διὰ τῶν λόγων τοῦτων συμπεριαινόμενον, ἀλλὰ μακρὰν που ταύτης ἀπώπαισμένον, καὶ ὅλον ἐκπτώτον. Ἐχρῆν γὰρ πᾶν τοῦναντίον· μὴ τὰ ἐκείνου δεύτερα τῶν ἡμετέρων τιθεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν προσήκειν ἡγοῦμαι, ὑπὲρ ἡμᾶς αὐτοὺς φιλεῖν αὐτὸν ἐχχυρίζομένοις.

Καὶ τοίνυν ἐμαυτὸν ἐξελέγξας, παραιτησάμενος ἱκανῶς οἶμαι, ἥκω παραινέσθων ἐξ ἀντιρρόπου πρὸς ἐμαυτοῦ διόρθωσιν, καὶ ὑμετέραν ὠφέλειαν συγχαίρειν τε τῷ ὑμετέρῳ δεσπότῃ τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἐκεῖ, καὶ μὴ καταχρῆσθαι τῇ λύπῃ, εἰς τὴν ὑμέτεραν ἀφορῶντας ζημίαν τῆς μεταστάσεως ἐνεκα τῆς αὐτοῦ. Πάντων γὰρ ἀλογώτατον ἐνταῦθα μὲν ἀλγοῦντι τοῦτω συνάχθῃ, ἐκεῖ δὲ ἡδομένῳ μὴ συνῆδεσθαι. Φθονοῦσι μὲν γὰρ ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἐκείνοις ἀσφάλλῃσιν οἶμαι προσήκειν, εἰ τις δὴ τετύχηκεν αἰωνίων ἀγαθῶν μεταστάς, εἴπερ μὴδὲ τοῖς ἐξ ἀκινώτου πηγῆς πίνουσι φθοῦντες ἂν τις πάντων. Τὸ γὰρ φθονεῖν εὖ πράττουσιν, ἀπὸ τοῦ νομίζειν τοὺς φθονοῦντας ἁπλοῦς ποῦσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς, τῇ τῶν εὐδαιμονούντων εὐπραγίᾳ, φιλεῖ γίνεσθαι. Ἡμᾶς δὲ τοῦτω συγχαίρειν δεῖ, ἐν ὁστέῳ γε θεμένους τὰ ἡμέτερα καλὰ τῆς εὐδαιμονίας ἐκείνου, μεταβολὴν οὐκ ἐκδεχόμενῃ. Ἐν καιρῷ δ' ἂν γένοιτο τῆς παραινέσεως ἁψασθαι. Φημὶ δὴ πρέπειν ἡμῖν οὐκ ἀναλγητὶ μὲν φέρειν τὴν ἐκείνου στέρησιν, ὥσπερ ἡλιθίους ὑπάρχοντας. Οὐδὲ γὰρ ἐροῦμεν οὐδὲν, οὔτε φορτιζόν, οὔτε βλαβόν. Φέρειν δ' οὖν· πρῶτος πειρᾶσθαι τὸ τῇ προνοίᾳ δόξαν, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσιν, ἃς περὶ αὐτοῦ πάντες ἔχομεν, ἐπισεικῶς ἡδεσθαι. Εἰ μὲν γὰρ τὰ μετὰ ταῦτα οὐδὲν εἶναι ἐνομιζόμεν, ἄλλος ἂν ἦν λόγος· ἐπεὶ δὲ πάντως καὶ δεδιδῆγμεθα, καὶ παντὶ μᾶλλον πιστεύομεν, σκιδὸν εἶναι τόνδε τὸν βίον, καὶ ὅδον πρὸς τὸν μετέπειτα, μικρὰ τῶν τῆδε φροντίζειν χρή, καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ ποιεῖσθαι τὸν πάντα λόγον. Καὶ δὴ δυοῖν θάτερον· χρή γὰρ δῆπου τόνδε φιλοῦντας, τοσοῦτον μέγα τε καὶ πολὺ, ὁπόσον ἑκαστος ἐργῶ δείκνυσσι, ἢ μὴ νομίζειν εἶναι μετὰ Θεοῦ, καὶ ταύτῃ τοῦτον ὀδύρεσθαι, μηδὲν κατεχομένους, μήτε λογισμῷ, μήτε λόγῳ, ἢ τάναντία δοξάζοντας, καὶ τάναντία τῶν ὀδυρμῶν πράττειν. Ἀλλὰ μὴν ἐκείνον πιστεύομεν εἶναι μὲν ἐν καθαρῷ λύπης ἀπάσης χωρὶς· εἶναι δὲ ἐν φίλων χοροῖς· εἶναι δὲ ἐν συγγενῶν· εἶναι δὲ ἐν τῷ φωτί, ὃ φανὲν κατὰ καιρὸν, σκοτώσει τόνδε ὃν ἥλιον τῇ πᾶσιν λαμπρότητι. Καὶ δὴ πάντων ἐπέρκνεται, τοῦτον ἡμεῖς πιστεύομεν συνῆφθαι τῷ

clor esset, eratque futurus, ut esset superstes, toto deinceps tempore in tristitiis versaturos. Hoc vero absurdissimum, palamque videatur ænigmati simile, ut cum is, cui omne vellemus bonum, ac cuius causa malum omne sustinuissemus, bona æterna consecutus sit, nos interim, ejus ad tempus aliquod privatione tristemur. Sint plane hæc argumento, ut nostra pluris bona, quam ejus faciamus; utque ejus lubentes præsentiam haberemus, non propter ipsum, ac quod ei commodum esset, sed propter nos ac nostram utilitatem. Haud ergo sinceræ dilectionis, quod his verbis conclusum fuit; sed ab ea quam longe remotum ac velut abortivum. Omnino enim secus oportebat, ut ne ejus res nostris posthaberemus. Hoc quippe arbitror nos decere, qui ipsis nobis, eum nos impensius amare adstruamus.

Me ipse igitur arguens, ac satis puto errorem deprecatus, vicissim hortatum venio, meæ ipsius emendationis ergo vestraque utilitatis, ut una cum vestro despota, ejus gaudii causa quo illie perfuitur, gaudeatis; nec in vestram jacturam aspicientes, quod ille hinc migraverit, tristitiæ perperam indulgeatis. Quam maxime enim a ratione alienum, ut cum eo male hic habente doleremus, cumque eodem illic deliciante, non deliciemur. Ut enim quis moleste ferat, bona aliquem æterna, a corpore migrantem consecutum, plane res invidiæ sit; at neque invidiæ; nemo siquidem invidet bibenti ex inexhausto fonte ac perenni. Ut enim felici rerum successu invidia conflatur, eo comparatum est, quod invidi aliorum prosperis rebus suas minui arbitrentur. Nobis autem, qui nostra bona felicitati ejus, nulli deinceps mutationi obnoxia, posthabeamus, illi oppido congaudendum sit. Hic porro operæ pretium monitionem auspicemur. Dico itaque nobis congruum esse, non quidem ut nullo doloris sensu, tanquam stulti essemus, ejus privationem feramus: neque enim grave aliquid aut violentum dicturi sumus; sed ut conemur leniter ferre, quod providentiæ visum sit; bonisque, quas omnes de illo habemus, expectationibus modeste delectemur. Sane quidem, ut futuri ævi res nihil esse putaremus, alius nobis sermo esset. Postquam autem omnino etiam docti sumus, veroque omni certius habemus, umbram esse hoc sæculum, viamque ad futurum illud, haud plane impensior his habenda cura, illorum autem omnino habenda sit ratio. Duorum quippe alterum necesse est: ut qui vitam ita impense diligamus, uti quisque facto ostendit, vel non credamus esse cum Deo, eaque illum dire lugamus, cum nec cogitatio aliqua nec ratio teneat: vel contraria sentientes, contraria quoque gemitibus agamus. Cæterum credimus in loco esse ab omni tristitia vacuo: in amicorum ac cognatorum versari choris; esse in lumine, quod aliquando apparens, solem hunc fulgore multo sit obscuratum: quodque universis sit præstantius, credimus esse conjunctum Salvatore Christo, Ecclesiæ totius ca-

piti : cui illa *concorporalis ac coheres* existit, juxta doctrinam Pauli ; in quo utique Salvatore ac Deo, lapide summo angulari, omnis ædificatio constructa : nam Pauli iterum usurpabo verba : *crescit in templum sanctum*. Atque ut hæc pariter videantur, haud plane operæ pretium sit, ut cum pro ejus ad Deum profectione, ac bonis quæ est consecutus, gaudendum esset, tum nostri causa, ac propter nostram jacturam, grandi tristitia impleamur ac mœstitia ; ne quando ista morosi sint, ac ejus qui sibi læta, dilecti commodis anteponat. Ut quis enim sincere amet, multam lubens molestiam tulerit, quo charis in gloria versari ac remissione pura a crimine concessum sit.

Sed et matrem quandoque a viduitate filiam, quam unigenitam ac pulchram habeat, pro qua vitam quoque traditura erat, alienam in regionem, clarissimo viro, jungendam destinare videas ; ac lacrymas quidem pro prolis separatione, quam non liceat, nec sit facile, forsque etiam nec possibile ut iterum videat, ab oculis mittere ; ejusque nihilominus felicem fortunam suæ ipsius voluptati præferre. Delectatur sane quamquam lugeat, ut cuius charissima proles sit adeptura bona, superatque molestiam voluptas : neque enim alioqui destinatura erat. Existimo siquidem a gaudio vincl tristitiam, ut contingat charissimos bene habere, ab eo quod amantes molestum quidpiam ac triste ferant. Ut porro hanc æmulemur matrem, multam quamdam consolationem consequemur, quin imo lætitiā pro abjectiori tristitia. Volo autem adhuc rationibus uti, ut majori solatio melior nobis opinio obtineat.

Equidem ut credamus charum nostrum, malorum illic dare pœnas, neque nos dolori depascenti ullas demus inducias : ac si quis nitatur consolari, ne ei aures accomodenus. Quanquam orator sit, quanquam philosophus, quanquam pro eloquentiæ vi magnā possit ac gloriatur, insanire existimemus, ut sepersuasurum speret. Quanquam delirans instet, lapidibus submoveamus atque injuriis. Sin autem ille Deum timebat, fidemque in illum sincerissimam servavit ; parentes honore prosequeretur, ac suos quidem demerebatur, quin et extraneos quantum liceret ; nec ejus omnino vita sinit dubitare, sed sumus persuasi una cum martyribus agentem choros, paradisi, potiri bonis ne pro inclyti viri obitu immo dica tristitia impleamur, sicut illis qui spem non habent, inquit divinum caput Paulus : sed vel omnino absorbeantur tristiora a spe meliori, aut certe prævaleat illa, quo sunt potiora quæ sperantur, ac animi contemplatione sciuntur, quam præsentia, ac ea quæ videntur. Quidni autem dico quod est amplius ? Certus quippe sum, ut data optione, vel post multos decursos annos, regnumque administratum, ac voluptatem perceptam, plurimamque felicitatem cœlestibus bonis perfrui liceret, aut statim mo-

σωτήρι Χριστῷ· τῆς κεφαλῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, ἥτις ἐκείνῳ σῶσωμος καὶ συγκληρονόμος, κατὰ τὴν Παύλου διδασκαλίαν, πρὸς ὃν γε δὴ Σωτῆρα καὶ Θεὸν λίθον ἀκρογωνιαίον ὄντα πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη· καὶ γὰρ τὰ Παύλου πάλιν ἐρῶ· ἀβξεί εἰς ναὸν ἁγίον. Καὶ εἰ ταυτὶ ξυνδοκεῖ, μὴ οὐχὶ γιγνόμενον ἦ, ὅτε χαίρειν ἦν εἰκὸς ἕνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἐκείνου πορείας, καὶ ὧν τε τετύχηκεν ἀγαθῶν, τότε δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἡμετέραν ζημίαν λύτης τε καὶ ἀθυμίας μακρὰς πληροῦσθαι· μήποτε ταῦτα αὐθάδους ἦ, τὸ αὐτοῦ προκρίνοντος ἡδὺ τοῦ, ὃν φιλεῖ, συμφέροντος. Τὸν γὰρ ἀληθῶς φιλοῦντα πολὺ τι δάκνον δέχεσθαι χρή, ὥστε ἐξεῖναι τοὺς ἐρωμένους δόξῃ καὶ βραδύνῃ συνεῖναι καθαρᾷ διαβολῇ.

Ἰδοὺς δ' ἂν που καὶ μητέρα μετὰ χηραὶαν κόρην μονογενῇ καὶ καλῇ, ὑπὲρ ἧς καὶ τὴν ζωὴν ἂν ἐδίδου, εἰς ἀλλοδαπὴν τινα πέμπουσιν, ἀνδρὶ λαμπρῷ συνιφθρομένην, καὶ δάκρυον μὲν ἀφιεῖσαν τῶν ὀφθαλμῶν τῷ χωρισμῷ τῆς παιδός, ὡς οὐκ ὄν οὐτε βῆδιον, οὐτε τυχὸν δυνατὸν ἐκείνην αὐθις θεάσασθαι· τὴν ταύτης δ' οὖν εὐδαιμονίαν προτιθείσαν τῆς ἰδίας ἀπολαύσεως. Ἡδεταί μέντοι καὶ κλαίονσα, ὡς τευξομένης ἀγαθῶν τῆς φιλάτης· καὶ τὸ ἡδὺ τὴν ἀηδίαν παρέρχεται· οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἐπεμπε. Δοκεῖ γάρ μοι ἡττάσθαι τὸ λυκοῦν ὑπὸ τῆς χαρῆς, ἂν ἐξῇ τοὺς ἐρωμένους εὖ παθεῖν, ἀπὸ τοῦ φέρειν δάκνον τι καὶ λυπηρὸν τοὺς ἐρῶντας. Ταύτην εἰ ζηλώσαιμεν τὴν μητέρα, πολλῆς τινος τευξόμεθα τῆς παραμυθίας· μᾶλλον δὲ τῆς εὐφροσύνης ἀντὶ φαυλοτέρας λύτης. Βούλομαι δ' εἰ χρῆσασθαι λογισμοῖς, ὥστε μετὰ μείζονος τῆς παραμυθίας τὴν ἀμείνω δόξαν κρατῆσαι.

Εἰ μὲν οὖν πιστεύομεν τὸν ἡμῖν ἐρώμενον δίκαιος ἐκτείνειν ἐκεῖ κακῶν, μήθ' ἡμεῖς ἀνακωχὴν τῷ κατασθίοντι δῶμεν πάθει· καὶ εἰ τις ἕτερος ἡμᾶς παραμυθεῖσθαι πειρῶτο, μηδ' ὑποσχόμεν αὐτῷ τὰ ὤτα. Κἂν βῆτωρ ἢ κἂν φιλόσοφος, κἂν τῇ τῆς πειθοῦς δύναμει μεγάλα καὶ δύνηται καὶ φρονῇ, μαίνεσθαι δοξάζομεν αὐτὸν, ἐλπίζοντά ποτε πείσειν. Κἂν ἐπικιῆται ληρῶν, λίθοις καὶ ὕδρεσιν ἀποπέμψωμεν. Εἰ δ' ἐφοδεῖτο μὲν ἐκεῖνος τὸν Θεόν, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνον πίστιν ἀκραιφνεστάτην διατετήρηκε, καὶ διετέλει τιμῶν γονέας, καὶ τοὺς μὲν ἰδίους ποιῶν εὖ, μᾶλλον δὲ καθόσον ἐχρῆν καὶ τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ ὅπως οὐδ' ἀμφιγνοεῖν ὁ τοῦτου δίδωσι βίος, ἀλλὰ πεπαισμεθα αὐτὸν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καλῶν ἀπολαύειν, συγχορευτὸν ὄντα τοῖς μάρτυσι, μὴ κατηγορίας ἀμέτρου πληρώμεθα ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ πάντος, ὥσπερ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα, φησὶν ἡ θεία κεφαλὴ Παῦλος· ἀλλ' ἡ τελείως καταποθήτω τὰ δυσχερέστερα ὑπὸ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων, ἡ πλεονεκτεῖτω γοῦν, ὅσῳ γε κρείττω τὰ ἐλπίζόμενά τε καὶ θεωρούμενα τῶν γε παρόντων καὶ βλεπομένων. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ μείζον; Πείθομαι γάρ, ὡς αἰρέσεως ὁμῖν προτεθείσης, ἡ μετὰ μακρὰν ζωὴν, καὶ βασιλείαν, καὶ τρυφήν, καὶ εὐδαιμονίαν ὅτι πλείστην τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ἢ εὐθὺς

ἀπαλλαγέντας τούτων τυχεῖν, πρὸ τοῦ τινὸς τῶν εἰ-
ρημίων μετασχεῖν, τῆς δευτέρας πάντως ἂν γενή-
σεσθε μοίρας, καὶ καὶ τῶν τῆδε προκρίναντες. Πῶς
οὖν οὐ παντάπασιν ἄτοπον, εἰ ἅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ
βούλεται, ταῦτα μὴ ὑπὲρ τῶν φίλων θελήσειεν;
Ἐνθυμώμεθα δὲ καὶ καὶ ἐκ τοῦ σφόδρα τόνδε
φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν, ἀπελθόντος ὀδυρόμεθα, καὶ
τὴν ζωὴν χεῖρῳ νομίζομεν, ἢ εἰ θανόντες ἀπηλλά-
ξαιμεν, πρόδηλον, ὅτι καὶ καὶ φίλων ἡμᾶς, φίλτρον
μηδ' ἑμῶς ἔλαττον τουτοῦ τοῦ παρ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖ-
νον, τὴν ταχίστην ἂν ἡγάπησεν ἀπελθεῖν, ἡμῶν
ἐκείνου προαπελθόντων. Καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ
ἦν ἡμῖν εὐρεῖν παραμυθίαν τῆς λύπης, καὶ καὶ εὐ-
γένοιτο· εἰ οὐχ οἶδ' ὅτι ἡμῖν, οὐδ' ἐκείνῳ πάντως
ἂν ἦν.

Τὸ μὲν οὖν ἐπόμενον τοῖς εἰρημένοις ἐστίν, ὥς
δρα χρεῖστον ἀπελθεῖν πρὸ τῶν φιλουμένων, ἢ ζῶντα
τούτων στερεῖσθαι τῇ μεταστάσει τῶν τῆδε. Ἐγὼ δ'
οὖν ὅπως χρήσομαι μετριωτέρῳ τῷ λόγῳ. Φημί οὖν,
ὥς εἰ τις ἡμῖν καὶ καὶ προδοθῇ αἵρεσιν, ἡμᾶς
ἐκείνου προαπελθεῖν, ἢ τούναντίον, ἡμῶν ἐκείνῳ,
ὁπίσθαι παρ' ἡμῶν ἂν ἀμφοτέροις, οὐ βραδύαν ἔχου-
σαν κρίσιν. Εἴτε γὰρ καλὸν τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ σὺν
λύπῃ διηγεῖται παντάπασιν ἀφόρητον· εἴτε ἐπιθυ-
μητὸν ἀπηλλάχθαι τῶν λυπούμενων, ἀλλὰ τὸ διὰ θά-
νάτου, ὅπως πέφικεν ἅπας ἀνθρώπος, οὐ μοι δοκεῖ
ῥᾶθιον εἶναι θελήσει. Ὡς οὖν μηδὲν εὐκρίτον ὅτι
ἡμῖν περὶ τούτων εὐρεῖν ζητοῦσι τὸ βέλτερον, στέργω
μὲν τὸ τῇ προνοίᾳ δοξάν, ἀμεινον οἰκονομοῦσιν τὰ
καθ' ἡμᾶς, ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. Θεὸς μὲν γὰρ ἐπι-
σταται, καὶ δύναται, καὶ βούλεται, τὸ πᾶσι λυσιτε-
λῆσον· ἡμεῖς δὲ τῶν χειρόνων ὀρεγόμεθα πολλάκις,
τὰ βελτίω διαπτύοντες, παρὸν ἔχειν, καὶ τὰ καθ'
ἡμῶν αὐτῶν ἀντὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγνοοῦντες ἐρ-
γαζόμεθα. Ὡς· οἶμαι καὶ τὸ ἀμεινον οὐδαμῶς ἐν-
ταῦθα λέλεται.

Μὴ δὲ πρότερον τῷ νεῷ προελθωμεν, πρὶν ἢ τοῖς
λογισμοῖς ἐπιτρέψαι τοσῶδε μόνον χρῆσθαι τῇ λύπῃ,
ὅση μὴδὲ τὸν Θεὸν παροξύναι τῷ τῆς ἀθυμίας ὑπερ-
βάλλοντι, μῆτε τὸν ἐρώμενον ἀνίστασθαι. Ἡ γὰρ
ἀνίσταται, εἰ τὸ θεῖον παροργίσαιμεν, καὶ ταῦτα δι'
αὐτὸν καὶ τὴν ἐνθύνου τοῦδε πορείαν. Δεῖξωμεν δὲ
καὶ τοὺς ἐραστάς, τῷ ἀναλίσκειν ὑπὲρ τῆς τοῦ ἐρω-
μένου ψυχῆς, ὅπως ἂν ἕκαστος δύναίτο, καὶ κρίνοι
πρέπειν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐκείνῳ μόνον συνεισε-
νεγκεῖν πάντας ἔχοντες, καὶ τοῦτο αὐτῷ ἐπιδείξαι ἀλη-
θεστάτην λείπεται τῆς εἰς ἐκεῖνον ἀγάπης· καὶ συν-
οίσει μὲν καὶ καὶ ἀνθρώπῳ πεφουκότε, καὶ πηλὴ
τῷ σώματι τούτῳ συγγεγονότι, ὃ μὴ οἶδ' ὅτι συν-
όντα καθαρὸν παντάπασιν εὐρεθῇ· συνοίσει δὲ
καὶ ὁμῖν, ὅτε δὲ καὶ θεὸν ἀποπληροῦσιν ἀνδρὶ πάντα
ἀγαθὰ καὶ δεσπότῃ, καὶ αἰτίῳ γε πολλῶν καὶ με-
γάλων ἀγαθῶν γεγενῆσθαι, καὶ νῦν μεγίστην ἔχοντι
χώραν παρὰ Θεῷ, καὶ τευξομένῳ μείζονος, ὅταν ἡ
κοινὴ τοῦ γένους ἐστὶα καὶ μήτηρ ἦδε γῆ ἀποδῇ
τῷ πνεύματι τὸ συνεργήσαν σώμα πρὸς τὰ καλὰ,
εἰς δόξαν τε καὶ εὐφροσύνην αἰώνιον, ὧν καὶ ἡμεῖς

A rientes ea consequi, nullis hactenus praeceptorum
perceptis, postremum hoc omnino electuros, post-
habentes quæ sunt ævi præsentis, iis quæ futuri.
Nonne ergo prorsus absurdum, ut quæ sibi quis-
que velit, ea nolit pro amicis? Sed et illud pense-
mus, siquidem eo quod impense amemus, pro
defuncto lugemus, vitamque deteriore putamus,
quam si mortui essemus; liquet palam ut et
ille nos amans, idque ea amoris vi, quæ nihil nostro
mortalium cedat, quam citissime mori voluisset, ut
illo nos priores decessissemus. Atque id merito. Si-
quidem enim levamen tristitiæ invenire possumus
posset et ille; sin non possumus, nec ille omnino
posset.

B

Id ergo ex dictis consequens fit præstare ut ante
charos decedas, quam ut vivens iis priveris eorum
migratione a vita. Ego nihilominus moderatiori
sermone utar: dico ergo, ut quis nobis illic
eligendum proponeret, ut aut ipsi priores illo de-
cederemus, aut e contra, ille nobis prior argumen-
tum utrisque præberet haud judicio facile. Quan-
quam enim bonum est vivere, jugi tamen vivere
tristitia, omnino intolerabile. Quamquam vero opta-
bile a tristibus liberari, ut tamen per mortem, quam
omnes horrent, haud ullus puto facile in animum
inducat, ut velit. Tanquam ergo quibus potiora
inquirentibus, haud facile sit e re judicare, libentes
amplectamur quod visum est providentiæ, nostras
res melius dispensanti quam vel ipsi velimus. Sa-
ne enim Deus omnia scit, potestque ac vult quod
universis conducat: nos autem non raro deteriora
appetimus, spreitis bonis cum illorum copia suppe-
tit; proque eo ut nobis bona operemur, per igno-
rantiam quæ nobis sunt mala agimus. Quamobrem
existimo nequaquam hic fuisse dictum quod melius
est.

D

Ne prius ergo templo exeamus, quam ut ita dun-
taxat tristitiam animis permittamus, ut ejus excessu
minime Deum irriteremus, autve dilectum offenda-
mus. Sane enim futurum est ut ille offendatur,
siquidem irritaverimus Deum; idque ejus cumpri-
mis causa, ac propter migrationem ipsius ab huma-
nis. Eo autem ipsi nos amatores ostendamus, ut
pro chari anima impendamus, quantum cuique
liceat ac putet se decere. Id enim solum universi
in eum conferre habemus: eaque omnino verissi-
ma restat, nostræ in illum dilectionis ostensio.
Porro autem illi quoque contulerit, qui fuerit
homo, inque cæno corpore habitaverit, quocum
nemo omnino purus possit versari: sed et vobis
conferat, tanquam qui officio defungamini in virum
optimum ac despotam, plurimumque ac magnorum
bonorum auctorem; inque eum, qui nunc magnum
apud Deum locum habeat, sitque adepturus am-
plioiorem, quando communis generis domus ac ma-
ter, terra spiritui corpus reddet, quo bonis operti-
bus est usus instrumento, ad gloriam ac lætitiā

æternam, quam nos ultimam consequamur propitium nobis reddentes viri illius Deum.

Hæc nos tibi, divina anima, quæ multas prius ornatæque laudationes susceperis, sisque postmodum a multis susceptura, ac iis qui ornate dicere possint : quando nihil aliud defunctis ad gloriam valet conferri. Porro videns quæ erant aliorum, gavisus sum : erant siquidem bona valde, et ut argumento essent facultatis dicendi, quanquam directes subjectæ rei longe impares erant. Sic enim omnino accidat, ut quis tuam indolem laudare tentaverit. Mea autem hæc haud scio qualia aliis sint habenda. Quin imo plane scio, palam desicere rei dignitate, atque jejuniore esse quam ut tuam satis virtutem laudaverint, autve propius ad eam accesserint. Tu autem bene scio, pro tui in me amoris cæstro, quo meis magis gaudeas, quam amica quiete qui illam persequuntur, cum ea lætus suscipies, tum habebis omnibus potiora. Sed et vos, auditores, arduam spectantes molitionem veniam daturi estis, ut minus licuerit inare cotylis metiri, tantumque velut e perenni flumine modicum quid haurientes, gustandum præbuerimus, quo ejus aqua quam sit dulcis, quamque limpida, ex parte ipsa innotuerit.

Ατύχοιμεν, ὡς οὖν ποιῶντες τὸν Θεὸν ἐκείνου ἀνδρός.

Ταῦτά σοι, θεῖα ψυχὴ, παρ' ἡμῶν, πολλὰς τε καὶ καλὰς εὐφημίας καὶ δεξαμένῳ πρότερον, καὶ δεξομένῳ μέτεπειτα, παρὰ πολλῶν τε καὶ καλῶν εἰς τὸ λέγειν· ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον εἰσενεγκεῖν εἰς δόξαν λέλειπται τοῖς οἰχομένοις. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἄλλων ἰδὼν, ἥσθη· καλὰ γὰρ ἦν κομιδὴ, καὶ γλῶτταν ἀγαθὴν μαρτυροῦντα τοῖς εἰρηκόσιν, εἰ καὶ πολὺ τοῦ προκειμένου διήμαρτον οἱ λέγοντες. Τοῦτο γὰρ παθεῖν ἀνάγκη τοῖς σοῦ τὴν φύσιν ἐπαινεῖν πειρωμένοις. Τὰ μὲν δὲ ταῦτα οὐκ οἶδα τοῖς ἄλλοις· ὅποια δόξει. Μᾶλλον δὲ εὖ οἶδα πάντως ἐπαικῶς λειπόμενα τῆς ἀξίας, καὶ τοῦ τὴν σὴν ἀρετὴν καλῶς ἐξυμῆσαι, ἢ γοῦν ἐγγὺς ἐφικέσθαι τοῦ γιγνομένου. Σὺ δ' εὖ οἶδ' ὅτι τῷ πρὸς ἡμᾶς μεμνηότι, καὶ τῷ χαίρειν τοῖς ἐμοῖς μᾶλλον, ἢ τῷ βραθυμεῖν οἱ τοῦτο διώκοντες, καὶ ὑποδέξῃ ταῦτα σὺν εὐφροσύνῃ, καὶ προτιμήσεις τῶν ἄλλων πάντων. Συγγνώσασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὧ παρόντες, τοῦ ἐγχειρήματος τὸ ἀναντες ἐννοοῦντες, εἰ μὴ κοτύλαις τὸ πῖλαγος μεμετρήκαμεν, ἀλλ' ὥς ἐκ ποταμοῦ τινοῦ ἀενάου ἀρυστάμενοι ὅσον οἶόν τε, δεδώκαμεν ὑμῖν γεύσασθαι, ὥς ἂν τὸ πότιμον ἐκείνου καὶ διαδὲς ἀπὸ τοῦ μέρους γένοιτο δῆλον.

SCITÆ SENTENTIÆ

AC VELUT PROVERBIALES

Quibus ceu gemmis illustrissimis intexta Manuelis Oratio, præclare splendorem habet.

Maximos maxime decet probatio.

Accidat, ut nihil etiam dans, delectes, utque vicissim dando displiceas.

Sic virtus quam fortuna præstat.

Non latent magnorum res.

Virtus res est desiderium habens, bonæque attrahens, majori supra magnetem efficacitate pollet.

Quod quis habet, dat etiam : ac quod est ipse, hoc alios quoque existimat.

Natura quid violentum est; nec ut quis aliquo velit trahere, in adversam partem facile inflexit.

Qui malus est in genus et suos, utique et in seipsum : Nam pars continetur in toto. At qui malus est in seipsum, in quem alium possit esse bonus?

Opus bene a principio excogitatum, meliusque peractum, ac sine donatum ultimo, non nisi divino nutu factum esse liquet. Ut enim ad unum aliquem mirabilem finem multa concurrerint, neque humanæ sit virtutis, neque eorum quæ a casu et fortuna sunt.

Idem valent prosperi hostium successus, ac imminutus adversariorum vires, ac clades eorum; ac e contra.

Solent primum clam gesta, postmodum frontem induere. Ut hostes detecti sint, triste potius aliquid ferant, quam fecerint.

Multum præstat ab eis accipere, qui ex debito præstant, quam qui ex gratia.

Ubi malis fatiscens generosus animus, in sua minus aliquid dignum ingenuitate ac abjectius inclinavit : semper quidem in illud procurrit : jam autem proxime facturus, quem rei turpitudinis pigeat, resiliit, majorique fervore impetum in bonum resumit, priorque contentio multa accessione redit.

Lacedæmoniorum scitum responsum : *Pugnent ut moriuri, et non moriantur.*

Qui multis destitutus est, quibuscum ambitiosa ostendenda virtutis certamina committat, velut remissior obeundis gloriæ causa laboribus evadit, bonumque, quo rarius, eo ubique admiratione majus.

Magnum quid absolute vir quisque ingenuus : at cum multis malis extrinsecus ingruentibus, ipsa quoque interna insurrexerint, prodigio similis hic talis videatur, ut vel partem alteram, nedum ambas, eluctaverit.

Ut quis invitus afficiatur, iubens autem pietatis ergo ferat, haud commune præmium consequatur, imo etiam omnino majus, quam ut proprio quis consilio ac voluntate, malorum noxam sustineat.

Solent amici congaudere gaudentibus amicis, ac cum iisdem tristibus pariter tristiari.

Ohrutis tristitiæ fluctibus amicis, præsentior nulla consolatio, quam luctus occurrat.

Bona abscondita majus desiderium habent.

Egere vel ipsos opulentiores sublimiorum dono, qua, inquit, ratione, in aquis nata, celestem inibrem necessarium habent, ut fructum ferant.

Quod eorum separata sint corpora, quorum inseparabili vinculo animi functi essent, nullum delectabile omnino constare sinit, utque adhuc quod dicitur, reipsa delectabile putetur.

Ut rerum felici successu invidia conflatur, eo comparatum est, quod invidi aliorum prosperis rebus suas minui arbitrentur.

Existimo a gaudio vinci tristitiam, ut continget charissimos bene habere, ab eo quod amantes molestum quidpiam ac triste ferant.

IMP. CÆS. MANUELIS
PALÆOLOGI AUG.
PRÆCEPTA EDUCATIONIS REGIÆ
AD JOANNEM FILIUM

* Ex Jo. Sambuci V. C. Bibliotheca. Joan. Leunclavio interprete *.

HIS ACCEDIT BELISARII, MERITINORUM DUCIS, EJUSDEM ARGUMENTI LIBER, CUM ALIIS AD
 PRINCIPUM STUDIA PERTINENTIBUS, NEC UNQUAM HACTENUS EDITIS.

AD FRANCISCUM MEDICEUM, MAGNUM THUSCIÆ DUCEM

(Basileæ, ex officina Petri Peruzæ, 1578, in-12.)

AD SERENISSIMUM PRINCIPEM
 FRANCISCUM MEDICEUM, MAGNUM THUSCIÆ DUCEM.

Inter multiplices Italiæ plausus, exterarumque nationum faustas acclamationes, gratulantium tibi, Franciscæ dux, ob natum nuper Philippum filium, Medicæ columnen familiæ, nec nostræ silere Musæ voluerunt, eum præsertim ætæ interpretem atque internuntium, qui et propter imperatorii generis majestatem ab aulæ tuæ aditu non excluderetur: et præter hoc gratulationis officium, id secum munus adferret, quod olim augustæ indolis puero in spem successione amplissimi Thuscæ regni educando, magna recte administrandi et conservandi imperii paterni, adminicula suppeditare possit. Est is Palæologini sanguinis insigne lumen illud, Manuel imperator Byzantinus, summi princeps ingenti, summæque doctrinæ, cui nullum illa sæcula parem tulisse, si recte virtutes ejus æstimare volumus, nemo non labenter fatebitur. Non jam prolixæ generis nobilissimi seriem cum rebus gestis commemorabo. Notus est ex historiis Michael Palæologus, qui primus splendorem imperatorii nominis intulit in familiam suam, quam, si Otomanici generis incomparabilem felicitatem excipias, solam Deus continua ducentorum prope annorum successione beavit. Hunc secutus est in regno Andronicus filius, Andronicum Michael secundus, Michaelẽ secundum Andronicus item secundus, Andronicum Joannes, cui quatuor omnino fuerẽ filii, Andronicus, Demetrius, Manuel hic noster et Theodorus. Imperante Joanne, successus Barbari contra nostros habere majores, quam unquam antea, cepere. Quapropter optimus princeps, ut salutis suorum ac totius adeo reipublicæ Christianæ consulere, querenda statuit auxilia, quibus formidabiles Barbarorum progressus reprimeret. Itaque triremes conscendit, Venetias proficiscitur, Italos principes adit, omnes periculi communis admonet. Hinc in Galliam et semotam ab reliqua Europa Britanniam contendit. Ubique naviter susceptæ pro salute publica legationis munus exsequitur, sed irritum, prohi dolor! eventum; propter detestabiles principum Christianorum discordias, quibus hodieque res nostras pessum ire videmus. Quippe Gallia tunc discidiis intestinis gravissime laborabat, sub rege Carolo sexto, qui puer erat, proceribus quibusdam funestas inter se simulates exercentibus. Omnia frustra molitus, Venetiasque reversus, per summam insolentiam a Venetis quoque mercatoribus indignum in modum excipitur, qui prius eum se dimissuros negarent, quam nummos, iter in Galliam Britanniamque facturo creditos, cum immodicis usuris reddidisset. Nefarium profecto facinus, inquires: sed Andronicum filium magis erga se impium et ingratum expertus est. Nam cum domo profecturus ad conquirenda nostrorum procerum subsidia, Byzantio hunc præfecisset ac deinde, quibus in angustiis versaretur, ei significasset: nullam filius paternæ calamitatis rationem habuit, sed tantis in ærumnis auctorem ortus sui, secundum Deum, mortaliū scelestissimus hæere passus est. Hoc casu paterno Manuelis hujus, quem nunc ad te mittimus, singularis in parentem pietas atque virtus enituit. Nam cum Thessalonicam administraret collectis e ditione sua nummis, qui patri redimendo sufficerent, Venetias profectus, eum ab usurariorum injuriis vindicatum in patriam reduxit. Hoc facto, patris animum arctissime sibi devinxit; habuitque pietas hæc

* De aliis Manuelis scriptis quæ in hoc libro insunt, vide Fabricii notitiam supra.

ea præmia divinitus, ut Manuel imperio paterno potiretur, Andronico primogenito et Joanne Andronici filio prorsus exclusa. Quanquam enim ad Bajazetum, Amuratis filium Barbarorum tyrannum, hi duo profugerunt, ejusque copiis auxiliaribus adjuti, Constantinopolim occuparunt, imperatore Joanne patre, ac Manuele filio, qui capti sunt, in duros carceres compactis: tamen favore propitii Numinis factum est, ut exacto triennio salvi tandem evaderent, frustra multoties monente Bajazeto tyranno, ut interficerentur. Nimirum nequit in eos humana sævire crudelitas, quos divina providentia tegit. Bajazetus ipse, mutata voluntate pristina, Manuelem restituit: Andronico et Joanne in aulam suam deportatis, ubi victum haberent, quam diu superstites essent. Tanta vero magnitudine animi præditus erat Manuel imperator, ut cum Bajazetus immensam ab eo pecuniæ vim posceret; atque uti suam in aulam veniret, adhibitis gravibus minis; mandaret, in neutro tyranni postulatis pareret. Existimabat enim fortissimus princeps, etiam debilitatis imperii Byzantini viribus, nihil contra dignitatem ejus loci atque ordinis, in quem a Deo collocatus esset, admittendum. Hac de causâ rursus in periculum amittendi regni venit, cum denuo manifestam benigni numinis opem sentit. Bajazetus enim barbaro furore percitus, summis viribus Constantinopolim obsidet ac oppugnat; quæ quidem obsidio totos decem annos duravit. Interea Manuel animum nullo modo despondet, sed paternum imitatus consilium, Joanni, Andronici fratris filio, urbis obsessæ cura defensioneque commissa, in Italiam ad pontificem, Mediolani ducem et Venetos proficiscitur. Hinc abiit in Gallias, ubi Carolum regem phrenesi laborantem reperit. Nusquam quidquam opis impetrat. Cumque morbum regis diuturniorem fore prospiceret, per Germaniam et Pannoniam domum revertitur. Omni destitutus humano præsidio, Deum sibi præsentissimum experitur. Nam Bajazetus obsessor urbis prælio victus, in Tamberlanis Scytharum principis potestatem venit, nec ad mortem usque se rursus ulla ratione in libertatem asserere potuit. Ingens hoc Dei beneficium Manuel hymno celebrat, quem hic in extremo legimus. Nec multo post, ut suos a Barbarorum injuriis tutaretur, Isthmum Peloponnesi muro claudit, extinctoque Bajazeto, perpetuam cum Mahometo, ejus filio, pacem facit. Talem tantumque principem, tamque Deo charum, ad te, Francisce, procerum Italarum decus, ablegamus ut tibi libros hosce suos, qui rationes educandæ regis sobolis continent, offerat: non quod tu præceptis hisce indigeas, qui jamdudum maturi sapientisque principis numeros imples, sed ut aliquando Philippi tui, cum feliciter adoleverit, studiis et usui serviant. Erit autem, ut spero, non ingratus hic hospes tibi, qui cum augustæ familiæ ornamentis doctrinæ laudem conjunxit. Semper enim hoc peculiare fuit Medicæ genti vestræ, ut omen doctrinam liberalem, et viros ex ea claros, humanissime complecterentur. Magno illi Cosmo, qui primus suis præluere majoribus cepit, Chrysoloras et Argyropulus, homines Græci, litterarumque Græcarum per Italiam, Germaniam et Galliam propagatores, in deliciis et amoribus fuere. Nepos autem ejus Laurentius quanto Janum Lascarium natum ex imperatoria stirpe Græca, Demetrium Chalcocondylam, Michaellem Marullum Tarchaniotam illustrem virum, in honore habuit? Denique Cosmus pater, ut alios omittam, majorum vestigiis insistens, cum aliis rempublicam litterariam beneficiis affecit; tum nobilissimos illos Pandectarum Florentinarum libros, tam sancte sæculis tot adscriptos, immortalis sua cum laude nobiscum communicavit. Horum exempla tu quoque procul dubio semper imitabere, qui cæteris in rebus avitas patritasque virtutes, et egregia facta, jamdudum non solum æquasti, verum etiam magnum iisdem laudis gloriæ dignitatis amplificatæ cumulum adjecisti. Vale. A. D. VII Id. Januar. Vienna Pannonum.

Jo. LEUNCLAVIUS Germanus.

ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΡΑΣΜΙΩΤΑΤΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΑ, ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΝ

ΥΠΟΘΗΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

EN ΚΕΦΑΛΑΙΟΙΣ Ρ'.

MANUELIS PALÆOLOGI

RELIGIOSI ET CHRISTIANI IMPERATORIS

AD AMABILISSIMUM FILIUM ET IMPERATOREM JOANNEM PALÆOLOGUM

PRÆCEPTA EDUCATIONIS REGIÆ.

C COMPREHNSA CAPITIBUS.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΟΙΜΙΑΚΗ.

Ἐν Πελοποννήσῳ σὲ λιπὼν, ἐξ Ἰταλλίας ἐρχόμενος (ὡς πῶς ἐνεγκαῖν ἐδυνήθην;), ἦσθα δὲ παιδίον ἔτι, καὶ παιδείας οὐ συγχρῆς μιστέχων διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλῶς τέ σοι καὶ τῆς τύχης ἐμποδὼν εἰς τοῦτο γεγενημένης, ὑποθήκαις τῇ δυνάμει συμβαινουσαῖς ἐρύθμιζον· ἔν αἷς ἐτέρας ἐπηγγελλόμενῃ σοὶ δώσειν τὴν ἡλικίαν ἀμείβοι, τελωτέρῳ βίῳ πεμπούσας. Ἄρτι δὲ γε περικαλῶς γεγονότι, καὶ πρὸς ἡμᾶς παραγεγονότι, φέροντί τε τῇ ψυχῇ παιδείας οὐ φαῦλον μέρος, ἐμπειρίαν τε τόξων, καὶ θήρας, καὶ τῶν τοιούτων, ἦλθε μὲν σοὶ παρ' ἡμῶν πρὸς ἅπαν ἐπιτήδευμα στρατιωτικὰ καὶ γυμνάσια, εὐθὺς τοῦς ἀποδάντι· αἱ δὲ ὑποσχέσεις οὐκ ὅπως, ἀλλοι τις ἂν, οἶμαι, δευρόν γε τὰς πρὸς βώμην, καὶ πόλεμον καὶ ὅλως τὰς τοῦ σώματος ἐπιμελείας προτιθέναι τοῦ, ὅτε ἂν ψυχὴν καὶ νοῦν λαμπρότερα ἀποστήναις. Καὶ τὰ μὲν μηδέποθ' ὑποσχέμενα, ταῦτα δὲ πάντα σοὶ δοῦναι δίκαιον ἂν ἀπλῶς· αὐτὰς δὲ τὰς ἐπαγγελίας, ὧν καὶ ὅσα ἐμαυτὸν ἐπόχεων κλειστών ἔνεκα, διπλοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν ἐργασάμην. μηδέπω σοὶ καὶ νῦν παραγεγονέναι· καὶ ἵππον μὲν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἰάτρα, καὶ κύνα παρασχεῖν, λόγους δὲ προτρεπτικούς, καὶ πατριὰς παραινέσεις, συνενεγκαῖν μὲν δυναμένους υἱεῖ, συνενεγκαῖν δὲ τῷ κοινῷ, ὥσπερ ἐξεκίτηδες ἀναβάλλεσθαι. Ἐγὼ δὲ τοῦτον εἰποιμὶ ἂν οὕτως τὸ πρῶτον εἰπεῖν, οὐ μὴν γε πάντα καλῶς σκοπήσαντα. Ἐδει γάρ C σου τὴν ψυχὴν ἀκαλωτέραν οὔσαν, πεπονηκυῖαν καὶ πλὴν μακρῷ, καὶ ἀποδημίᾳ γοητῶν, δοῦναι τι διαχυθῆναι, ὅπως δὴ τὴν ἀθυμίαν παρῶσα, ἀκμάζουσιν λιθοῦσα προθυμίαν, ἀσμένως

A

EPISTOLA PROŒMIALIS.

Cum ex Italia veniens, in Peloponneso te relinquerem (o, quoniam id pacto ut facerem, animum inducere potui!) puellum adhuc, et per ætatem litteris tenuiter imbutum, quod ipsa quoque fortuna in hoc tibi fuisset impedimento, præceptis informabam, quæ tuis tum viribus responderent: simulatque me tibi facto grandiusculo, daturum alia pollicebar, vitæ maturiori convenientia. Nunc adolescentiam ingresso, et nuper ad nos reverso, nec vilem eruditionis partem animo secum ferenti: cum sagittandi, venandi, aliorumque talium peritia: missa quidem a nobis sunt, ubi primum navi fuisses egressus, quæ ad rei militaris studium quocunque modo pertinerent: at illa de quibus dictum, promissa necdum apparuerunt. Objecturum hic alia quem nobis arbitror, mirum sane videri, quæ ad robur, et bellum, et corporis omnino curam spectent, eo potiora duci, per quod menti et animo splendor aliquis accedere possit: itidem, quæ nunquam tibi pollicitus sim, merito data, ratione quadam simplici; at ipsa promissa, quibus præstandis cætero quin obnoxium, pollicendo me dupliciter obligarim, ne nunc quidem exhibita: æquum denique generosum, et accipitrem, et canem suppedilatum; at orationes ad præclara cohortantes, et monitus paternos, cum ipsi filio, tum reipublicæ profuturos, quasi de industria procrastinari. Ego vero fateor, hæc non indecore dici; sed ab homine, qui non omnia recte consideraverit. Par enim erat, animo tuo tenello, quique tam navigatione diuturna quam absentia parentum, debilitatus esset, sui non nihil exhilarandi copiam fieri: ut expulso mænore alacritateque vegeta recuperata, non ignavia, sed honesti præcepta tradituras orationes cupide admit-

teret. Itaque non citra rationem hoc a me factum fuit, atque etiam vel invito me res diutius, si verum fateri debemus, impredientibus nos occupationibus nostris, extracta. Cum autem magis eas, magisque cumulari viderem neista longius durarent obstacula, veritus; vel quod certo potius id futurum, de præcedentibus monsem: promissa tandem implenda putari nimis interim negotiorum, prout fieri posset, exceptis. Esset sane consentaneum, ne nunc quidem adultis convenientia præscribi adolescentulo, novi hoc equidem, non me latet. Sed cum furorum eventus in occultis sit, debitum istuc omne modo pro viribus exsolvi præstat. Ea vero proluturum me arbitror, Deo cursum orationis moderante, quæ et nunc et in posterum proderunt, quæque iuveni, et seni, fortunæ civeis, et ordini, et huic præsentis, secuturæque vitæ convenient. Nolim autem arrogantis me quispiam insimulet, quasi qui magna quædam polliceatur. Non enim hæ nostræ cogitationes in universum erunt (non hoc dissimulabo: nec enim id fieri par esset), sed pars major ab ornatis virtute viris petetur, quorum memoriam cum celebratione, posteaquam e corporibus migraverunt, ei ipsa morum bonitas et sapientia conservat. Nec de nostris duntaxat hominibus loquor, verum etiam de plerisque veterum.

Rursus hic quispiam nobis fortasse dicturus est, satis esse, si mandemus, eos ut adeas viros, et quamprimum pellegas ipsorumque te præceptis excolas, nobis interim hoc labore molestiaque liberatis. Nihil equidem absurdi ab hoc homine proferri fateor: esse nimirum magnopere necessarium, ut admirabiles hosce viros inspicias, eosque tibi præfectos morum magistros, illis, quæ tibi nunc adsunt, auxiliares adjungas, ad rerum præclararum indagationem, siquidem vir bonus et egregius fieri velis. Nam quis juventutem melius ad virtutem manu quasi ducere novit indicatis hisce viris, qui et prudenter, et perite, et studiose, et ingeniose, et sollicitè, quidquid ad disserendi civilemque doctrinam confert, investigaverunt? sed arbitrabar id quod meum est, licet alioqui non magni momenti sit, hic tamen plus illis valiturum: affectionem inquam potentiam, cujus ignis admodum efficax vehementer amplificat ea, quæ tu mihi de tua natura das vaticinari: quo quidem in vaticinio me Deus (utar autem petitis ex poetarum libris, non quod ea pro placitis habeam, sed historiæ simpliciter causa) tam Tiresia, quam Calchante teraciorem facit. Idem omnis erga nos officii præstatio tua, ineffabili quadam obedientia decorata, nobis incitamento esse possit, ut agenda tibi præcipiamus. Pater igitur, et qui supra morem paternum diligit, filio diligenti, et ardentius quidem, quam filii soleant, ea præcipiens et exponens, quæ ex usu futura sunt, quoniam pacto non plurimum efficiet? Nec enim fidem ulli præcepto derogare fas est, nec detrectare imperium, etiamsi quid offerat sese, quod mordere videatur, nec recusare, quo minus ipso facto verbis obtemperes. Præterea quiddam aliud est, quo nos il-

λέγεται λόγους, τὸ καλὸν, οὐ τὴν ῥαστώνην νομοθετοῦντας. Τοῦτο μὲν δὴ λογισμῷ πέπρακται μοι· εἰδὲ δὲ τὰληθὲς εἰπεῖν, καὶ μὴ βουλομένῳ ἀποῦδῃ μακρότερον, ἀσχολιῶν μοι προσισταμένων. Ὅρων δὲ ταύτας ἐπιτεταμένως χωρούσας, δεδιώς μὴ διαρκέστερον τὰ προσιτάμενα ἐπιμελεῖν, μᾶλλον δὲ σαφῶς εἰδὼς ἀπὸ τῶν φθασάντων· δαῖν φήθηρ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ ὑπεσχόμενα, ὡς ἐνδὴν δεχόμενος τὰς τῶν πραγμάτων νιγάδας. Ἦν μὲν οὖν ἀκόλουθον μηδὲ νῦν, τὰ τῶν τελεῶν μισρακίῳ γνωμοδοτεῖν. Ἐγνων, οὐ λέληθὲ με. Ὅν δὲ τὸ μέλλον ἀόρατον, ὁμεινον ἤδη καταβαλεῖν τὸ χρέος ἅπαν εἰς δύνανται. Ἐροῦμεν δὲ οἶμαι τοιαῦτα, Θεοῦ τὸν λόγον ἰθύνοντος, ἃ συνοίσει μὲν καὶ νῦν, συνοίσει δὲ ἐς τὸ μέλλον καὶ συμβήσεται καὶ νέφ, καὶ γέροντι, καὶ τύχῃ πάσῃ, καὶ τάξει, τῷ τε ὄντι, τῷ τε ἐσομένῳ γε βίῳ. Καὶ μὴ μέ τις ἀλαζονείας γραψάσθω, μετὰλα δὴθεν ἐπαγγελλόμενον. Οὐ γὰρ δὴ τὸ πᾶν ἡμέτερον ἔσται τῶν νοημάτων (οὐ κρύψω τοῦτο, οὐδὲ γὰρ ἄξιον), ἀλλὰ καὶ τὸ πλείστον μέρος, ἀρετῇ κεκοσμημένον, οὗς ἡ τῶν ἐρόπων χρηστότης, καὶ τὸ τῆς σοφίας χρήμα, τῶν σωματικῶν ἀπελθόντων περὶ τὴν μνήμην μετ' ἐγκωμίων. Οὐ λέγω δὲ μόνον τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν παλαιότερων.

Πάλιν ἐρεῖ τις τυχὸν ἡμῶν· Ἦρκει τουγαροῦν ἐπιτάξει, παρὰ τουτουσὶ τοὺς ἄνδρας φοιτησάσας, καὶ τὴν ταχίστην αὐτοὺς διελθεῖν, καὶ ταῖς σφῶν διδασκαλαῖς σαυτὸν κοσμήσαι, καὶ πραγμάτων ἡμῶς ἀπηλλάχθαι. Καὶ φημι, μηδὲν ἀπῶδον τουτουσὶ τὸν ἄνδρα ἐρεῖν. Εἶναι γὰρ πολλὴν ἀνάρκην τουτουσὶ τοὺς θαυμασίους ἰδεῖν σε, καὶ τὸν σὸν ἡθῶν διδασκάλους αὐτοὺς ποιήσαντα, τοῖς νῦν οὖσι προσκλήσασθαι βοηθοῦς εἰς τὴν τῶν καλῶν θήραν, εἰ μέλλεις καλὸς κάγαθός ἐσσεσθαι. Τίς γὰρ που κάλλιον γνώῃ πρὸς τὸ ἐγαθὸν χειραγωγεῖναι νεύετα τουτουσὶ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν, φρονήσει τε καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ σπουδῇ, καὶ εὐφυίᾳ, καὶ φιλοτιμίᾳ, πρὸς λογικὴν τε καὶ πολιτικὴν μάθησιν τὸ λυσιστελὲς ζήτησάντων; Ἡγησάμην δὲ τοῦμὸν, καίτοι τὰλλα ταπεινῶς ἔχον, ἐνθα δὴ τι πλέον σχήσιν τοῦκείνων. Λέγω δὴ τὴν πατρικὴν σχέσιν, ἥς τὸ πῦρ μέγα ἀνάπτον, σφόδρα γε πρὸς μᾶλλον ἐξάλει, ἃ σὺ μοι διδῶς μαρτυρῆσαι περὶ τῆς σῆς φύσεως. Καὶ γε θεός ἀναδείξει με (χρήσομαι δὲ τοῖς τῶν ποιητῶν, οὐχ ὡς δόγμασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ιστορίαν ἀπλῶς) καὶ Τειρεσίου, καὶ Κάλχαντος ἀληθέστερον εἰς ταυτηνὴ τὴν μαρτυρίαν. Καὶ μὴν γε καὶ τὸ σὸν πρὸς ἡμῶς ἅπαν, ὑποταγῇ κοσμοῦμενον ἀμυθίῳ, παράκλησις ἂν γένοιτο τοῦ πατρὸς τὰ δέοντα. Πυτὴρ οὖν, καὶ πλέον ἢ κατὰ πατέρας φίλων, ὑψὲ φιλοῦντι, καὶ πλέον ἢ κατ' υἱεῖς, προστάττων τε καὶ εἰσηγούμενος ἃ συνοίσει, πῶς οὐκ ἀνύσει; οὔτε γὰρ ἀπιστεῖν ἔστι τι τῶν λεγομένων, οὔτε ὁλως ἀπειθεῖν, ὁπόταν καὶ τι δάκνον φανῇ, οὔτε μὴ θέλειν χαρίζεσθαι, τῷ ὑποτετεύχῳι τοῖς λόγοις ἐργεῖν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὅστις καὶ ἄλλον, ἐν ᾧ πλεονεκτοῦ-
 μιν ἐκείνων. Τὸ γὰρ δὴ μετ' ἐξουσίας εἰπεῖν, ὃ
 πολλὴν τὴν δύναμιν ἔχει καὶ παιδοτριβῇ, καὶ
 διδασκάλῳ, καὶ παντὶ διορθομένῳ φύσει τῶν,
 ἢ πλάττοντι, ἐμοὶ μὲν ἔξοστι πανταλῶς, ἐκεί-
 νοις δὲ οὐδαμῶς, οὐδ' ἂν ἡ πάντων σοφία εἰς
 ἐν γε τοῦτοις συνέλθῃ. Πῶς μὲν γὰρ ἂν προστά-
 ξαιεν ἀδελῶς, πῶς δὲ πιστῶς, πῶς δὲ θαρρύντως,
 κατὰ βασιλείαν, καὶ πατέρα, καὶ φίλον, οἷτινες
 ἐστέρηται καὶ σχήματος ἀνοδίας διδόντος, καὶ
 σχέσεως πυσῶν κρυτούσης τῷ τῆς φύσεως φί-
 λῳ, καὶ φιλίας συνηθείᾳ θαρρυνούσης; Ἀθη-
 ναῖσι δὲ Δίῳ, Ἰσοκράτης, πολλοὶ ἄλλοι, βα-
 σιλικούς μὲν λόγους ὀνομασθέντας, καὶ πρὸς
 αὐτοὺς βασιλείας, πολλοὺς τινας γεγραμμένους·
 τηρεῖν δὲ ὅμως ἐθέλοντες τὰ πρόποντα σφίσι
 αὐτοῖς, καὶ τοῖς βασιλεῦσι, καὶ μὴ δοκεῖν θρα-
 σύνεσθαι, μηδὲ προπετῶς ἔχειν, τέχνη μακρὰ
 δεξιούμενοι ὑπεροχὰς τῶν κρυπτόμενων, ἐπει-
 καὶ ταύτῃ συνεσταλμένως τὸ δέον ἀποφαινόμε-
 νοι. Παρ' αὐτῶν ἐγὼ τὰς γνώμας ταύτας ἐρανι-
 σάμενος, καὶ προσέτι θειοτέρων ἀνδρῶν, προσ-
 θεῖς τι καὶ παρ' ἑαυτοῦ, ὥς οὐ πάντῃ φαῦ-
 λον, οὕτως ἐλευθέρως καὶ πατρικῶς (ὥς ἂν εἴποι-
 τις) ἀποδεδωκα, ὀφειλήματά τε καὶ δῶρον, ἐν κεφα-
 λαίῳ ἐκατετάδι, ἀκροστιχίδι τιμῇ ταττομένων,
 ἐν ᾗτι μέρος ἔστιν εὐχῆς, ἣν θεὸς οὐκ ἀτιμά-
 σαι, εἰ δεῖ τι καὶ ὕπερ εὐχῆς ἡμᾶς εὐχασθαι,
 κατὰ τὸν εἰκόστα θαυμαδίον προφήτην καὶ βα-
 σιλέα· Εἰσάκουσον, Κύριε, τῆς προσευχῆς μου·
 οὐ ταῖς συμβουλαῖς εἰ προσχολίης, μάλα σεαυτὸν
 ὠφελήσεις. Ἐξῆν μὲν οὖν σαφέστερον πάντα
 γράψαι, ἔγνω δὲ ἄμεινον εἶναι, μὴ τὸ ὅσπου
 παντάπασιν τῆς γε σαφούς ἀφελῆσθαι, ὥς εἶναι
 τι ταύτῃ τῇ θοῇ τῷ δαιτυμόνι διεγείρον τὴν
 δρεξίν, σπουδαιοτέραν ζητεῖν τροφήν. Οὐδὲ γὰρ
 ἔχρην ἡμᾶς πρὸς γενναϊότητά σε παρακαλοῦν-
 τας, ῥωθρὰ σιτία καὶ ἀνεμμένα σοι παρασχέιν.
 Σὺ δὲ διαβολὰς στεγνύουσι τὸ δυσχερέστερον
 λῶν, βρώσιμον σαυτῷ καλῶς τὸν μυελὸν ἀπο-
 φήναις, ὃς δὴ πολλῷ σου τὴν ψυχὴν ἀμείνω γε
 πάντως εἰδείς, ἢ τὸ Ἀχιλλῶος σῶμα οἱ μυθικοὶ
 τῶν λείοντων. Πείθομαι γὰρ εἶναι τοσοῦτον ἐν-
 ταυθοῖ τὸ συνοῖστον, ὅσον γε, εἰ φιλοπόνως αὐτὸ
 δρεψάιο, ῥυθίως ἀποφῆναι σε ἀριστον ἀνδρῶν
 τε καὶ βασιλέων. Εἰ δ' ὁ ταῦτα γράφων ἐγὼ πολλῷ
 χεῖρον ἔχω τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ σοὶ μὴ τοῦτο
 ἔστω πρὸς τὸ καλὸν κώλυμα, ἢ εἰργόν τι τοπα-
 ράπην· ἀλλ' εἰ ποῦ τι καὶ βέλτερον εὑρηται παρ'
 ἐμοί, ἐπεὶ μηδεὶς ἐστέρηται πάντων ἐξῆς τῶν
 καλῶν, ἡγοῦ σοὶ πρόβειν τοῦτο κληρονομήσαι,
 καὶ πρὸς ἐπίδοσιν ἀγαγεῖν πολλῷ γε κρείσσω
 φιλοτιμήσεσθαι ἢ τὴν οὐσίαν τὴν πατρικὴν καὶ
 βασιλείαν αὐτήν. Τὰμὰ δὲ ἐλαττώματα διορῶν
 (πολλὰ δ' ἐστὶ, καὶ μεγάλα) θέλω τι καὶ παρὰ
 τοῦτον κερδύναι, διδάσκαλον αὐτὰ προστησά-
 μενος βίον τε ἀμείνονος, καὶ πολιτείας ἀσφαλε-
 στέρας. Καλὸν σοὶ γὰρ ἐκείνους μιμήσασθαι, οἱ
 τοῖς ἑτέρων πᾶσι διασώζονται, ἀπὸ τῶν ἐκεί-

lis superiores sumus. Nam cum auctoritate loqui,
 quod sane permagnam in ludi magistro, doctore,
 quovis alio vel moderante, vel fingente juvenum in-
 genia, vim habet, mihi quidem omnino licet: at non
 itidem illis, etiamsi vel universorum in unum sa-
 pientia coeat. Quo enim pacto vel libere, vel fide-
 liter, vel confidenter regis, patris, amici more, præcepe-
 rint ii, qui et imperii majestate, interritum animam
 suppeditante, carent, et affectione, vi naturalis amo-
 ris universas alias superante et amicitia, fiduciam
 prætextu familiaritatis augente? Exemplo sunt Dio,
 Isocrates, complures alii, qui scripsere quidem illi
 multas regias (sic enim appellatæ sunt) orationes, ad
 ipsos etiam reges: sed quod personæ tam suæ, quam
 regiæ decorum servare cuperent, nec vel insolentes
 vel protervi videri: proluxa regiam eminentiam ar-
 te demulcent, ac deinde ne sic quidem libere satis id,
 quod dicendum erat, pronuntiant. Ex his equidem
 virisque præterea diviniolibus, collectas hasce sen-
 tentias, quibus et a nobis fortasse non contemnen-
 dum aliquid adjectum est, libere ac paterne (ut ita
 loquar) offerre tibi volui, ceu debitum pariter ac munus,
 centum capitibus inclusum, quæ Acrostichide
 quadam digeruntur, in qua ipsa pars quædam est
 voti, quod a Deo minime rejici opto, si quidem et
 pro voto preces concipiendæ sunt, more vatis et regis
 illius admirandi, qui dixit: Exaudi, Domine, pre-
 cationem meam. Tu si animum iis, quæ consulun-
 tur, adverteris, magnum ipse tibi emolumentum affe-
 res. Poterant autem omnia paullo dilucidius expo-
 ni, sed existimabam equidem, melius esse, non quid-
 quid esset osseum, e carne prorsus eximi: ut restaret
 aliquid in hoc epulo, quod ad quærendum majoris mo-
 menti cibum convivæ animum excitaret. Nec enim par-
 erat a nobis, ad strenuitatem te cohortantibus, ineffi-
 caces ac molles tibi cibos offerri. Tu mentis robore
 quidquid difficilior est, digerens recte medullam
 ipsam esculentam tibi reddito, quæ animum tuum
 multo sane meliorem efficiet, quam corpus Achillis
 leonum, ut in fabulis est, medullæ. Nam mihi quidem
 persuasum est, tantum hic inesse fructus, ut, si quidem
 eum studiose decerpseris, facile præstantissimus et
 hominum sis evasurus et regum. Quod si auctor ho-
 rum ego multo sum inferior iis, quæ hic a me per-
 scripta sunt: minime id quidem impedimento tibi
 sit ad virtutem, vel ulla in parte obstat: sed si quid
 apud me rei melioris fuerit inventum (quando nemo
 bonorum prorsus omnium exorsus est), id uti hæredi-
 tate adeas, et multum adaugeas, studiosius ex ratione
 decori putabis elaborandum quam vel bona paterna
 vel ipsum regnum. Vitia vero mea perspicies (quæ
 sane permulta et magna sunt), ex iis quoque lucrum
 aliquod percipere velis; præficiendo scilicet illa tibi
 ceu quemdam vitæ melioris tutiorisque gubernationis
 magistrum. Nam recte feceris, si eos fueris imitatus
 qui naufragiis alienis servantur, illorum delictis ad-
 versisq; casibus, quid opus facto sit, edocti: dum
 vel longum tale navigationibus dicunt, vel pro viri-
 bus sibi consulunt. Quin et illud aliquando accidit,

ut quis lapsus proximus, si alium prius videret lapsum, resiliat: quo sane pacto usu venire solet, ut aliorum ruina mente prædilis saluti sit. Idem rectius aliquando medicis, artem suam magnopere jactantibus, difficiles aliqui nonnullis morbos curant; experientiam duntaxat inde nacti, quod eadem et ipsi perpassi fuissent. Imo medici quoque tritum vulgo proverbium refellerunt, qui dente vel oculo ex phramaco quodam amisso, vel aliud quiddam perpassi, deinde propriis ex erratis facti peritiores, quos morbos suis in corporibus curare non potuerant, iis alios plures liberarunt; per accessionem experientiam ad artem, vi mali superata. Ad summam, qui malus esse vult, nullum ex ulla re capiet emolumentum, bonus autem ex omnibus.

τῶν πολλοὺς ἀπαλλάξαντες, τοῦ δεινοῦ περιγεγονότες τῇ προστεθείσῃ τῇ κείρῃ τέχνῃ. Καθόλου τοῦ λόγου, ὁ κακὸς βουλόμενος εἶναι ὅπ' οὐδενὸς ὠφελήσεται, ὁ δ' ἀγαθὸς ἐξ ἀπάντων.

Ἄνω ἀμαρτημάτων τε καὶ ἀτυχημάτων τὸ θεὸν καταμαθόντες· καὶ ἡ τὸ πλεῖν ἀρνησάμενοι, ἡ τὸ γε κατ' ἐκείνους Καὶ μὴν ἄλλοθεν τις ἐγγὺς γεγονώς, φράσαντος ἄλλου κατενεχθῆναι, αὐτὸς ἰδὼν ἀπεπήδησε· καὶ γέγονε τὸ πτώμα τῶν ἄλλων σωτηρία τοῦν ἔχουσιν. Ἀλλὰ καὶ κρεῖττον ἱατρῶν, πολὺ τῇ τέχνῃ φρονούντων, ἐνίοις γε τινές ἐθεράπευσαν ἐκ τοσημάτων δυστροπῶν, ἀπὸ μόνου τοῦ παθεῖν τὴν πείραν εἰληφότες. Καὶ τοὶ καὶ παῖδες ἱατρῶν τὴν παροίμιαν ἐξήλσεξάν που, ὁδόντα τε καὶ ἐφθαλμὸν ἀποβαλόντες ἐνὶ φαρμάκῳ ἡ ἑτέρῳ τι καθόντες, ἔπειτ' ἐμπειρότεροι γεγονότες ἐκ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, καὶ ὥν γε ἤτερος ἐφάρησαν παθημάτων ἐπὶ τῶν ἰδίων σωματικῶν, τοῦτων πολλοὺς ἀπαλλάξαντες, τοῦ δεινοῦ περιγεγονότες τῇ προστεθείσῃ τῇ κείρῃ τέχνῃ. Καθόλου τοῦ λόγου, ὁ κακὸς βουλόμενος εἶναι ὅπ' οὐδενὸς ὠφελήσεται, ὁ δ' ἀγαθὸς ἐξ ἀπάντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΚΑΤΟΝ

ΔΙ' ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΑΟΣ.

CAPITA CENTUM

PER ACROSTICHIDEM *.

CÆSAR, CÆSARI,
MANUEL, JOANNI,
PATER, NATO,
ANIMI, ANIMO,
FRUCTUM, CIBUM,
MEI, TUO,
QUALIS QUALIS, VEGETO;
CUI DEUS MODERATOR ESTO (1).

I.

Constat diversa vivendi mortalibus esse genera, quæ partim a prudentia, disciplina, probitate, partim a stupiditate, inscitia, improbitate proveniunt et distinguuntur; rursusque dividuntur ac subdividuntur, eo quidem numero ac varietate, quæ animi vi comprehendi nequit. Videtur autem aliud alii præstantissimum esse, duas, non plures ob causas, vel honesti, vel voluptatis, nonnunquam et amborum causa. Difficulus quidem fieri potest, ut æqualiter animus in utramque partem propendeat; si accurate quis ad id, quod integerrimum est, respicere velit. Si tamen hoc quoque concedat aliquis, semimprobus erit, qui in utramque partem distrahitur; prorsus autem malus, qui totus voluptatibus inhiat; qui denique bonum sectatur, ex ipsa re bonus erit.

II.

Aliis vivendi rationibus primo commemorata loco vita longe præstat, quæ asperrima quidem omnino

(1) Sic construe: Cæsar Manuel pater, Cæsari Joanni filio fructum animi mei qualis qualis, cibum animo tuo vegeto, tribuo scilicet, cui Deus moderator esto.

* Id est quorum primæ litteræ verbis subjectis continentur.

B

ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΒΑΣΙΛΕΙ,
ΜΑΝΟΥΗΛ, ΙΩΑΝΝΗ,
ΠΑΤΗΡ, ΥΙΩ,
ΨΥΧΗΣ, ΨΥΧΗ,
ΚΑΡΠΟΝ, ΤΡΟΦΗΝ,
ΕΜΗΣ, ΤΗ ΣΗ,
ΟΠΟΙΑΣΟΥΝ, ΑΚΜΑΖΟΥΣΗ,
ἢ Ο ΘΕΟΣ ΕΙΗ ΚΟΣΜΗΤΩΡ (2).

A'.

Βίοι τοῖς ἀνθρώποις διάφοροι· οἱ μὲν φρονήσῃ, καὶ παιδεύσῃ, καὶ χρηστότητι, οἱ δὲ ἀδελτηρίᾳ, καὶ ἀπαιδευσίᾳ, καὶ πονηρίᾳ γιγνόμενοι τε καὶ μεριζόμενοι· καὶ αὖθις διαιρούμενοι τε καὶ ὑποδιαιρούμενοι εἰς ἀριθμὸν οὐχ ὑποκρίπτοντα λογισμῷ. Δοκεῖ δ' οὖν ἄλλος ἄλλῳ κράτιστος εἶναι, δυοῖν αἰεταῖν, οὐ πλείοσιν, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ ἡδέος ἕνεκα· ἔσθ' ὅτε δὲ τισὶ καὶ ἀμφοῖν. Χαλεπὸν δὲ τὴν ψυχὴν ἴσα πρὸς ἑκάτερα ρέπειν, εἰ τις ἀκριδῶς πρὸς τὸ τελειώτατον ἀφορρῇ. Πλὴν καὶ τοῦτο δολεῖ τις, ἡμίφαυλος· ὁ δὲ χα τεμνόμενος· φαῦλος δὲ παντάπασιν ὁ κεχηγῶς καθάπαξ πρὸς ἡδονάς. Ὁ δὲ διώκων τὰ γὰρ θὸν αὐτό γε τοῦτο ἀγαθός.

B.

Ἄριστος μὲν βίος τῶν εἰρημένων ὁ πρῶτος· ὁ τραχύτατος μὲν παντάπασιν εἶναι δοκεῖ, διὰ τὸν

(2) Σύνταξον ὧδε· Βασιλεὺς Μανουὴλ πατὴρ βασιλεῖ Ἰωάννῃ υἱῷ, καρπὸν τῆς ἐμῆς ψυχῆς ὁποιασοῦν, τροφήν τῇ σῇ ψυχῇ ἀκμαζούσῃ, δίδωμι δηλοῦντι. ἢ ὁ θεὸς εἰη κοσμήτωρ.

πρὸς τὰς ἡδονὰς πόλεμον, οὐ πάντῃ δὲ οὕτως ἔχει. Ὁ δὲ γὰρ ἡδονῆς ἀμοιρεῖ, τῷ συνειδότει καὶ ταῖς ἐλπίσι τέρπειν εἰδώς. Πρόσεστι δὲ γὰρ τοῦτῳ καὶ τὸ σεμνόν, καὶ τὸ διαρκές, ὅντι γὰρ παντὰ πασι χρηστὰ. Τοιαῦτα τὰ μὴ νενοθευμένα τῶν ἀγαθῶν. Ὅν ἂν ἐραστὴν αὐτῶν ἀπαξ λάβοι, χειροῦται τε, καὶ οὐκ ἔφ' τὴν ἐφεσιν αὐτῶν πλανᾶσθαι πρὸς τι μάταιον. Τῷ δὲ δευτέρῳ, τὴν ἡδονὴν τέλος ἔχοντι, οὕτε σὺνέστιν οὐδὲν ὀγιὰς, οὕτ' ἐφίψεται. Οὐδὲν γένοιτό τινι ἡσθη-
ναι διὰ τέλους ἐνί τῳ πράγματι, ἄλλοτε ἄλλων ὀρεγομένων, τῶν μὴδὲν ὡς ἀληθῶς ὄντων ἡδέων, καὶ διὰ τοῦτο μεταπεμπόντων αἰετὶ πρὸς ἕτερον. Ὁ τρίτος μέντοι καὶ μέσος ἔστω· ἵνα μὴ σκληρῶς ἐκ προσιμίων ἐπιτάττοιμεν, οἱ τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐργάται. Ἔστω δὲ τέως ἡμῖν μὴ παντελῶς ἀπόδλητον τὸ ἥδῃ, ἐνθα οὐ προσίσταται τὸ κακόν.

Γ.

Σαφῶς ἴσθι βίων τὴν αἴρεσιν γνώμης, οὐ φύσεως οὖσαν. Ἡ φύσις γὰρ Αἰθίοπι, καὶ Σκυθῇ, καὶ Κελτῷ, καὶ πᾶσιν ἐξῆς ἀνθρώποις, μία τις οὖσα τυγχάνει. Ὀλίγοις δὲ τισιν ιδιώμασι τοὺς γένεσι ποιεῖ τὴν διαφορὰν. Τὴν δὲ προαίρεσιν χαλεπὸν καὶ ὀδύφοις μὴ μερίζεσθαι. Οὐκοῦν ὅπερ ἡμῖν εἴρηται, οἱ βίοι τοῖς ἀνθρώποις οὐ διὰ τὴν ἀμέριστον φύσιν μερίζονται, ἀλλὰ διὰ τὴν μεριζομένην προαίρεσιν. Παντὶ δὲ βίῳ τὸ ἥδιστον ἐκ συνηθείας οἶμαι προσγίγνεσθαι, οὐ τῷ συμπαφυκέναι καθάπαξ. Ἴδοις γὰρ ἂν ἐπίμο-
χθόν τε καὶ φαῦλον βίον πεφιλημένον τῷ κεχρημένῳ, οὐκ ὅτι οὐκ ἂν ἡλλάξατο ἀθήθῃ γέμοντα ἡδονῆς, καθαρουμένης μέμψεως. Χρηστέον οὖν ἂν εἴη τῷ κρείττονι, ὡς τοῦ ἡδέως τῇ χρήσει ἐφευρόμενου τε καὶ συμψρομένου.

Δ.

Ἴσθι καιρὸν ἐπιτήδειον ὄντα σοι τὴν ἡλικίαν ἀκμαῖζοντι, βίον ἐλίσθαι τὸν ἀριστον, καὶ διαλθεῖν ὡς ἀριστα, καὶ ἐντῆξαι τῇ ψυχῇ, καὶ ἀμετάστατον δεῖξαι· ὅτι σε μὴ προκατεῖληφε τὸ δυσχερές. Πρὸ γὰρ τοῦ σαυτῷ προστριψαί κακὰ, ῥᾶστα ἂν σοι γένοιτο κατορθῶσαι τὰ ἀγαθὰ. Ἦν δὲ μετὰ σῆς φαυλότητος, διπλῇ μοχθήσεις. Πολλὰ πονήσεις, καὶ ἐργον ἔσται ἀπαλλαγῆναι τοῦ χείρονος δυοῖν χερσὶν ἀπονέμει, καὶ οἰκειῶσαι σαυτῷ τὸ βέλτιον ἀκριβεῖ προσαρμογῇ, χρόνῳ καὶ μόγις γινομένην.

Ε.

Δίαν μοι δοκεῖ σαφές εἶναι τὴν τῶν κρατούντων εὐδαιμονίαν τῆς παντοκρατορικῆς χειρὸς ἐξηρτηθεῖαι, ἐπειδὴ καὶ τὴν καρδίαν φασὶν ἐκείνην δέηπου κατέχεσθαι. Χρὴ σε οὖν εὐδαιμονίας ἐρῶντα ταύτην εἰδέναι ζητεῖν, ὅθεν λαβεῖν ἔξεστι, δηλαδὴ παρὰ θεοῦ, σεαυτὸν παρέχοντα τοῦ εὐδαιμονεῖν οὐκ ἀνάξιον. Ὁ γὰρ μὴ συμβαίνων τοῖς πράγμασιν, ὧν ἐρᾷ, ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ κτήσεται, καὶ μάλιστα ταῦτα

videtur esse, belli ejus causa, quod cum voluptatibus gerit, sed in universum ita comparata non est. Nequaquam enim voluptatis expers est, cum et recti conscientia et spe delectare consueverit. Cum eadem vita, penitus bona, conjuncta sunt gravitas atque constantia. Nimirum ejusmodi sunt non vitiata bona. Quemcunque semel amatorem sui nacta fuerint, is et totum se dedit eis, nec ad ullam rem vanam evagari cupiditatem sinit. Alteri, cujus finis est voluptas, nec inest boni quidquam, nec comitabitur. Fieri certe nequit, ut quis una re perpetuo delectetur, alias appetens alia, quæ non reapse jucunda sunt, ideoque ad alia semper hominem avocant. Tertia sane, media quædam esto, ne, qui bona non facimus ipsi, statim ab initio præcepta duriora tradamus. Nimirum eatenus voluptatem non omnino rejiciendam ducamus, quatenus mali quidpiam ei non adest.

III.

Electionem horum vitæ generum certo scias esse consilii, non naturæ. Quippe naturam Æthiops, Scythia, Gallus, homines universi, unam quamdam habent, nationibus ipsis ob exiguas quasdam proprietates invicem discrepantibus. Animi vero institutum difficile fuerit etiam in fratribus non esse diversum. Rationes ergo vivendi, ceu dictum est, non indistinctæ naturæ ratione distinguuntur, sed ratione scindentis se in diversa studii et electionis. Cuius autem vitæ quod jucundissimum est, ex consuetudine conciliari arbitror, non a natura prorsus indi. Nam videas laboriosam malamque vitam alicui charam, qui ea sit usus: nec insuetam cum illa commutaverit, licet et voluptatis plena sit, et vitæ perio chareat. Utendum ergo ratione vitæ meliori, quam usus ipse jucundam ac gratam paulatim efficiat.

IV.

Scire debes tibi, qui nunc in ipso ætatis es flore, peropportuno hoc esse tempus eligendi vitam optimam, quam et præclarissime agas, et imprimas animo, et tibi propriam ac perpetuam reddas. Necdum enim te difficultas anticipavit. Nam prius, quam ipse te vitiis infeceris, facillimum fuerit res bonas atque præclaras agere. Sin pravitatis particeps factus fueris, duplicem molestiam experieris. Magnopere laborabis, et operosum erit, ambarum ut munum abstersione libereris a malo: et bonum tibi concilias adjunctione quadam accurata, quæ vix longo fieri tempore solet.

V.

Admodum mihi videtur esse perspicuum, felicitatem eorum, qui rerum potiuntur, ab omnipotente manu pendere, quando et cor ipsorum eadem contineri perhibent. Itaque te felicitatis cupidum scire necesse est, eam ibi quærendam, unde hauriri potest, nimirum a Deo: præbendo temetipsum non indignum, qui prosperitate fruatur. Nam cui cum iis quas expetit, rebus haud convenit: is vel prorsus

eas non assequetur, etiamsi maxime quærat : vel male, postquam assecutus fuerit, amittet : quod haud dubie pejus est, quam plane non adipsi.

VI.

Res in primis utilis est, opportune ac recte ab omnibus omnia fieri : maxime, cum divinitus aliquid est petendum. Quippe magis expedit, nihil unquam ullo modo petere, quam rem non justam, nec equam petere : nam Deum facilius ad iram provocaverit, qui sic petit quam optati quidquam impetraverit. Deus enim id, quod decet non quod indecorum est præbet. Exaudire nimirum, præbereque solet, non cum quis vociferando, lacrymando, plangendo, incumbendo precibus, id postulat, quod esse nocumento possit, cum ipse profuturum putet (multa vero talia sic a Deo per summam ignorantiam petimus) : sed cum boni politici private studiosus, ea facit, per quæ voti compos futurus est. Hoc scilicet est preces efficacitatis robur habere. Nam qui contraria facit iis, quæ precibus optat quo pacto secum ipse dissentiens, Deum sibi possit assentientem habere ?

VII.

Copia boni divinitus, instar pluviz, beaberis ; si et sceptrum a Deo te consecutum agnoveris, et te servum ejus esse sciveris, eique servire, magis tibi volupe fuerit, quam quod aliis imperes. Scire vero debes, multo te magis Deo servum esse, quam is tibi sit, quem prelo comparasti. Et tantum quidem inter utramque servitutem interest, quantum Dei sanguis ab argento distat. Imo potius, excepta imperii dignitate, et redemptum ære mancipium et censervus, et frater, et honore tibi par est, ratione naturæ communis, e terra factus ; quodque primus sit omnium pater is, qui Dei manu formatus fuit, itemque rationa unius et ejusdem baptismi, et obitæ omnium causa Dei mortis. Minime certe propter inæqualitatem dignitatis, efferre se latum supra latum debet, Deique donum aliquod, supra donum ejusdem, quod cunctis ex æquo conceditur.

VIII.

Ante omnia tibi, si subditos tuos cum amore pariter ac metu te colere vules, quodque visum tibi fuerit, pro lege ducere, necessarium erit, ut eadem ratione Deum ipse colas. Qualis enim tibi vis esso subditos, talem scilicet ipse te geres erga Dominum huius universi ; absque quo fuerit, multum revera laborabis ; at parum omnino perficies, et eventum instituto tuo contrarium experieris. Quippe teipsum ei subditum esse velle, cui natura subiecta sunt universa ; id vero vel imprimis efficit, ut tui sponte sua tibi subiecti pareant : itidemque Deum offendere, nihil est aliud, quam contra teipsum expertem quoque sensus naturam concitare. Patet hoc de Jonæ, Dathanis, Abiromi aliisque talibus exemplis quæ modo minime recensenda veniunt.

IX.

Et manere tibi bona, gratis concessa, plane salva vis ; et majoribus a Deo cumulari ? fac ei pro viri-

ζητή, ἢ κακῶς μετὰ τὴν κτήσιν ἀποβαλεῖ, ὃ δὴ χειρὸν ἀτεχνῶς καὶ τοῦ μὴ λαβεῖν.

Γ.

Ἐπεικῶς ὠφέλιμον πάντα πᾶσι γίνεσθαι μετὰ τοῦ καιροῦ, καὶ μάλιστα ὅταν προκίηται παρὰ τοῦ κρείττονος αἰτεῖν. Μᾶλλον γὰρ λυσitteλές μὴδὲν μηδέποτε μηδαμῶς αἰτεῖν, ἢ περ αἰτεῖν οὐ γιγνόμενον βῆρον γὰρ ἂν παροργήσειεν ὁ τῆδε αἰτῶν, ἢ τι προσκτῆσται τοῦν εὐκτῶν. Ὁ γὰρ θεὸς τοῦ πρέποντος, οὐ τοῦ γε ἀπρεποῦς χορηγός ἐστι. Φιλεῖ γοῦν ἐπακούειν καὶ χορηγεῖν, οὐχ ὅταν τις βοῶν, διακρύων, κοπτόμενος, ταῖς εὐχαῖς ἐγκείμενος, αἰτῇ τι βλάβῃ δυνάμενον ὠφέλιμον ἡγούμενος (πολλὰ δὲ τῶν τοιοῦτων οὕτως αἰτοῦμεν παρὰ Θεοῦ, κατ' ἀγνοίαν μεγίστην)· ἀλλ' ὅταν ἡ κοίνων καλῶν, ἢ τῶν ἰδίων ἐπιθυμιῶν, πράττη δι' ὧν ἐπιτεύξεται. Τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τὴν δέησιν ἰσχύειν ἐνεργουμένην. Ὁ γὰρ ἐναντία ποιῶν ὧν περ εὐχεται, ἑαυτῷ διαφωνῶν, πῶς ἂν σχολή τὸ Θεῶν σύμφωνόν ;

Ζ.

Ὅσαι σοι Θεὸς ἀγαθόν, ἔχειν μὲν τὸ σκήπτρον ἐκείθεν ἐπισταμένῳ, δοῦλον δὲ σαυτὸν ἐκείνου σαφῶς εἶδότε, καὶ τῇ δουλείᾳ τῇ πρὸς ἐκείνον χαίροντι μᾶλλον, ἢ τῷ βασιλεύειν τῶν ἄλλων. Ἰσθι δ' ὧν ἐκείνῳ δοῦλος ; πολλῷ γε μᾶλλον ἢ σοι τίς ἐστιν ἐκωνημένος. Καὶ τῆς δουλείας τὸ διάφορον ἐκατέρως, ὅσον αἵματος Θεοῦ καὶ ἀργυρίου τὸ μέσον. Μᾶλλον δὲ καὶ σύνδουλος, καὶ ἀδελφός, καὶ ὁμότιμος ; πλὴν τοῦ σχήματος, ὁ ἀργυρώνητός ἐστὶ σοι τῇ γῇθεν φύσει τῇ κοινῇ, καὶ τῷ τὸν χειρὶ Θεοῦ πεπλασμένον εἶναι πάντων προπάτορα, καὶ τῷ ἐν βαπτίσματι, καὶ τῷ ὑπὲρ πάντων Θεοῦ θανάτῳ· καὶ δεῖ μὴ καταπαίρεσθαι δι' ἀνισότητα σχήματος, πλὴν ὁμοίου πηλοῦ, καὶ Θεοῦ τι χάρισμα, τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος πᾶσιν ἰσῶς διδομένου.

Η'.

Σοὶ τοὺς ὑπὸ σὲ πάντας θέλοντι φίλτρῳ καὶ φόβῳ σὲ θεραπεύειν, καὶ τὸ δοκῶν σοι νόμον ἡγεῖσθαι, μάλιστα γὰρ πάντων ἀνάγκη τῆδε τὸν Θεὸν θεραπεύειν. Ὅποιους γὰρ ἂν εἶναι σοι θέλεις τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους, τοιόσδε δὴ ποιῶν ἔσθ' ἡ τῶν ὄλων αὐτὸς δεσπότη· εἰ δὲ μὴ, πολλὰ μὲν ὄντως πονήσεις, ὀλίγα δὲ πάντως ἀνύσεις, καὶ πρὸς τοῦναντίον τὸ πρᾶγμά σοι περιστήσεται. Τό τε γὰρ τοὺς κατὰ σὲ ὑποτετάχθαι : σοὶ γνώμη τὸ ὑποτετάχθαι σε θέλειν, ὥς τὰ πάντα ὑποτετάχθαι φύσει, μάλιστα γὰρ πάντων ἐργάζεται, καὶ τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν κινεῖν ἐστὶ κατὰ σαυτοῦ καὶ τὴν ἀναίσθητον φύσιν. Καὶ δηλοῖ τὸ Ἰωνᾶ, τὸ Δαθάν καὶ Ἀβειρώμ, καὶ τοιαῦτα ἑτέρα, ἅπερ οὐ καιρὸς καταλέγειν.

Θ.

Βούλει σοὶ τὰ προῖκα καὶ χάριν διαμένειν ὅλως ἀτάλευτα, καὶ προσγενέσθαι τὰ μείζω παρὰ Θεοῦ ;

ἀποδίδου γοῦν αὐτῷ τὸ χρέος· ἔπαινον εἰς δύνανται. Αὐτὸς δὲ, quidquid omnino debes, exsolvas. Nam fieri quidem omnino nequit, ut operibus nostris beneficiorum a Deo profectorum magnitudinem exæquemus : animi tamen alacritas, quod quidam dixit, magnifici meretur, quamvis absit ipsæ facti præstatio. Quamobrem cave pulcherrimum alicui pessime dissolveris, nec id faciendo, quod potes, nec quod deest, saltem per ipsum velle complendo. Recipit autem Deus id, quod a nobis debetur, non manibus suis, sed pauperum et opis egentium. Nam sic eum et nobis accipere consentaneum est, et nobis ipsum vicissim largiri. Quod si facultatem habentes exigua quædam reddendi, et quidem ex illis, quæ ab ipso nobis concessa sunt, ea sponte denegamus, ex diuturna quadam secordia, nobis familiari : quoniam pacto jure poterimus alio rursus potiri beneficio? qui fiet, ut omnino prius concessum non amittamus, et inexorabiliter pœna conveniente multemur?

B nam pacto jure poterimus alio rursus potiri beneficio? qui fiet, ut omnino prius concessum non amittamus, et inexorabiliter pœna conveniente multemur?

X.

I'. Αὐτόθεν δὴλον τὸ βήθησόμενον· λεπτέον δὲ. Ὁ πρὸς Θεὸν ἀγαπῶν οὐ θέλων ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μισεῖται κτισμάτων. Ὁ μὴ φοβούμενος αὐτὸν ὁρῶσθαι καὶ τὰς σκιὰς τῶν πραγμάτων. Ὁ μὴ τοὺς ἐκείνου φυλάττων νόμους, καὶ μέγας ἦ, καὶ λαμπρὸς, καὶ πᾶσης ἡ σοφίας, πεπληρωμένος, οὐχ ἔξει μὲν τοὺς πεπιθόμενους αὐτοῦ τοὺς δόγμασι, δουλεύσει δὲ μᾶλλον ἐκεῖνος· ἀνδραπόδων οὐκ ἀμείνοσιν. Οὐκοῦν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἐκείνου, ὧν ἀρχεῖ, εὐνοῦς ὧν διατελεῖται τῷ πνεύματι πάσης κρατοῦντι, καὶ ζωὴν παρέχοντι, καὶ πρὸς τὰγαθὸν κινεῖντι πᾶσαν ψυχὴν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Καὶ, Αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργὴς ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλει, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, ὁ θεὸς ἀπεφώνησε Παῦλος.

IA'.

Σὺ πρὸ πάντων ἀγείνεις τὴν σὲ πρὸ πάντων ἡγουσαν Ἐκκλησίαν, πάντα σοὶ μετὰ Θεὸν γιγνόμενῃ. Αὕτη σοὶ μήτηρ, τίτθ, διδάσκαλος, πλάστης, ἀλείπτρις, ὁδὸς, καὶ ὁδηγός, καὶ συνεργός, καὶ παράκλησις, πρὸς ὃ τι κάλλιστόν τε καὶ μονιμώτατον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐκείνης λήξιν δεχομένων ἢ ἐπίκτητον ἢ φθαρτόν ἐστιν, ἀλλ' αἰδίων, ἀκίνητον, ἀφθάρτον, αἰδίοις, καὶ ἀκηράτοις, καὶ ἀφθάρτοις προσήκον. Καὶ γὰρ τὰ πάντα πνευματικά· καὶ διὰ τοῦτο αἰώνια, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἀκίνητα· ἃ καὶ προτιμᾶσθαι δεῖ τῶν σωματικῶν, ὡς συγκακληρωμένων τῇ παρρησίᾳ ζωῇ καὶ πλέον ὄντων μηδέν.

IB'.

Ἵσον τῷ πρὸς κέντρα λατίζειν τὸ πολυμεῖν τῆς Ἐκκλησίας τοῖς δόγμασι. Χαίρειν οὖν τοῖς τοῦτο ποιοῦσιν εἰρηκώς, εἴπερ οὐκ ἐνδὸν αὐτοῖς διορθώσασθαι, ὅρα μοι τὴν τούτων μανίαν, εἰς οἷον τοῦτους κακὸν ἐνέβαλε. Αἰετὶ γὰρ καλεῖν ἐθέλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἣν ἰδίῳ αἵματι περιποίησατο, οὐδὲν ἄλλο λείπεται τούτοις, ἢ αἱμάτων πόδας ἰδίου παραφορᾶς θρασυτέτη. Σὺ δέ μοι ταῦτα ἐπίστασο λιμένας τε καὶ πρόβολον, καὶ ἀμυντήριον ὄντων. Νεφέας γὰρ

Satis ex se parebit, quod dicturi sumus, ac profertur sane. Qui Deum diligere non vult, ei sunt infesta Dei creata. Qui Deum non metuit, etiam ipsas rerum umbras formidat. Qui leges ipsius non servat, tametsi magnus sit, tametsi clarus, tametsi plenus omni sapientia : tamen nec habiturus est, qui decretis ipsius obtemperent : et servitutem potius serviet non melioribus, quam ipsa sint principia. Quapropter qui benevolos habere vult eos, quibus imperat, semper illius benevolentiam conservet, in cujus potestate status omnis est, et qui vitam suppeditat, omnemque animum ad bonum impellit. Nam in ipso vivimus, et movemur, et sumus. Item ipse est, qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut præstemus, pro sua in nos propensione, quemadmodum divus Paulus ait.

XI.

Anteferenda tibi cunctis rebus est Ecclesia, quæ te quoque cunctis anteponit, et instar omnium est tibi secundum Deum. Ea tibi mater, nutrix, magistra, informatrix, alipta, via, viæ dux, adiutrix, incitatrix ad pulcherrima quævis, et maxime durabilia perpetuaque. Nam nihil eorum, quæ hac continentur, vel fluxum, vel obnoxium est interitui : sed æternum, corruptionis et interitus expertum ; æternis et corruptionis ac interitus expertibus conveniens. Omnia namque spiritualia sunt, eaque propter æterna, et bona, et immota : quæ et potiora ducenda sunt corporeis, velut ad vitam hanc pertinentibus, nec ulterius sese porrigentibus.

XII.

Repugnare dogmatis Ecclesiæ, perinde est, ac si quis velit stimulis culces impingere. Quapropter hoc facientibus longum valere justis, si corrigi nequeant ; eorum mihi furorē aspicio, in quale malum præcipites ipsos agat. Quippe dum calcibus Ecclesiam Dei ferire volunt, quam ipse suo sanguine acquisivit, nihil agunt aliud, quam quod audacia quadam insanix suometipsi pedes cruentant. At ego volo scias, illa dogmata portum quasi

quemdam esse ac propugnaculum, sentumque. A defensionis aptissimum. Quippe cum adversantium invicem sibi cogitationum nimbis obruimur, ubi primum ad ea confugimus, serenitatem puram invenimus. Per eadem licet omnem linguam superbam, nosque mendaciis adgredientem, abigero. Quis igitur Ecclesiam, quæ causam talium tantorumque bonorum præbet, valde diligens atque fovens, et ad eam pertinentibus nimio opere benefaciens, debitam ei gratiam retulerit?

XIII.

Insigniter et expedit et pulchrum est, nihil agere mali. Quippe quidam quasi gradus ad virtutem est malorum exterminatio. Melius, boni quid agere. Principia namque fines comitantur. Pulcherrimum, rem maximam feliciter efficientem, Deo præclarum facinus acceptum ferre: sine quo nihil boni fieri potest. Qui præditus virtute, modesto se gerit; splendidiorem reddit animum. At iis qui propter facinora sua (quæ sane magna sint, et admirabilia) magnifice semet efferunt, metuendum, ne laudabilia gerentes, ipsi sibi detrimento potius sint quam commodo. Quippe Deum adversum experientur, et (uti prophetæ verbis utamur) quo pacto subsistere poterunt?

XIV.

Malum est, boni quidpiam non facere, cujus efficiendi facultas aderat. Non enim frustra creati sumus, nec ut in otio vitam transeamus, planeque nulli sinus usui, lapidum instar in jurgite jacen- C tium. Pejus, improbe agere: nam ad opera bona conditi sumus. Pessimum, ubi quid mali perpetraveris, id operam dare, ut culpam in alium conferas. Id malum primis illis humani generis parentibus plus nocuit, quam quod initio legem violassent. Nimirum non malum malo, quod aiunt, quasi de industria rem noxiam semper cumulemus; sed aut quod bonum est, agamus, aut saltem mali quid designantes, nobis id ipsum ascribamus. Nam bonus est, quicumque vult; et qui vult, malus.

XV.

Admonet Isocrates sententia quadam sua, dandum operam, ut omnibus jucundum te præbeas; at optimis utendum. Ea cum laude digna sententia sit, verum non itidem facilis, scita commonstranda D est ratio, qua præstari possit. Nam re quisque meliorem existimat aliis, dignumque censet, qui majores et honores et munera consequatur; adeoque difficillimum factu, gratus ut omnibus habere. Sed enim strenue laborandum, expendendæ pecuniæ, dexteritate quadam utendum, ut egregie rem præstes. Nam qui maxima quædam appetit, non tantum admirari causas, sed eniti quoque debet, ut adipiscatur.

XVI.

Nunc id dicendum venit, quod et per se dictum pulchrum est, et oratoris sententiam comprobatur. Nemini denegato, quibus ipse dignus est; sed esto popularis erga universos, atque adita facilis; et

βαλλόμενοι λογισμῶν ἐναντίων, εὐθὺς αὐτοῦ κατὰ-
ξυντες, λευκὴν γαλήνην εὐρίσκομεν. Ἐξεσσι δὲ γε
τούτοις ἀποσοδεῖν καὶ πᾶσαν ὑπερήφανον γλῶσσαν
ψευδέσι ῥήμασιν ἐπιούσαν. Τίς ἂν οὖν τὴν Ἐκκλη-
σίαν, τοιούτων τε καὶ τηλικούτων αἰτίαν οὔσαν,
σφόδρα φιλῶν τε καὶ περιθάλπων, καὶ ἀγαθῶν ὑπερ-
βολὴν τοῖς πρὸς ἐκείνην ἐπιδεικνύμενος, ἀποδῶ τῇ
γυγνομένην ἐκείνῃ χάριν;

II'.

Λυσिताλὲς γε καὶ καλὸν μηδὲν τι τῶν κακῶν ἐνεργεῖν. Οἷον γὰρ τις βάσις εἰς ἀρετὴν ἢ τῶν πονηρῶν ἐκκοπή. Κρεῖττον ἐργάσασθαι τι χρηστόν. Ἀρχαῖς γὰρ ἔπεται τέλη. Κάλιστον, εἰ μέγιστον κατορθοῦντα, τῷ θεῷ λογιζέσθαι τὸ κατορθώμα· οὐ χωρὶς οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν ἀγαθῶν. Ὁ μετριάζων ἐπ' ἀρετῇ λαμπρὰν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν. Τοῖς δὲ θῆ μέγα φρονούσιν ἐπὶ τοῖς αὐτῶν κατορθώμασιν (ἔστω δὲ μεγάλη καὶ θαυμαστά) δέος ἐστὶ μὴ μᾶλλον βλάψαιεν σφᾶς αὐτοὺς, ἢ ὠφελήσαιεν κατορθοῦντες. Ἐξουσι τὸ θεῖον ἀντιταττόμενον, καὶ κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην, πῶς ἂν δύναιτο στήναι;

IIA'.

Ἐπαιδὴν ἐξῆ τι πράττειν καλόν, καὶ τὸ μὴ πράξαι τοῦτο κακόν. Οὐδὲ γὰρ μέτην παρήχθημεν, οὐδ' ἀργῶς διαβιῶναι, καὶ ἀχρήστως ἔχειν ἐξῆς ἡπαντα, κατὰ τοὺς ἐν τῷ βυθῷ λίθους. Χεῖρον ἐργάσασθαι πονηρόν. Ἐπ' ἀγαθοῖς γὰρ ἐργοῖς ἐπιδόσθημεν. Κάλιστον, ποιήσαντα φαῦλον, ἀνατιθέναι τι τὴν μέμψιν ἐπιχειρεῖν. Τοῦτο τὸ κακὸν τοὺς προπάτορας μᾶλλον ἐδίδαξεν, ἢ τὸ τὴν ἀρχὴν παραδῆναι· μὴ δὲ κακῶ τὸ κακόν, φασιν, ὥσπερ ἐξεπλήτθης τὸ βλάπτειν αἰετὶ προσάφροντες· ἀλλ' ἢ ποιῶμεν ἀγαθόν, ἢ γοῦν τὸ κακὸν ἐργαζόμενοι, ἡμῖν αὐτοῖς αὐτὸ περιάπτωμεν. Καλὸς γὰρ ἅπας ὁ θέλων καὶ κακός γε ὁ βουλόμενος.

IE'.

Ἰσοκράτης δίδωσι γνώμην, ἔχειν μὲν ἡδέως πρὸς ἅπαντας παραινοῦσαν· χρῆσθαι δὲ τοῖς βελτίστοις. Αἰετὶ δὲ τῆς γνώμης οὐσης ἐπαινετῆς, οὐ μὴν γε βεβή-
διας, σοφὴν τιν' ἐπιστήμην ἐνδείκνυσθαι πρὸς τὴν ἐκείνης ἐκπλήρωσιν. Οἴεται γὰρ ἕκαστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀμείνων, καὶ μειζόνων ἀξιοῖ τιμῶν καὶ δώρων τυγχάνειν· καὶ γίνεται παγχάλεπον ἡδὺν νομίζεσθαι πᾶσι. Αἰετὶ μέντοι πόνοις ἐγκαρτερεῖν, καὶ χρήματα ἀναλίσκειν, καὶ δεξιότῃ χρῆσθαι, ὅπως τοῦτ' κατορθώσης. Τὸν γὰρ μεγίστων ἐρῶντα οὐ χρὴ θαυμάζειν μόνον τὰ αἰτία, ἀλλὰ καὶ κτᾶσθαι σπουδάζειν.

IG'.

Μέλλει νῦν εἰρήσεσθαι, δ καὶ καθ' αὐτὸ ῥηθῆναι καλόν, καὶ τῆς τοῦ ῥήτορος γνώμης συστατικόν· Μηδένα τῶν αὐτῷ κερπόντων ἀποστρεφῖν, ἀλλ' εἶναι μὲν σε πᾶσι κοινόν, εἶναι δὲ εὐπρόσβιτον· μεταδιδ-

δόντα μὲν τιμῆς, μεταδιδόντα δὲ ἀστεί/τητος, καὶ προσδοκῶντα πᾶσιν ὡς ἔξεστι. Καὶ δεῖσαν ἀναλίσκειν ὑπὲρ ἀνθρώπων, χαίροντα τοῦτο ποιεῖν, ὅπως μεγαλοψυχίας, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τοῦργον νομίζοιτο. Οἷς μὲντ' ἂν αὐτὸς ἡσθεῖης ἕνεκά σου πεπραγμένοις ὑπὸ τοῦ φίλου, τοῦτοις χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἐτέρους. Οὕτω πολλὴν ὡς μάλιστα, καὶ καλὴν οὐχ ἥμισυ σεαυτῷ φιλίαν ἐπισωρεύσεις.

12'.

Ἀμέλει γε κάκεινο δοκεῖ συμβαίνειν τῇδε τῇ γνώμῃ. Χρὴ γάρ, οἶμαι, τοὺς παραινούντας συνοῖσον ἔργον ἀπάρχεσθαι, καὶ ὡς φαῦλοι τὴν τύχην, καὶ μηδαμῶθεν σοι γνώριμοι. Ἦν δέ τις βλάβον συμβουλεύῃ τι, εἰ μὲν ὡς ἐξαπατῶν, τὰ τῶν ἐχθίστων ἐργάζεταί· εἰ δὲ δι' ἀγνοίαν, εὖνους ὢν, τῆς μὲν ἀγαθῆς προαιρέσεως ἐπαινείσθω (ταύτη καὶ τὰ παρ' ἡμῶν πρὸς Θεὸν κρίνεται)· τῆς δ' εὐθελείας μήτε ἐξουθενείσθω, μήτε ἐπιτιμάσθω. Οὐδὲ γὰρ ὁ Θεὸς κρινῶν καθιδοῖται ἀνοήτους καὶ μελαγχολῶντας ἀνθρώπους.

13'.

Νυν. σοι τόνδε τὸν τρόπον οἱ τῶν ἀνδρῶν ἀριστοὶ τε καὶ χρήσιμοι, καὶ οἱ τούτων ἐναντίοι, γένοιντ' ἂν, οἶμαι, καταφανεῖς, ὅπερ ὠφέλιμον ἀρχοῦσι μάλιστα πάντων ἐστί. Διεξετάσας τὰς τούτων σχέσεις, τὰς πρὸς τὸ Θεῖον, τὰς πρὸς τὸν βίον, τὰς πρὸς τοὺς φίλους, τὰς εἰς τοὺς καθ' αἷμα προσήκοντας, καὶ εἰς τοὺς πόλεις καὶ ξένους, καὶ ὡς αὐτοῖς γε σφίσι τὰ καθ' αὐτοὺς ψυχρόμητο, καὶ τίσι μὲν χαίρουσιν, ἐφ' οἷς δὲ ἀσχάλλουσι, τὰς τῶνδε φύσεις εὐρήσεις. Καὶ μοι μηδένα μισήσας, τοὺς φιλητέους φιλήσεις· καὶ χρώμενος οἷς ἀμεινον, οὐκ ἀμελήσεις τῶν ἄλλων. Οὕτω καὶ κοσμίως φιλήσεις, καὶ ἐν τῷ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι διαμενείς. Ὁ γὰρ εὐχερῶς συναπτόμενος εὐχερέστερον δίσταται. Τοῦτο δὲ φευκτέον νοῦν ἔχουσιν.

16'.

Ὁ μὲν μηδὲν πιστεύων βρδῖως ἂν αὐτόθεν αὐτὸν δόξαι· πάντας γὰρ ἀλλήλων δέόμεθα, εἰ μέλλαι διαρκέσειν ἡμῖν τὸ ζῆν· τὸ πᾶσι δ' αὖ πιστεύειν ὀλέθριον, οὐκ ὄν δυνατόν ἀφ' ἑστέονα τὴν κακίαν τοῦδε τοῦ βίου. Οὐκοῦν ἀπόλωλεν ἅπας, ὁ πᾶσι τε πιστεύων, καὶ μηδενί. Ὅντοις δὲ δυοῖν θανατίζοιεν, εἰ ἀναγκαῖαν θείῃ τις τουτωνί τὴν αἵρεσιν, κρείσσον παθεῖν ἀπὸ τοῦ θαρρύν, ἢ τοῦ πάντας ὑποπτεῦειν ἐξῆς ἀνθρώπους. Ἐκεῖνο γὰρ ἀπλότητος ἀμέτρου τεκμήριον· τοῦτο δὲ ὑπερβαλλούσης πονηρίας ἀπόδειξις ἐναργής· καὶ πονηρίας τὸ πολλοστὴν πᾶσαν ἀφείλειν κάτω τίσῃσιν ἕνεκα τοῦ βλαβεροῦ, τὴν ἀμιλλαν ἐργαζόμενον. Ὅλως δὲ ἐνταῦθα τὸ κακὸν τῇ μὲν ἀπλότητι διὰ τὴν ὑπερβολὴν, οὐ τὴν φύσιν, τῇ δὲ πονηρίᾳ κατ' ἀμφο.

K'.

Ὑποψύγων δεδειγμένων τῶν περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους πίστεως ἀκροτήτων, δέον ὅν μέσσην βαδίσαι· λέγω δὴ τίσι πιστεύειν, καὶ τίσιν ἀπιστεῖν τὸν μὴ θατέρω τῶν κακῶν διαφθάρησθαι μέλλοντα· ὅπως

PATROL. GR. CLVI

honorem impertiens, et urbanitatem adhibens, et universis, quantum potes, succurrens. Quod si hominum causa eroganda pecunia fuerit, hoc et lætus et hilaris facies : ut opus ipsum magnanimitatis, non coactionis existimetur. Quæ ab amico tua causa præstita, voluptati tibi forent : ea fac aliis exhibeas. Sic et amplam in primis nec minus honestam tibi cumulabis amicitiam.

XVII.

Videtur et illud ad hanc certe pertinere sententiam. Arbitror enim eos, qui rem conducibilem monendo suggerunt, amplectendos esse ; quamvis fortunæ sint tenuis homines, quamvis ex re nulla tibi noti. Sin quis noxium quidpiam tibi consulat, si quidem ut decipiat, hostis atrocis officium facit : sin per ignorationem, cæteroqui benevolus, propositi boni nomine laudetur (nam ex eo nostra quoque Deus æstimat), ob incautam vero simplicitatem nec contemptui sit, nec reprehendatur. Quippe ne Deus quidem pro tribunali sedebit, ut de stultis et insanis hominibus sententiam ferat.

XVIII.

Et hoc quidem modo viros tam optimos et utiles, quam eorum dissimiles, luculentesatis (ut equidem arbitror) agnosces : quod principibus viris in primis est utile. Nempe cum exploraveris, quo pacto sint erga Deum affecti, quo pacto comparata ipsorum vita, quo pacto se gerant erga amicos, erga sanguine junctos, erga cives et extraneos, quo pacto res ipsi suas administraverint, et quibus oblectentur, a quibus abhorreant : tum vero naturas eorum deprehendes. Diligendos diliges, neminem odio prosequens : et illis utens, quibus uti præstat, cæteros non negliges. Sic et rite diliges, et perpetuo tum ipse diliges, tum diligeris. Nam qui alteri facile jungitur, facilius ab eodem se disjungit. Hoc autem vitandum mente præditis.

XIX.

Libitum cui fuerit, habere nemini fidem, is facile seipsum hoc pacto perdiderit. Nam omnino indigemus alter alterius, si vitam incolumen nobis esse volumus. E diverso fidem omnibus adhibere, perniciosum est, cum fieri nequeat, ut ab hac vita improbitas absit. Perit ergo, quisquis omnibus credit, et nemini. Cum autem utrumque sit exitiale, si necessario sit eligendum alterutrum, præstat aliquid ob fiduciam pati, quam omnes prorsus homines suspectos habendo. Nam illud immodice simplicitatis est indicium ; hoc evidens nimie pravitatis argumentum. Minima vero pravitatis pars omnem simplicitatem superat, nihil non studio nocendi moliens. Et omnino vitiosa simplicitas est, non natura, sed quia nimia : pravitas autem, utraque de causa.

XX.

In ea fide, quam alter adhibemus alteri, cum extrema demonstratum sit esse vituperabilia, media incedendum via ; quibusdam scilicet ut credat, et quibusdam non credat, qui malorum alterutro cor-

rumpi nolit. Bonis fidem adhibebis, vitabis malos. Quippe si bonis fidem non habueris, omnino malis credes, cum necesse sit, aliquibus credere: contraque, quam fieri par erat, aut diffidens, aut credens, quibus non debebas; facile corrumpere, et gravius quidem, quam cogitare possis. Etenim farina de frumento, duobus comminuto lapidibus, efficitur: horum vero, non dicam amborum, sed alterutrius seorsum mira perdeudi vis est.

XXI.

Omnino tibi certus amicus est, qui admissus in societatem rerum gerendarum, blanditias ei, quod expedit, postponit. Qui vero gratiæ captandæ, quæ sit nocitura, servit, nihil ab odio persequentibus et hostibus ipsis differt: siquidem non etiam pejor est hostibus, qui assentando decipit, mentemque tantam non corrumpit. Imo præterquam quod noxius est, etiam hac illos in parte superat. Hostes enim molesti sunt nobis atque graves, et quisque sic comparati sumus, ut re molestiam nobis exhibente liberari cupiamus. At hic, etiam cum nocet, jucundus esse putatur, ideoque potius amorem, quam odium merevi videtur. Hostis præterea fieri potest; ut reconcilietur, nec eo minus, ut prosternatur: hic vero, cum latitare possit, extra omnem teli jactum consistit, et ad fraudem sese convertit, absumens a quibus alitur, et in eosdem belluino more sæviens. Atque hoc sane gravissimum est, quod fallendo lucrifacit; lucrificiando, in fraudem allicit: ac proinde malum modo non in infinitum progreditur.

XXII.

At decus pratorum flores pertinent: cælum, sidera, principem studium veritatis ornat. Ac navium quidem robur in carina consistit; adium, in fundamento: ejus autem, cui perpetuo curæ populorum est et urbium salus, in hoc, ut quidquid adnuerit capite, vel ipsis servetur hostibus, quod existimare debeat, ne vivendum quidem sibi, violata fide. Verax autem reapse ducetur, non qui promissorum præstationem convertit in quæstum, ut ex ea vel alat sese, vel opes consequatur. Nam cum finis ei propositus, non ipsa per se veritas, sed pecunia sit: sic ubi verum sibi non futurum emolumento putaverit, mox pedibus ab eo proculecantur omnia pacta conventa, omne promissum, instrumentum omne, quidquid actum denique: simul sacramenta præstita pro nihilo ducuntur, et quidquid animis terrorem metu religionis injicit, tantum ne jactura pecuniæ fiat. Itaque vere veritatem amore prosequitur, non qui habet eam quæstui, sed qui mendacium, malitiam, fraudem odit, ut res odio per se dignas. Nam ipsum mentiri, multiforme quiddam est: et oportet eos, qui ab ejus immunes esse varietate versutiaque volunt, charæ nimirum veritatis amatores, et cogitationes suas, et nutus, et actiones, ab omni mendacio factis ipsis asserere, juxtaque verbum illud, quod jurare vetat, servanda fide seipsos vincere.

XXIII.

Non aliter atque ferrum, rubiginem, æmulus et invidus animus odium, fraudem aliaque talia gi-

πιστεύσεις τοῖς ἀγαθοῖς, τοὺς πονηροὺς διαφυλάττομενος. Ἦν γὰρ ἀπιστήσης τοῖς ἀγαθοῖς, πιστεύσεις πάντως τοῖς πονηροῖς, ἀνάγκης οὕτης τίσι πιστεύειν· καὶ ἐναλλὰξ τῷ πρέποντι χρώμενος, ἀπιστῶν γε καὶ πιστεύων οἷς οὐ δεόν, εὐχερῶς διαφθορήσῃ, ὅσον οὐδ' ἐνθυμηθῆναι σε βῆδιόν· πυροὶ γὰρ ἄλευρα γίνονται, δυσὶ θρυπτόμενοι λίθοις· τοῦτω δὲ οὐχ ὥπως ἀμφω, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἐκάτερον ὀλέσαι δεινόν.

KA'.

Ἡ που φίλος σοι σαφής, δὲ κοινωνῶν σοι τῶν ἔργων, κατόπιν τοῦ συνοίσοντος αἰεὶ τὸ χάριεν τίθησιν. Ὁ δὲ πρὸς χάριν βλάβουσιν ὑπηρετούμενος μισούντων τε καὶ πολεμίων αὐτῶν οὐδὲν διενήνοχεν, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑπερήλασε, κολακείαις πλανῶν, καὶ μονονουχί τὸν νοῦν λυμαινόμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷδε τῷ μέρει ἐκείνων μάλα πλεονεκτεῖ πρὸς τῷ βλαβερῷ εἶναι. Ἐκεῖνοι γὰρ ἡμῖν λυπηροί, καὶ τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαξέμενός ἐσμεν ἕκαστος· ὁ δὲ καὶ βλάπτων ἡδὺς νομίζεται· καὶ διὰ τοῦτο φιλητέος· γε μᾶλλον ἢ μισητέος δοκεῖ. Καὶ τὸν μὲν ἐχθρὸν καὶ καταλλάττει δυνάτην, καὶ κατενεγκεῖν οὐκ ἀδύνατον· οὗτος δὲ λανθάνειν δυνάμενος, ἔστηκεν ἔξω βελῶν· πρὸς δὲ τὴν ἀπάτην ἐπεκτείνεται, ἐξ ὧν τρέφεται λωδῶμενος, καὶ κατ' αὐτῶν θηριούμενος. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μάλα δεινόν, ὅτι τῷ μὲν ἀπατᾶν κερδαίνει, τῷ δὲ κερδαίνειν παρακαλεῖται πρὸς τὴν ἀπάτην· καὶ λοιπὸν ἐπ' ἀπειρον μονονουχί τὸ κακὸν πρόδισιν.

KB'.

Λειμῶνας μὲν ἀνθὴ κοσμεῖ· καὶ οὐρανὸν ἀστέρων χοροὶ· τὸ δὲ φιλόληθες ἀρχοντα. Καὶ τρόπις μὲν ἡ δύναμις ναυσί· καὶ θεμέλιος οἶκος· ὧ δὲ φροντίς ἐστὶν ἀληκτος σώζεσθαι λαοὺς τε καὶ πόλεις, ὅτι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ, πιστὸν εἶναι καὶ πολεμοῖς, οἰομένῳ οὐκ ἄξιον αὐτῷ τὸ ζῆν ψευσαμένῳ. Ἀληθὲς δ' ἐν τῷ νομίζοιτο οὐχ ὁ τάληθεύειν ἐμπρεῖαν ποιούμενος, ἵν' ἐκ τοῦδε τρέφοιτο καὶ πλουτῇ. Τέλος γὰρ οὐ τὴν ἀλήθειαν καθ' αὐτήν, ἀλλὰ τὰργύριον ἔχοντι, δόξαν τάληθες οὐκ ὠφέλιμον, καταπεπτάτην μὲν εὐθὺς τῷ τοιοῦτω συνηχαι πᾶσαι, πᾶς λόγος, πᾶν γραμματεῖον, πᾶν ἔργον· καταπεφρόνηται δὲ ὄρκοι, καὶ ὅτι περ φρίττειν ποιεῖ, ὥστε μόνον μὴ γενέσθαι τὰργύριον ἔλαττον. Ἀληθῶς οὖν ἀληθείας ἐραστὴς οὐχ ὁ κατηλεύων αὐτήν, ἀλλ' ὅτῳ μισητὸν τὸ ψεῦδος, καὶ ἄκροθυσία, καὶ δόλος, ἅτε καθ' αὐτὰ μίσους ἄξια. Ἔστι γὰρ τὸ ψεύδεσθαι τι πολύμορφον· καὶ δεῖ τῆς τούτου καθαρεύοντα ποικιλίας, τῆς φιλῆς ἀληθείας τοὺς ἐραστὰς, καὶ λογισμὸν, καὶ νεῦμα, καὶ πρᾶξιν, ἀψευστα τοῖς ἔργοις δεικνύναι, καὶ κατὰ λόγον, ὄρκους οὐ συγχωροῦντα, πιστοτέρους ἑαυτῶν φαίνεσθαι.

KI'.

Ἰὼν μὲν σιδηρὸς τίκτει, μῖσος δὲ καὶ δόλον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ψυχὴ ζηλότυπός τε καὶ φθονερά. Ὀμοῦ

ὅτι ταῦτα λυμαίνεται μὲν καὶ τοὺς ἐκτὸς ἐστὶν ὅτι, καθ' ὅσον ἂν ἐκείνων καθάψαιτο· τοὺς δὲ τεκόντας αὐτοὺς οὐκ ἐσθ' ὅπως μὴ τῷ χρόνῳ παντελῶς ἀναλώσειεν, ἐντετηκότα διηνεκῶς, καὶ δρῶντα δ' πέφυκε δρᾶν. Ἄλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀκούσιον τὸ διαφθεῖρον αὐτόν· τοῦτ' δ' οὐκ ἀγνοοῦσιν ἐπιφύεται. Καὶ διὰ τοῦτο χεῖρον τὸ καθ' ἡμᾶς, καὶ σχεδὸν συγγνώμης οὐκ ἔστιν. Γίγνεται γὰρ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐθέλων ὄντινον ἐμπρῆσαι τῶν ἐχθρῶν, καταδέξαιτο ξύλον γενέσθαι, καὶ δοθῆναι τῷ πυρὶ, ὥστε τὸν μισοῦμενον κατακαῦσαι. Ἀντικρουῖ· ὁ φθόνος σατανικόν. Οὐ γὰρ ἐκεῖνος τὴν κόλασιν καταδέχεται, ἢ διὰ τὸ κολασθῆναι τινας ποιῆσαι. Καὶ μὴν καὶ ἄφρων ὁ φθονῶν. Τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν ἀναλίσκεσθαι ἀναγκαῖον· γίγνεται· τὸ φθαρῆναι δὲ τὸν ἄλλον οὐκ ἐβδὴλον. Ἐπεὶ καὶ ξύλα μὲν πολλὰ πολλάκις, οἶμαι, τατέφρωται· τὴν δὲ οὐκ εὐπρηστον ὕλην οὐκ ἐξανάλωσσε. Γεννᾷ δὲ φθόνος τὸν δόλον, καὶ συκοφαντίαν, καὶ μῖτος, αὐτὸς τῷ ζῆλῳ γεννώμενος. Πλὴν οὐτε τῶν μεγίστων πρὸς τοὺς ἄγαν φαυλοτέρους, ἐν ᾧ γε μείζους εἰσὶν, ὁ φθόνος πάθος ἐστίν, οὐτε μὴν τῶν παμπληθὲς ἐλασσόνων πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας σφόδρα, οὐτε τῶν χρωμένων ἐπιτηδεύμασι διισταμένοις ἀλλήλων, ἀλλὰ τῶν ἐρίζειν πρὸς ἀλλήλους δυναμένων, καὶ δοκούστων ἐλαττοῦσθαι τῇ τῶν ἀμειλιωμένων λαμπρότητι.

diversa sectantur: sed in eos cadit, qui possunt inter sese contendere, perque splendorem adversariorum sibi quid decedere putant.

ΚΔ'.

Ὡς ἀγαμαὶ τὸν φεύγοντα τὰς ὑπερβολάς. Καὶ λόγοι μάλα σοφῶν συνιστῶσι μου τὸν ἔρωτα τουτονί. Μέτρον γὰρ ἀρίστον, καὶ Μηδὲν ἄγαν, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Ὡς τὸ μεμετρημένον καὶ μέσον ἀκρότης τρόπον ἕτερον πρὸς τὸ ἀγαθὸν γίγνεται. Συνάδει δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα, καὶ δείκνυσιν κακὸν μάλα λαμπρῶς. Κακοῦ γὰρ ἄνθρωπος καὶ εὐθύς, ἐς ἑστατον ἀλλήλων διεστηκότες, ὅμως ἀμφοῖν κακῶ. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ ἐναντίως ἔχειν, οὐκ ἐπαίνεται ἅμα εἶναι. Εἰ δὲ τις φεύγοι μὲν πονηρίαν, φεύγοι δὲ ἀφέλειαν, νοῦν ἔχων μετ' εὐθύτητος εὐρεθήσεται, καὶ ἔσται παντάπασιν ἀγαθός. Ὡς τὰ πέρατα κακά, καὶ τὰ μέσα τούναντιον ἀγαθὰ. Ἐτι τὸ φθονεῖν τοῖς τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθήμασι, καὶ τούναντιον μὴ δάκνεσθαι, ἅπερ ἐναντίως δείκνυνται, ὑπὸ μεγίστην αἰτίαν δυνατὰ τυγχάνει. Τὸ μὲν γὰρ ἀρχαιότατον δεινόν, θάτερον δὲ μαλακόν· καὶ ἀμφοτέρω βλαβερόν, δι' οὐδὲν ἕτερον οἶμαι, ἢ τὸ πρὸς τὴν ἀμετρίαν ἄκρως ἀφίχθαι· ἐπεὶ γε τὸ ζήλοτυπον ψιλῶς ἐμπεφυκὸς τῇ ψυχῇ δι' ἐπαίνων ἔρωτα, οὐτε πρὸς φθόνον ὑπερελάσαν, καὶ τὴν ἀναλγησίαν, ἐφ' οἷς οὐ δέον, διαφυγόν· μεσότης, οἶμαι, γένοιτο· ἂν τουτὺν τῶν ἐναντίων κακῶν, καὶ κριθῆσεται χρηστόν. Εἴη γὰρ ἂν διήπουθεν φρονήματος καρπός, παρακαλοῦντος εἰς ἀρετὴν· εἰ γε διδῶς εἶναι τοιοῦτον τὸ μὴ καθυστερεῖν δύνασθαι τὸν Θεμιστοκλέα τῷ Μιλτιάδου τροπαίῳ ἐκινούμενον.

Erit enim fructus animositatis, ad virtutem impellentis, siquidem esse dabis ejusmodi, quod Themistocles, Miltiades tropæo stimulatus, somnum capere non potuit.

Agnit. Ea conjuncta, nonnumquam illa quidem et aliis afferunt exitium, prout eos impetiverint: at ipsos auctores, fieri non potest, quin paulatim prorsus absumant; animis scilicet infixa perpetuo, quodque natura solent, efficientia. Sed enim ferum quasi per vim a rubigine corrumpitur, at istud non ignorantes adortur; ideoque malum hoc nostrum pejus est, ac prope veniam nullam meretur. Quippe consimile quiddam accidit, ac si quis hostem quemcumque concremare volens, lignum fieri sustineat, ac igni tradi, quo conflagret is, quem odio persequitur. Procul dubio Satanicum quiddam est invidia. Quippe Satanas aliam nullam ob culpam plectitur, quam quod efficit, ut alii plectantur. Quin et amens est, qui laborat invidia; nam quin absumatur ipse, fieri nullo modo potest: an autem exitium sit adlaturus alteri, certo non constat; quando quidem et vim lignorum magnam sæpius in cineres redactam scimus, cum interim materiam crematu difficilem non absumpsisset. Gignit autem invidia fraudem, et calumniam, et odium, cum ipsa procreetur ab æmulatione. Verum invidiæ vitio nec amplissimi laborant erga tenuis admodum conditionis homines, quod his ipsi majores sint; nec omnibus rebus inferiores, erga plurimum eminentes; nec ii, qui professiones et studia diversa sectantur: sed in eos cadit, qui possunt inter sese contendere, perque splendorem ad-

XXIV.

Non possum non amplecti hominem vitantem, quidquid est nimium. Atque hunc amorem meum dicta sapientissimorum confirmant, modum esse rem optimam: et Ne quid nimis, aliaque talia. Quo fit, ut quod modum habet, et medium qui est, alio quodam modo boni respectu sit extremum. Verbis ipsæ res consentiunt, et in primis hoc rem totam clare probat. Homo namque malitiosus et stolidus, licet extreme distent alter ab altero, tamen ambo mali sunt; nec quod invicem sibi adversantur, quo minus simul ambo laudis expertes sint, impedit. At si quis et malitiam devitet, et stolidam simplicitatem, is cum dexteritate mentem habere deprehendetur, et omnino bonus erit. Unde constat, lines esse malos, et media, vice versa, bonæ. Rursus, invidere præstantissimorum fortibus factis, et e contrario nullum sentire stimulum, quæ invicem sibi adversantur, maxime vituperabilia sunt. Illud enim malum est antiquissimum: hoc alterum a mollitie proficiscitur: utraque noxia, nullam (opinor) ob aliam causam, nisi quod ad nimium extreme tendant. Nam æmulatio, simpliciter animo propter cupiditatem laudis insita, si nec ad invidiam exorbitet, ac stuporem doloris omnis vacuum, ubi doloris sensus abesse non debebat, evitet: medium quiddam fuerit, opinor, inter hæc vitia contraria; proque re bona ducetur.

XXV.

Id existimabis esse malum involuntarium, quod per ignorationem duntaxat admissum est, cum perpetranti bonum videretur. Nam quod pudore sit, aut hortatu alterius, aut vi quacunque, non pure involuntarium est. Non enim si quid violentum est, vel impellendi vel illiciendi vim habens, vel quid aliud ejusmodi; continuo visum est honestum illi esse, qui perpetravit, propter hanc appendicem, quod aliis malis sit levius. Quamobrem nisi quis opinione deceptus, malum seu bonum faciat, non facit ignorans. Quod autem ex ignoratione non profisciscitur, non est involuntarium, velut ab initio dictum. Quin etiam quod bona conscientia non agitur, etiamsi mali mensuram non attingat; longe tamen pejus est re vel omnium pessima gravissimaque si nobis ea nolentibus accidat. Itaque mali nihil agamus, ut majori malo medeamur: sed quæcunque fieri possunt humanitus, facere studeamus, ut ne quid mali sponte nostra nobis arcessamus. Quorum autem effectio, solius est in Dei sita potestate, ea Deo, bona spe freti, permitamus: et quidquid ipse dederit, animo grato feramus.

XXVI.

utare debes, neminem hominum, ne illorum quidem, qui majore potestate præditi sunt, vel abjectissimum lædere posse, nisi Deus permittat, vel iratus, vel nostram ad utilitatem respiciens. Is enim et pilos nostros numeratos habet, et tam passerum quam viliorum quoque rerum curam gerit. Quæ cum ita sint, quis animæ quasi manus injicere possit, vel uni saltem ejus facultati, vel affectioni bonæ, licet adhibeat promissa, minas, vim denique; si non ipsa prius assentiatur, et corruptelæ labem admittat? Et quid ego de homine loquor? ne quidem illi nectendis dolis vaferrimi spiritus hoc possunt. Quapropter ea primum agentes, quæ justa et consentanea sunt, deinde Deo freti, non terroribus, non vi, non illecebris a recta semita deflectamus. Quod si vitii aliquando succubuerimus (vix enim in angelos immunitas ab omni lapsu cadit), nobis ipsis peccatum ascribamus, nisi per ignorationem prorsus accidit. Nam iis, qui malum esse norant, ac nihilominus ob aliquam causam admiserint, excusatio nulla superat.

XXVII.

Arbitrare cor tuum, bonum quasi quoddam solum esse per se, quod ob ariditatem illam naturæ communem (de peccato primorum parentum loquor, propter quod omni excidimus gratia), nihil boni producat. Deinde per baptismum, velut aratrum quoddam, repurgatum esse Deo; et per irrigationem unguenti, de duro mole factum, et odoris loco, nihil habentis grati, odorem fragrantiorum consecutum; mandata denique divina, quasi quoddam somnium, accepisse; quod intra se jactum, vi poculi mensæque sacræ nutriat, incrementum et maturitatem perducat atque conservet. Per lolium autem

A

KE'.

Ἀκούσιον κακὸν νομιζέσθαι σοι τὸ μόνον παρρη-
μένον κατ' ἀγνοίαν, καλὸν γὰρ τῷ ποιοῦντι νομιζέ-
μενον. Τὸ γὰρ δι' αἰσχύνην γιγνόμενον ἢ πρὸς
παράκλησιν, ἢ πρὸς ἐτιοῦν βίαιον, οὐ καθαρῶς
ἀκούσιον. Οὐ γὰρ ὁ τι βίαιον, ἢ παρακλητικόν, ἢ
ἐφελκτικὸν ἄλλως, ἢ ἑτερόν τι τοιοῦτον, παρὰ τοῦτο
καὶ καλὸν τῷ πεπραχότι δέδοκται· τῇ παραθέσει
κοινοῦτερον ἐτέρων οἶμαι κακῶν, ὥστ' εἰ μὴ τις τὸ
κακὸν ὡς καλὸν ἐργάζοιτο, οὐκ ἀγνοῶν ἐργάζεται.
Καὶ τὸ μὴ κατ' ἀγνοίαν οὐκ ἀκούσιον, ὥσπερ τὴν
ἀρχὴν εἴρηται. Καὶ μὴν τὸ μὴ κατὰ συνείδησιν
ἀγαθὴν ἐνεργούμενον, καὶ ἀνδεῶς πρὸς τὸ κακὸν
ἐλθῆναι, χεῖρόν ἐστι μεθ' ὑπερβολῆς τοῦ χειρίστου τε
καὶ χαλεπωτέρου τῶν πάντων, ἐπειδὴν μὴ βουλο-
μένοις ἡμῖν ἐπέλθοι. Μὴ τοίνυν πράττωμεν κακὸν,
ἐπὶ τῷ λῦσαι μείζον· ἀλλ' ὅσα μὲν εἰς ἀνθρώπους
ἔχει, ἀγαπῶμεν πράττοντες, ὡς μὴ τι μήσαιμεν
κακῶν ἐκόντες· ὅντες ἡμῖν αὐτοῖς. Ὡς δὲ τελέσαι
Κύριος μόνος· ὁ Θεὸς ἐστὶ, ταυτὶ δὲ ἐκείνῳ κατα-
λιμπάνωμεν μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν· καὶ ὅπερ ἂν αὐ-
τὸς διδῷ, εὐχαρίστως φέρωμεν.

B

KC'.

Νόμιζε μηδένα ἀνθρώπων, καὶ τῶν τὴν μείζω
δύναμιν κεκτημένων, δύνασθαι βλάψαι καὶ τὸν φαυ-
λότατον, μὴ συγχωροῦντος τοῦ κρείττονος, ἢ δι'
δρῆν, ἢ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀφορῶντος συμφέρον.
C Ἐκείνῳ γὰρ καὶ τρίχες ἡριθμῶνται, καὶ τῶν στρου-
θίων φρονεῖς ἐστὶ, καὶ φαυλοτέρων πραγμάτων.
Ὅτε δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τίς ἂν ψυχῇ καθάψαιτα,
ἢ γοῶν μίᾳ ταύτης δυνάμει, ἢ διαθέσει χρηστο-
τέρας, καὶ ὑπισχνῆται, καὶ ἀπειλῇ, καὶ βιάζηται,
μὴ συνθεμένης πρῶτον αὐτῆς, καὶ προστριβεῖν;
τῇ λύμῃ; Ἀλλὰ τί τὸν ἀνθρώπον λέγω; οὐδ' αὐτὴ
τὰ κακουργεῖν σοφώτατα πνεύματα τοῦτο δύναται.
Ὡστε τὰ γιγνόμενα πρῶτον πράττοντες, εἰτα Θεῷ
θαυρῶσαντες, μὴ φόβοις, μὴ βίαις, μὴ δολέσμασι
παρενεχθῶμεν τῆς ἀτραπῆς. Ἄν δὲ πού γε φανώμεν
ἡμετέρας οὐ καλῶν ἔργων (μόλις γὰρ ἀγγέλωμεν τὸ
ἀπαιστον), ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ἀναθεῖσθαι,
εἰ μὴ κατ' ἀγνοίαν ὅλως γέγονεν. Εἰδῶσι γὰρ αὐτὴν
κακὸν, διὰ τι δ' οὖν ἐνεργήσασιν, οὐ λείπεται παρὰ-
D τῆς.

KZ'.

Νόμι μοι τὴν σὴν καρδίαν οἶοναί χρησέμεν γῆν
τὸ καθ' αὐτὴν οὔσαν, καὶ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως
αὐχμῷ (λέγω δὴ τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν, δι'
ἣν τῆς χάριτος ἐκπεπτώκαμεν) φύουσαν μετὰ
ὑγιείας. Εἰτα τῷ βαπτίσματι ὥσπερ ἀρότρω τινὶ
ἀνακαθαρθείσαν Θεῷ, καὶ τῇ τοῦ μύρου ἀρδείᾳ ἀπὸ
σκληρᾶς εἰς ἀπαλὴν μετενηνεγμένην, καὶ ἐξ ὁσμῆς
οὐδὴν ἐχούσης χάριεν εἰς εὐωδέστεραν ἐλθοῦσαν·
σπόρον δὲ τὰς ἐντολὰς δεξαμένην· καὶ τῇ τοῦ πο-
τηρίου δυνάμει, καὶ τῆς τραπέζης, τρέφουσαν καὶ
αὔξουσαν τὸ καταβληθὲν, καὶ τελειοῦσαν, καὶ δια-
σώζουσαν. Ζιζάνια δὲ τῶν ἐχθρῶν τὰς ὑπερβολὰς;

καὶ τὰς μηχανὰς, οὐχ ἤττον οἶμαι τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων, ἢ τὰς τῶν δαιμόνων αὐτῶν· ὧν καιρὸς εἰς τὸ σπαρῆναι τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἀμελές ἐστι. Πρὸς γε τὴν αὖξιν ἡ δύναμις τὸ πρὸς τὰς ἐντολὰς ὀλιγώρως ἡμᾶς ἔχειν. Ὡστε τὸ κακὸν ἀληθῶς μᾶλλον ἡμέτερόν ἐστι, τῶν ἐκκαλυμμένων καὶ ἀναπεπτωκότων, ἢ τῶν ἐξωθεν ἐχθρῶν, οἷς ἡ τῆς λύμης ἰσχὺς ἢ τῶν ἐκείνους δεχομένων χαυνότης πάντως ἐστίν.

ΚΗ'.

Ἡ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὃν τό τε πεπεῖσθαι τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς φθόροις ἀνθρώποις, τό τε διαπτύσαι τὰ τούτων βουλευματα, παραινούντων ἡμῖν τὰ χεῖριστα. Τὸ τὸν αὐτῶν αἰτιᾶσθαι φθόνον, καὶ τὸ κακότηδες, ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτίας ἐλευθεροῦντας, ἐπειδὴν τι τῶν κακῶν ἐνεργῶμεν, ματαίᾳ σκῆψις καὶ λῆρος ἔσχατος. Οὐδεὶς γὰρ οὐδεπώποτ' ἂν ἐπεισεν οὐδένα πάντων ἀνθρώπων, μὴ βεβουλημένον πεισθῆναι. Πῶς γάρ; Ὡστε γνώμης τὸ πεπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ ἐκούσιον καὶ ἡμέτερον, οὐ τῶν θύραθεν. Εἰ μὲν οὖν πρὸς βίαν ἡμῖν ἐγίνετο τὸ πεπεῖσθαι, ἄλλος ἂν σοι παρ' ἡμῶν ἐγένετο λόγος· ἐπειδὴ δὲ προαιρέσεως ἡμετέρας, ταύτης δὲ κύριος μόνος ὁ κεκτημένος, ἀγαπητὰ τὰ λεχθέντα. Ἀρκεῖ, γὰρ ταῦτα δεῖξαι τὸν ἐνθρῶπον ἀγαθόν, ἢ ἐθέλη, καὶ κακὸν γιγνόμενον, ὅτι θέλει· ὅπερ ἔδει πάντως δεδειχθαι. Καταγελαστέον δὴ τὰ τοὺς πολλοὺς κηλοῦντα καὶ δεδιτόμενα, καὶ δοκεῖτω διωκτὰ μὲν μόνον ἐκεῖνα, ἅττα δὴ τὸν ἀγαθὸν ἡμῖν συνάπτειν δεσπότην, φευκτὰ δὲ πάντα καὶ φοβερά, ὅσα τὸν μόνον φοβερὸν συγκροτεῖν ἡμῖν δύναται.

conciliare, fugienda vero esse ac terribilla, quæcunque solum illum terribilem adversum nos concitare possunt.

ΚΘ'.

Πολλῶν γε θρήνων δέξιν, ἐξουσίαν εὐληφότες τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐπειτα δουλεύειν ἐθέλειν· καὶ τούτου τυχόντας βοηθοὺ κατὰ τῶν παθῶν τε καὶ τῶν δαιμόνων, ὥσπερ τὴν βοήθειαν φεύγοντας, ἤττους ἐκείνων φαίνεσθαι· καὶ χεῖρα ὀρέγοντος, τὰς ἡμετέρας συστέλλειν· καὶ δυναμένου δοῦναι τὴν ἤττην ἀνακαλέσασθαι, καὶ βουλομένου τοῦτο δωρήσασθαι, μονομυχί διαπτύειν ἡμᾶς τὴν χάριν. Ἄνευ δὲ καὶ ταυτησὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἀρωγῆς τε καὶ βοηθείας πᾶσιν ἐξὸν ἀγαθοῖς εἶναι προαιρουμένοις, σκέτλιον τὸ μὴ βούλεσθαι. Αὐτῷ γὰρ μόνῳ τῶν πάντων ἐξ ἀγαθῶν εἰς φάλους ἐρχόμεθα. Ἡ γὰρ δὴ φύσις ἡμῖν τὴν πρώτην ἀγαθὴν τε ὅλως ἐγένετο, καὶ ἐν τῇ καλῇ διαμεῖναι δύναμιν εἴληφε. Καὶ εἰ πρὸς τὸ χεῖρον τὴν βούλησιν αἰτιᾶσθαι δίκαιον, δηλονότι καὶ πρὸς θάτερον· ἀρκεῖ λοιπὸν βουληθῆναι καὶ τὸ εὖ· ἐνεργῆσαι, ῥάδιον δὲ τὸ νικῆσαι, εἰ τι καὶ ἥπιον ἀφ' ἡμῶν ἔσσηκεν.

Λ'.

Ἄπαντα μὲν τῆς αὐτῶν ὁρχῆς ἡρτῆται, καὶ δὴ καὶ ταῦτα τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἐστίν, ἐκείνης οὐσῆς σαθρὰς, τὰ μετ' ἐκείνην ἰδρύσθαι. Εἴη δ' ἂν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἀρχή, καὶ βᾶσις, καὶ βῆμα, καὶ εἰ τι τοιοῦτον. ἢ πρῶτη κίνησις τῆς ψυ-

A hostium intellige superjectus atque machinas, non minus improhorum (ut equidem arbitror) hominum quam ipsorum dæmonum: quorum opportunitas ad sementem faciendam nostræ mentis est indiligentia; succrescendi vero facultas a nostra in observandis præceptis oscitantia proficiscitur. Quæ sit, malum ut potius nostrum sit existimandum, qui dissoluti et supini sumus, quam externorum hostium: quorum omnis in corrumpendo vis omnino pendet ab illorum segnitie, qui eos admittunt.

XXVIII.

Tam obtemperare dæmonibus ac pestiferis hominibus, quam eorundem, ad pessima cohortantium, consilia respuere, nostra situm est in potestate. Eorundem et invidiam et malitiam accusare cum mali quid designamus, nosmet ipsos omni culpa liberando, prætextus vanus est, extremumque delirium; quippe nemo unquam ullum omnium mortalium suadendo impulit, qui persuaderi noluisse. Quo enim in pacto fieri possit? In hominis igitur est arbitrio situm, ut persuadeatur. Quod autem ita comparatum est, voluntarium est, ac nostrum, non extrariorum. Quod si vi fieret in nobis persuasio, alia uteremur oratione. Nunc cum a nostra pendeat electione, cuius dominus est duntaxat is, qui ea præditus est quæ dicimus, amplectenda veniunt. Quippe satis est, iis probari, bonum esse hominem, si velit et malum fieri, quia velit: quod omnino demonstratum oportuit. Ac proinde risum merentur, quæ vulgus hominum decipere territareque solent, ac statuendum, ea tantummodo expetenda, quæ bonum illum dominum nobis

XXIX.

Est omnino multis res digna lacrymis, nos potestatem adeptos, ut efficiamur Dei filii, nihilo minus servire velle: Deum nactos opitulatorem tam contra vitia, quam ipsos dæmonas, velut opem illam fugientes ab eis vinci: manum ipso porrigente, nostras a nobis attrahi cum ipse præstare possit, ut etiam victi cladem resarciamus, idque largiri velit; nos e contrario gratiam illam tantum non respuere. Quin et absque hac insigni ope atque auxilio, cum omnibus esse bonis liceat, siquidem hoc eligant, indigna res est, non velle. Nam hoc solo de bonis pravis efficiamur. Quippe natura nobis ab initio bona prorsus existit, et in bono perseverandi potestatem accepit. Quod si justum est, imputari voluntati conversionem ad malum, idem et in altero faciendum. Sufficit igitur velle, quodque par est, agere, cum facile sit victoria potiri, licet ab aliquo vel tropæum de nobis sit excitatum.

XXX.

Res universæ a suo principio pendent, atque etiam nostræ. Nam fieri nequit, ut si fragile principium sit, fixa sint atque stabilia, quæ consequuntur. Sit autem negotiorum nostrorum principium et basis et radix, et si quid tale {dici alio

nomine potest, primus animi motus; si placet, etiam extranea quædam ejus impulsio: quibus attendendum est recte, nec temere quid inchoandum, si bonus quis esse velit. Agenda sunt enim omnia adhibita consideratione, judicio, consilio, conscientia, et ubique præcipua partes honesto tribuendæ. Tarde quidem procedendum in decernendo; verum ubi recte consulueris, ambobus currendum pedibus. Idem non agenda confuse, quæ forte se offerunt; sed semper prima, primum. Nam magna vis ordinis est, atque uti quis a dilationibus abhorreat: cum multis diversa facitantiis, cæteroqui præstantissimis, cæ res exitio fuerint.

XXXI.

Numinis sane divini fuerit, et quibus illa facultas ab eodem fuerit concessa, præ deterioribus meliora semper eligere. Nihilominus conandum, ut omnibus modis agnoscas, quæ optima videantur esse; atque agnita facias, et quidem talibus minime satieris; nam ut primum illud est Dei, sic alterum in hominem cadit. Necesse est enim magis eam aliis compotes virtutis effici, vel ad eam saltem propius accedere, qui oculis in id, quod honestum est, directis, præstantissimorum, non plurimorum actiones atque consilia semper intuentur, et eorumdem exitum observant: ac iis quidem, quæ esse bona docuerunt eventus ipsi, quasi regulis utuntur: contraria magistrorum loco sibi constituunt, ne in mala consimilia ruant.

XXXII.

Admodum jucunda res est erudiri, non lapsum patiendi, sed acerbius aliquid devitandi, cum factus alterius errore peritior fueris. Major autem pars hominum, uti quidem apparet, hanc rem negligit, et calamitates proprias exspectat, ut per ea erudiat: quam institutionem mercede damni sæpe parum reparabilis compensat. Idem consuevere dicere, medicum, qui nomen hoc consecutus sit e scientia, non illi parem esse, qui varios in morbos inciderit. Tu vero modo velis etiam non patiendi poteris evadere peritior, si calamitates aliorum pro tuis duxeris, earumque causas vitaveris; et quidem hoc tam accurate consequeris, ac si teipsum in res adversas incidisse contingeret.

XXXIII.

Tendere cupiditatem hominum, e pulvere spirituum constantium, modo quidem sursum, modo vero deorsum, nihil sane novi fuerit. Sed oportet virum præstantissimum non continuo voluptatum, irarum, terrorum impressionibus expugnabilem sese præbere, quod effeminatis accidere videmus, qui se vel ipsis hostium præcursoribus dedunt: sed immotum manere ac esse stabilem, exitum rei cuiusque perquirentem. Nam confestim emergentibus rerum principiis accurrere, quæ suavis exordiis blandiri consuevere, cum occulti sint eorum fines, vix hominibus humanis competiverit. Itaque da operam, ut firmus sis atque stabilis, resque, sine in-

A χῆς· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἡ θύραθεν ἐγγινομένη ταύτῃ προσβολή· αἷς προσέχειν χρή καλῶς, καὶ μὴ προπετῶς ἐγχειρεῖν, εἰ μᾶλλον τις ἀγαθὸς ἐπισθαι. Πάντα γὰρ ποιεῖν προσήκει σκέψει, καὶ κρίσει, καὶ γνώσει, καὶ συνειδήσει, καὶ διδόναι πανταχοῦ κρατεῖν τὸ καλόν. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις σχολῇ βαδίζειν· βεβουλευμένον δὲ καλῶς, δυσὶ ποσὶ τρέχειν· πράττειν τε μὴ φύρδην, ἀ τύχοι· ἀλλ' αἰετὰ πρῶτα πρῶτως. Μέγα γὰρ ἰσχύει τάξις, καὶ τὸ μὴ χαίρειν ἀναβολαῖς, καὶ πολλοὺς γε τάναντία καθεῖλε, τᾶλλα βελτίστους ὑπάρχοντες.

AA'.

B Τὸ μὲν αἰετὰ βελτίω τῶν χειρόνων ἐκλέγεσθαι Θεοῦ ἂν εἴη, καὶ οἷς ἂν μεταδόη ταυτησί τῆς δυνάμεως· πειρᾶσθαι μέντοι προσήκει γινώσκειν ἅπασιν τρόποις, ἅττα βέλτεστα πάντων εἶναι δοκεῖ, καὶ γινώσκοντα ποιεῖν, καὶ τοιαῦτα μὴ κορύνυσθαι. Ὡς γὰρ τὸ πρῶτον Θεοῦ, οὕτω τὸ δευτέρον ἀνδρός. Ἀνάγκη γὰρ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιτυχεῖς ἐκείνους γενέσθαι τῆς ἀρετῆς, ἢ γοῦν μὴ πόρρω βάλλειν αὐτῆς, ὅσοι δὲ πρὸς τὸ καλὸν ἀφορῶντες, τὰς τῶν ἀρίστων, οὐχὶ τῶν πλείστων πράξεις τε καὶ γνώμας αἰετὰ σκοποῦσιν, εἴτ' ἐπιτηροῦσι τὰ τούτων τέλη· καὶ ταῖς μὲν καλαῖς ἐκ τῶν ἐκδόσεων δεδειγμέναις ὥσπερ κανόνι χρώνται· τὰς δ' ἐναντίας φανείσας σφῶν αὐτῶν διδασκάλους ποιοῦσιν, ὥστε μὴ περιπεσεῖν τοῖς ὁμοίοις κακοῖς.

C

AB'.

Ἦδύ τι τὸ μαθεῖν ἐστίν, οὐκ ἐκ τοῦ παθεῖν πταίσαντα, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαπεφευγῆναι τὸ δυσχερέστερον, τῇ τῶν ἄλλων διαμαρτία γενόμενον ἐμπεριότερον. Οἱ πλείους δὲ, ὡς εἰσικεν, ὀλιγωροῦσι τοῦτο τοῦ πράγματος, καὶ τὰς οἰκείας συμφορὰς ἀναμένουσιν, ὥστε παρ' ἐκείνων μαθεῖν, μισθὸν παρέχοντες ταυτησί τῆς μαθήσεως ζημίαν, πολλάκις οὐδ' εὐανάκλητον. Μῦθος δὲ τίς ἐστιν αὐτοῖς, οὐ τοσοῦτον ἱατρὸν εἶναι τὸν ἐπιστήμη τοῦτ' ὄντα, ὡς τὴν περιπεπωκότα ποικίλοις πάθεσι. Σὺ δ' ἂν μάθοις, εἰ βούλει, καὶ μὴ παθῶν, τὰς τῶν ἄλλων συμφορὰς οἰκισόμενος, καὶ τὰ τούτων αἰτία φυλαττόμενος, οὕτω παντάπασιν ἀκριβῶς, ὥσπερ ἂν εἰ σοὶ συνέβη περιπεπωκέναι τοῖς χαλεποῖς.

D

AG'.

Ῥέπειν τὴν ἐπιθυμίαν ἀνθρώπων, ἐκ χόδς καὶ πνεύματος ὑπάρχόντων, τοτὲ μὲν ἄνω, τοτὲ δὲ κάτω, οὐδὲν ἂν εἴη δήπου καινόν. Δεῖ δὲ τὸν ἀριστον ἄνδρα μὴ ταῖς ἐφόδοις τῶν ἡδονῶν, καὶ τῶν θυμῶν, καὶ τῶν φόβων εὐθὺς εὐάλωτον εἶναι, ὃ τοὺς γυναικῶδες ὀρώμεν πύσχοντες, προδιδόντας σφᾶς αὐτοῖς τοῖς προδραμοῦσι τῶν πολεμίων· ἀλλὰ μένειν τοῦτον ἀτρέμας, πάγιον εἶναι ζητοῦντα τὸ τέλος ἐκαστοῦ πράγματος. Τὸ γὰρ αὐτίκα φανείσας ἀρχαῖς πραγμάτων προστρέχειν, ὑποσαινούσας προσιμίοις χαρίεσι, τῶν τελῶν αὐταῖς κρυπτομένων, μάλιστα ἂν ἀρμόσειε τετυφωμένοις ἀνθρώποις. Ζήτει οὖν ἑδραῖος εἶναι, καὶ σκοπῶν ἐν πέτρᾳ, πράττειν καὶ

πρὸ τοῦτου μηδὲ ἐγχείρει· ὅφρα σε, καθ' Ὅμηρον, Α

luens, agito : quod prius, quam feceris, nihil inchoabis, ut honore te afficiant, secundum Homerum,

... ἡμὲν νέοι, ἡδὲ γέροντες.

juvenesque senesque.

Προσθεῖν δ' ἂν ἔγωγε, ὅφρα σε πολέμιος φρίττη, καὶ ὑπήκοος φίλῃ· καὶ θαυμάζῃ μὲν φίλος, θαυμάζῃ δὲ συγγενής, καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ πεπραγμένοις πάντες ἐκπλήττωνται.

Quibus equidem adjecerim, ut te formidet hostis, et subditus amet : admiretur amicus, itidemque cognatus admiretur : et omnes ad ea, quæ abs te gesta sint, obstupescant.

ΛΔ'.

XXXIV.

Ὑψηλὸν γε οὐδαμῶς, οὐδὲ μεγίστης φρονήσεως, οὐδὲ πολλῆς γενναιότητος, τὸ μὴ ταῖς πρώταις, ὧς ἂν τις εἴποι, τῶν ἔργων καὶ λογισμῶν ἐπιπνεύσειν ἀκίνητόν τινα γίνεσθαι, εἰ μὴ καὶ τὸ προσδραμεῖν καὶ οἰκειωθῆναι καλὸν ἂν εἴποις εὐθύς φανέντι πράγματι βλαβερόν. Ὅπου γὰρ καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐμπέφυκε τις ἰσχύς, τὸ συμφέρον ἀπὸ τοῦ βλάπτοντος διακρίνουσα, ἂν μηδὲ εἰς ἴσον αὐτοῖς ἐλθωμεν οἱ λόγῳ μόνον τετιμημένοι, ἀλλ' ἀρκέση μὲν ἡ φύσις ἐκείνοις, παρ' ἡμῖν δὲ καὶ τὸ λογικὸν ἀσθένες φανῇ, πῶς μὲν οὐ σθένειον κομιδῇ; πῶς οὐκ αἰσχύνης ἀνάπλεων;

Omnino sublimis quiddam non est, nec vel maximæ prudentiæ, vel indolis valde generosæ, non ad primos operum atque cogitationum (ut ita dixerim) affatus et auras immotum sese præbere : nisi forte pulchrum esse dixeris, mox ad objectam rem noxiam accurrere, atque illam statim amplecti. Nam cum etiam brutis animantibus a natura vis quædam sit indita, qua quod expedit, a noxio discernunt : qui non indignum valde sit, non ignominia plenum, si nos, qui soli ratione sumus ornat, ne pares quidem eis simus, sed ipsis quidem natura sufficiat, in nobis autem rationis quoque facultas elanguescat

ΛΕ'.

XXXV.

Ἰέραξ, ἱππός, ἰχθύς κατὰ λόγον, οὐ σὺν λόγῳ τὰ συμφέροντα πράττειν πεφύκασιν· ὥστε δεῖ πολλῷ γε μᾶλλον ἡμᾶς σὺν λόγῳ πράττειν τὰ κατὰ λόγον, ἀπαιτούμενους παρὰ τῆς φύσεως ἀρχῆς βλαπτούσης ἀποπηδᾶν. Οὐ μὴν ἐκείνοις μέμψις δικαία, θυμῷ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ δουλεύουσιν. Οὐδὲ γὰρ ψυχὴν λογικὴν ἡγεμόνα τῶν ἔργων κέκτηνται. Ἡμᾶς δὲ λόγῳ κεραισμεμένους χρὴ τὸν νοῦν ἡνίοχον ἐπιστῆσαι τοῖς ἀλογωτέροις τουτοῖσι πάθεσιν, ἵ' ἢ τὸ λογικὸν ἐνεργὸν, καὶ κατὰ χώραν μένῃ τὸ δῶρον, ᾧ τῶν ἄλλων διιστάμεθα ζῶων. Ὡς ἦν γε κρεῖττον μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι τὴν χάριν, ἢ λαβόντας ἐκ Θεοῦ, ἔπειτα κακῶς αὐτὴν διαθεῖναι.

Accipiter, equus, piscis secundum rationem, non cum ratione, facere sibi conducibilia naturaliter solent. Multo magis nos facere rationi cosentanea cum ratione debemus, a quibus ipsa natura postulat, ut a noxio principio veluti resiliamus. Illa quidem reprehendi nullo jure possunt, cum iræ libidinique serviunt, non enim animam ratione præditam factorum ducem habent. At nos qui ratione sumus ornat, mentem præficere moderatricem affectibus hisce brutis oportet : ut vis rationis efficax sit, et donis illud incolume nobis maneat, quo cæteris ab animantibus distinguimur. Nimirum præstaret, hanc gratiam nos a Deo prorsum non accepisse quam acceptam male collocare.

ΛΖ'.

XXXVI.

Ὅσπερ τοῖς ἀλόγοις τὸ κατὰ λόγον, οὕτω καὶ τοῖς λογικοῖς τὸ σὺν λόγῳ. Ἐχει δὲ τοῦτ' ἐν τούτῳ πολὺ καὶ μείζον τοῦ κατ' ἐκείνα· ὅτι τούτων ἂν εἴη φυσικῶς τοιούτων ὀρέγεσθαι, ἃ τὸ ζῆν ἐκείνοις συνίστησι, καὶ ποιεῖ τὸ γένος διαρκεῖν ἐπιμήκιστον. Τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας ἐστὶ φύσεως. Τὸ δ' ἡμέτερον αὐτοῖς οὐδαμῶς ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ ἐν λόγῳ καὶ κατὰ λόγον· τὸ δὲ κατὰ λόγον οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐν λόγῳ. Οὐ γὰρ ἀντιστρέφειν ἀνάγκη· ὅλως δὲ τοῦτ' ἐν δῶρον ψυχῆς ἀθανάτου μόνης· ἐκείνο δὲ καὶ φύσεως ἀναισθήτου. Πολλῆς οὖν γέμον αἰσχύνης τε καὶ ζημίας μηδὲ κατὰ λόγον ζῆν, οὓς χρεῶν ἐν λόγῳ ζῆσαι· οὐκ ἀπεικόντως δ' ἂν γένοιτο τοῖς ζῆν κατὰ τὰ ἄλογα προαιρουμένοις τῶν λογικῶν τὸ μὴ εἰς ἴσον ἐκείνοις ἔρχεσθαι. Ὑψους γὰρ ἀπορβαγέντας ἡμᾶς ἐκόντας, λέγω δὴ τοῦ μετὰ λόγου βῶναι, οὐκ ἀπεικόντως παραδραμεῖν καταφερομένους τὰ κατὰ χώραν μένοντα τῶν ἀλόγων, καὶ τὴν τάξιν σώζοντα τὴν ἐξαρχῆς αὐτοῖς δεδομένην, καὶ κατὰ λόγον βιοῦντας.

Non aliter atque brutis, quod secundum rationem, ita ratione præditis, quod cum ratione. Verum in me quod est, multo majus est eo, quod in ipsis. Nam in eis est naturalis ejusmodi rerum appetitus, quæ res eorum vitæ præsidio sunt, et efficiunt, ut genus ipsum quam diutissime duret. Hoc autem nostra quoque natura commune cum ipsis habet, cum ab eo, quod nostrum est, illa plane destituantur. Quod enim in ratione, idem et secundum rationem : quod autem secundum rationem, non etiam necessario in ratione ; quippe non est necesse, prorsus ut ista ceu paria sibi respondeant. Atque hoc sane donum peculiare solius est immortalis animæ : illud autem in naturam quoque sensus expertem cadit. Itaque plena res est insignis et turpitudinis et noxæ, ne quidem eos secundum rationem vivere, quibus in usu rationis vivendum erat. Adeoque non abs re contigerit ratione præditis qui brutorum more vivere malunt, brutis ne pares quidem habeantur. Nam sponte nostra nos de culmine sublimi dejectos, quod scilicet est cum ratione vivere, facile dabimus præterire cursu, dum

præcipientes ruimus, etiam rationis expertes bestias quæ suos intra limites manent, ordinemque sibi præscriptum ab initio servant, et secundum rationem vivunt.

XXXVII.

A

Imperio convenientis animi fructus verus est, ad bonum impelli, a malo abhorre, diligenter intentum esse profuturis publice rebus. Amor gloriæ nobilissimus est, et qui causas ipsas sectatur, ob quas homines diligere solent, admirari stabilia, ridere fluxa; odisse malum, honesti studiosum esse; apte comparatum esse ad bonum, versaque vice ad discendum, quæ mala sunt inepte, vel, si mavis, animo prorsus alieno. Et quidem in primis arbitrabere, quam longissime tibi recedendum ab ejusmodi doctrinis, discendaque plurima, quæ meliorem efficere possint: perfectiorum ad petendam perceptionem, et quidem adeo sitienter, ac si prorsus literarum studia non degustasses. Eum namque, cuius nutu iudicioque populi ducuntur, ut odisse mala, sic insatiabili quodam affectu bona prosequi oportet.

XXXVIII.

Meris pro nugis calumnias habeto, nisi te merito tangant; atque hoc intelligo, cum aliquid boni præstare licet; at fieri nequit, ut eas ullo modo effugas. Quippe si falsum crimen vitari possit, magno id sane redimendum. Nam principi viro ne quidem injusta de se querela floccifacienda est. Multos enim mendacium perdidit, aut si salvi manerent, læsit. Quod si res aliter fieri nequit, factis honestis insatito; potiusque vir bonus esse, quam haberi velis. Adeoque tibi satis esto, si te bonum esse, Deo, tibi met ipsi, bonisque viris constet, quos latere illi non poteris, etiam si velis. Hoc quoque cogitabis, rebus omnibus, quæ esse præstantissimæ videntur, aliquid etiam adhærere non boni. Et potestate præditos, quibus aperte mortales assentari consueverunt, ceu necessarium quiddam, obtreccationes clandestinæ comitantur. Enimvero si vera de te sparguntur crimina, patienter feras, et te ipsum corripere; proque beneficio non voluntario ducito correctionis occasionem. Sin falsis conviciis exagitari, consoletur te Christus, qui ejusmodi multa perpessus est, et adhuc patitur: ac præterea, quod alia quadam tua, fortasse non talia, qualia debebant esse, vel aliquibus ignota sint, vel omnibus. Hæc ergo pro istis reponas, et facilius calumnias feres.

XXXIX.

Juniores priscorum sententis ceu fundamento quodam nitentes, si quid amplius possint, extruere debent. Et quidem ego neminem omnium arbitror merito nos incusaturum, si priscos illos intuentes, eorumque præcepta pro principiis habentes, nostra perduciamus. Quidam ergo vir insignis cui nomen Pythagoras, dixit:

Ob male facta dolens, te castigato, vicissim recta volutati sint.

Carmen ipsum, sane præstantissimum, appellatum est aureum. Esset autem, mea quidem opinione, magis aureum et perfectius, si moneret, absti-

AZ.

Ψυχῆς καρπὸς ἀληθὴς ἡγεμονία προπούσης ἡ πρὸς τὰγαθὸν κίνησις, ἡ πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτριώσις, ἡ πρὸς τὸ κοινὸν συνοίσις ἐπιμέλεια. Ὁ δόξης ἕρως ὁ γενναϊότατος, ὁ τῶν τοῦ φιλεῖσθαι προφάσεων, τὸ θαυμάζειν βεβαιότα, τὸ καταγελάειν βεδόντων, τὸ μισοπόνηρον καὶ φιλόκαλον εἶναι· εὐφυῶς μὲν ἔχειν πρὸς τὸ καλὸν, καὶ τούναντιον ἀφυῶς πρὸς τὴν τῶν κακῶν μάθησιν· εἰ βούλει δὲ, καὶ ἀπεχθῶς. Καὶ τοῦτο μάλα πως οἶει, πορρωτάτω μὲν ἐστάναι τῶν τοιοῦτων διδαγμάτων, πλείστα δὲ μεμαθηκέναι τῶν βελτίων ποιῶν δυναμένων· ἐθέλειν μὲν μανθάνειν τὰ τελειώτερα, τῆς δὲ μαθήσεως διψᾶν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν παιδείας ἔγεθσω. Δεῖ γὰρ, μισοῦντα τὰ κακὰ, ἀπλήτως ἔχειν πρὸς τὰ καλὰ, οὗ τῇ ψήφῳ λαοὶ φέρονται.

AEF.

Υθλον ἡγοῦ τὰς διαβολὰς, εἰ μὴ σου δικαίως καθάπτοινο. Λέγω δ' ὅταν μὲν ἐξῇ τι πρᾶξι χρηστόν· ἐκείνας δὲ ἀμήχανον διαδρᾶναι μογήσαντας. Ἐπεὶ εἰ ἐνεσσι φυγεῖν αἰτίαν οὐκ ἀληθεύουσιν, πολλοῦ γε χρὴ τοῦτο πρίσθαι. Δεῖ γὰρ μὴδὲ τὴν ἀδικον μέμψιν παρὰ φαῦλον ἄγειν τὸν ἀρχοντα. Πολλοὺς γὰρ ψεύδος διέφθειρεν, ἢ καὶ σωζομένους ἠδίκησεν. Εἰ δ' οὐχ οἷόν τε τοῦτο γενέσθαι, ἔχου τῶν καλῶν ἔργων, εἶναι μᾶλλον χρηστὸς ἀνὴρ, ἢ νομιζέσθαι θέλων. Ἀγαπήεις δ' ἂν, θεῶ καλὸς γνωρίζομενος, καὶ σαυτῷ, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν, οὓς οὐ δυνατόν λανθάνειν ἐπὶ μακρῷ, καὶ ἐθέλεις. Ἐνθυμοῦ δὲ κάκεινο, ὅτι πᾶσι πράγμασι τοῖς ἀρίστοις εἶναι δοκοῦσι συνέφυ τι καὶ τῶν πῶ καλῶν· καὶ ταῖς ἐξουσίαις τὴν φανερόν κολακευομένης τὸ κρύφα διασύρεσθαι ὥς τι τῶν ἀναγκαίων ἐφέπεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀληθῶς διαβάλλῃ, φέρε τι καὶ διορθοῦ, καὶ εὐεργεσίαν ἀκούσιον νόμιζε τὴν τῆς διορθώσεως ἀφορμὴν. Εἰ δὲ δὴ ψευδῶς διατύρη, παραμυθεῖσθαι σε Χριστὸς, πολὺ τοῦτ' ἐπαθὼν τε, καὶ ἐτι πάσχων· καὶ ὅτι ἕτερα τῶν σῶν οὐκ ὄντα ἰσως οἷάπερ ἐχρῆν, λείληθ' εἰς τινος, ἢ καὶ πάντας. Ταῦτ' ἐκείνοις ἀντιθῇ, καὶ ῥᾶον οἷσις συκοφαντούμενος.

D

ΛΘ.

Χρὴ θεμέλιον ἔχοντας τῶν ἀρχαιοτέρων τὰς γνώμας τοὺς νεωτέρους, οἰκοδομεῖν εἰ τι δύναιντο. Καὶ μὴδ' ἂν ἓνα τῶν πάντων ἐγὼ νομίζω γραφὴν δικαίαν ἡμῖν ἐποίησιν, εἰ πρὸς τοὺς παλαιότερους ὁρῶντες, καὶ τάκεινων ἀρχὰς ποιοῦμενοι, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἐνεργοῖμεν. Ἐφη οὖν τις, μάλα ἀνὴρ, Πυθαγόρας τοῦνομα·

Δεινὰ μὲν ἐκκρήξας, ἐπιπλήσσειο· χρηστὰ δὲ, τέρπου.

Καὶ τὸ ἔπος ἀριστον ὂν, προσηγόρευται χρυσῶν. Ἦν δ' ἂν οἶμαι χρυσεϊδέστερον εἶναι καὶ τελειώτερον ἀπείχεται μὲν τῶν κακῶν, τῶν δὲ καλλίστων πρᾶ-

ξῶν ἔχεισθαι παραινοῦν· καὶ τῇ μὲν τῶν οὐ καλῶν ἀποχῇ μηδαμῶς ἀφρεῖν αὐτὸν (τί γὰρ ἀργία κοινὸν καὶ φρονήματος ἀφορμὴ;), τῇ δὲ μετοχῇ τῶν βέλτιστων ἀπαντα χαίρειν· καὶ τοῦτω αὐτῷ βέλτιστα γινώσκειν τὰ μετεχόμενα, τῷ μηδὲνα κόρον αὐτῶν λαμβάνειν. Τῶν γὰρ ἀλτῶς ἀγαθῶν οὐκ ἔστι κόρον ποτὲ λαβεῖν.

M'.

Ἡ φύσις ὡςπερ ὄρους ἑαυτῇ καὶ τοῖς πράγμασι τίθει· καὶ δὲ τὴν ἀριστα ζῆν ἐθέλοντα τὴν τῶν δὲ γνώσιν θηρῶν, καὶ φιλεῖν ταύτην τὴν θήραν, καὶ ζῆν ἐθέλειν ἐντὸς τῶν ὄρων· καὶ τὰ ἄλλοις διακρίσθαι μηδὲ βιωτὸν ἡγεῖσθαι. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς τὸ δέον πῶς μὲν ἂν ἐκεῖνο φιλήσῃ; πῶς δ' ἂν μὴ φιλήσῃ; ἐργάσῃται; πῶς δ' ἂν μὴ πράττω, εἰς ἔξιν ἔλθῃ; πῶς δ' ἂν ὢν καλῶν ἀδιήμων, κατὰ τὸ ἔπος, καλῶς ἐκεῖνος γένοιτ' ἂν, ἢ νομίζοιτο τοῖς καλοῖς; ἐλπὶς δὲ τίς διορθώσεως τῷ μηδὲ γοῦν αἰσθανομένῳ τὸ πλημμελεῖς, μηδὲ δυσχεραίνοντι τῷ κακῷ, μηδὲ ζητοῦντι πάντως διορθώσιν;

MA'.

Συχνὰ ποιοῦ τὴν ἐρευναν τῶν ὑπὸ σοῦ πεπραγμένων, καὶ τοῖς μὲν ὡς ἀριστα σοὶ πραχθεῖσι κενόσαι χρόνῳ πρὸς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον· τὰ δὲ πρὸς βλάβην σοὶ λήξαντα φυλάττεσθαι παραίνοι· σαυτῷ. Οὕτω τοι καὶ ἔμπορος, καὶ πᾶς πρὸς κέρδος ἀγωνιζόμενος. Λογίζου δὲ τὴν καθημέραν ζημίαν τε καὶ τὰ κέρδη, καὶ εὐτυχίης, εὐφραίνου· πρὸς δ' ὅς ἀντέκρουσε τύχη, τοῦτο δὲ πειρῷ διορθοῦσθαι. Καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν χρῆμα θεϊότερον, τὴν δὲ κακίαν αὐτό γε τοῦτο κακὸν ἔργοῦ· ἐν ἑν κήποις μὲν ἐκείνης χρῆσθαι, τὸ δὲ τῆς τοιπῆς ἀποβρίψῃς δυσώδεις· καὶ τήνδε μὲν φύγῃς, καί τινιν δὲ συντόνως διώξῃς. Ἐθέλει γὰρ τις μένειν ἢ ὅς θασυμάξῃ, καὶ μεταβαίνειν ἐξ οὗ κακίζῃ.

MB'.

Ψιλὸν τῆς θείας δυνάμεως, μάταιον περιπεπραχθῆναι σιδήρῳ, περιττὸν τὸ ἀγρυπνεῖν, τὸ φροντίζειν ἡλικεῖσθαι. Ἄν ἔρημοι ταύτης ὤμειν, κενὸν δ' ὀρυφώσεως, καὶ ἡ ἀκρόπολις, καὶ ἡ πολυχειρία, καὶ τὰ σοφὰ μηχανήματα. Ἐκείνης εὐμοιροῦντί σοι, φίλτατε, καὶ τὰ δυσχερεῖα; μεστὰ εὐμαρῇ καὶ λεία φανεῖται. Τῆς ἀντιθέτου δὲ βροπῆς ἐπιτυχῆς ἂν γένοιο, τὰς ἐγχειρήσεις ἀπὸ δικαίων ποιοῦμενος, καὶ λήγων εἰς φιλένθρωπον, καὶ πρὸ τοῦ ἰδίου καλοῦ εἰς τὸ κοινῇ συνῆκον ἔργον· καὶ θεὸν μιμούμενος, καὶ θαυτὸν τοῖς σεαυτοῦ μέλημα ταύτῃ παρέχων.

MG'.

Υδραν τέμνεις, παροίμια, τὸ ἀνέφικτον δηλοῦσα. Καὶ δὲ τὸ ἰδίον θέμενος πρὸ τῶν κοινῇ συμφερόντων πρὸς ἑαυτὸν ἐφέλκεται ταυτηνὶ τὴν εἰκόνα. Ἐν γὰρ τῷ κοινῷ καλῷ καὶ τὸ ἐκάστου συνυπάγεται. Καθ' ἕνα μέντοι πράττειν εὖ οὐκ ἐνδέχεται, οὔτε ἰδιωτὴν οὔτ' ἀρχοντα. Δεῖ γὰρ δὴ τὴν κεφαλὴν τῶν μελῶν φρονεῖν καὶ κήδεσθαι, καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιμελεῖ.

nendum a malis, et pulcherrimis factis insistendum atque uti propter abstinētiā a rebus non bonis minime seipsū quis efferat (quid enim ignaviæ commune cum animi elatione?), sed optimorum usu se perpetuum oblectet, deque hoc ipso quam optima esse agnoscat ea, quorum usu fruitur, si eorum nulla ipsum capiat satietas. Nam quæ reapse bona sunt, iis exsatiari non licet.

XL.

A natura certi quidam quasi limites tum ipsi me naturæ, tum rebus sunt constituti, quorum is, qui optime vivere cupit, indagare notitiā debet, atque hanc indagationem diligere; velle denique intra limites ipsos continere sese, nec aliter affecto vivendum arbitrari. Nam qui nescit, quid æquum rectumque sit, quonam id pacto diliget? quovæ pacto, si non diliget, præstabit? quomodo, si non præstet, ad habitum perveniet? quomodo bonorum ignarus, ut in carmine dicitur bonus evadet, aut bonus a bonis existimabitur? quænam spes emendationis de eo, qui delicti sensu caret, nec moleste fert malum, nec emendationem ullo modo quaerit.

XLI.

Ne desinas frequenter examinare, quæ abs te facta sunt, ac rectissime quidem gestis, veluti normis utilis ad omnium deinceps vitam: quæ vero noxium finem habuerunt, ab iis ut caveas, ipse tibi præcipito. Sic nimirum et mercator facitare solet, et quicunque lucro potiri nititur. Quotidie damnum pariter, et lucra computato; sique res prospere cesserint, lætus esto: sin adversus in re quapiam casus acciderit, ei mederi stude. Virtutem pro re diviniore, vitium pro eo, quod est, malum scilicet, habeto: ut in illius quidem hortis quasi tripudies, huius vero sætorem rejicias: hanc fugias, illam enixe persequaris. Nam ei quisque diutius inhærere cupit, quod admiratur; et ab eo remotus esse, quod improbat.

XLII.

Inane qui idam est, qui a potestate divina sit destitutus, ferro munitum esse; supervacuum, excubias agere, curis tabescere. Ab hac si desideramus, vana vis satellitum, arcium, magnarum copiarum callidarumque molitionum. Ejus si particeps sis, charissime fili, etiam plena difficultatis apparebunt tibi facilia simul et plana. Hanc autem invictam opem impetrabis, si cuncta justis impulsus causis occiperis, ac in humanitatem desieris, potiusque publicam ad utilitatem, quam privatam, respexeris: hac ratione tum ipse Deum imitans, tum tuis hominibus teipsum imitandum exhibens.

XLIII.

Mos vulgo receptus est, ut hydram resecare dicatur, qui rem, quam nequit assequi, molitur. Hanc imaginem in se transfert, qui privata commoda publicis anteponit; nam uniuscujusque bonum publicis anteponit; nam uniuscujusque bonum publico continetur. Scorsum certe nec homini privato, nec principi esse beato licet. Caput enim gerere curam membrorum oportet, ac vicissim membra ca-

pitis habere rationem, si saluum esse debet animal, A integrumque conservari. Nam membrum, quod ressectum est, posteaquam reliquorum a societate revulsam, seorsum esse cepit; hoc ipso scilicet est mortuum. Idem capiti a membris dirempto contingere necesse est; quippe nec caput nec membra vivere seorsum possunt.

XIV

Ommino difficile est eum, qui paulum quid mali designavit, non in maiora vitia labi: velut eum, qui boni quid fecit, non etiam meliore potiri. Quippe factum vitiosum noxa comitatur, ac malum gravius efficit. Ipsæ vero res bonæ, catenæ ejusdem instar, invicem cohærent, cujus aliqua pars apprehendi non potest, quin proxima quoque per eam simul apprehendatur, ac per istam rursus alia; per quamlibet denique partem, simpliciter omnes. Intentus ergo factis præclaris, et gloriam patientibus, cave vel minimum quid illaudatæ rei peregeris. Habitu enim a parvis orditur, rerumque minimarum accessiones, nisi quoddam intercedat impedimentum, in infinitum progressæ, maxima quoque corpora necessario superabunt.

XLV.

Fieri præfectus cupis, bonisque maximis potiri. præcipe animo tuo, ne cogitationes vel exiguum fructum allaturas negligat: sed admittat omnis cupide, quibus meliores efficitur. Si quid autem animi contentionem vel parum relaxat, ac quo minus ad meliora propendeat, impedit, id omnino ne admittat. Nam et malum et bonum, cogitationibus lapsus, in opus exire consuevit et via qua iam progrediendo, in habitum stabilem quasi conerescere: qui cum animi facultatibus augescens, illis ipsis par esse studet, quæ sane consilii nequit, ut aliqua ratione mutantur.

XLVI.

Recte facies, ac valde quidem laudabiliter, si procundis optima, cum utraque non licet, diliges. Hoc ab oratore prolatum est, atque uti Deo gratum, ita bonis a viris etiam facit. Si quid in perniciem nostri desit, ejus adversare principium; tametsi blandum, tametsi jucundum sit, tametsi voluptatem infinitam pollicetur. Nam malum reapse malum est ac plane stultum, vel inchoare, quod perficere nolis, vel cum escam ferro videris affixam, propter appetitum alterius utrumque deglutire. Quod si mentes aliquo vitio corruptæ non fuerint, haud acceptum esse poterit ullo modo, quod ad tempus quidem jucundum est; ac comitem habet dolorem perpetuum.

XLVII.

Universis est commune mortalibus, ut invitis aliquid accidere possit: at sponte, quæ noxia sunt, admittite, ne brutis quidem proprium: quando contrarium quoque prius est demonstratum. Semel capius es? cave bis capiare, ne capiare sæpius, consuetudine depravatus; neve furto frequenti vitiosus evadās, totusque turpitudine repletus, ad bonum redire diffi-

σθαι τὰ μέλη, εἰ δὲ τὸ ζῶον συνίστασθαι, καὶ τὴν ὁλοκληρίαν αὐτῷ περισώζειν. Τό τε γὰρ τμηθὲν τῶν μελῶν, τῆς κοινότητος ἑκστάν, καὶ καθ' αὐτὸ γεγονὸς, αὐτῷ γε τούτῳ νενέκρωται. Καὶ κεφαλὴ τῶν μελῶν χωρισθεῖσα τοῦτ' ἂν εὐθὺς πέθοι. Ζωὴ γὰρ οὐτε κεφαλῇ, οὐτε μέλεσι, χωρὶς.

MD.

Χαλεπὸν σμικρὸν τι πράξαντα τῶν κακῶν, μὴ τοῖς μείζονσι περιπεσεῖν· ὥστε καὶ τι καλὸν μὴ μεταστρεῖν τοῦ βελτίονος. Κακῇ γὰρ πράξει τὸ βλάπτον ἀκολουθεῖ, καὶ τὸ δεινὸν ἐργάζεται χαλεπότερον. Ἔοικε δὲ τὰ ἀγαθὰ σειρᾷ ἀλλήλων ἐχόμενα, ἥ οἷα ἐνὶ μέρους λαβόμενον, μὴ δι' ἐκείνου λαβέσθαι πως καὶ τοῦ πλησιάζοντος, καὶ δι' ἐκείνου πάλιν ἐτέρου, καὶ πάντων ἀπλῶς δι' ἐκάστου. Προσέχων τοίνυν τοῖς καλοῖς καὶ δόξαν φέρουσιν ἐργοῖς, μὴ καταδέχου καὶ τὸ φαυλότατον τῶν οὐκ ἐπαινουμένων ἐργάζεσθαι. Ἐξίς γὰρ ἀπὸ σμικρῶν ἄρχεται, καὶ αἱ τῶν ἐλαχίστων προσθήκαι, ἣν μὴ τὸ κωλύσαν ἐπέλθοι, εἰς ἄπειρον ἐξηγηγεμέναι, καὶ τὰ μέγιστα τῶν σωμάτων ἀναγκαίως ὑπερβήσονται.

ME.

Ἦν ἐπιθυμῆς τελειότητος, καὶ μεγίστων ἐν μεθέξει καλῶν γενέσθαι, παρκελεύου τῇ ψυχῇ, μὴ τοὺς μικρὰ συνίσοντας ὑπερορᾷ λογισμούς· ἀλλ' ἀσπασίως δέχεσθαι πᾶν, ὃ βελτίους γιγνόμεθα. Τὸ δὲ βραχὺ ψυχῆς τὸν τόνον ὑποχάλων, καὶ τῇ πρὸς τὰ κρείττω ῥοπῇ προσιστάμενον, μηδὲ τὴν ἀρχὴν δέχεσθαι. Καὶ τὸ κακὸν γὰρ, καὶ τὸ ἀγαθόν, ταῖς διαβολαῖς συγγινόμενον εἰς ἔργον ἐκβαλεῖν εἴθε, καὶ ὁδῷ βαδίζον, εἰς ἕξιν πήγνυσθαι· ἢ ταῖς τῆς ψυχῆς συναυξομένῃ δυνάμεσι, φιλονεικεῖ τὸ ἴσον ἐκείναις ἐχρούσα φαίνεσθαι, ἃς μεταδεβλήσθαι οὐχ οἶόν τε.

MG.

Καλὸν καὶ λίαν ἐπαινετὸν ἀντὶ τῶν ἡδέων τὰ βέλτιστα, ἐὰν μὴ ἀμφοτέρω ἐξῇ, λαμβάνειν. Οὕτω που τῷ ῥήτορι εἴρηται, καὶ θεῷ φίλον, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι διεπέπρακτο. Ὁ δὲ γινώσκεις λῆξον εἰς ἑλεθρον, τούτου τὴν ἀρχὴν ἀποστρέφου, κἂν ἡ χάρις σι, κἂν ἡ τερπνὴ, κἂν ἡ μυστρίαν ἡδονὴν ἐπαγγελλομένη. Δεινὸν γὰρ δυνάως, δεινὸν, καὶ παντελῶς ἀνίητον, ἢ τελέσθαι μὴ βουλόμενον ἄρξασθαι, ἢ τὸ δέλεαρ ἰδόντα περιπαρὲν τῷ σιδήρῳ, εἴτα διὰ θάτερον καταπιεῖν ἀμφοτέρω. Ὡς δὲ τὰς φρένας μὴ βεβλαμμένους ὑπὸ τοῦ πάθους οὐκ ἂν ἐκείνο γένοιτο φίλον, ὁ πρὸς ὥραν μὲν τῷ, λυπηρὸν δὲ πάντοτε.

MZ.

Ἀκοντα μὲν τι παθεῖν ἀνθρώποις πᾶσι κοινόν· γνῶμη δὲ προσέσθαι τὰ βλαβερά οὐδ' ἀλόγοις ἴδιον, ὅπου γε καὶ τοῦναντίον προαποδείκνυται. Ἦλως ἅπασι; φεῦγε τὸ δις ἀλῶναι, ἵνα μὴ πολλάκις ἀλῶς, τῇ συνηθείᾳ παρενεχθεῖς, καὶ τῇ συνεχεῖ κλοπῇ πρὸς ἀπειρίαν παρεκκλῇς, καὶ αἰσχύνῃς γε πλησθῇς, καὶ πρὸς τὸ καλὸν δυσεπίτροπος μείνης. Τὸν γὰρ εἰς

τοῦσατον τῶν κακῶν ἀφ' ἑγμένου εἰς τὴν τῶν καλῶν κορυφὴν ἐπανελθεῖν οὐ βῆδιον. Δεῖ δὲ νομίζειν τὸν ἄρχοντα, μηδένα λαθεῖν οἷόν τε εἶναι, κακὸν ὄντα. Πάντες γὰρ ἐς τοῦτον ὁρῶσι, μᾶλλον πρὸς τοὺς ὑπὲρ τούτων ἄθλους ἀποδυσάμενον ἢ τοὺς ὑπὲρ δόξης ποτὲ ἐν Παναθηναίοις ἡγωνισμένους. Οὐ θαυμαστὸν δ' ἄγωνιζόμενον πεπτωκέναι. Τὸ κεῖσθαι δὲ θέλειν ὑπερφυῶς ἄτοπον. Τοῦ μὲν γὰρ πολλὰ ἂν αἷτια γένοιτο· τοῦ δὲ τὴν γνώμην μόνην αἰτιατέον. Ἔστι δὲ που καὶ παλαιόντα κατενεχθῆναι, καὶ δόξαν ἀντὶ φόγων πορίσασθαι παρ' ἐπιστήμοσι δικασταῖς. Τὸ προθυμεισθαι γὰρ ἀνδρός. Τὸ δὲ σφαλῆναι καὶ τύχης.

MII'.

Ῥεῖ μὲν ὁ βίος ἡμῖν, καὶ στάσιν ἔχει τὴν κίνησιν· τὸ δὲ σύντονον αὐτῷ πρὸς παντελῶς ἀκίνητον, ἢ καλὸν, ἢ τοῦναντίον, μετὰ τὴν ἐνθύνδω λήξιν ἀποκαθίσταται. Παραρρεῖ δὲ τοῖς ποσὶν, ὧς ῥύακες, ἐκατέρωθεν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν τὰ αἷτια. Ὁ κώλιον δὲ ἐν χερσὶν, καὶ ἔτοιμον ἀντλεῖν, ὅποτε ῥωθεν ἂν τις βούλοιο. Ἔοικε δὲ καὶ ἀγορᾷ τὰ καλ' ἡμᾶς· πράγματα, καὶ ἔξεστι πρὸς κέρδος νοῦν ἔχουσι· πάντα πράττειν, πωλεῖν, ἀλλάττειν, ὠνεῖσθαι. Μεμπτεῖν οὖν πάντως σαφῶς ἔστι χάλκεα χρυσίον ἀλλάττεσθαι. Λισχρὸν ταλάντων πιπράσκειν δόξαν. Δεινὸν ἐλευθερίαν προδοῦναι παντὸς ἕνεκα. Παντελῶς ἀνότητον, καὶ τὰ εἰρημένα πρὸς ἑαυτὸ συνεκχύσαν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ κακὰ, αἰωνίου προΐσθαι·

περόσκαίρον.

MΘ'.

Παλαιά τις δόξα καὶ διαρκής· ἀχρι νῦν, τὰ μὲν εἰσινά. μετὰ τὸ τρῶσαι καὶ ἀπηλλάχθαι, ἡδονὴν ἀμεταμέλητον ἀντεισάγειν· τὰ δὲ τερπνὰ τοῦναντίον. Ἐμοιγέ τοι παραδοξότερον ἐνταυθοῖ νομίζειν παρίσταται, οὐ ψευδομένης τῆς πάλαι δόξης. Ταῖς γὰρ ἡδοναῖς τὰς λύπας, καὶ τὸ ἡδεσθαι ταῖς λύπαις μίσγυσθαι πως τὸν πάντα χρόνον, ἀφοριώσης τῆς ψυχῆς εἰς ὅγε λήξει τέλος ἐκάτερον· καὶ διὰ μὲν τὴν ἀπαραιτήτων κόλασιν τῆς ἐνταυθοῖ πονηρίας ἀδημονούσης ἐν τῷ τὴν τρυφὴν ἔργον ἔχειν, διὰ δὲ τὴν προκειμένην τοῖς θλιβομένοις ἀπόλαυσιν ἐν τοῖς ἐπιπόνοις εὐφραϊνομένης. Οὐδὲν ἄρα τῷ βίῳ καθαρὸν ἀκριβῶς ἂν γένοιτο, ὅντος καὶ τοῦ σώματος ἡμῖν ἐξ ἐναντίων, ζητούντων ἀνυγκλίως τὰ γνήσια, καὶ στασιάζόντων ἀλλήλοις.

N'.

Ὅσον ἀμαρτίας ἡγοῦ ἐπὶ παντὸς ἐφεξῆς· πράγματα· τὸ τὰ ὑπάλλῃλα τέλη, ὧς ἂν τις εἴποι, καὶ πολλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος μόνον ὑπάρχοντα, ὧς τελειώματα τέλη τῶν ἀνθρώποις γε πρακτέων ὑπολαμβάνειν· ταῦτ' γὰρ μόνον τῶν πάντων ἔμοιγε ῥίζα δοκεῖ πάσης ἀμαρτίας ὑπάρχειν. Ὡς ὁ γε διελεῖν ἢ χρῆν ἐπιστάμενος (ἐξ ὑποθέσεως δὲ εἰρήσθω. Οὐ γὰρ δύναται ἀνθρώπου εἰς τοσοῦτον γνώσεως ἐληλακέναι, μὴ βληθουμένου θεοῦ)· ὁ γοῦν διακρίνειν ὁρθῶς· δυνάμενος τὰ τέλη τε καὶ τὰ πρὸς αὐτὰ, καὶ ἔτι γε τὸ ἐν

cultus possis. Nam qui malorum ad extremum pervenerit, is bonorum ad verticem non facile revertetur. Debet autem existimare princeps, neminem se latere posse, si malus sit. In ipsum namque conjecti sunt omnium oculi, ad suscipienda pro cunctis certamina magis accinctum, quam illi quondam erant, qui gloriæ causa a Panathenæis festis decertabant. Neque vero mirum est, certantem labi: sed prostratum jacere velle, summopere absurdum. Nam illud quidem multis ex causis fieri potest, huius vero culpa soli est ascribenda voluntati. Quin et prosterni potest, qui luctatur, ac nihilo minus apud iudices rerum peritos gloriam vituperii loco reportare. Nam vili est, animo quid alacri suscipere: spei frustratio, fortunæ.

B

XLVIII.

Cursu perpetuo vita nostra fluit, et extra motum quietem nullam habet. Continuus autem cursus ille post exactam hanc vitam in prorsus immobile vel bonum vel malum desinit. Ad pedes utrinque rivulorum instar manant bonorum ac malorum occasiones. Est et in manibus poculum, ac haurire licet, undecunque libuerit. Foro quoque res humanæ similes sunt, et cuncta mente præditi facere suo cum lucro possunt; permutare, vendere, comparare. Quapropter omnino reprehendi meretur, qui arcum aureis permutat: turpe, talentis gloriam vendere: indignum libertatem cujusvis rei causa prodere: stultum prorsus, et tam indicata, quam omnia simul complectens mala, temporarium æterno redimere.

XLIX.

Tum vetus est, tum hodieque durans opinio, mala postquam vulnus infixcrint et volarint, voluptatem rependere, cujus neminem pœniteat; jucunda, diversum facere. Mihi vero nova quædam ad animum accidit opinio, prisca nihilominus illa manente vera. Nam arbitror, voluptatibus dolores, ac doloribus voluptatem quovis tempore quodammodo misceri; dum animus, qui finis utriusque sit futurus, respicit, ac propter inevitabile quidem supplicium hic admissæ improbitatis angitur, quoties deliciis occupatur: propter voluptatem vero, propositam his, qui affliguntur, in ærumnis lætitiā percipit. Nihil certe ab omni mistura purum esse in hominum vita potest, cum corpus quoque contrariis ex rebus constet, affinia sibi necessario querentibus, et inter se dissidentibus.

D

L.

Velim existimes, hanc finitionem esse peccati quavis in re; subalternos videlicet fines, ut ita loquar, et eorum complura, quæ tantum ad finem pertinent, pro perfectissimis finibus agendarum mortalibus rerum ducere. Nam solum hoc inter omnia mihi quidem radix omnis esse peccati videtur. Quo fit, ut qui novit distinguere, velut oportet (hoc autem ex hypothesi dictum esto; nequit enim ad tantam hominū pervenire scientiam, nisi divinitus adjuvetur): qui ergo recte potest discer-

nec tum fines, tum quæ ad eos diriguntur, ac præterea finem illum perfectissimum, ad quem omnia natura tendunt (Deum, inquam, supra universa positum), et qui facere vult, quod melius esse novit: is vero nec factis deliquerit, nec dictis, nec cogitationibus, nec animi ulla vel facultate, vel motu, vel dispositione, vel affectione.

LI.

Manifestum est regem esse legislatorem, judicemque subditorum constitutum: hominem hominum; mortalem mortalium; nulla re cæteris superiorem, nisi dignitate. Sed idem bonus quoque rex erit, et legislator utilis, et præstantissimus judex, si principem, et legislatorem, et judicem ipse sibi constituet, proque viribus imitabitur, æternum illum imperatorem, qui sceptrum ei dedit in manus, qui ut omnibus in universum, ita maxime regibus seipsum quasi formulam quamdam, et normam, et legem, non minus factis, quam verbis præbuit; cuius denique justo nutu rerum hæc universitas regitur. Quamobrem qui huic servire detrectat, aut diversa sectatur ab iis, quæ ab ipso facta sunt, aut probantur, is omnino servus, omnino mancipium, nec sancti, nec sani quidquam, nihil unquam boni ullo modo fecerit.

LII.

Corriguntur exemplis quidam, alios flectit oratio: nonnulli stimulo indigent, alii freno. Hæc divi Gregorii vox est. Omnibus omnia fias, quod in te quidem erit, prout singulis expediet: ut omnino quosdam, veluti divus Apostolus ille loquitur, lucrificas. Nam fieri nequit, ut omnes: quando ne Deus quidem id, ob eam causam homo factus. Omnibus autem placere nolis. Quippe si omnibus placerem, non essem Christi servus, inquit idem Apostolus. Arrogantiam sibi duntaxat placentem, ubique fugito, contubernalem solitudinis, ut Plato censet. Nam et Servator noster ipse sibi non placuit, uti scriptum est, sed unum hoc perpetuo spectabat, ut bonos meliores efficeret, et malos, immutatos animis, corrigeret. Cum enim omnia sic comparata sint, ut afflitate quidem alliciant, diversitate vero avertant; atque ipsum confirmari ad improborum mores, ut eos ad societatem sui pelliceret, minime conveniebat (quippe hominem id decuisset, nedum Deum), consentaneum erat, hoc potius eligi, ut ipsos ad consortium suum converteret, et ad salutem manu quasi duceret. Ille tibi modus usurpandus erit, cum male viventes corrigere voles.

LIII.

Insignis est corona regum, pulcherrimeque contexta, mistum intelligentiæ robur corporis. Quod si a potestate absit eruditio, tum ipsum robur, tum quidquid aliud ejus est generis, præterquam quod nihil secum fert boni, damni quoque sæpius occasionem præbet. Quippe nec equus animosus atque robustus usui fuerit equiti vulgari. Quando igitur etiam id noxium est, quod inest naturæ bonum,

hæκεῖνο τελεωτάτον τέλος, πρὸς ὃ γε πάντα φύσει κινεῖται, ὅπερ ἐστὶν ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ποιεῖν ἐθέλων ὅπερ ἐπίσταται βέλτεον ὅν· ὁ τοιοῦτος οὐκ ἂν ἁμάρτοι οὐκ ἔργοις, οὐ λόγοις, οὐ λογισμοῖς, οὐδὲ μίᾳ τῆς ψυχῆς δυνάμει τε, καὶ κινήσει, καὶ διαθέσει, καὶ σχήσει.

NA.

Νομοθέτης μὲν ὁ βασιλεὺς, καὶ κριτὴς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀναδέδεικται, ἀνθρώπων ἀνθρώπος ὢν, θνητὸς θνητῶν, μηδὲν πλέον ἔχων ἢ σχῆμα· εἴη δ' ἂν καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, καὶ νομοθέτης χρηστὸς, καὶ κριτὴς ὡς ἄριστος, ἄρχοντα, καὶ νομοθέτην, καὶ κριτὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος, καὶ ὡς ἐνδὸν μιμούμενος τὴν αἰώνιον αὐτοκράτορα, τὴν αὐτῷ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρίσαντα, τὸν καὶ πᾶσι μὲν ἐξῆς, μάλιστα δὲ τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτὸν παρεσχηκότα τύπον, καὶ κανόνα, καὶ νόμον, οὐχ ἥττον ἔργοις ἢ λόγοις. Οὐ καὶ τῇ δικαίᾳ ψήφῳ τοῦτι τὸ σύμπαν ἰθύνεται. Ὡς δ' γε πρὸς τὴν τοῦδε δουλείαν ἀφηνιάζων, ἢ τὴν ἐναντίαν βελίζων τῶν ἑκείνῳ πεπραγμένων ἢ φιλούμενων ὅλως δοῦλος, ὅλως ἀνδράποδον, οὐδὲν ὕγιες, οὐδὲν ἂν οὐδ' ὁπωσιεὺς οὐδέποτε ἐργάσαιτο χρηστὸν

NB.

Τοὺς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ρυθμίζονται παραδείγματι. Οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινού. Γρηγορίου θεοῦ τοῦτο φωνή. Γενοῦ δὴ πᾶσι πάντα τὰ κατὰ σὲ πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστων· ἵνα πάντως τινὰς κερδάνῃς, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Πάντας γὰρ ἀδύνατον, ὅποτε μὴδ' ὁ θεός, ὑπὲρ τούτου γεγὼνός· ἀνθρώπος. Μὴ θέλε δὲ πᾶσιν ἀρέσκειν. Εἰ γὰρ πᾶσιν ἡρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην, φησὶν ὁ αὐτός Ἀπόστολος. Φεῦγε δέ μοι πανταγού τὴν αὐθάδειαν, ἐρημίαν συνοικον, κατὰ Πλάτωνα. Ἐπεὶ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν οὐχ ἑαυτῷ ἡρεσεν, ὥσπερ γέγραπται, ἀλλ' ἐν γε τοῦτο σκοπῶν διετέλεσεν, ὅπως τοὺς τε χρηστοτέρους βελτίους διέλθῃ, καὶ τοὺς φαυλοτέρους ἐπανορθώσῃ, μεταβαλλομένους τὴν γνώμην. Ἐπειδὴ γὰρ πέφυκε πάντα τῇ μὲν γνησιότητι θέλγειν, τῇ δ' ἄλλοτριότητι ἀποτρέπειν· καὶ μεταδεδιγῆσθαι τοῦτον πρὸς τὰ τῶν πονηρῶν ἡθῆ, ὥς ἐφεκλύσθαι τοὺτους πρὸς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, οὐδαμῶς γιγνόμενον ἦν (οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρὸς, μήτοι γε θεοῦ)· εἰκός ἦν ἐκεῖνο μάλλον ἐλέσθαι τοὺτους μεταβάλλειν πρὸς τὴν αὐτοῦ μετουσίαν, καὶ πρὸς σωτηρίαν δὴγῆσαι. Οὐτό· σοι χρηστός· ὁ τρέπος, διορθοῦσθαι θέλοντι φεύλως ζῶντες.

NI.

Ῥώμη σώματος συγκεκραμένη συνέσει πεπλεγμένης ἄριστα τοῖς τυραννεύουσι στέφανος. Κἂν ἀπὴ τῆς δυναστείας ἢ καίδευσις, τὸ ῥώμης χρῆμα, καὶ πᾶν τοιοῦτον, πρὸς τῷ μηδὲν τι προσανεγκεῖν τῶν καίων καὶ βλάβην ἔστιν ὅτε προὔξῃσεν. Ἐπεὶ μὴδ' ἱππὸς ἐπέμβρομός τε καὶ ἰσχυρὸς ἱππέα βάνανυσον ὤνησεν. Ὅταν οὖν καὶ τὸ καλὸν τῆς φύσεως βλαβερόν, παιδείας ἀγευστον ὢν, πόσων πόσων καὶ σπουδῆς ὠνεῖσθαι τὴν

μάθησιν δεῖ; Καλὸν δὲ καὶ ἡδὺ θέαμα καὶ παράκλη-
σις ἅμα πρὸς τὰγαθὸν, νοήτης φιλομαθῶς τε ἔχουσα,
καὶ ἐνεργεῖν ἐθέλουσα, ὃ μεμάθηκε. Σύνεσις γάρ
ἀγαθὴ οὐ τοῖς συνετοῖς ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ποιοῦσιν
αὐτήν. Δυσὸν οὖν ὄνται, ἀρχειν τε, καὶ ἰδιώτην ὑπ-
ἀρχειν, καὶ ἑκατέρου διαιρουμένου εἰς τὸ καλῶς τε
καὶ μὴ, ζηλωτὴ μὲν ξυνωρίς, εἰ ἐξ ἀμφοῖν αὐτὴν
ξυναρμόσεια; ἡ τοῦ ἀρχειν καὶ καλῶς· οὐ μὴν δ' ἂν
εἴη τῶν οὐκ ἐπαινουμένων τὸ καὶ τὴν μοῖραν στέρ-
γοντα τῆς ἰδιωτείας τὸ σχῆμα σώζειν ὥς ἀριστα.
Λείπεται χάριστον εἶναι, δυναστεύοντα κακῶς, θεῶ
καὶ συνειδότε προσκρούειν, δόξης κενῆς, καὶ τοῦ χρη-
ματίζεσθαι καὶ βρθυμεῖν ἕνεκα.
esse pessimum, qui potestate abutens, Deum pariter

A si ab eruditione destituatur: quantis laboribus, quo
studio, doctrinæ cognitio est comparanda? Pul-
chrum sane jucundumque spectaculum est, et in-
citamentum quoddam ad bonum, juvenus et di-
scendi cupida, et quod didicit, ipsis factis præ-
standi. Peritia namque non simpliciter peritis est
bona, sed peritiam suam declarantibus. Cum ergo
duæ res sint, imperare, ac privatum esse, quorum
utrumque distinguitur in id, quod recte, quoque
seculi sit: egregium sane par fuerit, ex ambobus
conflatum, imperare scilicet, ac recte imperare.
Nec laudis expers erit, qui sorte sua contentus,
vitæ privatæ rationem quam optimè tuetur. Restat,
et conscientiam offendit vanæ gloriæ, opum et

NA'.

Οὐδὲν ὑμῖν τὰς λύπας ἐντήκειν εἰωθεν, ὥς τὰ ταῖς
ἐπιθυμίαις ἐκδοτον εἶναι. Ζητεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη
τὸν ἐφείμενον· ἐν δὲ τῷ βίῳ τὰ τῆς ἀποτυχίας πλεον-
εῖται. Καὶ πολλὰ τις ἐλπίσας εὐρήσειν, ὀλίγων μό-
λις ἐπιτετύχηκε. Τοῦτο δὲ ῥίζα τοῦ τήκεσθαι. Τὸ
ἄρα πάσχειν λυπούμενον ἐκ τῶν ἐπιθυμιῶν ὥς ἐπι-
τοπλὺ γίνεται. Καὶ λοιπὸν νοῦν ἔχουσι τὰ τῆς ἐπι-
θυμίας κολάζειν· ἴν' ἢ τὸ δάκνον ὀλίγον σπανίως
ἀποτυγχάνουσι. Καὶ ἄλλως δὲ περινοστεῖ τὸν ἀνθρώ-
πινον βίον συμπτώματά τινα πλῆττοντα, καὶ ῥᾶον
ἂν τις γένοιτο πτηνὸν ἐξ ἀνθρώπου, ἢ καθαρὸς ὁφθαλμὸς
τουτωνί. Πειράται δ' οὖν αὐτῶν, ἣν ἐπέλθῃ, οὐχί το-
σοῦτον ἀγρίων ὁ προύργιαίτερον θέμενος φέρειν, ἢ
μὴ δύναται διορθοῦν· εἰδὼς μὴ εἶναι δυνατὸν λύπῃ
τὸ λυποῦν ἀποθέσθαι.

NE'.

Φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμενός τις τῶν ποιητῶν, εἰρηκα
τοσάδε γνῶμην:

Οὐκ ἔστιν εὖρεῖν βίον ἄλυπον ἐν οὐδενί.

Πάντες μὲν οὖν ἐκείνῳ συμφέρονται, τῆς πείρας
διδασκαυτικῆς τάλῃθές· δοκεῖ δὲ μοι λίαν σαφὲς κατ-
εσκευασμέναι τὸν ἄνθρωπον. Ἐκαστος γὰρ ἐπίσταται ἐκ
τῶν ἰδίων ἀτυχημάτων, καὶ γένοιτο· ἂν διδάσκαλος
τῶν ἐν τῷ βίῳ κακῶν. Φιλόσοφον δὲ ἀληθῶς νομιστέον
τὸν μᾶλλον ἔργοις ἢ λόγοις ἐπιδεικνύμενον. Εἴη δ'
ἂν οὗτος ἐκεῖνος, ὃ καλῶν αὐτῷ κειμένων εἰς αἵρε-
σιν τὸ κρεῖττον ἐκλεγόμενος· κακῶν δὲ ἐπενεχθέν-
των, τὸ κούρύτερον δεχόμενος, καὶ τὸ μὲν καλὸν κα-
λῶς ἐργαζόμενος, τὸ δὲ χαλεπὸν πειρώμενος φέρειν,
ὡς ἐλάχιστα λυπούμενος.

NQ'.

Ἦδιον εἰρήνης οὐδὲν, οὐ μόνον λέγω τῆς ἰδιωτικῆς
ἐν τοῖς τῆς καθ' ἑκάστον, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς κοινῆς,
ἧς τῶν ἀρχόντων πρὸς ἀρχοντας. Καὶ πολλῶ γε
μᾶλλον ταύτην ἐκείνης προτιθεῖται, ἅτε τοῖς πολλοῖς
ὑφέλιμον, καὶ χορηγοῦσαν θατέρᾳ τῆς ἀφορμᾶς. Εἰ
οὖν ἐν τῇ, κατὰ τὸν θεῖον, Ἀπόστολον, μετὰ πάντων
εἰρήμους, καὶ μηδενὸς ὑπάρξεως κακοῦ· ἀλλὰ καὶ
τοῦτο ποιοῦντας πειρῶ κωλύειν. Μηδὲ πολέμους
πρὸς ἀδελφοὺς τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ, μήτε μὴν πρὸς ὁ-

B

LIV.

Blandiri cupiditatibus, eisque deditum esse, id
vero majores in nobis excitare dolores solet, quam
nulla res alia. Nam qui appetit, quærat necesse est.
At in hominum vita repulsæ frustrationesque spei
frequentiores sunt. Idem qui multa se repertu-
rum putabat, vix pauca nanciscitur: ea vero {dolo-
ris est radix, quapropter ægritudinis sensus e cu-
piditatibus plerumque nascitur. Ideoque restat, ut
mente præditi libidinem animi coerceant: quo spe
sua frustrati, minores animi morsus ferant. Quippe
cæteroquin etiam casus acerbi quidam in vita mor-
talium velut objurgantur, et facilius ex homine fi-
eri possit avis, quam ut ab hisce pure liberetur.
Verum eos, si quidem accedant, non adeo diros
experitur, qui præstabilius esse putat, ea ferre,
quæ corrigere non licet, cum fieri non posse no-
rit, ut dolorem dolore repellat.

LV.

Volens poeta quidam prædicare philosophiam,
sententiam hujusmodi protulit:

Nusquam inveniri vita dolore carens potest.

Huic facile cuncti assentientur, experientia do-
cente quod verum est. Mihi quidem vir hic diluci-
derem explicasse videtur. Etenim novit hoc ex suis
quisque casibus adversis, ita quidem, ut etiam de
vitæ malis alios movere possit. Is autem vere phi-
losophus existimandus est, qui se philosophum
factis potius quam verbis probat. Ac talis quidem
is fuerit, qui bonorum electione proposita, quod
melius est, eligit; malis irruentibus, quod levius
est, accipit, et qui eo, quod bonum est, recte uti-
tur, quodque grave, sic tolerare nititur, ut quam
minimum doloris sentiat.

LVI.

Multo jucundissima res est omnium pax; non illa
tantum privata singulorum, sed publica quoque
principum erga principes: quam equidem privatæ
longe antepono, veluti pluribus utilem, et illi alteri
magna præbentem rei familiaris subsidia. Qua-
propter si fieri potest, quod magnus Apostolus ille
præcipit, pacem cum omnibus colas, nec mali au-
ctor ullius esto: sed ejus auctores impedire nititor.
Neve contra fratres Christianos bellum gerito, nec

adversus alium quemcunque, vel barbaram quoque nationem, fœdere tibi junctam quod ipsa sanctum et inviolatum esse velit. Adversus illos autem, qui volunt injurias inferre, modis omnibus virum te præbeas. Non enim bonum est, ad defensionem plane non impelli, sed difficulter ad iram moveri.

LVII.

Minime dubito, fassuros omnes, hominem stultum esse, qui ullum prorsus hominem putet alienum. Nam ab uno progeniti sumus omnes, tametsi lingua distinguamur, et aliis quibuscunque rebus, vel ipsa religione. Quapropter hominem hominum rationem habere par est, et universis optare bona, quantum ejus et fieri potest, et fas est, et licet. Quippe natura communis est, et pavementum cunctis unum, et unum tectum, unaque lux, unus aer expansus a rerum opifice. Denique simpliciter ab eo quæ proficiuntur, communia sunt. Nihilominus a remotiore discernendum, quod propius est (nam plurimi sunt necessitudinis gradus), ac studendum, ut erga universos, quod in te quidem erit, bonum te geras : sed propioribus, eorum habita-

LVIII.

Eo tempore, quo navicularius aura prospere flante ac placide vela implente fruitor, cum magna scilicet est serenitas, nec ulla res triste minatur, non prius ob eam prosperitatem libere lætus est, quam navi recte prospexerit, ut asperior mutatio metuenda non sit. Et quidem peractis omnibus, ad incolumitatem pertinentibus, etiamsi videat navim et ventis et concitatis eorum vi fluctibus firmiter esse; non tamen aut temeritatem laudat, aut admiratur securitatem, sed vigilat, sed metuit, sed portum optat, quod ignota sit ei sortis ac fati alea. Cum ergo res tuæ cursu feruntur prospero, pacisque bonis frueris, bellica tibi curæ sunt, teque velut ad bellum gerendum exerceto, et subditos ad hoc tuos præparato. Simul spe bona fretus, ipse te confirmato, ne languescas : nec minus animum condolefacito, temerarius ut esse caveas, si victoria de hostibus potiaris. Incertitudinem denique fortunæ veritus, semper opinare, fieri posse, ut labaris. Est enim difficile, prosperam illos fortunam commode ferre, qui moderate se gerere nesciunt : idem ut æquo animo calamitatem in-

LIX.

Id quoque non levis esse momenti præclaram ad gubernationem duxeris. Omnes enim principes animis suis tranquillitatem, quantam maximam possunt, solerter procurare debent. Nam uti tempestatem nubes adducit, ita tranquillitatem serenitas efficit : utque lumini cogitationum maxime solent officere perturbationes, mollis ac remissa vita, formido, temeritas et quidquid est utrisque consimile, sic meditationes opportune institutæ, perturbationis expertes, vel in primis hominem e difficultate possunt explicare : quando confieri potest, ut et parva prius gloria pro viribus augeatur,

αὐτῶν, ἢ βαρβάρων ἔθνος, ἐν σπονδαῖς σοι καταστάν, καὶ τηρεῖν αὐτὰς ἐθέλον. Δεῖ δὲ δεῖκνύναι τὸν ἄνδρα ἀδικεῖν ἐθέλουσι πάντα τρόπον. Οὐ γὰρ ἀγαθὸν ἀκίνητον εἰς ἀμυναν εἶναι, ἀλλὰ δυσκίνητον εἰς ἄρ- γην.

NZ'

Νομίζω πάντας ἂν φάναι ἡλιθίον ἀνθρώπον εἶναι τὸν νομίζοντα ἀλλότριον παντάπασιν ἀνθρώπον εἶναι. Πάντες γὰρ ἐνδὲς ἔκγονα, καὶ διαλέκτῳ διαφερώμεθα, καὶ οἰσισινοῦν, καὶ αὐτῷ σεβάσµατι. Καὶ τοῖνον ἀνθρώπον ὄντα ἀνθρώπων κτῆσθαι δεῖ, καὶ συνεύχεσθαι τοῖς ὅλοις ἀγαθῶ, ὡς ἐνδόν, ὡς θέµις, ὡς ἔξεστι. Κοινὴ γὰρ ἡ φύσις, καὶ πᾶσιν ἕδαφος ἐν, καὶ ὁροφὴ μία, καὶ ἐν τῇ φῶς, καὶ εἰς ἀήρ ἐφήπλωται παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ἀπλῶς τὰ παρ' ἐκείνου κοινά. Χρὴ μέντοι διαστελλεῖν τοῦ πορώτερω τὸ ἐγγιον (βαθμοὶ γὰρ πλεῖστοι τῆς οικειότητος)· καὶ πᾶσι μὲν ἀγαθὸν εἶναι τὸ καθ' αὐτόν· τοῖς μᾶλλον δὲ ἐγγυτάτῳ ἀναλόγως γνησιώτερον προσφέρεισθαι.

NH'

Εὖ πνεύσεως ἀπολαύων ναύκληρος αἶρας, ἡμέρως ἰστία πληρούσης, αἰθρίας μὲν οὐσῆς πολλῆς, μηδεὶν δὲ πράγματος ἀπειλοῦντός τι δυσχερὲς, οὐ καθαρῶς τῷ εὐτυχίῳ χαίρει, πρὶν ἢ διαβῆται καλῶς κατὰ τὴν ναῦν, ὡς μὴ δεδιέναι τραχυτέραν μεταβολήν. Καὶ πάντα πράξῃ τὰ σώζοντα, καὶ ὁρᾷ οἱ τὴν ὀλκάδα ἀνέμων, καὶ τῶν ἀπὸ τῶνδε κυμάτων, ἰσχυροτέραν, οὔτε θράσος ἐπαινέσει, οὔτε βῆρυμναν θαυμάσει· ἀλλ' ἀγρυπνεῖ, ἀλλὰ δέδοικεν, ἀλλὰ λιμένος ἐφίσταται, τὸν τῆς μοίρας κύβον οὐκ ἐπιστάμενος. Ὅταν τοῖνον κατὰ βούλῃ σου τρέχῃ τὰ εὐτυχήματα, καὶ τῶν τῆς εἰρήνης καλῶν ἀπολαύῃς, τὰ πολεμικὰ μελετάσθω σοι, καὶ γύμναζε σαυτὸν ὡς πρὸς πόλεμον· καὶ ἐτοίμαζε πρὸς τοῦτο τὸ ὑπήκοον. Καὶ νεο-ροῦ μὲν ταῖς ἐλπίσι ταῖς χρησταῖς, ὅπως μὴ νωθρὸς γένοιτο· μελέτα δὲ μὴ θρασύνεσθαι, εἰ τῶν πολεμίων κρατήσῃς. Τὸ δὲ τύχης ἀόρατον δεδιώς, τὸ σφαλῆναι προσδοκίμων ἔχει. Ἐνεγκεῖν γὰρ εὐτυχίαν χαλεπὸν τοῖς μὴ μετρίάζειν εἰδότας· δυστυχίαν δὲ ἀνέλπιστον φέρειν σχεδὸν ἀδύνατον.

D

NΘ'

Μηδὲ ἐκεῖνο μικρὸν ἡγοῦ, πρὸς τὸ διοικεῖν καλῶς δύνασθαι. Χρὴ γὰρ πάντας ἀρχοντας γαλήνην ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καὶ προνοεῖν καὶ οἰκονομεῖν, ὅσον οἶόν τε. Χειμῶνα μὲν γὰρ νέφος ἐπάγει, γαλήνην δὲ αἰθρία ποιεῖ· καὶ λογισμοὺς μὲν τυφλοῦν πεφύκασι μάλιστα παραχαλ, καὶ βίος ἅπας ὑγρὸς, καὶ δειλία, καὶ θρασύτης, καὶ ὅσον ἀμφοτέροις παραπλήσιον· μελέται δὲ σὺν τῷ καιρῷ, ταραχῆς ἐλεύθεραι, δύνανται ἂν μάλιστα πάντων δυσχερείας ἀπαλλάττειν, ὅταν οὐκ ἀδύνατον παντελῶς καὶ τὴν ὑπάρχουσαν αὔξειν εὐχλείαν ὅσον ἐνεστί, καὶ προσπορίζειν ἀγαθὰ σὺν τῷ διαμένειν· καὶ ταυτὶ καλῶς ἐπιστάμενος, μὴ

καταπίπτειν ταῖς συμφοραῖς, μηδ' εὐτυχίας ἐπαίρεσθαι, μηδὲ ἀνέσει μαλακίζεσθαι, τὸ βάθυμειν προύργου θέμενος· ὅπως ψυχῆς γενναίῳ δεινῶν ἀφύκτων δοκούντων ἀπαλαττόμενος (ἀνάγκη γὰρ αἰτῶν μετέχειν ἀνθρώπων ὄντα) δειξῆς μεγέθει φύσεως τὴν βασιλείαν ἀνθοῦσαν.

Σ.

Ἦκω σοι λέξω δὲ πράττεις, ὥσπερ οἱ τοῖς θεοῦσι διακελευόμενοι, Πλάτων ἔφη. Μηδένα κακῶς εἰπῆς, θυμῷ δουλεύων, ἢ χαριζόμενος· μηδὲ πλύνῃς ὕδρεσι κακοδαίμονά τινα, δικαίως ἂν ἐλεούμενον, εἰ τις μὴ τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἐπιλάβοιτο. Ἐφη δέ τις καὶ τῶν ἑξω σοφῶν· Τὸ ὕδριζεν τῶν τοῦτο ποιοούντων, οὐχὶ τῶν ὕδριζομένων γίνεται ἐγκλημα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦτ' ἐντροφῶντας, καὶ συγχὼν τῶν ἀδελφῶν γέλωτα καταχέοντας, ἢ πείθειν ἀποσχέσθαι τῆς νόσου ταύτης, ἢ πειρᾶσθαι πάντως κωλύειν. Κακία γὰρ προεσιῶτος καὶ τοῦτ' ἂν εἴη, τὸ τὰς τῶν ἄλλων κακίας, ἐνὸν ἐπέχειν, ἔξω ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν.

ceas. Nam et hoc vitio dabitur illi, qui cum potestate est, si, cum aliorum inhibere vitia possit, ea libere progredi sinat.

ΣΑ'.

Σὺν ἂν εἴη κάκεινο πράττειν, καὶ παντὸς ἐθέλοντος· ἀρχεῖν, κερᾶν ταῖς ὥρεαῖς ἀστείότητα, καὶ ταχύτῃ συνάπτειν αὐταῖς τὸ πέρας, ἅπῃ δυνάτῃ. Δεῖ δὲ μέτρον αὐτοῖς μινύσσειν, τῇ σὴ δυνάμει συμβαῖνον καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ ποιότησι τῶν δεχομένων τῆς χάρις. Ὡς εἰ μὴ τῷ γιγνομένῳ τοῖς ὅλοις χρῶτο, ἀλλ' ἥτοι ἀγροικότερόν τις ὠροῖτο, ἢ τὸν καιρὸν ἐνὸν συντεμεῖν, ὅδ' ἐπιτηδὲς ἀναβάλλοιτο· καὶ δόλη μὲν κύνᾳ τῷ ναυτικῷ, δόλη δὲ θηρεύοντι κύνῃ· καὶ στρατιωτῇ μὲν ἵππους δέικα, ἵππῳ δὲ πονηρὸν τῷ στρατιωτῶν ἡγεμόνι· ἀχαρὶς ἢ χάρις ἥδε, καὶ βλάβην οἶσει μεγίστην πολλῶν ἔνεκα.

ΣΒ'.

Τριχῇ τοῦ χρόνου μεριζομένου, εἰς σήμερον, καὶ αὔριον καὶ χθές, οὐδὲν γε μέρος τούτων ἡμέτερον, σκοπούντων τάληθες ἀκριδέστερον· τὸ μὲν γὰρ χθές παρελήλυθε· τὸ δ' αὔριον οὐπω γέγονε· τὸ σήμερον, ἐν ᾧ δοκοῦμεν ἰδρύσθαι, τὰ τοῦ θαυματοποιοῦ δαιδαλόου τεχνάσματα εἰς ὑπερβολὴν ἀπάτης ὑπερήλασεν. Ἐν γὰρ ἀκαρεῖ τῆς ὥρας, τεμνόμενον διαρρέει, κρατεῖσθαι νομιζόμενον, καὶ διολισθαίνει πρὶν ἢ καλῶς νοηθῆναι. Καὶ μὲν δὴ βέλτιον ἀπολαύομεν ἐνίων ἐλπίζομένων ἢ πρὸς ἡμᾶς παραγιγνομένων, φεύγει γὰρ τὴν αἰσθησιν, πρὸ τοῦ τελέσαι τὰ κατ' ἐλπίδα, καὶ λυπεῖ τῷ ἀποπτῆναι πλέον, ἢ χαρίζεται τῷ συγχερονέναι. Μᾶλλον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς, ἅπαντα, τῶν ἀκρῶς θεωρήσῃ τις, ὀρνίθων δίκην πετομένων ἡμᾶς παρέρχεται. Καίτοι καὶ ἡμεῖς, αὐτὰ παρατρέχομεν, διηνεκῶς ἡμᾶς παρατρέχοντα. Καὶ τὸ πολὺ δεινέτατον, ἀνεπινόητος ἢ διέρχεται. Νόμῳ γὰρ φύσει γίνεται. Σχιδὲν τὰ τῆδε, δυναρ, καπνός, ἀπάτη.

A et ampliora bona non tantum acquirantur, sed et solida durabiliaque reddantur. Atque his recte cognititis, cave calamitatibus succumbas, nec prosperis effertaris, nec amplexus ignaviam dissolute vivendo emolliaris: ut animi vi generosa liberatus e malis, quæ inevitabilia videntur (et eorum fieri te participem, cum sis homo, necesse est), indolis et ingenii magnitudine regnum florens efficias.

LX.

Tradam tibi, quod agas, eorum more, qui currentes incitant, ut ait Plato. Maledicus erga neminem fueris, iracundiæ serviens aut gratificans: neve contumeliis exagitaris hominem infelicem, commiseratione dignum potius, si quis naturæ communis oblivisci nolit. Etiam de sapientibus extrariis quidam dixit, contumeliosam insectationem non eis crimini dari, qui patientur, sed ipsis auctoribus. Quin et illos, quibus hoc vitium voluptati est, quique frequente cachinno fratribus insultant vel persuadere debes, ab hoc uti morbo abstineant, vel omnino dare operam, ut eos a facinore coerceas.

LXI.

Velle debes hoc quoque tum ipse præstare, tum quisquis imperare cogitat, ut muneribus urbana quædam admisceatur comitas, ipsaque largitio, quanta fieri maxima celeritate potest, ad exitum perducatur. Modus eisdem adhibendus, qui viribus tuis conveniat, ac professionibus et qualitatibus eorum, qui donum accipiunt. Quippe nisi quis omnino se gerit ex ratione decori, sed vel agrestius donat, vel cum tempus imminuere liceret, ipse de industria rem extrahit; ac nautæ canem offert, venatori remum; militi decem equos, duci militum exigui momenti equuleum: ingrata scilicet erit ista gratia, multisque de causis detrimentum maximum afferet.

LXII.

Omnia temporibus in uria distributis, in hodiernum et crastinum, et hesternum, nulla pars harum nostra est, si verum subtilius intueri volumus. Quippe tempus hesternum præterit; crastinum nerdum advenit; hodiernum, cui videmur insistere, prodigiorum opificis illius Dædali commenta nimio opere fallendo superat. Etenim temporis momento resectum diffluit, cum teneri putetur, ac prius, quam recte percipiatur, dilabitur. Quin etiam melius nonnullis in spe positis fruimur, quam ubi propius ad nos accedunt. Nam sperata prius, quam perficiantur, sensum effugiunt, plusque molestiæ creant avolando, quam jucundi accessu suo largiantur. Vel potius omnia nostra, si quis accurate consideret, instar avium volantium nos prætereunt. Vicissim nos ea quoque, perpetuo cursu prætereuntia, prætervehimur. Quod denique gravissimum est, excogitari nullum potest remedium; nam hæc ita lege naturæ accidunt. Nimirum vitæ hujus res umbrae sunt, somnium, fumus, impostura.

LXIII.

Quævis substantia fluxa suum ad finem properat. Consimili cursu res hujus terrenæ vitæ feruntur; quippe nulla in eis quies, nullum reapse subsistens bonum, nulla perpetuitas. Complures in his turbæ sunt, variis vitam lætiis implent, nosque prætereuntes prætereunt. Quod si cui quid offerat sese, quod paullo jucundius esse videatur, vix salutatis quasi nobis abscedit, quemadmodum fieri solet, cum equis vecti cursores occurrunt invicem sibi, de partibus extremis ad alias item extremas nuntii quid novi perferentes, nec impediri se sinentes. Adeo vile bonum est occursum eorum, quæ nobis esse bona videntur. Unde colligere est, quæ ortui subjecta sunt, et interitui, veræ ac immotæ vitæ desiderio urgeri ad eximendum sese de rebus istis fallacibus, quod agi se perpetuis erroribus indigne ferant.

LXIV.

Vere nihil est, cujus ita parcum esse par sit hominem atque ne temporis iacturam faciat. Opes enim, et gloria et regnum, aliaque talia, recuperari amissa possunt, et auctiora quidem acquiri denovo, tametsi non exigua difficultas objiciatur. At temporis aliquid amissum reperiri amplius nequit. Semper enim fluit, instar amnis; quodque nos præterit, longius abscedit; quod idem usu venit et vitæ mortalium. Sunt nimirum ista duo similia navi et undis; his ad declivia delabentibus, illi velis adversus amnem nitenti: quorum ut occursum celer, ita celerior digressio; rursus quidem uti coeant, fieri non potest. Quæ cum ita sint, quasi derivandum est tempus ad cultum indolis atque morum, ne omnino præterlapsum, rursus ad usum nostrum non revertatur.

LXV.

Ad nos in primis pertinere supra mortales cæteros existimabis, ut tempus, quod redimi pecunia nequit, nec laboribus acquiritur, nec amicitia compensatur, nulli rei supervacaneæ impendamus: sed secundum quietem, et cibum, et absque quibus bene nobis esse nequit; atque ante omnia, secundum expiationem numinis, publicorum negotiorum procurationi. Quod si quid urgeat, etiam corpus negligatur. Habebunt autem bello publica tibi negotia, si et interdiu et noctu de his sollicitus fueris, bonisque viris libere tecum agendi potestatem feceris. Quin etiam tibi plurimum animæque tuæ publicisque privatisque singulorum rebus expediet, si oppresso vi alicujus pauperi, aditus ad te, nemine prohibente, pateat.

LXVI.

Liquet eum, qui cum imperio nationibus præest, non debere non incrementa rerum, quæ in manibus sunt, quærere, cum is conatus justa reprehensione caret. Nimirum et iis, quæ adsunt, contentus esse debet, et ea suscipere, per quæ bonis omnibus potiatur. Iisdem potitus, supercilia tollere noli. Sin irriti conatus fuerint, det operam, ut a dolore

ΕΙ'.

Ἡ ἐπικτητοῦ οὐσία εἰς τὸ ἴδιον ἐπείγεται τέλος. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆδε βίου τὰ πράγματα τοῦ ἔσου τοῦτοιοις ἔχεται δρόμου. Οὐ στάσις γὰρ αὐτοῖς ἐστίν, οὐκ ἀγαθὸν ἐνυπόστατον, οὐ διαμονή. Πολλὰ μὲν τούτων αἱ παραχαλ, καὶ πολλῆς ἡμῖν ἐμπιπλῶσιν ἀγδίας τὸν βίον, καὶ παρερχομένους ἡμᾶς παρέρχεται. Κἂν ἐντύχη τις τινι τῶν χρηστοτέρων δοκούντων, ἀμηγέπη προσειπὼν ἀπαλλάττεται, ἐν δὲ τὸν τρόπον γίγνεται, ἐπειδὴν πού συναντήσωσιν ἀλλήλοις. Ἐπιπτοὶ τινες δρομεῖς, ἀπὸ τερμάτων εἰς τέματα ἀγγέλιαν δὲ τινα κομίζοντες, οὐκ ἀνεχομένω βραδυτήτος. Οὕτω φαῦλον ἀγαθὸν ἢ τῶν δοκούντων ἀγαθῶν ἡμῖν συντυχία. Λογίζεται ἂν τις ἐντεῦθεν, ὡς δὴ τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀκινήτου ζωῆς ἐφίεμενα τὰ γενέσει καὶ φθορᾷ ὑποκείμενα, τὴν ἀπαλλαγὴν ἐπισπεύδει τῶν ἐξαπατώντων πραγμάτων, μυστατόμενα τὸ πλάναις ἀεὶ δῆποτε φέρεσθαι.

ΕΔ'.

Σαφῶς οὐκ ἐστὶν οὐδὲν, οὐγε φεῖδεσθαι προσήκειν ἀνδράσιν, ὡς ἢ τοῦ χρόνου ζημία. Χρήματα μὲν γάρ, καὶ δόξαν, καὶ θρόνον, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐνεστὶν ἀποβαλόντα ἀνακαλέσασθαι, καὶ μετὰ προσθήκης ἐπανακτήσασθαι, εἰ καὶ μὴ πάνυ ῥάδιον· χρόνον δὲ τι παρεθὲν, οὐκ ἐνὶ πάλιν εὑρεῖν. Περὶ γὰρ ἀεὶ ποταμὸν καὶ τὸ παρεθὲν ἡμᾶς πορρωτέρω γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ἡ θνητῶν ζωὴ ταυτὸν ἐκείνῳ ποιεῖ. Καὶ εἰσάσιν ὁκάδι καὶ ῥοθίῳ· τῷ μὲν, εἰς τὸ πρᾶν, καταρρόντι, τῇ δὲ, ἰστίοις ἀνατρεχούσῃ· τὸ ῥεῦμα. Οἷς ταχέια μὲν ἡ συνάντησις γένοιτ' ἂν, ταχυτέρα δὲ ἡ διάστασις. Καὶ τὸ πάλιν συνελθεῖν, οὐ τῶν ἐφικτῶν. Ὅτε τοίνυν οὕτως ἔχει, χρὴ μεταχετεῖν τὸν χρόνον εἰς τὴν τῶν ἡθῶν ἐπιμέλειαν· ἵνα μὴ πάντως παραρρῦεις, οὐκ ἀναστρέψῃ πάλιν ἡμῖν πρὸς ἐργασίαν καὶ χρῆσιν.

ΕΕ'.

Ἡμῖν ἡγοῦ προσήκειν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἀναλίσκειν τὸν καιρὸν, ὃς οὐ χρημάτων ὠνητὸς, οὐδὲ πόνος γε κτητὸς, οὐδὲ φιλαίς ἀντιδιδόμενος, πρὸς οὐδ' ὅτι οὖν περιττὸν, ἀλλὰ μεθ' ὕπνου, καὶ τροφῆς, καὶ ὦν χωρὶς οὐκ ἐστὶν εὖ ἔχειν, καὶ πρὸς πάντων τῶν εἰς τὸ θεῖον ἀφοσιώσιν, εἰς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν. Ἦν δὲ κατατελέγῃ τι, ὑπεροράσῃ καὶ σῶμα. Εὖ δ' ἂν σοὶ σχοίῃ τὰ κοινὰ πράγματα, καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ νύκτωρ περὶ τούτων φροντίζοντι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι διδόντι παρὰ σοὶ προσήκοντος παρρησιάζεσθαι. Ὅπως δὲ καὶ πίνητα ὑπὸ τοῦ πιεζόμενου μηδεὶς κωλύσῃ σοὶ προσελθεῖν, σφόδρα τοῦτο ὠφέλιμον σοὶ τε, καὶ τῇ σῇ ψυχῇ, καὶ τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς κινέκαστον πράγμασιν.

ΕΖ'.

Οὐδεὶς τὸ ἐξηγούμενον ἐθνῶν μὴ ζητεῖν ἐπιλοῖσιν τῶν ἀνὰ χεῖρας; πραγμάτων, ἐπειδὴν οὐκ ἔχει μέμψιν εὐλογον τὸ ζητεῖν. Χρὴ δὲ ἀγαπᾶν τοῖς οὖσι, καὶ ποιεῖν, δι' ὧν μειζόνων ἐπιτεύξετα καλῶν· καὶ τυχόντα μὲν αὐτῶν, μὴ θέλειν αἰρεῖν ὀφρύν· ἀποτυχόντα δὲ τῶν ἐγχειρημάτων, πειρᾶσθαι λύπης ἐλεύθερον εἶναι, θεῶν τὸ πᾶν λογιζόμενον, ᾧ μὴδ' ἂν

ἐν εἰργαστο, ὃ τι μὴ πάνυ καλόν. Πόθεν ἂν τις εὐ- A
σεδῶν ἔχει τοῦναντίον εἰπεῖν; Εἰ γὰρ Ἑλλήνων
παισὶ, τύχη τε καὶ εἰμαρμένη δουλεύουσι, δεῖν ἐδόκει
φέρειν τὰ παρ' αὐτῶν, σχολῇ γε ἡμῖν οὐ δόξει τὰ
τῆς προνοίας ἀσπάζεσθαι. Εἴτα τοῖς μὲν κρίνοις αἱ
χρφαὶ, καὶ τὸ τῆς ὥρας ἀμήχανον, καὶ τοῖς πετηνοῖς,
οὐ συνάγουσιν, οὐδ' ἀποθήκας ἔχουσι, τὸ τρέφεσθαι
παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ· ἀνθρώπου δὲ φροντίς αὐτῷ
οὐδαμῶς ἂν γένοιτο; Εἰ δὲ θεὸς ὢν ἀγαθός, ἡμῶν
φροντίζει καὶ κήδεσθαι, τίς ἔχει λόγον ὑπεραλγεῖν,
ἢ καὶ τὸ μὴ χάριν εἰδέναι, ὥδε ἢ ἐτέρως τῶν πραγ-
μάτων ἡμῖν οἰκονομουμένων; Τοῦτο ψυχῆς πάνυ
σκληρὰς, δοθέντος εἶναι πιστῆς.

habebimus, cum hoc illo modo res ab eo nostræ administrantur. Nimirum hoc admodum rigidi fuerit animi, si quidem concedatur, esse fidelis.

ΕΖ'.

Πλούτῳ ὁ μὲν ἡδεται, οὐ τὸ χρυσίον θαυμάζων,
ἀλλ' ὡς αὐτῷ δυνάμενος ἑαυτὸν καὶ δεομένους εὖ
ποιεῖν· ἄλλος δ' ὢν ἀκόρεστος, καὶ τὸ πλουτεῖν τέ-
λος ἔχων, καὶ πλουτῶν ἀδημονεῖ καὶ κατὰ τὴν
ἄφρονα πλούσιον οἰμῶζει κλάων, τί πράξω; λέγων,
λίτη χρῆσθαι; ὅτι μοι τὸ λήϊον εὐφορον, καὶ ταῖς
λέησι; οἱ βότρυες οὐ χωρητοί, καὶ πᾶν μοι βρῖθει
φυτὸν, καὶ κενὸν οὐδὲν οἴχοι. Καὶ μὴν δόξης τις
ἀφροσύνη, καὶ τῶν τοῦ φθόνου διὰ τοῦτο βελῶν,
νομίσας οὐκ εἶναι οἱ βιωτῶν, εἰ μὴ προσκυνεῖτο,
ἐκείνης δ' ἅμα τυχῶν, καὶ τῶν βελῶν πειραθεῖς,
οὕτ' ἐκείνη χαίρων ἦν, καὶ θανατῶ ὡς φθονοῦμενος.
Ἐτέρῳ δ' αὖ ἐπὶ πρᾶκτο τοῦναντίον. Καὶ πάντα δὲ τὰ
καθ' ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλοις ἄλλα δοκεῖ. Καὶ ταῦτα ποτὲ
καλὰ, ποτὲ δὲ μὴ τοιαῦτα, οὐ διὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, C
διὰ δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐκεῖνα πάντως διά-
θεσιν. Ὡστε καὶ τὸ ἡρεμεῖν, καὶ τὸ ἡδεσθαι, καὶ
τὸ ταράττεσθαι τε καὶ θλίβεσθαι, λογισμῶν ἂν εἴη
μᾶλλον ἢ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.

tranquillitas, et oblectatio, et perturbatio, et afflictio, potius ab ipsis animis, quam a rerum natura proveniant.

ΕΗ'.

Οὐδὲν ἂν εἴη δεινόν, ὃ μὴ φορητὸν ἡμῖν, εἰπέ τις
τῶν ποιητῶν, ἄλλως φράσας. Ἐγὼ δ', ἐκείνου τῇ
φύσει τοῦτο διδόντος, τῇ προαιρέσει νέμω. Αὕτη γὰρ
καλοῦς ἡμᾶς καὶ μὴ τοιούτους ἐργάζεται. Ἡ μὲν
γὰρ κοινὴ φύσις δούλοις, δεσπόταις, πᾶσιν ἐξῆς
ἀνθρώποις, μία τις ἀπαράλλακτος. Ἀδὰμ γὰρ παῖ-
δες, πηλὴ τὴν ὑπαρξιν ἐσχηκότος, χειρὶ θεοῦ πε-
πλασμένου. Γενναῖος δὲ, καὶ σταθερὸς, καὶ μὴ τοιοῦ-
τος ἀποκαθίσταται τῇ προαιρέσει πᾶς ἄνθρωπος. D
Ὁ γὰρ τῶν παρόντων ὁλος γενόμενος, πραγμάτων
οὐ βεβηκότων, πῶς ἂν ἀτρέμας μείνῃ; πῶς ἄλυτος;
Ὁ δὲ τῷ λόγῳ χρώμενος, οὐδὲν τι τῶν ἐνθάδε
προδργου ποιοῦμενος, τοῦ πηλοῦ καταγελῶν, ἀθα-
κασίας ἐπιθυμῶν, ὁδοπόρον ἑαυτὸν ἐπιτάμενος εἰς
τὴν πατρίδα τὴν ἄνω, ὑποφέρει μὲν δεινὰ, εἰδὼς τα-
τὶ παρερχόμενα, καὶ νίτρου τόπον σώζοντα τῇ ψυχῇ,
ἀνθρώπινόν τι παθούσῃ· τῶν δὲ ἡδέων τοῦ τῆδε βίου
ὡς θνητὸς οὐκ ἀθανάτων μετέχων, οἶσται τὴν τοῦτων
ζημίαν πολὺ τῶν ἄλλων κουφότερόν τε καὶ ἁλυπό-
τερον.

dem jacturam tum levius multo cæteris, tum minore cum animi molestia feret.

PATROL. GR. CLVI.

sit liber, Deo totum acceptum ferens, qui nihil om-
nino facit, quod non valde sit bonum. Quibus ar-
gumentis fretus homo religiosus his contradicere
possit? Nam si pagani, fortunæ fatoque servientes,
ferenda putabant, quæcunque ab his profecta suis-
sent, nequaquam nos ea, quæ a providentia pro-
ficiscuntur, boni non consulenda censebimus. Præ-
terea liliis et colores et venustas inæstimabilis, a-
vibusque nihil colligentibus, nec habentibus horrea.
rerum ob Opifice nutrimenta dantur: et hominis
ille cura nulla tangitur? quod si bonus Deus cu-
ram nostri sollicitè gerit, qua ratione subnixi, ni-
mio dolore contabescemus, vel Deo gratiam non ha-

LXVII.

Jucundæ sunt uni divitiæ, non eam ob causam
quod aurum admiretur, sed quod iis tum sibi, tum
aliis bene facere possit. Alius, natura insatiabilis,
unumque finem spectans, ut opibus affluat, etiam
nactus eas angitur, ac divitis illius stulti more
plorans ululat, Quid faciam, inquiens, quo me
pacto geram? seges mihi copiosa provenit, et ra-
cemos torcularia non capiunt. Omnes mihi fructi-
bus onustæ sunt arbores, nec vacuum domi quid-
quam. Alius a gloria remotior, et eandem ob cau-
sam ab invidiæ quoque telis, ratus ne vivendum
quidem sibi, ni adoretur; postquam et adeptus
est eam, et expertus invidiæ tela: nec voluptatem
ex illa percipit, et quod invidia premitur, mortem
ipse sibi optat. Rursus alius diversum facit. Adeo-
que cunctæ res nostræ alias aliis aliæ videntur es-
se. Quin eadem plane, modo bona, modo non bo-
na, non id quidem ex natura sua, sed prorsus ex
ipsorum ad ea mortalium affectione. Quo sit, ut ea

LXVIII.

Sensus est hic poetæ cujusdam, aliis usi verbis,
nullam esse calamitatem, quæ a nobis tolerari non
possit. Hoc cum ad naturam ille retulerit, ego libe-
ræ voluntati tribuo; nam ea nos et bonos et non
bonos efficit. Quippe communis illa natura, servis,
heris, omnibusque mortalibus, una quædam est
indiscreta. Sumus enim illius Adami filii, qui de
luto exstitit, Dei manu formatus. At quilibet homo,
vel strenuus, vel constans, vel non talis, arbitrio
voluntatis efficitur. Nam qui se totum rebus vitæ
præsentis addicit, minime profecto stabilibus, quo-
nam pacto quiete solida fruatur? qui doloris expertus
erit? At qui ratione utitur, nec quidquam rei ter-
restris habet in pretio, lutum irridens, immortalita-
tis appetens, quique se viatorem novit esse, ten-
dentem ad superam illam patriam: is vero et æquo
tolerabit animo tristitia, cum esse transitoria sciat,
ac præstare nitri vicem animo, cui quid humani-
tus accidit; et illis, quæ in hac vita jucunda sunt,
veluti mortalis haud immortalibus fruens, eorum-

LXIX.

A

EΘ'.

Quas passus fuit ærumnas Jobus, ob eas magis beatus prædicatur, quam ob facta sua, quanquam ea talia tantaque fuerint, ut eorum auctorem Deus ipse quoque collaudaret. Jam si præclarorum operum effectorem ærumnarum sensus illustriorem reddidit, quo pacto non idem hoc remedium proderit illis, qui multa perpetrarunt mala? Saltem Deo vitæ nostræ clavo commisso, quoties prospera navigatione utimur, providentiæ facilitatem illam acceptam ferentes, ipsi gratias agamus, ac modeste læti simus; at ubi fluctus aliquis ingruerit, vi mali ne demergamur. Et enim qui jucundis secundum rationem non utitur, is a tristibus quasi diluvio quodam obruitur. Ab altero namque provenit alterum. Ac si quidem in utramque partem parum nos probe gesserimus, ignominiam nunc sane maximam, et in futurum perpetuam nobis ipsi commiliabimus.

LXX.

O'.

Vir bonus tibi non ex fortuna, sed ex moribus æstimator: non qui magnam potentiam habet, sed eam, quæ obtigit, pro virili amplificat: non, qui multum auri defossi possidet, sed amicis largiendo, se magnifice gerit: non, qui mancipiorum quasi gregibus circumfunditur, sed qui servile nihil in animo gomens, sibi quidem ipsi imperat, malis vero servitutem minime servit. Idem superbos et iracundos mores, quales cadunt in homines injuriosos, equorumque more calcibus petentes, et insolentes incessus, et aliorum contemptions, et inflexas ubique cervices, et quos delicatos vocant gestus, ab egregiis et probis hominibus alienos ducit. Neque vero et ille frugi putandus, qui aliis magnitudine sua gravis est: sed cui fausta quæque viri præstantes optant, et secundis rebus utenti congratulantur, et triste quid ferenti condolent. Hicne tibi vir omnium præstantissimus esse videtur? teque cupis ab universis hominibus, optimum te virum existimantibus, itidem diligi, ut ille diligitur? Sic equidem persuasus sum. Decet ergo te bonos æmulantem, mores ipsorum æmulari. Nos, inquam, admirare, atque aliter affectos fugio.

LXXI.

OA'.

Animo cave percellaris ob res secundas improborum, nec improbe agentem æmuleris, quamvis Alexandros, quamvis Cyros, quamvis Cæsares, quamvis beatissimum quemque divitiis et gloria superet. Nec si quis sacrilegiis, rapinis, grassationibus infamis, Numinisque divini contemtor, et violator legum, Scythiis imperaverit, ac totius orbis habitati, totius inhabitabilis fines in ditionem redegerit, ob imperii molem admirabilis tibi videatur. Non enim ille beatus est, non princeps, non rex, non reapse homo, licet id omnis lapis, omne animal, omnis hominum natura, quodvis animatum et inanime dicat: sed potestatem quod attinet, magis est is quoque ridiculus, qui principum personas in scena sustinent: quod vitam, miserior

Ἰὼδ ἐκ τῶν παθημάτων μακαρίζεται μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν· καίτοι τηλικαῦτα ἦν, ὥς καὶ Θεὸν ἐπαινέσαι τὸν ἐργασάμενον. Καὶ εἰ τῶν καλῶν ἐργάτην λαμπρότερον ἀνέδειξε τὸ παθεῖν, πῶς οὐκ ὀνήσει τὸ φάρμακον αὐτουργῶν πολλῶν κακῶν γεγονότας; Πλὴν Θεῷ τοὺς οὐλακας ἐγχειρίσαντες τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὅταν ἐξουρίας ἡμῖν ὁ πλοῦς, τῇ προνοίᾳ λογιζόμενοι τὴν εὐκολίαν, χάριτας εἰδῶμεν αὐτῷ αὐτοὶ σεμνῶς ἡδόμενοι. Ὅταν θεί τι κῶμα ἐπέλθοι, μὴ βαπτίζόμεθα τῷ θεινῷ. Ὁ γὰρ τοῖς τῆδεσι μὴ κατὰ λόγον χρώμενος, τοῖς λυπηροῖς κατακλύζεται. Θάτερον γὰρ τὸ λοιπὸν προξενεῖ· καὶ ἦν κατ' ἄμφω φανῶμεν ἀδόκιμοι, νυνὶ μὲν πλείστην αἰσχύνην, εἰς δὲ τὸ μέλλον ἀθάνατον ἡμῖν αὐτοῖς περιέφομεν.

Ἀγαθὸς οὐκ ἐκ τῆς τύχης, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων κρινέσθω σοι· οὐχ ὁ μεγάλῃν δύναμιν ἔχων, ἀλλ' ὁ τὴν ὑπάρχουσαν τὸ κατ' αὐτὸν βελτίω ποιῶν· οὐχ ὃ πολὺς ἐστὶ χρυσὸς κατορωρυγμένος, ἀλλ' ὃς γε φίλοις λαμπρύνειτο· οὐδ' ὁ περιβρέμενος ἀνδραπόδων ἀγέλαις, ἀλλ' ὃς μὴδὲν ἀνδραποδῶδες ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ, ἄρχει μὲν αὐτὸς αὐτοῦ, τοῖς δὲ κακοῖς οὐ δεδούλωται. Τὸν δὲ ὑπερόπτην τε καὶ ὀργίλον τρόπον, ὃς τῶν ὑβριζόντων ἐστὶ, καὶ λᾶξ παιόντων καθ' ἵππους, καὶ τὸ σοβεῖν, καὶ ὑπερορᾶν, καὶ τὸν ἀκαμπτον αὐχένα πανταχοῦ, καὶ τὸ προσαγορευόμενον θρύπτεισθα, ἀλλότρια νενόμικε καλῶν καὶ χρηστοτέρων ἀνθρώπων. Οὐ μὴν κάκεινός γε χρηστὸς, ὃς λυπεῖ τῷ μέγας εἶναι· ἀλλ' ὃ 'συνεύξαινε' ἂν ἀγαθὰ οἱ τῶν ἀνδρῶν ἀμείνους καὶ συνησθεῖεν εὐδαίμονοντι, καὶ συναλγέσαιεν πάσχοντι. Δοκεῖ δὲ σοι πανάριστος οὗτος εἶναι, καὶ βούλει πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ ἐκεῖνον, φιλεῖν σε, ἀριστον ἀνδρῶν σε νομίζοντας; Οὕτω πεῖθομαι. Ὡστε ζηλοτυποῦντι τοὺς ἀγαθοὺς ζηλοῦν προσήκει τῶνδε τοὺς τρόπους. Ζήλου μοι τοῦσδε, τοὺς δ' ἄλλως ἔχοντας φεῦγε.

Σὺ τῶν πονηρῶν εὐπραγούντων μὴ καταπλήττου, μηδὲ ζηλώσης πονηρευόμενον, καὶ Ἀλεξάνδρους, καὶ Κύρους, καὶ Καίσαρας, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὸν εὐδαίμονα παρέλθῃ πλούτῳ καὶ δόξῃ. Μηδ' εἰ τις ἐρασυλῶν, ἀρπάζων, λωποδυτῶν, καὶ πρὸς μὲν τὸ θεῖον ὀλιγωρῶν, εἰς δὲ τοὺς νόμους ὑβρίζων, ἄρξει Σκυθῶν, ἄρξει περάτων πάσης οἰκουμένης, πάσης ἀοικήτου, θαυμαστός σοι φαινέσθω τῷ τῆς ἀρχῆς ἔγκει. Οὐ γὰρ εὐδαίμων, οὐκ ἄρχων, οὐ βασιλεὺς, οὐκ ἀνθρωπῶς ἀληθῶς, καὶ ἅπας λίθος, καὶ ἅπαν ζῶον, καὶ πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, πᾶν ἐμψυχόν τε καὶ ἄψυχον, τοῦτο φαίεν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἐξουσίας ἂν εἴη καὶ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκρινόμενων αὐτὴν πολλῷ γελοιότερος, τῆς δὲ ζωῆς σχετικώτερος· τῶν λέπρων καὶ λῶδῃ κατεχομένων. Οἶδε γὰρ θρηνοῦμενοί τε καὶ οὐκ ἐπι-

τιμώμενοι· ὁ δὲ δικαίως μισούμενός τε καὶ συριττό-
μενος.

ΟΒ΄.

Ὁ τοῖς ἀγαθοῖς συνῶν ἀγαθὰ πορίζεται· ὁ δὲ μι-
γνόμενος κακοῖς καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀπέλλουσι νοῦν, ὥς τις
ἐφη τῶν ποιητῶν. Ὅποια γὰρ ἂν ᾖ τὰ τῶν ἀνθρώ-
πων ἥθη, τοιαῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν δύνονται.
Οὐδὲ γὰρ ἀντλήσεις ἀπὸ πηγῆς ἢ ὅποιον βλύζει
ρεῖθρον ἀειδήποτε. Συνδιάτριβε τοίνυν τοῖς ἀγαθοῖς,
ὅπως ἀγαθὸς γένοιτο· καὶ ταῖς πρὸς αὐτοὺς συνου-
σίαις νέμε τι σεμνὸν, καὶ πρέπον ἀρχῇ. Γλῶτταν
δὲ σε βιάπτουσαν, ὥσπερ μέλιτταν κέντρῳ πλήτ-
τουςαν, ἔλαυνε. Ἄν οὕτω πράττων διαταλῆς, οὐ μό-
νον ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσι δόξεις
ἁριστος εἶναι. Ἀπὸ γὰρ τῶν φιλουμένων τοῖς ἀρχου-
σιν οἱ τῶνδε τρόποι κρίνονται.

Τοιοῦτος (γὰρ φησιν) ἕκαστος, ὁσπερ ἡδεται
[ξυνών.

Ἀρχοντι δὲ καὶ τὸ δοκεῖν οὐχὶ παρέργως ἐν χρεῖα.
Μᾶλ γὰρ πτέρυγι πτηνὸν οὐτ' ἐκφεύζεται κακόν,
οὐτ' ἂν ἀγαθοῦ τινος τύχοι.

ΟΓ΄.

Ἵμνηται μὲν ἀνωθεν παρὰ πάσας ἀρετὰς φρό-
νησις, ἀνδρία, δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη· βουλο-
μένη δ' ἂν ἔγωγε μὴ κεχωρισθαι τούτου τοῦ χοροῦ
ἀγάπην καὶ μετριότητα· εἴτε γὰρ ἐχρῆν τὰς κρείτ-
τους ἀπαριθμεῖν, εἴτ' ἐκ μέρους τὸ πᾶν διδόναι, οὐκ
ἐχρῆν ἐκείνων ταύτας ἀπολειφθῆναι. Ἀγάπης γὰρ μὴ
παρούσης, οὐδὲν ὠφελοῦμαι· καὶ μετριότητος μὴ
προσούσης, κενὰ πάντα. Πασῶν οὖν ἔχου τῶν ἀρε-
τῶν, καὶ μάλιστα γὰρ τῶν ἐξ.

ΟΔ΄.

Νήφειν καλόν, καὶ τούναντίον κακόν. Πολλοὶ γὰρ
οὐ δι' ἀγνοίαν, ἀλλὰ δι' ἀμέλειαν, ἔμεινον τὸ χεῖ-
ρον ἡγήσάμενοι, τοῖς βλαβεροῖς ἑαυτοὺς περιέπι-
ραν. Παραπητηγένοι γὰρ φασὶ ταῖς ἀρεταῖς τὰς
κακίας, καὶ ἀγχιθύρους πως εἶναι· καὶ οὐ πᾶν
χαλεπὸν ἀπατηθῆναι τὸν μὴ προσέχοντα. Πολλοὺς
δὲ ἐν εὐροῖς μέγα φρονούντας ἀντ' ἀρετῆς κεχρημένους
τῇ γαστρινιζούσῃ ταύτῃ κακίᾳ. Εἶδον ἐσχάτην δου-
λειαν πρόνοιαν ὀνομαζομένην, καὶ θυμὸν ἀνδρῖαν
καλούμενον· καὶ μυρία ταῦτα. Πολλῆς οὖν νή-
φους δεῖ καθαρεῦσαι ταυτησί τῆς ἀπάτης. Σπου-
δῆς γὰρ περὶ τὰ χρηστὰ οὐδὲν ὠφελιμώτερον νέοις,
ὥσπερ τούναντίον τῆς βραθυμίας. Ὁ δ' ὅπνοις ἐκδο-
τός ὢν, καὶ ἀνακεῖσθαι θέλων, καὶ βραθυμεῖν, τὰ μὲν
αὐτῷ τεθησαυρισμένα πατρώθεν ἴσως, ἢ κατὰ τι
συμπίπτειν τύχης, βραδίως ἂν ἀποβάλοι, πολλοὺς τι-
σιν οἶμαι τρόποις τῶν δὲ μήπω γε ληφθέντων προσ-
κτεῖσαι· ἂν μὴδὲ ἐν.

ΟΕ΄.

Ἄριστος σώματι τροφή· ψυχῇ δὲ μάθησις ἀγαθῇ.
Ὅσπερ οὖν ἐρυθρίῳ οὐ γινόμενον, ἐπειδὴν ἐσθίω-
μεν, οὕτω δεῖ καὶ τὰς μαθήσεις ἀνεπισχύντως
λαμβάνειν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι μέγα ταῖς μα-

A infectus lepra. Nam horum sane sors deplorari solet,
non reprehendi: at illum odiis merito persequentes,
explodimus.

LXXII.

Licet ei, qui cum bonis versatur, acquirere
bona: qui vero se malis admiscet, mentem quo-
que suam amittit, ut a poeta quodam dictum est.
Quales enim mores sunt ipsorum hominum, tales et
aliis exhibere possunt. Nam aquam e fonte non
hauries aliam, quam cujusmodi semper ex eo pro-
manat. Quamohrem cum bonis conversare, quo bo-
nus evadas: et familiaribus horum colloquiis ali-
quid gravitatis decentisque principem dignitatis
adhibeto. Linguam vero noxiam, velut apim sti-
mulo ferientem, abigito. Quo sane pacto si te per-
petuo geres, non bonis tantum viris, sed etiam
universis præstantissimus habebere. Nam ex mor-
ibus eorum, qui principibus chari sunt, ipsorum
principum mores æstimantur, ut enim ille dixit:

Est quisque talis quales quis adest libens.

Principi vero etiam illud ipsum haberi, non abs-
re usui fuerit. Etenim avis una tantum ala nec
malum effugiet, nec aliquo bono potietur.

LXXIII.

Jam olim supra virtutes cæteras laudatæ sunt
prudentia, fortitudo, justitia et temperantia. Ego
vero velim ab hoc virtutum choro non dijungi
charitatem et moderationem. Nam sive præstan-
tiores enumerandæ veniebant, sive totum parte
tradendum, ab illis has abesse non oportebat.
Quippe si charitas absit, nihil proficio: et si mo-
deratio non adsit, omnia vana fuerint. Virtutes igitur
universas, et has præcipue sex amplectere.

LXXIV.

Sobrietas egregia res est: ut malum, non sobrie
sibi prospicere. Nam multi non ex ignorance, sed
negligentia, quod malum pro bono ducerent, se
ipsos damnis affecerunt. Quippe virtutibus affixa
perhibent esse vitia, quasque viciniam quamdam
horum esse; nec admodum est difficile, non atten-
tum decipi. Multos invenias jactabundos, qui loco
virtutis vitium virtuti vicinum amplexi sunt. Vidi
servitutem extremam, quæ providentia nominaretur,
et iracundiam, quæ fortitudo perhiberetur;
aliaque talia infinita. Quare magna opus est vigi-
lantia, ut ab hac impostura liberi simus. Nam ju-
venibus serio rerum honorum studio nihil utilius,
velut e diverso negligentia nihil noxium magis. At
qui somno deditus est, et jacere supinus amat, et
otiosus esse, partim collecta paterno fortasse stu-
dio, vel aliquo fortunæ casu, facile multis (ut opi-
nor) modis amiserit; partim ex iis, quæ nondum
consecutus est, ne hilum quidem acquisiverit.

LXXV.

Ut panis alimentum est corporis, sic animi bona
doctrina. Quemadmodum ergo non convenit eru-
bescere, cum comedimus, sic omnem citra pudor-
em et doctrinæ sunt percipiendæ. Non potest

enim, non potest valde doctrinis pollere, qui cum æqualibus certamen suscipit, si quidem eum vinci pudeat. Enimvero in cibis ipsa necessitas modum cuique desinit; hic autem plus semper requirendum. Rursus ibi magis expedit valetudini, ac præferendum venit, quod expeditum, quod simplex est: hic vero potior omnigena rerum bonarum exercitatio. Itidem pastui quam minimum temporis impendi decentius est: discendi tempus universum sit vitæ spatium, si fieri potest. Non bonum est, animum bona re quapiam imbui, etiam tum, cum a corpore dirimitur.

LXXVI.

Eximium quid est magnis hominem viribus præditum. frandare neminem, nec adversus alios insurgere, nec quemquam lædere; nisi quis lædere nunquam desinat, et insultare tibi velit. Bonum, cui maxima convenient, eum præsentia boni consulere; si cum honesta fama non liceat accessione potiri. Et quidem accessione non minus esse quiddam arbitror, illæsa servare quæ adsunt, iis præsertim temporibus, quæ detrimenti plurimum afferre possunt. Nec illud præteriri silentio debet. Noris illatum publicæ rei damnum tuis a ministris, imputaturos tibi, qui damnum acceperint; si cum opera meliorum uti posses, aut istos saltem corrigere, nec illud facere volueris, et hoc neglexeris, adeoque præstare duxeris, ut improbi plus apud te possint quam boni.

LXXVII.

Gloriosa tuis a moribus absit arrogantia, sicut ei dissimulatio. Nam ut hæc turpis est, quod ficta, quod inertis et degeneris animi, sic gravis altera, quod superba nimium, quod mordax. Satis est non te magis aliorum credere laudibus, quam tibi, cum illæ veræ non sunt, nec asperum aliquid, hominique jactabundo conveniens, proferre: non incedere cum fastu, nec attollere supercilia, licet il, qui plausum dani, verum dicant. Ad ingestas autem laudes ab aliis, quasi tergiversantem delicias facere, paucaque de se dicere, magna sentire, prope scenicum quiddam est, et egens larvæ, tibi quidem minime convenit. Honestum facinus illustris est præco. Hominis modestia, qui magna peregit, duplum tropæum statuit, tum factis ipsis, tum quod ob ea se non efferat. At vero qui magnas res gerit, et magna loquitur, tantumque non volare gestis præclare rebus ipse sibi videtur, etiam iis molestus ac gravis fuerit, qui ejus opera bonis fruuntur. Est enim adversa Deo quoque superbia. Quapropter si gloriæ cupidus es, factis eam persequi debes, non verbis arcessere. Nam arcessentes fugit, et ad illos, qui factis eam prensant, quam libentissime accedit.

LXXVIII.

Est omnino difficile mortalibus, de rebus judicare. Nam quibus in malis versamur, ea deteriora putamus aliis, quoniam malum, quod adest, seipso quojam modo gravius esse videtur, ipsaque præ-

Αθήσεσι δυνηθῆναι τὸν πρὸς τοὺς ἡλικίας ἀμιλλώμενον, εἰ πρὸς τὴν ἡτταν αἰσχύνοιτο. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς τροφῆς μέτρον ἐκάστοις· ἡ χρῆσις, ἐνταυθοὶ δὲ χρῆσις τοῦ πλείονος. Κάκει μὲν αὖθις τὸ λείον τε καὶ μονοειδὲς ὑγιεινότερόν τε καὶ σπουδαιότερον· ὁ δὲ καλὸν ἐστὶν ἡ παντοδαπὴ τῶν καλῶν ἀσκήσις. Καὶ τῶν μὲν σιτίων χρόνος ὁ βραχύτατος εὐπρεπέστερος, ταῖς δὲ μαθήσεσι καιρὸς ὁ βλὸς ὅλος, εἰ δυνατόν· καλὸν γὰρ μυηθῆναι τὴν ψυχὴν τι καλόν, καὶ χωριζομένην αὐτοῦ τοῦ σώματος.

OC'.

Κράτιστον, ισχύοντα μέγα, μηδενὸς πλεονεκτεῖν, μηδὲ καταπαίρεσθαι, μηδὲ βλάπτειν ὄντινούν, εἰ μὴ τις βλάπτων οὐ παύεται, καὶ κατορχεῖσθαι σου θέλει. Καλὸν, μεγίστοις συμβαίνοντα, τοῖς παρούσιν ἀγαπᾶν, ἂν μὴ μετ' εὐκλείας ἐξῇ προσδεῖναι. Ἐμοὶ δοκεῖ προσθήκης οὐχ ἥττον εἶναι τὸ τὰ ὄντα τηρεῖν ἀλώθητα ἐν καιροῖς πᾶν λωδᾶσθαι κακτῆ- μένοις δύναμιν. Δεῖ δὲ μὴδ' ἐκεῖνο σιωπηθῆναι. Ἴσθι τὴν ὑπηρετῶν εἰς τὸ κοινὸν βλάβην σοὶ λογου- μένους τοὺς βλαπτομένους· ἴσθι παρὸν ἀμείνοσι χρῆσθαι, ἢ γοῦν ἐκείνους ὀρθῶσαι, τοῦτό τε μὴ πρᾶξει θελήσας, καὶ τοῦ ἐτέρου παραμελήσας, καὶ καλὸν ἡγήσαιο παρὰ σοὶ πλέον ἔχειν τοὺς πονηροὺς τῶν βελτίστων.

OZ'.

Μῆτε εἰρωνεῖα συνεῖναι θέλε, μῆτε ἀλαζονεία συν- ἔσω σοι. Ἐπειδὴ τὸ μὲν αἰσχρόν· ὑπουλον γάρ, μικροπρεπές· θάτερον δὲ βαρὺ· ὑπέρογκον γάρ τι καὶ πληκτικόν. Ἀρκεῖ μὴ τοῖς ἐτέρων ἐπαίνοις σεαυτοῦ μᾶλλον πιστεύειν, ἐπειδὴ οὐκ ἀληθεύωσι· μηδὲ εἰπεῖν φορτικὸν μηδὲν, μηδὲ κομπάζοντος ῥῆμα· μὴ ἀκροβατεῖν, μηδὲ τὴν ὀφρὺν αἰρεῖν, μηδ' ἂν ἀληθεύωσιν οἱ κρατοῦντες. Τὸ δὲ πρὸς τοὺς παρ' ἐτέρων ἐπαίνους ὥσπερ ἀκκιζόμενον θρύπτεσθαι, καὶ μικρὰ μὲν λέγειν περὶ σεαυτοῦ, μεγάλα δὲ οἰεσθαι, μικροῦ δεῖν σκηνικόν ἐστι, καὶ προσωπείου δεόμενον, ὃ σοὶ μηδαμῶθεν προσῆκε. Πρᾶξις καλὴ κῆρυξ λαμπρός. Τὸ μετριάζειν μεγάλα πρᾶξαντι διπλοῦν τὸ τρόπαιον ἴστησιν, ἐκ τε τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καὶ τοῦ μὴ τούτοις ἐπαίρεσθαι. Ὁ δὲ μέγα μὲν ποιῶν, μέγα δὲ λέγων, καὶ μονονουχὶ δοκῶν τοῖς κατορθώμασι πέτεσθαι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ καλῶν ἀπολαύουσι λυπηρὸς ἂν γένοιτο. Τὸ γὰρ ὑπερήφανον καὶ θεῷ πολέμιον. Δόξης οὖν ἐρῶντα, χρῆ ἔργοις τε ταύτην διώκειν, καὶ μὴ προσκαλεῖσθαι τοῖς λόγοις. Φεύγει γὰρ τοὺς καλοῦντας· τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὴν δεξιούμενοις ἀσμενέστατα προσέρχεται.

OH'.

Ἀληθῶς τῶν ὄντων οὐδὲν εὐκριτον ἀνθρώποις ἂν εἴη. Οἷς γὰρ χρώμεθα κακοῖς, χεῖρω ταῦτα τῶν ἄλλων νομίζομεν· ὅτι τὸ δεινὸν παρὸν ἑαυτοῦ δεινότερόν πως δοκεῖ, αὐτῷ τῷ παρῆναι τῶν οὐ κα-

ρόντων πλεονεκτοῦν· καὶ ἡλλάξαι· ἂν τις πιέζοντος A
κούφου ἐμβριθέστερον μέλλον· Διδὼ καὶ τοὺς ἀποῦσι
προσπρέχοντες, καὶ ὥς μείζω τῶν ὄντων. Εἰ δ' αὖ-
τοὺς ἐντύχοιμεν, ἐπαινοῦμεν αὖθις τὰ φθάσαντα.
Καὶ πολλάκις γε τυχὸν τοῦτο δράσειεν ἂν τις. Καὶ
θηλοῦσιν, οἱ φεύγοντες τὸν σίθηρον, ὑποβρυχίους
ἐαυτοὺς ποιοῦσιν· εἴτα ναυαγίῳ χρησάμενοι, καὶ
κινδυνεύοντες καταδύναι, διστόμου μαχαίρας δρᾶτ-
τονται. Καὶ ποῦ τις καπνὸν φεύγων ἀπερισκέπτως,
εἰς πῦρ ἐνέπεσε· καὶ αὖ πυρὶ φλεγόμενος, ὡς ἐπὶ
παραμύθιον τὸν κρημνὸν ἔδραμεν. Οἱ γὰρ πολλοὶ
τῶν ἀνθρώπων, δεινῷ τοῦ λογισμοῦ συσχεθέν-
τες, οὐ μὲν φεύγομεν, ἴσμεν· οἱ δὲ καταφευξά-
μεθα, τοῦτο δὲ ὡς εἰσὶν ἀγνοοῦμεν. Καὶ ἐπὶ τῶν
εὐφραϊνόντων δὲ τὰ ἴσα τοῦτοις πάσχομεν. Οὐδὲν
γὰρ δῆπου τῶν ποθεινῶν στήσειεν ἂν ἡμῖν ἐφ' ἐαυτῷ B
τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ δείκνυσιν αὐτῇ τρυφή, ἢ ἀφ'
ἐστίας ἡμῖν δειχθῇ τὸ προκείμενον. Τῶν γὰρ ἡδῖ-
στων ἀπολαύοντες εἰς κόρον, ἤττον αὐτῶν ὀρεγόμεθα
τῶν ἀφισταμένων ἀπλῶς ἡδέων. Καὶ εἰς ἡδονὴν
ἔλαττον ἔχῃ τὸ προσδοκώμενον, πύφουκε θέλγειν τῷ
προσδοκᾶσθαι· καὶ ποῦ τις ἐπεθύμησε πολλοῖς πε-
ριβράδιμος ἀγαθοῖς, δ' μὴδὲ τοῖς δούλοις ἂν ἔδοξε
μεθεκτόν. Δεῖ δὲ φρονήσεως ἡμῖν, ὥστε τῷ νῦν πα-
ραβάλλουσι τὰ ὄντα τοῖς ἀποῦσιν, ὁρθεῖν τινα ψῆ-
φον ἐξεργασθῆναι.

vellent. Nimium prudentia nobis est opus, ut mente comparantes præsentiā cum iis, quæ absunt, rectam quamdam sententiam feramus.

ΟΘ'.

Ζημία μεγίστη τοῖς πράγμασι τὸ διαχεῖσθαι τὸν
νοῦν τοῖς ἀρχουσιν. Ὅτε δὲ ἀδύνατον φλογὶ φροντί-
δων ἐγκαρτερεῖν διηνεκῶς τὸν κρατοῦντα, τοσοῦτον C
ὁ νοῦς ἀπολελύσθω φροντίζων, ὅσον τε τὴν ἀθυμίαν
ἀποσοδῆσαι, καὶ μὴ συνεχέσιν ἑμβροίς τοῦ τῆδε
βίου κατακλυσθῆναι. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ποι-
κλίων, τῶν μεθήμεραν καὶ νύκτωρ ἀναγκαζόντων
φροντίζειν, εὐκλόως ἂν καὶ ὁ ἀρχὼν τὴν ζωὴν προσ-
απολέσειε, πράγμασι παλαιῶν ἀεὶ, μηδαμῶς τοῖς
λογισμοῖς ἐκχειρίαν διδοῦσι. Φασὶ δὲ καὶ τινὰ τῶν
πάλαι μεγίστων, ἀδρῶς τοῖς φίλοις συνευχοῦμε-
νον, εἰπεῖν, δεῖν τὸν νοῦν φροντίζων λύειν, ὥστε
τὰ τόξα τῶν νευρῶν ἀπολύομεν, εἰ μέλλοιμεν αὐτοῖς
ἐσχυροῖς αὖθις χρῆσθαι, ἐπαναλαβοῦσι τὴν οἰκίαν
δύναμιν. Πλὴν γε τῇ ῥαστώνῃ χρώμεθα, ὡς τινι τῆς
ἀθυμίας βοηθήματι· ἄλλως δὲ αὐτὴν ἀπορρίπτομεν,
ἵνα μὴ πολὺ τρυφᾶν ἐφιεμένους, πολὺ πρὸς τοῦναν-
τίον ἡμῖν περίσῃ τὸ βούλημα. Τὸ γὰρ ἐς ἄκρον
διαχεῖσθαι ἐς ἄκρον συνεστάλλθαι ποιεῖν εἴωθεν.

Π'.

Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἐν ἀνθρώποις, ὃς ἂν σπουδῇ καὶ
πόντοις διηνεκῶς χρῆσαιτο· ἀλλ' ἡ φύσις ἐκάστῳ
σπουδάζοντι καὶ παραμυθίας τινὸς ἐφίεται. Ἄλλοις
μὲν οὖν ἄλλα πρὸς βραθυμίαν ἐξεύρηται· σοὶ δὲ μετὰ
πόνους τοὺς βασιλεῦσι προσήκοντας ἀρκεῖται τὰ βί-
βλια, καὶ τὸ πεδίον, ἐκάτερον μετὰ καιροῦ· καὶ ἡ
οἰκία, καὶ τὰ σκητῆς, ἡ φύλλον, ἡ ἀντρων· καὶ ἡ
ἀγρῶν, εἰ τύχοι· ἡ τ' ἀναπηδῶσα πηγὴ, καὶ αἱ περὶ
αὐτὴν βοτάναι· λιτόν τε καὶ αὐτόματον ὄψον, ἡδίων

sentia sua deprimit absentia mala : facile ut aliquis
leve malum, quod premit, cum futuro graviore
commutaverit. Ea propter et cursu ad illa quasi
properamus mala, quæ absunt, tametsi præsenti-
bus majora sint. Ad eadem vero delati, rursum præter-
ita laudamus. Quod quidem usuvenire, vel illi sunt
indicio, qui ferrum fugientes, in undas sese præci-
pitant, deinde naufragium passi, et submersionis in
periculo constituti, gladium ancipitemprehendunt.
Alius inconsiderate fumum fugiens, in ignem ruit ;
ac vicissim ab igni dum uritur, ad præcipitem ru-
pem, veluti solatium quoddam, accurrit. Nam ple-
rique mortales, dum ratio vi mali premitur, quod
fugiamus, scimus : quo vero confugiamus, scire non
possumus. Consimilia nobis et lætis rebus acci-
dunt. Nam res plane nulla est, ex universo rerum
numero, quas homines expetunt, quæ in se cupidita-
tem nostram sistere possit. Argumento est ipsa
voluptas, ut a lare, quod aiunt, rem propositam
ostendamus. Quippe cum jucundissimis rebus ad
satietatem fruimur, minus eas appetimus, quam ju-
cunda simpliciter, quæ non adsunt. Ac licet minus
voluptatis habeat, quod in expectatione positum
est, tamen ipsa sui expectatione delectare consue-
vit. Imo pluribus quis bonis affluens, id appetit
aliquando, cujus fieri participes ne servi quidem

LXXIX.
Tristissimum rebus afferre damnum solet animo-
rum in principibus exhilaratio. Sed quando fieri
nequit, ut perpetuo curarum flammam sustineat is,
qui rerum potitur, eatenus mens curis solvatur,
quatenus et animi molestiam depellat, nec imbribus
hujus vitæ continuis obruatur. Nam cum multa sint,
eque varia, quæ tam interdiu, quam noctu prin-
cipem sollicitum esse cogunt, facile vitam amise-
rit, semper cum negotiis colluctando ; quæ nullas
omnino cogitationibus inducias concedant. Perhibent
quemdam maximum quondam virum, laute cum
amicis epulantem, dixisse, mentem curis solven-
dam esse, sicut arcus enervare soleamus, siquidem
illis iterum validis uti velimus, instauratis eorum
viribus. Sed hac tamen relaxatione saltem utimur,
veluti quodam ægritudinis animi remedio ; cum
eam cæteroqui rejiciamus, ne voluptates nimium
captantibus, in diversam partem animus tendat. Nam
extrema quædam exhilaratio causa vicissim esse
mœroris extremi solet.

LXXX.

Omnino mortalium nemo est, qui seriis rebus
atque laboribus intentus esse perpetuo possit : sed
ipsa natura cujusque seria tractantis, aliquod etiam
solutium desiderat. Aliis igitur alia levandi animi
causa reperta sunt. At tibi post convenientes re-
gibus labores libri sufficiant et campus ; utrumque,
cum commodum erit ; et umbra simplex ac inela-
borata vel tentorii vel frondium, vel antrorum,
et lusciniæ, si adsit ; et fons saliens, et circa fon-

tem herbæ; et vile quidem obsonium oblatumque fortuito; sed famem afferentibus, etiam dubia cœna, domi structa, jucundius. Mitto namque de ambrosiâ et nectare, fabulosis rebus, loqui. Accedat tibi tibi charus equus, et canis et accipiter, et telorum in foras emissio, nunc clam, nunc pleno faciendâ cursu, prout ipsæ semet obtulerint. Sed his utere, non tanquam fine, sed melius aliquid respiciens, ut valetudinem bonam, ut popularitatem, ut experientiam, quæ milites deceat. Ita fiet, ut præda non potitus, quam semper adipisci non licet, voluptate tamen in iis minime careas, quæ abesse nequeunt, et quorum causa venandi laborem ipse suscipis.

LXXXI.

Cave permiseris ad te venire propius hypocritam, sed omnis simulatio tibi execrabilis esto, ne imprudens lupo ac piratæ fidem, pro pastore ac gubernatore, habeas. In eos, qui false carpunt alios, nullo cum ipsorum fructu, salibus ipse paternis utitor: ut hos quidem ignominia liberes, qui carpuntur inquam, illos vero modestiores efficias. Credita fidei tuæ verba non aliter custodies, ac si quis ingentem auri vim apud te deposuisset. Juramentis tu quidem abstinebis, sed interim mores tui universis optima quæque de te polliceantur. Votorum conceptionem putabis esse rem plenam horrois, sed tu tam Deo, quam hominibus, promissa præstabis. Decere te arbitraberis, ut acceptorum ab aliis beneficiorum memineris, sed aliis abs te præstatorum obliviscaris. Et quidem vincere compensandis beneficiis, non vinci velis. Quæ si facere non desines, occultum quoque dedecus fugiens (nam larva scenæque vix etiam scurris concedenda, qui vel colaphos accipere non dubitant, ut risum aliis moveant): orationem tuam jurisjurandi loco mortalibus universis suffecturam arbitror.

LXXXII.

Viris principibus haud male conveniunt gravitas atque magnificentia; sed miscenda tibi semper ei frigori, quod inesse gravitati videtur apta quædam suavitas: et severitati, quæ magnificentiæ videtur inesse, grata quædam popularitas: ut his quoque rebus imperio tuo decus concilies, et audientes dicto subditos in iis habeas, quæ vi mentis optime perspexeris; absque quo sit, nihil utilis rei fieri poterit. Et ex voto sane res tibi non parum succedet, si benignum et formidabilem in eos, quos convenit, te geres, nec jus tuum in omnibus accurate spectabis, et pœnas non ab omnibus exiges: maxime vero, si non minus factis, quam verbis, eos persuadebis, rectius tibi, quam ipsismet, eorum esse perspecta commoda. Quippe si futurum paruerit, ut monitis tuis obtemperantes, ejus obedientiæ fructum ferant, etiam factis hortatus tuos antevertere studebunt. Hoc medicis, hoc gubernatoribus, hoc pastoribus largitur, ut etiam nutibus impellere possint.

LXXXIII.

Imitari nolis ejus animi studia, quem non amas,

ἂν δὲ πεινήσῃσιν καὶ πανδαίσιας τῆς οἰκοῦ. Ἐὰν λέγειν ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ, τὰ μυθικὰ, περὶ δὲ φίλος σοι ἵππος, ὁ κύων, ὁ ἰέραξ, ἡ πρὸς τὴν οἰκίαν τῶν βελῶν ἀφασίς, ποτὲ μὲν λάθρα, ποτὲ δὲ ὁρμῇ χρωμένῳ, ἐπειδὴν κάκεινοις ταυτὸν γίγνεται. Μὴ χρῶν δὲ τοῦτοις ὡς τίλει, ἀλλ' ἀφορῶν βέλτιον, εὐεξίαν, κοινωνίαν, ἐμπειρίαν στρατιωτικὴν πρέπουσαν. Ταύτη καὶ τῆς θήρας ἀποτυχῶν γὰρ ἀεὶ τυγχάνειν οἶδόν τε), τῆς εὐφροσύνης οὐκ ἀμέλει, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἀποτυχεῖν, διὰ τοῦτο γίγνεται τὸ θηρᾶν.

ΠΑ'.

Ἐπὶ κρίσεως ἔστω σοι μισητὸν, καὶ μακρὰν δὲ τὴν ἐργαζόμενος, μὴ ποτε λάθῃς πιστεύσας τε καὶ πειρατῇ ἀντὶ ποιμένος καὶ κυδερνήτου. Πτε δὲ πατριῶς τοὺς σκώπτειν ἄλλους ἐθέλει, οὐκ ὠφελείας ἔνεκα· ὅπως τοὺς μὲν αἰσχύνῃς, ἄλλους δὲ λείψῃς, λέγω δὴ τοὺς πάσχοντας, τοὺς δὲ σκεπτόμενους ἐργάσαι. Πιστεύθῃν δὲ σοὶ λόγον φύλαττε, ἢ εἰ τις ἂν σοὶ χρυσίον ἀδρὸν παρ' ὄρκων δὲ σου φειδόμενον, ἐπαγγελίας ἀγαθῆς σὺν οἱ τρόποι διδόντων. Φρικτὸν μὲν εἶναι τὸ σθαι πᾶν νόμιζε, τὰς ὑποσχέσεις δὲ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἐκτέλει. Μεμνησθαι μέντοι τῶν πτε ἄλλων εὐποιῶν προσήκον εἶναι σοὶ νόμιζε, παρὰ σοῦ πρὸς ἄλλους ἐπιλανθανόμενος· οὐκ ὁπότε, οὐχ ὅστερ' ἐν ἀμειδόμενος. Κἂν πρῶτων διατελῇς, φεύγων καὶ τὸ ὑψάλον (τὸ γὰρ προσωπεῖον, καὶ ἡ σκηνή, μόλις περὶ χωρητέα γελωτοποιοῖς ἀνθρώποις, οἳ καὶ ἐπὶ ῥῆς βαπτίζονται, ὥστε τοὺς ἄλλους γελάσαι), σοὶ καὶ λόγον ἀνθ' ὅρκου πρὸς ἅπαντας ἀρ' ἀνθρώπους.

ΠΒ'.

Σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια ἡγεμόσιν οὐκ ἀεὶ. Δεῖ σε δὲ κινεῖν ἀεὶ τοῦ μὲν σεμνοῦ καὶ κοῦψης ψυχρότητι τὴν γιγνομένην ἡδύτητα, μεγαλοπρεποῦς τῷ ἀμειλίκτῳ δοκοῦντι καὶ χαρίεσσαν· ὅπως φαίνοιο καὶ τοῖσδε πρέπω μόνῳ, καὶ σχολῆς γε τοὺς ὑπὸ σὲ πεποιημένους ἂν ὡς ἀριστα γνολῇς· οὐ χωρὶς οὐδὲν ἔστι γε τῶν δυνάμεων. Τοῦτου δὲ ἐπιτυχῆς νοιο, οὐχ ἥκιστα μὲν ὦν χρηστὸς καὶ φοβερός, καὶ μὴ τὸ σαυτοῦ σκοπῶν ἀκριβῶς ἀπασί, καὶ δίκας οὐ παρὰ πάντων λαμβάνων. Λίστα δὲ, εἰ περὶ αὐτοὺς ἐργοῖς οὐχ ἥκιστα γοῖς, ὡς ἀρ' ἐκείνων ἀμεινον τὸ ἐκείνων σὺ ἐπίστασαι. Σαφοῦς γὰρ γεγονότος ἐκείνου, εὐθὺς σοὶ παρανοῦντι· εὖ ἂν σχολῇ τοῦτ' ἐπεσθαι, φθάσαι σοὶ τὰς παραινέσεις ἐπὶ τοῖς ἐργοῖς. Τοῦτο λατροῖς, τοῦτο κυδερνήταις, ποιμέσι δίδωσι τὸ καὶ τοῖς νεύμασιν ἀγεῖν.

ΠΓ'.

Ἦς μὲν οὐκ ἐρᾷς ψυχῆς, ὡς οὐκ ἐρώσιν

καλῶν, ταύτης· μή μιμοῦ τὰ ἐπιτηδεύματα· ἢ δ' αὖ
 σύννοστα ἀγαθὰ, τήνδε ζήλου. Μᾶλλον δέ, ἐπειδὴ
 μεγάλοι ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πᾶνθ' ὁμοῦ τὰγαθὰ, ἡ
 μηδὲν τι κεκτημένοι, καὶ ἐνεστί που καὶ φαῦλον
 ἄνδρα χρηστὸν λόγον εἰπεῖν, καὶ τούναντίον γενέ-
 σθαι, κρείσσον εἰπόντι καλὸν πεισθῆναι, καὶ ἐκεί-
 νος οὐκ ἐργάζεται, ἢ τὰλλα μὲν ὄντι χρηστῷ, φαῦ-
 λον δ' εἰπόντι συνθέσθαι. Κακὸν ἡ ἔρις καὶ τὸ
 ἀντίτετον· κακὸν τὸ πᾶσιν ἀκολουθεῖν, καὶ τὸ μα-
 λάττεσθαι τε, καὶ ἔλκεσθαι νοῦ χαννότητι. Ἐκ δια-
 μέτρου μὲν ταυτὶ διέχεται, ἀμφω δὲ λύμη τοῖς
 κεκτημένοις. Τὸ δ' εἰκεῖν λόγοις ἀγαθοῖς, ὅθεν ἂν
 ποτε λέγοιντο, τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶν, ἐντορνον ὄλον
 ἀκριβῶς, μηδὲ τῷ μῶμῳ λαθὴν παρέχον. Πρὸς γὰρ
 τὸν φεύγοντα τὰς ἀκρότητας μηδ' ἂν ἐκείνον οἶμαι
 ἀναισχυντεῖν. Καὶ πανταχοῦ δὲ χρώμενον ταῖς με-
 σότησι, φαίνοιο ἂν ταῖς ἀρεταῖς χρώμενος. Ὅρος
 γὰρ αὐτῶν τὸ μέσον ἔδοξεν εἶναι.

ΠΔ'.

Ἦμιστ' ἂν ἀρμόσειεν αὐτοκράτορι ἡ βουλαῖς ὅπο-
 τετέχθαι, ὥς ὅφ' ἀρμολογίαις ἐαυτὸν ποιοῦντι, ἡ τισιν
 ἀξιολόγοις ἐπιχειρεῖν, μὴ καλῶς βεβουλευμένῳ, καὶ
 τὰς γνώμας ἔχοντι τῶν φιλοῦντων. Βουλευτέον δ'
 ἂν εἴη τὸ μήτ' ἀδύνατον καλὸν, μήτε εὐχερὲς μὲν
 πραχθῆναι, κακὸν δὲ, μήτε τι τῶν ἀναγκαίως ἐπερ-
 χομένων· ἀλλ' ὁ σπουδῆς καὶ φρονήσεως ἔργον ὄν,
 ὁνήσει γε καλῶς πραχθὲν· καὶ μὴ πραχθὲν, ἡ κα-
 κῶς, ζημίαν ἐνεγκεῖν δύναται. Καλῶς δὲ ἂν τότε
 πραχθεῖη, ὅταν ἢ μεθ' ἐαυτοῦ κεκτημένον τούτων
 δὴ τῶν τελικῶν καλουμένων ὀλόκληρον, εἰ δυνατόν,
 τὴν ἐξάδα· εἰ δὲ μὴ, τὰ πλείω τούτων, ἢ τὰ γε
 κρείττω καὶ τελειώτερα. Καλὸν δὲ καὶ πρὸ τῆς
 χρείας βουλευέσθαι· ὥς ἦν ἐπεὶ γη τὸ βουλευόμενον,
 ταρτηρῆς τὰς διανοίας ἐμπιπλῶν ἐμποδῶν αὐτὸ γί-
 νεται τῇ οἰκείᾳ διορθώσει.

ΠΕ'.

Ὁ βασιλεὺς ἐννόμως ζῶν, καὶ νόμοις ἄγων τοὺς
 ὑπ' αὐτὸν, καθάπαξ ἐναντίος ἐστὶ τοῖς τυραννεῖν
 θέλουσιν, οἱ νόμον ἀπαράδατον ἔχουσι τὰς ἐαυτῶν
 ἡδονάς. Ἐοικέναι γὰρ δοκεῖ τὸ βασιλεύειν τῷ τυ-
 ραννεῖν. Δις τασθὸν δὲ ἀλλήλων, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν
 εὐχερὲς. Τῷ μὲν γὰρ τυράννῳ τὸ δύνασθαι τὸ τοὺς
 ὑπ' ἐκείνῳ χαννοῦν ἐστὶ· καὶ ἰσχύον προσλάβῃ τὸ
 κοινόν, ὁνειροπολεῖ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν· ὁ δ' ἀλτ-
 θῶς βασιλεὺς τοῖς ὑποταττομένοις οἱ πλήθεσι, πα-
 τρὸς, ποιμένος, ἱατροῦ, διδασκάλου, καὶ εἰ τι σχῆμα
 εὐνᾶται σώζειν, τόπον σώζων τυγχάνει. Νομίζων
 δὲ ἐν τῷ κοινῷ συνίστασθαι τόκεινον συμφέρον, καὶ
 Χριστῷ διακονῶν, καὶ μιμούμενος αὐτὸν μᾶλλον τῷ
 διακονεῖν ἢ τῷ ἄρχειν, χαίρει βελτιῶν τὴν ἀρχὴν
 τῶν βελτιουμένων ἀμεινον. Εἴης μοι τοιοῦτος, ὦ
 φίλτατε.
 quam imperando : plus voluptatis capit, regnum melius efficiendo, quam illi, ad quos ejus rei fru-
 ctus pervenit. Talis mihi sis, charissime filii.

velut honestarum rerum minime studiosum. At
 cuius tibi virtutes notæ sunt, eum æmulare. Imo
 potius, cum mortalis nemo sit, in quo vel cuncta
 simul sint bona, vel omnino nullum, cumque fieri
 possit, ut vir malus egregium verbum proferat, ac
 vice versa : præstat ei parere, qui boni quid protu-
 lit, tametsi verbis facta non respondeant, quam
 homini cæteroqui bono, sed qui mali quid pronun-
 tiavit, assentiri. Malum quid est contentio et ad-
 versatio : malum, omnes sequi, flecti, levitate men-
 tis impelli. Distant hæc quidem a se invicem ex
 intervallo, sed ambo perniciem afferunt iis, in
 quibus existunt. At orationibus cedere bonis, a
 quocunque tandem proferantur, id vero et politis-
 simum plane quiddam est, ac ne Momo quidem
 ipsi reprehensionis ansam præbet. Quippe ne hunc
 quidem arbitror impudenter adversus illum agere,
 qui extremitates vitat. Denique si media rebus in
 omnibus amplecteris virtutes. Nam earum finitio-
 nem placuit ex eo, quod medium sit, constituere.

LXXXIV.

Decuerit haudquaquam imperatorem, vel consiliis
 alienis esse subjectum, quasi moderatoribus sese
 submittentem, vel alicujus momenti res moliri prius
 quam recte consultaverit, eorumque sententias, a
 quibus diligitur, habeat. In consultationem vero de-
 ducendum, nec bonum, quod fieri nequit, nec si
 quid effectu facile, sed malum, nec quidquid ne-
 cessario constat eventurum : sed quod cum studio
 prudentiaque perfici possit, recte factum conducet,
 ac non factum vel factum male, detrimentum afferre
 poterit. Tunc autem recte factum erit, cum integri,
 si fieri poterit, sex illas virtutes, quas extremas
 vocant, continebit : sin autem, vel majorem illarum
 partem, vel præstantiores atque perfectiores. Etiam
 bonum est, deliberationes prius, quam sit opus,
 institui ; quippe, quod in consultationem venit, si
 nimium urgeat, perturbatione mentes implet, et
 quo minus haberi remedium possit, impedit.

LXXXV.

Et ipse secundum leges vivens, et subditos ex
 legum præscripto gubernans rex, plane diversus ab
 illis est, qui tyrannidem exercere volunt ; unam-
 que legem inviolabilem habent, suas nimirum libi-
 dines. Nam quedam inter regium dominatum, et
 tyrannidem, esse similitudo videtur : sed tantum a
 se invicem discrepant, quantum ne dicendo qui-
 dem explicari facile potest. Tyrannus in eo poten-
 tiam suam sitam putat, si suos ipse subditos debi-
 litet ; ac si res publica robur aliquod acquirat,
 eversionem protinus ipse suam somniat. Verns au-
 tem rex erga subjectos sibi populos, patris, pa-
 storis, medici, doctoris, et si qua salutis consilero
 persona potest, ejus locum obtinet. Cumque com-
 modum suum contineri publico putet, et Christi
 minister sit, et magis illum imitetur inserviando,

LXXXVI.

A

ΠΓ'.

Velis quidem ad id, quo in bonis extremum est, pervenire; sed scias, id studium in eorum esse numero, quæ perfici nequeunt. Interea ne doleas quod curreas, metam non attingas. Non enim hoc spectandum, quod bonum sit aliquod, hominum virtute sublimius, sed quod is, qui cursu ad id contendit, propius semper accedat. Hunc sibi qui scopum statuit, eumque consentanea ratione petere non desinit, sæpius quidem attinget; ac licet aberret, amplius tamen aliquid habebit, quam alii. Nam qui temere feruntur, instar navium instrumento suo carentium; quique vitiose viventes, bene vivere videri volunt, eaque re delectantur, his ne speranda quidem malorum emendatio. Qui vero rationis præceptionibus regitur, etiamsi peccet, malum tamen ipsum necessario sentiet, id quod emendationis est initium

LXXXVII.

Si qui mortem in bellis formidant, ii fugere solent; et qui fugient, magis cadunt, quam qui mortem contemnentes, stare malunt. Est enim periculosa tergorum adversus manus pugna. Itidem qui gladium metuunt, ab eo conficiuntur, ne sepulture quidem honorem impetrantes: at qui veluti mortem appetituri pugnant, ii sæpius victorias adipiscunt, et rem gerentes optime, non supersites modo sunt, verum etiam coronantur et æquissima quidem utrumque ratione. Nam de non metuendo fit, ut stetur, a stantium vero partibus, victoria; victores autem coronis potiuntur, atque hæc si strenuis et animosis contingunt, timidis evenire contraria parat. Quod si maxime quis cadat in pugna, et alius incolumis revertatur, tamen hunc homines ob ignominiosam vitam miserantur, illum causa mortis obitæ cum gloria beatum prædicant. Jam quod prodigii quasi plenum est, norunt hæc quidem omnes, et malum tamen admittitur, conversis velut in fugam animis ab aliqua re territante. Tibi vero nec temere nec injuste arma capienti, potior conjuncta cum gloria mors esto, quam ut hostibus triumphum de te concedas.

LXXXVIII.

Minime hoc tibi tantopere spectandum ne viribus adversariorum succumbas, atque ne ab iis, qui te amant, in illo præclaro dilectionis certamine supereris. Licet hostis hostem, licet adversarius alterum prostraverit, multi tamen fortunæ victoriam acceptam ferent. At illi, qui ab amantibus amando vincitur, ne quidem unus ignoverit eorum, qui recte diligere norunt. Quamobrem turpe quidem hostibus, sed turpius, amantibus inferiorem esse. Omnium vero turpissimum esse videtur, leve quiddam putare liberos. Studio laudabilium operum longo parentes ex intervallo sequantur. Et quonam pacto quis aliter de eis statuat, si, cum ferre liberi nequeant, quin hæreditate majorum suorum facultates universas adeant, virtutem eorum quasi piaculum quoddam rejecerint? Habes tam a patre, quam a ma-

θία μὲν ἐς ἔσχατον τῶν καλῶν ἐλθεῖν, γίνωσκε δὲ ἀδύνατον τὴν ἐφεσιν ταύτην οὔσαν· καὶ μὴ ἀθύρῃ, τρέχων μὲν, οὐκ ἐφικνούμενος δέ. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο δεῖ σκοπεῖν, ὅτι τὰ γαθὸν ὑψηλότερον τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὅτι περὶ ὁ τρέχων ὡς αὐτὸ ἐγγυτέρω γίνεται. Καὶ ὁ τοῦτο θέμενος ἐαυτῷ σκοπὸν, καὶ τῷ εἰκότι βάλλων οὐ παύόμενος, πολλάκις μὲν ἐπιτεύξεται, ἔξει δὲ τι πλεόν τῶν ἄλλων, καὶ ἀποτύχη· τοῖς μὲν γὰρ ὡς ἔτυχε φερομένοις, κατὰ τὰ ἀνευρέματα πλοῖα, καὶ ζῶσιν ἐν φανερῇ ὥσπερ ἐν χόρητότητι, καὶ ἡδομένοις τῷ πράγματι, οὐδ' ἐν ἑλπίσι κείσεται τῶν κακῶν ἡ διόρθωσις. Ὁ δὲ λογισμὸς ἰθυσόμενος, καὶ ἀμάρτη, ἀνάγκαις πάσαις αἰσθήσεται τοῦ δεινοῦ, ὥπερ ἀρχὴ διορθώσεως.

ΠΔ'.

Ἐπὶ τῶν πολέμων οἱ φρίττοντες τὴν θάνατον, οὔτε φεύγουσι· καὶ φεύγοντές γε πίπτουσιν ἤπερ οἱ ἰστάμενοι, καταφρονούντες θανάτου. Δεινὴ γὰρ μάχη νύτων πρὸς χεῖρας, καὶ ὀρρωδοῦντες τὸ ξίφος, ἔργον τοῦτου γίνονται, μὴδὲ γοῦν ταφῆς ἀξιούμενοι. Οἱ δ' ὡς τεθνηξόμενοι διαμάχονται, ζῶσι τε καὶ στεφανοῦνται, πολλάκις περιγινόμενοι τε καὶ ἀρισταύοντες μάλα γε εἰκότως ἀμφοτέρω. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ἰστασθαι, μετὰ δὲ τῶν βεθηκότων ἡ νίκη. Τούτων δὲ οἱ στέφανοι γίνονται. Καὶ εἰ τοῖς εὐψύχοις ταυτὶ, δῆλον ὅτι τάναντία τοῖς δειλοῖς. Εἰ δὲ καὶ πεσεῖται τις ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ φεύγων ἄλλος σῶς ἐπανήξει· ἀλλ' ὅδε μὲν τῆς μετ' αἰσχύνης ζωῆς οἰκτείρεται, ἐκεῖνος δὲ μακάριος τοῦ μετὰ δόξης θανάτου. Τὸ δὲ δὴ θαύματος γέμον, πάντες μὲν ἴσασι τὰδε· γίγνεται δ' οὖν τὸ δεινόν, τῆς ψυχῆς ἡμῶν τραπίσης ὑπὸ τοῦ δεδιττομένου. Ἀλλὰ σοὶ μὴ προπεπῶς μὴδὲ ἀδίκως ἀραμένῳ τὰ ὅπλα, ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος προτιμάσθω ἢ τοῖς πολέμοις παραχωρῆσαι θριάμβου.

ΠΕ'.

Οὐχ οὕτω σοὶ προσήκει σκοπεῖν, ὅπως μὴ γένοιτο τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐλάττων, ὥσπερ μὴ τῶν σε φιλοῦντων ἀπολειφθῆναι πρὸς τὴν ἀγαθὴν τῆς ἀγάπης ἀμιλλαν· καὶ πολέμιος ἐχθρὸν κατενέγκῃ, καὶ ἀντίπαλος ἕτερον, πολλοὶ τῇ τύχῃ λογιούνται τὴν νίκην. Ἐττωμένοι δὲ φιλοῦντων οὐδ' ἂν εἰς συγγνώμην τῶν φιλεῖν ἐπισταμένων· ὥστ' αἰσχρὸν μὲν τῶν ἐχθρῶν, αἰσχρὸν δὲ τῶν φιλοῦντων ἔττω φανῆναι. Δοκεῖ δὲ αἰσχιστον πάντων κοῦφον ἡγεῖσθαι τοὺς παῖδας κατόπιν ἵνα γονέων εἰς τὴν τῶν σπουδαίων ἔργων ἐπιμέλειαν. Καὶ πῶς τις ἄλλως κρίνει; εἰ τῶν ἐαυτῶν μὲν προγόνων οἱ παῖδες οὐκ ἂν ἀνασχοιντο μὴ πάσης τῆς οὐσίας κληρονομεῖν, τὴν δὲ ἐκείνων ἀρετὴν ὡς ἀγὸς ἀπορρίψαιεν; Ἐχεις πολλοὺς καὶ πρὸς πατέρας, καὶ πρὸς μητέρας ἀγαθοὺς προγόνους. Ἔστι σοὶ φύσις ἀγαθὴ παρὰ Θεοῦ δεδο-

μένη. Εὐλαβοῦ φύσιν ἀγαθὴν καταισχυῖναι, τῷ μὴ Ἀ
ζηλοῦν τοὺς ἀγαθοὺς τῶν προγόνων.

ΠΘ'.

Σημεῖον στρατιᾶς κακῆς, καὶ φεύγειν οὐσης ἐτοίμου, τὴ μεσημέραν ἑαυτοὺς ἀφανίζοντας, νύκτωρ ἐπιφύεσθαι τοῖς ἐχθροῖς. Μήτε γοῦν αὐτοὺς ἑνυκτοὺς ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐκδράμης, ἣν μὴ καταπερίγη χρόνος, καὶ τὸ νικῆσαι πρόδηλον ᾗ, ἣ καὶ ἔτερον εἰπεῖν, ἣν μὴδ' ἐν ἐλπίσι κίηται τὸ κρατῆσαι φανερώς, καὶ τὸ ἐπιτεταμένον τῆς μάχης ἀπειλῇ σοι θάνατον. Μήτε μὴν τῶν ἐναντίων νυκτοὺς ἐφαλλομένων ἐκπλήττου. Σκότῳ γάρ, καὶ ψόφῳ, καὶ φωναῖς ἐλπίζοντες τρέψουσιν, οὐ γενναίωται ψυχῆς, οὐδὲ καρτερίᾳ, ἐπειδὴν αὐτοῖς οὐ κατ' ἐλπίδας χωρήσῃ τοῦ γχείρημα, B
μηδὲν δὲ διώκοντος μάλα φεύγουσι. Δεῖ δὲ πᾶν, ὃ εἴδωσι περιγενήσεσθαι προσδοκᾶν, εἰς τοῦ μφανὲς ἀγειν τῇ στρατιᾷ, ὅπως ἂν σοι κοινωνοῦντες τῆς δόξης, ἀδεέστερον καὶ τοῦ πολέμου κοινωνήσασιν. Οὐ μόνον γάρ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ δοκοῦν βλέπτειν εἰωθε. Τὰ πλήθῃ γάρ εἰς δόξαν μᾶλλον ἢ τάληθες ἀποβλέπει.

Λ'.

Εἰδότες ἂν ποῦ λέγοιμι. Ἰξεύει μὲν ὁ θηρευτὴς αἰετὸν, ἀλλ' ἀπροόπτως ποιοῦμενον τὰς εἰς τοὺς πτόρθους καταγωγὰς. Καὶ λέων μὲν ἀλίσκεται πάγαις, ἀλλ' ἀπρονοήτως βαδίζων. Κορυδαλοὶ δὲ πάγης ἀνώτεροι ὥς ἐπιτοπλειστόν εἰσιν, ὥς μὴ προπετῶς, C
μηδὲ λίχνως τῶν εἰς τροφὴν προκαλουμένων ἀπτόμενοι. Ἡ δὲ δορκὰς ἐργοῖς αὐτοῖς συνιστῶσα τυθνομα, βρόχοις οὐκ εὐάλωτος γίγνεται. Καὶ πολλὰ γε ἴτερα πολλῷ τούτων φαυλότερα, σοφὴν ἐπιδεικνύμενα δαίταν, τῶν ἐπιβουλεύοντων καταγελά. Ὡστε τοῖς ἀνθρώποις προσέχουσι μᾶλλον τῶν θηρίων ἐξέσται ἐπιβουλὰς διαδρᾶναι. Πολλῆς μὲν οὖν φροντίδος δεῖ καὶ ἰδιώταις ἀνδράσι, μόνᾳ γε τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνεργοῦσιν, εἰ δεῖ μὴ πειραθῆναι πολλῶν κακῶν. τοῖς δὲ λαχοῦσι προιστασθαι ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀλ-
λων τὸ πᾶν ἐν τῷ φροντίζειν ἐστὶν ὑπὲρ τῶν κοινῶν. τὸ προνοεῖν καὶ οἰκονομεῖν φυλακὴ τῶν ὑπαρχόντων ἀκριβής, τῶν οὐκ ὄντων πορισμὸς ἀφθονος, σωτηρία τῶν ὑπὸ χεῖρα, ἐχθροῖς ὀλέθριον βέλος. Τὸ δὲ εὐη προσέχειν καὶ ἀμελεῖν προκαλεῖται τὰ δεινὰ, D
ἐφέλκεται τὰ βλέποντα. Τὸ πᾶν συντόμως εἰπεῖν, διαφθεῖροι ἂν καὶ βουκόλῳ, καὶ αἰπόλῳ, καὶ ἱπποφορῶ τὴν ἀρχὴν, μήτοι γε στρατηγῷ. Τοὺς γάρ βασιλεῖς παρέρχομαι, τηλικούτον ἄρμα ἐλαύνοντας. Ὡν γάρ δὴ χρεῖα τοῖς ἥττοσι, πολλῷ γε μᾶλλον τοῖς ἀρείτεροι.

ΛΑ'.

Ἰδοὺ καὶ νῦν εἰρήσεται τῶν ἀναγκῶν σοι γυνώ-
σκει. Εἰ ἐπιστημόνως τις τοῖς ἀνὰ χεῖρας πράγμασι χρῶτο, οὐδὲν κωλύσει καὶ τάναντία εἰς ἓν τι φέρειν τῶν ἀγαθῶν. Καὶ σκόπει δὴ μοι τὸν λόγον. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιλελῆσθαι τῷ μεμνησθαι ἐναντιώτατον· ἀλλ'

tre, multos egregios avos; habes indolem bonam, divinitus tibi concessam: cave, præclaram indolem, præclaros avos haud æmulando, dehonestaveris.

LXXXIX.

Omnino signum est exercitus ignavi, et ad fugiendum parati, si scipsos interdiu occultantes, noctu hostes adorianur. Nec igitur ipse noctu in hostes procurreris, nisi tempus urgeat, et victoria te politurum evidenter appareat; vel, ut aliter loquar, si nec speranda sit aperto Marte victoria, et pugnae vehemens impetus mortem tibi minetur, nec adversariis noctu te invadentibus, animo perturbaberis. Nam quia tenebris, et strepitu, et clamoribus, non animi strenuitate, nec laborum tolerantia, se tuos in fugam acturos sperant, cum primum pro spe concepta conatus iste non successerit, admodum persequente nemine fugiunt. Debes autem quidquid victoriae spem tibi pollicetur, ob oculos exercitui ponere, ut in opinionem tuam pertrahat, promptius in societatem pugnae veniant. Quippe non tantum id, quod reapse validum est, ac formidabile, verum etiam quod esse videtur, nocere solet. Nam vulgus hominum magis opinionem quam veritatem spectat.

XC.

Dicam aliquid non nescienti. Visco quidem aquilam venator capit, sed imprudenter in arborum sese ramos demittentem. Itidem leo indagine capitur, sed temere progrediens. Galeritæ vero tendicula capi plerumque nequeunt, quod non temere nec avide soleant escas attingere. Dorcas quoque nomini suo ipsa fidem faciens, laqueis haud facile capi potest. Itidem alia multa longe his ignobiliora, vafriaciæ documenta singularis edentia, ridet eos, a quibus ipsis insidiæ struuntur. Quapropter si animum homines advertere velint, feliciter quam ipsæ feræ, insidias evitare poterunt. Enimvero magna privatis quoque hominibus opus est cura, suas duntaxat res agentibus, ut complura mala non experiantur. At iis, quibus obtigit tum aliis præesse, tum curam eorum gerere, summa rerum in sollicitudine negotiis publicis est sita. Nimirum providere rebus, et easdem recte constituere, præsentium bonorum accurata est conservatio, et acquisitio copiosa eorum, quæ desiderantur, et subditorum salus, et hostibus exitiale telum. At secordia negligentiaque dira elicit mala, et attrahit noxia; brevibus ut totam rem complectar, hæc et bubulco, et caprario et equario regimen omne perdiderit, nedum copiarum imperatori. Quippe reges qui talem tantumque currum agunt, etiam silentio prætereo. Nam quæ res in iis, qui sunt inferiores, multo magis in potentioribus requiruntur.

XCI.

Ecce nunc quoque dicetur aliquid cognitu tibi necessarium. Si perite quis præsentibus utatur rebus, nihil impedit, quominus et illis contrariæ bonum ad aliquod tendant. Et vide mihi, quæso, rationem. Oblivisci ac meminisse, maxime contraria

sunt. At vero si ambo in loco sunt, erunt in primis bona; cæteroquin utrumque noxium. Atque hoc tibi dicto quodam explicabitur, complectente præceptionem ænigmaticam, ut mentem tuam excitet, ne leviter et summatim, quæ dicuntur, inspicias, sed intellectum eorum studiose pervestiget. Si obliviscens eorum, quæ a tergo sunt, ulteriora contento cursu persequaris, si memor a tergo relictorum, porro se offerentia vitanda statuas, non amissis, quæ pone sunt, etiam quod persequeris, omnino assequeris, et a præteritis liberatus, facile persequentia quoque vitabis. At vice versa, quod exitiale fuerit.

XCH.

Revera splendidum ornamentum et firma turris est taciturnitas iis, qui ea præditi sunt. Potius autem junioribus, quam qui vegetam ad ætatem pervenere, convenit. Imo et virili potius ætati convenit quam virili provectoribus. Nam quidquid ætate provectorius, simpliciter ut dicam, experientia majore præstat. Et decentius dubio procul est, audire magis experientes, quam licenter rudiores garrire. Loquendi sane tempus hoc esse arbitror, cum respondendum est, cum crimine asperso suscipienda defensio, vel de re quapiam docendus alius, recte docentibus cognita, dicentisque dignitati conveniente; quæque prolata, fructum aliquem attulerit, silentio pressa, nocuerit. Cæteroquin vero quiescere præstat, uti philosophus ille medicus dixit.

XCIII.

Ante res alias pulcherrimum quid est, in omnibus nosse quid præstet, ac facultatem habere præclare dicendi, et ea facultate multum videri ad persuadendum posse, rerumque pulchrarum amorem sapienter animis indere. Sed tamen eum, qui norit, et verbis exponit meliora, sponte deteriora facere, nec dictu, nec cogitatu mihi quidem facile videtur, quanti res ea dedecoris plena sit. Nam turpe quiddam est, malum facinus, quocumque modo fiat: turpius, non ignoranter admissum scelus: longe turpissimum, eum, qui docet alios, quid æquum rectumque sit, aliorumque vitam corrigere potest, seipsum correctionis expertem relinquere. Omnem hoc excusationem tollit.

XCIV.

Temperatæ ingenio doctrinæ nihil æquiparandum venit, nihil ingenio melius, quod doctrina collustratum est. Nam et alterutrum per se pulchrum et optabile quid fuerit: at vero si ambo coeant in unum, bæx! quam admiranda, quam egregia, quam præstans conjunctio. Animum ea purum puriorem efficit; sordibus refertum, facile abluit; adeoque tam animo, quam pari huic usuvenit, quod capiti et ambabus manibus. Nam altera quidem alteram abstergit, cum eam ad rem et aqua et mappa, et nitro sit opus: faciem vero, et caput, totumque præterea corpus, manus ambæ nitidum

ei μετὰ τοῦ καιροῦ γίγνεται ἄμφω γε, πᾶν ἄλλως δ' ἂν ἐκάτερον βλαβερόν. Καὶ δηλώσει ἐκεῖνος, αἰνιγματώδους παραινέσεως ἐφαπτόμενος σοὶ τὸν νοῦν διεγείρει, μὴ ἐπιπολαῖως τοὺς λόγους, ἀλλ' ἐπιμελῶς θηρεύειν τὴν γνῶσιν. Ἐὰν τῶν δπισθεν ἐπιλανθανόμενος, πρόσω γε διώκης συντόνῳ δρόμῳ· ἐὰν μεμνητῶν δπισθεν, φεύγειν βουλευσῇ τὰ ἐμπροσθεν ἀπολέσας τὰ δπισθεν, καὶ τὸ διωκόμενον κατὰ πάντως· τῶν τε φθασάντων ἀπαλλαγίς, ῥάδιον φεύξῃ καὶ τὰ διώκοντα. Τὸ δ' ἐνηλλαγμένον θορίον.

LΒ'.

Ἡ σιωπὴ κόσμος λαμπρὸς, πύργος ἰσχυρὸς ἰμένοις. Προσέχει δὲ νεωτέροις μᾶλλον ἢ ταῖς ἀκμὴν ἀφигμένοις. Εἰ δὲ βούλει γε, καὶ τῇ εἰς ὁρῶν ἡλικίᾳ προσέχει μᾶλλον ἢ ταῖς ὕπαικταῖς· τὸν ἄνδρα. Τὸ γὰρ δὴ πρεσβύτερον, εἰπεῖν, ἐμπειρότερον. Καὶ ἔστιν ἀτεχνῶς ἰπότερον ἐμπειροτέρων ἀκούειν, ἢ παρρησιαῶς τοὺς ἀπειροτέρους. Οἶμαι δὲ καιρὸν εἶναι τοῦ ὅταν ἀποκρίνασθαι δέῃ, ὅταν ἀπολογηθῇναι δὲ λόμενον, ἢ τι διδάσκειν τὸν ἕτερον. Καλῶς ἰδιδάσκουσι γινωσκόμενον, τῷ σχήματι τε τοῦ λέγοντος, καὶ δὲ λεχθέν ἂν ὠνησε, σιωπῇ ἔδραψεν. Ἄλλως δὲ ἡσυχίαν ἀγειν βέλτερον, καὶ φιλόσοφον ἰατρόν.

C

LΓ'.

Κάλλιστον εἰδέναι τὸ βέλτερον ἐπὶ τῶν ἀπὸ καὶ δύναμιν ἔχειν καλῶς εἰπεῖν, καὶ πιθανὸν δοκεῖν, καὶ τὸν τῶν καλῶν ἔρωτα σοφῶς ἐμψυτεύειν. Εἰδότες δ' οὖν, καὶ λέγοντες τὰ βέλτερά χεῖρω πράττειν ἐκόντες, οὐτ' εἰπεῖν, οὐτ' ἐν ῥάδιον ἐμοὶ φαίνεται, ὅσης αἰσχύνῃς μεστὸν Αἰσχρὸν μὲν γὰρ πρᾶξις κακὴ, ὅπως ποτ' ἂν γὰρ αἰσχρὸν δὲ τὸ κακὸν, οὐκ ἀγνοίῃ γινόμενον· στον μεθ' ὑπερβολῆς τὸ τοὺς ἑτέρους διδάσκει προσήκον, καὶ βίου· ἄλλων ὁρθοῦν δυνάμεν αὐτὸν τηρεῖν ἀδιώρθωτον. Τοῦτο πᾶσαν παρὰ ἀναίρετ.

D

LΔ'.

Οὐδὲν σοφίας ἀντάξιον, εὐφυῆς συγκραθείσας εὐφυῆς ἀμεινον σοφίᾳ λελαμπρυσμένης. Ἐκ μὲν γὰρ καλὸν καὶ ζηλωτὸν ἂν εἴη· εἰ δὲ συνῇ ἄμφω, βαδίζει τῆς συζυγίας! ὡς θαυμασία, ὡς ὡς ἀρίστη! Καθαρὰ μὲν οὖσαν τὴν ψυχὴν, κατέρχεται ἐμφανί· ῥύπου δὲ πεπληρωμένην, ἀπο ῥάδιως. Καὶ συμβαίνει τῇ ψυχῇ καὶ τῇ ξυνορίδι ὅ γε δὴ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖν χερσὶν ἀμφοτέρω γὰρ ἑτέρα τὴν λοιπὴν ἀποσμήχει, ὑδατὶ τε, καὶ κτρω καὶ νίτρω γέ που δεῖσαν. Πρόσωπον δὲ ὡς φαλὴν, καὶ πρὸς γε ἔτι πᾶν σῶμα, ἀμφοτέρω θάλασσαν αἱ γείσεις. Ὑδωρ δὲ, καὶ ἔκμακτρον

νίτρον εἶναι λογίζου εὐφυῆς, καὶ σοφίας, καὶ ψυχῆς, ἅ

reddunt. Aquam autem, et mappam, et nitrum esse cogitabis ingenii, doctrinæ animi actionem, studium, assiduitatem.

ΛΕ΄.

Στοχάζου μοι τοῖς φθάσαι καὶ τοῖς παροῦσι τῶν μελλόντων· καὶ λείον μὲν σοι τὸν καιρὸν ἔσεσθαι προσδοκῶν, ὅπως μὴ τραχύτερον ἀποφήνης, ἀμελῆς γινόμενος ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσιν, ὅπερ οἱ πολλοὶ πάσχουσι· δυσχερὴ δὲ καὶ προσάντη τὰ πράγματα· ὑποπεύων, πειρῶ συναιρομένου τοῦ κρείττονος μεταβαλεῖν εἰς τὸ βέλτιον, ψυχῆς θερμότητι τε καὶ ἐδραιότητι, καὶ προσέτι λογισμοῖς συνέσει κακινημένοις, δι' ὧν πολλοὺς ἐξεγένετο ἀφύκτων ἀπαλλαγῆναι. Καίρειν δὲ πολὺ ποσιν ἀνθρώποις καὶ χαμιλεύουσι φράσας, αὐτὸς ἀξίου φαίνεσθαι ὁ αὐτὸς ἐν ἅπασιν τοῖς καιροῖς· καὶ μὴ μεταβαλλομένοις τοῦτοις συμμεταβάλλεσθαι πρὸς ὃ τι ἂν μεταβληθεὶς χεῖρων δόξης. Οὕτω δὲ διατεθεὶς, καὶ οὕτως ἔχων γε γνῶμης, πειρῶ φέρειν, ὅπερ ἂν ὁ θεὸς διδῷ, γενναίως.

ΛΓ΄.

Μᾶλλον ἀνότητος ἐστίν, εἰ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, τοῦ μὴ εἰδότης τι χρηστὸν, μὴδὲ ἐνεργοῦντος, ὁ πάντα μὲν εἰδώς, ἃ χρῆ, μὴδὲν δὲ τῶν δεόντων ἐργαζόμενος. Ἀποπον γὰρ ἐπεικῶς, ἐπιστάμενον καλῶς ὃ τι συνοίσειν οἶόν τε, ἐργάζεσθαι τὰ βλάπτοντα. Σωφρονούντος γὰρ ἀνδρὸς, τὸν ὀλισθόν εἰδόντα, ἀποπηδῆν· καὶ μελαγχολίαν νοσοῦντος κατ' ἄγνοιαν παραπαλεῖν. Τὸ δὲ ἔκοντα τοῦτο ποιεῖν, καὶ παρὸν ἀπαλλαγῆναι, μὴ βούλεσθαι, πῶς οὐκ αἰνίγματι τοῖς; Καὶ κρείττονος τοῦ λύσοντος τὸ ἄπορον ἡμῖν δέεται ἢ κατὰ τὸν πάλαι Οἰδίποδα. Τὸν γὰρ μὴ δυνάμενον γινῶναι κἄν ἐχθρὸς ἡλέησεν ἀμαρτήσαντα. Ὅς δ' ἂν γευσάμενος τοῦ χρηστοῦ, ἐπειτ' αὖθις αὐτὸν ἐκδοίη φαύλοις πράγμασιν (οὐχ ἥττον δὲ περὶ ἑμαυτοῦ λέγω ἢ περὶ πάντων ἀνθρώπων), κἄν αὐτὸς αὐτὸν εἰκότως μισήσκειν. Οὐ πρὸς ἀνδρὸς οὖν ἀγαθοῦ εἰδέναι καὶ διδάσκειν, ἃ χρῆ, ἐπειτ' ἀποφαίνειν αὐτὸν, οἷς οὐ χρῆ, δουλεύοντα.

Viri boni non est, tum nosse, tum docere quæ oportet, ac deinde se ipsum exhibere servientem illis, quibus haud par eras.

ΛΖ΄.

Ἐν τις ἐσχυρίζεται τῶν ἀνθρώπων, ἃ γε χρῆ ποιεῖν ἐγνωκέναι, ἐπειτα μὴ φαίνεται ταῦτα πράττων, ἢ ψευδόμενός ἐστιν, ἢ πρὸς βλάβην ἑαυτοῦ τὸ γινῶναι κακωμένους. Καὶ πάντας μὲν ἂν ἔχοιμι πρὸς τοῦτο συμφθεγγομένους· ἄθρει δὲ καὶ τὸν Σωτῆρα τοῦτ' ἀποραινόμενον ἀριδῆλως, τῷ λέγειν, μέλλειν θαρῆσεσθαι τὸν ὀλίγα γινώσκει προσκεκρουκότα μᾶλλον τοῦ τὰ μέγιστα κατ' ἄγνοιαν ἐπταικότος. Ὡς δ' ὃ τὸ καλὸν καλῶς εἰδώς, καλῶς δὲ τοῦτο μὴ πράξας, ἐζημιῶται τῷ γινῶναι. Καὶ ταύτην τὴν γνῶμην οὐκ ἐνὶ παραλογίσασθαι, οὐδ' ἢν συνέλθῃ τῇ σοφίᾳ τῆς ἡγῆς ἀπάσης ἢ τῶν ἀγγέλων ἀπάντων. Θεόθεν γὰρ ἡμῖν ἐστίν ἐξηνηγεμένη, ὧν καὶ παντὶ τῷ γιγνώμενῳ κεκοσμημένη. Στενὰ δὲ τὰ ἡμέτερα ἐκατέρωθεν. Ἡ τε γὰρ ἀδελτηρία κακὸν, ἢ τε γινώσκεις φοβερὸν, οὐ μικρὸν τὸν κίνδυνον ἡμῖν ἐξαρτῶσα.

XCv.

Oportet ex præteritis et præsentibus de futuris conjecturam te facere. Cumque placido te fruiturum tempore speras, cave faxis acerbius, negligens ob spem meliorem factus, quod compluribus accidere solet. At cum immittere difficilia suspicaris, arduaque negotia, divino juvante numine, id melius ea commutare nitere, tum fervido impetu constantiaque animi, tum etiam profectis a prudentia cogitationibus, per quas inevitabilibus malis liberari pluribus contigit. Illis autem hominibus, qui polypii sunt et chamæleontes, valere jussis eundem ipse cunctis temporibus exhibere te velis, nec cum eis, quoties mutantur, una mutari: præsertim si mutatione secuta, deterior esse factus videberis. Sic autem affectus, atque hoc animo præditus, enixe dabis operam, ut quid Deus dederit, fortiter feras.

XCvI.

Res quidem auditu nova et insolens, sed tamen eo, qui nec boni quidquam novit, nec facit, stolidior is est, qui novit omnia quæ scire convenit: at nihil eorum, quæ fieri par erat, facit. Etenim satis absurdum est, eum qui recte sciat, quidquid expedit possit, noxia facere. Viri namque prudentis est, si quid lubricum norit, ab eo resillire, sicut ejus, qui melancholia laborat, per ignorationem delirare. At vero consulto id facere, cumque destitute liceat, nolle, quo pacto non ænigmati quiddam est simile? Subtiliore quidem nobis opus est interprete, ad dissolvendum hoc dubium, quam priscus ille fuerit Œdipus. Hominis enim judicio cognitio neque destituti, si lapsus sit, vel hostis misertus fuerit. At qui degustato bono deinde se ipsum rursus pravis rebus addiderit (nec minus de me ipso quam mortalibus universis loquor), is vero non abs re sibi met ipsi odio fuerit. Quamobrem

XCvII.

Esse sibi cognita si confirmet aliquis hominum, quæ faciunda sint, interimque non appareat, hæc cum factis præstare, vel mendax est, vel suum ad detrimentum ea cognitione præditus. In ea re nemini mihi non assensurum putem. Sed vide pronuntiantem hoc Servatorem quoque nostrum claris verbis, cum ait, vapulaturum magis eum, qui sciens prudens offenderit, quam qui majora per ignorantiam admisit. Quo efficitur, ut qui, quod bonum est, recte novit, nec tamen id recte facit, per ipsam cognitionem damno quodam affectus sit. Atque hæc sane sententia perverti prave ratiocinando nequit, etiamsi cum universa terrestri angelorum omnium sapientia coeat. Divinitus enim prolata nobis est, omni æquitate condecorata. Res interim nostræ in artum utrinque coguntur. Nam et imperitia malum quid est, et cognitio, formidabile, cum periculum ex ea non exiguum nobis impendat.

XCVIII.

Sciunt omnes, ipsum per se vivere bonum esse. Verum alio quodam modo vita morte deterior invenitur, quæ scilicet ætatem unam cum alia mutans, quasque proficiens, animi bona diminuit. Idem turpe, capillos quidem albari, sed animum denigrari. Solent autem hæc usuvenire, quando cum ætatibus ipsa vivendi ratio non sumit incrementum. Magnæ quidem infamiæ plena res est, hominem maturum et senem, in morem pueri sese gerere. Et omnino deterius sapere, quam ætas, qua quisque est, postulat, nec honestum est nec bonum, nec laudabile. Quapropter si vitam gloriamque veram appetis, quo tibi servire nostram hanc orationem arbitror, fac vita tua concessæ tibi divinitus ætati respondeat.

XCIX.

Tam pulvere, quam spiritu, rebus diversis, cum constemus homines, quasque duplices (ut quidem videtur) simus: parti viliori præstantiorem subijcimus, nulloque in pretio potiore illam habemus. Digna vero vituperio res, ne quidem a nobis pari ratione cum carne mortali, quæ pulvis a Deo formatus est, immortalem animum, rem divinitus inspiratam, in honore haberi. Verum scientes esse vitium hoc ignorantia plenum, magnique detrimenti causam præbere, quod nulli est usui corpus, ut oraculi divini verbis utamur, tenuiter modicisque foveamus, ne spiritum illum vivificum quasi morte multemus. Nam in repugnantibus universis, si alterutri quid accidat, in altero diversum quid sequitur: et carne

belle curata, spiritum languescere necesse est. Sunt enim hæc repugnantia.

C.

Obtinendæ tam in hac vita, quam in altera, coronæ, vis perpaucorum verborum facillime suffecerit. *Deflecte a malo*, inquit divus ille Davides, *et fac bonum*. Quid huic sententiæ præesse possit? quid utilius? quid expeditius? O spiritualem sapientiam, o singulare mentis acumen in eo, qui hujus auctor est sententiæ, quæ quidem perfecta perfectis a perfecto est tradita. Nimirum is mente præditus est, qui cum se pulverem norit, terræque matri debitum esse persolvendum, Davidi obtemperans, resipiscencia mortem antevertet: vitiositate omni exuta, bonisque operibus, ad quæ conditi sumus, opifice rerum placato. Tu quidem, charissime fili, utrumque faciens, ob neutrum elatum te unquam gerito: ne tibi, Pharissæum illum, qui virtutem colebat ille quidem in moribus, sed nequaquam modestus esse didicerat, male imitato, multis egregie parta sudoribus, quemadmodum et ipsi usuvenit, levi momento adimantur.

A

LII.

Τὸ ζῆν αὐτὸ καθ' αὐτὸ καλὸν, καὶ πάντες τοῦτο. Ζωὴ δὲ τρόπον ἕτερον θανάτου χείρων σκεταί, ἢ τὰς ἡλικίας ἀμείβουσα, καὶ οἶοναι πεπτούσα, τὰ τῆς ψυχῆς μείοι πλεονεκτήματα. χροὺν δὲ καὶ τὴν τρίχα λευκαίνεισθαι, τὴν δὲ φμελαίνεισθαι. Ταυτὶ δὲ πέφυκε γίγνεσθαι, ὅτε συναύξηται ταῖς ἡλικίαις ὁ βίος· ὡς πολλῆς αἰνῆς γέμον ἀνδρὶ τελείῳ καὶ γέροντι τοῖς τοῦ ππολιτεύεσθαι. Ὅλως δὲ χείρων φρονεῖν τῆς ἐν ἡλικίας, οὐ καλὸν, οὐκ ἀγαθὸν, οὐκ ἐπιτεῖν. Εἰ γοῦν ἀληθῶς ζωῆς καὶ δόξης ἐπιθυμεῖς (ταυτοῦτον τὸν λόγον ἀρμόττειν οἶμαι), πάρεχε βίον ἀλλήλον τῷ παρὰ Θεοῦ δεδομένῳ σοι χρόνῳ.

B

LIII.

Ὡς εἶπκε, διπλοὶ τινες ὄντες οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἰσίων, χοδὸς καὶ πνεύματος, τῷ φαυλοτέρῳ τὸ κρεῖττον ὑποτάττομεν, παρ' οὐδὲν τὸ κρεῖττον θέμενοι. δὲ πρὸς μέμψεως λόγον, μηδὲ γοῦν ἐν ἴσῳ θισαρκὸς, θεοπλάστου κόνεως, ψυχὴν τιμῶν ἀείχρημὰ τι θεόπνευστον. Ἀλλ' ἀγνοίας γνόντες ἰτουτὶ τὸ πάθος, καὶ πολλῆς ζημίας παραίτιον, περιθάλλωμεν τὸ μηδὲν ὠφελεῖν δυνάμενον σκατὰ τὸν θεὸν εἰπεῖν χρησμόν· ἵνα μὴ τὸ ζωογῶσπερὶ νεκρὸν ἀποφαίνωμεν πνεῦμα. Ἐπὶ γὰρ ἀντικειμένων ἀπάντων, ἂν θατέρῳ τι ξυμβῇ, θατοῦναντίον ἀκολουθεῖ· καὶ τῆς σαρκὸς εὐεκτονοσεῖν ἀνάγκη τὸ πνεῦμα. Ἀντίκεινται γὰρ ἰλοῖς.

C

P.

Ῥημάτων ὀλίγων δύναιμι ῥᾶστα ἂν ἀρκέσειε κάκει στεφανῶσαι. *Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ, φηθεῖος Δαβὶδ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν*. Τί τῆς γνταύτης γένοίτ' ἂν ἴσον; τί ὠφελιμώτερον; τί τέρον; Ὡ πνευματικῆς σοφίας! Ὡ φρενῶν ὀξὺ τοῦ δεδοκότες τὴν γνώμην, τελείαν τελείως τελείου γεγεννημένην! Νοῦν ἄρ' ἔχων οὗτός ἰδὲς εἰδῶς, ὡς ἐστὶ χοῦς, καὶ δεῖ τὸ χρέος ἀποδῆ τῇ μητρὶ, τῷ Δαβὶδ κειθόμενος, φθάσει μεττὸν θάνατον· πᾶσαν μὲν κακίαν ἐκδύς, χρηστοῖργοις, ἐφ' οἷς ἐπλάσθη, ἔλαων τὸν πλάστην ἰσάμενος. Καὶ δὴ ποιῶν ἀμφοτέρα, μηδὲ δι' ἑπαίριμένος φάνηθί ποτε, φίλιτατε· ἵνα μὴ τὸ ρισαῖον ἐκείνον, τὸν ἀσκοῦντα μὲν τρόπων ἀρμηδαμῶς δὲ μετριάζειν μεμαθηκότα, κακῶς ἰσας, τὰ πολλοῖς ἰδρῶσι κατωρθωμένα σοι ῥαδίως ἀφαιρεθῇς, ὥσπερ κάκεινψ συμβέβηκε

MANUELIS PALÆOLOGĪ

AD JOANNEM FILIUM

ORATIONES VII ETHICO-POLITICÆ.

A'.

Λόγος προτρεπτικός εις λόγους, και περί ἀρετῆς
και ἀγαθοῦ ἀρχοντος.

Τοῦ καλῶς ἐπίστασθαι λέγειν οὐδὲν ἂν γένοιτο λυσιτελέστερον ἀρχουσιν ἐθέλουσιν ἀγαθοὺς εἶναι, νοῦ τε βάρος ἔχουσι, και πρὸς τὸ καινῇ συνοίσον ὁρῶσι, τῶν τε ἀγαθῶν ἐρῶσι, και μηδὲν τῆς ἀληθείας προτιμῶσι. Τοῦτο τουτοιῶι τοῖς ἀνδράσι κρείττον ἀτεχνῶς ἢ πλουτεῖν, και τοὺς τοῦ Κροίσου θησαυροὺς εἰς ἀσφαλείας λόγον πολὺ νικῶν, ἰσχυρότερον τῆς Σέρξου πολυχειρίας, σφενδόνης Γύγου τῆς μυθικῆς σὺν τῷ καλῷ βιαιότερον· και ὅλως τούτων ἀνυσιμώτερόν τε και τιμιώτερον, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν ἂν εἴη τῶν εὐχερῶν. Σκοπῶμεν δὴ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν ἕκαστον, και τί ποτε δεδύνηται κατορθῶσαι, δι' ὧν γε νενομίκασι μέγα τι και γενναῖον δυνήσεσθαι δεδρακέναι. Ἐπειτα τὸν λόγους εὐδόκιμον τουτοιῶι παραβάλλωμεν, ὅντα γε και τὰλλα τοιούτων ἀρχοντα, οἷον εὐθύς ἐπροοιμιασάμεθα. Καὶ γὰρ τῇδε πη διακρίνοντες, οὐκ οἶμαι γε ῥαδίως ἡμᾶς ἐξαμαρτῆσειν τῆς ἀληθείας. Ὁ μὲν οὖν πολὺς καί τις χρυσὸς τὸν ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονούντα Κροίσον ψευθεύοντα τῶν ἐλπίδων ἀπέφηνε, και γέγονεν ἀντικρυς αὐτῷ συκίνη ἐπικουρία ἢ ἐπὶ χρήμασιν ἑλπίς, οὕτως νεκροὺς καί τινες δι' ἀχρηστίας. Καὶ μὴν και διὰ τοῦτον ἀπόλωλε πρὸς τῷ μηδὲν κατορθωκέναι τῶν κατ' ἐλπίδα. Καινὸν δὲ οἶμαι μηδὲν, μηδὲ ἀπεικός, εἰ περιέστηκεν αὐτῷ πρὸς τούτων τῶν δόξα, μηδαμῶς ἐπ' ἀρετῇ, ἀλλ' ἐπὶ μέλλουσιν ἀλλοις τεταρβήκοι. Ταῦτι γὰρ τοῖς χρωποῦσιν οὐκ οἶμαι, ὥς χρη, μετ' ἐπιστήμης ἀνδρὶ προποῦσης οὐκαὶ τι κάλλιστον εἶναι τῷ βίῳ τούτῳ. Εἰς τοῦτ' αὐτῷ δὲ μόνον ὁρῶσι, τὸ θησαυρίζειν, και εὐδαιμονίαν και τέλος τοῦτο νομίζουσιν, ὑπηρέτης ἀπωλείας ὁ πλοῦτος, και μεγίστων ὀνειδῶν αἴτιος. Ὁ δὲ γε και πρὸ τοῦ θεοῦ τὸ θησαυρίζειν οἶμαι τιθεῖς, και εἰς μόνον τὸν χρυσὸν ἀνηρητημένος ὑπάρχων, χρυσὸν ἔχεινον τὸν εὐκρίτα λίθοις, τοῖς ὑποκαταλυμένοις συχοῖς ὑδασιν, οἱ πρὸς οὐδὲν ὀνήσουσιν, ἢ μή που και γένοιτο ναυαγίων αἴτιος, ἡλαζονεύσας πᾶν ἀνύσειν. Τοὺς γὰρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἐκτελειώτων ὁ Κροῖσος τῷ τῆς φιλαργυρίας νοσήσας, κορρώτερω τῶν παρὰ πόδας καίμενων οὐκ εὐδύνατο βλέπειν. Ὅθεν δὴ και τὸ κατορωρύχθαι ποτὶ τὸν αὐτῷ χρυσὸν σωτηρίαν, και τρυφήν, και βασιλείαν ἐνόμιζε. Καὶ πολὺς ἦν διὰ τοῦτο κατὰ πάντων ἐπαίρόμενος, και μηδαμῶς κοιμώμενος, μηδὲ κραυγαλῶν οἴῳ, μονοῦ παρεφθέγγετο· και ταῦ-

A

I.

Oratio hortatoria ad eloquentiæ studia, deque virtute
ac bono principe.

Qui boni esse principes volunt, et mentis aliquod pondus habent, qui publicam spectant utilitatem et bonarum rerum amantes, nihil veritate ducunt antiquius, iis nulla res usui magis esse potest, quam recte loquendi scientia. Potius enim hoc eis est, omnem extra controversiam, quam opum copiam; praesidii plus habet quam Croesi regis thesauri; plus roboris, quam immensus ille Xerxis exercitus: plus virium, cum honesto, quam Gygis illa fabulosa pala: denique tanto his et efficacius et majoris est pretii, quantum ne dicendo quidem explicari facile possit. Et consideremus sane quemlibet horum, quos diximus, quæque vis earum rerum fuerit, quibus illi rebus se patrare magnum quoddam ac nobile facinus posse putarunt. Deinde nostris hisce commendatum orationibus ad eos comparemus, principem cætera quoque talem, qualem statim ab initio delineavimus. Quippe si hoc quodam modo examen instituat, haud facile nos a vero aberraturos arbitror. Ingens igitur illa vis auri, magnos ob eam gerentem animos Croesum expectatione sua frustratum elusit, quamque spem posuerat in pecunia, quæ nulli quod esset usui, mortua quasi jacebat, ea plane sculnum ei praesidium fuit. Imo propter hoc ipsum aurum, præterquam quod nihil eorum perfecit, quæ spe destinaverat, etiam periit. Neque vero novum aut absurdum, mea quidem sententia, rem aliter cecidisse, quam illius erat opinio, qui fiduciam non in virtute, sed metallis collocaverat. Nam illa recte utentibus, ceu par est, eaque cum prudentia, quæ virum decet, pulcherrimum vitæ hujus ornamentum esse videntur. Qui vero solam thesaurorum collectionem respiciunt, eamque tum felicitatem, tum finem ipsum statuunt, iis opes ad interitum serviunt, infamiaeque maximæ causam præbent. At Croesus ille noster, qui majorem congerendarum opum, quam ipsius, ut arbitror, Dei rationem habebat, et a solo pendebat auro, illo inquam auro, quod iis erat simile lapidibus, qui profundis in aquis abdit, nullam ad rem sunt utiles, nisi fortasse naufragiis ut occasionem præbeant, omnia se perfecturam gloriabatur. Nam quod oculis animi excutiret, ob avaritiæ morbum, remotiora, quam quæ ante pedes erant sita, prospicere non poterat. Quo fiebat, ut immensam auri vim defossam, pro salute

pro deliciis, pro regno duceret. Ob hanc causam adversus omnes nimium quantum tumens, nec ullam capiens quietem, nec vino se inebrians tantum in sermone delirabat: et illo quidem cum viro colloquens, qui veram ad felicitatem aurum non nisi pro ludibrio habebat, etiamsi quis integra saxa in aurum conversa, ejus ad pedes abjecisset. Erat hic Atheniensis ille legislator, cui nomen Solon, quem homines admirabantur Athenis illis aureis, quæ plenæ id temporis admirabilibus viris erant. Et qui non æquum erat, omnes illum admirari? Nam inter tot præclaros et egregios viros, qui referti copia plurimum honestarum bonarumque rerum essent, unum aliquem quocunque modo cæteros anteisse, parum abest, quin fidem superare videatur. Hic tamen et inter illos, secundum Deum, venerabilis erat, non quod aurum possideret, ac suppedicaret. Non enim abundabat auro, nec argentum habebat in pretio, nisi recte colligeretur, et melius expendere, et in loco utrumque fieret. Quippe nec ipse, nec illi quos dicto audientes habebat, tantopere putabant expetendas illas auri massas, quarum sane mancipium cum Cræsus esset, pro domino se gerebat. Unde nec curæ Soloni fuit, ut artem aliquam civibus suis inveniret, qua omnino ditescerent: non hanc metallicam, nec illam, opinor, cui ab auro conficiendo nomen est datum. Non has ob res vir optimus ab optimis viris, maximus a maximis habebatur, et nunc quoque cunctis fuisse videtur: sed quod præter alia multa præclaraque facta, quæ præcesserant, leges bonas civibus omnimodo bonis tulerit. Tanto vero præstiterunt opere priscis legibus ab ipso factæ, quanti venit æstimandum, quod hæ postremæ fuerint, et æternum civitati duraverint. Nam visæ sunt illis, quibus erant latæ, publicis ipsorum ornamentis, quamquam ea civitatum aliarum ornamenta superarent, longe illustriores, ipsaque arce, quam munitiorem cæteris ubique terrarum existimabant, insigniter munitiores, longo denique intervallo rebus illis, quibus se jactabant, meliores. In hunc ergo modum Solon sapientiæ culmen attigit, quod ea præ quovis auro in pretio haberetur. At Cræsus adeo temulentus ex illo vitio suo, animadvertere non poterat, qualis ille vir esset, et apud qualem hominem gloriaretur. Quos enim vitium hoc semel occupat, eorum animis quamdam sui perpetuam sitim instillat: quam illud ipsum, quod percipitur, nunquam non magis ac magis augens, uti materies ignem et flammam, mentes correptorum hoc morbo vitiat; quippe heri nequit, ut qui æger est animo, mente sanus sit. Id etiam Cræso usuenit. Argumento est, quod Solonis ad ipsum monitus consiliaque respuerit, quæ vel Ulysses, vel Nestor, vel quivis alius, civili sapientia longe cæteris præstans, merito reveritus, meo quidem iudicio, fuisset, ac suismet decretis addeposuisset. At Cræsus non ita; sed tantum non ridere senem, spesque de pecuniis prius inutilibus conceptas, et vanas quidem, ducere potiores admonitionibus recapse aureis, quæque salutis et gloriæ paran-

τά γε, πρὸς ἄνδρα διαλεγόμενος ὃ γε πρὸς εἶδει· μονίαν τὴν ἀληθῆ γέλως ἦν σαφὴς ὁ χρυσὸς, εἴ τις δὴ καὶ λίθους ὄλους τέχνη χρυσοῦς ἐργασάμενος, φέρων ἐκθῆαι τοῦτω πρὸ τῶν ποδῶν. Νομοθέτης Ἀθηνῶν οὗτος, Σόλων προσαγορευόμενος ἦν, ἐν ταῖς χρυσαῖς Ἀθήναις θαυμαζόμενος, θαυμαστῶν τῷ τηνικαῦτα γεμούσαις ἀνδρῶν. Καίτοι πῶς οὐκ ἄξιον πάντας θαυμάσαι; Τὸ γὰρ ἐν τοσοῦτο καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, ἐμπεπλησμένοις πολλῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν, ἓνα τινὰ καθ' ὅτιον τοὺς ἄλλους ὑπερελάσαι μικροῦ δεῖν κινδυνεύει παρέχειν διαπιστεῖν. Ἀλλ' οὗτός γε καὶ ἐν αὐτοῖς μετὰ τὸ θεῖον σιδήσμιος, οὐ τῷ χρυσὸν κεκτῆσθαι καὶ χορηγεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἐκείνῳ πολλὸς χρυσός, οὐδέ γε πρυοῦργου τὰργύριον, εἰ μὴ καλῶς ἀθροίζοιτο, καὶ κρεῖττον ἀναλίσκοιτο, καὶ ἐκότερον σὺν τῷ καιρῷ γίγνοιτο. Οὐτε γὰρ αὐτῷ τάνδρῃ, οὐτε μὴν τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, οὕτω περισπούδαστον ἦν τὰ τοῦ χρυσοῦ ψήγματα, ὧν ὁ Κροῖσος δοῦλος ὢν, ἡγεῖτο κύριος εἶναι. Ὅθεν οὐδὲ μηχανὴν ὁ Σόλων ἐξέζητησεν εὐρηκῆναι τοῖς πολίταις τοῖς αὐτοῦ πρὸς τὸ δυνηθῆναι χρηματίζεσθαι πάντα τρόπον· οὐτε ταύτην δὴ φημι τὴν μεταλλικὴν, οὐτε μὴν τὴν ὀμαι χρυσοποικὴν καλουμένην. Οὐκ ἄρα διὰ ταῦτα ἄριστος ἀρίστοις, καὶ μέγιστος μεγίστοις ἀνὴρ ἀνδράσι νομίζοιτο, καὶ νῦν γε πᾶσιν ἐτι δοκεῖ· τῷ δὲ νόμους ἀγαθοὺς ἐπὶ πολλοῖς τε καὶ καλοῖς ἐφθῆκῃσι πολίταις πάντα ἀγαθοῖς τεθεικῆναι. Τοσοῦτον δὲ ὑπερῆλασαν τοὺς πρεσβυτέρους οἱ παρὰ τοῦδε γεγεννημένοι, ὅτε τελευταίους αὐτοὺς γενέσθαι, καὶ διακωνίσαι τῇ πόλει. Ἐξοξάν γὰρ τοῖς, δι' οὓς ἐγένοντο, κόσμου μὲν τοῦ παρ' αὐτοῖς δημοσίου, καίτοι γε πλεονεκτοῦντος τῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι, κομιδῇ περιφανέστεροι· αὐτῆς δὲ ἀκροπόλεως, τῆς αὐτοῖς νομιζομένης ἀσφαλέστερας τῶν ἀπανταχοῦ γῆς, ὑπερφυῶς ἀσφαλέστεροι· καὶ ὅλως γε βελτίους τῶν, οἳ ἐφρόνουν, πολλῷ τῷ μέσῳ. Οὕτω μὲν σὺν οὗτος ἀνὴρ προῦθη πρὸς ἄκρον σοφίας, τῷ τιμᾶσθαι ταύτην παντὸς χρυσοῦ· οὕτω δὲ μεθύων τῷ πάθει Κροῖσος, οὐχ οἷός τ' ἦν αἰσθάνεσθαι, οἷος ὢν ἐκείνους τυγχάνει, καὶ πρὸς οἷον ἐπαθείκνυτο. Τοῦτ' γὰρ δὴ πού τὸ πάθος ὧν ἂν καθάπαξ κρατήσας, τούτων ταῖς ψυχαῖς ἐντέχῃ αὐτοῦ διηνεκῇ τινα δίδω· ἦν τὸ μετεχόμενον ἀειδήποτε προσαυξέον, ὥς ὅλη πῦρ τε καὶ φλόγα, ταῖς τῶν ἐσθλῶν φρεσὶ λυμᾶνεται. Οὐ γὰρ ἔστι νοσοῦντα τὴν ψυχὴν ὀγυῶς ἔχειν τὰς φρένας. Ταῦτ' καὶ Κροῖσῳ συμβέβηκε. Καὶ δηλοῖ τὸ διαπτύσαι τὰς πρὸς αὐτὸν τοῦ Σόλωνος παραινέσεις, καὶ τὰ βουλευμάτα· ἃ καὶ Ὀδυσσεύς, καὶ Νέστωρ, καὶ ὅστισοῦν ἐπὶ σοφίᾳ πολιτικῇ πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκῶν, ἡσχύνθη τε οἶμαι δικαίως, καὶ τῶν ἰδίων δογμάτων προῦθηκεν Ἀλλ' ὁ Κροῖσός γε οὐχ οὕτως· ἀλλὰ μονοῦ κατεγέλα τοῦ γέροντος, καὶ πολλῷ βελτίους ἦγε τὰς ἀπὸ χρημάτων ὅλως ἀχρήστων κενὰς ἐλπίδας νοουθεσιῶν χρυσῶν τῷ ὄντι, καὶ σωτηρίας ἀφορμὰς, καὶ δόξης παρεχομένων. Οὕτως ἐάλω τοῦ χρυσοῦ, καὶ τόνδε μόνον θαυμάζων ἦν, ἕως ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς μεμάθηκε, καὶ ἐπέγνω ἐαυτὸν ἐξηπατημέ-

νον. Οὐδὲ χρόνος, οἶμαι, πολὺς, καὶ ὁ νεκρὸς ἐκεί-
 νος χρυσὸς μετάμελον αὐτῷ παρέσχεν ἀνώνητον
 καὶ τῆς περὶ τόνδε πλάνης, καὶ τῶν ἀπονοίας ῥη-
 μάτων, οἷς ἀπειθῶν τῷ σωφρονίζοντι κατεκέχρητο.
 Ὅς γὰρ χθὲς καὶ πρότερον διὰ τὸν πλοῦτον ἐκόμ-
 παζεν, αἰρων ὄφρυν, καὶ ἀκροδατῶν, καὶ τὴν αὐ-
 χένα ταίνων εἰς οὐρανὸν, ὅλως ἐπαιρόμενος κατὰ
 τῶν αὐτοῦ βελτιόνων, Ἀθηναίῳ Σόλῳνι διαλεγόμε-
 νος, οὗτος αὐτὸς μετὰ βραχὺν τινα χρόνον, οἶμαι,
 δι' αὐτοῦς δὴ τοὺς σωροὺς τῶν μετάλλων ὠφθη γε
 κλάων μετὰ βοῆς, Ἀθηναίου μεμνημένος Σόλωνος,
 δπηνίκα πῦρ ἐξάλαιτο κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῷ πλοῦ-
 τῷ θαρρεῖν, δνειδίζοιτο παρὰ Κύρου, τοῦ τὰς εὐ-
 νοίας τῶν ὑπ' αὐτῷ, καὶ φρουρὰν, καὶ θησαυροῦς,
 καὶ ὅτῃ ἂν βασιλεὺς εὔζοιτό τε καὶ εὖ πράττοι,
 μεγέθει φρονήσεως κακτημένου. Ἀλλὰ μὴν κάκει-
 νως γέγονε δῆλον τὸ τῆς σοφίας καὶ τοῦ πλοῦτου
 διάφορον. Δι' ἐκείνων μὲν γὰρ ὁ κακτημένος αὐτὸν
 ἐκέκαστο· τοῖνομα δὲ τοῦ Σόλωνος αὐτὸν ἐβρύσατο
 τῆς φλογός, κατὰ πάρεργον ῥηθέν. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς
 σωτηρίαν ἰδὲα Κροίσος τὸ, Σόλων, Σόλων, ἀλλ' ὥς
 μάλα γε θαυμάζων τὸν ἄνδρα, ὅτ' ἐπὶ τῶν ξύλων
 ἐφήπλωτο, τοῖτοις συγκαθησόμενος. Ἐώρα γὰρ
 τὴν ἐν ἐκείνῳ σοφίαν καὶ προφητεύουσιν· ἔξεστι
 δέ σοι καθαρώτερον γινῶναι τὰ περὶ τῶνδε, ἐάν γε
 ἢ βουλομένη διεξιθεῖν, εἰ τίς τε ἄλλος περὶ τοῦ-
 των ἱστορήκε, καὶ τὰς Ἡροδότου Μούσας. Ταῦτ' ἔμιν
 οὐκ ἤμιν ἀρκούντως ἤμιν ἔχει, ὅσα καὶ σοφίαν μι-
 κρὸν ὑμνήσαι, καὶ ἐξελέγχει· τὸν πλοῦτον μὴδὲν ἀλ-
 ᾠως ὄντα, εἰ μὴ δι' ἑτερόν τι συνάγοιτο, καὶ δι'
 ἐκείνου πάλιν σκορπίζοιτο, καὶ τοῖν εἰρημένοις ἐκά-
 τιστον οὐ διὰ θυμὸν, οὐδ' ὀργήν, οὐδ' ἐπιθυμίαν μὴ
 σωφρονα, ἀλλὰ λόγῳ γίγνοιτο. Δοκῶ γὰρ μοι εἰρη-
 κέως τοσοῦτον ἕνεκα τοῦ προκειμένου σκοποῦ, ὅσον
 ἐξ ὀνύχων, φασί, καὶ ἐκ τοῦ χρασπέδου, νοῦν
 ἔχουσι λόντα καὶ ὕφασμα ἀρχέσειεν ἂν εἰδέναι.
 Οἷον γὰρ τις ὄρος μοι φαίνεται τοῦτ' ἐπὶ τελευταῖον
 ῥηθέν τοῦ καλῶς τε θησαυρίζειν, καὶ μὴ. Ὅθεν
 ὁ στατον τοῦτο φράσας περὶ τοῦ πλοῦτου τε ἀπλῶς,
 καὶ τοῦ τρόπου βασιλέως Αὐδῶν, τοῦ περὶ αὐτῶν
 ἀκαλλάττομαι λόγου.

Idem hoc postremo loco dictum videtur esse quasi lex quaedam rectæ collectionis thesaurorum, vel securi institutionis. Ideoque supremum hoc tam de divitiis simpliciter, quam de Lydorum regis ingenio prolocu-

ans, amplius de eis dicere supersedeo.
 Δεῖ δέ που τόνδε μεταγαγεῖν ἐπὶ τὴν Σέρξου
 στρατιάν τὴν πολλήν, τὴν φρίττειν παρασκευάσα-
 σαν δύναμιν, καὶ πάντα σείσασαν πέρατα, τῇ φήμῃ
 τε καὶ ταῖς ἀπειλαῖς· ἣ δὴ σκηπτοῦ τινος δίκην
 ἐπενεχθεῖσα πολλαχοῦ γῆς, ἐνθα μὴ ἦν ἀρετὴ, οἷα
 μὲν εἰδίου θαρρεῖν τῷ συνειλοχότῃ ταύτην λαμπραῖς
 ἐλπίσιν; οἷον δ' ἔπειτα παρέσχε μετάμελον ἀνώνη-
 τον; Εἰκότως. Ἐκ μὲν γὰρ ἀπλῶς τῶν κατορθω-
 μάτων μείζω παρῆγε τεκμαίρεσθαι τῶν ἡδὴ γεγε-
 νημένων· ὅτι δὲ ταῦτ' ἐκ τῆς τύχης, οὐκ ἀρετῆς ἦν,
 τοὺς κατὰ ταύτης ἐπαιρομένους οὐκ ἀληθεῖς γε
 κέναιτις ἀπέφηνε. Πῶς γὰρ ἂν κρατήσειεν ἀρετῆς
 τύχη, ἣν μὴ τὸ θεῖον ὀργίζεται καὶ περιορᾷ; Καὶ
 τοῦτο γέγονε δῆλον, οὐχ ἥττον μὲν καὶ τοῖς προλα-
 βούσι κατορθώμασι τῶν Ἑλλήνων· μάλιστα δὲ κα-

ad rationes suppeditarent. Usque adeo ab auro redac-
 tus in potestatem erat, idque solum admirabatur, do-
 nec ipsa didicit experientia, seque deceptum cogno-
 vit. Nec multum, opinor, temporis intercessit, cum
 mortuum illud aurum fecit, ut eum nullo jam cum
 fructu pœniteret tum erroris de auro sui, tum pro-
 fectorum ab amentia verborum, quibus, castiganti
 non obtemperans, usus fuerat. Qui enim heri nu-
 diusque tertius se propter opes magnifice jactabat,
 attollens supercilia, summisque pedum digitis ince-
 dens, et ad cœlum usque cervicem porrigens, totus-
 que tumens adversus homines se meliores, quo tem-
 pore cum Solone Atheniensi colloquebatur: hic ipse
 post breve tempus, ut arbitror, propter illos ipsos
 metallorum acervos alta voce plorare conspectus
 est, Solonis illius Atheniensis recordatus, cum ignis
 in eum insilliret, et quod in opibus fiduciam collo-
 casset, objurgaretur a Cyro, qui subditorum bene-
 volentiam, et præsidii loco, et thesaurorum, et qua-
 rumvis rerum, quibus et incolumitas et prosperitas
 regia continetur, animi magnitudinem comparaverat.
 Quin et illa re, quodnam esset tum sapientiæ, tum
 opum discrimen, apparuit. Nam propter opes is, qui
 eas possidebat, exustus fuisset: at Solonis nomen
 obiter expressum, e flammis hominem eripuit. Quippe
 non salutis impetrandæ causa Solonis nomen Cræ-
 sus ingeminabat, sed quod magnopere virum admi-
 raretur, quo tempore lignis impositus jacebat, cum
 eisdem concuremandus. Videbat enim sapientiam So-
 lonis etiam vaticinandi vi præditam. Et hæc quidem
 clarius cognoscere poteris, si perlegere tum alios
 volueris historicos, tum Herodoti Musas. Nobis ista
 sane sufficiant, quibus et sapientia paucis laudata
 sit, et ostensum reapse nihil esse divitias, nisi alto-
 rius rei causa colligantur, et ob eandem rursum dis-
 pergantur: atque horum utrumque non per iracun-
 diam, nec iram, nec cupiditatem parum honestam,
 sed cum ratione fiat. Quippe tantum a nobis de re
 proposita dictum arbitror, quantum mente præditis
 satis sit agnoscendum ex unguibus, quod aiunt, et
 lacinia, tum leonem, tum pannum. Nam mihi qui-
 traducenda vero ad ingentem Xerxis exercitum
 oratio, et ad illas copias, quæ fama pariter ac
 minis omnes fines et trepidare compulerunt et
 conquassarunt: quæque in complura terræ loca
 fulminis in morem delatæ, ubi nulla virtus erat,
 quantum illi fiduciæ, quæso, suppeditabant, qui eas
 splendida quadam spe collegerat? quantum pœni-
 tentiæ deinceps inutilis attulerunt? Et merito qui-
 dem; nam simpliciter ex rebus prospere gesta
 majora præteritis conjicere dabant. Sed quoniam
 illa fortunæ, non virtutis erant, idcirco superbien-
 tes adversus hanc, vales minime veraces existi-
 terunt. Quo enim pacto fortuna virtutem vicerit,
 nisi Deus iratus sit, et conniveat? quod sane mani-
 festo paruit tum de superiorum temporum faci-

noribus Græcorum egregiis, tum vel maxime, quando universæ copię Persicæ Athenienses adortæ sunt, admodum illæ quidem acriter, ut cervos leo solet; sed mox in pedes sese conjicientes, quasi-que cervorum more leonibus terga dantes, qui ne latratum quidem ferre possunt. Tum vero de iis, quæ passus est, recte rex didicit, non multitudinem, sed virtutem ubique vincere, nec cum bonis, etiamsi pauci sint, multos esse conparandos, licet omnes ordine illos in ditionem redigant. Nam et conjuncta cum virtute paupertas iis est honestior, qui absque virtute divitis abundanti, et obscuris nati parentibus hoc modo longe sunt clariores illis qui ob nobilitatem sese jactitant. In universum denique conjuncta cum virtute, clara sunt: et secus, virtutis expertia. Sed consideremus accurate, si placet, exercitum omni numero superiorem, si quis eum recensere velit; qui quoniam facile complures ad gentes irruere potuit, omnium potestremo, pessimo fato suo, terram adiit alentem homines, qui honesto ac virtuti cuncta postponebant. Hæc vero tales ac tantæ copię, totum Asiæ robur, vel universa potius Asia, siquidem et ipsa quoque Libya non aderat, quæ sibi convenire putabant, ut per mare pedites incederent, terrasque solidas et continentes navigiis transjicerent, et urbibus numerari medimnorum in morem reppererunt, et inusitatis rebus usque adeo studebant, ut pusillum ducerent, si non his solis omni subjecta soli terra potirentur (turpissimum namque fore, si vel bello esset opus adversus quoscunque mortales, aut adversus omnes pariter): hæc ergo multitudo barbarica, qua inferior omnis erat cogitatio, a paucis admodum victa militibus est, sed qui digni multis essent præmiis. Erant hi Athenienses, quos armorum peritia, et animi fortitudine, multis atque claris potitos coronis, tum priscis, tum proximis temporibus, ne id quidem prælium iisdem spoliavit. Imo longe pulchrioribus et majoribus, quam illæ priores fuerant, hæc eis benefaciens pugna caput ornavit. Par enim erat, ut quod prælium pulchrius atque majus fuisset aliis omnibus, antea pugnatis, id tam sibi, quam militibus, qui rem præclarissime gessissent, consimiliæ quoque præmia donaret: ob reverentiam partim veræ magnanimitatis, quæ insigni generositate splenderet; partim fortitudinis eximie, quæ et modestia maxima esset ornata, et consimili prudentia conspicua, semperque justitiæ comes, cum virtutibus eis subjectis. Nam quod particulare est, a magis generali et cognato necesse est comprehendatur. In hunc modum affecti erga omnem virtutem Athenienses, pacem pluris faciebant, quam multorum terræ jugerum acquisitionem: simulque Persas, injuriarum auctores et avaros, non a solo tantum suo patriisque sedibus; verum tota quoque Græcia depellebant. Et hæc sane facere non desiere summa cum moderatione, quæ cepisset olim ab ipsis majoribus cum præcedente bonis in rebus

Α τάδηλον γέγονεν, ἥνικα δὴ τοῖς Ἀθηναίοις πᾶσαν ἢ Περσικὴν πᾶσα δύναμις δριμύ μὲν ὄφρα καθάπερ λέων ἐλάφοις, ἔπειτ' ἐχρήτο τοῖς ποσσὶν ἀπὸ λεόντων φυγοῦσα δίκην ἐλάφων, τῶν ὀλακὴν ἐνεγκεῖν δυναμένων. Ἐμαθε δὴ τότε καὶ ἐξ ὧν γὰρ ἐπιπόνθει βασιλεὺς, ὡς οὐ τὸ πλεῖθος ἀρετῇ τὸ νικῶν ἐστὶ πανταχῇ· καὶ οὐ χρὴ ἀγαθοῖς, καὶ ὧσιν εὐαρίθμητοι, τοὺς πολλοὺς ραβδῆναι, εἰ δὴ καὶ πάντων ἐξῆς κρατήσαιεν τερμάτων. Καὶ γὰρ τοὶ καὶ πέντε μετ' ἀρετῇ μωτέρᾳ τῶν πλούτῳ κομῶντων ἐκείνης ἄνευ οἱ ἐξ ἀσχημῶν παῖδες τὸν τρόπον τοῦτον διαφεύγας λαμπρότεροι τῶν σεμνυνομένων ἐπ' εὐγε καὶ δόλῳ τὰ σὺν ἀρετῇ καὶ λαμπρᾷ· τὰ δὲ μὴ μετέχοντα τούναντεόν. Ἀλλὰ σκοπῶμεν ὧς, εἰ δοκεῖ, στρατιᾶν ἦν δεικνύσαν ἀρᾶπαντα, εἰ βούλοιντο τις ἐκείνην ἐξαριθμεῖν, ῥαδίως εἰς ἔθνη πάμπολλα εἰσχωμάσαι δεδυνῆσταιτον πάντων ἐκώμασε κακίστη μοῖρᾳ· εἰς γῆν ἀνθρώποις τρέφουσαν, ὕστερα πάντων μένους τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Αὕτη δὲ λικαύτη καὶ τοσαύτη δύναμις, ἡ πᾶσα τῆς Ἰσχυός, μᾶλλον δὲ Ἀσία πᾶσα, εἰ μὴ καὶ προσῆν, ἡ περὶ εὐεῖαν θάλασσαν αὐτῇ προσῆκοντο, καὶ πλεῖν ἡπείρους οὐκ ἀπηξίου, πόλει τε μείσθαι μεδύμων δίκην ἐξεύρισκε, καὶ τοσόνδε καίνους ἐφιλοτιμεῖτο, ὡς μικρὸν πάνυ νομίζε μὴ μόνοις τουτοῖσι τῆς ὕψ' ἡλίου κρατήσαιεν σθαι γὰρ τῶν αἰσχίστων, εἰ καὶ τινος αὐτῇ μου δεήσειε πρὸς οὐστινασοῦν τῶν ἀπάντων, πρὸς πάντας ἐξῆς ἀνθρώπους· αὕτη τοίνυν ὅς ἡ βαρβαρικῇ, ἥς λογισμὸς ἄσπερος ἦν τῇ γωνίᾳ πάντων στρατιωτῶν ἡττήται, πολλῶν γὰρ γερώων ἀξίων. Ἀθηναίων οὗτοι παῖδες, οὗς καὶ λαμπρῶν τετυχηκότας στεφάνων τοῖς χρόνοις, καὶ τοῖς ἔγγυς, δόλων ἐμπειρίᾳ καὶ ναιότητι, οὐδ' ὁ τῆνικαῦτα πόλεμος ἐκείνων ῥησε. Πολλῶ μὲν οὖν καλλῶσι καὶ μεῖζον φθασάντων αὐτῶν γὰρ τούτοις εὖ ποιῶν ἐκ κεφαλῇ. Ἐδὲ γὰρ αὐτὸν καλλίῳ καὶ μεῖζον πρὸ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀπάντων, ἑαυτῷ τοῖς ἀριστεύουσι παρέχειν ἄθλα κατὰλληλῶ δούμενον μὲν φιλοτιμίαν τὴν ἀληθῆ, γιγνέσθαι λαμπρυνομένην ἐπιεικῶς, αἰδοῦμεν ἀνδρίαν ὑπερφυᾶ, σωφροσύνη μὲν μεγίστη κοσμημένην, φρονήσκει δὲ ὁμοίᾳ τὸ κατ' αὐτὴν δεδειγμένην, καὶ αἰεὶ σὺν τῷ δικαίῳ περὶ αἶμα γὰρ ταῖς ὑπ' αὐτὰς ἀρεταῖς. Τὸ γὰρ δὴ μᾶλλον ἀνάγκαις πάσαις περιληφθήσεται τῷ ἡτέρῳ καὶ συγγενεῖ. Οὕτω δὲ πρὸς πᾶσαν ἔχοντες Ἀθηναῖοι, ἐτίμων μὲν εἰρήνην, πρὸς τὴν θύραν πάμπολλα γῆς κερδᾶναι· τοὺς δὲ ὕβρι καὶ πλεονέκτας ἀνθρώπους οὐ μόνον τῆς σφαιρᾶς αὐτῶν γῆς, καὶ τῶν πατρίων ἡθῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμύνοντο τοῦ Ἑλληνικοῦ. Καὶ ταῦτα δὴ περὶ διατετέλεκασι μετὰ πόσης οἰεῖ μετρίότητος, θεὸν μὲν ἡργμένης ἐκ τῶν προγόνων μετὰ προσηγησαμένης πλεονεξίας τῶν ἀγαθῶν, καὶ δὲ δικαίως, ὥσπερ τις κλῆρος, χρηστοῖς ἐν

χρηστούς ζηλοῦσι γυνέας. Ἦδεσαν γάρ, ὡς ταυτησί
 μὴ παρούσης· οὐδ' ἅπαν τὸ τῆς ἀρετῆς χρῆμα οἶόν
 τε συνοίσειν ἀνθρώπῳ· περὶ ἧς γε μετριότητος
 ἐροῦμέν τι προὔργιαίτερον κατὰ σχολὴν μετὰ τοῦ
 καίρου, συναιρουμένου τοῦ κρείττονος. Νῦν δὲ τῶν
 προκειμένων ἐχώμεθα. Ἔδει μὲν οὖν, εἰ καὶ πάντας
 ἐλελήθει βαρδάρους τὸ τῆς ἀρετῆς περιόν, αὐτὸν
 γοῦν βασιλέα μὴ λεληθέναι, μηδὲ νομίζειν πλήθει
 κρατήσεων προαιρουμένων πολέμῳ πίπτειν πρὸ τοῦ
 δεδέχθαι τι τῶν αἰσχυρῶν. Ἔδειξε γάρ ὁ χρόνος τοὺς
 ἀνδρας τοῦσδε πολλῶ γε κρείττον ἀσπαζομένους τὸ
 μεθ' ὅπλων ἀγωνιζομένους τεθνάναι ὑπὲρ τῶν σφίσι
 διαφερόντων, ἢ τινὲς ἀσπάζονται πανηγύρεις τρυφῇ
 καὶ ῥαθυμίᾳ προσηλωμένοι. Ὁ δὲ τῇ τῶν εὐτυχιμά-
 των κρασιπλή, καὶ τῇ μανίᾳ τῶν αὐτῶ προσδοκω-
 μένων κατορθωμάτων καθάπερ κῦμα τύπτειν ἡξίου,
 εἶκον ἀνέμοις παρὰ τὸ δόξαν αὐτῶ· οὕτω κἀνταῦθα
 νερόμικτε (θρασύτητος ἀκρασία) καπνοῦ τι μέρος ἀρ-
 χέσειν αὐτῶ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πυρὸς ζέοντος, λέγω δὴ
 τοῦ παρὰ λόγον θυμοῦ, πασσυδεῖ τοὺς Ἕλληνας ἀνα-
 λῶσαι. Ἄλλ' ἢ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας ὑπερβολῇ
 οὐδὲν ἐκείνῳ τιμῆς ἀπένειμε· πρὸς δὲ τοῦναντίον
 σαφῶς αὐτῶ τὴν προσδοκίαν ἀντέστρεψεν. Ὁ γὰρ
 τῇ βροντῇ τῆς φήμης τὰ τῶν πολλῶν κυχήσας φρο-
 νήματα, καὶ τοῦτους δέξας καλινδουμένους πρὸ τῶν
 ποδῶν αὐτοῦ, φθάνοντες τὰ τοῦδε προστάγματα,
 ἀκονητὶ καὶ τὴν Ἑλλάδα προσκλήσασθαι φανταζό-
 μενος, καὶ παμπληθεὶ τὸ Ἑλληνικὸν καθάπερ παῖ-
 δάς τινας ἐλεῖν, παῖδας γε τῶν θρυπτομένων ἐπ'
 ἀγορᾶς, καὶ προσεχόντων ἀθύρμασι, καὶ μηδενὸς
 γοῦν γεγευμένους προσήκοντος ἀνδράσιν ἐπιτηδεύ-
 ματος, ἀλλ' ἐν γε τοῦτο μεμαθηκότας, ὀρχεῖσθαι τε
 καὶ ἀκκιζοῦσθαι, γυναικῶδες καὶ τὴν φύσιν, καὶ τὴν
 γνώμην, καὶ τὴν παιδείαν ὑπάρχοντας· ὁ σοδαρὸς,
 καὶ ὑπερνεφῶν, καὶ γεγαυρωμένος, ὁ τοσαῦτα ἐμ-
 θατεύων εἰς τὰ Ἑλλήνων πράγματα, ὅσα καὶ τὴν
 τῶνδε γῆν τοῖς σατράπαις διανέμειν εἰς ἀρχὴν,
 ὥσπερ ἂν εἰ ταύτην πάλαι προεῖληφεν· ὁπόσον οἴκο-
 θεν σπουδῇ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γῆν ἔτρεχε, ὄνειροπο-
 λήσας τὰς ἐκεῖ νίκας, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγερ-
 θησόμενα τοῦτω τρόπαια, τοσοῦτον ἄνω ποταμῶν
 καλινδρομῶν ἀνεδείκνυτο, οὐδὲ γοῦν αὐτὴν τὴν πρῶ-
 τὴν οἶός τε γενομένος ὑπενεγκεῖν προσβολήν. Ὅπό-
 σον γὰρ δὴ τὴν ταχίστην ἐπ' ἐκείνους ἤλαυνε, το-
 σόνδε τοῦτους αἰσχυρῶς διέφευγε, σῶμα καὶ γνώμην
 καὶ ψυχὴν πρὸς τοῦναντίον ἅπαν τραπείς, καὶ πᾶσιν
 τῇ ἀφόρητος τῇ σπουδῇ. Ἐπεθύμησε γῆς Περσίδος,
 πεθύμησε τοῦ ταύτης καπνοῦ, κατὰ τὸν Ὁμήρου
 κλαυόμενον Ὀδυσσεά. Ἄν ἦ τι χεῖρον καὶ καπνοῦ,
 φίλον αὐτῶ δέξασθαι, εἰ μόνον εἴη τῶν οἴκοθεν. Ὡς
 γὰρ οἶμαι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὧδε μεταβαλεῖν, ὥστε
 χαίρειν ἐάσαντα στεφάνους τε καὶ θρίαμβον, καὶ
 τὴν ἐκ τῆς νίκης πᾶσαν λαμπρότητα, μηδὲν θαυμά-
 ζειν ἕτερον πλὴν φυγῆς, ἀνδραπόδοις οὐκ ἂν προ-
 πούσης. Ὅθεν οὐδ' ἀπεικός, εἰ τις ἔδωκεν ἐκείνῳ
 εἶδει τὰς ἐν τῇ γυναικωνίτιδι κόρας, στέργειν κατὰ
 πόρρῃς τυφθήσεσθαι παρ' αὐτῶν ἔνεκα τῆς γυναι-
 κώδους αὐτοῦ φυγῆς. Τῷ γὰρ αὐτίκα τετράφθαι τὴν
 ψυχὴν, καὶ τοὺς λογισμοὺς, καὶ τοσοῦτον ὀρθῶς εἶναι,

PATROL. GR. CLVI

A omni excellentia, meritoque velut hæreditas quæ-
 dam devoluta esset ad posteros frugi, frugi paren-
 tum æmulatores. Norant enim, si hæc non adesset
 ne quidem universam virtutis vim homini prodessa
 posse: de qua moderatione studiosius aliquid per
 oilum, divino juvante numine, suo tempore profe-
 renus. Nunc iis, quæ proposita nobis sunt, insi-
 stamus. Licet ergo, quæ virtutis præstantia sit,
 omnes ignorarent Barbari; regem ipsum id saltem
 ignorare non oportuit, neque putare futurum, ut
 hominum copiis eos in potestatem redigeret, qui
 bello cadere mallerent, quam turpe quid admitte-
 re. Quippe tempus ipsum declaravit, his viris
 longo fuisse charius, si armati, pro rebus suis di-
 micantes, occumberent, quam aliis, volupati et
 ignaviæ deditis, grati ludorum festi dies esse so-
 leant. Xerxes vero prosperorum successuum crapula
 quasi quadam impulsus, et furore profecto de spe
 gerendarum feliciter rerum, veluti mare prius ver-
 berari jusserat, quod ventis præter voluntatem
 suam cederet; ita putabat hic quoque (o intempe-
 rantem audaciam) paulum fumi de igne qui ejus
 in animo flagraret, de iracundia rationis experte
 dico, Græcis funditus absumendis suffecturum. Sed
 nimia vis absurdi studii nihil ei peperit honoris,
 ac diversum potius exitum spei dedit. Nam qui
 rumoris tonitru complurium perturbaverat animos,
 eoque redegerat, ut imperata ipsius anticipantes,
 ad pedes ejus sese prosternerent; dum absque la-
 bore se Græciam quoque ditioni adjecturum ima-
 ginatur, totamque Græcorum nationem capturum,
 ceu pueros quosdam, qui delicias in foro facerent,
 et ludicris intenti essent, nec ullum aliquod opus
 virile degustassent, sed tantummodo saltare didi-
 cissent, ac lascivire, nec non muliebres et ingenilis
 essent, et animis, et educatione: ferox, inquam
 ille, supraque nubes elatus, atque superbiens, qui
 tanto cum fastu Græcorum in bona pedem infe-
 relat ut eorum terram quoque satrapis suis cum
 potestate tenendam distribueret, ac si pridem illam
 occupasset; hic ergo, quanta cum festinatione
 domo profectus, Græciam cursu petebat, ubi vi-
 ctorias ipse sibi somniaverat, statuendaque de ho-
 stibus tropæa, tanta vicissim cum properatione
 repetebat adversos amnes, cum ne primum qui-
 dem conflictum sustinere potuisset. Nam quanto-
 pere versus hos impetu celeberrimo pergebat, tan-
 toper vicissim ab illis turpi discedebat fuga; jam
 alius plane tam corpore, quam judicio animoque
 factus. Omnibus ob festinationem intolerabilis erat.
 Desiderabat terram Persidem, fumum ejus exem-
 plo vagabundi Ulyssis illius Homericæ desiderabat.
 Etiam si quid fumo deterius, admittere gestiebat,
 modo domi versaretur. Quo sit, ut equidem arbi-
 trer, hunc virum adeo fuisse mutatum ut coro-
 nis et triumpho, atque omni victoriæ splendore,
 valere justis, aliud nihil quam ūgam, ne quidem
 mancipia decentem, admiraretur. Nec absimile
 vero, si quis eum puellis gynæcei spectandum exhib-

buisset, æqui bonique facturum fuisse, si vel ab eis fugæ muliebris causa colaphos acciperet. Nam quia subito mutatus erat animus, una cum cogitationibus, jamque tantum metuebat, quantum antea se terroris incutere putabat : non ad fugiendum domum egere se pedibus arbitrabatur, nec equis, vi cursus ipsos cervos superantibus, sed alis simpliciter, et earum quidem avium, quæ levitate cæteras excedunt. Satis homini strenuo, Hellespontium vel rate transjicere, quod natere non posset. Usque adeo de alio in aliud, et in contrarium potius mutatus erat : nam qui densa navium coacta copia, et accurata earumdem commissura, con ponte quodam tale tantumque mare constraverat, quod ex Asia in Europam eadem uti transiectione cum cæteris ante se recusaret ; majore cum animi dejectione, atque humilius transfugit, quam vel ipsa mancipia, vel calones faciant, nunquam respiciendo, cursum illum suum semper urgens. Optabat, arbitror, nequaquam amplius insequentium manus evadere, deque cæteris omnibus leviter sollicitus erat. Hoc ipsum persequebatur, ut aufugeret, ut terga daret, ut versus orientem solem itinere contento, nec intermisso pergeret ; ut non dormiret, non quiesceret, nusquam subsisteret. Nam charam illam prius Europam qui putas id temporis oderat ? Inter currendum mente domi totus erat, domum clamabat, domum cursu tendebat, manus in anteriores dirigens, eisque vim magnam adhibens, tantum non pugnos ingerebat. Eisdem voce, quasi flagello, concitabat, quod nulla prorsus re contentus acquiesceret, quæ non eadem ipsum hora in patriam quasi fundæ jactu transferre posset. Unde flebat, ut cum eos ob singulare in cursu studium admirari deberet qui a tergo ipsummet adeo festinantem relinquerent, contrarium potius ageret, eosque graviter accusaret. Quippe celeritatem eorum ipsius ad fugam alacritas pro tarditate quadam habebat. Semper exhortabatur comites cursus, nec in eo se supervacaneum aliquid facere animadvertibat. Non enim illi ferendum ullo modo putabant, si non eundem cum rege cursum conficerent, quos idem cum illo metus in errorem impulisset, quique prorsus ab initio fugæ se cum eo dedissent. Si qui nequirent consequi, eos ad corvos abire jubens, sua se vir strenuus persona dignum quid agere putabat : nam totus erat in fuga, totas laxaverat habenas, alius rei nullius, quam temporis rationem habebat. Quin etiam pro campestri, per montuosum ; pro arenoso, per saxum ; pro levi, per iter asperum obliquumque tendebat. Diem pro nocte ducebat, noctemque profundam pro clara luce. At qualis vir, obsecro ? qui calente meridie, coelo sudo, campum æquabilem et planum, nec ulla re molestum, gradatim ac tarde, præ magnificentia fastuque, vix aliqui transiret. Atqui modo si comedendum esset, aliudve quid rei necessaria facienda, id, siquidem urgeret, equitans, credo, faciebat. Usque adeo præ formidine mentem velut amiserat, nec ullam vel honesti, vel

ἄσπονδον ἐνόμιζε φοβεῖν, ἡγεῖτο οἱ μὴ δεῖν ποδῶν πρὸς τὴν οἰκαδὲ φυγὴν, μηδ' ἱππῶν αἰσχυρόντων ἐλάφους ἀρετῇ δρόμου, ἀλλὰ πτερῶν ἀτεχνῶς, καὶ τούτων ὀρνέων ἐκαίνων, τῶν ἐπὶ κουφότητι τῶν ἄλλων πλεονεκτούντων. Ἡγάπα ἂν ὁ γεννάδας σχεδὶ διαδῆναι τὸν Ἑλῆσποντον, ὥς οὐκ ἐνδὸν αὐτῷ νήχεσθαι. Οὕτως ἄφ' ἐτέρου πρὸς ἕτερον, μᾶλλον δὲ πρὸς τούναντιον μετέβαλεν. Ὁ γὰρ νεῶν συνόδιον πάνυ πυκνῆ, καὶ ἀκριθεὶς γε τούτων προσάρμογῃ τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην θάλατταν γεφυρώσας, οὐκ ἄξιόν τὴν ἐξ Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην διάβασιν τὴν αὐτὴν αὐτῷ γενέσθαι τοῖς πρὸ αὐτοῦ μικροπρεπέστερόν τε καὶ ταπεινότερον τῶν ἀργυρωνήτων καὶ σκευοφόρων διεδράσκεν, ἀμεταστρεπτὶ τὸν δρόμον αἰεὶ ποιοῦμενος. Πῦχετ' ἂν, οἶμαι, διολισθῆσαι τῶν οὐκέτι διακόντων αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πάντων κοῦφῃ τις ἦν ἐκείνῳ φρονεῖς. Αὐτό γε τοῦτο διώκων ἦν, τὸ ἀποδιδράσκεν, τὸ φεύγειν, τὸ τὴν πρὸς ἑω πορεῖαν σύντονόν τε καὶ ἀληκτον αὐτῷ γίγνεσθαι, τὸ μὴ καθεῦδεν, τὸ μὴ ἡρεμεῖν, τὸ μὴ ἵστασθαι. Τὴν πρὶν γὰρ φθιὴν Εὐρώπην πῶς οἶε τότε μεμίσσηκεν ; Ὅλον οἶκοι τὴν νοῦν εἰς θάλασσαν, οἰκαδ' ἐβόα, οἰκαδὲ τὸν δρόμον εἰργάζετο, τείνων τῷ χεῖρι τοῖς πρόσω, καὶ μονοῦ κορυβιζῶν τουτουοῖ, κομιδῇ βιαζόμενος. Ἦν αὐτοῦς καὶ τῇ βοῇ καθάπερ μάστιγι προσελαύνων, τῷ μηδενὶ τῶν πάντων ἀρκεῖσθαι. ὁ μὴ δόναμιν ἂν εἶχεν αὐθωρὸν αὐτὸν διασφενδονήσαι πρὸς τὴν πατρίδα. Ὅθεν δέον τούτους θαυμάζειν τῆς ἐπιμελείας τοῦ δρόμου, ὅτι δὴ καὶ τοῦτο εἶχον κατόπιν τὸν οὕτως ἐπειγόμενον, ὃ δὲ καὶ τούναντιον σαφῶς ἐπολεῖ, καὶ διαφερόντως αὐτοῦς ἐμέμπετο. Τὴν γὰρ αὐτῶν ταχυτῆτα βραδυτῆτά πως ἀπέφαινεν ἡ πρὸς τὴν φυγὴν προθυμία. Διεκελεύετο μὲν αἰεὶ τοῖς αὐτῷ συνθέουσι, παρέλκον τε καὶ περιττὸν οὐκ αἰσθανόμενον ποιῶν. Οὐ γὰρ ἀνεκτόν γε πάντως αὐτοῖς μὴ τὸν αὐτὸν ἀνύειν δρόμον τῷ βασιλεῖ, τῷ ἑω τοῦτω φόβῳ παρατραπέσει, καὶ παντελῶς τὴν πρῶτην σὺν αὐτῷ σφᾶς αὐτοῦς ἐκώδευκίσει τῇ φυγῇ. Τούτους δ' οὐκ ἀρκοῦντας ἀκολουθεῖν, τούτους δ' ἐς κερακας ἀποπέμπων, ἄξιον καὶ οἱ προσῆκον πράττειν ὁ γενναῖος ἐνόμιζεν. Ὅλος γὰρ ἦν τῆς φυγῆς, ὅλας τὰς ἡνίας ἐφέλκε, ὁρῶν εἰς μόνον τὸν καιρὸν, καὶ μὴ πρὸς ἕτερον βλέπων. Ἀλλὰ μὴν ἀντὶ πεδίου τὴν ὀρεινήν, ἀντὶ δὲ ψαμμύδους τὴν λίθων γέμουσαν, ἀντὶ δὲ λείας ὁδοῦ τὴν τραχεῖαν καὶ σκολιὰν ἤλαυνε, τὴν νύκτα μὲν ἡμέραν λογιζόμενος, αὐτὴν δὲ σκοτομήνην ἀκτίνα μάλα ἀστράπτουσιν· καὶ ταῦτα, τίς ποτ' ἀνδρῶν ; ὁ μεσημβρίας σταθερᾶς, αἰθρίας οὐσης, πεδίων ὁμαλὸν τε καὶ λείον, καὶ μηδὲν τι δυσχερὲς, σχολῇ καὶ βάδην ὑπὸ μεγαλοπρεπείας καὶ τύφου μόλις πορευόμενος. Καὶ μὴν δεῖσαν φαγεῖν, ἢ τι τῶν ἐπάναγκας πράττειν, ἐλαύνοντά γε οἶμαι τὸ κατεπεῖγον αὐτὸν ἐργάζεσθαι. Οὕτω τοι δειλῆς τὰς φρένας ὥσπερ ἀπόλωλε, καὶ οὐδὲν αὐτῷ περὶ τοῦ καλοῦ τε καὶ καθήκοντος ἔμελεν. Οὕτω πάντῃ λογισμῶν ἀπειπατικῶς τηλικῶδες σχήματι προσήκόντων, πρὸς τῷ μηδὲν αἰσχύνεσθαι οὐδ' ὑπελογίζετο τῶν δεινῶν οὐδὲν, οὐ πῦρ, οὐ θῆρας, οὐκ ὀλισθόν, οὐ βόρβορον, οὐ σκόπελον, οὐ κρημνὸν, οὐ λιμῶν,

οὐκ ἀδοξίαν αὐτήν. Πάντα ἐορτήν ἡγεῖτο τὰ δυσ-
 χερῇ· πάντα πανήγυριν τὰ δεινά. Μηδὲν πλὴν
 Ἀθηναίων φοβερὸν, μηδὲν φευκτὸν ἄνευ αὐτῶν.
 Μόνοις τούτοις πάντας δεῖν πρωτεῖων πάντως πα-
 ραχωρεῖν ἐπὶ τῶν ἀπάντων· καὶ τοὺς τοῦτο πρῶ-
 τοντας μηδαμῶς αἰσχύνεσθαι. Τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
 Σεμνὰ μὲν πάντα τὰ ἄκοσμα, κέρδος δὲ ζημίαν πα-
 σαν ἐνόμιζεν, εἰ σῶς ἐπαναστρέψειεν οἴκαδε· οὐκ οὐ-
 νηρυθρίασεν, ἕτερος παντάπασιν ἐξ ἄλλου πάντῃ
 φαινόμενος. Οὐδ' ἡγεῖτο χαλεπὸν, εἰ ὀρῶτο χεῖρῳ
 πάσῃων ἐκείνων, ἃ μικρῷ πρόσθεν ἡπεῖλει τοῖς,
 ὅφ' ὧν ταῦτ' ἐπασχε. Καίτοι τί ποτ' ἂν αἰσχίον
 εἴποις τῆς οὕτως ἐς ἄκρον μεταβολῆς, οὕτως
 ἀθρόον γεγεννημένης; Γένος βατράχων μηδενὸς δε-
 διττομένου οὐκ ἐς θυθὸν καταδύονται, ὥς ἀφανι-
 σθῆναι τοῖς τέλμασιν. Οὗτος δὲ ἠνέσχετο πάσῃων, ὃ
 μηδὲν τῶν πώποτε γεγεννημένων ἀνθρώπων ταῖς
 παρ' αὐτοῦ φαντασίαις ἐξισούμενος, ὅπερ οὐδ' οἱ
 πτωχεῖ· ποιοῦσιν· ἐφευγεν, ἔτρεχεν, οὐκ ἤρέμει,
 μηδὲ τὸν διώκοντα βλέπων, ἢ σκίαν ὄρων ἐκείνου, ἢ
 φωνῇ· ὅλως ἀκούων. Ἴσως γε παρεμυθεῖτο τὴν
 ἀνθρωπὸν ταῦτα πάσχοντα, οἶμαι δὲ καὶ προὔτρεπε
 πρὸς τὴν ὀνυπέρβλητόν τε καὶ ἀπαράδελτον ἐκτρο-
 πήν, τὸ τοὺς συναλαζονευομένους αὐτῷ πρότερον
 πότε συμφεύγοντας ὀρᾶν οὐδὲν ἐκείνου σχολαίτερον.
 Πάντων γὰρ προὔργου γέγονεν αὐτοῖς ἡ πρὸς τὸν
 οἶκον ἐπάνοδος. Ταύτης οὐκ ἂν ἡλλάξατο βασιλεὺς
 εὐδ' ὧν χωρὶς οὐκ ἂν ἤξιον τὸ πρὶν βίωσαι. Ταύτης
 πάντα δεύτερα ἦγε καὶ βασιλείαν αὐτήν, κληρὸν
 δικαιοτάτον, ἐκ πατρὸς αὐτῷ καταλθοῦσαν, μεγίστην
 οὖσαν. Ὡς γὰρ εἴκειν, ὃ φόβος ψυχῆς κρατήσας
 καθάπαξ δεινόν τι αὐτῆς ἐλάσαι πᾶν ἀγαθόν, εἰ
 μὴ σὺν λόγῳ τοῦτο προσκτεῖσται τοῦ γιγνομένου καὶ
 πρίποντι, εἴτα καὶ χρόνῳ τούτῳ συγγένοιτο, ὃς ἂν
 περὶδοις καὶ μήκεσιν αὐτῇ γε τοῦτο προστήξας
 καὶ παγίως, ἀμετάδελτον ἀποφύγει. Πείθει δει-
 λὰ τρώσασα νοῦν, ἀκράτῳ φόβῳ κατασχεθέντα,
 φιδῖος ἀνταλλάττεσθαι μεγάλων καὶ πάνυ λαμπρῶν
 φιῦλα καὶ γελοῖα πράγματα, καὶ τὰ δυσχερεῖας
 μεστὰ, καὶ μισητέα, καὶ βδελυκτὰ, ὥς τὰ τούτοις
 ἐναντία, σὺν εὐφροσύνῃ δέχεσθαι, πρὸς μόνην ἀπο-
 βλέποντα τὴν τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγὴν. Τοῦτ' πα-
 θὼν βασιλεὺς, βασιλείαν μὲν αὐτὴν παρὰ φαῦλον
 θέμενος, τὸ προσκυνεῖσθαι μικρὸν ἡγούμενος, μι-
 κροῦ καὶ ὑπὸ πάντων ἐθνῶν παρ' οὐδέν τι λογιζό-
 μενος τὸ ὑπὸ τὸν ὑπ' αὐτὸν μονοῦ καὶ ἰσα Θεῷ
 θραπεύεσθαι, ἐορτῶν τε ἀλογήσας καὶ πανηγύ-
 ρεων, αἷς ἔχαιρε, βασιλείᾳ τε καὶ λουτρᾷ, καὶ
 πικραδείους ἐκείνους περιδῶν, ἃ καὶ τοῦ παντὸς
 πρηνεῖμα, οἶμαι δὲ καὶ νήσων ἐκείνων, ἃς τοῖς μά-
 κισιν ἀπένειμαν οἱ τότε παραπαλόντες, ἀσφοδελῶν
 τε λειμώνων, καὶ Ἑλισίου πεδίου, καὶ τῶν τοιού-
 των ἀπάντων, τὴν ἰδιώτου μοῖραν ἐπῆνει, καὶ
 στίργειν ἔτοιμος ἦν δουλείαν, καὶ πάντα φέρειν,
 μόνον εἰ σῴζοιτο. Ἀθῶν δὲ ἐκείνων τῶν πολλῶν τε
 καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων, οἷς ἐκεκρίσμητο, καὶ πλα-
 τύνου τῆς χρυσῆς, καὶ δὴ καὶ τύφου παντὸς ἐπι-
 λησμένος, ἡσπάζετό τε πέναν, καὶ προὔθει
 σχήματος μόνον οὐκ ἀθανάσιαν αὐτῷ παρέχοντος.

A decori rationem habebat. Usque adeo prorsus a
 cogitationibus, tantæ majestati convenientibus,
 destitutus, præterquam quod nullius cum rei pueret
 nec periculi quidquam ad animum revocabat: non
 ignem, non feras, non ruinam, non cenum, non
 scopulum, non præcipitem locum, non famem, non
 ipsam infamiam. Omnia molesta pro festo, dira
 pro ludorum celebritate ducebat; nihil ei formida-
 bile, præter Athenienses; nihil exceptis illis, fugien-
 dum: his solis omnes omnino debere primas, in
 rebus omnibus, concedere; nec id facientibus ullo
 modo pudori esse posse. Quid multis opus est? om-
 nia indecora pro honestis, omne damnum pro lucro
 ducebat; modo salvus domum reverteretur. Itaque
 non erubescbat, quod alium prorsus ex alio se fa-
 ciunt ostenderet; nec grave putabat, si hominum in
 oculis etiam deteriora pateretur, quam quæ paulo
 ante minabatur iis, a quibus hæc patiebatur. At vero
 quid dici turpius hæc mutatione possit extrema,
 tam subito facta? Rancæ, si nulla res terrorem incu-
 tiat, in altum se non demergunt, ut abditæ palude
 nusquam appareant. Hic vero, qui nulli mortalium,
 qui unquam exstiterunt, imaginationibus ex se con-
 ceptis par erat, id facere sustinuit, quod ne lepo-
 res quidem faciunt, fugiebat, currebat, non quie-
 scebat, cum nec persequentem cerneret, nec umbram
 ejus videret, aut vocem ullam audiret. Fortasse
 consolabatur hominem hæc perferentem, atque
 etiam incitabat, credo, ad summam et incompara-
 bilem hanc insaniam; quod eos, quos antea socios
 habuerat arrogantia, nunc nihilo se seguliores fugæ
 socios conspiceret. Nam nihil eis erat antiquius,
 quam uti domum redirent. Cum hac reversione rex
 nec illa commutasset, absque quibus antea ne vi-
 vere quidem voluisset. Huic omnia postponebat,
 ipsumque adeo regnum, jure debitum ei patrimo-
 nium, quod amplissimum a patre acceperat. Nimi-
 rum metus, uti videtur, si semel animum occupa-
 verit, admirabilem vim habet ex eo pellendi omne
 bonum; in consentanea decenteque ratione id ani-
 mus acquirat, eique tempus ad aliquod adsit: quod
 ubi spatiis quibusdam intercedentibus, animo bo-
 num ipsum infixerit, solidumque fecerit, immuta-
 bile redditur. Trepidatio si mentem vulneraverit,
 immodica correptam formidine, facili eam momen-
 to impellit, ut cum magnis et valde splendidis re-
 bus vilia ridiculaque commutet; ac plena difficul-
 tatis, odioque et execratione digna, veluti si his
 contraria forent cum voluptate, solam molestæ rei
 propulsationem spectans, suscipiat. Hoc cum huic
 quoque regi accidisset, regnum ipsum vilipendens,
 adorationem parvificiens, qua prope cunctis a gen-
 tibus colebatur; pro nihilo ducens, quod suis a
 subditis ei cultus prope divino par exhiberetur;
 neglectis et solemnitatibus et ludorum celebritatibus.
 quibus alioqui delectabatur, regiasque cum lavacris
 et paradisis aspernatus, quæ cuivis rei præferre
 solebat; itemque, mea sane opinione, illas ipsas
 insulas, quas eorum temporum deliri homines beatissimas

attribuerunt, cum herbosis illis pratis, et Elysio campo, et aliis hujusmodi omnibus: privati hominis sortem laudabat ac servitum tolerare paratus erat, omniaque ferre, modo salvus evaderet. Gemmarum vero, quibus et multis, et pulchris, et magnis ornatus erat, aureæque platani, et fastus omnis oblitus, paupertatem amplectebatur, eique majestati anteponebat, quæ ipsi tantum non immortalitatem largiebatur. Nec abs re quis dixerit, eum, quo tempore nemo non ipsi assentando blandiebatur, futurum putasse ut immortalitatis quoque propter regnum participes fieret. Id enim semper in melius tum cura, tum virtute sua provehens, loco pontis et gradus ad speratam immortalitatem sibi fore credebat, atque hanc vicissim, post longam in terris commorationem, regni præmium. Sed fieri non poterat, ut animo mutatus, mentem immotam retineret: itaque mox et regnum, et quidquid ejus esset generis, ut augustæ rei nomen regno conciliaret, memoria exclusit; quæque regno jucunda inessent, existimata cæteroquin ab ipso tam ambrosia, quam nectare potiora, prorsus e cogitationibus ejecit; quodamque modo illius pristinae stolidæque insanæ ne quidem meminerat, ut equidem arbitrer, si quis de regno, deque regni bonis, ad eum id temporis disseruisset, et molestissimum ei futurum, et fortasse reprehensionem quoque subitum fuisse. Atqui prius, cum ab omni sobrietate prorsus alienus esset, et admittebat, et amplectebatur, et largiter remunerabatur, si qui eum pari cum diis cœlitibus et cœlesti gratia perfruendis honore coluissent. Sedenim de prioribus ad contraria traductus, non jam pristinus ille Xerxes erat, qui hæc tum agebat, celebris, inquam, ille, magnus, audax, elatus, insolens, qui parum aberat, uti quidem apparebat, quin cum ipso Deo certamen susciperet, sed alius ab illo quondam Xerxe, planeque diversus. Nam ex pœnitentia, quasi si grave caput esset, oculos in terram defigere, non illius erat superbæ prioris, cui primis ab annis innutritus erat, et absque qua ne temporis quidem momento conspici poterat. Itaque materie Xerxes idem manens (nam fieri naturæ mutatio nequibat), forma extreme mutata, cunctis maximam de se præbebat admirationem: non philosophando, non moderate se gerendo, (quonam id pacto?) sed vice versa, quod philosophiam, moderationis magistram, non degustasset. Ab ea destitutus, in vicissitudine rerum adeo se inhoneste gessit, ut et polypos obscuraret et chamæleontes, meras præ se nugas faceret. Nam heros iste, vel qui potius ipsos anteire se putabat heroas, animo tum dejectiore quam Irus ille mendicus erat. Sic ad abyssum ex æthere decidit, tam superciliis, quam tumore spiritusque dejectis; cum leonina pelle, ferocia quoque deposita: tam absolute denique mutatus ex alio in alium, vitam ut ipse suam odisset, amentiaque ac vanitatis pristinae pœnas ipse quodammodo de seipso sumeret, quamquam animo illa puro spontaneoque non faceret.

Καὶ μὴν εὐχόμενος ἂν τις εἴποι καὶ αὐτὸς ταύτης ἐνόμιζεν, ἥνικα παρὰ πάντων ἐκολακεύετο, μεθέξειν διὰ τὴν βασιλείαν. Ἔσεσθαι γὰρ αὐτὴν ἐκείνῃ, ἐπιδοῦσαν αἰεὶ πρὸς ἀμεινον, ἐπιμελείας τῆς αὐτοῦ καὶ ἀρετῆς εἶνεκα, γέφυραν καὶ κλίμακα τῆς ἐλπιζομένης ἀθανασίας· καὶ αὐτὴν γε πάλιν γέρας τῆς βασιλείας μετὰ μακρὰν τὴν ἐνθάδε διατριβὴν. Ἄλλ' οὐκ ἐνῆν τραπέντα ψυχὴν τὴν γνώμην ἰσχεῖν ἀκίνητον· ὥστε τὴν μὲν βασιλείαν εὐθύς, καὶ ὁ τί περ σεμνὸν αὐτὴν ἀποφαίνοι χρῆμα, ἐξέωσε τῆς μνήμης· τὰ ταύτης δὲ ἡδέα καὶ τερπνὰ, ἅπερ ἂν οἶμαι τοῦτον προτιθέναι καὶ ἀμφοσίας καὶ νέκταρος, τῶν λογιζμῶν διεώσατο τελῶς· καὶ ἀμωσγέπως οὐδὲ ἐμμένητο τῆς πρὶν ἐμπλήκτου παραφορᾶς. Ὡς ἔγωγε οἶμαι, εἰ τις αὐτῷ περὶ βασιλείας καὶ τῶν ἐκείνης ἀγαθῶν τηνικαῦτα διαλέγοιτο, καὶ ἐπαχθέστατος δοῖται, καὶ πού καὶ ἐπιτιμῆσιν τινα παρ' αὐτοῦ δέξασθαι. Καίτοι καὶ ἐδέχετο, καὶ ἡσπάζετο, καὶ συχοῖς ἡμείβετο ζωροῖς; ὁπότε παντελῶς ἀσωφρόνιστος ἦν, εἰ τις ἐκείνον ἐτίμησεν ἴσα τοῖς ἐν οὐρανῷ πολιτευομένοις· καὶ τῆς αὐτόθι χάριτος ἀπολαύουσιν. Ἄλλ' οὐχ ὁ πρῶτον Ξέρξης ἦν, μετενηνεγμένος ἐκ τῶν προτέρων πρὸς τάναντία, ὁ ταῦτα τότε διαπραττόμενος, ὁ πολὺς, ὁ μέγας, ὁ θρασὺς, ὁ ὑπερόπτης, ὁ ὑβρίστης, ὁ κινδυνεύων, ὡς γε ἐφαίνετο, καὶ πρὸς τὸ θεῖον ἤδη κερῆσθαι τισιν ἀμίλλαις, ἀλλ' ἑτερός τις τοῦ πάλαι Ξέρξεως, καὶ πάντη ξένος. Τὸ γὰρ δὴ πρὸς γῆν κύπτειν μεταμελείᾳ τὴν κεφαλὴν βαρυνόμενον οὐκ ἦν τῆς προτέρας ὑπεροφίας, ἥ γε σύττροφος ἐκείνος, καὶ ἥς χωρὶς οὐδ' ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου τοῦτον ἦν θεαθῆναι. Ὡστε τὴν ὕλην ὁ αὐτὸς Ξέρξης μένων (οὐ γὰρ ἐνῆν τὴν φύσιν μεταβαλεῖν), τὸ εἶδος ἄκρως ἀμείψας, πάντας γε παρεῖχε θαυμάζειν, οὐ φιλοσοφῶν, οὐ μετριάζων, πόθεν; τοῦναντίον μὲν οὖν, ὡς μὴ γεγευμένος φιλοσοφίας, μετριάζειν διδασκούσης. Ταύτης γὰρ οὗτος ἐρημὸς ὢν, οὕτως ἀκόσμως ἐκρήσατο τῇ μεταβολῇ, ὡς ἀποκρύψαι ταύτη πολὺ ποδας, καὶ λῆρον ἀπαντας ἀποφῆναι τοὺς χαμαιλέοντας. Καὶ γὰρ ὁ ἥρωϊς οὗτος, μᾶλλον δὲ ὁ καὶ τούτους αὐτὸς παριῶν τοὺς ἥρωας, ὡς γε ἔμετο, καὶ Ἰρου τότε τοῦ πένητος ταπεινότερον ἐφρόνησεν. Οὕτως ἐξ αἰθέρος πρὸς ἄδυσσον ἀποπέπτωκε, κατενεγκὼν μὲν τὴν ὄφρυν, κατενεγκὼν δὲ ὄγκον καὶ φρόνημα· ῥίψας μὲν τὴν λειοντήν, ῥίψας δὲ ἐμβρίθειαν· καὶ ὅπως οὕτω μεταβαλὼν ἀκριδῶς πρὸς ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ὡς μιστῆσαι τὸν αὐτοῦ βίον, καὶ δίκας αὐτὸς παρ' αὐτοῦ τρέπον δὴ τινα λαμβάνειν τῆς προτέρας ἀπονοίας καὶ ματαιότητος, εἰ καὶ μὴ γνώμῃ καθαρᾷ καὶ ἐθιλουσῇ ταῦτ' ἐπραττεν. Ὡς δὲ ἐν τῷ σχήματι, καὶ ποιῶν ἂν καὶ ἡσχύνετο δοῦλος, ἀλλόκοτόν τι τέρας ἐφαίνετο. Τιμᾶν γὰρ δὴ τὸ μέτρον, ὡς δεῖ, καὶ προσέχειν ἑαυτῷ μηδεπώποτε μεμαθηκὺς ὅδ' ἀνὴρ, ἐξώκειλε μεταστραπεῖς ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ὑβρεως εἰς ταπεινότητα δούλοις πρέπουσαν, ἄκραν ἐξ ἄκρας, σὺν ἀκοσμίᾳ. Οὕτως ἅπαν βάρβαρον καὶ ἀπαίδευτον, εἰ μὲν εὐπραγεῖ, τοῖς ταπεινότεροις ἀφ' ἑρῆτον· εἰ δ' ἀσθενήσκειν αὐτῷ τό γε παρέχον

ὀδριζέειν, ῥαδίως ὄσσει καὶ δοῦλων σκώμματα. Καὶ δὴ καὶ οὗτος βασιλεὺς, τοιοῦτος μὲν τὸ γένος ὢν, καὶ τῆς ὥς ἀληθῶς παιδείας ἀμέτοχος, μόνης τῆς ἐπιθυμίας τοῦ σώζεσθαι γειγονῶς, τὰ τοιαῦτα χαλεπὰ νενοσῆται, καὶ ἐναντιώσεσιν ἀκραις ἐνεπεπτώκει. Ἡ γὰρ οὐκ ἦν βιωτὸν, εἰ μὴ δωροποροῖτο καὶ προσκυνοῖτο, παρὰ τε τῶν ἀστυγειτόνων, καὶ τῶν αὐτοῦ πάντων, τῶν τε πέριξ τῆς Περσίδος, καὶ τῶν πορρωτάτω καθημένων ἐθνῶν, οὗτος αὐτὸς δὴ γυμνωθεὶς τῷ πολέμῳ πάσης, ὥς εἰπεῖν, τῆς οὐσίας, ἐπειθ' ἐκὼν ἀπεδάλετο δῖα τε ἐκείνα τὰ λαμπρὰ, καὶ βασιλικὴν σκευὴν ἀπασαν, ὥς εἶναι ταύτη κουφότερος, καὶ ῥῆον δύνασθαι φέρεσθαι ἐφ' ἑκπῶν, μάλα κομιδῇ τάλαιπωρησάντων συντόνῳ δρόμῳ. Ἡ ποῦ γε καὶ θναῖος ὑπήνεγκεν εὐχερῶς παρὰ τῶν αὐτοῦ, εἰς οὗς οὐδ' ἂν ἤξιον συγχῶς ὀρῆν, βεβλημένος ὑπὸ τοῦ τύφου. Οὕτω πως αὐτῷ τὰ πρὶν εἰς τοῦναντιον ἀνέστραπται. Τὸ γὰρ περὶ τῇ ψυχῇ δεδιέναι τοιοῦτον ἀνθρώπον ὅντα ἐπειθε φέρειν ἡδέως, ὃ τι ἂν ἐνθυμηθῇ τις ἀγῶς, καὶ λυπεῖν, καὶ δάκνειν δυνάμενον. Ἐπειθεν ἐφίστασι ψιλὸν ὀφθῆναι τοῖς ὄσσοις μένουσι, καὶ τοῦθ' ἡγεῖσθαι λαμπρότερον τῶν πώποτε γεγενημένων αὐτῷ λαφύρων· μὲθ' ὧν γε Σούτοις ἐπανερχόμενος (πῶς ἂν τις εἴποι τὴν ἐπὶ τούτοις τελουμένην αὐτῷ μάχην;) οὐκ ὀλιγάκις ἐθριάμβευεν, εὐφημούντων καὶ προτύντων τῶν ὁπαντώντων, καὶ πάντα δὴ ποιούντων αὐτῷ, μικροῦ δεῖν ἴσα θεῷ. Τὸ γὰρ σφόδρα εὐτυχεῖν ἀρετὴν ἰδίαν λογιζάμενος, καὶ τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς εὖ πράττειν, μὴδ' ἐπωστειὼν αἰσθανόμενος τῆς ἑαυτοῦ μαλακότητος, ἀλλὰ κατορχούμενος, εἴ τινας μὲν εἶεν κρείττους αὐτοῦ, πλήθει δὲ τοσαύτης δυνάμεως ἥτους· γένοιτο, τελεῖν δαίμονι φθονερῶν κατακεχρημένοι, ὥσπερ τις γίγας, ἢ Ἡρακλῆς, ἢ ἐξ Ὀλύμπου κατιῶν, ἐπεικῶς τῶν ἄλλων καταφρονῶν, οὐδὲν ἦν μέγα καὶ σεμνὸν, ὃ μὴ πρέπον ἐνόμιζεν ἑαυτῷ. Ἀπονοίξας γὰρ ἐσχάτη κατασχεθεὶς, ὑφ' οὗ τὴν κεφαλὴν αἰρων, ὁπόση δύναμις ἦν αὐτῷ καὶ μονοῦ πετόμενος θέλων φαίνεσθαι, καθήμενος ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, τὰς καθημέραν τηλικάσδε τιμὰς, ὑπὲρ τὴν ἀξίαν οὖσας, μήτε τῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, μήτε τῶν τῆς ψυχῆς τοπαράπιν ἐνόμιζεν ἀπάρδειν. Τὸ γὰρ δὴ Γνώθι σαυτὸν λήρον ἀναικρὺς ἡγεῖτο, ἢ οὐδὲ ἀκήκοεν, οὐδ' ἐδούλετο. Τὴν γῆν μὲν γὰρ ἥδει πατῶν, (πῶς γὰρ ἂν ἡγνέει καὶ τοῦτο;) τὴν δὲ κορυφὴν αὐτοῦ οὐ πολὺ τῆς οὐρανίας οἶμαι δοκεῖν ἀψίδος ἀπολελεῖσθαι. Ταυτὶ γὰρ δίδωσι νοεῖν ὁ βίος τοῦδε τάνδρῳ. Εἶεν δὲ τούτων γὰρ ἴσως ἄλλος.

regio solio consideret, quotidianos illos ac tantos honores, qui supra dignitatem ipsius essent, onni-
no corporis animique sui dotibus eximiis competere putabat. Quippe verbum illud, *Nosce teipsum*, pro fabula prorsus habebat: vel nec audierat, nec audire volebat. Norat ille quidem, se calcare terram, (quo enim id pacto nesciret;) sed verticem, credo, suum opinabatur ab illo cœlesti fornice non multum abesse. Nam ut hæc de eo cogitemus, ipsa hominis vita facit; ac sit ita sane, nam de his fortasse satis.

Ὅρα δ' ἂν εἴη καὶ τὸ τοῦ Γύγου κατόρθωμα· περὶ γαγόντας εἰς μέσον, βασάνῳ τοῦτο προσαγαγεῖν. Οὗτος τοίνυν ποιμὴν μὲν ἦν τὴν τύχην, Λυδῶν δὲ τύραννος γέγονε στροφῇ σφενδόνης, ὥς γέ φασιν, εἰ τέως γε τὸν μῦθον μὴ ἀτιμάσαιμεν.

Cumque regia dignitate præditus esset, eaque faceret, quæ vel mancipium aliquod pudore præpeditum non commisisset; prodigiosum quoddam monstrum esse videbatur. Nam quod vir hic modum, ceu par est, amplecti, suique rationem habere, numquam didicisset: de superbia petulantiaque summa summam ad abjectionem, mancipiis convenientem, cum dedecore exorbitavit. Ita quidquid barbarum et expers est doctrinæ, si prosperitate fruatur, intolerabilem in modum erga humiliores se gerit, sin ille quasi fons insolentia debilitetur, vel mancipiorum ludibria facile feret. Sic et iste rex, tali prognatus genere, veræque doctrinæ ignarus, dumtaxat incolumitatis studio ductus, tam gravibus laboravit vitis, et in extreme dissidentia incidit. Nam vivendum sibi non arbitrabatur, nisi deferrentur ad eum munera, nisi adoraretur et a finitimis, et suis omnibus, tam circa Persidem undique sitis, quam remotis longissime gentibus: hic ipse nudatus in bello cunctis, prope dixerim, facultatibus, mox et arma illa splendida cum omni ornatu regio libens abjicit; ut levior esset ac facilius ab equis gestari posset, qui contento cursu graviter affigerentur. Nonnunquam et probra suorum facile tolerabat, quos antea præ fastu sæpe ne quidem intèreri dignabatur. Usque adeo pristinus ei status ad longe diversum rediit. Nam quod animarum suarum vir talis metueret, idipsum ei persuadebat, ut libenter ferret, quidquid acerbitatis animo quis conceperit, quidquid afferre molestiam et mordere potest: persuadebat, ut nudus ab iis conspici cuperet, domi qui manserant, idque duceret illustrius omnibus, quæ unquam adeptus fuerat, spoliis: quibuscum Susa revertens (quibus obsecro verbis insaniam quis explicet, quæ in his utebatur?) non modice triumphare solebat, acclamantibus et plaudentibus iis, qui occurrebant, tantumque non ei cuncta deo paria deferentibus. Quod enim magnam prosperitatem pro virtute sua duceret, et ob successus immodicos suam ipse molliem non sentiret, sed proculcaret meliores se quidem vires, tantarum tamen copiarum multitudini cedentes, et ab infesto invidoque dæmone illusos: quasi gigas quispiam, vel Hercules, vel ex Olympo qui descendisset, insigniter alios contemnens, nihil magnū, nihil augustum erat, quod se decere non arbitraretur. Extrema namque correptus amentia, quantis poterat viribus in sublime caput attollens, tantumque non volare videri volens, quotiens in

Tempus autem fuerit, ut egregium illud Gygis facinus in medio productum, examini sistamus. Erat igitur hic fortuna et conditione quidem opilio, sed Lydorum tyrannus factus est, idque per inversionem palæ, ceu perhibent; siquidem fabulam

ipsam non repudiabimus. Itaque merito palæ quidem illius artem admiramur, si quis hanc Lydiam fabulam, seu quiddam verissimum, admittendam concesserit: at eum, qui hac arte rem peregit et confecit, nunquam beatum, si recte pronuntiare volumus, nunquam magni faciendum arbitramur. Quamobrem istuc? Quod ipsius machinæ perfectio non proprie bonum, nec beatum, nec admirandum quid esset mente præditis. Nam quod a virtute non est, nec bonum est proprie: quod inanitiæ quoque res universæ clamabunt. Qui virtutis exsors est, etiamsi potitus regno, quod ipsas ultra Gades se porrigat, omnes opes, omnia mancipia collegerit, et omnia, quæ in hac vita jucunda sunt; ac his deinde fruendi tantum sibi concesserit temporis, quantum habitum fuerit: nugæ istæ virtute præditis. Quidquid enim vel gestum est, vel percipitur, si cum virtute, bonum: sin autem, contrarium. At Gyges virtute non adeptus est tyrannidem, quod sane vel hinc paret: nihil enim virtuti commune cum tyrannide, nec tyrannide oppressorum bona cum voluntate, præesse tyrannus potest. Quinam istuc? Quia vi coactis imperat. Ubi autem vis, ibi voluntas abest. Quo fit, ut invento quodam et arte Gyges in potestatem gentis unius corpora redegerit, etiam invitæ; nec hominum supra vicinos fertum, nisi contrarium quoque dicendum est: hoc vero nec honestum, nec durable, quod oppressi tyrannide, illam ad conditionem inviti pervenerint. Quanquam et absque his, quæ dicta sunt, si quis accurate rem considerabit, minime Gyges rex hominum fuit; siquidem voluntas, animi est; animus autem proprie est homo. At ille, qui tyrannus esset, tantum aberat, ut oppressorum voluntates lucrifaceret, quanto magis consentaneum erat, eum in odio esse omnibus, et insidiis eorum omnino peti. Hæc scilicet illa tyrannidis bona sunt, quæ cum ea simul et nascuntur, et augescunt quovis modo; et quando cum ea dissolvuntur, in sædissimum quiddam desinunt. Enimvero si orationis hujus forma atque ratio simpliciter historiæ texendæ potestatem nobis concederet, multo rectius quam modo narrationibus institutis probare possem; et eum qui magnam in auro fiduciam ponit, et qui se ferro ac populorum collectione magnopere jactat, et qui fretus est machinis, quique solis his animum adjicit, et si quis horum similis est; eum, nisi virtus adsit, falli atque decipi. Verum quoniam hoc ab initio non institimus, sed tantum uti per comparationes probaremus, iis principibus, qui boni esse velint, ad perficiendum, quæ cupiant, nihil sapientia melius esse: instituto nostro convenire duximus, si nec omnes tales in medium produceremus, ne theatro molesti essemus, ineffabilem quemdam numerum proferendo; nec citra modum his eorum historiis uteremur, ne quod propositum a nobis est, in narrationum infinitarum quasi mare delatum, naufragium faceret. Ac recto quidem ad exitum id, quod ab initio volebamus,

A Οὐκ οὖν τὴν ἐπὶ τῇ σφενδόνη μηχανὴν θαυμάσαιμεν ἂν δικαίως, εἰ δοίη τις τὸν Λύδιον τοῦτον μῦθον ὡς ἀληθέστατον δέξασθαι· τὸν δὲ δὴ περὶ πάντα καὶ κτωρθωκότα τῇ μηχανῇ, οὐκ ἂν ποτὶ δίκαια ποιοῦντες; εὐδαίμονα νομίσαιμεν καὶ ζηλωτὸν τινα εἶναι. Διὰ τί; Ὅτι τὸ τῆς μηχανῆς ἀποτελεσμα οὐ κυρίως ἀγαθόν, οὐδὲ εὐδαιμόν, οὐδὲ ζηλωτὸν γε νοῦν ἔχουσιν. Ὁ γὰρ οὐκ ἐξ ἀρετῆς οὐδὲ ἀγαθὸν κυρίως, εἰ δὴ καὶ τὰ ψυχὰ πάντα τοῦτο κεκράζονται. Κἂν ὁ ταύτης ἄμοιρος, ἀρξας εἴ τι καὶ Γαδελῶν ἐστὶν ἐπέκεινα, ἀθροίσῃ μὲν πάντα πλοῦτον, ἀθροίσῃ δὲ ἀνδράποδα, καὶ πάντα τὰ τοῦ βίου τερπνά· εἴτα ἑαυτῷ πάντα δὴ καρποῦσθαι χρὴνον ὁπόσον βούλει, λῆρος τοῖς μετέχουσιν ἀρετῆς. Τὸ γὰρ πεπραγμένον, ἢ μετεχόμενον, εἰ σὺν ἀρετῇ, καλόν· εἰ δὲ μὴ, τοῦναντίον. Ὁ Γύγης δὲ οὐκ ἀρετῇ τετυράννηκε. Καὶ τοῦτο δῆλον αὐτόθεν. Οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν κοινὸν ἀρετῇ πρὸς τυραννίδα, οὐδ' ἐνι τυραννεύοντι γνῶμη τῶν τυραννουμένων τοῦτο ποιεῖν. Πῶς; Ὅτι βιαζόμενος ἄρχει. Καὶ ἵνα βία, ἄπεισι γνῶμη. Ὡστε σωμάτων κεκράτηκε μηχανῇ τι καὶ τέχνη ἔθνους ἑνὸς, καὶ μὴ βουλομένου· καὶ τοῦτω οὐ γενναίων ὑπὲρ τοὺς γείτονας, εἰ μὴ τις εἴποι καὶ τοῦναντίον. Τοῦτο δὲ οὕτε σεμνόν, οὕτε μόνιμον, τῶν τυραννηθέντων ἀκόντων εἰς τοῦτο· ἐλθόντων. Ἄνευ δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ ἀκριβῶς θεωρήσῃ τις, ἀνθρώπων Γύγης οὐ βεβασίλευκεν· εἴπερ ἡ γνῶμη μὲν ψυχῆς, κυρίως δὲ ἀνδρωπὸς ἢ ψυχῆ. Ἐκεῖνος δὲ τύραννος ὢν τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ τὰς τῶν τυραννηθέντων γνῶμας κερδᾶναι, ὅσον καὶ ἀκόλουθον ἦν παρὰ πάντων αὐτὸν μισεῖσθαι, καὶ ἐπιδουλεύεσθαι πάντα τρόπον. Ταῦτα δὲ τὰ τυραννίδος ἀγαθὰ, καὶ τῇδε συμπερυόμενά τε καὶ συνεπιδιδόντα τὴν πάντα τρόπον, καὶ τελευτῶντα πρὸς ἀσχιστόν τι, σύναμα ταύτῃ διαλυόμενα. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου καθαρῶς ἐπέτρεπεν ἱστορεῖν, εἶχον ἐλέγξει τοῖς διηγήμασι πολλῶ γε βέλτιον ἢ νῦν, ὡς ὁ τε χρυσίῳ πάνυ θαρβύν, ὁ τε σιδήρῳ μέγα φρονῶν καὶ λεῶν ἀθροίσματι, ὁ τε μηχαναῖς ἐλπίζων, καὶ τοῦτοισι ψιλοῖς ἐγχειρῶν, καὶ εἰ τις τοῦτοισι ἐφάμιλλος, μὴ προσοῦσης ἀρετῆς, ἐξηπάτηται. Ἐπεὶ δὲ νῦν οὐ προηγούμενον τοῦτο ἡμῖν, ἀλλ' ἀποδεικνύναι πειρᾶσθαι ταῖς παραθέσεσιν, ὡς ἄρχουσιν ἐθέλουσιν ἀγαθοῖς εἶναι πάντων ἄμεινον ἂν εἴη σοφία πρὸς τὸ περαινέιν, ἢ βούλουντο· ἡγήμεθα μάλα συμβαίνειν τῷ προκειμένῳ σκοπῷ μήτε πάντας ἀγαγεῖν εἰς μέσον τοὺς γε τοιοῦτους, ἵνα μὴ τὸ θέατρον ἀποκναίσωμεν, ἀμύθητόν τινα ἀριθμὸν παρσισάγοντες, μήτ' ἀμέτρως χρήσασθαι ταυταῖσι ταῖς κατ' αὐτοὺς ἱστορίαις, μὴ ποτε πρὸς πέλαιος διηγημάτων ἀπείρων τὸ προκειμένον ἡμῖν ἐμπεσόν, ναυαγῇ. Καὶ δὴ καλῶς μοι δοκεῖ συμπεπεράσθαι τὸ καταρχὰς ἡμῖν βούλημα. Ὡς γὰρ τι παράδειγμα λαβόντες ἤδη τοὺς ἀνδρας τούτους, [ἐκ] τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἀπάντων, καὶ τὰς ἱστορίας τὰς περὶ τούτων ἱκανῶς ἀφωσιωσάμενοι, πᾶσάν τε περιεργίαν παρέντες, κατὰ καιρὸν ἀπαλλαττόμεθα, ὡς ἐμέ γε περὶ τοῦτου νομίσαι. Καὶ γὰρ τοι μεμνημέθα ὀρθῶς δι-

πραξάμενοι τοὺς ἀργυρογνώμονας, οἷς γε ἔθοις ἐκ A
τοῦ μέρους τὸ πᾶν εἰδέναι. Καὶ οἶμαι χρῆναι ἀγα-
πῶν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ. Εἰ γὰρ οἱ τοῖς ὅλοις ἔδοξαν
πολὺ τοὺς ἄλλους παρενεγκεῖν, τοῦτοις ἀτεχνῶς τὸ
λαμπρὸν τετελευτήκει πρὸς οὐδὲν ἱερὸν, φασί, τισὶ δὲ
καὶ πρὸς τὸύναντιον, τῷ μὴ γνησίως μηδὲ καλῶς
τὸ τῆς ἀρετῆς μετιέναι χρῆμα, σχολῇ γ' ἂν ἄλλοι
τῶν ἐλασσόνων ἀληθῶς ἂν δόξαιεν εὐδαίμονες εἶναι
τῷ πλουτεῖν, καὶ πλῆθους ἄρχειν, καὶ ἐξ οἰασθῆτινος
μηχανῆς σφίσι γε αὐτοῖς δουλοῦσθαι μὴ βουλομένους
ἀνθρώπους. Ὡστε δεῖ τῶν ἱστοριῶν ἀφίμενον, ἅτε
καὶ παρόν σοι ταύτας εἰδέναι παρὰ τῶν προὔργου
τοῦτο πεποιηκότων, πειραθῆναι τουτοῖσι τοῖς ἀν-
δράσι παραβυλεῖν ἐκείνων δὴ τὸν ἄριστον ἄνδρα, ὃν
ἐξ ὑποθέσεως ὑπεθέμεθα καταρχὰς εὐθύς· λέγω B
δὴ τὸν φρόνιμον, καὶ ἀγαθόν, καὶ σοφόν. Ὁ γούν
τοιούτους βασιλεὺς, ἢ ὅλως ἄρχων τινῶν, ἐβρώμενος
ἔχων τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς χρὴ φιλῶν ὧν ἄρχει, θέλων
τε αὐτοῦ; ὁρᾶν ἐν οἷς ἂν γένοιτο τὴν γνῶμην ἀμεί-
νους, καὶ ζητῶν ἅπαντα τρόπον, δι' ὧν εὖ πείσονται
παρ' αὐτοῦ· ἔπειτα καὶ τῇ δυνάμει τῶν λόγων πε-
θῶν αὐτοῦς, μήτ' ἀλαζονείας· τοσύνολον μήτ' εἰρω-
νείας ἀπτόμενος (ἄμφοι γὰρ κακῶ) ὡς εἴη μὲν οἷός
ἐστιν, ἐθέλοι δ' ὅπερ ἐθέλει· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδένα
λήσει τῶν ἀγαθῶν, ὡς ὧν γε τυγχάνει τὰ πρὸς αὐ-
τοῦ; καὶ πατήρ, καὶ οἰκονόμος, καὶ φίλος, καὶ κυβερ-
νήτης, καὶ ποιμὴν, καὶ ἱατρός, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.
Ἔσται μὲν γὰρ αὐτοῖς σωτήρ, ἔσται δὲ παντοῖως
ὠφέλιμος, ἐν ἅπασι καιροῖς τε καὶ περιστάσεσι,
γινώσκων μὲν τὸ πᾶσι συνοῖσον βέλτιον πάντων ἐκεί-
νων, θέλων δὲ αὐ τοῦτο σφίσι, ἢ σφίσι αὐτοῖς ἐκεί-
νοι· πρὸς δὲ τὸ περᾶναι τὸ δόξαν βέλτιον εἶναι ἐπι-
στήμην κεκτημένος, σπουδῇ καὶ εὐφύλῃ συνειλεγμέ-
νην, ἣν οὐ βραδίως ὑπερβαλεῖ οὐδ' ἡ τῶν ἀπάντων
δομῶ, λέγω δὴ τῶν ὑπὸ χεῖρα, ἀκριβέστατα συγχρο-
τηθεῖσα πρὸς ἕν τι χρῆμα. Ὡσθ' ὑποληπτέον ἡμῖν
ἂν εἴη, ὅπερ ἀναγκαῖον νοῦν ἔχουσι. Τί τοῦτο;
Ὡς ἄρα τάλῃθι πεπεισμένους τοῖς ἀρχομένους περὶ
τοῦ ἀρχοντος, ὅτι καλὸς τε ἀγαθός ἐστι, καὶ τὰ κατ'
αὐτόν, καὶ τὰ κατὰ τοῦδε, οὐδὲν ἂν εἴη τὸ προσ-
στάμενον μεθέξαι αὐτοῦς πολλῶν τε καὶ μεγίστων
ἀγαθῶν. Ταυτὶ δὲ λέγω περὶ χρηστῶν τε καὶ ἐπιει-
κεστέρων ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ Ἰούδαν, καὶ τοῖς
τοιούτους, οὐδ' ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀρετὴ, ἢ οὐρανός
ἐκάλυψε, κατὰ τὸν προφήτην, ὠφέλησεν. Οὕτω δὲ
χωροῦν τὸ πρᾶγμα, μηδ' ἐτέρῳ τοῖν πεδοῖν παραχω-
λεῖον, οὐ βραδέως καταντήσῃ πρὸς τι χρηστότερον
πέρας. Καὶ τοῦτο λέγω, οὐ μαντευόμενος, οὐδὲ προφη-
τεύων. Τὸ μὲν γὰρ Τειρεσίου τοῦ πάλαι, τὸ δὲ Δαβὶδ
βασιλέως. Ἔμοι δὲ θάτερον μὲν μὴ γένοιτο (οὐ γὰρ
Θεῶ φίλον), θάτερον δὲ μέγιστον μὲν, ἀλλ' οὐδὲ δει-
κνύναι χρὴ, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς. Δῆλον γάρ. Οὐ μὴν ἀλλ'
οὐδὲ τεκμαιρόμεθα τοῦτο, ὡς οἷόν τε εἶναι ἐξηπατῆ-
σθαι. Πολλὰ γὰρ ἂν τοιαῦτα συμβαίη τοῖς διεισχυρι-
ζομένοις περὶ τοῦ πράγματος ἀπὸ τεκμηρίων. Ἀλλ'
ἀνάγκη λογισμῶν τοῦτο λέγομεν. Καὶ σκοπεῖτω τις
εἰδὼς. Δυσὶν γὰρ πάντως θατέρῳ κακῶς πράξουσιν πό-
λει, (τῷ γὰρ δὴ κατ' ἄμφοι νοσήσαι, οὐδὲ κακῶς
πράξει περιέσται· ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἀπολωλέναι.)

A deductum mihi videtur. Postquam enim viros hos-
ce velut exempla sumpsimus omnium, eis similium;
memoriæque de ipsis prodita, satis attigimus, omis-
sis, quæcunque supervacanea forent : opportune.
velut equidem arbitror, desistimus. Etenim recte
fecimus, qui argenti examinatores imitati simus :
quibus est in more totum ex parte agnoscere : qua
sane brevi docendi via debere nos esse contentos
arbitror. Si enim illis, qui rebus omnibus longe
ceteros anteire visi sunt, manifesto splendor is a
sacri nihil, quod aiunt, tandem rediit, ac nonnullis
in contrariam quoque partem cecidit, idque pro-
pterea, quod non sincere, nec recte virtute secta-
rentur : multo minus inferiores alii, propter opes,
et populi dominatum, et in servitutem ab se, qua-
cunque tandem arte, redactos homines invitos,
vera beati esse videbuntur. Quapropter omissis hi-
storiis, quas percipere de iis potes, qui eas ex pro-
fesso tractant, conandum nobis est, ut cum his
viris optimum illum virum comparemus, quem
statim ab initio peculiariter nobis proposuimus,
prudentem inquam, et bonum, et sapientem. Talis
ergo rex, aut princeps omnino quorundam, forti
et constanti præditus animo, quique subjectos im-
perio suo sic diligit, uti debet, et videre cupit eos
in illis versantes, quibus meliores eorum animi
reddantur ; omnique ratione quærit, quibus rebus
bene de ipsis mereri possit ; ac deinde verbis etiam
eos, et eloquentiæ vi flectit ; ut ab omni prorsus
arrogantia, sic etiam dissimulatione alienus (ete-
nim utrumque malum est), ut sit, qualis est ; et quod
vult, velit : talis, inquam, bonorum latere neminem
potest, quin quod attinet ipsos, et pater sit, et ad-
ministratores, et amicus, et gubernator, et pastor, et
medicus, et ejusmodi omnia. Nam et servator eis
erit, et utilis omnimodo, quovis tempore, quibus-
vis casibus : quod et profutura universis melius,
quam ipsi omnes, intelligat ; et magis hæc eis eve-
nire cupiat, quam ipsi sibi et ipsis optent : ad
perficiendum autem id, quod melius esse visum
fuerit, ea præditus sit prudentia, tum studii, tum
ingenii vi collecta ; quam non facile vel accuratis-
sime in unum conflata simul omnium peritia, sub-
ditorum inquam, superaverit. Quapropter id nobis
est existimandum, quod existimare mente præ-
diti necessario debent. Quid istuc ? Si vere sint per-
suasi de principe subditi, quod præstans sit et
egregius, cum suis, tum ipsorum in negotiis, nihil
esse impedimento, quo minus et multorum, et ma-
ximorum bonorum compotes fiant ; atque hæc de
bonis et modestis hominibus pronuntio. Nam Judæ,
atque aliis talibus, ne ipsa quidem Servatoris vir-
tus, quæ cælos operuit, ut prophetæ verbis utar,
profuit. Hoc modo si res procedet, nec alterutro
pede claudicabit ; nequaquam lente bonum ad fi-
nem perveniet : quod equidem nec ut hariolus, nec
ut propheta dico. Nam istud illius prisci Tiresiæ
fuerit ; hoc Davidis regis. Mihi vero nolim alte-
rum illud contingere, quod acceptum Deo non sit :

alterum vero maximum sane quiddam est, sed supra nos esse positum, ne indicari quidem debet, cum perspicuum sit. Nec item de conjecturis colligimus, ut falli possimus. Evenire namque talia queunt iis, qui de re quapiam ex conjecturis aliquid affirmant. Adducti vero rationibus necessariis hoc dicimus: ac in hunc sane modum consideratio instituitur. Duæ res sunt, quarum rerum alterutra infelices urbes erunt (quippe si vitiis ambobus laborent, ne supererit quidem eis, ut infelices sint; sed erunt quamprimum perditæ); vel si fructum providentiæ bonæ, bonorum principum, non perciperint; vel si eis parere non voluerint. Ac primum quidem illud est perdifficile: bonus ut omnino princeps inveniatur. Alterum vero prope necessarium quoque dixerimus; ut principi, qui esse bonus agnoscitur, subditi et ipsi boni obtemperent. Nam si erga subditos et patriæ, et amicorum, et gubernatoris, et aliorum huiusmodi locum obtinet: quo pacto non eos dicto audientes habebis, modo hæc de ipso recte norint? Omnino namque pastorem, et equarium, et armentarium, quocunque perrexerit, itineris ducem sequentur, quæcunque animalia ipsius providentiæ cura fructura sunt. Itidem et gubernator navis, et medicus, et quicunque bene de aliis meretur, omnino persuadendi vim ad eos habebunt quos servant. Nimirum vel cæco paret, inquit comicus ille, a quo te recens præceptor tuus alios ad libros traduxit; futurum, ut tales subditi, si Deus alicuius peccati causa non obstitit, ab ejusmodi hero perbenigne tractentur et verissima beatitudine potiantur; idque diuturnis tum sudoribus, tum laboribus nec minus periculis illius, qui cum eis certamina pro eis suscipit, ac navim perite moderatur. Quippe si bonus princeps, erga bonos subditos, hoc modo sit affectus: eosque videat a suo nutu pendentes; ac principi tum cupientes, tum optantes faustissima quæque; quid non ille rei præclaræ perfecerit? quo pacto non et ipsi tibi, et imperio parentibus, maximorum bonorum auctor exsisterit; siquidem illum ad id quod profuturum sit, recta gradientem via, cuncti sequantur? Quis non ob generosum animum, et mores, eum suspiciens, in pretio supra res omnes habuerit, nisi valde insanias? evidentissime denique paret, hos beatos esse. Arbitror autem ipse, nec quisquam inficiabitur, causam horum ad virtutem referendam; absque qua sit, apertum malum erit, quæ felicitas esse videtur. Indignis enim res prosperæ nocumento sunt. Neque minus eloquentiæ studiis hæc sunt accepta ferenda quam virtuti. Nam ea sunt, quæ mortalibus persuadent, ut virtutis frui bonis velint: quippe si hoc facere nolint, nihil ex virtute commodi percipient, bonorum ejus minime participes facti: quo enim hoc pacto cadat in invitos? Quamobrem bonus princeps, et qui bonis aliquibus præest, etiam præceptis eloquentiæ recte instructus esse debet, ut suos impellere persuadendo possit ad ea quæ facere præstabit: ne

ἢ τῷ μὴ προνοίας χρηστῆς ἀπολειλαυκῆναι χρηστῶν ἀρχόντων, ἢ τῷ τοῖσδε ἀπειθεῖν βεβουλεύσθαι. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον παγχάλεπον, ἀρχοντα παντάπασιν ἀγαθὸν εὐρεθῆναι: τὸ μὲντοι δεύτερον μικροῦ καὶ ἀναγκαῖον ἂν εἴποιμεν, ἀγαθῷ γινωσκόμενῳ τῷ ἀρχοντι ἀγαθοὺς ὄντας πείθεσθαι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους. Εἰ γὰρ πρὸς τοὺς ὑπὸ χεῖρα πατρὸς, καὶ φίλων, καὶ κυβερνήτου, καὶ τῶν τοιούτων ἐπέχει τάξις, πῶς οὐχ ἔξει πεπεισμένοι; αὐτοὺς, εἰ καλῶς ταῦτ' εἰδᾶν; Καὶ γὰρ πάντως ποιμένοι, καὶ ἱποφθοῖ, καὶ βουκόλῳ, ἔψεται ἐξηγουμένῳ, ὅποι ἂν πορεύοιτο, τὰ παρ' ἐκείνου προνοίας ἀπολαύοντα ζῶα. Καὶ κυβερνήτης, καὶ ἱατρὸς, καὶ ὅλως εὐεργέτης, εὖ μάλα πάντως πείσουσιν, οἷς γε σωτήριος ἐφάνησαν. Δηλονοτεῖ καὶ τυφλῷ, φησὶν ὁ κωμικὸς, ἀφ' οὗ σε νῦν ὁ σοφιστὴς ἄρτι πρὸς ἕτερα βιβλία μετανήνοχεν, ὡς ἦν μὴ δι' ἀμαρτίαν ἀντικρούσῃ τὸ θεῖον, εὖ τὸ τοιοῦτον ὑπήκοον πείσσονται παρὰ τοῦ τοιούτου δεσπότη. Καὶ τεύξονται γε εὐδαιμονίας ἀληθεστάτης, μακροὶς ἰδρῶσι καὶ πόνοις, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ κινδύνοις τοῦ σὺν αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένου, καὶ σὺν ἐπιστήμῃ τὸ σκάφος ἄγοντος. Οὕτω γὰρ πρὸς ἀγαθοὺς ὑπηκόους ἀγαθὸς ἀρχὼν ἔχων, καὶ τούτους βλέπων ἀνηρητημένους αὐτοῦ τῷ νύματι, βουλομένους τε αὐτῷ καὶ εὐχομένους τὰ κάλλιστα, εἰ οὐκ ἂν ἐργάσαιτο τῶν καλῶν; πῶς οὐχὶ καὶ ἐαυτῷ, καὶ τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, μεγίστων αἰτίος ἀγαθῶν ἀναγκαίως ἂν γένοιτο, τὴν ὀρθὴν πρὸς τὸ συνοῖσιν αὐτῷ χωροῦντι ἐφεπομένων ἀπάντων; Τίς οὐκ ἂν ἀγάμενος αὐτὸν τῆς γενναιότητος καὶ τῶν τρόπων τοῦ γε παντὸς τιμῆσαι, εἰ μὴ σφόδρα μάλιντο; Ὡς τε πρόδηλον αὐτοῖς τὸ εὐδαιμονεῖν. Δεῖ δὲ, οἶμαι, πρὸς τοιαῦτα, καὶ πᾶς ἐρεῖ, αἰτιᾶσθαι μὲν ὁρετὴν, ἥς ἀπούσης, προὔπτον κακὸν ἢ δοκοῦσα εὐμερία: τοῖς γὰρ οὐκ ἀξίοις τὸ εὐπραγεῖν οὐκ ὠφέλιμον: αἰτιᾶσθαι δὲ τοὺς λόγους οὐχ ἥττον ἢ τὴν ἀρετὴν. Οἷε γὰρ οἱ πείθοντες ἀπολαύειν τῶν ἐκείνης ἀγαθῶν. Ὡς εἴγε τοῦτο μὴ βούλοιντο, οὐδ' ὠφελήσονται παρ' αὐτῆς, μὴ μετασχόντες τῶν αὐτῆς ἀγαθῶν: πῶς γὰρ ἄκοντες; Ὡς τε δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἀρχοντα, καὶ ἀγαθῶν τινων προϊστάμενον, καὶ τὰ περὶ λόγους ἀγαθὸν εἶναι, ἵν' ἔχοι πείθειν αὐτοὺς, ἐφ' οἷς ἂν βέλτιον εἴη πράττειν: ἵνα μὴ χρηστὸς μὲν εἴη, χρηστῶν δὲ ἀρχῇ, ἀφηνιάζοντας δ' ὅμως ἔχων αὐτοὺς, καὶ μὴ εἰκοντας οἷς γνοίῃ πρὸς τὴν σφετέραν αὐτῶν ὠφέλειαν, οὐδὲν ἐκείνους ὀνήσῃ: ἐπεὶ καὶ παῖδες ἱατρῶν, ἔστων δὲ τὴν τέχνην ἀγαθοί, εἰ μὴ καὶ δεξιόι εἴνεας εἴεν, καὶ εἰδῶν ὅπως πείσουσι: τὰ παρ' ἐκείνων ἐξεσθαι φάρμακα, οὐδένα που τῶν πάντων ὠφελήσουσι. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, προηγεῖσθαι δόξης: μὲν χρηστῆς παιδῶ, ταύτης δὲ δύναμιν λόγων, εἰ μέλλοι τις ἀποτινος ἀναγκαίως ὠφελῆσθαι, δυναμένου τοῦτο ὑπαρῆσαι, καὶ προσέτι θέλοντος. Ὡς θ' οἱ λόγοι καὶ πειθοῦς, καὶ τοῦ δοξάζειν ἀγαθὰ ἀγαθὸν ὑπήκοον περὶ ἀγαθῶν ἀρχόντων, αἵτιοι σαφῶς ἀναπέφανται: καὶ εἴεν ἂν χρυσίου, καὶ πολυχειρίας, καὶ μηχανῆς, ἅπαντα δὲ πρὸς σύγκρισιν ἡμῖν τοκαταρχὰς παρετέθη, ἀμείνους πρὸς ὠφέλειαν ἀρχουσι. Καὶ ὁ νῦν ἡμῖν διαζωγράφουμενος ἀρχων, εἰς τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πλεον

νικτήματα τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχων ἀνηρημέναις, ἀκρίτων που πάντως ἂν εἴη τῶν ἐπὶ ταῖς ἔξω δυνάμεσιν ἐπειδομένων, ὅπερ ἔξ ἀρχῆς ἡμῖν εἰρηται. Καλὸν σοι τοῖνον, ὦ φίλτατε, ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, μηδ' ὅπωςτιον ἀμελεῖν τῶν λόγων, ὧν τε ἀπλῶς χρηστῶν, καὶ πρὸς τὰ χρηστὰ συνεργούντων ὡς οὐδ' ἂν ἐν οἷμαι τῶν πάντων. Οὐ μὴν ἀλλ' εἴπερ σοι τὰ εἰρημένα καλῶς γε ἔχειν ἴσω; δοκεῖ, ἔχου τῶν καλῶν δεδογμένων, μηδ' ἀτιμάζειν, ὅπερ θαυμάσεις. Ὁ γὰρ ἐπαινῶν τι χρῆμα, εἴτ' ἀμελῶς πρὸς αὐτὸ διακείμενος, καὶ μὴ θηρεύειν ἐθέλων τοῦτο σπουδῇ τε πάτῃ, καὶ παντὶ τρόπῳ γράφῃ ἀνολας ἀποίσταται, καὶ ὁφλήσει γέλωτα παντὶ δικαίῳ νοῦν ἔχουσιν.

Quamobrem clare patet, ab eloquentiæ vi tum persuasionem, tum opinionem bonam honorum subditorum de bonis principibus proficisci, atque hanc et auro, et magno exercitu, et machina, quæ a nobis instituendæ causa comparationis in medium ab initio sunt allata, principibus usu suo longe præstare. Idem qui nunc a nobis pictura quasi quadam expressus est princeps, cum ipsius bonæ spe ab egregiis in eo dotibus animi pendeant; omnino præstantioris erit qui facultatibus extrariis innituntur, quod ab initio diximus. Itaque recte facies, charissime fili, si ita virtuti studeas, ut eloquentiæ studia nullo modo negligas; quæ et simpliciter utilia sunt et ad res utiles atque bonas plus adjuvamenti quam ulla res alia, mea quidem opinione, afferunt. Nec non si, quæ dicta sunt, recte tibi dicta videntur, amplectere decreta præclara, nec quæ admiraris, negligito. Nam qui rem aliquam laudat, ac deinde negligenter eam curat, nec omnino studio atque ratione persequitur, amentię notam auferet, et a mente præditis optimo jure ridebitur.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Ὅτι τὸ μὲν ἀγαθὸν πᾶσι φιλοῦμεν ὅστις φησὶ καὶ ὁ δὲ κακὸς καὶ αὐτῷ μισητός. Φιλοῦμεν δὲ καὶ τὸ κακὸν ὅστις δὲ, ἀγαθὸν κακείνο νομίζοντες. Καὶ περὶ εὐδαιμονίας καὶ ἀρετῆς.

Ἐγὼ νομίζω, καὶ πάντας οἶμαι τῇ δόξῃ ταύτῃ συνθέσθαι, μὴ μόνον τὸν σπουδαῖον καὶ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τὸν φαῦλον καὶ πονηρὸν ἀνθρώπον, μισοπόνηρον καὶ φιλόκαλον εἶναι αὐτῇ τῇ φύσει· καὶ τις εἰς τοσοῦτον κακία· ἐξενεχθῇ, ὡς μὴ περὶ αὐτῷ προδῆναι δύνασθαι, ἅτε δὴ πρὸς τοῦτο αὐτῆς ἀφειγμένος, καὶ αὐτὸν τῆς πονηρίας βδελύττεσθαι τὸν τοιοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ὁλοκοῖς καὶ ἀναισθητοῖς ἀγαθὸν εἶναι τὴν φύσιν, ἐξ ἀγαθοῦ τὸ εἶναι λαβοῦσαν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ θρυλούμενον, ὡς ἄρα πάντα ἐπὶ ταῖς ἀγαθῶν τε καὶ συγγενούς. Εἴη δ' ἂν τοῦτο γε ἡ πάντων μὲν ἀρχὴ καὶ ὑπεράρχιος φύσις, πάντων δὲ δημιουργός, καὶ συνέχουσα, καὶ εὖ ποιοῦσα δύναμις. ὅλην τινι γνησιότητος, καὶ ὑπεροχῆς, καὶ ἀγαθωσύνης πρὸς αὐτὴν ἐπισπωμένη τὸ πᾶν· ἐθέλει γὰρ τῷ πεφυκότι κινούμενον τὸ δημιουργηθέν τε καὶ ποιηθέν μὴ μακρὰν εὐρίσκεισθαι τοῦ δημιουργοῦ τε καὶ ποιητοῦ. Τὸ γὰρ ὁθενοῦν ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀντιτρέχειν φιλεῖ, καὶ τοῦ προνοομένου καὶ συνέχοντος· μηδ' ὡς ἀφίστασθαι τὸ χωρὶς αὐτοῦ μὴ δυνάμενον περιεῖναι· καὶ τὸ ἥττον εἶναι παρὰ τῷ κρείττονι, βαθμοῦ καὶ τάξεως μείζονος· τεύξεσθαι προσδοκῶν· καὶ κοινωνεῖν τοῦ θειοτέρου τὸ ὀλιχώτερον· ὅπως ἂν τῇ μετυσίᾳ λαμπρύνοιτο. Καὶ ὅπως τὸ τοῖς ὅλοις ὑποδύστερον οἰκοῦν ἐπείγεται τρέφειν παρὰ τὸ προσθεῖναι καὶ τελέσαι δυνάμενον. Ὡς ἄρ' ἡ ταῖς πρὸς θεὸν ἐγγύτησι τε καὶ οἰκειώσεσιν· καὶ περιεῖναι καὶ σώζεσθαι γίνεται, καὶ μετέχειν αὐτοῦ· τὸν ἴσον τρόπον ταῖς διαστάσεσιν καὶ τοῖς

B

ORATIO II.

Quod bonum est ab omnibus naturaliter diligi. Hominem malum etiam ipsi sibi odio esse. Nonnunquam vero et id, quod malum est, diligimus; quia bonum esse putamus. Itemque de felicitate deque virtute.

Ita equidem sentio, et opinioni meæ neminem non assensurum arbitror; non virtute modo præditum et bonum, sed etiam vitiosum ac improbum hominem, ipsa natura tum improbitatem odisse, tum honesti studio teneri: ac licet aliquis ad eam vitiositatem abreptus fuerit, ut ulterius progredi nequeat, quasi qui ad metam ejus extremam pervenerit, tamen hominem ejusmodi seipsum ob improbitatem abominari: imo vel brutis ac sensus expertibus naturam bonam esse, quæ substantiam suam a bono sit consecuta. Atque hoc illud est vulgo celebratum, omnia boni cognatique desiderio duci. Quod sane bonum, universorum illud principium fuerit, et posita supra principium omne natura, potestas illa creatrix omnium, omnia continens, benefica; et quæ omnia quadam illecebra cognationis, eminentiæ, bonitatis ad se rapit. Nam sic natura comparatum est, ut quod creatum est et factum, motu suo non longe abesse ab opifice conditoreque velit. Etenim quævis res, unde unde sit, ad causam primam recurrere gaudet: nec ulla modo a prospiciente sibi seque continente vult abesse, quod absque illo salvum esse nequit: et quod inferius est, esse cum præstantiori cupit, a quo gradum et locum ampliorem se consecuturum sperat: et particeps esse diviniore, quod e crassiore materia constat, ut ejus fruitione splendidius evadat. Ad summam, quidquid omnino tenuius est, ex sese currere studet ad id quod adji-

ciendi et perficiendi facultatem habet. Ut enim ex propiore ad Deum accessu et familiaritate salutem et incolumitatem, cum boni participatione, consequimur, eodem modo per sejunctionem ac diremptum interimus, et in nihilum redigimur. Ejus rei causa est admirabilis quædam harmonia rerum a causa profectarum et conditarum, cum ipso auctore et conditore : ineffabilis, ratione communicationis et effusione bonitatis ; nunquam rumpenda, propter auctorem vinculi et unionis magnitudinem. Eadem jam paulum intelligitur, dum spiritui contemplanti lutum obstat ; sed purius immortalitate per resurrectionem donatis patefiet. Quapropter amorem mereri dico, non modo bonum illud infinitum et fulgur illud pulchritudinis, elegantie, gratiæ, quod ipsi natura inest, verum etiam quidquid pulchritudinis est ac boni particeps, propter supremum illud bonum, supremamque pulchritudinem, ac nostræ cum ea naturæ cognationem. Nam propter communem relationem et affectionem, ut ita dicam, ad primum illud, omnemque supra perfectionem positum bonum, omnia et bona fiunt, et diliguntur, mutua quadam affectione sibi devincta, Quæ enim alicui rei simplici cognata sunt, eorum et invicem quædam est cognatio. Cognata vero diligigi, ne verbis quidem opus est, ut probetur. Omnes ergo bonos, et a bono, et ad bonum conditos, unum ad scopum tendere dico (nunc enim ad institutum revertor), qui est, amare bonum, et quidquid tale non est, odisse : honestum sectari, quodque affectum est aliter, fugere. Sæpe vero contrarium quodque contingit : quippe nonnunquam et malum diligimus, quodque bonum est quasi fugimus, non quod aliquis agnitum bonum, quod bonum sit, quatenus est bonum adversetur, aut malum dillgat, quatenus malum est, cum malum esse sciat (quoniam id pacto ? minime sane), sed quia quod malum est bonum esse putat. Naturam namque probavimus ex bono et bonam esse, quodque cognatum est, quærere, quidquid alienum, fugere. Licet autem vere sic comparata res sit, tamen homines plerosque videas deteriora præ melioribus eligentes ac facilius a bonis ad mala quam a malis ad bona transcentes : quique illos et admirantur et beatos prædicant, horum sortem miserantur qui reapse bona non recte degustarint, sed habitum malorum acquisierint, et ex eorum inebriatione continua ne quidem ad sobrietatem redire sincere possint ; imo hac ipsa quoque liberati temulentia, rursus ad offendendum parati sint, ob eam, qua adhuc destineantur, crapulam et profectus ex gravedine vertigines. Idem et pravos homines bonos esse putant et miseros felices : quippe judicio falluntur, nec eorum scopus cum scopo rectam ferentium sententiam, in judicio de honesto et bono consentit. Apud illos enim qui fuci dicuntur (eos autem intelligo qui res secundas pro felicitate ducunt), omnium hi felicissimi cæterorumque mortalium præstantissimi judicantur esse, quibus prosperi-

χωρισμοί τὸ διεφθάρθαι, καὶ μηκέτ' εἶναι. Τὸ δὲ αἰτιον θαυμαστὴ τις ἁρμονία τῶν αἰτιατῶν τε καὶ γεγονόντων πρὸς τὸν αἰτιον καὶ πεποιηκότα, ἁρρήτος μὲν τῷ τρόπῳ τῆς κοινωνίας καὶ τῇ τῆς ἀγαθωσύνης ἐκχύσει, ἁρρήτος δὲ διὰ τὸν συνδήσαντα, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἐνώσεως ὀλίγον ἄρτι γινωσκομένη, τοῦ πηλοῦ προσισταμένου τῷ θεωροῦντι πνεύματι· φανησομένη δὲ καθαρώτερον ἀπαθαντισθεῖσι διὰ τῆς ἀναστάσεως. Φιλητὸν γοῦν εἶναι φημι οὐ μόνον γε τὸ ἄπειρον ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀστραπὴν τοῦ κάλλους, καὶ τῆς ὥρας, καὶ τῆς χάριτος, ἥτις ἐκείνῳ συμπεφυκεν, ἀλλὰ καὶ πᾶν, ὃ μέτεστι καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ, δι' αὐτὸ τὸ ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρκαλον, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ τῆς φύσεως ἡμῶν συγγενές. Διὰ γὰρ τὴν κοινὴν ἀναφορὰν τε καὶ σχέσιν, ὡς ἂν τις εἴποι, τὴν πρὸς τὸ πρῶτον καὶ ὑπερτέλειον ἀγαθὸν πάντα ἀγαθύνεται· καὶ φιλεῖται, ἔχοντα πρὸς ἄλληλα σχετικῶς. Τὰ γὰρ ἀπλῶς τινι συγγενῇ καὶ ἀλλήλοις ἂν εἴη. Τὸ δὲ φιλεῖσθαι τὰ συγγενῇ οὐδὲ λόγου δεῖται δεικνύναι. Πάντας μὲν οὖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ ὑπ' ἀγαθοῦ, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ δημιουργηθέντας, εἰς ἓνα λέγω τείνειν σκοπὸν (ἥδη γὰρ ἐπ' ἀνέμειμι), τὸ φιλεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ μισεῖν τὸ μὴ τοιοῦτον· καὶ διώκειν τὸ καλόν, καὶ τὸ ἄλλως ἔχον φεύγειν. Συμβαίνει δὲ καὶ τοῦναντίον πολλάκις. Καὶ γὰρ φιλοῦμεν τὸ κακὸν ἔστιν ὅτε, καὶ τὸ ἀγαθὸν ὥσπερ φεύγομεν· οὐχ ὅτι τις τὸ ἀγαθὸν ἐγνωκὼς· ὃν ὀχλήθην, ἢ ἀγαθὸν ἀποστρέφεται· ἢ φιλεῖ τὸ πονηρὸν, ἢ πονηρὸν, τοιοῦτον αὐτὸ ἐπιστάμενος, πόθεν ; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ὅτι τὸ κακὸν ἀγαθὸν ἡγεῖται. Ἡ φύσις γὰρ ἡμῶν ἀποδίδεικται ἐξ ἀγαθοῦ τε καὶ ἀγαθῇ, καὶ τὸ συγγενές ζητοῦσα, καὶ τὸ ἁλλότριον ἅπαν φεύγουσα. Πλὴν καὶ οὕτως ἐχούσης τῆς ἀληθείας, ἴδοις ἂν τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων τὰ χεῖρω τῶν κρείττονων προαιρουμένους, καὶ βῆρον ἀπὸ τούτων εἰς τὰ κακὰ μεταβάλλοντας ἢ ἐξ ἐκείνων εἰς ταῦτα· κακείνους μὲν ζηλοῦντας, καὶ μακαρίζοντας, τούτους δὲ ταλὰν ζώντας, τῷ μὴ καλῶς γεγεῖσθαι τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐν ἔξει τῶν κακῶν γεγενῆσθαι, καὶ τῇ συνεχεῖ τούτων μέθῃ μὴδὲ νῆψαι καθαρώς· δύνασθαι· ἀλλ' ἐπειδὴν καὶ ταυτησί τῆς μέθης ἀπαλλαγείην, περισκόπτειν αὐτοῖς ; ἐτοίμους εἶναι διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἔτι κραιπάλην, καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐωλοκρασίας ἰλίγγους. Οὗτοι καὶ τοὺς φαύλους ἀνθρώπους ἀγαθοὺς νομίζουσιν εἶναι, καὶ τοὺς ἀθλοῦς εὐδαιμόνας. Σφάλλονται μὲν γὰρ περὶ τὴν ψῆφον, οὐ συνάδει δὲ κακείνων ὁ σκοπός, τῷ τῶν ὀρθῶς ποιουμένων τὰς ἀποφάσεις περὶ τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ κρίσιν. Παρὰ γὰρ τοῖς καλουμένοις κηφῇσι, λέγω δὴ τοῖς τὴν ῥαστώνην τιθεμένοις εὐδαιμονίαν, οἷδε τῶν πάντων εὐδαιμονέστεροι κρίνονται, καὶ πάντων ἀνδρῶν ἄριστοι, οἷς ἂν τοῖς ὀλοῖς εὐπράττουσιν εὐμαρῶς ; τὰ τῆδε φέροιτο πάντα· καὶ εἴεν μὲν ἀπηλλαγμένοι φροντίδων, ἐσθιουσῶν τὰς ψυχὰς σῆτῶν οὐδὲν ἥττον, εἰ τουτοῖσι που συγγένοιτο συνεχῶς· εἴεν δὲ πραγμάτων ἐκτὸς, ἀποκναίειν δυναμένων καὶ νόον, καὶ σώμα· καὶ τοῦ μὲν ποιεῖν ἄγεστοι· ὁ βίος δὲ αὐτοῖς τροφή, καὶ πλεον οὐδέν. Μῆγα δὲ κακείνοι νομίζουσιν. ὅτι θαυματοποιούς, καὶ μίμους, καὶ ὀρχηστὰς, σμήνη τε κολάκων, καὶ ὁδο-

στῶν ἐθνῶν, καὶ παρασίτων ἐσμὸν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τοιοῦτους εὐποιεῖν δύνανται οἱ παρ' αὐτῶν θαυμαζόμενοι, ἀπὸ τοῦ πλουτεῖν τὸ δύνασθαι κεκτημένοι. si frequenter eis adhæreant; immunes a negotiis, quæ mentem et corpus cruciare possunt; expertes laborum, eaque fruentes vita, quæ nihil sit aliud quam meræ deliciæ. Magnum et illud quidpiam esse putant, quod præstigiatores, et mimos et saltatores, et adulatorum examina, et flagitiosorum nationes, et parasitorum gregem, et alios tales afficere beneficiis possint, quibus admirationi sunt, cum id præstare queant, quia divitiis abundant.

Αὗται μὲν οὖν αἱ κρίσεις τῶν φαυλοτέρων περὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ οὕτω τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζονται· ἐλεεινὸς δὲ ἄνθρωπος, καὶ ταλανίζεσθαι δίκαιος τοιτοῖσι τοῖς μοχθηρίαι συζῶσιν οὗτος δοκεῖ, ὃ μὴ πράττειν ἔξεστιν, οἷς ἂν ἡσθεῖη διαπαντός, ἢ πενίας οὐ συγχωρούσης, ἢ τῆς ἡδύς παρακμασάσης, ἢ τινος τῶν θύραθεν συμπτωμάτων ἀπειργοντος. Παρὰ δὲ τοῖς ἡμιφάυλοις, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τινος φιλοτιμίας μετέχουσι, τῶν τῇ τρυφῇ καὶ βρῦθιμῃ προσηλωμένων μακρύτερος δῆπου φαίνεται ὁ διὰ χοροὺς ἀνδραπόδων, καὶ οἰκετῶν πλήθην, καὶ τὴν ἄλλην τῶν πραγμάτων ἀφθονίαν, καὶ πολλὸν ἀργύριον ἀφειδῶς ἀναλισκόμενον, τῶν ἐχθρῶν ἀνώτερος γινόμενος, καὶ τῇ δυνάμει τουτωνὶ κατορχούμενος, κατὰ ῥοῦν αὐτῷ χωρούντων τῶν βουλευμάτων, δι' ἡντιναοῦν φορὰν τε καὶ τύχην, ἢ τὸ μὴ γενναῖον ἰσως ἔχειν ἀντίπαλον. Οὐ γὰρ ἐκ τῆς γυναικτικῆς τῶν εὐροούντων, καὶ τοῦ γενναίου σφίσι φρονήματος, οὐδ' ἐκ τῆς πολλῆς ἀνδρείας, καὶ τῆς τοσαύτης φρονήσεως, καὶ τῆς περὶ τὰ πρακτέα σπουδῆς τε καὶ γενναιότητος, καὶ συλλήθδην τῆς λοιπῆς ἀρετῆς· οὐκ οὖν οὐδ' ἀπὸ τῶν πράξεων, καὶ τοῦ τρόπου· οὐδ' ἀπὸ τῆς ὕλης τῶν ἀνὰ χεῖρας πραγμάτων· οὐδ' ἐκ τοῦ τὸν ἀνταγωνιστὴν βασανίζειν, ὅπως ἀρετῆς τε καὶ ἐπιστήμης, ἢ φαυλότητος καὶ ἀπειθεύσιας μετέχει· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκδόσεως μόνης τοιτοῖσι τὰ πράγματα κρίνεται, τὴν ἀρετὴν μετροῦσι τοῖς εὐτυχήμασιν, ἀκροῖς (ὃ φασι) δακτύλοις τῶν πραγμάτων ἐφαπτομένοις. Κἂν οὕτω τὴν σπουδαίον ψυχὴν ἀσύγκριτον ἀποφῆναι, ὡς εἶναι μὲν τῆς Νέστορος καὶ Σολομῶντος φρονιμωτέραν, εἶναι δὲ τῆς Ἀχιλλέως καὶ Σαρπηδὸνος ἀνδρειοτέραν, γέμουσάν τε ἀρετῶν, ὧν ἤρκεσεν ἑκάστη κοσμεῖσθαι τὸν κεκτημένον· κἂν οὕτω τὰ πρακτέα διενεργῆς, ὡς φοβησάμενοι μὲν ἐν μνηστῆρι, εὐφρανέμενοι δὲ φίλον, θαυμάζονται δὲ πάντας· ἐπειτα τῆς τύχης ἀντιπικτούσης, ἢ πενίας περὶ πολλῆς, ἢ τῆς ὑπαρχούσης ἐκπέσης δόξης, ἢ τινος ἡττοῦν ὀφθῆς (πολλὰ δὲ ἂν γένοιτο τοιούτα περὶ τὸν εὐριπὸν τόνδε βίον, καὶ γέγονε τις πολλὰ· κρείττων ἀνδρὸς σπουδαίου καὶ νοῦν ἔχοντος, μὴδ' ἀνδριᾶσθαι οἰκῶς ἀπεξεσμένοι; εἰς εἶδος ἀνδρὸς γενναίου), ὁ εὐήθης, ὁ δειλὸς, ὁ μικρὸς, ἀκήκοας παρὰ τῶν ὡς ἀληθῶς τοιούτων ἀνθρώπων, οὐδὲ τίνα θαυμάζοντες κατορθοῦντα, καὶ τῆς γενναίότητος ἀγάμενοι σφόδρα, καὶ ἐκώμια μικρὰ κατ' αὐτοῦ δημιουργοῦντες, ὁστράκου (φασί) μεταπεσόντος, μεταβαλόντες, κακίζουσι μὲθ' ὑπερβολῆς οὐ μεταβεβλημένον τὴν ἀρετὴν, ὃν μικρὸν πρόσθεν ἐπῆλθον, καὶ οἷον μὴ καὶ οὐρανίους αὐτῷ τιμὰς ἀπονέμειν ἐξὸν ἦν αὐτοῖς, ἐδυσχέρινον. Πάνθους δ' ἄξιον τοῦτον κρίνουσιν, ὅς ἂν δόξης ἐρημος γέ-

A late fruentibus, universæ res hujus vitæ commodè succedunt; quique liberi sunt et immunes a curis, non minus animos depascentibus, quam linæ soleant, si frequenter eis adhæreant; immunes a negotiis, quæ mentem et corpus cruciare possunt; expertes laborum, eaque fruentes vita, quæ nihil sit aliud quam meræ deliciæ. Magnum et illud quidpiam esse putant, quod præstigiatores, et mimos et saltatores, et adulatorum examina, et flagitiosorum nationes, et parasitorum gregem, et alios tales afficere beneficiis possint, quibus admirationi sunt, cum id præstare queant, quia divitiis abundant.

Hæc eorum qui cæteris sunt praviore, de vita humana judicia sunt, atque ita felicitatem definiunt. Iisdem in omni nequitia vitam exigentibus homo miser et miserabilis esse videtur, qui ea peragendi facultatem non habet, ex quibus semper voluptatem caperet, vel inopia non permittente, vel atque amisso flore, vel extrario casu quodam impediante. At vero semipravis, uti quis eos appellaverit, quique gloriæ quadam cupiditate ducuntur, is esse voluptariis et ignaviæ deditis beatior existimatur, qui mancipiorum gregibus, et copiis servorum, et cætera rerum abundantia, multoque argento largiter expenso, suis superior hostibus evadit, et potestatem eorum proterit, consiliis prospere cedentibus casu quopiam, vel forte fortuna, vel quod adversarium fortasse parum strenuum habeat. Non enim ex indole strenuitateque prosperis utentium successibus, nec magna fortitudine, nec prudentia, nec in agendis rebus vel studio, vel industria, nec reliquis (ut summatim dicam) virtutibus: non etiam ex factis, atque moribus; nec de materie negotiorum quæ in manibus sunt, nec de adversarii exploratione, quam in virtute ac scientia, vel concordia et incitia sit præditus, sed ex eventu solo de rebus statuunt, dum virtutem ex successibus meliuntur, et extremis (quod aiunt) digitis res attingunt. Licet animum tuum adeo positum omnem extra comparationem probes, ut animo Nestoris atque Salomonis prudentior sit, et Achillis ac Samsonis animo fortior, iisque refertus virtutibus, quarum quælibet ornando possessori suo sufficeret: licet agenda sic perficias, ut adversario terrorem incutias, voluptatem parias amico, omnes in admirationem tui rapias: sed mutata deinde fortuna, vel in paupertatem incideris, vel partam gloriam amiseris, vel victus ab aliquo fueris (qualia multa in hac volubili vita evenire possunt, in qua sæpius accidit, ut hominem tum virtute, tum mente præditum vincat aliquis, ne statuis quidem sculptis ad formam strenui viri respondens), et stultum, et timidum, et impurum illi te appellabunt homines, qui reapse tales sunt, quique res præclaras gerentem aliquem admirantes, et strenuitatem valde suspicientes, prolixasque laudes homini condentes, testa (quod aiunt) conversa mutati, supra modum male tractant minime mutatum virtute virum, quem paulo ante laudabant, et quod honores ei cælestes deferre non possent, moleste forebant. Iidem legendum censent eum qui gloriam amittit, non illam verissimam, et durabilem, et una cum spiritu hinc migrantem, sed hanc vanam, quæ-

que potius esse gloria videtur quam sit, et cum corpore dissolvitur, si bene duret; aut etiam non raro ante hominem ipsum, sic ferentibus eventis rerum, avolat, vel potius infinitis modis in contrarium cadit. Arbitrantur sane virtutem sese colere, dum eam affectant ambitiosius, ideoque nullo modo fortunæ, sed virtuti strenuitatem attribuunt. Verum factis ipsis ostendunt, minime se bonis a viris gesta virtuti accepta ferre, sed fortunæ totum imputare; adeoque dum simpliciter prospero cursu navigationis utentem magnum ducunt, non eum qui perite navim moderatur, in errore versantur. **voι.** Καὶ τὸν ἀπλῶς εὐπλοοῦντα μέγαν ἡγούμενοι, οὐχ

Sedenim hunc in modum hi sentiunt, ac non abs re quidem, ut qui nec egregii viri sint, nec egregie boni rationem intelligere queant propterea quod eorum mens ulterius quam oculi penetrare non possit, imo, verius ut loquar, ne quidem apparentia sincerius atque purius inspiciant. At vero boni et cordatiores in universum electioni voluntatis et institutioni rectæ felicitatem attribuunt. Nam prosperis vel uti, vel non uti successibus, nequaquam princeps quasi cogitatio, veram tendens ad beatitudinem, ab eis esse putatur: quando maiore prosperitatis parte vitiosi potius quam præstantes et egregii viri fruuntur. Nimirum heatus animi respectu beatus est. Animus vero per virtutem in statu suo permanet, vel ad eum redit. Virtus autem nostra in potestate nostra electione sita est. Quemadmodum ergo qui malus esse vult, necessario fit malus (nam per ipsum velle statim fit: velut in oratione proxime sequente clarius explicabitur), sic etiam qui bonus esse vult (verum enim velle comitatur et ipsum opus), non poterit non fieri bonus. Quapropter si boni viri, mea quidem opinione, de vita et virtute sententiam ferre deberent, prorsus illum hominem ne quidem existere debere dicerent, qui virtutis est expers. Qui autem bonus esse vult, necessario bonus evadet; tametsi fortunam minime propitiam experiantur. ubique tam ipsi quam conatibus ejus obstantem. Nam quod bonum est, non fortunæ, non casus, aut temporis aliorumve talium fructus est, sed virtutis et arbitrii liberi, quod impediri re nulla potest. Non enim haberet electionem, nec libertatem suam, quod animum attinet, si præpediri ab aliqua re posset. Sed tamen bonis quoque viris, gloriam acquisitam amittere, videtur esse de rerum earum numero quibus abhorremus. Quippe dolorem afferre, quasique mordere potest eos qui huic adhuc vitæ copulati sunt, cujus præcipua dignitas in occasionibus quærendi honesti nominis est sita. Gloriam vero et honestum nomen intelligo, ut Alexandri, ut Cyri, ut his similibus, quorum nomen, jam olim extinctis corporibus, oblivioni non est traditum. Etenim illa gloria, quæ duravit hactenus, fructus quidam erat certaminum et laborum, et magnanimitatis in iis declaratis rebus, in quibus necesse erat ut sese præstarent viros, qui

A νοιτο, οὐ τῆς ἀληθεστάτης δὲ, καὶ μόνιμου, καὶ συναπερχομένης ἐνθύνδε τῷ πνεύματι· ταυτησὶ δὲ τῆς κενῆς, τῆς μᾶλλον γε δοκούσης ἢ ὑπαρχούσης, καὶ συλλυομένης τῷ σώματι, ὅποταν γε καὶ εὖ διαρκέσῃ, ἢ καὶ προαφιπταμένης αὐτοῦ πολλάκις τοῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων συμπτώμασι· μᾶλλον δὲ πῶς καὶ τρεπομένης εἰς τὸναντίον μυρίοις τρόποις. Οὐκ οὖν ἀρετὴν μετέρχεσθαι τῷ φιλοτιμαίεσθαι. Ὅθεν τὴν τύχην οὐδαμῶς, τὴν δ' ἀρετὴν αἰτιῶνται πρὸς γενναίότητα. Φαίνονται δὲ οἷς πρᾶκτουσιν ἡκιστα μὲν τινέμοντες ἀρετῇ τῶν πεπραγμένων χρηστοῖς ἀνδράσι, τῇ τύχῃ δὲ τὸ πᾶν λογιζόμενοι τὸν σὺν ἐπιστήμῃ τὸ σκάφος ἔχοντα, οὕτω πλανῶνται.

B 'Αλλ' οἷδε μὲν ὥδε εἰκότως, ἅτε μὴ γενναῖοι, μηδὲ γενναίως τάχαθ' ὅποι ἔχει, διακρίνειν οἷοί τε ὄντες, τῷ μὴ περαιτέρω τῆς ὕψεως τὴν σφῶν δίκαιοιαν διικνεῖσθαι δύνασθαι, καὶ τό γε ἀληθέστερον φάναι, μηδὲ γοῦν αὐτὰ τὰ φαινόμενα θεωροῦντες ὑγιεστερόν τε καὶ καθαρώτερον· οἱ δ' ἀγαθοὶ καὶ νουνεχέστεροι τῶν ἀνδρῶν τῷ ὅλῳ τε καὶ τῷ παντὶ, τῇ προαιρέσει καὶ τῇ παιδεύσει τὴν εὐδαιμονίαν λογιζονται. Τὸ γὰρ εὐροεῖν τε καὶ μὴ οὐ προηγουμένη φροντίς πρὸς τὴν ἀληθῶς εὐδαιμονίαν αὐτοῖς νομίζεται· ἐπειδὴ καὶ τὸ πολὺ τῆς εὐροίας κακία μᾶλλον ἢ καλοκαγαθία καρποῦται. Ὅ δὲ εὐδαιμονῶν διὰ τὴν ψυχὴν τοῦτ' ἂν εἴη. Ἡ δὲ ψυχὴ διὰ τὴν ἀρετὴν ἐν τῷ κατ' αὐτὴν μένει, ἢ ἐπανέρχεται. Ἡ δ' ἀρετὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῆς προαιρέσεως. Καθάπερ οὖν ὁ βουλόμενος κακῶς εἶναι ἀναγκαίως γίνεται (αὐτῷ γὰρ τοῦτω, τῷ θέλειν, εὐθύς γίνεται· ὥς ἐν πῶ ἐφεξῆς λόγῳ ῥηθήσεται καθαρώτερον), οὕτω καὶ ὁ ἀγαθὸς βουλόμενος εἶναι (τῷ γὰρ ἀληθῶς θέλειν ἔπεται καὶ τὸ ἐνεργεῖν) οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ γενήσεται. Ὡστε εἰπον ἂν, δεῖσαν (ἐμοὶ δοκεῖν) περὶ ζωῆς τε καὶ ἀρετῆς γνώμην δοῦναι τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, ὥς εἶδει μηδὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι τὸν ἀνθρώπον, ὅτῳ μὴ μέτεσθαι ἀρετῆς. Ὅ δὲ ἀγαθὸς βουλόμενος εἶναι πάσαις ἀνάγκαις γενήσεται, κἂν οὐκ εὐμενοῦς πειράται τῆς τύχης, προσισταμένης οἱ πανταχῇ, καὶ τοῖς ἰσχυρήμασι. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐ τύχης, οὐδὲ τινος συμπτώματος, ἢ καιροῦ, καὶ τῶν τοιούτων, καρπὸς ἐστίν, ἀλλ' ἀρετῆς τε καὶ αὐτεξουσιότητος, ἢ γενέσθαι εἰργόν τι τῶν πάντων οὐδὲν ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ταύτη προαίρεσις, οὐδὲ αὐτεξουσίον, ὅσα γε εἰς τὴν ψυχὴν φέρει, ὅντος γε τοῦ κωλύοντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι τὸ τὴν παρούσαν δόξαν ἐζημιῶσθαι· ἐν τι τῶν φευκτῶν εἶναι δοκεῖ. Λυπηῖσαι γὰρ δυνάμενον καὶ δακεῖν τοὺς συμπεπλεγμένους τῷδε τῷ βίῳ· οὐ τό γε σεμνότερον ἀφορμαὶ εὐκλείαν φέρουσαι. Δόξαν δὲ καὶ εὐκλείαν λέγω τὴν Ἀλεξάνδρου, τὴν Κύρου, τὴν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐν λήθῃ γέγονε τοῦνομα, πάσαις τῶν σωμάτων λυθέντων. Ἐκεῖνη γὰρ ἡ δόξα, ἢ διαρκέσασα μέχρι δεῦρο, καρπὸς τις ἦν ἀγωνισμάτων, καὶ πόνων, καὶ πολλοῦ φρονήματος, ἐφ' οἷς ἐχρῆν δεικνύναι τὸν ἀνδρα μῆτε φιλοσώματος ὄντα, μῆτε χρημάτων ἐπιτοημένον, μῆτε ἡδοναῖς κεχρηνόμενον, μῆτε μὴν αὐτὸ τὸ ζῆν εὐδουλίαν προτιθέντα. Ταῦτα

ORATIO II.

ὅτε κλέδοι τῆς ἀρετῆς, ἢ τοῖς μετασχοῦσιν αὐτῆς ἅνευ γνησίως εὐκρίτους ἀν τηρήσειε τῶν ἰδρύτων τοὺς παρκοὺς ἀθανάτους, αὐτῇ γε πρῶτον οὖσα τοιαύτη. Χρῆμα γὰρ ἀθάνατον.

Ἀνδράσι τοίνυν ἀγαθοῖς, οἷς γε ἡ ἐπιθυμία τὸ ζῆν εὖ, προσούσης γε σοφίας καὶ γνῶσεως, τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῖς καλῶς περᾶναι δυναμένων, εὐχερῶς τὸ συγγενὲς καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον γνωρίζεται. Τοῖς δὲ μὴ μεταχουσιν ἀγαθοῦ καὶ ἡ τοῦδε γνῶσις οὐκ εὐκρίτος. Ὅθεν ὃν αὐτοὶ μακαρίζουσιν, ἄθλιον ἐκείνοις ἡγοῦνται· καὶ ὁ ζηλοῦσιν ἐκείνοι, φεύγουσιν οἷδε. Εἰεν. Πολλῶν δὲ θρήνων ἄξιος τοῦτοίς φαίνεται ἐκείνος μάλιστα πάντων, ὁ μῆτε ὦν ἀγαθὸς αὐτῶν, καὶ τοῖς πολλοῖς λυμαινόμενος, καὶ δι' ἐντελέχειαν πράξεων μοχθηρῶν μῆτε ἐθέλων χρηστὸς γενέσθαι, μῆτε θυνάμενος ἀμείψαι τήνδε τὴν ἔξιν πρὸς τι τῶν ἐπαινουμένων τε καὶ καλῶν. Οὗτος κομιδῇ κακίᾳ σύντροφος ὦν, παρὰ μὲν τῶν ἐλεεῖται· λέγω δὲ, τῶν οὐκ ἔλεους ἄξιων, ἀλλ' ἐγκωμιῶν· παρὰ δὲ τῶν μισεῖται· τῶν μισητέα διαπραττομένων, καὶ μισούντων ἑαυτοῦς, εἰ καὶ παρὰδοξον εἶπεν. Ὁ γὰρ καθάπαξ πονηρὸς ἀνθρώπος πρὸς τῷ τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν μισεῖσθαι καὶ διαβάλλεσθαι καὶ ἑαυτῷ μισητὸς ἐστὶ, τρόπον δὲ τινα μιτήσαντι τῷ συνειδότι τὴν βδελυρίαν. Ἄπας γὰρ ἀνθρώπος τὸ πονηρὸν, ὡς ἄλλότριον (ἡ γὰρ κακία θύραθεν), οὐ δύναται μὴ μισεῖν· ὥσπερ καὶ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴν αὐτὴν καλῶς καταμάθῃ ἀγαθὸν καὶ οἱ γνήσιον, οὐ δύναται μὴ φιλεῖν. Ὁ τοίνυν μοχθηρὸς συζῶν ἀτόπως ἄγαν διακρίεται, ταῖς γνώμας δίχα τεμνόμενος, καὶ κινδυνεύει τὸ κατ' αὐτὸν αἰνίγματι τοικίνας, φιλεῖ τε γὰρ ἅμα αὐτὸν, τῷ μὴ τὴν φύσιν ἀρνησασθαι δύνασθαι, καὶ τρόπον ἕτερον μισεῖ διὰ τὴν φαῦλην προαίρεσιν, καὶ ζῶνι μετὰ μελόν ἐκείνῳ παρεχομένην ἔλκει διηνεχῶς. Τὸ γὰρ μὴ κατὰ καιρὸν χάριεν λυπεῖν ἀνάγκη μετέπειτα. Ἀἰξάντι γὰρ ἀπολοῦθαί τοῦναντίον, κατὰ Πλάτωνα. Καὶ τοῦ ἡδῶς τὸ λυπηρὸν διαρκέστερον. Ἐκείνο μὲν γὰρ τῷ βίῳ τοῦτω συντελευτᾷ, ἢ ἐπὶ μῆχιστον ἔλθῃ χρόνον· τὸ δὲ λυποῦν συμπαράμειναι τῇ ψυχῇ. Οὕτως ἀτόμφορον τὸ κακὸν, λέγω δὲ τὸ τοῖς κακοῖς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδιδόναι. Εἰ μὴ γὰρ ἑμαυτὸν ἐκδοῖεν τοῖς οὐκ ὀνήσουσιν, οὐκ ἂν ἐκεῖνα δύναίτο βλάπτειν. Ὁ μὲντοι χρηστὸς ἀνθρώπος φιλεῖ μὲν καθαρῶς αὐτὸν τῆς περὶ τὰ πράγματα γνώμης, ἡδόμενος δὲ διατελεῖ ἡδονὴν σὺν τῷ καλῷ τοῖς τῆς εὐθύτητος τρόποις. Οὐ διαίρεται τοὺς λογισμοῦς, ὥσπερ ὁ φαῦλος ἐκείνος· ἀλλ' ἐστὶν ὁ αὐτὸς ἀεὶ, καὶ ἑαυτῷ, καὶ τοῖς εἰδόσι σύμφωνος ὦν. Οἷς γὰρ θαυμάζουσι τοῦτον, τὴν δόξαν αὐτῷ πιστοῦνται. Καὶ μὴν ὁ πάντα ἀγαθὸς φθόνου μὲν ἀνώτερος ἐστῆκε, μίσους δὲ ἐκτός ἐστι, καὶ οἶαντοῦν ἀπέχθειαν παρ' οὐδέσσι κέκτηται τῶν σωφρονούντων ἀνθρώπων· ἀλλ' ἔχει πάντας ἑξῆς ἐκείνους καὶ βουλομένους καὶ εὐχομένους αὐτῷ τὰ κάλλιστα τε καὶ τιμιώτατα διὰ τὴν τῆς ἀρετῆς τελειότητα, ἢ τε τοῦτω γίγνεται κόσμος, καὶ ὅψ' οὐ τὸ ἴσον αὐτῇ λαμβάνει. Καὶ τὸ δὲ μέγιστον καὶ

neque corporibus parcerent, nec opes admirantur, nec voluptatibus inhiarent, nec vitam ipsam honestæ famæ anteponerent. Ea vero virtutis : quidam sunt, quæ germane se potius non absudorem fructus immortales conservaverit, cum i prius sit ejusmodi. Virtus enim res immortalis e

A bonis ergo viris qui bene vivere cupiunt, accedente sapientia et doctrina, quæ recte hoc ipsorum desiderium ad finem optatum perducere possunt facile quod cognatum est, aut secus, agnoscitur. At qui participes boni non sunt, iis hæc agnitionum facilis est et expedita : quo fit ut quem ipsi beatum prædicant, hunc illi miserum putent ; et quod illi admiranter, hi fugiant. Ac sit ita sane. Multis autem lacrymis dignus his omnium maxime videtur esse, qui nec ipse bonus est, et multos corrumpit, ac propter facinorum vitiosorum assiduitatem, neque fieri vult bonus, neque mutare hunc habitum in laudabilem ac præclarum potest. Hic vitiositati prorsus innutritus, ab his commiserationem impetrat (de illis loquor, qui non miseratione, sed laudibus digni sunt), illis in odio est, qui odio nimirum digna peragunt, ac seipsos oderunt, licet hoc dictu quiddam novum sit et insolens. Homo namque prorsus improbus, præterquam quod iis quibus est notus, in odio est et reprehenditur, etiam ipse se modo quodam odit, cum ejus conscientia sceleritatem odio persequatur. Omnis enim homo quod improbum est, velut alienum quiddam (nam extranea vitiositas est), non potest non odire : sicut et virtute, posteaquam recte cognoverit eam esse bonum quiddam, sibi quoque cognatum, non potest non amore prosequi. Qui ergo vitiositatis est velut in contubernio, miro quodam et absurdo affectus est modo, cum sententiis animi bifariam scindatur : adeoque parum abest, quod ipsum attinet, quin ænigmati similis sit. Nam simul seipsum et diligit, cum naturam inficiari nequeat, et alio modo quodam odit, voluntatis pravæ causa ; vitamque perpetuo prænitentiam ei parientem exigit. Nam quod bonum non est, quo tempore peragitur, id deinceps dolorem signat necesse est ; postquam enim desit, diversum sequitur, ut ait Plato. Et dolor voluptate durabilior est. Hæc enim cum hac vita desinit, si maxime diuturnum tempus attingat ; at vero dolor cum ipso durat animo. Usque adeo noxium est quod malum hoc est, vitia nosmet addicere : quippe nisi meipsum addicerem non profuturis, illa me lædere nullo modo possent. Bonus autem vir et diligit sincere seipsum, propter id de rebus judicium, quo præditus est, et voluptate perpetua fruitur cum honesto, nec sine recti ratione ; non illius improbi more cogitationibus dividitur, sed semper idem est, atque tam secum ipse quam cum iis, quibus est notus, consentit, quippe dum hominem illi admiranter, opinionem ejus confirmant. Quin etiam omnino bonus ille supra omnem positus est invidiam, et odio caret, nec inimicitias ullius probi ac modesti hominis experitur : sed omnes bonos erga

se sic affectos habet, ut ei tum optima, tum honestissima quæque velint et optent, ob perfectionem virtutis, quæ ut illi ornamento est, sic et ipsa vicissim ab eo par ornamentum accipit. Quod denique maximum et insigne quiddam est, non hic a se ipso tantum diligitur, et bonis viris, verum etiam malis; nec id sane mirum. Quemadmodum enim homo pravus etiam ipsi sibi est odio propter vitiositatem, eodem modo bonus ab improbis quodque diligitur, cum ab eis talis esse conspicitur qualis est. Nequit autem fieri ut situm supra montem oppidum abscondatur. Non enim permittit Deus ut in occulto virtus patefacta nemini maneat, cum ut ipsam honore afficiat, ut equidem arbitror, et alumnus ejus, tum ut omnes ad bonum excitet. Cogit enim modis omnibus ut domum suam convivis repleat, ne ab illo eximio quisquam epulo exclusus absit. Atqui si virtus aliis patefieret, nec diligere-tur a quoquam, nec admirationi esset, instar splendentis auri, quod adhuc terræ permistum est, et gemmæ pellucidæ, in tenebris sitæ: imo potius ex ea, nequaquam in medium producta, nemo prorsus lucri quidquam capere posset; quippe virtus inefficax omni caret ornamento, quando ne lyrae quidem recte instructæ ullus est usus, si nemo sit qui chordas perite pulset. Nam egregia res virtus est, egregium quiddam virtutis cultor; sed alterum alterius indiget, ad manus atque dolabræ similitudinem. Est autem proprie virtus bonum quod a sciente ac prudente ex animi proposito et habitu perficitur; itidemque vir præditus virtute, qui virtutem existimat esse rem omnium præstantissimam, quodque præstantissimum est, diligit, et quod diligit, facit ac libenter quidem facit. Hic revera beatus est, hic recte judicantibus admirabilis. Hoc est esse virum; hoc nostra est perfectio, hoc hujusce vitæ beatitas, quoniam augustum quiddam, quoniam magnum. Quæ si vera sunt, quo pacto non eximium quiddam est homo, sacrarum ut Litterarum verbis utar, qui bonis se factis oblectat, ac vicissim, pravum quiddam, qui vitiositatem pro ipsa ducit vita, cum invisus sit et abominabilis omnibus qui eum noverunt, et suismet cogitationes habeat velut indices, ipsamque conscientiam, incorrupte severeque judicantem? Ille cum ita sint, nimirum a natura sic omnis homo comparatus est ut improbitatem oderit, et honesti studio teneatur; omnesque consentiunt, virtutem esse rem bonam et improbitatem, malam. In judicando vero falluntur, diversa-que vivendi genera constituunt, dum aliqui quod malum est, bonum esse propterea putant, quod vitia virtutibus adhererant, ac pessimæ quoque res boni participes sint, velut a Deo conditæ: quod sane complures decipit, animumque non advertentes demulcet, ac pelliciens ad ipsorum interitum transversos rapit et depravat, quemadmodum ab initio statim a nobis est indicatum.

ORATIO III.

De electione, deque voluntario, tum quod malus non natura nec extrinsecus, sed suam et ipse culpa sit malus.

Satis, opinor, ostensum est quod propositum nobis erat, finemque sibi convenientem assecuta

A ὑπερφύε, φιλούμενός ἐστιν οὗτος οὐχ ἑαυτῷ μόνον, καὶ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς κακοῖς. Καὶ τοῦτο οὐ θαυμαστόν. Καθάπερ γὰρ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος καὶ ἑαυτῷ μισητός ἐστι διὰ τὴν κακίαν, τουτοῦ τὸν τρόπον ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπὲρ τῶν φαύλων φιλεῖται, φανεῖς ἐκείνοις οἷός ἐστιν. Ἀδύνατον δὲ κρυβῆναι πόλιν, ἐπάνω θροῦς κειμένην. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀνεπίδεικτον συγχωρεῖ μένειν· αὐτὴν τε, οἶμαι, τιμῶν, καὶ τὸν αὐτῆς τρέφειμον, καὶ πρὸς γε ἔτι παρακαλῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἅπαντας. Ἀναγκάζει γὰρ πάντα τρόπον, ἵν' ἐμπλήσῃ δαιτυμόνων αὐτῷ τὸν οἶκον, ὡς μηδένα στερηθῆναι τῆς καλῆς θοίνης. Καὶ μὴν εἰ ἀνεπίδεικτος ἦν ἡ ἀρετὴ, οὐτ' ἂν ἔλως ἐφιλεῖτο, οὐτ' ἂν ἐθαυμάζετο παρ' οὐτινοσοῦν τῶν ἀπάντων ὥσπερ καὶ χρυσὸς λαμπρὸς, τῇ γῇ φυρόμενος ἐστὶ, καὶ διαφανὴς τις λίθος, ἐν σκότει καίμενος. Μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν εἴς εἶχεν ἐξ ἐκείνης τὸ παράπαν κερδᾶναι τι, μηδαμῶς ἐπιδειγμένης. Ἀρετὴ γὰρ ἀνενέργητος ἀμωστέπως ἰακωσμος. Ὅτι καὶ καλῶς ἡρμοσμένης λύρας οὐδὲν ὄρελος, τοῦ τὰς χορδὰς μετ' ἐπιστήμης κινήσοντος, μηδαμῶς ὄντος. Καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ, καλὸν δὲ ὁ ταύτης ἐργάτης· δέεται δὲ ἀλλήλων ἐκότερα, κατὰ τὴν τῆς ἀξίτης τε καὶ χειρὸς εἰκόνα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ κυρίως ἡ ἀρετὴ, τὸ διενεργούμενον ἀγαθὸν κατὰ γε γνῶσιν, καὶ πρόθεσιν, καὶ ἔξιν· καὶ ἐνάρετος ἀνὴρ ὁ τὴν ἀρετὴν νομίζων πάντων ἀριστον εἶναι, καὶ φιλῶν τὸ ἀριστον, καὶ ποιῶν ὃ γε φιλεῖ, καὶ ἡδέως τοῦτο πράττων. Οὗτος εὐδαίμων ὡς ἀληθῶς· οὗτος ζηλωτὴς εὐ φρονούσιν τοῦτ' ἀνὴρ, τοῦτο τελειότης· ἡ παρ' ἡμῖν, ἡ μακαριότης τοῦ τῆδε βίου· ὅτι σεμνὸν, ὅτι μέγα. Καὶ εἰ ταῦτα ἀληθῆ, πῶς οὐ μέγα ἄνθρωπος, κατὰ τὴν Γραφὴν, ἀγαθοῖς ἔργοις χαίρων; Καὶ τοῦναντίον φαύλόν τι, ὁ τὴν κακίαν ποιούμενος ἑαυτῷ βίων· ὦν μὲν ἀπεχθανόμενος καὶ βδελυκτὸς τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν ἅπασιν, ὦν δὲ καὶ τοὺς λογισμοὺς κεκτημένος ὥσπερ ἐλέγχους, καὶ τὸ συνειδὸς δικάζον ἀδίκαστά τε καὶ ἀπαράττητα. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, δηλονότι πέφυκε ἅπας ἄνθρωπος εἶναι μὲν μισοπόνηρος, εἶναι δὲ φιλόκαλος· καὶ συμφῶνως ἔχουσιν ἅπαντες, ὅτι καλὸν ἡ ἀρετὴ, καὶ κακὸν ἡ πονηρία. Περὶ δὲ τὰς κρίσεις διαμαρτάνουσι, καὶ διαιροῦνται τοὺς βίους, ἐνίων ἡγουμένων τὸ κακὸν ἀγαθὸν εἶναι, τῶν τὰς κακίας ταῖς ἀρεταῖς παραπεπηγέναι, καὶ τῷ τὰ φαυλότατα μετέχειν ἀγαθοῦ, ὡς θεόθεν ὑπηργμένα. Ὅπερ ἀπατᾷ τοὺς πολλοὺς, καὶ τοὺς μὴ προσέχοντας θέλει, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν ἔλκον, παρασύρει τε καὶ λωβᾶται, καθάπερ ἡμῖν εἴρηται καταρχὰς εὐθύς.

ΛΟΓΟΣ IV.

Περὶ προαιρέσεως καὶ ἐκουσίου· καὶ ὅτι οὐκ ἐκ φύσεως, οὐδὲ ἐξωθεν ὁ κακός, αὐτὸς ἀλλ' ἑαυτῷ αἴτιος γίγνεται.

Δέδικται μὲν, ὡς ἡγοῦμαι, τὸ προκείμενον ἡμῖν ἱκανῶς, καὶ πρὸς ὃ λόγος ἐληφθῇ προσήκων αὐτῷ.

ἔστι δὲ λοιπὸν φάναι, διὰ τί οἱ μὲν τοῦτο, οἱ δὲ ἄλλοι
 ἐκείνο γινόμεθα, μίᾳ τιμῇ καὶ φύσει ἡξιωμέ-
 νοι. Καὶ φαμέν, διὰ τὴν προαίρεσιν μόνην. Τῷ γὰρ
 ἀγαθῷ ἐθέλοντι εἶναι, καὶ τὰγαθὸν διώκοντι, οὐδέν
 τι τῶν πάντων κώλυμα ἔσται, ὥς μὴ εἶναι ἀγαθῷ.
 Ἄλλ' οὐ δικαία παραίτησις τῷ μὴ σπουδαίῳ γεγενη-
 μένῳ. Ἐκὼν γὰρ εἶναι οὐ γίγνεται. Εἰ γὰρ καὶ
 πολλὰ ἡμῖν ἐπιφύεται τῶν δεινῶν, ὥσπερ αὐτόματα
 καὶ αὐτόμολα· ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἀνείη οὕτω βιαιό-
 τατον καὶ τυραννικώτατον, ὥς καὶ τῆς θελήσεως
 ἡμῶν ἄρξαι. Εἴη γὰρ ἂν ταύτη γε δὴ πως ἀντηρμή-
 νον ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον, ὥς κἂν τῷ πρὸ τοῦδε
 ἡμῖν εἴρηται λόγῳ. Τῆς δὲ προαιρέσεως μὴ νοσοῦ-
 σης, μὴδὲ δουλωθείσης καθάπαξ, κἂν ὁ τι πάθοι
 κακὸν τὸ σῶμα, οὐδὲν ἡμῶν ἐμποδὼν ἔσται, ὥστε
 ἀγαθῷ εἶναι. Καὶ δηλοῖ τὰ τῶν ἀγίων σκάμματα
 νενικηκότα πᾶν βίαιον. Συνίστησι δέ μοι τὸν λόγον
 καὶ τοῦναντίον. Τὸ γὰρ ἀκουσίως καλὸν ποιεῖν οὐ
 στεφανοῖ τοὺς ἐργαζομένους. Τὸ τοίνυν ἀκοντα
 ποιεῖν, ἢ πάσχειν τι μὴ βουλόμενον, οὔτε ἀγαθὸς
 ἔμειν, ἀλλ' οὐδὲ φεύλους ἐργάζεται· τῷ δ' ἐκουσίῳ
 θελήματι, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὐκ ἡρμεί-
 νον ἔξωθεν, οὐδ' ἐπαγόμενον ὁθενοῦν, ἀγαθὸς καὶ
 μὴ τοιοῦτος ἕκαστος γίνεται. Ὡστε τὸ πᾶν ἐκ τῆς
 προαιρέσεως. Πλὴν ὁ φεύλος θέλων εἶναι, γέγονεν
 εὐχὴς τῇ θεῇ, κἂν μὴδὲν ἐργάσθαι τῶν κα-
 κῶν. Ἀρκέσει γὰρ ἂν εἶναι κακὸν, τῷ θέλειν
 ἀπεινῶναι τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ τοῦτο εὐλόγον οἶμαι. Καὶ
 γὰρ αὐτὸ εὐ κακὸν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ καλοῦ ὑπάρχειν
 πάντως δοκεῖ, καὶ οἷονα συνίσταται στερήσαι μόνη.
 οὐχ ἔξει. Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν
 τέλειον (ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεός, ἐν ᾧ μὴδὲν ἀτελές), οὐ
 στερᾶται μέχρι τοῦ θέλειν, ἀλλὰ καὶ παραιτέρω
 προσθήσεται, καὶ δείξει τὸν ἀνδρα αὐτοῖς ἔργοις,
 συνιστῶν τοῖς πράγμασιν, ὥς τὸ θέλειν ἀληθὲς ἐν
 αὐτῷ, μηδεμίαν κιδδηλότητα κεκτημένον. Ἄλλως
 γὰρ ἂν δόξειεν ἀγαθὸς, οὐκ ἔστι δὲ πάντως. Δεῖ δὴ
 τοὺς ἀγαθοὺς εἶναι σπουδάζοντας μηδαμῶς πρὸς
 τὰγαθὸν ἑλλιπῶς ἔχειν· ἀλλ' εἶναι μὲν ἀκμάζου-
 σιν ἐν αὐτοῖς καὶ ὁρμὴν τὴν πρὸς αὐτὸ, καὶ προ-
 θυμίαν, καὶ βούλησιν, εἶναι δὲ καὶ τρόπον δεικνύ-
 ντας αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ἀδελφὸν τῇ προαιρέσει, ἵνα
 μὴ τῷ κρείττονι χυλεύωσι μέρει. Ὡστε τὸ βού-
 λεσθαι μόνον οὐχ ἱκανὸν ἀγαθοῦς ἀποφῆναι. Ἄλλ'
 εἰ μὲν ἀληθὲς τε καὶ καθαρὸν εἴη, ἀρκέσειεν ἂν εὐ-
 φρονοῦσιν ἀγαθοὺς ἐργάσασθαι. Καὶ τὸν ἀγαθὸν
 βουλόμενον εἶναι, τοῦτον δὲ μὴ εἶναι, ἀδύνατον.
 Ἐφεται γὰρ καὶ τὸ ἐνεργεῖν. Ὁ δὲ κακὸς βουλό-
 μενος εἶναι (ὁ λόγος δὲ ἡμῖν οὐ περὶ μεταγωγίων-
 των καὶ τετυφωμένων ἀνθρώπων) αὐτῷ τῷ βεβουλεύ-
 σθαι τε καὶ θελήσει αὐτίκα γέγονεν ἀτεχνῶς ἐν τῇ
 καρδίᾳ αὐτοῦ, φησὶν ὁ Σωτὴρ. Εἴη γὰρ ἂν τοῦτο
 γε, ὥσπερ ἂν εἰ τὰ κακὰ οὗτος αὐτὸς προῦκαλεῖτο,
 καὶ προσερχομένοις ὑπήντα, καὶ χερσὶν ὑπείξει
 ὑπεδέχετο. Τὸ γὰρ ἐμβλέψαι πρὸς τὸ ἐπιθυμῆται,
 τοῦτο ἐστὶν ἀντικρυς τὸ θέλειν εἶναι κακός.
 ἰπsemet arcesseret, et accedentibus occurreret manibusque supinis ea susceperet. Nam in hoc aspi-
 cere, ut concupiscas, id vero prorsus est malum esse velle.

Ἄλλ' οὐδὲ ἐκείνο ἀνέγκλητον, ἔχειν μὲν ἐν νῷ τὸ

oratio. Restat, ut exponamus quamobrem de qui-
 busdam e nobis hoc fiat, illud ex aliis, cum tamen
 unius dignitatis et naturæ simus. Ac dicimus hoc
 fieri solius electionis ratione. Nam qui bonus
 esse vult, quodque bonum est sectatur, illi nihil
 omnino esse impedimento potest quominus sit bo-
 nus. Nec ei qui non evasit in virum bonum, justa
 superat excusatio. Nam hoc volenti contingit. Quan-
 quam enim multa dira graviaque, velut ex se ultro-
 que venientia, nos adoriuntur, tamen nullum ex eis
 adeo violentum atque tyrannicum fuerit, ut etiam
 in voluntatem nostram imperium exerceat; nam
 cæteroque nobis ipsa libertas voluntatis evertere-
 tur, sicut in oratione hac præcedente dictum
 est. Quod si animi electio nullo laboret vitio, nec
 prorsus in servitutem redacta sit, quodcumque tan-
 dem malum acciderit corpori, minime nobis erit
 impedimento quominus boni simus. Argumento
 sunt virorum sanctorum scammata, quæ omnem
 violentiam superarunt. Idem quod dico, confirmat
 et id quod ei contrarium est: quippe non sponte
 quod bonum est facere, nulla facientes corona donat.
 Itaque vel invitum facere, vel nolentem aliquid
 pati neque nos bonos neque malos efficit. Nimirum
 voluntate spontanea, quæ nostra est in potestate,
 nec provenit extrinsecus, nec unde unde ingeritur,
 quisque bonus et non bonus efficitur; adeoque res
 ab electione tota pendet. Sed tamen qui malus esse
 vult, statim voluntate fit malus; etiamsi nihil mali
 peragat, quippe satis fuerit ad hoc ut sit malus quod
 a bono remotus esse velit. Atque hoc rationi con-
 sentaneum puto: nam malum ipsum ex absentia
 boni omnino videtur exsistere, quæsiue constat
 privatione tantummodo, non habitu. At vero vir
 bonus, cum quod bonum est perfectum sit (Deus
 enim bonus est, in quo nihil imperfecti), non velle
 modo debet, sed ulterius quoque progreditur, et
 virum factis ostendit, rebus ipsis comprobans, esse
 verum in eo velle, minimeque fucatum: nam cæ-
 teroque bonus videbitur, cum omnino non sit bonus.
 Nequaquam certe, qui boni esse student, quod
 bonum est imperfecte debent amplecti, sed vegetum
 in eis et acrem ad bonum esse oportet impetum,
 et alacritatem et voluntatem; simulque factis
 ipsis mores instituto animi germanos probare de-
 bent, ne parte potiori claudicent. Unde colligitur,
 solum velle non sufficere ad hoc ut boni efficiamur,
 sed si verum sincerumque velle sit, satis habebit
 efficacitatis, ut homines sanos ac prudentes bonos
 efficiat: et hoc modo qui bonus esse vult, fieri non
 potest quin bonus evadat, nam et ipsa facta subse-
 quentur. Qui autem vult esse malus (loquimur au-
 tem non de hominibus insanis et lymphaticis), ipsa
 consultatione ac voluntate malus statim factus est
 dubio procul in corde suo, quemadmodum ipse Sal-
 vator ait. Etenim hoc perinde fuerit atque si mala

Nec illud quoque reprehensione caret, habere

quidem in animo bonum, sed adeo fragile esse, ut hanc boni cogitationem subvertere conaturis idipsum facile factu ostendatur: vele contrario non esse paratum ad resistendum fortiter rei nocituræ, nec factus ostendere quæ nostra in potestate sint et electione, plus habere virium quam omnia quæ extrinsecus intenduntur. Nam si quis bonum simpliciter ita velit, cumque deinde factis præstandum est, segniter ac negligenter affectus sit, is vero longe remotus a perfectione non amplius est in bono, quod sane perfectum est. Sedenim quonam pacto facile possim effugere, dicet aliquis. Nam res ex quæ per voluptates nobis imponunt et blandiuntur, omnino non mediocriter robur habent, uti de rebus ipsis cognoscere licet. Alius enim aliis capitur, quæ utacunque animi contentione utatur; nec quisquam omnibus est superior. Ne quidem ipse dico, posse mala facile vitari, sed non nisi maximo tam studio quam tolerantia, quantum homini fas est. Idque adeo verum est, ut licet ei mali quid aliquando acciderit, non propterea sit malus. Atenim, dicit aliquis, complura quasi quodam fuco nobis imponentia, nosque demulcendo fallentia, fortassis evitavero, si perpetuis ne certaminibus addixerò: verum si res admodum mordaces, et extremum in modum violentas tamque natura formidabiles, ut animos etiam sola sui recordatione concutiant, per quas uxores, liberos, charissima quæque, vitam ipsam amittimus: hæc res igitur si vehemente cum impetu irruant, quonam casu pacto semper sustinero, nec omnino cessero, quocunque duxerint, victorum in morem subsequens? Huiusmodi denuo nobis obiciens quispiam fortasse protulerit. At hæc vicissim a viris ex præscripto rationis et fortitudinis viventibus, audiet: Neque tu quidquam sentis, neque dicis, cuius vel per somnum oblatis virum ratione præditum, et animo forti, non merito puduerit, et cuius causa non pœnas experrectus ipse de seipso sumpserit. Nam qui reapse viri sunt, nihil neque potentius neque formidabilius existimant eo qui revera potens est ac formidabilis, sicuti nec amantibus pudice quidquam amabilius et desiderabilius revera pulchro et bono. Quippe dira quidem ejusmodi sunt et plus quam dira, Quin etiam demus, ut territare ac vulgus hominum percellere vehementer possint, et omnia plane bona præsentia cum ipsa vita resistentibus adimere, tuas ut tibi superlationes illas omnes concedamus, non tamen, etiamsi talia sint (quanquam plura quoque, si voles, demus), æquiparanda cum animo verissimaque gloria veniunt, quorum causa vel ipsam vitam, qui sapit, multa cum alacritate profuderit. Par enim istud res alias universas nimium quantum excellit et superat. At illa gravia, quæ tu commemorans exhorrescere videbaris, etiamsi quis irruere confertim extrema cum acerbitate concesserit, tamen nec animo detrimentum afferunt, si quidem ei non etiam vehementer conducunt, nec infamiam conciliant, si

ἀγαθὸν, εἶναι δὲ οὕτω σαθρὸν, ὥς τοῖς ἐπιχειρήσουσιν αὐτῷ τὸν λογισμὸν περιτρέψαι εὐχολοῦν αὐτοῖς ἀναδείκνυσθαι· ἢ τοῦναντίον, μὴ εἶναι ἔτοιμον ἀντιστῆναι γενναίως τῷ βλάφοντι, καὶ δεῖξαι τοῖς ἐργοῖς, ὥς ἰσχυρότερα τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῆς προαιρέσεως τῶν ἐξωθεν ἐπαγομένων ἐξῆς ἀπάντων. Εἰ γὰρ τις ἐθέλει τὸ ἀγαθὸν οὕτως ἁπλῶς, ἔπειτα δεῖσαν πράττειν, ὁ δ' ὀλιγώρως διακείται καὶ ἡμελημένως, πολὺ τῆς τελειότητος ὑστερῶν, οὐκέτι ἔστιν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὅ γε τέλειον. Ἀλλὰ πῶς ἂν ταῦτα ῥαδίως διαφύγοιμι; φησί. Τοῖς γὰρ διὰ τῶν ἡδονῶν ἐξαπατῶσι καὶ ὑποσαίνουσι πράγμασιν οὐκ ἀγεννῆς τις πάντως ἰσχύς, ὥς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχουσαν γυνῶναι. Ἄλλος γὰρ ἄλλοις ἀλλίσκεται, καὶ ὅπως οὐδὲ φιλοσοφεῖν. Καὶ οὐδεὶς τῶν ὄλων ἀνώτερος. Οὐδὲ ἐγὼ ῥαδίως φημι, ἀλλὰ σπουδῇ καὶ καρτερίᾳ μεγίστῃ τὰ κακὰ διαφεύγειν δύνασθαι, ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατόν· καὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰ που καὶ ἀλοίῃ παθῶν, μὴ διὰ τοῦτο κακὸν εἶναι. Ἀλλὰ τὰ μὲν πολλὰ, φησί, τῶν φανακιστῶν τε καὶ κηλούντων διολισθησάμι' ἂν ἴσως, ἐμαυτὸν δεδωκώς διηνεκέσιν ἀγῶσι· κομιδῇ δὲ πράγματα δακνηρὰ. βιαιότατα μὲν ἐς ἄκρον, οὕτω δὲ φύσει φοβερά, ὥς καὶ θοναῖν τὰς ψυχὰς αὐτῇ καὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ, δι' ὧν γυναικας, παῖδας, τὰ τιμιώτατα, αὐτὸ τὸ ζῆν ζημιούμεθα, εἰ μετὰ σφοδρὰς κωμάσεις ῥύμης, πῶς ἂν ὑποσταίην ἀειδήποτε, ἀλλὰ μὴ παντάπασιν εἴξαιμι, καὶ οὐ περ ἂν ἀγάγοι, δεδωμένοις παραπλήσιον ἐφευρίμην; ἐρεῖ τις ἴσως τοιαῦτα ἀνθυποφέρων. Ἀκούσεται δὲ παρ' ἀνδρῶν ἐν λόγῳ ζώντων καὶ γενναϊότητι· Οὐδὲν οὕτε φρονεῖς, οὕτε λέγεις, ὁ μὴ καὶ ὄντα ἰδὼν ἀνὴρ μετέχων λόγου καὶ γενναϊότητος, ἡσχύνθη τε πάνυ δικαίως, καὶ δίκην γε τὴν γιγνομένην ἐξεγείρμενος παρ' αὐτοῦ αὐτοῦ εἰληφε. Τοῖς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀνδράσι οὐδὲν τι δυνατότερον τε καὶ φοβερώτερον τοῦ ὄντως δυνατοῦ τε καὶ φοβεροῦ· ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἐρῶσι σωφρόνως ἐρασμιώτερόν τε καὶ ποθεινότερον τοῦ ὄντως γε καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. Δεινὰ μὲν γὰρ, καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· ἔστιν δὲ καὶ καταπλήξει καὶ κατασεῖσαι σφοδρὰ δυνάμενα τοὺς πολλοὺς, καὶ ζημιῶσαι, πάνθ' ἐξῆς μετὰ τοῦ ζῆν τὰ παρόντα τοὺς αὐτοῖς ἀνθισταμένους, ἵνα σου τῶν ὑπερβολῶν μηδεμίαν ἀφελώμεθα· οὐ μὴν τοιαῦτά γε ὄντα (ἔστιν δὲ καὶ πλείω, εἰ βούλει), ἀντάξια δὲ πούθεν ψυχῆς καὶ δόξης ἀληθεστάτης, δι' ἃ γε καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ δολερὸς τις ἂν εὖ φρονῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας. Αὕτη γὰρ ἡ ξυνορίς τοῦ παντὸς ὑπέρκειται μετὰ μακρὰς τῆς ὑπερβολῆς. Ἐκεῖνα δὲ τὰ δυσχερῆ, ἃ σὺ γε λέγων ἐδόκεις φρίττειν, καὶ ἀθρόα δολερὸς τις εἰσχωμάσαι μετὰ δριμύτητος ἄκρας, οὕτε βλέπτει τὴν ψυχὴν, εἰ μὴ καὶ σφόδρα ὀνίνησιν, οὔτε ἀδοξίαν προσενεῖ, εἰ μὴ καὶ λαμπρῶς στεφαναῖ. Ὅλως δὲ τὰ λυπηρὰ εἰς ἑαυτὰ στρεφόμενα, ὥς τὰ πολυφλοίσβοιο θαλάττης κύματα, διαλύεται. Εἰ δὲ καθίστατο καὶ μακρὸν μεθ' ἑσῆς ἂν τις εἴποι σφοδρότητος καὶ πλεονεξίας, ἀλλὰ πᾶσα ἡ παρούσα ζήμια τῆς ἡδὴ τρεχούσης ἔστιν ἡμέρας, εἰ δὲ βούλει γε στιγμή· καὶ ἐν ἀκαρεῖ γίνεται, ἣν ἀκριβῶς τις σκοπήσῃ τὰ περὶ τῶνδε. Καὶ συλλαμβάνονται μοι

ταυτησὶ τῆς ἐννοίας, οἳ τε σοφοὶ τῶν παλαιότερων, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἱεροὶ τινες ἄνδρες. Ἀκήκοας δέ τι καὶ παρ' ἡμῶν περὶ τούτων σαφέστερον εἰρηκό- των ἐν τῷ ἐξηκοστῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς σέ μοι κε- φαλαίων. Ἡ δὲ τούτων δὴ τῶν λυπηρῶν δυνάμεις ἡ τὸ φοβῆσθαι προσδοκίαι; ἐστίν, ἡ τὸ παρόντα δακύν· καὶ τὸ μέγιστον κακὸν ἀφελῆσθαι καὶ τὸ ζῆν. Καὶ ὅταν τοῦτο γένηται, τότε πλέον οὐδέν τι δέδρακεν, ἢ ὁ πάντως ἐπαισιν αὐτόματόν τε καὶ ἀπαράιτητον. Δεῖ γὰρ γυμνοὺς γεννηθέντας γυμνοὺς καὶ ἀπέναι, κατὰ τὴν ἰσθμὸν φωνῇ, τὴν ἄχρι νῦν ὕμνου- μένην. Μᾶλλον δὲ οὐδ' αὐτὸ συμπεριφέρειν τὸ σῶμα θυνάμεθα, ἐνθὺνδε μεταστάντες· ἀλλὰ καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀνάγκη, ἄχρις οὗ καιρὸς ἐπαναλαβεῖν, ἀπο- θύνα· γῆ τῇ μητρί. Οἷς οὖν ὁδρόμος σύντονος ἐπει- γόμενος εἰς φθορὰν, καὶ ταύτην ἴσως αὐτίκα μάλα γεννησομένην, τούτοις τί μόνιμον, τί σταθερὸν, τί πάλαιον; Ἡὼς ἂν ἡ τι τῶν λυπηρῶν εὐφρονουσί μέγα θόρυβον, ἡ τι τῶν ἡδέων προύργατερον ψυχῆς καὶ δόξης, ἀθάνατα διαμενούσης ἐξ ἀγαθῶν ἔργων; Καὶ τοίνυν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἷσισι γνῶσις καὶ φρόνημα, παιδαρίοις παραπλήσια (τοῖς τῶν ἀντιλεγόντων δ' ἐντεῦθεν χρῆσθαι λόγοις), οὐκ ἀγεννῆς τις πάντως ἰσχὺς, ὡς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχομεν γινώσκειν. Ἄλλος γὰρ ἄλλοις ἀλλίσκεται. Ὡς δ' ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων ἔχει με συνῆδοντά τε καὶ συμ- φωνοῦντα ὅσα γε πρὸς τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους· οὐ μὴν καὶ πρὸς τοὺς βουλομένους ἀγαθοὺς εἶναι. Τοῖς γὰρ μὴ βρόδιως ἀλλίσκεσθαι προαιρουμένοις, μηδ' εὐχερῶς ἐθέλουσι καταπίπτειν, μηδὲ τὸ χρῆσθαι τῆς ψυχῆς καὶ ὑψηλότερον μέρος τῇ συζυγίᾳ τῇ κατωτέρῳ καταδουλοῦσθαι (τὸ ἐπιθυμητικὸν τε λέγω καὶ θυμικόν, ἃ προσήκεν ὑποκαίσθαι καὶ ἡνιοχεῖ- σθαι τῷ λόγῳ), παιδιὰ τις ἀντικρυς καὶ γέλως ἔσχα- τος ὅλας, ἅπαν δεινὸν δεδιττόμενον, καὶ ὅ τι παρεκ- τρέπει μορμολυττόμενον ὁδοῦ καὶ ψήφου τῆς ἀλη- θείας. Τοῖς γὰρ δὴ κατ' ἄνδρας ἀμύνεσθαι βουλομέ- νους, καὶ πάντων αἰσχιπτον οἰομένοις, μὴ τοὺς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἰδρωτάς τε καὶ πόνους ὀρίσασθαι, ὥστε μὴ προδοῦναι καταπατεῖσθαι τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, εἰκότος εὐσης τοῦ πλάσαντος, πῶς οὐκ ἔσται πάντων περιγενέσθαι, τὸν θεὸν συλ- λήτορα κακημένοις;

quor, quas esse rationi subjectas et ab eadem gubernari convenit), his extremus plane ludus atque jocus est. Quidquid rei diræ terrorem infert, quasque larva quadam formidinem incutiens, ab itinere ju licioque vero abducit. Etenim qui virilem in modum se propugnare volunt, omniumque turpissimum ducunt, non honesti vir- tutisque causa sudores atque labores sustinere, ne culpa sua proteri pedibus animi nobilitatem patiantur, qui Conditionis ipsius est simulacrum, quo pacto non illi superiores omnibus evaserint, cum Deum auxiliatorem habebant?

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλες, φησί· συνεπεράνθη γὰρ ὁ ἄνθρωπος, οἶμαι· τὸ δὲ κατ' ἀγνοίαν καθαρὰν, ἡ ἀπάτην θύραθεν ἐπιγιγνομένην, ἡ τὸ βιασθέντα εἰ- ξαι πολλῇ καὶ ἀκαταμάχητῳ δυνάμει εἴη ἂν ἀκού- στον ἀτεχνῶς, καὶ ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα πανταλῶς ἀνέγκλητον. Τοῦτ' ἂν ἴσως εἴποι τις πρὸς τὰ εἰρη- μένα. Καὶ ἀκολούθως οἶμαι ῥηθὲν, ἀναγκάζει πάντως ἡμῖν τὸν λόγον διαλεῖν, καὶ παραδοῦναι σαφέστερον, οὐ περὶ τῆς προαιρέσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ καθαρῶς ἐκούσιον, καὶ τί τὸ ἐναν-

PATROL. GR. CLVI

A quidem non splendida potius corona donant. Ipsa vero tristitia, plane in seipsa conversa, instar fluctuam turbulenti maris, dissipantur. Quod si diu pungendo mordeant, tanta cum ingentis impetus vehementia, quanta verbis a quoquam exponi potest, tamen illa tota calamitas præsens diei modo currentis est: vel si mavis, puncti temporis; adeoque momento accidit, si quis accurate res ipsas consideraverit. Atque hanc sententiam meam compro- bant tum illi prisce sapientes, tum de nostris san- cti quidam viri. Præterea de his aliquid audivisti clarius expositum a nobis quoque sexagesimo se- cundo illorum capitum quæ ad te perscripsimus. Vis autem horum tristium in eo sita est, ut expec- tatione terreant, vel ut præsentia mordeant, maxi- mumque malum est, si vitam adimant: quod qui- dem tibi factum est, nihil rei majoris effecere quam quæ tum sponte sua, tum inexorabiliter omnino tan- dem supervenire solet; quippe nudos in lucem editos etiam nudos migrare necesse est, secundum illud Jobi verbum quod hactenus celebratur. Imo vero ne corpus quidem ipsum cum hinc discedimus, una nobiscum abducere possumus, sed illud quoque ne- cesse est terræ matri tradamus, usque dum resu- mendum tempus appetat. Itaque qui contento cursu ad interitum properant, eumque confestim fortasse se- cuturum, quid habent durable, quæso, quid stabilis, quid solidæ rei? Quo pacto vel triste quidpiam men- te præditis magnum videri possit, vel jucundum ali- quid videri prius atque potius animo et gloria bonis ex factis æternum durante? Igitur adversus illos ho- mines qui tali sunt intelligentia præditi et animo qualis puerulorum est (utur autem verbis eorum qui nobis contradicunt), non omnino debile robur horum est, ut ipsis ex rebus cognoscere licet. Alius enim aliis capitur. Qui hæc dicit, me sibi plane consen- tientem habet, quod ejusmodi quidem homines at- tinet, verum non illorum quoque respectu qui boni esse volunt. Nam qui nolle se facile capi suis cum animis constituunt, nec ad labendum proclives esse volunt, neque partem animi præstantiorem et subli- miorum geminis illis inferioribus in servitutem addi- cere (de vi tum concupiscendi, tum irascendi, lo-

Sed de his jam satis, dixerit aliquis. Est enim ita conclusum quemadmodum oportebat, opinor. At vero quod ex ignorantia mera sit, aut per accedentem extrinsecus fraudem; vel si quis vi coactus magnæ ac inexpugnabili potestati cesserit, id sane dubio procul involuntarium fuerit, ipsumque deli- ctum omni culpa liberaverit. Hoc fortasse quispiam dixerit ad ea quæ indicata sunt. Cumque mea sane opinione convenienter dictum sit, omnino nos cogit ut orationem partiamur, et magis perspicue

disseramus, non de electione tantum, verum etiam quid tandem illud pure voluntarium sit, quidve huic contrarium; et rursus quodnam mistum ac in utramque partem propendens: et quibus hæc modis fiant, et quodnam horum agentes, quid mereamur, quibus rebus admirationem, quibus odium nobis conciliemus, quæ commiserationem impetrent, a nobis quoquo modo facta. Verum si hoc instituerimus, in infinitum protracta oratio faciet, ut affecta (sat scio) molestia quadam juventus hæreat. Nam particulatim exponere velle quæcunque multiformi scenicæque huic vitæ contingere possunt, et quæcunque nobis eadem ostendit, dum larvam frequenter immutat, tantumque non fabulam quasi quamdam exhibet, alias aliis incidentibus, diversarum occasionum et personarum causa; cum ipsorum quoque temporum adeo variæ sint vicissitudines, ut eadem perpetuo nos de rebus iisdem cogitare nullo modo permittant: id vero, mea quidem sententia, prorsus huc non quadraverit. Etenim ambitiose potius philosophari velle videbimur quam te ad virtutem instruere. Nam ipsa quidem orationis series multas ostendere divisiones et subdivisiones cogit, gradusque plures facere, quasque scalam quamdam horum exhibere: sed deterret copia, magnumque pelagus eorum quæ necessario dicenda veniunt. Quamobrem de his prolise disserere, quidquid est operæ pretium, Aristotelis et Platonis et aliorum talium esse statuens, eos ipsos de rebus huiusmodi philosophari sinam, quando fieri nequit ut quisquam de his rectius atque melius eis disserat. Nos vero duntaxat obiter, prout fieri licebit, his quasi delibatis, ad ulteriora deinde progrediemur. Nam et ipsa hæc docendi ratio, et princeps orationis institutum, tantopere nos evagari non sinit, ut omnibus obliquis velut excursionibus insistamus, quamvis ipsæ per se necessariæ sint explicatu. Incipendum igitur, operaque danda

pro viribus ut res tota brevibus exponatur.

Delicta partim ex ignorance perfecta proficiuntur, eaque sane fuerint a qua vis tum poena, tum reprehensione immunita; partim a scientibus et prudentibus admittuntur, et accurata voluntate; quæ probationis haud egent, qua ostendatur, esse prorsus ea voluntaria, cum a pura electione animi proficiuntur. Nam ejusmodi manifesto voluntaria sunt; nec quidquam prohibet quo minus et vice versa dicatur, quidquid voluntarium sit, ad electionem pertinere. Non enim ubique requirendum est id quod ex altera parte respondet, nam quæ latius patent, una cum partibus suis et ipsa tum considerantur, tum sese offerunt: at in partibus non itidem, quod universalis est. Tale vero quiddam esse tam voluntarium quam electionem, visum est exercitatis in hoc genere viris, iisque tum plane bonis, tum virtute præditis. Aiunt enim, electionem non esse idem quod voluntarium, sed partem ejus. At in voluntaria subtiliter existimabuntur, quæcunque putat aliquis neminem sanum prorsus debere velle; quam quidem ob causam nec amat ea, nec facere cupit, imo vero pro insigni lucro ducit quod nihil sibi cum eis unquam

τίον, καὶ ποῖον αὐτοῖς ἐπίμικτον καὶ ἀμυβρόπες, καὶ τίσι ταῦτα γίγνεται τρόποις, καὶ τί τούτων ποιοῦντες, τίνων ἐσμὲν ἄξιοι, καὶ τίσι θαυμαζόμεθα, καὶ τίσι μιτούμεθα, καὶ τίσιν ἐλεούμεθα, τῶν ὅπως δὴ ποτε παρ' ἡμῶν γινομένων. Πλὴν εἰ τοῦτο ποιήσαιμι, εἰς ἀπειρον ὁ λόγος ἐξενεχθεὶς, εἰ οἶδ' ὅτι τὴν νεότητά ἀποκναίσας, ἐλιγγιδὴν προξενήσει. Τὴ γὰρ κατὰ μέρος πεῖρασθαι φράζειν, ὅσα περ ἐνδέχεται συμπεσεῖν τῷ πολυμόρφῳ καὶ σκηρικῷ τῷδε βίῳ, καὶ ὅσα περ ἡμῖν αὐτὸς δείκνυσσι, πυκνὰ τὴ προσωπεῖον ὑπαλλάττων, καὶ μονονουχὶ δραματοποιῶν, ἄλλοτε ἄλλων παρεμπίπτόντων, διαφόρων ἀφορμῶν καὶ προσώπων ἕνεκα, καὶ προσέτι τῶν καιρῶν παντοδαπῶς μεταβαλλομένων, ὥστε μὴδὲ συγχωρεῖν ταυτὰ νοεῖν διηνεκῶς περὶ τὰ αὐτὰ πράγματα, παντελῶς ἂν εἴη ἔξω τοῦ προσήκοντος, οἷμαι. Δόξομεν γὰρ φιλοσοφεῖν φιλοτιμείσθαι μᾶλλον, ἢ σὲ πρὸς ἥθος παιδεύειν· ἡ μὲν γὰρ ἀκολουθία τοῦ λόγου καταναγκάζει διαιρέσεις τε πολλὰς καὶ ὑποδιαιρέσεις δεικνύναι, καὶ βαθμοὺς πολλοὺς ποιεῖν, καὶ οἶονεῖ τινα τούτων κλίμακα ἀποφῆναι· φοβεῖ δὲ μάλα τὴ πλῆθος καὶ τὸ πολὺ τῶν ἀναγκαίων εἰρηθῆσαι πέλαγος. Ὅθεν δὴ τὸ προὔργου λέγειν περὶ τῶν τοιούτων εἰς μικρὸς Ἀριστοτέλους, καὶ Πλάτωνος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων εἶναι νομίσας, τούτους αὖ πάλιν ἑάσω τὰ γε τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, ὅτ' οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἐντινοῦν ἐκείνων ἄμεινον. Ἡμεῖς δὲ μόνον ὥς ἐνεστιν ἀφοσιωσάμενοι εἰς περὶ τῶνδε, εἴτ' ἐπὶ τὰ πρόσω χωρήσομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὁμιλίας, καὶ ἡ τοῦ λόγου καταρχὴ ὁρμὴ, εἴργει τοσοῦτον ὑπερεκτείνεσθαι, πάσαις ἐπόμενον ταῖς παρεκδρομαῖς, καὶ ἀναγκαῖαι τὸ κατ' αὐτὰς λέγεσθαι. Ἀρχτέον δὲ καὶ πειρατέον, ὥς οἶόν τε, διὰ βραχέων ἀποδοῦναι τὸν λόγον.

Τῶν ἀμαρτημάτων τὰ μὲν ἔστι κατ' ἀγνοίαν παντελῆ, καὶ εἶεν ἂν ἐλεύθερα δίκης ἡστινοσοῦν καὶ μέμψεως· τὰ δὲ ἐν γνώσει γινόμενα καὶ κατὰ βούλησιν ἀκριδῆ, ἅτινα οὐ δεῖται δεικνύναι κατασκευῆς, ὥς ἄρ' ἐκούσια παντελῶς, ὅτε προαιρέσεως ἀκραιφνοὺς ὄντα. Τὰ γὰρ δὴ τοιαῦτα σαφῶς ἐκούσια· καὶ οὐδὲν κωλύει τὸ μὴ καὶ τὸ ἐμπαλιν εἶναι· λέγω τὸ καὶ πᾶν ἐκούσιον τῆς προαιρέσεως γίνεσθαι. Οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸ ἀντιστρέφον ἀπαιτητέον. Τὰ γὰρ ἐπιπλέον καὶ συνθεωρεῖται καὶ συνεισφέρεται τῷ σφῶν αὐτῶν μέρει· τὰ μέρη δὲ οὐκ ἔτι τῷ καθολικωτέρῳ, τοιοῦτον δὲ τὸ ἐκούσιον καὶ ἡ προαίρεσις ἐδοξε τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολακόσιν, ἀνδράσι πάντα ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις. Εἶναι μὲν γὰρ τὴν προαίρεσιν οὐ ταυτὸν τῷ ἐκούσιῳ, ἐκείνου δὲ τι μέρος. Ἄλλ' ἀκριδῶς μὲν ἀκούσια νομισθήσεται, ὅσα δὴ τις οὐχ ἡγείται θελητὰ τοπαράπαν εἶναι τοῖς εὖ φρονούσι· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε φιλεῖ, οὔτε πράττειν αὐτὰ βούλεται· ἀλλὰ καὶ πολὺ τι κέρδος νομίζει τὸ μὴδὲ συγγεγονέναι τουτοῖσι μὴδ' αὖ μὴδ' ὅποτε, μὴδὲ καθ' ἡντιναοῦν φαντασίαν, ἢ γοῦν ἐπινόαν λογισμῶν. Ἦν δὲ τι πράττειν ἀναγκασθῆ μὴδὲν ὁλως βουλόμε-

νος πολλή περιουσία δυνάμειος, σφόδρα βιαζομένου τοῦ πράγματος ἢ προσώπου, λυπεῖται μὲν, χωροῦντος τοῦ δεινοῦ, ζητεῖ δὲ τρόπον ἅπαντα λύσιν τοῦ χαλεποῦ· καὶ πάντα λίθον (φασί) κινεῖ, καὶ μηχανὰς ἐπὶ μηχαναῖς, καὶ ἀνιδται μὴδὲν ἀνύων· καὶ δειρῶσιν λαθόντος τοῦ τυραννοῦντος ἤδη κακοῦ, πῶς οἶσι, πόσον ἡδεταί; πόσον χαίρει; σκιρτῶν φαιδρῶ τῷ προσώπῳ, καὶ σαφῶς τοῖς ὅλοις αὐτὸν δεικνύς, ὥς ὅτι μὴ καὶ θᾶττον ἀπῆλλακται, δυσχεραίνει· καὶ τοῦ παντὸς ἂν εἴη τιμῶν τήν γε πρὸς τοῦτο φέρουσαν ταχυτήτα· ὥς ἂν τι τούτων ἀπῆ, οὐκ ἔστιν ἀμέμπτους ἀναφανῆναι, εὐμενον καὶ εἰ τι προβάλλοιτο, ἀνθ' ὧν οὐκ ἄρτιον παρ' αὐτῶν τὸ προσήκον γίγνεται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀκουσίου· περὶ δὲ τοῦ ἔκουσίου φάμεν, ὥς οὐ μόνον ἀποιοῦμεν εὐφραίνόμενοι, ἐκούσια, ἀλλὰ καὶ ἐκείνα πάντως, ἀ οὐ θέλομεν ποιεῖν, δι' ἄλλην δὲ ἡδονὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπάγομεν. Καὶ γὰρ τὸ πράττειν τινὰς ἐκεῖνα, ἔστω δὲ, βίᾳ μεγίστη καὶ τυραννίδι, ἀπερὶ ἂν αὐτῆς ἀπούσης οὐκ ἂν ἔπραττον, οὐκ ἔστιν ὁμῶς ἀκοντας πράττειν, ἀλλὰ τούναντίον ἐκόντας περὶ φινῶς, εἴπερ ἐκόντες αὐτοὺς εἰς ταυτηνὴ τὴν βίαν εἰσῆγαγον, τὴν ἀρχὴν τοῦ βιασθῆναι οἰκισθεν αὐτοὶ παρειαγαγόντες. Καὶ γένοιτ' ἂν ἐκεῖθεν καταφανέας. Ὁ γὰρ τυράννῳ μισθοῦ δουλεύων, εἰδῶς ὥς ἔστιν ἀνάγκη πράττειν τὸ τούτῳ δόξαν, ἢ μετ' αἰσχύνης καὶ πλήγῳ ἀφαιρεθῆναι τὸ ζῆν· ἔπειτ' ἀνελίειν ἀθῶους, λωποδυστεῖν, ἱεροσυλεῖν, πᾶν ἀνόσιον ποιεῖν, ὑπ' ἐκείνου βιαζόμενος τοσούτον, ὥς καὶ τὸ εἶφος ἐπειτεῖόμενον αὐτῷ καθορᾶν δυοῖν ἔνεκα, ἢ τοῦ ταῖν χεροῖν ἀποσφάξαι τοὺς ἀδίκους τῷ τυράννῳ μισοῦμένους, καὶ πάντα πράττειν τὰ ἄθεσμα, ἢ τοῦ τοῖς αὐτοῦ μολυνθῆναι τὸ εἶφος αἵμασιν· ὁ δὲ μισεῖ μὲν μάλα τὸν φόνον (δεδόσθω γὰρ), πράξει δ' οὖν ὁμῶς τὸν φόνον, καὶ τὸ ἄγος ταῖν χεροῖν ἐνεργήσεται· οὐκ οὐκ ἐκὼν γε δῆμιος ὁ τοιοῦτος γέγονε; Καὶ μὴν καὶ ἕτερον ἔγωγε ἠκηκόειν, ὅγε μὴ πάνυ διέστηκε τοῦ πρὶν ἡμῖν εἰρημένου, εἰ μὴ τῷ πολλῷ χεῖρον εἶναι ἐκείνου· καὶ δόξει μὲν, εὖ οἶδα, καὶ νῦν τὸ πρᾶγμα, ἀληθὲς δὲ ἰσχυρίζετο εἶναι ὁ τοῦτο λέγων. Ἐλεγε γὰρ ἐπιθυμῆσαι τινα ἀπὸ θυμοῦ τοῦ πρῶτον ἀρξάμενον, εἰς τὴν αὐτοῦ μελίζονα ἐξυδρίσαι· καὶ δεδιώς τὸ ὑπερέχον τάνδρως, οὐκ ἐτόλμα. Ἐξεῖρε δ' ὅπως ἐξοίσει εἰς παραφορὰν αὐτὸν καὶ θρασυτήτα κακάεκτον. Ἐμφορηθεὶς γὰρ ἀκράτου πολλοῦ, ἐπὶ τῷ τὰς φρένας διαφθαρῆναι, καὶ ταύτῃ γε θράσος λαβεῖν, καὶ τὸν μὲν προὔχοντα τιμῇ ταῖς ὕδρεσιν ἀποκλῦναι, ἔχειν δὲ ἀναχωρήσιν, τὴν εἶτ' ἀναισθησαν, εἴτε βακχεῖαν φίλον τιλὴ λέγειν, πράττει μὲν τὸ δόξαν ἀδεῶς, παρήνεγκε δὲ πολλῷ πάντα ἐμβρόντητον καὶ τετυφωμένον. Δίκας δ' εἰσπραττόμενος τῆς ἀναισχυντίας μετὰ τὴν μέθην καὶ τὴν κραιπνότην, κλαίων καὶ οἰμώτων ἡσθάνετο κακῶς μὲν δυνάμει βεβουλευμένος, κακῶς δὲ μάλα τολμήσας. Ὁ γοῦν τοιοῦτος ἀνθρώπος οὐκ ἂν σοὶ δόξῃ πάροινος εἶναι, τοῦτ' αὐτὸ βουλῇ καὶ γνώμῃ γεγεννημένος; Πάν μοι δοκῶ, καὶ πάντας οἶμαι συνθίσθαι τῇ δόξῃ ταύτῃ. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον, οἶμαι, ὁ προὔργου τὸ προτιλίσσας ποιητάμενος, εἴτ' ἐπὶ τῷδε μεθυσθῆναι

ullo modo commercii fuerit, ne per imaginationem quidem quancunque vel cogitationum mentisque conceptionem. Quod si quid omnino non volens facere coactus fuerit, inopia vi potestatis adductus, vel re, vel persona quapiam acriter cogente, dolor equidem afficitur ob mali progressum, sed quovis modo rei molestæ finem quaerit, omnemque lapidem (quod aiunt) movet, ac molitiones molitionibus cumulat sed nihil proficere dolet: postquam denique malum illud vim asserens jam emendatum est, quantum putas voluptatis percipit? quantum lætitiæ? dum fronte hilari exsultat, et plane rebus omnibus declarat, permolestum sibi accidere, quod citius non liberatus sit, magnoque supra res omnes in pretio celeritatem eo protrudentem habet; quippe si horum aliquid absit, reprehensione carere nequeunt homines, etiamsi causas proferant ob quas officium perfecte non faciant. Et hæc quidem de involuntario. De voluntario vero dicimus, non ea modo quæ cum lætitiâ facimus esse voluntaria, sed omnino et illa quæ facere non volumus, sed alterius voluptatis causa nobis ipsi accessimus. Et enim aliquos ea facere coactos (ut id sane demus) vi tyrannideque maxima, quæ si vis abesset, non faceret; non id profecto invitos est facere, sed vice versa volentes haud dubie: siquidem volentes in hanc se vim præcipitarunt, cum ipsimet ex sese principio coactionis occasionem præberent: quod quidem vel hinc apertissime patuerit. Qui tyranno mercedis causa servit, cum norit necessario sibi faciendum quod ipsi visum fuerit, vel cum ignominia et verberibus amittendam vitam, si deinde innocentes occidere, grassari, sacrilegia committere, nihil non impii peragere tyranni jussu usque ad eo cogatur, ut etiam gladium obvivari sibi duas ob causas videat, vel ut injuste tyranno exosos suis ipse manibus jugulet, omniaque nefaria faciat, vel ut ipsiusmet sanguine gladius inquinetur, interim ipse vehementer a corde (concedatur enim hoc sane) abhorreat, ac nihilo minus cædem committat, et manibus suis piaculum tale peragat, quo pacto non is sponte sua carnifex factus est? Equidem et aliud exemplum audire memini, quod ab exposito non multum distat, extraquam quod illo longe pejus est. At res quidem ipsa, sat scio, nova et insolens esse videbitur; sed qui cam narrabat, veram esse constanter aiebat. Quemdam enim commemorabat, exorsum ab ira, cupivisse contumelia majorem se virum afficere, cumque viri formidaret eminentiam, non id ausum facere, tandem invenisse rationem qua raperetur ad insaniam et indomitam quamdam ferociam. Multo enim mero repletus, ut mentis vim perderet, atque hoc modo sibi conciliaret audaciam, quo tum eminenti honore viro contumelias aspergeret, tum effugii loco haberet suum illum sive stuporem sive accitationem quis dicere mavult; peregit intrepide quod decreverat, cum quidem longe quemvis insanum atque lymphaticum superaret. Post illam temulentiam et crapulam, cum

pœnas impudentiæ lueret, plorans et ululans sentiebat malum se revera consilium inisse nec minus improbe ferocissime. Talis igitur homo non in vino tibi videbitur immodestus esse, cum volens ac sciens id factus sit? Mihi quidem prorsus ita videtur, et huic opinioni meæ neminem non assensurum arbitror. Neque tantum hic, mea quidem sententia, qui studio voluit injuriam inferre alteri, atque hoc animi proposito sibi met ebricitatem sua sponte arceat, verum etiam qui hoc quidem non vult, sæpius tamen inebriatus, atque post ebrietatem illatis injuriis, mox rursus, itidem ut ante, semet inebriat, et immodeste vinolentus est et insolens. Quamvis enim ea hora qua injuriam intulit, prope de potestate exierat, mente vini diluvio quasi quodam obruta submersaque, tamen per occasionem injuriæ, volens ad vinum accurrit, et craterem atque pateram implevit ipse, manibusque admovit ori, ac bibit, non valde sitiens, nec quantum satiato sedandæ sibi sufficeret, sed quantum ad insaniam et mentis alienationem satis esse videretur; de quo colligitur, ex animi sententia rem peractam. Sic qui semen suppeditat, auctor est rerum nascentium. Nam causæ finium pariter omnium, et omnium eventuum, omniumque simpliciter extremitatum, ad principia et occasiones sunt referendæ. Quamobrem si omnibus in rebus hæc obtinet ratio, multo magis in ornatis ratione locum habet. Et hæc quidem dicta sunt de iis quæ manifesto voluntaria sunt et involuntaria.

Cæterum de non voluntariis (ita loquitur Aristoteles, qui sic appellavit in utramque propendentiam partem, et quæ non omnino pure vel voluntaria vel involuntaria sunt) hoc dico. Mentionem vero faciam rei cujusdam prius expositæ, ad fundamentum eorum quæ dicuntur. Nam quia prius dixi, quædam nobis ex animi sententia voluntateque accurata fieri, quædam plane non ita, distincte de his quoque disserendum est. Hoc enim modo clarior erit oratio. Sunt ergo non pauca, nec honesta, nec bona, quæ voluntarie quidem fiunt, sed cum qualia essent non intelligeretur; alia vero fiunt illa quidem a sciente prudente, non tamen ex animi per se moti ut ita dicam, proposito; atque rursus hæc bifariam dividuntur. Aut enim a nobis ipsis fiunt, liberam potestatem ea vel peragendi vel non peragendi habentibus (de quibus dici non convenit, quod jam ante declarata satis arbitrer), aut extrinsecus imponuntur a quocunque, par voluntati robur habente; ac deinde perpetrantur a nobis, haud perpetraturis si vis maxima non adhiberetur. Hæc vero sint sane mista voluntaria, si quis nobis quoque licentiam fingendi vocabula permittit, vel potius paulum quid in hisce vocabulis innovandi. Nam quæ vi nobis imponuntur, et a nobis deinde peraguntur, mistasane fuerint, ac non voluntaria, sicut est dictum, cum non in alterutram omnino partem, sed in utramque propendeant. Quotquot ergo nequaquam ex se aliquid attulere, de quo necessitas vel ad patiendum, vel faciendum aliquod malum cogens, sequeretur; si deinde malum ultro quodpiam irruerit, idque violentissimum prorsus omnemque tyrannidem superans, et quod calamitatem non contemnendam minetur, ac vitam, plane non permittentem, ut optabilis videri vita possit; atque ipsi causam afferre

Θελήσας· ἀλλ' ὁ καὶ μὴ τοῦτο βουλόμενος, πολλὰς δ' οὖν μεθυθεὶς, καὶ μετὰ τὴν μέθην ὑδρίσας, εἴτα πάλιν χρώμενος τῇ μέθῃ καθάπερ πρὸς τοῦ, πάροις ἂν εἴη καὶ ὑδριστῆς. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ἣν προσπλάκισον ὥραν, μικροῦ δεῖν ἐξω φρενῶν ὑπῆρχε, κατακλυσθέντος τε καὶ ὑποδρυχίου γεγεννημένου τοῦ νοῦ τῷ ὄνῳ· ἀλλὰ τῇ προφάσει τῆς ὑδρείως ἐκὼν προσέδραμα πάντως, καὶ τὸν κρατῆρα καὶ τὴν φιάλην αὐτὸς ἐνέπλησε, καὶ τῷ στόματι προσενήνοχε ταῖν χεροῖν, καὶ ἔπιεν, οὐ μάλα διψῶν, οἷδ' ὅσον κορεσθέντα παῦσαι τὴν δίψαν, ἀλλ' ὅσον εἰς μανίαν τε καὶ παραφορὰν, ἱκανὸν ἔδοξεν. Ὡστε τὸ πᾶν εἰργάσατο γνῶμη. Καὶ ὁ τὸ σπέρμα παρασχών, αὐτὸς τῶν φύντων αἷτις. Πάντων γὰρ ὁμοῦ τῶν τελῶν, καὶ τῶν ἐκβάσεων ἀπαισῶν, καὶ ἀπλῶς τῶν ὅλων περάτων, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις αἰτιατέον ἂν εἴη. Εἰ γοῦν ἐπὶ τῶν ἀπάντων ὁ λόγος οὗτος, πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν λόγῳ τετιμημένων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν σαφῶς ἐκουσίων καὶ ἀκυσίων.

Περὶ δὲ τῶν οὐκ ἐκουσίων (Ἀριστοτέλους δὲ τοῦτο φωνή· οὕτω γὰρ ἐκάλεσε τὰ ἀμφιβόρη καὶ μὴ παντελῶς καθαρεύοντα τοῦ τε ἐκουσίου καὶ ἀκυσίου) ἐκεῖνο λέγω. Μνησθήσομαι δὲ τινος τῶν προειρημένων εἰς ὑπόθεσιν τῶν ρηθησομένων. Ἐπει γὰρ ἐφθην εἰπὼν, ὡς κατὰ γνῶσιν καὶ βούλησιν ἀκριδῆ, τινὰ παρ' ἡμῶν γίγνεται, καὶ ἕτερα πάντως οὐχ οὕτως, δεῖ καὶ ταῦτα διελεῖν. Ταύτη γὰρ συμπέσεται καθαρώτερον εἰπεῖν. Ἔστι τοίνυν οὐκ ὀλίγα τῶν οὐ καλῶν οὐδὲ ἀγαθῶν κατὰ βούλησιν μὲν πεπραγμένα, ὅποια δ' ὄντα τυγχάνει, μὴ γινωσκόμενα. Ἔτερα δὲ γινόμενα μὲν ἐν γνῶσει, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν αὐθόρμητον εἰποι τις ἂν. Καὶ ταῦτα πάλιν τέμνεται δίχα. Ἡ γὰρ παρ' ἡμῶν αὐτῶν γίγνεται, κυρίων ὄντων ταῦτα ποιῆσαι, καὶ μὴ, περὶ ὧν οὐ γιγνώμενον λέγειν (ἀποδέδεται γὰρ ἱκανῶς, οἷμαι)· ἢ θύραθεν ἐπάγεται ὑφ' ὅτουσιν, τὴν ἰσχὺν ἐφάμιλλον ἔχοντες τῇ βουλήσει, εἴτα παρ' ἡμῶν πράττεται, οὐκ ἂν κρατέοντων, οὐκ οὐσης βίας μεγίστης. Ταῦτα δ' ἂν εἴη μίξεσκούσια, εἰ δίδωσί τις καὶ μὲ ὀνόματι ποῖον εἶναι, εἰ δὲ βούλει γὰρ, καινοτομησάτι τι συμκρὸν δυνήθηναι περὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα. Ὅσα γὰρ πρὸς βίαν ἡμῖν ἐπάγεται, εἴτα παρ' ἡμῶν πράττεται, μικτὰ ἂν εἴη καὶ οὐκ ἐκούσια, ὥσπερ εἴρηται, μὴ πρὸς θάτερον ὁλοσχερῶς τῶν μερῶν, ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τὴν ῥοπήν ἔχοντα. Ὅσοι τοίνυν οὐδαμῶς εἰσήμεγκάν τι παρ' ἑαυτῶν πρὸς τὸ τὴν ἀνάγκην ἔλθεῖν, τὴν ἢ παθεῖν αὐτοὺς, ἢ πράξαι τι κακὸν ἀναγκάζουσιν, ἔπειτ' αὐτόκλητόν τι δεινὸν ἐπέλθει, βιαιότατον ὅλως ὃν καὶ τυραννικώτατον, συμφορὰν τε ἀπειλοῦν οὐχ ὑπεροπτεῖν δοκοῦσαν, ἢ βίον, ὅλως οὐκ ἐπιτρέποντα, τὸ ζῆν εὐκτέον ἡγεῖσθαι, ἔχοντας καὶ πρόφασιν προβαλέσθαι διόρθωσιν οὐκ ἔχουσιν, συγγνώμης γὰρ τῆς γιγνομένης ἐπιτεύξονται. Ἔπειτα δ' ὅτε καὶ ἐλέους ἀξιούσθαι δίκαιοι· λέγω, ἐπειδὴ

Περὶ δὲ τῶν οὐκ ἐκουσίων (Ἀριστοτέλους δὲ τοῦτο φωνή· οὕτω γὰρ ἐκάλεσε τὰ ἀμφιβόρη καὶ μὴ παντελῶς καθαρεύοντα τοῦ τε ἐκουσίου καὶ ἀκυσίου) ἐκεῖνο λέγω. Μνησθήσομαι δὲ τινος τῶν προειρημένων εἰς ὑπόθεσιν τῶν ρηθησομένων. Ἐπει γὰρ ἐφθην εἰπὼν, ὡς κατὰ γνῶσιν καὶ βούλησιν ἀκριδῆ, τινὰ παρ' ἡμῶν γίγνεται, καὶ ἕτερα πάντως οὐχ οὕτως, δεῖ καὶ ταῦτα διελεῖν. Ταύτη γὰρ συμπέσεται καθαρώτερον εἰπεῖν. Ἔστι τοίνυν οὐκ ὀλίγα τῶν οὐ καλῶν οὐδὲ ἀγαθῶν κατὰ βούλησιν μὲν πεπραγμένα, ὅποια δ' ὄντα τυγχάνει, μὴ γινωσκόμενα. Ἔτερα δὲ γινόμενα μὲν ἐν γνῶσει, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν αὐθόρμητον εἰποι τις ἂν. Καὶ ταῦτα πάλιν τέμνεται δίχα. Ἡ γὰρ παρ' ἡμῶν αὐτῶν γίγνεται, κυρίων ὄντων ταῦτα ποιῆσαι, καὶ μὴ, περὶ ὧν οὐ γιγνώμενον λέγειν (ἀποδέδεται γὰρ ἱκανῶς, οἷμαι)· ἢ θύραθεν ἐπάγεται ὑφ' ὅτουσιν, τὴν ἰσχὺν ἐφάμιλλον ἔχοντες τῇ βουλήσει, εἴτα παρ' ἡμῶν πράττεται, οὐκ ἂν κρατέοντων, οὐκ οὐσης βίας μεγίστης. Ταῦτα δ' ἂν εἴη μίξεσκούσια, εἰ δίδωσί τις καὶ μὲ ὀνόματι ποῖον εἶναι, εἰ δὲ βούλει γὰρ, καινοτομησάτι τι συμκρὸν δυνήθηναι περὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα. Ὅσα γὰρ πρὸς βίαν ἡμῖν ἐπάγεται, εἴτα παρ' ἡμῶν πράττεται, μικτὰ ἂν εἴη καὶ οὐκ ἐκούσια, ὥσπερ εἴρηται, μὴ πρὸς θάτερον ὁλοσχερῶς τῶν μερῶν, ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τὴν ῥοπήν ἔχοντα. Ὅσοι τοίνυν οὐδαμῶς εἰσήμεγκάν τι παρ' ἑαυτῶν πρὸς τὸ τὴν ἀνάγκην ἔλθεῖν, τὴν ἢ παθεῖν αὐτοὺς, ἢ πράξαι τι κακὸν ἀναγκάζουσιν, ἔπειτ' αὐτόκλητόν τι δεινὸν ἐπέλθει, βιαιότατον ὅλως ὃν καὶ τυραννικώτατον, συμφορὰν τε ἀπειλοῦν οὐχ ὑπεροπτεῖν δοκοῦσαν, ἢ βίον, ὅλως οὐκ ἐπιτρέποντα, τὸ ζῆν εὐκτέον ἡγεῖσθαι, ἔχοντας καὶ πρόφασιν προβαλέσθαι διόρθωσιν οὐκ ἔχουσιν, συγγνώμης γὰρ τῆς γιγνομένης ἐπιτεύξονται. Ἔπειτα δ' ὅτε καὶ ἐλέους ἀξιούσθαι δίκαιοι· λέγω, ἐπειδὴ

malus, sed culpa sua. Nam e duobus alterutrum necessarium est, vel ut ex se, ceu diximus, vel nequaquam quisquam omnium sit malus. Et quonam pacto, dicet aliquis, ipse sibi malorum auctor exstiterit homo qui sapere videtur? Quia, bonum tantopere non diligit quantopere diligi meretur, sed malis gaudet. Atque hoc nemini mirum esto. Non enim homines eligendo malum quatenus malum, præ bono; vel præ pulcherrimo turpissimum, quatenus turpissimum; vel etiam noxium, præ conducibili; de bonis mali efficiuntur. Quo enim id pacto? Nequaquam vel stultissimos omnium, qui unquam exstiterit, mortalium arbitror ea laborasse cæcitate. Nimirum ex impostura et errore malum hoc originem suam trahit, cumque loco radicis et irrigationis incertam et recordiam habeat, postquam diuturnitate temporis alitur, et longius porrigitur, itaque solidatur ut retundere quod melius est possit, tum deinde difficulter ab iis qui semel occupati sunt, profligari potest. Nihil enim neque deterius, neque difficilior emendatu, quam si ab aliquo vitio juvenum præsertim animi sint præoccupati. Nam ut occupati persistent in malis, jucundum est ac facile; sed ut eadem exuant, ac mutantur, id vero laboriosum ac difficile, vixque opus animi generosissimi fuerit. Atque hoc modo fieri equidem arbitror, ut major pejorum quam honorum vis sit; et qui ab initio bonus, non semper ejusmodi reperiatur, sed ad malum transeat, ipsa natura semper in eodem statu permanente. Quæ cum ita sint, manifesto patet, quemque sibi met auctorem malorum esse. Quod quidem ita consideremus. Qui scire quod bonum est potest, verum scire non vult: aut vult ille quidem, sed non tantum quantum sufficeret: aut agnoscit bonum, et præclare quidem, sed malum non fugit: aut recte faciens, fugit, at non duobus (quod aiunt) pedibus, nec continuo, sed interdum victor, interdum victus conspicitur, modo levioribus vitis superior, modo inferior (quippe de vehementioribus et potentioribus malis, fortasse ne dicendum quidem erit), quo pacto non hic ipse procul dubio reum se malorum facit, dum affectione sua propendet ad ea quæ nocere possunt, omnibusque modis ac captu facilem eis præbet; cumque in promptu esset ut ea vitaret, nullum adhibendo studium capitur, existimans esse facile quiddam ac leve, bono se subtrahere pravisque rebus adherere? Quin etiam hoc quodam modo mihi rem inspicito. Si quis malum, quod levissimum esse putetur, in animum subdole primum irrepens, ad miserit ob speciem boni quam præselet, tantum non emissa voce promittens, facile futurum, ut qui periculum ejus facere voluerit, rursus illo liberetur; deinde semel deceptus hic homo quasi fuco quodam, paulatim progrediens seipsum rebus proximis dederit, quorum in numerum, obsecro, referetur? Non eorum qui ex animi instituto mali sunt? Ita sentire convenit, opinor: nam alioquin

Α ἀναγκαῖον, ἢ οἴκοθεν, ὥσπερ ἐφημεν, ἡ μηδαμῶς εἶναι κακὸν μὴδ' ἂν ἓνα τῶν πάντων. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο, φησὶν, αἷτιος ἑαυτῷ τῶν κακῶν δοκῶν γε δὴ πῶς σωφρονεῖν ἀνθρώπου; Τῷ μὴ φιλεῖν τὸ ἀγαθόν, ὅσον ἀξίον, ἀλλὰ τοῖς κακοῖς χαίρειν. Καὶ τοῦτο μὴδεὶς θαυμάζειτω· οὐ γὰρ τῷ αἰρεῖσθαι τὸ κακὸν ἢ κακὸν πρὸ τοῦ ἀγαθοῦ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ πρὸ τοῦ καλλίστου τὸ αἰσχιστον ἢ περ αἰσχιστον, καὶ μέντοι καὶ τὸ βλάπτον πρὸ τοῦ συνοίσοντος, ἐξ ἀγαθῶν γινόμεθα τούναντιον. Πῶς γάρ; Οὐ μοι δοκοῦσιν οὐδ' οἱ πάντων εὐηθέστεροι τῶν πώποτε γεγενημένων ἀνθρώπων τοῦτ' ἂν νοσήσαι τὸ νόσημα. Ἄλλ' ἐξ ἀπάτης τε καὶ διαμαρτίας τοῦτ' ἐπὶ τὸ κακὸν φύεται· ῥέζαν δὲ καὶ ἀρδεῖαν ἔχον τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ ῥαθυμίαν, τῷ χρόνῳ δὴ πῶς τρεφόμενον, καὶ ἐπακτενόμενον, καὶ πηγνύμενον πρὸς ἀντιτυπίαν τοῦ κρείττονος, δυσανάλλακτον τοῦ λοιποῦ γίνεται τοῖς ἡδὴ κεκρατημένοις. Τοῦ γὰρ προειληφθαι ψυχᾶς, καὶ μάλιστα τὰς νέων, ὑπὸ τοῦ πάθους, οὐδὲν ἂν γένοιτο χεῖρον, οὐδὲ χυλεπώτερον εἰς διόρθωσιν. Ἐμμεῖναι μὲν γὰρ τοῖς κακοῖς τοὺς προειλημμένους ἡδὴ τε καὶ εὐχερὲς· τὸ ἀπαλλάξαι τῶν κακῶν καὶ μεταβάλλειν ἐπιπόνον τε καὶ δυσχερὲς, καὶ μόλις ἂν γένοιτο γενναϊοτάτης ψυχῆς ἔργον. Καὶ τοῦτον οἶμαι τὸν τρόπον τῶν ἀμεινόνων τὰ χεῖρω πλεονεκτεῖν, καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀγαθὸν οὐκ αἰεὶ τοιοῦτον εὐρίσκεισθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς κακὸν μεταβάλλειν, διαμενουσῆς αἰεὶ τῆς φύσεως ἐν ταυτῷ. Καὶ εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πρὸδόν γ' ὡς αἷτιος τῶν κακῶν ἕκαστος ἑαυτῷ γίνεται. Σκοπῶμεν δέ. Ὡς γε ἐξεστὶν εἰδέναι τὰ ἀγαθὰ, ὁ δ' οὐ βούλεται· ἢ βούλεται μὲν, οὐχ ὅσον δὲ ἱκανόν· ἢ γινώσκει μὲν αὐτὴν, ἔστω δὲ πᾶν καλῶς, οὐ φεύγει δὲ τὸ κακόν· ἢ φεύγει μὲν εὖ ποιῶν, οὐ μὴν δὲ καὶ δυσὶ ποσὶν, ὅ φασιν, οὐδὲ συνεχῶς, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν ὁρᾶται κρατῶν, ἄλλοτε δὲ κρατούμενος· καὶ ποτὲ μὲν κρείττων τῶν κουφοτέρων παθῶν, ποτὲ δὲ ἡττων (περὶ γὰρ τῶν ἐμβριθεστέρων καὶ ἐπικρατεστέρων κακῶν ἴσως οὐδὲ χρὴ λέγειν)· πῶς οὐχ ὑπεύθυνος οὗτος ἑαυτῷ τῶν κακῶν ἀτεχνῶς γίνεσθαι, ῥέπων τῇ παρ' ἑαυτοῦ διαθέσει πρὸς τὰ δυνάμενα βλάπτειν, καὶ πᾶσι τρόποις ἑαυτὸν εὐάλωτον ἐκείνοις παρασκευάζων, καὶ παρὸν διαφυγεῖν, ὁ δὲ τῷ μὴ σπουδάζειν ἀλίσκεται, εὐχερὲς καὶ κοῦφον ἡγούμενος καθυφεῖναι τοῦ καλοῦ, καὶ προσηλωσθαι πράγμασι φαύλοις; Ἄλλ' ἄθρει δὴ μοι καὶ τῆδε· Ἐάν τις τὸ κουφότατον κακὸν εἶναι νομιζόμενον· ὑποούλως καταρχὰς εἰσχωμάσαν εἰς τὴν ψυχὴν, δέξεται, ὅτε καλὸν φαίνεται, καὶ μενονουχὲ φωνή· ἀπὲν, ὑπεσχνούμενον ὡς ἀπαλλάσσεται ῥαδίως ὁ τοῦ τοῦ πείραν λαβεῖν ἐθελήσας, ἔπειθ' οὗτος ἀνθρώπου φανακισθεὶς, ὁδῷ βαδίζων ἑαυτὸν ἐκδῶ τοῖς χεῖροισι, τίσιν ἐγγεγράφεται; Οὐ τοῖς μετὰ προτιμῶσι; κακοῖς γεγονόσιν; Οὕτω μοι δοκεῖ πρόπειν· Ἄλλως γὰρ πάντα ποιοῦντες τὰ κακὰ, πάντες δὲ ἡμεν ἀνεύθυνοι. Ἐπεὶ οὐδεὶς ἐργάζεται τὸ κακὸν ἀρτίον ἐξαρχῆς· ἀλλ' ἀπὸ σμικρῶν καὶ φαύλων ἀρχόμεθα, σμικρὰν καὶ φαύλην ζημίαν νομίζοντες ὑποστήσασθαι, καὶ καρπώσεσθαι ἡδονὴν, καὶ ἐπὶ τῇ ἡξίαν ταχέως εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Εἴ

sane oratio est hoc quodam modo, nec ante sibi repugnans, si qui recte rem considerarint. Aio igitur peccatum ex ignorantia duplex esse, quorum utrumque contingit ex eo quod res ignoratæ superent vel communiter humanam naturam et scientiam, et dexteritatem, vel particulatim facultatem alicujus qui hoc illudve didicerit aut cognoverit. Verbi gratia, ignoramus pariter omnes cœli naturam et magnitudinem, et quæ supra cœlum sunt et quæ sub terra. Rursus quidam sic comparatus non est ut orator esse possit, vel in extenso fune saltare oculis obligatis linteis, quem admodum facere nonnullos videmus. Ex his quæcunque supra non posita sunt, de iis ut dicamus minime necesse est. Quippe vel cæco manifestum est, uti proverbio fertur, ea nec esse nostra in potestate, nec ignorantia nomine nos teneri. Quæcunque vero ab aliquibus ignorantur, aliquibus nota sunt, ea paret esse nostra in potestate. In quibus omnibus haud equidem arbitror communem naturam et notitiam, et scientiam, et dexteritatem ullo modo culpandam, sed quorundam in scitiam et contemptum ejus quod præclarum et bonum est. Quippe nec instructum esse doctrina nec rerum egregiarum studiosum, sed profutura ignorare, illa, inquam, quæ nostris similibus ignota non sunt, id vero plerumque facit ut quis in excolendis bonis moribus et causis cognitionis negligens sit: de consilio loquor et doctrina, quæ prædesse se præditis potest; itemque de tali studio, quale sat idoneum sit ad efficiendum meliorem animum nostrum, dum rebus ex omnibus optima colligit. Jam si de imperitia neglectique collectionis eorum quæ potiora sunt, optimorum ignorantio provenit: ex hac autem ignorantia deterioris electio: ipsum vero judicium, si animi electionis est: si electionem denique probatum est, partem esse voluntarii: sequitur id quod malum est oriri ex ignorantia, oriri ex inscitia negligentiaque, oriri ex inconsulta quadam amentia et instituto animi, atque esse voluntarium. Quippe si exorsi ab ignorantia, quæ verticis instar est, ad resolutionem accedamus, per intermedia quasi progrediendo, ad animi dubio procul electionem atque voluntarium pervenimus, quæ vere sunt radix malorum. Nos autem ab initio non de hominibus mente alienatis instituimus dicere, sed de iis duntaxat quibus animi salva est electio, et incorrupta prudentiæ vis restat. Neque vero culpæ ac reprehensioni subjectus erit, qui non omnia novit, tametsi sapit; nec pœna dignis ascribetur, si non aliis omnino viribus par sit: uti nec is qui parem cum iis cognitionem non habet, qui cognitionis causa sunt admirationi. Nam qui peritiam nequit extremam assequi, quæ viris eximiis duntaxat obligerit, quotquot honorum ad verticem modis omnibus soli conscendunt, nullius idcirco criminis erit. Quippe crimini nobis datur, non quod naturam nostram excedit, nec quæcunque per vitæ no-

πουθεν εἶναι. Καὶ θάτερον μὲν συμβαίνει, τῷ ὑπερβαίνειν τὰ ἀγνοούμενα ἢ κοινῇ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, καὶ ἐπιστήμην, καὶ δεξιότητα· ἢ τὴν τινὸς τοῦ δύναμιν μερικῶς, πρὸς τὸ τοῦτο ἢ ἐκείνο μαθεῖν ἢ γινῶναι. Ὡς ὁμοῦ μὲν πάντες οὐκ ἴσμεν οὐρανοῦ τε φύσιν καὶ μέγεθος, τὰ τε ὑπὲρ τόνδε, καὶ ὑπὸ γῆν. Ὁ δὲ εἶναι δὲ οὐ πέφυκεν εἶναι ῥητορικὸς, ἢ ὀρχεῖσθαι ἐπὶ σχολίου τεταμένης, ὁδὸν δεδομένης τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὥς τινὰς ἐρῶμεν ποιοῦντας. Καὶ ὅσα μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ λέγειν περὶ τούτων ἀνάγκη, καὶ τυφλῷ γὰρ δῆλον, φασὶν, ὡς οὐτ' ἐστὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, οὔτε λόγον τῆς ἀγνοίας· ὀφειλομένων δ' ὑπὸ τῶν ἀγνοεῖται, καὶ ὑπὸ τῶν γινώσκειται, δῆλον ὡς ἐστὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Εἰς δὲ δὴ πάντα τὴν κοινήν φύσιν, καὶ γνῶσιν, καὶ ἐπιστήμην, καὶ δεξιότητα, οὐδ' ὁπωστιοῦν μοι δοκῶ· τὴν δὲ τινῶν ἀπαιδευσίαν καὶ καταφρόνησιν πρὸς τὸ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν αἰτιατέον ἡμῖν ἐστὶ. Τὸ γὰρ μήτε παιδευμένον εἶναι, μήτε σπουδαῖον, ἀλλ' ἀγνοεῖν τὰ συνοίσοντα, λέγω δὴ τὰ τοῖς ὁμοίοις οὐκ ἀγνοούμενα, ἐκ τοῦ ὀλιγώρως ἔχειν πρὸς τὰ χρηστότερα τῶν ἡθῶν, καὶ τὰ τῆς γνώσεως αἰτία, ὡς ἐπιτοπολὸν γίνεται· βουλήν τε λέγω, καὶ μάθησιν, ἀφελήσας δυναμένην τοὺς κεκτημένους, καὶ δὴ καὶ τηλικαύτην σπουδὴν, ὁπόση τὴν ψυχὴν ἡμῖν πέφυκε βέλτεον ποιεῖν, συλλέγουσαν τὰ βέλτεστα πανταχόθεν· καὶ εἰ ἐκ τοῦ μὴ μανθάνειν τε καὶ συλλέγειν τὰ χρηστότερα τὸ ἀγνοεῖν τὰ βέλτεστα γίνεται· τῷ δὲ ταῦτα ἀγνοεῖν τὸ χειρὸν ἐλίσθαι συμβαίνει· ἢ δὲ κρίσις προαιρέσεως· τὸ δὲ προαιρεῖσθαι τοῦ ἐκουσίου δέδεικται μέρος· τὸ κακὸν ἐστὶ μὲν δι' ἀγνοίαν, ἐστὶ δὲ δι' ἀπαιδευσίαν τε καὶ ὀλιγωρίαν, ἐστὶ δὲ δι' ἀβουλίαν τε καὶ προαίρεσιν, ἐστὶ δὲ ἐκούσιον. Εἰ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀναλῦειν ἔλθοιμεν, ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀρξάμενοι, ἕπερ ἡ κορυφή, διὰ τῶν μέσων ἐκείνων, εἰς τὴν προαίρεσιν σαφῶς καὶ τὸ ἐκούσιον καταστήσομεν· ἀ δὴ ρίζα τῶν κακῶν ἐστὶν ἀτεχνῶς. Ὁ λόγος δὲ ἡμῖν ἐξαρκῆς οὐ περὶ παραφρονούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ περὶ τῶνδε μόνον, οἷς τὸ προαιρετικὸν ἐν ὑγείᾳ, ἀλωδῆ του τοῦ φρονεῖν μένοντος. Οὐ μὴν δὲ ἀν μὴ πάντα γινῶ, εἰ καὶ σωφρονεῖ, ὑπὸ αἰτίας καὶ μέμψιν ἐστὶ, καὶ τοῖς γε δίκην ὑφλουσιν ἐγγεγράφεται, ἢ μὴ πάντ' ἐκείνοις ἢ τὴν ἰσχὺν ἐφάμιλλος. Οὐχ οὐδ' ὁ μὴ γινώσκων ἐν ἴσῳ τοῖς θαυμαζομένοις ἐν γνῶσει. Ὁ γὰρ μὴ δυνάμενος ἐφικέσθαι πρὸς ἐμπειρίας ἀκρότητα, ἥτις ἀν ἐξηρημένοις ἀνδράσι γένοιτο, μόνοις ἀνηγμένοις εἰς τὴν τῶν καλῶν κορυφὴν πᾶσι τρόποις, οὐκ εἰς ἐνοχὴν καταστήσεται. Ἐγκλήμα γὰρ ἡμῖν οὐχ ὅπερ ὑπερβαίνει τὸ πεφυκὸς τὸ ἡμέτερον, οὐδ' ὅσα γε μὴ δίδωκεν ἡμῖν ὁ βίος μαθεῖν, οὐδ' ὅπερ οὐκ ἐπέτρεψε καιρὸς, ἢ σύμπτωμά τι καὶ τύχη· ἀλλὰ δι' ἐκείνα μόνον ἀποδώσομεν εὐθύνας ἐξῆς ἅπαντες, ὅσα περ ἔξδον ἡμῖν εἰδέναι ἢ μαθεῖν, τῇ τε ὀκνοθῶν σπουδῇ, καὶ τῇ παρ' ἐτέρων διδασκαλίᾳ, ἡμεῖς δὲ μήτε εἰδέναι σπουδάσομεν πόνοις ἡμετέροις, μήτε μαθεῖν ἐθελήσομεν παρὰ τῶν εἰδόντων. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους οὐ παρατήσεται τὸ ἀμαρτεῖν κατ' ἀγνοίαν. Ἐστὶ γὰρ οὐ φύσεως, οὐδὲ τινος τῶν θύραθεν συμπτωμά-

ἀπὸ τοῦ χειλούς δεδεμένους τῶν ἵππων, καὶ στρε-
 βλουμένους τινὲς ξύλῳ. Πρὸς γὰρ δὴ δάκνον ἤδη πα-
 ρὸν (δάκνεται γὰρ ὁ ἐπιθυμῶν αὐτῷ τῷ ἐπιθυμεῖν),
 καὶ πρὸς ἀπειλὴν κακῶν (ἀπειλεῖ γὰρ τὸ ποθοῦμε-
 νον ἀποπνίξειν, εἰ δὴ παντελῶς ἀποσταίῃ), καὶ πρὸς
 βίαν ἡδονῆς (τί γὰρ ταυτησὶ βιαιότερον;), καὶ πρὸς
 παράκλησιν καλῶν φαινομένων (ὥσπερ γὰρ αὐτόμα-
 τα πάντα εἰκὲι τῇ τῶν καλῶν θέῃ), καὶ συνελόντα
 εἶπεῖν, πρὸς ὁρμὴν τῆς φύσεως ὑπὸ τοσοῦτων ἐφελ-
 κομένην, τίς οὕτω σιδηροῦς, τίς ἀδάμας, ὡς μέλ-
 λειν ἐδραῖος φανήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ καταπνεῖσθαι, καὶ
 διαπαντὸς κεῖσθαι βουλήσεσθαι, τὴν διόρθωσιν παν-
 τάπασιν ἀπογνοῦς; Ἄλλ' ὁ δὲ χαλεπώτερον καὶ πα-
 ραμυθίας ἀνώτερον, καὶ ἀνίατον κακὸν, τί μὴ λέγω;
 Ἐπειδὴν γὰρ καὶ τύχωμεν τῶν ἡδέων, καὶ τὴν ἀγα-
 θὴν νομίσωμεν τύχην ἡμᾶς ἐπιδεδημηκέναι, μόγις
 δὲ, καὶ διὰ χρίνου, ταχέως ἄγαν ἀφίπταται, καὶ λυ-
 πεῖ τῷ ἀφροσύνης πολλῷ γε μᾶλλον, ἢ εὐφραίνει τῷ
 παρῆναι. Εἰ δ' ἐπιμήκιστον διαρκέσει χρόνον, λυπεῖ
 τῷ κίρῳ. Πλησμονὴ γὰρ, ἔφη τις, τῶν γε τοιούτων
 ἀπάντων. Εἰκότως δ' ἂν εἴη, τῆς δόξης μετατραπέλλης
 εἰς τοῦναντίον, ἀπὸ τῆς πείρας, μεῖζω τὴν λύπην
 εἶναι τῆς εὐφροσύνης· καὶ τῆς φθασάσης ἡδονῆς τὴν
 ἐπιγεγονότα κρατῆσαι μετάμειλον, καὶ πλεονεκτηθῆ-
 ναι καὶ ἡττηθῆναι ταύτην ἐκείνου. Τὸ γὰρ ἡδὺ μετὰ
 τὸν κόρον ἀνιερῶν, ὡς εἰρήκαμεν· καὶ ἀλγύνει μᾶλ-
 λον τὸ ὑπερβάλλον τῆς πλησμονῆς, ἢ παραμυθεῖται
 τὸ μέτριον τῆς τρυφῆς· καὶ λυπεῖ τὸ διαρκέστερον
 τῆς ἀπουσίας, ἢ χαρίζεται ἡ παρουσία, ὡς τάχιστα
 ἡμᾶς παρατρέχουσα. Ὡστε τὸ τέρπον, ἐνὶ τῷ μέρει
 χαριζόμενον τῷ παρῆναι, διττῶς ἡμᾶς ἀνιᾷ, τῷ
 μὴ παραγεγονότα ταχέως, καὶ τῷ κόρον ἐμποιεῖν,
 Ἐπειδὴν ἐλθὼν ἐπιμείνῃ· εἰ δὲ μὴ, τῷ ταχέως ἀπαλ-
 λαγῆναι καὶ ἀφροσύνης· καὶ ἐν ἐκάστῳ δὲ τούτων
 ὁδὸν τὸ δάκνον ἢ ἐν τῷ τέρειναι τὸ χαριζόμενον.

D **I**orem lætitia majorem esse, ac voluptate quæ præcessit, subsequutam pœnitentiam esse superiorem, et ab hac illam longo ex intervallo vinci. Quod enim est volupe, post satietatem, ceu diximus, molestum ac tædiosum esse solet, majoremque dolorem affert illa nimia saturitas quam voluptas modica delectet: absentiæ denique diuturnitas plus tristitiæ nobis ingerit quam boni præsentia largitur, celerrime nos prætervecta. Quo fit, ut quod delectat, unica tantum re grati quid nobis faciens, dum adest, molestia vicissim duplici afficiat, tum quod citius non accesserit, tum quod sui satietatem gignat, ubi delectatum ad nos, diutius durat: sin autem, citius saltem abscedendo. Atque in quolibet horum plus est quod mordeat quam in delectatione quod gratum sit.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐλπιζομένων ἡμῖν ἡδέων, **D**
 Ἡ τῶν μὴ πάντῃ βεβαίων, εἰ καὶ παρῆναι· περὶ δὲ
 τῶν ἡδὴ παρόντων συχνόν γε δῆπουθεν χρόνον, καὶ
 διὰ τοῦτο νομιζομένων μηδέποτε μεταβήσεσθαι, ἀλλ'
 ἔσεσθαι γε ἐδραίων τῇ παρεκτάσει παντὸς βίου, τί
 ἂν τις εἴποι; Εἰ γὰρ τι τούτων ἀποβαλεῖν τοὺς κεκτη-
 μένους συμβαίῃ (συμβαίνει δὲ συνεχῶς), βαθαὶ ὅσον
 ἀφόρητον, καὶ πείθον, τὴν ζημίαν μὴ φέροντας,
 διαφθαρῆναι τῇ λύπῃ! Ὡστε τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα
 εἰς τοῦναντίον ἡμῖν περισταταί, καὶ δι' αὐτὴν ὡς τὰ
 πολλὰ τὸ λελυπεῖσθαι συμβαίνει. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
 τὸ φθονεῖν ἡδονήσιν οὐδὲν, πλὴν ὅτι μᾶλλον ἡμῶν
 τρυφᾶν δύνανται, εἴγε βούλοιντο, τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς
 καταχρῶμενοι, σφῶς ἐκείθεν ἡμῖν ἐπιγίγνεται.
 Σφόδρα γὰρ ζηλότυπον τὸ φιλήδονον, καὶ νομίζει ζή-
 μιῦσθαι ταῖς ἐτέρων ἀπολαύσεσι. Τοῦτο δὲ τὸ πάθος

A qui gladium vibrat, et hæc atque illa facere jubet, imperium recusare non licet, ita cedere cunctos et currere necesse est quocunque voluptas innuerit. Quippe cum malum ipsum nos urget, et appetentem naturæ nostræ partem exhortatur ad fruitionem ac participationem alienius eorumque videntur expectanda, et ad se pertrahunt ac invitant, et præterea dolorem allaturum se minatur ni velimus adnoscere, nihil quod agamus aliud restat quam ut sequamur, et ducamur illorum equorum more quæ labro constringuntur et ligno quodam torquentur. Nam ad id quod jam præsens mordet (quippe morsum quemdam sentit is, qui appetit, eo ipso quod appetit) et ad ipsas malorum minas (nam enecatuum se minatur id quod expetitur, si omnino non impetretur) et ad voluptatis vim (quid enim illa violentius) et ad invitationem eorum quæ speciem bonorum habent (omnia namque sponte sua cedunt iis quæ pulchra videntur), ut summam denique dicam, ad impetum naturæ, quem tot res impellunt, quis adeo ferreus fuerit quisve tam adamantinus, ut stabilem se declaraturus sit, ac non collabi potius, et perpetuo jacere velit, omni prorsus emendatione desperata? Jam quod etiam gravius, et omnem extra correctionem positum, malumque prorsus insanabile, cur non proferam? nam cum rebus jucundis potiti sumus, jamque putamus bonam ad nos accessisse fortunam, vix id quidem et longo temporis intervallo, celeriter admodum avolat, et discessu suo longe majori nos dolore afficit quam præsens exhilaret. Quod si longissimo temporis spatio duret, ipsa sui satietate molesta est. Nam uti quidam dixit, hujusmodi rerum omnium satietas est. Consentaneum autem fuerit, opinione diversam in partem mutata, ex ipsa quidem experientia, do-

D Et hæc quidem de iis rebus jucundis quæ in expectatione positæ sunt, vel de non omnino certis, licet adsint. At vero de iis quæ longo jam tempore nobis adsunt, ideoque nunquam abscessura putantur, sed stabilia futura, quousque se vita porrexerit, quidnam aliquis dicat? quippe si contingat, ut horum aliquid amittant, qui possident; (et contingit hoc sane frequenter) habet quam ea res ipsis intolerabilis accidit, quamque graviter hortatur, ut eam jacturam non ferentes, interitum sibi dolendo arcessant. Quo fit ut voluptas in contrarium nobis cadat, et per eam plerumque contingit ut tristitiam experiamur. Quin etiam ipsum invidere mortalibus, qui nulla re nos læserunt, nisi quod majorem quam nos deliciis utendi facultatem habent si velint, bonis suis abutendo, manifesto nobis ex eodem

nec utilem esse, sed e contrario malum quoddam, nimirum quantum, quodque prorsus universis nocumento sit. Ac si qui eos interrogent, quamobrem istuc? Quoniam, inquit statim, et mores corrumpit, et multos ob virtutem admirabiles de bonis, interveniente mutatione, malos efficit. Quanquam convenire potius arbitror, ut quæ adversus eam proferuntur, pluribus exponamus. Audent ergo dicere, quod ad ipsum quoque Deum se porrigit, melius res habituras, si voluptas plane nulla foret, nec huic adesset vitæ, nec prorsus existeret. Quippe vitam humanam, inquit, perturbatione doloreque non exiguo replet, magnamque nostris animis acerbitationem offundit: nam voluptatis causa multarum magnarumque rerum consequendarum libidine ducimur, iisque nos confestim potituros speramus. Etenim ex cupiditatis vehementia nobis in manibus esse putatur, quod ex diametro sæpenumero consistit. Et quodlibet horum ad voluptatem maximam suffecturum existimatur. Interim paucis et exiguis, et vix quidem, potimur, quæ ipsa quoque languide nos et pusillo spatio temporis exhilarant. Nec minima nos afficit molestia, quod talia se nobis exhibeant. Quæ quidem omnia merito sic eveniunt: nam concupiscere facilius est omnibus in rebus quam adipisci; et ipsæ res cum jam adsunt, spelus inferiores atque viliores apparent. Idem multum spe sua frustrari atque decipi, molestum est. Quæ sane quanquam nobis accidunt, non tamen nos extricamus, sed voluptatem quærentes studio quanto dici maximo potest quotidie, singulis horis, quilibet molitionibus, modis omnibus; mox ubi plurimum a scopo aberramus, ringi nos omnino necesse est. Atque hoc malum, cum continuo nobis accidat, quod si quis servitutem appellaverit, recte sane loquetur: licet optanda libertas sit, et expectanda studiose immunitas, nos tamen rei demulcentis investigatione detinemur, et priori studio studium aliud ardentius semper adjungimus. Ac videtur quidem certe dirum hoc nobis esse malum, ignavamque vitam omnes vituperamus, ac voluptatibus esse deditum, meram vocamus insaniam; sed interim non facile sanam ad mentem redimus, nec sponte nostra desistimus ab hac insaniam quæ voluntaria jure nuncupatur. Quo enim pacto non illæ manifesta fuerit insaniam, si mali nomine nosmet jactemus, ejusque vestigiis insistendo nobismet placeamus, cum potius erubescerent vultu quasi tecto retrocedere deceret? Jam quod maxime omnium reprehendi meretur, ne damno quidem affecti sapimus, quod tamen et stultis Hesiodus attribuit cum ait, stultum aliquid perpessum sapere. Quod sane verbum cum prudenter esse prolatum visum fuisset, ac sæpius usurparetur; tandem confirmatum paulatimque progrediendo in proverbium abiit. Atqui rem plane non perficiendam molimur, si libidinem et cupiditatem animi cohibere cogitemus; quod sane nemini omnium ignotum esse arbitror. Nimirum ut crudelis alicujus et inextorabilis heri,

οὖν μεθ' ὑπερβολῆς κακόν τι μέγα, καὶ λυμαινόμενον ἐξῆς ἅπασιν. Καὶ εἰ τινες αὐτοὺς ἔροιντο, διατί; Ὅτι, φήσουσιν εὐθὺς, τὰ τε ἦδη διαφθείρει, καὶ πολλοὺς θαυμαζομένους ἐπ' ἀρετῇ ἐξ ἀγαθῶν εἰς φαύλους μεταβάλλει. Μᾶλλον δὲ προσήκειν ἡγοῦμαι διὰ πλειόνων ἐκθέσθαι τὰ κατ' αὐτῆς λεγόμενα. Τελμῶσι τοίνυν εἰπεῖν, ὃ καὶ εἰς θεὸν ἀνατρέχει, ὥς ἦν ἂν κρεῖττον μὴδὲ ὅλως εἶναι, μὴδὲ παρῆναι τῷδε τῷ βίῳ, μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ὑφ' ἐστάναι τὴν ἡδονήν. Τὸν γὰρ ἀνθρώπινον βίον ταραχῆς καὶ ἀθυμίας πολλῆς ἐμπιπῆσαι, καὶ πολλὴν τὴν ἀθλίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν κατεῖχει. Διὰ γὰρ τὴν ἡδονὴν πολλῶν μὲν καὶ μεγάλων ἐπιθυμοῦμεν τυχεῖν· αὐτίκα δὲ μάλα ἐλπίζομεν αὐτῶν τεύξεσθαι. Ἀπὸ γὰρ τοῦ σφόδρα ἐθέλειν, ἐν χειροῖν εἶναι νομίζεται τὸ ἐκ διαμέτρου πολλαῖς ὄν, καὶ τούτων ἕκαστον εἰς μεγίστην ἐπαρκέσειν ὑπολαμβάνεται τέρψιν. Ὀλίγων δὲ, καὶ σμικρῶν, καὶ μόλις ἐπιτυγχάνομεν· καὶ τούτων αὖ πάλιν ἀδρανές τι καὶ πρὸς ὀλίγον ἡμᾶς εὐφραίνοντων. Οὐχ ἥκιστα δὲ γὰρ λυπεῖ καὶ τὸ φανῆναι τοιαῦτα. Εἰκότως δὲ ταῦτα πάντα. Τὸ γὰρ ἐφίεσθαι τοῦ τυχεῖν εὐχερίστερον ἐπὶ τῶν ἀπάντων· καὶ τῶν ἐλπίδων αὐτὰ τὰ πράγματα ἐλάττω καὶ φαυλότερα παραγενόμενα φαίνεται. Καὶ τὸ πολὺ διαμαρτεῖν τῇ ἐλπίδι· ἀνιστόν. Καὶ ταῦτα δὴ πάσχοντες, οὐδαμῶς ἀπαλλαττόμεθα· ἀλλὰ ζητοῦντες ἡδεσθαι ὁπόση τις ἂν εἴποι σπουδῇ, ὁσημέραι, ὅσαι ὥραι, πάσαις μηχαναῖς, πᾶσι τρόποις, ἔπειτα πάλιν τοῦ σκοποῦ τοπλεῖστον διαμαρτάνοντες, πάσαις ἀνάγκαις ἀσχάλλομεν. Καὶ συνεχῶς ἡμῖν τοῦτου τοῦ δεινοῦ γιγνομένου, ὃ δουλείαν τις εἰπὼν, ὀρθῶς γὰρ πάντως ἔρει, δεόν ὃν ἐλευθερίας ἐφίεσθαι, καὶ ἀπαλλαξείοντας εἶναι· ἡμεῖς δὲ τῇ ζητῇ τοῦ τότε θέλοντος κατεχόμεθα, καὶ τῇ προτέρᾳ σπουδῇ ἐτέραν θερμότεραν αἰεὶ προστιθεμεν. Δοκεῖ μὲν οὖν δεινὸν τὸ πάθος, καὶ κακῶς τὸν ῥάθυμον πάντες λέγομεν βίον, καὶ σαφῇ μανίαν ἀποκαλοῦμεν τὸ ταῖς ἡδοναῖς ἐκδεδῶσθαι· οὐκ ἂν δ' εὐκόλως σωφρονισθῆμεν, οὐδ' ἂν ἐκόντες παυσαίμεθα ταυτησὶ τῆς ἐκουσίᾳ μανίας δικαίως ἂν κεκλήμενης. Πῶς γὰρ οὐ μανία σαφής, ὅταν σεμνυνώμεθα τῷ κακῷ, καὶ τῷ κατόπιν αὐτῆς εἶναι φιλοτιμώμεθα, πρέπον ὃν ἐρυθριῶντας καλύπτεσθαι καὶ ὑποχωρεῖν; Τὸ δὲ πάντων σχετλιώτατον, οὐδὲ γοῦν παθόντες γινώσκομεν, ὃ καὶ νηπίοις δίδωκεν Ἡσίοδος· *Πυθὼν γὰρ τε νήπιος, ἔγνω*. Καὶ τὸ ἔπος ὕγιες δόξιν, καὶ συνεχῶς λεγόμενον, ἔπειτα χρόνῳ παγὲν, ὁδῷ βαδίζον, εἰς παρομίαν ἐξεληλύθης. Καίτοι παντελῶς ἀνήνυστα πονοῦμεν, στήσαι τὴν ἐπιθυμίαν ζητοῦντες. Καὶ τοῦτο οἶμαι μὴδὲνα λεληθέναι τῶν πάντων. Ὅτι περ δὲ τινος ὤμοῦ τε ἀπαραιτήτου δεσπότου, ξίφος ἐπισείοντος, καὶ τὰ καὶ τὰ ἐπιτάττοντος, οὐκ ἐνεστὶν ἀπειθεῖν· οὕτως εἴκειν πάντας ἀνάγκη καὶ τρέχειν, ὅποι ἂν ἡ ἡδονὴ νεύσειεν. Ἐφ' ἐστῶτος γὰρ τοῦ πάθους, καὶ διακελευομένου τῷ ὑφορμῶντι τοῦ παρ' ἡμῖν πεφυκότος πρὸς τινος ἀπόλαυσιν τε καὶ μετοχὴν τῶν δοκούντων ἐφετῶν εἶναι, καὶ πρὸς ταῦτα μ. 0. ἐλκόντων, ἔτι δὲ προσταπειλούντος λυπήσειν, εἰ μὴ κατανεύειν ἐθέλομεν, οὐδὲν ἂν εἴη λοιπὸν διαπράττεσθαι, ἢ ἐφ' ἐπεσθαί τε καὶ ἀγεσθαι, κατὰ τοῦς

fonte proficiscitur. Nam gravi laborant invidia, qui voluptarii sunt, aliorumque delicias pro detrimento suo ducunt. Hoc autem vitium vehementi afflicta dolore solet, si quem miserum hominem occupaverit. Efficit enim dupliciter ut ploret, nec res aliorum secundas æquo animo ferens, et suas dolens ærumnas. Multi etiam sanguinem illorum libenter hauserint, quibus invident, nec ipsas naturæ leges reveriti, nec ubique gentium latas; quæ communiter unicum quiddam præcipiunt, amorem scilicet proximorum, licet aliis quibusdam non paucis rebus inter se discrepent. Quin etiam si quis amore motus, cupiditati ac libidini nostræ non admodum honestæ obstiterit, ei cum maximæ sint habendæ gratiæ, nos maledictis molesti sumus, et hominem discerpere volumus, adeoque parum abest quin devorare cupiamus vere diligentem, et eam ob causam multa erga nos libertate utentem, diversum, quam par erat, agentes. Consimiliter et illi qui libere nos admonet, amore impulsus, et qui timidiuscule hoc idem facit, irascimur, quod admonitiones fortasse non libenter admittamus. Imo si quis nobis duntaxat suspectus sit, quasi libidini nostræ resistat, quid non ille miser a nobis mali feret, modo id perficere possimus, maximumque iam ipsi quam rebus ejus damnum dare? Perfacile vero suspectus habetur etiam is qui nequaquam talis est, nec ejusmodi rei sibi conscius, ob quam voluptas illa suspicax apud nos eum criminatur et traducit. Nam qui voluptatibus inhiat, apud eum putari debet et amicum, et optimum plane virum peti calumniis facile posse; quippe morbus hic hominem magnopere excæcat, neque permittit ut ratio rectam sententiam ferat. Præterea nonnunquam nobis minime grave est, aurum et injuste et extra virtutis præscriptum colligere, quo parare voluptati accommodata possimus. Nam qui voluptatum mancipium est, necessario pecuniis indiget; et cui collectio pecuniarum in primis est curæ, omnia cupiditati ditescendi postponit; quod equidem infinitorum malorum originem esse arbitror. Quin et illud malum nobis accidit. Pleraque mancipiis convenientia facimus eorum obtinendorum causa quæ jucunda sunt; itidemque mordacia quædam perferimus. Sæpius et impudenter adversus eos agimus, quos ne quidem intueri conveniebat, nec unquam id ausi fuisset facere prius quam iste nos morbus in servitutem redeget. Jam et illud omnino constat, iracundiam ex frustratione cupiditatum nasci. Atque uti rixandi materiem nemini præbeamus, hoc tantum dicere sufficit, vel iracundiam in universum, vel majori ex parte propter voluptates exsistere. Et hæc quidem omnia perniciosa esse scimus omnes, illisque consentanea quæ præcesserunt. Etenim quibus voluptas pro fine ducitur, iis illa facile persuadet, ut absurda quævis audientes, omnia molesta graviaque perferant, tametsi valde noxia sint et opinionem famamque non bonam conciliant. Quod si æquum est, potius ubique vim

σφόδρα γε λυποῦν ἐστίν, ὅν ἂν σχέλιον ἴλοι. Οἰμώ-
τειν γὰρ διπλῇ προξενεῖ, τὰς τε τῶν ἄλλων εὐτυχίας
οὐ φέροντα, καὶ τὰς οἰκείας ὀδυρόμενον δυστυχίας.
Πολλοὶ καὶ τῶν αἱμάτων τῶν ὑπ' αὐτῶν φθορουμένων
ἡδέως ἂν πίοιεν, οὐτε τοὺς τῆς φύσεως αἰσχυρόμενοι
νόμους, οὐτε τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς κειμένους, ἐν τι
κοινῶς ἐπιτάττοντας, τὴν τῶν πλησίον ἀγάπην, καὶ
πολλοὺς τισιν ἐτέροις πρὸς ἀλλήλους διαφέρωνται.
Καὶ μὴν εἴ τις φιλετρῶ κινούμενος, ἐμποδῶν ἡμῖν γέ-
νοιτο τῆς ἐπιθυμίας, οὐ πᾶν τοι καλῆς οὔσης, δέον
αὐτῷ μεγίστην εἰδέναι τὴν χάριν· ἡμεῖς δὲ τοῦτον
κακίζομεν, καὶ διαβρῆξαι ζητοῦμεν, μικροῦ καὶ
κατεσθῆναι ἐπιθυμοῦμεν τὸν ὡς ἀληθῶς φιλοῦντα,
καὶ διὰ τοῦτο χρώμενον πολλῇ τῇ πρὸς ἡμᾶς παρ-
ρήσει, τούναντιον ἢ προσῆκεν ἡμῖν ποιῶντες. Ὅρ-
γίζομεθα δὲ ὁμοίως καὶ τῷ παρρησίᾳ πολλῷ τῷ φι-
λετρῷ, καὶ τῷ μεθ' ὑποστολῆς παραινούντι· ἴσως τῷ
μὴ δέχεσθαι τὰς παραινέσεις ἡμᾶς ἡδέως. Καὶ μὴν
εἰ μόνον ὑποπτευθεῖη προσίστασθαι τις τῶν πάντων
τῆς ἐπιθυμίας ἡμῖν, τί οὐκ ἂν ὁ δυστυχὴς παρ'
ἡμῶν πάθοι, ἐνὸν ἡμῖν τοῦτο πρᾶξαι, καὶ κομῆν
κακῶς αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ διαθεῖναι; Εὐχερῶς δὲ
ὑποπτεύεται καὶ ὁ μηδαμῶς ὢν τοιοῦτος, μηδὲ συνει-
δῶς αὐτῷ τι τοιοῦτον, ὅποιον τὸ τῆς ἡδονῆς ὑποπτον
αὐτὸν ἡμῖν διαβάλλει. Τῷ γὰρ πρὸς τὰς ἡδονὰς κε-
χηγνότες εὐδιόβολος καὶ φίλος, καὶ εἴ τις πάντα ἀγα-
θὸς ἐκείνῳ νομίζοιτο. Τυφλοὶ γὰρ μάλα τὸ πάθος,
καὶ οὐκ ἐξ τῶν λογισμῶν ὀρθὴν ἐξεργασίαν ψήφον.
Καὶ μὲν δὴ καὶ χρυσίον ἀθροίζειν καταδεχόμεθα,
ἀδίκως τε καὶ ἀγεννῶς ἐστὶν ὅτε, ὡς δυνηθῆναι κτή-
σασθαι τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιτήδεια. Ὅ τε γὰρ δοῦλος
τῶν ἡδονῶν ἀναγκαιῶς δέχεται χρημάτων, καὶ ὁ τὸ
χρηματίζεσθαι πρυοργου θέμενος πάντα δεύτερον νο-
μίζει τοῦ πλουτεῖν· ὅπερ αἰτιὸν ἐστὶν ἀπείρων, ὀ-
μαι, κακῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινο πάσχομεν τὸ δει-
νόν. Πυκνὰ τὰ δούλοις πρέποντα πράττομεν, καὶ
δάκνοντά τινα φέρομεν τῶν ἡδέων ἕνεκα. Καὶ ἀνα-
σχυντοῦμεν πολλάκις, εἰς οὐς οὐδ' ἀναβλέψαι προσ-
ῆκεν, οὐδ' ἂν οὐδέποτε ἐτολμῶμεν πρὸς τοῦ δουλε-
θῆναι τῷ πάθει. Καὶ μὴν πάντῃ που δῆλον τὸν θυμὸν
ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπιθυμιῶν φύεσθαι. Καὶ ἴνα
μὴ τισι δῶμεν ὕλην φιλονεικεῖν, ἀρχαί τοσοῦτον εἰ-
πεῖν, ὡς ἡ τὸ πᾶν τοῦ θυμοῦ, ἡ τὸ πλεον, διὰ τὰς
ἡδονὰς γίγνεται. Καὶ ταυτὶ μὲν ἀπαντα ἀσύμφορα
πάντες ἴσμεν, ἀκόλουθα δ' οὖν τοῖς ἡγγραμένοις.
Οἷς γὰρ δὴ τέλος ἡ ἡδονή, βρῆδως γε τούτους περ-
θεῖ, πάντα τολμώντας; τὰ ἀτοπα, πάντα τὰ δυσχερῆ
φέρειν, καὶ ὡς λίαν ἐπιβλαβῆ, καὶ δόξης οὐκ ἀγα-
θῆς πρόξενον. Καὶ μὴν εἰ δίκαιόν ἐστι πανταχοῦ τὰ
ληθὲς κρατεῖν, οὐδὲ ἐκεῖνο σιωπητέον. Τὸ γοῦν ἡδύ
τε καὶ χάριεν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἔχομεν. Τοῦτο γὰρ
ὡς τὰ πολλὰ γίγνεται. Τὰς δὲ διὰ τὰς ἡδονὰς λύπας
αὐτοῖς καρποῦμεθα τοῖς πράγμασι. Συμβαίνει δὲ
καὶ τοῦτο πολλάκις. Μᾶλλον γὰρ εὐφραυνόμεθα ταῖς
ἐλπίσιν, ἢ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐλθόντες. Ὡς
εἴ τις εἴποι ματαιότητα καὶ λογισμὸν οὕτως εἶναι
τοῦτο δὴ τὸ παρ' ἡμῶν διωκόμενον, οὐ παντάπασ-
τῆς ἀκριβεῖα; ἐκπέπτωκε. Τὸ δὲ ἐναντίον οὐχ οὕτω.
Τὸ μὲν γὰρ ἡδύ που παραγενόμενον ὅψι καὶ χρόνῳ

et quid primum, quid ultimum, quid medium proferemus ex iis quæ nobis ab ea proveniunt? Quoniam aliquis pacto, totus in linguam mutatus, et artes ejus, et molitiones, et dolos, et versutias exposuerit? Modis omnibus infesta bellua sollicita (lubet enim illam velut animatam in medium proferre), eademque quibus non præstigiis utitur? Malitia quadam extrema inescat. Fit omnibus omnia, mores ut bonos evertat. Sponte sua, vocante nemine, se consiliariam offert; admirataque molitionem, probris incessit omnia quæ corporibus et animis certamen aliquod imponunt, dum ea morbifera nuncupat. Ait enim illa tam carni quam spiritui crebram quamdam tempestatem ac perturbationem suscitare, peneque vim infinitam fluctuum inferre, perpetuæque tabis causam esse. Simul ad persuadendum esse aptissima videtur, cum ex eo robur habeat quod ad facilia factu cohortetur. Admodum servilem in modum adulatur, monet amice, quo minus heriliter impetret, pudore nullo præpeditur. Nihil est impedimenti, nihil quod arceat, nihil quod obstat, quo minus ad diversissima facile transiliat. Erubescere non novit, verecundiæ ne quidem meminit: quid enim impudentiæ commune cum verecundiâ? Quiescere nequit, nec enim hoc ejus natura fert. Nullam nec quietem, nec otium, nec tranquillitatem, nec aliud tale agnoscit: nihil enim omnino didicit. Crocodilos, leones, quidquid iræ non moderatur, vel furore detinetur, omnem, sanguinariam belluam, stimulo pungentem, venenosam, insanabili morsu lædentem feritate superat. Nec mansuescitur, nec cicurari potest, et reconciliationes aversatur. Non enim pacisci conditionibus æquis amat. Quapropter dum simul et vi et fraudibus utitur, multos qui magni esse propter animi generositatem videntur, et ob virtutem omnibus admirationi sunt, impetu primo deiecit ac vicit. Quod si non everterit conatu primo nec in morem torrentis abripuerit, magnam ipsa tolerantiam præstat, et singulari diligentia nisu primum delectatur; adeoque in iis quæ contra nos molitur, indefessam se gerere videtur. Nam ipsum, illud vehementer velle non permittit, ullos uti labores sentiat. Vix tandem, et elapso multo tempore, fortissimis athletis cedit. Vidit aliquando quis eam primas concessisse pugilibus, et illis quidem pugilibus qui sudores et labores in certaminibus susceptos nihili penderent: non quod ipsa fortitudinem victoria potitorum reverentia quadam prosequeretur (quid enim commune pudori cum eo quod ruboris et pudoris expers est?), sed ut eis occasionem ignaviæ præberet, ad reddendum negligentiores in constituendis rebus suis, quasi jam ille prius molestæ res essent e medio sublata. Quibus ita peractis, mox de improvviso irruens, mentis suæ cogitata facilius perficit. Id ex ipsa manifestum est experientia: quippe post illas inuicias belli (lubet autem imagini semel institutæ adhuc inhærrere, si visum ei sit opportunum esse tempus ad faciendum impetum remque tenendam, statim ex im-

Α λυέται φιλικῶς. Δεσποτικῶς ἐπιτάττειν οὐκ ἐπαί-
σχύνεται. Οὐδὲν αὐτῇ κώλυμα, οὐκ εἶργον, οὐ πρὸς-
ιστάμενον, ὡς μὴ βῆδω; ἐς τὰ ἐναντιώτατα μετα-
πηδᾷ. Οὐκ οἶδεν ἐρυθριᾶν. Αἰσχύνης οὐδὲ μέμνηται·
τί γὰρ ἀναιδέα πρὸς αἰσχύνην κοινόν; Ἀτρεμεῖν
οὐχ οἶα τε· οὐδὲ γὰρ πέφυκεν. Ἡρεμίαν, ἡσυχίαν,
γαλήνην, εἰ τι τοιοῦτον, οὐδαμῶς ἐπίσταται· οὐδὲν
γὰρ ὅλως μεμάθηκε. Κρονιδεῖλους, λέοντας, πᾶν
θυμῷ κρατούμενον, ἢ λύττῃ κατεχόμενον, πᾶν αἰ-
μοδόρον, ἅπαν κενερότυπον, ἰοδόλον, δάκνον ἀνίσ-
τα, τῇ θηριωδίᾳ παρήνεγκεν. Ἀτίθασόν ἐστι, καὶ
ἀνήμερον, καὶ κατολλαγὰς ἀποσείεται· οὐ γὰρ ἀγα-
πᾷ τὸ ἴσον ἔχουσα σπείσασθαι. Ἀνθ' ὧν βιαζομένη
κατὰ ταυτὶ καὶ ἐξαπατῶσα, πολλοὺς εἶναι τι δο-
κοῦντας μέγα εἰς γενναιότητα, καὶ παρὰ πάντων
θαυμαζομένους ἐπ' ἀρετῇ, κατήνεγκεν αὐτῇ προτβο-
λῇ, καὶ ἐξήλεγε. Κἂν οὐ καταστρέψῃ τῇ πρώτῃ
πείρᾳ, καὶ παρασύρῃ χειμάρρου δίκην, ἀλλ' αὐτὴ
καὶ καρτερίαν πολλὴν ἐνδείκνυται, καὶ τῷ πονεῖν
ἄγαν τέρπεται. Καὶ ὅλως γε δοκεῖ τις εἶναι ἀχάμα-
τος εἰς τὰ καθ' ἡμῶν. Τὸ γὰρ δὴ σφόδρα, ἐθέλειν
οὐ διδῶσι τῶν πόνων αἰσθάνεσθαι. Μόγις που καὶ
διὰ χρόνου τοῖς γενναϊοτάτοις τῶν ἀθλητῶν ὑπενδί-
δωσιν. Ἐώρακέ τις αὐτὴν πρωτείων πύκταις παρ-
χωρήσασαν, πύκταις ἐκείνοις, οἷς ἰδρῶτές τε καὶ
πόννοι παρ' οὐδὲν νομίζονται διηγωνισμένοις· οὐ
τῷ ταύτῃ αἰδεσθῆναι τὴν ἀνδρίαν τῶν κρατησάν-
των (τί γὰρ δὴ κοινόν αἰδοῖ πρὸς ἀπηρυθριακός
τι καὶ ἀναίσχυτον;), τῷ δὲ παρασχεῖν καιρὸν
αὐτοῖς ῥαθυμίας, ὅσον ἀμελέστερον τὰ κατ' αὐτοῦ;
C διαθεῖναι παρασκευάσαι, ἅτε δὴ τῶν ἐνοχλοῦντων
ἡφανισμένων. Ὅθεν ταυτὶ διαπραττομένη, ἔπειτ'
ἐξ ἀφανοῦς εἰσβάλλουσα, ῥῥον ἀνύει τὰ κατὰ νοῦν.
Δῆλον δὲ ἀπὸ τῆς πείρας. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνακωχὴν
τοῦ πολέμου (ἀνθέξομαι δὲ τῆς εἰκόνης ἐτι), δόξαν
εὐκαιρον προσθαλεῖν καὶ ἀποπειράσασθαι, ἀπρὸ-
πτως εὐθὺς ἐφίσταται· καὶ ἐπισπεσοῦσα δριμύτε-
ρόν πως καὶ μανικώτερον, τὸ γε εἰς ἐκείνην ἦκον,
πάντ' ἐργάζεται τὰ δεινὰ· ἐκείνη γὰρ, ὡς ἔοικεν,
οὐ δέδοικε τοὺς πολλὰκις αὐτῆς κρατήσαντας. Οὐκ
ὀρρωδεῖ τοὺς νεκικηκότας, οὐ τοὺς μακρὰν τινα
δίκην ταύτην εἰσπράξαντας τῆς εἰς ἐκείνους ταύ-
της μανίας· ἀλλὰ τὸ πίπτειν συνεχῶς παιδιὰν λο-
γιζομένη, ὀρθὴ ταχέως εὐρισκομένη, τοῖς αὐτοῖς
D καὶ πάλιν ἐπιχειρεῖ, ὥσπερ μὲθαμῶς ἡττηθεῖσα.
Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀθυρμάτων οἱ παῖδες, εἰ ὥθι-
σμῷ τῶν συναθυρόντων καταβληθεῖεν, πρὸς πάλιν
αὐτοῖς ἀνίστανται, καὶ ἐτοίμως ἔχουσι συμπλακῆναι
τοῖς κατενεγκοῦσι πολλάκις· καὶ ἡδε οὐδὲν κορέννυ-
ται καταβεβλημένη, ἀλλ' αἰεὶ τοῖς συμπλοκαῖς
ἐπαγάζεται τῶν συνεχῶς καταπαλαιόντων. Ὡς
ὀφελόν γε καὶ ἡμεῖς τὸν ἴσον τρόπον ἡνύομεν τοῖς
πρὸς ἐκείνην ἀγῶνας. Οὕτω γὰρ φιλονεικεῖ πρὸς
τὰ καθ' ἡμῶν, ὡς μὴ δὲ βιωτὴν ἡγεῖσθαι, ἐὰν μὴ
ἐξῇ καὶ τοὺς κρείττους ἀγειν περιφανῶς ὥσπερ
ἀνδράποδα. Κἂν ὑπενδῶ τις μικρὸν πρὸς τὰς ἐκει-
νης ὀρμᾶς, ἢ νεῦσαι τι πρὸς καταλλαγὰς δόξῃ, του-
τὶ τὸ μικρὸν ἀρπάσασα, τὸ πᾶν εὐθὺς ὀνειροπολεῖ,
καὶ μελετᾷ τινα δόλον πρὸς τὴν τῶν ἡμεληκότων

καθαίρειν, καὶ τῶν ἐν σπονδαῖς γεγονότων κρατῆσαι θέλει. Καὶ περὶ τοῦ πῶς, ὁ λόγος αὐτῇ βραχύς. Ὅθεν πάντα δὴ κάλων, ἅπαντα λίθον· καὶ τοιαύτην ἀπασαν παροιμίαν εἴποι τις ἂν οἶμαι δικαίως περὶ τῶν ἐκείνης μηχανημάτων. Παρήνεγκε γὰρ ἀτεχνῶς, ὅτου ἂν τις ἔχοι μνησθῆναι δυστρόπου τε καὶ εὐμηχάνου πρὸς κακουργίαν. Ἀκήρυκτον μὲν ἦμιν ἐπάγει τὸν πόλεμον, τρώοι βουλομένη πρὸ τοῦ φανῆναι· νυκτομαχίαν δὲ φιλεῖ, ὡς καταδαρθάνουσιν ἐπιστῆναι, ὡς φθάσαι τὸν πολέμιον πρὸ τοῦ γυμνῶσαι τὸ ξίφος. Πῶς γὰρ ἂν ἐκείνην διέλαθε, πόσου τιμῆν ἄξιον τὸ καταλαθεῖν αἰφνιδίως; Καὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο δεινὸν καὶ γενναιοτάτων ψυχὰς κλονῆσαι. Κἂν ἦ τι κοῦφον τὸ προσπεσθόν, μᾶλλον ἂν ἰσχύσειε θροῆσαι καὶ τοὺς οὐκ ἂν ῥαδίως τοῦτο παθόντας ἢ τι γινωσκόμενον τοὺς ἀγεννεστέρους. Τὸ γὰρ παρὰ προσδοκίαν μικρὴν ἐκπληκτικώτερον μεγάλου προσδοκωμένου. Ἐρᾷ τοῦ σκότους, νυκτὸς αὐτῆς ἀσελῆνου. Ὅμειλή χεῖρει παχείᾳ, ἀόρατον ὁράσσει τὸ ὁρατόν γε ποιούση. Συνόδοις οἶμαι ταύτην ἀγάλλεσθαι τουτωνὶ τῶν λαμπροτάτων ἀστέρων, ὡς ταύτη γε τοῦ σώματος τῆς σελήνης, τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ ἡλίου μεσολαθοῦντος, μὴ δύνασθαι τῇ ἰδίῳ τὰς ἀκτίνας πρὸς ἡμᾶς ἐργάζεσθαι. Συλλήβδην, ὅπερ αἴτιον τοῦ λεληθότως δύνασθαι βλάδην ἡμῖν ἐμποιῆσαι τὴν ἡδονήν, φίλον αὐτῇ. Εἰωθὸς γὰρ μάλα καὶ σύντροπον ἀφείναι μὲν λάθρα βέλος, ἀφείναι δὲ πᾶν τὸ πλῆξον· ἀφείναι δὲ, ὃ δίδωσιν ἐλπίζειν μάλα δυνῆσεσθαι καιρίαν τρώσαι πληγὴν. Καὶ ὅλως πάντ' ἐργάζεται καρύφα τὰ καθ' ἡμῶν, ἐπειδὴν ἐξῆ ποιεῖν, καὶ οὐδὲν προσίσταται. Ἄν δὲ φωραθῇ πρὸ τοῦ κρᾶξαι, πρὸς τούναντιον αὐτίκα τρέπεται, καὶ ἀναλίδην πάντα ποιεῖ, καὶ ἀναισχυντεῖ φανερώως, καὶ ἀναισχυντούσα παρῶνσιάζεται, ἢ εἰ τις ἐπὶ πράγμασι πολλὴν ἔχουσι φιλοτιμίαν. Καὶ λοιπὸν κινεῖ τὸ ὄφρυ παρὰ πάντων ἐρωμένη, καὶ κοντὸν ἀφίησιν ἐπὶ στόμα, καὶ λίθους ταῖν χερσὶν ἀμφοτέραιν, καὶ τὴν Ἥρακλέους ἐπισείει κορύμβην. Ἔστι δ' ὅπου ταύτην καὶ καταφέρει κεφαλῆς παντάπασιν ἀφυλάκτου. Εἰ τὰ τοῦ καὶ τὰς ἡνίας ἐφείσα, θρασέως ἄγαν ἐπιπηδᾷ, καὶ πειρᾶται φθάσαι τὴν συμπλοκὴν, καὶ ἐλεῖν αὐτοβοεῖ. Οὕτω γε τρώων οὐκ ἀπορεῖ, πρὸς τὴν σκοπὴν αὐτῆς συντεινόντων. Καὶ τὸ δὴ φοδερώτερον πάντων, καὶ μονονοῦ ταῖς ψυχαῖς ἀπόγνωσιν ἐμποιοῦν· νῦν γὰρ δοῦσά ποτε, ἀπράκτων τῶν ἐγχειρημάτων αὐτῇ φανέντων ἐξῆς ἀπάντων (μόνου γὰρ ἔνι εἰ θεοῦ τὸ παντελῶς ἀήτητον), οὐ καταπίπτει, οὐκ ἡμελεῖ, οὐκ ἀπαγορεύει, οὐδὲ μακρὰν ἀφίσταται, ἀλλὰ περινοστεῖ, καὶ ἐπιβουλεύει, πῶς οἶει; πῶς σπουδῇ; οὐ δὴ λήγει βάπτουσα δόλους, οὐδὲ λήξει γέ ποτε, οὐ μένουν οὐδ' ὅπως τι οὖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπογνώσκει, κἂν ὃ τι πάθοι· οὐδ' ἰλιγγίᾳ ταῖς ἀποτυχλαῖς, κἂν ἀριθμοῦ κρείττους γένοιτο. Παρατηρεῖ δὲ τοὺς καιροὺς, καὶ, ὅταν θύραθεν τι δεινὸν ἐπέλθοι, τότε καὶ ἡδε κινεῖται, ἔρμαιον ἤγησάμενη τὸ συμπεσόν. Ἐπεὶ καὶ μῦες, καὶ αἰλουροί, καὶ πᾶν τοιοῦτον κτεπίστατον, λύκοι τε καὶ ἅπαν ἀρπακτικόν, ταραχῇ καὶ ζῶν χεῖρει, καὶ ῥαγδαίοις ὑετοῖς, καὶ ἀστραπαῖς, καὶ βρονταῖς ἐξαισίοις, καὶ ὅσα τρικυμῶν ψυχᾶς ἐντὶ-

A proviso advenit, et acrius ac furiosius irruendo, quod ipsam attinet, omnia dira perpetrat. Non enim illa metuit eos, uti quidem videtur, qui sæpius eam superarunt. Non victores reformidat, non eos qui de ipsa diuturnum sumpsere supplicium furoris in se prius exerciti, sed ipsum illud continuo succumbere pro ludo ducens, statim erecta rursus eosdem adoritur, quasi si nequaquam victa fuisset. Ac velut in ludicris pueri, si colludentium impulsu prosternantur humi, rursus ad luctam resurgunt, paratique sunt cum iis manum conserere, qui sæpius eos quoque prostrarunt: sic et ista minime prostrata satjatur, sed eorum congressibus qui eam continua colluctatione superant, semper oblectatur. Utinam quidem nos quoque consimilem in modum adversus ipsam suscepta certamina perficeremus. Nam ea contentione contra nos utitur, ut ne vivendum quidem statuatur, si non etiam præstantiores aliis mancipiorum in morem trahere palam possit. Quod si quis ad ejus assultus vel paulum cesserit, aut nonnihil adnuere visus sit pacificationi; hoc ipso pusillo arreo, statim summam rei somniat, et fraudem aliquam meditatur ad eversionem negligenter se gerentium; quique cum ea pacti sunt inducias, eos ipsos in potestatem redigere cogitat. Nec magni putat referre quo id pacto fiat. Unde nullum non rudentem, nullum non lapidem movet: cujus quidem generis omnia proverbialia recte quis, opinor, de molitionibus ipsius protulerit. Superat enim procul dubio quidquid in mentem alicui venire perversum possit et ad malitiam ingeniosum. Sine denuntiatione bellum nobis infert, vulnerare prius volens quam conspiciatur. Prælium nocturnum amat, ut sopitos aggrediatur, ut hostem, prius quam gladius nudatus sit, antevertat. Quo enim illa pacto ignoraverit quanti æstimari debeat anticipatio repente facta? Nam ejus admiranda vis est in percellendis etiam fortissimorum animis. Tametsi leve quiddam accidat, plus tamen habebit virium ad illos quoque terrendos qui non facile terreri solent, quam quod prævisum est, recordes turbet. Nam parvum quiddam præter expectationem formidabilius est magno quod exspectatur. Tenebras amat, illunemque noctem. Caligine crassa delectatur, quæ oculis inspectabile reddit quod aspectabile est. Equidem illam delectari congressibus siderum clarissimorum arbitror, ut hoc modo corpore lunæ inter oculos et solem semet interjiciente, radii vim suam erga nos exercere nequeant. Ad summam, charum est voluptati quidquid in causa est ut clam nos afflicere detrimento possit. Admodum enim ei familiare est, quasque cum illa hoc adolevit, ut clam telum emittat ac quidquid sauciaturum sit, id quidem emittat, quo letale se vulnus infligere posse speret. Clam denique contra nos omnino facit omnia, cum facere potest, nec aliquod impedimentum est. At in facinore si deprehendatur antequam rem pergerit, mox in contrarium sese vertit, et palam

impudenter ac improbe facit omnia, quia quidem impudentia maiorem sibi licentiam libertatemque, sumit, quam alius in rebus honestissimis faceret; atque ita deinde in omnium conspectu hastam quatit, et in os jaculum dirigit, ambabusque manibus saxa projicit, et clavam Herculis vibrat, nonnunquam hanc etiam in caput omnino non munitum demittit. Secundum hæc laxatis habenis, audacter admodum insilit, et antevertere congressum nititur, hostemque primo impetu capere. Usque adeo non desunt ei rationes, ad destinatum ipsi sine scopumque pertinentes. Quod denique præ cæteris formidabilius est, animosque modo non ad desperationem adigit, interdum licet terga dederit, omnesque conatus ejus irriti fuisse visi fuerint (quippe solius Dei fuerit, prorsus invictum esse) non tamen corrui, non curam abjicit, non animum despondet, non procul abscedit, sed obambulat et insidiatur; quo putas pacto? quo studio? fraudes nectere non desinit, nec unquam nec ulla ratione desinet. Non enim desperat, quidquid ei tandem accidat. Nec ob repulsas et spei frustrationes hæret, tametsi veniant prope innumerabiles. Momenta temporum observat, et cum extrinsecus dirum aliquid accesserit, tunc et ipsa sese commovet, eumque casum pro insperato lucro ducit. Nam et mures, et feles, et quidquid ejus est generis furacissimum, itemque lupi et quodvis rapax animal, perturbatione tempestateque gaudent, et vehementibus pluviis, et fulgoribus atque tonitruis immanibus, et aliis, quibus animi fluctuant, quod id temporis exercere maleficia sua facilius possit, ad alia respicientibus illis qui ceteroquin ab eis sibi cavent. Truculentia quædam in ursis est aliisque talibus, at quid de ista detestabili dicemus? Acris est in tigribus, et si quid his par, iracundia; at in hac quænam est mansuetudo? Bestiæ quædam subdole sunt, de vilioribus istis loquor, ut vulpes sunt, ut simiæ, ut aliæ tales. Quod fallacias attinet, longe quidem has voluptas superat. Chamæleontem induit, alius quidam Proteus est. Quidquid perversum est, subitoque formam aliam asciscere potest, animalia marina pariter et volueria, quadrupedaque in orbe soli subjecto pravitatis et mollitiæ nomine nobilitatum est, ab ipsa seipsam respiciente pro nauci ducitur. Hoc enim solum admiratur, quod animam ratione præditam celerrime fallere potest. Serpentem fortasse reveretur, quæ olim hoc potuit. Imq; vel hoc ipso valentior mihi voluptas esse videtur: nam cum duæ res sint quas ob res parentes illi primi fuisse lapsi, serpens, inquam, et fructus, meo quidem iudicio, princeps majorque causa lapsus in fructu fuit; quippe si fructus non adfuisset, nec oculos ad se spectandum invitasset, quidnam, obsecro, serpens efficere potuisset? ad qui hortari, quid consulere? Vicissim tamen venustate fructus illecti fuissent, qui usæ tam imbecilli cohortatione bellæ crediderunt. Nec enimvero consentaneum erat, Opificem sfigmento suo invidere, et formatum e luto, percepto fructu quodam Deum evasurum, plane fidem non merebatur. At fructus ille venustus erat, ac valde blandiri poterat, et eximia quædam illis polliceri, qui eum percepturi essent: puta, si admoveretur ori, futurum ut voluptatem afferret, planeque venusta cuncta dulcedine superaret. Neque quiddam alienum, aut insolens aut abhorrens a vero; sed id præstiturum se pollicebatur, quod sibi proprium esset, et facile et consentaneum. Quod enim aspectu pulchrum est, id supra res cæteras si gustatui quoque placiturum quis opinetur, minime mirum. Quapropter ad lapsum primorum parentum non parum momenti de fructu quoque sperata voluptas attulit.

Verum hoc etiam modo voluptatem mihi consi-

Α και, ὡς τηνικαῦτα βραδίως δυνάμενα κακουργεῖν, ἄτε δὴ βλεπόντων εἰς ἕτερα τῶν τὰ αὐτῶν φυλαττόντων. Ἰταμότης ἐν ταῖς ἀρκτοῖς καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Τί δὲ ἡ ἀποφράς αὕτη; Ὁξυθυμία παρὰ τοῖς τίγρισι, καὶ εἰ τι τούτοις ἐφάμιλλον. Ἐν ταύτῃ δὲ τίς πραδότης; Ἰπουλὰ τινα θηρία ταυτὶ δὲ λέγω τὰ εὐτελέστερα, κερδῶ, καὶ πίθηκοι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Πολλῶ γὰρ ταῦτα ὑπερηκόντισεν ἡ ἡδονὴ πρὸς τὸ ὑφαλον. Χαρμυλίων γίνεταί, Πρωτεύς ἄλλος. Ζηλοὶ πάν τὸ κακὸν καὶ μεταβάλλειν αὐτίκα δυνάμενον. Καταγελᾶ πρὸς τὸ ἀπατᾶν τῶν σοφωτέρων εἰς τοῦτο, ἐναλίων θ' ἅμα, καὶ πτηνῶν καὶ τετραπόδων ἀπάντων. Εἰ τι τῶν ὅλων αἰσθητικῶν ἐπὶ τὴν ὑφήλιον ἐξύμνηται εἰς πονηρίαν καὶ κακοῖθειαν, λήρος ἐκείνη νομίζεται εἰς ἐαυτὴν ἀποβλεπούσῃ. Μόνον γὰρ τοῦτο θαυμάζει, B δὲ λογικὴν ψυχὴν ἀπατῆσαι δύναται τὴν ταχίστην. Τὸν ὅφιν ὥς αἰσχύνηται ὡς πάλα τοῦτο δεδυνημένον. Πλὴν καὶ τοῦτοῦ μοι δοκεῖ ἰσχυροτέρα ἡ ἡδονή. Δυσὸν γὰρ ὄντοιν, δι' ἃ πεπτῶκασιν οἱ προπάτορες, τὸν ὅφιν λέγω, καὶ τὸν καρπὸν, πρῶτόν τε αἰτίον ὁ καρπὸς καὶ μεῖζον, ὡς γέ μοι φαίνεται. Τοῦ καρποῦ γὰρ μὴ παρόντος, μηδὲ τὰς ὁφείας ἐφελκομένου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θέαν καὶ κατανόησιν, τί ποτ' ἂν εἶχεν ὁ ὄφιν δρᾶν; τί καὶ παραινεῖν; τί καὶ συμβουλεύειν; Τοῦτου δὲ ἀποστάντος, εὐχερῶς ἂν εἶχον κλαπῆναι τῇ ὠραιότητι τοῦ καρποῦ οἱ τῷ θηρίῳ πιστεύσαντες, σαθρά τινα παραινέσαντι. Οὕτε γὰρ φθονεῖν εἰκὸς ἦν τὸν πεποιηκότα τῷ πλάσματι, καὶ τὸ θεὸν γενέσθαι τὸν ἐκ πηλοῦ καρποῦ τινος μεταλήψει. Παντα- C λῶς ἀπέρθανον. Ὁραῖος δὲ ἦν καρπὸς, καὶ γοητεύειν μάλα δυνάμενος, καὶ χρηστὰς ἐπαγγελίας προτείνων τοῖς αὐτοῦ μεταληφόμενοις. Ὡς γὰρ εὐφρανεῖ τῷ στόματι προσφερόμενος, καὶ ὅλως ἔσται τῶν ὠραιῶν πάντων ἡδίων. Καὶ οὐδὲν ὑπέσχετο ξένον, οὐδὲ καινόν, οὐδ' ἀπέρθανον, ἀλλ' οἰκτεῖον ἔργον τελείσειν, καὶ εὐχερὲς, καὶ γιγνώμενον. Τὸ γὰρ δὴ καλὸν εἰς ὅψιν οὐ θαυμαστόν, εἰ ὑποληφθεῖη φανήσεσθαι βέλτιον τῶν ἄλλων εἰς γεῦσιν. Ὡστε πρὸς τὸ πεπτῶκεναι τοὺς ἐξ ἀρχῆς οὐκ ὀλίγα συνεδάλατο καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ καρποῦ ἐλπισθεῖσα ἡδονή.

ἔμυλatur. Quidquid in fallendo vafrum est inter universa, irridet. Quidquid omnino sensus participis, ab ipsa seipsam respiciente pro nauci ducitur. Hoc enim solum admiratur, quod animam ratione præditam celerrime fallere potest. Serpentem fortasse reveretur, quæ olim hoc potuit. Imq; vel hoc ipso valentior mihi voluptas esse videtur: nam cum duæ res sint quas ob res parentes illi primi fuisse lapsi, serpens, inquam, et fructus, meo quidem iudicio, princeps majorque causa lapsus in fructu fuit; quippe si fructus non adfuisset, nec oculos ad se spectandum invitasset, quidnam, obsecro, serpens efficere potuisset? ad qui hortari, quid consulere? Vicissim tamen venustate fructus illecti fuissent, qui usæ tam imbecilli cohortatione bellæ crediderunt. Nec enimvero consentaneum erat, Opificem sfigmento suo invidere, et formatum e luto, percepto fructu quodam Deum evasurum, plane fidem non merebatur. At fructus ille venustus erat, ac valde blandiri poterat, et eximia quædam illis polliceri, qui eum percepturi essent: puta, si admoveretur ori, futurum ut voluptatem afferret, planeque venusta cuncta dulcedine superaret. Neque quiddam alienum, aut insolens aut abhorrens a vero; sed id præstiturum se pollicebatur, quod sibi proprium esset, et facile et consentaneum. Quod enim aspectu pulchrum est, id supra res cæteras si gustatui quoque placiturum quis opinetur, minime mirum. Quapropter ad lapsum primorum parentum non parum momenti de fructu quoque sperata voluptas attulit.

Ἀλλ' ἄθροισαι μοι καὶ τῆδε τὴν ἡδονὴν, καὶ πόση

victoria gaudet. Illud etiam meretur indicari. A Tunc animis dolorem indit, cum nos coronatos tripudiare par erat. Cum enim ipsa superata et ovare nos æquum sit, et cum lætitia exsultare, nos e diverso tristes sumus; adeoque novum et insolens quiddam nobis usuvenit, qui mærorem seu fructum quemdam victoriæ reportemus. Vel potius novi nihil nobis accidit. Corrigendum est enim quod diximus. Quippe non propterea dolemus quod victoria potiti simus (nam hoc modo nobis plane monstruosum quiddam contingeret), sed furorem huius contra nos, et atrocem iram, et incomparabilem simultatem intuentes, quodque fieri de se quidvis, quidvis facile pati vellet, dum nostrum spectat interitum, non tam læti sumus quam jure ringimur. Scimus enim, scimus eam finem pugnæ contra nos minime facturam. Nimirum semper illa bello nos petet, et aperte atque acrius manum victa conseret. Itaque præ formidine spectatarum rerum, quas nobis illam perpetuo scimus exhibituram, in dolore majori versamur quam lætitia sive ex victoria parva. Nam nemo non jure de iis quæ prius evenere quod futurum est conjicit.

Hactenus de voluptate dictum esto, quandoquidem ulterius progredi non oportet. Nam mihi quidem videtur, nec eum qui de hac verba faciat, facile hoc assequi posse, ut accurate rem perficiat; nec prolixitatem vitare volentem, quæ de hac dicenda veniunt, explicare dilucide posse. Saltem hoc unum cæteris adjiciendum est. Multiforme quoddam sit monstrum, variis vultibus nimium quantum fallens ac nocens: atque uti minora præmittam ejus exploraveris, interitus procurandi causa varie transformata. Hæc nimbus igneis olim Sodomitis pluit: hæc telluris abyssos aperuit, ipsumque cælum, ut etiam natura rationis expers inundaretur aquarum diluvio, quamvis, ut natura nostra, rea non esset. Expende mihi, quæso, Judæos illos qui in solitudine prostrati occubuerunt; ubique facinorum ejus vestigia videre licet, ne rursus his recensendis immoremur. Hoc autem in ea pessimum quod, cum hæc nota nobis sint, tamen eam relinquere non possimus, licet id valde velimus; vel e contrario, cum fortasse possimus, nolumus. Quapropter ea natura voluptatis est, ut in utramque partem malum sit et detrimentum certissimum, illis inquam, qui non præditi sunt animo firmo ac stabili et variarum rerum experientia, et institutione præclara, et mente vitiiis hand inquinata, et inivole gloriæ cupida, et voluntate seipsam excitante, ac semper ad pulcherrima quævis et optima proclivi, quæque satis omnino virium habeat ad intelligendum quæcunque divinam ad virtutem seu principes causæ nos deducunt; nec minus cupiditatis, ad perseverandum in iis quæ pulcherrima esse atque optima cognoverunt. Quinam ergo tantiviri fuerint, ut quæ nimia sunt, recto voluptatis usu vitare potuerint? Perpaucos hujusmodi nos inveniaturos arbitror, qui quidem ipsi cæteros longo post

ἐστεφανώμενους ἡμῖς χορεύειν. Ἡ:τηθείσης γὰρ αὐτῆς, παιδνας ἔδειν προσῆκον, καὶ σκιρτᾶν μετὰ φαιδρότητος. Ἡμεῖς δὲ τέως λυπούμεθα, καὶ ἀτοπὸν τι πάσχομεν πάθος, λύπην ἀπὸ νίκης καρπούμενοι. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἀτοπον πάσχομεν. Δεῖ γὰρ διορθώσασθαι τὸ βῆθ. Οὐ γὰρ διὰ τὸ νικῆσαι λυπούμεθα (ἦν γὰρ ἂν ταύτῃ τὸ πάθος περιφανῶς ἀλόκοτον), ἀλλ' εἰς τὴν ταύτης λύπῃ τὴν καθ' ἡμῶν, καὶ τὸν ἀνείκιστον θυμὸν, καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἔριν ὀρώντες, καὶ ὡς πάντα ἂν γένοιτο, καὶ πάντα πάθοι βῆθίω, πρὸς τὴν ἡμετέραν καθάρισιν ἀφωρῶσα, οὐ μᾶλλον εὐφραινόμεθα, ἢ δικαίως ἀσχάλλομεν. Ἰσμεν γὰρ, ἴσμεν αὐτὴν μηδ' ὡς γε λήξουσιν μάχης τῆς πρὸς ἡμᾶς. Ἀεὶ γὰρ δῆπου καὶ πολεμήσει, καὶ συμπλακῆσεται φανερώς μετὰ τὴν ἤτεται δεινότερον. Ἀλγοῦμεν τοίνυν τῷ δέει τῶν ὑφορωμένων πραγμάτων, ἃ δὴ ταύτῃ ἐγνωμεν παρεξομένην διηνεκῶς, ἢ χαίρομεν τῷ νενηκέναι. Πάντες γὰρ τοῖς φθάσαι τὸ μέλλον γὰ δικαίως τεκμαίρονται.

Ἔως ὧδε τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἔσται, ἐπεὶ μὴ δεῖ περαιτέρω. Οὐτε γὰρ ἐς τὰ κριθῆς ἐλθεῖν μοι δοκεῖ βῆθιον εἶναι τὸν περὶ ταύτης λέγοντα, οὔτε τὸ μη:κος θέλοντα φεύγειν, τὰ κατ' αὐτὴν καθαρῶς εἰπεῖν δυνήθηται. Πλὴν ἐκεῖνός γε μόνον ἐπιεκτέον· πολυμορφὸν τι γίνεται τέρας, παντοδαπαῖς ἰδέαις παράγουσα, καὶ λυμαινομένη πόσον δοκεῖς; Καὶ ἵνα τὰ ἐλάσσω παρῶ, εὖροις ἂν τὴν ἡδονὴν, τὸ κατ' αὐτὴν ἄνωθεν ἐξετάσας, ἀπωλείας ἕνεκα παντοδαπῶν γεγονυῖαν. Αὕτη τὰς νιφάδας τοῦ πυρὸς ὡς ποτε Σοδομίταις, ἀθύσσοις γῆς ἀνέρις, καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, ὡς κατακλυσθῆναι καὶ φύσιν ἀλογον, οὐκ ἐνεχομένην, ὥσπερ ἡ ἡμετέρα. Σὺ δὲ μὴ λογιζοῦ τοὺς ἐν ἐρήμῳ πεσόντας τῶν Ἰουδαίων. Τὰ ταύτης πανταχοῦ κατορθώματα, ἵνα μὴ καὶ αὐθις διατριβώμεν καταλέγοντες. Τὸ δὲ ταυτησὶ χεῖριστον, ὅτι ταῦτα γινώσκοντες οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἀπαλλαγῆναι δυνάμεθα, σφόδρα θέλοντες· ἢ τοῦναντίον ἴσως δυνάμενοι, οὐ βουλόμεθα. Ὡς δὲ ἐκπερῶθεν κακὸν, καὶ ἀπαράιτητον βλαβερὸν ἡ ἡδονὴ πέφυκεν εἶναι· λέγω δὲ πάντως ἐκείνοις, τοῖς μὴ βεβηκόσι τε καὶ πάγιον κεκτημένοις φρόνημα, καὶ πείραν πραγμάτων παντοδαπῶν, καὶ παιδείαν ἀγαθὴν, καὶ νοῦν ἀθόλωτον πᾶθεσι, καὶ τρόπον δόξης ἐρώντας, καὶ ὅλως γε θέλησιν αὐτοκίνητον, καὶ αἰ τὴν βόπην κεκτημένην πρὸς ὃ τι κάλλιστόν τε καὶ βέλτιστον, εὐ μὲν δυνάμειος ἔχουσιν γινώσκειν, ὅσα αἰτιώτατα πρὸς τὴν θείαν ἀρετὴν ὄντα τυγχάνει, εἰ δὲ βουλήσεως μένειν ἐφ' οἷς καλλίστοις καὶ ἀρίστοις ἔγνωσαν οὔσι. Τίνες οὖν ἂν εἴεν τοσοῦτοι, ὡς διαφυγεῖν τῆς ἡδονῆς τὰς ὑπερβολὰς δυνήθηται τῇ γιγνομένη γὰρ ταύτης χρήσει; Ὅλῃ μοι δοκοῦσιν εὐρεθῆσθαι, καὶ οὗτοι γε παρενεγκόντες τοὺς ἄλλους πολλῷ τῷ μέσῳ. Ὅτε γὰρ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς τυφοῖ, καὶ μαλακίζει τὸν ταύτης τόνον ἡ τῆς ἡδονῆς εὐχὴ, πῶς οὐ τὸ ταύτης ἐπαγωγόν τε καὶ θέλγον μονοῦ καὶ φύσεως ἰσχυρότερον; κα-

quatenus oppugnari non debebat. Nam qui huic fortis opem hallucinantibus succurrit, et æs alienum mortalibus universis debitum dissolvit. Quapropter hoc meæ personæ convenit, non ita duntaxat ut aliis, verum etiam duplici cum accessione: partim ratione dignitatis, partim tua quoque causa, propter quem in hoc certamen descendi, licet ipsa temporis ratio prorsus id mihi non concederet; nisi quis dicere velit, nullum nos tempus a suscipiendis utilitatis tuæ causa laboribus arcere merito posse. Libet autem nonnullos errore quodam ita liberare, ut jam quasi præmunire auditores studeamus, ne alium in errorem incidunt, cum ex iis quæ paulo ante protulimus, tum quæ dicturi modo sumus. Nam fortasse quidam, non recte quidem illi, sed cogitaverint tamen, quasi voluptate superiorem ostentare meipsum volens ac nequiter inolescere, tractandum hoc argumentum suscepim. Idem si quæ simpliciter a nobis dicuntur iniqua cum susceptione acceperint, una opinione non recta super aliam cumulat, nobis illi quidem nihil damni dabant, (quid enim?) at ipsi magis nocere sibi nullo modo poterunt. Quippe non modo non sanantur, verum etiam morbo graviore proculdubio corripientur; quod ipsum emendatu difficile fuerit. Itaque rationem ipsius decori hoc primum et vobis poscere putavi, viam uti nobis repargamus ipsi, qua deinceps incederemus. Singulos igitur et universos qui orationes hasce lecturi sunt, scire volumus, non ostentandi causa nos hæc preferre, nec studio declarandi, nos esse strenuos et voluptatis contemptores, has orationes instituisse. Cur enim istuc, nisi forte mens mihi perierit, et ipse mei prorsus oblitus sim? Nemo enim me magis, opinor, expertus est intemperantiæ tela; nec adeo valueribus, ut ego, confectus ab ea discessit. Recte meipsum equidem novi, sicut e diverso recte non teno quantopere a cultu moderationis omnibus in rebus absum. Quare non nica, sed pro ratione virium mearum, simpliciter utilitatis causa disseram.

Aio igitur voluptatem esse bonum quidam iis qui boni esse velint, et recte ac honeste ea utentibus, rem plane bonam ac honestam, vitæque conservatricem, nec ullius conciliatricem mali, siquidem nos ita velimus. Ac oportebat illam profecto et existere, et vitæ mortalium adesse, et cum animatorum vitæ spatio porrigi. Nam orationi proxime hæc præcedenti, quæ contra voluptatem est habita, plane jam contraria promittit: quæ si vera sunt (et sunt sane vera, quemadmodum mox nobis hæc compendioso quodam ostendet oratio, si divinum nacta favorem fuerit), argumentum omne confectum erit, probatumque, voluptatem esse rem honestam et optimam. Atque adeo vel unum quiddam brevissimum, mea quidem sententia, suffecerit. Quippe si consideraverimus, eum qui reapse bonus est, hanc animatorum naturæ insevisse; quodque cuius auctor ipse est, id neque malum, neque rejiculum esse queat, sed potius e contrario valde sit bonum et expetendum, parebit omnino voluptatem per se rem bonam et honestam esse, quod

τοῦτο προσήκει· οὐ μόνον ὡς περ τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ μετὰ διπλῆς τῆς προσοήκης· τοῦτο μὲν διὰ τὸ σχῆμα, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ, δι' ὃν γε δῆπουθεν ἑμαυτὸν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα καθῆκα, μηδὲ τοῦ καιροῦ παντάπασιν ἐπιτρέποντος· εἰ μὴ τις ἂν τοῦτο φαίη, ὡς οὐδεὶς ἂν εἰρξῇ καιρὸς δικαίως τοῦς ἐπ' ὠφελείᾳ σῆ γιγνομένους ἡμῖν ἀγῶνας. Βούλομαι δὲ τινος πλάνης ἐλευθεροῦν ἐνλους, ἥδη περὶ μένος προασφαλίσασθαι τοὺς ἀκροατάς, ὡς μὴ πειραθῆεν ἐτέρως πλάνης, ἐκ τε τῶν ἄρτι λεχθέντων, καὶ τῶν ἤδη ῥηθησομένων. Ἰσως γὰρ ἂν τινες οὐ καλῶς μὲν, ἐνθυμηθεῖεν δ' οὖν ὅμως, ὡς ὑπὲρ ἐκείνην δεῖξαι βουλόμενος ἑμαυτὸν, καὶ πακοῆθως ἀλσζονεύσασθαι, τοῦτον τὸν λόγον ἐνεστῆσάμην. Καὶ εἰ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπλῶς λεγόμενα μετ' ὑποψίας ἀδίκου λάβοιεν, δόξαν τινὰ οὐκ ὀρθὴν ἐφ' ἐτέραν δεξιόμενοι· ἡμᾶς μὲν οὐδὲν παραβλάψουσι, (τί γάρ;) σφᾶς δὲ αὐτοὺς, οἶμαι, οὐδὲν ἂν ἔχοιεν ὃ τι μεῖζον ἀδικήσαιεν. Οὐτε γὰρ λαθήσονται, ἀλλὰ καὶ προσνοσήσουσιν ἀτεχνῶς, ὃ δὴ χαλεπὸν εἰς διόρθωσιν. Πρέπειν οὖν πρῶτον ψήθην τὴν ἰδίαν ἡμῖν καθᾶραι, ἔπειτα ἐπ' ἐκείνης βαδίσαι. Ἰσως τοίνυν ἕκαστος, καὶ πάντες ὁμοῦ, ὅσοι τοῖς λόγοις ἐντεύξονται, ὡς οὐ κατ' ἐπίδειξιν λέγομεν, οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς γενναίους ἀποφῆναι βουλόμενοι, καὶ τὴν ἡδονὴν διακτεύοντες, τοῦτον τὸν λόγον ἡψάμεθα. Πόθεν; εἰ μὴ καὶ τὰς φρένας ἀπολωλέκαμεν, καὶ ἑμαυτοῦ παντάπασιν ἡδονὴν ἐλαθον. Οὐδεὶς γὰρ οἶμαι μᾶλλον ἐμοῦ τῶν τῆς ἀκροασίας πεπεράταται βελῶν, οὐδὲ τραυματίας, ὡς ἐγώ, ἐκείθεν ἀπελήλυθεν. Ἐγὼ γε καλῶς ἑμαυτὸν ἐπίσταμαι, ὡς οὐδ' ἐπίσταμαι γε καλῶς, ὅσον ἐνδείω τοῦ τιμῆν ἐν ἑκαστῇ τῇ συμμετρίας. Ὡς οὐκ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἀλλ' ὅπως ἂν δυνάμειος ἔχοιμι, ὑπὲρ ὠφελείας ἀπλῶς ἐρῶ.

Φημι οὖν εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὴν τοῖς ἀγαθοῖς ἐθέλουσιν εἶναι, καὶ τοῖς καλῶς τε καὶ σεμνῶς χρομένοις αὐτῇ καλὸν τι καὶ σεμνὸν ἀντικρυς, τῷ τε βίῳ συστατικὸν ἡμῖν, καὶ μηδενός γε πρόξενον τῶν κακῶν, εἴγε ἡμεῖς βουλόμεθα. Καὶ εἶδε γε αὐτὴν ὀφειστάνα καὶ παρῆναι τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ συμπαρεκταθῆναι τῇ τῶν ἐμψύχων ζωῇ. Τὰ γὰρ ἐναντία φημι τῷ πρὸ τοῦδε κατ' αὐτῆς εἰρημικῷ λόγῳ. Καὶ εἰ ταῦτα ἀληθῆ (ἔστι δὲ, ὡς ἡμῖν ὁ λόγος διὰ βραχείων αὐτίκα δείξει, εἰ τῆς θείας ῥοπῆς ἀπολαύοι), τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως εἰργασται, καὶ καλὸν καὶ βέλτιστον τὸ τῆς ἡδονῆς ἡμῖν ἀποδείδειται χρήμα. Ἐν δὲ τι πάνυ βραχύτατον ἀρκέσειεν ἂν, οἶμαι. Εἰ γὰρ δὴ τοῦτο σκοπήσαιομεν, ὡς ὁ τῷ ὄντι ἀγαθὸς τῇ τῶν ἐμψύχων φύσει ταύτην ἐνέσπειρε, καὶ οὐκ ἔκλεινος ἀτίος, οὐκ ἂν ποτ' εἴη τοῦτο κακόν, οὐδ' ἀπόβλητον, ἀλλὰ τούναντίον σαφῶς καλὸν τε σφόδρα καὶ αἰρετόν· φανεῖται πάντως ἡ ἡδονὴ ἀγαθὴν τι καὶ καλὸν καθ' αὐτὴν οὖσα, κατὰ τὴν ἐπιγγεῖαν τοῦ λόγου. Ὅτι δὲ θεόθεν ἡ ἡδονὴ, οὐδενὸς οἶμαι δεήσεσθαι λόγου. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πάντα ἡμῖν ἐκ

Θεοῦ, ὡς δὲ καὶ πᾶσι τοῖς οὖσι, καὶ τοῦτό γε λόγῳ
κοινόν· κοινὸν καὶ τοῦτο γίνεται· ἂν, οἶμαι, δόγμα,
ὡς ἡ ἡδονὴ καλὴν, καὶ δῆλον αὐτόθεν. Ἡ γὰρ οὐκ
ἔστι τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα, ἡ παρ' οὗ τὰ πάντα,
κἀκαίνη. Ἄλλ' ἔστι γε πάντων ἡ ἡδονή. Θεοδὸν ἄρα.
Καὶ τάκειθεν ἀγαθὰ. Ἀγαθὴ ἄρα. Οὐ τοίνυν σοι
πλείονων οἶμαι δεήσει, πρὸς τὴν τῆς ὑποσχέσεως
ἔκτισιν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνδρα πιστὸν διδ-
εῖν στόμα τολμῆσαι πρὸς τοῦναντίον. Οἶμαι δὲ μὴδ'
πιστόν, ἔχοντά γε νοῦν διακρίνειν, καὶ λογισ-
μενόν, τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς παραχρήσεις τοῖς οὐ
καλῶς χρωμένοις εἶναι· τῆς δὲ ἡδονῆς τὴν σύστασιν
οὐδὲ εἶναι τῇ συμμετρῷ τῆς μεταλίψευς. Ὡστε
ἔξεστιν εἰπεῖν, Πρὸ τοῦ βαδίσαι ἐφθασας· ὃ τι-
νὼν θεῶν ἀνδρῶν εἰρητὰ, ὑπερβολὴν εἰς ταχυ-
τήτα θέλοντι δεῖξει. Οἶμαι δὲ τινὰς τῶν παρόντων
αφ' ἑστέρον θέλειν ἀκούσαι, καὶ χρῆναι τοῖς πα-
ραμυθήσασθαι μοι δοκεῖ, ὅσον ἱκανόν. Ὅθεν δὴ διὰ
λειόνων ἐκθέμενος τὸν λόγον, ὁρθῶς γε ἔχον δεῖξω
δόγμα, ἀνάγκαις, οἶμαι, περποῦσαις. Καίτοι
κῶ μοι λίαν σαφὲς κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖν. Κα-
νὼ δὲ ὅμως εἰπεῖν καὶ τὸ καθ' αὐτὸ συνιστάμενον
τῶν ἡδὴ ρηθέντων διὰ κοινῆς (ὡς εἰπεῖν) ἐν-
νοίας καὶ ἀξιωματικῆς, εἴ καὶ μᾶλλον συστήσαι καὶ
τῶν λόγων ἀκολουθεῖν ἐν διαφόροις ἐπιχειρή-
σι. Τὸ γὰρ δυοῖν συνιστάμενον, δύο δὲ τινὰς (ὡς
εἰπεῖν) ἔχον πέντας, ἰδραϊότερόν που τοῦ δι' ἐνὸς ὡς
ἡμισείας πως βεβαιώτος, ὥσπερ ἐφ' ἐνὶ ποδί.
Ὅτι καὶ πλείοσιν ἐπερίδεται, πολὺ γε τοῦτ' ἀμει-
νον. Καὶ δὴ σκοπῶμεν ὧδε. Ἀρξόμεθα δ' αὖθις ἐκ
τῶν προτέρων. Θεμελίον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται
παρὰ τὴν κεῖμενον, ἔφη Παῦλος. Καὶ ὁδὴ
ἴζων ὁ λόγος, Θεοῦ συναιρομένου, συντόμως τὸ
νόμιμον ἀποδώσει, ἀποδείξας μὲν ἐκεῖνα, ὧν μὴ
ρηθέντων, οὐκ ἂν ἀρκούντως ἔχειν τὰ ρηθὲν μέ-
ναι· σιωπῆσας δὲ πολλὰ, καὶ καὶ μὴ λεχθέντα φυγῇ
κέρου, οὐκ ἂν ἐνέγκαι ζημίαν, οἶμαι, τῇ προ-
σκόπῳ.

nostra hoc quodam modo instituitur. Ordiamur
autem rursus ex antecedentibus; quippe fun-
damentum aliud poni nequit quam quod factum est,
ut Pauli verbis utar. Et ipsa oratio via quadam
neque progrediente, opitulante Deo, compendiarie quod rectum erit exponet: demonstrati-
onem, quibus non probatis, haud satis bene constituta quæ dicentur videri queant, multisque silen-
tium præteritis, quæ tametsi vitandi tædii causa prolata non fuerint, nullum tamen proposito scopo
impedimentum, opinor, attulerint.

ἔγωγε ἡ φύσις τῶν ὄντων παρὰ Θεοῦ, καὶ ἡ
οὐμία πᾶσι τοῖς ζώοις ἐνέσπαρται, καθάπερ καὶ
ἐρηται, καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν τὸ ἐπιθυμεῖν,
ὅστερογενὲς, οὐδ' ἐπικτήτονον, ἀλλ' ἐμφυτὸς τις
ἐν ἡμῖς τῆς ψυχῆς, καὶ ἀχώριστος, καὶ μέρος γέ-
νη αὐτῆς (εἰ βούλει λέγειν) τῆς τριμεροῦς τε καὶ ἡμε-
ροῦς (λέγω δὲ νῦν περὶ τῆς λογικῆς τε καὶ ἡμε-
ροῦς), δηλονότι ἀγαθὸν ἢ ἐπιθυμία, ἅτε δὴ παρὰ
τῇ ψυχῇ δεδομένη οὐχ ἥττον ἢ τὰ ἀδελφὰ
αὐτῆς μέρη, τὸ λογικόν τε καὶ θυμικόν. Καὶ εἰ
τοῦτο δοῖται, ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν (δῶσει
δε γὰρ πᾶς τις, οἶμαι, οὐκ ὦν αὐθάδης τε καὶ ἀλλό-
κωτος), ἀγαθὸν καὶ ἡ ἡδονὴ φαίνεται, δι' ἣν τε ἔστιν
ἐπιθυμεῖν, καὶ ἥς χωρὶς οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν
εἰκός ἐν δὴ πού τῇ ψυχῇ συμπεφυκέναι τὴν πρώτην.

A quidem de hac nostra pollicebatur oratio. **Esse**
vero voluptatem a Deo, nullius egere probationis
arbitror. Nam cum omnia nobis, sicut et rebus uni-
versis, a Deo tributa sint, quod quidem communi
receptum est sententia, sequitur, et hoc commune
quasi quoddam esse placitum, voluptatem esse rem
bonam, idque vel hinc perspicuum est: vel enim
nulla voluptas est, vel a quo cuncta sunt, ab eodem
et ipsa. At vero voluptas est omnium: a Deo igitur.
Quæ autem a Deo, bona sunt: bona igitur. Non
ergo tibi pluribus, opinor, opus erit ad persolutio-
nem rei promissæ. Non enim licet, non licet homini
fidei diversam ut in partem audeat os aperire; imo
nec infidei, mea quidem opinione, modo mē-
te, quæ iudicium ferro possit, præditus sit; et
cogitet, quæ nimia sint, una cum abusibus, ad eos
esse referenda qui non recte utantur; voluptatis
autem ipsius quasi fundamentum, in perceptionis
moderamine consistere. Quo sit ut dicere mihi li-
ceat: Antequam iter occiperes, pervenisti; quod
divinus quidam vir dixit, nimiam quamdam celerita-
tem volens ostendere. Arbitror autem quosdam
hic præsentibus dilucidius hæc audire cupere; quibus
equidem gratificandum, dum satis eis fiat, puto.
Quamobrem pluribus omnem rationem explicans
recte comparatam esse sententiam, necessariis et
convenientibus, ut arbitror, argumentis probabo.
Quamquam rem valde perspicuam asstruere mihi
velle videor, nihilominus bonum est hæc explicare,
quodque per se consistit ex iis quæ jam dicta sunt,
per communem, ut ita dixerim, notionem atque
sententiam, magis etiam consentaneis rationibus
probare, diversa per argumenta. Nam quod rebus
duabus constat, duos quosdam, ut ita dicam, pedes
habens, quodammodo stabilis. est eo quod per
unum aliquid, velut ex semisse, quasique pede dun-
taxat uno consistit. Quod si etiam pluribus fulci-
tur, longe id quoque melius est. Et consideratio
autem rursus ex antecedentibus; quippe fun-
damentum aliud poni nequit quam quod factum est,
ut Pauli verbis utar. Et ipsa oratio via quadam
neque progrediente, opitulante Deo, compendiarie quod rectum erit exponet: demonstrati-

D Si ergo natura rerum a Deo est, et appetitus
cunctis animantibus insitus, sicut et ante dictum
est, nec appetendi vis aut extrinsecus alienunde pro-
venit, aut orta posterius est, aut ascititia, sed in-
nata quædam et inseparabilis animi facultas et
pars quædam ejus, si quidem ita loqui voles, quæ
tripartita pariter et partium expers est (loquor
autem modo de anima rationis particeps ac nostra),
sequitur, appetitum esse rem bonam, veluti qui a
Deo non minus animo tributus sit, ac partes ipsius
germanæ, ratiocinatrix et irascens. Ac si quidem
aliquis dederit, appetitum esse rem bonam (dabit
autem quilibet, opinor, qui neque contumax; ne-
que insolens erit), parabit et voluptatem esse rem
bonam, propter quam appetimus, et absque qua

ne ipsum quidem appetitum ab initio naturam A
animo indituram fuisse, consentaneum est. Frustra enim ab initio tributus nobis fuisset appetitus, si non et illud exstitisset, in quo animus hac etiam in parte posset in nobis efficax esse. At frustra factum aliquid esse a Deo, tam dictu quam cogitatu, nefarium fuerit. Sequitur ergo, vel animum a Deo non esse factum, (quis autem et animo praeditus, et mentis particeps, hoc dixerit?) vel esse credendum, voluptatem animo divinitus tributam. Cum enim prolatum sit, ne appetitum quidem esse debuisse, si plane nihil existeret, in quo appetitus se id esse quod est recte declarare posset, perspicuum prorsus est omnibus, nullam si voluptas esset, nec appetitum omnino existere debuisse, quippe manifestum est, appetitum laetitiae voluptatisque causa moveri. Nec enim est aliud quidpiam, cuius hic causa moveri possit. Quapropter appetitu in hunc modum ab initio, deque medio sublato, nec animus ipse remanserit. Etenim fieri nequit, ut animus aliqua re sua spoliatus, in eo permanere statu, quo conditus fuit, possit; quod sane de contrario paret. Nam neque consentaneum est, neque fieri potest, ut animus aliquid extrinsecus assummat, quo magis sit animus. Ideoque nec alterum fieri potest, ut aliquid scilicet amittat. Nam utrumque consimiliter absurdum est. Etenim animi erga se invicem, quod ipsam attinet substantiam et ortum primum, aequaliter et eodem affectu sunt modo. Nequit igitur animus animo, vel etiam se ipso, naturam quod attinet, aut deterior, aut melior fieri; ideoque nec assumere quidpiam extrinsecus, nec suum aliquid amittere potest. Nam si recte affectus erit per se animus, ubi vel suum aliquid amiserit, vel quiddam extrinsecus assumpserit, perspicuum est, eum recte affectum non esse, si suo in statu maneat. At vero dum in eo manet, in quo conditus ab initio fuit, in summo bono manet. Ergo manifestum est omnibus, futurum, ut tunc magis male sit affectus (loquor autem ex hypothesisi), cum aliquid extrinsecus assumpserit aut suum amiserit. Nam assumendo nimius evadet; deficiendo quamdam quasi mutilationem sustinebit. Atqui si animus integer ac bonus inveniri posset, appetitu destitutus, superfluum et turpis esset ex appetitus accessione; sin illum nunc pulchrum et integrum videmus, perspicue manifestum erit, turpissimum et imperfectum fore, partis ademptione facta. Quippe contraria contrariis non minus demonstrantur quam similia similibus. Neutrum igitur horum contrariorum cum bono congruet, de amissione loquor et assumptione. Imo potius perspicue necessarium est, utrumque animo infestum esse, tam accessionem scilicet quam detractionem, ut neque superfluum aliquid assumat, neque mutiletur quod integrum est. Quamobrem hoc explicato, fieri scilicet haud posse ut animus incolumis sit absque appetitu, eadem ratione probatum arbitror, nec appetitum

Mάτην γὰρ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸ ἐπιθυμεῖν ἐγε- γόνει, οὐκ ὅντος ἐκείνου, ἐν ᾧ περ ἂν εἶχεν ἡ ψυχὴ καὶ κατὰ τὸδε τὸ μέρος ἐνεργῶς ἡμῖν εἶναι. Μάτην δὲ τι παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι βιάσφημον εἰπεῖν ἢ νοῆσαι. Συμβαίνει δὲ ἢ μὴδὲ τὴν ψυχὴν ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι, (ὅ τίς ἂν εἴποι, ψυχὴν τε ἔχων, καὶ νοῦ μετέχων;) ἢ καὶ τὴν ἡδονὴν τῇ ψυχῇ θεόθεν εἶναι πιστεύειν. Ἐπειδὴ γὰρ δέδεικται, ὡς οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχρῃν εἶναι, οὐδενός τινος ὁλως ὄντος, ἐφ' ᾧ περ ἂν καλῶς ἐπεδείκνυτο αὐτό γε τοῦτο οὕτως ἐπιθυμία, δῆλον ἂν εἴη πᾶσιν ἐξῆς, ὡς καὶ τῆς ἡδονῆς μηδαμῶς οὕσης, οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν γε εἶδει τοπαράπαν συνεστηκέναι. Πρόδηλον γὰρ ὡς ἡ ἐπιθυμία δι' εὐφοροσύνην καὶ ἡδονὴν ἔχει τὴν κίνησιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἔτερόν τι τῶν πάντων, ὑπὲρ οὗ δῆπουθεν αὕτη ἂν κινήσῃ. Οὕτω δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀρθεύσης, καὶ παντελῶς ἐκ μέσου γεγεννημένης, οὐδὲ τὸ τῆς ψυχῆς χρῆμα παρέμεινεν ἂν. Οὐ γὰρ ἔστι τὴν ψυχὴν ἀφαιρεθεῖσάν τι τῶν αὐτῆς, ἐν ᾗ γέγονε καταστᾶσαι μέναι. Δῆλον δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου. Οὐδὲ γὰρ εἰκός, οὐδὲ ἐνδεχόμενον, προσλαβεῖν τι θύραθεν τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ μᾶλλον ψυχὴν γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ θάτερον δυνατόν ἐστι, τὸ ἀποβαλεῖν φημι. Ὅμοίως γὰρ ἐκάτερον ἀτοπον. Αἱ γὰρ ψυχαὶ καὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ πρὸς αὐτάς, ἴσως ἀειδίποτε καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν ὅσα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν, καὶ τὸ ἐξαρχῆς εἶναι. Οὐκοῦν γε ψυχῆς ἡ χεῖρων, ἢ βελτίων, οὐδὲ ἐαυτῆς ποτε, κατὰ τὴν φύσιν γενέσθαι οἷός τε, οὐ τοίνυν οὐδὲ δέξασθαι τι τῶν θύραθεν, οὐδ' ἀποβαλεῖν τῶν οἰκείων. Εἰ γὰρ ὅγιως ἔξει γε τὸ καθ' αὐτὴν ἡ ψυχὴ, ἡ ἀποδαλοῦσά τι τῶν αὐτῆς, ἢ καὶ ἐξωθεν προσλαβοῦσα ὀνύχον, ὡς οὐχ ὅγιως ἂν εἶχεν, ἐν τῷ καθ' αὐτὴν μένουσα. Ἀλλὰ νῦν γε μένουσα ἐφ' ᾧ περ τὴν ἀρχὴν ἐγεγόνει, ἐν τῷ ἀκρω τοῦ καλοῦ μένει. Ὡστε πᾶσι φανερόν, ὡς τότε μᾶλλον κακῶς ἔξει (ἐξ ὑποθέσεως δὲ λέγω), ὅταν τι τῶν θύραθεν ἐπιδέρηται, ἢ τῶν ἰδίων ἀποβάλῃ. Τῇ μὲν γὰρ προσλήψει ὑπερβαλεῖ· τῇ δὲ ἀλλεῖψει ὥσπερ εἰ τινα πῆρῳσιν ὑποστήσεται. Καὶ μὴν, εἰ ἦν τὴν ψυχὴν ἀκεραίαν καὶ καλὴν εὐρεθῆναι, τῆς ἐπιθυμίας ἀπούσης, περιττῆ πως καὶ αἰσχρὰ γένοιτ' ἂν τῇ τῆς ἐπιθυμίας προσθήκη. Εἰ δὲ νῦν αὐτὴν καλὴν καὶ ὁλόκληρον ὀρώμεν, εὐδην ἂν εἴη σαφῶς, ὡς ἦν ἂν αἰσχίστη καὶ ἐλλειπῆς τῇ τοῦ μέρους ἀφαιρέσει. Τὰ γὰρ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἀπώδειξις οὐχ ἥττον ἢ τὰ ὅμοια τῶν ὁμοίων. Τοιγαροῦν τῶν ἐναντίων οὐδέτερον τῷ καλῷ συμβῆσεται· τὴν ἀποβολὴν φημι καὶ τὴν πρόσληψιν. Μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον σαφῶς ἐστὶ καὶ πολεμῶς ἔχειν ἐκάτερον τῇ ψυχῇ, δηλαδὴ καὶ τὴν προσθήκην, καὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ἵνα μήτε περιττόν τι προσλάβῃ, μήτε πηρωθῇ τὸ ὁλόκληρον. Οὐκοῦν ὡς τοῦτο γέγονε δῆλον, μὴ οἶόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν διαμένειν ἐπιθυμίας χωρὶς, τὸν ἴσον, οἶμαι, δέδεικται τρόπον, μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν συνίστασθαι δυνατόν εἶναι, τῆς ἡδονῆς μηδαμῶς οὕσης. Ὡστ' οὐδὲ ταύτης ἀπούσης οἶόν τε ἐστὶ διασώζεσθαι τὸ τῆς ψυχῆς χρῆμα, εἴπερ τῇ μὲν ἡδονῇ τὴν ἐπιθυμίαν, ταύτῃ δὲ τὴν ψυχὴν ὁ λόγος γε ἡμῖν εἰδείξε συνα-

fulguris participes efficiuntur, admirandaque pulchritudine fruuntur. Eosdem nec ulla cepit unquam, nec capiet satietas. Itaque beati erimus si voluptatis huius fructum percipere velimus, totisque viribus ea persequi, quæcunque nos ad illam solam ducunt. Quod si alia quoque voluptas esse moderata visa fuerit, ea moderatis itidem frui licebit; nam cum moderata sit, a moderatis moderate percipietur. Ac quæcunque sic facere licet, ut nulla nos obligent culpa, sed lætitiā afferant et utilitatem, nec impedimentum aliquod vituperio dignum habeant, ea vero et honesta, et bona et laudabilia mente præditi ducunt. Nam ejusmodi quiddam voluptas est: quotquot ea moderate sobrique usi fuerint, præterquam quod illos nulla molestia, nullo detrimento afficiat, etiam aliquid gratæ atque utilis rei vel in hac, vel in altera, vel in utraque vita præstat.

Quamobrem voluptas, uti nos probaturos affirmabamus, bona res est. Quod si alicui noxia fuerit, ad ipsius hoc abusum referatur, qui modum non servet aut servare nolit. Debent enim illi qui ex præscripto rationis vivere cupiunt, omni abusu repudiato, tantum voluptatis per sensus omnes percipere, quantum implendæ necessitati satis est, nec ulterius progredi. Quippe si male quis utatur (malum autem, quidquid nimium), non quod recte nobis utendum datum est, sed intemperantia pariter, et is qui male utitur, culpandus venit. Itaque si me quis uti consiliario velit, vitia sibi propria voluptati attribuat nemo. Nam equidem magno redimerem, si voluptatis causa nulla mihi sustinenda culpa foret; quippe mihi præ cæteris omnibus hoc expediret. Nunc ita minime res habet, sed contrarium potius in modum. Etenim si voluptati culpam ascribere liceret, quoties percamus, atque ita nos omni liberari negotio, ne unus quidem ex his qui punientur omnino plecteretur. Imo vero si vel hoc locum haberet, ut ii merito excusarentur qui per intemperantiam peccant, tamen ne sic quidem malum hoc leve foret. Nam malum aliquod designant, hoc ipsum malum est, tametsi nullas det poenas, nec eo nomine teneatur. Enimvero mihi conduxerit ad tribunal iudicis haud sisti, ut causam male gestorū dicam. Cum enim Davidem ipsum audiamus obsecrare iudicem illum, ne secum exiret iudicio velit, quis, quæso, tam audax est ut non ad ipsam duntaxat iudicii mentionem contemiscat? Optandum esset illis voluptatis mancipiis (adversarium modo meum compello) ut ita res esset affecta, quemadmodum tu dicebas, nimirum ut ea vis voluptatis foret, ut illos omnino deliros esse probaret, qui ejus excessus vitare cupiant. Sed admodum vereor ne alia veritatis sit ratio quam quidam arbitrantur; nam esse rem plane diversa ratione comparatam aio, quippe vis ejus illa tyrannica merum est delirium, modo quis ita velit. Atque hoc illud est quamobrem. Justus ille iudex poenas a nobis exigit, quoties illam mandatis ipsius anteponimus. Etenim si vis ejus invicta foret, cum in animos irrupit, nec supplicium de nobis Deus

αριον οὖν ἂν εἴη ταύτην ἡμᾶς ἐθέλειν καρποῦσθαι τὴν ἡδονήν, καὶ διώκειν ὁπόση δύναμις, ὅσα πρὸς ἐκείνην μόνην ἐνάγει. Καὶ εἰ τις δ' ἀντίτρα σὺφρων φανείη, μεθεκτὴ ἂν εἴη τοῖς σὺφροσι. Σωφρόνως γὰρ τοῖς σὺφροσιν ἡ σὺφρων μεταληφθήσεται. Καὶ ὁσαπῶρ ἐξεστὶ ποιεῖν τῶν οὐκ εἰς εὐθύναν ἡμᾶς ἀγόντων, ἀλλ' εἴην μὲν εὐφρόσυνα, εἴην δὲ ὠφέλιμα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς προσίσταται τῶν ἐν αἰτίᾳ καὶ μέμψει, καλὰ τε δὴ πόου, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἀπαινετὰ τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. |Τοιοῦτον γὰρ τὸ χρεῖμα τῆς ἡδονῆς· οἷς ἂν μεμετρημένως συγγένοιτο καὶ σωφρόνως, πρὸς τῷ μηδαμῶς ἐκείνους λυπῆσαι, ἢ κατὰ τι ζημιῶσαι, ἐχαρίσατό τε καὶ ὤνησεν ἡ ἐνταῦθα, ἡ ἐκεῖ, ἡ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ταῖς ζωαῖν.

Ὡστε καλὴ ἡ ἡδονή, ὡς ἐσχυρίζομεθα δεῖξειν. Εἰ δὲ κακὴ τινε γένοιτο, τῇ ἐκείνου ἂν γένοιτο παραχρήσει, καὶ τῷ μὴ τιμᾶν τὸ μέτρον, ἢ μὴ βούλεσθαι. Δεῖ γὰρ τοὺς λόγῳ ζῆν αἰρουμένους, πᾶσαν παράχρησιν διαπτύσαντας, τοσοῦτον καρποῦσθαι τῆς ἡδονῆς διὰ πᾶσιν τῶν αἰσθησέων, ὅσον τὸ ἐνδόν ἀναπληροῦν, καὶ μὴ περαιτέρω χωρεῖν. Ἐπεὶ εἰ χρεῖς τις κακῶς (κακὸν δὲ ἡ ὑπερβολή), οὐχὶ τοῦ καλῶς πρὸς χρῆσιν ἡμῖν δεδομένου, τῆς δ' ἀκρασίας καὶ τοῦ χρωμένου γίνεσθαι σαφῶς τοῦ γκλημα. Μηδεὶς οὖν τὰ οἰκεία κακὰ, ἐμοὶ συμβούλῳ χρωμένος, ἀνατιθέτω τῇ ἡδονῇ. Πριαίμην γὰρ ἔγωγε πολλοῦ τὸ μὴ μέλλειν εὐθυνεῖσθαι τῆς ἡδονῆς ἐνεκα. Ἐμοὶ γὰρ μᾶλλον τῶν πάντων συνήνεγκεν ἂν τοῦτο. Νυνὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούναντίον ἐστίν. Εἰ γὰρ ἦν τὴν ἡδονὴν αἰτιᾶσθαι, ὅταν ἀμαρτάνωμεν, καὶ ταύτῃ γε πραγμάτων ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι, οὐδ' ἂν εἰς δίκην εἰσεπράττετο τῶν εἰσπραχθησάντων γε πάντως. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο γε ἦν, παραιτεῖσθαι γε δίκαιως τοὺς δι' ἀκρασίαν ἀμαρτάνοντας, ἦν μὲν ἂν οὐδ' οὕτω κοῦφον τὸ δυσχερές· τῷ γὰρ ἐργασζομένῳ τὸ πονηρὸν αὐτό γε τοῦτο κακὸν, κἂν μὴ δῶ τινα δίκην, κἂν οὐ καταστῇ πρὸς εὐθύνην· πλὴν ἐμοὶ συνήνεγκεν ἂν τὸ μὴ τῷ βήματι τοῦ κριτοῦ παραστῆναι, ὥστε δίκην ὑποσχεῖν τῶν οὐ καλῶς παραγμένων. Ὅτε γὰρ ἔστιν ἀκούειν αὐτοῦ Δαδίδ, τὸν κριτὴν παραιτουμένου, ὡς ἂν μὴ πρὸς εὐθύναν ἐκείνῳ γένοιτο· τίς οὕτω τολμηρὸς ἐστίν, ὡς μὴ καὶ τῇ μνήμῃ τῆς δίκης μόνῃ κλονεῖσθαι; Ἐρμαιον ἂν ἦν τοῖς τῆς ἡδονῆς δούλοις (ὁ λόγος δὲ πρὸς ἀντιλέγοντα), εἰ τὰ ταύτης, ὡς σὺ γε φῆς, εἴχῃ· λένω δὲ τὸ δύναμιν ἔχειν τοιαύτην τὴν ἡδονήν, ὥστε καὶ τοὺς βουλομένους διαφυγεῖν τὰς ἐκείνης ὑπερβολὰς, ἀποδεικνύειν ληρούντας. Ἡ ποὺ δὲ μέγα δέδοικας, μὴ οὐχ, ὡς τισὶ νόμιζεται, τάληθες εἶη. Ἐναλλάξ γὰρ ἔχειν τὸ περὶ ταύτης ἐγὼ φημι. Τὸ γὰρ τυφανοῦν αὐτῆς λῆρος, εἰ βούλοιτό τις. Καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ ποιοῦν τὸν δίκαιον κριτὴν εἰσπράττειν γε ἡμᾶς δίκην, ἐπειδὴν ἐκείνην θῶμεν πρὸ τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων. Ἐπεὶ, εἰ ἦν τὸ ταύτης ἐσχυρὸν ἀήττητον, εἰς τὰς ψυχὰς εἰσχωμάταν, οὐτ' ἂν δίκην ἀφ' ἡμῶν ἐλάμβανεν ὁ κρίνων θεός, εἰ δι' ἡδονὴν παραιοδοκίμετο τὸ ἐκείνου θέλημα, οὐτ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἡμᾶς

in qua non idem hoc usu veniat. Non ergo voluptas malum quid est, sed abusus in rebus universis, quandoquidem et ignis abusu malus est, et aqua, et res omnino quælibet. Hæc enim ipsa cæteroqui necessaria, et absque quibus nemo salvus et incolumis fuerit, perinde ac noxiæ natura res, interinunt si ultra quam par sit fluant magna cum abundantia. Dic, obsecro, mihi, quid luce, quid aere melius? Si tamen et his abutamur, magnum quoddam sit malum, itemque nobis accidit quod iis qui horum minime participes sunt; nam utrisque calamitas intoleranda contingit, tam nobis quam illis. Et quonam id pacto, dicam. Radius, res omnium jucundissima, præbet oculis ut actu videndi vim habeant, et rebus aspectabilibus præbet ut conspiciantur id esse quod sunt. Nam et quæ pulchra sunt, et ipse oculus, potestate duntaxat id essent quod natura sunt, pulchra nimirum, et oculus, si beneficium suum radius ipse non præstaret; sed si quis hunc totum oculis immediate exceperit, facile vivendi facultatem amittet. Atqui si longo tempore radius oculis nullus illuxerit, nihil inde detrimenti eis acciderit; verum si supra modum in eos irruerit, mox inopinatum quiddam accidit, quando quod jucundissimum nobis est, in dolorem desinit, et per quem videre possumus, per eundem videndi usum amittimus. Jam absque aeris usu ne brevissimo quidem tempore durare possumus, ut interim non dicam, mox interitura universa, ni circumfusus aer esset. Verum si et ille gravius nos afflaverit, et ingente cum impetu sic interna penetraverit per aures, per nares, per os, ut eum omnino nec emittere, naturali viscerum calore servefactum, nec recentem, qui calorem insitum refrigeret, attrahere atque intromittere possimus, facile omnes perierimus. Sic omnia bona sunt quæ rite flunt, nec absque hoc quidquam. Nam et membra corporis, et quæcunque usibus horum serviunt, per se bona sunt et ad bonum facta. Quin etiam conditionem suam moderatione servant; nam solo excessu, vel defectu illius, quod fieri par erat, tam ipsa membra quæ agunt, quam quæ per ea efficiuntur, esse mala putantur, cum nequaquam sint. Etenim quod nimium est, quodque parum, ubique nocet, uti jam ante dictum est. At illa per istæc instrumenta nonnunquam flunt, nonnunquam ratione materiæ, quæ instrumentis, hoc est membris, agendi vim suppeditat; nonnunquam ex ipsius animi sententia. Non tamen illa quis jure vituperaverit, opinor, in ulla re: nec enim materies, quæ expers est animi, culpanda venit, nec membra, sed movens istæc animus, qui arbitratu suo movetur, ad meliora quidem cum a ratione gubernatur, ad deteriora vero cum brutas ad partes magis propendit. Quamobrem de duobus alterum sequetur, vel ut minime sit accusanda voluptas, quoties modus a nobis negligitur, progressis ulterius quam par fuerat: vel ut idem eodem modo de creatis universis fiat; imo potius, creatis omnis, Creatorem ipsum cavillemur. Nam qui noxio-

α κακὸν, καὶ ἅπαν χρῆμα. Αὐτὰ γὰρ ταῦτα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ὧν χωρὶς οὐδ' ἂν οὐδεὶς διασώζοιτο, ὥσπερ τὰ ζῷοι βλάπτοντα διαφθείρει, ἣν ὑπὲρ τὸ δέον συνεπιβρέυση μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Τί μὲν, εἰπέ μοι, φωτὸς, τί δ' αἶρος βέλτιον; ἀλλὰ ἂν καὶ τοῖςδε παραχρησώμεθα, μέγα τι γίγνεται κακὸν, καὶ ταυτὴν τοῖς οὐ μετέχουσι τούτων πάσχουσιν. Ἀφ' ὧν γὰρ ἀμφοῖν τὸ δεινὸν ἡμῖν τε κακείνοις. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Ἀκτὶς, ὃ πάντων ἥδιστον, παρέχει μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνεργεῖα τὸ ὄρᾱν ἔχειν, παρέχει δὲ τοῖς ὀρατοῖς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι καὶ φαίνεσθαι. Μόνῃ γὰρ ἂν ἦν δυνάμει τὰ καλὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς, αὐτὸ τοῦθ' ὃ πεφύκασιν, καλὰ καὶ ὀφθαλμὸς, μηδαμῶς που τῆς ἀκτίνος τὸ ἐαυτῆς χορηγοῦσης. Ἄλλ' εἰ τις ταύτην ἀμέτῳς ὤλῃν τοῖς ὀφθαλμοῖς δέξατο, βρδῖως ἂν τὴν ὀπτικὴν ἀπολέσει δύναιεν. Καίτοι συχνόν τινα χρόνος τοῖς ὀφθαλμοῖς μὴ φανεῖται, οὐδὲν ἂν τούτοις βλάπτον ἐπιγένητο. Ὑπὲρ δὲ τὸ μέτρον συγγεγονυῖας; αὐτίκα καὶ γίγνεται παράδοξον, εἰ τὸ ἥδιστον ἡμῖν τελευτήσῃεν εἰς λύπην, καὶ δι' ἣν ὄρᾱν ἔστι, δι' αὐτὴν καὶ τὸ ὄρᾱν ἀπολέσασιν. Ἀέρος μὲντοι χωρὶς οὐδὲ γούν βραχύτατον χρόνον ἐνεστὶν ἡμεῖς διαρκέσαι. Ἐὼ γὰρ τέως εἰπέιν, ὥς καὶ πάντα ἂν εὐθέως ἀποδωλε, μὴ περιχυθέντος ἐκείνου. Ἄλλ' ἂν καὶ οὗτος φορτικώτερον ἡμῖν ἐπιπνεύσῃ, καὶ μετὰ βύμης ὅτι πολλῆς ἐπιδιαδράμῃ τάνδον διὰ τῶν ὠτων, διὰ τῶν μυκτῆρων, διὰ τοῦ στόματος, ὥς μὴ θυνηθῆναι τοσύνολον ἐκπέμψαι μὲν αὐτόν, ὑπερζέσαντα τῇ φυσικῇ τῶν σπλάγγων θερμότητι, σπᾶσαι δὲ καὶ ἀντεισαγαγεῖν νεαριότερον, ψύξοντα τὴν ἐμψυτον θερμὴν, εὐχερῶς ἂν ἀπαγτες ἀπολώλαμεν. Οὕτω πάντα ἀγαθὰ, μετὰ καιροῦ πεπραγμένα, καὶ οὐδὲν ἀνευ τούτου. Καὶ μέλη γὰρ τοῦ σώματος, καὶ ὅσοις χρῆται ταυτὶ, ἀγαθὰ τὰ καθ' αὐτὰ, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ γέγονε. Καὶ μὲντοι γε καὶ σώζει τὴν τάξιν τῇ συμμετρίᾳ. Μόνῃ γὰρ πλεονεξίᾳ ἢ ἐνδεσίᾳ τοῦ καθήκοντος; τὰ τε ἐνεργούντα μέλη, καὶ τὰ δι' αὐτῶν ἐνεργούμενα, νομίζεται κακὰ εἶναι, μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντα. Τὸ γὰρ πλεονάζον, καὶ τὸ ἐλλείπον, τοῦτ' ἔστι τὸ βλάπτον ἀπανταχοῦ, ὥς ἐφθῇ γε τοῦτο βῆθῃ. Ταῦτα δ' ἔστι μὲν διὰ τῶν ὀργάνων τούτων ἐνδοτε γιγνόμενα, ἔστι δὲ διὰ τὴν ὕλην, ἣ παρέχει τοῖς ὀργάνοις, τούτεστι τοῖς μέλεσιν, ἐνεργεῖν. ἔστι δὲ διὰ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ γνῶμην. Οὐ μὲν ἐκείνοις μέμψαιτ' ἂν τις, οἶμαι, δικαίως ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀπάντων. Οὕτε γὰρ τὴν ὕλην ἀψυχὸν οὔσαν, οὔτε τὰ μέλη, ἀλλὰ τὴν κινουσαν ταῦτα ψυχὴν. ἣ κινεῖται προαιρέσει ἐπὶ τὰ βέλτεα μὲν, λόγῳ κυβερνωμένη, ἐπὶ τὰ χεῖρω δὲ, πρὸς τὸ ἀλογώτερον τὴν ὁρμὴν ἔχουσα. Ὡστε δυοῖν θάτερον. ἢ μὴδὲ τὴν ἡδονὴν διαβλητέον ἂν εἴη, παρ' ἡμῶν ἀτιμασθέντος τοῦ μέτρου, ὥς παραιτέρω τοῦ γιγνομένου προδεδικότων, ἢ καὶ πᾶσαν ἐξῆς τὴν κτίσιν τὸν ἴσον τρόπον. Μᾶλλον δὲ ταύτην ἀφέντες, τὴν ποιητὴν διασύρωμεν. Ὁ γὰρ τῶν βλαπτόντων δημιουργὸς αἴτιος ἀντικρυς τῶν κακῶν, ἅπερ ἀναγκαῖως ἂν παρ' ἐκείνων γένοιεντο. Καίτοι εἰ διὰ τὰ βλάπτοντα αὐτὴν αἰτιατόμεθα, δίκαιόν ἐστι παμπληθὲς καὶ δι' αὐτὰ τὰ βλαπτόμενα ἐκείνων αὐ αἰ-

τιδῶσθαι, τοιαῦτα παρ' αὐτοῦ γηγόνετα, ὡς μὴ τὸ βλάπτον τε καὶ κακὸν οἷά τε εἶναι ἐκκρούσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπὸν σοι δοκεῖ, καὶ οὐκ ἂν δέξαιο λέγειν (καλὰ γὰρ ἅπαντα φήσεις τὰ ἐκ θεοῦ), ἀτοπον καὶ τὸ τὴν ἡδονὴν διασύρειν, ὑπὲρ ἀγαθοῦ σοφῶς ἡμῖν δεδομένην. Οὐδὲν γὰρ ταύτης ἀπούσης εἶχεν ἂν συνίστασθαι τῶν ἐν αἰσθήσει τε καὶ ζωῇ. Πάντα γὰρ ἐπίπονα, τὰ τῇ ζωῇ βοηθοῦντα· καὶ ἀφέλῃς τὴν ἡδονήν, οὐδὲν ἐκείνων ἐφάπτεται οὐτινοσούν, πόνον ἔχοντος. Συνίστησι δὲ μου τὸν λόγον τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα. Ἡμεῖς γὰρ οὐτ' ἐσθίμεν, οὐτε πίνομεν, τῆς ἡδονῆς μὴ προτρεπομένης. Καὶ τὸ θαυμάσαι δίκαιον, ἐπειδὴν ὑπερκορεῖς τῶν τροφῶν γενώμεθα, καὶ τὰ ἡδίστα πάντα ἀποστρεφόμεθα, καὶ μᾶλλον ἂν ἐλοιμέθα πληγὰς τῷ σώματι δέξασθαι ἢ τῷ στόματι τροφήν. Εἰ δὲ καὶ τὸ παρ' ἡμῖν ὀρεκτικόν τε καὶ ἐλκτικόν τοῦ πεφυκότος παρεκτραπήσεται, παραινούντων μὲν λατρῶν, παρακαλούντων δὲ φίλων, πάντα ποιοῦντων τῶν συγγενῶν, οὐδεμία μηχανὴ γένοιτ' ἂν ἱκανή, οὐδὲ φόβος, ὡς ἀναπεῖσαι δυνηθῆναι ταῖς τῶν κτηνομένων παραινέσεσιν εἶξαι. Ἀλλ' εἰδότες ὡς τεθυνημένοι, εἰ μὴ λάθοιμεν τροφήν, ἡμεῖς δὲ θυήσμεν μὴ λαβόντες.

degi possit, monitionibus illorum, qui curam ejus gerant, cedendum esse. Imo tametsi nobis morientibus norimus nisi cibum sumpturimus, tamen eo repudiato potius mortem appetimus.

Ὅταν τοίνυν οὕτως ἔχῃ τὰ τῶν λογικῶν πράγματα, ὁ ἰχθύς, καὶ τὸ πτηνόν, καὶ ὁ ἵππος· πῶς ἂν εἰδράκε μοχθηρὸν ἢ ἐργώδες, μὴ τῆς ἡδονῆς εἰς τοῦτο παρακαλούσης; Ἐσθίει γὰρ τὸ ἀλογον οὐχὶ τοῦ ζῆν ἕνεκα (πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ), ἀλλ' ὅτι τρεφόμενον ἡδεται, ἡδὴ ποιοῦντος τοῦ λαίματος φυσικῇ τινι διαθέσει τὸ δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν γαστέρα καταπεμπόμενον. Ἐπισυμβαίνει δὲ αὐτῶν τὸ ἔσθαι ἀπὸ τῆς τροφῆς. Καὶ τὴν ἴσον πάλιν μίγνυται τρώων. Οὐ γὰρ ἵνα μὴ τὸ γένος ἐκλείψῃ, ἀλλ' ὡς κηλούμενον ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἐπειδὴν ἡγήσεται μὲν ἵνα εἶναι τὴν τῆς ἡδονῆς σύστασιν ἐν τῷ μέσῳ ἐνδεῖας καὶ πλησμονῆς χρόνῳ ἐπὶ παντός ἐφεξῆς πράγματα. Καὶ μὴν οὐ μόνον διὰ τὴν ἐμὴν ἡδονὴν εἰς ἔχει τὸ γένος ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν τοῖς ἑλάτοις. Ἐπεὶ γὰρ ταῦτα δι' ἡμᾶς γέγονε, διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν αὐτὰ διασώζεται, φαίνεται σαφῶς καὶ ἡ τῶν ἀλόγων εἰς ἀγαθὸν ἐκδεσθῆναι τῷ ἡμετέρῳ ἔμφ. Τὰ γὰρ ἐξωθεν ἡμῖν συνεργούντα ἐκείθεν βέλτεστα ἔχει. Τίς ἂν εἴποι τὰς παρ' ἐκείνων ἡμῖν βοφάς, τὰς περιβολάς; τὰλλ' ὅς' ἀμέσως ἐκείνοις βώμεθα, στελλόμενοι τε μακρὰς ὁδοὺς, καὶ ἐμπορεύμενοι, πολεμοῦντες, καὶ θηρεύοντες, καὶ γεωροῦντες; καὶ τὰ ἐκ τῆς γεωργίας συλλέγοντες, τὰ ἐξ ἄλλων, καὶ ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι καλῶς ἡμᾶς πράττειν; οἰκίας λέγω, νεῶς, λιμένας, πόλεις αὐτάς. Ἐστὶ καλῶς ἡμῖν εἶρηται καὶ τὸ περὶ τῆς ἡδονῆς εἶναι τοῖς ἀλόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν αὐτάρκη καὶ ἐφελκτικὴν ζωὴν ἀπωλέσαμεν, καὶ διὰ τοῦτο πολλῶν ἐλπίδων, τούτων δὲ τὸ πλεῖστον μέρος ὑπηρετεῖ τε καὶ δίδωσιν ἡμῖν παρ' ἑαυτῶν τὰ ζῶα, αὐτὰ δὲ ὅσα τῇ ἡδονῇ διασώζεται, κομιδῇ σαφὲς γίνεται, καὶ τῇ τούτων ἡδονῇ ὁ βίος ἡμῖν συνίσταται καὶ

A rum conditor est, haud dubie malorum est auctor, quæ necessario scilicet ab illis sunt. Atqui si eum propter noxia culpabimus, plenissime justum est, eundem et læsorum nomine culpari, qui talia condiderit, ut quidquid noxium atque malum est repellere nequeant. Sin istud absurdum tibi videtur, qui tale quid proferre non sustineas (nam omnia facta divinitus bona esse fateberis), etiam absurdum est voluptatem criminari, plane boni causa nobis concessam. Etenim absque hac, nihil sensu, nihil vita præditum constare posset. Sunt enim omnia laboriosa quæ vitæ opitulantur, ac si quidem voluptatem abstuleris, laboriosum omnino nihil attingent. Atque hanc orationem meam res ipsæ mortalium confirmant. Nos enim neque comedimus, neque bibimus, nisi voluptas incitet. Et quod admirationem meretur, cum ciborum nos ceperit satietas, etiam jucundissima quælibet aversamur, ac verbera corpore malleus excipere quam ore nutrimentum. Quod si etiam vis in nobis appetens et attrahens a nativo statu deflexerit, monentibus medicis, hortantibus amicis, cognatis omnia facientibus, tamen nec ars suffecerit ulla, nec metus, ut ægro persuaderi possit, monitionibus illorum, qui curam ejus gerant, cedendum esse. Imo tametsi nobis morientibus norimus nisi cibum sumpturimus, tamen eo repudiato potius mortem appetimus.

Cum igitur ratione præditorum res ita comparatæ sint, quonam pacto piscis, et avis, et equus, laboriosum vel operosum aliquid fecerit, non incitante ad hoc voluptate? Comedit enim, quod rationis expertus est, non ut vivat (undenam istuc? minime quidem certe), sed quia de nutrimento voluptatem percipit, dum gula naturali quadam affectione suave reddit id quod per eam in alvum demittitur. Simul ex eodem hoc nutrimento id quoque consequitur, ut vivat. Consimili modo et Venere utitur. Non enim hoc eo facit ne genus ipsum deficiat, sed quia voluptate demulcetur, quoties inopia quidem præcesserit, ad satietatem vero necdum perventum fuerit. Quamobrem dicere licet, in omnibus omnino rebus, consistere voluptatem in eo tempore quod inter inopiam et satietatem velut intermedium est. Neque tantum voluptatis nostræ causa recte affectum est genus humanum, verum etiam illius causa voluptatis quæ brutis animantibus inest. Quoniam enim illa propter nos facta sunt, et propter voluptatem conservantur, apparet manifesto, brutorum quoque voluptatem vitæ nostræ bono esse. Nam quæ extrinsecus nobis opem ferunt et conducunt, ex voluptate quam optime sunt affecta. Quis explicare dicendo possit, quæ ab illis alimenta, quos amictus habeamus, aliaque in quibus eis immediate utimur, dum itinera longa facimus, et mercaturas exercemus, et bella gerimus, et venamur, et agros colimus, et fructus agriculturæ colligimus, cum cæteris, absque quibus bene nobis esse nequit, domos dico, templa, portus, ipsa oppida? Quamobrem hoc quoque de voluptate quæ brutis inest, recte a nobis est pronuntiatum. Nam quia vitam illam copiose sibi ipsi sufficientem et simplicem amissimus, ideoque pluribus indigemus

quorum maximam partem ex sese nobis suppeditant animalia, quæ ipsa quoque voluptate conservantur, sane quam perspicuum efficitur, etiam ipsorum voluptate vitam nostram conservari atque ornari : qua prorsus abolita, nihil dubium est, aboleri quæ bruta sunt, unaque cum eis aboleri quæ ratione præditorum vitæ sunt necessaria, nec aliud superat nisi ut æruinosam lubricamque vitam agamus. Et quid ego dico? Brutorum omnino vitæ vita nostra similis esset, si ea de medio sublata forent; imo, si dicere liceat, multo miserius quam ipsa sine ipsis viveremus; nam ipsorum bene vivere nihil est aliud quam ita vivere sicuti nunc vivunt. At vita nostra male affecta foret si vivendi ratio nostra belluinæ responderet, sublatis e medio scilicet iis quæ nostra causa facta sunt. Nec id tacendum : cum duplex sit voluptas, ab utraque commodum aliquod percipere licet. Nam et illa voluptas (loquor autem de inhonesta et turpissima, quæ a bonis male audit, quasi caput quoddam vitiorum), si quidem nos velimus, delicias nobis æternas et sobrias cum gloria conciliaverit. Quo fit ut in utramque partem voluptas iis qui volunt emolumento sit. Si bona est, hoc ipso prodest; si mala, et insidiatrix, quod cum talis sit, nihil perfecerit. Nam si hastam in nos illa contorserit, quæ nos accurate recteque munitos attentione tolerantiaque conveniente reperiat, præterquam quod nihil ullo modo nocuerit, etiam maxime profuerit iis quibus insidias struebat. Quippe cum emissum ab ea telum in soliditatem thoracis ei scuti, quorum artifex virtus est, impactum fuerit, impetuque suo reflexum ad eam quæ emiserat, vulnus ipsa quidem accipit letali verbere, nobis autem invita suppeditat, ut marcescente nunquam corona exornati, deliciis nullum finem habituris fruamur. Et merito id quidem. Nam si cornu contra nos voluptas extulit, et stimulum mortis acquisivit, propter gulositatem nostram, quam ex illa prima intemperantia velut hæreditate consecuti sumus, sequitur eos qui per continentiam semet immunes ab insatiabili libidine declaraverint, merito coronandos vitæque fructuosos immortalis cum deliciis tali vitæ congruentibus. Nec abs re Deus hoc faciet : nam si poenas ab iis exigit qui vixerunt intemperanter, multo magis ei convenit, justa bonis præmia dare, qui necessitatibus modum constituere norunt, et a re quavis has superante semet abstinere, cum deliciis hi nullas admirentur, haud affecti erga quidvis promiscue quod ultra necessitatem boni speciem habet. Denique secundum expositas hæc rationes, existimare convenit, voluptatem his bonam esse, illis e contrario malam. Nam qui malo feruntur impetu, navium in morem, instrumento suo carentium, utcumque libidinem appetitus afflare contigerit, iis haud dubie formidabilis hostis est, et audax pariter atque subdolus, et infinitis artibus eos tentans quibuscum pedem conserit, adeoque simpliciter illorum omnium formam retinens, quæcumque simulacrum illud voluptatis illo-

Α κοσμεῖται· ἥς ἀναιρεθείσης καθάπαξ, ἀναι μὲν σαφῶς τὸ τῶν ἀλόγων γένος, συναναιρεῖ αὐτοῖς τὰ πρὸς τὸν λογικὸν βίον ἡμῖν ἐπιτελεῖται καὶ ὁ λοιπὸν, ἐπιμοχθὼν τινα βίον καὶ σφικτικὸν τὸ γένος ἡμῖν. Καίτοι τί λέγω; Τῷ τῶν ἄντικρυς βίῳ ὁ καθ' ἡμᾶς ἂν ἐψῆται, αὐτὸ μέσου γεγεννημένων· ἐὰν δὲ ἐξῇ μοι καὶ τοῦ πτείν, πολλῷ κακείων ἐλαυνότερον ἂν ἐζώμην ἐκαίνων· ὅτι τὸ μὲν ἐκαίνων εὖ ζῆν τοῦτ' ἐστὶ ζῆν ὡς νῦν· ἡμῖν δὲ ἂν εἴχε κακῶς ὁ βίος, θοικὸς τε τῇ πολιτείᾳ τε καὶ τῇ διαγωγῇ. ὅθεν δ' ἡμᾶς γεγεννημένων ἡφανισμένων. Ἀλλὰ μὴ ἐκαίνο σιωπῆς ἄξιον· διπλῆς γὰρ οὕτης τῆς ἐστὶ καὶ παρ' ἐκατέρως ὡφελγηθῆναι. Καὶ γὰρ αὕτη ἡ ἡδονὴ (λέγω δὲ νῦν τὴν ἀσμενὸν, τὴν βίαν, ἢ παρὰ τῶν χρηστοτέρων κακῶς ἀκούσῃ ὅτι περ καφάλαιόν ἐστι τῶν κακῶν), εἴγε ἡμεῖς λοίμεθα, γένοίτ' ἂν ἡμῖν πρόξενος αἰώνων καὶ φρόνων μετὰ δόξης ἀπολαύσεων. Ὅστε καὶ τερὸν μέρος ἡ ἡδονὴ λυσιστελεῖ τοῖς βουλομένοις μὲν ἀγαθὴ ἐστίν, αὐτῷ γε τούτῳ· εἰ δὲ καὶ ἐπιδουλος, ὅτι οὐδ' αὖτε τοιαύτη, οὐδὲν ἦναι γὰρ ἐκείνη καθ' ἡμῶν ἀκοντίζει τὸ δόρυ, εἰ ἡμᾶς τὸ δόρυ ἀκριδῶς τε καὶ καλῶς πεφραγὴ προσοχῇ καὶ καρτερίᾳ τῇ γιγνομένῃ, πρὸς τὸ δαμῶς μηδὲν παραβλάψαι, ἢ δὲ καὶ ὠνησεν μάλιστα, οἷς γε ἐπεβοῦλευν. Ὅταν γὰρ τὸ ἐπὶ πλοῦν ἀφ' ἑθὲν ἀντικρουσθῇ στερόν τε καὶ θάλασσα καὶ ἀσπίδος, ὧν ἐστὶ τεχνίτης ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ τοῦ φορᾶ ἀντεπιστρέφῃ πρὸς τὴν ἐκπέμψαν, νῆν μὲν ἐργάζεται τραυματικὴν πληγὴν καὶ εἰς δὲ ἀκουσα χορηγεί, ἀγῆρω στεφάνῳ κακοσμητῇ ἀγῆρω τρυφῆς ἀπολαύειν. Εἰκότως. Εἰ γὰρ τὸ ἐσχηκεν ἡ ἡδονὴ καθ' ἡμῶν, καὶ θανάτου προσεσσο κέντρον, διὰ τὸ λιχνῶδες τὸ παρ' ἡμῖν, ἀρχῇθεν ἀκρασία; κληροδοχοῦμενον· οἱ δὲ ἐπὶ τείας ἐλεύθεροι τῆς ἀπληστίας ἀναφανέντες καίως στεφανώσονται, καὶ ζωῆς μετέξουσιν, τρυφῆς, καὶ τρυφῆς οὐκ ἀπαχθούσης τῇ ζωῇ. Ἐὰν εἴη θεὸς τοῦτο προᾶξει. Εἰ γὰρ δίκην γε εἰσὶν τοὺς ἀκρατεῖς συζήσαντας, πολλῷ γε αὐτῷ προσήκει τοὺς γιγνομένους μισθοὺς τοῖς ἀγαθοῖς, εἰδότες μέτρα θείναι ταῖς χρείασι πάντες τοῦ ὑπὲρ ταύτας ἀποπιδῶσιν· ὡς οἱ ἐπτόνται περὶ τὴν τρυφὴν, διακεχυμένως ἔτι πρὸς ὅτι ἂν ποῦ τῶν ὑπὲρ τὴν χρῆσιν καλὴν νείη. Κατὰ δὲ τοὺς ἤδη ῥηθέντας λόγους περὶ νομίζειν τὴν ἡδονὴν τοῖς μὲν ἀγαθὴν εἶναι, τοῦναντίον. Τοῖς μὲν γὰρ κακῶς φερομένοις τὰ ἀνεργάσιστα πλοῖα, ὡς ἂν ποτε τύχη πτῆν ἐφείν, ἀντικρυς πολέμιός ἐστι φοβερός, οὗς τε ἄμα καὶ ὑφαλοῖς, μυρίαίς τε πειρώμεν χαναις οἷς συμπλέκεται, καὶ ἀπλῶς ἐκαίνων διασώζων τὸν τύπον, ὅσαπερ ἡ ταύτης εἰς τῶν γραψάντων αὐτὴν ἡμῖν ἐδείξεν. Ἐξ ὧν ἡ τῶν συνάγεται, ὡς τὸ νικῆσαι πρόδελον ἐξ εἰκότος πρωτότυπος, ἀνθ' ὧν γε πρὸς ἀντι ἀποδύεται εὐεπιχειρητον καὶ νωθρόν· τοῖς δὲ ποιούμενοις τῆς ὡς ἀληθῶς ζωῆς, καὶ μόνως

ηκούσης ἀνθρώποις, ζῶσι τε προσήκοντι σχήματι, καὶ λογισμῷ τὰ κατ' αὐτοὺς ἰσθύνουσι πράγματα, ἀγαθὴν τε εἶναι καὶ αὐτὴν, καὶ αὐτοῖς πρόξενον ἀγαθῶν μεγίστων, τὸν τῇδε βίον ἀμείψαι, προσέτι δὲ καὶ ἡδονῆς ἀλγυσιστατὸς τε καὶ μονίμου μετὰ δόξης γιγνομένης τῷ τότε βίῳ. Ὡς τὰ γε παρόντα ἀγαθὰ, καὶ λαμπρότης ἅπασα, καὶ ἡ ἡδονή, καὶ ἡ δόξα, ψευδώνυμά τινά ἐστι καὶ μικρὰ, καὶ μόγις σου τῇ χρεῖᾳ συμπαραμένοντα. Καὶ πάντα δὲ κεῖνα, ὅσα ζητητέα ἡμῖν ἐστίν, οὐ μᾶλλον γε αὐτῶν νεκα ἢ ἐτέρων τοιαῦτ' ἂν εἴη. Οἷς γε σύστοιχόν ἐστι καὶ τὸ τῆς ἡδονῆς χρῆμα. Νομίζομεν δὲ καλὸν εἶναι, ἐνταῦθα τὸν λόγον κεφαλαιώσαντας, ὥσπερ ἐν συμπεράσματι ἀποδοῦναι.

ix ad usam necessitatemque durant, omniaque adeo, quæcunque nobis quærenda sunt, non tam una causa quam aliorum, talia sunt, quorum serie voluptas quoque continetur. Recte vero nos facturos arbitror, si capitibus orationis ad summam hoc loco revocatis, velut in conclusione rem explicem.

Εἶναι μὲν οὖν φημι τὴν ψυχὴν, καὶ πάντα τὰ αὐτῆς μίλη, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τὰς δυνάμεις, παρὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ οὐ; εἶναι δὲ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, ὡς ἀπὸ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ πάσις ἀνάγκαις. Καὶ τὴν ἐπειθυμίαν αὐτῇ, ὅτε τὴν ψυχὴν τελειοῦσαν τῷ παρ' ἑαυτῆς μέρει, καὶ κατὰ τοῦτο ἀγαθὴν· τὸ γὰρ ἀτελές, οὐ καλόν. Ὡς δὲ καὶ τὴν ἡδονὴν ἔχειν, ἣ τε τὸν βίον ἡμῖν συνίστησι, καὶ δι' ἣν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐνεργὸν ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐχ ὡς νεκρὸν οὕτως κεῖμενον, δυνάμει μόνον τὸ ἑαυτοῦ κακτημένον. Καὶ ἐπειδὴ περ ταῦτ' οὕτως ἔχει, καὶ τὰ τῆς ζητήσεως τέλος ἴσχει, καὶ ἀγαθὸν τὸ τῆς ἡδονῆς ἡμῖν ἀποδίδεται χρῆμα τῶν τε ἄλλων ἐνεκα, καὶ ὡς ἀπὸ Θεοῦ δεδομένον τῇ τε λογικῇ καὶ αἰσθητικῇ φύσει· τί δὲ φησὶ ὁ τὴν ἡδονὴν ἀπλῶς διαβάλλων; Εἰ γὰρ σιωπᾷς, αὐτὸς ἐρῶ σοι τελευταῖον ἐγὼ, ὅπερ ἂν ἡδέως ἀκούσαις, οἶμαι. Ἐγὼ σου τοὺς λόγους ἐπεκυρώσας, δι' ὧν σὺ τὴν εἰκόνα τῆς ἡδονῆς μικροῦ συντόμως ἀνεζωγράφησας, ἐν γέ τι μόνον ἀποκυρῶ, τὸ κατὰ πάντων τοσούτων νομίζειν αὐτῇ δύνανσθαι, ὡς μικροῦ μάταιον εἶναι πᾶσαν ἀνθρωπίνην πλουσίαν, ἐθαλόντων πρὸς ἐκείνην ἀγωνίζεσθαι. Εἰ γοῦν καὶ αὐτῷ σοι ταῦτα δοκεῖ, καὶ τὴν ἡδονὴν νομίζεις τὴν ὑπὲρ χρεῖαν, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν πάντα ἐπιβασθῆναι, δυνατὴν μὲν ἀσθενοῦσι τὴν προαίρεσιν, ἐκθεῖν δὲ δυναμένοις ὀρθᾷ λογίζεσθαι, καὶ ποιεῖν ἐθέλουσιν, ἀλογίζονται· εὐγνώμων, οἶμαι, ποιήσεις, ἢ ἢ ἐκ μέρους ἐπεικτής, ἐμὲ πρὸς τοῦτο μιμούμενος, οὐτε πάντα σοι τὸν λόγον ἐπαινοῦντα, καὶ οὐ πρὸς τὰντα μεμφόμενον. Καὶ μὴν, εἰ ἔγωγε τοῖς σοῖς συμπαίτην ἐξ ἡμισείας, καὶ σὺ ταυτὸ γε πράξεις πρὸς τὰμὰ, συνάδοντες ἀλλήλοις εὐρεθησόμεθα· πολλοὶ μὲν, καὶ ἀγαθὴν, καὶ ὠφέλιμον, τὴν ἡδονὴν καὶ κοσμίαν ἡδονὴν ἀνακηρύττοντές τε καὶ ἀποφαίνοντες· τὴν δὲ πλεονάζουσαν τε καὶ ἀκοσμίαν τοῦναντίον οὐ καλὴν, οὐδὲ ἀγαθὴν, οὐδ' ὠφέλιμον· καὶ τοὺς αὐτῇ γε χρωμένους οὐκ ἐν κατῷ, οὐδ' ἐν μέτρῳ, μὴ παρ' αὐτῆς, ἀλλ' οἰκοθεν τὴν βλάβην δεχομένους, ὡς σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεσπόχτας ταῖς παραχρήσεσιν. Ἐπεὶ καὶ πάντα τοῦ βίου τὰ ἀγαθὰ εἰς καλὸν ἂν, ὡς εἰπεῖν, μεταβάλοι, εἰ τις γε

A rum opera nobis ostendit, quibus plectura quasi quadam exprimebatur. Ex quibus omnibus sane colligitur, ipsam voluptatem, cuius imago representabatur, manifesto victtricem esse propterea quod cum adversario superato facili et ignavo in certamen descendat: cum aliis, qui veræ vitæ, quæque hominibus sola competit, rationem habent, et convenienti cum dignitate vivunt, resque suas ratione moderantur, bona per se sit, et maxima bona conciliet, ubi de hac vita migraverint, prætereaque voluptatem verissimam ac durabilem, cum gloria vitæ securæ convenienti, pariat. Nimirum præsentia bona, splendor universus, voluptas, gloria, vana quædam nomina sunt et res exiles, quæque

Aio igitur et animum et omnes ejus partes, uti quis eas appellaverit, omnesque facultates, a Deo esse. Cur enim non sint? Itidem cum a Deo sint, esse res egregias et bonas: nam hoc omnino necessarium est. Rursus appetitum quoque cum adjectione partis suæ perfectum constituat animum, hac ipsa de causa bonum esse; nam quod imperfectum, bonum esse nequit. Eanidem esse rationem voluptatis, quæ vitam nostram fulcit, et per quam vis appetens in nobis est efficax, nec quasi si mortua jaceret, potestate duntaxat vim suam obtinet. Quæ cum ita sint, et ad finem perducta quæstione jam sit demonstratum, voluptatem esse rem bonam, cum alias ob causas, tum quod a Deo tam rationis quam sensus participi naturæ sit concessa, quid tu tandem ais, qui voluptatem simpliciter criminaris? Nam si quidem ipse siles, dicam ego tibi postremum quod lubenter audies. Confirmatis equidem suffragio meo rationibus tuis, quibus imaginem voluptatis breviter expressisti, unum hoc duntaxat abrogo quod adversus omnes eam tantum posse arbitraris, ut vanum prope sit omne studium mortaliū qui certamen adversus eam suspicere velint. Saltem si hæc tibi quoque videntur, et si putas voluptatem superfluam, inhonestam, omnino noxiam, valentem quidem esse in iis quorum in eligendo vis animi debilis est, at invalidam in illis qui recte res æstimare possunt, et quæ ducunt esse bona facere volunt, æquum te geres, opinor, ut ex parte scilicet moderatus sis, exemplum meum imitatus, qui nec omnem orationem tuam laudo, nec in omnibus reprehendo. Atqui si tuis ego assentiar ex semisse, tuque vicissim in meis idem leceris, alter alteri consentire deprehendemur, qui pulcherrimam, et bonam, et utilem prædicemus ac pronuntiemus eam voluptatem quæ necessaria, quæ decens ac honesta sit; viceque versa non honestam, nec bonam, nec utilem, quæ modum excedat et expers sit decori: qui denique voluptate non opportune nec moderate utantur, eos non a voluptate, sed scipsis detrimentum accipere, cum seipsos abusibus dedant, quam

doquidem omnia quoque vitæ bona in malum, ut ita dixerim, mutata transeunt, si quis illis præter necessitatem utatur. Age igitur, siquidem ita tibi videtur, verbis tandem in unum coeamus, quando rationes nostras eodem tendere arbitror. Nam quæ voluptati in tribuis, exsuperantiam scilicet excessumque rebus in omnibus quorum fructio expetitur, ea vicissim ego nostra esse aio. Quamobrem verbis, non sententiis dissidemus. Tibi quidem si quod bonum est, appellare voluptatem placet, et eandem abusum dicere, non dissentiam; saltem et ipse

A παρὰ τὴν χρεῖαν αὐτοῖς χρῶτο. Ἄγε οὖν, δοκεῖ, συμβῶμεν ἅμα τοῖς λόγοις. Τοὺς γὰρ σμοὺς ἡμῖν εἰς ταυτὸν εἶναι νομίζω. Ἄ γὰρ τῆς ἡδονῆς εἶναι, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν ἀπολαυστῶν πάντων, ταῦτ' ἐγὼ φητέρα εἶναι. Ὡστ' ἐν λόγοις ἡμῖν ἡ διαφορὰ, λογισμοῖς. Ἄλλ' εἰ τί σοι καλὸν δοκεῖ τοῦτο ἡδονήν, τὴν δ' αὐτὴν παράχρησιν, οὐ δοκῶν δὲ μοι καὶ αὐτὸς ἀγαθὸν τὴν σύμμετρήν λέγειν.

mibi concedito, moderatam ut voluptatem es bonam profitear.

ORATIO VI.

Peccatum esse quiddam longe pessimum. Neminem vero desperare debere nec de seipso, nec de altero, sed judicare seipsum, et non alterum; nec eos odiasse qui deliquerunt, sed miserari; deque præsentia, et providentia Dei, et dilectione, et in homines clementia.

Hactenus de voluptate disseruimus, ut quidem licuit, institutamque de hac orationem exhibuimus. Ac sit sane, non prorsus ut a decori ratione recesserimus, sed visi saltem simus auditoribus nostris mediocriter prospere navigationem susceptæ tractationis absolvisse. Cæterum debere nos arbitror, ratione hujus omni explicata, siquidem officium facere velimus, etiam de desperatione disserere. Nam ex intemperantia voluptatibus abutente peccata nostris in animis emergunt; de frequenti peccato desperatio existit, quam deinde major alia comitatur; atque ita dum malum ipsum progreditur, necesse tandem est in infinitum porrigi, extremumque vulnus animis infligi, dum lues semper in deterius tendit, minus ut ea liberari liceat. Multos admodum voluptas prostratos subegit, multos etiam vulneribus affecit. Ac nonnulli, quod in animam suam viriliter certare non induxissent, ne primam quidem ejus aggressionem sustinuerunt, sed captivi plane facti, spectantium sibilis explosi sunt. Deinde cum voluissent, non modo cladis acceptæ labem abolere, verum etiam debitis victoriæ coronis redimitti fuerunt. At vero quotquot ense desperationis læsi sunt, eorum nemo curari potest: letalis enim ista plaga est nec ulla ratione sanabilis. Quamobrem ipsa poscit necessitas, quod aiebamus modo, ut cum hactenus de voluptate disseruerim, nunc de desperatione verba faciam, proque viribus opem illis feram qui desperationis in periculo versantur. Quippe si de voluptate non recte sentientes, haudquaquam silentio transeundi erant, uti nec a nobis est factum, multo minus arbitror existimaturum aliquem, non illis opem ferendam, qui eo sunt periculo constituti, deterius ut quidam ipsis accidat. Nam ex alio quodam errore diuturno plures, ex assidua desperatione revocatus est nemo. Nec vanum aliquid moliri nos arbitramur, nec in hoc conatu nostro quidquam esse vel tumoris vel audaciæ. Nam æquum esse censemus, ut minime silentio morbum illum prætereamus, qui procul dubio perniciem illis affert, quibus ad aliquod tempus ad-

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Ἵνα μὲν ἀμαρτίᾳ τὸ πάντων χειρίσιν δὲ μηδὲν ἀπογινώσκουσιν, μήτε ἑαυτοὺς ἕτερον, κρίνουν δὲ ἑαυτὸν, καὶ οὐχ ἑἷ καὶ τοὺς ἡμαρτηκότας οὐ μισοῖν, ἀλλ' καὶ περὶ μετανοίας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὁμιλίας, καὶ ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας.

Περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντες, ὡς οἱ τοῖς ἀποδοῦναι τὸν περὶ ταυτοῦ λόγον· καὶ μὴ παντελῶς τοῦ πρέποντος ἀποπεπρωμένους μετρίως γοῦν καλῶς τὸν περὶ τῆς ἐγγὺς πλοῦν δόξαι τοῖς ἀκούσασιν ἡνυκέναι. Δεῖν δ' οἴμαι, περὶ ἐκείνης διεξιόντα, καὶ περὶ ἀσεως διαλέξασθαι, εἰ μέλλοιμεν ποιεῖν τὸ καλόν. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τῶν ἡδονῶν ἀκρα ἀμαρτήματα εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς κατασκήνυται δὲ συχνῆς ἀμαρτίας ἀπόγνωσις· καὶ ἐξ ἐτέρων μελίστων· καὶ οὕτω γε προβαίνον τὸ ἀναγκαῖον εἰς ἀπειρον ἐκταθῆναι, καὶ τὴν ταῖαν πληγὴν τὰς ψυχὰς δέξασθαι, χωρὶς αὐτῆς λύμης ἐς τὸ δεϊνότερόν τε καὶ δυσλακτότερον. Ἡ ἡδονὴ πολλοὺς μὲν πάνυ κατὰ πολλοὺς δ' αὖ εἰργάσατο τραυματίας. Καὶ ἔμην κατ' ἀνδρὶς ἀγωνίζεσθαι προηρῆσθαι, οὐ πρῶτην εἰσβολὴν ἐκείνης ὑπέστησαν, ἀλλ' ἄλλοι καθάπαξ γεγονότες, παρὰ τῶν ὁρώντων πρὶν τὸν. Ἐπειτα θελήσαντες οὐ μόνον τὴν ἡττῆς αἰσχύνην ἀπετρίψαντο, ἀλλὰ καὶ τὴν νίκης στεφάνους ἀνεδέξαντο. Τῶν δὲ βέλων τῷ ξίφει τῆς ἀπογνώσεως οὐκ ἔστιν ὁραυθῆναι. Καίρια γὰρ ἡ πληγὴ καὶ οἰσμός. Ὡστ' ὅπερ εἶπον, ἀναγκαῖον ἡμῶν περὶ ἡδονῆς προδιαλεχθέντι, καὶ περὶ ἀπογνώσεως εἰπεῖν· καὶ βοηθῆσαι, ὅπως δύναμεις, δυνεύουσι τινες ἀπογινῶναι. Εἰ γὰρ τοὺς τῆς ἡδονῆς οὐ τὴν γιγνομένην ἔχοντας δόξαν, παραδραμεῖν, οὐκ οὐδὲ γέγονε, σχολῇ γ' ἡμῶν, τοῖς κινδυνεύουσι τι χεῖρον παθεῖν ληπτέον ἂν δίδω. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπὸ τινος ἄλλης πλάνης, οὐδαμῶς δ' ἀπὸ συχνῆς ἀσεως ἐπανήκον. Δοκοῦμεν δὲ μηδὲν εἰκὴ βοῦν μὴδὲ μετέχειν ταυτηνὶ τὴν ἐγχείρησιν δοκῶν ἢ θρασυτήτος· εἶναι γὰρ γιγνόμενον, μὴ παραδραμεῖν ἐκείνην τὴν νόσον, ἥτις οἷς συγγέτινα χρόνον, τούτους ἀτεχνῶς διαφθείρει. ἐπιθεῖναι τῷ θραύματι κατάλληλον, οἴμαι, καλόν, εἰ μέλλοιμεν αὐτὸ καταστέλλειν τε καὶ ἀλλὰ μὴ προσπαροξύνει τοῖς ἐναντίοις,

δργῶν καὶ φλεγμαίνον. Καὶ ἀπλῶς δὲ πᾶσιν ἐξῆς ὁ
οὕτως γε βοηθητέον ταῖς γνησίαις βοηθείαις, καὶ οὐκ
ἀπιδούσαις τοῦ χρηστῆτος τῆς παρ' ἡμῶν συμμα-
χίας. Ἄλλως γὰρ ἂν εἴη μὴδὲ ἐγχειρεῖν ἀμεινον·
βλάψαι γὰρ ἂν, οὐκ ὀνήσαι τοὺς ὕφ' ἡμῶν γε δῆ-
θεν βωηθούμενους. Οὐ χαλεπὸν δὲ οἶμαι εὐρεῖν τὸ
κατάλληλον τοῦτο φάρμακον. Χρηγεῖ γὰρ ὡςθεὺς
αὐτὸς ἡ τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπία, ἡ μὲν πάντων
λατρός, τῶν γε τοιούτων ἀρρώστημάτων· ἥς τὰ
ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων τοσοῦτον ἔλαττον ἔχει,
ὅσον οὐδ' ἔστιν ἐνθυμηθῆναι. Ὡς ἀπὸ βαλβίδος,
ἐξαι, τὸ ζητούμενον ἡμῖν εὐρηται.

Ἄλλ' ὁ δεινὰ γε, φησὶν, ὕψους ἀπερράγη, καὶ
κατηνέχθη, καὶ γέγονέ τι· πτώμα δεινὸν ἅπασιν τοῖς
τοῦτον ὁρώσι. Καὶ τί ταῦτι πρὸς τὸ ἀπογνῶναι;
Βουλῆθῃναι δὲ μόνον, καὶ πρὸς τῷ ἀπονέψασθαι
τὰ κακὰ καὶ πτηνῶν ἂν τάχιστα ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν
καλῶν ἀνέλθοι κορυφὴν. Λέγω δὲ βούλησιν νῦν τὴν
ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρουμένην· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ
ἔστιν ὡς ἀληθῶς, θελήσαντας, ἀποτυχεῖν τοῦ σκο-
ποῦ. Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ βούλεσθαι λαθῆναι τὰ τῆς
ψυχῆς παθήματα ἐπιμένειν εἰωθεν ἡμῖν· ὡς ἂν
ἀντιστῶμεν γενναίως, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰσκαμάζει.
Τὸ τε γὰρ γεγονέναι, τὸ τε διαμεμενηκέναι κακοῦς,
καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαθοῦς εἶναι, καὶ διαρκέσαι, ὡςθεὺς
σαφῶς τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ γὰρ ἔστι, καλοῦς ἐθέλον-
τας εἶναι, τινὲς τῶν θύραθεν βιασθῆναι κακοῦς
γενέσθαι· οὐδὲ φαύλους γεγονότας διὰ κακίστην
προαίρεσιν, εἴτα μὴ διορθωθῆναι, τοῦτο θελήσαντας.
Καὶ εἰ τοῦτο γε ἀληθές, εὐρηται τὸ φάρμακον, καὶ
ἡ τῆς ἀπογνώσεως ὑπεχώρησι νόσος. Ναί, φησὶν·
ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὁ σθένος τραυματίας γέγονε πάντων
ἐξῆς τῶν παθῶν· καὶ πολλάκις λαθεῖς, πολλάκις
τὰ λὺν τέρωται. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι διορθωθῆναι; Μὴ
ἀπογνῶμεν τὸν ἀνθρώπον. Ἄν γὰρ ἡ καίρια μὴ
ἐκτραγῆται, τὴν ἀπίγνωσιν λέγω, λάσιμόν γε τὸ
κακὸν τοῖς βουλομένοις τὴν λατρίαν ἀσμένως διέξα-
σθαι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἴχε τὰ κατ'
ἡμᾶς, οὐδ' ἂν εἰς πάντως ἐσώθη. Ὡς γὰρ οὐδεὶς
ἀγαθός, κατὰ τὸν θεῖον χρησμὸν, οὐδ' ἀμαρτίας
δυνάως ἰλεῖσθαι, καὶ ὑπερβάλλῃ πολλῶν τοῖς ἄλλοις
εἰς ἀρετὴν. Δεήσει τολῶν ἅπασιν τοῦ φαρμάκου του-
τοῦ· καὶ τοῦτου καταλήλου τετυχηκόσι, τὸ εὐεχτεῖν
τοῦ εἶναι· ἐπεισε. Κἂν τις ἀνθρώπων ὑπερλάσῃ πολλῶν
νῦν μέτρῳ ὁμοῦ τοὺς ὄντας καὶ γεγονότας ἐπὶ κακίᾳ
βεβημένους, θρήνων μὲν ὅτι πολλῶν ὁ τοιοῦτος
ἀείας· ὡς ἀληθῶς γέγονεν, ὅτι καλὸς καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς
δυσμετορῆται, ὁ δὲ πολλῶν ἐκὼν κακῶν τὴν αὐ-
τοῦ ψυχὴν ἐνέπλησεν, ὡς οὐδεὶς ἕτερος. Πλὴν καὶ
οὕτως γε αὐτὸς, ἂν ἐραστὴς μακικώτατος τῆς ἰδίας
δοξασίας γένηται, εἰ μὲν ἀπογνῶ, εὐήθης, μά-
λον δὲ ἀνόητος, τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἀπειρον,
ἀμαρτίας πέρας ἔχουσης, ἤτω νομίσας. Εἰ δὲ θεῶν
ἐκβήσας ὁδοῖ, τῶν μὲν κακῶν ἀποσταλῇ, ἀνυ-
ξίται δὲ τῶν καλῶν ὅση δύναμις, οὐδὲν καλῶσαι
τοῦτον ἐπανόητα, τὴν προτέραν κατὰ τῶν ἐπανα-
λαθεῖν, ἡ καὶ πολλῶν παρελθεῖν· εἰ δὲ καὶ ὑπερβολῇ

A hæserit. Inipondum autem vulnere conveniens
medicamentum puto, siquidem id sedare velimus
ac sanare, non per se tumens et æstuan's magis
etiam contrariis exacerbare. Simpliciter autem cun-
ctis hoc modo succurrendum nativis remediis, et a
quibus ille non abhorreat, auxilio qui nostro indig-
et. Nam cæteroqui præstiterit, nihil nos omnino
moliri, quippe detrimentum, non emolumentum ac-
ciperent quibus adhibere remedium vellemus. Nec
inventu difficile conveniens illud medicamentum
arbitror. Etenim id ex sese suppeditat ipsa Salva-
toris erga nos clementia, quæ sola cunctis huius-
modi morbis medetur, et qua tanto sunt inferiora mortalium delicta, quantum ne cogitando quidem con-
cipi potest. Quapropter ab ipso limine, quod aiunt, inventum nobis est quod quærebamus.

At enim ille, dicet aliquis, avulsus est de subli-
mi, deorsumque lapsus, ac ruinæ spectaculum
triste factus universis. Quid istæ ad desperationem?
Voluntate duntaxat opus est animi, qua fiet, ut
ablatus a vitis etiam supra volucrum celeritatem
ad ipsam bonorum culmen ascendat. Voluntatem
vero nunc eam dico quæ testimonia factorum ha-
bet; quippe fieri nequit, nequit omnino fieri, ut
qui voluerint, scopum non attingant. Nam quis sa-
nari nolumus, idcirco in nobis animi vitia durare
consueverunt: quippe si resistamus fortiter, prorsus
in animosea non pervadunt. Etenim ut fiant et
maneant mali, itidemque ut boni sint ac perseverent
in bono, dubio procul ex sese mortales habent. Nam
fieri nequit ut qui boni esse volunt, ab extranea re
quapiam cogantur evadere mali, nec ut ii qui electione
animi pessima mali facti sunt, deinde non emen-
dentur, si quidem id voluerint. Atque hoc sane si ve-
rum est, inventum est medicamentum, jamque mor-
bus ille desperationis victus abscessit. Sane vero,
inquiet aliquis: at miser iste factus est omnibus
plane vitis obnoxius, sæpiusque sanatus, multo-
ties eadem expertus est vulnera; quonam igitur fieri
pacto possit ut emendetur? Nequaquam de homine
desperemus. Quippe si letale vulnus haud adsit
(desperationem autem intelligo), sanabilis morbus
est in iis qui medicinam libenter admittere volunt;
quippe si non in hunc modum comparatæ res no-
stræ forent, nec unus omnino salvus evasisset. Ut
enim nemo bonus est, secundum illud divinum ora-
culum, ita nec reapse quis immunis a peccato, ta-
meti longe cæteris virtutē præstet. Quapropter
universis hoc medicamento, poenitentia inquam,
opus erit: quod si qui tale nacti fuerint quale
debet esse, mox recta valetudo recuperatur.
Etiam si quis multis modis et eos qui nunc sunt, et
qui fuerunt ex vitiositate celebres, superaverit,
multis ille quidem lacrymis revera dignus, quod
cum et bonus et ad bona conditus, sponte sua plu-
ribus animum vitis, quam alius quisquam, impleverit:
sed nihilominus idem, modo studio quodam
insano correctionem suam sitiverit, si quidem des-
peret, stolidus est, vel amens potius, qui divinam
illam benignitatem infinitam peccato finem habente
putet inferiorem: sin collocata in Deum fiducia

resilierit a malis, et bonis adhæserit omnibus viribus, nihil erit impedimento quin reversus pristinum statum recuperet, vel etiam longo superet intervallo; utut hoc prolatum a nobis nonnulli nimium putabunt. Si delicta observaveris, quis sustinebit? inquit ille¹. Peccata quis intelliget²? item, Si nos peccasse negaverimus, ipsum mendacem facimus³; item, Nemo bonus, nisi solus Deus⁴. Et per universas Litteras sacras, si quæsieris, ejusmodi multa reperies. Veni, ut vitam habeamus, et superfluum habeamus. Item, Si confiteamur peccata nostra, fidus et justus est, ut peccata nobis remittat⁵. Nam dedit eum Pater ad ignominiam, et cruciatum, et mortem, pro iis qui obnoxii perpetiendis illis erant, ut quisquis in eum credit, non pereat⁶; item, Sanguis ipsius expiat nos ab omni peccato⁷. Quamobrem quoties nos ipsos et quæ nostra sunt aspiciamus, justum est, omnes desperare, quando perscriptum legimus: Ne intres in iudicium cum servo tuo, quoniam justus in conspectu tuo non reprehendetur eorum quisquam qui vivunt⁸; at cum Deum ejusque clementiam intuemur, nemini desperandum aio, qui salvus fieri saltem velit. Nam Deus et diligit eum quem manibus propriis deluto linxit, quod ipsum quoque prius e nihilo produxerat; et omnes salvos fieri vult propter bonitatem suam; quam ob causam et homo factus est, et pro nobis passus, cum pariter et nostri similis esset et passionis expertus. Et quidem ejusmodi fuere cruciatus, ut vel sola recordatione sui cunctorum in animis nimium quantum pavoris et horroris excitare queant. Itaque si vult omnes fieri salvos, qui pœnitentiam egerint; quæcunque vero vult, potest: nihil ergo deest iis qui constituti sunt in peccatis, ad hoc ut salvi fiant, quam ut respiscere veliat et pœnitentiam factis ostendere. Quoniam igitur pacto non mente destitutus est, qui de illorum salute desperat, qui propter se quidem factaque sua desperarunt, at nihilominus in bona spe vivunt propter ipsum Salvatorem et eos cruciatus quos ille perpassus est, in crucem pro nobis actus? Quamobrem nemo, qui sperat in ipsum, sua de salute desperet. Non enim ipse nostro more facta nostra judicabit, nec in iudicio suo humanæ justitiæ benignitatisque, sed propriæ rationem habebit, nihil nunc aliud a nobis postulans nisi rectam pœnitentiam; quam ipsam respiciendo nostram utilitatem non propter se requirit, nam quæ proficiuntur ab inutilibus, ipsi minime fuerint utilia. Nos vero prorsus in nihilum statim redigeremur omnes, si quis opam mutuam e medio tolleret. Quo sit ut, si quis accurate justitiam et clementiam nostram consideraverit, et cum justitia clementiaque Salvatoris comparaverit, equidem arbitrer, illum nostris ne justitiæ quidem et clementiæ nomen concessurum. Quod sane in hunc modum contemnemur. Nobis hæc amplissimæ clemen-

Α τιοι δόξει τὸ εἰρημένον. Ἄν ἁμαρτίας παρ
σης, τίς ὑποστήσεται; φησί. Καί, Ἄμαρ
τίς συνήσει; καί, Ἐάν εἰπωμεν, ὅτι οὐχ
τήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτόν. Καί,
ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός. Καί ἀνὰ πᾶ
Γραφὴν εὐροις ἂν πολλὰ τοιαῦτα ζητήσα
ῖν, ἵνα ζῶν ἐχωμεν, καὶ περισσὸν
Καί, Ἐάν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας
πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφ᾽ ἡ
ἁμαρτίας. Δέδωκε γὰρ αὐτὸν ὁ Πατήρ εἰ
τε καὶ πάθος, καὶ θάνατον, ἀντὶ τῶν ὅ
ταῦτα παθεῖν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐ
ἀποβῇ. Καί, Τὸ αἷμα αὐτοῦ καθάρizat
ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ὡς ὅταν εἰς ἡμᾶς
καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς βλέπωμεν, δίκαιον πάντ
B γινώσκω (Μὴ γὰρ εἰσέλθης εἰς κρίσιν μ
δουλοῦ σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπι
πᾶς ζῶν)· ὅταν δὲ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν
φιλανθρωπίαν, μηδένα λέγω τῶν θελόντων
Φιλεῖ τε γὰρ ἐν ἐπλάσει χειρὶν ἰδίας ἀπὸ
προϋποστήτας καὶ τοῦτον ἐξ οὐδενός, καὶ
θέλει σωθῆναι δι' οἰκείαν ἀγαθότητα, ἐφ' ἧ
γονεν ἄνθρωπος, καὶ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν
ἡμᾶς τε, καὶ ἀπαθῆς. Καίτοι τοιαῦτα τὰ π
καὶ μνημονεύμενα μένον, ἐκστασιν καὶ
μυρίαν ταῖς τῶν ἀπάντων ψυχαῖς ἐντήκειν
νυν θέλει πάντα; σωθῆναι μετανοήσαντας,
δ' ὅσαπερ θέλει· οὐδὲν τι δέπου λείπεται
ἁμαρτίαις πρὸς τὸ σωθῆναι, ἢ τὸ θελήσ
C νοῆσαι, καὶ ἔργα δεῖξαι τῆς μετανοίας. Ἰ
οὐκ ἔξω φρενῶν ἐστίν, ὁ τὴν σωτηρίαν ἐ
σκῶν, τῶν ἀπεγνωκότων μὲν δι' ἑαυτοῦς
πράξεις, χρησταῖς δ' οὖν ὅπως ζώντων ἐ
αὐτόν γε τὴν Σωτῆρα, καὶ ἀπερ οὗτος·
ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθείς; Μηδεὶς οὖν εἰς
ἐλπίζων, ἀπογνῶ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Ἐ
ὁμοίως ἡμῖν ἐκεῖνο; κρινεῖ τὰ ἡμέτερα, οὐδ
πέλα δικαιοσύνη τε καὶ φιλανθρωπία· ἀλλὰ
κρινεῖ, μηδὲν τι παρ' ἡμῶν ἀπαιτῶν νῦ
γιγνομένην μετανοίαν, πρὸς τὸ ἡμῖν ἰ
ἀπορῶν· οὐ δι' ἑαυτὸν καὶ τούτην ἐπιζητ
γὰρ τὰ τῶν ἀχρεῶν γένοιντ' ἂν αὐτῷ;
Ἡμεῖς δὲ πάντες ἐξῆς φροῦδοι ἂν εὐθι
D μεθα, εἰ τις ἂν ἀφείλετο τὴν παρ' ἀλλή
θειαν. Ὡς ἂν εἰ τι ἀκριδῶς θεωρήσεις τὴν ἰ
δικαιοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ
ταῖς τοῦ Σωτῆρος, μηδ' ἂν οἶμαι τοῦτον
δικαιοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν ταύτας δ
ρας ἀποκαλεῖν. Σκοπῶμεν δέ. Ἡμῖν τις ἰ
λανθρωπία μεγίστη κείμενος, ἀποδοδωκῶσι
συγγινώσκω. Κἂν μὴ δυνήθῃ τις ἐκτίσαι
καὶ πέδαι, καὶ δεσμοτήριον, καὶ πάντα τὰ
Καί που καὶ θάνατος ἐπεισι, τῷ τὰ δεινῶς
τὴν τῶν πισζομένων νικᾶν δύναμιν. Καὶ σι
ὑθρεῖς, τὰς λοιδορίας, πᾶν δ' τι φέρον
πολλῇ περιουσίᾳ θυμοῦ γιγνόμενον· ὁ τε

¹ Psal. cxxix, 3. ² Psal. cxviii, 15. ³ I Joan. i, 10. ⁴ Marc. x, 18. ⁵ I Joan. i, 9. ⁶ I Joan. i, 7. ⁷ Psal. cxliii, 2.

πύροις ἐκείνοις· πολὺ τι δακνηρότερα φαίνεται ἡ
 σφαγὴς αὐτῆς καὶ θανάτου· εἰ μὴ τινες εἴεν ἐκεί-
 νων τῶν κῶτις κῦπτειν μεταστροφῶν, ἐπειδὴν καὶ
 βίβισμα κατὰ κρίβους δέξαιτο. Οὕτω τὰ ἡμέτερα
 φιλόφρονες καὶ δίκαια, οὐδὲν οὐ μέγα οὐ καθαρ-
 ρόν· ἀλλὰ μικρά τινα, καὶ συγκεχυμένα, καὶ πρὸς
 τὸ ἡμῶν αὐτῶν συνοῖτον ἀφορῶντα μᾶλλον ἢ τὸ
 πρὸς οὓς γίνεταί. Θεοῦ δὲ γένοιτο· ἂν, ὦμαι, δι-
 καιοσύνη τε καὶ φιλοφροσύνη τὸ μεταμελομένους
 ἡμᾶς ὡς δεῖ, ἐφ' οἷς γε ἐξυθρίσαμεν εἰς τὴν αὐτοῦ
 νόμον τῇ παραδίδει τῶν ἐντολῶν, εὐθὺς αὐτὸν δέ-
 χεσθαι, καὶ μὴ ζητεῖν τιμωρήσασθαι, εἰ μὴ τὴν
 ἰσθόρροπον ἐκείνην τιμὴν ἀντεισενεγκεῖν δυνήσκειμεν·
 καὶ καὶ ἄλλως τοῦτο ἄδύνατον. Τὸ μὲν γὰρ εἰς
 Θεὸν ὑβρίσασθαι εὐχερέως· τιμῆσαι δὲ γε τοῦτον ἀμή-
 χανον. Διατί; Ὅτι καὶ τὸ τιμῆσαι τοῦτον ἐκείθεν
 ἡμῖν. Ὅστε καὶ τὸ δυνήσκειναι ποιῆσαι τι τῶν δόξαν
 Θεοῦ νομιζομένων προσφέρειν γένοιτο· ἂν εἰκότως
 ἡμῖν οὐκ ἐκκοπή τινος χρέους, ἀλλὰ προσθήκη.
 Ὡς δὲ τὰ τῶν ἐλαχίστων πρὸς τοὺς μεγίστους,
 καὶ μὲν ἀτιμῆσαι εἰσφέρει, ἔτι καὶ μικρά τις αὐτῇ
 καὶ φαυλοτάτῃ, δόξειεν ἂν μεγίστη καὶ περιφανέ-
 στενῃ· ἣν δὲ καὶ πᾶσαν εἰσενέγκοι τιμὴν μεθ' ὅσης
 εἰς τις βούλοιο τῆς ὑπερβολῆς, οὐ δύναται τι
 προσθεῖναι δόξης. Ὁ δὲ Θεὸς ὦν ἀγαθός, δέχεται τὸ
 προσθεῖσθαι ταύτην εἰσφέρειν, ὥστε ἂν εἰ ἐδυνα-
 σθεα τοῦτο πράξαι. Προθυμουμένων γὰρ ἡμῶν τὸ
 εἶς ἅπαν ἐκτεῖσθαι, εἰ ὑπερνικήσῃ τὸ ὀφειλόμενον
 ἡμετέραν ἰσχύν, οὐδὲν τοῦτο λογιζέται. Οὐδὲ
 ἀρ' εἰσεται παρ' ἡμῶν οὐδενός, ἢ ὦν ἐσμεν κύριοι.
 Ὡς οὖν εἰκότως κολασθήσονται τοὺς σφᾶς αὐτοὺς
 παρὲρ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκείνου φιλοφροσύνην διὰ
 τὴν ἑαυτῶν μετάνοιαν; καίτοι παρέλκον εἰπεῖν, καθαρ-
 ρῶν μετάνοιαν. Οὐ γὰρ ἔστι μετάνοιαν εἶναι τὴν
 πάντας καθαράν οὔσαν· ἔτι δὲ αὐτῆς κα-
 θαρῶς ἐρόμεθα. Καὶ πῶς ἂν εἴη καθαρῶς εἶναι μὴ
 καὶ Θεῷ; Ἔστι μὲν οὖν μετάνοια τὸ μεταγνώσκειν
 τὰς πεπραγμένους, καὶ δεικνύοντας τὴν μετάνο-
 ιαν ἔργοις, παρὰ τὸν δυνάμενον σώζειν τρέχειν
 ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυ-
 χῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, φησὶν ὁ
 ταλαίης νόμος. Ὁ δὲ Θεὸς οὕτως ἔστιν ἀγαθός, ὡς
 καὶ τὴν ὁπωσούν μεταμέλειαν ἐπιεικῶς δέχεται.
 Εἰς γὰρ τὸ θέλειν ἀφορᾶ, καὶ τὸ δυνατόν, ὁ φιλόφ-
 ρωνος, ὡς προεῖρηται. Πρόσεστι δὲ καὶ ἐκείνου τὸ
 ἐλαττόν. Ἐπειδὴν γὰρ ἡμεῖς ὀλίγον τι προσει-
 σέγγαμεν τῆς ἀγαθῆς θελήσεως, αὐτίκα πως ἡμῖν
 παραγίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ ῥοπή, καὶ τὸ τελῶς θε-
 λῆσαι παρ' αὐτῆς δίδεται. Καὶ τί λέγω, ἐπειδὴν
 προεισενέγκωμεν; ὅπου γε καὶ μὴ βουλομένους
 ἐνάγει πρὸς τάγαθον ὁ δημιουργὸς ἅπασιν τρόποις,
 ἐνευ μέντοι τοῦ βιάσασθαι, ὡς οὐ προσήκον ταύτῃ
 γενέσθαι. Ἢ γὰρ τῆς ψυχῆς θεραπεία λατρεῖ μὲν
 ἐξ ἑαυτοῦ· ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Δεῖ
 γὰρ τὰς αἰσθῆσθαι τῆς ἀρρώστιας, καὶ τὴν λατρεῖν
 εἰσελθεῖν, καὶ πρὸς ἐκείνον ἐθελῆσαι δραπεῖν, τοὺς γε
 ὕψους ἐκείνους. Ὅστε οἱ πειραθισμένοι τῶν
 κολάσεων (ὁ λόγος δὲ νῦν οὐ περὶ τῶν πιστῶν
 μόνον) αἰσθῶσιν αὐτοῖς αὐτοὶ γε πάντως, οὐχ ὁ

PATROL. GR. CLVI

τις lex est ut eis qui satisfecerint injuriam condō-
 nemus. Quod si quis persolvere nequiverit, adsunt
 verbera, compedes, carcer, omniaque hujusmodi
 alia: nonnunquam et mors sequitur, cumque di-
 riter premunt, oppressorum vires superent. Taceo
 contumelias, convicia, quidquid ignominiam affert,
 multa cum iracundiae vehementia factum: quæ res
 miseris illis ipsa caele ac morte longe mordaciores
 videntur, nisi de numero sint eorum qui vultum
 demittere didicerunt, etiam cum alapas accepe-
 rint. Sic nimirum clementia justitiæque nostra ni-
 hil neque magnum neque purum est, sed exile quid-
 dam et confusum, potiusque nostrum ad commo-
 dum spectans quam illorum quibus exhibetur. At
 Dei justitia clementiaque fuerit, opinor, ejusmodi,
 mox uti nos resipiscentes, ceu decet, ob admissa
 nequiter in ipsius legem per ipsam mandatorum
 violationem, recipiat, minimeque pœnis afficere
 velit, si parem ac respondentem ipsi honorem vi-
 cissim exhibere non possimus: quippe ceteroquin
 etiam hoc fieri nullo modo potest. Nam facile qui-
 dem est, Deum offendere, sed eundem honore affi-
 cere nullo modo possumus. Quamobrem? Quod ab
 ipsomet nobis conceditur, ut cum honore afficia-
 mus, quo sit ut ipsum illud posse quid facere, quod
 ad Dei gloriam cedere putetur, haud abs re non pro
 dissolutione debiti, sed accessione sit habendum.
 In universum vero, quæ a minimis erga maximos
 sunt, si quidem infamiam adferunt sane quam pu-
 sillam et minimi momenti, pro maxima splendidissi-
 maque haberi solet: sin omnis oblatus fuerit ho-
 nos, etiam cum qualibet exsuperantia, nihil hoc
 adjicere gloriæ potest. Deus vero, qui bonus est,
 etiam cupiditatem exhibendi honoris ita probat et
 admittit, atque si rem ipsam præstare possemus.
 Quippe cum nos æs alienum omne dissolvere cupi-
 mus, si maxime quod debetur facultates nostras
 superet, pro re momenti nullius id ipse ducit; nec
 enim a nobis quidquam desiderat, nisi quod nostra
 sit in potestate positum. Quinam ergo consentaneum
 sit, illos pœnas daturus qui seipsos per puram pœ-
 nitentiam totos in eum rejecerint? Atqui superva-
 caneum est puram dicere pœnitentiam; nam fieri
 nequit ut sit pœnitentia, quæ omnino pura non sit:
 per hanc enim purificamur, et quo pacto fieri puri-
 ficatio per rem non puram possit? Enimvero pœ-
 nitentia est, resipiscentes de admissis et factis pœ-
 nitentiam ostendentes, ad eum currere qui servare
 potest, idque toto corde tuo, toto animo totisque
 viribus tuis, uti lex prisca loquitur. Dei vero ea bo-
 nitas est, ut etiam qualem qualem pœnitentiam be-
 nigne recipiat. Nam cum clemens sit, ipsum velle
 respicit et quod nostris est positum in viribus, ceu
 diximus. Præterea bonum illud etiam accedit: nam
 cum nos primi vel paulum bonæ voluntatis attuleri-
 mus, confestim Dei nobis adest impulsio, per quam
 perfectum velle nobis tribuitur. Et quid ego dico,
 cum primi nos attulerimus? quando etiam non vo-
 lentes opifex ille rerum modis omnibus ad bonum

impellit, absque coactione tamen et violentia, quod ita rem fieri minime conveniat. Animi namque sanatio medico quidem indiget solo Deo; sed interim rerum ex earum est numero quæ a nostra voluntate pendent. Oportet enim primum habere sensum imbecillitatis suæ, deinde nosse medicum, et ad eum currere velle, si qui valetudinem integram desiderant. Quapropter illi qui pœnis afficiendi sunt (neque nunc de fidelibus tantum loquor), ipsimet omnino sibi pœnarum auctores sunt, non Deus, qui sane permittit hoc fieri, non justitiæ suæ causa tantum, sed etiam quod aliqui tacitæ utilitatis admittunt sit ipsis pœnis. Nam hoc uti credamus, omnino nos ipsius erga nos bonitas cogit.

Quare si hæc ita se habere videntur (videntur autem omnino), quonam pacto fassit ut de homine vel pravissimo atque pessimo in hac vita quis desperet, cum medelam is in manibus habeat, salutarem illam pœnitentiam, sicut et supra dictum a nobis est? Et quando Salvator ipse nobis promittit, se mox invocantibus adfuturum, adeoque inaspectabiliter adest, et manifesto ad salutarem hanc voluntatem juvat omnes qui hoc ab eo flagitant, quis obsecro, nisi vehementer insaniat, recte vel de jacentibus in ipso malorum gurgite desperaverit nunquam, si soli misericordiæ potestati fidentes illius qui gratis servat, resipiscant? Quamobrem de nullis omnino desperandum, nisi qui magna quadam insania de seipsis desperarunt. Nam propter aerum multiplicitum peccatorum desperare, stultum omnino fuerit, donec vitam hanc præsentem non deposuerimus. Nam velle Deum misericordia notum uti potestate sua pro iis qui eum invocant, satis, opinor, consentaneum est: idem si quid facere voluerit, in eo perficiendo viribus ut destituatur, fieri nullo modo potest. Nihil igitur iis qui hærent in peccatis, ad hoc deest, ut salvi fiant, quam ut germanam agere pœnitentiam velint: quippe qui Jonam e ventre belluæ atque imo maris eripuit, idem hos quoque de ventre hostis et imo vitiositatis fundo extrahere potest. Atqui Jonæ conservatio prodigium quoddam erat, neque necessario requirebatur ut Deus id faceret; non enim certe flagitabimus ab eo, quæcunque potest, eadem ut omnia faciat, verum uti prostratis a peccato, qui deinde corrigi velint, manum ipse porrigat, haud dubie necessarium est. Quamobrem? Quoniam istuc ipse facturum se promissit, dum ad petendum, et querendum, et pulsandum hortatur universos. Non enim ut illa quidem faciamus nos adhortatus est, at quid inde sit eventurum tacuit, cogitationibus nostris in ambiguo relictis, sed illud ipsum quoque nobis ostendit, cum petitioni adjicit impetrationem, quæstioni inventionem, quoque fores aperiendæ sint ad illorum qui pulsant ictus. Itaque promissum hoc gratia est, cuius certior persolutio quam omnium inter homines debitorum. Nam nos sane quod attinet, qui multis affixi sumus vitiis, ac non raro quidem resipiscimus, verum plerumque justam ad persolutionem nimis imbecilles sumus, consentaneum est, neque gratiam, neque debitum exsolvi, quando malum hoc etiam accedit. Quippe cum nonnunquam id præstare possemus quod decebat, præstare non volumus. At ista locum in Deo non habent:

Θεός. Συγχωρεῖ δὲ τοῦτο γενέσθαι ὡς διὰ τὸ δίκαιον μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ συμφέρει· λαμβάνον μίγνυται ταῖς κολάσεσιν. Ἡ γὰρ δὴ περὶ ἡμᾶς ἐκείνου χρηστότης πανταχόθεν ἀναγκάζει ταυτὶ πιστεῖν.

Εἰ οὖν δὴ ταῦτα δοκεῖ (δίδξει δ' ἂν πάντως), ποῦ καιρὸν ἔχον ἔστι, τὸν ἐνταυθοὶ φαυλότατον καὶ χειριστον ἀπογνῶναι, ἐν χειρὶ τὸ φάρμακον ἔχοντα, τὴν σώζουσαν μετάνοιαν, ὡς καὶ τοὺς προλαβοῦσιν ἡμῖν εἴρηται; Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῖν ὑπισχναίται, ἐπικαλουμένοις εὐθὺς παρέσσει, καὶ πᾶς ἑστὼ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, καὶ βοῇ φανερώς πρὸς τὴν σωτήριον ταύτην βούλησιν πᾶσι τοῖς αὐτὸν ἐκζητοῦσι· τίς, εἰ μὴ σφόδρα μαλίνετο δίκαιος ἂν εἴη ποτὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ βυθῷ τῶν κακῶν κειμένους ἀπογινώσκειν, ἀλλ' ὡς μόνῳ θαρρόντας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ προῖκα σώζοντος μεταμελομένους; Ὡς οὐδένας γε τῶν πάντων ἀπογνωστέον ἡμῖν· ἀλλ' εἴ μὴ τοὺς σφᾶς γε αὐτοὺς ἀπεγνωστότας πολλῇ μανίᾳ. Διὸ γὰρ σωρὸν ἀμαρτημάτων παντοδαπῶν εὐθὺς παντάπασι ἀπογνῶναι, ἕως ἂν μὴ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀποθώμεθα. Θελῆσαι μὲν γὰρ τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐλέους κινούμενον τῇ δυνάμει χρῆσασθαι ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐπικαλουμένων ἐπιεικῶς εἰκός ἐστιν, οἷμα· ἀποτῆσαι δὲ ποτὲ θελήσαντά τι διαπράξασθαι παντάπασι ἀδύνατον. Οὐδὲν ἄρα λείπεται τοῖς ἐν ἀμαρτίαις πρὸς τὸ σωθῆναι, ἢ τὸ θελῆσαι γνησίως μετανοῆσαι. Ὁ τοίνυν καὶ τὸν Ἰωάννην ὁπρὸς γαστρός ἀναρπάσας, καὶ θαλάττης βυθοῦ, δύναται καὶ τοιούτους ἀνελκύσαι τῆς τε γαστρὸς τοῦ ἑχθροῦ, καὶ τοῦ τῆς κακίας βυθοῦ. Καίτοι τὸ τοῦ Ἰωάννη θάυμα ἦν, καὶ οὐκ ἦν ἀνάγκη τοῦτο ποιῆσαι. Οὐ γὰρ ἀπαιτήσομεν αὐτὸν, ὅσα δὴ καὶ δύναται, ταῦτα ποιεῖν ἅπαντα. Τὸ δὲ τοῖς καταβληθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα θελήσασιν ἐπανορθωθῆναι, χεῖρα ὀρέγειν σαφὲς ἀνάγκη. Πῶς; Ὅτι τοῦτ' αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ἐν οἷς αἰτεῖν τε καὶ ζητεῖν, καὶ κρούειν ἅπασιν παραινεῖ. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς ταῦτα μὲν παρακέκληκε, τὸ δὲ ἀπὸ τούτων ἐκδησόμενον σεσίγηκεν, ἐν ἀδελφῇ τοῖς λογισμοῖς ἀφείκει· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐδειξε, προσθεὶς τῇ μὲν αἰτέσει τὴν δόσιν, τῇ δὲ ζητήσει τὴν εὐρεσιν, καὶ τὸ τὰς θύρας ἀνοίγσειν μέλλειν τοῖς τῶν κοπύωντων κρούμασι. Χάρις μὲν οὖν τὸ ἐπάγγελμα, πάντων δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις ὀφλημάτων ἀσφαλεστέραν τὴν ἀπόδοσιν ἔχει. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ τῶν προσηλωμένων πολλοὶς πάθεσι, καὶ μεταμελομένων μὲν οὐκ ὀλιγάκις, πρὸς δὲ δικαίαν ἔκτισιν ἀδυνατούντων πολλάκις, εἰκός ἐστι καὶ χάριν καὶ ὀφλημα μὴ ἀποδοθῆναι. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο γίγνεται τὸ δεινόν. Δυνάμενοι γὰρ ἔστιν ὅτε τὸ πρέπον ἐργάσασθαι, οὐ βουλόμεθα. Ἐπὶ δὲ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα χῶραν οὐκ ἔχει. Ὅπου γὰρ Θεὸς ὁ ἐπαγγελλόμενος, οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐκ ἐκτελέσει, καὶ δὴ ταῖς ὑποσχέσεσι τέλος ἴσχειν· ὥστ' οὐδεὶς ἐν ἀπογνώσει, εἰ μὴ ὁ ἀπογινώσκων νομίζων ἄξιός ἐστιν. Μηδεὶς οὖν ταῦτα γινώσκων

tutem possident : at qui participes quidem illius sunt, sed adulteratae corruptaeque, deprehensos in peccatis non ut miseros dellent, nec ut aegris subveniant, nec praeteruntentes profutura docent, aut obvagantes opem undecunque conquirunt, quam eis toto avulsum, et emortuum marcidumque jam factum, abdicant atque rejiciunt, canibus et corvis dilacerandum, vel uti magis proprie loquar, malis genis devorandum. Poeta quidem diceret,

. . . Ipsos autem canibusque avibusque
cunctis obtulit in praedam.

At quos homines, obsecro? quorum vel hostis misertus fuerit, humique jacentibus manum porrexerit. Imo mortuos etiam homines honoribus afficere consuevimus, et multa eis justa necessario persolvimus: ab eisdem membrum quoque abscissum, ac quocumque modo mortuum, nonnunquam ab illis ipsis qui resecuerunt, et commiserationem, et sepulturam consequitur: quarum sane legum meminisse multo magis oportebat in iis qui et vivi sunt et aegri, quam in illis qui omnis opis sensu carent. At isti praeclararum in hac parte legum obliviscuntur, ubi multo maxime illarum meminisse debebant, etiamsi ceterarum omnium obliviscerentur; non eo duntaxat quod ita rationem habituri vivorum essent ac plerumque sanabilem, verum etiam propterea quod hi morbo laborent minante non corpori mortem, quam obire necessario cogimur, accedentem sponte sua, perque resurrectionem abolendam, sed animo, cujus aeterna mors est, cum et ipse sit aeternus; animi namque mortem intelligere debemus esse diremptum a Deo. Quod si Deus vera vita est, qui prorsus Deo spoliati sunt animi, veram vitam amiserunt, ad quam reditus omnino nullus esse potest. Ceteroqui vero corpus ubi mortuum fuerit, ut cum eo moriatur animus fieri non potest. At ubi tristissimam illam mortem oppetierit animus, etiam corpus ipsum post resurrectionem quasi mortuum et miserum modis omnibus erit: nam quo pacto res aliter habere se possit, cum id quod ipsum corpus vivificat, veram vitam, quae Deus est, amiserit? Eadem est et daemonum ratio; nam eos, qui veram vitam amiserunt, non fas est mutatis animis ad eam redire: quod quidem illis si superesset, consimiliter fieri posset, ut emendati vita illa quoque potirentur.

Quamobrem mors animi res est omnium maxime formidabilis, et qui morbo laborant ad malum hoc tendente, non mente praeditis esse odio debent, sed misericordiam potius mereri. Ac par quidem erat dubio procul, ut qui et virtutem et vitiositatem, quasque ambo istae promiscue possident, adversus ceteros sese non offerrent ob unam illam partem meliorem, nec vitiositatis causa vultum in terram desigerent. At isti contrario, quam par erat, modo se gerunt. Nam propter virtutis portionem, tantum non ipsum caelum somniantes, graves ac intolerabiles sunt, ceteros pro nihilo ducentes, ipsam vero vitiositatem, quae in eis est, nec recte agnoscunt, cum ab ea mens ipsorum corrupta sit, e' agnitam oro re lev' ducunt,

. . . Αὐτοὺς δὲ ἐλόρια τεύχε κύνεσσιν,
ὀλωροῖσι τε πᾶσιν. . . .

εἶπεν ἂν ὁ ποιητής. Καὶ ταῦτα, τίνας; οὓς καὶ ἐχθρὸς ἡλέησεν ἄνθρωπος, καὶ χεῖρά γε κειμένους ὤρεξεν ἂν. Καίτοι καὶ νεκροὺς ἀνθρώπων ἔθοι τιμῶν, καὶ πολλὰ τὰ νομιζόμενα ἐπ' αὐτοὺς ἀνάγκη τελεῖν· καὶ μέλος δὲ αὐτοῖς τμηθῆν, καὶ ἀποθανὼν καθ' οἷον δέ τινα τρόπον, καὶ ἐλέους, καὶ ταφῆς, καὶ παρ' ἐκείνων αὐτῶν ἔστιν ὅτε τῶν ἀποτεμόντων αὐτῷ τυγχάνει. Καὶ ἔδει γε μεμνησθαι τῶν νόμων τούτων πολλῶν γε μᾶλλον ἐπὶ τῶν ζώντων τε καὶ νοσοῦντων, ἢ τῶν μηδαμῶς αἰσθανομένων ἡστίνοσούν βροθείας. Οἱ δὲ ἐνταῦθα τῶν καλῶν ἐπιλανθάνονται νόμων, ἐνθα πάντων μάλιστα' ἐχρῆν μεμνησθαι, καὶ εἰ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων ἐπιλανθάνοντο· οὐ μόνον ὅτι ζώντων ἐπιμελήσονται καὶ ιασίμων ὥς τι πολλὰ, ἀλλ' ὅτι περ καὶ νόσον οὗτοι νοσοῦσιν, ἀπειλοῦσαν οὐ τῷ σώματι θάνατον, ὅς καὶ ἀναγκαῖος ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐπεισιν αὐτόματοι, καὶ ποτε λυθῆσεται τῇ ἀναστάσει· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ, ἥς ἀθάνατος ὁ θάνατός ἐστιν αἰώνιος γάρ. Ψυχῆς γὰρ θάνατον δεῖ νοεῖν τὸ κεχωρίσθαι Θεοῦ. Καὶ εἰ ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἀληθινή ζωὴ, αἱ τὸν Θεὸν καθάπαξ ζημιωθείσαι ψυχαὶ τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἀπέβαλον· εἰς ἣν γε πάλιν ἐπανελθεῖν ἀμύχανον παντελῶς. Χωρὶς δὲ τούτων ἀποθανόντι μὲν τῷ σώματι οὐκ ἔνεστι συναποθανεῖν αὐτῷ τὴν ψυχὴν· τῆς δὲ ψυχῆς τεθνηκυίας τὸν οἰκτιστὸν ἐκείνων θάνατον, καὶ τὸ σῶμα μετὰ τὸ ἀναστῆναι ὥσπερ αἰ τεθνεὺς καὶ ἄθλιον παντάπασιν ἔσται. Πῶς γὰρ οὐ; τοῦ ζωογονούντος αὐτὸ, τὸ κυρίως ζῆν, λέγω δὴ τὸν Θεὸν, ἀπολωλεκτός. Οὕτω καὶ οἱ δαίμονες. Τὴν γὰρ ἀληθινὴν ζωὴν ἀπολέσαντας, οὐκ ἔνεστιν ἐπανελθεῖν εἰς αὐτὴν μεταγνόντας. Ὡς εἰ καὶ τοῦτο περιῆν, ἦν ἂν ὁμοίως διερωθέντας, καὶ τῆς ζωῆς ἐκείνης τετυγχάνει.

Ὁ τῆς ψυχῆς ἄρα θάνατος τὸ φοβερώτατον ἐστὶν ἀπάντων· καὶ οἱ νόσον γε νοσοῦντες εἰς τοῦτο φέρουσαν τὸ δεινὸν οὐ μισητέοι νοῦν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐλέους δεῖται. Ἦν μὲν οὖν, οἶμαι, προσήκον ἐπιεικῶς τοὺς κεκτημένους μὲν ἀρετὴν, κεκτημένους δὲ κακίαν, καὶ οἷον ἀναμῆξ ἄμφω, μὴ τῶν ἄλλων καταπαίρεσθαι διὰ τὸ χρηστότερον μέρος· τῆς δὲ κακίας ἕνεκα κάτω κύπτειν, οἱ δ' ἐναλλάξ ἐργάζονται τὸ προσήκον. Διὰ γὰρ τὸ μέρος τῆς ἀρετῆς, μονοῦ τὸν οὐρανὸν ἀνειροπολοῦντες, βαρεῖς εἰσι καὶ ἀφόρητοι, μηδὲν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίζοντες· αὐτὴν δὲ τὴν κακίαν τὴν ἐν αὐτοῖς οὕτε καλῶς γινώσκουσιν, ὅπ' ἐκείνης γε τὰς φρένας βεβλαμμένοι, καὶ παρὰ φαῦλον ἄγουσιν ἐγνωσμένην. Καὶ οὐδὲ αἰσθάνονται ταῦτα πάσχοντες. Ἦν δὲ τῶν αὐτοῖς ἐκείνοις ἀλῶ τις ἔτερος πάθει,

καὶ αὐθις ταῖς αὐταῖς ἀρεταῖς πρὸς καὶ χρημένους, αἱ ἂν ἀρεταὶ ἐν λήθῃ· ὥς τις κατ' αὐτῶν μετὰ σκωμμάτων ἐξενήνεται. Καὶ τοι, εἰ πολλά φημι πάθῃ; ἀν γὰρ ἐλεγχθῇ τις δουλεύων ἐν τῷ πάθει καὶ μόνῳ, καὶ τούτῳ γε τῶν κουφοτέρων εἶναι δοκούντων, εὐθὺς ἀκήκοε παρ' αὐτῶν, Ὁ σφέτιος, ὁ τάλας, πολλὰ ἕτερα. Καὶ ὦ σὺ, ποταῖς κολάσσειν ὧν ὑπεύθυνος, οὐ καταποντίζεις σεαυτόν; Οὐ τοίνυν ἀπαλλάττονται, πρὸ τοῦ τὸν ἀνθρώπον δεῖξαι μυρίων ὄντα κολάσεων ἄξιον, ῥητορεῖα βαυμαστῇ πρὸς τοῦτο χρώμενοι. Εἴτε γὰρ νοθεῖα τίς ἐστι τῇ διαβαλλόμενῳ, εἴτ' ὀλιγωρία πρὸς τὰγαθόν, ἢ ὁ εἰ περ ἂν τῶν ὁπωσούν οὐ καλῶν, ἐξαίρουσιν αὐτὸ μεθ' ὑπερβολῆς τὰς δ' ἐνυπαρχούσας αὐτῷ ἀρετάς, καὶ τῶν ἄγαν δυσπορίστων, καὶ δυσκατορθῶτων ὧσιν ἀνθρώποις, νενοθυμένους οἷδε καλοῦσι διὰ τὴν τῆς κακίας ἐπιμιξίαν. Εἴτα πῶς ἐκεῖνος μὲν κακός, ὁ ἀμυγρὸς ἐπιμήτης, οὐ δ' ἐκείνῳ πάντα ὧν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πονηρίαν ἐφ' αὐτὸν, βέλτερος ἀνείη, καὶ ἀγαθός; ἢ γὰρ κακείνους ἀγαθός, ὁμοίως σοι ἢ καὶ σὺ πάντως κακός, ἴσως ὧν ἐκείνῳ τῷ παρὰ σοὶ καταδίκην. Καὶ μὴν, κἀν τούτῳ πλεονεκτεῖς εἰς τὸ πονηρὸν, ὅτι μισεῖς οὐ μισούμενος, καὶ κατακρίνεις ἐκείνους, ὅφ' ὧν οὐ πάτχεις αὐτὸς τὰ ἴσα. Ἄλλ', ὡς εἰκεν, εὐχέρτερον πρὸς τὰ κακὰ ῥέπομεν, ἢ πρὸς τὰναντία τοῦτοις. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὁξέως ὀρώμεν· πρὸς δὲ τὰ οἰκτεῖα κακὰ οὔτε ὀφθαλμὸν ἔχομεν, οὔτε οὖς, οὔτε γινώσκον· οὔτε μὴν ἐθέλομεν ἔχειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἡμῖν γινόμενον, οὐδὲν ἄμεινον τοῦ προτέρου, εἰ μὴ καὶ πολλῷ χείρον. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων πλεονεκτήματα ὡς ἐπιτοπείστον οὐδὲ γινώσκον. Πολλὰ δ', ὧν ἀφροσύνην, ὅσῳ καὶ τῶν Ἱπρακλείων στηλῶν τὰ ὑπερδόρεα μέρη, ἡμῖν αὐτοῖς ἀνατίθεται· καὶ τὴν ὀφρὺν ὡς μάστιγα ἀναπύοντες, κρατεῖν δοκοῦμεν καὶ οὐδὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομίζομεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῦ τινα μίμνῃ· καὶ ὁ δὲ χεῖριστον πάντων, αὐτὴν δὲ τὴν κακίαν, τὴν ἐν ἡμῖν, ὑπερ τὰς τῶν ἄλλων ἴσως ὑπέρουσαν, ἀρετὴν προσαγορεύομεν· καὶ πού καὶ παρωμείθεα ταύτην ὑπερ τὰς τῶν πάντων ἀποδεικνύναι. Οὐ μὴν γε μέχρι τούτου ἰσάμεθα, ἀλλὰ καὶ φοβούμεν τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὴς ἐκείνων ἀρετῆς κακία; ἀποκαλοῦμεν. Πρόσεστι δὲ τι καὶ βδελύσσον, τὰ μηδὲ ἐρυθρίξιν, ἀλλὰ καὶ ἀναιδὴν οὕτω ὥρπιν, ἐφ' οἷς ἐχρῆν ἐγκαλύπτεσθαι, ὥσπερ ἂν εἰς ἀνὴρ ποιῶν ἐκεῖνα παρῶντι ἀζοίτο, εἰ ὧν ἂν μελλε στεφανωθῆσεσθαι· καὶ εἰκότα μὲν σοφοῖς εἰς τὸ κατακρίνειν τοὺς ἄλλους· τὰ δὲ κατ' ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελῶς πράττοντες, οὐδαμῶς αἰσθανόμεθα· οὐ τί τοι ἂν χεῖρον φανείη; Ὅπου γὰρ ἀσύμφορόν τε καὶ λαθερὶν ἐν ἴσῳ τὰ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων μαρτήματα κρίνεις (οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἑτέρου· καὶ, ἕκαστος τὸ ἴδιον φορεῖον βαστάσει), ὅταν τοῖς μὲν ἄλλοις βραβείως ἐπικαύμεθα, καὶ ὧμεν ἀπαρτίτοις δικαστὰς μικρὰ τοῦ γιγνομένου παρεξελκόμεν, τὰ δ' ἡμέτερα κακὰ, οὐδὲ φορητὰ τυχὼν ὅλτα, μετεγχετρίζωμεν εἰς πλεονεκτήματα, πῶς εὐχόμενοι ἐξέπλητες τὰ κατ' ἡμῶν αὐτῶν πράττομεν;

¹ Galat. vi, 5.

imo ne quidem sentiunt hæc sibi accidere. Sin alius quispiam in eadem inciderit vitia, et vicissim virtutibus iisdem semet exercuerit, ipsæ virtutes oblivioni traduntur, et adversus eos sententia plena cavillis profertur. Et quid ego plura dico vitia? Nam si quis convictus fuerit uni tantummodo servire vitio, quodque levius etiam esse videatur, statim ab illis audit, Miser ille, infelix ille, aliaque plura talia; item, O tu, qualium reus suppliciorum non teipsum demergis? itaque non desinunt prius quam ostenderint, hominem sexcenta meritum supplicia. Quam ad rem admirabili facundia quadam utuntur: nam sive ignavia est, quæ crimini datur, sive segnitias ad bonum, vel quidvis aliud quocunque modo non bonum, nimium quantum rem illam extollunt et amplificanc; quæ vero sunt in eis virtutes, quamvis admodum sint acquisitu difficiles, quamvis eas homines assequi vix possint, tamen vitiatas hi vocant propter vitiositatis admissionem. Et quoniam illo pacto malus est, in utramque quasi partem propendens: tu, qui ei per omnia par es, sive virtutem, sive pravitatem spectemus, egregius sis atque bonus? Aut enim et ipse bonus, qui tui similis, aut tu quoque malus omnimodo qui abs te condemnato par es. Quin etiam in hac parte superas illum alterum pravitate, quod odio prosequaris, cum ipse non sis illi odio, quodque damnes eos qui tibi par pro pari non referunt. Sed, uti videtur, facilius ad mala quam bona proclives sumus. Nam acute aliorum vitia cernimus, in nostris nec oculum habemus, nec aurem, nec ullam intelligentiam, ac ne quidem habere volumus. Imo videre est et aliud quiddam nobis accidere, nihilo melius illo priore, si non multo quoque deterius est. Nam quæ in aliis eximia sunt, plerumque non agnoscimus: at multa, longius a quibus absumus quam a partibus Hyperboreis Herculeæ columnæ, nobis ipsi vindicamus, clatoque maxime supercilio, nos aliis superiores esse putamus, ac ne quidem inter homines esse nos arbitramur, sed quadam in parte cæli: quodque omnium pessimum est, ipsam vitiositatem quæ in nobis est, vincentem aliorum, fortasse vitia, virtutem appellamus, ac nonnunquam probare conamur hanc supra virtutes omnium positam esse. Ne hic quidem insistimus, sed bonis etiam viris invidemus, eorumque virtutibus nomina vitiorum indimus. Simul abominabile quiddam admissionum est, quod ne quidem erubescamus, sed impudenter adeo progrediamur in iis quorum nos pudere debebat, quasi si quispiam sese licentius gerat, ea designans ob quæ coronam sit promeriturus: adeoque similis sapientibus sumus, in condemnandis aliis, at interim non persentiscimus, a nobis ea studiosè fieri quæ contra nos ipsos sint. Quo sane quid videri deterius possit? Nam cum malum sit atque noxium, nostra et aliorum peccata paria facere (nam aliena nemo novit; item, *Onus quisque suum portabit*), quoties aliis graves suavis, et inex-

orabiles nosmet iudices in eos gerimus, qui paul-
lum ab officio deflexerunt, nostra vero vitia, for-
tasse ne toleranda quidem, factis eximiis inserimus,
qui non data velut opera facimus ea quæ contra
nos ipsos sunt? Nimirum nonnullis mortalibus ac-
cidere mihi triste quiddam videtur, qui veli vitio
laborent, non secundum scientiam¹. Nam cru-
delitate commoveri videntur, et inhumanitate odii
plena, dum vitiis obnoxios oderunt et aversantur
quos et miserari debebant, et uti corrigerentur
operam dare: quippe, meo quidem iudicio, po-
tiore in parte claudicant, qui dum odere malos,
recte faciunt, at dum odere negliguntque quod e-
iusdem est naturæ, contrariam in partem peccant.
Atqui oportebat eos, propriorum delictorum me-
mores (quæ fortasse multa magnæque fuerint) præ-
tereaque temperamenti huius essentiam communem
intuentes, neque novum quid ducere, si quis lapsus
sit, neque voluptatem quasi quamdam: capere de ma-
lo quod cognato acciderit. Nam nullo modo se præ-
bere mitem in eos qui cum ejusdem naturæ sint,
miseri facti sunt, virtutis esse nequit. Atque equi-
dem scire nequeo, sitne durities ista nimia religio-
sum aliquid, ac non contrarium potius; imo po-
tius recte novi, non esse in hac religiosi quidquam,
sed plane contrarium potius. Quippe morsum ali-
quem sentire delinquentium causa, justum est et
consentaneum, quodamque modo delictis eorum
eruditos, modestiores effici non exultare, non ova-
re, non gaudere, quasi si alia natura foret quæ lap-
sa sit. Enimvero arbitror equidem his contra
quam par erat agentibus, hoc etiam absurdi accide-
re: cogitare nimirum eos, aliis labentibus, pudore
suffusis, dira quædam incurrentibus, se meliores
ac splendidiore habitos iri tam apud Deum quam
mento præditos iudices. Atqui plane contrarium
quidvis hic de eis est existimandum: fieri scilicet
tales multo se ipsis deteriores. Quippe cum insidet
animo invidia, non admirationem ejusmodi vitium
meretur, imo quale sit illi barathrum invidia, qui
sunt in hoc vitium præcipitati, cuiusvis perspicuum est.
Nimirum oportebat eos suis edoctos malis, igno-
sere prono ad lapsum luto atque massæ, quæ
quidem existit, ex compositione pugnaque
quatuor elementorum quæ invicem sibi æternum
repugnant: ideoque Paulus etiam ea mihi tantum
non tragice descripsisse videtur, cum elementa di-
xit æruminosa. Illi vero tam puri sunt, ut etiam præ-
clarum Eliæ zelum malo quodam studio vincere ge-
stiant, cum meliore non liceat. Sedenim uti sane vo-
luerint, affecti sint, nos eos haudquaquam iudicemus;
non enim grassando Christi tribunal invadimus.
Quod si nostram in hac parte sententiam admittere
dignabuntur, saltem neminem omnium condemnent,
quandoquidem veniam dare nolunt. Non enim usque
adeo ferociant, ut ab illis se vitiis immunes putent,
quibus servire vident eodem ortos luto atque tempe-

A Δοκοῦσι δὲ μοι τινες ἀνθρώπων δεινὸν τι πάσχειν,
νοσοῦντες ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Καὶ γὰρ ὠμώ-
της· κεινῆσθαι, καὶ ἀπανθρωπία γεμούση μέσους,
ἐν οἷς μισοῦσι τοὺς φαύλους ὄντας, καὶ ἀποστρέ-
φονται, δέον αὐτοὺς ἐλεεῖν, καὶ διορθοῦσθαι πειρά-
σθαι. Οἶμαι γὰρ χωλεῦν αὐτοὺς τῷ κρείττονι μέρει,
εἰ τὸ μὲν εἶναι μισοπόνηροι, καλῶς τε καὶ εὖ ποι-
οῦσι· τῷ δὲ μισεῖν τε καὶ παρορᾶν τὸ ὁμοφυές,
πάναντια. Καίτοι περ ἔχρην αὐτοὺς τῶν ἰδίων με-
μνημένους παραπτωμάτων (εἰεν δ' ἂν ἴσως πολλὰ
καὶ μεγάλα), εἴτα καὶ εἰς τὴν κοινὴν οὐσίαν ὀρῶντας
τουτοῦ τοῦ κράματος, μήτε τι ξένον νομίζειν, εἰ
πίπτωκέ τις, μήτε ὥσπερ ἤδεσθαι τῷ δεινόν τι πε-
πυθῆναι τὸ μάλα γνήσιον. Τὴ γὰρ μηδ' ὁπωστιοῦν
ἐπικάμπεσθαι ἀθλοῖς γεγονόσιν ὁμοφυεῖσι μὴ οὐκ
ἀρετῆς ἦ. Ταύτην ἐγὼ τὴν ὑπερβολὴν οὐ δύναμαι
καλῶς συνιδεῖν, εἰ θεοφιλὴς τις οὔσα τυγχάνει, ἀλλὰ
μὴ πᾶν τούναντιον. Μᾶλλον δὲ οἶδα καλῶς, ὡς οὐ
θεοφιλὴς τις οὔσα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ σαφῶς· τού-
ναντιον. Δάκνεσθαι μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων
γιγνόμενόν ἐστι καὶ προσήκον, καὶ γίγνεσθαι πῶς;
σωφρονεστέρους, τοῖς ἐκείνων παραπτώμασι παι-
δευομένους· οὐ σκιρτᾶν, οὐ παλαιάζειν, οὐχ ἡδεσθαι,
ὥσπερ ἄλλης φύσεως οὐσης τῆς πεπτωκυίας, ἀλλ'
οἶμαι τούτους τούναντιον ἢ προσέχε ποιούντας, καὶ
τοῦτο πάσχειν τὸ ἀτοπον. Λογίζεσθαι γὰρ, τῶν
ἄλλων ἐκπιπτόντων, αἰσχυνομένων, δεινὰ πασχόν-
των, ἀμείνους δόξαι καὶ λαμπροτέρους παρὰ Θεῷ
τε καὶ κριταῖς νοῦ μετέχουσι. Καίτοι τούναντιον
C ἅπαν ἐστὶ περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα λογίσασθαι. Γίνε-
σθαι γὰρ καὶ ἑαυτῶν πολλῶ χείρους τοὺς γε τοιοῦ-
τους. Φθόνου γὰρ ἐγκαθημένου ταῖς ψυχαῖς, οὐ
ζῆλου τὸ τοιοῦτον κακόν· καὶ οἶον βάρβαρόν ἐστι
τὸ φθονεῖν τοῖς εἰς ἐκεῖνο κατενεχθεῖσι· παντὶ που
δῆλον ἂν εἴη. Ἐχρην μὲν οὖν αὐτοὺς συγγινώσκειν
ἐκ τῶν ἰδίων κακῶν, ὁλοσθρῶ πληρῶ καὶ φουράματι
έχοντι τὴν ὑπαρξιν συνθέτει τε καὶ διαμάχη στοι-
χείων τεττάρων, ἀντικειμένων ἀθάνατα. Διὸ καὶ
Παῦλός μοι δοκεῖ μόνονοχι ταυτὶ τραγωδεῖν, ταλαί-
πωρα φήσας στοιγεῖα. Οἱ δὲ τοσοῦτόν εἰσι καθαροί,
ὡς καὶ τὸν καλὸν Ἥλιόν ζῆλον κακῶ τινι φιλοτιμεῖ-
σθαι παρενεγκεῖν, ὡς οὐκ ἐνδὸν ἐν βελτίονι. Ἀλλ'
οὔτοι μὲν, ὡς ἂν ποτε βούλοιντο, διακείσθων· ἡμεῖς
δὲ αὐτοὺς οὐκ ἂν ποτε κρίνομεν. Οὐ γὰρ τὸ Χριστοῦ
D καθαρπάστομεν βῆμα· εἰ δ' ἀξιώσαιεν δέξασθαι τὴν
ἡμετέραν εἰς τοῦτο γνῶμην, μηδὲνα γε τῶν πάν-
των κατακρινέτωσαν, ὅπόταν γε μὴ βούλωνται συγ-
γινώσκειν. Μὴ γὰρ ὁρασυνέσθωσαν ἐς τοσοῦτον, ὡς
νομίζειν ἑαυτοὺς ἐλευθέρους παθῶν ἐκείνων, οἷς
δουλεύοντες ὁρῶσι τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληοῦ τε καὶ
κράματος, εἶπεν ἂν τις θεῖος ἀνὴρ. Ἀλλὰ γὰρ καὶ
τοῦτο δεδόσθω, καὶ εἴησαν μηδοτιοῦν πεπληγμένῃ-
κότες, μήτε μεῖζον, μήτε ἐλάχιστον. Τίνι καὶ θαρρή-
σουσιν, ὡς ἄρα κατὰ τοῦ μέλλοντος φυλάξουσιν τε τὰ
ἦθη, καὶ διαμενοῦσιν ἐν τοῖς καλοῖς; Τίς μάντιων;
τίς προφήτης συμπαραμενεῖν αὐτοῖς ἄχρι τέλους
τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐμύνησε; Καὶ μὴν οἱ θαυ-

¹ Rom. x, 2.

νοι δι' ἀρετὴν σχεδὸν ἅπαντες; οὐχ ἅπαντα ἄνθρωποι οὐκ ἀφύειν ἔδει. Οἱ μὲν γὰρ τοῦτου, οἱ δὲ τοῦ ἄλλου ἐκ πάντων πάντων ἐπειράθησαν ἐν ᾧ γνωσθῆναι ἅπαντες; σφᾶς αὐτοὺς, ἀνθρώποι ἄνθρωποι. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι καὶ παραφρονοῦντος οὐκ ἔστι τινα ἐκείνα διαφυγεῖν, ὡς οἱ πάντες ἐν. Εἰ γὰρ ὁ θεότατος Παῦλος οὐδὲν μὲν ἐκτελεῖ, ἐδεῖται δὲ τὴν ἀγωνίαν, καὶ ἔλεγεν· *Οὐκ ἐγὼ δεδικαίωμαι*· πῶς οὐ τρέμειν ἅπαντας; διότι, μή τι καὶ λεληθῇαι σφᾶς αὐτοὺς, καὶ δοκοῦσιν ἐστάναι, κείνται; τοῖς γὰρ αὐτοῦ χρῆσθαι. Ἐκεῖνος εἰς τρίτον μὲν οὐρανὸν ἦκεν· ἦν δ' οὖν ὁμοῦς ὑπωπιάζων αὐτοῦ τὸ σῶμα δουλαγωγῶν, ἦ φησι, μήπως ἄλλοις κηρύττης ἀδόκιμος γένηται. Τίς οὖν οὕτω θρασὺς εἰς εὐθιᾶς, ὡς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀλαζονεύει, καὶ θαρρῆσαι πάγιος μένειν παντὶ καιρῷ μπτῶματι; Ὁ βίος οὗτος ὁδὸς ἐστὶ· καὶ ἔχει ἱσθίους οὗτοι πολλοὺς, ἔχει δὲ προσκόμματα· καὶ τοῦτω φθύνεται συχνά, πολλὰ τὰ προσιστάμενα. Καὶ εἴη ἂν σοι καλὸν, οἶμαι, τὸ αὐτῷ συνειδῆναι μετὰ τοῦ Παύλου φηγεῖν· *Οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι*· καὶ τῶν μὲν ἐπιλαυθάνεσθαι, τοῖς δ' ἐμπροσθεν ἐπιστρέφειν· καὶ κατὰ τῶν ἀδελφῶν μὴ θρασύνεσθαι, μηδὲ ἰρεσθῆναι, μηδὲ ἀπογινώσκειν αὐτοὺς· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐτέρων κρίνειν ἐκείνον, κρίσιν πᾶσαν δίδωκεν ὁ Πατήρ. Ἡ γὰρ ἐναντίοις ὁδὸς, μὴ οὐχ αὖτις ἡ ὁρθὴ πρὸς ἀρετὴν, *Cor. iv, 4.*

in nullius rei conscius, cum Paulo dicas, *Non in hoc sum justificatus*, ut quo, præteritorum oblitus, præ ante pedes sunt entiaris, et adversus fratres neque sorocias, neque temet efferas, neque de iis es, sed tam de tuis quam alienis illum ferre iudicium sinas, cui Pater omne iudicium dedit. Nam hoc est iter his contrarium, id videndum, ne non rectum sit ad virtutem, uti Plato sane loqueretur.

Ἄτις ταῦτά φημι; ὅπου καὶ εἰκὴ τοῖς ἀδελφείοις πολλὰ καὶ οὐδαμῶς αὐτοῖς προεῖν δεξιὰν κάτω κειμένους, καὶ δεξιὰν ὡς ἡμῶν βοήθειαν. Φοβερός ὁ λόγος οὗτος· Ἄπο τὸν μακάριον σου κρίνω σε, πορνῆς δοῦλε. ἂν γὰρ κίχνηται γένωνται ἐκείνων τῶν κακῶν, ἃ δὲ τοῖς ἄλλοις προφέρουσι (γενήσονται δὲ σάρκα περιεσπόμενοι, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον τῆς, τί ἂν πράξειεν; τί ἂν φησιν, λόγον εἰσδύμενοι τῆς ἐαυτῶν πορνείας; Νῆ τὴν Σωτῆρα, ὅμην αἰτῆσονται. Οὐκ ἐν τούτῳ, οὐκ ἐν· ἀλλ' ἐν ἄλλοις ἐτίμησαν, τούτων καὶ αὐτοὶ πειράσονται· εἰ δὲ μή, πῶς τις ἂν θεῖη τὸ δικαίον μέλειν, τὸ πεπισμένον τε καὶ σεσαλευμένον, ἀπεκχυνόμενον, ὅπερ ἀποδώσουσιν εἰς τὴν κόλμῳ; Πᾶς τις ἀκριβῶς γινώσκω. Αὐτὸς γὰρ ἡς ἀπεφῆναιτο, ὡς· *Εἴη μὴ ἀφῇ τις οὐκ ἀφῆται αὐτῷ*· καὶ τὴν δικαίαν δίκην οὐ φεύσεται. οἱ τί μέμνηται τῆς δικαίας ἐνταῦθα δίκης; γὰρ ἐαυτὸν κατακρίνει ὁ τοῖς ὁμοίοις ὁμοῦς. Καὶ ἡ γὰρ συνέδρις ἐλεγχος γίνεται ταῖς, καὶ οὐδὲ βλάβος, οἶμαι, πραιτεῖσθαι ταυτοχῶρῃ. Ἐπεὶ καὶ πᾶσαν ἐφθῆσαν πρόφρων

raimento, divini ut hominis cuiusdam verbis utar. Sed enim hoc etiam eis concejatur. Sint expertes omnis omnino delicti, tam majoris quam minimi. Quanam re freti putabunt se in posterum quoque mores eorundem conservaturos et in bonis perseveraturos? quis aruspex, quis vates perduraturam cum eis optimam illam vivendi rationem ad finem usque significavit? Atqui propemodum universi qui propter virtutem in admiratione sunt, non abstinuerunt ab omnibus quæ vitare debebant. His enim hoc, istis illud, omnibus autem omnino aliquid accidit, ut universi agnoscerent sese homines esse. Quare pueri est atque deliri hominis, affirmare quemquam, ea se vitaturum, quibus obnoxii fuerunt omnes. Nam si divinissimus illa Paulus nullius quidem rei sibi conscius erat, sed nihilominus ignorantie suæ metuebat, ideoque dicebat, *Non in hoc sum justificatus*¹, quo pacto non contremiscendum universis, veritis ne quid ipsis ignotum sit, et in eo jaceant in quo se stare putant? Rursus enim Paulinis verbis utar; in tertium illo cœlum ascenderat, nihilominus corpus suum sugillabat inque servitutem redigebat, ut ipsemet loquitur², ne qui aliis prædicasset, ipse rejiculus fieret. Quis igitur audax adeo, quis adeo stolidus, ut gloriari de incertis velit, atque fiducia concepta putare stabilem se mansurum quovis tempore a quo casu? Hæc vita quoddam est iter in quo complures et lubrici lapsus et offendicula sunt, iidemque frequentes in eo existunt errores qui multa continent imprædimenta. Atque adeo bonum tibi fuerit, opinor, ut ipse

in nullius rei conscius, cum Paulo dicas, *Non in hoc sum justificatus*, ut quo, præteritorum oblitus, præ ante pedes sunt entiaris, et adversus fratres neque sorocias, neque temet efferas, neque de iis es, sed tam de tuis quam alienis illum ferre iudicium sinas, cui Pater omne iudicium dedit. Nam hoc est iter his contrarium, id videndum, ne non rectum sit ad virtutem, uti Plato sane loqueretur.

Atenon quid istæ ego profero, quando etiam temere fratribus sæpenumero irascimur, nec humilijacentibus opemque nostram requirentibus illo modo dextram porrigimus? Terribile verbum istuc: *Ex ore judico te, serve improbe*³. Nam cum aliqui malis etiam illis succumbunt, quæ aliis obijciunt (ut succumbunt sane, cum carne vestiti sint atque hoc in mundo degant), quid agent, obsecro, quid dicent, improbitatis propriæ rationem reddere jussi? Per ipsum Salvatorem veniam poscent. Non poterit autem hoc fieri, non poterit: sed prout æstimaverunt alios, itidem et ipsis accidet: nam absque eo sit, quoniam referenda iusta istæ censura, depressa, quassata, superiusfundendo abundans, quam nobis in sinum reddent? Quilibet animum accurate advertat. Nam iudex ipse pronuntiavit, *nisi quis remiserit, futurum ut ei non remittatur*⁴, utque justam pœnam non effugiat. Et quid ego justæ pœnæ mentionem hic facio? nam ipse seipsum condemnabit qui sui similes oppugnat; etenim animos ipsa coarguit conscientia, nec facile, meo quidem iudicio, ullam iis excusationem concedit, quando prius omnem prætextum amisere, qui ipsos purgare posset:

¹ Cor. ix, 27. ² Luc. xix, 22. ³ Matth. xviii, 35.

quippe pronuntiatæ adversus pares sententiæ, quorum iudices ipsi non sunt, crudelitatis, ut opinor, plenæ, omne perflugium ad prætextus eis adimunt, prolatumque decretum ab ipsis adversus alios os eis obstruit. Nam *dum iudicas alium, te ipsum*, inquit Apostolus, *condemnas*¹. Admittis enim eadem ipse, qui iudicas. At qui servum illum alienum nullo unquam modo iudicare debebas, si scires, extraquam in his in quibus potestatem ab iis, quibus conveniebat, accepisti, nimirum a Deo et Ecclesia. Qui sit autem ut ipse tibi persuadeas, non resurrecturum aliquando miserum illum qui lapsus est? Nam et uti resurgat a lapsu, et uti non amplius cadat, non tuæ facultatis est ac potestatis, sed omnium rerum opificis, et ejus qui jacet, arbitrii. Neque vero non consentaneum est, illum resurrecturum et immunem a malis futurum, cum perpetiundo didicerit quæ fugienda, quæ non. Hoc etiam mihi crede tibi dicenti, qui alios temere condemnas. Ne tua quidem ipsius scire potes, nedum ea quæ universorum sunt hominum. Quamobrem præstaret, in nostra nos mala potius quam proximorum intentos esse. Quamvis enim detur, scire nos accurato boni malivo quippiam a nobis factum, tamen nec ipsius tacti qualitatem, cujusmodi sit, nec magnitudinem omnino perspicimus; unde sit, ut ex parte jam cognoscamus. Cum autem appetierit ipsa perfectio, tunc particulare illud abolebitur, uti Paulus, divinum illud caput, locutus est². Immo ne nostra quidem nobis nota facultas est, et quonam pacto alienam recte cognitam habere possimus? Nam quisque suum portabit onus, ut eundem Apostolum dixisse³ scimus. Hoc autem est ostendentis, quod secundum cujusque doctrinam, et prudentiam, et vitam, et institutum, et ipsius temporis cursu atque casus, omniaque pariter ea quæ extrinsecus accident rerum Opifex atque Dominus singulis imponet onus, et iudicabit, et ad ista respiciens vitæ rationem accuratam exiget. Nam *cui multum datum est, ab eo multum etiam exigetur*⁴, inquit vivus ille sermo, *et efficax, et omni acutior ancipiti gladio, et penetrans usque ad divisionem animi et spiritus, commissurarum et medullarum*⁵. Nam *iudex est cogitationum mentisque conceptorum, cui nulla creatorum pars est ignota, sed omnia nuda supinaque*⁶, iacris uti cum Litteris loquamur. His adductus equidem mihi persuadeo, licet universi mortales orti ab Adamo, ad mundi usque finem, in iisdem sive bonis sive malis versentur, non tamen eadem consequuturos, sed cuique tam præmium quam supplicium tale continget, ut aliorum nulli respondeant. Atque hoc scilicet plures istæ mansiones sunt, de quibus Salvator locutus est⁷. Quapropter hoc amplectendum potius, ut dimissa curiositate inquirendi in delicta fratrum, veluti quæ supra perceptionem humanam posita sint, propria examinatione mala, nostræque cum nobis ipsis comparemus, non eum nostris aliena: quod sane si faceremus, a ve-

A αποβεληκυται, τὴν ὑπὲρ σφῶν παραιτησάμεν. Αἱ γὰρ κατὰ τῶν ὁμοίων ἀποφάσεις, ὧν οὐδὲ κριταὶ καθέσταν, ὁμότητος οὔσαι πλήρεις, τὴν ἐπὶ τὰς προφάσεις ἀναρροῦσι καταφυγὴν· καὶ ἡ περ' αὐτῶν γε ψῆφος κατὰ τῶν ἄλλων ἐκφερομένη, ἐμφράττει τοῦτοις τὸ στόμα, ἐν ᾧ γὰρ κρινεῖς τὸν ἕτερον, σκινυτὸν (φησὶ) κατακρίνεις. Τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσει; ὁ κρίνων. Τὸν γοῦν ἀλλότριον οἰκίτην ἐκείνον μηδὲ μὴς μὴδέποτε κρίνειν, εἰ σωφρονοῖς, εἰ μὴ πρὸς διὰ πρὸς ἐλπίδας ἐξουσίαν, ἀφ' ὧν προσήκε, δηλονότι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Πόθεν δὲ καὶ σεαυτὸν παύσεις, ὡς οὐκ ἀναστήσεται ποτε πεπτωκὸς ὁ σχέτλιος οὗτος; Τὸ τε γὰρ τῆς πτώσεως αὐτὸν ἀναστήναι, τὸ τε μὴκέτι πεσεῖν, οὐ τῆς δυνάμεως τῆς σῆς, καὶ τῆς ἐξουσίας, τῆς δὲ τοῦ πάντων δημιουργοῦ, καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ κειμένου. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ τοῦτον καὶ ἀναστήσασθαι, καὶ μὴκέτι πειρασθῆσθαι τῶν δεινῶν, τῷ πεπονημένῳ μεμαθηκότα, ἅττα δὴ φευκτέα καὶ μὴ. Παύλου μοι κάκεινό σοι λέγοντι, τῷ τοῦς ἄλλους εὐχερῶς κατακρίνοντι· οὐδὲ τὰ στυτοῦ γινώσκειν οἷός τε εἶ, μήτοι γε τὰ πάντων ἀνθρώπων. Ὡς τε βέλτιον ἂν ᾦν, εἰ τοῖς ἱεῖσι; μᾶλλον προσείχομεν, ἢ τοῖς τῶν πέλας κακοῖς. Ὅπόταν γὰρ καὶ γινώσκων ἀκριβῶς ἢ καλὸν τι πράξαντες, ἢ τοῦναντίον· ἀλλ' οὐτε τὴν τοῦ ἔργου ποιότητα, οἷα τίς ἐστι, παντάπασιν ἴσμεν, οὐτε τὴ μέγεθος. Ὡς τε ἐκ μέρους γινώσκωμεν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται, εἰπὼν ἂν ἡ θεία κεφαλὴ Παῦλος. Οὐ μὲν ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἡμῶν αὐτῶν δύναμιν ἐπιστάμεθα. Καὶ πῶς ἂν τὴν τῶν ἑτέρων καλῶς δυναίμεθα γινώσκειν; Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει, τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον ἴσμεν λέγοντα. Τοῦτο δὲ ἐστὶ δεικνύοντος, ὅτι κατὰ τὴν ἐκάστου παιδείαν, καὶ φρόνησιν, καὶ βίον, καὶ ἐπιτήδευμα, καὶ τὰς τοῦ καιροῦ φοράς τε καὶ τύχας, καὶ μὲν δὴ καὶ τὰ θύραθεν ἐπισυμβαίνοντα πάντα ἐπιθήσει τὸ φορτίον ὁ δημιουργὸς καὶ Δεσπότης, καὶ κρίνει, καὶ ἀπατήσκει πρὸς ταῦτα βλέπων, τῶν βεβιωμένων τὴν ἀκριβείαν. Ὡς γὰρ ἐδόθη πολὺ, πολὺ καὶ ζητηθήσεται, φησὶν ὁ ἑρμ. τε λόγος, καὶ ἐνεργίης, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαι μάχαιρας διστομος, καὶ διεικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ὁρμῶν τε καὶ μυελῶν. Κριτικὸς γὰρ ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας ὁ μηχανὸς τῆς κρίσεως ἄσφατος, ἀλλὰ γυναικὶ καὶ τετραχηλισμένα τὰ πάντα, κατὰ τὴν Γραφὴν φάναι. Ἀπὸ δὲ τούτων ἐναγόμενος, ἐμαυτὸν πεθῶ, ὡς εἰ καὶ πάντες οἱ ἐξ Ἀδάμ ἄχρι τέλους τοῖς αὐτοῖς εἴς' ἀγαθοῖς, εἴς τε φαῦλοι; χρήσαιντο, οὐ τῶν αὐτῶν ἐπιτεύξονται· ἀλλ' ἐκάστῳ καὶ τὸ γέρας, καὶ τοῦναντίον, τοιοῦτον ἐξουθενῆσται, ὡς μὴ ἐνὶ τῶν ἄλλων ἀρ. ὁρῶται. Καὶ τοῦτό ἐστιν αἱ πολλὰ μοῖρα, ἀπὸ Σωτῆρος εἰρηκεν. Ὡς δὲ ἀγαπητὸν ἂν εἴη, τὰ τῶν ἐδελφῶν ἀφέντα; πολυπραγμονεῖν ἀμαρτήματα, ὡς ὑπὲρ ἀνθρωπίνην κατάληψιν, τὰ οἰκία βασιλεύειν κακῆς, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα παρατιθέναι, οὐ τοῖς ἡμετέροις τὰ τῶν ἑτέρων. Καὶ εἴη γε τοῦτο

¹ Rom. ii, 1. ² 1 Cor. xiii, 9. ³ Galat. vi, 5. ⁴ Luc. xii, 48. ⁵ Hebr. iv, 12. ⁶ Ibid. 13. ⁷ Joan xiv, 2.

ποιούντα; μὴ πολὺ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνειν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε τοῦναντίον. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀλλοτρίων δξυδορκοῦμεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμετέρων κακῶν ἀμβλυώτομεν. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν ἡ χρυσὴ Γλῶττα, τῷ μὲν ἰδίων ἀμαρτημάτων συνήγοροι γίνονται, τῶν δ' ἀλλοτρίων κατήγοροι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθαρεῖς, καὶ ὑβρώστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί, ὡς ἡ τοῦ Παύλου φωνή· ὅς δὲ καὶ τοῦτ' εἰρησιν ὑψηλότερόν τι κατασκευάζων· *Εἰ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.* Ὁρᾶς, ἐπόσον ἀγαθόν ἐστὶν ἡ αὐτομεμφία; Τὸν καταδίκης ἄξιον αἰτίας· ἐλευθεροῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἐκρινόμεθα, φησὶ.

Μὴ φοίουν, ὡ φίλτατε (πρὸς σὲ γὰρ αὖθις ἐπαναστρέφω), εἰ τίς τι πέπραχται τῶν κακῶν, πολυπραγμονώμεν, ὥσπερ αἱ τὰ θηρία βινηλατοῦσαι Λάκαιναι κύνες (εὐρίνας ταῦτα; εἶπεν ἂν Σοφοκλῆς), μὴδ' ἡμᾶς αὐτοὺς δικιῶμεν, ὀρθῶς δοκοῦντες βεβιωκέναι· ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν, ἢ τῆς βλάβδος πειραθῶμεν τοῦ Θεοῦ, ὅπταν δὲ καὶ τύχωμεν εὐμενιστάτης τῆς θείας δίκης. Τότε γὰρ ὥσπερ υἱέστιν ὁ Θεὸς τοῖς ἀμαρτάνουσι χρηταί, ὅταν παιδεύτης αὐτοὺς τοιοῦτοις γίγνηται. Καλὸν μὲν οὖν πεπλημμεληκότας τοῦ τῆς παιδείας τυχεῖν φαρμάκου· ἀριστον δὲ μὴ πταίσαντας, ἐκείνου μὴ διεθῆναι. Καὶ διὰ ταῦτα καλὸν ἡμᾶς ἡμῖν αὐτοῖς καὶ μόνοις προσέχειν, ὡς ἡ Γραφή παραινεί, καὶ μὴ πλημμελοῦντων τῶν ἀδελφῶν κατεπαίρεσθαι· μὴ δὲ κάρφος ἐρῶμεν ἐν τοῖς τῶν πέλας ὀφθαλμοῖς, φέροντες τὴν δοκὸν ἐν τοῖς ἡμετέροις· μάλλον δὲ οὐδὲ τὸ κάρφος οἶόν τε βλέπειν ἐστὶ προσδοῦσαν ἔχοντας τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν δοκόν. Χωρὶς δὲ τούτων κριτῆς ὁ πλάσις, οὐχ ἡμεῖς; καὶ καιρὸς τῆς κρίσεως οὐχ ὁ παρῶν, ἀλλ' ὁ μέλλων. Μὴ γοῦν τάλλοτριον ἀρπάζωμεν, μάλλον δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ, εἰ θέλομεν ἔχειν τὸ ἴδιον· μὴδὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦς γε δοκοῦντας εἶναι κακοὺς ταλαίζωμεν, ἡμᾶς δ' αὐτοὺς μακαρίζωμεν, καὶ ὤμεν ἐφ' οἷς οἱ μακάριοι. Ἔως γὰρ ἂν τις ζῇ, οὐκ οἶδεν ὅπῃ λήξεται τὰ κατ' αὐτόν. Ὁ δὲ μακάριος ἀνὴρ, οὐκ ἐκ τῆς ἀρχῆς, οὐδ' ἀπὸ τῶν μέσων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τὴν ἰδὼν καλῶς διανύσαι καθίσταται. Πολυπλασιάζει τὴν λόγον, πολὺ τὸ πάθος κρατοῦν ὁρών. Δεῖ γὰρ καρτερώτερον διαμάχεσθαι τοῖς τῶν ἐχθίστων ἰσχυροτέροις. Οἱ γὰρ τὰ οἰκτεῖα οὐκ ἴσμεν, καὶ πολλῶν γε μάλλον τὰ τῶν ἐτέρων ἡμεῖς καὶ κατακρίνομεν, καὶ ἀπογινώσκουμεν, καὶ εὐχερῶς μισοῦμεν τοὺς ἀδελφούς, ἐπειδὴν ἀμάρτωσι, χεῖρον αὐτῶν πολλάκι; διακρίμενοι. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτοὺς οὐ μισεῖ. Κἂν πᾶσαν τὴν ἀμαρτίαν ὑπερελάσῃ τῶν πῶποτε γεγενημέων ἀνθρώπων, προσθήσῃ δ' ἐτι καὶ πάντων τῶν ἄχρει τέλους γενησομένων, οὐκ ἔσθ' ὅπως μισοῦμενον καίνῃ γένοιτο. Ἐν γὰρ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, πόρρω του παθῶν ἐστηκότι πάντων ἐξῆς, πῶς ἂν μῖσος εἴη τοις, ὃ δὲ κράτιστόν ἐστιν ἐν τοῖς τῶν παθῶν χείροσι; Σκοπῶμεν δὲ καὶ φυσικῶν τινι τοῦτο λόγῳ.

¹ 1 Cor xi, 30. ² ibid. ³ 1, 32.

(4) Hoc est, Chrysostomus.

ritate non procul aberraremus. Nos vero contrarium sequimur. Nam in alienis acutum cernimus, ad nostra vitia carcutimus. Etenim plerique mortales, inquit aurea istæ (1) lingua, suorum peccatorum patroni, alienorum accusatores sunt, eaque propter multi sunt inter nos infirmi et ægroti, pluresque consopiti dormiunt, uti Paulus ait¹; qui quidem et hoc adjecit, sublimius quiddam astruens: Si nos ipsos dijudicarem, non judicarem. Cum autem judicamur a Domino, castigamur in eum finem ne cum mundo condemnemur². Viden' quantum bonum sit sui ipsius accusatio? condemnationis rectum culpa liberat. Non enim judicarem, ait.

Non ergo, mi charissime (nam ad te modo revertor), curiose perverstigemus an quid ab aliquo mali factum sit, Laconicarum canum instar, quæ narium odoratu feras indagant, et sagacis idcirco naris a Sophocle appellantur; neque nos ipsos pro justis habeamus, quos recte vixisse putemus, ne cum mundo condemnemur, aut Dei virgam experiamur, si maxime mite supplicium divinitus impetremus. Tunc enim Deus erga peccantes veluti filios sese gerit, cum ipsemet castigatoris in eos munere fungitur. Itaque bonum est illos qui deliquerunt, castigationis medicinam consequi, sed optimum, non lapsos illa non indigere; eaque propter expedit in nosmet ipsos duntaxat attentos nos esse, quemadmodum Litteræ sacræ hortantur, nec adversus fratres delinquentes effurri, ne festucam in oculis proximorum cernamus, cum trabem in nostris ipsi gestemus: vel potius ne festucam quidem cernere possumus, dum trabem luminibus oculorum officientem gerimus. Præter hæc vero iudex est is qui condidit, non nos; et iudicii tempus, non hoc præsens, sed futurum. Alienum ergo ne rapiamus, vel quod ipsius Dei potius est, si quidem obtinere quod nostrum est, volumus; nec eos qui esse mali videntur, ante finem vitæ promiseris habeamus, nos ipsos interim beatos dicentes, licet beatorum loco res nostræ sitæ sint. Quam enim diu quis vivit, quem res ipsius exitum sint habituræ nescit. Virum vero beatum non ex principio nec de mediis, sed ex itinere toto recte confecto et absoluto, constituimus. Labet uti oratione prolixiore, cum ipsius morbi magnas esse vires videamus. Acrius enim pugnandum adversus eos qui robustiores sunt inter hostes. Nos enim, qui ne propria quidem novimus, multoque minus aliena, et condemnamus fratres, et de iisdem desperamus, et odii eos facile prosequimur, ubi peccant, cum sapius ipsi pejor affecti simus. At Deus illos nequaquam odit. Etiam si quis omne peccatum superaverit, hominum qui unquam existerunt, addam etiam omnium qui ad finem usquo mundi futuri sunt; fieri tamen nequit illius ut

odium incurrat. Nam in universitatis hujusce Deo, qui prorsus ab omnibus immunis est animi morbis et affectibus, quo pacto quis odium invenerit, quod inter peiores animi morbos excellit? Atque hoc sane naturali etiam modo quodam considerare mus. Quippe cum Deus sit dilectio, secundum charum illum apostolum, quid esse Deo commune cum odio possit? Neque vero mihi arguta velim istæ obijcias, quod scilicet ab initio malos vel hominem miserari consentaneum sit, at eos qui virtutis ex prescripto vixerint, deinde vero ad vitia cursu quasi quodam se contulerint, ne ipsum quidem Deum. Etenim verum est hos illis deteriores esse; nam illi ne norunt quidem accurate viam ducen- tem ad id quod optimum, nec bonorum aliquem gustum perceperunt, quo adducti ea magnopere appetant. Quæ sane non contemnendam eis excusa- tionem pariunt. At hi bonis in operibus a pueris exerciti sunt, et ad senectam usque virtutis in exercitiis vitam exegerunt: deinde bonis, quibus- cum vixerant, quæ pro deliciis habuerant, instar alienus piaculi rejectis, nihili turpitudinem facien- tes, nihili vitium quodque damnum ex eo provenit, servitutem erga voluptates divina cum gratia com- mutarunt, ideoque multo peiores illis facti sunt, qui ab initio boni non fuerant. Verum non ob hasce causas benigno quoque Deo sunt in odio. Sedenim persuaderi mihi non patior, inquiet adversarius, non hos abominabiles esse Deo, qui mala odit, cum pessimo consilio de bonis in malos mutati sint. Quandoquidem enim hi miseri non odio tantum, sed abominationi quoque sunt et cognatis, et amicis et parentibus (opinor) ipsis et liberis, et homini- bus deinceps universis, propter vitiositatem solum et pravitatem, multo sane magis increntur ut invisi Deo sint, omnium causa: nam ei qui in luto vol- vitur, quodnam consortium quæve societas cum Deo fuerit? Etenim non puro, seu vir quidam eximius ait, purum attingere, nequaquam fas fuerit. Imo vel hoc etiam modo perspicuum est, quod dictum fuit: nam qui hostiliter affectus est adversus aliquem sum- mope e dilectum, itidem et erga diligentem affectus erit. Quod ipsum e contrario patet: quoniam ami- cum tuum amat, etiam tibi sit amicus necesse est. Sic igitur et isti virtutem odio prosequentes, acceptam Deo, sponteque sua cursu ad malum delati, non jam amplius grati sunt Deo, sed dubio procul invisi. Non recte, vir optime, conclusisti; nam propositiones quidem ipsæ veræ, sed conclusio divinis in- rebus, ad propositiones minime quadrare depre- hendetur. Nostri enim de rebus recte talia dicun- tur. Quæ vero Deum spectant, de iis sane nobis et loquendum et cogitandum ex ipsius dignitate. Fuerit autem ex Dei dignitate, nullam ut unquam oderit, quem ipse suam ad imaginem manibus pro- priis formarit. Non enim instituto animi mutato, naturam quoque suam mutavit, ut maxime lapsus sit. Quin et illi homines qui pravitatem oderunt, eodem modo mihi se gerere videntur. At quorum

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, κατὰ τὸν φίλον Ἀποστόλου, τί ποτ' ἂν γένοιτο κοινὸν τῷ Θεῷ πρὸς τὸ μῖσος; Καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα, ὅτι τοὺς μὲν ἐξ αρχῆς φαύλους καὶ τις ἐλεήσει τῶν ἀνθρώπων· τοὺς δ' ἄρετῇ συζήσαντας, εἴτα τοῖς κακοῖς προ- δραμόντας, οὐδ' ὁ Θεός. Ἔστι μὲν γὰρ ἀληθές, ὡς οὗτοι χεῖρους ἐκείνων. Ἐκείνοι γὰρ οὐδ' ἴσασιν ἀκρι- δῶς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιστον φέρουσιν, οὐδὲ ἐγείσαντο τῶν κακῶν, ὥστε καὶ διαφερόντως τοῦτων ἐρῶν. Καὶ ταῦτα τοῦτοι γίνεται οὐ παντελῶς τις φαῦλη παραίτησις. Οἱ δ' ἐκ παιδῶν ἐπειράθησαν τῶν ἀγα- θῶν ἔργων, καὶ μέχρι γήρως σὺν ἀρετῇ τὸν βίον διήνυσαν. Ἐπειτα τὰ ἀγαθὰ, οἷς συμβεδιώκεσαν, οἷς ἐτρώφων, ὥσπερ τι ῥίψαντες ἄγος, παρ' οὐδὲν μὲν θέμενοι τὴν αἰσχύνην, παρ' οὐδὲν δὲ τὸ κακὸν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦδε βλάβην, τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς δου- λείαν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἡλλάξαντο. Καὶ εἰς ταῦτα πολὺ τι χεῖρους γεγονάσι τῶν οὐκ ἀγαθῶν ἐξ αρχῆς γεγονότων. Οὐ μὴν γε τούτων ἕνεκα καὶ τῷ φιλοανθρώπῳ Θεῷ μισητοὶ καθίστασιν. Ἀλλ' οὐ πεί-θομαι, φησὶ, μὴ εἶναι τούτους βδελυκτοὺς τῷ μισο- πονήρῳ Θεῷ, ἐξ ἀγαθῶν εἰς πονηροὺς μεταβεβλήμε- νους κακίστη γνώμῃ· ὅπόταν γὰρ οἱ κακοδαίμονες οὗτοι μισητοὶ καὶ βδελυκτοὶ γίνωνται καὶ συγγενέσι, καὶ φίλοις, οἶμαι δ' ὅτι καὶ γονεῦσι, καὶ παισὶ, καὶ πατρίν ἐξ ἡς ἀνθρώποις, διὰ μόνην τὴν φαυλότητα καὶ τὴν πονηρίαν· πολλῶν γε δικαιοτέροι, μισεῖσθαι τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκα. Τῷ γὰρ βροτῶν καλινδου- μένῳ, τίς ἂν εἴη μετοχὴ ἢ κοινωνία πρὸς Θεόν; Τῷ γὰρ μὴ καθαρῷ, φησὶ τις μάλα ἀνὴρ, ἐφάπτεσθαι τοῦ καθαροῦ μὴ οὐ θεμιτὸν εἴη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸνδε τὴν τρόπον δηλον ἂν εἴη τὸ εἰρημένον. Ὁ γοῦν ἐχθρῶς διακείμενος τῷ τινι διαφερόντως φιλουμένῳ καὶ τῷ φιλοῦντι πάντως ἂν εἴη· καὶ δη- λον ἐκ τοῦ ἐναντίου. Ὁ γὰρ φίλῳ σοι τὸν φίλον καὶ αὐτῷ σοι φίλος σαφές δήπου γίνεται. Καὶ οὗτοι τοι- νυν μισοῦντες τὴν ἀρετὴν, φίλην οὖσαν τῷ Θεῷ, καὶ τῷ κακῷ προσδεδραμκότες ἐκόντες, οὐκέτι φίλοι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ σαφῶς ἐχθροί· οὐχ ὕγιως, ὡ βέλτιστε, συνεπέραντας. Αἱ γὰρ προτάσεις ἀληθεῖς· τὸ δὲ συμ- πέρασμα ταῖς προτάσεσιν ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμά- των οὐ συνᾶδον εὐρεθήσεται. Εἰς μὲν γὰρ τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα ὁρθῶς ἂν ἔχοι τοιαῦτα λέγειν· ἕτα δὲ εἰς τὴν Θεὸν ἡκεῖ, ὅξινω; δῆπουθεν αὐτοῦ καὶ δε- κτέον ἡμῖν ἂν εἴη, καὶ νοητέον, ἄξιον δ' ἂν εἴη Θεῷ τὸ μηδέποτε μισεῖν, ὅν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἔπλασεν. Οὐ γὰρ δὴ μεταλλάξων τὴν προαίρε- σιν, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι μετέβαλεν, ὡς μάλιστα ἡμαρ- τηκώς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ μισοπόνηροι τῶν ἀνθρώ- πων οὕτω μοι δοκοῦσι ποιεῖν. Ὅσοι δὲ τὴν ἐναντίαν ἔχουσι γνώμην, καὶ τὴν κακίαν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δ' ὑπὸ ταύτης κεκρατημένους; σφόδρα μισοῦσι, δίδον γε αὐτοὺς ἐλεεῖν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔπικντας, μὴ μᾶλλον μισεῖσθαι δίκαιοι, ἢ οὕς ἀδίκως οἶδα μισοῦ- σιν; Ἀντὶ γὰρ τοῦ τὴν αἰτίαν μισεῖν τῆς ἐκείνων ἐκτροπῆς, καὶ ζητεῖν ἐπιμελῶς, τὴν μὲν πρόφασιν τῶν κακῶν ἀνελεῖν, τὴν δὲ ῥίζαν ἀνασπᾶσαι τῶν τοιοῦτων παθημάτων, καὶ τοῦ νοσοῦντος φείδεσθαι, ὅπως δὴ ποτε γενόσθηκεν, οἱ δὲ πρὸς τάναντίαν ὡς τα-

quod desertis sis et exosa, nec habeas qui tibi opituletur. Quod si etiam poenam eos luere par erat, sane quam amplam gravibus hisce iudiciis luerunt. Quodque nimium quantum remauget, qui poenas ab eis exigunt, per injuriam exigunt, cum nequaquam ipsis conveniat ut eos condemnent, nam id soli Deo competit. Vel potius, si quis accurate rem spectare velit, ipsorum hominum conscientia iudicii quoque tempore de ipsis sententiam feret. Neque vero ab omnibus una prorsus in hos sententia lata dici potest: nam qui beatam ad vitam recta gradiuntur via, illi erga hos multis exosos propter rationem vitae non bonam, et insigni miseratione tanguntur, et maximam eis curam impendunt, dum eorum ad emendationem respiciunt, et alius sublimiusque longe quam alii rem considerant. Quare, ceu dictum a nobis, digni sunt qui favorem atque curam Dei iudicis impetrent, non modo propter illos immaniores qui non juste iudicant, verum etiam propter eos qui hac humanitate atque clementia utuntur; quando non par est, ab ipsorum bonitate superari positam illam extra finem omnem bonitatem; atque huic rationi contradicet nemo. Quippe si optimi homines omnia gravia facile perferunt, modo istos emendare liceat, quid illam infinitam bonitatem atque clementiam de his statuere ac velle putas? An homo purus et labis expertus, eamne bonis quidem viris paria facere concedis? Nimirum vis eam fortassis, imitantem quorundam pravitatem (non enim tuam dico), crudelitate quadam uti, et contra quam appellatur, id agere quod ei minime convenit. Atenim hoc in ipsam non cadit, sed notis eam his opem undecunque futuram, omneque praestituram adjumentum, implentem id quod ad ipsam spectat. Quod si perseverabunt ipsi in malis, multo magis Deus in bonitate clementiaque sua persistet; inficiari namque seipsum non potest. Quapropter is qui vere curam nostri gerit, et vere bonus est, non erga hos, et aliquando, erga illos vero, nunquam: sed semper, et erga omnes, quod suum est facere non desinet, eritque per omnia prorsus hoc ipsum quod a natura est, bonus et curam gerens omnium. Servat omnes, quod in ipso est, eo perdicens omnibus modis, ut respiscant et servantur, absque violentia tamen et coactione, quod et supra dictum est. Quippe nunc quidem venit, non ut iudicet, sed ut servet mundum. Quod si non iam ipse iudicat, sed iudicii tempus exspectat, cum omnia nostra magis quam nos ipsi, norit, tu, qui et tempus anticipas, et officium iudicis usurpas, cum nec tua recte agnoscas mala, nec illorum quos damnas, quo pacto non facinus invisum Deo perficis? Quorum te quis in numerum referet? non omnino stolidorum? quippe si iudicandi facultatem nactus a Deo, iudicandos ipse oppugnare, ne sic quidem ea faceres ob quae admirationi esses illi qui iudicandi potestatem fecisset. Is enim benignius et propitius est erga ingratos et malos. At cum abs te ipso potestatem hanc sumpseris, siquidem ei non nihil admisceres humanitatis atque clementiae, tamen nec ita

μένους διὰ τὴν οὐκ ἀγαθὴν πολιτείαν ἐλαῶσιν τε, πῶς οἷσι; καὶ μεγίστης ἀξιοῦσι κηδεμονίας, πρὸς τὴν αὐτῶν διόρθωσιν ἀποβλέποντες, βαθυτέρον τε ἔμα καὶ ὑψηλότερον πολὺ τῶν ἄλλων διανοούμενοι. Ὡς δ' ὅπερ ἔφη, ἄξιοι φειδοῦς τυχεῖν καὶ κηδεμονίας παρὰ Θεῷ κρίνονται οὐ μόνον γε διὰ τοῦς ὁμοτέρους ἐκείνους, τοὺς οὐκ ἐν δίκῃ δικάζοντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς τῇ φιλοφρονείᾳ χρωμένους· ὥς οὐ προσήκον παρελθεῖν τὴν αὐτῶν χρηστότητα, τὴν ἐπέκεινα παντὸς πέρατος. Καὶ πρὸς τοῦτ' ἡγε οὐδεὶς ἀντρεῖ. Εἰ γὰρ οἱ βέλτιστοι τῶν ἀνθρώπων πάντα ἂν βλάβῃς ὑποσταλέν τε δεινὰ, εἰ γε ἐξῆν ἐκείνους ἐπανορθώσασθαι· ἡ ἀπειρος χρηστότης τε καὶ φιλοφροσύνη τί σοι δοκεῖ περὶ τούτων διαγινώσκειν τε καὶ θελῆσαι; Ἡ ποῦ γε ὁ καθαρὸς τε καὶ ἀναμάρτητος, οὐδὲ γοῦν ἐν ἱσθ' τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν διαπράξασθαι ταύτην δίδως; Ἰσως γε ταύτην ἐθέλεις, τὴν τινῶν μιμησαμένην φασχολότητα (οὐδὲ γὰρ λέγω τὴν σὴν), ὡμότητι τινι χρήσασθαι· καὶ τούτων τῶν ἡ κέκληται, παρὰ τὸ εἰκὸς αὐτῇ πράττειν. Ἀλλ' οὐκ ἐκείνη γε, ἀλλὰ πολλαχόθεν, εὖ ἴσθι, καὶ βυθίσει τοῦτοις, καὶ παρέξει συνδρομὴν ἀπασιν, τό γε εἰς ἐκείνην ἦκον ἀποκλήρουσα. Κἂν ἐπιμένοντες ἐκείνοι τοῖς κακοῖς, πολλῶν γε μᾶλλον ὁ Θεὸς ἐν τῇ χρηστῇ εἶναι. Ἀρνήσασθαι γὰρ αὐτὸν οὐ δύναται. Ὁ γοῦν ἀληθῶς κηδεμὼν τε καὶ ἀγαθὸς οὐ πρὸς τοὺς μὲν, καὶ ποτὲ, πρὸς δὲ τοὺς οὐδέποτε, ἀλλ' ἀεὶ, καὶ πρὸς τοὺς πάντας, τὰ αὐτοῦ διατελέσει ποιῶν· καὶ ἔσται διὰ πάντων ἐξῆς αὐτό γε τοῦθ' ὃ πέφυκεν εἶναι, ἀγαθὸς καὶ κηδεμὼν ἀπασιν. Καὶ τὸ ἐκείνου μέρος ἀπαντας σώζει, διὰ πάντων αὐτοῦς ἐνέγων ἐπὶ τὸ μετανοῆσαι τε καὶ σωθῆναι, ἀνευ μέντοι τοῦ βιάζεσθαι, ὃ μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Ὡς νῦν γε ἦκεν, οὐχ ἵνα κρίνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος οὐκέτι κρίνει, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἀναμένει, πάντα τὰ ἡμέτερα μᾶλλον ἡμῶν ἐπιστάμενος· σὺ καὶ τὸν καιρὸν προαρπάξων, καὶ τοῦ κριτοῦ σφετεριζόμενος σχῆμα, μήτε τὰ σαυτοῦ καλῶς ἐπιγινώσκων κακὰ, μήτε τὰ ἐκείνων, οὐ; κατακρίνεις, πῶς οὐκ ἔργον θεομιστῆς ἐκπληροῖς; Τίνος δὲ καὶ θῆσαι σέ τις μερίδος; οὐ τῶν παντάπασιν ἀνοήτων; Εἰ γὰρ καὶ παρὰ Θεοῦ τὸ κρίνειν εἰληφὲς, αὐτὸς ὁμοίως ἐχώρει τοῖς κρινόμενοις, οὐδ' οὕτω πάντως ἐπραττεῖς ἂν, δι' ὧν ἂν εἴχες θαυμάζεσθαι παρὰ τοῦ δόντος τὸ κρίνειν, ἐκείνος; γὰρ χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς. Ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ σαυτοῦ τοῦτο εἰληφας, εἰ μὲν ἐκίρνας τοῦτ' ἐφιλοφρονεῖς, ἦν μὲν οὐδ' οὕτως ὀσιον, οὐδ' ἀγαθόν σοι τὸ τόλμημα· πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οὐ γὰρ δεῖ λητίζεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει φιλοφρονεῖς; εἴχες δ' οὖν τι παραιτεῖσθαι πρὸς τὸν οἰκτίρμονα καὶ φιλόφρονον, ὅτε δὴ ποιῶν ἐκίρνας, οἷς αὐτό; εἰώθε χαίρειν. Νυνὶ δὲ μή τε παρὰ Θεοῦ τὸ κρίνειν λαβὼν, καὶ ὁμοίως χωρῶν, κατ' ἀμφοτέρων τὴν ἀντιφάσειν ποιῶν. Εἴτα σὺ μὲν τῆς οὐσίας διαρπαγείσης, ἡ καὶ πολλοστοῦ τινος ταύτης μέρους, ἔστω δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν φιλάττων αὐτῶν, οὐκ ἂν ἐνέγκαις, ἀλλ' ἐβόησας εὐθύς, τὸν πατέρα λαοῖν,

neris alia, deque metallis exiniis alia facta : rursus ad usus inferiores, vasa illis ipsis congruentia. Sunt autem et alia vasa quædam ad ignominiam, nihilo materie inferiora dignioribus illis. Atque hæc omnia sunt illius justo iudicio, qui vasa possidet. Et sit sane vir bonus, electus a Deo, quasi preciosum quoddam vas, ad excipiendam ipsius gratiam. Qui vero malus factus est, ac deinde per resipiscentiam eo reversus quo debebat, aliis omnibus est capacior illius misericordiae, quæ a clementia provenit. Ignominiosa denique vasa fuerint, opinor, illi qui et vitam in infidelitate malisque dogmatibus exegerunt, et quibus unum hoc perpetuo cordi erat, ut vitiose viverent, non etiam, ut resipiscerent, quando qui pessima peregerunt, ac deinde cum pœnitentiâ de hac vita migrarunt, non in ignominia sunt apud Deum, sed maximo etiam pretio, ut appareat, ait Paulus, principibus atque potentatibus multipliciter varia Dei sapientia¹. Et adjecit, set omnino clementiam quoque, si opus id facto fuisset.

Atque hæc quidem in hunc modum exposita sunt. Nobis autem sane præstat, alterius lustrationis non egere, sed intra primam consistere. Quemadmodum Gregorius ille Theologus ait, quando et perpetuo sanos manere præstat, quam morbo correptos sanari. Nam et hoc valde malum est, ut idem ille pronuntiavit, pro peccato emendationem remitti. Enimvero servidis opus est lacrimis, et totis entendum viribus, ut morbus vitiositatis exuatur : cum incertum omnino sit an finis emendationem sit laturus. Bona tamen in spe sint, etiam qui quantumvis gravi quodam morbo laborant, seipsis in Deum, qui omnium medicus est, rejectis, et allata sanationis cupiditate. Atque hæc confidenter aio, respiciens ad inexsuperabilem illam bonitatem, ad ejus erga nos dilectionem, quæ supra modum et mentem, et rationem, et omnem cogitationem stupore complet, ad divinæ denique voluntatis atque naturæ immutabilitatem. Nam fieri nequit ut ex hoc in illud immobilis naturæ mutetur amor, utque duæ res accedant Deo, pœnitentia et motus ; quippe divinum illud numen immobile est, et quæ ab eo sunt, omnis expertia sunt pœnitentiæ. Non igitur ipsa illa bonitas, et clementia, et ipsa charitas, odio prosequetur unquam, et aversabitur sibi tanto dilectum opere, quantum ne cogitari quidem potest. Non affectionem aliquam experietur, qui affectionis omnis expertus est, et apud quem nulla mutatio vel mutationis adumbratio est, uti divus ille Jacobus loquitur, cujus et illa vox est : *Deus malorum expertus est, et ipse neminem tentat*². Humanum hoc malum est, immutari scilicet et odisse prius dilectos. Etenim plerique homines testa, quod aiunt, inversa, confestim movemur, et quorum causa facile vel mortem oppetissemus, pro iis poscente necessitate nec obolum solvimus. Nam mitto dicere, quosdam esse, qui vel sanguinem eorum lubenter haurirent. Causa

Α των μετὰ των ἑτερῶν πρὸς τὰς χρεῖας τὰς κατωτέρω τὰ ταυταὶ κατὰλληλὰ τε καὶ συμβησόμενα. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα σκευὴ πρὸς ἀτιμίαν, οὐδὲν κατὰ τὴν ὕλην ἐλάττω τῶν τιμιωτέρων ἐκείνων. Καὶ ταῦτα γίνεται πάντα, κρίνεται δικαίᾳ τοῦ κεκτημένου τὰ σκευή. Εἴη δ' ἂν ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ ἐκλελεγμένος τῷ Θεῷ, ὥστερο τι σκευὴς τίμιον πρὸς τὴν αὐτοῦ χάριν δέξασθαι· ὁ δὲ κακὸς γενόμενος, εἴτ' ἐπανελθὼν διὰ μετανοίας ἐφ' ὅπερ ἔδει, τῶν ἄλλων πάντων χωρητικώτερος τοῦ τῆς φιλανθρωπίας ἐλέους. Τὰ δὲ ἀτιμότερα σκευὴ εἶεν ἂν, οἶμαι, ἐκεῖνοι, οἱ τε τὸν βίον διήκυσαν ἐν ἀπιστίᾳ καὶ δόγμασιν οὐ καλοῖς, καὶ οἷς τὸ ζῆν ἐν τοῖς κακοῖς ἔργον ἦν διηνεκὲς, τὸ δὲ μεταμεληθῆναι οὐκ ἔτι· ὡς οἱ τὰ χεῖριστα μὲν διαπραξάμενοι, εἴτα μετανοία συναπελθόντες, οὐκ ἐν ἀτιμίᾳ παρὰ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν χρεῖᾳ μεγίστῃ· Ἰνα γινῇ, φησὶ Παῦλος, ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἡ πολυπολίτης σοφία τοῦ Θεοῦ. Εἴπε δ' ἂν πάντως, καὶ ἡ φιλικὴ ὑπερφία, δεῖσαν εἰπεῖν.

Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε· ἡμεῖς δὲ ἄρα βέλτιον μὴ δευτέρας δεηθῆναι καθάρσεως, ἀλλὰ στήναι μέχρι τῆς πρώτης, κατὰ τὴν τοῦ Θεολόγου φωνήν. Εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνο βέλτιον, μένειν ἐν ὑγείᾳ διηνεκῶς, ἢ λαθῆναι νοσήσαντας. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο πάνυ δεῖνόν, ὡς ὁ αὐτὸς ἀπεφώνηκε, ἀντιμετρεῖν ἁμαρτίᾳ διόρθωσιν. Δεῖ μὲν οὖν δακρύνειν θερμῶς, καὶ τὴν τῆς κακίας ἀγωνίζεσθαι νόσον, ὅση δύναμις, ἀποδύσασθαι· ὡς ὅν γε πάντως ἄδηλον, εἰ μενεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος. Πλὴν ἐν ἀγαθαῖς ἐλπίσι καὶ οἱ δεῖνόν τι νοσοῦντες, ὁπόσον βούλει, Θεῷ τῷ πάντων ἱατρῷ σφᾶς γε αὐτοὺς ἐπιβρίψαντες, καὶ τὸ προθυμείσθαι θεραπευθῆναι εἰσενεγκόντες. Καὶ ταῦτα λέγω θαρρούντως, εἰς τὴν ἀνυπερβλήτον ὁρῶν ἀγαθότητα, εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐκείνης ἀγάπην, ὑπερεκπλήττουσαν καὶ νοῦν καὶ λόγον, καὶ πᾶσαν ἐννοίαν, εἰς τὸ τῆς θείας βουλῆς καὶ φύσεως ἀμετάτρεπτον. Οὐ γὰρ ἐκ τούτου πρὸς ἐκεῖνο ὁ τῆς ἀκινήτου φύσεως ἔρως μετατεθῆσεται, καὶ πάθοι δύο ταυτὶ Θεῷ, μετὰ μὲν τὸ καὶ κίνησιν. Τὸ Θεῖον γὰρ ἀκίνητον, καὶ τὰ αὐτόθεν ἀμεταμέλητα. Οὐ τοίνυν ἡ αὐτοαγαθότης τε καὶ φιλικὴ ὑπερφία, καὶ αὐτοαγάπη, μισήσει γέ ποτε καὶ ἀποστραφήσεται τὸν αὐτῇ τοσοῦτον πεφλημένον, ὅσον οὐδ' ἐνθυμηθῆναι οἶδεν τε. Οὐ πειραθήσεται τινος πάθους ὁ ἀπαθὴς, παρ' ᾧ οὐκ ἐνι παραλλαγῇ, ἢ τροπῇ ἀποσπίσασθαι, κατὰ τὸν Θεῖον ἰάκωθον, ὃς δὴπου καὶ τοῦτ' ἔφησιν· Ὁ Θεὸς ἀπειραστός ἐστὶ κακῶν. Πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. Ἀνθρώπινον τοῦτ' ἐκ κακῶν μεταβελήσθαι τε καὶ μισεῖν τοὺς πρὸ τοῦ πεφλημένους. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁσπράκου (φασὶ) μεταπεσόντες, εὐθὺς κινούμεθα· καὶ δι' αὐτῶν βῆδιν ἂν ἐτεθνήκειμεν, οὐδ' ὁβολὸν ὑπὲρ αὐτῶν χρεῖας καλούσης καταβαλλόμεθα. Ἐγὼ γὰρ λέγειν κάκιστον, ὡς καὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἡδέως ἂν τινες πίσιεν. Καὶ τὸ αἵτιον πάνυ σαφές. Οὐ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐκείνους, οὐδὲ γε φιλοῦμεν, οὐδὲ διὰ τὴν Χριστὸν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγροῦν αὐτὸ, ἀλλ' εἰς τὸ δοκοῦν

¹ Ephes., iii, 10. ² Jac. i, 13.

bit. Nonnunquam et severioribus remediis utetur, cum bonitate clementiaque sibi familiari. Non vult illis esse male, quos de nihilo condidit, inani-
busque propriis formavit, sed eis perpetuo benefa-
ciet, ac per omnia, dextra inquam et sinistra, ut
divus ille Apostolus loquitur, sive recte vivant, sive
secus. Quemadmodum scilicet et pluviam et solem
eis suppeditat, rursus etiam ipsorum utilitatem
spectans, ad tempus aliquod eadem inhibet. Ad
summam, non una via, sed multis ac diversis, per-
que res contrarias nonnunquam, ad unum nos
finem perducit, ut recte vivere possimus. Et quo
pacto consentaneum esset, aliter cum agere, qui
pro universis est mortuus, crucem sustinuit ac
nudtatem, rem maleficis destinatam, quique de-
decus et ignominiam omnino non curavit, infini-
taque sustinuit, ad infinitam inventa contumeliam,
illis solis competentem, qui ea ipsum affecerunt?
Hæc ergo cum cognoscamus, auditores, quotquot
adestis, illum omnium stolidissimum judicemus,
qui facile condemnat, oblitus supremæ illius cle-
mentiae, bonitatis incomparabilis, inexcuperabilis
benignitatis, et ejus, qui peccatum omne sustulit,
et mortis ab eo pro nobis obitæ, prohororum, cru-
ciatum, injuriarum, et quæcunque tunc comitata
sunt absurdam iracundiam sceleratorum, ex invidia
cædem ipsius sitientium, ut cavilli, atroces
injuriæ, maledicta, sputa, alapæ, nulla non illu-
sionum species, atque etiam corona contumeliæ,
caputque feriens calamus. Nimirum destillabattunc
e beata facie divini capitis, vulnerati, mea quidem
sententia, tam a calamo quam a spinis, de quibus
salutaris illa nobis corona manibus homicidarum
contexta fuit. Babæ, quanta fecit! quanta susti-
nuit! et quidem pro inimicis, pro condemnatis
hominibus: propter quos et homo factus est, e
muliere natus, et carnem ac pauperlatem nostram
suscepit, quo pati posset: ut nos liberaret a cru-
ciatu et malis æternis animi pariter atque corporis,
quibus universum genus hominum obnoxii,
multorum magnorumque causa delictorum eramus.
Hæc autem omnia demonstrant ipsius erga nos
amorem quemdam ineffabilem, et supra mentis
intelligentiam positum. Poterat enim cælum inco-
lens, nequaquam assumpta natura nostra, verbo
duntaxat ac nutu liberare genus nostrum e diaboli
vinculis ac tyrannide, nosque per omnia beneficiis
afflicere. Idem pati non potuisset, non factus ejus-
dem nobiscum substantiæ particeps. Verum ut
amorem erga nos, pro quantum ostenderet, non
contentus uno, nimirum ut nobis beneficeret, etiam
alterum adjecit, cruciatus videlicet propter nos
suos, quos carne passus est. Nam tale quiddam est
virus amor: facit ut amans continere se non pos-
sit, quin propter dilectum patiat. Atque hoc mihi
caput demissionis et societatis erga nos Salvatoris
nostri videtur esse. Nam si hunc amorem in ho-
minibus etiam invenire licet, neque Dei tantum
causa, sed hominum quoque, mortuos scimus ali-

γε πολλάκις τοῖς ἀβρυστοῦσι, καὶ ἐπιπλήξει τούτους
δεῖσαν. Καὶ πού καὶ τοῖς αὐστηροτέροις βοηθήμασι
χρήσεται μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ χρηστότητος καὶ
φιλανθρωπίας. Οὐ δὲ θέλει κακῶς ἔχειν, οὐδ' ἐξ
οὐκ ὄντων παρήγαγε, καὶ ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐπλά-
σεν· ἀλλ' εὖ ποιήσει τούτους διηνεκῶς διὰ πάντων,
τῶν τε δεξιῶν φημι καὶ ἀριστερῶν, κατὰ τὸν θεῖον
Ἀπόστολον, ὁρθῶς βιούντας καὶ μὴ ὥσπερ ἀμέλ-
ει καὶ ὑετὸν καὶ ἥλιον τούτοις παρέχει. Καὶ αὖθις γε
πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν ὁρῶν, ἐπὶ καιρὸν τινα
ταῦτα ἐπέχει. Καὶ ὅλως οὐ διὰ μιᾶς ἰδοῦ, ἀλλὰ πολ-
λῶν τε καὶ διαφόρων, καὶ πραγμάτων ἐναντιῶν ἔστιν
οὗ, πρὸς ἕν τι τέλος ἡμᾶς ἐνάγει, τὸ ζῆν ὁρθῶς
δυνήσκειν. Καὶ πῶς ἂν ἄλλως εἰκὼς ᾔην πράττειν.
ὅς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, σταυρὸν μὲν ὁπομείνας,
καὶ γυμνωσιν, πῶγμα κακοῦργοις διωρισμένον,
αἰσχύνῃ δὲ παντάπασιν ἀλογήσας, καὶ μυρία πῶ-
γματα ὑποστὰς πρὸς ὕβριν μυρίαν ἐξευρημένα, μό-
νοις ἐκείνοις πρέποντα τοῖς ἐξυβρίσασιν εἰς αὐτόν;
Ταῦτ' οὖν γινώσκοντες, ὡ παρόντες, πάντων εὐη-
θέστερον τοῦτον κρίνωμεν, τὸν εὐχερῶς κατακρίνον-
τα, ἐπιλανθανόμενον τῆς ἀνωτάτω φιλανθρωπίας,
τῆς ἀνεικάστου ἀγαθωσύνης, τῆς ἀνυπερβλήτου χρη-
στότητος, τοῦ τε ἀναιρέτου τῆς ἀμαρτίας ἀπάτης,
καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκείνου θανάτου, τῶν ὀνειδῶν, τῶν
παθημάτων, τῶν ὕβρεων, καὶ ὅσα τότε παρηκολού-
θησε τῷ παραλόγῳ θυμῷ τῶν φονόντων ἐκ τοῦ φθό-
νου καθαρμάτων, σχώματα, προπηλακισμοί, βλα-
φημίαι, ἐμπυσμοί, ῥαπίσματα, ἅπαν ἐμπαιγμῶν
εἶδος· καὶ δὴ καὶ στέφανος ὕβρεως, καὶ κάλαμος
κατὰ κορυφῆς παίων. Ἦν ποὺ κατέσταξε τοῦ μακα-
ρίου τότε προσώπου τὸ τῆς θεϊκῆς κεφαλῆς αἷμα,
τρωθείτης, οἶμαι, καὶ τῷ καλάμῳ, καὶ ταῖς ἀκάνθαις,
αἷς ὁ σωτήριος ἡμῖν χερσὶ τῶν ἀλαστωρῶν ἐπλάκη
στέφανος. Βαβαί, ὅς' ἐπραξεν! ὅς' ὑπέστη! ὕπερ
ἐχθρῶν, ὑπὲρ κατακρίτων ἀνθρώπων· δι' οὗ καὶ
γέγονεν ἄνθρωπος, ἐκ γυναικὸς γεννηθεὶς, σάρκα
καὶ πνεῦμα τὴν ἡμετέραν καταδεχόμενος, ὑπὲρ τοῦ
παθεῖν δυνήσκειν· ἵν' ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ πάθους, καὶ
δεινῶν ἀθανάτων ὁμοῦ ψυχῆς τε καὶ σώματος, ὧν
τὸ γένος ἅπαν ὑπόχρεω ἦμεν, ἀντὶ πολλῶν καὶ με-
γάλων ἀμαρτημάτων. Ταῦτα δὲ πάντα δεῖκνυσιν τὴν
εἰς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ, ἀρρήτον τινα καὶ ἀκατανόη-
τον οὔσαν. Ἐδύνατο μὲν γὰρ, τὸν οὐρανὸν τε οἰκῶν,
καὶ μεθαρμῶς ἀναλαβόμενος τὸ ἡμέτερον, καὶ λόγῳ
μόνῳ, καὶ νεύματι, τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν, καὶ
τῆς τυραννίδος, λύσασθαι τὸ γένος ἡμῖν, καὶ διὰ
πάντων εὐεργετεῖν· παθεῖν δὲ οὐκ ἂν εἶχε, μὴ τῆς
αὐτῆς ἡμῖν κοινωνήσας οὐσίας. Τὸ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς
ἐπιδεικνύμενος φίλτρον ὅσον; Οὐκ ἤρκεσθῃ γε
θατέρῳ, λέγω δὴ τῷ εὖ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ θάτε-
ρον προσέθηκε, τὰ δι' ἡμᾶς ἐκείνου παθήματα
διὰ τῆς σαρκός. Τοιοῦτον γὰρ ὁ ἀληθὴς ἔρω. Οὐκ
ἀνέχεσθαι ποιεῖ τὸν ἐρώντα, εἰ μὴ διὰ τὸν ἐρώμενον
πάθοι. Καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸ κεφάλαιον εἶναι τῆς
πρὸς ἡμᾶς τοῦ σωτῆρος συγκαταβάσεως τε καὶ κοι-
νωνίας. Εἰ γὰρ ἐν ἀνθρώποις ἔστιν εὐρεῖν τουτοῦ
τὸν ἔρωτα, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ὑπὲρ ἀνθρώπων χαίροντες τινες τεθῶσι πολλὰ πα-

θόντες, πῶς οὐκ ἂν ἀρμόσειε τοῦτο τῷ τῆς ἀκρας ἀγαθότητος ἔρωτι; Διὰ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ ἄλλων ἡδύνατο τρόπων σῶσαι τὸν ἄνθρωπον ὁ Σωτὴρ, ἔσωσε δ' οὖν σαρκωθείς, πρέπον ὃν οὕτω γενέσθαι, πολλῶν μὲν ἕνεκα καὶ μεγάλων, μάλιστα δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης αὐτοῦ, ὑπερφυοῦς οὐσης. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς πᾶς ὁ γένους τῶν προβάτων ἐκείνων, ὃ δὴ τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῆς δεσποτικῆς, σκιρτάτω χαίρων καὶ φαιδρυνόμενος. Ἄν μὲν γὰρ ἢ τῇ μάντρᾳ συνδιδάσκοντο, καὶ πληρῶν τὸν ἀριθμὸν τῆς θρῦλλουμένης ἐκατοντάδος (εἰ γὰρ ποιῶν ὁ λόγος ἡμᾶς ἐνήγαγεν ἐπὶ τὴν παραβολὴν ἥδη ταύτην), ὅπως αὐτοῦ ποιούμενος ἀχθήσεται, τοῦ καλοῦ τε, καὶ τὰ πρόβατα κτησαμένου πολλῷ τιμήματι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ψυχὴν τέθεικε, καὶ τὸ ἴδιον ἐξέχεεν αἷμα, καὶ αὐτοῦ τὸν τρόπον τοῦτον πεποίηκεν, οὐδέποτε καὶ πρὶν ὄντα ἕνεκα. Τί γὰρ καὶ παραδραμεῖται τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν; τριπλῇ γὰρ πάντων δεσπότης οὗτός ἐστι· τῷ παραγαγεῖν καὶ δημιουργῆσαι, τῷ προνοεῖν τε καὶ εὖ ποιεῖν, τῷ δύνασθαι καὶ νεύματι διαφθεῖραι. Τὸ δὲ μυστήριον γέγονε τὸ φρικτὸν, ἵν' ἢ τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ καὶ γνώμῃ βασιλευόμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι φέρειν τὸ, Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε. Τὸ γὰρ βασιλευόμενον μὲν, ἄκον δὲ, δι' ἡρώων τοῦ δημιουργοῦ, νυνὶ τῆς ἐπιγνώσεως ἐπισημασθεῖς τῷ κόσμῳ, αὐτομολοῖ τε, καὶ ζητεῖ τὸ βασιλεύεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ὅστις μὲν οὖν τὴν τοῦ ποιούμενος φωνὴν οἶδε, καὶ ἀκολουθεῖ κατ' ἴχνο; πορευόμενος, ἐν χλοερᾷ τῇ πόσᾳ κατασκηνώσει, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκτραφήσεται· καὶ οὐ φοβηθήσεται κακὰ, οὐδ' ἂν τύχῃ πορευόμενος ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου. Ἐάν δὲ πλάνης πειραθῇ, καὶ ἀπολωλὸς ποτε γένηται (ἀνθίσκομαι γὰρ τῆς παραβολῆς), οὐδ' οὕτω τέως ἀμεληθήσεται· ἀλλὰ σπουδῇ ζητηθήσεται, καὶ εὐρεθὲν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀχθήσεται, καὶ τοῖς μὴ πλανημένοις ὁμοταγὲς ἔσται. Καίτοι καὶ μειζρόνως χαίρει τῷ ἐνὶ τούτῳ ἢ τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις, τοῖς ἐν τῇ μάντρᾳ, τοῖς ἀεὶ σὺν αὐτῷ μένουσιν. Αὐτὸς τοῦτο εἶρηκε. Συνίστησι δὲ τὸν λόγον καὶ αὐτοῖς πρᾶγμα. Τοσοῦτον γὰρ ἐπαδείξατο φιλετρὸν πρὸς τὸν λαῶνάμενον, ὥς ἀφείναι μὲν ἐκεῖνα τὰ πολλὰ, ἐπὶ τὴν τοῦ ἐνὸς ζήτησιν ἐξελεῖν· οὕτω τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν τοῦ παντός ἡγεῖται ἀξίαν εἶναι. Καὶ δηλοῖ μὴδὲν τὸ πρᾶγμα τοῦτο πιστεῦσαι. Οὐ γὰρ πολλοὺς μισθωσάμενος ἐπεμψεν, οὐδὲ ἀνέθηκε τίσι τὴν τοῦ ἔργου ἐπιμέλειαν, οὐ δούλοις, οὐ φίλοις, οὐ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτῷ γε μόνῳ τὸ πᾶν ἐθάρρυξε· παιδεύων ἡμᾶς, οἶμαι, οὐ μόνον πράττειν ἀ χρῆ, ἀλλὰ καὶ τῷ βελτίονι τρόπῳ· καὶ μήτε δόξαν τὴν φθειρομένην, μήτε τρυφὴν, μήτε ἀσφάλειαν, τοῦ καλοῦ καὶ πρέποντος προτιθέναι. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ταύτης δεικνύς, ἣν πρὸς ἑαυτὸν ἡμῶν οὗτος ἔχει, τὴν εἰς ἀλλήλους σφόδρα ἀνάπτει. Τοσοῦτον γὰρ ἠκμαζεν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ ἐνὸς φιλετρὸν, ὥς ἅπαν ὄρος, πᾶν ἄλσος, πᾶν ἄβατον, βάσιμον αὐτῷ φαίνεσθαι, καὶ μάλα κοῦφον νομίζειν ἐκθοφορεῖν, ἵν' αὐτὸ τὸ πλανηθὲν τοῖς πλείοσι συναριθμηθῇ. Εἴποι τις ἂν, οἶμαι, θαυμάζας τοῦτο τὸ ἔργον, ὥς ἢ μὲν ζήτησις ἀναγκασία, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ

PATROL. GR. CLVI.

A quos cum voluptate, multa prius perpassos, qu pacto non idem hoc illius supremæ bonitatis amor competierit? Quippe multis aliis etiam modis hominis salutem consulere Salvator poterat, et tamen cum servavit, assumpta carne, quod ita rem confieri deceret, cum plures et magnas ob causas, tum imprimis ob ipsius erga nos amorem eximium. Atque hoc cum norit quilibet earum ex ovium numero quæ hujus ad heri stabulum pertinent, lætus et hilaris exsultet. Nam si caula non relicta, notum illum centenarium numerum implet (recte jam enim ad eam similitudinem ipsa nos invitat oratio), ab ipso pastore ducetur, illo, inquam, pastore bono, quique magno suas oves pretio comparavit. Etenim ipse pro eis animam suam posuit, et proprium sanguinem effudit, atque hoc modo suas fecit, quæ ne prius quidem unquam erant alienæ. Quid enim ipsius effugere dominium possit? Triplici namque ratione Dominus est omnium: quod in ortum produxerit et condiderit, quod curam gerat et benefaciat, quod etiam nutu perdere possit. Incarnationis vero tremendum mysterium contigit, ut quod natura ipsius erat, sponte se regno ejusdem subjiceret. Huc enim illa spectare verba puto: Dominus regnavit. Nam quod recto subjectum erat, invite tamen, propter ignorantiam ipsius Opificis, nunc postquam ejus agnitio toti mundo illuxit, sua sponte accedit et regno ejus contineri cupit. Quisquis ergo vocem pastoris novit, et vestigiis præeuntis insistit, in viridi graminè commorabitur et ad requiem aquam pascetur: nullis a malis sibi metuet, ne quidem si cum in medio letalis umbræ contingat iter facere. Quod si aberrando deflexerit, ovique perditæ factus fuerit (inhærebo namque similitudini propositæ), ne sic quidem negligetur, sed studiose perquiretur, et humeris imposita perferetur, ac cæteris, quæ non aberraverint, aggregabitur. Immo majorem ex hac una voluptatem pastor percipit quam de pluribus illis in caula commorantibus et semper apud eum manentibus. Hoc ipsemet dixit et orationem suam factis comprobat. Tantum enim amorem erga ovem, quæ erat perditæ, demonstravit, ut illis pluribus amissis, ad hanc unam inquirendam exiret, adeo salutem hujus pretii quantivis ducit; estque hoc ipsum indicio quod nemini rem hanc commiserit. Quippe non plures pretio conductos ablegavit, nec curam operis hujus aliquibus imposuit: non servis, non amicis, non angelis suis, sed sibi soli totam rem credidit, nos, ut equidem opinor, erudiens, non tantum ut ea faciamus quæ oportet, sed etiam meliorem in modum, utque nec evanescentem gloriam, nec voluptatem, nec securitatem, honesto atque decoro anteponamus. Præterea, cum hac ratione suum in nos singulos amorem, nimium quantum, demonstrat, vehementer anorem erga nos mutuum accendit. Nam in ipso tantus unius erat ovium amor, ut omnem montem, saltum omnem et quidquid inaccessum, pro pervio duceret, ipsi: m-

que gestationem oneris minime gravem putaret, modo deperdita per errorem ovis ad cæteras rediret. Fortasse quis, opinor, dixerit, factum hoc admiratus, ovem necessario quæsitam, et in quærendo molestias non abs re obitas, quodamque modo tolerandas quærenti fuisse. Verum quæ res nrsit ut inventa ovicula non more vulgari ducetur, sed in humeris portaretur, quanquam sola cæteras inter oves negotii tantum exhibuisset? Nimirum hoc ipso demonstrari videtur, pastorem hunc plurimi securitatem nostram facere. Præterea licet hinc etiam illud æstimare, quod scilicet errabunda ovis inventa, de ipsis obvagationis incommodis afflicta graviter fuerit et eum in modum affecta, ut non facile reverti posset, sed auxilio boni pastoris ad hoc indigeret. Fortasse nec alacris, uti debebat, optimam ad reditionem erat, nam cæteroqui pedibus usa pro virili fuisset. Ideoque cum cognoscamus, eam ne paulum quidem progressam, non abs re videri possit, cogitationes ejus adhuc quasi bifariam fuisse divisas. Nam consuetudo malum sæpe jucundum reddit, ac propterea qui oviculam servare volebat, in humeris illam portans, pedibus ipse suis elacriter usus pro ea fuit: ad omnia denique simpliciter, quæ illa quidem præstare debebat, sed minime poterat, operam ipse suam confert.

Quilibet ergo resipiscentia fretus, ampla cum spe bonum ad hunc pastorem accedat, qui et drachmam illam perditam quæsit, ejusque reperitundæ causa valde laboravit, et cum eam recuperasset, tanti dedit indicia gaudii, quantum ne illi quidem percipiunt qui bona quadam fortuna thesauros inter fodiendum reperiunt, licet auri magna copia sit, et pauperes hi quidem, at gravi avaritiæ morbo laborantes; accedat, inquam, ad eum qui ferre non potuit, ut filius ille prodigus domum veniret, quando adventantem autem acceperat, sed ad conspectum illius et occursum prodiiit, eumque multo cum honore excepit, et frequenti complexuum iteratione quemdam admirabilem in illum amorem ac desiderium declaravit, et ob ejus salutem, celebritatem quamdam communem instituit: ad eum accedat, qui nequaquam abominatus est scortum illud nobile, quod ipsum et aspiciebat et contrectabat, purosque pedes ejus exosculabatur, et multis eosdem rigabat lacrymis, ac vicissim magno pietatis studio capitis sui capillis eas abstergelbat. Et tamen per istæ omnia, quibus tunc castum illum amorem recte declarabat, cum prius libidine flagraret, multos perdiderat, et fortasse qui aliquid esse viderentur. Nilominus hanc ipse non repulit, nec impudentem ac procacem appellavit, sed illi quoque Pharisæo prætulit qui magna in opinione virtutis erat, ac laudes denique quasdam ei tribuit. Idem et publicani humilitatem, si quidem ita erat appellanda propriorum malorum agnitio, pluribus ipsis delictis opponens, magis eum justificatum e templo deduxit, quam alterum, qui recte quidem vixerat, sed actæ præclare vitæ causa superbiebat. Ezechiae lacrymas admittit, et conversionem filii ejus, consilii modo factam, velut aliorum opera eximia libenter

A χαλεπὰ ἀκολουθῶς ἔπεισι, καὶ δεῖ πως φέρειν τὸν γε ζητοῦντα· τί δὲ ἦν τὸ κατεπαίγον, μετὰ τὸ εὐρεθῆναι τὸ πρόβατον, οὐκ ἀγεσθαι κατὰ τὰ πολλὰ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζεσθαι, καί περ τοσαῦτα παρυσχηκὸς πράγματα μόνον τῶν ἄλλων προβάτων; Καὶ δοκεῖ τοῦτο δεῖκνύναι, ὅσον περὶ πλείστου ποιεῖται τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν. Προσέτι δὲ καὶ κεῖνο μαθεῖν ἔξεστιν ἀπὸ τοῦτου, ὅτι τὸ πλανώμενον εὐρεθὲν πολὺ τετριχωμένον ὑπῆρχεν ἐκ τῶν τῆς πλάνης, οἷμαι, κακῶν· καὶ ἦν ὅσον μὴ δύνασθαι ῥαδίως ἐπανερχεσθαι, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου δόξαν ἐπικουρίας εἰς τοῦτο. Ἰσως οὐδὲ πρόθυμον ἦν τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀρίστην ἐπάνοδον· ἥ γὰρ ἂν ἐχρηστο τοῖς ποσὶν, ὅσον οἶόν τε. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μανθάνομεν οὐδὲ γοῦν σμικρὸν τι βαδίσαν· δόξαν ἂν εἰκότως ἔτι πως τοὺς λογισμοὺς δέχα ταμνόμενον εἶναι. Ἡ γὰρ συνθήθεια τὸ κακὸν πολλάκις ἡδὺ ποιεῖ, καὶ διὰ ταῦτα ὁ θέλων τοῦτο σωθῆναι, ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζων, τοῖς ποσὶν ὑπὲρ ἐκείνου προθύμως κίχρηται. Καὶ ἀπλῶς πρὸς ἅπαντα, ἅπερ ἐχρῆν μὲν ἐκεῖνο, οὐκ ἦν δὲ δύναμις ταῦτα πράττειν, οἰκοθεν αὐτὸς συνεσφέρει.

Πᾶς τις οὖν τῇ μεταγνώσει θαρρῆσας, προσέτω μετὰ λαμπρῶν τῶν ἐλπίδων τῷ καλῷ τούτῳ ποιμένι, τῷ καὶ τὴν ἀπολλυμένην δραχμὴν ζητήσαντι, καὶ κομιδῇ μογήσαντι πρὸς τὴν εὐρεσιν ἐκείνης καὶ χαρὰν ἐνδειξαμένῳ τοσαύτην, ἥνικα ταύτην ἐπανεκτίσαστο, ὅσην οὐδ' οἱ θησαυροὺς ἐν τῷ ὀρύττειν εὐρίσκοντες ἐξ ἀγαθῆς τινος τύχης, ὅποτεν ἦ καὶ τὸ χρυσίον ἀδρῶν, καὶ οἷα τῶν πενήτων μὲν, μακρὰν δὲ πᾶν φιλαργυρίαν νοσοῦντων· τῷ μὴδ' ἀνταμείναντι τὸν ἄσωτον οἰκαδ' ἐλθεῖν, ἐπειδὴ περ ἔγνω τοῦτον ἐρχόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου θέαν τε καὶ συνάντησιν ἐξελθόντι, καὶ ὑποδείξαμένῳ τοῦτον πολλῇ τιμῇ, καὶ ταῖς συχναῖς περιπλοκαῖς θαυμαστόν ἐνδειξαμένῳ τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἐρωτᾷ τε καὶ πόθον, καὶ κοινὴν πανήγυριν τὴν ἐκείνου σωτηρίαν ποιησαμένῳ· τῷ μὴδαμῶς βδελυξαμένῳ τὴν ὀνομαστήν τότε πόρνην, ὁρῶσαν τε αὐτὸν, καὶ ἀπτομένην αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀχράντους πόδας καταφιλοῦσαν, καὶ συχνὸν τὸ δάκρυον αὐτῶν καταχεύουσαν, καὶ ταῖς θριβί τῆς κεφαλῆς ἐξ αὐτῶν ἐκμάττουσαν τοῦτο ὅπερ πολλῆς εὐλαθείας. Καίτοι διὰ πάντων ἐκείνων, οἷς τὸν σώφρονα ἐκεῖνον ἐρωτᾷ καλῶς ἐπεδείκνυτο, ἀπολασταίνουσα τοπρίν, τοὺς πολλοὺς ἀπώλεσεν, ἴσως δ' ἂν καὶ τῶν δοκούντων εἶναι τι. Ὁ δ' οὐκ ἀπεσείσατο ταύτην, οὐδὲ ἀναιδῆ προσηύχετο καὶ ἰταμόν· ἀλλὰ καὶ τοῦ Φαρισαίου προὔθηκε, τοῦ πολλοῦ νομιζομένου τὴν ἀρετὴν, καὶ κατ' αὐτῆς ἐγκώμιόν τινα εἰρηκεν. Οὗτος δὲ καὶ τοῦ τελώνου τὴν ταπεινώσιν, εἰγ' ἐχρῆν οὕτω καλεῖν τὴν τῶν ἰδίων κακῶν ἐπίγνωσιν, ἀντιθεὶς τοῖς πολλοῖς ἐκείνου πλημμελήμασι, κατήγαγεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ δεδικαιωμένον ὑπὲρ τὸν καλῶς μὲν βεδωκότα, μεγάλη δὲ φρονήσαντα τῷ καλῶς βιῶντι. Δέχεται τοῦ Ἐζεχίου τὰ δάκρυα, καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τὴν ἐπιστροφὴν ὁμοίᾳ τρόπῳ γεγεννημένην ὡς ἄλλων ἀριστείας ἡομενίσαστο. Τὴν γὰρ

hoc non fecissent? Nam qui non pie vixerunt, ac deinde resipiscentes ex istis facinoribus, ipsa propensione ad bonum propitium experti sunt Deum ab se læsum, tantumque boni ab eo consecuti, quantum optarant, quem impetrassent honorem, obsecro, si plane polluti non fuissent? Quod si fieri potest ut in altera quoque vita eorum animi dolorem ullum omnino sentiant, hoc eos mea quidem opinione punget, quod vehementer amanti molestiam peccando crearint seque vitis ipsi polluerint. Quapropter universos equidem monuerim et ante omnes meum ipsius animum, ne committere velimus, propter quæ multas profusuri simus lacrymas atque gemitus, ubi viam ad optimam reversi fuerimus, sed ut illis inhæreamus, de quibus pura percipi voluptas possit, pure nimirum vivendo, sperandoque nos potituros æternis illis voluptatibus: quæ scilicet oculus neminis aspexit, nec auris audivit, inque cor hominis non penetrarunt, ut divus ille Apostolus loquitur¹. Cum autem hic orationi nostræ finem imponendum censeam, dicam aliquid de summa illa clementia, breve quidem illud admodum, sed recte tamen omnem rei scopum, mea sane sententia, demonstraturum.

Aio Dei nostrum erga genus clementiæ, quæ prorsus est infinita, non posse quidquam æquiparari vel cum ea comparari, nedum lapsus hominum, qui omnino fines suos habent. Quod cum ita sit, nequaquam divinæ clementiæ suffecerit, ad accuratissimum sui specimen, abolevisse delicta universorum hominum, qui videlicet in Deum revera spem suam collocarunt: nullo, inquam, modo, non si contingere posset, ut illa millies majora seipsis fierent. Non pertingit hominis mens ad aliquid eorum, de Deo quæ considerantur, nec propinquo ab illis intervallo abest. Quidquid ergo magnum est et augustum, sive nomen, sive res, aut quidcunque tandem fuerit, quod mentis potestate naturaque formari et percipi possit, id ostensum est infra perceptionem accuratam clementiæ Salvatoris esse positum. Ipsi gloria, cum Patre sanctoque Spiritu, in sæcula tribuatur. Amen.

ORATIO VII.

De humilitate, atque etiam ex parte, de dilectione.

Postremum caput ex iis quæ tibi a nobis ad excolendum mores laudabiles tradita sunt, de humilitate disserebat. Itaque non abs re postrema quoque sic a nobis instituitur oratio, ut in ejusdem virtutis prædicatione cum illo consentiat. Quin etiam illa in oratione, qua te ad eloquentiæ studia cohortabar, obiter quasi quiddam de moderatione disserebam, ipso nos orationis impetu secum abripiente. Intelligere vero potui, fuisse tunc arreetas illorum aures, qui aderant, velut existimantium se illo de bono prolixius aliquid audituros. At ego tunc quidem eis non gratificabar, ne temere quasi transversus ego-

ξάντες; Οἱ γὰρ οὐχ ὁσίως βεβιώκεσαν, ἔπειτα τῇ μεταγνώσει τῶν ἔργων, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν νοήσει, ἡλεώ τε πεπαιράνται τοῦ ὑπ' αὐτῶν ὑδρισθέντες, καὶ τοσοῦτον εὖ πεπόνθασι παρ' αὐτοῦ, ὅπου οὐκ εὐξαιντο, πόσης ἂν ἡξίωοντο τιμῆς, μὴ μολυνθέντες τὴν πρώτην; Εἰ δ' ἐνεστί κάκει τὰς τούτων ψυχὰς λύπην ἡντινοῦν ὅλως ἴσχειν, τοῦτ' ἂν αἶμαι τὸ πλῆτον, ὅτι τὴν σφόδρα φιλήσαντα ἐλύπουν ἁμαρτάνουσαι, καὶ τοῖς κακοῖς μολύνουσαι ἑαυτάς. Καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πᾶσιν ἂν παραινέσαιμι, καὶ πρὶ γε πάντων τῇ ἑμαυτοῦ ψυχῇ, μὴ ταῦτα πράττειν ἡμᾶς ἐθέλειν, δι' ἃ δεήσει πολλῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν, ἐπὶ τὴν ἀρίστην ὁδὸν ἐπιστρέψασιν· ἀλλ' ἐκείνων ἐχέσθαι, οἷς ἂν εἴη καθαρῶς ἡδεσθαι, τῷ τε καθαρῶς βιοῦν, τῷ τε ἐλπίζειν τεύξεσθαι αἰωνίων ἀπολαύσεων, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὐδ' οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον. Ἐνταῦθα δέ μοι τὸν λόγον οἰομένῳ δεῖν καταλύσαι, εἰρήσεται τι παρὶ τῆς ἀνωτάτω φιλανθρωπίας, βραχὺ μὲν πάνυ, καλῶς δ' οὖν ὁμῶς τὸ πᾶν δεικνύον, ὥς ἔμοιγε παρίσταται, τοῦ σκοποῦ.

Λέγω δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γενεὸς φιλανθρωπίᾳ, ἀπείρῳ γε παντάπασιν οὐσῃ, μὴ δύνασθαι τι τῶν πάντων ἐξισωθῆναι, ἢ γοῦν ἐκείνῃ παραβληθῆναι, μήτοι γε τὰ πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἐστὶ πεπερασμένα τὰ πάντα. Καὶ ὅτε τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐδαμῶς ἀρκέσειεν ἂν αὐτῇ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀκριβεστάτην ἐπίδειξιν τὸ τὴν ἁμαρτίαν ἀνηρηκέναι πάντων ἀνθρώπων, δηλαδὴ τῶν εἰς Θεὸν ὡς ἀληθῶς ἡλπίκωτων· οὐ μὲν οὐδαμῶς, οὐδ' εἰ δυνατόν ἦν αὐτῇ μυριάκις ἐκτεῖναι μετὰ γενέσθαι. Οὐ νοῦς ἀνθρώπου ἐφικνεῖται πρὸς τι τῶν περὶ Θεὸν νοουμένων, οὐδ' ἐγγύς. Πᾶς οὖν ὁ μέγα τε καὶ σεμνὸν εἶτε πρᾶγμα, εἴτε τ' ὄνομα, ἢ ὁ τι ποτ' ἂν καὶ εἴη, νοῦ καὶ ἐξουσίᾳ καὶ πεφυκότι πλάσθῃναι τε καὶ νοηθῆναι δυνάμενον, εἴσω πίπτον δεικνύται πρὸς ἀκριβὴ κατὰληψιν τῆς τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίας. Αὐτῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης· ἐκ μέρους δὲ καὶ περὶ ἀγάπης.

Τῶν κεφαλαίων τὸ ὑστατον, ἃ σοι παρ' ἡμῶν ἀπὲρ δέδοται εἰς τῶν σπουδαίων ἐπιμέλειαν, περὶ ταπεινοφροσύνης διελέγετο. Εἰκότως ἂν οὖν γένοιτο καὶ ὁ τελευταῖος ἡμῖν λόγος οὗτος, ἐκείνῳ συμπροσέγγεμενος, τῷ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ ἀρετὴν ἐξυμνεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρὸς λόγους σε προτρέποντι λόγῳ εἶπόν τι ὡς ἐν παρέργῳ περὶ μετριότητος, βίτου τοῦ λόγου παρενεχθεῖς. Συνήκα δ' οὖν ποιήσας μετὰ ἑωρον τὴν ἀκοὴν τῶν παρόντων, ὡς νομιζόντων ἀκούεσθαι τι μακρότερον περὶ τουτοῦ τοῦ καλοῦ. Ἐγὼ δὲ τότε μὲν αὐτοῖς οὐκ ἐχαρισάμην, ὡς μὴ ἐκφερῶμεν ὅποι ἀντύχοι· ἀλλ' ἐχώρουν, ἐφ' ὅπερ εἶδει, τοῦ

¹ I Cor. II, 9.

προκειμένου μόνου ἐχόμενος, καὶ ὑπισχνούμενος ἔρεϊν
μετὰ τοῦ καιροῦ. Καὶ δὴ μοι τελεσθέντος τοῦ πρὶν
διαύλου, ὥρα καὶ αἰνέοις χαρίζεσθαι, καὶ σοὶ τὸ δῖον
ἀποπληροῦν· τὸ δὲ ὑστάτον εἰπεῖν περὶ τῆς πάντα
ἀγαθῆς ταπεινοφροσύνης οὐ κατὰ τύχην γέγονεν,
ἀλλ' οὕτω δόξαν ἀκόλουθον εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
τοῖς κεφαλαίοις ἐκείνοις, καὶ ἐν τοῖς πρὸ τοῦδε λό-
γοις ἐπλαττον μὲν σου τὴν φύσιν, ὥς ἂν τις εἴποι,
ἁπῆλειφον δὲ τὴν γνώμην πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τὸν
ἔρωτα τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐνετύπουν διὰ πάντων ἐν
ταῖς τῆς ψυχῆς σου δυνάμεσιν· ὁ δὲ τὰ καλὰ κτησά-
μενος πάντα οὐδὲν ἑαυτὸν ὤνησεν, εἰ μὴ καὶ τὴν τα-
πεινοφροσύνην προσεκτίσασθαι, ὥς οἷσάν γε ταύτην
μόνην μάλιστα πασῶν ἀρετῶν λαμπτήρᾳ τε, καὶ φύ-
λακα τῶν ἀγαθῶν πάντων. Ὅτε τοίνυν ταῦθ' οὕτως
ἔχει, ἔδει με δῆπου περὶ τῶν ἄλλων εἰπόντα, οἷς ἂν
γένοιο ἀνὴρ τε καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, τελευτῶν καὶ
περὶ τῆς καλλίστης τῶν ἀρετῶν ταυτησὶ διελθεῖν.
Ἐπεὶ τοι καὶ σαφὲς ἐστὶ κατὰ πολὺ χαλεπώτερον
τό γε φυλάξαι τὰγαθὰ καὶ διασώσασθαι μέχρι τέλους
τοῦ τὴν ἀρχὴν ταῦτα κτήσασθαι. Καὶ ταύτην τὴν
γνώμην εἴπε μὲν τις τῶν πάλαι θαυματομένων ἐπὶ
σοφίᾳ (Δημοσθένης οὗτός ἐστιν, οὗ μετὰ μνήμης
ἀγαθῆς ὁ διὰ μέσου πᾶς χρόνος διατετήρηκε τοῦ-
νομα)· ἐφάνη δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀληθεστάτη,
καὶ οὐδ' ἂν εἰς ἔχου πρὸς αὐτὴν ἀντερεῖν. Οὐ γὰρ δὲ
οἴμαι θαυμάζειν, εἰ καθῆκα ἑμαυτὸν εἰς ὃν ἐχρῆν
ἀποδιδράσκειν ἀγῶνα. Οὐ γὰρ ἐξ ἀπονοίας κατενε-
χθέντες τὰς φρένας ἀπολωλεκότες ἐσμέν, ὥς καὶ
τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν, καὶ οἶσθαί γε γλῶτταν
χαμαὶ ἔχον δύνασθαι τι περὶ ἐκείνης προσῆκον εἰ-
πεῖν, τῆς ὑφοῦ μὲν πετομένης, ὑφοῦ δὲ ἐπαιρούσης
ἐκεῖνους, οἱ τὰγαθὸν ἐργαζόμενοι, οὐκ ἴσασιν ἐπαί-
ρεσθαι. Οὐ τοίνυν ἢ τὸ μέγεθος τῆς νῦν ἐγχειρήσεως,
ἢ ἑμαυτὸν ἀγνοῶν, ἐνταῦθα τόλμης ἐξελέλυθα.
Οὐδὲ γὰρ Φαῖδρον ἀγνοῶ, εἰ μὴ καὶ ἑμαυτοῦ
ἐπιλήθην, κατὰ τὸν Ἀρίστωνος Πλάτωνα. Σὺ
δὲ μοι πάντως, ὦ φίλτατε, καὶ τὸ περὶ σὲ
ἐλέγξαι φίλτρον, ὑπέθεσάς μοι τοῦ τολμήματος ἤδη
τοῦτως γέγονε. Σὲ μὲν γὰρ εἰ μὴ ἴδοιμι πάντα ἀγαθὸν
ἄνθρωπον, οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τερπνῶν ἡγησαίμην ἂν
πλεονεξίας τῶν τερπνῶν εἶναι. Τὸ φίλτρον δὲ γε τοσοῦτον,
ὅσον με καὶ παροτρῦναι πράγμασι παντάπασιν
ἐκείσοιν ἢ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰσχύον ἐγχειρεῖν.
Οὗτό μοι τὸ φίλτρον εἰργάσατο τοὺς τε λόγους· του-
τοσὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ τὰ πρὸς σὲ κεφάλαια σὺν
πιστολαῖς. Τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν, μεθ' ἑαυτῆς τὸ
ὀλοχον ἔχουσαν, βιαζόμενον, εἰς τοῦτό με παρα-
γάτων ἐξήνεγκεν, ἐν καιροῖς οὐ συγχωροῦσι τὸν ἐπὶ
τῶν ὀλέων καθήμενον, ἄλλοσέ ποι τοὺς ὀφθαλμοὺς
ἐρέπειν ἢ πρὸς μόνας τὰς τῶν κυμάτων ἐπιφοράς.

Ἐπεὶ γὰρ λαοὶ τ' ἐπιτετράφηνται, καὶ τόσσα μέ-
λη, ^[μηδ]

ἔπειν ἂν ὁ ποιητής, οὐ βραδίως δύναται οἷς ἂν ἐθε-
λήσειε χρῆσθαι. Αἱ γὰρ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀσχολίαι,
πρὸς ἑαυτὰς τὸν νοῦν ἐπιστρέφουσαι, ὥσπερ τινὰ
ἐξ ἡμῶν πεδοῦσαι τοῦτον, ἀσφαλῶς διακατέχουσι.

rer; sed pergebam, quo res ipsa vocabat, instituto
nostro duntaxat inhærens, ac promittens ea de re
suo me tempore dicturum. Nunc absoluto priore
curriculo, tempus ipsum flagitat, et illis uti grati-
ficet, et ex officio tibi quoque satisfaciam. Quod
autem de humilitate, re prorsus optima, postremo
loco dicamus, non fortuito factum est, sed quod ita
consentaneum nobis visum esset. Cum enim in istis
capitibus, et in orationibus hanc præcedentibus,
naturam tuam sinxerim, ut ita loquar, ac volunta-
tem ad meliora velut athletam ungens excitaverim,
omnibusque modis in animi tui facultatibus amo-
rem bonorum operum impresserim; at ille bonis
omnibus acquisitis, cum nihil sibi fructus attulerit,
si non et humilitatem compararit, uti quæ sola po-
tissimum sit lumen virtutum universarum, bono-
rumque custos omnium: hæc ergo cum ita sint,
sane par erat ut qui de cæteris disseruisseni, per
quæ tam in virum quam regem bonum evaderes,
postremum etiam de hac pulcherrima virtute per-
tractarem. Quippe dubio procul difficilior est sæpe-
numero, custodisse bona et ad finem usque conser-
vasse quam eadem ab initio acquisivisse. Quam
sane sententiam protulit quidam, qui olim sapien-
tiæ nomine in admiratione erat (Demosthenes, in-
quam, cujus nomen honesta cum recordatione con-
servavit tempus id omne quod inter ipsum ætatemque
nostram intercessit), deque rebus ipsis apparuit,
eam esse verissimam, cui nemo contradicere possit.
Neque vero mirandum, opinor, in id me descendisse
certamen quod fugere debeham. Quippe non im-
pulsus temeritate, mentem amisimus, ut ea conemur
quæ præstari nequeant, humilemque linguam pute-
mus aliquid illa virtute dignum proferre posse, quæ
in sublimi volat, et in altum attollit eos qui quod
rectum est cum peragant, animis tamen efferri ne-
sciunt. Non, inquam, vel conatus ipsius magnitudi-
nem, vel meipsum ignorans, huc audaciæ progres-
sus sum. Nec enim ignoro Phædrum, nisi meimet
ipsius oblitus sim, secundum filium Aristonis Pla-
tonem. Nimirum tu, charissime filii, et eximias erga
te meus amor, audacis huiusce facinoris causam
mihi præbuit. Nam nisi te per omnia virum egre-
gium videam, nihil in vita jucundum volupe mihi
unquam fuerit. Amor vero tantus est, ut ad ten-
tandum res omnino viribus nostris majores impel-
lere potuerit. Hic amor et complures hasce oratio-
nes, et illa mihi capita, cum epistolis, elaboravit:
hic me nimia vi quadam urgens, cum qua conjun-
cta probabilis esset ratio, ad has abripuit commen-
tationes, et illis quidem temporibus quæ minime
permittunt ut qui sedet ad clavum alio convertat
oculos quam solos ad impetus procellarum. Nam is,

Cui populi commissi, et talia tantaque cura,

quemadmodum poeta loqueretur, non facile quibus
vult uti potest. Etenim occupationes pro republica
mentem ejus ad se retrahentes, quasque vinctum
aliquem pedicis constringentes, accurate detinent,

Et pœdicas atque vincula merito quis existimaverit, opinor, urgentes illas perpetuo rerum difficultates. Cum autem plures et magni viri, tam priscis quam nostris temporibus, orationes ante nos de humilitate habuerint, nemo tamen unquam omnia dixit. Atqui suis ipsam orationibus quam egregie putas ornavunt? Tamen cum angelis ea degens, nimio-pere supra laudes omnes quæ ipsi tribuuntur alta est. Scimus igitur illos præclare locutos, si quis et ipsorum hominum et orationum vim spectet, sed iidem scimus et hanc virtutem eos qui aliquid de ea dicere conantur, cupiditati suæ ininime pares declarare. Quamobrem manifesto patet, neminem id assecuturum, ut ex dignitate de hac disserat. Quippe virtutem per se tam egregiam, tam splendendam, tam omnino bonam et excellentem, quænam æquare possit oratio? Nec tamen idcirco silendum universis, sed prorsus e contrario dicenda conferendaque in medium, quæcunque proferri possunt. Fortasse quispiam non celebris orator de ea quid dixerit ab ejus eminentia non alienum, et alius rursum, similiter, iterumque fortassis et alius. Nam a ratione non abhorret, aliquem una in parte magis illam ornaturum quam alios illo præstantiores. Vidi equidem hoc rebus in omnibus evenire, nec non eum feram nactum, qui non admodum arte sagittandi excelleret, ac feliciter quidem vel ipso Teucro et Ila prisco, et si quis alius arcu maximam adeptus est gloriam. Quapropter omnes conferre debent cum declarandæ rei toti majorum orationes non sufficiunt, ac siquidem sua quisque adjecerit, et congesta fuerint omnium dicta, quasi per collectam quamdam, ipsorumque oratorum ora visa fuerint os unum esse, fortasse propius accesserint, de ea qui disserunt, ad hoc, ut omnino quiddam ea dignum dicere videantur. Et quidem usu venit, ut ænigmati consimile sit, hanc circa virtutem quod accidit. Non enim illam ex dignitate admirando, maximam esse declarant, sed dum pariter omnes eam convenienter laudare nequeunt, nullam orationem posse sublimitatem hujus æsequi, ostendunt. Quo sit ut omnino sint hæc ænigmati similia, siquidem per non convenientes laudes convenienti corona se redimit. Ideoque rogatos auditores volumus, ne quid acerbius de nobis cogitent, neve temeritatis nos accusent, qui tanta de re disserendum cogitaverimus, cum vires in nobis sane tenues sint; nam recte nos excusant quæ prius diximus. Et cætero qui jure facta a nobis hanc excusationem arbitror. Etenim primum id quod compulit nos ut in hoc pelagus nosmet immitteremus, acres ad persuadendum vires habet, ut audacter rem aggredieremur, et omnem laborem atque periculum pro levi ac tolerabili duceremus. Fecit enim hoc amor filii, tum virtute præstantis, tum sceptrum in manibus gerentis. Deinde considerandum hoc quoque venit. Non enim ostentationis causa certamen hoc suscepimus, nec eo spectabamus ab initio, quod admirationi nobis esset humilitas (non enim ea nostris laudatio-

A Πέδας δ' ἂν οἶμαι καὶ δεσμὰ δικαίως πᾶς τις νομίσαι τὰς αἰ' κατεπειγοῦσας ἀνάγκας. Παλλῶν δὲ ὅντων καὶ μεγάλων τῶν περὶ ταπεινοφροσύνης προσεργότων καὶ ἐν τοῖς πάλαι, καὶ ἐν τοῖς νῦν, οὐδεὶς οὐδέπω τὸ πᾶν εἶρηκε. Καίτοι τοῖς παρ' αὐτῶν λόγοις πῶς οἶσι ταύτην ἐκδόμησαν; Ἄλλ' ἦδε τοῖς ἀγγέλοις συνδιδαιτωμένη. μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπέρκειται τῶν κατ' αὐτῆς ἐγκωμίων. Ἰσμεν τοίνυν ἐκείνους μὲν καλῶς εἰπόντας, εἰ τις εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τῶν λόγων ἰσχὺν ἀπίδοι· ἴσμεν δὲ καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν πολλὸν κατόπιν τῆς προθυμίας ἀποδεικνύσαν τοὺς γε περὶ αὐτῆς τι λέγειν ἐπιχειροῦντας. Ὅστε φανερὸν ἡμῖν γίγνεται, μὴδ' ὄντινόν οὖν δυνήσεσθαι τὸν κατ' ἀξίαν εἰπεῖν. Ἀρετῇ γὰρ οὕτῃ καθ' αὐτὴν οὕτω καλῇ, οὕτω λαμπρῇ, οὕτω πάντα ἀγαθῇ καὶ βελτίστῃ, τίς ἂν ἐξισωθείη ποτὲ λόγος; Οὐ μὴν γε διὰ τοῦτο προσήκει σιγῇ τοὺς ἀπαντας ἀγεῖν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀπαν λέγειν τε καὶ συνεισφέρειν τὸ κατὰ δύναμιν. Τάχα τις περὶ αὐτῆς καὶ τῶν οὐκ εἰς λόγους εὐδοκίμου-των ἔρει μὴ πάμπαν ἀπῆδον τοῦ ταύτης ὕψους· καὶ ἄλλος· αὖθις ὁμοίως· καὶ πάλιν ἕτερος ἴσως. Οὐ γὰρ ἀπεικὸς τὸν δεῖνα ἐνὶ τῷ μέρει ταύτην κοσμεῖσαι ὑπὲρ τοὺς μέλζους. Εἶδον τοῦτ' ἐγγινόμενον ἐπὶ τῶν ἀπάντων, καὶ τετυχηκότα θηρίου μὴ πάνυ θαυμαζόμενον ἐπὶ τοξικῇ, ἀμεινον οἶμαι καὶ τεύκρου, καὶ Ἰδα τοῦ παλαιοῦ, καὶ εἰ τις ἄλλος ἐπὶ τοῖς τόποις μεγίστην κέκτηται δόξαν. Ὅστε δεῖ τοὺς ἀπαντας συνεισφέρειν, ὅταν τὸ πᾶν ἐνδείξασθαι τὰ τῶν με-
C ζόνων οὐκ ἐξαρκῇ· κἂν προσθῶσιν ἕκαστος τὰ παρ' αὐτῶν, καὶ συνενεχθῇ τὰ πάντων ὡς ἐξ ἑρᾶνου, καὶ ἐν γε δόξῃ στόμα τὰ τῶν εἰπόντων, ἔλθοιαν ἂν ἐγγύς οἱ περὶ ἐκείνης εἰπόντες τοῦ λέγειν ὅπως δεῖσιν περὶ ταυτησὶ δόξαι. Συμβαίνει δὲ τι δοκεῖν αἰνίγμα τὸ περὶ τῆςδε γινόμενον. Οὐ γὰρ τῷ ἀξίως θαυμάσαι, μεγίστην ταύτην οὔσαν ἐμφαίνουσιν, ἀλλ' οἷς γε πάντες ὁμοῦ τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου διατίπτουσι, τὸ μὴ δεῖνα δύνασθαι λόγον ἐφικέσθαι τοῦ ταύτης ὕψους δεικνύουσιν. Ὅστε σαφῶς αἰνίγματι ταῦτα δοκεῖν, εἰ δὲ τοῖς μὴ γιγνομένοις ἐπαίνοις τὸν γινόμενον στέφανον αὐτῇ περιτίθῃσι. Καὶ τοίνυν παραιτούμεθα τοὺς ἀπροαγὰς, μὴδὲν δυσχερὲς ἐντεθυμησθαι περὶ ἡμῶν, μὴδὲ προπετείας γραφὴν ἡμᾶς γράφεσθαι, οἱ προθύμηθημεν εἰπεῖν περὶ τοσούτου πράγματος, οἱ τὴν ἰσχὺν ἀδρανῇ κεκτημένοι. Παραιτεῖται γὰρ καλῶς τὰ προειρημένα. Καὶ ἄλλως δὲ οὐν τῷ δικαίῳ τὴν νυνὶ παραίτησιν γεγενῆσθαι μοι φαίνεται. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ συνελάσαν ἡμᾶς εἰς τοῦτ' ἀφείναι τὸ πέλαιος δεινόν τι πείθειν τολμᾶν καὶ πάντα πόνον καὶ κίνδυνον κούφον ἐγγείσθαι κορορητόν· παιδὸς γὰρ φίλτρον, καὶ ἀγαθοῦ, κορορητόν· ἐχόντος ἐν χερσὶν· ἔπειτα καὶ τοῦτο σκεπτεῖν δεῖ. Οὐ γὰρ δὴ κατ' ἐπιλειξίν πρὸς τοῦτον τὸν δῶλον ἀπεδυσάμεθα, οὐδὲ τὸ θαυμάσαι τὴν ταπεινοφροσύνην οὕτως ἀπλῶς ὁ σκοπὸς ἡμῖν ἐξαρχῆς ἦ (οὐδὲ γὰρ δεῖται τῶν παρ' ἡμῶν ἐπαίνων ἐκείνη γε) ἀλλ' ὅπως αὕτη γένοιτο τῷ παιδὶ φίλῃ, καλλίστῃ τοῦτῳ φανεῖσα· καὶ ζητηθῇ, διὰ τὸ φιλεῖσθαι· καὶ εὐρεθῇ που πάντως αὐτῷ, σπουδαίως ταύτην ἐχού-

bratum laudibus, nulla non parte venusta et incomparabili cum pulchritudine circumiens, omnes ad se pertrahit, et in amorem sui pellicit prudente quadam cum insania, licet ista duo vocabula, prorsus invicem sibi contraria, coire non posse videantur; quod equidem opinor minime mirum videri debere, nam omnino complura in hac, quæ repugnare sibi videntur, coeunt, sicut et in illo vitio quod huic adversum est, nimirum in elatione. Quippe vocabulo quidem tenus hæc sublimis est, cum nihil ea sit humilior nec magis affixum humo, quandoquidem et illorum quibus adest animos deficit et ad infimum usque barathrum ablegat. Indicio sunt ea quæ Pharisæum illum deturbavere, perpauca sane verba, gratiarum quidem actionem erga Deum continentia, propter eam virtutem qua præditus esset, sed illud et superbi quiddam complectentia, quod tacite mistum (uti quis dixerit) gratiarum illis actionibus æquis et justis esset. Modestæ vero inest quidem ipsum nomen humilitatis, qua appellatione quid esse demissius potest? sed in sublimi habitans, suscitatur de terra inopem, deque stercore pauperem erigit. Atque huic orationi meæ testimonio est, quod publicano divinitus contigit. Quare vel insanissimus amor in hac ut summa cum prudentia coeat, fieri potest. Nam quæ in ea sunt omnia, quasi nova et hominum ab opinione abhorrentia videntur. Quin et hoc novum quiddam esse arbitror. Cum enim hæc in iis quibus chara est, si quidem velint, exsistere solet, contrarium illi vitium nolentes occupat, quotquot eo laborant. Quippe tantum abest ut id nobis inesse velimus, ut etiam extrema nos affici putemus injuria, si quis superbiam nos deditos dicat. Cæterum volenti mihi de proprietatibus hujus etiam prolixius disserere, quod istac quoque convenire dicenti de humilitate videretur, interim alia quædam ad animum accidit cogitatio, quæ potior esse visa fuit. Quippe cogitabam, non instituendam esse de hoc vitio longiorem orationem, cum paucis officio satisfacere liceat. Etenim dum laudationem humilitatis conteximus, elationis quoque vituperationem perficimus. Nam cum hæc sibi repugnent invicem, etiam repugnantia sunt de iis quæ dicuntur. Unam enim ornare, probris est alteram afficere. Similiter et vice versa, vituperium unius certa laus est alterius.

Humilitas ergo, quam ornare decrevimus, animis exigit vitia, sanæque mirabilia quædam efficit cum fidelibus adest, et malis genis ut exitialis, sic eorumdem expultrix est. Copias illas cœlestes, quæ circa Deum sunt, in statu suo conservat: non enim in ista luce permansissent, si ab eis ipsa recessisset. Argumento est quod lapsus sit Lucifer, ob splendorem nimium animo supra dignitatis conditionem elato. Hoc ipse telo vulneratus, idem adversus nos quoque continuo torquet, contra quosvis id servitutum sibi putans: quam quidem opinionem suis ex malis haurit. Et est sane telum hoc alio quovis nocentius, nisi objecta huic modestia, vim ejus irri-

νοφροσύνη, πολλὰ γὰρ οὕτω κοσμία, καὶ σὺν ἀμυχάνῳ κάλλει περιουῖσα, πρὸς αὐτὴν ἐφέλκεται πάντας, καὶ ποιεῖται αὐτῆς ἑραστὸς μετὰ μανίας σῶφρονος, εἰ καὶ τῷ ὀνόματι τοῦτω, ὄντι ἐναντίῳ καθάπαξ, δοκεῖ μὴ δύνασθαι συνελθεῖν. Καὶ τοῦτο οἶμαι, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Πολλὰ γὰρ πάντως ἐπ' αὐτῇ τὰ ἀντικείμενα δεκόμενα συνέρχεται. Ὡς περ καὶ τῇ πρὸς αὐτὴν ἐναντίως διακειμένη κακίᾳ, τὴν ἑκέρου λέγω. Ἦδε μὲν γὰρ ἐκ τῆς κλήσεως ὀψιλή, ἥς οὐδὲν ἂν γένοιτο ταπεινότερον, οὐδὲ χαμικρότερον, ὅπου καὶ οἷς γε σὺνέσται, καταβάλλει τὰς τούτων ψυχὰς, καὶ παραπέμπει πρὸς τὸ κατώτατον βάραθρον· καὶ δηλοῖ τὰ Φαρισαίων ἐκείνων κατενεγκόμενα βραχέα ῥήματα, εὐχαριστίαν μὲν ἔχοντες πρὸς Θεὸν διὰ τὴν αὐτῷ συνοῦσαν ἀρετὴν, ἔχοντες δὲ τι καὶ ὑπερήφανον, μεμιγμένον εἰποι τις ἂν λεληθότως ταῖς γιγνομέναις εὐχαριστίαις· τῇ δὲ μετριότητι πρόσκειται μὲν τὸ τῆς ταπεινώσεως ὄνομα, καὶ ταυτησὶ τῆς κλήσεως τί καὶ ἂν γένοιτο κατωτέρω; ἀλλ' ὕψος τὴν οὐκίαν κεκτημένη, ἐγείρει μὲν ἀπὸ γῆς τὸν πένητα, ἀπὸ δὲ κοπρίας ἀνίστησι τὸν πτωχόν. Καὶ μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ τὸ παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν τελώνην γεγεννημένον. Ὡς τε καὶ τὸν μανικώτατον ἔρωτα μετὰ σωφροσύνης ἀκροάτης ἐπὶ ταύτης συνελθεῖν οὐκ ἀδύνατον. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τὰ αὐτῆς ὡς περὶ παράδοξα πάντα. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο γε καινὸν οἶμαι. Ταύτης γὰρ ἐπιδημοῦσης τοῖς φίλοις, ἂν ἐθέλωσιν, ἡ ἐξ ἐναντίας κακία μὴ βουλομένοις τοῖς ταύτην ἔχουσιν ἐπαισέχεται. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχομεν ταύτην ἐθέλιν ἡμῖν παρεῖναι, ὅσον καὶ τὰ ἔσχατα προσηλακίζεσθαι νομίζομεν, εἰ ὑπερηφανία κεκρατημένους ἡμᾶς τις εἰποι. Βουλομένῳ δὲ μοι μακρότερον λέγειν καὶ περὶ τῶν ταύτης ἰδιωμάτων (ἐδόκει γὰρ καὶ τοῦτο προσθήκειν τῷ περὶ ταπεινοφροσύνης λέγοντι) ἐπὶ τὸν ἑτερος λογισμὸς ἐν τῷ μεταξὺ, καὶ ἔδοξεν ἐπικρατέστερος εἶναι. Ὁ δὲ λογισμὸς μὴ δεῖν ἐπεκτείνεσθαι περὶ ἐκείνης λέγοντας, παρὸν συνεσταλμένως εἰπόντας, τὴν δέον ἀποπληρῶσαι. Αἱ γὰρ δὴ πού τὸν ὑπὲρ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐξυψαίνομεν ἑπαινον, καὶ τὸν κατὰ τῆς ἐπάσσεως ἐξεργαζόμεθα ψόγον. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὰ ἀντίκεινται, καὶ τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα δῆλον ἐστίν. Τὸ γὰρ τὴν ἐτέραν κοσμήσαι καταισχύναι τὴν ἐτέραν ἐστίν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἐμπαλιν. Ὁ γὰρ τῆς ἐτέρας ψόγος τῇ ἐτέρᾳ σφῆς ἑπαινος γίνεται.

Ἡ τοίνυν ἡμῖν προκειμένη κοσμεῖσθαι τὰ μὲν πάθη τῶν ψυχῶν ἐξελαύνει, θαυματοργεῖ δὲ καὶ μιᾷ πιστοῖς ἀνδράσι συνοῦσα· καὶ γίνεται τοῖς δαίμοσιν ὀλέθριός τις καὶ ἀποτρόπαιος. Τὰς περὶ Θεὸν δυνάμεις ἐν τῷ καθεστηκότι τηρεῖ. Οὐ γὰρ ἂν διέμενον ἐν τῷ φωτισμῷ, αὐτῆς ἐκείνων διισταμένης. Καὶ δείκνυσιν τὸ πεπτωκέναι τὸν ἑσχατόν ἀπὸ τῆς ἄγαν λαμπρότητος, ὑπὲρ τὸ σχῆμα φρονήσαντα. Τούτῳ τῷ βέλαι τρωθεὶς αὐτὸς, καὶ καθ' ἡμῶν ἀφίησιν αὐτὸ συνεχῶς, νομίζων ἐσσεσθαι οἱ κατὰ παντὸς, ἐκ τῶν αὐτοῦ κακῶν τὴν δόξαν ταύτης λαμβάνων. Καὶ μέντοι γε καὶ βλάπτων ἐστὶν ὡς οὐδὲν ἕτερον, ἂν μὴ τὸ μέτρινον προδληθῇ.

ἀπρακτον αὐτὸ δείξει. Ὡστε ἡ μὲν ἑπαρσις καὶ τοὺς ἄγγέλους ἀπόλλυσι· τὸ δὲ ταύτης ἐναντίον τὸ μέτριον ἀναγκαίως τάναντία διαπράττεται, καὶ ἐπανασώσει τοὺς ἀνθρώπους τῷ πλάσαντι, ὃν τοὺς προγόνους ἀπώλεσεν ἡ ἐξεναντίας τῇ ταπεινοφροσύνῃ κακία. Ἰσοθεῖαν γὰρ φαντασθέντες, ἐκπίπτουσι μὲν ἐκείνῳ τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ γὰρ τοῦτοις συμβᾶν ἀκολούθως καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν ἐπισυμβαίνειν παίσιν. Ἄλλ' ἐπὶ νύσαν τὸν πῶλον. Ἡ τοῖνυν ταπεινοφροσύνη καὶ τῆς Αἵαντος ἀσπίδος ἰσχυρὴν προδεδλημένη. Ἦν μὲν γὰρ κάκεινῃ τοιαύτη, βύρσαις ἐκτὰ κατεσκευασμένη, οἷα τὰ τῶν πολεμίων βέλη μὴδὲν ὄντα δείξει. Οὐ μὴν κἀκεῖνο παρεῖχε θαρβεῖν, ὥς ἄρ' οὐδὲν ἔσται μηχανήμα, τὸ θνητὸν ποτε ταύτην βλάψαι. Ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη, μονοειδὴς τις οὖσα καὶ ἀπλῇ τῇ ψυχῇ δύναμις, εἴτ' οὖν ἕξις, διασώζει τοὺς αὐτὴν κεκτημένους, ἃν ὅσων ἂν φοδερῶν ἐνθυμηθῆναι οἶόν τε. Οὐ μόνον δὲ τοῖς εἰς αὐτὴν γὰρ τεθαβήκοσι πάντ' ἂν γένοιτο τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐξῆς οἱ καρποὶ, οὗς οἱ τῆς ἀρετῆς φέρουσι πόνοι, εἰ σὺν εὐτῇ καὶ καλοῖ, ἀνευ δὲ ταύτης οὐκέτι· ὅτε καὶ λυγρῆσθαι δύνανται τοῖς μὴ μετὰ τῆς πρεπούσης γυμνασθῆναι αὐτοὺς τρυγῶσιν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπὶ καὶ μοχλὸς αὕτη, παντάσῃσιν ἀνεπιχειρήτος πλεμπαις. Τοὺς δ' ἐπιβουλεύοντας πάντα τρόπον ἀπεκτάζει παφρονεῖν καὶ μὴ βουλομένους, ἀπὸ γυναικῶν αὐτοῖς ἐμποιῶσα. Ἀρπαξί τε καὶ λησταίς, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις ἀναιδεσταῖσι, οὐδὲ πειρᾶσθαι δέδωκεν ἀφελῆσθαι τὸ μετὰ μετριοφροσύνης τινὲς κτηθέν. Αἵρον ἀντικρυς σαφῇ καὶ γέλωτα ἀποφαίνει πᾶσαν μηχανὴν κατ' αὐτῆς εὐρημένην τὴν πάντα χρόνον. Σήμαντρον μὲν ἀκριβὲς ἐστὶ, σφραγὶς δὲ πᾶσι θαυμαστή, ἐγκεκολλημένη καλῶς ἐς βάθος. Ὡς δὲ τῶν εἰρημένων ἀπάντων διασώζουσα τύπον, ἐσφαλίζεται τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἐξ ἀγαθῶν συλλεγόντας ἔργων, ἀποσοδοῦσα τοὺς κακουργεῖν ἐργονέχοντας ἅπασιν τρόποις. Καὶ μὴν κἀκεῖνως ἂν τοῖς ἔχοι θαυμάσαι. Ἔστι γὰρ οὐ μόνον τούτων, οἷς ἐσφαλίσαιτ' ἂν τις αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, ἀλλὰ καὶ τῶν μάλ' ἐμπερεστάτη, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ περὶ τοὺς τυραννεύοντας καταπεφραγμένοι, ἅπαν ὄπλον ἔχοντες ἐν κεφαλήν, ὥς ἂν γενναίως ἀβύνεσθαι δύναιντο, εἰ τινὲς οὕτως κατ' αὐτῶν ἐλθοῖεν. Καὶ ἥδε γὰρ τοῖς δαίμοσιν, ἐπειδὴν ἐπέλθωσι καθ' ἡμῶν, ἀντεπαρχομένη, οὐκ ἐὰν τούτους ληίσασθαι τὰ ἐξ ἀρετῆς ἡμῶν περιγενομένα κέρδη. Ἦν καλῶς εὐρεθῇ ταυτὶ συμπεφορημένα ἐν ταῖς καλαῖς ἀποθήκαις τῆς μετριότητος, ἀλλ' οἱ αἱ ἐκείνων προσβολαὶ καὶ μέθοδοι. Ἀπέκρυψε μὲν ὅπως πιστάς ἡ ταπεινοφροσύνη, τοὺς ἀκριβῶς τὴν τάξιν διατηρήσαντας, ἐν καιροῖς οὐ συγχωροῦσιν ἀτρέμας ἵστασθαι· ὑπερηκόντισε δὲ δορυφόρους, οἷοι τι φιλοτιμία παρενεγκεῖν θερμότητι τῇ ψυχῆς, καὶ συχνῇ κείρῃ πολέμου, ὅρμην λαόντων καὶ δύναιεν. Ἀφῆκε τε κατόπιν τὸ τάγμα, οἷς γὰρ καθεύδουσιν οὐκ ἔξεσιν, ἔχουσι σχῆμα φυλάκων. Καὶ εἰ δὲ τὸ πᾶν ἐν ἐλόντι εἰπεῖν, ὅλω τε καὶ τῷ παντὶ ὑπερήλασεν, εἴτε ἂν ὑπερμαχήσειεν οὐτινοσὺν πράγματός,

tam reddat. Quamobrem elatio ipsos etiam angelos perdit, at ei contraria modestia necessario diversum efficiet, hominesque salvos opifici suo restituet, quorum primos parentes oppositum humilitati vitium perdidit: quippe cum apud animos suos æqualitatem cum Deo quamdam imaginati fuissent, ipsi quidem excidere tam paradiso quam Deo. Quod autem eis accidit, idem consimili modo posteris etiam ipsorum usuvenit. Verum ad metam equus agitor. Humilitas ergo, telis istis objecta, vel ipsum Ajacis clypeum superat. Nam et ille de boum tergoribus septem ita confectus erat, ut hostium tela nullius esse momenti declararet. Neque tamen eam præbere fiduciam poterat, ut quis sibi polliceretur, se nullo unquam commento lædi posse. Humilitas vero, cum uniformis sit ac simplex animi sive facultas, sive habitus, se præditos a quibuscumque formidabilibus, quæcunque mentis cogitatione concipi possunt, servat. Neque tantum hac fretis hactenus indicata contingunt omnia, sed omnes omnino fructus, quos exantlati virtutis labores ferunt, si quidem conjuncti cum hac fuerint, boni erunt: sin autem, non amplius boni; quandoquidem et noxii possunt illis esse, quotquot eos non conveniente cum modestia decerpunt. Eadem et repagulum quoddam est quod omnino fures attentare nequeunt. Insidiatores vero molis omnibus cogit, ut etiam nolentes modesti sint, dum in eis desperationem excitat. Raptoribus, latronibus, et universis talibus, longe impudentissimis, ne id quidem concedit, ut auferre tentent, quod cum moderatione ab aliquo est acquisitum. Ad meras plane iugas, merumque risum redigit, quidquid adversus eam commentum quovis tempore excogitatur. Signaculum accuratum est, sigillum admirabile, recte atque alte incisum. Denique formam indicatorum omnium retinens atque conservans, thesauros ex bonis collectos operibus in tuto collocat; eos abigens, qui modis omnibus hoc unum agunt, ut stellionum more damnum dent. Quin etiam hac ratione quis illam admiretur. Non enim horum duntaxat, quibus securitati suæ, rerumque suarum omnium, prospicere quis possit, aptissima quædam imago est: sed illorum etiam hominum, qui muniti rerum potientes circumstant, nullum non genus armorum manibus tenentes, ut fortiter vim propulsare queant, si qui hos invaserint. Nam hæc quoque malis genibus nos adorantibus occurrens, non sinit, ut illi nobis eripiant ea lucra, quæ ex virtute consecuti sumus. Quippe si hæc recte congesta fuerint in egregias illas apothecas et horrea modestiæ, nil nisi nugæ sunt ipsorum aggressionibus et artes. Obscurat vel illos protectores humilitas, qui locum suum accurate tumentur, et illis quidem temporibus, quibus intrepide stare non permittitur: satellites superat, qui animi calore bellandique usu assiduo vincere leonum impetum atque vires student: legionarios a tergo relinquit, quibus dormire non licet, excubitorum officio fungentibus. Si denique tota res explicanda

brevibus est, in universum præstat omnibus, quæ- A cunque propugnare quæcunque rem possunt, valde gratam acceptamque possidentibus, et cujus adipiscendæ causa cæteri omnes strenue pugnant. Quin etiam si fieri posset ut animus purpuram sumeret, atque hoc modo adversus vitia regnum obtineret: non hoc aliter futurum arbitror, quam ipsam humilitatem induendo. Quamobrem dicere sa- est de hac disserenti, esse dubio procul longe meliorem illis, quæ ad securitatem hominum inventa sunt, et eandem eximium in modum eos ornare, quibus adest; omneque virtutum agmen proprietate sua, vique nativa, singulari cum majestate ac magnificentia cohonestare. Itaque non abs- re virtus hæc, quam prædicamus, indicatas hac- tenus appellationes omnes recipit. Imo si fieri B posset, ut appellationes quæcunque honestæ, quæcunque bonæ, quæcunque gratæ, excogitaren- tur, et modestiæ tribuerentur: fortasse quidem is, qui hoc faceret, rem non levem peregerit; at humilitati, quæ Salvatoris ipsius est quasi collac- tanea, minime magnum aliquid contulerit; non enim quod alicui magnum, idem et universis magnum. Usque adeo vincit omnia ipsius sublimi- tas et magnitudo, quæcunque vel securitatis, vel pulchritudinis, vel honestatis significationem ha- bentia vocabula vel sunt, vel erunt, vel excogitari possunt. Quonam igitur hanc pretio quis redi- mens, non egregium quæstum fecerit? aut quam virtutem aliam quis ista dicere præstantiorem possit? Quod si quis etiam cunctis hanc antepo- nere vellet, is mea sane sententia jure non repre- hendetur. Ego quidem hanc virtutem ut cæteris digniorem, ita dilectioni parem arbitror. Nec abs- re dixerit aliquis, has adeo cognatas esse, ut propemodum idem quiddam iis esse videri possint, quorum mens perspicacius res sublimiores penetrat. Quippe dilectio principium est ipsius virtutum circuli: modestia vero finis. Circularium vero principia et fines idem sunt. Quin etiam cum principium sint, et finis, ac propterea de relatio- rum ad aliquid numero: propter hanc quoque rationem omnino separari non potuerunt, atque ubi dilectio, ibidem erit et modestia; similiter- que vice versa. Quapropter hoc quoque perspicuum. D Nam ubi non adest una, ibi et alteram abesse necessario sequitur. Ideoque nequit horum alteru- trum vel esse, vel cogitatione comprehendi, quid- quid sane fiat, si alterutrum vel non sit, vel mente non percipiatur. Quare si absit humilitas, etiam abest dilectio. Si vero par istud absit, ne quidem universum corpus virtutum acquirere quis unquam potest. Nam si neque principium, neque finis exsistant, etiam intermedia cuncta fortassis hoc habere possunt, ut esse sibi videantur; non ut revera sint. Consequitur ergo, dilectionem abesse, si modestia non adsit; eaque conjun- si careamus, nullam homini virtutem reliquam esse: quæ sane si absint, nec virtutis em- uiceps, quod secundum virtutem factum videatur.

Et hæc quidem in hunc modum esse comparata, de iis constat quæ dictæ sunt. Scire vero debemus,

σφόδρα μὲν περιποθήτου τοῖς κακτημένοις, π- χήτου δὲ κομιδῇ πᾶσιν ἄλλοις. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ- εστι ψυχῇ περιδεθλῆσθαι πορφύραν, καὶ ταύτην λαῦσαι κατὰ παθῶν, μὴ ἂν ἐτέρως οἶμαι τοῦ νέσθαι, ἢ τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτὴν ἐνδύσ- "Ὡστε ἔξεστιν εἰπεῖν, περὶ ταύτης διαλεγόμεν- ἔστι μὲν ἀτεχνῶς πολὺ τι κρείσσων ἐκείνων ἥ δ' εἰς ἀσφάλειαν ἐξευρημένων ἀνθρώπων, ἔστι ἂν προσῇ ὑπερφυῶς τούτους κοσμοῦσα, καὶ τῶ ἀρετῶν ἅπαν σύνταγμα μετὰ πολλῆς σεμνότητι μεγαλοπρεπείας φαιδρύνουσα τῷ ἑαυτῆς ἰδὲ καὶ τῷ πεφυκότι. Εἰκότως ἂν οὖν δέξαιτο ἡ νῦ ὀνομαζομένη τὰς περὶ αὐτῆς εἰρημένης προσῇ ἀπάσης. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ καίκενα δυνατόν ἦν σεμνὰς, ὅσας ἀγαθὰς, ὅσας προσφυλεῖς, ἐξευρ- καὶ προσδιδόναι τῇ μετρίότητι, ἰσῶς μὲν ὁ ποιήσας κατάρθωνκε τι τῶν οὐ βράδιων· τῇ Σωτῆρι συντρέψω, ἢ ἀντὶ πάντων τούτ' εἰποιμαί προσήνεγκε μέγα. Οὐ γὰρ δὴ τὸ μέγα τιτὶ μὲ εἶη καὶ πᾶσιν. Οὕτως ἅπαντα νικᾷ τὸ καίνης καὶ μέγεθος, ὅσα πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ φαιδρ- καὶ καλοκαγαθίαν προσρήματα ἢ ἔστιν, ἢ γὰρ ἢ νοηθῆναι οἶά τε. Τίνος οὖν ἂν τις ταύτην ὀνο- νος, μὴ πάνυ καλῶς ἐμπορεύσαιο; "Ἡ πρὸς τῶν ἀρετῶν ἐρεῖ τις ταύτης ἀμείνω; Εἰ δὲ κ- σὼν τινι φίλον ταύτην προθεῖναι, ὁ δὴ τοιοῦτος ἂν δικαίως οἶμαι δέξαιτο μέμψιν. Ἐγὼ δὲ ταῦτ' ἀρετὴν μείζω μὲν τῶν ἄλλων ὑπολαμβάνω, δὲ ὁμότιμον. Εἰποι δ' ἂν τις ταύτας οὐκ ἀπα- οὔτω πως ἔχειν γνησίως, ὥς μικροῦ ταυτεὶν δόξαι, οἷς γε θεωρητικώτερον ὁ νοῦς ἐμβατεύ- τῶν πραγμάτων ὑψηλοτέροις. Ἀρχὴ γὰρ δὴ καὶ ἀγάπη τοῦ τῶν ἀρετῶν ἐστὶ κύκλου· ἡ δὲ μετ- τὸ τέλος. Καὶ τῶν κύκλων αἱ ἀρχαὶ, καὶ τὶ ταυτόν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἀρχὴ καὶ τέλος διὰ τοῦτο τῶν πρὸς τι, εἶεν ἂν καὶ διὰ τούτων· γον παντελῶς ἀχώριστα, καὶ ἵνα ἡ ἀγάπη, μέτριον· ὥς δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· ὥστε καὶ κατ' ἐξ. "Ἰνα γὰρ οὐ πάρεστιν ἡ ἐτέρα, καὶ τὴν ἀπεῖναι τῶν ἀναγκαίων. Οὐκ ἔστι τοίνυν θάτε- ναι, ἢ νοηθῆναι, καὶ ὅτι γένοιτο, θατέρου ὅντος ἢ νοουμένου. Ἄν οὖν ἀπῇ τὸ ταπεινόν, τῆς ἀγάπης ἀπεστι χρῆμα. Ταύτης δὲ τῆς ξ- δος ἀπούσης, οὐδ' ἂν οὐδὲ τῶν ἀρετῶν ἅπαν- μα προσγέναιτο ποτὲ τινι τῶν ἀνθρώπων. Τ- ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους μηδαμῶς ὄντων, καὶ μέσου πάντα τὸ γε δοκεῖν μεθ' ἑαυτῶν ἰσῶς- σιν, οὐ τὸ ἀληθῶς εἶναι. Συμβαίνει δὲ τὴν μί- πην ἀπεῖναι, ἂν μὴ παρῇ καὶ τὸ μέτριον· τα- τῆς συζυγίας ἡμῖν οὐκ οὔσης, μηδεμίαν ἀρε- θρώπων προσεῖναι· καὶ τῇ τούτων αὐ ἀπουσί- ἀρετῆς μετέχειν τὸ γε δοκοῦν πεπερᾶσθαι κα- τήν.

"Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα τῆδε, ὁκλον ἤδη γέγο- τῶν εἰρημένων· δεῖ δὲ ἡμᾶς τὴν μακαρίαν

κρηπίδα καὶ θεμέλιον ἀσφαλὲς εἶδέναι, ἐρηρευσμέ-
νην ἐπὶ τῆς πέτρας, αὐτοῦ Χριστοῦ · ῥίζαν τε τῶν
ἀγαθῶν ἐξῆς ἀπάντων, διικνουμένην ἐς βάθος μέγα,
καὶ ὕψος ὄντως ἀνεξερεύνητον, εἴπερ τὰ μὲν τοῦ
Θεοῦ τοιαῦτα · ἡ δὲ τοσοῦτον ἐν τῷ Θεῷ, ὅθεν καὶ
αὐτοαγάπην ἐκείνον λέγεσθαι. Καὶ εἰ δαὶ τὸ πᾶν εἴ-
πειν, σπειρᾷ μὲν ὡς ἀντικρυς τὸ τῶν ἀρετῶν ἄθροι-
σμα, καὶ ἀλλήλων ἔχονται πᾶσαι, ταυτησί δὲ μόνῃς
ἐξήρτηται τῆς ἀγάπης. Ὡστε πάντα ἂν ἀρμόσειε τὰ
μέγιστα, καὶ βέλτεστα, καὶ κάλλιστα, καὶ τίμια, καὶ
σεμνὰ, εἴ τις ἀγείρας καὶ συνελών, αὐτῇ γε ταῦτα
προσκόσει. Οὐδὲν γὰρ οἶμαι, οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἐξῆς
πάντων, ὅπερ ἂν ἀπ᾿ ἑδὸν εἴη τῶν ἐκείνῃ γε προσόν-
των ἰδιωμάτων · ὥσπερ οὐδ' ἐστὶ τῶν ἀπάντων, εἴγε
τῆς μερίδος τῶν ἀγαθῶν ἐστίν, ὅπερ μὴ πᾶν συμ-
βῇσεται τῇ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀκρότητι. Οὕτως
οὖν ἐκείνης ὁ τιπερ κεφάλαιον τῶν καλῶν, οὐδὲν που
ταπεινότερον ὅμως τὸ τῆς μετριότητος μέγεθος τοῦ
τῆς ἀγάπης ὕψους καὶ ἀξιώματος. Καὶ γὰρ ἐστὶ καὶ
καθ' αὐτὴν ἀγαθὸν ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ θησαυρὸς
ἀποδείκνυται τῶν συνειλεγμένων ἡμῖν καλῶν ἐκ τοῦ
τῆς ἀγάπης εὐθέων πτόρθων. Ὡστε ἐξ ἀμφοῖν ἀρί-
στη. Εἴτε γὰρ ὡς τέλος αὐτὴν θεωρήσαιμεν, οὐδὲν
αὐτῆς ἄμεινον · εἴθ' ὡς πρὸς τὸ τέλος αὐτῇ χρησαί-
μεθα, οὐκ ἐστὶν ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ. Ἀγαθὴ γὰρ
ἐστὶ καθ' αὐτὴν, ὡς εἰρηνικὴ τε καὶ πραεὴ, ὁ δὲ
θεοῦ ἐστὶν ἴδιον. Ἀγαθὴ δὲ αὐτὴ καὶ ἄλλων ἐνεκα πλεί-
στων · καὶ διὰ τοῦτο θησαυρὸς πάντων ἐξῆς τῶν
καλῶν καὶ εἴρηται, καὶ ἐστὶν · ἐπειδὴ ταύτης χωρὶς
παντελῶς ἀδύνατον ἢ διαρκέσαι χρηστὸν τινα ἄνθρω-
πον ὄντα, ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν γεγενέσθαι. Ἰσμεν δὲ αὐ-
τὴν καὶ τοῦτο χορηγοῦσαν ἡμῖν τὸ καλόν. Πρὸς γὰρ
τὴν εἰρηνικώτατον καὶ πραεῆτατον κηδεμόνα τε καὶ
δεσπότην ἡμᾶς τὴν ταχίστην ἀναθεσθάζει. Ταύτην
γὰρ ἐκείνος ὁπερφυῶς διενύσας, ἐξ ἀγάπης ἀμηχά-
νου κινήσει, ἡμᾶς ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς γῆς ἀνύγα-
γεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπομένους αὐτῷ κατ' ἔχνο. Εἰ
γὰρ τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ χωρήσει τις ἀσφαλῶς, πῶς
οὐ βρόδῳ αὐτὸν καταλήψεται; οὐ τί μακαριώτερον
γένοιτ' ἂν; καὶ διὰ ταῦτα, ἐὰν παραδῶ τὰς σάρκας
μου, ἵνα καυθίσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν
ὠφελοῦμαι. Καὶ γινώσκειν παρὰ τοῦ Σωτῆρος δεδι-
δαγμαί, τοῦ ἔργοις με τὸ μέτριον μᾶλλον ἢ λόγοις
διδάξαντος, δοῦλον ἀχρεῖον ἑμαυτὸν, ὅταν εὐρεθῶ
πληρῶν καὶ πάντα τὰ ἐκείνου προστάγματα. Ὅτι
μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀγάπης καὶ μετριότητος,
ᾧ ἕλῳ.

Εἰ δὲ δὴ καὶ τοῦτο χρεὼν ἐστὶ, συνελόντας ἡμᾶς
ἐκείνῃ ὡσπερ κεφαλαιωδέστερον, ἐκατέρως τοῦργον
καὶ τὸ ἴδιον ἐστὶ μὲν ἡ ἀγάπη, μήτηρ τε ἅμα, καὶ
προπόρ, καὶ ῥίζα, καὶ κρηπίς ἀντικρυς τῷ τῶν ἀρε-
τῶν συστήματι, ἀρχὴ τε τοῖς ὁδεύουσιν πρὸς ἀρετὴν
ἄπασιν, καὶ πλάστης, καὶ ἀλείπτῃς, ὡς ἂν τις εἴποι,
καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν τοιοῦτον, οὐ χωρὶς οὐκ ἐνεσι
γενέσθαι τι τῶν χρηστῶν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ·
ἐστὶ δὲ ἡ ταπεινοφροσύνη οἷον ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ πέρας,
καὶ ὅτι περ ἂν γένωιτο ἢ νοοῖτο ἔρεϊσμα καὶ φυλα-

beatam illam dilectionem esse crepidinem et tun-
damentum certum, innixum petræ, nimirum ipsi
Christo, radicemque bonorum omnium, pertingen-
tem ad magnam profunditatem, et altitudinem
reapse non perscrutabilem, siquidem quæ Dei sunt
talìa sunt; et ipsa usque adeo in Deo est, ut is ip-
sissima quoque dilectio nuncupetur. Ad summam,
catenæ consimilis est virtutum cætus; et ut omnes
invicem cohærent, sic a sola dilectione pendent.
Quamobrem huic omnia congruerint maxima, et
optima, et pulcherrima, et veneranda, et augusta;
si quis ea collecta, congestaque, huic attribuerit.
Nullum enim, opinor, nullum omnino bonum est,
quod illis a proprietatibus discrepet, quæ huic adsunt;
sicuti nec omnino quidquam est, modo bonorum a
societate non excluditur, quod non insigniter hu-
militatis eminentiæ supremæ conveniat. Cum igitur
ipsa caput et vertex quasi quidam bonorum sit,
non tamen humilior est modestiæ magnitudo, quàm
dilectionis eminentia sit atque dignitas. Est enim et
per se bonum quoddam humilitas, et ostensum est,
hanc esse thesaurum bonorum a nobis de rectis
dilectionis ramis collectorum. Quamobrem utraque
ratione præstantissima est. Nam sive illam ut finem
consideraverimus, nihil ea melius: sive tanquam ad
finem ea fuerimus usi, aberrare a scopo non possu-
mus. Est enim et per se bona, tanquam pacifica et
mitissima, quod sane Deo proprium est: et bona
rursus, alias plurimas ob causas; ideoque thesau-
rus bonorum omnium et appellatur, et est: quando-
quidem absque hac fieri nulla ratione potest, ut
homo vel bonus esse perseveret, vel bonus omnino
fiat. Eandem scimus hoc quoque boni nobis suppe-
ditare. Nam ad summe pacificum mitissimumque
curatorem ac dominum nostrum quam celerrime
nos sustulit. Hujus enim ille cursum cum mirifico
complexæet, amore motus immenso, nos e terræ ba-
rathro subduxit ad cælum, vestigiis ejus in hærentes.
Nam si quis eodem cum illo secure pergat itinere,
quo pacto non ad eum facile perveniet? quo sane
quid accidere beatius homini possit? ideoque si
tradam carnes meas, ut comburam, dilectionem vero
non habeam; nihil inde consequor emolumentum. Et
edoctus a Salvatore sum, qui modestiam factis
potius quam verbis me docuit, ut meipsum agno-
scam inutilem servum, etiam cum mandata ipsius
omnia me implesse constiterit. Enimvero hanc
tum dilectionis, tum modestiæ rationem esse, ma-
nifesto paret.

Quod si autem a nobis et hoc requiritur, ut breviter
quasi summatim utriusque tam officium, quam
propriètatem exponamus; dilectio quidem mater
est pariter, et nutrix, et radix, et crepido totius
virtutum corporis, atque principium pergentibus
ad virtutem universis, et formatrix, et unctrix, ut
quis dixerit, et simpliciter nihil non ejusmodi, abs-
que quo boni quidpiam nostris in animis exsistere
nequit. Humilitas vero quasi via quædam est, et
finis et quodcumque vel esse, vel cogitari possit

fulcrum, accuratumque præsidium bonorum omnium, virtutumque terminus, et requies, et portus salutaris, et locus tutus, ultra quem progredi longius minime fas est, sed victores hic firmiter insistentes, spe reconditorum sibi præmiorum semet oblectent. Quin etiam hac ratione velut in æquilibrio par istud est. Quemadmodum enim si dilectio non adsit, nihil boni fieri potest: ita si absit humilitas, nulla dilectionis bona nobis salva manebunt, sed confestim quasi dilapsa peribunt, instar hibernorum florum, quorum splendor diu non durat, et fragrantia exilis est, et fructus intempestivus, si maxime proveniat ac maturescat, perexiguus est ac ingratus, neque durare potest. Hæc, ut equidem opinor, proprietatibus harum congruerint. Quid autem eis commune sit, cognoscere si cupias: id mea sane sententia hoc ipsum imprimis fuerit.

Esse mihi videntur alæ illius egregiæ columbæ, nimirum Spiritus, quas et Davides optavit, ut avolare ac requiesceret. Sed reprehendent fortasse nos quidam, ut qui metum dilectioni non præposuerimus. Aiunt enim divini doctores, pios viros incipientes ad virtutem tendere, a metu supplicii, tanquam a carceribus, progredi; deinde per alias pergendo cogitationes, ad amorem quemdam admirabilem reconditarum fruitionum pervenire, atque hunc in modum deposito metu, amorem erga Deum apprehendere. Quippe nequeunt ambo pariter adesse, sed ex eis alterum loco cedere necesse est, siquidem alterum adesse debeat. Hæc igitur illi, de hisce duobus disserentes, adeoque longe plura pulchrioraque tradunt. Ego vero reprehensuros illos orationem fortasse nostram, verbis huiusmodi compellavero. Heus tu, bone vir, hoc etiam considerandum venit. Mihi propositum erat ab initio, de virtutibus, et earum inter se cognatione quiddam quasi perfunctorie disserere, non de affectibus loqui. Et quia metum scio non laudabilem affectum esse per se, licet ad optima quæque coopere-tur, si secundum Deum sit; minime referendum inter virtutes censui, quapropter non abs re silentio præteritus est. Itaque Deo te juvante in suscipiendis pro virtute certaminibus (nam illud venire tecum in partem laborum necesse est, si quid egregie sis præstaturus) cæteris præditus virtutibus, et exorsus a dilectione mordicus inhaereto modestiæ; quæ quidem hoc tibi tribuet, ut vere bonus factus, in bonis perseveres, talisque sis ac videaris, qui capite suo recipere dignus sit et servare coronas bonis viris repositas, et quidem expertes interitus; quarum materiem laudatissima dilectio suppedilat, et quas cæteræ virtutes contextunt, imponit. Quo fit, ut solam inter virtutes omnes modestiam demonstratum sit eam esse, quæ corona nos redimit. Modestiam vero appello, in sublime quidem attollentia facere, sed interim valde modeste

Α κτήριον ἀκριβὲς πάντων ἐξῆς τῶν καλῶν, ληξίς τε τῶν ἀρετῶν, καὶ ἀνάπαυσις, καὶ σωτήριος λιμὴν, καὶ χωρίον ἀσφαλὲς, οὗ γε δεῖ μὴ περαιτέρω χωρεῖν, ἀλλ' ἐδραίους ἱσταμένους ἐνταῦθα τοὺς ἀριστέας εὐφραίνεσθαι ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς γεῶν. Καὶ μὴν καὶ κατὰ τόδε ἰσόρροπός ἐστιν ἡ ξυνωρίς αὐτῇ. Ὡς γὰρ τῆς ἀγάπης ἀπούσης, οὐδὲν ἂν εἴποι τῶν ἀγαθῶν γένοιτο, οὕτω καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀφαστηκυίας, οὐδὲν ἡμῖν παραμενεῖ τῶν τῆς ἀγάπης καλῶν, ἀλλὰ αὐτίκα οἰχίσσεται καταρρέοντα περὶ αὐτὰ, κατὰ τὰ χειμερινὰ τῶν ἀνθέων, ὧν οὐκ εἰς μακρὸν ἢ λαμπρότης, καὶ τὸ εὐώδες ἀδρανές· καὶ ὁ μὴ σὺν ὥρᾳ καρπὸς εἰ ποῦ γε καὶ γένοιτο, καὶ τελεσφορήσει, ἐξίτηλός τις καὶ ἀνδής, καὶ διαρκεῖν μὴ δυνάμενος. Ταῦτι μὲν οὖν ἀρμόσειεν ἂν οἶμαι ταῖς ἐκείνων ιδιότησιν· ὁ δὲ κοινόν ἐστιν αὐτοῖς, εἴγε ζητοῖς μαθεῖν, ἐκείνο ἂν εἴη μάλιστα πάντων, ὡς ἔμοιγε παρίσταται παρὶ τῶνδε.

Δοκοῦσί μοι πτέρυγες εἶναι ἐκεῖναι τῆς καλῆς περιστερᾶς, δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος, ὧν ὁ Δαδ.δ ἐπεθύμησεν, ὡς πετασθῆναι καὶ καταπαῦσαι. Ἄλλως γέ τινας ἡμῶν ἐπιλήφονται, ὡς μὴ τῆς ἀγάπης προτεθεικότων τὸν φόβον. Ἐπειδὴ φασιν οἱ θεοὶ διδάσκαλοι, ὡς οἱ εὐσεβεῖς ἄνδρες ἀρχόμενοι πρὸς ἀρετὴν ἀνάγεσθαι, ἀπὸ τοῦ τῆς κολάσεως φόβου, ὡς ἀπὸ βαλθίδος, ὁρμῶνται. Εἶτα δι' ἄλλων ὁδεύοντες λογισμῶν, καταντῶσιν εἰς θαυμαστόν τινα ἔρωτα τῶν ἀποκειμένων ἀπολαύσεων. Καὶ ταύτῃ γε τὸν φόβον ἀποθέμενοι, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ἐπιλαμβάνονται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄμφω παρῆναι, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὑποχωρῆσαι τὸ ἕτερον, εἰ μέλλει παραγίνεσθαι θάτερον. Ταῦτι μὲν οὖν ἐκείνοι, τὰ περὶ τοῖνδε φιλοσοφούντες, καὶ πλεῖω καὶ καλλιῶ πολλῶ τῷ περιόντι διδάσκουσιν· ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι ταῦτα πρὸς τοὺς ἐπιληψομένους ἴσως τῷ λόγῳ. Ἄλλ' ὦ τᾶν, σκοπεῖν κάκεῖνο χρή. Ὁ γὰρ ἐμοὶ σκοπὸς ἐξαρχῆς περὶ ἀρετῶν καὶ τῆς εἰς ἀλλήλας γνησιότητος εἰπεῖν τι, καὶ ἀφοσιώσασθαι ἦν, οὐ περὶ παθῶν λέγειν. Καὶ ἐπειδὴ περ τὸν φόβον πάθος οὐκ ἐπαινετὸν οἶδα τὸ καθ' αὐτὸν, εἰ καὶ συνεργεί πρὸς τὰ βέλτιστα κατὰ Θεὸν γινόμενος, οὐκ ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀρετῶν τοῦτον ἡξίωσα τάξαι. Εἰκότως οὖν σεοίγεται διὰ ταῦτα. Θεοῦ σοι τοίνυν συναιρομένου πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἄθλους (δεῖ γὰρ ἐκεῖνον μερίτην εἶναι σοι τῶνδε τῶν πόνων, εἰ μέλλεις τι κατορθώσῃ), ἔχων τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἐκ τῆς ἀγάπης ἀρχόμενος, ἀπρὸς ἔχου τῆς μετριότητος, δι' ἣν ἂν σχολῆς ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς γενόμενος ἐναπομεῖναι τοῖς ἀγαθοῖς, εἶναι τε τοιοῦτος καὶ δοκεῖν, οἷος ἂν δέξασθαι τῇ κεφαλῇ καὶ τηρῆσαι τοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἀποκειμένους στεφάνους, ἀφθάρτους ὄντας· ὧν τὴν ὕλην μὲν παρέχει τὸ τῆς ἀγάπης πολυθρύλλητον χρῆμα, αἱ δὲ ἄλλαι ἀρεταὶ τούτους πλέκουσι, τὸ δὲ γε μέτριον ἐπιτίθῃσιν αἷς ἂν ἀρμόσειε κεφαλαῖς. Ὡστε καὶ μόνῃ τῶν ἀρετῶν στεφοθέτης δέδεικται ἡ μετριοφροσύνη. Λέγω δὲ μετριοφροσύνην τὸ ποιεῖν μὲν τὰ ὑψοῦντα, φρονεῖν δὲ πάνυ μέτρια· καὶ μεγάλη πρᾶττοντα, μηδαμῶς ἐπαίρεσθαι· καὶ τὴν εἰς

continent, clanculum subit, taciteque lolium in eis serit, fortasse dormitantibus ob nimis assiduum vigilantiam. Lolium autem nunc appello, quod secum ipsi reputant, nullam inesse sibi superbiam: quandoquidem superbiam repulerint. Hoc autem, vel in primis superbum quiddam est: propeque gravius arbitror, quam ut sanari possit. Quid enim deterius, quam si humilem se putet, qui superbix morbo laborat? Aut quo pacto medicinam quaeret, qui mali nihil se pati suspicatur? Quo fit ut tametsi sim factus humilis, rursus tamen extollar; quandoquidem me humilem factum novi. Adeoque ne sentio quidem elato me animo esse. Licet elationem statim agnoscam, eamque valde perosus abigam, ac meipsum propter hanc reprehendam: tamen rursus humiliatum me non ignorabo, meque recte agentem collaudabo. Atque hæc mihi cum accidunt (utinam quidem ne flierent), unde fueram exorsus, velut in circulo revertor. Quamobrem tribulus est superbia, stimulumque sursum erectum habet, quem difficulter evitare possunt, etiam qui magno mentis pondere sunt præditi. Cujus quidem orationis testes producere multos ex iis ipsis possem, qui hunc stimulum experti fuere. Sed cum res ipsa perspicua sit et manifesta, nullius egere

Arbitror igitur, unam quamdam hanc viam esse, quæ nos ad humilitatem evehat: ut recte facta scilicet ad Deum ipsum referamus. Nequit enim, nequit omnino fieri, nobis ut ipsis, quæ facta sunt, adscribentes, cogitationibus hoc vitio superiores evadamus. Opinio namque de recte factis dubio procul in nobis maxima superbix occasio est, uti jam ante docuimus. Tantum vero malum hoc est, ut etiam Chrysostomus alicubi docuerit, citra controversiam melius esse, non facere boni quidpiam pœnæque se maximæ reum ducere, quam opera præclara facientem putare, se supra omnes esse positum. Quamobrem actiones bonas imputet Deo, non sibi, qui modestus esse cogitat. Hæc opinio immunis est ab omni errore, ac veritati summe innititur, posita pariter extra pericula et tela quæ contra nos versuta torquet elatio. Nec enim decipit, nec in periculum venire potest, qui cuicumque vero fretus est. Quid autem magis verum, quam existimare, Deum esse largitorem bonorum omnium, et ab eodem universos mortales bona consequi? Argumento est, quod a Salvatore discipulis est dictum: *Sine me nihil potestis facere*. Quod sane verbum ut esse verissimum demonstratur, hoc unum dicere sufficit, a Salvatore prolatum esse. Non rationibus opus erit mihi nec priscorum, nec recentum; quibus hanc sententiam, ceu veram, probare liceret. Non exemplis utar, non syllogismis. Nihil omnino perquiram, quod hac in parte mihi patrocinaretur, si res ita posceret. Nam ubi veritas ipsa velut oraculo quid decernit, necra

Α δρ' οὐδὲν ἐν αὐταῖς ὑπερήφανον, ἐπειδὴ τὴν ἡφανίαν ἀπεκρούσαντο. Τοῦτ' ἐξ ὑπερήφανου λιστά γε καὶ μικρῷ δεῖν κρεῖττον εἶμαι, ἢ ἰοδόν τε εἶναι. Τοῦ γὰρ ταπεινοῦσθαι νομίζῃ ὑπερηφανίαν νοσοῦντα τί χεῖρον; Ἡ πῶς ἰτὴν ἱασιν ὁ μὴ δὲ πάσχειν ὑπολαμβάνων; Ὡς ταπεινωθῶ, πάλιν αἰσθῆμαι· εἰδώς, ὡς τεταπεινῶ καὶ ὑπερφρονήσας, οὐδὲ αἰσθάνομαι· καὶ γὰρ ὑπερηφανίαν εὐθύς, καὶ ἀποσεδήσω μάλα μὲν καὶ τῆς ὑπερηφανίας· ἐμαυτὸν μέμψομαι, οὐδὲ ἡσὼ πάλιν ταπεινωθεὶς, καὶ ἐπαινώσω καὶ κατορθοῦντα. Ἄ δὲ παθὼν, ὡς μὴ ὥρελον, ὅτι ξάμην ὥσπερ ἐν κύκλῳ κατήντηκα. Ὡς τε ἔστιν αὕτη, καὶ τὸ κέντρον δρόιον ἔχει, καὶ χ διαφυγεῖν καὶ τοῦ πολὺ τι βάρος νοῦ κεκτῆται.

Β Καὶ πολλοὺς ἂν εἶχον μάρτυρας ἀναστῆσαι τοῦ λόγου, αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς βεβλημένους τῷ κέντρῳ. Σαφὲς δὲ ἐν τῷ πράγματι καὶ πρὸ οὐ κατασκευαστέον εἶναι δοκεῖ, ἄλλως τε καὶ ἰδυσπόριστόν τινα πλοῦτον τὴν ταπεινοφροσύνην εἰρηκότα. Ἀκτέον δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν τρῶς ἂν τις πράξας τὸ ἀγαθόν, διαφύγοι τὸ περὶ αὐτοῦ ξάσαι τι μέγα, καὶ τὰ μέτρια φρονήσας, μὴ ἵναι, ὅ καὶ χαλεπώτερον δέδεικται τοῦ προτέρου probationis videtur, præsertim apud te, q

Δοκῶ τοίνυν μοι μίαν τινὰ τὴν ἐδὼν εἶναι ἐπὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ἀναβιδάζουσαν· τὸν Θεὸν δηλονότι τὰ καλῶς πραττόμενα ἀνακατασκευάζει. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἑαυτοῖς τε ἀναγνώσκοντες πεπραγμένα, καὶ λογισμοῖς κρατῆσαι τοῦδε τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ κατορθῶσαι νομίσαι γίγνεται ἡμῖν ὑπερηφανίας μεγίστη πρόφασις, ὡς ἴδη διδάξας ἔφθῃ. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον κακὸν, ὥς τὸν Χρυσοστόμῳ μονά που διδάξει βέλτιον σαφῶς μὴ πράξαι τι τῶν καλῶν, καὶ ὑπὸ δίκην ἑαυτοῦ στήν ὑπολαμβάνειν, ἢ κατορθοῦντα οἰεσθαι· ἐξῆς ὑπερκαίεσθαι. Ὡς τε λογίζεσθαι χρὴ τὰς πράξεις τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ ἑαυτῷ, εἰ μέλλει τριάζειν. Αὕτη ἡ δόξα καθαρεύει μὲν πλάνης, ἔχειται δὲ τῆς ἀληθείας ἐς ἄκρον, κινδύνητος ἔστηκε καὶ βελῶν, ἢ καθ' ἡμῶν ἀφ' ὧν πολυμήχανος ἔπαρσις. Οὕτως γὰρ ἀπατηθῆναι κινδυνεύσαι οἶόν τε, τὸν ἐφ' ὅτε οὖν ἀληθεῖσαντα. Τί δὲ ἀληθέστερον τοῦ δοξάζειν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα τὸν Θεόν, εἶναι ἰσχυρὸν ἀνθρώπους ἐκείθεν δεχομένους τὰ ἀγαθὰ; Ἰδοὺ τὸ τῷ Σωτῆρι πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρηχῶς ἐμοῦ οὐ δύνασθαι ποιεῖν οὐδέν. Ὡς εἰπεῖν ἡμᾶς τὸ τὸν Σωτῆρα τοῦτ' εἰρηκεῖναι τὸ ἀληθέστατον τὸν λόγον ἀποδεικνύναι. Οὐδὲ μοι λόγων, οὔτε παλαιῶν, οὔτε νέων, οἷς συστήσαι τοῦτο τὸ δόγμα, ὡς ἀληθές. Οὐδὲ μοι χρῆσθαι, οὐ συλλογισμοῖς· οὐδὲν ἐπιτὴν πάντων, ὃ συνηγόρησεν ἂν μοι πρὸς τοῦτον. Ὅπου γὰρ ἡ αὐτοαλήθεια χρηματίζει, καὶ βλασφημεῖν ἔστιν ἐπιχειρεῖν ἀμύνειν τῷ ἐκείνῳ

γῆ. Ἐκείνοις γὰρ βοηθητέον ἡμῖν ἔστιν, οὐδ' ἂν ἡμῶν συμμάχιας, ἐλ-
 λιπῶς καθ' ὅτι οὐκ ἔχοντες πρὸς γε τὸ σφίσιν αὐτοῖς
 ἀπαρκεῖν. Θεῷ δὲ τίς ἀσθενεία, ὥς δεῖσθαι τοῦ τῆς
 παρ' ἡμῶν βοηθείας; Ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο παρέλ-
 κων οἶμαι, τὸ καὶ τοῖς ὀλίγοις τούτοις ἐνταῦθα χρή-
 σασθαι λόγοις. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὥς εἰ μὲν ἀνθρώ-
 πινον, οὐ καλόν; εἰ δὲ Θεοῦ, καὶ καλόν; Λέγω δὲ
 ἀνθρώπινον μὲν τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας παντάπασιν
 ψιλὸν ἐν Θεοῦ δὲ τὴν ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς εὐδοκίαν.
 Τὸ γὰρ ἐγκαταλείφθαι, καὶ τῆς ὁργῆς αὐτοῦ πει-
 ρασθῆναι, ἡμέτερον. Οὐδὲ γὰρ ἔργον Θεοῦ. Ἐκείνος
 γὰρ ἀπειραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ οὐδένα,
 κατὰ τὸν Ἀδελφόν. Ὡστε τὸ καλῶς ποιεῖν ἀτεχνῶς
 παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ κακῶς ἐξ ἀνθρώ-
 πων, καὶ τῆς προαιρέσεως μόνης. Καὶ εἰ κάλλιστόν
 ἐστὶ τὸ ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι ταπεινοφρονεῖν,
 σαφῶς καὶ τοῦθ' ἡμῖν πολλῷ γε μάλλον, ὥς ἐν γε
 μεθ' ὑπερβολῇ; ἀγαθόν. Καὶ ἐπεὶ ταυτὶ ξυνοδοκεῖ
 (πῶς γὰρ οὐ;), οὐδεὶς τὸν κατορθοῦντα ἐπαίρεσθαι.
 Εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἂν μέγα
 ποτὲ φρονήσειεν ἀριστεύσαντος ἐτέρου (πόθεν; πολ-
 λοῦ γε καὶ δεῖ), πῶς ἂν εἴη δίκαιον ὑψηλοφρονεῖσαι,
 τοῦ Θεοῦ κατορθωκότος δι' ἡμῶν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν;
 Ἀλλ' ἔρεῖ τις ἰσως ἀρπάσας τὸ, δι' ἡμῶν, ὥς ἀρα
 τι καὶ τὸ ἡμέτερον συνεισφέρει. Συνεισφέρει μὲν,
 ὡς τὰν, οὐδὲν δὲ ἔχεις, φησὶν, ὃ οὐκ ἐλαδεις. Τὰ
 γὰρ πάντα ἐκ Θεοῦ. Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν
 ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς
 εὐδοκίας. Καὶ, Ἐν αὐτῷ καὶ ζῶμεν, καὶ κινου-
 μεθα, καὶ ἐσμέν. Καὶ ὥς αἱ τε ψυχαὶ, τὰ τε σώ-
 ματα, καὶ αἱ κατὰ Θεὸν πράξεις, καὶ ὅπερ ἂν μετέ-
 χον εἴη χρηστοῦ τινος, οὐδαμῶθεν ἀτεχνῶς, ἢ παρὰ
 Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις. Ὡστε καὶ τὸ συνεισφερόμε-
 νον, καὶ αὐτὸ τὸ συνεισενεγκεῖν προθυμεῖσθαι, θεό-
 θεν ἡμῖν. Καὶ δεῖ γε ὑπὲρ τούτων εἰδέναι χάριν,
 οὐχὶ ὑψηλοφρονεῖν. Καὶ τί ταῦτα λέγω; ὅπου καὶ
 τοῦ δεῖ μαρτυροῦν θανάτου τὸν Θεὸν αἰτιατέον ἐστὶ,
 καὶ τὴν μεγίστην, αὐτῷ καὶ ὑπὲρ τούτου χάριν εἰδέ-
 ναι ὀφείλομεν, εἰ τις ἀκριβῶς σκοπήσειε, καὶ οὐκ
 ὀλητέον τούτου χάριν αὐτὸν ὀφειλέτην ἡμῖν καθιστά-
 ναι. Τὰ γὰρ πάντα ἐκ Θεοῦ, καθὼς οἱ πρόσθεν ἡμῖν
 σαφῶς ἀπέδειξαν λόγοι. Εἰ γὰρ τῷ ῥήτορι δοκεῖ εἶ-
 ναι τῶν φύντων αἰτίον τὸν παρασχόντα τὸ σπέρμα,
 καὶ ὁ λόγος ἦν, οὐ περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ ἀνθρώπων·
 ὡς οὐχὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν πάντων τὸν Θεὸν αἰ-
 τιατέον; ὅντα μὲν δημιουργόν, ὅντα δὲ κηδεμόνα,
 καὶ ταμίαν, καὶ δοτῆρα πάντων ἐξῆς τῶν εἰς ἡμᾶς
 καὶ γινομένων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐν γε ἔτι λείπεται βέλος
 τοῖς ὑπερφηφάνων νοσοῦσι· καὶ τοῦτό γε ὑστατον
 ἐστὶν (κακύνεται γὰρ αὐτοῖς ἡ φαρέτρα) οἷον δὲ παρ-
 εχειν ἐλπίζειν, ὥς ἀρα τρώσειεν ἀφεθέν. Οὐκοῦν
 ἐν τούτῳ τοῖς προλαβοῦσιν ἀκολουθήσαν, μηδὲν
 ἐσχῶσαν φανῆ, ἀλλ' ἀπρακτον ἐξενεχθῆ τοῖς καθ'
 ἡμῶν ἀπεισίην, εἴη ἂν ὁ λόγος οὗτος καλῶς ἡμῖν
 συμπεπερασμένος. Καὶ δὴ τὸ βέλος ἐκείνοις, τὸ φά-
 σκεῖν οἶμαι τοιαύτη, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώποις ἐξείρ-
 χασμένα, εἰ μὲν παραδείη τις ταῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
 χάρισι, οὐδὲν ὄντα εὐρήσει. Ἄλλως γὰρ, οὐκ ἂν

A blasphemia est, orationem ejus tueri velle. Nimirum
 illi nobis defendendi sunt, quos intelligimus indi-
 gere nostro auxilio, viribus aliqua parte deficientes,
 quo minus opem ipsi sibi ferre possint. At in Deo
 quænam est imbecillitas, nostræ ut opis indigent?
 Enimvero supervacaneum et illud arbitror, quod
 etiam perpaucis hisce verbis hoc loco simus usi.
 Quis enim ignorat, si quid humanum sit, non esse
 bonum? sin Dei, bonum esse? Humanum autem
 id appello, quod auxilio Dei plane destituitur: di-
 vinum vero, ipsius erga nos propensionem. Quippe
 deseri, atque iram ipsius experiri, nostrum est.
 Nequitenim Dei hoc opus esse. Nam Deus malorum
 expers est, et neminem tentat, quemadmodum
 frater ille Christi loquitur. Unde colligitur, opera
 bona dubio procul in hominibus a Deo proficisci:
 mala vero ab hominibus, et animorum duntaxat
 instituto. Ac si pulcherrimum quiddam est, in egre-
 giis factis humiliter sese gerere: non dubium est,
 hoc ipsum quoque nobis a Deo multo magis conce-
 di, cum eximium bonum sit. Atque his necessario
 cum assentiri cogamur, qui res præclaras agit, ani-
 mo non debet efferri. Nam si nos inter homines
 nullus unquam propterea magnifice de se senserit,
 quod alius egregie se gessit (quo enim jure? nul-
 lo certe); quinam fuerit æquum sublimia nos de
 nobismet sentire, cum Deus per nos utile nobis
 opus efficit? Sed dicet fortasse quispiam, raptο
 illo verbo nostro, Per nos; hoc ipsum scilicet,
 etiam nostrum aliquid secum inferre. Sane vero
 ita est, o bone. Sed nil habes, inquit Apostolus,
 quod non accepisti. Ex Deo namque omnia. Deus
 est, qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut perficia-
 mus, pro sua in nos propensione. Item: In ipso et
 vivimus, et movemur, et sumus. Ad summam, et
 animos, et corpora, et actiones Deo gratas, et quid-
 quid boni particeps est, nusquam aliunde mortales
 habent quam a Deo. Quapropter et quod a nobis
 confertur, et ipsa cupiditas conferendi, divinitus
 nobis conceditur. Quorum sane causa sunt haben-
 dæ gratiæ, non superbiendum. Et quid hæc profe-
 ro? quando etiam mortis obitæ in martyrio causa
 referri ad Deum debet, maximæque illi habendæ
 propterea gratiæ, si quis accurate rem consideret;
 nec idcirco putandum, nostro in ære Deum esse.
 Nam a Deo proficiscuntur omnia, quemadmodum
 antehac clare probavimus. Quippe si oratori videtur
 eorum, quæ nata sint, ad illum referenda causa,
 qui semen suppeditavit, ubi quidem non de Deo,
 sed hominibus loquitur: quo pacto non omnium
 bonorum in nobis Deus auctor habendus? qui et
 opifex noster est, et curam nostri gerit, sup-
 peditat atque largitur omnia, quæcunque perpetuo
 nobis obveniunt. Enimvero telum adhuc unum re-
 stat superbiæ morbo laborantibus, et postre-
 mum id quidem (nam exhausta ipsorum est pla-
 retra), quod tamen spem aliquam præbeat, quasi
 vulnus sit inflicturum, si emittatur. Itaque si hoc
 etiam secutum præcedentia, nullas habuisse vires

paruerit, sed irritum ceciderit iis, a quibus in nos torquetur: recte scilicet oratio nostra perducta ad finem erit. Telum autem hoc ipsorum est, quod dicunt, si quis ab hominibus facta cum divinis gratiis conferat; deprehensurum, ea nihil esse. Nam cæteroquin non essent, quod appellantur, gratiæ scilicet. At si mea cum alterius, et quæ illius sunt, cum tuis, adeoque nostra inter se comparata fuerint: magnum, inquit, discrimen in his perspicimus. Quædam enim, ad gehennam; uti quæ bona sunt, ad eum deducunt locum; in quo lætitia finis expers est, et circa Salvatorem chorus ille beatorum. Itaque fieri nequit, ut quidcunque tandem fecero, nihil ex eo mihi contingat. Quippe si malum peregero, vultum ad terram demittam: sin boni quidpiam, animo efferar. Quoniam enim ex una massa sumus omnes, una Dei manu ad unam speciem formati; deinde vero volueribus aliqui similes, angelicam vitam exhibent, aliis inter angues humi repentibus, eorumque furorem adversus homines superantibus: hæc ergo cum in hunc comparata sint modum, et hi quidem sint mali, diversum aliis iter sectantibus, quinam consentaneum est, paria de se sentire, non paria facientes? Quorum enim diversa vita est, eorum nec animi sunt eodem affecti modo. Quapropter et qui vitii inhiant, et qui amant bona, seipsos agnoscent, illi quidem viris bonis inferiores, hi vero malis se meliores, idque de factis ipsis. Hoc autem nihil est aliud, quam illos animis dejectis, hos elatis esse. Nam quomodo res aliter habere se possit? Ego vero hæc quæ abs te proferuntur, oppugnantem meam orationem, non omnino quidem nullius esse momenti dixerim, sed omnia non admodum ad id, quod quaeritur, quadrare. Nam magnopere huius facta differre a factis aliorum, et bona facientem, bonum effici; similiterque malum, qui mala faciat; cuius est perspicuum. Etiam illud verum est, tales a seipsis agnosci; quodque hos gehenna, illos beatorum hominum chorus excipiat. Sed quod ex his concluditur, nimirum hoc ipsum esse vel efferri hominem, vel animo dejecti, quod sese vel bonum, vel malum esse norit; id aio non necessarium esse, licet in aliquibus deprehendatur, errori non levi servientibus. Nam si necessarium hoc foret, ac recte conclusa essent abs te, quæ præcessere: nequaquam inveniri ullo in homine ulla posset humilitas. Norunt enim omnes, a seipsis vel boni quid factum, vel mali. Et si hoc esset efferri animis eos, qui virtutem colunt, quod seipsos norint, uti tu quidem dicis: omnes sane prudentia præditi seipsos agnoscen-
tes, omnino magnifice semet efferrent, adeoque de medio tolleretur omnis humilitas. At vero nec ipse ignoras, humilitatem atque modestiam in non paucis inveniri, qui mortalibus in corporibus vitam propemodum incorporeis convenientem representant. Quamobrem falsa tua conclusio est, ac præterea prorsus absurda. Nam si alios quidem

ἦσαν, ὃ γε καλοῦνται, χάριτες. Εἰ δὲ δὴ τὰ τὰ δεινός, καὶ τὰ κείνου πρὸς τὰ σά, καὶ εἰ ἡμέτερα πρὸς ἄλληλα συγκριθεῖη, πολὺ τι τὸ ρον ἐν τοῦτοις θεωρήσομεν. Ἐπεὶ τὰ μὲν εἰ ναν, τὰ δὲ χρηστότερα πρὸς αὐτὸν ἀναδιδάι χῶρον, ἐν ᾧ φαιδρότης ἐστὶν ἀληκτος, καὶ μα χορὸς περὶ τὸν Σωτῆρα. Οὐ τοίνυν τῶν ἐνδεχ ἐστὶν, ὅτι οὖν με ἐργασάμενον, μὴδ' ὅτι οὖν ἐκείνου παθεῖν. Εἰ γὰρ κακὸν, κύψω πρὸς γ δὲ καλὸν, ὑψωθήσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ πάντες ἐ ἐνδὸς φυχράματος, χειρὶ μιᾷ τῇ τοῦ Θεοῦ πα νοι πρὸς ἐν τι εἶδος· εἴθ' οἱ μὲν εὐίσκασι καὶ πολιτείαν ἀγγελικὴν ἐπιδείκνυνται, οἱ τῶν δφρων ἔρπουσι, καὶ ὑπερακοντίζουσι τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μανίαν· ὅταν ταῦτα ἔχῃ τὸν τρίπον, καὶ οἱ μὲν ὡσι κακοί, οἱ δὲ αντίαν ἐκείνοις τρέχουσι, πῶς εἰκὸς ἴσα τοὺς οὐκ ἴσα πράττοντας; Ὃν γὰρ ὁ βίος διδ οὐδ' ἂν αἱ γινώμαι συνέλθοιεν. Ὡστε καὶ οἱ κακὰ κατηγόντες, καὶ οἱ τῶν καλῶν ἐρασταί, α αὐτοὺς ἐπιγινώσκονται, οἱ μὲν τῶν ἀγαθῶν χείρους, οἱ δὲ γε κρείττους ἐκείνων ὄντας, δι ἔργων. Τοῦτ' ὅ' ἐστὶ τοὺς μὲν ταπεινοῦσθαι, αἰρεσθαι. Πῶς γὰρ ἄλλως; Ἐγὼ δὲ ταῦθ' ὁ διαμαχόμενός μου τῷ λόγῳ, ἀγεννή παν οὐκ ἂν εἴποιμι· μὴ πάνυ δὲ συνᾶδεν πρὸς τούμενον ἅπαντα. Ὅτι μὲν γὰρ διαφέρει πὸ μέσῳ τὰ τῷ δεινὸν πεπραγμένα πρὸς τὰ τοῖς καὶ ὅτι τὰ βελτίω καλὸν τὸν γε ποιοῦντα ἔργ καὶ αὐ ὁμοίως κακὸν τὰ χεῖρω, παντὶ που C Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθές, ὡς ἐπιγινώσκουσι σφᾶς οἱ τοιοῦτοι· καὶ ὅτι τοὺς μὲν ἡ γένενα, το χορὸς ἐκδέχεται τῶν μακαρίων ἀνδρῶν. Τ τούτων συμπέρασμα, ὡς τοῦτ' ἐστὶν ἐπαίρεα ταπεινοῦσθαι τὸν ἀνθρώπον, τὸ εἰδέναι ἑαυτὶ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι φημι, εὐρίσκηται, συχνῇ τινι δουλεύουσι πλάνῃ. ἀναγκαῖον τοῦτ', καὶ καλῶς συνεπεράνθη προτεταγμένα, οὐδαμῶς ἦν ταπεινοφροσύνην ἐν οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων. Πάντες γὰρ ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς καλὸν τι πράξαντας, ἢ κακόν. τοῦτ' ἦν ἐπαίρεσθαι τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας, αὐτοὺς ἐπίστασθαι, ἢ οὐ φής· πάντες οἱ γε νες ἑαυτοὺς ἐπιγινώσκοντες πάντως ἂν μέγ D νουν, καὶ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐξαπέλω μα. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, ὡς τὸ τ τε καὶ μέτριον ἐν οὐκ ὀλίγοις εὐρίσκηται θνητοῖς τοῖς σώμασι τὴν ἀσωμάτοις πρι πολιτείαν ὀλίγου δεινὸν ἐπιδειξαμένων. Ὡ ψευδές τὸ συμπέρασμα, καὶ προσέτι παν ἀτοπον. Εἰ γὰρ τοὺς μὲν ἡ κόλασις διαδέχεται ἐξ ἀρχῆς φημι φαύλους, τοὺς δ' ἀρετῇ συζῇ εἴτ' ἐπιγινόντας ἑαυτοὺς ἐναρέτους, οὐκ ἐν παινοφρονεῖν, τοὺς δ' αὐ πάλιν ἐγγράψα τῶν φαύλων· οὕτε τὰ παινοφροσύνην ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ, οὕτ' ἐν ἀνθρώποις τὸν σωθῆς Ἐπεὶ τῆς ταπεινοφροσύνης μὴ χέτ' οὐσης, εἰς δὴ ποῦθεν τῶν ἀνθρώπων ἐσώζετο, ὡς εἰδέναι σαφῶς ἀπὸ τῶν πρὶν εἰρημένων

μήν οἱ σεσασμένοι καὶ τὴν τῶν ἄστρον ἀριθμὸν τῷ πληθεὶ παρεληλύθασι. Καὶ σὺ αὐτὸς εἰρηκίς, ὥς τοὺς μὲν φαύλους ἢ κόλασις, τοὺς δ' ὁ χορὸς ἐκδέχεται τῶν μακαρίων ἀνδρῶν. Ὅστε σου καὶ ταῖς θέσεσι διαμάχεται, οἷς γε δοκεῖς αὐταῖς ἐπαμύνειν, καὶ γίγνεται πάντοθεν σαφές, ὥς ἔστιν ἀγαθὸν ποιεῖν, καὶ μὴ ὑψηλοφρονεῖν. Ἀποπον ἄρα σοι τὸ συμπίρασμα καὶ κατὰ τόνδε τὸν λόγον. Εἰ δὲ καὶ πολλοὺς ἂν ἔχοις τοὺς συναιρούντας, ἀλλ' οὐδέν σοι πρὸς βοήθειαν ἢ τούτων συμμαχία. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι τυγχάνουσιν οἱ ἐγκεκλημένοι τῷ νυνὶ λόγῳ. Ὅστ' οὐκ ἔξεστιν ἐκείνους συλλήπτοράς σοι τῶν λόγων εἶναι. Τὸ πάθος μέντοι, τοιαῦτα λέγων, κράτιστον ἀπέφηνας· πρὸς δ' γε καὶ αὐτὸς σοι ταῦτα φρονῶ· οὐ μὴν ἀήτητον παντελῶς τοῦτ' ἂν ἔγωγε φαίην, ὅτε μὴδ' αὐτὸς ἀπέδειξάς γε αὐτὸ εὐλόγῳ κρατοῦν δυνάμει· οὐκ ἔρ' οὐδὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατουμένους, ἀθώους γε ὄντας σὺν δίκῃ. Ἡ γὰρ ἂν ἐκράτει πάντων ἔξῃς.

tuis aliquid opis afferant. Cæterum huiusmodi proferens, ipsius sane vitii maximas vires demonstrasti: qua in parte tibi et ipsemet assentior. Non tamen invictum prorsus id equidem dixerim quando nec ipse probasti, quomodo iusta vincat; nec quod ab eo victi, merito culpæ sint expertes. Nam si res ita comparata foret, omnes omnino vinceret.

Εἴεν. Σὺ δὲ γε, πάντων ἐμοὶ φίλτατε, εἰ μὲν τίς σοὺ ποτε τῶν πλησίον, τὸ τῷ Θεῷ φίλον ποιεῖ, σὺ δὲ μὴ τοῦτο πράττειτο, ταπεινοφρόνει καὶ πένθει· καὶ γὰρ εἰδέναι τῇδὲ σαυτὸν οὐκ ἐθέλοντα καλὸν εἶναι· ἦν δὲ τούναντίον δρᾶν, βραθύμως ζῶν καὶ ἡμελημίνως, σοὺ γε τάχα θὰ πάντα πράττοντος, μὴ ὑψηλοφρόνει. Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου κακίαν σπουδαῖος αὐτὸς γέγονας, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τὰς πράξεις. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ στεφανοῦσθαι γίγνεται τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς τῶν πέλας καταπτώσεως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίῳν κατορθωμάτων. Φαίνεται τοίνυν μὴ οἶόν τ' εἶναι τούτους πρὸς ἀλλήλους παρεξιδέσθαι, ὅσοι πρὸς τὴν ὑπερηφανίαν ἀπεδύσαντο. Τοὺς γὰρ ἀθλητὰς ἐκείνους, οἷς τὸ γέρας κότεῖνος, καὶ ὧν ἡ πάλη πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, εἴπεν ἂν Θεὸς Ἀπόστολος, εἰκός ἐστι καὶ παραδληθῆναι καλῶς ἀλλήλοις. Δείκνυσιν γὰρ τὴν εὐδοκίμηκτά ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πλεονεκτήματα τινα, ἐπιδειγμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἐρώντων· ῥώμη σώματος φημί, καὶ γυμνάσια, καὶ πείρα τῶν γε τοιούτων ἀγωνισμάτων. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἀκριβές μὴ πάντᾳσι τῇ ψήφῳ παρῇ, οὐ λίαν ἐπικίνδυνον τὸ ἀμάρτημα· οὐ γὰρ λυμνίνεται ταῖς ψυχαῖς, ὀλίγην δὲ τινα δόξαν καὶ σθενυμένην αὐτίκα ἢ χαρίζεται τοῖς οὐκ ἀξιόις ἔσως λαβεῖν, ἢ ὑποστρεῖ τυχόν, οἷς ἀποδοῦναι ταύτην προσήκεν. Ὅσοις δ' αὖ τὸ πολεμεῖν πρὸς τὰς ἀρχάς ἐστι, καὶ τὰς ἐξουσίας, τούτους δὲ πῶς ἂν τις ἔχοι, καὶ πρὸς τίνας ὅλως παραβαλεῖν; πότερον πρὸς τοὺς ἀποδυσασμένους εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἄθλον, ἢ πρὸς παντὰς τὰς καθ' ἡμῶν παραταττομένας δυνάμεις; Ἀλλ' ἐμοίγε δοκεῖ μὴδ' ὁπωσιεῖν εἶναι τῶν γιγνομένων, δοξάσαι θάτερον τοῖνδε γενέσθαι οἶόν τε εἶναι. Ἐχθίστους μὲν γὰρ ἐκείνας ἡμῖν, τὰς πονηρὰς λέγω δυνάμεις, εὐλογον νοεῖν τε καὶ λέγειν ἀνταγωνιστῶν δὲ τόπον ἐπέχειν αὐτὰς πρὸς ἡμᾶς οὐ θαμῶς. Οὔτε γὰρ δόξης ἐρώσιν, οὔτε εἰς τὴν γέρα;

PATR. GR. CLVI

A supplicium manet, ab initio malos scilicet, alios autem addictos virtuti, qui deinde se virtute præditos agnoverunt, humiliter de se sentire non est possibile, atque hos rursus inter malos referens: nec inveniri humilitas in vita poterit, nec inter homines qui salvus fiat. Humilitate namque sublata, nec unus quidem mortalium servaretur, uti perspicue de prius indicatis cognoscere licet. At vero qui servantur, etiam siderum numerum multitudina sua superant. Et ipsemet dixisti, malos supplicium, saluti destinatos beatorum hominum cœtum excipere. Quo fit, ut inismet cum thesibus ea pugnent, quibus illas tueri te putas: et unde quaque pareat, posse aliquem facere, quod bonum sit, et tamen non esse animo elato. Quamobrem hac quoque ratione absurda est tua conclusio. Quod si multos habes, qui tecum faciunt: non tamen eorum societas tibi præsidio est. Nam illi ipsi sunt, qui hac oratione accusantur; quare fieri nequit, ut dictis

Atque hactenus hæc. Tu vero longe mihi charissime fili, si quis aliquando proximus tuus rem Deo gratam facit, te non faciente, humilem te geras, ac doleas. Nam hinc agnoscere debes, nolle te bonum esse. Sin ille contrarium facit, socorditer ac negligenter vivens, te omnia bona peragente, cave animo offeraris. Non enim propter illius vitiositatem egregius ipse vir factus es, sed simpliciter ob facta tua. Atque hoc vel inde perspicuum est. Nam corona non potiuntur homines ex lapsu proximi, sed ex suis egregiis factis. Apparet igitur, non posse fieri, ut inter se comparentur, qui certamen adversus superbiam suscipiunt. Illos enim athletas, quibus olea præmium, et qui cum sanguine carneque colluctantur, ut Apostolus sane loqueretur, verisimile est recte inter se conferri. Quædam enim dotes singulares, expositæ spectatorum oculis, eum demonstrant, qui supra cæteros excellit: ut corporis robur, et exercitationes, et in huiusmodi certaminibus experientia. Quod si etiam non omnino accurate lata sententia fuerit, non admodum periculosus hic error est. Non enim animis exitium affert, sed exiguam quamdam gloriam et quæ statim exstinguitur, vel indignis fortasse tribuit, vel iis adimit, quibus erat attribuenda. Qui vero bellum gerunt adversus principatus et potestates, eos quonam pacto quis, et cum quibus omnino compararet? utrum cum illis, qui cum eis idem in certamen descendunt, an cum pugnantibus adversus nos potestatibus? Mihi sane videtur, nequaquam convenire, ut existimemus, alterutrum horum locum habere posse. Nam malas illas potestates non abs re nobis quidem infestissimas et cogitare possumus, et dicere: sed æmuli nostri nullo esse modo possunt. Nec enim gloriam expectant, nec præmium spectant: sed interitum no-

strum simpliciter desiderant, et injuriis inferendis gaudent, non ut honoribus possint. Eadem ex obscuro nobiscum colluctantur, ac tela faciunt: nos autem invicem decertantes, alter ab altero conspici-mur. Itaque formidabile bellum cum eis gerimus. Non contentio, non certamen est, non utrisque proposita sunt premia. Imo declaratis victoribus in hisce pugnis, nobis quidem premio cedit splendor et immortalitas: at illis horum loco gehenna, tenebræ, ignis exterior. Eadem nec inter homines quosdam certamen aliquod spirituale suscipitur, de pudicitia dico, de humilitate, de aliis talibus: nec probabilis ratione fieri potest, ut adversarii vel æmuli vocentur. Quamobrem? Multas quidem ob alias causas, maxime vero, quod in conatibus edendi præclara facinora nec obstant invicem sibi, seseve cunctis rationibus oppugnant, ut æmuli et adversarii facere solent: et præterea sæpius opem totis viribus invicem sibi suppeditant. Ergo non consentaneum est rationi, ex comparatione spiri-tualium cujuslibet operum, præstantissimum athle-tam inveniri. Quo enim id pacto? Imo si fieri hoc posset, non hac ratione fieri debebat, ut, inquam, iidem et munerarii, et athletæ, et iudices essent, ac sese justificarent in præjudicium proximo-rum: sed judicaturum de athletis, alium quem-dam oportebat esse, qui primum in solio consideret, ac deinde præciperet, ut illi certamen au-picarentur. Tu vero, bone vir, utrique sufficere vis officio. Sales ut munerarius, penine præter teipsum ad hoc invitante; certamen adversus eum suscipis, qui con-tra te non accinctus est; tuis ipse manibus, cum factu quodam, caput tuum corona redimis; nec animadvertis, quod turpissime teipsum ornes, si-quidem ornatus appellari debet, quo scipsum quis extra omnem decori et æqui rationem ornat, ac non mera potius debonestatio. Quis, obsecro, dignum se putet, ut multet atque coronet animos hominum sibi cognatorum? quod soli Deo competere nemo non fatebitur. Nam iudex in corporeis et externis cer-taminibus ille fuerit, opinor, qui talium experien-tiam nactus est accuratam, multoque majorem, quam ii qui decertant. Hæc enim opinio facit, ut ad iudicis ille solium perveniat. In spiritualibus autem et inaspectabilibus, solus Servator et munerarius et iudex est. Quod sane demonstrare velle, superva-caneum fuerit. Etenim vel cæco paret, uti prover-bio dicitur. Atque hæc cum divus sciret Apostolus, huiusmodi verba protulit: Non audemus vel appro-bare, vel comparare nosmet ipsos cum quibusdam, qui seipsos commendant. Itaque nihil melius, neque tutius factu, quam si iudicium de universis soli Salva-tori permittamus, nec nosmet inter nos ipsi compa-remus. Et quoniam mea sane sententia, modis om-nibus demonstratum est, neminem elato esse debere animo, licet eorum in numero sit, qui ad suprema pervenire, licet ad ipsos omnia virtutis fines acce-sserit; itemque recte pronuntiatum a nobis esse, quemlibet sana præditum mente lassurum arbitrer:

δρῶσιν· ἀλλὰ τῆς ἡμῶν ἀπλῶς καταστροφῆς ἐπιεν-
ται, καὶ τῷ ὕδασι χαίρουσιν, οὐ τῷ τιμῇθῃναι.
Καὶ οἷδε μὲν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς πυκτεύουσι τε καὶ
βάλλουσιν· ἡμεῖς δ' ἀλλήλοις ὁρώμεθα ἀνταγωνιζό-
μενοι. Πόλεμος τοίνυν φοβερός μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ
καίων ἐστίν. Οὐκ ἔρις, οὐδ' ἀγὼν, οὐδ' ἀθλα ἐμ-
φοτέροις προτεθειμένα. Καίτοι, καὶ φανεῖσιν ἀμεί-
νους ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους διαμάχαις, ἡμῖν μὲν
ζῆλον λαμπρότης τε καὶ ἀθανασία, ἐκαίνοις δὲ ἀντὶ
τούτων γέεννα, καὶ σκότος, καὶ πῦρ ἐξώτερον. Οὐκ-
οὖν οὐδὲ τις τῶν ἀνθρώπων πρόκειται πνευματι-
κός τις ἀγὼν, περὶ σωφροσύνης· λέγω, καὶ ταπεινο-
φροσύνης, καὶ τῶν τοιούτων· οὐδ' ἐνεστὶν αὐτοῖς
εὐλόγως ἀντιπάλους καλεῖν. Διαιτέ; Πολλῶν μὲν
ἐν ἐκῇ καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἔγγει-
ρῆμασι πρὸς τὸ κατορθῶσαι οὐτε ἀντιπύουσι ἀλ-
λήλοις καὶ διαμάχονται πάντα ποιοῦντες, ὁ τοῖς ἀν-
ταγωνισταῖς ἔστιν ἔργον· καὶ προσέτι συνεργοῦσι
πολλάκις, ὁπόση δύναμις. Οὐκ ἄρα λόγον ἔχον ἐστὶ
ἀπὸ τῆς τῶν πνευματικῶν ἔργων παραθέσεως τῶν
ἐκάστῳ γινομένων τὸν ἀριστὸν ἀθλητὴν εὐρεθῆναι·
πῶς γάρ; Ὅποτε δὲ καὶ τοῦτο ἐνῆν, οὐκ ἐχρήν
ταύτῃ γίνεσθαι· λέγω δὴ τὸ τοὺς αὐτοὺς καὶ ἀγα-
νοθετας, καὶ ἀγωνιζομένους, καὶ κριτάς εἶναι, καὶ
δικαιοῦντας ἑαυτοὺς κατὰ τῶν πλησίων· ἀλλ' ἔδει γε
τὸν κρινόντα τοὺς ἀθλητάς· ἑτερόν τινα εἶναι· καὶ
καθίσαι πρῶτον ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἴτ' ἐπιτρέψαι
τούτους ἐνάρξασθαι. Σὺ δ', ὦ τᾶν, ἀρχεῖς καὶ ἀμ-
φοτέροις τοῖς σχήμασι· καὶ καθήκον μὲν ἀγωνοθέτης
αὐτόκλητος, διαγωνίζῃ δὲ πρὸς τὸν οὐκ ἀποδυσάμε-
νον ἐπὶ σὲ, περιτθῆς δὲ σου ἰτὴ κεφαλῇ τὴν στέ-
φανόν ταῖς στυτοῦ χερσὶ, σεμνυόμενος· καὶ οὐκ
αἰσθάνη σαυτὸν κοσμῶν αἰσχιστα πάντων ἀνθρώπων,
εἴγε καὶ κόσμον δεῖ καλεῖν, ᾧ γέ τις ἑαυτὸν κοσμεῖ
ἔξω τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ γινομένου, ἀλλὰ μὴ
προπηλακισμὸν ἀντικρυς. Καί τοι, τίς ἀξίων ἡγή-
σαιτ' ἂν αὐτὸν εἶναι, εὐθύνειν τε καὶ στεφανοῦν ψυ-
χὰς ἀνθρώπων ἐμογενῶν; ὁ δὲ μόνῳ τῷ Θεῷ προ-
ήκειν πάντες ἂν φαίεν; κριτὴς μὲν γὰρ ἐν τοῖς
σαρκικοῖς ἀγῶσι καὶ φαινομένοις ἐκαίνοις ἂν, οἷμαι,
γίνετο, ὁ παῖραν ἔχων τῶν τοιούτων ἀκριβῆς, καὶ
πολλῶ τῶν ἀγωνιζομένων ἀμείνω· αὕτη γὰρ ἡ δόξα
τούτου ἐπὶ τὸν τοῦ κρίνειν θρόνον ἀναδιδάσκει· ἐν δὲ
τοῖς πνευματικοῖς καὶ μὴ φαινομένοις ἀγωνοθέτης
τε καὶ κριτὴς ὁ Σωτὴρ ἔστι μόνος. Καὶ ἀποδεικνύ-
ναι τοῦτο παρ᾽ αὐτοῦ περιεργον. Καὶ τυφλῷ γὰρ δε-
λόν, φασί. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὁ θεὸς· Ἀπόστολος· ἐκαί-
νον ἀφῆκε τὸν λόγον· Οὐ τοιμῶμεν ἐγκρίγειν ἢ
συγκρίναι ἑαυτοὺς τοῖς τῶν ἑαυτοὺς συνιστα-
νόντων. Ὅστε καὶ ὅν τε καὶ ἀσφαλὲς μόνῳ τῷ Σω-
τῇρι διδόναι τὸ πάντας κρίνειν, καὶ μὴ ἀλλήλοις
ἡμῶς αὐτοὺς παρεξέτιζεν. Ἐπεὶ δ' ὡς ἔγωγ' ἂν
φαίην, διὰ πάντων ἀποδέδεται, μηδὲνα δεῖν ὑψι-
λοφροεῖν, εἰ καὶ τῶν ἐς ἄκρον ἀφιγμένων, καὶ πρὸς
αὐτὰ τὰ τέρματα πάσης ἀρετῆς εἴη, καὶ τοῦτ' ἂν
οἷμαι πᾶς ὅστις οὖν ὑγιαίνων ὑγιῶς ἔχειν ὁμολογή-
σειεν· Ἰστέμι τὸν λόγον ἐνθάδε, τοσοῦτον ἐπεικῶν·
Κῖν ὥσι λίαν σπουδαῖοι τινες ἄνθρωποι, μήτε τῶν
ἄλλων καταγελάτῳσαν, μήθ' ἐκρυπτοῦς νομιζέτωσαν

strum simpliciter desiderant, et injuriis inferendis gaudent, non ut honoribus potiantur. Idem ex obscuro nobiscum colluctantur, ac tela jaciunt: nos autem invicem decertantes, alter ab altero conspici-mur. Itaque formidabile bellum cum eis gerimus. Non contentio, non certamen est, non utrisque proposita sunt præmia. Imo declaratis victoribus in hæc pugnis, nobis quidem præmio cedit splendor et immortalitas: at illis horum loco gehenna, tenebræ, ignis exterior. Idem nec inter homines quosdam certamen aliquod spirituale suscipitur, de pudicitia dico, de humilitate, de aliis talibus: nec probabilis ratione fieri potest, ut adversarii vel æmuli vocentur. Quamobrem? Multas quidem ob alias causas, maxime vero, quod in conatibus edendi præclara facinora nec obstant invicem sibi, seseve cunctis rationibus oppugnant, ut æmuli et adversarii facere solent: et præterea sæpius opem utrisque viribus invicem sibi suppeditant. Ergo non consentaneum est rationi, ex comparatione spiritualium cujuslibet operum, præstantissimum athletam inveniri. Quo enim id pacto? Imo si fieri hoc posset, non hac ratione fieri debebat, ut, inquam, iidem et munerarii, et athleteæ, et judices essent, ac sese justificarent in præjudicium proximorum: sed judicaturum de athleteis, alium quemdam oportebat esse, qui primum in solio consideret, ac deinde præciperet, ut illi certamen auspiciarentur. Tu vero, bone vir, utrique sufficere vis officio. Sales ut munerarius, nemine præter teipsum ad hoc invitante; certamen adversus eum suscipis, qui contra te non accinctus est; tuis ipse manibus, cum factu quodam, caput tuum corona redimis; nec animadvertis, quod turpissime teipsum ornes, siquidem ornatus appellari debet, quo scipsum quis extra omnem decori et æqui rationem ornat, ac non mera potius debonestatio. Quis, obsecro, dignum se putet, ut miletet atque coronet animos hominum sibi cognatorum? quod soli Deo competere nemo non fatebitur. Nam iudex in corporeis et externis certaminibus ille fuerit, opinor, qui talium experientiam nactus est accuratam, multoque majorem, quam ii qui decertant. Hæc enim opinio facit, ut ad iudicis ille solum perveniat. In spiritualibus autem et inaspectabilibus, solus Servator et munerarius et iudex est. Quod sane demonstrare velle, supervacuum fuerit. Etenim vel cæco paret, uti proverbio dicitur. Atque hæc cum divus sciret Apostolus, huiusmodi verba protulit: Non audemus vel approbare, vel comparare nosmet ipsos cum quibusdam, qui seipsos commendant. Itaque nihil melius, neque tutius factu, quam si iudicium de universis soli Salvatori permittamus, nec nosmet inter nos ipsi comparamus. Et quoniam mea sane sententia, modis omnibus demonstratum est, neminem elato esse debere animo, licet eorum in numero sit, qui ad suprema pervenere, licet ad ipsos omnia virtutis fines accesserit; itemque recte pronuntiatum a nobis esse, quemlibet sana præditum mente lassurum arbitrer:

ἄρῳσιν· ἀλλὰ τῆς ἡμῶν ἀπλῶς κατατροφῆται, καὶ τῷ ὕδασι χαίρουσιν, οὐ τῷ τιμῇ. Καὶ οἷα μὲν ἐκ τοῦ ἀφαροῦς πυκτεύουσι βάλλουσιν· ἡμεῖς δ' ἀλλήλοις ὀρώμεθα ἀνταμενοί. Πόλεμος τοίνυν φοβερός μεταξὺ ἡμῶν καίμων ἐστίν. Οὐκ ἔρις, οὐδ' ἀγὼν, οὐδ' ἄθροτέροις προτεθειμένα. Καίτοι, καὶ φανέσιν νοσιν ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους διαμάχαις, ἡ ἄθλον λαμπρότης τε καὶ ἀθανασία, ἐκείνοις τούτων γέεννα, καὶ σκότος, καὶ πῦρ ἐξώτερον οὐδὲ τίσι τῶν ἀνθρώπων πρόκειται πικρὸς τις ἀγὼν, περὶ σωφροσύνης λέγω, καὶ τῆς φροσύνης, καὶ τῶν τοιούτων· οὐδ' ἐνεστὶν εὐλόγως ἀντιπάλους καλεῖν. Διαιτῇ; Πολλὴ ἐνέκα καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ ὅτι τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι πρὸς τὸ κατορθῶσαι οὔτε ἀντιπίπτουσι ἀλλήλοις καὶ διαμάχονται πάντα ποιοῦντες, ὅτι αγωνισταὶ ἐστὶν ἔργον· καὶ προσέτι συνπολλάκις, ὁπόση δύναμις. Οὐκ ἄρα λόγον ἔχει ἀπὸ τῆς τῶν πνευματικῶν ἔργων παραθέσεως ἐκάστῳ γινομένων τὸν βριστεὸν ἀθλητὴν εὐρίπῳς γάρ; Ὅποτε δὲ καὶ τοῦτο ἐντὶν, οὐκ ταύτῃ γίγνεσθαι· λέγω δὴ τὸ τοὺς αὐτοὺς πνοθέτας, καὶ ἀγωνιζομένους, καὶ κριτὰς εἶναι δικαιούντας ἑαυτοὺς κατὰ τῶν πλησίον· ἀλλ' τὸν κρινόντα τοὺς ἀθλητὰς ἑτερόν τινα εἶναι καθίστασι πρῶτον ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἴτ' ἐπ' αὐτοὺς ἐνάρξασθαι. Σὺ δ', ὦ τᾶν, ἀρχεῖς· φοτέροις τοῖς σχήμασι· καὶ κἀμὴ μὲν ἀγῶν αὐτόκλητος, διαγωνίζῃ δὲ πρὸς τὸν οὐκ ἀποκρινόν· ἐπὶ σὲ, περιττότης δὲ σου τῇ κεφαλῇ τῷ φανόνταί; στυτοῦ χερσὶ, σεμνυρόμενος· αἰεθάνῃ σουτὸν κοσμῶν αἰσχιστα πάντων ἀνθρώπων καὶ κόσμον δεῖ καλεῖν, ὃ γέ τις ἑαυτὸν ἐξω τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ γιγνομένου, ἀπροπηλακισμὸν ἀντικρύς. Καίτοι, τίς ἀξιοῦται ἂν αὐτὸν εἶναι, εὐθύνειν τε καὶ στεφανώχεις ἀνθρώπων ἐμογενῶν; ὃ δὴ μόνῳ τῷ θεῷ ἔχειν πάντες ἀνθρώποις; κριτὴς μὲν γὰρ σαρκικοῖς ἀγῶσι καὶ φαινομένοις ἐκείνοις ἀνθρώποις, ὃ πείραν ἔχων τῶν τοιούτων ἀκριβῶς πολλῶν τῶν ἀγωνιζομένων ἀμείνω· αὐτὴ γὰρ τοῦτον ἐπὶ τὸν τοῦ κρίναι θρόνον ἀναβιβάζει τοῖς πνευματικῶν καὶ μὴ φαινομένοις ἀγῶσι τε καὶ κριτὴς ὁ Σωτὴρ ἐστὶ μόνος. Καὶ ἀποκρίναι τοῦτο πειρᾶσθαι περίεργον. Καὶ τυφλῶ γὰρ φασί. Καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὁ θεός· Ἀπόστολος νον ἀφῆκε τὸν λόγον· Οὐ τοιμῶμεν ἐγκρίσιν συγκρίναι ἑαυτοὺς τίσι τῶν ἑαυτοὺς συνόντων. Ὅστε καλὸν τε καὶ ἀσφαλὲς μόνῳ τῷ θεῷ διδόναι τὸ πάντας κρίναι, καὶ μὴ αἱ ἡμεῖς αὐτοὺς παρεξέτιζεν. Ἐπεὶ δ' ὡς ἐγφαίην, διὰ πάντων ἀποδέδεικται, μηδὲνα δεῖν λοφρονεῖν, εἰ καὶ τῶν ἐς ἄκρον ἀφιγμένων, καὶ αὐτὰ τὰ τέρματα πάσης ἀρετῆς εἴη, καὶ τοιοῦμαι πᾶς ὅστις οὐκ ὑγιαίνων ὑγιῶς ἔχειν δεσμεύειν· ἴσθημι τὸν λόγον ἐνθάδε, τοσοῦτον ἔχει Κῆν ὥςτις λίαν σπουδαῖοι τινες ἄνθρωποι, μὴ ἀλλων καταγελάτῳσαν, μὴθ' ἑαυτοὺς νομίζ

ἀγαθὸς εἶναι· Ὁ γὰρ ἀνακρίνων με, φησὶν, δὲ θεός ἐστιν· ὃς οἷός μιν τὰ πάντων ἀκριβῶς, οὐ δίδωσι δὲ τὰ γίγνασθαι, εἰ παρελήλυθέ τις τοὺς ἄλλους τρέχων· ἀλλ' οἷός γε ἐξεγένετο καταλαβεῖν ἐκείνον τὸν χῶρον, ἢ τὰ βραδεία ἔστηκε, καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθήμενος, ὃ σωτὴρ ἡμῖν στεφοθέτην ἑαυτὸν τοῖς ἀριστεύσι παρέχει. Αὐτός σου τὴν φίλην κεφαλὴν, ὧ συμβασιλεύς τε καὶ παῖς, οὐ μόνον ἐνταυθοὶ στεφανώσαι, ἀλλὰ κάκει, τῷ καλῷ στεφάνῳ τῶν μακαρίων· ὑπὲρ οὗ καὶ τοὺς πολλοὺς, οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ καλοὺς, ἀγῶνας τούτους ἐνεστηράμην.

in altera vita, serto illo beatorum egregio : cujus au aliquo cum operæ pretio, suscepi.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΟΣ.

Ταῦθ' ἡμῖν, ὧ φίλτατε, σὴν χάριν εἴρηται νῦν, καὶ τὸ πείσαν εἰρηκέναι φίλτρον ὑπερφύας. Εἰ μὴ γὰρ τοσοῦτον ἦν, οὐκ ἂν ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τῆς σῆς πρὸς τοιοῦτον τὸν ἀγῶνα ἀπεδυσάμην, οὐδ' ἂν διήρ-
κασέ μοι τὸ προθυμεῖσθαι μετὰ τοσαύτης ἀκμῆς ἄχρι τέλους· ἀλλ' ἡ τὴν πρώτην ἀν εὐθὺς ἀπεπῆ-
θον, συγχῶν μοι τῶν προσισταμένων ἐπιχειμένων, ἢ
περὶ τὰ μέσα που, ἄλλε-παλλήλων τῶν δεινῶν φου-
μένων· εἴη δέ μοι τὸν ἄθλον τοῦτον ἡδὺν γενέσθαι,
καὶ τῶν πόνων δέξιόν· ὃ καλῶς ἐκδήσεται, σοῦ γ'
ἰθὺλοντος. Εἰ γὰρ αὐτὸς τὰς παραινέσεις ἐκείνας,
καὶ ὅσα δὴ τοῖς λόγοις τούτοις ἐμπεριελήπται πρὸς
τὴν τῶν ἡθῶν σου διακόσμησιν, οὐκ ἀτιμάσαι βου-
λεύσαιο, ἀλλὰ τιμήσαις μὲν ἡμᾶς τοὺς γεγεννηκό-
τας, καὶ τοὺς ἐξ ὧν ἡμεῖς ἐφυμεν, τιμήσαις δὲ σαυ-
τὸν καὶ τοὺς παιδευτάς ἀπαντας, ἐν τῇ τούτῃ καὶ
μόνῃ, τῷ μὴ χεῖρω τῶν ἐλπιδῶν φανῆναι, ὃς δὴ
πάντες· ἔτρεφον περὶ σοῦ γε τὰ βελτίω μαντευόμε-
νοι, ἔτι τὰ τῶν παιδῶν ἀθύροντος· εἰ τοίνυν ταῦτα
γένοιτο· σὺναιρομένου Θεοῦ, τό τε λοιπὸν τῆς ἡμῆς
ζωῆς ἡδὺ (πῶς οἶαι;) κατασκευάσεις, καὶ λαμπροὺς
μοι τοὺς μισθοὺς ἀποδώσεις; οὐχ ὅπως τοιούτων τῶν
ἰδρώτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν φῦναι, καὶ τοῦ
τραπῆναι βασιλικῶς, καὶ πεπαιδευθῆναι, καὶ τετι-
μῆσθαι, καὶ ἀπλῶς τῶν ὑπὲρ σοῦ μοι πεπραγμένων
ἑξῆς ἀπάντων, οὐκ ὀλίγων ἴσως ὄντων, οὐδὲ συμ-
κρῶν. Ταῦτ' ἂν οὖν ἤπερ ἔφη ἐκδήσεται, εἰ κατὰ
τὰς ἐλπίδας ἡμῖν ὀφθήσῃ. Ὁ γὰρ ὅσην δὲ πάντως, εἰ
τοῖς ὑπὲρ σοῦ λεγομένοις τούτοις ὑποτατάχθαι θε-
λήσας καὶ δείξας ἔργοις αὐτοῖς τὸν ὡς ἀληθῶς
ὑπακούσαντα. Κἂν τοῦτο γένοιτο τὰγαθὸν, καὶ τῇ
τῶν φίλων ἀρετῇ μὴ καταισχύνῃς μου τὰς εὐχὰς
καὶ τὰς παραινέσεις, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Θεῷ καὶ τοῖς
ἀνθρώποις προσηφίλης ἔση, καὶ ἐδ βασιλεύειν ἀνθρώ-
πων ἀνθρώπων ὄντι, ὃ δὴ δυσχερὲς ποιεῖ τὸ ὁμοφυῶς,
ῥῆτα ἂν σοι γένοιτο πάντως, καὶ πρὸς καλὸν καὶ
εὐκλείαν ἀποδῆσεται. Ὁ γὰρ γονεῦσι πειθόμενος
δηλονότι καὶ Θεῷ. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ ἄρχοντι δικαίως,
ἂν οἱ ὅπ' αὐτὸν κείθοντο. Τὸ δὲ τούτους ἀγεσθαι
κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν πᾶν ἀγαθὸν ἐργάζεται·
ὥστε οὖν καὶ τούναντιον τὸ μὴ κείθασθαι. Μὴ δὲ
την ἄλλω· ἡμᾶς ἀποφύγαις τοὺς ὑπὲρ σοῦ λόγους
τούτους ἀναλωκότας, μηδὲ ζῆται τοῦθ' εἰρεῖν ἐν ἐμοί,
τὸ ποιῆσαι τί φημι καὶ διδάξαι. Ἰσμεν γὰρ ἡμᾶς

finem hic dicendi facio, hoc uno duntaxat adjectio :
Tametsi magna præditi virtute sint homines aliqui,
non tamen vel alios derideant, vel seipsos egregios
putent. Nam, ut ille ait, qui me iudicat et examinat
Deus est ; quæ accurate novit omnium facta, nec his
præmia tribuit, qui alios cursu prætergressi sunt :
sed quibus ad eum pervenire locum contigit, ipsa
ubi præmia consistunt, et ubi Servator ille noster
in regio considens æolio, seipsum coronatorem vi-
ctoribus exhibet. Is clarum caput tuum, o regni con-
sors et filii, non hic tantummodo coronet, sed etiam
ergo complures hosce quidem labores, sed haud scio

EPILOGUS EPISTOLARIS.

Hæc a nobis, charissime filii, tua nunc causa dicta
sunt ; quodque nos ad dicendum impulit, eximius
in te noster amor est. Quippe ni tantus esset, non
me propter utilitatem tuam ad hoc certamen ac-
cinxissem, nec ad finem usque perdurasset istæ ala-
critis, tanto cum vigore conjuncta : sed vel initio
statim, pluribus obstaculis me urgentibus, vel ip-
so fortassis in medio, difficultatibus sane continuis
emergentibus, resiliissem. Opto autem, ut hoc mihi
certamen et jucundum, et exaltatis dignum labo-
ribus experiar ; uti quidem eventus recte responde-
bit, modo tu velis. Quippe si tu monitus nostros, et
quæcunque comprehensa sunt istis orationibus, ad
ornandum mores tuos, aspernari non decreveris, sed
honestam et nostri, qui te genuimus, et eorum a
quibus ipsi prognati sumus, et tuimet ipsius, et om-
nium magistrorum rationem habueris in hoc uno, ne
spebus illis deterior evadas, quas de te puerilibus ad-
huc ludicris intento fovebant omnes, optima quæque
sibi vaticinando pollicentes : hæc igitur, adjuvante
Deo, si contigerint ; et quod mihi reliquum est vitæ
sane quam jucundum efficies, et mercedis mihi splen-
didas persolves, non pro hisce dico sudoribus, sed
etiam pro eo, quod natus ex nobis sis, et regium in
morem educatus, et institutus, et in honore habitus,
et simpliciter adeo, pro universis a me tua causa fa-
ctis, quæ fortasse nec pauca sunt, nec levis momen-
ti. Et quidem sunt istæ illum, quem dixi, eventum
habitura, si expectationi nostræ satisfeceris. Sa-
tisfacies autem omnino, siquidem his tua causa pro-
latis obtemperare volueris, et factis ipsis reapse te
parere probaveris. Quod sane bonum si mihi con-
tigerit, ac morum virtute vota monitusque meos
non confuderis : tam ipsi Deo, sat scio, quam æquomi-
nibus amabilis eris ; et tuum, qui homo es, in ho-
mines imperium, quod generis cognatio difficile red-
dit, omnino facillimum experieris, præterquam
quod exitus etiam ipsius præclarus et gloriuosus
erit. Nam qui parentibus, idem et Deo paret. Tali
vero principi non abs re subditi quoque parebunt.
Et obsequium subditorum, ipsius instituto paren-
tium, nullius non origo boni est ; sicut et contra-
rium accidit, si non obtemperent. Cave quæso com-
miseris, ut absque fructu orationes hæc confeceris.

rimus : nec in me præstationem eorum, quæ trado cum docendi ratione conjunctam, reperire cogites. Nam scimus ipsi, nos ea facultate destitui. Nihilominus auctoritati erga te meæ concessum est, uti de rebus illis disseram, adeoque persuadeam ; quibus a rebus equidem longe absim. Nec enim tibi fas est, iis haud obtemperare, quæ a nobis tradita sunt. Nam si præcepta priscorum sacerdotum ac Pharisæorum aspernari non licebat, uti qui Mosi in cathedra sedebant, quamquam nihil eorum, quæ docebant, facerent : multo magis decet, obtemperare te mihi, qui quod profuturum est tibi trado, licet idem ipse non recte faciam. Nam et ipse in throno sedeo, præcepta tibi modo proponens, tanto priscis illis præstantiora, quanti venit æstimandum, quod illa veteris, hæc novæ sint legislationis atque gratiæ. Vel si hoc mavis, illa legalem ad umbram, hæc nostra veritatis ad prædicationem pertinent. Idem hoc solum in quo nunc ipse sedeo, præstantius est filio prisco longoque intervallo id superat, cum solii divini (si quidem hoc non nimis audacter dicitur) simulacrum sit. Nam ut de alia quadam auctoritate, quæ aliquid eminentiæ habeat, nihil dicam, pater filio princeps est atque dominus, ex ipsa natura. Pari ratione Deus quoque nobis et princeps et Dominus est. At declaretur sane res aliquanto manifestius. Quid igitur erga nos Dens ? non opifex ? non pater ? non rex ? non provisor ? non doctor ? Hæc omnia, te sane quod attinet, mihi quoque competunt. Quamobrem ego quidem ceu dictum est, in eo throno sedeo, qui throni divini simulacrum est : at isti sacerdotes atque Pharisei, Mosi in cathedra sedebant. Ea vero longe nostra inferior est. Nolim autem me quisquam temeritatis damnet, vel arrogantis. Non enim meipsum cum Mose, qui Deum adspexit, comparo : (cur istuc facerem ? absit :) sed simpliciter ipsas cathedras. Et consideremus rem subtilius, si placet. Quippe tametsi divinitus utrique traditum sit Imperium, mihi dico, et Mosi : (nam et ille dux fuit, atque doctor. At istæ omnino proveniunt a Deo, quandoquidem ab illo potestas omnis, secundum Apostolum :) regnum tamen ducis Imperio præstantius est, et hujus temporis doctrinæ priscis illis longe sunt perfectiores, uti quæ pendent a novo fœdere, quod legem perficit. Eaque propter in te mihi quæ auctoritas est, non solum auctoritatem sacerdotum ac Pharisæorum erga populum Judaicum superat, verum ipsius etiam Mosi erga illos universos emulentiæ. Quid si maxime dicamus, Moesem fuisse prophetam, quæ vero multitudine delictorum obsecro : tamen paternitas certius quiddam est iis qui sunt patres, quam vaticinandi donum illis, qui eo sunt præditi. Nam hoc quidem a multis velut avolavit, illa vero fieri nequit ut exstinguatur, ideoque Moses, uti qui non ad filios disserteret, persuadere nihil potuit, cum quidem et vaticinaretur, et prodigia quædam faceret. At erga patres inobedientia reperitur illa quidem, sed rarius, et in hominibus famosis, non qui unen-

Α αὐτοὺς οὐκ ὄντας γε τοιαύτης δυνάμεως. Ἐξ
μου τῷ πρὸς σὲ σχήματι τοῦτω καὶ περὶ ἐ-
λέγειν, καὶ μάλα πείθειν, ὧν γε καὶ μακρὰν
στήκειν. Οὐδὲ γὰρ θέμις ἀπειθεῖν σε τοῖς δει-
νοῖς. Εἰ γὰρ τοῖς πάλαι ἱερεῦσι καὶ Φαρισαίοις
ἀπειθεῖν ἔδει, ὡς καθεσθῆσιν ἐπὶ τῆς Μωσέως
θρόνου, καίτοι μὴδὲν ἐργαζομένοις ὥνπερ
σκον, πολλῶν γε μᾶλλον πρέπον ἐστίν, ἐμοί,
συνοίσον λέγοντι, πείθεσθαι, εἰ δὴ καὶ μὴ τοῦ
λῶς πράττοιμι. Κάθημαι γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς
σοι παραινέσεις προτείνων, τοσοῦτόν γε ἀμ-
εῶν τότε, ὅσον αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς, αἱ δὲ τῇ
εἰς νομοθεσίας καὶ χάριτος· εἰ δὲ βούλει γε,
ἐκείναι τῆς νομικῆς, αἱ δὲ παρ' ἡμῶν αὐταὶ τ
ἀληθείας κηρύγματος ἔχονται. Ἡ δὲ δὴ καὶ
ἐφ' ἧς ἔγωγε νῦν, κρείττων ἐκείνης τῆς πρε-
ρας, καὶ πολλῶν τῷ περιόντι νικῶσα, ἅτε δ
τοῦ Θεοῦ (εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν) εἰκονίζουσα
γὰρ χωρὶς τινος ἄλλου σχήματος ὑπεροχὴν ἔ-
δρων ὁ πατὴρ ἐστὶ τῷ παιδί, καὶ δεσπότης,
τῆς τῆς φύσεως. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ὁ Θεός. Εἰρή-
πως καὶ φανερώτερον. Τί οὖν δὴ τὰ τοῦ Θεοῦ
ἡμεῖς ; οὐ δημιουργός ; οὐ πατὴρ ; οὐ βασιλεὺς
προνοητής ; οὐ διδάσκαλος ; Ταῦτι δὲ πάντα
πρόσεστιν, ὅσα τὰ πρὸς σέ. Ὡς· ἐγὼ μὲν, ὅτι
πον, ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθημαι, τοῦ τὸν Θεὸν ε-
ζοντος, οἱ δὲ ἱερεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι ἐπὶ τῇ
σέως καθέδρα. Αὕτη δὲ τῆς ἡμετέρας· ἐλάττω
μου μηδεὶς καταγνώτω τόλμης, μηδ' αὐθαδεῖ
γὰρ ἑαυτὸν πρὸς τὸν θεόπτην ἰσχυκρίνω (ἡ
ἀπαγε), τὰς δὲ καθέδρας ἀπλῶς. Καὶ σκοπῶμεν
δίστατον, εἰ δοκεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θεὸς ἀμφοτέρ-
τῆς ἀρχῆς, ἐμοί τε λέγω καὶ τῷ Μωσῇ (καί
κακείνος ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος· ταῦτι δὲ π
ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἐξουσία, κατὰ τὸν
στολόν)· ἀλλ' ἡ βασιλεία ἀμείνων ἡγεμονίας,
νυνὶ διδασκαλίας τῶν παλαιτέρων πολλῶν τελευτῶσα
δὴ τῆς νέας Διαθήκης ἐξηρτημένη, τῆς τελει-
τὸν νόμον. Ὡς τε τὸ πρὸς σέ μου σχῆμα πολλῶν
ἔχει οὐ μόνον τοῦ τῶν ἱερέων καὶ Φαρισαίων,
τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Μω-
υσεῖος τῆς πρὸς ἐκείνους ἀπαντας. Εἰ δ
προφήτης ἦν ὁ Μωσῆς, ἡμεῖς δ' ἐν πλήθει παρι-
στάτων· ἀλλ' ἡ πατρότης βεβαιώτερόν τι χρῆμα
D κεκτημένοις ἢ τὸ προφητεύειν τοῖς ἔχουσι.
γὰρ πολλῶν ἀπέπτη, ἐκείνην δὲ οὐχ οἶόν τε
κεπτωκέναι. Διὰ δὲ ταῦτα, ὡς μὴ πρὸς σὲ
Μωσῆς διαλεγόμενος, οὐδὲν ἐπειθε, καὶ ταῦτα
φητεύων καὶ θαυματουργῶν. Πατράσι δὲ ἀπ-
εἶν μὲν, σπάνιον δὲ, καὶ βεδομημένων ἀνθρώπων
νοῦν καὶ τρόπους ἀγαθοῦς κεκτημένων. Ἀλλὰ
τηνὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸν θρόνον οἶσθα μὴ
οἶδα, καλῶς. Νουνεχῆς τε γὰρ ἀνὴρ, καὶ ἀπ-
εὐλαβείας καὶ στοργῆς τῆς πρὸς τοὺς γεγεννη-
ῆμας, λογισασθαι σε τὸ εἰκός, εὐχερὲς ἐστίν, ε
Ἀμήχανον δ' οὖν ἀκριδῶς εἰδέναι, ὅσον ἡ πατ-
ἐστὶν υἱεῖσι, τὸν μηδέπω γεγνότα πατέρα. Τῇ
τῶν πραγμάτων γεγεῖσθαι βέλτιον ἐκείνα γιν-
μεν ἢ τῷ λογισμοῖς ἐξετάζειν. Δολεῖ σοι δὲ Θε-

αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ὡς τάχιστα ἐπιγινῶναι, τί ποτε πατήρ ἐστι πρὸς τοὺς παῖδας· ὃ καὶ ἐλπίζω, καὶ εὐχομαι, καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνομαι, καὶ σοῦ γε μᾶλλον, ὡς οἶμαι. Ἀδὲς δὲ πάντας, ὧ φιλάτε, εὐδαίμονά με νομίζειν, ὥσπερ τῷ καλῶν φῦσαι καὶ ἀγαθὸν, οὕτω δὲ καὶ τῷ παιδεῦσαι, καὶ τοιοῦτον ἀποφῆναι βασιλεῖα τὸν υἱόν, ὅσον ἂν οἱ νουνεγεῖς τῶν ὀπ' αὐτὸν εὐξαιντο.

indagatione cogitationum. Tribuat autem tibi Deus ut ipsa re quamprimum intelligas, quid sit erga liberos esse patrem : quod et futurum spero, et opto, et ipsa de spe voluptatem, majorem (ut opinor) quam tu, percipio. Fæ, charissime filii, ut omnes me beatum existiment, cum quod egregium te procreaverim, tum etiam, quod educaverim, filiumque talem imperatorem fecerim, qualem cordati subditi optaverint.

te bonisque moribus præditi sunt. Sed enim scio, bene tibi notam esse rationem hujus eminentiæ atque throni. Quippe vir prudens es, deque pietate ac amore tuo erga nos, qui te genuimus, facile te quod æquum est, æstimare arbitror. Fieri tamen nequit, uti quanta res sit paternitas erga liberos, accurate norit, qui necdum factus est pater.

Nam de rerum gustu rectius eas cognoscimus, quam

ΩΣ ΕΞ ΕΥΜΕΝΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΥΝΟΥΣ ΥΠΗΚΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΚΜῃ.

ORATIO PROPITII PRINCIPIS

AD BENEVOLOS SUBDITOS QUI ÆTATIS IN FLORE SUNT.

Τὸ ὑμῖν συνοῖσον εὐχόμενός τε διατελῶν, καὶ Β ζητῶν ἅπασιν τρόποις, δεῖν ψήθην διὰ βραχέων ὥσπερ τι δῶρον ταυταστὴς τὰς παραινέσεις εἰπεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὥσπερ ἐμπίφυκε τοῖς ἀνθρώποις τὸ καὶ τοῖς θύραθεν ἐπιιδέσθαι ζητεῖν τὰς ἐνδον ἐπιδόσεις προδύργου τίθεσθαι χρή. Ταύταις γὰρ ἐκείναι παρέπονται. Εἰ γοῦν ἀγαθὸς τις εἴ, καὶ παραλθεῖν ἐθέλει τοὺς ἡλικας ἐν τε δημοσίαις τιμαῖς, ἐν τε κείναις, οἷς ζηλωτὸς ἂν γένοιτο· θήραυε ταῦτα σπουδαίους ἔργους, ἐν ἅπασιν παρέχων σπουδὴν οὐχ ἥττον πρόθυμον ἢ πιστήν. Φεῦγε μὲν νωθεῖαν, καὶ ῥαθυμίαν, καὶ τὸ καθεύδειν ὑπτιος ἐπὶ μαλακῶν στρωμάτων, θέλων εὐδαιμονεῖν. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶν εὐ πράττειν ἀνθρώπων ῥαθυμοῦντα, καὶ ἀναπεπνυμένα, καὶ θρυπτόμενα. Δίωκε δὲ ἐκείνα, ἃ πολλοὺς ἐκ φαύλης τύχης οἶδεν ἀνάγειν ἐπὶ λαμπράν. Μίσει καὶ τὸ θέλειν ἐοθεῖν ἀργός γε ὢν, εἰδώς ὡς ἔργον τοῦτο κηφήνων, οὐς οὐχ ὀπω; εὐ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ κτείνειν φύσεως νόμος τοῖς τῶν μελισσῶν σμήνεσιν. Οὐκ οὖν γε λαμβάνειν ἀρμόττει τοῖς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς αἰεὶ τὰς χεῖρας κατέχουσι. Τοῦτο γὰρ λελωδημένοις ἀνθρώποις καὶ παρειμένοις προσήκειν ἔοικεν· οἷς δὲ καὶ ῥώμη σώματος, καὶ νεότης, καὶ ὀγία, καὶ τὸ ἀξιούν κτᾶσθαι μεγάλα, καὶ σθεῖν παραπεμπομένους ὑπὸ πολλῶν, τούτους δὲ γενναίους ἀνδρας αὐτούς. δεικνύναι ὑπὲρ γένους, ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ κρατοῦντος αὐτοῦ. Οὕτω γε δρῶντες, ὧ φιλάτεον ἐμοὶ χρῆμα, τοῦ ζητουμένου ῥαδίως ἐπιτυχεῖς ἔσσεσθε, Θεοῦ συλλήπτορος γεγονότος. Ἐάν μὴ λάβῃς εὐθύς, αἰτήσας, μήτ' ὀφθαλμοῖς (μικρόψυχον γὰρ), μήτε καθυφεῖναι τοῦ

Qui semper e vestro quod commodo sit, optare non desino, et omnibus idem modis quærere, proferendas paucis admonitiones hasce, cujusdam instar muneris, putavi. Cum ergo quasi inortalibus innatum sit, ut etiam bonorum externorum incrementa desiderent : quo augeantur interna, præcipua danda est opera ; nam hæc illa comitantur. Itaque si bonus es, et æquales superare cupis, cum publicis in honoribus, tum in omnibus, quibus effici poterit, ut aliquo sis in pretio : studiosis hæc factis enitere, teque non minus alacrem, quam fidum in omnibus gerito. Fac segnitiam desidiamque fugias, et mollibus in stragulis supinam cubationem, nequit fieri, secundis ut rebus utatur homo desidii ingenii, supinus, delicate vivens. Illa vero prosequere, quæ de fortuna tenui multos ad splendidam perducere solent. Sit etiam odlo tibi, manducare otiosuni ; quod ipsum sane fucorum esse noris, quos non afficere beneficiis, sed occidere, ductu naturæ quondam, apum examina consueverunt. Accipere quidem certe non est par illos, qui manus in sinu semper retinent. Hoc enim mutilatis hominibus et effeminatis convenire videtur. At qui bus et corporis robur adest, et juvenilis ætas et valetudo, et magnorum acquirendorum, cumque pluriuin comitatu incedendi cupiditas : eos par est probare se viros strenuos atque fortes, pro natione sua, pro patria, pro ipso imperatore. Si hoc facietis, charissimi subditi, facile Deo juvante voti compotes eritis. Quod si non statim acceperis id, quod

rimus : nec in me præstationem eorum, quæ trado cum docendi ratione conjunctam, reperire cogites. Nam scimus ipsi, nos ea facultate destitui. Nihilominus auctoritati erga te meæ concessum est, uti de rebus illis disseram, adeoque persuadeam ; quibus a rebus equidem longe absim. Nec enim tibi fas est, iis haud obtemperare, quæ a nobis tradita sunt. Nam si præcepta priscorum sacerdotum ac Phariseorum aspernari non licebat, uti qui Mosi in cathedra sedebant, quamquam nihil eorum, quæ docebant, facerent : multo magis decet, obtemperare te mihi, qui quod profuturum est tibi tradeo, licet idem ipse non recte faciam. Nam et ipse in throno sedeo, præcepta tibi modo proponens, tanto priscis illis præstantiora, quanti venit æstimandum, quod illa veteris, hæc novæ sint legislationis atque gratiæ. Vel si hoc mavis, illa legalem ad umbram, hæc nostra veritatis ad prædicationem pertinent. Idem hoc solium in quo nunc ipse sedeo, præstantius est illo prisco longoque intervallo id superat, cum solii divini (si quidem hoc non nimis audacter dicitur) simulacrum sit. Nam ut de illa quadam auctoritate, quæ aliquid eminentiæ habeat, nihil dicam, pater illo princeps est atque dominus, ex ipsa natura. Pari ratione Deus quoque nobis et princeps et Dominus est. At declaretur sane res aliquanto manifestius. Quid igitur erga nos Dens ? non opifex ? non pater ? non rex ? non provisor ? non doctor ? Hæc omnia, te sane quod attinet, mihi quoque competunt. Quamobrem ego quidem ceu dictum est, in eo throno sedeo, qui throni divini simulacrum est : at isti sacerdotes atque Pharisei, Mosi in cathedra sedebant. Ea vero longe nostra inferior est. Nolim autem me quisquam temeritatis damnet, vel arrogantiae. Non enim meipsum cum Mose, qui Deum adspexit, comparo : (cur istuc facerem ? absit :) sed simpliciter ipsas cathedras. Et consideremus rem subtilius, si placet. Quippe tametsi divinitus utrique traditum sit imperium, mihi dico, et Mosi : (nam et ille dux fuit, atque doctor. At istæ omnino proveniunt a Deo, quandoquidem ab illo potestas omnis, secundum Apostolum :) regnum tamen ducis imperio præstantius est, et hujus temporis doctrinæ priscis illis longe sunt perfectiores, uti quæ pendent a novo sædere, quod legem perficit. Eaque propter in te mihi quæ auctoritas est, non solum auctoritatem sacerdotum ac Phariseorum erga populum Judaicum superat, verum ipsius etiam Mosi erga illos universos eminentiam. Quod si maxime dicamus, Mosem fuisse prophetam, nos vero multitudine delictorum obritos : tamen paternitas certius quiddam est iis qui sunt patres, quam vaticinandi donum illis, qui eo sunt præditi. Nam hoc quidem a multis velut avolavit, illa vero fieri nequit ut exstinguatur, ideoque Moses, uti qui non ad filios disserteret, persuadere nihil potuit, cum quidem et vaticinaretur, et prodigia quædam faceret. At erga patres inobedientia reperitur illa quidem, sed rarius, et in hominibus famosis, non qui un-

Αὐτοὺς οὐκ ὄντας γε τοιαύτης δυνάμεως. Ἐξέστι δέ μου τῷ πρὸς σὲ σχήματι τούτῳ καὶ περὶ ἐκείνων λέγειν, καὶ μάλα πείθειν, ὥν γε καὶ μακρὴν ἀφαιστήκειν. Οὐδὲ γὰρ θέμις ἀπειθεῖν σε τοῖς δεδογμένοις. Εἰ γὰρ τοῖς πάλαι ἱερεῦσι καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀπειθεῖν ἔδει, ὡς καθεσθεῖσιν ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας, καίτοι μηδὲν ἐργαζομένοις ὥν περ ἐδίδασκον, πολλῷ γε μᾶλλον πρόπον ἐστὶν, ἐμοί, σοὶ τὸ συνοῖσον λέγοντι, πείθεσθαι, εἰ δὴ καὶ μὴ τοῦτο καλῶς πράττοιμι. Κάθημαι γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς, νυνὶ σοὶ παραινέσεις προτείνων, τοσοῦτόν γε ἀμείνους πῶν τότε, ὅσον αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς, αἱ δὲ τῆς νέας εἰς νομοθεσίας καὶ χάριτος· εἰ δὲ βούλει γε, σκιᾶς ἐκείναι τῆς νομικῆς, αἱ δὲ παρ' ἡμῶν αὐταὶ τοῦ τῆς ἀληθείας κηρύγματος ἔχονται. Ἡ δὲ δὴ καθέδρα, ἐφ' ἧς ἔγωγε νῦν, κρείττων ἐκείνης τῆς πρεσβυτέρης, καὶ πολλῷ τῷ περιόντι νικῶσα, ἃτε δὴ τὴν τοῦ Θεοῦ (εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν) εἰκονίζουσα. Καὶ γὰρ χωρὶς τινος ἄλλου σχήματος ὑπεροχὴν ἔχοντος ἄρχων ὁ πατήρ ἐστι τῷ παιδί, καὶ δεσπότης, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ὁ Θεός. Εἰρήσθω δὲ πῶς καὶ φανερώτερον. Τί οὖν δὴ τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ; οὐ δημιουργός ; οὐ πατήρ ; οὐ βασιλεύς ; οὐ προνοητής ; οὐ διδάσκαλος ; Ταῦτα δὲ πάντα κάμοι πρόσσετιν, ὅσα τὰ πρὸς σέ. Ὡς ἐγὼ μὲν, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθημαι, τοῦ τὸν Θεὸν εἰκονίζοντος, οἱ δὲ ἱερεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας. Αὕτη δὲ τῆς ἡμετέρας ἐλάττων. Καί μου μηδαὶ καταγνώτω τόλμης, μηδ' αὐθαθείας. Οὐ γὰρ ἑμαυτὸν πρὸς τὸν θεόπτην ἰσχυκρίνω (πῶθεν ; ἀπαγε). τὰς δὲ καθέδρας ἀπλῶς. Καὶ σκοπώμεν ἀκριδέστερον, εἰ δοκεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θεὸς ἀμφοτέρους τὰ τῆς ἀρχῆς, ἐμοί τε λέγω καὶ τῷ Μωσῇ (καὶ γὰρ κάκεινος ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος· ταῦτα δὲ πάντως ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἐξουσία, κατὰ τὸν Ἀπόστολον)· ἀλλ' ἡ βασιλεία ἀμείνων ἡγεμονίας, αἱ τε νυνὶ διδασκαλὶ τῶν παλαιτέρων πολλῷ τελειώτεραι, ἃτε δὴ τῆς νέας Δι' αὐτῆς ἐξηρτημέναι, τῆς τελειούσης τὸν νόμον. Ὡς τε τὸ πρὸς σέ μου σχῆμα πολλῷ προέχει οὐ μόνον τοῦ τῶν ἱερέων καὶ Φαρισαίων, πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Μωσέως ὑπεροχῆς τῆς πρὸς ἐκείνους ἀπαντας. Εἰ δὲ καὶ προφήτης ἦν ὁ Μωσῆς, ἡμεῖς δ' ἐν πλήθει παραπτωμάτων· ἀλλ' ἡ πατρότης βεβαιωτέραν τι χρῆμα τοῖς κεκτημένοις ἢ τὸ προφητεῦν τοῖς ἔχουσι. Τοῦτο γὰρ πολλῶν ἀπείτη, ἐκείνην δὲ οὐχ οἷόν τε μεταπειπυκνῆσαι. Διὰ δὴ ταῦτα, ὡς μὴ πρὸς υἱίας ὁ Μωσῆς διαλεγόμενος, οὐδὲν ἐπείθε, καὶ ταῦτα προφητεῶν καὶ θαυματουργῶν. Πατράσι δὲ ἀπειθεῖν ἐνὶ μὲν, σπάνιον δὲ, καὶ βεδοημένων ἀνθρώπων, οὐ νοῦν καὶ τρόπους ἀγαθοῦς κεκτημένων. Ἀλλὰ ταύτην τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸν θρόνον οἶσθα μὲν, εὖ οἶδα, καλῶς. Νουνεχῆς τε γὰρ ἀνὴρ, καὶ ἀπὸ τῆς εὐλαθείας καὶ στοργῆς τῆς πρὸς τοὺς γεγεννηκότας ἡμᾶς, λογισασθαι σε τὸ εἶδος, εὐχερὲς ἐστίν, οἶμαι. Ἀμύχανον δ' οὖν ἀκριδῶς εἰδέναι, ὅσον ἡ πατρότης ἐστὶν υἱαῖς, τὸν μηδέπω γεγονότα πατέρα. Τῷ γὰρ τῶν πραγμάτων γεγεῖσθαι βέλτιον ἐκεῖνα γινώσκωμεν ἢ τῷ λογισμοῖς ἐξετάζειν. Δολεῖ σοὶ δὲ Θεὸς καὶ

petisti : neque succensere debes (hoc enim animi pusilli fuerit), neque de cursu remittere (quod molliis), sed eum contentione perpetua urgere, spe bona subnixus : atque etiam virum temet ostendere, dum priori studio et alacritati alacritatem maiorem adjicies. Hoc modo si eris affectus, et officio mordicus inhaerebis, ex animi voto consequeris omnia, maxime quidem ab illis pro virili, quibus te ipsum egregie trades : sed imprimis a Deo, cuius voluntatem ipsa facultas in omnibus comitatur.

δρόμου (μαλακὸν γὰρ)· ἔχεισθαι μὲν οὖν ἐκείνου συντόνως, ἀγαθαί· ἐλπίαι νευρούμενος καὶ μέντοι καὶ δεικνύναι τὸν ἄνδρα, τῷ τῇ προτέρᾳ σπουδῇ τε καὶ προθυμίᾳ δευτέρᾳ μείζω προσθεῖναι. Ἔσται σοι τὰ κατὰ νοῦν, ταύτῃ τε διακειμένη, καὶ τῶν δεόντων ἀπρὶξ ἐχομένη, μάλιστα μὲν καὶ παρ' ἐκείνων εἰς δύναμιν, οἷς σαυτὸν καλῶς δίδως, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ παρὰ Θεοῦ, τοῦ τῇ θελήσει τὴν δύναμιν ἐφειπομένην ἐν ἅπασιν ἔχοντος.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΩΘΙΝΗ

Δοξολογίαν ἔχουσα πρὸς Θεόν,

ὃν ὁμολογία τῆς εὐσεβείας, εἴτα δέησιν συγκεκραμένην εὐχαριστίᾳ καὶ ἐξομολογήσει.

IMPERATORIS EJUSDEM PRECES MATUTINÆ

Dei celebrationem continentes,

eum professione pietatis, ac deinde petitionem, gratiarum actioni et confessioni mistam.

Gloria lucis Auctori, gloria in excelsis Deo, et in terra pax, erga homines benevolentia. Gloria tibi, Pater, gloria tibi, Fili, gloria tibi, Spiritus sancte; simplici, et consubstantiali, et individue, et inconfusæ Trinitati; gloria tibi, o Sapientia et Sermo æterni Patris, ob administrationem tuam, quam pro nobis ipse suscepisti, quod ita benigne visum esset cœternò, et principii tecum experti Patri tuo, cooperante Spiritu, qui pari tecum maiestate ac solio fruitur; gloria bonitati et clementiæ tuæ, pro iis quæ privatim ac publice nobis a tua semper proveniunt dextera, nec istis exclusis, quæ videntur illa quidem interdum, sed omnino non sunt adversa. Nam quidquid abs te, qui es ipsa bonitas, proficiscitur, non potest non esse bonum.

Benignissime ac incomprehensibilis Domine, qui vana demissione mentem superante, propter me, tibi similis, ad servandum me, venisti, imple, quod proposuisti; perfice, quod cœpisti. Nec enim aliter fieri par est.

Ne magnis delictis et magna ingratitude duritieque mea, quæ sinem tamen habent, infinita tua gratia inferior appareat; sed ostenso, posse id per te perfici, cuius ipse causa venisti, eripe me de ventre belluæ perdentis animas, tantum non ipsius opinione absorptum; ac in posterum ejus adversarum me furorem, et contra te ferociam (quandoquidem eam metu præpediri debere puto, quo minus tuis eripere manibus conetur, quod multis modis tuum est, ac si ad ipsam pertineret) irritam tandemque reddito: articque pariter et dolos

Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Δόξα σοι, ὁ Πατήρ, δόξα σοι, ὁ Υἱός, δόξα σοι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῇ ἀπλῇ καὶ ὁμοουσίᾳ, καὶ ἀδιαίρετῃ, καὶ ἀσυγχύτῃ Τριάδι· δόξα σοι, Σοφία καὶ Λόγος αἰωνίου Γεννήτορος, ἕνεκα τῆς σῆς οἰκονομίας τε καὶ σαρκώσεως τῆς ὑπὲρ ἡμῶν, ἧς αὐτὸς αὐτουργὸς ὑπῆρξας, εὐδοκίᾳ τοῦ συναϊδίου καὶ συνανάρχου Πατρὸς σου, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ὁμοδόξου καὶ ὁμοθρόνου σοι Πνεύματος· δόξα τῇ σῇ χρηστότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ ὑπὲρ τῶν ἰδίων καὶ κοινῇ εἰς ἡμᾶς ἀλλ' ἡνωμένων ὑπὲρ τῆς σῆς δεξιᾶς, καὶ αὐτῶν τῶν ἐναντίων δοκούντων μὲν ἔστιν ὅτε, οὐκ ὄντων δὲ πάντως. Ὁ γὰρ παρὰ τοῦ τῆς αὐταγθοθέντος, οὐ δύναται μὴ εἶναι τῶν ἀγαθῶν.

Πανάγαθε καὶ ἀκατάληπτε Δέσποτα, ὁ νῦν νικῶσθι συγκαταβάσει χρησάμενος, δι' ἐμὲ κατ' ἐμὲ παραγενόμενος εἰς τὸ σῶσαί με, ἐκπλήσον ὃ γε πρότερον· τέλεισον, ὅπερ ὑπῆρξας. Οὐδὲ γὰρ γιγνώμενον τοῦναντίον.

Μὴ πολλῆς μὲν ἀμαρτίας, πολλῆς δ' ἀχαριστίας τε καὶ σκληρότητος τῆς ἐμῆς, πεπερασμένων δ' οὖν ὧν, ἡ ἀπειρός σου χάρις ἡττων φανήτω· ἀλλ' ἐφ' ὅπερ ἤκας, δείξας ἀνύσιμον, τοῦ ψυχροπόρου με θύρῳ ἐκσπασον τῆς γαστρὸς, μονοουχί τῇ γνώμῃ καταποθέντα· καὶ ἐς τὸ μέλλον τὴν αὐτοῦ μάχην τὴν κατ' ἐμοῦ, καὶ τὴν ἰταμότητα τὴν πρὸς σὲ (οἶμαι γὰρ φιλονεικῆσιν αὐτὸν ὅσον φρίττειν, τῶν σὼν ἀρπάσαι χειρῶν τὸ πολλαχόθεν σοι κτήμα, ὥπερ ἂν εἰ ἐτύγχανεν αὐτῷ διαφέρον), ἀπράκτους ἀποφύγαις καὶ ἐωλόν τι· τίς τε μηχανὰς αὐτοῦ,

καὶ τὰς πλοκάς, καὶ τὰς ποικιλίας ἐλέγξαις τὴν ἄλλως ἂν
γε ἐξυρρημένας τῷ πειρωμένῳ πρὸς σὲ σοφίζεσθαι
καὶ ἀναισχυντεῖν. Ἐάν ταῦτα, καὶ ἴσασθαι γε πι-
στεύειν ἄμεινον.

Πλὴν φήθηεν δεῖν ἀνοίσαι ὑπὲρ ἑμαυτοῦ τι πλὴν
τοῦ ταῖς ἁμαρτίαις βεβαρημένου τῷ τοῦς τοιοῦτους
εἰς ἀνάπαυσιν κακῆς. Ὁ τοῖς ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς
μακροθυμῶν πλημμελήμασι, τὴν ἐμὴν περιμένων
ἐπιστροφὴν, εἴτα τοῖς προτέροις ἐμμένοντι, τῷ τῶν
κακῶν ἐν ἔξει με γεγονέναι, τρῶπος μοι παντοδα-
ποῦς ἐπιγνώσεως ὑπανόγων· καὶ διὰ πάντων ἐνά-
γων, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐκπεπτώκειν σοῦ τε καὶ τῆς
σῆς βασιλείας· ὁ καὶ τὴν σήμερον ἐμοὶ χαρισάμενος
μετανοίας ἀφορμὴν, τὸ καταρχὰς σοὶ κύρωσον βού-
λημα, καὶ καθαρὰν ἐπιστροφὴν μοι χορήγησον, καὶ
λατρίαν τοσαύτην ἐπίδειξον, ὅπως χρεῖα τῷ τραύ-
ματι, ὀργῶντί τε καὶ φλεγμαίνοντι.

Ῥῥῶσαι με τῆς εἰωθυίας κακίας (ἡλικίας οὐσης!)
καὶ τῆς συντροφῆς καὶ δεινῆς αὐθαδείας, ὀλέσαι
μόνης ἀρκούσης, καὶ προσέτι τοῦ βορβόρου τῶν
ἐμοὶ πεπλημμελημένων, εἰς ὃν ἀεὶ καλινδοῦμενος
οὐδὲ ἐπαύχνομαι, κατὰ τοὺς τὰς φρένας παρα-
τραπέντας οἶνῳ ἢ νόσῳ.

Δίδου μοι χεῖρα χαμαὶ κειμένην, καὶ δεσμά μοι
λύε κακουργημάτων, μηδὲ γοῦν εἰς νοῦν εἰληφέντι
τοσούτων ἐτῶν, ποῦ ποτε κατενήμεναι τῶν δει-
νῶν, ὅπ' ἀναισθησίας ἐσχάτης· μηδὲ δυνηθέντι κι-
νηθῆναι πρὸς σὲ τοσύνολον, νάρκη χρόνων πλημ-
μελημάτων.

Σπεῦσον δὴ, καὶ σῶσον θελήσας. Ἐγχεῖς γὰρ τὸ
δύνασθαι συνὸν ἀεὶ τῇ θελήσει. Τάχυνον τοῦ ἐξελέ-
σθαι με, ὁ Θεός μου, ἐξ ὕλης βυθοῦ τῶν ἐμῶν
ἀθεμιτῶν πράξεων, εἰς ἣν ἐκὼν ἐνεπάγην, καὶ οὐκ
ἐστὶν ὑπόστασις, κατὰ τὸν ὅν προφήτην εἰπεῖν·
μᾶλλον δὲ καὶ ἔτερα προσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις. οὐ
καὶ τὸ μεμνηθῆαι μόνον, κέρδος ἂν ἦνεγκε ταῖς ψυ-
χαῖς.

Ἐπαλαῶθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου· ἐγενόμην
αὐτοῖς εἰς μυκτηρισμὸν, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτῶν κα-
ταπάτημα. Καὶ νῦν γε κέχρηται στόμα δεινὸν αὐτοῖς·
οὐκ ἐστιν ἐπιγόμενον. Φθασάτω ἡ χεὶρ σου
ἐπ' αὐτοῖς, καὶ μὴ ποτε ὡς λέων ἀρπάσῃ τὴν ψυχὴν
μου, μὴ ὅντος λυτρουμένου, μηδὲ σώζοντος. Ἰσάως
οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ σαρκί μου· εἰρήνη τῶν ὀστέων μου
μακρὰν, καὶ τῶν μυελῶν αὐτῶν ἄπεισι τὸ ἡρεμεῖν.
Πάντα δὲ τὰ μὲν παραχῇ. Πάντα νόσοι· καὶ ἡ ἐλ-
πίς, τὸ παραμύθιον τῶν δεινῶν, μικροῦ δεῖν πε-
ριήρηται καὶ ἀπόλωλεν, ἐμοῦ προκαλουμένου τὰ
τῶν κακῶν αἷτια. Ἀληθῶς γὰρ ὑπερῆρε τὴν κε-
φαλὴν μου τὰ ἐν ἀγνοίᾳ, καὶ ῥέγυμι, καὶ καιρικῇ
συντυχίᾳ, καὶ ἔτι γνώσει, καὶ σπουδῇ, καὶ θέσει
ἡμαρτημένα μοι· καὶ τοῦτό μοι γέγονε τὸ δεινὸν
ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς, καὶ ἐγκαταλείψεως, καὶ
ἀποστροφῆς σου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης
μου, δι' ἣν μοι καὶ οἱ μύλωνες προσώζεσαν
ἔθνη, καὶ σέσηπε τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς.

Φεῦ μοι! τάλας ἐγώ, ὅτι σοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ἡλλαξά-
μην κάκιοντα ἔργα, ὧν ἐμοὶ προσηγομένων κατή-

et versutias ab illa frustra reportas arguito, quæ
et imposturis uti, et impudenter in te debacchari
conatur. Fæ ista sic eveniant, et credere sic even-
tura, præstat.

Nihilominus mea causa quiddam amplius ad te
referendum putavi, qui peccatis gravatus sum,
cujusmodi tu mortales ad quietem invitasti.
Qui ergo diuturna patientia meis in delictis utaris,
dum conversionem meam exspectas, ac in prioribus
deinde perseveranti propterea, quod habitum malo-
rum sim consecutus, varios sane modos agnitionis
aperis, ad eaque per omnia reducis, quæ ab initio
amisi, te videlicet, regnumque tuum, quique
diem hodiernum mihi largitus es, occasionem
respicendi, fac primum illud propositum tuum
robur habeat, et puram mihi conversionem suppe-
dit, remediumque tantum exhibeto, quanto ipsi vul-
neri opus est tumentis et exarscentis.

Libera me a consueti vitiositate, (proh! quanta
istæc est!) et colluctanea diraque contumacia,
quæ ad perdendum vel sola sufficit, ac præterea
a cæno delictorum meorum, in quo me semper
volitari ne pudeat quidem, eorum in morem, qui
ex vino, vel morbo quodam, e potestate exiverunt.

Porrige mihi manum humi jacenti, vinculaque
scelerum mihi laxato, qui tot ab annis ne quidem
ad animum revocavi, quo malorum delatus sim.
stupore quodam extremo, nec omnino moveri ad
te potui, ob profectam ex diuturnis peccatis torpe-
dinem.

Festina, quæso, inque libens serva. Habes enim
potestatem cum voluntate semper conjunctam. Ac-
celera, mi Deus, ut eripias me de mole gurgitis ne-
fariorum facinorum meorum, in qua sponte delixus
hæreo, nec consistere licet, ut tuo cum vate loquar.
Vel potius et alia nunc dicta adjiciamus, quorum
vel meminisse duntaxat, animis lucrum attulerit.

Inter Inimicos meos universos consenui. Factus
sum eis ludibrium, et pedibus eorum proterez, adeo-
que durum nunc os ipsis diductum est, quod ab-
sorbere me properat. Amicpet, quæso, natus
tua, quo me servet, ne leonis instar rapiat animam
meam, nusquam existente, qui libere, quive ser-
vet. Non ulla est in carne mea sanitas. Pax ossibus
meis procul abest, et ipsæ inani requie ca-
rent. Omnia mea non nisi perturbatio, non nisi mor-
bus: et spes, malorum remedium, propemodum
ablata mihi periiit, dum ipse malorum causas ar-
cesso. Nam vere transcenderunt caput meum, quæ
per ignorantem, et socordiam, et rebus ita fe-
rentibus, atque etiam ex animi scientia, studio et
proposito commissa sunt: totumque malum hoc ac-
cidit mihi a facie iræ tuæ, ac desertionis, et aver-
sionis; itidemque a facie stultitiæ meæ, propter
quam et cicatrices meæ fœtent, et animi mei vul-
nera putruerunt.

Hei mihi misero, quod tecum, qui bonus es, pes-
sima facinora commutavi: quæ mihi deturpato

dum adhærescunt, quidnam rei noxiæ non velut agglutinatum fuit? Quippe facinus improbum noxa comitatur, ipsumque malum gravius efficit. Enimvero valde misabilia sunt, quæ diximus: at omissa propter multitudinem, miserabiliora. Quodque mirum quantum habeat virium, ad exaltandam in animis desperationem, quis proferre sine lacrymis possit? Volens perpetuo labor, et humi jacere volo in morem eorum quæ inanima sunt. Quo quid obsecro lamentabilius? Causa vero malorum meorum, qua me prorsus miserum reddidi, quod ad te, juvare paratum, accurrere nolo: imo potius modis omnibus te fugio, qui me nulla non ratione servare quæris. Quapropter ex me ipso malum hoc et morbus oritur: dum animi voluntas segnis est ad revocationem, ad lapsum B proclivis.

Merito me sane deplorat vel invidus quispiam et iustus; cuius tam belle comparatæ res sunt, ut animus meus etiam deterius affectus sit, quam ille meum videre corpus desideravit. Attamen concipienda mihi fiducia propter te, sperandaque de salute mea meliora, propter quam admirabilia quædam, et horrore plena, partim peregisti, partim sustinuisti. Quippe meum scilicet est, ac pravitate meæ, delinquere; tuum vero, Domine, qui Deus es et homo, tuæque clementiæ, misereri, manum porrigere, recuperare, servare: qui quidem et hostium tuorum causa in cruce innotem obisti (rem horrendam), et cum Patre tuo colloquebaris ipsorum carnificum causa et conviciatorum, eo ipso tempore, quo ab illis, in te debæcchantibus, occidebaris.

Præter hæc omnia, tuam quod extollit, ornatque clementiam, istud est. Quemadmodum enim pro creatis communiter omnibus, sic etiam pro quolibet ex omnibus, partim ignominia te afflicentibus, et ad iram provocantibus per transgressionem mandatorum tuorum, partim creata malosque genios pro te colentibus, conviciis, et injuriis, et cruciatibus, et morti temet ipsum tradidisti; ac morte tua servasti, quod in te quidem est, omnes omnino homines; non eos duntaxat, qui ante ad instructionem in terris tuam exstiterunt (nam et illorum animas, in orco detentas, ipse cum anima deificata profectus eo manumisisti, Servator, quotquot te scilicet agnoverunt), verum etiam ex illo qui tempore hucusque nati sunt, et qui deinceps nascentur. Tu enim heri, et hodie idem es, et in unitis sæculis.

Quapropter ex indicatis colligitur, par esse modis omnibus, ut propter factorum quidem sceleritatem, nimium certe progressam, desperata prorsus salute, ne os quidem aperire, linguam movere, proferre quid audeam: propter te vero bonitatemque tuam, quæ magna, quæ ineffabilis, quæ incomparabilis, quæ reapse tum abyssus, tum gurges quidam est, et de qua quidquid boni quis dixerit, id intra dignitatem ipsius consistit, quam universa

σχυμένω, τί δὴ τῶν λυμαινομένων οὐ προσκεκλήται; Κακῇ γὰρ πράξει τὸ βλάπτον ἀκολουθεῖ, καὶ τὸ δεινὸν ἐργάζεται χαλεπώτερον. Πάνυ μὲν οὖν ἐλεεινὰ καὶ τὰ εἰρημένα· τὰ δὲ παρεθέντα διὰ τὸ πλῆθος ἐλεεινότερα· καὶ τὸ δεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς ἀπόγνωσιν ἐμποῖησαι τοῖς λογισμοῖς, τίς ἂν ἀδύκρυστος φθέγγεται; Ἐκὼν γε πίπτω διηνεκῶς, καὶ καίσθαι θέλω δίκην ψυχῶν· οὐ τί σχετιώτερον; Ἀτίον δὲ τῶν ἐμῶν κακῶν, ᾧ δὴ καὶ τοῖς ὁλοῖς ἄθλιον ἐμαυτὸν ἀπέφηνά· σοὶ τῷ βοηθεῖν ἀτοίμῳ οὐ προσδραμεῖν βούλομαι, μᾶλλον δὲ καὶ φεύγω σε πάντα τρόπον, πανταχῶς με σῶσαι ζητοῦντα. Οἴκοθεν ἔρα μοι τὸ δεινὸν καὶ τὸ κακῶς ἔχειν γίνεταί, νωθρὰς γε οὐσης τῆς προαιρέσεως ἐπανακληθῆναι, καίτοι σπουδαίως καταβεβλησθαι.

Θρηνηῖται δὲ με δικαίως καὶ βάσκανός τις ἄνθρωπος, καὶ μισῶν, εἰ δὴ τὰ κατ' ἐμαυτὸν διεθέμην οὕτω καλῶς, ὥς καὶ ἐν χείροσιν εἶναι μου τὴν ψυχὴν, ἢ ἐκεῖνος ἂν ἐπεθύμησε τοῦμὸν θεάσασθαι σῶμα. Πλὴν καὶ θαρβητέον γε διὰ σέ, καὶ ἐλπίστιον τὰ κρείττω περὶ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, δι' ἣν τὰ θαυμαστά καὶ φοβερὰ γέγοντα πράγματα τὰ μὲν εἰργάσω, τὰ δὲ ὑπέστης. Ἐμὸν γὰρ δῆπου, καὶ τῇς ἐμῆς φαυλότητος, ἀμαρτάνειν· σὸν δὲ καὶ φιλάνθρωπίας τῆς σῆς ἐλεεῖν, καὶ χεῖρα ὀρέγειν, καὶ ἀναστῆσαι, καὶ σῶζειν, θεάνθρωπε Κύριε· ὥς γε καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν ἀπέθνησκας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ (πράγμα φοβερόν) καὶ διελέγου τῷ σὺ Πατρὶ τῶν δημίων ἔνεκα, καὶ τῶν ὑδριστῶν, ἐν αὐτῷ τῷ παραινέσθαι καὶ σφάττεσθαι παρ' αὐτῶν.

Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τὸ τὴν φιλάνθρωπίαν τὴν σὴν ἐξαίρον τε καὶ κοσμοῦν ἐκεῖνο ἂν εἴη. Ὡς γὰρ ὑπὲρ πάσης κοινῆς τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν πάντων, τῶν μὲν ἀτιμαζόντων σε καὶ παροργιζόντων τῇ παραβάσει τῶν ἐντολῶν σου, τῶν δὲ τῇ κτίσει καὶ τοῖς δαίμοσιν ἀντὶ σοῦ λατρευόντων, καὶ λοιδορίαις, καὶ ὕβρεσι, καὶ παθήμασι, καὶ τεθνάναι σαυτὸν ἐξέδωκας, καὶ ἔσωσάς γε τῷ σὺ θανάτῳ, τὸ κατὰ σέ, ἐξῆς τοῦς πάντας ἀνθρώπους· οὐχ ὅπως τοὺς πρὸ τῆς οἰκονομίας τῆς σῆς (καὶ γὰρ καὶ τὰς ἐκείνων ψυχὰς ἐν ἔδῳ κεκρατημένας αὐτὸς ψυχῇ τεθεωμένη παραγενόμενος ἀπὸ λευθέρωσας, Σῶτερ, τὰς ἐπεγνωκυίας σέ λέγω), ἀλλ' ἤδη καὶ τοὺς ἔκτοτε καὶ ἐς δεῦρο γεγεννημένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦδε γεννησομένους. Σὺ γὰρ χθὲς, καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὅθεν δὴ συνάγεται ἐκ τῶν εἰρημένων πρίπον εἶναι παντάπασιν διὰ μὲν τὴν τῶν πράξεων βελυρίαν εἰς ὑπερβολὴν ἐξηνεγμένην, ἀπογνόντα με τὴν σωτηρίαν εἰς τέλος, μηδὲ γοῦν δᾶραι στόμα, κινῆσαι γλῶτταν, καὶ φθίγγεσθαι τι τὸ λῆψαι· διὰ δὲ σέ, καὶ τὴν σὴν ἀγαθότητα, τὴν πολλήν, τὴν ἄρατον, τὴν ἀνείκαστον, τὴν ὄντως ἄδυσσον καὶ βυθὸν (περὶ ἧς εἰ τίς ἂν εἶποι τῶν ἀγαθῶν, εἴσω τίπτει· σὺ καθήκοντος, ἐφικέσθαι μὴ δυναμένης

της λογικῆς φύσεως), τῶν χρηστοτέρων ἐλπί-
δων τὴν ψυχὴν ἐμπεπλησθαι καὶ διὰ μὲν θάτερον
δοῦναι, θάτερον δὲ ἐλπίζειν, καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐ-
φραίνεισθαι.

Σὺ γὰρ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν σου θεὸς
ὁ πᾶν τῶν προβάτων, ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ
ἁμαρτωλοῦ, ὁ εἰπὼν, *Alteite, καὶ δοθήσεται
ὑμῖν*. Καὶ μὴ μοι, μόνε φιλάνθρωπε, μόνε γε τῶν
πάντων ἀνθρώπων, ἐν τῇ ὀργῇ σου συνέξῃ τοὺς
οἰκτιρμούς σου, ὃς δὴ φανερώς ἰσχυρίζου διὰ
Ἡσαίου τοῦ θαυμαστοῦ σου προφήτου καὶ αὐτὸ τὸ
μητρικὸν ἀποκρύψαι σπλάγχχνον τῇ πρὸς τοὺς ἀεὶ
σκληροὺς καὶ ἀπειθοῦντας ἀγάπῃ· ἀλλ' εἰς σεαυτὸν
ἰδὼν, καὶ τὸν ἀπόρρητον ἔρωτά σου τὸν εἰς ἐμὲ,
αὐτὴν ἐκείνην τῶν ἀνεξηρευνήτων κριμάτων σου
τὴν χρηστότητα, ἥ σε κατήγαγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν
ἀμεταδίδωτος ἐπὶ τὴν γῆν ὑπὲρ σωτηρίας πάντων
ἀνθρώπων μονοθυεῖ σε μισούντων, δέξαι τὴν
δόξαν ψυχῇ μου, ἀρχμῶσαν, ῥυπῶσαν, ἐσπλω-
μένην, μεμολυσμένην, εἰς τὸ πῖλαγος τῶν σῶν
οἰκτιρμῶν ἐαυτὴν ὑπὲρ καθάρσεως ἐπιβρί-
ψουσιν.

Μὴ γοῦν ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ
παιδός σου, μηδὲ ἀπόστη τὸ σὸν πλάσμα, μηδὲ κα-
ταδέξῃ γενέσθαι τὴν σὴν εἰκόνα παλγνιον ἔτι δαι-
μόνων, εἰκῇ φθονούντων, ἔχων γε παραιτουμένην
ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ἀνεξιχνίατόν σου μακροθυμίαν,
ὑπερφυεῖ ἀγαθότητι ἐκτεταμένην εἰς ἀπειρον· δι'
ἣν οὐ διστάς μοι τὴν γῆν, οὐδὲ κεραυνούς κατα-
πίμπεις, δίκαιον ὅν, ὡς πάντας τοὺς ἐν ἁμαρτίαις
βέβημένους ὑπερελάσαντι.

Ταύτης δὲ σε δυσωπούσης, οἰκτιρμον, τῆς
ἀνεξαγγέλου μακροθυμίας, ἐλέησόν με, ὁ μέλ-
λον χαίρων τοῦτο ποιῶν τῶν δεχομένων τὸν
ἄλλον.

Καὶ μοι κάλεινο χορήγησον, τὸ σοὶ μὲν βουλευσα-
σασθαι, ἐμοὶ δὲ πρέπον ἐργάσασθαι, δυνατῶς οὐκ
ἔχοντι πρὸς οὐδέτερον· ὅτι μοι καὶ νοῦς ἐκλείπει
πάσαι, καὶ διδῶλεν ἰσχύς πνεύματος, εὐεχτούσης
τῆς σαρκός, καὶ βαρυνούσης ἀμφοτέρω. Ἀδὲς δὲ διὰ
νοῖαν ἀληθῆ, ὃς δὲ βούλησιν, ὃς πᾶν ὃ τι μέλλει
φῶς εἶσεσθαι λογισμοῖς, τυφλώττουσι πάθεσιν· ὥστε
πρὶν εἰς γῆν ἀποστρέψαι θανάτῳ, ὃς ἄγγυς που νῦν
ἔστιν ἰσως, ἀλήκτω δρόμῳ παραγινόμενος, πρὸς σὲ
τὴν ζωὴν ἐπιστρέψαι ἐν ἐπιγνώσει τοῦ βελτίονος.
Ἄγγελε πιστῶ, φύλακι, τὴν ἐμὴν παρακατάθου
ψυχὴν.

Χάριται μοι, βασιλεῦ μου καὶ Κύριε, πᾶσαν ταύ-
την τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου, ἐν
ἀνραιφνεστάτῃ πίστει, καὶ γνώσει, καὶ μετανοίᾳ,
εἰρήνῃ τε τῇ σῇ, καὶ εὐχαριστίᾳ διελθεῖν, χρῆσθαι
τε δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ λογισμῶν, πράξεων,
γλώττης, σὺν αὐτομεμφίᾳ καὶ μετρίῳ. Ἄνεξ,
ἄφεξ, συγχώρησον, ὁ μόνος τοῦτο δυνάμενος, ὅσα
σε παρώργισα καὶ παρεπίκρανα, Κύριε, ὅσα σοὶ
προσέκρουσα, καὶ ἐκὼν ἢ ἄκων ἐξήμαρτον ἀπὸ παι-
θός ἄχρι νῦν ἐν ἔργῳ, ἐν λόγῳ, ἐν διανοίᾳ, καὶ
ἐν ᾧ μου τῇ αἰσθήσει, παντὶ κατὰ τὴν καὶ πάσῃ

A natura rationis particeps assequi nequit, animo spes
meliores concipiam : utque, propter illud alterum
doleam, hujus vero causa sperem, ipsaque spe
meipsum exilarem.

Tu enim pastor ille bonus es, qui animam tuam
pro ovibus ponis, qui non vis moriem peccatoris,
qui dixisti : *Petite, ac dabitur vobis*. Noli, queso,
qui solus clemens es, erga me solum inter om-
nes homines, in ira tua miserationes tuas clau-
dere : cum per admirabilem illum vatem tuum
Isaiam manifesto affirmes, materna quoque viscera
longe superari ab amore tuo erga perpetuo duos
et inobedientes : sed oculis in teipsum defixis, et
in amorem erga me tuum ineffabilem, ipsamque
judiciorum tuorum non perscrutabilem benigni-
tatem, quæ te de cælis in terram citra commuta-
tionem ullam locorum deduxit, propter salutem
omnium hominum, modo non odio te prosequen-
tium, recipe miseram animam meam, squallentem,
sordidatam, maculatam, inquinatam, seipsam lu-
strationis consequendæ causa in miserationum tua-
rum pelagus abijcientem.

Ne faciem tuam avertas a famulo tuo, neve
figmentum tuum rejeceris, nec permiseris imagi-
nem tuam fieri amplius ludibrium malorum genio-
rum, absque causa invidentium ; cum habeas de-
precantem pro me longanimitatem tuam non per-
vestigabilem, immensa bonitate porrectam in infi-
nitum : propter quam mihi terram non vis dehi-
scere, nec in me fulmina torques, uti facere jure
poteras, cum omnes in peccatis famosos præter-
gressus sim.

Hac igitur exorante te, o misericors, inenarrabili
longanimitate, miserere mei, qui gaudium majus
impertiendo misericordiam percipis, quam illi ipsi,
qui misericordiam consequuntur.

Hoc etiam mihi largitor, ut tibi grata deliborem,
et medecentia peragam, cum ipse neutrum præstare
possim. Nam et mens mea jamdudum elanguit,
et vis spiritus perit, dum caro nitide curata luxu-
riat, etambo deprimat. Da veram intelligentiam,
da voluntatem, da quidquid allaturum est aliquod
lumen cogitationibus, quæ propter affectus cæcu-
tiunt : ut prius, quam in terram morte revertar,
quæ perpetuo cursu accedens prope mune fortassis
abest, in ejus agnitione, quod melius est, ad te,
qui es ipsa vita, me convertam. Angelo fideli custo-
dique committe animam meam.

Largire mihi, mi rex atque Domine, totum ut
hunc diem, quodque mihi vitæ reliquum est, in
sincerissima fide, et agnitione, et resipiscencia,
paceque tua, et gratiarum actione exigam : utque
justitia et veritate utar in cogitationibus, factis,
lingua, cum reprehensione mei ipsius et modestia.
Dimitte, remitte, condona, qui solus hoc facere
potes, quidquid a me profectum, te provocavit ad
iram et exacerbavit, Domine : quocumque te offendit,
quidquid a me sponte, vel non sponte peccatum est
a prout in hunc diem, facto, dicto, cogitatione, quovis

sensu nico, dum quovis tempore, quavis hora contrario mandatis tuis itinere perrexi, et eo sane modo, quo nullus unquam hominum, ac ne nunc quidem: non semel, non per vices, non brevi tempore quodam, hoc malo commisso, sed universa vita mea perpetuo in irratione tui consumpta, quasi si de industria vitis inbarerem.

Vindica me, propotens et benigne Domine, omnipotenti tua vi atque manu, ab omni malo tam animi, quam corporis, ab anxietate, dolore, ambitione immodica, metu, confidentia, contentione, ac si quid est his affine; ab illorum oblivione, quæ recordanda veniunt; ab eorum recollectione, quærum me clibitum oportuit; ab imaginatione noxia, et cogitationis ingenuo, magna stultitia referto; ab anticipatis opinionibus non honestis, neque bonis, si imaginationi jam dudum impressis et inhererentibus; a vitiosa pravaque consuetudine mea, et voluntate, et habitu; ab hostium tam spectabilium, quam inaspectabilium maleficio et aggressionibus. Ad summam, libera me de inbecillitate luti huius, et propensione ad vitia.

Dux esto meus in via tua, et ambulabo in veritate tua. Iustine me, tuæ ut voluntati paream: quando tu Deus meus es, ab utero matris meæ. Lapsus in periculo constitutum, sustenta; inclinatam animo, erige; impulsu multorum malorum præcipitantem, resuscita; ægnum animum excitans, membris quoque robur addito, præ debilitate de reversione desperantibus. Gravioribus animum curis expedias, quæ me suspicere non sinunt; et vim ejus igneam diviniotibus meditationibus accendens, alias ipsius per spem repositarum in altera vita voluptatibus leviores efficias.

Scio me magna petere, maxima promeritum mala; verendumque, ne te amplius ad iram provocem, nimium petendo. Sed peccatoris invitatum venisti, sed potentium preces anticipas, sed majorem, quam res petite sint, gratiam largiris, sed omnium salus a clementia tua pendet. Nam absque te, qui gratuito bona suppeditas, nihil a quoquam egregii præstari potest. Tuum hoc verbum est, Servator, qui et adfuturum te promisisti, necdum oratione peccantium finita.

Quare cum ita bonus sis, ita liberalis, et munificus, ita bonis ex te metipso perpetuis scalens: æquum fuerit, ut deprecanti culpam delictorum, absque mora non ignoscas modo, sed etiam gratie tuæ participem facias. Est hoc in more tibi, facili tantum iam id continuo, ab ipsis usque rerum primordiis.

Quapropter oculis in te desinis, et in tuæ bonitatis infinitatem (hec autem vel lapideum moverint animum, ut ejus impetrandæ causa ad te accedat), iusto metu jure liberatus, offerre tibi ausus sum maxime hanc celebrationem et professionem fidei, cum gratiarum actione et confessione, te obse-

Α ὡρα τὴν ἐναντίαν τῶν ἐντολῶν σου δριμύν, ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδέπω καὶ νῦν· οὐχ ἄπαξ, οὐκ ἐν μέρει, οὐδ' ἐν βραχεί τινι χρόνῳ τοῦτ' ἐκ κακῶν ἐργασάμενος, ἀλλ' ὅλον μου τὸν βίον διὰ παντὸς εἰς παροργισμόν σου καταναλώσας, ὥστερ' ἐμφιλοτιμούμενος τοῖς κακοῖς.

Ἐξελοῦ με, δυνατὲ καὶ φιλόφρονε Κύριε, τῇ παντοκρατορικῇ δυνάμει τε καὶ χειρὶ, παντὸς κακοῦ καὶ ψυχικοῦ, καὶ σωματικοῦ, ἀκηδίας τε καὶ λύπης, καὶ φιλοτιμίας ἀκαίρου, φόβου, θράσους, ἐριδος, καὶ εἰ τι τούτων ἔχεται λήθης, ὧν δεῖ μνησθαι· μνήμης, ὧν προσήκεν ἐπιλελῆσθαι· φαντασίας λυμαινομένης, καὶ ἀναπλάσματος διανοίας, πολλῆς ἀφροσύνης γεμούσης, ἀπὸ προλήψεων οὐ καλῶν οὐδὲ ἀγαθῶν, ἐντετηκυῶν καὶ ἐγκαθημένων αὐτῇ πόρρωθεν· τῆς φαύλης μου καὶ πονηρᾶς συνήθειας, καὶ γνώμης, καὶ ἔξεως· τῆς τῶν ἀοράτων καὶ ὁρατῶν ἐχθρῶν κακουργίας καὶ ἐπιβέβητος. Τῇ πᾶν εἰπεῖν, ῥύσαι με τῆς ἀσθενείας τοῦ πηλοῦ τοῦδε, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ φαῦλα ροπῆς τε καὶ προαιρέσεως.

Ὁδηγήσόν με ἐν τῇ ἐδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Διδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θελημα σου. Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου ἀπὸ γαστρὸς τῆς μητρός μου. Καταπεπτωκέναι κινδυνεύοντα ὑπάνεχε· κεκλιμένον τὴν γνώμην ἐπανόρθου. Ὡθισμῷ πολλῶν δεινῶν κατενηνεγμένον ἀνάστησον· καὶ τῆς ψυχῆς τὸ βέθυμον διεγείρων, τίθει καὶ τόνον τοῖς μέλεσιν, ἀπειρηκόσι πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Θρονιζῶν μὲν αὐτὴν ἀπάλλαττε τῶν ἐμδριθεστέρων, μηδὲ διδουσῶν ἀνανεῦσαι· τὸ δὲ πυρῶδες αὐτῆς ἀνάπτων ταῖς θειοτέραις μελέταις, τὸ πτερὸν αὐτῇ κοῦφιζε ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀποκειμένων ἀπολαύσεων.

Ὅσα μεγάλα αἰτῶν, μεγίστων ὧν κακῶν ἄξιός· καὶ ἔστι δέος, μὴ προσπαροργίσω τῇ ὑπερβολῇ τῶν αἰτήσεων. Ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς καλέσων ἐλήλυθας, ἀλλὰ φθάσεις τῶν αἰτούντων τὴν δέησιν, ἀλλὰ παρέχεις μείζω τῶν αἰτουμένων τὴν χάριν, ἀλλ' ἡ σωτηρία πάντων τῆς φιλελευθροπίας τῆς σῆς ἡρτῆται. Χωρὶς γὰρ σοῦ τοῦ προῖκα παρέχοντος τάχαθ' οὐδ' ὅτι οὐν τις δύναται τῶν δεόντων ἐργάσασθαι. Σὺς ἔστι, Σῶτερ, ὁ λόγος, τοῦ καὶ παρῆναι ὑπερσημένου, μήπω τέλος εἰληφότος τοῦ λόγου τῶν δεομένων.

Ὡστε οὕτως ὧν χρηστὸς, οὕτω μεγαλόδωρός τε καὶ πλουσιόδωρος, οὕτω βλύζων οἰκοθεν ὃ τί περ ἀένναον ἀγαθόν, δίκαιος ἂν εἴης παραιτούμενός ἐφ' ὅσπερ ἡμαρτον, πρὸς τῇ συγγνώμῃ καὶ κοινωνήσῃ τῆς παρὰ σοῦ χάριτος, μηδαμῶς ἀναβαλλόμενος. Εἰωθὸς σοι τοῦτο, καὶ συνεχῶς παραττόμενον ἀνωθεν.

Ὅθεν ἀπιδὼν εἰς τὰ σά, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῆς σῆς ἀγαθότητος (κινήσειε δ' ἂν ταῦτα ψυχὴν λιθίνην ὑπὲρ αὐτῆς ἐθελήσει σοι προσελθεῖν), δικαίως φόβου δικαίως ἀπαλλαγείς, τετολμηκά σοι προσφέρειν ταυτηνὴ τὴν ἐωθινήν δοξολογίαν τε καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως σὺν εὐχαριστίᾳ καὶ ἐξομολογίᾳ.

MANUELIS PALÆOLOGI
 es, et rerum expetendarum vertex, A μάλλον τὴν ὄντως ἀγάπην, καὶ τῶν ἀρετῶν τὴν
 n: ut ab omni malo in universum de- ἀκρότητα, κεχηγμέναι στοιχειώσουν, καὶ κακοῦ παν-
 mcedito; meque mandatorum tuorum τὸς ἐκκλίνει καθάπαξ ἀξιώσουν. καὶ τῶν ἐντολῶν σου
 eximium reddito, per intercessionem ἐργάτην ἄκρον ἀνάδειξον, πρεσβεῖα τοῦ μονογενοῦς
 filii tui, Servatoris nostri, Jesu Christi. σου Υἱοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ.
 'Αμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΑ

ΔΙΑ ΣΤΙΧΩΝ (I).

CAPITA COMPUNCTIONIS VERSIBUS EXPOSITA.

Quod ipse dignus haud sim,
 Qui particeps tui esse
 Queam: fame eni perire
 Animam viles misellam.
 Vitæ hanc alas misertus,
 Servator, oro, pane;
 Fidelibus te ipsum
 Qui Christe das edendum.

Ut ille dives olim,
 Siti liquesco acerba;
 Flammaque aduror latus,
 Quæ conscientia ipsa est.
 Vitæ perennis at tu
 Fons, irrigato me unda
 Viva: sitim ferentes
 Qui ad te jubes venire.

Incontinentia olim
 Me ejecit horto Edenis,
 Diremptus atque nostro
 Abs te Deo nefandus.
 Tu colligas vicissim
 Me, qui polo repostus,
 Me propter, hospes imis
 Partu novo, fuisti.

Sum nudus ipse, mente
 Amissa, cheu, bonisque;
 Tu prodigum stola me,
 Daigne Christe, vesti:
 Qui propter hancæ causam
 Carnem meam induisti,
 Nudusque mortem obisti
 Inter malos latrones.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Sum nudus ipse, mente
 Amissa, cheu, bonisque;
 Tu prodigum stola me,
 Daigne Christe, vesti:
 Qui propter hancæ causam
 Carnem meam induisti,
 Nudusque mortem obisti
 Inter malos latrones.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

Morbo simul, gravique
 Me carceri illigatum
 (Delicta namque propter,
 Utrumque mi ferendum)
 Invisæ, queso, Christe,
 Tua benignitate.
 Medicus tu es ac redemptor,
 Homo factus, universis.

B

Διὰ τὸ μὴ εἶναι με
 Ἄξιον σου μετασχεῖν,
 Νῦν ὁρᾷς μου τὴν ψυχὴν
 Τελευτῶσαν ἐν λιμῷ.
 Ἦν καὶ θρέψον σπλαγχνισθεῖς,
 Σῶτερ, ἄρτι ζωηρῶ,
 Ὁ δι' οἰκτον τοῖς πιστοῖς
 Λοὺς τροφὴν σαυτὸν, Χριστέ.
 Ὡς ὁ πλούσιος, καὶ γὰρ
 Δίψῃ τήκομαι πικρῶ,
 Φλόγα ἔχων ἐνδοθεν,
 Ἐμαυτοῦ τὸ συνειδός.
 Ἡ πηγὴ δὲ τῆς ζωῆς,
 Πότισόν με ὕδαρ ζωῶν,
 Ὁ φωνήσας ἅπαντας
 Τοὺς θυμῶντας σοὶ φοιτῆν.
 Ἀκρασία ἔξενον με
 Τῆς Ἑλὲμ πεποίηκε.
 Καὶ τὸ μακρυνοῦμαι με
 Ἀπὸ σοῦ, ψεῦ! τοῦ Θεοῦ.
 Σὺ δὲ με συνάγαγε,
 Ὡς τὸν οὐρανὸν οἰκῶν,
 Ὁ σφῆς ἔξενος ἐπὶ γῆς.
 Σίγη τόκῳ δι' ἐμέ.
 Τὴν οὐσίαν φθείρας, ψεῦ!
 Σὺν φρεσὶ, γεγύμνωμαι.
 Σὺ δὲ με τὸν ἄσωτον,
 Σῶτερ, σκέπασον στολῇ,
 Ὡς γὰρ τοῦτου ἔνεκα
 Τὴν ἐμὴν ἐνδύσασαι
 Σάρκα, καὶ γεγύμνωσαι
 Σὺν λησταῖς σταυρούμενος.
 Νόσῳ με τραχύμενον,
 Καὶ ἐν φυλακῇ δεινῶς
 (Ἀμφὶ γὰρ ἐστὶν ἐμοὶ
 Ἀμαρτία ἡ ἐμὴ),
 Σῶτερ, ἐπιδήμησον
 Πρὸς με τῷ ἐλπί σου,
 Ὁ φανεῖς πᾶσι σαρκὶ
 Ῥύσῃς τε καὶ λατρός.

C

D

(I) In Anecdotis P. Matranga, t. II, legitur Manuelis Palæologi Anacreonticon in q
 et loquacem, quod hic repræsentamus:
 Τοῦ βυσιλλῶς κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου
 στίχοι Ἀνακρεόντσιοι πρὸς τινὰ ἀμαθῆ καὶ
 κλειστα φληναφούντα.

Ἀκριτόμυθε θερσίτα,
 Ὡς βοᾷς μὲν μάλιστα γέ,
 Σιωπᾷς δὲ ἥκιστα γέ,
 Πῶς σὲ τις παύσῃ ληρῶντα,
 Φληναφούντα, φληναφούντα,
 Καὶ μὴ βάδῃς σου συνθλάτῃ

Τὸ κρανίον εὖ ποιήσας
 Ἐάν γάρ τις σου τὴν
 Πρόρρητον ἐξανασπάσῃ
 Ἀλλὰ σὺ καὶ ταύτῃ π
 Παρελθὼν διανοχλήσει
 Καὶ φωναῖς ἀσημοῖς
 Οὐκ ἀνέξεις ὥς γὰρ
 Ἐρδεις κόρακας τὸ ε
 Οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι

ΕΑΡΟΣ ΕΙΚΩΝ

ΕΝ ΥΦΑΝΤΩ ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΙ ΡΗΓΙΚΩ.

IMAGO VERIS

IN AULÆO TEXTILI, OPERIS PHRYGII.

Ἦρος ὥρα, καὶ θηλοὶ τὰ ἄνθη, καὶ λευκὸς οὗτος Ἀ
 ἄρ διακεχυμένος ἐπ' αὐτὰ μάλα ἡμέρως. Διὰ τοῦτο
 ψιθυρίζει ἡδὺ τὰ φύλλα, καὶ δεκεῖ κυμαίνεσθαι πως
 ἡ πᾶσα, αὐραν δὲ τινα δεχομένη, φύλλαις ταύτην ὑπο-
 κινούσα ἐπιφοραῖς. Χάριεν ἰδεῖν. Ποταμοὶ δὲ ἤδη
 ταῖς ὀχθαῖς σπένδονται, καὶ ὁ πολὺς ἐπέχεται ροῇ,
 καὶ τὰ πρὶν πλημμύραις ἀφανιζόμενα τῶν ὑδάτων
 ὑπερφαίνεται, καὶ παρέχει χερσὶ θηρᾶσθαι τὰ παρ'
 ταυτοῖς ἀγαθὰ. Τοῦτων ἐν τῷ χειρωθῆν ἤδη τῷ νεα-
 νίσκῳ· ὁ κατέχων τῇ λαίᾳ, κεκυφὼς ἡρέμα, καὶ
 συγκαθίσας, ὅσον μὴ τῷ ρεῖθρῳ τοὺς μυκτῆρας βα-
 πτίσαι, τὴν δεξιὰν ἀφορητὴ γυμνὴν τοῖς ὕδασιν ἐμ-
 βαλὼν, τὰς ὑπὸ τὸ ῥόθιον χαράδρας διερευνᾷται, ψη-
 λαφῶν καὶ τοῖς δακτύλοις τὰς τρώγλας, μὴ τι τῶν
 ὑδάτων ταρασσομένων τοῖς ποσὶ τοῦ νεανίσκου, φόδῳ
 τῶν κατέγων ἐγκέκρυπται. Οἱ δὲ δὴ πέρδικες χαί-
 ρουσι, τὴν ἀποβληθείσαν αὐτοῖς ἰσχὺν ὑπερβολαῖς
 τῶν κεφυκότων λυπεῖν, ἀπολαμβάνοντες ἤδη, ἀκτί-
 νας ταύτης αὐτοῖς ἐπανασταζούσης, μὴδὲν λυπούσης
 αὐτῶν ἀμετρίαν. Ὅθεν δὴ σὺν εὐθυμίᾳ τοῖς ἀγροῖς ἐν-
 ταιτῶνται, καὶ τὰ νοσσία πρὸς τροφὴν ἀγοντες,
 πρῶτοι ταύτης ἄπτονται, ἔργῳ δεικνύντες τὴν
 ῥάπισαν. Ὀδικοὶ δὲ θρυγεῖς τοῖς δένδροισιν ἐγ-
 κρήμενοι, ὀλίγον μὲν ἄπτονται τῶν καρπῶν, τὸ
 ἄλλο δὲ τούτοις τοῦ χρόνου εἰς τὸ ἔδειν ἀναλίσκε-
 σαι. Κηρύττειν οἱ μὲν βούλεσθαι τοῦτοισι τὴν φωνήν,
 καὶ κρείττω παραγίγνεσθαι, τῆς τῶν ὠρῶν βασιλεί-
 ας ἐπιλαμπρόσης, καὶ λοιπὸν εἶναι αἰθρίαν μὲν ἀντὶ
 τῆς νεφέλης, γαλήνην δὲ ἀντὶ τρικυμίας, καὶ ὅλως
 ἐντὶ τῶν λυπούντων τὰ τερπνά. Πάντα παρρησιάζε-
 σαι, καὶ αὐτὰ τῶν ζωύφων τὰ φαῦλα, ἐμπέδεις, μέ-
 λεται, τέττιγες, γένη τῶν τοιούτων παντοδαπά· ὧν
 τὰ μὲν τῶν σιμῶν ἐφορηθέντα, τὰ δὲ τὴν γένεσιν
 ἐσχηκότα τῇ συμμετρῇ τῆς ὥρας, εἰ δὲ βούλει, τῇ
 τῆς θερμῆς εἰσβολῇ πρὸς ἀνάλογον ὑγρότητα, περι-
 σομβεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁδοιπόρου προήπταται,
 καὶ ἔδοντι που τοῦτω συνῆδει τὰ μουσικώτερα. Ἐνια
 μὲν ἀμιλλᾷται, ἔνια δὲ μάχεται, τὰ δ' ἐφιζάνει τοῖς
 ἄνθεσι.

Πάντα δὲ ἡδὺ θεωθῆναι. Τὰ δὲ παιδία παρὰ τὸν
 κήπον ἀθύροντα, ἐκεῖνα θηρεῖν ἐπιχειρεῖ μάλα
 ἀκαρπῶς ἅμα καὶ χαριέντως. Τὸ μὲν γὰρ ἤδη τῶν
 παιδίων γυμνώσαν τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν τοῦ καλύμνα-
 τος, ἀντ' ἄλλου τινὸς θηράτου τοῦτω κατακίχρηται,

Veris hoc tempus est, et indicio sunt flores, ac seren-
 us hic aer, in eos leniter admodum diffusus. Propterea
 suave folia susurrant, et gramen quasi fluctuare vi-
 detur, auram quamdam excipiens, aspiciens illud com-
 moventem flatibus. Res sane visu gratæ. Flumina
 vero jam fœdera cum ripis ineunt, eorumque vehem-
 ens Inhibetur impetus; et quæ prius aquarum
 inundatione tecta latebant, ea nunc extra undas
 eminentia conspiciuntur, facultatemque præbent
 manibus ipsorum bonaprehendendi. Ex his unum
 est, quod adolescens hic cepit, qui quidem id manu
 sinistra tenens, et paulatim demisso capite consi-
 dens, tantum ut naves in flumine non mergat, nuda
 dextra sine strepitu aquis injecta, undarum explora-
 rat alveos; ipsis etiam digitis foramina perscruta-
 ns, ne quid undis ab adolescentis pedibus turba-
 tis, strepitus metu in eis abditum lateat. Perdices
 vero gaudent, se robur amissum per res nimis na-
 tura sua lædere solitas, modo recuperare; solari-
 bus radiis vires eis restituentibus, qui nunc ob tem-
 peramenti æquabilitatem minime sunt noxii. Qua-
 propter alacres in agris degunt, et pullos ad pastum
 adducentes, ipsi primi cibos attingunt, facto men-
 sam indicantes. Aves autem canoræ arboribus
 insidentes, raro fructus attingunt, majoremque
 temporis partem canendo consumunt. Earum vo-
 cem hoc prædicare velle puio, meliora nunc a il-
 licet imminere, postquam anni temporum regina il-
 luxerit; adeoque deinceps serenitatem pro nebula,
 tranquillitatem pro tempestate, pro molestia deni-
 que sequi jucunda. Omnia liberius se movent, etiam
 animalcula villiora: culices, apes, cicadæ, hujusque
 modi variae species. Harum alix de alveolis pro-
 gressæ, alix nunc primum natæ, propter ipsam
 temperamentum hujus anni temporis, vel si mavis,
 propter accessum caloris ad humorem sibi respon-
 dentem, circum hominem strepunt, et ante viato-
 rem provolant; quæque magis canoræ sunt, cum
 eo canente canunt. Quædam inter se certamen sus-
 cipiunt, quædam pugnant, quædam floribus insi-
 dent.

Omnia spectatu jucunda. Puelli vero propter
 hunc hortum ludentes istæ animalcula venari
 magna cum simplicitate pariter et lepore conantur.
 Nam ille quidem nudato capite, pro instrumento
 ad venandum, velamento capitis utitur; ac plerum-

que nihil efficiens, æqualibus risum movet. Alter A ad se manus attrahens, ac totum animalculo corpus injiciens, atque id volens hac ratione capere, quo pacto non voluptatem et risum cieat? Vident illum præstantem corpore? Tandem enim, ac vix sane, capto quodam ex iis quæ a siccis membranarum alis nomen habent, præ gaudio bacchanti similem segerit, extremæque tunicæ fimbriam sustollens, ut prædam captam huic involvat, abiturus alterius quærendi causa, non animadvertit eas se corporis nudare partes, quæ tegendæ erant. Sedenim festivior is puer est, qui aetate minor. Nam admodum tenui filo animalcula duo colligata volare sinit, extremisque digitis stamen ipsum ex intervallo retinens, volatum impedit, quo minus eis ex more succedat; et ridet, et latus est, et exsultat, ludicrum hoc pro re seria ducens. Ad summam, ars texti operis invitat omnium, voluptatemque spectatoribus conciliat. Omnium autem horum causa ver est: quod tristitiam dissipat, vel si mavis, hilaritatem conciliat.

καὶ διαμαρτάνων ὡς ταπολλὰ, γίνεται τοῖς ἡλίξεϊ γεω-
ἄλλο δὲ τῷ χεῖρει ἔχον παρ' ἑαυτῷ, ὅλον ἐπιβριπτον
τὸ σῶμα τῷ ζωῦφι, καὶ θηράσαι τοῦτο ταύτῃ βου-
λόμενον, πῶς οὐχὶ ἡδὺ καὶ γελῶν; ὅρῳ δὲ τὸ ὑπερ-
φέρον τῷ σώματι; ὅφρ' γὰρ δὴ καὶ μόγις τινὲς λα-
θόμενον τῶν, ἃ καλοῦσιν ἐνιοὶ πτιλωτὰ, βακχεύοντι
ἔοικεν, ὑπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ τὰ κράσπεδα ἀνελόμε-
νον τοῦ τελευταίου χιτῶνος, ὡς ἐλλίσσον τοῦτοις τὸ
θηραθὲν, πορεύεσθαι ζητεῖν ἕτερον, οὐκ αἰσθάνεται
γυμνοῦν ἃ δέον κρύπτειν τοῦ σώματος. Ἐκεῖνο
μέντοι γε ἀστειότερον, τὸ τὴν ἡλικίαν βραχύτερον.
Νήματι γὰρ πᾶν λεπτῷ πεδῆσαν δύο τῶν ζωῦφιων,
ἐφ' ὧν πετέσθαι. Κατέχον δ' ἄκροις δακτύλοις
ἐκ διαστήματος τὴν ἡτράν, εἰργεῖ τὴν πτῆσιν, κατὰ
τρόπον τουτοιοῖα γίνεσθαι, καὶ γελᾷ, καὶ γέγηθε,
καὶ ὀρχεῖται, σπουδαῖόν γέ τι νομίζον τὴν παιδῶν.
Ὅλως δὲ ἡ τέχνη τῶν ὑφασμένων ἐστὶ τὸν ὀφθαλ-
μὸν, τρυφῇ γιγνόμενα θεαταῖς. Αἴτιον δὲ τὸ ἔαρ,
κατηφείας λύσεις, εἰ δὲ βούλει, φαειρότητος πρότερον.

IN PERSONA TAMERLANIS (1).

Quibus usus sit verbis Persarum Scytharumque C
dux, ad Turcorum tyrannum, magna quadam
ac superba proferentem, et minis intolerabilem,
rebus adhuc prosperis: post victoriam vero, diver-
sam in partem mutatum.

Quod ex longo temporis intervallo, et ipso qui-
dem ab initio, simultates exercere vult, infestum
est natura, ceu videtur, impetuque naturali com-
motum, continere se nequit, quo minus agre facere
quovis tempore nitatur. Idem tu quoque nullo non
tempore, cum peragenda mente versareris, in hoc in-
cumbens, meis ut insitutis quacunque posses arro-
gantia petulantiaque adversareris (non enim factis
poteras), nunc illo tibi supercilio dejecto, quod prius
elatum erat et grave, vanoque fastu in nihilum re-
lacio, nihilominus alio quodam modo nobis infestus
esse pergis. Victus enim dum ploras (cum vitam hanc
varie reciprocis plenam fluctibus esse nesciveris, nec
expectaveris, ut ipsa res indicat, fortunæ prosperæ
mutationem, quanquam ea perusitata sit, et nec
abs re contingat, nec ita comparata sit, ut nun-
quam accidere possit), præclarum facinus meum
extenuas, nec modo minus, quam antehac, eo ipso
me mordes, quod animum mox abjeceris. Ego vero
putabam, me claram et durabilem habiturum glo-
riam, veluti victo viro claro, qui res magnas ges-
sisset. Hanc opinionem tu meam minime veram
redarguis, dum ignominia teipsum afficis, teque vi-
ctu facilem fuisse demonstras, minime viriliter
hanc calamitatem ferendo. Quamobrem fortuito,
non per virtutem antehac adeptus es victorias:

Τίνας ἂν εἶπες λόγους ὁ τῶν Περσῶν γε καὶ Σκυ-
θῶν ἐξηγούμενος τῷ τυραννοῦντι τῶν Τούρ-
κων, μεγάλα τε καὶ σοφὰ φθασσομένη, καὶ
ἀφορήτῳ ὄντι ταῖς ἀπειλαῖς, ἥνικα εὖ ἐκπατ-
τεῖται δὲ πρὸς τοῦναντίον μετὰ τὴν νίκη.

Ὅς ἔοικε, τὸ πόρρωθεν ἐθέλον καὶ ἐξαρχῆς πολε-
μεῖν φύσει πολέμιόν ἐστι, καὶ τῷ πεφυκότι κινῶ-
μενον, οὐ δύναται κατέχειν ἑαυτὸ, τοῦ μὴ λυπε-
ῖν ἐπιχειρεῖν ἐν ἅπασιν τοῖς καιροῖς. Καὶ σὺ δὲ πᾶν
τὸν χρόνον, ἥνικα τὰ πρακτέα σοι κατὰ νοῦν ἔστι
τοῖς ἐμοῖς ἐναντιοῦσθαι πειρώμενος ἀλαζονεί-
ᾳ καὶ ὕδρεσιν (οὐδὲ γὰρ τοῖς πράγμασιν ἰσχυεῖς), ἡ-
τῆς ὀφρῦος σοι πεπτωκυίας, τῆς ἐπηρμένης τε καὶ
πολλῆς, καὶ τοῦ κενοῦ φρυγμάματος εἰς οὐδὲν α-
λῆξαντος, οὐχ ἡκιστα γὰρ καὶ νῦν ἐχθρῶς πρὸς ἡμ-
ἀδικεῖται τρόπον ἕτερον. Κλάων γὰρ μετὰ τὴν ἡ-
ταν (οὐ γὰρ ἐπέγνως τόνδε τὸν βίον πολλῆς καλι-
βροίας γέμοντα, οὐδὲ προσεδόκησας, ὡς δηλοῖ
πράγματα, τὴν ἀγαθὴν σοι τύχην μεταπεσεῖσθαι
καὶ τοι εἰωθὸς ὃν πρᾶγμα, οὐκ ἀπεικὸς, οὐδ' ἀνέ-
δεκτον), τοῦ μὲν ἀνδραγάθους σμικρύνεις, καὶ δ-
κνεις γὰρ οὐχ ἥτεον νῦν ἢ πρὸ τοῦ, τῷ τὸ φρόνη-
αὐτίκα ἀποβαλέσθαι. Καίτοι γε ὥμην ἐγὼ λαμπρ-
τινα καὶ διαρκέσουσαν σχήσειν εὐκλειαν, ὡς δὴ θ-
γὰ ἀνδρὸς λαμπροῦ περιγεγονῶς, ἀρετῇ μεγάλ-
κατωρθωκότος. Σὺ δὲ ἐλέγχεις τὴν δόξαν οὐκ ἀλ-
θεύουσαν, ἀσχύνην σεαυτοῦ καταχέων, καὶ ἀποφα-
κων σεαυτὴν εὐεπιχειρήτον ἀνθρώπων, ἐν οἷς ο-
φέρεις κατ' ἀνδρα τὴν συμφορὰν. Τύχη σοι τάλιν-
τὸ νικᾶν, οὐκ ἀρετῇ συγκεκλήρωται· καὶ μοι νῦν
ἀντιπίπτεις, καὶ λυμάλῃ τοῖς ἐμοῖς κατορθώμασι

(1) Qui Bajazetum regem Turcorum, Græcis infestum, ceperat.

ANNO DOMINI MCDXXX.

JOANNES ANAGNOSTA.

NOTITIA.

(Hankius, *De Rer. Byzantin. script.*, p. 636.)

I. Tempus, quo superstes Anagnosta fuit, cognoscimus ex Thessalonicæ Macedonum urbis [quæ scriptoribus Græcis recentioribus etiam Therna dicitur] extremis calamitatibus. Eam, ab imperatore Manuele Palæologo patre acceptam, imperatoris Joannis Palæologi fratris [qui ab A. C. 1419 ad 1448 imperavit] ætate possidebat Andronicus Palæologus despota. Ducas Michaelis nepos in *Historia Byzantina*, cap. 29, interprete Ismaele Bullialdo: *Andronicus despota Manuelis imperatoris filius post Joannem imperatorem et Theodorum tertio genitus, quique sacro morbo consumptus est, Thessalonicæ dominabatur. Laonicus Chalcocondylas De rebus Turcicis*, libro IV, interprete Conrado Clausero: *Andronico autem [Manuel Palæologus Imperator] imperio regendam concessit Thernam, qui virtute post Joannem secundus inter filios regis erat.*

II. Eandem urbem a Turcis, Bajazetem principem habentibus, graviter oppugnatam, cum Andronicus parum defendere valeret, imperio suo Veneti subdiderunt. His ab Andronico venditam commemorant Laonicus Chalcocondylas loco dicto: *Thernam quoque, ut quæ non amplius retineri posset, propter res civitatis admodum accisas, Venetis vendidit. Cum igitur judicaret eam venditionem tum sibi, tum urbi expedire, parvo pretio accepto eam Venetis tradidit.* Georgius Phranza lib. I *Chronici*, cap. 21: *Etiæm Despota Andronicus Thessalonicam Venetorum Senatui quinquagenis aureorum millibus venundedit.* Contra deditione voluntaria, invito Andronico, traditam Ducas in *Historia Byzantina* refert cap. 29. *Indignati Thessalonicenses Turcorum incursiones quodidianas, nec ab ullo suorum liberatum iri sperantes, quod urbs calamitatibus intestinis premeretur, nec tolerare posset famem urgentem, omniumque necessariorum penuriam, consilio habito, Despota volente nolente, primarios urbis cires ad Venetos misere, qui Thessalonicam eis dederent.*

III. Thessalonicam Venetis, seu venditione, seu deditione traditam Murates II, Turcarum princeps, expugnabat die Martii xxix, anno imperatoris Joannis Palæologi junioris 12, mundi Græco 6938, Christi 1430. Georgius Phranza lib. II *Chronici*, cap. 9: *Quo tempore etiam Amuras Amurates Thessalonicam obsedit, quam tum Veneti tenebant. Ibidem paulo post: Atque ita mense Aprili [non Aprili, sed Martio, si nostro credimus Anagnostæ, qui potiore hac in re fidem meretur] ejusdem anni [6938] inclitam Thessalonicam armis subjugavit. Ipse noster Anagnosta in libro De excisa Thessalonica cap. 13, interprete Leone Allatio: Is [e Turcis, qui primus Thessalonicensium muros ascenderat] Latini inter propugnacula confossi vulneribus et extremum spirantis caput abscissum inter configentes projecit, innuens, se partis illius potitum, et desertis muris plane omnes in fugam sese, reditus immemores, conjecisse. Diem tum aperiebat mensis Martius nonum et vicesimum anni sæc. millesimi nongentesimi tricesimi octavi. Quare illi pedites omnes adhortans et destitutum a defensoribus locum significans, ut illico ascenderent, clamare. Illi ut poterant subito scalis universis admotis, frequentes ascendere, clamore et strepitu, qui tympanis corio confectis elicitur.*

IV. Anagnosta noster, cum Murates imperio Thessalonicam Turcico subijceret, in ea vivebat, communium malorum, quibus incolæ tum fuerunt obnoxii, consors. Testis est ipsemet in libro jam laudato, cap. 2, ubi compellat his verbis amicum: *Ipse vero ea solummodo complectar, quæ hæc civitas hoc sui exordia tempore passa est, tuque nobis paulo ante quam ex ea excederes, insinuaras, proptereaque infortunii, quæ eam oppressit, non admodum gnarus. Res siquidem Latinorum tu etiam, cum in urbe quotidie, quæ gereretur, conspiceres, optime [nec fallor] tenes.* Ibidem paulo post: *Neque enim Turcæ cum Latinis sædem inire, licet sæpius legatione missa id pertentassent, supplicesque etiam rogassent: neque erat in nostris potestate, copiis nostris in angustum oppido coactis, et discordantibus votis ab unanimi sententia contrahere aliquid agere, ut tute etiam nosti, qui una nobiscum eras, malorum perinde, atque alii, expertus. Cap. 3. Omnibus ergo ad pugnandum et adversus irruentes, animo virili præsentique paratis, aliud præter nostram expectationem Murates exsequitur. Nos enim omnes suspicabamur, tantam copiarum molem et machinarum quas multitudo camelorum et currum quotidie advehebat, conspicati, primo sui impulsu furenter irati: muros appetiturum, eosque lapidum manufacto tonitru diverberaturum, nec non et supra muros stantes s*

gittis impulsis dimoturum, machinasque omnes ad urbem excidendam usurpaturum. Cap. 13, cum a Turcis urbem superatam memoravisset: *Omnes itaque nos, ut cuique licuit, fugam maturan- tes, alii in aedibus sese abdere, alii in cuniculos et sepulcra, et si quid aliud saluti conducibilis videbatur, non absque tremore subrepere.* Cap. 18, ubi de Muratis a Thessalonicensibus abitu loquitur: *Primatibus suis [Muratem] quidam etiam sacramento ferunt dixisse: Injustum est, cum rebus debellatorum [Thessalonicensium] debellatos quoque in vincula conjici, et patria alio abductos spoliari: libertatem itaque illis stabiliamus, si ita videtur, aut sine pretio illos accipientes, aut illud nos erogantes: auditorum alios sententiam laudasse, adhortatos, ut faceret; sed unum ex ducibus, qui dignitate ceteros antecellebat, non tantum non approbasse verba de libertate, sed et quibus poterat rationibus, consilium principis impedivisse: et vero similia dicere, quod alios anteiret, visus est. Erat plane id quoque eorum scelus fructus, ut ipse mihi suadeo, quemadmodum et quæ evenire reliqua; licet nonnulli sermonem hunc non patentibus auribus arripientes, neque semetipsos causam fuisse judicantes, divinis præceptis neglectis, hominibus eventuum causas ascribant. Ego vero, quidquid id fuerit, divinæ punitioni propter meam correctionem tribuo.*

V. Post hæc, nudam civibus Thessalonicam Muratis incolis instructam cupiebat, ideoque diversis in locis commemorantes Thessalonicenses in eandem revocabat. Inter hos, qui Thessalonicam repetierant, postea vero suum in eam reditum damnabant, cum Murates aliquot annis elapsis post excidium, ingressus urbem, promissa Thessalonicensibus non servaret, noster Anagnosta fuit. Traluit hæc cap. 19: *Porro abire præcones, inquit, ad multa illius ditionis loca, ut dictum est, quos reperere Thessalonicenses, qui ante nonnullos annos rerum angustiis pressi ex ea secesserant, etiam vi reducere fecere, captivos item quoquo modo in libertatem vindicatos. Ibidem paulo post: Opinabamur vero, urbem rursus pristinum decorem recepturam, et pietatem novis floribus emersuram, et, ut antea, longe lateque divagaturam. Et forte effectum habuisset, ni rursus eorum delictorum copia obstiti- set, datusque esset locus improbitati. Ex quo enim civilis captivitate pressa fuerat, et Murates omnia, et ædificia, et possessiones, et sacra templa, et monasteria, et eorum reditus, nobis revertentibus quoquo modo liberis fuctis magnifice et scripto, et sermone elargitus est, et locis ex omnibus advenientibus libertatem palam edixit, et suas domus, et quæcunque immobilia omnes recuperarunt, et ordo omnis, et gens universa civitatis secundo augeri renovarique hant improspere capere, et pastor urbis creatus, et Ecclesia constitit suis institutis conspicua, et monachi monasteria tenuerunt, et studiose admodum eorum augmentis inhiabant, omnesque spe lactabamur boni, et, ut breviter me expediam, propter excidium nobis malorum illatorum memoria amissa, gaudebamur pro illa, quæ nobis insperato obtigerant, et pristinam felicitatem tranquillitatemque consecuturam urbem sperabamus; tum ex nobis, ut proverbio fertur, lorum sumptum est, et, quæ expectabantur bona, in contrarium reciderunt. Cap. 20: Nam Thessalonicam repetens Murates [secundus tum currebat vel tertius post excidium annus] ut eam inviseret, accuratiusque res illius addisceret, et bonis illius frueretur, et muneribus munificia contenderet cum suo progenitore, illiusque vestigiis insisteret: qui Thessalonica potitus gratias innumeras largitionesque maximas fecit: huc, inquam, fretus mente, illiusque exsequendæ causa veniens, postmodum malis aliorum monitionibus distractus, consilium pristinamque sententiam mutat: et quæ, quo capli sumus tempore, non peregit, eo temporis perficere constituit. Igitur, licet ille diceret, ideo se venisse ut urbem et singula illius circumspiceret, otioque et laboris remissione uteretur, bonisque illius ad saturitatem luxuriaretur, sicque non minus in eam benevole affectus, meliora speranda nobis in posterum relinqueret; nihilominus primum mandatum dedit, quod nec per somnium quidem quispiam expectasset. Id autem erat, monasteria omnia templaque occupanda, eorum reditus omnes possessionesque auferendas, et in angustum oppido res nostras cogendas. Quod non multo post factum est ab illis insigniter. Cap. 21: Nunc porro, qui a longioribus oris illius, compotes fieri desiderio exardebant, eos sui desiderii, sed et nos quoque in eam reditionis pœnitel; cum spes melioris status penitus sublata sit. Ubi notes, auctorem nostrum capite 20, cum sit dubius, altero an tertio anno, post urbis Thessalonicensis excidium, id est annum Christi 1430, res, quas hoc loco narrat, acciderint; facere nobis aliquod indicium, eas se litteris com- mulsisse post annos ab expugnata Thessalonica plures, quam tres ut, quoto anno gestæ fuerint, exacte non amplius recordari potuerit. Unde, non tantum anno Christi 1435, sed etiam aliquot annis post in vivis Anagnostam nostrum exstitisse colligas.*

Joannis Anagnostæ scripta. De rebus Constantinopolitanorum Macedonicis.

VI. Ad quemdam virum laudabilem, cujus nomen silentio tegit, narrationem de extremo excidio Thessalonicæ scripsit. Hoc libello narrat, et obsidionem, et expugnationem istius urbis Macedonum pri- marie, quam imperio CPolitano subjectam, cum adversus Turcas Cpolitani defendere satis non possent, Venetorum potestati subditam, anno imperatoris Joannis Palæologi Junioris 12, Christi 1430, Murates II Turcarum princeps dominio Turcico subiecit. Prodiit Græce et Latine, interprete Leone Allatio, in ejus- dem Symmectis, Colonia Agrippinæ per Jodocum Kalcovium, MDCLIII, in 8.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ

ΗΠΟΣΤΙΝΑ ΤΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΩΝ ΠΟΛΛΑΚΙΣ ΑΙΤΗΣΑΝΤΑ ΠΕΡΙ ΤΑΥΤΗΣ, ΕΝ ΕΠΙΤΟΜ

JOANNIS ANAGNOSTÆ

NARRATIO

DE EXTREMO THESSALONICENSI EXCIDIO

IN GRATIAM CUJUSDAM LAUDABILIS VIRI, QUI SÆPIUS EAM EFFLAGITAVIT, COMP
CONCINNATA.

(Ex Leonis Allatii Symnecis, p. 318.)

1. Multa equidem nobis sæpenumero et alia gnava tum atque industrium animum palam indicarunt, vir optime et doctrinarum studiosissime; non minus vero erga eorum narrationem quæ per illustri antea urbi Thessalonicensium contigerunt conatus, et ad ea enarranda ponendaque sub oculis, ut nobis licet integrumque est, prudentia incitamenta. Hæc namque manifesto pervulgant quo pacto ad necessarias disciplinas dispositus sit animus tuus, et historiis ac sermonibus, quibus homines ad meliora deflectuntur, incumbens, totus in futura mutarique nescia plane ingeratur. Verum tamen, licet id studium sua laude et admiratione non careat, attamen, quicumque sapit pleno pectore, non illius astimationis esse ducet, te illis, qui arte dicendi plurimum valent et ante omnia perpetuo scribendo tempus insumunt, neglectis, mihi parum considerate, homini segni inertique et ad scribendum plane ineptissimo, nec non rebus laudabilibus comparandis prorsus hebeti, eam provinciam demandasse, consimilem, ut reor, apibus, quæ dum principia mellis emungere compelluntur, uttradunt, suave odoratis floribus desertis thymum, herbam acritudine plenam nulliusque prorsus odoris competentem, circumvolitant. Sed gravis res est amicitia, omnes ab se irretitos omnia amicorum gratia et agere et dicere vi quadam cogens, et a multis emanantem laudem illis conciliare sueta, hoc signidem te et ad tantam rem nobis persuadendum, præconia ex auditoribus nobis forte procurantem indeque placita amicitiae conferentem, compulit. Ego porro silentium tanquam minus periculosum elegis-

α'. Πολλὰ μὲν ἡμῖν πολλάκις καὶ ἀλλοφυχῆς σου φιλόπονον ἀριδὴλως ἐγνώρισα ἄριστε καὶ φιλομαθέστατε, οὐχ ἥττον δὲ τὴν διήγησιν τῶν ἤδη τῇ περιφανεί τὸ πρὸς λαι Θεσσαλονίκη συμβεβηκότων σπουδῇ ἔργοις ἡμᾶς συνετῶς ἄγαν ἔχουσι διεγείρει ὥς ἂν ἐπιδιόκον σοι κατὰ δύναμιν θέσθαι· ραν σπουδάσωμεν καὶ ὥσπερ ὅπ' ὕβιν ἐδείκνυσαι γὰρ σου περιφανῶς τὴν ψυχὴν, τῶν ἀναγκαίων ὅπως μάθησιν ἔχει, καὶ προσέχειν ἱστορίας καὶ λόγοις, οἷς ἀνθρώπων τὰ κρείττω σαφῶς μετατίθενται, τῶν μελλομένων καὶ μὴ μεθισταμένων καθίσταται. Πλὴν θαυμασία εὐσεύς γε τῆς σπουδῆς, ἐκεῖνο σοῦν εὖ φρονῶν, τῶν οὐκ ἐπαινουμένων· ὅτι γε τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμειος λόγων ἐπαρὰ δρᾶμῶν, καὶ προδύργου παντὸς τὸ λαβεῖν ποιούμενους, ἐμοὶ τὴν τοσαύτην ἐγγχειρισκέπτως ἀνέθου, νωθρότητι διανοίας ἀμύθως ἔχοντι περὶ λόγους καὶ πρὸς πάντων ἀγαθῶν κτῆσιν βραθυμοῦντι καθάπαξ. Κολίμαι πέπονθας ταῖς μελίσσαις, ὅτε τὰς τείν τοῦ μέλιτος κατεπαίγονται· παρατρὶ γὰρ, ὡς φασί, τῶν ἀνθρώπων τὰ εὖοςμα, ἐπὶ τῷ θυμῷ, φυτῷ δρᾶμύτητος γέμοντι καὶ σμῶ. Ἀλλὰ δεινὸν ἡ φιλία, πάντας ἀπλῶς σχημένους γε ταύτῃ πάντα καὶ λέγειν ὅπῃ λων καὶ πράττειν πρὸς βίαν κινουσα, τῶν πολλῶν ἐπαινον αὐτοῖς προξενεῖν εἰσθῆναι γὰρ ἦν τὸ καὶ σὲ τοσοῦτον ἡμᾶς ἀνακαταναγκάσαν, τὴν ἐκ τῶν ἀκούοντων ἡμῖν ἰσως προσηγεῖσθαι βεβουλημένον, κἀντεῦ

ἵνα ἀρτίσασθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν βουλοίμην ἂν τὴν Α
 σωπὴν ὡς ἀκίνδυνον μάλλον ἐλέσθαι καὶ τὴν παροῦ-
 σαν ὑπόθεσιν, ὡς τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνουσαν δύναμιν,
 παραιτήσασθαι πᾶν δικαίως· λαβὼν δ' ἐπὶ νοῦν
 τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον ὅσος, καὶ διὰ τοῦτ' εἰς
 ἀνάγκην συναλαθεὶς ἀπαραιτήτων, δεῖν ἑμὴν ἔτι-
 μον ἑμαυτὸν παρασχεῖν σου τῇ ἀξιώσει καὶ σὺ
 τοῦπίταγμα πεπληρωμέναι ὡς δυνάμεις. Καταπείθε-
 ῖν ἐκκλινῆς ἐγὼ καὶ εὐγνώμων πρὸς τὸ ζητούμενον
 ὠφθῆναι, καὶ σὴν χάριν ὧν οὐκ ἐδουλόμην κατα-
 τετολημέναι προφηταί, δίκαιον ἂν εἴη καὶ σὲ τῆς
 ἐγγειρηθείσης ταύτης ἡμῖν ταῖς εὐχαῖς συνεφάσθαι,
 ἵν' ὁδηγηθέντες, καὶ δύνανται ἐσχηκότες λόγου καὶ
 διανοίας ἐξύψηται, τῆς σῆς φανώμεν ἄξια ἐπιθυμίας
 ἐργάσασθαι καὶ μηδὲ τὴν ὑπόθεσιν καθυβρίσωμεν.
 Παρακαλῶ δὲ καὶ πάντας τοὺς ἐννευζομένους τῷ Β
 πάσης ἀμουσίας πεπληρωμένῃ πῶδε συγγράμματα
 συγγνώμην ἡμῖν παρασχεῖν ἐξ ἑτοίμου, τὴν ἡμετέ-
 ραν εὐπειθειαν ἀποδεξαμένους. Οὐ γὰρ δυνάμει λό-
 γων τεθαρρόκηότες ἐπὶ τοῦτο προήγμεθα, ἵνα καὶ
 μέμψιν σχῶμεν δικαίως παρὰ τοῦ βουλομένου παν-
 τος· (πολλοὺ γὰρ καὶ γὰρ δέομεν τοῦ λόγου εἰδέναι
 καὶ τοῦτοις γὰρ χρῆσθαι κατ' ἐπιστήμην θαρρόν), τῇ
 δ' ἐπιταγῇ τοῦ προσεταχότος ἡμῖν, καὶ τῷ μὴ
 μέμψιν ἔχειν εἰ τις τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τι τῶν ἀνα-
 γκαίων ἐνδείκνυται δύναμιν, ἀνέγκλητον εἶναι οἰό-
 μενοι πανταχοῦ τὸ πᾶν ὅτι ἐντινοῦν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν,
 ἀλλὰ τὸ μὴ τάφῳ σιγῆς παραπέμπεσθαι τὰ πρὸς
 ἀκρίβειαν ἄξια, τοῖς κατὰ δύναμιν ἐγγεγραμμένοι λόγοις
 ἐκείνοις. Ποιῆσομαι δὲ τὸν λόγον ἀπλοῦν τε καὶ
 ὁμιλίαν, ἀλλὰ καὶ συνεσταλμένον ὡς τὰ πολλὰ
 κατὰ τὸν σὸν λόγον, τὰ αναγκαῖα μόνον περιλαβὼν,
 καὶ ὅσα δὴ παρεθέμεν ζημεῖα σοι λογισθήσεται πρὸς
 ἀκρίβειαν κεχρημένοι.

Β'. Εἰ μὲν οὖν τις ἐτύγχανε ὡς τῶν οὐκ εἰδόντων
 τὴν πόλιν, τὰ καθ' ἑκάστην τε ἡγνείας αὐτῆς ὥσπερ
 οὐκ πρῶτον ἐξ ἀλλοδαπῆς εἰς ἑτέραν μετακίχσαντες
 πόλιν, ἕως ἂν τὸ τοῦ χρόνου μήκος, ταύτην αὐτοῖς
 κατὰ μέρος γνωρίσειεν, ἰδεόμεν ὅτι τὴν ἐνταῦθα
 ἀνακρίβειαν, ἵνα μηδὲν τῶν τῆς πόλεως τὴν σὴν διαφύ-
 ληται. Ἐπεὶ δὲ πρὸς θρόνον αὐτῆς τὸν λόγον
 ἀκούομαι καὶ ἀκριβέστερον ἢ πολλοὺς ἄλλους τὰ
 αὐτῇ ἐγνωκότα, μάτην οἱ μακροὶ περὶ τούτων
 λόγοι καὶ ἡ περὶ τῆς θέσεως μεγέθους τε καὶ κάλλ-
 ος, καὶ τεχνῶν ἀσφαλείας καὶ προσέτι τοῦ εὖ κε-
 ραῖσθαι καὶ τῶν ἄλλων ἀκρίβεια, καὶ μάλιστα ὅτι
 πρὸ μακρῶν ἑτῶν τὰ περὶ τῆς πόλεως ἔτεροι φιλο-
 δύνω· ἄγε δυνάμει λόγου καὶ ρητορικῆς εὐγλωτ-
 τίας δεινότητι ἡκριθιμένω· ἐξέθ-ντο, καὶ μετὰ τὴν
 ῥώτην πασῶν εἰπεῖν λαμπροτέραν πολλὰς ἀπο-
 κρίσεις ἀποφῆναι ταύτην ἐσπούδασαν. Ἐκεῖνοις δ'
 ἑμαυτὸν ἔγωγε μόνον διηγούμενος δώσω, ὥνπερ ἡ
 πόλις ἐν τῷ τῆς νῦν ἀλώσεως χρόνῳ πεπερίχτο, κα-
 τὰ τὴν ἐφῆς καὶ εὖ πρὸς ἡμᾶς, μικρὸν πρὸ ταύτης
 ἀφῆς ἐνθύνει, καὶ διὰ τοῦτο τὸ κακὸν οὐκ εἰδὼς
 κριθεὶς ὅπως κενώρηκε. Τὰ τῶν Λατίνων γὰρ οἶδ'
 καὶ αὐτὸς οἶσθα σαφέστατα τῇ πόλει παρὼν καὶ
 ἐκείνην ὁρῶν τὰ γινόμενα.

Ἐπαρχεν οὖν τῶν Λατίνων κρατούντων ἡ πόλις

sem, et præsens argumentum veluti vires meas exsu-
 perans alio, nec immerito, amandasset; sed mente
 revolvens quæ sint contumaciæ pericula, propter-
 eaque inevitabili vi constrictus, necessarium mihi
 duxi memetipsum petitioni tuæ tradere mandatum-
 que tuum pro viribus adimplere. Et dum ego pro-
 clivis et obsequens cœlestis obtempero, et tui
 gratia, a quibus mihi longe animus est, aggredi
 præsumo, justum mihi te quoque in partem si-
 milis laboris precibus atque supplicationibus ad
 Deum venire, ut directus et dicendi facultate instru-
 ctus et acumine ingenii fultus dignum quidpiam tuo
 desiderio persolvam, argumentumque infamia non
 aspergam. Rogo vero universos qui hæc percurre-
 rint, elingui planeque rudi commentario, nostrum
 obsequium prompte amplexatos, veniam dare. Ne-
 que enim dicendi facultate confisi ad hoc deveni-
 mus; tum enim, et jure, insimularemur a quolibet,
 cui id complacitum fuerit; nam quam longissime
 a sermonibus eorumque scientia absumus; tantum
 ahest ut eate eorum usum nobis promittere audea-
 mus; sed imperanti obtemperantes, et quod accu-
 sationi non subsit si quis propriam facultatem a
 aliquid ex necessariis expediendum experiatnr, cri-
 mine vacare existimantes quemcunque, non sui os-
 tentandi causa, sed ne quæ digna auditione repi-
 tantur silentii tenebris involvantur, singulis ho-
 ris, ut facultas est, scripto tradere. Erit itaque
 sermo simplex ac facilis et ut plurimum, dum sic
 admones, compendiosus, necessaria tantummodo
 complectens; quæ vero tacerit, a te, qui dicentis
 orationem auribus devoras, inter damna reputa-
 buntur.

2. Si quis itaque esses rerum urbis imprudens
 ignarusque omnium, quemadmodum qui primum ex
 alienis regionibus peregrinantes, terrarum in quas
 appellant infantissimi sunt, donec decursu temporis
 singula illius addiscant, prolixis mihi opus esset ser-
 monibus, ne quid eorum quæ in urbe sunt tuam scien-
 tiam suggeret: verumtamen cum ad illius alumnium
 sermonem dirigam eumque qui præ aliis multis ac-
 curatius res illius cœket, frustra hic verbosi ser-
 mones instituerentur, deque illius situ, magnitu-
 dine, pulchritudine, murorum securitate, nec non
 optima aeris temperie, aliorumque ratio exquisita
 proponeretur; eoque potissimum quod ante pleros-
 que annos alii res urbis quam maxime studiose, et
 dicendi facultate et eloquentiæ Atticæ luminibus,
 docte exacteque prosecuti, post reginam omnium,
 ut ita dicam, illustriorem multis demonstrationibus
 declarare conati sunt; ipse vero ea solummodo
 complectar, quæ hæc civitas hoc sui excidii tem-
 pore passa est, iuxtaque nobis paulo ante quam ex
 ea discederes insinuaras, proptereaque infortunii
 quod eam oppressit non admodum guarus, res si-
 quidem Latinorum tu etiam, cum in urbe quotidie
 quæ gererentur conspiceres, optime (nec fallor) tenes.

Urbs itaque in Latinorum ditionem redacta, cum,

ut tu cate nosti, tantum malorum sustineret et di-
ris quoti die exitiis undique confertis affligeretur,
et sermones multi conferrentur quoniam pacto ex
tot malis emergere possemus, nullum remedium
occurrebat, nec aderat Avernus. Neque enim
Turcæ cum Latinis foedus iniere, licet sæpius legatio-
ne missa id portentassent, supplicesque etiam rogas-
sent; neque erat in nostra potestate, copiis nostris
in angustum oppido coactis et discordantibus votis
ab unanimi sententia convulsis, aliquid agere, ut
tute etiam nosti, qui una nobiscum eras, malorum
perinde atque alii expertus.

3. Cum itaque res nostræ ita se haberent, et sin-
gula momenta innumeras prope noxas inferrent,
deque salute desperaremus, malum aliud repente
irrupit, et validiorem adamantem animum disjiciens,
boni scilicet pastoris et, æque ac primus pastor,
quotidie profuse animam ponentis, divino consilio
obitus, illi quidem fortune succedens, nobis vero
damna, eaque ingentia, concilians, qui illius ad
Deum precibus, quibus salutis nostræ providebatur,
privamur. Et divino consilio illum contigisse con-
jicies ex illis quæ illi adhuc superstiti inter som-
nandum evenerant. Visus est sibi, antequam urbs
bello concideret, domum præclaram et maximam
ingresso, singulas illius partes inspicere et decora
ac magnitudinem magnopere demirari; his intentum
vocem, desoris advenientem inaudisse: «Domus hæc,
cujus partes singulas illustres atque venustas con-
siderans admiraris, actutum concidet; et ne te sua
ruina opprimat, quam cito foras eripe te.» Visum
hoc effectu non multo post comprobatum est. Ille
etenim ut justus appareret et virtutis suæ multorum
laborum præmia referret, sic, uti par erat, et ante
commune infortunium, ad Deum, quem tantopere
concupiverat, migravit. Neque enim justum apud
Deum reputabatur simulium malorum eum partici-
pem fieri, vita siquidem illius non erat similis aliis,
et semitæ inmutatæ, ut cum Salomone loquar. Nos
vero improbitate plane repleti, et in cogitationi-
bus cordis nostri pessimi ambulantes, ut Jeremias
inquit, et perinde atque antiquus Israel murmu-
rantes, ut nobis allubescit, rebus non succedenti-
bus, jure merito mala ac solida calamitate macta-
mur, et tali viro orbamur qui solus afflictissimis
hiscæ temporibus in tantis rerum discrimini-
bus solatium remanserat, omnes siquidem eum uti vita-
lem in nobis facultatem reputabamus, illiusque
mortem tantummodo ducebamus adversus nos
justissimæ numinis punitionis exordium. Hoc eos
redarguit apertissime qui indigna dicta in eum in-
gerunt et infamia onerant, quod proditorem non
suaserit, et quod eos propriis consiliis, altius quid-
piam meditatus, jure represserit. Opinor equidem
ego, cum vellet Deus ut omnibus innotesceret quis
vir ille sacer esset et quorum dignus, qui vero nos
et quibus pœnis obnoxii, quibus miseriis justo
exercuciandi, id propter res utriusque in rem utri-
que disposuisse.

ὡς οἶδας, καὶ ὁπότερτι θλίψεις ἡμῖν ἐπὶ ἔχοντο
ταχέθεν, καὶ λόγων πολλῶν παρ' ἐκάστου π
ἀναθείμεν γιγνομένων τρόπος ἦν οὐδ' ὅστις
τούτων ἡμῶν τῶν δεινῶν ἀπαλλάξων. Οὐτε γ
Τούρκοι τοῖς Λατίνοις ἐβούλοντο σπείσασθαι·
οἱ κς πρὸς δευσαμένους περὶ τοῦτου καὶ δεηθεῖσι
ἡμῖν ἐξῆν πρᾶξαι τὸ κατὰ γνώμην, ὅλγοις ἀγ
θεστηκόσι καὶ ἀνισότητι γνώμης ἀποβεθληκαί
ἁμονοεῖν, ὡς ἄρα καὶ σοὶ γνωρίμων τοῦτο σὺν
γε ὄντι καὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων τοῖς ἄλλοις παρ
σίως εἰληφότι τὴν πείραν.

γ. Οὕτως οὖν ἡμῖν ἔχουσιν, ὅσαι τε ὧραι
τὰ χαλεπὰ φέρουσι καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπαγο-
σιν, κακὸν ἐξελίφνης ἐπὶ ἡλθεν ἕτερον καὶ στερό-
βειπὲν ἀδάμαντος πληξάν ψυχῆν. Τὸ δ' ἦν ἡ τ
λοῦ ποιμένος καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ποιμένα τι
χὴν ἐφ' ἐκάστης ἀφειδῶς ὑπὲρ τοῦ ποιμένου τι
κατὰ θεῖον βούλημα τελευτή, ἐν καλῷ μὲν ἐκαί
γεννημένη, βλάβος δ' ἡμῖν ἐπενεγκοῦσα πολὺ
ἐκείνου λιτῶν πρὸς θεὸν στερηθεῖσιν, αἷς ἐσα
θα. Ὅτι δὲ κατὰ θεῖον αὕτη βούλησιν ἦν, ἀπο
φανέντος τῷ μακαρίῳ περιόντι κατ' ὄναρ ἐ
Ἐδοξε πρὸ τοῦ τὴν πόλιν τῷ πολέμῳ ληφθῆναι
τινα λαμπρὸν εἰσιέναι καὶ παμμεγέθη, περισ-
τε αὐτὸν κατὰ μέρος καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὸ τι
λος καὶ μέγεθος, ἐν τούτῳ δ' ὄντι φωνῇ ἡ
ἐνεχθῆναι λέγουσαν· Ὁ μὲν ὁκός οὗτος, οὗ τ
ἐκαπτον, ὧ δέσποτα, ὡς λίαν λαμπρὰ καὶ
θαυμάζεις περιθρῶν, πίπτει τὸ τάχος, καὶ ἡ
σε καλύψῃ πρῶτον, ἐξίθι τοῦτου ταχέως. Ὡς
χεν ἡ ὄψις, καὶ εἰς ἔργον ἦκεν οὐκ εἰς με
Ἐκεῖνος μὲν γάρ, ἵνα ἀναφανῇ δίκαιος κα
πολλῶν τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καμάτων λάβῃ τὰς
δόσεις, εἰκότως οὕτω καὶ πρὸ τῆς κοινῆς συμ-
πρὸς δὲ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἐξεδήμησεν. Οὐ γάρ δ
τοῦτο παρὰ Θεῷ κέκριτο, τοιοῦτων ἵνα κακῶ
ραν σχῇ καὶ κοινωνήσῃ τῶν ἰσῶν ἡμῖν ἀνόμοι
ἦν τοῖς ἄλλοις ὁ βίος ἐκείνου καὶ ἐξηλλαγμέ-
τριβοί, τὸ Σολομώντος εἰπεῖν. Ἡμεῖς δὲ κακί
μοντες ὄλω, καὶ ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων τῇ
δία; ἡμῶν τῆς πονηρίας, τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἰεφ
πορευόμενοι, καὶ κατὰ τὸν πάλαι γογγυσταί
νοντες· Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμία
D λαύειν ὅπως οὐκ ἔχουμεν τῶν πραγμάτων, δ
οὕτω πεπράγαμεν δυστυχέστατα, καὶ τοῦτου τ
ἐστέρημεθα, μόνου περιλειφθέντος ἐν τοιοῦτοι
ροῖς καὶ τοσοῦτοις ἀνισότης εἰς παραμύθιον. ἡ
γὰρ ὥσπερ τινὰ δύνανται ζωτικὴν ἐν ἡμῖν ἐν
μεν τοῦτον, καὶ τὴν τελευτήν ἐκείνου μὴδὲ
νομίζειν εἶχοντες ἡ τῆς ἐφ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ δικ-
της παιδείας οἷον προοίμιον. Τοῦτο τῶν κατ'
ἡρημένων ἐκείνου σαφέστατος ἐλεγχος, καὶ το
κίαν κατ' ἐκείνου λαλοῦντας ὅτι μὴ προδοσίαν
ψατο, μὴδὲ τῶν σφίσι δοκούστων συνιέντας β
ρον, ἐνδίκως ἐπιστομίζει. Οἶμαι γὰρ ἐγὼ,
βουληθεὶς ὁ Θεὸς οἷος μὲν ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος ἀν-
τίων ἄξιος ἦν, οἷος δ' ἡμεῖς καὶ τίνας εἰσπε-
ναι δίκαιος δίκαιος ἦμεν, διὰ τοῦτο τὰ κατ'
μέρος οὕτως ἐκλογίσθητε συμπερόντως.

vendi egestas vires insimul extinxerant. Latini nihilominus, cum rei providere aliter non possent (neque enim alios viros bellatores præter accolæ urbis possederant), necessarium duxere omnes ad pugnandum promptos esse, rerumque venalium forum alio asportare pro accuratiori civitatis custodia deliberarunt; licet id ad finem perducere non potuerit, cum ex improviso hostes, et nostra expectatione citius, irrupissent. Et enim, dicebant, si adversarii urbem copiis cinxerint et pugnis raro intermittentibus indulserint, nos vero ad forum longe dissitum necessaria coempturi abierimus, desertis muris et custodibus vacuis, nullo prævio labore illis civitatem irademus. Recte itaque omnibus, et ut vires concedebant, dispositis, omnes, unis animis omnia pro patria pati parati, spem universam in Deo et martyre martyrolyta collocavimus, et die noctue Barbarorum irruptionem circumspiciebamus, quotidieque, ut nuntiatum fuerat, expectabamus.

Θεῶ καὶ τῷ μύροβλυτῇ μάρτυρι σπεύοντες ἦμεν, καὶ περιεσκοπεῖμεν νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμέρας ἔρπον τῶν βαρβάρων, καθ' ἑκάστην κατὰ τὰς ἀγγελίας αὐτοὺς ἐκδεχόμενοι.

6. Paucis diebus prætergressis tertius nuntius in civitatem advolat, Muratæ adventum in Langada indicans, nec satis esse campum illum longe lateque diffusum copiarum multitudini; apparatus quoque prænarabat esse super omnem expectationem nec posse verbis exprimi. Rursum nos sollicite agere, diligenterque quæ opus erant curare, illuxerat dierum domina; et nocte media terræmotus ingens urbem concutit, metumque omnium animis injicit, qui infelicia illum atque incommoda portendere existimabant. Ita enim, qui a multo tempore civitatem concutiebant terræ motus, homines affecerunt et talem opinionem ingenerarunt, cum illi rerum immutationes denuntiarent et dirorum montes urbi intulerint. Et hoc quidem noctu. Primo mane, cum nondum sol terram radiis collustraret, pars exercitus in civitatem contendit, neque vexillum, ut moris est, erectum deferens neque turmatim procedens. Nec alio acopo: visum fuerat Muratæ amabilius verbis incolæ antea pertentare, ut quæ postea subsequuta sunt, urbisque excidium evitarentur: in spem enim venerat suis ipsius dictis eam aures illico daturam et bello capi opprimique declinaturam. Idque duas ob causas præstitit, tum ne innumeras illas hominum copias bello subiceret, et postmodum votis frustratus ignominiam sibi, eamque summam, compararet; tum sermonibus cogentium ut in urbem veniret persuasus: non deerant enim qui eum compellabant, asseverabantque tantummodo conspectum, prompte et nullo prævio bello ac labore, in ditionem suam eam reducturum. Misit itaque viros Christianos, haud ignotos, ex aliis urbibus, nobis salutaria consulturos, concitatosque pro viribus adversus Latinos. Qui licet advenissent, timentes ne a sagittis e muris depromptis laderentur, retro cesserunt, cum nihil aut parum, pro quo accesserant, indicassent; proptereaque hoc suo reditu apud nonnullos ignominia notati sunt. Namque cum

ἡ πεινὰ μῆτε πρὸς μάχην ἐπιτηδείους καὶ πόλιν τοῖς γὰρ συνεχέει κακοῖς καὶ τῇ περὶ τὸ ζῆν ἀπεριήρηται καὶ τὸ δύνασθαι. Οἱ Λατίνοι δ' οὐκ ἔχοντες διαπράξασθαι (ἄνδρας γὰρ ἑτέρους χίμους οὐκ εἶχον παρὰ τοὺς ὄντας τῇ πόλει) δι' ἀνάγκης ὄντο πάντας γοῦν ἐτοίμως ἔχειν πρὸς λεμον. Μεταστῆσαι δὲ καὶ τὴν ἀγορὰν πρὸς φυλάκισσάν τῃς πόλεως δέον κεκρίκασιν, ἡ πέραις ἰσως τοῦτο λαβεῖν οὐκ ἔσχεον, ἐπιθεῖσιν αἰφνης τῶν πολεμίων καὶ θάπτον ἢ πάντες περὶ κῶμεν. « Ἄν γὰρ τὴν πόλιν » ἐφῆσαν « κυκλῶμεν οἱ πολέμοιοι καὶ τοῦ πολεμεῖν συνεχῶς γίνονται, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἀγορὰν πόρρω κειμένην, μὲν τὰ πρὸς χρεῖαν ὠνούμενοι, παρῆξομεν οἱ τῶν τειχῶν ἐρημίας τὴν πόλιν αὐτοῖς, μηδὲν μὴδαμῶ, προὔπενεγκοῦσι. » Καλῶς οὖν διὰ τὰ καὶ ὡς παρῆχεν ἡ δύναμις, παρεσκευασμένοι τῶν πάντα παθεῖν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, προῦ ἐνεδειξάμεθα τὴν αὐτὴν, καὶ τὴν ἐλπίδα πᾶσι

ς'. Ἡμέραι παρήλθον αὐθις ὀλίγαι, καὶ ἄγγελος ἦδη πρὸς τὴν πόλιν ἀφίκετο, τὴν ἡ Λαγκαδά τοῦ Μωράτου δηλῶν ἀφίξιν, καὶ ὁ ἱκανὸν ἐν πεδίον εἰς πολὺ μῆκος ἐκτεταμένον πρὸς τοσαύτην πληθύν στρατευμάτων. Διήγγει καὶ τὴν παρασκευὴν ὑπὲρ λόγον οὖσαν καὶ μείαν ῥηθῆναι. Πάλιν οὖν ἡμεῖς ἐν σπουδῇ, καὶ ἐν ἐπιμελείᾳ μεγάλῃ. Παρῆν δὲ ἡ κυρία τῶν ῥῶν, καὶ περὶ μέσας νύκτας σεισμὸς [καὶ] τῇ γίνεταί μέγας καὶ φόβον ταῖς ἀπάντων ἐνῆκα χαις, τεκμήριον τε τοῦτο οὐκ ἀγαθῶν ἡγήσαντες πραγμάτων. οὕτω γὰρ οἱ πρὸ μακροῦ τὴν ἐκεῖνοι συνέσειον σεισμοὶ παρεσκευάσαντο τοῖς θρώποισι, καὶ τοιαύτην ἔδωκαν ὑπόληψιν ἔχειν μάλας πραγμάτων κακῶν προηγγεληκότας καὶ νῦν ἐσμὲν ἐπαγαγόντες τῇ πόλει. Καὶ τοῦτο νυκτός· ἀρξαμένης δὲ τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ἡλίου ῥῶς οὕτω τῇ γῇ τὰ ἀκτῖνας ἐπαφέντος, τῆς τιδὲς τι μέρος ὁρᾶται τῇ πόλει προσδύλλον, μὴ μάλα ὡς ἔθος ἡρμένην ἔχοντες μῆτε βλάβη ἰλαδόν. Ὅδε τὸ πρότερον· ἔδοξε τῷ Μωράτῃ φίλῳ τοὺς ἐνοικοῦντας ἡμᾶς τῇ πόλει ῥήμασιν οἱ πρότερον, ὥστε μὴ τι τῶν ἐν ὑστέροις συμβῶντων γενέσθαι καὶ τὴν πόλιν ἀλῶναι. ὁππότε γὰρ ἐλπίδες τοῖς αὐτῶν λόγοις ταύτην ὑπεκλίνει καὶ μὴ ἂν ἐλθεῖν κρατηθῆναι δεῖται. Τοῦτο δ' ἐποίησε δυοῖν ἕνεκα, τοῦ τε μίμον ὑποστῆναι τὸν μυριάθρωπον ἐκεῖνον σῆμα· ἀποτυχόντα μεγάλῃν ἀσχυρὴν ἐφλῆσαι, πεισθῆναι τοῖς λόγοις τῶν ἐπειγόντων αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀφίχθαι· καὶ γὰρ ἦσαν οἱ τοῦτον ἀειθοῦντες καὶ πεῖθοντες, ὡς εἰ μόνον ὀφείθη, ἐτοίμως ἀνευ πολέμου καὶ πόρων λαβεῖν. Πᾶσι τοῖς ἀνδράσι Χριστιανοῖς οὐκ ἀγνώτας πόλιν ἑτέραν, ἡμῖν τὰ σωτήρια συμβουλεύοντας καὶ τῶν Λατίνων διεγερώντας ὡς οἶόν τε· οἱ καὶ γενόμενοι, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν τειχῶν πεμπόμενοι, μὴ τρωθῆναι τὰ σώματα δεδότες, δ

μητοι νύονται, μηδὲν ἢ ὀλίγα πρὸς ἐν ῥ' ἑορῶν δὴλώσαντες, ὧς π. δεδύνηται. Ἐφ' ὧς καὶ μεμπταί. ἰδοῦν τισιν ὑποστρέψαντες· δέον γὰρ πολλάκις καὶ κατὰ πολλὰ τῶν τειχῶν μέρη περιεῖναι, καὶ τὰ ὑπεσχημένα τῷ Μουράτῃ φανερὰ καταστήσαι, λόγοις τε χρῆσθαι συμβουλίαις, ὥς ἂν προθύμους παρασκευάσωσι, πρὸς τὸ κοινῇ συνελθόντας σκέψασθαι τὸ συνοῖσον, οὐ καλῶς πρὸς ἡμᾶς διετέθησαν, εἶπον, ἡμεληκότες τοῦ ἐπιτάγματος. Πλὴν ἀλλ' οὕτω μὲν οὗτοι πράξαντες ὥρθησαν, εἰς' ἰθαλόνται εἴτε καὶ ἀκόντες.

Ζ'. Ὁ δὲ Μουράτης ἀνὴνύτοις ἰδὼν, ἐπιχειρεῖν ἐν τούτῳ τῷ μέρει (οὐ γὰρ οἷς ἐξωθεν μόνον ἐκρήρυττον ἐπιθοντό τινες, ἀλλὰ καὶ πλύνειν τοῦτον ὕδρασι ὑπ' ἀβελτηρίας καὶ ἀλόγου θρασύτητος οὐκ ἀπώκονον), τοῦ θυμοῦ τε γέγονεν ὄλος, καὶ τὸν στρατὸν προσέταξε μεταστῆναι καὶ περὶ τὴν πόλιν στρατοπεδεύσασθαι. Οἱ δὲ προσεχώρουν, ἄτε. μελίσσων σμήνη, τοῦ ἡμετέρου λίαν διψῶντες αἵματος καὶ πάντας ἀρδὴν καταπιεῖν γλιχόμενοι. Τῇ πόλει δὲ προσεγγίζαντες, καὶ τὰς σκηνὰς ὥσπερ ἔθος πηξάμενοι, δίκην φρουρίου πᾶσαν περιέλαβον ταύτην, ὥς· μηδεμὶ οὐ σχεδὸν κενὸν ἀνθρώπων φαίνεσθαι τόπον. Εἶτα τοὺς στρατηγούς ἕκαστον ἐν ὠρισμένῳ τῆς πόλεως μέρει πρὸς τὸ πολεμεῖν ἀποτάξας, αὐτὸς τὰς ἰδίας σκηνὰς ἀντικρὺ τῆς ἀκροπόλεως πῆγνυσιν, ὥς ἂν πάντας ἐκ ματεώρου καλῶς ὁρᾶν ἔχοι καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν ἐντός. Ἡμεῖς δὲ ταῦθ' ἐωρακότες καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπεραγωνίσασθαι προθυμούμενοι (καὶ γὰρ οὐδὲ ἦν ἄλλως εἰκός) μεθ' ὧν εἰχομεν πλὴν ἐπὶ τὸ τείχος ἰθόμεν ἕκαστος, ἄλλος ἄλλον παρελθεῖν τῷ τάχει φιλονεικοῦντες καὶ οἷον ἀνδριόμενοι. τῶν ἐκτός, ἀγνοοῦντες ὅπη τὰ τῆς σπουδῆς ἐκείνης χωρήσει. Ὡς δ' ἀνέβημεν διημερεῦειν καί τις καὶ διανυκτερεῦειν συνθέμενοι, καὶ διέκριναν ἡμᾶς οἱ κρατοῦντες τῆς πόλεως, Λατίνους καὶ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς τὴν ληστείαν μετερχομένους ἀναγκάστῃς στήσαντες (οὐ γὰρ πιστεύειν ἡμῖν καθαρῶς εἶχον), καὶ θάνατον τοῖς φρονήσουσι προδοσίαν ἡπειλήσαν, τοὺς Τζεταρίους, ὥς ἡ κοινὴ φωνὴ τούτους ἐκάλει (ληστῶν δ' ἦσαν οὗτοι σύνταγμα ἐκ διαφόρων τόπων συναθροισθέντες) φύλακας εἰς τοῦτ' ἐπέστησαντες.

Ἡ'. Ὡς οὖν τοῦ πολεμεῖν γεγενήμεθα πάντες καὶ κατὰ τῶν ἐπιόντων ἀνδριζέσθαι, ἄλλο τι πάλιν παρὰ τὴν ἡμετέραν ἐφάνη πράξας ὑπόνοιαν ὁ Μουράτης. Ἰάντες γὰρ ἡμεῖς ὑπενοοῦμεν, τοσοῦτον στρατὸν βαρὺν θεασάμενοι καὶ τοσαύτας τὰς ἐλεπόλεις, ὥς τὸ τῶν καμῆλων πλῆθος καὶ τῶν ἀμαξῶν ἐπεκόμιζον καθ' ἑκάστην, ὥς οὐκ ἂν φθάσειε καὶ μανικῶς αὐτίκα κατὰ τοῦ τείχους ὁρμήσει, παλεῖν μὲν αὐτὸ προστάξας τῇ χειροποιήτῳ τοῦ λίθου βροντῇ, τοὺς δ' ἀνωθεν κωλύειν τῆς ἐπὶ τῶν τειχῶν στάσεως διὰ τῶν ἀφ' ἐμῶν βελῶν, καὶ παντὶ μηχανήματι πρὸς τὴν κρατῆσαι κεκρῆσθαι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ τούτων μὲν ἰδοῦς οὐδὲν, μικρὸν δ' ἡσυχίας καὶ τὴν πόλιν περικυβερτῶν περιβλεψάμενος κήρυκας καὶ αὐτοὺς ἐξέπεμψε, ἐλευθερίαν ἡμῖν ὑπισχνόμενος καὶ φιλοτιμίας ἐτέρας, τοῖς παρ' αὐτοῖς ταυτὶ πιστοῦμενος ὅρκοις, εἰ τὴν πόλιν προσιμεθα τοῖς τούτου λόγοις πεισθέντες, καὶ τάναντία πάλιν αὐτῶν προσητίθει, καὶ χαλεπότερα τούτων, εἰ μὴ καταπειθεῖς ἐν τούτῳ γεν. . . .

A opus esset saepius et multas murorum partes circumire, et quæ promittebantur a Murate palam edicere, sermonibusque uti consultationis ad eos disponendum ut alacriter in unum convenientes publicam utilitatem dignoscerent, ipsi non bene erga nos affecti mandata neglexerunt. Verum hi, quo diximus modo, sive sponte sua sive vi coacti, rem ita peregerunt.

B 7. Murates cum vidisset se hac ratione operam ei oleum perdere (neque enim iis quæ deforis ille enuntiabat suaderi nonnulli, quinimo eum injuriis et opprobriis dementer jactanterque continuo onerare), intemperis insaniis et agitatus loco moveri exercitum mandat. Illi secedunt æque ac apum examina, nostri sanguinis avido sitientes omnesque penitus uno haustu deglutire desiderantes. Ubi urbi proximi facti sunt, tentoriis pro more fixis instar propugnaculi eam ita circumvallant ut nullis hominibus esset vacuum locus. Tum duces singulos in præscripta urbis parte destinans, ipse sua tentoria arci adversa ponit, ut omnes tanquam e loco sublimiore, et interiores partes urbis, circumspiceret. Nos hæc intuiti, pro salute nostra tutanda alacriores facti (neque enim fieri poterat aliter), armis utrunque suppetentibus ad murum accurrere, alius alium celeritate prætergredi, adversus externas copias quem tandem finem habitura essent tantæ sollicitudinis studia, animos addere. Ut ascendimus, diu noctuque ibi nobis immorandum esse constituentes, qui urbi moderabantur, Græcos atque Latinos ita distinxerunt ut medium unum ex iis qui prædas convectant interponerent; Tætarios vulgus vocat, ut sunt prædonum agmen ex variis regionibus coalitum; et his custodiam demandarunt, plane nobis non fidentes; mortem etiam proditiopem meditaturis minati sunt.

D 8. Omnibus ergo ad pugnandum adversus irruentes animo virili præsentique paratis, aliud præter nostram expectationem Murates exsequitur. Nos enim omnes suspicabamur, tantam copiarum molem et machinarum, quæ multitudo camelorum et currum quotidie advehebat, conspicati, primo sui impulsu furenter iratum muros appetitum, eosque lapidum manufacto tonitru diverberaturum, nec non ei supra muros stantes sagittis impulsis dimoturum, machinasque omnes ad urbem excidendam usurpaturum. Verum hic nil tale conatus est, sed parum percunctatus præcones rursus decernit, qui nobis libertatem paciscerentur aliosque honores jurejurando, ut apud ipsos fieri amat, pollicerentur, si sermonibus illius suasi urbem dederimus: his contraria subdebat, multa peiora si votis suis non obsecundaremus.

Sed cum huc pervenerim, paucis compellabo huius alteriusve insimulatores. Ubinam eratis vos, cum hæc Murates offerebat? Nonne in urbe, et vestris ea auribus usurpatis? Qua igitur ratione cogitatis usi non estis? Quare, de quibus alios incusatis quod non fecerint, vos ipsi, occasione premente et nullo impediēte, non perfecistis? Num enim nullus pastor erat (namque ante sex menses inter vivos esso desiderat), nec diræ neque alia, quæ vos recensetis et per digitos exacte numeratis. Quid igitur vobis impedimento fuit, aut cuius opus eventus? Nullius, quilibet respondebit pie rem computans, quam nostræ improbitatis, quæ ab iracundia liberum Deum in iracundiam movit, et ad nosiri punitionem, qui incorrecte labimur, excitavit, ut ad nosmetipsos redeuntes in posterum sapiamus. Quod si quis anteacta tempora commemorans iterum nobis opponat, et pastori causam appingat, qui dedere se volentibus, sententia etiam data, contradixit, insanientis cogitationes suscipit. Primum enim non addebet pontificem rerum militarium cura, et hunc quidem tyrannorum more principatu pellere, illum contra in possessionem immittere, et mutationum ac cædium nec non damnorum, quæ, dum rerum status immutatur, eveniunt, auctorem esse: neque enim ipse in tyrannicum, sed in sacerdotale, et mitis Domini, et qui pacem deprædicavit, cuius vestigiis insistere modis omnibus et dicta factaque sequi debet, solum promovetur. Deinceps quid ille molitus est? An quod in legibus divinis perdurare adhortabatur, non a principibus describendum, quos veluti a Deo promotos exosculationum esse docebat? Et tamen in quid aliud illi incumbendum erat, cui mortalium animæ per Deum erant concredite? Nihilominus ille, hoc modo dispositus, fere singulis annis ab urbe recedere volebat et in patriam reverti, forte ut nos nostra accuraremus. Sed neque hac ratione passi estis. Ita mente nonnulli præditi sunt, quæ cum quolibet mutationem subeunte sese immutat et variat. Sed qui similia proferunt, rationem animo agitent, qua ea enuntiant; nos vero ad propositum revertamur.

9. Cum vero alia atque alia vice, quod supra commemoravimus, Murates peregrisset, missisque cum sagittis in urbem plurimis litteris, eadem, et simili iurejurando, denuntiantibus ac stabilientibus, nihil proficeret (neque enim facultas erat civibus, etiamsi voluissent, Latinorum, et prædonum potissimum adstantium custodientiumque metu, sua sententia intrepide uti), ad bellum invitatus accingitur, non tantum contumacia atque contentione inhabitantium motus quantum istiusmodi successu. Navis repente comparuit Latina, frumento onusta, ad urbem indigam adnavigans. Statim atque eam vidit, suspicatur copias auxiliares et arma pro bellatoribus vehi; deque victoria dubius, si commilitones introducerentur, totis conandum esse viribus et

Ἄλλ' ἐνταῦθα μικρὴν ἐρήσομαι τοῖς κατηγοροῦνται τοῦ δεινός καὶ τῆς δεινός. Ποῦ ποθ' ὑμεῖς ἦτε δὲ ὁ Μουράτης τὰ τοιαῦτα ὑπέσχετο; οὐκ ἐν τῇ πόλει, καὶ αὐτήκοοι τῶν κηρυττομένων; πῶς δὲ διενέσταθε, οὐκ εἰς πέρας ἠγάγετε; πῶς οὖν οὐκ ἐχρήσασθε τῷ λογισμῷ; πῶς δὲ τῶν ἄλλων κατηγορεῖτε μὴ πεπραχόντων, ὑμεῖς οὐκ ἐπράξατε, καιροῦ καλοῦντος καὶ τῶν ἀπειργόντων οὐκ ὄντων; τότε γὰρ ποιμὴν οὐκ ἦν (μῆνας γὰρ εἶχεν ἔξ γενόμενος ἐξ ἀνθρώπων) οὐδὲ ἀραὶ, οὐδ' ἔσ' ἕτερόν τι ἀπαριθμεῖτε. Τί λοιπὸν τὸ κωλύσαν ὑμᾶς; ἦν; ἢ τίνας ἐργον ὄσα συρδέθηκεν; Οὐδενός, πᾶς τις ἂν εἴποι λογιζόμενος εὐσεβῶς, ἢ τῆς ἡμῶν ἁμαρτίας ἐκάστου τὴν ἀδρόγητον εἰς ὀργὴν καθ' ἡμῶν κινήσας, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγκεῖν πταίουσιν ἀδιόρθωτα, ἵνα γοῦν αὐτῶν γενόμενοι καὶ τοῦ λοιποῦ σωφρονήσωμεν. Εἰ δέ τις τῶν πρὶν ἀπομνημονεύων χρόνων καὶ πάλιν ἡμῖν ἀντιλέγῃ, καὶ τῷ ποιμένι τὴν αἰτίαν ἐπάγῃ, τοῖς προδεδόσθαι ἐθέλουσι μὴ τὰ ἴσα φρονήσαντι καὶ βουλευσαμένῳ, μεμνηνός, οἶμαι, κέκνηται λογισμός. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ τοῦ σχήματος τοῦ ἀρχιερέως στρατηγικῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τὸν μὲν τυραννικῶς ἐξωθεῖν τῆς ἀρχῆς, τὸν δὲ ἀντείστασθαι, καὶ πραγμάτων καὶ φόνου καὶ ζημιῶν, τούτων δὴ τῶν ἐν ταῖς ἐναλλαγαῖς τῶν ἀρχῶν συμβαινόντων, αἴτιον δείκνυσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ θρόνον αὐτὸν καθίζουσι τυραννικόν, ἀλλ' ἐπὶ θρόνον ἱερατικόν, καὶ Δεσπότην πραεὸς καὶ εἰρήνην διδάξαντος. Καὶ δεῖ τοῦτον ἐκ παντὸς τρόπου μιμεῖσθαι, καὶ λόγοις... καὶ πράγμασιν. Ἐπειτα... ὅπερ εἰργαστο; ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἐμμένειν παρῆναι, καὶ τὴν εὐσέβειαν συνεβούλευε μὴ προσέσθαι; ὅτι μὴ κατεξάνισσασθαι τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ τούτους ὡς ἐκ Θεοῦ πρὸς ἐληθέοντας ἐδίδασκε ἀτέργειν; καὶ τί γε ἄλλο προσῆκεν ἐκείνῳ, ψυχὰς ἀνθρώπων πρὸς Θεοῦ πιστευθέντι; Ὅμως ἐκεῖνος καὶ οὕτως ἔχων ἐφ' ἐκάστου σχεδὸν ἔτους ἡξίου τὴν πόλιν ἀπολείπειν καὶ πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην γενέσθαι, ἴσως ἐν' ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτῶν φρονέσωμεν. Ἄλλ' οὐδ' οὕτω; ἡνεῖχεσθε. Οὕτω γνώμης τινὲς τετυχήκεσαν πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τὸ τραπτόν κεκτημένης καὶ συμματαβαλλομένης τοῖς καίροις καὶ τοῖς πράγμασιν. Ἄλλ' οἱ μὲν τὰ τοιαῦτα λέγειν ὀρμώμενοι λογίζονται ποτε... ἡμεῖς δὲ τῶν προκειμένων ἐχόμεθα.

10. Πρῶτον καὶ δεύτερον ὁ Μουράτης πεπραχὼς ὅπερ εἰρήκειμεν, καὶ γράμματα τοῖς βέλεσι πεπομφῶς ἐντὸς πλείστα, τοῖς αὐτοῖς ὅροις καὶ ταῦτα συνδύμενα καὶ τὰ αὐτὰ διαγγέλλοντα, ὡς ἔνυε πλὴν οὐ ἐν (οὐ γὰρ ἐξῆν βουλομένοις τοῖς ἐν τῇ πόλει τῷ τῶν Λατίνων δέει, καὶ μάλιστα τῶν συμπαρισσθέντων αὐτοῖς ἐπὶ φυλακῇ ληστῶν, τῇ σφῶν ἀδειῶς χρῆσασθαι γνώμῃ), τρέπεται τότε ἔξ ἀνέκχης ἐπὶ τὸ πολεμεῖν, οὐδὲ τότε τοσοῦτον ἀπὸ τῆς ἀπειθείας τῶν ἔνδον καὶ τῆς ἐνστάσεως ὅσον ἐκ τούτου. Ὅλκας ἐφάνη τις ἐξαπίνης Λατινικῇ σίτον ἐχευσα φόρτον καὶ κομίζουσα τοῦτον [ἐν] τῇ πόλει χρῆζούσῃ. Οἱ δ' ὑπετόπασαν ταύτην ἰδόντες συμμαχούς ἔχειν καὶ ὅπλα διὰ τὸν πόλεμον, καὶ δεδιότες τὴν ἦσαν συμμαχίαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλθούσης, ὅλη δὲ τὴν φωνήν

χρησθῆναι τῇ τούτῳ δυνάμει καὶ περὶ τὰ πολυμικρά
 τέχνη πρὶν τὴν ὁλκάδα καθορμισθῆναι. Μικρὸν μὲν
 οὖν πρότερον, ὅτε καὶ τοὺς κήρυκας ἐπεμπευ, ὑπείσ-
 ιργόμενοι τὸ προτείχισμα μέρος τῶν πολεμούντων
 ἀορί τῶν νυκτῶν, καὶ τοῦθ' ὑπορύττοντες ἐν ἀδείᾳ
 (οὐτε γὰρ ἐπ' αὐτῷ φύλακες ἦσαν, οὐκ ἀρκοῦντων
 τῶν ἐνδόν, οὐτ' ἐξωθεῖν αὐτοὺς εἶχεν οὐδεὶς οὐδ'
 ἵππουσιν, τοῦτου προδεδημένου); πολλὰ τούτου κα-
 τέσπατον εἰς ἑδάφος μέρη, ὥστ' ἔχειν εἰσεῖναι παμ-
 πληθεῖς ἐν τῷ μεταξὺ τῶν τειχῶν τόπῳ, κλιμακά;
 τε εἰσχομέναι μετ' εὐχερείας, καὶ ταύταις τὸ μέγα
 τεῖχος ἐπαναθῆναι. Βάσιμον οὖν τὸ ἐξω πεποιήκεσαν
 διατείχισμα τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ τῆς τοξικῆς
 πολέμου τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ
 ἔμελλον, τοῦ μικροῦ τείχους ὅτε πρὸς κατάπτωσιν
 ἦσαν. πῶς γὰρ ἂν ἔχον μετὰ πλείονος ὑπορύττειν
 ἀδείας αὐτὸ, τοὺς ἐπὶ τοῦ μεζῶνος τείχους εἰ μὴ
 τοῖς βέλεσιν ἀπείργον μὴ κατ' αὐτῶν καὶ τούτους
 ἀποσείω; χωρεῖν καὶ τὰ παραπλήσια θρόνῳ; Πλὴν καὶ
 οὕτως οὐδ' ἡμεῖς ἡμελοῦμεν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔρ-
 γου. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων ἐχρώμεθα τῇ καλούμενῃ
 σκευῇ, ἥς ἔχον μὲν ἡκούομεν μόνον, ἔργον δὲ οὐδέ-
 ποτ' εἰδομένον τι λαμπρὸν, καὶ ταῦτα πολλῆς ἐν ἡμῖν
 οὐσίας τῆς ἐσκευασμένης βοτάνης, ἀφειδῶς τε κατὰ
 πάντα καιρὸν ἀναλίσκομένης.

Ἰ. Ταῦτ' οὖν ἐπὶ τρισὶν ἦσαν ἡμέραις γινόμενα.
 Καὶ τῆνικαῦτα δὴ τινες ἐν τισὶ τῶν τειχῶν μέρεσιν
 ἐξωθεν περὶ μέσας νύκτας ἰόντες, τῆς ἡμετέρας
 κηδόμενοι σωτηρίας, πᾶσαν ἡμῖν πρὸς πόλεμον
 παρασκευάσθαι τὴν στρατιάν προαγγέλλουσιν. ὅσον
 τε περὶ τὸν Μουράτην πεζῶν, καὶ τῆς τετάρτης
 ἡμέρας διαυγασάσης βούλεσθαι καθ' ἡμῶν ὅλην δύ-
 νάμει κειχωρηκέναι, καὶ ὡς πλεῖστα παρασκευάσειαν,
 καὶ τοῦτοις ἴν' ἀπὸ τοῦ κατὰ θάλατταν μέρους ἰόν-
 τες πρὸς διττὰς ἀναγκάσωσιν ἡμᾶς ἀσχοληθῆναι
 φροντίδας. Ὁ καὶ σφόδρα τὰς ἡμετέρας ψυχὰς διε-
 τάραξε καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν ὅσῃν, ὡς βλάβην
 ἡμῖν δυνάμενον οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπαγαγεῖν. Δειλῆς
 τοιγαροῦν ταυτησὶ γεγεννημένης τῆς ἀγγελίας, καὶ
 πάντων ἡμῶν ἐν περιστάσει καὶ λογισμοῖς ὄντων
 πῶς ἂν διατεθεῖται πρὸς τὸν πόλεμον, πάσης τε
 σχεδὸν ἡλικίας οὐσης ἐν ἐγρηγόρσει, δεήσεις ἐκτε-
 νείς Θεῷ καὶ τῷ μυροδύτῃ μάρτυρι καθ' ὅλην ἐκεί-
 νην προσαγόντων τὴν νύκτα (πάντες γὰρ ἦδισαν ἐν
 ἡμέρᾳ τοῦ κινδύνου καθεστηκέναι), οἱ Λατίνοι περὶ
 πολλοῦ τὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ποιούμενοι μέρος διὰ τὰς
 τρεῖς αἰ παρῆσαν τῇ πόλει τριήρεις, μὴ πυρὸς ἔργον
 ταύτας ἐλθόντες οἱ Τοῦρκοι ποιήσωσι, τοὺς σφῶν
 τοξότας, μεμερισμένους ὄντας ἐπὶ φυλακῇ τῶν τει-
 χῶν, ὑπαναχωρεῖν αὐτοὺς περιόντες ἐπέσκηπτῶν,
 τῶν ἄλλων τὴν σκέψιν ταύτην μὴ γινωσκόντων, μηδ'
 ὅτε ἐκείνοις ἡ ἀπὸ τῶν τειχῶν βούλεται ἀναχώ-
 ρησις. Εἰ γὰρ καθαρῶς ἐγύμνουσαν τὸ πρῆγμα, ὡς
 ἐπὶ φυλακῇ τοῦ λιμένος καὶ τῶν τριηρῶν, καταβιβά-
 ζουσιν τοὺς τοῦ τείχους, εὐέλπιδες ἂν ἦσαν οἱ
 περιλειμμένοι τῷ τείχει, καὶ οὐκ ἂν φυγὴν αὐτῶν
 ὑπέσπασαν. Ἀλλ' ἥμισυ γέγονεν οὕτω, καὶ τεῦθεν
 ἡ ἐκείνων ἀπὸ τοῦ τείχους διάστασις δειλὴν οὐ τὴν
 τυχοῦσαν τ. ἡ ἀνά των ἐνῆκε συγχαῖν, καὶ κατὰ τὸ

1. militaribus artibus pertentandam, antequam navis
 in portum sese recipiat, decernit. Paulo quoque
 ante, cum praecones mitteret, hostium manus in
 exteriorem murum clam irrepens nocte intempesta,
 eumque pro nutu suffodiens (neque enim custodes
 aderant, imminutis habitatoribus, et qui intus erant,
 eos foras pellere, cum obvii objicerentur, minime
 valebant) potiore illius partem in solum disjecero,
 ut jam aditus quamplurimis in medium inter mu-
 ros spatium pateret, liceretque tuto scalas invehere
 et magnum murum ascendere (exteriorem itaque
 murum hoc modo pervium sibi fecere); et saepius
 interdiu sagittas impellere, a quarum jactu ne noctu
 quidem abstinere, dum ad parvum murum in pla-
 num effundendum procedunt. Quo etenim pacto se-
 cure illum suffodere potuissent, ni in maiore muro
 stantes homines jaculis impedirent, ne illos adorti
 similia machinarentur, et facerent? Attamen neque
 ista ratione, ne opus nostrum pro viribus ageremus,
 effecerunt. Sed ante alia eo utebamur instrumento,
 cuius strepitum tantum auribus percipiebamus,
 factum vero, quod equidem innotuisset, nunquam
 vidimus, licet pulveris praeparati copia abundaret
 et largiter profuseque omni tempore innumeretur.

10. Hæc igitur triduum gerebantur. Nonnulli
 deinceps in externas muri partes nocte media
 progressi, de salute nostra solliciti, universum
 exercitum peditesque, qui Muratem sequebantur,
 ad pugnandum esse paratissimos prænuntiant,
 statimque atque dies quartus illuxerit, adversus
 nos cunctis viribus aggressionem facturum; naves
 quoque præparasse, quibus per mare irrumpe-
 duplici nos molestia affligeret. Sed maximopere
 rationes nostras conturbavit, suspensosque diu
 tenuit animos, tanquam quod ingens apportaturum
 esset malum; et discruciatibus pectore consistere
 consilii nihil poterat. Hoc accepto nuntio sub
 vesperam, cum variis necessitatibus urgeremur,
 distraheremurque sollicitudinibus quo pacto nos
 in bello gereremus, et omnis hominum ætas evi-
 gilaret, preces Deo et myroblytæ martyri per
 totam illam noctem effundimus, immittens siqui-
 dem periculum certumque ante oculos erat, Latini
 vero partem littoris pendentes maximi, trium
 trirerum causa, quæ in urbem penetraverant,
 ne eas flammis suo adventu Turcæ absumerent,
 sagittarios ad custodiam murorum dispartitos
 secedere, alio atque alio migrantes, jusserunt,
 reliquis causam rei ignorantibus et quid e muris
 secessio innueret. Etenim si factum plane aperuis-
 sent, ad custodiendum scilicet portum et triremes
 eos a muris avocari, qui in muris defendendis
 remanserant, spe non mala jactati, fugam illam
 esse suspicati non fuissent. Sed id alio modo eve-
 nit, et eorum a muris secessus maximum in pec-
 tora omnium metum injecit, adeo ut media ipsa
 nocte fuga clanculum arrepta, non parva murorum
 parte deserta, domum remearent. Hæc potissima

causa mali quod eo die advenerat, si humana ratio non fallit, reputata est. Etenim si in muris permanentibus omnibus, et uno animo ita dispositis ut pro custodia patriæ vitam voverent, vix urbs conservata fuisset, quamam ratione, ubi simile accidisset, facili negotio capienda non erat? Sic hisce per Latinos peractis, et propter inexpectatum navium adventum unies triremi pro committenda navali pugna repleta, vera videntur retulisse vniui. Nam circa auroram naves ad portum properantibus remis impelluntur, ut cogitata absolverent. Sed dum appropinquant, nec adversus se apparatus instructum penetrant, triremis velocitate summa in eos convola, cogitque ut in fugam versi in terram naves impingant. Sic Turcarum illud consilium extenuatum evanuit. Utinam et diurni mali similis exitus subsecutus fuisset.

χωρεῖ κατ' αὐτῶν, καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτὰ κατηνάρκασεν καὶ εἰς φυγὴν ἐστρεψεν ὥς ἐπικεῖλαι τὴν ἡπειρον καὶ τὴν τῶν Τούρκων ἐκείνην ἐπίνοιαν ἀποδείχθαι ματαίαν. Ἀλλὰ τοῦτου μὲν περὶ τετηρήμεθα· εἶθε δὲ καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν κακοῦ!

11. Quarto igitur die appetente necdum clare lumen hominibus ministrante, ut nobis prænuntiatum fuerat, multitudinem universam in murum festinantem intuemur. Inter hos alii scalas, alii tabulas, alii implexa viminibus scuta gestare; omnes, ut sic dicam, machinis convehere, et ut moris est septi, et nostri excidii siti veluti bacchantes, se invicem ad cladem nostram excitare. Eodem momento nos quoque, uti concedebatur, assurgimus, et bellum ac mortem alacris animis excipimus. Et hoc quidem viri. At mulieres, etiam de summo loco summoque genere, viriliter mutuas operas tradere, saxa totis animis ad depellendum hostilem impetum deferre; multæque, suæ conditionis oblitæ, virilia opera, adsidentes viris, robusteque, perinde atque illi depræliandi alacres, aggressæ sunt. Motæ sunt copiæ, tantumque ad muros appropinquarunt ut possent et illæ ex inferiori loco saxa manibus in nos intorquere. Tum eorum duces modum excogitarunt quo illis quietem abunde afferrent, nobis vero laborem assiduum, et nunquam intermissum conflictum. Primum enim decernunt necessario omnem urbis ambitum simul oppugnare, licet magnus labor illis esset suscipiendus tantam urbem percurrentibus et suos ad prælium animose excitantibus, si quando defecissent; deinceps universam multitudinem in partes dividere ut altera alterius laborem mutua vicissitudine diminueret. Tum demum jusserunt partem orientalem omnem et occidentalem ab æce excelsiore ad mare ipsum circumvallare. Cum vero capto faciliorem orientalem agnovissent, tanquam quæ multis suis partibus putrescentibus ægre consisteret, in ea copiosiores et bellicosiores ad confligendum destinant. Murales dispersitis, qui circa ipsum erant, peditibus eadem atque alii ratione a Trigonio ad locum in quo situm est Chortaiæ monasterium, pugna non abstinere. Namque cognoverat et ipse civitatem inde capi facilius posse,

μέσον αὐτὸ τῆς νυκτὸς φυγῇ πολλοὶ χρησάμενοι ἀπὸ τῆς νυκτὸς οἴκαδε, μέρος τῶν τειχῶν ὀλίγον ἐρημον καταλελοιπότες. Τοῦτο μέζον ἐδόκουν κατ' ἀνθρώπινον λογισμὸν, αἰτία τοῦ μεθ' ἑαυτοὺς κακοῦ. Καὶ γὰρ εἰ μενόντων ἀπάντων ἐπ' αὐτοὺς μία ψυχὴ γενομένη καὶ θάνατον ἐλογίζοντο φυλακῆς τῆς πατρίδος, μόλις ἂν ἡ πόλις αὐτῆς διατηρήθητο, πῶς ἂν τοιοῦδε συμβεσθῇ οὐκ εἶχε μετ' εὐχολίας ἀλῶναι; Οὕτως οὖν τῶν τειχῶν διαπραξαμένων, καὶ τῶν τριηρῶν μίαν ναυμαχίαν πεπληρωκότων διὰ τὴν τῶν πλοίων νίκην προσδοκίαν, ἀληθεῖς διεδείκνυντο καὶ οἱ τοῦτων ἡμῖν ἡγγελάτες. Ὁρθρου γὰρ ἐπιστάται πλοῖα πρὸς τὸν λιμένα πάσαις κώπαι· κατεπείγονται τὰ βεβουλευμένα διαπερνᾶναι. Ὡς δὲ ὁλον γένοντο τὴν κατ' αὐτῶν συσκευὴν τῶν ἐν αὐτοῖς οὐκ εἰδόντων, καὶ ἡ τριήρης, ὥς εἶχε τάχους, ἀ-

ναί. Τῆς τετάρτης τοιγαροῦν ἐπιστάσης ἡμῶν τοῦ ἡλίου καθαρῶς τοῖς ἀνθρώποις μῆπω πᾶσι πικρὰσχόντοις, ὁρῶμεν κατὰ τὴν ἀγγελίαν ὁπλῆθος ἅπαν προσχωροῦντας τῷ τείλει, τοῦ κλίμακος ἐπιφερομένους, τοὺς δὲ σανίδας, ἐπὶ πεπλεγμένας ἀσπίδας ἐκ πτόρων, πάντας ἐκ κομίζοντας ἐλεπόλεις, καὶ πεφραγμένους ὥς καὶ τῇ τῆς ἡμετέρας ἀπωλείας ἐπιθυμίᾳ οὐκ ὀκνηρομένους, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ παροτρύνοντας. Αὐτίκα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὥς ἐφ' ἐπιστάσει, καὶ ὅλοι τοῦ πολέμου γεγενήμεθα τεθνάναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἄνδρες· γυναῖκες αὐτῶν τῶν ἐπιφανῶν ἡμῖν ἀνδρικῶς συναφῇ τοῦ πολέμου, λίθους ὅλην ψυχῇ πρὸς ἄμυναν ἐπιόντων κομίζουσαι. Πολλὰ δὲ καὶ ὅτι γυναικῶν ἐπιπλάθμεναι, τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπεδείκνυντο συμπαριστάμεναι τε τοῦτοις καὶ στεννῶς καὶ τοὺς ἀγωνίζεσθαι προθυμοῦμεναι. Κεκίνητο στρατὸς, καὶ τοσοῦτο τοῖς τείχεσι προσέπεσεν ὥς δύνασθαι κίχαιρους λίθους πέμπειν κάτω ἡμᾶς ταῖν χερσίν. Εἴτε ἐπίνοιαν οἱ τοιοῦτων ἐστρατηγοὶ ἐκείνοις μὲν ἀνακωχὴν ἔχουσιν ἡμῖν δὲ πόνον διηνεκῇ καὶ πόλεμον ἀδιάπαυστον μὲν γὰρ δεῖν φήθησαν πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας πόλεως κύκλον διαγωνίζεσθαι, εἰ καὶ πολλοὺς τοῖς ὁ πόνος τοσαύτην διέρχεται πόλιν καὶ σφῶν πρὸς τὸ πολεμεῖν γενναίως διανίστασθαι, ὁκλάσας· ἐπειτα δὲ διέκριναν εἰς μοίρας ὁπλῆθος, ὥστε ἕξειν ἀλλήλους διαναπαύειν τοῦ τῆς ἀλλήλων διαδοχῆς. Καὶ τότε δὴ προσέτατο κατ' ἀνατολὰς ἅπαν μέρος καὶ τὸ πρὸς δύσιν λαβεῖν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἀνῆλθεν ἄχρις αὐτοῦ θαλάσσης. Εὐαλωτότερον δὲ τὸ κατ' ἀνατολὰς εἶναι μέρος οἷα δὴ σαθρότερον ἐν πολλοῖς τοῖς μέρεσιν· ὅθεν τὸ πλέον καὶ μαχημώτα· τόθι διατετάχασιν πολεμεῖν. Ὁ Μουράτης ἀμφ' αὐτὸν ἄμα πεζοῖς, διακριθεῖσι καὶ αὐτοῖς ὁπλητῶσι τοῖς ἄλλοις, ἀπὸ τοῦ καλουμένου ὕψους μέχρις οὗ ἡ μὴν τυγχάνει τοῦ Χορταίου

πολεμῶν οὐκ ἔληγον οὐδ' αὐτός· ἔγνω γὰρ ἅπλητος πόλιν, τὴν τε ἀσφάλειαν τῆ πόλιν ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους αὐτοῦ.

12. Ἐλαβεν οὖν ἀρχὴν ὁ πόλεμος· ἀρξαμένων ἡμέρας, ὡς διεκλήφειμεν. Κάκεινοι διακριθέντες καὶ ἀλλήλους διαδεχόμενοι, πλῆθος ὄντες, τοὺς κενήκτους ἀκμήτες· ἕτεροι διεδύχοντο καὶ παρείχον ἀλλήλοις ἐκχειρίαν. Καὶ οἱ μὲν ἐχρῶντο τῇ τοξικῇ τοσοῦτον εὐστόχως ὡς μήδ' ἐντινοῦν ἡμῶν προκῦψαι γὰρ τὸν τοῦ τείχους θάρβειν· οἱ δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐρημικῇ τολμῇ ψυχῇ, ὅπ' αὐτοῖς χωροῦντες τοῖς τείχεσι παντοίαις αὐτὰ μηχαναῖς κατασπᾶν, διεμνησθῶντο, πλοῦν ἐλέποιν τεκτῆναντες εὐφυνῶς καὶ ἀπαν πρὸς τοῦτο μηχανήματα· ἕτεροι δὲ ταῖς κλίμαξιν ἀνιέναι προθυμοῦντο γενναίως. Καὶ πάντ' ἦσαν αὐτοῖς ἐνεργά· τῇ πρώτῃ γὰρ ἅμα προσβολῇ τοῦ πολέμου τοῦ· ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ Τριγωνίου σχεδὸν ἅπαντας ἡμιθνήτας κατέστησαν διὰ τῶν βελῶν, δίκην νιφάδων πεμπομένων εἰς τὸν ἄερα. Καὶ κενὸν εὐθὺς ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὐκ ἔτιον ἐτέρων εἰ, φυλακὴν ἐπιστῆναι καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδὸν ἀποκρούσασθαι. Ἡμεῖς δ' ὀλίγοι, καὶ μὴδὲ πάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν δι' ἣν αἰτίαν ὀλίγον πρότερον ἐδηλώσαμεν, διηγειρόμεθα μὲν καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν, οὐδὲν δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκείνους. Οὐ βίλει δὲ μόνον ἐχρῶντο τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τῇ κλομένη σκευῇ· μικρὰ δὲ τις ἦν αὕτη πρὸς συντριβὴν τῶν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις ξυλίνων διαφραγμάτων, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι στήναι τινὰς ἐφ' ὅπερ ἐπέμπετο μέρος. Ἔθεε δὲ καὶ ὁ τῆς δύσεως στρατηγὸς· ἔφιππος τὸ κατ' ἀνατολὰς διερχόμενος τῆς πόλεως μέρος, ὅπλοισι κατὰρρακτος, λόχοι· πάντας διερεθίζων καὶ πρὸς εὐψυχίαν ἀλείφων καὶ ἀμοιβὰς πλοσπαγγελλόμενος. Καὶ μὴ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐν τῇ καὶ προθυμοτέρους ἐργάσθαι· καὶ οἷον κατὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐκμήνῃ, σθητικά τινα προσέταξεν ἡμῖν κατὰ μέσον ἀχθῆναι, καὶ μισθὸν αὐτὰ προδόντες καὶ τοῖς ὑπορύττουσι τὰ τῆς τοῦ τείχους καὶ λίθου ἐκ τοῦτο τοῖς δυνατοῖς ἐκείνῳ κομίζεται, μέγα βρῶν, δόσεις ἂν τις τοῦτο ποιήσει, καὶ τὴν ἀντίδοσιν ἔχειν. Ἀλλὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἀνελθεῖν τὸ τείχος δυνατοῖς πολλὰς τινες προδύναντο δωρεὰς καὶ ὑποσχέσεις· μυρία· τῷ τοι καὶ εἶδες ἂν ἐν ἐκείνοισι· ἄγαν παντὸς ἀξίον θαύματος· ἐπιλαθόμενοι γὰρ ὅτι σῶμα περικεῖνται πρὸς καίριν πληγὴν ἀντισχεῖν δύναμεν, οὐδαμῶς καὶ θάνατον ἔχον αὐτῷ συνεπόμενον, ὡς περ τινὲς ἄγριοι θῆρες ἐπὶ τὸ τείχος ἐχώρουν, τοσοῦτον ἐγγίσαντες ὡς καὶ λίθοις τῶν ξυλίνων διαφραγμάτων καταβαλεῖν οὐκ ὀλίγα. Οἱ μὲν οὖν οὕτως· οἱ δὲ τὸ τείχος ὑποδύντες, ἢ σφοδρότερον εὐρισκόν, κατώρυκτον ἐν ἀπουδίᾳ καὶ κατέρριπτον. Καὶ ἡμεῖς τῇ τῶν βελῶν συνεχεῖς κατ' αὐτῶν οὕτε λίθους οὕτ' ἄλλοις δυνατοῖς εἶχομεν ἀνιέναι· τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ συνέχεια τοῦτο, ὡς οὐδὲ τὴν χεῖρά τις εἶχε τῶν ἐπάλξεων ἐκβαλεῖν πρὸς ἄρσεν λίθου. Τοσοῦτα δὲ μόνον ἐδυνάμεθα πάντες, πέμψαντες λίθους ἐξ ἀφανοῦς κατὰ τῶν ὑπερχομένων τὸ τείχος, ὡς ἂν τῆς διὰ τῶν κλιμάκων ἀνόδου τοῦτοῦς πωλύμεν. Καὶ οἱ ἂν τις τὸ πρὶν ἡμῶν ἔκρινεν ἔργον πολέμου· τίνα γὰρ ἂν καὶ ἐπήγαγε βλάβην

12. Cœpit ergo prælium cum ipso diei exordio ut prænaravimus; et illi dispartiti ac sibi ipsis succedentes propter nimiam copiam, labore delassatos recentes excipere, et alter alteri mutuo subsidio subvenire; alii ita scite sagittas ejaculari ut nullus ex nostris vel e muris capite emergere auderet; alii propter hominum solitudinem audaciores sub ipsis muris correpentes, variis eos machinis concutere, quas negotio conficiendo aptissimas extruxerant; alii scalis ascensum animose petentem nec expectatione frustrari. Primo etenim impetu, qui in ea parte Trigonii aderant, universi sagittarum ictibus, nimborum instar in aerem emissarum, semianimes procidere; illicoque paræa defensoribus vacua remansit, cum non suppetere alii ad custodiam, qui adversariorum impetum retunderent: nos vero pauci, neque cuncti in muris ob eam quam supra diximus causam; et licet supra vires animaremur, nullæ tamen erant res nostræ ad illas comparatæ. Nec jaculis tantum turba illa, sed instrumento etiam pusillo ad comminuenda ligna in propugnaculis sepimenta utebatur, quod ubicunque intorquebatur, viros quosque obvios deturbabat. Dux item Occidentis, equo insidens, perceleriter properabat, orientalem civitatis plagam circumiens, armis circumseptus, verbis omnes excitans et ad fortitudinem acuens et præmia promittens. Et ut adhuc alacriores efficeret atque erga nostram salutem furiosiores, sericas vestes in medium afferri jussit, et murorum fossoribus mercedem proposuit, et qui lapidem ex eo erutum attulisset, alta voce reboans, quoties id egerit, munus reportaturum. Illis quoque qui primi murum ascendissent, multa bona spondebantur et pollicitationes innumeræ. Quare conspexisses in illis rem omni admiratione dignam: namque obliti corpore se legi quod letali vulnere resistere non valeret et mortem sibi sociam deferret, tanquam immanes belluæ in murum contendere; tantumque appropinquarunt ut non pauca ex ligneis sepimentis disjicerent. Et sic quidem isti, qui vero sub murum subrepserant, putridiores partes diligenter suffodientes solo æquare. Nos autem sagittarum continuata frequentia in ipsos neque aliud quidquam projicere poteramus; nam earum assiduitate ne manum quidem ad jaciendum lapidem efferre licebat. Sola facultas inerat, ex occulto lapides in eos qui muros adorirentur mittere, ut ascensu per scalas arcerentur. Et nullus, quod a nobis gerebatur, facinus bellicum existimasset: quam enim noxam intulisset lapis nullo scopo emissus, manu torpente et ejaculante, nec vidente, ad quem dirigeret et quem in locum contorqueret?

λίθους ἀνευ σκοποῦ ἀφίεμενο· ἐκ χειρὸς ναρκώσας, τοῦ πέμποντος· οὐχ ὁρᾶν δυναμένου πρὸς τίν τι τούτων ἀφίησι·

Hoc propter hostibus modis omnibus strenue se gerentibus et pugnam diligenter prosequentibus, et nobis omnibus discrimine metumque prostratis, et aliis bello finem positurum Muratem suspicantibus, aliis nostrum excidium expectantibus contendentesque prorsum urbem capiendam esse. Sic rebus se habentibus, et nobis perturbatis et insigne confusis, cum partim pugnae incumbere, partim torpentes cessassent, partim sagittarum ictibus mortem oppetiissent, partim e muris fugasse surripissent continuoque surriperent, timore statione relicta, nondum quarti diei hora praeterierat tertia, et urbs ab hostibus, heu! hoc capitur modo.

13. Cum in multa loca scalas adduxissent, nec possent eas alicubi muro appingere, e superiore parte depulsi ideoque metu oppressi labori renuntiarent: alicubi affixarum cum nonnullos gradus ascendissent, non potuere facinus absolvere, quibusdam aliis animosioribus in illis partibus consistentibus, et saxis atque lapidibus cum ipsis scalis deicientibus et internecantibus. Cum itaque haec succederent et illi insania pleni furerent, non mediocrem infamiam sibi irrogari rati si victoriam non reportassent, curiosius investigantes, scalam Trigonio applicant, cujus angulus erat ex turri, nec poterat ascensus impediri, potissimum cum hominibus prorsus vidnaretur; pedesque audacior aliis, ense dentibus carpto, vitaeque mortem praeparans, solum ut fortitudinis famam sibi compararet, silentia quam maxima murum ascendit, nemine id persentiente civium, quin aliis in locis hostibus ascensum prohibebant. Is Latini inter propugnacula confossi vulneribus et extremum spirantis caput abscissum inter confidentes projecit, innuens se partis illius possitum, et desertis muris plane omnes in fugam sese reditus immemores coniecisse. Diem tum aperiebat mensis Martius nonum et vicesimum anni 6938 (Christi 1430). Quare ille pedites omnes adhortans, et destitutum a defensoribus locum significans, ut illico ascenderent clamare. Illi, ut poterant, subito scalis universis admotis frequentes ascendere, clamore et strepitu qui tympanis corio confectis elicitur; hoc idem enim inter bellandum maxime animos concutit. Multi etiam temere audacterque manibus et genibus reptare, gravi aliena sibi comparandi siti succensa, et per propugnacula intro sese mittere. Verum quibus per scalas ascensus non permittebatur, per murorum foramina, quae multa effoderant, in urbem solliciti immigrare alius alium celeri cursu et citatis passibus superare contendens, manibus enses ferentes, et quasi decertantes quis prior aliis in habitata urbis loca et oram maritimam procurreret: eo enim potiore civium partem, et maxime Latinos, propter trire-

Ταύτη τοι οὖν τῶν πολεμίων διὰ πάντων ῥῶν δεικνυμένων, τοῦ πολέμου τε μηδαμῶς λούντων, καὶ πάντων ἡμῶν ἐν ταραχῇ πολλῇ φόβῳ καθεστηκότων, καὶ τῶν μὲν παύσασθαι πολεμεῖν τὸν Μουράτην ὑπονοούντων, τῶν δὲ ἡμετέραν ἀπώλειαν προσδοκῶντων, καὶ διατεινῶν μὴ ἂν ἄλλως γενέσθαι ἢ τὴν πόλιν ἀλώειν οὕτως οὖν τῶν πραγμάτων διακειμένων καὶ πρὸς ἡμῖν συγχύσεως οὐσης, τῶν μὲν πρὸς τὸ μέιν ἔσσι· ἀσχολουμένων, τῶν δὲ καταναρκῶσθαι καθάπαξ, ἑτέρων δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν βελῶν τραυῖ ἐναποθανόντων, ἐνίων δὲ καὶ φευγόντων ἀπὸ τειχῶν, μηχανῆς μὲν εἶναι ἐκεῖσε δυναμένων ὑπὲρ δέους, οὕτω τῆς τετάρτης ἢ τρίτης παρελθούσας, καὶ ἡ πόλις φεῦ! παρὰ τῶν πολεμίων ἐλάττω τὸν τρόπον.

14. Ὡς εἰς πολλὰ τὰς κλίμακας ἦσαν κομίσματα, καὶ πᾶσι ἐγγίσει τῷ τείχει ταύτας οὐκ ἀποθνήσκοντων τῶν ἄνω, μέχρις οὗ κατενάρκησεν οὗτος ὁ φόβος, πᾶσι δὲ θέντες καὶ τινες ἀναβάντες βαθμίδας οὐκ ἴσχυσαν τὸ ἐγχειρήμα συμπεισύνων εὐψυχίαν ὑπὲρ τοῦ ἄλλου· κτωμένους ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν εὐρεθέντων, καὶ λίθοι· καὶ καταβεβληκότων ἅμα ταῖς κλίμαξιν τούτους πολλοὺς τὸ ζῆν ἐζημιωκότων, — ὡς οὖν οὕτως γένοιτο, καὶ πλήρεις ἦσαν ἐκεῖνοι θυμοῦ (μὴ ὀλίγην ἡγνύντο γὰρ ὀφλήσειν αἰσχύνην ἥτις φανέντες), περιεργότερον στοχασάμενοι, καὶ κλίμακων μίαν κατὰ τὸ Τριγώνιον θέντες, οὗς τις ἦν ἐκ πύργου, καὶ οὐκ εἶχεν ὅθεν ἂν τι ἀνόδου κωλύσαι τὸν ἀναβαίνοντα, καὶ πολλὰ τὰ ἀνθρώπων ἐτύγχανεν ἐρημία, τόλμην ψυχῆς ἄλλων τις πεζῶν ἐνδείξάμενος, τὸ ξίφος ἐν τοῖς ὁδοῦσι καὶ τὸ θανεῖν ἀνδρηγμένο· τοῦ ζῆν μόνον ἀνδρείας δόξαν κομίσσεται, μεθ' ὅσης εἴποι τῆς εὐτολμίας τὸ τεῖχος ἀναβεβήκει, οὐτινοσὺν αἰσθημένου τῶν ἐνδον, καὶ κατὰ μέρος τῶν ἐναντιῶν τηρούντων τὴν ἀνοδὸν. Ἀπὸ τῶν ἐνδοῦ ἐν ταῖς πυργοβάρεσιν εὐρηκῶς τεσσάρων ἐναγγοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πνέοντα, τοῦτο κεφαλὴν ἐκτεμῶν τῶν πολεμούντων εἰς μέσον τέρριψε, δείξας ὅπως τε τοῦ μέρους ἐκείνου ἐτύγχευε καὶ ὡς τὰ τεῖχη πάντες ἀπολιπόντες ἐκείνους ἀμεταστρεπτοί. Ἐννάτην ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μούρτης, ἔτος δὲ τριακιστὸν ὄγδοον πρὸς τῷ ἐγγύς τῷ ἐννακιστῷ ἐναισθήκει. Παραθαλασσίου ἐκείνος πάντας πεζοὺς τὸ τάχος τε ἐκείνους καὶ τὴν ἐρημίαν ἐδήλου. Οἱ δ' ὡς εἶχον παραχρῆμα κλίμακας θέντες, συχνὸν δὲ ἀναβαίνειν ἡπείγοντο σὺν βοῇ καὶ τῷ τῶν ἀνδρῶν τυμπάνων ἤχῳ· φέροι γὰρ καὶ τοῦτο ἵνα ἐν τοῖς πολέμοις τὴν ἐκπλήξιν. Πολλοὶ δὲ δόλῳ καὶ ἀναβρίχασθαι πρὸς τὸν πύργον διὰ πολλὴν τοῦ κέρδους ἐπιθυμίαν, καὶ διὰ τῶν πυργοβάρεων ἐπεισπύπτειν ἐσπούδαζον. Ὅσοι μὲν ἐδύναντο, τὸνδε τὸν τρόπον ἀνέβαινον· οἱ δ' ἐφ' ἑκτὴν διὰ τῶν κλίμακων, διὰ τῶν ὀρυγμάτων

εἰργάζαντο, πολλῶν ὄντων, ἐπὶ τὴν πόλιν δρομαῖοι συνέβησαν, ἄλλοι ἄλλον τῷ τάχει νικῶντες καὶ ταῖν χειρῶν τὰ ξίφη φέροντες, καὶ οἷον ἐρίζοντες τίς ἂν φθάσειε πρότερος ἐπὶ τὸ τῆς πόλεως οἰκούμενον μέρος, καὶ μάλιστα τὸ πρὸς θάλατταν· πρὸς αὐτὸ γὰρ τοὺς πλείους καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους ὑπέλαβον διὰ τὰς τριήρεις προσπεφευγῆναι. Πάντες οὖν ἡμεῖς, ὡς εἶχεν ἕκαστος τάχους, οἱ μὲν κατ' οἴκους ἐθίζοντο, οἱ δὲ ναοὶς ἱεροῖς κατεφεύγοντες, ἕτεροι ὑπονόμους καὶ μνήματα, καὶ εἴτι πρὸς σωτηρίαν ἦν ἐπιτιθέσθαι, ὑποδύναι σὺν τρόμῳ ἡγωνιζόμεθα, ἄλλοι τὸ τοῦ αἰγιαλοῦ καταλάμβανον μέρος, οἰόμενοι δὴθεν τῶν τριηρῶν ἐπιβῆναι ἢ πλοίων ἐτέρων, μεθ' ὧν τίς ἂν τις εἴποι τῆς φρίκης· ὦντο γὰρ πολλοὶ μὴ πῶ τοὺς πολεμικοὺς εἰσιέναι ἐκείθεν. Τὸ δ' ἦν τοῦναντίον, καὶ τῆς γε ἐλπίδος διήμαρτον οἱ τοῦτο διανοούμενοι. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸν πύργον τὸν καλούμενον Σαρμαρείαν εἶδον πάντες συμβάν. Πάντων γὰρ προσδοκῶντων ὡς ὅταν ἡ πόλις ἀλῶ, μὴ ἂν τοῦτον εὐθύς προσδεδοῦσθαι ἢ τὴν ταχίστην διὰ πολέμου ληφθῆναι, πρὸς τὴν τῆς θαλάττης αὐτὴν καίμενον ἴδονα καὶ διατείχεσθαι, καὶ ὅπλοις καὶ πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις καλῶς κατωχυρωμένον, — ταύτην οὖν τὴν μάταιαν ἐλπίδα πάσαι ἡμῶν κεκτημένων, οὐκ ὀλίγοι δὲ τινες καὶ πρὸς τοῦτον κατέδραμον ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἰδίων σωμάτων. Πλὴν κἀνταῦθα τῆς ἐλπίδος διήμαρτον· μόγις γὰρ τῶν Λατίνων ὅσοι προὔπαρχόντων εἰς φυλακὴν, εἰς τοῦτον συνέφυγον σόδου. Οἱ καὶ διὰ τοῦ κατὰ θάλατταν προβεβλημένου (Τζερέρπουλον τοῦτο καλεῖν πάντες εἰώθαμεν) εἰς τὰς τριήρεις εἰσέβησαν, πρὸ μικροῦ ὥς καθορμισθείσης.

13. Διὰ τῶν κλιμάκων οὖν καὶ τῶν ὀρυγμάτων, C ὧς, ἔφηνεν, τῶν πολεμίων τῆς πόλεως ἐντὸς γενομένων, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς οἰκίας συνέτρεχον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ δ' ἐπὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως αὐτὰς ἀναπατανύοντι πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἰσελθεῖν ἅμα παντὶ τῷ στρατεύματι τὸν Μουράτην. Καὶ εἶδες ἂν δίκην μελισσῶν ἢ θηρῶν ἀγρίων εἰσιόντας αὐτοὺς ὠρομένους καὶ φόνον πνέοντας τὸν ἡμέτερον, καὶ τὴν πόλιν τοὺς μὲν περὶ τοὺς δ' ἐφίππους διαλαμβάνοντας. Ὡς δ' ἡ πόλις πεπλήρωτο πᾶσα καὶ πάντ' εἶχον αὐτοὺς, καὶ νεῶ ἱεροὶ καὶ μοναὶ θεῶν καὶ ἀγυαὶ καὶ οἰκίαι, τότε δὴ τὸ θρήνων πολλῶν ἐκείνο καὶ ἱερῶν ἄξιον πρᾶγμα ἐπράττετο. Διαλαβόντες γὰρ τὴν πόλιν πᾶσαν, ὥσπερ εἰρήκαμεν, καὶ οἷα λύκαι βάρεις ἐφ' ἡμᾶς ἐφορμήσαντες, ἀρπάξαι ἅπαντας ἱσπεύδον κατὰ τὴν τοῦ κρατοῦντος ὑπόσχεσιν· ἔφη γὰρ ἐν τῷ πολεμῇ ὡς εἴγε ἡ πόλις ληφθῇ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς πέρας ἀχθεῖσαν ἴδοι τὴν ἑαυτοῦ, εἶναι μετ' ἐξουσίας ἕκαστον, εἴτι ἂν λάβοι, καὶ παρὰ παντὸς ἀναφαίρετον. Εἶλκον οὖν ἀναμῆξ ἄνδρας γυναῖκας παῖδια, πᾶσαν ὁμοῦ ἡλικίαν, δεδεμένους ὥσπερ ἄλογα ζῶα, καὶ πρὸς τὴν στρατόπεδον ἐξω τῆς πόλεως πάντας ἐξήγον. Καὶ σιωπῶ τοὺς πεισόντας, οὐχ ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄντας, κατὰ τὰ τείχη καὶ τὰς ἀγυαίας, μηδὲ ταφῆς ἡξιωμένους, ἐλώρια δὲ καὶ ἐνέους κύνας οἰωνοῖσι τε πᾶσι καθ' Ὅμηρον, οἷα ἂν ἄνδρας μόνον ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, καὶ ταύτων μάλιστα τοὺς γηραιότερους τε καὶ ἀσθενεστέρους.

A mes confugisse suspicabantur. Omnes itaque nos, ut cuique licuit, fugam naturantes alii in aedibus sese abdere, alii in cuniculos et sepulcra, et si quid aliud salutis conducibilius videbatur, non absque tremore subrepere; alii trirēmum vel aliarum navi-
cularum ascensum sibi, horrore saevo perfusi, promittentes, ad littora proruerunt: namque opinabantur aditum fuisse ad eas hostibus interclusum. At res aliter cesserat; et qui similia imaginabantur, spe sua delusi sunt. Hoc idem et circa turrim Samar-
iam nuncupatam contigisse omnes experimento deprehenderunt. Nam existimabant, etiamsi urbs caperetur, non statim eam deditionem facturam vel adeo celeriter ab oppugnantibus opprimendam, in ipso maris littore sitam, muris et armis lectam
B necessariisque aliis optime communitam. Hac vana spe a multo tempore lactati non pauci in illam, ut propriis corporibus providerent, ruebant. Verumtamen in hoc quoque decepti sunt: vix enim ex Latinis, qui erant illustriores, et Tzetarii pauci, cum illis quibus illius custodia erat concedita, in illam confluxerunt, intromissique aliis introitum denegarunt, et murum, in mare propendentem (ei Tzerempulo apud omnes nomen est) in triremes paulo ante ex portu eo deflexas cum aliis ingre-
diuntur.

προὔχοντες ἦσαν, καὶ Τζεταρίων ὀλίγοι μετὰ τῶν μόνων, καὶ τοὺς ἄλλους εὐθύς κεκολύκεσαν τῆς εἰ-
διατεχνήματος (Τζερέρπουλον τοῦτο καλεῖν πάν-
πρὸς αὐτὸν μετὰ προσιόντων ἄλλων ἐκ τοῦ λιμέ-
14. Per scalas ergo atque foramina, ut diximus, hostes in urbem intro coniecti, alii in aedes et ho-
mines currere, alii ad portas civitatis aperiendas, ut Murates simul cum toto exercitu sese in eam conferret. Et vidisses eos, instar apum aut imman-
suetarum bestiarum, confertim irrumperere, ululan-
tes caedemque nostram spirantes, et civitatem uni-
versam tum equites tum pedites occupare. Ut civitas repleta est, et omnia eos in se, et sacra
D templa et divina monasteria et plateae et domus occludebant, tum lamentabile illud et lacrymabile admodum facinus aggrediuntur. Namque urbe tota, ut praenarravimus, occupata, veluti rapaces lupi, nos impetentes omnia rapere, quemadmodum dy-
nastes promiserat, satagebant. Namque ille inter dimicandum dixerat, si urbs caperetur et voti com-
pos fieret, quicquid unusquisque praedatus fuisset legitime possideret, a nullo unquam spoliatus. Trahebant itaque promiscue viros, mulieres, ado-
lescentulos, simul omnem aetatem, veluti animalia quae usu rationis privantur colligatos, et ad castra
extra urbem convehant. Taceo ad mortem datos, licet infra numerum, tum in muris tum in plateis nec sepulturae traditos, praedam dilaniandam cani-
bus alitibusque omnibus appositam, ut Homericis verbis utar, non viros solummodo, sed mulieres, eorumque potissimum seniores atque imbecilliores. Festinus enim hostis praemetu multitudinis ex-

ptos statim extra educere et sociis in tabernaculis tradere, ne alteri valentiori præda cederet. Man-
cipiis quidquid senio aut morbo præeditum, alio-
rum non consequeretur vestigia, capite imminuere
neque inter damna referre. Tum primum filii a pa-
rentibus, mulieres a viris, amici ab amicis et consan-
guinei a consanguineis miserum in modum disjungl,
nosque injusta morte obtruncandos suspicio erat. Et
conturbata quidem est civitas, clamorque omnium
promiscuus; et ingemiscantibus omnibus cuncta
plena strepitu et ejulationibus fremere: partim
enim miseros vinculis astrictos trahentes exire,
partim recens influentes in urbem, quod e maffi-
bus priorum effugerat, rapere. Sed non omnibus
æqua emolumenta fuere: tantæ enim multitudinis
una pars, quidquid erat hominum et pecuniarum,
exhansit, et maxime pedites, qui primum per scalas
irripserant.

Cum itaque hæc ita processissent et nos tenuissent,
septem millia hominum recensita, cum mulieribus
et pueris, ad castra deductos colligatosque in ten-
torii degero reliquerunt; ibique pretium unius-
cujusque statuunt. Ejulatus vero et lacrymæ ubi-
que. Infantes etenim, qui maternis ulnis foveban-
tur adhuc lactantes, misere vagientes matres po-
scere; quæ superstites adhuc, sese excruciantes
genasque sanguine madidas commonstrantes, eos
queritare. Viri uxores suas ab aliis captas inspi-
cientes, et connubii et unius concordisque vivendi
rationis amore conciti, divisionem deplorare: ux-
ores maritos repetentes, lacrymis, quæ verbis ex-
primi nequeunt, de illis interrogantes, tabernacula
circumire. Filii parentibus orbatî nullo modo soli-
tudinem æque ferre poterant: parentes de illis
solliciti, naturali eos amore compellente, ploratu
aerem diverberare, et suspiriis continuis macerati
lacrymas inconsolabiles effundere. Tum et puellæ
plurimæ, semper antea viris invisæ neque paternis
ædibus exire ausæ et legitimis nuptiis reservatæ
multisque ignoratæ, manibus masculorum teneri,
cogere insimul cum illis in tabernaculis. Vidisses
in unoquoque tabernaculo mulieres promiscuas
cum civibus, virosque itidem cum captivorum ux-
oribus. Nam cum raptus prædaque communis om-
nibus fuisset, similiter conjugatorum et puerorum
et consanguineorum, alius quidem uxorem, alius
maritum, filios alius rapuit, quare simul una
omnes immisceri, qui separatim vitam agebant
et sese invicem ignorabant. Monachi cum mu-
lieribus tracti res dedecoris plena videbatur;
quæ tamen a trahentibus risum multum ex-
citeret. Nam cum scirent aut audissent eos soli-
tarie vitam traducere et a muliebri commercio
plane esse alienos, oblectabantur animo, videntes
eosdem communiter dira pati cum feminis et neces-
sario pariter consuescere.

13. Hæc cum ita agerentur et, ut quispiam ex
his conjectura assequeretur, alia atque alia, et

A Σπεύδων γὰρ ἕκαστο; τῶν πολεμίων δέει τε
θῆναι, οὐδ' ἐκράτησε, τὸ τάχα; ἀγαγεῖν ἔξω
συσκήνοισ; αὐτοῦ παραδοῦναι, μὴ τινας ἰσχυ-
ρὸν κέρδος γένηται, ὅπερ ἂν εἶδε τῶν ἀνδρῶν
ὕπὸ γήρωσ; ἢ καὶ νόσου τάχα τινὸς; εἴτε ἐξ
ἄλλοις βalaίνειν παραπλησίως, τὴν κεφαλὴν ἐ-
νε τοῦτου καὶ ζημίαν ἤμιστα ἐλογίζετο. Τότε
τον παῖδες μὲν γυναικῶν γυναῖκα; δὲ ἀνδρῶν κα-
φίλων καὶ οἱ καθ' αἷμα τῶν ὁμοίων ἐλεεινῶς
ζοντο. Καὶ τὸ θανεῖν ἡμᾶς ἀδίκω; ἐν ὑποψίαι
χανε. Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις, καὶ βοή
πάντων συμμιχτο; ἦρτο, καὶ θορύβου πᾶν
γόνων μεστό. Οἱ μὲν γὰρ ἀγοντες ἐξήρχον
δυστυχεῖς ἐν δεσμοῖς, οἱ δ' εἰσεχέοντο σπουδῇ
ἀρπάσαι τοὺς προτέρους ἅπερ ἐτέφυνε. Πλὴν
οὐκ ἐξ ἰσῆς πᾶσιν ἦγε τὸ κέρδος· τοσοῦτο γὰρ
τὸ πλῆθος, ὅτι μέρος αὐτῶν τὴν πόλιν τῶν ἀν-
ἐκένωσσε καὶ τῶν αὐτοῖς προσόντων χρημάτων
μάλιστα ὅσον τὴν ἀρχὴν εἰσῆλθε διὰ τῶν κλιμάκων

Β Ὡς οὖν οὕτω ταῦτα προβαλῆ, καὶ περιέσχι-
εῖς ἐπιτακισχυλίου ἀριθμουμένους ἕνα γυνα-
παίδεσ; πάντας εἰς τὸ στρατόπεδον ἀγαγόντε
σκηναῖς ἐνδιᾶγειν παρέσχον, δεδομένου; καὶ
τὰ τιμήματ' ἀπηριθμουν ἐκάστων. Οἰμωγαὶ
δάκρυα πανταχοῦ. Νήπια μὲν γὰρ, ὅσα ταῖς
αἰς ἐναποκαίμενα ἦσαν ἀγκάλας καὶ ὑποτίθει
νῶς κλαυθυρίζοντα ταῦτα; ἐζήτουν· αἱ δὲ πα-
κοπτόμεναι καὶ τὰς παρεῖδ' ἐξαίμους δεικνύσ-
ἀληρεύων. Καὶ ἄνδρες μὲν τὰς αὐτῶν πα-
ληφθείσας; γυναῖκας ὁρῶντες, τῷ τῆς συζυγί-
τῆς καὶ συμπολάς κινούμενοι φίλτρῳ τὸν χι-
ἀπωδύροντο· γυναῖκα; δὲ τοὺς ἄνδρας ἀνα-
δάκρυσιν ἀμυθήτοις περὶ αὐτῶν ἐρωτῶσαι τι-
νὰ; περιήεσαν. Καὶ τέκνα μὲν τοὺς τεκόντας
μένα τὴν μόνωσιν οὐκ εἶχον ὑπομένειν οὐδ'
οὖν· οἱ τεκόντες δὲ περὶ τούτῳ ἀνερευνῶντες
σικῆς αὐτοῦ; διεγειρούσης στοργῆς, τὸν ἄρα
ἐπλήρουν. Καὶ στεναγμὸς ἦν αὐτοῖς διηνεκῆς
αρηγόρητον δάκρυον. Τότε καὶ κόραι πολλαὶ
πρότερον ἀνδράσιν ὀφθεῖσαι μὴ δὲ τῆς πατρικῆς
ἐξέναι καταθάρρῆσασαι, γάμοις δὲ νομίμοις
μεναι καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνοοῦμεναι, χερσὶν
ἐκρατοῦντο καὶ ταῖς σκηναῖς μετ' αὐτῶν συ-
Καὶ εἶδες ἂν ἐν ἐκάστη σκηνῇ γυναῖκα; συ-
D ἀνδράσι πολιταῖς καὶ ἄνδρα; ὁμοίως γυνα-
ἀλόντων· τῆς γὰρ ἀρπαγῆς κοινῆς γενομένης
ἐν ὁμοζύγοις καὶ τέκνοις καὶ συγγενέσιν, αἱ
ἤρπασε τὴν γυναῖκα, ἕτερος δὲ τὸν ἄνδρα κα-
τὰ τέκνα, καὶ λοιπὸν ἦσαν ἀναμίξ; οἱ καθ'
ἀγνοοῦμενοι παρ' ἀλλήλων. Μοναχοὶ δὲ γυνα-
ελκόμενοι πρᾶγμα γέμον αἰσχύνης ἐδύκει, καὶ
ἐλκουσι τοῦτο γέλω; ὑπῆρχε πλατύς· εἰδότε
πυθόμενοι μοναχῶ; αὐτοῦ; βροτεύοντας καὶ τ-
γυναικῶν παντελῶς ἀπειπαμένους συνόκησι-
ψιν ἰδέν· ἡγοῦντο τούτους ὁρῶντες συνδία-
αὐταῖς τὸ δεινὸν καὶ συνδιέγοντας ἐξ ἀνάγκης

14. Τούτων οὕτω χειρορρηκῶν, καὶ ὅσα αὐ-
τούτων ἀκολούθῳ; εἰκάσειεν ἕτερα, καὶ πᾶ-

παραφυλάττειν διατηρηῆσαι) τούτοις πολυειδεῖς τινάς

Jam universam prælam Turcæ in tentoria deduxissent, dux Occidentis rursus urbem immigrat, accuratius eam inspecturus, nihilne occultum, ubicunque illud esset, lateret. Sic urbis rebus universis recisis et ad nihilum reductis nihil, neque templum sacrum neque monasterium, neque domus etiam vilissima, inconcussa remansit. Et causa hæc fuit. Ex civibus qui divitiis aliaque suppellectile affuebant, quas longa obsidio non absumperat, audita hostium irruptione, et quod perpassi sunt pertimescentes, alii in sacris templis, alii in sepulchris, alii aliis quibus poterant locis sua reposuere; ut si forte ipsis mors contigeret, ut expectabatur, qui postmodum venturi erant, illis repertis, ut fieri amat, pro eorum anima aliquid accurarent; si mortem effugissent, ipsi sibi haberent, et liberi facti in suos usus converterent. Sed spe sua frustrati sunt, capti siquidem iustam mortem oppetere Dei summa miseratione, paucis exceptis, ut supra narravimus, evasimus; sed propriis uti libertati restituti non contigit. Turcæ enim, solertes cum sint et ad invenienda multa, rerum quam possident experientia, promptissimi, quos captos adduxerant ex civibus, et præcipue mulieres deceptu facillimas, verbis illecebrarum et lenociniorum plenis sese insinuantes, libertatem illis polliceri perfectam, si ipsis pecunias proprias sive alienas revelassent. Illæ nomine libertatis deceptæ statim summo conatu domino et sua et vicini, si quam eorum cognitionem habebant, revelare. Ut malum cœpit irrepere et multi ex Turcis pecunias reperere, mulieribus loca in quibus abscondebantur aperientibus, rumor per totum exercitum de hoc spargitur, et omnes qui captivos adduxerant ad similia animi advertunt, hos sollicitationibus fraude oblitatis, alios similiter aliis modis ad revelandas pecunias consuadentes et compositis mendaciis deludentes; quos vero pertinaciosos agnoscebant, sperabant siquidem multi ex prudentioribus eos lenociniis et multis dolo fraudeque onustis sermonibus tandem finem imposituros, et sic a se reposita sibi conservaturos, pœnis omnis generis afficere, cogereque ut pertinaciam deponerent. Hinc multi ex præstantioribus, partim illecebris d. linitis, partim pœnas non sustinentes, festinanter, licet inviti, abscondita manifestant. Novit enim natura necessitati, et potissimum cum mors proponitur, facili negotio cedere. Hoc et sacrorum templorum et monasteriorum eversiois causa fuit. A nonnullis enim propter expetitam securitatem in sacris templis, pecuniis repositis, et maxime in ipsis adytis sub sacrosanctis altaribus, et postmodum necessitate urgente ob cruciatuum sævitiam indicatis, eorum pulchritudinem Turcæ demoliti, divinasque mensas, in quibus mystica vivens et salutaris totius terrarum orbis victima offertur, pecuniarum desiderio studiose evertere et cuilibet (væ misero mihi) conculcandas proponere. Nam suspicabantur sub omni lapide pecuniis esse, proptereaque omnia late vastabant.

Tam dirum malum in sacris quoque imaginibus locum habuit, ea non sine contumelia absumentes; quarum plerasque igne concremarunt, qui earum adorationem nobis surripiunt; alias in usum rerum venalium (Deus, tuam tolerantiam!) in medio foro impudentissime reducere; nonnullas etiam conservarunt qui magis quam alii pecuniis inhiabant, et postea argento divendiderunt.

νῆστιν ζημιόυντες, ταῖς δ' εἰς ὑποδοχὴν τῶν ὀνίων, ὡς Θεοῦ ἀνοχῆς, ἐπὶ μέσης τῆς ἀγορᾶς ἀναίθισαντο, τ. ν. κ.; δὲ καὶ δευτέρησαν [κ. α.] οἱ τῶν ἄλλων εἰς κτήτιν χρημάτων θερμότεροι, καὶ ἀργυροῖ τας ἀπέδοντο.

16. Quid porro diceret de nostri tropæalis et martyris myrothecio? neque illud immotum neque imperturbatum furoris exsuperantia conservarunt, qui contra nos veluti bestiae immansuetæ sævierant; non eandem tamen ob causam ob quam alia antiquitus per nos sepulcra exstructa reserata sunt et disiecta, et cadaverum reliquiae in eis jacentes super terram dispersæ: in illis enim Turcæ pecunias a civibus repositas, causa jam prænarrata, reperere, proptereaque fero omnia et reserarunt et subverterunt; at hic duplici de causa, tum propter ex non parvo auro et argento et lapidibus pretiosis nec non et gemmis circa illud compositum ornatum, tum propter sanitatem exhibens divinum unguentum. Nonnulli enim ornatus tantum gratia illud despoliarunt; alii nobis unguentorum affluentiam invidentes, et quæ inde subsequitur, sanitate nos privare cupientes, ut in posterum illa nobis medicina, cum opus esset, nulla suppeteret. Quapropter superstratis marmoribus disiectis unguenta non levi nisu exhauriunt, et sacrum divinumque martyris corpus expromere conantur, opinantur siquidem propositum consequi nosque unguentorum inexhaustorum in orbitatem redigere. Verumtamen, quem sibi temere proposuerat eorum libido, finem non habuit. Per plures itaque dies ambabus manibus unguentum exhauriebatur, et quibusdam plane ridiculum videbatur; at qui plus alijs sapiebant, curæ erat illud in patriam perducere et cum reverentia religionem contrectare: nam ab expertis audiverant ad quoslibet morbos medicinalibus ipsis pharmacis multo efficacius esse. Nihilominus unguentorum fontem non potuerunt neque exsiccare neque exinanire, quavis id contentiosius multumque per tempus niterentur. Et merito; neque enim humana exæquant quæ Deus dignis largitur, sicuti nec iisdem terminis subjacent.

Idem hoc nefarium facinus circa sanctæ et myroblytidis Theodoræ sacrerrimum cadaver patratum est, quod cum in superficie jaceret, solo prostratum (o audaciam, o manus execrandas!) et in varias partes discerptum est; quas pii homines assumentes, alius alio prius, tanquam nulla mercede conductam medicinam asportarunt; postea eandem recollecte, qui habuerant, aliis pretio restituentibus, aliis gratis dantibus propter ea quæ in se nutriebant pia con-

αῖς ἡ θεία μυρτική καὶ ζῶσα καὶ σωστικὴ ἐπετελεῖτο τοῦ κόσμου θυσία, τῇ τῶν χρημάτων θυμῷ κατὰ σπουδὴν ἀνατρέπειν καὶ κατεφύ τῶν βουλομένοις τιθέναι· ὑπέλαβον γὰρ παντὶ λίθῳ χρήματα κεῖσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάστατα πεποιήκεσαν. Αὕτη καὶ τῶν ἱερῶν συμβέβηκεν ἐν ὕδασι διαφθορὰ, καὶ πυρὶ περιέσχον, ὅσον ἡμᾶς εἰς τὴν τούτων

ις'. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τῆς μ. ροδίου λάρνακος τοῦ ἡμεδαπῶ τροπαίου καὶ μάτικιστα καὶ ταύτην εἰσὶν ἀπερίτρεπτον καὶ σάν, ὡς τὸ πρὶν, μανίας ὑπερβολῇ οἱ καὶ ὡς περ θῆρες λυττήσαντες ἀγριοί, πλὴν οὐ καθ' ἣν καὶ ἄλλα τῶν παλαιῶν ἐξ ἡμῶν γε ἠνέφκτο τε καὶ καταβέβητο μνήματα καὶ τοῖς ἐναποκεῖμενα λείψανα κατὰ γῆς ἀπεβίβη. Ἐν αὐτοῖς γὰρ καθότι πολλοὶ τῶν Τούρκων χεῖρ ἐπέτυχον ἐναποτεθέντων παρὰ τῶν πολιτῶν ἐκείνα φθάσαντες δεδηλώκειμεν, διὰ τοῦτο πάντες ἠνέφξαν καὶ κατέστρεψαν· ἐνταῦθα δὲ δόξα τοῦ τε περὶ αὐτὴν οὐκ ὀλίγου χρυσῷ καὶ καὶ λίθοις τιμίσι καὶ μαργάραις κατεσκευασμένου κόσμου, καὶ τῶν ὑγείας παρεκτικῶν θείων. Οἱ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου μόνον αὐτὴν ἀπεγύμωσαν οἱ δὲ βασκῆναντες ὅσον ἡμῖν τῆς ἀφθονίας ῥων καὶ τῆς ἐκ τούτων λάσεως ἀφρηκέταυθ' ἡμᾶς ἠβουλήθησαν, ὡς μηδὲν εἶναι τοῦ τούτων ἀπολαύειν, ὁσάκις ἂν ἕκαστος διὰ καὶ καταβεβληκότες τὰς ἐπ' αὐτῇ μαρτύρων μύρων ἐσπεύδον αὐτὴν ἐκκενῶσαι καὶ καὶ θεῶν λείψανον τοῦ μάρτυρος· ἐκβαλεῖν γὰρ τοῦ σκοποῦ τούτου κατατυχεῖν καὶ ἡμῶν ἀκενῶτων μύρων καταλιπεῖν ἐνδεεῖς. Πλὴν εἰς τέλος ὅσον αὐτοὶ σφαλερῶς προσεδόκων ἐπιθυμία ἐξέβη. Ἐξήντλουν οὖν τὸ μύρον τὸν ἀμφοτέραις ἐφ' ἱκανὰς τὰς ἡμέρας. Ἡ μὲν ὡς τι γελοῖον ἐδόκει· οἷς δὲ νοῦς ὑπερβόλους ὑπὲρ, τούτοις ἦν ἐπιμελὲς πρὸς τὴν τοῦτο μετακομίζεσθαι καὶ μετ' αἰδοῦς ἀπτεσεβδάσματος· ἡκικήσειαν γὰρ πρὸς τῶν πεπνυγῶν ὡς λατρικῶν φαρμάκων ἐστὶν ἐνεργέσθαι ὅσον ἂν τις χρήσαιο πάθος. Πλὴν ἀλλ' οὐκ αὖτὴν τῶν μύρων πηγὴν ξηρὰν καὶ ἀνικμον ναι, καί περ πολλὸν ὑπὲρ τούτου ποιοῦμεν ἀγῶνα. Καὶ εἰκότως· οὐ γὰρ ἴσα τῶν ἀνθὶ τὰ πρὸς Θεοῦ τοῖς ἀξίοις κεχαρισμένα, ἐτμηδὲ τοῖς αὐτοῖς ὑπόκειται ὅροις.

Ταύτην τὴν πονηρὰν ἐπεδείξαντο γνώμην τὸ τῆς δόξης καὶ μυροβλήτιδος θεολώρου ἐκ λείψανον, ὃ καὶ ὡς ἐπιπολῆς κεῖμενον ἀπὲρ κατὰ γῆς, ὡς τὸ λῆμα καὶ μιαιῶν χειρῶν καὶ ἐραύσθη εἰς μέρη, ἃ δὴ καὶ τῶν φιλοθέων ἀνελάμβανον ἄλλος μὲν ἀλλαχού πρότερον ὡς ἄμιοθον ἀπεκόμισαν· ὕστερον δὲ καὶ ταῦτα καὶ τῶν εἰληφθέντων τῶν μὲν ἀποδομένων ταμῆς ἀργυρίων, τῶν δὲ χηρῶν μὲν δὲ ἦν ἐκ

λόθειον γνώμην, ἃ καὶ εἰς ἐνός αὐτοῖς συναρμολογούμενα σώματος ὁλομέλειαν θαυμαμάτων ἐνεργεῖα καθ' ἑκάστην ἀφθόνην πηγάζουσιν εἰς δόξαν καὶ αὐτοῖς τοῦ πάντα πᾶσιν ἐπάγοντος λόγους οἰκονομίας ἀβρότητου.

ιζ'. Τοῦτων οὐκ ὡς προθεσθηκότων καὶ ἀκοσμήτως πάσης γεγεννημένης (διὰ πάντων γὰρ τῶν ἐν τῇ πόλει κεχώρηκεν ἡ καταφθορά) οἶκτον ἐπὶ τοῦτοις ὁ Μουράτης λαμβάνει τῆς πόλεως. Καὶ πρῶτα μὲν τοῦς εἰσόντας ὅμα τῷ κατὰ δύσιν στρατιγῷ Τούρκους τὰς τῶν αἰχμαλώτων οἰκίας ἑαυτοῖς διανεύμεντας καὶ ταύτας ἔχειν διὰ βίου παντὸς ἡλικίας ἐξελάνει καὶ μὴ προθυμουμένους τῆς πόλεως, ἐπειπὼν ὡς Ἄρχει μὲν ὑμῖν τὰ χρήματα, καὶ οὗς παρ' ἐλπίδα δούλους ἐκτίσασθε· τὴν δὲ γε πόλιν ἔχειν ἔγωγε βούλομαι, πολλῶν διὰ ταύτην διηγουκῶς ὁδὸν ἡμερῶν, καὶ πόνον ὑπενεγκῶν ὅσον ἐγνώκατε. Ἐπειτα δὲ πρὸς τὴν Γαλλικὴν ποταμὸν μεταβὰς, ἐγγὺς τῆς πόλεως βέοντα κατὰ τὴν καιρὸν μάλιστα τοῦ χειμῶνος, βούλῃ ἐκκέψατο πᾶσι τε ἀδόκητον ὄλω· καὶ συστατικὴν τῆς ἐκλωκυίας. Ἰδὼν γὰρ πόλιν τοσαύτην καὶ οὕτω κειμένην τῇ θαλάττῃ τε προσομιλοῦσαν καὶ πάντα δεξιὰν οὔσαν, ῥυκτερέ τε αὐτὴν καὶ πάλιν οἰκίσαι βεβούλητο. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἀνθρώπους ἀριθμητοῦς τῶν ἐπισημοτέρων καθ' αἱμά τε καὶ συγγένειαν τῆς δουλείας ἀπηλλάχθαι προσέταξε, περισχηκῶς αὐτὸς τὰ λύτρα, καὶ τῇ πόλει τούτους ἔγκατοικῆσαι, ἔπειτα δὲ τὰ καταπεπτωκότα ταύτης ἐν τῷ πολέμῳ μέρη ταχέως τε ἀνορθοῦσθαι καὶ ὡς πρότερον ἦσαν ἔγκαταστήναι. Καὶ τὸ μὲν πρόσταγμα οὕτως εἶχεν, αὐτὸς δὲ μεταστῆσας καὶ αὐτοῖς τὴν στρατιάν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Βαρδάρου ἐστρατοπεδεύατο. Ἐνθα δὴ καὶ μερισμὸς παντελὴς τῶν ἐκλωκῶν ἐγένετο. Ὅσοι μὲν γὰρ τῶν αἰχμαλώτων, ἡ δὲ ὧν εἰπόντες ἐφθήμεν λύτρων ἢ ἐξ ἑαυτῶν ἢ Χριστιανῶν ἐξ ἐτέρων, ἐκ διαφόρων χωρῶν καὶ πόλεων συνειλεγμένων, τρόπον ἐξεῦρον ἐλευθερίας τινὰ, τετυχέσσαν ταύτης ἐν τῷ ποταμῷ Γαλλικῷ τοῦ Μουράτου ἐνδιατρίβοντος. Ὅσοις δὲ τρόπος ὑπ' ἀπορίαν τηλικαῦτα οὐχ εὑρίηται, τούτους ἕκαστος ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι καὶ τόποις ἐξέπεμψαν, τὰς δὲ τῆς δουλείας ἀνάγκας ὑφισταμένους, μέχρις ἂν ὑπονοστήσαντες τὰ σφῶν τιμήματα διαθῶνται· οὐ γὰρ ἐδύναντο καὶ τούτους ἔλκειν μακρὴν ἀπερχόμενοι καὶ πρὸς πόλεμον ἕτερον. Εἶδες ἂν οὖν τοὺς εὐστυχεῖς τοὺς μὲν ἐπὶ τὰς τῆς Ἑφίας τοὺς δ' ἐπὶ τὰς τῆς Ἐσπερας μερὲς διασπρέντας· οἱ μὲν γὰρ τοὺς τεκόντας, οἱ δὲ τὰ τέκνα, καὶ ἕτεροι τὰς γυναῖκας ἐλάμβανον, καὶ οὗς ἡ φύσις ἤνωσεν, ἡ συμφορὰ διαμέρισεν.

ιη'. Ταύτη τῶν καθ' ἡμέραν, ὡς μὴ ὥρῃ, συμβεβηκότων, καὶ τοιόνδε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βαρδάρου πέρας εἰληφόντων, ὁ Μουράτης ἐκείθεν διελθὼν τὴν στρατιάν διελὼν τὸ μὲν αὐτῆς ἐπὶ τὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐξέπεμψε μέρη, αὐτὸς δὲ μετὰ θατέρου μέρους ἐπ' ἄλλους ἀπῆει καταστρέψων κίκαίνους καὶ ὑπ' αὐτῷ ποιητόμενος. Πρότερον δὲ διὰ πάσης τῆς ὑπ' αὐτῷ κήρυκας ἐπεπόμφει, τοὺς πρὸ μακρῶν ἐτῶν καὶ τοῦ συγκλεισμοῦ τὴν Θεσσαλονικὴν ἀπολιπόντας καὶ μετοικήσαντας ἄλλαχού πρὸς αὐτὴν ἐν ἐπανελ-

ΠΑΤΡΟΙ. GR. CLVI

A silia, denuo in unam integri corporis formam compositae miraculorum efficacia quotidie affluenter innotescunt, in gloriam rursus ejus, qui omnia omnium regit moderaturque suae providentiae inenarrabili ratione.

17. His hoc modo peractis, omnibusque incompositis ac turpiter deformatis, per omnia siquidem, quae in urbe erant, clades grassata est, «Mictae civitatis fortunae Muratem ad misericordiam alliciunt. Et primum quidem qui cum occasu duce immigrarant, quique captivorum aedes sibi diviserant sibi-que eas habere per vitae spatium speraverant, Turcas etiam invitos urbe pellit, inquit: «Large vobis sufficiunt pecuniae et praeter spem captivorum quaestus: urbem mihi ipse reservo, quod ob eam multorum dierum iter confeci, eosque labores sustinui quos vos optime nostis.» Tum ad Gallicum fluvium, qui prope civitatem, et hiberna potissimum tempestate, cursum tenet, pergens, consilium praeter omnem expectationem init, sed captae urbi valde salutare. Considerans enim urbis magnitudinem et situm mari proximum, eamque congruentem et aptam ad omnia, commiseratus illius relucientis consilium capit. Primum quidem homines non contemnendo numero, sanguine et ortu spectabiliores, a servitute suis sumptibus liberatos mandavit, ut intra urbem domicilium haberent; deinde ut partes illius bello collapsae celeriter repararentur pristinoque decori restituerentur. Et mandata quidem haec erant. Tum ipse rursus moto exercitu ad Bardarii fluminis ripas castra metatur; ubi captivorum partitio absolvitur. Nam captivi, sive pretio, quod supra innumus, sive per se ipsos, sive per Christianos alios, ex variis urbibus et oppidis coactos, pecunia erogata libertate potiti sunt, eam sibi habuere, cum adhuc apud Gallicum fluvium Murates moras ageret: quibus vero ob egestatem, atque inopiam ea frui non contigit, eos singuli in patrias sedes et loca dimiserunt, servitutis incommoda subituros, donec ipsi postmodum reversi de eorum pretio disposuissent. Neque enim poterant secum una convehere per longum iter, et ad aliud bellum proficiscentes. Vidisses infelices, hos quidem ad ortum, illos ad occasum, distractos asportari: namque hi parentes, alii filios, alii uxores accipiebant, et quos natura unum aliquid insigniter fecerat, calamitas separabat.

ἐλάμβανον, καὶ οὗς ἡ φύσις ἤνωσεν, ἡ συμφορὰ δια-

18. Hoc pacto (quod utinam nunquam evenisset) rebus nostris precedentibus, et hoc siue apud Bardarii ripas terminatis, Murates inde, duas in partes diviso exercitu, unam ad Janninorum fines dimisit, alteram ipse secum ducens ad alios se conferebat, eos quoque absumpturus et potiturus. Sed ante omnia per omnem suae ditionis plagam praekonem mittit, eos qui ante multos annos, ipsoque obsidionis tempore, Thessalonicam deseruerant aliisque in locis sedes locaverant suas, quam celerissime possent

domum reverti conacturos, qui proprias in posterum, ut antea, possiderent. Nam proposuerat, quam optime et multa cum laude, rursus urbem habitatoribus restituere, et ut prius erat, hominum conferta copia complere. Quod utique non multum post belle cecidisset, nisi nostra in Deum facinora impedimento fuissent. Cum enim reparandæ urbis desiderio teneretur, revocans se ad humanitatem ac mansuetudinem, omnes libertatis compotes facere patriamque illis donare, ut dixi, et domibus propriis, ut antea, frui cum omni securitate, et quidquid aliud erat in immobilibus, in animo habuit. Quapropter primatibus cum suis, quidam etiam cum sacramento, ferunt dixisse : « Injustum est cum rebus debellatorum debellatos quoque in vincula conjici et paria alio abductos spoliari; libertatem itaque illis stabiliamus, si ita videtur, aut sine pretio illos accipientes, aut illud nos erogantes. » Auditorum alios sententiam laudasse, adhortatos ut faceret; sed unum ex ducibus, qui dignitate cæteros antecellebat, non tantum non approbasse verba de libertate, sed et quibus poterat rationibus consilium principis impedivisse; et verosimilia dicere, quod alios anteciret, visus est. Erat plane hoc quoque meorum scelerum fructus, ut ipse mihi suadeo, quemadmodum et quæ evenere reliqua; licet nonnulli sermonem hunc haud patentibus auribus arripientes, neque semetipsos causam fuisse judicantes, divinis præceptis neglectis, hominibus eventuum causas ascribunt. Ego autem, quidquid id fuerit, divinæ punitioni propter meam correctionem tribuo: omnes etenim clades pene exitiales, ut divinæ Litteræ tradunt cecernuntque, ad frugem correctiones sunt, commune scelus communibus calamitatibus Deo puniente.

Rebus itaque civitatis, ut dixi, inter se divisis, Murates urbem hominibus nudam solummodo sibi vindicans, omnes domos prioribus dominis liberis factis, et alia omnia immobilia, tradi jubet, hæc tantum male tum factis superaddens, dum sacras ædes occupat, tum magnum Virginis et Deiparæ manibus non factæ templum, in media civitate positum, tum sub nomine ab antiquo tempore venerandi Præcursoris sacrum et in veneratione habitum monasterium, illud in victoriæ signum illatque excidii, hoc, quod aliquot ante annos a Turcis captum fuerat: et hæc in congregationes et synagogas suas commutavit. Nec non illustre Adrianopolitani balneum a fundamentis extruens, mille marmora eripi ad lucique ad balnei stratum ex hac urbe mandavit, quæ a sacris templis et monasteriis per curatores extracta sunt.

19. Porro alioque præcones ad multa illius ditioris loca, ut dictum est, et quos reperere Thessalonicenses, qui ante nonnullos annos rerum angustiis pressi ex ea secesserant, etiam vi reclusos fecere, captivos item quoquo modo in libertatem vindicatos.

θεῖν πολλῶ τῷ τάχει καταναγκάζουσι καὶ τὰ ἐπὶ πάλιν ὡς τὸ πρότερον ἀπολάθωσι. Σκοπὴς γὰρ τὸν πᾶν τι καλὸς καὶ πολλῶν ἀξίος τῶν ἐκείνου, τὴν πόλιν καὶ αὐτὸς τοῖς οἰκητοῖσιν ἀδωκέναι καὶ πλήρη καθάπερ καὶ τὸ πρὶν ἀποστήσαι. Καὶ ἦν· ἂν τοῦτο μετ' οὐ πολὺ, εἰ ἡμέτερα πρὸς Θεὸν κώλυμα γέγονε πταίσ, Πόθῳ γὰρ τοῦ συστήναι τὴν πόλιν φιλονεικῶν γνῶμης τυχὼν ἐβούλετο πᾶσι τε ἐλευθερίαν χαρῆσαι, καὶ δοῦναι τούτοις, ὡς προῦφην, αὐτῇ τὰς αὐτῶν οἰκίας ὡς πρὶν μετὰ πάσης ἀδείας κτῆσθαι, καὶ εἰ τι προσῆν ἀκίνητον ἕτερον. Ἦ καὶ πρὸς τοὺς ἄμφ' αὐτὴν φασὶ τινες ἐπομνύλογάδας εἰπεῖν ὡς· « Ἀδίκον ἂν εἴη μετὰ τῶν περὶ τοὺς κρατηθεῖσι καὶ τούτους ἐλεῖν δεσμοῦ τῆς ἐνεγκυμένῃς ἀπαγαγεῖν. Ἐλευθερώσωμεν αὐτούς, εἰ δὲ καὶ ἡ λαβόντες λύτρων ἀνευ αὐτῶν ταῦτα παρεσχηκότες ἡμεῖς. » Τῶν δ' ἀκηκόωντων μὲν ἄλλους ἐπαινέσαι τε τὸν λόγον καὶ παρασάσαι πρὸς τοῦτο, ἕνα δὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν χύτατον μὴ μόνον οὐκ ἀποδέξασθαι τὸ βῆθ' ἐν εἰλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐδύνατο λόγοις κωλύει βούλημα, καὶ πιθανὸν ὀφθῆναι διὰ τὸ ὅπερ ἦν δὲ καὶ τοῦτο πάντως τῆς ἐμῆς ἀμαρτίας πρὸς, ὡς ἐμαυτὸν πεῖθω, καθάπερ καὶ τὰ ἱλα συμδεδίχην· εἰ καὶ ἴσως τινὲς τοῦτον τὸν λόγον ἀνεψυμένους δεχόμενοι τοῖς ὡσὶ, μὴ δ' ἑαυτοὺς κρίνοντες, τὰς θείας παρὰ φανερὸν ἐν τιθεμένους, ἀνθρώποις τὰς τῶν συμβαινόντων τῶν λογίζονται. Ἐγὼ δὲ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ παιδείας διὰ τὴν ἐμὴν ἐπανόρθωσιν· πᾶσαι γὰρ πολυάνθρωποι φέρονται, ὡς αἱ εἶται διαγινώσκαι καὶ ἀποφαίνονται Βίβλοι, εἰ; τὸν τῶν ὑπολειπόμενων σωφρονισμὸν γίνονται, τὴν πάνδημον πόλιν δημοσίαις μάστιξι τοῦ Θεοῦ σωφρονίζοντος.

Πάντων οὖν, ὡς εἶπον, τὰ τῆς πόλεως ἐκ διανεμαμένων, ὁ Μουράτης τὴν πόλιν ἀνὴρ ἐρήμην ἰδιοποιήσατο μόνην, πάσας οἰκίας τοὺς ἀρχῆθεν αὐτῶν κύριους προϊστάσας ἐλευθετυχῆσθαι καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀκίνητον καὶ ταῦτ' ἐκ μόνον προσθεῖς αὐτῇς τηλικαῦτα τοῖς καὶ γενομένοις, ὅτι τοῦδε τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου παρὰ τῶν, τὸν τ' ἐπὶ μέσῃ τῆς πόλεως νεῶν τῆς ῥοποιήτου Παρθένου καὶ Θεοτόκου καὶ τὴν εἰς ἐπὶ πάλαι τιμωμένην τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ ἱερὰν, τὸν μὲν ὡς σύμβολον νίκης καὶ τῆς γαμμένης ἀλώσεως, τὴν δ' ὡς καὶ πρὸ χρόνων παρὰ Τούρκων ληφθεῖσαν, καὶ εἰς συναγωγὰς αὐτῶν τοὺς μετέμειψε, καὶ ὅτι περιφανὲς κατὰ τὴν Ἀνούπολιν βαλανεῖον ἐκ βάρων αὐτῶν ἀνεγμαρμάρους χιλίας ἐξελεῖν ἐπεμψε καὶ κομίσαι τὴν ἐδάφους οἰκοδομίαν αὐτόθι, νατὼν ἱερῶν καὶ νῶν ταύτας παρὰ τῶν πεμφθέντων ἀφειδῶς ἐκείσεας.

19'. Ἀλλ' ἀπῆλθον μὲν οἱ κήρυκες κατὰ τῆς ὑπ' αὐτῷ μέρη, ὡς διαλήφειμεν, καὶ τοὺς σκομένους ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἐν αὐτῇ κατηνέγκαι ἐπανέρχασθαι, αὐτοὺς πρὸ χρόνων μόνον ἐκ ἀπάραντα; ἐκ τῆς τῶν δεινῶν συνεχείας, ἀλλ'

καὶ τῶν αἰχμαλώτων γεγενημένων τοῦς θενόδοτε
 τῆς ἐλευθερίας ἡξιωμένους. Ἠλευθέρωνται καὶ γὰρ
 ἱκανοὶ πολλῶν θεοφιλῶν ὑπὲρ ἀναβρύσεως ἡμῶν
 προθύμως κεινημένων, καὶ μάλιστα τοῦ τῶν Σέρ-
 ρων ἀρχοντος, ᾧ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων
 ἐξαίρετον ἡ πρὸς τοὺς δεομένους ἐστὶν εὐποιία ἐκα-
 στοτα. Χρυσίον καὶ γὰρ οὗτό· τισιν οἷς ἐθάρρει
 χειρίσας ἐπ' ἐλευθερίᾳ τῶν αἰχμαλώτων τοῦτο δο-
 θῆναι παρακαλεῖσάτο. Καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἐκείνου
 γνώμης ἐγένετο· ἐπρίαντο γὰρ τοῦ χρυσίου οἱ πρὸς
 αὐτὸ τεταγμένοι πολλοὺς, οἱ δὲ καὶ ἐπανιόντες ἐπὶ
 τὴν πόλιν, ὡς εἰκάζειν ἔχομεν, μέχρι τοῦ νῦν εἰσι
 μετὰ τῶν ἀπ' ἄλλων τόπων ἐληλυθότων ὡσεὶ χίλιοι.
 Εἰ δὲ καὶ συναριθμεῖν τις ἐθέλοι καὶ τοὺς τὴν πόλιν
 οἰκίσαντας Τούρκους, εἶεν ἂν ὥσαι δισχίλιοι. Δι-
 νοούμεθα δὲ τὴν πόλιν καὶ αὖθις τὴν πρὶν αὐτῆς
 εὐκοσμίαν ἀναλαβεῖν καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνθῆται
 καὶ πλατυνθῆναι ὡς πρότερον. Καὶ γέγονεν ἂν ἴσως,
 εἰ μὴ καὶ πάλιν τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων σφαλμά-
 των ἐμποδῶν ἐγεγόνει, καὶ ἡ κακία μὴ χώραν εὔραν.
 Ἐξ οὗ γὰρ ἡ πόλις δεδούλωτο, καὶ ὁ Μουράτης
 πάντα καὶ κτίσματα καὶ κτήματα καὶ νεῶς ἱεροῦς
 καὶ μονὰς καὶ τὰς τῶν προσώων αὐτῶν ἀφορμάς
 ἐπανιοῦσιν ἡμῖν τοῖς ὁπωσδήποτε τῆς δουλείας ἀπαλ-
 λαγεῖσι φιλοτίμως καὶ γράμμασι καὶ λόγοις· δεδω-
 ρητο, πανταχοῦ τε τοῖς ἀφικνουμένοις ἐλευθερίαν
 ἀκήρυξε, καὶ τὰς αὐτῶν οἰκίας καὶ ὅσα ἀκίνητα
 πάντες ἀνέλαβον, καὶ τάξις πᾶσα καὶ ἁπὸν ἔθνος
 τῆς πόλεως· πρὸς δευτέραν ἀβύνησιν καὶ ἀνακατι-
 σμὸν προβαίνειν ἀπῆρξαντο, ποιμὴν τε τῇ πόλει
 καχευρόντη, καὶ ἐκκλησία συνέστη καὶ τὴν προ-
 τέραν ταύτης τάξιν ἀπέλιψε, μοναχοὶ τε τῶν μονῶν
 ἀπελάβετο καὶ διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο τὴν τοῦτων
 ἐπίδοσιν, καὶ πάντες ἐλπίσι χρησταῖς ἐτρεφόμεθα,
 καὶ συντόμως εἰπεῖν τῶν ἐκ τῆς ἀλώσεως ἡμῖν
 ἐπιόντων κακῶν τὴν μνήμην ἀπεβαλόμεθα, καὶ
 χαίροντες ἡμεῖς ἐφ' οἷς ἀδοκῆται· ἐτύχομεν, καὶ τὴν
 πόλιν ἐξ ἡμῶν, ἡ παροιμία φησὶν, ὁ ἰμάς ἐξετέμνητο.
 κ'. Καὶ δὲ τῇ Θεσσαλονικῇ ἐπιδημηκῶς ὁ Μου-
 ράτης (δεύτερον, οἶμαι, τῆνικαῦτα διέπνευσεν ἑξ-
 ἡμεῖς τὴν ἀλῶσιν ἢ τρίτον) ἐφ' ᾧ ταύτην ἰδεῖν καὶ
 ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορῆσαι, καὶ τῶν
 ἀπ' αὐτῆς καλῶν ἀπολαυκέναι, καὶ δωρεαῖς μεγά-
 λαις ἀντιφιλοτιμήσασθαι, τὸν ἐκείνου τε τῷ φιλο-
 τίμῳ τῆς γνώμης μιμήσασθαι πρόγονον, Θεσσαλο-
 νικῆς κακείνον κρατήσαντα καὶ χάρισι ταύτην πολ-
 λαῖς ἀμειψόμενον, οὕτως οὖν γνώμης ἔχων καὶ μετὰ
 τοιαύτης ἐλθὼν, ὁ δὲ μὴ οὐκ ἀγαθαῖς ὑπαχθεῖς
 συμβουλαῖς μεταβουλεύσει τε καὶ τὴν προτέραν
 ἡμετατίθησι γνώμην, καὶ ἃ καθ' ὃν ἐαλώκαμεν χρό-
 νον οὐ πέπραχε, κατ' ἐκεῖνο δὲ τοῦ καιροῦ παρώρ-
 μητο διαπράξασθαι. Καὶ γοῦν ὡς τὴν πόλιν καὶ τὰ
 καθ' ἕκαστον ταύτης θεάσασθαι καὶ πάσης ἐν ταύτῃ
 ῥηστότητος ἐπαπολαύσειν, ὡς τῶν αὐτῇ προσόντων
 καλῶν εἰς κόρον κατατρυφήσειν, ἀγαπητικῶς τε
 οὐχ ἥμισυ ταύτη διατελεῖν, καὶ πᾶσιν ἡμῖν θαρ-
 ρεῖν δοίη περὶ ἡμῶν τὰ βελτίω, πρῶτον μὲν φηφον
 ἐξήνεγκεν ὅτι οὐδ' ἐν ὄνειροις ἰδὼν οὐδεὶς ποτε
 προσεδόκησεν ἂν· ἡ δ' ἦν πάσας μὲν ληφθῆναι μο-

Namque quam plurimi piorum hominum, infertunii
 commiseratione devictorum, liberalitate, et potissi-
 mum Servorum principis, cui prae aliis, quibus cæ-
 teros superat, virtutibus præcipuum est in egenos
 beneficentia, redempti fuerant. Is enim aurum fidis
 amicis concreditum pro libertate captivorum im-
 pendii mandaverat; neque consilio frustratus est,
 eo siquidem auro multos ab eo missi redemerunt;
 qui reversim patriam, ut conijcimus, ad hoc tem-
 pus cum aliis, qui ex diversis locis huc accurrere,
 sunt numero mille. Et si quis simul Turcas hujusce
 urbis habitatores numeraverit, erunt fere bis mille.
 Opinabamur vero urbem rursus pristinum decorum
 recepturam, et pietatem novis floribus emersuram
 et, ut antea, longe lateque divagatnam. Et forte
 effectum habuisset, ni rursus meorum delictorum co-
 pia obstitisset datusque esset locus improbitati. Ex
 quo enim civitas captivitate pressa fuerat, et Mu-
 rates omnia et ædificia et possessiones et sacra tem-
 pla et monasteria et eorum redditus nobis reveren-
 tibus quoquo modo liberis factis magnifice ei scripte
 et sermone elargitus est, et locis ex omnibus adve-
 nientibus libertatem palam edixit, et suas domos
 et quæcunque immobilia omnes recuperarunt, et ordo
 omnis et gens universa civitatis secundo augeri re-
 novarique haud improspere cœpere, et pastor urbis
 creatus, et Ecclesia constitit suis institutis conspi-
 cua, et monachi monasteria tenuerunt et studiose
 admodum eorum augmentis inhiabant, omnesque
 spe lactabamur bonæ, et ut breviter me expediam,
 malorum propter excidium nobis illatorum memoria
 amissa gaudebamus pro illis quæ nobis insperato
 obtigerant, et pristinam felicitatem tranquillita-
 temque consecuturam urbem sperabamus, tum ex
 nobis, ut proverbio fertur, eorum sumptum est, et
 quæ expectabantur bona, in contrarium reciderunt.
 καὶ εἰς τοῦναντίον τὰ τῶν ἐλπίδων περιτράπησαν.

20. Nam Thessalonicam repetens Murates (secun-
 dus tum currebat vel tertius post excidium annus)
 ut eam ipviseret, accuratiusque res illius addisce-
 ret, et bonis illius frueretur, et muneribus munifi-
 cis contenderet cum suo progenitore, illiusque
 vestigiis insisteret qui Thessalonica potius gratias
 innumeras largitionesque maximas fecit: hac, in-
 quam, fretus mente, illiusque exsequendæ causa
 veniens, postmodum malis aliorum monitionibus
 distractus consilium pristinumque sententiam mu-
 tat; et quæ, quo capti sumus tempore, non peregit,
 eo temporis perficere constituit. Igitur, licet ille
 diceret ideo se venisse ut urbem et singula illius
 circumspiceret, otioque et laboris remissione
 uteretur, bonisque illius ad saturitatem luxu-
 riaretur, sicque non minus in eam benévolo
 affectus meliora speranda nobis in posterum
 relinqueret, nihilominus primum mandatū dedit,
 quod ne per somnium quidem quispiam expectas-
 set. Id autem erat monasteria omnia templaque oc-
 cupanda, eorum redditus omnes possessionesque au-

ferendas, et in angustum oppido res nostras cogen-
das. Quod non multo postea factum ab illis insi-
gniter. Postea omnes domus, et quicquid aliud
præterea in civitate erat, sanxit describi, et separa-
tim præsentium separatim absentium censerī. No-
vum enim consilii genus excogitaverat, aut ab aliis
excogitatum ipse probaverat, præsentium facultates
relinquendas iis in quorum dominio erant, licet ne-
que hoc integre observatum est; absentium, sive
illi in vivis agerent sive ex eorum numero exturbati
mortem oppetiissent, partim reservandas postmo-
dum futuris, partim Turcis vel eam inhabitare co-
actis dedendas. Quod item factum est. Postquam
vero universa urbis diligenter admodum descripta
sunt, nonnullis ex nostris suam operam præstanti-
bus, qui mente improbiissima et plane invida con-
ceptum fovebant, numerata sunt accurate nimis
atque considerate, et duas in partes, ut mandatum
fuerat, divisa, tum monasteria magnitudine et decore
illustriora, similiter et ædes quæ alias pulchritudine
ornatuque superabant, suis familiaribus et in digni-
tate constitutis attribuit, tantum nobis quatuor tem-
plis, catholicis dictis, id enixissime pastore procu-
rante, concessis. Reliquas vero omnes ædes templa-
que fere omnia, qui ab aliis locis sedem sibi in ea
collocassent suæque patriæ præposuissent, et Tur-
cis, qui a Genitzis moti fuerant, tradi decrevit.
Genitzæ locus est æquata agri planitie quaquaver-
sum expansus diei itinere ab occidentali urbis pla-
ga distans, sive sui habilitate, sive illius qui primum
in habitationem sibi locum elegerat industria, Tur-
carum accolarum frequentia instructus; quem, ne-
scio qua de causa, animi recreandi ferarumque
innamuetarum capiendarum gratia Murates, cum
in civitatem progredieretur, visens fere habitatori-
bus spoliavit, solum eos vertere quæ possent cele-
ritate jubens, et sedem Thessalonice ponere. Jussu
diligenter curatores, nulla interposita mora, exse-
cuti sunt, postquam ille abscesserat, omnesque
Turcas ibi habitantes suo adventu coactos potius
quam suos Thessalonicam advexere, et domus
alias, loco earum quas illi possederant, ut manda-
tum fuerat, dediderunt. Ambo hæc itaque, ut opinor,
Murates meditatus est et ita fieri jussit, tum ut
securitate et custodia magis fida urbem communi-
ret maritimam ideoque multis egentem habitatori-
bus, tum ut foro omnium rerum abundantia cir-
cumfluenti, venalibus undequaque convectis, omnes
urbs ad se traheret, et mercaturis commerciisque
diversas nationes indigentes commiscens ex facili
ipsa collocupletata ditesceret.

πραγματειῶν καὶ συναλλαγμάτων ἀπάντων μεταδιδούσα τοῖς χρήζουσι καὶ αὐτὴν ῥᾶδίως πλουτίζουσα.

21. His itaque hoc modo digestis, cum Turcæ
mille numero civitatem occupassent et omnium
domos ac templa pro habitatione accepissent, nec
non promiscue per universam urbem sedem locas-
sent, civitas, veluti lugubri anictu, confusione at-
que immunditia circumvestita est, suo decore,

καὶ νεώς, πάσας δὲ προσόδους αὐτῶν καὶ τὰ
κτήματ' ἀφαιρεθῆναι, καὶ εἰς στενὸν κομιδῇ τὰ
ἡμέτερα καταστήσαι, ὃ καὶ εἰς πέρας ἐκδέθηγεν οὐ
μετ' οὐ πολὺ. Ἐπειτα δὲ καὶ καταγραφῆναι πάσας
οἰκίας καὶ εἴ τι προσῆν ἕτερον τῇ πόλει προστάτ-
ται, καὶ χωρὶς μὲν τὰ τῶν παρόντων χωρὶς δὲ τὰ
τῶν ἀπόντων ἀριθμηθῆναι· βουλὴν γὰρ ἐνενόησεν
ἡ ἐδέξατο τὰς μὲν τῶν παρόντων καταλιπεῖν ἔχειν
τοὺς τούτων δεσπόσαντας, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς οὐ-
τως ἐξέβη, τὰ δὲ γὰρ τῶν ἀπόντων, ζώντων καὶ
τεθνηκότων, τὰ μὲν τηρεῖσθαι τοῖς εἰστέπειτ' ἐλευ-
σομένοις, τὰ δὲ Τούρκοις δοθῆναι τοῖς ἡρημένοις ἢ
βιασθεῖσιν ἐνοικῆσαι τῇ πόλει, καθάπερ καὶ γέγονεν.
Ἐπεὶ δὲ κατεγράφησαν μὲν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπι-
μελείας ἅπαντα τὰ τῆς πόλεως, ἐνίων ἐκ τῶν ἡμε-
τέρων πρὸς τοῦτ' ἐπιτηδείων ὀφθέντων. οἱ καὶ τοῦτ'
ὠδινον ἐκ σκαιοτάτης, οἶμαι, γνώμης καὶ φθονερᾶ·
ἡριθμητο δὲ μετὰ πολλῆς ἀκριθείας καὶ διασκέ-
ψεως, καὶ διχῇ κατὰ τοῦπίταγμα διηρέθησαν, τότε
δὴ τὰς μὲν τῶν μονῶν ὅσαι δὴ μείζους καὶ πρὸς κάλ-
λος φαειρότεραι τοῖς οἰκείοις αὐτῶ καὶ οὖσιν ἐν
ἀξιώμασιν ἐδωρήσατο, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν οἰκιῶν
ὅσαι δὴ καλλίους ἦσαν τῶν ἄλλων εἰς τε κάλλος καὶ
μέγεθος, μόνους ἡμῖν τοὺς τέσσαρας νεώς, οἱ καὶ
καθολικοὶ λέγονται, καταλειποῦς, πολλὴν τὴν σπου-
δὴν ὑπὲρ τούτων τοῦ ποιμένου εἰσενεγκόντος. Τὰς
δὲ γὰρ λοιπὰς ἀπάσας οἰκίας καὶ τοὺς νεώς σχεδὸν
πάντας διωρίσατο τοῖς τ' ἀπ' ἄλλων τόπων ἐθελή-
σασιν ἰσως τὴν πόλιν ἀνθ' ἧς οἰκοῦσιν ἐλέσθαι
παρασχεθῆναι, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν Γενητῶν ἀπανα-
στᾶσι Τούρκοις. Τόπος δ' οὗτός ἐστι πεδιάς ὁλος,
ἡμέρας ὀδὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ δύσιν μέρους ἀπέχων τῆς
πόλεως, εἴτε τῇ τούτου ἐπιτηδείότητι εἴτε σπουδῇ
τοῦ τούτου ἀρχῆθεν ἐκλεξαμένου πρὸς οἰκιστὴν πολ-
λοὺς ἐσχηκὼς οἰκήτορας Τούρκους. Ὅν δὴ τόπον,
οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ θέαν καὶ ζῶων ἀγρίων θήραν ὁ
Μουράτης ἐκεῖσε, καθ' ὃν καιρὸν ἐνεδήμει τῇ πόλει,
γενόμενος, σχεδὸν τῶν ἐνοικούντων καθίστησιν ἔρη-
μον, ἀπανίστασθαι τοὺς τὸ τάχος κελεύσας καὶ
μετοικεῖν εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ δὲ πρόσταγμα καὶ
μετὰ σπουδῆς οἱ πρὸς αὐτὸ τεταγμένοι πεπληρωκό-
τες ἐφάνησαν μηδὲν μελλήσαντες μετὰ τὴν τούτου
ἀποδημίαν, πάντας δὲ τοὺς αὐτόθι Τούρκους ἐκεῖσε
γενόμενοι καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ εἰς Θεσσαλονίκην
ἀγχοχότες, καὶ οἰκίας ἐτέρας ἀνθ' ὧν εἶχον παρε-
σχηκότες κατὰ τὸ πρόσταγμα. Ἀμφω γοῦν, οἶμαι,
ταῦτ' ὁ Μουράτης ἐσκέψατο, καὶ τοῦθ' οὕτω γενέ-
σθαι προσέταξεν, ἐν' ἀσφάλειαν ἢ πόλιν ἔχη καὶ
φυλακὴν ἀκριθεστέραν ἐκ τούτου, παράλις· οὐσα
καὶ διὰ τοῦτο δεομένη πολλῶν ἐνοικούντων, καὶ ἵνα
τὴν ἀγορὰν πλήθουσιν ἔχουσα τῶν ὀνίων ἀπάντων
εἰς αὐτὴν εἰσχομιζομένων πάντας ἔλκη παρ' ἐαυτῇ,

κα'. Τούτων οὖν οὕτω προδάντων, καὶ τῶν Τούρ-
κων εἰς χιλίους ἀριθμουμένων τὴν πόλιν κατελιγ-
φότων, καὶ πάντων οἰκίας καὶ νεαὺς ἀντὶ οἰκί-
ων εἰληφότων, καὶ ἀναμῆξ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν λα-
χόντων τὴν οἰκιστὴν, ἡ πόλις ὥσπερ τινὰ πενθήρη
χιτῶνα τὴν ἀκοσμίαν περιβάλετο, τῇ εὐπρεπείας,

ἥς ἂν ἔτυχε τῆς κακῆς συμβουλῆς μὴ χώραν εὐ-
 ρούσης, ἀφῆρημένη, καὶ τὸν στολισμὸν, ὃν οὐκ εἰς
 μακρὰν ἔσχεν ἂν, δυστυχῶς ἄγαν ἀποδαλῶσα, καὶ
 στένουσα οἶον μετ' οἰμωγῆς ὅτι μὴ σεισμὸς ταύτην
 συνέχωνεν ἢ πῦρ παρανάλωνεν ἢ ὕδωρ ἀναδοθὲν ἢ
 νεφέλῃθεν βράχυν συνεκάλυψε καὶ κατέκλυσε· τοῦτο
 γὰρ ἀνεκτότερον, ἐπεὶ τοῖ γε βέλτιον τοῦ τοιαύτην
 δοῦσθαι τὸ μὴδ' ὁπωσοῦν ἐπὶ γῆς ἐστάναι. Οἱ μὲν
 οὖν τῶν ἱερῶν οἰκῶν εἰς κοινὰ καταγῶγια μετμελ-
 φθειςαν, ὥσπερ εἰρῖκειμεν, καὶ τὸ προφητικὸν εἶ-
 πεῖν, ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ τὰ θυσιαστήρια
 τοῦ θεοῦ καταβέβληντο· οἱ δὲ λείψανα μόνον τοῦ
 πρώτου κάλλους αὐτῶν καὶ τῆς θέσεως ἀποσώζου-
 σιν. Ἔνιοι δὲ, καὶ μᾶλλον οἱ πλείους, καταπεπώ-
 κεσαν τέλεον, ὡς μὴδὲ ποῦ ποτ' ἦσαν γνωρίζεσθαι.
 Δηρηπάγησαν γὰρ αἱ τοῦτων ὕλαι καὶ κτίσμασιν
 ἄλλοις προσετέθησαν καινότεροις, καὶ μάλιστ' αὖ
 τῷ νῦν ἐπὶ μέσης τῆς πόλεως ὁρωμένη καὶ κοινῇ
 βαλανεῖα. Καὶ μονονουχί τῶν γηραιότερων ἔξεστιν
 ἀκοῦειν ἀνδρῶν ὡς ὧδε μὲν ἦν ὁ νεῶς ὁ δεῖνα, ἐκεῖ
 δὲ ὁ δεῖνα, καὶ ὅσα προστῇν ἐκάστῳ καὶ κάλλη καὶ
 χάριτες. Καὶ τοῦτο μὲν οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν
 νεῶς. Μοναὶ δ', ἃς πρότερον φθάσας ὁ λόγος ἐδήλω-
 σεν, ἀφορμὴ τοῖς ὁρώσιν ἱστάνται πένθους, μὴ ὅτι
 γε μοναχῶν ἔρημοι καταστῆσαι κακῶς ἐξελαθέντων
 καὶ πρὸς ἑτέρας πόλεις μετοικησάντων, ἀλλὰ καὶ
 προσσφρημέναι τὴν διὰ πάντων λαμπρότητα· αἱ
 τε γὰρ μάρμαροι τοῦτων ἐξηδαφίσθησαν, ἢ τ' ἄλλη
 ἅπαντα ὕλη ἢ πρὸς ἀπαρτισμὸν αὐτῶν ἀρχῆθεν συν-
 τεθειμένη καὶ κάλλος εἰς διαρπαγὴν τοῖς βουλομέ-
 νοις ἀνείτο, καὶ νῦν ἄκοσμον τι θέαμα πᾶσιν ὁρῶν-
 ται καὶ τὰς ἀπάντων ψυχὰς κινεῖσι πρὸς δάκρυα.
 Πολλοὶ μὲν οὖν εἰλοντ' ἂν ἀντὶ τῆς ἐνεγκαμένης τὴν
 πόλιν, καὶ πλήρης μὲν ἂν ἦν εὐσεβῶν ἡδὴ, πλήρης
 δὲ μοναχῶν, γέμουσα δὲ θυμηδείας καὶ τέρφews τῷ
 Χριστιανισμῷ πρεπούσης πληρώματι, εἰ μὴ τοιαύτη
 κατ' αὐτῆς ἀπόφασις ἀπευκταῖα ἐξήνεκτο καὶ τὰ
 κατ' αὐτὴν οὕτω προὔκωρτε. Νυνὶ δὲ μὴ ὅτι γε
 πόθον οἱ ταύτην ἐκ μακροῦ καταλαβεῖν εἶχον, μετὰ
 μέλλον ἔσχον τῆς προθυμίας, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τῆς εἰς
 τὴν πόλιν ἐλεύσεως μεταμέλει, τῆς ἐλπίδος σαφῶς
 διεμαρτυρήσοι. Πάντα γὰρ ἄνω καὶ κάτω γεγόνασι,
 τὸ τοῦ λόγου. Καὶ ἡ πόλις ὥσπερ τις ναῦς ἐν πελά-
 γῃ περισχεθεῖσα κακῶν περιφέρεται, δίκην ἀνέμων
 τῶν καθ' ἐκάστην εἰπεῖν συμπιπτόντων ταραττόν-
 των αὐτὴν καὶ ναυτίας πολλῆς καὶ ἱλίσσου πλη-
 ρούντων, καὶ καθαρὰς εὐδίας ἐπιτυχεῖν οὐκ οὖν ἐών-
 των, οὐδὲ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ νηνεμίας ἱστίον
 πετάσασαν πρὸς λιμένα καλῶν ἐφθακέναι στήναι τε
 ἐπ' ἀγκυρῶν ἀσφαλείας καὶ μένειν ἀσάλευτον. Θεοῦ
 δὲ ἄρα τοῦτο ἂν εἴη καὶ τῆς ἐκείνου σαφῶς πηδα-
 λιοῦχας, καταπράττειν μὲν τὰ τῶν ἐπερχομένων
 κορυφούμενα κύματα, ἰθύναι δὲ πρὸς γαλήνην, καὶ
 σωτηρίαν χαρίσασθαι, καὶ δοῦναι πρύμναν χρύ-
 σαιθαι τοῦ λοιποῦ καὶ πλεῦσαι δεύτερον, ὃ φασί,
 πλοῦν, μεταβεβλημένων ἀπάντων ἐπὶ τὸ βέλτιον
 καὶ ὃ συνοίσει τῇ πόλει, μεσιτεύσαντος τοῦ ἡμεδα-
 ποῦ τροπαιοῦχου καὶ μάρτυρος, καὶ τῶν τῆς πα-
 τριδος οἰάκων αὐθις εἰπεῖν ἐπιλαβομένου, καὶ πρὸς

A quem utique consecuta fuisset si malum consilium
 locum non habuisset, spoliata, et ornatu, quem non
 multo post possedisset, orbata, et non sine gemitu
 suspirans quod aut terræ motus non absorbuerit,
 aut ignis non absorpserit, aut aqua alicunde erum-
 pens vel e nubibus decidens non coopereruerit et
 inundaverit: hoc enim tolerabilius fuisset, quando
 multo melius est eam nusquam exstare quam hoc
 modo visui hominum obijci. Sacra igitur templa in
 publica diversoria immutata sunt, ut prænarratum
 est, et ut cum propheta loquar, in securi et ascia
 Dei propitiatoria disjecta sunt: namque alia prio-
 ris sui decoris et situs tantummodo reliquias profe-
 runt, alia, quin imo major eorum pars, prorsus
 conciderunt, ut nec ubi aliquando steterint agno-
 scatur. Direpta siquidem eorum materia structuris
 aliis recentioribus applicata est, et potissimum bal-
 neo, quod nunc media in urbe commoditati publicæ
 erectum conspicitur; tantumque ab ætate provec-
 tioribus fas est audire: hac in parte templum tale
 erat, ibi tale, et quæcunque ea exornabant, venustate
 et gratiæ. Et hoc quidem, per omnia civitatis
 loca, templa passa sunt. Monasteria, de quibus an-
 tea nostra oratio disseruerat, in maximum mæro-
 rem intuentes abstrahunt, non tantum viduata mo-
 nachis turpiter ejectis et ex patriis peregrinas in
 sedes pulsas, sed suo splendore ac pulchritudine
 spoliata, marmora siquidem eorum in solum disjecta
 et materia reliqua, ad perfectionem atque ornatum
 antiquitus exaggerata, rapinæ volentium cessere,
 et nunc spectaculum sine ullo cultu sædum ac de-
 formatum, circumspicientium animis lacrymas ex-
 troquent. Et multi sane hanc civitatem patriæ præ-
 posuissent; adeoque piis hominibus repleta, repleta
 monachis, lætitia jubiloque Christiano cœtui non
 dedecentibus onusta, in hilaritatem conversa maxi-
 mo gaudio frueretur, nisi adeo execranda senten-
 tia lata fuisset. Et res quidem urbis ita se habuere.
 Nunc porro, qui a longioribus oris illius potiundæ
 desiderio exardebant, eos sui desiderii, sed nos quo-
 que in eam reditionis pœnitet, cum spes melioris
 status penitus sublata sit. Susque deque enim om-
 nia facta sunt, ut proverbio circumfertur; et urbs,
 veluti navis alto malorum mari oppressa, circuma-
 gitur: ventorum enim instar, quæ singulis diebus
 occurrunt, eam inturbant et nausea vertigineque
 complent, et vera potiri quiete non permittunt, vela
 licet pacis et tranquillitatis expanderit, ut ad por-
 tum bonorum appellat, et ancorarum securitate fir-
 metur, maneatque inconcussa. Dei igitur fuit, et,
 illius plane gubernationis, rerum advenientium tu-
 midos fluctus sedare, ad tranquillitatem dirigere
 salutem elargiri, concedereque ut in posterum pup-
 pim inhibeamus et secunda navigatione, quod dici-
 tur, utamur, omnibus in melius immutatis, ut, quid-
 quid fuerit, civitati conducat, deprecatore se pro
 nobis præbente nostro tropæali et martyre, rursus-
 que patriæ gubernacula suscipiente, et adversus illas
 calamitatum immodicos montes suam potentiam

usurpante; neque diu bonum differatur, Deo pro-
pitio oculo inspectante, et suo more nobiscum, qui
in eum delinquimus, humaniter agente.

22. Et hæc hucusque processere: licet nos ex
illis quædam sponte, tempore id nostra dicendi im-
becillitate, silentio involverimus; cumque tuum nos
rogatum refringere non possemus et inobedientiæ
notam incurrere, ut nobis licuit, præsentem nos nar-
rationi dedidimus: hoc enim et in exordio promi-
simus, nihil nos ultra propriam facultatem cona-
turos. Quare, si quid tuo desiderio dignum aut argu-
mento compar, peregrisse videbimur, tuum id fuerit
et tuarum pro nobis supplicationum: sin res in om-
nibus infeliciter cecidit, id quod necessario futurum
erat, quidquid nobis delatum fuerit munusculi, ju-
stum erit te quoque participem fieri, qui nos infan-
tes atque imprudentes ad opus hoc excitasti, quia
aliquid esse nos, qui nihil sumus et id ubicunque
etiam contentiose proflitemur, existimasti. Ego ve-
ro gratiam rei referri mihi preces tuas enixissime
exoro, quam maxime venerande pater: mihi enim
multorum scelerum conscius tuarum precum opem
imploro, ut illa abluantur.

*Joannis Anagnostæ pro viribus acta Monodia de
excidio urbis Thessalonicensis.*

Quis, sciens casibus eventibusque rerum fatali-
bus plangens exequare, digne Thessalonicensium
urbem deploraverit? Urbs enim hæc, quantum re-
liquas alias felicitate, mensura non parva, supe-
ravit, rebus in omnibus semetipsam conspicuam
ac desideratissimam commonstrans, tantum hoc
ævi infelicissimo infortunio niactata, omnis generis
lacrymarum argumentum proponitur. Quibus enim
vel minimo tempore bonis illius perfrui concessum
est, nihil de ea aliud occurrit quam quæ desperatio-
nem animo conciliant et fontes lacrymarum ex
oculis extorquent. Namque et situ et pulchritudine
multas, magnitudine et rerum abundantia multo
plures civitates exsuperavit. Et quæ prius bonis
omnibus affluabat, atque ab omnibus decantatis
divitiis, nunc (quod utinam avertisset Deus) omni-
bus suis partibus jacet demortua et pessime per-
tractata. O quomodo illa, perinde atque magnæ,
omnes ad se traheret avellique ab se nullo inodo
permitteret? sic enim eos detinebat, quos quacun-
que e regione adventientes donis excipiebat, vincu-
lisque amicitie indissolubilibus constringebat, ut
præ ea patriam postponerent et de reditu prorsus
memoriam amitterent. Heu, heu! verumtamen nunc
non tantum advenas, quos, ut dixi, illius gratularum
participes fieri contigit, sed etiam quos ipsa extulit,
omni studio fugam arripere eamque veluti Charyb-
dim alteram perhorrescere et detestari coegit. O
teihpus, quænam repente parturis, et quasnam
rebus immutationes inducis! optime te, qui retro

Α τὴν τὸσαύτην τῶν συμφορῶν θάλατταν τῇ ἑαυτοῦ
χρησαμένου δυνάμει. Γένοιτο δὲ μὴ οὐκ εἰς μα-
κρὴν, ἰδέω τοῦ Θεοῦ ἐπιβλέψαντος ὁμῶς, καὶ
φιλανθρωπευσάμενου συνήθως ἐφ' οἷς αὐτὸν παρορ-
γίζομεν.

·κβ· Ταῦτα ἐς δεῦρο παρηκολούθηκεν, εἰ καὶ τινα
τούτων ἡμεῖς ἐκόντες διὰ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἡμε-
τέραν περὶ τὸ λέγειν ἀσθένειαν παραλιπεῖν δέον
κεκρίκαμεν. Καπειδὴ περ οὐκ εἰχομεν τὴν σὴν ἀξίω-
σιν διακρούσασθαι καὶ ἀνηκόας γραφὴν ἀπενέγ-
κασθαι, καθὼς ἡμῖν ἐξῆν, ἑαυτοῦ τῇ παρουσίᾳ δε-
δῶκαμεν διηγῆσαι. Τοῦτο γὰρ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ὑπισ-
χνόμεθα, μηδὲν πλέον τῆς ἡμετέρας δυνάμεως
ἐπιδείξασθαι. Ὅθεν εἰ μὲν ἀξιὸν τι τῆς τε σῆς ἐπι-
θυμίας καὶ τῆς ὑποθέσεως φανῶμεν ἐργάσασθαι,
ὅν ἂν εἴη τοῦτο καὶ τῶν σὼν ὑπὲρ ἡμῶν προσευ-
χῶν· εἰ δ' αὖθις ἀτυχεῖς κατὰ πάντα δόξαιμεν, δ
πάντα παθεῖν ἀνάγκη, ὅποια τις ἂν ἀμοιβὴ καὶ πάλιν
ἡμῖν ἀντιδοθῇ, δίκαιον ἂν εἴη καὶ σὲ ταύτης
μετεσχηκέναι, ἡμᾶς ἀμαθεῖς ὄντας παρακαλέσαντα
πρὸς ἔργον τοσοῦτον διὰ τὸ ἡμᾶς εἶναι τι νομίσαι
μηδὲν ὄντας καὶ τοῦτο πανταχοῦ διατανομένους.
Ἐγὼ δ' εἰς ἀμοιβὴν τὰς σὰς λιτὰς ἀντιδοθῆναι μοι
θερμῶς ἐξαιτούμαι, τιμιώτατε πάτερ· πολλὰ γὰρ
ἑμαυτῷ συνεγνωκῶς πταίσματα, τῆς ἀπὸ τῶν σὼν
λιτῶν δέομαι βοηθείας, εἰς τὴν τούτων ἀπόνηψιν.

*Ἰωάννου Ἀναγνώστου κατὰ δυνάμιν Μονωδία
ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης.*

Τίς ἂν εἰδὼς πάθει θρήνους ἐξισοῦν τὴν Θεσσα-
λονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύρετο; Πόλις γὰρ αὕτη τὰς
ἄλλας ὅσον ἐν εὐτυχίᾳ πολλῷ τῷ μέτρῳ παρήνεγκε,
πανταχόθεν αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνύσα,
τοσοῦτο νῦν ἀτυχέστατα πέπραγε καὶ θρηνηδίας
ἀπάσης ὑπόθεσις πρόκειται. Οἷς γὰρ τῶν ἀπ' αὐ-
τῆς καλῶν καὶ μικρὸν γούν τινα χρόνον ἀπόνασθαι
γέγονε, λέγειν οὐδὲν ἐπείσιν ἄλλο ταύτης γε πέρι
ἢ ψυχὴν ὅσαπερ ἐς ἀθυμίαν ἐμβάλλει πηγάς τε
δικυρῶν ἐξ ὁμμάτων προχεῖσθαι παρασκευάζει.
Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλει καὶ θέσει, πολλὰς δὲ μεγέ-
θει καὶ τῇ τῶν καλῶν ἀφθονίᾳ μὴδ' ὅσον εἰπεῖν
ὑπερέβαλε πόλεις. Καὶ [δ] πρὶν μὲν ἐκόμα τοῖς
ἀγαθοῖς καὶ πλούτῳ τῷ θρυλλομένῳ, νυνὶ δὲ, ὡς
μὴ ὠφέλει, φροῦδα γεγένητο πάντα καὶ κακῶς ἀνε-
σχεύαστο. Ὡ πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς ἑαυτὴν
ἀπαντας ἐλκεν, ἀποστῆναι τε τούτους οὐδ' ὅπως
τιοῦν συνεχῶρει! τοσοῦτον καὶ γὰρ κατεῖχεν, οἷς
αὐτοῦς πανταχόθεν ἀφικνουμένους ἐδεξιοῦτο, δε-
σμοῖς τ' ἀλύτοις φιλίας συνέδει, ὡς ἀντὶ τῆς ἐνερχα-
μένης αὐτὴν πάντας αἰρεῖσθαι, καὶ μὴδ' ἐκ ἀνόδου
μεμνησθαι μηκέτι. Φεῦ! ἀλλ' ἤδη μὴ τοὺς ἐξ ἄλλο-
δαπῆς μόνον, οἷς ὑπῆρξεν, ὡς ἔφην, τῶν αὐτῆς ἀπο-
λελυκέναι χαρίτων, ἀλλὰ καὶ οὓς ἤνεγκε, φεύγειν
ἐλθὲν παρεσκευάσκει προθυμῶς καὶ Χάρυδιν ὥσπερ
ἐτέραν δεδοικέναι καὶ τρέμειν. Ὡ χρόνε, οἷα τί-
κεις ἐξαίφνης, καὶ μεταβολὰς οἷας ἐναπεργάζῃ τοῖς
πράγμασι. Καλῶς σε, πρὸς τὸ παλιντροποῦν ἀπιδόν-
τας, τροχὸν τὸ τῶν σοφῶν ὀνομάσσει γένος· πάντα
γὰρ ὄντα καὶ κάτω μετατίθης καὶ περιφέρεις. Ὡ

intelligentiæ canebant, nunc vocum incomptarum A
 fragor sustollitur et dæmonum chorea subsultat.
 dum cantionum totam noctem pervigilantes admi-
 nistras linguas taciturnas conspiciunt. Væ mihi! qua
 ratione absque lacrymis eorum memoriam repetam? ubi
 vivens ipse, qui, sicut nos, propter nos factus,
 conspicietur et angelorum copiae videre pertimesce-
 bant, illic ab impiis dira facinora perpetrantur; et
 fulmina de cælo non cadunt? O loca Deo consecrata
 qua abundabatis, divina gratia spoli-
 mini, et pipulo a temerariis differimini. Heu, quo
 modo prosperitatis tempus aggressionis et incursio-
 nis factum est, et nos, qui remansimus, opprobrium
 et infamia! Abiere publici conventus et celebritates,
 abiisse divinarum effigiem splendores. Perii li-
 bertas, monachorum cœtus ejectus est; presbytero-
 rum canities et diaconorum gravitas omnium ir-
 risione læduntur. An non vita injucunda et acerba,
 minusque est nobis emori quam vivere, tot diris
 doloribus quotidie oppressis? Sane idem atque ego
 sentient qui compati in similibus assolent. Serpius
 itaque mecum ipse addubitavi qua de causa hæc
 nobis obvenerint et qua ratione in tanta mala inci-
 derimus; iniquæque dubitationi meæ satis fieri a
 divino eloquio: «Erit, dicente, terra vestra deserta
 et villæ vestræ desertæ, quoniam vos ambulavistis
 ad me obliqui, et ego ambulabo ad vos in iracundia
 obliqua.» Hinc plura dicendi finem faciens silentium
 præfero. Namque qui non ignoscibilia deliquerunt,
 eos Deum sibi propitium reddere, non prolixas
 contexere orationes in sui ostentationem addeceat.
 Nos enim eorum quæ evenere causa fuimus, ut ille
 dixit, qui similia semina projecimus. Quare quidquid
 pietatis et rectorum dogmatum est, nos, qui ex vir-
 tute nascentia opera negleximus, rursus omni stu-
 dio amplectentes, Deum nobis propitium reddere, quibus ille gaudet actionibus, modis omnibus con-
 tendamus, ut inde postmodum palinodiam summa cum animi lætitia cantemus.

γλώττα. Οἶμοι! πῶς ἂν ἀδακρυτὶ τὴν τούτων
 μνήμην ἐνέγκοιμι; Ἐνθα ζῶν αὐτὸς ὁ καθ' ἡμᾶς δι'
 ἡμᾶς γενόμενος καθεωρᾶτο, δῆμός τε συνεστέλλετο
 βλέπειν ἀγγέλων, ἔργα τοῖς ἀντιθέοις παρανομίας
 τολμᾶται. Καὶ σκηπτὸς οὐρανόθεν οὐ καταφέρονται.
 Ὡ τόπων Θεῷ ἀφωσιωμένων! ἦν ἐπλουτεῖτε θεῖαν
 ἀφηρησθε χάριν, καὶ τοῖς τολμηταῖς παρὰ φαῦλον λο-
 γίζεσθε. Ὡ πῶς ὁ τῆς εὐημερίας ἡμῖν καιρὸς ἐπιθέ-
 σεως καὶ καταδρομῆς γέγονε, καὶ καταλειφθέντες
 αἰσχύνῃ καὶ δνειδος γεγενήμεθα. Οἰχόνται πανηγύ-
 ρεις, οἰχόνται θείων ἐκτυπωμάτων λαμπρότητες.
 Ἀπόλωλε παρρησία τῶν μοναχῶν ἀπελήλαται τάγ-
 μα, καὶ πολιὰι πρεσβυτέρων καὶ διακόνων σεμνότης
 ἐν τοῖς ἀτίμοις λογίζονται. Ἀρ' οὐκ ἀδίκως ὁ βίος
 ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ἥτερον τοῦ ζῆν τὸ θανεῖν ἐστὶ πι-
 κραις οὕτω βαλλομένοις καθ' ἐκάστην ὁδύναις;
 Ἦπου γε πάντες ἂν μοι συμψεύζαιντο οἱ πάσχειν
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις πεφύκεσαν. Ἠπόρησα οὖν πολλὰ-
 κίς κατ' ἐμαυτὸν ἀνθ' οὗτοια, καὶ πῶς εἰς
 τοσοῦτον ἤκομεν κακοπραγίας οἱ ὑπερονόητες. Καὶ
 εὖρον λύοντά μοι τὸν θεῖον λόγον τὴν ἀπορίαν,
 «ἔσται, λέγοντα, ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος καὶ αἱ ἐπαύ-
 λεις ὑμῶν ἔρημοι, ὅτι ὑμεῖς ἐπορεύθητε πρὸς ἐμὲ
 πλάγιοι, καὶ γὰρ πορεύεσθαι πρὸς ὑμᾶς ἐν θυμῷ
 πλάγιον.» Ἐνθεν τοι καὶ τοῦ πελαῖω λέγειν ἀφήμε-
 νος τὸ σιγῆσαι τετίμηκα. Θεὸν γὰρ ἐξίλεον ἀσύγ-
 γνωστα πταίσαντας καὶ μὴ μακρηγορεῖν κατ' ἐπι-
 δεῖξιν χρή. Ἡμεῖς γὰρ τῶν φύντων αἰτίοι, κατὰ
 τὸν εἰπόντα, τοιαῦτα σπέρματα καταβεβλήκατες.
 Πᾶν τοιγαροῦν εὐσεβείας ὅσον καὶ δογμάτων ὁρθῶν
 τρόφιμον τῶν κατ' ἀρετὴν, ὧν ἡμεληκότες ἐφάνθη-
 μεν ἔργων, αὐθις ἐπιλαδέσθαι σπουδὴν εἰσενέγκαν-
 τες, Θεοῦ τυχεῖν εὐμενοῦς, ἔργοις οἷς χαίρει, πᾶσι
 τρόποις ἀγωνισώμεθα, παλινψάδιαν ὡς ἂν ἐντεῦθεν
 ἔστωμεν χαρίεστατα.

SÆCULO XV

GEORGIUS PHRANTZES

NOTITIA

(Fabric. *Biblioth. Gr.* ed. Harles. t. VIII.)

Georgius Phrantzes, illustri genere, et imperatorem ipsum (a) per affinitatem contingente, natus est CPoli 30 August. a. C. 1401 (b). Parentibus a. 1417 pestilentia correptis et extinctis, inter imperatoris

(a) Soror Phrantzæ nupsit Gregorio Palæologo Mamonæ, magni ducis Mamonæ filio, ut ipse testatur libro I, cap. 38. Illum Gregorium genti Augustæ Palæologorum accenset Cangius in *Familiiis Byz.*, p. 254. Uxorem quoque Phrantzæ duxit, a. 1458, Helenam, Alexii Palæologi Examplaconis filiam, ex qua filios tres filiamque unam suscepit. Vide eum II, 17.

(b) Phrantzes ipse lib. I, cap. 21.

gati imperio augendo, qua de re scriptum est in Genesi, hæc, inquam, in causa fuisse cur perierint, Latinosque a Græcis potius quam Græcos a Latinis descivisse, longa disputatione contendit. De quatuor monarchiis, etiam ex prophetis Daniele et Zacharia, fusius disserit. Symbolum item Nicænum, secundum singula verba e Scriptura sacra tam Novi quam Veteris Testamenti contextum et conflatum demonstrat. Tandem capita quædam fidei profitetur, quod solemne fuit ad monachorum ordinem sese aggregantium in quibus ipsis quædam non Romana et catholica cernuntur. Hæc et hujus farinae alia ad historiam nihil facere, lectorique molestiam magis creatura, qui non videt, nihil videt. Porro, quæ libro primo de Osmanidarum imperatorum origine, successione, rebus gestis de insula Creta, et adversum Barbaros propter eam perpetratis disseruntur, ac præterea alios quosdam locos, etsi historię minus proprios, minus tamen ab ea alienos, nec inutiles, et graves reliqui. Nec vereor, ne quis factum hoc meum scdm interpretetur, qui clarissimos utriusque linguæ historicos, aliosque scriptores egregios similiter ob solam longitudinem in epitomas contractos non ignorat, quos in præsentia nominare nihil necesse est. Quod lib. III, ex narratione senis cujusdem de rebus Indicis parum credibilia refert, sciendum, apud Plinium et Diodorum Siculum haberi similia. Ad hæc quædam obscura et intricata, scribæ an auctori vitio danda? detraxi, nullo rerum notabili detrimento, in quorum intelligentia, ut quis diu se torqueret, operæ pretium non est visum. Prudenter enim Nicetas in vestibulo seu præfatione operis sui, qua historiam extimē si quisquam alius commendavit: *Quidquid enim non apertum est, atque in promptu positum, historicis abominatur; quidquid simplex et naturale est, et intelligentiæ obviū, libenter admittit.* Protovestiarum ipsemet undecim libros Nicophori Gregoræ in sex prima capita libri primi, quasi in angustissimum cœcerem nimia propemodum brevitate coarctata compegit. Quæ ipsa capita, quod erant longiuscula, nos in multa diduximus, et alioqui in capitum numero longitudineque per totos libros constituenda ac definienda nostro iudicio parvimus. Et quoniam epitomen conficiebamus adhuc alia quædam omisimus, cum præsertim involutiora essent, de quibus suo loco. Ter, quater libro primo ad supplementum, parvillum verborum ex Gregoræ et Laonico aspersimus. Atque hic te, lector, monitum volo, ad ea, quæ libro jam nominato traduntur, uberius cognoscenda, lectionem Gregoræ, nec hujus tantum, sed et Joannis Cantacuzeni, superiore anno a nobis in Latinum conversi, multaque aliter quam ille narrantis magnopere profuturam. Hæc Pontanus, qui pag. 304 notis suis Græce inseruit omissum in versione sive epitome sua Andronici junioris imperatoris pro Mouembasiotis diploma sive bullam, et pag. 309, Besario- nis cardinalis epistolam quam ad pædagogum filiorum Thomæ Palæologi, Anconam ille misit, et Meursius deinde Græce ac Latine subjunxit Hesychii illustris opusculis Lugd. Bat. 1613, 8, vulgatis. Denique pag. 317 et 325 Græce et Latine Pontanus addidit Georgii Trapezuntii epistolam ad Joannem Palæologum, qua eum invitavit ut tremebus ab Eugenio IV missis imperator in Italiam ad synodum navigaret.

De Phrantzæ opere, quod ms. Græce fuit etiam in bibl. regia Scoriacensi, atque in Ambrosiana Mediolanensi, quemadmodum et Barberina hodie asservatur (q), ita statuunt eruditi (r), ut obsidionem expugnationem CPoleos accuratissime ab eo descriptam esse nemo dubitet, alioqui multa, parum rem facientia, parumque accurate ab eo tradita esse conquesti sint multi. Nicephorum Gregoræ ab eo etiam ubi errat, exscribi, notat Allatius ad Acropolitam, pag. 220, 264, 270, confundere omnia ac mutilare pro libidine pag. 250. Idem oscitantiam ejus reprehendit libro *De consensu utriusque Ecclesiæ*, pag. 776. Ex Acropolita præmium, et quæ ab urbe, a Latinis direpta, ad Græcis recuperatam, narrat, penummas transcripsisse, notat p. 426 *De Georgiis*.

Græce loca e commentariis Phrantzæ historicis producit Allatius in eodem opere *De consensu*, p. 4, et alibi, neque aliunde hausit, quæ Græca Phrantzæ laudat Cangius in Glossario Græco. Notandum autem est, Allatium habuisse opus diversum ab eo quod in epitomen contractum Latine Pontanus edidit. Ita enim ille diatriba Georgiis, loco laudato: *Servatur penes me ejusdem Phrantzæ Chronicon, diversum omnino ab edito. Incipit ab a. 1402, finit in annum 1477, nescio an ab ipso auctore, ne prolixitate operis lectorem fatigaret, in compendium post primum Chronicon concinnatum, an prius etiam, quam prolixum ederet, veluti memorie fulcrum, et materiæ argumentum præparatum fuerit. Quidquid tamen sit, eloquio barbarum, et locutione a trivio petita, habet in se multa, quæ aliunde non occurrunt, et distincte omnia prosequitur: in eo tamen minime laudandum, quod minutissima quæque et nullius dignationis commemorat, satis in angustiis domesticis enarrandis curiosus et loquens. Sic exorditur: Οἱ τε πόλεις Γεώργιος Φραντζῆς, ὁ καὶ πρωτοβεστιάριος, Γρηγόριος τὰς μοναχὸς, τὰ ὅσα ἔγραψεν ὑπὲρ τῶν καθ' αὐτὸν καὶ τινῶν μερικῶν γεγονότων ἐν τῇ τῆς ἀθλίας ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἕως ἔσται.* Principium: Καλὸν ἦν μοι ἢ οὐκ ἐγεννήθην, ἢ πατρίδον ἀποθνήσκειν (1). *Contuli cum ms. codice Neapolitano*

(q) Codex Monachiensis est, teste Altero, perquam vitiose scriptus. Præter ea adhuc exstant Phrantzæ codi. in bibl. Neapolitana Augustin. S. Joan. ad Carbonar; et in reg. Taurin. in col. 402 et 446 V. cat. codi. Gr. Taur., pag. 215 et p. 366: quorum posterior conspirat cum eo quem Allatius habuit,

et diversum esse ab eo Chronico quod Pontanus in epitomen redactum Latine edidit, testatus est loco ab Fabricio postea memorato. HALL.

(r) Vide Haanckium, *De scriptoribus hist. Byz.* pag. 667 seq.

(1) Phrantzæ Chronicon abbreviatum dabimus infra ex editione card. Ang. Mai, *Auct. class. t. IX. Edit.*

bibliothecæ SS. Apostolorum Clericorum Regularium, et ut conjicio, asservantur quoque Scoriali in bitt. regia. Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ περὶ τινῶν γεγονότων ἐν τῷ κατ' αὐτὸν χρόνῳ. Idem Allatius *Contra Gregyhtonum* p. 117, vocat ἑκφράσιν compendiosam Phrantzæ, et ms. apud se esse testatur.

In editione Pontani, III, 29, pag. 219, testatur Phrantzes, se, antequam habitum monasticum indueret, *Confessionem fidei* edidisse, atque in *expositione symboli* ostendisse, unde a SS. Patribus illud fuerit compositum. Illam confessionem, sive expositionem, utrum a Simeone Thessalonicensi mutuatus Phrantzes sit, Allatius addubitat : cæterum Pontanus in versione sua historiæ, cui ab auctore inserta fuerat, eandem ut alia multa rescidit. FABR.

Phrantzæ Chronicon editum est ex cod. Monachiensi, Græce, in usum Græcorum, a cel. Altero, prof. Gr. in universitate Vindobonensi, et sic inscriptum : ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ τοῦ πρωτοβεστιαρίου εἰς τέσσαρα βιβλία διατεθέν· νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν ἐπιμελεῖται ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΑΛΤΕΡ, ἑκδομένου τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου. Διπλὴν δὲ καὶ γράμματα τῶν Μαρκίδων Πουλίου. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀποστολῆς. Παρὰ Μαρκίδ Πουλίου. ἁψης 1796. fol. In proœmio, Græce scripto, disserit doct. Alter de Phrantzæ, ejus Chronico atque codd. de Pontano, de Bianconio, qui ante Alterum editurus erat id Chronicon, de cod. Bavarico, et de iis, quæ subiecit, opusculis, horumque auctoribus atque codicibus. Postquam pauca dederat Pachomii cujusdam scholia — ad Phrantzæ libros II, e cod. Bavar. descriptos, tum synopsis Phrantzæ librorum capitumque et indicem locorum SS. a Phrantzæ citatorum, tabulamque correctionum, ab ipso factarum, confecerat : addidit 1) p. 139 — 149, *Ἐκθεσιν τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως τῶν Λατίνων*, scriptam et missam a Gregorio, pontifice Romano, ad Germanum, patriarcham CPolitanum et Germani responsum, ex cod. Vindobon. theol. Lambec. 64, et Nessel. CLXVIII. 2) p. 149. Nili, patriarchæ CPolit. epistolam ad Urbanum, pontif. Rom. primum editam e cod. Vindob. histor. apud Nesselium XLVIII. 3) Athanasii symbolum pag. 149, de quo plura disserit in præf. p. 13 sq., ex cod. Vindob. theol. Nessel. 245. 4) symbola SS. apostolorum, Nicænum et CPolitanum ex cod. Cæsar. theol. Nessel. 190. 5) Ἱστορίαν πολιτικὴν Κωνσταντινουπόλεως, recusam ex Martini Crusii *Turco-Græcia* Basil. 1584, fol. conf. Jen. A. L. Z. a. 1797, n. 57, et ipsum Alter. in indice suorum scriptorum, sub jectio ejus libro : *Ueber Georgianische Litteratur*, Vindob. 1794, 8, p. 203 — 213. Idem p. 71 ac 203 et 209 spem facit secundæ edit. cui adjecturus est versionem Latinam, pluribus lectoribus necessariam. ac glossarium Græcitalis Phrantzæ cum aliis ineditis, ad historiam Byzantinam spectantibus. HANL. (1).

(1) Alteri editio repetita est Bonnæ anno 1839, Jacobi Pontani interpretatione, ubi vacabat, suppleta. Euit.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΟΥ

ANNALES GEORGII PHRANTZÆ PROTOVESTIARII.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

1-3 Τὸ τῆς ἱστορίας χρησίμῳ καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ Α' ἐπὶ ἄλθεν εἰπεῖν, ταῦτ' ἂν καὶ ἡμεῖς ἔρῃν ἔχομεν. καὶ οἱ συγγράψαντες διωρίσαντο· καὶ ἄπερ ἂν τί γὰρ καὶ εὐροῖμεν καὶνότερον νόημα τοσούτων

PROŒMIUM.

Historiæ quanta sit utilitas scriptores ante nos cenda, eadem nos possimus in medium proferre. plerique docuerunt, et quæ illis se obtulerunt di- Quid enim novi excogitemus post tot viros, qui hi-

ιστορησάντων καὶ σύμπαν τῆς ιστορίας ἀποφθα-
 μένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασιν; Τάχα δὲ ὁ
 πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις ἡμῖν λέγειν
 ἄξιον, 4 τοῦτό γε ἂν τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς
 προβαλούμεθα. Τὸ δὲ ἐστὶν ὅτι καινότερων ἡμῖν
 προκειμένων πραγμάτων, ἃ μὴπω τις γραφῇ πα-
 ραδίδωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι καὶ τὸ ὠφέ-
 λημον ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημέ-
 νων, ἅπερ ὁ βίαν χύδην λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀπο-
 φαίνεται. Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ιστορικῶς
 συγγραψάμενοι ἄλλαν ἄλλως πεποιήνται τὴν ἀρχήν·
 οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρ-
 ξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τινὸς τῆς ἀρχῆς, ἡ Περ-
 σῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὐτινοσούν
 τῶν ἐθνῶν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ
 οἰκετον καταρτιζόμενος σύγγραμμα. Καὶ ἡμῖν οὐχ
 ἥκιστα οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθήσεται. Τὰ
 μὲν γὰρ ἅπαντα τὰ ἀπ' ἀρχῆς γεγενημένα τῆς τοῦ
 κόσμου γενέσεως πολλοῖς τε καὶ πολλὰκι; ἐξιστο-
 ρήθη· οὐκ ἦν λέγειν μοι· καὶ ὡς πρὸς ἀλλήλους
 οἱ πλείους οὐ συνεφώνησαν, τὰ τῶν βασιλέων συγ-
 γράφοντες, ἀλλοιώσεις τε χωρῶν καὶ πόλεων στάσεις
 καὶ πολέμων συρρήξεις; καὶ ἀνδραποδιζμούς; καὶ
 νίκας; καὶ ἥττας, καὶ ὅσα τοιαῦτα σύμμιχτα τοῖς
 καθ' ἡμᾶς· πολυσχεδῶς γὰρ τὰ αὐτῶν τελούντων
 καὶ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἴσως τῶν ἐνεργούντων γινω-
 σκομένων σχολῇ γε ἂν τοῖς ἐξιστοροῦσι τὸ ἀληθὲς
 παντάπασι γενήσεται ἢ ἐπίτευξις. Ἐκ τοῦ μόνου

ἃ δὲ καὶ ὅσα τῇ κοινῇ φήμῃ γνωρίζεται, ταῦτα τὸν
 ἐξιστοροῦντα παραλήψεσθαι δέον, εἰ μὴ ἀδικεῖν ὁ-
 τος ἐβέλθῃσι τὴν ἀλήθειαν ὡς οἱ τοὺς ὁδολοῦς κερ-
 ματίοις ἐλλυμαινόμενοι 5 ἢ καὶ παραχαράττειν
 βουλόμενοι. Οὕτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθό-
 νον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὐνοίαν συγ-
 γράφειν χρεὼν ἐστὶ τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας
 μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ παραδοθῆναι,
 ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν, τὴν ἱστορίαν, μένειν δὲ
 ζῶσαν τε καὶ λαλοῦσαν φωνὴν καὶ ἐμφυχὸν καὶ δι-
 πρύσιον κήρυκα δι' ἀπεράντων αἰώνων. Οὕτως τῶ-
 νυν καὶ γὰρ Γεώργιος Φραντζῆς, ὁ χρηματίσας καὶ
 πρωτοβεστιάριος καὶ Γρηγόριος τάχα μοναχὸς,
 ταῦτα ἔγραψα περὶ τῶν καθ' αὐτὴν καὶ τινῶν με-
 κῶν ἀναγκαίων γεγονότων ἐν τῷ τῆς ζωῆς μου
 γρόνῳ πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν καὶ μετὰ τὴν
 αἰχμαλωσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν διηγησώμεθα περὶ
 τῶν ἀφορμῶν καὶ αἰτιῶν τῆς τῶν Παλαιολόγων βα-
 σιλείας ἐκ πρώτου βασιλεύσαντος ἐκ τοῦ γένους
 αὐτῶν ἀχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ὑπὸ Τούρκων, καὶ πόσοι καὶ τίνες οἱ υἱοὶ καὶ θυ-
 γατέρες καὶ δεσπότης ἐγένοντο αὐτοῖς· καὶ τῶν
 γεγονότων πολέμων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνὰ τῶν
 δυοῖν ἀδελφοῖν, τοῦ δεσποτοῦ κυρίου Δημητρίου
 λέγω καὶ δεσποτοῦ κυρίου Θωμᾶ, καὶ ἐπειρῶ
 ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων βούλομαι διηγησά-
 σθαι.

istoriam tractarunt, universamque libris suis sunt
 complexi? enimvero quod in hoc instituto dignius
 est de quo dicamus, id nostræ prætendamus narra-
 tionis. Nempe quoniam res recenti ætate gestas scri-
 bere institimus, quas nemodum litteris consigna-
 vit, consentaneum est, recentem etiam fructum fore,
 cum in notitiam hominum venerint, quæ nunc
 vago rumore parum ad veritatem feruntur. Jam qui
 res nostras scripserunt historici, alii aliunde cepe-
 runt initium: quidam a mundo inde condito ince-
 perunt, nonnulli a memorabili aliquo imperio, Per-
 sarum, Græcorum, Romanorum, vel alius gentis
 cujuscunque, ad suum quisque consilium opus acco-
 modantes. Atque hæc utique ratione nos in his ute-
 mur commentariis. Nam a rerum inde principio quæ
 facta sunt, cum a multis sint et sæpe enarrata,
 non erant mihi cuncta commemoranda. Accedit,
 quod plerique non consentiunt, qui regnorum con-
 scripserunt historias, mutationes regionum et civi-
 tatum turbas, contentiones bellorum, servitia, vic-
 torias, clades et quæ alia id genus solent contingere.
 Res principum enim multiplices sunt, et fortasse
 ne ab iis quidem, qui gerendis illis intersunt, satis
 perspicuantur: nedum historici veritatem ubivis at-

tingere possint. At enim nonnisi ea, quæ communis
 fama divulgavit, excipere debent, nisi veritatem
 infringere velint, eorum instar, qui numeros circum-
 cidunt vel eundem adulterinos. Certe quidem neque
 ad gratiam vel studium, neque ad invidiam vel
 odium scribendum est, sed solius memoriæ causa,
 ut res oblivione ne deleantur, in quam temporis
 diuturnitate solent adduci, sed quasi viva et clara
 voce præconis sæculorum æternorum personæ
 spatia. Itaque ego quoque Georgius Phrantzes, pro-
 tovestiarii olim functus dignitate et deinde Grege-
 rii nomine monachus factus, de rebus memoria
 mea gestis, et speciatim miseris quibusdam, quæ
 partim ante, partim post captam Cpolim nos affli-
 xerunt, hos conscripsi commentarios. Ac primum
 quidem originem explicabo imperii Palæologorum,
 et historiam eorum a primo ejus domus imperato-
 re ad Cpolim usque a Turcis expugnatam præscri-
 bam, dicamque quot et qui ejus gentis filii filiarum
 et despotes fuerint, atque de bellis in Peloponneso
 inter Demetrium et Thomam, fratres desputas, ges-
 tis, aliisque de rebus necessariis et memoratis di-
 gnis exponam.

BIBAIION A'.

Ο τῆς ἀρχῆς ἐπιδήτωρ Ἀλέξιος Ἀγγελοῦ· **A** σιν, ὡς εἰρήσεται· ἀνδρυνθεις δὲ ὁ Μιχαήλ, πρῶτος υἱὸς ὢν τῷ Ἀνδρονίκῳ κατὰ γέννησιν, μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἐπέκεινα εἰς ἤν, πολλὴν ἔχων τοῦ προσώπου τὴν ἰλαρότητα, τῇ ὁμιλίᾳ χρηστός, ἀστείος τὸ ἦθος, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν χεῖρα ἔχων φιλότιμον. Καὶ διὰ ταύτας οὖν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ χάριτας πολλοὶ αὐτὸν ἠγάπουν καὶ ἠθελον, καὶ ἐν εὐκολίᾳ πάντας ἐλκίζε στρατηγούς ταξιάρχας, δημότας καὶ τῆς συγκλήτου πολλούς. Διὰ τοῦτο γοῦν διαβολαὶ τινες ἀνεφύησαν κατ' αὐτοῦ, ὅτι βασιλείας ὀρέγεται· ἦν γὰρ τότε ὁ βασιλεύων Ῥωμαίων Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος. Καὶ ταῦτα ψιθυρίζοντες ἦσαν τινες τῶν φίλων αὐτοῦ, λέγω Μιχαήλ τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅθεν πρόστάγματι βασιλικῷ ἀγουσιν αὐτὸν εἰς ἐξέτασιν. Ἦσαν δὲ οἱ ἐξετάζοντες ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρσένιος, ὁ καὶ πολλὰ δυνάμενος τότε παρὰ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἕτεροι τῶν ἐλλογίμων. Παραστὰς δὲ Μιχαήλ ὁ Κομνηνὸς καὶ πολλὰ ἐρωτηθεὶς καὶ εἰπόντες αὐτῷ, εἴτα λέγει ὁ ἀρχιεπίσκοπος· «Μὴ γὰρ τοῖς ἀμαρτάνουσιν **B** ἀπολείπεται συγγνώμη τὸ σιγᾶν καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῶν γεγενημένων φθέγγεσθαι· εὐγενὴς οὖν ὢν καὶ ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, τιμωτάτῃ ἄνερ, ἐρωτῶ

ὅς, ὁ τὸν ἀδελφὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελοῦ τυττὴν βασιλείαν λαβὼν, ἐφ' οὗ καὶ τοῖς τοῖς κακὰ τῇ Ῥωμαϊδὶ ἀρχῇ παρὰ ὢν ἐφύη, ἀρῶν μὲν οὐκ εἶχε, θυγατέρας αὐτὴν μὲν πρωτογενῇ Εἰρήνῃν τοῦνομα πεδίοις ὑποδεδέσθαι ἔταξεν, ἵνα αὐτὴ τετῇ μνηστευθῇσόμενος διάδοχοι καὶ κληροβασιλείας ὡς μετὰ τὸ τεθνάναι αὐτόν· εἰς λέχος δέδωκεν αὐτὴν Ἀλεξίῳ τῷ Πιπ, καὶ εὐθὺς αὐτὴν δεσπότην τετίμηκε. Καὶ τοῦ βίου τούτου ἐγένετο, αὐτὸς ἂν ἐδασί· αὐτὸν πενθερὸν αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ θανὼν ὁ ῥος Ἀλέξιος θυγατέρα μόνην κατέλιπεν, εἰς νόμον ἡλικίας τὸ κοράσιον Εἰρήνην ἡ τῆς συνέξευξεν αὐτὴν Ἀνδρονίκῳ τῷ Πα· **B** ὢν καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ῥαν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου εἰς αὐτῶν, μέγαν δομέστικον ἐτίμησεν ὥστε· οὗ ἐγεννήθησαν υἱοὶ τρεῖς, Μιχαήλ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος· καὶ Ἰωάν· παλαιολόγοι ὄντες πατρόθεν καὶ μητρόθεν· κἀντεῦθεν ἀφορμὰς εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθε-

LIBER PRIMUS.

αῖος Angelus Comnenus imperator, qui, **C** Isaacio fratre, regnum occupavit, cujusque tot tantisque cladibus res Romana ab Italia est, nulla virili prole suscepta, filias duas atque majorem, Irenen nomine, calceos purduere jussit, ut ipsa et is cui desponderetur mortuo, successores sibi essent et immedes. Itaque Alexium Palæologum filiam illo junctum continuo dignitate despotæ t, et tenuisset is post socerum imperium, imatura morte e vita cessisset. Reliquit Palæologus unam filiam: eam viro matris mater Andronico Palæologo collocavit, perator Theodorus Lascaris, qui alteram peratoris filiam duxerat, postea declaravit domesticum. Hujus erant filii tres, Michael **D** s, Constantinus Palæologus, et Joannes, is parente Palæologi. Atque ab his proiis gens Palæologa, ut jam narrabitur, ad accessit. Nam adultus Michael, filius Anatu maximus, unus inter omnes proceres t, insignis suavitate oris, consuetudinis morum elegantia et liberalitate insuper

largitionum. Propter has ejus virtutes et gratias a multis diligebatur et habebatur charus, inque sui studium omnes trahebat duces, centuriones, plebeios, ac senatorii ordinis permultos. Unde adversus eum criminationes quædam affectati imperii notæ sunt, quod tum Theodorus Lascaris minor tenebat. Falsa qui susurrarent, in ipsius numerabantur amicis, in amicis, inquam, Michaelis Comneni. Itaque jussu imperatoris vocatur in quæstionem. Habebant eam quæstionem Arsenius archiepiscopus, cujus magna tum apud imperatorem auctoritas erat, et alii viri illustres. Adductum Michaelum Comnenum multa interrogant et cohortantur, tandemque archiepiscopus his verbis compellat: «Qui quid peccarunt, inquit, iis non hæc venia datur, ut taceant et nihil quidquam pronuntient de patrato crimine. Quare tu, vir honoratissime, cum sis generosus et ex generosis oriundus, interroganti mihi aperi veritatem: quinam tecum conjurarunt consiliique istius consilii sunt et participes vel comprobatores? dic, quod res est, ac juro per Christum Servatorem meum, illos legibus pœnas daturus esse, te liberum fore ab omni quæstionis genere immunem.»

σε, καὶ δηλοποίησόν μοι τὴν ἀλήθειαν. Τίνας ὑπάρ-
χουσι συνωμῶται καὶ συνίστορες καὶ συνήγοροι
τῆς βουλῆς ταύτης καὶ οἱ συμβουλευσάντες ἐν τού-
τῃ; Φράσον μοι τάληθές· καὶ ὁμνῶ σοι ἐν τῷ
σωτήρῳ μου Χριστῷ ὅτι αὐτοὶ μὲν κολασθήσονται
ταῖς τοῦ νόμου ποιναῖς, σὺ δὲ ἐλεύθερος ἔσῃ ἀπὸ
παντὸς πειρατηρίου. » Ὁ ἀπελογίσαστο οὗτος·
« Ἐγὼ μὲν εἰπόν σοι καὶ λέγων ὅτι οὕτε ἐνεθυμή-
θην περὶ τούτου πώποτε, οὕτε ἐν τῇ διανοίᾳ μου ὁ
αὐτὸς σκοπὸς ἦλθεν, οὕτε τις μικρὸς ἢ μέγας περὶ
τοιαύτης ὑποθέσεως ἀνέφερε μοι. Εἰς τὸν αἰῶνα μὴ
γένοιτο. Μάρτυρα χρῶμαι τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀγγέ-
λους τοὺς ἀοράτους; παρισταμένους μοι. Εἰ δὲ οἱ συ-
κοφαντήσαντές με τοῖς ὅσι τοῦ βασιλέως μου ἰδά-
ρυναν ψεύδη κατ' ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ, καὶ εἰ
οὐ πιστεύετε μοι, οὐκ ἔχω τί λέγειν. Ἦ τίς ἔσται
μοι μάρτυς τῆς ἀληθείας μου; Εἰ μὴ, ὦ δέσποτά
μου, δέομαί σου, ποιήσόν μοι χάριν. Βάλον σιδηρὺν
ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου, καὶ ἔασον αὐτὸν ὑπερ-
μέτρως ἔκκαῃναι, καὶ φέρετέ μοι αὐτὸν, καὶ πιάσω
ταῖς χερσὶ μου, καὶ ἀνθρακας πυρὸς 9 ἐπὶ τὸ στή-
θος μου θέλωμαι· καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν τὸν λυ-
τρώσαντα τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ τῆς φλογὸς τῆς
καμίνου· καὶ ὁ ἀλάστωτος καὶ ὁ ἀκοίμητος ἐκεῖνος
ὀρθαλμὸς, ὁ ἐρευνῶν καρδίαν καὶ νεφρούς, εἰδὼς
ὅτι οὕτε ἐνεθυμήθην οὕτε ἐλογισάμην περὶ ὧν με
ἐρωτᾷς, φυλάξει με, εἰ τύχοι, ἀδολογῇ ἐκ τοῦ πυ-
ρὸς τοῦ καιομένου. » Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος·
« Τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς σοφοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἔστι
νόμος οὐδὲ ἔθος ἵνα βασανίζωσι τοὺς ἐξεταζομέ-
νους, καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖς ὡσαύτως· ἀλλὰ

Ἀ βαρβαρικόν ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ ἄτοπον, καὶ ἔθνη-
κός ὁ νόμος. » Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Κομνηνός· « Ἐπεὶ
ἄγε ἐέσποτα, οὐκ ἔστιν ἔθος οὕτε νόμος Ῥωμαίοις
δὲ εἰπόν σοι, καθὼς λέγεις, ἀλλὰ τῶν βαρβάρων καὶ
τῶν ἑθνῶν, κἀγὼ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ ταπεινός
Ῥωμαῖός εἰμι, καὶ ἀνακρίνατέ με καὶ ἐξετάσατέ
με, εἰ τῇ ὑμετέρᾳ βουλῇ ἀρεστόν ἐστι, κατὰ νό-
μους Ῥωμαίων καὶ ἔθνη. Καὶ εἰ μὲν νομίμως αἴτις
εὐρεθῶ καταδίκης, ἔλεος μὴ ἔστω μοι· εἰ δὲ καὶ
ἀναίτιος κατὰ τοὺς νόμους πάλιν, μὴ μοι τὴ κρι-
τήριον, καὶ μὴ ὄρα τοὺς λόγους τῶν συκοφαντῶν-
των με ἀδίκως καὶ παραλόγως ἐνεκεν φθόνου καὶ
ἐριδος. » Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος, ἀναφάν-
τους τοὺς λόγους πάντας τῷ 10 βασιλεῖ πεποίηκε· καὶ
πάλιν ἀντέλεγον οἱ ἐλέγχοντες ἐτέρωθεν προτείνοντες.
Ἄλλ' οὐκ ἐφάνησαν, ὡς ἀληθεῖα ἰδοῦναι καὶ ὡς
ψευδεῖς αἱ διαβολαὶ ἰδοῦναι, εἰ καὶ σχεδιάσαντες τῷ
καιροῦ καὶ οὕτως ἦν. Ὅμως ὁ βασιλεὺς προτείν-
οντος ἐνδρόκως βεβαιῶσαι ὅτι αἱ διαβολαὶ ψευδεῖς, εἰς καὶ
οὐ πώποτε ἐβουλήθη ποιῆσαι δὲ ἐσυκοφαντήθη. Ὁ
καὶ ἐγένετο. Καὶ ἐλεύθερον εἶναι τοῦτον ἐκλι-
πεν ὁ βασιλεὺς τῆς καταδίκης καὶ ὑπαφίας ἀπά-
σης καὶ τὴν προτέραν ἀκολαμβάνειν τιμὴν, καὶ
τὴν ἡγεμονίαν Νικαίων ἐπέτρεψεν αὐτὸν εἶναι.

Ποιήσας δὲ τινὰ καιρὸν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, εἴτα φο-
γῶν ἀναχωρήσας διέβη ἐν τῷ Ἰκονίῳ πρὸς τὸν
σουλτάνον. Ἦ δὲ αἰτία τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἦν ὅτι ἰώρῃ
οὐκ ὀλίγους καθ' ἐκάστην ἡμέραν πάλιν ἐκ δευτέρου
πολλὰ μηχανὰς πολυτρόπως συββάπτειν περὶ αὐ-
τοῦ καὶ συκοφαντίας πρὸς τὸν βασιλέα ἐνεκεν φθό-
νου καὶ ψιθυρισμοὺς πολλοὺς καὶ λόγους φθόνου

Cui ille sic respondit: « Ego et antea tibi dixi, et
nunc dico iterum, nec ipsum unquam me istius rei
concepisse cogitationem consiliumve, nec alium si-
ve humilis sive illustris conditionis hominem de
tali negotio mecum egisse: idque utinam nullo un-
quam modo fiat. Cujus rei testes invoco Deum op-
timum maximum atque angelos, qui inveni mihi
adiant. Quodsi ille, qui me criminati sunt, aures im-
peratoris mendaciis adversum me, servum ejus,
confictis oneraverunt, nec mihi fides est, non habeo,
quod dicam. Aut quis erit, qui vere me dicere te-
stetur? verumtamen obsecro te, mi domine, hanc
mihi benevolentiam presta, ut ferrum in camini
flammas conjectum et bene candefactum mihi ap-
portetur: manibus illud tractabo priusque in si-
num immittam, Deo confisus, qui tres pueros in
ardente fornace servavit. Namque oculus ille omni-
tuens semperque vigil, qui scrutatur corda et re-
nes, ea, quæ interrogor, me nec animo concepisse
nec meditatam esse novit atque illæsum me, si vo-
luerit, præstabit a vi ignis. » Occurrit episcopus:
« Romanis et sapientibus Græcis nec lege, nec
more receptum est, ut reos, nobiles præsertim, ex-
torqueant. Barbarus iste mos est et nefastus pla-
neque gentilis. » Hic Comnenus. « Quoniam, domi-
ne venerande, inquit, Romanis id, quod volui, nec
legibus nec moribus sancitum est, ut tu quidem

dicis, sed barbaris gentibusque, ego autem Christi
munere humilis Romanus sum, examine me et
in me inquire, si ita vobis placet, secundum leges
moresque Romanos. Si legitime videbor criminis
reus esse, ne esto mitis; sin ex iisdem legibus
non reus, ne vocato me in iudicium non respicio
sermōnes hominum, qui iniūque mihi ac præter-
tionem obtreant, invidia commoti et æmulatione.
» His auditis episcopus ad imperatorem cuncta
renuntiat. Rursus contra dicunt, qui crimina illi in-
tendebant. At non videbantur vere dicere, sed
conventiciis uti calumniis, etiamsi postea, con-
stante tempore, res ita evenit. Verumtamen de-
cevit imperator, ut illas meras esse calumnias, nec
unquam se molitum esse, de quo argueretur, iur-
jurando interposito Michael asseveraret. Quo factis,
eum et crimine et suspitione omni liberum esse pri-
stinisque honoribus restitui iussit, ac præfecit in
super civitati Nicæensium.

Commemoratus aliquandiu in Bithynia Michael
mox fugæ se Iconium ad sultanum recepit. Cujus
fugæ causa erat, quod rursus non paucos sibi in-
vidios multas quotidie machinas dolosque apud im-
peratorem struere animadvertibat, et aures ejus
sentiebat susurrantibus sermonibusque malignis
circumstrepere, atque imperatorem perpetuo contra
se meditari supplicia intelligebat. Quamobrem quiescit

ις λάθρα τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ περικλύζοντες, ἵν' οὕτως κολάσεις κατ' αὐτοῦ πρὸς τοῦ βασιλευμένουσιν ἐμάνθανε. Ἐφ' ἡσυχίας μένειν βυβλίζοντο, ἀλλὰ μεστὸς λογισμῶν ὑπάρχων βούμενος· καὶ γὰρ εἰδεδίει τὸ ἐξυβρίστον καὶ ἰὼν καὶ ἀπηγὰς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ οὐδὲν οὐδὲ συμπαθὲς ἐνενοεῖ γενησόμενον. Ἐπει μὲν γὰρ σκυφαντίας καὶ μηχανὰς εἰς τέλος οὐθείας μακρὸν οἱ ἀντίδικοι αὐτοῦ ἐποίησαν; τοῦ ἀνακτος ἐνέπλησαν ἀκοῆς, διὰ τοῦτο οὐ παθεῖν φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐχρήσατο. ὄντο; δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰκονίῳ, εἴρε τὴν σουλτουδὴν τὰς αὐτοῦ ἀθροίζοντα δυνάμεις, ἵνα κατὰ τῶν μαχομένων αὐτῷ Σκυθῶν. Ἐδὲν αὐτόν δ' οὐλάνος μετὰ χαρᾶς μεγάλῃς, λέξας στρατὸν ἐκ τῶν Χριστιανῶν (ἦσαν γὰρ τῷ πάλαι δεδουλωμένοι τινες· Ῥωμαῖοι) καὶ πατηγὲν τὸν Παλαιολόγον ἐταξεν αὐτοῦς, καὶ κτὴν καὶ ξένην στολὴν κελεύσας ἵνα φορέσωσιν καταπλήξῃ τοὺς πολεμίους. Ὁ καὶ ἐγένετο γὰρ οἱ Σκυθαὶ ἐξαίφνης στρατὸν ἔχοντες οὐκ ἡλιπίζον, φεύγοντες ὤκνοντο. Καὶ ἂν ἐν τῷ Ἰκονίῳ γεγόνασιν.

Νικαεῖς γράφουσι τῷ βασιλεῖ, ἐνθα ἦν, περὶ τῆς τοῦ Παλαιολόγου. Καὶ ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς ἐγένετο καὶ εἰς ταραχὴν λόγισμῶν ἦν ἐνέπεισε. Καὶ ὀλίγου παρελθόντος καιροῦ πρὸς τὸν Παλαιολόγον, 12 ἀνακαλούμενος αὐτὸν πολλὴν ὑπισχνόμενος τὴν στοργήν, καὶ ἔχοντα τὴν ἀσφάλειαν ὧν διελάμβανεν. Καὶ πάλιν τὸν Κομνηνὸν ἢ Ῥωμαίων γῆ ἔλαβε.

plane non poterat, sed cogitationibus agimetur. Noverat enim princeps et acceperat omni clementia alienum ingenium impetere sibi persuaserat. Itaque cum calumniasque ad summum fastigium commoliti esset inimici imperatoris occupassent aures, in funesta pateretur, fugam saluti prospexit. Cum venit, sultannum studiose copias comparere, contra Scythas, quibuscum dissimulatum. Receptum cum magno cum gaudio et exercitum conscriptum e Christianis (nam ei pridem nonnulli subjecti Romani) iussitque milites Romanum ac peregrinum vestitum, quo hostibus inferrent terrorem. Imperator sefellit. Nam Scythæ, cum subito contra se duci viderent, quem non sperant fugam præcipientem se tradiderunt.

Iam Leonii geruntur, Nicæenses de fuga Patrice ad imperatorem litteras dederunt; quo ille tristitia non mediocri affectus et animo perturbatus, brevi tempore intermisso, cum litteris ad reditum invitat summam ei benevolentiam securitatemque, interposito modo. Atque hoc modo Romano solo Correstitutus est, postquam et ipse sacramentis se obstrinxit imperatori, ut in fide et obe-

Α Ὁμοίως πρῶτον καὶ αὐτὸς μετὰ ὀρκῶν φρινωδεσάτων δέδωκε τὴν ἀσφάλειαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε ἐμμένειν αὐτῷ πιστὸς καὶ ὑποταγμένος, καὶ μὴ ζητεῖν ποτε βασιλεῦσαι, ἀλλ' ἔχειν τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν στοργὴν πρὸς τε τὸν βασιλέα Θεόδωρον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐφεξῆς διαδόχους τῆς βασιλείας. Καὶ ἐπὶ τοῦτο πάλιν ὁ βασιλεὺς μέγαν κοντόσταυλον ἐτίμησεν, καθὼς αὐτὸς εἶχε καὶ πρότερον.

Ἐν τούτῳ γοῦν ἀσχολούμενος ὁ βασιλεὺς ἀσθενεῖς περιπεσὼν βαρυτάτῃ ἐξ ἀνθρώπων ἐγγόνει, καὶ πρὶν τῇ τελευτῇ αὐτοῦ μοναχὸς γενόμενος, καταλιπὼν ἐπίτροπον τῶν βασιλικῶν πραγμάτων Ἀρσένιον τὸν πατριάρχην καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα πρωτοβεσιδριον ὄντα, μέχρις ὃ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης φθάσῃ εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἡλικίαν· ἦν γὰρ τῇ ἡλικίᾳ ἔκτου ἔτους ὁ παῖς. Καὶ ἐν τούτοις ὁ πατριάρχης τὴν σύγκλητον πᾶσαν συνάξας καὶ δημηγορήσας, πάντες δρῶντες; ἐποίησαν φρικτοῦ; ἵνα φυλάσσωσιν τὴν πρέπουσαν εὐνοίαν καὶ πίστιν πρὸς τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν καὶ ὑποταγῇ εἰς τὸν Μουζάλωνα ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὀλίγαι οὖν παρήλθον ἡμέραι, καὶ τινες 13 τῶν ἐν ἀξιώματι καὶ λαμπρότητι ταχέως ἐνεώτερίσαν, φθονήσαντες τὸν Μουζάλωνα. Ἐννοστος ἡμέρα ἦν μετὰ τὴν θαντὴν τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπασαι αἱ τῶν ἐνδόξων συνήχθησαν γυναῖκες ἐπὶ τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, ὅπου τέθαπται ὁ βασιλεὺς, ἵνα ποιήσωσιν τὸ νενομισμένον πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα. Παρόντες δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ ἔτι τῆς ἱερᾶς τελούμενης λειτουργίας τὰ ξίφη γυμνῶσαντες πάντες οἱ στρατιῶται ἐν τῷ ναῷ, καὶ

dientia semper maneret, neu unquam appeteret imperium, sed benevolentiam et amorem tum ipsi imperatori Theodoro tum Joanni, ejus filio, et securis deinde successoribus præstaret. Quibus peractis imperator cum rursus magnum constaulum nominavit, qua etiam antea ornatus fuerat dignitate.

His curis distentus imperator, morbo correptus gravissimo e vita cessit, cum paulo ante mortem monachi habitum induisset et procuratores imperii Arsenium patriarcham et Georgium Muzalonem protovestiarium designasset, donec filius Joannes, qui tum annum sextum agebat, ad justam pervenisset ætatem. Itaque patriarcha, senatu convocato et habita concione, omnes in dira adigit sacramenta, quibus studium et fidem imperatoris filio, et obedientiam Muzaloni tutori ejus, adjurant. At paucis interjectis diebus quidam honoribus et nobilitate illustres viri, Muzaloni invidentes, res novas moluntur. Dies ab obitu imperatoris nonus erat. Cum quidquid erat nobilium matronarum, in Sosandrium monasterium, ubi sepultus est imperator, ad memoriam ejus solemnem luctu cohonestandam confluisset. Aderant proceres ac plebei. Medio liturgiæ sacrificio, milites in templo enses stringunt et trepidantem Muzalonem ad sanctam divinamque mentem crudeliter trucidant. Matronæ et reliquis pò-

ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐρῆ τραπεζίῃ φυγόντα τὸν Μουζάλωνα ἀπεσφραξαν ἀπινύως. Καὶ οὕτως αἱ γυναῖκες καὶ οἱ λοιποὶ λαὸς τὴν πένθος εἶδον καὶ ἔφυγον, καὶ πολλοὶ θρήνος καὶ θόρυβος ἐγένετο. Φεῦ τῶν χθές καὶ πρότεριτα τελεσθέντων φρικτῶν ὄρων εἰς ἐκείνους καὶ παλαμνιοτάτων ἀρῶν, αἱ σήμερον ἀντ' οὐδενὸς ἐλογίσθησαν! Ὡς τῆς εὐσπλαγχνίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ τῆς μακροθυμίας σου! Ὁ δὲ πατριάρχης μόνος, ἐναπολείψας καὶ οὐ τοσούτον ἔμπειρος ὢν περὶ τὴν τοιαύτην διοίκησιν εἰς λογισμοὺς καὶ φροντίδας μεγάλας ἐνέπεσε, φανταζόμενος τὸν κίνδυνον τοῦ παιδὸς καὶ τῶν ὅλων πραγμάτων. Ὀλιγόμορος καὶ στενοχωρούμενος ὑπῆρχε καὶ κατὰ νύκτον ἐθόρυβετο, τίς ἂν εἴη ἐκ τῆς συγχλήτου ὁ θυνάμενος 14 τοσούτους καὶ τοιούτους κλύδωνας καὶ θαλάσσης κυβερνῆσαι καὶ τὰς ναῦς καὶ τοὺς πλέοντας οὐ βλάψαι ἢ καταποντίσαι. Ἐφάνη αὐτῷ περὶ τοῦ εἰρημένου Κομνηνοῦ Μιχαὴλ ἵνα διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ τῷ παιδί βοηθήσῃ. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τοῖς πᾶσιν ἐπισημὸς καὶ περίθλεπτος, καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ τὰς τῶν ἀπάντων ἀκοὰς ἐνηχίζουσα. Φιλούμενος ὑπὸ πολλῶν, ὡς εἴρηται, ὁμοίως καὶ ὁ πατριάρχης τῶν ἐκείνων ἀγαπώντων οὐ μακρὰν διέκειτο, ἀλλὰ κρεῖττον καὶ πλεον τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸς ἐφίλει τοῦτον. Καίτοι γε καὶ τὰς κλεῖς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν αὐτῷ μόνῳ ἐνεπίστευεν· καὶ ὅποτε χρημάτων τὰ στρατιωτικὰ ἐδόετο πράγματα καὶ ἡ τῶν κοινῶν χρεῖα, αὐτῷ ἀπήτουν· ὅπερ εἰς τὰ μελετώμενά ποτε καιρὸν ἐμπροσθεν δι' αὐτοῦ ἀνυσιμώτατον, καὶ τοῖς θυρολουμένοις ἐκ πολλοῦ πέρας δέξεται παρέσχεν. Λαθόμενος γὰρ ἀδελὰς εἰς τοσαῦτα μεταχειρίζεσθαι

χρημάτων, πάντας τοὺς ἐν γένει καὶ τῶν στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγους ἐνέπλησεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι τὴν γλῶσσαν ῥαδίαν εἶχον δημαγωγεῖν τὴν ὄχλον [ἰδύναντο]. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ἱκανὸς ἐν γνώσει τε καὶ πράξει, καὶ ἐν τῷ λέγειν ἐπιτηδεύτατος, καὶ ἔμπειρος πραγμάτων παντοίων καὶ βασιλείαν καὶ λαὸν διοικῆσαι. Τί 15 χρὴ λέγειν; οἱ πάντες αὐτὸν ἐψηφίσαντο. Οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης αὐτὸν ἐβεβαίωσε καὶ σύμφηρον ἐποιεῖτο, ἕως οὗ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς, φθάσῃ ἐν ἡλικίᾳ τῇ προσηκούσῃ. Καὶ ἦν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων πάσῃ ἐξουσίᾳ διεζωσμένος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μιχαήλ· καὶ αὕτη ἡ αἰτία γίνεται πρὸς τὸν Μιχαήλ τῆς εἰς βασιλείαν ἀναγωγῆς καὶ κατάστασις. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας πάλιν ἐτέρως μηχανὰς ῥάπτουσιν οἱ σπουδάζοντες ἀναδιόδους αὐτὸν εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπὴν. Βουλὴν καὶ νῆν ἀνὰ μέσον αὐτῶν ποιήσαντες ἔλεγον ἐν τε κλειδαῖς καὶ ῥύμαις· «Οὐκ ἔστι πρέπον οὐδὲ δίκαιον τὸν τὰ κοινὰ διοικοῦντα πράγματα καὶ πρὸς ἐθνῶν πολλῶν ἀναδεχόμενον μὴ ἔχειν καὶ τὴν ἀξίω μέγα ἐγγὺς τῆς βασιλείας, ἵνα πρῶτον ἐστηται φήκαὶ μεγαλοπρέπεια τῷ γένει τῶν Ῥωμαίων βασιλείας τῆς τῶν γινομένων καταστάσεως ἐν ἔθνεσι.» Μετὰ τοιαύτῃ γὰρ αἰτίᾳ καὶ ὑποκρυμμένη ἐννοίᾳ καὶ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα δέχεται γὰρ ὁ λαὸς καὶ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δυστυχῆ κληρονόμου τῆς βασιλείας.

β'. Ἐν ἐκείνοισι δὲ τοῖς καιροῖς τὰ βασιλεία καὶ ὁ πατριάρχης ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ὑπῆρχε διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσιν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Καιροῦ δὲ παρελθόντος 16 πάντῃ ὀλίγον

pulus omissis sacris foras se proripiunt, strepitu ac tumultu ingenti. Non hominum perniciem, qua horrendis sacramentis et dirissimis execrationibus, vix devincti, proterve illudunt! Pro, Christe rex, misericordiam et patientiam tuam! patriarcha solus relictus, nec admodum peritus administrandæ rei publicæ, curis ac sollicitudinibus vehementer astuabat, cum reputaret pueri et rerum omnium periculum. Afflicto et perturbato animo anxie circumspiciebat, quis potissimum e principibus navem cum vectoribus in tanta fluctuum æstuatione sine aliqua offensione aut demersione moderari ac regere posset. In mentem occurrit is, de quo diximus, Michael Comnenus, cujus ope salutem pueri prospiceret. Erat is nobilis et illustris famaque apud omnes inclytus. Accedebat, quod, sicut apud multos eum gratiosum fuisse docuimus, ita patriarcha minime abhorrebat ab ejus amore, sed cæteris etiam magis amice eum amplectebatur. Itaque illi soli claves fisci tradidit, ita ut, quæ opus erat ad rem sive bellicam sive civilem administrandam pecunia, omnis petenda esset a Comneno. Quæ res ad consilia olim inita perficienda occasionem ei opportunissimam dedit, et exitum iis, quæ pridem fama jactarat, celerem imposuit. Adeptus enim tantæ pecuniæ liberam, potestatem procures omnes et milites nos paucos, eosque, qui linguam facilem habebant ad pertentandam

plebem, cumlabat præmiis. Erat etiam ipse Comnenus strenuus in consiliis tum incundis tum perficiendis, exercitatus in dicendo et rerum omnium ad administrandam rem publicam regendamque multitudinem necessariarum peritia insignis. Quid multa? omne ferebat punctum. Qua re etiam factum est, ut patriarcha eum promoveret sibi que deligeret muneris consortem, donec imperatoris filius justiciariam attigisset. Itaque Michael Paleologus rei publicæ summam nactus est potestatem, eamque habebat occasionem occupandi imperii. Nam diebus aliquot post rursus alias moliantur machinas, ad fastigium imperii eum evehere nitebantur. Communi consilio in plateis vicisque dictitabant, nec decere nec æquitati consentaneum esse, qui omnia administraret rem publicam multarumque gentium legationes exciperet, eum non dignitate insigniri esse, quæ prope accederet ad imperium: id quo primum ad augendam gloriam amplitudinemque Romanorum facturum esset, deinde pactiones cum exteris gentibus initas confirmaturum. Ex tali igitur causa et simulato consilio despotæ honorem adipiscitur, consensu populi, patriarchæ et infelicis heredis imperii.

2 Illo tempore imperii et patriarchæ sedes Nicææ in Bithynia erat, Cpoli ab Italis occupata. Tempore perexiguo interjecto tum isti malorum

παντοία κακὰ συμβῆπτοντες, καὶ τινες τῶν
 αὐτῶν γένους [καὶ] λαμπρότεροι ὑπερέχοντες·
 εἰς αὐτὸν ἐπὶ ἀσπίδος βασιλεὺς ἀναγορεύου-
 ντας δὲ ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος τὴν τοιαύ-
 τον ἀναγόρευσιν ἔλεγε ὡς εἰπεῖν χαλε-
 πτο κατὰ τῆς καρδίας, καὶ ἐν ἀφορισμῷ
 καθυπέβαλε τοὺς τε ἀναγορεύσαντας καὶ
 γορευμένους ὡς ἐπιόρκους καὶ παρανόμους
 ἄτας καὶ δυνάστας. Ἐπειτα βουλευσάμενος
 ἰνοῖα καὶ μετὰ τινῶν τῆς συγχλήτου ἱερω-
 καὶ λαϊκῶν, βέλτιον ἡγήσατο ὅρκους ἀφα-
 φρικωδεστάτους τὴν τοῦ παιδὸς ζωὴν, μὴ
 εὐδὲν ἐπιδοῦναι, μήτε παρευδοκίμῃσιν τῆς
 αὐτοῦ ἢ ὑστέρησιν τινα ἐνθυμηθῆ. Καὶ
 γὰρ οἱ, καὶ Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν οἰκείας
 πατριάρχης· διαδόματι ἔσπευε τῷ βασιλικῷ,
 ἢ αὐτοκρατορίαν διηνεκῶς χαρίζεται, ἀλλὰ
 μὲν τὰ τοῦ καιροῦ, καὶ τῶν πραγμάτων
 ἵκτων, καὶ διοικητὴν αὐτὸν ποιεῖ μετὰ ἔξου-
 σιας, μέχρις ὅς τῆς βασιλείας κληρονομί-
 ας καὶ διάδοχος φθάσῃ ἐν τῷ προσήκοντι
 ὥστε δὲ παραχωρῆσαι τῶν αὐτοκρατορικῶν
 καὶ τῶν ἐτέρων ἀπάντων βασιλικῶν συμβό-
 λων ἀνὰ μέσον τούτων πάλιν αὐτῷ ὅρκους φρι-
 κτοῦ τῶν προτέρων ἐτελοῦντο.
 Ἰναζωσάμενος δὲ τὴν ὅλην βασιλείαν, καὶ
 μεγάλου συμβεβηκότος ἀνὰ τῶν Ῥωμαίων
 τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἰπείρου κρατοῦντος Μι-
 χαιλέως, ἔχοντος καὶ συμμάχους τοὺς δύο
 αὐτοῦ τὸν τῆς Σικελίας βῆγα Μαφρὰ καὶ
 Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιπα· καὶ

κατὰ κράτος νικήσαντες αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι πολλοὺς
 ἡχμαλώτισαν, ἐν οἷς εἷς ἦν τῶν αἰχμαλώτων ὁ τῆς
 Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιψ. Καὶ εἰς ὧν
 τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ὁ πρίγκιψ ἐδωρήσατο χώρας
 τρεῖς τῆς ἰσχυροτέρας τῆς Πελοποννήσου τῷ βασιλεῖ
 Ῥωμαίων, τὴν τε Μονεμβασίαν καὶ τὰ Ἀεὺκτρα
 Μαΐνης, ἣ καὶ Ταίναρρα πάλαι ἄκρα ἐκαλεῖτο παρ'
 Ἑλλήσι, καὶ τὴν Λακωνικὴν Σπάρτην. Καὶ οὕτως
 πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τοῖς Πελοποννήσου χεῖρα ἐπέ-
 βαλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τριῶν καὶ ἅπαντα ἡ νῆτος
 Ῥωμαίοις ἐγεγόνει ὡς καὶ τὸ πρότερον ἦν, πλὴν
 ὀλίγων φρουρῶν καὶ χωρῶν ὧν ἡ ἀριστοκρατεία
 τῶν Ἑνετῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Καὶ πάλιν ἑτέρα νίκη περιφανὴς καὶ μεγάλη καὶ
 ἀξία μνήμης αἰωνίου ἐν τῷ κόσμῳ τοῖς καιροῖς ἐκεί-
 νοις ἐγεγόνει. Τὸν γὰρ Κάισρα Ἀλέξιον τὸν ἐπὶ κλην
 Στρατηγόπουλον, ὃς καὶ τὰ ῥηθέντα νικητήριον Ῥω-
 μαίοις ἐποίησε κατὰ τοῦ τῆς **18** Αἰτωλίας καὶ
 Ἰπείρου δεσπόζοντος, στείλας πάλιν ὁ βασιλεὺς
 κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ, θοῦς αὐτῷ τινας τῆς
 τῶν Βιθυνῶν μοίρας ὥστε ὀκτασχοσίους ἑκπότες καὶ
 ἑτέρους στρατιώτας ὀλίγους Θρᾷκας καὶ Μακεδόνας.
 Ὁ δὲ Κάισρ θέλων περᾶσαι νυκτὸς μετὰ τοῦ στρα-
 τοῦ ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὀλίγον ἐγγυς, κατὰ
 συγκυρίαν συνήνησεν αὐτοῖς γηραιὸς τις ἀνὴρ ὧς
 δὲ εἶδον αὐτὸν οἱ στρατιῶται, ἤγαγον αὐτὸν πρὸς
 τὸν Κάισρα. Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Κάισρ· «Πόθεν ἔρχῃ
 καὶ ποῦ πορεύῃ;» Εἶπε δὲ ὁ γέρων· «Ἐκ τῆς πό-
 λεως.» Λέγει αὐτῷ ὁ Κάισρ· «Οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἃ
 λέγεις· νυκτὸς οὕτως πῶς ἐξῆλθες τῶν τειχῶν;» Ὁ
 δὲ γέρων δειλιάσας εἶπεν· «Ἔστιν ὅπῃ ὑποκρυμμέ-

machinatores tum alii nonnulli homines
 aie et generis splendore illustres Michael-
 clypeum sublatum imperatorem consalu-
 ta comperta injuria, Arsenius patriarcha
 ladium sibi in praeordia deligi sensit, at-
 terationi horribili subjecit et eum qui con-
 serat imperator, et a quibus erat consalu-
 ti homines perjuros et injustos seditiosos-
 ande re apud se pensitata et deliberata cum
 os nonnullis tum clerici tum laici ordinis,
 arbitrabatur sacramentis gravissimis pueri-
 am, ne Michael illi insidiaretur neve impe-
 triendi aut differendi consilium caperet.
 to, Michaelum Commenum patriarcha ipse
 to ornavit regio, nec tamen perpetuam illi
 eam dignitatem, sed, cogente temporum
 ie ratione, rei publicae eum fecit adminis-
 i potestate imperatoria, donec haeres et
 r legitimus aetatem maturiorem attigisset:
 lo et omnibus insignibus imperatoris se-
 it. Atque haec rursus sanctiore etiam, quam
 orejurando confirmantur.

o jam potitus Comnenus gravi bello decer-
 o Aetolorum et Epirotarum despotas Mi-
 qui belli socios duos generos habuit, Man-
 Sicularum regem, et principem Pelopon-
 Achaiae. Romani, ingenti de hostibus repor-
 PATROL. GR. CLVI.

ta victoria, multos eorum ceperunt, in quibus
 Peloponnesi et Achaiae princeps redimendae liber-
 tatis causa imperatori urbes tres munitissimas
 Peloponnesi tradidit, Monembasiam, Leuctra Mainae,
 quod antiquitus Tænarum promontorium dicebatur
 a Graecia, et Spartam Laconicam. Qua ratione cum
 Romani in Peloponnesi possessionem rursus potem
 possuissent, ex tribus illis profecta urbis insulam
 recuperarunt universam praeter castella et regiones
 aliquot, quae in potestate Venetorum manserunt.

Alia insuper victoria magna et praeclara et per-
 totum terrarum orbem perpetuo commemoranda
 illis temporibus reportata est. Alexium enim
 Caesarem, cognomento Strategopulum, qui etiam
 priorem triumphum Romanis pepererat ex Aetolis
 Epirotisque actum, iterum imperator contra Mi-
 chaelem rebellem mittit cum Bithynis equitibus
 circiter octingentis et aliis aliquot militibus e
 Thracia et Macedonia conductis. Is noctu cum
 copiis suis prope ad Byzantium trajecturus, in se-
 nem quemdam forte incidit, quem interceptum
 milites adducunt. Interroganti Caesari, unde veni-
 ret et quo tenderet, ille ex urbe se venire respon-
 dit. Caesar, «Falsa, inquit, narras: nox enim cum
 sit, quo pacto e nocturnis egredi poteris?» Ter-
 reflectussenex, «Occultus est, domine, inquit, cuni-
 culus, praeter me nemini, ac mihi jam pridem co-

νη, κύριέ μου, τῇ γῇ, ἣν οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ἐγώ, ἦν καὶ ἐκπαλαί γινώσκω· καὶ δι' αὐτῆς ἐξέρχομαι καὶ εἰσέρχομαι, ὅταν βούλωμαι, ἀνεμποδίστως. » Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ Καῖσαρ περὶ τοῦ τοιούτου πράγματος, χαρίσις ἐγένετο. Καὶ λέγει τῷ γέροντι πολλῶν δωρεῶν ἐπαγγέλλας, ἵνα δεῖξῃ αὐτῷ τὸν τόπον, ὅπως καὶ ὁ Καῖσαρ εἰσέλθῃ ἐνδον τῆς πόλεως μετὰ τοῦ στρατεύματος. Ὁ καὶ ἐποίησε. Καὶ προστάξας πῦρ βαλεῖν ἐν τοῖς οἰκοῖς, εὐθὺς ἐνέπρησε τὴν πόλιν κατὰ τόπους οὐκ ὀλίγους τὸ στράτευμα· ἦν γὰρ καὶ πνεῦμα ἀνέμου βορέως πολὺ πνέον κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ ἀνῆψεν ἡ φλὺξ, καὶ ἀλαλάζοντες οἱ στρατιῶται, « νίκη Ῥωμαίοις », ἐκραζόν. **19** Οἱ δὲ Ἰταλοὶ τὸν θόρυβον ἀκούσαντες ἄφνω, μέγας ἐνέπεσε θόρυβος ἐπ' αὐτοὺς ἐκ τοῦ πυρός καὶ τῶν πολέμιων, καὶ γυμνοὶ ἐκ τῶν κοιτῶνων ἐξήρχοντο, καὶ φόβος πολλὸς κατ' αὐτῶν ἐγένετο καὶ ἀπώλεια, καὶ ἡ νίκη τοῖς Ῥωμαίοις περιφανής. Καὶ οὕτως ἡ βασιλεύουσα παντοκρατορικὴ βοηθεῖα καὶ διὰ στρατιωτικῆς ἐμπειρίας τοῦ Καίσαρος Ῥωμαίοις ἐγένετο καὶ ἐκ τῶν Ἰταλικῶν χειρῶν ἡλευθέρωτο. Ἦν δὲ ἡ μεγαλόπολις κρατουμένη ὑπ' αὐτῶν ἔτη νθ', μῆνας γ' καὶ ἡμέρας δ'.

Ἀγγελοῦσα δὲ ἐν Νικαίᾳ ἡ τοιαύτη μεγάλη νίκη τῷ βασιλεῖ, ἐθαύμασε καὶ οὐκ ἐπίστευε πῶς μετ' ὀλίγου πᾶν στρατοῦ ἐγένετο ἐγκρατὴς ὁ Καῖσαρ τῆς τοιαύτης καὶ τηλικαύτης πόλεως. Καὶ ἐκ δευτέρου ἕτερος ἐλθὼν δρομαῖος τὰς ἀγγελίας κομίζων τῷ βασιλεῖ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Καίσαρος γράμματα, ὡς εἶδεν, ἐπίστευσε καὶ τῷ Θεῷ χαριστήρια ἀπέδωκε, καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ γνώμης τῆς συγκλήτου πάσης διὰ τὴν νί-

κην τὴν θαυμαστὴν καὶ ἔργα μεγάλα ἃ ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ εἰς αὐξήσιν τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων, ἵνα εἰς πᾶσαν τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὁ τε πατριάρχης, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος φήμην εὐφημήσῃσι καὶ μνημονεύσῃσι. **20** τὸν Καίσαρα ὁμοῦ τοῖς βασιλεῦσιν ἐν ταῖς θείαις καὶ ἱεραῖς λειτουργίαις καὶ ἐν πάσῃ ἐτέρᾳ ἱεροτελεστῇ καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν μεγαλοφώνως· ὁμοίως καὶ τὰ παράσημα τοῦ Καίσαρος φορεῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ὥρᾳ ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ ἐν παντὶ κερῷ καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαντες αὐτῷ, ὡς ἔθος ἦν ποιεῖν τοῖς νικηταῖς ἐν ταῖς τοιαύταις νίκαις. Ἔτα ἐξογκωθεὶς ταῖς τῆς τύχης νίκαις ὁ βασιλεὺς, γνωρίσας καὶ τῆς συγκλήτου τιμὰς καὶ τοῦ δήμου πολλοὺς διαφυλάττοντας πρὸς αὐτὸν εὖνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ πίστιν, καὶ ἐπαρθεὶς τὴν διάνοιαν, μὴ φοβούμενος τοὺς φρικώδεις καὶ φοβεροὺς ὄρκους οὓς κατενώπιον τοῦ τοῦ Χριστοῦ βήματος ἐποίησεν, ἀλλ' ἐξαποστείλας ἐλεεινῶς ἐστέρωσε τῶν ὀφθαλμῶν τὸν διάδοχον καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν δεκαετὴ ὄντα, καὶ οὕτω ἀνύποπτον φέρον παντὸς τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ κατεστήσατο. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ πατριάρχης τὴν τοῦ ταλαιπώρου κληρονόμου τῆς βασιλείας τύφλωσιν, χερσὶ μὲν ἔτυπτε τὰ στέρνα, ξίφει δὲ ὡς εἰπεῖν ἐτέρωτο τὴν καρδίαν. Ἐπὶ καὶ ἡλίω τὴν ἀδικίαν ἰδὼς καὶ τὰ στοιχεῖα πρὸς ἐπικουρίαν ἐπικαλεῖτο, κλαίων καὶ στεναζών καὶ τὸν πῶγωνα χερσὶν ἐκρίζων. Καὶ μετὰ λίθων ἀγρίων τὸ στήθος καὶ τὰ γόνατα ὀδύρμενος ἔτυπτε, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους ἔθριπτε κρᾶζων γοερῶς· « ὦ φρίξον ἦλιε, ὦ στενάξον γῇ, καὶ κλονομένη

gnitius, per quem, quoties libet, libere egredior ingrediorque. » His auditis Cæsar gavisus senem magnis preciorum conditionibus cohortatur, ut sibi in urbem cum exercitu intraturo eum locum demonstraret. Voti conipos factus, ignem ædibus injici jubet, atque illico locis haud paucis urbem milites incendunt. Aquilo qui forte flabat vehemens suscitabat flammam, militesque exsultantes victoriam conclamabant. Latini, repentino tumultu exciti, hostium et incendii conspectu vehementer consternantur; plerique nudi e cubilibus prosiliunt et ingenti cæde trucidantur: Romanis præclara constat victoria. Tali modo Cpolis auxilio Dei omnipotentis et Cæsaris peritiae rei militaris Romanis restituta est et ab Itolorum manibus vindicata, in quorum potestate fuerat annos novem et quinquaginta, menses tres et dies quatuor.

Nuntiata Nicæam magna hæc victoria fide carere videbatur imperatori, miranti, quo pacto cum per exigua manu Cæsar tali ac tanta urbe potitus esset. Postquam deinde alius advenit nuntius idque cum litteris ab ipso Cæsare conscriptis, tum deinde his lectis dubitationem a se amovit, Deoque gratias egit, atque, consentientibus patriarcha et omni senatu, propter victoriam illam admirabilem et præclara facinora, quibus Cæsar auxisset Romanum

imperium, ejus nomen toto regno a patriarcha, archiepiscopis, episcopis et universa concione iudivinis sacrisque liturgiis et omnibus aliis sanctarum ecclesiarum actionibus post imperatorem unum cum principibus clara voce commemorari ac laudari jussit. Præterea constituit, ut insignia Cæsaris gestarentur quotidie, quavis hora et loco, donec ejus vita suppeteret, eidemque triumpho eximii agerentur, quales victoribus in ejusmodi victoriis agi solebant. Deinde his fortunæ blanditiis inflatus imperator, præsertim cum optimatum quorundam et plurimorum civium erga se propensionem, fidem et charitatem perspexisset, animos ac spiritus capiebat, nec quidquam veritus dira et horribilia sacramenta, quibus coram Christi tribunali se obstrinxerat, hæredem imperii Joannem Lascarium, novem tum annos natum, ablegavit et miserabiliter oculis privavit, ac sic omnis expertus metus sibi met vindicavit imperium. Patriarcha ubi compertit infelicis pueri excæcationem, manibus pectus plangere et gladio, ut ita dicam, perfodi, terræ ac cælo scelestum facinus queri et elementa ipsa ad ulciscendum invocare, gemitus et lacrymas fundere, barbam evellere et saxo aspero pectus ac genua contundere, caput demittere et lugubriter exclamare: « O sol, horresce, o tellus, ingemisce et con-

ν τὴν ἀδικίαν καὶ **21** ἐπιβουλὴν καὶ ὠμότητα ἡπανθρωπότητα. » Ὡς δὲ ὁ πατριάρχης μὴ εἴ ἕτερον πρᾶξαι, ἐν ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς συνίστορας καὶ σύνηγόρους καθυπέκαλε τὴν ἐκκλησίαν παραιτησάμενος καὶ τὸν ἐν τῷ ὄπ᾽ αὐτοῦ κτισθέντι ἀσκητηρίῳ ὦχετο. πλουτοτρόπως ἦλθεν ἡ βασιλεία, ὡς εἰρήκαμεν, εἰς τὴν πρῶτον τῶν Παλαιολόγων, ὡς μὴ ἐν.

Οὗτος μὲν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, μετὰ τὸ κερδοῦν πόλιν καὶ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, τὸν διαδρόσαν-σάλα Βαλδουίνου ἀκούσας εἰς Ἰταλίαν ἀφικό-καὶ μετὰ Καρόλου τοῦ ῥηγὸς τῆς Ἰταλίας καὶ οὐθεντιῶν ὁμονήσαντα, καὶ συνθήκας ἀνά-ποιήσαντων ἵνα κατὰ τῆς βασιλευούσης τῶν ἐν δὲ ξηρᾷ καὶ θαλάσσης παρασκευάζονται, ἵνα πάλιν τὸν Βαλδουίνου εἰς τὴν ἀρχὴν ἦν ἔσεν ἀποκαταστήσῃ, καὶ τὸ τῆς πόλεως ἐξ-θεωρῶν καὶ οὐκ ἔχων ἑπερόν τι πρᾶξαι, εὐθεύεται πρὸς τὸν πάππαν Ἀλέξανδρον περὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως, εἰ μὴ μόνον ἵνα ἐμπο-ῖν τοιαύτην ἐπιχειρήσιν. Καὶ ὁ πάππας ἀσμέ-ῖν πρεσβείαν δέχεται, καὶ ὑπείσχεται ἐκτελέσαι τῷ βασιλεῖ ἀρεστά. Καὶ ἡ ἐκείνῃ ἐγγόνει τῶν τριῶν κεφαλῶν, πρῶτον ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ τὸν πάππαν μνημονεύεσθαι μετὰ τῶν ἐτέ-ροσάρων πατριαρχῶν, **22** δευτέρον δὲ τοῦ ἐκ-υ τὸν βουλόμενον ἐξεῖναι πρὸς αὐτὸν καθάπερ ἴσον ἀνατρέχειν δικαστήριον, τρίτον τοῦ πρω-ῖ ἐν πᾶσι· περὶ δὲ τῶν ὅσα αὐτοὶ καινοτομοῦ-δὲν ἐβρέθη. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερεὺς τῆς Ἐκκλη-

στας κατάλογος οὐκ ἡρέμησε καὶ τὸν ἔχον ἀνέ-σαιεν, ὡς μέγαν ἐντεῦθεν ἐγείρεσθαι θόρυβον καὶ ἐπὶ μέγιστον κορυφουῖναι τὰ πράγματα κλύδωνα. Καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκονομῶν ἔλεγε γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ καινοτομίᾳ, καὶ τῶν μὴ πειθομένων πολλοὺς ἐμαστίγωσε καὶ ἐκάκωσε καὶ ἐξώρισε. Καὶ ταῦτα πᾶσι μεθοδεύων ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ὠφελήθη ἡ κα-τάρθωσεν. Ἀλλὰ τοῦ Καρόλου καὶ Βαλδουίνου μετὰ στρατοῦ πολλοῦ κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐλ-θόντων καὶ πολέμου γεγονότος, ἡ ἀμαχος δύναμις τὰς βουλὰς καὶ τὰς δυνάμεις τῶν Ἰταλῶν ἀπρίκτους καὶ ἐζημιωμένους μετὰ αἰσχύνῃς ἀπέπεμψε, καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ θεῖον ῥήτὸν ἐπληρώθη τὸ, « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἄνθρωπον. » Καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ πάλιν ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων τὸν τοῦ Καρόλου στό-λον ἐτρόπωσεν· εἴτα ἐξελθὼν προσέλαβε καὶ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγεϊ νήσους μικρὰς πιάτας, Ῥόδον τε καὶ Κῶν, Χίον καὶ Λήμνον καὶ ὅσας ἐτέραις, αἱ τοῖς Λατίνοις ἰδοῦλεον. Ἀρσένιος δὲ ὁ πατριάρχης τὸν θρόνον **23** κατεκλιπών, χειροτονεῖται Γερμανὸς ὁ ἀρ-χιεπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως. Εἴτα δὲ πάλιν ὁ Γερ-μανὸς ἀκούων ὑβριζόμενος ὡς παρανόμως τὸν θρόνον ἔχων τοῦ Ἀρσενίου ἐτι ζῶντος, παρεχῶρει τοῖς βουλομένοις τὸν θρόνον· καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐ-τοῦ Ἰωσήφ, πατριαρχεύσας ἐτη δύο, εἴτα ὁ Βέκκος ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας χαρτοφύλαξ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου αὐτοκράτορος διὰ τοὺς πολέμους τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἀρχὴ τῶν δεινῶν τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαϊκῇ ἀρχῆς ἐγγόνει παρὰ τῶν Τούρκων ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ γὰρ πόλεμον ἔχων μετὰ τῶν Τούρκων, τὰ τῶν Ῥωμαίων

atrocissimum crimen, insidias, sævitiam, im-
atem ulciscere. » Quia vero non habebat,
aliud faceret, imperatorem ejusque socios ac
ios anathemate perpetuo constringit; deinde
o sollo patriarchali in monasterium a se ex-
iam secedit. Hoc igitur modo, quo nequaquam
at, imperium ad Michaelem pervenit, primum
eologis imperatorem.

Ille in recuperatam urbem ingressus, cum
gum Balduinum regem in Italiam pervenisse
loset et cum Carolo, Italicorum rege, aliisque
lribus se conjunxisse atque pactum esse, ut
marique Cpolim profiscerentur, regnum,
amississet, sibi restitutum, cumque urbis cer-
infirmiorem, nec, quid aliud ageret, videret,
exandrum papam legatos misit de conciliandis
dis, modo ille istam impediret expeditionem.
legationem benigne excipit et, quæ expetat
ator, facturum se pollicetur. Conciliatio con-
in tres has condiciones. Prima erat, ut in
hymnis papa cum reliquis quatuor patriarchis
aretur; altera, ut integrum esset cuilibet,
idem ut summum judicem provocare; po-
ia, ut papæ in omnibus rebus concederetur
ipatus. Hæc quæ novabantur, cum initio
essent, sacrum clericorum collegium non
serebat, sed concitabat plebem, ita ut gra-

ves inde orirentur tumultus et fluctus rerum om-
nium excitarentur vehementissimi. Imperator pru-
denti consilio, non studio novandi, duci se aiebat,
atque eorum, quos non selaret, multos flagellavit
vel mutilavit vel ejecit. Cæterum hæc omnia fru-
stra laboravit, nec quidquam effecit aut præcavit.
Etenim cum Carolus et Balduinus magno cum
exercitu contra imperium Romanum profecti bel-
lum commovissent, invicta nostrorum virtute con-
silia copiarumque Latinorum re infecta et cum damno
atque ignominia repulsa sunt, et comprobatum est
divinum Davidis dictum. « Exsecrandus est, quicun-
que condidit homini. » Etiam mari Romana classis
classem Caroli dissipavit; atque mox cum navibus
egressus imperator Ægæi maris insulas levi op-
pugnatione recuperavit, Rhodum, Cœum, Chium,
Lemnum, et quotquot alias Latini occuparant.
Arsenius cum se abdicasset patriarchatu, excipi-
tur a Germano, archiepiscopo Adrianopolis, qui
rursum ipse, cum male audiret ut injuria, vivo
Arsenio, ea ornatus dignitate, solium cupientibus
concessit. Subrogatur huic Josephus, qui patriar-
chatui annos duos præfuit; dein Beccus, Magnæ
Ecclesiæ chartophylax.

Commeno regnante, e bellis in Europa contra
Latinos gerendis magnæ illæ calamitates ortæ sunt,
quas Romano in Asia imperio Turcæ indixerunt.

εις ἄκρον ἐσφάλησαν καὶ εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν, καὶ ἐν τῷ φεύγειν πολλοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέκτεινον καὶ ἠχμαλύτιζον· αὐτοὶ δὲ πάντοτε ἐφευγον παρὰ τὸν ποταμὸν ἀμεταστρεπτοί. Καὶ ὅσῃν αἰχμάλωτον ἔσχον γῆν οἱ σατράπαι αὐτῶν, αὐτὴν διελόμενοι ἐδήλωσαν πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης τῆς περὶ τὸν Πόντον καὶ Γαλατίαν ἕως θαλάσσης τῆς περὶ Λυκίαν καὶ Καρίαν καὶ τὸν ποταμὸν Εὐρυμέδοντα. Καὶ οὗτος ὁ πόλεμος ἀρχή ἦν καὶ αἰτία καὶ ἀφορμή τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας καταστροφῆς. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηγορεύκως πολυχνοις συχνόις τὸν ποταμὸν Σαγγάριον ὠχύρωσεν, ἵνα μὴ ἀποδάντες κυριεύσῃ καὶ τῆς Βιθυνίας.

24 Ἐγέννησε δὲ υἱοὺς δύο, Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν πορφυρογέννητον, καὶ θυγατέρας τρεῖς, Εἰρήνην, Εὐδοκίαν καὶ Ἀνναν. Καὶ ἐν τῷ Θετταλικῷ πολέμῳ ἐρχόμενος καὶ ἐν τιμῇ χωρίῳ εὐρισκόμενος λεγομένῳ Παχωμίῳ καὶ Ἀλλαγῆς, νόσος ἐνσχέπτει δεινὴ περὶ τὴν καρδίαν, θάνατον σύντομον ἀπαγγέλλουσα· καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ διὰ ἡμερῶν δύο τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν ἐπὶ ἔτους ῥηφίᾳ, Ἰνδικτιῶνος ἰδ', ἐτῶν ὑπάρχων ἐξήκοντα καὶ ὀκτώ, ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς κύριος Ἀνδρόνικος τηλικαῦτα παρὼν τῆς νενομισμένης τοῖς βασιλεῦσι ταφῆς τὸν πατέρα οὐκ ἤξίωσεν, ἀλλ' οὐδ' ὅποια δημοταῖς ἢ ἀπόροις ἐφεῖται· μόνον δὲ κελεύσας νυκτὸς τινας ὀλίγους ἄνδρας πόρρω τοῦ στρατοπέδου τὸ πῶμα ἀπαγαγεῖν, πλείστην ἐπεσώρευσαν γῆν, ἵνα μὴ θηρίων στόμασι τὸ βασιλικὸν σῶμα διαμερισθῇ.

Nam in Paphlagonia Romani cum Turcis bellantes graviter afflicti inque fugam conversi sunt, quorum in fluminis ripa trepidantium magnam partem Turcæ aut occiderunt aut ceperunt. Deinde eorum satrapæ quotquot occuparant regiones, eas omnes inter se distributas populabantur, a Ponto et Galatia ad mare usque Lycium et Carium et Eurymedontem fluvium. Atque hoc quidem bellum evertendi imperii Romani initium, causa et occasio fuit. Cæterum imperator, fessus tantis malis, ripas Sangarii fluminis frequentibus oppidis communivit, ne in ipsam quoque Bithyniam Turcæ descenderent.

Procreavit filios duos, Andronicum imperatorem et Constantinum Porphyrogenitum, filias tres, Irenen, Eudociam et Annam. Cum ad bellum Thessalicum proficiscens in locum quemdam Pachomium et Allagen appellatum venisset, gravi quodam morbo cordis correptus, qui citissimam præsignabat mortem, ibidem biduo post animam efflavit, anno ab orbe condito 6794, indictione xiv, ætatis anno octavo et sexagesimo, imperii quinto et tricesimo. Filius ejus Andronicus imperator, qui tum præsens aderat, sepultura imperatoribus legitima patrem non honestavit, imo ne ea quidem, quæ plebeiis et inopibus concedi solet, sed paucis quibusdam hominibus mandavit, ut noctu cadaver procul a castris elatum multa terra obruerent, ne

Α Τὸ δὲ αἰτίον ἡ τοῦ ἑρθεῖ τῆς Ἐκκλησίας ὀγματος παρατροπή, ἢ ζῶν μὲν ἐκεῖνος, ὡς εἰρήκαμεν, ἐχρήατο.

δ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ τοῦ κράτους καὶ τῶν βασιλικῶν σκήπτρων μετέβη διαδοχή, εἰς παραχὴν οὐκ ὀλίγην ἦλθεν τὰ πράγματα· ἵνα δὲ μὴ νεωτερισμοῖς **25** γέννηται ἀγανισμός, αὐτῆς συνετὸς ὢν καὶ προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα ἦτοι μέλλοντα πάντα σάλον καὶ σκάνδαλον φρονίμως ἐκυθέρησε, καὶ τὰ ὅσα ἀρεστὰ τοῖς ὑπηκόοις ἐποίησε. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν καὶ διόρθωσιν ἐπρομηθεύσατο καὶ ἐποίησε· ζῶντος γὰρ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔφημεν, ἐκρυβήκατο καὶ θεσπισμὰ βασιλικά καὶ διδάγματα διατεμένοντο τὴν τῆς Ἐκκλησίας διόρθωσιν ἐπαγγελιζόμενα καὶ ἅμα τοὺς διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ζῆλον ὑπερβίους κατάγοντα. Καὶ τὸν πατριάρχην Βέκκον εὐθὺς ἐκ τοῦ θρόνου καταβιβάσαντες ὡς τὰ Λατίνων φρονούντα, διαδέχεται δὲ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μοναχὸς τις Ἀθανάσιος τοῦνομα, παιδιόθεν τοῖς ἀσκητικοῖς γυμνασμένους πόνοις, διατρίβων δὲ ἐν τοῖς τοῦ Γάνου ὕρεσιν, ὁρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀνδρούσης· καὶ διὰ τοῦτο μὲν προστάζει βασιλικῇ καὶ ψήφῳ συνοδικῇ τὴν αὐτοῦ πατρίδα Ἀνδρούσαν ἐπισκοπὴν ἐτίμησε, καὶ τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας ὑποτάσσασθαι. Μετὰ δὲ τὴν καθαίρεσιν καὶ ἐξορίαν τοῦ πατριάρχου Βέκκου τοὺς ἑτέρους ἀρχιερεῖς τοὺς συγκοινωνοὺς τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου μετ' αἰσχύνης πάντας τῆς ἀρχιερωσύνης ἐγύμνωσεν. Καὶ ἑτέρα

augustale corpus a bestiis dilaniaretur. Cujus rei causa fuit, quod Michael, dum vivebat, ut supra a nobis expositum est, a vera Ecclesiæ doctrina desciverat.

4. Posteaquam deinceps ad Andronicum, filium ejus, imperium et regia potestas transiit, tumultus haud leves exorti sunt. At ille, ne quid novandis rebus detrimenti afferret, ut vir intelligens futuri-que prospiciens, omnes fluctus et offensiones prudenter temperabat atque civium voluntati se præstabat facilem. Ac primum quidem, cum patre vivo dissimulasset, ut diximus, consilia sua, corrigendæ et componendæ Ecclesiæ operam dedit. Atque circummisit, decreta edictaque, quibus correctio illa denunciabatur et revocabantur illi, qui ob ejusdem Ecclesiæ studium exulabant. Itaque Beccum patriarcham, ut qui sentiret cum Latinis, solio statim depulsum monachus quidam, Athanasius nomine, excepit. Is a puero vitam coluerat asceticam in Gani montibus, e Peloponneso oriundus, patria Andrusa, quam ob id ipsum auctoritate imperatoris et suffragio synodi episcopatus dignitate honestavit, Monembasiæ metropoli subiectam. Exauctorato et ejecto Becco, Ecclesiæ antistites reliquos Michaelis imperatoris et patriarchæ assecras omnes cum dedecore loco movit. Ac præterea alia lugenda facinora edita sunt ab Ecclesiæ tum principibus. Militum autem in tuenda re publica

οκάνδαλα ἄξια θρήνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγόνασιν παρὰ τῶν τότε ἀρχιερέων. Καὶ τὸ φιλότιμον, ὡς σύνηθες, τοῖς στρατιώταις ἔπειτα μὲν ἄσμενος ἐδωρήσατο· καὶ τὸ ὑπήκοον πᾶν χαρὰς ἐνεπλήσθησαν.

26 Ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ πόλει, καὶ εἰς μνήμην ἐληλυθὼς ὧν ὁ πατὴρ ἔπραξε κατὰ τοῦ νέου Ἰωάννου τοῦ Λαζκάρεως, ᾧ καὶ ἡ τῆς βασιλείας μᾶλλον προσῆκε διαδοχῇ, καὶ τῆς συνειδήσεως κέντρῳ πληττόμενος, καὶ μείζονα τῶν ἀρετῶν τὴν διάκρισιν ἔχων, ἦκε παρὰ τὸν τυφλωθέντα δι' αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν τινι πολυχνίῳ τῆς Βιθυνίας εὐρισκόμενον, καὶ ἰδὼν αὐτὸν καὶ τὰ ἀνέκοντα παραμυθούμενος καὶ μεγάλῳ σχήματι ταπεινώσεως συγχώρησιν αὐτῶν παρ' αὐτοῦ, οὐκ εἰδὼς ὅτι ὁ πατὴρ ἐποίησε· καὶ ἰδὼν τὴν δυνατὴν καὶ ἀρεστὴν ὑπάρχην, ἵνα τὴν βασιλείαν πάλιν μερίσῃ καὶ πᾶσα ἐξουσία εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἔσται· καὶ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀφθόνης πάντα καὶ πλουσίῳ παρέσχεν αὐτῷ διὰ τοῦ βίου. Ὁ δὲ πεπρωχώς καὶ πράττεσθαι προσεταχώς ἄσμενος ἀπῆκε πρὸς ἔω.

Ἀνεφύησαν δὲ τινες διαβολαὶ κατὰ τοῦ πορφυρογεννήτου αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλείας ἔρωτι τρέφεται· καὶ στείλας πιάσας αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς συνομιλοῦντας γνησίως, ἐν οἷς ὁ προὔχων ὑπῆρχε τὰ μάλιστα καὶ πλούτιον καὶ γένους λαμπρότητι καὶ ἐν στρατηγίαις περιδότης Μιχαὴλ στρατηγόπουλος ὁ Μελισσηνός, ὃς καὶ ἐν δεσποτηρίοις καθεῖργνυται, καὶ πολλὰ ὧν ἐκέκτετο ἀγαθῶν ἰδημοσιεύθησαν.

27 Ἐγέννησε δὲ υἱοὺς ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος τοῦσδε, Μιχαὴλ τὸν βασιλέα καὶ

Κωνσταντῖνον τὸν δεσπότην ἐκ τῆς Οὐγγρων πρώτης αὐτοῦ συζύγου· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας Εἰρήνης τῆς ἀπὸ Λογγοβαρδίας, τῆς ἐπ' ἀδελφῇ θυγατρὸς τοῦ ῥηγὸς Ἰσπανίας, ἀπογόνου δὲ μαρκίωνος Μοντεφεβέρδου τοῦ κληρωσαμένου τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς προέφημεν, ὃς καὶ ῥῆξ Θετταλίας ἐγεγόνει ὅτε οἱ Ἱταλοὶ τῆς Ῥωμαίων γῆς ὀλίγον καιρὸν τινα ἐγκρατεῖς ἐγένοντο, ἐγέννησεν οὖν Ἰωάννην Θεόδωρον καὶ Δημήτριον καὶ θυγατέρα δνόματι Σιμωνίδα, ἣν ἔλαθεν εἰς γυναῖκα ὁ δεσπότης Σερβίας. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης γυναίκεν συζευχθεὶς ἀπαις τέθνηκεν· ἡ δὲ βασιλὶς καὶ δέσποινα Εἰρήνη ἐνήγετο εἰς τοῦτο μάλιστα. Ζηλότυπος ἦν ὡς μητριὰ, καὶ περὶ τὸν προγονὸν ἔτρεφεν. Ὅθεν οὐ διέλιπε νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἐνοχλοῦσα τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, ἵνα καὶ τοὺς υἱέας αὐτῆς κοινωνοὺς καὶ συμμεριστάς καταστήσῃ τοῦ κράτους. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀδύνατον εἶναι ἔλεγεν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων πολυαρχίας ποιῆσαι. Πολλὰ δὲ πράξασα καὶ εἰπούσα καὶ τῶν ἐλπίδων ψευθεῖσα, θυμῷ ληφθεῖσα καὶ λύπῃ, πλείστα χρήματα τῷ ἑαυτῆς υἱῷ Θεοδώρῳ δώσασα εἰς Λογγοβαρδίαν ἀπέστειλε, καὶ μαρκίωνα **28** τοῦτον τῇ ἑαυτῆς πατρίδι κατέστησε. Ἐκεῖσε δὲ γυναίκεν συζευχθεὶς τὸ γένος Σπίνουλα καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐγέννησεν.

ε'. Ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος ἐκ τῆς Ἀσίας τὰ μέγιστα τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡσαν πελάγη. Συνασπισμένοι τῶν Τούρκων σατράπαι ποιήσαντες πάλιν, ἐν οἷς ὑπῆρχεν εἰς τῶν σατραπῶν καὶ ὁ Ὀθωμάνης, νεωστὶ πάντα τόπον κατέδραμον ἄχρι θαλάττης ἀκτῶν. Τῇ νίκῃ ἐκείνῃ

seruorem Andronicus pro consuetudine libens remuneratus est, ciuesque omnes implevit lætitiis. In urbem reversus ac recordatus, quæ in puerum Joannem Lascarium pater aduississet, præsertim cum illi potius deberetur imperium, angore conscientie stimulatus, utpote æqui rectique sensu potius præstantior, juvenem suo commodo excæcandum in oppidulo quodam Bithyniæ convenit. Alloquitur eum, quemadmodum decebat, vultu admodum demisso veniam petit eorum, quæ se in eum pater in illum statuisset; cohortaturque, ut, si fieri posset et ipsi acceptum easet, partirentur imperium summaque in illius manus rediret potestas. Ad vitam quæ erant necessaria, omnia illi, quoad in vivis erat, assatim suppeditabat. Hæc cum fecisset atque ut fierent, imperasset, hilaris in orientem profectus est.

Intendebantur criminationes quædam Constantino Porphyrogenito, imperatoris fratri, ut imperii appetenti. Missis satellitibus, ipsum comprehendit cunctosque ejus familiares, in quibus præ cæteris tum divitiis tum generis claritate et belli peritia eminebat Michael Strategopulus Melissenus, qui et ipse cum reliquis in vincula conjicitur, bonis, quæ possidebat, magna ex parte publicatis.

Procreavit imperator Andronicus filios hosce: Michaelē imperatorem et Constantinum despotam

ex Hungarorum regis filia, conjuge priore; ex altera, Irene, e Lombardis oriunda atque filia sororis regis Hispaniæ et nepoti marchionis Montisferratensis, ejusdem, qui Thessalonicam, ut ante explicavimus, nactus est et Thessalorum rex fuit, quando Latini aliquandiu Romanorum tennuerunt provinciis, ex hac igitur procreavit Joannem, Theodorum, Demetrium et filiam Simonidem, quam Servii despotæ sibi junxit matrimonio. Et Joannes quidem uxori junctus, nullis tamen susceptis liberis decessit. Cæterum Irene imperatrix studiosissime sua quædam sequebatur consilia. Invidiose, ut noverca, filium natu maximum habuit, nec unquam cessavit imperatorem maritum urgere, ut suos filios imperii consortes et participes faceret. Negabat imperator fieri posse, ut monarchia Romanorum ad polyarchiam redigeretur. Itaque multa rebus ac verbis experta, tandem, cum spe sua excidisset, ira et dolore abrepta Theodorum filium cum grandi pecunia in Longobardos misit et patrie suæ constituit marchionem. Ibi is e gente Spinularum ducta uxore, utriusque sexus liberos generavit.

5. Imperante eo, quem diximus, Andronico, ingentes calamitatum fluctus in Asia concitati sunt. Etenim Turcarum satrapæ, in quibus unus erat Othmanes, fœdere conjuncti modo omnes tractus ad mare usque pervagari cœperant, ac victoria

Θρασυθέτες, διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐν τῇ Χερρόνησῳ ἅ ἡ ὥς ἀνδραπόδοις ἐχρήσαντο· καὶ οὐκ ἤλειον τινὰ τῆς Θράκης περάσαντες πᾶν κακὸν καὶ δεινὸν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι διέπραξαν, καὶ πολὺν τόπον διτρυγόντες, ὥστε μήτε ἀροτριᾶν μήτε σπεῖρειν οὔτε τῶν πόλεων ἐξίέναι ἐδύναντο ἐπὶ ἔτος ἓν καὶ μῆνας δέκα. Ἐτυχὲ δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς καιροῖς; ἐκείνοις, ἐμπεσεῖν Λατίνον τινα, Καταλάνον τὸ γένος, Ῥογέριον τοῦνομα. Ἀθροίσας ἐκ τῆς κίτῳ Ἰδηρίας στρατόπεδον, καὶ τριήρεις τέσσαρας πληρώσας, ληστρικὸν ἀδεῶς μετῆει βίον, δεινότατος ἐν τούτῳ γενόμενος· οὐ μόνον γὰρ ναυσὶ φορτίοις ἐπιτίθετο, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς δὴ τὰς μεγάλας τῶν νήσων ἐσκύλευσε, καὶ φοδερὸς ἐν τῇ κάτω θαλάσῃ ἐδόκει εἶναι. Ἐδοξε τοίνυν τούτῳ τῷ ἀρχοντὶ διαπρεσβευσασμένῳ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον συμμαχεῖσθαι αὐτῷ κατὰ τῶν Τούρκων· καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν πρεσβείαν δεξάμενος, ἄρας ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἑσπερίων **29** πρὸς τὸ Βυζάντιον ἔρχεται, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δισχίλιον ἀνδρας μαχικοῦς. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῷ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφικίῳ τοῦτον ἐτίμησε. Μετ' ὀλίγον δὲ ἔχει καὶ ἕτερος Καταλάνος τοῦνομα Πιριγκέριος Τέντζας, συγγενὴς τοῦ Ῥογερίου. Καὶ ὁ βασιλεὺς μὲν τὴν τῶν χρημάτων δαπάνην τὴν ἀρκούνσαν περὶ τὰ ἐκείνων ἐνδύματα καὶ δωρεὰς καὶ τὰ ἐπιλοιπα σιτηρέσια εἰς πλησμονὴν δίδωκεν· ὀλίγον δὲ καιροῦ παρελθόντος διέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ στρατοῦ τοῦ πολεμεῖν τοὺς ἔχθρους. Καὶ οὐ περὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῖς ἔμελεν, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ πλοῦτον πλεῖστα ἐλύπουν. Καὶ εἰ χρὴ λέγειν ὅποσα ἐργάζαντο κακὰ παρίοντες καὶ δεινὰ; Τοῖς Χριστιανοῖς ἀνδράσι τε καὶ γυναῖξιν οὐδὲν ἄμεινον

ἢ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρήσαντο· καὶ οὐκ ἤλειον τινὰ δακρύοντα, ἀλλὰ τοῖς ὑπηκόοις μᾶλλον ἐποιοῦν κακὰ ὑπὲρ ἀσεβεῖς καὶ ἐχθροὺς. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὐ μόνον τὰς οὐσίας ἀρπάζοντας τῶν τालαιπύρων Χριστιανῶν, ἀλλὰ θυγατέρας καὶ γυναῖκας ὑβρίζοντας. Πρεσβύται δὲ καὶ ἱερεῖς; ἰδεσμεύοντο καὶ ἐμαστιγούντο. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς θυμῷ ἐτήχετο καὶ τινος μηχανῆς βοηθοῦσης ἐδέετο. Διαβαίνειν πρὸς τὴν Θράκην τὸν Ῥογέριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου ἐκέλευσε πρὸς τὸ τῆς Καλλιουπόλεως φρούριον. Καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖ καταλιπὼν πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Ῥογέριος μετὰ τινῶν εἰς προσηύνησιν ἔρχεται. Οὐ γνομένου **30** ὁ βασιλεὺς τοὺς παρεστῶτας ξιφῆρεις προστάξας τούτους κατέκτεψαν. Μαθόντες δὲ οἱ ἕτεροι Λατίνοι οἱ ἐν τῇ Καλλιουπόλει τὰ γενόμενα εἰς ἀποστασίαν ἐτράπησαν, καὶ τοὺς ἐκείσε Ῥωμαίους κατέσφαξαν, τὰ δὲ τεῖχη ὀχυρώσαντες κράτιστον ὀρμητήριον εἶχον καὶ μετὰ τῶν Τούρκων ὁμονοήσαντες εἰς φανεράν ληστείαν καὶ ἀρπαγὴν ἐξήχθον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὰς Θρακικὰς καὶ Μακεδονικὰς δυνάμεις λαβὼν ἦλθε κατ' αὐτῶν, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐζημιωμένος ἐπανεστρεψεν. Ἐῖτα οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν διαφερόμενοι ἐμερίσθησαν, καὶ τινὲς μὲν πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον, ἕτεροι δὲ μετὰ τῶν Τούρκων ἐστράτευον, ἕτεροι δὲ ληστεύοντες τὰ πρὸς τὸ ἔξω ἐπορίζοντο, ἕως καὶ εἰς τέλος ἐξυθνήθησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ στρατὸν πάλιν συναθροίσας ἔρχεται πρὸς τὴν Χερρόνησον κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοσοῦτον ἐσφάλη· καὶ αἰφνιδίως τὸν στρατὸν οἱ ἐναντίοι περικυκλώσαντες, εἰς φυγὴν ἐτράπησαν οἱ

feroces, per Hellespontum in Chersonesum Thraciæ trajecti, omne malorum scelerumque genus ediderunt latrocinisque multas regiones ita vexarunt, ut nec arare, nec serere nec ex oppidis egredi per unum annum et menses decem liceret. Accidit eodem tempore, ut Latinus quidam adveniret, natione Catelanus, nomine Rogerius. Is, ex inferiore Iberia collectis copiis et triremibus quatuor impletis, libere piraticam faciebat, in qua exercitissimus erat. Etenim non solum naves onerarias aggrediebatur, sed etiam magnas depopulabatur insulas et mare inferum habebat infestum. Huic igitur duci visum est, legatione ad imperatorem Andronicum missa, societatem cum eodem contra Turcas pacisci. Legatis ab Andronico auditis, ipse Rogerius, cum bellicoso exercitu duorum millium ex occidente Cpolim profectus, magni ducis dignitate ab imperatore oruatur. Paulo post alius Catelanus supervenit, Princerius Tentzas nomine, Rogerii cognatus. In horum vestimenta, donativa et rem frumentariam ubi imperator sumptum fecit liberalissime, brevi tempore interfecto, in Asiam cum exercitu trajiciunt ad debellandos hostes. At de hostibus illi parum solliciti, Romanos gravissime premunt. Quid commemorem, quanta quocunque venerunt, mala ediderint et scelera? Christianos tum viros tum feminas nihilo

mitius quam mancipia habuerunt; nullius lacrymas miserati, gravius, quam ipsi hostes et impii, Romanos vexarunt. Videres Christianorum infeliciam non solum bona direpta, sed etiam filias et uxores vitiatas, senes et sacerdotes vinctos et flagellatos. Quæ ut rescivit imperator, ira contabuit nec consilium reperit, quo his malis moderetur. In Thraciam ad oppidum Calliopolim cum copiis transiit Rogerius, relicto illic exercitu, cum paucis ad salutandum imperatorem venit. Qua ille occasione, satellitibus, qui præsto aderant, statim mandat, ut Rogerium et comites ejus obstruncant. Quod cum audissent reliqui Latini, qui erant in Calliopoli, ad defectionem conversi Romanos trucidarunt; deinde oppido probe communito, utebantur eo ut receptaculo firmissimo, atque, facta cum Turcis conspiratione, in aperta latrocinia ac rapinas erumpebant. Michael, cum Thraciis et Macedonicis copiis contra eos profectus, frustra cum iis decertavit, imo vero cum damno et jactura rediit. Mox autem illorum duces discordes facti, partim in partes imperatoris, partim ad Turcas concesserunt: nonnulli etiam tum latrocinis quæsierunt victum, donec postremo consumpti perierunt.

Imperator Michael, coacto rursus exercitu, in Chersonesum contra Turcas proficiscitur ac gra-

Ῥωμαῖοι, καταλιπόντες τὰς σκηνὰς τὰς βασιλικὰς καὶ τὰ βασιλικὰ χρῆματα καὶ πάντα τὰ βασιλικά παρήμα. Καὶ ἐκ τρίτου ἕτερον στρατὸν ὤκονόμῃσεν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὐ παραγίνεται, εἰ μὴ καταστήσας **31** Ἐξαρχον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως Φιλῆν τὸν Παλαιολόγον, τὸν τότε τὴν πρωτοστρατορικὴν ἀρχὴν διεζωσμένον, ὃς καὶ στρατεύσας κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε καὶ ἥχμαλῶτισε. Καὶ οἱ ἐναπολειφθέντες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ὀλίγοι ζῶντες κακῶς ἐκ τῆς Χερρόνησου Θράκης ἐδιώχθησαν.

Ἀθανάσιος δὲ ὁ πατριάρχης ἐπὶ ἑτῇ τέσσαρα τὸν θρόνον διοικῶν, εἴτα ἐγγράφως παραιτησάμενος, ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἐλθὼν ἡσύχαζεν· καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἰωάννης ὁ ἐκ Σιζοπόλεως, ὅστις γυναῖκα καὶ τέκνα ἔχων, ἔπειτα θανάτῳ τὴν γυναῖκα ἀποβαλὼν τὸ μοναδικὸν ὑπέδωκε τριδώνιον, καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀρετὴ προδιέδσαντες αὐτὸν, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐχρημάτισε. Καιρῷ δὲ τινι τὸν θρόνον διαπρέψας, εἴτα παραιτησάμενος, καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐκ δευτέρου τὸν θρόνον ἔλαβε. Κρατήσας τοὺς ὀκταετίας τῆς Ἐκκλησίας ἑτῇ ὀκτῷ, εἴτα πάλιν σκάνδαλά τινα ἀνεψύχων, καὶ οὗτος τὴν ἡσυχίαν πάντοτε ἦν ἀσπαζόμενος. Αὐθις τὸν θρόνον παρητήσατο, καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Νήφων ὁ τῆς Κυζίκου πρόεδρος. Ὁ; καιρὸν ὀλίγον διαπρέψας εἴτα καταβιβάζεται, καὶ ἀνάγεται ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν Ἰωάννης ὁ Γλυκύς, **32** λογοθέτης ὢν τοῦ δρόμου, ἔχων καὶ αὐτὸς τέκνα τε καὶ γυναῖκα. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ πῖνυ σοφώτατος, ἔλαχε δὲ φιλασθενῆς εἶναι καὶ οὐκ ἐδύνατο τὴν αὐτὴν ὑπερησίαν τε-

rem cladem accipit. Nam repente ab hostibus circumventi Romani, tabernaculo et omnibus opibus et insignibus regis relictis, in fugam vertuntur. Jam tertio exercitum comparat, quem ipse non educit, sed præficit Philem Palæologum, protostratoris honore tum conspicuum. Is igitur in Agarenos castris motis, postremum eos prælio vicit multosque partim occidit, partim cepit. Qui reliqui tum erant exiguo numero et superstites, turpiter e Chersoneso Thraciæ ejiciuntur.

Athanasius patriarcha, cum annos quatuor solium tenuisset, tradito libello munus deprecatus, in monasterium a se constructum quietis causa secessit. In ejus locum subrogatur Joannes Sozopolitanus: qui cum uxorem et liberos haberet, illa mortua monachicum induerat pallium. Is igitur, procedente tempore, auctus virtute, patriarchæ Cpolitani honorem assecutus est; quo tamen, munere aliquandiu functus, ultro se abdicavit; et solium patriarchale iterum occupavit Athanasius. Tenuerat is deinde per annos octo clavum Ecclesiæ, cum rursus turbæ quædam orirentur. Itaque, ut quietis semper aman-

λίσκῃ ἐκπληροῦν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν θρόνον παρητήσατο. Καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ μοναχὸς τις ἐκ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων τοῦνομα Γεράσιμος, πολὺς μὲν τὴν τρίχα, ἀνωφελὴς δὲ τὸν τρόπον· καὶ πατριαρχεύσας ὀλίγον, ἐκὼν καὶ ἄκων καὶ μὴ ἀρέσκοντι αὐτῷ τὸν θρόνον ἀφήσας, ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἰσαΐας ἀνὴρ γηραιὸς καὶ τίμιος, ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀθωνος, κατὰ συγκυρίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει λαχὼν ἐγεγόνει πατριάρχης.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ συνέβη γενέσθαι σεισμὸν τὸν παμμέγιστον, καὶ πολλοὶ οἴκοι περιφανεῖς καὶ ἁγίων ναοὶ οἱ μὲν πεπτώκασιν οἱ δὲ ἐρράγησαν, καὶ πολλοὶ στυλοὶ τῶν ἱσταμένων εἰς τοὺς κίονας ἀνωθεν ἐπισ-

σον.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος αἱ τριήρεις ἠῤῥησαν εἰς πλῆθος· καὶ τινες τῆς συγκλήτου βουλῆς τῷ κρατοῦντι βουλευόουσιν εἰκῆ ἐτοιμάζειν καὶ διορθοῦν καὶ κρατεῖν αὐτάς. Ματαίως ἄρα τῶν νηῶν ἡ δαπάνη, ἔλεγον, μικροῦ τῶν ἄλλων πάντων ἐπέκεινα τὸ βασιλικὸν ἐπιτρίδουσα ταμεῖον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς λόγοις αὐτῶν πεισθεὶς τὰς τριήρεις ἀνεπιμελήτους καταλείψας, τῷ χρόνῳ διεφθάρησαν, καὶ αἱ μὲν διερράγησαν αἱ δὲ κατέδυσαν εἰς πυθμένα θαλάσσης. Ὑστερον δὲ χρεῖας καὶ ἀνάγκης οὕσης οὐκ ἦσαν κυβερνῆται, καὶ αἱ τριήρεις ὥς προεῖπομεν γεγόνασιν, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ βούλευμα πολλὰ κακὰ προξένησε καὶ δεινὰ.

33 Ὁ οὖν βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐγέννησε θυγατέρα; δύο, Ἀνναν καὶ Θεοδώραν, ἄρρενας δὲ δύο, Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Μανουὴλ τὸν δεσπότην. Καὶ ἦν πλεῖστα φιλούμενος ὁ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πάππου καὶ βασιλέως, καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐκέλευσε τρέφεσθαι καὶ ἀνακτορίας, ut oblatam sibi provinciam recte administrare non posset. Itaque munus deprecanti Gerasimus, monachus e Manganio monasterio, suffectus est, homo canis capillis, sed pravis moribus. Hic cum aliquantisper Ecclesiæ præfuisset, sedem volens nolens concessit Isaïæ, viro seni et venerando e monte Athone monacho, qui forte in urbe aderat.

Illo tempore terra motu ingenti contremuit, multæque domus magnificæ et sanctorum ædes partim destructæ sunt, partim egerunt rimas, atque statum laud paucae de columnis deciderunt.

Cum regnante hoc imperatore triremium numerus admodum auctus esset, optimatum nonnulli suaserunt, temere eas parari ac refici. Nequidquam enim, aiebant, impensas in naves factas propemodum magis, quam omnes reliquas, ærarium exhaurire. Horum ille consilio obsecutus, triremium curam abiecit, quæ tempore procedente partim situ corrumpébantur fatiscientes, partim in mare demergebantur. Itaque premente postea necessitate, cum nec gubernatores adessent, et triremium esset ea, quam dixi, conditio, Romanis illud consilium multa eaque gravia mala peperit.

Imperator Michael procreavit filias duas, Annam et Theodoram, et filios item duos, Andronicum imperatorem et Manuelem despotam. Ex his An-

σθαι. Ἀνδρυνθεὶς δὲ τύκτωρ ἐκ ὁμαζῆς πρὸς γυναῖκα **Α** **ς**. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς Θεόδωρος ὁ μαρκίων, ὁ πρὸ ἐτῶν συχνῶν εἰς τὴν τῆς μητρὸς πατρίδα πεμφθεὶς, ὡς εἰρήκαμεν, μετὰ τὴν ταύτης θάνατον ἐπανῆκε πρὸς τὴν πατέρα, παῖδας καὶ γυναῖκα ἐκείσε καταλιπὼν· ὅστις καὶ γνῶμη καὶ πίστει καὶ σχήματι καὶ γενεῶν κουρᾷ Λατίνος ἦν ἀκραίφνης. Καὶ κηδεμονίας ἀπάσης καὶ εὐμενείας καὶ χορηγίας χρημάτων ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο· αὐτὸς δὲ τὸν Ἰούδαν ἐκείνον μιμησάμενος προδότης ἐβλετο γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς, καὶ θερμότερος πάντων **35** ἐχθρὸς ἐγένετο, καὶ πᾶσαν αἰδῶ πατρικὴν ὀπίσω λιπὼν πρὸς τὸν νέον βασιλέα καὶ ἀντιφύων αὐτόμολος παρὰγίνεται, καὶ πλείον τοδ σκάνδαλον ἐποίησε. Τότε μὲν διὰ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους καὶ τὰς ἀκαταστασίας ὁ Ὀθμάνος ὁ τῆς Βιθυνίας κρατῶν εὐκαιρίαν εὐρὺν ἐκ τοῦ ἐναπολειφθέντος μέρους τοῖς Ῥωμαίοις οὐκ ὀλίγον ἐλαβεν. Ἡ δὲ εἰσοδος τοῦ νέου βασιλέως ἐντὸς τῆς πόλεως οὕτως ἐγένετο· προδότες δὲ δύο εἰς τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες, τῷ νομα ὁ εἰς Καστελάνος καὶ ὁ ἕτερος Κάμαρις, οἱ ἦσαν φύλακες ἐν τινὶ τόπῳ τῆς πόλεως ἐγγὺς τῆς πύλης τῆς λεγομένης Ἀδριανουπόλεως, καὶ συμβάσεις μετὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐποίησαν. Καὶ ἐλθὼν **Ε** στρατὸς, νυκτὸς ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τὰς κλίμακας ἐβαλον, καὶ ἔσω τῆς πόλεως μέρος ἐξ αὐτῶν γενόμενοι καὶ τὴν πύλιν ἀναπετάσαντες, ὁ ἐναπολειφθεὶς στρατὸς μετὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐνδον γέγονε. Καὶ εὐθὺς συγκαλέσας πάντα τὸν ὄψ' ἐαυτοῦ στρατὸν παρεκελεύετο μάλα σφοδρῶς μήτε χεῖρα φονεύτριαν μήτε γλῶσσαν ὑβρίστριαν ἐπενεγκεῖν μήτε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεὶ μήτ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· «Οὐ γὰρ ἐφηρὶν ἡμεῖς ἀλλ' ὁ Θεὸς ταύτην παρέσχε τὴν νίκην,» καὶ

dronicum avus imperator habebat longe charissimum, et in regia educari jussit. Is, ubi adolevit, noctu ad mulierem egregie formosam, quæ ei erat in deliciis et amoribus, comissatum ibat, ac, zelotypia incensus, satellites gladiis et arcibus armatos circum ædes meretriculæ jubebat excubare. Quadam nocte Manuel despota, fratrem quæritans, forte ad scorti ædes devenit. Speculatores cum eum conspiciunt nec agnoscunt propter tenebras, amatores quempiam mulieris suspicati, tela in eum crebra conjiciunt et percussum occidunt. Quod cum imperator Michael pater Thessalonicæ accepisset, ex ira et ægritudine morbo correptus gravissimo, e vita cessit. Postquam dies luctus exierunt, avus imperator Andronicum ad se arcescitum multis cum lacrymis objurgat cohortaturque, quemadmodum parentes liberos amatissimos cohortari solent. Ille demissus nihil respondet, sed ira commotus ac metuens, ne propter necem fraternam et reliqua juvenilis insolentiae facinora, quæ patrasset, avus imperium sibi abrogatum in Constantinum patrum transferret, cum quibusdam æqualibus sociisque Dilymotichum aufugit, ibique collectis copiis bellum adversus avum imperatorem movet. Postremo, multis præliis civilibus factis cædibusque, cum eodem in pacem redit. At mox levibus de causis pa-

ctiones et conventa rescinduntur turbæque excitantur plurimæ.

6. Illo tempore imperatoris filius Theodoros marchio, qui ante multos annos in matris suæ patriam missus fuerat, ut supra narravimus, post hujus obitum ad patrem rediit, relictis domi liberis et uxore. Is, animo, religione, cultu et tonsu barbæ plane Latinus, cum omni caræ, benignitatis ac munificentie genere a patre ornatus esset, Judam illum imitari et patrem imperatorem prodere maluit, atque hostis ejus factus reliquis vehementior, deposita omni erga eum reverentia, ad juniorem imperatorem, fratris filium, transiit auxilque rei publicæ turbas. Tum enim, e bellis his domesticis et rerum perturbatione petita occasione, Ottomanes, qui Bithynis imperabat, de terra Romanis reliqua partem haud exiguum occupavit. Urbem junior imperator hoc modo intravit. Proditores duo, alter Castelanus, alter Camaris nomine, quibus regio quædam urbis prope portam quam dicunt Adrianopolitanam custodienda tradita erat, in imperatoris junioris castra profecti, pactionem cum eodem composuerunt. Itaque noctu adveniens exercitus in illo loco scalas mœnibus admovit, per quas nonnulli in urbem trajecti portam aperiunt. Imperator, postquam cum reliquo exercitu intus adest, confestim convocatos milites

περὶ τῆς τοῦ πάππου καὶ βασιλείας ζωῆς ἐφρόντι-
σιν. Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας
γενόμενος τοῦ πάππου ἐστὶ ζώντος, ληστρικῶ τρόπῳ
τῆς βασιλείας τοῦτον ἐξέωσεν. Ἐδασίλευσε μετὰ
τοῦ υἱοῦ Μιχαὴλ ὁ γηραιὸς Ἀνδρόνικος, ἕως οὗ ἐξέ-
σθη **36** ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ καὶ νέου Ἀνδρόνι-
κου, ἔτη με', ἔπειτα ἀπὸ μὲν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως
πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου ἑξακισχίλις.

Ζ'. Καὶ παραλαβὼν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν πόλιν
ὁ νέος Ἀνδρόνικος καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαμεν, καὶ
κύριος καὶ δεσπότης εἰς πᾶσαν ἐξουσίαν γενόμενος
τὴν πάππον καὶ βασιλέα προσηθείας Ἰκανῆς τοῦ βίου
καὶ τοῦ ζῆν ἡξίωσε, τὸν δὲ θεῖον αὐτοῦ Κωνσταντίνον
πάσας ἐν εἰρηκῇ ἐξοφωμένην ἔθετο, καὶ τοῦ μεγάλου
λογοθέτου τοῦ Μεταχίτου, τοῦ ποτὲ ἀνακαινίσαντος
τὴν μονὴν τοῦ Ζωοδότου τὴν καλουμένην τῆς Χω-
ρας, τὰ κτήματα πάντα καὶ χρήματα ἐδημοσίευσεν·
εἰς τὸ ὑστερον πάλιν συμπαθὲς ὦν ὁ βασιλεὺς τοὺς
πάντας ἐπρομηθεύσατο. Ἄρει δὲ τῆς ὥρας ἐπιστά-
της τοῦ ξίφους τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις συναθροί-
σας κατὰ τοῦ Ὁρχάνου τοῦ τῆς Βιθυνίας ἀμνηρέον·
τοὺς περάσας ἐστράτευσεν, καὶ τὴν προκαθεζομένην
τῆς Βιθυνίας πόλιν Νικαίαν διπλῶς πολέμῳ πολιορ-
κούμενην καὶ κινδυνεύουσαν εἰς ἄκρον ὀρῶν βοηθή-
σαι ἔγνω. Τὰ οὖν τῶν Ῥωμαίων ἐσφάλησαν τρόπῳ
τοιούτῳ. Ἐλθὼν δὲ βασιλεὺς καὶ συμβαλὼν τοῖς ἐχ-
θροῖς, καὶ ἀκροβολισμῶν γενομένων καὶ συμπλοκῆς
τῶν Ῥωμαίων στρατεύματι ἐκ τῆς ἑκτῆς ὥρας
τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἑσπέρας καλῶς καὶ ἀνδρείως
ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπὶ τὸν Ὁρχανόν, καὶ οἱ Τούρκοι σχεδὸν

πρὸς τὴν κλίνειν ὀλίγον **37** ἀρχὴν ἐποιοῦν, καὶ ὁ
ἀμνηρὸς εἰς δειλίαν ἐνέπεσε. Τοῦ δὲ πολέμου λυθέν-
τος διὰ τὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐγγίξειν, εὐρέθη τε-
τρωμένος τὸν πόδα ὁ βασιλεὺς ἐλαφρῶς τινὶ βέλῃ·
καὶ θέλοντας εἰσελθεῖν εἰς τὸ τῆς Φιλοκρινῆς πολί-
χνιον πλείστα ἐγγὺς ὅν θεραπείας ἔνεκα τοῦ ποδὸς,
οὐκ οἶδα πῶς, ἐξ ἀμαρτιῶν ἐψιθυρίσθη ἐν τῷ στρα-
τῳ, τὴν αἰτίαν μὴ εἰδότες, ἀλλὰ φεύγειν τοῦτον ἐνό-
μιζον ἀπὸ δειλίας αὐτοῦ, καὶ ὁ στρατὸς πᾶς ἀσυν-
τάκτως καὶ μετὰ βίας φεύγειν ὤρμησεν ὑπὸ τινος
μὴ διοκόμενοι. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν διὰ τὸ σκότος ὑπ'
ἀλλήλων κατεπατήθησαν, καὶ πολλοὶ τινες ἀνὰ μίσον
ἐτρώθησαν. Καὶ ἐν τοῖς ὁρύγμασι τοῦ πολιορκίου μέ-
ρος φθάσαντες αὐτῶν ἀσυντάκτως κατεκρημνίζοντο·
ἄλλοι δὲ ἐν τῷ αἰγιαλῷ φθάσαντες, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν
ἀπεπνίγησαν διὰ τὸ ἐμβᾶν πλῆθος ἐν τοῖς ἀκράτοις.
Οἱ δὲ σκόποι τοῦ Ὁρχάνου, ὥστε τριακίσιοι ἐρίπποι
στρατιῶται ὄντες, τὴν ἀσύντακτον φυγὴν καὶ θέρου-
σον ὀρῶντες μετὰ φωνῶν μόνον αὐτοῦ· ἔδωχον,
καὶ ἐγκρατεῖς τῆς σκηνῆς τῆς βασιλικῆς καὶ πάσης
παρασκευῆς καὶ ἵππων βασιλικῶν καὶ ἐφεστρίδων
πολυτέμων παρ' ἐλπίδα κύριοι γηγόνυσιν, καὶ νίκην
μεγάλην χωρὶς πολέμου ἐκέρδησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς
ἐν τῷ πολιορκίῳ ἐκείνῳ προσμείνας ἡμέρας τρεῖς,
μετὰ λύπης μεγάλης καὶ δακρύων ἀπαρημυθήτων
τὴν τῶν Ῥωμαίων δυστυχίαν κλαίων ἐπὶ τὴν Κων-
σταντίνου ἐπανεστρέψε. **38** Καὶ ὁ ἀμνηρὸς μετ' ὀλί-
γας ἡμέρας ἐγκρατὴς τῆς πόλεως ἐγένετο Νικαίας.

Τοῦ δὲ φθινοπώρου ἱσταμένου συλλεξάμενος
δοσε ἂν ἦσαν τριῖρες Ῥωμαίοις, κατὰ Μαρτίνου

overissime velat, ne in imperatorem avum vel alium
nemquam vi aut contumeliis utantur. « Non enim,
inquit, ipsi, sed Deus hanc nobis victoriam paravit. »
omnino curae habuit avi salutem : quanquam avo
superstite urbe et imperio potitus, in modum la-
conis regno eum expulit. Imperaverat Andronicus
maior cum Michaelē filio, donec ab Andronico mi-
nore deturbatus est, annos quinque et quadraginta,
id est, e. ad annum a Christo nato 1328, ab orbe con-
stituto 6836.

7. Urbem et imperium junior Andronicus eo, quo
summus, modo adeptus atque dominus et despota
summa rerum omnium potestate factus, avo
vita commode agenda prospexit, Constantinum
patrum comprehensum in carcerem tene-
rosam conjecit, et Metochitæ magni logothetæ,
qui quondam monasterium Christi Salvatoris, quod
Nicaeæ nominatur, instauraverat, facultates opesque
publicas publicavit. Sed mox, misericordia commotus,
illis bene consuluit. Vix incunte vere collectas
Romanorum copias contra Orchanem, Bithyniæ
ciuitatem, ducit, et Nicæam, urbem Bithyniæ prima-
riam, duplici exercitu circumsessam atque in sum-
mum adductam periculum, liberare decrevit. Suc-
cessit res Romana hoc modo. Postquam advenit
imperator et praelium commisit, Romani primum
minus jaculando, deinde dimicando conserta manu,
Sexta diei hora ad vesperam usque præclare et

strenue pugnarunt, ut Turcæ jam inclinarentur
prope et ameras percelleretur timore. Sed dirempto
prælio propter ingruentis noctis tenebras, cum im-
perator, levi sagitta in pede vulneratus, Philocre-
nem, oppidulum in proximo situm, curandi vulne-
ris causa intrare vellet, nescio quo modo factum est,
ut errore militum, ejus rei causam ignorantium,
fama exiret, perterritum imperatorem fuga salutem
querere. Itaque cuncti nullo ordine et magna con-
tentione, a nemine pressi, ad fugam incumbunt,
in fuga propter tenebras invicem conculcantur, et
non pauci læduntur graviter : pars in fossas oppidi
confuse se præcipitant : alii ad litus delati scaphas
inveniunt, quibus cum nimia multitudine gravatis
multi summergeuntur. Speculatores Orchanis, equi-
tes circiter trecenti, animadversa eorum tumultua-
ria fuga et perturbatione, clamore duntaxat eos in-
secuti, tabernaculo imperatoris cum omni apparatu,
equis ejus et pretiosis vestimentis præter spem po-
tuntur et præclaram reportant victoriam citra pu-
guam. Imperator in oppidulo illo tres dies commo-
ratus, atque cum ingenti mœrore lacrymisque as-
siduis Romanorum conquestus fortunam, Cpolim
revertit. Ameras paucis diebus post Nicæam in po-
tesatem suam redegit.

8. Autumno ineunte, collectis quotquot erant tri-
ribus Romanorum, contra Martinum quemdam,
Chii procuratorem, profectus, insulam nullo labore

τινός τὴν τὴν Χίον ἐπιτροπεύοντος τὸν πλοῦν ποιήσας· μένος τὴν τε νῆσον κατέσχε σὺν οὐδενὶ κίπῳ καὶ πόνῳ, καὶ αὐτὸν τὸν Μαρτίνον χειρωσάμενος δεσμώτην παρέπεμψεν τοῖς Βυζαντινοῖς. Εἶτα κατὰ τῶν Φωκαίων Λατίνων πλεύσας ὑποτελεῖς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐποίησε· καὶ ἐνέχυρον τοὺς αὐτῶν υἱούς τῷ βασιλεὶ ἔδωσαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ Νικομήδεια τῶν Βιθυνῶν μητροπολις ἑάλω ὑπὸ τοῦ Ὁρχάνου, τῷ πολλῷ λιμῷ καταπονθηθεῖσα. Ὁ δὲ βασιλεὺς στρατεύει κατὰ τῶν Ἀκαρνῶν καὶ Αἰτωλῶν καὶ Ἡπειρίων καὶ Ἰλλυρίων καὶ αὐτοῦ; ἐδούλωσε, καὶ τινα φρούρια ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἔλαβεν.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει τοῦ Κωνσταντινίου παιδίον συμφυὲς· μὲν ἀπὸ ποδῶν ἄχρις ὀμφαλοῦ, τὰ δ' ἐξῆς διαιρούμενον, ὠμούς καὶ στέρνα καὶ ῥάχιν, καὶ δύο μὲν ἔχουσα κεφαλὰς, χεῖρας δὲ τέσσαρας· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεπεπνεύκει.

39 Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν μοναχὸς τις Καλαβρὸς τοῦνομα Βαρλαάμ, ὃς μέγας καὶ πολὺς ἐδόκει εἶναι ἐν τῷ λέγειν καὶ διαλέγεσθαι περὶ ὧν οἱ Λατῖνοι καίνοντο· μοῦσι, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐν τῷ θαυρασίῳ λέγων εἶναι κτιστόν· ὅθεν καὶ εἰς διάλεξιν πάντας ἐκάλει. Καὶ ὁ βασιλεὺς προστάξας τὸν ἄγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμῆν, τὸν τότε τὴν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον περιέπνυα, ἵνα μετὰ τοῦ Καλαβροῦ διαλεχθεῖη, καὶ πολλὰς διαλέξεις ἀναμέσον αὐτῶν ποιήσαντες, τὰς πιθανολογίας καὶ φληναφίας τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ ὡς ἱστὸν ἀράχνης ὁ Παλαμῆς ἐξετίναξε. Καὶ τοῦ Χρυσολωρᾶ Ἰωάννου τὰ ὅμοια δοξάζοντος, καὶ δεινοῦ ἐν τῷ λέγειν καὶ διαλέγεσθαι καὶ αὐτοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ τὰ ὅμοια ἔπαθεν.

occupavit, ipsumque Martinum captum in vinculis Byzantium misit. Deinde Phocæenses Latinos classe afortus, obsidum loco eorum illis acceptis, vectigales fecit.

Imperante Andronico etiam Nicomedia, Bithyniæ caput, intolerabili fame vexata, Orchanj cessit. Contra imperator in Acarnanas, Ætolos, Epirotas, Illyriosque duxit sibi que eas gentes subiecit, ac castella quædam eripuit Bulgariis.

Per id tempus Cpoli homo natus est ab imis pedibus ad umbilicum concretus, inde discretus circa humeros, pectus et spinam dorsi, præditus duobus capitibus et manibus quatuor. Obiit intra dies paucos.

Eodem tempore ex Italia Cpolim monachus quidam Calaber, Barlaam nomine, venit, qui in his, quæ Latini novarunt, explicandis defendendisque exercitatus et eximius esse sibi videbatur, atque lumen illud Theboris montis creatum esse dicebat. Qui cum omnes ad disputandum provocaret, imperator id negotium venerabili Gregorio Palama, Thessalonicensem ecclesiam tum moderanti, dedit. Cum diu disputassent, captivas Calabri nugas Palamas velut aranearum telas discussit. Joanni Chrysoloræ, eadem sentienti et dicendi ac disputandi similiter perito, idem accidit.

Α Οὗτος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς δεσποίνης Εἰρήνης τῆς ἐξ Ἀλαμάνων ἄπαις ὦν, ἀποθανούσης δὲ αὐτῆς δευτέραν γυναῖκα ἔλαβεν. Ἄννην τοῦνομα, μεθ' ἧς ἐγέννησε θυγατέρας δύο, ὧν τὴν μὲν προτότοκον τῷ υἱῷ τοῦ τῶν Μυσῶν ἀρχηγοῦ εἰς γυναῖκα ἔδωκε, καὶ Εἰρήνην μεγάλην ἀναμεταξὺ Μυσῶν καὶ Ρωμαίων γέγονε, τὴν δὲ ἑτέραν ὑπερὶν ὁ ἀμνηστὴς Ὁρχάνης εἰς γυναῖκα ἔλαβεν. Εἶτα ἐγεννήθη τῷ βασιλεὶ ἄρβρεν Ἰωάννης. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς τελευταίας αὐτοῦ τὸν βασιλεῖα Ἰωάννην τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεωρῶν ἐν νεαρᾷ τῇ ἡλικίᾳ ὄντα καὶ μὴ τὴν βασιλείαν διακρίνειν εἶναι ἐπιτήδειον, ἔλασεν ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν μέγαν δομέστικον Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν καὶ οἰκονόμον τῆς βασιλείας αὐτὸν ἐποίησεν, ὃς καὶ πολλὰ δυνάμενος ἦν τότε ἐγγὺς τοῦ βασιλέως, ἄχρι καιροῦ

Β ἡλικίας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ προστάξας συζευχθῆναι τὸν παῖδα. Ὑπῆρχε δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς χάριεις τῷ εἶδει καὶ τῇ γνώμῃ φιλόανθρωπος, τῷ ἦθει ἱλαρὸς, συμπαθὴς τοῖς πᾶσιν. Ἐμίσει περὶ αὐτὸν πλῆθος ἀνθρώπων ὄρβην, ἡγάπα δὲ πλείστα τὰ κυνήγια· διὸ καὶ ἔτρεφε κύνας πλεόντων χιλίων καὶ τετρακισίων, ὄρνεα δὲ ἦτοι ἱέρακας πλεόντων χιλίων, καὶ τοὺς αὐτὰ ἐπιμελουμένους ἐγγὺς τοσοῦτους εἶχεν. Ἐτεθνήκει δὲ κατὰ τὸ γωμῆτος· ὁ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἅπας χρόνος πάντε καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐτύγχανεν, ἐξ ὧν ἑξακονταεπταετη εἰκοσί.

Γ Ἦδη δὲ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ὁ Καντακουζηνὸς τὴν βασιλείαν καὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν καὶ ἐξουσίαν ἀναχωσάμενος εὐθὺς βασιλεὺς καὶ βασιλεὺς ἀνηγχοῦθη, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ δέσποιναν ἔσπεψε, καὶ τῷ πρώτῳ υἱῷ αὐτοῦ ἑρυθροῦ πεδῖλου μετέδωκε, τὸν δὲ ἑτέρον δεσπότην ἐν τῇ Σπάρτῃ ἐποίησε,

Andronicus, ex Irene Alemana nullis susceptis liberis, post ejus mortem aliam uxorem duxit, Annam nomine, ex qua filias duas procreavit, quarum majorem filio principis Mysorum nuptum dedit, ut firma pax inter Mysos et Romanos congruentior esset, alteram postea Orchanes ameras in matrimonium accepit. Deinde filius imperatori natus Joannes quem cum sub exitum vite adhuc imperberem nec administrandæ rei publicæ parem esse videret, Joannem Cantacuzenum, magnum domesanicum, cujus magna tam apud imperatorem auctoritas erat, ei tutorem reliquit et imperii designavit ministratorem, donec Joannes filius justam ætatem attigisset, ejusdemque filiam jussit adolescenti in matrimonio. Erat Andronicus ore suavi, ingenio eruditissimo, blandis moribus, animo erga omnes misericordissimo. Olerat hominum stipantium turbam; venationum amantissimus erat. Qua de causa alebat canes amplius mille et quadringentos, aves sive accipitres super mille; quos quicquid curarent, propemodum totidem numerabantur. Obiit anno 6849; vixit annos quinquaginta et quadraginta, e quibus viginti annos imperavit.

9. Mortuo Andronico, Cantacuzenus, rerum omnium summa potestate et administratione regni auctus, statim imperium cepisset imperatorque procla-

βυλόμενος· πῶς ἐξουσίαν καὶ ἀρχὴν ὕψ' 41 ἐκ-
 τῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ κληροποιῆσαι. Περὶ δὲ τοῦ
 βασιλέως Ἰωάννου καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ οὐκέτι αὐτῷ
 ἔμελεν. Ἀνδρυνθεῖς· οὖν τῇ ἡλικίᾳ ὁ Ἰωάννης ἀπή-
 τῇν βασιλείαν λαβεῖν ὡς γνήσιος· διάδοχος καὶ κλη-
 ρονόμος ἐκ τῶν τοῦ πενθεροῦ χειρῶν. Ἐκείνος δὲ
 οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ἐαυτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ θέλων
 κληρὸν ποιῆσαι. Καὶ πολλὰ μάχαι καὶ πόλεμοι ἐμ-
 φύλιοι ἀναμεταξύ τῶν νοιούτων διαφορῶν ἐγένοντο
 καὶ κάκως καὶ φθορὰ μεγάλη καὶ οὐαὶ καὶ καυθ-
 μοί· εἰς τὸ ὑπῆκοον τὸ ταλαίπωρον. Καὶ ὁ Ὀρχάνης·
 τότε ἀδελφὸς καὶ εὐκαιρία· δραξάμενος τὰ ἀναπομεί-
 νοντα ὑποτελῇ Ῥωμαίοις ἐν τῇ Βιθυνίᾳ ὕψ' ἐαυτὸν
 ἐποίησας, καὶ αὐτοῖς ἐν τῇ Θράκῃ πρὸς τὴν Χερσό-
 νειαν περάσας· πολέχινιά τινα καὶ φρούρια ἔλαβε.
 Καὶ τινὲς μὲν τῶν ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν καὶ τοῦ δή-
 μου τὸν Παλαιολόγον ὡς διάδοχον γνήσιον καὶ κληρο-
 νόμον τῆς ἀρχῆς βασιλεῖα ἤθελον, βοηθοῦντες καὶ
 συμπονῶντες· αὐτῷ τινὲς δὲ πάλιν τὰ ἐναντία προ-
 νοῦντες ἔλεγον τὰ ὅσα ὁ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς ὁ προ-
 πάππος αὐτοῦ ἐποίησε τῷ Ἰωάννῃ τῷ Λασκάρει,
 τυφλώσας αὐτὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαβὼν καὶ αὐτὸς
 ὁ ἔκγονος αὐτοῦ τὰ νῦν ὑπὸ ἐτέρων ἀνταποδίδεται·
 καὶ τῷ μέτρῳ ᾧ ἐμέτρησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν
 βασιλείαν ἔλαβον, καὶ οὕτως τὰ νῦν ἀντιμετρηθήσε-
 ται. Καὶ ὁ Παλαιολόγος· ἀπορηθεὶς καὶ εἰς ἀπόγνω-
 σιν ἔλθων, καὶ οὐκ ἔχων τι 42 ἕτερον πράξει, πρὶς
 τὸν Τούρκων ἀμηρῶν Ὀρχάνην διέδραμεν βοήθειαν
 αἰτῶν, ἵνα τῆς βασιλείας· τῆς πατρικῆς ἐκπατὸς γένη-
 ται, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα δῶται τῷ Ὀρ-

Α χανῇ. Καὶ αὐτὸς μετὰ λαοῦ τὴν αἰτησὶν δεξιόμενος·
 καὶ μάλιστα διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰ φρούρια ἃ ἐν
 τῇ Θράκῃ διερχόμενος ἦτοι περάσας ἔλαβεν αὐτοῖς
 τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῷ αὐτοῦ γυναικαδέλφῳ ἐχαρί-
 σται. Καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν δοῦς αὐτῷ οἶκον ἐδοῦλετο,
 καὶ ἐν τῇ πόλει περάσας τὸν Καντακουζηνὸν καὶ
 πενθερὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς βασιλείας ἐξέωσε καὶ ἐκπα-
 τὸς πάσης πατρικῆς ἀρχῆς ἐγένετο· ὃ δὲ Καντα-
 κουζηνὸς ὡς φυγὰς ἐν τῇ Σερίδι πρὸς τὸν γαμβρὸν
 αὐτοῦ τὸν ταύτης κρατοῦντα ἐλθὼν τὰς διατριβὰς
 ἐποιεῖτο, ἡσυχάζων διὰ τὴν φρίκην τοῦ Ὀρχάνου·
 καὶ ἐζητεῖ πάντοτε καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα, εἰ δυνα-
 τὸν, πάλιν δοκιμάσας τὴν βασιλείαν ὕψ' ἐαυτὸν
 ποιῇται ἔλθειν. Ἀκούσας δὲ τὸν τοῦ Ὀρχάνου θάνα-
 τον, καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν
 Β διεδέξατο, στρατὸν οἰκονομήσας ἐκ τῆς Σερίδας
 καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἵνα πάλιν κατὰ τοῦ γαμβροῦ
 αὐτοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἔλθῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάν-
 νης ταῦτα μαθὼν ἔστειλε πρέσβυν πρὸς τὸν πενθερὸν
 μετ' ἐπιστολῆς πειρηγούσης οὕτως·

Ι. « Ἐγὼ μὲν πολλάκις κατὰ νοῦν συλλογιζόμενος
 ἐθαύμασα πῶς ἡ συνειδήσις καὶ ἡ δίκρισις καὶ τὸ
 γῆρας οὐκ 43 ἠλέγχθησεν, ἵνα καὶ τὰ νῦν ἐνθυμη-
 θῇς τὸν θάνατον καὶ τὴν κρίσιν τοῦ ἀπροσώπολη-
 πτου ἐκείνου κριτοῦ, ἐν ᾧ μέλλομεν πάντες γυμνοὶ
 καὶ τετραχηλισμένοι παρίστασθαι, καὶ κατὰ τὰς
 πράξεις καὶ ἔργα αὐτοῦ ἕκαστος τὴν ἀντάμειψιν
 λήψεται. Ἔδει γάρ σε ὡς συνετὸν καὶ πρακτικὸν καὶ
 τὰς Γραφὰς καλῶς εἰδῶτα καὶ εἰς πάντα ἐπιτήδειον,
 ὡς σὺ λέγεις καὶ μεγαλαυχεῖς καὶ ἐπαίρεσαι, ἵνα

nator, ac conjugem ut dominam coronat et filio natu
 maximo calceos purpureos impertit, minorem de-
 potam Spartæ declarat, omne imperium potesta-
 temque sibi et filiis suis comparare nisus. Impera-
 torem Joannem, generum, nihil curat. Hic cum
 adultus imperium ut hæres germanus et legitimus
 manibus soceri recipere cuperet, recusabat ille,
 sibi ac filiis possessionem ejus iuri studens.
 Multa certamina ac bella domestica ex his dis-
 sidiiis orta sunt, unde magna calamitas, perniciēs,
 lamenta flētusque in miseros cives redundarunt.
 Orhanes, tum facultatem nactus et occasionem, quæ
 Romanis adhuc in Bithynia tributaria erant, in po-
 testatem suam redegit, ac rursus in Chersonesum
 Thraciæ trajectus, oppida nonnulla et castella expu-
 gnavit. Cæterum e proceribus optimatibusque ac
 plebe alii Paleologum, ut successorem et hæredem
 imperii legitimum, imperatorem esse volebant eum-
 que adjutabant sustentabantque, alii, qui contraria
 sentirent, dictitabant, quæ imperator Michael, illius
 abavus, in Joannem Lascarium fecisset, cum eum ocu-
 lis cum imperio privaret, eorum nunc pœnas abne-
 ptem ejus aliis luere; et qua mensura majores ejus
 aliis monsi fuissent eripuissentque imperium, ea-
 dem illi nunc metiendum esse. Paleologus, consi-
 lii inops et rebus suis diffusus, cum aliud quod face-
 ret non haberet, ad Orchanem Turcarum amaram
 confugit, ejusque opem ad paternum regnum viindi-

candnm implorat, sorore illi in matrimonium oblata.
 Orhanes, eam conditionem, propter affinitatem ma-
 xime, cupide amplexus, castella, quæ in Thraciam
 trajectus occupaverat, imperatori Joanni, fratri
 uxoris, donavit. Deinde Joannes, instructus ab
 eodem rebus omnibus, quibus egeret, et Cpolim
 adortus, Cantacuzenum socerum imperio deturbavit
 et paternum regnum recuperavit. Cantacuzenus fu-
 ga se in Serviam ad generum, ejus regionis princi-
 pem, recepit, ibique quiete agebat, metuens sibi ab
 Orchane, atque tempus exspectabat opportunum,
 quo, si posset, efficeret, ut in manus suas imperium
 rediret. Itaque audito, Orchanem obisse filiumque
 ejus Amuratem suscepisse imperium, e Servis et
 Bulgaris exercitum parat, adversus Joannem gene-
 rum profecturus. Imperator, re comperta, legatum
 ad socerum cum epistola inisit in hunc sensum con-
 scripta :

10. « Sæpenumero cogitanti mihi mirum visum
 est, quomodo conscientia, prudentia et senectus te
 non admonuerint, ut tandem de morte tua cogita-
 tionem susciperes, et judicis illius, qui nullius ho-
 minis respicit personam, perpenderes judicium, in
 quo omnes nudi et manifesti sistemur, et suorum
 quisque facinorum et operum accipiet mercedem.
 Oportebat enim te, hominem, ut tu quidem gloriari
 soles, cordatum et rerum usu tritum et in sacris
 litteris apprime versatum et ad omnia habilem at-

ἀμηρὰ οὐκ ἤθελε δεχθῆναι αὐτὸν δεικνύων ὀργὴν· αὐτῷ καὶ μᾶλλον ἀπειλήσας σφοδρῶς. Ἐλπίζων δὲ δεχθῆναι αὐτὸν οἱ τῆς Λέσθου δεσπόζοντες ἐλθόντες ἐκέλευε, αὐτοὶ ἀληθῶς καὶ φανερώς οὐκ ἀνέσχοντο ἰδεῖν ἢ συνομιλῆσαι αὐτῷ διὰ τὸν τοῦ ἀμηρὰ φόβον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσωσιν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίδων, καὶ θειρῶν ὅτι οὐδεὶς ἤθελεν δεχθῆναι αὐτὸν ταῦτα λογίζεται ἵνα αὐτοθελῆς ἐν τῇ Προύσῃ πρὸς τὸν ἀμηρὰν ὑπάγῃ καὶ συγχώρησιν αἰτήσῃ. Ἐλθὼν δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ἀμηρὰ ὡμολόγει τὰ ὅσα ἀγνοῶν ἔπραξεν· οὗτος δὲ ὁ ἀσεβὴς φρόνιμος ὢν, καὶ ἰδὼν τὴν ὑποταγὴν ἣν εἶδε ξενὸς κύρ Μανουήλ, καὶ αὐτοθελῶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλθόντος, μετὰ εὐσπλαγγνίας μεγάλης ἐνηγκαλισάμενος κατεφίλει αὐτὸν καὶ χαρὰς ἔμπλεως γέγονε. Καὶ ἡμέρας τινὰς καθίσαντες τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ εὐθυμήσαντες καὶ πολλὰ εἰπόντες, καὶ χάριτας ἐπηγγέλματο, καὶ σιτηρέσια δώσας ἔειπεν ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ. Ἔπειτα ἐν τῷ μέλλειν ἐπανιέναι εἶπεν αὐτῷ κύρ Μανουήλ, « Τέλεπῃ, γίνωσκε τοῦτο ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν. Διὰ τὴν ὑποταγὴν ἣν εἰδείξας ἐλθὼν πρὸς με καὶ ὁμολογήσας ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων γινώσκοντος καὶ **49** ἐσφαλμένα σοι, πληροφορήσῃ τοῦτο ἀληθῶς· ὡς υἱὸν ἔχω ἀγάπην πρὸς σε. Πλὴν πρόσεχε ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, ἵνα μὴ τοιοῦτων ἔργων ἐπιχειρήσῃς, ὅτι μέγα σκάνδαλόν ἐστιν· οἶδας γὰρ ὅτι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐσμέν, καὶ ἀνὰ ἡμῶν οὐκ ἔστι δίκαιον διαφορὰν καὶ μάχην εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον φιλίαν καὶ ἀγάπην. Σὺ δὲ νέος φρόνιμος καὶ καλὸς εἰς **C** τὰ πάντα καὶ ἐπιτηδεύς ὑπάρχεις, καὶ οἶδας τοῦ

ποιεῖν καὶ λέγειν. Ἀρχοῦ τῶν σῶν ἐν εἰρήνῃ μὴ ζῇται τὰ ἀλλότρια. Καὶ ἐὰν ἀνάγκη ἐστὶ σὺ ὑπὲρ χρημάτων ἢ ἐτέρας συνδρομῇ· χρηστὰς πάντοτε ἔτοιμος ἔσομαι μετὰ χαρὰς πληρῶσαι τὴν αἴτησιν. » Καὶ ἕτερα πολλὰ εἰπόντες, ἀπὸ αὐτὸν φιλοδωρήσας τὰ μέγιστα καὶ πρὸς τὸν λέα καὶ πατέρα γράψας, ἵνα ἀσπασίως δέξεται παρακαλῶν, καὶ φιλεῖν ὑπὲρ αὐτὸν καὶ συγχῆ αὐτῷ περὶ ὧν κατὰ ἀγνοίαν ἔπραξε. Περὰς αὐτοῦ ἡμερᾶς ἦλθεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, βουλὴ πόλεμον ποιεῖσθαι κατὰ τῶν Οὐγγρῶν· τινὰς σατραπῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποστατήσαντες (ὧν, τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἀφείλ, μετὰ το σιλίως κυρίου Ἰωάννου ὡς φίλοι κατὰ τὰς σσεις αὐτῶν περὰσαντες ἦλθον κατ' αὐτῶν **B** πλῆθους στρατῶν, παρῶν καὶ ὁ κύρ Μανουήλ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

ἰβ'. Καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι αὐτοὺς, λέγει **50** καὶ τὸν βασιλεῖα, κατὰ τῶν ἀποσάντων σατραπῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁ μὲν ἀμης υἱὸν αὐτοῦ Μωισῆν τέλεπῃν κατέλιπεν, ἵνα τὰ ὑποτελῆ αὐτῷ ἐν τῇ Εὐρώπῃ φυλάτῃ, ὁ δὲ λεὺς τὸν δεσπότην κύρ Ἀνδρόνικον τὸν πρῶτον υἱὸν αὐτοῦ τὰ τῶν Ῥωμαίων κυβερνᾶν εἰσάγει ἐνεμπόστευσεν αὐτῷ. Αὐτοὶ δὲ οἱ νέοι αὐθιγὰς εὐκαιρίαν εὐρόντες καὶ εἰς ἄκρον φιλιωθέντες ὁμιλήσαντες συχρῶς ὡμονόησαν μετὰ ὅρων ἰταξὺ αὐτῶν ὡς ἀδελφοὶ ὦσιν ἀπὸ τῆς ὥρας **C** καὶ εἰς τῷ ἐτέρῳ βοηθὸς ἔσεται κατὰ πᾶν, » τως ἀπεστάτησαν κατὰ τῶν πατέρων αὐτῶν· **C** ριερχόμενοι τὰς χώρας καὶ πόλεις· καὶ τὰς μ

nuel, a Lesbi principibus receptum se iri, ad hos se confert. At nec hi palam eum videre et recipere ausi sunt, metu amercæ, ut sibi ea res periculo ne esset. Itaque cum, hac quoque spe dejectus, neminem se recepturum esse intelligeret, Prusam ultro abeundi et amercæ conveniendi atque ab eo veniam petendi consilium cepit. In ejus conspectum admissus, quæ imprudens patrasset, constitetur. Impius iste homo callidus, cum demissionem animi videret, qua sua sponte Manuel se adisset, magna eum benevolentia amplexus et osculatus ac summo gaudio perfusus est. Diebus aliquot in epulis, computationibus, oblectationibus, colloquiis consumptis, amercas ei **D** beneficia tribuit et victum e regia præbuit et abitum ita allocutus est : « Sic dehinc, vir nobilissime, inquit, tibi persuadeto : propter obedientiam, quam præstitisti, ut adires me et coram me ei Deo, qui arcana hominum omnia perspicit, peccata tua confiterere, te non secus, ac filium, mihi charum esse scito. Itaque nunc jam cave, ne quid simile in posterum agas, quando magnæ indeturbæ orientur. Nosti enim, amicos et fratres nos esse, nec fas est, exerceri inter nos discordiam pugnasque, sed amicitiam potius et benevolentiam coli. Atque es **E** tu adolescens prudens et generosus et ad omnia idoneus et dicendi agrumque peritus. Quare quiete tua administra, aliena ne concupisce. Quod si pecu-

nix inopia labores vel alio egeas auxilio, i paratus ero ad studiosæ gratificandum ubi rogaveris. » Hæc et alia multa postquam se bus agitarunt, amercas Manuelem liberalissimum dimisit, datis ad imperatorem, patrem litteris, quibus illum hortabatur, ut sua ci lium benigne reciperet et amaret, eique, qu prudens deliquisset, ignosceret. Deinde **A** in Europam trajectus, Adrianopolim profic Hungaros bello domiturus. Nonnullos autem trapis suis in Asia defecisse cum audisset, illo apparatu, cum Joanne imperatore, ut a **D** socio, ad eos compescendos cum exercitu r Comitabatur patrem Manuel dominus.

12. Ili cum discederet, adversus satras Asia seditiosos profecturi, amercas Moscom Ti filium reliquit, qui interim omnia Europæ k vectigalia in officio contineret, imperator nico despota, filio natu maximo, rem **B** administrandam tradidit commisitque. Adole regis potestatis vicarii, hac usi opportunitat citiam arctissimam conjungunt, crebro in quium veniunt tandemque sacramento se t gunt, ut ab illo inde tempore alter alter frater sit et in omni re socius. Deinde a g deficiunt, atque provincias et urbes obeant ipisorum voluntati non obsequebantur, sed

κυπτούσας τῷ θελήματι αὐτῶν, ἀλλὰ φυλαττούσας τὴν πρέπουσαν εὐνοίαν εἰς τοὺς πατέρας, ἡχμαλῶ-
τιζον σκυλεύοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες. Μαθόντες
δὲ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ ἀμηνῶς καὶ ὁ βασιλεὺς λίαν
ἐλυπήθησαν καὶ ἠγανάκτησαν. Ὁ οὖν ἀμηνῶς ὑπο-
ψίαν ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ μὴ διὰ θελήσεως καὶ βου-
λῆς τοῦ βασιλέως οὕτοι ἀπεστάτησαν, ἀποστείλας
μηνύων αὐτῷ μετὰ θυμοῦ εἶπεν ἵνα τρόπον τινὰ
ποιήσῃ ὅπως τὸν Ἀνδρόνικον παιδεύσῃ, καὶ πληρο-
φορηθῇσεται εἰ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἦν αἷσιος τῆς τοιαύτης
βουλῆς· εἰ δὲ ἄλλως γενήσεται, αὐτὸς καὶ ὁ οἶκος
αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τῶν Ῥωμαίων ὀφεται. Ὁ
δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο λέγων ὅτι οὐκ οἶδεν οὔτε
ἐπίστατο, μετὰ ὄρκων μεγάλων, τὸ γεγονός· καὶ
ἐὰν εἰς 51 χεῖρας τὸν υἱὸν τυχὸν εἶχεν, ἀνευ τινὸς
ἐλεημοσύνης εἶχε παιδεῦσαι αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ τῆς
Ἀσίας διώρθωσαν καὶ εἰρήνευσαν, περάσαντες ἤλθον
εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ στρατὸν εὐθέως οἰκονομήσαν-
τες ἔστειλαν κατὰ τῶν ἀποστατησάντων υἱῶν. Καὶ
πολέμου γεγονόντος τὸν τῶν ἀποστατῶν στρατὸν ὁ
ἀμηνῶς χρήμασι καὶ λόγοις ἀπατίσας, ἐπιβουλὴν
τοιαύτην ἐποίησαν· ἀφέντες αὐτοὺς ἔφυγον, καὶ
τοὺς αὐθεντοποῦλους ἐν τινὶ φρουρίῳ τοῦ Διδυμο-
ταίρου καταφυγόντας ἐπίλασαν, καὶ τοῖς πατράσι
δῶρον τοῦτους προσέφερον. Καὶ ὁ ἀμηνῶς εὐθὺς
τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπεκεφάλισεν, ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων
καὶ μὴ θέλων διὰ τὸν φόβον τοῦ ἀμηνῶς τὸν δεσπότην
κύριον Ἀνδρόνικον τὸν υἱὸν αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστέ-
φθησεν καὶ ἐν τοῖς πύργοις τοῖς λεγομένοις Ἀδεμα-
νίδες πλησίον Βλαχερνῶν ἀπέκλεισε. Τυχόντες μὲν
καὶ ἑτέροι τινες σὺν αὐτοῖς νέοι συνελικιῶνται ἐπλα-

νήθησαν, παῖδες ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν
καὶ Τούρκων, καὶ αὐτοὶ σαγηνευθέντες τῷ ἀμηνῶ
ἐδόθησαν· καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν παρόντες μετὰ δα-
κρύων ἐκελεύσθησαν ἵνα ἕκαστος τὸν υἱὸν αὐτοῦ
οἰκειοχείρως θανατώσῃ· καὶ τοὺς μὴ πεθομένους
πρᾶξαι κατὰ τὸ προσταχθὲν αὐτοῖς ἐν τῷ ἅμα κατὰ
τὸν ποταμὸν δεδημένους ἐδύθιζεν ὁμοθυμαδὸν, πα-
τέρα τε λέγω καὶ υἱόν. Ταύτην ὁμότητα καὶ ἀπαν-
θρωπίαν ὁ Ἀμηνῶς ἐποίησεν, ἀεὶ εἰς τὰ πάντα
καὶ ὡς πολιτευόμενος. Καιροῦ δὲ τινος παρελθόντος
τινὲς τῶν ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν καὶ
Ἀγαρηνῶν τοῦ ἀμηνῶς δεηθέντες γράψαι πρὸς τὸν
βασιλέα κύριον Ἰωάννην ἵνα τὸν δεσπότην κύριον
Ἀνδρόνικον τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐλευθερώσῃ· ὁ καὶ
ἐγένετο.

Καὶ τῶν πραγμάτων οὕτως ἔχόντων θεωρῶν ὁ
βασιλεὺς τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα παντοιοτρό-
πως ὑποκορίζεσθαι ταπεινούμενα καὶ εἰς ἀφανισμόν
παντελῆ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐρχόμενα, τὰ δὲ τῶν
Τούρκων εἰς ἄκρον προκρίπτοντα, τριήρεις τινὰς
ἡτοίμασεν ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐλθεῖν αἰτήσαι βοή-
θειαν παρὰ τῶν ἐκεῖτε αὐθεντῶν, ἵνα μὴ ἡ βασιλεία
Ῥωμαίων κατὰ κράτος εἰς τέλος ἐκπέσῃ. Καὶ ἐν
τῷ μέλλειν ἐπανερχεσθαι τὸν δεσπότην κύριον Ἀνδρό-
νικον πάλιν εἰσσε διοικεῖν 52 καὶ κυβερνᾶν τὴν
πόλιν καὶ τὴν βασιλείαν. Πλεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως,
ἐφύλασεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν τῇ τῶν Ἑνετῶν ὠρεῖ πό-
λει, καὶ ἡ γερούσια ἅπασα τῆσδε τῆς πόλεως ἀσμέ-
νως τοῦτον ἐδέξαντο· περὶ δὲ τοῦ βοηθῆσαι αὐτῷ
οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Κάκειθεν ἐξε-
λθὼν πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγκίας Κάρολον ἐλθὼν οὐδὲν

patribus fidem servabant, diripiunt inque servitutum
redigunt. Hoc ubi in Asia Amurates et imperator
comperere, dolore et iracundia exarserunt; et
ameras quidem auctoritate et consilio imperatoris
illos descivisse suspicatus, ei iratus significatum
misit: videret, quo modo Andronicum filium puni-
ret et sic fidem sibi faceret, non esse se istius con-
silio auctorem. Sin aliter faxit, et ipsum et domum
ejus et totum Romanum imperium experturum, quo
ea res evaderet. Imperator respondit et gravi affir-
mavit sacramento, facti ignarum et inscium se esse;
atque filium, si in manu haberet, quominus puni-
ret, nulla se misericordia commotum iri. Rebus in
Asia compositis pacatisque, in Europam trajecit,
exercitum confectum instructum contra filios sedi-
tiosos miserunt. Commisso bello, adolescentium
milites, pecunia et blanditiis ab amera corrupti,
insidiosè eosdem deseruerunt et profugos in castel-
lo quodam Didymotichi comprehenderunt patri-
busque dono obtulerunt. Ameras filium statim
decollari jussit, atque ejusdem metu imperator
facere non potuit, quin suum filium Andronicum
despotam oculis privaret et turribus, quæ Ademani-
des dicuntur, juxta Blachernas sitis, includeret.
Erant alii præterea decepti, illustrium ac nobilium
tam Christianorum quam Turcarum filii illis æqua-
les qui et ipsi capti amerae traditi sunt. Eorum

patres cum lacrymis astantes suum quisque filium
manu sua interficere jubentur; qui imperio non
paruerunt, cum filiis colligati, in præterfluentem
fluvium sunt demersi. Adeo inhumanum crudelum-
que se præstitit Amurates, alioquin in regenda re
publica laudatus. Aliquanto post nonnulli spectati
et nobiles Christiani atque Agareni Amuratem ro-
gaverunt, ut litteris Joanni imperatori suaderet,
Andronicum despotam e vinculis liberaret: nec
non satisfactum est illorum voluntati.

Rebus ita constitutis, imperator, cum Romanum
imperium omni modo vilescere et in angustum re-
digi et in dies magis ruere in perniciem, contra
Turcarum regnum ad summum crescere fasti-
gium animadverteret, comparatis aliquot trire-
mibus, in Italiam vela fecit, ab ejus terræ principi-
bus, ne Romanorum imperium prorsus everteretur,
petiturus auxilium. Commisit rursus, dum rediret,
Andronico despotæ urbis et imperii procurationem.
In Italiam delatus, primum Venetorum florentem
urbem adiit, et honorifice quidem a toto senatu
exceptus est, sed de subsidiis frustra verba fecit
et plane non audiebatur. Inde ad Carolum, Franco-
rum regem, profectus, ne ibi quidem quidquam
obtinuit, quoniam principes inter se dissidebant
ac factionibus bellisque erant distracti. Itaque ni-
hil aliud, quam grandi pecunia inutiliter absorpta

ἐκατώρθωται διὰ τὸ περισπωμένους εἶναι αὐτοὺς καὶ ἀναμεταξὺ μάχας καὶ σκάνδαλα ἔχοντας. Καὶ χρημάτων μόνον πλῆθος ἀναλώσας καὶ δάνεια πολλὰ λαβὼν διὰ τὸ εἶναι μεγάλην τὴν ἐν Ἰταλίᾳ δαπάνην, καὶ εἰς Ἑνετίαν ἀναστρέψας ἔγραψε διὰ ταχυδρομίου τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀνδρόνικῳ ἵνα ποιήσῃ τρόπον σταῖλαι αὐτῷ χρήματα, ὅπως τὰ δάνεια ἃ ἔλαβεν ἀποδώσῃ, καὶ ἀναλώσῃ **53** ἔτι ἐν τῇ ὁδῷ. Αὐτὸς δὲ πάντοτε τῷ τῆς ἀρχῆς τρεφόμενος ἔρωτι καὶ εἰς χεῖρας ταύτην λαβὼν οὐδὲν ἐφρόντιζε περὶ ὧν ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἔγραψεν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς εἴπητις, τὰ τοῦ πατρὸς προστάξεις καὶ γραφάς ὡς ἐν ὕδατι γεγραμμένας ἐλογίσατο. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ κύρ Μανουὴλ ὁ νεώτερος υἱός, μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας συνάξας χρήματα πολλὰ τὸν ἀριθμὸν χρυσίου καὶ ἀργυρίου ὡς ἔνε καὶ τριῆρεις ἐτοιμάσας, ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸν πατέρα, ὅπου ἦν ὁ πατήρ, ἐποίησε καὶ προσκυνήσας αὐτὸν καὶ καταφιλήσας χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τοῖς δανεισταῖς τὸ δάνειον δώσας, τὸν πατέρα καὶ βασιλέα λαβὼν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανεστρέψε. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ ὑποταγὴν ὁ Μανουὴλ τὰ μέγιστα ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πάσης τῆς συγκλήτου ἦν φιλούμενος, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὸ πάντων ἦν μισούμενος. Καὶ ὁ πατήρ σὺν τῇ συγκλήτῃ πάσῃ τὸν Μανουὴλ εἰς βασιλείαν ἐψηφίσαντο, τὸν δὲ Ἀνδρόνικον ἀπώσαντο. Καὶ προσμένειν ἐν τῇ πόλει προστάξας ὁ πατήρ καὶ ἐρυθροῦ πεδίου μετέδωκεν αὐτῷ, καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας ἀπὸ πάντων ἐλέγετο εἶναι. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος ὁ τυφλὸς μαινόμενος ἦν τῷ θυμῷ καὶ τῷ ζήλῳ καὶ τὴν ἀδικίαν βῶν, καὶ ἐκ τῆς περιφρονήσεως πε-

ρὶ αὐτοῦ ἐγένετο. Δυσχερὲς γάρ ἐστιν αὐτῷ τὸν νόμον Ῥωμαίων τάξιν τε καὶ συνήθειαν βασιλείας αὐτῷ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἀρμόζει ἐκ τοιούτοις, **54** ὁ δὲ πατήρ καὶ βασιλεὺς τὸν ὕστερογενῆ ὄντα προτιμῆσαι θέλει καὶ διὰ τὴν βασιλείαν ἀφῆσαι. Καὶ ἦν πάντοτε ἐστὴν διαλογιζόμενος, ζητῶν καιρὸν ἐπιτήδειον ποιῆσαι καὶ βουλὴν ὅπως ἡ βασιλεία ἐκ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ πάλιν γενήσεται.

Ἰγ'. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀμνηρᾶ Ἀμουρᾶ αὐτοῦ Μπαγιαζήτης Ἀλευτορῆς τὴν ἀρχὴν ὁ οὖν κύρ Ἀνδρόνικος ὁ τυφλὸς καιρὸν εὖ τῆς ἐπὶ τῆς ἐφάνῃ αὐτῷ ἵνα τοῦ ποθουμένου τυ μετὰ τινων τῶν φίλων αὐτοῦ συμβουλευσάμε τῶν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ συγγενῶν καὶ τοῦ ροῦ αὐτοῦ Μάρκου τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἐκ δεσπόζοντος, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάν γων πρὸς τὸν ἀμνηρᾶ Μπαγιαζήτην ἦλθον ὅπως αὐτοῖς βοηθήσῃ καὶ τῆς βασιλείας γ ἐγκρατεῖ, ἢ κατὰ κληρονομίαν καὶ νόμους Ῥ καὶ συνίθισαν αὐτοῖς ἀρμόζει ὡς πρωτοῦ δὲ πατὴρ καὶ πάππος βούλεται ἀδικῆσαι αὐ τῷ ὕστερογενεῖ, ὡς εἴπομεν, δῶσαι. Ἐπηγγ ἔτι τελεῖν τῷ ἀμνηρᾶ κατ' ἔτος χρυσίου καὶ ἀ κεντηνάρια οὐκ ὀλίγα καὶ προνόμιά τινα τῆς πόλεως. Ὁ οὖν ἀμνηρᾶ τὰς διχονοίας κα αὐτῶν θεωρῶν ἠγάλλετο κατὰ τὴν λόγον τὸν ριον τὸν λέγοντα, « Ὁ λύκος τὸ τοῦ ἀνέμου μετὰ κονιορτοῦ ἰδὼν ἠγάλλετο **55** πτηδῶν. « Ἀγὰρ οὖν καιρὸς δι' ἐμὲ, » καὶ μετὰ χα αἰτησὶν δεξιόμενος καὶ δώσας αὐτοῖς στρατὸν χιλιάδας ἑξ καὶ πεζῶν τέσσαρας ἦλθον κατὰ

et gravi contracto ære alieno propter sumptuum in Italia magnitudinem, Venetias reversus, faselo misso, Andronico filio litteris mandavit, ut pecuniam mittendam curaret, qua æs alienum, quod contraxisset, solveret et in reditu sumptum faceret. At ille, perpetuo imperii amore flagrans atque manu id tenens, nihil curabat, quod mandaret pater, sed ejus jussa in aqua, ut quispiam dixerit, scripta existimabat. At Thessalonice filius minor Manuel, re comperta, strenue ac studiose auri argentique quantum poterat conquisivit, paratisque triremibus, in Italiam ad patrem cursum tetendit. Reverenter eum salutavit, manus pedesque ejus osculatus, ac pecunia, creditoribus quæ debebatur, numerata, cum eodem Cpolim rediit. Propter hanc causam et pietatem Manuel a patre et universo senatu non minus diligebatur, quam iisdem exosus erat Andronicus: unde, rejecto Andronico, Manuel a patre et senatu imperator designatus, in urbe manere jubetur, et purpureis ornatur calceamentis atque ab omnibus habetur hæres imperii. Contra cæcus iste Andronicus ira invidiaque insanire et injuriam sibi illatam clamare, contemptum acerbè ferre, atque dictitare, e legibus, institutis et moribus Romanorum sibi ac filio suo, ut primogenitis, imperium deberi; a patre imperatore Manuelem, natu miuo-

rem, sibi præferri et designari successorem nactiter in sententia perstabat, neque cessationem ac viam meditari, qua imperium Joanni filio vindicaret.

13. Amurate amera mortuo, filius ejus Be Aleutores regnum suscepit. Jam Andronicum ille, occasionem, ut sibi videbatur, oppo nactus, qua voti compos fieret, cum amicibusdam et conjugis propinquis et Marco qui etiam tum partem Bulgarie tenebat, rata, una cum Joanne filio ad Bajazetem cum eumque rogavit, ut se adjuvaret ad recuperandum imperium, quod ex legibus et consuetudine eorum hæreditate ad ipsos pertineret, ut per nitos, a patre autem et avo per summam in Manuelli, minori natu, destinaretur. Prom præterea, amera se quotannis auri et argenti tenaria multa pensuros esse et in urbe junctam præcipua concessuros. Ille gaudio exsultans eorum discordiam videret litesque, vulgare proverbium: « Exsilliebat lupus, venti excitari pulverem vidit. » « Opportuna, mihi ista res est, » atque læte eorum vi obsecutus, equitum millia sex et pedum quatuordecim concessit, quibuscum adversus urbem per euntur. Cum ex improvviso noctu prope urbem

λειως. Καὶ ἐξαίφνης ἔξω τῆς πόλεως νυκτὸς φθάσαντες· εὗρον ἐν τοῖς παλατίοις τῆς Πηγῆς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφοῦ· καὶ πιάσας ἀπέκλεισαν αὐτοὺς ἐν οἴκῳ τινὶ καὶ φυλάττεσθαι προσετέλλετο μετὰ μεγάλης φυλακῆς· καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου ἐγκρατεῖς τῆς πόλεως ἐγένοντο καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ ἑτῇ δύο καὶ μῆνας ἔξ. Καὶ τὸν υἱὸν Ἰωάννην ἐλογίσαστο πολλάκις ἀναγορεῦσαι εἰς βασιλέα. Πλὴν ἀδύνατον ἦν διὰ τὸν βασιλέα καὶ πατέρα εἶναι ζῶντα. Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς πολλάκις ἐμήνυσεν αὐτῷ ἵνα αὐτοὺς ἀποκτείνῃ καὶ ἐκποδὼν ἐκτινάξῃ, ἔάν θέλῃ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀνενόχλητος εἶσθαι· ὁ δὲ εὐλαβοῦμενος οὐκ ἠθέλησέ ποτε πατροκτόνος καὶ ἀδελφοκτόνος γενέσθαι. Ἐν μίᾳ οὖν τῶν ἡμερῶν ἀπατήσαντες οἱ βασιλεῖς τοὺς φυλάσσοντας Βουλγάρους ἐφυγον καὶ περάσαντες καὶ οὗτοι πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν Μπαγτζήτην ἦλθον. Καὶ ὁ γηραιὸς βασιλεὺς ἀναμνησκῶν τὴν συγγένειαν τοῦ πάππου Ὁρχάνου καὶ τὴν φιλίαν Ἀμουράτου τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον οὐδέ τις νόμος συγχωρεῖ τοῖς πατράσιν οὕτω πούς φιλεῖσθαι πρᾶττειν καὶ ποιεῖν. Ὁ δὲ καὶ βασιλεὺς Μανουὴλ ὑπέσχετο **56** δοῦναι τέλος ὑπὲρ τὸν ἀδελφόν· ἐξόχως δὲ ὑπέσχετο καὶ τοῦτο, ἵνα κατ' ἔτος· ἐπὶ τὴν ὥραν τοῦ ἑαρος ἔσται ἱτοιμὸς μετὰ στρατοῦ χιλιάδων δυοκαίδεκα πεζῶν τε καὶ ἱππέων εἰς συνδρομὴν, ὅπου δ' ἂν καὶ ὁ ἀμνηρᾶς βουλῇσεται ἀπελθεῖν, καὶ ἔσται τοῖς φίλοις φίλος καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐχθρὸς ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου. Καὶ μετὰ ὅρκων ταῦτα ἡσφαλίσαντο. Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς ταῦτα ἀκούσας ἔσπευε πρέσβυν τινὰ ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ εἰς τὴν

πόλιν, ἵνα γνωρίσῃ τὰς γνώμας καὶ τὰς θελήσεις καὶ βουλὰς τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ δήμου, ποῖον ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς βασιλέα ἡγάπουν. Ἐλθὼν δὲ ὁ πρέσβυς καὶ καταλεπτῶς μαθὼν κατέλαβε τὰς γνώμας καὶ τὰς βουλὰς σχεδὸν πάντων τῶν πολιτῶν, ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν κύρ Μανουὴλ ἤθελον βασιλεύειν αὐτοῖς. Καὶ ποιήσας ταῦτα πάντα ἀναφορεῖν τῷ ἀμνηρᾶ, εὐθὺς στρατὸν θώσας αὐτοῖς ἦλθον ἐν τῇ πόλει. Τοῦ οὖν δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μὴ ἐχόντων τί πρᾶξαι ἢ πῶς ἀντισταθῶσι, ὁ κύρ Μανουὴλ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐγκρατεῖς γεγονάσι τῆς βασιλείας καὶ τῆς πόλεως· καὶ εὐθὺς προστάξει τοῦ πατρὸς ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ τῷ διαδήματι τῷ βασιλικῷ ὅπῃ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολείῳ ταπεινῶντα. **B** Ἐβασίλευσεν λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης μετὰ τὸ ἐξεῶσαι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τῆς βασιλείας, ἔως οὗ τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν βασιλείαν ἐξουσίαν πᾶσαν ἔδωκε τῷ υἱῷ κύρ Μανουὴλ καὶ βασιλέα ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ ἑτους ζ'. Τῷ δὲ δεσπότηι κύρ Ἀνδρόνικῳ **57** τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ συμβάσεως δέδωκε τοῦ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ· καὶ οὕτως πάντα τὰ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνευσαν.

Εὐρισκομένου δὲ τινι καιρῷ τοῦ ἀμνηρᾶ Μπαγτζήτην ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγγὺς τῶν Σερβῶν μητροπόλεως, παρὼν ἦν ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ συμβάσεις ἃς εἶχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος καὶ ὁ κύρ Κωνσταντῖνος ὁ Δραγάσης καὶ ὁ τῆς Σερβίας δεσπότης κύρ Στέφανος. Ἐλθόντος Παύλου τοῦ Μαμωνᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οὗ τὴν Μονεμβασίαν κυβερνῶν

nissent, in palatio Peges imperatorem cum Manuele filio reperiunt; comprehensos in domum quandam concludunt et diligentissime custodiri iubent. Hoc modo Andronicus despotas cum Joanne filio urbe potius, imperium annos duos et menses sex tenuit. Joannem filium imperatorem declarare saepe cogitabat, sed non poterat propter patrem adhuc superstitem. Suadebat saepe ameras, occidendos et e medio tollendos eos esse, si quibet tenere imperium vellet: at prudenter ille nolebat parricidii et fratricidii crimine se contaminare. Itaque accidit, ut quodam die captivi principes, Bulgaris custodibus deceptis, e carcere aufererent. In Asiam trajecti, hi quoque Bajazetem ameram adierunt. Ibi imperator pater affinitatem Orchanis, avi Bajazetis, et ejusdem patris, Amuratlis, amicitiam commemorabat monebatque, quam iniquum esset nec ulla lege permissum, parentes isto modo a liberis haberi; Manuel imperator tributum majus, quam frater, se illi pensurum esse pollicebatur, inque primis promittebat, quotannis verna tempestate paratum se fore ad comitandum eum cum pedum equitumque duodecim millibus, quocumque ameras voluisset; postremo suadebat, ut eosdem uterque amicos vel inimicos haberet. Horum fidem jurando stabiliunt. Hæc cum ameras audisset, legatum e regia Cpolim misit, qui animis, voluntatibus

PATROL. GR. CLVI

et consiliis tum optimatum, tum plebeiorem explorandis cognosceret, utrum e fratribus Romani imperatorem sibi exoptarent. Legatus postquam advenit, civium animis sententiisque occulte exploratis intellexit, tantum non omnes multis de causis cupere, ut imperaret Manuel. Ameras, omnibus sibi renuntiatis, statim illis exercitum expedit, quocum Byzantium venerunt; cumque Andronicus despotas et filius ejus, quid agerent quoque pacto se tuerentur, nescirent, Manuel cum imperatore patre urbe et imperio potius, protinus ejusdem jussu a patriarcha in templo apostolorum diademate imperatorio **D** ornatus est. Regnavit cæterum Joannes post pulsum imperio socerum, donec solium et imperium Manuelli filio dedit eumque coronari imperatorem jussit, ad annum 6800. Andronico despotæ e pactione Thessalonicam habitandam dedit; atque ita universa res Romana pacata est.

Cum Bajazetes ameras in Macedonia prope Serram urbem aliquando commoraretur, imperator Manuel secundum pacta conventaque, quæ fecerant, ejusque frater Theodorus et Constantinus Dragases et Stephanus, Servie despotas, præstio fuerunt. Advenit etiam e Peloponneso Paulus Mamonas, qui, cum ejus pater diu gubernasset Monembasiam, ipse quoque eam provinciam jussu imperatoris acceperat, sed, diuturnitate possessionis occasionem

ἐκ πολλοῦ ὁ πατήρ, εἶτα καὶ αὐτὸς τὴν διοίκησιν τὴν τοῦ πατρὸς προστάξει τοῦ βασιλέως διεδέξατο, διὰ δὲ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου ἀφορμὴν ἐδρῶν περιποιεῖτο τὸ ἄστυ ὡς κτῆμα ἴδιον. Ἐνεκάλει τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν, ἀδικεῖσθαι λέγων ὅτι αὐτοῦ, καὶ τὴν Μονεμβασίαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ δυναστικῶς ἐξέλαβε, καὶ μετὰ ὕδρευς καὶ ἀτιμίας καὶ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐκεῖθεν ἐδίωξε. Ὁ δὲ Μαμωνᾶς οὗτος γινώριμος ἦν ἐκ πολλοῦ τῷ ἀμνηρᾷ. Λυπηθεὶς οὖν μετὰ θυμοῦ ὁ ἀμνηρᾶς μηνύσας, εἶπεν τῷ βασιλεῖ οὕτως ὅτι· οὐκ ἀρκεῖ ὁμῖν εἰρηνεύειν, ἀλλὰ οὕτως θέλετε πράττειν κατὰ τῶν ἐμῶν ὑποχειρίων; ἐγὼ γὰρ ὁμνύω σοι εἰς τὸν Θεόν, παιδεῦσαι ἔχω τοὺς τὰ τοιαῦτα πολμῶντας. » Καὶ ἐτέρους λόγους σκληροῦς ἔφησε κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐτέρων αὐθεντῶν Χριστιανῶν, **58** περὶ ὧν εἰρήκαμεν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἕως καρδίας ἐλυπήθησαν, καὶ ἔκτοτε ἐζήτουν καιρὸν ἐπιτήδειον καὶ εὐλογον αἰτίαν ἵνα τὰς ὑποσχέσεις καὶ συμβάσεις καὶ ὑποταγὴν, ἣν εἶχον μετὰ τοῦ ἀμνηρᾶ, φύγωσιν. Καὶ συμβάσεις καὶ ὅρκους φρικτοὺς λάθρα ἀναμέσων αὐτῶν ποιήσαντες τοῦ εἶναι γινώμη καὶ ψυχῇ μὴ ἕως θανάτου, διὸ βεβαιότερον τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ συνδέσμου τούτου ἔστησαν ἵνα ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ εἰς νόμιμον γυναῖκα λάβῃ τὴν θυγατέρα τοῦ κύρ Κωνσταντίνου τοῦ Δραγάση.

Ἰδὲ τοῦ δὲ ἀμνηρᾶ Μπαγιαζήτου ἐλθόντος καὶ πολλὴν τῆς Βουλγαρίας τόπον ἀλώσαντος ἔτι καὶ δουλώσαντος, ὁ τῆς Γερμανίας βασιλεὺς Σιγισμόνδος ἔμαθε τὰ γενόμενα. Ὁ οὖν Σιγισμόνδος τῆς Γερμανίας ὁ βασιλεὺς πρέσβυν στείλας πρὸς αὐτὸν, ἤτοι

τὸν ἀμνηρᾶν, ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἦν δίκαιον φίλοι ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπιβαλεῖν χεῖρα τὸν ἀμνηρᾶ κατὰ τὸ προνόμιον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ τοιότος ἐστίν. Ἐλθόντο; δὲ τοῦ πρέσβεως καὶ εἰπόντος τῷ Μπαγιαζήτῃ, οὐδὲν ἕτερον ἔπει αὐτῷ εἰ μὴ μόνον ἐκ τῆς χειρὸς παραλαβὼν ἔδειξεν οἶκόν τινα τοῦτῃ μέγαν γέμοντα ἐκ ἀπὸ παντοίων ὀργάνων πολεμικῶν, ῥομφαίων καὶ ξίφων, ἀ καλῶς ἡτοιμασμένα καὶ παρεσκευασμένα ὑπῆρχον. Εἶτα λέγει τῷ πρέσβει· « Λέξον ταῦ αὐθέντη σου τῷ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἐμὸν δίκαιον, ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, **59** ταῦτα τὰ ὄπλα καὶ αἱ σκευαὶ ἅς εἶδας εἰσὶν. » Καὶ τοῦ πρέσβεως ἀναποτήσαντος τῷ βασιλεῖ Σιγισμόνδῃ ἐν τῷ ἔπαιν πρὸς αὐτὸν περὶ τούτων, ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη διὰ τὸ ἀκοῦσαι ὅτι τοῦ πρέσβεως τὰ τοιαῦτα τὴν τοῦ ἀμνηρᾶ ὑπερηφάνειαν· καὶ εὐθὺς σὺ μισθοφορικῶν πολλὴν συνάξας, καὶ τὸν αὐτοῦ ἐτοιμάσας καὶ πολλοὺς ἐτέρους αὐθέντας πρὸς σάμενο; εἰς βοήθειαν, ἀνευ τινὸς μισθοῦ ἢ ὀψίας καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ γενναίας ψυχῇ ἀνδρικοῦ φρονήματος διήρχετο ὁ λαμπρὸς στρατὸς, καὶ πάντα τοῖς ποσὶν ὑπέτασσεν τῷ Τούρκῳ φρούρια, ἀλῶν καὶ σκυλεύων καὶ ἀζών, ἕως καὶ τῆς Νικοπόλεως περάσαντες ἐφθκαθάρπερ ὅλη ἐπιτυχοῦσα φλογὶ ἰσχυρᾷ. Εἶτα ὁ λεὺς Σιγισμόνδος, καὶ ἐτέρως θέλων στρατὸν κατὰ τοῦ Μπαγιαζήτη, πρέσβυν ἔστειλε λάθρα τὸν βασιλέα κύρ Μανουὴλ καὶ τοὺς ἐτέρους στας, οὓς προέφημεν, ἵνα ἑτοιμοὶ καὶ προπαρασμένοι οὗτοι ᾧσι καὶ τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστει

nactus idoneam, urbem sibi ut propriam vindicaret. Is igitur fratrem imperatoris apud ameram criminabatur, quod Monembasiam violenter sibi eripuisset, indeque se cum contumelia, dedecore et infamia expulisset. Erat autem Mamonas hic ameras dudum notus: unde is indignabundus imperatorem ita increpat: « Num vobis satis non est pace frui, sed isto modo meos habere subjectos audetis? Equidem per Deum juro tibi, posse me, talia qui audeant, punire. » Alia præterea aspera verba adversus imperatorem et reliquos principes Christianos, de quibus diximus, jactavit: quibus illi aliquamdiu afflicti, mox occasionem idoneam, et causam speciosam quesiverunt, qua promissa, pacta et officia, quibus ameras se obstrinxerant, effugerent. Itaque postquam pactionibus et diris sacramentis clam se invicem devinxerunt, ut consensionem et concordiam servarent usque ad mortem, quo firmitus esset hujus fœderis vinculum, statuerunt, ut imperator Manuel Constantini Dragasis filiam matrimonio legitimo sibi jungeret.

14. Cum Bajazetes ameras multa Bulgariæ loca cepisset et in potestatem suam redegisset, Sigismundus, Germaniæ rex, de ea re certior factus, legato ad eum misso, æquum esse negavit, cum essent amici, ameram manu injicere Bulgariæ

quæ jure ad sui regni provincias pertineret. dicenti legato Bajazetes nihil respondit, sed apprehenso domum amplam ostendit, omni rum genere, rhomphæis gladiisque bene ditis et adornatis, refertam. Tum legatum allocutus Hæc, inquit, regi, domino tuo, renuntiameum, quod in Bulgaria exerceo, hæc esse apparatusque, quos vidisti. » Sigismundus hæc cum audisset a legato, ex eo nuntio et gantia ameras gravem dolorem percepit; e festim magno exercitu mercenario coacto e ipsius copiis instructis aliisque multis principibus auxilio vocatis, sine ulla mercede vel victu, clarum hunc et generosi animi spiritusque perventum est, velut silvam invalidens flamma Sigismundus rex etiam aliunde Bajazetem lacessere cupiens, clam ad imperatorem Manuelem et reliquos principes, quos supra committendo legatum misit, ut prompti et parati esse hostem hunc fidei funditus, si possent, deleverent. Illi talem occasionem, ut sitiens terra aqua cœlo, exspectantes, legatum lætitudinis excepit, et bellum ipsi quoque occulte parabant. Is Bajazetes, Sigismundi regis adventu comperit, varias cogitationes metumque incidit, et

δυνατὸν, ἀφανίσωσι. Αὐτοὶ τὴν καιρὸν ὡς γῆ διψῶσα τὸν ὕμῃον ἐξ οὐρανοῦ ἀναμένοντες, τὸν πρέσβυν μετὰ χαρᾶς δεξάμενοι, τὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὶ λαθραίως ἡτοίμαζον. Ὁ Μπαγιαζήτης οὖν ἀκούσας τὴν τοῦ Σιγισμόνδου βασιλείας ἐφοδὸν εἰς λογισμὸς οὐκ ὀλίγους καὶ φόβον ἐνέπεσε, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐτοίμως καὶ μετὰ βίας συν-αθροίσας καὶ καλῶς ἐτοιμάσας πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὤδευε. Φθασάντων δὲ τῶν στρατῶν ἐγγὺς τὸν πύλεμον ἀνῆψαν οἱ Γερμανοὶ πρῶτον καὶ οἱ Γαλάται, καὶ συμπλοκῆς γενομένης **60** διὰ κακοδουλίαν τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐσφάλησαν, καὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσαν στρατεύματα, καὶ φεύγοντες ἦσαν ἀμετάτρεπτοι. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν οἱ Τοῦρκοι πολλοὺς ἀπέκτεινάν καὶ ἠχμαλώτισιν, οὐ μόνον ἀτήμου καὶ στρατοῦ κοινού, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν περιφανῶν καὶ ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν αὐθεντῶν, ἐν οἷς ἦσαν ὁ δοῦξ τῆς Μπουρ-γουνδίας, ὁ κόμης τῆς Ἀβέρρας καὶ ὁ μέγας ἀρχιεπίσκοπος τοῦ τῆς Φραγκίας ῤηγῆς καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι περιφανεῖς καὶ ἐνδοξοὶ. Μόλις δὲ καὶ αὐτοὶ ὁ βασιλεὺς Σιγισμόνδος μετὰ τοῦ πρωτεύοντος τὸν σταυρὸν φοροῦντος τῆς ἀδελφότητος Ῥόδου, ἀκάτιον μικρὸν τυχόντες εὐρεῖν, ἐμβάντες τὸν Ἰστρον ἐπέρ-ασαν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσαντο. Ὁ δὲ ἀμνηρᾶς πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν κερδήσας καὶ τῆς τοι-αύτης θαυμαστῆς νίκης περιτυχῶν ἀνεπίστως καὶ **61** φόβῳ ἐμπλεὲς καὶ χαρᾶς γενομένος, καὶ ἰδὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουήλ καὶ οἱ ἕτεροι αὐθένται, περὶ τῶν ἐφημεν, οὐ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ συμβάσεις **62** εἶχον ἀναμεταξὺ ἐποίησαν, ἵνα αὐτῷ ἀκολουθή-ωσι, καὶ ἐνωτισθῇ: τὰ ὅσα οὗτοι πάντες ἐδουλεύοντο κατ' αὐτοῦ, μάχην μεγάλην κατὰ τοῦ βασιλέως ἐκ-ή-

ρυξε, καὶ ἐλθὼν τὴν πόλιν εἰς ξηρὰς καὶ θαλάσσης ἀπέκλεισεν ἐν ἔτει ςθ', πολιορκῶν αὐτὴν παντοιο-τρόπως καιρὸν καὶ χρόνον πολύν.

61 ιε'. Ἐν τῷ τοῦ καιροῦ ἐκείνου διαλήμματι ὁ Ἰωάννης ὁ τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Ἀνδρονίκου υἱὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως κύρ Μανουήλ, περὶ οὗ πολλὰ-κίς ἐφημεν, ἐγγὺς ὑπάρχων πάντοτε ἐκ πολλῶ τῷ ἀμνηρᾶ (καὶ σιτηρέσια μέγала εἶχεν ἐξ αὐτοῦ, ἀκο-λουθῶν καὶ συνοδεύων αὐτῷ, καὶ οἰκιακὸς ἦν πάν-τοτε καὶ φιλούμενος), μαθὼν ὅτι τινὲς διέβαλλον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀμνηρᾶ λέγοντες ὅτι: Οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ πρὸς σὲ, ὦ ἀμνηρᾶ, ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐπιβουλὰς ἐστὶ καὶ εἰ οὕτως οὐκ εἶχεν, ἡ πόλις καὶ ὁ βασι-λεὺς ὁ θεὸς αὐτοῦ ὑπέκυπτεν ἂν καὶ ἐδουλώνατο, ἐ-νωτισθεὶς δὲ οὕτως τὰ γενόμενα καὶ τὰ περὶ αὐ-τοῦ θρυλλούμενα, φοβηθεὶς τὸ ἐξὺ καὶ ἀπότομον τοῦ Μπαγιαζήτου, ἵνα μὴ τὴν ζωὴν κινδυνεύσῃ, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἔφυγε καὶ πρὸς τὸν θεῖον καὶ αὐτοκρά-τορα ἔρχεται. Ὅν ὁ βασιλεὺς καὶ θεὸς ἀσμένως ἐδέ-ξατο ὥσπερ τι δῶρον πολυτελὲς, καὶ κατεφίλησε καὶ ἡγκαλίσσατο αὐτὸν καὶ τὰ πρόποντα σιτηρέσια σημειωσάμενος ἔδωκεν αὐτῷ. Ἡμερῶν οὖν παρελ-θουσῶν ὁ βασιλεὺς ἐβουλήθη ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν καὶ τινα βοήθειαν αἰτῆσαι, λογιζόμενος τοῦ ἀπολαῦσαι τῆς βοηθείας, ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ αὐθένται ὑπῆρχον ἡ αἰτία τοῦ ἔραι τὸν ἀμνηρᾶ τὴν μάχην κατὰ τῆς πόλεως, ἣν ἐποίησε καὶ ποιεῖ ἐνεκεν τοῦ ἀπεσταλ-μένου παρ' αὐτῶν πρέσβεως, ὡς εἴπομεν, δι' οὗ τὴν ὁμοφρονίαν ἐποίησαν ἵνα ὥσι πάντοτε κατὰ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ ὁ εἶς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου βοηθὸς ἔσται, καὶ ἀλλήλοις **62** συναρωγεῖν. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἐξίνααι τὸν βασιλέα ἐκ τῆς πόλεως, τὸν ἀνεψιὸν αὐ-

suis prompte et strenue coactis ac bene instructis, adversus hostes proficiscebatur. Cum sibi propin-qui essent exercitus, Germani et Galli pugnam primi civerunt, et congressu facto, imprudentia res Christiana labefactata et exercitus universus dissipatus est. Fugiebant sine respectu, et in fuga a Turcis multi occidebantur aut capiebantur, non obscuræ solum et gregarie multitudinis, sed etiam ex ipsis claris et honoratis nobilibusque principibus, in quibus dux Burgundie, comes Aversæ et ma-agnus architrictinus regis Francorum alique haud pauci clari et illustres viri fuerunt. Quin ægre rex ipse Sigismundus cum magistro fratrum Rho-diensium crucem gestante, inventa parvula cymba, Istrum trajecit salutemque expedit. Ameras omni-bus eorum sarcinis potitus tamque admirabilem victoriam præter opinionem consecutus, gloria et lætitia redundabat, cumque imperatorem Manuelem et cæteros principes, de quibus diximus, conventis quæ fecerant, ut se sequerentur, non stetit videret, atque cuncta audivisset, quæ illi omnes adversus se moliebantur, grave bellum imperatori indixit, et anno mundi 6900 terra marique obsi-dione urbi admota, diu eam omni modo oppu-gnavit.

15. Ea tempestate Joannes, Andronici despotæ

filii et imperatoris Manuelis ex fratre nepos, de quo sæpe verba fecimus, e longo inde tempore apud ameram assiduus, a quo victum habebat lar-gum, quem sequebatur comitabaturque quacunquæ, et cui semper in familiarissimis et intimis erat, postquam apud ameram a quibusdam se accusari sensit, qui eum Bajazeti non bene velle, sed stru-ere insidias dicebant: id enim nisi faceret, ai-ebant, urbem et imperatorem, patrum ejus, in officio futurum fuisse et servitio: hæc igitur et quæ alia de eo circumferebantur postquam audivit, propter acre et præceps Bajazetis ingenium vita-sæ timens, nocte quadam aufugit et recepit se ad patrum imperatorem. Is eum cupide, tanquam munus aliquod pretiosum, osculo et amplexu ex-cepit, victumque idoneum ei præberi jussit. Inter-jectis aliquot diebus, imperator subsidia petittum in Italiam proficisci decrevit. Ea nacturum se esse, propterea confidebat, quod ejus ipsius regionis principes in causa erant, cur ameras bellum adver-sus Copolim suscepit: quod is fecerat faciebatque propter legatum, ut docuimus, ab illis missum, ejus opera pactionem inierant, ut ameræ semper adversarentur et multo sibi opem et auxilia præsta-arent. Abiturus ex urbe imperator, Joannem ex fra-tre nepotem ad eam interea regendam et impetum

τοῦ κυρ Ἰωάννην καταλιπὼν ἵνα διωκῇ καὶ κυβερνᾷ τὴν πόλιν καὶ ἀντιμάχηται τοῖς ἐναντίοις· ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν δέσποιναν καὶ σύζυγον λαβὼν καὶ εἰς Πελοπόννησον ἐλθὼν ἐν τῇ Σπάρτῃ ἐγγὺς τοῦ ἀδελφοῦ κυρ Θεοδώρου ταύτην εἶασεν· ὁ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ὀδεύει. Φθάσας οὖν ὁ βασιλεὺς ἐν Ἑνετίᾳ ἀκαίρῳ πρὸς τὸν δοῦκα Μεδιολάνων ἐλθὼν παρὰ τοῦ δουκὸς μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ δαφιλείας ἔτι δὲ καὶ δορυφορίας ἐδέχθη, καὶ ἵππους καὶ στρατιώτας πολλοὺς δώσας αὐτῷ ἵνα πρὸς τὸν ῥήγα Φραγκίας ἔλθῃ, ἐπαγγειλάμενος ὁ δοῦξ τῷ βασιλεῖ, ἔάν καὶ οἱ ἕτεροι ὁμοφρονήσωσι, καὶ αὐτὸς ὁ δοῦξ ἰδίως καὶ αὐτομάτως ἔλθῃ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ βοηθήσῃ καὶ μὴ ἐσθὴν κινδυνεύουσιν. Ἐλθὼν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸς τὸν ῥήγα Φραγκῶν εὗρεν αὐτὸν ἐν ἀσθενείᾳ βαρυτάτῃ ἔχοντα καὶ ἔξω φρενῶν ὑπάρχοντα· καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ οὐκ εἶχόν τι ἀποκριθῆναι μόνον. Ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπρακτος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανέστρεψεν ἐπὶ ἑτοῦς, αὐτὸς Σαρτεμβρίου ιγ'.

ις'. Ἐν τούτῳ τῷ ἔτει ὁ ἀμνηρὰς Μπαγιαζήτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν Γιακούπ-πασιδὴν καὶ τὸν Βρενάζην ἐστειλε μετὰ στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα· καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι **63** αὐτοὺς ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐνδὸν τῆς Πελοποννήσου φθάσαντες πολλὰ κακὰ καὶ θεινὰ καὶ ἀνδραποδισμοὺς τοῖς Χριστιανοῖς ἐπέθηκον, καθὼς ἐν ὀλίγῳ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μπαγιαζήτου ῥηθήσεται. Ὁ δὲ δεσπότης κυρ Θεόδωρος θεωρῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα ὅτι οὕτως κακῶς διέκειντο, καὶ τὴν πόλιν τοσοῦτον καιρὸν κινδυνεύουσαν ἀποκεκλεισμένην καὶ στενο-

A λωρουμένην ὑπὸ λιμοῦ πολλοῦ, ὁμοίως καὶ τὴν τῆς Πελοποννήσου πόλεμον, καὶ βλέπων ὅτι οἱ οὐδὲς τῶν Χριστιανῶν αὐθεντῶν ἤθελεν αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ ἀπορηθεὶς ὅλως, περάσας ἐν τῇ Ῥόδῳ μετὰ τριήρεως τὴν τῆς Σπάρτης ἀρχὴν ἐπεπωλήκει τῇ ἀδελφότητι τοῦ προφῆτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Στείλαντες οὖν ἡ ἀδελφότης τινὰς τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Σπάρτῃ ἵνα ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχῆς ὡς κύριοι καὶ δεσπότες γενήσωνται, ὁμοίως ὡς εἶδεν αὐτοὺς καὶ ἤκουσε τὰ γενόμενα, ὥρμησεν μετὰ ξύλων καὶ πετρῶν μετὰ θυμοῦ δραμόντες, ἵνα τοὺς ἀπεσταλμένους σταυροφόρους ἀποκτείνωσι. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τοῦ τόπου σταθεὶς καὶ ὁμιλήσας, ἵνα μὴ τοιαύτη ἀταξία γενήσῃ, ἐδυσώπει τὸν λαόν, καὶ πειθόμενοι τοῖς τούτου λόγοις τοῖς σταυροφόροις τριῶν ἡμερῶν διορίαν ἔδωσαν, ἵνα ἐκ τῶν ὁρίων τῆς Σπάρτης μετὰ εἰρήνης ἀναχωρήσωσιν· εἰ δὲ ἄλλως πράξωσιν, αὐτοὶ θύονται. Ἰδόντες οὖν οὗτοι ὅτι οὐκ ἐν κατάρθῳ, ἀλλὰ μάλλον θόρυβος καὶ σκάνδαλα ἐγίνοντο καὶ τὴν ζωὴν μάλιστα ἐκινδύνευον, ἐγεροθέντες **64** ἐπανέστρεψαν οἴκαδε. Οἱ δὲ Σπαρτιάται τὸν πρόεδρον αὐτῶν καὶ δοῦκα ἐψήφισαν εἶναι, καὶ πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἤθελον κρίνεσθαι καὶ κυβερνᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ δεσπότης κυρ Θεόδωρος ὡς εἶδε τὰς ἐλπίδας ψευθεσίας, τὰ χρήματα δὲ ἔλαβε τῇ ἀδελφότητι ἐκτίνας δπισθεν, εἰς Σπάρτην ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ θέλων ἐλθεῖν, οὐκ ἤθελεν δεχθῆναι αὐτὸν ὁ δῆμος, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὑδρῆσιν ἐνέπλυνον. Καὶ πολλῶν λόγων γενομένων καὶ σκανδάλων τέλος ἐμεσίτευσεν ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πάλιν ἐδέχθησαν καὶ ἔστρεξαν αὐτὸν εἶναι ὡς καὶ τὸ

hostium propulsandum reliquit. Ipse cum imperatrice conjuge in Peloponnesum profectus, Spartæ cum apud Theodorum fratrem deposuit et Italiam versus processit. Primum Venetias venit; inde ad ducem Mediolanensium perrexit, qui eum honorificentissime atque magno cum sumptu et cum satellitibus excepit, eidemque equitum peditumque magnum comitatum ad regem Francorum dedit, pollicitus, si cæteri consentirent, semet illi et imperio Romano sua sponte auxilio venturum ac discrimen depulsurum esse. Ad regem Francorum cum venisset, morbo gravissimo eum confectantem et mentis impotem reperit; nec habebant consiliarii ejus, soli quod illi responsum darent. Itaque re infecta imperator Cpolim rediit, anno 1405, mensis Septembris die 13.

16. Eodem anno Bajazetes ameras Giacup-pasianem et Brenazem in Peloponnesum cum exercitu quinquaginta millium misit: qui et in ipso itinere et in Peloponneso multis incommodis, calamitatibus ac serviliis Christianos afflixerunt, ut paulo infra in vita Bajazetis narrabitur. Theodorus despota, cum rem Romanam tam male affectam et urbem tam diu periclitantem, obsessam et gravi fame oppressam, deinde Peloponnesum bello vexatam, et Christianorum principum nullum sibi auxiliaturum videret, omni spe abiecta, una triremi

Rhodum trajectus, Spartæ principatum societati Joannis prophetæ et baptistæ vendidit. Misit ea societas Spartam crucigeros aliquot ad eam provinciam occupandam et sibi vindicandam ut dominis. Quibus incolæ conspectis et auditis, quæ acta essent, hortante iracundia, cum clavis et axis a eos occidendos procurrant. At superveniens et intercedens ejus regionis episcopus, ne tales turbæ orirentur, objurgabat multitudinem, quæ dictis ejus obsecuta, trium dierum spatium crucigeris concessit, quo e Spartæ finibus quiete excederent. Si secus fecissent, ipsos experturos, quo ea res evasura esset. Illi, cum nihil se efficere, sed turbas ac tumultus excitari atque vitam suam in discrimen adduci viderent, castris motis, domum relierunt. Spartani episcopum etiam præsidem suffragiis constituerunt et ab eo rem suam tam civilem quam ecclesiasticam administrari voluerunt. Theodorus, cum se spe falsum esse vidisset, pecunia quam acceperat, societati restituta, Spartam in provinciam suam rediturus, non recipiebatur a populo, sed exagitabatur conviciis. Post multos tandem sermones et tumultus, conciliante episcopo, eum recipiunt et pristinum obtinere gradum patiuntur. Priusquam tamen restitueretur, sacramentis eum obstrinxerunt, ne unquam memor esset, quæ fecissent.

πρότερον. Πλὴν πρὶν τοῦ τὴν κατοχὴν λαβεῖν αὐτὸν, **A** συνθῆκα· μετὰ ὅρκων συνέστησαν, ἵνα μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ἐνθυμηθῇ ὅσα ἐποίησαν.

ιζ'. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπὶ ἔτους. . . , δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν, καὶ ὁ δεσπότης κύρ 'Ανδρόνικος τὴν Θεσσαλονικὴν τῇ τῶν Ἑνετῶν γερούσια ἐμπεπωλήκει διὰ φλωρία χιλιάδας πεντήκοντα.

Ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς πόλεως ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ οὕτως γέγονεν. Ἀκούσας ὁ ἀμειράς ὅτι ὁ Ντεμίρης ὁ βασιλεὺς Σκυθῶν καὶ Μασσαγετῶν ἐρχεται κατ' αὐτοῦ ἵνα μετὰ στρατοῦ μυριαρίθμου πόλεμον συνάρῃ, θέλων καὶ μὴ βουλόμενος τὴν πολιορκίαν καὶ τὸν πόλεμον καὶ ἀποκλείσμεν τῆς πόλεως ἔλυσε, καὶ ἀγάπην μετὰ τοῦ βασιλέως ἐποίησε μεθ' ὅρκων, καὶ ἐν **65** τῇ Ἀσίᾳ περάσας τοῦ δεχθῆναι τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐφοδὸν τοῦ Ντεμίρη τὸν στρατὸν ἡτοίμαζεν.

ιβ'. Ἐπὶ τῆς βασιλείας λοιπὸν τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος κύρ Μανουήλ, ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ τῆς πόλεως, τῷ τότε καιρῷ ἐγεννήθη ἐγὼ ἔτι ἀπὸ κτίσεως κόσμου ςθθ', Αὐγούστου λ', ἀνεγεννήθη δὲ **Θ** διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ὑπὸ τῆς ἰσχωρίας μητρὸς ἁγίας Θωμαΐδος, περὶ ἧς ἐν τῷ προσήκοντι **π**όπῳ καὶ ἀρμόζοντι διηγησόμεθα τάλῃθές. Ἄφ' οὗ **δ** ἐκ τοῦ δεκάτου ἔτους μέχρι καὶ τοῦ ὀγδοηκοστού **ε**κ τοῦ πολλῶν γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης **α**ξιῶν βούλομαι διηγήσασθαι. Λέγω δὲ ἐν πρώτοις **π**ερὶ τῆς εἰς τὴν δύσιν ἀφίξεως τῶν πέντε υἱῶν τοῦ **α**μειρά τοῦ Μπαγιαζήτου, ἡγουν τοῦ Μουσουλμάνου, **τ**οῦ Μωσῆ, τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Μεεμέτη καὶ τοῦ Ἰωσοῦφ, **δ** ἐγγεγόνει Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνομάσθη,

περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖσε τοῦ βασιλέως κύρ Μανουήλ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δεσπότης κύρ Ἀνδρονίκου ἐκεῖ ἀποκαταστάσεως, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν ἡγουν εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κύρ Μανουήλ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐλεύσεως. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀμειρά Μουσουλμάνου **66** παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωσῆ διηγήσομαι, καὶ περὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουήλ, καὶ τῆς περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσης ἐκτυφλώσεως Ὀρχάνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουσουλμάνου παρὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μωσῆ, καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεεμέτη τοῦ καὶ Κυρίτζη, καὶ τῆς ἀποστροφῆς εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ πάλιν ἐλεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς πόλεως ἐν τῇ Θράκῃ ἥτοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μωσῆ εἰπω, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουήλ, τοῦ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου, τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ. Ἀλλὰ καὶ περὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοῦ πολέου κύρ Μιχαήλ, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος. Ὁμοίως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ τζελεπῆ κύρ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ σουλτάν Μπαγιαζήτη καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἀμειρά Μεεμέτη· αὐτὸς δὲ γενόμενος Χριστιανὸς, ὡς πρὸ ὀλίγου ἐφημεν, καὶ τῷ θεῷ βαπτίσματι ἀνεγεννήθη, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀμειράς Μεεμέτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πλείστα σιτηρέσια ἔδωσαν αὐτῷ, ζήσας μετὰ τὸ βαπτι-

17. Illo tempore, anno. . . propter eam, quam commemoravimus, causam, etiam Andronicus despotas Thessalonicensis Venetorum senatui quinquagenis florenorum millibus vendidit.

Urbs obsessione hoc modo liberata est. Amaras, audito, Demirem, Scytharum et Massagetarum regem, cum innumeris copiis contra se proficisci, quamvis invitus, tamen obsidionem et oppugnationem urbis solvit, atque pace cum imperatore facta et sacramentis confirmata, in Asiam trajectus, ad excipiendo impetus Demiris exercitum parabat.

18. Ceterum regnante hoc imperatore, Manuele domino, dum urbs obsidetur, ego in lucem editus sum, anno ab orbe condito 6909, die Augusti tricesimo. Regeneratus sum per sacrum baptismum opera venerabilis matris Thomaidis, de qua loco opportuno ad veritatem referam (1). A decimo autem anno ad octogesimum sextum quæ acciderint multæ et memorabiles calamitates, enarrabo. Dicam primum de quinque Bajazetis amerae filii in occidentem trajectis, Musulmano, Mose, Jessai, Mehemete et Josupho, qui Christianus factus Demetrius appellatus est, de imperatore Joanne Thessalonicensis mortuo, et Manuele imperatore, filio ejus, illum profecto, et ejus filio, Andronico despota, ibidem

restituto, de Theodoro porphyrogenito despota Lacedæmone sive Spartæ extincto, et de imperatore Manuele, fratre ejus, profecto in Peloponnesum; deinde exponam, quomodo Moses Musulmano amerae fratri suo mortem intulerit, cum Manuele imperatore per tres annos bellum gesserit et circa Larissam excæcaverit Orchanem, Musulmani filium; quomodo hujus frater Mehemetes, qui etiam Cyritzis appellatur, ex oriente in occidentem transierit, inde redierit in orientem, et rursus trans urbem in Thraciam vel Europam trajectus, reportaverit victoriam. Tum obitum Mosis explicabo, et filii secundi Manuelis imperatoris, qui Constantinum præcessit, mortem, qua is Monembasie decessit. Dicam etiam de duobus filiis ejus, atque Michaelis principis natali ac morte pestilentia ei allata. Item mortem attingam Demetrii Tzelepis, Bajazetis sultani filii, et Mehemetis amerae fratris, qui Christianus factus, ut paulo ante monimus, et sacro baptismo regeneratus, ab imperatore et fratre Mehemete amera magna salaria accepit, et annos septem postquam baptizatus erat, ad Dominum concessit; dicamque de Thomæ principis natali: atque hac quidem propter ætatis maturitatem bene et accurate doctus; quæ autem ante me natum facta nar-

(1) Vide cap. 5 lib. II.

σθῆναι ἔτη ἑπτὰ πρὸς κύριον ἐξεδήμησε. Καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Θωμά. Ταῦτα μὲν διὰ τὸ τῆς ἡλικίας μου ἐντελὲς καλῶς καὶ ἀκριβῶς εἰδότες μου· τὰ δὲ 67 πρὶν τῆς γεννήσεως τῆς ἐμῆς ὅσα εἰρήκαμεν, τὰ μὲν ὑπὸ ἀξιοπρίστων καὶ σοφῶν συγγραφέων γεγραμμένα μέρος εἶδομεν, τὰ δὲ ὑπὸ ἀρχόντων τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ βουλῆς καὶ τῆς συγκλήτου σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ γηραιῶν ἀκούσαμεν. Καὶ πῶς σιγῶν παραλείπω;

18. Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὁγδόῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ςϞ' ἔτους ὁ Ντεμίρης ὁ βασιλεὺς Μασσαγετῶν καὶ Περσῶν καὶ βορείων Σκυθῶν τὸν ἀμῆρᾶν Μπαγιαζήτην ἠχμαλώτισε καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους ὄρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ, καὶ πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἀλλὰ ποῖος ἦν αὐτὸς τοῖς πῶς ὁ βασιλεὺς Ντεμίρης, οὐκ ἀφῆσωμεν εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο τῶν Μασσαγετῶν καὶ Σκυθῶν Τούρκων πέραν Ἀράξου τοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς τὴν ὄψιν ἔχουσιν, εἰσι δὲ γένος λίαν τοξικώτατοι καὶ κακοξενώτατοι, ἔθνος δὲ μέγα καὶ πολὺ καὶ ἀκίμων, παρ' οἷς Κύρος ἐκείνος ὁ μέγας βασιλεὺς ποτε καιρῷ κἄκεῖ ἐτελεύτησεν βασιλευούσης Ντεμίριδος. Αὕτη δὲ ἡ βασίλισ Ντεμίρι; μετὰ τὸ ἀποκατασταῖν τὸν Κύρον τὴν κεφαλὴν εἰς ἀσκὸν οἴνου ἐνέβαλε, καὶ καταπατοῦσα τὸν ἀσκὸν καὶ τὴν τοῦ Κύρου κεφαλὴν ἔλεγε· « Ἀχόρεστε Κύρε, κορέσθητι. » Εἰσι δὲ οὗτοι οἱ Μασσαγέται γένος πάνυ ἀγριώτατον, καὶ ἐν τῷ ἱππεύειν ἀγαθώτατοι καὶ πᾶσι 68 ληστρικώτατοι. Ἐν δὲ ταῖς μάχαις καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τοῖς τοιοῦτοις χρῶνται ὅποιοι ἤγουν μαχαίραις καὶ θύ-

ραξι καὶ τόξοις καὶ σάγαις χαλκοῖς. Τὰ δὲ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ αἱ ζῶναι ὑπάρχουσι χρυσαῖ, καὶ διαδήματα ἐν ταῖς μάχαις ἔχουσιν. Οἱ δὲ ἱπποὶ αὐτῶν χρυσοχάλινοι, μασχαλιστῆρες δὲ χρυσοὶ καὶ τὰ πλῆκτρα. Καὶ ὁ σύμπας βίος αὐτῶν αὐθέκαστος μὲν, σκαῖς δὲ καὶ ἀγριος καὶ πολεμικὸς ὑπάρχει πάντοτε. Καὶ οὕτως τὰ τῶν Μασσαγετῶν καὶ τοῦ Ντεμίρη αὐτοῦ βασιλείως ἡ πολιτεία καὶ ὁ βίος ἔχει.

Καὶ τοὺτους ἀφέντες πρὸς τὸν ἀμῆρᾶν Μπαγιαζήτην ἐπανελθόμεν καὶ τοὺς προγόνους αὐτοῦ, πῶθεν κατέγονται, καὶ τίνα τὰ ἔργα καὶ ἀνδραγαθήματα αὐτῶν κατ' ἐπιτομὴν διηγησώμεθα.

Οὗτος ὁ ἀμῆρᾶς Μπαγιαζήτης ἦν πέμπτος αὐθεντῆς τοῖς κυριεύσασιν ἐκ τοῦ τῶν Ὀθμανλίδων γένους· ὁ Ἐρτογρούλης γάρ ἦν ὁ πρῶτος, υἱὸς τοῦ Γού. Περὶ ὧν μὲν πολλοῖς καὶ ἑτέροις ἐξιστορήθη, καὶ διαφορὰς εἰλήφασιν ἀλλήλων, ἀλλ' ὥς εἶδον καὶ ἤκουσαν ἕκαστος, οὐ συνεφωνήσαν· ὁμοῦ οὕτως καὶ ἡμῖν καλῶς ἐφάνη καὶ ἐκρίναμεν ἱστορῆσαι· ἐν τὰ ὅσα ἐκ μακρᾶς ἀκοῆς ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἐμάθομεν καὶ ὅσα ἐγγράφως περὶ τῆς γενεαλογίας ταύτης εἶδομεν.

69 κ'. Ὁ ἀνὰ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς τινὶ καιρῷ ἐν τῇ Ἐφῷ εὐρισκόμενος κατὰ τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας τῆς Νεοκαισαρείας πόλεως, μαχόμενος μετὰ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Ἰκονίου σουλτάνου, καὶ πολλὰ φρούρια τῶν Περσῶν ὑφ' αὐτῶν ἐποιήσατο· εἶχε δὲ μεθ' αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ. Ἡμεῖς δὲ πολλὰς διατρίβον τὸ στρατόπεδον ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι, καὶ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ περὶ ἱππῶν ἐσπάνιζον διὰ τὸν τόπον λυπρὸν καὶ

ravi, ea partim a fide dignis et eruditis scriptoribus memoriae prodita didici, partim ex proceribus aulæ Imperatoris et viris senatorii ordinis sapientibus ac prudentibus senibusque audivi, quæ silentio prætereunda non putavimus.

19. Die vicesimo octavo mensis Julii anni 6910 Demires, Massagetarum, Persarum et Scytharum septentrionalium rex, Bajazetem ameram cum uxore et filio Mose aliisque aulæ optimatibus non paucis cepit, totumque ejus exercitum dissipavit. At enim qualis et ille et Demires rex fuerit, ne omittamus exponere. Hic igitur atque populus ejus, Massagetae et Scythae Turcae, trans Araxem fluvium orientem versus sedes habent, gens sagittandi peritissima et hospitibus infestissima, late se porrigens, frequens et strenua, quæ quondam Cyrum, magnum illum regem, occidit, Demeride regina. Hæc caput Cyri amputatum in utrem vino impletum demersit, deinde utrem cum capite concutens, « Insatiabilis, inquit, Cyre, satiare. » Massagetae sunt longe barbarissimi, equites velocissimi, latrones maxime rapaces. In bello et pugnis armis hisce utuntur: machæris, loriceis, arcibus, sagis æneis; eorum vestimenta et cingula aurea sunt; in præliis coronati procedunt. Equorum frena, cineta

pectoralia et scuticæ item ex auro. Universa eorum vita simplex quidem, sed rigida, ferox et militaris semper. Talis igitur Massagetarum et Demiris, eorum regis, conditio et vivendi ratio.

His missis, ad Bajazetem ameram et majores ejus prævertamur, unde originem ducant et quæ eorum facinora et res fortiter gestæ fuerint, paucis dicturi.

Bajazetes ameras princeps quintus erat ex regia Othmanidarum familia. Primus enim Ertogrulus erat, filius Gui. De his cum multi alii scripserint, sed valde in diversa abeant dissentiantque, quandoquidem singula ut quisque viderat et audiverat, ita narrarunt; tamen idem mihi quoque placuit, atque constitui, quæ ex longinqua fama de eorum genere aut a viris doctis didicissem aut litteris invenissem consignata, exponere.

20. Joannes Comnenus imperator in oriente quondam in præfectura Neocæsareæ urbis cum Persis et sultano Iconii bellans, multa his castella eripuit. Habebat secum Joannem, Isaacii Sebastocratoris, fratris sui, filium. Cum exercitus diu in locis illis moraretur res necessariæ quum reliquæ, tum equos pabulum deficiebat, propter solum gracile et saxosum, atque, ingruente hieme, propter cæli sui-

κρημνιῶδες εἶναι, καὶ τὸ κλίμα ἐκεῖνο ψυχρινὸν καὶ ἄριστον ἦν. Τότε καὶ χειμῶνος ἐπιγενομένου οἱ Ἕπποι πλείστα ἰσαθρώσαντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν τῶν Ἱππων μεθοδεύων κυλλότητα, περιττὴν τὸ στράτευμα τὰ εὐγενῆ τῶν ὀχημάτων συνέλεγε, καὶ ταῦτα διδούς Ῥωμαίοις τε καὶ Ἰταλοῖς καὶ ὅποσοι κοντοφόροι εἶδεν δεξιόστροφοι, ἐπιστάμενος δι' αὐτῶν ἀνθίστασθαι τοῖς πολεμίοις καὶ ἀντιμάχεσθαι. Καὶ ταῦτα ὁ βασιλεὺς μεθοδεύων, καὶ συμπλοκῆς μελλούσης γενέσθαι, ἱππότην ἐπίσημον ἐξ Ἰταλίας ὀρμώμενον ἐπιπὼν θεασάμενος παρεστῶτα πεζῶν, Ἰωάννην τὸν ἀνεψιὸν ἐκέλευσεν ἀποδῆναι τοῦ Ἀραβικοῦ Ἱππου τοῦτου ἐφ' οὗ 70 ἦν ἐποχούμενος, καὶ δοῦναι αὐτὸν τῷ Ἰταλῷ. Ὁ δὲ φρονηματίας ὢν καὶ γαῦρος πλέον τοῦ δέοντος, τῷ τοῦ βασιλέως καὶ θεοῦ ἀντίστη κελεύσματι, αὐθαδεστέραν τὴν ἀντιβρῆσιν ποιησάμενος· μὴ ἐπὶ πολὺ δὲ ἔχων ἀνθίστασθαι τῷ θεῷ καὶ βασιλεῖ (ἔώρα πρὸς ὀργὴν γὰρ ἐπιβράζοντα) ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος τὸν Ἱππον τῷ Ἰταλῷ δίδωσι, μετακλητίσας εἰς ἕτερον ὀχημα. Αὐτὸς ἀθυμία πλήρης καὶ βράζων θυμῷ ἀντικρυς γενόμενος, φυγὼν πρὸς Πέρσας αὐτόμολος γίνεται. Ὁν καὶ ἀσμένως καὶ ἀσπασίως προσεδέξατο ὁ ἀμνηρξ καὶ πάντες οἱ βάρβαροι· καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν ἐξομώμενος ἀντὶ Ἰωάννου Τζελεπῆς ὠνόμασται, καὶ τινα ὀνόματι Καμερῷ τοῦ ἀμνηρξ θυγατέρα γυναῖκα ἔλαβε, καὶ προίκα ἔδωκεν αὐτῷ τόπους καὶ χώρας καὶ πόλεις καὶ χρήματα πολλὰ. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας οὐκ ἀμέθεκτος καὶ ἐν τῷ λέγειν τῇ Ἀραβικῇ διαλέκτῳ ἱκανώτατος. Ἦν δὲ καὶ φιλοδωρότατος καὶ δαψιλῆς ὁ νεός, ὃ πᾶσιν ἀρεστόν ἐστι, καὶ μᾶλλον τοῖς βαρβά-

ροις, καὶ ἄλλως κοινωνικῶς τὸ ἦθος τοῖς ὑπ' αὐτὸν παρεχόμενος, ἤδη κράτιστον τοῖς στρατηγούσιν, ἐν οἷς καὶ τρόπαια δὲν καὶ αἶρειν εὐθὺς τοῦ σκοποῦ, καὶ ὡς κοινὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐχόμενα ἐποιεῖ καὶ ἐλεγεν εἶναι. Τοῖς πᾶσιν ἦν συμπονὼν ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν, καὶ ἐδοῆθαι καὶ ἰθεράπευε, καὶ τὰς διαφορὰς τὰς φουμένας ἀναμέσον 71 αὐτῶν ἰθεράπευε καὶ διώρθου καὶ εἰρήνευε. Καὶ οὐδεὶς ἀντιλέγετο τοῖς λόγοις καὶ θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ τοσοῦτον ἡγαπήθη καὶ τῶν ἐτέρων πάντων ὥστε τὰ ὅσα ἤθελεν ἐπραττε καὶ οἱ βάρβαροι ὡς δευτέρῳ Μωάμεθ ἐδόξαζον. Οὗτος δὲ γεννᾷ ὕἱον ὀνόματι Σωλιμάν-Σιάχ ἐκ τῆς Καμερῶ, καὶ παιδεύσας αὐτὸν Ἑλληνικῇ καὶ Ἀραβικῇ σοφίᾳ, κατὰ πάντα ἰοικῶς ἦν τῷ πατρὶ, καὶ πλείστα ὑψιλαβοῦντο αὐτὸν οἱ βάρβαροι. Καὶ ἐν τῷ τόπῳ καὶ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐνθα τὴν κατοίκησιν ἐποιεῖτο, αὐθέντης καθίσταται· καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διέδραμε καὶ διέβρεε. Καὶ πλείστους νεαρὰς τῶν βασιλέων Ῥωμαίων μεταγλωττίσας Ἀραβιστὶ τοὺς Τούρκους τοῦ κρίνειν οὕτως ἐδίδαξεν. Εὐρὼν δὲ καὶ εὐκαρίαν τινα διὰ τὰς συγγύσεις αὐτοῦ ἐποιοῦν οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τὰ ὅσα ἐγγὺς τῆς δεσποτείας αὐτοῦ Ῥωμαίων ὑπῆλκα ὕψ' αὐτοῦ ἐποίησατο. Καὶ οὐδένα Χριστιανὸν ἀδικεῖν ποτὲ ἤθελεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς τυχόντας ὑποταγμένους αὐτῷ πολλὰς χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἐποιεῖ καὶ ἐχαρίζετο. Καὶ ἦν αὐξάνων ὀλίγον πρὸς ὀλίγον τὴν αὐτοῦ ἀρχήν. Αὐτὸς γεννᾷ τὸν Ἐρτογρούλην πατέρα τοῦ Ὀθμάνου.

gus et asperitatem summam, equi maxime conficiantur. Quorum perniciem imperator ita subvenit, ut exercitum obiens generosos deligeret eosque præberet Romanis et Italis et quotquot perire hastas versabant, horum opera hostibus obviam ire et resistere se posse confisus. Hæc ille administrans, cum prælium commissurus, equitem insignem, ex Italia advectum, peditem astare vidisset, Joannem de Arabico equo, cui is insidebat, descendere eumque Italo tradere jussit. Joannes, elati et supra modum ferocis animi, imperatoris et patrii imperio repugnans, sermone audacior oblocutus. Verum cum diu illi resistere non posset, quem jam ira effervescente videret, quamvis invitus, Italo equum concessit, atque ipse alium conscendit. Mox, stomacho tumens et inflamatus ira, ad Turcas transfugit, atque cupide et amice excipitur ab amera cunctisque barbaris. Deinde, ejurata Christi fide, pro Joanne, Tzelepes nominatur, et ipsius ameræ filiam, Camero nomine, cum dote locorum, regionum, urbium et pecuniæ haud mediocri in matrimonio accepit. Erat juvenis ille Græcæ eruditioris haud expers, et peritissimus sermonis Arabici; idem munificentissimus et lautissimus, quæ res omnibus inque primis Barbaris, grata esse solet, atque exhibebat se facilem subditis cum teli-

quis, tum ducibus maxime, in quibus spes tropæorum sita est. Unde statim instans operi, sua volebat et dicebat esse communia, omnibus in rebus angustis succurrebat, auxiliabatur et conferebat officia, atque exorientes inter eos controversias sedabat, componebat dirimebatque. Nec quisquam ejus vel verbis vel consiliis adversabatur; atque a socero cæterisque omnibus tantopere diligebatur, ut et faceret, quæcunque vellet, et Barbari eum ut alterum Mohametum haberent. Suscepit e Camero filium, nomine Solimanem Siachum, quem, Græcis Arabicisque litteris eruditum, sibi rebus omnibus simillimum reddidit, ac summopere Barbari colebant. Is in omni loco vel provincia, ubi sedem collocabat, constituebatur princeps, ac fama ejus totam pervagabatur Asiam. Idem plurimas imperatorum Romanorum novellas, in Arabicam linguam conversas, ut Turcæ in judiciis adhiberent, effecit. Idoneam autem occasionem nactus propter turbas, quas imperio Romano Itali excitabant, quidquid Romanæ ditionis suis finibus vicinum erat, in suam redegit potestatem, nec tamen ullum unquam Christianum lædere voluit, quin imo, qui subjecti sibi erant, eos beneficiis ac donis angebat, regni fines paulatim prolatans. Genuit hic Ertogrulæm, patrem Othmanis.

Ἄλλοι μὲν ὑπὲρ τούτων συγγράψαντες ἑτέραν ἔννοιαν ἔχουσιν, ὅτι αὐτὸς ὁ διαληφθεὶς Τζελεπῆς οὐχ οὗτος ἦν ὁ 72 τοῦ ἀνακτος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεψιός, ἀλλ' ἑτέρος συνώνυμος καὶ αὐτὸς τὸ ὁμοίον ὄνομα ἔχων. Ὅστις ἦν ὁ τοιοῦτος, λέγουσιν.

κα'. Ὁ σουλτάν Ἀζατίνης Χριστιανῶν γονέων ὁπῆρχεν υἱὸς καὶ τῷ θεῷ τετελεσμένος βαπτίσματι, τύχης δὲ φορᾶ χρησάμενος καὶ αὐτὸς, οἷα παρ' ἐλπίδα συμβαίνει, σουλτάν καὶ ἀμειβὰς καὶ ἀρχηγὸς ἐγεγόνει τῶν Τούρκων· ὅς καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐτήρει τὰ τῆς εὐσεβείας κυριώτερα, καὶ ἐν τῇ πόλει ἐλλοθὺν συμμαχίαν ἤτησε τῷ βασιλεῖ διὰ τὸν πόλεμον ὃν εἶχον ἀναμέσον Σκυθῶν καὶ Τούρκων· αὐτὸς δὲ καὶ τὰς θείας εἰκόνας ἡσπάζετο, καὶ πάντα εἰς προὔπτον τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐργαζόμενος. Ἐν δὲ τῷ ἐπαυαφράφειν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ὁ καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μελέκ παρῶν ἦν, καὶ διαβὰς τὸν Ἰστρον ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος ἐπλήρωσε. Ὁ οὖν υἱὸς αὐτοῦ Μελέκ διαβὰς πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Σκύθας, ἀφ' ὧν τὸ ἐνδόσιμον εἰληφώς ἤκε ζήτην τοῖς Τούρκοις τὴν πατρικὴν ἐρχήν. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σατραπῶν πάντων ὡς ἡσπότην καὶ αὐθέντην καὶ ἀμειβὰν αὐτὸν προσκυνοῦσάντων, τὶς δὲ τοῖνομα Ἀμούριος οὐχ ὑπέσχετο, ἀλλὰ ἤμειν ἀθροίσας ληστρικὸν πόλεμον ἤρατο κατ' αὐτοῦ, καὶ τέλος τρεψάμενος ἐδίωξεν ἄχρι θαλάττης· καὶ εἰς τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν διεσώθη καταφυγών. Ἐπειρὸς δὲ ἐπιστάντος παρὰ τοῦ Τούρκου αὐθις ἐλθὼν τὴν πατρικὴν ἐλάβεν 73 ἀρχήν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μάκρος καὶ αὐτὸς τὸν βίον ἀπολιμπάνει, λαθραίως παρὰ τινων τῶν τῆς βουλῆς καὶ τῆς αὐλῆς

αὐτοῦ φανευθεὶς. Τίς δὲ τῶν Τούρκων ἀρχῆς οὕτως φθαρείσης, καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐξ εὐταξίας καὶ τύχης λαμπρὰς εἰς ἀταξίαν μεγίστην κεχωρηκότων, οὐ μόνον σατράπαι καὶ ὅσοι τῷ γένει καὶ δόξῃ διαφέροντες εἰς πλείστα ἑτεμον, τὴν ὅλην διέλαβον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀδύξων καὶ ἀνωνύμων, δόλους τινὰς συμπερτωθεὶς προσηταιρίσάμενοι, πρὸς ληστρικὸν ἀπέκλιναν βίον καὶ τὰς ὁμοῦς χώρας καὶ πόλεις τῶν Ῥωμαίων κακῶς διετίθεσαν. Ἐκ τούτων τῶν ἀρχόντων εἰς ὁπῆρχεν, ὡς ἰσπερσοῦσι, καὶ ὁ καταγόμενος μὲν ἐκ γένους οὐ τοσοῦτον περιφανοῦς, ὡς φασιν, ἐν δὲ ἀρεταῖς καὶ ἀνδρίαις περιθόητος· ἦν γὰρ συνετὸς καὶ ἐπιδέξιος καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ πράττειν πάννυχος καὶ ἐπιτηδεύς. Ὁρμητο δὲ ὁ δόλος, ὁ δὲ ὦν μετ' αὐτοῦ ἐκ τινος ἐπαρχίας καλουμένης καὶ διὰ τὴν σύνεσιν καὶ ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ πᾶν τὸ τῶν Τούρκων γένος ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες, αὐτοὶ καὶ ὁ συναθροισθεὶς ἐκεῖνος λαὸς, πλείστα ἡγάπουν καὶ ὑπετάσσοντο καὶ ἤκουον αὐτοῦ εὐλαδῶς. Οὗτος γεννᾷ τὸν υἱὸν, ὃς καὶ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν διαδεξάμενος εἰς τὰ πάντα ὁμοίως ἦν τῷ πατρί. Καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ἡ φήμη αὐτοῦ ἔδραμε, καὶ ὑπ' αὐτὸν 74 ὑποταγμένοι καὶ ἑτεροὶ πολλοὶ ἡγάπουν καὶ εὐλαβοῦντο, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καλῶς διοίκει, καὶ παντοιοτρόπως καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἦν αὐξάνων. Αὐτὸς γεννᾷ τὸν Ἐρτογρούλην.

Ὅμως μὲν, εἴτε οὕτως ἦν εἴτε οὕτως, ἐάσωμεν ταῦτα, καὶ τοῖς φιλομαθέσι καὶ τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν κρίσιν ἀφίημι διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τῆς διηγή-

Alii, qui de his rebus scripserunt, diversam opinionem secuti, Tzelapem hunc non Joannis Comneni imperatoris ex fratre filium, sed alium illi cognominem, fuisse dicunt, Quis is fuerit, ita narrant.

24. Azatines sultanus Christianis parentibus ortus et sacro baptismate initiatus fuerat, sed fortuna ludibrio, sicut multa præter expectationem acciderunt, sultanus et amicus et dux Turcarum factus erat. Occulte tamen colebat præcipuas Christianæ pietatis religionis, et opotim profectus imperatoris auxilium adversus Scythas Turcasque petiit, quibuscum ei bellum erat, sacras imagines venerabatur et omnes Christianorum caeremonias palam obibat. Revertens in regnum suum, postquam Istrum transit Melec, filio præsentem, naturam satisfecit. Melec deinde in Asiam ad Scythas trajecit, a quibus impulsus, a Turcis paternum regnum poposcit. Cum reliqui satrapæ omnes ut dominum et principem et amicum eum venerarentur, quidam, Anurius nomine, detrectabat obedientiam, et collecta manu, prædatorio more bellum ei intulit tandemque fugatum usque ad mare persecutus est. Ille Heracleam Ponti salvus devenit. Ineunte autem vere ad Turcas reversus, paternum regnum recepit, sed non multo post excessit e vita, a quibusdam consiliariis et proceribus aulicis dolo interfectus. Turcarum regnum hunc in modum turbato, et rebus ex

ordine et splendida fortuna in maximam confusionem traductis, non modo satrapæ et quotique genere et auctoritate maxime insignes erant, totum imperium inter se distribuerunt; sed etiam multi ignobiles et obscuri homines, e sæce populi collectis gregibus, ad latrocinia incubuerunt ac finitimas regiones et urbes Romanorum misere vexarunt. In quibus unus erat, ut traditum est genere, ut dicunt, non ita illustri oriundus, sed a virtute et strenuis facinoribus nobilis. Erat enim prudens et promptus, atque in dicendo et agenda plane egregius. Exierat grex ejus e provincia, cui nomen . . . , cumque ejus prudentiam, virtutem et justitiam Turcæ viderent, audirentque, omnes cum non secus atque ipsi socii ejus summopere amabant, verebantur et audiebant diligenter. Hic filium . . . habuit, qui paterno imperio potitus, rebus omnibus patri similis erat, cuiusque gloria per totam volitabat Asiam. Multos is sibi aliosque subiecit, a quibus similiter amore et observantia colebatur, atque regnum suum tum pulchre administrabat tum omni modo in dies augebat. Ille Ertogrulæm genuit.

Sed mittamus hæc, sive hoc sive illo modo se habent, reique judicium lectoribus disendi cupidis committamus propter narrationis ambiguitatem et

σεως καὶ τῶν ἱστορησάντων τὰς ἐννοίας, καὶ ἐπὶ Ἀ τὸν Ἑρτογρούλην ἐπανέλωμεν.

κβ'. Ὑπῆρξεν οὗτος ὁ Ἑρτογρούλης δεινὸς εἰς τὰ πάντα καὶ μεγάλῃφυγος ὑπὲρ τὴν πάππον αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ ἐν πολέμοις ἐν ὀλίγῳ καιρῷ δόκιμος ἐγεγόνει, καὶ τινὰς τόπους καὶ χώρας ὑποτέλει· Ῥωμαίων αἰφνιδίως ἤρπασε. Καὶ διὰ τὴν σύγχυσιν τοῦ καιροῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἐτέρων στραπῶν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ πολλὰ τινα φορούρια οὗτος ὑφ' ἐαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ ἦν φοβερὸς τοῖς πᾶσιν. Ἱστοροῦσι δὲ τινες ὄραμα ἰδεῖν τοῦτον τοῖονδε. Ἐρχομένου ἐν μετ' τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ ὁδῷ, καύσωνος ὄντος, πολλοῦ, ἔδοξεν αὐτῷ ἀναπαυθῆναι μικρὸν (κεκοπιακῶς γὰρ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς ὁδοπορίας), καὶ ἀναπεσὼν ὑπὸ τὴν σκιάν τινος δένδρου ἐκοιμήθη. Ἐνθα ἐφάνη αὐτῷ οὐρεῖν μετὰ πόνου μεγάλου αἷμα ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ· καὶ ὅπου τὸ οὖρον ἔπεσε, δένδρον πᾶν ὥρατον μικρὸν ἀνέφυνεν, ἔχον τοὺς κλάδους ὡς χρυσοὺς καὶ ἀπαλούς καὶ τρυφεροὺς, καὶ ἡ ῥίζα αὐτοῦ στερεὰ, καὶ δι' ὀλίγου καιροῦ τοσούτον οἱ τοῦ δένδρου κλάδοι ἠδὲξανθῆσαν ὥστε φαίνεσθαι σκέπειν τὸν κόσμον. **75** ἀπαντα. Καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ δένδρου σκέπης καθήμενα ἦσαν πᾶν πτερινὸν πτερωτὸν, καὶ μέσον τῶν πτηνῶν τούτων τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμητῶν καὶ τινες ἀέτοι ὑπῆρχον μικροὶ τε καὶ μεγάλοι. Ἐκ μακρόθεν δὲ ἐξ ἐναντίας τοῦ δένδρου ἕτεροι ἀέτοι τινες ἦσαν καθήμενοι, σκοπεύοντες τὴν τοῦ δένδρου καλῶσιν, καὶ τοὺς ἀέτους καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ὑποκάτωθεν ὡς τάχα μεμφόμενοι χατεγέλων. Καὶ ἀπὸ μὲν τινος ἐκ τῆς τοῦ δένδρου ῥίζης ἐνεφύσησε πᾶν σφοδρῶς, καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χειμῶν πολλός·

οἱ δὲ ἀέτοι ἐκ μακροῦ ἰστάμενοι, μὴ δυνάμενοι ὑποφέρειν τὴν τοῦ πνεύματος καταιγίδα καὶ τοῦ χειμῶνος τὸ ἰσχυρὸν, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες ὑπὲρ τὴν σκέπην καὶ αὐτοὶ τοῦ δένδρου τοῦ θαυμαστοῦ καὶ εὐσχοφύλλου ἦλθον· ὧν τινῶν οἱ θυγες ἐκ τοῦ χειμῶνος τοῦ πολλοῦ ἐκλάσθησαν, τινῶν δὲ αἱ πτέρυγες ἔπεσον, καὶ οὐκέτι ἐδύναντο πέτεσθαι, τινὲς δὲ οὐτῶν καὶ τὸ καθόλου ἐνεκρώθησαν. Ἐξυπνος δὲ γενόμενος μετὰ φόβου τὸ θραμὰ τινι ὄνειροκρίτη τῷ τὴν ἀστρωλογίαν εἰς ἄκρον γεγυμνασμένῳ προσελθὼν διεγρήσατο. Αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς τῶν πλανητῶν καὶ ζῴδιων καὶ ἀστέρων κινήσεως γνωρίσας εἶπεν αὐτῷ οὕτως· «Οἱ ὑπὸ σοῦ καταγόμενοι βασιλεῖς μεγάλοι δι' ὀλίγου γενήσονται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτῶν λίαν αὐξανθήσεται ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ αὐθέντας καὶ βασιλεῖς ἐτέρους δουλώσουσι καὶ ἐξώσουσι τῆς **76** ἀρχῆς καὶ ἀποκτενοῦσι, καὶ πολλὰ ἔθνη ὑποτελῆ ποιήσουσι, καὶ δουλεύουσιν· ἑαυτοῖς, καὶ ἔσονται σύλαβούμενοι καὶ φοβεροὶ εἰς πᾶν ἔθνος καὶ γένος· καὶ γλιῦσαν καὶ φυλῇν.» Ἀκούσας δὲ ὁ Ἑρτογρούλης περιχρότης γενόμενος, καὶ εἰς τὰ πάντα ἃ ἐποίει ἰσχυροτέρως καὶ μετὰ ἐλπίδων μεγάλων καὶ ἀγερώχου γνώμης ἦν ἀγωνιζόμενος. Μετὰ τινὰς ἡμέρας νῆας λίητρικὰς ὡς ἐνὶ οἰκονομήσας, διήρεις καὶ μονήρεις εὐρύς· ἐτοίματας καὶ μετὰ ἀνδρῶν μαχητῶν καλῶς παρασκευάσας, πολλὰς τῶν Κυκλάδιων νῆσους τὰς ἐν τῇ Αἰγαίῳ πελάγει τῆς Ἀσίας ἐκεκλήθησε καὶ ἀνδραποδίστατο. Περάσας δὲ καὶ πρὸς τὴν Θράκην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰνίου καὶ Περιθεωρίου πολλοὺς Χριστιανούς· ἥχμαλώτισε, καὶ ἔω· τῆς Εὐβοίας· ἐλθὼν καὶ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τινὰς τόπους ἐξημίωσε. Φθάσας

Diversas historicorum sententias, ad Ertogrulē Ipsū jam reversuri.

22. Erat Ertogrulē homo ad omnia impiger, et supra avum et patrem magnanimus; armis brevi tempore excelluit, ac loca nonnulla regionesque Romanis vectigalia confestim iis eripuit. Item, temporum perturbatione usus, etiam suæ gentis satrapis castella non pauca extorsit eratque terribilis omnibus. Tradunt nonnulli, huiusmodi ei visum oblatum esse. Aliquando cum magno solis astu iter faceret, libuit ei, ut fesso de via, paulum quiescere. Itaque recubans sub umbra arboris obdormivit. Mox ei magno cum dolore de ventre uclina profluere sanguinea visa est, et, qua in terram fluere, repente arbor sane quam speciosa evasit, ramis prædita aureis, teneris et mollibus, et radice solida; brevi intervallo arboris rami adeo succreverant, ut totum orbem terrarum viderentur obtegere. Sub tegmine arboris omne genus volucrum consederat, in quarum innumerabili multitudine etiam aquilæ aliquot et parvæ et magnæ erant. Procul, e regione arboris, aliæ æquiliæ consederant, arboris pulchritudinem contemplantes, et alteras illas, quæ sub arbore erant, æquilas volucresque quodammodo deridentes. Mox a radice arboris ventus vehementissimus exortus est, et excitabantur fulgura et tonitrua et gravis

tempestas. Aquilæ, quæ procul erant, cum procellæ impetum et vim tempestatis sustinere non possent, ipsæ quoque, quantumvis gravate, sub tegmen admirabilis et egregie umbrosæ arboris se receperunt. Harum aliis ungues vi tempestatis fracti erant, aliis pennæ deciderant, ut non jam possent volare, aliæ denique plane erant extinctæ. Expergefactus Ertogrulē et percussus animo, somniorum interpretem astrologiæ peritissimum adiit, eique visum enarravit. Is, ex planetarum et siderum stellarumque motibus re cognita, sic respondit: «A te oriundi reges brevi tempore magni evadent eorumque regnum mire augebitur per orbem terrarum, principes et reges alios domabunt, ex ipsorum finibus eos ejicient et occident, nationesque multas sibi vectigales facient subicientque. Denique venerabuntur eos et timebunt omnes populi, gentes, linguæ, tribus. His auditis Ertogrulē magna lætitia perfractus, ad omnia, quæ agebat, etiam alacriori studio summaque cum fiducia et ferocia incumbere. Post aliquot dies, navibus prædatoriis, quantum fieri poterat, adornatis, navigiisque quæ partim simplici partim duplici remorum ordine instructa erant, confestim paratis et idoneo militum numero impletis, complures de Cycladiibus insulis in mari Ægeο sitis depopulatur earumque incolæ redigit in servitutem. Mox in Thraciam trajectus,

δὲ ἄχρι καὶ τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος καὶ πολλὰ σκῦλα ποιήσας, τὸν πλοῦν τρέψας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπανεστρεψε μετὰ πλήθους αἰχμαλιῶτων καὶ πλούτου. Καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐτέρων σατραπῶν καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀσπασίως ἐδέχθη, καὶ μετὰ φωνῶν ἐτίμουν αὐτὸν οἱ βάρβαροι· καὶ ἐκ τῶν σατραπῶν ἔκτοτε μάλιστα ἦν εὐλαβούμενος, καὶ προτιμητέος ἐκ πάντων διὰ τὸ ἱκανῶς πλέειν καὶ θαλαστουργεῖν, διότι μὲν οὐκ εἰσιν ἀγαθοὶ τὸ γένο; τοῦτο τῶν Τούρκων ἐν τῇ θαλάσῃ πλέειν, αὐτὸς δὲ διὰ τὸ πλέειν **77** τότε πλέον ἦν θαυμαζόμενος. Οὗτος γεννᾷ τὸν Ὀθμάνον, ἐς οὗ καὶ Ὀθμανίδες τὸ γένο; ἐκλήθησαν.

κγ'. Ἀποβιώσαντος οὖν τοῦ Ἐρτογρούλου σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀθμάνης, ὡς εἴπομεν, τὴν ἀρχὴν τὴν πατρικὴν εἰς χεῖρας ἔλαβεν, ἔπει ἀπὸ κρίσεως κόσμου ᾤψογ', καὶ ἐν ὀλίγῃ καιρῷ ὁμοζωνῆζας μετὰ τῶν ἑτέρων σατραπῶν, καὶ πολέμους τινὰς ποιήσας κατὰ τῶν ὑπηκόων Ῥωμαίων· καὶ ἦν τὰ πάντα τοῦ πολέμου διοικῶν καὶ κυβερνῶν ὁ Ὀθμάνης. Ἔπειτα οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ ἵνα κοινῶς οἱ πάντες ἐν ὧσιν καὶ οὐδαὶ ἀεὶ διαφέρει τοῦ ἐτέρου. Μετὰ μικρὰς τινὸς ἀφορμῆς αἰτίαν εὑρεν, καὶ διαφορὰς ἀναμέσον γεννομένης εἰς σύμβασιν ἦλθον ὅπως τὰ δὲ ἐκ τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων ἐκέρδησαν μερίσωσιν, ἵνα ἕκαστος εἰς τὸ τυχεὶν κύριος καὶ δεσπότης μόνον γνωρίζηται. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ τοῦ Ἀμορίου παῖδες, ὁ Χασσάν καὶ Μαχουμέτ, ἔλαβον τὰ ἀπὸ τοῦ Σιγγάρεως ποταμοῦ μέχρι Παφλαγονίας, τὰ δὲ περὶ τὴν Μαγνησίαν καὶ Πέργαμον καὶ Ἐφεσον ὁ Σασάν,

τὰ δὲ ἐκείθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας ὁ Σαρχάνης, τὰ δὲ πλείονα τῆς Μεσοφρυγίας καὶ ἔτι μέχρι Φιλαδελφίας καὶ τῶν ἐγγιστα πάντων ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ Ἀντιοχείας ὁ Καραμάνος Ἀλυσσοῦριος, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς Λυδίας καὶ Αἰολίδος **78** ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ὁ Καλάμης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καρδάσης, τὰ δὲ περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἐξῆς ὁ Ὀθμάνης. Καὶ οὕτως τὴν αἰχμάλωτον γῆν ἐκείνην μερίσαντες καὶ ὅρια ἐπιθέντες, ὁ Ὀθμάνης φιλαρχὸς ὢν καὶ πλεονέκτης οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλὰ ἀποπηδῶν τὰ ὅρια τῶν ἐτέρων, ἀδικῶν αὐτούς, πολὺν τόπον ἐξ αὐτῶν περιεποιήσατο καὶ πολλὰ ἐλύπει αὐτούς. Καὶ θέλων παντοιοτρόπως ἵνα αὐξήσῃ τὴν ἑαυτοῦ μερίδα καὶ ἀρχὴν, εἴτα πόλεμον ποιήσας κατὰ Ῥωμαίων μέρος τῆς Βιθυνίας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, καὶ μετὰ τοῦ τῆς περιφύμου πόλεως Σεβαστείας ἀμνησύνουτος πόλεμον ποιήσας καὶ πιάσας αὐτὸν ἀπέκτεινε, καὶ ἐγκρατὴς καὶ κύριος ἐγένετο τῆς τοιαύτης πόλεως καὶ ἐπαρχίας, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ὑπέταξεν. Ἐκείθεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀρχὴν λαβοῦσα ἐφημίσθη καὶ ἐμεγαλύνθη. Ἔπειτα πάλιν στραφεὶς τὰ ὅσα ἐδυνήθη ὑπὸ τῶν ἐτέρων ὁμοφύλων σατραπῶν καὶ συντρόφων αὐτοῦ τῆς ἐκείνων μοίρας, ληστρικῶς καὶ μετὰ συμβάσεως, τινὰς τόπους καὶ φρούρια ἔλαβεν. Ἔπειτα ἀπέθανεν, βασιλεύσας ἔτη κη', ἔτους ᾠωα', Ἰνδικτιῶνος ια', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀρχάνης ἐγκρατὴς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς γέγονεν.

«*Eni et Peritheorii provincia non paucos Christianos captivos abducit et, ad Euboeam usque progressus, etiam Græciæ loca quædam vexat. In ipsam adeo Peloponnesum pervenit, unde, magna ditatus prælia, in Asiam cursum reflexit et cum captivorum et divitiarum magna multitudine rediit, a reliquis satrapis et universo populo benigne exceptus et Barbarorum honestatus acclamationibus. Ex eo tempore præ cæteris satrapis dignitate et auctoritate insignis erat propter rerum maritimarum navaliumque peritiam, quandoquidem Turcarum gens mari non exercitata est, ille autem ex navigandi arte sua laudem tanto majorem nanciscebatur. Hic Othmanem genuit, a quo universa familia nomen Othmanidarum invenit.*

23. Ertogrulæ mortuo, ejus filius Othmanes, in regno, ut diximus, collocatus, paternum imperium suscepit, anno mundi 6773. Is aliquandiu cum cæteris satrapis concors, bella quædam adversus Romanos gessit, ipse omnem rem bellicam administrans et adornans. Mox eidem non placuit, ut communia cuncta haberent, nec quisquam sua ab alienis secerneret. Facili opera causam reperit, unde exorto dissidio, tandem pepigerunt, ut, quæcumque de Romano imperio detraxissent, distribuerent inter se, et, quæ cuique pars obtigisset, ejus is dominus et princeps esset. Ac primum quidem Amorii filii, Chas-an et Mahumetus, acceperunt, quidquid terrorum a Singario fluvio usque

ad Paphlagoniam porrigitur; Magnesiam, Pergamum, Ephesum et quæ his oppidis adjacent regiones, Sasan accepit; inde ad Smyrnam et maritimam oram Ionie quæ pertinent, obtinuit Sarchanes; majorem partem Phrygiæ Magnæ, adeoque Philadelphiam usque, et proxima omnia a Mæandro fluvio usque Antiochiam, Caramanus Alisurinus; terram a Lydia et Æolide usque ad Mysiam, quæ est in Hellesponto, Calames cum Carase filio: finitima Olympi et inde quæ patet pars Bithyniæ, Othmanes habuit. Hunc in modum terra, quam armis occupaverant, distributa et constitutis finibus, Othmanes, dominandi habendique cupiditate incensus, quiescere non potuit, sed ultra fluctu evagatus, reliquos lædebat, ac multa iis loca eripiebat, affligebatque eos graviter; atque omni modo nixus, ut augeret regnum suum, mox etiam Romanorum armis adortus est et partem Bithyniæ sibi subjecit, ac principem Sebastie, urbis clarissimæ, aggressus, ipsum captum occidit, urbem ejus et totam provinciam in potestatem suam redegit sibi quæ vindicavit. Ab his profectum initium, regnum ejus inclaruit et auctum est. Deinde rursus ad aliorum satraparum popularium sodaliumque provincias conversus, quidquid inde potuit locorum et castellorum, sive vi sive pactis usurpavit. Tandem, expletis in regno annis duodeciginta, mortuus est, anno 6801, indictione 11, herede Orchano filio relicto.

κδ'. Ὀρχάνης δὲ, ὡς εἶπομεν, κύριος τῆς βασιλείας γενόμενος τοῦ πατρὸς τῷ πατρὶ εἰς πάντα ἦν μιμούμενος. καὶ **79** ἦται τρόπον καὶ ἀφορμὰς ἵνα πλουσίως αὐξήσῃ τὸν κληρὸν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐχ ἡσύχαζεν ἀεὶ πολέμους ἔχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μάχην ἐγείρας κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἀμνηράδων καὶ πολλὰς νίκας ἤσαστο καὶ πᾶσαν τὴν Μυσίαν νόμῳ πολέμου ἐκέρδησε, Λυκαονίαν καὶ Φρυγίαν καὶ Καρίαν καὶ ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν, καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν μέρος τῆς Βιθυνίας, Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν καὶ ἕτερα πολλὰ ὅλα οὐκ ὀλίγα καὶ ἄστυα, καὶ τὴν περιφρημον καὶ ὠραίαν πόλιν τῆς Προύσης, ἣ καλεῖται ὑπὸ τοῦς πόδας τοῦ Ὀλύμπου, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀρχομένην ἐκέρδησεν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ τῆς Προύσης καὶ τὸν πόδα τὸν δεξιὸν ἐπλήγη. Περὰς δὲ καὶ ἐν τῇ Χερρόνησῳ τῆς Θράκης πολὺν τινα πολεμήσας ἐπῆρεν· ὕστερον δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εἰς γυναῖκα λαβὼν διὰ τὴν συγγένειαν τῷ βασιλεὶ τῷ καὶ γυναικαδέλφῳ τὰ ἐν τῇ Χερρόνησῳ φρούρια αὐτοῖς ἐχαρίσατο, ὡς ἀλλαχοῦ ἔφημεν, καὶ τῷ γυναικαδέλφῳ βοηθήσας εἰς τὴν βασιλείαν τὴν πατρικὴν ἀποκατέστησεν. Εἶτα ἀπέθανεν, ὃς ἐδασίλευσεν ἐτη πενήκοντα καὶ ἑπτὰ καὶ μῆνας ἑννέα καὶ ἡμέρας ιβ', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν διεδέξατο.

κα'. Μετὰ τὸν θάνατον οὖν τοῦ Ὀρχάνου ὁ Ἀμουράτης **80** εἰς χεῖρας λαβὼν τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν, ἐν ἑταίρῳ, Ἰνδικτιῶνος ιβ', ὃς ἦν εἰς τὰ πάντα ἐπιτήδειος, ἀνδρὶς καὶ ἀγγέλους ὑπῆρχε καὶ

πολύτροπος, καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δεξιὸς ὑπὲρ πάντα τοὺς προγόνους αὐτοῦ, καὶ πολλὰ κατώρθωσεν ἔργα μνήμης ἄξια εἰς αὐξήσιν τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ βασιλείας. Οὗτος πρῶτος μὲν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐν τοῖς τῆς Εὐρώπης μέρεσι περάσας τὴν Καλλιούπολιν κατέλαβεν, εἶτα καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁμοίως καὶ ἕτερον οὐκ ὀλίγον μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἔλαβεν. Ὑστερον δὲ ἀγάπην καὶ ὀρκωμοσίαν μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου ἐποίησεν. Ἀποστατησάντων τινῶν τῶν σατραπῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐφῷ μετὰ τοῦ βασιλέως περάσας ὁμοθυμαδὸν τοὺς ἐτροπύσατο· καὶ μάχην ποιήσας μετὰ τῶν τοῦ Ἀμορίου ἀπογόνων πᾶσαν Παφλαγονίαν καὶ ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ Σαγγάρεως αὐτοὺς νικήσας καὶ διώξας ἐκυρίευσεν. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν περᾶσαι αὐτοῖς ἐν τῇ Εὐρώπῃ μαθὼν ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωσῆς μετὰ τοῦ βασιλέως υἱοῦ τοῦ κύρ Ἀνδρονίκου ἀπεστάτησαν, λίαν λυπούμενος ἦν. Καὶ περάσαντες ταχέως ἦλθον, καὶ στρατὸν στείλαντες κατ' αὐτῶν, νικήσαντες αὐτοὺς, ἐφυγον. Ὑστερον πιάσαντες αὐτοὺς ὁ μὲν ἀμνηρὰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐθὺς ἐθανάτωσεν, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐτύφλωσεν. Εἶτα μάχην κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας ποιήσας πολὺ μέρος ὑπ' αὐτὸν ἐποίησατο καὶ νίκας μεγάλας ἤσαστο. Καίρου δὲ **81** τινοὶ παρελθόντες πάλιν κατὰ τοῦ δεσπότη Λαζάρου τοῦ τῆς Σερβίας κρατοῦντος πόλεμον ἐποίησατο. Τρέψας καὶ νικήσας αὐτὸν ἐδῶξε, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσχόρπισεν, καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Σερβίας αὐτοῖς ἐκράτησε. Τριάκοντα καὶ ἑπτὰ μάχας ποιήσας μεγάλας πάντοτε ἦν τροπαιοῦχος καὶ νικητής. Ὑστερον δὲ ὑπὸ τοῦ προῤῥηθέντος

24. Orchanes igitur regno paterno potitus, patrem in omnibus rebus imitabatur, ac modum quaerebat occasionesque, opes et regnum, quantum posset, augendi, nec unquam cessabat commovere bella et certamina. Itaque populares principes adortus, multas de iis victorias reportavit, armisque sibi paravit totam Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, usque ad mare et Eurymedontem fluvium progressus. Idem reliquam partem Bithyniae, Nicomediam et Nicæam et alia non pauca oppida et urbes, inque primis celebratissimam et pulcherrimam Prusam, ad radices Olympi montis sitam, quæ etiam tum Romanis parebat, suis provinciis addidit. In bello Prusensi in dextero pede vulneratus est. Copiis item in Chersonesum Thraciæ transductis, oppida nonnulla expugnavit, quæ tamen postea, imperatoris Joannis sororem in matrimonium adeptus, huic et uxoris fratri propter affinitatem ultro concessit, ut alibi diximus; atque auxilio suo effecit, ut levir in paternum imperium restitueretur. Deinde mortuus est, postquam regno præfuit annos septem et quinquaginta, menses novem, dies duodecim; ac suscepit imperium filius ejus Amurates.

25. Post mortem Orchanis Amurates imperio potitus anno 6858, indictione 12. Is in rebus omnibus strenuus, fortis et solers, atque versutia et

peritia rei bellicæ supra omnes majores insignis, multa præclara facinora ad augendum regnum edidit. Namque primus in Europam trajectus, ut supra docuimus, Calliopolim, mox etiam Adrianopolim, atque aliam haud exiguam partem Thraciæ et Macedoniæ occupavit. Postea sœdus et amicitiam cum Joanne imperatore iulit; et cum eodem in Asiam trajectus, quosdam e satrapis suis, a fide desciscentes, cōjunctis viribus ad officium revocavit, atque Amorii posteris certamine divictis fugatisque, tota Paphlagonia usque ad Sangarium flumen potitus est. Deinde in Europam reversurus, Mosem filium cum Andronico, Joannis filio, defecisse magno eum dolore audivit. Confestim traiecit, exercitum adversus eos mittunt, vincunt eos fugantque; mox iisdem comprehensis, ameras statim filium suum morte multavit. Imperator suum privavit oculis. Tum Bulgaris et Serviis bello illato et præclaris reportatis victoriis, magnam iis provinciarum partem eripuit. Intermisso aliquo tempore, Lazarum, Serviæ despotam, bello denuo aggressus, devicit fugavitque, et dissipato ejus exercitu, multas rursus urbes et regiones Serviæ in potestatem suam redexit, septem et triginta magnis præliis conflictatus, e quibus omnibus superior ac victor discessit. Tandem ab eo, quem ante nominavi, Lazaro dolo necatus est, regno potitus annos octo

δισπίτου Λαζάρου ἐφρονέυθη δόλιον, βασιλεύσα; ἔτη A
τρία καὶ εἰκοσι. Οἱ δὲ βιζάντιοι αὐτοῦ, μὴ εἰδότες
τινὸς, στείλαντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μπαγιαζήτην ἡγα-
γον· καὶ ἐγκρατὴς τοῦ στρατοπέδου καὶ πάσης ἀρ-
χῆς ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ ἐγένετο. Ἦν δὲ οὗτος
ὁ Μπαγιαζήτης λίαν τοῖς πᾶσι φιλοδωρότατος καὶ
δαψιλῆς, καὶ τοῖς αὐθιγαῖς καὶ ἀρχοῦσι Χριστιανοῖς
τοῖς ὑποτεταγμένοις καὶ δεδουλωμένοις αὐτῷ καὶ εὐ-
ρισκομένοις ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ πλείστα σιτηρέσια καὶ
ἐτέρας εὐεργεσίας καθ' ἐκάστην ἐχαρίζετο, συνε-
σθίων καὶ συνομιλῶν αὐτοῖς μετὰ πλείστης χαρᾶς
καὶ ἰλαροῦ προσώπου [οὗ διέλειπε ποιεῖν].

κς'. Ἀρχὴς τῆς βασιλείας ὁ λεγόμενος Ἀλευτο-
ρῆς· ἐν ἔτει ᾿ρ'ωπα', ἰνδικτιῶνος ς'. ἐν δὲ τῇ τῶν
Τούρκων διαλέκτῳ ἀλευτορῆς ἀστραπή καὶ ἄρκον
λέγεται· καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὀξὺν εἰς πάντα καὶ
δρμητικὸν, καὶ τὸ πᾶν ταχέως καὶ μετὰ βίαι· θέλειν
ποιεῖν ὡς ἀστραπὴν, ἐπινώμασαν οὕτως. Φυβοῦνται
δὲ ἴνα μὴ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσουλμάνος ἐνωτισθῇ
τὴν τοῦ πατρὸς θάλατταν καὶ τι ἐναντίον συμβῇ, μη-
χανῇ ἐλογίζατο. 82 στείλας εὐθὺς ὡς ἐκ προσώπου
τοῦ πατρὸς προσεκαλέσαστο, οὗτος δὲ μὴ εἰδὼς τὰ
γεγόμενα ἐν ἀκακίᾳ ἐλθὼν καὶ πισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ
ἀπεπνίγη, καὶ οὕτως ἀμερίμνως διῆγεν. Ὁ δὲ τὸ
ἔαρ ἤγγικε, πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας
καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐλθὼν,
πολεμήσας πᾶσαν ἐκυρίευσεν καὶ τοὺς Κολχούς ἐτρο-
πώσατο καὶ τὴν Ἀμαστριν καὶ τὴν ἀμνηρὰν αὐτῆς
τὴν Δίον. Ἔτα στρατεύει κατὰ τοῦ ἀμνηρὰ Σαρκά-
νου, νικᾷ αὐτόν τε καὶ τὸν ἀμνηρὰν Μιεδίσ. Τοῦ δὲ C
φθινοπώρου ἐπιστάντος, τοῦ χειμῶνος ἐλθὼν κατὰ

τοῦ Θεόδει ἀμνηρὰ καὶ Μιεθίνου, νικήσας αὐτοὺς καὶ
διώξας καὶ κύριος τῆς αὐτῶν ἀρχῆς πάσης ἐγένετο
καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ἡχμαλώτισεν.
Ἔτα ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθις ἐπιστρέψας ἐκστρατεύει
κατὰ τῶν Οὐγγρῶν, καὶ ἅπαξ καὶ δις αὐτούς ἐνίκη-
σε, καὶ τῆς Ἀλβανητίας μέρος ἐδοῦλωσε. Καὶ κατὰ
τοῦ Μίλτζα τοῦ τῆς Βλαχίας ἀργοντος στρατεύει,
πολὺν τε τόπον ζημιώσας, ἔτα ὁ Μίλτζας ἦλθεν εἰς
μάχην φανεράν ἐν τινὶ τόπῳ δυσκόλῳ. ὁ ἀμνηρὰς δὲ
μεθοδεύων τὸ τοῦ τόπου ἀτύχημα, τὴν μάχην κατα-
λιπὼν ἀνεχώρησεν. Ὑστερον εἰς συμβάσεις ἐλθόντες,
τέλος ἔταξεν ὁ Μίλτζας διδόναι αὐτῷ, καὶ εἰρηνευ-
σαν, καὶ ἐκ τῶν ἐναπολειφθέντων τῆς Βουλγαρίας
καὶ Σερβίας πολὺν τόπον λαβεῖ. Καὶ μετὰ τοῦ βασι-
λέως τῆς Γερμανίας Σιγισμύνδου πόλεμον ποιήσαν-
τες, 83 καὶ ἔω; τῆς Νικοπόλεως ὁ Σιγισμύνδος
ἐφθασε, καὶ τὰ στρατεύματα συνηντήθη, καὶ κακο-
δουλλας ἐνεκεν τὰ τῶν Χριστιανῶν εἰς ἄρκρον ἐσφά-
λησαν, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς μετὰ φόβου πολλοῦ καὶ
αἰχμαλωσίας ἐδίωξαν. Ἔτα τὴν Κωνσταντινούπολιν
καὶ ἡμετέραν πατρίδα ἐλθὼν ἀπέκλεισε πολιορκῶν
αὐτήν. Καὶ τοσοῦτον ὄξος εἰς τὰ πάντα ἦν ὥστε οὐκ
ἤρκετο μόνον τὴν πόλιν πολιορκεῖν, ἀλλὰ τὸν Γα-
κούμπ-πασιᾶν καὶ τὸν Βρενέζην στείλας μετὰ
στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα καὶ ἑξήλθον κατὰ τῆς
Πελοποννήσου, καὶ εἰσέλθόντες ἐν τῇ νήσῳ τὰ δσα
ἐδύναντο κακὰ ἐποίησαν. Ἐρθασαν δὲ καὶ ἔω; ἐγγὺς
τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης, ἔτα στραφέντες τὴν
παλαιὰν καὶ ὀνομαστὴν πόλιν τοῦ Ἀργίου πολιορκή-
σαν ἐλαβον, καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας αἰχμα-
λώτου; λαθόντες ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποίκους ἐποίησαν,

et viginti. Vezires ejus, sciente nemine, Bajazetem,
ejus filium, arcessiverunt, qui exercitum et univer-
sum in Europa et Asia regnum in potestatem suam
acceperit. Erat Bajazetes erga omnes liberalissimus
et sumptuosus, atque Christianis principibus sibi
subjectis, qui in ipsius regia essent, benignissime
alimenta et alia beneficia quotidie tribuebat, nec
cessabat hilariter vultuque læto cum iis vivere et
convivari.

26. Suscepit imperium Aleutores qui dicitur,
anno 6884, indictione 6; nimirum Turcico sermone
Aleutores fulmen et fulgur significat. Quia enim ad
pinnis acer et promptus erat et fulminis instar
celeriter cuncta et cum impetu fieri volebat, ideo
hoc eum cognomento appellarunt. Veritus autem,
ne Musulmanus frater, patris morte audita, sibi
obesset, fraudem comminiscitur. Statim misit, qui
eum tanquam patris nomine arcesserent. Ille, rerum
ignarus nec quidquam formidans mali, adest;
comprehensus strangulatur. Ita deinceps sollicitu-
dine vacuus Bajazetes, vere appropinquante, copias
omnes in unum colligit, atque in Asiam trajectus,
impressionem facit in Armeniam totamque sibi
subjicit. Idem Colchos domat atque Amastrin et
hujus urbis ameram, Dinuy. Deinde contra Sarc-
uam ameram ducto exercitum, ipsum et Maedes,
aliam ameram, devincit. Auctumno vergente et

inita hieme Thechoejum et Methenem ameras ag-
gressus, ipsis victis ac fugatis, tota eorum terra
potitur, uxores cum liberis in servitutem rapit.
Tum in Europam reversus, in Hungaros movet,
eosque semel atque iterum vincit, ac partem al-
quam Albanie occupat. Idem adversus Miltzam,
Blachie principem, profectus, multa loca ejus
vexat; sed quum ad justum prælium in locum
quemdam difficilem Miltzas prodisset, incommo-
dum loci cedens, omnia pugnæ, revertit. Postea
de locis reliquis Bulgarie et Servie non pau-
ce accepit. Deinde adversus Sigismundum, imperato-
rem Germanie, bello excitato, quum Nicopolin
usque Sigismundus processisset, et occurri-
sibi exercitus, imprudentia factum est, ut Chri-
stiani funditus devicti, cum magna hominum par-
te occisorum partim captorum clade fugerentur.
Jam Cpolim patriam nostram adortus, obsidionem
clausit, adeoque præceps erat ad omnia, ut non
satis liberet, urbem obsidere, sed Giacob-pasia-
nem et Brenezem cum sex et quinquaginta millibus
mitteret in Peloponnesum. Ii insulam adorti,
omni eam malorum genere lacerant, prope Coro-
nem et Methonem usque progressi. Inde reversi,
vetustam et inclytam urbem Argos expugnant,

τείχη αὐτῆς χαλάσαντες ἐρημον κατέλιπον, **A** καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν ἤρουν καὶ γυμνοὺς ἀπέλουν. **ΣΘΥ**, Ἰνδικπιῶνος εἰ. Δίνος δὲ ὁ ἀμνηρᾶς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀρχῆς ἐξωσθέντες παρὰ τοῦ Μπα-
 ου, ἐλθόντες πρὸς τὸν βασιλέα Ντεμίρην, **π**ρὸς τὴν ἀδικίαν ἣν ἔδικήθησαν· καὶ ὁ Ντεμί-
 λων αὐτοῖς βοηθῆσαι, στεφίας πρέσβυν τινα **Μ**παγιαζήτην λέγων ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον
 ὡς δημοφύλων μάλλον καὶ ὁμοπίστων· πράττειν **καὶ** παρῆναι αὐτὸν ἵνα τὴν ἀρχὴν ἐνὸς ἐκά-
 ῤῃσι δώσῃ, εἰ θέλει ἵνα φίλοι ἔσωνται, **84** **ἔ**μνηρᾶς ἄκρον πλεονέκτης ὢν καὶ οὐδέποτε
 πλούτου καὶ τρόπου· ὁρμητικὸς καὶ δεινὸς **π**ρέσβως τοὺς λόγους εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο,
 Ντεμίρην τὸν αὐθέντην αὐτοῦ ὡς ἀγροίκον **ἐ**νέπαιζεν. Ὁ δὲ Ντεμίρης ἀκούσας ὑπὸ τοῦ
 ως τὰ ὅσα ἐφθέγγετο κατὰ τοῦτου ὁ ἀμνηρᾶς, **κ**ενοδοξίαν αὐτοῦ εἰδὼς ἐθυμώθη, καὶ πάν-
 στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας κατ' αὐτοῦ βαθί-
 . Ὡς δὲ ἤκουσε καὶ ὁ Μπαγιαζήτης, τὰς αὐ-
 φμεις συναθροίσας μετὰ σπουδῆς εἰς συνάν-
 τοῦ Ντεμίρη ἦν ἐρχόμενος ἀνδρείως καὶ θαρ-
 μετὰ μεγάλης ψυχῆς. Ὑπῆρχε δὲ ὁ στρατὸς **ἡ**ρᾶ χιλιάδες πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, τοῦ δὲ
 ἡ χιλιάδες ἦσαν ὀκτακόσαιο καὶ εἴκοσι· καὶ **ἡ** μεγαλοψυχία τοῦ Μπαγιαζήτου εἰς οὐδὲν
 ἡμίρην ἐλογίζετο. Φθάσαντες τὰ στρατεύματα **ἰ**έρη τῆς Φρυγίας συνήντησαν, καὶ ὁ πόλεμος
 σύνταξις καὶ ἡ συμπλοκὴ μεγάλη ἐγεγόνει. **οἱ** τοῦ Μπαγιαζήτη εἰς φυγὴν ἐτράπησαν·
 τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὺς πιάσαντες, οἷς **C**
 τερον ἀνιερὸν ἐποιοῦν εἰ μὴ μόνον τὰ ἱμάτια

καὶ ἐν τῷ φεύγειν καὶ τὸν Μπαγιαζήτην πιάσαντες **καὶ** τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν **καὶ** ἑτέρους πολλοὺς ἄρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ πρὸς **τὸν** Ντεμίρην ἤγαγον. Καὶ ὁ Ντεμίρης ἐπλήσθη χα-
 ρᾶς διὰ τὴν νίκην, καὶ λέγει τῷ Μπαγιαζήτῃ· **85** **«** Κακὴ κεφαλὴ, διὰ τί τὰς ὀρίξεις τὰς κακὰς τῆς
 σῆς γνώμης οὐκ ἐκυβέρνησας, ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἐλ-
 θης; οὐκ οἶδας ὅτι οὐδεὶς δύναται τῷ ἐμῷ στρατῷ **ἀ**ντιστῆναι; **»** Εἶτα θυμιάζων ὁ Ντεμίρης τὴν βασι-
 λικὴν παρασκευὴν τοῦ Μπαγιαζήτου καὶ ὥραιαν καὶ **τὰς** σκηνὰς ἐκείνας τὰς θαυμαστάς, τὰ τοσαῦτα ἔρ-
 νια καὶ κύνας κυνηγετικούς οὓς εἶχε, λέγει πάλιν **αὐτῷ**· **«** Εἰπέ μοι, ὦ σαλὲ καὶ παράφρων, τίς ἡ ὠφέ-
 λεια τῆς μεγάλης σου κενοδοξίας μετὰ τοσαύτης **Β**
 παρασκευῆς; **»** Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Μπαγιαζήτης λέγει **τῷ** Ντεμίρῃ· **«** Οἶδα καλῶς, διὰ τὸ εἶναι σε ἀγροίκον
 Σκύθην καὶ ἐξ ἀσήμεου γένους, ὅτι αἱ βασιλικαὶ πα-
 ρασκευαὶ οὐκ ἀρίσται σοι, διότι οὐδέποτε ταῦτα **ἔ**πρεπόν σοι· ἐγὼ γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ Ἀμουράτη καὶ
 ἑγγονος τοῦ Ὀρχάνου καὶ διαέγγονος τοῦ Ὀθύμάνου **καὶ** τρισεγγονος τοῦ Ἐρτογρούλη, καὶ ταῦτα καὶ
 πλεονα πρέπον μοι ἔστι ποιεῖν καὶ ἔχειν. **»** Ὁ δὲ **Ν**τεμίρης ἀκούσας τοῦ ἀνθάδει· λόγους τοῦ Μπα-
 γιαζήτου, θυμωθεὶς, κουβούκλιον ἐκ σιδήρου ποιή-
 σας ἔσω αὐτὸν ἐνέβαλε καὶ μετ' ὀλίγον αὐτὸν ἀπέ-
 κτεινε, βασιλεύσας ἔτη **ἑ**ξ πρὸς τοῖς εἴκοσι, ζήσας **δὲ** ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μῆνας ὀκτώ.

κζ. Τοιουτοτρόπως οὖν τῶν πραγμάτων, ὡς εἰ-
 ρηκαμεν, ἐλθόντων, καὶ τοῦ ἀμνηρᾶ Μπαγιαζήτου **αἰ**χμαλωτισθέντος, εἰς ἀταξίαν καὶ κίνδυνον μεγά-

3, triginta amplius millibus captivorum in
 missis deductisque in colonias, eversis mœ-
 desertam reliquerunt, anno mundi 6903,
 me 5. Interca Dinus ameras et reliqui, qui
 cete sedibus suis pulsi fuerant, Demirem co-
 llerant, injurias, quas acceperant, conque-
 Demires, succurrendi iis cupidus, per lega-
 jazeti suadebat, injustum esse, erga homines
 n gentis et religionis isto modo agere,
 e cohortabatur, ut suam cuique satrapiam
 ret, sise amicum sibi vellet. Ameras, homo
 illi avaritia et habendi cupiditate, idemque
 ens et præceps, orationem legati nihili æstima-
 Demirem, dominum ejus, ludificans rusticum
 vlt. Demires, cum audisset ex legato, quæ
 ixisset ameras, ejusque nosset ambitionem,
 ensus, collectis omnibus copiis suis, adver-
 m castra movit. Re comperta, etiam Baja-
 onfestim suis collectis copiis, Demeri stre-
 fortiter confidenterque obviam proficiscitur.
 bat amerae exercitus centum et quinquaginta
 s : Demiris octingenta et viginti millia
 at confidentia Bajazetis nihili faciebat Demi-
 um in Phrygiam ab utrisque ventum esset,
 rerunt exercitus magnumque ortum est
 n. Tandem Bajazetis exercitus in fugam
 sus est : in qua multi capti sunt, quibus

nihil aliud molestiæ factum, nisi quod vestibus et
 armis nudati dimittebantur. Ipse Bajazetes cum
 uxore et filio Mose aliisque multis aulae suæ proceri-
 bus comprehensus, ad Demirem adductus est. Qui
 propter victoriam, quam reportaverat, lætitia ex-
 sultans, Bajazetem allocutus : « Homo nequam,
 inquit, cur pravis animi tui cupiditatibus non im-
 perasti, ne huc devolverere ? an nescis, meis copiis
 neminem parum esse ? » Deinde regium ejus orna-
 tum et elegantiam, et tentoria illa eximia tantum-
 que avium et canum venaticorum multitudinem
 miratus, rursus. « Dic mihi, inquit, homo turbulente
 et excors, qui est fastus tui cum tanto apparatu
 fructus ? » Tum ille : « Bene novi, non placitum
 tibi, ut agresti Scytharum et ex obscuro genere oriundæ,
 apparatus regium, qui nunquam te decuit. At me
 decet, Amuratis filium et Orchanis nepotem et
 Osmanis pronepotem et Ertogrulis abnepotem, hæc
 et plura facere atque habere. » Sermonis insolentia
 iratus Demires, cavcam ferream fabricari jussit,
 in quam eum conjectum paulo post occidit. Regna-
 verat annos sex et viginti, captivus fuerat mensura
 octo.

27. Rebus sic transactis, ut exposuimus, et Ba-
 jazete capto, in perturbationem et magnum distri-
 men Othmanidarum imperium incidit propter dis-
 sidia quædam et bella inter filios ejus enascentia,

λον ἢ τῶν Ὀθωμανλίδων βασιλεία **86** ἐνέπεσε διὰ τινὰς διαφορὰς καὶ πολέμους τῶν υἱῶν τοῦ Μπαγιαζήτου, ὡς ἤκουσαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἰγώνιζοντο ἵνα ἕκαστος τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς κύριος γένηται. Καὶ περάσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ τέσσαρες αὐτάδελφοι, διὰ τὸν Μωσῆν ὡς εἰρήκαμεν αἰχμάλωτον μετὰ τοῦ πατρὸς ἐναπομείναντα, Ἰωσοῦφ, ὡς εἶπομεν, φωτισθεὶς τῇ αἰγλῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Χριστιανὸς ἐγεγόνει, οἱ δὲ ἔτερι ἀναμέσον διεφέροντο, καὶ μάχης γενομένης τὰ τοῦ Ἰεσσαὶ ὀλίγον καιρὸν ὑπερίσχυσε. Καὶ φιλιαν μεγάλην ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουήλ καὶ στρατὸν συναθροίσας κατὰ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγαρίας ἐλθὼν οὐδὲν κατώρθωσε. Καὶ κατὰ τοῦ δεσπότη Σερβίας ἐλθὼν οὐδὲν αὐτῷ χρησίμον ἐγεγόνει. Καὶ περάσας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἵνα ἐλθῇ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μουσουλμάνου, καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Καππαδοκιῶν ἐπαρχίας συναντήσαντος ἐκείνου Ἰεσσαὶ ἡττηθεὶς ἔφυγε, καὶ ἐν τῷ φεύγειν πιάσαντες αὐτὸν προσήγαγον τῷ ἀδελφῷ· ὁ δὲ ἐναπέπνιξεν αὐτὸν σταθais ἐν τῇ ἀρχῇ μηνῶν. . .

κη'. Καὶ ὁ Μουσουλμάνος ἐγκρατὴς γενομένος τῆς ἀρχῆς, ὁ Ντεμίρης ἔπειτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μωσῆν ἡλευθέρωσεν, δὲ περάσας κρυφῶς ἦλθεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὁ δεσπότης Σερβίας χεῖρα ἱκανὴν δώσας καὶ βοηθήσας αὐτῷ, λέγω τῷ Μωσῇ, ἐγκρατὴς κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐγεγόνει. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσουλμάνος ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας διὰ τῆς πόλεως **87** ἐλθεῖν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ φιλιαν μεγάλην μετὰ τοῦ βασιλέως ἔχων, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Θεοδώρου δώσας αὐτῷ εἰς γυναῖκα, ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῇ πόλει

διετρίψας ἐξῆλθε κατὰ τοῦ Μωσῆ. Καὶ πειγεγονότος ὁ Μουσουλμάνος ὑπὸ τοῦ Μωσῆ ἐν καὶ πιασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐθανατώθη.

κθ'. Καὶ ὁ Μωσῆς γενομένος τῆς ὁλης ἀρχῆς τοῦ στόλου ἡτοίμασε διὰ θαλάσσης καὶ στρατιῆς ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, Ῥωμαϊκὸν στόλον μάσας καὶ οἰκονομήσας, δρουγγάριον κατασκευάσας Μανουήλ τὸν νόθον ἀδελφόν, καὶ ἐγγὺς τῆς τῆς λεγομένης Πλάτης οἱ στόλοι συναντηθεὶς τοῦ Μωσῆ στόλος ἐσφάλη, καὶ μέρος μὲν τι ποντίσθη μέρος δὲ ἐδυθίσθη, καὶ τὰ ἐναπολείποντα ὀλίγα πλοίαρια κακῶς ἔφυγον, καὶ ἡ νικημαῖος ἦν. Καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς τὰ ὅμοια ὁ Ἰεσσαὶ ἐπαθεν. Ἀκούων ταῦτα ἀνεχώρησε μετὰ αἰσθύνου καὶ αἰσθύνου ὁ βασιλεὺς μεθοδεύων μηχανὰς ἵνα τελεῶς νικήσῃ τὸν Μωσῆν, στελίας ἐν τῇ ἔφερε τὸν τοῦ Μουσουλμάνου υἱὸν Ὀρχάνην τῇ Εὐρώπῃ αὐθέντην ἐπέβαλε. Καὶ πολέμου γὰρ τὸς τὰ τοῦ Ὀρχάνου ἐσφάλησαν, ἐπιβούλευ παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ πρώτου βεζίρη Σαμπάνη, καὶ πιάσας αὐτὸν ὁ Μωσῆς ὁ θεὸς ἐτύφλωσε. Μεσμέτης δὲ ὁ ὑστερογενὴς υἱὸς Μπαγιαζήτου διὰ τὸ εἶναι ἐκ πάντων νεώτερος ὑπὸ τῶν **88** ἀδελφῶν πάντων φοβούμενος ἦλθεν ἐν τινὶ τόπῳ μετὰ τινος τεχνίτου τοξοῦ καὶ ἐκεῖ μεθωτὴς ἐγένετο, ἵνα μὴ γνωσθῇ ἀδελφοῖς· ἀνδρυνθεὶς δὲ τῇ ἡλικίᾳ ὀλίγον τοιαύτης κακουργίας, θεωρῶν οὕτως ἔχοντα τὰ ὄψα, καὶ αὐτὸς τῇ τῆς τύχης φορᾷ χρησάμενος ταῦτα συλλογίζεται καὶ πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν Κανὸν ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἐρχεται βοηθεῖν.

qui, audita morte patris, pro se quisque nitentur, ut regno paterno potirentur. Transeunt in Europam fratres germani quatuor; Mosem enim captivum fuisse cum patre, monimus; diximus etiam, Josephum, Spiritus sancti lumine impetum, Christianum factum esse. Reliqui inter se dissidebant. Praelio facto, arma Jesses aliquandiu praevalabant. Is, arcta amicitia cum imperatore Manuele conjunctus, collectis copiis, adversus Hungarorum regem profectus est, nec tamen quidquam egit; nec Serviae despotam aggresso, expeditionis fructus constitit: et, cum in Asiam trajecisset, Musulmanum fratrem adorturus, in Cappadocum finibus cum eo congressus, fugatus est et, in fuga comprehensus, ad fratrem adductus, qui eum strangulandi jus sit. imperio potitum menses . . .

28. Regno a Musulmano occupato, Demires Mosem, fratrem ejus, liberum dimisit, qui clam in Europam transgressus et a despota Serviae sufficiente manu instructus et adjutus, ea parte superior sit. Hoc cum primum Musulmanus, frater ejus, in Asia accepit, in Europam trajecit, ut per Byzantium fratri obviam iret; et, quoniam eum non vulgaris amicitia cum imperatore conjungebat, isque Theodori despote filiam ei dederat in matrimonium, dies aliquot in urbe commoratus, contra Mosem

movit. Praelio commisso, Musulmanus a Moe victus, captus et necatus est.

29. Moses, universo regno potitus, classem navat, qua mari, exercitum, quo terra urbem deretur. Qua re comperta, imperator quoque manorum classem parat et instruit, cui dromonum praefecit Manuelem, fratrem nothum. Ad Platanulam classes sibi occurrunt: naves Mosi de partim demersae, partim captae sunt: pauca ad navigia, quae restabant, turpiter fugerunt: vix penes Romanos stetit. Similem in terra clades accepit. Haec ubi audiit, cum ignominia re Imperator denuo excogitatis artibus, quibus perdevinceret Mosem, missis in Asiam legatis, (nempe, Musulmani filium, accessivit et in Europam constituit, at collatis signis, succubuit Orci a duce suo et primario veziro Sabane proditum Moses patruus oculis privavit. Mehemet tem, filius Bajazetis natu minimus, fratrum unum metu, cum quodam artifice arcuario in quendam an fugit, ubi mercenarius vixit, nebus innotesceret. Aetate paulo grandior famuli hac conditione, quum rerum statum exrasset, ipse quoque fortunae se permisit, et in ramanum ameram in Cappadociam confugien auxilium implorat: amice ab eo receptus et in

Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς Καραμάνος δεξιόμενος αὐτὸν ἤδωκε καὶ χεῖρα δώσας ἐξῆλθεν οὗτος κατὰ τοῦ αὐταδέλφου Μωσῆ. Πρώτης καὶ δευτέρας μάχης γενομένης ὁ τοῦ Μωσῆ στρατὸς ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Μεεμέτης καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ διασκορπίσθησαν. Ἐκ τρίτου δὲ τὴν τύχην λογισάμενος δοκιμάσαι, πρὸς τὸν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας αὐθέντην καὶ πρὸς τὴν βασιλεία ἐλθὼν βοήθειαν αἰτῆσαι παρ' αὐτῶν, καὶ δώσαντες αὐτῷ χεῖρα ἱκανὴν καὶ στρατὸν ἐξῆλθεν αὐθις κατὰ τοῦ Μωσῆ· καὶ μάχης γενομένης ὁ Μεεμέτης ἀπατήσας μετὰ χρημάτων πολλοὺς τῶν πρώτων στρατηγούς καὶ κυβερνήτας τοῦ Μωσῆ, ἀφέντας αὐτὸν ἐφυγον πρὸς τὸν Μεεμέτην. Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ἐτρέπη καὶ ἐλθὼν ἐν τινι τόπῳ ὕλῳδαι ἐκρύβη· ὃν εὐρὼν τις στρατηγὸς τοῦ Μεεμέτη ἐκεῖ ἀπέπνιξε προσταξάει τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ. Ἐστάθῃ οὖν ἡ αὐτῆ βασιλεία κινδυνεύουσα διὰ τὰς διχονοίας τὰς ἐν ἀλλήλοις τοῖς τέσσαρσιν ἀδελφοῖς ἔτη τρία καὶ μῆνας δύο, Μεεμέτης δὲ ἐγκρατὴς πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῆς 89 πατρικῆς μετὰ τοσοῦτων κόπων καὶ ὀδυνῶν γέγονεν ἐν ἔτει ςθ', Ἰνδικτιῶνος γ'.

λ'. Πρῶτον μὲν ἔργον μετὰ τὸ λαθεῖν τὴν ἀρχὴν ἐποίησε τοῦτο. Τὰ τέλη τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐδάρυνε, καὶ πᾶσαν χώραν καὶ τόπον ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐν οἷς οἱ Σκυθαὶ ἐγίνοντο ἐγκρατεῖς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ πατρὸς, πάλιν μετ' ὀλίγον ὅφ' ἑαυτὸν ἀπεκατέστησε· καὶ τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμοπίστους αὐθέντας οὓς ὁ πατὴρ ἐξέωσε τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Ντεμίρης ἐλθὼν πάλιν μετέδωκεν αὐτοῖς, οὗτος νόμῳ πολέμου αὐθις

Α ἰδίωξε, τὴν Γαλατίαν Καππαδοκίαν τε καὶ Πόντον καὶ ὅσα τῆς ἀνωθεν Ἀσίας ἐκέρδησε. Τὸν Ἰσματλ ἀμνηρᾶν τοῦ Σινωπίου ὑποτελῆ ἐποίησε, καὶ ἀπὸ Αὐδίας ἕως Αἰολίδος καὶ ἀχρι Μυσίας τῆς τρῆς τὸν Ἑλλήσποντον κύριος ἐγένετο, καὶ μετὰ τῆς γερουσίας τῶν Ἑνετῶν μάχην ποιήσας. Ὁ οὖν τῶν Ἑνετῶν στόλος εἶχεν ναυάρχην τὸν Πέτρον Λορδᾶν· καὶ ἀμφω οἱ στόλοι συναντηθέντες, λέγω τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ ἀμνηρᾶ, ἀναμέσον Προικονήσου καὶ Καλλιουπόλεως, καὶ ναυμαχίας γενομένης πολλὰι τριῆρεις καὶ νῆες τῶν Τούρκων κατεποντίσθησαν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀγάπην ἐποίησαν. Ἠγάπα δὲ τὴν βασιλεία κύρ Μανουήλ οὗτος ὁ ἀμνηρᾶς καὶ τοὺς ἐτέρους αὐθέντας Χριστιανούς τοὺς ἐγγὺς τῶν ὀρίων αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τελευτᾶν 90 τῷ υἱῷ Ἀμουράτῃ παρήγγειλεν ἵν' ἔσται φίλος καὶ βοηθὸς τῷ βασιλεῖ κύρ Μανουήλ. Οὗτος πρῶτος ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει τὴν καθέδραν ἐποίησεν, ἣν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ Προύσῃ εἶχον. Ὑπῆρχε δὲ λίαν φιλόδωρος καὶ τοῖς φίλοις ἄριστος· ὁμοίως δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἕως τέλους ζωῆς καμηλοειδῶς διέκειτο, καὶ πάντοτε νέα ἐφευρήματα καὶ μηχανὰς γυρεύων, ἵνα βιάπηται καὶ ἀφανίσῃ τοὺς κακῶς διακειμένους μετ' αὐτοῦ. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἔτη δέκα καὶ ἑπτὰ.

λα'. Ἀποθανόντος οὖν τοῦ ἀμνηρᾶ Μεεμέτη καὶ Κυρίτζῃ ὀνομαζομένου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης ἐλθὼν τὴν ἀρχὴν διεδέξατο ἐν ἔτει ςθκδ', Ἰνδικτιῶνος η', καὶ τοῦ φθινοπώρου ἱσταμένου οὐκ ἠρέμῃσε διὰ τὴν χειμῶνα, ἀλλὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ συνάξας ἔρχεται κατὰ τοῦ θεῖου αὐτοῦ Μουσταφᾶ, καὶ νικήσας αὐτὸν ἐθανάτωσε. Καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν

aus copiis, adversus Mosem fratrem proficiscitur. Atque e primo quidem et secundo praelio Mosi exercitus superior discessit, Mehemetes ejusque exercitus fugati sunt; sed tertium fortunam experiendam esse ratus, principem Serviae et Bulgariae et imperatorem adiit: eorumque imploravit opem. Atque acceptis ab iis copiis idoneis, denuo adversus Mosem duxit. Praelio inito, e primariis multi duces centurionesque Mosi, pecunia a Mehemete corrupti, illo relicto, ad hunc transfugiunt. Hoc cum animadvertisset Moses, in fugam et ipse conversus, in loco silvoso delituit, sed a duce quodam Mehemetis repertus, hujus jussu suffocatus est. Versata igitur in discrimine fuerat hujus imperii salus propter intestinas quatuor fratrum discordias annos tres et menses duos, atque Mehemetes universi regni et imperii paterni cum tantis armis et molestiis potitus est anno 6907, indictione 3.

30. Primum post susceptum imperium opus hoc edidit. Moldoblachiae et Bogdaniae tributa quam poterat gravissima imperabat, et quidquid regionum in Asia Scythae, capto ejus patre, occupaverant, brevi intervallo recepit, atque suae gentis ac religionis principes eos, quos a patre sedibus expulsos Demires restituerat, de integro ejecit, et Galatiam, Cappadociam, Pontum totamque Asiam superiorem in potestatem suam redegit, Ismaelem,

Sinopes ameram, vectigalem fecit, et a Lydia ad Aelidem usque et Mysiam, quae est in Hellesponto, dominabatur, etiam cum Venetis praelio conflictatus, quorum classi Petrus Lordah praerat. Cum ambae classes, Venetorum et amerae, inter Proconnesum et Calliopolim essent congressae et pugna commissae, multae Turcarum naves et triremes depressae sunt. Deinde pax inter eos composita. Amice hic ameras amplectebatur imperatorem Manuelem et reliquos principes Christianos sibi vicinos, et moribundus Amuratae filio mandavit, ut is quoque amicus et socius esset Manueli. Idem primus Adrianopoli sedem regiam collocavit, quam majores ejus Prusae habuerant. Erat munificentissimus, et sicut in amicos liberalissimus, ita hostibus usque ad finem vitae infensissimus, semperque novarum artium machinarumque studiosus, quibus male erga se animatis damnum atque interitum afferret. Mortuus est anno regni decimo septimo.

31. Mortuo Mehemete amera, qui cognominatur Cyritzes, Amurates, ejus filius, imperium capessivit, anno 6924, indictione 8, autumnoque ineunte, ut quiesceret, instante hieme commoveri non poterat, sed, collecto exercitu, patrum Mustapham aggressus est, victumque occidit. Ac statim post eam victoriam praemisso Copolim Michaelbego, ipse supervenit eamque urbem obsedit: cujus rei causa erat,

νίκην καὶ τὸν Μιχαήλ-μπέην σταίλας, ἐλθὼν τὴν πόλιν ἀπέκλεισε. Ἡ αἰτία ἦν ὅτι τῷ Μουσταφᾷ, ὡς ἐμπροσθεν εἶπεν, πλάτος ῥηθῆσεται, οἱ βασιλεῖς ἐδοκίμου. Ἐῖτα καὶ αὐτὸς ἐλθὼν καὶ οὐδὲν κατορθώσας ἀγάπην μετὰ τῶν βασιλέων ἐποίησε, μεσιτευσάσης τῆς κυρᾶς Μάρως τῆς μητροῦς αὐτοῦ. Ἐῖτα ἔρχεται κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης κρατουμένης οὐσης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν· ἦν πολιορκήσας καὶ ἀποκλείσας ἔλαβε. Καὶ ἐκ τῆς Οὐγγαρίας μέρος οὐκ ὀλίγον ἐδούλωσε, καὶ μάχην ποιήσας **91** μετὰ τοῦ ῥηγὸς Λαδισλάου αὐτὸν ἐνίκησεν. Ἐλθὼν δὲ κατὰ τῶν Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων οὐδὲν κατώρθωσεν, ἀλλὰ ζημιωμένος ἐπανεστρέψεν. Ἐῖτα αὖθις δεύτερον στρατεύει κατ' αὐτῶν· καὶ οἱ Βλάχοι εἰς βοήθειαν τοὺς Οὐγγάρους προσκαλεσάμενοι, καὶ πολέμου γενομένου ἡ νίκη τῷ ἀμυράτῃ ἦν καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν φεύγοντες. Λέγουσι δὲ ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ πλεῖον ἢ τριάκοντα χιλιάδες Οὐγγαροὶ τε καὶ Βλάχοι, Τοῦρκοι δὲ πάνυ ὀλίγοι. Τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου μέρος καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνοὺς Θηδάν τε καὶ Ἀθήναν καὶ πᾶσαν Βοιωτίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Ἰωάννινα ἐδούλωσε πολέμῳ, καὶ ἐδὼν τῆς Καισαρείας ἀμυράν εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ ἔφάνισε, καὶ κύριος τῆς ἀρχῆς οὗτης ἐκείνης ἐγένετο, ἄλλοι δὲ τινῶν φρουρίων, ἃ ἦσαν ἐν τισιν ὄρεσιν ὑψηλοτάτοις, ἐνθα ἤλθεν ὁ Καραμάνος καὶ τὴν κατοίκησιν ἐποίητο. Καὶ ὁ ῥῆξ Λαδισλάος ὁμοφωνήσας μετὰ τινῶν ἐτέρων αὐθεντῶν Χριστιανῶν ἔρχεται αὖθις κατὰ τοῦ Ἀμυράτου, καὶ ἕως τῆς πόλεως Βάρνης φθάσαντες καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀμυράτῃ συναντηθέντες, ἐξ ἀγνώσεως ὁ Λαδισλάος

ἁεσφάλη· καὶ νικήσας αὐτὸν ἀπέκτεινε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἐῖτα ἐξέρχεται κατὰ τῆς ἀνω Μυσίας, καὶ πολὺ μέρος ὑποτελεῖς **92** ἐποίησε, καὶ τὴν Μπόσαν καὶ τὴν Καστριώτην Ἰωάννην εἰς ἄκρον ἐδούλωσεν. Οὗτος πρῶτος τοῖς Ἰαννιτζάροις τὴν προνόμια ἃ ἔχουσιν ἐχαρίσατο, καὶ εἰς τάξιν ἦν ἕως τῆς σήμερον ἔταξε πορεύεσθαι· παλαιότερον μὲν τὸ αὐτὴν τάγμα ἐτέρας συνθηλας καὶ τάξεις καὶ ἐνδύματα εἶχον. Καὶ γυναῖκας μὴ λαμβάνειν ἔταξεν, ἵνα μὴ ἀπογλῶνται διὰ γυναικῶν καὶ παίδων τροφῆς καὶ φροντίδας, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας ἐν τῷ πολέμῳ πάντοτε ἐμερίμῳς ἔσονται, καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καλεῖσθαι ἐπέλευνε. Ὑπῆρχε δὲ εἰς τοὺς ὑπερχόους αὐτοῦ πάνυ δίκαιος, προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα. Οὐδένα ὀδικεῖν ποτὲ τοὺς σατραπῶν καὶ κριτῶν πάντας μᾶλλον ἐπρόσταττε· καὶ ἐάν τις τὸ πρόσταγμα μικρὸν παρέβαινε, χωρὶς τινος συμπαθείας κεφαλικῶς αὐτοὺς ἐπαίδευεν. Ἦν δὲ ἐν ταῖς μάχαις ῥιψοκίνδυνος, καὶ ἡ τύχη πάντοτε αὐτῷ ἐδοκίμησεν. Ὑστερον ἐφάνη αὐτῷ δαρδελίταις γινέσθαι ἡγουν μοναχοὺς, καὶ ἐν τῇ Προύσῃ παρῆσαν ἐγένετο, καὶ ζῶν ἐτι τῷ υἱῷ Μεσεμέτῃ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ βασιλείαν ἔδωκε, βασιλεύσας ἐτη τριάκοντα καὶ ἑσσεσα.

Ἰβ', Ἐλδοῦσης δὲ πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπὶ τὸν Μεσεμέτην ἐν ἔτει 597, Ἰνδικτιωνὸς 18, διὰ τὸ εἶναι **93** αὐτὸν πάνυ νέον τινὲς τῶν γηραιῶν βεζιρῶν ἔλεγον τῷ Ἀμυράτῃ ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἐμπιστευθῆναι τὴν τοσαύτην ἀρχὴν ἐτι τῷ υἱῷ, ἵνα μὴ οἱ τῆς νεότητος καπνοὶ τὴν βασιλείαν κινδυνεύσαι ποιήσωσιν. Ὁ οὖν Μεσεμέτης

quod Mustaphæ, ut postea fusius dicetur, imperatores auxilium tulerant. Verum cum nec ipse quidquam proficeret, amicitiam cum imperatoribus composuit, conciliante Maro domina, ejus noverca. Inde Thessalonicam, Venetis tum subjectam, aggressus est eamque obsessam oppugnatamque in potestatem suam redegit. Etiam Hungariæ partem non exiguam sibi subjecit ac, prælio cum Ladislao rege conserto, superior discessit. Contra Blachos autem et Moldoblachos profectus, successu caruit, imo cum detrimento recessit. Mox iterum in eos ducit: Blachi Hungaros subsidio vocant; sed conserta manu, victoria penes amaram est; illi dissipati fugiunt. In ea pugna Hungarorum Blachorumque amplius triginta millia, Turcarum perpaucos cecidisse dicunt. Partem veteris Epiri, Ætolos, Acarnanes, Thebas, Athenas, totam Bœotiam, Helladem e. Johannina bello sibi vindicavit, atque amaram Casariam postremum devicit delevitque, et universa illa ditione potitus est, exceptis quibusdam castellis, quæ in montibus altissimis erant, ubi sedem colit caverat Caramanus. Ladislaus rex, cum aliis quibusdam principibus Christianis fœdere junctus, denuo contra Amuratem suscepit expeditionem, sed Varciam usque progressus ibique cum amara præliatus, imperitia rei bellicæ rem male gessit. Namque certamine devictus et occisus, exercitusque ejus

dispersus est. Jam Amurates Mysiam superiorem ingressus, magnam ejus partem sibi vœtigalem fecit, ac Bosnam et Joannem Castriotam plane sibi subjecit. Idem primus janitzaris jure, quæ illi habent, præcipua impertivit, eosque eo, quo etiam hodie utuntur, exercitio uti jussit. Antiquius enim ejus legionis aliæ consuetudines, alia exercitia, alia vestimenta erant. Vetuit eosdem matrimonia contrahere, ne detinerentur uxorum liberorumque cura et victu, sed alacri et soluto semper animo in militia versarentur, voluitque eosdem filios suos appellari. In subjectos egregie justus, et futuri intelligens erat; severe satrapis et judicibus omnibus edicebat, ne cuiquam injuriam facerent; quod edictum si quis vel minime violasset, nulla misericordia prohibebatur, quominus enim capite multaret. In præliis se objiciebat periculis, atque nunquam non favit ei fortuna. Postremo ei visum est, ut derbises sive monachus fieret. Itaque Prusam profectus, derbises factus est concessitque adhuc vivus Mehemeti filio regnum et omnem auctoritatem regiam, postquam ipse functus est imperio annos triginta quatuor.

32. Translato Mehemeti regno omnique potestate regia anno 6958, indictione 14, quoniam is admodum adolescens erat, quidam seniores vezires Amuratem monuerunt, sicutum non esse, tantam regni

ταῦτα αἰσθανόμενος ἐμαίνετο κατ' αὐτῶν, καὶ πολ-
 λὸς ὕστερον ἐθανάτωσε, καὶ παιδαριόγερον ἐν
 ταῖς μάχαις καὶ ταῖς διοικήσεσιν εἰς ἄκρον ἐγένετο.
 Ἦν δὲ ὁ νέος δραστήσιος καὶ δεινὸς κατὰ πάντα,
 τοὺς ἐναρέτους καὶ σοφοὺς ἄνδρας ἀγαπῶν· καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἀμέθικτος ἦν σοφίας, καὶ τὴν τέχνην
 τῆς ἀστρολογίας οὐκ ὀλίγον γευσάμενος ἀναγινώ-
 σκειν δὲ ἠγάπα. Τὰ τε κατορθώματα καὶ βίους
 Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης καὶ τοῦ Ὀκταβίου
 Καίσαρος, Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, τοῦ καὶ
 Φλαβίου καὶ Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰσπανίας βασιλέως
 Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγίνωσκεν, αἰτῶν καὶ ἐρευ-
 νῶν μηχανὰς· ἵνα τοὺς πάντας ὑπερβῇ καὶ τὰ ἔρια
 τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς ἄκρον αὐξήσῃ· ὃ καὶ
 ἐποίησεν. Ἀκούσας οὖν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ
 Ἀμουράτη ὁ Καραμάνος Ἀλυσούριος ἐκ τῶν ὁρέων
 καταβὰς πολὺν τόπον ἑαυτῷ περιεποίησατο. Ὁ δὲ
 νέος αὐθέντης ὁ Μεσμέτης στρατὸν ἐτοιμάσας ἐρ-
 χεται κατ' αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ φυγὼν πάλιν εἰς τὰς
 κορυφὰς τῶν ὁρέων διήρχετο, ἕως οὗ μετὰ τινα
 καιρὸν πανταλῶς ἠφανίσθη. Μετὰ δὲ τὸ διωχθῆναι,
 τὸν Καραμάνον περάσας ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ
 εἰς Ἀνδριανούπολιν 94 φθάσας ἡτοιμάσθη καὶ
 ἦλθε κατὰ τῆς πόλεως καὶ Ῥωμαίων βασιλείας,
 καὶ τῆς τοιαύτης περιφήμου πόλεως κύριος ἐγένετο,
 καὶ ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἠχμαλώτισε καὶ ἠφάνισε καὶ
 ἐξέβαλεν. Εἶτα στρατεύει κατὰ τῆς βασιλείας Τρα-
 πεζούντος, καὶ ἐν εὐκολίᾳ μετ' ὀλίγον πόλεμον
 πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ τὸν βασιλεῖα
 αὐτῆς Δαβὶδ τὸν Κομνηνὸν αἰχμάλωτον ἐν τῇ πόλει
 Κωνσταντίνου ἔφερεν. Καὶ τὴν περιδότητον πόλιν

Σινωπίου ἦν ὑποτελῆ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐκόμισαν, οὗτος
 πολέμῳ τὴν αὐτῆς ἀμπερὰν νικήσας κύριος τέλειος
 ἐκαίνης τῆς ἀρχῆς ἐγένετο. Εἶτα τὴν ἀγάπην λύσας
 ἦν εἴχε μετὰ τῶν δεσπότην στρατεύει κατὰ τῆς
 Πελοποννήσου, καὶ τοὺς δεσπότης διώξας πᾶσαν
 τὴν Πελοπόννησον ἔλαβε. Καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν τῆς
 Σερβίας μέρος, καὶ τὴν δεσπότην αὐτῆς διώξας καὶ
 τὴν μητέρα πολέμῳ, ἐγκρατῆς εἰς πάντα ἐγένετο.
 Χίον δὲ τὴν νῆσον καὶ Λέσβον ἀνευ πολέμου ὅψ'
 ἑαυτῷ ὑποτελεῖς ἐποίησεν· ὕστερον δὲ τῆς Λέσβου
 πάσης καθ' ὅλου ἐγκρατῆς ἐγένετο. Εἶτα ἔρχεται
 κατὰ τῆς νήσου Κύπρου, καὶ μετὰ τοῦ Ῥηγὸς εἰς
 συμβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξε διδόναι αὐτῷ καὶ
 οὕτως ἀνεχώρησεν. Εἶτα στόλον ἕτερον ἐτοιμάσας,
 κατὰ τῆς νήσου Ῥόδου ἐλθὼν ἀπρακτός ἐκ τῶν
 ἀπεκτάνθησαν διὰ τὸ ἐλθεῖν στόλον τινὰ ἐκ τῆς Ἰτα-
 λίας εἰς βοήθειαν. Αὐτὸς δὲ θυμῷ χαλῶζων, ἵνα
 τὴν ἀνταμοιβὴν τοῖς Ἰταλοῖς ποιήσῃ, στόλον βαρὺν
 ἐτοιμάσας μετὰ στρατοῦ πολλοῦ ἱππικοῦ τε καὶ
 πεζοῦ ἐστειλε κατὰ τῆς 95 Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀπου-
 λίας, καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι τὸν στόλον Ζάκυνθον
 καὶ Κεφαλονίαν ὑποτελεῖς ἐποίησε· φθάσας δὲ ὁ
 στόλος ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, τὸ φρούριον τὸ ἐν τῇ
 Ἀπουλίᾳ τὸ λεγόμενον Ἰδρούς ἀποκλείσας καὶ πο-
 λιορκήσας αὐτὸ ἔλαβε, καὶ ἕτερα φρούριά τινα λα-
 βὼν πρόσω ἐπορεύετο. Καὶ ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἐποίησεν αὐτὸν οἷς οἶδε τρόποις, τὰ ὅμοια ὧς
 καὶ ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ ἐπαθὼν ἄν. Ἀκουσθεῖς δὲ ὁ θά-
 νος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ κυ-
 βερνήται τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ μετὰ συμβά-

molem jam tum committi illico, ne spiritus juveniles
 regno excitarent pericula. Mehemetes hæc ubi sen-
 sit, ira furebat, multosque de his veziribus postea
 interemit, in rebus tum domesticis tum bellicis ad-
 ministrandis sapientiam plane senilem præstans.
 Erat impiger et acer in rebus omnibus, atque amore
 amplectebatur homines virtutis et litterarum stu-
 diosos; nec ipse rudis erat litterarum, et in disciplina
 æstrológica progressus non mediocres fecerat; æ-
 sidua lectione occupatus, res gestas et vitas Alexan-
 dri Macedonis, Octavii Casaris, Flavii Constantini
 Magni, imperatoris Theodosii Hispani legebat, quæ-
 rens et indagans artes, quibus omnes antecelleret
 et regni fines proferret quam latissime: quod etiam
 præstitit. Audita morte Amuratis, Caramanus Ati-
 surius e montibus descendit multaque sibi loca sub-
 jecit. Juvenis rex Mehemetes, comparata manu,
 adversus eum proficiscitur; qui in fugam versus,
 rursus in montium juga se abdit, donec aliquanto
 post omnino deletur. Caramanum persecutus, Callio-
 polim, deinde Adrianopolim concessit, unde, instru-
 ctis copiis, adversus urbem et imperium Romanum
 proficiscitur, ac tanta hac tamque nobili urbe po-
 situs, nosmet inde captivos expulit et exterminavit.
 Mox Trapezuntiorum regnum adortus, facili opera
 illud quoque brevi bello sibi vindicavit, et regem
 jussu Davidem Commenum captivum Cpolim duxit

PATROL. GR. CLVI

cumque celeberrimam urbem Sinopen decessores
 ejus tantummodo vectigalem habuissent. Mehemetes,
 armis devicto ejus amera, prorsus eam in potesta-
 tem suam redegit. Deinde rupta pace, quam cum
 despotis habebat, in Peloponnesum duxit, eamque,
 pulsus despotis, totam occupavit, sicut etiam reli-
 quam partem Servizæ, ejus despota cum matre su-
 gato, imperio suo subjecit. Chium et Lesbum in-
 sulas citra bellum sibi tributarias fecit: ac Lesbo
 quidem mox universa potitus est. Deinde Cyprium
 aggressus, cum ejus rege de tributo sibi solvendo
 pactum iniiit atque ita recessit. Mox alia classe com-
 parata et contra Rhodum ducta, re infecta inde re-
 diit, amissis non paucis militibus, quoniam classis
 ex Italia auxilio venerat. Ipse ira et cupidine res-
 tuans Italos ulciscendi, classem ingentem multis in-
 structam peditibus et equitibus in Calabriam et
 Apuliam misit, atque in itinere Zacynthum et Ceph-
 aleniam vectigales fecit. Appulsa classe ad Calabriam,
 oppidum Apulizæ Hydruntem obsedit cepitque, atque
 aliis quibusdam oppidis occupatis, ultra processit.
 Ac, nisi Deus eum, quibus solet rationibus, e vivis
 abstulisset, ærumnæ nostris pares subennæ Itali-
 fuissent. Comperta ejus morte in Italia, satrapæ et
 duces classis atque exercitus sub conditionibus qui-
 busdam oppida restituerunt et ex Italia decesserunt.
 Res in Calabria igitur ita evenerunt. Regnavit an-

σιως τὰ φρούρια ἀφέντες ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνεχώρησαν· καὶ οὕτως τὰ ἐν τῇ Καλαβρίᾳ γεγόνασιν. Ἐδαυλευσαν δὲ ἔτη δύο καὶ τριάκοντα, καὶ δέκα βασιλείας ὑπέταξε καὶ ἐδούλωσε, καὶ διακοσίας πόλεις ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἔλαβε. Πέντε δὲ διαλέκτους, χωρὶς τῆς αὐτοῦ, ὁρθῶς ὠμίλει, Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν, Ἀραβικὴν, Χαλδαϊκὴν καὶ Περσικὴν. Λίαν ᾗν εὐφραϊνόμενος ὀμιλεῖν καὶ διαλέγεσθαι μετὰ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀνδρῶν· διὰ τοῦτο καὶ τὸν πατριάρχην κύρ Γεννάδιον ἡγάπα καὶ ἤκουεν αὐτοῦ καὶ συχνάκις ὠμίλει αὐτῷ. Ἐλεγε δὲ ὅτι ἐκ τῆς τῶν ἄστρον κινήσεως ἐγνώριζεν ὅτι βασιλεῖς ἐμελλεν ὑποτάξαι καὶ πολλοὺς τόπους δουλώσαι καὶ οὕτως ἐγένετο.

Καὶ οὕτως μὲν, καθὼς ἱστορήσαμεν κατ' ἐπιτομήν, ἡ ἀρχὴ τοῦ γένους τοῦ ἀμνηρᾶ Ὀσμάνου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπογόνων **96** ἄχρι καὶ τοῦ Μεσμέτ ἀμνηρᾶ ἐν ταῖς ζωαῖς αὐτῶν μάχα· καὶ πολέμους καὶ νίκας ἐπολιτεύθησαν καὶ ἐποίησαν. Ἡμεῖς δὲ τῆς ἱστορίας ὁδοῦ κατὰ τάξιν αὐθις ἀρξώμεθα.

λγ'. Ἐν δὲ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ 539 κα' ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουήλ. Ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ἐπῆρεν αὐτὴν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ 539 κα' ἔτους· καὶ αὐθις ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονικίαν, εἰτα εἰς τὸν Μωρέαν, ἐνθα ψυχοδόμησε τὸ Ἐξαμίλιον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ὅπου καὶ ἐν ἑτέροις καιροῖς ψυχοδόμηθη, ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς περάσας ἐκ τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μυριαριθμήτου ἐκείνου στρατοῦ ἤρχετο κατ' αὐτῶν. Εἰτα διὰ τὸ μάκρος τοῦ καιροῦ τὸ τὰ πάντα δαμάζον καὶ ἀνεπιμέλητον ἀπαθὲν διεφθάρη· ἐκ δευτέρου δὲ κτισθὲν ᾗν παρὰ τοῦ ἐν βασιλεύσιν

ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, οὐκ ὀπίρ κης (ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδὸν εἶπεν τὸν κόσμον ἵτα ὑπέταξε), ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλὸν καὶ ἄλλας ἐτέρας κτίσει· καὶ οἰκοδομὰς ἐποίησεν Ῥωμαίων ἀρχὴν καλλωπίζων, ἔδοξεν αὐτῷ κτίσεις τοῦ Ἰσθμοῦ. Προστάξας ἐγένετο ἐν τῷ ἐνθα ἐν τινι καιρῷ καὶ ὁ πατριάρχης Νικήτας νομαζόμενος Ὀρειφᾶς τὰς νῆας ἤγουν τὰς τρ **97** τὰς Ῥωμαϊκὰς διὰ τῆς ξηρᾶς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάττης εἰς τὴν δυτικὴν πρὸς τοὺς Κρήτας Ἀγαρηνοὺς ἐτροπώσατο. Ἀλλ' ἐκαστὸς καὶ διὰ τὸ αὐτὸ μέγα στρατήγημα καὶ ἐργασίαν καὶ ἀξιὸν μνήμης ἐγεγόνει, οὐκ ἔγκωψω, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσω διηγῆσαι, ἔτι δὲ πῶς ἡ νῆσος Κρήτη καὶ τίνι τρόπῳ ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαρηνῶν ἔτυχεν γενέσθαι, καὶ αὐθις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ πᾶσι τὴν ἐξουσίαν τῆς γεροντίας τῶν Ἑνετῶν ἐνὶ Καὶ πάλιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου ἀψώμεθα καὶ πλοῦν τῆς νέας ἱστορίας ποιήσωμεν.

λδ'. Οἱ τοῦ καταράτου Μωάμεθ ἀπόγονοι διέτε καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς πρῶτον μὲν τῶν Περσῶν ἀρχῆς· ἐγκρατεῖς γενόμενοι καὶ καὶ Βαβυλῶνος καὶ Ἀσσυρίων κυριεύσαντες, καὶ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἀσσυρίας καὶ Ἰστίνης καὶ Λιβύης καὶ Ἀφρικῆς καὶ μέρους τοῦ γοῦ ἐκ τῆς Εὐρώπης, μετὰ δὲ τινα καιρὸν ἀλλοτρίαντας, ἡ μία αὕτη μεγάλη ἀρχὴ εἰς διμερίσθη, καὶ ἄλλον μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Βαβυλὼν δὲ ἡ Βαβυλῶν, ἕτερον δὲ τὰ τῆς Ἀσίας καὶ κάτω μέρη· ἓνα μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Τ

nos duos et triginta; acquisivit et subiecit sibi regna decem, et Christianis urbes ducentas eripuit. Quinque linguas præter suam probe noverat, Græcam, Latinam, Arabicam, Chaldaicam, Persicam. In congressibus et colloquiis cum hominibus eruditis ac prudentibus hilaris erat: quare etiam Genadium patriarcham diligebat et audiebat frequenterque conveniebat. Dicebat, didicisse se ex astrorum conversionibus, se reges et loca multa subacturum esse: id quod sane evenit.

Tale igitur, quale paucis adumbravimus, Othmanis amera ejusque posterorum genus usque ad Mehmetem ameram fuit, eorumdemque, dum vixerunt, ista bella, pugnae et victoriae. Nunc ad interruptum historiae ordinem revertamur.

33. Mense Julio anni 6921 imperator Manuel Cpoli discessit. Thasum insulam profectus, expugnavit eam mense Septembri anni 6922; inde rursus Thessalonicam abiit, deinde in Moream, ubi Hexamilium exstruxit eo loco, quo ante exstructum fuerat, quando Artaxerxes rex cum infinito illo exercitu ex Asia contra Græcos trajecit. Postea, cum diuturnitate temporis omnia consumentis et incuria hominum collapsum fuisset, instauratum erat a magno Justiniano, imperatore sempiterna colendo memoria, non quidem propter necessitatem aliquam, quandoquidem ei parebat orbis terrarum pene uni-

versus, sed quia laudabile esse susceptum ei vultur: nam sicut alia quædam ædificia exstruibus ornabat imperium Romanum, ita Isthmum eidem placuit. Factum est jussu ejus in eo in quo quondam patricius Nicetas, cognomen Orophas, naves sive triremes Romanas pernentem terram Isthmi ex mari Græco in occidentem traxit fuditque Agarenos Cretenses. Quomodo tem et quare hoc præclarum strategema et tuo celebrandum facinus patratum fuerit, non termittam dicere, sed narrationi nostræ insuper item commemorabo, quo pacto Creta insula testatem Agarenorum venerit, et rursus, quare ad Romanos redierit, et tandem sub Veneditionem concesserit: tum denique ad Iustitiam redibimus et recentioris historiae flum pertex

34. Exsecrandi Mohametis posteri et successores et imperii ejus hæredes, primum Persarum atque Media, Babylonia et Assyria potiti, etiam Egyptum, Syriam, Assyriam, Palestinam, Libyam, Africam et Europæ regiones non persequuti, aliquanto post discordes inter se sunt, unde unum illud magnum imperium in regna divisum est, et alium principem Persia est, alium Babylo, alium superior et inferior alium Tarsus, alium Tyrus, alium Iconium, multis illa et præclaris rebus abundans Mel

ρασκευῆς ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ Κρήτῃ εἰς βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ Φωτεινοῦ, καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ἀγαρηνῶν οὐδὲν χρήσιμον αὐτοῖς τέλος ἐγγένοι· προσβολῆς δὲ γενομένης ὁ Δαμιανὸς καιρῶς πληγείς καὶ τοῖς λοιποῖς τροπῇ· γέγονεν αἴτιος, καὶ ὁ Φωτεινὸς μόλις ἐν δρόμῳ διασώζεται καὶ τῷ βασιλεὶ ἄγγελος γίνεται. Ἐγγένοι δὲ αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ ἡ προσβολὴ μακρόθεν, ἐνθα ἡ πόλις τοῦ Χάνδακος ψυχοδόμηται, ὥστὶ σταδίους εἴκοσι, πρὸς τὰ μέρη τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Ἀλμυροῦ, ἐν ἔτει 751. Καὶ πάλιν τοῖς Ἀγαρηνοῖς οὐ διέλιπον φροντίδας καὶ λογισμοὶ καὶ δειλίαι καὶ ταραχὴ καὶ μέριμνα. Καὶ αὐτῶν οὕτως· ἐχόντων μοναχὸς τις ἐκ τῶν ὁρέων τῆς νήσου ἐπικαταβὰς ἀμαρτάνειν ἔφησεν οἱ ἀσφαλῶς ὑπολαμβάνουσι κατοικήσειν οἰκοδομήσαντες ἐν τῷδε τῷ τόπῳ· καὶ ἅμα λέγων τόπον δεξιὸν καὶ εὐφυῆ πρὸς πᾶσαν εὐετηρίαν ὑπέδειξε. Καὶ ἐν τούτῳ φρούριον **101** ἰδρύσαντες καὶ καλῶς ἀκροπολίσαντες, ὃ καὶ Χάνδακα ὠνόμασαν, καὶ ἐκ τούτου ὁρμώμενοι τὴν ὅλην νήσον κατέτρεχον καὶ τὰς λοιπὰς πάσας πόλεις τῆς νήσου ἐδοῦλωσαν, πλὴν τῆς Γορτύνης καὶ Κυδωνίας. Καὶ οὕτως μὲν ἡ Κρήτῃ ἡ μία τῶν περιφήμων ἐπὶ τὰ μεγάλων νήσων ἐάλω ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν Σαρακηνῶν. Καὶ αὖθις μετὰ ἔτος ἐν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἕτερον στίλον ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ἄξιον ἔργον ἐποίησαν· καὶ οἱ Σαρακηνοὶ τοῦ λοιποῦ ἀμερίμνως διῆγον, καὶ πάσης τῆς νήσου κληρονόμοι καὶ κύριοι γεγόνασιν, καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ ὑπὲρ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίστεως τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐμαρτύρησαν. Ἔστι δὲ ἡ νήσος αὕτη ὁρεῖνῃ καὶ θαλασσῇ, ἔχει δὲ καὶ κύλωνα· εὐκάρ-

A πους· τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς οὐκ ἐλάττονα τοῦ Ταυγέτου ἐν τῷ ὕψει· ἔχει δὲ πόλεις παλαιὰς, πλείονας ἢ τῶν ἐν νενήκοντα, μεγίστας δὲ καὶ ἐπιφανεστάτας τρεῖς, Κνωσσὸν, Γόρτυναν καὶ Κυδωνίαν. Ὡν ὁ Μίνος ὁ βασιλεὺς Κρήτης, θαλαττοκρατῶν ποτε, τὴν νήσον τριχῇ διελών, ἐν ἐκάστῳ μέρει κτίσας πόλιν, τὴν Κνωσσὸν κατάντικρυ τῆς Πελοποννήσου· αὕτη δὲ ἐστὶ προσθόρειος. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ὁ Μίνος, ὡς ἱστορεῖται, πρῶτος τὴν Κρήτην ἐξημερώσας νομοθέτης· ἐγένετο σπουδαῖος· διὸ λέγει καὶ ὁ ποιητὴς περὶ αὐτοῦ· « Διὰ τὴν ἀκραν δικαιοσύνην Μίνος καὶ Παδάμανθος, Κρήται δυνεες, ὑπὸ τοῦ Διὸς κριταὶ κατεστάθησαν **102** ἐν ταῖς τῶν μακάρων νήσοις. » Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Μίνως. Ἡ δὲ Γόρτυνα κεῖται ἐν πεδίῳ πρὸς τὸ Λιθύης πέλαιος, ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης σταδίους ἐξήκοντα, παλαιόθεν μὲν τετειχισμένη, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ τὰ τεῖχη φθαρέντα ἡ πολιτεία αὕτη ἤθελον πάλιν τειχίσαι, καὶ ἀρχὴν λαβοῦσα κτίσαντες τεῖχος στάδια ὀγδοήκοντα, καὶ στάσεως γενομένης ἀναμέσον τὸ ἔργον ἀτελὲς διέμεινεν. Ἡ δὲ Κυδωνία μεγίστη τὴν προσθήκην ἦν, κεῖται δὲ αὕτη ἡ πόλις πρὸς τοῖς ἐσπερίοις τῆς νήσου πέρας, τὰ δὲ ὄρη τὰ ἐγγὺς αὐτῆς τὰ ὑψηλὰ Τίτυρος καλοῦνται· ἴδρυται δὲ ἐπὶ θαλάσσης, βλέπουσα πρὸς τὴν Λακωνικὴν πεδιάδα, ἀγαθὴ καὶ λίαν πανεύμορφος καὶ πολλὰ κύκλωθεν ἔχουσα. Λοιπὸν εἰς τρία ἡ νήσος, ὡς προείπομεν, μεμέρισται, καὶ τὸ μὲν πρὸς ἡψαν μέρος ἐν τοῖς τῆς Γορτύνης μέρεσι Δωριεῖς ἐκάλουν, τὸ δὲ νότιον Ἐτεόκρητας, ἐν ᾧ ἐστὶ καὶ τὸ πολίχνιον Ἠράσου. τὸ δὲ δυτικὸν μέρος Κύδωνας· καὶ ἀναμέσον αὐτῶν πολλὰκις μάχαι καὶ πόλεμοι

torii, cum ingenti exercitu et apparatu in Cretam ad illum adjuvandum misit. Verum enimvero, conjunctis licet viribus, nihil adversum Agarenos profecerunt. Quippe proelio commisso, Damianus, plaga mortifera vulneratus, etiam reliquis causa fuge fuit, et Photinus in equo veloci ægre servatus, rei nuntium Imperatori attulit. Facta est hæc pugna loco ab urbe Chandace stadiis circiter viginti dissito, cui nomen Almyri est, anno mundi 6340. Rursum Agarenos non deficiebant curæ, cogitationes, timor, perturbatio et angor; atque ita illis affectis, monachus quidam e montibus insulæ descendit et errare illos affirmavit, si eo in loco collocatis sedibus, secure se posse habitare existimarent; simulque locum idoneum et ad omnem ubertatem accommodatum demonstravit. Ibi oppidum exstruxerunt et arce bene communiverunt, cui Chandacis nomen datum est: unde progressi, totam insulam incurabant, omnesque urbes ejus, præter Gortynam et Cydoniam, in ditionem suam redegerunt. Hoc igitur modo Creta, una ex septem nobilioribus insulis, ab Hispanis Saracenis occupata est. Uno anno post rursus Michael imperator aliam classem adversus eosdem misit, quæ tamen nihil memorabile gessit. Jam Agareni curis omnibus soluti vixerunt totaque insula sunt potiti: ac multi Christiani pro sana fide nostra illo tempore martyrium tulerunt. Est autem

hæc insula montana et silvosa atque valles fertiles habet: montes altitudine Taygeto non cedunt. Habet urbes antiquas supra nonaginta, atque in primis magnas et nobiles tres, Cnossus, Gortynam et Cydoniam, a Minoe, Cretensium rege, qui imperium maris olim tenebat, exstructas: qui, in tres partes insula divisa, in qualibet parte unam condidit, et Cnossus quidem e regione Peloponnesi et ad septentrionem. Hunc regem proditum est primum Cretam litteris excoluisse et legibus studiose moderatum esse: unde poeta dicit: « Propter summam justitiam Minos et Rhadamanthus, Cretenses genero, a Jove in beatorum insulis iudices constituti sunt. » Hæc de Minoe. Gortyna in planitie sita mare Libycum spectat, a quo abest stadiis sexaginta. Antiquitus muris cincta erat, quos, injuria temporis labefactatos, magistratus instaurare cœperunt, sed ad octo stadia productos, exorta seditione, reliquerunt inchoatos. Cydonia incrementis, quæ paulatim cepit, maxima fuit, in occidentalibus finibus insulæ posita. Altissimi montes, qui in vicinia sunt, Tityri nomen habent. Ad mare sita est, et Laconicam spectat, egragia et mirifice elegans et ampla in circuitu. Cæterum in tres partes, ut diximus, insula divisa est: partem versus orientem circa Gortynam Dorienses nominarunt; australem partem Eteocretenses, in qua etiam Prasus oppidulum est; occidentalem Cy-

το. Λέγουσι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς Κρήτης, ὅτι ἐν τῇ νήσῳ τραχὺ οὐκ ἐδύναντο μετὰ ἀμαρτυροῦσθαι ποιεῖν καὶ ἀκοντίζεσθαι, καὶ πρῶτον αὐτοὶ ἐπιπιοῖσι οἱ Κρήτες ἐδειξάν μάχεσθαι. ὁμοίως δὲ γεγονότες τῆς τοιαύτης μεγάλης νήσου ν. 103 ὃν ἔφημεν οἱ Ἀγαρηνοὶ, καὶ νῆας μαποῖσαντες, καὶ θαλασσοκρατοῦντες, νεωστὶ τὸν ἐμειμύμενοι, ληστεύοντες ἦσαν καὶ τὰς Κυ- νήσους ἐλθίζον καὶ πολλὴν φθορὰν εἰς τοὺς ἰανούς καθ' ἡμέραν ἐποιοῦν. Χρόνων δὲ παρα- ντων τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ, ἐπὶ τῆς βασι- Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, Σαλλ' Ἀπόχαψ ὁ ὅς Κρήτης, υἱὸς τοῦ ἀμερμουνη Ἀπόχαπος ἦν Κρήτην κερδήσαντος, αὐτοῖς αὐτὸς ληστρι- ῆας μακρὰς οἰκονομήσας, ὅς ἤδη γαλέας κα- ἔζεν εἰσβάσιν ἦτοι τριήρεις, τὸν ἀριθμὸν B ἱριάκοντα (κωπαρίων εἴκοσι καὶ δύο ἑκάστη), καὶ ἑτέρας νῆας ληστρικάς, ἐξορμήσας ἐκ ρήτης, τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσους ἐληψ- εῖτα καὶ αὐτὴν τοῦ Πέλοπος νήσον κατέβαλε ἰς κάτωθεν αὐτῆς νήσους ἐλύπει, Ζάκυνθόν τε εφάληναν. Ἐμηνύθη δὲ τοῦτο τῷ βασιλεῖ διὰ ρόμου, καὶ ἐξαχρίσας στόλον ἱκανὸν στέλλει αὐτῶν, καταστῆσας δρουγγάριον τῆς αὐτῆς εἰς δυνάμειος τὸν πατρίκιον Νικήταν, ἄνδρα καὶ δραστηρὸν καὶ ἐμπειρον παντὸς πολέμου, οὗ τε καὶ χερσαίου, ὃς μηχανὰς οἶδεν ὡς οὐχ ἰ. Πνεύσαντος δὲ ἀνέμου βορείου ἡδίστου δι' ἡμερῶν καταλαμβάνει τὴν Πελοπόννησον. θάσας ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν, ὡς ἐρη- C ιαθῶν δὲ οἱ αἱ τῶν ἐχθρῶν τριήρεις τὰ θυτι-

αὐτὴν μέρη τῆς Πελοποννήσου ληΐζουσι, Μοθώνης καὶ Πύλου 104 καὶ Γλαρέντζας καὶ Πάτρας, καὶ τὰ ἑτέρα ἐκεῖθεν χωρία, βουλὴν βουλευέται ἐν τῇ διανοίᾳ συνετὴν καὶ σοφὴν. Καὶ ἦν ἡ βουλὴ καὶ ὁ λόγος ἔργον εὐθύς· ἰλιγγιάσας γὰρ περιοδεῦσαι τὴν Πελοπόννησον διὰ Μυρμιδόνων καὶ Ἐπιδαύρου καὶ Μαλείου καὶ Νεταρίου, διὰ δυσκόλου πλοῦ καὶ χιλίων μιλίων μῆκος τηνάλλως ἀναμετρήσας τε καὶ προσήκοντος ὑστερήσας καιροῦ, ὡς εἶχεν, εὐθύς τῇ αὐτῇ νυκτὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ πολυχειρίᾳ χρησάμενος πρὸς τὴν ἐκεῖθεν θυτικὴν θάλασσαν, πλησίον τοῦ ὀρύγματος ὅπου τὸ τοῦ ἰσθμοῦ τεῖχος ἐγεγόνει, κατὰ τὸ ξηρὸν διαβιδάζει τὰς νῆας. Ἐμμι- βάσας δὲ λαὸν καὶ ἄνδρας μαχίμους συντόμως ἐν αὐταῖς ὑπὲρ τὸ ἀρκετὸν, ὅσον ἦν δυνατόν, ἔργου ἐλ- χετο. Καὶ μηδὲν ἐλπίζοντες οἱ πολέμοιοι Κρήτες (ἐπὶ Μαλείου γὰρ εἶχον τὰς ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκό- πους ταχεῖς νῆας φυλάττειν, ἐὰν τις στόλος Ῥω- μαϊκὸς ἔλθῃ κατ' αὐτῶν), οὕτως αἰφνιδίως ἐπιτίθε- ται αὐτοῖς, καὶ συγχύσας καὶ συνταράξας αὐτούς, εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν. Τὰς μὲν οὖν πυρπολήσας τῷ ὄργῳ πυρὶ, τὰς δὲ καταποντίσας, τὰς δὲ ζωγρήσας τῶν πολεμίων νηῶν, τοὺς δὲ βαρβάρους τοὺς μὲν ἀνελὼν τῷ ξίφει τοὺς δὲ ὑποβρυχίους ποιησάμενος, καὶ τὸν ναυάρχη καὶ αὐθέντην αὐτῶν ἀνελὼν, τοὺς λοιποὺς διασκεδασθῆναι κατὰ τὴν νήσον ἠνάγκασεν· εἶτα αὐτὸς πάντας ζωγρήσας· καὶ σαγηνεύσας δια- φόροις τιμωρίαις ἐνέβαλε. Καὶ 105 οὕτως οἱ Κρή- τες Ἀγαρηνοὶ ἰδόντες ἰδελίαν, τὰς τῶν Ῥωμαίων στρατηγίας· καὶ μηχανὰς θαυμάζοντες· καὶ τὴν τοιαύτην ἀπώλειαν ἐξαίφνης παθόντες, φοβηθέντες

ses. Inter hos sæpe bella et prælia commissa Tradunt etiam hoc de Creta, propter asperi- soli non potuisse in ea cum curribus impetus et jaculari, unde Cretes primi ex equis pu- st.

Iti Igitur magna hac insula eo, quo diximus, Agareni, navibus longis exstructis et vindicato operio maris, ad Minois exemplum piraticam ibant et Cycladas insulas populabantur et mul- notidie perneciem Christianis inferebant. Post septem et quadraginta, imperante Basilio Ione, Sael Apochaps, Cretæ princeps, ejus, retam occupavit, Apochapis amermunis filius, D naves piraticas, quas nunc galeas sive tri- nominare solent, numero fere triginta et ibus viginti duobus instructas, atque alias prædatorias comparavit: deinde e Creta pro- is, insulas maris Ægæi populatus est, ipsam- deo Peloponnesum invasit, et insulas infra itas, Zacynthum et Cephaleniam, vexavit. e Imperatori per faselum nuntiata, idoneam æsem adversus illos misit, drungario factu i patricio, viro prudenti et strenuo ac scienti rei bellicæ, tum terrestris tum navalis. Idem itum artium peritus erat, ut nemo supra. i lenissimo borea, paucis diebus in Pelopon- s pervenit, Delatus in portum Cenchrearum,

ut dictum est, cum hostium triremes occidentales partes insulæ, Mothonen, Pylaur, Glarentzam, Patras et reliqua illius regionis loca populari an- divisset, consilium animo cepit prudens et callidum. Atque consilium et verbum statim excepit ipsa res. Cum enim horreret circumire Peloponnesum per Myrmidones, Epidaurum, Maleam et Netarium, ne navigationem molestam subiret aut, mille millia- rium longitudinem nequidquam emensus, adveni- ret sero, statim illa ipsa nocte, multorum usus opera, per Isthmum Corinthiacum ad occidentale mare, prope fossam, ubi murus Isthmi erat, per terram naves transfert. Imposito confestim strenuorum militum numero majori, quam satis erat, operi, quantum poterat, incumbibat, atque nihil tale spe- rantes Cretes hostes, qui ad Maleam diu noctuque veloces habebant, quæ observarent, si qua Romæ- norum classis contra ipsos cursum tenderet, subito invadit, confusosque et turbatos in fugam vertit. Naves eorum partim igne Græco incendit, partim depressit, partim cepit; Barbaros ipsos aut gladio interemit, aut undis submersit, atque, occiso eorum duce et principe, reliquos per insulam ut se dissi- perent coegit: quos tamen postea omnes compre- hensos variis affectis supplicis. His compertis, Agareni Cretenses terrore perculsi sunt, admirantes rei bellicæ peritiam artesque Romanorum; ac tali clade repente

καὶ δειλιάσαντες ἠρέμυσαν τοῦ λοιποῦ καιρόν τινα **A** καὶ φόρους τῷ βασιλεῖ Βασιλείῳ ἔταξαν δοῦναι.

Καιροῦ παρελθόντος ἐτῶν ὡσεὶ δέκα τὰ συνήθη αὐτῶν οἱ βάρβαροι πάλιν οὐκ ἔπαυσεν πράττειν καὶ ληΐζειν τὰς νήσους, καὶ τοὺς φόρους τοῖς βασιλεῦσι κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἠθέτησαν καὶ οὐκ ἔπεμπον. Ἐτῶν δὲ παρελθόντων ἑβδομήκοντα, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ παιδίου, τρισεγγόνου τοῦ βασιλέως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς στόλον ἱκανὸν καὶ ἀξιόλογον οἰκονομήσας καὶ παρασκευάσας στέλλει κατὰ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Σαρακηνῶν, καταστήσας ἑξαρχον καὶ δεσπότην τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ὁδραίς τε καὶ χερσαίου, τὸν μάγιστρον Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν τὸν καὶ ὕστερον βασιλεύσαντα. Καὶ ἐλθὼν ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ συμβαλὼν πολλὰς τοῖς Ἀγαρηνοῖς καὶ προσβολῆς γενομένης πάντας ὑπερεῖχεν ὁ στρατὸς τοῦ Φωκᾶ, καὶ οὐ δύναμει ἀντιστῆναι οἱ Κρήτες φόβῳ ληφθέντες ἔφυγον, καὶ τῶν φρουρίων ἐντὸς εἰσελθόντες ἐκλείσθησαν. Ὁ δὲ Φωκᾶς κατὰ πᾶσαν μηχανὴν πολιορκήσας πρὸς τειχεμαχίαν ἐπιτήδειον τοῖς ἀστέσιν ἐπαγαγὼν, καὶ φοβερὰς φανείας τοῖς ἐναντίοις, ὅφ' ἑαυτὸν πᾶν φρούριον τῆς νήσου ἐποίησεν καὶ τὴν μητρόπολιν **106** αὐτὴν Χάνδακα ἐξεπύρρωσε, καὶ ἔπειτα τινὰ πολίχνια ἅμα ὑπέκυπτε τῷ αὐτοῦ θελήματι· καὶ τὸν ἀρχηγὸν Κρήτης Κουρούπην καλούμενον ἔχειρώσατο, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν ἄλλον πρωτεύοντα Ἀνεμᾶν. Καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ Φωκᾶς διὰ μηνῶν ἑπτὰ, καὶ τὴν νήσον πᾶσαν τοῖς Ῥωμαίοις ἐποίησεν ὥς τὸ πρότερον, κρατούμενη ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν ὡς ἐν τῇ ραῖ· ἀπεκατεστάθη δὲ πάλιν ὑπὸ τῆν **C** ἐξουσίαν τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων διὰ τὰ ἀνδραγα-

θήματα τοῦ Φωκᾶ ἐν ἔτει ,ςτξη', Ἰνδικτιωνος η'. Ὁ δὲ Φωκᾶς στρατηγὸς καὶ κυβερνήτης ἐν τῇ νήσῳ καταλιπὼν προστάξει βασιλικῇ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανέστρεψε, καὶ τοὺς θριάμβους αὐτῷ ἐποίησαν τῆς νίκης. Ἐστάθη δὲ ἡ νήσος αὐτῇ ἀπὸ τῆν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου τοῦ τυφλώσαντος τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαθόντος, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἐρρήθη. Ἐπειτα μὲν τῶν Ἰταλῶν εἰς πολυμερίαν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων κληρωσαμένων, καὶ τοῦ μὲν κόμητος Φλανδρίας Βαλδουίνου βασιλέως ἀναγορευθέντος Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ δὲ Ἐνρίκου Δαντούλου δουκὸς Βενετίας, ὃς καὶ αὐτὸς αὐτοτρόπως παρῆν, μερίδα οὐ μικρὰν ἔχειν ἐξ ὅλων πρὸς τὸ ὅλον, ὅσας χώρας τε καὶ τόπους τὸ τῶν Ἰταλῶν ἐκτέτατο γένος, οὕτως ἔχειν τὸ τέταρτον καὶ τοῦ τετάρτου ἡμισυ, καὶ δεσπότης **107** παρὰ τοῦ βασιλέως τετίμηται· ὁ δὲ ἀδόξατος πολίτῃς Πελοποννήσου ἐγένετο, ὁ δὲ Ῥωμανὸς Δεσποζιόλης, ὁ ἐκ Φλωρεντίας ὀρμώμενος, χρήματα διανεύσας τῷ συνδέσμῳ πολλὰ καὶ ἀναλώσας καὶ αὐτοτρόπως παρὼν ἦν, τὴν τῆς Ἀθήνας καὶ Θήβας μερίδα ἐπέτυχεν ἐνέχυρον. Καὶ οἱ Λιγούριοι ἦσαν Γενουδίται ὁμοίως τὴν τῆς Εὐρίπου νήσον καὶ ἐτέρων τόπων μοῖραν ἐνέτυχον· ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὶ τοῖς Ἐνετοῖς τὴν Εὐβοίαν ἔδωσαν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Βονιφάτιος μαρκίων τοῦ Μοντεφερράτου ἀξιολόγῳ μόρῃ τὴν συμμαχίαν ἦν ἐνεγκάμενος καὶ κυβερνήτης παντὸς τοῦ χερσαίου στρατοῦ ἐγνωρίζετο, ῥῆξ **C** Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου τετίμηται, καὶ ἡ νήσος αὐτῇ τῆς Κρήτης μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ μόρᾳ ἐνέτυχεν. Μετὰ δὲ τινα και-

affecti, prae timore ac metu postea quieverunt aliquandiu, et imperatori Basilio tributa pendere statuerunt.

Exactis annis prope decem, Barbari non desinebant rursus solita sibi facere, sed populabantur insulas atque mittere recusabant promissa imperatoribus tributa. At omnis post septuaginta imperator Romanus puer, Basilii Macedonis pronepos, classem non contemnendam contra Saracenos Cretenses misit, hanc copiarum tum terrestrium tum navalium dace constituto Nicephoro Phoca magistro, eo, qui postea imperavit. Is in Cretam delatus et frequentibus praeliis cum Agarenis conflictatus, semper **D** superior discessit; atque Cretenses cum illi resistere non possent, timore perculsi, in castella sese abdiderunt. Phocas omnes machinas urbibus expugnandis aptas moenibus admovit, et incusso hostibus terrore, insulae castella omnia in potestatem suam redegit, adeoque ipsum ejus caput, Chandacem, expugnavit: cum qua urbe alia quaedam oppidula illius se permiserunt arbitrio. Item cepit principem Cretae, Curupem nomine, et dignitate illi secundum Anemancem. Confecit Phocas haec omnia septem mensium spatio, ac tota insula Romanis, ut ante fuerat, restituta est, ab Agarenis annos 120 possessa. Revocata est virtute Phocae sub imperium Romanum anno 6568, indictione 8. Phocas, duci-

bus et gubernatoribus navium in insula relictis, jussu imperatoris Cpolim rediit ac victoriarum suarum egit triumphos. Mansit insula in potestate Romanorum usque ad imperium Alexii Angeli, qui, excecato fratre, regnum invasit, ut in principio historiae nostrae docuimus. Deinde, cum Itali imperium Romanum in plures partes dividerent, et Balduinus, comes Flandriae, imperator Cpolitianus salutatus est, Henrico Dandulo, Venetorum duci, qui et ipse sua sponte aderat, pars non mediocris de toto regno destinata est: obtinuit enim terrarum locorumque omnium, quae Kali occupaverant, quadrantem unum et dimidium atque ab imperatore insuper dignitate despotae ornatus est. Dabalus Peloponnesi princeps declaratus est, Romanus Delatzioles, Florentia oriundus, qui grandem peruniam foederatis principibus crediderat impenderatque, et ultro praesens aderat, Athenarum et Thesbarum tractus pignori accepit. Ligures sive Genuenses Euripi insulam aliarumque regionum particulas sortiti, postea Venetis Euboeam dederunt. Bonifacius, marchio Montisferrati, cum manu non mediocri adjuvisset socios totiusque terrestri exercitus summus dux esset, rex Thessalonicae ab imperatore Balduino creatus est et Cretam insulam cum aliis locis propriam accepit, sed mox eam Ve-

ρὸν ἐπεπωλήκει αὐτὴν τῇ τῶν Ἑνετῶν γερούσιφ, καὶ οὕτως ἄχρι τῆς σήμερον ὑπὲρ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐστὶ.

Καὶ ταύτην τὴν ἱστορίαν τῷ λόγῳ ἠνώσαμεν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ εὐρίσκεισθαι· καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομὴν ἐπανελέσθωμεν.

λε'. Τῷ ςθιγ' ἔτει, Μαρτίου ιγ', ὁ βασιλεὺς ἀπέσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγγρεῶν ὀνομαζομένων· καὶ τῇ ὁγδόῃ Ἀπριλλίου ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν αὐτὸν δὴ 108 τὸν Ἰσθμὸν, οὐπὲρ ἐστὶ τὸ μήκος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ εὖρος ἐκ μιᾶς θαλάττης εἰς τὴν ἑτέραν ὀργυιαῖς τρισχιλιαῖς καὶ ὀκτακοσίαις· τὸ δὲ μᾶκρος ἐκ τῆς χέρσου τῆς Ἑλλάδος ἦτοι τῆς Ἀττικῆς γῆς μετὰ τὸ καταβῆναι τὴν τραχεῖαν ἔδον τὴν λεγομένην Πλάγιον Κακὸν, ἕως τῆς παιδιάδος κάτωθεν φθάσαι, ἐν ᾧ τόπῳ ἦν κτισθέντα τὰ τεῖχη ταῦτα τοῦ Ἰσθμοῦ, στάδια τριάντα. Ἀπὸ δὲ τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τῆς Κορίνθου τοῦ ὑπὲρ νεφέλας φρουρίου βουνῶν καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τέλος στάδια ὑπάρχουσι πολλά. Ἔοικε δὲ ἡ Πελοπόννησος πλατάνου φύλλῳ εἰς πάντα, τοῦ δὲ φύλλου τὸ καὶ ὅλος ὁ Ἰσθμός ἐστιν. Ἀνέστης δὲ πύργους ἐν αὐτῷ ἑκατὸν πενήκοντα καὶ τρεῖς. Καὶ ἐν τινι μαρμάρῳ εὗρον γράμματα γεγραμμένα λέγοντα οὕτως· « Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν δοῦλον αὐτοῦ Βικτωρίνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας, τοὺς ἐκ Θεοῦ ζῶντας. »

Τῷ δὲ ςθιδ' ἔτει, μηνὶ Μαρτίῳ, ἐπανεστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ μετ' αὐ-

τοῦ οὖσα πᾶσα ἡ σύγκλητος, ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἀφιξίν αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως ἀπέθανε καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Εὐθύμιος· καὶ τῇ κα' τοῦ Μαΐου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγγένοι πατριάρχης 109 κύρ Ἰωσήφ ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης. Καὶ τῷ ςθιε ἔτει ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἐν καιρῷ φθινοπώρου, ἐν ᾧ δὲ καιρῷ τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος τὸν πλαστὸν υἱὸν τοῦ Μπαγιαζήτου ἐκείνου τὸν Μουσταφᾶν, διωκόμενον ὄντα παρὰ τοῦ ἀμνηστᾶ Ἀμουράτου τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐπῆρε, καὶ ἀποστείλας εἰς Ἀθήνας, εἶτα εἰς Μιζιθρᾶν.

Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους λοιμικῆς νόσου γενομένης ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἦτοι ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσσῃ, καὶ πανοικί ὄντες ἐν τινι ἄστει τῶν ἐκεῖσε κεφαλατεύοντες ὁ γαμβρός μου Γρηγόριος Παλαιολόγος Μαμωνᾶς, ἀνὴρ ἀριστος, υἱὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς Μαμωνᾶ τοῦ κυριεύοντός ποτε τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ μου ἡ γυνὴ αὐτοῦ οὖσα· καὶ ἐν παιδίον αὐτῶν θῆλυ, ὃ εἶχον, ἀπέθανε, καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῆς θανῆς τοῦ παιδίου ἀπέθανεν ὁ πατήρ, καὶ πάλιν μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας τῆς τοῦτου τελευτῆς ἐτελεύτησε καὶ ἡ μήτηρ, ἔτι δὲ καὶ ἕξ τῶν ὀπχειρίων αὐτῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· καὶ δύο ἐξ αὐτῶν μόνοι ἐναπελείφθησαν, καὶ ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοῖς ἀθλοῖς μου γονεῦσι· καὶ ἐκ τῆς τρασύτης θλίψεως καὶ ἀπαρμυθῆτου λύπης ἐν ἀσθενείᾳ πεσόντες καὶ σχεδὸν εἰς κίνδυνον θανάτου 110 ἦλθον. Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἦλθεν ὁ γεννήσας με, καὶ γὰρ εἰς τὴν

neiorum senatui vendidit, in quorum hodieque ditione est.

Hanc igitur narrationem libro huic nostro intendendam putavimus; revertamur nunc ad communitiōnem Isthmi.

85. Anno 6913, die Martii 13, imperator incolumis in portum Cenchrearum pervenit et 8 die Aprilis expurgare et instaurare Isthmum ipsum coepit, cuius longitudo, sive, ut melius dicam, latitudo ab uno mari ad alterum orgyias ter mille et octingentas patet, longitudo a terra Græca vel Attica, postquam descenderit via aspera, quæ Πλάγιον Κακὸν dicitur, donec in planitiem venias, quo in loco muri illi extructi erant, stadia triginta; a muris deinde usque ad Corinthii colles arcemque supra nubes eminentem et sinem Isthmi stadia multa sunt. Peloponnesus folio platani simillima est, cuius caulem Isthmus refert. In eo extruxit imperator turres centum quinquaginta tres. Invenērunt tum in marmore has litteras insculptas: « Lumen ex lumine, Deus verus ex Deo vero custodiat imperatorem Justinianum et fidelem ejus ministrum Victorinum et omnes Græciæ incolas qui vitam conservant ad voluntatem Dei. »

Anno 6914, mense Martio, imperator ei, qui eum comitatus erat, procerum ordo universus, Cpolim redierunt: quo eodem mense, post illius adventum,

excessit e vivis Euthymius patriarcha, in cujus locum die Maii 21 ejusdem anni surrogatus est Josephus, metropolita Ephesi. Anno 6915, autumnali tempestate, imperator Joannes, cum in Peloponnesum proficiscens, transiret Thessalonicam, Mustapham, spurium Bajazetis filium, quem Amurates ameras, frater ejus, persequabatur, recepit et in Lemnum indeque Mizithram misit.

Per hiemem ejusdem anni ad Pontum Euxinum sive Mare Nigrum sæviente pestilentia, cum in urbe quadam ejus regionis cum tota familia esset eamque regeret affinis meus Gregorius Palæologus Mamonas, filius magni ducis Mamonæ, ejus, qui aliquando Monembasiam cum finitimis oppidis administrabat, et apud eum esset soror mea, ejus uxor, eorum filia, quam unicam prolem habebant, extincta est, et post filiolæ mortem die septimo obiit pater, rursumque post totidem dies etiam mater mortua est, et præterea sex domestici utriusque sexus, duobus tantum relictis, qui Cpolim profecti, uno ore miseris parentibus meis istum nuntium attulerunt. Hi ex magnitudine calamitatis et dolore solatii impatienti in morbum adeo non levem inciderunt, ut in periculum vitæ venirent. Qua de causa, cum pater meus esset præpeditus, ego cum Thoma principe in Peloponnesum profectus, illius fungebar officio in cœnatione et cubiculo, quemadmodum

Πελοπόννησον σὺν τῷ αὐθεντοπούλῳ κύρ Θωμᾷ εἰς τὴν αὐτοῦ τάξιν ἦν, εἰς ὑπηρεσίαν ἐπὶ τραπέζης καὶ κελλιότης αὐτοῦ, ὡς ὤρίσθημεν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἡτοιμαζόμεθα, καὶ ἐπεὶ ὁ μὲν πρῶτός μου ἀδελφὸς ἦν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ μετ' ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἀφελὲς πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τὴν λεγομένην τοῦ Χαρσιανίτου, ὅπου ἦν καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν διδάσκαλος κύρ Ἰωσήφ, καὶ ἐκεῖσε ἐγένετο μοναχός.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔαρι καὶ θέρει λοιμοῦ γεγονότος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ Ῥωσσίας λοιμῶδες νόσῳ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιθὸς μονῇ.

λς'. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ςζκς' ἔτους ἐστάλη εἰς Πελοπόννησον ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾷ παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ ἐπανέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, κάμει εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ προσηγάγετο Μαρτίου ις' ὑπάρχοντός μου ἐτῶν ις' καὶ ἡμῖς, ἐκείνου δὲ τοῦ ἀειμνήστου καὶ μακαρίτου ἐτῶν ἐξήκοντα ὀκτώ ἡμῖς.

111 Καὶ τῷ ςζκς' ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία ἡ τοῦ Μοντεφερόβату μαρκίωτος θυγάτηρ, καὶ τῇ 19 τοῦ Ἰανουαρίου ὑλόγηθη αὐτὴν καὶ ἐστέφη ὁ βασιλεὺς· κύρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ, καὶ μεγάλη ἐορτὴ ἐγένετο ἐν τῇδε τῇ στέψῃ, καὶ ὄντως ἐορτῶν ἐορτὴν καὶ πανήγυριν πανηγύρεων ἐποίησαν.

λς'. Καὶ τῷ ςζκη' ἔτει ἦλθεν ὁ ἀμυρᾶς ὁ κύριος Κυρίτζης καὶ Μεσμέτης, ἵνα διὰ τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως διέλθῃ εἰς τὴν ἀνατολὴν· καὶ ἐπρομαθη-
τεύθη παρὰ τῶν κατασκόπων ὅτι ὑπῆγεν ἵνα τὰ τῆς ἀνατολῆς διορθώσῃ, καὶ ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν κατὰ νοῦν ἐλογίζετο ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως, ὡς ἐμελέτα. Πάντες οὖν οἱ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλέως οἱ ἐμπιστευθέντες τὸ μυστήριον, ἄρχοντες καὶ ἐκ τῶν ἐκρωμένων, παροξύνοντες ἐβούλευον τῷ βασιλεῖ ἵνα πιάσῃ αὐτόν· ἐκεῖνος δὲ οὐκέτι κατεπίσθη λέγων· «Ὁὐκ ἀθετῶ τοὺς ὅρκους οὐδὲ πρὸς ἐκείνους ἐποίησά-
μην, εἰ καὶ ἂν ἐθεοαίουμην ὅτι ἔλθῃ καθ' ἡμῶν, μέλλει νικῆσαι καὶ αἰχμαλωτεῦσαι ἡμᾶς. Εἰ δὲ πάλιν ἐκείνος ἀθετήσῃ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ, πρὸς θεὸν τὸν περισσοτέρως ἐκείνου δυνάμενον τὰ πάντα ἀνατί-
θημι.» Δι' ἣν αἰτίαν οὐδὲ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐστειλεν εἰς συνάντησιν τῷ ἀπεβεί, εἰ μὴ τοὺς ἀρί-
στους ἀνδρας, Δημήτριον τὸν Λεοντάρην, Ἰσαάκιον τὸν Ἀσάνην καὶ Μανουὴλ τὸν πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ πολλῶν ἀρχόντων καὶ στρα-
τιωτῶν καὶ δωρεῶν βασιλικῶν. Καὶ συναντήσαντες αὐτῷ 112 περὶ τὰ Κουτούλου ἦλθον μετ' ἐκείνου εἰς τοῦ διπλοῦ κίονος· καὶ δι' ὅλης τῆς ὁδοῦ ὠμίλει· ὁ ἀμυρᾶς μετὰ τοῦ Λεοντάρη. Ἐκεῖσε περὶ τὸν διπλοῦν κίονα εὐρέθη καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν τινι τριήρει, ἔχοντες καὶ ἐτέραν ἡτοιμασμένην βα-
σιλικῶς, ὅπως δι' αὐτῆς διέλθῃ ὁ ἀμυρᾶς. Ἐξῆς οὖν ὁ ἀμυρᾶς ἐν τῇδε τῇ τριήρει, πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ θαλάσῃ χαιρετισθέντες ἡσπασθῆσαν, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ τριήρει ὢν· καὶ ὁμιλοῦντες ἦλθον ἄχρι τῆς Ἀσίας ἥτοι τῆς ἀνατολῆς πέραν, ὅπου τὰ νῦν Σκούταρι ὀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις. Ἐκεῖνος μὲν ἐξελθὼν τῆς τριήρεως εἰσῆλθεν εἰς τὰς σκηνὰς ἥτοι παρεμβολὰς τὰς αὐτῷ προετοιμασθεί-

jussi ab imperatore, patre ejus, et parati eramus. Frater meus nati maximus in Peloponneso erat cum imperatore, et alter, me minor, cum morte occubuiscent ejus fratres, relictis patre et matre et fratribus, in monasterium abditus, quod dicitur Charsianitæ, ubi etiam verus ille magister Josephus versabatur, monachicam vitam agebat.

Vere et æstate pestilentia Cpoli grassante, Anna domina, e Rossis oriunda, obiit et sepulta est in monasterio Libis.

36. Principio autem anni 6926, ab imperatore patre Thomas princeps juvenis in Peloponnesum missus est. Quo quidem tempore Cpolim rediit imperator, ejus pater, et me in cubiculum assumpsit Martii die 17, annos natum sedecim et dimidium, cum ipse ille æternæ et beatæ memoriæ vir sexagesimum octavum cum dimidio ageret.

Anno 6927, mense Novembri, Cpolim venit domina Sophia, filia marchionis Montisferrati. Eam die Januarii 19 solemni cæremonia duxit inauguratusque est in æde S. Sophiæ imperator Joannes; quæ inauguratio summan habuit festi diei celebri-
tatem fuitque revera solemne solemniium et pane-
gvis panegyrium.

37. Anno 6928 adfuit ameras Cyriztes Meheme-
tes, per Cpolim in Asiam profecturus. Prænuntia-

tum autem fuerat ab exploratoribus, eum orientem ordinatum advenire atque in reditu urbem invasu-
rum. Omnes igitur consiliarii imperatoris, quibus creditum est hoc secretum, principes et ecclesiastici suadebant magnopere, ut comprehenderet ameram. At ille renuens: «Non violarem, inquit, quod illi dedi, jusjurandum, etiamsi eum nos adorturum devictosque servituti addicturum esse certo scirem. Si ipse violarit sacramentum, cuncta Deo commit-
tam, qui est illo potentior.» Nullum tamen e filiis impio isti obviam misit, sed optimates quosdam, Demetrium Leontarim, Isaacium Asanem et Manue-
lem Cantacuzenum protostratorem cum multis du-
cibus et militibus muneribusque regiis. Circa Cu-
tulum obvii facti, prosecuti eum sunt ad duplicem columnam: quo toto itinere sermonem ameras conferebat cum Leontari. Illic etiam imperator et ejus filii in triremi aderant, cum alia triremi cultu regali ornata, qua Mehemeles veheretur. Eam posi-
quam conscendit ameras, invicem ad in mari con-
salutarunt, in sua quisque triremi vecti. Itaque inter colloquendum ad Asiæ seu orientis littus pervene-
runt, ubi urbs est, quæ prius Chrysopolis, nunc Scutari dicitur. Ibi ameras e triremi egressus, in tentoria sive tabernacula sibi parata concessit; imperator cum filiis in triremibus edebat ac bibe-

ἔ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐνζώντων τριη-
σθιον καὶ ἐπεινον, καὶ ἀποστολὰς τροφίμους
εἰς τὸν ἔξωρον ἀπέστειλλον. Περὶ οὖν τὸν ἑσπε-
ράμηνος ἐπιπικος ἀπῆλθεν οἱ σὺν αὐτῷ
ὁδοῦ τῆς περὶ τὴν Νικομήδειαν φερουσῆς,
νιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον οἴκαδε.

Ἰφὶ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψας ὁ
 εἰς τὴν θύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιουπό-
 ῃθλιν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν · ὁ δὲ βασι-
 σιμάσας τὸν Λεοντάρην Δημήτριον πρὸς ἐκεί-
 στευεν, ἵνα περὶ τῶν προμελετωμένων μάθῃ
 ᾧ προμηνύσῃ, ὃν καὶ ἐλέγξῃ **113** περὶ τῆς
 ἰγάνου καὶ τιμῆς ἣν πρὸς ἐκείνους ἐπεδείξατο
 διὰ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοῦτον πρέσ-
 βι πρόσωπον λέγει καὶ τὰ δῶρα ἐπὶ προσεχόμε-

τῷ. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἀμηράς μετὰ τιμῆς καὶ πολλῆς ἐδέξατο τὸν τοιοῦτον. Καὶ τέλος εἰπὼν ὁ ἀμηράς ὅτι ἀσθενῶν εἶχε τινὰς ἡμέρας, καὶ τὸ ὑγιαίνει αὐτὸν ὁμοῦ συναυλίσσονται καὶ ἡσουςιν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ μέτρησε. Καὶ οἱ τοῦ παλατίου αὐτοῦ βουλευ-
ναι ἀπεκάλυψαν τὸ συμβῆναι τῷ Λεονταίῳ·
τῇ σκηνῇ αὐτοῦ ἦν, τάχα θαυμάζων πῶς οὐ
δαίτο αὐτὸν ὁ ἀμηράς, ὅπως καὶ τὰς δουλείας
ἰκοῦση. Κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν ὥραν τούτου τὸν
μαθὼν πολλοὺς γραμματοκομιστὰς· ὁ Λεον-
πέστελεν πρὸς τὴν βασιλέα, καὶ οὐκ ἐδυνά-
μην ἐπελθεῖν διὰ τὸ εἶναι κλεισμένας τὰς θύρας
ἐξ ὁδοῦ εἰς τὴν πόλιν. Καὶ οὕτως ἡμέραι
καὶ παρηλθόν, ἅψ' οὐ δὴ τὸ κατὰ τῆς πόλεως
ὑποὶ μυστήριον, καὶ θροῦς μέγας ἐγένετο καὶ
καὶ μελέτη, καὶ πολλοὺς ἐλέγχους· ὁ βασιλεὺς

Α Ἐλθε παρὰ τῶν συμβουλευσάντων αὐτόν ποτε ἴνα
πίσῃ αὐτόν· εὗρίσκετο δὲ τότε ὁ βασιλεὺς δι' αἰτίαν
λοιμοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου. Μόλις οὖν δι
ἄλλης ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Μεσημβρίαν ἀπαχούσης
ποτὲ ἔστειλεν ὁ Λεοντάρης δρομέα, καὶ ἐκείθιν διὰ
θαλάσσης ἑλθὼν ἐκομίσαστο γραφὴν περὶ τοῦ θανάτου
114 τοῦ ἀμυρά· καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
τό· « Ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ
πρῶτ ἀγαλλίσεις. » Καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν βου-
λὴν καὶ μέλειτιν, πότερον ἔχειν μετὰ τοῦ υἱοῦ αἰ-
τοῦ Ἀμουράτου ἀγάπην καὶ παραχωρήσωσιν εἶναι·
αὐτὸν αὐθέντην, ὥς καὶ τὰ ὀρκωμοτικὰ αὐτοῦ διε-
λάμβανον, ἢ ἴνα φέρωσι τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ τὴν Μι-
ζιθρᾶν καὶ καταστήσωσιν αὐτόν αὐθέντην εἰς τὴν
δύσιν, καὶ ὁ Ἀμουράτης ἔσται ἐν τῇ Ἀσίᾳ αὐθέν-
Β της, τοῦ μὲν βασιλέως καὶ πατρὸς ἐδ' πρῶτον βου-
λευομένου καὶ κρίνοντος δικαίως ἐκ πολλῶν αἰτιῶν
ἵνα ὁ Ἀμουράτης αὐθέντης γένηται, τοῦ δὲ υἱοῦ
αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνόου Δημητρίου ἵνα ποιή-
σωσι τὸν Μουσταφᾶν, λέγοντες ὅτι ἰδίδεν αὐτοῦ καὶ
τὴν Καλλιούπολιν. Μόλις δὲ ποτε οἴοντο κατὰ παρα-
χώρησιν ὁ βασιλεὺς δέδωκεν ἐξουσίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ
λέγων· « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, υἱέ μου, γέρων καὶ ἀσθε-
νὴς καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου· τὴν οὖν βασιλείαν καὶ
τὰ αὐτῆς δέδωκά σοι, καὶ πρᾶξον ὥς βούλει. » Ἐν
δὲ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ 753^ο ἔτους μετὰ πλεί-
στων τριήρων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Καλλιούπολιν ὁ βα-
σιλεὺς κύρ Ἰωάννης ἄγων σὺν αὐτῷ καὶ τὸν ἀμυράν
Μουσταφᾶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, καὶ αὐθέντην
ἐξέβαλεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ ἡ Καλλιούπολις προσ-
Γ ἐκύνησεν αὐτόν· καὶ μετὰ τινος ἡμέρας ζητηθεῖσα
παρὰ τοῦ βασιλέως τάχα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις, ἀπε-

que invicem sibi partes delicatas mittebant. speram ameras, equo insidens, et qui eum iantur, Nicomediam versus abierunt, impem filii domum discessit.

tere ejusdem anni revertens ameras in occi-
 , via quæ trans Calliopolim ducit, Adria-
 a profectus est. Imperator ad eum expeditum
 tum Leontarim, ut, quæ inisset consilia,
 ceret sibi que renuntiaret, eumque de gratia
 re, quæ ei præstitisset, et de transfectione
 u, legatus tum personæ dignitate, tum dono-
 uæ afferret, amplitudine insignis. Excepit
 modum et honorifice et amice ameras, tan-
 a ei dixit, ægotare se dies jam aliquot :
 am convalescisset, sermonem se collaturos
 et post diem tertium vitam posuit. Consilia-
 palatini, quod evenerat, non aperuere Leon-
 ul in tentorio suo degebat, mirans, cur non
 tur ab amera ad explicandum ei legationis
 i. Ipsa autem hora, qua eum obisse cognovit,
 rios complures ad imperatorem misit, qui
 quoniam viæ, quæ Cpolim ferebant, clam-
 æ erant, eo pervenire non potuerunt. Itaque
 dies effluxere, ex quo arcanum invadendæ
 consilium patuit, tumultuosque ingens exortus
 itaque deliberatio et sollicitudo erat, et ve-

hementer reprehensus est imperator ab iis qui
ameram comprehendendum esse olim suaserant.
Versabatur tum imperator pestis vitandæ causa in
monasterio Peribleptæ. Vix tandem alia via, quæ
Mesenibriam ferebat, Leontaris mittere potuit cur
sorem, qui inde per mare profectus, litteras do
obitu ameræ attulit : atque comprobatum est eo
die dictum illud : « Vesperis fletus erit, et mane
lætitia. » En autem, ad aliam curam conversi sunt
et consultationem, utrum cum filio ejus Amurate
amicitiam inirent eumque sinerent principem esse,
quemadmodum sane ejus exigebant sacramenta, au
Mustapham, Mizithra reductum, in occidente prin
cipem constituerent, Amurates princeps esset in
oriente. Imperator pater, qui primus sententiam
dixit, multis de causis æquum judicabat, ut penes
Amuratem rerum summa esset, filius autem ejus et
Demetrius (Antacuzenus, ut Mustaphas princeps
fieret, quod is Romanis dedisset Calliopolim. Tan
dem, licet ægre, imperator filio agendi, quod vellet
potestatem concessit his verbis : « Fili mi, ego se
nex infirma valetudine et morti propinquus sum :
itaque tibi trado imperium et quæ ad id pertinent :
facito, quod placuerit. » Mense Septembri anni
6929 multis cum triremibus Calliopolim venit Joan
nes imperator, Mustapham et Peloponneso socum

κρίναντο **115** πάντες οἱ Τούρκοι λέγοντες, ὅτι ἐγ-
γὺς τῆς πίστεως ἡμῶν ἡ Καλλιούπολις ἐστὶ καὶ με-
γάλη τις εὐλάβεια, ἐπεὶ ὁ πρῶτος τόπος ὃν ἐλάβο-
μεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶ τοῦτο τὸ φρούριον, ἐνθα
καὶ τὰς τῆς ἡμῶν πίστεως προσκυνήσεις καὶ τὰ
λοιπὰ πρῶτον ἐποιήσαμεν εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης μέρη,
καὶ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν κατὰ τὸν ἡμέτερον κορὰν δοῦ-
ναι αὐτήν. Ἀλλὰ δώσωμεν ὑμῖν ἑτέρους τόπους καὶ
χώρας ἀντ' αὐτῆς. Ἐτι καὶ ὁ Ἀμουράτης ἐκ τῆς
ἀνατολῆς διὰ πρέσβων πολλὰ ἔτασσε τοῖς Ῥωμαίοις,
θεόμενος ἵνα μὴ γινέσθαι τὸν Μουσταφᾶν αὐθέντην
βοηθήωσιν· οἱ δὲ ἡμέτεροι τὰ ἐναντία φρονούντες
οὐδὲν ἀπεκρίναντο. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος
τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ μπεγλὲρ μπέης Μπαγιαζήτης
διερχόμενος διὰ τοῦ ἐπάνω στενοῦ εἰς τὴν δύσιν,
ἀνὴρ χρήσιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις· καὶ βιζύρις
ὢν τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀμουράτου, ὃς τὴν Ἀγκυραν
ἐκέκτητο εἰς κεφαλᾶτικον, βουλόμενος, εἰ δυνατόν
ἦν, κρατῆσαι εἰς τὴν τοῦ Ἀμουράτη ἐξουσίαν, τὴν
δύσιν δηλονότι. Καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἐξελθόντος
ἐκ τῆς Καλλιούπολεως, διήρχετο κατ' αὐτοῦ εἰς τὰ
περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν. Καὶ συναντηθέντες πύλε-
μας ἐγένετο, καὶ ὁ Μπαγιαζήτης ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ
νικηθεὶς καὶ πιασθεὶς ἀπεκτάνθη, καὶ τὴν εἰς τὴν
δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσεδῶν ἐκυρίευσεν. **116** Καὶ
πάλιν ἐπιστρέψας ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλιούπολιν
τῷ αὐτῷ ἔτει, καὶ περάσας εἰς τὴν ἀνατολὴν κατὰ
τοῦ ἀναψίου αὐτοῦ Ἀμουράτη εἰς Προῦσαν εὐρισκο-
μένου, ἡττηθεὶς ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ τῷ
θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους διῆλθε καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ἀμου-
ράτης μετὰ Λιγουρικῶν ἦτοι Γενουιτῶν νηῶν, καὶ

Α διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ καταλήψας ἀπέκτεινε·
Ψευθέντες δὲ τὰς ἐλπίδας, ὃς ἠλπίζον ἔχειν, διὰ
τὸν θάνατον τοῦ Μουσταφᾶ οἱ βασιλεῖς [οἱ] εἰς ταρα-
χὴν λογισμῶν καὶ φόβον ἐνέπεσον διὰ τὴν ἐχθρὰν ἣν
ἔδειξαν κατὰ τοῦ Ἀμουράτη, ζητοῦντες τρόπον καὶ
αἰτίαν ἵνα, εἰ δυνατόν ἦν, εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἀναμέ-
σον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ῥωμαίων γενήσεται· καὶ
ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν πρέσβεις Δημήτριον
τὸν Καντακουζηνὸν, Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ τὴν
γραμματικὸν Ἀγγελοῦ τὸν Φιλομμάτην. Ὁ δὲ ἀμνη-
ρᾶς μαινόμενος ἦν τῷ θυμῷ κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων
ἀρχῆς δι' αἰτίας ὃς εἴπομεν· καὶ εὐθὺς ὥς εἶδεν
αὐτοὺς, προστάξας ἐν εἰρᾷ ἐξοφωμένην δεσμίους
ἔθετο, καὶ ἀσφαλῶς τηρεῖσθαι κελεύσας.

λθ'. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, τῇ δγδῇ τοῦ
Β Ἰουνίου, τῷ ςζλ' ἔτει ἀποστείλας ὁ Ἀμουράτης διὰ
τὸν Μιχάμπη, καὶ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινού-
πολιν πολιορκῶν αὐτήν. Καὶ τῇ ιε' τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε
καὶ αὐτὸς ὁ ἀμνηρᾶς μετὰ **117** πλήθους στρατοῦ,
ἔχων σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς ἀποσταλέντας πρὸς αὐτὸν
πρέσβεις δεσμίους. Καὶ τῇ κβ' τοῦ Αὐγούστου μη-
νὸς ἐπολέμησεν αὐτὴν δὲ τὴν πόλιν πολέμῳ καθολι-
κῷ. Καὶ τῇ ς' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ςζλα'
ἔτους ἀπῆλθεν ἀπρακτος ἀπὸ τῆς πόλεως, Θεοῦ βοη-
θείᾳ. Καὶ τῇ λ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν ὁ Μουσταφᾶς
πυλός· ὁ τοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη ἀδελφός, καὶ διελθὼν
τὴν πόλιν ἔπρεσεν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περιδολὸν,
καὶ ἐπὶ τὴν αὐρίον τῇ α' τοῦ Ὀκτωβρίου ἦλθε προ-
συνῆσαι τὸν βασιλέα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Καὶ τῇ
C οὕτῃ ἡμέρᾳ τὸ δριστον ἐπῆλθε τῷ βασιλεῖ τὸ τῆς
ἡμιπληξίας νόσημα, ὃν ἰδόντες οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας

duccens, quem in occidente principem constituit. Coluit quidem Joannem ea civitas, sed cum post dies aliquot requireret eam, ut pactum erat, imperator, Turcæ omnes responderunt, ipsorum sacris addictam esse Calliopolim, et magna se astringi religione, siquidem primus locus, quem obtinuis-
sent in Europa, hoc oppidum esset, in quo primo inter omnia Europæ oppida religionis suæ auspicia et reliquas cæremonias fecissent: unde non liceret per eorandem, eam urbem dare Romanis. Datturos se illis esse hujus loco alia oppida ac regiones. Interim Amurates ex oriente per legatos multum instabat Romanis orabatque, ne Mustapham ad principatum proveherent. At nostri, ut qui contraria sentirent, nihil responderunt. Circa initium hiemis ejusdem anni beglerbegus Bajazetes, vir strenuus et bello exercitatus, idemque vezires patris Amuratis et præfectura Ancyrae auctus, per superiores fauces in Europam transiit, eam, si posset, in potestatem Amuratis redacturus. Mustaphæ, qui Calliopolim exierat, ad Adrianopolim obviam sit. Pugna commissa, Mustaphas Bajazetem vincit captumque obtruncat, et universo Turcarum in occidente imperio potitur. Eodem autem anno Mustaphas Calliopolim reversus, susceptaque adversus Amuratem, qui Prusæ erat, expeditione in Asiam, victus in occidentem rediit; et æstate ejus anni patrum Amu-

rates cum Ligurum sive Genuensium navibus persecutus est, comprehensumque interemit. Jam morte Mustaphæ spe sua delusi imperatores, turbati ac sibi metuere cœperunt, propterea quod hostilem in Amuratem animum prodidissent. Itaque modum et occasionem quærebant, qua concordia et amicitia inter Turcas et Romanos conciliaretur, miseruntque ad ameram legatos Demetrium Cantacuzenum, Matthæum Lascarum et Angelum Philommatem grammaticum. Ameras, ira incensus adversus Romanos propter eam, quam significavimus, causam, ubi primum legatos vidit, victos in obscurum carcerem detrudi diligenterque custodiri jussit.

D 39. Ineunte æstate, octavo die Junii, anno 6930, misit cum exercitu Michalhegum Amurates, clausitque et obsedit Cpolim. Die ejusdem mensis decimo quinto ipsemet cum magnis copiis accessit, legatos in vinculis adducens, et die vicesimo secundo mensis Augusti urbem universis viribus oppugnavit. Die tandem sexto Septembris anni 6931 Dei gratia re infecta ab urbe recessit. Ejusdem mensis die tricesimo Mustaphopulus, Amuratae frater, per urbem profectus, in septem Dominicum pervenit, et proximo die, qui fuit primus Octobris, ad imperatorem et filios ejus adorandos accessit. Eodem die post jentaculum imperator hemiplexia correptus est: quem Turcæ Asiani mirabundi dice-

οι Ελεγον θαυμάζοντες οτι ὁμοιως τῷ τῆς αὐ-
 ισταως προφήτῃ Μαχουμέτῃ ἐστὶ τῇ θεωρίᾳ,
 καὶ ὁ Μπαγιαζήτης ὁ καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ περὶ
 εἴρηκε· « Καὶ ὅστις οὐκ οἶδε τὸν βασιλέα,
 ὅνης τῆς θεωρίας αὐτὸν λέξη εἶναι βασιλέα. »
 Μουσταφάπουλος· πλημμελήσας· πλείσταις ἡμέ-
 ριν τῇ πόλει ἔνεκεν τοῦ τῷ βασιλεῖ συμβάντος
 ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σηλυμβρίας, καὶ μὴ διατρέ-
 ψας ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ διελθὼν
 ἐν εἰς τὴν Προῦσαν. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ
 ἀπῆλθε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς
 Ἀσίαν, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν
 αὐτοῦ.

Τῷ δὲ Μαίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐδῶκε τὸ
 ἔτος 118 ἦτοι ὁ τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸς
 ὁ Τουραχάνη, καὶ πολλοὶ τῶν Ἀλβανιτῶν ἀπ-
 ῆσαν. Καὶ τῷ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἐφυγεν
 ἐντόπουλος κύρ Δημήτριος μετὰ Ἰλαρίωνος
 καὶ Γεωργίου Ἰζαούλ γαμβροῦ τοῦ αὐτοῦ Δόρια,
 ἦλθεν εἰς τὴν Γαλατίαν, ἵνα ὑπάγῃ πρὸς τοὺς
 ἡσ· καὶ πάλιν οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγ-
 ῖ. Καὶ τῇ 18 τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 118 ἔτους,
 ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης εἰς τὴν Οὐγγαρίαν,
 ὡς δεσποτὴν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντό-
 ν· κύρ Κωνσταντῖνον, καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς
 ἀντ' αὐτοῦ. Τῇ δὲ 18 τοῦ Φεβρουαρίου
 τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὀρκωμοτικὸν ἀγά-
 μας τοῦ ἀμην Ἀμουράτη, καὶ τότε τοὺς
 ἡσ ἡλευθέρωσε. Τότε οὖν αὖθις ἀπῆλθομεν
 εἰς, Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς ὁ καὶ ὑστερον μέγας
 ἐνός· καὶ ὁ Μελαχρηνὸς Μανουὴλ καὶ ἐγώ,

Α δι' αἰτίας τοιαύτης, οτι ὁ μὲν Μελαχρηνὸς καὶ ἄλλοι-
 τέ ποτε προσηλθὼς πρὸς τὸν ἀμην καὶ ἔγνω· ὅτι
 ἐμελλε γεννηθῆναι ἡ ἀγάπη, ὁ δὲ Νοταρᾶς ἵνα τελέσῃ
 αὐτὴν ὡς χρήσιμος καὶ καλὸς, ἐγὼ δὲ ὡς παρὰ τῆς
 ἀγίας δεσποίνης τῆς συγγενοῦς τοῦ ἀμην ἐκ τῆς
 μητρὸς αὐτοῦ ἀποσταλὴς· καὶ εἰ τι ἂν δεήσῃ, γρά-
 ψω καὶ διὰ ὑφειλτῶν γραμμάτων πρὸς τε τὸν γη-
 ραὶν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα
 κύρ Ἰωάννην εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὐρισκόμενον. Ἐν
 δὲ τῷ τέλει τοῦ Ὀκτωβρίου 119 τοῦ 118 ἔτους
 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὴν
 Ἰστρὸν ποταμὸν κατερχομένου ἐν χώρᾳ τινὶ Κελλίῳ
 ἐπνομαζομένῳ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης, ἀπελθού-
 σων τριήρων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως· ἐκεῖσε·
 προέπεμψε γὰρ ἀπὸ Οὐγγαρίας ἀνθρώπων ἀλλόγλωτ-
 τῶν καὶ ἀλλογενῶν τοῦ ἐλθεῖν διὰ ξηρᾶς μετὰ πιττα-
 χίου ὑφειλτοῦ, ὃς ἐλθὼν ἐζήτη· ἰδεῖν τὸν βασιλέα
 λέγων· οτι ἀνάγκη ἦν αὐτῷ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ ὁμιλῆσαι
 σὺν αὐτῷ. Ἀποκρίθη· πῶς ἐδύνάτο τοιοῦτον ἀνθρώ-
 πον ἰδεῖν βασιλέα ἀσθενῆ; κατὰκοίτος γὰρ ἦν, καὶ
 μόνος πρὸς μόνον ἤθελεν συνάει λόγον. Πολλῶν οὖν
 λόγων δαπανηθέντων ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἀνθρώπον
 δύο τῶν σεκρέτων σὺν ἐμοί, καὶ εἶπον αὐτῷ· « Ἡ
 εἰπέ· ὁ βούλει τῷ παρόντι, » δειξάντες ἐμὲ, « ἡ ἀπ-
 ελθε· ἐνθα βούλει, » ἡνίκα παραλαβὼν με κατ' ἰδίαν
 δέδωκέ μοι χάρτην ὑφειλτῶν, ὃς δεδῆλωκέ μοι ὅτι
 δὲ πόθεν καὶ πότε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διώρωσα τὸ
 ὑφειλτῶν καὶ ἀπῆλθεν ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφε-
 ρον· οτι ζῆτῶ εὐεργεσίαν, ἐπεὶ χαρίεντα ἐμελλον
 C μηνύεσθαι διὰ τῶν ὑφειλτῶν. Ἐκεῖσε καὶ τῆς δε-
 σποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νόμφης αὐτῆς, τοῦ

perio simillimum esse auctori religionis suae
 vel; quemadmodum aliquando ejus hostis
 tes de eodem affirmavit: quicumque non nos-
 tratorum, cum tamen solo aspectu imperato-
 rum esse intellectum. Mustaphopus per dies
 propter casum imperatoris flagitiis in urbe
 atis, postremo Selymbriam usque abiit, sed
 talim Cpolium reversus, Prusam se contulit.
 usus anni frater ejus in Asia adversus eum
 tus est proditumque a suis morte multavit.
 Menae Maio ejusdem anni captum est a Tu-
 re Hexamilium sive Isihmus Peloponnesi, ac
 Albanitis occisi sunt. Aestate sequenti prin-
 cemetrius cum Hilarione Doria et hujus ge-
 Georgio Hizaulo, profugus Galatam venit, ut
 cas abirent: ad quos tamen non venerunt,
 Hungariam profecti sunt. Die decimo quinto
 bris, anno 6932, imperator Joannes in Hun-
 transiit, despota facto et in urbe relicto
 Constantino, qui suum interim locum tene-
 e vicesimo secundo Februarii ejusdem anni
 am sacramento firmavimus cum Amurata
 , qui legatos jam liberos dimisit. Tum rursus
 missi sumus, Lucas Notaras, qui postea ma-
 us factus est, Manuel Melachrenus et ego,
 rea quod Melachrenus jam prius ad amercam
 pacemque esse conventuram cognoverat, No-

taras ad perficiendam eam in primis utilis et idoneus
 esse videbatur, et ego a sancta despecta, quae a ma-
 terno genere ipsi amercæ cognata fuit, missus erant,
 cui etiam hoc munus datum est, ut, si quid opus
 foret, litteris id consignatum ad imperatorem senem
 et filium ejus, Joannem imperatorem, in Hungariam
 perscriberetur. Exeunte autem Octobri mense anni
 6933, per regionem, cui Cellii nomen est, ad Istrum
 fluvium pertinentem, imperator Joannes in urbem
 reversus est, missis illic Cpoli triremibus. Præmi-
 serat enim ex Hungario Joannes hominem peregrini-
 tum et peregrina utentem lingua, qui cum tabella ob-
 signata terrestri via in urbem proficisceretur. Is, ubi
 D advenit, imperatorem videre cupiebat, affirmans, ne-
 cesse esse, ut videret eum et cum eo colloqueretur.
 At enim quo pacto fieri poterat, ut imperatorem,
 qui ægrotus decumbebat, iste homo conveniret et
 solus, id quod volebat, cum eo conferret sermonem?
 Itaque, cum multum esset disceptatum, missi ad
 eum sunt mecum duo viri imperatori a secretis,
 qui ita eum compellarunt: « Aut aperi, quid velis,
 huic viro » (me autem demonstrabant), « aut abi,
 quo libet. » Sic tandem seducto mihi litteras tra-
 didit obsignatas, e quibus didici, unde et quo tem-
 pore Joannes discessisset. Deinde cum abissem ad
 recitandas eas, præmium me expectare signifi-
 cavi, ut qui lætum nuntium essem allaturus. Con-

δεσπότη ἀπόντος εἰς τὸ κυνήγιον, κἀγὼ ἀνέγνωσα τὸν χάρτην, καὶ ἀκούσαντες ὅτι ὑγιαίνει καὶ ἐμελλεν ἔλθειν καλῶς εἰς τὰ περὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν, καὶ ὅπως ἀπέλθωσι τριήρεις εἰς τὸν τόπον τὸν ἐπονόμε- ζόμενον Κελλίον **120** καὶ ἄρασαι αὐτὸν φέρωσι, ἐχάρησαν λίαν. Καὶ μετὰ μικρὸν κελεύσας ὁ βασι- λεὺς τὸν ἱματοφύλακα, ἔδωκέ μοι καθάδιον μοιεδὸν χαμουχάν μετὰ βαρεοκοιλίας ἐνδεδυμένον καὶ χρυ- σίου κεντητάριον, ἔτι δὲ καὶ τὸν κάλλιστον γλωσσό- κομον τὸν μέγαν καὶ ὠραῖον, ὃν πέρ ποτ' ἐμοῦ ἐξή- τει· εἶχε γὰρ ὁδε ὁ γλωσσόκομος ἐνδον λάφυρα ἄξια οἰας· πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ἕτερα εἶδη θαυμάσια, ἅπερ ἐδώθησαν ὑστερον μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐνθεν ζωῆς, τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Τοῦτον γὰρ τὸν ὠραῖον καὶ θαυμαστὸν γλωσσόκομον ἀπὸ καιροῦ ὠρέχθην αὐτόν· διὸ ἐδοξέ μοι ζητῆσαι τοῦτον, δεόμενος τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ ἀπεκρίνατό μοι ὅτι Αὐτοῦς ὁ γλωσσόκομος ὑπῆρ- χεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς οἶδας, εἶχε πολλὰ καλὰ λάφυρα καὶ λίθους πολυ- τιμούς· καὶ ἕτερα πλείστα βασιλικά εἶδη, πλείονα ὧν οἶδας. Ἐγὼ δὲ πάλιν θέλω δωρῆσασθαι αὐτόν τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου. ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχη κάκεινος μετὰ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ τὰ ἐαυτοῦ. Καὶ ἀπέπεμφέ με· καὶ τότε διὰ τὰς χρητὰς ἀγγελίας, ἃς ἐκόμισα αὐτῷ, προσέταξεν ἵνα λάβω τὸν εἰρημένον γλωσσό- κομον, ὃν καὶ ἐσχῆκα μετὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ εὐχῆς πλήρη πολλῶν χρησίμων καὶ τιμῶν πραγμάτων τούτου τοῦ ματαίου βίου, κελεύσασα ἔτι καὶ **121** ἡ

sidentes ibi Imperatrix et filia ejus, absente ve- nandi causa imperatore, cum ego litteras præle- gissem, magnam ex iis voluptatem perceperunt, quippe e quibus discerent, Joannem bona uti va- letudine et in magnam Blachiam profecturum esso atque cupere, ut in regionem, Cellium quæ appel- latur, mitterentur triremes, quæ se reciperent et in urbem reducerent. Ac brevi post imperator per præfectum vestimentorum donavit mihi vestem se- ricam egregiam et centenarium auri, atque arcam insuper vestiariam amplam et mire pulchram, quam olim mihi recusaverat. Continebat enim ea arca multam supellectilem visu dignam et præclaram, aliasque res mirabiles, quæ deinceps post obitum imperatoris partim filiis ejus donata, partim ob salutem beatæ ejus animæ sacrificata sunt. Illius igitur arcæ egregiæ et plane mirabilis cum diu flagrassem desiderio, visum est mihi ab imperatore eam expetere. At ille ita respondit: « Fuit ea arca imperatori, patri meo, qui, ut nosti, multa præ- clara opera, lapides pretiosos aliaque regia orna- menta plura, quam credas, in ea asservabat. Ego eam rursus imperatori, meo filio, donabo, ut is quoque ex votis tum suis tum meis in eadem res- nas asservet. » Ita dimisit me. Tum autem pro- pter lantos, quos ei attuleram, nuntios imperavit, ut traderetur mihi ista arca, quam cum pio ejus voto rebus utilibus et in hac inani vita laudatis repletam accepi. Similiter imperatrix vestem sericam exi-

δέσποινινα ἵνα σηρικὸν ἐνδυμα προσφέρωσί μοι καλὸν πράσινον καὶ νομίσματα πεντήκοντα, ἡ δὲ νέα δέ- ποινα μηνύσασά μοι ὅτι τὸ δεῖνα αὐτῆς ἐνδυμα ἐση- ται τῇ ἐμοῦ συνεύῃ, ὅταν γυναικὶ συναρμοσθῶ, καὶ χρυσίνοι τεσσαράκοντα.

Τῇ δὲ κα' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους κεκοίμῃται ὁ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοίδιμος καὶ εὐσεβὴς βασιλεὺς κύρ Μανουήλ, ὃς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετωνομάσθη πρὸς ἡμερῶν δύο τῆς θανῆς αὐτοῦ Ματθαῖος μοναχός· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μνητὴ τοῦ Παντοκράτορος, μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς οἰα οὐ γέγονε πώποτε πρὸς τισιν τῶν ἄλλων. Ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη ος' καὶ ἡμέ- ραι κε', ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη δύο καὶ τεσσαρά- κοντα.

Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς κύρ Μανουήλ πρῶτον θυγα- τέρα ἐγέννησε τὴν, εἶτα Κωνσταντίνον, Ἰωάννην τὸν βασιλέα καὶ Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, καὶ θυγατέρα δευτέραν τὴν, Θεόδωρον τὸν δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον, Μιχαὴλ τὸν αὐ- θεντόπουλον, Κωνσταντίνον τὸν δευτερον τὸν καὶ βασιλέα γενόμενον, Δημήτριον τὸν δεσπότην καὶ Θωμᾶν τὸν δεσπότην. Ζῶν δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πατήρ αὐτῶν διεμέρισεν ἐκάστῳ τούτων τοῦσδε τοὺς τό- πους, δι' ἣν αἰτίαν καὶ μέγα **122** κακὸν προσέ- νησε τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἰωάννην βασιλέα εἰσας, τῷ δὲ δεσπότην κύρ Ἀν- δρόνικῳ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἐαυτῆς δέδωκεν.

C miam prasino colore et nummos quinquaginta mihi dari jussit; ejus filia autem significavit, postquam uxorem duxissem, huic se vestem suam præstantis- simam et nummos aureos quadraginta donaturam esse.

Die Julii 21 ejusdem anni beatorum sorte obdor- nivit gloriosus et pius imperator Manuel dominus, biduo ante mortem divino et angelico habitu indu- tus et appellatus Matheus monachus. Sepultus est in venerabili basilica et pulcherrimo monasterio Pantocratoris, cum luctu et concursu, qualis nulli unquam alii contigit. Omnino vixerat annos 77 et dies 25, e quibus regnaverat annos duos et qua- draginta.

D Hic igitur imperator, Manuel dominus, primum filiam procreavit nomine, . . . deinde Constantinum, imperatorem Joannem et Andronicum despotam, tum alteram filiam, cui nomen erat, . . . Theodo- rum despotam et porphyrogenitum, Michaellem principem, Constantinum minorem, qui imperator fuit, Demetrium despotam et Thomam despotam. Illis imperator pater, cum in vivis adhuc esset, lo- cos hosce distribuit: quæ res imperio Romanorum magnam calamitatem attulit. Ac primum quidem Joannem sivit imperatorem esse, Andronico autem despotæ Thessalonicam ejusque urbis territorium donavit. Visum autem est huic propter summam imbecillitatem, Thessalonicam urbem et quæ ad eam pertinent Venetorum civitati vendere nummis

δὲ βλαβεῖς ὑπὸ βαρυτάτης ἀσθενείας, ἔδοξεν **A** λέγω Ἀγχιάλον καὶ Μεσημβρίαν καὶ τὰ αὐτῶν καὶ πωλῆσαι τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἐαυτῆς τῇ ἐνεστῶν γερούσια διὰ χρυσίου χιλιάδας πεντή-
 Εἴτα περάσας ἦλθεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν λεγομένῃ Μαντινείᾳ, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τὴν διατριβὴν ἐκεῖ ἐποίει ἕνεκεν τῆς τοῦ εὐκρασίας. Ὑστερον δὲ μοναχὸς γενόμενος ἦσαν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ τοῦ Παντο-
 ρος μονῇ λεγομένῃ· τῇ δὲ δεσπότη κυρ Θεο-
 τὴν Λακεδαιμονίαν καὶ τὰ ἐαυτῆς· τῷ δὲ βα-
 ῶρ Κωνσταντίνῳ τὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου μέρος,

quinquagies mille : quo facto, ipse, in Pelo-
 nam profectus, Mantineam urbem se contu-
 jus cum Joanne filio vitam agebat propter
 odam aeris temperiem. Postea monachus fa-
 Cpoli sedem collocavit in monasterio Panto-
 is. Theodoro despota pater Lacedæmonem
 e territorium assignavit ; imperatori Con-
 e domino tractus ad Pontum Euxinum, h. e.

Anchialum et Mesembriam cum territoriis, ac Tho-
 mæ despota partes Peloponnesi reliquas,

Anno 6934, Augusto mense, imperatrix Sophia
 domina fuga se in patriam recepit, quoniam impe-
 rator Joannes dominus, ejus conjux, parum ei amo-
 ris charitatisque præstabat, nec concordia inter
 eos erat, quia ille alias amabat mulieres, cum im-
 peratrici formam natura negavisset.

123 BIBAION B'

ἀρχόμενον μετὰ τὴν θανάτῳ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἀπὸ τῆς
 ἀρχῆς Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ καιρῷ οὖν ςθλδ' ἔτους μηνὶ Αὐγούστῳ **B** ἡύλογηθη αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κυρ Ἰωάννης, ἦν καὶ
 τὰ βασιλικά σκηπτρα καὶ πᾶσα ἡ τῆς βασι-
 λευσίας πρὸς Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ ἐν μαχα-
 λῆξει κυρ Μανουὴλ βασιλέως, ὃς καὶ προε-
 νος ἦν εἰς βασιλέα. Καὶ τῷ ςθλε' ἔτει, Αὐ-
 ου κθ', ἤγαγον διὰ θαλάσσης μετὰ τριήρων
 ὡρὴν Μαρτίαν τὴν Κομνηνὴν ἐκ Τραπεζοῦντος,
 ἔρα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλέως Τραπε-
 ς· ἐν δὲ τῷ ςθς' ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ

αὐτοῦσταν ἀνηγόρευσεν. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ
 Νοεμβρίῳ ἐξῆλθεν αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πό-
 λεως, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῇ κς'
 Δεκεμβρίου σὺν τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ κυρ Κωνσταν-
 τίνῳ δι' αἰτίαν τοιαύτην, ὅτι ὁ αὐτῶν ἀδελφὸς ὁ
 δεσπότης **124** κυρ Θεόδωρος ἐβούλετο γενέσθαι
 μοναχὸς, καὶ ὁ κυρ Κωνσταντῖνος ἐναπομένῃ αὐ-
 θέντης εἰς πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον· ὃς μεταμελη-

LIBER II

*Incipiens post mortem imperatoris Manuelis Palæologi et ab initio imperii
 Joannis, filii ejus.*

Anno igitur 6934, mense Augusto, imperium **C** ipse ex urbe profectus, die Decembris 26 cum Con-
 stantino fratre in Peloponnesum pervenit, ut hic
 totius insulæ constitueretur princeps, quoniam
 Theodorus despota, illorum frater, monachus fieri
 voluit, quod tamen is consilium postea mutavit.
 Cum his ego tum primum in Peloponnesum veni,
 unus e pinistris imperatoris, domini mei, et ut
 curam haberem Constantini despota, propter eam-
 sam hujusmodi. Jussus a beato et glorioso eorum
 patre, morti vicino, hæc ego manu mea scripsi,

Οαι· ὕστερον οὐκ ἐγένετο μοναχός· Μεθ' ὧν καὶ ὧν Ἀρχὴ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦλθον, εἰς δουλосύνην τοῦ βασιλείου τοῦ αὐθέντου μου ὦν, καὶ ἵνα ἀπο-
 θλέπω καὶ τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον δι' αἰ-
 τίαν τοιαύτην. Ὅτε ὁ μακάριος καὶ ἀοιδίμος πατήρ
 αὐτῶν ἡγγ' ἤξει πρὸς τὸ ἀπεθανεῖν, προσέταξε με καὶ
 ἔγραψα τοιαῦτα οἰκειοχείρως, οὐχὶ ὡς διαθήκην αὐ-
 τοῦ· οὐ γὰρ διατιθεῖσιν οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προστά-
 τουσιν. Ἦν ἡ προστάξει διωρίζετο τάδε ἅπερ καὶ
 ἔγραψα, ἵνα ἔξη ἕκαστος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν τόδε
 ὁ δὲ τόδε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λαφύρων καὶ λίσθων
 πολυτίμων καὶ ἀξιολόγων εἰδῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς
 οὐσίας αὐτοῦ ἡγουν τῆς ἑσῶ παλατίου, ἱματισμοί
 καὶ παρχασκευαί, ἵνα μερισθῇ εἰς τέσσαρα μέρη,
 εἰς παρχαστάσιμα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κα-
 τεπέκεινα τῶν συνήθων, ἃ πολυτελῶς καὶ καλῶς
 ἐδόθησαν. τὰ δὲ ἕτερα τρία μέρη εἰς πτωχοὺς, εἰς
 ἱατροὺς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελλιῶτας· ἐπίτροποι
 δὲ ὧν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ ἐν τῇ τῶν Ξανθοπού-
 λων μονῇ Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ διδάσκαλος·
 Ἰωσήφ ἐν τῇ τοῦ Χαρσιανίου μονῇ, καὶ ἐγώ. **125**
 Καὶ ἀναγνωσθεὶς ταύτης δὴ τῆς προστάξεως παρ'
 ἡμοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ
 βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνον, τέλος προση-
 ταξέ· τῷ υἱῷ αὐτοῦ λέγων· ὦ υἱέ μου, ἡκούσας ἃ
 προσέταξα μὲν ὑμῖν περὶ τῶν ὑπηρετησάντων μοι
 ἰδίων· (ἔγραψε γάρ)· οἱ δὲ κελλιῶταί μοι οἱ ὑπη-
 ρετήσαντές μοι καλῶς καὶ εὐνοϊκῶς διακείνται ὡσεὶ
 κυρίως πρὸς με, ἵνα ἔχωσι παρὰ πάντων τῶν υἱῶν
 μου ἀγάπην τε καὶ ἀναδοχὴν καὶ προμήθειαν κατὰ
 τὸ ἀναλογοῦν ἐν· ἐκάστῳ αὐτῶν. Ἐξαιρέτως δὲ πά-

λιν λέγω σοι περὶ τοῦτου δὴ τοῦ Φραντζῆ, ὃς καλῶς
 μοι ἐδούλευσε καὶ εἰς πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ
 σώματος ἰθεράπευσε, καὶ νῦν εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας
 μου πλεῖον τῶν ἄλλων θεραπεύει, ὡς καὶ ἐλπίζω
 εἶ· καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς
 οἰκονομήσῃ. Ἡ νεότης γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας· τὸ
 ἐμὸν οὐκ εἴασαν γενέσθαι τι πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον
 τῆς ἀγάπης καὶ δουλосύνης ἣν ἐφύλαξεν εἰς ἐμέ·
 διὰ τοῦτο ἀφίημι αὐτόν σοι· καὶ ὅπως τῆς εὐχῆς
 καὶ εὐλογίας τῆς ἐμῆς τύχης, ὃ δι' αἰτίαν τοιαύτην
 παρ' ἡμοῦ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ, αὐτὸς ποιήσων. ὦ Κολ-
 ταῦτα ἔλεγε καὶ προσέτατε περὶ ἡμοῦ. Ἐπεὶ ἔτι
 καὶ μετὰ τοῦ δεσπότης κύρ Κωνσταντίνου πολλὰ
 ἀγάπην εἶχον καὶ πληροφορίαν, ἣν ὁ Θεὸς
 ἀπεδέχετο, ἐξ αἰτίας τοιαύτης ὅτι τοῦ πατρός μου
 ὁ ἀδελφός ἦν αὐτοῦ παιδαγωγός, καὶ οἱ υἱοὶ **126**
 αὐτοῦ οἱ ἡμεῖς ἐξ ἀδελφοῦ συνανέτροφον αὐτῷ καὶ φί-
 λοι καὶ δοῦλοι αὐτῷ, καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν. Εἴτα τοῦ
 καιροῦ φέροντος οἰκείωσιν ἡμοῦ πρὸς τὸν μακαρί-
 την καὶ ἀοιδίμον πατέρα αὐτοῦ, καὶ ὅσα αὐτῷ ἦν
 ἀναγκασία δι' ἡμοῦ εὐρίσκειν. Ἠγάπα γὰρ ἔχειν με
 καὶ θόλου εἰς τὴν αὐτοῦ δουλосύνην· συνήθεια γὰρ
 ἦν καὶ τάξις ἐν τοῖς τῶν βασιλέων οἴκοις χωρεῖν
 τοὺς τῶν πατέρων κελλιῶτας ἐν τοῖς τῶν υἱῶν κελ-
 λίοις, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς τῶν υἱῶν κελλιῶτας ἐν τοῖς
 τοῦ πατρός· τοῦτο δὲ ἐστὶ ζώντων τῶν πατέρων, ἀλλ'
 οὐχὶ μετὰ θάνατον. Ὡς οὖν ἀπέθανεν ὁ μακαρίτης
 καὶ ἀοιδίμος πατήρ αὐτοῦ, μετὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ
 μνημόσυνον ἐπετρέψαμεν πάντες οἱ κελλιῶται αὐ-
 τοῦ εἰς τὸ παλάτιον· ἔθος γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο, ὅτι
 οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως καταμένειν ἐπὶ

non ut testamentum tamen : non enim testantur
 imperatores, sed jubent : hæc igitur, quæ ille con-
 stituebat, ego ab eodem jussus scripsi : ut singuli
 ejus filii alius aliud de ornamentis ejus et genimis
 rebusque aliis pretiosis acciperent, reliqua autem
 bona, quæ quidem in palatio essent, vestimenta
 et apparatus, in quatuor partes dividerentur : qua-
 rum una consumeretur in liturgiis et ecclesiarum
 ornamentis supra solitum modum adornandis, quæ
 sane magnocum sumptu et splendore instituta sunt ;
 re quæ tres distribuerentur pauperibus, medicis et
 domesticis ejus. Curatores autem essent spiritua-
 lis pater ejus Macarius, qui, ex Judæis oriundus,
 in Xanthopulorum monasterio erat, Josephus, mo-
 nasterii Charsianensis magister, atque ego. Hæc
 cum coram ipso Manuele, imperatrice et eorum
 filio imperatore, et iis solis quidem, recitasset,
 postremo imperator ita filio suo præcepit : « Audisti,
 filii mi, quæ vobis super ministris meis jussa dedi.
 Cubiculariis autem, qui pulchre mihi et studiose
 servierunt, præcipuam gratiam habeo, atque volo,
 ut ab omnibus filiis meis id illis amoris, tutelæ et
 studii contingat, quod cuique convenit. Itaque in
 primis hunc tibi Phrantzen commendo, qui egregie
 mihi ministravit, omnibusque animi et corporis
 commodis cum ante prospexerit, tum nunc in ægro-
 tatione mea præcæris prospicit, ac spero, cum-

dem etiam, quæ ad animam meam post obitum ex-
 piandam pertinent, probe administraturum esse.
 Per ipsius enim juventutem et senectutem meam
 non licuit, quod amore ac studio, quæ mihi præsti-
 tit, dignum esset, illi referre. Quare tibi eum com-
 mitto, atque spero, te, ut, quæ exopto precorque
 tibi, adipiscaris, suppleturum esse, quod illam ob
 causam Phrantzæ ipse præstare non potui. » Hæc
 ille de me dixit et præcepit. Intercedebat autem
 etiam cum Constantino despota, numinis divini
 gratia, magna mihi familiaritas, cum patris mei
 frater præceptor ejus esset, et hujus filii, fratres
 mei patruales, una cum illo educarentur, in ejus-
 demque essent amicis et ministris : quibuscum
 ego in illius veni familiaritatem. Deinde, ferente
 ita tempore, in beati et gloriosi patris ejus mini-
 sterium transiit, qui in omni re sibi necessaria opera
 mea utebatur. Prorsus enim cupiebat in suo me
 habere ministerio. More autem et consuetudine
 receptum erat in imperatorum palatiis, ut patrum
 cubicularii in cubicula filiorum intrarent, non contra
 filiorum cubicularii in cubicula patris, idque vivis pa-
 tribus, non post eorumdem mortem. Postquam igitur
 obiit beatus et gloriosus pater ejus, peractis illi pri-
 mis justis, omnes cubicularii ejus in palatium
 reversi sumus. Nam hic quoque mos tenet, ut cu-
 bicularii imperatoris circa sepulcrum ejus mane-

ἴφον αὐτοῦ μέχρι τοῦ πρώτου μνημοσύνου. ἅτως ἀπῆλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἐνθα κατέ-
 ὁ βῆθεις δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος, καθί-
 ; ἔξω ὡς οἱ πολλοί. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ δεσπότης
 ουσταίλας τὸν θεῖόν μου, καὶ εἰρηχέ μοι δεσ-
 ῖ προστάγματι ὅτι Σὺ μὲν τετήρηκας τὴν τά-
 ἰ οὐκ εἰσῆλθες εἰς τὸ καλλίον μου ἐξ ὀρθοῦ,
 ρς σοι ἦν ἔτι ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου καὶ
 ὡς καὶ πατρός · πλὴν ἡμεῖς ὀφειλέται ὄντες
 γάπης καὶ δουλοσύνης τῆς παρὰ σοῦ πρὸς αὐ-
 ἰ πρὸς ἡμᾶς, εὐεργετούμεν σε τοῦ δύνασθαι
 ἰαι ἐξ ὀρθοῦ καὶ εἰς τὸ καλλίον μου, ὡς καὶ
 σον **127** ἐποίεις ἔτι ζῶντος τοῦ πατρός μου.
 αχθεῖς οὖν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ
 ἰνα συνακολουθῶ αὐτῷ ἀπερχομένῳ εἰς Πε-
 ησον, δι' αἰτίαν ἣν ἐδηλώσαμεν, προστάξας
 ἰηκεν ἐξόχως ὁ βῆθεις δεσπότης κύρ Κωνσταν-
 περὶ τοῦ μέλλειν συνακολουθεῖν καὶ σὺν αὐτῷ
 με · καὶ γὰρ ἀναφέρας αὐτῷ εἶπα ὅτι καὶ ἐγὼ
 ἰ τοῦτον ἐπιθυμῶ, σωζομένου μόνον ἰνα μετὰ
 ἰη; καὶ προστάγματος τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελ-
 ἰτοῦ γένηται. Ὁ δὲ ζητήσας με παρὰ τοῦ
 ἰ αὐτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰ-
 ἰναγκαιῶν, ἐξ ὧν ἠναγκάζετο ἔχειν αὐτὸν
 ἰμοῦ, ἐκείνος δὲ ἀπεκρίνατο ὡς τὸ ζητούμε-
 ἰωπτόν ἐστιν, οὐδὲ ἄλλον εἰ μὴ ἰνα μὴ ἀθετήσῃ
 ἰ πατρός πρόσταγμα καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον
 ἰα στέματος παράδοσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἐζήτησε
 ἰα τῆς δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ
 ἰναγκαιῶν, καὶ μόλις προσέταξε τοῦτο εἰπὼν
 ἰθέτω μεθ' ἡμῶν ὁ Φραντζῆς ἔως τῆς Πελοπον-

νῆσου, καὶ εἰ μὲν ὁ ἀδελφός μου μείνῃ ἐκεῖσε, με-
 νέτω καὶ αὐτὸς μετ' αὐτοῦ, ἔπει καὶ ἡ κυρία μου
 ἡ δέσποινα προσέταξε μοι οὕτως καὶ συγχωρεῖ
 αὐτό · εἰ δὲ ἐπαναστρέψῃ ἐνταῦθα μετ' ἐμοῦ ὁ ἀδελ-
 φός μου, οὐ χρὴ εἰ μὴ εἶναι αὐτὸν σὺν ἐμοί, ὡς
 παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ αὐθεντός μου καὶ πατρός
 προσετάχθη, **128** ὁ καὶ δικαίως ὀφειλομεν ἡμεῖς
 ποιῆσαι αὐτό. Ἐρχομένων οὖν εἰς τὴν Πελοπόννη-
 σον τῷ μὲν ἡμῖν τελείως ὑποχείριος, ὡς προεῖπον,
 τῷ δὲ ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι προσαπέδλεπον αὐτόν.

Ἀποσωθέντες οὖν εἰς Πελοπόννησον καὶ κατὰ τοῦ
 τόπου παντός τοῦ ἐντὸς Πελοποννήσου ὃς ὑπὸ τοῦ
 δεσπότητος Καρόλου ἐκρατεῖτο, ἀπελθόντες οὖν πάν-
 τες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ καὶ βουλὴν ποιησάμε-
 νοι τοιαύτην, μὴ θαρρόντες γὰρ εὐχόλως ὑποτάξαι
 τὸν τόπον αὐτοῖς ὃν εἶχεν ὁ Κάρολος, ὁμοίως καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἐθάρρει δυνηθῆναι φυλάξαι τὸν ἐπιλοιπον
 τόπον τὴν ἐναπομείναντα αὐτῷ · καὶ τινὰς τῶν αὐ-
 τοῦ τόπων ἔλαβον οἱ ἡμῶν αὐθένται, εἰς συμβάσεις
 ἐλθόντων, καὶ εὐδοκήσαντος τοῦ δεσπότητος κύρ Κων-
 σταντίνου ἰνα λάβῃ εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀνεψιάν
 τοῦδε τοῦ δεσπότητος Καρόλου, καὶ ὅσα ἂν εἶχε κά-
 στρα εἰς τὴν Πελοπόννησον λάβῃ εἰς προῖκον αὐτῆς,
 οὕτω γενομένης τῆς συμφωνίας.

β'. Τῇ οὖν πρώτῃ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους σταλ-
 θεῖς ἐγὼ παρέλαβον τὴν Γλαρέντζαν, καὶ ἄλλοι τᾶλλα.
 Καὶ ἐπαναστρέψαντες εἰς Σπάρτην ἐνηργεῖτο ἰνα
 λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὁ δεσπότης κύρ Θεόδω-
 ρος, καὶ τρόπον καὶ ἀναβολὴν ποιήσῃ τοῦ παρα-
 λαβεῖν **129** τὴν Πάτραν, ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον
 τόπον, ἰνα τὴν κατοικήσιν οἱ δεσπότες καὶ ἀδελφοί

quo ad prima sacra funerealia. Ita demum ad
 in quibus Constantinus despota commoraba-
 scissimus, forisque ut cæteri plerique, con-
 as. Quod ubi audivit despota, misit ad ne-
 m memn, qui suo nomine ita mihi renuntiaret :
 e tu quidem morem observasti, ut non intrares
 in cubiculum meum, ut ante, vivo imperatore,
 neo, solebas facere ; sed nosmet, obligati tibi
 amore et officio, quæ erga patrem no-
 ei erga nos præstitisti, potestatem tibi datus
 intrandi cubiculum nostrum, quemadmodum
 iciebas, cum pater meus in vivis esset. » cum
 : mandasset mihi imperator, illius frater, ut
 oponnesum abeuntem se comitaret, propter
 quam supra commemoravi, causam, ipse
 intinus vehementer me invitabat, ut sibi vel-
 oines esse. Cui ego respondi, me quoque
 istud præoptare, nullo id approbante et
 e imperatore, fratre ejus, fieret. Itaque ille
 ratre precibus petivit, propositis rationibus,
 is necessaria sibi esset mea opera. At respon-
 x, fieri non posse, quod rogaret, propterea
 ion liceret negligere voluntatem patris ejus-
 o commendationem, qua is suo ore ipsi me
 set. Instabat rursus Constantinus, opera ma-
 peratrici causisque idoneis usus, quibus
 imnotus, ægre tandem edixit : « Sequitur

ros Phrantzes in Peloponnesum, atque ibi si ma-
 neat frater meus, maneto ille quoque cum eo, quan-
 doquidem ita suadet conceditque mihi imperatrix ;
 sin redibit mecum frater, illum necesse est apud
 me esse, quemadmodum jussimus ab imperatore
 nosque facere decet. » Cum igitur in Peloponnesum
 proficisceremur, alteri, ut ante dixi, perfecte ob-
 temperabam, alterum cum amore et spe suspicie-
 bam.

Delati igitur in Peloponnesum, vidimus loca
 omnia quæ a Carolo despota tenebantur. Tum
 principes et fratres omnes, deliberatione habita,
 cum partem a Carolo occupatam subigere se posse
 diffiderent, nec ille confideret, se totam tueri posse,
 pactione facta, nostri principes nonnulla ab illo
 loca acceperunt ; placuitque Constantino despota,
 ut ejusdem consobrinam legitimo sibi matrimonio
 jungeret, et quæcunque ille castra in Peloponneso
 haberet, ea dotis nomine acciperet : quibus qui-
 dem conditionibus concordia firmata est.

2. Kalendis igitur Maii ejusdem anni missus ego
 Glarentzam, alii reliqua loca receperunt. Spartam
 reversi, principes in hoc occupatos invenimus, ut
 Theodorus despota monasticum habitum indueret,
 rationemque ac viam invenirent, qua Patræ subi-
 gerentur, locus præcipuus et opportunus, ubi fra-
 tres domicilium collocarent, neve Spartæ sinu-
 li

σι καὶ διὰ τὸ μὴ εἰς Λακεδαιμονίαν ἔχουν
 ἢ εὐρεθῆναι ὁμοῦ τοὺς ἀδελφοὺς, ἤνικα ὁ
 αὐτῶν ἐβούλετο μοναχὸς γενέσθαι. Τῇ
 'Τουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεληθόντες ἦλθον
 εἰς Πάτρας οἱ τρεῖς τῶν αὐταδελφῶν, καὶ περὶ
 μύλου ἐξωθεν τῆς αὐτῆς πόλεως σκηνώσαντες
 καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Καρόλου κυρίαν Θεοδώ-
 ῃαγον, ἐνθα καὶ ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος
 ἐσεύχθη καὶ ἡυλογήθη αὐτήν. Εἰς δὲ Πάτραν οὐ-
 ἐκατωρθώθη πρὸς ἄλλωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὥς τι-
 στον ἦν τὰ παρὰ τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου με-
 ούμενα τοῦ γενέσθαι μοναχόν· ἀθετῆσαι γὰρ
 οὐλετο καὶ ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν σκανδάλου ἦν αἰτιον,
 οἷς εἰς τὰ τῆς Πάτρας συμπέρασμα τι χρηστὸν οὐ
 αὐτορθεύον, ἀλλ' ἢ μόνον τρία μικρὰ ἄσπερα παρέ-
 αδον, ποιήσαντες εἰρήνην καὶ συμβάσεις μετὰ τῶν
 ἰνδον οἰκούντων μετὰ συνθήκης, ἵνα τελῶσι πρὸς
 τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον κατ' ἔτος χρυσᾶ
 νοῦμια πεντακόσια. Καὶ οὕτως ἐγεγρόντες μὲν μετὰ
 τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ 130 δεσπότης κύρ Θεοδώρου
 ἀπῆλθον διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς τὴν Σπάρτην φε-
 ρούσης, ὁ δὲ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος δι' ἄλλης
 εἰς τὸ Χλομοῦτζιν μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ βα-
 οίλισσης. Μετὰ δὲ τινα καιρὸν ὀλίγον ἐπεὶ ἐβούλετο
 ἐπανελθεῖν ὁ βασιλεὺς οἰκαδε, μηνυθεὶς καὶ ὁ ἀδελ-
 φὸς αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ Χλο-
 μουτζίου· καὶ ἐκείθεν διαβιβάσαντες ἀμφότεροι, καὶ
 οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ ὁμοῦ ἡμέρας ὀλίγας ποιήσαν-
 τες, τῷ 'Οκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ 'ς' 37 ἔτους ἀναβάντες
 ὁμοῦ ἀπῆλθον μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου· καὶ ὁ
 μὲν βασιλεὺς ἐμδὲς εἰς τὰς τριήρεις ἀπῆλθεν εἰς
 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ δεσπότης ὁ κύρ Θεόδω-

ρος ὤπισθεν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγωγῆς εἰς τὴν
 Σπάρτην, καὶ ὁ κύρ Θωμάς ὁ αὐθεντόπουλος εἰς
 αὐτῷ μέχρι τινὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάδρυτα.

Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν Κωνσταντῖνου
 τοῦ δεσπότης δι' ἄλλης ὁδοῦ ἦλθον εἰς Βοστίτζαν·
 καὶ γὰρ εἰ καὶ μοναχὸς οὐκ ἐγένετο ὁ δεσπότης κύρ
 Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν
 κύρ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατὰ τὰς συν-
 θήκας καὶ συμβάσεις τὰς ἀνὰ αὐτῶν, ἀλλ' οὖν καὶ
 οὗτος δέδωκε πρὸς αὐτὴν τὴν Βοστίτζαν καὶ τὰ πέ-
 ρεξ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἕτερον μέρος τὰ ὅσα ἐν τοῖς
 περὶ τοὺς πρὸς δυσμὰς ἡλίου εἰσι τοῦ ὑπερμεγέθους
 ὄρους τοῦ Ταυγέτου (καὶ ἐνέκειτο βέλτιον φρούριον
 καὶ χῆρον Πελοποννήσου, 131 τὸ Λεῦκτρον Μαί-
 νης, τὸ ὁποῖον Κεταρία πάλαι ἐκαλεῖτο) καὶ πάντα
 τὸν ἐκεῖνον ζυγὸν ἄχρι καὶ τῆς Πύλου τῆς λεγομέ-
 νης 'Ιτίλου, ἐκ δὲ τοῦ ἔξω ζυγοῦ τὸ κάστρον Ζαρ-
 νάτας καὶ Γαστίτζα, τὸ Διάσειστον, Μελε, Δράχιον
 καὶ Πολιανὸν καὶ τὰ περὶ αὐτῶν. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ
 καὶ τὰ ὅσα 132 πόλεις καὶ φρούρια εἰσιν εἰς
 πάντα τὴν Μεσσηνιακὴν κόλπον, ἐνθα ῥέει διὰ μέ-
 σου καὶ ὁ Πάμισος ἐκεῖνος ποταμός. Ταῦτα ἐπιτρο-
 πικῶς ἤρχετο, τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος Νικη-
 φόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὄντα, ὃν διὰ τὴν ποικιλότητα
 τῆς φρονήσεως καὶ τὸ δέξαι τῆς διανοίας καὶ εἰς
 πάντα διεκώτατον κοινωτέροις κειθεσθαι πράγμασι,
 καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον τὸν ἀνδρα· δις
 ἔγγονος γὰρ ἦν τοῦ θαυμαστοῦ ἐκεῖνου ἀνδρὸς
 Νικηφόρου Καίσαρος τοῦ Μελισσηνοῦ, υἱὸς δὲ τοῦ
 σεβαστοκράτορος Λέοντος τοῦ Μελισσηνοῦ, καὶ αὐ-
 θέντης ἐκπαλαὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰσχυροτάτης
 μηδ, ἣ καὶ Μεσσήνη ἐκαλεῖτο, καὶ παντὸς τοῦ

omnes essent, quando eorum frater vellet mona-
 chus fieri. Kalendis Juliis ejusdem anni egressi
 tres fratres, Patras venerunt, et extra urbem apud
 molas fixerunt tentoria, quo deinde adducta Theo-
 dora domina, cognata Caroli, solemnī cæremonia
 Constantino matrimonio juncta est. Verum ad sub-
 jugandas Patras nihil prospere gestum est, quin
 potius callida quædam simulatio erat vitæ mona-
 chicæ meditatio a Theodoro suscepta. Repudiaturus
 enim illum erat, magnosque inter fratres
 excitabat tumultus, ita ut res Patrensis felicem
 exitum non haberet, sed tria tantum exigua oppida
 caperentur, cum incolis pace ita pacta, ut Con-
 stantino in annos singulos nummos aureos quingentos
 penderent. Ita collectis vasis, cum imperatore et
 Theodoro despota Spartam discessimus; Con-
 stantinus autem despota alia via cum regina uxore
 Chlomotzim profectus est. Brevi tempore inter-
 misso, cum domum redire vellet imperator, etiam
 Constantinus de ea re certior factus, Chlomotzio
 Spartam venit. Inde, postquam quatuor fratres
 aliquot dies una fuerunt, mense Octobri anni 6937
 Corinthum trajecimus: ibi imperator utremi con-
 scensa Cpolim profectus est; Theodorus despota
 iter, quod Spartam fert, relegit, comitante eum
 Thoma principe usque Calabryta.

Nos cum principe nostro Constantino despota
 alia via Bostitzam venimus. Etiam si enim ad mo-
 nachos sese non aggregavit Theodorus despota,
 qua re omnes possessiones ejus ad Constantinum
 fratrem secundum pacta conventaque transire
 erant, tamen donavit ei Bostitzam cum locis adja-
 centibus, et ex altera parte quæcunque occiden-
 tem versus ad radices montis altissimi Taygeti
 jacent: est autem ibi situm Leucitrum Mainæ,
 castellum Peloponnesi præstantissimum, quod olim
 Cetaria vocabatur: et omnem illum tractum usque
 ad Pylum, quæ Itilus dicitur, et extra eum tractum
 castellum Zarnatas, Gastitzam, Diaseistum, Mele,
 Drachium et Polianum cum locis finitimis; insuper
 omnia oppida et castella ad sinum Messeniæ, per
 quam mediam regionem Pamisus fluvius
 labitur. Hæc procuratoris nomine administrabat,
 quæ Nicephori Melissenī, magni protostratoris,
 erant; quem propter animi versutiam et ingenii
 celeritatem dexteritatemque summam ad res novas,
 quas vellet, perficiendas etiam Melissurgum co-
 gnominabant. Erat autem viri illius admirandi,
 Nicephori Cæsaris Melissenī, longo posteriorum or-
 dine nepos, filius Leonis Melissenī Sebastocratoris,
 atque jam pridem et ab initio dominus munitissi-
 mæ urbis Ithomes, quæ etiam Messene appella-

Εὐξείνου πόντου ἦτοι τῆς μαύρης θαλάσσης, τὰ δὲ ἐκ τῆς παρὰ τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου κάστρα καὶ πάντα τὰ τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μεσσηνιακοῦ Νικηφόρου ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ πάλιν δοῦναι, ὅπου δ' ἂν ὁ βασιλεὺς διακρίνῃ, παρηκολούθησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦν ἀπὸ μέρους αὐτοῦ βεβαίως ἀποκρύπτου μελέτης. Διερχόμενοι τὴν ὁδὸν τῆς Πάτρας ἐκ Βοστίτζης, ἵνα εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὸν Χλομούτζιον ἀπέλθωμεν, ἔνθα καὶ ἡ βασιλισσα ἦν, σταλὲις ὁ Ἀνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης πρὸς τοὺς ἐν τῇ Πάτρᾳ ἄρχοντας περὶ τινων ὑποθέσεων κάκεισε προσμείνας, συνέτυχον αὐτῷ ἰδίως καὶ ἐξόχως ἱερεῖς τε καὶ λαῖκοι περὶ τοῦ, εἰ ὁ αὐθέντης αὐτοῦ θέλει, αὐτοὶ εὐρήσωσιν τρῶπιν δι' οὗ παραλάβῃ αὐτὸς τὴν Πάτραν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Λασκάρειος καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων τὰ τῶν Πατρηνῶν ἀπόκρυφα, ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ περισσὰ ἃ ἤκουσε καὶ ἔλεγε. Ἐστάλη οὖν εἰς κεφαλὴν τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρούσης ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, εἰ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες οἱ εἰς τὰ ἐκείσε κάστρα κεφαλᾶδες· ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ οἴκου αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος ἐλείφθη εἰς κεφαλᾶτικον τῆς Βοστίτζης καὶ ἐπανέμεινε ἐκεῖσε. Διερχόμενος οὖν, ὡς θεδήλωκα, ὁ ἐμὸς δεσπότης καὶ αὐθέντης μετ' ἐμοῦ μόνου ἐνεργοῦντος τὸ περὶ τῆς **136** Πάτρας, εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Γλαρέντζαν ἐγράψαμεν πολλάκις πρὸς τοὺς τῆς Πάτρας, σταλόντος ἐκεί τοῦ Ἡεδιάτου, ἃ συνέτυχον ἐκεῖ λέγοντες αὐτοῖς καὶ περὶ ὧν ἔταξεν τῷ Ἡεδιάτῃ. Οἱ δὲ ἀντέγραψαν πρὸς ἡμᾶς πολλάκις. Πῶν ἐκρίνοντο παρ' ἡμῶν ἀδύνατα, ὡς καὶ ὁ καιρὸς

ἔδειξε. Τέλος ἐστήσαμεν ἵνα διὰ νυκτὸς βαδίσαντες εὐρεθῶμεν εἰς τόπον πλησίον τῶν ὁρίων τῶν Πατρηνῶν ἀμπελώνων, καλούμενον εἰς τὰς τρεῖς ἐκκλησίας, αἱ παλαιότεν ἦσαν· ἐκεῖσε δὲ εὐρεθῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ δηλώσωσι πλατύναντες τὰ διὰ γραφῆς, καὶ εἰ μὲν ἦσαν δυνατὰ, ἐνεργηθῶσι, εἰ δ' οὐκ, ἀπέλθωμεν φανερώς ἀποκλείσαι τὸ κάστρον, καὶ ὡς φέρῃ τὸ φέρον. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν πρὸς τὰ γράμματα πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρούσης ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ καὶ τῶν ἐσω καὶ ἔξω ζυγῶν, ἵνα τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλθωσι μετὰ ὅπλων καὶ τῶν πλεόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, καὶ οὕτως τακτικῶς διελθεῖν τὸν τόπον τοῦ πριγκίπου, καὶ δεχθῶσι καὶ συναπαντήσωσι τὸν νέον αὐθέντην εἰσερχόμενον ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ καὶ ζυγοῖς. Ὅμοίως ἐμηνύθη καὶ τῷ Λασκάρει Ἀλεξίῳ τῷ ἐκ Βοστίτζης. Ἐλθόντες οὖν ἐκινῆθημεν οὐ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Ἀσσον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξ εὐωνύμων. **137** καὶ πάντες ἐθαύμαζον λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐπυνθάνοντο ποῦ ἀπέρχοντο. Περὶ δὲ ὥραν ἀλεκτοροφωνίας ἤλθομεν περὶ τὸν συμφωνηθέντα τόπον, ἔνθα εὐραμεν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἰδόντας αὐτοὺς ἀπράκτους εἶναι καὶ ἀπρακτα λέγοντας ἀπεπέμψαμεν αὐτούς. Πρωλαβόντες οὖν γενομένης συμβουλευθέντες τί ἄρα πράξῃ καὶ διακρίναντες ἵνα τὸ στρατόπεδον δράμῃ πρὸς τὸ αἰχμαλωτῆσαι τοὺς ἔξω τῆς πόλεως οἰκοῦντας καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ἑβραίων οἰκίαν, ὡς οὖν ἐφάνη εὐπρακτον διὰ πολλὰς αἰτίας, ἰδοὺ καὶ οἱ ἐκ τοῦ κάστρου ἰδόντες ἡμᾶς καὶ ἀπορήσαντες τί ἄρα καὶ

num Messeniaceum sita, restituerentur omnia, quando imperatori videretur : secuta etiam sunt, quæ, quantum in ipso esset, rem clandestino consilio inter nos agitatam ad exitum perducerent. Nam cum Bostiza Patras transiremus, ut proficisceremur Glarentzam et Chlomotzium, ubi etiam regina erat, Andronicus Lascaris Pediates interim arbiter ad magistratus Patrenses super quibusdam negotiis missus est : qui cum ibidem aliquandiu moraretur, convenerunt eum tum privato tum publico consilio sacerdotes et laici, promiseruntque, si dominus ejus vellet, se modum ac viam inventuros, qua is se in possessione urbis collocaret. Ubi Lascaris cum reliqua, tum secreta hæc Patrensiū consilia renuntiavit, rejecta sunt, quæ audierat dicebatque, ut quæ nec fieri possent et essent supervacanea. Itaque in præfecturam Ithomes et Andrusæ idem missus est, et alii præterea viri castris Istarum regionum præfecti. Quin etiam Alexius Lascaris, inter proceres illius domus princeps, ad gubernandam Bostitzam relictus est ibique remansit. In viam igitur se dedit, ut significavi, Constantinus despota, dominus meus, mecum solo in re Patrensi adjutore ; cumque Glarentzæ essemus, Pediate nuntio nsi, sæpe scripsimus ad Patrenses de iis quæ cum Pediate egerant constituerantque, atque illi sæpe nobis rescripserunt : quæ tamen judicabamus fieri

non posse : id quod tempus prohabuit. Tandem constituimus, ut nocturno itinere in locum finibus Patrensiū vinetorum vicinum nos conferremus, tribus ecclesiis nuncupatum, quæ ex longo inde tempore ibi erant : eodem illi se conferrent, et quæ scripsissent, plenius coram exponerent ; atque ea si quidem essent ejusmodi, ut fieri possent, fierent : sin minus, aperte ad oppidi obsidionem aggredieremur et permitteremus rem nostram fortunæ. Item ad omnes in circuitu Ithomes et Andrusæ, ad sinum Messeniaceum et intra vel extra tractum illum habitantes, scripsimus, ut calendis Martiis ejusdem anni cum armis, manuque militari non exigua ditionis suæ quilibet adessent, et ita instructi fines principis transirent, occurrerentque novo principi, versus sinum Messeniaceum et illum tractum procedenti. Item Bostitzam Alexio Lascari nuntiatum est. Nos viam non eam, quæ trans Assum fert, sed quæ est a sinistris, tenuimus ; ac mirabantur omnes, percontabanturque inter se, quoniam iter facerent. Sub gallicinium ad conductum locum cum perventum esset, homines ibi illos invenimus. Quos cum inanes esse animadvertieremus, et polliceri inania, dimisimus eos. Mane consultatione habita, quo facto opus esset, et constituto, ut miles ad capiendos suburbanos et quotquot illic domicilia haberent Hebræos discurreret, cum id minus de cau-

ἰγάρ προενόμισαν τὸ τυχεῖν) ἀπέστειλαν ἓνα **A** νῶν τοξεύσας τὸν τοῦ δεσπότη τοῦ ἵππου, ὃς καὶ εὐ-
 χόντων καὶ ἓνα κανονικὸν Μάρκον τοῦνομα,
 τινος ἀνθρώπου πρὸς τὸ μεταφράζειν καὶ
 ἀνθρώπων, ὅπως μάθωσι τίνας οἱ ἐπερχόμε-
 νι διὰ τί. Ὡς οὖν εἶδον ἡμᾶς, καὶ πῶς ἡμεῖς
 ἐν τῷ κάστρῳ ἢ μετὰ συνθήκης ἢ οἷον δὴ
 δυνησώμεθα παραλάβωμεν αὐτὸ, ἐπιστρέ-
 ψαμεν μετὰ σπουδῆς ἐκρούσαν τὰς σάλπιγγας
 ἡμῶν ὄργανον πολεμικόν, καὶ εὐθὺς πάντες
 ὁδὸς καὶ ἐκτὸς συνήχθησαν εἰς τὸ ὀπλιζε-
 σθαι. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν αὐρίον ἤρξαμεν τοῦ
 νου.

Ἐπὶ τὴν αὐρίον οὖν τυχοῦσα ἡ ἑορτὴ τῶν
 ἐκώσαμεν βάττα μυραίνης, καὶ πᾶν τὸ στρατό-
 φέροντες **138** ταῦτα ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐλθόν-
 τας περὶ τὰς πύλας τοῦ κάστρου. Ὡς δὲ **B**
 ἔβηθη τὸ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου μετὰ
 τοῦ μεγάλου Σαββάτου ἀκολουθίαν ἤτοι τὴν
 μυσταγωγίαν, ἀριστήσαντες καθεζόμεθα ἐν
 ῥαμβολῇ ἤτοι σκηνῇ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν συν-
 νησάμενοι περὶ πολλῶν. Ἰδοὺ ἄφνω τινὲς ὀλίγοι
 κ' ἐξῆλθον τῆς πύλης τῆς καλουμένης Ἑβραϊ-
 τοῦ Ζευγαλατείου (οὕτω γὰρ ὠνομάζετο),
 ἐφάνθησαν, διωχθέντες εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τῆς τοῦ
 οὐ πύλης· ἐκεῖσε καταστραυματικῶς ἦσαν
 οἱ τοῦ κάστρου μετὰ τσαγκῶν καὶ τόξων
 ῥάβδων. Εὐρεθείς οὖν ὁ δεσπότης κάγω προ-
 ντες πρὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἐρημένων, διὰ τὸ
 ἵππους ἡμῶν εὐρεθῆναι κατὰ συγχυρίαν
 ἰσμένους πλησίον τῆς γεφύρας τῆς ὁδοῦ τῆς
 ἵσης εἰς τὸν ἄγρον Ἀνδρέαν, τὸς τῶν Πατρη-

νῶν τοξεύσας τὸν τοῦ δεσπότη τοῦ ἵππου, ὃς καὶ εὐ-
 θέως ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δραμόντες οἱ ἐχθροὶ
 ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτὸν ἢ πιάζωσιν, εὐρέθη ἡ γῶ-
 νία ἐκεῖ ὑπέρμαχος. Κάκεινος μὲν Θεοῦ βοηθείᾳ ἀπο-
 πλακεῖς τοῦ ἵππου ἔφυγε πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐγὼ δὲ κατ' αὐτῶν
 μαχόμενος ἐπείρασεν τινὰ υἱὸν Σαματελλίου. Ἄλλ' **A**
 ἡμῶν βαρέως τραυματισθεὶς ἅμα τῷ ἵππῳ, ὃς οὐ-
 κέτι ἴσχυε, καὶ ἔπεσεν ὁ ἵππος ὁ ἀριστος, ὃς παρὰ
 τοῦ ἀμυρᾶ ἐδόθη τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ ἡνίκα συνήν-
 τησεν ἐκεῖνι, ὃ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ
 Φιλανθρωπῳ Γεωργίῳ, κάκεινος **139** τῷ ἐαυ-
 τοῦ ἀνεψιῷ τῷ Κομνηνῷ τῷ τοῦ πρωτοστράτορος
 Καντακουζοῦ γαμβρῷ, ἐν φεύγοντα πρὸς Γαλατᾶν
 φθάσας ὁ ἀδελφός μου καὶ ἐπείρασεν αὐτὸν, καὶ οὕτως
 ὁ ἀδελφός μου εὐηργετήθη τὸν ἵππον παρὰ τοῦ βο-
 σιλέως· ἔγωγε λαβὼν παρ' ἐκείνου τὸν ἵππον ἀπὸ τῆς
 θύρας εἰς Πελοπόννησον. Περὶ οὖν ὁ ἵππος, ἐπιδόσθη
 πολλὰς πληγαῖς πεπληγμένος. Καὶ ἀπαγαγόντες
 με ἐμβλήσαν εἰς τὸν γουλᾶν ἤτοι τὸν πύργον ἐν
 οἷον σκοτεινῷ, ἐνθα ἦσαν μύρμυγκες καὶ σιτόφθει-
 ρες καὶ μύες διὰ τὸ εἶναι ποτε σίτου ἀποθήκη· καὶ
 χειροπέδας σιδηρὰς περιέθησαν τοῖς ποσί μου καὶ
 σειρᾶν λίαν βαρυτάτην καὶ στερεὰν μετὰ σκό-
 λου μεγάλου κατὰ γῆς πεπηγότες· ἐνθα κα-
 κῶς ἐκοιτῶμην ἐν τῇ τοιαύτῃ φρουρᾷ, πικρῶς
 διαγώνων ἀπὸ τῶν πληγῶν καὶ τῶν δεσμῶν καὶ
 τῶν ἄλλων, ὡς δεδήλωται, καὶ ὑπῆρχον ἐν τῇδε τῇ
 φρουρᾷ.

ε'. Ἐνταῦθα δὲ χρὴ διηγήσασθαι ἡμᾶς καὶ περὶ
 τῆς ὁσιωτάτης Θωμαΐδος. Αὕτη ἐκ γένους χρησίου
 ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἀσίας· καὶ ἀπορ-
 ρα-

modum esse videretur, ecce oppidani nos
 es, et quid hoc rei esset dubii (nihil enim
 iodi opinione praeceperant), unum e magis-
 is, et canonicum quemdam, Marcum nomine,
 lio quodam nomine ex aliis percontatum mi-
 , qui essent qui venirent et quam ob causam.
 etquam nos agnoverunt oppidumque a nobis
 sive pactione, sive quocunque alio modo, in-
 runt, festinanter reversi, tubis et reliquis
 nentis bellicis ad arma vocant, et cuncti,
 intra, quique extra moenia erant, ad vim
 am concurrunt. Nos sequenti luce bellum
 mus.

oetridie igitur, quoniam palmarum dies erat,
 myrti amputavimus, quos manibus gestans
 exercitus portas castris adortus est. Eiusdem
 Martii die 26, cum post officium magni Sab-
 re divinam initiationem, a prandio in tento-
 nini nostri consedissemus et varios miscere-
 rmones, repente aliquot equites per portam,
 mon est Hebraicae vel Zeugatalii (ita enim
 tur) prorumpunt; sed, ubi comparuerunt,
 pulsati, per portam littori oppositam refugiant.
 nes incolae, labaris, arcibus et palis armati,
 t. Jam cum despota et ego, antequam illi
 requerentur, fugae nos conimissemus, quia
 nostri juxta portam viam, quae ad S. Andream

duci, forte parati erant, et a Patrensi quodam
 equus Constantini sagitta perfossus esset, ut statim
 collaberetur humi, Constantinum ab insequentibus
 hostibus, qui aut capere aut occidere eum vellent,
 ego defendi. Itaque divino auxilio ille rex equo ex-
 peditus, pedes se iis subtraxit; ego adversus ho-
 stes decertans, filium quemdam Samatelli cepi, sed
 et ipse graviter vulneratus sum cum equo genero-
 sissimo, qui mox defectu virium concidit. Eum
 equum dederat ameras Isaacio Asani, ad se profecto,
 Asanes Georgio Philanthropeno, genero suo, atque
 hic rursus Comneno consobrino, Cantacuzeni pro-
 tostratoris genero, quem Galatam fugientem frater
 meus comprehendit. Is equum dono accepit ab im-
 peratore, atque ego eodem a fratre donatus, in
 Peloponnesum eum abduxi. Collapso igitur equo,
 ipse multis plagis percussus, in potestatem hostium
 veni, qui abductum me in carcerem sive turrin
 aedificii tenebrosi conjecerunt, formicis, curculio-
 nibus et muribus scatentem, quippe quae quondam
 fuisset granarium. Brachia et pedes vinculis et ca-
 tena gravi et solida ad palum magnum in terra
 deflexum constrinxerunt. Male in ea custodia cuba-
 bam propter plagas, vincula, et reliqua, quae ibi
 fuisse incommoda significavi.

5. Illic loci de sanctissima Thomaida narrandum
 nobis est. Ex honesta familia Orientis in Asia proge-

νισθείσαν οἱ ἐκυτῆς συγγενεῖς. ἤγαγον αὐτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔδωκαν αὐτὴν τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν καὶ βασιλέων καὶ μητρὶ τοῦ σοφωτάτου Καθασίλα Νικολάου, καὶ εἶχεν αὐτὴν καὶ ἐπαίδευε. Καὶ μετὰ τινα καιρὸν ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τὸ ἐκεῖσε εἶναι τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Καθάσιλαν. **140** ἀρχιερέα, καὶ φηκensen εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας μετὰ τῆς Παλαιολογίνης, ἐναρέτου καὶ λογίας γυναικὸς, περὶ ἧς πολλάκις πολλοὺς ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀσιδίου βασιλέως κύρ Μανουὴλ ἐπαίνους, καὶ πολλοὺς κανόνας εἰς τε τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ ἁγίαν Θεοδώραν καὶ εἰς ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐγὼ ἐκεῖνης ποιήματα· αἱ εἶχον σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ἁγίαν Θωμάδα, καὶ ἐπαίδευσεν εἰς τε τὴν ἀρετὴν καὶ λόγον. Ὡς δὲ ἤλθε τὸ τέλος αὐτῶν, κατέλιπον αὐτῇ πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Κυπριανοῦ γυναικα, ἥτις ἀγανακτήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ ἀπελθοῦσα πρὸς τὰς ῥηθείας μονὰς μοναχὴ ἐγένετο, ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν ὑπετάγη τῇ ἐκεῖνων κληρονόμῳ καὶ τοῦ βίου, ὅπως δὴποτε καὶ ταῖς ἀρεταῖς ὑπετάγη, καὶ καλῶς διήνυσεν τὸν τῆς ὑποταγῆς δρῆμον μέχρι θανάτου. Ἡ Κυπριανοῦ λέγω γυνὴ ἦν αὕτη τοῦ ἐλθόντος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος τὴν εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Θεοδώρων, ἐπονομαζομένην τοῦ Κυπριανοῦ. Τῶν δὲ ἀσεδῶν τὴν Θεσσαλονίκην παραλαβόντων ἐξελθοῦσα ἡ ὁσία Θωμαῖς μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς αὐτῆς τῆς Κυπριανοῦ γυναικὸς ἀπῆλθεν εἰς Λήμνον, ἵνα ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπανέλθῃ. Ἐν δὲ

τῇ Λήμνῳ ὁ πάππος μου εὗρίσκατο μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων. Ἡ οὖν πρώτη τῶν αὐτοῦ θυγατέρων ἰδοῦσα τὴν ὁσίαν καὶ τὴν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον ἐγκατέλιπε γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς καὶ **141** ἀδελφὰς καὶ ὃν ἐμνηστεύσατο εἰς ἄνδρα ἅμα τοῖς πατρί, καὶ ἀπελθοῦσα εἰς Θεσσαλονίκην γέγονε μοναχὴ, καὶ ἐν ὑποταγῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας κατέκεισε ἀπομείνασα. Κάκειθεν δὲ ἐξελθοῦσαι αἱ τρεῖς καὶ μόναι ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει κατήντησαν ἀρχὴ ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπονομαζομένῃ τῆς Κλερένας. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ὁσίας καὶ ἡ εἰς τὴν θείαν Γραφὴν αὐτῆς ἐμπειρία εἰς τε τὸν βασιλέα καὶ πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐζήτει λαβεῖν ἄλλο τῶν μοναστηρίων μαιζότερον καὶ εἰσοδηματικώτερον δοῦναι αὐτῇ, ὁ δὲ πατριάρχης ἐνταλμα πατριαρχικῆς ἐξουσίας ἐξέδωκεν εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας προσεῖναι αὐτῇ· οἱ δὲ τῆς πόλεως ἡγεῖον δοῦναι αὐταῖς πᾶν ἀναγκαῖον εἰς τὸ ἐπισκεπτεσθαι καὶ θεραπεύειν τὰ πρὸς χρῆσιν αὐτῶν· οὐχ ὑπῆρχεν γὰρ ἐκεῖναις οὔτε χρυσίον οὔτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλο τι εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμήθεια. Λαβοῦσα δὲ μικρόν τι κτήσμα, συνέδραμον εἰς ὑποταγὴν αὐτῆς τοσαῦται δόματα οὐκ ἐχώρησαν εἰς τε τὴν τοῦ Λιβὸς μονὴν καὶ τῆς κυρᾶς Μάρθας. Ἡ δὲ οὐ πλείους ἢ δυοκαίδεκα προσελάβετο· καὶ ἦσαν τοιαῦται εἰς τε ἀκτινισμὸν καὶ ὑπακοὴν καὶ σωφροσύνην καὶ πᾶν εἰς τὴν **142** Θεὸν εὐαπόδεκτον, ὅτι κατέλιπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν Ἡ ἁγία, ἀλλ' Αἱ ἅγαι· καὶ αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα εἶχον εἰς τὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν μονα

nerata erat. Parentibus orbatam cognati Cpolim perduxerunt, et sorori trium archiepiscoporum ac fratrum et imperatorum, matri sapientissimi viri Nicolai Gabasilæ, tradiderunt, a qua educata et instituta est. En, interjecto aliquo tempore, Thessalonicam abiit, in qua-urbe Gabasilæ, ipsius frater, esset archiepiscopus, abdiditque se in monasterium Sanctæ Theodoræ cum Palæologina, femina virtutis et litterarum studiosa, cujus ego multas sæpe laudes e venerando imperatore, Manuele domino, audivi, et hymnos non paucos in sanctum Demetrium et sanctam Theodoram et alios sanctos legi. Habebant autem secum sanctam quoque Thomaïdem eamque ad virtutis et litterarum disciplinam erudiebant. Cum instaret ipsis vivendi finis, eidem quæ habebant omnia reliquerunt, una cum uxore Cypriani, quæ asperam viri sui naturam non ferens, in illud profecta monasterium, inter monachas nomen dederat. Postquam autem illæ diem obierunt, quemadmodum virtuti se subiecit, ita illarum tum bonorum tum vitæ se subiecit hæredi, et hujus subjectionis cursum præclare usque ad mortem confecit. Conjux hæc Cypriani, inquam, illius erat, qui Cpolim venit, et monasterium sanctorum martyrum nobilium Theodororum construxit, quod Cypriani cognominatur. Thessalonica ab impiis occupata, sancta Thomais cum alumna sua,

Cypriani conjuge, in Lemnum^a discessit, inde Cpolim reversura. In Lemno tum erat avus meus cum uxore et liberis. Itaque natu maxima filiarum ejus cum sanctam hanc feminam vidisset et observasse virtutem ejus ac sermonem, relictis parentibus fratribus, sororibus, et quocumque conjuncta erat marito, atque liberis, Thessalonicam profecta, monachis se ascripsit ibique sub imperiis sanctæ bujus mulieris vixit. Inde hæ tres solæ Cpolim emigrantes principio in monasterium Clärenæ venerunt. Cum autem sanctæ illius femine virtus et litterarum sacrarum peritia imperatori et patriarchæ universæque civitati innotuisset, imperator ei aliud majus et locupletius monasterium tradi jussit; patriarcha patriarchali auctoritate omnibus, quæ vellent, urbis mulieribus potestatem dedit, illi se aggregandi; et res quæ essent necessaria ad res ordinandas et administrandas præstare iis volebant. Neque enim illis erat vel aurum, vel argentum, vel aliud quidquam nisi opus manuum et divina per magistratus providentia. Itaque, cum non ita amplum domicilium haberet, ad vitam ex imperio ejus agenda tot confluxerunt, quot non concesserunt in monasterium Libis et Marthæ dominæ. At recepit illa non plus duodecim, atque erant omnes ad pauperietatem, obedientiam, modestiam, denique quicquid Deo gratum est, tam egregie paratæ, ut jam

ἰσὺν γυναικῶν κοινὸν τὸ τῆς τροφῆς καὶ
 ὧν καὶ τὸ μὴ ἔχειν ἴδιον καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι
 ἑαυτὸν ἢ πρὸς κοινὴν ἢ πρὸς ἰδίαν χρῆσαν
 τὰ συγχωρήσεως ὑπῆρχεν αὐταῖς, καὶ τὸ
 τὸν καὶ ὀλιγότροπον καὶ χαμαὶ κεῖσθαι καὶ
 αἰετὶ καὶ ἄλλα ὅσα τῶν ἀρετῶν εἰσὶν ἐκ
 αὐτῶν περισσῶν ἔστι διηγεῖσθαι. Ὁμοίως
 καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς
 τῆς ἐκείνων συνδρομῆς καὶ ἐπισκεψέως τῶν
 καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχον-
 τῶν μὲν χάριν ἐξομολογήσεως αἱ δὲ εὐχῆς
 κείσεως, τίς ἂν ἀκριβῶς ταῦτά τε καὶ τὴν
 ἀρετὴν δυνήσκει διηγήσασθαι; ἔν δὲ μόνον
 μενοὶ δειξόμεν τὰ πάντα ἀληθῆ. Τῷ ῥη-
 γάλλῳ Σαβδάτῳ, ὡς περ μοι συμβεβηκεν
 ἡγησάμην, καθήμενης μετὰ τὴν τῆς λει-
 τῆς τελευτῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ σὺν αὐτῇ
 ἰ μοναχῇ αὐτῆς προσμένουσιν ἵνα μικρὸν
 πορεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδῶρου μετὰ-
 ἵστα εἰς τὰς Πράξεις; τῶν ἀποστόλων τεθη-
 ἀνάγνωσιν· λέγει οὖν ἡ ὁσία· « Μοναχῇ,
 αἰ. » Αἱ δὲ· « Τί σοί ἐστι χρῆμα, κυρία
 αἰ. » Ἡ δὲ· « Τῷ κύρ Γεωργίῳ ἐπὶ ἡλθε
 πειρασμὸς, καὶ δεηθῶμεν τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ
 αἰ. » Τότε ἀκούσασαι πᾶσαι προσέδραμον
 τὰ δακρύων, ἐξαιρέτως δὲ αἱ τῆς μητρὸς
 αἰ. καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ ἦν, ὕστερον
 καὶ κείνη μοναχὴ καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς
 προσέδραμε καὶ μετὰ δακρύων, πυνθανο-
 μένη τοῦτο δὲ λέγεις, κυρία ἡμῶν ἁγία; »
 αἰ. πρὸς αὐτάς ἔφη· « Μὴ θροῖσθε· ὁ Θεὸς ὁ

συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν, χορηγήσει καὶ τὴν
 βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ. »
 Καὶ ἰστάμεναι ἐψάλλον εἰς τὴν Θεοτόκον παράκλη-
 σιν δακρύουσαι. Τούτου τί κρεῖττον εἰς μαρτύριον
 τῆς εἰς Θεὸν αὐτῆς ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως; Ζήσασα
 οὖν οὕτως καλῶς, καὶ πολλὰ εἰς μαρτυρίαν τῆς
 ἀρετῆς αὐτῆς ἐπιδείξας ὁ Θεός, τέλος καὶ ὁ θάνατος
 αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου ἐγένετο καὶ τῶν ἀν-
 θρώπων προέβη. Ἡμέραις γὰρ τισιν ἀσθενήσασα
 μικρὸν, καὶ πάσας τὰς μοναχὰς κοινῶς νοουθετή-
 σασα, καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἀδελ-
 φῆς τῆς ἐμῆς μητρὸς, ἣ καὶ πρῶτα εἰς ἀρετὴν καὶ
 ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν καὶ πάντα τὰ τοῦ καλλίου αὐ-
 τῶν ἐκείνη διοίκει, εἴτα ὡς ἐνθους γενομένη ἐκά-
 θητο, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κεκαλυμμένους,
 τὸ δὲ στόμα δὲ κινουσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαρι-
 στίας πρὸς Θεόν· ἐμιμεῖτο γὰρ πάντοτε ἡ ἁγία
 τὸ τοῦ Θεοῦ χρυσοῦς ῥήμονος Πατρὸς ῥητὴν τὴν λέ-
 γον· « Μὴ τᾶσιν φωνῆς νοήσης καὶ μέγεθος
 (χρῆμα γὰρ ἀνάρμοστον ἁγίοις ἢ κραυγὴ), ἀλλὰ τὸ
 νοερὸν τῆς διανοίας καὶ τὴν ἰσχυρὰν θερμότητα τῆς
 ψυχῆς καὶ τὴν συντονίαν τῆς δεήσεως, καθ' ἣν καὶ
 σωπῶντων ἀκούει ὁ Θεός. » Ἢ οὖν ἁγία μήτε τι
 προλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποσίου, μήτε ὀμι-
 λουσα τὸ τυχὸν ἀνευ τοῦ καθ' ἡμέραν ἐρχομένου
 ἱερέως εἰς τὸ μεταλαμβάνειν αὐτὴν τῶν θείων μυ-
 στηρίων, τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς
 εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφρουσα καὶ συγχώρησιν αἰτούσα
 λαβεῖν ὕστερον μετελάμβανεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βα-
 σιλέως κύρ Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν καὶ ἄλλων
 πολλῶν πολλάκις προσερχομένων αὐτῇ, ἀλλὰ δὲ καὶ

citæ, sed sanctarum vocabulo uterentur ei-
 monasterium Ad sanctas diceretur. Fuisse
 is illis feminis communem cibum, commu-
 nitum, commune etiam, ut nihil proprium
 ent, nihil, quamvis modicum, vel ad com-
 , vel ad privatam utilitatem facerent, nisi
 um iis esset; easdem calceamentis nullis et
 tenui vas esse, humi cubuisse et omnino
 item egisse et reliquis virtutibus monachicis
 operam, supervacaneum est dicere. Simi-
 ipsam matrem sanctam et spiritualementem
 imperatorum, imperatricum, principum
 seminarumque conventus, quarum aliarum
 tionis, aliarum ejus salutandæ et precibus ipsius
 commendandi gratia ventitabant, quis hæc, et
 illius digne possit enarrare? Una quadam
 randa omnem ostendemus veritatem. Magno
 Sabbati, quo quæ narravi mihi acciderunt,
 inita liturgia, consedisset in ecclesia cum
 monachis suis exspectaretque panis bene-
 munionem, deinde ad Acta apostolorum
 se convertisset, subito: « Monachæ, inquit,
 cimini. » Hæc cum rogassent: « Qua tibi
 est, sancta domina? » pergit illa: Geor-
 ginus in sollicitationem incidit; precemur
 Matrem Dei. » His auditis, lacrymantes ad-
 scurrerunt cum reliquis, tum in p inis

matris meæ sorores. Nam altera quoque soror
 postea se fecerat monacham illiusque se subjec-
 rat imperio. Itaque hæc quoque cum lacrimis ac-
 currit, querens: « Quid illud est, quod dicis, san-
 cta domina nostra? » At illa: « Ne tumultuamini,
 inquit; qui sollicitationi locum dedit Deus, ejusdem
 etiam præsidium et remedium præstabit. » Itaque
 illæ stantes Matrem Dei implorabant celebrantque
 hymnis. Hac re quid potest esse disertius virtutis
 pietatisque testimonium? Ita igitur cum pulchre
 vixisset et sanctimoniam ejus multis rebus testatus
 esset Deus, tandem mors ei gloriosa coram Domino
 obtigit, qua e rebus humanis excessit. Nam cum
 leviter aliquot dies ægrotasset et monachas com-
 munitè ad virtutem esset cohortata, sororem matris
 meæ, quæ in ejus integritate imitanda et subjec-
 tione prima erat, et omnia in cella illius procurabat,
 in locum suum delegit; deinde tanquam divino af-
 flatu concitata sedebat, clausis oculis et labiis ad
 Dei laudes et gratiarum actiones semper motis.
 Servabat enim omnino sancta hæc, quod pater au-
 rea verba fundens dicit: Ne contentionem vocis
 et vehementiam noveris (res enim sanctis indecora
 clamor est), sed attentionem mentis et fervorem
 animi et ardorem precationis, quibus sit, ut etiam
 tacentes Deus audiat. » Sancta igitur nec cibum nec
 potum sumebat, nec loquebatur quidquam nisi

τάτε διὰ τελευταίαν εὐχὴν ἀρχόντων καὶ ἀρχόντισ-
σων καὶ ἐγκρίτων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν. ἀνέ-
υαυε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει. Καὶ
οὕτως διαρκέσασα ἡμέρας ἑπτὰ πρὸς Κύριον ἐξε-
δήμησε, καὶ ἐτάφη φιλοτίμως συνδραμόντων σχε-
δὸν πάντων τῶν ἱερῶν ἱερομονάχων, κλητῶν καὶ
ἀκλήτων, ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν
δὴ οὕτως ἔχει καὶ ἀληθῶς.

δ', Κεϊμένου μου οὖν ἐν τῇ φρουρᾷ ἡμέρας τεσ-
σεράκοντα, ὥς ἦλθεν ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης τοῦ
ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων ἀγίου μεγαλομάρτυ-
ρος Γεωργίου, ἰδεῖσθην τοῦδε, ὥς καὶ γὰρ Γεώργιος
καὶ παιδισθὲν δούλος αὐτοῦ, ἵνα λυτρώσῃται με
τῶν δεινῶν καὶ δεσμῶν· καὶ ἀφυπνισθεὶς, ἔδοξε
μοι εὐρεθῆναι με εἰς τὴν περικαλλῆς ἁγίον τέμενος
αὐτοῦ τὸ 145 εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τῶν Μαγγάνων
ἐπονομαζόμενον. Ἐκεῖ ἱστάμενος τὴν φυάλην ἔχων
καὶ τοὺς σιδήρους τοῖς ποσὶ, διερχομένου τάχα τοῦ
βασιλέως ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας
ἀπέλθῃ, ἰδεῖσθην αὐτοῦ ἵνα με τῶν ἀλύσεων ἐλευ-
θερώσῃ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν, ἀρχὸν τις ἐπιστρέψας πρὸς με εἰπέ μοι
τάδε· ὁ Προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης ἡμῶν
ἵνα ἐξήρωσέ σου τοὺς σιδήρους, ὃ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν
ἡ δέσποινα ἐζήτησεν αὐτοῦ καὶ ἅπαντες ἡμεῖς. ὁ
Καὶ περὶ τὸν ὅρθρον αὐτῆς τῆς νυκτὸς ἰδοὺ ἐν τῇ
συνῆθει ὥρα οἱ τοῦ πύργου ἀρχόντες καὶ ἑτεροὶ
μετὰ σιδηρῶν ὀργάνων ἐκβαλόντες με τῶν ἀλύσεων
καὶ ἐξαιτιῶνται, καὶ λέγουσιν οὐχ ὅτι ἐχθρῶδες

ἄχουσιν κατ' ἐμοῦ καὶ οὐ τρέφουσιν με, εἰ μὴ ἴσως
διὰ μὴ κεκτῆσθαι αὐτούς. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας
ἐλθόντες πάλιν ζητοῦσί με· καὶ ἰδεῖσθην τοῦ αὐ-
θέντου μου διὰ γραφῆς ἵνα ἐξαποστείλῃ ἀρχοντας
συλλαλῆσαι τοῖς αἰχμαλωτεύσασί με πρὸς συμβίβα-
σιν περὶ τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας. Ὅπερ καὶ γέγονε.
Καὶ συμβιβάσθέντες δεδώκασιν αὐτῷ τὸ Σαραβάλε
φρούριον τοιοῦτοτρόπως, ἵνα ἐγερθῇ καὶ ἀπέλθῃ
εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῇ Γλαρέντζᾳ· καὶ μέχρις
ὅλου Μαΐου εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέν-
της αὐτῶν, ποιησάτω ἐκεῖνος ὡς θέλει· εἰ δ' οὐκ,
παραδώσωσιν αὐτῷ τὸ κάστρον. Καὶ γεγονότων
ὄρων, καὶ παραλαβομένου καὶ τοῦ Σαραβάλε 146
τῇ πέμπτῃ Μαΐου, ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σκλαβιτζᾶς
καὶ Τεριοῦ τὰ ὄρια. Δι' ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννης
τὸν Ῥωσῶν, ἵνα με ἄρῃ, σωζόμενου ὧς· ὅτι
μετὰ τὸ ἐλευθερωθῆναι με ἔξουσι τὸ βέβαιον τὰ
πραχθέντα. Καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθανὲς σχεδὸν
ἀπέσωσα ἐνθά ἦν ὁ αὐθέντης μου, ὃς εἶδέν με μετὰ
χαρᾶς πολλῆς καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἡμὴν οὕτως
ἡμιθανὲς, τὸ δὲ ὅτι ἐλευθερώθην, καὶ πολλὰ εἶπε
πρὸς ἐπαῖνον καὶ παραμυθίαν μου. Ἀπελθόντος
μου οὖν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ἐμὴν προσέφερόν μοι
εὐεργεσίαν τοιάνδε. Ἰμάτιον ἐπανώφορον διπλοῦν,
χαμουχὰν πράσινον ἀπὸ Λούκκας ἀξιοτίμον μετὰ
πρασίνου ὀφάσματος καὶ καλοῦ ἐνδεδυμένον, σκού-
φιαν Θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου
ἐνδεδυμένην, καθάδιον καρμεζὴν χαμουχὰν μετὰ
βαρέων καταρούχων ἐνδεδυμένον, κουρτζοῦδᾶναν

cum sacerdote, qui ad eam divinis mysteriis im-
pertientiam quotidie ventitabat; tum manus et oculos
in caelum attollens et veniam delictis suis pe-
tens, divini mysterii particeps fiebat. Quin etiam
imperator Joanni et despoenis aliisque multis fre-
quenter se invisentibus, et qui tum propter ultimas
ejus preces eam visebant, viris et feminis illustri-
bus, et probatis hieromonachis et monachis abnue-
bat adeundi copiam precesque fundebat. Ita cum
vixisset dies septem, ad Dominum abiit, et sepulta
est honorifice, omnibus propemodum hieromona-
chis, vocatis et non vocatis, et primoribus utrius-
que sexus concurrentibus. Atque haec quidem ta-
lia sunt et ad veritatem narrata.

6. Ego cum in carcere fuisset dies quadra-
ginta adessetque lux dicata memoriae magni mar-
tyris sancti Georgii, captivorum liberatoris, sup-
pliciter hunc rogavi, ut cognominem me et a puero
ipsius cultorem miseriis et vinculis eriperet. Tum
somnia oppressus, visus sum mihi esse in pulcher-
rimo templo Manganorum quod dicitur, illius no-
mini sacro. Ibi cum constitissem, pateram manu
tenens et compedibus vinctus, imperatorem forte
transeuntem, ut ecclesiae sacris interesset, obse-
cravi, ut catenis me levaret. Cum jam intrasset in
ecclesiam imperator, reversus unus de proceribus
ita me allocutus est: «Jussit imperator, dominus
noster, vinculis te liberari; id quod imperatrix,
domina nostra, et omnes nos ab eodem petivimus.»

Et ecce, circa matutinum noctis ejusdem tempus
hora consueta, turris praefecti et alii vjri, instru-
mentis ferreis instructi, catenis me expeditum, e-
excusant se mihi aiuntque, non hostili odio tam-
parce ac maligne victum se praebuisse, sed quia
meliora quae darent, non habuissent ipsi. Post bi-
duum adsunt iterum et me cohortantur, atque eg-
per litteras dominum meum oravi, ut mitteret viro-
honoratos, qui de conditionibus liberationis me-
transigerent cum his, a quibus captivus detinebar
Id quod factum est, et, composita amicitia, castel-
lum Sarabale hoc ei pacto tradiderunt, ut Glaren-
izam domum recederet; et quidem si per Main-
venisset metropolita et dominus ipsorum, faceret
is, quod vellet; si non venisset, castrum illi dede-
rent. Dictis deinde utrimque sacramentis, et quinto
Maii Sarabale accepto, Schlabitizam usque et ad fine-
Terioli abiit, ad me autem liberandum Joannem
Rhosolanem misit, pactus, ut me libero demum
quae acta essent, forent rata. Liberatus igitur
paene semianimis perveni ad principem mentem, qu-
magno me tum gaudio, tum dolore vidit, cum liber-
quidem, sed idem semianimis essem, multaue ad
laudem et consolationem meam dixit. Postquam
discessi in tentorium meum, haec mihi munera
oblata sunt: duplex amiculum, supparum prasini
coloris pretiosum, Luccae emptum et bombyce per-
pulera inductum, birretum Thessalonicense, cocci-
neo holoserico inductum, sagum sericum eleganter

χαμουχᾶν χρυσὸν πράσινον καὶ φωδὴν προύσινον, **Α** καὶ σπάθην ἐγκεκασμένην, καὶ φλωρία ἥτοι νοῦ-
μια χρυσᾷ χιλιᾶδας τρεῖς.

Θ'. Ἐπὶ τὴν αὐριον οὖν ἀπελθόντες εἰς Γλαρέν-
ζαν, ἰδοὺ τις ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ μετὰ τινὰς ὀλίγας
ἡμέρας ἦλθε λέγων ὅτι ἡ Πάτρα τελεῖ τῷ ἀμηρᾷ
τέλει, καὶ διαβαίνει αὐτῷ εἶναι· διὸ ἔπεχε αὐτῆς
καὶ μὴ πολιόρκει αὐτήν. Εἰ δ' οὖν, πέμψομεν στρα-
τὸν κατὰ σοῦ. Ὁ δ' αὐθέντης μου ἀποκριθεὶς **147**
αὐτῷ εἶπεν· « Ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι θέλουσι παρα-
δοῦναι αὐτὴν τοῖς Καταλάνοις. Οὐκ οὖν δοκεῖ μοι
πρίσπον εἶναι ἔδσαι ἡμᾶς τοὺς γε τοὺς ἐχθροὺς
ἡμῶν καὶ ἐχθροὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου
ἀμηρᾶ καὶ ἡμῶν παραλαβεῖν αὐτοὺς τὸ τοιοῦτον
κάστρον τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὁρίων ἡμῶν καίμενον. Διὰ
τοῦτο ἀπήλθομεν ἐκεῖ, καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα **Β**
ἐστῆσαμεν ἵνα μὴ γένηται· καὶ ἰδοὺ, ὡς βλέπεις,
ἡγέρθημεν ἐκπελθόντες οἴκαδ·. Οὐ μετὰ πολλὰς
ἡμέρας ἔχω κατὰ νοῦν ἵνα ἀποστείλω πρὸς τὸν
ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν τοῦτον δὴ τὸν ἄρ-
χοντα, » δεικνύων ἐμὲ, « ὅς δηλοποιήσῃ αὐτῷ,
καὶ πλεῖστα ἄλλα ἃ ἀναμεταξὺ ἡμῶν δεῖ ἐνεργεί-
σθαι. » Ὁ οὖν Τούρκος ἀκούσας τοῦτους τοὺς λό-
γους, ἔτι δὲ καὶ φιλοδωρηθεὶς καλῶς, ἀπήλθε χαίρων
Ἐκείνου δ' ἀναχωρήσαντος προσέταξέ μοι λέγων·
« Ἰδοὺ προετοίμαζε τὰ πρὸς χρεῖαν τῆς ἐδοῦ. » Καὶ
μὴ εἰδὼς ἐγὼ τὸ τυχὸν, ἀνέφερων αὐτῷ ὅτι εἰ μὴ
ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, καὶ δώσωσι
ἡμῖν τὸ κάστρον, κἀγὼ ἀναβρώσθω ὀλίγον. « Ἀλλ'
ὁμῶς, εἰπέ μοι, προετοίμαζε πάντα τὰ εἰς ἐκπλή- **Γ**
ρωσιν τῆς προσταξέώς σου. »

ornatum, curtisibacis sericus aureus prasinus,
gladius ornamentis conspicuus et florenorum sive
nummorum aureorum tria millia.

7. Cum postridie Glarentzam profecti essemus,
ecce paucis post diebus quidam ex amerae optima-
tibus nuntium nobis affert, Patram amerae tributa
pendere in ejusdemque concessisse ditionem. Abs-
tineret proinde ea urbe, neve eam obsideret: si
minus contra eum exercitum missum iri. Cui ita
respondit princeps meus: « Nos audieramus, velle
eos urbem Catelanis tradere. Nam parum, mihi
aequum videtur, pati nos communes fratris mei,
magui amerae, nostrosque hostes tale castrum oc-
cupare, in mediis finibus nostris situm. Qua de re
hoc iter suscepimus, et, re cognita, id negotium ut
impediremus, dedimus operam. Atque vides nos,
collectis sarcinis, domum jam redire. Propediem
autem ad fratrem meum, magnum ameram, mitte-
re constitui hunc illustrem virum (me autem osten-
debat) qui illi etiam alia multa exponet, de quibus
inter nos agi necesse est. » Turca, his auditis, et
muneribus bene cumulatus, laeto animo discessit.
Qui cum abisset, Constantinus jussit me parare,
quae ad iter faciendum necessaria essent. Ego, quid
rei esset ignarus, respondi, ita fore, si Dro pla-
cuisset, ut non veniret metropolita, ac castrum
nobis traditum esset, et postquam ipse aliquantum

ἡ'. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθοῦσης καὶ μὴ ἐλθόν-
τος τοῦ μητροπολίτου, τῇ α' Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἀπηρχόμεθα κινήσαντες εἰς Πάτραν. Ἐν
ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ ὁ **148** αὐθεντόπυ-
λος ὁ κύρ Θωμᾶς τὸ τοῦ πριγκίπου Κεντηρίωνος
πολιέθρον τὴν Χαλατρίτζαν, τοῦ καὶ μετέπειτα
γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ, ἐπολιόρκει· ὁ δὲ αὐθέν-
της μου ἔμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ διήρχοντο διὰ τῆς
ἐδοῦ τῆς εἰς Πάτραν φερούσης· κατελθόντες οὖν
ἐμείναμεν ὁμοῦ εἰς τὴν Καρμενίτζαν. Ἰωαννίκιος
Βαλότας οὖν ὁ τοῦ πριγκίπου ἐκείσε ἄρχων, ὡς
ἔμαθε τοῦτο, αἰτήσας ἀφείρῳσιν ἵνα ἀμφοτέρους
τοὺς αὐθέντας ἔλθῃ προσκυνῆσαι αὐτοὺς, καὶ ἐλ-
θὼν εὐθὺς τὰς τοῦ πολιέθρου κλεῖς ἐκβαλὼν δέ-
δωκε ταύτας τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότῃ, εἰπὼν·
« Τοῦτό ἐστι πολιέθρον ἰδίως τοῦ αὐθέντου μου
καὶ συγγάμδρου τῆς βασιλείας σου » (καὶ γὰρ ὁ
τοῦ πριγκίπου υἱὸς προέλαθεν εἰς νόμιμον γυναικα
τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλίσσης κυρίας Θεοδώρας),
« ὅς μοι προσέταξεν ἵνα παραδώσω τοῦτο τῇ βα-
σιλείᾳ σου. » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· « Οὕτως
ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μοῦ ἐστίν ὁ τοιοῦτος τόπος,
ἀλλ' οὐ γνησιεστέρου τοῦ ἀδελφοῦ μου. Αἰσπὼν εἰ
προγενέστερον ἐποίει τοῦτο, ὁ ἀδελφός μου κατ'
ἐμοῦ οὐκ ἐνεχειρίζετο οὐδὲν ὃ ἐγὼ εἶχον, καὶ αὐτὸς
καὶ ὁ αὐθέντης σου ἀλλοτρόπως εἶχον αὐτό. Τὰ
νῦν οὖν εἰ παραλάβω αὐτὸ, ἀνάγκη ἐστίν ἵνα δια-
φερῶμεθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐ· τυγχάνει
διὰ πολὺ τι, πολλῷ μᾶλλον διὰ τοσούτον. Ἀλλ'
ἀπελθε ἐν αὐτῷ, καὶ ὡς δύνῃσαι ποίησον. » Ὡς
οὖν ἤκουσε ταῦτα, ἤτησεν ἵνα ἀνάγκως εἰσελθῇ ἐν

convalessem. At ille: « Nihilominus, inquit, ad
perficiendum, quod mandatum tibi est, omnia
parare. »

8. Ubi venit dies praestituta, nec adfuit metropo-
lita, Kalendis Juniis ejusdem anni Patram novi-
mus. Per eosdem dies etiam Thomas dominis Cen-
terionis principis, cujus idem postea gener factus
est, oppidulum Chalatrutzam obsidebat. Dominus
igitur meus cum fratre Patram processit, diverti-
musque una omnes Camenitzam. Itaque Johanni-
cius Balotas, principis ibi procurator, ubi hoc di-
dicit, postulata admissione, ambos dominos ado-
ratum venit; et illico prolatus oppidi claves despo-
tæ, domino meo, his verbis tradidit: « Oppidum hoc
proprium est domino meo majestatis tuæ affini
(etenim principis filius sororem Theodoræ impe-
ratricis legitimis nuptiis sibi conjunxerat), qui
mandavit mihi, ut majestati tuæ id dederem. » Re-
spondet Constantinus: « Ita se res habet, locus iste
affinis mei est, non fratris mihi cognationis. Cate-
rum si prius hoc fecisset, frater meus nihil, quod
ego tenerem, contra me occuparet, atque ille et
princeps tuus incommode id tenebant. Nunc autem
si oppidum accipio, inter me fratremque meum dis-
sidium exoriri necesse est, quod ne magnæ quidem
rei causa, nedum tantillæ fieri oportet. Sed tu ubi
in urbem et, quod potes, effice. » Illis auditis, petivit,

τοῦ πτολιέθρου. Προσταχθεὶς **149** οὖν ἐγὼ
 θεύσα αὐτῷ μετὰ στρατιωτῶν. Καὶ περὶ τὴν
 εὐρεθεὶς 'Ραοῦλ ὁ Θωμάς, καὶ νομίσας εὐκο-
 ῖναι ἵνα ἄρῃ αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἰς κίνδυνον
 τοῦ φυνεῖναι ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν τι μάχιμον καὶ
 ἡρόν· ὅμως οὖν Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἐκείνον μὲν
 ἢ ἀπεκατέστησα οἶκαδε, καὶ γὰρ ἐπιστρέψας εὐ-
 ῖτον αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἁγίου 'Ανδρέου
 ἢ πρωτοκλήτου ναῦ καὶ τάφῳ ἀποσωθέντα τῇ ὁ-
 σουνίου ἐσπέρας. Τῇ ε' πρωτὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ
 ῤῶτῃ τῆς ἑβδομάδος, ἐξεληθόντες πάντες οἱ τοῦ
 ἀστρου ἔγκριτοι μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἐλ-
 ῖντες μέχρι καὶ τοῦ ῤῥηθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου
 'Ανδρέου, τὸν δεσπότην καὶ αὐθέντην μου προσε-
 κύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου παρέδωκαν
 αὐτῷ. Καὶ οὕτως κινήσαντες μετὰ πλείστης χαρᾶς
 ἀμφότερα τὰ μέρη, λέγω τοῦ αὐθέντου μου καὶ τοῦ
 πτολιέθρου, τινὲς ἔφιπποι καὶ τινες πεζοί, ἕκαστος
 κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πηλικότητα, καὶ εἰσελθόντες εἰς
 τὸ κάστρον μέχρι καὶ τῶν κατὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου
 Νικολάου δωματίων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάσης
 καταστρωμένης οὖσης πάντων ἀνθέων, καὶ εὐκο-
 σμίας ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων, ἐκ δόμων πάντο-
 θεν βαυνομένων ῥοδοσταμμάτων καὶ ῥόδων καὶ τρια-
 κονταφύλλων. Ἀπὸ δ' ἄνωθεν τοῦ φρουρίου ἦτοι
 τοῦ πύργου διὰ σκευῶν καὶ τζαγτρῶν **150** κακῶς
 ἄδεξιοῦντο ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲν ἔδραψαν· οἱ γὰρ τοῦ
 μητροπόλεως κρατήσαντες τὸ φρούριον, ἔτι δὲ καὶ
 τὰ αὐθεντικὰ παλάτια τὰ πλησίον αὐτοῦ οἰκήματα
 σιταρχήσαντες καὶ ἀφιερῶσαντες κατέσχον, ἐλπίζον-
 τες ὅτι ἐλθόντος τοῦ μητροπόλεως διὰ τούτου πάλιν

ἂ λάδωσι τὸ πτολιέθρον, ὅπερ καὶ πρότερον εἶχον.
 Ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὐρίον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ
 ἁγίου Νικολάου ναῦ, καὶ παντὸς τοῦ τῶν πολιτῶν
 δήμου, ὡμοσαν μετὰ ὁρκῶν ἐν' ὧσι πιστοὶ δοῦλοι
 καὶ ὑποτακτικοὶ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δεσπότη·
 εἴτα ἐζήτησαν καὶ τοῦ κρίνειν ἐν αὐτοῖς καὶ
 ἰθύνειν. Ὁ δὲ αὐθέντης μου ἀπεκρίνατο λέγων·
 «Καὶ μᾶλλον τοῦτο αὐτῷ ὀφειλομεν, καὶ χάριν τῆς
 ὁμῶν αἰτήσεως ἔσεται αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ὁμῶν.»
 Τῇ δὲ ὀγδόῃ τοῦ αὐτοῦ Ἰουνίου μηνὸς διερχομένου
 μου εἰς Ναύπακτον, ἵνα πρὸς τὸν βασιλέα πρῶτον
 ἀπέλθω ἀκουστὸν ποιῇσι αὐτῷ τὰ ἐν τῇ Πάτρᾳ
 παρακολουθήσαντα, εἴτ' ἀπ' ἐκεῖσε μετ' ἄρχοντος
 αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀμηνρᾶν, κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ
 αὐτοῦ μηνὸς φθάσαντες ἐπείναμεν ἐν τῷ τοῦ ἁγίου
 'Ανδρέου ναῦ. Ἰδοὺ καὶ δύο Τοῦρκοι διερχόμενοι
 τὴν Ναύπακτον, ὁ μὲν τοῦ ἀμηνρᾶ, ὁ δὲ τοῦ Τουρα-
 χάνη, προσαγγέλλοντες ἐν προστάγματι ἵνα μὴ τὴν
 Πάτραν παραλάβωμεν. Οἵτινες δὲ πάλιν ὑπέστρεψαν
 μετ' ἐμοῦ ἀπολογία λαβόντες τοιάνδε, ὅτι ἐπεὶ ὁ
 παρὼν ἡμῶν ἄρχων ἀπέρχεται πρὸς τὸν ἀδελφόν
 μου τὸν μέγαν ἀμηνρᾶν (δουκνύων ἐμὲ ἐφ' αὐτοῖς ὁ
151 δεσπότης ὁ αὐθέντης μου), καὶ ὥς ἐκεῖνος
 προστάξει, οὕτως καὶ ποιήσομεν. Ἀναχωρησάντων
 οὖν ἡμῶν ἐν Ναυπάκτῳ ἐμείνουμεν. Πρωτὶ σκοτίας
 ἔτι οὖσης ἰδοὺ ἐκεῖσε καὶ ὁ παλαιῶν Πατρῶν μη-
 τροπολίτης τοῦνομα Πανδούλφος Μαλατέστας μετὰ
 τριήρεως Καταλανικῆς ἐφθασε· διερχόμενος γὰρ
 περὶ τὰ νησιῶδρια τὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὥς ἔμαθεν
 ὅτι ἐξῆθη τὸ πτολιέθρον τῷ δεσπότη, τὸν πλοῦν
 ἐποίησατο διὰ τοῦ ἐκεῖσε κόλπου παρὰ τὴν Αἰτω-

ut tute urbem intraret. Itaque jussus ego una per-
 rexi cum manu militum. In itinere in Thomam Kau-
 lum incidimus: qui cum facile se posse Johannicium
 a me distrahere arbitraretur, periculum erat, ne
 inter fratres pugnae et mala excitarentur. Sed fa-
 vente Deo, illum saluum domum restitui, atque ipse
 reversus, in templo et sepulcro sancti Andreæ, qui
 primus ad apostolatium vocatus est, Constantinum
 inveni, quarto die Junii, a l' vesperam. Die quinto,
 qui erat primus hebdomadis, mane omnes oppidi
 vrimores et plebs universa ad templum, de quo
 dictum est, progressi, despotam, dominum meum,
 venerabundi salutarunt tradideruntque ei oppidi
 claves. Itaque maxima pars utraque, et domini
 mei, et oppidi, alii equestres, alii pedites, pro sua
 quisque conditione, incelebant, atque castrum in-
 gressi usque ad arculus juxta templum sancti
 Nicolai sitas processimus, tota via constrata om-
 nis generis floribus et ad dextram laevamque ornata,
 sum e domibus insuper undique aqua rosacea et
 rose et odorifera folia spargerentur. De summo
 autem castello sive arce teils arcibusque baleari-
 bus male nos excipiebant, nec lædebant tamen.
 Nam qui a metropoli stabant, castellum occupa-
 rant, et præterea palatia principis in illius vicinia
 edificata, spe ducti, fore ut, cum redisset metro-
 polita, hujus auctoritate oppidum, quod etiam prius

tenuerant, reciperent. Postera luce tota civitas
 nobiscum in æde sancti Nicolai congregata, sacra-
 mentis fidem et obedientiam addidit despotæ, do-
 mino nostro. Deinde cum me præfectum et guber-
 natorem sibi exoptarent, respondit dominus meus
 : «Et ipsi almodum hoc debeo, et petentibus vobis
 satisfacio, ut vobis prævit.» Cum octavo die ejus-
 dem mensis Junii Naupactum discessissem, pri-
 mum imperatori nuntium allaturus de rebus ad
 Patram transactis, deinde cum uno e proceribus
 ejus profecturus ad ameram, die quarto ejus men-
 sis in templo sancti Andreæ commorati sumus,
 D Advenerunt tum Naupactum forte duo Turcæ, ve-
 lantes unus ameræ, alter Turachanis nomine, ne
 Patram in ditionem nostram acciperemus. Hi me-
 cum reversi, tale a Constantino responsum ferunt:
 «Quoniam præsens hic vir ad fratrem meum,
 magnum ameram, proficiscitur (me autem his ver-
 bis significabat), ut ille decreverit, ita faciemus.»
 Sic igitur recessimus, constitimusque Naupacti.
 Antequam porro diluxerat, ecce etiam veterum
 Patrum metropoli, Pandulphus Malatesta, illic
 advectus est trirema Catelanica. Obiens enim in-
 sulas, trans quas via forebat, cum oppidum despo-
 te traditum esse audisset, cursum per sinum illum
 proxime terram Ætolicam flexit, Naupactumque,
 urbem Ætolia, ut factum explore cognoscere,

αὐτοῦ, ἵνα μετ' ἐμοῦ. Ἐλθῃ καὶ ἀπαγγέλῃ τῷ αὐ-
θέντῃ μου τὸ τοῦ μεγάλου ἀμνηρᾶ δόγμα. Καὶ στε-
ρεώσας τοῦτο λέγει· « Φρονίμως καὶ χρηστῶς εἴ-
ρηκας. » Ὁ δὲ Ἰαγρος μεμψόμενος ἐμὲ ὡς ἀπρακ-
τον ἐλογίζετο καὶ μὴ δυνάμενον ἐκτελέσαι τι χρη-
στὸν εἰ μὴ ἐπιζήμιον· ἐγὼ δὲ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐπραξα
τοῦτο, καὶ ἦλθε σὺν ἐμοὶ τις παρὰ τοῦ ἀμνηρᾶ
πρέσβυς. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ λα-
θεῖν τὴν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας.

154 ἡ'. Τῷ δ' αὐτῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ δεσπότης Κάρολος εἰς τὰ
Ἰωάννινα, καὶ τῷ Ἰουλῷ ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ
εἰς τοὺς κρατικούς ἐπραξαν τὸ συνοικέσιον τοῦ
αὐθεντοπούλου κύρ Θωμᾶ οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ καὶ
δεσπότης μετὰ τῆς θυγατρὸς πριγκίπου Ἀσάνη
Ζαχαρίου τοῦ Κεντηρίωνος· ἐν ᾧ δὴ μηνὶ καὶ γὰρ
πάλιν ἐπανέστρεψα εἰς Λάρισσαν πρὸς τὸν Τουρα-
χάνην, καὶ τὸ περὶ τῆς Πάτρας τελείως ἐδιώρθω-
σα. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασι-
λισσα κυρία Θεοδώρα εὐρισκομένη εἰς τὸ Στάμηρον
ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλήν εἰς τε τὸν
ἄνδρα αὐτῆς· καὶ πάντας ἡμᾶς τοὺς αὐτῷ οἰκείους
διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι
τινὸς ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας, καὶ
μετὰ ταῦτα ἀνεκρέμισαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Σπάρ-
τῃ τοῦ Ζιωδότου μονήν. Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ
τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογηθὴ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ
Θωμᾶς τὴν κυρίαν Αἰκατερίναν, θυγατέρα τοῦ
ρήθέντος πριγκίπου ἐν τῇ Σπάρτῃ.

Τῇ δὲ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡμέρᾳ καὶ
ὥρᾳ οἱ Πατρηνοὶ με ἐπίσπον, ἐρχομένου μου

εἰς τὸ δεσπότατον ὡς πρέσβυς ζητῆσαι τοῦ Καρό-
λου δεσπότη, ἀνεψιοῦ καὶ γυναικαδέλφου τοῦ αὐ-
θεντός μου, καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ
Καρόλου, Ἐρκοῦλου καὶ Μενώνου, ἵνα εἰρηνοποιή-
σω **155** τοὺτους εἰς τὰ διαφερόμενα αὐτῶν·
ἐποίησαν γὰρ ἐνόρκους συμφωνίας, λέγοντες ὅτι
εἰ τι ἄρα γε διακρίνῃ ὁ ζητῆσαι τῶν σταλείς
ἄρχων τοῦ δεσπότη κύρ Κωνσταντίνου (ὁ γὰρ ἐπε-
λάττει) περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν ὧν ἔχομεν, στε-
ρεώσωμεν ὁμοῦ τὰ μέρη· ἐρχόμενος οὖν κατὰ τὰ
πλησίον τῆς ἀγίας Μαύρας νητύδρια ῥηχμαλωτίσθη
ὑπὸ τῶν Καταλάνων μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀν-
θρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμων, καὶ κρατήσαντες
με μέχρι τινὸς ἀπήγαγόν με ἄχρι τῆς Κεφαλληνίας,
ὡς δὴθεν διελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νεάπολιν.
Τέλος ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν Γλαρέντζαν, καὶ μετὰ
ἐπώλησαν καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ διὰ χρυσίνους χιλιὰς
πέντε.

Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ μηνὶ Μαρτίῳ καὶ ὁ ἀμνηρᾶς
Ἀμουράτης ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην, κρατῶ-
μένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Καὶ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς
πρέσβυν τὸν πρωτοσέβαστον Νικόλαον τὸν Κωνιά-
την καὶ Φραγκόπουλον τὸν πρωτοστράτορα πρὸς
τὸν ἀμνηρᾶν, λέγων, « Οὐκ ἔξεστι μενούσης τῆς
ἡμῶν φιλίας καὶ ἀγάπης, πολιορκεῖν σε τὰ ἡμέτε-
ρα· » ὁ δὲ ἀμνηρᾶς ἀπεκρίνατο· « Ἀληθῶς λέγετα.
Εἴ ἦτο ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως, ἐγὼ οὐκ ἐπιχειρίζο-
μην τι· » εἰ δὲ καὶ ἐπιχειρίζομεν, ἐγκατέλειπον ἂν.
Πλὴν τοῖς πᾶσι δὴλόν ἐστι καὶ γνωστὸν ὁμοίως
καὶ τῷ ἀδελφῷ μου τῷ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν, ὅτι ἐκ
πολλοῦ ἐπώλησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ περίε-

domino meo renuntiaret. Quam petitionem appro-
bans, « Prudenter, inquit, commodeque dixisti. »
Iagrus autem me calumnians pro inepto habebat,
quique ad nihil, nisi ad damnum parandum factus
essem. Ego vero auxiliante Deo hoc effeci, venitque
mecum ab amera legatus. Atque hæc prima
causa fuit, qua Patrense negotium eventum ha-
buit.

9. Eodem mense Julio ejusdem anni Carolus
despota apud Joanninam mortuus est, et anno 6938,
mense Septembri, Thomæ principis fratres de-
spotæ connubium inter ipsum et filiam principis
Asanis Zachariæ Centerionis conciliarunt: quo
mense ego Larissam ad Turachanem reverti, et
Patrensem controversiam ad finem perduxī. Men-
se Novembri ejusdem anni imperatrix Theodora
Stameri e vita excessit, ingenti desiderio sui tum
marito, tum nobis omnibus domesticis propter
eximiam suam venustatem relicto. Corpus in æde
quadam Glarentzæ ad tempus conditum, postea
Spartam in monasterium Christi Salvatoris dela-
tum est. Ejusdem anni mense Januario Thomas
dominus solemnī ritu Catharinam, dicti principis
filiam, Spartæ uxorem duxit.

Die Martii vicesimo sexto ejusdem anni, die et
hora, qua me Patrenses comprehenderant, cum
legatus in despotatum proficiscens, rogatu Caroli

despotæ, qui domini mei affinis et frater patruelis
erat, et germanorum filiorum ejusdem, Herculi
et Menonis, ut eos dissidentes inter se restituerem
in concordiam: convenerant quippe et juraverant
si quid vir princeps a Constantino missus (ego vi-
delicet) de litibus, quas haberent, decerneret. Sed
id ratum habituros: cum igitur prope insulam
Sanctæ Mauræ venissem, Catalani me cum aliis
multis hominibus et rebus pretiosis ceperunt,
atque aliquandiu retentum, abduxerunt in Ceph-
aleniam, Neapolim videlicet trajecturi. Tandem
Glarentzam reversi sumus, ubi me et reliquos
captivos quinque aureorum millibus vendiderunt.

Quo quidem tempore, mense Martio, Amnra-
teras Thessalonicam obsedit, quam tum Venetæ
tenebant. Misit imperator legatos Nicolaum Cho-
niaten protosebastum et Francopulum protostra-
torem, qui hæc amerræ renuntiarent: « Pace et
amicitia inter nos vigente, non licet tibi nostra
obsidere. » Respondit ameras: « Recte dicitis. Si ea
urbs imperatoris esset, non invasurus eam fuis-
sem, aut, si invasisset, dimissurus; sed constat
et notum est omnibus, et imperatori, fratri meo
et vobis, jam pridem Thessalonicam cum locis
adjacentibus omnibus ut peculium ab Andronico
despota venditam esse Venetis. Jam vero non licet
nec concedam, eam in confinio nostri vestrique

αὐτῆς πάντα ὡς ἴδιον **156** αὐτοῦ κτῆμα ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος τοῖς Ἑνεταῖοις. Νῦν δὲ οὐκ ἔξεστιν, ἑάσαι αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ τόπου ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἀρχεσθαι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. » Καὶ οὕτως τῷ Ἀπριλλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαθε τὴν θαυμαστὴν Θεσσαλονικίην ὁ ἀμνηρᾶς πολέμιος.

Ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντῖνος Μάλψ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαθε τὸ τῆς Πάτρας πολίχνιον, λιμοῦ αἰτίᾳ καὶ ἄλλης κακοπαθείας τῶν Ἰνδῶν αὐτοῦ. Καὶ τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαθον οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν, καὶ κρατήσαντες τινὶ καιρῷ εἴτα ἐπώλησαν αὐτὴν διὰ χρυσίων νομισμῶν χιλιάδας δύο καὶ δέκα τῷ αὐθέντῃ μου, καὶ μετ' ὀλίγον προστάξας πάντα τὰ τείχη αὐτῆς ἐπόρθησε. Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλείως κύρ Ἰωάννου πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον πρέσβεις, Μάρκος λέγω ὁ Ἰαγρός καὶ μέγας στρατοπεδάρχης, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελος καὶ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, καὶ ὁ ιερομόναχος καὶ πνευματικὸς Μακάριος ὁ Μακρὴς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ δριστεὶς κατὰ τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν· καὶ διερχόμενοι τὴν Πελοπόννησον ἐποίησαν δι' ὀρισμοῦ τοῦ βασιλείως δεσπότην τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Θωμᾶν.

Καὶ τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εὐηγγελισθὴν ἐγὼ **157** τὴν τῆς Πάτρας ἡγεμονίαν. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει Ὀκτωβρίῳ μηνὶ ἀπῆρην ὁ μπεγλέρ μπέης τῶν Τούρκων τοῦνομα Σινάνης τὰ Ἰωάνναινα καὶ τὴν αὐτῶν περιοχὴν. Καὶ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῇ αὐτῇ ἐν ᾗ καὶ τὰ προγεγοῦστα μοι συνέβη, ἐδεξάμην καὶ τὸ λυπηρὸν

ἔμοι μῆνυμα παρὰ τοῦ αὐθέντοῦ μου δι' ἐκείνου γράμματος ἐκ τῆς Βοστίτζας, ὅτι τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ζ' τέθνηκε λοιμώδει νόσῳ ὁ δριστεὶς κάμοι φίλος Μακάριος ὁ καὶ Μακρὴς καλούμενος, ὁ παρ' ὀφθαλμῷ μὲν πατριαρχικῷ ὑπερηφάνῳ καὶ πλείστα ἀγερώχῳ καρδίᾳ αἰρετικῷ, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθεῖς δικαζούσῃ ὁρθόδοξος ὢν. Ὅς τινι καιρῷ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀγίου ἡρώους καὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαθε παρὰ κινήσει καὶ συνεργίᾳ ἐμῇ, ὡς οἱ πάντες ἐπίσταντο· καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ τε καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε καὶ κείνου πᾶν καλὸν πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν προσχώρησε. Καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔαρος αὐτοῦ δὴ τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Τουραχάνης καὶ κατεχάλασεν αὐτὸς τὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τείχη. Καὶ πολλὴ λοιμικὴ νόσος γέγονεν ἐν τῇ Πάτρῃ.

Ἰ'. Καὶ τῇ λα' Ἰανουαρίου τοῦ ζθμ' ἔτους σταθείς ἐγὼ ἀπῆλθον πρέσβυς πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν καὶ τὸν βασιλέα, ἀφ' οὗ δὴ τοῦ βασιλείως καὶ τὸ τοῦ πρωτοδεσποτίου ὀφφίκιον **158** τότε εὐηγγελισθὴν. Ἐν ᾧ ἔτει τῷ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κύρ Κωνσταντίνου καὶ κύρ Θωμᾶ ἐγένετο· ὁ μὲν ἀπῆρην τὰ Καλάδρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε, ὁ δὲ τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ περίξ αὐτῆς πάντα.

Καὶ τῷ ζθμα' ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα θυγάτηρ, γυνὴ τοῦ δεσπότης κύρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου, ἡ κυρία Κλεώπα τοῦνομα· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ.

imperii teneri a Venetis. » Atque ita mense Aprili ejusdem anni inclytam Thessalonicam ameras vi cepit.

Constantinus despota autem, dominus meus, mense Maio ejusdem anni Patram in potestatem redegit, pesti aliisque civium incommodis subactam. Decimo septimo Julii anni ejusdem Catelani Glarentzam occuparunt, eamque aliquandiu retentam, duodecim aureorum millibus domino meo vendiderunt, qui brevi post moenia ejus universa destrui jussit. Mense Augusto ejusdem anni redierunt ab imperatore Joanne ad Martinum papam missi legati, Marcus Jagrus, magnus stratopedarcha, et magnus protosyncelus et venerando monasterio Pantocratoris praefectus, hieromonachus et spiritalis pater Macarius, cognomine Macra, vir eloquentia, virtute et prudentia praestantissimus. Ili, per P. Ipponnesum proficiscentes, Thomam principem jussu imperatoris despotam fecerunt.

Anno 6939, mense Septembri, praefectura Patrensi coonestatus sum. Eodem anno, mense Octobri, Beglerbegus Turca, nomine Sinanes, Joannina regionesque adjacentes occupavit; et vicinissimo sexto Martii die et hora eadem, qua ante narrata mihi acciderunt, per litteras domini mei, Bostitza scriptas, tristem nuntium accepi, praeter-

iti Januarii die septimo mortuum esse pestifero morbo virum optimum et mihi amicissimum Macarium Macram: qui cum patriarchae oculis superbis et animo ferocissimo haereticus videretur, omnipotenti semperque vigili et ad veritatem judicanti oculo orthodoxus erat. Is quodam tempore Cpolim, a monte sancto reversus, me auctore et adiutore ut sciebant omnes, monasterium Pantocratoris regendum accepit, et auxilio quidem primum omnipotentis Dei, deinde meo et ipsius studio et diligentia, ad res monasterii ejus ordinandas administrandasque omnia praeclarissime fecit. Exeunte vere ejusdem anni Turachanes, impressione facta, dejecit rursus muros Isthmi, ac Patrae vehementer pestilentia fuit.

10. Die primo et tricesimo Januarii anni 6940: missus sum legatus ad ameram et imperatorem qui tum protovestiarii dignitate me ornavit. Quo eodem anno, mense Martio, permutatio locorum inter duos fratres et principes, Constantinum et Thomam, facta est: quorum alter Calabryta et quae sunt in vicinia, alter Glarentzam et circumjacentia loca accepit.

Anno 6941 Malatesta filia, uxor Theodori despotae porphyrogeniti, Cleopa domina, obiit et in monasterio Christi Salvatoris sepulta est.

Καὶ τῷ ςΘμβ' ἔτει Ἰανουαρίου ζ' πάλιν ἀπῆλθον πρέσβυς πρὸς τὸν κύρ Ἀντώνιον τὸν Κομνηνὸν τὸν τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντην καὶ πρὸς τὸν ἀμηράν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα. Ἐν ᾧ δὴ Ἰανουαρίῳ τῇ κθ' αὐτοῦ, νυκτὸς ὥρα τρίτῃ, ἐπυρπόλησαν παῖδες τινες ἀργυρότοποιοι τὴν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς Θεομήτορος θεῖον ναὸν τὸν περικαλλῆ καὶ θαυματουργόν, θέλιντες πιάσαι τινὰς νεοττοὺς περιστερῶν· ὃς ναὸς ἔκειτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πλησίον τοῦ κερατικοῦ κήλπου ἐν τῷ αἰγιαλῷ. Καὶ τοῦτο ἀκηχιάμεν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπερχόμενοι τῇ πρώτῃ Φεβρουαρίου, ὥρα μετὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Καὶ ἐπεὶ ὁ εἰρηκῶς οὐκ ἐγνώσθη, ἐλογισάμεθα ψευδὸς εἶναι, καὶ διελθόντες παρέμπροσθεν μονὰς πέντε οὐδὲν περὶ τούτου ἤκούσαμεν, καὶ **159** εἰς τὴν ἐν τῷ Ῥαιδεστῷ ἔκτῃ μονῇ ἡμῶν ἐμάθομεν τοῦτο ἀκριβῶς, πῶς καὶ πότε ἐγένετο, ὅπερ καὶ παράδοξον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ ςΘμγ' ἀπέθανε καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντης καὶ θηδῶν ὁ προρρήθεις κύρ Ἀντώνιος Λαν-ζιόλης ὁ Κομνηνός· καὶ ζητήσει τῆς ἐκείνου γυναικὸς Μαρίας Μελισσηνῆς, θυγατρὸς Ἀλέκτορος τοῦ Μελισσηνοῦ, πρώτου ἐξαδέλφου Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὃν προεδηλώσαμεν, ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνόρκου ἀργυροδοῦλλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παρὰ λάβῃ τὴν Ἀθήναν καὶ θήδαν, καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον αὐτῇ δώσω τόπον, κατὰ τὰ μέρη τῆς Λακωνικῆς, πλησίον ὧν περ εἶχε τῆς αὐτῆς πατρικῆς κληρονομίας καὶ προικὸς, αἱ εἰσιν αἱ κάτω γεγραμμέναι

Ἀχωραὶ καὶ πόλεις καὶ κῶμαι, Ἄστρον, Ἅγιος-Πέτρος, Ἅγιος-Ἰωάννης, Πλαταμόνας, Μελίγον, Προάστειον Λεωνίδας, Κυπαρισσία, Ῥέοντας καὶ Σίτανας, καὶ οὕτως ἐγγὺς αὐτῶν δώσω αὐτῇ τόπον ὅποιον καὶ οἷον φανήσεται μοι εἰς γῶμην καὶ βουλήν αὐτῆς. Προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θίβαν ἀποκλείσαντος, ἦν καὶ παρέλαθε μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀπρακτος ἐγὼ ἐπανέστρεψα ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦτο παραγγεῖλαι γὰρ ἔχοντός μου. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὐρισκόμενου τοῦ δεσπότη καὶ αὐθέντός μου καὶ τὰς τῶν Ἑνετῶν ἐμπορικὰς **160** τριήρεις προσδοκῶντος ἵνα ἐμβῶς εἰς τὴν πόλιν ἀπέλθῃ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀπρακτος ἐφθασα.

Καὶ ἐμβάντες εἰς τὰς τῶν Ἑνετῶν τριήρεις καὶ φθάσαντες εἰς Εὐριπόν, ἔδοξε τῷ αὐθέντῃ μου καλὸν εἶναι ἀποστεῖλαι με πρὸς τὸν Τουραχάνην ἐν Θίβῃ εὐρισκόμενον, ἵνα τὰ περὶ τῆς Ἀθήνης αὐτῷ δημοποιήσω. Καὶ παραγενομένου μου ἐδέχθη με μετὰ χαρᾶς, καὶ ἐπληροφόρησέ μοι μεθ' ὅρκου λέγων ὅτι Εἰ ἐγνώκα τοῦτο πρὶν οἰκοθὲν ἐξελεῖν με ἐνταῦθα, ἔνεκεν τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἀγάπης καὶ πρὸς σὲ γνωριμίας χαριέντως ὁ αἰτεῖς πληροῦσαι εἶχον, ἐπεὶ ἄνευ προσταγμάτων τοῦ μεγάλου αὐθέντου ἐποίησα τοῦτο, διότι ὅτε ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ μου πλείστας προφάσεις ἐδυνάμην εὐρεῖν, νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχω οὐδεμίαν. Φιλοφρονηθεὶς δὲ φιλοτίμως ἐγὼ παρ' ἐκείνου, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ προσέφερε μοι εἰς προσκύνησίν μου, καὶ παρατίθετο αὐτοὺς ἐμοὶ καὶ τῷ αὐθέντῃ μου, ἐξ ὧν ἦν εἰς **C** ὁ νῦν πολλὸς καὶ μέγας ἀμῆρης. Καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖθεν ἐπανέστρεψα ἀπρακτος. Καὶ ἐπεὶ προλαβόντες

Anno 6942. die Januarii septimo, rursus legatus ad Antonium Comnenum, Athenarum dominum, ad ameram et ad imperatorem profectus sum : cujus mensis die vicesimo nono, noctis hora tertia pueri quidam nobiles, pullos columbinos comprehendere laborantes, incenderunt Dei Matris nomine ædificatum in Blachernis templum pulcherrimum et miraculis nobile, situm Cpoli in littore prope sinum ceratinum. Audivimus hoc Cpoli in ipso discessu, kalendis Februariis, hora prima post meridiem diei festi, qui ὑπαπαντή dicitur ; cumque homo, qui rem narravit, ignotus nobis esset, commentitiam eam esse putavimus, et per itineris stationes quinque nihil de eadem edocti, tandem Rhædesti, quæ erat statio sexta, certo cognovimus, quo modo et tempore acciderit, quantumvis res videretur incredibilis esse.

Ineunte æstate anni 6943 etiam Antonius Lantziola Comnenus, Athenarum Thebarumque dominus, e vita cessit ; ac rogante conjuge ejus, Maria Melissena, filia Leonis Melisseni, primi e patrelibus Nicephori Melisseni, cujus supra mentionem fecimus, ego cum litteris juratoriis, bulla argentea insignitis, multisque militibus missus sum Athenas et Thebas receptum, pro quibus illi alium locum in Peloponneso darem, in regione Laconica, finitimum iis quæ ex hæreditate paterna et dote sua

habebat : quæ quidem regiones, oppida et vici hæc sunt : Astrum, Sanctus-Petrus, Sanctus-Joannes, Platamonas, Meligum, Proasteum, Leonidas, Cyparissia, Rheontas, Sitanas. His igitur finitimum locum ei darem, qualem quantumque mihi videretur, et qui ad ipsius sententiam ac voluntatem esset. Sed quoniam antevertens Turachanes Thebas jam obsidebat, quas idem paucis diebus, expugnavit, ego, ut mandatum mihi fuerat, ex Isthmo re infecta redii, atque ad dominum meum Stylariis agentem triremesque Venetorum mercatorias expectantem, quibus in urbem veheretur, frustra suscepto itinere, perveni.

11. Cum conscensisset Venetorum triremibus venissemus in Euripum, visum est domino meo, mittere me ad Turachanem Thebis versantem, ut de Athenis cum eo agerem. Is advenientem me hilariter excepit, affirmavitque jurejurando, istud si novisset, priusquam domo huc profectus esset, pro amore, quo in despotam esset, et propter notitiam mei, libenter, quod peterem, facturum fuisse, siquidem injussu magni amercæ hoc fecisset et domi plurimas potuisset causas prætere, nunc nullam posset. Habebat autem me benigne et honorifice, ac filios etiam me salutatum adduxit, eosque mihi et domino meo commendavit : e quibus unus fuit, qui hodie nobilis et magnus amercas est. Hoc igitur

Πάτρης διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Εὐρίπον ἀπελθὼν, ὁ αὐθέντης μου λέγω, σὺν ἡμῖν· καὶ ἐμβάντες εἰς τινα τῶν Ἑνετῶν τριήρη ἀπὸ ἄστεος Εὐρίπου Εὐβοίαν λεγομένην, ἐν ᾗ δὴ τριήρει ἦν καὶ ὁ ποτε ἐν τῇ Πάτρᾳ κανονικὸς Μάρκος ἡνίκα ἀπὸ ληθόμεν κατ' αὐτῆς, ὃς γέγονε καὶ λεγάτος παρὰ τοῦ πάπα Εὐγενείου τοῦ συγγενοῦ; αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἔτι καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διὰ πρεσβείας ἀπεστάλη, καὶ τῇ κδ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀπεσώθημεν εἰς τὴν πόλιν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷδε τῷ καιρῷ διάλεξις τις σεσημειωμένη ἐγένετο ἀναμεταξύ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου καὶ τινος Ἑβραίου Σένου τοῦνομα, τοῦ μετέπειτα διὰ τῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναγεννήσεως μετονομασθέντος Ἑμμανουὴλ, λοιπὸν οὐκ ἀφήσω τοῦ διηγεῖσθαι.

Ἐν πρώτοις ἠρωτήθη ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ Ἑβραίου τοῦδε· « Πῶς ἦν δυνατόν τεκεῖν τὴν Μαρίαν τὸν Χριστὸν παρθένον οὕσαν; » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίθη· « Πῶς ἔτεκεν ὁ Ἀδάμ τὴν Εὐαν χωρὶς γυναικός; καὶ πῶς ἐξήνθησεν ἡ γῆ χωρὶς σπέρματος; πῶς ἔβλυσεν ὕδωρ ἡ ἀκρότομος πέτρα; πῶς τοῦ Ἀαρὼν ἐβλάστησεν ἡ ῥάβδος; πῶς οὐρανὸθεν κατεπέμφθη τὸ μάνα; πῶς ἐπληθύνετο ἡ ὕδρια τοῦ ἀλεύρου; πῶς τὸ ἔλαιον Ἑλισσαίου ἔβλυσεν εἰς τοὺς κεράμους; πῶς ἡ 164 ῥάβδος τοῦ Ἰεσσαὶ ἐβλάστησεν ἄνθος; πῶς ἐπὶ Ἰεδεὼν ὁ πόκος ἀπερρύθη δρέσον; πῶς ἐπὶ Σαμφὼν ἔβλυσεν ὕδωρ τὸ ὄστον; πῶς ἐφύλαττε τοὺς παῖδας ἀφ' ἐκείνου; ἡ κάμινος; πῶς ἐπὶ Μανωὲ ἀνέψθη ἡ πέτρα δίχα ὕλης; πῶς ἐκαίετο ἡ βάτος ἐπὶ Μωϋσέως καὶ οὐ κατεκαίετο;

Ἄ πῶς οὐ κατεφλέχθη Ἡλίας ἐπὶ τὸ ἄρμα τὸ πύρινον ἐπιθᾶς; πῶς ὁ Ἡσαίας εἶδε τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον; πῶς ὁ Δανιὴλ ἐφάνερωσε τὸ κεκρυμμένον ἐνὺπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσωρ; πῶς ὁ οὐρανὸς τοὺς ἀστέρας κατέχει μὴ βασταζόμενος; πῶς ἡ νύξ ἐγέννησε τὴν ἡμέραν καὶ γίνεται; πῶς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φωτίζει πάντα τὸν κόσμον; εἰ ταῦτα ἐρμηνεύσης μοι ἃ ἐρωτῶ σε, οἶδα ὅτι καταλαμβάνεις καὶ τὴν γέννησιν τῆς παρθένου. Ἄλλα ἄλλότριος κἀκείνων καὶ τούτων ὑπάρχεις.

Ὁ Ἑβραῖος πάλιν ἠρώτησεν· « Εἰ οὐκ ἀναγκαίως ἄλλ' ἐκόν, ὡς αὐτὸς φῆς, ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, φονεὺς ἄρα ἑαυτοῦ νομίζοιτ' ἂν εἰκότως, καὶ ψυχικῆς διὰ τοῦτο τιμωρίας ἄξιος. » Ὁ βασιλεὺς ἀποκριθεὶς, « Πολύ τι, Σένε, τοῖν λόγειν ἀμφοῖν μεταξύ τὸ διὰφορον· ἀλλὰ θαυμά γ' οὐδὲν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις νοεῖν σε καὶ τοῦτο. Φονεὺς γὰρ ἑαυτοῦ λέγοιτ' ἂν δικαίως ὁ ἑαυτὸν διαχειρίσας, οὐχ ὁ ὑπὲρ τῆς τῶν φιλομένων ἀγάπης ἀπειθήσας ἑαυτοῦ καὶ θάνατον ὑποστάς· ὁ γὰρ τοιοῦτος 165 οὐκ αὐτόχειρ ἀλλὰ φίλος προστηχόντως ἀληθῆς καλοῖτ' ἂν ὡς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν φιλομένων προδοῦς, ἢ ἐκείνους, εἰ οὕτως τῶν ἐπικρεμασμένων θανάτων ἐξέλῃται. Ταῦτ' ἄρα φιλανθρωπίας, καὶ ὁ Χριστὸς ἀποίσταται μάλλον χάριν ἢ τοιούτοις ἐγκλήμασιν ὑποκαίσεται. »

Σένος ὁ Ἑβραῖος ἐρωτᾷ· « Πόσων ἄρα δεινῶν αἰτίων ἀεὶ τὸ ψεῦδος καθίσταται! ὁ γὰρ προφήτης οὐχ, ἢ παρθένος, ἀλλ', ἢ νεάνις, φησὶν, τέξει, ἐξηλονότι συνελθοῦσα ἀνδρὶ· ὑμεῖς δὲ τὰς ἑαυτῶν συστήσαι βουλόμενοι τερατείας, τὴν παρθένον τῆς νεάνιδος ἀντιτίθετε. Τί γὰρ ἂν τις καὶ λέγοι, πόσων ἐντεῦθεν

remi Veneta, Eubœa dicta, in qua eadem Marcus erat qui olim, cum Patram oppugnaremus, in ea urbe canonicus, tum autem legatus Eugenii papæ, sibi cognati, ad imperatorem mittebatur. Die quarto et vicesimo Septembris incolumes Byzantium delati sumus.

Quoniam autem illo tempore habita est memorabilis disputatio inter Joannem imperatorem et Hebræum quendam, nomine Xenum, qui postea sacro baptismo regeneratus, Emmanuelis nomen accepit, eam litteris mandare non omittam.

Primum Hebræus imperatorem sic interrogavit : « Quomodo Maria Christum generare potuit, dum virgo erat? » Respondit imperator : « Quomodo Adamus Evam sine usura mulieris genuit? terra effloruit sine semine? saxi superficies percussa emisit aquam? aut quomodo virga Aaronis fronduit? quomodo cœlitus manna demissum est? hydra impleta est farina? quomodo in vasa fictilia oleum Eliæ manavit? Jessai baculum flores egit? irroratum est Gedeonis vellus? quomodo Sampsoni ex osse aqua salit? tres pueri in camino combustione servati sunt? Quomodo Manoi saxum sine materia arsit? aut rubus Mosi flagravat, nec consumptus est? aut Elias in curru igneo non est combustus? quomodo Isaias dominum in throno excelso et elevato sedentem vidit? Daniel occultum

somnium Nabuchodonosori aperuit? quomodo cœlum astra continet, cum non sustentetur? nos diem genuit et gignitur ipsa? lumen solis totum mundum illuminat? Hæc mihi si explicaveris, te etiam virginis partum putabo explicare posse. Enimvero tu nec illa, nec hunc comprehendis. »

Rursus Hebræus rogavit : « Si non coactus, sed volens, ut ipse dicis, Christus mortuus est, merito semet interfecisse et ideo poena spiritali dignus esse videatur. » Imperator respondens, « Magnum, inquit, Xene, inter hæc discrimen est; nec mirum tamen, te hoc cum reliquis ignorare. Semet interfecisse enim jure dicatur, qui sua se manu occiderit, non is, qui, charitate in amicos commotus, vitæ suæ non parcat eorumque causa subit mortem. Talis enim non sui homicida, sed sincerus amicus merito nominatur, qui semetipsum pro dilectis tradit, ut eos, si possit, ab impendente morte eripiat. Quare illud animi benigni est, et Christus gratiam potius, quam istas criminationes meretur. »

Rursus Hebræus : « Quot mala semper mendacium creavit! propheta enim non virginem ait, sed adolescentulam parturam esse, virum videlicet expertam; vos autem, portenta vestra nobis commendaturi, pro adolescente muliere virginem supponitis. Quis hoc verbis assequatur, quanta

κατορχησάμενον τῶν θείων ἐπιταγμάτων. Μὴ γάρ **A** δὴ νομίσας **168** ἀπεστάλθαι με πρὸς σέ ὡς ἄξιον δυνα· πῶς γὰρ εἰ σὺ τοῦ τοιοῦτος εἶναι, ὥστε οὐ σοῦ γε ἔνεκα, ἀλλὰ τοῦ οἴκου 'Ισραὴλ, καὶ πάντων ἀπέσταλμαι τῶν υἱῶν 'Ισραὴλ. « Διὰ τοῦτο οὖν διώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. 'Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἰσφύεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ 'Εμμανουήλ. » Εἰ μὲν, ὡς σὺ φησί, νεανὶς ὁ προφήτης προὔεγεν ἐν γαστρὶ ἔξεν ὡμιληκυῖαν ἀνδρὶ, μάταιον ἦν ὑπεχνῶς καὶ λίαν ἀλόγιστον τὸ σημεῖον τοῦτο καλεῖν. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ τῆ νεανίης ἀντὶ τοῦ παρθένος εὐρήσεις ἐφιστάς ἐν τῇ Διουτερονομίᾳ. Φησὶ γὰρ ὡς « Ἐάν τις βιάσῃται ἐν τῷ πεδίῳ νεανίδα, » παρθένον δηλαδὴ· ἀλλ' αὖθις δὲ, « Ἐάν τις εὐρῇ τὴν παῖδα τὴν μεμνηστευμένην καὶ βιασάμενος· οἰμηθῇ μετ' αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν ἀνθρώπον μόνον, καὶ τῇ νεανίδι οὐ ποιήσετε οὐδέν. Καὶ ὁ Ἐσδρας δὲ νεανίδα καλεῖ τὴν τῷ βασιλεὶ καὶ προφήτῃ Δαβὶδ γεγεννημένην συγκαοιμωμένην παρθένον, ἡ περιθάλψως αὐτῷ χάριν ὑπὸ γήρεος κατεφυγμένην συγκαοιμωτο καὶ οὐδὲν ἑτερόν τι. Φησὶ γάρ ὅτι καὶ οὐκ ἔγνω ταύτην ὁ βασιλεὺς. Ἐπεὶ δὲ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τὸ συλλαβεῖν γυναῖκα συγκαοιμωμένην ἀνδρὶ καινὸν οὐδὲν ἦν, οὐδὲ σημεῖον εἰκότως τοῦτ' ἀν' ἐκάλεισεν ὁ προφήτης, λείπεται τοῦτο νομίζειν αὐτὸν εἰρηκέναι σημεῖον δεδόσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ παρθένον ἄνευ ἀνδρὸς τεκεῖν· δ **169** δὴ

καὶ πέρας ἔσχε, καὶ ὁ μὲν τάλῃθις σαθροῖς τισὶ λῃγοῖς καὶ ἀσυστάτοις, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν ἀνοήτοις, περιτρέπειν ἐπιχειρεῖτε. Ἄξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παρατρέχειν ὡς εἰ μὴ ἐν τῇ παρθένῳ Μαρίας τὸ σημεῖον εἰσηγεῖται πέρας, πῶς ἐξ αὐτῆς ὁ γεγεννημένος οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατὰ τὴν προφητικὴν ἰδίαν 'Εμμανουήλ ὠνομάσθη, ἡγοῦν Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός ἢ δηλονότι ὁ Θεός ἐσται μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἡγοῦν ὅμοιος ἡμῖν ἀνθρώπος· ἐσται καὶ Θεός ὁ αὐτὸς ὑπάρχων. Ὡς οὖν δὲ καὶ διὰ τοῦ καλέσουσι τὴν πληθύν πασαν εἴρηκε τῶν ἀνθρώπων, δ καὶ ἐγγενέι. Τούτοις δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Βαρούχ τοῦ 'Ιερεμίου παντάπασι συμφωνεῖ. Οὗτος γάρ, φησὶν, « ὁ Θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. » Εἰς οὖν πᾶσιν ἰδὼν ἐπιστήμης, » ὥσαντι εἰλεγεν, Ὡς πασαν ἐπιστήμην ὡς αὐτοσοφία ὦν, καὶ πάντας τοὺς λόγους αὐτῶν ὡς δημιουργὸς αὐτῶν ὦν, « καὶ ἔδωκεν αὐτὴν 'Ιακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, » ἦτοι τῷ δούλῳ αὐτοῦ, « καὶ 'Ισραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανέστράφη. »

Ἔνός ἐρωτᾷ· « Μιδενός πω τῶν ἐξ αἰῶνος, ὁ βασιλεὺς, ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰ χίλια Ἱση ζήσαντος, πῶς αὐτὸν τὸν Μεσσίαν **170** τετρακοσίων ἐγγύς ἦδη καὶ χιλίων παρωχηκότων ἐνιαυτῶν ἔτι ζῆν ὑπὲρ ἡφάτε; Ἀδύνατον γάρ. Εἰ δ' ἀποθανεῖν φαίητε, ψεύ-

zus, nec facere voluerit, quod a Deo ei mandatum erat. Arbitramur igitur, eum, quod homo esset vanitate et amentia obstrictus, ac pseudopropheta et fatidicus et istius generis aliis impostoribus inhiaret, divina mandata contemnere non cunctatum esse. Unde Isaias, insolentiam istam et impudentiam ei exprobrans: « Idcirco, inquit, Dominus ipse dabit vobis signum. » Qui videlicet misit me ad te profanum et impium et insultantem imperiis divinis. Noli enim existimare, me ad te missum esse, quia dignus sis: multum abest. Itaque non propter te, sed propter domum Juda, et universos filios Israel missus sum. « Idcirco igitur Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuelem. » Quod si, ut tu dicis, propheta adolescentulam, marem passam, concepturam esse prædiceret, prorsus ineptum foret et ab omni ratione alienum, istud signum appellare. Præterea adolescentulam pro virgine positam invenies, si attenderis, in Deuteronomio, ubi hæc leguntur: « Si quis in agro violaverit adolescentulam, » id est virginem; et alibi, « Si quis invenerit filiam sponsam eique vi facta concuenerit, occideris solum hominem, in adolescentulam nihil statuetis. » Atque Esdras virginem illam cum Davide rege et propheta jam senio confecto cubantem, non ob aliud, nisi ut annis jam frigentem foveret, adolescentulam vocat. Dicit enim a rege eam non initam esse. Quoniam igitur, ut diximus, feminam a viro compressam concipere nihil novum erat,

parumque convenienter hoc propheta signum nominaturus fuisset, relinquitur, ut putemus, eum hoc signum a Deo datum iri dicere, ut virgo, virum minime passa, filium ederet: quod sane eventum habuit, quantumvis vos veritatem marcidis maleque coherentibus, aut, ut dicam rectius, stolidis argumentis evertere conamini. Nec illud fas est nos præterire, nisi in virgine Maria hoc signum eventum habuisset, quomodo ex ea natus non ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Spiritu sancto secundum prophetæ oraculum vocatus sit Emmanuel, id est, Nobiscum Deus: quo nimirum significavit, Deum nobiscum fore qui sumus homines, sive similem nobis hominem fore et tamen eundem Deum. Quod et factum est. Idem verbo « vocabunt » generis humanæ universitatem significavit: quod et ipsum eventum comprobatur. Cum his etiam Jeremiæ quæ sunt apud Baruchum penitus consentiunt. Is enim, « Deus noster, inquit, non habebitur diversus ab eo. Invenit omnibus viam scientiæ, » quasi diceret, novit omnem scientiam, ut qui est ipsa sapientia, et omnes sermones eorum, ut cornu conditor, « atque dedit eam Jacobo puero suo, » id est, servo suo, « et Israeli a se dilecto; postea autem in terra visus et cum hominibus conversatus est. »

Xenus interrogavit: « Cum post homines natos, imperator, nullus unquam ultra annos mille vixerit, quo pacto ipsum Messiam jam annis plus mille et quadringentis præteritis adhuc vivere opinamini?

Θεὸς αὐτοὺς περιφανὲς αὐτὸν εἶναι τὸν Μεσσίαν. Οὐδὲ γὰρ Ἠλίας ἦλθεν, ὡς φασιν, αὐτὸν γεννηθῆναι χρίσαι. » Ὁ βασιλεὺς ἀποκριθεὶς · « Πλανᾷθε, Ξένοι, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἦξιν μὲν γὰρ τὸν Θεοδότην Ἠλίαν καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται, οὐκ ἐπὶ τὸ χρίσαι γε μὴν τὸν Κύριον· ἀλλ' ἐπεὶ περ ἀπόκειται τινα γεννηθῆναι μυσσάρων ἀνθρώπων ἐκ τοῦ γένους, ὡς φασί τινες, τῶν Ἑβραίων, πᾶσαν ἐν αὐτῷ δεξιόμενον τοῦ διοδίου τὴν ἐνέργειαν, καὶ ποιεῖν δι' αὐτῆς σημεῖα καὶ τέρατα, Θεὸν αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὀνομάζοντα, ὥστε μὴ μόνον πολλοὺς τῶν τότε ὄντων πλανηθῆναι Χριστιανῶν, ἀλλὰ τὸ καταλείψει μὲν ὀλίγον μέρος τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων ἥτοι Ἰουδαίους τῇ πλάνῃ τοῦ Ἀντιχρίστου συναπαχθῆναι, ἤξιν φασὶ τῇ νικαύσῃ τὸν τε Ἠλίαν καὶ Ἐνὼχ ἀπεσταλμένους ὑπὸ Θεοῦ σπλάγγνα οἰκτιρμῶν λαβόντες, διδάξαι τε καὶ ἐπιστρέψαι τοὺς τε ἄλλους καὶ δὴ τὸ ταλαίπωρον τῶν Ἑβραίων ἔθνος εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, εἰς τὴν τῆς ἀγίας Τριάδος πίστιν, ἵνα μὴ τὸ σύμπαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταποθεῖται. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν εἰς τὸν Χριστὸν φόνον ἐχθροῦ, αὐτοὺς εἰργάσαντο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἀγαπητοὶ εἰσι διὰ τὴν εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην. Οὐδὲ μὲν οὖν οἶδεν ἡ **171** θεία πρόνοια ἀνεπιστρόφως ἔχοντας πρὸς μετάνοιαν, κατέλιπεν· οὐδ' ἔτι ἤδει τὸ Θεῖον εὐγνωμόνως τὸ τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα δεξιόμενους, οὐ παύει. Τότε τοίνυν πληρωθήσεται ἡ λέγουσα προφητεία τοῦ Ἡσαίου · « Ἐάν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ σωθήσεται. » Καὶ διὰ

ταῦτα γούν Ἠλίας ὑπὸ Θεοῦ πεμφθήσεται οὐχὶ δ', ὡς ὑμεῖς, χρίσων τὸν Μεσσίαν· τὸ γὰρ αὐτὰ λογοποιεῖν ἀμαθῶν ἐστίν, ὡς ποῦ γε εἰς ἐφθην, καὶ τῆς Γραφῆς παντάπασιν ἀμυήτω δὲ Χριστὸς, καθὼς μὲν Θεός, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παντί καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν (Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος· καθὼς δὲ ἀνθρώπος, οὕτε χίλια ἔτη ἔζησαν οὕτε ταῦθα ἤγουν ἐν τῇ γῇ ἐστίν, ἀλλ' ἔζησε μὲν ὁ τὰ τριάκοντα ἔτη, σταυρωθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν κακίστων πατέρων ὑμῶν τέθυκε· καὶ τὸ μὲν ἅγιον αὐτοῦ σῶμα ἐτέθη ἐν μνημείῳ, φθορὰν μὲν δεξιόμενον, διαφθορὰν δέ· ἡ δὲ θεία ὑπόστασις, ἀχωρίστως τε προσλήμματα ἡνωμένη, κατήλθεν εἰς ἧδου σὺν τῇ θείᾳ ψυχῇ, πάντας μὲν τῶν χρονίων ἔλευσεν, θερώσασα δεσμῶν, ἀναστήσασα δὲ μετ' ἐξουσίας θεϊκῆς τὸ σῶμα ὃ προσελάβετο, τὴν μὲν φθορὰν ἤδη καὶ τὸ θάνατον ἀποβελήκως, ἀφθοροῖαν δὲ καὶ ἀθανάσιαν ἐνδεδουκός. Χριστὸς μὲν οὖν οὕτω τριήμερος ἀναστὰς καὶ τὸν Ἀδὰμ τῶν δεσμῶν ἀνελὼν καὶ τὴν πρὶν δίαίταν **172** τὸν παράδεισον αὐτῷ δοὺς, τοῖς ὑπολειφθεῖσι τῶν μαθητῶν ἑνδεκα συγγενόμενος (ὁ γὰρ Ἰούδας ἀπῆλθεν εἰς ὃν οἱ προφητῆαι τόπον εἰρήκεισαν, εἰς κόλασιν ἐηλονότι τὴν ἀτελεύτητον), μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, πάντων αὐτῷ τῶν μαθητῶν ὁμοῦ τῇ παναγῇ Μητρὶ συμπαρόντων τε καὶ ὁρώντων, καὶ νῦν ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συγκαθήμενος καὶ συμπορευόμενος ὑφ' ἀπάσης τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας. »

Fieri non potest. Sin autem mortuum cum esse dicatis, hoc rursus manifestum mendacium erit, eum Messiam esse. Neque enim Elias venit ut, aiunt, natum uncturus. » Respondens imperator : « Erratis, inquit, Xene, ignorantes Litteras et potentiam Dei. Venturus enim esset Elias Thesbites et dicitur et creditur, non tamen Dominum uncturus ; sed quia futurum est, ut nascatur homo execrabilis ex gente, ut quidam volunt, Hebræorum, qui omnem potestatem diaboli habebit et per eam signa et portenta efficiet, Deum se et Christum nominans, ut non solum multi Christianorum tunc viventium erraturi sint, sed etiam quæ restabunt exiguæ reliquæ Judæorum Antichristi illius erroribus abripiendæ sint, venturos illo tempore aiunt Eliam et Enoch, a Deo misericordia commoto missos, ut doceant et cum alios tum miseram Hebræorum nationem ad Christum convertant, aut quod idem est, ad sanctæ Trinitatis fidem, ne tota a diabolo absorbeat. Eliam si enim propter eandem in Christum factam semet Dei et Evangelii hostes fecerint, tamen chari Deo sunt propter charitatem, qua is eorum patres amplexus est. Quos igitur Providentia divina poenitentiam aversaturos esse novit, eos deseruit : quos autem divinam Evangelii prædicationem studiose amplexuros prævidit, eos non neglexit. Tunc igitur exitum habebit Isaiæ vaticinium, quod tale est : « Si numerus filio-

rum Israelis superaverit arenam maris, reliquæ Israelis salvabuntur. » Hanc ob causam igitur Elias tunc a Deo mittetur, non, ut vos jactatis, Messiam uncturus. Nam tales confingere fabulas, indoctorum hominum est, ut ante dixi, et sacrarum Litterarum prorsus expertium. Christus autem, qua Deus, in cælo et in terra est et in universo et supra universum (*Cælum enim et terram ego impleo*, dicit Dominus) ; qua autem homo, neque mille annos vixit neque hic, id est in terris, est, sed vixit, ultra annos triginta, deinde, a sceleratissimis majoribus vestris cruci affixus, mortuus est ; et sanctum corpus ejus, in monumento repositum, admisit interitum, non corruptionem ; divina autem hypostasis, insolubili vinculo cum eo, quod assumpserat, conjuncta, cum anima divina ad inferorum tenebras descendit, omnesque ediuturno carcere recepit, atque corpus, quod assumpserat, virtute divina suscitavit, interitu et morte liberatum, incorruptione et immortalitate indutum. Itaque Christus cum hunc in modum die tertio resurrexisset, et Adamum, vinculis solutum, in vitam pristinam paradisi restituisset, et cum reliquis discipulis undecim sæpe versatus esset (Judas enim abierat in locum, quem prophetæ dixerant, in supplicium videlicet sempiternum), post dies a resurrectione quadraginta, omnibus discipulis et sanctissima ipsius Matre presentibus

Παῶν καὶ Ματθαῖος ὁ ἱερομόναχος καὶ μέγας πρωτοσύγκελλος βασιλικῇ προστάξει ταῦτα ἔφη καὶ ἀπελογίσαστο. Καὶ ὁ μὲν Ξένος ἐρωτῶν εἶπεν οὕτως, ὡς ἔφη τὸν μὲν Μεσσίαν ἐληλυθέναι φατὴ, τὸν Θεοδότην μὴ ἦκοντα κατὰ τὰς τῶν προφητῶν ῥήσεις; Ὁ Ματθαῖος ἀποκριθεὶς· Ἐξένοι, ὦ Ξένε, καὶ σύνοις. Δύο τὰς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας οἱ προφητῆται κηρύττουσι, ταύτην τε τὴν ἤδη γεγεννημένην καὶ τὴν εἰς ἔπειτα τῇ τελευτῇ τοῦ κόσμου φανησομένην· καὶ τῆς μὲν μιᾶς, τῆς δευτέρας δηλαδὴ, πρόδρομον εἶσεσθαι τὸν Ἠλίαν λέγουσι, τῆς δὲ προτέρας Ἰωάννης ἐγένετο, ὃν ἀγγέλον μὲν ὁ προφήτης ὠνόμασε Μαλαχίας, οὐ μόνον ὡς τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐγγὺς οὖσαν μηνύοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς βίον ἀσπασάμενον μικροῦ τοῦ τῶν ἀγγέλων ἐξ ἐφαμιλλίου χωροῦντα. Ἠλίαν δὲ καὶ τοῦτον ὁ Χριστὸς ἐκάλεῖ, οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' **173** ὅτι τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πληρῶν ἐτύγγανε διακονίαν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἐστὶ τῆς δευτέρας παρουσίας, οὕτω καὶ οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. Οὐ παρὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βίον μετῆι κατὰκρας τῷ ἐκείνου συμβαίνοντα. Ἀλλ' οἱ μὲν προφητῆται καὶ ἀμφοτέρων μέμνηται τούτων καὶ τοὺς προωδευκότας ἐκατέρας κηρύττουσιν· ὁμῆς δὲ τὴν μὲν προτέραν σιγῇ κακούργως παρέρχεσθε, εἴγε καὶ τῷ νῦν τῆς Γραφῆς ἀτεχνῶς ἐπιβάλλετε, τῆς δὲ δευτέρας μέμνησθε μόνως, ἥς ὁ Θεοδότης προδραμεῖται πάντως· Ἠλίας. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν χρησμῶν αὐτῶν ἀκουσώμεθα. Ὁ θεσπέσιος Μαλαχίας τὴν τοῦ Σωτῆρος βουλῆθεις παρουσίαν διδάξει, καὶ ὡς ἤξει τῆς δικαίας ἀναποδόσεως ὁ καιρὸς, πρῶτος μὲν τὴν

spectantibusque, in cœlos susceptus est, ibique nunc assidet Deo Patri, cum eodem ab universo sancto cœlestium choro adoratus. »

Qui huic disputationi intererat Matthæus hieromonachus et magnus protosyncellus, jussu imperatoris hæc dixit responditque. Interrogans Xenus : « Vos, inquit, Messiam jam venisse dicistis, Thesbiten non venisse secundum voces prophetarum ? » Respondit Matthæus : « Audi, Xene, et adverte. Duplicem adventum Christi prophetæ prænuntiant, eum, qui jam præterit, et qui in fine rerum futurus est ; et unius quidem, secundi nempe, præcursorem Eliam fore canunt, sicut alterius præcursor Joannes fuit, quem Malachias propheta angelum nominavit ; non solum, quia priorem Domini adventum jam vicinum indicavit, sed etiam, quia vitæ institutum sectatus est, quod cum angelica vitâ propemodum certaret. Atque hunc quoque Christus Eliam appellavit, non quod Elias esset, sed quod eodem ministerio fungebatur, quo ille fungetur. Sicut enim alter adventum secundum antecedit, sic alter priorem antecessit. Nec ob unam istam causam ita eum appellavit, sed etiam, quia vitam colebat illius vitæ prorsus similem. Prophetæ igitur utrumque adventum memorant et utriusque prædicant præcursorem ; at vos priorem quidem adventum nequiter silentio præteritis, siquidem sensum Scripturæ haud dubie assequimini ; ac solum

προτέραν ἐπιφάνειάν του προθεσπίζει καὶ δείκνυσιν τὸν μετὰ Ἰωάννην τὴν βαπτιστὴν ἐκείνης προηγουμένον· Ἐξένοι γὰρ ἐγὼ, λέγων, ἐξαποστείλω τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου, καὶ ἐπιβλέψεται ἐδὼν πρὸ προσώπου σου· καὶ ἐξαίφνης ἔξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος. » Πάντων γὰρ ἀγνοούντων ὁ σωτήρ τοῦ κόσμου ἐγένετο· ναὸν γὰρ τὴν ἀνθρωπείαν ὀνύμασι φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαβε. Πρὸς δὲ τῇ προτέρᾳ καὶ τὴν δευτέραν ἔλευσιν ὑπογράφει· Ἐξένοι ἐρχεται Κύριος, παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομένει ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἥ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ **174** ὀπτασίᾳ αὐτοῦ ; ἀδυσώπητος καθιέται κριτὴς ὁ ἀποδιδούς ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἴτα διδάσκει τὰ κατὰ τὴν προτέραν αὐθις παρουσίαν ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα· Ἐξένοι αὐτὸς πορεύεται ὡς κύριος χωνευτηρίου καὶ ὡς πᾶσα πλυνόντων, καὶ καθιέται χωνεύων καὶ καθαρίζων τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. » Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ προφήτης τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κάθαρσιν, ἣν θεανδρικῶς ὁ Λόγος πολιτευσάμενος ἡμῖν ἐχαρίσατο· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μυστικῶς τοὺς προσιόντας ἀναχωνεύει· εἰ νεουργεῖ, τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος χρώμενος, οἷα δημιουργός, ὁ Δεσπότης· καθάπερ τινὶ πᾶσι τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος τὸν τῆς ἁμαρτίας ῥύπον ἀποσμήχει, καὶ τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ταύτης τοῦ ἐκείνης ἡμετέρας ἐλευθεροῦ ψυχάς. Μεθ' ἣν τοῖς μὴ φυλάξαι εἰς τέλος τὴν ψυχὴν ἀκηλίδωτον φοβεῖται, ὁφθῆσεται καὶ ἀπαράιτος κολαστής, τὸ δεύτερον αὐθις ἐπανιών. Καὶ μετὰ τινα τῆς δευτέρας πάλιν ἐπιδημίας ὑπομνήσκει· Ἐξένοι ἐγὼ ἀποσταλῶ

posteriorem commemoratis, cui omnino præcursorus est Thesbites Elias. Atenim audiamus ipsa oracula. Divinus Malachias de Salvatore affuturo nos docere volens, et quale futurum sit tempus justæ compensationis, primum quidem priorem alicujus adventum vaticinatur significatque, qui præcursori Joanni baptistæ successurus sit : « Ecce enim, inquit, angelum meum ante faciem tuam mittam, qui viam tibi sternet, spectabitque eam ante faciem tuam ; et statim veniet ad templum suum Dominus. » Omnibus enim nesciis partus salutaris factus est. Nimirum templum naturam humanam appellavit, quam Deus Verbum suscepit. Cum priore autem adventu etiam secundum describit. « Ecce venit Dominus omnipotens : quis sustinebit diem ingressum ejus, aut quis prodibit in ejus conspectum ? Inexorabilis iudex sedebit referetque cuique secundum ejus opera. » Deinde in priori rursus adventu ab eo facta docet : « Quare ipse veniet ut ignis fornacem et sicut herba fullonum, ac sedebit confians purgans argentum et aurum. » Quibus verbis propheta purgationem per Spiritum sanctum futuram significat, quam Verbum utraque natura nobiscum versatum nobis impertivit. Hujus enim opera accedentes ad se mystice conflat ac renovat Dominus, igne Spiritus, tanquam artifex quispiam, usus ; aqua baptismatis tanquam herba quadam sordes peccatorum abstergens, atque igne spiritus eorum quas

σηφ καὶ τοῦ δεσπότου κύρ Δημητρίου καὶ πολλῶν ἀρχόντων τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας **177** καὶ πάντων σχεδὸν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων διὰ τὴν μελετηθεῖσαν καὶ μὴ ὠφελθεῖσαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μὴ ὠφελήσαται σύνοδον τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συναθροισθεῖσαν, ἐνθα καὶ οὐ συνεπέρασε τίς· πᾶσι. Οὐ λέγω τοῦτο κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων· ταῦτα γὰρ παρ' ἄλλοις ἐδόθησαν κρινεσθαι· ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖ ἡ πατρικὴ μου διαδοχὴ τῆς πίστεως, διότι οὐ παρά τινος τῶν ἐκείνων μερῶν τῶν ἐξ ἐναντίας ἤκουσα λέγειν τὰ ἡμέτερα κακὰ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον καλὰ καὶ ἀρχαία, καὶ τὰ ἐκείνων πάλιν οὐ κακὰ, ἀλλὰ καλὰ. Καὶ ὡς εἰπεῖν ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς πόλεως τὴν πλατείαν καὶ εὐρύχωρον διηρχόμεθα πολλοὺς χρόνους μετὰ τινων, δι' ἧς καταντῶμεν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν· εἶτα μετὰ τινος καιροῦς εὐρέθη παρὰ τινων καὶ ἄλλη ὁδὸς καταντῶσα, ὡς λέγουσι, καὶ αὕτη ἐκεῖ, καὶ παρσπύνουσί με λέγοντες· « Ἐλθε καὶ σὺ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἣν εὐρομεν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ἔστιν αὕτη δι' ἧς ἀπέρχη καλὴ καὶ ἀρχαία, καὶ ἡμῖν ἀρχῆθεν γνωστὴ καὶ σὺν ὁμῶν διερχομένη, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἣν εὐρομεν νῦν, καλὴ ἔστιν· » ἐγὼ δὲ ἀκούων παρὰ μὲν τῶν ὅτι καλὴ ἔστι, παρὰ δὲ τῶν ὅτι οὐ καλὴ, καὶ ἀσυμφωνία οὖσα ἐν τῇ μέσῃ, διὰ τί μὴ εἶπω μετ' εἰρήνης· « Ἀπέρχεσθε καλῶς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν ὅθεν βούλεσθε· ἐγὼ πάλιν διέλθω διὰ τῆς ὁδοῦ ἣν καὶ μεθ' ὁμῶν πολλῶν χρόνων **178** διηρχόμεν, καὶ καλὴν αὐτὴν καὶ παρ' ὁμῶν καὶ τῶν προγόνων μαρτυρουμένην καὶ διερχομέ-

νην; » Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον τὰ ὡς μὴ ὠφελήσαται, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ἀσυμφωνίας. Ἐπεὶ ἔνωσις εἴη τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ὑστερήσαι με ὁ θεὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἀλλὰ διὰ τί; ὅτι καὶ αὕτη ἡ τῆς συνόδου ὑπόθεσις ἦν αἰτία πρώτη καὶ μεγάλη ἵνα γένηται ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεδῶν ἐφοδος, καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν· καὶ ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς, τὴν Αὐτοαλήθειαν προβαλομένου μου μαρτυρίαν.

Εἶπεν ὁ ἀοιδίμος βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα κύρ Ἰωάννην, μόνος πρὸς μόνον, κάμοῦ μόνου ἱσταμένου ἐμπροσθεν αὐτῶν· καὶ ἐκπεσόντος λόγου περὶ τῆς συνόδου ἔφη· « Ὀ γέ μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσου τῆς καρδίας· αὐτῶν δὲ τῶν ἀσεδῶν, ὅτι λίαν διστάζουσιν, φοβούμενοι μὴ πως συμφωνήσωμεν καὶ ἐνωθώμεν τοῖς δυτικαῖς Χριστιανοῖς· δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὅτι εἰ τοῦτο γένηται, γενήσεται τι κακὸν μέγα κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν εἰρημένων δυτικῶν δι' ἡμᾶς. Λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ζήτηι, καὶ μάλιστα ὅταν χρεῖαν ἔχεις φοβῆσαι τοὺς ἀσεδεῖς, τὸ δὲ ποιῆσαι αὐτὴν μηκέτι ἐπιχειρήσῃς αὐτὸ, διότι ὡς βλέπω τοὺς ἡμετέρους, οὐκ εἰσιν ἀρμόδιοι πρὸς τὸ εὐρεῖν μέθοδον καὶ τρόπον ἐνώσεως συμφωνίας τε καὶ εἰρήνης **179** καὶ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας, εἰ μὴ φροντίζουσιν πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτοὺς, λέγω τοὺς δυτικούς, ὡς ἤμεν ἀρχῆθεν. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον ὄντως· σχεδὸν γὰρ φοβοῦμαι μὴ καὶ χεῖρον σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεκαλύφθημεν τοῖς ἀσεδέσι. » Τοῦ

lisque tam senatorii ordinis, quam Ecclesiae viris primoribus et universis propemodum metropolitibus et episcopis, propter eam, quam meditabatur, sed cui non profuit, vel, ut aptius dicam, quæ ipsa nihil profuit, Florentiæ coactam synodum discessit. In ea igitur cum reliquis omnibus nihil profecit imperator: quod non de dogmatis Ecclesiae dico: ea enim aliis data sunt iudicanda, ac mihi sufficit quasi hæreditate a maioribus accepta fides, quoniam a nemine contrariæ partis assecra audiui, dogmata nostra prava esse, imo potius pulchra et antiqua, quanquam nec sua dogmata prava, sed et ipsa pulchra esse contendunt. Quam rem ita licebit exemplo illustrare. Si via illa per mediam urbem ferente plana et ampla per longum temporis spatium cum aliis quibusdam profecti essemus ad sanctæ Sophiæ templum, deinde, post aliquod tempus inventa a nonnullis alia via, et ipsa, ut illi quidem dicerent, eodem ferente, cohortarentur me his verbis: « Utare tu quoque hac, quam invenimus, via; etiamsi enim ista, qua tu uteris, pulchra et antiqua est ac nobis pridem nota et vobiscum usitata, tamen etiam hæc pulchra est, quam nunc invenimus; » ego autem ab aliis audirem, pulchram eam esse, ab aliis, non pulchram, essetque inter utrosque dissensio et discordia: quidni ego quiete ita responderem: « Ite vos, qua placet, ad templum sanctæ Sophiæ; ego posthac quoque usurpabo viam eam,

quam vobiscum diu usurpavi, et pulchram illam et a nobismet ac maioribus probatam usurpatamque? » Non hac de causa igitur synodum nihil profuisse dixi, sed propter discordiam. Utinam fieret conciliatio ecclesiarum! sic ego non recusarem, privari me a Deo oculis. Nimirum ipsa illius synodi quæstio causa prima et gravissima erat expeditionis ab impiis contra Cpolim susceptæ atque deinde consecutæ obsessionis et expugnationis et tantæ huiusmodi cladis nostræ: agite audite; audituros vos et narrationes veras, testor eum, qui est ipsa veritas.

Gloriosus imperator Manuel Joannem filium imperatorem solus solum, me unico astante, cum fore de synodo mentio incidisset, sic est affatus: « Fini, inquit, vere ac certo scimus exploratis intimis sensibus, vehementer eos angi ac formidare, ne quando conciliemur et conjungamur cum Christianis occidentalibus. Hoc enim si fiat, a iis, quos dixi, occidentalibus magno sese damnum propter nos mactatum iri putant. Cæterum cogita de synodo et rem curæ habe, præsertim, cum impetui tibi timendi sunt; cogere autem eam ne jam aggrediare, quoniam nostrates, ut mihi quidem videtur, ad inveniendam rationem modumque conjunctionis, consensus, pacis, charitatis et concordie nequaquam apti sunt, sed eos, occidentales dico, tales facere animum inducunt, quales fuimus antiquitus. Quod profecto fieri non potest; ac timeo pene, ne

δὲ βασιλέως, ἔδοξε, μὴ δεῖξάμεναι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μηδὲν εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθε. Καὶ μικρὸν σύννου; γεγονώς ὁ μακαρίτης καὶ ἀσπίδιος πατήρ αὐτοῦ, ἐμβλέψας πρὸς μὲ εἶπε· « Δοκεῖ τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου εἶναι αὐτὸν ἀρμόδιον βασιλέα, πλὴν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλη, καὶ τοιαῦτα οἶα οἱ καιροὶ ἐκρηγνόντες ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν. Πλὴν τῇ σήμερον ὡς παρακολουθοῦσιν ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ βασιλεὺς θέλει ἡμῶν ἡ ἀρχή, ἀλλ' οἰκονόμος· φέρομαι γὰρ μὴ ποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμός τοῦ οἴκου τούτου· προσίδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμώσεις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐδόξατε κατορθῶσαι μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ, καὶ εἶδον καὶ τὰ εἶλη τῶν δογμάτων, ἐν τίνι κινδύνῳ ἡμᾶς ἤγαγον. »

Ἐτερον βεβαιοῦν τὴν ποτε βουλὴν τοῦ ἀσπίδιου πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς ἐκρινεν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστάλη πρὸς τὸν ἀμηνρᾶν πρέσβυς Ἀνδρόνικος ὁ Ἰαγρός δηλῶσαι τοῦτο πρὸς ἐκείνους ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν· κάκεινος ἀπεκρίνατο **180** ὅτι· « Οὐ φαίνεται μοι καλὸν εἶναι ἵνα ὑπάγῃ καὶ τοσοῦτον μοχθήσῃ καὶ καταναλώσῃ τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ μετέπειτα τί τὸ κέρδος; Τδοῦ ἐγὼ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰ χρεῖαν ἔχει χρημάτων δι' ἔξοδον καὶ εἰσόδον καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἔτοιμός εἰμι θεραπεῦσαι αὐτόν. » Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλὴ, πότερον γένηται τὸ τοῦ ἀμηνρᾶ θάλημα, ἢ ἀπελθεῖν αὐτοῦ εἰς τὴν σύνοδον. Ὅμως ἐγένετο ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεὺς ἢ μᾶλλον ἢ κακὴ τύχη. Ἐξεληθόντος οὖν

Α τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου, ἐβουλεύσατο ὁ ἀμηνρᾶς ποιῆσαι μάχην κατὰ τῆς πόλεως καὶ στρατόπεδα πέμψαι κατ' αὐτῆς. Καὶ τοῦτο παρὰ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐδοθαιώθη καὶ ἐστερεώθη, ἄνευ μόνου τοῦ Χαλλὶ μπασιᾶ, ὅστις ἀντίστη, λέγων ὅτι· « Εἰ κατὰ τῆς πόλεως ποιήσεις μάχην, μᾶλλον ἐστὶν ἐπιβλαβὴς, μὴ πως ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀνάγκης δεηθεῖς παρὰ τῶν Λατίνων φοβέσθαι ἐπικυρώσῃ τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ ὁμονοήσαντες ὁμοῦ γενήσονται, ὅπερ ἐνδοιάζομεν. Ἄλλ' ἄφες αὐτὸ νῦν, ἕως ἂν ἴδῃς τί πράξει αὐτός, καὶ εἰ μὲν ὁμονοήσωσι, σὺ ἀγάπην ἔχεις μετ' ἐκείνων καὶ ὄρκους εἰς τὸ πρόσω πάλιν· ὡς ἴδῃς, οὕτω καὶ πράξεις· εἰ δ' οὐχ ὁμονοήσωσι, τότε μᾶλλον ἐξέρχεται ὁ λογισμός, καὶ μετὰ πλειονος θάρρους ποιήσεις ὁ βούλη. » Καὶ αὕτη ἡ βουλὴ τὸν μὲν ἀμηνρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν, περὶ δὲ τοῦ Χαλλὶ μπασιᾶ τὴν βουλὴν δόντος τῷ καιρῷ μαθεῖν ἡμᾶς ἄλλα τῶν ἄλλων.

181 Ὁ οὖν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξώρθωσαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλεὺς ἀπέστειλαν· καὶ λογισμὸς καὶ τρικυμία ἐν τῇ πόλει περιέπασσε πλείστη. ἕως οὗ πάλιν ἐμάθομεν τὴν ἰσχύσανσαν βουλὴν τοῦ Χαλλὶ μπασιᾶ. Καὶ ἰδοὺ, ὡς ἐγὼ προείπον, μὴ ἔνεκεν τῶν τοιοῦτων σκανδάλων, τὸ ὡς μὴ ὠφελε γενέσθαι τὴν σύνοδον.

Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως· εἰς Ἰταλίαν περίοδον, ὡς περισσὴν οὖσαν, γραφῇ παραδοῦναι διὰ τὸ μῆκος ταύτην ἔσσω· τὴν δὲ εἰς τὴν **C** Ἐνετίαν εἰσέλευσιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τῶν

etiam deterius schisma eveniat : et nos ecce expositi foremus impiis. » Imperator non probata, ut visum est, patris sententia, tacitus surrexit ac discessit. Tum paulum secum reputans beatæ memoriæ et venerabilis pater ejus, meque intuens : « Videtur sibi, inquit, filius meus præclarus imperator esse : est haud dubie, sed non huic ætati aptus ille est. Spectat sapitque magna, et talia, qualia majorum nostrorum prospera tempora postulabant. Sed, ut hodie res sunt, non imperatore, sed gubernatore regnum nostrum eget. Metuo enim ne quando e facinoribus conatibusque ejus hujus quasi navis interitus exoriatur. Namque præseni cogitationes ejus et quæ se cum Mustapha perfecturum sperabat, atque intellexi, in quod periculum nos præcipitarint sanctiones dogmatum. »

En tibi aliud, quo confirmatur gloriosi patris ejus consilium. Postquam ad synodum proficisci decrevit, ad ameram legatus missus est Andronicus Iagrus, qui id illi tanquam amico et fratri videlicet significaret. Respondit ameras, non sibi probari, cum abire, tantoque labore semet conficere. « Quid enim, » inquit, « inde emolumenti reportabit? Ego tamen, si pecuniis ad abitum et redditum vel ad alios usus indiget, paratus sum ei succurrere. » Multis deinde sermonibus et consultationibus agitata res est, utrum amerae auctoritati parendum, an ad synodum abeundum esset. Sedenim factum est, quod

imperator, sive potius fatum volebat. Egresso igitur ex urbe imperatore et iter prosequente, ameras Cpolim oppugnare copiasque adversus eam mittere constituit. Suaserunt hoc approbaruntque omnes consiliarii ejus, uno Chalilbasia excepto, qui cæteris repugnans : « Imo potius, inquit, urbem oppugnare exitiosum videtur, quoniam metus est, ne imperator, necessitate coactus opem Latinorum implorare, eorum dogmata amplectatur, et ita eveniat, quod veremur, ut concordēs illi fiant concilienturque. Quare nunc mitte eam rem, donec videris quid Joannes sua sponte facturum sit. Nam si in concordiam redierint, tute posthac rursus amicitiam cum iis ac fœdus servato, ac facito quod tibi videbitur : si inter eos non convenerit, tum melius evenit consilium, majorique confidentia facies, quod volueris. » Hoc consilium ameram cœpto prohibuit ; de Chalilbasia autem, consilii opportune auctore, alia ex aliis cognovimus.

D Dominus meus igitur, Constantinus despota, et principes Thomam Palæologum excitavit atque ad imperatorem miserunt. Interea in cogitationes et fluctus curarum ingentes Cpolitani inciderunt, dum cognovimus, quod obtinuit, consilium Chalilbasia. Vides jam, quod supra dixi, propter tantas offensiones non debuisset synodum istam fieri.

Iter imperatoris Cpoli in Italiam factum, ut rem supervacaneam, litteris tradere, quia longum est,

σὺν αὐτῷ, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδέσιμον, ἔτι γε μὴν καὶ ἀξίαν, ταύτην διηγῆσθαι κατὰ τὸ δηλοποιηθέν μοι παρὰ τοῦ δεσπότη τοῦ κυρίου Δημητρίου.

Ἰδ'. Κατὰ τὴν ἐβδόμην τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ὤρμησας ἐκ τοῦ Παρεντίου πᾶσαι αἱ τριῖρες ἑμοῦ· ἡ δὲ βασιλικὴ τριῖρης διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ταχυτέραν τῶν ἄλλων προαπέστωσε τῶν ἄλλων εἰς Ἑνετίαν, καὶ ἐφθασεν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον τῇ ἡ' τοῦ μηνὸς, ὥρ' β' τῆς ἡμέρας. Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς Ἑνετίας πλείστα πλοίαρια εἰς συνάντησιν τῷ βασιλεῖ· τοσοῦτον ἦν τὸ πλῆθος ὅτι σχεδὸν εἰπεῖν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν δυναμένην ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν ὀγκάδων. Ἐξῆλθεν οὖν λόγος ἐκ τῆς τῶν Ἑνετῶν γερουσίας ἥτοι **182** αὐθεντίας μὴ ἐξελεῖν τῆς τριῖρας τὸν βασιλέα ἕως τὸ πρῶτ', ἵνα συνέλθῃ ὁ δούξ σὺν πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ποιῆσαι τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ ἀσπασμὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐγένετο οὕτως. Καὶ μετ' ὀλίγην ὥραν παρεγένετο ὁ δούξ σὺν τοῖς μεγίστοις αὐτοῦ καὶ γερουσίᾳ, καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ πάντες ἀσκαπεῖς. Ἐκίθητο δὲ ἐκ ἐξιῶν αὐτοῦ ὁ δεσπότης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κύριος Δημήτριος, μικρὴν κατωτέρω τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ βασιλέως ἐκάθισεν ὁ τῶν Ἑνετῶν δούξ. Καὶ συλλαλήσαντες ἀλλήλοις λόγους χαιρετισμοῦ καὶ ἕτερα μυστήρια, εἶπεν ὁ δούξ τῷ βασιλεῖ ὅτι· Τῷ πρῶτ' ἐλεύσομαι σὺν πᾶσι ποιῆσαι τὴν ὀφειλομένην τιμὴν τῇ βασιλείᾳ σου ἐν Θεῷ ἁγίῳ καὶ συναντῆσαι αὐτῇ μετὰ παρόρησίας, καὶ ἐλεύσῃ ἐντὸς Ἑνετίας. Καὶ οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ

δούξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Πρωτὰς δὲ γενομένης, ἐπιφωσκούσης τῆς Κυριακῆς, Φεβρουαρίου θ', ὥρ' πέμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθεν ὁ δούξ μετὰ τιμῆς μεγάλης, μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ συμβούλων τῶν τῆς γερουσίας καὶ συγκλήτου ἐτέρων ἀρχόντων πολλῶν, ἐντὸς τοῦ πορθμείου τινός, ἐν ᾧ ἔθο· ἦν τῇ γερουσίᾳ εἰσιέναι αὐτοὺς, κατὰ τὴν ἐκείνων διάλεκτον ποντιζιδῶρον καλούμενον· ὃ ἦν εὐτρεπισμένον καὶ κεκαλυμμένον διὰ ἐρυθρῶν καλυμμάτων, καὶ χρυσοῦς λέοντας εἶχεν ἐν τῇ πρύμνῃ καὶ χρυσὰ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ἐζωγραφισμένον ποικίλων καὶ ὡραιωτάτων ἱστοριῶν· δηλονότι τὸ εἰρημένον **183** ποντιζιδῶρον ἦν ἡ κύμη ἥτοι πλοίαριον αὐθεντικόν. Ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἕτεροι ἡμι-τριῖρες, αἱ κατὰ τὴν τῶν Λατίνων διάλεκτον τετραῖρες· ἐπονομαζόμεναι, ὥσει δύο ἐπὶ δέκα, καὶ αὐταὶ εὐτρεπισμέναι καὶ ἐζωγραφισμέναι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, κατὰ πάντα ὅμοιαι τοῦ δούκους· ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες· πλείστοι, καὶ κύκλωθεν σημαίας εἶχον χρυσὰς καὶ σάλπιγγας ἀπείρους καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. Εἶχον δὲ καὶ τινὰ τετραῖρη ἐξαίρετον πάντων, εἰς ὅνομα τῆς βασιλικῆς τριῖρας, ἣν ἐποίησαν ὡραιωτάτην καὶ ποικίλην· κάτωθεν γὰρ οἱ ναῦται ἐμπλεα ἔχοντες φορέματα χρυσοπετάλινα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἶχον σημεῖον τὴν εἰκόνα τοῦ πανευφήμου Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ὀπισθεν τοῦτου τὸ βασιλικὸν σημεῖον· εἶτα οἱ τῶν ἀρχόντων ἄλλης θέας ἐνδύματα καὶ σημαίας φέροντες· καὶ κύκλωθεν τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἥτοι τετραῖρως· ὅλης σημαίας βασιλικῆς, εἰς τὴν πρῶτην χρυσὰς ση-

supersecho; ejusdem autem et comitum ejus ingressum Venetias, ut splendidum et gloriosum atque etiam dignum cognitione, narrabo, qualem eum ex ore Demetrii despotæ cognovi.

44. Septimo die mensis Februarii omnes simul triremes Parentio solverunt; sed imperatoria, utpote cæteris velocior, ante easdem Venetias pervenit, appulitque ad S. Nicolaum mensis die octavo, hora secunda. Venetiis imperatori obviam processerunt navigia pleraque, quorum tanta multitudo erat, ut, pene dixerim, mare conspici propter eam non posset. Rogatum deinde est a Venetorum senatu sive concilio, ne ante crastinum diem triremi sua imperator exiret, ut a dūce cum toto patrum collegio digne saluari et honorari posset. Itaque factum est. Brevi dux cum proceribus suis et senatu adest, atque imperatorem sedentem adorat: similiter primatus, idque omnes undatis capitibus. Sedebat a dextris frater ejus Demetrius despota paulo infra sellam imperatoriam; a sinistris Venetorum dux consedit. Postquam amice inter se consalutarunt et alia secretiora collocuti sunt, dux ait imperatori, se luce sequenti, Deo volente, affuturum cum omnibus, debitumque ejus majestati honorem habiturum et occurrurum cel- brius Venetiasque eum in- troducturum esse. Ita cum primoribus suis recessit. Postera die, quæ erat Dominica et Februarii vicensis nona, hora quinta, dux magna cum pompa

adest, stipatus proceribus, consiliariis et senatoribus aliisque viris primoribus non paucis. In navigio, quo senatum veli solemne erat, illorum lingua putzilo appellato. Ornatum id convestitumque erat stragulis purpureis; in puppi leones aurei et aurea textilia; totum denique navigium illud principale variis pulcherrimisque historiis depictum. Advenerunt autem una semitriremes, quæ Latinorum sermone quadriremes vocantur, circiter duodecim, et ipsæ ornatae ac depictæ intus atque extrinsecus, planeque similes navi ducis, quibus vehebantur nobiles quam plurimi, circumdati vexillis aureis, tubis innumera et omni genere instrumentorum. Habebant autem unam plane insignem navem, quæ regia quadriremis dicebatur, quam varie et pulcherrime ornaverant. Infra enim remigerebant integras vestes frondibus aureis obtextas, et in capitibus signum celebratissimi Marci evangelistæ ac pone id imperatorium signum; deinde centuriones alius generis vestimenta et insignia habebant; in anibitu navis autem imperatoria signa erant et in puppi quidem plurima eaque aurea, viri item quatuor vestimentis auro intertextis induti et capillis coccineis, auro intermicante, insignes: inter quos medios vir decorus nunc sedebat, nunc stabat, et ipse veste ornatus auro picta et splendida, manu sceptrum tenens, quo quasi quadriremis dominium se profitebatur. Alii præterea adven- tæ viri

καὶ πλεῖστας καὶ ἀνθρώπους τέσσαρας ἑστο-
 υς· μετ' ἱματίων χρυσοζωγραφίστων, καὶ
 κοκκίνοχρύσας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.
 δὲ τούτων τῶν τεσσάρων ἀνὴρ τις εὐειδὴς
 ἐν ἐκαστῷ, ποτὲ δὲ ἵστατο, φέρων ἱμάτια
 πάντα καὶ λαμπρὰ, καὶ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ
 ὄν, ὥσπερ τριήρεως κύριος δεικνύων εἶναι.
 εἶροι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἄλλοδαποῦς χώρας·
 ντες ἱερῶντο, φέροντες **184** ἄλλης ἰδέας
 ἢ πᾶν ποικίλα, λατρεύοντες αὐτὸν μετ'
 ας τάχα. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο
 τι ὡς στῦλος, ἀνωθεν δὲ τοῦ στύλου ἐκείνου
 περὶ τετράγωνος, ὀλιγώτερον ὀργυιᾶς μίξις·
 δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ ἵστατο
 ἑνὸς ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ἀτενέπων ὡς
 κρατῶν δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὄπλον φοβε-
 ρίζῃ δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο
 ἀγγελικαὶ φοροῦντες, καὶ περὶ τοὶ ἦσαν ὡς
 . Καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀληθῶς
 .αι ἦσαν κινούμενοι. Καὶ δύο λέοντες ἦσαν
 ἐπύμνῃ χρυσεῖ, καὶ μέσον αὐτῶν ἀετὸς δικέ-
 καὶ ἄλλα πλεῖστα ὡς φαντάσματα, καὶ ἄλλα
 οὐδεὶς δύναται γραφῇ παραδοῦναι· ἦν γὰρ
 ἄνῃ ἡ τετρατήρης, ὡς ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν
 πλικῆς τριήρεως, ποτὲ δὲ πλαγίως, καὶ ἐπο-
 κύκλωεν μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπύγγων
 . Ἔτερα δὲ πλοῖα καὶ ὀκτάδες ἦλθον, ὧν
 ἀριθμὸς· ὡς ἀδύνατόν τινα ἀριθμῆσαι ἄσπρα
 ἰ καὶ φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ
 ὡς ἐτοῦ, οὕτω κακείναι ἀριθμῆσαι τις οὐ δύ-

ναται. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω καὶ διαλέγωμαι, ἰδοὺ
 προσήγγισεν ὁ δοῦξ τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῆς
 γερούσις αὐτοῦ, καὶ ἀνελθὼν ἐπροσκύνησε τὸν
 βασιλέα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ὧν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ
 ὁ ἀδελφεὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, καθήμενος κατώτερον
 τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Καθίσας οὖν **185** καὶ ὁ
 δοῦξ ἐξ ὀριστερῶν αὐτοῦ, ἐπὶ ὁμοίου σκάμνου τῷ
 τοῦ δεσπότη, καὶ κρατῶν αὐτὸν τῇ χειρὶ, συνω-
 μίλουν ἀσπατίως. Καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν εἰσέρ-
 χοντο μετὰ παύρησιν· μεγάλῃς, μετὰ σαλπύγγων
 καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, ἐν τῇ λαμπρῇ καὶ
 μεγάλῃ Ἐνστάτῃ καὶ ὄντως θαυμαστῇ καὶ θαυμα-
 στοτάτῃ, πλουσίᾳ, ποικιλοειδεῖ καὶ χρυσοειδεῖ, τε-
 τορνευμένη, πεποικιλμένη καὶ μυρίων ἐπαίνων
 ἄξιᾳ, τῇ σοφῇ καὶ σφωτάτῃ, ἦν εἰ καὶ δευτέραν
 γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὀνομάσῃ τις, οὐχ ἁμαρτάνει.
 Περὶ αὐτῆς οἶμαι καὶ ὁ Προφήτης λέγει ἐν τῷ εἰ-
 κοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· «Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλάσσοις ἐθε-
 μελίωσεν αὐτήν. » Τί γὰρ ἂν ζητήσῃ τις καὶ οὐχ
 εὐρήσῃ ἐν αὐτῇ; Διὰ τοῦτο πολλῶν ἐπαίνων καὶ
 μεγάλων ἄξια ὑπάρχει. Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη τῆς
 ἡμέρας ὅτε ἤρξατο εἰσερχεσθαι ἐν τῇ Ἐνστάτῃ, καὶ
 ἐπλεοπόρουσαν ἕως δύσεως ἡλίου, καὶ κατήντησαν ἐν
 τοῖς οἴκοις τοῦ τῆς Φεβρύαρος μαρκιωνος. Ἡ δὲ
 πόλις πᾶσα ἐσεισθη, ἐξελθόντες εἰς συνάντησιν τῷ
 βασιλεῖ, καὶ πρότος καὶ ἀλαλαγμὸς μέγας ἐγένετο.
 Καὶ ἦν ἰδεῖν ἑκστασιν φοβεράν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
 τὸν πολυθαύμαστον ἐκείνον τοῦ ἁγίου Μάρκου ναὸν,
 τὰ παλάτια τοῦ δουκὸς τὰ ἐξάστια, καὶ τοὺς ἄλλους
 τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμεγέθεις ὄντας, ἐρυθροῦς

conspiciebantur, qui diversi generis varia
 um vestimenta gestabant eumque magna cum
 itia venerabantur. Ante puppim quiddam co-
 Instar erectum stabat, mensam quadratam
 aliquanto minorem sustinens, cui insistebat
 ractus, instar solis coruscus, sinistra gla-
 enens horribilem : ad dextram sinistramque
 eri in angelorum modum induti, et alati, sicut
 considabant, qui non imagine efficti, sed re-
 omines erant movebanturque. In puppi item
 nes aurei erant, et inter hos aquila biceps ;
 plurima simulacra aliaque spectacula, quæ
 ære nemo possit. Velocissima enim hæc qua-
 is erat, et nunc imperatoriam triremem an-
 nat, nunc in obliquum currebat, et cum lætis
 ationibus tubarumque frequentium cantibus
 im se agebat. Cæterorum, quæ adveniebant,
 xum acatiorumque infinitus numerus erat :
 on magis, quam stellas cœli, aut folia arbo-
 iut arenam maris, aut pluviz guttas nume-
 Sed, ne longus sim, dux ad imperatoriam
 cum senatu accessit, qua conscensa impera-
 in solio sedentem adorat, cui dextra, impe-
 solio paulo inferior, ut diximus, frater ejus
 bat. Considens deinde dux quoque sinistra,
 rior scamno, uti despota, 'prehensa manu
 humane et amice colloquitur, atque ita paula-
 uagna cum pompa, tubarum et omnium mu-

sicorum instrumentorum cantu, inclitas ei amplas
 Venetias intrabant, urbem vere admirandam et
 summe admirandam, opulentam, multiformem, au-
 ream et quasi tornatam versicoloremque, et mille
 merito afficiendam laudibus, urbem sapientem, imo
 sapientissimam, urbem denique, quam qui dixerit
 alteram terram promissionis, non erraverit. De hac,
 opinor, psalmo vicesimo tertio Propheta dicit :
 « Deus super mare fundavit eam. » Quid enim quæ-
 rat quispiam, quod illic non inveniat ? qua de re
 multis et magnis laudibus digna est. Erat autem hora
 circiter sexta, cum Venetias navibus intrare cœ-
 perunt, et navigarunt ad occasum solis usque, de-
 verteruntque a lædes marchionis Ferraræ. Tota au-
 tem civitas commota erat, imperatori obviam se
 effundens, erantque latantium plausus clamoresque
 ingentes ; ac licebat stupente animo videre eo die
 templum illud admirandum S. Marci, palatium du-
 cis egregium, cæterasque principum domus longe
 maximas, purpura et auro ornatissimas, elegantes
 et elegantibus elegantiores. Qui oculis non ipsi vi-
 derunt, non credent ; qui viderunt, scribendo con-
 sequi nequeunt pulchritudinem illam et speciem vi-
 rorum ac mulierum prudentiam, hominum frequen-
 tiam ; qui læti omnes gaudentesque et exultantes
 super adventu imperatoris astabant. Obstupesciebant
 enim animi omnium, qui videbant novam hanc
 rem, ut etiam clamarent obstupefacti : « Cælum

καὶ χρυσίῳ πολλῷ κοσμημένους, ὠρίλους καὶ ὠρίλων ὠραιότερους. Οἱ μὴ εἰδότες ἐπ' ἀληθείας οὐ πιστεύουσιν, ἀλλ' οἱ εἰδότες οὐ **186** δύνανται γραφῇ παραδοῦναι τὴν καλλονὴν καὶ τὴν θέαν καὶ τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν τὴν σύνεσιν, τὴν περικληθῆς τοῦ λαοῦ, ἐστιῶτων πάντων καὶ χειρῶν τῶν ὁμοῦ καὶ εὐφραυνομένων ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ βασιλέως· ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ πάντων βλέπόντων τὴν τοιαύτην παρρησίαν, ὥστε λέγειν καὶ αὐτοὺς ἐν ἐκστάσει· «Ὁ οὐρανὸς σήμερον, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονε.» Δὴλον ὥσπερ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναται τις αὐτῶν καταλαβεῖν, ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας· ἐκείνης ἐκπλήττοντο θεάματα βλέποντες· ἀλλὰ πολλὴ μεταξὺ τῶν ἐτέρων διαφορά. Ὅταν οὖν ἦλθον εἰς τὴν μεγάλην γέφυραν ἐκείνην ἣν καὶ Ῥεάλτον καλοῦσιν, καὶ ἦσαν αὐτὴν ἄνω, ὅφ' ἥς διέβη ἡ τριήρης· ἦν δὲ καί τις πλῆθος λαοῦ καὶ σημεία χρυσοειδῆ καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶν εἶδος ἐξαισίου θεάματος. Ἔτι τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν τιμὴν ἣν ἔδειξαν πρὸς τὸν βασιλέα, τίς διηγῆσεται; Ἀπῆλθον οὖν, ὡς προείπον, ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ μαρκίωνος. Ἐκεῖσε γοῦν ἕστησαν τὴν τριήρη. Ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου· καὶ ἀποχαιρετίσας ὁ δοῦξ καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπῆλθον οἴκαδε.

ε'. Φεβρουαρίου οὖν τῇ εἰκοστῇ ὀγδόῃ ἐξελθόντες τῆς Ἑνετίας· ὁ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ πᾶς ὁ κληρὸς καὶ **187** ἡ συνοδία αὐτῶν ἔπλεον Φεβρουαρίου ὁδόν· ὁ δὲ πατριάρχης ἀπέμεινεν ἐν Ἑνετίᾳ δι' ἔνδειαν τῶν πλοιαρίων. Οὗτοι δὲ ἦλθον, ἵνα τὰ

διὰ μέσου ὡς μὴ πᾶν ἀναγκαῖα ἴδωσιν, εἰς τὸ κατέλλει Φραγκουλῇ· ἐνθα ἀπέσωσαν καὶ ἐστήσαντο ἅπαντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Ἑνετίας εἰς Φεβρουαρίαν ἐλθόντα. Ἦλθον οὖν διὰ ξηρᾶς ἄρχοντες, ἑφίπποι· ὡσεὶ πεντήκοντα, καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα. Καὶ ὁ λεγάτος ἦν μετ' αὐτῶν, ὅστις ποτὲ ἦλθε μετὰ τριήρεως τοῦ πάπα ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει· αὐτὸν γὰρ ἀπέσταλκεν ὁ πάπας ἰδεῖν τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως. Τότε γοῦν προστάξας ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀγαγεῖν αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἵππου ἐκατὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ διὰ ξηρᾶς εἰς Φεβρουαρίαν, ἐνθα ἦν ὁ πάπας. Ἐμείναν οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκείνῃ τῇ νυκτί· τῷ δὲ πρώτῳ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως ἀπῆλθον τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φεβρουαρίαν, αὐτὸς δὲ, ὡς εἴρηται, ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς. Τὰ δὲ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐπορεύθησαν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς διὰ ξηρᾶς ἀπειλῶν ὥρμ' ἔκτῃ τῆς ἡμέρας εἰσῆλθεν ἐφίππος εἰς τὴν Φεβρουαρίαν μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ παρρησίας· ἦσαν δὲ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ μητροπολίται, δηλονότι ἐπίσκοποι τοῦ πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὡσαύτως ἦγουν ὁ μαρκίων, ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος κύρ Γρηγόριος, καὶ ἑτεροὶ ὡσεὶ διακόσιοι **188** τὸν ἀριθμόν. Καὶ οὕτως εἰσῆλθον μετὰ τῶν σαλπγγων καὶ παντὸς γένους μουσικῶν. Ἦ δὲ πόλις πᾶσα τῆς Φεβρουαρίας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ἔλευσιν μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλαθείας. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθίστοτο ἐφ' ἵππου ὠραιότατου μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοῦ φάντου

hodie, terra et mare facta sunt. » Unde apparet, quemadmodum quæ in cælo a Deo condita et creata sunt, nemo potest mente comprehendere, sed ea stupet tantummodo, sic illius diei spectacula qui intuerentur, stupuisse : quauquam magnum inter utrasque res discrimen est. Cum igitur ad magnum illum pontem venissent, quem Realtum vocant, sublato eo, triremis transiitum fecit. Ibi quoque magna hominum multitudo erat cum vexillis auratis tubisque, ingens strepitus plaudentium et ovantium, denique omne, ut tribus verbis dicam, insignis spectaculi genus. Ipsas autem laudes et honores, quibus imperatorem exceperunt, quis explicabit? Deverterunt igitur, ut supra narraui, in ædes marchionis, ibique triremem sisterunt. Fuit autem circa perasum solis. Dux et primores, salutato imperatore, domum abierunt.

15. Februarii die vicesimo octavo egressi Venetiis imperator et despota omnisque clerus comitatusque eorum Ferrariam versus navigarunt. Patriarcha propter penuriam navigiorum Venetiis mansit. Illi igitur, ut taceam, quæ in medio acciderunt, quippe minus necessaria, ad castellum Frangulinum venerunt, quo appulsæ sunt et in pncoris constiterunt naves omnes Venetiis Ferrariam proficiscentes. Ibi per continentem equis adfecti viri illustres circiter quinquaginta impera-

torem venerabundi salutarunt : in quibus legatus erat, qui quondam in triremi papæ in Cretam et Cpolim venerat. Hunc enim papa ad explorandum animum imperatoris miserat. Mandavit imperator, ut sisterentur sibi postero mane equi centum et quinquaginta, quibus terra Ferrariam iret, ubi papa erat. Itaque, nocte in eo loco transacta, mane jussu imperatoris naves per fluvium Ferrariam subvectæ sunt, ipse per terram, ut dictum est, iter fecit. Dum igitur naves per fluvium aguntur, imperator, in continenti profectus, hora sexta Ferrariam magno cum honore et pompa equo insidens ingressus est. Comitabantur eum multi metropolitæ sive episcopi papæ, et ipsius loci princeps, marchio, porro sacerdotes imperatoris ejusdemque spiritualis pater Gregorius, magnus protosyncellus, atque alii, numero ferine ducenti. Itaque intrarunt cum tubarum et musicorum instrumentorum omnis generis strepitu ; concurreruntque civitas Ferrariensis universa ad videndum sacratissimi domini nostri et imperatoris introitum, cum observantia, honore et verecundia. Sedebat imperator in equo formosissimo nigri coloris, cui injectum erat stratum serici villosi purpureum et auro intertextum. Stipabant eum principes et alii quidam, aulæ candidi coloris eum opacantes, nigricante tanquam cæli imago. Alius equus

χασδίου · ἄρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνηπείγοντο αὐτῷ, μετὰ οὐρανίας λευκοειδοῦς ἐπισκεπάζοντες αὐτὸν, καὶ αὕτη ἐπιμελανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ. Καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς ὠραιότατος, εὐτρεπισμένος καὶ αὐτὸς· τὰ αὐτὰ, καὶ χρυσοῦς ἀετοὺς ἐπὶ τοῦ χασδίου ἔχων καὶ ἕτερα χρυσὰ πλέγματα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτην. Ὁ δὲ μακαριώτατος πάπας ἦν καθήμενος ἐπὶ τοῦ παλατίου αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου, καρδινάλεων δηλαδὴ μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ ἄλλων τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων καὶ αὐθεντῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενοι τὸν βασιλέα. Καὶ ἔλθόντες οἱ ἔμπροσθεν ἐφιπποῖ, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέξευσαν, καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης, καὶ εἰσηλθὼν διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἔνδον τοῦ παλατίου, οὗ ἦν ὁ πάπας· τὸν δὲ βασιλέα εἰσάγαγον ἐφιππον δὲ ἑτέρας πύλης. Γινούσιν οὖν ὁ πάπας ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, ἀνέστη καὶ περιεπάτει. Ὅν καὶ εὗρεν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλων γονυπετῆσαι, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους. 189 αὐτοῦ, καὶ δοὺς τὴν χεῖρα, ἡσπάσατο αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. Οἱ δὲ καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν, ποιήσαντες τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικούς· τῆς εἰρήνης ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συνερχομένων αὐτῷ ἐφιππων ἤχθη μετὰ σαλπύγγων ἐν ἐτέρῳ παλατίῳ εὐτρεπισμένῳ πάνυ καλῷ, καὶ ἐκεῖσε ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν βασιλικῶς, μηνὶ Μαρτίῳ τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

candidus et ipse formosissimus et simili modo ornatus, in cuius strato aquilæ aliæque figuræ auro intextæ erant, imperatorem præcedebat, carens equite. Sanctissimus papa in palatio suo cum toto clero, hoc est, purpuratis, metropolitibus, episcopis, sacerdotibus, cæterisque ecclesiasticis, et viris principibus ac dominis multis, imperatorem expectans, sedebat. Advectis, qui agmen ducebant, equitibus, et principibus nonnulli descenderunt, inter quos ipse despota fuit, ac per magnam portam palatii, ubi papa erat, ingressi sunt; imperatorem per aliam portam equo insidentem introduxerunt. Papa, cognito, imperatorem ad portam adesse, surrexit et inambulavit, et ita spatia facientem offendit eum imperator: qui cum in genua vellet procumbere, non id permisit papa, sed eum complexus porrectaque dextera, quam ille osculatus est, ad sinistram suam collocavit. Purpurati autem ad pedes eorum consederunt salutatione in Christo peracta. Deinde arcana de pace colloquuti, digressi sunt; et papa quidem in palatio suo mansit, imperator ab equitibus, quibuscum venerat, in aliud palatium, splendidissime instructum, cum tubarum cantu deductus est, atque ibi cum optimatibus et ministris suis regie diversatus est, mensis Martii die quarto.

189. Πλησιάζαντος τοίνυν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν ἐν τῷ ἐρύματι Φραγγουλή, ἔτι αὐτοῦ μακρὸν ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς συνάντησιν αὐτῷ ναὺς τις ἐρχομένη κατὰ χρυσὸς καὶ συρομένη ἐν τῷ ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς, καὶ ἐζήτουν τὸν πατριάρχην εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ· ἦν γὰρ διόροφος καὶ τριόροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκείνη τοῦ Νῶε κιβωτός. Καὶ ἐκείνη ἀσφαλῶς ἦν περισηφαισμένη. Αὕτη μὲν, ὅσον μὲν ἐν τῷ ὕδατι, πίσση κεχρισμένη ὑπῆρχεν, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον, ἐν χρώμασι διαφόροις ἦν κεκαλλωπισμένη· μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παρὰ θυρίδας τεταρνευμένη, ὡς ἂν τις εἰκάσαι, μετὰ κιόνων λεπτῶν ἦσαν αὐταὶ καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίων, καὶ ἄνωθεν τούτων πρόκυψις ὠρισιώτατη. Ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολυμικρὰ ὄργανα, καὶ ἐν μέσῳ μαγειρεῖον διὰ 190 τὸ ἄνωθεν εἶναι τοῦ καπνοῦ, καὶ κλῖμαξ τις παρὰ τῇ πρύμνῃ καὶ ἑτέρα τῇ πρύρᾳ πρὸς τὸ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπηρέτας αὐτῆς. Ἔσωθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡς ἂν τις εἴπῃ ναὸν περικαλλῇ, καὶ κοιτῶνες διάφοροι περιεκαλυμμένοι βηλοῖς χρυσοῖς· κύκλωθεν δὲ ἀναβαθμίδες καὶ προβαθμίδαι καὶ θρόνοι καὶ παραπετάσματα κατεστρωμένα τάποις μακροῖς, κύκλωθεν θεωρία λαμπρὰ καὶ περιφανὴς καὶ ἀξιέπαινος. Κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου ἄλλο ὡς κατώγειον αὐτοῦ καὶ ὑποθήκαι ὑπῆρχον πολλαί, αἱ μὲν οἶνου αἱ δὲ ἰχθυῶν αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων. Ἡ δὲ καλὰ θωσις τοῦ ὀρόφου αὐτῆς καὶ ἡ θυμαστὴ ἀπόθεις καὶ ἀνάπαυσις τῶν κοιτῶν ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον ὠρισιώταται. Κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν οὖν διάλεκτον ἐκαλεῖτο ἡ ναὺς ἐκείνη ὀρομπούρκιον. Εἰσῆλθε γοῦν ἐν αὐτῇ ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ παντὸς τοῦ

16. Accedente patriarcha nostro ad castellum Frangulinum, sed tamen longe adhuc absente, navis inaurata ei obviam mittitur, per flumen a scapha sua tracta, rogaturque patriarcha, ut eam conscenderet: habebat enim duo et tria tabulata, sicut vetus illa arca Noe, et bene undique erat communita, quantum sub undis erat, pice illita, quantum undis eminens, coloribus variis decorata. Paulo superius fenestræ opere, ut quis putaret, tornatili, cum columellis e rubro marmore; et supra has projectura pulcherrima. In summa navi circumcirca disposita erant arma bellica, et in medio culina ob ascensum fluminis in cœli liberum. Scælæ erant tum ad puppim, tum ad proram, quibus nautici ministri ascenderent et descenderent. Intus quasi palatium erat, quod diceret templum elegantissimum, et diversa conclavia, convestita velis aureis; in circuitu gradus erant et scamilla, throni et longorum tapetorum aulæ: circumcirca aspectus splendidus, magnificus et elegans. Infra palatium aliud quasi subterraneum conclave, et cellæ complures, aliæ vini, aliæ piscium, aliorumve esculentorum. Lacunaria et cubiculorum ad cubandum et quiescendum accommodatio pulcherrima erant. Appellabatur autem navis illa Italorum lingua Horoburcion. Intravit igitur eam patriarcha

κλήρου· καὶ ἦν ἰδεῖν πλείους τὴν νῆα διὰ τοῦ ποταμοῦ ὥσπερ παλάτιον, καὶ μηδ' ὅλως εἰκάζουσιν εἶναι ἐν ὕδατι ἀλλ' ὥς ἐπὶ ξηρᾷ. Πλεύσαντες οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἦλθον εἰς Φεβράρειαν, καὶ ἐπέμψαν ἀπὸ Ἑνετίας πρὸς τὸν πάπιν πρέσβεις τὸν Ἡρακλείαν μητροπολίτην κύρ Ἀντώνιον καὶ τὸν Μονεμβασίας κύρ Θεοδόσιον. Τῷ πρώτῳ δὲ, ὡς πρώτη τῆς ἡμέρας, παρεγένοντο τέσσαρες καρδινάλιοι καὶ ἐπίσκοποι πέντε ἐπὶ εἴκοσι, καὶ ὁ μαρκίων ὁ τῆς Φεβραρίας κύριος, καὶ σὺν αὐτῷ πλῆθος ἀρχόντων ἐφ' ἑπτῶν καὶ ἡμιόνων ὀχουμένων, **191** συνατήσαι τῷ πατριάρχῃ. Ἦν δὲ ὁ πατριάρχης Ἐπιππος, ἐρχόμενος ἐν τῷ μέτῳ δύο καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης. Καὶ εὐθὺς ἀνελθόντες εἰς τὸ τοῦ πάπα παλάτιον ἡπιάσαντο ἄλλήλους τῷ ἀγίῳ φιλήματι.

Ἀρίσμεν οὖν τὰ ἐν τῇ συνόδῳ συμβάντα, καὶ τὰ ἀπὸ τούτων εἰς ἡμᾶς παρακολουθήσαντα εἰπωμεν.

Ἰζ'. Τῷ δὲ 5^ῳ ἔτει, τῇ κς' Ἰανουαρίου μηνός, ἡλύογθην ἐγὼ Ἐλένην τὴν θυγατέρα τοῦ ἐπὶ κανακλείου Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Ἐξαμπλάκωνος· καὶ ἦν ἐν τῷδε τῷ συνοικεσίῳ παράνομος ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος, ὁ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθος στεφανώσας ἡμᾶς. Καὶ Μαΐου πρώτῃ τοῦ 5^ῳ ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς τοῦνομα Ἰωάννης, ὃν καὶ ὁ προρόβηθεις αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος.

Τῇ δὲ ἰζ' τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 5^ῳ μην' ἔτους τοῦ παρόντος ματαίου βίου μετέστη ἡ δέσποινα ἡ κυρία **C** Μαρία ἡ ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ τῇ πρώτῃ

Ἰουνίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρία Εὐγένεια ἡ τοῦ Κατελιούτζη θυγάτηρ τοῦ τῆς Λέσβου αὐθίντου, καὶ ἐτάφησαν αὗται ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ· καὶ σφοδρὸς εἰς πέρ ποτε χειμῶν τότε ἐγένετο. Καὶ τῇ ιζ' τοῦ αὐτοῦ μηνός τὸ κοινὸν χρέος ἐπλήρωσε καὶ ἡ κυρία Ζωὴ ἡ βασίλισσα, καὶ **192** ἐτάφη ἐν τῇ τῆς κυρίας Μάρθας μονῇ. Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανεστρεψαν πάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀπελθόντες ἕνεκεν τῆς συνόδου, ὁ βασιλεὺς· λέγω καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ λοιποὶ, ἄνευ τῶν ἐκείσε ἐν Ἰταλίᾳ ἐναπολειφθέντων τριῶν, τοῦ πατριάρχου κύρ Ἰωσήφ ἐν Φλωρεντίᾳ πρὸς κύριον ἐκδημήσαντος καὶ τοῦ Σάρδεων μητροπολίτου ἐν Φεβράρειᾳ· καὶ ὁ Νικαίας πρόεδρος ἐν Ῥώμῃ ἐναπέμεινε τοῦνομα Βησσαρίων, ὃν μετὰ τὴν τοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν ὧδε ἀποδημίαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύνοδος αὐτὸν εἰς πατριάρχην ἐψηφίσαντο. Ἔτα ἕνεκέν τινων συγχύσεων καὶ σκανδάλων μὴ ἔλθων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εἰς Ῥώμην προσμαίνας, ὁ ἄρκρος ἀρχιερεὺς καρδινάλιον ἐποίησεν αὐτὸν καὶ πλείστα σιτηρέσια αὐτῷ ἐδώρησατο. Τῇ δὲ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως Κυριακῇ, ἐγεννήθη μοι ὁ δευτερός υἱὸς Ἀλέξιος, ὃς μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ἀπέθανε. Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κύρ Μητροφάνης ὁ πρὶν Κυζίκου μητροπολίτης.

ἰη'. Καὶ τῇ 5^ῃ Δεκεμβρίου μηνός τοῦ 5^ῳ ἔτους προστάχθη ἀπελθεῖν με εἰς Λέσβον, ἐνθα καὶ κατέστησα ἵνα εἰς γυναῖκα λάβῃ ὁ δεσπότης κύρ

cum archiepiscopis et universo clero, eratque eam nantem per flumen palatii instar intueri, ut neutiquam in aqua esse videretur. Itaque flumen emensi Ferrariam venerunt, ac miserunt Venetiis ad papam legatos Antonium, Heraclææ metropolitam, et Theodosium, episcopum Monembasiæ. Postridie, prima hora, adfuerunt patriarcham salutatum purpurati quatuor, episcopi viginti quinque, marchio, Ferrariæ dominus, et cum hoc viri nobilissimi permulti partim equis, partim mulis vecti. Equitabat etiam patriarcha, procedens inter purpuratos duos magno cum splendore. Ingressi statim palatium papæ, invicem se salutarunt osculo sancto.

Sed mittamus jam, quæ in synodo acta sunt, et dicamus, quæ nobismet ipsis deinceps evenerunt.

17. Anno 6946, Januarii die 26, duxi ego uxorem Helenam, filiam Alexii Palæologi Exanplaconis, canarleo præfecti. Ejus conjugii paranymphus dominus meus Constantinus despota fuit, qui ex more nostro nos coronavit. Primo die Maii anni 6947 natus est mihi filius, nomine Joannes, quem idem ille dominus meus despota e sacro fonte suscepit.

Die Decembris decimo septimo anni 6948 cessit ex hac inani vita despota Maria Trapezuntia, et

primo die Junii ejusdem anni etiam despota Eugenia, Cateliutæ, Lesbiorum principis, filia, mortem obiit, sepultaque est utraque in monasterio Pantocratoris. Dura tum hiems erat, si unquam antea. Die decimo septimo ejusdem mensis commune debitum persolvit Zoe imperatrix, et sepulta est in monasterio Marthæ. Mense Februario ejusdem anni, quotquot synodi causa in Italiam profecti fuerant, Cpolim redierunt, imperator, Demetrius despota, et reliqui, tribus in Italia relictis, Josepho patriarcha, qui Florentiæ ad dominum concessit, Sardiensium metropolita, qui Ferrariæ obiit, et Bessarione, Nicææ episcopo, qui Romæ mansit; quem post Josephi patriarchæ obitum imperator et synodus subrogavit in locum ejus. At ille propter perturbationes rerum et contentiones quasdam non venit Cpolim, sed Romæ hærens, a summo illo archiepiscopo purpuratus factus et stipendiis liberalissime donatus est. Eodem anno, die vicesimo septimo Martii, quæ erat Dominica resurrectionis, alter filius mihi natus est, Alexius, qui tamen intra dies triginta obiit. Vere ejusdem anni patriarcha Cpolis factus est Metrophanes, qui ante metropolita Cyzici fuerat.

18. Die sexto Decembris anni 6949 in Lesbum missus sum, ut Constantinus despota, dominus meus, Æcaterinam, Notaræ Palæologi Cateliutæ,

ιντινος ὁ αὐθέντης μου τὴν κυρίαν Αἰκατε-
 θυγάτερα τοῦ τῆς εἰρημένης νήσου **193**
 ἢ κυρ Νοταρὰ Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούτζη,
 ἢ τοῦ γάμου μνηστεύειν ἐποίησα. Τῇ δὲ ἰς'
 ἰδίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ τοῦ πάσχα ἀγία
 ῃ, ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ τοῦνομα Θάμαρ,
 ἔβλαστο καὶ αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος
 ἔνο· δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος ὁ αὐθέντης
 αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ὁ Παῦλος Ἀσάνης
 ἰδὼν τὴν θυγάτερα αὐτοῦ Ἀσανίαν ἔφυγεν
 σημόριον, δι' αἰτίαν ὅτι ἐρώμενος αὐτῆς ὁ
 ῖς κύρ Δημήτριος εἰς λέχος ἐζήτηι αὐτὴν, ὁ
 λείους καὶ κύρ Κωνσταντῖνος ὁ δεσπότης καὶ
 ἰδεῖν αὐτοῦ ἕμα τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ
 ἰσχοῦντο ἀκοῦσαι. Ἐν δὲ τῷ ἀπελθεῖν αὐτὸν
 σημόριον καὶ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος
 κρυφῶς παραγενόμενος εἰς νόμιμον γυναῖκα
 αὐτὴν. Τῇ δὲ κ' τοῦ Ἰουλίου μηνός· τοῦ αὐ-
 τοῦ ἀπῆλθεν εἰς Λέσβον ὁ αὐθέντης μου ὁ
 ῖς κύρ Κωνσταντῖνος μετὰ βασιλικῶν τριή-
 ναλ ἐλαβὼν εἰς γυναῖκα τὴν εἰρημένην κυρίαν
 ἰνίαν τὴν Κατελιούτζειαν, θρουγαρίου ὄν-
 αῖσθε ταῖς τριήρεσιν Λουκᾶ τοῦ Νοταρὰ τοῦ
 αὐτοῦ μεγάλου δουκὸς γενομένου. Καὶ τῷ
 θρίτῳ μηνὶ τοῦ ς' ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε
 ποινᾶν καὶ γυναῖκα αὐτοῦ ὁ αὐθέντης μου,
 αὐτῆς πατέρα ἡλθομεν εἰς Πελοπόννησον
 ὅν αὐθεντικῶν τριήρεων καὶ ἑτέρας ἄλλης
 ὡς τῆς Λέσβου. Τῇ δὲ κ' Ὀκτωβρίου **194**
 τοῦ ἑτοῦς προσταχθεὶς ἐγὼ διέβην πρέσβυς·
 ἢ ἀμνηστῶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἔχων καὶ
 φον μυστήριον, ὅτι ἂν δώτῃ τοῦτο ὁ βασι-
 λεύσει με πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημή-

τριον ἔνω εἰς τὴν Μεσημόριον, καὶ δώσω ἐκείνῳ
 ἅπαντα τὸν τόπον ὃν ὁ αὐθέντης μου ἐν τῇ Πελο-
 ποννήσῳ εἶχεν· αὐτὸς δὲ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν,
 καὶ ἔγῃ τὴν Σηλυμβρίαν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐκεῖσε τῆς
 μαύρης θαλάσσης ἥτοι τοῦ Εὐξείνου πόντου ἄχρῃ
 τῶν Δέρκων, διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τῆς πόλεως ἕνεκεν
 τῆς ἐλπίδος τῆς βασιλείας, ὡς ἡγάπα καὶ ὁ βασι-
 λεύς, ὃς με καλῶς ὑπεδέξατο. Καὶ ἀπέσωσα ἐγὼ
 τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ εἰς Μεσημόριον πρὸς τὸν
 δεσπότην κύρ Δημήτριον· αὐτὸς δὲ ἦν ἐτοιμάζων
 ἵνα κατὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ
 αὐτοῦ ἔλθῃ, καὶ ἀπέπεμψέ με ἄπρακτον ἕνεκεν
 τούτου. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς διέτριβον ἐγὼ
 ἐκεῖσε, ἐν ἀπο-ληξίᾳ δαινῇ περιπεσὼν ὁ Παῦλος
 ἐναπέψυξεν. Ἐμοῦ δὲ ἐπναστρέψαντος εἰς τὴν
 πόλιν, καὶ προσμένοντός μου ὅπως ὀρισμῶ τοῦ
 βασιλέως ἐπανέλθω πρὸς τὴν αὐθέντην μου εἰς
 Πελοπόννησον, ἰδοὺ τῇ κγ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός
 τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέδραμεν ὁ δεσπότης κύρ Δημή-
 τριος μετὰ στρατοῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν,
 φθείρας καὶ ζημιώσας οὓς εὗρεν ἔξωθεν, ἔχων καὶ
 μεθ' ἑαυτοῦ συμμάχους μέρους ἱκανὸν ἐκ τῶν
 Τούρκων στρατοῦ· ἐν ᾧ δὲ μηνὶ ἐγεννήθη αὐτῷ ἡ
 θυγάτηρ ἦν ἐλαβὼν ὕστερον εἰς γυναῖκα ὁ ἀμνηστῶς
 Μεμέτης. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ **195** μηνὶ τοῦ αὐτοῦ
 ἔτους ἐρχομένου τοῦ αὐθέντου μου καὶ δεσπότης
 κύρ Κωνσταντῖνος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, καὶ
 διὰ τῆς Λέσβου διελθόντος, ἐλαβε καὶ τὴν δεσποινὴν
 τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ ἐν τῇ Ἀθήνῃ
 ἐλθόντος· ἐπολεμήθη ὑπὸ τοῦ στόλου παντὸς τῶν
 Τούρκων ἡμέραις πολλαῖς ἐκεῖ εὐρεθέντος· τῇ δὲ
 Θεοῦ βοηθείᾳ ἀπῆλθεν ἄπρακτος ἀπ' αὐτοῦ ὁ στό-
 λος. Ἡ δὲ δεσποινὴ ἡ τούτου σύνευνος ἀπὸ τῆς πε-

nsulae principis, filiam, in matrimonium
 ei, ac perfecti conjugii sponsalia. Ejusdem
 illis die decimo sexto, ipsa Dominica Pa-
 thamar filiam suscepi, quam et ipsam Con-
 stans despota, dominus meus, e sacro baptis-
 matulit. Eodem die Paulus Asanes cum
 filia Mesembriam profugit, quoniam ejus
 apertus Demetrius despota lecti sociam eam
 at, imperator autem et Constantinus de-
 ejus fratres germani, cum despota matre id
 lire susinebant. Die vicesimo septimo
 isdem anni dominus meus, despota, regis
 us in Lesbum profectus est accepitque in
 onium Æcaterinam illam Catelintzenam,
 io navibus prefecto Luca Notara, qui
 magnus dux factus est. Mense Septembri
 nni 6950 dominus meus, despota uxore
 us patrem relicta, assumpsit me in Pelopon-
 nriemibus principalibus et una Lesbica usus.
 o Octobris die ad ameram et imperatorem
 is sum, cum secreto mandato, ut, si
 etur imperator, transirem Mesembriam ad
 ium despota, eique oppida et loca omnia
 o, quae in Peloponneso dominus meus
 ; ipse, Cpolim reversus, Selymbriam cum

locis ad mare Nigrum sive pontum Euxinum fini-
 timis usque Derca haberet, urbi vicinus esse cu-
 piens propter spem imperii. Probata haec sunt ab
 imperatore, qui benigne me excepit. Itaque mense
 Januario Mesembriam ad Demetrium despota sal-
 vus perveni, qui tamen, ad bellum Cpoli et impe-
 ratori ac fratri inferendum cum maxime se parans,
 re infecta me dimisit. Diebus autem, quibus illic
 commorabar, Paulus, gravi tactus apoplexia, exspi-
 ravit. Reverso me igitur in urbem, et exspectante,
 ut jussu imperatoris ad dominum meum in Pelo-
 ponnesum redirem, ecce die vicesimo tertio Aprilis
 ejusdem anni Demetrius despota cum exercitu
 adfuit et eversis deletisque, quoscunque foris
 offendit, urbem obsedit, auxiliis satis magnis Tur-
 carum adjutus. Eodem mense filia ei nata est, quam
 postea in matrimonium duxit Mehemetes ameras.
 Mense Julio ejusdem anni Constantinus despota,
 dominus meus, ad opem urbi ferendam per Les-
 bum proficiscens, conjugem despotaecum secum ab-
 duxit. In Lesbum ut venit, universa eum classis
 Turcarum, quae dies ibi complures steterat, oppu-
 gnavit, sed divino auxilio factum est, ut conatu
 irrito discederet. Despota autem, ejus conjux, ex
 eo casu morbo correpta, abortu facto, Augusto

ριτάτσεως ὁσθενήσασα καὶ ἐκτρωθεῖσα τῷ Αὐγού-
στῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ
αὐτοῦ τῆς Λήμνου νησίου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Καὶ
τῇ 18' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 1579' ἔτους ἐγενή-
νηθῃ μοι ὁ ἕτερος υἱὸς Ἀλέξιος. Καὶ τῷ Νοεμβρίῳ
μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ δεσπότης
καὶ αὐθέντης μου. Καὶ τῇ α' Μαρτίου ἔλαθε ἀπὸ
τὸν βασιλέα τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ
ἐκείσε διοικεῖν, καὶ οὕτως προσέταξέ μοι φυλάττειν
αὐτὴν μετὰ ἐπιμελείας, διὰ τὴν ὑπόψιν ἣν εἶχομεν
ἐκ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ τοῦ δεσπότη τοῦ κυρ Δημητρίου καὶ
αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως.

19'. Τῷ δὲ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς
Κωνσταντινούπολιν Λέων ὁ Φραγκόπουλος ὁ πρω-
τοστράτωρ, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ υἱὸς τοῦ πάλαι μεγάλου
πρωτοστράτορος Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃν ἡ
ἱστορία ἀλλαχοῦ ἐδύλωσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπι-
τροπικὴν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου διήρχεν, 196
ὡς τοῦ βῆθέντος μεγάλου πρωτοστράτορος ἀνεψιὸς,
προστάζει τοῦ δεσπότη τοῦ κυρ Θεοδώρου, ὥς οὐ παρ-
έδωκεν αὐτὴν τῷ δεσπότη κυρ Κωνσταντίνῳ, ὡς
προγέγραπται. Τότε ὀρισθεὶς καὶ ἐκ τῆς Σηλυμ-
βρίας ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀνα-
μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν συμφωνίαι γεγόνασιν τοιαῦται,
ἵτι ὁ μὲν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος
ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ τὸν τόπον ἅπαντα τοῦ
δεσπότη τοῦ κυρ Θεοδώρου λάβῃ, ὁ δὲ κυρ Θεόδωρος
εἰς τὴν πόλιν ἔλθῃ καὶ τὴν Σηλυμβρίαν λάβῃ. Ἄ
δὴ καὶ ἐγένετο. Καὶ τῇ δεκάτῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1579'
ἔτους ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἐξῆλθε μετὰ νηὸς
ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ πλεύσας εἰς Πελοπόννησον, καὶ
πάλιν μετ' αὐτῆς δὴ τῆς νηὸς ὁ δεσπότης κυρ Θεοδ-

ῶρος τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπίσω-
σεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ παρέβηκα
αὐτῷ τὴν Σηλυμβρίαν. Καὶ ἐμβάντος μου εἰς νῆα
τὴν ἐκ Κρήτης Ὑαλινὰ Ἀντιονίου, εἰς τὴν τῆς
Εὐρίπου Κάρυστον ἐπαφῆκέ με· καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ
Ἰουνίου διὰ τῆς ξηρᾶς ὁδοῦ ἐφθασα εἰς τὴν Σπάρ-
την. Καὶ ὁ δεσπότης κυρ Θεόδωρος ἐξήτει με τὰ
πλείστα καὶ παρώτρυνε ἵνα καὶ τὴν Σηλυμβρίαν
ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὐρήσω-
μαι. Διερχόμενος οὖν καὶ ἐύρον καὶ τὸν Ἰσθμὸν
οἰκοδομηθέντα παρὰ τοῦ αὐθέντου τοῦ δεσπότη τοῦ κυρ
Κωνσταντίνου τῷ παρελθόντι ἔαρι. Φθάσαντός μου
οὖν εἰς τὴν Σπάρτην, μετὰ τινος ἡμέρας οὐ πολλῆς
ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλείστων
τριήρων ὁ 197 καρδινάλιος καὶ βίκεκαγκελλάριος
καὶ καθολικὸς τοῦ πάπα λεγάτος διὰ τὴν κατὰ τῶν
ἀσεβῶν τοῦ βῆγος τῆς Οὐγγρίας ἐξέλευσιν. Ἐστά-
λην καὶ ἐκείσε πρέσβυς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ
τὸν ἀμνηρᾶ καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βῆγα, ἀλλὰ δὴ καὶ
πρὸς τὸν πρεσβευτὴν ἦτοι λεγάτον καὶ πρὸς τὸν
καπητάνιον Ἀλουῖσιον Λαουρεδανὸν διὰ τινος ἀναγ-
καίας δουλείας, πρὸς οὗ προδῶσι τὰ πράγματα.
Διερχόμενος οὖν εἰς τὴν Κόρινθον τῇ λ' τοῦ Αὐγού-
στου μηνὸς ἵνα τὰς τριῆρεις τοῦ στόλου φθάσω εἰς
Εὐρίπον, εὕρον τεθαμμένον τὸν καλοκάγαθον Κο-
ρίνθου Μάρκον, ὃς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμῶν ἐγεννήθη
καὶ συνανετράφη ἡμῖν καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ τῆς
μητρὸς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλας θρασυ-
τείας παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὐρίσκειν, ὃς καὶ
ἀναγκασθεὶς ἐκ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἐφυγε τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν Ξανθοπούλων μονὴν ἀπῆλθε
καὶ χρησιμώτατος κατεστάθη. Φθάσας οὖν ἐγὼ

mense ejusdem anni, Palæocastri, quod est illius
insulæ oppidum, defuncta et sepulta est. Duodecimo
die mensis Septembris 6951 alius filius mihi natus
est, Alexius: quo eodem anno, mense Novembri,
despota et dominus meus in urbem advenit, et
kalendis Martiis ab imperatore Selymbria donatus,
ad administrandam eam me ablegavit, cohortatus,
ut eam diligenter custodirem, propter suspicionem,
qua ameram et Demetrium despotam ipsumque
imperatorem habebamus.

19. Mense Junio ejusdem anni Cpolim venit Leo
Francopolus, protostrator, filius sororis Nicephori
Melisseni, magni quondam protostratoris, de quo
alio hujus historie loco dictum est: qua de causa
idem, nempe ut nepos illius magni protostratoris,
jussu Theodori despote Messeniaci sinus præfec-
turam procurabat, donec ea, ut supra narravimus,
tradita est Constantino. Tum ego quoque jussus Se-
lymbria Cpolim redi, factæque sunt inter fratres
hæ pactiones, ut Constantinus despota, dominus
meus, in Peloponnesum discederet, et ditionem om-
nem Theodori despote occuparet, Theodorus Cpo-
lim veniret et acciperet Selymbriam. Itaque factum
est. Decimo die Octobris 6952 despota, dominus
meus, ab urbe navi in Peloponnesum profectus est,
qua navi Theodorus despota mense Decembri ejus-

dem anni in urbem rediit, cui ego mense Martio
Selymbriam tradidi, ingressusque navem Creten-
sem Antonii Hyalinæ et Carystum ad Euripum
delatus, tertio die Junii pedestri itinere Spartam
pervenit. Theodorus despota autem vehementer
me rogabat cohortabaturque, ut etiam Selymbriam
gubernare vellem et e primis ejus subjectis esse. In
trauseundo igitur isthmum a Constantino, domino
meo, æstate præterita structum inveni: et diebus
non multis post, quam ego Spartam veni, purpura-
tus et vicecancellarius et catholicus papæ legatus
multis triremibus Cpolim appulsus est propter Hun-
garorum regis adversum impios expeditionem.
Quare ego rursus ad imperatorem, ameram, ipsum-
que regem, quin etiam ad legatum et præfectum
Aloysium Lauredanum super negotiis quibusdam
necessariis missus sum, exploratum, quo res proce-
derent. Ut veni Corinthum die Augusti tricesimo,
triremes classis in Euripo consecuturus, sepulchrum
reperi pium et bonum Marcum, Corinthi episcopum,
qui et in aula nostra natus, et nobiscum educatus
fuerat, et, ab injusta noverca multum cruciatus,
a parentibus meis non meliocris expertus erat
solatia, sed tamen, adversissimis casibus exagitatus,
patre relicto, in Xanthopulorum monasterium se-
cessit, ubi vitam egit laudatissimam. In Euripum

ἵκον καὶ μὴ εὐρῶν τὰς τριήρεις δι' ἄλλου Α
μου εἰς Λήμνον ἀπέσωσα, κάκεισε εὐρῶν
τινὰ βασιλικὴν ἀπεσώθην εἰς Κωνσταντι-
νὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 539

τῷ αὐτῷ μηνί, ἐνδεκάτῃ, ὁ ῥῆξ τῆς Οὐγγα-
ρικῆς παρὰ τοῦ ἀμυρᾶ εἰς τὴν Βάρναν,
τρόπως συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἀνὰ
γερμανῶν καὶ Τούρκων. Ὁ τοῦ ῥηγὸς στρατὸς
κατὰ πάντα, ὁ δὲ Τούρκων 198 ἀμυρᾶς
ἴσα ἢ συμβουλή αὐτοῦ ἐξήτουν εὐκαιρίαν
ἔχειν, εἰ δυνατόν ἦν· πολὺς γὰρ φόβος καὶ
ἐνέπεσαν ἐπὶ τοὺς ἀσθεῖς. Οἱ δὲ τοῦ Οὐγγ-
κικοῦ τούναντιον μετὰ χαρᾶς καὶ τόλμης καὶ
ῥαθυμίας ἐστίχρισαν, ἐλπίζοντες ἵνα τῆς
ὑπὸ καὶ τὸν ἀμυρᾶν καὶ πάντας τοὺς αὐ-
τοῦ μαλωτίσωσιν. Ἐπὶ δὲ τὴν αὐρίον θέλοντες
ῥαυτοὶ ἵνα τὸν πόλεμον κροτήσωσι, καὶ βου-
λομένης ἀνὰ αὐτῶν, ὁ ῥῆξ καὶ ἕτεροί τινες
ἐκ τῶν λεγόντων ἵνα αὐτομάτως ὁ ῥῆξ τὸν πόλε-
μον καὶ ἑωὺς τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμυρᾶ, εἰ δὲ
φθάσῃ, ὅπως ἡ φήμη τῆς νίκης καὶ τῆς ἀν-
τιπρὸς κηρυχθῇ ἐν τῷ κόσμῳ· ῥᾶδιον γὰρ καὶ
ἰσχυρὸν ἐλογίζοντο τὴν νίκην κατ' αὐτοῦς. Ὁ
γὰρ καὶ κυβερνήτης αὐτοῦ ὡς φρόνιμος
καὶ πρᾶκτικὸς ἐν πολέμοις τὰ ἐναντία φρονῶν
τῆς τύχης τὸ ἀστατον οὐδεὶς οἶδε· διὸ ἡ
ἡσυχία σου οὐκ ἐστὶν ἀνάγκη ἵνα τοιοῦτως ἐπι-
βῇ. Ἐπικινδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ἐγὼ
δοῦσα παρὰ τῆς βασιλείας σου προσταθῶ·
μὲν ἡ τύχη ἐμοὶ βοηθήσῃ, ἕως τῆς σκηνῆς
ἀμυρᾶ ἐγὼ ἀπαλεύσομαι. Καὶ εἰ μὲν ἡ νίκη

ἕως τέλους ἔσται εἰς ἡμᾶς καὶ ἐγὼ ἐπαναστρέψω,
δύναται τῷ Θεῷ, ἡ νίκη τῇ βασιλείᾳ σου ἔσται καὶ ἔστι-
ται· εἰ δὲ ἀποκτανθῶ, οὐδὲν ἔστι τὸ ἐμπεδίζον
ὑμᾶς. Ἐμδλέψατε τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ, ὃς πάν-
τοτε τὴν κεφαλὴν σκέπων ὄλον τὸ σῶμα ὑγιαίνει·
εἰ δὲ πληγῇ ἢ κεφαλῇ, ὅλον 199 τὸ σῶμα ἀπόλλυ-
ται. Τοιούτως καὶ εἰ ἡ βασιλεία σου ἐπιχειρησθῇ
καὶ τούναντιον συμβῇ, ὃ δέομαι τοῦ Κυρίου μου μὴ
γένοιτο, πάντες ἡμεῖς προφανῶς ἀπολλύμεθα. Ὁ
δὲ ῥῆξ μὴ δεχθεὶς τὴν τοῦ Ἰάγκου βουλὴν, τῷ
πρὸς συγκροτηθέντος πολέμου ἰσχυροῦ καὶ φοβεροῦ
καὶ πολλῇ αἱματοχυσίᾳ καὶ σφαγῇ ἐκ τοῦ τῶν Τούρ-
κων μέρους ἐγεγόνει. Ὁ δὲ ῥῆξ φθάσας ἄχρις ἐγ-
γὺς τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμυρᾶ, ἐβούλετο φεύγειν ὁ
ἀμυρᾶς· οἱ δὲ ἰαννιτζάρικοι οὐκ εἴσαν αὐτόν, εἰ
καὶ εἰς δεξιὰν ἐνέπεσαν θεωρῶν τὸν ῥῆγα ἀνδρείως
μαχόμενον, ἀλλὰ χειροπέδαις σιδηραῖς κρατίσαντες
τὸν ἵππον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐδύνατο φεύγειν· οἱ καὶ
ἠγωνίσαντο ἰσχυρῶς περὶ τῆς τοῦ ἀμυρᾶ σωτηρίας.
Ὁ δὲ ῥῆξ δι' ἄλλης ἀνδρείως μαχόμενος, ἵνα τὸν
ἀμυρᾶν καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ κερδίσῃ,
καὶ τὴν τῶν ἰαννιτζάρων τιμωρὰ Χαμουζᾶς, ἐκ
τῆς Πελοποννήσου ὁρμώμενος, τὸν ἐπισθεν πόδα
τοῦ ἵππου τοῦ ῥηγὸς τρώσας ἀξίνῃ, ἦν ῥίψας κατὰ
τοῦ ἵππου, καὶ ἐν τῇ γῇ περὶ αὐτῶν σὺν τῷ ἀναβάτῃ,
οὕτω δραμῶν αὐτὸν ἀπεκεφάλισε· καὶ μετὰ ἀλα-
λαγμοῦ, ὡς σύνθητες τοῖς ἀσθεῖσι, τὴν τοῦτου κεφα-
λὴν ὑψώσαν ἐπὶ ὄρατος. Καὶ ἰδόντες οἱ Οὐγγροὶ
δυσχερῆσθαι ἐνθεν καὶ ἐκεῖθεν, καὶ ἐν τῷ φεύ-
γειν αὐτοὺς πολλοὶ ἐάλοντο καὶ ἐφονεύοντο· καὶ
τοῦτο ἐκ τῆς κακῆς συμβουλῆς συνέβη. Τῷ δὲ εἰρη-
μένῳ ἰαννιτζάρῳ Χαμουζᾷ ὁ ἀμυρᾶς ἀνταμείψας

ut veni, nec inveni triremes, alia navi Lem-
rajaeci, ibique reperta triremi quadam impe-
ri, Cpolim delatus sum ineunte Novembri
539.

eam mense, die undecimo, Hungarorum rex
farzam ab amera cæsus est, pugna inter Hun-
et Turcas ita excitata. Regis exercitus ubivis
or erat, et ameras cum omni concilio suo op-
tatem quærebat recedendi, si possent: ingens
timor et tremor impios invaserat. Hungari
lætabundi audacter et fidenter stabant, victu-
esse sperantes ameramque et universas co-
jus oppressuros. Itaque, cum postridie pug-
mittere Hungari cuperent, concione habita,
aliquidam statuerunt, ut ultro ipse rex præ-
cuseret et ad tentorium ameræ usque, si
penetraret, ut fama victoriam virtutemque
no orbe prædicaret; facilem quippe et nul-
egotii victoriam fore arbitrabantur. At lan-
gubernator ejus, ut vir prudens et bello ex-
contraria sentiens, dixit: « Fortunæ in-
ntiam nemo novit; nec ulla necessitas est,
ut coneris. Periculosum enim facinus est.
o faciam, quidquid a majestate tua jussus
ac, si mihi faverit fortuna, penetrabo ad
aculum ameræ. Quod si usque ad extremum

victoria nobis constitit et ego rediero, gloria Dei,
victoria majestatis tuæ est eritque. Sin occumbam,
nihil idcirco vos remorabitur. Intuemini serpentis
prudentiam, qui semper caput tegendo totum cor-
pus conservat, capite autem percusso, toto corpore
perit. Eodem modo, si majestas tua impressionem
fecerit, et secus res ceciderit, quod Deum rogo ut
ne fiat, manifestum est, nos omnes perituros esse. »
At rex, lanci consilium aspernatus, sequenti luce
prælio ingenti et horribili commisso, cum magna
strage et cæde Turcarum, ita prope ad tentorium
D ameræ penetravit, ut is jam fugæ se committere
cogitaret. Verum non dimiserunt eum jannitarii,
quantumvis timore perculsum, cum regem tam
animose dimicantem videret; sed compedibus fer-
reis equum ejus adstrinxerunt, ut fugere non pos-
set, ac strenue dimicarunt de salute ejus. Interim
rex viriliter pugnabat, amera cum omni ejus appa-
ratu potiri cupiens, cum quidam de jannitariis,
Chamuzas vocabulo, ex Peloponneso oriundus,
posteriorem pedem equi regis, vibrata securi, vul-
neravit, eumque, cum equo humi prolapsus, con-
secutus occidit. Tum lætis clamoribus, ut mos est
impiis, caput hastili præfigunt. Id ubi viderunt
Hungari, huc illuc dissipantur, multique in fuga
capti et interfecti sunt. Hic igitur mali consilii

τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν αὐτοῦ δρουγγάριον τῆς
200 αὐτοῦ βίβλα; τετίμηκεν, ὃ λέγεται τῇ αὐτῶν
διαλέκτῳ ἰαννιτζάραγας, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν καὶ
βεζίρην αὐτὸν ἐποίησε.

Τῇ οὖν ἐξ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους
γέγονε παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης· ἐν
ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κύρ Γρηγόριος ὁ
Μελισσηνὸς πατριάρχης ἐγένετο. Καὶ τῇ 15' τοῦ
Αὐγούστου μηνὸς ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἀνδρόνικος
τοῦνομα, ὃς ἔζησεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ. Καὶ
τῷ 29' οὗ ἔτει ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ φθίνοντι ἐλθόντος
μου εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν τῆς Ἑνετίας
ἐμπορικῶν τριήρων, καὶ Σεπτεμβρίου πρώτῃ τοῦ
29' ἔτους εὐηργετήθη τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρ-
της καὶ διοίκησιν καὶ πάντων τῶν πέριξ αὐτῆς,
ἡγουν Κουλά, Ἑβραϊκῆς Τρίπης, Τζεραμίου, Παγ-
κότων, Σκλαβοχωρίου, καὶ πάντων τῶν ἄλλων αὐ-
τῆς χωρίων, καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν, ὡς
οὐκ εἶχεν οὐδεὶς ἄλλος πώποτε τὴν τοιαύτην διοίκη-
σιν. Εἰπέ μοι δὲ καὶ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου· «Ἐνε-
κιν τῆς σῆς χρηστῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ἐμῆς πρὸς
σὲ ἀναδοχῆς καὶ ἀγάπης εὐηργετήσασμέν σοι τὴν
τῆς Σπάρτης διοίκησιν, καὶ οὕτως θέλω εἶναι καὶ
αὕτη ὡς τῆς Κορίνθου καὶ Πάτρας, ὧν τὴν μὲν
ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος
ὁ Λάσκαρις. Καὶ γίνωσκε ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐ
ποιήσω πάρεξ τὸν Σοφτανὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην,
ὃν ἔγω· Ἄλλ' οὐδ' ἐνταῦθα εὐρήσομαι ἀεὶ, ἀλλὰ **201**
διέρχομαι τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα· καὶ
ὅταν μὲν εὐρήσωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, προστάξω
τά· ἐμὰ; ὑποθέσεις γίνεσθαι καὶ θεωρεῖσθαι καὶ

τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ
τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου, καὶ ὅταν πάλιν εὐ-
ρήσωμαι ἐν Πάτρᾳ μετὰ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῦ
Εὐδαίμονος Ἰωάννου, καταλιμπάνω τὴν Καν-
τακουζηνὸν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ἔσωμαι
ἐνταῦθα, μετὰ σοῦ καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου
καὶ ἄλλων. Ἐτι ὅταν θεοῦ εὐδοκίᾳ λήψωμαι καὶ
γυναῖκα, διὰ τοῦ ἔξω αὐτῆς, καὶ ἐνταῦθα τὸν πλεῖον
χρόνον διαβιδάσω, καὶ σὺ ἔσῃ ὁ γνωστότερος ἐν
πᾶσιν εἰς τὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Νῦν δὲ ἐγὼ μὲν
ἀπέρχομαι πρὸς κρείττονα οἰκοδομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ
σὺ δὲ ἐνταῦθα εὐρισκόμενος ἀρχου καλῶς τὴν ἀρ-
χὴν σου, καὶ παῦσον τὰς ἀδικίας καὶ τὰς ἐνταῦθα
πολλὰς ἀρχάς, καὶ ποιήσον πάντας μὴ ἔχειν ἄλλην
ἀρχὴν πάρεξ σοῦ ὡς ἐμὲ μόνον αὐθέντην καὶ σὲ
B ἀντὶ ἐμοῦ. Καὶ ἐὰν θέλῃς τοῦ μὴ ποιεῖν ἀδικίας
καὶ φιλοπροσωπίας καὶ φυλάττης μᾶλλον τοὺς τό-
μους, ἔξεις τὸν μισθὸν ἐκ θεοῦ, καὶ ἐξ ἡμῶν εὐ-
χαριστίαν. Ἄπεχε τῶν δώρων, διότι μὲν περὶ τῶν
δωροδεκτῶν τάδε φησὶν ὁ χρυσοῦς τὴν γλώττην·
«Πῦρ κατακαύσει οἴκους δωροδεκτῶν καὶ καρδίας,
διὰ τὸ μὲν ἡ δωροδοκία διαφθείρει τὸ δίκαιον, καὶ
τοσοῦτον ἀποτυφλοῖ ὡς καὶ ἀθῶους ὑπὸ καταδίκην
ποιεῖ. Ἐτι δὲ καὶ ταῦτα τὰς τρεῖς ἀρετὰς **202**
δεῖ ἔχειν τὸν κριτὴν τὴν κρίνοντα λαὸν Κυρίου καὶ
ὁμοφύλους Χριστιανοὺς, πῆστιν ὁρθὴν εἰς θεὸν καὶ
εἰς τὸν προχειρίζοντα αὐτῷ τὸ ἀξίωμα, καὶ ἀλήθειαν
ἀπὸ τῆς γλώττης, καὶ σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώμα-
τος· καὶ ταῦτα πάντα καλῶς σε οἶδα φυλάττειν ἐκ
νεότητός σου. Καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς Διατάξεσιν
C οὕτως φησὶν· «Ἐστω ὁ κριτὴς ἀπροσωπώλητος,

eventus fuit. Jannitzarum autem illum Chamuzam
ameras, fortunam ejus et audaciam remunerans,
drugarium biglæ, qui ipsorum lingua jannitza-
garas dicitur, ac brevi intervallo vezirem creavit.
Decimo septimo die mensis Julii ejusdem anni,
toto orbe æstus ingens et memorabilis fuit: qui
æstate spiritualis pater Gregorius Melissenus pa-
triarcha factus est. Die decimo quinto mensis Au-
gusti genitus est mihi filius Andronicus, qui dies
tantum octo vixit. Anno 6954, mense Decembri
exeunte, mercatorum Venetorum triremibus in Pe-
loponnesum profectus, die primo Septembris anni
6955 Spartæ oppidorumque omnium adjacentium
in circuitu, id est, Culæ, Hebraicæ Tripes, Tzera-
mii, Pancotorum, Sclabochorii cæterorumque loco-
rum, omniumque vectigalium præfectura et admi-
nistratione cohonestatus sum: qualem præfecturam
nemo unquam alius habuit. Atque ita dixit mihi
dominus: «Propter studiosa officia tua, meanique
erga te voluntatem et amorem, ornavi te præfectu-
ra Spartæ, quam similem esse cupio Corinthiacæ
et Patrensi: quarum alteram Joannes Cantacuze-
nus, alteram Alexius Lascaris habet. Et scito, me
aliud ministrum non creaturum, præter eum quem
habeo, Joannem Sophianum Eudemonem. Non au-
tem semper hic ero, sed ob hoc regionem meam
multis de causis. Cumque Corinthi ero, leges meas

servari et illius loci leges cum Cantacuzeno et
Joanne Eudemone examinari jubebo; s'milliter cum
Patris ero, cum Lascari et eodem Joanne, relicto
Cantacuzeno in præfectura sua, et cum hic ero,
tecum et cum Joanne aliisque. Porro, si Deo pla-
cuerit, ut uxorem ducam, per te eam ducam, ac
plurimum temporis hic commorabor, et tu cæte-
ris peritior eris earum rerum, quibus ei servien-
dum erit. Nunc ad instituendam meliorem ædificæ-
tionem Isthmi discedo: tu hic manens bene gover-
na provinciam tuam, tolle injurias dominationisque
multitudinem, ac fac, ut ne aliud imperium præter
tuum noverint, sed me esse solum principem, et
locum meum tenere agnoscant. Quod si nec injuste
egeris, nec personæ habueris rationem, sed dili-
gentissime leges servaveris, præmia a Deo habebis,
et nobismet gratiam. Abstine ab accipiendis mone-
ribus: de quo hominum genere Chrysostomus dicit:
«Ignis comburet domos et corda eorum qui dona
accipiunt,» propterea, quod accepta dona perveniunt
justitiam adeoque excæcant, ut condemnes etiam
insontes. Præterea his tribus virtutibus prædium
esse oportet, qui de populo Domini et fratribus
Christianis jus dicit: fide recta erga eum, a quo
dignitatem est consecutus: veritate oris, et tempe-
rantia corporis: quæ omnia præclare te inde ab
adolescencia servare novi. Idem in apostolicis con-

τιλούσιον ἐντρεπόμενος· ἡ κοίτακεῦν παρὰ τὸ
κον, μήτε πεινῶν φειδόμενος· Οὐ λήψῃ γάρ,
πρόσωπον δυνάστου, καὶ πάντα οὐκ ἐλεήσης
σε, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις. Δίκαιος τὸ δίκαιον
αἰ, καὶ οὐκ ἀρέσει τῷ δικαίῳ ἀδικίαν ποτε. ὡ
υνήσας οὖν ἐγὼ αὐτὸν καὶ εὐχαριστήσας,
ἐν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῇ κη' τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμ-

βῆ Ὁκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν
ἰς Γλαρύντζα· ἡ κυρία Ἐλένη, θυγάτηρ τοῦ
ωμᾶ τοῦ δεσπότη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερ-
ξί Λάζαρον τὸν υἱὸν κυρ Γεωργίου δεσπότη
λάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ
τὴν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Λάζαρον ὁ βασιλεὺς κυρ
της ἐνεκεν τοῦ φιλανθρωπηνοῦ Γεωργίου τε-
· Τῇ δὲ κζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ῆλθεν ὁ ἀμηνᾶς κατὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἦτοι Ἐξα-
· καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς παρ-
αὐτὸν καὶ ἐπόρθησε. **203** Καὶ ἀπελθὼν εἰς
ν τὴν Πάτρας πόλιν μόνην παρέλαβε καὶ ἐνέ-
καὶ ἔφάν·σε. Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ
ἔτους ἱστάλην πάλιν ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν ὑπὲρ πολλῶν τινων ὑποθέσεων καὶ περὶ
τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Γοτθίας καὶ περὶ τινος
συνοικισμοῦ διὰ τὸν αὐθέντην μου, ἐπεὶ ἀπ' ἐκεῖσε
προεσύντυχον· ἔνθα καὶ ἱερομονάχους καὶ ἐκ τῶν
ἀνθρώπων μου ἔστειλα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι,
ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὸν ἱερομόναχον Ἰσίδωρον τὸν
καὶ ὕστερον χρηματίσαντα μητροπολίτην Ἀθηνῶν,
μεθ' ὧν ἔγραψα. Καὶ προσμένοντός μου ἐκεῖ τῷ
Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ ς' ἔτους· ἀπέθανεν ὑπὸ λογιώ-
δους νοσήματος ὁ δεσπότης κυρ Θεόδωρος ἐν τῇ
Σηλυμβρίᾳ, καὶ κομίσαντες τὸ λείψανον αὐτοῦ ἐν
τῇ πόλει ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος
μονῇ. Καὶ τῇ ιε' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἀπέθανέ μοι ὁ υἱὸς Ἀλέξιος, ζήσας χρόνους
ε' καὶ μῆνας ἑνδεκα· οὗ ὁ θάνατος σφόδρα μου καθ-
ήψατο, οὐκ εἰδότες μου τοῦ ἀθλήου τὰ μέλλοντά μοι
συμβῆναι λυπηρότερα. Καὶ τῇ λα' τοῦ Ὁκτωβρίου
μηνὸς τοῦ ς' ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς κυρ
Ἰωάννης, ἑτῶν ὑπάρχων νς' καὶ μηνῶν ε' καὶ
ἡμερῶν ιε', καὶ ἐτάφη τῇ πρώτῃ Νοεμβρίου ἐν
τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, αὐτοκρατορήσας
ἑτὴ εἴκοσι τρία, μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα.

inibus ita dicit : « Habeto judex personarum
rationem, neve aut diviti indulgeat blandia-
, aut parcat pauperi. Non respicies enim, in-
ersonam potentis, nec pauperum misereberis,
m est judicium Dei. Justus sequetur justitiam,
icebit illi unquam injustitia. » Deinde cum
us cum essem egissemque gratias, die ejus-
eptembris 28 in Isthmum abiit.

so autem Octobri ejusdem anni Glarentza
ut Helena domina, Thomæ despote filia, ut
viam proficisceretur et Lazaro, filio Georgii
æ, nuberet, ut etiam nupsit. Quare et de-
et ipsum Lazarum imperator Joannes pro-
georgium Philanthropenum honoravit. Vicesi-
timo die mensis Novembris ejusdem anni
Isthmum sive Hexamilium oppugnatum ve-
epitque eum delevitque decimo Decembris.
Patrum profectus, eam solam urbem cepit,
ssit et evertit. Augusto mense ejusdem anni
rsus Cpolim missus sum multis super ne-

gotiis, etiam de Trapezunte et Gothia, et de quo-
dam conjugio domini mei actum, illinc ante con-
ditiones agitans : unde hieromonachos, et quosdam
de meis domesticis, in primis Isidorum hieromona-
chum, qui postea Athenarum metropolita fuit, in
istas regiones cum litteris dimisi. Ibi cum degerem,
mense Julio anni 6956 Theodorus dominus peste
consumptus est Selymbriæ : cujus corpus in urbem
translatum et in monasterio Pantocratoris sepultum
est. Decimo quinto die Augusti mensis ejusdem
anni mortuus est mihi Alexius filius, cum vixisset
annos quinque et menses undecim : cujus obitus
vehementer me afflixit, quando miser nesciebam,
quæ mihi acerbiora eventura essent. Tricesimo pri-
mo die Octobris anni 6957 etiam imperator Jo-
annes diem obiit, annos natus sex et quinquag-
inta, menses decem, dies quindecim, primoque
Novembris die in monasterio Pantocratoris sepul-
tus est, regno potitus annos viginti tres, menses
tres, dies decem.

BIBAION Γ.

*Περὶ τῆς βασιλείας κυρ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐτέρων τινῶν.*

204 α'. Νοεμβρίου μηνὸς δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ Α' 957. ἔτους ἤλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ νηὸς ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς, μὴ εἰδὼς τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον· καὶ διερχόμενος τὴν Καλλιούπολιν ἔμαθεν αὐτόν. Αὐτοῦ δὲ παραγενομένου ἔπαυσαν πολλῶν πλέον τὰ ὅσα ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος καὶ οἱ αὐτοῦ σφετεριζόμενοι ἐνήργουν βασιλεῦσαι τοῦτον τὴν δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον. Ἀλλὰ παρὰ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν οὐκ ἄξιον εἶναι ἐκρῖναιτο, ζώντος τοῦ πρώτου καὶ τοιοῦτου ἀδελφοῦ τοῦ ἐπὶ πάσαις ἀρεταῖς πρωτεύοντος· εἰ καὶ δυστυχὴς ἦν, ὅμως τὸ προσήκον καὶ δίκαιον ἐπραξαν. Προσάξει τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ τῶν ἀμνηρᾶ ἐβουλήθησαν ἀκουτίσαι ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ **205** τὸ πρωτεῖον τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κύριον Κωνσταντῖνον διὰ τὸν βασιλέα κρίνουσιν, ἵνα κάκεινος ἐπίσταται τοῦτο. Καὶ τῇ ε' τοῦ Δεκεμβρίου ἀπεστάλθη ἐγὼ πρέσβυς πρὸς τὸν ἀμνηρᾶ ἀναγγεῖλαι τὰ εἰρημένα. Ὡς

οὖν ἀνήγγειλα αὐτὰ τῷ ἀμνηρᾶ, ἀκούσας ἐπεκύρωσε, καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δώρων ἀπέπεμψέ με. Ταῖς αὐταῖς δὲ ἡμέραις καὶ ἄρχοντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ἐστάλησαν, καὶ Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνὸς ὁ Λάσκαρις ἐστάλη εἰς τὴν πόλιν παρὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν μετὰ τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾶ ὑπὲρ τινῶν ὑποθέσεων τοῦ δεσπότης δὲ πρὸς τὸν βασιλέα, μὴ εἰδότες τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον. Καὶ φθάσας εἰς τὴν βασιλεύουσάν τῶν πόλεων εὗρε τεθνηκότα τὸν ἀνακτα. Καὶ συγχύσεως πολλῆς οὔσης περὶ τοῦ τίνα στεφθῆναι εἰς βασιλέα ἐκ τῶν ἀδελφῶν, κατὰ τὸ διορισθὲν ὑπὸ πάντων, ὡς προεῖρηται, ἐπεστάλθη παρ' αὐτῶν ὁ Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπηνὸς μετὰ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ λεγομένου Ἰάγρου εἰς Πελοπόννησον, ἵνα εἰς βασιλέα στέψωσι τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου, ὃ καὶ ἐπραξεν ἐν τῇ Σπάρτῃ τῇ ἑκτῇ Ἰανουαρίου. Καὶ τῇ ιβ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν **206** μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ νέου ἐστεμμένου βασιλέως, μετὰ Καταλανικῶν τρι-

LIBER III.

De imperio Constantini Palæologi, expugnatione Constantinopolis, et rebus quibusdam aliis.

1. Novembris die decimo tertio anni 6957 Cpolim navi venit Thomas despota, mortem imperatoris ignorans, quam primum Calliopoli comperit. Qui cum advenisset, longe sedatiora erant, quæ Demetrius despota ejusque asseclæ moliebantur, ut is despota et porphyrogenitus obtineret imperium. Neque vero id fas existimabant Cpolitani, vivente natu maximo ac tali fratre, omnibus virtutibus principe; qui cum infortunatus esset, fecerunt illi tamen, quod honestum justumque erat. Jubente sancta despœna volentibusque ac suadentibus ejusdem filiiis, despotis ac principibus, ameræ significare statuerunt, matris fratrumque voluntatem, primatum ætatis, virtutem civiumque pene omnium studia Constantino ad imperium suffragari. Quippe illum quoque id scire volebant. Itaque ego Decembris die 6 legatus ad ameram missus sum, ista ut renunciarem: quæ ille rata habuit, meque honoribus et donis ornatum dimisit. Iisdem diebus et alii viri illustres Cpoli in Peloponnesum missi sunt, et Alexius Philanthropenus Las-

caris a domino nostro cum Thoma despota de quibusdam despotæ negotiis Cpolim ad imperatorem, quippe cujus mortem ignorarent. Is igitur, ubi advenit in urbem, imperatorem mortuum invenit: cumque magna esset perturbatio dubitantium, quem e fratribus coronarent imperatorem, tandem ex omnium voluntate, ut ante commemoravi, Alexius Philanthropenus cum Manuele Palæologo, qui Jagrus dicitur, missus est in Peloponnesum, ad coronandum augustali corona dominum meum Constantinum despotam: id quod fecerunt Spartæ die sexto Januarii. Die deinde 12 Martii mensis ejusdem anni cum domino nostro recens coronato urbem intravimus in triremibus Catclanicis, exceperuntque novum dominum universi benigne et hilariter, impleti exultatione et lætitia, magnosque agentes triumphos, quemadmodum imperatoribus recens coronatis fieri solet. Paucis diebus post Thomam principem, fratrem germanum, ad dignitatem despoticam evexit: qui eodem anno, Augu-

καὶ παρὰ πάντων ἀσπασίως ἐδέχθη ὁ νέος Α
ἐτὰ χαρᾶς, ἐμπλησμένοι ἅπαντες ἀγαλλιόσας
φροσύνης, καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαν-
· ἔθος ἐστὶν τοῖς νεωσὶ ἐστεμμένοις βασιλεῦσι
· Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας τὸν αὐτάδελφον αὐ-
ν κύρ Θωμᾶν τὸν αὐθεντέπουλον εἰς τὸ δεσπο-
ξίλωμα ἀνεδίδασκε. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνί
στυρ ἐξελθὼν τῆς πόλεως ὁ προφῆτης δεσπό-
ρ Θωμᾶς ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον. Τῇ δὲ
| Σεπτεμβρίου τοῦ 'ς θνε' ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ
της ὁ πορφυρογέννητος κύρ Δημήτριος, καὶ
ε κακέινος εἰς Πελοπόννησον, καὶ συμβάσεις
ρκων φρικτῶν πρὸ τοῦ ἐξελεῖν αὐτοὺς τῆς
ς ἐνώπιον τῆς κυρίας μητρὸς αὐτῶν καὶ βα-
ης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ καὶ
B τῶν τῆς συγκλήτου ἐγκρίτων ἀρχόντων
ντας, ἵνα μηδεὶς τοῦ ἐτέρου τοὺς τόπους καὶ
περπηδῇ καὶ ἀρπάξῃ, ἀλλ' εἰρηνικῶς διάγειν.
δὲ μετὰ ταῦτα μὴ τηρήσαντες τοὺς ὅρκους
ἀς συνθήκας ἠθέτησαν. Διὰ τοῦτο ἐν ὅσ-
, ὡς ἐφάνη καὶ εἶδον κάγω, κακῶς ἀπέ-
καὶ πρὸς ἀλλήλους διετίθησαν, ὡς πρόσω
μαι τὰ παρακολουθήσαντα ἀνσμεταξὺ αὐ-

δὲ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ἐστάλην ἐγὼ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου καὶ βα-
; πρὸς τὸν 207 τῆς Ἰθρηρίας κύριον Γεώρ-
Γέπαν, ὃς παρ' ἡμῖν ῥήξ λέγεται, καὶ πρὸς
ισιλέα Τραπεζοῦντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομ-
μετὰ δώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρα-
C ς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερο-
ων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ
ν καὶ τινῶν κρουόντων ὄργανα καὶ ἔτερα
ουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰθρηρίαν ὑπὸ πάν-

των ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς, καὶ κρουομένων τῶν
μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὀργάνων πάντες οἱ ἐκαίθεν
ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ θαύμαζον, λέγοντες ὅτι ἡκούσαμεν
περὶ τούτων, ἀλλ' αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἶδομεν
οὔτε ἡκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰθρηρίας πό-
λεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς καὶ περὶ τῶν
ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν
ἡκουον, εἰ δὲ ἐστὶν οὐκ ἐγίνωσκον. Καὶ ἐλθόντων
πολλῶν, ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ τις γηραιὸς ὥσπερ ἐτῶν
ἑκατὸν, καὶ τάδε μοι διηγήσατο. Ἦν τοῦνομα τῷ
πρεσβύτῃ Ἐφραῖμ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς περιφήμου
τῆς Ἰθρηρίας πόλεως λεγομένης. . . . ὃς ἐκ νεό-
τητος αὐτοῦ ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ βαρβάρων καὶ ἀσε-
δῶν τῶν ἐκαίθεν ἐθνῶν, καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς
τὰ ἐνδότερα μέρη τῶν Περσῶν. Ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ
ἐμπορος ὦν, καὶ μετὰ ἐτέρων πολλῶν ἐμπόρων θέ-
λοντες ἰλθεῖν κατὰ τὰ τῶν Ἰνδῶν μέρη ποιῆσαι τὴν
αὐτοῖς νενομισμένην ἐμπορίαν, καὶ περιπατοῦντες
ἡμέρας οὐκ ὀλίγας ἤγγισαν ἐνθον τῆς τῶν Ἰνδῶν
χώρας. Ὁ αὐτὸς Ἐφραῖμ ἐπιθυμῶν 208 φεύγειν
τοῦ ζυγοῦ τῆς αἰχμαλωσίας ἐζήτει εὐκαιρίαν· καὶ
ἐν μίᾳ νυκτὶ πανσελήνῳ ὁ κύριος αὐτοῦ κεκοιτακῶς
ἐκ τῆς ὁδοπορίας καὶ ἔτεροι συνοδοιπόροι, αὐτὸς
τῆς τύχης φορᾷ χρησάμενος ἔγερθεὶς φυγὰς ὤχετο
ἐκ τόπου εἰς τόπον, περιπατῶν ἡμέρας πολλὰς ἐν
ἐρήμοις τόποις καὶ ἀβάτοις. Ἐφθασεν εἰς τινὰς
νήσους, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ Μακρόβιοι· μακροβίους
γὰρ ὀνομάζουσι διὰ τὸ ζῆν πλεῖον ἢ ἑκατὸν πενή-
κοντα ἔτη ἕκαστος αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ γίνετα·
C λέγουσι, διὰ τὴν τοῦ αἵματος εὐκρασίαν καὶ καθαρό-
τητα, διὰ τὴν μὲν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν οὐ λαί-
πονται ὀπώραι παντοῖαι δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ
τὰ μὲν ἀνθοῦσι, τὰ δὲ ὀμφακίζουσι, τὰ δὲ τρυγᾷται.
Ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ μεγάλα Ἰνδικὰ γίνονται κάρυα

ense ex urbe egressus in Peloponnesum abiit.
dis Septembris anni 695 etiam Demetrius
a porphyrogenitus discessit similiterque abiit
oponnesum. Hi antequam ex urbe excederent,
matre imperatrice et imperatore fratre cun-
o senatorii ordinis viris primoribus horren-
cramentis se astrinxerunt, ut neuter alterius
snesque invaderet aut vastaret, sed pacem
et uterque. At mox, neglectis ac violatis sa-
matis pactionibusque, postea, ut comparuit
o ipse vidi, male inter se affecti et animati
it; unde quæ exorta sint inter eos, infra
abo.

quarto Octobris ejusdem anni ab imperatore,
o meo, ad principem Iberiæ, Georgium Me-
ui a nobis rex dicitur, et Joannem Comne-
Trapezuntis regem, missus sum cum donis
lidis multoque apparatu cum viris nobilibus
aditio, cum hieromonachis et monachis,
pallis et medicis, aliisque quibusdam organa
i instrumenta musica tractandi peritis. Ubi
riam venimus, cuncti nos læti exceperunt,
inque organis cæterisque instrumentis, inco-
icursantes mirari ac profiteri, audisse se de

PATRŒL. GR. CLVI

talibus rebus, nunquam, ut nunc, sensibus usur-
passe. Neque solum ex urbe, sed etiam e locis et
regionibus finitimis ad videndum audiendumque
accurrerunt, quoniam illarum rerum nomina au-
diverant, quales illæ essent, ignorabant. Cumque
multi confluisissent, fuit inter hos senex quidam
centum circiter annorum, qui hæc mihi narravit.
Erat nomen seni Ephraim, et oriundus erat e no-
bili Iberiæ urbe, quæ appellatur . . . Puer captus
a barbaris et impiis illis gentibus, venditus est in
interiores regiones Persarum. Cum horus ejus, qui
mercator erat, et alii multi mercatores, apud Indos
solitum sibi mercatum facturi, dies aliquot iter
fecissent, jamque appropinquarent finibus Indorum,
Ephraim, jugo servitii se subtrahere cupiens, fu-
gæ opportunitatem quærebat, ac nocte plenilunii
lumine illustrata, cum horus cum reliquis comitis
fessus esset ex itinere, ipse fortunæ confusus, sur-
rexit fugiendoque loca mutavit, et dies non paucos
per invia ac deserta circumvagatus, pervenit in in-
sulas quasdam, quas Longævi habitant. Quippe Lon-
gævos hos appellant propterea, quod singuli vitam
supra annos centum et quinquaginta producant:
id quod fieri aiunt propter acris temperiem et pu-

καὶ δυσπέραστα ἡμῖν καὶ πάνυ ἐπιθυμητὰ ἀρώματα καὶ ὁ μαγνήτης λίθος. Οἵτινες ἄνδρες ἔθνος εἰσὶν εὐσεβὲς καὶ ζῶσι ζῶν ἀκτῆμονα καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν. Ἐκ τῶν ἐκεῖθεν καὶ ὁ ποταμὸς ὁ Νεῖλος ἀρχὴν λαμβάνει· ὁ δὲ τρόπος οὗτος ὁ παταμὸς οὗτος τῷ Ἰουλίῳ καὶ Αὐγούστῳ μηνὶ πλημμυρεῖ, καὶ οὐχὶ ἐτέρῳ καιρῷ ὥς οἱ ἄλλοι ποταμοί, λέγουσιν εἶναι οὕτως· ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ μῆνες ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ὑπάρχουσι ψυχρότεροι τῶν ἄλλων μηνῶν, διότι ὁ ἥλιος ὑπάρχει πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ βόρειον. Ὑψώνεται διὰ τοῦτο τότε μεσοῦντος τοῦ θέρους, τὴν Αἴγυπτον ἐπικλύζει, ὥς τοῦ ἡλίου τὴν βορειοτέραν διαθέοντος. **209** Ζώνην καὶ τοὺς ἄλλους παρενοχλοῦντος ποταμοῖς. Ἐπέρασε δὲ καὶ τινα ἄλλον ποταμὸν πάνυ ἐπικίνδυνον, ἵνα ὑπάγῃ αὐτόθι εἰς τοὺς Μακροβίους, διὰ τι ζῶον ἀμφίδιον μέγα σφόδρα, ὃ κατοικεῖ ἐν ἐκείνῳ τοῦ ποταμοῦ τῷ ὕδατι, καλούμενον τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ ὀδοντοῦραννον, οἷον καὶ ἐλέφαντα καταπιεῖν ὀλόκληρον. Εὐρίσκονται δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς ἐρήμοις τόποις καὶ ἕτερα πολλὰ φοβερώτατα ζῶα καὶ θηρία, ἐξ ὧν εἰσὶ δράκοντες πλείστοι καὶ μέγιστοι σφόδρα ὥσπερ πηχῶν ἐβδομήκοντα, τὸ δὲ μέγεθος καὶ τὸ πάχος πολὺ καὶ φρικωδέστατον, σκορπίοι μὲν πηχυαῖοι, οἱ δὲ μύρμηκες σπιθαμιαῖοι καὶ πλέον, νυκτερίδες δὲ ὥς κάρακες θερῖνοι, μυῖαι δὲ ὥσπερ στρουθία τὰ ἐκ τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι οἱ τόποι εἰσὶν ἀοίκητοι, διὰ τὰ φοβερά θηρία καὶ φαρμακώδη. Οἱ ἐλέφαντες δὲ κατ' ἐκείνην τὴν χώραν εἰσὶ τὸ πλεόνθος ὥσπερ καθ' ἡμᾶς οἱ βόες καὶ ἀγέλαι προβάτων,

οἱ καὶ ἀγέληδ' ἐν πορευόμενοι βόσκονται. Διατρίψας δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ καιρῷ τινὶ καὶ τὴν διάλεκτον τοῦ τόπου ἐκείνου καλῶς ἔμαθεν, καὶ ἐνεθυμήθη ἵνα ἐν τῇ πατρίδι ἐπανέλθῃ. Καί τινι τῶν ἐντοπίων τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰπὼν, παρέλαθεν αὐτὸν καὶ ἤγαγεν ἐν τόπῳ τινὶ ἐνθα ἐκ τῶν ἐξωθεν Ἰνδῶν ἀκάτια ἐρχόμενα καὶ φόρτον ποιοῦντα ἀρωμάτων ἦν. Καὶ ἐμβὰς ὁ **210** Ἐφραιμ ἐν τῶν ἀκατίων καὶ ἐλθὼν εὗρε νῆα παμμέγεθον Ἰθρηκὴν, καὶ πλεύσας δι' αὐτῆς ἦλθεν εἰς Ἰθρηλίαν ἥτοι Ἰσπανίαν κατὰ τὴν Πορτογαλίαν, κάκειθεν δι' ἄλλης νηὸς πλεύσας κατὰ τὰς Βρεταννικὰς νήσους καὶ πλησίον Γερμανίας ἐπέρασεν ἐν τῇ Ἰθρηρίᾳ ἐνθα καὶ γὰρ ἐφθασα, καὶ οὕτως ταῦτά μοι ἐξηγήσατο.

Ἀπῆλθον οὖν ἐγὼ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ συμπενηρίαν, οὗτος δ' ἄρα μοι φανήσεται ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐδεῖ οὖν ἵνα μετὰ γράμματος, διὰ τὸ ἀναίτιν μου πλέον, δηλώσω τῷ βασιλεῖ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ ὁ αὐθέντης μου ἀπελογίσαστο. Καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυαγήσα. Ἐκεῖσε προσδοκῶν ἐγὼ τὴν ἀπολογίαν διετρίψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἑτὴ δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα. Ἐν τῷδε τῷ καιρῷ τῇ κατὰ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθηκεν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἡ ἀοιδίμος δέσπονα Εἰρήνη ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγγαλικῶς σχήματος μετονομασθεῖσα Ἰπομονὴ μοναχὴ καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ συγκύτου αὐτῆς. Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ, ς' ἔνθ' ἐτος

ritatem, propter quam illis in regionibus per totum annum non deficiunt omnis generis fruges, quarum aliae florent, aliae crudae sunt, aliae jam maturae colliguntur. Ibidem proveniunt magnae naves ludices, et aromata nobis paene negata sed optatissima, et magnae lapides. Gens ea pia est vitamque agit moderatam et Deum colit. Ex eadem regione Nilus originem capit, causamque, propter quam is fluvius Julio et Augusto mensibus increscit, non alio tempore, ut reliqua flumina, hanc esse dicunt, quod hi duo menses illis in regionibus ceteris mensibus frigidiores sint, propterea quod tum sol ad nostram regionem borealemque procedat. Qua de re augescit Nilus media aestate inundatque Aegyptum, utpote sole zonam magis borealem obeunte et instante aliis fluminibus. Trajetit autem ille, ut ad Longaeos perveniret, etiam alium quemdam fluvium, valde periculosum propter ingens quoddam animal amphibium, quod in eo flumine vivit, illorum sermone odontotyrrannum appellatum, quod vel integrum possit elephantum devorare. Inveniuntur in illis locis desertis praeterea aliae multae horrendae bestiae et belluae, velut dracones plurimi et ingentes, longitudine cubitorum fere septuaginta, altitudine et latitudine longe terribilissimi, scorpiones cubitales, formicae unius spithamae et amplius, vespertilioes corvorum aestivorum instar, muscae passeribus pares magnitudine. Quapropter

etiam habitari nequeunt illae regiones, propter illas, dico, terribiles et venenatas bestias. Elephanti autem ibidem tanta multitudo est, quanta apud nos boum atque ovium, pascunturque etiam gregatim vagantes. Ille cum ea in regione aliquandiu commoratus esset jamque pulchre didicisset gentis sermonem, in patriam redire cupivit; cumque mentem suam incolarum alicui aperisset, deductus ab eo est in locum quemdam, quo ab externis Indis naviculae aromatis onustae appellabant. Harum una consensu et mari commissa, mox navem grandem Ibericam invenit, qua in Iberiam sive Hispaniam Portugallensem delatus est. Indeque alia navi in insulas Britannicas et prope Germaniam profectus, in Iberiam eam trajecit, in qua ego ipse cum inveni atque haec ita ab eo audivi.

Discessi ego illam in regionem ob conjugium cum alterutra familia, prout mihi videretur, conciliandum. Necesse autem erat, quo tutior essem a culpa, ut imperatori utriusque generis commoda per litteras significarem, quorum ille duceret rationem. Ad Amisum feci naufragium, ibique imperatoris expectans responsum circa eas regiones annos duos et dies triginta commoratus sum. Illo tempore, Martii mensis die 23 ejusdem anni, ad bestiarum sedes cessit gloriosa desponsa Irene, per divinum et angelicum habitum mutato nomine Hy-

ἀπέθανεν ὁ ἀμνηρᾶς ὁ Ἀμουράτης, ὃ καὶ γὰρ ἐμαθον
 ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. Ὡς οὖν ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα,
 εἰρηκὲ μοι ὁ βασιλεὺς τοιάδε· «Κύριε πρέσβυ, **211**
 εἰπεῖν σοι θέλω χρηστὰς ἀγγελίας, εἰ μὴ δεῖ ἀπο-
 δοῦναι σε ἡμῖν τι δῶρον χάριτος. » Κἀγὼ ἀναστὰς
 προσεκύνησα αὐτὸν εἰπὼν· «Ὁ Θεὸς μακροήμερεύ-
 σοι τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ὃς πολυτρόπως εὐερ-
 γετεῖς ἡμᾶς· οὕτως καὶ διὰ τὰς νῦν ἀγαθὰς ἀγγελίας
 αὐθις εὐεργετήσεις ἡμᾶς. Ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀν-
 τάξιόν τι ἀποδοῦναι τῇ βασιλείᾳ σου τῇ ἀγίᾳ. » Καὶ
 εὐθὺς εἶπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμνηρᾶ, καὶ
 πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο αὐθέντης καὶ πλείστα·
 χάριτας ἐποίησεν τῷ θνακτι, καὶ εἰρήνην αὐθις ἐπε-
 κυρώθη ἀναμεταξὺ αὐτῶν τηρεῖν αὐτὴν, ὥς καὶ
 πρῶτον μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχεν ὁ ἐκείνων οἰ-
 κος. Κἀγὼ ἀκούσας οὕτως ἐγενόμην ἄφωνος καὶ το-
 σαύτῃ ὀδύνῃ μοι περιερίχτο ὥς εἰ περὶ τοῦ θανάτου
 τῶν ἐμῶν φιλόττων ἡκούκειν. Καὶ μικρὸν κατηφιά-
 σας λέγων· «Δέσποτά μου, αὕτη οὐ χάρισσα ἐπαγ-
 γελία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνηρά. » Ὁ δὲ λέγει
 «Καὶ πῶς, χρηστὲ ἄνερ; » καὶ γὰρ, «Διότι ὁ τεθνηκὼς
 ἀμνηρᾶς ἦν γέρων, καὶ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπε-
 πειράσθη αὐτῷ, καὶ οὐκέτι ἐδούλετο ἐγχειρισθῆναι
 τι κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἤθελε μᾶλλον εἰρηνεύειν·
 ὁ δὲ νῦν γεγονώς ἐστι νέος καὶ παιδισθὲν ἐχθρὸς ἦν
 τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν
 αὐτούς, λέγων ὅτι ὅταν καιρὸν εὖρῃ ἐπιτήδειον καὶ
 τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψη-
 ται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ πάντων **212**
 Χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσαι. Τὴ νῦν

καὶ ἡ πόλις ἡπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν αὐθέντην μου
 καὶ βασιλέα νεωστὶ τὰ σκήπτρα λαβόντα, ὃς καὶ ἐκ
 τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλὰ ὀφείλει διὰ
 τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλόδωρα, ἃ ἐχαρίσατο τοῖς στρα-
 τιώταις καὶ πάσῃ τῇ αὐλῇ· διὸ δέχεται καιροῦ εἰρη-
 νικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ
 πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐὰν διὰ τὰς
 ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς παραχωρήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ
 ἀλιτῆριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας
 ὁρμήσῃ ἀν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς πόλεως, οὐκ
 οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναὶ ἀληθῶς εὐφρόσυνος
 ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγονώς νέος ἀμνη-
 ρᾶς, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἄλλον υἱόν, καὶ
 τῷ γηραιῷ ἐκ τῆς λύπης ἐδίδοτο ἀσθένεια, ἐξ ἧς καὶ
 ὀλιγοχρονία· καὶ τούτου ἔνεκεν εἰς κίνδυνον καὶ
 διχοστασίαν μεγάλην ἐνέπιπτεν ἡ τῶν ἀσεδῶν ἀρχή,
 καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τούτου τοῦ καιροῦ ἐδύνάτο ἀν διορ-
 θῶσαι καὶ οἰκονομῆσαι τὰ πάντα, καὶ ἡ αὐτοῦ βα-
 σιλεία διέβαινεν εἰς κρείττονα προτίμῃσιν. » Ὁ δὲ
 βασιλεὺς Τραπεζοῦντος ταῦτά μοι ἔφη· «Αὐτὸς
 ὑπάρχεις εἰς τῶν φρονίμων ἀρχόντων καὶ πρακτι-
 κῶν τῆς αὐλῆς ἐκείνης, καὶ γινώσκεις κρείττον περὶ
 τούτων· ὅμως ὁ Θεὸς, ὥς δυνατὸς, ποιήσει αὐτὸν
 εἰς ἀγαθόν. » Κἀγὼ ἀποκριθεὶς εἶπα· «Λίαν εὐχα-
 ριστῶ τῇ καλοκαγαθίᾳ καὶ προαιρέσει **213** τοῦ
 κράτους σου, διότι ἐγὼ οὐκ εἰμι τοσαύτης ποιότητος
 ὥς ἡ βασιλεία σου ἐκέλευσας. » Ἀκούσας γὰρ ἐγὼ
 ἔτι ὅτι ἡ τοῦ προῤῥηθέντος ἀμνηρᾶ γυνή, ἡ καὶ τοῦ
 τῆς Σεργίας δεσπότης θυγάτηρ, μετὰ τὴν τοῦ ἀμνηρᾶ
 καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς θανὴν ἐντίμως καὶ καλῶς ἀπε-

pomone monacha dicta. Sepulta est in monasterio
 Pantocratoris, juxta beatum et gloriosum impera-
 torem, conjugem ejus. Mense Februario anni 6939
 Amurates ameras obiit, quod ego in Iberia etiam
 tum degens accepi. Trapezuntem igitur ut veni,
 imperator his me verbis excepit : « Domine legate,
 faustum tibi nuntium impertire volo, nisi quod
 munus aliquod grati animi rependas mihi necesse
 est. » Ad quæ ego surgens eumque adorans : « Deus, »
 inquam, « dies producat sanctæ majestati tuæ, qui
 nobis cum multis modis benefacias, tum per istos
 nunc nuntios benefacies. Verum nihil nos habemus
 dignum, quod rependamus sanctæ majestati tuæ. »
 Tum statim dixit mihi de morte Amuratis, narra-
 vitque, quomodo ejus filius princeps factus esset,
 et plurima sibi beneficia præstitisset, et pax rursum
 inter ipsos esset confirmata, qualis etiam ante hoc
 domui cum patre ejus intercesserat. Quæ ubi au-
 divi, obmutui, tantusque dolor me incessit, quam
 si hominum mihi charissimorum mortem compe-
 rissem. Deinde demisso animo, « Mi despota, in-
 quam, iste quidem non gratus nuntius est, sed ad-
 modum etiam acerbus. » Tum ille : « Quomodo, vir
 bone ? » « Quia, inquam, is, qui obiit, ameras se-
 nex erat, urbemque satis tentavit, nec jam ador-
 turus eam erat, sed pacem quam bellum maluit.
 At qui nunc factus est ameras, is et juvenis est et
 a puero Christianorum inimicus, contumeliose eos

habere minatusque dicere solebat, se, cum primum
 occasionem invenisset et regno potitus esset, Ro-
 manorum, imo Christianorum omnium imperium
 perditurum et deleturum. Et vero urbs nunc in
 angustiis est propter principem meum et impera-
 torem recens regnum adeptum, cui de redditibus
 imperii grande æs alienum solvendum est, propter
 expeditiones et donativa tum militibus, tum cunctis
 aulicis collata conflatum. Quare temporibus placatis
 opus est, ut rebus ad bellum necessariis et idoneis
 se instruat. Quod si Deus propter peccata nostra
 concesserit, ut nequam ille, juvenili audacia et ani-
 mi pravitate actus, urbem bello aggrediatur, nescio
 equidem, quid nobis futurum sit. Profecto felix
 nuntius foret, si juvenem, qui nunc ameras factus
 est, obiisse nuntiaret, siquidem pater ejus alium
 filium non haberet et seni e luctu oriretur ægro-
 tatio, ex ægrotatione deminutio vitæ : unde in pe-
 riculum et magnam seditionem incideret impiorum
 imperium, nostra autem interim omnia reslitui et
 administrari possent, ut auctoritas imperatoris inde
 haud paulo honoratior evasura fuisset. » Tum res
 Trapezuntius ita respondit : « Tu cum ipse sis unus
 e prudentibus et peritis viris illius aulæ, melius
 atque ista novisti. Enimvero Deus, qua est potentia,
 frugi illum faciet. » Illic ego, « Magnas, inquam,
 gratias ago integritati et consilio potentiae tuæ,
 quoniam non tantus sum, quantum majestas tua

στράφη πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ. Ἰδὲ με γὰρ ἐναπομένειν εἰς Τραπεζοῦντα διὰ τινὰς οὐκ ὀλίγας αἰτίας, καὶ εὐρὼν τινα νῆα μέλλουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποπλεῦσαι, μεθ' ἧς ἐγὼ ἀπέστειλά τινὰς ἵππους, καὶ δύο οὗς ὁ βασιλεὺς Ἰδριᾶς μοι ἐδωρήσατο ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντων, ὅτε τοὺς αἰχμαλώτους ἐσχύλευσεν. Καὶ ἕτερα πολλά τινα εἶδη ἀπέστειλα φιλιδωρηθέντα ἡμῖν παρὰ τινων, καὶ πρὸς τὸν αὐθέντην μου τὴν βασίλειά τοιάδε ἔγραψα περὶ ὧν εἰς Ἰδριᾶν ἔπραξα καὶ ὧν εἰς Τραπεζοῦντα ὑπώπτειον ποιῆσαι, καὶ πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐδήλωσα. Καὶ δοὺς τὰς γραφὰς ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχόντων ἔστειλα αὐτὸν, καὶ παρηγγεῖλα αὐτῷ ἵνα τὴν μὲν μίαν τῶν γραφῶν δώσῃ τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ προσκυνοῦναι αὐτὸν, ἔφην αὐτῷ, καὶ διὰ στόματος, ἵνα τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα ἀναφέρῃ διὰ ζωστικῆς φωνῆς, τὴν δὲ ἑτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὐρίον τῷ βασιλεῖ αὐθις δώσῃ. Εἶχε δὲ οὕτως ἡ γραφή· « Ἐγὼ ἐν τῷ ἀποσωθῆναι με εἰς Τραπεζοῦντα ἔμαθον τὰ περὶ τοῦ θανάτου **214** τοῦ ἀμηρᾶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐνταῦθα, καὶ πῶς ἡ ἀμηρῖσσα ἡ τοῦτου ἐξῆδελφὴ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ἐντίμως καὶ καλῶς. Ὡς ἤκουσα δὲ, ἐσυλλογισάμην κατὰ τὴν ἐμὴν σκοπὴν καὶ τὸ δοκοῦν μοι δηλοποιῆσαι τῷ κράτει σου, ὅτι τῶν δύο συνοικεσιῶν, περὶ ὧν ἐνθάδε ἐλήλυθα, συμφερώτερον τῇ βασιλείᾳ σου ἔσται καὶ λίαν κρείττον καὶ ὠφέλιμον εἰς πάντα διὰ πολλὰς αἰτίας, εἰ ἄριστόν ἐστι τῷ κράτει σου ποιῆσαι τρόπον καὶ ἀναβολὴν ἵνα λάβῃς τὴν εἰρημένην ἀμηρῖσσαν εἰς γυναῖκα. Τέσσαρα γὰρ μόνον εὕρισκω αἰτία δι' ὧν ἡ

Β βασιλεία σου αἰτιωμένη οὐ πράξει τοῦτο, εἰ αὐτῇ δοῖται· πρῶτον μὲν τὸ ἐλαττον τοῦ γένους· δεύτερον δὲ μὴ πῶς καὶ ἡ ἐκκλησία διὰ τὴν συγγένειαν τὴν τοῦ γάμου ἱερολογίαν κωλύσῃ· τρίτον ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἦν Τοῦρκος· τέταρτον δὲ πενηκονταετὴς οὖσα τῇ ἡλικίᾳ, εἰ τύχῃ καὶ συλλήψῃται ἐν γαστρὶ, ἐν τῷ μέλλειν τεκεῖν κινδυνεύσῃ, ὥς οἱ φυσικοὶ λέγουσιν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπισυμβαίνει, ἐπεὶ ἦν στείρα μὴ τεκοῦσά ποτε. Τῶν τεσσάρων οὖν τούτων αἰτιῶν τὴν διάλυσιν λέξομαι. Πρῶτον μὲν οὐδὲν ἐστὶν παρὰ δόξον εἰ ταύτην λάβῃς εἰς γυναῖκα, ὅτι ἐλάττωτος γένους οὐκ ἔστιν τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου σου μητρός. Δεύτερον, εἰ καὶ τὸ συνοικέσιον μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζοῦντος βασιλείως θυγατρὸς γένηται, ἐνεκεν τῆς συγγενείας **215** ἐλπίζομεν συγχωρηθῆναι τοῦτο παρὰ τῆς ἐκκλησίας, εἰ εἰς πτωχοὺς καὶ ὀρφανοὺς καὶ ἐκκλησίας χρήματα δοθήσονται. Τοσούτον μᾶλλον εὐσχοπωτέως συγχωρηθήσεται καὶ τὸ τῆς τοῦ δεσπότης Σεργίου θυγατρὸς, λέγω τῆς εἰρημένης ἀμηρῖσσης, διὰ τὰς τοσαύτας χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἃς ὀφείλουσιν αὐτῇ καθ' ἑκάστην ἡ ἐκκλησία τε καὶ οἱ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ἐκκλησίας κλήρος. Τρίτον οὐκ ἔσται παρὰ δόξον εἰ Τοῦρκον ἔσχηεν ἄνδρα, ἐπεὶ καὶ ἡ δέσποινα Εὐδοκία, ἣν ὁ πάππος σου ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, ἄνδρα προέσχε Τοῦρκον καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπῳ αὐθέντην, καὶ παιδία μετ' ἐκείνου ἔτεκεν· αὕτη δὲ τοσούτου μεγάλου αὐθέντου καὶ ἀμηρᾶ γυνὴ οὖσα, καὶ ὥς ἀκούομεν, οὐκ ἐγνώρισεν αὐτὴν, διὸ καὶ ἀτεκνὸς ἐστὶ. Περὶ δὲ κατὰ τὸ τέταρτον, εἰ καὶ ἐτῶν πλείονων ὑπάρχει, ἐὰν συλλάβῃ γαστρὶ, τὸ τοῦ Κυ-

mo pñtavit. » Acceperam præterea, ameræ, cujus ante mentio facta est, uxorem, despotæ Serviciæ filiam, post mariti mortem præclaro et honorifico comitatu domum ad parentes rediisse. Cum propter quasdam non leves causas Trapezunte me manere necesse esset, inventa navi, quæ Cpolim solvere vellet, transmisi equos quosdam et pueros duos ab Iberorum rege de captivis, quos fecerat, mihi donatos, aliaque multa munerum genera a quibusdam liberaliter in me collata, scripsi que ad imperatorem dominum meum, tum, quæ in Iberia transegissem, tum, quæ Trapezunte transacturum me considerem, certiorumque eum feci de rebus omnibus, quæ ac-

curam adhibere, ut amerissam illam ducas uxorem. Etenim quatuor modo causas invenio, propter quas majestati tuæ illa conditio repudianda videri queat : primum, quod genere inferior est ; deinde, ne forte Ecclesia istarum nuptiarum sacra propter cognationem impedit ; tum, quod conjux ejus Turca fuit ; postremo, quod, ut quinquagenaria, si conceperit, cum periculo pariet, quod physici plerumque fieri dicunt, quandoquidem, adhuc sterilis, nullum unquam partum edidit. Quatuor his causis ita jam occurramus. Ad primum nihil singulare facies, si illam uxorem ducas, quæ nobilitate dominæ meæ, gloriosæ matri tuæ, nihil cedit. Deinde, si in matrimonium peteres Trapezuntiorum regis filiam, cognationis gratiam speramus tibi factum iri ab Ecclesia, si in medicos, orphanos et ecclesias pecuniam erogaris. Hoc tanto magis et facilius concedetur tibi matrimonium filix despotæ Serviciæ, amerissæ inquam, propter tanta illa officia et munera, quibus quotidie illi obligantur Ecclesia, hieromonachi, monachi, universus denique clerus. Illud autem, quod Turcam maritum habuit, minime singulare est, quoniam etiam Eudocia despœna, quæ avi tui uxor fuit, ante Turcam conjugem habuerat, parvæ et exilis regionis principem, cui etiam liberos pepererat. Contra hæc tam eximii principis et ameræ

ἄλμα γενήσεται, ἐπεὶ συμφέρον τῇ βασιλείᾳ. **A** καὶ τὰ προειρημένα τρία αἵτια, ἂν γένηται, ἴ. Καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς περιχαρῶς καὶ ἀσμέλῃσονται τοῦτο. Ἐξάποστεilon οὖν εὐθύς τινα τῶν τοῦ παλατίου σου ἀρχόντων ἢ τῶν ἱεροῦν ἢ μοναχῶν, καὶ τὰ περὶ τούτου διορθώ- καὶ ἀναβολὴ οὐδεμία γενήσεται. » Ἀποσω- οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν μετὰ τῆς νῆδος πόλει τῇ κη' Μαΐου, καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν εἰς ραν, ὡς ἐμηνύθη αὐτῷ **216** ὅτι τινὲς ἐκ τῆς ας ἐληλύθασιν, ἑάσας τὸ σῶμα ἐν τοῖς ἱεροῖς ἦλθε μετὰ χαρᾶς. Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ ἐφ- οἱ χαρτοκομισταί, τῇ κη' τοῦ Μαΐου, τῇ αὐτῇ ὑπνώτων ἐφάνη μοι κατ' ὄναρ ὅτι καὶ ἐγὼ ἰ. Κωνσταντινούπολιν ἐφθασα, καὶ προσσπεύ- ῃ βασιλεὶ ἀπασθῆναι με τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐσέ- με, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἀνέστησέ με καὶ κατε- μου τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐγὼ γὰρ ἐξυπνός γενό- εἶπον τοῖς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦσι τὸ ὄραμα, καὶ τῆς ἡμέρας μνημονεύσωσι. Ἰδὼν οὖν ὁ αὐθέν- η καὶ βασιλεὺς μὴ ἔλθειν με, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰ, καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀναγνώσας πε- ς ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει κατηγορῶν τὴν ἐμὴν ἡτα· ὡς δὲ τὴν ἑτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὐ- νῆγνα, καὶ μαθὼν μέλλειν ἔλθειν διὰ τῆς ἰ, ἡοὺ ἠρκέσθη καὶ χαρίεις ἐναπέμεινε· καὶ οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον τὸν ἀντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίας ἀνε- ξάπεστεilon αὐτὸν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας δε- ἰ, ἵνα δοκιμάσῃ καὶ ἴδῃ περὶ οὗ ἐν τῇ ἐμῇ **C** λῇ γέγραφα συνοικεσίου. Καὶ ἀκούσαντες οἱ,

γονεῖς αὐτῆς ἠδέως καὶ ἀσμένως τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἐτοίμως εἶχον ἐκπληρῶσαι καὶ τὸ ἔργον. Ἄλλον γὰρ οὐκ ἐκώλυσε τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ εὐχομένη τάξασα ἐτι ζῶντος τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰ ὁ Θεὸς οἶω δὴ ποτε τρόπῳ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐκ τὰς τῶν ἀσε- δῶν χειρᾶς, ἐτέρῳ ἀνδρὶ μηκέτι ἐν τῇ **217** ζῳῇ αὐτῆς συζευχθεῖη, ἀλλὰ μένειν αὐτὴν ἐν σοφρυσύνῃ παρθελεύουσαν καὶ κατὰ τὸ δυνατόν θεραπεύειν Θεῷ τῷ τῇ ἐλευθερίαν αὐτῆς χορηγήσαντι· δι' ἣν αἰτίαν τὸ συνοικέσιον τοῦτο οὐκ ἐγένετο.

Τῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους Ἀυγούστῳ μηνὶ διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως ὡς φυγὰς ὁ πατριάρχης κύρ Γρηγόριος, καὶ ἐγὼ τῇ ιδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 535' ἔτους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέσωσα μετὰ τῆς νῆδος τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Ῥίτζου, τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πί- στευως.

β'. Τελέτας οὖν ἐγὼ τὸ συνοικέσιον ἐν τῇ Ἰδηρίᾳ, ἵνα λάβῃ ὁ αὐθέντης μου τὴν τοῦ ἐκεῖσε ῥηγὸς θυ- γατέρα, εἰδὼς ὅτι κρεῖττον ἦν τὸ ἐν τῇ Ἰδηρίᾳ τοῦ τῆς Τραπεζοῦντος. Εἰπέ μοι γὰρ ὁ τῆς Ἰδηρίας προειρημένος ῥῆξ τοιάδε· « Οὐκ ἔστι συνήθεια παρ' ἡμῖν ἵνα διδῶσιν χρήματα αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν οὐς μέλλουσι λαβεῖν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῖς γυναῖξιν. » Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς αἰτῶν ἱλασμὸν παρ' αὐτοῦ λέγω· « Οὐκ ἤκουσα πώποτε τοιαύτην συνήθειαν καὶ νόμον ὡς ἡ βασιλεία σου προστάττεις. » Ὁ δὲ βασιλεὺς γελᾶσας, τάχα θαυμάζων τοὺς λόγους μου, εἶπεν· « Οὐκ οἶδας, τιμωτάτε ἀνερ, τί φησιν ὁ μέγας Καί- σάριος; Διαφόρων ἔθνων τρόπον τε καὶ νόμον ἐξη-

nit, et ab eo, aiunt, ne tacta quidem est : nec liberorum quidquam genuit. Ad quartam monem quod attinet, etiamsi annosa est, si erit, fiet utique voluntas Dei, quando tres commemorat rationes majestati tuæ commodæ Parentes ejus autem libenter et cupide eam onem arripiunt. Tu jam confestim mittito dolem quempiam de primoribus palatii, aut monachis, aut monachis, resque hæc admittitur, nec ulla mora erit. » Cum ii qui litterabant, salvi ad urbem appulissent die Maii imperator, qui forte apros venabatur, certior advenisse quosdam ex Iberia, relicta venabundus palatium petiit. Quo tempore rii advennerunt, die 28 Maii, eadem nocte per m visus mihi sum et ipse adesse Cpoli, cum- minare ad imperatorem, genua ejus am- us, retineri ab eo et sublevari et osculo sa- Expergefactus, iis qui circa me dormiebant, im narravi, atque dixi, ut diei meminissent. stor autem, dominus meus, ubi non ipsum d e comitibus aliquem adesse animadvertit, orem legit epistolam, mœstus factus, segni- team ægre tulit accusavitque. Ubi autem af- die sequenti legit meque venturum esse di- ioquivit et lætitiæ se dedit, statimque rerum instructum Manuelem Palæologum, Canta-

cuzenæ protostratorissæ consobrinum, ad despotam Serviciæ ablegavit, ut is de conjugio, de quo scrip- scram, inquireret ac videret. Parentes ejus libenter et cupide conditionem acceperunt, et ad rem perficiendam parati erant. Nulla enim alia res id conju- gium impediēbat, nisi quod amerissa, vivo etiam tum amera conjuge, ad Deum precata constituerat, si Deus quo tandem cunque modo liberasset se e manibus impiorum, alii nemini per totam vitam nubere, sed in castitate virginali, quod restaret vitæ, trans- igere et pro viribus Deo, liberatori suo, servire.

D Ejusdem anni mense Augusto ex urbe profugus abiit Gregorius patriarcha, atque ego die 14 mensis Septembris anni 6960 Cpolim reverti in navi viri optimi Antonii Ritzzi, ejusdem qui postea propter fidem Christi martyrium pertulit.

2. Confeci igitur conjugium in Iberia, ut dominus meus illius regis filiam duceret. Noveram enim, connubium Ibericum præstare Trapezuntio. Namque ita mihi dixerat Iberorum rex : « Nobis moris non est, ut dotem dent feminæ viris, quibus nupturæ sunt, sed viri feminis. » Ego præfatus veniam, nunquam me de isto more aut lege, qualem majestas ipsius diceret, audisse respondi. Tum rex subridens et quasi mirans verba mea : « Scisne, inquit, vir honoratissime, quid magnus dicat Cæsarius ? Diversarum gentium mores et instituta explicans in

γούμενος ἐν ἐπιτομῇ τοιαύτῃ φάσκει· Ἐν ἐκάστῃ γὰρ χώρα καὶ ἔθνεσιν ἐν τοῖς μὲν ἐγγράφως νόμος ἐστίν, ἐν τοῖς δὲ **218** ἀγράφως καὶ συνήθεια· νόμος γὰρ τὰ πάτρια δοκεῖ εἶναι. Ὡς πρῶτον Σῆρες οἱ τὸ ἄκρον τῆς γῆς οἰκοῦντες νόμους ἔχουσι τὰ πάτρια ἔθνη, μὴ πορνεύειν ἢ κλέπτειν ἢ λοιδορεῖν ἢ φονεύειν. Νόμος δὲ παρὰ Βακτριανοῖς ἡ ἐκ προγόνων παιδεία καὶ εὐσέβεια, μὴ κρεωφαγεῖν ἢ οἰνοποτεῖν ἢ λαγνεύειν ἢ παντοία κακὰ διαπράττεσθαι, καίτοι γε τῶν παρακείμενων αὐτοῖς Ἰνδῶν τάναντία διαπρατομένων ἀδεῶς. Ἐν δὲ τοῖς ἐνδοτέροις μέρεσι τούτων ἀνθρωποφάγοι εἰσὶ καὶ τοὺς ἐπιξενωμένους ἀναιροῦντες ἐσθίουσι· Νόμος Χαλδαίοις καὶ Βαβυλωνίοις ἀσελγείας καὶ αἰσχρουργίας ἀνάμεστος. Ἄλλος δὲ παρὰ Πηλαιοῖς νόμος, γυναῖκας γεωργεῖν καὶ οἰκοδομεῖν καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν πράττειν, ἀλλὰ καὶ πορνεύειν ὡς βούλονται, μὴ κωλυόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν παντελῶς· ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ πλείστοι πολεμικώτατοι καὶ θηρῶσαι τὰ μὴ λίαν ἰσχυρότατα τῶν θηρίων. Ἐν Βρεταννίᾳ δὲ πλείστοι τῶν ἀνδρῶν μὲν συγκαθεύδουσι γυναῖκας, καὶ πολλὰς γυναῖκας ἐνὶ ἐταιρίζοντι ἀνδράς. Αἱ Ἀμαζῶναι μὲν ποτε καιρῷ ἀνδράς οὐκ εἶχασιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ περὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ὑπερρόριοι γίνονται, καὶ μιγνύμεναι τοῖς γειτνιῶσιν ἀνδράσιν ὡς πανήγυριν τινα καὶ μεγάλην ἐορτὴν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἡγοῦνται· ἐξ ὧν καὶ ἐν γαστρὶ συλλαμβάνουσαι **219** παλινδρομοῦσι οἴκαδε πᾶσαι· τῷ δὲ καιρῷ τῆς ἀποκύψεως τὰ μὲν ἄρρενα φθείρουσι, τὰ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι καὶ τιθηνοῦσιν ἐπι-

μελῶς καὶ ἐκτρέφουσιν. Οὕτως καὶ τὰ ἐνταῦθα, ὡς εἰπόν σοι, ὑπάρχει ἡ ἡμετέρα συνήθεια, ὡς καθὼς καὶ αὐτὴς μέλλεις μαθεῖν παρὰ ἀξιοπίστων ἀνδρῶν. Καὶ μὴ θαύμαζε, τιμικώτατε ἀνερ κύρ Γεώργιε. Διὰ τοῦτο ποιούμεν τὸ παρὸν συνοικέσιον μετ' αἰδούς καὶ οὐκ ἀσυμβούλως τῶν, καὶ ὑπόσχομαι δοῦναι τῇ θυγατρὶ μου ἀνευ τῶν πολυτίμων σκευῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων καὶ μανικίων διαμαργάρων καὶ χρυσοῦ καὶ ἐτέρων λίθων, χωρὶς τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὀφασμάτων πολυειδῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς, καὶ πᾶρξαι τούτων χρυσᾷ νομίσμα χιλιάδας· πενήτηκοντα καὶ ἑξ. Ἐτι δὲ καὶ κατ' ἔτος ἑξῆς ἐτέρας χιλιάδας τρεῖς τοῦ ποιεῖν ἐλεημοσύνας εἰς πτωχοὺς, καὶ ὅπου δ' ἂν δόξῃ αὐτῇ. Σὲ δὲ ἀκούω ἔχειν παιδίαν δύο. Τὸ μὲν ἄρρεν ὁ βασιλεὺς ἀνεγίνησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ αὐτοῦ ἐκεῖνο ἔστι καὶ ἔσται· τὸ δὲ θῆλυ ἔστω ἐκ τῆς σήμερον τῇ θυγατρὶ μου, ἡ καὶ ὀφειλέτω τοῦ ὑπανδρεῦσαι αὐτὸ, ὅπου δ' ἂν σὺ κρίνης εἶναι ἄξιον τόπον. Καὶ ὅταν ἑλθῇς σὺν Θεῷ ἄραι αὐτήν, τότε ἐπιδώσω σοι φορεῖα σηρικῆς τέτταρα· ἔστι γὰρ ἡ μέταξα ἐκείνη οὐκ ἐξίτηλος, καὶ ὡς ἡκούσαμεν, πράττεται τὸ φορεῖον διὰ χρυσῶν νομισμάτων πεντακοσίων. »

220 Ὡς οὖν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ Τραπεζοῦντι καταλεπτῶς ἐδιηγησάμην τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντῃ μου ὡς ἄνωθεν, ἡρώτησα μαθεῖν καὶ περὶ τοῦ τῆς Σεργίας συνοικεσίου· καὶ ἀποκριθεὶς εἶπέ μοι· « Ἐγὼ σοι ὀφείλω πολλὰ διὰ τὴν πρὸς με σὴν ἀγάπην καὶ πίστιν παιδιόθεν καὶ τὴν τῶσάυτην δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ πλεον σήμερον τὸ τῆς Σερ-

breve contracta hæc docet. Cuivis terræ et genti aut scripta lex est aut non scripta et more constituta. Lex enim esse videntur patria instituta, quemadmodum primum, qui in extremo orbe habitant, Seres locum loco patria instituta habent, ne mœchantur, aut furentur, aut calumnientur, aut occidant. Lex est apud Bactrianos a majoribus accepta disciplina et pietas, ne carnibus vescantur aut bibant vinum, neve libidini vel ulli generi pravitatis locum relinquunt, cum finitimi illis Indi impune contraria agant: quorum qui in regionibus interioribus habitant, anthropophagi sunt et advenas occidunt comeduntque. Chaldæis et Babylonis lex lascivie et turpitudinis plena. Apud Pelæos autem lex est, ut mulieres agros colant et domos ædificent cæterisque virorum operibus fungantur, at vero etiam mœchantur, quantum libet, a viris plane non impeditæ: in quibus adeo plurimæ bellicosissimæ sunt ac bestias non plæpe validissimas venantur. In Britannia autem plerique viri uni concumbunt mulieri, et multæ mulieres uni viro. Amazones olim maritis carebant ac bestiarum instar semel quotannis, circa vernum æquinoctium, e finibus egressæ et concumbentes cum viris finitimis, quasi festum quemdam conventum celebrabant: unde conceptis fetibus cunctæ domum se recipiebant; deinde cum partum edidissent, mares necabant, feminas conservabant, diligenter lactabant educabantque. Si

etiam nobis hic, ut tibi dixi, nostra est consuetudo, id quod a viris fide dignis poteris cognoscere. Verum ne mirare, vir honoratissime Georgi: præsens horum connubium reverenter nec inconsulto institui, polliceorque, præter pretiosam argenti et auri suppellectilem, præter gemmas et monilia margaritis, auro et lapillis composita, præter vestes et textilia varii generis, ipsius usui destinata, præter hæc igitur daturum me esse nummum aureorum quinquaginta sex millia. Ad hæc in annos singulos accipiet alia aureorum tria millia, quæ in stipes pauperum aut quodcunque ipsi videbitur, impendat. Te autem duos habere liberos audio, quorum masculum imperator e sacro fonte suscepit: is igitur illius eritque; at puella ab hodierno die esto filia mea, cujus erit eam collocare, in quem tu locum boni consulueris. Tum autem, cum eam receptum venies, si Deo ita placuerit, donabo tibi insuper onera serici quatuor. Est enim non vulgaris illa metaxa, solvique pro singulis oneribus nummos aureos quingentos accepi. »

Cum igitur omnia in Iberia et Trapezunte gesta subtiliter imperatori domino meo et a principio enarrassem, de Serviano connubio eum percontatus sum, atque ille ita mihi respondit: « Equidem multum tibi debeo propter eam, quam a puero erga me præstitisti, benevolentiam et fidem tantaque officia; verum nunc Servianum hoc negotium benevolentiam

θαύσις καὶ ἀσφάλεια καὶ ἐκσφράγισμά ἐστι· ἄ
 ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, καὶ ἀντα-
 σοι ὀφείλω ἕως ἐν τοῖς ζώσιν εὐρίσκομαι,
 σοῦτον κεκοπίακας ἀεὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μάλ-
 νῦν ἐγκατέλιπες τὸν οἶκόν σου, τοσοῦτον δὴ
 πόρρω τῆς σῆς πατρίδος ξένας χώρας περιερ-
 :· Ὅθεν οἱ ἐκείσε κυριεύοντες μεγάλας εὐερ-
 καὶ τιμὰς ἐπηγγέλλοντό σοι δοῦναι, λέγω οἱ
 ἡρίας καὶ Τραπεζοῦντος δεσπότης καὶ βσι-
 αστος αὐτῶν ζητῶν σοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα
 ἴσιον μετ' ἐμοῦ τελείῃς. Αὐτὸς δὲ ὡς σώ-
 καὶ πιστὸς θεράπων διέκρινας τὸ συμφέρον
 ὠφελιμώτερον, καὶ ἔδρασας, καὶ ἂ νενόηκας
 : μοι συμβουλεύων. Τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκ-
 νιον τῆς πρὸς ἐμέ σου εὐνοίας καὶ ἀγάπης·
 ἡροφωρήθητι ἀληθῶς ὅτι καὶ παρ' ἐμοῦ ἔξεις·
 ἦν ἀντάμειψιν, ἕως ἐν τοῖς ζώσιν ὑπάρχω.
 ἔ τοῦ ἐν Σεργίᾳ συνοικεσίου οὐπὲρ ἐρωτῆς
 αὐτοτρώπως παρηκολούθησε. Μετὰ τὸ θανεῖν
 ἡρᾶν καὶ τὴν **221** τοῦτου σύζυγον ἐπανα-
 σαν πρὸς τὸν τῆς Σεργίας δεσπότην τὸν πα-
 ὄτῃς, προσῆλθέ μοι συλλαλήσασα ἡ πρωτο-
 ρισσα ἡ συγγενῆς αὐτῆς περὶ τῆς τοιαύτης
 εως, καὶ πλείστας δόσεις καὶ προίκας ἐπηγ-
 ἰ μοι, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφελιμώτατα ἔτασσε
 μένη ἐν τῷ μέλλοντι, ἅπερ καὶ ἀπὸ πολλῶν
 ἐνόμισα ταῦτα ἀληθῆ εἶναι καὶ συμφέροντα.
 δὲ ἐν τούτῳ ἔδει καὶ ἑτέρα βουλή καὶ σκέψις,
 ὥς εἶχον μετὰ τινος συμβουλευθῆναι διὰ τὸ
 παθητικῶς διακίεσθαι. Ἡ κυρία μου ἡ **C**
 καὶ μήτηρ τοῦ παρόντος βίου ἐξεδήμησε.

Ὁ μὲν Καντακουζηνός, ὃς ἀπὸ τῶν ἑλλων ἀπροσπα-
 θῶς ἐβούλετο, καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν· ὁ δὲ Λουκάς ὁ
 Νοταρὸς φανερώς καὶ ἀφανῶς λέγει ὅτι οὐδεὶς τῶν
 ἑλλων παρέξ αὐτοῦ οἶδε τί ποιεῖ, εἰ μὴ τὰ παρ'
 αὐτοῦ λεγόμενα καὶ ποιούμενα διισχυρίζεται ἀληθῆ
 καὶ καλὰ εἶναι, καὶ πάντα λίθον κινεῖ, τὸ τοῦ λόγου,
 ὡς καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίσταται. Ὁ μέγας δομέστι-
 κος ἐχθρῶδῶς διάκειται εἰς τὰ τῆς Σεργίας, καὶ
 ὁμονόησας μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου πα-
 ροτρύνοντές με ἀεὶ ἵνα τὸ τῆς Τραπεζοῦντος συνοι-
 κέσιον γένηται. Τίνι γὰρ τότε ἐδυνάμην συμβου-
 λεύεσθαι; Μετὰ μοναχῶν καὶ τῶν τοιούτων; ἀπράγ-
 μονές εἰσι. Μετὰ ἀρχόντων; καὶ οὐδεὶς ἐφρόντιζε
 μὴ προκαίμενός τινι, μὴ πῶς δημοσιεύσῃ αὐτὰ τοῖς
 ἄλλοις. Λοιπὸν **222** ἐγὼ ἐδεικνυμένους εἰς τὴν σὴν
 βραδύτητα. Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ
 σὲ καὶ τὴν γνώμην σου ἔγνωκα· καὶ ἂ εἶχον καὶ
 ἡμεῖς προσυνιστάμενα, φρονίμως καὶ καλῶς ἔλυσας.
 Καὶ εὐθύς τὸν Παλαιολόγον καὶ τὸν Εὐδαίμονα
 Ἰωάννην ἀπέστειλα, δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον,
 ὡς ἀπὸ τῆς θείας αὐτοῦ τῆς πρωτοστρατορίας
 εἶπη τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κα-
 λύματος, καὶ ἐπαύσαμεν. Λοιπὸν σὺν Θεῷ τελείω-
 μεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰδερίας. » Καὶ γεγονότος
 χρυσοδοῦλλου καὶ υπογραφέντος, περιεῖχεν οὕτως,
 ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ ἔστω γυνὴ τοῦ βασιλέως
 καὶ δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὸς
 δὴ ὁ βασιλεὺς ἔστω ἀνὴρ αὐτῆς, κατὰ πάσας τὰς
 συμφωνίας ἃς μετ' ἐμοῦ ἔστησεν ὁ ῥήθεις ῥήξ τῆς
 Ἰδερίας. Καὶ κληθεὶς προσῆλθε κατενώπιον τοῦ
 βασιλέως ὁ ἐκ τῆς Ἰδερίας μετ' ἐμοῦ ἐληλυθὸς

et studium etiam magis confirmat, communit
 et obsignat, tibi quoque obligatus sum, quoad in
 ro, cum semper mea causa summopere la-
 ris, nunc vero etiam domum tuam per lon-
 mpus reliqueris, procul a patria exteras re-
 obiens: unde cum, qui illic regnant, magna
 na honoresque promitterent, Iberiæ scilicet
 pezuntis despotæ regesque, uterque te rogans,
 : conciliari hoc connubium, ut prudens et
 minister decrevisi et fecisti, quod mihi com-
 n et utilissimum esset, et quid tibi videretur,
 teras mihi suasisti. Illud magnum mihi testi-
 um erat tuæ erga me voluntatis et benignitatis:
 to scito, digna me tibi præmia soluturum,
 In vivis ero. Quod autem de Serviano me
 bio rogas, res ea ita evenit. Amera mortuo
 iuge ejus reversa ad despotam Serviæ, ejus
 i, adiit me super illo negotio cognata ejus
 tratorissa, sponditque mihi cumulatissima
 lotemque, et alia multa utilissima commemo-
 et in futurum promisit: quæ ego multis de
 vera et re mea fore existinavi. Attamen
 mallo et deliberatione in tali re opus erat,
 ihebam, quem consulcrem, quoniam omnes
 vehementiori erant. Domina et mater mea
 atrix et vita cesserat; Cantacuzenus, qui e
 is non cupido judicabat, et ipse mortuus erat.

Lucas Notaras autem palam et occulte dicitur,
 præter se neminem omnium scire, quid facto opus
 sit, nihil, nisi quod ipse dicit facitque, verum ac
 bonum esse affirmat, omnemque lapidem movet, ut
 utar proverbio, id quod ipse bene nosti. Magnus
 domesticus infesto in Servios animo est conspirans-
 que cum Joanne Cantacuzeno quotidie me ad Tra-
 pezuntium connubium adhortatur. Cum quonam
 igitur deliberarem? Cum monachis et ejusmodi ho-
 minibus? at rem publicam non attingunt. Cum
 proceribus? at nemo rem perpensurus erat, qui
 nulli propensior esset, ut timendum esset, ne cum
 cum cæteris communicaret. Itaque ego iniquius fe-
 rebam moras tuas. Epistola autem tua ad me per-
 lata, et te et sententiam tuam cognovi, quæque nos
 quoque prius constituta habebamus, prudenter et
 commode expediveras. Statim igitur Palæologum
 cum Joanne Eudæmone, aliarum rerum prætextu,
 misi, a protostratorissa, matertera sua, illud
 nuntiatum. Ecce autem, causam quæ rem impedi-
 ret, cognovimus, et destitimus. Cæterum, si Deo
 placet, perficiamus cum Iberorum rege connu-
 bium. » Fit igitur bulla aurea, cui subscriptum est,
 in hanc sententiam, ut illius filia esset uxor impe-
 ratoris et imperatrix Cpolis, imperator esset ejus
 maritus, secundum conditiones omnes quas Ibero-
 rum rex mecum composuerat. Vocatur in conspe-

πρέσβυς. Καὶ ὁ βασιλεὺς οικειοχέρως ἐμπροσθεν τοῦτου ἐποίησε σταυροὺς τρεῖς μετὰ κιναθάρως εἰς τὸ ἀνώτερον τοῦ χρυσοδοῦλλου μέτωπον εἰς βαδίσαι κατὰ τὴν ἐκείνων συνθήκειαν, καὶ ἔδωκε τὸν χρυσοδοῦλλον ἐπὶ τὰς χεῖρας τοῦ πρέσβεως, καὶ φησιν αὐτῷ· « Ἰδοὺ οὗτος » ἐμὲ δεικνύων « σὺν θεῷ τῷ ἐρχομένῳ ἔαρι ἐλεύσεται μετὰ τριήρων παραλαβεῖν τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν νεόνυμφον. » Προσκυνήσας οὖν ὁ πρέσβυς ἀνεχώρησεν.

223 Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο ὅτι ὁ ἀμτράς ἐβούλετο ἐλθεῖν κατὰ τὸ στενὸν ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ Ἀσωμίτου κώμης οἰκοδομῆσαι τι φρούριον, καὶ βουλῆς γενομένης ἵνα ὁ βασιλεὺς εἰς Πελοπόννησον στείλῃ μηνύων τοῦ ἐλθεῖν ἕνα τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ, ὃς ἂν βουλησθῇ τούτων, καὶ ὁμοφωνήσῃ εἰς ὅσα αἱ βασιλικαὶ γραφαὶ διελάμβανον, ἵνα ἀνάγκης ἐπελοπούσης ἴδωσιν εἰ ὁ ἀμτράς βούλεται πρᾶξαι τι κατὰ τῆς πόλεως ἥτοι τῆς βασιλείας, καὶ ἀπέλθῃ πρὸς τοὺς δουτικούς αὐθέντας καὶ συμμαχίαν αἰτήσῃ, ἐν τῷδε τῷ μέσῳ παρηλθόν ἡμέραι τινὲς, εἴτα προστάξας ἐλθεῖν με ἐνῶπιον αὐτοῦ εἶπέ μοι τάδε· « Πρωτοβασταριῖτα, περὶ τῆς βουλῆς ἧς ἐστήσαμεν ἐτοιμάσθητι τοῦ ἀπελθεῖν σε εἰς Πελοπόννησον· καὶ ὡς ἂν διορθώσῃς τὴν ἐκεῖσε ὑπόθεσιν, ἵνα τις τῶν ἀδελφῶν μου ἐλεύσῃται ἐνθάδε, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπελθεῖν σε ἐκεῖθεν εἰς Κύπρον πρὸς τὴν ἐμὴν ἀδελφίαν τὴν ῥήγισσαν. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα ἐτοιμάσωμέν σοι τὰ ἐπιτήδεια τῆς ὁδοῦ. Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν σε κάκειθεν πορεύσῃ αὖθις εἰς τὴν Ἰθέρειαν, ὅπως ἄρῃς τὴν νεόνυμφον τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν μελλο-

Cum initio ejusdem anni fama manaret, ameram ad angustias prope superiorem partem vici Asomati esse venturum, ut ibi exstrueret castellum, cumque, concilio habito, visum esset, ut imperator in Peloponnesum ad fratrem arcessendum mitteret, uterunque illorum venire vellet, et is comprobarat, quæcunque imperatoris litteris constituta essent, atque, si necessitas adesset vidissentque ameram adversus urbem vel imperium aliquid moliturum, ad occidentales principes opem imploratum proficisceretur: hæc igitur dum fiunt, paucis diebus interjectis, imperator me ad se arcessitum ita allocutus est: « E consilio, quod cepimus, para te, protovestiarie, ut in Peloponnesum proficiscare, ibique negotium hoc perficias, ut alteruter fratrum in eorum huc veniat. Inde oportet te in Cyprum ad reginam, neptem meam, iter facere. Nos hic necessaria itineri providebimus. Inde reversus autem in Iberiam discedes, ut advehas recens mihi sponsam uxorem,

κυρίαν σου. » Ἐγὼ γὰρ ἀποκριθεὶς εἶπον αὐτῷ· « Οὐ δύναμαι παραδῆναι τὸ πρόσταγμα σου, τοῦ μὴ ἐκτελέσαι ὡς κελεύεις· ἀλλ' ἡ σύντεκνος καὶ δοῦλη τῆς βασιλείας σου, ἡ γυνή μου, ὑποπτεύω μὴ ποτε διὰ τὸ συχνάκις με ἀπουσιάζειν αὐτῆς ἀγανακτώσα ἀποκαρῆσθαι **224** μοναχῇ, ἣ καὶ ἔαση με καὶ ἄλλον λάβῃ· χθὲς γάρ ἐλήλυθα ἀπὸ Ἰθέρειας, διατρίψας ἐκεῖ ἔτη δύο, καὶ εἰ ἀναχωρήσω αὖθις ἐν βραχυμερίᾳ οἴκοθεν, ἐβλογον αἰτίαν εὐρήσας καὶ δικαίαν πρόφασιν τοῦ πρᾶξαι ἐν ἐξ ὧν εἶρηκα. » Ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας εἶπέ μοι· « Ἀλλ' αὐτὸς λέξον αὐτῇ ἵνα ταύτην καὶ μόνην τὴν ὁδοιπορίαν συγχωρήσῃ σοι ποιῆσαι, καὶ ἐνὸρκῳ προστάγματι τάσσω μηκέτι σε ἐνοχλῆσαι τοῦ ἐξελθεῖν σε πατριδόν. » Καὶ μάλα καλῶς ἐπίστασαι τὰ ὅσα σοι ἐπηγγελά-

μην εὐεργετήσαι σε, καὶ τί τὰ ἀνὰ ἡμῶν συλλεληθέντα, καὶ τί βουλόμεθα ποιῆσαι. Καὶ τοῦτο βέβαιόν ἐστι καὶ χωρὶς ἐνόρκου προστόγματος, ὅτι αἱ πρεσβεῖαι καὶ ὁδοιπορίαι αἱ ὑπὸ σοῦ παύσουσι. Μηνύσω δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοταρᾶν ὅτι ἐπεὶ τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὄφελόν κτήται, οὐ δύναται ἔχειν καὶ τὸ μεσαστικόν. Καὶ τοῦτο λέγω ἵνα σοι δωρήσωμαι. Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐστὶ πρόπον ἵνα ἀπαίρῃς αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ· ἐστὶ γὰρ ὡς καταφρονεῖν, εἰ μὴ ἀναβολὴν καὶ τρόπον ποιήσωμεν ἵνα αὐτοθελῶς ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ ἐκείνος. Καὶ ἐχέτω δὴ πάλιν τὸ πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς, καὶ τι σιτηρέσιον δι' ἄλλου τρόπου, ἐπεὶ χρὴ ποιῆσαι καμὲ δύο, τῶν ἀρχόντων συμβούλους, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου εἶχεν, ἐν ᾧ μετ' ἐμοῦ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ προδλίπειν διορθώντιν futuram dominam tuam. » Ad quæ ego ita respondi: « Non possum equidem declinare mandatum tuum, ut non faciam, quod jubes; verum majestatis tuæ cōmmater et serva, conjux mea, vereor, ne quando, propter crebram absentiam meam indignata, monachis se adjungat aut me deserto nubat alii. Nuperrime enim ex Iberia redii, annos ibi duo moratus, atque si intra paucos dies iterum peregre abiero, causam idoneam et justam inveniet faciendi alterum horum, quæ dixi. » Subridens imperator: « At tu, inquit, facit unum hoc iter etiamnum facere tibi permittat, ac jure jurando tibi spondeo, posthac me non jam creaturum tibi molestiam itineris extra patriam faciendi. Scis autem, quæ tibi beneficia præmiserim, quæ inter nos locuti simus et quid facere cogitemus, atque hoc quidem etiam sine sacramenti religione certum est, legationes et itinera tua finem habitura esse. Significabo autem Noταρæ, magno duci, cum magni ducis munere fungatur, non posse eum præesse etiam administratoris officio. Atque hoc dico, ut te eo munere ornem. Neque tamen decet, spoliare me eum ista dignitate. Contemnere enim eum videamur, nisi exspectemus aliquantisper et modum excogitemus, quo eam ipse sua sponte deponat. Enimvero habebit rursus primas in consilio, et aliunde aliquod stipendium, quandoquidem me quoque duos e nobilitate consiliarios, quales habuit imperator, frater meus,

ταὶν ἀναγκαῖα, δουλείας τε καὶ ὑποθέσεις **A** λαίας. » **225** Καὶ οὕτως ἐμνηύθη ὁ μέγας τοῦ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ συντέκνου, τοῦ ἱερομο-
νῆ πνευματικοῦ πατρὸς Νεοφύτου τοῦ ἐν τῇ
σιανίτῳ μονῇ. Καὶ ἀκούσας ὁ Νοταρὰς περὶ
ἡ θρησκείας ἐστέρη, πλὴν ἐκνυσίως ἡ ἀκουσίως
· καὶ μᾶλλον ἐδείκνυνεν ὅτι καὶ πρὶν ἢ τοῦ εἰ-
πῆ περὶ τούτου ἐλογίζετο ποιῆσαι, ὅπως καὶ ὁ
· ἀντιχαρίσεται τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἄλλην τινὰ
· αὐτὰ οὖν πέρας οὐκ ἔλαβον διὰ τὴν ταχέως
σεν εἰς ἡμᾶς κοινὴν συμφορὰν. Καὶ πάλιν
· ὁ βασιλεὺς ὅτι ἤθελεν εὐεργετῆσαι μοι καὶ
πύτην χάριν, ἵνα συζεύξῃ εἰς γυναῖκα τὴν
γαστέρα τῷ νεανίσκῳ ἐκείνῳ Νικολάῳ τῷ Με-
·, τῷ υἱῷ ποτε Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃν
λίσσουργον ἐπωνόμαζον, τοῦ καὶ μεγάλου **B**
εὐεργέτου, ὅστερον δὲ καὶ μητροπολίτου γεγο-
νός ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς ἡμῶν ἱστορίας
ἡμεν καὶ τὴν ἐπιτροπικὴν διοίκησιν, ἣν προ-
μεν, τῶν τούτου τόπων καὶ χώρων δώσῃ μοι
πεν καὶ κυβερνήν, ἕως οὗ ἡ ἐμὴ θυγάτηρ τὸ
τέταρτον ἔτος φθάσῃ καὶ ὁ γάμος τέλειος
· Καὶ αὕτη μὲν ἦν ἡ ὑπόθεσις, περὶ ἧς ἐλε-
σθεὺς ὅτι αἱ δι' ἐμοῦ πρεσβεῖαι καὶ ὁδοιπο-
ύουσιν. Ἐβρήκαί μοι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ Πε-
·σῳ ἤθελεν ἀποστελῆαι ἑτερόν τινα τῶν γη-
·ρχόντων, ἵνα τὰ ἐκεῖσε, ὡς ἔφημεν, διορθώσῃ
ὧν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνάθῃσιν δώσῃ **226**
ὧς ἔχῃ πρῶται · εἰ ἐν κεφαλαίων οὐ δύνηθῃ
·, πρῶτη κατὰ τὸ δεύτερον, καὶ οὕτω κατὰ
· ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ
necesse est, qui per totum diem mecum sint
tuo ad providenda, ordinanda, et facienda
ria tum servitia tum consilia imperii.»
ita significatum est magno duci per meum
us compatre, hieromonachum et spiritu-
alrem Neophytum, qui in Charsianitæ mo-
o erat. Edoctus de hoc officio Notaras, non
abat, utrum libenter tamen, an invitus,
· quamquam prae se ferebat, etiam antequam
s esset, cogitasse se istud facere, ut impe-
ipias filiis aliam impertiret dignitatem. At
ae non habuerunt exitum, propter commu-
ilus in nos ingruentem calamitatem. Rur-
bi affirmavit imperator, etiam hanc se mihi
· daturum, ut filiam meam juveni collocaret
· Melisseno, filio Nicephori Melissenii, quem
irgum cognominabant, magni protostrato-
stea vero etiam metropolitæ munere functi,
dmmodum historiarum libro secundo comme-
mus; pollicitus etiam, traditurum se mihi
·, cujus ante mentionem fecimus, admini-
·rem locorum ejus oppidorumque, quæ habe-
· procurarem, donec filia mea decimum
m annum attigisset et nuptiæ fierent. Atque
ud fuit, in quo legationes et itinera mea
esse habitura imperator affirmavit. Idem
xit, velle se in Peloponnesum alium e senibus

πέμπτον. Καὶ εἶπέ μοι περὶ τούτου πάλιν · « Ἀλλ' ὑποψίαν ἔχω ὅτι ἐὰν ἑτερόν τινα πάρῃς σοῦ ἀπο-
στεῖλω, οὐ φυλάξει μοι τὴν τρέπουσαν εὐνοίαν καὶ
πίστιν, μὴ πως ἀπατήσωσιν αὐτὸν οἱ δεσπότες καὶ
ἀδελφοί μου, ὑποσχόμενοι τούτῳ διὰ τούτῳ διὰ χρυ-
σοδούλλου τινὰ κώμην ἢ χώραν αὐτῷ καὶ τοῖς
κληρονόμοις αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν, καὶ πεισθεὶς
ἀποδοκιμάσῃ τὰ τέτταρα εἰρημένα κεφάλαια, καὶ
πράξῃ κατὰ τὸ πέμπτον, ὅπερ βαρύτατόν μοι ἔσε-
ται. Αὐτὸς οἶδας καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Κύπρου ῥηγίσσας
τῆς ἐμῆς ἀνεψιᾶς ἀποσταλέντα μοναχόν, λέγοντά
μοι ὅτι ἐπεὶ ἡ ῥήγισσα οὐκ εἶχεν ἀνθρωπινον πιστόν
καὶ ἐπιτήδειον μνηύσαι μοι δι' αὐτοῦ τὰ ὅσα ἦν
ἀναγκαῖα, οὐτε δυνατὸν ἦν ὡς ἐκείνη ἐπεθύμει συλ-
λαλῆσαι μοι διὰ στόματος, ἐξαποστεῖλω ἐγὼ πρὸς
αὐτὴν ἀνθρωπινόν ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς δόκιμον
καὶ πιστόν. Διὰ τοῦτο ἑτερόν τινα οὐχ ἀρμόζει πά-
ρεξ σοῦ εἰδέναι τὰ μυστήρια ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς ἔς
ἀρμοδιώτερός σου, εἰ μὴ μόνον σὺ ὁ πρῶτος
καὶ στήσας καὶ ὀμιλήσας καὶ πληροφορήσας τὰ
πάντα μετ' αὐτῆς καὶ ἐν ἐτέρῳ καιρῷ · διὸ οὐ
δύναται δι' ἄλλου τινὸς ἡ ὑπόθεσις πέρας λα-
θεῖν. » Ἐγὼ δὲ πάλιν ἀποκριθεὶς εἶπα τῷ βα-
σιλεῖ · « Ὡς κελεύει ἡ βασιλεία σου, οὕτως ἔχει.
» Ἐνεκεν τούτων τῶν εὐλόγων αἰτιῶν ἡ ἐμὴ σύνευνος ἡ
227 δούλη σου ἔμα τῶς ἐμοῖς συγγενέσιν οὐ κω-
λύσουσί με, εἰ τύχη, καὶ ποιήσω τὸ προσταχθέν
μοι. Ἦν αὖ μακαρίσω, ἀναφέρων αὐτῇ ἔτι περὶ ὧν
διὰ τῆς καλοκαγαθίας τῆς βασιλείας σου ἔταξάς μοι
περὶ τῆς ἐμῆς θυγατρὸς ὑπανδρίας καὶ τόπων καὶ
τιμῆς δωρητέως καὶ ἀναδοχῆς πλεόν τῶν ἄλλων
optimatum mittere, qui illic res, de quibus dixi-
mus, cum fratribus componerent, et referret ad se,
quid facto opus esset: quodsi non posset primum
caput obtinere, obtinere niteretur secundum, atque
ita deinceps aut tertium, aut quartum, aut, si ne-
cessitas cogeret, quintum. Rursus: « Sed si, inquit,
alium praefer te misero, metuo, ut is debitam mi-
hi benevolentiam et fidem praestet, neve eum deci-
pian despotæ, fratres mei, per bullam auream
vicum aliquem vel regionem ipsi et hæredibus
deinceps polliciti: qua ille re commotus, quatuor
capitibus rejectis, de solo quinto agat: quod mihi
molestissimum accideret. Præterea scis ipse, a re-
gina Cypri, cognata mea, ad me missum monachum
dixisse, ut, cum regina non haberet hominem fidum
et idoneum, per quem res quasdam maximi mo-
menti mecum communicaret, nec posset, ut opta-
ret, coram mecum colloqui, ego ad illam hominem
ex nostra aula spectatum et fidum mitterem. Quare
fieri nequit, ut alii, ac tibi, secreta nostra inno-
tescant, neque est quisquam te aptior, quan-
doquidem tu etiam alias omnia cum illa egisti,
constituisti, communicasti, perfecisti. Quam
ob rem per alium istud negotium absolvi nequit. »
Ego ita respondi: « Sicut censes, imperator, ita
res habet. Ac propter istas gravissimas causas
conjux mea, serva tua, cum reliquis propinquis

ἀρχοντισσῶν. » Καὶ οὕτως καιροῦ δὴ ὄντος τοῦ ἀριστησῆσαι προσκυνήσας ἐγὼ ἀπῆλθον οἰκαδὲ. Μετὰ δὲ τὸ ἀριστον ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐν τῷ παλατίῳ ἐφῆσατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὰ ὅσα μετ' ἐμοῦ ἐλάλησε περὶ τοῦ πρέσβου με ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ δι' ἣν αἰτίαν· καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι Ἀναγκαζόντες τιμῆσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Φραντζήν, διότι τὸ ὀφφίκιον ὃ κέκτηται οὐκ ἔστιν εὐχαριστία οὐδεμία πρὸς ἡμᾶς, διότι παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου εὐεργετήθη τοῦτο αὐτῷ. Διὸ λέξον αὐτῷ ποῖον ἄλλο τῶν ὀφφίκιων ὀρέγεται, καὶ ἀκούσωμεν. Καὶ ἐξελθὼν ὁ δοῦξ καὶ εὐρών με ἐπυνθάνετο τί τὸ ὀφφίκιον ὠρεγόμεν ἵνα δωρήσεται μοι ὁ βασιλεὺς. Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπον ὅτι· Κατὰ νοῦν εἶχον καὶ ἐγὼ αἰτῆσαι μείζον ὀφφίκιον, ὅπερ οὐ κέκτηται ἄλλος, καὶ οὕτε ζῶντός μου εὐεργετήσῃ τινὶ ἐτέρῳ πλὴν ἐμοῦ· καὶ τὸ πρέπον οὕτως μοι δοκεῖ εἶναι, ὃ καὶ ὀρέγομαι, ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν με εἰς Τραπεζοῦντα τσαῦτα ὄνειδον καὶ κατηγορίας ἤκουσα καὶ ὀπῆρα διὰ τὸ εἶναι καὶ ἐτίρους **228** δύο ἀρχοντας ἐν τῷ ὀφφίκίῳ ὃ ἐγὼ, ὃ οὐκ ἔβλα. Ἀλλ' ἵνα βεβαιωθῇ ὁ λόγος μου, ὥς μοι εἴρηκας κάγω ὀρέγομαι, εἰ καὶ ἀρεστόν ἐστι τῷ αὐθέντῃ μου τῷ βασιλεῖ, εὐεργετήσῃ μοι τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου. » Καὶ οὕτως ἀπῆλθεν ὁ Νοταρᾶς καὶ ἀνέφερε πάντα τῷ βασιλεῖ· ὃ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· « Αὐτὸ γὰρ τὸ ὀφφίκιον οὐ δίδωμι οὐδενί, ὅτι ὁ πρόωγός μου πενθερός ἐστι μέγας κοντοσταύλος, γεγωνὼς ἐν τῇ Πελοποννήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου, ὅτε ὠκοδόμηται τὸν Ἰσθμόν. Πλὴν δώσω αὐτῷ ἕτερον μείζον ὀφφίκιον, ὃ οὐκ ἔστιν εὐχάριστος, ἀλλὰ καὶ ἀνέχεται τὸν βασιλέα. »

non obstat fortasse, quominus voluntati tuæ obsequar: quam beabo, cum docebo, quæ majestatis tuæ gratia de illa mea collocanda decreverit, deque ditionis et honorum præmiis, præ reliquis feminis nobilibus eam evectura. » Ita cum tempus prandii adesset, adoratione facta, domum discessi. Post prandium magno duci in palatium venienti Imperator retulit, quæ de obeunda mihi legatione mecum egisset, causam tamen non aperuit; addidit autem, necesse esse, ut ipse quoque me colonestaret, quoniam munus, quo fungerer, non sua gratia, sed imperatoris, fratris sui, benevolentia mihi impertitum esset; mandavitque ei, ut quod munus optarem, ex me quæreret et sibi renuntiaret. Itaque dimissus dux, ubi me vidit, rogavit, quod munus ab imperatore mihi dari cuperem. Ad quæ ita respondi: « Possim equidem munus majus nunc petere, quod alius non habeat, quodque me vivo præter me nemini impertiatur. Quod honeste petiturus mihi videor, quia, antequam Trapezuntem discessi, plurimas calumnias et criminationes expertus sum ac pertuli, quia alii duo procures in officio essent, quod habeo: id quod nolui. Itaque, ut eventum habeat oratio mea, quando tu ita jubes, cupio equidem, si imperatori, domino meo, acceptum sit, ut impertiat mihi munus magni contostauli. » Ita discessit Notaras

κίον, τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου. » Ὁ δὲ δοῦξ ἀποκριθεὶς εἶπε· « Καὶ τί γενήσεται μετὰ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Μετοχίτου; » Ὁ Νοταρᾶς εἶπεν· « Ἐπὶ τῷ βασιλεῖ ἵνα εὐεργετήσῃ με τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὃ ἐστι μετὰ τὸ τοῦ στρατοπεδάρχου, καὶ οὐ τοῦτο, λέξας ὅτι· Ἡ βασιλεία σου ζητήσῃ τοῦ δεσπότη τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐποίησας στρατοπεδάρχην τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸν διὰ τὴν συγγαμρίαν συγγένειαν καὶ διὰ τὸν πρωτοστράτορα τὸν αὐτοῦ πατέρα. Καὶ ἐὰν ἐώσῃς τῷ Φραντζῇ τὸ τοιοῦτον ὀφφίκιον, ὃ ἐστι πρῶτον τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, τί γενήσεται; » Ὁμῶς εἰ ἀρεστόν ἐστι τῇ βασιλείᾳ σου, εὐεργετήσον αὐτῷ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου ὀφφίκιον, ὃ ἐστι μετὰ τὸ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου. » Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν· « Ἐγὼ σοι προεῖπον ὅτι ὁ Φραντζῆς οὐ δέχεται **229** οὐδὲν ὀφφίκιον παρ' ἄλλου κρατούμενον, εἰ καὶ μειζότερον εἴη· πῶς οὖν καταδέξεται τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου; ὅμως ἐκ δευτέρου λάλησον αὐτῷ, καὶ ὁρῶμεν τὴν γνώμην αὐτοῦ. » Λοιπὸν αὐθις ἦλθε πρὸς με ὁ μέγας δοῦξ λέγων· « Ὁ βασιλεὺς ἐφη ὅτι τὸ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ὀφφίκιον, ἐπεὶ ὁ πενθερός αὐτοῦ ἔχει τοῦτο, οὕτε σοὶ οὕτε ἄλλῳ τινὶ εὐεργετήσῃ· αὐτὸ, ἀλλὰ δώσει σοὶ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὅπερ καὶ πρῶτον τοῦτο ἐστὶ. » Κάθ' εἶπον αὐτῷ ὅτι· « Εἰ καὶ πρῶτόν ἐστι τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφίκιον, τοῦτο οὐ θέλω ἀφαιρεθῆναι ἀπὸ ἄλλου καὶ δοθῆναι ἐμοί· » καὶ οὕτως διελύθη ὁ σύλλογος. Βουλευθέντος δὲ μου μετὰ τῶν συγγενῶν μου καὶ φίλων καὶ οἰκείων περὶ ὧν ὁ βασιλεὺς μοι ἐπηγγείλατο, καὶ καλῶς πᾶσιν ἔδοξεν ἵνα τὸ συνοικίσωμεν et cuncta retulit imperatori: qui hæc ei respondit: « Illud quidem munus nemini impertio, quoniam pristinus affinis meus magnus contostaulus est, ornatus ea dignitate in Peloponneso a patre meo imperatore, cum Isthmum muniret. Verum dabo illi aliud majus munus, magni logothetæ. » Tunc dux: « Quid igitur, inquit, de Palæologo Metochita fiet? » Addiditque, ut magni primicerii munus, quod post stratopedarchæ munus sequitur, non hoc, mihi daret. « Ipsa enim, inquit, majestas tua fratris despotæ rogatu stratopedarcham fecisti Cantacuzeni filium propter affinitatem et patrem ejus protostratorem. Phrantzæ igitur si dederis hoc officium, quod majus est dignitate stratopedarchæ, quid futurum est? Sed tamen, si placet ita majestati tuæ, magni primicerii munus illi imperi, quod magno stratopedarchæ proximum est. » Contra hæc imperator: « Jam ante tibi dixi, Phrantzen non accepturum dignitatem, quam cum alio communem habiturus sit, etiamsi sit præstabilior: quomodo igitur accipiet munus magni primicerii? verum tu iterum cum conveni, ut cognoscamus voluntatem ejus. » Itaque iterum ad me veniens magnus dux: « Imperator, ait, dixit, magni contostauli officium, quo ipsius affinis fungatur, nec tibi nec alii cuiquam se daturum, sed ornaturum te esse magni primicerii munere, quod etiam ma-

ἡ θυγατὶς γένηται· περὶ δὲ τοῦ ὀφφίκιου, Ἀρῶν τί διὰ τοῦ ἱερέως Ἀντωνίου μηνύει μοι; » Εἶτα ποῦ φέρεται, καὶ ἀπέλθω καὶ εἰς Πελοπόννησον Κύπρον, καὶ σὺν ἐμοὶ ἄρω καὶ τὸν ἄριστόν μου καὶ κρείττονα σχεδὸν εἰπεῖν πάντων λικιωτῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς κινήσεως μου καὶ τὸ πλέον μέρος, καὶ ἀπελθεῖν ἡμᾶς διὰ πῶς κάκεινος ἔδωκε τοὺς τόπους καὶ παιδεύει πᾶν τὸ χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ· καὶ εἰ τι ἀμυρᾶς καθ' ἡμῶν βούλεται τι ποιῆσαι, οὐδὲν μου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μετὰ τῆς κινήσεως παρὰ τοῖς μητρικοῖς **230** μου συγγενέσι, τοῖς κατοικοῦσιν ἐν ταῖς χώραις μελλογάμβρου μου· εἰ δὲ οὐκ ἔσται τι ὡν, ἐπαναστρέψῃ πάλιν σὺν ἐμοὶ ἐν τῇ πατρίδι λοιπὸν τῶν εἰρημένων πασῶν αἰώνων τοῦ συνοικισμοῦ τῆς θυγατρὸς μου μάχης ὑποψίας καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς προσέειπεν ἐν τῇ συνοικίᾳ μου συνχωρήσας τὴν πάλιν ἐξέσθαι. Ὡς οὖν τὸ τῆς θυγατρὸς μου συνοικισμὸν ὥσπερ ποιεῖσάντες τὰ προικοσύμφωνα λόγιον τοῦ ἀρραβῶνος, καὶ χαρὰν διὰ τοὺς ποιήσαντες, πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν νομήσασιν, εἰ μὴ μόνον τὰς βασιλικὰς καὶ διὰ γραμμάτων προσεδόκουν λαβεῖν. Ὡς εἰς τὸ παλαιὸν ἐσελήλυθα ἔνδον τοῦ τοῦ καλλίου, ὡς σύνθεός μοι, καὶ οὐκ εὖρον αὐτὸν ἡρώτησα, καὶ ἐρρέθη μοι ὅτι ἐν τῷ τρασματίῳ ἐτέρῳ πλησίον τοῦ καλλίου αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ Ἀντωνίῳ τῷ Ποδῶ. Καὶ γὰρ προσερχόμενος ἐξερχόμενος θυμοῦ γίγνεται μοι· εἰ δὲ τὸν μεσάζοντα τὸν Νοτα-

ρῶν τί διὰ τοῦ ἱερέως Ἀντωνίου μηνύει μοι; » Εἶτα παραλιπὼν τὴν ὕβριν λέγει μοι πάλιν, « Σὺ ἐξήγησας τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου· ἐγὼ εἶπον τῷ Νοταρᾷ ὅτι οὐτε ἄλλω τινὶ δώσω διὰ τινος αἰτίας ὡς εἶπον· ἀλλ' ἔφη αὐτῷ ἵνα δώσω σοι τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Ὁ δὲ εἶπέ μοι ὅτι εἰ ὁ Παλαιολόγος **231** ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ἀκούσῃ τοῦτο, τί γενήσεται, εἰ σοὶ εὐεργετήσω τὸ τοιοῦτον ἄξιωμα. Καὶ σήμερον ἔστειλεν ὃν εἶδες ἐξελεῖν, τὸν ἐν σχήματι καὶ θεωρίᾳ ἐπιτήδειον, τῷ δὲ πρόπῳ καὶ νοτῷ ἀγροικόν καὶ ἀνωφελέστατον Ἀντωνίον ἱερέα, αἰτῶν μοι ἵνα τιμήσω τοὺς σκαιότατους καὶ ἀσυνέτους υἱοὺς αὐτοῦ, τὸν μὲν πρῶτον μέγαν λογοθέτην, τὸν δὲ δεύτερον μέγαν κοντοσταυλόν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἐσθῆτας ἐκείνος ἄρχει, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὑπηρεσία τοῦ αὐτοῦ ὀφφίκιου. Λοιπὸν λέγω εὐεργετήσω αὐτοῖς ἄλλα ὀφφίκια μετὰ καιρὸν, οὐ τοσαύτης ἀξίας ὅμως, ἀλλ' ἐλάττονα· σὺ δὲ ἔσθαι ἀπὸ τοῦ νῦν μέγας λογοθέτης. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον παραγγέλλω σοι, ὅτι διὰ τὰ συμβάντα τοῦ καιροῦ καὶ τὰς ποικιλώδεις γνώμας τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλας αἰτίας μὴ προσκυρήσεις με εἰς παράστασιν ἑορτῆς, ὡς ἔξεστι τῷ ὀφφίκίῳ σου, εἰ μὴ ὁ Νοταρᾷ γράψῃ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἀνταδελφούς μου καὶ τὴν ἀνεψιάν μου τὴν ῥήγισσαν ἐπιστολαῖς, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας οὓς μέλλω γράψαι περὶ τῆς ἐκείσε ἀποδημίας, σὺ δὲ ἀντιγράψῃς πάλιν ἐκεῖθεν πρὸς με καὶ πρὸς πάντας τοῦ οἴκου σου. Εἰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέσῳ ἀκούσῃς οἱ μὴ θέλοντες, καὶ εἰ φανήσεται αὐτοῖς αὐστηρὸν ἢ πικρὸν, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες καταπίωσιν αὐτό. » Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην τῷ

st. » Cui respondi, etiamsi majus esset id magni ducis officio, tamen non passurum alii id derogatum in me conferri, atque habuit colloquium. Consultante autem cognatis, amicis et familiaribus de iis, erator mihi proposuerat, omnibus videbam conjugium filiae meae fieret, de officio autem me committerem, atque in Peloponnesum proficiscerer et assumpto filio optimo e dicam, aequalibus suis omnibus praeterea, et majore parte opum mobilium, per iter facerem, ut ille quoque eas recognosceret et ad omnem scientiam, quae ad vitam commodi, institueretur, sensissemus, ameram aliquid adversus nos illium cum bonis mobilibus in Peloponnesum maternos cognatos, in agro futuri affinis itantes, relinquerem; sin nihil contra nos esset, eum mecum in patriam reducerem. Ob omnes illas causas, quos commemoravi conjugium, suspicionem belli et reliquum meum, ut supra dixi, denuo me peregre passa est. Postquam igitur filiae conjugium fecimus, peracta dotis et arrhabonis re, gaudio propter nuptias impleti, omnia idem iter necessaria providimus, nec jam al, nisi scriptis mandatis imperatoris.

Palatium igitur et cubiculum imperatoris pro consuetudine mea ingressus, ipsum non invenio. Roganti mihi responsum est, colloqui eum in conclavi cubiculo vicino cum Antonio sacerdote, Rhodio. Itaque praestolor aliquandiu, cum ecce prodiens imperator ira incensus me inclamat: « Nostine, inquit, qui a mandatis mihi est Notaras quid per Antonium sacerdotem mihi significet? » Deinde remissa superbia, addit: « Cupivisti tu officium magni contostauli: quod nec alii cuiquam daturum me esse propter causas, quas commemoravi, Notaræ edixi: tibi vero daturum me esse magni logothetæ officium. Ad quæ ille respondit: Si hac te dignitate ornassem, quid futurum esset, cum Palæologus magnus stratopedarcha id cognovisset? Jam hodie misit ad me, quem exeuntem videri, habitu et specie idoneum, moribus et ingenio horridum et improbum Antonium sacerdotem, rogans, ut ineptissimos ipsius et stolidos filios, majorem magnum logothetam, minorem magnum contostaulum creem, cum ille etiam vestimentis praesit, quod proprium ejus munus est. Attamen consentio, procedente tempore daturum me iis esse alia officia, non tanti tamen ponderis, sed leviora; tu autem dehinc magnus logotheta eris. Verum hoc unum te moneo, ut propter temporis eventa et varias procerum voluntates aliasque causas in festorum die-

βασίλει λέγων· «Κύριος ὁ Θεὸς μακροήμεροί σοι τὸ κράτος σου. Ὅμως θεόμενος παρακαλῶ τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ἐὰν μέλλῃ συμβῆναι δι' ἐμέ τι **232** σκάνδαλον δι' οὗ προξενηθήσεται λύπη τῷ κράτει σου, μὴ γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ δέσμα μου ἀφαιρέσον, εἰ εἰς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῇ βασιλείᾳ σου εἴη. » Ὁ δὲ εἶπέ μοι· «Ὡς πιστὸς θεράπων εἴρηκας. Ὅμως μὴ φρόντιζε περὶ τούτου οὐδέν· λυποῦμαι γὰρ πῶς μὴ περισκεπτόμενοι τὰς πρὸς με τοσαύτας παρὰ σοῦ θεραπείας καὶ φιλίας, βούλονται κατὰ σύγκρισιν τῶν σὺν ταῖς αὐτῶν ὑπολήψεσιν ἀποκηδῆν τοὺς προσήκοντας βαθμοὺς τῶν ὀφεικίων. Πλὴν προσκάλεσον ἐνταῦθα τὸν τὰ ταύτης τῆς ὑπηρεσίας ἐμπιστευθέντα νοτάριον. » Καὶ ἐλθὼν ὁ νοτάριος, προστάξας ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτῷ· «Προσέπομέν σοι πρὸς τίνα καὶ τίνα εἶδαι σε γράφειν τὰς τῆς πίστεως ἐπιστολάς, οἷς γράψον ὅτι μέλλουσι μαθεῖν τὸ πᾶν ὅπῃ τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ· καὶ εἰ μὲν ζήσωμεν καὶ πρόσω, γράψεις αὐτὸν καὶ συγγενῇ ἡμῶν εἶναι. Καὶ ἐὰν τινι οὐκ ἀρέσῃ, ἀκόντες ὑπομείνωσι, καὶ ἀντὶ νέκταρος ἢ μυρεψικοῦ ποτοῦ τὴν χολὴν καταπιέτωσαν. Εἰ μὴ καὶ σὺ, νοτάριε, ἔχε τοῦτο ὡς ἀπόκρυφον μέχρι ἡμερῶν τινῶν. » Καὶ συγκατασκευάσας τὰ πράγματα εἰσαγαγὼν αὐτὰ, καὶ προσεδόκουν σήμερον ἢ αὔριον προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ ἡγουν λαθεῖν ἄδειαν ἵνα ἀπέλθω. Ἰδοὺ ἐξῆλθε τῆς Ἀνδριανουπόλεως ὁ ἀμνηρᾶς βαδίζων καθ' ἡμῶν.

rum solemnitatibus ne me pro more officii tui adores. Quanquam notarius rei mentionem faciet in litteris ad fratres meos et cognatam meam reginam, denique ad omnes, ad quos de itinere tuo scripturus sum, ac tu illinc vicissim ad me et quemcunque domus tuæ scribens, titulum hunc usurpabis. Quodsi interea rem cognoverint, qui invident tibi, quamvis iis durum acerbumque videatur, volentes nolentes eam devoranto. » Respondi ita imperatori: «Deus Dominus producat imperium tuum. Sed tamen suppliciter rogo sanctam majestatem tuam, si mea causa ulla futura sit offensio, unde quid detrimenti capiat imperium tuum, unquam ne fiat, quod meditaris, imo potius bellum mihi detrahas, si ad majestatis tuæ tranquillitatem et pacem conducatur. » Tum imperator: «Ut minister, ait, fidelis locutus es. Sed ne tibi ista res curæ sit ullo modo. Doleo enim, quod nihil circumspicientes tanta tua erga me officia et obsequia et tuorum meritorum comparisonem affectantes animis gradus officiorum convenientes transillire conantur. Verum arcesse huc jam munere hoc fungentem notarium. » Venientem notarium imperator ita allocutus est: «Ante tibi significavi quæ et ad quos publicæ fidei epistolis tibi scribenda sint: his adde, eos totam rem cognituros esse e Georgio Phrantze magno logotheta; ac si vita suppeditaverit, scribes etiam, eundem nobis fidem esse. Hoc cui displicuerit, ringatur licet, et pro necltare aut potu aromatico bilem concoquat.

A Καὶ προσμεινάντες ὀλίγον ἵνα ἴδωμεν, μὴ ποτε κατὰ τὴν ὁδὸν συναντήσῃ ἡμῖν τι ἀπευκταῖον.

233 γ'. Ἰδὼν καὶ ἀκούων ὁ ἀμνηρᾶς Μεσεμῆτης τὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νίκας; καὶ πολέμους περιφανεῖς; καὶ τῶν ἐτέρων αὐτοῦ τρισκαταράτων προγόνων, ἐν αὐτῷ ἐφαντάζετο τί ἄρα καὶ αὐτὸς ποιήσῃ ἀξίον μνήμης. Ταῦτα οὖν κατὰ νοῦν λογιζόμενος βουλῇ κακῇ καθ' ἡμῶν χρησάμενος ἦν, ἵνα πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως. Ἐλεγε γὰρ ἐν αὐτῷ· «Ἐάν τὴν πόλιν νικήσω, ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἦδη ἐποίησα, διότι αὐτοὶ μὲν κατὰ τῆσδε τῆς πόλεως πολλάκις πειρασθέντες οὐδὲν ἐκατέρωθωσαν. » Διὰ ταύτην οὖν τὴν ὑποκεκρυμμένην ἐννοίαν καλὴν ἐφάνη αὐτῷ ἵνα κατὰ τὸ τῶν Ἀσωμάτων στενὴν ἄστυ κτίσῃ, ὡς προεῖρηται, ἵνα καταφυγὴν ἔχῃ αὐτὸς περὶ ὧν ἐμελέτα ποιῆσαι, ὅπως οὐδὲν τῶν πλοιαρίων μικρὸν ἢ μέγα δυνηθεῖ καταλθεῖν ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἵνα ῥάδιον ἔχωσι τὸ πέραμα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. Θέλων δὲ καὶ βιαζόμενος ἵνα τὰ μελετούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχῇ λάθωσιν, ἰδοὺ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ ἐξακισχιλιοστοῦ ἐννακισιοστοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους ἐλθὼν ἔπαιον εἰς τὸ στενὸν, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸ ἄστυ. Ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὰς πανουργίας αὐτοῦ ἐβουλήθη ἀποκαλύψαι αὐτὸς πρῶτον τὴν μάχην, ὅπως αὐτὸν ἐμποδίσῃ. Τινὲς δὲ τῶν τῆς συγκλήτου ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν ἐκώλυσαν τὴν γνώμην καὶ βουλὴν τοῦ βασιλέως, **234** λέγοντες μὴ ἀποκαλυφθῇ τῇ μάχῃ τῆς βα-

C At tu quoque, notarie, hoc dies aliquot silentio tege. » Rebus deinde adornatis, instructus iis sum atque exspectabam, eo ipso die aut postridie me adoraturum imperatorem et abeundi potestatem accepturum esse, cum subito Adrianopoli egressus ameras adversus nos proficiscitur. Itaque præstolati sumus aliquandiu, ne forte in itinere contingeret nobis quid infaustum.

3. Mehemetes ameras cum patris majorumque execratissimorum præclaras victorias et res gestas videret audiretque, reputabat secum, quid ipse faceret dignum memoria. Hæc cogitans apud animum suum, malo consilio statuit, ut bellum adversus urbem pararet. Sic enim secum ratiocinabatur: «Si urbem vicero, priores omnes præcelluero, quoniam illi eam urbem sæpe aggressi frustra laborarunt. » Ex hac occulta cogitatione igitur visum ei est, juxta Asomatorum angustias castrum condere, ut supra monuimus, quo refugium haberet, dum faceret quæ meditabatur, neve ullum sive parvum sive magnum navigium e Ponto Euxino in urbem posset pervenire, utque faciliorem haberent ex Asia in Europam transitum. Festinans igitur et instans, ut meditata se eventum daret, ecce die 26 Martii anni 6960 subito invasit angustias, castrum exstructurus. Animadvertens astutiam ejus imperator, ipse primum bellum commovere ad eum impediendum statuit. At quidam senatorii ordinis tum sacerdotes tum laici adversabantur sententiæ et consilio ejus. «Ne commoveatur, aiebat, a majestate tua bellum, donec cogno-

ου, ὥς ἂν ἴδωμεν τί βούλεται αὐτὸς πρά-
ξι τὸ ἄστυ κτίσῃ, ἐν εὐκολίᾳ παραλαβάνο-
ντα τὸ ἐγγύτερον εἶναι ἑμῖν. » Ὁ καὶ ἐν
αὐτῷ τέλειον, καὶ ἀληθῶς ἔγνωσαν ὅτι
ἐν αὐτῷ τρέφουσι τοὺς ἀνοήτους. Ἐγὼ δὲ ἐνα-
ρτίς πορείας ἢ ἡτοιμάσθῃ, « Σήμερον λέγον-
τι καὶ αὐρίον· καὶ ὅτι διὰ ξηρᾶς οὐχ ἄρ-
αὶ ἐπικίνδυνόν ἐστι τὸ πράγμα, ἀλλ' εὐρή-
σιμαίμεν. »

ὕψι μὲν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἰδοὺ ἐδημοσιεύθη
καὶ καθ' ἡμῶν τοῦ στρατοπέδου δραμόν-
τιώτευσσε πάντας τοὺς ἔξωθεν τῆς πόλεως
· « Ἐν ᾧ καιρῷ ἐτελείωσε καὶ τὸ ἄστυ, καὶ
ὑποδόμησε πύργους, τρεῖς ἰσχυροὺς, τοὺς
χερσαίους, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ θάλασσαν,
ἵνα τι μείζων τῶν δύο ὑπῆρχε. Τὸ δὲ τει-
ς ἦν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν, τὸ δὲ ἔσωθεν
ρύχωρον ὑπῆρχε τριάκοντα καὶ δύο ποδῶν.
μολύβδῳ σκεπάσας τοὺς πύργους, καὶ πᾶν
καλῶς ἀσφαλίσας, καὶ ἐν αὐτῷ φρουροὺς
· καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ ὁδῷ τοῦ Αὐγούστου
ἐκείθεν ἔπεσεν ἐπὶ τὰς σούδας τῆς πόλεως,
πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 536
· εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὡς φαίνεται,
ὅσο αὐταί· ἡμέραις ἰδὼν τὰ τεῖχη τῆς πό-
· 235 τάφρους, καὶ εἰ τι ἕτερον αὐτὸς

· καὶ τῷ αὐτῷ φθινοπώρῳ Ὀκτωβρίου
· ἐπέλας τὸν Τουραχάνη καὶ τοὺς δύο υἱοὺς
· ἰσχυροὺς καὶ Ἀμάριν μετὰ πλείστου στρα-
· τῇ Παλοποννήσῳ, ἵνα μαχόμενοι κατὰ τῶν
· τῶν τοῦ βασιλέως ἀδελφῶν καλύσωσι τοὺς
· ἐμποδίζοντες διὰ τοῦ πολέμου, ἵνα μὴ
· εἰδῶσι τὸν τόπον ἔλθωσι πρὸς συμμαχίαν

quid ille velit. Etiam si enim castrum condi-
den facili opera id expugnabimus, quoniam
nobis est. » Quod postea compererunt pla-
et revera cognoverunt, spe vana pasci amen-
autem perseverabam in itineris jam parati
Scilicet, « Hodie, aiebant, aut cras videbi-
per terram iter facere licet, quoniam pericu-
et, sed navigandi occasionem inveniemus. »
Junio ejus anni bellum commissum est,
vadente nos exercitu hostili, pro captivis
iunt cuncti suburbani. Quo eodem tem-
trum perfectum est, exstructæque in eo tres
ræ, duæ continentem versus; tertia, illis
ior, ad mare. Murorum latitudo erat viginti
podum, interiorum spatium duorum et triginta.
plumbo textit et totum castrum bene muni-
sidio firmavit. Deinde vicesimo octavo die
inde egressus, in vallos urbis impressionem
primo Septembris anni 6961 Adrianopolim
·, duobus illis diebus urbis, ut videtur, mœ-
ossas, et si quid aliud volebat, speculatus.
autumno, Octobris die primo, Turachanem
filios ejus, Achumatem et Amarim, cum
ingenti in Peloponnesum misit, ut despotas,
nperatoris bello adarti prohiberent, ne, reli-
· locis, imperatori auxilio venirent, man-

· τῷ βασιλεῖ· καὶ οὕτως ἐπροσέταξαν ὁ ἀμνηρᾶς ἵνα
· δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος ἐμποδίζοντες αὐτοὺς, καὶ μὴ
· εὐρωσιν εὐκαιρίαν τοῦ ἐλθεῖν βοηθῆσαι τῇ πόλει
· ἅμα τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ ἀδελφῷ αὐτῶν. Ἐλθόντες
· οὖν τοῦ Τουραχάνη καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Ἰσθμοῦ αὐθι-
· ἀλώσαντος, καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πλείστοι
· ἀπεκτάνθησαν, λέγω Χριστιανῶν καὶ ἀπίπτων, μέ-
· λιστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ εἰς φυγὴν ἐτρέ-
· πησαν. Αὐτὸς δὲ καταλιπὼν τὴν Κόρινθον καὶ διὰ
· μέσου τῆς νήσου ἐρχόμενος αἰχμαλωτεύων, ἄλλους
· σκυλεύων καὶ ἀνδραποδίζων, οὓς εὗρε, ἐφθασεν ἄχρι
· τῆς Ἀρχαδίας ἐπαρχίας καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλ-
· πους, καὶ τὴν ὁδὸν βαδίζων τῆς Ἰθώμης, καὶ πάντα
· τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον ληϊσάμενος ἄχρι τῆς Μαν-
· τινείας. Ἰδὼν δὲ τὸ τοῦ τόπου στενὸν καὶ δύσχωρον,
· δι' οὗ στρατὸς οὐκ ἐδύνατο ὁδεύειν ὁμοῦ πάντες,
· τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀχουμάτῃ μέρος οὐκ ἀγενοῦς 236
· στρατοῦ δώσας καὶ τὴν ὁδὸν ἐρχομένην ἐν τῷ Λεον-
· τάρῃ παρήγγειλεν ὁδεύειν· ὁ δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ
· ὤχητο. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ δεσπότες καὶ ἀδελφοὶ
· στελλάντες τὸν Ματθαῖον Ἀσάνην μετὰ στρατοῦ λα-
· θραίων, καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐμελλον περάται,
· καὶ αἰφνιδίως εἰς αὐτοὺς συρράξαντες πολλοὺς
· ἀπέκτειναν καὶ ἡχμαλώτισαν, ἐν οἷς εἰς ἦν τῶν
· αἰχμαλώτων καὶ ὁ Ἀχουμάτης ὁ Τουραχάνη υἱός·
· ὃν ἀπέστειλαν εἰς Σπάρτην πρὸς τὸν δεσπότην κύρ
· Δημήτριον. Καὶ τῇ 15' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τοῦ
· αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους
· καὶ τῆς βασιλείας διάδοχος καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων
· μικροῦ τούτου σπινθήρος κληρονόμος, ὁ κύριος Ἀν-
· δρέας ὁ Παλαιολόγος, ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότης κύρ
· Θωμᾶ τοῦ πορφυρογεννήτου.

davitque iis ameras, ut per totam hiemem eos inire-
dirent, ne invenirent occasionem ferendæ urbi opis
una cum imperatore fratre. Turachanes igitur ut ad-
venit, Isthmi propugnacula cepit, cecideruntque ex
utraq; parte, Christianorum et infidelium, permulti,
sed illorum plures, qui iidem fugæ se mandarunt.
Ipse deinde, relicta Corintho, per mediam insulam
procedit, capiens, spoliens, in servitutem redigens
quoscunque obvios, pervenitque ad provinciam Ar-
cadia et sinum Messeniæ, et via Ithomensi pro-
grediens totum sinum Messeniæ Mantineam usque
depopulatur. Perspectis autem regionis angustiis
et natura invia, per quam totus simul exercitus trans-
sire non posset, militum strenuorum parte Achumati
filio commissa, via eum quæ trans Leontarim fert,
procedere jussit. At aliam is viam ingressus est. Quo
comperto, despotæ fratres Matthæum Asanem clam
cum exercitu mittunt; qui ubi pervenerunt in lo-
cum, quem illi transire vellent, subito in eos incur-
sione facta, non paucos partim occidunt, partim ca-
piunt, in his ipsum Turachanis filium Achumatem,
quem Spartam ad Demetrium despotam mittunt.
Decimo septimo die Januarii anni ejusdem natus
est Palæologorum et imperii parvæque hujus scin-
tillæ Romanorum hæres, Andreas Palæologus, Tho-
mæ porphyrogeniti despotæ filius.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον τὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, ὁ ἀμηνρᾶς, ὃν εἶχε κατασκευασμένον στόλον οἰκονομήσας τὰς ἐλεθόλεις κατ' ἐλεθόλεις καὶ ἐτέρας μηχανὰς, ἃς εἶχε προητοιμασμένας, εἴτε ἐμπροσθεν στεῖλας τὸν Χαρατὴν μπασιᾶν μετὰ φουσάτου, καὶ ἐλθὼν ἀπέκλεισε τὴν πόλιν. Καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν ἀμηνρᾶν, τοὺς ἐξωθεν πύργους τῆς πόλεως τοῦς ἐν ἀγροῖς καὶ κώμαις, ἐν οἷς ἦσαν τινες ἄνθρωποι συναχθέντες διὰ τὸ αἰφνίδιον τοῦ στρατοῦ, ἐξεπολιόρκησε καὶ ἐπῆρεν. Ἐξ αὐτῶν μέρος μὲν **237** ἐδουλώσαντο, καὶ μέρος ἐκ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας ἐπῆρε, καὶ οὐκ ὀλίγους Χριστιανοὺς ἤχμαλῶτισε. Τὰ δὲ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια καὶ μηχαναὶ ἀναμείζον ἤρχοντο πολλὰ· ἔφερον γὰρ ἐλεθόλεις· πολλὰς. Ἐξ αὐτῶν δὲ τινες τοσοῦτον ὑπῆρχον εἰς μέγεθος, ἃς οὐκ ἐδύνατο τεσσαράκοντα ζεύγη βοῶν σύρειν ἐκάστην αὐτῶν ἢ καὶ πεντήκοντα ζεύγη καὶ πλείον ἢ δύο χιλιάδες ἄνθρωποι. Καὶ τῇ β' τοῦ Ἀπριλλίου ἔφθασε καὶ ὁ ἀμηνρᾶς μετὰ πλῆθος ἀναρίθμητον στρατοῦ ἱππικοῦ τε καὶ πεζοῦ. Ἐλθὼν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ πῆγγυσιν ἐξ ἐναντίας τῆς πύλης τοῦ ἀγίου Ῥωμανοῦ, καὶ ὁ στρατὸς ὥσελ ἄμμος θαλάσσης κατὰ τὸ Ἐξαμίλιον τῆς χέρτου ἐκ τῆς μιᾶς θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς ἐτέρας. Καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατὸς ἐπῆξατο τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν τοῖς δεξιῶς μέρει τοῦ ἀμηνρᾶ καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης πύλης τῆς Χρυσῆς, ὁ δὲ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἕως τῆς πύλης τῆς Σουλίνης τῶν ἀκτῶν τοῦ Κερατίου κόλπου. Καὶ ὁ ἀμηνρᾶς περιεκυκλοῦτο ὀρυκτοῖς χαρ

ακώμασι καὶ ξυλίνοις περισταυρώμασι, καὶ ἐξωθεν **A** τοῦ χαρακώματος περίσταντο οἱ ἱαννιτζᾶροι σὺν τοῖς ἄλλοις κευγενέσι τοῦ παλατίου αὐτοῦ. Ὁ δὲ μπασιᾶς ὁ τοῦ ἀμηνρᾶ συγγενῆς ἐλθὼν ἐσκήνωσεν ἄμα τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ στρατῷ ἄνωθεν τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐφθασεν καὶ μέρος τοῦ στόλου αὐτοῦ, καὶ ἐπλησίασεν **238** ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς θαλάσσης τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ τριήρεις ὡσεὶ τριάκοντα καὶ δρόμωνες, νῆες δὲ καὶ πλοιάρια καὶ μονήρεις τριάκοντα καὶ ἑκατόν. Καὶ οὕτως παρέπεται τῇ πόλει πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρόποις καὶ μηχαναῖς, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περικυκλώσε; τὰ δέκα ὀκτὼ μίλια τῆς πόλεως. Καὶ ὁ βασιλεὺς προσέταξε τὴν σειρὰν τὴν σιδηρᾶν τὴν βαρυτάτην ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος βαλεῖν, ἵνα τοῦ στόλου, λέγω τῶν πολεμίων πλοίων, κωλύσῃ τὴν ἐφοδὸν· ἔσωθεν δὲ τῆς ἀλύσου τὰς παρατυχοῦσας νῆας ἐν πολλῷ, ὅπως ἰσχυροτέρως κωλύσῃ τὴν εἰσὸν καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀντιμάχωνται. Ἦσαν δὲ νῆς τοιαῦται, ἐκ μὲν Λιγυρίας τρεῖς, ἐκ δὲ Ἰβηρίας ἤτοι Καστελλας μία, ἐκ τοῦ Γάλλου τῆς Προβηντίας . . . , ἐκ δὲ τῆς Κρήτης τρεῖς, ἐκ τῆς πόλεως λεγομένης Χάνδαξ ἡ μία καὶ αἱ δύο ἐκ Κωνσταντίας, πᾶσαι εἰς παράταξιν πολεμικὴν καλῶς ἡτομασμέναι. Ἐτυχον δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑνετῶν τριήρεις ἐμπορικαὶ μεγάλαι τρεῖς, ἃς οἱ Ἰταλοὶ αἰώτως γρόσσας γαλέρας καλεῖν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γαλεάτεις, καὶ ἕτεραι τριήρεις ταχεῖαι πρὸς φύλαξιν καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ἐμπορικῶν τεταγμέναι. Καὶ προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἵνα καὶ αὗται ἐναπομείνωσιν εἰς συνῆμν τῆς πόλεως. Καὶ οὕτω τὰ τοῦ λιμένος ὥκημηντο, ἐκ δὲ τῆς χέρτου ἔστησαν οἱ ἐναντίοι **239**

Ac res Peloponnesiacæ quidem tales fuerunt. Vere autem ingruente, ameras cum classe, quam instructam habebat, postquam expeditis helepoles et heleboliscos aliasque, quas paraverat, machinas, Charatebpasiane cum exercitu præmisso, advenit urbemque obsidione pressit: ante tamen turres extra urbem in agris vicisque sitas, in quas nonnulli propter repentinam hostium irruptionem se receperant, expugnatas evertit. Horum partem in servitutum redigit, partem peste et aliis incommodis confecit, ac non pauci Christiani captivi facti sunt. Res ad bellum necessariæ et utiles cum machinis interium magno numero advehantur: in his helepoles permultæ, quarum nonnullæ tantæ erant magnitudinis, ut singulæ a quadraginta vel quinquaginta jugis boum atque hominum plus duobus millibustrahi non possent. Secundo Aprilis ipse ameras affuit cum copiis equestribus et pedestribus innumericis, et tentorium ex adverso portæ sancti Romani fixit, atque exercitus ut arena maris ad Hexamilium per terram ab uno mari ad alterum pertinuit, atque orientalis quidem pars a dextra ameras usque ad portam, quæ est in littore, auream castrametata est, Europæa a sinistra usque ad ligneam portam in sinus Ceratini littore sitam. Erat ameras vallo et fossa palisque cinctus, et extra vallum stabant jannitzari cum reliquis palatii proceribus. Pasias autem, cognatus

ameras cum exercitu sibi commisso supra Galata castra posuit. Eodem die pars classis advenit et prope urbem ad littus maris appulit. Erant triremes et dromones circiter triginta, naves minores autem et uniremes centum et triginta. Ita ad urbem accessit obsidetque eam omni modo omnisque generis machinis, terra marique per octodecim milliaria ambitum inclusam. Imperator ponderosissimam catenam ferream ori portus prætendi iussit, qua accessus navium hostilium arceretur; intra eam naves, quæ forte aderant, collocabantur ad validius defendendum aditum et impetus hostium propulsandum. Erant naves hæ: e Liguria tres, ex Iberia sive Castilia una, e Provincia Galli. . . , e Creta una, ex urbe, cui Chandax nomen, una, Cydoniatarum duæ, omnes ad pugnam probe instructæ. Advenit præterea Venetorum magnæ triremes mercatorie tres, quas Itali magnas galeras, sive potius galatzas appellare solent, et aliæ triremes veloces ad custodiam et tutelam mercium constitutæ: quas et ipsas imperator ad succurrendum urbi manere iussit. Hoc modo igitur portui provisum est. In terra hostes magnam illam helepolim, cuius os patebat spithamas duodecim, et alias complures spectatu dignas collocarunt; ac fossa militari alta ducta palisque superne munita, jaculabatur, et mœnia urbis locis quatuordecim gravius

τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐλεβόλιν, πλάτος χούσαν ἐπὶ τοῦ στόματος σπιθαμὰς δυοκαίδεκα, καὶ ἑτέρας πολλὰς ἐλεβόλεις ἀξίας θεάματος· καὶ στρατῆγιον ὀρυκτὸν ποιήσαντες ὑψηλὸν καὶ μετὰ ξύλων σταυρώσαντες, αὐτὰς ἀνωθεν ἐβαλλον, καὶ ἐν τόποις τέσσαροι καὶ δέκα τὰ τεῖχη τῆς πόλεως σφοδρῶς ἐτυπτον. Καὶ ἐκ πετροβόλων μηχανημάτων πολλὰ οἰκίαι περιφανεῖς ἐγγὺς τῶν τειχῶν ἠχρειώθησαν, καὶ μάλιστα τὰ ἀνάκτορα· ἐκ δὲ τῶν ἐλεβόλεων τὴν πόλιν ἐθορύβουν κροτοῦντες καὶ κλονοῦντες τοῖς τεῖχεσι καὶ τοῖς πύργοις ἐνέδιδον, καὶ διαμφοῖς οὐκ ἔλιπον θάνατοι ἐκ τῶν ἐλεβόλεων καὶ ἐλεβολισκῶν μπαλαιστρῶν τε καὶ τόξων καὶ ἑτέρων μηχανημάτων. Καὶ οὐκ ἔπαυεν ὁ πόλεμος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα, αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συρρήξεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐλπίζων ὁ ἀμειράς διὰ τὸ ἐλάχιστον εἶναι· ἡμᾶς καὶ ἰσχυρῶς κεκοπιαιότας εὐκόλως θηρεῦσαι τὴν πόλιν· καὶ οὐκ ἔλασεν ἡμᾶς ἀνεσιν λαθεῖν οὐδ' ὅλως. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἐλεβόλις διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζειν καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ μέταλλον ὑπάρχειν καθαρὸν διεβράγη ἐν τῇ βάλλειν τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διεμερίσθη κλάσματα, καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμειράς ἔλυτο· θηλίαν, καὶ προσέταξεν ἵνα ἀντ' αὐτῆς ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν, καὶ ἕως τῆς αὐτῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄξιον ἔργον καθ' ἡμῶν κατῴρθωσαν. Καὶ τῇ 15^ῃ τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ὁ ἐναπολαίφθεις στόλος αὐτοῦ ἐκ τῆς 24^ῃ Εὐξείνου πόντου καὶ Νικομηδείας καὶ Ἀσίας, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι καὶ τριακόσια, ἐξ ὧν ὑπῆρχον τριῆρεις δέκα καὶ ὅκτω, διήρεις τεσσαρά-

κοντα καὶ ὅκτω, τὸ δὲ λοιπὸν ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τε ὑπῆρχον νῆες μακρὰ καὶ πλοῖα, τῶν γε τῶν φορτίων ἦν μάλιστα καὶ τοξοτῶν ἀνδρῶν παμπόλων τὸν ἀριθμὸν· ὑπῆρχον γὰρ ἐν τούτοις καὶ δρόμωναες φορτίοι πέντε καὶ εἴκοσι, οἳ εἶχον πεφορτισμένα ξύλα, τίτανον, πέτρας καὶ ἑτέρας ὕλας ἐπιτηδείας πρὸς πολιορκίαν πόλεως. Πλὴν ἐν τῇ λιμένι οὐ βιάδιως εἶχον τὴν εἴσδον δι' αἰτίαν ἣν εἰπομεν. Ἐλθόντες ἐκ τῆς ἐφῶν περαιᾶς κάτωθεν ὀλίγον τι τοῦ διπλοῦ κίονος καὶ μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐγγὺς τὴν στάσιν μετὰ ἀγκυρῶν ἐποίησαν. Τῇ δὲ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμήσας τὸν στόλον καὶ τοῦ τῆς χέρσου στρατοῦ, ἱππέων τε καὶ πεζικῶν, καὶ εὗρε τριῆρεις καὶ διήρεις, μονήρεις, δρόμωναες νῆας καὶ πλοῖα, εἴκοσι καὶ τετρακόσια ἱστία· ὁ δὲ στρατὸς ὁ θέλων μάχεσθαι ἐκ τῆς χέρσου χιλιάδες ὑπῆρχον ὅκτω καὶ πεντήκοντα καὶ διακόσια. Οἱ δὲ πρὸς ἀντιπαράταξιν ἄνδρες ὄντες ἐνδον τῆς πόλεως τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος ἦσαν χιλιάδες τέσσαρες καὶ τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἐνακόσιοι, ἀνευ τῶν ξένων μόλις ὄντων χιλιάδων δύο. Ἐγγὺς γὰρ ἐγὼ τοῦτο οὕτως ἔχειν ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαντος τοῖς δημάρχοις καὶ στρατηγοῖς ἔγραφεν 241 ἕκαστος αὐτῶν τὴν δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριθῶς, τοὺς δυναμένους ἐν τῇ κἀστρῳ κοσμηκοὺς τε καὶ μοναχοὺς, καὶ τίνα ὅπλα ἕκαστος αὐτῶν κέκτητο πρὸς ἀμυναν· καὶ οὕτως ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὸν κατάλογον τῆς δημαρχίας αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ κελεύσας με εἶπεν· «Αὕτη ἡ δεικνύμενη πρὸς σὲ ἀφορᾷ τὰ φυλακῆς δεδόμενα καὶ ἀπόκρυφα (1). Αἰψὸν οὖν

percutiebant; destruebantque machinis, quibus lapides jaciebantur, multas domos egregias propter mœnia sitas, imprimis palatia, atque helepolibus urbem perturbabant et cum strepitu ac tumultu mœnia turresque petebant, et utrinque geminabantur cædes helepolibus, heleboliscis, ballistis, acubus, aliis machinis, nec cessabat bellum vel noctu vel interdiu, sed erant perpetuæ pugnæ, conflictus, jaculationes. Sperans enim ameras, quod paucissemus iique admodum confecti, facile se urbem expugnaturum esse, nullam plane quietem nos capere passus est. Magna autem illa et valida helepolis propter continuam jaculationem, præsertim cum metallo non ita puro esset, disrupta igne exstinxit magistrum, et in multa frusta disjecta alios complures aut delevit aut vulneravit. Qua re audita, ameras magnopere doluit, edixitque, ut illius loco aliam firmiorem facerent, nec quidquam egregii operis ad eum usque diem contra nos patratum est. Ejusdem mensis die 15 reliqua ejus classis e ponto Euxino, Nicomedia et Asia, navium trecentarum et viginti adest, e quibus erant triremes octodecim, biremes duodequingaginta, reliquæ naves longæ et onerariæ, quibus magnus numerus militum et sagittariorum vehebatur. Numerabantur in

his dromones onerarii quinque et viginti, lignis, calce, saxis aliisque rebus ad oppugnandam urbem idoneis onusti. Verum non facile habuerunt ad t. m. portus propter causam quam dixi. Ex oriente advectæ paulo infra duplicem columnam usque prope ad ecclesiam Sancti Constantini in ancoris stationem habebant. Die mensis decimo recensita classe et exercitu tum equestri tum pedestri, invenit triremes, biremes, uniremes, dromones, naves et naviculas viginti et quadringentas, militum autem terra dimicare gestientium ducenta duodesexaginta millia erant. Ad horum impetus sustinendos qui erant in tantæ magnitudinis urbe, numerabantur quater mille nongenti septuaginta tres, præter extraneos, quorum vix duo millia erant. Cognovi enim hoc ita esse hac ratione. Jubente imperatore, singuli prætores et duces accurate renuntiaverunt, ex ipsorum demarchia qui possent militiam tolerare tum laici tum monachi, et quæ quisque arma ad vim propulsandam haberet. Mandans autem mihi imperator, « I. negotium, inquit, ad te pertinet; cautione enim et silentio opus est. Accipe igitur catalogum censuum, domique diligenter computa, quot sint et quid armorum sive scuta sive arcus sive machinarum. » Functus igitur labore ab imperatore mihi mandato, tabellis

(1) Plenius Chronicon abbreviatum, infra, sub an. 557, αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ ἀφορᾷ, καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ, διὰ τὸ ἐπιστάσθαι σε καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ π. δ. κ. α. εἰρη.

τὰ τοῦ καταλόγου κατάστιχα, καὶ κάθισον ἐν τῷ A οἴκῳ σου. Ψήφισον ἀκριβῶς πόσοι καὶ τί τὰ ὅπλα καὶ ἀσπίδες καὶ τόξα καὶ ἐλεβολικά. Ὁ Ἐκτελέσας οὖν ἐγὼ τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως προσταχθέν μοι παρέρσηται τῷ αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ καταστιχίδιον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς· καὶ ἔμεινε μόνον ἐναπόκρυφος μετὰ αὐτοῦ καὶ ἑμοῦ ἡ πεσότης. Πλὴν ἦσαν καὶ τινες ὀλίγοι πάνυ ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ δήμου ἀνωφελέστατοι καὶ δειλοκάρδιοι, οἱ διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐτέρων ἐναντίων πανοικί πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πόλεως ἔφυγον· ὥς δὲ τοῦτο ἐν τοῖς ὡσὶ τοῦ βασιλέως ἐρρήθη, στενάξας ἐκ καρδίας καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν. Ὑπῆρχε δὲ τις ἐκ τῆς Λιγυρίας ἐν ταῖς δύο ναυσὶ, ὃς ἦν ναυάρχης καὶ Κύριος, ἀνὴρ πάνυ δεξιὸς, ἀνδρείος καὶ ἐπιτήδειος, τοῦνομα Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς, ὃς γεννάδας εἶχε. Θεωρῶν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πάντα δεξιὸν δῆμαρχον αὐτὸν καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τριακοσίοις ἀνδράς προσέταξεν εἶναι, καὶ προβλέπειν καὶ διοικεῖν αὐτὸν εἰς ἕτερά 242 τινὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ἐξουσίαν ἔδωκε, θαρρῆσας μεγάλως εἰς αὐτόν· ὃς ὄντως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔργα ἄξια μνήμης ἐποίησε.

Ὡς δὲ ὁ ἀμνηστὴς τὴν κεκλασμένην ἐλεβόλιν ταχέως πάλιν ὀγιῇ καὶ σώαν ἐποίησεν, ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς μετὰ βίας τοῖς τείχεσιν ἔτυπτον καὶ θόρυβον πολλὸν ἐν ἡμῖν ἐποίουν μετὰ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ἀκροβολισμοὺς καὶ συρράξεις καὶ συμπλοκάς ἰσχυροτάτας· καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ κακόν. Οἱ δὲ ἡμετέροι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰς μηχανὰς τὰς πολεμικὰς μακρόντες καὶ τὰς τῶν ἐναντίων θεωροῦντες, πᾶσαν δειλίαν καὶ φόβον ἔδσαντες καὶ

μηχανὰς καὶ τέχνας καινὰς εὗρισκαν, καὶ τοὺς ἐναντίους οὐκ ὀλίγον ἔδραπον. Αἱ δὲ τέχναι μερικαὶ οὐκ ἐς μᾶκρος ἐστήκεισαν διὰ τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς τελείως ἀνεσιν καὶ τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐπιτήδεια. Καλάσαντες δὲ ἐν τισὶ τόποις τὰ τεῖχη μετὰ ἐλεβόλων καὶ πυριδόλων μηχανημάτων, εἰτα θέλοντες πληῖσαι τοὺς τάφρους ἵνα ῥαδίως ποιήσωσιν τὴν εἰσόδον καὶ διὰ τῶν χαλασμάτων εἰσελθῶσιν, ἀκροβολισμοὺς ἐν πρώτοις ἐποίησαν καὶ συρράξεις, μέσον δὲ ἐκείνων ἕτερα χῶματα ἐν τοῖς τάφροις ἑρρίπτον καὶ κλάδους δένδρων καὶ ἑτέρας ὕλας, τινὲς δὲ ἐκ τῆς βίας καὶ τὰς σκηνὰς αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα, ὅτι καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκ τοῦ πλήθους καὶ τῆς στενοχωρίας ἦν εἶχον ἔμπτον· καὶ οἱ ἐρχόμενοι ἐπισθεν ἀνηλεῶς ῥίπτονται· 243 ζύλα καὶ χῶματα αὐτοὺς οἰκτρῶς ἐσκέπαιον καὶ ἐν τῷ ῥῆι ζῶντας παρέπεμπον. Ἄλλοι δὲ καὶ μετὰ προαιρέσεως οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ δυνάμει ἐκ τῆς ὁρμῆς καὶ σπουδῆς τοὺς ἀσθενεστέρους ἐπὶ κλάδων καὶ χῶματος ἑρρίπτον ἀπηνῶς. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο φυγεῖν ἀβλαβεῖς ἐκ τῶν ἐλεβολικῶν καὶ τζαγκρατόρων, καὶ ἐκ τῶν τειχῶν βαρέων λίθων ἀποσφενδονούμενα οἱ ἐναντίοι αἰσχυρῶς ἔπιπτον καὶ πολλὰ καταπλήθωνται, καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς ἀβλαβεῖς οὐκ ἐναγόμενον. Σύροντες δὲ καὶ τὰς ἐλεβόλους αὐτῶν ἕως γῆς τῶν τάφρων, καὶ ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκή φορικαλῶς ἐγένετο. Καὶ εἰς αὐτὰς οὐκ ἀγενῆ ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα· καὶ θαυμαστὸν ἦν, χωρὶς ἐμπειρίας πολέμου ὄντες τὴν νίκην εἶχον διὰ τὸ μεγαλοψύχως καὶ γενναίως ἐντυχόντες ἐποίουν τὸ ὑπὲρ δύναμιν. Καὶ τοὺς τάφρους ἐνεγέμιζον δι'

imperator non sine dolore et maestitia tradidi, mansique præter nos duos reliquis occultus numerus. Cæterum nonnulli, sed perpauci illi, de nobilitate et plebe homines nequam et imbelles timore belli calamitatumque cum totis familiis ante tempus ex urbe fugerunt: quod ubi ad aures pervenit imperatoris, nihil aliud quam ab imo pectore gemitum duxit. Erat autem in Ligusticis illis duabus navibus ipsarum præfectus et dominus, vir nobilis, dexterimus, strenuus, commodus, Joannes Justinianus, nomine. Quem cum imperator ad omnia esse idoneum animadvertisset, tribunum eum et quicum trecentorum militum instituit eidemque alia quædam belli munera administranda commisit, virtute ejus magnopere nisus: qui revera in hac præfectura sua facinora memoria digna patravit.

Ameras postquam diffractam helepolim brevi tempore refecit instauravitque, dies ac noctes vehementer muros quatere et magnum nobis tumultum injicere omni belli genere, jaculationibus, præliis, dimicationibus acerrimis non cessavit, eratque multiplex mali facies. Nostri quotidie machinas bellicas tractantes spectantesque eas, quas hostes habebant, timore et formidine soluti, machinas et artes novas excogitabant, et hostibus haud parum detrimenti afferbant. Cæterum singulares illæ artes

non diu valuerunt, propterea quod nobis nulla omnino quies concedebatur nec suppetebant, quæ ad pugnam et obsidionem tolerandam necessaria essent. Mœnibus igitur nonnullis locis per helepoles et pyrobolas concussis, hostes fossas impleturi, quo facilem ingressum haberent et per foramina murorum penetrarent, qui primi stabant, jaculationibus et pugnis nos vexabant. Inter hos medios alii terram in fossas congerebant aut frondes arborum et aliam materiam, nonnulli adeo ardore abrepti tentoria sua: eratque videre mirum spectaculum, quod eorum non pauci multitudine et loci angustis compressi cadebant, et ab iis, qui sequebantur et crudeliter dejiciebant ligna et terram effossam, miserabiliter cooperti, vivi ad inferos mittebantur. Nonnulli etiam viribus validi ac robusti ex impetu et festinatione infirmiores ultro pro ramis vel terra saviter detrudebant. Sed cum hæc facerent, non poterant salvi devitare helepolium et telorum ictus, et a grandibus saxis, quæ de muro vibrabantur, cadebant turpiter multumque vulnerabantur: quamquam etiam de nostris nonnulli non illæci manerunt. Traxerunt tamen helepoles ad oram fossæ, et conflictum ac decertatum est horribiliter. At haud imbelles nostri se præbuerunt, ac mirum erat, ut bello inexercitati victoriam tamen reportarent, et

ὅλης τῆς ἡμέρας, ἡμεῖς δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰς Ἀ
 υλας καὶ τὰ ξύλα εἰλκίζομεν ἔσωθεν· καὶ αἱ ὀρύξεις
 τῶν τάφρων ἐναπέμειναν ὥς καὶ ἦν τὸ πρότερον.
 Τοὺς δὲ χαλάσαντας πύργους χούν μετὰ σφυρίδων
 βασιάζοντες καὶ ἀγγείων ξυλίων οἴνου καὶ ἐτέροις
 ξύλοις αὖθις ἀνεκαινίζομεν. Ὁ δὲ ἀμνηρὰς θεωρῶν
 ἡσχύνετο διὰ τὸ τὴν βουλήν αὐτοῦ ἀπρακτον
 244 μένειν, καὶ ἐτέραν μηχανὴν πολεμικὴν θέλων
 ποιῆσαι προσέταξεν ἵνα ἐλθωσί τινες ἄνδρες οἱ δι-
 νάμενοι ὀρθῶς ἰδεῖν καὶ ποιεῖν ὅπας ὑποκεκρυ-
 μένας κάτωθεν τῆς γῆς, ὅπως δι' αὐτῶν ὁ στρατὸς
 εὐκόλως εἰσέλθωσιν ἐνδον τῆς πόλεως. Καὶ κατὰ
 τὸ προσταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἤρξαντο ὀρύσσειν. Ἰωάν-
 νης δὲ τις Γερμανὸς ἄκρον ἡσκημένος τὰς τοῦ πο-
 λείου μηχανὰς καὶ τὰς τοῦ ὕγρου πυρὸς, ἐνωτισθεὶς
 τὴν μηχανήν, ἐτέραν ὀπὴν ἐναντίαν ὀρύξας καὶ μετὰ
 ὕγρου πυρὸς τεχνήντως συσκευάσας, ἐρχομένων
 τῶν Τούρκων διὰ τῆς ὀπῆς μετὰ χαρὰς αὐτὸς τὸ
 πῦρ ἀνέψας τὸ εἰς τὴν ἐναντίαν ὠρυγμένην παρ'
 αὐτοῦ ὀπὴν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν κατέκαυσε καὶ τὰς
 τέχνας αὐτῶν εἰς οὐδὲν ἀπέδειξεν· ὀπὴν δὲ μίαν
 ἐναντίαν ὁ γεννάδας Γερμανὸς λαθὼν οὐχ εὔρεν. Οἱ
 Τούρκοι δὲ καὶ αὐτοὶ τὸ ὕγρον πῦρ ἀνέψαν, ὃ προη-
 τοίμασαν, πλὴν οὐδὲν κατέρωθωσαν· πύργου δὲ τινος
 μόνον παλαιῷ ὀλίγον μέρος ἐκ τοῦ κρότου τοῦ πυρὸς
 ἔπεσεν, ἐν ἡμέτῃ· εὐθὺς ἀνεκαινίσσαμεν. Ἦσαν δὲ καὶ
 τινες γηραιοὶ οἱ ἔλεγον ὅτι καὶ οἱ ἐναντιοὶ ἐν ἐτέ-
 ραις μάχαις τοῦτο ἐπραξαν καὶ οὐδὲν ἐκατέρωθωσαν
 διὰ τὸ τὸ πλεῖον μέρος τῆς πόλεως ὑποκάτωθεν τῶν
 τειχῶν πετρώδες εἶναι. Σφαλεῖς δὲ ὁ ἀμνηρὰς καὶ

ψευθεὶς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας ἑτεραὶ νῆα ἐφευρή-
 ματα καὶ μηχανὰς εἰς πολιορκίαν ἐποίησεν· ἐλέπολιν
 γὰρ μεγίστην ἔχουσαν τροχοὺς πολλοὺς μετὰ ξύλων
 χοντρῶν 245 κατεσκεύασε, πλάτος ἔχουσαν πολὺ
 καὶ ὕψος· ἐνέδυσσε δὲ αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐκ
 τρίτου μετὰ βουθάλων καὶ βοῶν δορῶν, καὶ πύρ-
 γους εἶχεν ἄνωθεν καὶ παραπετάσματα, ἀναδάθρας
 καὶ καταδάθρας, ἵνα οὐ δύνησώμεθα τοὺς ἔσωθεν
 αὐτῆς βλάπτειν. Εἶχε δὲ καὶ τὸ ἔξωθεν μέρος ἡνοιγ-
 μένον, ἵνα ῥαδίως εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται οἱ
 βυυλόμενοι. Κατὰ δὲ τὸ μέρος δι' οὗ ἐμελλον ἐλθεῖν
 ἐν τῷ ὀρύγματι, εἶχε πύλας τρεῖς μεγάλας μετὰ
 παρασκεπάσματος σφοδρῶς ἐνδεδυμένας, ὥς εἴπο-
 μιν. Εἶχον δὲ ἔσωθεν καὶ κύκλοθεν πᾶν ὄργανον καὶ
 τέχνην πολεμικὴν καὶ πολλὰς ὕλας καὶ ξύλα, ἵνα
 ῥίψωσιν ἐν τῷ τάφρῳ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ,
 ὅπως ῥαδίως εἰσέλθωσιν· εἶχον δὲ κλίμακας ἐχούσας
 τὰς βαθμίδας μηρινθώδεις ὑποχαλουμένας διὰ κά-
 λων, καὶ αὖθις ἥρον μίαν εἰς ὕψος. Προσδεδομένης
 τοῖς τείχεσι καὶ πάσῃ ἐτέρας μηχανῆς, ἣν ἡδυνή-
 θη ἀνθρώπου νοῦς νοῆσαι, ὥς οὐκ ἤλπιζεν βασι-
 λεύς ποτε, οὐκ ἐποίησε τοῦ ἀλῶσαι τὸ φρούριον.
 Ποιήσαντες δὲ καὶ ἐν ἐτέροις μέρεσιν ἀμάξας μετὰ
 κλείστων τροχῶν, καὶ ἄνωθεν ὥς πύργους, καὶ αὐ-
 τοὶ ἐνδεδυμένοι ὃν τρόπον εἴπομεν. Ἐχόντες καὶ
 αὐτοὶ πλείστας μηχανὰς κατασκευασθείσας μετὰ
 τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐν μιᾷ ὥρᾃ ἡτοίμασαν ἵνα
 πάντες τὴν σύρρῃξιν ἄμα ποιήσωσιν. Καὶ πρῶτον
 μὲν 246 μετὰ τῆς φοδεράς ἐκείνης ἐλεβόλως τύ-
 ψαντες σφοδρῶς ἐβρίψαν εἰς ἕδαφος τὸν πύργον τὸν

magno animo et genere se obicientes supra vires
 laborarent. Itaque cum illi toto die fossas imple-
 rent, nostri tota nocte materiem, terram, ligna in-
 tro egerant, unde fossae mauserunt, quales ante
 fuerant. Turres autem concussas humo in corribus
 et vasis ligneis vinariis aggesta trabibusque instau-
 rabant. Quae cum animadverteret ameras, erubescen-
 tes, quod consilium suum eventu careret, atque
 aliam rationem experturus, imperavit, ut adessent,
 qui recto iudicio oculorum uterentur et cuniculos
 agere cullerent, per quos exercitus facile urbem
 intrare posset: coeperuntque ad praescriptum ejus
 fodere. At Joannes quidam Germanus in tractan-
 dis bellicis machinis et igne Graeco exercitatussi-
 mus, cum animadvertisset illorum consilium, alium
 cuniculum contrarium agendum et igne Graeco
 artificiose implendum curavit, Turcisque laete per
 cuniculum procedentibus, ipse in altero a se actio
 cuniculo accenso igne, multos eorum exussit opus-
 que ad nihilum redegit. Unus tamen hostium cu-
 niculus generosum illum Germanum latuit. Ipsi quo-
 que Turcae idem genus ignis pararunt et accende-
 runt, sed nihil profecerunt; nisi quod unius ve-
 netae turris parva pars ex pulsu incensi ignis con-
 cidit, quam tamen statim instauravimus. Erant au-
 tem senes quidam, qui dicerent, hostes idem ten-
 tasse aliis in bellis nec quidquam profecisse, quod
 major urbis pars subter muros solum saxosum

haberet. Spe igitur lapsus et frustratus ameras alia
 nova inventa et machinas ad expugnandam urbem
 adhibuit. Helepolis maximam, multis rotis susten-
 tam, in primis latam et altam, lignis instruxit, at-
 que intus et extra triplicato corio bubulorum et
 bouum induit. Habebat eadem superne turres et vela,
 ascensus item et descensus, ne qui intus essent a
 nobis possent laedi. Patebat porro foras, ut qui vel-
 lent, facile et ingredi et egredi possent. In ea au-
 tem parte, qua in fossam intrare vellent, tres ma-
 gnæ portæ erant, tegumento, ut diximus, probe
 oblectæ. In circuitu intus et extra disposita erant
 omnia genera bellicorum instrumentorum et machi-
 narum, materiæ et lignorum magna copia, quæ op-
 portuno tempore in fossam deicerent, quo habe-
 rent aditum. Habebant scalas gradibus stuppeis,
 quæ per funes demittebantur et rursus in altum
 trahebantur. Admovebantur mœnibus præterea aliæ
 omnes machinæ, quas excogitare mens humana
 potest, quales nunquam visurum se esse speraverat
 imperator nec ad capiendum castellum aliquod
 ipse fecerat. Fabricati sunt etiam aliis in locis cur-
 rus rotis permultis et superne turribus instructos
 et eo, quo diximus, modo munitos, cumque et ipsi
 machinas plurimas haberent igne, qui non extin-
 guitur, repletos, has compararunt, ut una omnes hora
 eruptionem facerent. Ac primum quidem ingentis
 illius helepolis pulsu turrem prope portam sancti

πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, καὶ εὐθὺς τὴν ἐλέπολιν ἐκείνην σύραντες ἔστησαν ἀνωθεν τοῦ ὀρύγματος. Καὶ ἡ μάχη καὶ ἡ συμπλοκὴ νοσίσαι καὶ φρικαλέα ἐγεγόνει· ἦν δὲ πρὶν τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκράτησε. Καὶ ποτὲ μὲν ἐν μέρει τὴν συμπλοκὴν καὶ τὴν σύρρηξιν ἰσχυρῶς ἠγωνίζοντο, ποτὲ δὲ ἐν μέρει τὰ ξύλα καὶ τὰς ὕλας καὶ χώματα τὰ ἔσωθεν τῆς ἐλεπόλειως ἐν τῷ τάφρῳ ἐρρίπτον· καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος τοῦ πύργου ὕλην, καὶ ἐξ ὧν ἐκεῖνοι ἐρρίπτον, ὀδὸν εὐθείαν αὐτοῖς ὤκονόμησαν. Τυχόντες καὶ οἱ ἡμίτεροι γενναίως αὐτοὺς ἀπεμπόδιζον, καὶ ἐκ τῶν κλιμάκων πολλάκις αὐτοὺς ἀπεκρήμνιζον, καὶ τινὰς κλιμάκας ξυλῖνας κατέκοψαν, καὶ καρτερῶς οἱ ἐναντίοι πολλάκις τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀπεκρούσθησαν. Ὡς δὲ τῆς πρώτης ὥρας τῆς νυκτός.

Οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πληγῶν ἠγανάκτησαν, καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες μὲν τῷ πρωτῷ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βάσιν εὐκολον εὐρωσιν· ἀλλὰ τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθησαν, διὰ τὴν μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτός ἀναθαρρύνας τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ παραινέσας· καὶ ὁ βασιλεὺς παρῶν μετὰ ἐτέρων πολλῶν τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον εἰς βοήθειαν δι' ὅλης τῆς νυκτός πολλὰ κοπιήσαντες **247** τοὺς τάφρους ἐκένωσαν καὶ τὸν πεσόντα πύργον μυρίαίς μηχαναῖς ἀνώρθωσαν, καὶ τὴν ἐλέπολιν τῶν ἐναντίων ὑποκάτωθεν, οὗ ἕκειτο ἐνδεδυμένη, ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτην ἀλεκτροφωνίαν ἐλθόντες μετὰ

διοι εὐρωσι, καὶ ἰδόντες τὰς ἐλπίδας αὐτῶν κενὰς ἐθαύμασαν. Καὶ ὁ ἀμηρὰς λυπηθεὶς μᾶλλον καὶ αἰσχυνοθεὶς ἐθαύμασε τὴν ἐπιδειξίτητα τῶν ἡμετέρων, καὶ ἔλεγε θαυμάζων τάχα· Ἐάν καὶ οἱ τριάκοντες ἑπτὰ χιλιάδες οἱ προφῆται εἰπὸν μοι ὅτι αὐτοὶ ὁ ἀσεβεῖς· λέγων ἡμᾶς· διὰ μῖδος νυκτός θύνανται ποιῆσαι ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπίστευον. Ἐπειτα μὲν θεωρῶν μὴ ἔχοντας φόβον ἡμᾶς οὕτε δειλίαν εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ συρρήξεις αἱ ἐποιοῦν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἐλεβολίσκους βέλη τε καὶ πέτρας ἀνωθεν καθ' ἡμῶν βρεχομένας ὡς ὕετους ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀντ' οὐδενὸς πάντα κινδυνον ἐλογίζοντο· εἰς οὖν παραχρῆν καὶ σύγχυσιν λογισμοῦ μεγάλην ἐνέπεσεν αὐτός τε καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον.

Καὶ τούτων γινομένων πολιορκουμένης τῆς πόλεως νῆες τρεῖς Λιγυρίας ἐκ Χίου φόρτον λαβόντες καὶ ἀνεμον τηρήσαντες ἐπιτήθειον τὸν κλοῦν πρὸς ἡμᾶς ἐποιοῦντο· διερχομένων δὲ αὐτῶν εὖρον καὶ ὀδὸν καὶ ἐτέραν· μίαν βασιλικὴν **248** νῆα ἐκ Σικελίας μετὰ σίτου ἐρχομένην. Καὶ φθάσασαι ἐν μίᾳ τῶν νυκτῶν ἐγγὺς τῆς πόλεως, καὶ τῷ πρωτῷ ἰδόντες αὐτὰς αἱ ἡμερόσκοποι τριήρεις τοῦ ἀμηρὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου στόλου μέρος πολὺ κατ' αὐτῶν ὤρμησαν μετὰ πάσης χαρᾶς, μετὰ τυμπάνων καὶ κεραιῶν σαλπύγγων κροτοῦντες, ἐλπίζοντες ἐν εὐκολίᾳ τάσδε τὰς νῆας σαγηνεῦσαι. Ὡς δὲ ἤγγισαν καὶ τὸν πόλεμον ἀνῆψαν καὶ ἀκροβολίζοντο, ἐν πρώτοις ἦλθον κατὰ τῆς βασιλικῆς νῆος μετὰ ἐπιμήνης ὀφρύος· ἡ δὲ ναὺς ἐκ τῆς πρώτης προσβολῆς μετὰ ἐλεβολίσκων καὶ βελῶν καὶ πετρῶν κακῶς

Romani sitam prostraverunt, atque helepolim illico promotam supra eam fossam collocarunt. Hinc pugna et dimicatio exitiosa et horribilis exarsit, quæ commissa ante lucem per totum diem duravit. Turcæ nunc conflictu et certamine acriter contendebant, nunc ligna, materiem, terram, quæ in helepoli erant, in fossam conjiciebant. E ruina turris materiam, materiam, quam congerebant, viam planam sibi pararunt. At vero nostri eos strenue impediabant, atque sæpe detrudebant de scallis ligneis, quarum nonnullas conciderunt, hostesque eo die usque ad primam noctis horam sæpe acriter repulsi sunt.

Itaque impii, ob laborem plagasque frendentes, pugnam solverunt, postero die levi opera ingressum facilem habituros se esse rati. At exciderunt spe sua, quod Joannes Justinianus, velut adamas tota nocte milites suos cohortatus, atque imperator coram ipse præsens cum aliis multis, qui eodem ad opem ferendam confluxerant, per totam noctem magno labore fossas vacuefecerunt, turrem collapsam molimentis innumeris instaurarunt et helepolim hostium, igne ubi operta stabat, submisso, exusserunt. Itaque sub tertium galli cantum cum læti et spe freti, facilem se, ut dixi, ingressum habituros esse, advenissent, ubi spe se frustratos viderunt, mirati sunt, atque ameras, magnopere tristatus et pudet actus, obstupuit virtute nostra, dixitque mi-

rana, si triginta septem millia prophetarum sibi affirmassent, impios (nos scilicet) una nocte, quod fecerunt, facturos esse, se non habiturum fuisse fidem. Deinde cum nos omni vacare timore, nec impressiones pugnasque, quas per totum diem fecerunt, aut jaculationes innumeras et saxa desuper in nos imbrium instar demissa extimescere, sed omne periculum nihili facere animadvertisset, in magnam animi perturbationem et consternationem ipse cum universus senatus ejus inciderunt. Atque hæc quidem ita evenerunt.

Interim dum urbs obsidetur, tres naves Ligustinæ in Chio oneratæ, ventum secundum nactæ, ad nos cursum tenebant. Inventæ in itinere alia imperialia navi, quæ e Sicilia cum frumento solverat, nocte quadam prope urbem devenerunt. Mane ut a diurnis excubatoriis trinemibus ameras conspectæ sunt, e reliqua classe naves non paucae cum lætitia, tympanorum et cornuum strepitu, incitato cursu, contra feruntur, nullo labore eas naves a se interceptum iri opinatæ. Cum appropinquassent et pugnam commisissent jaculando, in primis imperatoriam navem superbius adorti sunt; quæ tamen eos primo impetu jaculis, telis, saxis male excepit: cumque prorsus eam subiissent, illi eos eminus ollis igne Græco bene repletis atque saxis prohibuerunt, magna in eos strage edita. Nos hæc de moribus

ἐδεξιώσατο αὐτούς. Καὶ ἐλθόντες τὰς πρώραις ὑποκάτωθεν τῆς νηΐς, αὐτοὶ δὲ μετὰ χύτρων κατασκευασμένων τεχνικῶς πυρὶ ὑγρῷ καὶ πετρῶν πάλιν αὐτοὺς μακρόθεν ἀπεμπόδιζον διὰ τὴ γίνεσθαι πολὺν φόνον κατ' αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τειχῶν ἄνωθεν ταῦτα θεωροῦντες ἐδεόμεθα τοῦ θεοῦ ἐλεῆσαι αὐτούς καὶ ἡμᾶς. Ὁμοίως δὲ ὁ ἀμηνρᾶς ἐπιπικὸς ἐστὼς κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἐδεώρει τὰ γινόμενα. Καὶ πάλιν ἐκ τρίτου ἐμακροβολίζοντο, εἶτα πάλιν θέλοντες συρρῆξαι αὐτοὺς μετὰ ἐπιημένης ὀφρύος καὶ μεγάλων ἀλαλαγμῶν· οἱ δὲ ναύκληροι καὶ κυβερνήται καὶ ναύαρχοι ἀνδρείως καὶ ῥωμαλέως σταθέντες, τοὺς ναύτας παραθαβρύναντες ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ ναυάρχης τῆς βασιλικῆς νηὸς τοῦνομα Φλανταναλὸς ἐκ πρύμνης εἰς πρῶραν διερχόμενος καὶ ὡς λέων μαχόμενος καὶ φωνάζ· τοὺς 249 ἐτέρους διεγείρων, ὥστε οὐ δύναμαι εἰπεῖν τὰς φωνὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κρότους ἕως τοῦ οὐρανοῦ αἰρομένους. Καὶ συρρῆξις πάλιν μεγαλητέρα ἐγενόνη, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τριήρων σπεκτάνθησαν καὶ ἐπείγησαν, καὶ δύο τῶν τριήρων πυριαλώτους ἐποίησαν, καὶ θεωροῦντες τὰς νῆας ἐδειλάσαν. Ὁ δὲ ἀμηνρᾶς θεωρῶν μηδὲν ἄξιον ἔργον ποιοῦντα τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτον στόλον, ἀλλὰ μᾶλλον ἤτονα ὄντα, μανεῖ· καὶ θυμῷ ληφθεὶς, βρυχώμενος καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζων ὕβρεις ἐνέχεε εἰς τοὺς αὐτοῦ, δειλοκαρδίους καὶ γυναικώδεις καὶ ἀνωφελεῖς ἀποκαλῶν. Καὶ τὸν ἱππον κεντρίσας ἦλθεν ἐντὸς τῆς θαλάσσης (ἦσαν γὰρ ἐγγὺς τῆς χέρσου αἱ C τριήρεις ὥσπερ λίθου βολήν), καὶ τὰ πλεῖστα τῶν χιτώνων αὐτοῦ ἐδάφησαν ἐκ τῶν τῆς ἀλμυρᾶς θαλάσσης ὀδάτων. Ὁ δὲ στρατὸς ὁ παρὰ τὴν χέρσον

θεωρῶν αὐτὸν οὕτως ποιοῦντα ἠγανάκτουν λυπούμενοι καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐδρασφύμουν· καὶ πλεῖστοι ἐπιπικοὶ τῷ ἀμηνρᾶ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. Οἱ δὲ τοῦ στόλου τὸν ἀμηνρᾶν οὕτως θεωροῦντες πράττοντα, καὶ αἰσχυνομένους τὰς ὕβρεις, ἄκοντες καὶ ἐκόντες μετὰ θυμοῦ μεγάλου μετέστρεψαν αὐτοὺς τὰς πρώρας κατὰ τῶν νηῶν καὶ ἐμάχοντο ἰσχυρῶς. Καὶ τί χρὴ λέγειν; οὐ μόνον εἰς οὐδὲν τὰς νῆας ἐδραψαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτος φόνος καὶ πληγὴ ἐγενόνη κατ' αὐτοὺς ὥστε οὐκ ἐδύναντο αἱ τριήρεις ὀπισθεῖν ἐλθεῖν. 250 Ἐφρονεύθησαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς ἔμαθον ἐγὼ ἐξ αὐτῶν, πλεῖον ἢ δυσκαίδεκα χιλιάδες Ἀγαρηνοὶ μόνον ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐξ ἀνάγκης ὁ στόλος μικρὸν ἀνεχώρησε, καὶ αἱ νῆες εὐκαιρίαν εὐρόντες εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι ἄνευ οὐδενὸς ἀποκτανθέντος, εἰ μὴ τινῶν ὀλίγων πληγέντων. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν πρὸς Κύριον ἐξεδήμησαν. Ὁ ἀμηνρᾶς δὲ τοσοῦτον μανεῖς καὶ λυπηθεὶς κατὰ τοῦ τοῦ στόλου δρουγγαρίου ἤθελεν αὐτὸν ἀνασκολοπίσαι, λέγων ὅτι ἔνεκεν τῆς ἐκείνου ἀνανδρίας καὶ ὀλιγοψυχίας αἱ νῆες ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐξέλλοντο, καὶ δι' ἀπροσεξίας τοῦτου καὶ ἀνωφελείας εἴασεν αὐτὰς εἰσελθεῖν ἐν τῷ λιμένι. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ ἀμηνρᾶ ἐδεήθησαν τοῦτον, ὥστε ζῆ, τὸν δρουγγάριον ἐχαρίσατο· πλὴν τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν ἐγύμνωσε, καὶ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ τοῖς λαννιτζάροις ἐχαρίσατο.

Καὶ πάλιν κατεφθῆς ὁπάρχων ὁ ἀμηνρᾶς καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς κύων δάκνων καὶ λᾶξ ποδὶ κατὰ γῆς θεωρῶν καὶ τοὺς τείλους ῥήξας δις καὶ τρις καὶ τοὺς τέφρους γεμίσας, καὶ εὐθύς πάλιν αὐτοὺς

spectantes, Deo preces faciebamus, ut ipsorum nostrique miseretur. Similiter ameras, equo insidens, e littore, quæ fiebant, prospiciebat. Jamque tertium jaculantur, fastuque turgidi et magno clamore eos invadunt. At naucleri, gubernatores, navarchi virili animo et robusto pectore stantes, nautas cohortantur ad mortem vitæ anteponendam, in primis imperatoris navis navarchus, Phlantanelas nomine, qui e puppi ad proram processit, leonis instar decertans et reliquos vocibus excitans, quas verbis exprimere non magis quam cæterorum clamores possim, quibus astra seriebantur. Itaque exarsit rursus vehementius pugna, ac multi e triremibus occisi aut suffocati sunt, duabusque adeo triremibus captis, in magnum timorem inciderunt. Ameras cum talem tantamque classem nullum operæ pretium facere, imo potius superari videret, ira et furore incensus, fremens et dentibus frendens, maledictis suos proscidit, ignavos, effeminatos, nebulones increpans; ac subditis equo calcaribus, in mare proventus est (prope enim a terra naves aberant, circiter jactum lapidis), ut vestes ejus maximam partem aqua salsa madeficerent. Quod ubi eum facientem vidit exercitus, qui in littore erat, indignatione et dolore commoti, conviciabantur

his qui in classe erant, et plurimi equis amaram secuti, ipsi quoque usque ad naves procedunt: ac classarii, ita cum agentem eum vident, pudore conviciorum compulsi, conversis rursus prorsus adversus nostrorum naves, strenue decertant. Verum quid opus est, ut eventum dicam? Non modo nihil quidquam nocuerunt navibus, sed etiam tanta in eos clades stragesque edita est, ut triremes redire non possent. Occisi sunt illo die Agareni, ut ex ipsis cognovi, plus duodecies mille in mari duntaxat. Ingruente nocte, classis, necessitate coacta, paulo recessit, et quatuor illæ naves, opportunitatem nactæ, portum intrarunt, nemino de suis occiso, per paucis vulneratis, quorum post aliquot dies duo vel tres ad Dominum migrarunt. Ameras adeo irascebatur succensebatque classis præfecto, ut palo eum transfigere cogitaret, quod illius ignavia et segnitia naves illa nocte evasisent, idemque socordia et imperitia præpeditus non prohibuisset eas, quominus portum intrarent. Verum quidam senatus et aulae proceres precibus impetrarunt ab amera, ut eum vivere pateretur: qui tamen dignitate eum exuivit omnesque facultates ejus jannitzariis donavit.

Rursum moestus ameras, canis instar manus mordet, pede terram pulsant, cum, bis et ter muris

ἀνωρθωμένους εὕρισκεν, καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα
τριήρεις διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἠδυνήθησαν
ἀλῶσαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας νῆας, ἀλλὰ μᾶλλον
καὶ τοσοῦτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, **251**
στενάζων ἐκ καρδίας καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐ-
τοῦ ἐξέβαινε· καὶ ἐλογίζετο τί εἶδει ποιῆσαι, ἵνα
τὴν πόλιν πλεῖον θλίψῃ καὶ στενοχωρήσῃ καὶ διὰ
θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν πολιορκίαν δώσῃ. Καὶ
τοιαύτην ἐλογίζετο μηχανὴν, ἵνα μέρος τοῦ στόλου
εἰσφέρῃ ἔσω τοῦ λιμένος. Καὶ ἦν ὁ λόγος εὐθύς καὶ
τὸ ἔργον, καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθεν μέρους τοῦ Γαλατᾶ
διὰ τοῦ λόφου ὁδὸν εὐθείαν ὑπὸνόμευσεν ἕως τοῦ λι-
μένος ἐρχομένην, καὶ σάνισι καὶ ξύλοις πᾶσαν κατ-
έστρωσεν, ἃς ἤλειψε σάνιδας μετὰ στέατος βοῶν
καὶ κριῶν· καὶ ὄργανα πολύτροπα ἕτερα ποιήσας
καὶ μηχανὰς, τὰς τριήρεις καὶ διήρεις ἐν εὐκαλίᾳ
ἔνωθεν ἐν τῷ λόφῳ σύρας ἔσω ἐν τῷ λιμένι κατα-
βύσσας ἐφερὲν αὐτάς. Καὶ ἦν τὸ ἔργον θαυμαστὸν
καὶ ναυμαχίας στρατήγημα δριστον. Ἐγὼ δὲ λογι-
ζομαι, τὸν Καίσαρα Αὐγούστον ἐμιμήσατο, ὅταν
μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐμάχετο, ὅς
διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς ἐναντίους
ἀνέμους οὐκ ἔδυνήθη περιδεῦσαι κύκλωθεν τῆς
νῆας σύρας ἐτι πρὸς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος θαλάσσης
ταχέως ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἰδεύει, ἥ καὶ τὸν Νικητᾶν πα-
ροίκιον, ἔταν καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάσ-
σης τὰς τριήρεις ἐν τῇ δυτικῇ περάσας τοὺς Κρή-
τας ἐν τῇ Μοθώνῃ καὶ Πύλῳ ἐτροπώσατο.

Λοιπὸν ὁ ἀμνηστὴς τὰς τριήρεις φέρας ἐν μιᾷ
νυκτὶ, ἐν **252** τῷ λιμένι τῷ πρώτῳ ἠδρέθησαν. Εἴτα

ἡ γέφυραν κατασκευάζει τρόπῳ τοιούτῳ· ἀπάτια γάρ
τινα, ἀγγεῖα μεγάλα, ξυλοπίθους συνάξας πολλοὺς,
καὶ ξύλοις μακροῖς ἤτοι δοκοῖς καὶ σιδήροις καὶ
σχοινίοις ἰσχυρῶς καὶ δυνατῶς συνσφίγγας καὶ δῆ-
σας, ἵνα μὴ τὰ ἀλμυρὰ ὕδατα δυνηθῶσιν ἐκβλή-
ψαι τὸ ἔργον, εἴτα ἀνωθεν τῶν ἀκατίων καὶ ἀγ-
γείων καὶ τῶν ξύλων σάνιδας δυνατῶς δῆσας καὶ
σκολόπεσι σιδηροῖς ἤτοι περόναις, καὶ γέφυρα
ἐγγόνει δυνατὴ καὶ τι καλὴ, ἔχουσα τὸ πλάτος ὀρ-
γυῶν πεντήκοντα, τὸ δὲ μᾶκρος ἑκατὸν, ὥστε φαί-
νεσθαι τὴν μέσσην πᾶσαν τοῦ λιμένος ὡς ἐν ξηρᾷ
περιπατεῖν. Εἴτα καὶ ἐλεδὸλιν ἀνωθεν τῆς γεφύρας
βαλὼν, καὶ αἱ τριήρεις ὁμοῦ πρὸς τὰ τεῖχη τῆς
πόλεως ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἐτυκτον. Ἰδόντες
δὲ αὐτὰ ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ πόλις εἰς ταραχὴν
λογισμῶν μεγάλων ἐνέπεσον· ἰδεοῖσι γὰρ ὁ βασιλεὺς
διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν. Καὶ βουλῆς γενομένης,
ἵνα οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δῆμαρχοι καὶ οἱ ἕτεροι ἀρι-
στοὶ ἄνδρες Ἴταλοὶ τε καὶ Ῥωμαῖοι, ὀλίγοι πάν-
τῳ εὐρεθέντες, ὅπου δ' ἂν νεωστὶ προσταχθῶσιν, ἐν
ἐκείνοις τοῖς τόποις ἕκαστος αὐτῶν ἀπέλθῃ τοὺς
τειχοὺς φυλάττειν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀντιμάχασθαι.
Καὶ πρῶτον μὲν τῷ τῆς Ἑνετίας μπατῶν Ἰερωνί-
μῳ Μηνότῳ ἐνεμπιστεύθη φυλάττειν καὶ οἰκονομεῖν
τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντα τὰ ἐκείσε· τῷ δὲ τῶν Κα-
ταλάνων κονσοῦλῳ Πέτρῳ **253** Γουλιάνῳ ἐδόθη ἵνα
φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Βουκολέοντος καὶ ἄρ-
χι γγὺς τοῦ Κοντοσκαλίου, τῷ δὲ Ἰανώδῳ Κονταρίῳ
ἵνα φυλάττῃ τὰ μέρη τῶν τειχῶν τοῦ ἔξωθεν λιμέ-
νος καὶ ἕως ἐγγὺς τῶν Ὑψωμαθίων (καὶ οὐ διετίπε
ποιεῖν τὰ ὅσα ἐξεστὶ στρατιώταις, καὶ μάλιστα τοῖς

concessis, fossis impletis, illico ea instaurata in-
venit, et centum et quinquaginta triremes, bire-
mes, uniemes capere non potuisse illas quatuor
naves, sed tantam ab iis cladem perpessus esse
considerat. Trahit ex imo pectore gemitum, et fu-
mat ore, ac meditabatur, quid facto opus esset,
ut urbem gravius urgeret et premeret ac terra et
mari obsideret. Talem igitur rationem excogitavit,
qua partem classis in portum trajiceret: quam
rationem statim facto probavit. A tergo Galatæ
trans collem viam rectam ad portum usque perti-
nentem facit, totamque assibus trabibusque ster-
nit, adipe boum et vervecum perunctis. Multis
insuper aliis instrumentis machinisque varii generis
constructis, triremes et biremes, facili opera in
collem subvectas, in portum deducit. Erat opus mi-
rabile et nauticum stratagemata egregium. Equidem
existimo, imitatum cum esse Cæsarem Augustum,
contra Antonium et Cleopatram pugnantem, qui
cum propter fluetus maris et ventos adversos Pe-
loponnesum circumnavigare non posset, navibus
trans Isthmum in partem orientalem maris Græci
tractis, confestim in Asiam pervenit, aut Nicetam
patricium, qui et ipse e mari Græco triremes in
orientale trajecit et Cretes ad Mothonen et Pylum
in fugam vertit.

Τριρεῖνες ἰgitur ab amera una nocte deportatæ,

postero mane in portu inventæ sunt. Deinde pon-
tem hoc modo exstruxit. Acatia, alia lignea vasa
ampla, dola magno numero comportari jussit, et
lignis longis sive trabibus, ferramentis et funibus,
firmiter et arcte constringi et colligari, ne opus
fluctibus maris disjiceretur. Deinde super acatias,
vasa, trabes assibus per clavos ferreos sive fibulas
valide affixis, pons firmus et pulcher factus est,
latitudine quinquaginta, longitudine centum pedum.
ut per totum medium pontem tanquam in sicco
ambulari posset. Tum helepoli ponti imposita trire-
mibusque simul ad urbem admotis, mœnia ea parte
percutere cœperunt. Hæc cum conspicerent impe-
rator et urbs universa, vehementer animis pertur-
bati sunt. Sollicitum enim imperatorem habebat
paucitas nostrorum. Convocato concilio, decretum
est, ut duces et tribuni et reliqui viri strenui tum
Itali tum Romani, perpauca numero, qua nuper
constituti fuissent, eadem in loca nunc redirent
ad defendenda mœnia hostesque propulsandos. Ac
primum quidem Venetorum bailo, Hieronymo
Menoto; mandatum est, ut palatia et quæ ad ea
pertinerent custodiret et servaret. Catelanorum
consuli, Petro Guliano, pars Bucoleonis prope ad
Contoscalium usque tuenda data est. Jacobo Con-
tarino muri exterioris portus usque ad Hypsomathia
commissi (nec is neglexit facere, quidquid militæ.

εὐγενέσι), Μανουὴλ δὲ τῷ ἐκ τῆς Λιγουρίας φυλάττειν τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς λεγομένης Χρυσῆς· μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τοξότων τε καὶ μπαλαιστρῶν· εἶχον γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει ἐλέπολιν ἐναντίαν, καὶ αὐτὴν μετὰ βουδάλων καὶ βοῶν δορῶν ἐνδευμένην, καὶ τὰ τεῖχη μετὰ μηχανῶν ἔτυπον. Παύλῳ μὲν καὶ Ἀντωνίῳ καὶ Τρωίλῳ τοὺς αὐταδέλφους ἐμπιστεύθη ἵνα φυλάττωσι τὸ Μυρίανδρον, ὅπου καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἡ πόλις ἦν ἐπικίνδυνος, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας πεζοὶ τε καὶ ἵπποται τοῦ πλήθους τῶν Τούρκων ἐμάχοντο γενναίως καὶ ἀνδρείως, καὶ πολλάκις καὶ τὰ τεῖχη χαλάσαντες καὶ θέλοντες εἰσελθεῖν κακῶς ἀπεδιώχθησαν, καὶ φόνον εἰς αὐτοὺς οὐκ ὀλίγον ἐποιοῦν, καὶ μέρος μὲν τῶν κλιμάκων αὐτῶν ἔσυρον, μέρος δὲ ἔθλαζον, καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν ἔθλα καὶ γέρα μνήμης αἰωνίου ὑπῆρχον ἄξια. Θεοφίλῳ δὲ τῷ Παλαιολόγῳ, ἀνδρὶ ἐμπείρῳ πάσης γραμματικῆς πραγματείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ μαθηματικῆς εἰς ἄκρον γευσασμένῳ, ἐνεπιστεύθη φυλάττειν κατὰ τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς λεγομένης Σηλυβρίας. Τῷ δὲ Ἰωάννῃ τῷ Ἰουστινιανῷ τῷ αὐτοῦ στρατηγῷ **254** καὶ εἰς πάντα καλῷ καὶ ἐπιτηδεύῳ, πρὸς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ θαρσύνων ἦν διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ ἀνδρίαν καὶ τόλμην αὐτοῦ, ἐδόθη ἵνα μετὰ τετρακοσίων στρατιωτῶν Ἰταλῶν τε καὶ Ῥωμαίων φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου οἱ Τούρκοι πλεῖον τῶν ἄλλων μερῶν ἐμάχοντο· καὶ τὴν ἐλεθόλιν τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἐλεθόλιν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔστησαν διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπιτήδειον πρὸς τὸ πολιορκεῖν τὰ τεῖχη καὶ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν ἀμνηρᾶν ἀντικεῖν ἐσθνημένον. Θεοδώρῳ

δὲ τῷ ἐκ Καρύστου, ἀνδρὶ πολεμιστῇ καὶ δραστηρίῳ καὶ τοξότῃ ἡσχημένῳ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ Ἰωάννῃ Γερμανῷ, ἀνδρὶ τὰς τοῦ πολέμου μηχανὰς καλῶς εἰδότε, ἐδόθη ἵνα φυλάττωσιν ἐν τῇ μέρεσι τοῖς Καλυγαρίοις. Ὁ δὲ Ἰερώνυμος καὶ Λεονάρδος οἱ Λιγουρίται ἵνα φυλάττωσιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τῆς λεγομένης Ξυλίνης. Τῷ δὲ καρδινάλῳ Ῥωσσίας ἐδόθη ἵνα φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγεσίου καὶ ἕως τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ὁ δὲ μέγας δούξ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς ἵνα φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Πιστρίου καὶ ἕως τῆς πύλης τῆς ἁγίας Θεοδυσίας. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τῆς λεγομένης ὠραιᾶς φυλάττειν ὠρίσθησαν οἱ ναῦται καὶ οἱ ναύκληροι καὶ κυβερνῆται, οἳ εἶχεν ἡ ναὺς ἡ ἐκ τῆς Κρήτης.

δ'. Τῷ δὲ Γαβριὴλ Τριβιζάνῳ τῷ τῶν Ἑνετῶν τριήρεων καπετανίῳ μετὰ καὶ ἐτέρων ἀνδρῶν πενήτηκοντα ἐδόθη φυλάττειν **255** τὸν πύργον τὸν ἐν μέσῳ τοῦ βεῦματος, τὸν φυλάσσοντα τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος, καὶ ἦν ἀντικεῖν τῆς πύλης τῆς βασιλικῆς· καὶ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ μέρος ὡς ποιμὴν καὶ οὐ μισθωτὴς καλῶς ἐφύλαττε. Τῷ δὲ Ἀντωνίῳ τῷ καπετανίῳ τῶν ἐμπορικῶν τριήρεων ἐδόθη φυλάττειν τὰς τριήρεις αὐτοῦ καὶ τὰς νῆας τὰς ἐντὸς τῆς ἀλύσεως, ὡς εἴρηται· αἱ δὲ νῆες ἐκεῖναι διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς καλῶς ἡτοιμασμένας εἰς παράταξιν πολέμου, οἱ δὲ νῆες ἐσωθεν μετὰ σαλπύγγων καὶ τυμπάνων καὶ φωνῶν ἀναριθμητῶν τὰς τῶν Τούρκων τριήρεις καὶ νῆας εἰς μάχην ἐκάλουν, καὶ ἀκροβολισμοὶ οὐ διέλιπον ἀναμέσον αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν· πλὴν οὐ τελείαν συμπλοκὴν ἐποιοῦν. Οἱ δὲ ἕτεροι εὐγενεῖς

strenuos praesertim, facere decet). Manuelli Liguri porta aurea quæ dicitur cum sagittariis et funditoribus ducentis custodienda tradita est. Erat enim huic parti opposita helepolis, et ipsa bubalorum boumque pellibus induta, ac muri quatiebantur machinis. Paulus, Antonius et Troilus, fratres germani, Myriandro praefecti sunt, quoniam ibi quoque urbs gravius laborabat et die noctuque de Turcarum exercitu pedites et equites strenue ac fortiter pugnabant, adeoque saepe, muenibus concussis, in urbem penetrare nitebantur: quos tamen male exspicientes nostri, eadem in eos non modicam edebant et scalas eorum partim intro trahebant, partim diffingebant: merenturque horum virorum certamina et res gestæ æternam apud posteris memoriam. Theophilo Palæologo, homini litterarum et omnis Græcæ eruditionis et mathematicæ peritissimo, custodia prope portam, quæ Scilybria dicitur, tradita est. Joanni Justiniano, duci summo et ubicunque apto et idoneo, cui imperator propter generosum animum, fortitudinem et audaciam plurimum confidebat, dati sunt quadringenti milites Itali et Romani, quibuscum regionem a portam sancti Romani defensaret, ubi Turcæ acrius, quam in reliquis locis, pugnabant statueratque magnam illam helepolim, propterea quod

is locus ad oppugnanda moenia in primis commodus et tentorium amercæ e regione erat. Theodoro Carystio, viro bellicoso, et strenuo, ac sagittario longe exercitatissimo, item Joanni Germano, machinarum bellicarum artifice perito, regio Calygariorum defendenda erat. Hieronymo et Leonardo Liguribus porta commissa est, quæ a ligno nomen habet. Cardinali Rossicæ regio Cynesii ad sanctum usque Demetrium data est. Magnus dux, Lucas Notaras, regionem inde a Petio usque ad portam sanctæ Theodosiæ accepit. Ad portam, cui nomen pulchræ est, nautæ, naucleri et gubernatores navis, quæ e Creta venerat, constituti erant.

4. Gabrieli Tribizano, Venetarum triremium praefecto, et aliis quinquaginta viris ad custodiam assignata est turris in medio fluctu, e regione portæ regiæ, sita, quæ aditum portus tuetur. Is creditam sibi partem ut pastor, non ut mercenarius, diligenter servabat. Antonius, mercatoriarum navium praefectus, triremium suarum et navium, quæ intra catenam constitutæ erant, tutelam accepit: quæ naves quoniam ad conflictum bene instructæ erant, ii, qui intus erant, tubarum, tympanorum, clamorum strepitu frequenti Turcarum naves et triremes ad certamen provocabant, et jaculis quotidiana dimicantes, iusta amara pugna non concurrebant.

καὶ ἄριστοι ἄνδρες τῆς πόλεως ἐν τόποις ἀναγκαίοις διμερίσθησαν φύλαττειν, καὶ πᾶν τὸ δυνάμενον οὐ διέλιπον ποιεῖν. Τοὺς δὲ μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς καὶ κληρικοὺς καὶ τοῦ λοιποῦ καταλόγου τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας διέταξαν ἵνα διαμερισθῶσιν ἐνθεν κακέσθην ἐν τῇ περιπόλει τῆς πόλεως, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ δεόμενοι καὶ ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκόπους ποιῶσι, καὶ δεήσῃσι ἐξιλεοῦσθαι τὸ Θεῖον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Τὸν δὲ Δημήτριον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Παλαιολόγον Νικηφόρον μετὰ καὶ ἐτέρων τινῶν κατέταξαν ἐν τῇ σεπτῇ ἀποστολείῃ καὶ ἐν ἐτέροις τόποις περιπατεῖν μετὰ ἐπακροσίων ἀνδρῶν, ἵνα εἰς οἶον δὴ τόπον ἀνάγκῃ ὑπάρχῃ βοηθήσωσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς 256 ἅμα τῷ Φραγκίσκῳ τῷ Τολέδῳ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ, ὃς κατάγε-
ται, λέγουσιν, ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ περιφανοῦς βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ μεθ' ἡμῶν ἐφιππος δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιπατῶν ἦν γύρωθεν ἔνθεν τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν καὶ τὰ εἰς ἀνάγκην τοῦ πολέμου ἡτοιμάζομεν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ γρημάτων ἐσπάνιζον τὰ βασίλεια διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς λαθεῖν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκευὴ ἅγια καὶ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, καὶ χρήματα ἱποίησαν. Καὶ μὴ τις ἐγκαλέσῃ ἡμᾶς ὡς ἱεροσύλους· ἐνεκεν τῆς τοῦ καιροῦ ἀνάγκης ἐγίνετο, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ πεπον-
θὼς, πεινάσας, τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ἃ οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις. Ἔλεγε γὰρ ὁ μακαρίτης ὁ βασιλεὺς· « Ἄν ὁ Θεὸς τὴν πόλιν λυτρώσῃται, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου. »

Reliqui generosi et strenui cives in locis iniquis ad custodiam dispersi sunt, nec cessabant operam, quam possent, præstare. Monachi autem et sacerdotes et clerici et reliqui ordinis ecclesiastici homines per totam urbem passim distributi sunt, ut Deo supplicarent et die noctuque specularerentur et precibus Numen pro salute urbis placarent. Demetrium Cantacuzenum et Nicaphorum Palæologum, generum ejus, cum aliis quibusdam ad venerandum apostolorum templum et alia loca obeunda cum viris septingentis constituit, ut ubi res flagitaret, eo cum auxilio advolarent. Ipse imperator nobiscum et cum Francisco Toledo, cognato suo, qui ex illustri imperatore Alexio Comneno genus

Cum autem pecunia palatium deficeret propter stipendia militum, imperator sanctam et Deo consecratam ecclesiarum suppellectilem usurpari et in numismata redigi jussit. Ne vero quisquam ut sacrilegos nos increpato. Coacti enim necessitate fecimus, haud secus ac David, qui esuriens panes propositionis comedit, quos nisi sacerdotibus nōmini licebat edere. Ac dicebat beatæ memoriæ imperator : « Si Deus urbem liberaverit, quadruplum Domino restituum. »

Καὶ αὖθις ἐτέρας βουλῆς γενομένης, ἵνα τὰς ἐν τῷ λιμένι φερομένας τριήρεις καὶ γέφυραν ἐμπρήσωσι μηχανὴν τινην, διότι μεγάλην ταραχὴν καὶ κίνδυνον αἱ νῆες αὐταὶ τῇ πόλει ἐνεδίδον, καὶ μηχανὴν τινα εὔρον, καὶ τὴν βουλὴν ἐξεφώνησαν 257 τῷ βασιλεῖ. Ἰάκωβος Κόκος ὁ Ἑνετὸς, ἀνὴρ δέξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν, ὡς ἐνεμπιστεύθη τοῦ πέρας δῶσαι τῆς ὑποθέσεως, ἤρξατο τοῦ ἔργου πᾶν ἐπιτηδείως καὶ καλῶς τρόπῳ τοιῷδε. Ἀκάτια τρία πᾶν ταχέα καὶ γοργὰ οἰκονομήσας, καὶ τεσσαράκοντα νέους θαρσαλέους καὶ μεγαλοψύχους καὶ ἀνδρείους ἐν αὐτοῖς ἔβαλε, Γραικοὺς τε καὶ Ἰταλοὺς, καὶ καλῶς παραγγείλας αὐτοῖς τὰ πάντα καὶ τὰς κατασκευασθείσας μετὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς τέχνας δώσας, ἵνα ἔλθωσιν νυκτὸς καὶ περάσωσι πρὸς τὸν Γαλατὶν καὶ πλησίον τῆς πέρας ἐκείνης γῆς ἔλθωσιν ἕως τῶν τριήρων καὶ τὰ ὀρισθέντα πράξωσιν. Καὶ ἐγγόνει ἄν, εἰ μὴ καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἡ κακὴ τύχη ἡμῶν ἐμπόδιζε. Ἐλθόντες δὲ πᾶν ἐπιτηδείως καὶ τὴν γέφυραν περιπατήσαντες καὶ περάσαντες καὶ δύο νέους ἀφέντες ἐκεῖ μετὰ κατασκευῆς, ἵνα ὅταν οἱ ἕτεροι εἰς τὰς τριήρεις ἐγγίῃσι καὶ σημείον τι ἴδωσι, τότε ἐν μιᾷ ὥρᾳ θαφίῃ τὸ ὕγρον πῦρ ἀνάψωσι, φθάσαντες δὲ καὶ ἕως τῶν τριήρων ἐγγύς, ὁ Θεὸς ἢ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐκώλυσε τὸ ἔργον, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας τινὸς τῶν νέων ἐκείνων οἰκείτης τις τὸ μυστήριον τοῖς ἐναντίοις ἐμήνυσσε· καὶ φυλακὰς ἀγρύπνου καὶ νυκτοσκόπους ἔχοντες, ὡς εἶδον αὐτοὺς, μετὰ σκευῶν καὶ πετρῶν καὶ μετὰ ἐτέρων ἀκατίων τὸ ἐν ἀκάτιον ἐβύθισαν καὶ μερικοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐζώγρησαν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον 258 αἱ ἡμέραι

Rursus alia inita consultatione, ut in portu collocatas triremes et pontem machinatione aliqua comburerent, quippe quibus in magnum discrimen et periculum urbis adduceretur, ratio aliqua inventa et cum imperatore communicata est. Jacobus Cocus, Venetus, vir ad agendum quam ad dicendum promptior, cui commissum est, ut perficeret consilium, opus admodum alacriter et apte aggressus est. Acatia tria apprime velocia et agilia paravit : iis quadraginta juvenes generosos et strenuos, tum Græcos tum Italos, quibus omnia diligenter præcepit deditque machinas igne Græco instructas, imposuit, ut nocte Galatam trajecti, prope litus ad triremes accederent facerentque, quæ constituta erant. Ac bene cessisset inceptum, nisi sinistra fortuna nostra fuisset impeditum. Nam cum prospere pontem circummissent trajecissentque, relictis ibi duobus juvenibus cum apparatu, ut, cum reliqui ad triremes pervenissent ac dedissent signum, eodem utrique tempore sulphure accenderent ignem Græcum, illi prope triremes jam advenerant, cum Deus rem impedit, sive peccata nostra ita meruerant, sive imprudentia juvenum servus aliquis consilium hostibus prodiderat ; itaque cum illos animadvertissent, telis, saxis et acatilis unum e nostris navigia submerserunt, ipsos homines ceperunt : nec nostri quid-

ἰποίησαν εἰ μὴ μίαν τῶν τριήρων ἐπυρπόλησαν. Α καὶ μετὰ σοβαρότητος καὶ ἀγερώχου γνώμης εἰπὼν· Καὶ τὸ ἐν τῇ γεφύρᾳ πῦρ πλῆθος τῶν Τούρκων δρασμόντες ἐναπέσθησαν. Τοὺς δὲ νέους ἐκείνους τοὺς θαυμαστοὺς καὶ ὠραίους ὁ ἀσθεὴς ἀμυρᾶς προστάξας τῷ πρώτῳ πάντας οἰκτρῶς ἐθανάτωσεν ἡμῶν ὁρώντων αὐτούς· καὶ θρήνος ἐγεγόνει ἐν τῇ πόλει ὑπὲρ αὐτῶν ἀμέτρητος. Ὁ δὲ βασιλεὺς λυπηθεὶς καὶ αὐτὸς προσέταξεν ἵνα ἀνωθεν τῶν πύργων κύκλωθεν τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους θανατώσωσιν· ἦσαν γὰρ τὸν ἀριθμὸν οἱ ἀναιρεθέντες διακόσιοι ἐξήκοντα. Καὶ διὰ ταῦτα οὖν σκάνδαλα ἀνεφύησαν, καὶ στάσις μεγάλη ἐγεγόνει ἀναμεταξύ τῶν Ἑνετῶν καὶ Λιγυρίων· ἔλεγον γὰρ οἱ Λιγυριοὶ καὶ δισχυρίζοντο τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐμπειροτάτους ἢ τοὺς Ἑνετοὺς ἐν παντὶ πράγματι, καὶ δι' ἀπειρίαν μὴ εἰδέναι τὸν Κόκκον Ἰάκωθον ὃ ἐπολεῖ, οὕτε ἐκεῖνος οὕτε οἱ λοιποὶ τῶν Ἑνετῶν ὃ ἐπιχειρίζοντο· δι' ἣν αἰτίαν τοὺς τεσσαράκοντα ἐκείνους νέους ἀπώλεσαν, δι' οὓς τοσοῦτος οἶκτος ἐγένετο, καὶ τὰς τριήρεις καὶ τὴν γέφυραν τὰς ἐν τῷ λιμένι οὐκ ἐπυρπόλησαν. Ὡς οὖν ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὰ γινόμενα, ἐλθὼν ὠρίσθη τοῖς Ἑνετοῖς καὶ Λιγυρίαις, καὶ λυπούμενος εἶπε· « Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε. Καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν ὃ ἐξώθεν πόλεμος· καὶ μὴ ἀναμεταξύ ὑμῶν μάχεσθε διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ἄλλα πολλὰ δημηγορήσας εἰρηνοποίησεν αὐτούς.

259 Ὁ δὲ ἀμυρᾶς ἰδὼν γεγενῆσθαι τὸ ἡμέτερον ἔργον εἰς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τῶν τριήρων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐζημιώθημεν, περιχαρὴς γεγωνῶς

quam aliud præstiterunt, nisi quod unam combusserunt triremem. Ignem enim ponti injectum Turcarum turba confestim exstinxit. Juvenes illos egregios et formosos impius ameras ad unum omnes postero mane in conspectu nostro miserabiliter trucidari jussit. Luctus hinc in urbe ingens fuit, tantaque erat imperatoris mœstitia, ut ipse vicissim captivos Turcas in turribus circumcirca occidi juberet, numero ducentos sexaginta. Ortæ sunt ex hac re turbæ, ac magna emersit inter Venetos et Ligures seditio. Dicebant enim et affirmabant Ligures, se omni in re Venetis peritiores esse, et Jacobum Cocum ex imperitia nescivisse, quid

Ameras cum nostrum adversus triremes inceptum nihil nobis commodi, imo damnum attulisse videret, gaudio exsultans non sine fastu et indigna-

« Τὰ ὅσα αὐτοὶ οὐκ ἐδυνήθησαν ἡμῖν ποιῆσαι, ἐγὼ ἀνταμείβομαι, » καὶ ἀνωθεν ἐν τῷ λόφῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου πέραν ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐλεβόλαις μεγάλας στήσας, ἵνα τὰς ἡμετέρας νῆας τὰς ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος βυθίσῃ καὶ ὅθεν ἦσαν ποιήσῃ ἀναχωρήσαι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπολεῖ οὐχὶ μόνον διὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς τῶν Λιγυρίων νῆας ἀνταμείψῃται, ὅπως δείξῃ ἡμῖν ὅτι εἰς τὰ πάντα δύναται καὶ ἀγχείους καὶ πολύτεροπός ἐστιν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ ὅτι τὰς νῆας ἐδοῦλετο ζημιῶσαι, συναχθέντες εἶπον αὐτῷ· « Οὐκ ἔστι δίκαιον ὅτι τὰς τῶν Λιγυρίων καὶ ἡμῶν ἐμπορικὰς νῆας ζημιῶσαι, φίλοι ὄντες. » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· « Αὐταὶ αἱ νῆες οὐκ εἰσιν ἐμπορικαὶ, ἀλλὰ ληστὰι θαλάττιοι, καὶ χάριν ἐμπορείας οὐκ ἤλθον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα τὸν βασιλεῖα τὸν ἡμῶν ἐχθρὸν βοηθήσωσιν. Ἐγὼ δὲ ὡς προφανεῖς ἐχθροὺς, εἰ δυνατόν, θέλω παιδεῦσαι· ὑμεῖς δὲ ἀπέλθατε μετ' εἰρήνης ὡς φίλοι. » Λοιπὸν τοῦ ἔργου ἀψάμενος, καὶ ἣν ἰδεῖν σημεῖον ὅτι τῇ πρώτῃ ἐλεβόλαι ἡ ὁ τεχνίτης τὸ πῦρ ἐνέβαλε τὴν νῆα τὴν τῶν ἄλλων ἄρχουσαν ἐδόθησεν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον καὶ θέλουσαι φυγεῖν, ἐπὶ τὸ **260** μέρος πλεόν τοῦ Γαλατᾷ ὀλίγον ἐλθοῦσαι τὴν στάσιν ἰποίησαν, ὅπως διὰ τῶν ὑψηλοτάτων οἰκῶν σκέπωνται· αὐτὸς δὲ μὴ φειδόμενος τῶν οἰκῶν πολλοὺς ἐχάλασεν, ἵνα ἀκωλύτως τὰς νῆας μάχεται. Καὶ ἣν θαυμάσαι ὅτι πλεόν ἢ ἑκατὸν καὶ τριάκοντα ἐλεβόλαις ῥίψας οὐδὲν τι πλεόν τὰς νῆας ἐβλάψεν οὕτε ἀνθρώπων, ἐθανάτωσεν, εἰ μὴ γυ-

tione dixit, facturum se nobis, quæ nos ipsi facere non potuissemus. Itaque in colle sancti Theodori trans sinum apud Galatam magnas helepoles collocavit, ut naves nostras ad introitum portus constitutas, nisi recederent, submergeret. Atque hoc faciebat non solum propter introitum portus, sed etiam, ut Ligurum navibus par redderet, nobisque ostenderet, se posse omnia et in primis solertem et versutum esse. Galatæi cernentes, ameram naves pessumdaturum esse, frequentes eum conveniunt monentque, æquum non esse, ab illis, quippe amicis, Ligurum et suas adeo mercatorias naves pessumdari. At ille respondit: « Hæ naves non sunt mercatoriae, sed piraticæ, nec mercaturæ gratia huc advenerunt, sed imperatorem, hostem nostrum, adiuturæ. Quare ut hostes manifestos, si potero, eos puniam. Vos, ut amici, abite. » Itaque opus aggressus est, atque accidit, ut magister prima helepoli, cui ignem injecit, navem principem demergeret. Reliquæ naves, animadversio periculo, fuga salutem quærebant et Galatam versus paulo provectæ constiterunt, ut altissimis ædificiis tegerentur. At ille nihil pepercit ædificiis, sed eorum multa diruit, quo libere naves oppugnaret. Verum mirum hoc accidit, ut centum et triginta amplius helepolibus usus, nihil magis navibus noceret, nec hominem ullum interficeret.

ναϊκά τινα πέτρα πεσοῦσα ἐκ τῶν τειχῶν ἀπέ-
κτεινεν.

Ἡμέρας γάρ τινας ὁ ἀμνηρᾶς οὐ τελείαν συμ-
πλοκὴν, ὡς σύνηθες, ἐνέδιδεν ἡμῖν ὡς τὸ πρότε-
ρον, εἰ μὴ ἀκροβολισμοὺς μακρόθεν· καὶ ταῖς ἐλε-
δόλεσι ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ οὐκ ἔπαυον τὰ τείχη
σφοδρῶς τύπτειν. Καὶ τινες μὲν οἱ μὴ ὄντες ἐμ-
πειροὶ τοσοῦτον τοῦ πολέμου, ὡς ἐδόλεον μὴ γίνε-
σθαι συμπλοκὴν, τοὺς διατεταγμένους τόπου; αὐτῶν
ἀφίνοντες ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἤρχοντο· οἱ δὲ
Τοῦρκοι εὐκαιρίαν εὐρίσκοντες μετὰ δυνάμεων σιδη-
ρῶν ἦτοι ἀγκίστρων ἐν ἰστί τόποις τὰς μεστὰς χώ-
ματος σφυρίδας, ὅπου ἦσαν εἰς σκέπην τῶν ἀνθρώ-
πων ἐν τῇ συμπλοκῇ, κάτω ἔσυρνον· οἱ δὲ δῆμαρ-
χοι ἀντ' αὐτῶν ἐτέρας εὐθὺς ἔβαλον. Μαθὼν δὲ ὁ
βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ὃ τι συμβαίνει γενέσθαι
ᾧ τρόπῳ εἰρήκαμεν, τοὺς τοιοῦτους σφοδρῶς ἠπεύ-
λησεν. Αὐτοὶ δὲ ἀπεκρίναντο λέγοντες ὅτι διὰ τὸ
μὴ ἔχειν αὐτοὺς φαγεῖν καὶ πιεῖν, τέκνα τε καὶ
γυναῖκας, τοῦτο ἐποίησαν. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς
ἔδρισεν ἵνα ὅσοι **261** τινὲς οἱ μὴ δυνάμενοι μάχε-
σθαι διὰ γῆρας ἢ δι' ἐτέραν αἰτίαν, τοὺς ἄρτους
καὶ πᾶν βρώσιμον διαμερίζειν ἐν τοῖς οἴκοις καὶ ἐν
τοῖς πύργοις κατὰ τὴν ἀναλόγαν ἐνὸς ἐκάστου. Καὶ
ὁ πόλεμος ἡμέραν καθ' ἡμέραν ἠύξανε διὰ τὸ καθ'
ἐκαστὴν εἰς τοὺς ἐναντίους ἐκ τοῦ τῆς Ἀσίας
κλίματος· νέος στρατὸς οὐ διελίπεν ἐρχεσθαι· τὰ
δὲ ἡμέτερα ὀλιγόστευον καὶ ἐταπεινοῦντο, ὥσπερ
σελήνην λευκίφωτος, διὰ τὴν καθημερινὴν θάνατον.
Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀπειθεῖς καὶ ἀπάνθρωποι **C**
τὰ ἡμῶν ταπεινοῦσθαι βλέποντες, εὐρόντες τὸν

καὶ αἰρὸν εἰς τὰς πονηρὰς ὁρέξεις, στάσεις καὶ ἀκατα-
στασίας καθ' ἡμέραν ἐποιοῦν, καὶ ὕδρεις καὶ λοιδο-
ρίας εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥόμους τῆς πόλεως κατὰ
τοῦ δυστυχοῦς βασιλέως καὶ τῶν ἐτέρων ἀρχόντων
ἐξέχεον ἐκ τοῦ μισοῦ αὐτῶν λάφυρος, μήτε τὸν
θεὸν φοβούμενοι μήτε τὴν βασιλέα ἢ τοὺς ἀνθρώ-
πους ἐντρέπόμενοι. Αὐτὸς δὲ ὁ τρισμακάριστος τὸ
τοῦ Δαυὶδ ῥητὸν μιμούμενος τό· « Ἐγὼ δὲ ὥσπερ
κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὥσπερ ἄλαλος ἐγενόμην, καὶ
ἐγενόμην ὥσπερ ἀνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων
ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς, ὅτι οἱ ἐχθροὶ μου
ζῶσι καὶ κεκραταίνονται ὑπὲρ ἐμὲ, ὅτι ἐπληθύνθη-
σαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως. » Καὶ τινὲς μὲν προε-
τίχοντο αὐτῷ λέγοντες ὅτι Ὁ δαῖμα καὶ ὁ δαῖμα
τάδε ἔφη· τινῶν δὲ περιπατῶν ἤκουε. Καὶ ἐν ἡμῖν
ἐπληρώθη τὸ ῥητὸν τὸ φάσκον **262** « Τῶν μὲν εὐ-
τυχούντων πάντες ἀνθρώποι φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούν-
των οὐδ' αὐτὸς ὁ γεννήτωρ. »

Τῇ δὲ εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ Μαῖου ἐψιθυρίσθη ὅτι
ὁ ἀμνηρᾶς βούλεται διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τῇ εἰ-
κοστῇ ἐννάτῃ τοῦ αὐτοῦ πολεμῆσαι ἡμᾶς σφοδρῶς
μετὰ συμπλοκῆς καὶ συρρίξεως. Οἱ δὲ στρατηγοὶ
καὶ δῆμαρχοι πάντες, καὶ μάλιστα Ἰωάννης ὁ
Ἰουστινιανὸς, οὐκ ἔπαυον πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖν
εἰς ἀντιπαράταξιν τῶν ἐναντίων, καὶ δι' ὅλης τῆς
νυκτὸς τοὺς τείχους τοὺς ἐμπεσόντας ἐν τῷ τύπτει-
σθαι ὑπὸ τῶν ἐλεδόλων ἐδιώρθωνον μυριοτρόπως.
Εἶτα ὁ Ἰουστινιανὸς στείλας πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα
τὸν Νοταρᾶν ἐζήτηι ἐξαποστελεῖται αὐτῷ ἐλεδόλεις
τινάς, αἱ ὑπῆρχον ἐν τοῖς μέρεσιν οὗ ἐφύλλαττεν αὐ-
τός. Ὁ δὲ κύρ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς οὐκ ἠθέλησε δοῦ-

nisi quod lapis de muro delapsus mulierem ali-
quam occidit.

Diebus aliquot ameras non justa, ut solebat,
pugna nos exercuit, sicut ante, sed eminus jacu-
lationibus; helepolibus tamen nec die nec nocte ces-
savit acriter mœnia arietare. Itaque quidam rei
militaris non admodum periti, cum pugnam non
committi viderent, relictis stationibus domos ab-
iliant. Quam opportunitatem Turcæ aucupati, un-
cis ferreis sive harpagonibus nonnullis in locis cor-
bes ad tegendum in pugna militem terra impletas
detraxerunt, pro quibus tribuni illico alias repo-
suerunt. Imperator ubi a duce, quid fieret, rescivit, **D**
graviter illos increpavit: qui responderunt, quo-
niam non haberent, quod ederent aut biberent, nec
liberi nec uxores, ita se egisse. Hoc audito, impe-
rator constituit, ut quotquot senectute vel alia re
impedirentur, ne pugnarent, iis pro cuiusvis con-
ditione panis et reliquis cibis per ædes et turres
distribueretur. Interim bellum in dies ingrave-
scebat, cum ad hostes ex Asia quotidie recentes
copiæ adventarent, nostræ autem res lunæ decre-
scantis instar imminuerentur et extenuarentur
quotidiana cæde. Insuper quidam de nostris, cou-
tumaces et feroces homines, cum nos in angus-
tias adduci viderent, perversis suis cupiditatibus
cecasione nacti, perpetuo turbas et seditiones

excitabant, et ore scelesto per plateas et vicus
urbis maledicta et contumelias in imperatorem et
reliquos principes conjiciebant, nec Deum nec
imperatorem vel homines veriti. At ille ter beatus
vir Davidis dictum imitabatur: « Ego autem sicut
surdus non audiebam, et tanquam mutus eram,
factusque sum sicut homo non audiens nec habens
in ore redargutiones, quoniam inimici mei vivunt
et prævaluerunt super me et qui injuria me ole-
runt, multiplicati sunt. » Et adibat eum, qui
narrarent, hunc vel illum talia de ipso effutire:
quosdam etiam præteriens ipse audiebat. Denique
in nobis tum illud eventum habuit: « Felicium
omnes sunt amici, infelicium ne ipse pater
quidem. »

Die Maii vicesimo quarto fama manavit, ameram
vicesimo nono ejusdem mensis terra marique arri-
ter nos bello et dimicatione adorturum esse. Itaque
duces et tribuni omnes, inque primis Joannes
Justinianus, non desinebant moliri omnia ad re-
sistendum hostibus, ac tota nocte muros helepo-
lium pulsu concussos mille modis instaurabant.
Misit tum Justinianus ad Notaram, magnum ducem,
ut cederet sibi helepoles aliquot in iis locis con-
stitutis, quibus is præerat. At recusavit Lucas No-
taras eas tradere, quod etiam in sua regione
necessariæ essent. Respondit Justinianus, minime

δ.δ καὶ ἡμεῖς ἀνευ θελήματος αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι οὐδέν. Καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ ἀμνηρᾶς, ὡς εἶπομεν, καὶ πᾶς ὁ στρατὸς αὐτοῦ λυπούμενος καὶ κατ' ἑξῆς ὑπῆρχον· ὁ δὲ βουλευθεὶς ἐπὶ τὴν αὐρίον ἐγερεθῆναι καὶ τὴν πολιορκίαν λύσαι. Τῇ δὲ αὐτῇ ἐσπέρᾳ ἐν ᾗ ἐπὶ τὴν αὐρίον ἐδοῦλοντο ἵνα ἀπέλθωσιν, ὁρῶσι πάλιν, ὡς σύνηθες, τὸ φῶς ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαῖνον. Καὶ οὐχ ἡπλωτο, ὡς σύνηθες τὸ πρότερον, ἕως ἀνωθεν τῆς πόλεως ἰστάναι δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἀλλ' ἐκ μακροῦ μόνον ἐφάνη καὶ εὐθὺς διασκορπισθὲν ἀφανὲς ἐγένετο. Ὡς οὖν εἶδον αὐτὸ ὁ ἀμνηρᾶς καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ, χαρᾶς πολλῆς πλησθέντες ἔλεγον· «Ὁ Θεὸς τὰ νῦν ἐγκατέλειπεν αὐτούς.» Καὶ αὐτὸ ἐκρίναν οἱ τῆς μισαρᾶς αὐτῶν καὶ ἀσεβοῦς θρησκείας καὶ πλάνης σοφοὶ καὶ γραμματεῖς πῶς τὴν πόλιν κερδήσωσι τὸ φῶς ἐδήλου· καὶ οὕτως πάντες ἐλπιδας εἶχον χρηστάς ὦν καὶ ἐπέτυχον διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

Ἄλλ' πασιδὲς μὲν ὁ πρῶτος τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ὁ ὑπὲρ πάντας δόκιμος καὶ πρακτικὸς, θεωρῶν τὸν ἐμνηρᾶν οὕτως διαλογιζόμενον καὶ τοὺς ἐτέρους πάντας μεστοὺς φόβου καὶ δειλίας, εἰς τὸ φαινόμενον καὶ αὐτὸς ἐλυπεῖτο, ἔσωθεν δὲ ἑταλλιδίτο. Καὶ ἡ αἰτία ἦν ὅτι αὐτὸς πάντοτε τῷ ἀμνηρᾶ ἐν ταῖς βουλαῖς 266 ἔλεγεν ἵνα μὴ πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως, ὅπως μὴ οἱ δυτικαὶ αὐθέντοι ἀκούσωσι καὶ συναχθέντες ὁμονοήσωσι καὶ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐξώσωσι. Καὶ τότε πάλιν δεικνύων ὡς λυπούμενος ἦν ἔλεγε τῷ ἀμνηρᾶ· «Ἐγὼ εἰς ἀρχῆς ταῦτα ἐνωτιζόμεν περὶ τούτων πῶς ἐμε-

λον γενέσθαι, καὶ πολλάκις ταῦτά σοι εἶρηκα, καὶ οὐκ ἤκουσάς μου. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἐὰν ἀρεστόν σοι ἔστιν ἵνα ἐκ τῶν ἐνταῦθεν ἀναχωρήσωμεν, καλὸν ἔστιν, ἵνα μὴ τι χεῖρον γένηται.» Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς ἀκούων τοὺς λόγους τούτους ἡμιθνήσκει ἐκ τῆς λύπης καὶ τῆς περιφρονήσεως ἐπ' ἀνέμεινεν, πῶς μετὰ αἰσχύνης τοσαύτης ὡς φεύγων ἀναχωρήσῃ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν οὕτως ἐστῶτα καὶ διαλογιζόμενον Σογὰν πασιδὲς ὁ δεῦτερος βεζίρης αὐτοῦ, ἐσυμβούλευσε τὸν ἀμνηρᾶν ἵνα τὴν μάχην κινήσῃ καθ' ἡμῶν, καὶ διὰ τὸ φθονεῖν τῷ Ἄλλ' πασιδῇ κεκρυμμένην γὰρ ἔχθραν εἶχον ἀναμεταξύ. Καὶ οὕτως ἀναθαρρύνας αὐτὸν λέγει· «Ἰνα τί, ὦ ἀμνηρᾶ, ἔστηκας σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος, καὶ τίς ἡ δειλία ἢ ἐμπειροσύνη σοι, καὶ τίνας οἱ ἀναβαίνοντες διαλογισμοὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου; ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ ἐστι. Μὴ λυπήσῃ. Οὐχ ὁρᾷς διὰ τοῦ φωτός ἐκείνου σημείον ὅτι τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖρά σου δώσει; Οὐχ ὁρᾷς τοσούτου μὴ ἀριθμητοῦ στρατοῦ πληθὸς ὅ ἔχεις, καὶ καλῶς εἰ ἡτοιμασμένος, καὶ πᾶσα ἡ προπαρασκευὴ πολλὴ καὶ καλὴ; Ὁ στρατὸς 267 τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου τοσοῦτος οὐχ ὑπῆρχε ποτε ὡς ὁ σὸς, οὐδὲ τοσαύτας παρασκευὰς αὐτὸς εἶχε· καὶ τὸν κόσμον ἐκυρίευσεν ὁμῶς. Ἐγὼ μὲν οὐ πιστεύω οὔτε ἐλπίζω ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐνταῦθα στόλον ἐλθεῖν, ὡς τινες λέγουσιν καὶ ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἄλλ' πασιδὲς εἶρηκα, διὰ τὴν μὲν καλῶς οἴδατε ὅτι ἡ πολυαρχία τῶν Ἰταλῶν αὐθέντων καὶ τῶν ἐτέρων ἐσπερίων ἀνάρχους ποιεῖ αὐτοὺς εἶναι, καὶ ἀναμέσον αὐτῶν οὐκ ἔστιν ὁμόνοια. Καὶ ὅταν πάλιν τινὲς αὐτῶν ὁμονοήσωσι μετὰ κόσμῳ

eos tueri et defendere, quo invito ipsi nihil possent proficere. His de causis ameras, ut diximus, cum universo exercitu in tristitia et mœrore erat, qui adeo postero die, soluta obsidione, recedere vellet. At ea ipsa vespera, cum sequenti mane discessuri essent, rursus, ut ante, lumen illud cœleste conspiciunt: verum non perinde ac prius diffundebatur, donec supra urbem consisteret tota nocte, sed a longinquo tantum comparuit et subito dispersum evanuit. Quod ut ameras et reliqui omnes viderunt, magna perfusi lætitia, exclamarunt, Deum nunc nos deseruisse. Item execrandæ et impiæ superstitionis et erroris eorum sapientes ac scribæ ex illo lumine vaticinabantur, Turcas urbe potituros esse. Ita omnes spem bonam conceperunt, qua propter peccata nostra non sunt frustrati.

Ali pasias, princeps senatus, vir præ cæteris spectatus et solers, cum ameram sic fluctuare et reliquos omnes metu et trepidatione agitari videret, in speciem tristis erat, revera exsultabat. Cujus rei causa erat, quod ameram in consiliis a bello contra urbem suscipiendo perpetuo detertere studuerat, ne occidentales principes, re audita, fœdere conjuncti, Turcas ex Europa ejicerent. Itaque tum rursus mœstitiam simulans, ameram sic compellavit: «Ego ab initio ita hæc eventura esse præsagiebam, ac sæpe tibi edixi, nec audisti me. Nunc denovo, si ita

placeat tibi, suadeo, ut hinc recedamus, ne pejus quid accidat.» Quæ oratione audita, ameras tristitia et sollicitudine pæne contabuit, quod tanta cum ignominia in modum fugæ recedendum esset. Cum eum ita stantem et cogitabundum videret Sogan pasias, secundus vizires ejus, ut bello nos premeret, ei suavit, invidia erga Ali pasiam commotus. Occultam enim hi inter se exercebant inimicitiam. Itaque eum cohortatus, «Quid, inquit, amera, ita mœstus et afflictus es? Quæ te formido invasit, aut quæ cogitationes subierunt animum tuum? Deus tecum est: mitte sollicitudinem. Annon e luminis illius omine intelligis, eum tibi urbem hanc in manus traditurum esse? nonne innumeri hujus, quem habes, et egregie instructi exercitus multitudinem et tantum ejusdem et tam eximium apparatus cernis? Alexandri Marcedonis olim copias non tantæ fuerunt, quantæ tuæ sunt, nec tantus ejusdem apparatus bellicus: et tamen orbem terrarum is expugnavit. Equidem ego non credo, nec spero, ex Italia classem affore, ut quidam aiunt, et affirmavit cum maxime Ali pasias, frater meus: si quidem bene nostis, multitudinem Italarum et reliquorum occidentalium principum facere, ut sine imperio sint, nec vigere inter eos concordiam. Quodsi quidam eorum multo labore multisque condit'ionibus pacem firmarint, non lengo, hercle, sed

υμῶν πολλῶν, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ καὶ οὐκ ἰσχυροὶ λυταί· ὁ τοῦτον σύνδεσμος· καὶ ἐν σμῶν ὄντες εἰς κατὰ τοῦ ἐτέρου περιεργάζε- τῶς ἀρπάξαι δυνήσεται τὰ τούτου, καὶ ἀλλή- προσέρχονται καὶ φυλάττονται. Πολλὰ μὲν οὐλεῦνται καὶ λογίζονται καὶ λέγουσι, καὶ πρῶττουσιν, καὶ ἡ τῆς ἐσπέρας βουλὴ τῷ οὐκ ἀρεστὴ ἐστὶ πάλιν αὐτοῖς. Καὶ ὅταν ἡ σταθῇ, ἐν τοῖς ἔργοις χρονίζουσι· καὶ τοῦτο πιν, ἵνα κατὰ τὰς γνώμας αὐτῶν καὶ ὀρέξει- ν ἐπιτήδειον εὐρωσι. Καὶ ὅταν ἔργον τι ἐπι- θῶσι καὶ ἀρχὴν ποιήσωσιν, οὐδὲν κατορθώ- διὰ τὰς ἀσυμφωνίας αὐτῶν. Καὶ μάλιστα τὰ καθὼς γινώσκετε, νέας διαφορὰς ἀναμέσον- τε ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν. Καὶ ὁμῶς πάλιν ἐγὼ περ ἐστὶν ἀδύνατον δι' ἧς αἰτίας εἴρηκα· εἰ B κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἔλθῃ, 268 αὐτοῦ ἀνάγκη ἡμῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐλεύσεται σὺς τὸν ἀριθμὸν τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου στρα- ἱλλ' οὔτε τὸ τέταρτον μέρος. Διὰ τοῦτο, ὧ ἡμέτερε αὐθέντα, θάρσει. Οὐκ ἀνάγκη ἐστὶ τὸ παρὸν φόβον σε εἶναι μὴ μόνον ἐκ Θεοῦ. ἡδρίκου καὶ ἀγάλλου καὶ Ἰσχυε, καὶ τῇ τέχνῃ ὁ πυρὶς οὐκ ὀκνησον σήμερον καὶ αὐριον, ἵνα τῶν ἐλεθόλων, ὅσον δυνατὸν, τὰ τεῖχη πλέον νώσῃς. » Οἱ γὰρ τοιοῦτοι λόγοι καὶ βουλαὶ τῷ β· πλείστα ἤρεσκον, καὶ χαρίεις ἐναπέμεινε, λαψυχὴν ἐκ τῆς λύπης ἔλαβε. Καὶ προστάξας αὐτῷ· « Ἀναβειώρησον τὸν στρατὸν ἐν τῇ ταύτῃ, καὶ γνῶρισον αὐτοὺς, ἐν τίνι γνώμῃ » Αὐτὸς δὲ ποιήσας τὸ προσταχθὲν καὶ ἐλθὼν C

λέγει· « Εἶδον τὸν στρατὸν καὶ ἐγνώρισα. Τόσου- τόν ἐστιν· μάχου μετὰ χαρᾶς, καὶ ἡ νίκη ἡμετέρα ἐστίν. » Ἀπεκρίθη οὖν ὁ ἀμηνρᾶς καὶ εἶπε· « Λοι- πὸν, ὦ Σογάν, ἀρεστόν σοι ἐστὶν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ νῦν τὴν τύχην γνωρίσωμεν, εἰ ἀρεστὸν αὐτῇ ἐστὶν καὶ βοηθήσῃ ἡμῖν ὥς καὶ ἐτέροις πολλοῖς. Στελλόν οὖν ἐπὶ τὸν Γαλατῶν φυλακὴν τινα, ἵνα μὴ λα- θραίως ἐξ αὐτοῦ περάσωσιν καὶ τῇ πόλει βοηθή- σωσιν. »

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἄλ· πασιδὲς ἐλυπήθη λίαν, αἰσχυνομένης 269 ὅτι ὑπερίσχυσαν οἱ λόγοι τοῦ Σογάν πασιδᾶ, καὶ ἐκ τοῦ φθόνου ἤθελεν, εἰ δυνατὸν, ποιῆσαι μηχανὴν ἵνα οὐδὲν πράξωσιν κατὰ τῆς πόλεως. Ἐμήνυσε τῷ βασιλεῖ τὰ συμβάντα καὶ παρήγει αὐτὸν μὴ φοβέσθαι, διότι ἐν τοῖς πολέμοις ἀδελός ἐστιν ἡ τύχη πολλάκις· καὶ διὰ τοῦτο οἱ φύλακες φυλαττέτωσαν ἀγρύπνωτος. Ἦν δὲ τοῦτο τῇ ἐβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαίου ἐσπέρας. Ὁ δὲ Ἀμηνρᾶς προστάξας δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας φῶτα καὶ φανούς ποιήσας, καὶ νήστεις δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διατελέσας καὶ ἐπτά- κισ λουσθῶσι, καὶ τοῦ Θεοῦ νήστεις καὶ καθαροὶ δεηθῶσιν, ὅπως τὴν πόλιν νικήσωσιν· ὁ καὶ ἐγένετο. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἐσπέρας ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν μετὰ τὸ ἀριστῆσαι αὐτοῦς ὁ οὖν ἀμηνρᾶς σταθεὶς δημηγορῶν ταῦτα εἶπεν·

ε'. « Ὡ τέκνα φίλτατα, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐ- τοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἐπὶ τὴν αὐριον ἄξιον ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσητε, ὥς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν πανταχοῦ ἔως τοῦ νῦν, ὥς φανερόν ἐστιν,

tempore horum foedus rumpitur; quique vin- conjuncti sunt, alii aliorum dittoni aliquid iere conantur, ac mutuo sibi insidiantur ca- ue. Multa illi consultant, ratiocinantur, lo- ur, pauca praestant: quod vespere ineunt con- , mane non jam probant: aut si stet sententia, cunctantur: quod propterea faciunt, ut cupi- us et consiliis suis aptum nanciscantur tem- li opus quodpiam aggressi sint et ejus fecerint m, nihil tamen propter sententiarum discre- m recte agunt. In primis hoc tempore, ut , pars eorum novam alit discordiam. Verum t fiat, quod propter eas, quas dixi, causas D equit: si revera veniat classis ex Italia, quid iobis periculi minetur, quandoquidem eorum tus non dimidia pars, imo ne quarta quidem multitudinis erit, quam nos habemus. Quare, , domine noster, bonum animum habeto; nulla nunc quidem est, cur periculum metuas nisi Deo. Itaque fortis, lætus et alacer esto, et nld vi ignis effici potest, hodie et cras ne in- tatur, ut hieropolibus mœnia, quantum pos- atterantur. » Ille sermo et consilium ameræ iender placuit, et animum ejus e priore mœ- gaudio perfudit et recreavit. Itaque mandavit ea ipsa nocte obiret exercitum et exploraret, nimo essent milites. Ille jussis obsecutus, re-

diit et, « Lustravi, inquit, et exploravi exercitum. Hoc scito: pugna læto animo, stat a nobis victoria. » Respondit Ameras: « Jam igitur, mi Sogan, si vi- detur tibi, nos quoque fortunam nunc exploremus, ut cognoscamus, placeatne ei, nos adjuvare, ut ad- juvat alios multos. Quare mitte Galatam custodiam, ne clam huc trajiciant et urbi opem ferant. »

His auditis, Ali Pasias magnopere doluit, pudore motus, quod Sogan pasia sententia prævaluisset, constituitque ex invidia, ut, si posset, impediret, ne quid proficerent adversus urbem. Significavit imperatori, quid accidisset, eumque hortatus est, ne metueret, quoniam in bellis varia et anceps for- tuna soleret esse. Proinde custodes excubias per- vigiles agerent. Agebatur hoc vespere vicesimi sep- timi diei mensis Maii. Ameras imperavit, ut per totam eam noctem et sequentem diem ignes faces- que arderent, milites toto die jejunarent et lavaren- tur septies, ac Deum jejuni lotique suppliciter roga- rent expugnationem urbis. Ita cum factum esset, altera vespere sub occasum solis post prandium ameras talem ad milites concionem habuit:

Ε. « Filii dilectissimi, per Deum et Mohammedem, prophetam ejus, et me, ejusdem servum, obsecro vos hortorque, ut crastino die rem peragatis omnium sæculorum memoria dignam, quales ad hunc usque diem majores ubique fecisse constat, et alacri, ga-

ζ'. ε Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γεν.

6. « Principes nobilissimi, tribuni et milites cla-

σοι συστρατιώται καὶ πᾶς **272** ὁ πιστὸς καὶ λαὸς, καλῶς οἶδατε ὅτι ἐφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται ἵνα μετὰ πάσης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης μὲν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, τὸν ἰδὼν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καθύμᾳς. [Βιάζεται] διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρῆμᾳς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ χροῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδομι δὲ ἡν ἐκλαμπεροτάτην καὶ περίφημον ταύτην καὶ πατριδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσάν τῶν πόλεων καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά πελάται κοινῶς ἴσμεν πάντες ἵνα προτιμήσθαι μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς οὗ Κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ ἑταίρων, ἀδελφοί, ἐὰν χρεώσται ἴσμεν ὑπὲρ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπομεν, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι διὰ τὸ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ τῆν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδώρησατο, κινδυνεύομεν ὅστις κεφάλαιον ἡ. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ οὐκ ἦν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον παρὶς περίφημον τοιοῦτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευ-

θερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ, νῦν δὲ τεταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἀρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτῆριος ὁ ἀμηρὰς πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀγεί σήμερον ἀφ' οὗ ἡμᾶς ἐλθὼν ἀπέκλεισεν καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς· καὶ χάριτι τοῦ παντεπόπτου Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐκ τῶν τειχῶν μετὰ αἰσχύνης ἀχρί τοῦ νῦν πολλάκις κακῶς ἀπεπέμφθη. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ δειλιάσητε, ἐὰν καὶ τεῖχος μερόθεν ὀλίγον ἐκ τῶν κρήτων καὶ τῶν πτωμάτων τῶν ἐλεπόλεων ἔπεσε, διότι, ὡς ὁμεῖς θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατόν ἐδωρθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς πᾶσαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἀμαχὸν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀνεθέμεθα, οὗτοι ἐν ἔργασιν καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις καὶ δυνάμει καὶ πλήθει, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ῥωμαλεότητι, ἣν ἐδώρησατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριαριθμητὸς ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνθήκη, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν **274** μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένους ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμητῶν, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἶδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρα ὀλίγοι ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἔτερα βέλη καὶ ἐλεβολί-

l, commilitones generosissimi et omnes fidehonorandi cives ! Probe nolis, veniasse tempus fidei nostrae hostis omnibus artibus et sine vehementius nos urgere, et grave bellum conflictu et certamine terra marique contentione nobis inferre decrevit, ut, si tanquam anguis, venenum in nos effundat, quam immitis leo, nos devoret. Quare rogo vos, ut forti et generoso animo, sicut prius semper fecistis, hostibus fidei nostrae sis. Trado et commendo vobis clarissimam et illustrem urbem, patriam nostram, et regium. Non ignoratis, fratres, quatuor nobis communiter omnes nos mortem vitae antequam debere, primum pro fide et pietate, deinde pro imperatore ut uncto servo Domestremo pro cognatis et amicis. Quodsi, frater una harum quatuor rerum decertare ad necem debemus, multo magis, ut liquido est, pro his omnibus mortem non recusabimus. Propter delicta mea Deus victoriam impiis contulit, in sancta fide nostra, quam Christus san-

depressum et spretum et contemptum amittimus. In potestate tyranni et impii hominis concessurum ; postremo liberis amatissimis, conjugibus et cognatis spoliatur. Est autem dies quinquagesimus septimus, ex quo scelestus iste amaras nos obsessos tenet et omnibus machinis omnique vi die ac nocte nos oppugnare non desistit : at omnia intuentis Christi Domini gratia hucusque saepenumero cum dedecore a mœnibus repulsus est. Quapropter nec nunc, fratres, timori locum relinquantis, etiamsi mœnia aliqua ex parte propter helepolium pulsus et ictus corruerunt, quoniam, ut videtis ipsi, pro viribus ea instauravimus. Omnem spem in gloria invicta Dei collocavimus. Illis curribus, equis, copiis, multitudini, nos Dei, Domini et Salvatoris nostri, nomini, deinde demum manibus et robori fidimus, a divina potentia nobis donatis. Scio equidem, hanc innumerabilem impiorum turbam more suo contra nos processuram esse cum fastu, elato supercilio, spiritibus magnis et violentia, ut nos paucos urgeant et ærumnis premant, ingenti item cum clamore et ululatu, quometum nobis injiciant : quas eorum nugas probe nostis, ut nihil attineat, de his dicere. Non paucum ita facient, atque lapides aliaque tela et jacula, ut arena maris, innumera, in nos conijciuntur : quibus tamen nihil nos læsum iri confido, quam-

σκους ὥστε ἄμμον θαλασσῶν ἀνωθεν ἡμῶν πτήσουσι· δι' ὧν, ἐλπίζω γὰρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμεῖς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογι-
σμὸν τρέφομαι, ὅτι εἰ καὶ ἔλγιοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδριοι βωμαλῶι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγάλῃτορε, καὶ καλῶς προπαρσκευα-
σμένοι ὑπάρχετε. Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κε-
φαλὴν σκέπτεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῇξει.
Ἡ θειὰ ὑμῶν ἢ τὴν ῥομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμα· ἃ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὕτε κέκτηνται. Καὶ ὑμεῖς ἔσθε τῶν τειχῶν ὑπάρχετε οκεπόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπτεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Διὸ ὡ συστρατιῶται γίνεσθε ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. Μιμη-
θεῖτε τοὺς ποτε τῶν Καρχηδονίων ὀλίγους ἐλέφαντας, πῶς τοσοῦτον πλῆθος ἱππῶν Ῥωμαίων τῇ φωνῇ καὶ θέρῃ ἐδίωξαν· καὶ ἐὰν **275** ζῶον ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζώων καὶ ἀλόγων ὑπάρ-
χοντες κύριοι, καὶ οἱ καθ' ἡμῶν ἐρχόμενοι ἵνα πα-
ράταξιν μεθ' ἡμῶν ποιήσωσιν, ὥς ζῶα ἄλογα, καὶ χεῖρονες εἰσιν. Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ῥομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογισθε ὥς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πλῆθὺν κυνήγιον, ἵνα γινώσκωσιν οἱ ἀσπεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὥς αὐτοὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. **Οἴδατε** καλῶς, ὅτι ὁ δυσσε-
βής αὐτὸς ὁ ἀμύρᾳ καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν

πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας· τινὲς τὴν ἀγάπην ἣν ἔχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνῃται βλά-
πτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυρρῶς ἐποίησε· τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανοὺς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἡχμαλώτισσε· τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφίλωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωρ-
γοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, Ὡ ἀνένητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ὀδελφοί, ἡμεῖς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὴν ἀγανάξ αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὗρεν καιρὸν ἐπι-
τήδειον ἵνα καταπῇ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνῆγειρεν ὁ τρισμακάριστος **276** καὶ μέγας βασι-
λεὺς Κωνσταντῖνος ἱκεῖνος, καὶ τῇ πανάγῃ τε καὶ ὑπεράγῃ δεσποίνῃ ἡμῶν θεοτόκῃ καὶ ἀειπαρθένῃ Μαρίᾳ ἀφιέρωσεν καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίου εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ κα-
ταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὴν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τῇ τοῦ ἡλίου ἀνατολῇ. Καὶ οὗτος ὁ ἀσεδέστατος τῇ ποτε περιφανῇ καὶ ὀμφοκίζουσιν ὥς ῥόδον τοῦ ὄγρου βούλεται ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν. Ἡ ἐδούλωσε σχεδὸν, δύναιμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὕφ' ἡλίον, καὶ ὑπέταξιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Παμφλαγονίαν, Ἀραζόνας καὶ Καππαδοκίαν, Γαλατίαν καὶ Μηδίαν, Κολχοὺς καὶ Ἰβήρας, Βοσποριανούς καὶ Ἀλβάνους, Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ

doquidem vos dum intueor, animum non abjicio, sed bona spe sustento, quoniam, licet perpauci, tamen omnes dexteri, idonei, robusti, fortes et generosi et præclare ante exercitati estis. Scutis capita bene tegite in pugna et conflictu; dextera gladium tenens semper extensa esto. Galeæ, thoraces et tunicae ferreae plane sufficiunt cum reliquis munimentis, et præliantibus valde erunt utilia: quæ hostes non usurpant, nec habent omnino. Præterea vos intra muros tecti consistitis, illi aperti et cum labore concurrant. Quare, commilitones, per misericordiam Dei strenui et fortes generosi-
que estote. Mementote, quantam olim equorum Romanorum multitudinem perpauci elephantum Carthaginiensium voce aspectuque fugarint. Quodsi bruta animalia illud fecerunt, quanto facilius nos, qui animalium ratione expertum domini sumus, præsertim cum, qui nos oppugnatum veniunt, similes animalium brutorum et ipsis brutis magis etiam bruti sint? Atque ita existimate, venari vos aproium greges, ut cognoscant impii, pugnare se non cum brutis bestiis, quales ipsi sunt, sed cum dominis et principibus suis, Græcorum et Romanorum posteris. Probe scitis, ipsum impium amaram, fidei nostræ hostem, sine ulla idonea causa pacem, quam colebamus, rupisse, et tot nobis datæ sacramenta fœci perpen-

subito, impressione facta, castellum condidisse ad fauces Asomati, ut quotidie posset nos vexare. Agros nostros, hortos, vivaria et ædificia igne jam vastavit; fratres nostros Christianos, quoque invenit, necavit aut captivos abduxit; amicitiam diremit. Galatas sibi conciliavit, qui gaudent ea concillatione, nescit illi miseri fabulæ de puero rustico, qui cochleas cocturnis dixit, Stulta animalia et quæ sequuntur. Adveniens igitur, fratres, nos obsecrat, et ore ingenti hiat quotidie, dum idoneum tempus inveniat deglutiendi nos et urbem hanc, quam ter beatus et magnus ille imperator Constantinus exci-
tavit et castissimæ et supra, quam dici potest, castissimæ dominæ nostræ, Deiparæ ac semper virginis Mariæ consecravimus donavitque, ut domina, auxilatrix et protectrix patriæ nostræ Christianorumque perfugium esset, urbem, quæ spes et gaudium Græcorum omnium et gloriatio eorum est, qui per Orientem habitant. Ille insigni quondam et florente urbe, ut rosa agri, nunc impius iste potiri conatur: quæ, prope dixerim, pene totum sub sole mundum subegit, et pedibus suis subiecit Pontum, Armeniam, Persas, Paphlagoniam, Amazonas, Cappadociam, Galatiam, Mediam, Colchos, Iberos, Bosporianos, Albanos, Syriam, Ciliciam, Mesopotamiam, Phœniciam, Palæstinam, Arabiam, Judæam, Bactrianos, Scythas, Macedoniam, Thesa-

καίαν, Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἀραβίαν Ἀ
 Ἰουδαίαν, Βακτριανούς καὶ Σκύθας, Μακε-
 καὶ Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Βοιωτίαν, Δοκρούς
 πολούς, Ἀκαρνανίαν, Ἀχαΐαν καὶ Πελοπόν-
 Ἡπειρον καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν, Λυχνίτας κατὰ
 Ἰριατικὸν, Ἰταλίαν, Τουσκίνους, Κελτοὺς καὶ
 αλάτας, Ἰθέρϊαν τε καὶ ἕως τῶν Γαδείρων,
 καὶ Μαυρηταλίαν καὶ Μαυρουσίαν, Αἰθιοπίαν,
 ς, Σκούδην, Νουμιδίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ Αἴγυ-
 κτὸς τὰ νῦν βούλεται δουλώσαι, καὶ τὴν κυ-
 σαν 277 τῶν πόλεων ζυγῷ ὑποβαλεῖν καὶ
 ς, καὶ τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἐνθα ἐπροσ-
 ῖ ἡ ἀγία Τριάς καὶ ἐδοξολογεῖτο τὸ πανά-
 καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ Θεὸν
 ἐνσαρκον τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν, βούλε-
 ῖσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας καὶ
 ἠναφῶ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ, καὶ
 ἠτήριον ἀλόγων καὶ καμῆλων. Λοιπὸν, ἀβελ-
 ῖ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε ἵνα τὸ
 συνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ
 ρία αἰωνίως γενήσῃται. »

στραφεῖς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐν τοῖς δεξι-
 οῖς ἐσταμένους ἐφῆ· « Ἑνετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ
 μένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ
 ἄπει δυνατόι καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ
 ἔστι δωμένων ὑμῶν ῥομφαίων καὶ χάριτος
 ἡς πλῆθος τῶν Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε, καὶ
 αὐτῶν ποταμειδῶς ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἐρ-
 τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα τὴν πόλιν
 τὴν εὐρισκομένην ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ συμφορᾷ
 λέμου ὁλοφύχως καὶ ἐκ μέσου ψυχῆς γένητε

ὑπερασπισταί. Οἴδατε γὰρ καλῶς, καὶ δευτέραν πα-
 τρίδα καὶ μητέρα αὐτῶν ἀενάως εἴχετε· διὸ καὶ ἐκ
 δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ ἵνα ἐν αὐτῇ ὥρῃ
 ὡς φιλόπισταί τε καὶ ὁμόπιστοι καὶ ἀδελφοὶ ποιή-
 σῃτε. » Εἶτα στραφεῖς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι λέ-
 γει τοῖς Λιγουρίταις· « Ὁ Λιγουρίται, ἐντειμύτατοι
 ἀδελφοί, ἄνδρες 278 πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρ-
 διοὶ καὶ φημιστοὶ, καλῶς οἴδατε καὶ γινώσκετε ὅτι
 ἡ δυστυχὴς αὕτη πύλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ μόνον
 ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλὰ τινα αἰτία.
 Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐδοθή-
 σατε, καὶ συνδρομῇ ὑμετέρᾳ ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν
 Ἀγαρηνῶν τῶν αὐτῆς ἐναντίων. Τὰ νῦν πάλιν ὁ
 κακὸς ἔστιν ἐπιτήδειος ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν
 αὐτῆς τὴν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἀνδρίαν καὶ γεν-
 ναιότητα ὑμῶν. » Καὶ πληθυντικῶς στραφεῖς πρὸς
 πάντας εἶπεν· « Οὐκ ἔχω καιρὸν εἰπεῖν ὑμῖν πλείονα.
 Μόνον τὸ τεταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς
 τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθηναι, ἵνα αὐτὸ μετ' εὐνοίας
 φυλάξητε. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ δέδομαι τῆς
 ὑμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ
 ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ
 δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τά-
 ξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Γνωρίσατε δὴ
 τοῦτο. Καὶ ἐὰν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα ἐντει-
 λήμην ὑμῖν, ἐλπίζω εἰς Θεὸν ὡς λυτρωθεῖσιν ἡμεῖς
 τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ δικαίας ἀπειλῆς. Δεύτερον δὲ
 καὶ ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανῷ· ἐναπόκει-
 ται ὑμῖν, καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἄξιος ἐν τῷ κόσμῳ
 ἔσεται. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τὴν δημηγορίαν τε-
 λείας καὶ μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν Θεὸν

Helladem, Bœotiam, Locros, Ætolos, Aca-
 ri, Achaïam, Peloponnesum, Epirum, Illyri-
 ychnitis in mari Adriatico, Italiam, Tuscos,
 Celtogalatias, Iberiam usque Gales, Libyam,
 ianiam, Maurusiam, Æthiopiam, Beledas,
 m, Numidiam, Africam, Ægyptum: hac igitur
 ste potiri conatur et reginam urbium sub-
 in servitutemque redigere, atque sanctas
 as nostras, ubi sancta Trinitas adorabatur
 etissimum celebrabatur Numen, ubi angeli
 m mentem et in carne susceptam Dei Verbi
 miam canentes audiebantur, in fanum blas-
 m suæ et garruli prophetæ Mohametis et D
 um camelorumque habitaculum convertere
 . Verum, fratres et commilitones, cogitate
 nimis vestris, quo pacto memoriam nostri
 am et libertatem perpetuam consequamini. »
 i ad Venetos conversus, qui a dextris adsta-
 « Veneti, inquit, illustres, fratres in Christo
 ilecti, viri fortes et milites strenui et bello
 issimi, qui gladiis vestris micantibus et di-
 ralia sæpe magnas Agarenorum strages eli-
 quorum sanguis fluminis iustar de manibus
 defluxit, hodie vos obsecro, ut urbem hanc
 ta belli calamitate versantem, ex animo et
 pectore defendatis. Scitis enim ipsi, hanc
 am patriam et matrem semper habuisse :

quare iterum vos obsecro, ut in ipso rerum discri-
 mine amicos et fidei socios et fratres vos præstetis. »
 Deinde ad sinistram versus, Ligures ita allocutus
 est : « Ligures, fratres honoratissimi, viri bellicosi,
 generosi et nobiles, non ignoratis, infelicem hanc
 urbem semper non meam solius, sed etiam ve-
 stram fuisse multis de causis. Vos sæpe studiose ci-
 opem tulistis, et auxilio vestro liberastis eam ab
 Agarenis, ejus hostibus. Nunc rursus tempus adest
 opportunum, quo ope ferenda illam in Christo cha-
 ritatem, fortitudinem ac magnanimitatem vestram
 comprobetis. » Postremo ad omnes simul conversus :
 « Non est tempus, inquit, pluribus vos alloquendi.
 Tantummodo sceptrum nostrum dignitate sua exu-
 tum manibus vestris commendo, ut studiose a vobis
 custodiat. Hortor autem et charitatem vestram
 obsecro, ut quem decet honorem et obedientiam
 militibus vestris, tribunis et centurionibus, secun-
 dum suum quisque ordinem et manipulum, præ-
 beat : scitote, hoc quoque esse munus vestri.
 Quodsi ex animo feceritis, quæ vobis mandavi,
 Deo confusus spero, ininis et periculis jure ab eo
 in nos intentis nos liberatum iri. Deinde corona
 adamantina in cælo vos manet, et memoria vestri
 perpetua et eximia in orbe terrarum erit. » His
 verbis cum finem dicendi fecisset et cum lacrymis
 gemitibusque Deo gratias egisset, cuncti velut uno

εὐχαριστήσας, οἱ πάντες ὡς-ἔξ ἐνὸς στόματος ἀπεκρίναντο μετὰ κλαυθοῦ λέγοντες, « Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος; **279** ἡμῶν. » Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πλείστα εὐχαριστήσας καὶ πλείστας δωρεῶν ἐπαγγελίας αὐτοῖς ἀπηγγέλματο. Ἔπειτα πάλιν λέγει· « Λοιπὸν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, ἔτοιμοι ἔστε τῷ πρῶτῳ. Χάριτι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν δωρηθείσῃ, καὶ συνεργούσης τῆς ἁγίας Τριᾶδος, ἐν ᾗ τὴν ἐλπίδα πάσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρήσωσιν. »

Ζ'. Ἀκούσαντες δὲ οἱ δυστυχεῖς Ῥωμαῖοι καρδῖαν ὡς λόντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦττον εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἐνηκαλίζοντο, μήτε φιλάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰ μὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανεστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐπίσταν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναφί τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθοῦ τὰ ἀχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαθεν. Ὅμοιος καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν. Ἔπειτα ἐλθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὀλίγον σταθεὶς καὶ ἐκ πάντων συγχώρησιν αἰτήσας, ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ τίς διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Εἰ καὶ ἀπὸ ξύλλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνῆσαι.

280 Καὶ ἀναθὰς ἐφ' ἑππου ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι τὰ τεῖχη, ἵνα τοὺς φύλα-

κα; διεγείρωμεν πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρόπνως. Ἦσαν δὲ πάντες ἐπὶ τοῖς τείχεσι καὶ πύργοις τῇ νυκτὶ ἐκίνη· καὶ αἱ πύλαι πᾶσαι ἦσαν κεκλεισμέναι ἀσφαλίστατα, δι' ὧν οὐ δυνατόν ἦν ἐξελθεῖν τινα ἢ εἰσελθεῖν. Ὡς δὲ ἤλθομεν ἐν τοῖς Καλιγαρίοις ὥρᾳ πρώτη τῆς ἀλεκτροφωνίας, κατιόντες τῶν ἑππων ἀνῆλθομεν εἰς τὸν πύργον, καὶ ἠκούσαμεν συγχῶς ὁμιλεῖν καὶ θόρυβον μέγαν ποιεῖν ἐξωθεν ἐπιτηδεῖον, καὶ εἶπον ἡμῖν οἱ φύλακες ὅτι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὕτως ποιοῦσιν· ἦσαν γὰρ σύρνοντες τὰ ὄσα τῶν ὀργάνων πρὸς τειχομαχίαν ἡτοίμασται, φέροντες αὐτὰ ἐγγὺς τοῦ ὀρύγματος. Ἐπὶ ταῦταις σαλεύονται καὶ τῶν ἡόνων τὰ μέγιστα τῶν ἀντιπάλων σκάφη, καὶ αἱ τρίθρεις καὶ αἱ γέφυραι ἐν τῷ λιμένι τοῖς τείχεσι καὶ ταῖς ἀκταῖς προσπελάζουσι. Περὶ δὲ δευτέραν ἀλεκτροφωνίαν ἀνευ σημείου τινός, καθὼς καὶ ἄλλαις ἡμέραις προεποιοῦν, τὸν πόλεμον ἀνῆψαν μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ βίας. Ἐπροώρτισεν οὖν ὁ ἀμηνρᾶς ἵνα πάντες οἱ μὴ ὄντες τοσοῦτον ἐμπειροὶ ἐν πολέμοις καὶ τινες γέροντες καὶ νέοι ἐν πρώτοις τὸν πόλεμον ἀνάψωσι καὶ τὴν συμπλοκὴν ποιήσωσιν, ἵνα ἡμᾶς ὀλίγον κοπιάσωσι καὶ οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ἐμπειροὶ τοῦ πολέμου μετὰ πλείονος θάρρους καὶ προθυμίας καθ' ἡμῶν ἐλθωσι. Καὶ ταῦτα ἐγένετο, καὶ ὁ πῦρ καὶ ἡ συμπλοκή ὡς κάμινος ἀνῆψε. Καὶ οἱ ἡμέτεροι γενναίως ἀντέλεγον καὶ κακῶς αὐτοὺς **281** ἐδεξιοῦντο καὶ ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεκρήμνιζον, καὶ τινα τῶν πολεμικῶν ὀργάνων καὶ σκευῶν τῶν ἐναντίων κατέσπασαν· καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν θάνατος ἐγγόνει, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ τῶν

ore, ipsi quoque collacrymantes, responderunt, pro fide Christiana et patria mortem se appetituros esse. Ad hæc imperator gratias amplissimas egit et amplissima promisit præmia. Tum rursus: « Quod restat, inquit, fratres et commilitiones, parati estote in crastinum diem. Gratia et virtute a Deo vobis impertita, et adjuvante sancta Trinitate, in qua spem omnem collocavimus, efficiemus, ut hostes cum dedecore hinc recedant. »

7. Illis aulitis, miseri Romani animos leonum sibi fecerunt, veniamque petebant et dabant mutuo, et cum lacrymis invicem se complectebantur, non jam liberorum charissimorum, aut conjugum, aut facultatum memores, sed solius mortis, quam pro salute patriæ obire vellent. Ad suam quisque stationem redierunt, et in muris custodiam agebant diligenter. Imperator venerandum Sapientiæ Dei Verbi templum ingressus, precibus ibi et lacrymis effusus, intacti et divini mysterii particeps factus est: quod idem alii multi eadem nocte fecerunt. Deinde in palatium se contulit, ibique aliquantisper moratus, ab omnibus veniam petiit. Quis fletus et lamenta tum audita per palatium fando assequatur? Si quis ligneus aut saxeus homo fuisset, non potuisset sibi temperare a lacrymis.

Consensens equis, e palatio egredimur et obimus ænienia, ad vigiles excubias custodes excitatum.

Erant omnes in muris et turribus ea nocte, et portæ tutissime clausæ, per quas nemo aut exire aut intrare posset. Ubi in Caligaria venimus sub primum cantum galli, ex equis descendimus atque ascendimus in turrim. Ibi foris crebros colloquentes et magnum strepitum audivimus, dixeruntque custodes, per totam noctem ita fieri. Quippe quidquid instrumentorum ad oppugnandos muros paratum erat, ad fossam comportabant. Interim etiam in littoribus omnia fervent: maxima hostium navigia, triremes et pontes in portu exstructi mœnibus et littoribus admoventur. Circa secundum galli cantum sine ullo signo, quemadmodum etiam superioribus diebus fecerant, oppugnationem impense et summo conatu ordiuntur. Præceperat autem ameras, ut qui rei militaris minus periti essent et senes quidam et adolescentes pugnam committerent, quæ nos aliquantum fatigarent, et validiores, fortiores et bello exercitiores majori audacia et alacritate nos aggredirentur. Fiebat ita, ac prælium et conflictus camini instar exarsit. Nostri fortiter resistebant, male eos excipiebant et de mœnibus deturbabant, et nonnullas machinas et instrumenta bellica eorum diffringebant, et, cum utrinque caderent, et Turcis tamen plures cadebant. Ubi autem stelle in cælo micare cessarunt, lucente lumine diei, et ab oriente rosea aurora comparuit, omnis bo-

ιν μέρους. Ὡς δὲ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἄποιοι μὴ φαίνεσθαι, τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας ντος, καὶ ἐκ τῶν ἀνατολῶν τὸ ῥοδοειδὲς τῆς ἐνέφανεν, πᾶν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ὡς μα ἐν ἐγεγόνει ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρου; τῆς πό- ρς τοῦ ἐτέρου. Καὶ τὰ ὄργανα τὰ πολεμικά, ἃ τε καὶ ἄλλα κεράτινα καὶ πλν ἕτερον, ντες καὶ φωναί; ἰσχυραί; ἀλαλάζαντες εἰς ἰδόμεναις πύλαις τὸ πῦρ ἐνέβαλον, καὶ πάντες αὐτὸν ἐν ἐνὶ καιρῷ καὶ ὥρᾳ διὰ τε χέρσου καὶ ἡς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύρρηξιν τοῦ πολέμου ἐπλοκήν ἐποίησαν. Θαρσαλέοι δὲ τινες πολε- ς τὰς μηρινθώδεις κλίμακας ἐπανούσι. Τὰ ἰπαντοῖα κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις ἀφίετο. αἱς μὲν δύο ἡ μάχη ἐνεστήκει στενοῦσα καὶ ἰα, ἣν δὲ πως τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπικρα- B καὶ γὰρ αἱ κλίμακοφόροι τριήρεις σὺν τῇ ἀπρακτοὶ τῶν τειχῶν τῶν ὕδραίων ἀπε- ῆσαν, καὶ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πόλεως ἀφε- ελάστον τῶν ἐναντίων Ἀγαρηνῶν διέφθει- Ἀ ἐκ τῆς χέρσου μέρους τὰ ὅμοια τοῦς ρς καὶ χεῖρον ἐδεξιόωσαντο. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένον, ὥσπερ νεφέλη σκοτεινὴ καλύπτουσα ὦν καὶ τὴν οὐρανόν. 282 Καὶ τὰς κατα- θέσσα; μηχανὰς μετὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς ῥέπτον- ς ἐναντίου; ἑκατον, καὶ τὰς ἀντιθέρας καὶ ρς μετὰ τῶν ἀναβαινόντων λίθοις βαρέοις ἀκοντίζοντες κατέκοπτον, καὶ μετὰ ἐλεθο- καὶ τόξων ἀπεδίωχον· καὶ ἐνθ' ἂν τὸ πλῆ- ὦρουν, ἐκείσε ταῖς ἐλεθόλαις πῦρ ἐνέβαλλον C λλοὺς ἐτίληπτον καὶ ἀπέκτεινον. Οἱ δὲ ἐναν- τε τοῦ κόπου τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀντιστά- σοῦτον ἀγανακτήσαντες ὥστε ὀπισθεν ὀλι-

γον ἤθελον στρέψαι, ἵνα ἀναψυχὴν λάβωσιν· οἱ δὲ τζαούσιδες καὶ ῥαβδόγχοι τῆς αὐλῆς μετὰ ῥάβδων σιδηρῶν καὶ βουνεύρων ἐνέτυπτον, ἵνα μὴ δίδωσι νῶτα τοῖς ἐχθροῖς. Τίς διηγῆσεται τὰς τότε φωνὰς καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τῶν πληγέντων διαμφί τὸ οὐαί; ὅθεν ἔως τῶν οὐρανῶν ἀνέβαινον αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος. Καὶ τινες μὲν ἐκ τῶν ἡμετέρων θεω- ρούντες αὐτοὺς οὕτως πάσχοντας μετὰ φωνῶν με- γάλων ἔλεγον· «Ταῦτα πολλάκις ποιήσαντες κακῶς ἀπεκρούσθητε· ὁ αὐτοὶ δὲ μετὰ βίας, τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν θέλοντες δεῖξαι, ἐπὶ τὰς κλίμακας πάλιν ἀνέ- βαινον. Ἔτεροι δὲ τινες τολμηροὶ καὶ ἰσχυροὶ καὶ δραστικοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς τοῦ ἐτέρου ἀνέβαινε, καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ δευτέρου ἀνῆρ- χετο ὅπως ἐδύνατο, ἵνα ἄνω ἐν τοῖς τείχεσιν ἔλθωσι. B Καὶ ταῦτα πάντα ποιοῦντες σφοδρῶς καὶ βιαίως συρῆγγυνται περὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἀνόδους μάχῃ καρτερὰ, καὶ τὰ ξίφη ἐσπασμένοι συνεπλέκοντο, φόνος δὲ πολὺς ἦν 283 ἐκατέρωθεν. Κλινομένης δὲ ἡρῆ τῆς ἡμῶν παρατάξεως Θεόφιλος μὲν ὁ Πα- λαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Καντακουζηνὸς ἄνδρες ἀριστοὶ προπηδήσαντες νικῶσι τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ τρέπονται καὶ ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων κακῶς ἀπεκρήμνισαν καὶ διεσκέδασαν. Τότε οὖν καὶ ἕτεροι οἱ διατεταγμένοι εἰς βοήθειαν ἔφθασαν. Ἐκεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐφιππος εὐρεθείς καὶ τοὺς στρατιωτὰς ἀναθάρρύνων καὶ ἐγείρων, ἵνα προθύ- μως μάχωνται, ἔλεγεν· «Ὡ συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, στήτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λαμβάνειν συγκοπὴν ποιῆσαι, καὶ ὀλίγον διασκεδάζονται, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται, καὶ ἡ νίκη ἐλπίζει

multitudo perinde ac fumus ab una parte ur- alteram pertinuit. Organis bellicis, tympa- bis corneis, reliquis omnibus strepentes et frementes clamore, in omnes helepoles igne o, cuncti concorditer, eodem tempore et terra marique impressionem faciunt et pu- accessunt. Quidam audaciores bellatores per ascendunt. Omnis generis tela in eos, qui in is erant, conjiuntur. Horas duas acriter ibillier pugnatum est, ac superior forsun e Christiana. Nam triremes, quibus scalæ entur, cum ponte re infecta a muris mariti- pulsæ sunt, et saxa ex urbe jactata Agare- plurimos exstinxerunt, atque e terra simi- : pejus etiam hostes excipiebant : eratque novum spectaculum, solem et cælum tanquam a nube involutum. Machinis igne Græco in- s jaculantes, hostes concremabant ; scalæ et ascendebant, molaribus deuper jactis detur- ur et jaculis sagittisque repellebantur, et ubi os hostes videbant, eo helepolibus ignem jacu- illos vulnerabant et interficiebant. Hostes labores belli et nostrorum renisus ita ægre it. ut non nihil recedere vellent ad recreandas Verum tzausides et lictores aulæ virgis fer- PATROL. GR. CLVI.

reis et scortels eos urgebant, ne hosti terga clarent. Quis voces et clamores et vulneratorum utrimque gemitus verbis assequatur, unde ad sidera pene- traret strepitus ? Quidam de nostris, cum ita hostes affectos viderunt, clamabant : « Sæpe hoc conati. male semper repulsi estis. » Ad quæ illi, virtutis ostentandæ cupiditate, scalas rursus ascendebant. Alii audaces, strenui et prompti viri alter in alte- rius humeros et in hujus humeros tertius, qui pos- set, ascendebant, ut sic muros superarent. Hæc omnia dum fiunt, vehementer et acriter circa aditus et ascensus prælium commissum, et strictis ensi- bus pugnatum est, magnaue utrimque fiebat car- des. Inclinate jam acie nostra, Theophilus Palæo- logus et Demetrius Cantacuzenus, viri fortissimi, prosiluerunt, Agarenos vicerunt et fugarunt atque e mœnibus male deurbatos disperserunt. Tum etiam alii, qui illic dispositi essent, ad auxilium advolarunt. Imperator, qui forte ibi aderat in equo, milites, ut strenue dimicarent, his verbis cohorta- tus est : « Commilitones et fratres, per misericor- diam Dei vos rogo, state viriliter, quandoquidem hostium copias nunc viribus labascere et paulatim dissipari nec ordine et more suo incedere video, ac, Deo confisus, spero, victoriam nostram fore.

εις θεὸν τοῦ εἶναι ἡμετέρα. λοιπὸν, ἀδελφοί, χαί-
ρετε, ὅτι ὁ πολῦτιμος στέφανος ὑμῖν ἔσεται, οὐχὶ
μόνον φθαρτὴς καὶ γήϊνος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ
θεὸς δ' ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, δειλὴν κατέχει τὸ πλῆ-
θος τῶν ἀσεβῶν. »

Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως λέγοντος, Ἰωάννης ὁ
Ἰουστινιανὸς ὁ καὶ στρατηγὸς ἐπλήγη τόξου βέλει
ἐν τοῖς σκέλεσιν ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα. Αὐτὸς δὲ ὁ
τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν πολέμου, ὡς εἶδε τὸ αἷμα
ρίειν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὄλος ἠλλοιώθη, καὶ ἦν
προέδειξεν ἀνδρίαν ἐκ τοῦ φόβου ἔχασε, καὶ ἀνω-
φελῶς μετὰ ταῦτα ἔπραξε. Ὁ δὲ ἀνεχώρησεν ὅθεν ἦν.

284 Μετὰ σιωπῆς διήρχετο ζητῶν ἱατροὺς, μὴ
μνημονεύων τῆς γενναιότητος καὶ ἐπιδειξίτης· ἦν
ἀρχῆθεν ἔδειξε. Καὶ οὐκ εἶπε τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ
οὐδὲν, οὔτε ἀντ' αὐτοῦ εἰσέτινα ἕτερον, ἵνα μὴ ἡ
γεγονυῖα σύγχυσις γένηται καὶ ἀπώλεια. Στραφέν-
τες δὲ οἱ στρατιῶται καὶ μὴ ἰδόντες τὸν στρατηγόν,
διὰ τοῦ ῥηθέντος λόγου ὅτι ἐφυγεν εἰς ταραχὴν καὶ
δειλίαν μεγάλην ἐνέπεσον. Ὁ οὖν βασιλεὺς κατὰ
συγκυρίαν πάλιν ἐκείσε εὐρεθεὶς ὁρᾷ τοὺς στρα-
τιώτας συγκεχυμένους καὶ μεστοὺς φόβου ὡς πρό-
δατα διωκόμενα, καὶ μαθὼν τὸ αἷτιον καὶ τὸν στρα-
τηγὸν αὐτοῦ Ἰουστινιανὸν ἰδὼν φεύγοντα ἐγγίσας
αὐτῷ λέγει· « Ἀδελφε, τί τοῦτο πεποίηκας; Στρέ-
ψον ἐν τῷ διατεταγμένῳ σου τόπῳ. Ἡ πληγὴ αὕτη
ὀλίγον τί ἐστί. Στρέψον, ὅτι τὰ νῦν ἡ πλείων ἀνάγκη
ἐστίν. Ἡ πόλις εἰς χεῖράς σου κρέμεται, ἵνα λυ-
τρώσῃς αὐτήν. » Πολλὰ δὲ ἐπόντος τοῦ βασιλέως
αὐτῷ οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐν τῷ Γαλατῇ περάσας
αἰσχυρῶς ἐκεῖ τελευτᾷ ἐκ τῆς πικρίας καὶ περι-

φρονήσεως. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἰδόντες τὴν τοσαύ-
τὴν σύγχυσιν τῶν ἡμετέρων, θάρσος ἔλαβον. Ἐκεῖ
ὁ Σογὰν μπασιᾶς παρὼν τοῖς ἰαννιτζαρίοις καὶ τῷ
ἑτέρῳι διαλεχθεὶς ἐπήγειρεν αὐτῶν τὰ φρονήματ.
Καὶ τὸς ἰαννιτζαρίους τοῦνομα Χασάνης (ἐκ τοῦ
Λουπαδίου ὁ γιγαντώδης ὠρμητο λένδρος) ὑπὲρ
κεφαλῆς τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸν θυρεὸν βαλὼν, τῇ δὲ
δεξιᾷ τὸ ξίφος ἀσπασάμενος, ἐπὶ τὸ τεῖχος, οὗ ἐθι-
ρει τὴν σύγχυσιν, ἐχώρησεν. **285** Ἐποῦτο δὲ
αὐτῷ καὶ ἕτεροι ὡσεὶ τριάκοντα, τὴν ἀνδρίαν ζη-
λώσαντες. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἡμέτεροι ἐν τῷ
τείχει κατηκόντιζον αὐτοὺς καὶ βέλεσιν ἔβαλλον καὶ
λίθους ὑπερμεγέθεις ἐκύλιον κατ' αὐτῶν· δέκα καὶ
ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν ἀπεκρήμνισαν. Ὁ δὲ Χασάνης οὐ
πρότερον ἐπέσχε τὴν ὁρμὴν ἢ ἀνελθεῖν ἐν τοῖς τει-
χεσι καὶ τρέψασθαι τοὺς ἡμετέρους. Ἦνίκα γοῦν
ἐκράτησε τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀπο-
λουήσαντες ἀνῆρχοντο εἰς τὸ τεῖχος. Καὶ τοὺς
ἀναβαίνοντας οὐκ ἔφθασαν κωλύειν οἱ ἡμέτεροι διὰ
τὴν ὀλιγότητα· οἱ δὲ πολέμιοι πλῆθος ἦσαν. Τοῖς
δὲ ἀναβάσαι συμπλέκοντες ἐμάχοντο, καὶ ἦν οὐκ
ὀλίγοι αὐτῶν ὁ φόβος. Καὶ ὁ Χασάνης μαχόμενος
προσπαισθεὶς πέτρας τινὲς κατέπεσεν. Ἐπιστραφόντες
δὲ οἱ ἡμέτεροι καὶ ἰδόντες αὐτὸν κείμενον πέτρας
ἔβαλλον πάντοθεν· ὁ δὲ εἰς γόνυ διαναστὰς ἡμῶ-
νετο, ὑπὸ δὲ τοῦ πλῆθους τῶν τραυμάτων παρεῖθη
τὴν δεξιάν καὶ κατεχώσθη τοῖς βέλεσι. Καὶ ἕτεροι
πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν καὶ ἔνεκον
τῶν τραυμάτων πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐκομίσθησαν.
Εἶτα τοσοῦτον ἀναδὴν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων
τοὺς ἡμετέρους διεσκέδασαν, καὶ ἀφέντες τοὺς

Ac gaudete, fratres, quoniam corona pretiosissima
vobis reposita est, non fluxa et terrena solum, sed
etiam cœlestis. Qui pro nobis pugnat Deus, im-
piorum copias formidine cohibet. »

Hæc dicente imperatore, Joannes Justinianus
dix sagitta vulneratus est in dextero pede. Vir rei
militaris tam egregie peritus, ubi sanguinem e cor-
pore profluentem vidit, totus mutatus, quam ante
ostenderat virtutem, statim pavore abiecit, nec
quidquam postea operæ navavit, sed loco, in quo
erat, relicto, cum silentio discessit, medicum quæ-
rens, nec memor fortitudinis et dexteritatis, quam
a principio præstiterat : nec vero iis qui aderant,
ullum verbum fecit, aut sui vicarium reliquit, quo
impediretur, quæ secuta est, confusio et perniciēs.
Conversi enim milites, cum ducem non conspi-
ciunt, sed fugisse audiunt, in perturbationem et
metum ingentem inciderunt. Kursus forte aderat
imperator : qui ubi milites perturbatos et plenos
timore, velut oves bestiis agitata, vidit, causam
edotens et Justinianum profugum animadvertens,
sic eum aggreditur : « Mi frater, inquit, quid istud
agis? Redi in locum tuum : plaga ista modica est ;
redi, amabo te ; gravior enim nunc necessitas ur-
get. Urbs in manibus tuis est, a te servanda est. »
Alia plura monenti imperatori nihil respondit, sed
Galatam trajectus, ibidem in contemtionem adduc-

tus, mœrore obiit. Interim Turcæ, animadversa
tanta nostrorum perturbatione, receperunt animos ;
atque Sogan basias jannitzaros aliosque adhortatus
erexit. Jannitzarus quidam, nomine Chasanes, Lu-
padio oriundus, ingenti corporis magnitudine, si-
nistra manu supra caput scutum protendens, dextra
gladium stringens, ad murum, qua turbatos nostros
vidit, processit, circiter triginta virtutis æmulis
sequentibus. Nostri manserunt in muro, eosque
jaculis et grandibus saxis exceperunt atque decem
et octo deturbarunt. Verum Chasanes non prius
remisit impetum, quam, escenso muro, nostros
sugaret. Postquam igitur auso potitus est, etiam
multi alii, eum secuti, in murum evadebant, quos
nostri propter paucitatem prohibere non poterant,
cum hostium magnus numerus esset. Prælium tu-
men cum iis, qui ascenderent, commiserunt et non
exiguam in eos ediderunt cædem. Ipse Chasanes,
inter pugnandum saxo offensus, procubuit. Quem
cum conversi nostri jacentem vident, lapides un-
dique in eum conjiciunt. Ille in genua enisus, po-
gnabat, sed nox plagarum multitudine manibus
elanguit et telis obrutus est. Multi item alii aut
occisi, aut vulnerati et propter plagas in castra
asportati sunt. Tandem hostes catervatim muro
potiti, nostros dissiparunt, qui, relictis exteriori-
bus munibus, per portam in urbem irrumpentes

τείχους ἔσωθεν διὰ τῆς πύλης ἔβαινον κατα-
 πς εἰς τὸν ἑτερον. Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα
 νή τις ἐρρέθη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ ἐκ τοῦ
 τοῦ λιμένος· « Ἐάλω τὸ φρούριον, καὶ τὰ
 για καὶ τὰ σημαῖα ἔνωθεν ἐν τοῖς πύργοις
 ν. » Καὶ ἡ φωνὴ τοὺς ἡμετέρους ἐτρέψατο,
 πολεμίους ἀνεθάρβυνε· **286** καὶ ἀλαλά-
 φωνᾷς πολλὰς καὶ προθύμως ἄνευ φόβου οἱ
 ἐπὶ τὰ τεῖχη ἀνέβαινον.
 οὖν εἶδεν ὁ δυστυχής, ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέν-
 υ, δακρυχέων ἐπαρακάλει τὸν Θεόν, καὶ τοὺς
 ὡτας ἵνα μεγαλοψυχῶσι προέτρεπε· καὶ
 συνδρομῆς καὶ βοηθείας ἐλπίς οὐδεμία. Ὁ δὲ
 τον κεντήσας δραμῶν ἔφθασεν ἔνθα τὸ πλῆ-
 ν ἀσεδῶν ἤρχετο, καὶ ὥσπερ ὁ Σαμφὼν ἐπὶ
 ἰλοφύλους ἐποίησε, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἐν τῇ
 συμτοκῇ ἐκ τῶν τεύχων ἀπεκρήμνισεν, ὡς
 αὔμα ξέρον τοὺς ἐντυχόντας καὶ βλέποντας.
 ιαν· ὡς λίαν καὶ τὴν ῥομφαίαν ἔσπασμένην
 ν τῇ δεξιᾷ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε·
 αἷμα ποταμῶν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χει-
 τοῦ ἔρρεε. Καὶ ὁ προρρήθεις Δὸν Φραγκίσκος
 ἴδους ὑπὲρ τὸν Ἀχιλλέα ἐποίησεν· ἐν τοῖς
 τοῦ βασιλέως ἔτυχε, καὶ ὡς τις ἀετὸς μετὰ
 καὶ στόματος τοὺς ἐναντίους κατέκοπτεν.
 ις καὶ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος, ὡς εἶδε τὸν
 α μαχόμενον καὶ τὴν πόλιν κινδυνεύουσαν,
 φῶνως μετὰ κλαυθμοῦ κράξας εἶπε· « Θέλω
 μάλλον ἢ ζῆν, » καὶ συρρήξας ἑαυτὸν ἐν
 μετὰ κραυγῆς τοὺς ὄσους εὔρε πάντας διεσκέ-
 και διεσκόρπισε καὶ ἐθανάτωσεν. Ἀλλὰ καὶ
 ης ὁ Δαλαμάτης ἐκεῖ παρὼν ὑπὲρ πάντα στρα-

τιώτην γενναίως τοῖς πολεμίοις **287** ἐσυμπλέκετο·
 καὶ οἱ ἐντυχόντες καὶ βλέποντες ἐθαύμαζον περὶ
 τῆς ἰσχύος καὶ γενναιότητος τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν.
 Καὶ δις καὶ τρίς τῆς ἐμβολῆς καὶ συρρήξεως τε καὶ
 συμπλοκῆς γενομένης μεγάλως τοὺς ἀσεβεῖς ἐτρέ-
 ψαντο καὶ πλῆθος ἀπέκτειναν καὶ ἑτέρους ἐκ τῶν
 τεύχων ἀπεκρήμνισον, καὶ ἀγωνιζόμενοι σφοδρῶς
 καὶ συμπλεκόμενοι ἀπεκτάνθησαν, καὶ πολλὸν φόνον
 εἰς τοὺς πολεμίους πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν ἐποίησαν οὐ-
 τως. Καὶ ἕτεροί τινες στρατιῶται οὐκ ἀγενεῖς μαχό-
 μενοι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ αὐτοὶ ἀπεκτάνθησαν
 πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου τῇ
 ἐλέβολιν ἐκείνην κατεσκεύασαν καὶ τὴν μεγάλην
 ἐλέβολιν ἔστησαν, καὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως χαλά-
 σαντες ἐκείθεν ἐν τῇ πύλῃ προῶτον εἰσῆλθον. Ἐγὼ
 δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οὐχ εὐρέθην πλησίον τοῦ αὐθέντος
 μου τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ προστάξει ἐκείνου εἰς ἐπί-
 σκεψιν δῆθεν ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς πόλεως ἤμην.

η'. Ἐλθόντων δὲ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐν τοῖς
 ἔσωθεν τεύχεσι Χριστιανούς μετὰ ἐλεβολίσκων καὶ
 βελῶν καὶ τόξων καὶ πετρῶν ἐναπολειφθέντας
 ἐδίωξαν, καὶ ἐγκρατεῖς πάντων ἐγένοντο, ἄνευ δὲ
 τῶν πύργων τῶν λεγομένων Βασιλείου Λέοντος καὶ
 Ἀλεξίου, ἐν οἷς ἐστήκεισαν οἱ ναῦται ἐκείνοι οἱ ἐκ
 τῆς Κρήτης· αὐτοὶ γὰρ γενναίως ἐμάχοντο μέχρι
 καὶ τῆς ἑκτῆς καὶ ἐβδόμης ὥρας καὶ πολλοὺς Τούρ-
 κους ἐθανάτωσαν, καὶ τοσοῦτον πλῆθος βλέποντες
 καὶ τὴν πόλιν δεδουλωμένην **288** πᾶσαν, αὐτοὶ οὐκ
 ἤθελον δουλωθῆναι, ἀλλὰ μάλλον ἔλεγον ἀποθανεῖν
 κρεῖττον ἢ ζῆν. Τούρκος δὲ τις τῷ Ἀμνηρᾷ ἀναφο-
 ρὰν ποιήσας περὶ τῆς τούτων ἀνδρείας, προσέταξεν
 ἵνα κατέλθωσι μετὰ συμδάσεως καὶ ὥσιν ἐλευθεροί

ne se conculcabant. Hac dum aguntur, intus
 ra et ad portum clamatur : « Capta est arx,
 et vexilla sublimē in turribus elata. » Quæ
 nostros fugavit, hostes erexit, qui magno cla-
 et impetu, nullo timore, in murum ascen-

cum videt miser imperator, dominus meus,
 lacrymis Deum precatur, et milites, ut gene-
 ugnent, impellit : at nulla jam opis et auxilii
 erat. Itaque ipse equo concitato advolet, qua
 at hostium turba, et quemadmodum Sampso
 prostravit, ita impios primo impetu e mœ-
 delurbat, ut qui aderant et videbant, mirum
 ent spectaculum. Leonis instar fremens, et
 gladium strictum tenens, multos hostes
 avit, ac sanguis in modum fluminis e pedi-
 manibus ejus profuebat. Dominus Franci-
 utem, Toledus, quem supra nominavi, ipsum
 ivit Achillem, ad dextram imperatoris dimi-
 t aquilæ instar unguibus et ore hostes con-
 . Similiter Theophilus Palæologus, ut impe-
 am decertantem et urbem periclitantem vidit,
 voce et lacrymans clamavit : « Mori quam
 malo, » et impetu facto in medios hostes,
 not invenit, disjecit, dissipavit, occidit. At
 Joannes Dalnata quoque, ibi præsens, præ-

reliquis militibus generose adversus hostes decer-
 tavit : ut, qui aderant et videbant, fortissimorum
 virorum virtutem et audaciam mirarentur. Itaque
 bis et ter impressione et pugna facta, impios ve-
 hementer fugarunt, multos occiderunt, alios de
 muris depulerunt, atque ocoubuerunt tandem con-
 stanter et strenue pugnantes et magna prius ho-
 stium strage data. Item alii haud imbelles milites
 eodem loco dimicantes ceciderunt, prope portam
 sancti Romani, ubi helepolim illam Turcæ fece-
 rant et magnam helepolim constituerant : qua
 primum diruto muro, in urbem penetrarunt. Ego
 illo tempore non versabar circa imperatorem, do-
 minum meum, sed jussu ejus ad lustrandam aliam
 partem urbis discesseram.

8. Turcæ urbem ingressi Christianos intra inte-
 riorem murum reliquos heleboliscis, jaculis, sagit-
 tis, saxis persecuti, et cunctis potiti sunt, præter
 eos qui in turribus Basilii Leonis et Alexii quæ di-
 cebantur constituti erant, nautas Cretenses. Ii
 enim ad sextam et septimam horam strenue pu-
 gnabant et multos Turcas interficiebant, cumque
 tantam hostium multitudinem et totam urbem
 subactam viderent, noluerunt tamen ipsi subigi,
 sed mortem vita esse præstabiliorem ducebant. De
 quorum virtute cum Turca aliquis Ameræ renun-

αὐτοὶ τε καὶ ἡ ναὺς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευὴ ἦν ἔχον. Καὶ οὕτως γενομένων πάλιν μόλις ἐκ τοῦ πύργου τούτους ἐπείσαν ἀπελθεῖν. Καὶ δύο μὲν αὐτὰδελφοὶ Ἰταλοὶ, Παῦλος καὶ Τρωῖλος τοῦνομα, ἐν τῷ διατεταγμένῳ αὐτοῖς τόπῳ μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν γενναίως ἐμάχοντο καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἀπεδίωκον καὶ οὐκ ἀγεννῇ συμποκῆν καὶ σύρραξιν ἐποίουν, καὶ φόνο· ἦν ἀναμεταξύ, λέγω τῶν δύο μερῶν τῶν μαχομένων καὶ ὑπερμαχοῦντων. Στραφεὶς δὲ ὁ Παῦλος καὶ ἐρῶν τοὺς πολεμίους ἔσωθεν τῆς πόλεως λέγει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· « ὦ φρίξον, ἦλιε! ὦ στέναξον, γῆ! ἔάλω ἡ πόλις, ἡμᾶς δὲ τοῦ πολεμεῖν παρήλθεν ἡ ὥρα. Ἄλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, εἰ δυνατόν, φροντίσωμεν. »

Καὶ οὕτως ἐγκρατεῖς οἱ πολέμιοι πάσης τῆς πόλεως γεγονότες ἡμέρᾳ τρίτῃ, ὥρα ἦν τῆς ἡμέρας β' καὶ ἡμισυ, τοῦ ς' ὥρᾳ ἔτους, τῇ κθ' μηνὸς Μαΐου. Καὶ τῶν μὲν προσπιπτόντων ἦν ἀρπαγὴ καὶ αἰχμαλωσία, τῶν δὲ καταλαμβανομένων καὶ ἀνθισταμένων σφαγὴ· καὶ οὐδαμῶς ἡ γῆ ἐν τισι τόποις ἐκ τῶν νεκρῶν διαφαίνεται. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον καὶ θρήνους πολλοὺς καὶ ποικίλους καὶ ἀμετρήτους ἀνδραποδισμοὺς, **289** τῶν εὐγενῶν ἀρχουσῶν καὶ παρθένων καὶ ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ συρομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τῶν ἐθειρῶν καὶ κομῶν καὶ πλοκάμων τῆς κεφαλῆς ἔξωθεν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ ὀδυρμῶν ἀνηλεῶς, τὴν βοήν καὶ κλαυθμὸν τῶν παίδων, τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀγίους οἴκους λεηλατισμένους, τὴν φρικτῶδες καὶ ἀκούσιον τὴν διγγήσεται; Ἦν ὁρᾶν τὸ θεῖον αἶμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ριπτόμενον, καὶ τὰ

τιμαλφῇ δοχεῖα τοῦτου ἀρπάζοντες τὰ μὲν διέθραυον— τὰ δὲ σῶα ἐνεκολλίζοντο, καὶ τοὺς ἐγκεκοσμημένους κόσμους ὁμοίως ἐποίουν, καὶ τὰς ἀγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων καταπάτουσαν, καὶ τοὺς κόσμους αἶθροντας κλίνας καὶ τραπέζας ἐποίουν, καὶ μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων τῶν ἐκ σηρικῶν καὶ χρυσοῦφάντων ὄντων τοὺς ἱπποὺς ἐσκέπαζον, καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτοῖς ἤσθιον, καὶ τοὺς πολυτίμους μαργάρους τῶν ἀγίων καίμηλίων ἀναρπάσσουσιν ἐποίουν, τὰ ἅγια λείψανα καταπατοῦντες. Καὶ ἑτέρα ἀνοσιουργήματα πλείστα ἐποίουν ἅξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομοι. Ὡς τῶν σοφῶν σου κριμάτων, Χριστὲ βασιλεῦ, ὡς ἀνερμήνευτα καὶ ἀνεξιχνίαττά εἰσι! Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν παρμέγιστον ἐκείνον ναὸν καὶ θεῖοτατον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπείγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουδικὸν δχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὴν Θεοῦ χειρῶνποίησιν, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα, τὸν ὥραιον **290** καὶ ὥραιον ὥραιότερον· οὗ ἔσωθεν τῶν ἀδύτων καὶ ἄνωθεν τῶν θυσιαστηρίων καὶ τραπέζων ἤσθιον καὶ ἐπινον, καὶ τὰς ἀσελεῖς γνώμας καὶ ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παρθένων καὶ παίδων ἐπάνωθεν ἐποίουν καὶ ἐπραττον. Τίς μὴ θρηνήσῃ σε, ἅγιε ναε; καὶ πανταχοῦ πᾶν κακὸν ἦν, καὶ πᾶσα κεφαλὴ ἴλγει. Ἐν οἴκοις θρήνοι καὶ κλαυθμοὶ, ἐν τριόδοις ὀδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοὶ, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν δολυγαί, ἔλκυσμοι ἀνδραποδισμοὶ διεισπασμοί τε καὶ βιασμοί. Οἱ σεμνοὶ τῷ γένει ἀτίμως περιήσταν, αὐτοὶ πλούσιοι ἀνόσιοι. Αἱ πλατεῖαι, αἱ γωνίαι κατὰ

tiasset, edixit is, ut ex pacto descenderent et cum navi et omni supellectile sua liberi essent. At sic quoque ægre iis persuaserunt, ut discederent. Duo fratres Itali, Paulus et Troilus nominibus, in loco sibi commisso cum aliis multis generose decertantes, hostes acriter repellebant et haud levi dimicabant prælio, et utrorumque, tum pugnantium tum defensantium, cædes edebantur. Respiciebat autem Paulus hostesque intra urbem conspicatus, ad fratrem conversus: « O sol, horresce, inquit, o tellus, ingemisce! capta urbs est, et pugnandi tempus jam præterit. Atamen de salute nostra, si qua spes est, cogitemus. »

Ita hostes tota urbe potiti sunt die tertio, hora secunda et dimidia, anno 6961, mensis Maii die 29. Qui irruerant, rapiebant et captivos faciebant, qui capiebantur et resistebant, mactabantur, atque nonnulli in locis præ carlaverum multitudine non apparebat terra. Vidisses novum spectaculum, lamenta multa et varia, rapinas innumeras, quibus mulieres primariæ, virgines et Deo consecratæ, capillis et erinibus a Turcis atrociter magno ejulatu ex ecclesiis avellebantur. Clamores et ploratus puerorum, sanctarum ædium sacrilegia et si quid aliud horrendum, quis hæc enarret? Erat videre Christi divinum sanguinem et corpus in terram effundi et projici, sacra vasa diripi et par-

tim diffringi partim integra in sinum abscondi. Perinde de ornatu faciebant, sanctas imagines, auro, argento et lapillis pretiosis decoratas, conculcabant, et ornamenta spoliantes in lectulos et mensas adhibebant, sacerdotalibus stolis et vestimentis, tum sericis tum auro intextis, equos sternebant aut pro mappis utebantur, pretiosas sacre gazæ margaritas spoliabant, sacris reliquiis humi protrititis. Alia permulta execrabilissima et lacrymis prosequenda facinora præcursores illi Antichristi patrabant. O sapientissima tua consilia, Christe Rex, quam sunt abscondita et inscrutabilia? erat

porro videre maximum illud et divinissimum templum Sapientiæ Dei, cælum terrestre, sellam gloriæ Dei, Cherubicum vehiculum et firmamentum alterum, opus manuum Dei, spectaculum eximium et totius orbis terrarum lumen, templum illud elegans et elegantibus elegantius, intra cuius alyæ et supra altaria ac mensas ederent ac biberent, et incestas cupiditates et libidines suas cum feminis, virginibus et pueris exercerent. Quis te non lugeat, templum sanctissimum! ubique calamitas erat et dolebat omne caput. In domibus lamenta et fletus, in triviis planctus, in templis luctus, virorum gemitus, mulierum ululatus, rapinæ, captivitates, insultationes. Genere nobiles contempti erant, divites impii. Plateæ et anguli ubique omni malorum ge-

Abluerunt occisorum capita plurima, si forte ratoris agnoscerent. Non poterant autem, nventum imperatoris cadaver ex imperatoriis s et calceamentis agnoverunt, in quibus aureæ æ depictæ essent, ut mos erat imperatoribus. s rei certior factus Ameras, summo pere gavi- t exhilaratus est, et qui aderant Christiani ejus imperatorium cadaver honore imperatori- egitimo sepeliverunt. Væ mihi quoque, quem empore servavit divina providentia ! Vixit ve- idus hic et placidissimus imperator, dum yr obiit, annos quadraginta novem, menses et dies viginti.

Ameras magna victoria elatus et inani tumefactus gloria, crudelem se et immanem præstitit. Accessit ad eum Lucas Notaras, magnus dux, et, adoratione facta, ingentem thesaurum, quem absconditum habebat, gemmas porro et margaritas aliamque gazam regibus dignam ei monstravit; quorum aspectu Ameras cum universo comitalu obstupuit. Tum Notaras : « Hæc omnia, inquit, servavi majestati tuæ et nunc tibi pro munere trado, ac rogo, ut servi tui preces et vota ne aspernere. » Sperabat autem, sic se cum domo sua libertatem consecuturum esse. At respondit Ameras : « Heu te semicanem, hominem immanem, veteratorem et fraudulentum, qui tantas opes possederis, nec succurreris domino tuo, imperatori, nec huic urbi, patriæ tuæ ! nunc vero cum istis nequitii et fraudibus, quibus deditus fuisti a pueritia, me quoque supplantare et pœnam effugere studes ? Dic mihi, sceleste, quis est, qui in manus meas tradidit divitias tuas et hanc urbem ? » Respondit Notaras : « Deus. » Tum Ameras : « Quodsi Deus hæc mihi donavit, atque te et reliquos in manus meas dedit, quid tu, nequam, ais et nugaris ? cur mihi hæc non ante misisti, quam bellum contra vos commoverem aut urbem caperem, ut tibi gratias et remunerationem deberem ? Nunc enim non tu hæc mihi largiris, sed Deus. » Ita statim mandavit licitoribus, ut eum in carcerem conjicerent et diligenter custodirent. Postridie eum rursus coram se

οὐκ εἴ τοι ὁ χάρις μοι ταῦτα, ἀλλὰ ὁ θεός. » Α
Καὶ εἰθὺς ὤρισεν τοῖς δημοῖς ἵνα εἰς φυλακὴν βά-
λῃσιν αὐτὸν καὶ ἀσφαλῶς τηρῶσι. Τῇ δὲ ἐπαύριον
προστάξας ἤνεγκαν πάλιν αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ
βήματος αὐτοῦ· καὶ λέγει αὐτῷ· « Ἐπεὶ οὐκ ἠθέλη-
σας βοηθῆσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι σου μετὰ
τοσοῦτου θησαυροῦ ἀναριθμήτου ὃν εἶχες, καὶ διὰ
τί οὐκ ἐβούλευσας τὴν βασιλείαν, ὅτε ἐμήνυσσα αὐτῷ
ἵνα μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης μοι δώσῃ τὴν πόλιν
καὶ ἄλλον ἄνε' αὐτῇ; τόπον δώσω μετ' ἀγάπης καὶ
φιλίας, ἵνα μὴ τοσοῦτοι φόνοι ἀναμέσον ἡμῶν γε-
νησονται; » Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν 293 αὐτῷ·
« Ἐγὼ αἴτιος οὐχ ὑπάρχω εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν,
ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Γαλατῇ, οἱ ἔτασσον τῷ
βασιλεῖ ἵνα στόλον καὶ στρατὸν εἰς βοήθειαν αὐτῷ
στελῶσιν. » Ὁ δὲ Ἀμυράς· « Πολλὰ οἶδας, » λέγει, B
« ψεύδους ἐφευρήματα· τὰ νῦν δὲ καιρὸς ψεύδους
οὐκ ἔστιν ἵνα βοηθήσῃ σοι. » Καὶ προστάξας ἐπὶ
τὴν αὐρίον ἐπὶ τὴν τοῦ Ξηροῦ λίφου ἀγορὰν πρῶ-
τον κατένωπιον αὐτοῦ θανατώσιν· τοὺς δύο υἱοὺς
αὐτοῦ, οὓς ποτε ἤγει τῷ βασιλεῖ ἵνα τὸν ἕνα αὐτῶν
τιμῆτῃ τῷ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἐξιώματι καὶ
τὸν ἕτερον τῷ τοῦ μεγάλου λογοθέτου, εἶτα καὶ αὐ-
τὸν θανατώσιν, ὡς καὶ ἐγένετο· καὶ οὕτω τὰ τοῦ
Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ πέρις ἔλαθον. Εἶτα προστάξας
μετὰ ταῦτα ἐθανάτωσε πολλοὺς εὐγενεῖς ἀρχοντας,
τὸν τῶν Ἑνετῶν ἀγγάρων καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν
ἀπτάνδην τῆς Καταλονίας καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ.
Εἶτα ἤθελεν θανατῶσαι καὶ τὸν Κονταρῖνον καὶ
ἐτέρους εὐγενεῖς τῶν Ἑνετῶν, οἱ χρήματα δώσαν-
τες καὶ ἐπαγγειλάμενοι τῷ Σογᾶν μαστιῇ τοῦ ζῆν
ἐχαρῖσθαι. Καὶ στείλας ἐν τῷ Γαλατῇ καὶ πολ-

λοὺς πιάσας ἐθανάτωσε, καὶ πᾶσα ἡ αὐτοῖς ἐπαγ-
γελία ἦν ἐπηγγελᾶτο εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη, ἀλλὰ καὶ
αὐτοὺς ὑποτελεῖς ὤρισεν εἶναι. Τὸν δὲ Ἀλλ' μαστιᾶν
στείλας ἀπέκλεισεν ἐν πύργῳ τινὶ, καὶ μετὰ ὀλίγα
ἡμέρας καὶ αὐτὸν ἐθανάτωσε, δι' ἣν αἰτίαν εἰπομεν.
ἦγουν διὰ τὸ λέγειν αὐτὸν τοῦ μὴ 294 ἐγείραι μά-
χην κατὰ τῆς πόλεως, ἵνα μὴ οἱ τῶν ἐσπερίων αὐ-
θένται Χριστιανοὶ συναχθῶσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τῆς
Εὐρώπης αὐτοὺς διώξωσι καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς προγέ-
γραπται. Ὁ θάνατος οὖν αὐτοῦ λύπην ἀμέτρητον
παντὶ τῷ στρατῷ τοῦ ἀμυρά ἐνέδωκε διὰ τὸ εἶναι
αὐτὸν ὑπὸ πάντων φιλούμενον καὶ εἰς πάντα καλῶς
τὸν ἀμυράν συμβουλευόντα.

Γ'. Ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τοῦ κατακλισμοῦ γίνεται ἔτη
β' μβ', καὶ ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ ἕως τῆς πυργο-
ποιίας ἔτη φ', καὶ ἀπὸ τῆς πυργοποιίας ἕως τῆς
ἐλευσεως τοῦ Ἀδράμ εἰς Χαναὰν γῆν, ἐξ ἧς καὶ
τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν λαμβάνουσιν ἀρχὴν τὰ ὀνό-
ματα, εἰσὶν ἔτη χις'. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδράμ ἕως
Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου ἔτη ατμβ', καὶ ἀπὸ τοῦ Ῥώ-
μου καὶ Ῥωμύλου ἕως Αὐγούστου Καίσαρος ἔτη
ψκζ', καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος ἕως τοῦ
μεγάλου Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ τρισοδίου καὶ
δοιδίμου τε καὶ δειμνήττου, τοῦ μεταθέσαντος τὴν
βασίλειαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν τὴν ποτε Βυζάντιον, ἣν αὐτὸς ἀνέκοδμήσας
καὶ νέαν Ῥώμην ὠνόμασεν, εἰσὶν ἔτη τλβ'. Καὶ
ἀπὸ Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ Χλωροῦ ἕως Ἡρα-
κλείου τοῦ μεγάλου ἔτη τε', ἐν οἷς χρόνοις ἦν καὶ ὁ
τρισκατάρτος καὶ ψευδοπροφήτης Μωάμεθ, ὁ ἀπό-
γονος τοῦ Ἰσμαήλ, ὃς ὑπῆρχεν ἐκ τῆς τοῦ Κηδάρ
φυλῆς τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ Ἰσμαήλ. Νιζαρο; γάρ

adduci jussit et his verbis compellavit: « Quando-
quidem imperatori et patriæ tuæ ditissimo hoc
thesauro, quem habebas, opitulari noluisti, cur
imperatori non suasisisti, cum talem ego ei condi-
tionem proposuissem, ut pacifice et ultro urbem
mihi daret, ego illi alium locum cum benevolentia
et amicitia restituerem, ne tantæ inter nos cædes
fierent? » Respondit ille: « Hujus rei non ego cul-
pam sustineo, sed Veneti et Galatæi, qui impera-
tori promittebant, se classem et copias ei auxilio
missuros. » Rursus Ameras: « Multa, inquit, fin-
gere mendacia didicisti. Verum nunc tempus non
est mandaciis tibi consulendi. » Præcepit deinde
ut sequenti die in foro Collis aridi, quod dicitur,
prius coram ipso duo filii ejus trucidarentur, de
quibus olim rogaverat, ut imperator alterum ma-
gni contostauli, alterum magni logothetæ dignitate
honestaret: deinde trucidaretur ipse: id quod ita
factum est. Hunc igitur finem res Lucæ Notaræ
habuerunt. Deinde Ameras multos generosos viros
principes interfici jussit, velut Venetorum statio-
narium et filium ejus, magistrum cursus publici
Catelanorum cum duobus filiis. Mox etiam Conta-
rinum et alios nobiles Venetos occidi voluit, qui
tamen, pecunia data et promissa Sogaubasiæ, vi-
tam impetrarunt. At verò Galatam misit et multos

ibi comprehensos trucidavit, nec quidquam jam
meminerat, quam iis conditionem promisisset, sed
illos quoque sibi stipendiarios esse voluit. Ali
Basiam in turrim inclusum, post paucos dies inte-
remit, propter causam a nobis significatam, quod
suaserat, ne bellum adversus urbem susciperetur,
ut occidentales principes Christiani ne conjunge-
rentur ea occasione et se ex Europa ejicerent, et
quæ alia supra commemoravimus. Ejus mors in-
gentem luctum exercitui universo Ameræ attulit,
quoniam ab omnibus diligebatur et præclara semper
consilia Ameræ dederat.

10. Ab Adamo ad diluvium anni sunt 2243, a
diluvio ad exstructam turrim anni 500, ab exstruc-
ta turri ad Abrahami in Chanaan adventum, ex
qua terra Græcorum deorum nomina originem du-
cunt, anni 616; ab Abrahamo ad Romulum et Re-
mum anni 1342; a Romulo ad Augustum Cæsarem
anni 787; ab Augusto Cæsare ad magnum Flavium
Constantinum, ter beatum, venerandum et æternæ
memoriæ imperatorem, qui a vetere Roma imperii
sedem Cpolim, quam, olim Byzantium dictam, ipse
instauratam novam Romam appellavit, 332; a
Flavio Constantino Chloro ad Heraclium magnum
anni 305; quo quidem tempore vixit ter execran-
dus pseudopropheta Mohammedes, e posteris Ismaelis,

Κηδάρ. **295** ἀπόγονος ἐγέννησεν υἱοὺς δύο, Ἀπρον καὶ Ῥαβίαν, ὁ δὲ Μόδδαρος Κούσαρον ἱαῖτον καὶ Θεμίνην καὶ Ἀσαδον, ὁ δὲ Κούσαν Ἀβεδουλᾶν, ὁ δὲ Ἀβεδουλᾶς τὸν ψευδοπροφῆτην καὶ ἀντίχριστον Μωάμεθ. Γεννηθεὶς δὲ καὶ καφεὶς πενία συζῶν καὶ κτηνοτρόφος ὢν καὶ πτα σεληνιαζόμενος, φωτισθεὶς τὰ τοῦ σκοτοῦς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ, ἐκατέρωθωσεν ἱεροὶ πολλοὶ συνέγραψαν, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον διηγεῖσθαι. Πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐκ αὐτοῦ μαρτῶν ἔργων καὶ πονηρῶν μνείαν ποιῆν. Οὗτος ὁ παμμίλαρος ἐκ τῶν Ἑθρίβου δρέων το, καὶ πρῶτον μὲν δούλος ὑπάρχων τινὶ γυνήρῃ καὶ ὁμοφύλῃ αὐτοῦ, πλουσίᾳ πάνυ, ὀνόματι Χάδιχᾶ· ὁ δὲ μετὰ τῆς πονηρίας καὶ πανουρ-
 B αὐτοῦ τὴν αὐτοῦ κυρίαν εἰς γυναῖκα ἔλαθεν, ἐμύθια ἔχων καὶ πίπτων καὶ τρέμων καὶ ἀφρί-
 αὐτοῦ τὸ πάθος μετεσχημάτιζεν, ὅπως μὴ αἰ-
 ται ἡ γυνὴ καὶ κυρία αὐτοῦ, μεμφομένη αὐ-
 ὤς συνεζεύχθη τοιοῦτον πένητι καὶ δαιμονήτη-
 γγελον Γαβριὴλ ἔλεγεν ὅτι ἐώρα λέγοντα αὐτῷ
 ἄλλοντα συμβαίνειν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἀποκα-
 ντα, ὡς ἔθες ἔστι πᾶσι τοῖς μοναχοῖς καὶ
 ταις· ἐκ τοῦ φόβου ἐξίστατο καὶ ἐδειλία. Ἦν
 ψευδαδδᾶς ὀνόματι Σέργιος, διὰ κακοπιστίαν
 Κωνσταντινουπόλεως ἐξόριστος, καὶ φίλος ὢν
 αὐτῷ· ὁ δὲ **296** ὁ Μωάμεθ ἐπαρεκάλει τῇ
 κυρίᾳ τῇ καὶ γυναῖκα ταῦτα λέγειν καὶ βε-
 ειν, καὶ παραινέειν ἵνα μὴ λυπῇται, ἀλλ' ἵνα
 · Ἦ δὲ γυνὴ ἐπίστευε τῷ ψευδαδδᾶ πλεον ἢ

τῷ ἀνδρὶ. Διὰ τοῦτο λέγουσι καὶ οἱ πάντες ὅτι ὁ
 Μωάμεθ ὤρισε τοὺς μοναχοὺς πάντας ἀτελεῖς εἶ-
 ναι καὶ ἀφορολογήτους διὰ τὴν τοῦ ψευδαδδᾶ Σεργίου
 φίλιαν, καὶ οὕτως παρήγγειλεν. Ἐλεγεν οὖν
 ταῖς γυναῖξιν αὐτῇ ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς προφήτης ἔσ-
 τίν. Καὶ παρὰ τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἀνδρας αὐτῶν
 κηρυχθεὶς, καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ παρὰ τῶν ἀφρό-
 νων ὁ ψευδοπροφήτης ὠνόμασται, καὶ ἕως τοῦ νῦν
 τὸ αὐτὸ μέγα ψεῦδος παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔδεται.
 Ἀποθανούσης δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ κληρονόμος
 τοῦ βίου καὶ πλούτου τοῦ τοσούτου αὐτῆς γενόμε-
 νος, φύλαρχος τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν ἐκεῖ ἐχρημά-
 τιζεν. Εἴτα ἐρχόμενος ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος τῷ
 τότε καιρῷ ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ νίκης μεγάλης,
 καὶ θέλων περᾶσαι πλεσίον ὥσει ἡμερῶν τινῶν ὁδὸν
 ἐν ἐκεῖνοις τοῖς μέρεσιν ἐνθα διέτριβε καὶ κατῴκει
 ὁ ἀλιτήριος, ὡς ἤκουσε τοῦτο ὁ πονηρὸς, πρόεισιν
 εἰς προσκύνησιν καὶ προὑπάντησιν τῷ βασιεῖ μετὰ
 δώρων πολυτίμων πολλῶν ἀξίων βασιλεῦσι καὶ τι-
 νων οὐκ ὀλίγων ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Ἐδέξατο οὖν
 αὐτὸν ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ μεγάλην
 δουλοσύνην ἣν ἔδειξε· καὶ χώραν αἰτήσας τῷ βα-
 σιλεῖ εἰς κατοίκησιν, καὶ ἐδωρήσατο ὁ βασιλεὺς μετὰ
 γράμματος βασιλικοῦ. Ἀναζωσάμενος **297** οὖν
 καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν φίλιαν θαρ-
 ρῶν καὶ πλέον ἐπαρθεὶς τῇ διανοίᾳ εὐθὺς ἔθετο καὶ
 προστάγματα· καὶ τοὺς μὲν λόγους ἀπατῶν, τοῖς δὲ
 μὴ πειθομένοις εὐχερῶς τὸ ξίφος ἀνατεινόμενος καὶ
 ὑποκλινάσθαι τούτους ἐκθιαζόμενος, ἀρχων τέλειος
 τῶν Σαρακηνῶν ἐγένετο. Καὶ μετ' ὀλίγον τινὰ και-

u Cedar, qui filius primogenitus Ismaelis fuit.
 us enim, unus e posteris Cedar, filios duos
 Mobdarum et Rhabiam, Mobdarus Cusarum,
 n, Theminen et Asadum, Cusarus Abedulam,
 ilas pseudopropheta et antichristum Moha-
 a. Is in egestate natus et educatus, adeoque
 rius et quam maxime lunaticus, quæ innova-
 tionebris sibi a patre Satana illustratis, alii
 conscripserunt, ut nos de iis dicere nihil
 nt. Sed tamen pauca aliqua e scelestis et
 facinoribus ejus commemorabimus. E mon-
 Ethribi igitur profectus scelestissimus iste
 primum servus fuit viduæ alienijus tribulis,
 e ditissimæ, nomine Chadichæ; sed mox,
 rat pravitate et versutia, heram uxorem
 atque, morbo comitiali correptus, caducus,
 undus et ore spumans, ipse ita moderaba-
 orbum, ut eum non ægre ferret uxor et hera.
 onquereretur, quod homini egeno et lunatico
 gio juncta esset, Gabrielelem angelum videre
 at, dicentem sibi et aperientem, quæ futura
 in mundo, quemadmodum monachis et pro-
 pios est: atque præ timore sui impos erat
 pebat. Erat porro pseudabbas quidam, Ser-
 omine, propter fidei pravitatem Cpoli exsul
 ameti familiaris: hunc ille adhibebat, ut
 et conjugii suæ diceret, commendaret et
 deret, ne tristaretur, imo potius gauderet:

habebatque mulier pseudabbati majorem, quam
 marito fidem. Qua de re omnes affirmant, Moha-
 metem propter pseudabbatis Sergii amicitiam
 constituisse, ut cuncti monachi immunes essent:
 quod sane imperavit. Mox Mohametiis conjux mu-
 lieribus persuasit, maritum suum prophetam esse;
 atque a feminis Mohammedes maritis commendatus,
 postremo per orbem terrarum ab insciis eo no-
 mine appellatus est, et ingens id mendacium ho-
 dieque ab Ismaelitis decantatur. Uxore mortua,
 tantarum opum et divitiarum hæres factus, Ismae-
 litarum suæ regionis dux evasit. Illo tempore re-
 diens e Persis post magnam victoriam imperator
 D Heraclius, aliquot dierum itinere ad ea loca proce-
 dere volebat, in quibus nefarius iste versabatur et
 habitabat. Quod ubi audivit nebulo, ad adorandum
 imperatorem cum aliis nonnullis tribus suæ homi-
 nibus obviam ei proficiscitur, donis pretiosis et
 imperatore dignis onustus. Excepit eum impera-
 tor propter modestiam et obedientiam insignem,
 quam præ se tulit, et terram, quam habitabat, roga-
 tus, donavit ei eam cum litteris imperatoriis. Itaque
 ille, munus jam scripto imperatoris et ejusdem fidei
 amicitia, et magis etiam elatus consilii versutia,
 statim edicta constituit, atque alios verbis decipiens,
 alios, qui non facile obedirent, stricto gladio et vi
 redigens ad obsequium, summus dux Saracenorum
 evasit. Mox opportunitatem nactus, cum impera-

ρὸν εὐκαιρίαν εὐρὺν διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς περισπω-
μένους ὑπάρχειν ἐν πολέμοις τῆς Ἰταλίας, τὴν αἰ-
ρεσιν αὐτοῦ ἐπαρρησιάζαστο, ἣν εἶχεν ὑποκεχυ-
μένην χρόνους ἱκανούς, καὶ νομοθέτης αὐτῶν καὶ
διδάσκαλος ἐγένετο· καὶ τὰ ἐν τῷ Κοράν, τουτέστι
τοῦ ἐκτεθέντος παρ' αὐτοῦ νόμου, κεφάλαια ποιή-
σαι, καὶ ἐν τέσσαρσι λόγοις ταῦτα τὰ κεφάλαια
διαμερίσας, αὐτοῖς ἐπαρέδωκεν. "Α εἰσι ταῦτα.

1. "Εν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου λόγου
λέγει ὅτι ὁ Μωάμεθ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐπιληψίας, ἐν ᾗ
ἐκυλίστο ἀφρίζων, τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ ἐρχό-
μενον πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὁρᾶν, ὡς εἴρηται. Δεύτε-
ρον ὅτι συνεγράψατο τὸ βιβλίον, "Αραβιστὶ Κοράν
ὀνομάσας, ὃ λέγεται "Ελληνιστὶ Νόμος Θεοῦ σωτή-
ριος. Τρίτον ὅτι προφήτην Θεοῦ καὶ ἀπόστολον ἐαυ-
τὸν ἐκάλεσεν. Τέταρτον ὅτι τὰ Μωσαϊκὰ πάντα τό-
τε ψαλτήριον καὶ τὰ προφητικὰ δίκαια καὶ ἅγια καὶ
ἀληθῆ ὠνόμασε, κατ' ἐξαιρετον δὲ τῶν ἄλλων τὸ
Εὐαγγέλιον ἁγίου καὶ δίκαιον καὶ εὐθές. 298 καὶ
ἀληθινόν καὶ τέλειον ἀπεφάνετο, ὥστε καὶ ἐν τῷ
κεφαλαίῳ τοῦ Ἰωνᾶ Θεοῦ ὑπομνήσεις ταῦτα ὠνό-
μασε. Πέμπτον ὅτι μὴ μόνον παρὰ τοῦ Μωάμεθ
ἐξετέθη ὁ νόμος ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων. "Εκτον ὅτι
ἅπαρὰ τοῦ Μωάμεθ ἐκτεθεὶς νόμος στόματι πρὸς
οὗς ἐξετέθη παρὰ τοῦ δαίμονος. "Εβδομον ὅτι εἰς
χαλιφᾶς τὸ ἀξίωμα, τουτέστιν ἄρκος διδάσκαλος,
ἐγένετο Χριστιανός. "Ογδοον ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐντυ-
χὼν αἰρετικοῖς τισι Νεστοριανοῖς καὶ "Αρειανοῖς,
ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίοις τισι, τὴν τούτων κακίαν ἐσώ-
ρευσεν. "Εννατον ὅτι μεγαλορρῆμόνως περὶ αὐτοῦ
ἔλεγεν ὡς Εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν καὶ πάντα

τὰ πνεύματα καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἂν δύναιντο
ποιῆσαι τοιοῦτο Κοράν ὡς ἐγώ. Δέκατον ὅτι ἐν τῷ
ἀνωτέρῳ μέρει ἤγουν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ
Δεσποτικοῦ θρόνου ἔστι γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωά-
μεθ ὄνομα. "Ενδέκατον ὅτι οὐκ ἤλθε διὰ θαυμάτων,
ἀλλὰ διὰ ξίφους δοῦναι τὸν νόμον, καὶ τοῖς μὴ πει-
θομένοις αὐτῷ θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία ἡ φόβος
διδόναι. Δωδέκατον ὅτι ὁ Νῶε καὶ "Αβραάμ, ἀλλὰ
δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος, φησὶν,
ἦσαν οὐπὲρ οὗτος ἐξέθετο ὕστερον.

Τοῦ δευτέρου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα. Πρῶτον
ὅτι τὰ ἐν ταῖς Μωσαϊκαῖς παραδόσεσι τοῖς προφή-
ταις τε καὶ τῷ ψαλτήρῳ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ γεγραμ-
μένα ἅγια καὶ δίκαια καὶ ἀπὸ Θεοῦ δεδομένα καλεῖ,
στέργει τε καὶ φυλάσσει αὐτά, καὶ οὐδ' ὧλως εἰσὶν
B 299 οἱ τοῦτου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ ταῦτα πληρώσωσιν.
Δεύτερον ὅτι εἰς ἐβδομήκοντα πρὸς ταῖς τριῖσι μοί-
ρας μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολου-
θήσαντες, καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σω-
θήσεται, αἱ δὲ ἄλλαι τῷ πυρὶ παραδοθήσονται. Τρί-
τον ὅτι εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ ἦν τὸ Κοράν, πολλὰ ἐναν-
τιότητες εὐρίσκοντο ἐν αὐτῷ. Τέταρτον ὅτι μετὰ
τοῦ Γαβριὴλ ἀναλθεῖν λέγει εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ
ἐντυχεῖν ἀγγέλοις μυριάσις μείζονι παντὸς τοῦ κόσ-
μου, θρηνοῦντι τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας, καὶ τυχεῖν
παρὰ τοῦ Θεοῦ συγγνώμης δι' αὐτοῦ. Πέμπτον ὅτι
τέλος καὶ σφραγὶς τῶν προφητῶν ἔστιν οὗτος. "Εκ-
τον ὅτι ἀρπαγὰς καὶ φόβους κωλύει καὶ ἐπιτοκίας,
καὶ πάλιν ταῦτα ἐνδίδωσιν. "Εβδομον ὅτι ὁ Θεὸς
ἐνέδωκε τούτῳ ἐπιτοκῆσαι. "Ογδοον ὅτι διαλεγόμε-
νος αὐτῷ ὁ Θεὸς εἶπεν ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε

toresbellis in Italia distinerentur, consilium suum
aliquandiu prudenter celatum, libere professus est
et eorum legislator exstitit, atque tradidit iis co-
ranem, hoc est, legem ab ipso constitutam, in ca-
pita distributum, capita ea quatuor libris complexus,
quæ capita hæc sunt.

11. Capite primo libri 1 legitur, Mohametem di-
cere, epilepsia correptum, qua volvebatur spumanti
ore, se vidisse Gabrielem archangelum ad se acceden-
tem: sicut supra commemoravimus. 2. Conscrip-
sisse Mohametem hunc librum, quem arabice Co-
ranem appellat, quod Græce est Lex Dei salvatrix. 3.
Prophetam Dei et apostolum se appellat. 4. Mo-
saica omnia, deinde psalterium et prophetica iusta,
sancta et vera esse dicit, præ cæteris vero Evan-
gelium sanctum, iustum, probum, verum et per-
fectum appellat: adeo ut in capite Jonæ hæc no-
minari commentarios Dei. 5. Non solum a Moha-
mete, sed etiam ab aliis legem constitutam esse. 6.
A Mohamete constitutam legem ore ad aurem
enuntiatam esse a dæmone. 7. Unum Chaliphum
hoc est eximium magistrum fuisse Christianum.
8. Mohametem, cum in hæreticos quosdam Ne-
storianos et Arianos, imo et Judæos aliquot inci-
disset, horum coacervasse pravitatem. 9. Magnifice
de se prædicat, omnes homines, omnes spiritus,
omnes angelos conjunctim non posse talem librum

componere, qualem composuerit ipse. 10. In parte
superiori, a dextra throni Domini, scriptum esse
nomen Mohametis. 11. Venisse eum, non miraculis,
sed gladio legem constitutum, et qui non parerent
sibi, iis capitis aut pendendi tributū pœnam fore.
12. Noachum et Abrahamum, quin etiam aposto-
los eandem doctrinam sæculos esse, quam ipse
postea docuerit.

Libri secundi capita hæc sunt. 1. In Mosaicis
libris, propheticiis, Psalterio et Evangelio scripta
eum sancta, iusta et a Deo imperiata appellare,
observare et venerari, nec omnino esse ipsius
asseclas, nisi qui illa colerent. 2. In septuaginta
tres sectas discessuros esse legis suæ assecclas,
quarum una salva foret, reliquæ igni tradendæ. 3.
Nisi a Deo impetratus esset Coran, multa in eo in-
ventum iri, quæ sibi repugnarent. 4. Mohametem
cum Gabriele in cælum ascendisse et in angelum
decies millies majorem, quam universus mundus
sit, et peccata sua deplorantem incidisse, qui per
ipsum veniam a Deo impetravit. 5. Mohametem per-
fectionem et sigillum prophetarum esse. 6. Eum rapi-
nas et caedes et perjuriam nunc improbare nunc probare.
7. Deum ei permisisse, ut perfuraret. 8. Deum ei
colloquentem dixisse, animi causa se mundum con-
didisse. 9. In capite quod dicitur Bacara, hoc est
Cerva, dicit, Judæos et Christianos salvos fore; in

τὸν κόσμον. Ἐννατον ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ λεγο-
μένῳ Μπακαρᾷ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Δάμαλις, λέγει
ὡς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλου-
σιν· ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμράμ αὐθίς φησιν
ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἀνευ τῶν ἐν τῷ νόμῳ
τῶν Ἰσραηλιτῶν. Δέκατον ὅτι πρὸ αὐτοῦ οὐ δύνα-
ται τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ αὐθίς φη-
σιν ὅτι ἰδεῖξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς γυναῖκας τε καὶ ἀνδρας
πολλοὺς εἰσελθόντας πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον.
Ἐνδέκατον ὅτι ὁ Θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἰκους
περικαλλεῖς καὶ λουτρὰ καὶ παραδείσους καὶ γυναί-
κας πολλὰς ὑπισχνεῖται δοῦναι τοῖς τῷ τοῦ Μωάμεθ
νόμῳ ἀκολουθοῦσιν. Δωδέκατον ὅτι **300** ἐν τῷ
κεφαλαίῳ τῷ Σάδ φησὶ ὡς οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυ-
ρὸς ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χορᾶς. Δέ-
κατον τρίτον ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Νεμελῆ, ὅπερ
ἐρμηνεύεται Μυῖα, φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ
τῶν μυῶν ψεύδους τι εἰρηθες, ὅπερ καὶ φησι. Δέκα-
τον τέταρτον ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ῥουθεπᾶ
φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ σκώληκος ἐμελῶς
τῷ ἀνωτέρῳ ψεύδει. Δέκατον πέμπτον ὅτι ἐν τῷ
βιβλίῳ τῶν διηγήσεων ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν
ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. Δέκατον ἕκτον ὅτι ὁ κτι-
στὸς οὐρανὸς οὗτος γέγονεν ἐκ καπνοῦ, ἡ δὲ θάλασσα
ἐξ ὕδρου τινὸς Κάφ ὀνομαζομένου. Δέκατον ἑβδομον
ἔτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνά-
μεως φησι γενέσθαι. Δέκατον ὀγδοον ὅτι προσκλη-
θέντος τούτου παρὰ τοῦ Γαδρῆλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν
οὐρανὸν καὶ τοῦ Θεοῦ θέντας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ'
αὐτῷ, καὶ τοσαύτης ψύξεως αἰσθῆναι λαβεῖν αὐτὸν
ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ νωστιαίου μυελοῦ.
Ἐννατον δέκατον ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Σάδ φησιν
ὡς ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες καὶ προσταχθέντες
παρὰ τοῦ Θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν Ἀδάμ οὐκ ἠθέλη-

σαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἄγ-
γελοι προσεκύνησαν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο
δαίμονες. Εἰκοστὸν ὅτι ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν
κεκώλυται αὐτοῖς ἐσθίειν τὰ ὕδια κρέη· Εἰκοστὸν
πρῶτον ὅτι πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ ὁ
Θεὸς πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Εἰκοστὸν
δεύτερον ὅτι συνεγράψατο βιβλία δυσκαίδικα χιλιά-
δας λόγους ἔχοντα **301** θαυμαστούς, καὶ ἀπὸ τού-
των οἱ μὲν τρισχίλιοι εἰσιν ἀληθεῖς· οἱ δὲ ἕτεροι
ψευδεῖς. Εἰκοστὸν τρίτον ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ Κε-
ραμάρ φησιν ὡς ἔσχισε τὴν σελήνην εἰς δύο τμή-
ματα, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ ἀπὸ τούτων εἰσῆλθεν εἰς
τὸν χιτῶνα αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔπεσεν εἰς
τὴν γῆν, καὶ αὐθίς ἀποκατέστησεν αὐτὴν σῶαν.
Εἰκοστὸν τέταρτον ὅτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εὐχονται
ὑπὲρ τοῦ Μωάμεθ. Εἰκοστὸν πέμπτον ὅτι ἐν τῷ κε-
φαλαίῳ τῷ Ἐλμαῖδᾷ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Τράπεζα,
μὴ εἶναι τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς Χριστιανούς υἱοὺς
Θεοῦ ἢ φίλους διὰ τὸ παιδεύεσθαι αὐτούς.

Τὰ τοῦ τρίτου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα. Πρῶ-
τον ὅτι οὐκ ἔστι δυνατόν τὸν Θεὸν υἱὸν ἀνευ γυναι-
κὸς ἔχειν. Δεύτερον ὅτι εἰ υἱὸν εἶχεν ὁ Θεός, σχί-
σματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν. Τρίτον ὅτι ἐν τῷ
κεφαλαίῳ τῷ Ἐλνεσᾷ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Γυναῖκες,
λόγον Θεοῦ καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ πνοὴν Θεοῦ λέγει
εἶναι τὸν Χριστόν. Τέταρτον ὅτι ἐκ τῆς παρθένου
ὁμολογεῖ γεγεννησθαι τὸν Χριστὸν ἀνευ ἀνδρός.
Πέμπτον ὅτι ἀρνεῖται τὸ τὸν Χριστὸν εἶναι Υἱὸν
Θεοῦ καὶ Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτου σάρκασιν· ψι-
λὸν δὲ μόνον ἄνθρωπον λέγει τοῦτον κατὰ τὸν Νε-
στόριον, ἅγιον δὲ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους. Ἑξ-
τον ὅτι μὴ ἐσταυρώσθαι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἕτερον
ἀντ' ἐκείνου. Ἐβδομον ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Χριστόν πρὸς
ἐαυτὸν προσεκάλεσται εἰς τοὺς οὐρανοὺς, περὶ δὲ

capite autem, quod Abrahamus inscribitur, queni-
quam salvari posse negat, nisi qui Ismaelitarum
legem sequatur. 10. Ante ipsum neminem posse
intrare paradysum. 11. Deum domos pulcherrimas,
lavacra, hortos et feminas permultas post resur-
rectionem iis daturum esse, qui legem Mohametis
sequantur. 12. In capite Sad dicit, angelos ex igne,
homines e pulvere factos esse. 13. In capite Nemele,
hoc est Musca, de Solomonte et muscis ridiculum
quoddam mendacium narrat. 14. In capite Rhubepa
de Solomonte et lumbrico mendacium priori simile
tradit. 15. In libro narrationum rationem reddit,
cur vino iis interdicitur. 16. Conditum hoc coelum
e fumo, mare e monte, cui nomen Caph, factum
esse. 17. Solem et lunam ejusdem luminis et poten-
tiae esse affirmat. 18. Mohametem a Gabriele ar-
cessitum in coelum ascendisse et, manu sibi a Deo
imposita, tantum frigus duxisse, quod ad medullam
dorsi penetrasset. 19. In capite Sad docet, demon-
es olim angelos fuisse, sed jussos a Deo Adamum
adorare, noluisse id facere, sicut reliqui angeli
omnes, ac propterea demones factos esse. 20. Ra-
tionem explicat, quare carne suina vesci non liceat.
21. Sub finem mundi Deum omnegenus humanum

et angelicum exstincturum esse. 22. Mohametem
scripsisse duodecies mille libros disputationibus
mirabilibus plenos, e quibus ter mille veræ, reli-
quæ mendaces sint. 23. In libro Ceramar narrat,
discidisse se lunam in duo segmenta, quorum alte-
rum pallium suum penetrarit, alterum in terram
deciderit: deinde eandem in pristinum statum
restituisse. 24. Deum et angelos precari pro Mo-
hamete. 25. In capite Elmaida, hoc est Menka,
docet, Hebræos et Christianos non esse Dei filios
aut amicos, quia educuntur.

Libri tertii capita hæc sunt. 1. Deum filium ha-
bere non posse sine femina. 2. Si filium Deus ha-
beret, dissidia inter eos fore. 3. In capite Elnesa,
hoc est Mulieres, verbum Dei et animam Dei et
spiritum Dei Christum esse dicit. 4. E virgine
siné viro Christum natum esse consentit. 5. Ne-
gat, Christum esse aut Dei Filium, aut Deum, aut
Incarnationem ejus; sed nudé eum hominem esse
dicit, sicut Nestorius, at sanctum illum ante omnes
homines. 6. Non Christum cruci affixum esse, sed
aliud loco ejus. 7. Deum ad se in coelos vocasse
Christum, qui tamen sub finem mundi rediturus et
antichristum occisurus deinde autem ipse quoque

τὰ πῆλη τοῦ κόσμου μέλλει ἐλευθεσθαι καὶ θανατώ-
σειν τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸν τὸν
Χριστὸν ἀποθανεῖν. Ὁγδοὺν ὅτι **302** θεοποιοῦσιν
οἱ Χριστιανοὶ τὴν Θεοτόκον, καὶ ὅτι ἐστὶν ἀδελφὴ τοῦ
Μωϋσέως καὶ Ἀαρών.

Τὰ τοῦ τετάρτου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα.
Πρῶτον ὅτι ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Μωά-
μεθ ἐστὶ ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκήκοεν ὅσα καὶ
ἀκήκοε, καὶ αἰθερὶς ἠκούσθηεν ἐν τῇ γῇ. Δεύτερον ὅτι
οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσι. Τρίτον ὅτι τοῦ κο-
ρὰν τὴν ἐξηγήσιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει,
οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, ἀλλ' ἢ ὁ μόνος ὁ Θεός.

Ταῦτα οὖν ποιήσας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθλοὺς καὶ
τλαιπώρους βαρβάρους διδάξας, καὶ ἀμαθῆς καὶ
ἄγροικος ὢν διδάσκαλος ἐγεγόνει· καὶ τὸ βῆτην
ἐπληρώθη ἐν αὐτοῖς τὸ λέγον· « Τυφλὸς τυφλὸν
ὡδηγεῖ, καὶ ἀμφοτέροι εἰς βόθρον ἔπεσον. » Καὶ
ἕτερα τρία καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν συνεγράφατο μυ-
θάρια, ἐκάστῳ τούτων ὄνομα ἐπιθεὶς ἄξιον τῆς ἀπει-
θευσίας αὐτοῦ καὶ μωρολογίας, ὧν ἀπ' αὐτῶν τὴν
ἀκαθαρσίαν καὶ πρὸς τὸν φλυαρίαν τὸ διηγήσασθαι
αὐτὰ ἴσον ἐστὶ τῇ τὴν τοῦ Αὐγείου κόπρον ἐκκομί-
σαι κατὰ τὸν Ἡρακλέα. Καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν κακῶς
σοφισάμενος καὶ ὕψ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, καὶ νόμο-
θέτης αὐτῶν γεγονώς, εἶτα καὶ ἑαυτῷ συνήγαγεν
δύναμιν ἰκανὴν, τὴν τε Συρίαν πᾶσαν κατέδραμε
καὶ ἐληΐσατο, καὶ πολλὰς χώρας Ῥωμαϊκὰς ἐκά-
κωσε καὶ ἠφάνισε. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τε-
λευτᾶν καὶ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν **303**
Σατανᾶν ἀναχωρῆσαι, Ἀδουδάκαρ τὸν αὐτοῦ ἀδελ-
φιδεὺν προσχειρίσατο ἀντ' αὐτοῦ. Ἀμηρεύσας δὲ
οὗτος ἔτη δύο ἡμῖς τελευτᾷ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ κρατεῖ

Α Οὐμαρος. Αὐτὸς τὴν Δαμασκὸν ἔλαβε καὶ τὰς χώρας
πάσας τῆς Φοινίκης, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς
εἶτα λαμβάνει τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς αὐτὴν οἰκίτας
εἶτα ἔρχεται κατὰ Περσῶν καὶ νικᾷ αὐτούς. Εἶτα
παραλαμβάνει τὴν Βόστραν καὶ ἄλλας πολλὰς πό-
λεις, καὶ ἔφθασε καὶ μέχρι τοῦ Γαθαθᾶ. Ἐπειτα
στρατεύει κατὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ λαμβάνει τὴν
ἀγίαν πόλιν μετὰ συμβάσεως· καὶ ἔκτοτε οὐκ ἐπαύ-
σατο τὸ τῶν Ἰσμαηλιτῶν γένος τὴν Ῥωμαίων γῆν
κατατρέχειν καὶ ληΐζεσθαι ἕως τῆς σήμερον, ὅπου
καὶ παντελῶς τὸ σκήπτρον κατέλυσε καὶ τὴν βασι-
λειαν ἠφάνισεν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος Οὐμαρος
νέος, ὅστις ἠνάγκαζε τοὺς Σαρακηνούς ρυπαίνειν
καὶ βεβηλοῦν τοὺς Χριστιανούς καὶ τοὺς πειθομέ-
νους ἀτελεῖς ἐποίει· ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν βασι-
λέα Λέοντα τὸν Ἀρμένιον τοῦ βεβηλώσαι αὐτὸν,
ὅταν ἀποκεκλεισμένην τὴν πόλιν εἶχε καὶ ἐπολιόρ-
κει αὐτὴν, καὶ λύσαι τὴν πολιορκίαν αὐτὸς μόνος
ἐθέσπισε, μὴ Χριστιανοὶ κατὰ τῶν Τούρκων μαρτυ-
ρῶσιν. Ὀνομάζονται δὲ τρισῶς, Σαρακηνοὶ Ἰσμη-
λίται καὶ Ἀγαρηνοὶ· Σαρακηνοὶ μὲν ὅτι ἡ Σάρρα
ἐξαπέστειλε τὴν Ἀγάρ καὶ τὸν Ἰσμαὴλ κενούς
κληρόνομίας· Ἰσμαηλίται δὲ ὡς ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ κα-
ταγόμενοι, Ἀγαρηνοὶ δὲ διὰ τὴν προμήτορα αὐτῶν
Ἀγάρ.

304 Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.
Ἀπὸ δὲ Ἡρακλείου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ψευδο-
προφήτου Μωάμεθ ἕως τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου
τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ὀγδόου βασιλευσάντος ἐκ τοῦ
γένους τῶν Παλαιολόγων, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη 8 καὶ
μῆνας 8, εἰσὶν ἔτη 707. Ἐβασίλευσε δὲ τὸ τῶν
Παλαιολόγων γένος ἐν τῇδε τῇ βασιλευούσῃ τῶν

moriturus sit. 8. Christianos pro dea habere Deipara-
ram, Moysis et Aaronis sororem.

Libri quarti capita hæc sunt. 1. Receptum in
cælos Mohametem coram Deo constitisse et audisse
quæ tandem cumque audiit, deinde rursus descen-
disse in terram. 2. Dæmones salvatum iri. 3. Co-
ranis interpretationem nullum hominem callere,
ne ipsum quidem Mohametem, sed solum Deum.

Hæc cum faceret et doceret miseros et infelices
Barbaros, licet rudis et agrestis homo, eorum ma-
gister factus est, et probatum in iis est : « Cæcus
cæcum ducit, et uterque in fossam incidit. » Idem
alias centum decem et tres fabulas composuit, qui-
bus singulis nomina inscripsit inscitia et vanilo-
quentia sua dignissima, quarum si quis velit sordes
et manifestas nugas enumerare, labor par illi foret,
quo ex Augiæ stabulis stercora egerenda erant, si-
cut est in fabulis de Hercule. Gente igitur male
falsa et sibi subjecta, legislator ejusdem factus,
copias idoneas sibi paravit, et omnem Syriam per-
meavit et depopulatus est multasque Romanorum
terras vastavit et pessumdedit. Cum, morte instante,
ad patrem suum, satanam, migraturus esset, Abu-
bacarem, fratris filium, in locum suum evexit ; qui
postquam annos duos et dimidium Ameras fuit,
mortuus est. Excepit imperium Umarus. Is Da-

mascum et omnes Phœniciæ regiones cepit, in quas
translata sede, Ægyptum occupavit, atque hic rur-
sus collocato domicilio, Persas bello adortus super-
navit. Tum Bostram et alias multas urbes expugna-
vit, ac processit usque Gabatham. Inde in Palesti-
nam profectus, sancta urbe e pactione potitus est.
Ex illo inde tempore Ismaelitarum gens ad hunc
usque diem non cessavit Romanorum terram in-
cursare et depopulari, donec tandem plane sustulit
imperium et regnum evertit. Fuit etiam alius mi-
nor Umarus, qui Saracenos cogebat, ut polluerent
Christianos, obediensque voluntati suæ immunes
esse volebat. Scripsit idem imperatori Leoni Ar-
menio, quando obsessam urbem oppugnabat, de
polluendo ipso, atque edixit, ut obsidio solveretur,
ne Christiani per Turcas martyres fierent. Nomi-
nantur triplici nomine, Saraceni, Ismaelitæ, Aga-
reni, et Saraceni quidem, quod Sara Agar et
Ismaelem hæreditatis expertes dimisit, Ismaelitæ
autem, ut Ismaelis posterī, Agareni denique propter
Agar, matrem gentis.

Sed redeamus jam ad propositum. Ab Heracleo
magno et Mohamete pseudopropheta usque ad im-
perium Constantini Palæologi, imperatoris e gente
Palæologorum octavi, qui annos quatuor et menses
quatuor imperavit, anni 837 numerantur. Impera-

πόλεων ἐτη ρςδ' καὶ μῆνας ι' καὶ ἡμέρας δ'. Καὶ ὑπὸ Κωνσταντίνου Φλαβίου ἡρξάτο ἡ βασιλεία ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πέρας ἔλαβεν. Ἐν τῇδε τῇ τριταλαίνῃ πόλει ἐπεκράτησεν ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία ἐτη αρμγ' μῆνας ι' καὶ ἡμέρας δ'.

Ποιήσας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀλώσεως ὁ ἀμνηρᾶς θρίαμβον καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην τὴν κατὰ τῆς πόλεως, καὶ κελεύσας ἵνα ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἀνθρώποι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἐν τοῖς τόποις κρυφοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ὦσιν ὁμοίως καὶ πάντες ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγον, ὡς προσεπαμμεν, διὰ τὴν φόβον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ βιώειν ἕκαστον κατὰ τὴν τάξιν καὶ θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον ἦν. Ὁμοίως προσέταξεν ἵνα ποιήσωσι καὶ πατριάρχην ὡς σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν ἦν γὰρ προαποθανὼν ὁ πατριάρχης. Καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἔτεροι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν 305 σοφώτατον κύρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον λαϊκὸν ἔτι ὄντα εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν.

Προὔπηρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς ἵνα δωροδοκῶσι τῷ χειροτονθῆντι πατριάρχει νεωστὶ δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον, καὶ ἵππον ἐκλεκτὸν ἐκ τῶν βασιλικῶν μετὰ ἐφιπφίου καὶ ἐφαστρίδος βασιλικῆς ἐγκεκοσμημένον πολυτελεῶς καὶ μετὰ χρυσίδιου λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵππος. Καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ βασι-

λικοῦ μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ εὐφημούμενος ἐν τῷ πατριαρχείῳ ἐπανεστρεφεν καὶ ἡ χειροτονία ἐγένετο παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιοῦτοτρόπως. Καθιζομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δίφρου, καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος ἱσθόμενοι ἀσκεπεῖς καὶ ὀρθοί, καὶ ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποιεῖ εὐλογητὴν, εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενὴν, καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἐψάλλε τὸ « Ὁπου γὰρ βασιλέως παρουσία, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτα τὸ « Δόξα, » ὁ λαμπαδᾶριος ἐκ τοῦ ἐτέρου χοροῦ, καὶ νῦν τό « Ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον, ὁ δὲ ὑποψήφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρῆας, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης, 306 καὶ ποιεῖ πρὸς πάντας μετανόας τρεῖς, εἶτα προσέρχεται τῷ βασιλεῖ καὶ ἐνώπιον τούτου ποιεῖ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ προσκύνησιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν ἔλεγεν « Ἡ ἀγία Τριάς ἡ τὴν ἐμὴν βασιλείαν δωρησαμένη προχειρίζεται σε εἰς πατριάρχην νέας Ῥώμης. » Καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἐψάλλον τό « Εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα, » ἐκ τρίτου, καὶ ἀπόλουςις. Ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διθάβουλα καὶ εὐρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτόν.

Οὕτως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτῆριος θέλων ποιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποιοῦν καὶ οἱ Χρι-

runt autem Palæologi in hac regina urbium annos 194, menses 10 et dies 4. Cpoli imperium cœpium est sub Flavio Constantino, finitum sub Constantino Palæologo. Viguit igitur in miserrima hac urbe annos 1143, menses 10, dies 4.

Ameras diē tertio post captam urbem triumphum et gaudium ingens propter reportatam victoriam agitavit, edicens, ut omnes, magni et parvi, qui latebant in locis urbis absconditis, prodirent neve a quoquam vexarentur; item ii qui timore belli impulsī, ut ante commemoravimus, ex urbe profugerant, suam quisque domum redirent et viverent secundum morem et religionem suam, sicut antea. Idem imperavit, ut patriarcham pro more suo crearent; vetus enim mortuus erat. Itaque qui forte aderant episcopi et perpauci alii clerici et laici sapientissimum dominum Georgium Scholarium, etiamtum laicum, elegerunt et patriarcham crearent, mutato nomine Gennadium appellatum.

Erat autem munus et mos Christianorum imperatorum, ut recens creato patriarchæ pedom aureum, gemmis et margaritis decoratum, atque electum de regio stabulo equum, stella et strato sumptuose ornatum, et serico villosa albi coloris et filis aureis intertexto tectum, donarent. Huic equo insidens patriarcha cum universo senatu et faustis

acclamationibus e palatio imperatorio in patriarchale redibat, atque creatio per episcopos fiebat, ut lege et more sancitum erat. Accipiebat autem futurus patriarcha e manibus imperatoris pedom tali modo. Sedente imperatore in sella imperatoria et omni procerum ordine circumstante nudis capitibus, magnus protopapas palatii benedictionem, inde parvam precum seriem pronuntiabat, atque magnus domesticus canebat: « Ubi enim regis præsentia, » et quæ sequuntur; tum: « Gloria » lampadarius ex altero choro, et « rex cœlorum, » etc. Finito cantu alterno, imperator surgebat. dextra manu pedom tenens, atque candidatus, cujus alterum latus metropolita Cæsarencis, alterum Heracleensis tegebatur, corpore ad omnes ter inclinato, ad imperatorem accedebat et solemnem eum prosequabatur adorationem. Tum is, pedom paulum sublato, dicebat: « Sancta Trinitas, quæ imperium mihi dedit, ad patriarchatum novæ Romæ te evehit. » Ita e manibus imperatoris potestate patriarchali accepta, patriarcha eidem gratias agebat. Deinde chori: « In multos annos Dominus, » canebant, atque fiebat dimissio. Dehinc patriarcha cum lampadibus ad dibabula descendebat paratumque ibi inveniens equum conscendebat.

Scelestus iste igitur ut imperator urbis idem facere cupiens, quod fecerant Christiani imperato-

στιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστῆσαι καὶ ὁμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ πατριάρχου ἐδέξατο αὐτὸν ὁ τυράννος μετὰ μεγάλης τιμῆς· καὶ πολλὰ ὁμιλῆσαντες ἀναμεταξὺ, καὶ ἐπαγγελίας ἀμετρήτους ἐπηγγεῖλατο δοῦναι τῷ πατριάρχῃ. Ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς, τοῦ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ ἀμηνῶς δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δεκανίκιον, καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτὸν δεχθῆναι τοῦτο. Καὶ κατήλθε μετὰ τοῦ πατριάρχου ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς, θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν ἔπνον εὐτρεπισμένον ἔχων ἀνεβίβασεν. **307** αὐτὸν, καὶ προσέταξεν ἵνα πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξέλθουσιν εἰς συνοδίαν τῷ πατριάρχῃ, καὶ οὕτως ἄρχι τοῦ σεπτοῦ ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτὸν, τινῶν προπορευομένων καὶ τινῶν ἐπομένων αὐτῷ. Αὐτὸ γὰρ τὸ τῶν ἀποστῶν τέμενος δέδωκεν ὁ ἀμηνῶς εἰς πατριαρχεῖον. Τὸν δὲ περικαλλῇ καὶ θεῖον ναὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸ περιδύτον κειμήλιον, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον καὶ τὸ ξένον ἄκουσμα, ἐποίησεν ὁ ἀλιτήριος εἰς ἴδιον αὐτοῦ προσκύνημα. Ὁ δὲ ἐν Βλαχέρναις θαυματουργὸς ναὸς πυρπολημένος ἦν, ὥς προεγράφη. Ποιήσας ὁ πατριάρχης ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολείῳ καιρὸν ὀλίγον, ἔπειτα θεωρῶν ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως οὐδεὶς ταλαίπωρος Χριστιανὸς ἐναπέμεινε, καὶ φοβηθεὶς μή τι ἐναντίον συμβῇ αὐτῷ διὰ τὴν ἐρημίαν, διότι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὐρέθη τις Ἀγαρηνὸς πεφονευμένος ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιουλείῳ, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ πατριάρχης ᾔησας τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρί-

στού. Καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ τοῦ εἶναι εἰς κατοίκησιν· ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς μέρεσιν ἐναπέμεινάν τινες ὀλίγοι Χριστιανοί. Τὰς δὲ οὐσας μοναχὰς ἐν τῇ Παμμακαρίστῃ προσέταξεν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου προφήτου προδρόμου Ἰωάννου τοῦ ἐν τῷ Τρούλλῳ, ὅπου ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου ἡ πενθέκτη ἁγία σύνοδος συνήχθη. Παλάτιον γὰρ τοῦτο περιφανὲς τῷ τότε καιρῷ ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὸ βόρειον μέρος.

308 Οὗτος οὖν ὁ παμμίαιρος καὶ φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν πονηρὸς ὢν καὶ πολύτροπος καὶ τῇ ἀλώπεκι ὑποκρινόμενος ταῦτα οὐχ ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτοῦ ἐποίει, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκούσῃσι τὰς ἐπαγγελίας συναχθῶσιν τε ἐν τῇ πόλει καὶ κατοικήσωσιν αὐτήν· ἢ ἐκ τοῦ κατημερινοῦ πολέμου ἡρημώθῃ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀλώσει. Καὶ οὕτως ἐγένετο, καὶ τινες Χριστιανοὶ συνήχθησαν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τινὰς ἀποίκους εἰσήνεγκε, κατ' ἐκείνην τὴν διάλεκτον λεγόμενους σουρτούνιδες, ἐκ τε τοῦ Καφᾶ Τραπεζοῦντος καὶ Σινωπίου καὶ Ἀσπροκάστρου· καὶ οὕτως τὴν πόλιν ἐκατήκησε. Ἔδωκε δὲ καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένης· κάτωθεν ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτίγῃ, ἀλλὰ εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδιάσειστόν τε ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δώσεω· ἐλεύθερος ἔσται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἄρχιερεῖς.

res, patriarcham, ut secum pranderet et colloqueretur, invitavit. Venientem tyrannus magno honore excepit, et multa cum eo collocutus, infinita ei promissa fecit. Ubi tempus discedendi affuit, Amaras porrexit patriarchæ pretiosum illud pedum, et cum cohortatus est, ut id acciperet, descenditque cum patriarcha, quantumvis recusante, ad extremum usque palatium, in equum rite decoratum ascendere eum jussit, atque edixit, ut cuncti palatii proceres eundem comitarentur. Itaque eum usque ad venerandum Apostolorum templum, partim præcedentes, partim subsequentes, deduxerunt. Id enim templum ut patriarchalis sedes esset amaras donaverat. Pulcherrimum autem et divinum templum Sapientiae Dei, cimelium celeberrimum, cælum terrestre et ornementum inauditum, scelestus iste in suæ superstitionis usum convertit. Mirabilis vero in Blachernis ædes incendio interierat, ut supra narravimus. Commoratus aliquantisper in venerando Apostolorum templo, cum in ea regione de miseris Christianis neminem manere vidisset, timeretque, ne quid mali sibi accideret propter solitudinem, quoniam aliquando Agareus in vestibulo templi inventus erat occisus, beatissimæ Virginis monasterium pro domicilio petivit et obtinuit. In ea enim

regione pauci aliqui Christiani remanserant. Monachas ejus templi in monasterium sancti prophete et præcursoris Joannis, quod in Trullo est, concedere jussit, ubi Justiniano Rhinometo imperante sancta synodus quinisexta habita est. Palatium enim hoc illustre tum erat, prope beatissimæ Virginis templum septentrionem versus situm.

Isie igitur scelestissimus homo, Christianorum mala pestis, veterator et vulpes, non pietate aut benevolentia commotus, illud fecit, sed ut Christiani promissis suis auditis, in urbem confluerent eamque habitarent: quæ propter quotidianas pugnas ejus præcipue temporis, quo capta est, deserta erat. Ac revera nonnulli Christiani congregati sunt. Brevi colonos, quos Turcæ sua lingua surgunides appellant, Capha, Trapezunte, Sinope et Asprocastro eodem deduxit, atque ita urbem civibus denovo implevit. Idem patriarchæ litteras cum regiæ auctoritatis subscriptione dedit, ut ne vexaretur aut impugnaretur a quoquam, sed liber et securus esset ab omni inimico, neve quidquam tributum aut vectigalium penderet, tum ipse, tum omnes in perpetuum sequentes patriarchæ cunctique eidem subiecti episcopi.

BIBAION Δ'

Ἀρχόμενον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων,
 περιέχον τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ συγκλύσεις καὶ πολέμους ἀναμειταξὺ τῶν ἀδελφῶν
 καὶ δεσποτῶν, καὶ πῶς ὁ ἀμνηρᾶς ὑποτάξας αὐτοὺς
 ὑπέταξε καὶ τήνδε τὴν νῆσον, καὶ περὶ ὧν ἔπαθεν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἄλλας
 τινὰς ὑποθέσεις, ὡς κατὰ κεφάλαιον εὐρήσονται.

309 α'. Ἀλωθεὶς οὖν καὶ γὰρ καὶ πάντα τὰ δυσχε-
 ρῇ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκὼν ὁ ἀθλιος
 τέλος ἐξηγοράσθη ἐν πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ
 ς'Θξβ' ἔτους καὶ ἀπέσωσα εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐν
 τῇ Σπάρτῃ. Τῆς δὲ γυναικὸς μου καὶ τῶν τέκνων
 μου ἄλωθέντων ὑπὸ τινων γερόντων Τούρκων κα-
 λογνῶμων ὄντων, καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν παραθέντων
 τῷ πρώτῳ ἱπποκόμῳ τοῦ ἀμνηρᾶ, ὃς λέγεται τῇ
 ἐκείνων διαλέκτῳ μεραχούρης, ὃς καὶ ἄλλας πολλὰς
 τῶν ἀρχοντισσῶν ἡγόρῃσε καὶ πολλοῦ ἐράνου ἐπέ-
 τυχε δι' αὐτῶν, τοῦ δὲ κάλλους καὶ ἄλλων χρηστῶν
310 ἡθῶν τῶν τέκνων μου μὴ δυναμένων κρυβή-
 ναι, μαθὼν περὶ τούτων ὁ ἀμνηρᾶς ἐπῆρεν αὐτὰ,
 δοὺς τῷ εἰρημένῳ αὐτοῦ πρωτοῖπποκόμῳ χρήματα
 πολλὰ. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία αὐτῶν μήτηρ μόνη
 μετὰ μᾶς καὶ μόνης ἀνατραφεύσης αὐτῇ, αἱ δὲ β
 ἄλλαι διεμερίσθησαν.

Καὶ καταφρονοῦντες μέμφονται καὶ κατηγοροῦν-

Α τες ἐλέγχουσιν ἡμᾶς οἱ Λατίνοι, καὶ λέγουσιν ὅτι
 διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς φρο-
 νεῖν ἡμᾶς ἀπωλέσαμεν τὴν βασιλείαν. Ἡμεῖς δὲ
 λέγομεν ὅτι ἁμαρτωλοὶ ὑπάρχομεν, καὶ οὐδέ τις
 ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· περὶ δὲ τοῦ ὀρθῶς
 φρονεῖν γινώσκετε, πατέρες καὶ ἀδελφοί, ὅτι ἡμεῖς
 καὶ νεστομίαν οὐδεμίαν ἐποιήσαμεν εἰς τὰ τοῦ Εὐαγ-
 γελίου ῥήτᾳ, εἰ μὴ πιστεύομεν καὶ δοξάζομεν τὰ
 ὅσα οἱ αὐτόπται τοῦ λόγου καὶ ὑπηρέται ἡμᾶς ἐδί-
 δαξαν, καὶ ὁ αἱ ἁγίαι καὶ οἰκουμενικαὶ ἐπὶ τὰ σύν-
 δοι καὶ αἱ κατὰ καιρὸν τοπικαὶ ἡμῖν ὄντως παρέ-
 δωσαν, ἀληθῶς καὶ βεβαίως κρατοῦμεν, ὡς ἐδίδαξαν
 ὁ ἀγιώτατος Σιλεστρος ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ, καὶ ὁ
 ἀγιώτατος πάπας Δάμασος ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ,
 καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Καίσις ἐν τῇ τρίτῃ
 συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Λέων ἐν τῇ τε-
 τάρτῃ συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Βιγίλιος ἐν τῇ
 πέμπτῃ συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Ἀγάθων

LIBER IV

*Qui a capta regina urbium incipit, turbas ac pugnas in Peloponneso
 inter fratres et despotas excitatas continens, atque enarrans quomodo ipsos et
 insulam Ameras sibi subjecerit, et quæ scriptori acciderint
 et res alias quasdam, capitibus distributas.*

1. Ego ipse in potestatem hostium veni, et om- C
 nes calamitates et mala servitutis expertus, postre-
 mum primo Septembris anni 6962 venditus et in
 Peloponnesum Spartam sospes perductus sum. Item
 uxor mea et liberi capti sunt a Turcis quibusdam
 senibus, bonis viris, et venditi primario ameræ præ-
 secto stabuli, quem illi sua lingua merachurem ap-
 pellant, qui præterea alias multas feminas nobiles
 mercatus est, et iis dividendis magnum quæstum
 fecit. Cum autem forma et compositi mores libe-
 rorum meorum latere non possent, audito de iis,
 Ameras, grandi pecunia numerata, ab eo, quem dixi,
 summo præfecto stabuli eos accepit. Remansit mi-
 sera eorum mater sola cum una et sola a se nutrita
 muliercula, reliquæ dispersæ sunt.

Contemnentes et calumniantes nos Latini aiunt D
 atque exprobrant, propter peccata nostra et fidei
 perversitatem nos amisisse imperium. Nos vero con-
 sentimus, improbos nos esse : at nemo probus est,
 præter solum Deum. De fidei autem veritate scitote,
 patres ac fratres, nihil nos innovasse in sententiis
 Evangelii, sed credere et profiteri, quæcunque Verbi
 testes oculati et ministri nos docuerunt, et quæ san-
 ctæ et œcumenicæ septem synodi et si quæ topicæ
 opus erant, revera nobis tradiderunt, vere et firme
 tenemus, quemadmodum in prima synodo sanctis-
 simus Silvester docuit, in secunda sanctissimus
 Damasus papa, in tertia sanctissimus Cælestinus
 papa, in quarta sanctissimus Leo papa, in quinta
 sanctissimus Vigilius papa, in sexta sanctissimus
 Agatho- papa, in septima sanctissimus Adrianus
 papa. Scitis enim omnes, eos anathemata et exse-

ἐν τῇ ἑκτῇ συνόδῳ, καὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας Ἀδρια-
νὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ **311** συνόδῳ ὡς ἴστε πάντες ὅτι
ἐθεντο καὶ ἀναθεματισμοὺς καὶ ἀφορισμοὺς ἀλύ-
τους, μὴ τις τολμήσῃ προσθῆσαι ἢ ἐκλείψαι ἢ ὅλως
παρασαλεῦσαι ἅπερ ἐκεῖνοι εὐαγγελικῶς καὶ ἀπο-
στολικῶς καὶ ἀκριβῶς ἐξακολουθοῦντες διὰ Πνεύμα-
τος ἁγίου ἐσφραγίσαντο. Μάρτυρες τῶν αὐτῶν αἱ
συνοδικαὶ βίβλοι καὶ τὰ συνοδικὰ γράμματα τῶν
κατὰ καιρὸν ἄκρων ἀρχιερέων ἦτοι πάπων καὶ τῶν
ἁγίων μεγάλων ἐκείνων συνόδων, ὡς ἠριθμήσαμεν,
ἐκ τῆς ὑμετέρας ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς φυλῆς τῶν
Λατίνων, ἄνδρες θεοφρουρούμενοι ἔργῳ καὶ λόγῳ
τετιμημένοι. Ταύτην τὴν παράδοσιν ἡμεῖς ἀσφαλῶς
κρατοῦμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀφορισμὸν τῶν ἀγιωτάτων
ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν ἐπτὰ συν-
όδων καὶ τῶν ἀγιωτάτων ἐκείνων ὄντως ἄκρων ἀρ-
χιερέων πέσωμεν. Καὶ ἡμεῖς εὐαγγελικῶς καὶ ἀπο-
στολικῶς κατὰ ἀλήθειαν κρατοῦμεν τὴν παράδοσιν
τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης· τὸ γὰρ ἡμέτερον δόγμα
παρ' ἀμφοτέρων εὖ πάντοτε ὁμολογεῖτο, τὸ δὲ ἐξ
αὐτῶν καινοτομηθὲν αὐτοῖς μόνοις ἀκατηγόρητον
εἶναι δοκεῖ, καὶ ἡμᾶς εἶδει κριτὰς αὐτῶν εἶναι καὶ
κατηγόρους, καὶ οὐκ αὐτοὺς ἡμῶν. Τὰ νῦν δὲ νεω-
στὶ τινες αὐτῶν θεολόγοι ἢ καὶ μᾶλλον εἰπεῖν και-
νολόγοι, καὶ οὐκ αἰσχύνονται ἐπ' ἀκρίβαντος ἀνα-
βαίνειν διδάσκοντες λέγειν ἐρρόρουμ Γραικόρουμ,
τούτέστι σφάλματα ἡμέτερα, εἶτα μὴ ἔχοντές τι
ἕτερον εἰπεῖν εἰ μὴ μόνον, ὡς εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ
ἡμᾶς ὁρθῶς φρονεῖν τὴν βασιλείαν ἀπωλέσαμεν·
312 καὶ αὐτοὶ τάχα ὡς δῆθεν ὁρθόδοξοι ἴσως ὄντες
αὐτοὶ ἑαυτῶν τὴν βασιλείαν κρατοῦσιν, οὐκ εἰδότες

ἅτι οὐ πάντες οἱ κρατοῦντες πάντως ὁρθόδοξοι,
οὐδ' αὖθις οἱ κρατούμενοι αἱρετικοί, ὡς ἔστιν ἰδεῖν
ἐφ' ἡμῖν· μὴ γὰρ ὁρθόδοξοί εἰσιν οἱ Ἰσμαηλίται,
ὅτι κρατοῦσιν ἡμῶν, καὶ πρὸ τούτων οἱ εἰδωλόλα-
τραι οἱ τοὺς Χριστιανοὺς ἐδίωκον, ἢ πάλιν οἱ Αἰ-
γύπτιοι ἢ Βαβυλώνιοι οἱ ποτε ἐξουσιάσαντες τῶν
Ἰσμαηλιτῶν. Ἀλλ' οὐκ ἔχουσι τί εἰπεῖν· δῆλον γὰρ
ὅτι οἱ μὲν κυριεύσαντες ἀσεβεῖς, οἱ δὲ κυριεύμενοι
εὐσεβεῖς. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ αὐτοὺς κομπάζειν περὶ
τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀντεροῦμεν
αὐτοῖς· Ἡὼς οἱ κατὰ τὴν Μυσίαν καὶ Ῥωσίαν καὶ
Ἰβηρίαν τὴν ἐψῶν καὶ Ἀθασσίαν οἰκοῦντες καὶ
ἐν λοιποῖς τόποις ἀρχουσι καὶ ἀρχονται ἀφ' ἑαυ-
τῶν, καίτοι γε τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἀκολου-
θοῦσι; Καὶ ἄλλως τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐπεί-
σεν ὁ πάπας Στέφανος ὁ Συρφρῶν, ὃς καὶ πρῶτος
τοῖς Ἰταλοῖς μετὰ ἀζύμων παρέδωκεν ἐπιτελεῖν
τὴν ἁγίαν ἱερουργίαν, καὶ τὴν προσθήκην τὴν εἰς
τὸ σύμβολον τὸ ἁγιον φανερώς ἐκήρυξε, καὶ τὸς
τρίχας τοῦ πώγωνος πρῶτος ἀπέθριξε, καὶ τοὺς ὀπ'
αὐτῶν πᾶσιν οὕτως ἐξέδωκε, βασιλεύοντας μὲν τῆς
νέας Ῥώμης τῷ τότε καιρῷ τοῦ ἀειμνήστου βασι-
λέως Κωνσταντίνου τοῦ μονομάχου, πατριαρχέον-
τος δὲ Μιχαήλ, ὃς τῇ ἐπωνυμίᾳ ἐλέγετο Κηρουλά-
ριος. Οὗτος οὖν ὁ πατριάρχης γνώμη τοῦ βασιλέως
καὶ τῶν **313** ἐτέρων τριῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ
ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας καὶ τοῦ Κύπρου καὶ
πάσης τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου τὸν εἰρημένον πάπαν
Στέφانون τῶν διπτύχων ἐξέβαλεν, ζητοῦντες τῆς
τῶν ἀζύμων καὶ τῆς προσθήκης τῆς ἐμβολῆς τὸ
αἴτιον, κόσμου ἔτει ςψ', ἰνδικτιῶνος ια'.

crationes perpetuas iis minatos esse, qui quid ad-
derent aut demerent aut omnino fluctuarent in iis,
quæ ipsi, Evangelii et apostolorum præcepta accu-
rate assecuti per sanctum Spiritum, constituissent.
Testes sunt libri et litteræ synodici summorum sin-
gulis temporibus episcoporum sive paparum et san-
ctarum illarum synodorum, quas enumeravimus,
cum illi e vestra et Latinorum gente essent, viri
pii et venerabiles dicto et facto. Hanc igitur tradi-
tionem inviolatam servamus, ne in sanctissimorum
apostolorum et septem sanctarum synodorum œcu-
menicarum et sanctissimorum illorum revera sum-
morum episcoporum execrationem incidamus. Ac
tenemus sane evangelice et apostolice traditionem
veteris Romæ. Nostra enim doctrina ab utrisque
semper observata est; at quæ ab illis innovata sunt,
solis ipsis non vituperanda esse videntur, ita ut nos
illorum iudices et accusatores esse oporteat, non
contra. Nuper vero in illis quidam rerum divina-
rum, imo potius novarum studiosi exstiterunt, qui
non vererentur, de nostris scilicet erroribus dispu-
taturi, in suggestum ascendere, cum nihil haberent,
quod afferrent, nisi amisisse nos imperium propter
doctrinæ pravitatem: quasi vero ipsi, quod ortho-
doxi sint, tucantur imperium suum, ignari illi,
non omnes, qui imperant, orthodoxos, nec qui obe-
diunt, hæreticos esse, id quod in nobis animalverti

licet. An orthodoxi sunt Ismaelitæ, quia nobis im-
perant, aut priores illis idololatræ, qui premebant
Christianos, aut Ægyptii vel Babylonii Ismaelitis
olim imperantes? Enimvero non habent, quid re-
spondeant. In aperto enim est, eos qui imperant,
impios, quibus autem imperatur, pios esse. Quare
non decet illos jactare imperium suum. Præterea
contra eosdem dicamus: Quomodo qui Mysiam,
Rossiam, Iberiam orientalem et Abasgiam habitant,
et aliis in regionibus regnent, et sui juris sint,
quandoquidem nostram sectam sequuntur? At enim
ecclesiarum dissensionem temere movit Stephanus
Syrphro papa, qui primus pane non fermentato
sanctum sacrificium peragi sivit, et additamentum
illud ad sanctum symbolum palam proclamavit, ac
primus barbam totondit, idemque omnibus sibi sub-
jectis facere permisit, regnante tum Cpoli perpetuo
memorabili imperatore Constantino Monomacho
patriarchatum administrante Michaelē, qui cogno-
mento Cerularius appellabatur. Ille igitur patriar-
cha e sententia imperatoris et reliquorum trium
patriarcharum, archiepiscopi item Bulgaricæ et Cy-
pri, totius denique, cui præerat, synodi, eum quem
dixi, papam Stephanum, diplomatis eiecit, panis
fermentati et facti additamenti rationem desiderans,
anno mundi 6500. Ecclesiæ autem Alexandriæ et
Antiochiæ et Hierosolymorum, fidelis Thebæis, san-

ησία τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ ἰωλύμων, ἡ Θηβαίς ἡ πιστή, ἡ Λιβύη ἡ ὀσία, πολλὰς θρέψασα τῆς βασιλείας τῶν οὐρακαθῶς φησὶν ὁ θεὸς Κοσμάς, ἐν ποίῳ καιρῷ ᾔσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀμτρεῖ Οὐμάρι, ὅστις ἦν ὁ τρίτῃ τὸν τρισκατάρατον Μωσέως, καὶ ἡχμαλωσαν; Καὶ τοῦτο φανερόν ἐστιν ὡς ἐγεγόνει ἡς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ὡς ἔπειτα, ἔργῳ, πρὶν τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμένην σὺν ὁδὸν συναθροισθῆναι, ὅπου οὔτε σχίσμα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὑπῆρχον οὔτε διαφοραὶ. Δὲ τίνα καιρὸν οἱ βασιλεῖς μετὰ κόπου οὐκ ἔχοντες ἁγίαν πόλιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν ἔρωσαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίοις ὡσαν· καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας εἰς τοῦ πορφυρογεννήτου τοῦ λεγομένου ἀποκτόνου ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀμνηστὴς Ἀζίζιος ἁγίαν πόλιν πάλιν ἔλαβε πολέμῳ, καὶ τὸν τάφον ὡπληρῶς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγηγερόμενον ἐλὼς θεῶν ναὸν κατεστρέψατο, καὶ τὰ σκεύη νατο, τὰ μοναστήρια κατηδάφιτε, καὶ τοὺς ἀσχομένους ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐκείνης μορῶς. Ἰταλοὺς τὸ πλεόν ἢ Ῥωμαίους καὶ ἐξ ἐτέφυλλων, ἐφόνευσεν καὶ ἐφυγάδευσε. Πάνου θαυμάσιον ἐστίν, ὡς λέγουσιν, ἡνωμένων οὐσῶν τῶν σιῶν τῷ τότε καιρῷ, πῶς ὁ θεὸς ἐπαρέδωκεν εἰς χεῖρας ἀσεβῶν. Ὅστες ἐκ πάντων τούτων ἴδοντες οὐ διὰ παρανομίαν τινὰ παρεδόθημεν ἐχθροῖς ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς μερικὴν παιδείαν, εἰ οἱ πρὸς ἡμῶν ἄγιοι· Καὶ πάντα γὰρ ὅν ὁ Κύριος παιδεύει, μαστιγῇ δὲ οὐκ ὄν παρα-

δέχεται, καὶ τὰ ἐξῆς. « Πιστὸς γὰρ, φησὶν, ὁ θεός, ὃς οὐκ ἀφῆκε ὑμᾶς εἰς τέλος πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε. » Καὶ ὁ Δαβὶδ· « Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος, τῷ δὲ θανάτῳ οὐ παρέδωκε με. »

Καὶ τοῦτο ἄκουσον. Ὅσπερ τοῖνον ἡ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖα κατελύθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ἡ δὲ τῶν Βαβυλωνίων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἡ δὲ τῶν Περσῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἡ δὲ Μακεδόνων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οὕτως καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων κατελύθη ὑπὸ τῶν Ὀτμανλίδων. Τὸ δὲ τέλος ταύτης ἤξει ἐν τῷ προσήκοντι καὶ ὠρισμένῳ καιρῷ, καὶ καταλυθήσεται, καθὼς φησὶν ὁ θεοσπέσιος Ἠσαΐας ἐν τῷ τῆς Ἰουδαίας ὁράματι· « Εἰπέ μοι Κύριος· Ἐτη ἐνιαυτοῦ ὡς ἐνιαυτὸς μισθωτοῦ, 315 καὶ ἐκλείψει ἡ δόξα Κηδάρ, καὶ τὸ κατὰλειμμα τῶν τοξευμάτων υἱῶν Κηδάρ τῶν ἰσχυρῶν ἔσται ὀλίγον, διότι Κύριος ἐλάλησεν ὁ θεός Ἰσραὴλ. » Οὕτω δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Στέφανος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐπακολουθῶν τῷ τοῦ προφήτου ῥητῇ, ἐπὶ ἔτους, Σεπτεμβρίου γ', ἡμέρας γ' θεμάτιον περὶ τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλείας ποιήσας καὶ κανονίσας, « Οὕτως κρατήσεται ἐν ἰσχυρί μὲν καὶ εὐτυχίᾳ ἔτη τριακόσια ἐννέα, ἐν δὲ συστροφῇ καὶ ἀκαταστασίᾳ ἕτερα ἔτη πεντήκοντα ἕξ, ὥστε εἶναι τὴν διακράτησιν αὐτῶν πᾶσαν εὐτυχουσαν καὶ δυστυχουσαν ἔτη τρεῖς. » Τινὲς μὲν λογίζοντες τὸν χρησμὸν διαλαμβάνοντες λέγουσι, Κακῶς ἐθεμάτισεν ὁ ἀστρονόμος, λαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ χρησμοῦ ἐκ τοῦ εἰρημένου ἔτους· καὶ ἐὰν οὕτως ἦν ὡς ἐμὲ παχὺ λεπτὸν, ἐλάνθανεν ἐκεῖνον. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τινῶν φιλοσόφων ἀρίστων

bya, quæ cives imperii cœlorum nutrit, ut rinus Cosmas, quonam tempore subactæ sunt natio amara, post Mohametem ter exsecrantur, et in servitutem redactæ? Factum hoc manifesto imperante Constantino Pogonato, mundi 6134, antequam sancta et œcumenica synodus haberetur, quo tempore nec schismata issidia in ecclesiis erant. Aliquanto post reges non levi sanciam urbem a manibus impiolindicatam Romanorum tradiderunt imperio; iperante Basilio porphyrogenito, qui Bulgaius nominatur, rursus Ægypti ameras, Azi-eamdem expugnavit, sepulcrum Salvatoris Jesu Christi et sumptuose ornatum templum ssimum in potestatem redegit, supellectilem, monasteria evertit, ubivis illic corpus exes monachos, in quibus Italarum et aliarum in major, quam Romanorum numerus erat, cidit aut fugavit. Plane mirum autem est, ut Christianos, cum conjunctæ essent ecclesiæ, tum in potestatem impiorum traditos esse. ex his omnibus intelligitur, non propter peccaliquod hostibus nos subjectos esse, sed obarem educationem, quemadmodum olim sanuerunt: « Quemcunque enim amat Deus, eum, et castigat filium, quem recipit, » et quæntur. « Fidelis enim, ait, Dominus est, qui

non permittet vos ultra, quam sustinere possitis, tentari. » Item David: « Educando educavit me Dominus, nec vero morti me tradidit. »

Etiam hoc audi. Quemadmodum Assyriorum regnum a Babyloniiis eversum est, Babyloniorum a Persis, Persarum a Macedonibus, Macedonum a Romanis, ita Romanorum quoque imperium ab Otmanlidibus: atque horum finis aderit justo et constituto tempore, evertenturque, sicut ait divinus Isaias in specie Idumææ. « Dixit mihi Dominus: Intra annum, qualis est annus mercenarii, deficiet gloria Cedar, et reliquiæ jaculorum fortium filiorum Cedar exiguæ erunt, quoniam Dominus, Deus Israelis, locutus est. » Ad quod dictum prophetæ se applicans sapientissimus Stephanus Alexandrinus, anno 6131, Septembris die 3, hebdomadis 6, de Ismaelitarum regno hoc thema fecit et constituit: « Is potenter et prospere regnabit annos trecentos novem, in rerum angustiis et perturbatione deinde annos quinquaginta sex, ut omnino eorum imperium tum faustum tum infaustum futurum sit per annos 365. » Nonnulli vaticinium perperam interpretati, astronomum male ratiocinatū esse affirmant, initium ducentes ab eo, quem dixi, anno. Quod si ita esset, falsus ille foret. At equidem de ea re quorum iam doctissimorum hominum sententias cognovi et didici, secundum quas sapiens ille vir initium

ἀνδρῶν οἰδῶς καὶ ἀνεγνωκῶς. Οὐκ ἀρχὴν τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὑψηλείας ἢ βασιλείας ὁ σοφὸς οὗτος ἐποίησεν ἀπὸ τῶν χρόνων Μωάμεθ, ἀλλ' ὥσπερ περὶ τῆς προφητείας Δανιὴλ τοῦ θείου. Τέταρτον θηρίον ὀνομάζει τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν· καὶ οὐκ ἀρχὴν ποιοῦσιν οἱ ἐξηγηταὶ ἀπὸ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου, οὔτε δυναστείας Ῥωμαίων, ἀριστοκρατείας, δημοκρατείας, διδακτορίας, ὑπατίας καὶ βασιλείας μνημονεύουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ Ὀκταβίου Καίσαρος διὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς μοναρχίας, καθὼς κάτωθεν βρῆθήσεται. Οὕτω μὲν καὶ ὁ σοφώτατος Στέφανος ἐκ τοῦ Ὀτμάνου **316** ἀμνηστὶ ἀρχὴν τοῦ κανονίου αὐτοῦ ποιεῖ. Ἔτι δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Λέων ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων θεμάτιον καὶ αὐτὸς ἐποίησε, τρισαρθίου κύκλου εὐρὺν κρατῆσαι· ἔχει βασιλεία δυνατὴ καὶ ἰσχυρὰ ἢ ἐκ τῆς Ἀγαρ, του- **B** τέστιν ἔτη τριακόςια. Ἡ δὲ συστροφή· πεντήκοντα ἐξ οὐκ ἐμνήσθη. Εἴτα τὸ ξανθὸν γένος ἄμα μετὰ τῶν πρακτέρων ὅλον Ἰσραὴλ τροπώσουσι κατὰ τοὺς χρησμούς· τῶν θείων ἀνδρῶν. Καὶ διὰ μὲν οὖν τῶν τεσσάρων ἀνέμων τὰς τέσσαρας μεγάλας βασιλείας ὁ μέγιστος διδάσκει Ζαχαρίας καὶ Δανιὴλ ὁ θεός, τὴν Χαλδαίων λέγω, τὴν Περσῶν καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ δὲ δύο ὅρη τὰ χαλκὰ τὰ δύο κλίματα τῆς οἰκουμένης εἶναι φασίν· εἰς δύο γὰρ τέμνεται, εἰς τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Καὶ οἱ μὲν πυρρὸι ἵπποι τὴν μαιφρόνον τῶν Χαλδαίων σημαίνουσιν, οἱ δὲ μέλανες τὸν ἐπιερχόμενον παρὰ Περσῶν καὶ Μήδων τοῖς Βαβυλωνίοις θάνατον, οἱ δὲ λευκοὶ τὸ σαφὲς τῆς δόξης τῶν Μακεδόνων· οὐ γὰρ ὥσπερ αἱ ἄλλαι βασιλείαι καὶ αὕτη. Οἱ δὲ ψαροὶ καὶ

ποικίλοι τὴν ἰσχυρίαν καὶ εὐτονον τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας δηλοῦσι. Τὸ δὲ προσταχθὲν αὐτοὺς περιοδεῦσαι τὴν γῆν διδάσκει πάλιν ὡς διὰ τοῦ Θεοῦ πᾶσα βασιλεία συνίσταται· φησὶ γὰρ ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου· Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου Ὀκταβίου Καίσαρος ἀρχὴν ἢ τετάρτη βασιλεία λαμβάνει, ἣν ὁ Δανιὴλ τέταρτον θηρίον φοβερὸν ὀνομάζει, διότι μὲν τότε πρῶτος αὐτὸς ἐμονάρχησε καὶ τὸν κόσμον ὅλον σχεδὸν εἰπεῖν καθυπέταξεν. Οὗτος ἐν **317** μὲν τῶν ἡμερῶν ἀπελθὼν εἰς Δελφούς· τοὺς νῦν ὀνομαζομένους Δαύλια, ἐρώτησε τὸ μαντεῖον τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει. Τοῦ δὲ Πυθίου μηδὲν ἀποκρινομένου δ' αὐτὸς ἠρώτησε, διὰ τί σιγᾷ τὸ μαντεῖον; Τότε ἡ Πυθία ἔφη· . . . Ἐλθόντος οὖν τούτου ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἀποδιδῶναι παρεγγύησε τοὺς ἐν τέλει αὐτοῦ χεῖρας κροτῆσαι καὶ γελᾶσαι ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῆς. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι διωρίσαντο ἀποσκοπῶν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς γέλωτος ἄξιον.

Καὶ περὶ μὲν οὖν τῶν προειρημένων βασιλείων Δανιὴλ ὁ θεὸς προφήτης καὶ ὁ θεὸς Ζαχαρίας καὶ ἕτεροι, ὡς προείπομεν, τὴν τε ἀνόρθωσιν αὐτῶν καὶ κατάλυσιν καὶ τὰ συμβάδντα πάντα διὰ Πνεύματος ἁγίου λέγουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ Ἡσαίας καὶ ὁ σοφὸς Στέφανος καὶ Λέων ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, ὡς προείπομεν. Ὁ δὲ θεόπτης Μωσῆς περὶ ἀναβάσεως καὶ εὐτυχίας ἐν τῇ Γενέσει τάδε διέξεισιν· Ὁ πατριάρχης ἡμῶν Ἀβραὰμ υἱὸς ἐγέννησεν ὀκτὼ, πρῶτον μὲν Ἰσραὴλ τὸν νόθον ἐκ τῆς Ἀγαρ, δευτέρον Ἰσαάκ ἐξ ἐπαγγελίας ἐκ τῆς **C** γυναικὸς αὐτοῦ Σάρρας, ὅς καὶ εὐλογήθη παρὰ Θεοῦ.

superstitionis et imperii Ismaelitarum non a Mōhametis ætate duxit, sed ad modum vaticinii divini Danielis locutus est. Is quartam bestiam Romanorum imperium appellavit : nec interpretes a Remo et Romulo initium capiunt, aut Romanorum principatus, nobilitas, plebis, dictatorum, consulum, regum imperia commemorant, sed ab Octavio demum Cæsare propter exitum monarchiæ, quemadmodum infra docebitur. Eodem igitur modo sapientissimus Stephanus ab Otmane amera canonis sui initium facit. Etiam doctissimus Romanorum imperator Leo thema fecit, qui florentem et vigentem Imperii Saracenorum statum ter computandum circulum tenere, hoc est, annos trecentos duraturum invenit. Perturbati imperii per annos quinquaginta sex non fecit mentionem. Deinde flava gens una cum vindicibus omne Ismaelis genus fugabit secundum divinorum hominum vaticinia. Quatuor ventis autem quatuor magna imperia Zacharias et divinus Daniel significant, Chaldæorum, Persarum, Macedonum et Romanorum. Duos æneas montes autem duas terræ regiones esse dicunt ; in duas enim partes terra dividitur, Asiam et Europam. Atque ruh equi atrocitatem Chaldæorum significant, nigri a Persis et Melis Babylonis illatum interitum, candidi claram Macedonum gloriam ; neque enim horum imperium cæteris simile est ; cineracei vero et versi-

colores robur et potentiam imperii Romanorum. Deinde mandato, ut terram obeant, significatur, per Deum omne constare regnum. Dicit enim Eusebius Pamphili, ab Augusto Octavio Cæsare quartum regnum initium capere, quoniam tum is primus solus imperavit, et totum pæne orbem terrarum sibi subiecit. Is quondam Delphos, qui nunc Daulia appellantur, profectus, oraculum consuluit, quis post se imperaturus esset. Cum nihil responderet Pythia, iterum rogavit, quare oraculum silet. Tum Pythia respondit . . . is Romam reversus, cum mors ipsi instaret, imperavit primoribus. **D** ut plauderent et riderent ut in fine mimi. Hoc si voluit, quoniam vitam rem esse risu dignam putabat.

De iis igitur, quæ modo commemoravi, regnis Daniel, divinus propheta, divinus Zacharias alique, ut dictum est, de eorum tum origine tum exitu et rebus gestis, a sancto Spiritu edocti, dixerunt. Similiter quæ Isaias, et sapientissimus Stephanus et Leo imperator de exitu imperii docuerint, explicuimus. Qui Deum vidit Moses de incrementis et successu in Genesi hæc explicat : « Abrahamus, patriarcha noster, filios octo procreavit, primum Ismaelem nothum, ex Agar, deinde promissum sibi Isaacum e Sarra uxore, cui benedictum est a Deo. Sarra mortua, Cheturam duxit, e qua filius sex ge-

Μετὰ δὲ τὸ ἀποθανεῖν Σάρραν ἔλαβε τὴν Χετοῦραν εἰς γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησεν υἱοὺς ἕξ, τὸν Ζομβράν, τὸν Ἰεζαὶ, τὸν Μαδάι, τὸν Μαδιάμ καὶ τὸν Ἐδόει καὶ τὸν Σοῖαι. Ἀλλ' ἐπὶ τὸν Ἰσμαὴλ τὸν νόθον ἐπα-
318 ἔλθωμεν. Μετὰ τὸ συγγενέσθαι Ἀβραάμ τῇ Ἀγαρ εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, καὶ ἰδοῦσα Σάρρα ἐζηλοτύπει αὐτῆς, καὶ ὤνειδιζε τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἔθληψε καὶ ἔλυπει τὴν Ἀγαρ. Ἡ δὲ Ἀγαρ, μὴ δυ-
 ναμένη τοσοῦτον θλίβεσθαι καὶ κακουχεῖσθαι ὑπὸ τῆς κυρίας, ἀπῆδρα, καὶ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὴν ἐκ τῆς κυρίας, αὐτῆς τῆς Σάρρας ἀπήντησεν αὐτῇ ἄγγελος Κυρίου λέγων· « Ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐ-
 τῆς. » Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος Κυρίου· « Ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαὴλ, ὅτι ἐπήκουσε Κύριος τὴν τα-
 πεινωσίν σου. Οὗτος ἔσται ἄγροικος ἄνθρωπος, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν· καὶ κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀδελ-
 φῶν αὐτοῦ κατοικήσει. » Καὶ πάλιν ἐπὶ κεφαλῇ αὐ-
 τῆς, εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ περὶ τῆς Σάρρας τῆς γυ-
 ναικὸς αὐτοῦ· « Σάρραν τὴν γυναῖκά σου εὐλόγησω, καὶ δώσω σοι ἕξ αὐτῆς τέκνον, καὶ εὐλογήσω αὐ-
 τὸν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖται ἐθνῶν ἐξ αὐ-
 τοῦ ἔσονται. » Καὶ ἔπεσεν Ἀβραάμ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐγέλασε, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων· « Εἰ δυνατόν, τῷ ἑκατονταετῇ υἱὸς γενήσε-
 ται, καὶ Σάρρα ἐνεγκόντα ἐτῶν οὕσα τέξεται. »
 Εἶπε δὲ Ἀβραάμ πρὸς τὸν Θεόν· « Ἰσμαὴλ οὗτος ζήτω ἐναντίον σου. » Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Ἀβραάμ·
 « Ναί, ἰδοὺ Σάρρα ἡ γυνὴ σου τέξεται σοι υἱόν, καὶ

καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ **319** στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον, εἶναι αὐτῷ Θεὸς ὡς καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Περὶ δὲ Ἰσμαὴλ ἰδοὺ ἐπήκουσά σου, καὶ ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτὸν καὶ πληθυνῶ αὐτὸν σφόδρα· δώδεκα ἔθνη γεννήσει, καὶ δώσω αὐτὸν εἰς ἔθνος μέγα. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαάκ, ὃν τέξεται σοι Σάρρα εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον. » Ὡς δὲ δυνάμεθα κα-
 ταλαβεῖν τὸ μέγα μυστήριον τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὑγιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν πίστεως, καὶ τὴν ἀσίδειαν ἣν ἔχου-
 σιν οἱ Ἀγαρηνοί. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἁπαξ, ἀλλὰ καὶ δις. Ἐν πρώτοις μὲν εἶπε· « Τέξεις υἱόν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. » Ὁ δὲ Ἀβραάμ αἰτήσας τῷ Θεῷ οὕτως ποιῆσαι καὶ τὸν Ἰσμαὴλ εὐλόγησαι αὐτόν, ὁ δὲ Θεὸς ἀποκριθεὶς εἶπεν· « Ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτόν, καὶ πληθυνῶ αὐτόν σφόδρα, καὶ δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ εἰς ἔθνος μέγα ἔσται. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαάκ. » Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς δῶσαι καὶ ἐμπιστεῦσαι τὴν διαθή-
 κην αὐτοῦ τῷ Ἰσμαὴλ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Ἰσαάκ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἦν θαυμάζεται εἰ τίς οὐ δύναται καταλαβεῖν τὴν ἔννοιαν τῶν τοιούτων ρητῶν. Οἱ δὲ Ἀγαρηνοί, βάρβαροι καὶ ἄγροικοι ὄντες, οὐκ οἶδασιν ὁρθῶς τὴν ἔννοιαν τῶν ρητῶν, καὶ κλαύσασι, πῶς ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐξένωσε τὴν πατριάρχην αὐτῶν καὶ **320** αὐτοὺς τῆς διαθήκης αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος, ἀλλὰ οὗτοι κομπάζουσι πῶς καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοί εἰσι τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς εὐλόγησεν καὶ τὸν Ἰσμαὴλ ὡς

meravit, Zombram, Iezai, Madai, Madiam, Eboei, et Soiai. Sed redeamus ad Ismaelem nothum. Agar ab Abrahamo compressa, gravis facta est. Quod ubi animadvertit Sarra, invidia commota, exprobrabat, atque ladebat et affligebat Agar. Qua: cum heræ cruciatus et injurias sustinere non posset, aufugit. At profugienti a Sarra hera obviam venit angelus, et eam cohortatus est, ut rediret ad heram, et imperio ejus se subjiceret. Ac dixit ei angelus Dei : « Ecce in ventre geris, et filium paries quem appellabis Ismaelem, quoniam Dominus exaudivit ægritudinem tuam. Erit is ferus homo, et manus ejus adversus omnes, et omniū manus adversus ipsum intemæ erunt ; atque habitabit in conspectu omnium fratrum suorum. » Rursus capite 17, Deus Abrahamo de Sarra, uxore ejus, dixit : « Benedicam Sarre, uxori tue, et ex eadem filium tibi dabo, atque benedicam illi, eritque is gentium origo, et regna gentium ex eodem existent. » Atque procubuit Abrahamus in faciem risitque, atque dixit cum animo : « Si fieri potest, centenario filius nascetur, et Sarra pariet ætatis anno nonagesimō. » Dixitque Deo Abrahamus : « Ismael hic coram te vivat. » Dixit Deus Abrahamo : « Profecto Sarra, uxor tua, filium tibi pariet, et nominabis eum Isaacum, atque faciam cum eo pactionem meam in tempus æternum, ut sim ipsi et posteris ejus Deus. De Ismaele

PATROL. GR. CLVI.

autem exaudivi te, et ei benedixi, et magnopere eum augebo. » Duodecim nationes procreabit, atque in magnam gentem eum faciam. Pactionem autem meam cum Isaac faciam, quem Sarra tibi pariet in hocce tempus. » Ita comprehendere possumus magnum mysterium piæ, sanæ et sanctæ fidei nostræ, et impietatem, cui Agareui obnoxii sunt. Neque semel ei Deus illud dixit, sed bis. Primum dixit : « Procreabis filium et appellabis eum Isaacum, et pactionem meam cum eo faciam in tempus æternum, cum ipso et posteris ejus. » Cum autem Abrahamus Deum rogaret, ut idem Ismaeli faceret eique benediceret, respondens Deus : « Ecco, inquit, benedixi illi et magnopere eum augebo, atque duodecim nationes procreabit et gens magna existet. At pactionem meam cum Isaac faciam. » Noluit igitur Deus pactionem suam Ismaeli et posteris ejus dare aut confidere, sed soli Isaac et hujus posteris in tempus æternum. Atque mirandum sit, si quis assequi nequeat horum verborum sententiam. Agareni tamen, barbari et feri homines, haud recte intelligunt verborum sensum, et lacrymanto, quod Deus a principio eorum patriarcham et ipsos pactione et gratia sua exclusit ; at gloriantur iidem, quod ipsi quoque Abrahami (posteris sint et Deus Ismaeli haud secus atque Isaac benedixerit. Errant autem hac in re, ut in omnibus solent, quod

καὶ τὸν Ἰσαάκ. Καὶ ἐν τούτῳ πλανῶνται ὡς καὶ ἡ πᾶσι λανθάνονται, διὰ τὴν μὲν ὁ Θεὸς εὐλόγησε τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐνεμπίστευσεν αὐτῷ, τὸν δὲ Ἰσμαὴλ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐλόγησεν αὐτὸν ἀπλῶς ὅτι « Καὶ πληθύνῃ αὐτὸν σφόδρα. » Καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ὁ Θεὸς, τετράποδα καὶ ἑρπετὰ, ἰχθύας τε καὶ πετεινά, εὐλόγησεν εἰπὼν· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. » Τὸν δὲ Ἀβρὰμ οὐ τοιούτως ἡλόγησε μόνον, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, » ἀλλὰ καὶ, « Κατακυριεύσατε αὐτῆς. » καὶ πάντα ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔδωκε τὰ ὅσα ἐν τῇ γῇ ἐστὶ κατεξουσιάζειν καὶ δεσπόζειν, ὥστε ἦν ἰδεῖν ὅτι καὶ αἱ εὐλογίαι τοῦ Θεοῦ διάφοροι εἰσι καὶ οὐχὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διὰ τὴν μὲν αἱ θεῖαι καὶ Ἰσραὴ Γραφαὶ καλῶς δηλοποιούσι τοῖς εὐ φρονούσιν, ἐκάστου υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ λέγω καὶ Ἰσμαὴλ, πῶς διαφέρουσιν αἱ εὐλογίαι, τὰ γένη καὶ αἱ κληρονομίαι ἐνδὲς ἐκάστου αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ κ' καὶ κα' τάδε φησὶ περὶ τοῦ Ἰσμαὴλ· « Εἶπε δὲ τῷ Ἀβραάμ ἡ Σάρρα· Ἐκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαάκ. » Σκληρὸν δὲ **321** ἐφάνη τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐναντίον Ἀβραάμ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσμαὴλ. Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· « Μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ τῆς παιδίσκης. Πάντα ὅσα ἀνείπη σοι Σάρρα, ἀκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν τῷ Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα, καὶ τὸν υἱὸν δὲ τῆς παιδίσκης ταύτης εἰς ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτὸν, ὅτι σπέρμα σου ἐστίν. »

Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τῷ πρωτῷ, καὶ ἔλαθεν ἄρτους καὶ ἀσκὸν ὕδατος καὶ ἔδωκε τῇ Ἀγάρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὄμῳ αὐτῆς καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν. Ἀπελθοῦσα δὲ ἐκλανάτο τὴν ἔρημον κατὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου· ἐξέλιπε δὲ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀσκοῦ, καὶ ἐκ τῆς δίψης ἐλειποθύμει ὁ Ἰσμαὴλ. Καὶ ἔβριψε τὸ παιδίον καὶ ἐκλαυσεν. Εἰσήκουσε δὲ ὁ Θεὸς τοῦ παιδίου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἦν· καὶ ἐκάλεισεν ἄγγελος Θεοῦ τὴν Ἀγάρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῇ· « Τί ἐστίν, Ἀγάρ; μὴ φοβοῦ· ἐπακήκοε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν φωνὴν τοῦ παιδίου σου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἐστίν. Ἀνάστηθι καὶ λάβε τὸ παιδίον καὶ κράτησον τῇ χειρὶ σου αὐτό· εἰς γὰρ ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτό. » Καὶ ἀνέψαξεν ὁ Θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ εἶδε φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθη καὶ ἐμπλησε τὸν ἀσκὸν τοῦ ὕδατος· καὶ ἐπότισε τὸ παιδίον. Καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἡγξύνθη, καὶ ἐκατόκνησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Φαραῇ· ἐγένετο δὲ τοξότης δυνατός. »

Ὡς δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸν Ἰσμαὴλ. Καθὼς ἐπηγγέλματο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, εἰς μέγα ἔθνος εἶναι ἐποίησε, καὶ **322** βασιλεῖς μεγάλοι ἐξ αὐτοῦ γεγονάσι, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ πάντας θεωροῦμεν εἶναι, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐνεκατόκνησεν ἐπὶ πρόσωπον ἡμῶν πάντων, καὶ οἱ ἐκ τούτου τοξόται ἀριστοὶ εἰσι λίαν λίαν. Πλὴν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ὁ Θεὸς ὑπέσκησεν αὐτόν· ὥστε καθὼς φησιν ἡ θεία Γραφή, καὶ ἦν ὠρισμένον ἐκ πολλοῦ ἄνωθεν δι' ὧν κριμάτων οἶδεν ὁ Θεὸς, τοιούτως γενέσθαι· ἦν γὰρ ἀνάγκη λοιπὸν ἵνα πέρας λάθωσι τὰ ὅσα ὁ θεόπτης Μωσῆς; ἔφησε, καὶ οὐχὶ ὅτι οὐκ

Deus Isaac benedixit et pactionem suam dedit, Ismaeli non item, sed simpliciter benedixit et promisit, magnopere se cum aucturum esse. Nam brutis animantibus, quadrupedibus et reptilibus, piscibus et alitibus, Deus benedixit, cum diceret : « Augemini et multiplicamini et implete terram. » Adamo autem non sic benedixit solum : « Augemini et multiplicamini et implete terram, » verum etiam, « Domini ejus esto, » atque in manus eorum tradidit, quæcunque in terra possideri et regi possunt, ut intelligatur, benedictiones Dei diversas esse, secus atque illi dicunt, quoniam divinæ et sacræ Litteræ recte sentientibus satis demonstrant, in utroque illo Abrahami Isaac, inquam, et Ismaele diversas esse benedictiones, genera et heredia.

Capite 20 et 21 hæc de Ismaele narratur. « Dixit Abrahamo Sarra : « Ejice puellam hanc cum filio ejus. Neque enim hæres erit filius puellæ cum filio meo Isaac. » Admodum asperum id dictum Abrahamo videbatur in ipsius filium Ismaelem. Sed Deus Abrahamo dixit : « Ne asperum tibi videatur in puerum aut puellam; imo quæcunque dixerit Sarra, ausculta voci ejus, quoniam in Isaac vocabitur tibi semen, et filium puellæ hujus magnam gentem facturus sum, quia semen tuum est. » Surrexit igitur mane Abrahamus, panem et utrem aquæ

Agar tradidit, humero ejus puerum imposuit, et dimisit eam. Quæ cum abiisset, per deserti delata est ad fontem sacramenti. Deficiebat aqua in utre et præ siti elanguescerebat Ismael. Abiecit puerum mulier et lacrymabat. Audivit autem e sede sua vocem pueri Deus, atque appellavit Agar de cælo angelus Dei, eique dixit : « Quid rei est, Agar ? ne timeas ; audivit enim Deus vocem pueri tui ex loco eo, in quo est. Surge, tolle puerum, eumque manu tua comprehende ; magnam enim gentem eum faciam. » Tum aperuit Deus oculos ejus, ut videret fontem aquæ. Abiit igitur mulier, et, repleto utre, potum præbuit puero. Deinde, aderat Deus puero, qui adolescebat et habitabat in deserto Paræ, factusque est sagittarius eximius. »

Sic agnoscere possumus Ismaelem. Sicut Deus Abrahamo promisit, ita magnam gentem eum fecit, et reges magni ex eo exstiterunt, et manus ejus adversus omnes, et omnium manus adversus ipsum intentas videmus, et domicilium collocavit in conspectu nostri omnium, et postori ejus sagittarii longe optimi sunt ; pactione autem sua Deus eum exclusit : ut, quemadmodum in sacris Litteris est et longe ante constitutum erat ob rationes, quas Deus novit, ita eveniret. Necesse enim erat, ut eventum habere, quæcunque divinus Moses dixerat. Minime vero nos prave sentiebamus, Ro-

ὑμῶν ὁρθῶς Ῥωμαῖοι τε καὶ Σέρβοι καὶ Βούλ-
καὶ ὡς λέγουσιν οἱ κατηγοροῦντες ἡμᾶς καὶ
οὐσιν. Ἐάν δὲ πάλιν καὶ ὑπὸ ἀμαρτιῶν ἡμεῖς
ὑθήμεν, καὶ ὑμεῖς οἱ Ἱταλοὶ μὴ ἀμερίμω-
ς, ἀλλὰ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸ στήθος ὑμῶν βάλετε
τὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, καὶ κατηγοροῦντες ἡμᾶς
τε. Αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰσμηλίται ἀπιστοὶ ὄντες χα-
καὶ ἀναλετήμονες, προστάξει δὲ Θεοῦ τοὺς πι-
παιδεύουσι καὶ τὸ πλεῖον μέρος τοῦ κόσμου
οὔσι. Διὸ οὐ δεῖ μεγαλοῦργημονεῖν περὶ τοῦ-
οὺς Ἱταλοὺς, ὅτι διὰ τὸ ὁρθῶς φρονεῖν καὶ
καὶ ἀγιοὶ ταυτοὺς λέγουσιν εἶναι, καὶ διὰ
τῶν ὁρθοδοξίαν καὶ δικαιοσύνην ἔως τοῦ νῦν
ἔουσιν.

τοὺς μὲν τοὺς λόγους εἰρήκαμεν οὐχὶ πρὸς τὸ
ρίνειν ἢ κατηγορεῖν τινα, μὴ γένοιτο! ἀλλ'
ἵς καταλαλοῦσιν ἡμᾶς δειξόμεν ὅτι οὐκ ὁρθῶς
φῶς τὰς Γραφὰς **323** οἶδασιν. Διὰ τοῦτο μὲν
μήμονται, καὶ σοφοὶ εἰσι πάντες τοῦ νοῦθε-
κτοῦς δὲ ἀμαρτάνοντας οὐ γινώσκουσι.

Ἐπὶ τὴν ἡμετέραν οὖν διήγησιν ἐπανέλθωμεν.
τις αἰτήσῃ τί τὸ πραχθὲν παρὰ τοῦ βασιλέως
ἔ μέσου καιρῷ τῆς μάχης, εἶπω αὐτῷ. Ἐν ᾧ
ὄν καὶ καιρῷ ὁ Ἀμηρόδης παρεσκευάζετο καὶ
οἰδεῖαν ἐποίησαν οἱ ἔξωθεν αὐθένται οἱ Χρι-
στῆ. Καὶ τῶν μὲν περικύκλωθεν αὐθέντων Χρι-
στῶν δὴλόν ἐστι τοῖς πᾶσιν οὐδὲν, ἀλλὰ μᾶλλον
ρὸς τὸν τῆς Σεβαστίας αὐθέντην Γεώργιον πρέσ-
ἀμερᾶς ἀπέστειλεν, ἵνα μεσιτεύσῃ περὶ τῆς
ῆς τῆς ἀναμεταξὺ τῶν Οὐγγάρων καὶ τοῦ
324 Μετὰ δὲ τοῦ ἀπερχομένου πρέσβεος Χρι-

στιανὸς τις γραμματικὸς ἦν, ἀνατεθειμένος παρὰ
τινων Τούρκων τῶν τῆς βουλῆς εἰπεῖν τῷ δεσπότη
ἵνα ποιήσῃ ἀναβολὴν εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐάν γένη-
ται ἢ μετὰ τῶν Οὐγγάρων συνθήκη τῆς ἀγάπης
ῆτοι εἰρήνης. εὐθὺς δὲ Τούρκος κατὰ τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως καθορμήσεται. Κάκεινος οὐκ ἐφρόντισε
περὶ τούτου οὔτε ἔμελεν αὐτῷ, οὐκ εἰδὼς ὁ ἀθλιος
ὅτι εἰ ἀφαιρεθῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, τὰ μέλη εἰσι
νεκρά.

Τότε οὖν καὶ ἐν τῇ Ἑνετίᾳ βουλῆς μεγάλης γε-
νομένης περὶ τούτου ἀνέστη ὁ τῷ τότε καιρῷ δοῦξ,
τοῦνομα Φραγκίσκος Φούσκαρις, λέγων· « Οὐ κατ'
ἀγνοίαν γάρ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὠριζεν ἡμᾶς. »

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ ὁμιλήσαντες **324**
αὐτῷ φρονιμώτερον αὐτοῦ ἀνθρώπων ἐν τῇ Ἱταλίᾳ
οὐκ εἶδόν, εἰ μὴ διὰ κακίαν καὶ φθόνον· οὐκ οἶδε
γάρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Ἦν δὲ τῇ
αἰτίᾳ τούτου τοῦ Ἀλωύσιου Διέδου τοῦ ποτὲ μεσι-
τεῦσαντος ἵνα ὁ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου ὁ κύριος
Κωνσταντῖνος, δεσπότης ὢν τότε τῷ καιρῷ ἐν τῇ
Πελοποννήσῃ, λάβῃ εἰς γυναῖκα αὐτοῦ τὴν τοῦ
τοῦ δονκὸς θυγατέρα μετὰ προικὸς πολλῆς. Ὁ οὖν
αὐθέντης μου οὐ δι' ἄλλο εἰ μὴ ἵνα γένηται οἶον·
καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑνετίας ἐν,
συνεκατεῖθαι τῇ τοιαύτῃ ἀγχιστεῖ, ἐμοῦ τε καὶ
ἄλλων πλειόνων συναινούτων τοῦτο καὶ ἀναγκαζόν-
των σχεδὸν ἤδη ἐγίνετο. Ὡς δὲ ἐγένετο βασιλεὺς καὶ
ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, τοῦτο ἀνοίκειον ἦν· πῶς
γὰρ ἐδύναντο οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες καὶ ἄρχόντισ-
σαι κυρίαν καὶ δέσποιναν αὐτῶν καταδεχθῆναι; Ἐνε-
τοῦ θυγατέρα, καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους

Servii et Bulgari, id quod, qui nos calumnian-
t accusant, dicunt. Vos vero Itali ne securi
sed, impositis pectori manibus, militamini
animo, et desistite nos acrusare. Ismaclitæ
homines impii, duri et inhumani, e volun-
dei pios castigant et majorem partem orbis
tam occupatam tenent. Quare non decet de
loriari Italos, sese propter doctrinæ probita-
justos et sanctos se appellare et propter or-
xiam et justitiam ad hunc diem regnare.
e verba minime fecimus, quo, quod absit!
quam damnemus aut accusemus, sed ut os-
mus iis qui nos calumniantur, haud probe
ecle eos Scripturas intelligere. Hinc enim sit ut
ituperent et omnes sibi videantur ad repre-
endum satis sapere, ipsos se errare non
ant.

Revertamur ad propositum nostrum. Si quæ-
quid imperator tempore, quod in obsidione
imptum est, egerit, dicam. Quo quidem tem-
Ameras bellum parabat et ad ferendam openi
struebant externi principes Christiani. Quan-
Christianorum, qui circa habitabant, princi-
nullam openi allatam esse, notum est omni-
quin imo ad Servie principem Georgium
ras legatum misit, ut is de pace inter Huuga-
t Ameram concilianda ageret. Cum legato

Christianus aliquis litteratus erat, a Turcis quibus-
dam consiliariis additus, qui despotæ suaderet, ut
amicitiam conciliare studeret, ut, si fieret cum
Hungaris pacis et amicitie pactio, Turca statim
CPolim invaderet. Quam rem miser ille nihil æsti-
mabat nec pensi habebat, nescius, capite a corpore
deciso, membra mortua esse.

Eodem tempore etiam Venetis de hac re ma-
gnum concilium habitum est, in quo, qui tum dux
erat, Franciscus Fuscaris surrexit et dixit: « Non
ex ignorantia imperator Joannes nos expetivit. »
Enimvero etiam alii, qui eum vidissent et cum
eo colloqui essent, prudentiorem hominem in Italia
visum esse negabant. At obstabat nequitia et in-
vidia. Nescit enim invidia honorare utilitatem. Cujus
rei causa erat Aloysius Diedus, qui olim curave-
rat, ut beatæ memoriæ princeps meus, Constanti-
nus dominus, despota tum in Peloponneso, hujus
ducis filiam cum magna dote uxorem duceret.
Princeps meus non aliam ob causam, nisi ut ipse
et principatus cum Venetis jungerentur, eam am-
nitatem admisit, nobis et aliis multis id approban-
tibus et ut fieret pæne cogentibus. Sed postquam
imperator factus est et in urbem venit, incommo-
dum erat. Quomodo enim fieri poterat, ut civitatis
viri et feminæ principes dominam et imperatricem
reciperent Veneti filiam, et generi ac filii ejus affi-

καὶ υἱοὺς συγγάμους καὶ γυναικαδελφούς εἶναι ἡ βασιλεῖ, ἐνδόξου μὲν Ἰσως καὶ δουκὸς ὄντος, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν. Καὶ αὖθις μετὰ τὸ βασιλεῖα γενέσθαι τὸν αὐθέντην μου ὁ δοῦξ ἐξήτει τὸ τοιοῦτο, ἀλλ' ἀπεπέμφθη. Ἐνεκεν τούτου λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος ἐγένετο ἐχθρὸς· καὶ πολλὰ εἰπόντος τοῦ Ἀλωῦσιου Λαυρεδάνου καὶ τοῦ Ἀντωνίου Διέδου καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ ἀποδειξάντων ὅτι εἰ καὶ ἡ πόλις ἀλωθῇ, πλείστη ζημία συμβαίνει καὶ τῇ αὐτῶν **325** αὐθεντία, πλὴν οὐκ ἴσχυσαν παροτρῦναι τὸν δοῦκα συνδραμεῖν τῷ βασιλεῖ.]

Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης περὶ τούτου ἐφρόντισεν. Εὐρεθέντος γάρ τοῦ καρδηνάλιου Ῥωσσίας εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐγὼ περὶ τούτου μεσιτεύσας πρὸς τὸν αἰοίδιμον καὶ μακαρίτην τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλεῖα, ἵνα γένηται ὁδε καρδηνάλις πατριάρχης **B** Κοινσταντινουπόλεως· καὶ εἰ γένηται, τὰ καὶ τὰ γενήσονται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάντα εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, εἰ καὶ ἐκ δευτέρου μνημονευσθῇ ὁ πάππας· καὶ πολλῶν συζητήσεων λόγων καὶ βουλῆς γενομένων ἔδοξε τῷ αἰοδίμῳ βασιλεῖ τῷ αὐθέντῃ μου τὸ ἐν τῶν δύο μὴ γένοιτο παντελῶς, ὅτι τῷ γενομένῳ πατριάρχῃ ἀνάγκη ἦν ἡ πείθεσθαι αὐτῷ τοὺς πάντας, ἡ ἔρις καὶ ἐχθρὰ γενήσεται ἀναμεταξὺ αὐτοῦ καὶ αὐτῶν τῶν μὴ πειθομένων αὐτῷ. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τοῦ καιροῦ διαμέσῳ εἰ καὶ συμβῇ ἡμῖν μάχη ἔξωθεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔχειν ἡμᾶς καὶ ἔπαυσιν, πόσον ἔσται κακόν; Τὸ δὲ μνημονεῦσθαι τὴν πᾶσαν γεννηθῆναι ἔνεκεν ἐλπίδος βοηθείας ἐν τῇ ἀνάγκῃ ἡμῶν· καὶ ὅσοι τοῦτο ποιήσωσιν ἐν τῇ ἀγίᾳ **C** Σοφίᾳ, οἱ ἄλλοι ἔσονται ἀναίτιοι καὶ εἰρηνικοί.

nes imperatoris et fratres imperatricis essent? Quandoquidem dux honoratus forsitan erat, sed ad tempus lectus. Atque dux quidem etiam postquam dominus meus imperator factus est, huic connubio instabat, sed repulsiatus est. Propter hanc causam igitur is nobis inimicus erat, et cum multa dixissent Aloysius Lauredanus et Antonius Diedus et alii multi, demonstrassentque, si urbs caperetur, magna detrimenta etiam ipsorum rebus allatum iri, non poterant tamen duci persuadere, ut imperatori succurreret.

Etiam Ecclesiae Romanae haec res curae erat. Cum enim in urbe adesset cardinalis Rossiae, et ego **D** egissem cum venerando et beatae memoriae imperatore, domino meo, ut is cardinalis patriarcha Cpolis fieret, unde futurum esset, ut ab ipso et papa nonnihil fieret ad urbem adjuvandam, si rursus papae mentio fieret, multis sermonibus et consultationibus habitis, imperatori, domino meo, visum est, neutrum eorum quae consecutura essent, fieri debere, quandoquidem necesse esset, ut aut patriarchae omnes obedirent, aut lites et inimicitiae inter ipsum et eos, qui non obedirent, orirentur. Interea si nobis seris bellum inferretur ab hostibus, et conficiaremur etiam domi dissidiis, quanta mala futura essent? Papae tamen memoria fieret propter spem auxilii in hac necessitate. Quod qui facerent in Sanctae Sophiae templo facerent: reliqui ne accu-

Καὶ τῇ 18^ῃ τοῦ δεκεμβρίου παρελθόντων 25 μηνῶν, καὶ τοσούτου λόγου γενομένου περὶ βοηθείας ὅσον ἐποίησατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάερος ἡτοι τῆς Αἰγύπτου· ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας **326** δυνατὸν ἦν ἀποσταλθῆναι χρήματα κρυφίως πολυμερῶς, καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου· ἀλλ' οὐκ ἀπέλαυσεν οὐδὲ εἶδεν οὐδεὶς ἕνα ὀβολόν. Ναί, ἀληθῶς ἀπέστειλαν πολλὰ χρήματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν Ἀμηνρᾶν πολιορκοῦντα τὴν πόλιν· καὶ ἐθριάμβευσαν αὐτοῦς οἱ Τοῦρκοι, δεικνύοντες ὅτι Ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὁμῶν εἰσὶ. Τίς τῶν Χριστιανῶν αὐθέντων ἡ Ἰδῆρων ἀπέστειλεν ἕνα ὀβολόν ἡ ἀνθρώπους εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, ἡ φανερώς ἡ κρυφίως; Οἱ Οὐγγαροὶ δὲ ἔστειλαν πρόσβεις πρὸς τὸν ἀμηνρᾶν λέγοντες ὅτι, Σωζομένου ἵνα ἔχητε καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην μεθ' ὁμῶν· ἀλλ' ἐπεὶ οὐ τηρεῖτε κατὰ τὰς ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ὁμῶν συνθήκας, καὶ ἡμεῖς ἀθετήσωμεν πᾶσαν τὴν εἰρηνοποίησιν. Καὶ ἔφθασαν οἱ πρόσβεις, ἥνικα ἐπολιορκεῖτο ἡ πόλις, ἐν ᾗ ἐδόμοσάδι ἐμείλλον τὴν ἐμβολὴν δῶσαι. Ὁ δὲ ἀμηνρᾶς καὶ πᾶσα ἡ βουλή αὐτοῦ ἐχρόνιζον αὐτοὺς λόγοις κολακείας προσδοκᾶν τὴν ἀπόκρισιν σήμερον ἢ αὔριον. Καὶ τοῦτο ἐποιοῦν μετὰ δόλου, ἄχρι ἔωσι τὰ μέλλοντα συμβῆναι, ὅτι εἰ μὲν παραλάβοιεν τὴν πόλιν, εἰπωσιν πρὸς αὐτοὺς· Ἰδοὺ γὰρ ἐλάδομεν αὐτὴν· ὁμαῖς δὲ ἀπέλθετε, καὶ ὥς ἂν δόξῃ ὑμῖν ποιήσατε, ἡ εἰρήνην ἔχειν μεθ' ἡμῶν ἡ μάχην· ὁ δὲ καὶ ἐγένετο καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἐρρήθη. Εἰ δὲ οὐκ ἐπαρελάμβανον αὐτὴν, ἤθελον εἰπεῖν ὅτι ἔνεκεν τῆς ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ὁμῶν εἰρήνης ὁ πόλεμος· **sarentur nec turbarentur.**

Die 12 Decembris, cum sex menses praeterissent, et tot verba essent facta de auxilio, quot fecit sultanus Cairi sive Aegypti, et a Servia posset pecunia occulte multis modis, homines item alio modo summitti, nemo quidquam inde commodi percepit nec vidit vel teruncium. Imo miserunt magnam pecuniam et militum copiam Amerae urbem oppugnanti, atque laudibus eos efferebant Turcae, jactantes, etiam Servios nobis adversari. Quis Christianorum principum aut Iberorum vel teruncium aut homines ad urbis auxilium sive aperte sive occulte misit? Hungari tamen legatos ad Ameram miserunt, qui nuntiarent, se sic, ut illi cum imperatore pacem et amicitiam colerent, cum ipsis pacem fecisse: nunc cum illi non servarent mutua pacta, se quoque pacem factam omnino improbare. Advenerunt legati, cum urbs obsideretur, quae hebdomade impressionem facturi erant. Ameras et totum concilium ejus blandis sermonibus eos differebant, ut in praesentem aut crastinum diem responsum exspectarent. Callide ita agebant, donec viderent, quo res evasura esset, si urbem cepissent, dicturi, se eam expugnasse: illi abirent, et utrum ipsis videretur, facerent, sive pacem sive bellum mallent: id quod factum et legatis responsum est. Si eam non capturi essent, dicere statuerant, ob pacem cum illis servandam se de-

ἔπαυσε, καὶ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀνεχωρήσαμεν. **327** Ὅμως ἐψιθυρίσθη ὅτι ὁ ἀμηρὰς ἐλογίζετο λέγων· « Εἰ οὐ μὴ παραλάβω τὴν πόλιν τὰ νῦν, εὐθέως ποιήσω ἀγάπην, καὶ κατὰ πᾶν μου τὴν ζωὴν τηρήσω αὐτήν. »

Ὁ δὲ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς τί οὐκ ἔπραξε, κρυφῶς ἢ φανερώς, ὑπὲρ τῆς βοήθειας τῆς πόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Καὶ γὰρ ὁβλὸν ἔστιν ὅτι, εἰ ἤθελεν, εὐκόλως ἐδύνατο φυγεῖν. Πλὴν οὐκ ἤθελεν, ἀλλ' ἐγγωνίζετο ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὃς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς καὶ ἐποίησε. Καὶ τίς τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα καὶ ἄλλα γενόμενα ἐπίστατο πᾶρες τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου καὶ ἐμοῦ; Ὅτι ὁ ἐξ Οὐγγάρων Ἰαγκος προεζήτει ἵνα δώσῃ αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν Σηλυμβρίαν ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ ἔσται εἰς τῶν ὑπερουσίων αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκέλευε ἔχειν, καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔσται ἐκείνων ἐχθρὸς καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία κατὰ τὴν ἐκείνου αἵτησιν, καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη, καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου ὁ τοῦ Μιχαὴλ υἱὸς ἐκόμισε τὸ χρυσόβουλλον πρὸς Ἰαγκόν. Τίς ἐπίστατο τὴν τοῦ τῶν Καταλάνων ῥηγὸς ζήτησιν; ὃς δωρηθῆναι αὐτῷ τὴν Λήμνον ἐζήτηι, καὶ ἔσται κατὰ τῶν Τούρκων διὰ θαλάσσης αἶλ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοήθεια καὶ ἐπράττετο. Τίς **328** ἐπίστατο ὅσα ὅλ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρώ-

πους, καὶ οὐκ ἔστειλαν; ἢ τίς νηστείας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων, διδοὺς αὐτοῖς χρήματα ἢ τοῖς πτωχοῖς, οὓς μᾶλλον ἐθεράπευσεν; ἢ ἐπαγγελίας ὃς ἐποίησατο πλείστας πρὸς Θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἁσεδῶν. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα πάντα τὰ μὲν παρεῖδε Θεὸς, διὰ τίνων ἁμαρτιῶν οὐκ οἶδα αἰτίαν, τὰ δὲ ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἕκαστος ἔλεγεν ὡς αὐτῷ ἰδοὺ. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν μοι ταῦτά φημι· κρίσις γὰρ ἦν ὄντως Θεοῦ, πάλαι κυρωθεῖσα πρὸς ἐσχατίας καταβῆναι δυστυχημάτων τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Διὰ τοῦτο λόγοις ἀπορρήτοις τῆς προνοίας τῶν μὲν λυπηρῶν καὶ ἐναντίων καὶ βλαπτόντων μεγάλη τις γίνεται συνδρομή, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ ὠφελούντων πλείστα τὰ ἐμπόδια.

B Πρὸ ὀλίγου λοιπὸν τὰ περὶ τοῦ τρισκατάρτου Μωάμεθ εἰρήκαμεν, μέγας τῶν φληνάφων αὐτοῦ μύθων τῶν γέλωτος ἀξίων· τὰ νῦν οὖν τὰς ἀντιρρήσεις αὐτῶν καὶ ἔλεγμους εἴπωμεν.

Γ'. Φέρετε εἰς κατηγορίαν ἡμῶν, ὧ ἁσεδεῖς, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστὸς παρὰ τῶν Ἰουδαίων, Εἰ Υἱὸς Θεοῦ εἶ σύ; **329** ἠρνήσατο καὶ εἶπεν ὅτι Ὑμῖς λέγετε τοῦτο. Καὶ φέρετε αὐτὸ εἰς μαρτυρίαν· καθ' ἡμῶν, ἵνα δεῖξητε τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα ἀληθῆ. Ταῦτα γοῦν ποιεῖτε ἀπὸ τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς Γραφάς· εἰ γὰρ εὐρίσκεισθε ἐξετάζοντες καὶ ἐρευνῶντες τὰς Γραφάς ὡς δεῖ, οὐκ ἂν ἐπλανήθητε. Ὅμως ἀρήμι τοῦ λέγειν κατὰ τὸ παρὸν τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου μαρτυρίας, αἵτινες ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ **C** Χριστοῦ, δεῖκνύουσαι αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, πολλὰς οὕσας· διὸ ἀπὸ τούτων φθάσαν-

stissime a bello et secundum conventa discessisse. Rumor tamen erat, Ameram cogitare ac dicere, si urbe nunc potiretur, statim se amicitiam nobiscum initutum et per totam vitam servaturum esse.

Beate autem memorie imperator, dominus meus, quid pro defensione urbis et imperii, imo, ut verius dicam, pro salute capitis, palam et occulte non est molitus? Manifestum est enim, si voluisset, facile eum fugere potuisse. Verum noluit, sed laborabat ad exemplum boni pastoris, qui animam deponit pro ovibus, ut deposuit sane. Quis autem alius hæc et reliqua facta præter Joannem Cantacuzenum et me noverat? Optaverat ex Hungaris oriundus Iancus, dari sibi ab imperatore Selymbriam aut Mesembriam, pollicitus se unum e subjectis ejus fore et multos de suis eo traducturum, atque bello cum Turcis conflato horum hostem, urbis vindicem futurum esse. Itaque, commisso bello, data ei est Mesembria, ut petiverat, bulla aurea a me conscripta et per Theodosii Cyprii affinem, Michaelis filium, ad Iancum perlata. Cui nota erat Catalanorum regis petitio? qui, si donaretur sibi Lemnus, adversus Turcas mari semper pugnaturum et urbi, cogente necessitate, opitulaturum se esse recipiebat: de qua re cum illo actum est. Aut quis noverat, quantam pecuniam et quæ promissa dederit imperator miserique in Chium per

Galatam, ut milites sibi mitterent, nec misisset illos? aut jejunia et preces, quas aut ipse faciebat, aut per sacerdotes fieri curabat, pecunia illis vel pauperibus, quos magis diligebat, distributa? aut vota, quæ Deo plurima fecit ad Christianos a servitio impiorum liberandos? Verum hæc omnia partim, nescio propter quæ peccata, neglexit Deus, partim homines ignorarunt, pro sua quisque libidine fabulantes. Ego vero pro mea quidem sententia ita statuo: fuisse hoc revera judicium Dei, quo pridem decretum erat, ut res publica Romanorum ad extremas devolveretur miseria. Arcanis autem Providentiæ consiliis ingratis quidem, adversis et noxiis magna auxilia parata sunt, sed bonis et commodis plurima impedimenta.

Paulo supra ter execrandi Muhametis nonnullas nugæ et fabulæ ridiculas commemoravimus: earum nunc dubitationes et refutationes promissus.

3. Affertis in accusationem nostræ, impii, Christum a Judæis interrogatum, num Filius Dei esset, negasse, et istos ita dicere respondisse, testimonio hoc adversus nos usi, quo quæ ipsi dicitis vera esse ostendatis. At hoc quidem ex inscitia sacrarum Litterarum facitis: quas si investigaretis, et scrutaremini, ut decet, non errassetis forsitan. Sed omitto nunc quidem inde a rerum principio quæ de Christo pronuntiata sunt permulta testimonia, quæ

αὐτῷ ὁ Χριστὸς ὡς κακῶς λαλήσαντι ; Οὐχί, ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ Χριστός ; « Ὅτι εἰπόν σοι τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας σου πιστεύεις ; Μείζονα τούτων ὄψει. » Καὶ ὅτι μὲν ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου ὁ Χριστὸς εἶρηκεν ὅτι Σὺ εἶπας, τοῦτο τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἀρνήσεως λόγος, ἀλλὰ συγκαταθέσεως καὶ ὁμολογίας, καὶ ὥσπερ πρὸς τὸν Ἰούδαν εἶπε. Συγκαθήμενος καὶ γὰρ ἐν μίᾳ ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτούς : « Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. » Καὶ ἔλεγεν εἰς ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ : « Μήτι ἐγὼ εἰμι ; » καὶ ἄλλος : « Μήτι ἐγὼ εἰμι ; » Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἰούδας : « Μήτι ἐγὼ εἰμι ; » Λέγει ὁ Χριστός : **332** « Σὺ εἶπας. » Τότε πάντως οὐκ ἦν λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πιλάτου λόγος γὰρ ἦν συνήθης τοῦ τόπου, καὶ ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ Χριστός. Καὶ ὥσπερ ἀρτίως πολ- λάκις καὶ ἐπὶ τῶν Μουσουλμάνων λέγει ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον μετὰ συμβουλῆς ὅτι Ποιήσωμεν τόδε, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἕτερον ὅτι Γενέσθω, ἀποκρί- νεται ὅτι Σὺ ἡξεύρεις, καὶ οὐκ ἐστι λόγος ἀρνή- σεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χρι- στοῦ. Ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ ἐχρήσατο τῇ τοιαύτῃ λέξει ὁ Χριστός, τῇ Σὺ εἶπας. Ὅμως ὁ αὐτός Πιλάτος ἠρώτησε τὸν Χριστὸν λέγων : « Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; » Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός : « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τού- του. Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἡγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις. Νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐντεῦθεν. » Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος : « Οὐκ οὖν

βασιλεὺς εἶ σὺ ; » Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός : « Σὺ λέ- γεις ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ· ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννη- μαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρ- τυρῶμαι τῇ ἀληθείᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς. » Λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος : « Τί ἐστὶν ἀλήθεια ; » Ὁρᾷς πῶς ἐνταῦθα ἐδείχθη σαφέστερον ; Πάντως ὁ Χριστὸς βασιλεὺς ἐδείξε καὶ εἶπεν ἑαυτόν. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου πάλιν αὐτῷ τοῦτο ἀπεκρίθη· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν· Ναὶ βασιλεὺς εἰμι, εἶπε : « Σὺ λέγεις **333** ὅτι βασι- λεὺς εἰμι ἐγώ. » Τί γοῦν ὁ Πιλάτος, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ ὅτι Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρῶμαι τῇ ἀλη- θείᾳ, λέγει πρὸς αὐτόν : « Τί ἐστὶν ἀλήθεια ; » Τουτέστιν ὅτι Εἰ εἰς τὸν κόσμον ἀλήθεια ἦν, οὐκ ἂν παραδίδου εἰς θάνατον· καὶ οἷον ἀποκλαιόμενον τὴν τῆς ἀληθείας στέργειν εἶπε τί ἐστὶν ἀλήθεια ; Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστὸς ὅτι Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἀπε- κρίνατο ἢ ὅτι Ἐγὼ εἰμι.

Οἶδας ὅπως εἰς ἃ οὐκ ἐπίστανται οἱ Μουσουλμά- νων, κατηγοροῦσι τοὺς ἀξίους ἐκείνου ; Ἰδοὺ τοίνυν, εἰπερ ζητεῖς ἀλήθειαν, γινώθι αὐτήν. Εἰ δ' οὖν, σὺ οἶδας· οὐ γὰρ παρὰ τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ περὶ ταύτην ἀγνοία, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστρεφόμενων αὐτήν.

δ'. Ἐπείδῃ περὶ τῶν ἄλλων ὧν παρ' ὑμῶν τῶν Μουσουλμάνων ἐγκαλοῦμεθα οἱ Χριστιανοὶ ἱκανῶς ἀποδεδείχεται, ὥστ' εἶναι ἡμᾶς ἀνωτέρους πάσης κατηγορίας, φέρε δὴ λοιπὸν σχεψώμεθα καὶ περὶ

daicæ peritus ? interrogavit eum quod vellet : cum autem audisset e Christo, quæ sub corde secreta premebat, dixit ei : « Tu es Dei Filius, tu rex Israel. » Ecquid vituperavit eum Christus ut male dicen- tem ? Minime vero, sed, « Quia dixi tibi, ait, secreta cordis tui, credis ? Majora istis videbis. » Quod autem a Pilato rogatus Christus respondit, dixisse eum, ea non negantis, sed concedentis et consentientis oratio est, quali etiam in Judam usus est. Assidens enim discipulis Christus : « Unus vestrum, inquit, me traditurus est. » Rogavit de se quisque, Ecquid ego sum ? Et alius : Ecquid ego sum ? Et rogavit Judas : « Ecquid ego sum ? » Tum Christus : « Dixisti, » inquit : quo certe quidem loco non recusantis, sed affirmantis sermo fuit. Similiter igitur in Pilato. Nimirum erat id dicendi genus in illa regione usitatum, et usus est illo Christus ut ejus regionis proprio. Quemadmodum enim etiam in Musulmanis sæpe fit, ut, cum quis cum cohortatione dicit, ut faciant quippiam, alter non, Fiat istud, sed « Reperisti » respondeat : ita in Christo quoque res habet. Quippe dictione illius regionis propria utebatur, cum responderet « Dixisti. » Ro- gavit idem Pilatus Christum : « Num rex Judæorum es ? » respondit Christus : « Regnum meum non est hujus mundi. Si hujus mundi regnum meum esset, operam dedissent socii mei, ne Judæis tra-

derer. At nunc non est hujus loci regnum meum. » Rogavit Pilatus : « Non es igitur rex ? » Respondit Christus : « Dicis, regem me esse. Ad hoc ego natus sum et ad hoc in terram veni, ut veritatis testis essem. Quisquis ex veritate est, audit vocem meam. » Dicit ei Pilatus : « Quid est veritas ? » Vides apertius hic rem ostendi : omnino regem se esse affir- mavit et ostendit Christus. Interrogatus a Pilato, rursus ei respondit non hoc modo : Ita est, Rex sum, sed : « Dicis, me regem esse. » Quid porro Pi- latus, cum Christus dixisset, ad hoc se natum esse et ad hoc venisse in mundum, ut veritatis testis es- set, rogavit eum : « Quid est veritas ? » hoc est, Si in mundo veritas esset, non tradereris morti. Etenim quasi lugeret veritatis absentiam, quid veritas esset rogavit. At enim etiam a pontifice maximo rogatus Christus in hunc modum : « Obtestor te per Deum vivum, ut dicas nobis, num Filius Dei sis, » nihil aliud, nisi « Sum » respondit.

Nostine jam quomodo de iis, quæ ignorant Musulmani, accusent homines laude dignos ? Ecce, si quæris veritatem, cognosce eam. Si minus, nosti certe, non veritatem causam esse, si quis eam igno- ret, sed eos, qui eam fugiunt.

4. Cum de reliquis, ob quæ a vobis Musulmanis vituperamur Christiani, satis demonstratum sit, esse nos omni accusatione superiores, age, exami-

τῶν ἐτέρων. Ἔστι δὲ τὰύτ' ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Α
Μωάμεθ· « Τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ δι'
ἐμέ, » καὶ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ οὐ παραδέχονται.
Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα γεγραμμένον εὐρί-
σκατο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦτο τοῦ Χριστοῦ
τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Εὐαγγελίζομαι **334** ὑμῖν ἵνα
γινώσκητε ὅτι μετ' ἐμέ μέλλει ἔλθεῖν ὁ ἀπόστολος
καὶ προφήτης Μωάμεθ. Τὴ αὐτὴ ἐστὶ καὶ εἰς τὸ
τοῦ Μωυσέως παλαιόν. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ φθονή-
σαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ὅτι
μὴ μόνον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐν τῷ παλαιῷ εὐρί-
σκατο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ
ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εὐρίσκε-
ται γεγραμμένον. Καὶ ὅτι ἡ τῶν Μουσουλμάνων
πίστις ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ εὐρίσκεται, καὶ ὅτι πα-
ραδόντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν τοῦ Μωυσέως νόμον **B**
εἰσὶν ἀξιοὶ κατηγορίας καὶ μέμφεως, κατηγοροῦσι
δὲ τοὺς Μουσουλμάνους τοὺς ἀξίους ἐπαίνου καὶ
τιμῆς.

Ταῦτά εἰπιν ἅτινα παρὰ τῶν Μουσουλμάνων κα-
τηγοροῦμεθα οἱ Χριστιανοί. Ἀπολογούμεθα δὲ οὕ-
τως, ὅτι Θεὸς ἐνδεὴς καὶ χρεῖαν τινὸς ἔχων οὐκ
ἔστι Θεός. Ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ πάν-
των τῶν δημιουργηθέντων ἐν αὐτοῖς, ὁ ποιήσας τοὺς
ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χρεῖαν τινὸς οὐκ
εἶχεν, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγαθότητα καὶ θέλησιν ἐποίη-
σε τὰ πάντα. Ἐπεὶ γοῦν τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ
ἡδὲ ἐστὶν ὁ ἀντιλέγων, κακῶς ἄρα ἐφθέγγετο ὁ
Μωάμεθ ὡς δῆθεν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός ὅτι Τὰ
πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ δι' ἐμέ· ὁ γὰρ Θεός **C**
χρεῖαν τινὸς οὐκ ἔχει. Ὅτι δὲ ἡ τῶν Μουσουλμάνων

πίστις οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ὡς ὁ Μωάμεθ λέ-
γει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ ἔχε τὸν ἐλεγχον· αὐτὸς
γὰρ ἔστιν ὁ ἀρχηγὸς καὶ νομοθέτης τῶν τοιοῦτων
δογμάτων. Εἰ δὲ ἐστὶν **335** ἕτερος, δειχθήτω· καὶ
γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἕως τοῦ Μωάμεθ παρῆλθον
χρόνοι τρισχίλιοι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ Μωάμεθ·
οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἡ τῶν Μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ
τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως λέγετε τοῦτο διὰ τὴν
περιτομήν, ἐγὼ σοὶ ἐρῶ τὸν λόγον τῆς περι-
τομῆς.

Ὁ Ἀβραάμ θεασάμενος τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον,
τοὺς ἀστέρας, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐναυ-
τοῖς, ἀνελογίσατο καθ' ἑαυτὸν καὶ εἶπεν· « Ἀρι-
τὰ τοιαῦτα ἔργα μεγάλα οὕτως καὶ ἐξαισία ὄντα
ἀπλῶς οὕτως καὶ αὐτομάτως ἐγένοντο, ἢ ἔχουσι
καὶ τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά; » Θεασάμενος τόνον
τὴν καλλονὴν τῶν κτισμάτων ἐθαύμαζε καὶ ἐξε-
πλήττετο, κατὰ νοῦν τε ἐσκέπτετο μὴ πως οὐκ
ἔχουσι τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτά
εἰσι θεοί, καθὼς ἐνόμιζον καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ
πάντες οἱ εἰδωλολάτραι. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς ἐποίησε
τὰ πάντα καλὰ λίαν καὶ ἀξία τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας,
ὡς ἂν διὰ τῆς θεωρίας τούτων ἀνάγονται πάντες οἱ
ἄνθρωποι εἰς θεογνωσίαν καὶ μεγαλύνωσιν καὶ δο-
ξάσωσιν τὸν τούτων ποιητὴν καὶ δημιουργόν, τοῦτο
οὕτως ἔχει καὶ οὐκ ἄλλως· οἱ δ' ἄνθρωποι παρα-
τραπέντες τῆς ἀληθείας καὶ ὁρθῆς γνώσεως, καὶ
ἀφέντες προσκυθεῖν καὶ σέβασθαι τὸν ποιητὴν τῶν
πάντων Θεόν, μᾶλλον προσεκύνησαν τὴν κτίσιν καὶ
ἐσεβάσθησαν ταύτην παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἀλλὰ
Ἀβραάμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀγγέλιους ὦν, καὶ ἰδὼν

nemus alia quædam. Quippe Deum Mohameti di-
xisse aiunt : « Cuncta propter te feci, et te propter
me : quod Christiani non admittunt. At enim
etiam Mohametis nomen scriptum fuisse, in Evan-
gelio, Christo Judæis dicente : « Evangelium vobis
impertio, quo cognoscatis, post me venturum esse
apostolum et prophetam Mohametem : » idem in
Moysis vetustis libris fuisse ; sed Christianos in-
vidia commotos ejecisse id ex Evangelio. Nec vero
in solo Evangelio et vetustis libris fuisse Mohametis
nomen, sed etiam in dextra parte throni Dei scrip-
tum esse. Deinde Musulmanorum religionem repeti
ab Abrahamo, et Christianos, qui legem Moysis
negligant, ipsos accusatione et reprehensione dig-
nos esse, cum Musulmanos laude et honore dignos
censuerint.

Hæc sunt, quæ a Musulmanis nobis exprobran-
tur Christianis. Quæ ita refutamus, ut si ullius
rei egens et indigus Deus sit, eum non esse Deum
dicamus. Fabricator cæli et terræ et rerum omnium,
quæ in iisdem factæ sunt, et qui angelos et homi-
nes creavit, nullius rei indigens erat, sed ex sola
benignitate et voluntate cuncta fecit. Quod si hoc
ita est, nec quisquam contradicit, male Mohame-
tes affirmavit, Deum sibi dixisse : « Cuncta propter
te feci et te propter me. » Quippe nullius rei Deus
egret. Musulmanorum religionem autem non ab

Abrahamo repetendam esse, ut Mohametes dicit,
ex ipso Mohamete demonstratur. Is enim auctor et
dux hujus doctrinæ est. Num alter sit, ostendatur.
Ab Abrahamo enim ad Mohametem anni ter mille
fuerunt : tum Mohametes exstitit, ergo Mohametis
religio non est Abrahami. Quodsi propter circum-
cisionem istud affirmatis, hujus ego historiam ex-
plicabo.

Abrahamus, cælum, solem, stellas, terram, mare
et quæ insunt in iis, contemplatus, secum repu-
tavit ac dixit : « Tanta hæc et eximia opera spon-
tene et ultro facta sunt, an quem habent fabrica-
torem ? » Contemplatus igitur rerum pulchritudinem
mirabatur et stupebat, et animo meditabatur, ec-
quid non haberent auctorem, sed ipsæ dii essent,
quemadmodum parentes ejus et omnes idololatæ
existimabant. Atque Deum fecisse omnia pulchra
admodum et numine suo digna, quorum contem-
platione omnes homines evehantur ad cognitionem
Dei, ac prædicem celebrentque eorum auctorem et
fabricatorem, id certum est, nec aliter habet. Sed
homines, a vera et recta cognitione deflexi, inter-
misso Dei, rerum omnium fabricatoris, cultu et
adoratione, quæ creata erant, potius adorabant et
venerabantur ea pro Creatore. At Abrahamus non
ita ; sed cum homo intelligens esset atque animad-
vertisset, cælum non consistere, sed perpetuo mo-

πεινῶσας ὅτι ὁ μὲν οὐρανὸς **336** οὐκ ἵστα-
 ῖται· κίνησιν ἔχει διηνεκή, ἔχει δὲ καὶ χρεῖαν
 οὐ φωτὸς φωτίζοντός αὐτόν τε θεωρίας ἐνε-
 ῖαι τὸν ὑπ' αὐτὸν ἀέρα, ὁ δὲ ἥλιος ποτὲ μὲν
 γῆν εὐρισκόμενος ποτὲ δ' αὖ ὑπὸ γῆν κρυπτό-
 , καὶ ὅτι μὴ οὐσῶν νεφελῶν φαίνει, κύρσις
 δ' αὖθις σκοτίζεται, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ
 ἐς μὴ ὄντος ἡλίου φαίνουσιν, ὄντος δὲ αὐτοῦ
 ῖονται καὶ ὀφανίζεται τὸ ἐκείνων φῶς καὶ ἡ
 α, καὶ ἡ θάλασσα ἐμπαιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέ-
 ῖ γῆ δὲ χρῆζουσα ὕδατος εἰς τὴν τῶν καρπῶν
 εν, κατέργων τῶν πάντων ὡς αὐτῶν καθ' αὐτά·
 ἀδυνάτων καὶ χρεῖαν ἔχόντων πρὸς ἄλληλα,
 ἃς ἐλογίσθη εἶναι ἀπὸ τούτων Θεὸν οὐδέν· ὁ
 γὰρ τινος χρεῖαν οὐκ ἔχει. Πάλιν δὲ σκεψά-
 μήποτε ἐν ἑκαστῷ ἀπὸ τούτων ἀδυνάτως ἔχει
 εἶναι μονομερῶς Θεὸν, ἀλλὰ πάντα ἐμοῦ, καὶ
 ἵτι τῷ μὲν ξηρῷ ἀντίκειται τὸ ὑγρὸν, τῷ δὲ
 ῖ τὸ θερμὸν καὶ ὥς τὸ ὕδωρ ἐστὶ φθοροποιὸν
 ὑρὸς, ἔκρινεν ἐν ἑαυτῷ καὶ εἶπεν ὅτι Θεὸς
 ἄζων πρὸς ἑαυτὸν καὶ μαχόμενος οὐκ ἐστὶ.
 Κάντεσθαι θεασάμενος τὴν τῆς κρίσεως εὐ-
 ν καὶ κατάστασιν, διαπορῶν ἦν καθ' ἑαυτὸν ὡς
 τις δύναμις ἡ συνέχουσα καὶ κυβερνῶσα τὸ πᾶν.
 Ἐπεὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν εἶναι
 ἑκαστος δὲ ὁμολογεῖ ὄντινα βούλεται καὶ
 ρεῖται, εἰκεν ὅτι πάντες πλανῶνται καὶ
 νται. Λέπειται γοῦν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕτερος Θεὸς
 ῖς ἡ ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ἅπερ εἰσὶ δοῦλα
 ν, καὶ ἄγει καὶ φέρει καὶ εὐτακτεῖ ὡς βού-
 . **337** Τοῦτον γοῦν τὸν Θεὸν ἐγὼ προσκυνῶ.

Α Καὶ πασὼν ἐπὶ τῆς γῆς ᾿Αβραὰμ προσκύνῃσά τῳ
μόνῳ καὶ ἀληθεῖ Θεῷ. Ὁ δὲ πανάγαθος Θεός, ὁ
διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου εἰπὼν ὅτι ᾿Ετι λαλοῦντάς
σου ἐγὼ πάρειμι, αὐτὸς παρευθὺς ἐδέξατο τὴν
τοῦ ᾿Αβραὰμ προσκύνειν τε καὶ πιστίν. Ἐλογί-
σθη τοίνυν αὐτῷ αὕτη ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην
ἀντὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν, καὶ φίλος Θεοῦ ἐγένετο.
Ἥμεῖς γὰρ πάντες χρῆζομέν τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν
βοηθείας διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· ὁ δὲ δίκαιος
Νῶε καὶ ᾿Αβραὰμ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους καθάραν
ἔχοντες τὴν καρδίαν οὐ δέονται γραμμάτων, ἀλλ'
ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράφονται καὶ ἐντυπών-
ται. Τότε γοῦν εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ τὰς ἐπαγγελ-
ίας, εἰπὼν ὅτι· « Ἐν τῷ σπέρματι σου ἐνευλογη-
θήσονται πάντα τὰ ἔθνη. » Τότε ἔδειξεν ὁ Θεός τῳ
Β ᾿Αβραὰμ πᾶσιν τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· « Σοὶ
καὶ τῷ σπέρματι σου δώσω αὐτήν. » Κάνειϋθεν
λαβὼν παρ' ῥήσιαν ὁ ᾿Αβραὰμ παρεκάλεσε τὸν Θεὸν
περὶ τῶν Σοδόμων, καθὼς ἐμπροσθεῖν φθάσαντες
εἴπομεν. Ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς εἶδε Θεός (τίς γὰρ
ἔγνω νοῦν Κυρίου;) ὅτι μετ' ὀλίγον ἀποσταλῆναι
μέλλουσιν οἱ τοῦ ᾿Αβραὰμ ἀπόγονοι εἰς τὴν Αἰγύπτου,
ὥς ἂν ἐκεῖτε διαβιδάτωσι χρόνου· τετρακοσίους
καὶ τριάκοντα καὶ γὰρ οὕτως εἰρηκεν ὁ Θεός τῳ
᾿Αβραὰμ, ὅτι Ἔσ-ται τὸ σπέρμα σου πάροικος ἐν γῇ
ἀλλοτρίᾳ· τὸ δὲ ἔθνος ὃ ἐὰν δουλώσῃ αὐτοὺς, κρινῶ
ἐγὼ· ὁ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Φαραώ, καὶ διὰ τὴν
πολυχρόνιον **338** διατριβὴν τῶν Ἑβραίων μετὰ
τῶν Φαραωνίων, μὴ ποτε ἐνωθέντες μάθωσι τὰ
Γ τούτων ἔθιμα καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐτάχθη ἡ
περιτομή ὥς τι σημεῖον καὶ σύμβολον διαιροῦν καὶ

4 lumine solis egere, quo ipsum illustretur et
 or aer, solem autem nunc supra terram esse,
 infra terram occultari, atque cœlo nubibus ob-
 obscurari, non oblecto lucere; deinde lunam
 illas, quando sol non luceat, splendere, quando
 l, Marum lucem obscurari et exstingui; porro
 ventorum flatu agitari, terram ad plantarum
 mentum egere aqua; hæc igitur cum animad-
 æt, intellexit, omnia ista per se sola esse non
 , sed mutuo contineri auxilio, atque iudicavit,
 a nihil Deum esse. Deus enim nullius rei auxi-
 et. Rursus cum animadvertisset, nihil eorum
 : solum Deum esse posse, sed cuncta simul, in-
 isset autem, arido oppositum esse humidum,
 o calidum, et aqua exstingui ignem, statuit
 animum dixitque, qui secum dissideat pugnet-
 nas non esse Deum. Deinde rerum ordinem
 ionem contemplatus, ita secum ratiocinaba-
 Est vis aliqua, qua universum continetur et
 natur. Jam cum omnes homines consentiant,
 esse, sed qualem quisque vult et probat,
 ntaneum est, omnes errare et mentiri. Ita-
 ne unum reliquum est, non esse alium ve-
 beum, nisi qui cuncta fecit, quæ idem, sibi
 ta, regit, gubernat et administrat, quemad-
 m ipsi placet. Hunc igitur Deum equidem
 . Atque humi projectus Abrahamus adoravit

solum et verum Deum. Illico Deus optimus, qui per Isaiam prophetam dicit, «Adsum tibi adhuc oranti», Abrahami adorationem et fidem accepit. Quæ quidem fides illi ante omnes virtutes justitiæ appositæ est, et ipse factus est amicus Dei. Nos enim omnes sacrarum Litterarum auxilio egemus propter infirmitatem nostram; justi autem Noe et Abrahamus, et si qui alii tum mentem puram servabant, non egebant litteris, quæ ipsorum animis inscriptæ et insculptæ erant. Tum igitur Deus etiam promissa illi fecit, ita locutus: «In semine tuo benedicetur cunctis populis, » monstra-
Dtaque eidem tota terra: «Tibi, ait, et semini tuo dabo eam.» Deinde Abrahamus, libertatem dicendi nactus, Deum de Sodomis precatus est, quemadmodum supra explicuimus. Cum autem pro consiliis suis intelligeret Deus (quis enim mentem Domini perspexit?), brevi in Ægyptum missum iri Abrahami posteros, ut ibi annos quadringentos et triginta viverent, ita Abrahamum allocutus est: «Posteri tui hospites erunt in terra aliena, gentem autem, cui servient, ego judicabo.» Quod factum est sub Pharaone. Ne autem propter longinqua cum Pharaonis commercia Hebræi, cum iisdem conciliati, mores et superstitionem eorum addicerent, circumcisio instituta est tanquam signum et symbolum quoddam Hebræos ab Ægyptiis secer-

διαχωρίζον τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν μὴ συνέρχεσθαι τοὺς τοὺς εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν, τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν ἣν φθάσαντες εἰπομεν, τὸ δὲ ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὧσιν ἔτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ Ἑβραῖοι· καὶ γὰρ εἴπερ ἦγοντο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἐμελλε φυλάττεισθαι τὸ τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα καὶ γένος; Διὰ τοι τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐρισκόμενοι οὐ περιετέμνοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιδῶσαντες, ἀλλ' ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρήμου ἐξοδὸν πάλιν. Καὶ ὁ μὲν τῆς περιτομῆς σκοπὸς ἔχει οὕτως καθὼς καὶ εἴπομεν. Ὁ δ' αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτεμνόμενοι τῇ σάρκι ἔλθωσιν εἰς συστολήν καὶ σωφρονισμόν τῆς πολιτείας αὐτῶν, καὶ οὐκ ὥς ὁ ἄλλος καὶ ἀκρατεῖς, καὶ ἐντεῦθεν λογίζονται τὰς πορνείας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγκωνται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἐξῆς, εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν, ἐπεὶ οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ Θεοῦ ἡ περιτομή, ἀλλὰ μόνον δι' αὐτὸν εἴπομεν αἰτίας.

Ὅτι δὲ ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ ἤργησεν ὁ νόμος καὶ οὐδὲ περιτομή ἐστίν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκοῦσαι πρόσχευς. Τὸ μὲν **339** βάπτισμα παρὰ Θεοῦ δοθὲν ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ παῖδες γυναῖκες βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος· ἡ δὲ περιτομή οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μόνον οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐχί. Ἔοικε γοῦν ἵνα οἱ μὲν ἄνδρες ὡς περιτετμημένοι ὧσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπερίτμητοι ἀσεβεῖς. Βλέπεις πῶς ἄλλος ἔστιν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος, καὶ ἄλλως ποιοῦσιν οἱ Μου-

σουλμάνοι· οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπερίτμητον ἀσεβῆ λογίζονται. Καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἑαυτοὺς μάχεσθε, καὶ ἅπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμάτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε.

Καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ Μουσουλμάνοι ἐναντιοφωνοῦντες πρὸς ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἅπερ οὐκ ἔστι τις χρεία κατὰ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκείνων. Ὅμως περὶ ἐνὸς εἴπωμεν. Λέγει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι ἐάν τις βαπτισθῇ, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ τῆς σωτηρίας· ὁ Μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον ἁγίον καὶ τέλειον καὶ εὐθές· οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς περιτετμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν στέργετε τὴν Μωάμεθ ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ, καὶ λογίζεσθε τοὺς μὴ περιτετμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβῶς, ἀλλὰ τάναντία φρονεῖτε; Οὐκ ἔστι πρόδηλον ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὶ; **340** μάχεσθε καὶ αὐτοὶ ἑαυτούς ἀνατρίπετε; Ἀλλὰ ταῦτα μὴ οὕτως.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰσμαήλ, ὃν λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ἔχειν προπάτορα, οὕτε μετὰ τῶν Ἑβραίων κατῆθεν εἰς Αἰγύπτου, ὅτι ἐν ἐκείνῳ χρεῖα οὐκ ἦν ὥσπερ τοῖς Ἑβραίοις, οὕτε συγκατελογίζετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀβραάμ, διότι ὁ Θεὸς οὕτως ἐνετείλατο τῷ Ἀβραάμ εἰπὼν· «Ἐκθαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρης.» Καὶ ἐξεβλήθη ὁ Ἰσμαήλ μετὰ τῆς μη-

nens, ne connubii societatem inirent, partim ob eam, quam exposuimus, causam, partim ut tum cum liberandi forent, parati et insignes essent. Nam si juncti fuissent alienis, quomodo servari potuissent Abrahami semen et genus? atque hac de causa circumcisione per eos, quos in deserta regione oberrabant, annos quadraginta non utebantur, sed utebantur ea in Ægypto, et deinde rursus, cum e deserta regione exissent. Circumcisionis alter finis igitur is est, quem diximus. Alter autem ita habet: ut in carne circumcisi ad moderationem et temperantiam vitæ se conformarent, neve lascivi et animi impotentis essent, sed libidinem nihili æstimarent ac paulatim deinceps ad meliorem cognitionem vitamque evhererentur, quandoquidem non orthodoxiæ causa, sed tantum ob eas, quas dixi, causas, circumcisio instituta est.

Cur autem post adventum Christi lex neglecta fuerit nec in usu sit circumcisio, id unde discas, aucti. A Deo datum baptismum orthodoxiæ causa institutum est: quapropter omnes et viri et feminae baptizantur, nec orthodoxus est, qui non est baptizatus. Diversa est ratio circumcisionis, cui in viris locus est, in feminis non est: unde quis colligat, viros utpote circumcisos orthodoxos esse, feminas, quippe quæ non circumcidantur, impias. Vides igitur, diversam esse circumcisionis

rationem, et temere agere Musulmanos, qui omnes non circumcisos impios esse existimant. Adeo vobiscum ipsis pugnat, et quod ob orthodoxiam nunc colitis, id nunc negligitis.

Nec in hac una re Musulmani manifesto sibi repugnant, sed in multis præterea aliis, de quibus nunc dicere nihil attinet. De una tamen exponamus. Christus in Evangelio dicit, nisi qui baptizetur, neminem Dei aut salutis esse. Jam vero Mohammedes Evangelium sanctum, perfectum justumque esse dicit, Musulmani autem circumcisos orthodoxos, baptizatos impios esse arbitrantur. Quodsi Mohammedem ut vera docentem veneramus, quomodo baptizatos impios appellatis; nec præcepta Evangelii secuti eos, qui circumciduntur, impios, qui baptizantur, pie agere existimatis, sed his contraria sentitis? Nonne in aperto est, vos vobiscum pugnare et vestro vos gladio conficere? sed hæc quidem hactenus.

Deinde Ismael, quem Musulmani auctorem se habere dicunt, nec cum Hebræis in Ægyptum venit, quoniam illi non, ut Hebræis, opus erat, nec numeratus est in hæredibus Abrahami, quandoquidem Deus ita imperavit Abrahamo: «Ejice ancillam cum filio ejus; neque enim ancillæ filium cum filio ingenuæ mulieris heredem esse decet.» Ejectus igitur est Ismael cum Agar matre ab Abra-

ἰτοῦ Ἄγαρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως
 ρος τὸν Ἀβραάμ θεωρία; χάριν ἤλθεν, ἀλλ'
 ; υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ.
 ἰ γούνη οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ Μου-
 ῖνοι τὴν πίστιν οὐκ οἶδα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνα-
 ραίει ἀπὸ τίνος πράγματος πρὸ τοῦ Μωϋσέως ἐκ
 βραάμ εἶναι τὴν τῶν Μουσουλμάνων πίστιν·
 ἵνα ἐστὶν ὁ ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων δογμάτων,
 ἀπὸ κοιτίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν ὅσα ἐδίδαξεν, οὐκ
 ἰοῦ.

ὁ δὲ λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ὡς γεγραμμέ-
νισκεται τὸ τοῦ Μαχοῦ μετ' ὄνομα ἐν τῇ Εὐαγ-
ελιόντος τοῦ Χριστοῦ περὶ ἐκείνου ὅτι Εὐαγ-
γελιὸν ἐστὶ μετ' ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ πόστο-
ς ἢ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ Μωάμεθ· οἱ δὲ
ανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ
ἰλλου· **341** δεῦρο δὴ σκεψώμεθα καὶ περὶ
, καὶ μοι δοκεῖ ὡς οὐ μὴ κρυβήσεται ἡ ἀλή-
θεια νοσην τοῖνυν νονηγῶς. Τρεῖς εἰσιν νομο-
ὶ διδάξαντες νόμους καθολικοὺς· ὁ Μωυσαῖος,
οὗθησε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· ὁ Χριστὸς, ᾧ
θησαν πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πε-
ντες τὸ πλεῖον μέρος τῶν Ἑβραίων, ἐπεὶ ἀπὸ
οἱ μὴ πιστεῦσαντες πολλῶ ἐλάττους εἰσιν
δὴ τῶν πιστευσάντων καὶ σχεδὸν εὐαριθμη-
αὶ ὁ Μωάμεθ, ᾧ ἠκολούθησαν οἱ Μουσουλμάν-
ων τοῦτων δὴ τῶν τριῶν ἑτερό· τις διδάξας
ἐ νόμον οὐκ ἔστιν. Ἄλλ' ὁ μὲν Μωυσῆς με-
νηται ἀπεσταλμένος εἶναι παρὰ Θεοῦ. Ἐξ
ἐτι ὧν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐποίησε σημεῖα καὶ
μεγάλα, καὶ ἐμάστιξε τὴν Αἰγυπτον, ἐπά-

Α ξας ἐν αὐτῇ παγὰς μεγάλας σφοδρά, καὶ ἐπληξας καὶ ἰσθεράπευτε, καὶ πρόελεγε τὰ γενησόμενα ὡς προφῆτης, ὅτι Εἰ μὲν ἀπολύσεις τὴν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπόλυσον· εἰ δ' οὖν, τὰ καὶ τὰ συμβήσονται σοὶ τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὑπὸ σκηνώμενος Φαραὼ ποιῆσαι τὸ ῥήμα Κυρίου ἰσθεραπεύετο παρὰ τοῦ Μωϋσέως, ὡς ἐξουσίαν λαθόντος ἀπὸ Θεοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραὼ, καταδιώξας δ' αὐτοὺς ὁ Φαραὼ ἐποντίσθη ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ Μωϋσέως. Μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἔρμῃ χρόνους τεσσαράκοντα ποιῶν θαύματα ἀπειρεα. Ἀλλὰ **342** καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν Ἑβραίων ἀνέστη ὁ Μωϋ-
Β σῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινά, εἰπόντων αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων πρὸς αὐτὸν ὅτι Ἀνάδαινε εἰς τὸ ὄρος καὶ γινῶθι τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα· ἡμεῖς γάρ φωνήν Θεοῦ ἀκοῦσαι οὐ δυνάμεθα, μήποτε τελευτήσωμεν. Καὶ ὁ λαὸς ἴστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους μετὰ φόβου καὶ τρόμου προσκυνοῦντες τῷ Θεῷ. τῷ λαλοῦντι τῷ Μωϋσῇ· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ ἔλεγε τούτους τοῖς Ἑβραίοις, καὶ παρευθὺς τὸ λαλήθην ἐπληροῦτο. Ἀλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἀνευ λόγου τοῦ Θεοῦ. Μωϋσῆς γάρ, φησὶν ἡ Γραφή, ἔδ-
 λει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ. Μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἰδέξαντο τοῦτον καὶ προσ-
 ἐκύνησαν, καὶ παρέλαβον τὸν παρὰ τοῦ Μωϋσέως
Γ δοθέντα νόμον ὡς τοῦ Θεοῦ νόμον.

atque etiamsi Abrahamum videndi causa
non adiit tamen cum ut filius et semen
ejus. Quæ cum ita sint, undenam fidem
Musulmani habeant, equidem nescio; nec
re ante Mohametem ab Abrahamo repe-
ditur Musulmanorum fides; sed ipse istius
auctor est, et quæcunque docuit, e
genio, non a Deo accepta, docuit.

laudem Musulmani dicunt, scriptum esse
etis nomen in Evangelio, cum Christus de
rit : Edico vobis, venturum esse post me
um et prophetam, cui Mohametis nomen,
solum esse ex Evangelio invidia Christia-
age, etiam de hac re videamus : ac spero
n, verum non in occulto fore, modo attente

Tres legiſtatores ſunt, qui leges generales
erunt : Moyses, quem Hebræorum natio
est ; Christus, quem ſecutæ ſunt omnes
et major pars Hebræorum, ad fidem ejus
m, ſiquidem qui fidem ejus non amplexi
idæi, iis qui eam amplexi ſunt, longe pau-
unt et, prope dicam, facili opera numerandi ;
Iohannes, quem muſulmani ſecuti ſunt.
hos tres, qui legem conſtituerit ac docue-
no est. Jam Moysen quidem a Deo miſſum
confesso est. Statim ab initio, cum eſſet
n Egypto, ſigna et miracula magna edidit

atque *Aegyptum* plagis ingentibus castigavit, perterritus et domuit, ac futura ut propheta prædixit, ita locutus : « Si dimissurus es populum Dei, dimitte eum ; sin minus, illa vel illa tibi et omni *Aegypto* eventura sunt. » Atque pollicitus Pharaon facturum se Jussu Domini, benigne habitus est a Moyse, cui ita faciendi a Deo data erat potestas. Post hæc Moyses gravi brachio gentem Hebræorum ex *Aegypto* et servitio Pharaonis eduxit, et persequentem eos Pharaonem cum toto exercitu ejus in mari Rubro submersit. Deinde in regione deserta annos quadraginta oberrans miracula innumera edidit. Et vero coram cunctis Hebræis in montem Sina ascendit, Judæis ita enim cohortatis : « Ascende in montem et discas Dei voluntatem ; nos enim vocem Dei audire non sustinemus, ne moriamur. » Itaque populus procul a monte adstabat, cum metu ac tremore Deum cum Moyse colloquentem adorantes. Moyses audita verba Dei statim communicavit cum Hebræis, mandataque illico fieri cœpta sunt. Nec per totos illos quadraginta annos castra moverunt injussu Domini. Moyses enim, ait Scriptura, loquebatur, ac Deus respondebat voce. Multis igitur cum signis et miraculis legem Judæis dedit, quam illi acceperunt et adorantur ; veneratque sunt legem a Moyse datam ut legem Dei.

Ἦλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ εἶχε τὰς παρὰ πάντων τῶν προφητῶν μαρτυρίας. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν ὀγδοηκοντούτης· τοσοῦτων γὰρ ἐτῶν εὗρίσκετο ὅποτε προσητάγη παρὰ Θεοῦ ἐξῆραι τοὺς υἱοὺς· Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ὁ δὲ Χριστὸς εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἀβραάμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι, καθὼς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀποδίδεικται. Γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μαρτυρίαν μίαν καὶ δις· ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα οὐ κατὰ τὸν Μωϋσέα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, **343** ἀλλὰ μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν, καὶ τοσοῦτῃ ἐκείνων μεζῶνα ὅσον διαφέρει Δεσπότης δούλου. Καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας καὶ τὰ ἄπειρα καὶ ὑπὲρ φύσιν θαύματα ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἡσπάζαντο αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν δόντα τὸ Εὐαγγέλιον.

Ὁ δὲ Μωάμεθ οὐτοσι πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας ἐδίδωκε τὰ ῥήματα ἅπερ ἐδίδαξεν, ἦτοι δόγματα, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Μουσουλμάνοις; Πάντως οὐκ ἄλλοθεν ἢ αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ· εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν οὐκ ἀναφαίνεται περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τούναντίον. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὕτως εἶρηκε περὶ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν Ἑβραίων λαόν, ὅτι Ἄναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς ἐμέ· πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. Κἂν γοῦν καὶ

ἐν τοῖς ἐμπροσθεν περὶ τοῦτου εἴπωμεν, ἀλλ' οὐκ ὀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· ἐν γὰρ τῇ εἰπεῖν τὸν προφήτην Μωϋσῆν ὅτι Προφήτην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, εἰδείν ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης καὶ ἐκείνου ἀκούσονται· ἄλλου δὲ ἐλθόντος οὐ παραδέχονται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μακράν που διώξουσιν αὐτόν ἐξ αὐτῶν. **344** Λέγει ὁ Χριστὸς περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ Ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην καὶ μέγιστον προφήτην, ὅτι Πάντες οἱ προφηταὶ ἕως Ἰωάννου προσητεύσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται. Ὅρξιντο οὖν ὁ μὲν Μωϋσῆς παραγγέλλει τῷ γένει τῶν Ἑβραίων ὡς ἓνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξωνται, ἄλλον δὲ οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προφηταὶ ἐκ τῶν γένους τῶν Ἰουδαίων εἰσὶν· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν καθαρώτερον εἶρηκεν ὅτι πάντες οἱ προφηταὶ ἕως Ἰωάννου, καὶ πλεόν οὐχί. Διὰ τοῦτο ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν καὶ αὐτῆς τῆς θείας Γραφῆς, προφήτης οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ· ὁ Μωάμεθ ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μαρτυρίαν, οὐκ ἔστιν ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἶρηκεν ὁ Χριστὸς τὸ, Πάντες οἱ προφηταὶ ἕως Ἰωάννου καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἔσονται· ἀλλὰ καὶ ἐτι σημεῖον γνωρίσματος δίδωκε τοῖς πᾶσιν οὕτως εἰπὼν· « Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἳ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐσθίμασι προβάτων, ἐσθῶν δὲ εἰσὶ λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. » Σκεψάμεθα τοίνυν τίς ἐστὶν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ Μωά-

Venit Christus habuitque omnium prophetarum testimonia. Moyses testimonium accepit anno aetatis octogesimo; tot enim annos natus erat, cum jussus est a Deo, filius Israelis ex Aegypto educere; Christus autem testimonia habuit inde a mundo condito, ante quam natus esset. Nam inde ab Abrahamo testimonia Christi fieri coepta sunt, quemadmodum supra docuimus. Natus autem Dei Patris testimonium semel atque iterum expertus est; ediditque miracula non qualia in Aegypto et regione deserta Moyses edidit, sed magna et naturam excedentia, tantoque illis majora, quanto servus a Domino distat. Ac post multa haec testimonia et infinita naturamque superantia miracula constituta est lex Evangelii, quam adorarunt et amplexae sunt omnes gentes omnisque orbis terrarum, ac professi sunt, qui constituit legem, Christum.

Mohametes iste autem undenam testimonia nactus praecepta sive dogmata docuit, quae docuit, constituitque legem Musulmanis? Omnino e nullo alio nisi e semetipso de se testimonium habuit. In tota enim sacra Scriptura nullum comparet de illo testimonium, imo alia, quae ei contraria sint. Moyses enim de Christo ad Hebraeorum populum ita locutus est: « Excitabit Deus Dominus e fratribus meis prophetam, sicut me, atque omnis anima, quae

non audiet illum prophetam, pessumdabitur. » De qua re etiamsi jam supra diximus, non recusabimus tamen de eadem iterum dicere. Moyses igitur, cum dicit: « Deus Dominus e fratribus meis prophetam excitabit, » declaravit, e Judaeis fore, qui futurus esset, prophetam, cumque iis audiendum esse; alium autem ne reciperent, imo longe a se propellerent. Christus de Joanne, Zachariae filio, dicit, prophetam eum, et summum prophetam esse testatus: « Omnes prophetae ad Joannem usque vocati sunt, sed iude a Joanne regnum Dei nuntiatur. » Vides, quare Moyses Hebraeorum genti edixerit, ut unum modo prophetam ex ipsorum natione oriundum reciperent, nullum alium, cum tamen omnes prophetae Judaei essent. Ac Christus rursus clarius prophetas omnes ad Joannem usque fuisse, nec fore ullum post, dixit. Jam vero, qui non a Deo nec a prophetis nec omnino a sacra Scriptura testimonium habet propheta, a Deo non est: quare Mohametes, cum non habeat a sacra Scriptura testimonium, non est a Deo missus.

At vero Christus non solum hoc dixit, omnes prophetas ad Joannem usque fuisse, nec fore ullum postea, sed etiam signum cunctis indicavit, his verbis: « Cavete vobis a pseudopropheta, qui ovili induti vos adveniunt, intus rapaces lupi sunt. E fructibus agnoscetis eos. » Examinemus jam qua-

θέντος νόμου· καὶ τούτου ἀκριδῶς ἐξετα-
 ; φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ Μωάμεθ
 εἰ Ἐγὼ οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν
 ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους· καὶ οἱ μὴ
 σντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὅς ἐστι παρὰ
 ιαντῶ ἀποθανέντων, **345** ἢ φόρους διδο-
 καὶ διδομένων τῶν φόρων μενέντων ἐν τῇ
 αὐτῶν. » Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν τὸ Εὐαγγέλιον
 καὶ δίκαιον καὶ ὀρθόν, δίκαιον καὶ πραπόντως
 ἔλθεῖν νομοθέτης ὅς διδάξει τὴν ἀλήθειαν
 ὁρώποις καὶ δικαιοσύνην· εἰ δὲ δίκαιον καὶ
 ν, ἀτελὲς δὲ ὅμως, καὶ οὕτως πάλιν τὸ αὐτὸ
 ιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης ἀνα-
 ῖν τὸ ὑστέρημα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπεὶ δὲ
 αὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθόν καὶ λέγεται
 ι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Μωάμεθ περὶ αὐτοῦ
 λογεῖ καὶ λέγει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ Θεοῦ
 ἰμένον καὶ ἄγιον καὶ πληρὲς καὶ εὐθὲς, τίς
 ιεπὲν νομοθέτου ἐτέρου; Πάντως οὐδεμία,
 πὺν ἀκαίριος καὶ ἀχρηστος ἢ τοῦ Μωάμεθ
 ια· τοῦ γὰρ ὀρθοῦ κατὰ πάντα οὐδὲν ὀρθό-
 καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν τελειότερον, καὶ τῆς
 ις οὐδὲν ἀληθέστερον. Ἀλλ' ὅμως ἐξετάσαν-
 μεν τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα.
 ; οὐδὲν, ἀλλ' ἢ κοτανοήσας ἑαυτὸν ὅτι μα-
 ου εὐρίσκειται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων,
 ρως κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ ποτε
 ὦν ἀνθρώπων εὐρῇ κατάνωσιν, εἶπεν ὅτι
 θον δοῦναι τὸν νόμον διὰ θαυμάτων ἀλλὰ διὰ
 καὶ σπάθης· ὥς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐνο-
 ζεν ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ τῶν Χριστιαν-

Α νῶν οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ οἱ ἐκείνων διδάσχοι,
 πάντως οὐ δεῖ ἄλλο τι ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἡ **346**
 ἐκείνων ματαιότης. Τὸ δὲ δοῦναι τὸν νόμον μετὰ
 ξίφους καὶ σπάθης φόνους πάντως καὶ ἀρπαγὰς
 διδάσκει. Καὶ τίς ἤκουσε τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαι
 τινα βίβη; ἢ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστὶ· καὶ
 ἐπεὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πρᾶγμα ἐστὶν ἀβούλωντον,
 πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ Θεὸς ἐλευθερεῖ πέμψειν ἐμελλεν
 νομοθέτην βιάσαι αὐτὰ, ὥστε ἐπιλαθόμενος τοῦ
 ἔργου αὐτοῦ; Ἡ γὰρ πίστις θελήσει καὶ προαιρέ-
 σει καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ γνώσει
 αὐτῆς γίνεται, ἀλλοτρόπως δὲ οὐδὲ μὴ. Τὸ γὰρ
 σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται καὶ ἐστὶν ὅτε καὶ τὰ
 μὴ θέλοντα πράττειν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως,
 ἀλλὰ θελήσει καὶ κρίσει καὶ γνώσει καὶ προαιρέσει.
 Β Καὶ τῶν πιστευόντων οὕτω ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ
 ἐστὶν ὁ Θεός· καρδιογνώστης γάρ ἐστιν· οὐδὲ γὰρ
 βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς καρδίαν. Καὶ ἅπερ
 τὰ ἄλλα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιῶσι, ταῦτα ὁ
 Μωάμεθ νομοθετεῖ. Τίς γὰρ οἶδε λέοντα λέοντα φα-
 γόντα, ἢ ἄρκτον ἄρκτον, ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; Οὗτος
 δὲ ἀναφανδὸν διδάσκει· φονεῦειν τὸν ἀνθρώπον ἀνθρώ-
 πον. Καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει δέξασθαι τοῦτον
 εἶναι ἀπὸ Θεοῦ; Οὐδὲ γὰρ ἀρπαγὰς καὶ φόνους
 διδάσκει Θεός. Πρὸς τοῦτοις ἔτι καὶ κακία κακίας
 ἀλλάσσεται. Λέγει γὰρ ὅτι Ἡ ἀποθανέντων ἢ φέ-
 ρους διδόντων, καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίας.
 Οὐ μόνον δὲ καὶ μέχρι τούτου ἡ κακία **347** ἐστὶν,
 ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προέβη. Τί γὰρ τῇ; τοιαύτης
 μώμης καὶ μισανθρωπίας χεῖρον γένοιτ' ἂν, ὥστε
 φονεῦειν μὴδὲν ἡδικοτάτας; Καὶ γὰρ ἐπὶ τὴν ἀπέλ-

ructus a Mohamete constitutæ legis: qua re
 ustrata, verum apertum erit. Mohammedes ita
 proficitur: « Equidem non veni, miraculis
 onstitutum, sed ense et gladio: et qui non
 mt se legi nostræ, quæ a Deo est, aut capite
 tor, aut pendunt stipendia, et pensis stipen-
 severant in religione sua. » Si Evangelium
 set sanctum, justum et verum, æquum et
 laneum fuisset, alium venturum esse legisla-
 qui quid verum et justum esset, homines do-
 ut si justum sanctumque, sed imperfectum
 rursus æquum et par fuisset, ut legislator
 m expleret lacunam Evangelii. Sed cum san-
 ctum, perfectum rectumque et sit et habea-
 ue ipse testetur ac dicat Mohammedes, Evange-
 Deo datum, justum, perfectum et verum
 uid alio præterea legislatore opus est? nulla
 atque inepta et inutilis Mohammedis
 Recto enim nihil rectius, perfecto nihil
 us, vero nihil verius est. Sed tamen exa-
 is, quid sibi velint legislatoris dicta. Nullam
 b causam, nisi quod longe abesse se sen-
 miraculorum faciendorum potestate, imbe-
 m autem suam occultare vellet, ne in vitu-
 ominum incurreret, sese non miraculis, sed
 gladio legem constitutum venisse dixit:
 om, ne cum Christianis discipuli sui et qui

illis successuri essent disputarent, nulla alia de cau-
 sa veluit, nisi propterea, ne confutaretur eorum
 vanitas. Ense autem et gladio legem constituere
 cædes et rapinas exercere est. At quis unquam au-
 divit, vi coactum quemquam fidem amplexum esse?
 Fides animi et mentis est. Jam cum animus ac mens
 servitii expertes sint, quomodo qui libera ea fecit,
 Deus legislatorem ad vim iis inferendam mittat,
 tanquam oblitus operis sui? Fides enim voluntate
 et optione, animique arbitrio et cognitione, nec
 ulla alia re, efficitur. Nam corpus quidem in
 servitium redigitur et vincitur, facitque non
 D nunquam, quæ nolis: mens non item, sed agit
 semper e voluntate, judicio, cognitione et ar-
 bitrio. Adeo Deus prudenter et vere se pro-
 ficientium Deus est. Corda enim novit, nec per-
 sonam, sed corda respicit. Quod brutæ bestię non
 faciunt, id Mohammedes lege sancit. Quis enim leo-
 nem a leone, aut ursum ab urso, aut pantheram a
 panthera devoratum audit? Sed iste aperte præ-
 cipit, ut homo hominem occidat. Quis igitur tam
 stultus sit, qui istum a Deo missum credat? De-
 s non præcipit rapinas et cædes. Deinde ab eodem
 malum malo remittitur. Dicit enim, ut aut capte
 multentur, aut stipendia pendant, remittiturque cæ-
 des cupiditate habendi. Nec vero ad hoc duntaxat
 pravitatis, sed etiam ulterius processum est. Quod

θωσι Μουσουλμάνοι πρὸς πόλεμον καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πᾶσι τῖς ἐξ αὐτῶν, οὐ λογιζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μέμφεως ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτωκότος σφάττουσι ζῶντας, ὅσους ἂν δυνηθῇ ἕκαστος· καὶ ὅσον πλείους κτείνει, τοσοῦτον λογίζονται ὠφέλειαν τῆς τοῦ τεθνεώτος ψυχῆς. Εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει ἀνθρώπους εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ βουλούμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεώτος ψυχῇ, ἐξωνεῖται Χριστιανούς, εἴπερ εὖροι, καὶ ἡ ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σῶματος σφάττει αὐτοὺς ἢ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Ἔτι νομοθετεῖ ὅτι ὁ δοὺς τῇ πόρῃ μίσθωμα καὶ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θελήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τῖς λάβῃ ἐν πολέμῳ, ἔξεστιν ἐπ' αὐταῖς ποιῆσαι ὃ βούλεται ἀκωλύτως. Ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθενοφθορίας νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ περιπατήσαντας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀποβίωσιν αὐτῶν λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλλεῖς καὶ γυναῖκας παρθένους ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοθήσεσθαι ἕκαστῳ 348 παρὰ Θεοῦ. Καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν Ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι, ταῦτα ὁ Μωάμεθ ἀνακαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ οὕτως λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπὶν ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀποδημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς

τοὺς θεοὺς ἀπέρχονται καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὕρισκονται εἰς τὰς τῶν μακαρίων νήσους καὶ μετ' αὐτῶν συναγállονται· τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιωσάντων καὶ ἀκαθάρτων καὶ μεμολυσμένων ἀπελθόντων αἱ τούτων ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Πυριφλεγέθοντα. Καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι Ἑλλήνες εἰσὼν ταῦτα· ὁ δὲ Μωάμεθ, ὃς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον καὶ πλησίον τοῦ Θεοῦ εὕρισκόμενον, λέγει καὶ νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχρὰ, καὶ οὐκ ἔχει ἐνθύμησιν ὅλως ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσματα εἰσι. Πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ ποῦ λουτρὰ, ποῦ ὅλως οἰκήματα, ποῦ αἱ πολλαὶ γυναῖκες; Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάρτην ἐπανεστὴ τὸ σῶμα ὡς περ θηρίον κατὰ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ ἐχούσης καθολικῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίσκεψιν. Ἰσχυσε τὸ σῶμα, καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ κατήγαγεν εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς· καὶ ὡς περ ἀνδράποδον, οὕτως κατεδουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικάς ὀρέξεις· εἰ γοῦν μετὰ 349 τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνίστασιν οὐδὲν μέλλουσιν εὐρεῖν οἱ κατὰ ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ πολιτευσάμενοι ἄνθρωποι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν ἣν ὁ προπάτωρ εἶχεν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ ἀπώλεσιν, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσι εὐρεῖν ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάρτην, οὐαὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνοις. Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς τάλαιπώρου ἐκείνης καὶ ἐπαρά-

enim ista immanitate et sævitia cogitari crudelius potest, quam trucidare, qui nihil peccarunt? Quotiescunque enim ad pugnam procedunt Musulmani et eorum quis prælio occiditur, non se criminatione dignos putant, ut auctores belli, sed in occisi cadavere vivos trucidant, quot quisque potest, ac quanto quis plures necat, tanto maiorem utilitatem fore putant ad animam occisi. Si non possidet homines, qui mortui animæ opitulari studet, Christianos, si quos reperit, coemit, eosque aut supra cadaver occisi, aut in sepulcro ejusdem jugulat. Talia qui præcipit quomodo a Deo missus sit? Docet idem, qui data pecunia cum meretrice concumbat, eum non peccare; qui per vim virginem stupret, eum peccare, qui autem cum consentiente concumbat, non peccare; quas quis bello ceperit, iis ei uti licere, quemadmodum velit. Atqui supra et virginum vitiationes qui probat, quomodo a Deo missus sit?

Gravissimum autem est, quod qui ad voluntatem Dei in hac vita se composuerint, iis singulis post mortem balneas et ædes pulcherrimas virginesque plurimas a Deo datum iri pollicetur. Et quod Græcorum idololatrarum theologi non dixerunt nec crediderunt, id Mohammedes revelata fronte statuit. Illi enim ita aiunt, qui pulchre hic vixerint, eos post mortem, cum animi e corporum vinculis puri excesserint, ad deos migrare et cum diis versari

in beatorum insulis cum iisdemque lætari: contra qui male hic vixerint et impuri atque iniquissimi excesserint, horum animas in loca tenebrosa et obscura et Pyriphlegetontem fluvium abire. Hæc igitur Græci idololatrarum dixerunt. Mohammedes vero, qui se orthodoxum esse et coram Deo stetitisse jactat, probat docetque fœdas istas nugas, nec illo modo sentit, quam omnes hæc res libidinosæ et detestandæ sint et peccatum consecutæ. Ante Adami enim peccatum et delictum ubinam balneæ, ubinam omnino ædes, ubinam multæ feminae? sed post peccatum et execrationem corpus tanquam bestia nati, perfecta notione Dei non sustentatæ, inhabitat, superabat eam, atque animam, ex altitudine et magnificentia dejectam, in vanas et insanas libidines voluptatesque corporis adduxit: ac mancipi instar anima cupiditatibus corporis obstricta est. Quodsi, qui ad voluntatem Dei vixerunt homines, post resurrectionem mortuorum non inventuri sint beatam illam vitam, quam Adamus pater ante peccatum egit atque amisit, sed eandem rursus vitam, quam ille post execrationem toleravit, vix hominibus illis! Immo vero, quod miserrimum est, ac acquievit quidem in ærumnosa hac cū execrata vita Mohammedis insania, ut hanc scilicet Deus justis daturum se esse promiserit, sed invenit vitam malis longe insigniorem et vero turpem. Adamus enim post delictum et execrationem et e paradiso exsi-

ἣς ἔστι ἡ τοῦ Μωάμεθ παραλογία, ἣν δὴθεν
 ἄλλεται ὁ Θεός· δώσειν τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ
 τῷ χειρόνι διαφέρουσαν καὶ αἰσχράν. Ὁ γὰρ
 μετὰ τὴν παράθασιν καὶ τὴν κατάραν καὶ
 ἰσῶριαν τὴν ἀπὸ τοῦ παραδείτου ἔγνω τὴν
 ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὴν τεκνογονίαν, καὶ
 ποίησε· πρὸ δὲ τῆς παραδόσεως ἀγγελικῶς
 Ὁμῶς καὶ ὁ Ἀδὰμ εἶπερ ἔγνω τὴν Εὐαν,
 εἰ αὖθις· μία καὶ μόνῃ εὗρίσκετο γυνὴ καὶ
 ἀλλὰ. Οὕτε γὰρ ἔν ἄρτεν ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ
 θῆλα, οὔτε πολλὰ ἄρρενα καὶ ἔν θῆλυ, ἀλλ'
 σεν τὴν Ἀδὰμ καὶ ἔν ὀηλυ τὴν Εὐαν· πλη-
 ντος δὲ τοῦ γένους· τὸν ἀνθρώπων καὶ παρ-
 ούς· ἀσελγείς καὶ ἀθεμίτους πρᾶξεις· ἰθαροῦνθῃ ὁ
 καὶ ὠργίσθη κατ' αὐτῶν, ὥς ὁ μακάριος
 ἦς γράφων εὗρίσκεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Γε-
 ρ· οὗ εἶπεν ὁ Θεός· Ὁ μὴ καταμελῇ τὸ
 ἰά μου ἐπ' αὐτοὺς διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρ-
 ῳς ὡς δὴθεν ὅλως σαρκικοὺς γεγονόντας καὶ
 ἰως γηίνους· οὐκ ἔχοντες μνημὴν τοῦ ἀγαθοῦ
 ἡ ἀσελγεία· **350** ἐμπροσόντας. Τότε λέγει ὁ
 ὦ Νῶε, Ὁτι σε εὗρηκα δίκαιον ἐν ταύτῃ
 εἰ, ποίησον κιβωτὸν μετὰ ξύλων τοιάνδε καὶ
 ε. Ὁ καὶ ἐποίησε Νῶε τὴν κιβωτὸν κατὰ τὸ
 Κυρίου. Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν,
 ἡ πρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ, Σὴμ Χάμ Ἰάφεθ. Καὶ
 ἐν ἡ γυνὴ τοῦ Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ αἱ
 γυναῖκες τῶν υἱῶν Νῶε. Ὁρξ· πῶς· ὁ Νῶε
 γυναικὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ δίκαιος ὁ ἔχων τὴν
 γυναῖκα. Ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἀνὰ μίαν

Α καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἑκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· ἅπαν δὲ τὴ γένο· τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ὕδατων. Πάντως καὶ τὴν πάντῃ ἀνόητον τοῦτο διδάσκει ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ τοῦ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἓνα μόνον ἄνδρα τὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν κατάραν ἐγένετο, διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἰρηται. Ὁ δὲ Μωάμεθ διδάσκει ἀναφανδὸν ὅτι ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀναπαύσεις λουτρὰ καὶ γυναῖκες πολλαὶ ἐν ἑκάστῳ καὶ οἶκοι περικαλλεῖς. Ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ; Μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχόμενος καὶ πιστεύων ὅτι τὴ γεγονότις δι' ὀργὴν τῆς ἀμαρτήαντι πολυπλασιάζεται ἐν τῷ καιρῷ τῆς μισθοποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ τοῖς ἀγίοις καὶ δικαίοις. Καὶ πρόσθεν τὰ γεγονότα. Λέγει· ὁ Μωυσῆς· « Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » **351** Καὶ εἰς μετὰ τὴν εἰσέλευσιν λέγει· « Εἰσῆλθε Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » εἰς δὲ τὴν ἐξέλευσιν οὐχ οὕτως ἀλλ'· « Εξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, » πάντως· οἷδεν ἔτιρον δηλοῦντος τοῦ λόγου ἡ ὅτι κἂν καὶ μίαν μόνην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ἐστιν ὅτι καὶ αὕτη; ἀπέχισθαι πρέπειν ἐστίν· ἐν γὰρ τῇ εἰπεῖν ὅτι Εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, δεδειξεν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ οἷον τι **Β** διατείχισμα χωρίζον τὸν Νῶε ἀπὸ τῆς γυναικὸς

cum Eva concubuit, sed ob liberorum gene-
 rem, atque generavit liberos. Ante delictum
 in angelorum modum vixerant. Sed tamen
 cum Eva Adamus concubuit, unica tamen
 erat, non multæ. Etenim nec unum marem
 etas feminas, nec multos mares et unam fe-
 m, sed unum marem Adamum, et unam fe-
 m. Evam Deus creavit. Aucto autem genere
 et ad facinora libidinosi et injusta decli-
 nudignabatur iisque irascebatur Deus, sicut
 et Moyses in libro Genesis scribit, Deum
 : « Ne maneto super eos Spiritus meus, quon-
 iaro sunt, » hoc est plane libidinosi et terrestres
 int, atque veri bonique inmemores, lasciviæ
 erunt. Tum Deus Noë dicit : « Quoniam te ju-
 iominem inveni in hoc genere, age, arcam li-
 exstrue. » Exstruxit igitur Noë arcam et præ-
 domini, et intravit eam cum tribus filiis, Sem,
 Japheth : intravitque eandem uxor Noë cum
 uxoribus filiorum Noë. Vides, Deum Noë
 iō homini testatum esse, quippe qui unam
 n haberet. Nec vero ejusdem filii, qui et ipsi
 singulas uxores haberent, ab ira Dei non
 sunt : cum omne genus humanum aquarum
 ie periret. Quæ res etiam stultissimum ho-
 doctet, legitime unam uxorem virum, et
 maritum feminam habere. Sed hoc quoque
 secreationem factum est, ob liberorum gene-

rationem, ut diximus. At Mohametes aperte docet, a Deo justis pro præmio datum iri lavacra, et feminas singulis plures et ædes pulcherrimas. Talia igitur qui lege sancit quomodo a Deo missus sit? Imo stultus est, qui ista probat, atque credit, quod libidinose sit, id tum, cum præmia bona et pulchra sanctis justisque dabuntur, peccanti multiplicatum iri. Attende vero, quæ porro facta sint. Dicit Moyses : « Atque ingressus est arcam Noe et filii ejus et uxor ejus et uxores filiorum ejus. » De ingressione igitur dicit : « Ingressus est Noe et filii ejus et uxores filiorum ejus ; » de exitu autem non ita, sed : « Egressus est Noe et uxor ejus et filii ejus et uxores filiorum ejus cum eo. » Quibus verbis nihil aliud significatur, nisi hoc, etiamsi unam uxorem legitime vir habeat, nonnunquam tamen ea abstinentium ei esse. Nam cum dicit : « Ingressus est Noe in arcam et filii ejus, » filios ejus tanquam parietem Noam ab uxore ejus separantem posuit ; cum autem dicit : « Egressus est Noe et uxor ejus, » ostendit, dehinc nihil jam ob stare, quominus uxori jungatur. Idem dicendum est de filiis ejus eorumque uxoribus. Enimvero ipse Moyses in montem Sina ascendens edixit Judæis, ut sanctificarent se ad tertium diem usque et vestes lavarent, neve attingeret quisquam uxorem. Quin etiam ipse Adamus Evam conspicatus dixit : « Hæc est os meum ossibus, et caro mea carne : quare homo

αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἐξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον ἐνοῦσθαι τῇ αὐτοῦ γυναικί. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Σινῆ ἀνερχόμενος οὕτως φησι τοῖς Ἰουδαίοις· « Ἀγνίστατε ἑαυτοὺς ἕκαστος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλύναντες τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ γυναικὸς μὴ ἔψησθε. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀδὰμ τὴν Εὐαν θεασάμενος οὕτως εἶρηκεν· « Αὕτη ἐστὶν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Καὶ πρόσθε· ὅπως μετὰ τὸ ἐφάρμακτον καὶ τὸ εἶηθερς κέκτηται ἡ πολυγαμία· ὁ γὰρ Ἀδὰμ οὐκ εἶπεν ὅτι ἔσονται πᾶσαι αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν, ἀλλὰ δύο, τοῦτ' ἐστὶν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ τοῦτου γυνή· μία δὲ καὶ πολλὰ οὐ ταυτόν. Εἰ δ' ἴσως καὶ ὁ νομοθέτης Μωϋσῆς ἐνέδωκε τοῖς Ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκα, συγκαταβάσεως ἔνεκεν τοῦτο πεποίηκεν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζώων φύσεως, ἵνα τῆς μιαιφάνειας ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν παλίων μαιφονίας· ὁ δὲ Χριστὸς ἐλθὼν, ὥσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζώων φύσιν, πληρῶν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὕτως καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ Μωάμεθ οὕτως ἀντὶ σωφροσύνης ἀκολασίαν νενομοθέτηκε μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ταῦτα παρὰ Θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάσκει. Καὶ ἐστὶν ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ Δαβὶδ λόγιον τὸ φάσκον ὅτι ἐπαινεῖται ὁ ἀμπερωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται, « τουτέστιν ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακούντων αὐτὸν καὶ ἐρεθίζοντων αὐτοῦ τὴν κακίαν καὶ

μὴδὲ ἀσθῆσιν τῆς νόσου γοῦν διὰ σωπῆς ἐμπειῆσαι ἀνεχομένων. Διὸ καὶ ἀνίατος ὁ τοιοῦτος εὐρίσκειται· τὸ γὰρ μὴδὲ ἀσθῆσιν τοῦ πάθους ἔχον θρασυπέταν οὕτε ζητεῖ οὕτε προσέεται. Καὶ τοῦτό ἐστι ἐν πάντων δεινότατον, δταν ἡ κακία ἐπαινεῖται καὶ μὴδὲ κακία εἶναι νομίζεται· ὁ γὰρ δηλωθεὶς Μωάμεθ τὰ πρὸς χάριν καὶ τέρας τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδίδαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπιστάσθῃται τὸ πλῆθος τῶν ἀφρόνων.

Ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ Θεῷ ὡς πλασμάτων 353 αὐτοῦ, περὶ δὲ τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς πλάσμα Θεοῦ; Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνδρες μέλλουσιν ἀπολαύειν τῶν παρὰ Θεοῦ τοιούτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖκες οὐδ' ὧς; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ εἷς ἄνθρωπός ἐστι πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες καὶ ὁμοίως ἀπολαύειν, οἱ μὲν καλῶς πολιτευσάμενοι τὰ ἀγαθὰ, οἱ δὲ κακῶς τὴν ὁργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστρεφῆναι καὶ κόλασιν; Πάντως τοῦτο παντί που δῆλον διὰ πάντας ἀνθρώπους ὁμοίως μέλλουσιν κριθῆναι, ἀνδρὶ τε καὶ γυναικί, ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὕτη φύσις ἐστὶ, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαύειν, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἔπραξε, κακὰ τε καὶ ἀγαθὰ. Καὶ λοιπὸν τὸ δίκαιόν ἐστι καὶ πρέπον ἵνα λάβωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες, καὶ ὥσπερ διδῶνται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευσάμενους ἐν ἑκάστῳ πολλὰ γυναικες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ Μωάμεθ νομοθέτει, διδόντων καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσάμενας γυναῖκας μὴ ἐκείνῃ πολλοὶ ἄνδρες. Εἰ δ' ὧς ἀπεπνεύμασεν αὐτὸς, τὴν αὐτὴν ἐννοίαν καὶ κρίσιν ἔπρεπεν ἵνα ἀναλογίσθῃ καὶ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μὴ γυναικὶ ὡς ἀποδοχῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοῦς πολιτευθῆναι ἢ ὡς καταδικῆσθαι; Καὶ

patrem et matrem relinquet et sociabit se uxori, eruntque ambo caro una. » Quo loco animadvertet, quomodo ad pravitatem polygamiae accedat, ut eadem inepta sit. Adamus enim non dixit, multas feminas cum viro in unam carnem conjunctas fore, sed duo, hoc est, virum et uxorem ejus. Atqui una et multae non eadem res est. Quodsi Moyses legislator permisit Judaeis, ut singuli plures uxores haberent, indulgentia ea erat, sicut in permittendo animalium sacrificio, quo eos prohibiturus erat, ne liberos occiderent. At Christus, sicut animalium sacrificia vetuit, finem legis secutus, ita etiam polygamiam vetuit. At Mohammedes iste pro modesta licentiam non solum in hac vita lege sanxit, sed etiam in vita futura eadem a Deo multiplicatum iri docuit. Ac probatur in illo Davidis dictum: « Laudatur, qui cupiditatibus animi indulget, et benedicuntur injuste agenti. » Hoc est, laudatur et praedicatur ab iis qui ei adulantur et pravitatem ejus stimulant ac ne sensum quidem morbi e silentio oriri patiuntur. Quare nec sanari talis homo potest. Qui enim malum ne sentit quidem, medicinam nec quaerit, nec admittit. Atque hoc om-

nium pessimum est, si pravitas laudetur et ne credatur quidem pravitas esse. At enim Mohammedes iste quae grata et jucunda essent hominibus, jecit et docuit, ut voluptatis capiendae spe imperitiam multitudinem in partes suas pertraheret.

Deinde utrum soli viri Deo curae sunt ut creati ab eo, minime autem feminae ut non creatae a Deo, ac propterea viris bona illa a Deo proposita sunt, feminis nihil ejusmodi propositum? An cum una sit viri et feminae natura, et unus homo sit omnis homo, omnes etiam pariter judicabuntur et paria consequentur praemia, et quidem qui bene vixerunt, bona, qui male, iram, abominationem et poenas? Ac sane aequum et consentaneum est, feminas idem, quod viri, accipere, et sicut qui bene vixerunt viri, eorum singulis plures feminae praemii loco dantur, e Mohammedis quidem doctrina, ita singulis feminis quoque, quae bene vixerunt, plures dandi sunt viri. Quodsi hoc ut ineptum praetermisit silentio, eandem rationem ac sententiam in viris cum sequi decebat. Deinde multi viri uni dandi feminae utrum ut praemio digni propter vitae probitatem, an ut digni poena dabantur? Si dantur ut qui bene vixerint, quare non singulis fe-

αὶ μὲν ὡς καλῶς αὐτοῦ πολιτευσάμενους, διὰ τί ἂν οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐνὶ ἐκείσῃ πολλὰ γυναιῖδες εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγετε, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι γυνὴ μία; Εἰ δ' ὡς κατακρίναι, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς **354** καὶ ἀγαθῆς ἀντιμισθίας δόματά εἰσιν, ὡς ὁ Μωάμεθ διαγορεύει. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν τῶν δοθησομένων ἐνὶ ἀνδρὶ· εἰ μὲν ὡς καταδικῆς ᾄξει, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐεργεσίαι; Εἰ δ' ἀποδοχῆς ᾄξει, διὰ τί δίδονται αἱ πολλὰ ἐνὶ ἀνδρὶ; Καὶ τί τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀγδιότερον;

Βλέπετε πῶς ὁ παρατραπείς τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς πῶσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄκων. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐ γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀγίους μισθαποδοσία τροφαὶ καὶ πῶσις καὶ λουτρὰ καὶ γυναικες, ἀ τινὰ εἰσιν ἀμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἀγισμῶν καὶ καθαρότητος καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας, χαρὰ τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτέ.

Εἶδες τὴν κάρπην τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου. Γινώσκεται ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ ἢ οὐ; Καὶ τίς οὕτω τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος ὁ μὴ συνιὲς τὰ λεγόμενα; Ὁ δὲ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ Θεοῦ;

Καὶ περὶ μὲν τούτου τίς χρεῖα λόγων πλείονων; Περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ Μωάμεθ **355** ἐν τοῖς δεξιῶς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ τίς χρεῖα ἀπολογίας λόγων; Οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως, οἱ δὲ γε ἀνόητοι καὶ μωροὶ ὡς βούλονται.

minæ multæ dantur pro præmio et remuneratione, ut dicitis, sed potius multis viris femina una? Sin vero ut qui damnati sint, illa quidem beneficia et gratiæ munera sunt, ut Mohametes quidem docet. Eadem res in pluribus feminis uni dandis viro. Si enim pœna dignæ sunt, quare beneficia iis contingunt? Sin remuneratione dignæ, quare multæ uni viro dantur? Tali quidem confusione quid inconcinnius et fastidiosius est?

Vides, qui a recta via deflexit in quot ineptias etiam invitatus incidat? At non est ita, non est. Neque enim sanctos Deus cibis, potionibus, lavacris, feminis remuneratur, quæ ex errore et ira orta sunt, sed sanctitate, integritate et vita angelica, gaudio porro, hilaritate et lætitia, qualem nec oculus vidit, nec auris audivit, ejusque in nullius hominis cor penetravit sensus.

Vidisti jam fructum legis legislatoris istius. Cognosciturne e fructu factorum mos ejus, necne? aut quis ita cæcus et imperitus et hebetatus, qui non intelligat quæ disputavimus? at talia qui sancit quomodo a Deo missus sit?

Ac de hac quidem re nihil attinet longius dicere. Nec attinet de nomine Mohametis in dextra parte throni Dei scripto dicere; prudentes enim prudenter ju-

PATROL. GR. CLVI

355 Οὐχ ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ Μωάμεθ ὅσον ἔγραψα· εἶπον γὰρ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρὸς σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδρομὴν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ εἴπω ἅπερ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα, ὀλέθρια τε καὶ κακὰ, ἀλλ' ἵνα δείξω μόνον ὅτι παραλγῶς καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται περὶ τῶν Μουσουλμάνων οἱ Χριστιανοί, ὃ καὶ πεποίηκα. Εἰ δὲ καὶ τινα εἴπομεν περὶ τοῦ Μωάμεθ, ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο, ἐπεὶ εἴπερ εἶχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδαχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἶχομεν εἰπεῖν.

Ὅτι δὲ οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ Μωάμεθ λόγον τὸν τυχόντα, οὐδὲ ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἴπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἔσον δήτα καὶ εἴπομεν· ὁ δὲ λόγος δηλώσει τοῦτο καὶ ἐτι σαφέστερον. Ἄπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἅπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. Ἐξ αὐτῶν γοῦν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ μὲν εἰς ὀνομαζόμενος Ματθαῖος Ἑβραϊκῶς ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν Παλαιστίνην ἥτοι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ μέρη τῆς Λιθύης· ὁ δὲ ἕτερος Μάρκος Λατίνικῶς εἰς τὴν Ἀχαίαν, καὶ ἐδόθη εἰς τε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὰ ἐσπέρια ἅπαντα ἔθνη. Ὁ δὲ ἕτερος Λουκᾶς, Ἑλληνικῶς **356** δὲ καὶ ἐδόθη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Αἰθιοπίαν, Περσίαν τε καὶ Ἰνδίαν καὶ Ἀραβίαν. Ὁ δὲ ἕτερος Ἰωάννης καὶ αὐτὸς Ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς νήσους καὶ ἐνθα εὐρίσκονται οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὕτως διεδόθη τὸ Εὐαγγέ-

dicanto, inscii et stulti autem quemadmodum volunt.

Cæterum haud oblitus propositi mei de Mohamete scripsi, quidquid scripsi. Dixi enim, non esse hujus disputationis consilium, ut in Musulmanis invehar et quid inepte, perniciose et male dicant agantive, doceam, sed ut ostendam, male et immerito Christianos a Musulmanis accusari: id quod feci. Si de Mohamete autem nonnulla diximus, coegit nos, ita ut faceremus, rei natura, cum, si in animo fuisset, de ineptiis doctrinæ ejus scribere, multa nobis dicenda fuissent.

Non dixisse autem Christum de Mohamete verba ista, nec in Evangelio scriptum esse nomen ejus, de hac re tum ante diximus, quæ diximus, tum in sequenti disputatione dicetur luculentius. Quæ viderunt apostoli et discipuli Christi, et quæ audiverunt ex ore ejus, litteris mandarunt et docuerunt. Ex ipsis enim discipulis Christi quatuor Evangelium conscripserunt: quod unus, Matthæus nomine, Hebraice in Palestina, vel Hierosolymis et circa Libyam edidit; alter, Marcus, Latine in Achaia, quod in Italiam et Romam et ad omnes occidentales gentes perlatum est; tertius, Lucas, Græce, quo et divulgatum est in Asia, Æthiopia, Persis, Indis et Arabia; quartus, Joannes, item Græce, quod in

λιον εις τὴν κόσμον ἅπαντα οὐ μετὰ βίας οὐδὲ μετ' ἀνάγκης οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ἰλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὐρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀντίστροφαι τὰ πράγματα. Τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτόμενων, κυλαφιζομένων, λοιδορουμένων, διωκόμενων, διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐμεγαλύνετο καὶ ἡϋξάνετο τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάζοντες καὶ πολλὰ κεκοπιᾶκότες καλύψαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ἐμολογήσῃ αὐτόν τις τῶν ἀνθρώπων Θεόν, ὃ δὲ τοῦτο τολμήσων θανάτῳ ἀποθανεῖται, αὐτοὶ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν, προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν, οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, ὁ Χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἐλυπόντο καὶ ἔκλαιον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ὡς περιεπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ δὲ πανάγαθος Θεὸς καὶ ἐλεῆμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα κατέστησε ποιμένας **357** καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὴ εἰς ἕκαστος, καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐδιδάσκετο καὶ προσεκύνη· τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα. Καὶ οὕτως διεδόθη εἰς τὴν ἅπαντα κόσμον τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. Ἀπὸ γοῦν τοῦ Χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ Μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι ἐπείκεινα τῶν πεντακοσίων· μετὰ

τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων τίς ἐμελλεν τολμήσειν ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴπερ εὐρίσκατο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; Τὸ μὲν ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθήσειν ἢ ἐκβαλεῖν οὐ δύναται πλέον ἐ-εἶνος ὀνομάζεσθαι Χριστιανός· τὸ δὲ ὅτι εἴπερ καὶ τις κακὸς, ὑποθώμεθα, ἐξέβαλεν τινὰ λέξιν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἐμελλε τῷ τοῦ ἐνὸς ἀτοπήματι; Πάντως οὐχί. Ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡ ὡς καλὸν ἐμελλε μαρτυρῆσειν ὁ Χριστὸς ἐκεῖνον ἢ ὡς κακόν· καὶ εἰ μὲν ὡς καλὸν, ἐμελλον ἐκδύχασθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάθωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν· εἰ δ' ὡς κακόν, πάλιν ἐμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου **358** γνωρίσματα καὶ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαθῶσι· καὶ εἴτε ὡς ἐκδεχόμενοι τὸν καλὸν εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακόν, οὐδὲν ἐμελλεν ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα. Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ τοῦτο ὄνομα. Ἐπεὶ οὐδεὶς ἐστιν ὁ φθονῶν ἐτέρῳ πρὶν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· τίς γοῦν ἐμελλε φθονῆσειν τῷ Μωάμεθ πρὶν τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; Πάντως οὐδεὶς. Εἰ δ' ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἐμελλεν ἀκολουθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸ Μωάμεθ ἐνὸς φθόνῳ; Καὶ τίς παράρρων οὕτως ὥστε μὴ λογίσασθαι τοῦτο τὸ ἀδύνατον; Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμέ-

parte Europæ et per insulas ac regiones a Græcis habitatas innotuit. Ita Evangelium per totum orbem terrarum non vi et violentia, nec ense et gladio, divulgatum est, sed pie et late et modeste apostolis verbum Dei docentibus. Eratque rerum quasi repugnantia quædam. Nam cum apostoli percuterentur, flagellarentur, conviciis afficerentur, exagitarentur inter docendum, non oppressa est eorum doctrina, sed in dies nova incrementa capiebat et letius efflorescebat Evangelium Christi. Qui enim multum operæ impendebant multumque enitebantur, ut occultarent nomen Christi, ne quis eum Deum esse crederet (quod qui conabitur, morte periturus est), illi ipsi igitur, cognita veritate, adorarunt et venerati sunt apostolos vel successores et discipulos eorum, atque crediderunt, eum verum Deum et Christum et Filium Dei vivi esse, ac lugebant et lamentabantur de tempore præterito, quo tenebris et erroribus Satanæ obstricti fuerant. Deus autem optimus et misericors accipiebat mutationem mentis eorum, et hos ipsos, qui persequabantur nomen Christi, pastores et magistros et nuntios verbi et nominis sui faciebat: qui omnes Evangelium sibi compararunt et descripserunt, ac legebat, disciebat, docebatur et adorabat quisque, quæ in eo scripta erant. Ita igitur per totum orbem terrarum Evangelium divulgatum est, eratque in manibus omnium,

qui terram habitabant. A Christo autem ad istempus, quo Mohammedes docere cœperat, anni amplius quingenti præterierunt. Jam vero cum annos quingentos lectum esset Evangelium, quis Mohammedis nomen inde ejicere ausus sit, si quidem in eo scriptum fuerit? Nam primum qui vel unum vocabulum addere aut demere voluerit, non jam poterit Christianus haberi; deinde fac, malum quæpiam hominem vocabulum aliquod ejecisse ex Evangelio; num reliquus totus orbis terrarum hujus unius fraudem probaverit? Minime profecto. Hinc igitur patet, non scriptum fuisse in Evangelio nomen Mohammedis. Deinde aut bonum aut malum eum appellaturus erat Christus: si bonum, omnes reges orbis terrarum, omnes principes, omnes Christiani a Christo probatum prophetam amplexuri erant, ut fructum ex eo perciperent; sin malum, servaturi erant indicia, unde eum cognoscerent, et capturi, ne laberentur. Neutiquam autem, sive bonum probarent, sive spreverunt malum, per totum orbem terrarum nomen Mohammedis ex Evangelio ejecturi erant. Manifestum igitur est, nomen ejus non scriptum fuisse in Evangelio. Nec vero quisquam ulli homini natum nato invidet. An quis Mohammedi inviderit antequam natus esset? Profecto nemo. Si quis autem jam nato Mohammedi inviderit, num totus orbis terrarum in unius hominis invidiam concessurus erat?

ἡ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἔτι εἰ
λεγον οἱ Ἰσραηλίται ὅτι μόνον ἐν τῷ Εὐαγγε-
λίῳ εὑρίσκειτο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα
ἔτι δὲ αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ, καὶ οὕτως ἀρκεταὶ
αὐτὸ ἀποδείξει· ὡς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές,
ὅτι αὐτὸ λέγουσιν ἀληθές· ἐπεὶ δὲ λέγουσιν
τῇ γενέσει τῇ συγγραφῇ παρὰ τοῦ Μω-
υσοῦ εὑρίσκειτο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ
καλαίῃς; οἱ Ἑβραῖοι; Οὐδὲ γὰρ εὐρίσκεται
ἔτι ὡς ἔχοντος σημείου περὶ τοῦ Μωάμεθ. Καὶ
ὡς οἱ Μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ
Ἰσραηλίται ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκείνου· οἱ δὲ
Ἰσραηλίται διὰ τί; Καίτοι γε εἰς τε τὴν περιτομὴν
καὶ τινὰ, εἰς τροφὰς φημι καὶ ἕτερα ἔθιμα,
ἠνωσιν οἱ Μουσουλμάνοι 359 μετὰ τῶν
Ἰσραηλίων. Ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται
ὅτι ἐν τῇ παλαιᾷ Μωσαϊκῇ βίβλῳ εὐρίσκειτο τὸ
Μωάμεθ ὄνομα οὕτως ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.

Ἰταῦτα μὲν οὕτως, ἵνα καὶ τὸν πάντῃ ἀγνώ-
στῶν ἀγάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν.
Ἀσθεὺς εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσὼν καταφρονεῖ,
ὁ θαυμασιὸς Σολομὼν· καὶ τίς ἀσεβέστερος
Μωάμεθ; πόσον δὲ βάθος κακῶν, μᾶλλον δὲ
ἐν τῷ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; καὶ
κατὰ τῶν ἄλλων πλάσματων καὶ τεράτων ψευ-
δοκράσας καὶ τὴν παροῦσαν ἀθεσμον θεωρίαν,
ἀνὰ ἐπὶ λέξεως οὕτως, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν
Ἰσραηλίων· Αἴνος τῷ ποιήσαντι διελθεῖν τὸν
αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ εὐκτερίου τοῦ
Ἰσραήλ, ὃ ἐστὶν οἶκος Μεκκῆ, μέχρι τοῦ πορρωτά-
του εὐκτερίου, ὃ ἐστὶν οἶκος ἁγίος Ἰερουσαλήμ, ἢν

ad eo stultus sit, qui fieri hoc non potuisse non
ignat? Itaque hinc quoque manifestum est,
metis nomen scriptum non fuisse in Evangelio.
si Ismaelitæ nomen Mohametis dicerent in solo
gelio scriptum fuisse, sed ejectum esse a Chri-
sto, sufficeret ea, quam instituimus, disputatio,
colligeretur, quod res est, haud vere istos di-
ces affirmant iidem, nomen illud in Genesi, a
conscripta, fuisse. Quomodo igitur o Testa-
mento Vetere ab Hebræis ejectum est? Nam ne il-
lidem vestigium indicii Mohametis comparet,
autem, Christianos invidia commotos illius no-
mine ejecisse Musulmani dicunt: qua re commoti
ei? Qui quidem circumcisione et aliis quibus-
rebus, velut usu ciborum et institutis aliis,
Musulmanis concordant. Enimvero vides mani-
feste in vetusto libro Moysis, nec in Evangelio
nomen Mohametis fuisse.

hæc quidem propterea disputavimus, ut
plane imperitos ad verum cognoscendum
ceremus.
scelus in extrema mala delabatur æquo
lo, eximius Solomo dicit. Quis autem Moha-
magis scelestus? Et quæ mala sive potius
um tenebræ, in quas non delapsus sit nequam
nomen cum reliquis commentis et mendaciis
stosis etiam perversam hanc itineris fabulam,
ribum translatam, in capite filiorum Israelis

εὐλογῆσαμεν. Ὁ Μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν,
μετὰ τὸ ψάλλαι αὐτὸν τὴν ὥραν αὐτοῦ, εἶπεν τοῖς
ἀνθρώποις, Ὁ ὅμοιος ἀνθρώποι, κατανοήσατε. Χὺς
μετὰ τὸ διαστῆναι με ὑμῶν, ἦλθε πρὸς με ὁ Γαβριήλ
μετὰ τὴν ἐσχάτην ἐσπερινὴν ψαλμωδίαν, καὶ εἶπέ
μοι, Ὁ Μωάμεθ, ἐντέλλεται σοι ὁ Θεός· ἐπισκέψαι-
σθαι αὐτόν. Ὁ εἶπον, Καὶ ποῦ αὐτόν ἐπισκέψομαι;
Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριήλ, Ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐστί. Καὶ
ἤγαγέ μοι κτήνος, μεῖζον μὲν βου, ἑλαττον δὲ ἡμιό-
νου· καὶ τὸ ὄνομα 360 αὐτοῦ Μπεράκ. Καὶ εἶπέ
μοι, Ἀνάβαινε ἐπ' αὐτόν, καὶ ἔλαυνε αὐτὸ μέχρι τοῦ οἴκου
τοῦ ἁγίου. Καὶ ὡς ἐφρόντιζον ἀναβαίνειν, ἐφυγε τὸ
κτῆνος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἰστασο ἀσφαλῶς· ὁ Μα-
χούμετ γὰρ ἐστὶν ὃ σε βουλόμενος ἀναβῆναι. Καὶ
ἀπεκρίθη τὸ κτῆνος, Μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην;
Ἀπεκρίθη ὁ Γαβριήλ, Ναί. Κατεῖπε τὸ κτῆνος, Οὐ συγ-
χωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ
τοῦ Θεοῦ δεηθῇ. Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ
τοῦ κτήνους, ἐπέβην τε ἐπ' αὐτό. Καὶ περιπατεῖ
ἐπικαθημένου μου πορεῖα λεπτή, ἐπεστήριζέ τε τὴν
χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς ὕψους αὐτοῦ.
Καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἁγίον, ἐλάττω
διαστήματι ἢ ὅσον λίθου βολῆς τελεσθῆναι. Ἦν δὲ καὶ
ὁ Γαβριήλ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀποβῶνα
ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ. Κατεῖπέ μοι
ὁ Γαβριήλ, Κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης
ἀναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ κατέβην, καὶ
ὁ Γαβριήλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀποβ-
ῶνα τὸ κτῆνος τὸ Μπεράκ, καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς
ὤμοις αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὅτε ἦλθον
πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔκρουσε τὴν θύραν ὁ Γαβριήλ,

narravit. « Laus esto Domino, qui servum suum
una nocte a sacello Elarami, quæ est ædes Meccæ,
ad longissime distans sacellum duxit, quæ sancta
ædes Hierosolymorum est. Mohametes quodam die,
postquam psallit horam suam, homines ita allocu-
tus est: Audite, homines. Heri, cum a vobis dis-
cessissem, adiit me Gabriel post extremam psal-
modiam, et, Mohametes, inquit, jubet te Deus se
videre. Cui respondi: Ubinam eum videbo? Tum
Gabriel: In loco eo, in quo est, simulque adduxit
mibi jumentum majus asino, sed minus mulo,
cujus nomen Berac erat. Deinde dixit: Conscende
hanc bestiam et vehere ad sanctam ædem. Sed
bestia, cum eam conscendere vellem, aufugit. At
ille clamavit: Consiste: Mohametes enim in
conscensurus est. Respondit bestia: Propter il-
lumine missus sum? Ad quæ Gabriel, Es, inquit.
Rursus bestia: Non permittam ei, ut me con-
scendat, nisi prius pro me Deum precatus sit.
Itaque ego Deum precatus pro bestia, conscendi
eam. Asportavit me facili itinere, et ungulam
pedis in orbe, quo fovebatur visus ejus, tenebat.
Ita ego in sanctam ædem perveni breviori spatio,
quam quo jactus lapidis conficitur. Comitabatur
me etiam Gabriel et duxit me in præcipitium
quoddam in æde Hierosolymorum, dixitque: De-
scende, ut ex hoc saxo ascendas in cælum. Descen-
di igitur, atque ligavit Gabriel annulo in præcipi-

ἐρρήθη τε πρὸς αὐτὸν, Τίς εἶ; Ἀπεκρίθη δὲ, Ἐγὼ εἰμι ὁ Γαβριήλ. Ἐρρήθη τε πάλιν αὐτῷ, Τίς ἐστὶ μετὰ σοῦ; Ἀπεκρίθη, Ὁ Μαχοῦμετ. Εἶπε δὲ ὁ θυρωρὸς, Μὴ ὑπὲρ τούτου ᾗν ἡ ἀποστολή; Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριήλ, Ναί. **361** Καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν πύλην, καὶ εἶδον ἔθνος ἀγγέλων, καὶ δις κάμφας ὑπὲρ αὐτῶν τὰ γόνατα ἐξέχεον προσευχὴν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβέ με ὁ Γαβριήλ καὶ ἡγαγέ με πρὸς τὸν δεῦτερον οὐρανόν· ᾗν δὲ τὸ διάστημα τῶν δύο μέσων οὐρανῶν ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. Καὶ ὥσπερ πρῶτον ἔκοψε τὴν θύραν καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ. Οὕτως καὶ μετὰ ἑξήκοντα οὐρανοῦ κατὰ πάντα γέγονεν ὁμοίως, ἐν ᾧ ἑξήκοντα οὐρανῶν διαγράφει ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων, τὸ μῆκος ἐνὸς ἐκάστου πολλαχιλοπλάσιον τοῦ κήρυκτος, ἀφ' ᾧ τινες εἶχεν ἑπτακοσίας χιλιάδας κεφαλὰς καὶ ἐν ἐκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα καὶ ἐν ἐκάστῃ στόματι ἑπτακοσίας χιλιάδας γλώσσας, αἰνοῦσας τὸν Θεὸν ἑπτακοσίαις μυριάσιν ἰδιώμασι. Καὶ προσέειπεν ἕνα τῶν ἀγγέλων θρηνοῦντα, καὶ ἐξήχησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ, καὶ ἀπεκρίθη ἀμαρτίαν εἶναι· αὐτὸς δὲ ἔδεξθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁὕτω τε, φησὶν, ὁ Γαβριήλ παρέθετό με ἀγγέλω ἑτέρῳ καὶ ἄλλος ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ. Καὶ ἡ ψαῆς μου ὁ Θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς χειρὸς αὐτοῦ διήλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχews μου. Καὶ εἶπέ μοι ὁ Θεός, Ἐπέθηκα σοὶ καὶ τῷ λαῷ σου εὐχάς. Καταβάντι δὲ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανὸν συνεβούλευσαν ὁ Μωϋσῆς ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κοινοῦσαι τὸν λαόν, μὴ ὄντα δυνατόν ἐξαρκεῖν τοσαύτῃ εὐχῇ.

tio Berac bestiam, inque ipsius tergo deinde in cælum perlatus sum. Cum ad cælum venissemus, porta a Gabriele percussa, rogatum est : Quis adest? Respondit ille : Ego adsum Gabriel. Rursus rogatum est : Quis tecum est? Ille, Mo-hametes, respondit. Tum janitor : Nonne ob eum iter istud susceptum est? Est, Gabriel dixit. Illi-co aperta est janua ac vili angelorum multitudinem, coram quibus, his flexis genibus, preces fudi. Post hæc comprehendit me Gabriel et deduxit me in secundum cælum. Erant autem duo hæc cæla quingentorum annorum itinere dis-sita. Sicut prius janua percussa et responsum datum est. Ita ad septimum cælum eodem nbivis modo factum est, in quo quidem cælo vidisse se scribit angelos longitudine pluries mil-lies longitudinem mundi æquant, qui septin-genties millena capita, in quovis capite decies septingenties millena ora, in quovis ore septin-genties millenas linguas haberent, quibus Deum decies septingenties mille modis laudarent. Vidit unum angelum lacrymantem, qui causam quaerenti, cur lacrymaret, peccatum quodpiam cau-sam esse dixit. Pro hoc precatus est. Ita me, ait, Gabriel alii angelo tradidit, hic rursus alii, et sic deinceps, donec coram Deo et throno ejus ad-stabam. Tetigit me Deus manu inter medios hu-meros, unde frigus me ad medullam spinæ pene-

A Καὶ τῇ πρώτῃ ἐπ' αὐτὸν ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ τοῦ δέκα μέχρι καὶ **362** τῆς τετάρτης ἐπανόδου καὶ τῇ πέμπτῃ ἐπανόδῳ τοσοῦτον ἦλθεν εἰς τὸ ἑλαττον τῶν εὐχῶν ὥς ὀλίγας ἐναπομέναι. Εἰπόντες δὲ τοῦ Μωϋσεως μὴδὲ τοσοῦτον δυνήσεσθαι τὸν λαόν, ἐγὼ αἰσχυνοῦμαι ὥς τοσαυτάκις ἀνάδελος οὐκ ἀνέδην πλέον, ἀλλ' ἔλθω εἰς τὸ Μπερὰκ ἡλαυνον ἐπανιῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεκκέ. Τοῦτων δὲ πάντων χρόνος ἐλάττων ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτὸς. Καὶ διηγησαμένου πρὸς τὸν λαόν τοῦ Μωάμεθ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων πολλαί, λέξαντες αὐτῷ, Ἀνάστηθι τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸν οὐρανὸν δρώντων ἡμῶν, ὡς ἂν ἴδωμεν τοὺς συναντήσαντάς σοι ἀγγέλους· οὐκ ἐπέγνωσ τὸ ἑαυτοῦ ψεύδος. Καὶ εἶπεν ὁ Μωάμεθ, Ἀίνεσις τῷ Θεῷ μου, μὴ ἂν τί εἰμι ἐγὼ ἢ εἰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολο;. Οἱ πρὸς ὁμῶν οὐκ ἐπίστευον θαύμασιν, οὐδὲ ὁμοίως αὐταῖς πιστεύετε, οὔτε πιστεύετε ἄλλως εἰ μὴ διὰ ξίφους.

Καὶ τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῆς τοιαύτης ψευδοῦς καὶ ἀδοξοτάτης θεωρίας; ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ Μωάμεθ ἔχει τὸν ἑλεγχον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐπι-λίετο ἀφρίζων ὑπὸ τοῦ πάθους, ὅτι τοῦ Γαβριήλ ἐρ-χομένου πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένου παρὰ Θεοῦ ὅθεν οὐκ ἔδύνατο φέρειν τὴν τοῦ ἀγγέλου δρακίνα [τοῦτον], καὶ διὰ τοῦτο πίπτειν ὥστε νεκρὸν, τοὺς δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου λόγους ἀκούειν ὥσπερ τινὰ κώδωνα **363** χαλκοῦν ἠχοῦντα. Ὁ τοῖνον μὴ δυνάμενος φέ-ρειν ἐνὸς ἀγγέλου ὀπτασίαν πῶς τοσοῦτων ἀγγέλων αὐτῷ ἔδυνήθη θεάσασθαι, περιεργάσασθαι τε καὶ μετῆσαι τὰς τοσαύτας κεφαλὰς τῶν ἀγγέλων ἐς ἐνός τε τῶν στομάτων αὐτῶν γλώσσας, ἀλλὰ θή- travit; dixitque Deus : Imposui tibi et populo tuo preces. Descendenti mihi ad quartum cælum suavit Moyses, ut redirem ad levandum populum, quippe faciendis istis precibus impare. Atque obtinui a primo reditu remissionem ad quartum usque; et quinto reditu adeo imminutus erat precum numerus, ut paucae superessent. Cum au-tem Moyses diceret, ne tot quidem precibus fi-ciendis parem fore populum, pudore commotus, quod toties jam redissem, non redii amplius; sed a. Berac reversus et in ædem Meccæ revectus sum. His omnibus negotiis vix decima pars noctis con-sumpta est. Quod iter cum populo suo Mohammedes narraret, defecerunt a lege ejus multa hominum millia, qui dicerent : Ascende interdum in cælum, nobis spectantibus, ut videamus tibi obvios angelos. Ipse non sentis mendacium tuum. Respondit Mo-hametes : Laus Deo esto! equidem nihil aliud sum, quam unus ex hominibus et legatus. Nec majores vestri fidem habuerunt miraculis, nec vos habetis, nec creditis omnino nisi ense coacti.

Quid dicas de tali mendacio et itinere maximo omnium incredibili? ex ipso Mohammede refutatur. Et enim ipse dixit, cum morbo correptus volveretur spumanti ore, Gabriele ad se accedente, utpote a Deo misso, non potuisse se ferre aspectum angelī, et propterea exanimem concidisse, sermonem angelī autem tanquam sonum campanæ æνec exaudisse.

καὶ τὰς διαφόρους ἐναλλαγὰς καὶ ἰδιότητας τῶν ὕμνων τοῦ Θεοῦ; μὴ μόνον γὰρ τοῦ Γαβριὴλ μείζονα εἶναι λέγει ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων εἰς οὐ; ὁ Γαβριὴλ οὐκ εἶχε παρῆσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν ἀποδέων ἐκείνων ὥστε τὸν Μωάμεθ αὐτὸν ἑτέρῳ ἀγγέλῳ παραδόναι, ὁ δ' αὖ ἑτέρῳ καὶ ἰφεξῆς ἄλλῳ, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν Θεὸν καὶ συντυχεῖν ἀλλήλοις. Ἔτι μὴ μόνον μείζονα πάντων ἐκείνων δεικνύειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμενον. Ἐὼ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεόπου Μωῦσῆως, ὃν, ὡς φησιν, εἶδεν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ. Αὐτὸν δὲ ὑπερναθῆναι καὶ τοῦ ἐδδόμενου, καὶ ἀπελθεῖν μέχρι καὶ τοῦ Θεοῦ, ὁμιλῆσαι τε αὐτῷ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελθεῖν καὶ κατελθεῖν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, ὡς εἴρηται, καὶ συντυχεῖν τῷ Μωῦσῃ, συμβουλευσά τε αὐτὸν τοῦτῃ ἐπαναστραφέντα παρκαλεῖσθαι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ γενέσθαι κοινοτέρῳ τὴν εὐχὴν ὡς ἀδυνατώως ἔχοντος πρὸς αὐτήν· καὶ δεξαμένον τούτου τὴν βουλὴν ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ζητῆσαι τὴ περὶ τούτου, καὶ προσδεχθῆναι τὴν ζήτησιν αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἐλαφροτέρῳ τὴν εὐχὴν. Καὶ αὖ τοῦ Μωῦσῆως ἀναγκάσαντο; αὐτὸν αὖθις ἐπαναστραφῆναι ἕως πεντάκις πρὸς **364** τὸν Θεόν, καὶ πάλιν γενέσθαι πολλῷ ἐλάττω τὴν εὐχὴν. Καὶ μὴ ἀρκεσθῆντα τὸν Μωῦσῃν εἰπεῖν καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναστραφῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ αἰτήσῃ συγγνωμονεστέρῳ γενέσθαι τὴν εὐχὴν. Οὗ κατένευσεν, ἀλλὰ καὶ κατελθεῖν εἰς τὸ Μπαρά καὶ ἐλαύνειν, ἕως ἂν ἔλθῃ ἐνθα ἦν πρότερον. Σκόπει

Qui igitur unius angeli conspectum non tulit, quomodo tot angelorum splendorem spectare potuerit, aut examinare et metiri tot eorum capita et quae in oribus eorum inerant linguas, et vero varias vicissitu lines proprietatesque hymnorum Dei? At enim non solum Gabriele majorem se esse dicit, sed etiam omnibus illis, ad quos Gabrieli non patebat altitudo, cum is tanto illis inferior esset, ut Mohametes ab eo alii, et ab hoc rursus tertio, et sic deinceps reliquis traderetur, et ita ad Deum intraret et cum eo colloqueretur: quin imo se non solum majorem esse angelis, sed etiam pro hisdem precatum esse affirmat. Omitto dicere de magno illo, qui Deum vidit, Moysen, quem se in quarto caelo invenisse narrat; ipsum autem etiam ultra septimum ascendisse et processisse usque ad Deum cumque eo collocutum esse; deinde exisse et descendisse ad quartum caelum, ut commemoravimus, et convenisse ibi Moysen, qui sibi suasit, ut reversus Deum super populo precaretur, ad levandum eum precibus, quippe ad quas faciendas non valeret populus; itaque, probato eo consilio, ad Deum redisse et, de ea re precatum, voti compotem factum esse, precesque imminutas esse; ac Moysen denuo cogente, redisse ad Deum quater deinceps, semperque multo faciliores factas esse preces. At ne sic quidem satis habuisse Moysen, sed rursus suasisse, ut ad Deum rediret, ad remissionem precum rogandam; ipsum autem non consensisse, sed ad Barac descendisse et auctum esse, donec re-

αὐτὸν ψεῦδος πάσης ἀγνώσεως μεμεστωμένον. Τὸν Θεὸν οὐκ ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ἐνσώματον δεικνύει καὶ οὐκ ἀσώματον· τὸ γὰρ Θεὸν ἀσώματον, ἀποσόν τε καὶ μὴ ἔχον μέγεθος, οὐδὲ ἐν εἴδει περιγραφτόν· τὸ δὲ οὕτως ἔχον τὰ ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ φύσει πῶς ἂν ἐκ μερῶν; εἰ γὰρ τις δόξῃ τοῦτο ὑπάρχειν, πῶς νοηθήσεται ἀσώματον; τὸ γὰρ ἐν σχήματι ὃν πάντως καὶ ἐν ποσῷ καὶ ἐν τόπῳ, καὶ ἐξ ἀνάγκης περιγραφτόν. Ταῦτα δὲ σωματικά. Καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια πῶς ἂν ἐπὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τοῦ Θεοῦ λογισθῇ τις διανοίας μέτοχος ὢν; καὶ ὁ μὲν πατριάρχης Ἀβραάμ ἐν τῇ πάλαι Θεοφανεῖ γῇ καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐλογίσαστο καὶ ἐκάλεσε· τοῦ δὲ Δανιὴλ τοῦ τοιοῦτου καὶ τοσοῦτου, ἀγγέλον ἰδόντος, ἐστράφη ἡ δόξα αὐτοῦ εἰς διαφθοράν, 'τοῦτ' ἔστι, παρὰ βραχὺ ἀπεσθάλετο τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν· ὁ μὲν Δαβὶδ φησιν· 'Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν.' Ὁ δὲ Μωάμεθ, τὰς ἀγγελικὰς πάσας ὑπερναθῆς· δυνάμεις, ἀμέσως τῷ Θεῷ προσωμίλησε **365** καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου δεήσεις ἐποίησε καὶ τῆς εὐχῆς οὐκ ἀπέτυχεν. Ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐκ ἔφη τολμήσας ὁ αὐθάδης οὗτος καὶ ἀλαζών ὅτι κατέλαβε τὴν τοῦ Θεοῦ γῶσιν ὥσπερ αὐτὸς ὁ Θεὸς οἶδεν αὐτήν. Ἀλλ' ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐπελάσεται αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς.

Ἐτι οὐκ ἠδύναντο ὁ Θεὸς γινώσκειν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν

disset in eum locum, in quo ante fuisset. En jam mendacium omni inscitia repletum. Quem ipse Mohametes fabricatorem caeli et terrae esse dicit Deum, eum corporeum esse ait, non incorporeum: cum tamen numen divinum non habeat corpus nec magnitudinem, nec figura describi possit. Ita autem natura sua comparatum Numen quomodo paribus constet? Hoc enim qui statuatur, quomodo idem esse incorporeum dicat? Nam quidcumque figuram habet, magnitudinem et ambitum habet et necessario describi potest. Haec autem corporea sunt. Corporis proprietates autem quomodo qui rationis non expers est in divinam illam et incorpoream naturam Dei transferat? Abrahamus quidem patriarcha in vetusto illo adventu Dei terram et cinerem se existimavit appellavitque, et cum Daniel, talis ac tantus vir, angelum videret, mens ejus in perniciem versa est, hoc est non multum aberat, quin vitam amitteret; atque David dicit « qui terram prospicit et tremefacit. » Sed Mohametes, omnes angelicas vires superans, nemine intercedente, Deum convenit, et super angelis et universo mundo preces fecit, nec non compos facius est voti. Equidem miror, quod petulans iste nebulo non ausus est affirmare, perspexisse se Dei naturam, quemadmodum eam ipse Deus noverit. Verum qui in caelis habitat, irridebit ipsum et assecras ejus, atque ludibrio eos habebit Dominus.

Deinde Deus ignorabat vires populi, legemque imposuit cervici ejus, quam ferre non possent. At

νομον ὃν οὐκ ἔδύναντο βαστάζειν. Καὶ πῶς Θεός, ἢ οὐ γινώσκει τὰ ποιήματα αὐτοῦ μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ; Εἰ δὲ Θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ τὰ πάντα γινώσκων πρὶν τῆς γενέσεως αὐτῶν ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ διὰ τοῦ Μωυσέως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθεὶς εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; Τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὔτε ἄλλοπρόσθιος οὔτε περιττὸν καὶ παρέρχον, ὥσπερ τὸ Εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἢ ἀληθεύει. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ τέλειον καὶ ὀλιγὲς καὶ ἅγιον καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀποκαλεῖ. Οἱ δὲ τοῦ τοιοῦτου Μωάμεθ ἀκόλουθοι, δικαιουῦντες τὸν Ἀσεβῆ, λέγουσιν ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ ἀδύνατα· τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν ἐξ ὀλῆς; αὐτοῦ τῆς καρδίας; Τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ συκοφαντούντων ἐδυσχεῖσαι; Τίς δύναται ἀγαπᾶν **366** τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; καὶ τὰ ἕτερα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπίστευεν ὁ Θεὸς τὴν Μωάμεθ καὶ τὸ κορὰν συγκαταβάσεως ἔνεκεν, ἵνα βραδίως πληρῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. Εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, ἀλλ' οὕτως ἀπλῶς ἀνθρώπος ὡς ὁ Μωϋσῆς, ἐδεόμεθα ἂν τινων ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν· ἐπεὶ δὲ Θεὸς ἀληθὴς τραυῶς ἀναφαίνεται, περιστῶν ἡγημαὶ δοῦναι ὅλως ἀπολογίαν περὶ τοῦτου· ὡς γὰρ Θεὸς καὶ ποιητὴς, οἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλ' ὅμως ἰδόμεν καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωάμεθ λόγων τὸ ἄτοπον. Αὐτός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος Θεοῦ ἐστὶ καὶ ψυχὴ

Θεοῦ ἐστὶ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ. Καὶ εἰ Λόγος Θεοῦ ἐστὶ, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα εἰδὼς ἐποίησεν, Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἂν ποτε ἀγνοῶν εἰρησκεῖται· οὔτε γὰρ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐλάττω ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὔτε ὡς Λόγος αὐτοῦ. Καὶ εἰ ψυχὴ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ, πῶς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ πνεύματα βάρσ; ἐβλήθη μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; Ἐτι ὁ αὐτός φησι πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκολουθοῦντας ὅτι οὐδὲν εἰσιν εἰ μὴ πληρῶσαιεν τὸν τε Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κορὰν. Καὶ εἰ μὲν βαρέα καὶ δυσκόστακτα διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὁμῶν οὕτω παραγγέλλει ὑμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρῶσητε τὸν τε παλαιὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδὲν ἐστε, τοῦτο· ἐστὶν οὐδερμία ὡφελεία ἐστὶν **367** βὲν ὑμῖν; Εἰ δὲ τέλειόν ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὥσπερ καὶ ἐστὶ, ματαίως ἄρα δικαιοῦτε τὸ κορὰν ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη, καὶ ἀληθῶς καταψεύδεσθε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τέλειον εἶναι δεόμενον διορθώσεως.

Ἐτι δὲ εἰ ὁ Γαβριὴλ ἀνελάβετο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεῖα ζώου, ἵνα ἀπὸ τοῦ Μαρτὶ διακρίσῃ αὐτὸν ἕως Ἱερουσαλὴμ; Ἐτι τίς μετρήσας τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ εὐρὺν αὐτὸ πεντακιστίαν ἐτῶν διάστημα ἀνήγγειλε τῷ Μαχοῦμε; Ἐτι εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδῶς ἐμετρήθη τοῦτ' ἐξ ὁδοῦ, πῶς περιπάτησε σῶμα πάχος; ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἄγγελοι δὲ καὶ ψυχὰς ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀσώματα σωματικῶς βήματι μετρεῖται

quomodo Deus sit, qui haud noverit opus suum nec operis sui vires? Si Deus verus et qui omnia posset, antequam fierent, legem imperfectam per Moysen propter imbecillitatem hominum, perfectam autem per Evangelium edidit, quomodo perfectam hanc quasi oblitus et negligens rursus in imperfectam converterit? Perfectum enim est, quidquid nec mancum, nec nimium est, quale sane Evangelium esse constat. Adeo ipse Mohammedes Evangelium perfectum, verum, sanctum, et salutem et viam vitae appellat. Mohammedis asseclae autem, qui impium hunc hominem defendant, aiunt, Christum magna et maiora, quam prestari possint, praecipisse. Quis enim alium ut seipsum, et Deum ex omni animo diligit? Quis pro iis qui nos insectantur et calumniantur, precetur? Quis inimicos amet? et quae alia huius generis sunt. Itaque Deum Mohammedem et Coranem ob indulgentiam misisse, quo facilius homines legi ad salutem suam assisfaciant. Si Christus non esset manifesto Deus et Dei Filius, sed simpliciter homo, sicut Moyses ille, forsitan argumentis opus foret ad verum demonstrandum; sed cum eum revera Deum esse sit in confesso, omnino ejus causam agere supervacaneum esse arbitror. Nam ut Deus et creator vim operis sui novit. Sed videamus tamen in Mohammedis verbis quid insit ineptiarum. Ipse testatur ac dicit, Christum rationem Dei, et animam Dei, et

Spiritum Dei esse. Quodsi ratio Dei est, quomodo, qui cuncta novit, sine ratione egerit? in ratione Dei enim nulla omnino inscitia inest. Neque enim ut Filius Dei minor est Deo ipso et Patri, neque in ratio ejus. Atque si anima et Spiritus Dei est, quomodo animis et spiritibus hominum opus imposuerit, quod ferre non possit? Idem asseclis suis dicit, nihil eos esse, nisi legi Mosaeicae, Evangelio et Coranisatisfaciant. Quodsi gravia et difficilia ad ferendum injungit Evangelium, quid magister vester ita vobis praecipit, nisi veteri legi et Evangelio satisfaciatis, vos nihil esse, hoc est nihil frugis habere? Deinde si perfectum est Evangelium, ut est sane, nequidquam Coranem ita tueri conamini, ut eum indulgentiae causa editum esse dicatis, et omnino inepte de Christo Evangelio affirmatis, perfectum illud esse, cum correctione egeat.

Præterea, si Gabriel eum humeris imposuit, quid bestia opus erat ad ferendum eum? Meccahierosolyma? aut quis longitudinem viæ a primo caelo ad secundum emensus, eam distantiam itineri quingentorum annorum parem esse reperit et Mohammedi nuntiavit? Nam si gradibus mensurata est ea distantia, quomodo corpus crassum ultra caela processit, ut ille hallucinatur? Quodsi hoc fieri non potuit, sed angeli et animæ ascendunt, quomodo regiones super caelum sitas corporeis gradibus metiantur

ἐν τὸν οὐρανὸν, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύναιτο διελθεῖν τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν. ἄρα λέγω καὶ καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια ; Ἐτι μὲν πῶς εἰς τὴν ἰσὶν ἐδεήθη ἀγγέλων ἀναθεῖσθαι αὐτὸν εἰς τοὺς οὐς, ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνον ὡς Μπαρὰκ. ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ ἐκ διασώσεται ; Καὶ τίς οὕτω παράφρων ὁ μὴ οἰούτων κατεγνώκως ;

τοὶ τοῦτο παντελῶς κωλύουσιν οἱ ἐκείνου ὁδοὶ μετὰ τινων διαλέγεσθαι, τὸν ἐλεγχον δαίμονος οὐδὲ γὰρ **368** ὁ γνωστὸν εἰσι τὴν τοῦ εἰλῶν αὐτῶν ματαιότητα. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν ὁμοίῳ πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου φόβῳ καὶ δυνάμει ἐπονται, εἰς ἀφρόδως καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθὺς ἰανοὶ ἐγένοντο ἄν· οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέντες βίβλαια καὶ ἀληθῆ καὶ ὡς ὁμολογημένα ἔχουσι ; Μωάμεθ ψεύδης καὶ τερατεύματα· οἱ δὲ οὐ νταὶ ἀποστῆναι τῆς πατροπαραδότου πλάνης ; αἰδοῖ τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις τιθέσκει ἰσὶν τῆς πρὸς Θεὸν ἀπολογίας· οἱ δὲ διὰ τὸ καὶ ἐλευθερον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνδοξοῦ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν ἰσὶν καὶ ματαίαν δόξαν προσιροῦνται, γινώσκοντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσιν ἀπὸ Θεοῦ τὰ λεγόμενα ; λέγουσι δ' ὅμως ἀντικρυς, ὡς προεῖρηται, ἰδὼν ἐντολῶν σου γινώσκαι οὐ βούλομαι. Καὶ διὰ οὐδὲ παραχωροῦσιν ἀναγινώσκεσθαι τὴν θείαν ἰσὶν περ' ἐκείνοις, ἵνα μὴ τὸ τοῦ διδασκάλου ψεύδης εἰς ἐλεγχον ἔλθῃ. Ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ **369** ἰωνῶ οὕτω φησὶν, ὅτι καὶ ὁποῖός ποτε

φωραθείη ἀντιλέγων τῷ κορῶν, θάνατος ἔστω ἡ τιμωρία, μηδὲ πιστεύουσιν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμράμ φησι, « Μὴ πιστεύσητε ἕτερον πλὴν τοῦ ἐσμενου τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ. » Καίτοι γε τὸ Εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων καὶ ὁδηγίαν, καὶ μηδὲν εἶναι τοῖς Σαρακηνοῖς μὴ πληροῦσαι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς **369** ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ φησὶν ὅτι Ἐμοὶ μὲν ὁ ἐμὸς νόμος καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος· ὑμεῖς ἐλευθεροὶ ἐστέ ἡν ἐγὼ πράττω, καὶ γὰρ ὡς ὑμεῖς. Τοῦτο γοῦν ἰδὼν ἐστὶ τοῦ παρατετραμμένου νόμος, τὸ μὴ μόνον μετὰ τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον τοῦτον εὐρίσκεισθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν μηδέποτε συμφωνεῖν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν οὗτος Μωάμεθ ἐν δὴ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι. Τὰ δὲ τῶν Χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία Γραφή, ἥ τε παλαιὰ ἥ τε νέα, μία ἐκείνη πρὸς ἑαυτὴν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν συμφωνεῖ, καὶ αὐθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὐρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονεῖσαι καὶ λέγουσαι. Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ αὐτὸς Θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ νομοδότης τῆς τε νέας καὶ παλαιᾶς. Ἐγὼ δὲ τάχα ἂν μετὰ τῶ Ἰσαίου καὶ Δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον· « Ἰνα τί, Κύριε, ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται ; » Καὶ ὅτι ἐμοῦ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὅλλυγον ἐξεχύθη τὰ διαθήματά σου· ὅτι ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν, ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσι καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγώθησονται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφάνεια εἰς τέλος· περι-

morea, quæ quidem tempore brevissimo ea, infra cælum sunt, aëra et æthera et his similia possunt? Aut quid Mohammedes angelis inuogebat, ut in cæla ab iis eveheretur, in usu non egebat, sed sola bestia Baracus est occam rediret? Quis adeo stultus sit, qui hæc banda esse non sentiat?

ent omnino hanc ob causam illius assecclæ, ne quoquam disputent, refutationem metuentesque enim ignorant magistri sui vanitas. Nihil tamen minus ipsi inter se dissensum. Alii enim inviti metu mortis eum sequuntur, timore vacui et sui juris essent, statim **D**iani fierent; alii, errore obstricti, ut certa et probata venerantur mendacia et prodigia notis; alii a maioribus sibi traditos errores et verendum parentum relinquere non sibi, sed hos sibi ad Deum excusationi fore unt; alii denique propter indulgentiam et tem et veniam explendæ libidinis errorem re recusant, atque impuram et vanam vitam tant, qui quæ docentur, divina non esse sciunt, sed, ut dixi, liquido profitentur, viam torum Dei nosse se nolle. Eadem de causa ieras Litteras legi permittunt, ne magistri mendacia agnoscerentur. In capite Jona enim dicuntque Coranem impugnans deprehendatur,

cum morte multandum esse, nec oportere cuiquam, nisi sibi, credi; idem in capite Amram dicit: « Nemini credite, nisi qui legi nostræ obtemperat. » Et tamen Evangelium salutem et viam appellat et Saracenos, nisi legi et Evangelio satisfaciant, nihil agere dicit. Rursus quasi oblitus, quæ ante dixisset, in eodem capite, « Mihi, inquit, mea lex, vobis vestra est; vos eorum, quæ ego facio, expertes estis, ego eorum quæ vos facitis. » Nimirum insaniæ mentis est, non solum cum bonis sapientibusque non consentire, sed etiam secum pugnare, ut Mohammedes hic in toto libro suo facit. Haud eadem ratio Christianorum librorum est, sed omnis sacra Scriptura, tum vetus tum nova, non solum pro se utraque accuratissime solum concordat, sed etiam ambas partes prorsus inter se consentientes et congruentes habet. Nimirum idem Deus auctor et legislator novæ et veteris Scripturæ est. Enimvero cum Isaia et Davide prophetis rogare, « Quare, Domine, via impiorum sternitur? » atque dicere possim, non multum abfuisse, quin labarent pedes mei et fallerer vestigio; invidisse me impiis, cum viderem peccantium pacem; nullam cerni improbationem in morte eorum nec firmitatem in eorum flagellatione, eos ærumnis hominum non obnoxios esse, nec cum hominibus castigari. Quapropter invasit eos postremum superbia atque

βάλλοτο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν. Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν· διήλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας· διανοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ· ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν. Ἔθεντο εἰς οὐρανούς τὸ στόμα **370** αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ σὺν τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ καὶ αὐτὸς κεκράξομαι ὅτι διὰ τῆς δολιότητος αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακὰ, Κύριε· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι. Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμιας ἐξάπινα; Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὥστε ἐνυπνίου ἐξεγειρομένου. Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

Ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ λέγει ὁ Μωάμεθ ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, Ὀριγένει αἰρετικῷ ἀκολουθῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ φησὶν ὅτι πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ Μωάμεθ κερὰν ἀναγινωσκόμενον ἐπήνεσαν καὶ ἐθαύμασαν καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν· ἀλλὰ νῦν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. Εἴπερ γοῦν δύναται σωθῆναι εἰς καὶ μόνος ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν, θύναται σωθῆναι καὶ πάντες. Ἀλλ' ὥσπερ πάντοτε αὐτὸς ἐαυτῷ ἀντιλέγει καὶ ἐναντιοῦται, οὕτως καὶ κατὰ τὸ παρὸν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ πάντα λέγουσι τὸ Εὐαγγέλιον τέλειον καὶ ἅγιον καὶ σωτήριον ὡς τοῦ Χριστοῦ λόγους, νῦν δ' ὡς καὶ πολλαῖς ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς οὕτως εἶρηκε πρὸς τοὺς τῆς γενένης ἀξίους· « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ αἰῶνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις **371** αὐτοῦ. » Τοῦτο τοίνυν εἰπὼν οὐδένα τῶν δαι-

μόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ σεσωσμένος σὺν μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ αὐτὸς συμβάλλει διὰ πρᾶξεω· εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ἄνθρωπος ποιῆσαι τὸ κατὰ βούλησιν ἥτοι τὸ μὴ ἐμπασεῖν εἰς νόσον, ἢ ἐμπεσεῖν οὐκ ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς τις ἄνθρωπος ἐπ' ἐξουσίας ἔχει ἵνα μὴ ἀμάρτη, ὅπερ ἐστὶν ἀσθένεια ψυχῆς· ἀμαρτιῶν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐστὶν ἵνα καὶ αὐτοὶς ἀνακαλέσται ἑαυτὸν, καὶ μὴ μόνον εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς ἐπανελθεῖν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβῇ, καὶ ἡ σὺν τῇ μετανοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιήσῃ καὶ ἔργα ἀξίχρεα, ἢ κατὰ δεύτερον, ὡς φασὶ, πλοῦν μόνον μετανοῶν εὐρίσκειται. Καὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κλῖνας τοὺς οὐρανούς καὶ κατελθὼν καὶ γεγωνὼς ἄνθρωπος, ἐκχέει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ μεῖζον πάσης πρᾶξεως ἀγγέλων, τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τοῦτο λογίζεται, καὶ πρὶς ἐκυτὸν προσηλαίεται αὐτοὺς καὶ φίλους αὐτοῦ καὶ θίστην. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου τοῦ μετάνοια; ποῦ ταπεινώσεις; Ἢ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεως γίνεται· πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἑαυτοῦ ὡς κακῶς πρᾶξαντος. ἔπειτα μετανοεῖ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν. Ὁ δὲ διάβολος τούναντίον στέργει μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἥμαρτε καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρᾶξεως καὶ συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὐρίσκειται. Τίς γοῦν κοινωνία Θεῷ καὶ διαβόλῳ; **372** Ἀρματαῶς ἐλάλησεν ὁ Μωάμεθ, εἰπὼν ὅτι θύναται σωθῆναι οἱ δαίμονες.

cinxerunt se injustitia et impietate. Emanabit tanquam ex adipe injustitia eorum; processerunt ad componendos animos, meditati et locuti sunt in pravitate, iniquitatem verbis extulerunt; collocarunt in caelis os suum, et lingua eorum ad terram penetravit. At idem cum patre Dei Davide dicam: «Propter fraudes eorum immisisti iis mala, Domine: dejecisti eos dum se efferunt. Quam præcípites dati sunt in miseriam! Defecerunt, perierunt injustitia sua, tanquam somnium expergiscentis. Defebis, Domine, in urbe tua imaginem eorum.»

Eodem capite Mohammedes demones salvatum iri dicit, Origenem hæreticum secutus. Quod enim alio loco narrat, multos demones, qui Mohammedis Coranem prælegi audirent, eum librum laudasse et admiratos esse, et fide ei habenda esse salvatos: nunc quidem non idem dicit, sed in universum docet, demones salvos fore. Si enim unus ex eorum ordine salvari potest, omnes salvari possunt. Sed sicut ubivis secum pugnat et dissentit, ita hic quoque. Nam cum ipse et assecræ ejus Evangelium omnino perfectum, sanctum, et salutare esse dicant ut doctrinam Christi, nunc, ut sæpe, huic generali sententiæ contraria proferunt. Christus enim gehenna dignis ita edixit: « Abite hinc, execrandi, in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus. » Quod cum diceret, nullum dæmonum exe-

mit de pœna. Nec immerito. Nam qui propter pœnitentiam salvatur, factis suis pro viribus confert ad salutem obtinendam. Corpore enim homo facere, quod vult, non potest, velut a morbo sibi cavere, aut, postquam incidit in morbum, pristinam valetudinem ad arbitrium recuperare; contra animo omni homini licet ac concessum est peccatum vitare, qui morbus animi est, aut, si peccavit, revocare se et non solum recuperare pristinam animi valetudinem, sed etiam longe firmiorem sibi parare, atque aut cum pœnitentia, ut dixi, opera salutaria celere, aut solam viam, ut aiunt, pœnitentiæ tenere. Deus optimus enim, qui ob salutem hominum, relicto caelo, in terram descendit et homo factus est, misericordiam suam, quæ omnibus angelorum hominumque factis major est et par habetur cunctis virtutibus, effundit, eos ad se invitat et amicos sibi facit. At ubinam in diabolo pœnitentia? Ubinam submissus animus? Pœnitentia enim animi non nisi submissi est. Nam prius aliquis quod male fecerit, se accusat, deinde eum pœnitet eorum quæ fecit. Sed diabolus amat potius peccatum, quod commisit, et pro viribus adjuvat perniciem hominum. Quæ igitur diabolo cum Deo communicatio? Ergo temere Mohammedes loquitur, cum demones salvari posse dicit.

Ἔτι δ' αὐτὸς Μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κοράν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ γινώσκει τὴν τούτου ἐξηγήσιν, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ Θεός. Καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀλήθεια, πῶς ἐστὶν ἡ τοῦ κοράν ὠφέλεια; Ἰσως γὰρ οὕτως ἡδύνατο ὠφελησθαι, εἴπερ ἐγίνωσκον τὰ παρὰ Θεοῦ λεγόμενα· ἐπεὶ δ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ εὐρίσκειται μαρτυρῶν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ κοράν λεγόμενα, τίς ἡ τούτου ὠφέλεια; Πάντως· οὐδεμία. Καὶ τίς μείζων ἄλλη ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀπὸ Θεοῦ ὁ παρὰ τοῦ Μωάμεθ δοθεὶς νόμος; Οὐ γὰρ δὴ ματαίως νομοθετεῖ ὁ Θεός. Ἰδοὺ τοίνυν καταφανές ἐστι τὸ κοράν, ὅτι οὐκ ἐστὶν παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνάπλασμά ἐστι διανοίας αὐτοῦ τοῦ κακοδαίμονος. Καὶ πρόδηλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοράν, ὅτι ὅτε τῇ παλαιᾷ Γραφῇ συμφωνεῖ ὅτε τῇ νέᾳ Διαθήκῃ, καίτοι γε ὁμολογοῦντος τοῦ Μωάμεθ ὅτι ἀγία καὶ καλὰ εἰσιν αἱ Γραφαί, καὶ ὅτι οὐδὲν εἰσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι εἰ μὴ πληρώσασιν τὸν τε νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἔτι σχεδὸν δι' ὅλου αὐτοῦ ἐαυτῷ ἐστὶν ἀντιλέγων. Ἔτι οὐδὲν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστιωσιν τῶν λεγομένων. Ἔτι ὁμολογοῦμένα ψεῦδη περιέχει, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἀλλότριον πᾶντι. Ἔτι βίαιόν ἐστι καὶ καταλύει τὰ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέ πότε ὁ Θεός ἀνέτριψεν. Ἔτι παντελῶς ἐστὶν ἀτακτον, καὶ τὸ ἀτακτον μακρὰν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· οὐ γάρ ἐστιν ὁ Θεός ἀταξία; Θεός. Ἔτι πονηρὸν **373** ἀναφαίνεται· καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάσης ἐπέκεινα εὐθύτητος καὶ ἀπλότητος; Ἔτι πεπλασμένας καὶ τερατώδεις θεωρίας περιέχει· καὶ πῶς τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ τοῦ ποιητοῦ καὶ δοτῆρος; τῆς ἀληθείας; Τὸ δὲ πάν-

των τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δόλιμονος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦτον κοράν, καὶ τὸν Θεὸν διαβάλλοντες λέγουσιν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐδόθη.

Θαυμάζω γὰρ ἔγωγε καὶ λίαν ἐκπλήττομαι πῶς τὸν Χριστὶν ἀφέντες οἱ τάλανες ἠκολούθησαν τῷ Μωάμεθ. Αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ Μωάμεθ νόμος, τοῦτ' ἐστὶ τὸ κοράν, αὐτὸ τοῦτο φησιν ὅτι δι' ἀγγέλου εὐηγγελίσθη τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου ἠγίσθη καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ συνελήφθη, ἀλλ' οὐ φύσειως ἐνεργεία, ἀλλ' ἐκ παρθένου ἀγιοτάτης καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας γυναῖκας καθαρὰς γεννηθῆναι· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Αἰνεσάν φησιν· «Ὁ ἐταῖρος τῆς βίβλου (τοῦτ' ἐστὶν οἱ πιστοί), μὴ λέγετε περὶ τοῦ Θεοῦ πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς υἱός ἐστι τῆς Μαρίας καὶ ἀπόστολος Θεοῦ καὶ Ἄγιος Θεός, ὃν ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.» Ἰδοὺ γοῦν Θεὸν ὀνομάσας καὶ Λόγον Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἅγιον τὴν τρισυπόστατον Τριάδα ὁ ἄθλιος οὐκ ἤνοιξε τοῦς; τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς Τριάδος. Καὶ εἰκότως· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοίτῃ τῆς μητρὸς εὐρισκόμενα **374** ἐμβρυα πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν ζῶν μὲν ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον, καὶ ψυχὴν μὴ δυναμένην διακρίναι τὸ κρεῖττον τοῦ χειρότερου, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσιν ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐκτρώματα καὶ ἀμβλώματα, οὕτω καὶ πᾶς ἀσεβὴς ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιγνώσιν, καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ μάταιος σκοτεινὸς ἐναπειλείφθη

Idem Mohammedes affirmat, Coranem nullum hominem interpretari posse, ne ipsum Mohammedem quidem, sed solum Deum. Quod si verum est, quæ tandem est utilitas Coranis? Fortasse utilis esse posset, si intelligerent homines a Deo tradita; sed cum Mohammedes ipse testetur, nullum hominem intelligere, quæ in Corane doceantur, quænam possit istius utilitas esse? Profecto nulla omnino. Quod autem gravius documentum est, quo probetur, Deum non esse legis a Mohammede constitutæ auctorem? Neque enim nequidquam Deus leges sancit. Manifestum est igitur, Coranem non esse a Deo repetendum, sed potius opus sapientiæ ipsius Sathanæ esse; atque ex ipso corane perspicuum est, eum nec cum vetere Scriptura, nec cum Novo Testamento congruere, cum tamen consentiat Mohammedes, eas Litteras sacras et pulchras esse, nec quidquam agere assecras suos, nisi legi et Evangelio satisfaciant. Accedit, ut pene ubivis sibi repugnet; ut nullum miraculum ediderit ad fidem dictis parandam; ut liber iste manifesta mendacia contineat, id quod a Deo prorsus alienum est; ut violentus sit et libertatem tollat, quam Deus nunquam evertit; ut perturbationis plenus sit, quæ a Deo longe abest, quandoquidem Deus non est perturbationis Deus: ut pravus sit, cum Deus omni sit aequitate et iustitia superior; ut itinera stilitia et prodigiosa

continuat, cum Deus sit omnis veritatis auctor. Quorum malorum omnium primum et postremum est, quod a dæmone editus est coran iste, quamvis eum a Deo editum esse dicant Deum calumniantes.

Miror equidem et admodum stupeo, quod, Christo relicto, miseri isti Mohammedem secuti sint. In ipsa enim Mohammedis lege, hoc est Corane docetur, Christum per angelum Mariæ Jesu prænuntiatum, per Spiritum sanctum sanctificatum, vi divina, non naturali, conceptum, et e virgine sanctissima et præ omnibus feminis pura natum esse. Capite Aenesan enim dicit: «Socii Scripturæ (hoc est, fideles), ne dicatis nisi verum de Deo, Jesum Christum Filium Mariæ et legatum et Verbum Dei esse, quem in ea collocavit per Spiritum sanctum.» Itaque miser iste, cum Deum appellaret et Verbum Dei et Spiritum sanctum, hoc est sanctam Trinitatem, non aperuit tamen oculos mentis ad videndum lumen Trinitatis. Nimirum sicut in ventre matris fetus immaturi vitam quidem, sed inutilem et sui nesciam, atque mentem, utrum melius, utrum pejus sit, non discernentem habent, aut, ante tempus editi, non homines, sed partus præposteri vel abortus sunt, ita quisquis impius per aquam et spiritum, hoc est sanctum baptismum, non regeneratus, celeste lumen et veritatem aspicere nequit; et propterea, clausis oculis mentis, nebulo iste occæ-

ὡς ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὁ διάβολος. Περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεχῶς ἐν τῇ κορᾷ μέμνηται. Φησὶ γὰρ ἐν τῇ κεφαλῇ τῷ Ἐμπίᾳ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ περὶ τῆς Μαρίας ἐνεφυσήσαμεν αὐτῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν ἐπὶ περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ Θεός. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα· περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὀρφανὴν καὶ πλανήτην ὑπὲρ Θεοῦ συναχθεὶς. Ἔτι τὴν Χριστὸν Λόγον Θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον, τὴν δὲ Μωάμεθ εὖτως μόνον προφήτην ἀπλῶς. Ἔτι τὴν Χριστὸν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὁμολογοῦσιν εἶναι τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας· ὁ δὲ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ ἐστίν, ὅστις ἐξεβλήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης Ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀβραάμ. Ἔτι ὁ Χριστὸς οὐδέποτε ἐποίησεν ἁμαρτίαν (Λόγος γὰρ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ οὐ δύναται πλανηθῆναι), ὁ δὲ Μωάμεθ εἰδωλολάτρης ἐγένετο καὶ φονεὺς καὶ ἄρπαξ καὶ ἀσελγής, καὶ πολλοὺς ἐτέρους ἁμαρτήμασιν ἐνόησε· ἐγένετο, ἔφ' οἷς ὁ Θεός, ὡς φασιν, αὐτὸν συνεπάθησεν. Ἔτι ὁ Χριστὸς φρικτὰ καὶ ἐξαισία πεποίηκε θαύματα, ὡς ἐν τῇ κεφαλῇ τῷ Ἐλμαῖδᾳ μεμαρτύρηται· ὅτι ὁ Χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθάρισε, νεκροὺς ἀνέστησε καὶ ἄλλα πολλὰ ἐργάσατο· ὁ δὲ Μωάμεθ οὐδὲν θαῦμα πεποίηκε κατὰ τὸ κορᾷ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος ἀντικρυς, καὶ ἑτερά τινα αἰσχροῦ, ὅπερ καὶ παρεσιωπήθησαν καὶ τῇ σιγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ λίαν δύσφημον. Ἔτι κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ

Χριστὸς ἐσταύρωται καὶ τέθνηκε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κείμενος· κατὰ δὲ τὸ κορᾷ, ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτὸν, λέγουσιν· ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη δ' ὁ ὅμως. Καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀληθείας καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μωάμεθ ψευδολογίας ὁ Χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖται, ὁ δὲ Μαχούμεθ οὐτὸςιν, ὡς πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονούντες ὁμολογοῦσιν, ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀνέστη. Καὶ τοίνυν διὰ ταῦτα πάντα τὴν Χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν καὶ μὴ τῷ Μωάμεθ ἀκολουθεῖν. Πῶς γὰρ ἔδει πιστευσθῆναι τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαίμονι; Καὶ εἰ βούλει, παραβέβλημεν ἀμφοτέρους, καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ιδιώματα. Ὁ διάβολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών, ὁ Μωάμεθ ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών· τίς γὰρ μείζων τοῦ Μωάμεθ, ὃς ὑπερναβὰς τοὺς οὐρανοὺς, ὡς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ εἶρηκε, καὶ αὐτὰς πάσας τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις τῷ Θεῷ προσωμίλει, καὶ μεσότης τῶν ἱπτανότων ἀγγέλων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντὸς προστάτης; Ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ, καὶ ὁ Μωάμεθ τοὺς μὴ πισθομένους τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν. Ὁ διάβολος ἀπατεῶν ἐστὶ, καὶ ὁ Μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐνδοὺς καὶ ὥσπερ τι δέλεαρ ἐν ἀγκίστρῳ ἐνθελὺς τοὺς ἀνοήτους πρὸς αὐτὸν ἐφελκύσατο. Ὁ διάβολος ψεύστης ἐστίν, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ Μωάμεθ, καθὼς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ κορᾷ τρανῶς ἀναραίνεται. Ὁ διάβολος ὑπουλός ἐστι· καὶ τίς ἄλλος ὡς Μωάμεθ τῇ ταπεινώσει ὑποκρίθεις τὴν ὑψηλοφροσύνην ἠσπάσατο; Ὁ διάβολος σύμβουλός ἐστι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ὑπὲρ πάν-

catus mansit, ut pater ejus diabolus. Sancti Spiritus enim in Corane perpetuo mentionem facit. Capite Empia enim nomine Dei de Maria dicit: « Inspiravimus ei per Spiritum sanctum. » Profecto enim dicere non potest, de angelo hoc Deum dicere. Hæc igitur de Christo prædicat; de Mohamete nihil ejusmodi, sed orbem eum fuisse et vagum hominem a Deo compulsam. Idem Christum Verbum Dei appellat, ut diximus, et animam Dei et prophetam omnium prophetarum maximum, Mohametem autem simpliciter prophetam. Deinde Christum ab Abrahamo, Isacco et Jacobo, quibus promissa data erant, genus ducere consentiunt; Mohametes autem ex Ismaelis posteris est, qui cum matre sua, Agar ancilla, ab Abrahamo domo ejectus est. Christus nunquam peccavit (nam Verbum Dei et Spiritus Dei non potest peccare), sed Mohametes idololatra, homicida, prædo, libidinosus, multisque aliis vitiis obnoxius erat, ob quæ eum Deus, ut aiunt, miseratus est. Christus stupenda et eximia miracula edidit, sicut in capite Elmuida confirmatur, Christum cæcis visum restituisse, scabiosos purgasse, mortuos suscitasse, et multa alia fecisse. Contra Mohametes nullum miraculum edidit secundum Coranem, præter unum illud de luna, quod manifestum mendacium est, et alia quædam turpia, quæ silentio prætermissa sunt propter nimiam infamiam.

Christus secundum Evangelium et revera cruci affixus, mortuus et sepultus est, surrexit, in cælum ascendit et a dextra Patris sedet; secundum Coranem autem, utpote eum venerantes, dicunt, eum non mortuum esse, sed tamen in cælum ascendisse. Itaque veritas Evangelii et mendacia Mohametis testimonio sunt et consentiunt, Christum vivere; Mohametes iste vero, ut omnes asserunt ejus conveniunt, mortuus est nec surrexit. Ob hæc omnia igitur Christum profleri, non Mohametem scqui debebant. Quis enim dicta Dei ab homine omnino dæmoni simillimo accipiat? Si placet, comparemus eos et cognoscamus utriusque proprietates. Diabolus elatus et nebulo; Mohametes elatus et nebulo. Quis enim Mohamete major, qui supra cæla, ut ipse de se prædicat, et omnes angelos egressus Deum convenit et angelis, qui peccaverant, divinam gratiam reconciliavit, quin etiam totius mundi patronus fuit? Diabolus homicida est; Mohametes eos qui dogmatis suis non obtemperarent, morte multavit. Diabolus fraudulentus est; Mohametes licentiam voluptatum faciens, quas quasi ut escam hamo affixit, imprudentes ad se pellexit. Diabolus mendax est, nec tantus tamen, quantus Mohametes, quod toto Corane clare demonstratur. Diabolus subdolis est; quis autem pariter ac Mohametes, humilitate occultans superbiam, blanditus est? Diabolus veti-

τας ὁ Μωάμεθ· οὐδὲν γὰρ ὑγιές, οὐδὲν ὠφέλιμον, οὐδὲν Θεῷ δεκτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. Ὁ διάβολος ἄθεός ἐστι, καὶ κατὰ πάντα ὁμοίος αὐτῷ ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ Μωάμεθ· θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κτερύττει ὀλόσφαιρον καὶ ψυχροτάτον, θεὸν προσκυνεῖ τὸν μῆτε γεννήσαντα μῆτε γεννηθέντα, μὴ νοήσας ὁ δειλαίος ὅτι σῶμα προσκυνεῖ καὶ οὐ θεόν· ἡ γὰρ σφαῖρα εἶδος σώματος ἐστὶ καὶ ἡ ψῦξις ποιότης σώματος. Τὸν δὲ θεὸν τὸν μῆτε γεννήσαντα μῆτε γεννηθέντα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ σῶμα, οὔτε θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ **377** θεὸν προσκυνεῖ ὃν δυνεῖροι τῶν ἀσεβῶν διαπλάττουσι. Γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινα ἥλιον ὥς μὴ ἔχοντα καὶ πηγὴν ἄνευ ὕδατος καὶ οὐδὲν λόγον μὴ ἔχοντα. Ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος θεός. Ὁ δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς θεός ἐστις ἐστίν, ὁ περὶ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μόνος ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν μονάδι ἀσυγχύτως ἐνούμενη καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη, μόνος ἡ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος, πατὴρ ἀναρχος οὐ μόνον ὡς ἀχρονός, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀνάτιος, μόνος αἰτία καὶ βίβλα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· ὃς ἡλεως γένοιτο ἡμῖν καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρεσβελαίς τῆς πανυπερβυλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ζ'. Τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶ περὶ τοῦ πλάτματος

torum suator est; idem præ omnibus Mohammedes, qui nihil salutare, nihil utile, nihil Deo acceptum, sed omnia legi divinæ contraria docuit. Diabolus impius est; omnino ei simillimus est perniciæ filius Mohammedes. Deum enim adorât, quem globosum et frigidissimum appellat, Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorare sibi visus, atque nescius, corpus, non Deum a se adorari. Globus enim species, frigus qualitas corporis est. Itaque non Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorât, sed corpus adorât, nec Deum incorporeum et verum adorât, sed Deum, quem somnia impiorum confiterunt. Prorsus ridiculum enim est, solem lucis, aut fontem aquæ, aut mentem rationis expertem cogitare. Quare pereat iste Deus. Sed Christianorum Deus unus est ante omnia et post omnia et in omnibus et supra omnia, in Patre, Filio et Spiritu sancto creditus et adoratus, unitas in Trinitate et Trinitas in unitate immista conjuncta, et individua separata, unitas eadem et Trinitas omnipotens, Pater initio carens, non solum quod tempore, sed etiam quod omnino causa non continetur, solus causa et radix et fons divinitatis Filio et Spiritui sancto insitæ: qui nobis et cunctis Christianis propitius sit die judiciali, deprecante benedictissima domina nostra, Deipara et semper Virgine Maria et omnibus sanctis. Amen.

6. Quæ verò fabulæ istius de lunæ conflictu insul-

τῆς σελήνης; Ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν γινώσκει ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ' ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ δι' ὠφέλειαν ψυχικὴν αἶμα καὶ σωματικὴν, ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἡ διὰ χρῆσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Μωυσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀλλὰ πῶς ἐνέργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἐξαίσιον θαῦμα; Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ εἰπὼν ὅτι οὐκ ἤλθε διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παιδεύεσθαι ἡμᾶς κατηγορεῖ ἡμῶν· ἐγὼ **378** δὲ, φησὶ, τούναντίον, ὅτι ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς παιδεύει αὐτὸν, ἀγάπῃς ἐνυπαρχούσης. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν· οἱ γὰρ Ἑβραῖοι κατὰ καιροὺς ἔλαβον ὄργην ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμμάθῃ· εἶχον καὶ γὰρ προφῆτας δι' ὅλου τοῦ καιροῦ καὶ ἀγίασμόν καὶ ἱερωσύνην, παιδεύοντος μὲν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ψυχικῶς δὲ οὐ κατελιμπάνοντο. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελὴς εἰς αὐτοὺς ἐγκατάλειψις ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς αὐτοὺς λέγω τοὺς ἀσθάζεις.

ζ'. Ἐπὶ τὸ προκείμενον οὖν ἐπικνέλωμεν τῆς ἡμετέρας διηγήσεως τε καὶ ἱστορίας. Τῷ θέρει τοῦ ς' 733' ἔτους ἤρξατο φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν δυτικῶν μερῶν τοῦ ἁπ' ἐσπέρας ὀρίζοντος ἐκάστης, εὐθὺς μετὰ δύσιν ἡλίου, ῥομφαία τινὶ τοικῶς, καὶ τῇ σελήνῃ πλησιάζας πανσελήνῳ ὡσὺν ἐκλειψίς κατὰ τύχην γέγονε κατὰ τὴν τάξιν καὶ κύκλον τῶν οὐρανίων φωστήρων, ὡς εἶθος. Τινὲς δὲ τὸν κομήτην ξηροειδῆ ὀρώντες καὶ ἐκ τῶν ἐσπερίων κινούμενον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιοῦντα καὶ τῇ σελήνῃ πλησιάζαντα, καὶ τὸ σκότος τῆς ἐκλειψέως

sitas est? Nempe quicunque verum dicere cupit, scito, miracula non ostentandi causa, sed propter salutem animæ et corporis, ut a Christo, aut propter necessitatem, ut a Moyse et Jesu, Navæ filio, fieri. Quid autem iste lunæ illud eximium miraculum edidit? Ipse enim dicit, non venisse se miraculis legem constitutum. Quin etiam nos, quod castigemur, accusat. Equidem, ait, contra dico, patrem filium, quem curæ habet, castigare, amore commotum. Ac de Hebræis quidem recte dicit. Hebræi enim nonnunquam iram Dei experti sunt, neque tamen illam immisericordem. Habebant enim perpetuo prophetas, sacra et sacerdotia, corpore a Deo castigati, sed anima non destituti. Post Christi autem supplicium et perpassionem secuta est perfecta eorum, id est contumacium, destitutio tum corporis tum animæ.

7. Redeamus jam ad res, in quibus nunc maxime versamur, enarrandas. A-tate anni 6962 in parte occidentali horizontis quotidie statim post occasum solis cometes romphææ similis apparere cœpit; qui cum prope lunam esset, pleno lumine splendens, accidit, ut defectio lunæ fieret, secundum ordines et circuitum rerum cœlestium, ut solet fieri. Quidam cum cometem gladio similem e regione occidentali orientem versus procedere et lunæ appropinquare viderent sentirentque leuebras defectionis, existimabant, cometem hunc et

ιδόντες, ἐνίμειζον ὅτι ὁ κομήτης ὁ ξιφοειδής καὶ ἡ σκίτιος τῆς σελήνης οὕτως δηλοῖ, ὅτι μέλλουσιν ἐμφοιωνῆσθαι οἱ τῶν ἐσπερίων αὐθέντες Χριστιανοὶ ἐλθεῖν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ αὐτοὺς νικῆσουσιν. Οἱ Τούρκοι δὲ θεωροῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς φόβον οὐκ ὀλίγον καὶ λογισμοὺς ἐπέπεσον. Ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες **379** ἐκείναι πανσέληνοι εἴσται, οὐ διέλειπον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἐκάστην ἐσπερίαν ἄγχι καὶ τῆς δευτέρας φυλακῆς τῆς νυκτός. Τῷ δὲ πρωτῷ σεισμοὶ τινες, ἐλαφροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῇμέρας δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ καύσων ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ ὀλίγος ἦν.

Ἀλλὰ μέρος τι περὶ τῆς φύσεως τῶν κομητῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ ἄρκων ἤγουν κεραυνῶν, καὶ σαιμοῦ καὶ στοιχείων διηγησώμεθα· καὶ ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν διηλώσω πρὸς ὑμᾶς. Ἀκούουσιν

τῇ. Κομῆται λέγονται τὰ φαίνόμενα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἐκχυνόμενα, ἅπερ λέγουσι τινες; ἀστρα· ἀλλ' οὐκ οἶδαν τί λέγουσιν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι δαιμονίαι εἰσιν, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ τί λέγουσι, καὶ σφαλερώς βλασφημοῦσιν. Ἀλλ' οὕτως ἀστρα εἰσὶν οὕτε δαιμονικὰ πνεύματα· τὰ γὰρ δαιμόνια οὐκ εἰσι λαμπρά, ἀλλὰ ἐξοφωμένα καὶ ἀφανῆ τῆς ἀνθρωπίνης ὁψείας. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα λαλοῦντες φλυαροῦσιν ἁμαρτάνοντες. Εἰ δὲ πάλιν ἀστρα εἰσὶ καὶ πάντοτε ἀπὸ αἰῶνος πίπτοντα ἦσαν, ἔμενον ὁ οὐρανὸς ἀναστρεφόμενος, διὰ τοῦτο οὕτως ἀστρα εἰσὶν οὕτε πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ κομῆται εἰσιν. Οἱ γὰρ κομῆται τοιοῦτοτρόπως γίνονται. Τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ αἰθέρι εἰσερχομένων, τὸ λεπτότατον ἐπιφύε

Α βιαζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἡ ὕλη οὐ κατέρχεται· ἔως οὐ σιγήσῃ ὁ ἄνεμος. Καὶ τότε ἐκπίπτουσιν ὀλομανούτων τῶν ἀνέμων, **380** ἐκκεχυμένων λαυροειδῶς, ὡς ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ ἀνωθεν κατακαυόμενος ὁ ἄνεμος σὺν τῇ ὕλῃ λαυροειδῆς γίνεται· καὶ οὕτω γίνονται οἱ κομῆται. Καὶ εἰ ἅμα τῷ κρύει ἐκπίσῃ ὁ πεπυρκατωμένος ἄνεμος, γίνεται πάλιν ἄλλως καὶ σμίγεται τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ αἴερι.

Ο'. Ἡ ἀστραπή οὐκ ἐν ἑτέρῳ τρόπῳ γίνεται εἰ μὴ συναλλαττομένων τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν νεφελῶν συγκρουομένων, ὡς βιαζομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων, γίνεται κτύπος, ἐν δὲ τῷ κτύπῳ συγκέχεται τὸ πῦρ παρὰ τοῦ οὐρανοῦ πυρός. Πρωτέρα δὲ τῇ βροντῇ τῆς ἀστραπῆς γίνεται· ἡμεῖς δὲ ὀξυτέραν ἔχοντες, τὴν ὄραται διὰ τοῦτο πρῶτον θεωροῦμεν τὴν ἀστραπήν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀκούομεν τὴν βροντὴν, διότι βραδυτέραν τὴν ἀκοὴν ἔχομεν. Βλέπει· ἐν παραδείγματι ἀποδείξω σοι. Ἀπέχοντός σου τινος; πόρρωθεν κόπτοντος ξύλου, βλέπεις αὐτοῦ τὴν ἀξίνην συγκρουομένην, καὶ οὕτω μετὰ μικρὴν τὴν κτύπον ἀκούεις.

Ι'. Ἀνωθεν πρὸς τὸν αἰθέρα ἡπλωμένον ὑπάρχει τὸ πῦρ ἐν ὅλῳ τῷ προσώπῳ τοῦ οὐρανοῦ· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ τέταρτον στοιχεῖον, καὶ ἰσομερεῖ τῶν ἑτέρων τριῶν, ὡς μὴ ἰσαζομένων ὁ κόσμος ἀπώλειτο ἂν· οἶδε γὰρ ὁ δημιουργὸς πῦρ, παρασκευάσας αὐτά.

ΙΑ'. Ὁ μὲν κεραυνὸς οὕτω γίνεται. Συγκρουομένων τῶν **381** νεφελῶν γίνεται, ὡς περ προείπομεν, κτύπος, καὶ μετὰ τὸν κτύπον γίνεται πῦρ. Τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖ· ἐὰν τύχῃ καὶ συνουσίασῃ μετὰ κομητοῦ, οὐ χλιαίνει ὡς οἱ κομῆται, ἀλλὰ ἐπὶ γῆς ἐπισείρεται καὶ φθείρει· θάνατοι καὶ ἀπειροί,

decuratam lunam significare, occidentales principes Christianos, conspiratione facta, adversus Turcas profecturos eosque devicturos esse. Atque Turcae ipsi, ista cum viderent, in timorem haud levem sollicitudinemque inciderunt. Quin etiam, cum noctibus illis plena luna esset, fulgura et tonitrua non cessabant quavis vespere usque ad secundam vigiliam. Mane autem terra tremebat modico iter per dies octodecim. Aestus solis per idem tempus haud levis erat.

Enimvero disseramus paucis de natura cometarum, fulgurum, tonitruum, fulminum, motuum D terrae et elementorum. Dico equidem pro viribus de his rebus. Audi igitur.

8. Cometæ dicuntur phaenomena a terra in cœlum sublata, quos nonnulli astra appellant, nescii, qui dicant. Alii dæmones eos esse dicunt, qui et ipsi nesciunt, quid dicant, et graviter blasphemant. Dæmonia enim non clara, sed obscura sunt, nec humanis oculis cerni possunt. Quare istud qui dicunt, nugantur et peccant. Si autem astra essent, inde ab omni tempore caderent, cœlum non foret astris distinctum. Itaque neque astra, neque molli spiritus, sed cometæ sunt. Cometæ enim hoc modo nascuntur. Venti supra terram et per aerem Dantes tenuissimam terræ materiem ad ignem cœ-

lestem auferunt, nec descendit ea materies ventorum vi avecta, nisi dum silent venti. Tum excidunt ventis materie repletis et in speciem folii laurei effusis; quippe igne superiore inflammatus ventus cum materie formam talis folii induit. Sic igitur cometæ nascuntur. Si in frigus ventus ignitus incidit, rursus obscurus fit et miscetur cum sui simili aere.

9. Fulgur hoc modo fit, ut luctantibus ventis, et nebulis ventorum vi collisis, fragor oriatur, fragore autem ignis avellatur a cœlesti igne. Tonitruum autem prius fulgure fit; sed quoniam visum acriorem habemus, prius fulgur videmus, deinde audimus tonitruum, quia auditus lentior est. En tibi ejus rei documentum. Si quis procul a te ligna cædit, vides asciam immissam, paulo post denum sonitum audis.

10. Sursum per æthera dispersus est ignis toto spatio cœli. Id enim quartum elementum est, cæteri tribus æquabile. Nam si æquabilia non essent, periret mundus. Atenim novit rerum auctor, quomodo ea constituerit.

11. Fulmen hoc modo fit. Nebulis collisis, fragor, ut ante dixi, et post eum fragorem ignis efficitur. Qui ignis cum cometa junctus, non calefacit, sicut cometæ, sed in terram delatus evertit: occidit ac

ἀλλ' οὐ καί, ὡς λέγουσιν οἱ ἄλλοι. Καὶ οὕτως γίνεται ἡ κεραυνὸς, ὅνπερ ἡμεῖς λέγομεν ἀρκόν.

ιβ'. Περὶ δὲ σεισμοῦ ἀκούσιν, καὶ ὅσον κατὰ δύναμιν δηλώσω ὑμῖν, ὅτι μετὰ καθαρῶς ἀποδείξεως τοῦτο τὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλα μυστήριον ἀποδείξαι οὐ δύναμαι, ὅτι τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καὶ προνοίας αὐτοῦ καὶ βάθος καὶ ὕψος τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐξίχνιάσαι ἀνθρωπίνῃ οὐ δύναται γλῶσσα, ἀλλ' οὐδὲ γνώσει ἐπ' αὐτὰ συνελθόντες. οὐδ' αὐτὸς ὁ θαυμαστός Παῦλος ἰσχύει ἐξίχνιασεν τὰς δόξας Κυρίου· ἀλλ' ὡς εὐσεβὴς λαὸς ὢν οἰκτιρῶν καὶ πολυέλεος καὶ ἀπαταν σοφίαν καὶ σύνεσιν φιλανθρωπῶς τῷ τοῦ αὐτοῦ ἔχαριζατο πλάσματι, οὕτω γνωρίζει ἡμῖν ὅτι πάντα κτίσεις κινεῖται, ὡς προείπομεν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὧν τὰ μὲν δύο εἰσὶν εὐφερῆ, ὡς ἑλαφρώτερα κομφιζόμενα ἐν τῷ αἰθέρι· ἀλλ' οὕτως ἀνωθεν ἐκλείπουσιν οὕτως κατὰ ὅσον· ἀλλ' ὅπου οὐκ εἰσὶν οὐδὲ ἵστανται, οὐχ, ὡς λέγουσιν, οὐ φθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δυνάμει αὐτῶν ἐνεργοῦσιν. Ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ οὐκ ἔστι γῆ· ἀλλ' ὁ κοινωτὴς αὐτῆς λαυροειδής· γίνεται σὺν τῷ αἵθερι, καὶ ἐκλείπει περὶ αὐτὴν, καὶ ἐμφανῆς τῷ κόσμῳ τῷ κάτω φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ γῇ οὐκ ἔστι πῦρ· ἀλλὰ τοῦ πυρὸς αἱ δυνάμεις πολλαί· ἐπὶ γῆς ἐνεργοῦσιν. **382** Οὕτως δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ αἱ νεφέλαι αὐτὸ πρὸς οὐρανὸν ἀναγούσιν. Γέγραπται γάρ· ὅτι καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδωρ ὑπάρχει· ἄλλο γὰρ τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἄλλο τὸ ἐν κόσμῳ φαινόμενον. Τοιοῦτοτρόπως· ὁ ἄηρ ἰσχυρὸν ἔστι στοιχεῖον, καὶ ἀνωθεν καὶ κατὰ ὅσον ἐνεργεῖ πολλαί· καὶ σπέρμα καὶ τέρας ποιεῖ. Ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς ἀνάγει νεφέλας σὺν ὕδατι πρὸς οὐ-

ρανὸν, ἀστραπὴς ποιεῖ, βροντὰς τρανοῦτας καὶ φοβεράς ὥστε καὶ οἱ οὐρανοὶ σείονται καὶ ἔχουσιν· καὶ τῷ πυρὶ συνενοῦται καὶ κεραυνὸς ποιεῖ διὰ πυρὸς. Καὶ πάντας ὁ ἄηρ ἐκθροεῖ καὶ τρέπτει· τὴν θάλασσαν μετατιθεῖ καὶ ἐκ βοθοῦ ἀμετρήτου συντράττει, καὶ πάντα κυμαίνει ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ· περικυκλῶν τὴν γῆν· αὐτὸ γὰρ τὸ στοιχεῖον ἰσχυρότερον πάντοι· καὶ πολεμικὸν ὑπάρχει. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁ καιρὸς γίνεται καὶ πάντα ἡ κτίσις κινεῖται· ἡ γὰρ γῆ, ὡς εἶρηται, οὐ βλάσζεται ὑπὸ οὐδενός.

ιγ'. Ὁ μὲν ἄηρ πρωτόκτιστος πάντων ὑπάρχει στοιχεῖον, ὑπὸ δὲ τοῦ αἵθερος· τὸ ὕδωρ γινώσκει· καὶ οὕτως αἵθερος ἐξερχομένου ἐκ τοῦ σπέρματος σου καὶ ὑποκίπτοντος εἰς τὴν σὴν πόλιν γίνεται θροῖα, ὡς ὅπῃ τεσσάρων στοιχείων καὶ ὁ ἀνθρώπος συνήρμοσμένος ὑπάρχει καὶ πάντα ἡ κτίσις. Τὸ δὲ ὕδωρ χοῦν ἀποτελεῖ. Εἰ βούλη, τοῦτο δὲ ἀληθές. **383** Ὑδωρ ἀπὸ βροχῆς καθαρὸν ἐν ὕδατι ὅδ' ἐξ· καὶ ἄγε αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἔως οὐκ ἐκλείπει, καὶ εὐρεῖς χοῦν, ὡς εἶπομεν. Ὁ δὲ χοῦς γεννᾷ λίθον καὶ σίδηρον καὶ πῦρ ἀποτελεῖ.

Ἐνταῦθα εἰπόντες, τὴν τῶν στοιχείων καὶ ἄλλων τινῶν διήγησιν ἐν συνόψει, τὰ νῦν τὰ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας αὐτοῖς ἀφώμεθα.

ιδ'. Τῷ αὐτῷ δὲ φθινοπώρῳ, τοῦ 692' ἔτους ἡγεμονίᾳ, τελέως ἐπανέστησαν οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἀθηναῖοι κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθέντων αὐτῶν, καὶ τὸν Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιθήκασι, περὶ οὗ οὐκ οἶδα τί εἴπειν, πόθεν καὶ διὰ τί οὕτως ἐπεχειρήσθῃ. Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐλθόντος πάλιν τοῦ Ἀμάρη υἱοῦ τοῦ Του-

deficit, nec erit tamen, ut nonnulli dicunt. Sic fulmen fit, quod vulgo ἀρκὸν appellamus.

12. De motibus terræ jam audi, quos pro viribus explicare conabor, quandoquidem perfecta declaratione magnum hoc mysterium dei explanare nequeo, quoniam judiciorum, providentiæ et sapientiæ divinæ altitudinem nec lingua humana equi nec mens perspicere potest adeo ut ipse divus Paulus vias Domini investigare se non posse fateatur. Sed cum probenevolentia et misericordia sua omnem sapientiam et cognitionem benigne impertiverit creaturæ suæ, tum edocet nos, totum mundum, ut diximus, quatuor elementis contineri, quorum duobusiorasunt et versus cælum sublimia, atque nec supra nec infra plane deficiunt; nec ubi constituta non sunt, eo non perveniunt, sed ibi quoque vim suam exercent. In cælo non est terra: sed pulvis speciem solii laurici cum aere induit et ignis effunditur et ex inferiore terra conspicitur. In terra non est ignis: sed vis ignis sæpe in terra efficax est. Ita nec aqua in cælo est, sed tamen nebulis eo attollitur. Quod enim in sacris Litteris est, etiam supra cæla aquam esse, alia est supra mundum, alia in mundo aqua. Similiter aer validum elementum est, et tum supra tum infra vim suam exercet ac signa et prodigia efficit. Ex extrema terra nebulas cum aqua in cælum attollit, fulgura excitat et to-

nitrua acerrima et terribilia, ita ut etiam cæla contremant et personent, atque, igni junctus, fulmina efficit. Ita aer omnes homines terret et turbat, mare cit et ex altitudine immensa concitat, cuncta agit vi ingenti, terram circumdat. Adeo id elementum validum et vehemens est. Ex hoc igitur motus terræ oriuntur, quibus universa natura concutitur. Terra enim, ut dictum est, a nemine portatur.

13. Aer primus ex elementis conditus est, ex aere autem aqua nata. Ita aere ex ore tuo exeunte et adhærente barbæ, ros nascitur, quoniam e quatuor elementis etiam homo cum universa natura compositus est. Aqua limam efficit: quod, si vellis, ita experiri. Collige aquam puram urna vitrea, et emitte eam, donec deficiat, atque invenies limam, ut diximus. Limus autem lapidem gignit et ferrum atque ignem creat.

In conspectu posita elementorum et aliarum quarumdam rerum natura, redeat jam, unde digressa est, narratio.

14. Eodem autumno, anni 6962, Albanitæ Peloponnesii adversus despotas et principes suos manifestam moverunt seditionem et Manuelem Cantacuzenum despotam creaverunt, de quo non habeo dicere, unde et cur id egerit. Decembri ejusdem anni Amares, Turchanis filius, despotatum rogatu cum exercitu ad eos adjuvandos advenit: qui

Θεοῦ καὶ μόνου βοηθεῖν ἐλύσαμεν τὸ τῆς θαλάσσης κακὸν, ὅπερ καθ' ὁδὸν ἡμᾶς εὔρε. Τῷ δὲ Ἰουλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους· παρέλαθεν ὁ ἀμνηρᾶς τὴν Ἀθηναίων πόλιν. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ ἀπελθόντος τοῦ ἀμνηρᾶ εἰς Ἀθιναίαν σχεδὸν ἐάλω τὸ πλέον μέρος αὐτῆς. Τέλος· κακῶς **386** ἀπεδιώχθη παρὰ τῶν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστρανοῦ καὶ ἐτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν· ὃς ἤττηθείς φεύγων ὤχετο, καὶ ὁ χρήσιμος ἐκαῖνος μπετλέρμπεης Τουρχανῆς ἀπέθανεν.

ιε'. Καὶ τῷ ς' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγρίας ἰππικοῦ ἀρχὸν καὶ κυβερνήτης Ἰάγκος ἐτελεύτησεν. Ἀλλὰ ἐπὶ καὶ ὁ Καπιστρανὸς, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἀρχὸν καὶ δεσπότης κύρ Γεώργιος· ὁ Βούλκος ἐτελεύτησε. Καὶ Ματῷ β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ βασίλισσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ἣ σχεδὸν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ διέβη πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς εἰς ἀμύριζαν μετὰ τοῦ τυφλοῦ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἀδελφοῦ καὶ τοῦ θεοῦ αὐτῆς· Ὁμαῖ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀρσασα μεθ' ἑαυτῆς ἅπαντα τὸν βίον ἥτοι περιουσίαν καὶ ὑπαρξιν κινητὴν, φοδοῦμενοι διὰ τὸν βίον τῆς μητρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην αὐτῶν. Καὶ τῷ ἔτει ς' ἔξ' μηνὶ Νοεμβρίῳ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Λάζαρος, καὶ ὁ ἀμνηρᾶς Μεμέτης τὸν αὐτοῦ μπετλέρμπεην ἐιδόρισεν ἴνα, εἰ δυνατόν ἦν, μετ' εἰρήνης τὸ Σμεντόροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερβίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαζάρου· ὅπερ καὶ οὐ κατώρθωσε τότε, εἰ μὴ μόνον τὸ Περιστέριν παρέλαβε προδοσίᾳ, μετὰ δὲ τινα καιρὸν καὶ τὸ Σμεντόροβον καὶ τὸν ἄλλον τόπον. Καὶ τῇ βασιλείᾳ **387** ἔδωκε τάχα τινὰ

Ἀ κάστρα, ἅπερ ὁ ἀμνηρᾶς ἐν τῇ Μπόσανα κέκτητο. Ματῷ δὲ ιε' τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ὁ ἀμνηρᾶς παραγέγονεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καταλείψας στρατὸν, περιεκύκλωσεν αὐτὴν πολιορκῶν· αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τόπου καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε τὰ μὲν ἠχμαλῶτευσεν, τὰ δὲ ἠφάνισε καὶ ἐνέπρησε, ἐξαιρέτως δὲ τὴν Ἀκωθάν, τὴν Ἀετὴν καὶ τὰ Πενταχυρία. Κάκειθεν ἐξελθὼν κατὰ τοῦ Μοχλίου ἐπέδραμεν, καὶ ὁ τότε ἐκεῖσε ἡγεμονεύων ἔδωκεν αὐτὸ μετ' εἰρήνης τῷ ἀμνηρᾶ, ὁ καλοκαγαθὸς Ἀσάνης Δημήτριος. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους· κάκειθεν πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμνηρᾶ· εἰς Κόρινθον ἔπενεν, ἣν δὴ καὶ ἐδούκασι αὐτῷ οἱ γενναῖοι ἀρχόντες· ἀνευ ἀντιλογίας τινός, ὁ Ἀσάνης· Ματθαῖος· λέγω, ὁ γυναικάδελφος τοῦ δεσπότη κυρ Δημητρίου, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Ἀσάνη, τὸ παλαιὸν καὶ νέον κακὸν, καὶ ὁ Λουκάνης Νικηφόρος. Ἦέγονε δὲ τοῦτο ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς'. Ὡν ὁ μὲν εἰς ἡγεμονεύειν ἐν αὐτῇ, ὡς μὴ ὠφελεν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἦν ἀπεσταλμένος σπουδῇ παρὰ τοῦ δεσπότη ἐν αὐτῇ, ὅπως χρηστοτέρως φυλάξῃ τὴν πόλιν· κάκεινος δὲ συντομωτέρως παρέδωκεν αὐτήν. Καὶ οὐκ οἶδασιν ὅτι εἰ καὶ τὴν Κόρινθον ἔδωσαν, δὴλὸν ἐστὶ κατὰ τὰ πράγματα ὅτι ὥσπερ κεφαλὴ ἐν τῷ σώματι, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἦδε ἡ πόλις εἶχε. Τάχα καὶ ὀρκωμοτικὰ εἰρήνης πεποιτήκασι μετὰ καταστάσεως, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης **388** ὁ κύρ Θωμᾶς τὴν Πάτραν δώσῃ μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα καὶ ἀπλῶς πάντα ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δεσπότης ὢν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ εἶχεν. Ἄπερ δὴ ὡς ἤκουσεν ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ὁ αὐθέντης καὶ κύριος αὐτῶν ἐν τῇ

atque Julio mense in Albaniam profectus, non multum absuit, quin majorem partem hujus quoque terræ in potestatem redigeret; sed postremo ab his, qui auxilio venerant, Janco, Capistrano et aliis viris præstantissimis victus recessit. Sub idem tempus egregius ille beglerbegus Turachanes in vivis esse desiit.

15. Anno 6965 Hungarorum dux et princeps Jancus mortuus est; imo etiam Capistranus et Servie princeps et despotæ, Georgius Bulcus. Maii mensis die secundo anni ejusdem etiam regina, uxor ejus, obiit: quo ferme ipso die et hora ad Ameram et amerissam se contulit filia ejus cum cieco fratre natu maximo et Thoma Cantacuzeno avunculo, ablatis secum omnibus facultatibus sive rebus mobilibus. Anno 6966, mense Novembri, ipse Lazarus despotæ mortuus est, et Ameras Mehemeti, beglerbegi suo, mandavit, ut, si fieri posset, pactione sibi compararet Smentorobum et totam Serviam, et alia pro his uxori et liberis Lazari daret: cujus voti tum non compos factus est, sed solum Peristerium proditione obtinuit; aliquanto post tamen etiam Smentorobum et locum alium. Reginæ castella quædam data sunt, quæ Ameras in Bosna habebat. Maii die 15 ejusdem anni Ameras in Peloponnesum venit, et Corinthum, exercitu reli-

cio, oppugnari iussit, ipse, per mediam terram procedens, cuncta aut in servitutem redegit aut delevit et combussit, in primis Acolam, Aetium et Pentachyria. Inde progressus Mochlium incuravit, quam urbem pacifice illi tradidit ejus tum præfectus optimus Demetrius Asanes. Julio mense inde reversus Corinthum adortus est, quam haud cunctanter ei dederunt duces fortissimi, Matthæus Asanes, frater uxoris Demetrii despotæ, filius Pauli Asanis, quod vetus et recens malum fuit, et Nicephorus Lucanes, mensis Augusti die sexto, quorum alter utinam ne administrasset urbem, quam administrabat, alter, Asanes, dedita opera a despota missus ad diligentius eam tuendam, etiam citius eam tradidit. Adeo nesciebat, cum Corinthum traderent, urbem se tradere, quæ, si rem aestimare velis, in Peloponneso id esset, quod caput in corpore est. Mox etiam pactionem cum sacramento fecerunt, ut Thomas despota Patram cum locis adjacentibus traderet; præterea Calabryta, et omnino cuncta, quæ beatæ memoriæ imperator Constantinus despota, cum is in Peloponneso esset, habuerat. Quæ ubi audiit Thomas despota, eorum dominus et princeps, cum omni familia Mantineæ degens, in viciniam Trypes bûna, ubi frater ejus et isti rerum tam laudabilium auctores erant, conces-

νόμον ὃν οὐκ ἠδύναντο βαστάζειν. Καὶ πῶς Θεός, ἢ οὐ γυνώσκει τὰ ποιήματα αὐτοῦ μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ; Εἰ δὲ Θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ τὰ πάντα γινώσκων πρὶν τῆς γενέσεως αὐτῶν ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ διὰ τοῦ Μωυσέως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθεὶς εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; Τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὕτε ἑλλιπὲς ἐστὶν οὕτε περιττὸν καὶ παρέλκον, ὥσπερ τὸ Εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ τέλειον καὶ ὀλιγὲς καὶ ἄγιον καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀποκαλεῖ. Οἱ δὲ τοῦ τοιοῦτου Μωάμεθ ἀκλόουθοι, δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ, λέγουσιν ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ ἀδύνατα· τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης; αὐτοῦ τῆς καρδίας; Τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ συκοφαντούντων εὐχεσθαι; Τίς δύναται ἀγαπᾶν **366** τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; καὶ τὰ ἕτερα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπίστευεν ὁ Θεὸς τὸν Μωάμεθ καὶ τὸ κοράν συγκαταβάσεως ἕνεκεν, ἵνα βῆδεις πληρῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. Εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, ἀλλ' οὕτως ἀπλῶς ἀνθρώπος ὡς ὁ Μωσῆς, ἐδεόμεθα ἂν τινων ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν· ἐπεὶ δὲ Θεὸς ἀληθὴς τρανῶς ἀναφαίνεται, περιστῆν ἡγήμαι δοῦναι ὅλως ἀπολογίαν περὶ τούτου· ὡς γὰρ Θεὸς καὶ ποιητὴς, οἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ ἐκ τῶν ταῦ Μωάμεθ λόγων τὸ ἄτοπον. Αὐτός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος Θεοῦ ἐστὶ καὶ ψυχὴ

Θεοῦ ἐστὶ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ. Καὶ εἰ Λόγος Θεοῦ ἐστὶ, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα εἰδὼς ἐποίησεν, Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἂν ποτε ἀγνοῶν εὐρίσκειται· οὕτε γὰρ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐλάττω αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὕτε ὡς Λόγος αὐτοῦ. Καὶ εἰ ψυχὴ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ, πῶς εἰς τὴς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ πνεύματα βάρη ἐβλήθη μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; Ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκλόουθουντας ὅτι οὐδὲν εἰσιν εἰ μὴ πληρῶσαι τὸν τε Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κοράν. Καὶ εἰ μὲν βάρη καὶ δυσδιάστακτα διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὁμῶν οὕτω παραγγέλλει ὁμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρῶσητε τὸν τε παλαιὸν νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδὲν ἔσται, τοῦτ' ἐστὶν οὐδεμία ὠφέλεια ἐστὶν **367** βὲν ὁμῖν; Εἰ δὲ τέλειόν ἐστι τὸ Εὐαγγέλιον, ὥσπερ καὶ ἐστὶ, ματαίως ἄρα δικαιοῦτε τὸ κοράν ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη, καὶ ἀληθῶς καταψεύδεσθε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τέλειον εἶναι δεόμενον διορθώσεως.

Ἔτι δὲ εἰ ὁ Γαβριὴλ ἀνελάβετο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεῖα ζώου, ἵνα ἀπὸ τοῦ Μεκκὲ διακρίμῃ αὐτὸν ἕως Ἱερουσαλὴμ; Ἔτι τίς μετρήσας τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου οὐρανῷ μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ εὐρὺν αὐτὸ πεντακοσίων ἐτῶν διάστημα ἀνήγγειλε τῷ Μαχούμετ; Ἔτι εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδὸς ἐμετρήθη τοῦτ' ἐκείνη, πῶς περιεπάτησε σῶμα πάχος; ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἄγγελοι δὲ καὶ ψυχὰς ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀσώματα σωματικῶς βήματι μετροῦται

quomodo Deus sit, qui haud noverit opus suum nec operis sui vires? Si Deus verus et qui omnia nosset, antequam fierent, legem imperfectam per Moysen propter imbecillitatem hominum, perfectam autem per Evangelium edidit, quomodo perfectam hanc quasi oblitus et negligens rursus in imperfectam converterit? Perfectum enim est, quidquid nec maneat, nec initium est, quale sane Evangelium esse constat. Adeo ipse Mohammedes Evangelium perfectum, verum, sanctum, et salutem et viam vitae appellat. Mohammedis asseclae autem, qui impium hunc hominem defendunt, aiunt, Christum magna et maiora, quam praestari possunt, praecipisse. Quis enim alium ut seipsum, et Deum ex omni animo diligat? Quis pro iis qui nos insectantur et calamitantur, precetur? Quis inimicos amet? et quae alia hujus generis sunt. Itaque Deum Mohammedem et Coranem ob indulgentiam misisse, quo facilius homines legi ad salutem suam satisfaciunt. Si Christus non esset manifestus Deus et Dei Filius, sed simpliciter homo, sicut Moyses ille, forsitan argumentis opus foret ad verum demonstrandum; sed cum eum revera Deum esse sit in confesso, omnino ejus causam agere supervacaneum esse arbitror. Nam ut Deus et creator vini operis sui novit. Sed videamus tamen in Mohammedis verbis quid insit ineptiarum. Ipse testatur ac dicit, Christum rationem Dei, et animam Dei, et

Spiritum Dei esse. Quodsi ratio Dei est, quomodo, qui cuncta novit, sine ratione egerit? in ratione Dei enim nulla omnino inscitia inest. Neque enim ut Filius Dei minor est Deo ipso et Patre, neque ut ratio ejus. Atque si anima et Spiritus Dei est, quomodo animis et spiritibus hominum onus imposuerit, quod ferre non possint? Idem asseclis suis dicit, nihil eos esse, nisi legi Moosaicæ, Evangelio et Coranisatisfaciant. Quodsi gravia et difficilia ad ferendum injungit Evangelium, quid magister vester ita vobis praecipit, nisi veteri legi et Evangelio satisfaciatis, vos nihil esse, hoc est nihil frugis habere? Deinde si perfectum est Evangelium, ut est sane, nequidquam Coranem ita tueri conamini, ut eum indulgentiae causa editum esse dicatis, et omnino inepte de Christo Evangelio affirmatis, perfectum illud esse, cum correctione egeat.

Præterea, si Gabriel eum humeris imposuit, quid bestia opus erat ad ferendum eum? Meccallhierosolyma? aut quis longitudinem viæ a primo caelo ad secundum emensus, eam distantiam itineri quingentorum annorum parem esse reperit et Mohammedi nuntiavit? Nam si gradibus mensurata est ea distantia, quomodo corpus crassum ultra caela processit, ut ille hallucinatur? Quodsi hoc fieri non potuit, sed angeli et animæ ascendunt, quomodo regiones super caelum sitas corporeis gradibus metiamur

ἄρ τὸν οὐρανὸν, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύ-
ι διελθεῖν τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, ἄρα λέγω καὶ
π καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια ; Ἐτι μὲν πῶς εἰς τὴν
ισιν ἐδεήθη ἀγγέλων ἀναθεῖσθαι αὐτὸν εἰς τοὺς
οὐς, ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνον
ῶου Μπαράκ, ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ
ἐ διασώσῃται ; Καὶ τίς οὕτω παράφρων ὁ μὴ
οιούτων κατεγνώκως ;

τοὶ τοῦτο παντελῶς κωλύουσιν οἱ ἐκείνου
υθοὶ μετὰ τινων διαλέγεσθαι, τὸν ἐλεγχον δει-
ες· οὐδὲ γάρ **368** ὁ γνοοῦντές εἰσι τὴν τοῦ
κάλου αὐτῶν ματαιότητα. Ἀλλ' ὅμως καὶ κεῖ-
νύμῳνοι πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν. Οἱ μὲν
ῆ τοῦ θανάτου φόβῳ καὶ ἄκοντες ἔπονται, εἰ
ς ἀφόδῳ καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθὺς
κανοὶ ἐγένοντο ἄν· οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέν-
; βίβλια καὶ ἀληθῆ καὶ ὡς ὁμολογημένα ἔχουσι
ῶ Μωάμεθ ψεύδη καὶ τερατεύματα· οἱ δὲ οὐ
νται ἀποστῆναι τῆς πατροπαραδότου πλάνης
αιδοὶ τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις τιθέασι
ίτιαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀπολογίας· οἱ δὲ διὰ τὸ
ν καὶ ἐλευθερον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνδό-
οὺ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν
ισίαν καὶ ματαίαν διαίταν προαιροῦνται, γι-
ντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσιν ἀπὸ Θεοῦ τὰ λεγό-
λέγουσι· δ' ὅμως ἀντικρυς, ὡς προσέφηται,
ῶδον ἐντολῶν σου γινώσκειν οὐ βούλομαι. Καὶ διὰ
οὐδὲ παραχωροῦσθαι ἀναγινώσκουσι τὴν θείαν
ῆν παρ' ἐκείνοις, ἵνα μὴ τὸ τοῦ διδασκάλου
ψεύδος εἰς ἐλεγχον ἔλθῃ. Ἐν γάρ τῳ κεφα-
τῳ Ἰωάννῳ οὕτω φησὶν, ὅτι καὶ ὁποῖός ποτε

α φωραθεῖ ἀντιλέγων τῳ κορῶν, θάνατος ἔστω ἡ τι-
μωρία, μηδὲ πιστεύειν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ· ἐν δὲ
τῳ κεφαλαίῳ τῳ Ἀμράμ φησι, « Μὴ πιστεύσητε
ἕτερον πλὴν τοῦ ἐπισμένου τῳ ἡμετέρῳ νόμῳ. »
Καίτοι γε τὸ Εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων καὶ
ἐδηγίαν, καὶ μηδὲν εἶναι τοῖς Σαρακηνοῖς μὴ πλη-
ρίωςαι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. Πάλιν δὲ ὁ
αὐτὸς **369** ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῶν αὐτοῦ λόγων
ἐν τῳ αὐτῳ κεφαλαίῳ φησὶν ὅτι Ἐμοὶ μὲν ὁ ἐμὸς
νόμος καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος· ὑμεῖς ἐλευθεροὶ ἔστε
ῶν ἐγὼ πράττω, καὶ γὰρ ὦν ὑμεῖς. Τοῦτο γοῦν ἰδίῳ
ἔστι τοῦ παρὰ τὸν νόμον, τὸ μὴ μόνον μετὰ
τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον τοῦτον εὐρί-
σκεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν μηδέποτε συμφω-
νεῖν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν οὗτος· Μωάμεθ ἐν δὲ τῳ
αὐτοῦ συγγράμματι. Τὴ δὲ τῶν Χριστιανῶν οὐχ
οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία Γραφή, ἥ τε παλαιὰ ἡ τε
νέα, μία ἐκάστη πρὸς αὐτὴν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν
συμφωνεῖ, καὶ αὐθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὐ-
ρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονοῦσαι καὶ λέγουσαι.
Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ αὐτὸς Θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ
νομοδότης τῆς τε νέας καὶ παλαιᾶς. Ἐγὼ δὲ τάχα
ἂν μετὰ τῷ Ἰσαΐου καὶ Δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον·
« Ἰνα τί, Κύριε, ἐδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται ; » Καὶ ὅτι
ἐμοῦ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλί-
γον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά σου· ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ
τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· ὅτι οὐκ
ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῳ θανάτῳ αὐτῶν καὶ στερέωμα
ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν, ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσι
καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγώθησονται. Διὰ τοῦτο
ἐκράτησεν αὐτοῦς ἡ ὑπερηφάνεια εἰς τέλος· περιε-

porea, quæ quidem tempore brevissimo ea,
infra cælum sunt, æra et æthera et his simi-
ansaire possunt? Aut quid Mohammedes angelis in
su egebat, ut in cœla ab iis eveheretur, in
usu non egebat, sed sola bestia Baracus est
occam rediret? Quis adeo stultus sit, qui hæc
ibanda esse non sentiat?

rent omnino hanc ob causam illius asseclæ, ne
quoquam disputent, refutationem metuen-
Neque enim ignorant magistri sui vanita-
Nihil tamen minus ipsi inter se dissen-
Alii enim inviti metu mortis eum sequuntur,
i timore vacui et sui juris essent, statim
liani fierent; alii, errore obstricti, ut certa et
π probata venerantur mendacia et prodigia
metis; alii a maioribus sibi traditos errores
er verecundiam parentum relinquere non
t, sed hos sibi ad Deum excusationi fore
iunt; alii denique propter indulgentiam et
item et veniam explendæ libidinis errorem
re recusant, atque impuram et vanam vitam
nani, qui quæ docentur, divina non esse
sciunt, sed, ut dixi, liquido profitentur, viam
atorum Dei nosse se nolle. Eadem de causa
acras Litteras legi permittunt, ne magistri
endacia agnoscantur. In capite Jona enim di-
uicunque Coranem impugnans deprehendatur,

cum morte multandum esse, nec oportere cuiquam,
nisi sibi, credi; idem in capite Amram dicit: « Ne-
mini credite, nisi qui legi nostræ obtemperat. » Et
tamen Evangelium salutem et viam appellat et Sara-
cenos, nisi legi et Evangelio satisfaciant, nihil agere
dicit. Rursus quasi oblitus, quæ ante dixisset, in
eodem capite, « Mihi, inquit, mea lex, vobis vestra
est; vos eorum, quæ ego facio, expertes estis, ego
eorum quæ vos facitis. » Nimirum insanæ men-
tis est, non solum cum bonis sapientibusque non
consentire, sed etiam secum pugnare, ut Moha-
metes hic in toto libro suo facit. Haud ea-
dem ratio Christianorum librorum est, sed om-
nis sacra Scriptura, tum vetus tum nova, non
solum pro se utraque accuratissime secum concor-
dat, sed etiam ambas partes prorsus inter se consen-
tientes et congruentes habet. Nimirum idem Deus
auctor et legislator novæ et veteris Scripturæ est.
Enimvero cum Isaia, et Davide prophetis rogare,
« Quare, Domine, via impiorum sternitur? » atque
dicere possim, non multum abfuisse, quin labarent
pedes mei et fallerer vestigio; invidisse me impiis,
cum viderem peccantium pacem; nullam cerni
improbationem in morte eorum nec firmitatem in
eorum flagellatione, eos ærumnis hominum non
obnoxios esse, nec cum hominibus castigari.
Quapropter invasit eos postremum superbia atque

εὐαγγέλιον ἀδικίαν καὶ ἀσιδεῖαν αὐτῶν. Ἐξελεῖσεται ὡς ἐκ στῆλατος ἡ ἀδικία αὐτῶν· διήλθουσιν εἰς διά-
 θεσιν καρδίας· διανοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονη-
 ρίᾳ· ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν. Ἔθεντο εἰς οὐ-
 ρανούς τὸ στόμα **370** αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν
 διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ σὺν τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ
 καὶ αὐτοὺς κεκράξομαι ὅτι διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν
 ἔθου αὐτοὺς κακὰ, Κύριε· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ
 ἔπαρθῃναι. Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπνια·
 Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ανομίαν αὐτῶν, ὥστε
 ἐνύπνιον ἐξεγείρομένου. Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν
 εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

Ἐτι ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ λέγει ὁ Μωάμεθ ὅτι
 οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, Ὀριγένης αἰρετικῷ
 ἀκολουθῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ὅτι
 πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ Μωάμεθ
 κερὰν ἀναγινωσκόμενον ἐπήνεσιν καὶ ἐθαύμασαν
 καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν· ἀλλὰ νῦν οὐχ
 οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται ὅτι
 σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. Ἐπερ γοῦν δύνα-
 ται σωθῆναι εἰς καὶ μόνος ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν,
 θύναται σωθῆναι καὶ πάντες. Ἀλλ' ὥσπερ πάντοτε
 αὐτοὺς ἐαυτῷ ἀντιλέγει καὶ ἐναντιοῦται, οὕτως καὶ
 κατὰ τὸ παρὸν αὐτοὺς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ πάντα
 λέγουσι τὸ Εὐαγγέλιον τέλειον καὶ ἅγιον καὶ σωτή-
 ριον ὡς τοῦ Χριστοῦ λόγους, νῦν δ' ὡς καὶ πολλαῖς
 ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. Ὁ γὰρ Χριστός·
 οὕτως εἴρηκε πρὸς τοὺς τῆς γενένης ἀξίους· « Πο-
 ρεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ αἰῶ-
 νιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις
371 αὐτοῦ. » Τοῦτο τοίνυν εἰπὼν οὐδένα τῶν δαι-

μόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. Καὶ εἰκότως· ὁ
 γὰρ σεσωσμένος σὺν μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ
 αὐτοὺς συμβάλλει διὰ πρᾶξεω· εἰς τὴν τῆς σωτη-
 ρίας ὁδόν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ἄν-
 θρωπος ποιῆσαι τὸ κατὰ βούλησιν ἥτοι τὸ μὴ ἁμαρ-
 τῆν εἰς νόσον, ἢ ἁμαρτίαν οὐκ ἔχει ἐπ' ἐξουσίας
 ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν· ἐπὶ δὲ τῆς
 ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς τις ἄνθρωπος ἐπ' ἐξου-
 σίας ἔχει ἵνα μὴ ἁμάρτη, ὅπερ ἐστὶν ἀσθένεια ψυ-
 χῆς· ἁμαρτίαν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐστὶν ἵνα
 καὶ αὐτοὺς ἀνακαλέσῃται αὐτοὺς, καὶ μὴ μόνον εἰς
 τὴν προτέραν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς ἐπανέλθοι, ἀλλὰ
 καὶ πολλῶν τῶν μέτρῳ ὑπερβῇ, καὶ ἡ σὺν τῇ μετα-
 νοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιήσῃ καὶ ἔργα ἀξιοχρεα, ἢ κατὰ
 δεῦτερον, ὡς φασί, πλοῦν μόνον μετανοῶν εὐρίσκει-
 ται. Καὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν
 ἀνθρώπων κλῖνας τοὺς οὐρανούς καὶ κατελθὼν καὶ
 γεγωνὺς ἄνθρωπος, ἐκχέει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ
 μεῖζον πάσης πρᾶξεως ἀγγέλων, τε καὶ ἀνθρώπων,
 καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τοῦτο λογίζεται, καὶ πρὶ
 ἐκείνῃ προτρεσκαλεῖται αὐτοὺς καὶ φίλους αὐτοῦ πα-
 θίστηναι. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου ποῦ μετάνοια; ποῦ
 ταπεινώσις; Ἡ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεως γί-
 νεται· πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἐκείνῳ ὡς
 κακῶς πράξαντος. Ἐπειτα μετανοεῖ ἐφ' οἷς ἡμαρτιν.
 Ὁ δὲ διαβόλος τούναντίον στέργει μὲν τὴν ἁμαρ-
 τίαν ἣν ἡμαρτε καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρᾶξεως καὶ
 συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὐρίσκειται.
 Τίς γοῦν κοινωνία Θεῷ καὶ διαβόλῳ; **372** Ἀμα-
 ρταίως ἐλάλησεν ὁ Μωάμεθ, εἰπὼν ὅτι δύναται
 σωθῆναι οἱ δαίμονες.

cinxerunt se injustitia et impietate. Emanabit tan-
 quam ex adipē injustitia eorum; processerunt ad
 componendos animos, meditati et locuti sunt in
 pravitate, iniquitatem verbis extulerunt; collocarunt
 in caelis os suum, et lingua eorum ad terram pene-
 travit. At idem cum patre Dei Davide dicam:
 «Propter fraudes eorum immisisti iis mala, Domi-
 ne: deiecisti eos dum se effecerunt. Quam præcipientes
 dati sunt in miseriā! Defecerunt, perierunt in-
 justitia sua, tanquam somnium expergiscentis. Dele-
 bis, Domine, in urbe tua imaginem eorum.»

Eodem capite Mohametes dæmones salvatum iri
 dicit, Origenem hæreticum secutus. Quod enim
 alio loco narrat, multos dæmones, qui Mohametis
 Coranem prælegi audirent, eum librum laudasse et
 admiratos esse, et fide ei habenda esse salvatos:
 nunc quidem non idem dicit, sed in universum do-
 cet, dæmones salvos fore. Si enim unus ex eorum
 ordine salvari potest, omnes salvari possunt. Sed
 sicut ubivis secum pugnat et dissentit, ita hic
 quoque. Nam cum ipse et assecræ ejus Evangelium
 omnino perfectum, sanctum, et salutare esse dicant
 ut doctrinam Christi, nunc, ut sæpe, huic generali
 sententiæ contraria proferunt. Christus enim ge-
 henna dignis ita edixit: « Abite hinc, execrandi,
 in ignem æternum paratum diabolo et angelis
 ejus. » Quod cum diceret, nullum dæmonum exe-

mit de pœna. Nec immerito. Nam qui propter pœ-
 nitentiam salvatur, factis suis pro viribus confert
 ad salutem obtinendam. Corpore enim homo face-
 re, quod vult, non potest, velut a morbo sibi ca-
 vere, aut, postquam incidit in morbum, pristinam
 valetudinem ad arbitrium recuperare; contra ani-
 mo omni homini licet ac concessum est peccatum
 vitare, qui morbus animi est, aut, si peccavit, re-
 vocare se et non solum recuperare pristinam animi
 valetudinem, sed etiam longe firmiorem sibi parare,
 atque aut cum pœnitentia, ut dixi, opera salutaria
 edere, aut solam viam, ut aiunt, pœnitentiæ te-
 nere. Deus optimus enim, qui ob salutem hominum,
 relicto caelo, in terram descendit et homo factus
 est, misericordiam suam, quæ omnibus angelorum
 hominumque factis major est et par habetur cunctis
 virtutibus, effundit, eos ad se invitat et amicos sibi
 facit. At ubinam in diabolo pœnitentia? Ubinam
 submissus animus? Pœnitentia enim animi non
 nisi submissi est. Nam prius aliquis quod male
 fecerit, se accusat, deinde eum prenitet eorum quæ
 fecit. Sed diabolus amat potius peccatum, quod
 commisit, et pro viribus adjuvat perniciem homi-
 num. Quæ igitur diabolo cum Deo communio?
 Ergo temere Mohametes loquitur, cum dæmones
 salvari posse dicit.

ὁ αὐτὸς Μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κοράν· ὅτι τῶν ἀνθρώπων οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ γινώσκῃν τούτου ἐξήγησιν, ἀλλ' ἢ ὁ μόνος ὁ Θεός. Καὶ εὖ ἐστὶν ἀληθεύειν, πῶς ἐστὶν ἡ τοῦ κοράν α· ἴσως γὰρ οὕτως ἡ δύναμις ὡφελῆσαι, εἰ γίνωσκον τὰ παρὰ Θεοῦ λεγόμενα· ἐπεὶ δ' ὁ Μωάμεθ εὐρίσκειται μαρτυρῶν ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ κοράν λεγόμενα, τούτου ὡφέλεια· Πάντως οὐδεμία. Καὶ τίς ἄλλη ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ ὁ τοῦ Μωάμεθ δοθεὶς νόμος; Οὐ γὰρ δὴ μαυρομετετρεῖ ὁ Θεός. Ἰδοὺ τοῖσιν καταφανές ἐστὶν ἂν, ὅτι οὐκ ἔστιν παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνά- ἡ ἐστὶ διανοίας αὐτοῦ τοῦ κακοδαίμονος. Καὶ οὖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοράν, ὅτι ὅτε τῇ παλαιᾷ συμφωνεῖ ὅτε τῇ νέᾳ Διαθήκῃ, καίτοι γε οὐντος τοῦ Μωάμεθ ὅτι ἄγιοι καὶ καλὰ εἰσιν φαι, καὶ ὅτι οὐδέν εἰσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι ἐληρώσασιν τὸν τε νόμον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. ἔσθ' ὅτι ὅλου αὐτοῦ ἐαυτῷ ἐστὶν ἀντιλέγων. Ἰδὼν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστωσιν τῶν λεγο- ῖ. Ἐπεὶ ὁμολογούμενα ψεύδη περιέχει, ὅπερ ὁ Θεὸς ἀλλότριον πάντη. Ἐπεὶ βίαιόν ἐστι παύει τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέ πῶτε ὁ Θεὸς φεν. Ἐπεὶ παντελῶς ἐστὶν ἀτακτον, καὶ τὸ μακράν ἐστι τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Θεός· Θεός. Ἐπεὶ πονηρὸν **373** ἀναφαίνεται· ἰς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάσης ἐπέκεινα εὐθύ- καὶ ἀπλόττος; Ἐπεὶ πεπλασμένως καὶ τερα- θεωρεῖται περιέχει· καὶ πῶς τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ ἡτοῦ καὶ δοτῆρος; τῆς ἀληθείας; Τὸ δὲ πάν-

των τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ ὁσι- μωνος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦτον κοράν, καὶ τὸν θεὸν διαβάλλοντες λέγωσιν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐδόθη.

Θαυμάζω γὰρ ἔγωγε καὶ λίαν ἐκπλήττομαι πῶς τὸν Χριστὶν ἀφέντες· οἱ τάλανες ἠκολούθησαν τῷ Μωάμεθ. Αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ Μωάμεθ νόμος, τοῦτ' ἐστὶ τὸ κοράν, αὐτὸ τοῦτο φησιν ὅτι δι' ἀγγέλου εὐηγγελλίσθη τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ Πνεύμα- τοῦ ἁγίου ἡγιάσθη καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ συνε- λήφθη, ἀλλ' οὐ φύσειως ἐνεργεία, ἐκ παρούενου ἀγιοτάτης καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας γυναῖκας κα- θαρὰς γεννηθῆναι· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Αἰνεσάν φησιν· «Ὁ ἑταῖρος τῆς βίβλου (τοῦτ' ἐστὶν οἱ πιστοί), μὴ λέγετε περὶ τοῦ Θεοῦ πλὴν τῆς ἀλη- θείας, ὅτι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς υἱὸς ἐστὶ τῆς Μαρίας καὶ ἀπόστολος Θεοῦ καὶ Λόγος Θεοῦ, ὃν ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἰδοὺ γοῦν θεὸν ὀνομάσας καὶ Λόγον Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἅγιον τὴν τρισυπόστατον Τριάδα ὁ ἄθλιος οὐκ ἤνοιξε τοῦς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς Τριάδος. Καὶ εἰ- κῶτως· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοίτῃ τῆς μητρὸς εὐ- ρισκόμενα **374** ἐμβρυα πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν ζῶν μὲν ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον, καὶ ψυ- χὴν μὴ δυναμένην διακρίναι τὸ κρεῖττον τοῦ χειρο- νος, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσιν ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐκτρώματα καὶ ἀμδύματα, οὕτω καὶ πᾶς ἀσεβὴς ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύμα- τοῦ, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύ- νатаι ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιγνώσιν, καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ μάταιος σκοτεινὸς ἀναπελείφθη

Mohametes affirmat, Coranem nullum ho- interpretari posse, ne ipsum Mohametem, sed solum Deum. Quod si verum est, quæ est utilitas Coranis? Fortasse utilis esse, si intelligerent homines a Deo tradita; sed mohametes ipse testetur, nullum hominem in- re, quæ in Corane doceantur, quænam possit utilitas esse? Profecto nulla omnino. Quod gravius documentum est, quo probetur, non esse legis a Mohamete constitutæ aucto- Neque enim nequidquam Deus leges sancit. etum est igitur, Coranem non esse a Deo nitum, sed potius opus sapientiæ ipsius Sa- se; atque ex ipso corane perspicuum est, e cum vetere Scriptura, nec cum Novo Te- to congruere, cum tamen consentiat Moha- eas Litteras sacras et pulchras esse, nec m agere assecclas suos, nisi legi et Evangelio iant. Accedit, ut pene ubivis sibi repugnet; um miraculum ediderit ad fidem dictis pa- ; ut liber iste manifesta mendacia contineat, l a Deo prorsus alienum est; ut violentus bertatem tollat, quam Deus nunquam ever- perturbationis plenus sit, quæ a Deo longe juandoquidem Deus non est perturbationis ut pravus sit, cum Deus omni sit aequitate lia superior; ut itinera stultitia et prodigiosa

continuat, cum Deus sit omnis veritatis auctor. Quo- rum malorum omnium primum et postremum est, quod a dæmone editus est coran iste, quamvis cum a Deo editum esse dicant Deum calumniantes.

Miror equidem et aliquid stupeo, quod, Christo relicto, miseri isti Mohametem secuti sint. In ipsa enim Mohametis lege, hoc est Corane docetur, Christum per angelum Matri Jesu prænuntiatum, per Spiritum sanctum sanctificatum, vi divina, non natu- rali, conceptum, et e virgine sanctissima et præ omnibus feminis pura natum esse. Capite Aenesan enim dicit: «Socii Scripturæ (hoc est, fideles), ne dicatis nisi verum de Deo, Jesum Christum Fi- lium Mariæ et legatum et Verbum Dei esse, quem in ea collocavit per Spiritum sanctum.» Itaque mi- ser iste, cum Deum appellaret et Verbum Dei et Spiritum sanctum, hoc est sanctam Trinitatem, non aperuit tamen oculos mentis ad videndum lu- men Trinitatis. Nimirum sicut in ventre matris fe- tus immaturi vitam quidem, sed inutilem et sui nesciam, atque mentem, utrum melius, utrum pe- jus sit, non discernentem habent, aut, ante tempus editi, non homines, sed partus præposterii vel abor- tus sunt, ita quisquis impius per aquam et spiri- tum; hoc est sanctum baptismum, non regeneratus, cæleste lumen et veritatem aspicere nequit; et propterea, clausis oculis mentis, nebulo iste occu-

ὡς ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὁ διάβολος. Περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεχῶς ἐν τῷ κορᾷ μέμνηται. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἑμπίᾳ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Μαρίας ἐνεφυσήσαμεν αὐτῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν ὅτι περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ Θεός. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα· περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ὅτι ἦν ὀρφανὸς καὶ πλανήτης ὑπὸ Θεοῦ συνελθὼν. Ἔτι τὸν Χριστὸν λόγον Θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν Θεοῦ καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον, τὸν δὲ Μωάμεθ οὕτως μόνον προφήτην ἀπλῶς. Ἔτι τὸν Χριστὸν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὁμολογοῦσιν εἶναι τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας· ὁ δὲ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ ἐστίν, ὅστις ἐξεβλήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης Ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀβραάμ. Ἔτι ὁ Χριστὸς οὐδὲ ποτε ἐπλήρην ἁμαρτίαν (λόγος γὰρ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ οὐ δύναται πλανηθῆναι), ὁ δὲ Μωάμεθ εἰδωλόατρης ἐγένετο καὶ φονεὺς καὶ ἄρπαξ καὶ ἀσελγής, καὶ πολλοὺς ἐτέροις ἁμαρτήμασιν ἔνοχος ἐγένετο, ἐφ' οἷς ὁ Θεός, ὡς φασιν, αὐτὸν συνεπάθησεν. Ἔτι ὁ Χριστὸς φρικτὴ καὶ ἐξαισία πεποίηκε θαύματα, ὡς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἑλμαῖδᾳ μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθάρισε, νεκροὺς ἀνέστηκε καὶ ἄλλα πολλὰ εἰργάσατο· ὁ δὲ Μωάμεθ οὐδὲν θαῦμα πεποίηκε κατὰ τὸ κορᾷ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος ἀντικρυς, καὶ ἑτερά τινα αἰσχροὶ, ἅπερ καὶ παρεσιωπήθησαν καὶ τῇ αἰγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ λίαν δύσφημον. Ἔτι κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ

Χριστὸς ἐσταύρωται καὶ τέθνηκε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κάθεται· κατὰ δὲ τὸ κορᾷ, ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτὸν, λέγουσιν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη δ' ὁμοίως. Καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀληθείας καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μωάμεθ ψευδολογίας ὁ Χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖται, ὁ δὲ Μαχούμεθ οὕτως, ὡς πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονούντες ὁμολογοῦσιν, ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀνέστη. Καὶ τοίνυν διὰ ταῦτα πάντα τὸν Χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν καὶ μὴ τῷ Μωάμεθ ἀκολουθεῖν. Πῶς γὰρ ἔδει πιστευθῆναι τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαίμονι; Καὶ εἰ βούλει, παραβάλλωμεν ἀμφοτέρους, καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ἰδιώματα. Ὁ διάβολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών, ὁ Μωάμεθ ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών· τίς γὰρ μείζων τοῦ Μωάμεθ, ὃς ὑπερανάβας τοὺς οὐρανοὺς, ὡς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ εἴρηκε, καὶ αὐτὰς πάσας τὰς ἀγγελικάς δυνάμεις τῷ Θεῷ προσωμῶλει, καὶ μεσότης τῶν ἐπὶ κώτων ἀγγέλων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντὸς προστάτης; Ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ, καὶ ὁ Μωάμεθ τοὺς μὴ πεισθομένους τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν. Ὁ διάβολος ἀπατεῖν ἐστὶ. καὶ ὁ Μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐνδοῦς καὶ ὡσπερ τι δῆλεον ἐν ἀγκίστρῳ ἐνθεὶς τοὺς ἀνοήτους πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσατο. Ὁ διάβολος ψεύστης ἐστίν, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ Μωάμεθ, καθὼς καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κορᾷ τρανῶς ἀναφαίνεται. Ὁ διάβολος ὑποκλῖν ἐστὶ· καὶ τίς ἄλλος ὡς Μωάμεθ τῇ ταπεινώσει ὑποκλῖν τὴν ὑψηλοφροσύνην ἡσπάσατο; Ὁ διάβολος σύμβουλός ἐστι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ὑπὲρ πάν-

catus mansit, ut pater ejus diabolus. Sancti Spiritus enim in Corane perpetuo mentionem facit. Capite Empia enim nomine Dei de Maria dicit: « In-spiravimus ei per Spiritum sanctum. » Profecto enim dicere non potest, de angelo hoc Deum dicere. Hæc igitur de Christo prædicat; de Mohamete nihil ejusmodi, sed orbem eum fuisse et vagum hominem a Deo compulsam. Idem Christum Verbum Dei appellat, ut diximus, et animam Dei et prophetam omnium prophetarum maximum, Mohametem autem simpliciter prophetam. Deinde Christum ab Abrahamo, Isacco et Jacobo, quibus promissa data erant, genus ducere consentiunt; Mohametes autem ex Ismaelis posteris est, qui cum matre sua, Agar ancilla, ab Abrahamo domo ejectus est. Christus nunquam peccavit (nam Verbum Dei et Spiritus Dei non potest peccare), sed Mohametes idololatra, homicida, prædo, libidinosus, multisque aliis vitiis obnoxius erat, ob quæ eum Deus, ut aiunt, miseratus est. Christus stupenda et eximia miracula edidit, sicut in capite Elmaida confirmatur, Christum cæcis visum restituisse, scabiosos purgasse, mortuos suscitasse, et multa alia fecisse. Contra Mohametes nullum miraculum edidit secundum Coranem, præter unum illud de luna, quod manifestum mendacium est, et alia quædam turpia, quæ silentio prætermissa sunt propter nimiam infamiam.

Christus secundum Evangelium et revera cruci affixus, mortuus et sepultus est, surrexit, in cælum ascendit et a dextra Patris sedet; secundum Coranem autem, utpote eum venerantes, dicunt, eum non mortuum esse, sed tamen in cælum ascendisse. Itaque veritas Evangelii et mendacia Mohametis testimonio sunt et consentiunt, Christum vivere; Mohametes iste vero, ut omnes asserunt ejus conveniunt, mortuus est nec surrexit. Ob hæc omnia igitur Christum profiteri, non Mohametem sequi debebant. Quis enim dicta Dei ab homine omnino dæmoni simillimo accipiat? Si placet, comparemus eos et cognoscamus utriusque proprietates. Diabolus elatus et nebulo; Mohametes elatus et nebulo. Quis enim Mohamete major, qui supra cæla, ut ipse de se prædicat, et omnes angelos egressus Deum convenit et angelis, qui peccaverant, divinam gratiam reconciliavit, quin etiam totius mundi patronus fuit? Diabolus homicida est; Mohametes eos qui dogmatis suis non obtemperarent, morte multavit. Diabolus fraudulentus est; Mohametes licentiam voluptatum faciens, quas quasi ut escam hamo affixit, imprudentes ad se pellexit. Diabolus mendax est, nec tantus tamen, quantus Mohametes, quod toto Corane clare demonstratur. Diabolus subdolis est; quis autem pariter ac Mohametes, humilitate occultans superbiam, blanditus est? Diabolus veti-

τας ὁ Μωάμεθ· οὐδὲν γὰρ ὑγιές, οὐδὲν ὠφέλιμον, οὐδὲν Θεῷ δεκτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. Ὁ δὲ ἀβόλος ἄθεός ἐστι, καὶ κατὰ πάντα ὁμοίος αὐτῷ ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ Μωάμεθ· Θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κτερύττει ὀλόσφαιρον καὶ ψυχρότατον, Θεὸν προσκυνεῖ τὸν μῆτε γεννήσαντα μῆτε γεννηθέντα, μῆ νοήσας ὁ δειλαίος ὅτι σῶμα προσκυνεῖ καὶ οὐ Θεόν· ἡ γὰρ σφαῖρα εἶδος σώματος ἐστὶ καὶ ἡ ψῦξις ποιότης σώματος. Τὸν δὲ Θεὸν τὸν μῆτε γεννήσαντα μῆτε γεννηθέντα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ σῶμα, οὔτε Θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ **377** Θεὸν προσκυνεῖ ὃν δυνεῖροι τῶν ἀσεβῶν διαπλάττουσι. Γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινα ἥλιον φῶς μὴ ἔχοντα καὶ πηγὴν ἄνευ ὕδατος καὶ νοῦν λόγον μὴ ἔχοντα. Ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος Θεός. **B** Ὁ δὲ παρ' ἡμῶν τοῖς Χριστιανοῖς Θεός ἐστις ἐστιν, ὁ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μόνος ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν μονάδι ἀσυγχύτως ἐνούμενη καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη, μόνος ἡ αὐτὴ καὶ Τριάς παντοδύναμος, πατὴρ ἀναρχος οὐ μόνον ὡς ἀχρονός, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀνάτιος, μόνος αἰτία καὶ βίβλα καὶ πηγὴ τῆς ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· ὅς ἤλεως γένοιτο ἡμῶν καὶ ᾤσει Χριστιανοὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρεσβελαίς τῆς πανπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ς. Τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶ περὶ τοῦ πλάσματος

torum suador est; idem præ omnibus Mohammedes, qui nihil salutare, nihil utile, nihil Deo acceptum, sed omnia legi divinæ contraria docuit. Diabolus impius est; omnino ei simillimus est perniciæ filius Mohammedes. Deum enim adorant, quem globosum et frigidissimum appellat, Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorare sibi visus, atque necesse, corpus, non Deum a se adorari. Globus enim species, frigus qualitas corporis est. Itaque non Deum, qui nec generavit nec generatus est, adorant, sed corpus adorant, nec Deum incorporeum et verum adorant, sed Deum, quem somnia impiorum confecerunt. Prorsus ridiculum enim est, solem lucis, aut fontem aquæ, aut mentem rationis expertem cogitare. Quare pereant iste Deus. Sed Christianorum Deus unus est ante omnia et post omnia et in omnibus et supra omnia, in Patre, Filio et Spiritu sancto creditus et adoratus, unitas in Trinitate et Trinitas in unitate immista conjuncta, et individua separata, unitas eadem et Trinitas omnipotens, Pater initio carens, non solum quod tempore, sed etiam quod omnino causa non continetur, solus causa et radix et fons divinitatis Filio et Spiritui sancto insitæ: qui nobis et cunctis Christianis propitius sit die judiciali, deprecante benedictissima domina nostra, Deipara et semper Virgine Maria et omnibus sanctis. Amen.

6. Quæ verò fabulæ istius de luna conflictæ insul-

A τῆς σελήνης; Ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν γνώτω ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ' ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ δι' ὠφέλειαν ψυχικὴν ἅμα καὶ σωματικὴν, ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ χρῆσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀλλὰ πῶς ἐνέργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἐξαίσιον θαῦμα; Αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ εἰπὼν ὅτι οὐκ ἔλθε διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παιδεύεσθαι ἡμᾶς κατηγορεῖ ἡμῶν· ἐγὼ **378** δὲ, φησὶ, τούναντίον, ὅτι ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς παιδεύει αὐτὸν, ἀγάπης ἐνυπαρχούσης. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν· οἱ γὰρ Ἑβραῖοι κατὰ καιροὺς ἔλαβον ὄργην ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμμάθῃ· εἶχον καὶ γὰρ προφῆτας δι' ὅλου τοῦ καιροῦ καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἱερωσύνην, παιδεύοντες μὲν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ψυχικῶς δὲ οὐ κατελιμπάνοντο. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελὴς εἰς αὐτοὺς ἐγκατάλειψις ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς αὐτοὺς λέγω τοὺς ἀσθάδεις.

ζ. Ἐπὶ τὸ προκείμενον οὖν ἐπινέλωμεν τῆς ἡμετέρας διηγήσεως τε καὶ ἱστορίας. Τῷ θέρει τοῦ **ςθξβ'** ἔτους ἤρξατο φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν δυτικῶν μερῶν τοῦ ἁφ' ἐσπέρας ὀρίζοντος ἐκάστης· εὐθὺς μετὰ δύοσιν ἡλίου, ῥομφαία τινα ἰοικώς, καὶ τῇ σελήνῃ πλησιάσας πανσελήνῳ ὅσῃ ἐκλείψις κατὰ τύχην γέγονε κατὰ τὴν τάξιν καὶ κύκλον τῶν οὐρανίων φωστήρων, ὡς ἔθος. Τινὲς δὲ τὸν κομήτην ξυφοειδῇ ὀρώντες καὶ ἐκ τῶν ἐσπερίων κινούμενον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιοῦντα καὶ τῇ σελήνῃ πλησιάσαντα, καὶ τὸ σκότος τῆς ἐκλείψεως

sitas est? Nempe quicunque verum dicere cupit, scito, miracula non ostentandi causa, sed propter salutem animæ et corporis, ut a Christo, aut propter necessitatem, ut a Moyse et Jesu, Nave filio, fieri. Quid autem iste lunæ illud eximium miraculum edidit? Ipse enim dicit, non venisse se miraculis legem constitutum. Quin etiam nos, quod castigemur, accusat. Equidem, ait, contra dico, patrem filium, quem curæ habet, castigare, amore commotum. Ac de Hebræis quidem recte dicit. Hebræi enim nonnunquam iram Dei experti sunt, neque tamen illam immisericordem. Hæbebant enim perpetuo prophetas, sacra et sacerdotia, corpore a Deo castigati, sed anima non destituti. Post Christi autem supplicium et perpassionem secuta est perfecta eorum, id est contumaciæ, destitutio tum corporis tum animæ.

7. Redeamus jam ad res, in quibus nunc maxime versamur, enarrandas. **A**-tate anni 6962 in parte occidentali horizontis quotidie statim post occasum solis cometes romphææ similis apparere cœpit; qui cum prope lunam esset, pleno lumine splendens, accidit, ut defectio lunæ fieret, secundum ordines et circuitum rerum cœlestium, ut solet fieri. Quidam cum cometem gladio similem e regione occidentali orientem versus procedere et lunæ appropinquare viderent sentirentque tenuibus defectionis, existimabant, cometem hunc et

ιδόντες· ἐνίμειζον ὅτι ὁ κομητῆς ὁ ξιφοειδὴς καὶ ἡ σκίττωσις τῆς σελήνης οὕτως δηλοῖ, ὅτι μέλλουσιν ἐμφορηθῆσαι οἱ τῶν ἐσπερίων αὐθέντες Χριστιανοὶ ἐλθεῖν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ αὐτοὺς νικῆσαι. Οἱ Τούρκοι δὲ θεωροῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς φόβον οὐκ ὀλίγον καὶ λογισμοὺς ἐνέπεσον. Ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες **379** ἐκείναι πανσέληνοι εἴσιν, οὐ διαλείπον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καθ' ἑκάστην ἐσπερίαν ἄχρι καὶ τῆς δευτέρας φυλακῆς τῆς νυκτός. Τῷ δὲ πρωτῷ σεισμοὶ τινες· ἐλαφροὶ ἐγένοντο ἐπὶ ἡμέρας δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ καύσων ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· οὐκ ὀλίγος ἦν.

Ἀλλὰ μέρος τι περὶ τῆς φύσεως τῶν κομητῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ ἄρκων ἤρουν κεραυνῶν καὶ σεισμοῦ καὶ στοιχείων διηγησώμεθα· καὶ δυνάμει κατὰ δύναμιν διηλώσω πρὸς ὑμᾶς. Ἀκούουσιν

ἡ'. Κομητῆται λέγονται τὰ φαίνόμενα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἐκχυνόμενα, ὥσπερ λέγουσι τινες· ἀστρα· ἀλλ' οὐκ οἶδαν τί λέγουσιν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι δαιμόνιες εἰσιν, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ τί λέγουσι, καὶ σφαλερώς βλασφημοῦσιν. Ἀλλ' οὕτως ἀστρα εἰσιν οὕτε δαιμονικά πνεύματα· τὰ γὰρ δαιμόνια οὐκ εἰσι λαμπρά, ἀλλὰ ἐξοφωμένα καὶ ἀφανῆ τῆς ἀνθρωπίνης ὁψέως. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα λαλοῦντες φλυαροῦσιν ἁμαρτάνοντες. Εἰ δὲ πάλιν ἀστρα εἰσὶ καὶ πάντοτε ἀπὸ αἰῶνος πίπτοντα ἦσαν, ἔμενον ὁ οὐρανὸς ἀναστρεφόμενος, διὰ τοῦτο οὕτως ἀστρα εἰσιν οὕτε πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ κομητῆται εἰσιν. Οἱ γὰρ κομητῆται τοιοῦτοτρόπως γίνονται. Τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ αἰθέρι εἰσερχομένων, τὸ λεπτότατον ἐπιφέρουσι τῆς γῆς ὕλειδης πρὸς τὸ οὐράνιον πῦρ, καὶ

βιαζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἡ ὕλη οὐ κατέρχεται· ἔως οὐ σιγήσῃ ὁ ἄνεμος. Καὶ τότε ἐκπίπτουσιν ὕλομανοῦντων τῶν ἀνέμων, **380** ἐκκαχυμένων λαυροειδῶς, ὡς ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ ἀνωθεν κατακαύμενος ὁ ἄνεμος σὺν τῇ ὕλῃ λαυροειδῆς γίνεται· καὶ οὕτω γίνονται οἱ κομητῆται. Καὶ εἰ ὅμα τῷ κρύει ἐκπίσῃ ὁ πεπυρκαχτωμένος ἄνεμος, γίνεται πάλιν ἄλλως καὶ σμίγεται τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ ἀέρι.

Ο'. Ἡ ἀστραπή οὐκ ἐν ἑτέρῳ τρόπῳ γίνεται εἰ μὴ συναλλαττομένων τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν νεφελῶν συγκρουομένων, ὡς βιαζομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων, γίνεται κτύπος, ἐν δὲ τῷ κτύπῳ συγκέχεται τὸ πῦρ παρὰ τοῦ οὐρανοῦ πυρός. Πρωτέρα δὲ ἡ βροντὴ τῆς ἀστραπῆς γίνεται· ἡμεῖς δὲ ὀξυτέραν ἔχοντες, τὴν ὄρασι· διὰ τοῦτο πρωτὸν θεωροῦμεν τὴν ἀστραπήν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀκούομεν τὴν βροντὴν, διότι βραδυτέραν τὴν ἀκοὴν ἔχομεν. Βλέπει· ἐν παραδείγματι ἀποδείξω σοι. Ἀπέχοντός σου τινος· πόρρωθεν κόπτοντος ξύλου, βλέπεις αὐτοῦ τὴν ἀξίνην συγκρουομένην, καὶ οὕτω μετὰ μικρὸν τὸν κτύπον ἀκούεις.

Ι'. Ἀνωθεν πρὸς τὸν αἰθέρα ἡπλωμένον ὑπάρχει τὸ πῦρ ἐν ὅλῃ τῇ προσώπῳ τοῦ οὐρανοῦ· αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τὸ τέταρτον στοιχεῖον, καὶ ἰσομερεῖ τῶν ἑτέρων τριῶν, ὡς μὴ ἰσαζομένων ὁ κόσμος ἀπώλετο· ἀν· οἶδε γὰρ ὁ δημιουργὸς πῦρ, παρεσκεύασεν αὐτά.

ΙΙ'. Ὁ μὲν κεραυνὸς οὕτω γίνεται. Συγκρουομένων τῶν **381** νεφελῶν γίνεται, ὥσπερ προσείκομεν, κτύπος, καὶ μετὰ τὸν κτύπον γίνεται πῦρ. Τὸ δὲ πῦρ ἐκεί· οὐκ ἐὰν τύχῃ καὶ συνουσίασῃ μετὰ κομητῆτος, οὐ χλιαίνει ὡς οἱ κομητῆται, ἀλλὰ ἐπὶ γῆς ἐπιστρέφεται καὶ φθείρει· θάνατοι καὶ ἀπειροί,

concuratam lunam significare, occidentales principes Christianos, conspiratione facta, adversus Turcas profecturos eosque devicturos esse. Atque Turcae ipsi, ista cum viderent, in timorem haud levem sollicitudinemque inciderunt. Quin etiam, cum noctibus illis plena luna esset, fulgura et tonitrua non cessabant quavis vespere usque ad secundam vigiliam. Mane autem terra tremebat modico iter per dies octodecim. Aestus solis per idem tempus haud levis erat.

Enimvero disseramus paucis de natura cometarum, fulgurum, tonitruum, fulminum, motuum D terrae et elementorum. Docbo equidem pro viribus de his rebus. Audi igitur.

8. Cometæ dicuntur phaenomena a terra in cœlum sublata, quos nonnulli astra appellant, nescii, qui dicant. Alii daemones eos esse dicunt, qui et ipsi nesciunt, quid dicant, et graviter blasphemant. Demonia enim non clara, sed obscura sunt, nec humanis oculis cerni possunt. Quare istud qui dicunt, nugantur et peccant. Si autem astra essent, inde ab omni tempore caderent, cœlum non foret astris distinctum. Itaque neque astra, neque mali spiritus, sed cometæ sunt. Cometæ enim hoc modo nascuntur. Ventī supra terram et per aerem flantes tenuissimam terræ materiem ad ignem cœ-

lestem auferunt, nec descendit ea materies ventorum vi avecta, nisi dum silent venti. Tum excidunt ventis materie repletis et in speciem folii laurei effusis; quippe igne superiore inflammatus ventus cum materie formam talis folii induit. Sic igitur cometæ nascuntur. Si in frigus ventus ignitus incidit, rursus obscurus fit et miscetur cum sui simili aere.

9. Fulgur hoc modo fit, ut luctantibus ventis, et nebulis ventorum vi collisis, fragor oriatur, fragore autem ignis avellatur a cœlesti igne. Tonitruum autem prius fulgure fit; sed quoniam visum acriorem habemus, prius fulgur videmus, deinde audimus tonitruum, quia auditus lentior est. En tibi ejus rei documentum. Si quis procul a te ligna cædit, vides asciam immisam, paulo post demum sonitum audis.

10. Sursum per æthera dispersus est ignis toto spatio cœli. Id enim quartum elementum est, cæteris tribus æquabile. Nam si æquabilia non essent, periret mundus. At enim novit rerum auctor, quomodo ea constituerit.

11. Fulmen hoc modo fit. Nebulis collisis, fragor, ut ante dixi, et post eum fragorem ignis efficitur. Qui ignis cum cometa junctus, non calefacit, sicut comete, sed in terram delatus evertit: occidit æ-

ἀλλ' οὐ καί, ὡς λέγουσι τινες. Καὶ οὕτως γίνεται ἡ κεραυνὸς, ὅνπερ ἡμεῖς λέγομεν ἄρκον.

ιβ'. Περὶ δὲ σεισμοῦ ἀκούσιν, καὶ ὅσον κατὰ δύναμιν δηλώσω ὑμῖν, ὅτι μετὰ καθαρᾶς ἀποδείξεως τοῦτο τὸ τοῦ Θεοῦ μέγα μυστήριον ἀποδείξαι οὐ δύναμαι, ὅτι τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καὶ προνοίας αὐτοῦ καὶ βάθος καὶ ὕψος τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐξιχνιάσαι ἀνθρωπίνῃ οὐ δύναται γλῶσσα, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκει ἐπ' αὐτὰ συνιεῖ, οὐδ' αὐτὸς ὁ θαυμάσιος Παῦλος ἰσχύει ἐξιχνιάσαι τὰς ἐδόξας Κυρίου· ἀλλ' ὡς εὐπλάγχθος ὢν οἰκτιρῶν καὶ πολυέλεος καὶ ἀπαταν σοφίαν καὶ σύνεσιν φιλανθρωπίᾳ τῷ τοῦ αὐτοῦ ἰχάρισται πλάσσει, οὕτω γνωρίζει ἡμῖν ὅτι πάντα κτίσις κινεῖται, ὡς προείπομεν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὧν τὰ μὲν δύο εἰσὶν εὐφερῆ, ὡς εὐαφρώτερα κομφιζόμενα ἐν τῷ αἰθέρι· ἀλλ' οὕτως ἀνωθεν ἐκλείπουσιν οὔτε κάτωθεν· ἀλλ' ὅπου οὐκ εἰσὶν οὐδὲ ἵστανται, οὐχ, ὡς λέγουσιν, οὐ φθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν δυνάμει αὐτῶν ἐνεργοῦσιν. Ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ οὐκ ἔστι γῆ· ἀλλ' ὁ κοινωρτὸς αὐτῆς λαυροσιδῆς γίνεται σὺν τῷ ἀέρι, καὶ ἐκχεῖται πεφυρακτωμένος, καὶ ἐμφανῆς τῷ κόσμῳ τῷ κάτω φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ γῇ οὐκ ἔστι πῦρ· ἀλλὰ τοῦ πυρὸς αἱ δυνάμεις πολλαῖς ἐπὶ γῆς ἐνεργοῦσιν. **382** Οὕτως δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ αἱ νεφέλαι αὐτὸ πρὸς οὐρανοῦς ἀνάγουσι. Γίγρεται γάρ, ὅτι καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδωρ ὑπάρχει· ἄλλο γάρ τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἄλλο τὸ ἐν κόσμῳ φαινόμενον. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ ἄηρ ἰσχυρόν ἐστι στοιχεῖον, καὶ ἀνωθεν καὶ κάτωθεν ἐνεργεῖ πολλαῖς καὶ σιμεῖα καὶ τέρατα ποιεῖ. Ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς ἀνάγει νεφέλας σὺν ὕδατι πρὸς οὐ-

ρανούς, ἀστραπὴς ποιεῖ, βροντὰς τρανοῦτας καὶ φοβεράς ὥστε καὶ οἱ οὐρανοὶ σείονται καὶ ἰχθυοῖ· καὶ τῷ πυρὶ συνενοῦται καὶ κεραυνούς ποιεῖ διὰ πυρός. Καὶ πάντας ὁ ἄηρ ἐκθροεῖ καὶ ταραττεῖ· τὴν θάλασσαν μετατιθεῖ καὶ ἐκ βυθοῦ ἀμετρήτου συνταράττει, καὶ πάντα κυμαίνει ἐν ἱερουσίᾳ πολλῇ· περικυκλῶν τὴν γῆν· αὐτὸ γὰρ τὸ στοιχεῖον ἰσχυρότερον πάντοις καὶ πολεμικὸν ὑπάρχει. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁ σεισμὸς γίνεται καὶ πάντα ἡ κτίσις κινεῖται· ἡ γὰρ γῆ, ὡς εἴρηται, οὐ βλαστίζεται ὑπὸ οὐδενός.

ιγ'. Ὁ μὲν ἄηρ πρωτόκτιστος πάντων ὑπάρχει στοιχεῖον, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀέρος τὸ ὕδωρ γινώσκει· καὶ οὕτως ἀέρος ἐξερχομένου ἐκ τοῦ στόματος σου καὶ ὑποπίπτοντος εἰς τὴν σὴν πολιὴν γίνεται ἄροστια, ὡς ὅτε τεσσάρων στοιχείων καὶ ὁ ἀνθρώπος συνηρμοσμένος ὑπάρχει καὶ πάντα ἡ κτίσις. Τὸ δὲ ὕδωρ γούν ἀποτελεῖ. Εἰ βούλη, τοῦτο δὲ πᾶσι ἀληθὺς. **383** Ὑδωρ ἀπὸ βροχῆς καθαρὸν ἐν ὕδατι ὅδε ἔχ. καὶ ἄγες αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἕως οὗ ἐκλείπη, καὶ εὐρεῖς γούν, ὡς εἴπομεν. Ὁ δὲ χοῦς γεννᾷ λίθον καὶ σιδήρον καὶ πῦρ ἀποτελεῖ.

Ἐνταῦθα εἰπόντες τὴν τῶν στοιχείων καὶ ἄλλων τινῶν διήγησιν ἐν συνόψει, τὰ νῦν τὰ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας αὐτοῖς ἀφώμεθα.

ιδ'. Τῷ αὐτῷ δὲ φθινοπώρῳ, τοῦ ϞϞϞ' ἔτους 'δηλονότι, τελείῳ, ἐπανέστησαν οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἀθηναῖται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθάντων αὐτῶν, καὶ τὸν Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασι, περὶ οὗ οὐκ οἶδα τί εἴπειν, πόθεν καὶ διὰ τί οὕτως ἐπεχειρήσθῃ. Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀλλόθως πάλιν τοῦ Ἀμάρη υἱοῦ τοῦ Του-

deficit, nec urit tamen, ut nonnulli dicunt. Sic fulmen fit, quod vulgo ἄρκον appellamus.

12. De motibus terræ jam audi, quos pro viribus explicare conabor, quandoquidem perfecta declaratione magnum hoc mysterium dei explanare nequeo, quoniam judiciorum, providentiæ et sapientiæ divinæ altitudinem nec lingua humana e'equi nec mens perspicere potest adeo ut ipse divus Paulus vias Domini investigare se non posse fateatur. Sed cum probenevolentia et misericordia sua omnem sapientiam et cognitionem benigne impertiverit creaturæ suæ, tum edocet nos, totum mundum, ut diximus, quatuor elementis contineri, quorum duobus insunt et versus cælum sublimia, attamen nec supra nec infra plane deficiunt; nec ubi constituta non sunt, eo non perveniunt, sed ibi quoque vim suam exercent. In cælo non est terra: sed pulvis speciem solii laurei cum aere induit et ignitus effunditur et ex inferiore terra conspicitur. In terra non est ignis: sed vis ignis sæpe in terra efficax est. Ita nec aqua in cælo est, sed tamen nebulis eo attollitur. Quod enim in sacris Litteris est, etiam supra cæla aquam esse, alia est supra mundum, alia in mundo aqua. Similiter aer validum elementum est, et tum supra tum infra vim suam exercet ac signa et prodigia efficit. Ex extrema terra nebulas cum aqua in cælum attollit, fulgura excitat et to-

nitrua acerrima et terribilia, ita ut etiam cæla contremant et personent, atque, igni junctis, fulmina efficit. Ita aer omnes homines terret et turbat, mare cit et ex altitudine immensa concitat, cuncta agit vi ingenti, terram circumdat. Adeo id elementum validum et vehemens est. Ex hoc igitur motus terræ oriuntur, quibus universa natura concutitur. Terra enim, ut dictum est, a nemine portatur.

13. Aer primus ex elementis conditus est, ex aere autem aqua nata. Ita aere ex ore tuo exeunte et adhærente barbæ, ros nascitur, quoniam e quatuor elementis etiam homo cum universa natura compositus est. Aqua limam efficit: quod, si velis, ita experiare. Collige aquam puram urna vitrea, et emitte eam, donec deficiat, atque invenies limam, ut diximus. Limus autem lapidem gignit et ferrum atque ignem creat.

In conspectu posita elementorum et aliarum quarundam rerum natura, redeat jam, unde digressa est, narratio.

14. Eodem autumno, anni 6962, Albanitæ Peloponnesii adversus despotas et principes suos manifestam moverunt seditionem et Manueleum Cantacuzenum despotam creaverunt, de quo non habeo dicere, unde et cur id egerit. Decembri ejusdem anni Amares, Turachanis filius, despotarum rogatu cum exercitu ad eos adjuvandos advenit: qui

Θεοῦ καὶ μόνου βοηθεῖα ἐλύσαμεν τὸ τῆς θαλάσσης κακὸν, ὅπερ καθ' ὁδὸν ἡμᾶς εὗρε. Τῷ δὲ Ἰουλίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους· παρέλαθεν ὁ ἀμνηρᾶς τὴν Ἀθηνῶν πόλιν. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ ἀπελθόντος τοῦ ἀμνηρᾶ εἰς Ἀλδανίαν σχεδὸν ἐάλω τὸ πλέον μέρος αὐτῆς. Τέλος· κακῶς **386** ἀπεδιώχθη παρὰ τῶν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστρανοῦ καὶ ἑτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν· ὃς ἤττηθείς φεύγων ὤχετο, καὶ ὁ χρήσιμος ἐκαῖνος μπετλέρμπεης Τουραχάνης ἀπέθανεν.

ιε'. Καὶ τῷ ς' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγρῆς ἰατροπῆδου ἀρχὸν καὶ κυβερνήτην Ἰάγκος ἐτελεύτησεν. Ἀλλὰ ἔτι καὶ ὁ Καπιστρανὸς, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἀρχὸν καὶ δεσπότης κύρ Γεώργιος· ὁ Βούλκος ἐτελεύτησε. Καὶ Μαῖω β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ βασίλισσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ἣ σχεδὸν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ διέβη πρὸς τὴν ἀμνηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς εἰς ἀμύριζαν μετὰ τοῦ τυφλοῦ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἀδελφοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτῆς· Ὁμαῖ τοῦ Καντακουζηνού, ἀρσασα μετ' ἑαυτῆς ἅπαντα τὸν βίον ἥτοι περιουσίαν καὶ ὑπαρξιν κινητὴν, φοβοῦμενοι διὰ τὸν βίον τῆς μητρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην αὐτῶν. Καὶ τῷ ἔτει ς' ἔτος' μηνὶ Νοεμβρίῳ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Λάζαρος, καὶ ὁ ἀμνηρᾶς Μεμέτην τὴν αὐτοῦ μπετλέρμπεην ἐιδόρισεν ἴσα, εἰ δυνατόν ἦν, μετ' εἰρήνης τὸ Σμεντόροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερβίαν μετ' εἰρήνης λάβη καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν δώση τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ ὅτι τοῦ Λαζάρου· ὅπερ καὶ οὐ κατώρθωσε τότε, εἰ μὴ μόνον τὸ Περιστέριον παρέλαβε προδοσίᾳ, μετὰ δὲ τινα καιρὸν καὶ τὸ Σμεντόροβον καὶ τὴν ἄλλαν τόπον. Καὶ τῇ βασιλείᾳ **387** ἔδωκε τάχα τινὰ

ἀκίστρα, ἥπερ ὁ ἀμνηρᾶς ἐν τῇ Μπόσνᾳ κέκτητο. Μαῖω δὲ ιε' τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ὁ ἀμνηρᾶς παραγέγονεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καταλείψας στρατὸν, περιεκύκλωσεν αὐτὴν πολιορκῶν· αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τόπου καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε τὰ μὲν ἠχμαλῶτευσεν, τὰ δὲ ἠφάνισε καὶ ἐνέπρησε, ἐξαιρέτως δὲ τὴν Ἀκωθάν, τὴν Ἀετὴν καὶ τὰ Πενταχυρία. Κάκειθεν ἐξελθὼν κατὰ τοῦ Μοχλίου ἐπέδραμεν, καὶ ὁ τότε ἐκεῖσε ἡγεμονεύων ἔδωκε αὐτὸ μετ' εἰρήνης τῷ ἀμνηρᾶ, ὁ καλοκαγαθὸς Ἀσάνης Δημητρίου. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους· κάκειθεν πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμνηρᾶ· εἰς Κόρινθον ἔπесεν, ἣν δὴ καὶ ἐδούκασι αὐτῷ οἱ γενναῖοι ἀρχόντες· ἀνευ ἀντιλογίας τινός, ὁ Ἀσάνης· Ματθαῖος· λέγω, ὁ γυναικάδελφος τοῦ δεσπότη κυρ Δημητρίου, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Ἀσάνη, τὸ παλαιὸν καὶ νέον κακὸν, καὶ ὁ Λουκάνης Νικηφόρος. Ἐγένετο δὲ τοῦτο ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς'. Ὡν ὁ μὲν εἰς ἡγεμόνευσεν ἐν αὐτῇ, ὡς μὴ ὠφελεν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἦν ἀπεσταλμένος σπουδῇ παρὰ τοῦ δεσπότη ἐν αὐτῇ, ὅπως χρηστοτέρως φυλάξῃ τὴν πόλιν· κακείνος δὲ συντομωτέρως παρέδωκεν αὐτήν. Καὶ οὐκ οἶδασιν ὅτι εἰ καὶ τὴν Κόρινθον ἔδωσαν, δὴλόν ἐστι κατὰ τὰ πράγματα ὅτι ὥσπερ κεφαλὴ ἐν τῷ σώματι, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἦδε ἡ πόλις εἶχε. Τάχα καὶ ὀρκωμοτικὰ εἰρήνης πεποιθήκασιν μετὰ καταστάσεως, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης **388** ὁ κύρ Ὁμαῖς τὴν Πάτραν δώση μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα καὶ ἀπλῶς πάντα ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δεσπότης ὢν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ εἶχεν. Ἄπερ δὴ ὡς ἤκουσεν ὁ δεσπότης κύρ Ὁμαῖς ὁ αὐθέντης καὶ κύριος αὐτῶν ἐν τῇ

atque Julio mense in Albaniam profectus, non multum absuit, quin majorem partem hujus quoque terræ in potestatem redigeret; sed postremo ab iis, qui auxilio venerant, Janco, Capistrano et aliis viris præstantissimis victus recessit. Sub idem tempus egregius ille beglerbegus Turachanes in vivis esse desiit.

15. Anno 6965 Hungarorum dux et princeps Jancus mortuus est; imo etiam Capistranus et Servie princeps et despota, Georgius Bulcus. Maii mensis die secundo anni ejusdem etiam regina, uxor ejus, obiit: quo ferme ipso die et hora ad Ameram et amerissam se contulit filia ejus cum cieco fratre natu maximo et Thoma Cantacuzeno avunculo, ablatis secum omnibus facultatibus sive rebus mobilibus. Anno 6966, mense Novembri, ipse Lazarus despota mortuus est, et Ameras Mehemeti, beglerbegi suo, mandavit, ut, si fieri posset, pactione sibi compararet Smentorobum et totam Serviam, et alia pro his uxori et liberis Lazari daret: cujus voti tum non compos factus est, sed solum Peristerium proditione obtinuit; aliquanto post tamen etiam Smentorobum et locum alium. Reginæ castella quædam data sunt, quæ Ameras in Bosna habebat. Maii die 15 ejusdem anni Ameras in Peloponnesum venit, et Corinthum, exercitu reli-

cto, oppugnari iussit, ipse, per mediam terram procedens, cuncta aut in servitutem redegit aut delevit et combussit, in primis Acolam, Aëtum et Pentachyria. Inde progressus Mochlium incursum, quam urbem pacifice illi tradidit ejus tum præfectus optimus Demetrius Asanes. Julio mense inde reversus Corinthum adortus est, quam haud cunctanter ei dederunt duces fortissimi, Matthæus Asanes, frater uxoris Demetrii despotæ, filius Pauli Asanis, quod vetus et recens malum fuit, et Nicophorus Lucanes, mensis Augusti die sexto, quorum alter utinam ne administrasset urbem, quam administrabat, alter, Asanes, dedita opera a despota missus ad diligentius eam tuendam, etiam citius eam tradidit. Adco nesciebat, cum Corinthum traderent, urbem se tradere, quæ, si rem aestimare velis, in Peloponneso id esset, quod caput in corpore est. Mox etiam pactionem cum sacramento fecerunt, ut Thomas despota Patram cum locis adjacentibus traderet; præterea Calabryta, et omnino cuncta, quæ beatæ memoriæ Imperator Constantinus despota, cum is in Peloponneso esset, habuerat. Quæ ubi audiit Thomas despota, eorum dominus et princeps, cum omni familia Mantinæ degens, in viciniam Trypes buna, ubi frater ejus et isti rerum tam laudabilium auctores erant, concess-

Μαντινείᾳ διαβιβάξων πανοικί, ἐλθὼν εἰς τὰ περὶ τὴν Τρύπην βουνά, ἐνθα δὴ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἦν, καὶ οἱ ῥηθέντες καταστάται τῶν τοιούτων ἀξιεπαίνων ἔργων ἦλθον· καὶ ἄνευ συμβουλῆς ἢ ἀντιβόθ-
σεως, μὴ ποιήσας ἀναβυλὴν οὐδεμίαν, ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ μέγαν προμικτήριον τὸν Λάζαρον, καὶ πάντα τὰ ῥηθέντα ἄστει τῷ ἀμνηρᾷ παρίδωκεν ὡς λάχανα κήπου. Τῇ δ' αὐτῇ σχεδὸν ἡμέρᾳ ἐπεὶ ὁ ἀμνηρᾷ ἦν ἀνυπακούμενος ἐξελθεῖν τῆς Πελοποννήσου διὰ τινα αἰτίαν, καταλείψας Ἀμάρην τὸν τοῦ Τουραχάνη υἱόν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ ἀντὶ τοῦ ἀμνηρᾷ, ὁ δ' ἐκεῖθεν ἐξέρχεται.

Τῷ δ' Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ 595᾽ ἔτους, ὁ ἀμνηρᾷ ἀποστασίας πρέσβυν πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημητρίον ἤκει τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα, ἣν ἔσχεν ἐκ τῆς αὐτοῦ συζύγου τῆς τοῦ Παύλου τοῦ Ἀσάνη θυγατρὸς, τοῦ πατρὸς Ματθαίου· εἰ δ' οὐ, μάχην ἀνὰ αὐτῶν ἔσται. Ὁ δὲ περὶ τοῦτου τοῦ συνοικεσίου πρέσβυς ἐλθὼν καὶ πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν εἰς τὴν Πόντικον εὐρισκόμενον τοὺς ὄρκους τῆς ἀγάπης ἀπετέλεσε, καὶ τὰ μὴ φθάσαντα ἄστει δοθῆναι τῷ αὐθέντῃ αὐτοῦ ἔσχε κατὰ τὰς συμφωνίας, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ 389 ἀπῆλθε. Κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ καλοκαγαθὸς Λυκάνης Νικηφόρος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Πελοποννησιοφθόρος, λογιζόμενος· εἶναι τῶν πρώτων καὶ πιστῶν ἀρχόντων τοῦ δεσπότης κύρ Δημητρίου, καὶ τινες ἄλλοι σὺν αὐτῷ τῶν Ἀλβανιτῶν καὶ Πελοποννησιωτῶν, μὴ λογιζόμενοι ὅτι ἂ ἐπιμελοῦνται πρᾶξαι εἰς κακίαν αὐτῶν πρόχειρον ὠκονόμου, ἔπεισαν τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν ἵνα μάχην ἐγείρῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἀμνηρᾷ ἐπα-

νάστασιν ποιήσῃ, καὶ φάγῃ τοὺς ὄρκους ὡς λάχανα, οὓς πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτῶν ἐποίησε. Καὶ ὁ ἄλλος ἀγαθὸς ἀνὴρ Ἀσάνης ὁ Ματθαῖος διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀμνηρᾷ εἶναι ἀπεσταλμένος περὶ τοῦ εἰρημένου συνοικεσίου τοῦ ἀνὰ τῆς τοῦτου ἀνεψιδᾷ καὶ τοῦ ἀμνηρᾷ ταῦτα οὐκ ἐγίνωσκον. Ἐξελθόντες οὖν τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐργαζομένων κατ' αὐτοῦ ἢ καὶ μᾶλλον εἰπεῖν τὰ κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προΐων δηλώσει, παρέλαβεν ἀπὸ μὲν τῶν Τούρκων τὰ Καλάδρυτα καὶ μόνον ἐκ τῶν Ἀσίων ὧν ἤλπιζον λαβεῖν, ἃ οἱ Τούρκοι κέκτηντο, ἀπὸ δὲ τοῦ δεσπότης κύρ Δημητρίου ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν ἡγεμόνευσον, Καρίτιναιν λέγω καὶ ἄγιον Γεώργιον, Βορδόνιαν, Καστριτζαν καὶ ἑτέρα τινα, ἵν' αὖθις ἔχωσιν αὐτὰ οὐκ ὡς πρώην ἐκυθέρουν, ἀλλ' ὡς αὐθένται ἴδιοι. Ἐκατέρωθωσαν οὖν οὐδὲν ἄλλο οἱ φρόνιμοι καὶ πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες ἢ μόνον ὅτι 390 ἔσχον κατ' αὐτῶν θεὸν τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν καὶ αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον, καὶ οὕτως τὸ σκάνδαλον ἐποίησαν ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν, οὐκ ἐνθυμηθέντες οἱ ἄθλιοι τοῦ ἀψευδοῦς λόγιου ὅτι πᾶσα βασιλεῖα διαμερισθεῖσα καὶ ἐκτὴν ἐρημοῦται, οὔτε τοῦ παροικιῶδους λόγου τοῦ πρὸς τοὺς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς, ἀλλ' ἐπανεστήσαν καὶ πρὸς τοὺς τρεῖς. Καὶ τούτων οὕτως προδόντων πρώτων μὲν ὁ θεὸς παρείδεν αὐτοὺς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἐγίνωσκον, ἀλλ' ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς ἔσω τῆς σαγῆνης ὄντας καὶ ἀγνοοῦντας ὅτι πάντες μέλλουσιν ἔλκεσθαι εἰς γῆν, ἐν ὅσῳ ἔως τοῦτου γίνονται ἀλλήλως διώκονται καὶ ἀλλίσκονται καὶ φθεί-

sit, ac sine deliberatione vel reclamazione et minime cunctanter Lazarum, magnum primicerium suum, misit et loca, quæ dixi, omnia, tanquam olera horti, Ameræ tradidit. Cum eodem ferme die Ameras e Peloponneso discedere causa quadam cogeretur, Amarem, Turachanis filium, qui illa pro se occuparet, reliquit, ipse inde abiit.

16. Octobri mense anni 6967 Ameras, legato ad Demetrium despotam misso, hujus filiam in matrimonium sibi expetivit, quam is ex Pauli Asanis, patris Matthæi, filia, uxore legitima, habebat: nisi daret, pro hoste se eum habiturum. De hoc conjugio missus legatus etiam ad Thomam despotam Pontici versantem venit, et, pactione cum eo facta, oppida principi suo nondum donata secundum conventionem accepit ac discessit. Mense Januario ejusdem anni eximius ille vir, imo vero pestis Peloponnesi, Nicephorus Lucanus, qui in fidelibus et primis Demetrii despotæ proceribus numerabatur, et alii quidam Albanitæ et Peloponnesii, ignari, quæ molirentur, in suam se perniciem moliri, Thomæ despotæ suaserunt, ut fratrem bello adoriretur et contra Ameram rebellaret, et quæ paulo ante fecerat sacramenta, tanquam olea, comederet. Ignorabat hoc alter vir egregius, Matthæus Asanes, de consilio illo inter illius consobrinos et Ameram

conciliando! ad Ameram missus. Itaque Thomæ despota sub initium Februarii ejusdem anni ex Arcadia profectus et conjunctus cum iis qui ipsius, imo, ut docebunt ea, quæ sequuntur, sui studiosi erant, Turcis eripuit Calabritam, solam ex urbibus, quas a Turcis occupatas recuperaturos se esse sperabant. Demetrio despotæ autem eas, quibus ipsi malorum auctores præerant, Caritanam, sanctum Georgium, Bordoniam, Castritzam, et alia nonnulla, ut illi eas non tanquam administratores, ut aule, sed ut domini reciperent. Nihil igitur aliud prudentes isti, strenui et generosi primores assecuti sunt, nisi ut Deum, rerum omnium auctorem et principem iis, qui in terra sunt, potentiores contra se irritarent; atque inter fratres et dominos suos severunt inimicitias, haud memores miseri oraculi illius indubii: « Omne regnum secum discordans dilabatur; » nec proverbii illius: « Adversus duos ne Hercules quidem: » quin imo etiam tribus obnisi sunt. Quæ cum ita procederent, primum eos Deus neglexit, nec sciebant, quid facerent, sed erant velut pisces in verriculo, qui, se omnes in terram protractum iri nesciunt, interim invicem se persequuntur, ac minores capti consumuntur a majoribus. Quippe Thomas despota incursabat obsidebatque fratris urbes et oppida, Zarnitaram et alia

ρονται οἱ ἐλάττωες ὑπὸ τῶν μειζοτέρων, οὕτως καὶ ὁ
 οὗτος. Ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κύρ Θωμᾶς παρέπιπτε
 καὶ ἐπολιόρκει τὰ τοῦ ἀυταδέλφου δόσα καὶ χώρας,
 Ζαρνάταν λέγει καὶ τὰ ἑτέρα τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ
 Μελισσηνοῦ, τὴν Καλαμάταν καὶ ἄλλα ὅσα εἰς χει-
 ρας εἶχεν ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐν τῷ Μεσση-
 νιακῷ κόλπῳ· καὶ συνεργὸν εὗρε πρωτοστράτορα
 τὸν ἄριστον Φραγκόπουλον Νικόλαον, τὸν Εὐδαίμονα
 Ἰωάννην, Λέοντα τὸν μεσάζοντα καὶ τὸν σύγγαμδρον
 τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν περιπόθητον γυναικο-
 θεῖον, τὸν μᾶλλον Κυθιονίδην ἢ Τζαμπλάκωνα ὀνο-
 μαζόμενον. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Δημήτριος πάλιν
 εἰς Λεοντάρι καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἐπολιόρκει καὶ τὴν
 Ἀκιοδαν, ὅς καὶ συνεργοὺς εὗρε καὶ αὐτὸς Γεωρ-
 γιον τὸν Παλαιολόγον καὶ τινὰ **391** τοῦτου ἐξάδελ-
 φον, καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μπούχαλιν Μανουήλ,
 οἱ ἐμέσζον κατὰ τοῦ δεσπότης κύρ Θωμᾶ. Καὶ ὁ
 μὲν παρέλαθε τάχα τὴν Ζαρνάταν, ὁ δεσπότης κύρ
 Θωμᾶς λέγει, καὶ τὸ Λεῦκτρον καὶ τὸ πολὺ τῆς
 Μανῆς ζυγόν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Καλαμάταν. Τοῦ δὲ
 δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐρχομένου ἐκβῆναι ἐν τῷ
 Λεοντάρι, καὶ μαθὼν τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, δρα-
 μὼν ἐπρόλαθε καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷδε τῷ ἄστεϊ· καὶ
 οὕτως ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἀπέμεινεν ἀπρα-
 κτος. Τοῦ δὲ Παλαιολόγου κύρ Γεωργίου καὶ τῶν
 Μπούχαλέων φυγόντων μόνων καὶ ἀπελθόντων σὺν
 αὐτῷ ἐπαναστρέφονται εἰς Σπάρτην, ἔτι δὲ καὶ τὸ
 κάκιστον καὶ ἀνωφελέστατον τῶν Ἀλβανιτῶν γένος·
 εὐκαιρίαν εὐρόντες τῆς ὑπολήψεως καὶ ἀρπακτικῆς
 καὶ ἀδίκου αὐτῶν γνώμης ἀρμύδιον, τί οὐκ ἐπράξαν
 ἢ τί οὐκ εἰργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ τρις

τοῦ Σαββάτου ἐκ τοῦ ἐνὸς αὐθέντου πρὸς τὸν ἄλλον
 ἀπῆρχοντο, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν κώμας ἢ ἄστια, κά-
 στρα; ἔλεγον κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶσσαν τὴν βερβα-
 ρίζουσαν, καὶ ταύτας εἰς κεφαλὰς ἀπῆλθον, καὶ
 οὕτως ποτὲ μὲν πρὸς τὸν ἓνα τῶν δεσποτῶν ἀπῆρ-
 χοντο, ποτὲ δὲ πρὸς τὸν ἕτερον. Αἱ μὲν οὖν αὐ-
 τῶν παντὶ ἄρα εὐρίσκειτο τῶν ἀλλήλων τάχα ῥωμαίων
 τε καὶ ἑτέρων Ἀλβανιτῶν καὶ συγγενῶν καὶ οἰκείων
 αὐτῶν πολλὰς διήρπαζον καὶ ἠφάνιζον πάντα.
 Ἐγένοντο δὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ὅτι τίς αὐτὰ οὐ
 θρηνήσειεν; Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐν
 Κορίνθῳ καὶ **392** ἐν Ἀρύκῃ καὶ Πάτρῃ εὐρίσκει-
 μενοι, λαβόντες καιρὸν ἐπιτήδειον, τοὺς μὲν ἡγμα-
 λώτιζον, τοὺς δὲ ἀπέκτεινον, τοὺς δ' αὐθέντας καὶ
 τοὺς ἀρχοντας κατεγέλων, βλέποντες καθ' ἑαυτῶν
 τὰ ἐξίφωθοντα;

Ταύτας δὲ τὰς ἐργασίας ἐννοησάντων ἡμῶν ἐν τῇ
 Ἀρχαδίῃ ὄντων, ἐνθα δὴ καὶ ἐπράττοντο τὰ αὐτῶν
 συμπεράσματα, σὺν ἡμῖν ἦν καὶ ὁ τῆς χρηστῆς βί-
 ζης καρπὸς Νικόλαος ὁ Μελισσηνὸς ὁ νέος καὶ ὀρ-
 φανὸς, ὃν ποτε ἐμελλον ὁ δυστυχὴς ἐγὼ γαμβρὸν
 ποιῆσαι μοι. Ὁς ἀναμέτον τῶν δύο αὐθέντων καὶ
 δεσποτῶν κακῶς καὶ αὐτὸς καὶ πικρῶς διέκειτο· ὁ
 μὲν γὰρ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐπεμπευ αὐτὸν
 πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν· ὁ δὲ πάλιν ὁμοίῳ·
 ἐποίει, καὶ οὐκ ἔπαυον εἰς πρὸς τὸν ἕτερον πέμπειν
 αὐτὸν, καὶ οὐκ ἂν τὸ ζῆν αὐτῷ εἰδίδουν, ἀλλὰ συναλ-
 λήλως αὐτοῖς ἐκράτουν πάντα ἐκείνου πράγματα, ἥ
 ἡ ἱστορία προεδήλωσε, τὰ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ
 μᾶλλον ἢ ζωῇ αὐτοῦ ἀναμέτον τῶν τοιούτων σκαν-
 δάλων ἐκινδύνευεν. Ἡμῶν δὲ βλέπόντων τὰς τοιαύ-

loca provincie Melissenī, Calamatam et reliqua, quæ
 Demetrius in sinu Messeniaco possidebat. Adjuto-
 res habebat virum optimum Nicolaum Franco-
 pulum, protostratorem, Joannem Eudæmonem,
 Leonem vicarium et affinem fratris sui, et charis-
 simum uxoris patrum, Cydoniden potius quam
 Tzamploconem appellatum. Vicissim Demetrius des-
 pota Leontarium cum locis vicinis et Acobam ob-
 sidebat: qui et ipse administros invenit Georgium
 Palæologum et huius patrualem quemdam ejusque
 generum Manuelem Buchalem, qui contra Thomam
 despota ipsius negotium curabant. Atque ille qui-
 dem, Thomas, inquam, Zarnatani et Leuctrum et
 majorem partem regionis Manes, Calamatam insu-
 per cepit; Demetrius despota autem, ad invaden-
 dum Leontarium profectus, spe frustratus est, quo-
 niam resciscens id frater ejus, præcipiti agmine
 urbem præoccupatam intravit. Georgio Palæologo
 et Buchalis solis profugis et cum ipso Spartam re-
 deunte profectis, genus hominum nequissimum et
 perditissimum, Albanitæ, occasionem nacti cogita-
 tioni suæ et rapaci atque injustæ naturæ commo-
 dam, quid non fecerunt aut quid non designarunt
 mali? Insidi enim ter intra Sabbatum ab uno domi-
 no ad alterum transibant, atque pro eo, ut vicos
 aut oppida appellarent, lingua sua barbare castris
 dicentes, pelebant earum principatus, et ita nunc

PATROL. GR. CLVI

ad illum, nunc ad alterum se adjungebant despotam,
 Inter hos igitur omne genus miseriarum rasperiebatur,
 inter Romanos, inquam, et Albanitas eorumque co-
 gnatos et domesticos, quorum bona omnia diripiebantur
 et vastabantur. Denique talia ac tanta commissa
 sunt, quæ nemo videatur non deploraturus fuisse.
 Quin etiam Turcæ, qui Corinthi vel Amyclæ vel Patræ
 erant, arrepta opportunitate, alios in servitium alii
 trahabant, alios occidebant, principes vero et pri-
 mores irridebant, quorum enimes in se strictos vi-
 debant.

Hæc facinora nos in Arcadia commorantes præ-
 spiciebamus, eratque nobiscum bonæ radicis sobo-
 lis Nicolaus Melissenus junior idemque orbis,
 quem quondam miser ego generum habiturus
 eram. Is quoque ab utroque principe et despota
 male acerbè habebatur. Etenim Demetrius despota
 ad Thomam eum mittebat, hic contra, nec cassa-
 bant cum invicem missitare, et ne victum quidem
 ei præbebant cum omnia, quæ in Peloponneso eum
 habuisse supra docuimus, sibi vindicarent: in qui-
 bus turbis, in haud mediocri periculo ipsa vita ejus
 versabatur. Tantos tumultus cum cernereimus,
 quorum eventa præsavimus, antequam Thoma-
 mas despota exiret ex Arcadia, ipsi quoque, cum
 sis quibusdum prætextis, egressi, Pidasum, quæ
 nunc Mothone appellatur, venimus. Quin etiam

31

τας μεγάλας ἀκαταστασίας, καὶ τὰ αὐτῶν συμπερά-
ματα σκοπησάντων πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν κύρ Θωμάν
τὸν δεσπότην ἐκ τῆς Ἀρχαδίας, ἐξήλθομεν καὶ ἡμεῖς
πλάσαντες αἰτίας πινάς, καὶ παρεγενόμεθα εἰς Πί-
δασον, ἣ νῦν Μοθώνη καλεῖται. Ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ χρή-
σιμος ἄρχων γνῶσει τε καὶ πράξει καὶ γένει Γεώρ-
γιος ὁ Ῥαοῦλ, ὁ ἐπὶ μητρὸς θεῖος τοῦ, ὃν ἡ ἱστορία
ἐδήλωσεν, Νικολάου **393** τοῦ Μελισσηνοῦ τοῦ καὶ
μελλογάρμδρου μου, καὶ αὐτὸς ἀφελὶς τὴν αὐθεντίαν
καὶ πᾶσαν τὴν αὐτοῦ κτῆσιν τε καὶ περιουσίαν,
παρεγένετο καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ Μοθώνῃ,
περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους.
Καὶ καθήμενοι ἀμφοτέροι ἐν τῷ λιμένι ἐκαρδοσκοῦμεν
καθορῶντες τὸ τῆς ποταύτης φρικυμίας τέλος, εἰ καὶ
ὁ Θεὸς μακροθυμήσῃ, ἵνα οἱ ἀσύνετοί ποτε συνήσω-
σιν, καὶ οἱ μωροὶ ποτε φρονήσωσι, καὶ ὁμόνοια καὶ
εἰρήνη γενήσεται ἀναμέσον αὐτῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ
δεηθῶσι, καὶ ἐλεῆσθαι μὲν αὐτοὺς ὡς ἐλεῆμων Θεός,
προστάξῃ δὲ καὶ τὸν δῆμιον αὐτοῦ ἀμνηρᾶν καὶ ἑσθῇ
αὐτοὺς ζῆσαι πλείονα χρόνον· τόπον γάρ καὶ τάξιν
ἔχει καὶ αὐτὸς πρὸς Θεόν, ὅταν οἱ αὐτοῦ δῆμιοι πρὸς
αὐτὸν, οἵτινες πληροῦσι μὲν τὰ προστάγματα αὐ-
τοῦ, εἰσὶ δὲ καὶ μισητοὶ καὶ ἀποτρόπαιοι.

Καὶ τούτων δὴ τῶν προβλεθέντων κακῶν κατὰ
τῆς Πελοποννήσου περισσοτέρως παντὸς ἀλλοῦ τόπου
γενομένων, ἐλθόντες δὲ καὶ μέρους τῶν Τούρκων
στρατοῦ ἐξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἅπαντα,
καὶ ἵνα ἄπερ κακὰ παρέλειπον οἱ οἰκήτορες καὶ
κύριοι καὶ αὐθένται καὶ ἄρχοντες, οὐ προαιρέσει
ἀλλ' ἀνδρίῳ, πρᾶξωσιν αὐτοί, καὶ τοῦ μὲν ἐνδὸς τῶν
δεσποτῶν ἐχθροὶ ὄντες, τοῦ δ' ἄλλου τάχα φίλοι· ὃν
δὲ δεσπότην, τὸν καὶ ἐχθρὸν αὐτῶν κύρ Θωμάν,

Α εἰς τὴν περὶ τὸ **394** Λεοντάριον ἐλθόντες εὗρον
αὐτὸν, καὶ κακῶς ἐδίωξαν, καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν
ἐν τῷ ἄστει, καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτειναν
καὶ ἥχμαλῶτισαν. Ἐπειτα ἕστησαν τὰς σκηνὰς
αὐτῶν πλησίον τοῦ Λεονταρίου, καὶ μετ' ὀλίγον
ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὴν Σπάρτην πρὸς
τὸν αὐτῶν φίλον δεσπότην κύρ Δημήτριον μετὰ
νίκης καὶ πολλοῦ κέρδους ζώων τε καὶ ἀνθρώπων.
Μόλις οὖν ποτὲ ἐννοήσαντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοί
τὸ κακὸν τῆς αὐτῶν μάχης καὶ συναχθέντες εἰς τὸ
Καστρέτζι ἐποίησαν τάχα ὄρκους εἰρήνης, τοῦ τῆς
Λακεδαιμονίας μητροπολίτου ἦτοι τῆς Σπάρτης
μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ ἱερουργήσαντες· καὶ ὅτε ἐν
τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ ἐδείκνυε τὰ ἅγια τῷ λαῷ λέ-
γων· « Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως προσέλθετε, »
ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ προσῆλθον οἱ αὐθένται καὶ
ἀδελφοί, καὶ ὤμοσαν ἵνα τὴν εἰρήνην φυλάξωσιν.
Ἐμείνεν μὲν, ὡς ἠκούσαμεν, ὁ δεσπότης κύρ Δη-
μήτριος ἐν τοῖς συμφωνημένοις μέχρι τινός, καὶ
πάλιν, ὁ αὐτὸς εἰς οὐδὲν τοὺς ὄρκους ἐλογίσατο καὶ
καινὰς μάχας καὶ σκάνδαλα ἐποίησε. Ὡς τῆς ἀνοχῆς
καὶ μακροθυμίας σου, Χριστέ βασιλεῦ, καὶ εἰς αὐ-
τὸν καὶ τοὺς αἰτέλους! Καὶ ἤρξαντο ἔτι τὰ κακὰ
πάλιν τὸν χθὲς τοιοῦτον φρικτὸν ὄρκον ἀθετήσαν-
των· καὶ ἔπραττεν ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τοῦ ἑτέρου
ὅση δύναμις, ἐπιλέζοντες ὁ μὲν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ
ἀμνηρᾶ καὶ βοήθειαν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἐνθυμού-
μενος ἦν ἡδίκηθαι ὑπὸ τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, ὁ δὲ
εἰς **395** τὴν ἐπιτορκίαν τοῦ ἄλλου, καὶ εἰς τὸ κατὰ
ἀσεβῶν τάχα μάχεσθαι.

Τούτων οὖν οὕτως κακῶς πραττομένων, παρῆλθεν
ὁ χειμὼν τοῦ ς' ἔτους, καὶ ἰδοὺ τοῦ αὐτοῦ ἔτους

prudētia, peritū et genere oximius vir Georgius
Haul, avunculus ejus, de quo dixi, Nicolai Melisse-
ni, qui gener meus futurus erat, relicta provincia
cum bonis et facultatibus omnibus, eodem mecum
venit, extremo Decembri anni ejusdem; sedentes-
que ambo in portu, tantorum fluctuum finem op-
periebamur, si forte Deus pro patientia sua exspe-
ctaturus esset, dum insipientes saperent, stulti ad
sanitatem reverterentur, pacem concordiamque
colerent et Deum precarentur, atque commiseran-
tus eos pro misericordia sua Deus imperaturus
esset carnifici suo amerae, ut eos diutius spirare
pateretur. Hic enim locum et ordinem apud Deum
tenet, qualem apud ipsum carnifices ejus, qui jussa
ejus faciunt, et tamen exosi et contempti sunt.

Cum iis quæ autē commemoravi, malis Pelo-
ponnesus gravius, quam ulla alia misera regio,
affligeretur, etiam manus Turcarum externa adve-
nit et cuncta incursavit, ut quas clades incolæ,
domini, principes, primores non consulto, sed
resistentium virtute impediti, omiserant, illi ede-
rent, alterius despotæ hostes, a terius amici: e
quibus illum, inimicum sibi Thomam, prope
Leonarium repertum, acriter insectati, in urbem
compulerunt, multis de milibus ejus aut capitis
aut occisis. Deinde castra prope eam urbem collo-

carunt, sed mox Spartam ad despotam sibi ami-
cum, Demetrium, victoria et magna hominum
animaliumque præda elati, profecti sunt. Tandem
aliquando fratres principes, quam perniciosum sibi
esset mutuum bellum, intelligentes, Castritæ con-
venerunt et sacramentis se ad pacem servandam
obstrinxerunt, metropulita Lacedæmonis sive Spar-
tie cum sacco sacris operante. Itaque cum is in
sacrificio sacrosancta populo monstrasset, cum
his verbis: « Cum verecundia et fide accedite, »
accesserunt principes fratres et pacem se servatu-
ros esse juraverunt. At Demetrius despotæ ali-
quantisper quidem, ut audivimus, stetit pacis
conventis, sed mox, nulla sacramenti ratione
habita, pugnas et turbas novas movit. O pa-
tientiam et lenitatem tuam, Christe rex, adversus
ipsum et talis consilii auctores! redierunt pristinae
calamitates, sacramentis horrendis, quæ visum
facta erant contemptis. Affligebant se mutuo,
quantum poterant, confisi alter amicitia et auxi-
lio amerae et injuriis, quas a subjectis passus erat,
alter illius perjurio et eo, quod adversus impios sibi
pugnandum esset.

Hæc dum ita calamitosa geuntur, hiems anni
6968 præterit. Mense Maio autem amera, adver-
sus utrumque expeditione suscepta, recta Spartam

Ματῶν μηνί ὁ Ἀμηρᾶς ἐξῆλθεν κατ' ἀμφοτέρων. Καὶ παραγενομένου αὐτοῦ ἐξ ὀρθοῦ εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπεὶ ἐκεῖ εὐρίσκετο ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος διὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἐχθρὸν εἶναι ἐν Καλαμάτῃ, καὶ ἐπολιόρχει τὴν Μαντίνειαν καὶ εἴ τι ἕτερον τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ Νικολάου, ὃς ἦρχετο παρὰ τοῦ δεσπότης κύρ Δημητρίου, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου· καὶ μέγα κακὸν ἦν. Τοῦ δὲ Ἀμηρᾶ φθάσαντος ἐν τῇ Σπάρτῃ κατήλθεν αὐτοθελῶς ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος καὶ ἐδουλώθη αὐτῷ· καὶ οὕτως ὁ Ἀμηρᾶς παρέλαβε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν Σπάρτην, καὶ τῷ δεσπότην φυλακὴν περιθεὶς εἶπεν αὐτῷ· «Ὁ δέσποτα, ἐπεὶ οὕτως συνέθεο σοὶ τὰ πράγματα, τὸν τόπον τοῦτον ἄρχεισθαι ὑπὸ σοῦ ἀδύνατον. Ὅμως ἐπεὶ πατέρα σε ἐπέστησεν ἔχειν, καὶ τὸ κοράσιόν σου λαβεῖν ἡμᾶς εἰς γυναῖκα, τὸν τόπον τοῦτον δὲς ἡμῖν· σὺ δὲ καὶ τὸ κοράσιόν σου ἔλθετε σὺν ἡμῖν, καὶ χαρίσομεν ὑμῖν ἕτερον τόπον πρὸς σιτηρέσιον ὑμῶν, καὶ ζωῶμεν· Ὅς γὰρ στέρεας καὶ ἀκουσίως ἐτελείωσας τὰ τοῦ γάμου καὶ τῶν ἑτέρων πραγμάτων.

Καὶ ὁ Ἀμηρᾶς μετὰ τοῦ δεσπότης ὁμιλήσας τὰ παντοῖα **396** διώρθωσεν ὡς ἐβούλετο, καὶ ἐξ-ἀπέστειλεν ἄρχοντας τινὰς· Τούρκους καὶ Χριστιανούς ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ, ἵνα τὴν σύζυγον καὶ βασιλισσαν καὶ τὴν τοῦτου θυγατέρα καὶ ἀμήρισσαν λάθωσιν (ἐκεῖτε γὰρ αὐταὶ ὑπῆρχον διὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀδιάσειστον εἶναι τὸ φρούριον), ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ φρούριον παραδώσωσιν. Ὡν τὸ μὲν ἐγένετο, ἦγουν διὰ τὰς γυναῖκας· ἐξῆλθον γὰρ καὶ παραγέγοντο ἐκουσίως ἐνθα ἦσαν ὅ τε Ἀμηρᾶς καὶ ὁ δεσπότης·

telen dit, quoniam ibi Demetrius despota commorabatur propter Thomam fratrem et hostem suum, qui Calamatae erat, et Mantineam et loca reliqua obsidebat, in circuitu sinus Messeniaci a Nicolao Melisseno, qui Demetrio despota subjectus erat, administrata: unde illorum locorum magna erat calamitas. Cum autem ameras Spartam venisset, Demetrius despota, ultro obviam profectus, ei se tradidit. Ita ameras tum ipso tum Sparta potius est, et despota in custodiam dato dixit: « Mi despota, quoniam res tuae huc reductae sunt, hic locus abs te gubernari non potest; sed cum patrem te habere et filiam tuam uxorem ducere constituerimus, hunc locum nobis trahe, ipse et filia nobiscum abite, donabimusque vobis locum alium ad victum et vitae commoditatem. » Demetrius non nisi invitatus et metu compulsus nuptias et reliquas condiciones non abnuit.

Itaque ameras, despota sibi sociato, omnia pro voluntate administrabat, et nobiles quosdam Turcas et Christianos Monembasiam misit, qui conjugem suam et amerissam, illius filiam, reciperent (ibi enim cum mulieribus suis versabatur, quoniam castrum firmum et difficile ad expugnandum erat) et castrum sibi tradi juberent. Quorum alterum factum est, a feminis scilicet: quae exierunt e castro et prompto animo venerunt, ubi

τὸ δὲ λαβεῖν τὸ αἶψα οὐδὲμιῶς, ὅτι οἱ Μονεμβασίωται, ὡς πάντοτε ἐκπαλαί ἦσαν τὰ αὐτῶν καχυρδῶματα ἄξια διηγῆσεως, οὕτω καὶ τότε ἐκ νέου ἐπολιόρσαν καὶ οὐκ ἠνέσχοντο παραδῶσαι αὐτό. Ὅμοιος καὶ ὁ; ἡγεμονεύειν ἐκεῖσε εὐρίσκετο Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος συναινῶν τὰς καλὰς γνώμας τῶν πολιτῶν, οὐκ ἠθέλον λοιπὸν ἀκοῦσαι ὡς τὴν πατρίδα εἰς χεῖρας τῶν ἀσεδῶν παραδῶσιν, ἀλλὰ τοῦς ἀποσταλθέντας ἄρχοντας· τοῦ δεσπότης καὶ τοῦ Ἀμηρᾶ καὶ τοῦς συνελθόντας αὐτοῖς ἑτέρους στρατιώτας τοῦ λαβεῖν τὸ φρούριον κακῶς ἀπεδῶσαν. Καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν αὐτοῖς ἔδωσαν· « Εἴπατε ταῦτα τῷ Ἀμηρᾶ, ὅτι πᾶν αἶψα καὶ φρούριον κτισθὲν μετὰ μηχανῆς καὶ τέχνης ἀνθρωπίνης καὶ διορθωθὲν καὶ ἀσφαλισθὲν, πάλιν μὲν οἱ ἀνθρωποὶ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἐξουσίαν ἔχουσιν. Ἡ δὲ ἡμετέρα πατρὶς καὶ χώρα οὐχ οὕτως ὑπάρχει, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῇ ὥρθησε, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ τόπου ἐρυμνότητος τὴν ἰσχυρὴν καὶ ἀσφάλειαν ἔχει. Καὶ ὅταν θέλησις καὶ **397** βουλή ἐστὶ τῷ Κυρίῳ ἀνωθεν, τὸ θέλημα αὐτοῦ γίνεται, καὶ οὐ δύναμεθα ἀντιλέγειν τι, καὶ οἷς βούλεται χεῖρ ἡμεῖς δὲ οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχομεν τὰ παρὰ Θεοῦ κτισθέντα ὀρίζειν καὶ χαρίζειν. » Ἀπαγγελλομένης οὖν τῆς τοιαύτης ἀπολογίας τῷ Ἀμηρᾶ, καὶ ἀκούσας ἐκείνος ἐθαύμασε, καὶ τοῦς Μονεμβασίωτας πλείους ὡς φρονίμους ἐπήνεσε. Κρατήσαντες οὖν τὸ αἶψα διώκασιν αὐτὸ τῷ δεσπότην κύρ Θωμᾶ, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς τάχα τῷ πάππῳ.

Διὸ οὐκ ἐγκαταλείψομεν τοῦ εἰπεῖν, ἐπεὶ ἔδοξε μοι διηγηθῆναι τὰ, ὅσας τιμὰς τε καὶ προνόμια

ameras et despota erant: minime autem castrum occupari poterat, quia Monembasiota, ut jam pridem omni tempore facinora memoratu digna ediderant, ita tum denuo generosos se praesentarent, nec a se impetrare poterant, ut urbem traderent. Nec non probavit ea civium consilia, qui urbi praerat, Manuel Palaeologus. Denique de urbe in manus impiorum tradenda vix audire sustinebant, et a despota et amera ablegatos primores ei, qui cum iis venerant milites ad occupandam urbem, acerbè repulerunt, hoc iis responso dato: « Renuntiate ita amerae, omnem urbem et castrum humana opera et arte exstructum et munitionum in potestate eorum esse, a quibus teneatur; sed nostrae patriae diversa ratio est, quae naturae donum est et a Deo et regione munitionem et firmitatem suam habet. Quodsi Domini, qui in caelis est, voluntas et consilium ita fert, sit utique, quod illi placet, nec nostrum est refragari, sed donec eam ipse, cui velit. At nos nullam potestatem habemus tradendi et largiendi ea, quae a Deo condita sunt. » Quod responsum ubi ad ameram perlatum est, Monembasiotarum prudentiam admiratus est et magnopere laudavit. Servatam igitur urbem Thomae despota tradiderunt, ille mox eandem papae donavit.

Hic jam non omittimus dicere et exponere,

μεγάλα δὲ τὴν τοῦ ἄσπεως καλλονὴν καὶ τὰς τῶν πολιτῶν ἀρετὰς οἱ βασιλεῖς κατὰ διαδοχὴν τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς πολίτας τοὺς τοῦ περιωνύμου φρουρίου ἐτίμησαν καὶ δωρεὰς μεγίστας ἐδωρήσαντο αὐτοῖς. Καὶ τοῦ μὲν ἄσπεως τὸ ὄνομα ὄντως τὴν κλησὶν εἶχεν, ὅτι τοῖς βουλομένοις εἰσελθεῖν ἀληθῶς μίαν παρέχει τὴν εἴσοδον, καὶ οὐ μετὰ μηχανῆς καὶ τέχνης ἀνθρωπίνης, ὡς εἴπομεν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ φύσις τὸ ἄσπευ ἐπτόλισε· καὶ ἀδύνατον ἦν εὐρεθῆναι κατὰ πᾶσαν τὴν ὕψ' ἥλιον ἕτερον φρούριον τοιοῦτως ἀδιάσειστον καὶ ἀπολέμητον καὶ ἀνενόχλητον ἐκ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ὡς τοῦτο εὐρεθῆναι ἀδύνατον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ ἄσπεως βραχεολόγως εἰρήκαμεν, τῶν δὲ ἀρχόντων καὶ πολιτῶν καὶ τοῦ δήμου τὰς ἀρετὰς καὶ ἀνδρίας διηγησώμεθα. Τὰ ἐν γῇ καὶ **398** ἐν θαλάσσῃ εἰς πάντα ἀγαθοὶ εἰσι καὶ ἐπιτηδεύοντες, ἐν τῇ θαλάσσῃ μὲν ἱκανόπλοιοί τε καὶ οὐλαττοῦργοι, καὶ νῆας ἐμπυρικός πλείστα· ἔχοντες, καὶ κυβερνῶνται καὶ ναύκληροι ἄριστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ναυσὶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν στόλον τὸν βασιλικὸν κυβερνῶνται οὐκ ὀλίγοι· ἐξ αὐτῶν εἰσιν· ἐν δὲ τῇ χέρσῃ ὁμοίως ἐν τῷ ἱππεύειν καὶ ἀκοντίζειν στρατῶνται ἀγαθώτατοι καὶ πεζοὶ ἀνδρικώτατοι καὶ δοκιμώτατοι. Οἱ δὲ ἀρχόντες αὐτῶν πάλιν συνετοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἐντιμοὶ, ξενίζοντες τοὺς τυχόντας καὶ παραμυθούντες. Καὶ πρὸ πάντων τὴν πίστιν καὶ εὐνοίαν ἦν ἐφύλαττον ἑκαταὶ καὶ ἕως τοῦ νῦν εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων. Διὰ ταύτας μὲν τὰς τοιαύτας χάρτας καὶ ἀρετὰς καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς εὐνοίαν καὶ πίστιν ἐν διαφόροις καιροῖς διαφόρως οἱ κρα-

Α τοῦντες ἀνακτες ἐτίμησαν, καὶ εἰς μεγάλα προνόμια τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἀνεβίβασαν. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο τὸ περιώνυμον καὶ ὑπερνεφέλις φρούριον ἐπισκοπὴν οὔσαν τῆς Κορίνθου μητροπόλεως, δι' αὐτὴν εἴπομεν ἀρετὰς τῶν πολιτῶν καὶ χάριτας τοῦ ἄσπεως, ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς καὶ μάρτυρ Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιθέριος εἰς μητρόπολιν ἀνεβίβασεν καὶ τριακοστὴν τέταρτον θρόνον ἔταξεν, καὶ ἕτερα προνόμια περὶ ἐλευθερίας τῆς πόλεως ἐδωρήσατο. Ἐπακολουθῶν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ' Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός **399** καὶ ἕτεροι ταῦτα ἀνεβίβασαν καὶ ἐβεβαίωσαν. Ἐπειτα καὶ ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ γέρων ὁ Παλαιολόγος ὕστερον, ἐπὶ ἔτους ςω', Ἰνδικτιῶνος ζ', ἐβεβαίωσε, διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τότε προεδρεύοντος κυροῦ Νικολάου ζήλω θεῷ κινήθεις· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνεκεν τοῦ προεδρεύοντος καὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ εὐνοίας ἣν εἶχον πρὸς αὐτὸν, ἐκ τριακοστοῦ τετάρτου θρόνου εἰς δέκατον ἀνεβίβασεν οἰκίῳ αὐτοκρατορικῷ καλεῖσθαι καὶ ψήφῳ συνοδικῇ, καὶ ἕτερα πολλὰ προνόμια τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐχαρίσατο. Καὶ ταῦτα πάντα τὰ ἰχνη τοῦ πάππου ἐπακολουθῶν καὶ βεβαιώνων ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ νέος, τὸ κάτωθεν χρυσόβουλλον τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ἐχαρίσατο, ἀνανεώνων καὶ βεβαιώνων τὰ παλαιὰ, καὶ ἐκ νέου καὶ τούτοις καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν ἐφιλοδώρησε. Καὶ ταῦτα πάντα μὲν ἐγὼ ἐν σεκρέτῳ τῷ βασιλικῷ εἶδον καὶ πολλὰκις ἀνέγνωκα· τὸ δὲ παρὲν χρυσόβουλλον εἰς χεῖράς μοι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἔτυχον ἔχειν. Τὰ νῦν δὲ, ὡς προεί-

quantis honoribus et beneficiis propter urbis commoda et virtutes civium imperatores ordine tum sanctam eorum ecclesiam, tum ipsos cives nobilissimi hujus castelli auxerunt et ornarunt. Et sane urbs hæc nomen suum proprie et vere gerit, si eam ingredi volentibus revera unum præbet introitum, nec opera aut arte humana, sed ipsa natura, ut diximus, munita est. Nec alia sub sole urbs inveniri potest æque firma, inexpugnabilis et ab omni machinarum bellicarum vi tuta. Et ad oppidum quidem quod attinet, strictum ista monitionis; magistratuum autem et civium populique virtutes et fortitudinem jam commemoremus. Terrarumque ad omnia fortes et quam maxime idonei sunt; ac mare quidem scienter navigant, navesque onerarias permultas habent cum gubernatoribus et naucleris præstantissimis, qui non solum ipsorum naves regunt, sed etiam magno numero classem imperatoriam gubernant. Similiter in terra qua equitando, qua jaculando milites optimi, et pedites fortissimi et probatissimi sunt. Item eorum magistratus sapientes, periti et spectati sunt, peregrinos hospitio exipiunt et fovent. Ante omnia fidem et benevolentiam erga Deum et imperium Romanum, ab omni inde tempore integram servatam, hodieque conservant. Propter hæc tanta ornamenta et virtutes et insignem erga imperatores

fidem et studium diversis temporibus diverse ab imperatoribus honorati sunt et ecclesiam magnis beneficiis auctam habuerunt. Ac primum quidem, cum nobile illud et super nubes elatum oppidum episcopatum haberet Corintho metropoli subiectum, propter eas, quas commemoravimus civium virtutes urbisque commoda, æternæ memoriæ imperator et martyr Mauricius, cognomento Tiberius, urbem metropolis dignitate illustravit et tricesimum quartum thronum ei constituit, aliaque beneficia et immunitatis dona eidem impertivit. Deinde imperator Alexius Comnenus et alii donationes illas approbarunt et confirmarunt. Eadem post perpetua dignus memoria imperator Andronicus Palæologus major, anno 6800, indictione 7, confirmavit, propter virtutem et sapientiam Nicolai domini, qui ecclesiæ tum præerat, divino ardore incitatus: qui idem urbem propter ipsum episcopum et civium erga se fidem et studia a throno tricesimo quarto ad decimum evexit imperatoria sua auctoritate et suffragio synodico, et alia multa jura præcipua sanctæ ecclesiæ impertivit. Quæ omnia, avi vestigia servatus, imperator Andronicus Palæologus minor rata habuit, et civitati infra perscriptam bullam auream dedit, qua vetera beneficia approbat confirmaque, et nova tum civibus tum ecclesiæ impertit. Hæc in secretario imperatorio vidi et frequenter legi,

τον, καλῶς μοι ἐφάνη ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίβλῳ καὶ ἔργῳ καὶ ταῦτα εὐρίσκεισθαι, ἵνα τὰς εὐεργεσίας γινώσκωμεν ὅς οἱ Μονεμβασίῳται εἶχον παρὰ τῶν βασιλέων διὰ τὰς καλοχαγαθίας καὶ ἀρετὰς αὐτῶν, ἵνα οὐκ εἰς λήθην διὰ τὸν χρόνον γενήσωνται, ὥπως καὶ οἱ ἄκροαταὶ καὶ ἕτεροι μιμηταὶ καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ἔσωνται.

400 ιζ'. Ἐπεὶ οἱ Μονεμβασίῳται οἱ τε ἀπὸ τῆς θεοσιώστου πόλεως Μονεμβασίας καὶ ἀπὸ τῶν Πηγῶν εὐρισκόμενοι καὶ κατοικοῦντες ὁρτίως εἰς τὴν θεοδόξαστον καὶ θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ χώρας τῆς βασιλείας μου, εἰσὶν ἀποσταγμένοι διὰ χρυσοδούλλων καὶ προσταγμάτων τῶν ἁγίων ἀοιδίμων καὶ μακαρίων μου αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, τοῦ τε πατρὸς καὶ πάππου καὶ προπάππου τῆς βασιλείας μου, ἵνα ἐφ' αἷς ἂν ποιῶσι πραγματείας εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυμβρίαν, τὴν Ἡράκλειαν, τὸ Ραιδεστόν, τὴν Καλλιούπολιν καὶ τὰς ἄλλας τῆς Μακεδονίας πόλεις, καὶ δίδωσι χάριν κομερκίου εἰς πόσῃτε νουμισμάτων ἑκατὸν νομίσματα δύο, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς πάντας τόπους καὶ χώρας καὶ σκῆλας τῆς βασιλείας μου διαμένωσιν ἀνώτεροι ἀπαιτήσεως κομερκίου παντελῶς, διατηρῶνται δὲ καὶ ἐνθα ἂν εὐρίσκωνται καὶ κατοικῶσιν ἀνενόχλητοι καὶ ἀπὸ πασῶν ἄλλων δόσεων καὶ ἀπαιτήσεων, παρεκάλεσαν δὲ ἵνα τύχωσι καὶ ἐκ νέου εὐεργεσίας ἰδίας παρὰ τῆς βασιλείας μου, δι' ἣν ἔχει αὐτῇ τῇ χάριτι ἔφασιν καὶ ὀρεξίν τοῦ εὐεργετεῖν πάντας τοὺς εἰς αὐτὴν ἀναφερομένους πιστοὺς καὶ εὐπολήτους,

auream bullam vero ipse forte nactus sum post captam urbem. Itaque, ut ante dixit, pulchrum mihi visum est, talia libro et opere nostro contineri, unde beneficia cognoscantur, quibus Monembasiotæ, propter res præclare gestas virtutesque, ab imperatoribus ornati sunt, ut temporis injuria in oblivionem ne abeant et lectores alii que præclara illa facinora imitentur et æmulentur.

17. «Cum Monembasiotæ tum ii, qui Deo charam Monembasiam habitant, tum qui Pegis vel in urbe gloria, custodia et magnificentia divina insigni, Cpoli, vel aliis in oppidis locisque imperii nostri commorantur, bullis aureis et mandatis sanctorum et beatorum principum et imperatorum, patris, avi et avi majestatis nostræ, jure hoc præcipuo donati sint, ut in negotiis, quæ Cpoli, urbe gloria Dei illustri, Selymbriæ, Heracleæ, Rhædesti, Callioli et reliquis oppidis Macedoniae faciant, vectigal pendant centesimas duntaxat binas, in cæteris vero locis, regionibus et navalibus imperii nostri immunes sint omnis omnino tributi, neve vexentur, ubicunque vivant, ulla ullius stipendii exactione: nostra majestas, ab iisdem rogata, ut et ipsa denuo se ornaret beneficiis, pro gratia et benevolentia, qua cunctos sibi subjectos fideles et sui studiosos amplectitur fovetque, imperat atque edicit bulla hac aurca, ut omnes Monembasiotæ tum qui urbem Deo

προστάσσει καὶ διορίζεται ἤδη ἡ βασιλεία μου, ἀπολύουσα τὸν παρόντα χρυσόδουλλον λόγον αὐτοῖς, ἵνα πάντες οἱ Μονεμβασίῳται **401** οἱ τε ἐν τῇ θεοσιώστῃ πόλει Μονεμβασίας κατοικοῦντες, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν Πηγῶν καὶ ὅπου ἄρα εὐρίσκωνται καὶ κατοικῶσιν εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν εἰς τε καὶ ἀλλαχοῦ, ἀπολαύωσι μὲν τῆς ἣν εἶχον πρότερον ἐξουσίας καὶ δεφενδεύσεως διὰ τῶν ῥηθέντων χρυσοδούλλων καὶ προσταγμάτων ὧν εἶχον οἱ ἀπὸ τῶν Πηγῶν καὶ οἱ ῥηθέντες Μονεμβασίῳται· κατεπέκεινα δὲ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας εὐεργετεῖ ἡ βασιλεία μου αὐτοὺς κοινῶς ὅλους τοὺς Μονεμβασίῳτας, τοὺς τε ἐκ τῶν Πηγῶν καὶ τοὺς ἐκ Μονεμβασίας, ἵνα ἐφ' αἷς ἂν ποιῶσι πραγματείας δίδωσιν εἰς τὸ κομέρκιον τῆς θεοδόξαστου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ ἐκβολῆς ποσότητος νομισμάτων ἑκατὸν νομίσματα ἕν, καὶ ὑπὲρ ἐκβολῆς ἀγορᾶς καὶ ἑτέρας πραγματείας ποσότητος νομισμάτων ἑκατὸν νομίσματα ἕν, εἴτε δηλονότι διὰ σίτου ἐν τῷ προφορίῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐνθα βούλωνται, εἴτε διὰ οἴνου, ἐὰν ἐξ οἰασθῇποτε χώρας διακομίσῃσι τοῦτοις, ἢ διὰ προσφαγίων παστῶν ἢ τομαρίων ἢ πετρίων ἢ πανύου ἢ λινοκόκκου ἢ τσόχαρικῆς ἢ τετραπόδων ἢ ἐτέρων εἰδῶν ὧν ἂν βούλωνται, μηδ' ὅλως παρὰ μηδενὸς κωλυόμενοι ἐπὶ ταῖς διαπραῖσεσι τῶν τοιούτων πραγματειῶν αὐτῶν ἢ καθελόμενοι εἰς ἀπαιτήσεις καμπανιστικοῦ, μεσιτικοῦ, ζυγαρτικοῦ, μετρητικοῦ, παχιατικοῦ, γομαριατικοῦ, ὀψωνίου, σκαλιατικοῦ, βιγλιατικοῦ, δεκατῆς, ἀλυστικῆς τετραμοιρίας, **402** ξυλαχύρου, ὀρεμῆς τῆς ἐνιάδος ὡς τὰς εἰς αὐτοὺς περὶ αὐτὴν ἀπάσας

charam Monembasiam habitant, tum qui Pegis vel quovis alio loco, sive Cpoli, urbe gloria Dei illustri, sive alibi, vivunt commoranturque, etiam posthac fruuntur ea, quam pridem habuerunt per supra nominatas bullas aureas et edicta, libertate et immunitate; et vero Monembasiotas universos, tum eos qui Pegis, tum qui Monembasie habitant, novo hoc beneficio ornamus, ut in ærarium urbis gloria Dei illustrissimæ Cpolis in mercatu, nundinis aliisque negotiis centesimas non amplius singulas pendant, si in foro vel alibi proponant aut è regione quacunqve advehant sive frumentum, sive vinum, sive carnes salsas, sive coria, sive pelles, sive pannos laneos, liuteos sericosve, sive equos, sive denique aliud quodcunque mercium genus, neve in peragendis his negotiis a nemine impediuntur aut cogantur tributa pendere pro mercibus ponderandis, librandis vel metiendis, pro adipe, opsonio, statione navium, excubiis, aut dare decumas, vel quadranthem piscatorium, vel aliud quodcunque stipendii genus, imo nec collationem faciant ad castra munienda vel extruendas triremes, aut tributa pendant, nautis, vel iis qui merces apud externos divendunt, vel cauponibus opificibusque imposita, vel pro serico, pannis in foro vendendis, navigiis frumentariis solvenda, denique nulla omnino vel inventa jam, vel post invenienda vectigalia pendant,

εκάλας, ἀλλὰ δὴ καστροκτισίας, κατεργοκτισίας, μαγειρίας, ἀντιναύλου, ἐξωπρασίας, κισμιατικοῦ, λαπηλιατικοῦ, μηνιατικοῦ, ἐργαστηριακοῦ, μεταξιατικοῦ, τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ πανίου τοῦ ἐν τῷ φόρῳ πωλουμένου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ εἰταρίου τοῦ εἰσαποταχθέντος ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τῶν καραβίων ἢ ἐτέρου τινὸς κεφαλαίου τῶν νῦν ἐνεργουμένων, ἢ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μελλόντων ἐπινοηθῆσθαι, ἀλλὰ διατηρῶνται ἀπάντων τούτων ἀνενόχλητοι καὶ ἀδιάσειστοι παντελῶς. Ὡσαύτως οὐδὲ οἱ πωλοῦντες πρὸς αὐτοὺς ἢ ἐξωνούμενοι ἀπὸ τῶν πραγματειῶν αὐτῶν, εἴτε ζῶα εἰσιν εἴτε γεννηματικά εἶδη ἢ καὶ ἄλλο τι, ἢ ἐν τῇ θεοδοξάτῃ Κωνσταντινουπόλει ἢ ἐν ἐτέροις τόποις τῆς βασιλείας μου, ἀπαιτοῦντες χάριν κομερκίου ἔνεκεν δηλονότι τῆς δεφενδύσεως τῶν τοιούτων Μονεμβασιωτῶν. Ἔσται δὲ καὶ ὅταν διακομίζωσι διὰ κοραβίων τὰς τούτων πραγματείας, εἴτε ἀπὸ τῆς ἁνθ θαλάσσης, εἴτε ἀπὸ τῶν τῆς θεαμεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως κόλπων, εἴτε σῖτος ἢ ἐν εἴτε οἶνος εἴτε ἑτερόν τι εἶδος, ἰσάζονται μὲν οἱ δηλωθέντες Μονεμβασιωταὶ ἐν τῷ κομερκίῳ τῆς θεοφυλάκτου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἵνα διδῶσιν ὅσον ἀνωτέρω διηρίζεται ἡ βασιλεία μου, οἱ δὲ ἔχοντες τὰ καράβια διαμένωσιν ἀνενόχλητοι χάριν τῶν τοιούτων πραγματειῶν αὐτῶν, μῆτε τετραμοιρίαν ἢ ἄλλην ἀπαίτησιν τινα χάριν τῆς τοῦτων ἐξουσίας παρὰ τινος ἀπαιτούμενοι. Ἐὰν δὲ **403** διέρχωνται μετὰ πραγματειῶν αὐτῶν ἢ ἀπὸ Δύσεως εἰς Ἀνατολὴν, ἢ ἀπὸ Ἀνατολῆς εἰς Δύσιν, ἢ ἀπὸ μέρους τῆς Ζαγοράς διαβιβάζοντες ζῶα ἢ ἄλλο τι, εἴτε εἰς τὴν Σωζόπολιν ἢ εἰς τὴν Ἀγαθόπολιν ἢ εἰς τὴν Μηδίαν καὶ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς βασιλείας μου, ὀφείλωσι διατηρεῖσθαι ἀνενόχλητοι καὶ ἀδιάσειστοι παντελῶς ἀπὸ τε τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ κομερκίου, τοῦ διαβατικοῦ καὶ τοῦ ποριατικοῦ, παρὰ

τε τῶν κατὰ καιροὺς εὐρισκομένων εἰς κεφαλὴν τῶν εἰρημένων κάστρων καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε τὰ δημόσια διανεργούντων, ἐφ' αἷς δὴ ποιῶσι πραγματείας ἐν ἐτέροις τόποις τῆς βασιλείας μου γεννηματικὰς τε καὶ λοιπὰς, εἴτε κατὰ Ἀνατολὴν εἴτε κατὰ Δύσιν, εἴτε ἐν νήσοις εἴτε κατ' ἡπειρον, ἐν τε κάστροις καὶ πανηγύρεσιν εἴτε ἐν ἄλλοις τόποις. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς τῆς Πελοποννήσου ἀπάτας χώρας καὶ κάστρα τῆς βασιλείας μου γινωσκομένας πανηγύρεις ὀφείλωσι διατηρεῖσθαι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλαίων πάντων ἀνώτεροι, διατηρεῖσθαι δὲ καὶ παντελῶς ἀνενόχλητοι καὶ χάριν δόσεως κομερκίου, μὴδὲ ἔνεκεν ποριατικοῦ δίδοντες τὸ τυχόν. Ὅθεν ὀφείλωσι διατηρεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν τοιαύτην ἀνενόχλησιν καὶ δεφένδυσιν οἱ εἰς τε τὸ κομέρκιον τῆς θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ εἰς τὰς ἄλλας πάσας σκάλας καὶ χώρας καὶ κάστρα τῆς βασιλείας μου ἐνοχοποιούμενοι κατὰ καιροὺς, ἀλλὰ δὴ καὶ πάντες ὅσοι ἐπικρατῶσι κτήματα ἢ ζευγαλάτια ἢ κάστρα ὀρισμῇ τῆς βασιλείας μου, εἴτε τῆς περιποθήτου μοι Αὐγούστης εἰσιν οὗτοι, εἴτε τοῦ ἐρασμιωτάτου μοι υἱοῦ **404** τῆς βασιλείας μου βασιλέως, εἴτε τῶν προσμενῶν ἀρχόντων τῆς βασιλείας μου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντοπούλων αὐτῆς, οὐδὲ αὐτοὶ ὀφείλωσι χάριν μαγειρίας ἢ ὀφωνίου ἢ ἄλλου τινὸς κτήματος ἀπαιτεῖν τι ἐξ αὐτῶν ἢ ἄλλο τι ἐπάγειν αὐτοῖς ἐπιτίμιον καὶ ἐπιθλαβίς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ καιρὸν μέλλοντες ἔχουσιν τὴν ἐνοχὴν τῆς θεοδοξίας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀφ' ἐξωντα τελείως τοῦ ἐπάγειν ἐπήρειαν αὐτοῖς καὶ ἀπαίτησιν τὴν τυχοῦσαν ἢ ὀφωνίου ἢ μαγειρίας, ἢ συγκαταλέγειν αὐτοῖς τοῖς λοιποῖς ἐποικίσις ταύτης ἐπὶ τὰς κατὰ καιροὺς γινόμενας κοινωφελεῖς ἰσως χρεῖας συγχροτήσεων, ἢ ἰδίως ὅλως ἀπαιτεῖν τούτους τῆς τοιαύτης συγχροτήσεως ἔνεκα. Ἀλλ' οὐδὲ εἰς αὐτοὺς ἔχουσιν οὗτοι ὑποθέ-

sed horum omnium plane sint immunes. Item ii qui merces, sive ex animalibus sive e plantis sive alia quacunque ratione partas, aut vendunt Monembasiotis, aut ab iis emunt, sive Cpoli gloria Dei illustrissima, sive in aliis imperii nostri locis, nihil pendunt tributū propter gratiam Monembasiotis impertitam. Deinde si qui navigiis horum merces vel a mari suppeto vel ab urbis magnificæ Cpolis oris avehant, sive frumentum, sive vinum, sive aliud quodcunque mercium genus, pendunt ii quos citius, Monembasiotæ ærario urbis tributū id, quod supra constituit majestas nostra, domini navium immunes sunt, neve postulantur quadrantem vel aliud quidquam vectigalis, propter immunitatem illis concessam. Si vero eorumdum merces, sive animalia sive aliud quid, aut ex occidente in orientem, aut ex oriente in occidentem, aut e finibus Zagoræ advehuntur, sive Sozopolim, sive Agathopolin, sive in Mediam et reliqua loca imperii nostri, nihil omnino vexantur exigendo tributū, vectigali vel portorio, ab iis qui castris illis vel civitatibus præsent in negotiis quibuscunque, quæ in aliis locis imperii nostri faciunt, sive in oriente sive in occidente,

sive in insulis sive in continenti, in castris, mercatibus et reliquis locis. Item in mercatibus, qui in Peloponnesi oppidis et castris imperio nostro subiectis habentur, eosdem liberos esse volo omni tributū genere, nec ulla vectigalis vel portorii exactione vexari. Quare præsent iis necesse est has immunitates tum qui Cpolis tributorum exactioni, tum qui aliis portibus, locis et castris imperii nostri præfecti sunt; nec vero quicunque fundos, prædia vel castra intra fines imperii nostri sita habent, sive majestatis nostræ, sive filii nostri dilectissimi, sive cognatorum nobis vel aliorum primorum procerumque ministrisunt, ullum ullius generis tributum ab iis exigunt, neve omnino quidquam iis imponunt mulctæ noxiivæ. Ipai item Cpolis, urbis clarissimæ, præfecti prorsus abstinento a tributis illis imponendis, neve eosdem cum reliquis advenis in censum referunt ad collationes ob rei publicæ salutem faciendas, aut separatim eos in tali re stipendia postulant. Nec vero lites, quas vel cum aliis, vel inter se habent, ab illis, sed in sanctuario majestatis nostræ dijudicantur. Atque, hujus quidem bullæ aureæ auctoritate et

σεις ἢ μετ' ἀλλήλων ἢ μεθ' ἑτέρων τινῶν, κριθήσονται παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῷ σεκρέτῳ τῆς βασιλείας μου. Τῇ γοῦν ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου τὰ κατὰ μέρος· περὶ αὐτῆς διορίζεται, ἀπολαύσει ταύτης κατὰ τὸ ἴσον καὶ ὁμοιον τρόπον καὶ οἱ ἐξ ὁσφύος· παῖδες καὶ ἀπύγονοι τούτων, μέχρι ἂν ἡ τοῦ γένους αὐτῶν διαρκῇ σειρά· εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀπάντων βεβαίωσιν ἀσφαλείας ἐγένετο καὶ ἐπεδραβεύθη καὶ ἐπιχορηγήθη αὐτοῖς καὶ ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Νοέμβριον τῆς ἐνισταμένης Ἰνδικτιῶνος ιε' ἡμέρας, ς' ωκε'. Ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεστημίη· αὐτοῦ κράτος.

Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων.

405 Δούκας Ἀγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος.

Τὸ παρὼν ἴσον ἀντιβλήθην καὶ εὐρεθὲν κατὰ πάντα ἰσάζον τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ ἐγγράφῃ δι' ἀσφάλειαν.

ιη'. Λοιπὸν κρατοῦντος τοῦ δεσπότης κυρ Θωμᾶ τὴν Μονεμβασίαν παρὰ τῶν Μονεμβασιωτῶν αὐτῷ ὑπομένειν, ὁ ἀμνηστὴς τὴν μὲν βασιλίσσαν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οἰκονομεῖσας· ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τινῶν τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῆς, τὴν δὲ δεσπότην εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἐλθόντος οὖν τοῦ ἀμνηστῆ ἐν τῇ Βορδονίᾳ οἱ ἐκρίσε γυναικοὶ ἄρχοντες φοβηθέντες ἔφυγον ἄφροντες αὐτῶν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Καστρίῳ τάχα μέχρι τινὸς ἀντισταθέντες· καὶ πολεμήσαντες τέλος προσεκύνησαν μετὰ συμμάχους, ἵνα μὴ ἀθετηθῇ τὰ αὐτῶν ἥθη καὶ νόμιμα. Ὅς ὑπὲρ ταῦτα καὶ ἄλλα· πλείους χάριτας αὐτοῖς ἐπηγγείλατο· καὶ κατελθόντες στεφθῆναι ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν κατ' ἔθος lege quæ constituta sunt a majestate nostra, iis fruantur æquali et pari modo eorum filii et posterii, quatenus pertinebit generis eorum series. Nam ad omnia hæc firmanda et sancienda donata et data iis est bulla hæc aurea majestatis nostræ, edita mense Novembri indictionis 15, anni 6825: cui subscripsit pia nostra et Deo obedientissima potestas.

Andronicus in Christo Deo fidelis rex et imperator Romanorum.

Angelus Duas Comnenus Palæologus.

Exemplar hoc archetypo collatum et prorsus simile r. pertum et accurate scriptum est.

48. Cum igitur Thomas despotas Monembasiam a Monembasiotis sibi traditam teneret, ameras imperatricem et Eliam ejus sibi matrimonio junctam cum quibusdam de suis et ipsius comitibus Cpolim misit, despotam apud se retinuit. Amera deinde Bordoniam profecto, generosi scilicet optimates timore perculsi fugerunt urbemque deseruerunt. Castrizenses ubi aliquandiu resisterunt pugnaruntque, postremo eum receperunt, conditione dicta, ut ipsorum mores et instituta ne turbaret. Quod ille cum aliis plurimis beneficiis se iis præstiturum promisit. Itaque cum egredierentur, ut pro more virtutis suæ præmia acciperent, aliis eorum capita præ-

αὐτοῖς μὲν αὐτῶν ἐκαπατμήθησαν, οὓς δὲ ὀφθαλμοὶ ἀπέκτεινε, τὴν δὲ Προϊνοκοκκῶν λεπίδα ἐτελείωσεν· ἄξιον τέλος τῶν ἐργασιῶν καὶ πράξεων ἀπέλαυσεν. Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμνηστῆ καὶ εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάριον, καὶ εὐρὼν αὐτὸ ἔρημον ἀνθρώπων, παρέλαβεν αὐτὸ διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φυγεῖν. Ἐν δὲ τῷ Γαρδίῳ ὡς ἰσχυρότερον αὐτοῦ εἰσῆλθον φυλαχθῆναι, ἐνθα πάλιν ὁ ἀμνηστὴς παρεγένετο πολιορκῶν καὶ αὐτὸ μέχρι τινός· τέλος δὲ ἐδουλώθησαν, μετὰ συνθήκης καὶ **406** ὅρκου ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς ἵνα μηδὲνα αὐτῶν ἐνοχλήσῃ ἢ θανατώσῃ ἢ αἰχμαλωτίσῃ. Αὐτὸς δὲ τοὺς ὅρκους ἀθετήσας καὶ τῇ μνησικακίᾳ καὶ ὀργῇ κινούμενος, ἐν τινι πεδίῳ μικρῷ συνάξας αὐτοὺς πάντας καὶ δεσμεύσας, παρανόλωμα μαχαίρας σὺν γυναίξῃ καὶ παισὶ πεποίηκε.

Β. Τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ ποτε προσετοὶ αὐτῶν οἱ Μπουχάλοι ἔπαθον, εἰ μὴ ἐφθασεν ὁ μπαγλέρμπης Μαχουμούτης· ἐξεζήτησεν αὐτοὺς διὰ τὸ τὴν γυναῖκα Μανουῆλ τοῦ Μπουχάλη διτεξάδελην εἶναι αὐτοῦ. Οἱ καὶ κακὰ ἀνταπέδωκαν αὐτῷ ἀντὶ τούτων. Δοὺς γὰρ αὐτοῖς ἀνθρώπους ἵνα μετὰ ἀνέσειω· καὶ ἀναπαύσεως ἀπέρχωνται τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν ἔξω τόπον, διερχόμενοι περὶ τὸ Ποντικὸν εὐρόντες πλεύσιμον καὶ βολίως ἀποκτείναντες τοὺς ἀπύγοντας ἀνθρώπους τοῦ μπαγλέρμπη καὶ ἐμβάντες εἰς τὸ πλεῖσιμον ἔφυγον εἰς Κέρκυραν, καθεῖθεν πάλιν εἰς Νεάπολιν. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἡλευθερώθησαν τῆς δουλείας ὅπως δὴ ποτε· ὁ δὲ πενθερὸς μὲν Μανουῆλ τοῦ Μπουχάλη Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, πρωτεξάδελφος δὲ, ὡς προ-

εδηλώσαμεν, τῆς μητρὸς τοῦ μπαγλέρμπη, βληθεὶς εἰς σίδηρα ἤγετο. Αὐτὸς γὰρ, ὡς προείπομεν, φυγὼν ἐκ τοῦ Λεονταρίου μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην εἰς δουλοσύνην τοῦ δε-
cidit, alios palo suffixit, Proenococcam vero exco-
riavit, mortem factis suis dignam nactum. Deinde ameras Leontarium profectus, eam urbem a civibus desertam invenit et nullo labore occupavit. Cum Gardicam, oppidum munitius, securitatis causa confugissent, illuc rursus ameras profectus, urbem aliquandiu obsessam, postremo in ditionem accepit, ex pacto et jurejurando pollicitus, se neminem eorum aut turbaturum, aut occisurum, aut in servitium abducturum esse. Sed, sacramenti innemori et ulciscendi cupiditate atque ira incitatus, cunctos in parvo quodam campo coactos et vinctos cum uxoribus et liberis gladio trucidari jussit. Quo supplicio etiam præfecti iis Buchalei affecti fuissent, nisi Mahometes beglerbegus vitam iis impetrasset, quod uxor Manuelis Buchalei ipsius soror sobrina esset. Qui male gratias retulerunt. Nam cum homines iis dedisset, ut tuto et citra laborem via e finibus amerae ducente procederent, Ponticum profecti ibique navigandi occasionem nacti, dolose homines a Beglerbegi sibi adjunctos interemerunt, et conscensa navi Corcyram, et inde rursus Neapolim profugerunt. Itaque ipsi quidem servituti se modo quancunque eripuerunt; sed Manuelis Buchalei socer, Georgius Palæologus, matris beglerbegi, ut ante significavi, frater consobrinus, ferro vinctus duce-

σπότου κύρ Δημήτριου, πολέμου δὲ γεγονότος περὶ τὴν Βορδονίαν καὶ τὴν Τρύπαν κακῶς τρωθεὶς ἐάλω, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον πρὸς τὸν ποτε αὐθέντην αὐτοῦ **407** τὸν δεσπότην κύρ Θωμά. Ὡς δὲ ἰάθη ἀπὸ τοῦ τραύματος, περιωρισμένου δὲ ὄντος καὶ φυλαττομένου ὅπωςδὴποτε περὶ τὸ Δυρράχιον, ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε, καὶ πάλιν προσέτριψε τῷ δεσπότη κυρ Δημητρίῳ, καὶ ἐν τῷ Ναυπλίῳ τὸν πλείονα καιρὸν διέτριβε διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά αὐτοῦ ὅπαρχεν ἐν τῷ τῶν Ἑνετῶν. **19.** Τοῦ οὖν ἀμνηρὰ δουλώσαντός, ὡς δεδηλώκαμεν, τὸ Λεοντάριον καὶ τὰ περὶ αὐτὸ, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἄγιον Γεωργίον· ταῦτα γὰρ ἰδὼν ὁ Κροκόντηλος, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν Κροκόδειλος οἰκειότερον, προσεκύνησεν καὶ αὐτὸς τὸν ἀμνηρὰν, τὸ δὲ κάστρον τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τοὺς δύο νιστοὺς αὐτοῦ δέδωκεν αὐτῷ· αὐτὸς δὲ ἔλαβε χάριν τούτων τῷ ἁγίῳ, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ Ἅγιον, καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο ἔστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ὡς εἰπεῖν μᾶλλον, ἵνα τί μὴ καὶ αὐτὸν ἐγκατέλιπες, πῶν προλεχθέντων κακῶν πρωτεργάτην. Τούτων οὖν ἐκέλευε γινόμενων, ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἀφῆκε τὴν Καλαμάταν καὶ περάσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κόσμαιναν καὶ τὸ Πεταλίδι, εἰσελθὼν εἰς τὸν Ἀδαρίον κάκειθεν εἰς τὸ Μαραθίον, προγενέστερον τῆς βασιλείας καταλειψάσης τὴν Ἀρκαδίαν κάκεισε ἀπελθούσης μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ἀρχόντων. Ὁ δὲ ἀμνηρὰς παρέλαβεν αὐτὰ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρίταιναν, παρὰ τοῦ Σγουρομάλλη Παλαιολόγου καὶ γυναικαδελφοῦ τοῦ μεγάλου Λουκάνη, ὃς προαπέθανεν **408** εἰς ἀπόπτων διαδιδάσας τὴν ψυχὴν, ὡς ποτε ὁ Ἄρειος

A ἔπαθεν, ἀμ' ἐγκάτοις, καὶ περάσας κατῆλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ Ἰθώμην. Καὶ λαθὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι καὶ τὴν Κορώνην, εἴτ' ἐκεῖθεν διέβη καὶ εἶδε τὴν Μοθώνην, εἴτα τὴν Πύλον τὴν καὶ Ἀδαρίον. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου· προητοίμασε γάρ τινα πλοίαρια, καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ λιμένι τῷ παρ' Ἰταλοῖς καλουμένῳ Πόρτῳ λόγῳ, ἵνα ἐκεῖθεν εὐπλῶτον καιρὸν εὐρὺν εἰς Κέρκυραν ἀπέλθῃ. Ὁ δὲ γέγονε, καὶ τῇ κατὰ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπεσώθη εἰς Κέρκυραν. Εὐρόντες δὲ καὶ ἡμεῖς πλεύσιμον ἀπαγόμενον ἐκεῖσε, ἐμδάντες τῇ κατὰ τοῦ Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι καὶ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν θανατικὸν ἐν τῇ Μοθώῃ, τῇ 9' τοῦ Αὐγούστου ἀπεσώθημεν εἰς Κέρκυραν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν **B** ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς τὴν Κρήτην ἢ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην Βέρβοιαν, διὰ τὸ εἶναι κάκεισε καλίστην μονὴν εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἡνίκα ὁ τῆς μητρὸς μου πατήρ ἀνήγειρεν ἐκ βάρων. Τοῦ δὲ Παύλου Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ θυγατρὸς προεπελθόντων, ἐπαρώτρυναν καὶ τὸν ὄνεψόν αὐτοῦ τὸν ποτε μελλόγαμβρόν μου Νικόλαον τὸν Μελισσηνὸν, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐμὲ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότη μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκέλευε παραγενόμενον ἀπῆλθοντες χημεῖς, προσμεῖναι ἐκεί· οὐ ἴδωμεν ἐν μέλλον. Τοῦ δ' **409** ἀμνηρὰ λαθόντος τὴν Ἀρκαδίαν, κάκειθεν διερχομένου εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ λαθόντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἰσχυρότατον Χιομούτζην καὶ τὸ Σανταμαρίν, ἃ ἐκέκτηντο τινες τὸ ἐπὶ κλην μεταγλερμπεῖδες, καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι εἴασαν πάντα κω-

batur. Is enim, Leontario profugus, cum genere Spartam discesserat, ut Demetrio despota operam navaret, sed in obsidione Bordoniae et Trypes, accepto vulnere, captus et vinculis constrictus ad dominum quondam suum Thomam despota adductus est. Sed, sanato vulnere, cum custodiretur ad Dyrrhachium, deceptis custodibus, effugit iterumque adjunxit se Demetrio despota, ac Nauplii aliquandiu commoratus est, quoniam ibi in Veneto-tum ditio uxore et liberi ejus vivebant.

19. Occupatis igitur, ut docuimus, Leontario locisque vicinis, et S. Georgio insuper, animalverens **D** id Crocontelus sive, ut aptius dicam, Crocodilus, ipse quoque ad eum defecit eique cum castro duos filios tradidit, habuitque ejus rei præmium *E'oi* sive *E'li*, et quæ sequuntur, hoc est, « Mi Deus, mi Deus, quare deseruisti me? » sive, ut dicam melius, « Quare non et ipsum deseruisti commemoratorum malorum primum auctorem? » Hæc dum illic fiunt, Thomas despota, relicta Calamata, Cosmænam et Petalidium trajectus, Aharinum et inde Marathium venit, cum jam ante regina ex Arcadia exisset atque illuc cum liberis et primoribus Arcadiæ advenisset. Itaque occupavit ea ameras, recepitque idem Caritanam a Sguromalle Palæologo et fratre uxoris magni Lucanis, qui, ut olim Arius, in sella familiarica, emissis visceribus, animam exspiravit, ac

transiit in viciniam Andrusæ et Ithomes. His quoque oppidis cum omni regione finitima occupatis, Coronam visum abiit, atque inde rursus Mothonam trajecit ac Pylum sive Aharinum. Quo die etiam Thomas despota, exstructis ante navibus, e Peloponneso discessit et ad Portum Longum, quem Itali dicunt, profectus est, ut inde, idoneam nactus tempestatem, Corcyram navigaret. Ita factum est, pervenitque die mensis Julii 28 Corcyram. Nos quoque navigium eodem profecturum nacti, Julii die 11 solvimus, quod præter reliquas miseras pestifera lues Mothonen invaserat, et delati sumus Corcyram die 2 Augusti. Erat autem consilium inde in Cretam vel Berrhœam prope Thessalonicam proficisci, quoniam illic monasterium pulcherrimum erat, in honorem sancti Nicolai ab avo meo materno a fundamentis exstructum. Georgius Raulus autem et gener et filia ejus, ante illuc profecti, consobrinum suum, qui quondam meus erat futurus gener, Nicolaum Melissenum, ut eodem discederet, cohortati erant, atque hic rursus mihi idem suaserat. Itaque et despota et reliquis illic commorantibus, nos quoque abivimus expectaturi, quid futurum esset. Interim ameras, occupata Arcadia, in partem inferiorem Peloponnesi profectus, cuncta ejus regionis loca cepit, ipsamque adeo firmissimam Chlomotziam et Santamarium, quæ a quibus-

φά, καὶ ἀπῆλθον καὶ αὐτοὶ εἰς Κέρκυραν. Ὁ δὲ ἤλθε μέγρι καὶ Πάτρας κάκεισε προσέμεινε. Καὶ τὰ Καλάδρυτα λαθῶν, ἐνθα ὁ ἡγεμονεύων οὔτε τοῖς δεσπόταις οὔτε τῷ ἀμυρᾷ ἐφύλαττε πίστιν, ἀλλ' οὐδ' εἰς Θεὸν, ὡς νομίζω, αὐτὸς μὲν ὁ ἀμυρᾷς ἔδωκε δίκην ἄξιαν αὐτῷ· ἐλέπισε γὰρ αὐτὸν, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες οἱ μὲν ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἀπῆχθησαν. Τὸ δὲ ἄστυ ὁ ἀμυρᾷς καλῶς ἀσφαλισάμενος καὶ πικρῇ τότῃ ἀφείλετο στρατιωτάς, ἐγερεῖς ἀπὸ τῆς Πάτρας διέδωκε εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενικὸν καὶ Λίστραιναν καὶ Βοστήτζαν· καὶ τὴν μὲν Βοστήτζαν καὶ Λίστραιναν ἔλαβε, τὸ δὲ Σαλμενικὸν ἐκράτησε μέχρι τινὸς τῆς Παλαιολόγου λεγόμενος τὸ ἐπὶ κλην Γρατζας.

Τοῦ δὲ δεσπότη, ὡς εἶπομεν, πανοικί ἐλθόντος εἰς Κέρκυραν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ γράμματα ἀπὸ τοῦ πρίγκτορος τοῦ Ἀγγελοκάστρου διαλαμβάνοντα οὕτως, ὅτι τῷ ἀμυρᾷ δριξίς ἦν ἵνα προσέλθῃ αὐτῷ τις τῶν τοῦ δεσπότη ἀρχόντων, καὶ γενήσῃται συμβάσεις καὶ ἀγάπη ἀμφοτέροις, καὶ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τόπος μετὰ τιῶν συμφωνιῶν τῷ δεσπότη πρὸς 410 τὸ ζῆν. Συνδιασκεψάμενος οὖν σὺν τοῖς αὐτοῦ δεσπότης, ἔδοξε αὐτῷ καλὸν εἶναι ἵνα ὁ μὲν Ῥάλης Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν ἀμυρᾷν, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Ῥαοὺλ Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν πρίγκταν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς Κέρκυραν τοῦ δεσπότη ἐπιδημίαν δηλώσῃ τῷ πάππῃ, ὃ δὲ ἴδῃ καὶ μάθῃ τίς ὁ τοῦ ἀμυρᾷ σκοπός. Οἱ καὶ ἀπῆλθον, ὁ μὲν τῇ θ', ὁ δὲ τῇ ια' Αὐγούστου. Θανατικοῦ δ' ἐπιγενομένου καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν πόλιν ὁ δεσπότης καὶ ἡμεῖς ἀπῆλθομεν ἐν τοῖς περιχωρίοις, ἐκδεχόμενοι καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἀποτελέσματα. Ὁ μὲν οὖν Ῥάλης Ἰωάννης διελθὼν διὰ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἐφθασε τὸν ἀμυρᾷν εἰς τὰ περὶ τὴν Βέρροϊαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ ὁ τε Ῥάλης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐδεσμεύθησαν, καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἡσφαλισθησαν σιδήροις. Διαβιβάσαντες οὖν οὕτως δέσμιοι, μετὰ τινος ἑδούς ἡμερῶν εἰς τοὺς περὶ τοῦ μαύρου ἔρους βουνούς ἡλευθέρωσαν αὐτούς, εἰπόντες ὅτι Ἐγὼ ἐκδεχόμεν πλῆσιον τῆς Πελοποννήσου εὐρισκομένου μου ἐλθεῖν τὸν δεσπότην, ἢ στείλῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων, καὶ γενήσῃ χάρις πρὸς αὐτόν, καὶ κάθῃται, καὶ ζῇ. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν γέγονε, πάλιν λέγομεν, γενηθῆτω, εἰ θέλει, καὶ ἀπελθόντος σοῦ ἐλθέτω ὁ δεσπότης, ἢ ἐξαποστειλάτω ἓνα τῶν παίδων αὐτοῦ, ὃ καὶ ποιήσωμεν χρηστά. Ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ Ῥαοὺλ ἀπράκτου τῷ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 5250' ἔτους, καὶ τῇ ις' Νοεμβρίου ἐμῆς ἐν τινι τῶν 411 Κερκυραίων πλοίων ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς μετὰ τῶν πλειόνων ἀρχόντων αὐτοῦ διέδωκε εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἐκείθεν πρὸς τε τὸν πάππαν καὶ τὸν δοῦκα Μεδιολάνου καὶ ἀλλαχοῦ ἀπέλθῃ, εἰς Κέρκυραν καταλείψας τὴν τε βασιλισσαν καὶ τὰ παῖδια αὐτοῦ καὶ τινος τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ οἰκειακούς καὶ οἰκέτας τῶν αὐτῷ ἐπομένων. Οὗ δὲ καμὲ πολλὰ διορισμένου καὶ ζήτησαντος ἵνα ἢ σὺν αὐτῷ ἀπέλθῃ ἢ ἐν Κερκύρᾳ μετὰ τῆς βασιλισσῆς μέλῳ, ἀρχῶν τοῦ ὁσπίτου αὐτῆς· ἐγὼ δὲ διὰ τε τὸ ἔλκος τοῦ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ, διὰ τε τὴν λύπην ὧν ἐγέννησα, διὰ τε τὴν ἀταξίαν πάντων τῶν τοῦ οἴκου αὐτῶν ἀνήκοος ἐγενόμην εἰς τὰ ἀμώτερα. Ἀλλ' ἐπιμεινάντος

dam beglerhegis tenebantur, qui et ipsi, metu percussī, omnia deseruerunt et Corcyram venerunt. Ille Patram usque processit, ibique mansit. Captis Calabrytis, ejus urbis præfectum, qui nec despotis, nec a neræ, nec vero Deo, opinor, fidem servarat, supplicio dignissimo puniuit. Quippe pellem ei detrabi jussit, et cives aut jugulavit aut captivos abduxit. Urbe bene munita et ubivis relictis præsidiiis, ameras Patra movit et Salmenicum, Listrænam et Bostitzam transiit, ac Bostitza et Listræna quidem potius est, sed Salmenicum Palæologus quidam, cognomento Graitzas, aliquamdiu servavit.

Despota igitur cum tota familia Corcyram profecto, litteræ ei a procuratore Angelocastri allatæ sunt, quibus scriptum erat, ameram quempiam e proceribus despote ad se mitti cupere, ut amicitia et concordia inter ipsos conciliaretur, et locus aliquis despote cum conditionibus quibusdam a se daretur, in quo is vitam ageret. Re cum suis deliberata, despota e re fore existimavit, ut Georgius Rales ad ameram, Georgius Raulus autem, gener ejus, ad papam proficisceretur, ut alter hoc ipsum et despote in Corcyra commorationem papæ nuntiaret, alter videret et exploraret, quo spectaret consilium ameræ. Itaque illi discesserunt, alter nono, alter undecimo die Augusti. Mox autem quum pestis etiam Corcyram urbem invasisset, de-

spota et reliqui in loca vicina concessimus, legatorum exspectantes reditum et quid allaturi essent nuntii. Ac Joannes Rales quidem, trans Angelocastrum profectus, ubi prope Berrhæam ad ameram venit, statim jussu ejus cum omnibus comitibus vinctus et compedibus ferreis astrictus est. Cum ita vincti processissent dies aliquot, ad colles montis nigri eos liberavit, et exspectasse se dixit, ut, cum esset prope Peloponnesum, aut veniret ipse despota, aut illum cum proceribus mitteret, ac se illi benefacturum sedemque stabilem, in qua viveret, donaturum fuisset. Quorum cum neutrum factum sit, inquit, iterum, ut fiat, suademus, et post reditum tuum aut veniat despota, aut unum e filiis mittat, cui beneficiamus. Itaque cum Raulus re infecta redisset mense Octobri anni 6969, Thomas despota, die 16 Novembris Corcyræorum navem ingressus, cum proceribus suis plerisque Anconam trajecit, inde ad papam et Mediolanensium ducem et alio profecturus, in Corcyra relictis regina et filiis et nonnullis procerum, qui eum sequebantur, familiaribus et domesticis. Equidem, multum ab eo invitatus et rogatus, ut aut comitaret se, aut Corcyræ manerem in ædibus regine, per misericordiam Dei cuncta bene moderantis et propter luctum eorum quos procreaveram, et rerum omnium in illius domo perturbationem, neu-

μου καὶ ἐτέρῳ καίρῳ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ δόξαται. **A** Μολυβατινὰ ἐν ᾧ ἤμεν, ὅτε καὶ ὁ δεσπότης ἦν ἐν τῷ Χλωμῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανατικοῦ ὡς δεδήλωται. Καὶ μετὰ καιρὸν δὲ κάθισμα εὐρὺν τὸ εἰς θύομα τοῦ ἁγίου Ἰλίου πλησίον τοῦ ἁγίου, ἀπελθόντος μου ἐκείσε κατήκησα Σεπτεμβρίου ἑκτη τοῦ 590' ἔτους. Κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν, καὶ μόνον ἐξέμην τοῦ Θεοῦ ἵνα ἡμεῖς ἐλεῆσθαι καὶ ἐξοικονομήσθαι τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι. Διεδάσαντός μου οὖν ἐκείσε μῆνας πέντε, καὶ πρὸς τινα καιρὸν οὐδὲν ἐνεσχάμεν ἀναπυθῆναι μετὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ τοιοῦτον κάθισμα. Καὶ διὰ τὸ ἔξαι ἡμεῖς πλείονα τὴν πολυπλοκασμὸν τοῦ καλοκαγαθοῦ φίλου καὶ πνευματικοῦ Πατρὸς Δωροθέου **412** εὐρισκόμενον αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰάκωβος καὶ Σωσιπῆτρος, εὐρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων τοῦ ἁγίου Νικολάου κάθισμα τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου, παρελθόντες αὐτὸ Μαρτίου 10' τοῦ 590' ἔτους, καὶ κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Θωμᾶς φθάσας εἰς τὴν Ἀγκῶνα κἀκεῖθεν εἰς τὴν Ῥώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰ μὴ ὅτι ἔδωκε τῷ πλοπῆ Πίῳ δευτέρῳ ἐν τῷ β' ἔτει τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ τὴν κερυλὴν τοῦ λευψάνου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου, κἀκεῖνος αὐτῷ μόλις πρὸς τὸ ζῆν μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐδιωρήσατο τὴν μόνην καὶ ἀναγκάσαν τριφῆν. Ὡς οὖν εἶδον οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν Κερκύρᾳ ἀπομείναντες ἤκουσαν μὴ εἶναι οὐδεμίαν ἐλπίδα βοηθείας, διεσκαρπίσθησαν, οἱ μὲν ἐνθεν οἱ δὲ κἀκεῖθεν, κλιόντες τὴν δυστυχίαν αὐτῶν. Τότε δὲ καὶ ὁ

ἡγαπημένος μοι ὑπὲρ ὅλιν, ὁ ποτε μελλόγχαμβρός μου Νικόλαος ὁ Μελισσηνός, ὁ τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος υἱὸς τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, εὐρὺν νῆαν ἐμπορικὴν Κρήτα τοῦ Σοφολέου ὀνομαζομένου, ἐρχομένην ἐκ τῆς Ἑνετίας, ἐμῆς ἐν αὐτῇ διέβη εἰς πόλιν Κυθωνίας ἐν τῇ Κρήτῃ τοῦ Ἀπριλίου 10' τοῦ 590' ἔτους, κλαύσαντες καὶ θρηνησάντες πρότερον ἡμεῖς περὶ τῆς στερήσεως αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν λίαν καλὸν πρὸς μς. Ἐκεῖ δὲ γυναῖκα συζευχθεὶς πρεσβύτερος ἐγένετο, **413** καθὼς ὕστερον ἐμαθα καὶ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γράμματα ἔλαβον. Τοῦ δὲ δεσπότης κύρ Θωμᾶς διαβιβάσαντος καιρὸν τινα ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπανασταφθῆναι πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἑνετῶν, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ βασιλισσῆς τῆς Σεργίας ἐκεῖθεν ἀπελθούσης καὶ διατριψάσα ἡμέρας τινὰς εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ἐκεῖνος μὲν ἐδιέβη πάλιν εἰς Ῥώμην, ἡ δὲ βασίλισσα διελθοῦσα ἀτῆλθεν εἰς Ἐπίδαιρον τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἡ βασίλισσα κακῶς διάγουσα ἐν Κερκύρᾳ, ἐλεηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῷ αὐτῷ ἔδομηκοστῷ ἔται Αὐγούστου 15' ἀπῆλθε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μονῇ, Ἰάκωβος λέγω καὶ Σωσιπῆτρος.

Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἑξαρχος τῷ αὐτῷ δὲ ἔται ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σπρινταίρη παρελάβε τὴν ἐκείνου περιδόχτον πόλιν Σινιόπιον ὀνομαζομένην, ὃ δὲ καὶ ἐθεοπλάμην. Οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα αὐτοῦ τόπον παρελάβεν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Κερατεῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Δαβὶδ τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἐκείσε τότε

tram conditionem accepi, sed) mansi Molybatinis, quo loco etiam ante fueram, cum despota metu pestis, ut significavimus, Chlomi versaretur; et in cellula inventa in monasterio prope urbem in honorem sancti Eliæ exstructo, illuc sedem transtuli die 6 Septembris anni 6970. Ibi cum meis mansi, et tantummodo precatus sum Deum, ut miseraretur nos et pro benignitate et charitate sua in nos decerneret. Commoratus sum ibi menses quinque, atque intellexi procedente tempore, nequaquam nos tranquillo animo frui posse cum iis qui id monasterium tenebant; itaque ob crebriorem quoque optimi et benevoli Patris spiritualis Dorothei consuetudinem, qui in monasterio sanctorum apostolorum Jasonis et Sosipatri erat, etiam nos ex ordine triginta duorum sacerdotum sancti Nicolai cellulam nacti sumus Tarchaniotæ quæ dicitur, die 15 Martii anni 6970, ac mansi ibi cum meis. Thomas autem despota, Anconam atque inde Romam profectus, nihil aliud effecit, nisi ut, cum ipse Pio secundo papa, anno pontificatus ejus secundo, ex reliquiis apostoli primum vocati, sancti Andreae, caput dedisset, ille sibi vix ad sustentandam suam et suorum vitam necessarium victum præberet. Ut igitur procures eum secuti viderunt, et qui in Coreyra relictæ erant, audiverunt, nullam spem auxilii reliquam esse, alii alio

dissipati sunt, calamitatem suam deplorantes. Tum etiam filio mihi charior futurus gener meus, Nicolaus Melissenus, magni protostratoris filius, navem mercatoriam Cretensem Sopholei cujusdam Venetiis venientem conscendit, et Cydoniam, Cretæ urbem, trajecit die 11 Aprilis anni 6970, quem nos nobis eripi vehementer doluimus et lugulamur, quoniam mirifice erga me officiosus erat. Ibi, uxore ducta, presbyter factus est, ut postea e litteris ejus ad me datis, cognovi. Thomas despota autem, aliquandiu Romæ commoratus, ad civitatem Venetorum, atque inde Anconam redire statuit, unde filia ejus, regina Servie, discessura erat. Itaque cum ad visendam eam urbem dies aliquot ibi hæsisset, ipse Romam rediit, regina Epidaurum in Illyricum abiit. Hujus mater, regina, quæ Corcyra vitam miseram degebat, miserante Deo, ipso septuagesimo anno ætatis, Augusti die 16, mortua et in sanctorum apostolorum, Jasonis, inquam, et Sosipatri, monasterio sepulta est.

Princeps autem impiorum eodem anno Sphen-tiarem adortus, celebrem illius urbem Sinopium occupavit, quam ipse vidi; nec vero hanc solam urbem, sed etiam omnem vicinam regionem; præterea Cerasuntem et Trapezuntem, Davidi Comneno regi ereptas, et universam regionem circumjacentem illorum principum, hoc est, regis Tra-

βασιλεύοντος, καὶ ἄπατιν τὴν περίχωρον αὐτῶν, τοῦ βασιλείως Τραπεζούντος λέγω καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκείσε ἀτυχῶν καὶ ἀνωφελεστάτων αὐθεντῶν καὶ ἀρχόντων, οὓς ἐξελθὼν ἐκείθεν κατέκρινεν αὐτοὺς ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει, ἐνθα δὲ καὶ ὁ τῆς Πελοποννήσου αὐθέντης ἦν, ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος, ᾧ καὶ δέδωκεν ἔχειν εἰς ζωάρεσιαν 414 αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν μεγάλην Αἴνον, τὴν Αἰμυνόν, τὴν Ἰμβρόν καὶ τὴν Σαμοθράκην. Τῷ δὲ τῆς Τραπεζούντος βασιλεῖ τῷ Κομνηνῷ κύρ Δαδὶδ χωρία τινὰ διώσας ἐπὶ τῷ μαύρῳ ὄρει κατέκρινεν αὐτὸν· ὃν δὲ καὶ μετὰ τινος χρόνου μικροῦ παραδρομῇ, εὐρύων τάχα κατ' αὐτοῦ αἰτίαν τινὰ οὐκ ἄληθῃ, πάντα τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἀφείλετο, κακίσκων πνιγμῷ ἐπέλειψε. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ ἀμηνᾶς εἰς τὴν μεγάλην Βλαχίαν καὶ ἐξιδόρωσε τὰ κατ' αὐτὴν ἐκείσε ἐνεργούμενα, καὶ ἐπιστρέψας ἐποίησε στόλον, καὶ ὤρμησεν ὁ στόλος προσταγμάτων αὐτοῦ κατὰ τῆς Λέσδου, ἣν καὶ παρέλαβεν.

κ'. Τῷ δὲ Νοεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ 539α' ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη Ἀμάρη, ἡμαλῶτισε πᾶσαν περὶ τὸν Ναύπακτον τῆς Αἰτωλίας τὴν αὐτοῦ περιοχὴν, τὸν Γαλατᾶν λεγομένην, καὶ οὐ τοὺς Ἑνετοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τελούντας αὐτῷ τοῦ τῆς μικρῆς Βλαχίας Φλαμπόρου. Ὅπερ μαλὼν ὁ τῶν Ἑνετῶν τριήρων ναύαρχος, καὶ δραμῶν πρὸς ἐπικουρίαν εἰς τὴν ἀντίπερα πῶλιν τοῦ ἀμηνᾶ. Βοστίτζαν ὀνόματι, διελθὼν ἐνέπρησεν αὐτὴν καὶ ἡμαλῶτισεν ἄπατιν πλὴν τοῦ Κουλάμνου· καὶ ἀγαγὼν τοὺς Βοστίτζανούς ἐν τῷ Ναυπάκτῳ μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐναλλαγὴν ἐποίησας. Καὶ

pezzuntiorum et reliquorum prope omnium principum et procerum ibi habitantium, quos inde discedens Adrianopolim traduxit, ubi etiam Peloponnesi princeps, Demetrius despotas erat, cui, unde ipse et quicumque comitabantur, victum haberent, magnam Ætum, Lemnum, Imbrium et Samothracen donavit. Davidi Comneno autem, Trapezuntiorum regi, cui et ipsi loca quædam tribuit, ad montem nigrum domicilium assignavit: quem tamen brevi post, reperta adversus eum causa quadam falsa, facultatibus omnibus spoliatum, suffocari jussit. Vere ejusdem anni in magnam Valachiam concessit, rebusque hujus provincie ordinatis, reversus est et classem exstruxit, quæ, Lesbum missa, eam insulam in potestatem redexit.

20. Novembri ejusdem anni 6971 Amares, Turachanis filius, incurstone facta, omnem regionem Naupacto Ætolie adjacentem, quam Galatam dicunt, occupavit, nec solos Venetos, sed etiam tributarios sibi incolas oppidi parvæ Valachie, quod Phlabinum appellatur. Quod ut cognovit Venetorum triremium præfectus, auxilio advolavit et urbem amæræ e regione sitam, Bostitzam nomine, olortus incendit, totamque occupavit præter solum Culam. Incolas deinde Naupactum abductos cum suis commutavit. Ceterum bello a senatu Venetorum adversus ameram jam ante decreto,

ἡ δὲ προμελετωμένης οὐσης τῆς μάχης τοῦ γενέσθαι κατὰ τοῦ ἀμηνᾶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἑνετῶν γερονσίας, τοῦτο δὲ τὸ ἔργον ἀπεκάλυψεν αὐτὴν καὶ ἀρχὴ κατέστη. Καὶ ἐλθόντος τοῦ καθόλου 415 ναυάρχου ὀνόματι Ἀλουϊαίου Λαυρεθανοῦ μετὰ πολλῆς πηρασκευῆς καὶ ἐτοιμασίας καὶ δυνάμεως, ἐπίστα τὸν τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸν, καὶ ὑποδόμησεν αὐτὸν, κακῶς δὲ διὰ τὴν συντομίαν· οὐ γὰρ ἐν τῷ συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος. Ἐῖτα πολεμήσας τὴν Κόρινθον καὶ μὴ τυχὼν τοῦ ἐπιζωμένου, ἀφείλε τὸν Ἰσθμὸν ἀνεχώρησε. Τῷ δὲ 539β' ἔτει παρέλαβον τὴν Μονεμβασίαν οἱ Ἑνετοί, οὐ τοσοῦτον θελήσει καὶ χάριτι τοῦ κυριεύοντος αὐτὴν ὅσον ἀνωφελεῖα τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν αὐτῇ ἀρχόντος· ὥστε περὶ ἡμοίως ἀνωφελεῖα καὶ ἀτυχία τοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰμυνῶν πολίχνιον τὸ λεγόμενον Παλιόκαστρον ἐκλάπη μᾶλλον παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ τυχόντων ξένων καὶ ἐδόθη τῇ αὐθεντίᾳ τῶν Ἑνετῶν· καὶ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον τοῦ πολίχνιου, ἄπατιν τὴν νῆσον ἐκληρώσαντο. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσδον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαυρεθανοῦ καὶ πολεμήσαντος αὐτὴν, οὐκ ἐπράξε τι καὶ ἀνεχώρησεν ἀπραχτός.

Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ 539γ' ἔτους ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἐμήνυσεν ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ ἐκείσε ἀπέλθωσιν ὅπου κἀκεῖνος ἦν· καὶ ἐγένετο, ὅτε ἀπισώθησαν μετὰ νηὸς εἰς τὸν Ἀγκῶνα, καὶ μόνον ἤκουσεν ὅτι ἐν Ἀγκῶνι παρεγένοντο ἐν Πρώμῳ, καὶ μὴ φθάσας ἰδεῖν αὐτὰ Μαίλου 18' ἐν Πρώμῳ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ὑπάρχων ἐτῶν ν5', καὶ πρὸς τι μικρόν. Καὶ ὅντων τῶν παίδων εἰς Ἀγκῶναν, ἐπιστολὴν 416 ἔγραψεν ὁ καρδινάλης Βησσαρίων πρὸς τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν οὕτως·

illa res ejus ordiendi occasionem præbuit et initium ejus fuit. Advenit enim summus classis præfectus Aloysius Lauredanus cum magno apparatu et coplis, atque Isthmum Peloponnesi occupavit et munivit, male tamen propter festinationem: etenim in festinatione non est securitas, ut in proverbio est. Deinde Corinthum aggressus, sed spe frustratus, relicto Isthmo, discessit. Anno autem 6972 Veneti Monembasia potiti sunt, non tam voluntate et gratia ejus, qui urbi præerat, quam ejusdem inertia: quemadmodum inertia et infortunio præfecti Lemni factum est, ut oppidulum, quod Palæocastrum dicitur, a peregrinis, qui intus aderant, subreptum, rei publicæ Venetorum traderetur: ex quo deinde oppidulo profecti, tota insula potiti sunt. Quin etiam Lesbum item Lauredanus profectus et bello adortus, frustra laboravit, et re infecta rediit.

Vere anni 6973 Thomas despota filios et filiam ad se venire jussit. Accidit autem, cum navi Anconam delati essent, ut ille Romæ, audito tantum de eorum adventu, priusquam eos videret, ad Dominum migraret mensis Maii die 12, annos natus 56 et paulo plus. Cujus cum liberi adhuc Anconæ essent, Bessario cardinalis epistolam ad prædagogum eorum dedit, hoc exemplo scriptam:

κα'. Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ εἰρημένου Α καὶ διδόνῃ τὴν παιδαγωγίαν τῶν προβριθέντων παιδῶν εἰς Ἀγκῶνα.

Εὐγενέστατε ἀνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων, ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐγενείας σου, πρὸς ἃ οὐκ ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοπούλων. Ἐπειδὴ οὖν νῦν ἐγένετο, νῦν καὶ γράφω. Παραμυθεῖσθαι μὲν καὶ ὑμεῖς καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν ἀφ' ὁρῆτον λύπην τοῦ μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἀγίου δεσπότη οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὸ παρατήσομαι τοῦτο τὰ νῦν. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ ἀγιώτατος πάππας διὰ παρακλήσεως φίλων τινῶν καὶ οἰκείας καλοθελείας ἔταξε νὰ διδῇ καὶ μῆνα τὰ αὐθεντοπούλα δουκάτα τριακόσια, ὥσπερ ἔδιδε καὶ τῷ ἀγίῳ δεσπότη. Θέλει δὲ καὶ ὁρίζει ὁ ἀγιώτατος πάππας ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ τὰ τρία ἀδελφὰ ἐπίσης ἀνέγκιστα, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τροφήν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων αὐτῶν μικρῶν, ἔξ ἧ ἑπτά τοῦ καθ' ἑνός, καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ τροφήν ἀλόγων τεσσάρων τῶν ὀλιγώτερον, καὶ εἰς βόσκαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων, καὶ εἰς ἐνδύματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ 417 εἶναι καλὰ ἐνδύματα, καὶ κάπου νὰ περισσεύσῃ καὶ τίποτες τὸν καθ' ἕνα, διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένῃ ἐξ ἁπαντός, καὶ νὰ μὴδὲν γένῃ ἄλλως. Τὰ δὲ λοιπὰ ἑκατὸν δουκάτα τὸν μῆνα ἡγουν χίλια καὶ διακόσια τὸν χρόνον νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινὰς ἀρχοντας καὶ καλὰ πρόσωπα, ὅπου νὰ εἶναι μετ' αὐτῶν νὰ τὰ

δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιᾶζουν καὶ νὰ τὰ φυλάττουσιν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος πάππας τὸ πόσο εἶναι αὐτοῦ ὑπερβαύμας καὶ καταγινώσκειται μᾶλλον· καὶ γὰρ ἔαν εἰς τὴν αὐθέντην τὸν μακαρίσμενον ἐκείνον τοιοῦτον ἄνθρωπον ἰθαύμαζον πῶς εἴγεν ἐδῶ τόσους καὶ ἑκατηγόρουν τὸν ὅτι εἰς τὴν ξενιτείαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκάτα καὶ ξένους ἐλπίδας, πόσω μᾶλλον τώρα, ὅπου ἦλθον καὶ ἄλλοι πλείότεροι παρὰ ὅπου ἦσαν ἐδῶ, καταγινώσκοντες τῶν καὶ κατηγοροῦσιν τῶν, καὶ μάλιστα εἰς αὐθεντοπούλα νέα καὶ ὀρφανὰ, ὅπου οὕτε ἀξίωμα οὕτε ὄνομα οὕτε φήμην ἔχουσι. Καὶ οὐ μόνον καταγινώσκουσι τοὺς, ἀλλ' οὐδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζωσιν ἕνα τορνέσιν πλέον, καὶ ἀμποτες μὲς τὴ ἔταξαν νὰ τὰ φυλάξωσι τελείως καὶ νὰ μὴδὲν μεταδληθῶσιν, ὥσπερ ἐποίησαν καὶ ἄλλοτε. Δι' αὐτὸ εἶναι χρεῖα νὰ φροντίξῃ ἡ εὐγένειά σου μετὰ τοῦ ἀρχόντου τοῦ Κριτοπούλου τοῦ Ιατροῦ 418 τοῦτο, ὅπως κατὰ τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπούλων. Ἐπαναστήσωμεν εἰς νὰ τὰ διοικῇ, ἢ εἰς εἶναι ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ. Καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι μερισθῇ μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς ἐκείνους ὅπως θέλουσιν ἀπομένεσιν. Ἐμένα γοῦν προηγουμένως φαίνεται με ὡς ἀναγκαῖατον ὅπου δὲν ἡμπορεῖ νὰ λείψῃ, πρῶτον ὁ Ιατρός, δεύτερον ὁ διδάσκαλος Ἑλλήν, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατίνος, τέταρτον ὁ δραγουμάνος· οὗτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαῖοι καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ λείψωσιν. Ἐτι δὲ καὶ εἰς ἡ δύο παππάδες Λατίνους εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ νὰ φάλλωσι λειτουργίαν Λατινικὴν συνεχῶς. Εἶναι γὰρ χρεῖα νὰ ζῶσι τὰ παιδιά Λατινικῶς, ὥσπερ ἐδοῦ-

21. Epistola a cardinali, quem dixi, ad pædagogum librorum modo appellatorum Anconam missam.

Vir nobilissime et amicissime, accepi tum prius, tum nunc per Hermetianum litteras tuas, ad quas non respondi, quoniam expectare statueram, donec rebus adolescentum principum consultum foret. Quod cum jam factum sit, nunc ad te scribo. Consolari vos et principes de morte acerbissima beati illius et sancti despotæ, non est huius loci: quare huius rei veniam a te peto. Scito autem, sanctissimum papam, amicorum quorundam auctoritate et sua ipsius benevolentia commotum, statuisset, principibus mensibus singulis nummos aureos trecentos pendere, quos hucusque beato despotæ pendebat. Vult autem, ac decrevit sanctissimus papa, ut ducenti nummi singulis mensibus æqualiter distribuantur tribus fratribus, ut impendantur ad alendos ipsos et sex septemve singulorum ministros; ad emendos et alendos quatuor minimum equos, ad ministrorum stipendia et principum vestimenta, quæ pulchra sint necesse est, et de cuiusvis portione aliquantulum compareitor, ut habeant, quo utantur, si forte in morbum vel alias angustias inciderint. Atque hæc quidem omnino ita fieri, nec fieri quidpiam aliter, jubet. Reliqui autem centum nummi aurei singulorum mensium,

vel mille et ducenti totius anni, impendantur in stipendia procerum aliquot et hominum elegantium, qui cum principibus vivant et consuetudinem habeant, iis servant et eos custodiant. Certior autem factus sanctissimus papa, quot huc adveherent, miratus est et subirascitur. Si enim beati memorie principem, talem virum, mirati sunt et vituperarunt, quod tot huc ministros adfluxisset, quos pecunia et liberalitate aliena sustentatos esset, quanto magis nunc, cum alii plures, huc immigrarint, principibus præsertim pueris et orbis succensendum est, qui nec dignitate, nec titulis, nec fama nobiles sunt, nec iis irascuntur solum, sed vetant etiam, vel unum teruncium supra pecuniam decretam impendi, mandaruntque mihi monerem, ut accurate hæc fierent neve quidquam immutaretur, quemadmodum alias factum est nonnunquam. Quare necesse est, vir nobilissime, tibi et Critopulo medico V. Cl. nunc quidem curæ sint res principum: atque eligemus nos præterea, qui eas administret et strenue regat. Deinde singulæ hic consilio deliberabuntur, qui locus domicilio iis assignandus sit. Ac quantum quidem statim discerni potest, maxime opus sunt, quorum deesse nemo poterit, primum medicus, deinde magister Græcus, tum magister Latinus, postremo interpres. Illi igitur plane necessarii sunt, et omnino deesse

λετο καὶ ὁ μακαρισμένος πατήρ των. Καὶ οἱ ἄρχον-
τες ὅπου θέλουσιν εἶσθαι μετ' ἐκείνους, εἶναι χρεῖα
νὰ προσέχωσιν εἰς τοῦτο, νὰ μὴδὲν φεύγωσιν ἀπὸ
τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ μνημίουν τοῦ πίππα, ὡσάν
τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στράταν ὅπου ἤρχεσθε, διότι ἂν
φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶναι χρεῖα νὰ φεύ-
γωσι καὶ ἀπὸ τὴν Φραγγίαν· οὐδὲ τινὰ· γὰρ θέλει
ἄνθρωπον ὅπου τὴν ὀνομάζει ἄπιστον καὶ αἰρετικόν,
καὶ ἀποστρέφεται τὸν φανερά. Ἀφ' οὗτου γοῦν τοῦ-
τοι οἱ ἀναγκαῖοι εὖς ἐλπαμεν νὰ κατασταθῶσι καὶ
στηθῇ τὸ μερτικόν των, τότε θέλει εἶσθαι. Τοῦτο δὲ
θέλω τὸ καὶ τάξειν ἐγὼ ἰδῶ καὶ θέλω τοὺς κατα-
στήσειν, **419** τότε θέλετε ἰδεῖν τὸ ὑπόλοιπον πόσον
εἶναι καὶ πόσον ἀπομένει ἀπὸ τὰ μὲν φλωρία. Καὶ
τότε ἡ εὐγένειά σας ὅλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκατα-
στήσειν τίς νὰ ἀπομείνῃ καὶ εἰ νὰ ἔχη ὁ καθείς μετὰ
βουλῆς ἡμετέρας. Ἐμένα οὖν φαίνεται μου, ὅτι
ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρώτεροι ὅπου μέλλουν
νὰ ἀρκεθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθεὶς, εἶναι δὲ ἄλλως
χρήσιμοι. Τόσον θέλει εἶσθαι κάλλιον, διότι θέλουσιν
ἔχειν τὰ παιδία πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα
δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμὴν. Ὅμως τοῦτο θέλομεν
τὸ σκέψασθαι· ἀντάμα, καὶ θέλομεν ποιῆσειν τὸ
κάλλιον. Ἡ εὐγένειά σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν
ὡσπερ διοικητὴς τῶν παιδίων μετὰ τοῦ Κριτοπούλου.
Εἶναι γοῦν ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίζετε
τὴν παιδευσίν των καὶ τὰ ἥθη των, νὰ γίνουσι καλὰ
καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετε νὰ ἔχουν τιμὴν ἰδῶ.
Εἰ δὲ μὴ, θέλουν τὰ καταφρονήσειν καὶ αὐτὰ καὶ
ἰδοῦ· ἰδῶ, καὶ οὐδὲ στραφεῖν θέλουν νασὰ· ἰδοῦν. Μὴ
τὸν μακαρίτην τὸν αὐθέντην τὸν πατέρα του; ἰσυντὶ.

non possunt. Præterea opus est uno vel duobus
sacerdotibus Latinis, qui perpetuo canant liturgiam
Latinam. Etenim pueros Latino more vivere oportet,
id quod etiam ipse pater eorum voluit. Itaque
qui eos comitabantur procures, videant necesse est,
ne principes ex Ecclesia secedant propter commem-
orationem papæ, quemadmodum in itinere factum
est. Nam si ex Ecclesia secedant, eos e Francia
quoque secedere oportet. Nemo enim hominem to-
lerat, qui se impium et hæreticum appellet et mani-
festo fugiat. Quare ii, quos necessarios esse dixi,
suum judicanto curare, ut ita fiat. Præterea vobis
et illis commendo, ut videant, quantum relinquatur
de florenis mille et ducentis. Hoc autem tu, vir
nobilissime, una nobiscum delibera, quis retinen-
dus sit et quid cuique muneris tribuendum. Ac
mihi quidem videtur, quo plures sint et propter
minutos labores minori contenti stipendio, hoc pul-
chrius fore, quoniam pueri plus habebunt comitum,
ministorum et honoris. Sed hoc una delibera-
mus et quam fieri potest pulcherrime instituamus.
Interim tu nunc quidem cum Critopulo res pue-
rorum administra. Itaque necesse est ante omnia,
eorum educationi et moribus prospiciatis, ut urba-
ni et eruditi fiant, si eos hic in aliquo honore
esse vultis. Quod nisi fiat, et ipsi et juvenes hic
negligemini, nec ulla vestri existimatio erit. De

χαμεν περὶ τοῦτου· καὶ ἐκεῖνος ἰδοῦλετο νὰ τὰ ἐνδύτῃ
καὶ νὰ ποιῇ νὰ ζοῦν Φράγγικα παντελῶς. ἤγουν νὰ
ἀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσάν Λα-
τῖνοι καὶ οὐχὶ ἄλλως, νὰ ἐνδύωνται Λατινικῶς,
νὰ μάθουν, νὰ γονατίζουσι τοὺς ὑπερέχοντας καὶ
πάππαν καὶ καρδινάλιους καὶ **420** τοὺς ἄλλους
αὐθέντας, νὰ ἀποσχεπάζωνται τὸ κεφάλι τους, νὰ
τιμῶσι τοὺς χαιρετῶντας αὐτοὺς, ἔσαν ὑπάγουν νὰ
ἰδοῦν καρδινάλιν ἢ ἄλλον ὅμοιον αὐθέντην, νὰ μὴδὲν
καθίσουν ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουσι καὶ ἀπέκει-
δαν τοὺς εἴπη ἐκεῖνος· νὰ σηκωθοῦσιν. Ὁ δὲ μακα-
ρίτης ἐκεῖνος· ἔλεγεν ὅτι καὶ πολλάκις αὐτοὺς τὸ
εἶπε νὰ μὴδὲν καθίσωσιν. Ἀὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυμῶσθε
τα νὰ τοὺς νοθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε
καλὰ. Ἐτι ποιῆσετε ὅτι τὸ βάδισμά τους νὰ εἶναι
σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ ὁμιλία τους χρησιμώτατη καὶ
ἡ φωνή τους νὰ εἶναι μετρία καὶ ἡρέμη. πὺ βλέμμα
τους προσεκτικόν, νὰ μὴδὲν χάσκωσιν ἰδοῦσιν κάκει-
θεν. Ἄς τιμοῦν πάντας, ἄς ἀγαποῦν πάντας, ἄς
συντυχαίνωσι πάντας καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς
ξένους μετὰ τιμῆς. Νὰ μὴν εἶναι ἀλαζονικοί, ἄς
εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἡρεμοί. Καὶ μὴδὲν ἐνθυμοῦνται
ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἄς ἐνθυμοῦνται
ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον των, ὄρφανοί, ξένοι,
ὀλόπτωχοι, ὅτι εἶναι χρεῖα νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρι,
καὶ ὅτι ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετὴν, ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι,
ἂν δὲν εἶναι ταπεινοί, ἂν δὲν τιμῶσι πάντας, οὐδὲ τοὺς
θέλουν τιμῆσειν οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέ-
φασθαι πάντας. Αὐτὰ οὖν ὅλα φροντίσετε τα καλὰ ἡ
εὐγένειά σου μετὰ καὶ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ
γομάρι ἀπάνω σας εἶναι. Πρὸς τούτοις ἄς ἐπιμε-

qua re cum beatæ memoriæ principe, illorum pa-
tre, collocutus sum, voluitque is, ut omnino mores
Francorum imitarentur et induerent, hoc est ut
Ecclesiæ interessent plane eodem, quo Latini,
modo, ut Latino vestimento uterentur, reverenter
salutarent papam, cardinales et reliquos primores,
detecto capite, ut honorem exhiberent salutanti-
bus, ut, si adirent cardinalem vel alium similem
principem, non assiderent, sed flexis genibus pro-
cumberent, donec ab illo juberentur surgere, Dixit-
que beatus ille vir, sæpe se iis imperasse, ut se
considerent. Quæ igitur omnia vobis commendo,
ut moneatis principes et probe eos educetis. Præ-
terea curæ vobis esto, ut incessus eorum gravis
sit et magnificus, sermo consideratus, vox mode-
sta et placida, vultus verecundus neve huc illuc
vagus. Erga omnes comes et officiosi sunt, omni-
bus tum suis tum alienis blandi et affabiles, mini-
me gloriosi, sed demisso et seclato animo. Nihil
superbiunt, quod imperatoris posteri sint, sed
cogitando, se e patria ejectos, orbos, hospites, men-
dicos esse, qui aliorum beneficiis egeant ad vitam
sustentandam, nec, nisi virtutem colant, prudentes
ac modesti sint, omnes honorifice habeant, ab
aliis honorifice habitum iri, sed in omnium ven-
turos esse invidiam. Quæ omnia tu, vir nobilissi-
me, cum Critopulo considera, quandoquidem id

λούνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ πρὸςφουν. **421** Αὐτοὶ μὴν ἐνθυμοῦνται εἶναι εὐγενεῖς. Ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς δὲν εἶναι τίποτε καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν καὶ μεγάλας αὐθεντίας καὶ ὀρχάς, καὶ μᾶλλον εἰς αὐτοὺς ὅπου ἔχασαν ὅλα. Αἱ δὲ σπουδάζουν νὰ μάθωσιν, ὅς ἔχουν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν εὐγένειάν σου, καὶ εἰς τὸν πατέρα ὅπου τοὺς ἐνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν των, καὶ ὅς σὲ ὑπακούωσι, καὶ ὅς ποιοῦν τὴν τοῦ λέγετε ἐξ ἁπαντός. Ἄς μάθῃ ὁ κηθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὴν πάππαν, νὰ τὴν εἰπῶσι τὴν πάππαν γονατιστοὶ καὶ ἀποστρεφόμενοι ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μὴδὲν γένῃ ἀλλῶς. Ὅταν περιπατοῦν εἰς τὴν στρατὴν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκηπάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τοὺς, ὅς ἀποσκηπάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ καπᾶσι των, ἢ ὀλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁμοίως καὶ ἂν ἔρχονται ξένοι εἰς τὸ σπῆτι τέμιοι ἄνθρωποι νὰ τοὺς βλέπωσιν, ὅς τοὺς προσηκονοῦνται, ὅς τοὺς ἀποσκηπάζονται, ὅς τοὺς παρεκθάνωσι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄς συντυχαίνωσι ὀλίγα μὲν, ἔντιμα δὲ καὶ εὐχαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴν γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴν διαχέτῳνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σοβαροῦ φρονήματος; ὅς τοὺς συντυχαίνωσιν. Εἰς τὴν τροφήν των ὅς εἶναι προσηκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. Εἰς τὸ τραπέζι των ὅς κάθονται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδεύσεως. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι **422** πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικοὺς των. Ἄς μὴν ἀναίσχυντοῦν τινὰς, συνηθίστέ τοις ἀπὸ τῶρα καλὰ ἡθῶ καὶ τα-

πεινὰ καὶ ἡμέρα. Ἄς μανθάνωσιν ἀπὸ τῶρα νὰ γονατίζουσιν ἐπιτήδεια καὶ εὐμαρῶς. Καὶ νὰ μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπὴν ὅτι μεγάλοι βῆγάζες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνουσιν εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν, ὅς γονατίζουσιν καὶ ὅς εὐχώνται ὡς περ οἱ Λατίνοι. Ὑπαγέμετέ τοις συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ὅς στέκωνται μετὰ εὐλαθείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλίας. Ἄς γονατίζουσιν καὶ ὅς ἀποσκηπάζονται ὡς περ οἱ Λατίνοι, καὶ ὅς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἄν οὕτως ποιῶσι, θέλωσι βοηθηθῆναι, θέλουν ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας, θέλω δυνεῖν καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τάναντία ποιοῦσιν, ἐγὼ δὲν θέλω δυνεῖν νὰ τοὺς βοηθῶ οὐδὲ ὅλως, οἱ ἄνθρωποι θέλουν τοὺς ἀποστρεφῆναι, καὶ τινὰς δὲν θέλει τοὺς τιμῆσιν οὐδὲ ποσῶς.

Ταῦτα δὲν λέγω γράφειν τὴν εὐγένειάν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν πολυλογίαν, εὐκαιρὰ καὶ μάταια· ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσῃτε τοὺς νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ ἀγροικοῦν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους τὰ ἡθῶ γράφειν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ ἀγροικοῦν καλὰ, ἐγὼ αὐτὸ γράφω τὰ τὴν εὐγένειάν σου, νὰ τοὺς παρανῆτε καὶ **423** ἀπὸ λόγου μου καὶ ἀπὸ ἐδικοῦ σε; νὰ ποιῶσιν ὡς γράφομεν.

Ἐνταῦθα εἶναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρόν, Δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μετὰ βουλὴν τῶν ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ, καὶ μετὰ τὸ θέλημα τοῦ ἀγιοτάτου πάππα, νὰ μὴν ἔλθουσιν τὰ αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον· ἀλλ' οὐδ' αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ

onoris tibi impositum est. Præterea operam danto litteris, ut progressus faciant, neve, quod principes sint, illis carere se posse existimant. Nobilitas, quæ caret virtute, nihili est in omnibus principibus, etiamsi magna regna et bona habeant, nedum in illis, qui rebus omnibus orbati sunt. Quare necesse est, eos litteras colere, obediētes obtemperantesque esse tibi, et medico. eorum qui valitudini prospicit, et magistro, dictisque vestris studiose audientes sunt. Insuper singuli brevem aliquam orationem memorizæ mandant, qua papam flexis genibus et nudo capite saluent, cum huc venerint: quod cavento ne aliter faciant. Si publice ambulantes ab hominibus salutantur apertis caputibus, ipsi quoque caput aut plane aut plus minusve pro cujusvis conditione aperiunt. Similiter si alieni honorati homines eos visum veniunt, digne hos excipiunt, caput aperiunt et pro sua quemque dignitate habent. Loquuntur pauca quidem, sed ea laudabilia, gratiosa et placida, nunquam ridendo aut cachinnant, sed vultu severo et composito sermonem cum iis conferunt. In cibis capiendis temperant sibi, tabulæ modeste et verecunde assident. Si eos morum cultum æcorum alienis præstare vultis, necesse est eos coram suis decorum servare doceatis. Ut neminem ludent, assuefacite eos dehinc ad morum elegantiam, mo-

destiam et lenitatem. Discunt jam flexis genibus apte et eleganter salutare; neve pudeat eos facere, quod magni reges et imperatores faciunt. Quando ecclesiam Latinam intrant, flectunt genua et precantur sicut Latini. Ne negligatis eos ad missas et liturgias ducere, et assistunt verecunde et attente, sine risu vel garritu, flexis genibus et apertis caputibus, sicut Latini faciunt, qui omnino iis imitandi sunt. Hæc si fecerint, subsidiis non carebunt, apud omnes in honore erunt, et ipse si quid poterit iis operæ præstare, studiose præstabit. Si contraria fecerint, equidem nulla omnino re eos adjuvabo, homines eos negligent nec ullum iis honorem habebunt.

Hæc tam copiose ad te, vir nobilissime, et reliquos scripsi, non ut levia et inania, sed ut moneatis ea perpetuo principes, per magistrum ea perpetuo iis legenda curetis, quo accuratius ab iis et intelligantur et fiant. Ad ipsos hæc scribere volebam; sed quia, ut pueri, ea non probe intellexerant, ideo ad te, vir nobilissime, scripsi, ut et meo et tuo nomine iis commendares, ut facerent quæ scripsi.

Pestilentia nunc hanc urbem invasit. Quare commodum visum est in consilio principum, qui hic sunt, et voluntate papæ sancitum est, ut propter periculum principes huc ne veniant. At nec

οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερὺς, ἀμὴν νὰ διαβῇτε νὰ ὑπάγετε εἰς ἄλλην χώραν τὴν λέγουσι Τζίκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ ὀτέκετε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς αὐθεντοπούλους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἑσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπη νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡς ἂν βούλονται καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου εἶναι ἐδῶ. Ὁ μακαριώτατος πάππας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγόμενον τῆς μάρκας ὅπου νὰ σας βοηθήσῃ καὶ νὰ σας συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεῖα. Αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος, ἑδικὸς μου, ὅπου εἶ.αι τοῦ Κώμου καὶ ἦτον καὶ δουλευτῆς τοῦ ἁγίου δεσπότη. Τὸ Τζίκολον εἶναι ἐνοριὰ του, καὶ ἔχη καὶ ἐκεῖ καλὸν ὀσπῆτιον, καὶ θέλει σας τὸ δῶσεν νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σας συνεργῆειν εἰς ὅτι εἶναι δυνατόν.

Ἐν Ῥώμῃς Αὐγούστου θ', αὐξ' ἔτους. Ὁ Βησσαρίων κ ρδινάλης καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

424 κβ'. Μαθὼν οὖν ὁ πένπας τὴν ἔλευσιν τῶν ἀρχοντοπούλων εἰς Ἀγκῶνα ἐξαπέστειλε διὰ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς καὶ βοηθείας τοῦ αἰδεσιμωτάτου καρδινάλεως καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος, καὶ παρεγένοντο ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἣν ὁ πατὴρ αὐτῶν εἶχε δέδωκεν αὐτοῖς πρὸς τὸ ζῆν, καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κύρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαολόγον δεσπότην ὁ πάππας τετίμηκε. Τῷ δὲ ς' τοῦ ἔτους Ὀκτωβρίου ιε' καὶ ὁ πνευματικὸς πατὴρ ἡμῶν καὶ ἀδελφὸς καὶ φίλος ἄριστος, ὁ Δωρόθεος ἐν κυρίῳ ἐξεδήμησεν, ἡμᾶς δὲ κατέλιπε τὴν ἐκείνου λυπουμένους στέρρησιν. Κάγῳ δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδεείας, Ἀπριλίῳ ιη' ἐξελθὼν παρυγένονα εἰς

Ἀγκῶνα τῇ ις' Μαΐου· καὶ τῇ πρώτῃ πάλιν Ἰουίου ἐξελθόντος μου ἀπῆλθον διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βιτέλμου, ἐπεὶ ἐκεῖσε εἰς τὰ θερμὰ ἦν ὁ καρδινάλης κύρ Βησσαρίων καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τῇ κλήσει, ὡς ἠκούσαμεν. Καὶ δι' ἡμερῶν ἑννέα ἐφθάσαμεν εἰς Ῥώμην, καὶ κατελύσαμεν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν αὐθεντῶν ἡμῶν. Τότε καὶ ὁ μακαριώτατος πάππας διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καρδινάλεως κύρ Βησσαρίωνος ἐξαπέστειλε πρὸς τοῦσδε τοὺς δεσπότης, κύρ Ἀνδρέαν λέγω τὸν δεσπότην καὶ κύρ Μανουὴλ τὸν αὐθεντόπουλον, ἵν' εἰς γυναῖκα διώσῃσι τὴν αὐτῶν ἀδελφὴν τινα ἄρχοντι ἐκ γένους Περαιήλῳ πλούτῳ τε καὶ γένει καὶ λαμπρότητι διαπρέποντι. Καὶ τῆς συμφωνίας γενομένης ἡ τῶν μνηστῶν ἱερολογία ὑπὸ τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως διετελέσθη. Ἡμεῖς οὖν οἱ τῆς νύμφης οἰκιστοὶ **425** παρὰ τοῦ νυμφίου πλείστως φιλοτιμίας ἐλάβομεν, εὐφραυνόμενοι ἐν τῇ χαρᾷ. Ἐνθα προσέμεινα ἡμέρας λς'· καὶ τοὺς τῶν κορυφαίων ἀποστόλων ἐπισκεψάμενος τάφους, καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων, καὶ ἱστορήσας τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ πρεσβυτέρῳ Ῥώμῃ, τῇ ις' Ἰουλίου ἐξελθὼν ἀπῆλθον διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς Ἀγκῶνα, καὶ μικρὸν τι προσμείνας διὰ θαλάσσης εἰς Ἐνετίαν ἀπῆλθον τῇ κη' τοῦ αὐτοῦ. Καὶ προσμείνας ἐκεῖσε ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας κς' ἕως τῆς κη' Αὐγούστου, ὅθεν ὅψις σὺν Θεῷ ἐξελθόντες ἀπεσώθημεν ἐνταῦθα εἰς τὴν Κέρκυραν, τῇ πέμπτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ς' τοῦ ἔτους.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ τῶν ἀσεδῶν ἐξάρχων ἀμνηστὸς ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβαντίας καὶ διώξας τὸν αὐθιγὲν αὐ-

Anconæ iis commorandum, quia ea quoque urbs peste infecta est, sed in regionem, quam Siciliam vocant, ubi aer saluber est, transeundum, ibique cum principibus ad Septembrem vel Octobrem commorandum. Deliberate vos interim, semperne ibi habitare velitis, id quod iis qui hic sunt, principibus placebit. Ego et sanctissimus papa ad legatum comitatus scribemus, ut vobis auxilietur et præsto sit in re quacunque. Ibidem etiam episcopus Comi est mihi subjectus et servus sancti Domini. Hujus diœcesis Sicilia est, ubi pulchras ædes possidet, quas tibi tradet cum reliquis habitandis, omnino te, quantum poterit adju-
D
rue.

Romæ die Augusti 9, anno 1465. Bessario, cardinalis et patriarcha Cpolitannus.

22. Papa igitur, ut principes Auconam delatos audivit, diligentia, studio et ope reverendissimi cardinalis Bessarionis, patriarchæ Cpolitani, curavit, Romam ut venirent, deditque iis, quod pater eorum ad vitam sustentandam habuerat, stipendium, ac filium natu maximum, Andream Palæologum, despote dignitate auxit. Anno 6974, Ocrobris die 15, etiam spiritualis pater noster et frater et amicus optimus, Dorotheus, in Domino ex hac vita excessit, et nos mortem suam deplo-
rantes reliquit. Itaque ego, inopia conflictatus,

Aprilis die 18 nave soluta, 18 die Maii Anconam perveni; rursumque Kalendis Junii ex ea urbe egressus et trans Bitelmum profectus, quia illis aquis Bessarionem cardinalem morari, qui patriarcha Cpolitannus appellabatur, uti audieram, die nono Romam adveni ac diverti in ædes dominorum meorum. Quo tempore sanctissimus papa opere venerandissimi viri, Bessarionis cardinalis, ad despotes, id est, Andream despotam et Manuelem principem, misit, ut ii sororem suam homini principi, Paracio-
lo, opibus, genere et splendore insigni, uxorem darent. Dictis conditionibus, inauguratio nuptialis a summo episcopo facta est; nos autem, sponsa domesticæ, a sponso muneribus amplissimis donati sumus, gaudio exsultantes. Mansi Romæ dies 36; deinde, apostolorum principum et aliorum multorum sanctorum spectatis sepulcris, et exploratis rebus, quæ in magna veteri Roma memorabiles essent, die 16 Junii discessi et, recta Anconam profectus ibique aliquandiu commoratus, per mare Venetias veni ejusdem mensis die 28. Mansi ibi in monasterio Crucis dies 26, usque ad Augusti vicésimum tertium, ac scro, Deo juvante, inde egressus, Corcyram delatus sum Septembris die 5, anno 6975.

Quo autem tempore nos Romæ morabamur, impiorum princeps et ameras, adversus Albanitas

τῆς τὸν Σκαντέρينو καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον, καὶ κτίσας ἄστὶ πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζομένου, πρὸς τὴν ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανάστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῷ θέρει ὁ Βίκτωρ Καπέλος ὁ καθολικὸς ναυάρχης τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου ἀπελθὼν εἰς νῆσον Ἰμβρον παρέλαβεν αὐτήν, καὶ πάλιν ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας πᾶσαν τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν ἡχμαλώτευσεν· εἶτα ἐλθὼν περὶ τὸν Αὐγούστου μῆνα εἰς τὴν παλαιὰν Πάτραν ἐπῆρε τὴν χώραν. Ἐπιδραμόντος οὖν τοῦ **426** Ἀμάρη εἰς βοήθειαν τῆς χώρας, ὁ προμηθεὺς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου ἡ ναύαρχος, καὶ ὁ Ῥαοὺλ Μιχαήλ ὁ Ἰσῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν στρατιωτῶν ἔστρεψεν αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτενον. Καὶ διώξαντες μέχρι πολλοῦ οὐκ ἔλασαν αὐτοὺς φεύγειν, ὡς ἔθος παρὰ τοῖς ἡμπεροῖς πολεμισταῖς ἔστι τοῖς ἀντιδίκους ποιεῖν, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐπέστρεψαν εἰς τόπον αὐτῶν τὸν ἴδιον καὶ τὸν στόλον, καθὼς ἐσυμβούλευον αὐτοὺς οἱ τοῦ τόπου Ῥωμαῖοι ἄρχοντες καὶ πᾶς ὁ δῆμος· ἀλλ' ὁ ῥηθεις ναύαρχος, ἥτοι ὁ τοῦ στόλου προμηθεὺς μὴ καταδεξιμένος, τὴν τούτων βουλὴν, ἀλλ' ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ καὶ σκληρῶς φανεὶς καὶ μάλλον κατὰ τῶνδε τῶν συμβουλευόντων αὐτῷ ἀπειλητικῶς λόγους ἐξέχεε, λέγων ὅτι ἐξ ἀναδριᾶς καὶ ἀπιστίας αὐτῶν οὐκ ἀκολουθοῦσι κακίνοι τῷ τῶν ἐχθρῶν διωγμῷ. Καὶ οὕτως θέλων καὶ μὴ θέλων ὁ στρατὸς ἐδίωξεν τοὺς ἐναντίους ἄχρι Σαβελλίου καὶ ἐπέκεινα πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἥτοι ἀνάβασιν τοῦ Σιδηροκάστρου. Ὁ γοῦν ἀμνηρᾶς ἰδὼν τὸν τούτων διωγμὸν ἀκαιρον καὶ

ἄπρακτον καὶ ἄτακτον, καταλείψας εἰς τινὰς τόπους ἀνθρώπους κρατοῦντας τοὺς τόπους ὅθεν ἡμεῖλλον διελθεῖν, εἶτ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτῶν ἔστρεψε καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς, καὶ φθάσας ἀνέϊλε τὸν εἰρημένον προμηθεῖα τοῦ στόλου ἐπὶ ἡμίνου καθεζόμενον καὶ εὐσεπέκεινα πεσόντα. Καὶ ἄλλους ἀνείλων ἀλώσαντες πολλοὺς, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Ῥαοὺλ Μιχαήλ ἀλώσαντες τοῦ ἵππου ἐκπεσόντα **427** ἐκίθισεν αὐτὸν ἐπὶ σκόλοπος. Καὶ τέλος ὡς νικητὰι δραμόντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐνθα ἦσαν αἱ τριήρεις, καὶ πλείστας εὐρόντες ἐπὶ τὴν γῆν εἰλκισμέναις ἀνείλων καὶ ἡχμαλώτευσαν. Καὶ ὑποπεύσαντες τὸν μητροπολίτην τῆς αὐτῆς παλαιᾶς Πάτρας εἶναι αὐτὸν αἷτιον τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου κατ' αὐτῶν, καὶ πιάσαντες αὐτὸν ἀνεσκόλοπισαν. Τοιαῦτα οὖν πιδόντες ἄπρακτοι καὶ ζημιωμένοι οἱ τοῦ εἰρημένου στόλου ἐπανάστρεψαν. Ἀφ' οὗ δὴ κακοῦ συμβεβηκότος ὁ ναύαρχος λυπηθεὶς καὶ βαρέως ἀσθενήσας, ἐν Εὐρίπῳ ὡν ἀπέθανε· καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ἐγεγόνει ναύαρχος ὁ Ἰάκωβος Λαυρεδανός, ὁ ἐκείνου τοῦ Πέτρου Λαυρεδανοῦ υἱός, ἐξάδελφος δὲ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ναυάρχου Ἀλωυσίου Λαυρεδανοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ περηκολούθησαν τῷ τοῦ Ἑνετῶντο; χρόνου χειμῶνι, τὸ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Αὐγούστου συνέβη.

Τῇ δὲ κατ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ ἔτους, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἡμέτερον Πάσχα γέγονε, λέγω δὴ τὴν τῶν ἀνατολικῶν Χριστιανῶν, ἀπέψυξεν ὁ τῶν κακῶν πάντων τῆς Πελοποννήσου αἷτιος Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης. Καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ μελῶδημα ἐν πεπλήρωται, τό· «Διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί

expeditione suscepta, horum ducem Scanderinun olade afflixit, omnia cepit, ac vastavit, et, condito oppido prope urbem eorum principem, quæ Crau appellatur, ad eum inde lacesendum, Cprolim reversus est. Æstate ejusdem anni 6975 Victor Cappelus, summus classis Venetæ dux, Imbrum profectus, eam insulam cepit, rursumque Athenas delatus, totam urbem in potestatem redegit; deinde Augusto mense veterem Patram aggressus est, et ejus urbis agrum vastavit. Ameram ad ferendum auxilium accurrentem præfectus classis Venetæ et Michael Raulus ises cum magna et probata manu strenue fugarunt, multis e militibus ejus occisis; D ac diu eos persequentes, fugiendi spatium iis non dederunt, ut periti milites adversariis facere solent, nec ad stationem suam et classem reversi sunt, quantumvis suadentibus Romanis urbis magistratibus cunctisque civibus; sed præfectus classis spreto eorum consilio, et victoria elatus superbiâque intumescens, potius verba minacia in eos qui talia suaderent, fundebat, propter ignaviam et perfidiam eos non una hostes persequi dicant. Itaque exercitus coactus usque Sabellium, et eo ulterius, ad ardua Siderocastri, hostes insecutus est. Ameras autem importunam eorum, inutilem et confusam insecutionem intuitus, relictis præfectis in locis quibusdam, per quæ transiuri erant, con-

versus eos in fugam vertit et insectatus est, et eum, quem dixi, classis præfectum, mulo insidentem et prolapsum, comprehendit occiditque. Multi præterea alii capti et occisi sunt, in his ipse Michael Raulus, quem ex equo delapsum comprehenderunt et palo infixerunt. Postremo victores ad litus, ubi naves stabant, procurrerunt, quarum multas in litus subductas invenientes, milites partim jugularunt partim captivos fecerunt; atque ipsius veteris Patre metropolitam auctorem esse suspicati expeditionis a Venetorum classe adversus se factæ, comprehensum palo transfixerunt. Talia igitur passi, re infecta et data imprudentiæ poena, illius classis milites reversi sunt. Atque ea calamitate contristatus et gravi morbo correptus navarchus in Euripo diem obiit. Successit in locum ejus Jacobus Lauredanus, Petri Lauredani filius, ejus, qui ante eum navarchus erat, Aloysii Lauredani consobrinus, Et hæc quidem anni hujus hieme acciderunt: Patrensis autem clades ante autumnum mense Augusto contigit.

Die 29 mensis Martii anni 6975, quo die nostrum, id est, orientalium Christianorum pascha erat, animam efflavit omnium, quibus Peloponnesus afflicta est, malorum auctor Matthæus Asanes: atque eventum etiamtum habuit carmen illud Davidis: «Dissipantur hostes ejus, et fugant a facie

αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. » Καὶ τούτου γενομένου ὡς ἠκούσαμεν παρά τινων, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης ἀπέπεμψε πρὸς τὸν ἀμηρᾶν τὴν **428** πρόσδοτον, μὴ θέλων εἶτι ἔχειν τὸ βάρος ὃ εἶχεν εἰς τὸ στρατόπεδον, εἰπὼν οὕτως· « Ἐγὼ εἰμι γέρων καὶ ἀσθενής, καὶ ὁ ἐκπληρῶν τὴν δουλοσύνην ἀπέθανε· λοιπὸν ἡ πολλὴ πρόσδοτος δοθήτω ὅπου δ' ἂν κελεύσης, ἐμοὶ δὲ δοθήτω μόνον τὸ ἀρκοῦν πρὸς τὸ ζῆν με καθήμενον ἐνταῦθα μετὰ τινων ὀλίγων. » Ὁ οὖν ἀμηρᾶς ἀπεκρίνατο· « Καλῶς ἔχει· διαχωρισάτω ὁ δεσπότης οὗς βούλεται, » καὶ χωρίσας δέδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα πεντήκοντα χιλιάδας, ἵνα ἔχῃ ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ ἀλεύρου· τοὺς δὲ πλείονας τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ περιορίσας ἀπῆρεν ἵνα εὐρίσκωνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἄλλοι δὲ εἶπον ἄλλως γέγονεν, ὅτι ὁ τῶν κακῶν ἀπάντων ἐφευρετὴς Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης μετὰ τῶν ἐχόντων τὴν τῆς Αἰνίου ἀλκὴν κλέψας τινὰ χρήματα μὴ εἰδότες τοῦ δεσπότητος, καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ ἀμηρᾶς ἐδουλήθη πιάσαι τὸν εἰρημένον Ἀσάνην καὶ ἀνασκολοπίσαι αὐτόν, ὃ δὲ Ἀσάνης ἐκ τοῦ φόβου, ἔνθα ἦν, ἀπέφυγεν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς ὑποπτεύων μὴ τοι καὶ ὁ δεσπότης ἐν τῇ τοιαύτῃ συμβουλῇ ἦν καὶ δραπετεύσῃ, ἐξώρισεν ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ καὶ ἦρεν αὐτοῦ πᾶσι σιτηρέσιον, καὶ οὕτω κακῶς διέκειτο. Μιὰ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐρχομένου τοῦ ἀμηρᾶ ἀπὸ τοῦ κυνηγίου καὶ μέλλοντος διαλθεῖν θέν ὁ εἰρημένος δεσπότης ἦν, ἐξῆλθεν ὁ δεσπότης πεζηπορῶν καὶ συναντήσας προσεκύνησε τὸν ἀμηρᾶν τὸν καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ τοῦτον ὁ ἀμηρᾶς περιπατοῦντα ἐλυπηθῆ σφόδρα, καὶ μᾶλλον σπλαγχνισθεὶς τὸ γῆ-

αὐτοῦ ἐκέλευσε δοθῆναι αὐτῷ ἵππων τινὰ ἐκ τῶν αὐθεντικῶν. Καὶ ἀναβὰς ἦλθε σὺν αὐτῷ ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει, καὶ εἰς σιτηρέσιον δέδωκεν αὐτῷ ἄσπρα χιλιάδας πεντήκοντα ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ ἀλεύρου. Καὶ τοῦτο ἀληθέστερον.

Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῷ θέρει ἐγεγόνε· τσαυτὴ λοιμώδης νόσος ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει, Ἀνδριανουπόλει καὶ Καλλιουπόλει καὶ ταῖς πέριξ αὐτῶν πόλεσι καὶ κώμαις, ἄσπερ τε καὶ χώραις, οἷα οὐ γέγονεν ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις ἐκ πολλοῦ καιροῦ, ὥστε τεθνήκασιν, ὡς φασι, μυριάδες πολλὰ ἀνθρώπων, οὐ χιλιάδες. Ἐν οἷς δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότητος θυγάτηρ ἡ ἀμήρισσα ἀπεθάνε.

Τοῦ δὲ 530^{ος} ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον κἀγὼ εἰς τὴν ἀγίαν Μαύραν παρακινήσει τῆς βασιλίσσης κυρίας Ἑλένης καὶ πενθεροῦ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου ἐκεῖνου κύρ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τόπον ἐκεῖσε ἀναθεωρήσω, καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψίου τοῦ μακαρίτου τοῦ αὐθέντου μου τοῦ βασιλέως κύρ Κωνσταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παθόντος μου ζημίαν μεγίστην, ὡς ἐπροσδήλωσα ἐν τῷ λη' ἔτει, ἵνα ἀπολαύσω τινὸς εὐεργεσίας ἐτῆσι ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐπαναστρέψας δὲ τῇ κβ' τοῦ αὐτοῦ, ἐντελῇ πάντα ἰδὼν καὶ ἀπολαύσας, ἀνευ τοῦ ὑπερέχειν ἐν τῷ μαστραϊδιαῷ γένει τὴν πᾶσαν ἀρχὴν αὐτοῦ· δεῖ γάρ τοις ἀρχομένοις ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἀρχουσι. Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ **430** μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῆς Ἀλβαντίας αὐθέντης δνόματι Σκαντάρης τέθνηκε φυσικῶ θανάτῳ, καὶ τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντίας παρέλαθεν ἡ αὐθεντία τῆς Ἑνετίας, τὸ δὲ ὁ

ejus, qui oderunt eum. » Mox, ut e quibusdam cognovi, Demetrius despota, non jam militiæ molestiam sustenturus, amerae reditus remisit his verbis: « Senex sum et infirmus, et occidit, qui tibi serviebat. Itaque multa hæc pecunia, quo loco volueris, pendetur: mihi detur, quantum ad victum sufficiat, cum paucis hic degenti. » Respondit ameras: « Bene res habet: segreget despota a se licet quos illi placet; » deditque segregato asprorum quinquaginta millia, e vectigalibus frumentariis ei pendenda, plerisque ministris ejus Cpoli degere jussis. Alii rem aliter narrant: nempe omnium malorum auctorem Matthæum Asanem cum quibusdam, qui salinas Æni tenebant, pecunias quasdam furatum esse, inscio despota. Id ubi comperisset ameras, voluisse eum Asanem illum comprehendere et pælo transfigere: unde metu perculsum Asanem illico expirasse. Ameram autem suspicatum, despota ejus consilii participem et fuga salutem quæsiturum esse, eum, Didymotichum relegatum, omni stipendio spoliasset, et ita male multasset. Quondam autem, cum ameras, a venatione rediens, transiurus esset, ubi despota viveret, hunc pedibus obviam processisse, et ameram, generum suum, adorasse; illum cum ambulanti eum videret, vehementer tristatum, et magis etiam ejusdem senectutem commiseratum

PATROL. GR. CLVI

de equis regiis unum ei præberi jussisse: « quo consenso, despota cum amera Adrianopolim abiisse, ibique in victum habuisse e vectigalibus frumentariis asprorum quinquaginta millia. Atque hæc quidem narratio verior est.

Æstate ejusdem anni Cpolim, Adrianopolim, Calliopolim, et finitimas urbes et vicos, oppida et regiones pestilentia invasit, qualis longo temporis spatio non fuerat, ita ut multas hominum myriades, nedum chiliades, e medio abiisse dicant: in quorum numero amerrissa, despota filia, erat.

Anni 6976 mense Novembri sanctam Mauram concessi, Helena regina et Leonardi, principis ejus loci, socero auctoribus, ut non solum locum eum reviserem, sed etiam, cum ille beati mei domini, Constantini imperatoris, consobrinus esset et gravissimam tulisset, ut supra narraui, calamitatem propter ejus patrem, anno ætatis 58, pecunia aliqua annua mihi constitueretur utpote seni et infirmo et egeno e captivitate. Reversus sum die 22 mensis ejusdem, omnia perfecta nactus, nisi quod in gente Mastraidiensi omne ejus reliquum imperium continebatur; oportet enim qui regunt similes evadant iis qui reguntur. Mense Januario ejusdem anni Albanitarum princeps, Scantares morbo obiit, ejus regionis et domini partem res publica Venetorum, partem sororis ipsius filius

τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς Τοῦρκος, ὧν παρὰ τῷ ἀμνηρῷ Α καὶ ὁ κόσμος, σε οὐκ ἔγνω, » καὶ, « Πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύσομαι, » καὶ, « Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, » καὶ, « Πάτερ μου, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμι τὸ πνεῦμά μου, » καὶ, « Οὐ δύναται ἄρτι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, » Πέτρος, « Εὐλογεῖς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » Παῦλος, « Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεως ἔαρος τοῦ αὐτοῦ δηλονότι, ὡς ἔτος καὶ ὅλη τῷ θέρει διαβιβάσαντός μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήθους ἀσθενείας τοῦ ρευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμικῶν μου φρεμάτων διαλυθέντων, ἱερὰ ἐρασφορήσαμεν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ἀντὶ Γεώργιος Γρηγόριος μετωνομάσθη, ἀντὶ δὲ Ἑλένη ἡ ἐμὴ σύνευνος, Εὐπραξία, δεδωκότες πρώτον τὴν εἰς Θεὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ὁμολογίαν, ὡς εἶδος ἐστὶ τοῖς ὁρθοδόξοις μεταλαμβάνουσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Καὶ οὕτως ἡρξάμεν πρῶτον μὲν τὸ ἅγιον σύμβολον καλῶς ἐκθῆσθαι, καὶ ὅθεν τὸ ἱερώτατον παρὰ τῶν θείων Πατέρων συνετέθη σύμβολον, ἵνα γινώσκων ὡς οὐδ' αὐτοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων χρησμῶν ἐρανισάμενοι τὰς ῥήσεις τε καὶ τὴν γνῶσιν εὐσεβοφρόνως αὐτὸ συνεγράψαντο. Σχεδὸν οὖν πᾶσαι αὐτοῦ θείου συμβόλου ῥήσεις ἐκ τῶν ἁγίων εἰσι Γραφῶν, ὡς κατὰ μέρος ῥηθήσεται.

Πιστεύω. Εὐαγγέλιον. « Πιστεύετε εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ 431 Θεοῦ καὶ, « Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. » Ἀπόστολος, « Πιστεύουσιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν. »

Εἰς ἓνα Θεόν. Εὐαγγέλιον, « Ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. » Ἀδελφός, « Πιστεύετε ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ. » Παῦλος, « Καὶ ἡμῶν Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. »

Πατέρα. Εὐαγγέλιον, « Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, » καὶ, « Πάτερ ἅγιε,

Turca, qui apud ameram vivebat, missus ab eodem, occupavit.

A medio vere anni ejusdem, id est 6976, per totam ætatem male conflictatus morbo meo, rheumatismo, cum sæculares vestes meae laceræ essent, vestimenta sacra indui primo die Augusti, pro Georgio Gregorius appellatus, itemque uxor mea, Eupraxia pro Helena dicta, professi ante, ut mos est orthodoxis monachicum habitum induentibus, fidei nostræ formulam, itaque infra sanctum symbolum accurate proposui, significans simul, unde a divinis patribus compositum fuerit, ut cognoscamus, eos symbolum non ex ingenio suo conscripsisse, sed e sacris litteris veracunde collectis testimoniis et hausta rerum divinarum scientia. Nimirum symboli divini verba tantum non omnia e sacris litteris deprompta sunt, ut singulis locis a me significabitur.

Credo. Evangelium : « Credis in Filium Dei, » et : « Creditis in Deum, etiam in me credite. » Apostolus : « Crede in Jesum Dominum. »

In unum Deum. Evangelium : « Ut cognoscant te unum verum Deum. » Frater Domini : « Crede Deum esse. » Paulus : « Ac Deus noster Pater, ex quo omnia et nos ex illo, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. »

Patrem. Evangelium : « Ascendo ad Patrem meum et patrem vestrum : » et : « Sancte Pater,

καὶ ὁ κόσμος, σε οὐκ ἔγνω, » καὶ, « Πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύσομαι, » καὶ, « Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, » καὶ, « Πάτερ μου, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμι τὸ πνεῦμά μου, » καὶ, « Οὐ δύναται ἄρτι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, » Πέτρος, « Εὐλογεῖς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » Παῦλος, « Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Παντοκράτωρ. Ζαχαρίας, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, » καὶ, « Ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου παντοκράτωρ, » καὶ, « Λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἰεζεκιήλ, « Ἀδωναὶ Κύριε, » ὅ, ἐστὶ παντοκράτωρ. Καὶ τὸ Σαβαώθ δὲ παντοκράτωρ ἐρμηνεύεται, ὁ πάσης τῇ Τριάδι ἀνατίθῃσιν ὁ Παῖς λέγων, « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. » Εὐαγγέλιον, « Πατὴρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Δαβὶδ, « Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Ἐπιστήθιος, « Ὁ ὧν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος παντοκράτωρ. »

432 Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. Μωυσεῖ, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Εὐαγγέλιον, « Πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. »

Ὁρατῶν τε πάντων καὶ δοράτων. Παῦλος, « Εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, ἐκ τοῦ Πατρὸς, δηλονότι διὰ τοῦ Χριστοῦ. » Ὁ Δαβὶδ ὅτι, « Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. »

Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Παῦλος, « Καὶ ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατὴρ καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. »

et mundus non agnovit te, » et : « Ad Patrem meum proficiscar, » et : « Interrogabo Patrem meum, » et : « Mi Pater, in manus tuas trado spiritum meum, » et : « Non posse me nunc precari Patrem meum. » Petrus : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. » Paulus : « Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. »

Omnipotentem. Zacharias : « Hæc dicit Dominus omnipotens, » et : « In domum Domini omnipotentis, » et : « Dicit Dominus omnipotens. » Iezechiel : « Adonai, Domine » id est, omnipotens. Item Sabaoth omnipotentem significat, quod cognomentum omni Trinitati Isaias tribuit his verbis : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth. » Evangelium : « Pater cœli et terræ. » David : « In manu ejus termini terræ. » Qui in pectore Domini quievit : « Qui est, erat et erit omnipotens. »

Factorem cœli et terræ. Moyses : « In principio Deus fecit cœlum et terram. » Evangelium : « Pater, Domine cœli et terræ. »

Visibilem omnium et invisibilem. Paulus : « Sive visiblem sive invisiblem, omnia per eum et ad eum facta sunt, a Patre scilicet per Christum. » David : « Ipse dixit, et nata sunt; ipse jussit, et condita sunt. »

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Paulus : « Nobis est unus Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus. » Evangelium :

Εὐαγγελίου, « Ἴνα γινώσκωσι τε τὸν ἀληθινὸν Θεόν, **A** καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Καὶ, « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος. » Καὶ, « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός. » Καὶ, « Κἀγὼ ἐώρακα καὶ πιστεύω ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Καὶ, « Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ, « Ταῦτα γέγραπται ἵνα πιστεύσωσιν ἑτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Καὶ, « Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Καὶ, « Οὕτως ἠγάπησαν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε. » Καὶ ὁ ἠγαπημένος, « Ἴνα γινώσκῃτε περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. »

Τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Εὐαγγελίου, « Πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὴν γεννησάντα, **433** ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. » Καὶ, « Νῦν διέλασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καὶ, « Ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ, « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς. » Ἀποστόλου, « Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. » Παροιμιῶν, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων τῶν βου- νῶν γεννᾷ με. » Εὐαγγελίου, « Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκα, » καὶ, « Ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. »

Φῶς ἐκ φωτός. Εὐαγγελίου, « Ἴνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, » καὶ, « Ἦν τὸ φῶς ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Δαβὶδ, « Ἐν τῷ φωτί σου ὀφείμεθα φῶς. » Παύλου, **C** « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. »

« Ut cognoscant te verum Deum et quem misisti Jesum Christum, » et : « Tu es Christus, Filius Dei vivi, » et : « Tu es Filius meus dilectus. » et : « Ego vidi et credidi, hunc esse Christum Filium Dei, » et : « Credis in Filium Dei, » et : « Scripta hæc sunt, ut credant, hunc esse Christum Filium Dei, » et : « Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. » Et : « Adeo Deus mundum dilexit, ut dederit unigenitum Filium suum. » Et dilectus : « Ut cognoscatis Filium unigenitum. »

Et ex Patre generatum ante omnia sæcula. Evangelium : « Qui generatorem amat, amat etiam ge- neratum ex eo, » et : « Glorifica me ea gloria, quam habui apud te ante mundum conditum, » et : « In principio erat Verbum, » et : « Qui erat in sinu Patris, » et : « Qui erat inde a principio. » Apo- stolus : « Extremis his diebus locutus est nobis cum in Filio, per quem sæcula condidit. » Prover- bia : « Ante sæcula condidit me, ante omnes colles gignit me. » Evangelium : « E Patre exii et adsum, » et : « Exii e Patre, et veni in hunc mundum. »

Lumen de lumine. Evangelium : « Ut testaretur de lumine, » et « Erat verum lumen quod illustrat omnem hominem qui in mundum venit. » David : « In lumine tuo videbimus lumen. » Paulus : « Qui erat splendor percussus gloriæ. »

Deum verum de Deo vero. Dilectus : « Illic est

Θεὸν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Τοῦ ἠγαπη- μένου, « Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰῶ- νιος, » καὶ, « Ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. » Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλή-θεια. » Παύλου, « Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Γεννηθέντα. Παροιμιῶν, « Πρὸ δὲ πάντων βου- νῶν γεννᾷ με. » Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ εἰς τοῦτο ἐλή-λυθα καὶ εἰς τοῦτο γεγέννημαι. » Τοῦ ἠγαπημένου, « Ὁ ἀγαπῶν τὴν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεν-νημένον ἐξ αὐτοῦ. »

434 *Ὁὐ ποιηθέντα.* Γεγέννηται γὰρ, οὐ πεποιή-ται μετὰ τῶν κτισμάτων, ὅτι αὐτὸς πάντων ποιητής. Παύλου, « Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. » Τῆς Σοφίας, « Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου. »

Ὁμοούσιον τῷ Πατρί. Εὐαγγελίου, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἐσμὲν, » καὶ, « Οὐκ οἶδατε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ; » καὶ, « Ὁ ἐω-ρακώς με ἐώρακε τὸν Πατέρα. » Παύλου, « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπερστά-σεως αὐτοῦ, » καὶ, « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυ-τὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. »

Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Παύλου, « Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, » καὶ, « Πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται ; » καὶ, « Αὐτός ἐστι πρὸ πάν-των, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν. » Εὐαγγε- λίου, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. » Παροιμιῶν, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. » Τοῦτο δὲ τὴν ἐν τῷ Πατρὶ μαρτυρεῖ τῆς ζωῆς σοφίας αὐτοῦ πρὸ αἰῶνος καὶ

Deus verus et vita æterna, » et : « Sumus in vero Deo, in Filio ejus Jesu Christo. » Evangelium : « Ego sum veritas. » Paulus : « Per adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. »

Genitum. Proverbia : « Ante omnes colles gignit me. » Evangelium : « Ego ad hoc veni et ad hoc ge- nitus sum. » Dilectus : « Qui genitorem amat, etiam genitum ex eo. »

Non factum. Genitus enim est, non factus cum creaturis, quia ipse omnium creator est. Paulus : « Per quem etiam sæcula condidit. » Liber Sapientiae : « Qui cuncta fecit in nomine tuo. »

D *Consubstantiali Patri.* Evangelium « Ego et Pater unus sumus, » et : « An nescitis, me in Patre, et Patrem in me esse, » et : « Qui me vidit, Patrem vidit. » Paulus : « Qui est splendor percussus gloriæ et character personæ ejus, » et : « Qui cum esset in forma Dei, rapinam esse non existimavit, quod Deo par esset, sed ipse sese spoliavit, forma servi induta. »

Per quem omnia facta sunt. Paulus : « Per quem sæcula fecit, » et : « Cuncta per eum et ad eum con- dita sunt, » et : « Ipse ante omnia est, et omnia in ipso consistunt. » Evangelium : « Cuncta per ipsum facta sunt et sine ipso nihil factum est, quod factum est. » Proverbia : « Ante sæcula condidit me. » Hoc autem vivæ sapientiæ ejus in Patre ante omne sæ-

ἀκίνητον ἴδρυται, ὡς καὶ τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργον αὐτοῦ, » τὴν ἐνανθρώπησην προσημαίνει, δι' ἧς τὰ μεγάλα ἔργα τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατεργάσατο ὑστερον. Ὡς καὶ τὸ, « Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, » τὰ ἐξῆς ἔργα δηλῶν, καὶ **435** τὸ, « Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, » καὶ τὸ, « Ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου. » Τὸ δὲ, « Κύριος ἔκτισέ με, » φησὶ καὶ ἀντὶ τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ δι' ἐμοῦ τῆς σοφίας αὐτοῦ εὐδόκησε. Καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο μαρτυρεῖ· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. » Καθαρώτερος καὶ τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιφάνειαν τὸ « Κύριος ἔκτισέ με » διδάσκει, ὡς ἔφημεν.

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Παύλου, « Τὰ γὰρ πάντα δι' ἡμᾶς. » Καὶ, « Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφέεσατο, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. » Καὶ, « Ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπληρώσας μετέσχε τῶν αὐτῶν. »

Καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἡσαίου, « Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτός ὁ Κύριος ἔσωσας ἡμᾶς. » Πέτρου, « Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζητήσαν προφηταί. » Εὐαγγελίου, « Οὐκ ἤλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον, » καὶ, « Ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ, » καὶ, « Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ, » καὶ, « Οὗτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός. »

Κατεβήμενα ἐκ τῶν οὐρανῶν. Παύλου, « Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι καταβέβηκα **436** ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. » Παύλου, « Ὁ

γὰρ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. »

Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Ἡσαίου, « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν. » Εὐαγγελίου, « Καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἀνδρα οὐ γινώσκω; Μὴ φοβοῦ, Μαρία· Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. » Καὶ πρὸς τὴν Ἰωσήφ, « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Παύλου, « Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, » καὶ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. »

Καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Παύλου, « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐνὸς μοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. » Καὶ, « Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. » Καὶ, « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. »

Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. Παύλου, « Παραγγέλλω σοὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα καὶ Κυρίου Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος **437** ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν. » Εὐαγγελίου, « Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρεθὲν τὸν ἐσταυρωμένον; Παύλου, « Καὶ ὅτι

culum factam et immutatam constitutionem testatur, sicut illud: « Dominus condidit me initium viarum suarum ad opus suum, » Christum humana specie indutum præsignificat, qua magna salvationis nostræ opera postea perfecit. Simile est illud: « Deus sapientia terram condidit, » opera deinceps secuta significans, et, « Cuncta in sapientia fecisti, » et, « Qui fecit omnia in mente tua. » Illud autem: « Dominus condidit me » significat, Deum pro eo, ut conderet et faceret opera sua, per ipsum, sapientiam suam, maluisse. Idem David testatur: « Verbo Domini cœla stabilita sunt. » Purius etiam incarnationem illud: « Dominus condidit me, » docet, ut diximus.

Qui propter nos homines. Paulus: Cuncta enim propter nos. » et: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui suo ipsius Filio non pepercit, et pro nobis omnibus tradidit eum. » Et: « Quoniam infantes carnis et sanguinis participes sunt, ipse quoque similiter eorundem particeps factus est. »

Et propter nostram salutem. Isaias: « Non angelus, non legatus, sed ipse Dominus salvasti nos. » Petrus: « De qua salvatione acquisiverunt prophetæ. » Evangelium: « Non veni, ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum, » et: « Ut salvaretur mundus per eum, » et: « Quoniam salvatio e Judæis est, » et: « Hic est Salvator mundi Christus. »

Descendit de cœlis. Paulus: « Ipse est, qui descen-

dit et qui ascendit. » Evangelium: « Quod descendit de cœlo. » Paulus: « Deus enim, qui Filium in forma simili carni peccato obnoxio misit. »

Et incarnatus de Spiritu sancto et Maria Virgine. Isaias: « Ecce virgo habebit in utero, et filium pariet. » Evangelium: « Quomodo istud fiet, quandoquidem virum non novi? Ne time, Maria; ecce, concipies in utero, et filium paries; Spiritus sanctus superveniet super te, et virtus Altissimi inumbrabit te. » Et ad Josephum: « Quod enim in ea genitum est, de Spiritu sancto est. Non cognovit eam, donec peperisset filium suum primogenitum. » Paulus: « Misit Deus Filium suum e femina natum, » D et: « Verbum caro factum est, et commoratum est inter nos. »

Et homo factus est. Paulus: « Qui cum esset in forma Dei, non existimavit rapinam esse, quod Deo par esset, sed spoliavit se, forma servi induta et similis hominibus factus. » Et: « Unus Deus et Pater omnium, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus. » Evangelium: « Quod Filius hominis est, ne miramini. » Et: « Cum venerit Filius hominis in throno gloriæ suæ. »

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato. Paulus: « Mando tibi coram Deo, qui omnia vivificat, et Domino Jesu Christo, qui testatus est coram Pontio Pilato præclaram illam confessionem. » Evangelium: « Jesum quaeritis Nazarenum, qui cru-

ἐσταυρώθη καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. »

Καὶ παθόντα καὶ ταφέντα. Μωϋσέως, « Καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. » Ἡσαίου, « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ῥήθη, » καὶ, « Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. » Δαβὶδ, « Ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος. » Ζαχαρίου, « Τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; καὶ ἔρει ὅς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἀγαπητῷ μου. » Εὐαγγελίου, « Ὅτι ἔδει οὕτως παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Εὐαγγελίου, « Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρῇ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνημεῖῳ καινῷ ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας. » Καὶ, « Ἐλαβὼν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἁρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη κήπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτίθη. »

Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς. Εὐαγγελίου, « Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτῃ τῇ πρώτῃ Σαββάτῳ. » Καὶ, « Τρίτην ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. » Καὶ, « Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν ἔστη ἐν 438 μέσῳ τῶν μαθητῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν. » Καὶ, « Μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων ὅτι δι' τὸν ὕδιν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. »

Καὶ ἀναλθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθελόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Εὐαγγελίου, « Ο cifixus est. » Paulus : « Crucifixus est et sepultus et suscitatus die tertio secundum Scripturas. »

Passus et sepultus est. Moyses : « Eritque vita tua suspensa coram oculis tuis. » Isaias : « Tanquam agnus ad mactationem ductus est, » et : « Terger meum castigandum præbui. » David : « Ut castiger paratus. » Zacharias « Quid sibi volunt vulnera hæc in manibus tuis? et respondebit, vulneratus fuis sum in domicilio meo dilecto. » Evangelium : « Oportuit ita pati Christum et introire in gloriam suam. » Evangelium : « Et Josephus cum accepisset corpus, involvit id sindone pura et collocavit in monumento novo, quod in saxo excisum erat. » Et : « Acceperunt igitur corpus Jesu et obvinxerunt id linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis funerare. Erat autem hortus in eo loco, ubi crucifixus fuerat, et in horto monumentum novum, in quo nemo dum positus erat. »

Et resurrexit tertio die secundum Scripturas. Evangelium : « Resurrexit Jesus Christus mane primo die hebdomadis. » Et : « Dies tertius hodie est, ex quo hæc facta sunt. » et : « Jesus cum resurrexisset e mortuis, inter medios discipulos suos adfuit, dixitque iis, Pax esto vobiscum. » et : « Memento, Domine, dixisse eum nobis in Galilæa, Filium hominis oportere tradi in manus hominum peccantium et crucifigi et die tertio resurgere. »

Et ascendit ad cælos, et sedet ad dextram Patris.

« Μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. » Καί, « Ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέστει ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. »

Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζώντας καὶ νεκρούς. Πράξεων, « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Ὅστις ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ αὐτὸς ἐλεύσεται πάλιν, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. » Εὐαγγελίου, « Καὶ τότε ὀψέσθαι τὸν ὕδιν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον μετὰ δόξης ἐπὶ τῶν νεφελῶν· καὶ τότε καθίσει ὁ ὕδιν ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. » Πράξεων, « Ὅτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπιόμεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτυροῦσθαι ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὀριζόμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ 439 νεκρῶν. » Δανιὴλ, « Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτίθησαν καὶ ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισεν, » καί, « Ἰδοὺ ὁ ὕδιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ νεφελῶν ἐρχόμενος, » καὶ « Ἐως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία. »

Ὁ ὅτις βασιλεὺς οὐκ ἔσται τέλος. Δανιὴλ, « Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ αἰώνιος, καὶ ἡ βραχίονα αὐτοῦ λαῷ ἐτέρῳ οὐκ ὑποληφθήσεται. » Εὐαγγελίου, « Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »

Τὸ ἐφεξῆς ἐντεῦθεν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἡ δευτέρα ἀγία καὶ οἰκουμένη συνάγωγος ἀπῆρτιζεν.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εὐαγγελίου, « *Ba-* Evangelium : « Dominus igitur, postquam locutus est cum iis, susceptus est in cælos et consedit ad dextram Dei. » Et : « Accidit, ut, dum benediceret iis, disjunctus ab iis, sursum ferretur in cælum. »

Et iterum venturus est cum gloria, judicare vivos et mortuos. Acta : « Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Jesus hic, qui disjunctus a vobis et sursum receptus est in cælum, iterum veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. » Evangelium : « Tum videbitis Filium hominis venientem cum gloria in nubibus; et tum sedebit Filius hominis in throno gloriæ suæ, et cogen- tur coram eo omnes gentes. » Acta : « Qui edimus et bibimus cum eo e mortuis suscitato, rursumque nobis mandavit, ut nuntiaremus populo et testemur, sese esse a Deo constitutum judicem viventium et mortuorum. » Daniel : « Videbam eo usque, ubi throni constituti erant et Antiquus dierum consedit, » et : « Ecce Filium hominis venientem, » et : « Usque dum Antiquus dierum veniret et honor ei ac potestas daretur. »

Cujus regni non erit finis. Daniel : « Et regnum ejus æternum erit, nec alienæ genti subicietur. » Evangelium : « Et regnabit in domo Jacobi per omnia sæcula, nec erit finis regni ejus. »

Quæ hinc sequitur sancti Symboli pars, a secunda sancta et œcumenica synodo addita est.

Et in Spiritum sanctum. Evangelium : « *Bapti-*

πιζόντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. » Δαβὶδ, « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. »

Τὸ Κύριον. Παύλου, « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Ὅπου δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Καί, « Ἰνα τί ἐψεύσω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ. »

Τὸ ζωοποιεῖν. Εὐαγγελίου, « Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν, ἡ σὰρξ οὐκ ὤφελει οὐδέν. » Δαβὶδ, « Ἐξέποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Μωυσέως, « Καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ 440 πνοὴν ζωῆς. » Ἐζεκιήλ, « Ὑπὲρ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἤλθεν ἐπ' αὐτὰ καὶ ἔζησαν. »

Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Εὐαγγελίου, « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » « Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστεράν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν. » Παύλου, « Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ. » Καὶ Δαβὶδ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Πέτρου ἐκ τῶν Πράξεων, « Τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου ὁ Υἱὸς λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. » Παύλου πρὸς Τίτον, « Ἐπισεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ καλῆς γένεσας καὶ ἀνακαινώ-

zantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, » — « Cum venerit Paracletus, Spiritus sanctus, quem Pater meus in nomine meo mittet. » David : « Spiritum tuum sanctum ne mihi rursus eripias. »

Dominum. Paulus : « Dominus spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ; » et : « Quid mentitus es Spiritui sancto? neque enim hominibus, sed Deo mentitus es. »

Et vivificantem. Evangelium : « Spiritus illud est, quod vivificat, caro nihil juvat. » David : « Emittes spiritum tuum, et condentur, et innovabis faciem terræ. » Moyses : « Et spiravit in os ejus spiritum vitalem ; » Ezechiel « Fili hominis, vaticinator in spiritu, ac venit super ea, et vixerunt. »

Qui e Patre procedit. Evangelium : « Cum venerit Paracletus, quem ego a Patre vobis mittam, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. » Atque statim excedens ex aqua cœlos divisos et Spiritum tanquam columbam descendentem vidit. » Paulus : « Nos non spiritum mundi, sed Dei accepimus. » David : « Verbo Domini cœli conditi sunt, et spiritu oris ejus omne eorum robur. » Petrus in Actis : « Promissum Spiritum sanctum a-leptus Filius a Patre, effudit hoc, quod nunc cernitis et auditis. » Paulus ad Titum : « Servavit nos lotionem regenerationis et instaurationis Spiritus sancti quem in nos large

σεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. »

Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Εὐαγγελίου, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » καὶ, « Οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ, » καὶ, « Τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ. » Καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐα καὶ Ἐζεκιήλ οἱ 441 ἄγγελοι ὁμολοῦσιν, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, » δηλονότι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ μόνου ἐν Τριάδι Θεοῦ.

Τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν. Ζαχαρίου, « Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν. Τῆς Θεοτόκου, « Καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. » Πράξεων, « Τοῦτο πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. » Καί, « Ὅν δὲ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ. » Εὐαγγελίου, « Εἶπε Δαβὶδ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Πράξεων, « Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος οὗ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρόρσειας. » Τῆς Ἐξόδου, « Καὶ ἐπλήσθησαν Πνεύματος ἁγίου, προσεφῆτευσον ἐν τῇ παρεμβολῇ. »

effudit per Jesum Christum, Servatorem nostrum. »

Qui cum Patre et Filio simul adoratur et glorificatur. Evangelium : « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, » et « Nemo novit res cœlestes præter Spiritum in eo habitantem, » et : « Res divinas nemo novit præter Spiritum, qui est in Deo. » Apud Isaiam et Ezechielem angeli canunt : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : cœlum et terra impleta sunt gloria ejus, » id est Patris et Filii et Spiritus sancti, unius in Trinitate Dei.

Qui locutus est per prophetas. Zacharias : « Quemadmodum per ora sanctorum ab omni inde tempore prophetarum nuntiavit nostram ab hostibus liberationem. » Deipara : « Quemadmodum dixit patribus nostris Abrahamo et semini ejus per omnia sæcula. » Acta : « Hoc omnes prophetæ testantur, veniam peccatorum nacturos esse illius nomine, quicumque credunt in eum. » et : « Quem cœlum accipere oportet usque ad tempus restitutionis omnium, de quibus Deus dixit per ora suorum ab omni inde tempore sanctorum prophetarum. » Dixit David in Spiritu sancto : « Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam. » Acta : « Cum precarentur, concussus est locus, in quo coacti erant, et omnes impleti sunt Spiritu sancto, et libere docebant Verbum Dei. » Exodus : « Et impleti sunt Spiritu sancto et vaticinabantur in castris. »

Εἰς μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὡς περ καθολικαὶ ἐπιστολαὶ αἱ ἐπὶ τὰς εἰς πάντας πιστοὺς γραφεῖσθαι κοινῶς, οὕτω καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία **442** ἡ πάντων ὁρθοδόξων γέγραπται. Παύλου, «Ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν, καὶ εἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.» Καὶ, «Ἀδελφοὶ ἅγιοι καὶ ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὅντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Καὶ, «ὑμεῖς ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους.» Καὶ, «Ὁς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους.» Καὶ, «ἵνα εἰκοδομηθῇ ἡ Ἐκκλησία.» Καὶ, «ὑμεῖς ἐστὲ ναὸς Θεοῦ ζῶντος.» Καὶ, «Εἰς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας.» Καὶ, «Ὅντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε· καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.»

Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Παύλου, «Ὁμολογήσον τὴν καλὴν ὁμολογίαν.» Καὶ, «Καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στήματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.» «Εἰς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Εὐαγγελίου, «Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.» «Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.»

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Πράξεων, «Περὶ ἐλπίδος· καὶ ἀναστάσεως· νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.» Ἡσαίου, «Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις.» Πράξεων, «Ἢ γὰρ ἀποκαρδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν **443** τῶν

αἰῶν τοῦ Θεοῦ ἐκδέχεται.» Εὐαγγελίου, «Ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται.»

Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εὐαγγελίου, «Ὁ μισθὸν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.» Πράξεων, «Διαλεγόμενου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ κρείματος τοῦ μέλλοντος ἕσταθαι.» Ἡσαίου, «Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.» Εὐαγγελίου, «Ἐγὼ δὲ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με ζήσεται δι' ἐμέ.» Καὶ, «Ἐγὼ εἰμι· ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ.» Καὶ, «Ἀπελευσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.» Ἀμὴν. Τὸ δὲ ἀμὴν παντὸς τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἐστὶ βεβαιωτικὸν καὶ σφραγὶς καὶ οἶόν τις κλεῖς ἀποκλείουσα τοὺς ἕξωθεν, καὶ φυλάττουσα ὡς ταμείον τινὶ καλλίστῃ τῆς Ἐκκλησίας τὴν τῆς πίστεως θησαυρὸν, ἵνα μὴ τίς τι ἐκ τούτου ἀφέλῃται ἢ νόθον τι ἐπισαγάγῃ.

Αὐτὸ τὸ θεῖον καὶ ἱερώτατον καὶ τέλειον πάντοθεν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν σημεῖον, τὴν ὁμολογίαν τῶν πατέρων, τὸν ὅρον τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν πίστεως, ἐνστερνιζόμενοι ταῖς ψυχαῖς· καὶ τῇ γλώττῃ καὶ χεῖρεσι μετὰ παρόρρησας ὁμολογοῦντες, τὴν ἀσινῇ ἐν αὐταῖς καὶ ἀκρίβηλον καὶ ἀπαράθραυστον πάντη ὡς θεοφορήτων καὶ θεοδοξάτων καὶ θεοκινήτων Πατέρων ἱερὰν **444** παραθήκην μέχρι τέλους φυλάξωμεν, ἵνα ταῖς πρεσβείαις τῶν ἐκθεμένων αὐτῶ καὶ φυλαξάντων ἁγίων καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἐξ ὧν τὴν γνῶσιν οὗτοι τοῦ συμβόλου παρέλαβον, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν ἱερῶν ἀγγέλων δι-

Et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Sicut catholicæ sunt septem epistolæ ad omnes fideles scriptæ communiter, ita etiam omnium orthodoxorum Ecclesia catholica dicitur. Paulus: «Is, qui diversa conciliavit, et unus Dominus, una fides, unum baptisma.» Et: «Fratres sancti et superstructi super fundamentum apostolorum et prophetarum existente imo lapide angulari ipso Jesu Christo.» Et: «Vos estis corpus Christi et singulatim membra.» Et: «Quos Deus constituit in Ecclesia primum apostolos, deinde prophetas, tertio discipulos.» Et: «Ut ædificetur Ecclesia.» Et: «Vos estis templum Dei vivi.» Et: «Ad perfectionem ecclesiæ,» et: «Existente imo lapide angulari ipso Jesu Christo, in quo vos ædificamini. Atque ipse est caput corporis Ecclesiæ.»

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Paulus: «Confitere pulchram confessionem.» Et: «Animo credimus ad justitiam, ore constitemur ad salvationem.» «Unus Dominus, una fides, unum baptisma.» Evangelium: «Baptizantes eos ad remissionem peccatorum.» «Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.»

Exspecto resurrectionem mortuorum. Acta. «De spe et resurrectione mortuorum ego iudicor.» Isaias: «Resurgent mortui et suscitabuntur qui sunt in sepulchris.» Acta: «Etenim mundus hic conditus

solicite expectat revelationem filiorum Dei.» Evangelium: «Cum mortui audient vocem Filii Dei, et vivent, qui audiverint eam.»

Et vitam venturi sæculi. Evangelium: «Qui odit animam suam in hoc mundo, ad vitam æternam eam servabit.» Acta: «Disputante autem illo de justitia et temperantia et iudicio futuro.» Isaias: «Pater sæculi futuri.» Evangelium: «Ego vivo, et qui me ederit, vivet per me.» Et: «Ego sum resurrectio et vita.» Et: «Abibunt hi ad pœnam æternam, iusti autem ad vitam æternam.»

Amen. Vocabulum Amen totius sancti Symboli confirmatio et sigillum et quasi clavis quædam est, qua externi secluduntur et tanquam conclavi pulcherrimo Ecclesiæ servatur thesaurus fidei, ne quis inde quid auferat, aut alienum quid inferat.

Divinum hoc sanctissimum et omni ex parte perfectum pietatis nostræ signum, confessionem patrum, definitionem veræ nostræ fidei, mente considerantes ad linguam et labiis libere profitentes, inviolatum in animo et sincerum et incorruptum omnino semper servabimus a Patribus divino Spiritu affatis, incitatis et gloriosis acceptum sanctum pignus, ut, sanctis, qui id proposuerunt et servarunt, et iis, a quibus hi notitiam symboli habuerunt, sanctis denique omnibus deprecantibus, et intercedentibus angelis et Matre Salvatoris nostri et Dei

conditus

ταί, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀειπαρθένου Μητρὸς, τῆς μόνης παναγίας καὶ ἀληθῶς Θεομήτορος, ὡς δῶρον καθαρὸν τὴν καλὴν ταύτην ὁμολογίαν προσενεγκόντες τῇ Τριάδι, τῆς τε αἰωνίου ἐλευθερωθῶμεν κολάσεως καὶ τῆς διαιωιζούσης σὺν Χριστῷ ἀπολαύσωμεν θείας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας καὶ δόξης καὶ ἀπολαύσεως, αἰώνιος· αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντος δοξάζοντες σὺν τῷ προαιωνίῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

Ἀποκαλυφθὼν οὖν ἐγὼ τῇ ὁμολογίᾳ, ὡς χρὴ ποιεῖν τοὺς τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνοντας, εἶπον οὕτως ἔτι·

Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι οὐδ' ὑπὸ χρόνον κατὰ τὸν ἄφρονα Ἀρειον, ἀλλ' ὁμοούσιον καὶ συναϊδίον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων πάντων, ὑπερὸν δὲ σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου.

Πιστεύω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτερούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Μακεδόνιος ὁ κενὸς 445 τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐβλασφήμει, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινὸν ὁμοούσιον καὶ συναϊδίον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατέρος προῖον ἐκπορευτῶς, ὥσπερ ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς.

Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαιώνιον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ὁ ἄφρων Νεστόριος ἐβλάσφημει, ἀλλὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα δύο μὲν εἶναι

μετὰ τὴν ἔνωσιν φύσεις, ἕνα δὲ τῇ ὑποστάσει· τὴν θεϊκὴν δηλονότι, διὸ καὶ τὴν αὐτὴν τεκοῦσαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον εἶναι καὶ οὐ Χριστοτόκον καὶ ἐκείνον τὸν ἄφρονα.

Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ ἔνωσιν μὴ εἰς μίαν φύσιν τὰς δύο συνψαί κατὰ τοὺς ἄφρονας Διδασκορον καὶ Εὐτυχίου, οἳ τῇ θεότητι τὰ πάθη προσῆπτον, ἀλλ' ἐν δὲ δύο φύσεσι μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀσυγχύτως γνωριζόμενον· καὶ ἔτι μὴ τέλος εἶναι κολάσεως μή τε ἀποκατάστασιν δαιμόνων κατὰ τὸν ἄφρονα Ἀρεινὸν.

Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐχ ἐν θέλημα ἔχειν φυσικὸν καὶ μίαν ἐνέργειαν κατὰ τὴν Ῥώμης Ὁνώριον καὶ Πύρρον τὸν ἄφρονα, ἀλλὰ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, θεϊκὴν θελησὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ θέλησιν, καὶ μετετέραν τῶν φύσεων ἀθέλητον εἶναι τῇ ἀνενέργητον.

446 Πιστεύω εἰς τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις, ἥγουν εἰς τὸν χαρακτῆρα τὸν ἐν εἰκόνι περιγραφέντον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πανάγνου καὶ θεοτόκου αὐτοῦ Μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων, σχετικῶς, οὐ λατρευτικῶς προσκυνουμένας, οὐ θεοποιουμένας, ἀσπάσθαι τε καὶ τιμᾶν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, οὐ τῇ ὕλῃ τὸ εἶδος, ἀλλὰ τῷ πρωτοτύπῳ ἀπονέμουςαν· ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ πρωτότυπον διαδίδει κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ὡς ἀντίτυπος οὖσα τῶν πρωτοτύπων.

Jesu Christi semper virgine, una sanctissima et vera Deipara, tanquam donum purum pulchram hanc professionem offerentes Trinitati, pœna æterna liberemur et fruamur sempiterno cum Christo divino regno ejus, gloria et lætitia, perpetuo celebrantes Christum, Filium Dei unigenitum, cum Patre, qui fuit ante sæcula, et Spiritu sanctissimo. Amen.

Post hanc igitur confessionem, ut decet facere eos qui monachicum habitum induunt, addidi hæc.

Credo Filium Dei non esse creaturam nec temporali subjectum, ut stultus Arius docet, sed coæqualem et coæternum Deo Patri, Deum verum e Deo vero, factorem sæculorum et creaturarum omnium, post autem incarnatum propter nos e Spiritu sancto et Maria Virgine.

Credo Spiritum sanctum non esse creaturam, nec diversum a Patre et Filio, sicut Macedonius gratia ejus destitutus blasphemabat, sed Deum verum coæqualem et coæternum Patri et Filio, e Patre procedentem processione, sicut Filius ex eodem generatione.

Credo non esse alium Filium Dei ante sæcula natum, alium e Virgine natum Jesum Christum, sicut stultus Nestorius blasphemabat, sed ex ea natum duas esse post unionem naturas, unum autem personam, divina scilicet, unde etiam quæ cum pepe-

rit, proprie et vere Deipara, non, ut stultus ille volebat, Christipara.

Credo, Filium Dei post incarnationem et unionem non in unam naturam ambas conjunxisse, secundum stultorum hominum, Dioscori et Eutychis, doctrinam, qui divinitati dolores attribuerunt, sed in duabus naturis post unionem imministe dignoscendum; nec vero finem pœnæ aut restitutionem dæmonum esse, ut stultus Origenes docuit.

Credo, Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, postquam homo factus est, non unam habuisse voluntatem naturalem et unam efficientiam, secundum Honorium, episcopum Romanum, et stultum Pyrrhum, sed duas naturas et duas efficientias, divinam et humanam voluntatem et efficientiam, et neutram naturam aut voluntate aut efficientia carere.

Credo in imagines expressas sive characterem imagine descriptum Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi et sanctissimæ Deiparæ, matris ejus, atque sanctorum omnium, relative, non religiose adorandas, nec consecratas, ut colantur et honorentur ab Ecclesia Dei, quæ non materiam, sed personam veneratione prosequitur. Etenim cultus imagini tributus ad ipsam personam transit, secundum magnum Basilium, quippe imago instar est archetypi.

Πιστεύω μὴτε ἀνενέργητον εἶναι τὴν θεῖαν φύσιν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιωδῶν ἔρημον, μὴτε αὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπ' ἐκείνης, μὴτε κτιστὰς εἶναι ταύτας κατὰ τοὺς ἄφρονας Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιώδεις, καὶ ἐτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ἀκτίστους εἶναι καὶ λεγομένας θεότητας.

Ὁμολογῶ βεβαίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὡς κατὰ τοὺς Ἱταλοὺς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς γεννᾶται, πέμπεσθαι δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οἷον αὐτὴ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ διδῶσι.

κγ'. Καὶ οὕτως τῷ φθινοπώρῳ τοῦ ς' τοῦ 447 ἀπῆλθεν ἡ βασίλισσα κυρία Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, τοῦ δεσπότης τῆς Σερβίας γυνή, πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἑνετῶν, ἐγκαλοῦσα τοὺς κλέψαντας τὸν βίον αὐτῆς ἐν Κερκύραις. Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἰς τε τὴν ἁγίαν Μαύραν καὶ Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον· καὶ πολλὰ οἰκοδομὰ ἐχάλασαν τῶν ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι κώμαις τε καὶ τόποις οἰκούντων, ἄσπεά τε καὶ τελεχῇ. Τὸ δὲ τῆς Κεφαλληνίας πτολίεθρον παντελῶς ἐχάλασθη, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνήκασιν.

Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ τῶν Ἑνετῶν ναύαρχος τοῦνομα Νικόλαος Δεκανάλης μετὰ τριήρων ἦλθε κατὰ τῆς Αἴνου καὶ ἡχμαλώτευσεν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ ἐβδόμῃ· καὶ ἐπιστρέψας παρεγένετο εἰς

τὴν Πελοπόννησον καὶ ὑποδόμησε τὴν Βοστίτζαν αὐθις τῷ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῷ δὲ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ς' τοῦ 448, Ἰανουαρίου κα', ἔπεσε καθ' ἑλὴν τὴν νῆσον τοσαύτη χιὼν οἷον οἱ τῶν Κερκύρων ἀνθρώποι οὐκ εἶδον πώποτε, ὥστε καὶ ἀλύπεκας καὶ λαγωὺς οἰκαιοχέιρως ἐθήρευον. Ὁμοίως καὶ εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη, πολλῶν δὲ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτοι ἀνατολήν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστράτευσε κατὰ τῆς Εὐβοίας ὁ τῶν ἀσεβῶν ἀρχων, ἐπὶ τέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν τὴν στρατόπεδον διὰ ξηρᾶς ἐκ Καλλιουπόλεως, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Λήμνον, καὶ παρέλαβε τὸν Κότζινον καὶ τὰ περὶ πᾶσαν τὴν νῆσον χωρὶα πλὴν τοῦ

448 παλαιοῦ νάστρου, ἤγουν παλαιοῦ πτολίεθρου καὶ τῆς σκάλας, καὶ ἐπέστρεψεν. Ἐπελθὼν δὲ τὸ τῆς πόλεως στρατεύμα ἐκ Νικομηδείας καὶ ὄθεν ἀνῆλθον, ὁμοῦ ἐξῆλθον καὶ παρεγένοντο εἰς Εὐρίπον· οὗς ἰδὼν ὁ ἐξαρχὸς ὁ καὶ ναύαρχος τῶν Ἑνετῶν ἀνεχώρησεν, ἴσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δὲ ὅτι οὐκ ἠθέλησε δυναμῶσαι τὴν Εὐβοϊαν πόλιν ἥτοι ἄστυ. Διερχόμενον δὲ τὸ τοῦ ἀμνηρᾶ στρατόπεδον ἀπῆρε τὴν Ἰμβρον καθ' ὁδόν, εἰτα ἦλθεν εἰς τὴν Εὐβοϊαν, καθ' ὃν δὴ μῆνα ἐφθάσε καὶ ὁ ἀμνηρᾶς. Καὶ σφοδρῶς τε πολεμήσαντες διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τῇ 18' τοῦ Ἰουλίου μηνός παρέλαβε τὸ πτολίεθρον πολέμῳ. Καὶ τοῦτου γενομένου πάντα τὰ περὶ τὴν νῆσον νησῶδρια καὶ ἄσπεα ἐδουλώθησαν ἐκουσίως. Ὁ δὲ ἀμνηρᾶς προσκαρτερήσας μικρὸν τι, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου ἐξελθὼν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὸν δὲ μπεηλέρμπεην ἐπαφῆκε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Βοστί-

Credo, neque inefficacem esse naturam divinam et essentialium efficientiarum expertem, neque idem esse essentialiam et efficientiam in ea, nec creatas eas esse, secundum homines stultos Barlaamum et Acindynum, sed et esse efficientias divinas essentialitates et diversas eas esse ab ipsa essentia et non creatas et divinitates dictas.

Credo firmiter, Spiritum sanctum non e Patre et Filio procedere, ut Itali docent, sed ex ipsa unice persona Patris, quemadmodum ipse Filius ex ipsa persona Patris unice generatur, mitti autem a Patre et Filio Spiritum, qualem ipsa ejus gratia et benignitas donat.

23. Ita autumno anni 6977 regina, domina Helena Palæologa, despota Servie uxor, ad rempublicam Venetorum abiit, accusatura eos, qui Corcyrae eam bonis spoliaverant. Vere ejusdem anni terræ motus multi et vehementes Sanctam Mauram, Cephaleniam et Zacynthum affligerunt, et multa ædificia hominum per eas urbes, vicus et regiones habitantium, quin etiam oppida et moenia, corruerunt. Oppidum Cephalenæ prorsus eversum est et magna hominum multitudo periit.

Æstate anni ejusdem classis Venetæ dux, Nicolaus Decanalis nomine, cum triremibus Ænuni jussit et die septimo cepit; inde in Peloponnesum

profectus Bostitzam æstate anni ejusdem instauravit. Hieme autem anni ejusdem, 6978, die Januarii 25, in tota insula nix cecidit, quantam Corcyra nunquam viderant, ita ut manibus vulpes et lepores caperent. Idem versus occidentem factum est, multoque magis versus Asiam sive Orientem. Sub finem veris anni ejusdem, exeunte Junio mense, impiorum princeps adversus Eubœam expeditionem suscepit. Classis ejus, antequam exercitus per terram Calliopolis exiret, Lemnum venit et Cotzinum et omnia totius insulæ loca, præter Palæocastrum sive vetus oppidum et portum, occupavit; deinde reversa est. Tum advenientibus Nicomedia et ubicunque erant urbanis copiis, una exierunt et in Euripum venerunt. Quos ubi vidit exarchus et navarchus Venetorum, recessit, recte fortasse: male autem fecit, quod Eubœam urbem munire noluit. Transiens autem amerae exercitus Imbrum exstinere cepit, atque inde ad Eubœam impulsus est; quo mense affuit etiam ameras. Pugnatum est vehementer terra marique, et duodecimo die Julii oppidum in potestatem redactum. Quo facto, omnes in circuitu parvæ insulæ et oppida ultro se dediderunt. Ameras aliquantisper ibi commoratus, sub initium mensis Augusti Copolim discessit, beglerbegum in Peloponnesum misit. Qui Bostitzam tenuerunt. partim fuge-

τῶν ἀφέντες αὐτὴν ἔφυγον· οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέδωκαν αὐτῇ ταύτην. Διερχόμενος δὲ παρέμ-
προσθεν ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Βουμερῷ καὶ
τῇ Ὠλένῃ καὶ τῷ Χελιδόνι καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ.
Καὶ πάντα ὅσα ἦσαν παρὰ τὴν αἰγιαλὸν, ἐκατέλυ-
σαν μέχρι καὶ θεμελίων, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι. Διελ-
θὼν δὲ μέχρι καὶ τοῦ πριγκιπάτου καὶ ἐπιστρέψας
ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου. Οἱ δὲ Ἑνετοὶ ἐστειλαν
ἕτερον ναύαρχον Θωμᾶν τοῦνομα, Μοκένικον τοῦ-
πύκλιν· **449** ὅστις πιάσα· τὸν ποτε ναύαρχον
Νικόλαον Κανάλην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ γραμ-
ματικὸν, θείας αὐτοῦ ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς
καὶ δεσμεύσας ἀπέστειλεν εἰς Ἑνετίαν πρὸς τὴν
αὐθεντίαν ἣτοι ἑριστοκρατεῖαν αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τοῦ ,ϷϷοθ' ἔτους·
ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος
πέθνηκεν ἐν Ἀνδριανουπόλει μοναχῶς γεγυνώς,
ὃς καὶ ἐπωνομάσθη *Δαβίδ*. Καὶ πρὸ τῆς θαν-
τῆς αὐτοῦ ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπέθανεν ἡ θυγάτηρ αὐ-
τοῦ ἡ ἀμήρισσα· ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἡ βασίλισσα
πέθνηκε μετὰ τινα ὀλίγον καιρὸν τῆς θαντῆς
αὐτοῦ.

Τῇ δὲ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ,ϷϷπ' ἔτους
περίεπεσεν ἐν ἀσθενείᾳ τοσαύτῃ ὥστε καὶ ἐγεγό-
νευεν τέλειος μοναχὸς τοῦ μεγάλου σχήματος μὴ ἐν-
νοήσας τὸ τυχόν. Περὶ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ ,ϷϷπα'
ἔτους ἐπαναστρέψων ἐκ τοῦ τῆς Φραγκίας ἡγήτης καὶ
αὐτοῦ δουκὸς τῆς Βουργυντίας ὁ καρδινάλιος κύρ Βησσα-
ρίων, ἀπεσταλμένος ὢν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας· Ῥώ-
μης πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι αὐτοῦς, καθ' ὃδον τῇ ιε' τοῦ
Νοεμβρίου πέθνηκε· τὸ δὲ σῶμα ἦτοι λείψανον αὐ-
τοῦ ἐκόμισαν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ πλείστης τιμῆς,
καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων,
ὅπου δὴ καὶ προκατέμενε, καὶ τὴν τάφον αὐτοῦ προ-

ἠτοίμασαν πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας Εὐγενείας
τῆς ἑσιομάρτυρος.

Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ
Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἀμηνᾶ Μεσμέτη,
καὶ διέδραμε **450** τόπους τινὰς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνα-
τολήν, ἦτοι τὴν Ἀσίαν. Ἐξελθὼν δὲ καὶ ὁ ἀμηνᾶς
ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου
μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ
πλησιάζαντες, ἠττήθη τὸ τοῦ ἀμηνᾶ στρατόπεδον
παρὰ τοῦ Ζουχασάνη, ὅπερ κατ' ἐκείνου ἐξῆλθεν.
Ἐκεῖ δὲ ἀπεκτάνθη ὁ μπετλέρμπεης ὁ Παλαιολόγος,
ὃ ποτε υἱὸς Παλαιολόγου τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου τοῦ
Γίδου, μπετλέρμπεης ὢν τῆς δύσεως, καὶ πολλοὶ
ἄλλοι τῶν ἐν δύσει ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων. Εἶτα
ἐπελθόντος κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμηνᾶ ἐνίκηθη,
καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πό-
λιν, ὁμοίως καὶ ὁ ἀμηνᾶς εἰς Κωνσταντινού-
πολιν.

Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ἔτους παρέλαθεν ἡ γερούσια τῶν Ἑνετιῶν, ἦτοι ἡ αὐ-
θεντία, κάστρον τι τὸ λεγόμενον Στροβόλιν τὸ πλη-
σίον Κερκύρας.

Τῇ δὲ ζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ϷϷπβ' ἔτους
πέθνηκεν ἐν τῇ ἁγίᾳ Μαύρᾳ ἡ βασίλισσα κυρία
Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, μοναχὴ γενομένη καὶ
ὑπομονὴ μετονομασθεῖσα διὰ τοῦ μεγάλου σχή-
ματος, καὶ ὁ σὺν ἡμῖν ἱερομόναχος καὶ πνευματι-
κὸς πατὴρ κύρ Ἰερόθεος, ὁ διὰ τοῦ μεγάλου σχήμα-
τος μετονομασθεὶς Ἰωσήφ, ὃς ἦν ἐκ νεότητος μετ'
ἡμῶν καὶ σχολῆτης καὶ φίλος μέχρι καὶ τοῦ τέλους
αὐτοῦ.

Τῷ δὲ θέρει τοῦ ,ϷϷπγ' ἔτους ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρ-
χων στόλον ἀποστείλας κατὰ τὰ ἀνωτεριὰ μέρη
τοῦ Εὐξείνου πόντου, **451** παρέλαβε τὸ μέγα πτε-

runt, partim submissee cum venerati, urbem tradide-
runt. Progredienti idem fecerunt Bumeri, Olenæ,
Chelidonii et Pontici incolæ. Loca ad mare sita omnia
funditus evertit, retinuit reliqua. Progressus usque
ad principatum, reversus est et Peloponneso exiit.
Veneti miserunt alium classis præfectum, Thomam
nomine, Mocenicum cognominatum: qui prædictum
navarchum Nicolaum Canalem cum filio ejus et
scriba comprehendit, eosque manicis ferreis con-
strictos Venetias ad senatum misit.

Ineunte autumno anni 6979 Demetrius despota
Adrianopoli obiit monachus, David appellatus, cum
paulo ante mortua esset filia ejus amerissa. Ejus-
dem uxor, regina, non multo post eum obiit.

Die 26 mensis Julii in tam gravem morbum in-
cidi, ut perfecte monachus magni habitus factus
sim: quod mihi plane præter expectationem acci-
dit. Autumno anni 6981 a rege Francorum et duce
Burgundiæ, ad quos placandos ab Ecclesia Romana
missus erat, rediens Bessario cardinalis, in itinere
die 15 Novembris obiit. Corpus ejus Romam ho-
norificentissime delatum et in templo apostolorum,
ubi ante vixerat, sepultum est, sepulcro ejus ex-
situato prope sepulcrum sanctæ martyris Eugenix.

Vere anni ejusdem Zuchasanes contra Meheme-
tem ameram expeditionem molitus, aliquot ejus loca
in Oriente sive in Asia incursum. Egressus est Cpoli
contra eum ameras cum omnibus copiis suis. Prælio
satim inito, exercitus ameras adversus Zuchasanem
eductus plane succubuit. Ibi occisus est Palæologus
beglerbegus, Thomæ illius Palæologi Gidi filius, be-
glerbegus Occidentis, multique alii principes et du-
ces Occidentis. Postea, cum ipse advenisset ameras,
D victus et in urbem suam reversus est Zuchasanes,
ameras Cpolim rediit.

Sub finem mensis Julii anni ejusdem Venetorum
respublica Stroboliium castrum, juxta Corcyram
situm, occupavit.

Die 7 Novembris anni 6982 mortua est Sanctæ
Mauræ Helena Palæologina regina, monacha facta et
mutato nomine Hypomone appellata per sanctum
habitum, et qui nobiscum erat hieromonachus et
pater spiritualis Hierotheus, per sanctum habitum
Josephus nominatus, qui inde a pueritia sodalis
mihi et amicus fuit usque ad finem vitæ.

Æstate anni 6983 impiorum dux in superiores
partes ponti Euxini classem misit et Chersonesi
Tauricæ urbem magnam Capham occupavit. Æs-

λίεθρον τὸ Κίφιν λεγόμενον τῆς Χερβονήσου τῆς ἐν τῷ Ταυρικῷ. Τῷ δὲ θέρει τοῦ 'ς'ζ'πεδ' ἔτους ἀπῆλθεν κατὰ τῆς Βλαχίας μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Τῷ δὲ Σεπτεμβρίῳ τοῦ 'ς'ζ'πε' ἔτους ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Βλαχίας μᾶλλον ἡττηθεὶς ἢ ἡττήσας, καὶ τὸν μὲν μπεηλέρμπετην ἀφῆκεν ἐν τῇ Σοφίᾳ πόλει, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς Ἀνδριανούπολιν.

Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους τῇ πρώτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐπῆλθέ μοι ρευματισμὸς εἰς τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γόνατα, καὶ ἐξῆλθέ μοι τοῦ στόματος καὶ ῥινὸς καὶ ὠτίων τοσοῦτος χυμὸς, ὥστε ἀπελπίσθην παρὰ πάντων, καὶ τρις τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέλαθον· ὅπερ καὶ εἶθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ θερσιπεία πάντων τῶν ἐμὸν δυσχερῶν, γήρους τε καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας. Οὐ μόνον γὰρ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ συνήθων τῶν ἐκ νεότητος ὕστερ-
ρημένος ἤμην, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀναγκαίων τῆς καθημερινῆς τροφῆς. Οἶμαι ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐχαριστία Θεοῦ χάριτι αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρησά μοι πολλὰ τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἐπιστῆσαι· οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἀμάρτημα οὐδὲ πρᾶξις οὔτε ἄλλη πᾶσα κακία ἣν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλῃσα ὁ ἀνάξιος καὶ ἀθλιός, κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ πράξεις· οἷός τις, θέσει τε καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος πώποτε. Ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου κω-
φός· **452** ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σημαντήρια ἤκουον. Καὶ ἵνα εἰς τὴν αὖν πρόνοιαν ἀπαλλαγῶ μετὰ τὸ παρελθεῖν τὰς ἐναπολειφθεῖσας μοι τοιαύ-
τας ἡμέρας τῆς ζωῆς, ἐπελθόντος μοι τοῦ θανάτου,

tate anni 6984 in Valachiam profectus est cum omnibus copiis suis : unde anni sequentis mense Septembri victus magis, quam victor rediit, et, beglerbego in urbe Sophia relicto, ipse Adrianopolim venit.

Anni ejusdem Octobris die primo rheumatismus caput mihi et genua invasit, fluxitque tantum pituitæ ex ore, naribus et auribus, ut omnes desperarent de salute mea et ter particeps fierem immaculatorum mysteriorum. Utinam me abstulisset mors, medicina et requies malorum meorum omnium, senectutis, infirmitatis et inopię. Etenim non solum multis optimis viris, quorum consuetudine usus eram inde ab adolescentia, sed etiam rebus ad victum quotidianum necessariis privatus eram. Spero tantorum malorum patientia et grato erga Deum animo, ipso propitio, veniam me impetraturum esse multis, quibus eum offendi, peccatis. Nullum enim est in vita humana peccatum vel flagitium, nec ulla omnino nequitia, quam ego indignus et miser cogitatione, verbo et voluntate non commiserim, qui iudicio, proposito et actione peccavi, quantum nemo unquam ante. Verum enimvero liberatus a morte, ex illo morbo diu ita surdus mansi, ut ne ejus quidem, qui prope me loqueretur, verba audirem. Atque ut ad supremam Providentiam reverterer, præteritis his, qui mihi reliqui sunt, diebus vitæ, et morte, requiete hominum, ut

τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ Θεὸς Ἰῶβ προσ-
ηγόρευσεν, ἐδεξθῇν οὕτως τοῦ Θεοῦ· « Ἀλλ' εἰ με, Σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν (τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν σῶν κρυμάτων; τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἶονεἰ μου τὰ πάθη βδελυττομένης, τῆς δὲ δικαιοσύνης δρώσης τὸ ἐσωτῆς), εἰς γοῦν τὸν ἐνδεχόμενον λῆξιν τόδε χρόνον δοῦναι δίκην ἐμὸν παράσχου, ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα τὸν ἀπέραντον, ἐνθα οὐκ ἔστι πραγμάτων ἀποκατάστασις. Ἐνταῦθα τοίνυν ἀν-
καθάρως, ἀπασι χρησάμενος τοῖς εἰς τοῦτο φέρου-
σιν, οὕτω τῶν τῆδε μεταστήσας ἀξιώσων με τοῦ μὴ τῶν σῶν ἐκπεσεῖν με οἰκτιρμῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τε καὶ τρίτῃ παρουσίᾳ σου. »

Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους 'ς'ζ'πε' ὁ ἀμνηστὸς ἀποστellaς πλείστον στρατόπεδον κατὰ τοῦ Ναυ-
πάκτου, ἵνα παραλάβῃ αὐτὸν, εἶτα εἰς τὴν ἀγίαν Μαύραν ἐπέλθῃ· ὅθεν βοηθεῖα Θεοῦ οὕτε τὸν Ναυ-
πακτον παρέλαθε τῷ αὐτῷ ἔτει, οὔτε κατὰ τῆς ἀγίας Μαύρας ἦλθεν, ἀλλ' ἐπέστρεψεν ἀπρακτός.

Τέλος τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ ἤτοι χρονικοῦ βιβ-
λίου, περ' ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως ποιηθὲν αἰτήσας
τινῶν εὐγενῶν **453** Κερκυραίων, παρακαλοῦντων με ἵνα μὴ σιωπῇ παραλείψω ἀ οἶδα ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἤκουσα καὶ ἀνέγνωκα. Καὶ οὕτως ἔγραψα ἰδιῶ-
χειρως καὶ ἀπέδωσα ἀνὰ χεῖρας τοῦ εὐλαβεστάτου Ιερῆως κύρ Ἀντωνίου. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὖ-
χεσθὲ μοι διὰ τὸν Κύριον, εἰ ἐλαθέ τι· τὸ γῆρας γὰρ τὸ ἐμὸν καὶ ἡ δεινὴ ἀσθένεια οὐκ εἰσέ με καλῶς διορθῶσαι. Ἐγγραφή οὖν ἔχει τῷ ἀπὸ τῆς
κτίσεως κόσμου 'ς'ζ'πες', Μαρτίου κθ', ἡδικοτιῶνος·
ἐνδεκάτης.

eam divus Jobus appellavit, sopitus, ita Deum pre-
catus sum : « Quodsi, Salvator, pati me necesse
est (quis enim novit altitudinem judiciorum tuo-
rum? siquidem benignitas tua detestatur miseria
meas, justitia autem facit, quod sum est), in
tempus hoc, quod finem habet, pœnis me multa,
non in futurum tempus, cujus nullus finis, nulla
rerum reparatio est. Ille igitur cum me purgaveris
usus miseriis omnibus, quæ huc faciunt, ita me
hinc transferre dignare, ut non excidam miseri-
cordia tua in altero tuo et horribili adventu. »

Ἐstate anni 6985 ameras ingentem exercitum
misit, qui Naupactum caperet, deinde invaderet
Sanctam Mauram. Verum auxiliante Deo factum
est, ut nec Naupactum subiret eo anno, nec San-
ctam Mauram adoriretur, sed re infecta rediret.

Finis libri hujus historici sive chronici, quem
ego rogatu nobilium quorundam Corecyæorum
conscripsi, qui cohortabantur me, ut ne silentio
premerem, quæ vidissem oculis, audissem, legis-
sem. Itaque manu mea hæc scripsi et in manus
sacerdotis religiosissimi Antonii tradidi. Lectores,
ignoscite mihi per Dominum, si quid prætermisi.
Senectus enim et summa infirmitas mea non sive-
runt me accurate omnia elaborare. Scribebam
anno a mundo condito 6986, mensis Martii die 29,
indictione undecima.

GEORGII PHRANTZÆ

CHRONICON MINUS.

EDITORIS ROMANI MONITUM

(*Classici Auctores*, tom. IX, p. 591).

Georgii Phrantzæ prolixum Chronicon Latine a se conversum Jacobus Pontanus libera quadam ratione olim ediderat; deinde Græce Carolus Alterus fideliter ante hos annos vulgaverat. Sed tamen præter illud prolixum, ut dixi, Chronicon, aliud brevius ineditum ejusdem Phrantzæ Leo Allatius commemoraverat in *Diatriba de Georgiis*, et contra Creyghtonum, quod Allatii indicium Fabricius, Caveus, alique bibliographi recte adnotaverant. Ego vero bibliothecæ Vaticanæ olim præsidens, animadverti in codicibus Græcis Otthobonianis sub n. 260, p. 113-207, hoc ipsum Allatio cognitum Phrantzæ scriptum; quod cum vix cœpisset exscribere, bibliothecæ otium cum graviore officio commutavi. Quia tamen vulgandi aliquando opusculi studium non dimiseram, benivolam nactus operam Cl. viri Augustini Theineri, apographum integrum ex Otthoboniano codice manu ejus confectum habui; quod typis mox traditurus, nihil opportunius me facturum putavi, quam si alterius Cl. viri Joannis Franzii, Romæ versantis, auxilium criticum ad editionem curandam invocarem; non tam quia Phrantzam patrono homonymo Franzio commendabam, quam quia barbariorem Chronici sermonem, qualem tum Græcia corrupta jam usurpabat, peritissimo dialecti ejus magistro exhibebam, qui grammatico bis tractatu eandem docuit et enucleavit. Sed cur ego plura? ipsum jam Cl. Franzium præfantem audiamus.

JOANNES FRANZIUS LECTORI

Epitome Chronici, scilicet Chronicum hoc minus, etsi, dialecto rudiore confectum, nihil habet quod possit, styli gratia, ad legendum invitare, tamen, cum ex codice sit descriptum paulo meliore, quam quo Car. Alterus usus est in Chronico majore edendo, certe propter lectiones varias, visum dignum est, quod typis exprimeretur. Quippe Chronicum minus, qui comparare volet cum Chronico illo majore, facili opera alterum altero explicari quodammodo et restitui posse in plurimis locis intelliget. Nos hic pauca defungamur. Et Chronicum minus quidem majore recentius videri, nemo erit qui ambigat. Tanta enim inest in eo verborum constructionisque perversitas, ut, quanquam Phrantzen concedamus stylo malo usum esse, tamen cum eo, qui epitomen compilavit, multo pejus actum esse appareat. Ille voces vel nomina recentiora certe studet evitare, hic infimo quoque maxime gaudet, opinor, quod orationem faciliorem ita fieri magisque dilucidam existimaverit. Quæ cum ita sint, tametsi quispiam de diversis auctoribus cogitaverit, tamen causa nulla est, cur Phrantzen hujus epitomes auctorem esse negemus, qui scilicet, ut in minore Chronico, minore cura usus sit, idque, nescio quo consilio, dialecto negligentiore composuerit. Nam illud certe verisimile non est, primo Chronicum hoc minus esse confectum, ex quo majus illud Phrantzes concinnaverit.

Quidquid sit, quemadmodum alterum Chronicum ex altero explicatur, ita nunc demum qui velit, eum jure suo posse ad emendandum Phrantzæ Chronicum accedere.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΦΡΑΝΤΖΗ

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΙΚΡΟΝ.

Οἱ κτε:δς Γεώργιος· Σφραντζῆς ὁ καὶ πρωτοδεστιά-
ριος, Γρηγόριος τάχα μοναχός, ταῦτα ἐγράψαμεν
ὕπὲρ τῶν κατ' αὐτὸν καὶ τινῶν μερικῶν γενομένων
ἐν τῷ τῆς ἀθλίως ζωῆς αὐτοῦ χρόνῳ.

Ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως

αυα'.

Καλὸν ἦν μοι εἰ οὐκ ἐγεννήθην, ἢ παιδίον ἀποθα-
νεῖν· [Chron. māj. p. 65.] ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐγέν-
ετο, ἰστέον ὅτι ἐν ἔτει ς'βθ' ἐγεννήθην Ἀβγούστῳ
λ', ἡμέρᾳ γ'· ἀνεγεννήθην δὲ ὑπὸ τῆς ὁσιωτάτης καὶ
ἀγίας Θωμαῖδος, περὶ ἧς ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ
μέλλομεν διηγήσεσθαι τάληθές.

αυβ'.

Καὶ τῇ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ δεκάτου ἔτους
ἐσποτώθῃ ὁ Ἀμηνρᾶ Παῖαζήτης παρὰ τοῦ Τεμήρη,
δς δὴ Παῖαζήτης ἦν πέμπτος· αὐθέντης τῆς γενεᾶς
αὐτοῦ. [67] Ἐρτογορούλης γὰρ ἦν ὁ πρῶτος· καὶ ὁ
δεύτερος Ὀτμάνης, ἐξ οὗ καὶ Ἀτὺμαλίδαι· ὁ τρί-
τος Ὀρχάνης· ὁ τέταρτος Μοράτης· ὁ πέμπτος Παῖα-
ζήτης· ὁ ἕκτος Μεχεμέτης· ὁ ἕβδομος Μοράτης· ὁ ὄγ-
δοος Μεχεμέτης, δς δὴ καὶ ἡμεῖς ἠχμαλώτευσεν καὶ
ἐξέλασεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

αυδ'.

Εἰς τὰς ἀρχὰς οὖν τοῦ ιβ' ἔτους ἐπανήλθεν ἀπὸ
τῆς δόσεως εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὁ ἅγιος βασι-
λεὺς κύρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

αυε'.

Καὶ τῷ ιγ' ἔτει, μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἡ' ἐγεννήθη αὐτῷ
καὶ ὁ δεύτερος Κωνσταντῖνος, δς ἐγεγόνει καὶ βασι-
λεὺς· ἀφ' οὗ δὴ ιβ' ἔτους μέχρι καὶ τοῦ κα' πολλῶν
γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων, λέγω δὴ
τῆς εἰς τὴν δύσιν ἀφίξεως τῶν ε' υἱῶν Ἀμηνρᾶ τοῦ
Παῖαζήτη, ἡγουν τοῦ Μουλσουμάνου, τοῦ Μωσῆ, τοῦ
Ἰεσσαί, τοῦ Μεχεμέτη, καὶ τοῦ Ἰωσούφ, δς ἐγγρά-
νει καὶ Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνυμάσθη· τοῦ
θανάτου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Θεσ-
σαλονίκην, καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖ τοῦ ἁγίου βασι-
λέως κύρ Μανουὴλ, καὶ θείου αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ
αὐτοῦ δεσπότης κύρ Ἀνδρονίκου εἰς τὴν Θεσσαλονί-
κην καταστάσεως· καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότης κύρ
Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὸν Μυζιτράν·
καὶ τοῦ ἁγίου βασιλέως· καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κύρ Μα-
νουὴλ εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύσεως· καὶ θανάτου τοῦ
Ἀμηνρᾶ Μουλσουμάνου παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ
Μωσῆ, καὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ
μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου κύρ Μανουὴλ· καὶ τῆς
περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσης ἐκτυπλώσεως Ὀρχάνῃ
τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουλσουμάνου· καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ

τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Με-
χεμέτη τοῦ καὶ κύρ Ἰαζῆ· καὶ τῆς ἡττῆς καὶ ἐπι-
στροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολήν, καὶ πάλιν ἐλεύ-
σεως αὐτοῦ διὰ τῆς πόλεως εἰς τὴν δύσιν, καὶ τῆς
νίκης αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου Μωσῆ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ
δευτέρου υἱοῦ τοῦ ἁγίου τοῦ βασιλέως κύρ Μανουὴλ
Κωνσταντίνου τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ, ἀλλὰ
δὴ καὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ· καὶ τῆς γεννήσεως εἰς
τὴν πόλιν τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Μιχαὴλ, καὶ τοῦ
θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος· καὶ τοῦ θά-
νάτου ὁμοίως τοῦ Τζαλαπῆ κύρ Δημητρίου· καὶ τῆς
γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Δημητρίου, καὶ
τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Θωμᾶ, καὶ ἄλλων τινῶν με-
ρικῶν ἀναγκαίων. Ταῦτα δὴ πάντα διὰ τὸ τῆς ἡλι-
κίας μου ἀτελὲς πάντῃ οὐ καλῶς εἰδότες μου καὶ
ἀκριβῶς, ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἐγένοντο καὶ πῶς,
σιωπῇ παραλείπω.

υιγ'.

[96] Τὸν δὲ Ἰούλιον μήνα τοῦ κα' ἔτους ἐξελθὼν
ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ὁ
ἅγιος βασιλεὺς κύρ Μανουὴλ.

υιδ'.

Καὶ ἀπῆρεν αὐτὴν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ κβ' ἔτους.
Ἐπ' αὐτῇ ἐκεῖ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς
τὸν Μορέαν, καὶ ἐκτίσεν τὸ Ἐξιμλίον.

υιε'.

Τῷ κγ' ἔτει Μαρτίῳ γὰρ ἔσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν
Κεγχρεῶν ὀνομαζομένων. Καὶ τῇ η' τοῦ Ἀπριλλίου
μηνός, ἡρξάτο [107] ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν
αὐτὸ δὴ τὸ Ἐξιμλίον, ὅπερ ἔστι τὸ μῆκος οὐργυρί-
ων· ἀνέστησεν δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ργ'. Εὐρέθησαν
καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λέγοντα οὕτως, «Φῶς ἐκ
φωτὸς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν
αὐτοκράτορα Ἰουστινιανόν, καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ
δοῦλον Βικτωρῆνον, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι
εἰσὶντας ἐκ Θεοῦ ζῶντας.»

υις'.

[108] Καὶ τῷ κδ' ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ ἐπανέστρεψαν
εἰς τὴν πόλιν· ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ δὴ
τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Εὐδόκιμος
ἀπέθανε· καὶ τῇ κα' Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει
πατριάρχης ὁ Ἐφέσου κύρ Ἰωσήφ.

υιζ'.

Καὶ τῷ κς' ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν ὁ βασιλεὺς
κύρ Ἰωάννης ἐν ὧρᾳ τοῦ φθινοπώρου, [109] ἐν ᾧ
δὴ καιρῷ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος τὸν πᾶ-
σιν υἱὸν τοῦ Παῖαζήτου ἐκείνου τὸν Μουσταφᾶν
ἀπῆρε διωκόμενον παρὰ τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ Με-

* Numeri inter uncas positi Lectorem revocant ad loca parallela Chronici majoris.

χεμέτη, καὶ εἰς τὴν Λῆμνον ἀπέστειλε, μετέπειτα **A** δὲ εἰς τὸν Μυζήθρον. Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ δὴ ἔτους, θανατικοῦ γενομένου ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ καὶ φαμλικῶς εὐρισκομένων εἰς κάστρον ἐν τῶν ἐκεῖσε, κέφαλατεύοντες ὁ γαμβρός μου Γρηγόριος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μωμωνᾶς, ἀνὴρ ἀριστος, υἱὸς μεγάλου δουκὸς τοῦ Μωμωνᾶ, καὶ αὐθέντης ποτὲ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν· ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀδελφή μου καὶ γυνὴ αὐτοῦ καὶ παῖδόν ἐν αὐτῶν θῆλυ ἀπέθανεν, πρῶτον τὴ παιδίον, καὶ εἰς ζ' ἡμέρας τοῦ παιδὸς ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ εἰς ζ' ἡμέρας τοῦ πατρὸς ἡ μήτηρ αὐτοῦ· ἔτι δὲ καὶ ἕξ τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· ἐναπολειφθέντων δὲ δύο καὶ μόνων τῶν αὐτῶν, ἐλθόντες ἐν τῇ πόλει εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοὺς ἀθλίους μου γενέτας, οἱ καὶ ἀλλοτρίως ἀπέθανον ἀκούσαντες τοῦτο, εἰ **B** καὶ οὐκ ἀπέθανον, ὡς τελέως ἀπὸ τοῦτου μετέπειτα καὶ ἀσθενεῖς, ὅπερ ἦν καὶ αἴτιον τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὸν γεννίσαντά με εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ αὐθεντοπούλου κύρ Θωμᾶ εἰς τάξιν κατὰ αὐτοῦ, καὶ ἐμοῦ μετ' αὐτοῦ εἰς ὑπηρεσίαν ἐπὶ τραπέζιου καὶ κελλιώτου αὐτοῦ, ὡς ὠρίσθημεν παρὰ τοῦ ἁγίου βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ ρηθέντος αὐθεντοπούλου, καὶ ἡτοιμαζόμεθα· καὶ ἀπὸ τοῦ ὅτι ὁ μὲν ἐμοῦ πρῶτος ἀδελφός ἦν εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ μετ' ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἀφελὲς καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφούς, εἰς τὴν τοῦ Χαρσιανίτου λεγομένην μὲνην, ἐν ἣ ἦν καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν διδάσκαλός κύρ Ἰωσήφ, γέγονε καλὸ γερὸς. Τοῦ δ' αὐτοῦ θανάτου γενομένου περὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος εἰς τὴν πόλιν ἐν μηνὶ Αὐγούστῃ ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας λοιμῶδες νόσῳ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιθὸς μονῇ.

υιή'.

[110] Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κς' ἔτους ἐστάλη καὶ εἰς τὸν Μορέαν παρὰ τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ αὐθεντοπούλος κύρ Θωμᾶς· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ ἐπανέστρεψε καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης· καὶ ἐμὲ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ πατήρ αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ προσηγάγετο Μαρτίῳ ιζ', ὑπάρχοντός μου χρόνων ις', ἐκείνου δὲ τοῦ ἁγίου ξθ'.

υιθ'.

Καὶ τῷ κς' ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία, ἡ τοῦ Μόντες Φερβάντες μαρκισίου θυγάτηρ. Καὶ τῇ ιθ' τοῦ Ἰαννουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη αὐτήν, καὶ ἐστέφθη καὶ βασιλεὺς ὁ κύρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἐν ἣ δὴ στέψει ἐγεγόνει δυνεως ἑορτῶν ἑορτὴ καὶ πανηγυρὶς πανηγύρεων.

υκ'.

Καὶ τῷ κη' ἔτει ἦλθεν ὁ Ἀμηνᾶς ὁ καὶ κύρ Ἰσίδης καὶ Μεχεμέτης ἵνα ἀπὸ τῆς πόλεως περάσῃ εἰς τὴν ἀνατολήν· καὶ προμαθόντες ὡς ἐν μυστηρίῳ ἀπὸ εἰῶν ἐκείνου, ὅτι ὑπάγει· ἵνα τὰ τῆς ἀνατολῆς διορθώσῃ, καὶ, ὡς ἂν ἐπιστρέψῃ, ἔχει σκοπὸν καὶ μελέτην ἐλθεῖν κατὰ τῆς πόλεως, πάντες οἱ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου ἐμμετρουθίντες τὴ μυστήριον ἀρχόντες

καὶ τῶν ἱερομονάχων παρώτρυνον καὶ ἐβούλευον τῷ βασιλεῖ ἵνα πιάσῃ αὐτόν· ἐκεῖνος δὲ οὐ κατεπεισθὴ ποτὲ, λέγων, Οὐκ ἄθετῶ τὸν ὄρκον ὃν πρὸς ἐκείνον ἐποιήσάμην, ἂν ἐβδαιοῦμην καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἐλθῇ, μέλλει αἰχμαλωτεύσειν ἡμᾶς· εἰ δὲ πάλιν ἐκεῖνος ἀθετήσῃ τοὺς ὄρκους τοῦ, ἀπέμεινεν εἰς τὸν Θεὸν τὸν πολλὰ πλεῖον δυνάμενον ἐκείνου· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδέ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔστειλεν εἰς ἐνάτησιν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀσεβοῦς, ἀλλὰ μόνους τὸν ἀριστον ἄνδρα Δημήτριον τὸν Λεοντάρην, Ἰσαάκιον τὸν Ἀσάνην, καὶ Μανουὴλ πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνόν, μετὰ πολλῶν ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ δώρων· [112] οἱ καὶ συνήντησαν αὐτῷ περὶ τὰ Κουτουλου, καὶ ἦλθον μετ' ἐκείνου ἕως τὸ Διπλοκιδόνιον, ὅλην δηλονότι τὴν ὁδὸν ὁμιλῶν μετὰ τοῦ Λεοντάρη· ἐκεῖσε δὲ εἰς τὸ Διπλοκιδόνιον εὐρεθέντες καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετὰ ἐνὸς κατέργου ἵνα περάσῃ ἐκείνον, καὶ ἐμβᾶς εἰς αὐτὸ, εἰς τὴν θάλασσαν μέσον ἐχαιρετήθησαν πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τὰ κάτεργα, καὶ ὁμιλοῦντες ἀπῆλθον μέχρι εἰς τὸν πέρα τόπον τῆς ἀνατολῆς, ὅπερ νῦν Σκουτάριον ὀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ κατέργου ἀνέβη εἰς τένδαρ ὅς αὐτῷ προητοίμασαν· οἱ δὲ βασιλεῖς μετὰ τῶν κατέργων τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ ἀποστολάς τροφίμους πρὸς ἀλλήλους ἀποστέλλοντες, περὶ τὸν ἐσπερινὸν ἐκεῖνος μὲν καθολικεύσας ὁ πῆλ' ἔγενετο τὴν ὁδὸν τὴν περὶ τὴν Νικαρχιδεῖαν φέρουσαν· οἱ δὲ βασιλεῖς ἐπανέστρεψαν οἰκαδε. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ **C** ἔτους ἐπαναστρέψαντος εἰς τὴν δύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιπόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν· ὁ δὲ ἅγιος βασιλεὺς ἐτοιμάσας τὸν Λεοντάρην Δημήτριον ἔστειλε πρὸς ἐκείνον, ἵνα καὶ περὶ τῶν προμελειτωμένων μάθῃ καὶ προμηνύσῃ καὶ ἐκεῖνον ἐλέγξῃ διὰ τῆς καλῆς ἀγάπης· καὶ τιμῆς ἧς πρὸς ἐκείνον ἐπεδείξαντο, καὶ διὰ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοιοῦτου ἀποκρισιαρχίου, τοῦ προώπου λέγω καὶ τῶν δώρων ὧν προσεκόμιζεν. Ἰδὲν οὖν αὐτὸν ὁ Ἀμηνᾶς μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης· ὅτι πλείστης, καὶ τέλος εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ ἡμέρας ὅτι οὐκ ὕγιως ἔχω· ἅμα θέλω γενῆν καλὰ, καὶ θέλωμεν γάγειν καὶ πιεῖν ὁμοῦ καὶ ὁμιλήσιν· ἐκεῖνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε. Καὶ τὸν μὲν Λεοντάρην τὸ τυχερὸν οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἦν εἰς τὴν κατοῦναν αὐτοῦ, καὶ τάχα θαυμάζων πῶς οὐδὲν προσκαλεῖται αὐτὸν **D** ὁ αὐθέντης, ἵνα καὶ τὰς δουλείας αὐτοῦ ἀκούσῃ· τούτου μαθόντος τὸν θάνατον αὐτοῦ κατ' αὐτὴν δὴ σχεδὸν τὴν ὥραν, ἐπειδὴ [δὲ] τὰς στρατάς ἐκλείπει κρυφίως τὰς φερούσας εἰς τὴν πόλιν, καὶ πολλοὺς γραμματοκομιστὰς ἀποστείλας ὁ Λεοντάρης, οὐδὲν τοὺς ἀφῆκαν νὰ διέλθουν, καὶ ἡμέραι παρῆλθον, ἰδοὺ ἀπὸ τούτου τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπεκαλύφθη μυστήριον, καὶ θροῦς μέγας ἐγένετο καὶ βουλή καὶ μελέτη, καὶ πολλοὺς ἐλέγχους ὁ ἅγιος ἔλαθε βασιλεὺς παρὰ τῶν βουλευόντων ἵνα πιάσῃ αὐτόν, εἰς τὴν μανὴν τῆς Περιθιλέπτου δι' αἰτίαν θανατικοῦ εὐρισκομένου· μόλις οὖν ποτε δι' ἄλλης ὁδοῦ τῆς εἰς τὴν Μεσημβρίαν ἀπαγωγῆς σταίλας ὁ Λεοντάρης ἄνθρωπον, καὶ ἀπ' ἐκεῖ διὰ θαλάσσης ἐλθόντος, ἔφερε

γραφὴν ὅτι ὁ Ἀμνηρὰς ἀπέθανε· καὶ ἐγένετο τοῦτο ἅπῃ δὴ τῇ, ἡ Ἑσπερία ἀνελθόντος κλαυθμοῦ· καὶ εἰς τὸ πρῶτ' ἀγαλλίας· καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν φροντίδα καὶ βουλὴν καὶ μελέτην, πότερον νὰ ἔχουσι (πρὸς) τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μουράτην ἀγάπην καὶ νὰ παραχωρήσωσιν εἶναι αὐτὸν αὐθέντην, ὡς καὶ τὰ ὀρκωμοτικὰ αὐτῶν διελέμβονον, ἥ νὰ φέρωσι τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ τοῦ Μωζιθρᾶ, καὶ ποιήσωσιν αὐτὸν αὐθέντην εἰς τὴν δύσιν, καὶ ὁ Μουράτης ἐνὶ εἰς τὴν ἀνατολὴν αὐθέντης· τοῦ μὲν ἀγίου βασιλέως καὶ πατρὸς τὸν πρῶτον βουλευομένου καὶ κρίνοντος δικαίων ἐκ πολλῶν αἰτιῶν· τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Δημητρίου ὅτι νὰ ποιήσωσιν τὸν δευτέρον, καὶ ὅτι δίδῃ τοὺς καὶ τὴν Καλλίπολιν, μόλις δὲ ποτε οἴοναι ὡς κατὰ παραχώρησιν δέδωκεν ἔξωσιαν ὁ ἅγιος βασιλεὺς τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἡ ὧς θέλεις, ἐπειπὼν, ποιήσων· ἐγὼ γὰρ εἰμι, υἱέ μου, καὶ γέρον καὶ ἀσθενὴς καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου· τὴν δὲ βασιλείαν καὶ τὰ αὐτῆς δέδωκα πρὸς σέ, καὶ ποιήσων ὡς θέλεις. »

υκα'.

[114] Καὶ ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ κθ' ἔτους μετὰ κατέργων ἀπελθόντος εἰς τὴν Καλλίπολιν τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου Ἀμνηρᾶν τὸν Μουσταφᾶν φέρων ἀπὸ τοῦ Μορέως αὐθέντην ἐξέβαλεν εἰς δύσιν, καὶ ἡ Καλλίπολις αὐτὸν προσεκύνησε· καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως, τάχα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἀπεκρίνατο, Πάντες οἱ Τοῦρκοι λέγουσιν ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν ἡ Καλλίπολις ἐνὶ, καὶ οὐδὲν ἐμπορεῖ νὰ τὴν διώσωμεν, πολλὰ τοῦ Μουράτη ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν δι' ἀποκρισιαρίων δεομένου καὶ τάσσοντος. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους περάσαντος τοῦ Παϊζήτου ἀπὸ τὸ ἐπάνω στενὸν εἰς τὴν δύσιν, ἀνδρὸς χρησίμου Μελαρμπεὶ καὶ βιζήρου ὄντος τοῦ πατρὸς τοῦ Μουράτη, καὶ τὴν Ἀγκυραν ἔχοντος κεφαλατικόν, εἰς τὸ, ἂν δυνηθῇ, νὰ κρατήσῃ εἰς τὴν ἔξωσιαν τοῦ Μουράτη τὴν δύσιν δηλονότι· καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἀπελθόντος ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, ἐπίασεν αὐτὸν δὴ τὸν Παϊζήτην καὶ τὸν ἐσκότωσε, καὶ τὴν εἰς τὴν δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσεβῶν ἐκυρίευσεν· καὶ πάλιν ἐπιστρέψας [116] ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλίπολιν τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπέρασεν εἰς τὴν ἀνατολὴν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μουράτη εἰς τὴν Προῦσαν εὐρισκομένου, καὶ ἡττηθεὶς ἐπανεστρέψεν εἰς τὴν δύσιν. Καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέρασεν, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Μουράτης μετὰ Γενουϊτικῶν καρδιῶν, καὶ διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ ἐφθασε καὶ ἐσκότωσε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λ' ἔτους.

υκβ'.

Καὶ τῇ η' τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔστειλε καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν διὰ τοῦ Μιχάλμπεϊ· καὶ τῇ ιε' τοῦ αὐτοῦ ἦλθε καὶ ὁ Μουράτης καὶ αὐθέντης αὐτοῦ, καὶ ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν, φέρων μετ' αὐτοῦ καὶ δεσμίους καὶ τοὺς ἀποκρισιαρίους, οὓς προαπέστειλαν εἰς ἐκείνον διὰ κατὰστασιν ἀγάπης, Δημητρίον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ ἐν γριμματικῶν Ἀγγέλων τὸν Φιλομάτην, καὶ τῇ

κβ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐπολέμησεν αὐτὴν δὴ τὴν πόλιν καθολικὸν πόλεμον.

υκγ'.

[117] Καὶ τῇ ς' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ λα' ἔτους ἀπῆλθεν ἀπρακτος ἀπὸ τῆς πόλεως βοηθεῖ Θεοῦ· καὶ τῇ λ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν ὁ Μουσταφᾶπουλος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ Μουράτη καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔπεσεν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περίβολον· καὶ ἐπὶ τὴν αὐτὴν τῇ α' Ὀκτωβρίου ἦλθεν εἰς προσκύνησιν τῶν βασιλέων· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἀριστον ἐγένετο τὸ τῆς ἡμιπληξίας νόσημα τῷ ἁγίῳ βασιλεῖ κύρ Μανουῆλ, ὃν ἰδόντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, μετὰ τοῦ Μουσταφᾶπουλου Τοῦρκοι καὶ θαυμάσαντες καὶ ἀπ' αὐτῆς μόνης τῆς θεωρίας αὐτοῦ μετὰ θαύματος ἔλεγον ὅτι τὸν τῆς πίστεως αὐτῶν ἀρχηγὸν Μαχούμετ ὁμοιάζει· ὡς καὶ ὁ ποτὲ Παϊζήτη· καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ εἰρηκεν, ὅτι τὸν βασιλέα καὶ ὁποῦ οὐδὲν γνωρίζει αὐτὸν καὶ ἀπὸ μόνης τῆς αὐτοῦ θεωρίας θέλει εἰπεῖν ὅτι ἡ Αὐτὸς τυχεῖναι νὰ ἐνὶ βασιλεὺς· ὁ δὲ Μουσταφᾶπουλος πλημμελῆσας καὶ πλείους ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ συμδὲν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον τέλος ἀπῆλθεν μέχρι καὶ τῆς Σηλυμβρίας καὶ μικρὸν διατρίψας ἐπανεστρέψεν εἰς τὴν πόλιν καὶ περάσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν· τὴν δὲ ἔαρ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέρασε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἐσκότωσεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν ἰδίων αὐτοῦ. [118] καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐχάλασε καὶ ὁ Τουρκαχάνης τὸ Ἐξαμίλιον εἰς τὸν Μορέαν καὶ πολλοὺς τῶν Ἀλβανικῶν ἐσκότωσεν· καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐφυγεν ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Δημήτριος μετὰ Παρίωνος Ντώρια καὶ Γιούργη Ἰσαούλ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Ντώρια, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Γαλατᾶν ἵνα ὑπάγωσιν εἰς τοὺς Τοῦρκους, εἰ καὶ οὐκ ἀπῆλθον, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγγαρίαν.

υκδ'.

Καὶ τῇ ιε' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ λβ' ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ποιήσας δεσπότην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Κωνσταντῖνον, καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἀντ' αὐτοῦ· τῇ δὲ κβ' τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὀρκωμοτικὰ ἀγάπην μετὰ τοῦ Ἀμνηρᾶ τοῦ Μουράτη, ἀποκρισιαρίων ἀπελθόντων Λουκά τοῦ Νοταρᾶ τοῦ γεγονότος ὑστερον καὶ μεγάλου δουκὸς, τοῦ Μελαχρηνοῦ Μανουῆλ καὶ ἐμοῦ δι' αἰτίας ταύτας· ὅτι ὁ μὲν Μελαχρηνὸς προαπῆλθεν εἰς τὸν Ἀμνηρᾶν, καὶ ἐγνώρισεα ὅτι θέλει γενέσθαι τὴν ἀγάπην· ὁ δὲ Νοταρᾶς ἵνα τελέσῃ αὐτὸς καλῶς κατὰ τὸ δυνατόν ὡς χρησίμος καὶ καλὸς· ἐγὼ δὲ ὡς ἀπὸ τὴν ἁγίαν δίσπονιναν συγγενίδα αὐτοῦ δὴ τοῦ Ἀμνηρᾶ ἀπὸ τὴν μητέραν του, καὶ ὅτι, ἂν δεῖσῃ, νὰ γράψω καὶ δι' ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸν ἅγιον βασιλέα καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὐρισκόμενον.

υκε'.

[119] Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ λγ' ἔτους ἐπανῆλθεν καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Δανούδιον ποταμὸν Κελλίου ὀνομαζομένου ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης, ἀπελθόντων κα-

ταργίων ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκεῖσε. Προέπεμψε γὰρ ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἄνθρωπον ἀλλόγλωσσον καὶ ἄλλογενῆ, τοῦ ἐλθεῖν διὰ τῆς στερεᾶς μετὰ πιτταχίου ὑφίλου, ὡς περ ἐλθόντος ἐζήτει νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα ὅτι ἔχει τι τῶν ἀναγκαίων. Τοῦτο πῶς ἤθελε γενῆν, ἄνθρωπος τοιοῦτος νὰ ἴδῃ βασιλέα ἀσθενῆ; Κατάκοιτος γὰρ ἦν· καὶ μόνος πρὸς μόνον. Πολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων, τέλος ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον δύο τῶν Κελλιωτῶν καὶ συντρόφων μου, καὶ εἶπον τῷ ἀνθρώπῳ· Ἦ τῷ παρόντι εἶπε τὸ θέλον (δείξαντες ἐμὲ), ἣ ἀπελθε ἐνθα οἴλεις. Τότε παραλαβὼν με ἴδω, δέδωκέ μοι χαρτὴν τι ὑφίλου, καὶ ἐδήλωσέ μοι καὶ ὅθεν καὶ ὅποτε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διώρυξασα τὸ ὑφίλον καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφερον ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν· [120] ἐπεὶ χαρίεντα μέλλει ἀναφέρειν ἐκεῖσε τῆς ἀγίας; δεσποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς τοῦ δεσπότης λιπόντες εἰς τὸ κυνήγιον· καὶ ἀναγνοῦς τὸν χάρτην ὅτι καὶ ὑγιαίνει καὶ ἀπέρχεται καλῶς καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν, καὶ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὸ Κελλιν ὀνομαζόμενον λιμῶνα κάτεργα ἵνα ἐπάρωσι καὶ φέρωσιν αὐτὴν, ἐχάρησαν μεγάλως καὶ μετὰ μικρὸν ὀρίζει ὁ ἅγιος βασιλεὺς πρὸς τὴν ρουχάριν αὐτοῦ, Δὲς πρὸς τὸν Φραντζῆ τὸ καθάδι, τὸν μολιθὶν χαμουχάν, τὸν μετὰ βαρεοκοιλίας ἐνδεδυμένον, καὶ ἀμέλει καὶ τὸ σεντούκιν ὅπερ μοι ἐζήτησεν· ἦν γὰρ εἰς τὰς χειράς μου σεντούκιν κάλλιστον καὶ μέγα, ἔχον πολλὰ καὶ καλὰ εἶδη· ἅπερ·διεδόθησαν τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Καὶ τέλος ἐζήτησα ἐγὼ τὸ σεντούκιν, καὶ ὥρισέ μοι ὅτι αὐτὸ ἦτον τοῦ ἀσθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου, καὶ εἶχα ἐν αὐτῷ μετὰ τῆς ψυχῆς ἐκείνου πολλὰ καὶ καλὰ καὶ πολλῶν πλείω τῶν ὧν εἶδες· καὶ θέλω πάλιν νὰ τὸ δώσω καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν βασιλέα τὸν υἱόν μου ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχῃ καὶ ἐκείνος μετὰ τῆς εὐχῆς μου τὰ ἑαυτοῦ· τότε δὲ πάλιν ὥρισεν ἵνα τὸ ἔχω· καὶ εἶλον αὐτὸ μετὰ τῆς ἀγίας εὐχῆς ἐκείνου γεμάτον ἀπὸ πάντων τῶν χρησίμων καὶ τιμίων τοῦ βίου τούτου τοῦ ματαίου· ἡ δὲ ἀγία δέσποινα ὀρίζει καὶ φέρουσί με χαμουχάν καλὸν πρᾶσινον. Ἦ δὲ νέα δέσποινα μὴνύει με ὅτι Τὸ δεινὰ μου ρούχον, ὅταν μέλλῃς λαβεῖν γυναῖκα, [121] θέλει ἦσθαι ἐκείνης. Τῇ δὲ κα' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος· αἰδίδιμος καὶ εὐσεβὴς βασιλεὺς κύρ Μανουήλ, ὁ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετενομασθεὶς πρὸ ἡμερῶν β' Ματθαίος μοναχός, καὶ ἐτάφη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ σεβασμῇ βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μνητὴ τοῦ Παντοκράτορος μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς οἷας οὐ γέγονε πώποτε εἰς τινὰ τῶν ἄλλων· ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡμέραι ἔτη 67 καὶ ἡμέραι 48.

[122] Καὶ τῷ (λδ') ἔτει μηνὶ Αὐγούστῳ διέβη φουγούσα εἰς τὴν αὐτῆς πατρίδα ἡ δέσποινα κυρία Σοφία.

[123] Καὶ τῷ (λε') ἔτει τοῦ Αὐγούστου καθ' ἔφερον μετὰ κατέργων ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦνταν κυρίαν Μαρίαν τὴν Κομνηνὴν, θυγατέραν κύρ Ἀλξίου βασιλέως Τραπεζοῦντος τοῦ Κομνηνοῦ.

Καὶ τῷ (λς') ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εὐλογηθὴ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐξῆλθεν αὐτὴς δὴ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μορίαν τῇ κς' Δεκεμβρίου μετὰ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ δεσπότης κύρ Κωνσταντίνου διὰ τὸ βούλεσθαι γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν τὸν δεσπότην κύρ Θεόδωρον· καλῶς γον, καὶ ὁ κύρ Κωνσταντῖνος ἐναπομένειν αὐθέντης τοῦ Μορίου, εἰ καὶ μετεμέληθη καὶ οὐκ ἐγένετο· μεθ' ὧν [γάρ] ἐγὼ ἀρχῇ εἰς τὸν Μορίαν ἦλθον, εἰς τὴν τοῦ βασιλέως μου δουλοσύνην ὑπάρχων, εἰς δὲ τὴν τοῦ δεσπότης κύρ Κωνσταντίνου ὀποδύκῃ ἐξ αἰτίας τοιαύτης· τοῦ γὰρ αἰοίδιμου καὶ μακαρίτου πατρός αὐτῶν ἐγγίζοντος πρὸς τὸ ἀποθανεῖν ὥρισέ μοι καὶ ἔγραψα ἰδίως, οὐχὶ διαθήκην αὐτοῦ· οὐ γὰρ διατίθενται οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προστάττουσιν· ὅτι νὰ ἔχῃ εἰς ἕκαστος τὸ καὶ τὸ, ὁ δὲ τότε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀξιολόγων εἰδὼν· καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου αὐτοῦ ἵνα μερισθῇ εἰς τέσσαρα μεριδικά, εἰς παραστάσιμα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεπέκεινα τῶν συνήθων, ὧν πολυτελῶς καὶ καλῶς ἐτελέσθησαν παρὰ τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν εισοδημάτων τῆς βασιλείας, εἰς πτωχοὺς, εἰς τοὺς λατροὺς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελιύτας· ἐπίτροποι δὲ νὰ ὦσιν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ εἰς τῶν Ξανθοπούλων Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ δὲ δάσκαλος Ἰωσήφ ὁ εἰς τοῦ Χαρσιανίτου, καὶ ἐγὼ καὶ ἀναγνωσθείσης ταύτης δὴ τῆς προστάξεως παρ' ἐμοῦ ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνον τέλος ὥρισε πρὸς τὸν υἱόν αὐτοῦ· Ὑἱέ μου, ἤκουσας τὸ σὺν προστάττω διὰ τοὺς ἰδίους μου ὅπου λατρεύουσιν· ἔγραψον γὰρ· οἱ δὲ κελλιῶται μοι, οἵτινες ἐδούλευσάν μοι καλῶς καὶ εὐνοϊκῶς διάκεινται καὶ δουλικῶς ὡς ἐνι εἰκὸς εἰς ἐμὲ, ἃς ἔχωσι παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν υἱῶν μου ἀγάπην τε καὶ ἀνεκδοχὴν καὶ προμήθειαν κατὰ τὸ ἀναλογοῦν ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν. Ἰδίως δὲ πάλιν λέγω σοι διὰ τοῦτον δὴ τὸν Φραντζῆν ὅτι ἐδούλευσέ μοι καλῶς καὶ ἐθεράπευσέ μοι εἰς τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τοῦ σώματος, καὶ νῦν εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας μου πλεόν τῶν ἄλλων μοι θεραπεύει, καὶ θαρρῶ ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς τὰ θέλει ἐξοικονομήσειν· ἡ νεότης οὖν αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας τὸ ἐμὲν οὐδὲν ἀφῆκαν ἵνα γέννηται πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης αὐτοῦ. Ἀφίημι δὲ αὐτὸν εἰς σὲ, καὶ νὰ ἔχῃ; τὴν εὐχὴν μου, τὸ ἐτύχενεν ἵνα γέννηται παρ' ἐμοῦ πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ἐγένετο δι' αἰτίας εἰπόν, ἃς γίνονται παρὰ σοῦ· ἐπειδὴ μετὰ τοῦ δεσπότης κυροῦ Κωνσταντίνου εἶχον ἀγάπην καὶ πληροφορίαν ἦν ὁ Θεὸς ἀπεδέχετον, ὅτι ὁ τοῦ πατρός μου ἀδελφός ἦν αὐτοῦ τσάτς, [126] καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ συνανάτροφοι καὶ φίλοι καὶ δοῦλοι αὐτοῦ καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν· εἴτα ἔφερον ὁ καιρὸς καὶ οἰκίωσιν ἐμοῦ εἰς τὴν μακαρίτην καὶ αἰοίδιμον πατέραν αὐτοῦ· καὶ τὰ ἐχρήσεν ἀπ' ἐκείνων πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα, εὐρίσκειν αὐτὰ δι' ἐμοῦ· ἡγάπα καὶ τὸν ἐμὲ εἶχε καὶ ἰδίως εἰς τὴν δουλοσύνην του. Καὶ συνηθείας καὶ τᾶς εὐσεύς εἰς τὰ τῶν βασιλέων ἀσπῆτια ὅτι τοῦ πατρός οἱ κελλιῶται νὰ χωρῶσι καὶ εἰς τὰ κελλία τῶν υἱῶν

αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ τῶν υἱῶν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς· τοῦτο δὲ ἕως ἂν ἐν τοῖς ζώουσιν ὁ πατήρ εὐρίσκηται, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ θάνατον· ὡς ἀπέθανεν ὁ μακρίτης καὶ ἀοιδίμος πατήρ αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐκείνου πρῶτον μνημοσύνην ἐπιστρέφαντες πάντες ἡμεῖς· οἱ ἐκείνου κελλιῶται εἰς τὸ παλάτιν· ἔθοι· γὰρ ἐνὶ καὶ τοῦτο ὅτι οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως νὰ καταμένωσι περὶ τὴν τάφον αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ πρώτου μνημοσύνου· ἀπῆλθον καὶ εἰς τὸ ὁσπῆτιον ὅπερ κατέμενεν ὁ ῥηθεὶς δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος· καὶ ἐκάθισα ἔξω ὡς οἱ πολλοί. Μαθὼν δὲ τοῦτο ἔστειλε τὸν θεῖόν μου καὶ ὤρισέ μοι, ὅτι Οὐ μὲν ἐτήρησας τὴν τάξιν καὶ οὐδὲν ἤλθεις εἰς τὸ κελλὶον μου ἐξ ὁρθοῦ, ὡς ἐποίησας ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου βασιλέως τοῦ πατρὸς μου· ἀμὴ πάλιν ἡμεῖς διὰ τὸ χρεὶος τῆς εἰς ἐκείνον ἀγάπης σου καὶ δουλοσύνης καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργετοῦμέν σοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ἦ εἰς τὴν δουλοσύνην τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου νὰ ἔρχεται [127] ἐξ ὁρθοῦ εἰς τὸ κελλὶν μου, ὡς καὶ πρότερον. Ἀπὸ τούτων οὖν τῶν αἰτιῶν ὡς ὤρισθη παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὅτι νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτῷ ἀπαρχομένῳ εἰς τὸν Μορέαν δι' ἣν αἰτίαν ποιεῖ δαλῶσαμεν, ὤρισέ μοι ἰδίως τὸ δὴ μέλλει γενέσθαι· καὶ ἀγαπῶ νὰ ἡμπορή νὰ σε εἶχον μετ' ἐμοῦ· καὶ ἀνέφερον αὐτῷ καὶ ἐγὼ τοῦτο πολλῶ πλέον, σωζομένου μόνον ὅτι νὰ ἐνὶ μετὰ ἀποδοχῆς καὶ ὀρισμοῦ τοῦ αὐθεντός τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ σου· ἐζήτησεν οὖν τοῦτο τὴν ἀδελφὸν αὐτοῦ δι' ἐαυτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰτίων ἀναγκαίων ὅπου τὸν ἠνάγκαζον ἵνα ἔχη τὸ ἐμὸν χρεῖον. Ἐκεῖνος δὲ ἀπελογήσατο, ὡς ζητοῦντα ἀδύνατόν τι οὐ δι' ἄλλο τι ἀλλ' ἢ διὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνον ἐμὴν διὰ στόματος παράδοσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἐζήτησε τοῦτο διὰ τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτῶν, καὶ ἔτι μετὰ τῶν μεσάζόντων αὐτοῦ· καὶ μόλις ποτὲ ὤρισε τοῦτο, ὅτι Ἄς ἔλθῃ μεθ' ἡμῶν ὁ Φραγκτῆς· καὶ εἰ μὲν ἀπομείνῃ ὁ ἀδελφός μου ἐκεῖ, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ ἔχη αὐτόν· ἐπεὶ καὶ ἡ κυρά μου ἡ δέσποινα ὤρισέ μοι περὶ τούτου καὶ συγχωρεῖ τό· εἰ δὲ ἐπαναστρέψῃ ἐδῶ ὁ ἀδελφός μου μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν τυχάνει εἰ μὴ νὰ ἐνὶ εἰς ἐμὲ καθὼς ὤρισεν ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς ὁ πατήρ μου νὰ ἔχωμεν δίκαιον νὰ ποιήσωμεν εἰς αὐτόν. Ἐρχόμενοι ἔτι εἰς τὸν Μορέαν τοῦ μὲν ὑπῆρχον τελείως ὑποχέριος ὡς προείπον, πρὸς δὲ τὸν ἀγάπη καὶ ἐλπίδι προσπαθίδμενον· ἀποσωθέντες οὖν εἰς τὸν Μορέαν καὶ κατὰ τοῦ τόπου παντὸς οὗ ἐντὸς τοῦ Μορέως ἐκράται δεσπότης ὁ Κάρουλλος, ἀπελθόντες πάντες οἱ αὐθέντες καὶ ἀδελφοί, τέλος ἐπεὶ [128] οὕτε οὕτοι ἦσαν τεθαλβήκοτες ὅτι θέλουν δουλώσειν εἰς ἐαυτοὺς ὅλον τὸν τόπον ὃν ἤρχεν ὁ Κάρουλλος, οὕτε πάλιν ἐκεῖνος ἔτι νὰ δυνήθῃ νὰ φυλάξῃ τὸν ἐπίλοιπον τόπον ὅπου ἀπέμεινεν αὐτῷ· ἀπῆραν γὰρ οἱ αὐθέντες· ἡμῶν τινὰ τῶν αὐτοῦ· ἐφάνη καλὸν ἵνα ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος ἐπάρῃ τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ δὴ τοῦ Κιζοῦλου δεσπότης εἰς νόμιμον γυναῖκα καὶ τὰ κάστρα, ὅσα δὴ καὶ εἶχεν εἰς τὸν Μορέαν, λάβῃ εἰς προῖκον αὐτῆς· οὐ δὴ γενομένου τελείου τῇ πρώτῃ Μαΐου καὶ αὐτοῦ ἔτους, σταλεῖς ἐγὼ παρέλαβον τὴν Γαρέν-

ΠΑΤΡΟΛ. CR. CLVI.

τζαν, καὶ ἄλλοι τὰ ἄλλα· καὶ ἐπαναστρέψαντες εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἐνεργεῖτο τὸ τῆς καλογερικῆς τοῦ δεσπότης κυρίου Θεοδώρου. [129] Διὰ δὲ τὸ νὰ ἐπάρουν, ἀνεμπορέσουν, τὴν Πάτραν, ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον τόπον, καὶ διὰ τὸ νὰ μὴδὲν εὐρίσκονται εἰς τὸν Μυζηθρᾶν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν βουλομένου γενέσθαι καλογέρου, ἐξελθόντες τῇ πρώτῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἦλθον κατὰ τῆς Πάτρας οἱ τρεῖς τῶν ἀδελφῶν· καὶ περὶ τοὺς μύλους αὐτῆς σκηνώσαντες ἐκαίσε καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ δεσπότης Καρόλου ἔφερον κυρίαν Θεοδώραν· καὶ ἐκαίσε αὐτὴ καὶ ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος· τὴν εὐλόγηθη. Εἰς δὲ τὴν Πάτραν οὐδὲν ἐκατορθώθη τι πρὸς ἄλωσιν· ἀλλ' ἦν μᾶλλον καὶ αἰτίον ὅτι καὶ ὅπερ ὁ ἀδελφός αὐτῶν κύρ Θεόδωρος ὁ δεσπότης εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἔστησεν ἵνα ποιήσῃ, ἀθετήσῃ, ὅπερ αἰτίον πολλῶν κακῶν· ὡς οὖν εἰς τὰ τῆς Πάτρας· τι συμπέρασμα χρηστὸν οὐδὲν ἐκατορθοῦτο, ἀλλ' ἡ μόνον τρία καστελόπουλα ὅπου ἀπῆραν ποιήσαντες εἰρήνην μετὰ τῶν ἐν τῇ κάστρῳ· καὶ ἔτι νὰ δίδουν καὶ κατ' ἔτος πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον φλωρία φ', ἐγερούντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν βασιλεὺς δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, [130] ὁ δὲ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος δι' ἄλλης εἰς τὸ Χλουμούτζιν μετὰ καὶ τῆς γυναίκης αὐτοῦ καὶ βασιλίσσης. Μετὰ δὲ τινα καιρὸν ὀλίγον, ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἵνα ἀπέλθῃ ὀπισθεν εἰς τὸ ὁσπῆτιον αὐτοῦ, μηνυθεὶς καὶ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἀπὸ τὸ Χλουμούτζιν· κίεϊσε διαβιδάσαντες ἀμφότεροι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἡμέρας ὀλίγας, τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ (λ') ἔτους ἐκαθαλίκευσαν ὁμοῦ καὶ ἀπῆλθον μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐμβὰς εἰς τὰ κάστρα ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ δεσπότης κύρ Θεόδωρος ἀπῆλθεν ὀπισθεν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν· καὶ ὁ κύρ Θωμάς ὁ αὐθεντόπουλος μετ' αὐτοῦ μέχρι τινὸς ἀπέλθον εἰς τὰ Καλάδρυτα· ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθεντός ἡμῶν κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότης διὰ τῆς ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰς τὴν Βουσιτζαν· καὶ γὰρ εἰ καὶ καλόγερος οὐκ ἐγένετο ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν κύρ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλ' οὖν καὶ οὕτως· δέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν Βουσιτζαν, καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος ὅσα δὴ ἤρχεν ὁ Φραγκόπουλος πρωτοστράτωρ, [131] Ἀνδροῦσαν λέγω καὶ Καλομμάταν, καὶ Πίδημα καὶ Μάνην καὶ Νησίον καὶ Σπητάλιν καὶ Γραμπένην, καὶ Ἀετὸν καὶ Λωλ, καὶ Νεόκαστρον καὶ ἑτέρα πολλά· ἃ καὶ σταλεῖς ἐγὼ παρέλαβον ταῦτα παρὰ τοῦ ῥηθέντος πρωτοστράτορος.

[134] Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτι ἐν μηνὶ Μαρτίῳ δ' ἐβόνηκεν ὁ δεσπότης κύρ Ἀνδρόνικος, ὁ εἰς τοῦ θεῖου σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος· καὶ ἐτάρῃ ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, ἐν ἣ καὶ κατέμενε· βουλῆς δὲ ἀποκρύφου μόνον εἰς ἐμὲ οὕσης παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότης, ὅτι νὰ ἀπέλθωμεν κατὰ τῆς Πάτρας, καὶ εἰ μὲν ἐπάρωμεν αὐτήν, ἵδου νὰ εὐρισκώμεθα εἰς τὸν Μορέαν, καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ ὁ τῆς Μαύρης δηλονότι θαλάσσης· δοθῇ πρὸς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ τὸν βασιλέα· εἰ δὲ οὐκ ἐν ἐπάρωμεν τὴν

33

Ἰάτρην, νὰ ὑπάγωμεν ὀπισθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἔξῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν Μορέαν τὰ τῆς προικὸς αὐτοῦ κάστρα. [135] καὶ ἐκεῖσε τὸν τόπον του, τὴν Μαύρην δηλονότι θάλασσαν· τὰ δὲ δοθέντα παρὰ τοῦ δεσπότη κάστρα πάλιν νὰ δοθῶσιν, ἔνθα ὁ βασιλεὺς διακρίνει, παρηκολούθησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦτον ἀπὸ μέρους βεβαίωσις τῆς ἀποκρύφου μελέτης. Ἀπὸ τῆς Βοστίτζης διερχόμενοι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Πάτρας, ἵνα εἰς τὴν Γλορέντζαν καὶ τὸ Χλομούτζιν ἀπέλθωμεν, ἔνθα καὶ ἡ βασίλισσα, ἐστῆλη Ἀνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης εἰς τοὺς ἐν τῇ Πάτρᾳ ἄρχοντας διὰ τινὰς δουλείας· καὶ ἐκεῖσε προσμείναντος συνέτυχον αὐτῷ ἰδίῳ, καὶ ἱερεῖς καὶ λαῖκοι περὶ τοῦ, ἂν θέλει ὁ αὐθέντης αὐτοῦ, ἔχουσι τρόπον ὅτι νὰ ποιήσουν νὰ ἐπάρῃ τὴν Πάτρην. Ἐλθόντες δὲ τοῦ Λάσκαρι καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῶν Πατρινῶν ἀπύκρυφα, ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ περισσὰ καὶ ἀκούσαντος καὶ λέγοντος· σάλλεις οὖν εἰς κεφαλὴν εἰς τὴν Ἀνδρουῖσαν ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες εἰς τὰ ἐκεῖσε κάστρα Κεφαλᾶδες, (ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ ὁσπῆτιο αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος εἶχε λάβῃν εἰς κεφαλαιτικὸν τὴν Βοστίτζαν καὶ ἐναπέμεινεν ἐκεῖσε) διερχόμενοι, [136] ὡς δεδήλωκα, τοῦ δεσπότη καὶ αὐθεντός μου μετ' ἐμοῦ καὶ μόνου ἐνεργούντος τὸ περὶ τῆς Πάτρας, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν Γλορέντζαν· ἐγράψαμεν πολλάκις, πάλιν ἔκρινον τὰ παρ' ἡμῶν ἀδύνατα, ὡς καὶ ὁ καιρὸς εἰδείξε. Τέλος ἐστήσαμεν ἵνα ἀπέλθωμεν καὶ νυκτὸς οὐσῆς εὐρεθώμεν εἰς τόπον πλησίον τοῦ τέλους τῶν ἀμπελιῶν αὐτῶν δὴ τῶν Πατρινῶν εἰς τρεῖς ἐκκλησίας ὀνομαζόμενον, ἐπεὶ καὶ ἦσαν παλαιόθεν, ἐκεῖσε δὲ εὐρεθῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι· καὶ δηλώσωσιν εἰς πλάτος τὰ διὰ γραφῆς, καὶ, εἰ μὲν δυνατόν εἴσι, νὰ ἐνεργηθῶσιν, εἰ δ' οὐκ, νὰ ἀπέλθωμεν, φανερώς νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ κάστρον καὶ ὡς φέρεται τὸ φέρον. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν ὀρισμοὺς εἰς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀνδρουῖδος, ὅτι τῇ 15' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἵνα ἔλθωσι μετ' ἀρμάτων καὶ τῶν πλείονων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἐνδὸς ἐκάστου αὐτῶν, ἵνα μετὰ τοῦ πρίποντος διέλθῃ τὸν τόπον τοῦ περιγίπου καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδρουῖσαν ὁ νέος αὐθέντης τοῦ τόπου ἐκείνου· ὁμοίως ἐμηνύθη καὶ Λάσκαρις Ἀλέξιος ἀπὸ τῆς Βοστίτζης· ἐλθόντος δὲ ὡς ἐκαβαλικεύσαμεν καὶ οὐδὲν ἐπιάσαμεν τὴν περὶ τὸν Ἀλφειὸν ὁδὸν, ἀλλὰ τὴν ἀριστερὰν, ἐθαύμαζον καὶ πρὸς ἀλλήλους· ἔλεγον ἐρωτῶντες, Ποῦ ἀπερχόμεθα; Ἐλθόντες δὲ περὶ τὸν συμφωνηθέντα τόπον περὶ ὧραν ἀλεκτοροφωινίας καὶ εὐρόντες καὶ τοὺς ἀνθρώπους, [137] καὶ ἰδόντες αὐτοὺς καὶ ἀπράκτους καὶ ἀπρακτὰ λέγοντας ἀπεπέμφαμεν· ἐξημερωθέντες δ' ἐκεῖσε βουλευόμενοι τί ἔρα νὰ πράξῃ, τὸ φρασάτον νὰ πηλαλήσῃ νὰ αἰχμαλωτῇ τοὺς εὐρισκομένους ἔξωθεν ἀνθρώπους καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ἑβραίων οἰκισιν, ὡς ἐφάνη ἀπρακτον διὰ πικρὰ αἰτία, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὸ κάστρον ἰδόντες, ἡμῶς καὶ ἀπορήσαντες τί ἔρα καὶ ἐνι, (οὐδὲ γὰρ προεβλήσαν τὸ τυχόν) ἀπέστειλαν ἔντα τῶν ἀρχόντων, καὶ ἵνα κανονικὸν Μάρκον ὀνομαζόμενον

μετὰ καὶ δραγουμάνου καὶ ἀνθρώπων, ἵνα μάθωσι τίς ἐνι καὶ διὰ τί; Ὡς δὲ εἶδον τίς ἐνι καὶ ἤκουσαν ὅτι ἤλθομεν ἡ νὰ μᾶς δώσῃτε τὸ κάστρον, ἡ νὰ τὸ ἐπάρωμεν μεθ' ὅλου τρύπου ἐμπορέσωμεν, ἐπιστρέψαντες καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ κρούσαντες λάρμα συνήχθησαν βίᾳ πάντες οἱ ἐκτὸς ἐντός. Ἡμεῖς δ' ἐπὶ τὴν αὐρίον, ἡ τῶν Βαλίων καὶ ἡ ἑορτὴ τυχοῦσα, ταμῖντες πάντες· βάρια μυροίνης, τοῦ τόπου πληθὺς ἔχοντες, καὶ φέροντες ἀνὰ χεῖρας, ἐλθόντες ἐπέσαμεν περὶ τῆς πόρτας τοῦ κάστρου· [138] ὡς δ' ἐκεῖμεθα τῇ 15' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου μετὰ τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου ἀκολουθίαν, ὡς ἐφάγομεν, ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τοῦ αὐθεντός ἡμῶν τέραν, ὁμιλοῦντες περισσά. Ἄφνω δὲ ἐξεκρήτησαν ἀπὸ τῆς πόρτας τῆς Ἑβραϊκῆς ἡ τοῦ Ζευγαλατίου (καὶ οὕτως γὰρ ὀνομάζετο) καθαλλάριοι ὀλίγοι, καὶ δωχθέντες ὡς ἐφάνησαν, ἀπῆλθον καὶ ἐσέδησαν εἰς τὴν τοῦ αἰγιαλοῦ πόρταν, ἐκεῖσε κατασκευαστικῶς πάντες οἱ τοῦ κάστρου ὑπάρχοντες μετὰ τζαγγρῶν καὶ τοξαρίων καὶ σκλόπων. Τοῦ δὲ δεσπότη καὶ ἐμοῦ (προεβιζόντων πρὸ τοῦ διωγμοῦ διὰ τὸ) εὐρεθῆναι κατὰ τύχην τὰ ἄλογα ἡμῶν ἔτοιμα πλησίον τοῦ γεφυρίου τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπερχομένης εἰς τὸν ἄριστον Ἀνδρέαν, τίς τῶν Πατρινῶν ἐτόξευσεν οὕτως τὸ τοῦ δεσπότη ἄλογον, ὅτι εὐθὺς ἔπεσε· καὶ ἔρριμντες ἵνα ἡ σκοτώσωσιν ἡ πιάσωσιν αὐτὸν, εὐρέθη ἡ γὰρ ὑπέρμαχος, καὶ ἐκεῖνος μὲν θεοῦ βοηθείᾳ ἀποκλακείς ἀπὸ τὸ ἄλογον ἔφυγε πεζὸς, ἐγὼ δὲ καὶ δέδωκα, καὶ ἵνα καὶ ἐπιάσω οὐκ ἔπαυσα, ἀλλὰ καὶ δεδιώκασί με καὶ ἐμὲ, καὶ τὸ ἄλογόν μου τοσαῦτα ὅτι ὅτι ἀδυνατήσαν ἔπεσε καὶ ἐπλάκωσε με, ἄλογον ἄριστον, ὅπερ ὁ ἀμνηστὴς δέδοικε τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ, ὅταν ἐσυνήνητησεν ἐκεῖνι· ὁ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Φιλανθρωπίνῳ Γεωργίῳ, [139] καὶ ἐκεῖνος τῷ ἀνεψιῷ αὐτοῦ τῷ Κομνηνῷ, τῷ τοῦ πρωτοστράτορος Καντακουζηνοῦ γαμβρῷ, καὶ φεύγοντος μετ' αὐτοῦ ἵνα εἰς τὸν Γαλατῖν ἀπέλθῃ, φθάσας ὁ ἀδελφός μου ἐπιάσεν αὐτὸν, καὶ εὐεργετήθη ὁ ἀδελφός μου τὸ ἄλογον αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπῆρα τοῦτο παρ' ἐκείνου, ἐρχόμενος εἰς τὸν Μορέαν. Πιάσαντές με οὖν μετὰ πολλῶν λαθωμάτων, ἀπαγαγόντες με, ἔβαλόν με εἰς τὸν Κουλδὸν εἰς ὁσπῆτιον σκοτεινόν, ἔχον μύρμηκας καὶ σιταροψήφας καὶ ποντικούς, διὰ τὸ εἶναι ἐν αὐτῷ πρὸς τὸν σιτάριον, ἔβαλόν με καὶ σιδηρὰ μονοκάνονα καὶ εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα ἄλυσιν σιμῶν εἰς τζόκον μέγαν καρφωμένην· καὶ ἐκοιτόμην ἐν τῇ τοιαύτῃ φυλακῇ πικρῶς διαβιβάζων ἀπὸ τῶν λαθωμάτων καὶ τῶν σιδηρῶν καὶ τοῦ ξηροῦ κοιτασμοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὅπου εἶχεν, ὡς ἐδηλώσαμεν, τὸ ὁσπῆτιον κακῶν.

Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ προσήκον διηγήσασθαι καὶ περὶ τῆς ὁσιωτάτης Θωμαΐδος. Αὕτη γένους χρησίμου ὑπάρχουσα ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἀπορφανισθεῖσα, φέροντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ σύγγενοί αὐτῆς, δέδωκασί τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν, τῶν καὶ βασιλέων, καὶ μητρὶ τοῦ σφωτάτου Καθασίλα Νικολάου· ἡ δὲ ταύτην ἔχουσα καὶ παιδεύουσα μετὰ καιρὸν τινα ἀπῆλθεν εἰς τὴν

Θεσσαλονίκην, Νικολάου τοῦ Καθασίλα καὶ ἀδελφοῦ Α αὐτῆς ἀρχιερέως ἔκεισε θντος, [140] καὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας ῥηκίσαν μετὰ Παλαιολογίνης γυναικὸς ἐναρέτου καὶ λογίου, περὶ ἧς πολλοὺς καὶ πολλάκις ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ ἐπαίνους, καὶ πολλοὺς κανόνας εἰς τὴν ἁγίον Δημήτριον καὶ τὴν ἁγίαν Θεοδώραν καὶ ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐκείνης ποιήματα, ἔχουσαι σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ὁσίαν Θωμάειδαν, καὶ παιδεύουσαι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ λόγον. Ὡς δὲ ἤλθε τὸ τέλος αὐτῶν κατέλειπον αὐτὴν πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Κυπριανοῦ γυνήν, ἥτις ἀγαπαστήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπελθοῦσα εἰς τὰς ῥηθείας μοναχῶν καλογραία γέγονεν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν εἰς τὴν κληρονόμον ἐκείνων καὶ τοῦ βίου, ὅπως δὴ ποτε καὶ τῆς ἀρετῆς, ὑπετάγη· καὶ καλῶς διήνυσεν τὸν τῆς ὑποταγῆς δρόμον μέχρι θανάτου. Κυπριανοῦ δὲ γυνὴν λέγω τοῦ ἐλθόντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος· τὴν εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἐκονομαζομένην δὲ τοῦ Κυπριανοῦ. Τῶν δὲ ἀσεβῶν τὴν Θεσσαλονίκην παραλαβόντων, ἐξεληθούσα ἡ ὁσία Θωμάς μετὰ καὶ τῆς ὑποτακτικῆς αὐτῆς τῆς Κυπριανῆς ἤλθεν εἰς τὴν Λῆμον, ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε πάλιν (ἀπέλθῃ) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· [141] ἐν ἧ Ἀθήνῃς ὁ πάππος μου εὐρισκόμενος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων, ἰδοῦσα αὐτὴν καὶ τὴν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον ἡ πρώτη τῶν τριῶν θυγατέρων αὐτοῦ, τῆς κυρίως πρώτης θυγατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπομεινάσης μετὰ καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τῶν παίδων, καταλείψασα γονεῖς καὶ ἀδελφὰς καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τὸν ὃν ἐμνηστεύσατο εἰς ἄνδρα, ἀπελθοῦσα γέγονε καλογραία καὶ ἐν ὑποταγῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας· ἐκείθεν δὲ ἐξεληθούσαι καὶ ἐλθοῦσαι αἱ τρεῖς αἱ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατήντησαν ἀρχὴν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐκονομαζομένῃ τῆς Κλεραίας. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας καὶ ἡ εἰς τὴν ὁσίαν Γραφὴν ἐμπειρία εἰς τὴν τὸν βασιλέα καὶ τὸν πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐγύρευεν ἵνα καὶ λάβῃ μοναστήριον, οἷον ἂν ἔνι τὸ μεγαλύτερον καὶ πολυεισοδώτερον, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ δοῦναι αὐτὸν ἐνταλμα πνευματικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας· αἱ δὲ τῆς πόλεως ὅτι καὶ νὰ προσέρχονται καὶ νὰ βλέπουν καὶ νὰ θεραπεύουν εἰς τὰ πρὸς χρεῖαν αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν ἐκείναις οὕτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλο τι, εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμήθεια. Λαβοῦσαι δὲ μικρόν τι κάθισμα συνέδραμον εἰς ὑποταγὴν τοσαῦται, ὅσαι οὐκ ἂν ἐχώρησαν εἰς τὴν τοῦ Λιδὸς μονὴν καὶ τῆς κυρτῆς Μάρθας, ἡ δὲ οὐ πλείους ἢ δύο καὶ δέκα προσελάβετο· καὶ ἦσαν τοιαῦται εἰς τὴν ἀκτημοσύνην καὶ ὑπακοὴν καὶ σωφροσύνην, [142] καὶ πᾶν ὃ τὴν εἰς Θεὸν εὐαπόδεκτον, ὃ τι κατέλειπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν, ἡ ἁγία, ἀλλ' αἱ ἁγίαι, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα εἶχον εἰς αὐτὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν καλογραίων, τὸ κοινὸν τῆς τροφῆς καὶ φορεμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ἴδιον, καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ μικρότερον ἢ πρὸς κοινὴν ἢ πρὸς ἰδίαν

χρεῖαν, εἰ μὴ μετὰ συγχωρήσεως, καὶ τὸ ἀνυπόδητον καὶ ὀλιγότροφον καὶ τὸ χαμῶδι κείσθαι καὶ ἐν εὐτελεῖ, καὶ τὰλλα ὅσα τῆς ἀρετῆς εἰσιν ἐκμαρτύρια, τῶν περισσῶν ἐστι διηγεῖσθαι· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς μητρὸς, τῆς εἰς ἐκείνην συνδρομῆς καὶ θεωρίας βασιλέως καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, αἱ μὲν δι' ἐξομολόγησιν, αἱ δὲ δι' εὐχὴν καὶ θεωρίαν, τίς ἂν ἀκριβῶς καὶ ταῦτα καὶ τὴν ἐκείνης ἀρετὴν δυνηθεῖ ἀκριβῶς διηγήσασθαι; Ἐν δὲ καὶ μόνον διηγησάμενοι δεῖξομεν πάντα ἀληθῆ· Τῷ ῥηθέντι μεγάλῳ Σαβδᾷτι· ὦπέρ μοι συμβέβηκεν ἀπερ' διηγησάμην, καθημένης μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσαι αἱ καλογραῖαι αὐτῆς καὶ προσμένουσας ἵνα μικρόν τι καὶ ἀπογεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδώρου μετάληψιν, εἰτα εἰς τὰς ἱεράς τῶν ἀποστόλων τεθῆναι (τὴν) ἀνάγνωσιν, λέγει ἡ ὁσία, Καλογραῖαι, ἔγειρεσθε. Αἱ δὲ, Τί ἐστὶ σοι χρεῖα; κυρία ἡμῶν ἁγία! Ἡ δὲ, Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ προσήλθε πειρασμός, [143] καὶ ἵνα δεηθῶμεν τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ ἐκείνου. Τὸ δὲ ἀκούσασαι πᾶσαι, ἐξαιρέτως δὲ αἱ τῆς μητρὸς μου ἀδελφαί (καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ καὶ ὑτέρα γέγονε κακείνῃ καλογραία καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς; καλῇ), προσέδραμον μετὰ δακρύων, Τί ἐστὶ τοῦτο; κυρία ἡμῶν ἁγία! Ἡ δὲ πρὸς αὐτάς, Μὴ θροισθεῖτε ὁ Θεὸς ὁ συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν θέλει χορηγήσειν καὶ τὴν βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ· καὶ σταθεῖσαι ἑψάλλον τὴν εἰς τὴν Θεοτόκον παράκλησιν μετὰ δακρύων. Τοῦτου τί κρεῖττον ἐκμαρτύριον τῆς εἰς Θεὸν ἐκείνης ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως; Ζήσασα οὖν οὕτω καλῶς καὶ πολλὰ ἐκμαρτύρια τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἐνδείξας ὁ Θεός, τέλος καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου καὶ τῶν ἀνθρώπων προέβη· ἡμέρας γὰρ τινὰς ἀθθενήσασα μικρὸν, καὶ πάσας κοινῶς νοουετήσασα, καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς μητρὸς μου τῆς ἀδελφῆς, ἡ καὶ πρώτη εἰς ἀρετὴν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν, καὶ πάντα τὰ τοῦ καλλίου αὐτῶν ἐκείνης; διοικουσης, εἰτα ὡς ἐνθυο; γενομένη ἐκάθητο, τοὺς μὲν ὀρθαλμοὺς ἔχουσα κεκλεισμένους, τὸ δὲ στόμα αἰετὶ κινουσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαριστίας [144] πρὸς Θεὸν, μηκέτι προσλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποτίμου, μήτε δαίμονα τὸν τυχόν ἀνευ τοῦ καθ' ἡμέραν, ἐρχομένου τοῦ ἱερέως εἰς τὴν μεταλαβεῖν αὐτὴν τῶν θείων μυστηρίων, τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφρούσα καὶ συγχώρησιν αἰτοῦσα μετελάμβανεν· ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν καὶ ἄλλοτε πολλάκις εἰς ἐκείνην ἀπελθόντων, ἀλλ' αὐτῇ καὶ τότε διὰ τελευταίαν εὐχὴν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, καὶ ἐγκρίτων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν, ἀνένευε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει καὶ οὕτω διαρχέσασα ἡμέρας ζ' πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν· καὶ ἐτάφη φιλοτίμως συνδρομόντων σχεδὸν πάντων (τῶν) ἱερέων ἱερομονάχων (κλητῶν καὶ) ἀκλήτων καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ ἀληθῶς.

Ἐμοῦ δὲ κειμένου ἐν φυλακῇ ἡμέρας μ', ὡς ἦλθεν ἡ μνήμη τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων, τοῦ μεταλαομάρτυρο; δηλονότι Γεωργίου, ἐδεήθην αὐτοῦ, ὡς καὶ γὰρ Γεώργιος, καὶ παιδισθὲν δοῦλος αὐτοῦ, ἵνα λυτρίωσιν με τῶν δεσμῶν· καὶ ἀφυπνισθεὶς ἐδοξέ μοι ὅτι εὐρέθην εἰς τὸν περικαλλῆ ναὸν τὸν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῶν Μαγγάνων [145] ἐπονομαζόμενον, εἰς τὴν φιλόλην ἱσταμένος καὶ φορῶν καὶ τὰ σιδηρὰ· διερχομένου δὲ τοῦ βασιλείως τάχα ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπέλθῃ, ἐδεήθην αὐτοῦ, ἵνα με ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰ σιδηρὰ· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς διέδωκε τῆς ἐκκλησίας, ἄρχων δὲ τις νέος ἐπιστρέψας πρὸς ἐμὲ λέγει μοι· Ὀρίσεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς, ἵνα σε ἐκβάλουν ἀπὸ τὰ σιδηρὰ· ἐζήτησέν το γὰρ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν δέσποινα. Καὶ περὶ τὴν αὐτὴν αὐτὴν τῆς νυκτὸς ἐν ὥρᾳ ἀσυνήθει, ἰδοὺ οἱ τοῦ κοῦλά ἄρχοντες, καὶ ἑτεροὶ μετὰ σιδηρικῶν, καὶ ἐκβάλλουσιν με ἀπαντα τὰ σιδηρὰ· καὶ ἐξαιτιῶνται καὶ λέγουσιν, οὐχ ὅτι ἐχθροὶ εἶμι· ἔχουσι, καλῶς οὐδὲν με τρέφουσιν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔχουσι· καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλθόντες πάλιν ζητοῦσίν με, καὶ δέομαι τοῦ αὐθεντός μου διὰ γραφῆς, ὅτι νὰ ἐνδώσῃ νὰ ἐξέλθουν ἄρχοντες νὰ συντύχουν πρὸς συμβίβασιν, ὅπερ καὶ γέγονε· καὶ συμβιβάσθentes δεδωκάσιν αὐτῷ τὸ Σαραδάκι, οὕτως· ὅτι νὰ σηκωθῇ εἰς τὸ ὁσπῆτιον αὐτοῦ τὴν Γλαρέντζαν· καὶ μέχρις ὅλου Μαΐου εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέντης αὐτῶν, ποιήσῃ ἐκείνως ὡς θέλει· εἰ δ' οὐκ, νὰ δώσωσιν αὐτῷ τὸ κάστρον· καὶ γεγονόντων ὅρκων καὶ παραλαβόντος καὶ τὸ Σαραδάκι τῇ ε' Μαΐου ἐκαθαλίκευσεν καὶ ἀπῆλθε μέχρις [146] τῆς Σκλαδίτσας καὶ τοῦ Ριόλου τὰ ἔρια· δι' ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννην τὸν Ῥωσσάην ἵνα με ἐπάρῃ· σωζομένου γὰρ τοῦ ἐλυσσωμένου με ἔξουσι τὸ βέβαιον τὰ πραχθέντα· καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθνής δὴ μόλις ἀπέσωσα, ἔνθα καὶ ὁ αὐθέντης μου, ὃς ἰδὼν με μετὰ χαρᾶς ὅτι πολλῇ· καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἡμην οὕτως ἡμιθνής, τὸ δὲ ὅτι ἡλευθερώθην, καὶ ὀρίσας πολλοὺς λόγους πρὸς ἑπαινον καὶ παραμυθίαν μου, ὡς ἀπῆλθον εἰς τὴν κατοῦνάν μου, ἔφερόν με εὐεργεσίαν αὐτοῦ, ταμπαρόν διπλοῦν χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ τὴν Λούκαν ἀξιόλογον, μετὰ καὶ πράσινης τζόχας καὶ καλῆς ἐνδεδυμένον, σκούφιαν θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασιδίου ἐνδεδυμένην, καθιδάδον χρεμεζῆν χαμουχᾶν μετὰ βαρέου καταράχου ἐνδεδυμένον, κουρτζουδράκιν χαμουχᾶν χρυσοὺν πράσινον, καὶ φωτὰν πράσινον καὶ σπαῦλιν ἐγχεοσμημένον. Ἐπὶ τὴν αὐριον οὖν ἀπελθόντες εἰς τὴν Γλαρέντζαν ἰδοὺ καὶ ἄρχων τοῦ ἀμηνῶ μετὰ τινος ὀλίγας ἡμέρας λέγων, ὅτι ἡ Πάτρα δίδει με χαράτζί καὶ διαθαίνει ἰδική μου· σηκώθητι οὖν ἀπ' αὐτῆς καὶ μηδὲν πολιορκεῖ αὐτήν· εἰ δ' οὐκ, θέλωμεν πέμψειν φωσάτον κατὰ σοῦ. Ὁ δ' αὐθέντης μου πάλιν εἶπεν πρὸς αὐτὸν, [147] Ἠμεῖς ἡκούσαμεν ὅτι θέλει νὰ δώσῃ αὐτὴν τοὺς Καταλάνους· οὐδὲν οὖν ἐφάνη πρέπον ἐχθροῦς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου ἀμηνῶ καὶ ἡμῶν νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ ἐπάρωσι τοιοῦτον κάστρον εἰς τὴν μέσην τοῦ τόπου μας· διὰ τοῦτο ἀπῆλθομεν ἐκεῖ· καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα ἐστήσαμεν νὰ μηδὲν γένηται·

καὶ ἰδοὺ ὡς βλέπεις, ἐσηκώθημεν καὶ ἡλθομεν εἰς τὸ ὁσπῆτιον ἡμῶν· εἰς ὀλίγας οὖν ἡμέρας ἔχω σκοπὸν νὰ στέλλω τοῦτον δὴ τὸν ἄρχοντα εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηνῶν (δεικνὺς ἐμὲ), καὶ θέλει δηλώσει καὶ τοὺς πλείονας ἡμῶν λόγους· ὁ δὲ Τοῦρκος ἀκούσας τοῦτους τοὺς λόγους, ἔτι δὲ καὶ φιλοφρονηθεὶς καλῶς ἀπῆλθε χαίρων· ἐκείνου δὲ ἀπελθόντος, ὥρισεν ἐμὲ, ἰδοὺ προετοίμαζε τὰ πρὸς χρεῖαν τῆς ἰδοῦ, μὴ εἰδότες μου πρότερον τὸ τυχόν· ἐγὼ δ' ἀνέφερον αὐτῷ, ὅτι μόνον νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ μηδὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης, καὶ νὰ δώσῃ ἡμᾶς τὸ κάστρον, καὶ ἐγὼ νὰ ἀναβρῶσθω τί ποτε πλείον· ἀμὴ πάντα θέλω τὰ ἔξω ἐτοιμα εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποδοχῆς σου. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθούσης καὶ τοῦ μητροπολίτου οὐκ ἐλθόντος, τῇ αὐτοῦ Ἰουνίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθολικεύσαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Πάτραν. [148] Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾶς τὸ τοῦ περιγίπου Τζεντουρίου κάστρον τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ καὶ μετέπειτα γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ ἐπολιόρκει· ὡς δὲ διήρχετο ὁ αὐθέντης μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ τὴν ἔδον τὴν φέρουσαν εἰς τὴν Πάτραν, καταλῶν καὶ οὗτος δὴ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔμειναν ὁμοῦ εἰς τὴν Καμινίτζαν· ὡς δὲ ἔμαθε τοῦτο καὶ ὁ εἰς τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ περιγίπου εὐρισκόμενος ἄρχων, ὁ Ἰωαννουτζίς Παλότας, αἰτήσας ἀφιέρωσιν, ἵνα ἔλθῃ καὶ προσκυνήσῃ ἀμφοτέρους τοὺς αὐθέντας, ἦλθε, καὶ ἐξελθόντος εὐθὺς ἐκβαλὼν τὰς τοῦ κάστρου κλεῖς δίδωκε ταύτας τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότη, εἰπὼν· Τοῦτο ἐνὶ κάστρον ἰδίως τοῦ αὐθέντη μου καὶ συγγάμβρου τῆς βασιλείας σου· καὶ γὰρ ὁ τοῦ περιγίπου υἱὸς προσηπῆρεν εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλείας κυρᾶς Θεοδώρας· καὶ ὥρισέ μοι, ἵνα παραδώσω τοῦτο αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀπεκρίθη αὐτῷ· Οὕτως ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μοῦ ἐστίν ὁ τόπος, ἀλλ' οὐ γνησιεστέρου τοῦ ἀδελφοῦ μου· λοιπὸν προγενέστερον ἂν εἶχε ποιήσῃν τοῦτο, καὶ ὁ ἀδελφός μου ὡς εἰς ἐμὸν οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρήσειν τι καὶ ἐγὼ εἰρηνικῶς ἤθελα ἔχειν αὐτὸ καὶ ὁ αὐθέντης σου ἀλλοτρώπως· ἀμὴ νῦν (εἰ) αὐτὸ ἐπάρω, ἀναγκαῖον νὰ διαφερώμεθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἐν τυχεῖνι διὰ πολὺ τι, πολλῶν μᾶλλον διὰ τοσούτων· ἀλλ' ἔπειθε ἐν αὐτῷ καὶ ὡς δύνασαι ποιεῖ. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσεν, ἐζήτησεν, ἵνα καλῶς ἐκβῇ εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ. Ὀρίσθην δ' ἐγὼ καὶ ἀπῆρα αὐτὸν μετὰ στρατιωτῶν καὶ ἀπηρχόμην· καὶ περὶ τὸ κάστρον εὐρεθεὶς [149] Ῥαοὺλ ὁ Θωμᾶς ἐνόμισεν εὐκολὸν εἶναι ἵνα ἐπάρῃ αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ καὶ εἰς κινδυνὸν ἦλθε τοῦ γενέσθαι μέσον τῶν ἀδελφῶν μέγα τι μάχιμον καὶ λυπηρόν· ὁμῶς οὖν Θεοῦ εὐδοκίσαντος, ἐκείνον μὲν καλῶς ἀπεκατέστησα εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ, καὶ ἐγὼ δὲ καλῶς ἐπιστρέψας εὐρον τὸν αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ναῷ καὶ τάφῳ ἀποσσωθίνετι τῇ δ' τοῦ Ἰαννουαρίου ἀργά· τῇ δὲ ε' πρωτὶ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος α', ἐξελθόντες οἱ τοῦ κάστρου ἔγκριτοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς καὶ ἐλθόντες μέχρι καὶ τοῦ ῥηθέντος ναοῦ τοῦ ἀγίου, τῷ δεσπότη καὶ αὐθέντῃ μου προσεκύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου δεδώκασι

καὶ καθάλασκεύσαντες μετὰ πλείστης ὅτι χαρὰς καὶ τοῦ ἐνὸς μέρους· καὶ τοῦ ἄλλου ἐσέθημεν εἰς τὸ κάστρον καὶ μέχρι τῶν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὁσπητίων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάτης κατεστρωμένης πάντων ἀνθέων καὶ εὐκοσμίας καὶ ἀπὸ τῶν ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ὁσπήτια πάντων ῥεομένων διὰ ῥοδοσταμμάτων καὶ ῥόδων καὶ τριακονταφύλλων· [150] ἀπὸ δ' ἀνωθεν τοῦ Κουλαῖ διὰ σκευῶν καὶ τζαγγρῶν κακῶς δεξιουμένων ἡμᾶς, εἰ καὶ οὐδέν τι ἐβλάψαν· οἱ γὰρ τοῦ μητροπολίτου κρατήσαντες τὸν Κουλαῖν, ἔτι δὲ καὶ τὰ αὐθεντικά πλησίον αὐτοῦ ὁσπήτια καὶ σιταρχήσαντες καὶ ἀφιερῶσαντες κατέτχον, ἐλπίζοντες ὅτι ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου, διὰ τοῦτου ἔξιν πάλιν ἄπερ καὶ πρότερον εἶχον· ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὐριον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ναῷ καὶ παντὸς τοῦ τῆς χώρας λαοῦ δεδώκασιν ὅρκον ὅτι νὰ ὦσι πιστοὶ δοῦλοι τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν τοῦ δεσπότη· καὶ ἐμὲ εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἐζήτησαν· ἤκουσαν δὲ, ὅτι καὶ δύο καὶ πλέον τούτων τὸν χρεωστοῦμεν, καὶ διὰ τὴν ὑμῶν αἵτησιν θῶλον ἤρθεν αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ὑμῶν. Καὶ τῇ ἡ' τοῦ Ἰουνίου μηνὸς περάσαντός μου εἰς τὸν Ναύπακτον, ἵνα εἰς τὸν βασιλεῖα πρῶτον ἀπέλθω, ἵνα κάκεινος τὰ εἰς τὴν Πάτραν παρακολουθήσαντα μάθῃ· εἴτ' ἀπ' ἐκεῖσε μετὰ καὶ ἄρχοντος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμην· καὶ γὰρ κατὰ τὴν δ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἐν ἣ ψθάσαντες ἐμείναμεν ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ναῷ, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὸν Ναύπακτον ἐπέρασαν δύο Τούρκοι, ὁ μὲν τοῦ ἀμην, ὁ δὲ τοῦ Τουρκαχάν, λέγοντες ὁρισμὸν ὅτι τὴν Πάτραν ἵνα μὴ ἐπάρωμεν αὐτήν· οἱ δὲ πάλιν ὑπέστυψαν μετ' ἐμοῦ ἀπολογίαν λαβόντες, ὅτι, ἐπεὶ ὁ παρὼν ἄρχων ἐμοῦ ὑπάγει εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμην, [151] ὡς ἂν ὀρίσῃ, θέλομεν ποιήσιν. Ὡς οὖν περάσαντες ἐν τῷ Ναυπάκτῳ ἐμείναμεν, πρῶτ' σκοτίας οὐσης, ἰδοὺ ἐκείσε καὶ ὁ παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης, Παντοῦλφος Μαλατέστας, μετὰ κατέργου Καταλανικοῦ ἦλθεν· διερχόμενος γὰρ ὡς ἔμαθε περὶ τὰ νηοῦδρια τὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὅτι ἐδόθη τὸ κάστρον πρὸς τὸν δεσπότην, ἐπίασε τὴν λιθέραν τοῦ μέρους τοῦ Ναυπάκτου, ἵνα πρῶτον τοῦτο καλῶς μάθῃ ὡς ἐγένετο· ἐδέησεν οὖν ἐπιμεῖναι κάμοι ἐκεῖσε καὶ τὴν αὐριον, ἵνα πρῶτον μηνύσω τοῦτο τῷ αὐθέντῃ μου, ὅπερ καὶ γέγονε· καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦτο πρῶτον ἔμαθεν· καὶ δεύτερον ἵνα καὶ, τίς ὁ ἐπίσκοπος αὐτοῦ δὴ τοῦ μητροπολίτου, τὸ δυνατόν μάθῃ· μέσον δὲ γενομένου καὶ τοῦ Μπερνάρδου Μαρτζέλλου ἐκείνου καπετάνου Ναυπάκτου, εἰδομεν καὶ ἀλλήλους· ὃν ἰδὼν ἐθαύμασα ὅτι διέφερε πάντων ἀνθρώπων εἰς τὸ δυσειδὲς εἶναι· ἐξετάζων οὖν ἐκείνος τί βούλομαι ποιῆσαι εἰς τὸν ἀμην, κάγῳ ἐκείνον, τί κατὰ τῆς Πάτρας, ἀπῆρα ἐγὼ παρ' ἐκεῖνον, τὸ δὴ λεγόμενον, κουκουζέλα, ἐκείνος δὲ παρ' ἐμοῦ βρύα. Ὅμως, δεδωκὼς ὁ μητροπολίτης τοῖς σκλάβοις χαρτία πρὸς τὸν ἀμην καὶ τὸν Τουρκαχάνν πολὺν λογισμὸν ἐνέβλεπεν εἰς ἐμὲ, μὴ ποτε ὑπισχέται δοῦναι καστέλλιόν τινα τῆς Πάτρας, [152] εἴπερ αὐτὸν βοηθήσῃ, ἵνα ἐπάρῃ αὐτήν, ἣ πολλὰ τινὰ χρήματα· καὶ οὐκ ἐπαυσεν ὁ ἐμὸς λο-

γισμὸς ἕως οὗ πολλὰ κοπιάσας καὶ μεθύσις (πολλάκις καὶ ἀκουσίως ἐμέθυσα), κάκεινους τοσοῦτον ὅτι ἀπῆρά τους τὰ χαρτία, καὶ ἀνέγνωσα καὶ μετέγραψα, κάκεινα πάλιν ἐδοῦλωσα καὶ ἀφῆκα· ὡς δὲ ἔφθασα εἰς τὴν πόλιν, ἐδόθη μοι συναποκρισιάρχης, [153] Μάρκος Παλαιολόγος, ὁ Ἰαγρός, ὁ ὕστερον πρωτοστράτωρ, τότε δὲ πρωτοδεσποτιάρχης, πλείον ἀνατεθεὶς εἶναι κατὰ τῆς δουλείας μου, ἣ ὑπὲρ αὐτῆς· οὐκ οἶδα δὲ ἄλλο τι αἴτιον, ἀλλ' ἣ τὸ φθόγος· οὐκ οἶδε προσιμᾶν τὸ συμφέρον· ἀπελθόντες δ' ὁμοῦ εἰς τὸν ἀμην, ἀπήραμεν ἀπολογίαν, ἵνα δώσωμεν αὐτὴν οἷς εἶχον· ἀπελογησάμεν οὖν τῷ τότε πρώτῳ βιζύρῃ καὶ ἄρχοντι, τῷ Μπραῖμ Πασίᾳ, ἔτι τοῦτο ἐγὼ τὸν αὐθέντην μου οὐδὲν τολμῶ ἵνα εἶπω, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκείνος ὁπωςδῆποτε ἄρχονταν αὐτοῦ ἀπέστειλε πρὸς τὸν μέγαν αὐθέντην, ἰδοὺ ὅς ὀρίσῃ καὶ ὁ αὐθέντης· σκλάβον τοῦ καὶ ἄ; ἔλθῃ μετ' ἐμοῦ, καὶ ὅς εἴπῃ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς· καὶ ἔστρεψε τοῦτο καὶ εἶπε· Φρόνιμα καὶ καλὰ λέγετε· τοῦ Ἰαγροῦ ἰδίῳ· σκώπτοντο· τοῦτο εἰς ἐμὲ ὡς ἄπρακτον καὶ μόνον ἐπιζημιον· ἐγὼ Θεοῦ εὐδοκούντος, ἐπραξα τοῦτο καὶ ἀπῆρα Ἀρχοντόσκληθον, καὶ ἦν τοῦτο πρῶτον αἴτιον τοῦ λαθεῖν τὴν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας.

υλ'.

[154] Καὶ τῷ λη' ἔτει ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τοὺς κρατικούς, ἐπραξαν τὸ συνεικτίσιν τοῦ αὐθεντοῦλου Θωμᾶ, οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ οἱ δεσπότες, μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ἀσάνη Ζαχαρία τοῦ Κεντηρίωνος· ὃ δὲ μηνὶ κάγῳ πάλιν ἐπανεστρεψα εἰς τὰ Τρίκκαλα πρὸς τὸν Τουρκαχάνν καὶ τὴν περὶ τῆς Πάτρας δουλείαν τελείως διώρθωσα· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασίλισσα κυρὰ Θεοδώρα εἰς τὸ Στάμοιρον εὐρισκομένη ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλὴν καὶ εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τινὸς εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆγαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῷ Μυζηθρᾷ τοῦ Ζωοδότου μονήν. Καὶ τῷ Ἰαννουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κύρ Θωμᾶς· εἰς τὸν Μυζηθρᾷν κυρὰν Αἰκατερήναν τὴν θυγατέρα τοῦ ῥηθέντος πρίγκιπος. Τῇ δὲ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ ὅπου μὲ ἐπίασαν οἱ Πατρηνεῖς ἀπερχομένου μου εἰς τὸ δεσποτάτον ὡς ἀποκρισιάρχου ζητήσῃ αὐτῶν ἕνεκα εἰρήνης μέσον τοῦ ἀνεψιοῦ δεσπότη τοῦ Καρόλλου καὶ γυναικαδέλφου τοῦ αὐθεντὸς μου, καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ Καρόλλου, [155] Ἐρκοῦλα καὶ Μενώνου· ἐποίησαν γὰρ ἐνόρκους συμφωνίας, ὅτι, εἴ τι ἄρα καὶ διακρίνῃ ὁ ζητήσῃ ἡμῶν σταλὲς ἄρχων τοῦ δεσπότη κυρ Κωνσταντίνου εἰς τὰ μέσον ἡμῶν διαφερόμενα, στέρξομεν καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη κατὰ τὰ πλησίον νηοῦδρια τῆς ἀγίας Μαύρας· ἀπῆρασί με οἱ Καταλάνοι μετὰ πολλῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμιον ὄντα με, καὶ κρατήσαντες μέχρι τινὸς καὶ ἀπαγαγόντες μέχρι καὶ τῆς Κεφαλονίας ὡς δῆθεν περάσαντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νέαν πόλιν, τέλος ἐγυρίσαμεν εἰς τὴν Ἰλαρίντζαν· καὶ ἐπούλησαν καὶ

ἐμὲ καὶ τοὺς σὺν ἐμοί· ἐν ᾧ δὲ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ἀμην· ὁ Μουράτμπεϊς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῆρ· ἀπὸ τοῦς Βενετικοῦς πολέμῳ· ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθιγῆς μου κύρ Κωνσταντῖνος, τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τὸν κοιλῶν τῆς Πάτρας ἀπῆρ· ἀπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας τῶν εὐρισκομένων ἐντὸς αὐτοῦ· καὶ τῇ ιζ' Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, [156] ἀπῆρ· οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν, ἣν καὶ κρατήσαντες μέχρι τινὸς πάλιν ἐπούλησαν αὐτήν· καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως κύρ Ἰωάννου πρὸς τὸν πᾶπαν Μιρτινὸν πρέσβεις, ὃ τε Μάρκο· ὁ Ἰαγρός καὶ μέγας στρατοπεδάρχης, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελος καὶ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἱερομόναχος· καὶ πνευματικὸς, Μιχαήριος ὁ Μακρὸς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ ἄριστος κατὰ τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν, ἐποίησαν ὀρισμῷ τοῦ βασιλέως δεσπότην τὸν αὐθεντόπουλον κύρ Θωμᾶν.

υλᾱ'.

Καὶ τῷ λδ' ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εὐεργετήθη ἐγὼ τὸ κεφαλατικὸν τῆς Πάτρας· [157] καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἀπῆρ· ὁ Μπελαρμπεϊς τῶν Τούρκων ὁ Συνάνις τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν αὐτὴν περιοχὴν, καὶ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῇ αὐτῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ προγεγονότα μοι συνέβησαν, ἐδεξάμην καὶ τὸ ἀπευκαταῖον ἐμὸν μήνυμα δι' ὀρισμοῦ τοῦ αὐθεντός μου ἀπὸ τῆς Βοστίτζαν, ὅτι τῇ τοῦ παρελθόντος Ἰαννουαρίου ζ' τέθηκε λοιμῶδες νόσῳ ὁ ἄριστος κέμου· φίλος, ὁ Μιχαήριος καὶ ὢν καὶ καλούμενος ὁ Μακρὸς, ὁ παρ' ὀφθαλμῷ μὲν πατριαρχικῷ ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπλήστῳ τῇ ἀγροικῇ καρδίᾳ αἰρετικὸς, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ ἐρρηθότος, ὃς καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανήλθεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου θρους, καὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργεῖα ἰδικῇ μου, ὡς οἱ πάντες ἠπίσταντο, καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε κάκεινου, πᾶν εἴ τι καλὸν καὶ πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν προσχώρησε· καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔαρος αὐτοῦ θῆ τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Τουραχάνης, καὶ κατεχάλασε καὶ ἔτι τὸ Ἐξαμύλιον καὶ θανατικὸν ὅτι πολὺ εἰς τὴν Πάτραν ἐγένετο.

υλβ'.

Καὶ τῇ λς' Ἰαννουαρίου τοῦ μ' ἔτους ὀρισθεὶς ἀπῆλθον ἀποκρισιάριος εἰς τε τὸν βασιλέα (καὶ) ἀφ' οὗ καὶ τὸ τοῦ πρωτοβεστιάριου τότε ὀφφίκιον [158] εὐεργετηθῶ, εἰς τὸν ἀμην· ἐν ᾧ ἔτει κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κύρ Κωνσταντίνου καὶ κυροῦ Θωμᾶ ἐγένετο, καὶ ὁ μὲν ἀπῆρ· τὰ Καλάδρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκείσε τοῦ κύρ Θωμᾶ· ὁ δὲ πάλιν τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀνδρούσαν πάντα.

υλγ'.

Καὶ τῷ μα' ἔτει τέθηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα μὲν θυγάτηρ, γυνὴ δὲ τοῦ δεσπότη κυρίου Θεοδώρου τοῦ

πορφυρογεννήτου, κυρὴ Κλεώπη· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ.

υλδ'.

Καὶ τῷ μβ' ἔτει Ἰαννουαρίου ζ' πάλιν ἐπῆλθον ἀποκρισιάριος εἰς τε τὸν ἀντώνιον καὶ αὐθέντην τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς τὸν ἀμην, καὶ εἰς τὸν βασιλέα· ἐν ᾧ δὲ Ἰαννουαρίῳ, τῇ κθ' αὐτοῦ, νυκτὸς ὥρᾳ γ' ἐπυρπόλησε τὸν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς Θεομήτορος· περικαλλῇ καὶ θεῖον ναὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὅπερ ἀκηκόαμεν ἐκείσε ἀπερχόμενοι εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Μίστον ὀνομαζόμενον τῇ α' Φεβρουαρίου, ὥρᾳ μετὰ τὸν ἐσπερινὸν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς· καὶ ἐλογισάμεθα αὐτὸ ψεῦδος, ἐπεὶ ὁ εἰρηκῶς οὐκ ἐγνώσθη, καὶ διελθόντες εἰς τὸ ἐμπροσθεν μονᾶς ε' καὶ οὐδὲν περὶ τούτου ἀκούσαντες, τῇ εἰς τὸν Ῥαδεστὸν ς' μονῇ ἡμῶν ἐμάθομεν [159] τοῦτο ἀκριβῶς, ὅπως καὶ ὁπότε ἐγένετο· ὅπερ παράδοξον.

υλε'.

Καὶ εἰς τὰς ὁρχὰς τοῦ θέρους τοῦ μγ' ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν αὐθέντης κύριος Ἀντώνιος Ντελανζιδόλης, καὶ ζητήσῃ τῆς ἐκείνου γυναικὸς ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνόρκου ἀργυροδούλλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παραλάβω τὴν Ἀθήναν, καὶ ἄλλον εἰς τὸν Μορίαν αὐτῇ δώσω τόπον ἐπόστον καὶ ὅποιον φαίνεται μοι· προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θήβαν ἀποκλείσαντος, ἦν καὶ ἀπῆρ· μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀπρακτος ἐγύρισα ἀπὸ τὸ Ἐξαμύλιον τούτου παραγγελίαν ἔχοντός μου. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὐρισκομένου τοῦ δεσπότη καὶ αὐθεντός μου, καὶ τὰ τῆς πραγματείας κάτεργα [160] Βενετικῇ ἐκδεχομένου, ἵνα ἐμβῶς εἰς τὴν πόλιν ἀπέλθῃ, ἰδοὺ καγὼ ἀπρακτος ἐφθάσα. Καὶ ἐμβῶς καγὼ ἀπερχόμεθα, καὶ εἰς τὴν Εὐριπον φθάσαντες, ἐφάνη καλὸν, καὶ ἐστάλην εἰς τὸν Τουραχάνην εἰς τὴν Θήβαν εὐρισκόμενον, καὶ τὴν δουλείαν τὴν περὶ τῆς Ἀθήνας ἐδηλοποίησα αὐτῷ· καὶ ἐπληροφόρησέ μοι μεθ' ὅρκου, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην καὶ σὲ ἐγνωριμίαν καὶ ἀγάπην, καλῶς καὶ προθυμῶς ἤθελα παραχωρήσῃ ἵνα πρᾶχθῃ τοῦτο, ἂν εἶχα ἐξεύρειν τι πρὸ τοῦ ἐξελεῖν με ἀπὸ τὸ ὁσπήτιόν μου καὶ ἐλθεῖν ἐνταῦθα· ἐπεὶ ὀρισμῷ τοῦ μεγάλου αὐθεντός οὐδὲν ἐποίησα τοῦτο· καὶ εὐρισκόμενον μου (ἐν τῇ οἰκίᾳ) εἶχον πολλὰ σκεπάσματα, νῦν δὲ πλέον σκέπασμά τι οὐκ ἔχω· φιλοφρονήσεις δὲ φιλοτίμως παρ' ἐκείνου καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ φέροντος εἰς προσκύνησίν μου καὶ παραδόντος αὐτοὺς πρὸς ἐμὲ καὶ τὸν αὐθέντην μου, ἐξ ὧν ἦν καὶ ὁ νῦν πολὺς καὶ μέγας Ἀμάρης, ἐπανέστρεψα κάκειθεν ἀπρακτος· καὶ ἐπεὶ προλαβόντες οἱ ἐν τῷ Εὐρίπῳ ἐσῆκωσαν τὸ γεοφύριν, καὶ ἀκουσίως ἐμείναμεν εἰς τὰς ἑξῶς τοῦ γεοφύρου πέτρας, διεδιδάσαμεν οὖν τοιαύτην νύκταν ἀπὸ τε χρύους, κθ' ἦν τοῦ Αὐγούστου, ἀπὸ τε πείνας· ἀπὸ τε ξηρότητος τῶν πατρῶν, ἀπὸ τε φόβου καὶ κλεπτῶν τῶν ἀπὸ τοῦ φωσάτου τοῦ Τουραχάνη, διὰ τὰ ξένα ἄλογα, [161] ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ κάστρῳ ἐδανεισάμεθα, ὅτι παροιμία ἐγένετο ἐπὶ κακῷ τοῖς μετ' ἐμοῦ τότε οὖσιν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον. Ἀναδύντες οὖν εἰς τὰ κάτεργα ἐπὶ τὴν αὐρίον,

τῇ κγ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ μδ' ἔτους εἰς τὴν Α Κωνσταντινούπολιν ἐφθάσαμεν.

υἱς'.

Καὶ τῇ κε' Μαρτίου τοῦ σότου ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ τοῦ Παρασπονδήλου μεγάλου δουκὸς Ουγατέρα Ζωή, μετὰ κατέργου βασιλικοῦ, ὅπου ἐστάλη μετὰ Παλαιολόγου τοῦ Μανουήλ, ἵνα φέρωσιν αὐτήν· ἦν δὲ καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας εὐλογήθη αὕτην ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος· μεθ' οὗ δὲ κατέργου ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος, ἵνα ἐκεῖνος εἰς τὴν πόλιν εὐρίσκηται καὶ διάδοχος ὡς δευτέρος ἀδελφοῦ τῆ· βασιλείας· ὁ καὶ ὁ βασιλεὺς ἔστειρε μὲν καὶ ἄκουσίως, ἐπεὶ τὸν κύρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου πολλάκις με ἐπιηροφόρησε καὶ ἐνόρκως ὡς ἐν μυστηρίῳ ἡγάπα καὶ ἠθέλει, ὡς καὶ ὁ λόγος προῖων δηλώσει. Ἐπεὶ δὲ οὕτως παρηκολούθησεν, ἐσπούδαζεν ἵνα εἰς τὸν Μορέαν καὶ τοὺς τρεῖς ἄλλους ἀδελφοὺς ἐγκατοικίσῃ· ὁ γοῦν αὐθέντης μου πάλιν ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη (ἦν γὰρ εἰς τὴν πόλιν μεθ' ἡμῶν ὁ πρῶτος ἄρχων τοῦ ὁσπητίου ἐκεῖνου· Ραοὺλ Μιχαήλ ὁ Ἰσῆς), ἐσπούδαζον, ἵνα οἱ δύο μὲν σὺν τῷ βασιλεὶ εὐρίσκωνται εἰς τὴν πόλιν, [162] οὗτοι δὲ οἱ δύο αὐθένται εἰς τὸν Μορέαν· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν καὶ τὸν Ἰουνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν Μορέαν ὁ δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος ὡς φυγὰς μετὰ Λαλιώτου καὶ ἐγὼ ἐστάλην παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμνηρᾶν διὰ ταύτην δὲ τὴν δουλείαν, ἵνα αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔχωσι· καὶ ἀπῆλθον καὶ καλῶς ὠκονόμησα τὰ ἀνταθειμένα, καὶ διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἐφθάσα· εὗρον δὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ αὐθέντας· ἔχοντας ὄχλησιν μάχης μεγάλης· καὶ γὰρ ὁπισθεν τοῦ Κυρίου Κωνσταντίνου καὶ αὐθεντός μου σταλεις μετὰ κατέργου καὶ ὁ κύρ Θεόδωρος ἐμάχετο τοῖς δυσὶν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὡς καὶ φωσάτων συναχθέντων ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι, καὶ πολέμου μερικοῦ μέσον αὐτῶν γεγονότος.

υἱς'.

Τῷ με' ἔται καὶ ἀποκρισάριων ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἦσαν δὲ ὁ καλὸς κάγαθος Διονύσιος ἱερομόναχος, ὁ χρηματίσας καὶ μητροπολίτης Σάρδεων, καὶ Δυσύπατος Γεώργιος, τὴν μάχην ἀπὸ μέρους καταπεράυναν· τέλος δὲ πάλιν ἄλλων ἐλθόντων ἀποκρισάριων τοῦ βασιλέως Γρηγορίου ἱερομονίχου καὶ πνευματικοῦ τοῦ χρηματίσαντος ὕστερον καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτοῦ δὲ πάλιν Γεωργίου τοῦ Δυσυπάτου συνεβίβασαν, ἵνα ὁ μὲν αὐθέντης μου δεσπότης κύρ Κωνσταντῖνος ἀπέλθῃ καὶ ἐν εἰς τὸν πόλιν, ὁ δὲ κύρ Θεόδωρος καὶ κύρ Θωμᾶς οἱ δεσπότες εἰς τὸν Μορέαν.

υἱ'.

[163] Καὶ τῇ ε' Σεπτεμβρίου τοῦ μς' ἔτους διέβημεν ἀπὸ τῆς Πάτρας διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Εὐριπον, μετὰ τοῦ αὐθεντός μου λέγω, καὶ ἐσέδημεν εἰς κάτεργον Βενετικὸν ἀπὸ τὸ καστέλλον τῆς Εὐρίπου, τὴν Κάρυστον· ἐν ᾧ δὲ κατέργω ἦν καὶ ὁ ποτὲ μὲν ἐν τῇ Πάτρᾳ Κανονικὸς Μάρκος, ὅταν

ἀπῆλθομεν κατ' αὐτῆς, γεγονώς δὲ λεγάτος παρὰ τοῦ πάππα Εὐγενίου τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκεῖνου καὶ ἀποκρισάριος εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ τῇ κδ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀπασώθημεν εἰς τὴν πόλιν· [176] καὶ τῇ κζ' Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δεσπότη κύρ Δημητρίου, καὶ πολλῶν ἀρχόντων τῆς [177] συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων σχεδὸν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων διὰ τὴν μελετηθεῖσαν, ὡς μὴ ὤφειλε, σύνοδον. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο διὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα· ταῦτα γὰρ παρ' ἄλλοις ἐδόθησαν κρίνεσθαι· ἐμοὶ δ' ἀρκεῖ ἡ πατρικὴ μου διαδοχὴ τῆς πίστεως, καὶ ὅτι οὐδέποτε παρὰ τινος τῶν τοῦ μέρους ἐκεῖνου ἤκουσα ὅτι τὸ ἡμῶν κακὸν, ἀλλὰ καλὸν καὶ ἀρχαῖον, καὶ τὸ ἐκεῖνον οὐ κακὸν, ἀλλὰ καλὸν· καὶ νὰ εἶπω, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν μέσσην ὁδὸν τῆς πόλεως, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον, διερχόμεθα πολλοὺς χρόνους μετὰ τινων, δι' ἧς ἔκαταντῶμεν εἰς τὴν ἁγίαν. Σοφίαν, εἴτα μετὰ τινὰς καιροὺς εὐρέθη παρὰ τινων καὶ ἄλλη ὁδὸς· καταντῶσα, ὡς λέγουσι, καὶ αὕτη ἐκεῖ, καὶ νὰ με παροτρύνωσιν, ὅτι· Ἐλθε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἧς εὕρομεν· καὶ γὰρ, εἰ καὶ ἔστιν αὕτη, ὅπου ἀπέρχη, καλὴ καὶ ἀρχαία, καὶ ἡμῖν ἀρχῆθεν σὺν ὅμιν γνωστὴ καὶ διερχομένη, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἣν εὕρομεν νῦν, καλὴ ἔστιν. Ἐγὼ δὲ νὰ ἀκούω παρὰ μὲν τῶν, ὅτι καλὴ ἔστι, παρὰ δὲ τῶν, ὅτι οὐ καλὴ, διὰ τί νὰ μηδὲν εἶπω, Μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης ἀπέρχεσθε καλῶς· εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὅπουθεν βούλεσθε· ἐγὼ δὲ πάλιν θέλω διέρχεσθαι διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ μεθ' ὁμῶν πολὺν τινὰ χρόνον διερχόμεν, [178] καὶ καλὴν αὕτην καὶ παρ' ὁμῶν καὶ τῶν προγόνων μου μαρτυρομένην. Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον ὡς μὴ ὤφειλεν· ἤθελα γὰρ νὰ εἶχε γενῆν καλῶς ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νὰ με ἔλιπεν ὁ εἰς τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι ἦν καὶ αὕτη ἡ σύνοδος δουλεία αἰτία μία καὶ πρώτη καὶ μεγάλη εἰς τὸ νὰ γένηται ἡ κατὰ τῆς πόλεως τῶν ἀσεβῶν ἐφοδος καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν ἡ πολιορκία καὶ ἡ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν· καὶ ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς τὴν αὐτοαλήθειαν προβαλλομένου μου μαρτυρίαν. Εἶπεν ὁ ἀσπίδιστος βασιλεὺς πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα κύρ Ἰωάννην ὁ μόνος πρὸς μόνον, ἱσταμένου καὶ ἐμοῦ μόνου ἐμπροσθεν αὐτῶν, ἐμπροσθέντος λόγου περὶ τῆς συνόδου· Ὑἱέ μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐν μέσῃ τῆς καρδίας δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι πολλὰ τοὺς φοβεῖ, μὴ συμφωνήσωμεν καὶ ἐνωθῶμεν με τοὺς Φράγκους· ἡγοῦντο γὰρ ὅτι, ἂν τοῦτο γένηται, θέλει γενῆν μέγα τι κακὸν εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν τῆς Δύσεως Χριστιανῶν· δι' ἡμᾶς λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ἀνακάτνε, καὶ μάλισθ' ὅταν ἔχῃς χρῆσαν τινὰ φοβῆσαι τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ νὰ ποιήσῃς αὐτὴν, μηδὲν ἐπιχειρησθῇ αὐτὸ, διότι οὐδὲν βλέπω τοὺς ἡμετέρους, ὅτι εἰσὶν ἀρμόδιοι πρὸς τὸ εὐρεῖν τινὰ τρόπον ἐνώσεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, [179] ἀλλ' ὅτι νὰ τοὺς ἐπιστρέψουν εἰς τὸ νὰ ἐσμέν ὡς ἀρχῆθεν· τοῦτο δὲ

ἀδυνάτου ὄντος σχεδὸν, φοδοῦμαι μὴ καὶ χεῖρον σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεσχεπάσθημεν εἰς τοὺς ἀτρεῖς. Τοῦ δὲ βασιλέως, ὡς ἔδοξε, μὴ δεξαμένου τὸν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μηδὲν εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθε· καὶ μικρὸν σύννους γεγωνὺς ὁ μακαρίτης καὶ αἰοῖδιστος πατὴρ αὐτοῦ ἐμβλέψας πρὸς με ὀρίζεται· Ὁ βασιλεὺς, ὁ υἱός μου, ἐνὶ μὲν ἀρμοδίως βασιλεῖ, οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ. Βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλη, καὶ τοιαῦτα οἶα οἱ καιροὶ ἐγχεῖν (ἐπὶ) τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν· ἀμὴ σήμερον, ὡτάν παρακολουθοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ βασιλεία θέλει ἡ ἡμῶν ἀρχή, ἀλλ' οἰκονόμου· καὶ φοδοῦμαι, μήποτε ἐκ τῶν ἐνθυμημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμός τοῦ ὁσπητίου τούτου· προεῖδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμώσεις αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐδόξαζε κατορθῶσαι μὲ τὸν Μουσταφᾶν, καὶ εἶδον καὶ τὰ τέλη τῶν κατορθωμάτων, εἰς τί κίνδυνον μᾶς ἔφερον, ἕτερον βεβαιοῦν τὴν ποτὲ βουλήν τοῦ αἰοῖδιστου πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς ἐστάθη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστάθη εἰς τὸν ἀρηρῆν ἀποκρισιάρχη Ἀνδρόνικος ὁ Ἰαγρός, δηλώσαι τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν· κἀκεῖνος ἀπελογήσατο, [180] ὅτι Οὐδὲν μοι φαίνεται καλὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ κοπιάσῃ τοσοῦτον καὶ νὰ ἐξοδιάσῃ· καὶ τί νὰ κερδίσῃ; Ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ ἐάν ἐχῇ χρῆσαν καὶ δασπρων δι' ἑξῆς καὶ εἰσόδημα καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἔτοιμός εἰμι νὰ τὸν θεραπεύσω. Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλή, πότερον νὰ γένηται τὸ τοῦ ἀμυρᾶ, ἢ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν σύνοδον· καὶ ἐγένετο, ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεὺς, ἢ μᾶλλον ἡ κακὴ τύχη. Ἐξελεθόντος οὖν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου ἐδουλεύσατο ὁ ἀμυρᾶς ὅτι νὰ ποιήσῃ μάχην εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πέμψῃ φωσάτον κατ' αὐτῆς· οὐ τοσοῦτον, ὅτι νὰ ἐπάρῃ αὐτὴν, ὅσον ἵνα ποιήσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο ἐβεβαιώθη καὶ ἐστάθη παρὰ πάντων τῶν αὐτοῦ ἀνευ μόνου τοῦ Χαλὶ πασῖα, ὅστις ἀντίστη λέγων, ὅτι Μᾶλλον μὲν οὖν αἰτιον θέλει ἦσθαι, ἐάν ποιήσῃ μάχην τὴν πόλιν, ἵνα ὁ βασιλεὺς εἴπῃ τοὺς Φράγκους ἀπὸ ἀνάγκης, ὅτι, Ἄπερ λέγετε, στέργω τα· καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ὅπερ ἐφοδούμεθα· ἀμὴ ἄφες τὸ καὶ ἰδὲ τὸ τί θέλει πράξειν· καὶ εἰ μὲν ὁμονήσουσιν, σὺ ἀγάπην ἔχεις μετ' ἐκεῖνων καὶ ὄρκους εἰς τὸ ἐμπροσθεν πάλιν, ὡς ἂν βλέπῃς, θέλεις πράττειν· εἰ δὲ μᾶλλον οὐδὲν ὁμονήσουσιν, τότε μᾶλλον ἐξέλθῃ ὁ λογισμός, καὶ μὲ πλεον θάρρος ποιήσουσιν τὸ θέλεις. Καὶ αὕτη ἡ βουλή τὸν μὲν ἀμυρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν· πρὸς δὲ τοῦ Χαλὶ πασῖα τὴν βουλήν ἄντος τοῦ καιροῦ μαθεῖν ἡμᾶς ἄλλα τῶν ἄλλων, [181] ὁ αὐθέντης μου δεσπότης καὶ οἱ ἀρχόντες ἐξώρθωσαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ (πρὸς) τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν· καὶ λογισμὸς καὶ τρικυμία τοῖς ἐν τῇ πόλει περιέπεσαν ὅτι πλείστη, ὥς οὐ πάλιν ἐμάθομεν τὴν ἰσχύσαν βουλήν τοῦ Χαλὶ πασῖα· καὶ ἰδοὺ ἐκμαρτυρία τοῦ ὡς μὴ ὥρελε γενέσθαι τὴν σύνοδον· ἀφήμι γὰρ τὰ ἄλλα ἀ παρακολουθήσαν ἀπὸ τούτου. [191] Τοῦ δὲ αὐτοῦ μὲς ἔτους τῇ κς' τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς εὐλόγηθη ἐγὼ Ἐλένην, τὴν θυγατέρα τοῦ ἐπὶ Κανι-

Α κλειού Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Τζαμπλάκιωνος. υλθ'.

Καὶ Μαίτου α' τοῦ μς' ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἰωάννης, ὃν καὶ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντῖνος ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς στεφανώσας. υμ'.

Καὶ Δεκεμβρίου ις' τοῦ μ' ἔτους ἀπέθανεν ἡ δεσποῖνα κυρὰ Μαρία, ἡ ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος· καὶ τῇ α' Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἡ δεσποῖνα κυρὰ Εὐγένεια ἡ τοῦ Γατελιούτζη θυγάτηρ, αἱ καὶ ἐτάφησαν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, καὶ σφοδρῶς, εἴπερ ποτὲ, χεῖμῶνος τότε γενομένου· καὶ τῇ ις' τοῦ αὐτοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἀπέθανεν ἡ βασίλισσα κυρὰ (Ζωὴ) καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῆς κυρᾶς Μάρθας μονῇ. [192] καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς συνόδου ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἀπελθόντες ἄλλοι, τοῦ πατριάρχου καὶ μόνον καὶ τοῦ καλοῦ Σαρδέων (μητροπολίτου) κἀμοὶ πλείστα φίλων ἐκεῖθεν τελευτησάντων, τούτου μὲν εἰς τὴν Φεβρουάριον, τοῦ δὲ πατριάρχου ἐν Φλωρεντίᾳ ὕστερον. Καὶ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ λαμπρᾷ Κυριακῇ ἐγεννήθη μοι ὁ δευτερός υἱός Ἀλέξιος, ὃς καὶ ἐπέζησεν ἡμέρας καὶ μόνον λ'· καὶ τὴν ἑαρ τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἐγεγόνει καὶ πατριάρχης ὁ πρότερον Κυζίκου κύρ Μητροφάνης. υμα'.

Καὶ τῇ ς' Δεκεμβρίου τοῦ μθ' ἔτους ὀρισθεὶς ἀπῆλθον εἰς τὴν νῆσον Λέσβον, καὶ κατέστησα τὴν συμπεθερίον, καὶ ἐποίησα καὶ μνηστεῖαν γάμου μετὰ κυρᾶς Αἰκατερήνης τῆς θυγατρὸς [193] αὐθεντῆς τῆς Μιτυλήνης καὶ τῶν ἐξῆς κύρ Νοταρᾶ Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούτζη. Καὶ τῇ ις' Ἀπριλλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους· τῇ λαμπρᾷ πάλιν Κυριακῇ ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ ἡ Θάμαρ· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ λαβὼν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Ἀσανίαν τὴν Θεοδώραν Παύλος ὁ Ἀσάνης, ἔφυγεν ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μεσημβρίαν· καὶ δέδωκεν αὐτὴν εἰς νόμιμον γυναῖκα τῷ δεσπότη κύρ Δημητρίῳ· καὶ τῇ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μιτυλήνην μετὰ κατέργων βασιλικῶν, καὶ εὐλογηθὶς ὁ αὐθέντης μου δηλονότι τὴν ῥηθείαν κυρὰν Αἰκατερήνην, τὴν Γατελιούτζην, καπετανίου ὄντος εἰς τὰ κάτεργα τοῦ μετὰ ταῦτα γεγονότος μεγάλου δουκὸς Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ. υμβ'.

Καὶ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τοῦ ν' ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα τὴν βασίλισσαν καὶ γυνὴν αὐτοῦ, ὁ αὐθέντης μου δηλονότι, ἦλθον εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τῶν αὐτῶν κατέργων καὶ τῆς Μιτυλήνης ἐτέρου ἐνός· [194] καὶ τῇ κ' Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὀρισθεὶς διέδην ἐγὼ εἰς τὸν ἀμυρᾶν καὶ τὸν βασιλέα ἀποκρισιάρχη, ἔχοντος μου καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι, ἐάν ἐνδώσῃ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς, νὰ ἀπέλθω εἰς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον ἄνω εἰς τὴν Μεσημβρίαν καὶ δώσω πρὸς ἐκεῖνον ἅπαντα τὸν τόπον, ὃν ὁ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν εἶχεν· αὐτὸς δὲ πάλιν ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν

ἔχη τὴν Σηλυμβρίαν καὶ τὸν πρῶτον τόπον αὐτοῦ τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὰ ἄλλα ἕως τῶν Δέρκων (διὰ τὸ) καὶ εἰς ἐλπίδαν εἶναι τῆς βασιλείας, ὡς ἡγάπα ὁ βασιλεὺς, ἔκεισε εὐρισκόμενον· ὁ δὲ καλῶς ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεὺς, τὸν Ἰαννουάριον μῆνα εἰς τὴν Μεσημβρίαν πρὸς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον ἀπῆλθον· ἐκείνος δὲ ἐνεργῶν τὰ κατὰ τῆς πόλεως μᾶλλον τὰ κατ' ἐκείνου ἀπέπεμψε με ἀπρακτον· ἐν ᾧ μηνὶ καὶ ἐν ἀποπληξίᾳ δεινῇ περιπεσὼν Παῦλος· ὁ Ἀσάνης ἐναπέψυξεν· ἐμοὺ δὲ ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν πόλιν, καὶ προσμένοντος ἔρισμῳ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι εἰς τὸν αὐθέντην μου, τῇ καὶ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐπηλάλησε μετὰ Τούρκων καὶ ἀπέκλεισε καὶ ἐφθαιρε τὰ τῆς πόλεως ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος, ἐν ᾧ δὲ μηνὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐγεννήθη αὐτῷ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἰούλιον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους [195], ἐρχομένου τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου κύρ Κωνσταντίνου εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς Μιτυλήνης διελθόντος καὶ λαβόντος καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα τὴν βασίλισσαν, εἰς τὴν Αἴμνον ἦλθε· καὶ εὐρεθέντος ἐκεῖσε ἐπολεμήθη εἰς τὸν Κότζηνον ἡμέρας πολλὰς ὑπὸ τοῦ στόλου παντὸς τῶν Τούρκων· ἀπελθόντος δ' ἀπράκτου τοῦ στόλου βοηθείᾳ Θεοῦ ἡ βασίλισσα ἀπὸ τῆς περιστάσεως, ἀσθενήσασα καὶ ἐκτρωθεῖσα, τὸν Αὐγούστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ αὐτοῦ νησιῶ τῆς Αἴμνου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

υμγ'.

Καὶ τῇ ιδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ να' ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ ἕτερος υἱὸς Ἀλέξιος· καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κύρ Κωνσταντίνος· καὶ τῇ α' Μαρτίου ἔλαθεν ἀπὸ τὴν βασιλέα τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ ἐκεῖσιν εἰς κεφαλὴν, ἵνα καὶ ἀπὸ τὸν ἀμνηρᾶν καὶ τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δεδωκότα βασιλέα προστάξας φυλάττω. Καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν Φραγκόπουλος ὁ πρωτοστράτωρ· καὶ ὀρίσθεις κάγω ἀπὸ τὴν Σηλυμβρίαν εἰς τὴν πόλιν ἦλθον· καὶ συμφωνίαι γεγόνασιν, ὅτι ὁ μὲν δεσπότης καὶ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν ἀπέλθῃ καὶ τὸν τόπον πάντα τοῦ δεσπότου κύρ Θεοδώρου λάβῃ, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔλθῃ, καὶ τὴν Σηλυμβρίαν λάβῃ, ἃ δὴ καὶ ἐγένετο.

υμδ'.

[196] Καὶ τῇ ι' Ὀκτωβρίου τοῦ νβ' ἔτους μετὰ καρδίου ἐξελθόντος ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου, καὶ ἀπελθόντος εἰς τὸν Μορέαν, καὶ πάλιν μετὰ αὐτοῦ δὴ τοῦ καρδίου ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος τὸν Δεκέμβριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὴν πόλιν ἀπέσωσε. Καὶ τὸν Μάρτιον παρέδουκα ἐγὼ πρὸς αὐτὸν τὴν Σηλυμβρίαν, καὶ ἐμδάντος μου εἰς καρδίον τοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτην Ὑαλινᾷ Ἀντωνίου εἰς τὴν τοῦ Εὐρίπου Κάρυστον ἐπαφῆκέ με· καὶ τῇ γ' τοῦ Ἰουνίου διὰ τῆς στερεᾶς ὁδοῦ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἔφθασα, πολλὰ τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου ζητούντός με καὶ παροτρύνοντος, ἵνα καὶ τὴν Σηλυμβρίαν ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὐρίσχωμαι. Διερχόμενος δὲ εὐρὸν καὶ τὸ Ἐξάμι-

λιον κτισθὲν παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου τῷ παρελθόντι καιρῷ τοῦ ἔαρος. Φθάσαντός μου οὖν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, μετὰ τινὰς ἡμέρας ὀλίγας, τοῦ καρδηναλίου καὶ βιζεκαγκελλαρίου καὶ λεγάτου καθολικοῦ τοῦ πάπα ἀπερχομένου μετὰ πολλῶν κατέργων εἰς τὴν πόλιν διὰ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ βῆγδος τῆς Οὐγγαρίας ἐξέλευσιν, [197] ἐστάλην καὶ ἐγὼ πάλιν ἀποκρισιάριος πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν ἀμνηρᾶν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βῆγαν. Ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸν λεγάτον καὶ πρὸς τὸν καπετάνιον Ἀλωΐσιον Λορδᾶν δι' ἀναγκαίας δουλείας πρὸς οὐ προσθῶσι τὰ πράγματα· καὶ διερχομένου μου τὴν Κόρινθον τῇ λ' τοῦ Αὐγούστου, ἵνα εἰς τὸν Εὐρίπον τὰ κάτεργα τῆς ἀρμάτας φθάσω, εὐρὸν θαπτόμενον τὸν καλὸν κάγαθον Κυρίνου Μάρκον, δς καὶ ἐν τῇ ἀλλῇ ἡμῶν ἐγεννήθη καὶ μεθ' ἡμῶν ἀνετρέφη καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ τῆς μητριῆς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλᾳ θεραπείας παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὐρίσκειν· ἐκεῖ ἀναγκασθεὶς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἐφυγεν ἀπὸ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν Σαυθοπούλων μονὴν ἀπῆλθε· καὶ τοιοῦτος χρήσιμος ἀπεκατεστάθη.

υμε'.

Φθάσας οὖν ἐγὰ εἰς τὸν Εὐρίπον, τὰ δὲ κάτεργα οὐ φθάσας, δι' ἄλλου πλευσίμου εἰς τὴν Αἴμνον ἀπεσώθην, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ιγ' ἔτους· τῷ δὲ αὐτῷ μηνὶ ια' ὁ βῆξ τῆς Οὐγγαρίας ἐσκοτώθη παρὰ τοῦ ἀμνηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν [200] καὶ τῇ ιζ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης, ἐν ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κύρ Γρηγόριος πατριάρχης ἐγεγόνει· καὶ τῇ ιε' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἀνδρόνικος, δς ἐξῆσεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ.

υμς'.

Καὶ τῷ νδ' ἔτει, Δεκεμβρίῳ μηνὶ πρὸς τέλος, ἐλθόντος μου εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τῆς πραγματείας Βενετικῶν κατέργων.

υμζ'.

Σεπτεμβρίου αὐτοῦ νε' ἔτους εὐεργετήθην τὸ κεφαλατίκιον τοῦ Μυζηθρᾶ, μετὰ καὶ πάντων τῶν περὶ αὐτὸ, ἦγουν Κκυλᾶ, Ἑβραϊκῆς Τρύπης, Τζεραμίου, Παγκότων καὶ Σκλαδοχωρίου, καὶ μετὰ πάντων τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, ὡς οὐκ εἶχεν ἄλλος τις οὕτως πώποτε τὸ τοῦ Μυζηθρᾶ κεφαλατίκιον· ὥρισέ μοι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Ἐγὼ δέδωκά σοι τὸν Μυζηθρᾶν εἰς κεφαλατίκιον καὶ διὰ τὴν σὴν καλὴν δουλοσύνην καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ ἀναδοχὴν καὶ ἀγάπην, καὶ ὅτι θέλω νὰ ἔνι καὶ τοῦτο ἔνι, ὡς ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Πάτρα· ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις· καὶ γίνωσκε ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐδὲν θέλω ποιῆσειν πάρεξ αὐτὸν δὴ τὸν Εὐδαιμονοῦσιν δν ἔχω· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα θέλω εὐρίσκεσθαι ἀεὶ· [201] ἀμὴν θέλω διερχεσθαι τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα· καὶ ὅταν εὐρίσκωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, θέλω πράττειν τὰς ἐμὰς δουλείας καὶ τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Εὐδαιμονοῦσιν· ὅταν δὲ εἰς τὴν Πάτραν ἀπέλθω πάλιν μετὰ τὸν Λάσ-

ντριν καὶ τὸν Εὐδαιμονοιδάνην κατὰ λιμπάνων τὸν Καντακουζηνὸν εἰς τὴν Ἀρχὴν αὐτοῦ, ὅταν δὲ εἴμι ἐνταῦθα μετὰ σοῦ καὶ τοῦ Εὐδαιμονοιδάνου καὶ ἄλλων, ὅτι, ὅταν σὺν Θεῷ ἔχω καὶ γυναῖκαν, διὰ σοῦ θέλω ἔξειν αὐτήν, ἐνταῦθα τὸν πλείονα χρόνον θέλω διαβιβάσειν, καὶ θέλεις ἦσθαι καὶ σὺ ὁ πλεόν γινώριμος αὐτῆς εἰς τὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς οἰκοδομὴν καλλίστην τοῦ Ἐξαμιλίου· σὺ δὲ ἐνταῦθα εὐρισκόμενος ἄρχε καλῶς τὴν ἀρχὴν μου, καὶ παῦσον τὰς ἀδικίας· καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς τῶν ἐνταῦθα εὐρισκομένων, καὶ ποιήσον πάντας τοὺς ἐνταῦθα ἵνα σὲ μόνον ἔχωσιν ἀρχὴν, ὡς ἐμὲ μόνον αὐθέντην. Προσκυνήσαντός μου σὺν αὐτῷ καὶ εὐχαριστήσαντος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἐξαμίλιον τῇ η' τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμβρίου μηνός [202]. Τὸν δὲ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἰλαρέντζας ἡ θυγάτηρ κυροῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη κυρὰ Ἐλένη· ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Λάζαρον τὸν υἱὸν κυροῦ Γεωργίου ἄνδρα λάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ δεσπότην καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Λάζαρον ὁ βασιλεὺς· κύρ Ἰωάννης διὰ τοῦ Φιλανθρωπίνου Γεωργίου τετίμηκε. Τῇ δὲ κζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ ἀμνηρᾶς κατὰ τοῦ Ἐξαμιλίου, καὶ τῇ ι' τοῦ Δεκεμβρίου ἀπῆρκεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐχάλασε· [203] καὶ ἀπελθόντος αὐτοῦ καὶ ἔω; τὴν Πάτραν, τὴν χώραν καὶ μονὴν ἀπῆρε καὶ κατέκασε καὶ ἠφάνισε. Καὶ τὸν Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην πάλιν ἐγὼ εἰς τὴν πόλιν, καὶ δι' ἄλλας μὲν δουλείας καὶ διὰ τὴν Τραπεζοῦνταν καὶ τὴν Γοτθίαν συνοικεσίου διὰ τοῦ αὐθεντός μου δουλείαν· ἐπεὶ προσυνέτυχον ἀπ' ἐκείθεν εἰς ἃ μέρη καὶ ἱερομόναχον τὸν ὕστερον χρηματίσαντα καὶ μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ ἀνθρώπους μου ἔστειλα καὶ ἔγραψα.

υμη'.

Καὶ προσμένοντός μου ἐκεῖ τὸν Ἰούνιον τοῦ νς' ἔτους, ἀπέθανεν ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος εἰς τὴν Σηλυμβρίαν ὁ δεσπότης κύρ Θεόδωρος, καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἔθαψαν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ· καὶ τῇ ιε' τοῦ Αὐγούστου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἐμὸς ὁ υἱός Ἀλέξιος, ζήσας χρόνους ε' καὶ μῆνας ια'· οὗ ὁ θάνατος καὶ σφοδρὰ μου καθήψατο, οὐκ εἰδότος μου τοῦ ἀθλήου τὰ μέλλοντά μοι συμβῆζεσθαι λυπηρότερα.

υμθ'.

Καὶ τῇ λα' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός τοῦ νς' ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης χρόνων ὑπάρχων νς' καὶ μηνῶν ι' καὶ ἡμερῶν ιε'· καὶ ἐτάφη τῇ α' Νοεμβρίου εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, αὐτοκρατορήσας χρόνους κγ', καὶ μῆνας γ', καὶ ἡμέρας ι'. [204] καὶ τῇ ιγ' τοῦ αὐτοῦ Νοεμβρίου μηνός ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν μετὰ παραβίου ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς, οὐκ εἰδὼς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ περὶ τὴν Καλλιπόλιν διερχόμενος ἀκούσας αὐτόν· ἐκείνου δὲ ἐλθόντος ἐπαυσαν πολλῶν πλέον, ὅπερ ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἡ μάλλον οἱ αὐτοῦ σφετεριζόμενοι ἐνεργοῦσαν, ἵνα βασιλεύσῃ, τὸν οὐχὶ καὶ δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον παρὰ τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν ἄξιον ὄντα κλίνεισθαι,

Α ζώντος τοῦ πρώτου καὶ τοιοῦτου ἀδελφοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ἀγαθοῦ πρωτεύοντος· ἀνευ τοῦ δυστυχῆς εἶναι, ὅμως τὸ πρέπον καὶ δίκαιον ἱσχύσαν ὀρισμὸς τῆς ἀγίας δεσποίνης καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ, [205] τῇ ς' τοῦ Δεκεμβρίου, ἀπῆλθον ἐγὼ ἀποκριτάριος εἰς τὸν ἀμνηρᾶν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κύριον Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα κρίνουσι, καὶ νὰ ἐπισταται τοῦτο κάκεινος δὴ ὁ ἀμνηρᾶς, ὅπερ καὶ ἔστειλε καὶ ἀπεδέξατο, καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δώρων καμὲ ἀπέπεμψε. Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας καὶ ἄρχοντες ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν Μορέαν ἐστάλησαν Ἀλέξιος Φιλανθρώπινος ὁ Λάσκαρις, ὃς ἐστάλη εἰς τὴν πόλιν παρὰ τοῦ αὐθεντός ἡμῶν μετὰ τοῦ δεσπότη κυροῦ Θωμᾶ ὑπὲρ τῶν δουλειῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ δεσπότη εἰς τὸν βασιλέα καὶ αὐτὸς ἐπιμεληθῆναι, καὶ Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ Ἰαγρός, καὶ βασιλέα πεποιήκασιν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν τῇ ς' Ἰαννουαρίου τὸν δεσπότην κύρ Κωνσταντῖνον· καὶ τῇ ιβ' τοῦ Μαρτίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθε καὶ εἰς τὴν πόλιν μετὰ παραβίου Καταλανικοῦ καὶ παρὰ πάντων ἀσπασίως ἐδέχθη· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ [206] ἐξῆλθεν ὁ δεσπότης ὁ πορφυρογέννητος τιμηθεὶς κύρ Θωμᾶς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν.

υν'.

Καὶ τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ νη' ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ δεσπότης καὶ πορφυρογέννητος κύρ Δημήτριος, καὶ ἀπῆλθε κάκεινος εἰς τὴν πόλιν συμβιβασθέντων ἐμπροσθεν τῆς κυρίας καὶ ἀγίας μητρὸς αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ καὶ ἡμῶν τῶν ἐγκρίτων ἀρχόντων καὶ ὀρκους πεποιηκότων, οὓς καὶ κακῶς ἔστειραν καὶ κακῶς ἀπέλαθον, ὡς εἶδον ὕστερον κάγω, εἰ καὶ, πῶς πρὸς ἀλλήλους διετέθησαν, οὕτε τῶν ἀναγκαίων διηγεῖσθαι, οὕτε ἐν τῇ πόλει εὐρισκόμην, ἵνα καλῶς αὐτὰ ἐπισταμαι· τῇ γὰρ ιδ' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ εἰς τὸν τῆς Ἰθρηρίας Μίεπεν, ἤγουν βασιλέα κύρ Γεώργιον, καὶ τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ χαρίτων ἀξιολόγων καὶ παρασκευῆς ὅτι πολλῆς καὶ καλῆς ἀρχοντοποῦλων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ ψαλτῶν καὶ λατρῶν καὶ τεχνιτῶν κροτούντων καὶ ὄργανον· οἱ καὶ ἤκουον ὄνομα μὲν αὐτῷ, τί δὲ ἔστιν, οὐκ εἶδον, καὶ ἐπεθυμοῦσαν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι οἱ Ἰθρηρες· καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνέτρεχον ἐκ τῶν περὶ τὴν αὐτῆς δὴ τῆς Ἰθρηρίας, ἵνα ἀκούσωσιν αὐτοῦ· ἀπῆλθον δὲ διὰ συμπενοθερίαν, ὅπου ἄρα με φανῇ ἐκ τῶν δύο γενῶν· ἐδέξην οὖν, ἵνα διὰ τὸ ἀνατίειν μου πλέον δηλώσω τῷ αὐθέντῃ μου τῷ βασιλεῖ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ τὰ ἐναντία, καὶ πάλιν ὡς ἀνὸρίστη, καὶ ἔστειλα γραφὰς μετὰ ἀνθρώπων, καὶ πάλιν ἄλλους ὁ αὐθέντης μου ἀπολογησάμενος· καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐνυδάγησαν. Καὶ ἔως οὗ νὰ μάθῃ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς νὰ στείλῃ ἄλλους, διεβίβασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα χρόνους β' παρὰ ἡμέρας λ'. Εὐρισκόμενος μου σὺν ἐκείσε τῇ κγ' τοῦ Μαρτίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους

[210] τέθνηκεν ἡ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένη ἀοιδίμος καὶ ἅγια δέσποινα, ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχῇ, καὶ ἐτάφη· εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς.

υνα'.

Καὶ τὸν Φευροῦάριον τοῦ νθ' ἔτους ἀπέθανεν ὁ αὐηρᾶς ὁ Μουράτης· καὶ τοῦτο οὐκ ἀκούσαντός μου εἰς τὴν Ἰθηρίαν, ὡς ἦλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, λέγει μοι ὁ βασιλεὺς· Ἄρχον ἀποκρισάρι, [211] νὰ σὲ εἴπω μὲν καλὰ μαντάτα, μόνον νὰ μὴ δώσης τὰ συγχαρίκια· καὶ ἀναστὰς προσεκύνῃσα αὐτὸν εἰπὼν· Νὰ ποιήτῃ ὁ Θεὸς πολυχρόνιον τὴν βσιλείαν σου, ὅπου πᾶσι τρόποις εὐεργετεῖς ἡμῖν, καὶ θέλεις εὐεργετήσῃς καὶ νῦν τὰ καλὰ μαντάτα. Ἀμὴ ἡμεῖς τί δέξιοι ἔχομεν νὰ ἀποδώσωμεν τῇ βασιλείᾳ σου; Καὶ λέγει μοι τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ, καὶ ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ αὐθέντης, καὶ δέδωκε πολλὰ τὸν βασιλεῖα καὶ ἔστερξεν, ἵνα ἔλῃ καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν μετὰ τοῦ πατρὸς τοῦ εἶχε τὸ ὁσπῆτιον ἐκεῖνο. Καὶ ἀκούσας τοῦτο ἐγενόμην ἄφωνος καὶ οὕτως ὀδυνηθεὶς, ὥσπερ νὰ μὴ ἔλεγεν θάνατον τῶν ἡμῶν φιλότιμων· καὶ μέχρι τινὸς κατηφιάσας λέγω· Δέσποτά μου, τοῦτο οὐ χαρίεν μαντάτον, ἀλλὰ καὶ ὀδυνηρὸν λίαν. Καὶ λέγει· Πῶς, καλέ; Καὶ εἶπον· Διότι ἐκεῖνος ἦν γέρων καὶ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ, καὶ πλέον οὐδὲν ἤθελεν, μόνον τὴν ἀγάπην καὶ εἰρήνην· ἀμὴ οὐτος, ὅπου ἐγένετο νῦν αὐθέντης, ἐνὶ νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, νὰ ὑβρίζῃ καὶ νὰ ἐπαπειλῇται, ὅτι θέλει ποιήσῃν τὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἡ πόλις, εἴπερ ἄλλοτε, ἐνὶ ἀπὸ τὴν ἀσθενείαν τοῦ αὐθέντος μου τοῦ βασιλέως τοῦ γαμβροῦ ἡπορημένη, [212] καὶ χρέος εἰς τὰ εἰσοδήματα ἐκείνης πολὺ, καὶ ἀπορία εἰς πάντα· καὶ ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς νέος αὐθέντης καὶ θέλει καιρὸν εἰρηνικὸν νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ἐκείνης, καὶ ἂν παραχωρήσῃ ὁ Θεός, νὰ νικηθῇ ἀπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακίας καὶ νὰ ὀρμήσῃ κατὰ τῆς πόλεως, οὐκ οἶδα, τί νὰ γένηται. Ναι, ἂν εἶχεν εὐδοκήσῃν ὁ Θεός, νὰ ἀπέθνησκεν οὗτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἰδοὺ εὐφρόσυνο; κατὰ ἀλήθειαν ἀγγέλλω! ἐπεὶ ἄλλον οὐκ εἶχε, καὶ ἀπὸ τῆς λύπης ἤθελε γενῆν καὶ ἀσθενέστερος καὶ ὀλιγοχρονιώτερος, καὶ μέσον τοῦτου ἤθελεν ἀναβῆναι καὶ τὸ ὁσπῆτιον ἐκεῖνο· καὶ ἀποθανόντος ἐκείνου ἤθελεν ὑπάγειν εἰς προτέμῃσιν μεγάλῃν· καὶ λέγει μοι· Σὺ ἦσαι καὶ τῶν φρονίμων καὶ τῶν πρώτων ἀρχόντων τοῦ ὁσπητίου ἐκείνου, καὶ θέλεις γινώσκῃν [213] καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα καλλίω· ὁμως ὁ Θεός δυνατὸς ἐνὶ, νὰ τὸ ποιήσῃ διὰ καλόν. Καὶ εἶπον· Οὕτως ἐνὶ ὡς ἐρίζεις· καὶ ἀπέμεινον εἰς ἐκτὸν· Ἐγὼ δὲ ὡς ἤκουσα τοῦτο, καὶ ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἀμηρᾶ, ἡ θυγάτηρ δεσπότης Σεργίου, ἐντίμως καὶ καλῶς ἐπανέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῆς· ἐπεὶ ἐγὼ ἔμελλον μείναι εἰς τὴν Τραπεζοῦντα διὰ αἰτία πολλὰ· πλεῖσιμον δὲ (εὐρῶν) ἀπερχόμενον εἰς τὴν πόλιν, ἔστελλον καὶ ἄλογα καὶ παιδία δύο, ἅτινα ὁ βασιλεὺς Ἰθηρίας

ἀπελθὼν περὶ τὸ Σαμαλὶν ἐκρούσεν καὶ ἐστελεῖ μοι χάριν, καὶ ἄλλα τινὰ. Ἄ καὶ ἐχαρίσθημεν καὶ ἐκτησάμεθα ἀλλοτρόπως· καθίσας Ἐγραψα πρὸς τὴν αὐθέντην μου τὸν βασιλεῖα, ὅσα καὶ εἰς τὴν Ἰθηρίαν ἔπραξα, καὶ ὅσα εἰς τὴν Τραπεζοῦνταν ὑποπτεύω ὅτι μέλλω πράξειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκείσε προσμονῆς· Ἐγραψα δὲ καὶ ἐτέραν ἀναφορὰν, περὶ ὧν μέλλω δηλώσειν· καὶ δοὺς τὰς γραφὰς ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχοντοπούλων ἔστειλα αὐτὴν παραγγέλλας, ὅτι τὴν μὲν μίαν θὸς τῷ αὐθέντῃ ἡμῶν βασιλεῖ, ὡς ἀν προσκυνήσῃς αὐτῷ, καὶ διὰ στόματος πάντα καθ' ἡμᾶς ἀνάφερε· ἔπειτα τὴν αὐρίον θὸς τὴν ἐτέραν. Ἐγραψα δὲ οὕτως· Ἐγὼ ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ φθάσας ἐνταῦθα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα [214] παρὰ τοῦ βασιλέως· ἔμαθον οὖν καὶ τῆς ἐξαδέλφης αὐτοῦ τῆς ἀμηρίσσης ἐπαναστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῆς· λοιπὸν συλλογισάμενος, φαίνεται μοι κάλλιον καὶ ὠφέλιμον εἰς πολλὰ τὸ ἐκείσε αὐτὸ νὰ εὐρῆς τὰ τὴ πράξεως παρὰ ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα· τέσσαρα γὰρ καὶ μόνον εὐρίσκω τὰ προσιστάμενα· τὸ ἕλαττον τοῦ γένους, τὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν συγγένειαν, τὸ ὅτι εἶχεν ἄνδρα (Τοῦρκον) καὶ τέταρτον ὅτι ἐνὶ χρόνῳ πλείονος καὶ ἐνὶ λογισμῶς, μήποτε ἐλθόντος καιροῦ τοῦ τεκεῖν παιδίον κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ γράφουσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐπισυμβαίνει Λοιπὸν περὶ τοῦ πρώτου λέγω, ὅτι οὐδὲν ἐνὶ παράδοξον· ἐπεὶ οὐδὲν ἐνὶ ἐλάττωτος γένους· τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου μητρὸς σου· περὶ τοῦ δευτέρου καὶ ἂν ὅλως ἐλπίζωμεν ὅτι, τὸ τῆς Τραπεζοῦντος ἂν γένηται, [215] θέλει συγχωρήσῃν αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία, δοθέντων χρημάτων εἰς τε τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, πολλῷ μᾶλλον θέλει συγχωρήσῃν τὸ τοῦ δεσπότης Σεργίου, ὅπου τὸν ἐντρέπονται καὶ χρεωστοῦσι τοσαύτας χάριτας καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ μοναχοὶ καὶ πτωχοί. Περὶ δὲ τοῦ τρίτου καὶ οὐδὲν ἐνὶ παράδοξον· ἐπεὶ καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Εὐδοκία ἄνδρα προσῆχε Τοῦρκον, καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθέντην, καὶ παιδία μετ' ἐκείνου ἐποίησεν· ἀπῆρεν δὲ αὐτὴν εἰς γυναικῶν ὁ πᾶντος σου· αὕτη δὲ ἦν τοιοῦτος μεγάλου αὐθεντῆς γυνή, καὶ οὐδὲ κἂν μετ' ἐκείνου, ὡς ἡκούομεν, ἔμεινε· περὶ δὲ τοῦ τετάρτου, καὶ τοῦτο ἂς ἐνὶ εἰς Θεὸν, καὶ ὡς ἂν τοῦτο εὐδοκήσῃ· ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἄλλα πάντα θέλει ἡσθεὲς συμφορώτερον, καὶ οἱ γονεῖς περιχαρῶς θέλουν διέξωθαι τοῦτο, στείλῃ τινα ἢ τῶν τοῦ ὁσπητίου σου ἢ τῶν μοναχῶν, καὶ ἴδῃ τὸ περὶ τοῦτου, καὶ μηδὲν γένηται ἀναβολή, ἀλλὰ πράξῃ αὐτό. Ἀποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν ἐν τῇ πόλει τῇ κη' Μαΐου, τοῦ δὲ βασιλέως [216] ὄντος εἰς χοροκυνήγιον, ὡς ἐλαλήθη, ὅτι ἦλθον οἱ εἰς τὴν Ἰθηρίαν, σχολάσας ἦλθεν οἰκοθεν, χαίρων διὰ τὴν τῆς Σεργίου δουλείαν, ὡς παρακατιῶν ὁ λόγος δηλώσει· ἔτυχε δὲ ὅτι τὴν αὐτὴν δὴ τῆς κη' ἐσπέραν φαίνεται μοι καθ' ὅσους, ὅτι ἐφθάσα εἰς τὴν πόλιν καὶ πεσόντος μου ἀσπάσασθαι τοὺς βασιλέως πόδας, οὐκ ἀφῆκέ μοι, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἐφίλησέ μοι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ἔξυπνος γενόμενος λέγω τοῦς

περὶ ἐμὲ ὑπνοῦντας, τὸ καὶ τὸ νῦν ἔδοξε μοι καὶ ὑπνοῦν, καὶ ἐνθυμείσθαι τὴν ἡμέραν· ὁ γοῦν αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς ἰδὼν ὅτι οὐκ ἤλθον ἐγὼ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σὺν ἐμοί, (ὡς) καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀνέγνωσε, περὶλυπὸς ἐγένετο καὶ ἔδυσφόρει, καὶ τὴν ἐμὴν κατηγύρει βραδυτῆταν. Ὡς δ' ἐπὶ τὴν αὐριον τὴν ἄλλην γραφὴν ἀνέγνω, ἰδοὺ ἀπέμεινεν ἀρκετὸς, ὡς εἰ τυχόν μὲν καὶ γὰρ. Καὶ εὐθὺς οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον τὸν ἀνεψιὸν Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίας ἐστειλεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐδοκιμάσθη τὸ περὶ τούτου, καὶ ἤκουσαν οἱ γονεῖς αὐτῆς ἡδέως τὸν λόγον, καὶ ἐτόλμως εἶχον καὶ πρὸς τὸ ἔργον· ἀλλ' εὐρέθη ὅτι ἡ ἀμήριστα ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ καὶ ἔταξεν, ἵνα, εἰ διὰ τίνος τρύπου ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὁσπήτητος τοῦ τάχα ἀνδρός αὐτῆς, [217] ἄνδρα ἕτερον εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ζωὴν νὰ μηδὲν ἐπάρῃ, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐλευθέρᾳ καὶ κατὰ τὸ δυνατόν θεραπεύουσα τὴν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῇ δεδωκότα. Ἐναπέμεινεν οὖν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τὸ περὶ τούτου ἄργον. Τὸν δ' αὐτοῦ τοῦ ἔτους Αὐγουστον διέβη ἀπὸ τῆς πόλεως ὡς φυγὰς καὶ ὁ πατριάρχης κύρ Γρηγόριος.

ὡς.

Καὶ ἐγὼ τῇ 18^ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 8^{οῦ} ἔτους εἰς τὴν πόλιν ἀπέστρωτα μετὰ τοῦ καραβίου τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Πρίτζου, τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως αὐτοῦ, τελέσας ἡ μάλλον πλέον βεβαιώσας τὸ τῆς Ἰθρηρίας συνοικέσιον, εἰδὼς τὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλάττονα πολλῶν πλέον ἐκείνων· ἐπεὶ μοι γὰρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθρηρίας ὅτι Ἐφ' ἡμῖν τοῦτο οὐκ ἔστι σύνηθες, ὅτι νὰ δίδωσιν αἱ γυναῖκες χρήματα τοὺς μέλλοντας λαβεῖν ἄνδρας, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ σὺ μαθεῖν ἤθελες ἐνταῦθα· διὰ τοῦτο ποιούμεν το μετ' αἰδοῦς καὶ (οὐκ) ἀσυμβουλεύσεως ἀπὸ τοῦς εὐνοῦς καὶ δίδω τὴν θυγατέρα μου ἄνευ [219] τῶν φορεμάτων καὶ σκευῶν τῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς φλωρία χιλιάρδας· λς' καὶ νὰ ἔχη καὶ κατ' ἔτος χιλιάρδας γ' διὰ τὴν νὰ δίδῃ εἰς τὰς ἐκκλητίας καὶ πτωχοὺς, καὶ ὅπου ἂν φανεῖται αὐτῇ· σὲ δὲ ἀκούω ὅτι ἔχεις παιδίᾳ δύο, καὶ τὸ ἀρσενικὸν ἐδάπτισέν το ὁ βασιλεὺς καὶ ἐνὶ ἐκείνου, τὸ δὲ θηλυκὸν νὰ ἐνὶ ἀπὸ τὴν σήμερον τῆς θυγατρὸς μου καὶ νὰ ὀφείλῃ νὰ τὸ ὑπανδρεύσῃ, ὅπου ἂν σὺ κρίνῃς ἥξιον καὶ εὐρῆς μετὰ βίου ἰδιωτέρου. Ὄταν δὲ ἔλθῃς σὺν Θεῷ νὰ τὴν ἐπάρῃ, νὰ ἔχῃ παρ' ἐμοῦ γομάρια τέσσαρα μεταξίου· ἐνὶ δὲ ψιλὸν (καὶ), ὡς ἠκούσαμεν, [220] ἔχει τὸ γομάριον φλωρίων φ'. Ὡς οὖν πάντα τὰ τοῦ ἀποκρισταρίου ἀπὸ μέρους ἀνέφερα, ἤλθον καὶ εἰς τὸ τῆς Σερβίας, καὶ ἡρώτητα μαθεῖν· καὶ ὥρισέ μοι οὕτως· Ἐγὼ ὀφείλω σοι πολλὰ διὰ τὴν εἰς ἐμὲ σου ἀγάπην παιδεύσας καὶ πίστιν καὶ δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ τὸ σὺν σήμερον τὸ περὶ τῆς Σερβίας ἦν βεβαίως καὶ ἐκσφράγισμα τῆς εἰς ἐμὲ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, ὅπου λέγω καὶ εἰς ἐμὲ τοῦ νὰ ἡρωστώ νὰ ἀνταμείδωμαι· νὰ κοπιᾷς γὰρ τοσαῦτα καὶ νὰ πασχίσῃς καὶ νὰ λίπῃς ἀπὸ τῆς ὁσπήτητος σου τοσοῦτον δὴ καιρὸν, καὶ νὰ εὐρῆς ὅσα

εὐρῆς καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐπαγγελίας εὐεργεσιῶν καὶ τιμῶν, ἐν μόνον τὸ ἐκείνων τελέσης· σὺ δὲ νὰ προκρίνῃς τὴν ἐνότητάς· διὰ συμφέρον πλέον ἐμὸν, καὶ νὰ μὲ γράφῃς· καὶ νὰ μὲ βουλευέσῃς ὥστε μοι ἔγραψας, τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς ἀληθοῦς σου ἀγάπης εἰς ἐμὲ καὶ δουλοσύνης καὶ πίστεως. Καὶ πληροφορήθητι ἀληθῶς, ὅτι θέλεις ἔξιν καὶ παρ' ἐμοῦ ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, εἴπερ ἐν τοῖς ζωσιν εὐρίσκομαι. Τὸ περὶ τούτου σὺν παρηκολουθήσας οὕτως, ὡς ἀπέθανεν ὁ ἀμυράς· καὶ τὴ τῆς θυγατρὸς δεσπότης Σερβίας οὕτως παρηκολούθησεν· Ἐλθοῦσα ἡ πρωτοστρατορίστρα συνέτυχέ μοι περὶ τούτου, καὶ πολλὰς δόσεις· καὶ ἐπαγγελίας· εἰς τὸ μέλλον ὠφελίμου· ἔταξεν, ὥστε καὶ ἐγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα αὐτὰ, καὶ πολλὰ καὶ καλὰ, ἀληθῆ καὶ συμφέροντα· ὅμως δὲ ἤθελεν εἰς τοῦτο καὶ ἄλλων βουλὴν καὶ σκέψιν, πῶς ἂν τυχεῖν νὰ γένηται, ἵνα καὶ γένηται· ἵνα οὖν νὰ ἐβουλεύσῃ· Ἡ κυρά μου ἡ δεσποινὴ καὶ ἀπέθανεν· ὁ Καντακουζηνός, ὅπου, ὡς ἀπὸ πολλῶν τῶν ἄλλων, ἀπροσπαθῶς ἐβουλεύετο, καὶ ὁμοίως ἀπέθανεν· ὁ Νοταρὰς καὶ πάντα τὰ ἄλλα φανερώς καὶ φανερώς λέγει ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦσιν, εἰ μὴ μόνον τὸ ἐκείνου, καὶ πάντα λίθον κινεῖ, ὡς ὁ λόγος, ὡς καὶ σὺ κάλλιον τῶν ἄλλων ἐπίστασαι, ὁ μέγας δομέστικος καὶ δίδασκεται ἐχθροδῶς εἰς τὴν τῆς Σερβίας· καὶ ἰδοὺ μετὰ Καντακουζηνό· Ἰωάννου ὁμονοήσαντες αἱ παροτρύνουσι με εἰς τὸ τῆς Τραπεζοῦντος. Ποῦ νὰ ἐκούμιζον; εἰς καλογέρους; Καὶ εἰσι τῶν τοιούτων ἀπράγμονες· εἰς ἀρχοντας; Καὶ τίνα νὰ εὐρίσκον ἀπροσπαθῆ καὶ νὰ μηδὲν πρόσκειται εἰς τι, [222] ἡ νὰ μηδὲν τὸ ἐξείπῃ πρὸς τοὺς ἄλλους; Λοιπὸν ἐδεινοπάθουν εἰς τὴν σὴν βραδυτῆταν. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνώμην σου ἔγνωκα· καὶ τὰ εἶχον καὶ ἡμεῖς προσιστάμενα, φρονίμως καὶ καλῶς ἔλυτας, καὶ εὐθὺς τὸν Παλαιολόγον ἐστειλα δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ δὲ τῆς πρωτοστρατορίας εἶπη τοῦτο, καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος καὶ ἐπαύσαμεν. Λοιπὸν σὺν Θεῷ ἃς τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰθρηρίας· καὶ γεγονότος χρυσοβοῦλλου καὶ ὑπογραφέντος, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ νὰ ἐνὶ γυνὴ αὐτοῦ καὶ δεσπότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὗτος δὲ νὰ ἐνὶ ἀνὴρ ἐκείνης εἰς τὰς συμφωνίας, ἃς μετ' ἐμοῦ ἐστειλεν ὁ βασιλεὺς Ἰθρηρίας· καὶ κληθεῖς ὁ αὐτὸς σταλεῖς μεθ' ἡμῶν ἐκείνου ἀρχὸν ἀπὸ τοῦς δευτέρους, ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέντης μου οἰκτιροῦς σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινναβάρως εἰς τὸ ἄνωθεν μέτωπον τοῦ χρυσοβοῦλλου εἰς βεβαίωσιν, ὡς ἡ ἐκείνων συνθήκη· καὶ λαβὼν τὸ χρυσοβούλλον ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἀκούσας· Ἰδοὺ οὗτος (ὡς εἶπας ἐμὲ), ὅς σὺν Θεῷ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἐρχεται μετὰ κατέργων, ἵνα ἐπάρῃ αὐτὴν, προσκυνήσας ἀπὸ ἡλθον. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο, ὅτι βούλεται ὁ ἀμυράς [223] καὶ εἰς τὸ στενὸν περὶ τὸν Ἀσώματον κτεῖσαι κάστρον, ἐβουλεύεσται ὁ βασιλεὺς, ἵνα εἰς τὸν Μορέαν ἀποστείλῃ φέρῃ ἕνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὃς ἂν κατα-

δείξῃται· τοῦτο, καὶ τὸ συμπεφωνημένον στέρεται, ἵνα Ἀ τὴν τάξουν κἀνένα χωρίον ἀργυροδούλῳ ἢ ὅτι θέλει
 χρειᾶς τυχοῦσης πρὸς τὰ ἰδῶσιν εἰς τὸν ἀμνηρᾶν, εἰς ἐκ τῶν δύο ἀπέλθῃ εἰς τοὺς τῆς Δύσεως αὐθέν-
 τας· καὶ τοῦτου σταθέντος, ὀρίξει πρὸς με μίαν
 τῶν ἡμερῶν· Πρωτοβυστιάρτα, εἰς τὸ ἐδουλεύσα-
 μεθα, οὐ λέγεις νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὸν Μορέαν, καὶ ὡς
 ἂν κατορθώσῃς τὸ ἐκείσε· ἐκεῖνος μὲν νὰ ἐργηται
 ἐνταῦθα, οἷος ἂν ἦ τῶν ἀδελφῶν μου ὅπου θελήσῃ
 τοῦτο, οὐ δὲ νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν
 ἀνεψιάν μου τὴν ῥηγίναν· καὶ ἡμεῖς ἐδῶ θέλομεν
 ἐτοιμάσῃν τὰ εἰσὶν χρειᾶς, ὡσὰν ἔλθῃς ἀπὸ τὴν
 Κύπρον, νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἰδηρίαν, ἵνα ἐπάρῃς
 τὴν μελλοκυράν σου. Ἀνέφερον δ' αὐτῷ· ἡ ἀγάπη
 καὶ τὸ χρέος τῆς δουλοσύνης μου ἀπαιτεῖ, ὅτι νὰ
 εἴπω εἰς τὸν ὀρισμόν σου· ἀμὴ πάλιν φοδοῦμαι διὰ
 τὴν δουλίην καὶ συντέκνισσάν σου, μή ποτε ἀγα-
 νακτήσῃ, καὶ ἡ ἀπέλθῃ καὶ γέννηται καλογραία ἢ
 ἀφήσῃ με [224] καὶ ἐπάρῃ ἄλλον· χθὲς γὰρ ἦλθον,
 ποιήσας εἰς τὴν Ἰδηρίαν χρόνον καὶ μῆνας ἰα'· καὶ
 πάλιν νὰ ἀπέλθω νῦν, δίκαιον θέλει ἔχειν νὰ ποιήσῃ
 οἷον ἐκ τῶν δύο ποιήσῃ. Καὶ γελᾶσας ὀρίξει· ἀλλὰ
 εἰπέ αὐτῇ, ὅτι ταῦτα καὶ μόνον τὰ ταξείδια νὰ σὲ
 συγχωρήσῃ νὰ ποιήσῃς, καὶ νὰ τὴν ποιήσῃς ἐνορκον
 πρὸς σταγμᾶ, ὅτι πλέον νὰ μὴδὲν σε ἐνοχλήσῃ διὰ
 τοιοῦτόν τι· καὶ μᾶλλον καὶ σὺ ἐπίστασαι, τί ἐνθυ-
 μούμεθα καὶ ἀμφοτέροι συντυχένομεν καὶ βουλευό-
 μεθα ποιῆσαι· καὶ τοῦτο βεβαίον καὶ χωρὶς ἐνόρκου
 προστάγματος, ὅτι τὰ διὰ σοῦ ἀποκρισισαρίκια νὰ
 παύσουν. Ἦν δ' ὅπερ συνετυχένομεν καὶ ἐδουλεύο-
 μεθα, ὅτι νὰ μηνύσῃ τὸν μέγαν δοῦκαν τὸν Νοτα-
 ρᾶν, ὅτι τὸ μεσαστίκιον οὐδὲν ἔμπορεῖ νὰ ἔχῃ· καὶ
 οὐδὲν τυχένοι νὰ [τῆς] τὸ ἐπάρωμεν διὰ τὴν τιμὴν
 τοῦ· ἀμὴ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐκεῖνος, νὰ ἔχῃ δὲ καὶ τὸ
 πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλής, καὶ πρὸς
 σοδὸν τινα δι' ἄλλου τρόπου· ἐπεὶ ἔχω χρειᾶν νὰ
 ποιήσω ἀρχοντας δύο, ὡς ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου,
 οὐχὶ μεσάζοντας, ἵνα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας
 ὡς μετ' ἐμοῦ μέχρι πολλῆς ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ
 τὰς δουλείας μου πράττω, ὅπερ καὶ ἐγένετο· [225]
 καὶ ἐμηνύθη ὁ μέγας δοῦξ διὰ τοῦ συνετέκνου αὐτοῦ
 κάμου ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ Νεοφύτου τοῦ
 εἰς τὸν Χαρσιανίτην· ὁ δὲ καὶ ἔστειλεν, ἐκουσίως ἢ
 ἀκουσίως, οὐκ οἶδα· καὶ μᾶλλον ἐδειξεν ὅτι κἀκεῖ-
 νος ἐδούλετο τοῦτο ποιῆσαι, καὶ ὅτι μόνον νὰ
 ποιήσῃ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τιμὴν· καὶ ἐστάθην,
 εἰ καὶ οὐδὲν ἐτελέσθη, ἐπελθοῦσαι αἱ συμφοραὶ εἰς
 πάντας ὁμοῦ· καὶ ὤρισεν, ὅτι ἐγὼ μὲν θέλω ἡσθεῖν
 ὁ εἶς, καὶ ὅτι στοχάζεται πρὸς τὸν Γουδέλην Νικό-
 λαον, καὶ ἂν ἀρεστή ἐνὶ ἡ συντροφίᾳ, νὰ γέννηται
 καὶ μέσον ἡμῶν συμπενοβέριον, ὁ υἱός μου τὴν
 ἐκείνου θυγατέρα. Καὶ αὕτη μὲν ἦν ἡ δουλεία,
 ὅπου ὤρισεν ὅτι ἦθελαν παύσῃν εἰς ἐμὲ τὰ ἀποκρι-
 σισαρίκια· ὤρισέ μοι δὲ ὅτι πέμψειν ἡθελα εἰς τὸν
 Μορέαν καὶ ἀπὸ τούτους τάχα τοὺς γερατέρους,
 ἀλλὰ θέλω νὰ δώσω οἰκειόχειρόν μου ἀνάθεσιν
 ἔχουσιν κεφάλαια ε'· ἵνα [226] εἴπῃ τὸ πρῶτον εἰς
 συμβίβασιν, εἰ δ' οὖν, τὸ δεύτερον ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ
 τέταρτον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ πέμπτον· καὶ δοξάζω
 ὅτι, οἷον ἀποστείλω ἀνευ σοῦ, θέλει ὑπάγειν, καὶ νὰ

τὴν τάξουν κἀνένα χωρίον ἀργυροδούλῳ ἢ ὅτι θέλει
 ἔχειν ἐκεῖνος καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ οὕτως καὶ οὕτως,
 εὐθὺς θέλει δώσειν τὸ πέμπτον, ὅπερ θέλει ἡσθεῖν
 εἰς ἐμὲ βαρύν. Εἰς τὸ τῆς Κύπρου καὶ ἐπίσταται
 τὸν καλόγερον, ὅς μοι συνετύχανε τὴν δεῖνα ἡμέραν·
 Εἰπέ μοι ἀπὸ τὴν ἀνεψιάν μου, ὅτι Τίποτε ἔχει τῶν
 ἀναγκαίων, ὅπου ἦθελαν, ἢ ἂν ἦν τῶν δυνατῶν, νὰ
 μὲ τὸ ἔλεγεν διὰ στόματος αὐτῆς ἢ, κἀν νὰ τὸ ἐμήνυε
 διὰ πεισῶν καὶ φρονίμου ἀνθρώπου αὐτῆς, ἂν εἶχεν·
 ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἐνὶ ἀδύνατον, νὰ στεῖλω
 ἐγὼ τὸν ὃν με θέλει φανῇν ἀρμόδιον νὰ τὸ ἀκούσῃ.
 Τίς οὖν πρὸς τοῦτο ἀρμοδιότερος· εἰς τὸ τρίτον, καὶ
 τοῦτο λόγου οὐ δεῖται· σὺ γὰρ ὅπου καὶ ἐπραξας καὶ
 ἐστησας καὶ εἶδες τὸ πρόσωπον καὶ συνέτυχες καὶ
 ἐπληροφόρηθες, πῶς ἔμπορεῖ τὸ τέλος τῆς δουλείας
 νὰ γέννηται παρ' ἄλλου; [227] Ἀνέφερον αὐτῷ· Τοῦτο
 ὁμολογουμένως οὕτως ἔχει, ὡς ὀρίζεις, καὶ συγκα-
 ταίθεται το καὶ ἡ δουλίη σου, ἡ σύντροφός μου,
 ἐπεὶ καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀπαιτεῖ, καὶ ὅτι διὰ τοῦ-
 του θέλει ἔχειν καὶ ὅπερ μοι ἐταξεν, καὶ τόπον καὶ
 τιμὴν καὶ ἀναδοχὴν πλείω τῶν ἄλλων ἀρχοντισσῶν·
 ἀμὴν εἰς τὰ ἄλλα οὐδὲν ἡξεύρω τί νὰ σὲ ἀναφέρω.
 Καίρου δὲ ὃντος τοῦ ἀρίστου ἀπῆλθον ἐγὼ· οἶκαδε.
 Ἀπὸ δὲ τοῦ γεύματος ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκὸς
 ὤρισε πρὸς αὐτόν, ὅσα μετ' ἐμοῦ περὶ τῶν ἀποκρι-
 σισαρίκων ὤρισε, πρὸς τὸ νὰ ἀπέλθω, οὐ μὴν τὰ
 αἴτια, καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνὶ καὶ χρειᾶ
 καὶ ἡμεῖς νὰ τὸν τιμήσωμεν. Εἰς γὰρ τὸ ὀφφίκιον,
 ὅπου ἔχει, χάριν ἡμᾶς οὐδὲν ἔχει, εἰ μὴ τὸν βασι-
 λέα τὸν ἀδελφόν μου· λοιπὸν ἰδὲ αὐτόν πρὸς τοῦτο
 καὶ ἐγρήκησον, ποῖον τῶν ὀφφίκιων νὰ ὀρέγεται, καὶ
 πρὸς οὗ ἀκούσωμεν. Συνέτυχέ μοι οὖν, καὶ εἶπον
 πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐγὼ ἐν νῷ εἶχον ὅτι νὰ τὸν ζητήσω
 νὰ μὲ εὐεργετήσῃ ὀφφίκιον μεγαλώτερον, πλὴν ὅπερ
 ἄλλος οὐτε ἔχει ἄλλ' οὐδὲ νὰ τὸ εὐεργετήσῃ ζῶντος
 μου, διότι καὶ οὕτως μοι φαίνεται πρέπον καὶ ἡγά-
 πουν, καὶ ἀφ' οὗ μάλιστα εἰς τὴν Τραπεζοῦσαν
 ἀπῆλθον καὶ τοσαῦτα ὀνειδῇ καὶ κατηγορίας ἤκουσα,
 πῶς εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ὀφφίκιον εἰσὶν ἀρχοντες [228]
 τρεῖς ἐνταῦθα· καὶ ἔτι ἐθεσδιώθη ὁ λογισμός μου
 εἰς τὴν δρεξίν ἣν εἶχον· λοιπὸν δὲ μὲ εὐεργετήσῃ τὸ
 ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου. Ἀπῆλθε καὶ
 ἀνέφερε ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ ὀρίξει πρὸς αὐτόν·
 Τοῦτο, Νοταρᾶ, τινὰ οὐδὲν τὸ θέλω δώσειν, διότι ὁ
 πρῶτός μου πανθέρδης ἦν μέγας κοντοστάυλος, γε-
 γονώς παρὰ τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ πα-
 τρός μου εἰς τὸ Ἑξαμίλιον· ἀμὴ νὰ τὸν δώσω με-
 γαλώτερον τούτου, ἵνα τὸν ποιήσω μέγαν λογοθέτην,
 ὅπερ ἐνὶ ὀφφίκιον τέταρτον καὶ τὸ τοῦ μεγάλου κον-
 τοσταύλου ἐνὶ ἐξδομον. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας δοῦξ,
 Καὶ τί νὰ γέννηται μετὰ Παλαιολόγον τὸν Μετοχίταν,
 ὅπου ἐποίησεν (ἢ βασιλεῖα σου) τὴν υἱὸν τοῦ Καν-
 τακουζηνοῦ ζητήσῃ τοῦ δεσπότη τοῦ ἀδελφοῦ σου
 διὰ τὴν συγγένειαν τῆς συγγαμρίας καὶ διὰ τὸν
 αὐτοῦ πατέρα πρωτοστράτορα, καὶ ἐκεῖνος ὑπάγει
 νὰ δώσῃ τὴν ψυχὴν του τὸν διάβολον, ἂν καὶ νῦν
 ποιήσῃς καὶ τὸν Φραντζῆν μέγαν λογοθέτην, ὅπου
 ἐνὶ καὶ αὐτὸ πρῶτον ἀπὸ τὸ τοῦ μεγάλου στρατο-
 πεδάρχῃ· τί θέλει γενῇν; Ἀμὴ ὁδὸς αὐτῷ τὰ μέγα-

Και γενομένου τῇ ιβ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, Α διέδωσαν ἰδοὺ μηνες ἕξ καὶ τοσοῦτον λόγον ἐποίησαντο ὑπὲρ βοηθείας, ὅσον ἐποίησατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεος· ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας, [326] δυνατοῦ ὄντος, νὰ ἀποστείλῃ χρήματα καὶ κρυφίως ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου, εἰδὲ τις ἓνα ὁδολόν; Ναὶ ἀληθῶς ἔστειλαν πολλὰ καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους εἰς τὴν Ἀμηνραν πολιορκοῦντα τὴν πόλιν· καὶ ἐθριάμψενσαν αὐτοὺς οἱ Τούρκοι καὶ ἔδειξαν, ὅτι Ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὁμῶν εἰσι. Τίς τῶν Χριστιανῶν ἢ τάχα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τῶν Βλαχῶν ἢ τῶν Ἰβήρων ἀπέστειλαν ἓνα ὁδολόν, ἢ ἓνα ἀνθρώπον εἰς βοήθειαν ἢ φανερώς ἢ κρυφίως; Οἱ Οὐγγαροὶ ἔστειλαν ἰσως ἀποκρισιαρίους λέγοντες, ὅτι Σωζομένου τοῦ νὰ ἔχητε καὶ μετὰ τῆς πόλεως ἀγάπην, ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὁμῶν τὴν ἀγάπην· εἰ δ' οὖν, θέλομεν τὴν χαλάσαι. Ἦλθε τὸ ἀποκρισιαρῖκιον σχεδὸν κατὰ τὴν ἐδομαδάν, ἐν ᾗ ἔμελλον ἓνα πολεμήσουν, καὶ εἰ μὲν ἐπάρουν αὐτὴν, ἓνα εἰπωσι πρὸς αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἀπήραμεν αὐτὴν, καὶ ὑμεῖς ἀπέλθετε καὶ, ὡς ἂν θέλητε, ἔχετε ἡμᾶς ἢ ἀγάπην ἢ μάχην· ὃ δὲ καὶ ἐγένετο· καὶ τοῦτο πρὸς ἐκείνους ἐρρέθη· εἰ δὲ καὶ οὐδὲν τὴν ἔπερνον, [327] νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ εἰπωσιν ὅτι καὶ διὰ τὴν ἡμῶν ἀγάπην καὶ τὸν λόγον τῆς συμφωνίας ἐσηκώθημεν, ἢ καὶ νὰ ἐποιεῖ καὶ ἀγάπην, ὡς ἡκούομεν, ὅτι ἔλεγεν, ὅτι, ἂν οὐδὲν ἐπάρω αὐτὴν, εὐθὺς νὰ ποιήσω ἀγάπην, ὅτι εἰς πᾶσάν μου τὴν ζῶην νὰ ἵσταται.

Ὁ δὲ μακαρίτης καὶ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς, εἰ οὐκ ἔπραξεν κρυφίως καὶ φανερώς πρὸς βοήθειαν τοῦ ὁσπητίου αὐτοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Ἦ ἐνεθυμεῖτο, ὅτι, ἂν ἐπισυμβῇ τίποτε, νὰ φύγῃ, δυνατοῦ καὶ εὐκόλου ὄντος; Τίς γὰρ ἐπίστατο τῶν ἄλλων πάντων πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου, ὅτι ὁ Ἰάγκος προεζήτησεν νὰ τὴν δώσῃ ἢ τὴν Σηλυμβρίαν, ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ νὰ ἔνι εἰς τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔχει, καὶ εἰς καιρὸν μάχης τῶν Τούρκων νὰ ἔνι ἐχθρὸς ἐκείνων καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως· καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία, καὶ τὸ χρυσόβουλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη· καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου ὁ τοῦ Μιχαήλ υἱὸς ἐκόμισεν εἰς ἐκείνον· τίς ἠπίστατο τὴν τοῦ ῥηγὸς ζήτησιν τῶν Κατελάνων, ὅτι νὰ δοθῇ πρὸς ἐκείνον ἡ Ἀἴμνος καὶ νὰ ἔνι κατὰ τῶν Τούρκων ἐν τῇ θαλάσῃ ἀεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοηθός, καὶ ἐπράττετο; Τίς [328] ἠπίστατο, ὅσα δὴ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκε καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Ἰαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρώπους καὶ οὐκ ἔστειλαν; Τίς καὶ νηστείας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων διδοὺς αὐτοῖς χρήματα, ἢ τοῖς πτωχοῖς πλείω ἐθεράπευσεν ἢ ἐπαγγελίας ἐποίησατο πλείους εἰς Θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Τούρκων· ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα μὲν παρῆδε Θεός, τίσι κρίμασιν, οὐκ οἶδα· τὰ δὲ ἡγνοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἕκαστος ἔλεγε κατ'

ἐκείνου τὸ ἤθελεν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοῦ λόγου ἐπανέλθωμεν.

[385] Τῷ αὐτῷ δὴ φθινοπώρῳ τοῦ ξβ' ἔτους δηλονότι τελείως ἐπανεστήσαν οἱ τοῦ Μορέως Ἀλβανίται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν· καὶ τὸν, οὐκ οἶδα τί εἶπεῖν, Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασιν. Τὸν δὲ Δεκεμβρίον τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ἐλθόντος πάλιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη μετὰ φωσάτου ὑπὲρ βοηθείας τῶν δεσποτῶν, καὶ κακώσαντος μικρὸν τοὺς Ἀλβανίτας καὶ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν Χάρητα λαδὼν ἐπανεστρεψεν· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἀνέειλεν αὐτοχρεῖα τὸν φιλιππῶν μου υἱὸν Ἰωάννην ὁ ἀσεβίστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμνηρᾶς, ὡς δῆθεν βουληθέντος τοῦ παιδὸς τοῦτο ποιῆσαι κατ' αὐτοῦ, οἶμαι οἶμαι τῷ δυστυχεῖ καὶ ἀλίῳ γενέτῃ! — χρόνων ἐντος ἰδ' καὶ μετῴν τ' παρὰ ἡμέραν, φρόνημα καὶ κορμὶν ἔχων πολλῷ πλειόνων χρόνων. Τῷ αὐτῷ δὴ Δεκεμβρίῳ καὶ εἰς τὸ Λεοντάριν ἀπῆλθον καὶ γὰρ· καὶ τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν τὸν πορφυρογέννητον προτεκύνησα, καὶ εἰς τὴν δουλοσύνην αὐτοῦ με προσεδέξατο. [386] καὶ τὸ χωρίον τὴν Κέρτασιν εὐεργέτησεν ἀργυροβούλλῳ, καὶ πρὸς τοὺς δεσπότης Σερβίας, τὴν συμπένθερον καὶ γαμβρίν αὐτοῦ, ἠτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ὠφελίμους ἀμφοτέρων, τούτου λέγω κακείνων· καὶ ὀρθωθείς ἀπῆλθον καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα διὰ πλευσίμου ἀπέλθω εἰς τὸ Παρούζη, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Σερβίαν, εἰ καὶ ἐσκόπει, εἰς τὴν Μορέαν μὲν τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Κεντηρίωνος υἱοῦ τοῦ πριγκίπου ἀπὸ τὴν φυλακὴν τοῦ Χλουμουτζίου φυγόντος, καὶ σύγχυσιν ποιήσαντος εἰς τὸν τόπον, τοῦ δὲ ἀμνηρᾶ κατὰ τῆς Σερβίας ἀπελθόντος, ἐν ᾧ δὴ καιρῷ καὶ τὸ Ὀμόμυρδον ἀπῆρην· ὡς δὲ πλείον τὸ τῆς Σερβίας οὐκ εἶχε καιρὸν πραχθῆναι, ἀπῆλθον διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πάτραν, καὶ ἀπ' ἐκεῖ περάσας ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν πέρα.

υνε'.

Τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ ξγ' ἔτους ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν ΑἼνον, ἵνα ἀποκρύψω διαβιβάσω καιρὸν, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ τῆς Σοφίας πέρους ἐπαναστρέψῃ ὁ ἀμνηρᾶς, καὶ ὁ τὴν ἀθλίων τῶν παιδῶν μου μητέραν ἔχων εἰς χωρίον μελαχούρης αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔλθῃ. ἦν καὶ ἐξαγοράσας, ἐπιστρέψαντός μου τὴν Ἀνδριανούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοβεργίαν, ἐν τῇ Πάτρᾳ τὸν Φευρουάριον ἐπανεστρέψαμεν μετ' αὐτῶν, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ ἐξοδιάσας· τὸν δ' Ὀκτωβρίον, ἐν ᾧ δὴ ἐγὼ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν [385] διέτριβον, ἐλθόντος τοῦ Τουραχάνη μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου, ὑπὲρ βοηθείας τῶν αὐθεντῶν καὶ δεσποτῶν τοὺς Ἀλβανίτας· ἐδοῦλυσαν ὅπως δὴ ποτε κακώσαντες καὶ τὸν ψευδοδεσπότην ἐδίωξαν· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ, καὶ τῇ β' Ἰαννουαρίου ἐγεννήθη καὶ τῷ δεσπότη κυρίῳ Θωμᾶ καὶ ὁ κύρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

υνε'.

Καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ξδ' ἔτους ἀπέθανεν Θάμπερ

ἡ καλή μου θυγάτηρ ἐν τῷ τοῦ Ἀμνηρᾶ σαρβραγίφ
λοιμῶδει νόσῳ (τοῦ τοῦ μοι τῷ ἀθλίῳ γενέτη!) οὕτα
χρόνων ἰδ' καὶ μηνῶν ε'· ἐμοῦ δὲ τοῦ ἀθλίου οὐκ
εἰδότες τοῦτο τῇ κε' τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεστάλην
ἀποκρισιάριος εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετικῶν,
δουκὲς ὄντες αὐτοῦ δὴ τοῦ Φραντζέσκου Φούσκρη·
ὕψ' ὦν καὶ ἐτιμύθηκα καὶ εὐεργετήθηκα καὶ διὰ
χρημάτων καὶ γραμμάτων. Καὶ τῇ ε' Ἀπριλλίου
ἐπανέστρεψα εἰς τὴν Πάτραν Θεοῦ καὶ μόνον βοή-
θ. ια' ἀπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος τῆς θάλασσης κακοῦ,
οὐπερ καθ' ἑδὼν ἡμᾶς συνήντησε· καὶ τὸν Ἰούλιον
τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀπῆρεν ὁ ἀμνηρᾶς τὴν πόλιν τῶν
Ἀθηναίων. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπελ-
θόντος τοῦ ἀμνηρᾶ εἰς τὸ Μπελοσργάδον τὸ πλεόν
μερικὸν ἀλώσαντος, αὐτὸς τέλος κακῶς [385] ἐδιώ-
χθη παρὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ
Ἰάγκου δηλονότι καὶ τοῦ Καπιστριανοῦ, καὶ ἐτέρων
ἀξιολόγων ἀνδρῶν· καὶ ἤετηθεις καὶ τοῦ χρησίμου
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ ἀποθανόντος, ὡς φυγὰς ὤχετο.

υνζ'.

Καὶ τῷ ξε' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγαρίας φωτσάτου
ἀρχων καὶ κουβερνάριος ὁ Ἰαγκος ἐτελεύτησεν·
ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Καπιστριανὲς, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς
Σερβίας ἀρχων καὶ δεσπότης κύρ Γεώργιος· ὁ Βούλ-
κος ἐτελεύτησε. Καὶ Μαΐφ β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους· καὶ
βασιλεῖσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ἣ σχεδὸν ἡμέρᾳ
καὶ ὥρα διέβη εἰς τὸν ἀμνηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς
ἀμῆρισσα μετὰ τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ
τυφλοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτῆς Θωμᾶ τοῦ Καντακουζην-
οῦ καὶ παντὸς τοῦ βίου αὐτῶν, φοβηθέντες διὰ τὸν
βίον τῆς μητρὸς, τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην
αὐτοῦ.

υνη'.

Καὶ τῷ ξς' ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ καὶ αὐτὸς ὁ
δεσπότης Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ὁ ἀμνηρᾶς τὸν
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ Μεχεμέτην ἀπέστειλεν, ἵνα,
εἰ δυνατόν, τὸ Σμεντώροδον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερ-
βίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἄνε' αὐτῶν τόπον
δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τεκνῶσι αὐτοῦ δὴ τοῦ Λα-
ζάρου· ὅπερ τότε μὲν οὐ κατωρθώθη, ἀλλὰ μόνον
τὸ Περιστέριν ἀπῆρε προδοσίᾳ, μετὰ τινα δὲ καιρὸν
καὶ τὸ Σμεντώροδον καὶ τὸν ἄλλον τόπον, καὶ
ἔδωκε τὴν βασιλείαν [387] τάχα κάστρα τινὰ, ἅπερ
ὁ ἀμνηρᾶς εἰς τὴν Μπόσθον εἴλε. Μαΐφ ιε' τοῦ
αὐτοῦ ἔτους· ὁ ἀμνηρᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἦλθε, καὶ
εἰς τὴν Κόρινθον καταλύσας φωτσάτον εἶχε· τούτην
ἀποκλεισμένην, αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἔπασεν εἰς τὴν μέ-
σσην τοῦ τόπου· καὶ πάντα τὰ ἐκείθε τὰ μὲν ἡλμα-
λίωσεν, τὰ δὲ κατέκαυσε καὶ ἠφάνισεν, ἐξαίρετως
δὲ τὴν Ἀκοθάν, τὸν Ἀετὸν, καὶ τὰ Πέντε χωρία·
καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖσε ἦλθε καὶ ἔπασεν εἰς τὸ Μουχλὶν,
ὃ δὴ καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ὁ καλὸς κάγαθος Ἀσά-
νης Δημήτριος. Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ
ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμνηρᾶς ἦλθε καὶ
ἔπασεν εἰς τὴν Κόρινθον ἣν δὴ καὶ δέδωκε πρὸς
αὐτὸν οἱ γενναῖοι ἄρχοντες, ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος, καὶ
ὁ Λουκάνης Νικηφόρος, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ε'· ὦν ὁ
μὲν εἰς τὴν κεφαλὴν εἰς αὐτήν, ὡς μὴ ὤφελεν, ὁ δὲ
Ἀσάνης δραμῶν ἦλθεν εἰς αὐτήν, πότερον ἵνα ἡ

ΠΑΤΡΟΛ. Gm. CLVI.

καλλίον φυλαχθῇ ἢ συντομωτέως· δοθῇ, οὐκ οἶδα,
εἰ καὶ δῆλον ἐκ τῶν πραγμάτων· δεδοκότες οὖν
τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος τοῦ Μορέως τὴν Κόριν-
θον, τάχα καὶ ὀρκωμοτικὰ ἀγάπην παποιήκασιν,
οὕτως ὅτι καὶ ὁ δεσπότης [388] κύρ Θωμᾶς τὴν
Πάτραν δώσῃ μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ
τὰ Καλάβρυτα καὶ τὸ Γρεβενόν, καὶ ἅπλως πᾶντα
ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύρ Κωνσταντῖνος· δεσπό-
της ὦν καὶ εἰς τὸν Μορέαν εὐρισκόμενος· εἶχεν· ἅπερ
δὴ ἀκούσας ὁ αὐθέντης μου καὶ κύριος αὐτῶν (ἦν γὰρ
εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μαντινείαν πανοικεῖ, δραμῶν
εἰς τὰ περὶ τῆς Τρύπης βουνά, ἐνθα δὴ καὶ ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ ἦν καὶ οἱ ῥηθίντες καταστάται τῶν τοιούτων
ἀξιοπλάνων ἔργων ἦλθον), οὐ βουλευσάμενος οὐδ' ἀνα-
δοῇ τιν' οἰανοῦν ποιήσας, ἀλλὰ πέμψας τὸν αὐτοῦ
δυνεως μέγαν Πριμικύριον τὸν Λάζαρον πάντα τῷ ἀ-
μνηρᾶ παραδέδωκεν ὡς λάχανα κήπου· τὴν αὐτὴν σχε-
δὸν ἡμέραν καὶ ὁ ἀμνηρᾶς, ἐπεὶ ἦν ἀναγκαζόμενος·
ἐξελθεῖν διὰ τινα αἰτία, καταλείψας Ἀμάρην τὸν τοῦ
Τουραχάνη υἱὸν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ, ἐξῆλθε τοῦ Μο-
ρέως.

υνθ'.

Τὸν ε' Ὀκτωβρίου τοῦ ξς' ἔτους ἀποκρισιάριον ὁ
ἀμνηρᾶς ἐστείλεν εἰς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον,
ἵνα τὴν θυγατέραν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα πέμψῃ αὐτῷ
δὴ τῷ ἀμνηρᾶ· εἰ δ' οὖν, μάχη μέσον αὐτῶν ἔσται,
ὡς δὴ ἀποκρισιάριος καὶ εἰς τὸν δεσπότην κύρ Θω-
μᾶν ἐλθὼν, εἰς τὸν Μοντικὸν εὐρισκόμενον, ὄρκους
αὐτοῦ ἀπῆρεν ἀγάπης καὶ τὰ μὴ φθάσαντα δοθῆναι·
κάστρα εἰς τὸν αὐθέντην αὐτοῦ, [389] καὶ ἀπῆλθε·
τὸν δὲ Ἰαννουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους· καὶ ὁ
καλὸς κάγαθος Λουκάνης Νικηφόρος ἡ μᾶλλον Μο-
ρεοφθόρος, καὶ τῶν πρώτων καὶ πιστῶν ἀρχόντων
τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Δημητρίου λογιζόμενος, καὶ τινες
ἄλλοι Ἀλβανικῶν καὶ Μοραϊτῶν, οὗς καὶ αὐτοὺς
πολλῶ πλεον τὸ εἰς κακίαν ἐκείνων πρόχειρον ψο-
νόμησεν, ἔπεισαν τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν, ἵνα καὶ
κατὰ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπα-
νάστασιν ποιήσῃ, καὶ φάγῃ τοὺς ὄρκους ὡς λάχανα,
οὗς πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτῶν ἐποίησεν, καὶ ταῦτα
τοῦ ἄλλου ἀγαθοῦ ἀνδρὸς Ἀσάνη Ματθαίου πρὸ
ὀλίγου ἀπελθόντος καὶ ὄντος εἰς τὸν ἀμνηρᾶ ἀπο-
κρισιάριου διὰ τὴν δουλείαν δῆθεν τοῦ συνοικεσίου
τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ δεσπότη
κύρ Θωμᾶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φευρογαρίου μηνὸς
τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ἐνωθέν-
τος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὰ κατ' αὐτοῦ ἡ καὶ τὰ
κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προῶν δηλώσει, ἀπῆραν
ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους τὰ Καλάβρυτα καὶ μόνον
ἐκ τῶν κάστρων, ὧν ἐθαβροῦσαν λαβεῖν, ἐξ ὧν ἐκρα-
τοῦσαν οἱ Τούρκοι, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τοῦ δεσπότη
κύρ Δημητρίου, ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν
ἐκρατοῦσαν ὡς κεφαλῆ-τίκια, ἡγουν Καρύταιναν,
Βορδονίαν, Καστρίτζαν, καὶ ἑτέρα τινα καὶ οὕτως,
ἵνα πάλιν ἔχωσιν αὐτοὶ ταῦτα, ὡς αὐθένται αὐτῶν,
οὐκ ὡς κεφαλᾶδες· ἐκατόρθωσαν δὲ οὐδὲν ἄλλο οἱ
εὐρόνιμοι καὶ πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες, ἡ
μόνον ὅτι [390] ἐπῆραν κατ' αὐτῶν θεὸν τὸν τοῦ
παντὸς ποιητὴν καὶ αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυρά-

λου περιμικυρίου, ὅπου ἐνι μετὰ τὴν μέγαν στρατο- A
πεδάρχη. Καὶ ὁρίζει πρὸς αὐτόν· Ἐκεῖνος προεῖπε
μοι, ὅτι οὐδὲν θέλει κἀνένα, ἂν ἐνι τῷ μεγάλωτερον
[229] ἂν ἔχη αὐτὸ ἄλλο· πῶς θέλει καταδέξασθαι
αὐτό; Ὡς εἰπὲς τοῦτο πρὸς αὐτόν, καὶ ἄς ἀκού-
σωμεν. Ἐρχεται καὶ λέγει πρὸς ἐμὲ, ὅτι Περὶ τοῦ
μεγάλου κοντοσταύλου τὸ ὀφφίκιον ὁρίζει, ὅτι διὰ τὸ
εἶναι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ μέγαν κοντόσταυλον οὔτε
σὲ οὔτε ἄλλον θέλει εὐεργετήσῃν τοῦτο· ἀμὴ νὰ σὲ
εὐεργετήσῃ τὸ τοῦ μεγάλου περιμικυρίου, ὅπερ ἐνι
καὶ πρὸς τοῦτο. Εἶπον δ' ἐγὼ πρὸς αὐτόν, ὅτι, Ἐξ
ἦν καὶ πρῶτον τοῦ μεγάλου δουκὸς, οὐδὲν τὸ θέλω·
ἐπεὶ τὸ ἔχει καὶ ἄλλος. Διελύθη ὁ σύλλογος. Βου-
λευθέντος δὲ μου μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων καὶ
οἰκείων ἐφάνη καλὸν ὅτι τὸ περὶ τῶν ὀφφίκιων νὰ
γένηται ὡς γένηται, νὰ ἀπέλθω δὲ εἰς τὸν Μορέαν
καὶ τὴν Κύπρον, καὶ ὅτι νὰ ἐπάρω καὶ μετ' ἐμοῦ
καὶ τὸν ἀριστόν μου υἱὸν καὶ κρείττονα σχεδὸν πάν-
των τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ κινήτου
μου βίου τὸ πλέον μερδίκον, καὶ νὰ ἀπέλθωμεν τῆς
στερεᾶς καὶ νὰ ἴδῃ καὶ τοὺς τόπους· καὶ νὰ παιδευθῇ
εἰς πᾶν εἴ τι χήσιμον ἐν τῷ βίῳ, καὶ πρὸς οὗ ἀνα-
διδάξωσιν ἡμῖν τὰ τοῦ ἀμυρᾶ, καὶ ἂν τυχῇ, νὰ
ἀγῆσω τὸν υἱόν μου εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τὸν βίον μου
εἰς τοὺς ἀπὸ μητρὸς γνησίους αὐτοῦ συγγενεῖς,
[230] ἢ πάλιν μετ' ἐμοῦ νὰ ἐπαναστρέψῃ· ὅπερ αἵ-
τιον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐδυσώπησεν, ὁ λογισμὸς
δηλονότι τῆς μάχης, καὶ συνεχώρησεν τὴν πάλιν ἐξέ-
λευσίν μου. Ὡς δὲ πάντα τὰ χρεώδη τῆς ὁδοῦ ψυχο-
νόμησα, καὶ ἔλιπον μόνον αἱ γραφαὶ, μίαν τῶν ἡμε- C
ρῶν ἀπελθόντος μου εἰς τὸ παλάτιον, ἐσέδξα καὶ εἰς τὸ
τοῦ βασιλέως κελλίον ὡς σύνηθές μοι· καὶ ὡς οὐχ
αὔριον ἐκεῖσε τὸν βασιλέα, ἐρωτήσας, εἰπόν μοι ὅτι
εἰς τὸ τετράσαρον, ἕτερον τοῦ κελλίου αὐτοῦ πλη-
σίον ὀσπητίου, συντυχίνει μετὰ τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου
τοῦ Ῥοδαίου καὶ προσμαίνας μικρὸν, ἰδοὺ καὶ ὁ βα-
σιλεὺς, θυμοῦ πνέων, καὶ ὁρίζει πρὸς με· Εἶδες τον,
καὶ παραλείπων τὴν ὕδριν, τὴν μεσάζοντά σου· σὺ
ἐξήτητας τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου·
καὶ ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτόν· Οὔτε ἄλλον τινὰ τὸ θέλω
δῶσειν, δι' ἃς αἰτίας εἶπον· εἶπον δὲ ἐγὼ τὸ τοῦ με-
γάλου λογοθέτου· καὶ εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι θέλει ὑπά-
γειν ἵνα κρημνίσῃ ὁ Παλαιολόγος [331] ὁ μέγας
στρατοπεδάρχης, ὅτι ποιῶ καὶ σὲ πρὸς ἐκεῖνον, καὶ
σήμερον ἐστειλε τὴν προδοτείαν, τὸν παπᾶν Ἀν- D
τώνιον, ὅτι ἐξήτησεν ἵνα τιμήσωμεν τὰ μουσχαρά-
κιά του, ζητῶν ἵνα ποιήσωμεν τὸν πρῶτον μέγαν
λογοθέτην, καὶ τὸν δεύτερον μέγαν κοντόσταυλον,
ἐπεὶ καὶ τοὺς λογατόρους (ἔχει) τοῦ αὐτοῦ ὀφφίκιου.
Λοιπὸν λέγω σοι, ὅτι ἐκεῖνους, ἂν θέλῃ, θέλουν τοὺς
δῶσειν ἄλλα μικρότερα ὀφφίκια, ἃ ἀκόμη θέλει
ἦσθαι καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν τους· σὺ δὲ ἔχει τὸ τοῦ
μεγάλου λογοθέτου· τοῦτο δὲ καὶ μόνον σε ζητῶ, ὅτι
διὰ πολλὰ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν αἵ-
τια, νὰ μὴδὲν με προσκυνήσῃς εἰς παράστασιν ἐορ-
τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀμὴ νὰ σὲ τὸ γράψῃ ὁ γραμματι-
κὸς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ τὴν ῥηγίναν,
καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας, οὐ· μέλλει γράψῃ, ὅτι
ἔρχεται αὐτοῦ ὁ μέγας λογοθέτης. Καὶ σὺ πάλιν θέλεις

τὸ γράψῃν ἐδῶ πρὸς ἐμὲ καὶ τοὺς σοὺς· καὶ θέλεις
τὸ βάλλειν εἰς τὸ στόμα τους καὶ ἂν οὐς φανῇ δριμύ
ἢ πικρὸν, τέλος θέλουν τὸ καταπιεῖν. Ἐγὼ δὲ ἀπε-
λογησάμην· Πολλὰ τὰ ἔτι τῆς ἀγίας βασιλείας· ἀμὴ
δέομαί σου καὶ παρακαλῶ, ὅτι δι' ἐμὲ μὴδὲν ἐνι τί-
ποτε, ὅπου νὰ προσενήσῃ λύπην, [232] ἀλλὰ μᾶλ-
λον καὶ τὸ δέρμα μου ἀφαίρῃς, ἂν ἡμπορεῖ νὰ ἐνι
πρὸς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς ἀγίας βασιλείας
σου. Κἀκεῖνος ὁρίζει· Ὡς καλὸς ὑποχείριος λέγεις,
πλὴν μὴδὲν τὸ ἔχεις τίποτε· πρὸς γὰρ τὰς ὑπολή-
ψεις αὐτῶν τῆς πρὸς σὲ τάχα φιλίας καὶ τοὺς τρῖ-
πους των ἀπιδῶν ἐλυπήθηκα. Ἀμὴ κάλῃς μοι
ἐδῶ τὸν γραμματικόν, τίς ἐνι αὐτοῦ; Καὶ ἀποκρι-
θεὶς τις ἀπήλθεν αὐτόν· καὶ ὡς ἦλθεν, ὁρίζει πρὸς
αὐτόν· Εἴπομεν πρὸς σὲ, πρὸς τίνα καὶ τίνα νὰ
γράψῃς πίστωσιν ὅτι θέλει μάθειν· καὶ γράψῃ· ὅτι
θέλει μάθειν παρὰ τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ θεῖνος·
καὶ ἐὰν ζῶμεν καὶ παρέμπροσθεν, θέλω τὸν γρά-
ψῃν καὶ συγγενῇν εἰς τὴν πομπὴν ἐκείνων, ὅπου νὰ
τὸ κακίσουν μόνον· καὶ σὺ ἔχει τοῦτο, γραμματικῇ,
ὡσάν ἀπόκριφον μέχρι τινός· καὶ ἐξοικονομήσας τοὺς
ὀρισμοὺς ἔλαβον αὐτοὺς καὶ σήμερον νὰ προσκυνήσω
καὶ αὔριον ὁμολῶς, καὶ ὅτι ὁ ἀμυρᾶς ἐξῆλθε τῆς
Ἀνδριανουπόλεως καὶ ἔρχεται, καὶ ἄς ἴδωμεν,
μή ποτε καὶ καθ' ἑδὼν συναντήσῃ σοὶ τι ἀπαι-
κταῖον.

Ἰδοὺ τῇ κς' Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους
ἦλθεν ὁ ἀμυρᾶς, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ στενὸν, ἵνα ἐκεῖσε
κτίσῃ τὸ κάστρον· καὶ σήμερον νὰ ἴδωμεν καὶ [233]
αὔριον καὶ ὅτι διὰ τῆς στερεᾶς οὐδὲ τυγχίνει, ἐπεὶ
ἐπὶ κίνδυνον θέλει ἦσθαι· ἰδοὺ εὐρεῖν θέλωμεν πλεῖ-
στον. [234] Τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεσκα-
πάσθη ἡ μάχη· καὶ πηλαλήσαντος φωσάτου, οὐς
ἔξωθεν εὗρεν, ἀπῆρε, καὶ τὴν πόλιν ἀπέκλεισε, καὶ
τελέσας τὸ κάστρον τῇ λα' τοῦ Αὐγούστου, ἔγερ-
θεὶς ἀπ' ἐκεῖ ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὰς σοῦδας τῆς πό-
λεως.

υνγ'.

Καὶ τῇ γ' τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ ξα' ἔτους
διέβη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὡς φαίνεται, ὅτι τὰς
δύο ἡμέρας αὐτὰς ἵνα κρυφίως ἴδῃ τὸ κάστρον κα-
λῶς καὶ τὰ τοῦ κάστρου· [235] καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ
φθινοπώρῳ ἦλθεν ὁ Τουραχάνης μετὰ καὶ τῶν υἱῶν
αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου εἰς τὸν Μορέαν, ἐν ᾧ
D καιρῷ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐάλω ὑπὸ τῶν Μοραϊτῶν.
[236] Καὶ τῇ ιζ' τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους διά-
δοχος καὶ κληρονόμος, ὁ κύριος Ἀνδρέας ὁ Παλαιολό-
γος· [237] καὶ τῇ δ' τοῦ ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
ἔτους ἦλθεν πάλιν ἀμυρᾶς καὶ παρέπεσε τὴν πόλιν
πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις μηχαν-
αῖς, διὰ τε γῆ· καὶ θαλάσσης περιχυκλώσας καὶ τὰ
ἐπ' ἡλίας τῆς πόλεως, τετρακοσίων πλευσίμων ὄντων
ἀπὸ τῆς θάλασσαν μικρῶν καὶ μεγάλων, διακοσίων δὲ
χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς στερεᾶς, ἐχούσης τῆς πό-
λεως, τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος, ἀνδρας πρὸς ἄντιπ-
ράταξιν, ὅψις ἄνευ τῶν ξένων μολίς ὄντων σ' ἡ μικ-
ρὸν τι πρὸς. [240] Ἐγνων οὖν ἐγὼ τοῦτα οὕτως ἔχον,
ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης· τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαν-

τος τοῖς δημάρχοις ἔγραψεν εἰς ἕκαστος [241] τὴν
δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριβῶς, τοὺς δυναμένους στα-
θῆναι ἐν τῷ κάστρῳ κοσμηκοὺς καὶ καλογέρους, καὶ
τί καὶ τί ἄρμα πρὸς ἄμυναν νὰ ἔχη εἰς ἕκαστος αὐ-
τῶν, καὶ φέροντες εἰς ἕκαστος τῶν δημάρχων δέ-
δωκε τὸ κατάστιχον τῆς αὐτοῦ δημαρχίας· τῷ βασι-
λεῖ· εἴτα ὀρίζει πρὸς ἐμέ· Αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ
ἀφορᾷ καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ διὰ τὴν ἐπίστασθαι σε
καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ φυλα-
κῆς δέδωκεν καὶ ἀπόκρυφα· καὶ λάβε τὰ κατάστιχα
καὶ καθίσας εἰς τὸ ὁσπῆτιόν σου λογάριασε ἰκριβῶς,
πόσοι εἰσὶν ἄνθρωποι, καὶ πόσα ἄρματα, καὶ πόσα
κοντάρια, καὶ πόσα σκουτάρια, καὶ πόσα τοξάρια,
καὶ ἐκτελέσας τὸν ὀρισμὸν αὐτοῦ φέρων δέδωκε τῷ
αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ κατάστιχον μετὰ λύπης
καὶ σκυθρωπότητος· ὅτι πολλῆς καὶ ἔμεινε μόνον ἐν
ἀποκρύφῳ ἡ ποσότης εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐμέ. [288] Καὶ
τῇ κθ' Μαΐου ἡμέρᾳ, γ' ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἀρχῇ, ἀπῆρε
τὴν πόλιν ὁ ἀμνηρᾶς, ἐν ἣ ὥρᾳ καὶ ἀλώσει τῆς πό-
λεως καὶ ὁ μακαρίτης αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς
κύρ Κωνσταντῖνος σκοτωθεὶς ἀπέθανεν ἐμοῦ πλη-
σιον αὐτοῦ οὐχ εὐρεθέντος τῇ ὥρᾳ ἐκεῖνη, ἀλλὰ προσ-
τάξει ἐκεῖνου εἰς ἐπίσκεψιν δῆθεν ἄλλου μέρους τῆς
πόλεως· ἰοὺ ἰοὺ κάμοι, τῆς προνοίας οὐκ οἶδ' εἰς τίνα
με καιρὸν φυλαττούσης! Ἦν δὲ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ
δὴ τοῦ μακαρίτου βασιλέως καὶ μάρτυρος χρόνοι
μθ' καὶ μῆνες γ' καὶ ἡμέραι η', ἀφ' ὧν ἦν βασιλεὺς
χρόνους δ', μῆνας δ' καὶ ἡμέρας κδ', ὃγδοος βασι-
λεὺς τοῦ γένους αὐτοῦ τῶν Παλαιολόγων ὑπάρχων·
ὁ γὰρ πρῶτος ἦν Μιχαήλ· ὁ δεῦτερος Ἀνδρόνικος· ὁ
τρίτος Μιχαήλ· ὁ τέταρτος Ἀνδρόνικος· ὁ πέμ-
πτος Ἰωάννης· ὁ ἕκτος Μανουήλ· ὁ ἑβδομος Ἰωάν-
νης, καὶ ὁ ὃγδοος Κωνσταντῖνος. Ἦρχον δὲ καὶ βα-
σιλῆιον ταύτην δὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ τοῦ-
των γένος τῶν Παλαιολόγων χρόνους ἑκατὸν ἑνενή-
κοντα τέσσαρας καὶ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας δ'· ἀ-
λούς οὖν ἐγὼ καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς
εἰρημαλωσίας ὑπενεγκών ὁ θεῖος, τέλος ἐξαγορα-
σθεὶς.

υγδ'.

[309] Τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ ξβ' ἔτους εἰς τὸν Μυ-
ζηρᾶν ἀπέσωσα, τῆς γυναικὸς μου καὶ τῶν παιδίων
μου ὑπὸ γερόντων καὶ καλῶν Τούρκων ἀλωθέντων,
καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν πραθέντων εἰς τὸν τοῦ Ἀμνηρᾶ
μελαχούρην, ἤγουν κόμητα τῶν αὐτοῦ ἀλόγων, ὃς
καὶ πολλὰς καὶ καλὰς τῶν ἀρχοντισσῶν ἡγόρασε,
καὶ πολλὰ ἐκέρθησεν ἐπ' αὐταῖς· τοῦ δὲ κάλλους καὶ
τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν παιδίων μου οὐ δυναμένου
κρυβθῆναι, [310] μαθόντος περὶ αὐτῶν τοῦ ἀμνηρᾶ,
ἀπῆρεν αὐτὰ δοῦς πρὸς τὸν μελαχούρην ἄσπρα χι-
λιὰδας πολλὰς. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλίη μήτηρ μόνη
μετὰ μίᾳς καὶ μόνης ἀνατροφῆς αὐτῆς, αἱ δὲ ἄλλαι
διεμερίσθησαν.

Ἐρωτήσεις δ' ἂν τις, καὶ τί ἐγεγόνει παρὰ τοῦ
βασιλέως τὸν διὰ μέσου καιρὸν τῆς μάχης, ἐν ᾧ δὴ
χρόνῳ καὶ καιρῷ ὁ ἀμνηρᾶς παρεσκευάζετο, καὶ τί
πρὸς βοήθειαν ἐποίησαν οἱ ἔξωθεν Χριστιανοί. Καὶ
τὸν μὲν ἔξωθεν Χριστιανῶν δῆλόν ἐστιν ὅτι οὐδέ
εἰ ποτε· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς τὸν τῆς Σεβρίας δε-

σπότην Γεώργιον ἀποσταλεῖς ἄρχων τοῦ ἀμνηρᾶ ἵνα
γένηται μέσος εἰς ἀγάπην μετὰ τῶν Οὐγγαρῶν, ἦν
ἀνατεθειμένος ὁ μετὰ τοῦ ἀποκρισαρίου τοῦ ἀπερ-
χομένου γραμματικοῦ Χριστιανὸς παρὰ τινῶν
Τούρκων τῶν τῆς βουλῆς, ἵνα εἴπῃ τῷ δεσπότη καὶ
ποιήσῃ τρόπον ἀναβολῆς εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι, ἂν
γένηται ἡ μετὰ τῶν Οὐγγαρῶν ἀγάπη, εὐθὺς ὑπάγει
ὁ ἀμνηρᾶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ
ἐκεῖνος λόγον οὐκ ἐποίησατο, οὐκ εἰδὸς τοῦ ἀθλήου,
ὅτι, ἂν τυχὸν ἀφαιρεθῇ κεφαλὴ σώματος, τὰ μέλη
εἰσὶ νεκρά.

Εἰς τὴν Βενετίαν καὶ βουλῆς γενομένης μεγάλῃς
ἀντίστη ὁ δούξ Φραντζέσκος Φούσκαρις οὐ κατ'
ἀγωνίαν· καὶ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης
ὤρισε μας· ἀλλὰ καὶ [324] ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ
ὀμιλήσαντες αὐτὸν (εἶπον) ὅτι φρονιμώτερον ἄνθρω-
πον εἰς τὴν Ἰταλίαν οὐκ εἶδον· ἀλλὰ διὰ κακίαν καὶ
φθόνον· οὐκ οἶδε γὰρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέ-
ρον· ἦν δὲ τὸ αἴτιον τοῦτο τοῦ Ἀλῆστου Διέδου
ἐκεῖνου μέσου γεγονότος, ἵνα ὁ μακαρίτης αὐθέντης
μου κύρ Κωνσταντῖνος δεσπότης ὦν καὶ εἰς τὸν Μο-
ρέαν αὐθέντης εὐρισκόμενος, ἐπάρῃ εἰς γυναῖκαν
αὐτοῦ δὴ τοῦ δουκὸς τὴν θυγατέραν καὶ μετὰ πολ-
λῆς προικῆς. Ὁ αὐθέντης μου οὖν οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ
διὰ τὸ γενέσθαι οἰονεὶ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ
μετὰ τῆς Βενετίας ἐν, συνεκατέβαινε τὸ τοιοῦτον
συμπενθέρειον, ἐμοῦ πλέον τῶν ἄλλων συναινοῦντος
τοῦτο καὶ ἀναγκάζοντος· καὶ ἰδοὺ ἦν ἵνα γένηται.
Ὡς δὲ βασιλεὺς ἐγεγόνει καὶ εἰς τὴν πόλιν ἀπῆλθε,
τοῦτο ἦν πάλιν ἀνοίκειον· τίς γὰρ τῶν τῆς πόλεως
ἀρχόντων ἢ ἀρχοντισσῶν κυρίαν καὶ δέσποινιν κα-
τεδέξατο Βενετικῷ θυγατέραν, ἐνδόξου μὲν ἱσως
καὶ δουκὸς, ἀλλὰ προσκαίρως; ἢ τοὺς γαμβροὺς
τοὺς ἄλλους αὐτοῦ ὡς συγγάμβρους ἢ τοὺς υἱοὺς
ὡς γυναικαδελφούς τοῦ βασιλέως; Λοιπὸν τοῦτου
γυρεύσαντος ἀπεπέμφθη καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος
ἐχθρὸς, καὶ πολλὰ εἰπόντων τῶν ἀρχόντων τοῦ
Ἀλῆστου Χουρδᾶ καὶ τοῦ Ἀντωνίου Διέδου καὶ
ἄλλων πολλῶν καὶ ἀποδειξάντων ὅτι, ἂν ἀλωθῇ
ἡ Κωνσταντινούπολις, εἰς πολλὴν ζημίαν θέλει ἵσθαι
καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτῶν, οὐκ ἔχουσιν. [325] Ἡ
Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης καὶ τί περὶ τοῦτου ἐφρόντι-
σεν; Εὐρεθέντος καὶ γὰρ τοῦ Καρδηνάλιου Ῥωσ-
σίας εἰς τὴν πόλιν, μέσος ἐγὼ παρ' αὐτοῦ γέγονα
εἰς τὸν ἀοίδιμον καὶ μακαρίτην αὐθέντην μου τὸν
βασιλέα ἵνα γένηται πατριάρχης· καὶ (πάντα) νὰ
γένωνται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάπα, ἢ καὶ ἐκ
δευτέρου νὰ μνημονευθῇ ὁ πάπας· καὶ πολλῶν λό-
γων καὶ βουλῆς καὶ μελέτης γενομένης ἔδοξε τῷ
ἀοιδίμῳ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἐν νὰ λείψῃ παντελῶς, διότι
πατριάρχου γενομένου ἐνὶ χρεῖα παντελῶς ἢ νὰ
πεῖθωνται αὐτῷ ἢ ἐχθρὰ νὰ γένηται καὶ πόλεμος
μέσον αὐτοῦ καὶ τῶν μὴ πειθομένων αὐτῷ· καὶ εἰς
τοιοῦτον καιρὸν ὅπου μᾶς ἐπεμβαίνει ἔξωθεν πόλε-
μος, καὶ ἔχουμεν καὶ ἑσωθεν πόλεμον, πόσον κακόν!
τοῦ δὲ μνημοσύνου, ὃς γένηται διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς
βοηθείας ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην· καὶ ὅσοι ποιήσουν
τοῦτο εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, οἱ ἄλλοι θέλουσιν ἵσθαι
ἀνάιτοι καὶ εἰρηνικοί.

Και γενομένου τῇ ιβ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, Α διέδωσαν ἰδοὺ μῆνες ἕξ καὶ τοσοῦτον λόγον ἐποίησαντο ὑπὲρ βοηθείας, ὅσον ἐποίησατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεος· ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας, [326] δυνατοῦ ὄντος; νὰ ἀποστείλῃ χρήματα καὶ κρυφίως ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου, εἰδέ τις ἓνα ὁδολόν; Ναὶ ἀληθῶς ἔστειλαν πολλὰ καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους εἰς τὴν Ἀμηνραν πολιορκουμένην τὴν πόλιν· καὶ ἐθριάμειυσαν αὐτοὺς οἱ Τούρκοι καὶ ἔδειξαν, ὅτι Ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὁμῶν εἰσι. Τίς τῶν Χριστιανῶν ἦ τάχα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τῶν Βλαχῶν ἢ τῶν Ἱερώρων ἀπέστειλαν ἓνα ὁδολόν, ἢ ἓνα ἀνθρώπον εἰς βοήθειαν ἢ φανερώς ἢ κρυφίως; Οἱ Οὐγγαροὶ ἔστειλαν ἰσως ἀποκρισιάρχους λέγοντες, ὅτι Σωζομένου τοῦ νὰ ἔχητε καὶ μετὰ τῆς πώλεως ἀγάπην, ἐποίησαμεν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὁμῶν τὴν ἀγάπην· εἰ δ' οὖν, θέλομεν τὴν χαλάσειν. Ἦλθε τὸ ἀποκρισιάρχιον σκεδὸν κατὰ τὴν ἐδομαδάν, ἐν ᾗ ἔμελλον ἓνα πολεμήσουν, καὶ εἰ μὲν ἐπάρουν αὐτήν, ἵνα εἰπωσι πρὸς αὐτοῦ; Ἰδοὺ ἀπήραμεν αὐτήν, καὶ ἡμεῖς ἀπέλθετε καὶ, ὡς ἂν θέλητε, ἔχετε ἡμᾶς ἢ ἀγάπην ἢ μάχην· ὁ δὲ καὶ ἐγένετο· καὶ τοῦτο πρὸς ἐκείνους ἐβρέθη· εἰ δὲ καὶ οὐδὲν τὴν ἔπερνον, [327] νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ εἰπωσιν ὅτι καὶ διὰ τὴν ἡμῶν ἀγάπην καὶ τὸν λόγον τῆς συμφωνίας ἐσηκώθημεν, ἢ καὶ νὰ ἐποιεῖ καὶ ἀγάπην, ὡς ἡκούομεν, ὅτι ἔλεγεν, ὅτι, ἂν οὐδὲν ἐπάρω αὐτήν, εὐθὺς νὰ ποιήσω ἀγάπην, ὅτι εἰς πᾶσάν μου τὴν ζωὴν νὰ ἵσταται.

Ὁ δὲ μακαρίτης καὶ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς, εἰ οὐκ ἔπραξεν κρυφίως καὶ φανερώς πρὸς βοήθειαν τοῦ ὁσπητίου αὐτοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Ἡ ἐνεθυμεῖτο, ὅτι, ἂν ἐπισυμβῇ τίποτε, νὰ φύγῃ, δυνατοῦ καὶ εὐκόλου ὄντος; Τίς γὰρ ἐπίστατο τῶν ἄλλων πάντων πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου, ὅτι ὁ Ἰάγκος προσζήτησεν νὰ τὴν δώσῃ ἢ τὴν Σηλυμβρίαν, ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ νὰ εἴναι εἰς τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκέισε ἔχει, καὶ εἰς καιρὸν μάχης τῶν Τούρκων νὰ εἴναι ἐχθρὸς ἐκείνων καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως· καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία, καὶ τὸ χρυσόβουλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη· καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου ὁ τοῦ Μιχαήλ υἱὸς ἐκόμισεν εἰς ἐκείνον· τίς ἠπίστατο τὴν τοῦ ῥηγὸς ζήτησιν τῶν Κατελάνων, ὅτι νὰ δοθῇ πρὸς ἐκείνων ἡ Λήμνος καὶ νὰ εἴναι κατὰ τῶν Τούρκων ἐν τῇ θαλάσῃ αἰεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοηθός, καὶ ἐπράττετο; Τίς [328] ἠπίστατο, ὅσα δὴ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκε καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρώπους καὶ οὐκ ἔστειλαν; Τίς καὶ νηστείας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων διδοὺς αὐτοῖς χρήματα, ἢ τοῖς πτωχοῖς πλείω ἐθεράπευσεν ἢ ἐπαγγελίας ἐποίησατο πλείους εἰς Θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Τούρκων· ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα μὲν παρῆλθε Θεός, τίσι κρίμασιν, οὐκ οἶδα· τὰ δὲ ἡγνοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἕκαστος ἔλεγε κα·

ἔκείνου τὸ ἤθελεν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοῦ λόγου ἐπανέλθωμεν.

[385] Τῷ αὐτῷ δὲ φθινοπώρῳ τοῦ ξβ' ἔτους δηλονότι τελείως ἐπανεστῆσαν οἱ τοῦ Μορέως Ἀλβανίται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν· καὶ τὴν, οὐκ οἶδα τί εἶπεῖν, Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασιν. Τὸν δὲ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ἐλθόντος πάλιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη μετὰ φωσάτου ὑπὲρ βοηθείας τῶν δεσποτῶν, καὶ κακώσαντος μικρὸν τοὺς Ἀλβανίτας καὶ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν Χάρητα λαδὼν ἐπανεστρεψεν· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἐνεῖλεν αὐτοχειρίῳ τὴν φιλιτᾶν μου υἱὸν Ἰωάννην ὁ ἀσεβίστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμνηρᾶς, ὡς δῆθεν βουλθθέντος τοῦ παιδὸς τοῦτο ποιῆσαι κατ' αὐτοῦ, οἱμοὶ οἱμοὶ τῷ δυστυχεῖ καὶ ἀγλίῳ γενέτῃ! — χρόνων ὅντος ιδ' καὶ μηνῶν τ'· παρὰ ἡμέραν, φρόνημα καὶ κορμὶν ἔχων πολλῷ πλείονων χρόνων. Τῷ αὐτῷ δὲ Δεκεμβρίῳ καὶ εἰς τὸ Λεοντάρην ἀπῆλθον κἀγὼ· καὶ τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν τὸν πορφυρογέννητον προσεκίνησα, καὶ εἰς τὴν δουλοσύνην αὐτοῦ με προσεδέξατο. [386] καὶ τὸ χωρίον τὴν Κέρτασιν εὐεργέτησεν ἀργυροβούλλῳ, καὶ πρὸς τοὺς δεσπότης Σερβίας, τὴν συμπένθερον καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ, ἠτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ὠφελίμου ἀμφοτέρων, τοῦτου λέγω κἀκείνων· καὶ ὀρθωθείς ἀπῆλθον καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα διὰ πλευσίμου ἀπέλθω εἰς τὸ Παρούζην, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Σερβίαν, εἰ καὶ ἐσκόπει, εἰς τὴν Μορέαν μὲν τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Κεντηριώτος υἱοῦ τοῦ πριγκίπου ἀπὸ τὴν φυλακὴν τοῦ Χλουμουτζίου φυγόντος, καὶ σύγχυσιν ποιήσαντος εἰς τὸν τόπον. τοῦ δὲ ἀμνηρᾶ κατὰ τῆς Σερβίας ἀπελθόντος, ἐν ᾧ δὲ καιρῷ καὶ τὸ Ὀμόδρουδον ἀπῆρην· ὡς δὲ πλέον τὸ τῆς Σερβίας οὐκ εἶχε καιρὸν πραχθῆναι, ἀπῆλθον διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πάτραν, καὶ ἀπ' ἐκεῖ περάσας ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν πέρα.

υνε'.

Τῇ α' Σεπτεμβρίου τοῦ ξγ' ἔτους ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Αἴνον, ἵνα ἀποκρύψω διαβιβάσω καιρὸν, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ τῆς Σοφίας πέρους ἐπαναστρέψῃ ὁ ἀμνηρᾶς, καὶ ὁ τὴν ἀθλίων τῶν παίδων μου μητέραν ἔχων εἰς χωρίον μελαχούρης αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔλθῃ. ἦν καὶ ἐξαγοράσας, ἐπιστρέψαντός μου τὴν Ἀνδριανούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοδεργίαν, ἐν τῇ Πάτρᾳ τὸν Φευρουάριον ἐπανεστρεψάμεν· αὐτῶν, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ ἐξοδιάσας· τὸν δ' Ὀμόδρουδον, ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν [385] διέτριβον, ἐλθόντος τοῦ Τουραχάνη μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου, ὑπὲρ βοηθείας τῶν αὐθεντῶν καὶ δεσποτῶν τοὺς Ἀλβανίτας· ἐδόλυσαν ὅπως δὴ ποτε κακώσαντες καὶ τὸν ψευδοδεσπότην ἐδίωξαν· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ, καὶ τῇ β' Ἰαννουαρίου ἐγεννήθη καὶ τῷ δεσπότη κυρίῳ Θωμᾶ καὶ ὁ κύρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

υνε'.

Καὶ τὸν Σεπτέβριον τοῦ ξδ' ἔτους ἀπέθανεν Θάμαρ

ἡ καλή μου θυγάτηρ ἐν τῷ τοῦ Ἀμνηρᾶ σαββάτῳ Α
λοιμώδει νόσῳ (τοῦ τοῦ μοι τῷ ἀθλίῳ γενέτη!) οὕτα
χρόνων ἰδ' καὶ μηνῶν ε'· ἐμοῦ δὲ τοῦ ἀθλίου οὐκ
εἰδότες τοῦτο τῇ κε' τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεστάλην
ἀποκρισιάριος εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετικῶν,
δουκὸς ὄντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Φραντζέσκου Φούσκαρι·
ὅφ' ὧν καὶ ἐτιμίσθηκα καὶ εὐεργετήθηκα καὶ διὰ
χρημάτων καὶ γραμμάτων. Καὶ τῇ ς' Ἀπριλλίου
ἐπανεστρέψα εἰς τὴν Πάτραν Θεοῦ καὶ μόνον βοή-
θη· ἴα ἀπὸ τοῦ ὑπερδύλλοντος τῆς θάλασσης κακοῦ,
οὐκ ἐπερ καθ' ἑδὼν ἡμεῖς συνήντησε· καὶ τὸν Ἰούλιον
τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀπῆρεν ὁ ἀμνηρᾶς τὴν πόλιν τῶν
Ἀθηναίων. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπελ-
θόντος τοῦ ἀμνηρᾶ εἰς τὸ Μπελοσγράδον τὸ πῖλον
μερικὸν ἀλώσαντος, αὐτὸς τέλος κακῶς [385] ἰδιώ-
χθη παρὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Β
Ἰάχκου δηλονότι καὶ τοῦ Καπιστριανοῦ, καὶ ἐτέρων
ἀξιολόγων ἀνδρῶν· καὶ ἤτεθη εἰς καὶ τοῦ χρησίμου
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ ἀποθανόντος, ὡς φυγὰς ὤχρητο.
υνη'.

Καὶ τῷ ξε' ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγγαρίας φωσάτου
ἀρχὼν καὶ κουβερνάριος ὁ Ἰαχκος ἐτελεύτησεν·
ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Καπιστριανὸς, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς
Σερβίας ἀρχὼν καὶ δεσπότης κύρ Γεώργιος· ὁ Βούλ-
κος ἐτελεύτησε. Καὶ Ματθ' β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους· καὶ
βασίλευσε ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ἧς σχεδὸν ἡμέρᾳ
καὶ ὥρα διέβη εἰς τὸν ἀμνηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς
ἀμήρισσα μετὰ τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ
τυφλοῦ καὶ τοῦ θελοῦ αὐτῆς Θωμᾶ τοῦ Καντακουζην-
οῦ καὶ παντὸς τοῦ βίου αὐτῶν, φοβηθέντες διὰ τὸν C
βίον τῆς μητρὸς, τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην
αὐτοῦ.

υνη'.

Καὶ τῷ ξε' ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ καὶ αὐτὸς ὁ
δεσπότης Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ὁ ἀμνηρᾶς τὸν
Μπεϊλερμπεϊ αὐτοῦ Μεχεμέτην ἀπέστειλεν, ἵνα,
εἰ δυνατόν, τὸ Σμεντῶροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερ-
βίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἄνθρωπον αὐτῶν τόπον
δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τεκνῶσι αὐτοῦ δὴ τοῦ Λα-
ζάρου· ὅπερ τότε μὲν οὐ κατωρθώθη, ἀλλὰ μόνον
τὸ Περιστέρειν ἀπῆρε προδοσίαν, μετὰ τινά δὲ καιρὸν
καὶ τὸ Σμεντῶροβον καὶ τὸν ἄλλον τόπον, καὶ
ἔδωκε τὴν βασιλείαν [387] τάχα κάστρα τινὰ, ἅπερ
ὁ ἀμνηρᾶς εἰς τὴν Μπόσθον εἴλε. Ματθ' ιε' τοῦ
αὐτοῦ ἔτους· ὁ ἀμνηρᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἦλθε, καὶ D
εἰς τὴν Κόρινθον καταλύσας φωσάτον εἶχε τούτην
ἀποκλεισμένην, αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἔπασεν εἰς τὴν μέ-
σσην τοῦ τόπου· καὶ πάντα τὰ ἐκείνη τὰ μὲν ἡχη-
λύευσεν, τὰ δὲ κατέκαυσεν καὶ ἠφάνισεν, ἐξαίρετως
δὲ τὴν Ἀκοθάν, τὸν Ἀετὸν, καὶ τὰ Πέντε χωρία·
καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖσε ἦλθε καὶ ἔπασεν εἰς τὸ Μουχλὶν,
ὃ δὴ καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ὁ καλὸς κάγαθος Ἀσά-
νης Δημήτριος. Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ
ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμνηρᾶς ἦλθε καὶ
ἔπασεν εἰς τὴν Κόρινθον ἣν δὴ καὶ δεδώκασι πρὸς
αὐτὸν οἱ γενναῖοι ἄρχοντες, ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος, καὶ
ὁ Λουκάνης Νικηφόρος, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ς'· ὧν ὁ
μὲν εἰς τὴν κεφαλὴν εἰς αὐτήν, ὡς μὴ ὤφελεν, ὁ δὲ
Ἀσάνης δραμῶν ἦλθεν εἰς αὐτήν, πότερον ἵνα ἦ

ΡΑΤΟΛ. Gm. CLVI.

ἀλλίον φυλαχθῇ ἢ συντομωτέρως δοθῇ, οὐκ οἶδα,
εἰ καὶ δῆλον ἐκ τῶν πραγμάτων· δεδοκότες οὖν
τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος τοῦ Μορέως τὴν Κόριν-
θον, τάχα καὶ ὀρκωμοτικὰ ἀγάπην πεποιθήσασιν,
οὕτως ὅτι καὶ ὁ δεσπότης [388] κύρ Θωμᾶς τὴν
Πάτραν δώσῃ μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ
τὰ Καλάβρυτα καὶ τὸ Γρεβενόν, καὶ ἀπλῶς πάντα
ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύρ Κωνσταντῖνος· δεσπό-
της ὢν καὶ εἰς τὸν Μορέαν εὐρισκόμενος· εἶχεν· ἅπερ
δὴ ἀκούσας ὁ αὐθέντης μου καὶ κύριος αὐτῶν (ἦν γὰρ
εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μαντινείαν πανοικεῖ, δραμῶν
εἰς τὰ περὶ τῆς Τρύπης βουνά, ἐνθα δὴ καὶ ὁ ἀδελφός
αὐτοῦ ἦν καὶ οἱ ῥηθίντες καταστάται τῶν τοιούτων
ἀξιοπαλίων ἔργων ἦλθον), οὐ βουλευσάμενος οὐδ' ἀνα-
βολὴν τιν' οἰανοῦν ποιήσας, ἀλλὰ πέμψας τὸν αὐτοῦ
B ὄντως μέγαν Πριμικύριον τὸν Λάζαρον πάντα τῷ ἀ-
μνηρᾶ παραδίδωκεν ὡς λάχανα κήπου· τὴν αὐτὴν σχε-
δὸν ἡμέραν καὶ ὁ ἀμνηρᾶς, ἐπεὶ ἦν ἀναγκαζόμενος·
ἐξελθεῖν διὰ τινά αἰτία, καταλείψας Ἀμάρην τὸν τοῦ
Τουρκαῆν υἱόν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ, ἐξῆλθε τοῦ Μο-
ρέως.

υνη'.

Τὸν ε' Ὀκτωβρίου τοῦ ξε' ἔτους ἀποκρισιάριον ὁ
ἀμνηρᾶς ἐστείλεν εἰς τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον,
ἵνα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα πέμψῃ αὐτῷ
δὴ τῷ ἀμνηρᾶ· εἰ δ' οὖν, μάχη μέσον αὐτῶν ἔσται,
ὡς δὴ ἀποκρισιάριος καὶ εἰς τὸν δεσπότην κύρ Θω-
μᾶν ἐλθὼν, εἰς τὸν Μοντικὸν εὐρισκόμενον, ὄρκους
αὐτοῦ ἀπῆρεν ἀγάπης καὶ τὰ μὴ φθάσαντα δοθῆναι
C κάστρα εἰς τὸν αὐθέντην αὐτοῦ, [389] καὶ ἀπῆλθε·
τὸν δὲ Ἰαννουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους· καὶ ὁ
καλὸς κάγαθος Λουκάνης Νικηφόρος ἢ μᾶλλον Μο-
ρεοφθόρος, καὶ τῶν πρώτων καὶ πιστῶν ἀρχόντων
τοῦ δεσπότη τοῦ κύρ Δημητρίου λογιζόμενος, καὶ τινες
ἄλλοι Ἀλβανικῶν καὶ Μοραϊτῶν, οὗς καὶ αὐτοὺς
πολλῶ πλεον τὸ εἰς κακίαν ἐκείνων πρόχειρον ὥκο-
νόμησεν, ἔπεισαν τὸν δεσπότην κύρ Θωμᾶν, ἵνα καὶ
κατὰ τοῦ ἀμνηρᾶ καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπα-
νάστασιν ποιήσῃ, καὶ φάγῃ τοὺς ὄρκους ὡς λάχανα,
οὗς πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτῶν ἐποίησεν, καὶ ταῦτα
τοῦ ἄλλου ἀγαθοῦ ἀνδρός Ἀσάνη Ματθαίου πρὸ
ὀλίγου ἀπελθόντος καὶ ὄντος εἰς τὸν ἀμνηρᾶ ἀπο-
κρισιάριου διὰ τὴν δουλείαν δῆθεν τοῦ συνοικεσίου
τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ δεσπότη
D κύρ Θωμᾶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φευρογαρίου μηνός
τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ ἐνωθέν-
τος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὰ κατ' αὐτοῦ ἢ καὶ τὰ
κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προῶν δηλώσει, ἀπῆραν
ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους τὰ Καλάβρυτα καὶ μόνον
ἐκ τῶν κάστρων, ὧν ἐθαβροῦσαν λαβεῖν, ἐξ ὧν ἐκρα-
τοῦσαν οἱ Τούρκοι, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τοῦ δεσπότη
κύρ Δημητρίου, ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν
ἐκρατοῦσαν ὡς κεφαλ-τίκια, ἡγουν Καρύταιναν,
Βορδολίαν, Καστρίτζαν, καὶ ἑτέρα τινὰ καὶ οὕτως,
ἵνα πάλιν ἐχωσιν αὐτοὶ ταῦτα, ὡς αὐθένται αὐτῶν,
οὐχ ὡς κεφαλὰδες· ἐκατόρθωσαν δὲ οὐδὲν ἄλλο οἱ
φρόνιμοι καὶ πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες, ἢ
μόνον ὅτι [390] ἀπῆραν κατ' αὐτῶν θεὸν τὸν τοῦ
παντὸς ποιητὴν καὶ αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυρό-

τερον, και αδελφον και αυθεντην εν τῷ τοῦ οὐκ ἐνομηθέντες οἱ ἀλλήλοι, οὕτε τοῦ ἀψεύδους τὸ λόγιον, ὅτι πᾶσα οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται, οὕτε τὸν προκριμῶδη λόγον τὸν, ὃς πρὸς τοὺς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς, ὁ ἀλλ' ἐπανεστησαν και ηὐρὸς τρεῖς και τοισούτους. Καὶ τούτων οὕτως προ-
 ὤντων πρῶτον μὲν θεὸς παρῆλθεν αὐτοὺς, και τί ἐπραττον, οὐκ ἐγίνωσκον· ἀλλ' ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς μέσον σαγήνης ὄντας, οἱ ἀγνοοῦσιν ὅτι πάντες ὁμοῦ ἔλκονται εἰς γῆν, ἐκεῖνοι δὲ, ἕως τοῦτο γέννη-
 ται, διώκουν και διώκονται και ἀλλοικοντα και φοβέρονται οἱ ἐλάττονες ὑπὸ τῶν μεγαλωτέρων, οὕτω και οὗτοι· ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κύρ Θωμᾶς παρίπτεται και ἐπολιόρκει τὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Καλομμάταν και Μαντίνειαν, και συνεργοὺς εὖρε πρῶτος τράτορα τὸν ἀριστον πρῶτος τράτορα τὸν Σεβαστεῖον Νικολάον (τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην Λέοντα) μεσάζοντα σύγγαμνον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, και τὸν περιπόνητον γυναικοθεῖον, τὸν πλέον Κυ-
 θωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Δη-
 μήτριος πάλιν τὸ Λεοντάρην και τὰ αὐτοῦ και τὴν Πίδημα διὰ τοῦ Παλαιολόγου Γεωργίου, [391] περιπολήσει ἐξαδέλφου, και μεσάζοντος τοῦ δεσπό-
 του κύρ Θωμᾶ και τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Μποχάλη Μανουήλ, εἰ και ὁ μὲν τάχα ἀπῆρε τὴν Καλομμά-
 ταν και τὴν Λεῦτρον και πολὺ τοῦ τῆς Μάνης ζυ-
 γοῦ· τοῦ δὲ δεσπότης κύρ Δημητρίου ἐρχομένου ἐμῆλθον ἐν τῷ Λεονταρίῳ, ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ ἀδελ-
 φὸς αὐτοῦ, ἔδραμε και προλαβὼν ἐπέβη ἐν αὐτῷ, και ἀπέμεινε ἀπρακτος ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος τοῦ Παλαιολόγου και τῶν Μποχαλέων φυγόντων μόνων και ἀπελθόντων εἰς αὐτὸν, εἰς τὸν Μυζηθρῶν ἵππαστριφάνα, ἔτι δὲ και τὸ κάκιστον και ἀνο-
 φέλστατον γένος τῶν Ἀλβανιτῶν, καιροῦ λαβόμενον τῆς ὑπολήψεως και πλεονεκτηκῆς και ἀρπα-
 κτικῆς αὐτῶν γυνώμης ἀρμοδίου, τί οὐκ ἐπραξαν, ἢ τί οὐκ ἐργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ δις τοῦ Σαββάτου ἀπὸ τὸν ἕνα τῶν αὐθεντῶν εἰς τὸν ἄλλον ἀπῆρχοντο· και κάστρα, ὡς ἢ ἐκείνων γλῶσσα, εἰς κεφαλαίαια ἀπῆλθον, εἰ δ' οὖν, εἰς τὸν ἄλλον ἀπῆρχοντο· και οἱ ἄλλοι πρὸς τὸν ἕτερον τῶν δε-
 σποτῶν ὁμοίως. Διὰ μέσου οὖν, εἰ τι ἄρα και εὐ-
 ρισκον τῶν ἀθλίων τάχα Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ και Ἀλβανιτῶν και συγγενῶν πολλάκις και οἰκειῶν αὐτῶν πάντα διήρπαζον και ἠφάνιζον· ἐγένοντο δὲ
 ταῦτα και τοσαῦτα, ὅτι τίς ἀξίως αὐτὰ θρηνη-
 σαιεν; Ἀλλὰ δὴ και αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ εἰς τὴν Κόρινθον [392] και τὴν Πάτραν εὐρισκόμενοι, και-
 ροῦ λαβόμενοι δικαίου τοὺς μὲν ἡχμαλώτιζον, τοὺς δὲ ἀπέκτεινον, τοὺς δ' αὐθέντας και τοὺς ἀρχοντας κατεγγέλων, βλέποντες καθ' ἑαυτῶν τὰ ξίφη ὠθοῦν-
 τας. Ταῦτας δὴ τὰς ἐργασίας καμῶν ἐννοήσαντες, εὐρισκόμενοι μοῦ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐνθα δὴ και ἐπαρτήνοντο, και τὰ αὐτῶν συμπεράσματα σκοπεύ-
 οντες, πρὸ τοῦ ἐξελεῖν τὸν δεσπότην ἀπὸ τῆς Ἀρ-
 καδίας, ἐξῆλθον κατὰ πλάσας αἰτίας τινάς, και ἀπῆλθον εἰς τὴν Πίδασον, ἢ νῦν Μεθώνη καλεῖται, περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ
 ἔτους. Ἀλλὰ δὴ και ὁ χρῆσιμος ἀρχων ἀπὸ τε γυνώ-

Α σως και πράξεως Γεωργίου ὁ Ῥαὐλ, [393] και αὐτὸς ἀφείκε και αὐθεντην και τὰ κλειῶ τῶν αὐτοῦ ἦλθε και αὐτὸς ἐν τῇ Μεθώνῃ· και καθήμενος ἀμ-
 φότεροι ἐν λιμένι ἐκαρδοσκοῦμεν καθ' ὅραν τὸ τῆς τοιαύτης τρικυμίας τέλος, εἰ και τοῦ Θεοῦ μακρο-
 θυμῆσαντος ἐμάκρυνεν, ἵνα οἱ ἀσύνετοι ποτὲ συνή-
 σωσι και οἱ μωροὶ ποτὲ φρονήσωσι, και ὁμόνοια και εἰρήνη γέννηται μέσον αὐτῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ δεηθῶ-
 σιν, ἔτι δὲ και τοῦ ἀμυρᾶ, και ἐλεῖται μὲν αὐτοὺς ὡς ἐλεῖται Θεὸς, προστάξει δὲ και τὸν δῆμιον αὐ-
 τοῦ Ἀμυρᾶν, και ἀφήσει αὐτοὺς ζῆσαι πλείονα χρό-
 νον· τόπον γὰρ και τάξιν ἔχει και αὐτὸς εἰς Θεὸν, ὅταν οἱ αὐτοῦ δῆμιοι πρὸς αὐτὸν, οἵτινες πληροῦσι μὲν τῷ θελήματι και τῇ προστάξει αὐτοῦ, εἰσι δὲ μίσητοι και ἀποτρόπαιοι.

Β Καὶ τούτων δὴ τῶν προῤῥηθέντων κακῶν εἰς τὴν ἀπαντα τοῦ Μορέως ἀθλίου τόπον γινόμενον, ἐλθόν-
 τος και φωσάτου μερικοῦ ἔξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἀπαντα, ἵνα, ὥς περ κακὰ πᾶρῆλπον οἱ οἰκί-
 τες και κύριοι αὐθένται και ἀρχοντες, οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀλλ' ἀπὸ ἀδυναμίας πρᾶξωσιν αὐτοί, τοῦ μὲν ἐνὸς τῶν δεσποτῶν ἐχθροὶ ὄντες, τοῦ δ' ἄλ-
 λου τάχα φίλοι· ὃν δὴ δεσπότην και ἐχθρὸν αὐτῶν κύρ Θωμᾶν εἰς τὰ περὶ τὸ [394] Λεοντάρην ἐδρόντες και διώξαντες και αἰχμαλωτίσαντες, ἔπειτα φέρον-
 τες τὸ κατουνοτόπιον ἦτοι τὰς τένας αὐτῶν πλη-
 σιον τῶν δεσποτῶν τοῦ Λεονταρίου ἔθνησαν, εἰς
 ἐξελεῖντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὸν Μυζηθρῶν και τὸν φίλον αὐτῶν δεσπότην, και ἀπ' ἐκεῖ διεβήσαν
 νικηταὶ και μετὰ πολλοῦ κέρδους ζῶντες και ἀν-
 θρώπων. Μόλις οὖν ποτὲ ἐννόησαντες οἱ αὐθένται και ἀδελφοὶ τὸ κακὸν τῆς ἑαυτῶν μάχης, και συ-
 ναχθέντες εἰς τὸ Καστελόν ἐποίησαν τάχα ὄρκους εἰρήνης και τοῦ τῆς Λακεδαιμονίας (μητροπόλεως) μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ λειτουργήσαντος, ὅπῃ ταν τοῦ Χριστιανοῦ μετὰ εὐδοῦ Θεοῦ και πίστεως προσελθεῖν ἐπιθεώσιν οἱ ἱερεῖς, πρὸς ἐλθόντες οἱ αὐθένται και ἀδελφοὶ και ὁμόσαντες, ἔμειναν, ὡς ἡκούσαμεν, ὁ δεσπότης κύρ Δημήτριος ἐν τοῖς συμ-
 πεφωνημένοις μέχρι τινός· και πάλιν ἦν ὁ αὐτὸς, ὡς οὐδενὸς καινοῦ γεγονότος· ὃ τῆς ἀνοχῆς και μακροθυμίας σου, Χριστέ βασιλεῦ, και εἰς αὐτὸν και τοὺς αἰτίους! και ἤρξαντο πάλιν τὰ κακὰ και ἔτι, τῶν χθὲς τοιοῦτων φρικτῶν ὀρκῶν λυθέντων, και ἐπραττεν ὁ καθεὶς κατὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἔδυνατο
 τὰς ἐλπιδας, ὁ μὲν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ ἀμυρᾶ και βοήθειαν, και τὴν ἀδικίαν, ὅπου ἠδικήθη εἰς τε τοὺς ὑποχείριλους αὐτοῦ και τὰ κάστρα, [395] ὁ δὲ εἰς τὴν ἐπισκοπίαν τοῦ ἄλλου και εἰς τὸ κατὰ τῶν ἀσεβῶν τάχα μάχεσθαι.

υξ'.

Τούτων οὖν οὕτω κακῶς πραττομένων διέβη και ὁ χειμὼν τοῦ ξη' ἔτους, και τὸν Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἰδὼν και ὁ ἀμυρᾶς ἦλθεν κατ' ἀμφοτέρων. Ἀπελθόντος δ' αὐτοῦ ἐξ ὀρθοῦ εἰς τὸν Μυζηθρῶν, ἐκεῖ ἐκεῖ εὐρίσκειτο ὁ δεσπότης, διὰ τὸ εὐρίσκεισθαι τὸν ἀδελφὸν και ἐχθρὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Καλομμάταν και πολεμίζοντος τὴν Μαντίνειαν, κατέβη και ἀκου-
 σίως ἐκουσίως, και ἐδουλώθη εἰς αὐτὸν· λαβὼν δὲ

ὁ μηρᾶς καὶ αὐτὸν καὶ τὴν Μυζήθρᾶν καὶ φυλά-
κην περιθεὶς εἶπε πρὸς τὸν δεσπότην· Σὺ μὲν, ὦ
δέσποτα, ἐπεὶ οὕτως ἤλθον εἰς σὲ τὰ πράγματα, τὸν
τόπον τοῦτον πλέον οὐδὲ ἡμπορεῖς νὰ τὸν ἄρχῃς·
ἀλλ' ἐπεὶ πατέραν σε ἐστήσαμεν ἔχειν, καὶ τὸ κο-
ρίτζιν σου ἐστήσαμεν λαβεῖν εἰς γυναῖκά μας, τὸν
τόπον τοῦτον δὲς ἡμῖν. Σὺ δὲ καὶ τὸ κορίτζιν σου
ἔλθετε μεθ' ἡμῶν, καὶ θέλομεν σὰς δώσειν ἑτερον
κόσμον εἰς τὸ νὰ ἔχῃτε νὰ ζήτε· ἅπερ στέρξας καὶ
ἀκουσίως ἔπεμψε καὶ ἄρχοντα· αὐτοῦ καὶ Τοῦρκους,
[396] ἵνα καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὴν βασιλίσσαν
καὶ τὴν θυγατέραν λάθωσι καὶ φέρωσιν, ἀλλὰ δὴ
καὶ τὴν Μονεμβασίαν παραδώσωσιν· ἐκεῖσε γὰρ
αὐτοὶ εὐρίσκοντο, ὧν τὸ μὲν ἐγένετο (ἐξῆλθον γὰρ
καὶ ἦλθον ἐκουσίως, ἐνθα ἦσαν ὅ τε ἀμνηρᾶς καὶ ὁ
δεσπότης)· οἱ δὲ Μονεμβασιωταὶ καὶ ὁ εἰς κεφαλὴν
εὐρισκόμενος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος κρατήσαντες
[397] τὸ κάστρον δεδώκασιν αὐτὸ τῷ δεσπότη κυ-
ρίφ Θωμᾷ, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς τάχα τῷ πάτρῃ.

[405] Ὁ δ' ἀμνηρᾶς τὴν μὲν βασιλίσσαν καὶ τὴν
θυγατέραν οἰκονομήσας ἐστειλεν ἔξω μετὰ τινῶν
τῶν αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, τὸν δὲ δεσπότην ἦγε καὶ
ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν Ἠορδονίαν
καὶ τὸ Καστρίτζιν, οἱ μὲν εἰς τὴν Ἠορδονίαν γένεταί
ἄρχοντες αὐτῆς φοβηθέντες ἔφυγον ἀφέντες αὐτὴν,
οἱ δὲ εἰς τὸ Καστρίτζιν τάχα μέχρι τινὸς ἀντιστα-
θέντες καὶ πολεμήσαντες, τέλος προσεκύνησαν, καὶ
κατελθόντες στεφανώθησαν ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημά-
των αὐτῶν, οὓς μὲν αὐτῶν ἔκαρπτομεν, οὓς δὲ εἰς
πάλους ἐκάθισε, τὸν δὲ Προϊνοκοκκὸν ἐκδεῖρας ἐτε-
λειώσεν, ἄξιον τέλος τῶν ἐργασιῶν καὶ πράξεων
ἀπολαύσαντος. Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμνηρᾶ
καὶ εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάριν καὶ αὐτὸ τὸ Λεοντά-
ριν, καὶ εὐρὼν αὐτὸ ἔρημον ἀνθρώπων, αὐτὸ μὲν
ἀπῆρεν· εἰς δὲ τὸ Γαρδίκιν, ἐνθα οἱ ἀνθρωποὶ ὡς
ισχυρότερον ἀπῆλθον φυλάχθησόμενοι, ἀπελθὼν ἐπο-
λεμήθη μέχρι τινὸς παρὰ τῶν Λεονταριτῶν· τέλος
δὲ ἐδουλώθησαν· [406] καὶ ἐγίνοντο πάντες παρα-
νάλωμα μαχαίρας σὺν γυναίξιν καὶ παισὶ. Τοῦτο ἂν
καὶ οἱ ποτὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Μποχαλεῖοι ἔπαθον, εἰ
μὴ φόβος ὁ Μπεϊλαρμπεὶς Μαχουμούτης· ἐξεζήτη-
σεν αὐτοὺς τῆς γυναῖκος Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη ἐξα-
δέλφης οὐσης αὐτοῦ, εἰ καὶ κακὰ ἀνταπέδωκαν αὐτῷ
ἀντὶ τοῦτου· διδόντος γὰρ αὐτοῖς ἀνθρώπους ἵνα
μετὰ ἀνέσεως καὶ ἀναπαύσεως ἀπέρχωνται τὴν
ὁδὸν τὴν φέρουσιν εἰς τὸν ἔξω τόπον, διερχόμενοι
παρὰ τὸν Ποντικὸν εὐρόντες πλεῦσιμον καὶ δολίως
ἀποκτείναντες τοὺς ἀπάγοντας ἀνθρώπους τοῦ Μπεϊ-
λαρμπεὶ, ἐμβάντες ἔφυγον εἰς Κέρκυραν· καὶ αὐτοὶ
μὲν ἡλευθερώθησαν τῆς δουλείας ὅπως δὴποτε· ὁ
δὲ πενθερὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη Γεώργιος ὁ
Παλαιολόγος, πρωτεύωντος δὲ, ὡς προεδηλώσα-
μεν, τῆς μητρὸς τοῦ Μπεϊλαρμπεὶ, βληθεὶς εἰς
σιδηρὰ ἦγετο· αὐτὸς γὰρ, ὡς προείπομεν, φυγὼν
ἀπὸ τὸ Λεοντάριν μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ
ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυζήθρᾶν, καὶ τὴν δουλοσύνην τοῦ
δεσπότη κυρ Δημητρίου· πολέμου δὲ γεγονότος
περὶ τὴν Ἠορδονίαν καὶ τὴν Τρύπην κακῶς· λαβω-
θεὶς ἐάλω, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον εἰς τὸν ποτὲ

αὐθέντην αὐτοῦ δεσπότην [407] κύρ Θωμᾶν. Ὡς δὲ
ἐβόη ἀπὸ τοῦ λαθώματος, περιορισμένου δὲ ὄντος
καὶ φυλαττομένου ὁπωσδήποτε περὶ τὸ Δυρράχιον,
ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε· καὶ πάλιν εὐ-
ρίσκατο εἰς τε τὸν δεσπότην κύρ Δημήτριον καὶ εἰς
τὸν Ἀνάπλιν, τὸν πλείονα κειρὸν τῆς γυναῖκος αὐτοῦ
καὶ τῶν παίδων εὐρισκομένων εἰς τὰ Βενετικά. Τοῦ
οὖν ἀμνηρᾶ, ὡς δεδηλώκαμεν, δουλώσαντος τὸ Λεον-
τάριν καὶ τὰ περὶ αὐτὸ ἐδούλωσεν, ἔτι δὲ καὶ τὸν
ἅγιον Γεώργιον. Ταῦτα γὰρ ἰδὼντος τοῦ Κροκοδεί-
λου ἢ μᾶλλον Κροκοδείλου εἰπεῖν οικειότερον, πρὸς
ἐκύνησεν καὶ αὐτὸς τὴν ἀμνηρᾶν, καὶ τὸ κάστρον
καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ αὐτῷ δίδωκεν· αὐτὸς δὲ
ἔλαβε χάριν τούτων τὸ Λωὶ ἢ μᾶλλον τὸ Ἐλωὶ Ἐλωῖ,
τοῦτέστι, Θεέ μου! ἵνα τί μὴ καὶ αὐτὸν προεγκατέ-
λιπες, τῶν προλεχθέντων κακῶν πρωτεργάτην; Τού-
των οὖν ἐκείσεν γενομένων ἢ μᾶλλον γινόμενων, ὁ
δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἀφείλε τὴν Καλομμάταν, καὶ
περάσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κοσμέαν καὶ τὸ Παταλί-
διν ἦλθε καὶ ἐσέθη εἰς τὸν Ἀδαρίνον, κάκειθεν εἰς
τὸ Μαράθιν προγενέστερον τῆς βασιλείας καταλει-
ψάσης τὴν Ἀρχαδίαν, κάκεισε ἀπελθούσης μετὰ
καὶ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν εὐρισκομένων ἐκεῖσε
εἰς τὴν Ἀρχαδίαν ἀρχόντων. Ὡς δὲ ὁ ἀμνηρᾶς
ἀπῆρεν αὐτὰ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρύταιναν· παρὰ
τοῦ Σγουρομάλη Παλαιολόγου καὶ γυναικαδέλφου τοῦ
μεγάλου Λουκάνη, ὃς προεπέθανεν [408] εἰς ἀπίπα-
τον διαβιδάσας τὴν ψυχὴν ἅμ' ἐγκάτως, κατῆλθεν
εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀδρούσαν, καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ
τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι τὴν Κορώ-
νην, εἰς ἃν ἐκεῖσε διέθη καὶ εἶδε καὶ τὴν Μεθώνην,
εἶτα εἰς τὸν Πύλον τὸν καὶ Ἀδαρίνον, καθ' ἣν ἡμέ-
ραν καὶ ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἐξῆλθε· προητοι-
μασε γὰρ τινὰ πλοιάρια, καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πόρτῳ
λόγγῳ ὀνομαζομένῳ, ἵν' ἅπ' ἐκεῖσε καιροῦ λαβόμε-
νος εἰς τὴν Κέρκυραν ἀπέλθῃ, ὃ δὴ καὶ γέγονε. Καὶ
τῇ κη' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπέσωσεν ἐκεῖσε, ἦγουν
τοὺς Κορφοὺς, ὡς νῦν ὀνομάζεται ἡ Κέρκυρα· εὐ-
ρόντος δὲ κάμου πλεῦσιμον ἀπαγόμενον ἐκεῖσε,
ἐμβὰς τῇ ια' Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι μετὰ τῶν
ἄλλων κακῶν θανατικῶν ἐν τῇ Μεθώνῃ, τῇ β' τοῦ
Αὐγούστου ἀπεσώθημεν ἔχοντός μου σκαπὸν, ἵνα εἰς
τὴν Κρήτην ἀπέλθω, ἢ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονί-
κην Βερρόλιαν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐκεῖ καλλίστην μονὴν
εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἣν περ τῆς μητρὸς
μου ὁ πατὴρ ἀνήγειρεν ἐκ βάρων. Τοῦ δὲ Πραῦλ
Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ
ἀπελθόντων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότη μετὰ καὶ τῶν
ἄλλων πάντων μετέπειτα, καὶ ἐμὲ παρώτρυνον καὶ
ἐβουλεύοντο ἐκεῖσε ἀπελθεῖν, ἀπῆλθον γὰρ. Τοῦ
δὲ [409] ἀμνηρᾶ λαβόντος τὴν Ἀρχαδίαν, καὶ ἅπ'
ἐκεῖσε διερχομένου εἰς τὰ κάτω μέρη τοῦ Μορέως,
καὶ λαμβάνοντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ
ισχυρότατον Χλομούτζιν καὶ Σανταμέριν τῶν Μπεϊ-
λαρμπεῶν, ὅπου εἶχον αὐτὰ, ταῦτα ἀφέντιον κοῦ-
φων, καὶ ἀπελθόντων καὶ αὐτῶν εἰς Κορφοὺς, ἦλθε
μέχρι καὶ τῆς Πάτρας κάκεισε προσέμεινε, καὶ τὰ
Καλάδρυτα λαβόντος παρὰ τοῦ οὗ· εἰς δεσπότης
οὗτ' εἰς ἀμνηρᾶν πιστοῦ Δοξᾶ, ἀλλ' οὐδ' εἰς Θεόν

γυμνάζων, αὐτὸς μὲν ἔδωκεν δίκην ἄξιαν ἐκδασεῖς, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες οἱ μὲν ἀπετμήθησαν τὰ κεφαλὰς, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἀπὸ τῆς πόλεως. Τὸ δὲ κάστρον δ' ἀμνηρᾶς καλῶς ἀσφαλισάμενος καὶ παντὶ τρόπῳ ὀχυρώσας ἐγερεῖται· ἀπὸ τὴν Πάτραν, διέβη εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενιακὸν καὶ Λίστριον καὶ Βοστίτζαν, ὧν τὴν μὲν Βοστίτζαν καὶ Λίστριον ἐλαβε, τὸ δὲ Σαλμενιακὸν ἐκράτησε μέχρι· τινὸς Παλαιολόγος δ' ἐπὶ ἐπὶ κλην Γρέτζα.

Τὸ δὲ δεσπότης, ὡς εἰπομέν, πανοικεῖ ἐλθόντος εἰς τοὺς Κορφοὺς, ἦλθον πρὸς αὐτὴν καὶ γράμματα ἀπὸ τῶν σοῦμπασιν Ἀγγελοκάστρου, διαλαμβάνοντα, ὡς ὁ ἀμνηρᾶς ἔχει ἔρξιν ἀπελθεῖν εἰς ἐκεῖνον. Τίς τῶν ἀρχόντων σου καὶ γενήσεται συμβίβασις μέσον ὁμῶν ἀγάπης, καὶ δοθῇ παρ' ἐκεῖνου καὶ τόπος μετὰ τινων συμφωνιῶν πρὸς σέ; [410] Συνδιασκεψάμενος οὖν μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁ δεσπότης ἔδοξε καλῶν, ἵνα ὁ μὲν Παῦλ Γεώργιος ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἀμνηρᾶν, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Παῦλ Τωκίνης ἀπέλθῃ εἰς τὴν πάπαν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς τοὺς Κορφοὺς τοῦ δεσπότης πλημμέλειαν δηλώσῃ τῷ πάπᾳ, ὁ δὲ ἴδῃ, τίς ὁ τοῦ ἀμνηρᾶ σκοπὸς τοῦ λόγου· οἱ καὶ ἀπῆλθον, ὁ μὲν τῇ Ὁ', ὁ δὲ τῇ ια' Αὐγούστου. Θανατικὸν δ' ἐπιγεγονότος· καὶ εἰς τὸ κάστρον τῶν Κορυφῶν, ὁ δεσπότης καὶ ἡμεῖς ἀπῆλθομεν εἰς χωρία, ἐκδεχόμενοι καὶ τὰ τῶν ἀποκρισίων ἀποτελέσματα. Ὁ μὲν οὖν Παῦλ Γεώργιος φειδῶν διὰ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἐφθάσε τὸν Ἀμνηρᾶν εἰς τὰ περὶ τὴν Βέρροϊαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ, ὅτε Πάλης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐδεσμεύθησαν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἡσφαλίσθησαν σιδηροῖς. Διαβιδάσαντες οὖν οὕτως ἡμέρας τινὰς, ὡς ἐξῆλθεν ὁ ἀμνηρᾶς καὶ αὐτοὶ οὕτως δέσμιοι μετὰ τινὰς ὁδοὺς ἡμερῶν εἰς τὰ περὶ τοῦ μαύρου ὄρους βουνὰ ἡλευθέρωσαν αὐτοὺς, εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ ἐκδεχόμεν ἵνα πλησίον τοῦ Μορέως εὐρισκομένου μου ἔλθῃ ὁ δεσπότης ἢ στελλῇ υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων, καὶ γένηται χάρις πρὸς αὐτὸν, καὶ κάθηται καὶ ἔξῃ· ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἐγένετο, πάλιν λέγομεν, ἂν θέλῃ, ἃς γενῇ, καὶ ἀπελθόντος σου ἃς ἔλθῃ ὁ δεσπότης ἢ ἃς στελλῇ ἀπὸ τὰ παῖδιά αὐτοῦ καὶ ὀλομεν ποιήσιν εἰς ἐκεῖνους καλὰ.

υξά'.

Ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλ ἀπράκτου τὸν Ὀκτωβρίον τοῦ ξθ' ἔτους, τῇ ις' τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐμῶς εἰς ἕν τῶν [411] κορφιατικῶν παραβοπούλων ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς μετὰ καὶ τῶν πλειόνων ἀρχόντων αὐτοῦ διέβη εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε εἰς τε τὸν πάπαν καὶ τὸν δοῦκαν Μιλάνας καὶ ἀλλαχοῦ ἀπέλθῃ, εἰς τοὺς Κορφοὺς καταλείψας τὴν τε βασιλισσαν καὶ τὰ παῖδιά αὐτοῦ καὶ τινὰς τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς φαρμὰς τῶν ἐκεῖνον ἀκολουθοῦντων· οὗ δὴ καμὲ πολλὰ διορισμῶν καὶ ζητήσαντος, ἵνα ἢ μετ' αὐτοῦ ἀπέλθῃ ἢ ἐνταῦθα μετὰ τῆς βασιλίσσης εὐρίσκωμαι, καὶ ὡς ἀρχὼν τοῦ ὀσπητίου αὐτῆς, ἐγὼ ἀπὸ τε τοῦ ἐλέους τοῦ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ, ἀπὸ τε τῆς λύτης· ὧν ἐγέννησα, ἀπὸ τε τῆς ἀταξίας πάντων τῶν τοῦ ὀσπητίου αὐτοῦ, ἀνήκοος ἐγενόμην καὶ εἰς

Ἀ μπότρεα· ἀλλ' ἐπιμείνας καὶ ἕτερον καιρὸν εἰς αὐτὴν δὴ τὴν χωρίον τὰ Μολυβοτινὰ, ὅπερ εὐρισκομένην. ὅταν καὶ ὁ δεσπότης (ἦν) εἰς τὸν Χλομὸν ἐπὶ τὸν φόντον τοῦ θανατικοῦ, ὡς δεδήλωται, ὡς εὖρον μετὰ καιρὸν κάθισμα τὸ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰλίου, πλησίον τοῦ κάστρου, ἀπελθόντος μου ἐκεῖσε.

υξβ'.

Σεπτεβρίου γ' τοῦ ο' ἔτους, κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν, καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ δεόμενος, ἵνα ἡμῖς ἐλεήσῃ καὶ ἐξοικονομήσῃ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Διαβιδάσαντός μου οὖν ἐκεῖσε μῆνας· ε' καὶ μικρόν τι πρὸς, ὡς οὐδὲν ἐνοήσαμεν ἀναπαυθῆναι μὲ τούτους ἔχοντας τὸ τοιοῦτον κάθισμα, καὶ διὰ τὸ νὰ ἔχομεν καὶ πλέον τὸν πλησιασμόν τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ φίλου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Δωροθέου, [412] εὐρισκομένου αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου· εὐρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν λβ' ἱερῶν τὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου κάθισμα τὸ ἐπνομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου ἀπήραμεν αὐτὴν Μαρτίῳ ιε' τοῦ αὐτοῦ ο' ἔτους δηλονότι. Ὁ δὲ δεσπότης κύρ Θωμᾶς φθάσας εἰς τὸν Ἀγκῶνα καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Πρώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν, εἰ μὴ ὅτι δέδωκε τῷ πάπᾳ Πίῳ τὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρίου κάραν, κακεῖνος πρὸς αὐτὸν πρὸς τὴν μάλιστα νὰ ζῇ μὲ τούτους αὐτοῦ αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἀναγκαίαν τροφήν· διαβιδάσαντος [413] δὲ μερικῶν καιρῶν, ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἐπανίστρεψεν εἰς τὴν αὐθιγίαν τῶν Βενετιῶν καὶ πάλιν ἀπ' ἐκεῖσε εἰς τὸν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ βασιλίσσης Σαρδίας ἐκεῖσε ἀπελθούσης, καὶ διατρίψας ἡμέρας τινὰς εἰς θεωρίαν αὐτῆς, ἐκεῖνος μὲν διέβη πάλιν εἰς τὴν Πρώμην, ἡ δὲ βασίλισσα εἰς τὸ Παρούζιν ἐπέρασεν· ἡ δὲ εἰς τοὺς Κορφοὺς βασιλίσσα καὶ μήτηρ αὐτῆς, κακῶς διαβιδάζουσα, ἐλεηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῇ αὐτῇ ο' ἔτει Αὐγούστῳ κς' ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μονῇ Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου.

Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων τὸν αὐτὸν δὴ χρόνον ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σφεντιάρη ἀπῆρε τὸ ἐκεῖνον περιβόητον κάστρον Σινώπιν ὀνομαζόμενον, ὃ δὴ κατὰ ἰθαασάμην, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἄλλον αὐτοῦ ἅπαντα τόπον· ἔτι δὲ παρέμπροσθεν ἀπελθόντος αὐτοῦ ἀπῆρε καὶ τὴν Κερασούντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἄπασαν τὴν περίχωρον αὐτῶν δὴ τῶν βασιλειῶν Τραπεζοῦντος, καὶ πάντας σχεδὸν τῶν ἐκεῖσε ἀτυχῶν αὐθεντῶν καὶ ἀρχόντων ἐκβαλὼν, εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν φέρων κατέψκησεν, ἐνθα δὴ καὶ ὁ τοῦ Μορέως αὐθέντης· ὃ δὴ καὶ δέδωκεν ἔχειν εἰς ζωάρεϊα, [414] αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν μεγάλην Αἴνον, τὴν Ἀἰμῶν, τὴν Ἰμβρόν, καὶ τὸ Σαμοθράκιον, τὸν δὲ Τραπεζοῦντος βασιλεῖα τὸν Κομνηνὸν κύρ Δαυῖδ χωρία περὶ τὸ μαῦρον ὄρος, ὃν δὴ καὶ μετὰ τινος χρόνου μικροῦ παραδρομῆς εὐρὺν τάχα εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν μικρὰν καὶ οὐκ ἀληθῆ, πάντα τὰ αὐτοῦ ἔλαβε, κακεῖνον πνιγμῷ ἐτελείωσε. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ο' ἔτους διέβη ὁ ἀμνηρᾶς εἰς τὴν μεγάλην Μλαχίαν, καὶ ἐδιόρθωσε τὰ κατ' αὐτοῦ ἐκεῖσε ἐνερ-

γούμενα καὶ ἐπιστρέψας ἐποίησεν ἀρμάτων, καὶ πέμψας αὐτὸ κατὰ τῆς Λέσβου ἀπῆρεν αὐτήν.

υξγ'.

Τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ σα' ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη Ἀμάρη, ἀπῆρε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναύπακτον καὶ τὴν αὐτοῦ περιόχην τὸν Γαλατᾶν οὕτω Βενετικούς, ὡς τάχα καὶ χαρατᾶ-
 ρίους τοῦ τῆς μικρᾶς Βλαχίας Φλαμπούλου αὐτοῦ·
 ὅπερ μαθὼν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνιος καὶ πρὸς βοήθειαν δρᾶμῶν εἰς τὴν ἀντιπέραν πόλιν τοῦ ἀμνηρᾶ Βοστίτζαν περάσας, ἔκαυσε καὶ ἡχμα-
 λώτευσεν πᾶσαν ἀνευ μόνου τοῦ Κουλᾶ· καὶ φέρων τοὺς Βοστίτζιανούς ἐν τῇ Ναυπάκτῳ μὲ τοὺς αὐτοῦ ἐναλλαγὴν ἐποίησατο, καὶ δὴ προμελετωμένης οὐ-
 σης μάχης τοῦ γενέσθαι μετὰ τοῦ ἀμνηρᾶ παρὰ τῆς αὐθεντίας τῶν Βενετικῶν, διὰ τὸ πᾶσι τρόποις χρή-
 σασθαι τυχεῖν τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τοῦ Μορίως. Τούτο δὴ τὸ ἔργον ἀπεκάλυψεν αὐτὴν (καὶ) ἀρχὴ κατέστη· καὶ ἐλθόντος τοῦ τζενεράλη [415] καπε-
 τάνου Ἀλώϊσου Λορδᾶ ἐκείνου μετὰ πολλῆς οὐκ ἐπιμελίας καὶ δυνάμεως, ἐπίπεσε τὸ Ἐξαμίλιον καὶ ἔκτισεν αὐτό· κακῶς δὲ ἀπὸ τῆς συντομίας· οὐ γὰρ ἐν συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπεὶ ἐπολέμησε τὴν Κόρινθον καὶ οὐκ ἔτυχεν τοῦ ἐλπιζομένου, ἀφείλε καὶ τὸ Ἐξαμίλιον ἀπῆλθε.

υξδ'.

Τὸ δὲ υβ' ἔτος ἀπῆρεν τὴν Μονεμβασιαν οἱ Βενε-
 τικοὶ, οὐ τοσοῦτον θελήσει καὶ χάριτι τῶν κυρίων αὐτῶν, ὅσον ἀνωφελεῖα τοῦ κρατεῦντος αὐτὴν ἄρχον-
 τος, ὥσπερ δὴ ἡμῶς ἀνωφελεῖα καὶ ἀποτυχία καὶ τοῦ κεφαλεύοντος τὸ τῆς Αἰήνου κάστρον, τὸ λεγό-
 μενον Παλαιόκαστρον, ἐκλάπησιν καὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦ-
 τος Κουλᾶς αὐτοῦ καὶ παρὰ ἐξωτερικοῦ τυχόντος καὶ ἐδόθη πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετικῶν, καὶ ἐξ αὐτοῦ δηλονότι τοῦ κάστρου καὶ ἔπαιον τὸ νησίον ἐκληρώσαντο· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσβον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ καπετάνου καὶ πολέμησαντος αὐτὴν, οὐκ ἐπραξέ τι, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἀπρακτος.

υξε'.

Τῇ δὲ ἔκτῃ τοῦ ογ' ἔτους ἀποστείλας ὁ δεσπότης κύρ Θωμᾶς ἐμήνυσεν, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγά-
 τηρ ἐκεῖσε ἀπέλθωσιν, ὅπου κάκεινος· καὶ γενομέ-
 νου καὶ ἀποσωθέντων μετὰ παραβίου εἰς τὸν Ἀγκῶνα, καὶ μόνον ἀκούσαντος ὅτι ἀπεσώθησαν, οὐ φθά-
 σαντος δὲ ἰδεῖν αὐτὰ Ματῆρ β', ἐν Ῥώμῃ εὐρισκό-
 μενος τέθνηκεν, ὑπάρχοντος χρόνων νς' καὶ μικρόν τι πρὸς· αὐτὰ δὲ ὀλίγον καιρὸν διαβιθίσαντα εἰς τὸν Ἀγκῶνα, [424] πέμψας ὁ πάπας ἐπιμελεῖσθαι καὶ σπουδῇ καὶ βοηθείᾳ τοῦ αἰδουσιμωτάτου καρδηνάλιου καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος, ἀπῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν οἰκονομίαν πρὸς τὸ ζῆν, ἣν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν εἶχε· καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κύρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαιολόγον δεσπότην ὁ πάπας τετίμηκε.

υξς'.

Τῇ δὲ οδ' ἔτει Ὀκτωβρίου ιε' καὶ ὁ πνευματικὸς πατὴρ ἡμῶν καὶ ἀδελφὸς καὶ φίλος ἀριστος ὁ Δωρό-
 θεος, ἀπῆλθεν ἀποθανὼν εὐφραϊνόμενος ἐν οὐρανοῖς, ἡμᾶς δὲ καταλέλοιπε καὶ τὴν ἐκείνου λυπουμένους·

στέρησιν· κάγω·δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδείας Ἀπριλλίῳ ιη', ἐξῆλθον καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Ἀγκῶνα τῇ ιζ' Μαΐου, καὶ τῇ α' πάλιν Ἰουλίου ἐξελθόντες εἰς τὰ θερμὰ εὐρίσκεισθαι τὴν καρδηνάλιον μεμαθή-
 καμεν· δι' ἡμέρας θ' εἰς τὴν Ῥώμην ἐφθάσαμεν, καὶ ποιήσας εἰς τὸ ὁσπῆτιον τῶν αὐθεντῶν ἡμῶν, τοῦ δεσπότη καὶ κύρ Ἀνδρέου καὶ αὐθεντοποῦλου κύρ Μανουὴλ τῶν Παλαιολόγων, ἡμέρας λς', [425] ἐν αἷς ἡμέραις καὶ τοὺς τάφους τῶν μακαρίων ἀποστό-
 λων Πέτρου καὶ Παύλου προσεκύνησα· καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων τῶν ἐκεῖσε τεθαμμένων, καὶ ἱστορή-
 σας τὰ ἐν τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ καὶ περιδύτῃ (καὶ) παλαιᾷ, τῇ ις' Ἰουλίου ἐξῆλθον καὶ ἦλθον διὰ τῆς εὐθείας ἁδοῦ εἰς τὸν Ἀγκῶνα, καὶ μικρόν τι προσ-
 μέinas· δὲ θαλάσσης εἰς τὴν Βενετίαν ἀπῆλθον τῇ κη' τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐποίησα ἐκεῖσε εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας κς', ὡς Ἀγίουστου δηλονότι κη' ἐν ἣ ἀρχὰ σὺν Θεῷ ἐξελθόντες· ἀπεσώθημαν ἐνταῦθα εἰς τοὺς Κορφοὺς.

υξζ'.

Τῇ ε' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ σα' ἔτους· καθ' ὃν δὴ καιρὸν ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρί-
 βομεν, καὶ ὁ τῶν ἀσθεῶν ἐξάρχων ἀμνηρᾶς, ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβαντίας, καὶ διώξας τὴν αὐθέντην αὐ-
 τῆς τὸν Σκαντάρην, καὶ αἰχμαλωτεύσας καὶ ἀφανί-
 σας τὸν τόπον, καὶ κτίσας κάστρον πλησίον τοῦ καθολικοῦ κάστρου αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζομένου, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν· καὶ τοῦ αὐτοῦ σα' ἔτους τὸ θέρος, γεγωνὺς ὁ Βίκτωρ Καπέλος καπε-
 τάνιος τζενεράλης ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Ἰμβρον καὶ πολέμησας, ἀπῆρεν αὐτήν· καὶ πάλιν ἀπελ-
 θόντος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀθήναν, πᾶσαν τὴν χώραν ἡχμαλωτεύσαν· ἐλθόντος δ' αὐτοῦ εἰς τὴν παλαιὰν Πάτραν περὶ τὸν Αὐγουστον, ἀπῆρε τὴν χώραν. Ἐπιδραμόντος οὖν τοῦ Ἀμάρη [426] εἰς βοήθειαν αὐ-
 τῆς ὁ Πρεβεδοῦρος μετὰ τῶν τῆς ἀρμάτας καὶ Γαούλ Μιχαὴλ ὁ Ἰσῆς μετὰ στρατιωτῶν πολλῶν καὶ καλῶν ἔτρεψαν αὐτὸν κατὰ κράτος, καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἐσκότωσαν καὶ διώξαντες μέχρι πολλοῦ, οὐκ ἐστράφησαν περὶ τὸ προκείμενον τοῦ ἔργου, καὶ μᾶλλον τοῦτο συμβουλευόντες οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν τοιούτων πλέον εἰδήμονες. Ἀλλ' ἐπαρθεὶς ὁ Πρεβεδοῦρος καὶ σκληρὸς μᾶλλον φανεῖς καὶ πρὸς αὐτοὺς, πῶς οὐ διώκουσιν, ἐξεδίωξαν καὶ μὴ γινώσκοντες τοῦτο καλὸν μέχρι καὶ τῶν μυλῶν καὶ τοῦ Σαραβαλλίου καὶ ἐπέκεινα πρὸς τὸ ἀνώφο-
 ρον τοῦ Σιδηροκάστρου. Ὁ γοῦν Ἀμάρης ἰδὼν τοὺς τούτων διωγμὸν ἀκαιρὸν καὶ ἀπρακτον καὶ ἀτακτον, καταλείψας εἰς τινὰς τόπους ἀνθρώπους, εἰς τὴν ἐπιστρέ-
 φας κατ' αὐτῶν, ἔτρεψε καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς, καὶ φθάσας ἀνέβη τὸν Πρεβεδοῦρον ἐπὶ μουλαρίου καθ-
 εζόμενον, καὶ δις ἀπ' ἐκείνου πτόνεντα, καὶ ἄλλους ἀνέβησαν πολλοὺς, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Γαούλ Μιχαὴλ ἀλώσαντες τοῦ ἀλόγου αὐτοῦ συμπεσόντος, [427] καὶ ἐκάθισαν αὐτὸν εἰς τὸν πάλον. Καὶ τέλος ὡς νικη-
 ται δρᾶμόντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἐνθα τὰ κάτεργα, πολλοὺς εὐρόντες· εἰς τὴν γῆν ἀνέβησαν αὐτοὺς· ὅπου

πτεύσαντες δὲ εἶναι αἴτιον, καὶ τὴν μητροπολίτην Α τῆς αὐτῆς παλαιᾶς Πάτρας τοῦ ἐλθεῖν κατ' αὐτῶν πρὸ ἀρμάτωμα, λαθόντες εἰς τὸν πάλον ἐκδήσαν. Ταῦτα δὲ παθόντες ἀπράκτοι καὶ ζημιωμένοι οἱ τῆς ἀρμάτας, ἐπανέστρεψαν· ἀφ' οὗ δὴ συμβεβηκότος κακοῦ καὶ ὁ καπετάνιος λυπηθεὶς καὶ πολὺ ἀσθενήσας, εἰς τὸν Εὐριπὸν εὐρισκόμενος ἀπέθανε, καὶ γέγονε καπετάνιος Ἰάκωβος Λορδᾶς ὁ τοῦ Πέτρου Λορδᾶ ἐκείνου υἱὸς καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀλωϊστοῦ Λορδᾶ καπετανίου πρωτεξάδελφος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου χειμῶνι παρηκολούθησαν· τὸ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Λύγουσι, τῇ κ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ ο' ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον μέγα Πάσχα γέγονεν, ἐναπέψυξεν ὁ πῶν κακῶν πάντων τοῦ Μορέως αἴτιος Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης· καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ αὐτοῦ μελῶδες καὶ Β ἐπεπληρώται, τὸ, Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκαρπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ συνιέντωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. Καὶ τούτου γανομένου ὡς ἠκούσαμεν παρὰ τινων, ἀπέπεμψε καὶ ὁ δεσπότης τὴν τοῦ Ἀμηνᾶ πρὸς αὐτὸν [428] πρόσδοτον καὶ τὸ χρέος τῆς δουλείας εἰς τὰ φασάτα, εἰπόντος αὐτοῦ· Ἐγὼ εἰμι γέρων καὶ ἀσθενής· ὁ ἐκκληρῶν τὴν δουλοσύνην ἀπέθανε· λοιπὸν ἡ κολλὴ πρόσδοτος δὲ; δοθῇ ὅπου ὀρίσῃ· ἐμοὶ δὲ δὲ δοθῇ ὅσον νὰ ζῶ καθήμενος ἐνταῦθα μετὰ τινων δόλιγων. Ἀπελογήσατο ὁ ἀμηνᾶς· Καλῶς λέγει, καὶ δὲ χωρίσῃ τοὺς θέλει, καὶ ἐχώρισε· καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα χ', ἵνα ἐχῇ αὐτὰς ἀπὸ τὸ κουμέρι τοῦ ἀλεύρου, τοὺς δὲ πλείονας τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ C περιόριστας ἀπῆρεν, ἵνα εὐρίσκωνται εἰς τὴν πόλιν· ἄλλοι δὲ εἶπον ἄλλως γεγονέναι καὶ μέλλομεν μαθεῖν καὶ διηγήσεσθαι. [429] Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τὸ θίρος ἐγαγόνει τοσαύτη λοιμώδης νόσος εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ τὴν Καλλιόπολιν καὶ τὰ περίεξ αὐτῶν κάστρα καὶ κωμοπόλεις καὶ χώρας, οἷα οὐ γέγονε παρόπισθε χρόνους πολλοὺς· τεθυήκασιν γὰρ, ὡς λέγουσι, μυριάδες πολλὰ ἀνθρώπων, οὐ χιλιάδες· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ τοῦ θεσπιδίου θυγάτηρ.

υῆς.

Τοῦ δὲ ος' ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον καὶ γὰρ εἰς τὴν ἁγίαν Μαύραν, παρακινήσει τῆς βασιλείας κυρδὸς Ἑλένης καὶ πενθερᾶς τοῦ αὐθεντοῦ τοῦ τόπου ἐκείνου κύρ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς D ἐκεῖθεν ἀναθεωρήσῃ, καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψιὸς τοῦ μακαρίτου αὐθεντοῦ μου τοῦ βασιλέως κύρ Κωνσταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παθόντος μου ζῆμιαν μεγίστην, ὡς προεδήλωσα ἐν τῷ λη' ἔτει, ἀπολαύσῃ τινὰς εὐεργεσίας ἐτησίου, ὡς γέρων καὶ ἀσθενής· καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐπανέστρεψα δὲ τῇ κβ' τοῦ αὐτοῦ, εὐτελῇ πάντα καὶ ἰδὼν καὶ ἀπελαύσα· ἀνευ τοῦ ὑπερέχειν ἐν τῷ μασταρδικῷ γίνεαι τὴν πᾶσαν ἀργὴν αὐτοῦ· δεῖ γὰρ τοὺς ἀρχαμένους ἐξομιοῦσθαι τοῖς ἀρχουσι. Καὶ τὸν Ἰανουάριον [430] τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῆς Ἀλβαντίας ἀποθένης Σκαντάρης· τέθνηκεν φυσικῶς θανάτῳ· καὶ

τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ ἔλαθεν ἡ αὐθεντία τῶν Βενετιῶν· τὸ δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς, Τοῦρκος δὲν, καὶ εἰς τὸν ἀμηνᾶν καὶ σταλαῖς παρ' ἐκείνου· ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεος ἔαρος τοῦ αὐτοῦ δηλονότι ος' ἔτους καὶ ὅλου τοῦ θέρους διαβιβάσαντος μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήθους ἀσθενείας· τοῦ βρευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμητικῶν φορεμάτων μου διαλυθέντων, ἐρασσοφρέσασαμεν τῇ α' τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ἀντὶ Γεώργιος Γρηγόριος, ἀντὶ δὲ Ἑλένη Ἐθπραξία ὠνομάσθημεν, διδόντες πρῶτον τὴν εἰς Θεὸν τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἡμῶν, ἐχρυσανούτως· [444] Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι οὐδ' ὑπὸ χρόνον, κατὰ τὸν ἀφρονά Ἀρειον, ἀλλ' ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων τῶν πάντων, ὑπερὸν δὲ σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου. Πιστεύω τὸ Πνεῦμα ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτεροούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὁ Μακεδόνιος ὁ κενὸς [445] τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐδλασφήμει, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινόν, ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸς Υἱὸν ἐκπορευτῶς, ὥσπερ ὁ Υἱὸς ἐκ αὐτοῦ γεννητῶς. Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν προαιώνιον, ὑπερὸν δὲ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὁ ἀφρονὶς Νεστόριος ἐδλασφήμει, ἀλλὰ τὸν ἐκ αὐτῆς γεννηθέντά δύο μὲν εἶναι μετὰ τὴν ἔκωσιν φύσεις, ἕνα δὲ τῇ ὑποστάσει τῇ θεϊκῇ δηλονότι· διὸ καὶ τὴν αὐτὴν τεκοῦσαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον εἶναι, καὶ οὐ Χριστοτόκον κατ' ἐκείνον τὸν ἀφρονα. — Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν μὴ εἰς μίαν φύσιν τὰς δύο συνάψαι, κατὰ τοὺς ἀφρονὰς Διδόσκορον καὶ Εὐτυχήν, οἳ τῇ θεότητι τὴν πάθη προσῆπτον, ἀλλ' ἐν δύο φύσεσι καὶ μετὰ τὴν ἔκωσιν ἀσυγχύτως· γνωρίζομενον, καὶ ἐτι μήτε προϋπάρχειν τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων μήτε τέλος εἶναι κολάσεως μήτε ἀποκατάστασιν διακρίσεων, κατὰ τὸν ἀφρονα Ὀριγένην. — Πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐχ ἐν θέλημα ἔχειν φυσικὸν καὶ μίαν ἐνέργειαν, κατὰ τὸν Ῥώμης Ὀνώριον (1) καὶ Πύρρον τὸν ἀφρονα, ἀλλὰ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, θεϊκὴν δηλαδὴ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ θέλησιν, καὶ μηδετέραν τῶν αὐτοῦ φύσεων ἀθέλητον εἶναι ἢ ἀνεέργητον. — [446] Πιστεύω τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις, οὐ λατρευτικὰς, ἀλλὰ σχετικὰς ἀσπαύσεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τιμᾶν, οὐ τῇ ὕλῃ τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ πρωτοτύπῳ ἀπονέμουςαν· ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαδίδεται κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Πιστεύω μήτε ἀνεέργητον εἶναι τὴν θεῖαν φύσιν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιωδῶν ἐρημον, μήτε ταυτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπ' ἐκείνης μήτε κτιστὰς εἶναι ταύτας, κατὰ τοὺς ἀφρονὰς Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιώδεις, καὶ ἑτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν, καὶ ἀκτίστους εἶναι καὶ λεγομένας θεότητος. Ὁμολογῶ βεβαίως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

(1) Honorium a monothelismi labe satis purgant theologi passim omnes, M.

οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ὅμα κατὰ τοὺς Ἱταλοὺς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς (1), ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐνικῶς γεννᾶται· πέμπεσθαι δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὅσον αὐτῇ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ δίδωσιν.

υξθ'.

Τὸ δὲ φθεινὸπώρον τοῦ ος' ἔτους ἀπῆλθεν ἡ βασίλισσα [447] κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, ἡ τοῦ δεσπότη Σερβίας γυνή, εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς Βενετίας, ἐγκαλοῦσα τοὺς τὸν βίον αὐτῆς κλέψαντας εἰς τοὺς Κορρούς. Καὶ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἰς τὴν ἁγίαν Μαῦραν καὶ τὴν Κεφαλωνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἐχάλασαν πολλὰ τῶν αὐτῶν· τὸ δὲ τῆς Κεφαλωνίας κάστρον τελείως ἅπαν ἐχάλασε, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνῆκασι. Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνιος, Νικολῶν Δεκανάλιας, καὶ ἡχμαλώτευσεν τὴν μεγάλην Αἶνον, καὶ ἐπιστρέψας καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν Μορέαν, ἐκτίσεν τὴν Βοστίτζαν τῇ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

υο'.

Τὸν δὲ χειμῶνα τοῦ οη' ἔτους Ἰαννουαρίῳ κα' ἔπεσεν εἰς τὸ καθολικὸν νησίον χιὼν τοσαύτη, ὅσην οὐδὲν εἶδον οἱ τῶν Κορρυφῶν ἄνθρωποι· ἄλλοτε, ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγυνοὺς διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν θηρεῦσιν, ἀλλὰ θῆ καὶ εἰς τὸν τῆς Δύσεως τόπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τῆς Ἀνατολῆς πολλῷ γε μᾶλλον. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Εὐρίπου ὁ τῶν ἀσεβῶν ἀρχὼν ἦλθε εἰς αὐτὸν περὶ τὸ πέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός· τὸ δὲ ἀρμάτωμα αὐτοῦ τὸ διὰ θαλάσσης, πρὶ τοῦ ἐξελεῖν ἅπαν τὸ εὐρισκόμενον εἰς αὐτὴν Καλλιπόλιν, ἀπελθὼν εἰς τὴν Ἀθηνῶν ἀπῆρε πῶν Κῆτζηνον καὶ τὰ εἰς ἅπαν τὸ νησίον εὐρισκόμενα χωρὶς ἄνευ τοῦ [448] Παλαιολόστρου καὶ τῆς Σκάλας καὶ ὑπέστρεψεν· ἐπελθὼν δὲ τῇ τῆς πόλεως ἐκ Νικομηδείας καὶ ὀπόμεν ἂν ἦν ὁμοῦ ἐξῆλθεν καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Εὐρίπον, ὁποῖον ἰδὼν ὁ ἐξάρχων τοῦ ἄρματος τῶν Βενετικῶν ἀνεχώρησεν, ἰσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δὲ ὅτι οὐκ ἦλθε βαλεῖν δύνανται εἰς τὸν Εὐρίπον· ἐρχόμενον δὲ τὸ τοῦ ἀμνηρᾶ ἀρμάτωμα καθ' ὁδὸν ἀπῆρε τὴν Ἰμβρον. Ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὸν Εὐρίπον, καθ' ὃν δὴ μῆνα καὶ ὁ ἀμνηρᾶς, καὶ πολεμήσαντες σφοδρῶς ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάσσης, τῇ ιβ' τοῦ Ἰουλίου μηνός ἀπῆραν τὸ κάστρον πολέμῳ. Καὶ τούτου γενομένου πάντα τὰ περὶ αὐτὸν νησιῶν καὶ καστέλλων ἐδουλώθησαν ἐκουσίως· ἀκουσίως· ὁ δὲ ἀμνηρᾶς προσκατερήσας μικρὸν τι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγιοῦστον ἐξῆλθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· τὸν δὲ Μπεϊλαρμπεῖν αὐτοῦ ἐπαφῆκε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Μορέαν· ἦλθε δὲ τὸ διεξιὼν μέρος παρὰ θάλασσαν καὶ διερχόμενοι οἱ περὶ τὴν Βοστίτζαν οἱ μὲν ἀφέντες αὐτὴν ἔφυγον, οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέδωκαν αὐτῇ ταύτην. Διερχόμενος δὲ παρέμπροσθεν, ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Βουμέρῳ καὶ

τῇ Ὠλαίνῃ καὶ τῇ Χαλιδόνι καὶ οἱ ἐν τῇ Ποντικῇ· ὅπερ ὡς εἶναι εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐχάλασαν μέχρι καὶ θεμελίων, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι· διελθόντος δὲ αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ Πριγκιπάτου ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τοῦ Μορέως, τὸν δὲ ῥηθέντα καπετάνιον Νικολῶν Δεκανάλια, στείλαντες ἕτερον καπετάνιον τὸν Θωμᾶ Μουτζενίγον, ἐπίασεν αὐτὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὴν γραμματικὸν, [449] καὶ σιδηροῖς δεσμεύσαντες ἔστειλαν εἰς τὸν αὐθέντην αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φθεινὸπώρου τοῦ οθ' ἔτους.

υοα'.

Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ [τοῦ μηνός] καὶ ὁ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν δεσπότης κύριος Δημήτριος τέθνηκε, γεγονώς καὶ καλόγερος καὶ Δαυὶδ ἐπονομασθεὶς, πρὸ αὐτοῦ χρόνων ὀλίγων ἀποθανούσης τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· ἔτι δὲ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ βασίλισσα τέθνηκε μετὰ τινα καιρὸν ὀλίγον τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

υοβ'.

Τῇ δὲ κς' τοῦ Ἰουλίου μηνός τοῦ π' ἔτους περιέπεσον ἐγὼ εἰς ἀσθένειαν τοιαύτην, ὥστε καὶ ἐποίησάν με καὶ τέλειον καλόγερον καὶ μεγαλόσχημον, μὴ ἐννοήσαντός μου τὸ τυχόν.

υογ'.

Περὶ δὲ τὸ φθεινὸπώρον τοῦ πα' ἔτους ἐπαναστρέφων ἀπὸ τὸν ῥῆγαν τῆς Φράντζας καὶ τὸν δουκαν τῆς Μπεργωνίας ὁ καρδηνάλιος κύριος Γρηγορίου (ἀπεστάλη γὰρ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι αὐτοῦς), καθ' ὁδὸν τῇ ιε' Νοεμβρίου ἀπέθανε· καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης ἔθαψαν εἰς τὸν ναὶν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐνθα δὴ καὶ προκείμενος, καὶ τὸν τάρον αὐτοῦ προετοίμασε πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας ὁσιομάρτυρος Εὐγενίας. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν καὶ ὁ Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου ἀμνηρᾶ τοῦ Μεχεμέτη, καὶ διέδραμε [450] τόπου αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνατολήν, καὶ ἐξῆλθε καὶ οὕτως ὁ ἀμνηρᾶς ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ πλησιάζαντες εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐνίκησεν ἐκεῖνος· φρασάτον τοῦ ἀμνηρᾶ, ὅπερ ἐξῆλθεν ἐμπροσθεν κατ' ἐκείνου· ἐν ᾧ ἐσκότωσε καὶ τὸν Μπεϊλαρμπεῖν τῆς Δύσεως, υἱὸν τοῦ ποτε Παλαιολόγου Θωμᾶ τοῦ Γίδου ἐκείνου καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν δυνάμεων εἰς τὴν φύσιν ἀρχόντων καὶ κεφαλῶν· εἶτα ἐπελθόντος καὶ κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμνηρᾶ ἐνίκηθῃ, καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, ὁμοίως καὶ ὁ ἀμνηρᾶς ἐπιστρέψας ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆρεν καὶ ἡ αὐθεντία τῶν Βενετικῶν τὸ πλησίον τῶν Κορρυφῶν καστέλλιν Στροφύλιον ὀνομαζόμενον.

υοδ'.

Τῇ δὲ ζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός τοῦ πβ' ἔτους τέθνηκε κατ' εἰς τὴν ἁγίαν Μαῦραν καὶ βασίλισσα κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, καὶ μοναχὴ γενομένη καὶ Ἰγμόνη μετονομασθεῖσα. Τῇ θ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός τέθνηκεν καὶ ὁ μεθ' ἡμῶν εὐρισκόμενος· ἱερο-

μάναχος καὶ πνευματικὸς, κύρ Ἱερόθεος δὲ καὶ διὰ Α
τοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθεὶς Ἰωσήφ, δ;
ἦν ἐκ νεότητος μεθ' ἡμῶν καὶ συσχολίτης καὶ φίλος
μέχρι καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ.

υοε'.

Τὸ δὲ θέρος τοῦ πγ' ἔτους ποιήσας ὁ τῶν ἀσεδῶν
ἀρχὼν ἀρμάτωμα μέγα καὶ πέμψας αὐτὸ εἰς τὰ ἄνω
μέρη τῆς μαύρης θαλάσσης [451] ἀπῆρε τὸ μέγα
κάστρον, τὸν Καφάν λεγόμενον.

υος'.

Τὸ δὲ θέρος τοῦ πδ' ἔτους ἀπῆλθε κατὰ τῆς Βλα-
χίας μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

υοζ'.

Τὸν δὲ Σεπτέμβριον τοῦ πε' ἔτους ἐπέστρεψεν πλείον
νικηθεὶς ἢ νικήσας, καὶ τὸν μὲν Μπεϊλαρμπεὶν ἀψή-
καν εἰς τὴν Σοφίαν, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνδρια-
νούπολιν· καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς ἐξελθὼν ἦλθεν
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῇ
ε' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐπῆλθεν ἔμοι βρουματισμὸς
εἰς τὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ γόνατα, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ
στόματός μου καὶ τῆς ρινὸς καὶ τῶν ὠτίων τοσαύτη
ὕγρασία, ὅτι ἀπῆλπισάν με, καὶ τρεῖς τῶν ἀχράντων
μυστηρίων με ἐκινώνησαν τὸν ἀνάξιον· ὅπερ καὶ
εἴθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἢ θεραπεία πάντων τῶν
ἐν ἐμοὶ δυσχερῶν, καὶ τοῦ γήρως λέγω καὶ τῆς ἀσ-
θενείας καὶ τῆς ἐνδείας οὐ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ
συνήθων ἀπὸ νεότητος, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν σχεδὸν τῶν
φαναγκαίων, εἰ μὴ ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ
εὐχαριστία εἰς Θεὸν, Θεοῦ χάριτι, αἰτία μέλλει εἶναι

εἰς τὸ συγχωρῆσαι αὐτὸν πολλὰ τῶν ὧν πρὸς αὐτὸν
ἐπταίσα. Οὐ γάρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἀμάρτημα, οὐδὲ
πράξις, οὐδὲ κακία, ἦν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ Θεὸς
κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν καὶ θέσει καὶ
γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας, ὡς ἄλλος οὐδεὶς
πώποτε· ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου [452] ἀπέ-
μεινα κωτὸς μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου
σήμεντρα ἀκούειν, ἐτι δὲ καὶ κατάκοιτος ἀπὸ τῶν
ποδῶν τῆς ὀδύνης (ἀπόμεινεν δὲ εἰς τὴν ἄνω πρό-
νοιαν, ἢ νὰ ἀπαλλαγῶ τῶν τοιούτων ἡμερῶν παρελ-
ουσῶν, ἢ ἐπελθόντος μοι τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀνα-
παύσεως; τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεὸς Ἰάβ προηγόρευ-
σεν· ἀλλ' ἐγὼ δέομαι τοῦ Θεοῦ οὕτως· ἀλλ' εἰ με,
Σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν), τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν
σῶν κριμάτων; τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἰονεί-
μου τὰ πᾶθη βεβηλωμένης, τῆς δ' αὖ δικαιοσύνης
δρώσης τὸ ἑαυτῆς)· εἰς γοῦν τὸν ἐκδεχόμενον
λῆξιν τόνδε χρόνον τὸ δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου·
ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα ἀπέραντον, ἐνθα οὐκ ἔστι
μεταπεσεῖσθαι τὰ πράγματα· ἐνταῦθα με τοίνυν
ἀνακαθάρας ἄπασι χρησάμενός τοις εἰς τοῦτο φέ-
ρουσιν, οὕτω τῶν τῆδε μετασθῆσις ἄξιον τοῦ μὴ
τῶν σῶν ἐκπεσεῖν οἰκτιρῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ
φρικτῇ παρουσίᾳ σου. — Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ πε'
ἔτους ἔσταλε πολὺ φαστάγον τὸ κατὰ Ναύπακτον,
ἐνα ἐπάρη αὐτὸ; εἶτα εἰς τὴν ἁγίαν Μαύραν ἔλθῃ,
ὅπερ βοήθεια Θεοῦ οὐτε τὸν Ναύπακτον ἀπῆρεν, οὐτε
κατὰ τῆς ἁγίας Μαύρας ἦλθεν, ἀλλ' ὁπίστρεψεν
ἄπρακτον.

INDEX ANALYTICUS

AD

GEORGII PHRANTZÆ CHRONICON MAJUS.

(Revocatur Lector ad numeros grandiores in textu expressos)

A

Abarinus oppidum, 407. Etiam Pylus dictum 408.
Abasgia regio, 512.
Abdulas pater Mohametis prophetae, 205.
Abersæ dux ad Nicopolim a Turcis captus, 60.
Abubacares Mohametis prophetae successor, 502.
Ahydus oppidum, 45.
Acarnanes subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.
Achumates cum Turachane patre in Peloponnesum
profectus, 235. Ab Asane vincitur et capitur, ib., liberatur
ab Amare fratre, 385.
Acinlyni hæresis, 448.
Acoba oppidum Peloponnesi a Meheme II bello
premitur, 387. A Demetria despota obsidetur, 390.
Ademantides turres, 51.
Adrianopolis ab Amurati capta, 46, 80, a Meheme I
sedes imperii facta, 90.
Æcaterina Ceuterionis principis f.; Thomæ despota
uxor, 151.
Æcaterina, Catelintze, Lesbiorum principis f., Con-
stantino despota nubit, 192, 195. Ejus mors, 195.
Ænus magna oppidum Peloponnesi, 135. Demetrio
despota a Meheme II ad victum datum, 413. A Venetis
captum, 147. Ejus provincia, 76.
Æoli subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.

Ænus oppidum Peloponnesi, 135. A Meheme II bel-
lo premitur, 387.
Agar mater Seracenorum, 505.
Agarenti unde dicti, 505.
Agathopolis, 405.
Albanitas a Bajazete devicti, 82. Adversus Thomam et
Demetrium despotas seditione commota, Manuelem Can-
tacuzenum despotam creant, 385. A Turachane epercentur,
385. Rapaces ac perfidi, 591. A Meheme II victi, 425.
Aleutores quid significet, 81.
Alexander IV papa cum Michaeli VIII Palæologo de
conciliandis Ecclesiis convenit, 21.
Alexii turris Cpoli, 287.
Ali pasias Mehemetem II a bello adversus Romanos
deterrere frustra conatus, 265. Ejus consilia Constantino
XI aperit, 268. A Meheme II interficitur, 295. Exercitus
propter mortem ejus luctus, 294.
Allage oppidum, 24.
Almyrum oppidum Cretæ, 100.
Amare cum Turachane patre adversus Thomam et
Demetrium despotas proficiscitur, 235. Indem adversus
Albanitas seditiosos opitulatus fratrem captivitate liberat,
585. A Meheme II in Peloponneso cum exercitu re-
linquitur, 598. Regionem Naupacto adjacentem occupat,
414. Venetos vincit, 425.
Amastria a Bajazete occupata, 82.

Amazonum mores, 218.
 Amurates I Orchanis f. et successor, 42, 79. Dolo malo adversus Joannem V usus, 45. Calliopolim, Adrianopolim allaque loca capit, 46 seq., 80. Pacem cum Joanne V componit, 46, 80. Manuelem II ab occupanda Thessalonica prohibet, 47. Ejus in excipiendo Manuele calliditas, 48. Seditiosos in Asia satrapas compescit, 49, 80. Mosem filium seditiosum morte multat, 49, 80. Ejus in puniendo atrocitas, 51. Amonii posteros regno exiit, 80. Bulgaros et Servios vincit, 80. A Lazaro Servio occiditur, 81.
 Amurates II, a Meheme I patre ad amicitiam cum Manuele II servandum invitatus, 89. Mustapham patrum occidit, 90. Cpolim obsidet, ib., 116. Pacem cum Manuele II componit, ib., 118. Thessaloniam Venetis eripit, ib. Ladislaum Hungarum vincit, ib. A Blachis repressus mox eodem fugat, 91. Quibus locis regni fines protulerit, ib. Ladislaum ad Varnam profligat, 91, 197. Mysiam superiorem et Bosnam sibi subjicit, ib. Jaunitzaris quomodo consuluerit, 92. Ejus mores et ingenium, ib. Reg. o Mehemeti filio tradito derbises sit, ib., 14. Mustapham fratrem spurium exagitat, 109. Romanis ne Mustapham adventum instat, 111, 115. Victum et comprehensum occidit, 116. Romanorum legatos in vincula conjicit, ib. Dimittit, 118. Mustaphopolum fratrem occidit, 117. Patram a Constantino despota occupari vetat, 146, 150. Thessaloniam expugnat, 155. Ab oppugnanda Cpoli prohibetur a Chaili basia, 180. Isthmum et Patram expugnat, 203. De Joanne VI successore eligendo consulitur, 204. Ejus mors, 210. Amuratus post Azatinis sultani mortem regnum afficit, 72.
 Amycla oppidum, 593.
 Anchialus oppidum ad Pontum Euxinum, 123.
 Andreas (S.) oppidum, 158.
 Andreae (S.) caput Pio II papae a Thoma despota donatum, 412.
 Andrusa oppidum Peloponnesi, 25. Ab Athanasio patriarcha episcopatus dignitate ornatur, Monembasiae metropoli subiecta, ib.
 Aneman Saracenus Cretensis a Nicephoro Phoca captus, 106.
 ANGELI:
 Alexius III, excecato fratre, imperium occupat, 6. Virilis prolis expertus, ib. Filias duas habet, ib. Natu majorem imperio destinatum Alexio Palaeologum collocat, ib. Irene Alexii III f. imperio destinata, 6. Filiam ex Alexio Palaeologo genitam Andronico Palaeologo collocat, ib. Isaacius imp. ab Alexio fratre excecatus, 6.
 Angelocastrum, 410.
 Anna Andronici III uxor altera, 59.
 Anna desponsa e Rossis oriunda pestilentia moritur, 110.
 Antiochia Caramano Alissurio subiecta, 77.
 Antonius metropolita Heracleensis ad papam legatus, 190.
 Antonius juvenis Italus. V. *Paulus*.
 Antonius Rhodius sacerdos Notariae apud Constantinum XI interpretis, 230, 231.
 Antonii navarchi statio ad defendendam Cpolim, 253.
 Antonius monachus Corcyrensis, 453.
 Apochaps amermines, Saracenorum in Hispania princeps, longinquis latrocinii operam dat, 98. Cretam incursat, ib.
 Apochaps, Sael, Apochapis amerminis f., a Niceta patricio praelio navali vincitur, 103.
 Archangelus oppidum, 153.
 Argos a Turcis expugnatum, 85.
 Ariti haeresis, 444.
 Armenii a Bajazete subiecti, 82.
 Arsenius patriarcha in Michaellem Palaeologum inquirat, 7. Procurator imperii, 12. Nobiles ad fidem Joanni Lascari servandam sacramento astringit, ib. Administrandae rei publicae parum peritus, 13. Michaellem Comnenum asciscit socium, 14. Ejus arrogantiam sacramentis colubere conatur, 16. Anathemati eum subjicit, inque monasterium secedit, 20.
 Demetrius Asanes Mehemeti II Pochlium tradit, 387.
 Isaacius Asanes Mehemeti I obriam missus, 111. Equo ab eo donatus, 158.
 Matthaeus Asanes Pauli f., 387. Achomatem capit, 256. Mehemeti II Corinthum tradit, 387. Eidem cuncta loca Thomae despote tradi vult, ib. De connubio conciliando a Thoma despota ad Mehemetem II missus, 389. Moritur, 427.
 Paulus Asanes cum filia Mesembriam profugus, 193. Eam Demetrio despota collocat, *ibid.* Moritur, 194.
 Asarus e posteris Cedar, 295.
 Asomatium oppidum, 225. A Meheme I occupatum et munitionum, 25, 231.

Asprocastro coloni Cpolim ducti a Meheme I, 308.
 Assus oppidum Peloponnesi, 156.
 Astrum oppidum Peloponnesi, 159.
 Athanasius patriarcha creatur, 25. Dignitate se abdicat, 31.
 Athenae ab Amurate II occupatae, 91. Delatzionae a Latinis datae, 107. Earum princeps Antonius Comnenus, 159. A Turachane oppugnatae, 160. A Meheme I captae, 585.
 Augusti Caesaris strategema navale, 251.
 Azatinus sultanus Christianae religioni addictus, 72.
 Azizius ameras Aegypti Hierosolyma expugnat, 513.

B

Babyloniorum mores, 218.
 Bactrianorum mores, 218.
 Bajazetes beglerbegus a Mustapha victus et occisus, 115.
 Bajazetes cur Alentores appellatus, 81. Amuratis f. et successor, 54, 81. Andronicum despotam ad occupandum imperium adjuvat, *ibid.* Joannem V et Manuelem II in imperium restituit, 55. Ejus adversus Christianos principes insolentia, 57. Bulgaros vincit, 58. Sigismundum, Germaniae regem, ad Nicopolim profligat, 59, 82. Cpolim obsidet, 60, 83. In Peloponnesum copias mittit, 62, 83. Obsidionem solvit propter incursionem Demiris, 84. Ab eo captus, 67, 84. Et cavea ferrea inclusus mox occiditur, 85. Ejus origo, 68. Musulmanum fratrem occidit, 81. Armenios, Colchos et Amasirim sibi subijcit, 82. Hungaros, Albanos et Blachos superat, *ibid.* Ejus filii inter se dissidentes, 65, 85. Ejus de Manuele II dictum, 117.
 Balduinus, Latinorum Cpoli imperator, profugus, 21. Cum Carolo Italicorum rege ad recuperandam Cpolim se conjungit, 21. Repellitur a Romanis, 22. Comes Flammiae, 106.
 Joannicius Balotas Chalatrizam Constantino despota tradit, 148.
 Barlaamus monachus Italus a Gregorio Palama refutatus, 59. Barlaami haeresis, 446.
 Basilus Bulgaroctonus imp., 515.
 Basilus Macedo imp. Nicetam adversus Saelem Apochapem mittit, 103.
 Beccus patriarcha, 25; dignitate exiit, 25.
 Beledarum gens, 276.
 Berrhoea, 408. Ibi monasterium S. Nicolai, ib.
 Bessario episcopus Nicenus Romae cardinalis sit, 192. Ejus epistola ad paedagogum liberorum Thomae despote, 416. E Gallia rediens moritur, 449.
 Bitelimum oppidum Italiae, 424.
 Blachernarum templum incendio deletur, 158.
 Blachi vexati a Bajazete, 82. Ab Amurate II, 91.
 Blachia magna, 414. Parva, ib.
 Boeotia ab Amurate II occupata, 91.
 Bonifacius, marchio Montisferratensis, rex Thessalonicae et Cretae insulae factus, 107. Mox Cretam Venetis vendit, ib.
 Bordonis Demetrio despote a Thoma erepta, 389.
 Bosna Amurati II subiecta, 91.
 Bostiza Constantino despota a Theodoro fratre donata, 150. A Venetis expugnatur, 414. Ejus pars Culas, ib. A Venetis instauratur, 447.
 Bostra ab Umara expugnata, 507.
 Breuazes a Bajazete missus Peloponnesum incursat, 62, 83.
 Britannorum matrimonia, 218.
 Manuel Buchales, 591. A Meheme I beglerbegi affini servatus male gratias refert, 406.
 Bucoleon Cpoli, 253.
 Georgius Bulcus. V. *Georgius*.
 Bulgari ab Andronico III victi, 58. Joannis V satellites, 55. Ab Amurate I victi, 80. Magnam partem Bajazeti subiecti, 58.
 Bulla aurea ab Andronico III Monembastotis data, 400.
 Bumerum oppidum Mehemeti II. se dedit, 418.
 Burgundiae dux ad Nicopolim a Turcis captus, 60.

C

Cabasilas (Nicolaus), 159.
 Cabasilas episcopus Thessalonicensis, 159.
 Caesarea ab Amurate II occupata, 91.
 Caesareensis metropolita quod minus fuerit increando patriarcha, 505.
 Catus e posteris Cedar, 295.

Calabrya oppidum Peloponnesi, 130. A Thoma data Constantino despotæ, 158. Mehemeti II, 387, 388. Recuperatur, 389.
 Calamata oppidum Peloponnesi, 133, 390, 391.
 Calames quam provinciam habuerit, 77.
 Caligaria Cpoli, 234, 280.
 Calliopolis a Latinis occupata, 30. Ab Amurete I capta, 46. A Mustapha Romanis data, 114. A reliquis Turcis retinetur, *ibid.*
 Camaris Cpolim Andronico III prodit, 35.
 Camentiza oppidum, 148.
 Camero Joannis Comneni Tzelepis uxor, 70. Solimania Siachi mater, 71. Ertogrulis avia, *ibid.*
 CANTACUZENI:
 Demetrius Mustaphæ regnum Occidentis dandum suadet, 114. Ad Amuratem II legatus in carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 118. Ejus statio ad defendendam Cpolim, 233. Ejus gener Nicephorus Palæologus, *ibid.* Ejus fortitudo, 235. Joannes magnus domesticus ab Andronico III Joanni filio tutor datus, 39. Nihilum sui studiosus, 40. Cpoli ejectus, 41. In Serviam fugit, 42. Regnum recuperaturus copias parat, *ibid.* Joannis V consilia repudiat, 42, 43. Monachus III, 43. Joannes Corintho præfectus, 200. Urbi parum consulit, 221. Arcana Constantini XI consilia novit, 327. Manuel protostrator Mehemeti I obvium mittitur, 111. Ab Albanis despotæ creatus, 383. A Turachane ejicitur, 385. Thomas cum Georgii Bulci liberis ad Mehemetem II se confert, 386.
 Capha urbs in superiore parte Ponti Euxini a Mehemete II expugnata, 431. Iude coloni Cpolim deducit, 368.
 Capistranus Mehemetem II ex Albania repellit, 385. Moritur, 386.
 Victor Cappellus, classis Venetæ præfectus, Imbrum et Athenas capit, 425. Moritur, 428.
 Carali-pasias Thessalonicam missus, 47.
 Caramanus Alissurius, Ottomanis æqualis, quas terras tenuerit, 77.
 Caramanus Alissurius, Cappadociæ amarus, Mehemetem Bajazetis f. adjuvat, 88. Ab Amurete II bello præmitur, 91. In montes se abdit, *ibid.* A Mehemete II opprimitur, 93.
 Carases Calamis f., 77.
 Caritana a Thoma despotæ Demetrio excepta, 389. Mehemeti II traditur, 407.
 Carolus Ratorum rex cum Balduino conjunctus ad debellandos Romanos, 21. Repellitur a Romanis, 32.
 Carolus Francorum rex ab Joanne V frustra auxilia rogatus, 32.
 Carolus princeps multa Peloponnesi oppida possidens, 128. Ea partim Joanni VI tradit, partim Constantino despotæ, genero futuro, destituit, *ibid.* Ejus mors, 134. Ejus filii dissidentes, *ibid.*
 Carystus oppidum Eubœæ, 196.
 Castelaus Cpolim Andronico III prodit, 35.
 Joannes Castriota Amurati II subjectus, 91.
 Castriiza Demetrio despotæ a Thoma erepta, 389. Mehemeti II se tradit, 405.
 Catelani piratæ Phrantzen capiunt, 133. Glarentzam occupatam Constantino despotæ vendunt, 136. Eorum consul Cpoli, 232. Capti a Mehemete II interficiuntur, 233. Eorum rex Cpolim adiuturum se promittit, si detur sibi Lemnus, 327.
 Catelutzes Lesbiorum princeps, 191. Constantini despotæ socer, 192.
 Catena portui Cpolitano præsentia, 238, 235.
 Cedar tribus Mohametis prophætæ, 294.
 Cellum regio, 119.
 Celtogalatæ, 376.
 Cenchreæ portus, 103.
 Asanes Zacharias Centerio Chalatrizæ princeps, 148.
 Thomæ despotæ socer, *ibid.*, 154. Ejus filius Hercules, 151.
 Cephalenia a Mehemete II occupata, 93. A Saele Apochape vexata, 103. Ejus urbs terræ motu concussa, 147.
 Cerasus a Mehemete II expugnata, 413.
 Ceratinus sinus Cpolis, 237.
 Certeza oppidum Phrantizæ donatum, 381.
 Chadisha Mohametis uxor, 295.
 Chalatriza a Thoma despotæ obsessa, 148. Ab Joannio Kalota Constantino despotæ tradita, *ibid.*
 Chalepi proprium suum regem habet, 97.
 Chali-basias Amuratem II ab obsidenda Cpoli dehortatur, 180.
 Chamuzas Ladislaum, Hungarorum regem, occidit, 199. Vezires sit, *ibid.*
 Chandax castellum Cretense unde nomen duxerit, 99.
 Chandax novum quare a Saracenis in Creta castru-

ctum, 100. A Nicephoro Phoca expugnatur, 103. Unanavi Cpolim obsessam adjuvat, 234.
 Charate-pasias ad obsidendam Cpolim a Mehemete II præmissus, 236.
 Charax promontorium Cretæ, 99.
 Chasanes iannizarus primus moenia Cpolis ascendit, 284. Telis obruitur, 285.
 Chassan et Mahumetes, Amoril filii, quas terras habuerint, 77.
 Chelidonium oppidum Mehemeti II se tradit, 418.
 Chius ab Andronico III capta, 38. Mehemeti II subiecta, 94.
 Chionum locus Coreyræ, 411.
 Chloutzium oppidum Peloponnesi, 130, 381. A Mehemete II expugnatur, 409.
 Christianæ religi nis apologia, 328.
 Chrysobergina, uxoris Phrantizæ in captivitate socia, cum eadem redempta, 384.
 Joannes Chrysoloras refutatus, 39.
 Chrysopolis, nunc Scutari, 112.
 Circumcisionis origo explicata, 333.
 Cleopa, Malatestæ f., Theodori despotæ uxor, moritur, 158.
 Cnosus urbs Cretæ a Minoe condita, 101.
 Jacobus (locus) Venetus Turcarum naves igas delere conatur, 237.
 Colchi a Bajazete subjecti, 82.
 Collis aridi forum Cpolitani, 235.
 Cometes cernitur, 378. Cometarum origo, 379.
 COMMENTI:
 Alexius Trapezuntiorum rex, 123. Antonius Lantziola Atheniensium et Thebanorum princeps, 158, 159. Ejus mors, 159. David Trapezuntiorum rex, a Mehemete II captus et Cpolim ductus, 94, 413. Eidem in subsecram adductus interficitur, 414. Joannes imp. quomodo originem dederit genti Ottomanidarum, 69. Joannes, Joannis imp. ex Isaacio fratre sebastocratore nepos, auctor gentis Ottomanidarum, 69. Joannes Trapezuntiorum rex, 207. Ejus cum Phrantizæ de morte Amuratis II colloquium, 210. Maria, Alexii f., Joanni VI nubit, 125.
 Cpolis a Romanis recuperatur, 18. A Latinis quando occupata fuerit, 19. Obsidetur a Bajazete, 83. Ab Amurete II, 90. A Mehemete II, 231, 236. A quot viris defensa fuerit, 240. A multis familibus deseritur, 241. A Constantino magno Deipara consecrata, 276. A Turcis expugnata diripitur, 283.
 Constantinus Monomachus imp., 312.
 Constantinus Pogonatus imp., 313.
 Jacobi Contarini Veneti statio ad Cpolim defendendam, 233. Vitam pecunia redimit, 295.
 Contoscalii regio Cpolitana, 233.
 Coranis libri et capita recensita, 297.
 Coreyra insula pestilentia vexata, 410.
 Corinthus ab Joanne Cantacuzeno administrata, 200, 201. A Mehemete II expugnata, 387. Caput Peloponnesi, *ibid.* A Venetis frustra tentata, 413.
 Corone oppidum Peloponnesi, 83, 408.
 Cosmæ dictum, 313.
 Cosmana oppidum, 407.
 Cotzinus oppidum, 447.
 Creta ab Apochape Saraceno occupatur, 96, 101. Una e septem magnis insulis, 104. Ejus natura, 101, 102. In partes tres divisa, 102. A Romanis recuperatur, 105, 106. Bonifacio Montisferratensi a Latinis data, 107. Ab hoc Venetis venditur, *ibid.* Tribus navibus Cpolim obsessam adjuvat, 238.
 Cretenses primi ex equis pugasse feruntur, 102.
 Cpolim strenue defendunt, 287.
 Critopulus medicus, 417.
 Crocontelus ad Mahometem II dedit, 207.
 Crua Albanitarum urbs, 423.
 Cula oppidum Peloponnesi, 200.
 Cusarus avus Mohametis prophætæ, 295.
 Cutulum locus, 112.
 Cyclades a Saracenis Cretensibus vexatæ, 102.
 Cydonenses pars Cretæ, 102.
 Cytonia a Saracenorum ditione servata, 101. A Minoe condita, *ibid.* Ejus situs, 102. Duabus navibus Cpolim obsessam adjuvat, 238.
 Cydonides. V. Trumplaco.
 Cynegeus regio Cpolis, 234.
 Cyparissia oppidum Peloponnesi, 159.
 Cyrus Mehemeti II tributaria, 94.

D

Dabalus princeps Peloponnesi, 107.
 Henricus Dandulus quantam partem imperii Romani acceperit, 106.

Damianus, comes stabuli, a Michaele Balbo imp. in Cretam missus praëlio circumlit, 100.
 Daulia, olim Delphi, 317.
 Deranales, classis Venetæ præfectus, Anum capit, 447. Bostitzam instaurat, *ibid.* Propter amissam Eubœam vinctus Venetias mittitur, 448.
 Delatziotes Romanus Florentinus princeps Atheniensium et Thebanorum, 107.
 Delphi, nunc Daulia, 317.
 Demires, Scytharum rex, a Dino et aliis Turcis invitatus Bajaze em bello adortur, 64, 83. Eundem cum aliis multis capit, 67, 84. Cavea ferrea inclusum mox occidit, 84.
 Derca oppidum ad Pontum Euxinum, 194.
 Diaseistum Constantino despotæ a Theodoro fratre donatum, 131.
 Didymotichum ab Andronico Palæologo occupatum, 34.
 Aloysius Dielus Venetus connubium inter Constantinum despotam et Franciscum Fuscari Venetorum ducem conciliare studet, 324. Cpoli succurrendum censet, *ibid.*
 Dinus, ameras Amastris, a Bajazete regno exutus, 82.
 Demiris auxilium implorat, 83.
 Dionysius hieromonachus, metropoli Sardensia, ad Constantinum et Theodorum despotas bellantes legatus, 162.
 Dioscori hæresis, 415.
 Georgius Disypitus ad Constantinum et Theodorum despotas bellantes ab imperatore bis legatus, 162.
 Ilario Doria Cpoli profugus, 118.
 Dorienses pars Cretæ, 102.
 Dorotheus pater spiritualis Phrantzæ familiaris, 411.
 Moritur, 424.
 Drachium Constantino despotæ a Theodoro fratre donatum, 131.
 Constantinus Dragases Mannolis II socrer futurus, 57, 58.
 Duplex columna apud Cpolim, 240.
 Dyrrhachium, 407.

E

Elementorum natura, 380, 381.
 Ephesus Sasani data, 77.
 Epirum ab Ibero terra marique circumvagatus, 207.
 Epidaurus Illyrici, 415.
 Epidaurus Peloponnesi, 104.
 Epirotæ subjecti Andronico III, 58. Amurati II, 91.
 Ertogrules, Gui f., Othmanidarum auctor, 68, 77. Eius origo, 69, 71. Bellica virtute insignis, 74. Eius somnium memorabile, 74. Cyclades regionesque alias bello vexat, 76.
 Eteocretes pars Cretæ, 102.
 Ethribus mons Arabia, 295.
 Eubœa, Genuensibus a Latinis data, mox ab illis Venetis traditur, 107. A Turcis expugnatur, 447.
 Eudocia despota prius Turcæ nupta, 215.
 Eugenia Catellutæ f. moritur, 191.
 Eugenæ martyris sepulcrum Romæ, 449.
 Eugenius papa ad Joannem VI legatum mittit, 165.
 Quomodo eum ad concilium Florentinum proficiscentem exceperit, 187.
 Euthymii patriarchæ mors, 108.
 Eutychii hæresis, 445.

F

Ferrara, 187.
 Ferrarensis marchio, 183.
 Florentinum concilium de Ecclesiis conciliandis, 176.
 Franciscus Toledus Constantini XI imp. cognatus, 236.
 Eius genus, *ib.* Fortiter pugnat, 286.
 Leo Francopolus Nicolai Melissenii procurator, 134.
 Filius sororis Nicephori Melissenii protostratoris, 195.
 Cpolim venit, *ib.*
 Nicolaus Francopolus protostrator ab Joanne VI ad Amuratem II legatus, 155. Thomam despotam adversus Demetrium adjuvat, 590.
 Frangulinum castellum Italia, 187.
 Fulgurum natura et origo, 340.
 Fulminum natura et origo, 340.
 Franciscus Fuscari, Venetorum dux, Constantino XI propter repudiatum connubium inimicus, 523. Cpoli succurrere recusat, 524.

G

Gabatha urbs terminus imperii Umari, 505.
 Galata regio Naupacto adiacens, 414.
 Galata oppidum a Charate pasia obsessum, 257. Prope in collis S. Theodori, 259. Eius incolæ Turcarum Cpolim obsidentium socii, *ib.*, 275. A Turcis parum servantur,

259. Constantino XI belli adversus Turcas suscipiendi auctores, 293. A Mehemele multantur, *ib.* Ab imperatore sibi commissam pecuniam intervertunt, 528.
 Gani montes, 25.
 Gardica perfide habita a Mehemele II, 405.
 Gastiza Constantino despotæ a Theodoro fratre donata, 131.
 Germanus patriarcha, 22.
 Joannes Germanus Turcarum cuniculos evertit, 244.
 Eius statio ad Cpolim defendendam, 254.
 Gennadius patriarcha, prius Georgius Scholarius appellatus, 305. A Mehemele II rite instituitur, 306. Sedem ex apostolorum templo in monasterium beatissimæ Virginis transfert, 307. Literas de securitate a Mehemele II accipit, 308. A Mehemele II in honore habetur, 95.
 Genuenses Eubœam nacti, mox eam Venetis tradunt, 107.
 Georgius (S.) oppidum Peloponnesi, 589.
 Georgius martyr captivorum liberator, 144.
 Georgius Bulcus Servilorum princeps, 202. A Mehemele II invitatur ad pacem sibi cum Hungaris conciliandam, 323. Ipsius et uxoris mors, 386. Eius liberi ad Mehemele II se conferunt, *ibid.*
 Georgius Mepen Iberorum rex, 207. Filiam Constantino collocat, 217.
 Gerasimus patriarcha factus, mox solum Isalæ concedere cogitur, 32.
 Giacup-pasias a Bajazete missus Peloponnesum populatur, 62, 85.
 Joannes Glycoys patriarcha factus mox munus deprecatur, 22.
 Gortyna a Saracenorum ditione servata, 101. A Minoo condita, *ibid.* Eius situs et muinitio, 102.
 Gotthia oppidum, 205.
 Græcorum fides a Romanorum accusationibus vindicata, 510.
 Gratzas Palæologus Salmenico præfectus, 409.
 Gregorius pater spiritualis Joannis VI, 187.
 Gregorius patriarcha Cpoli profugus, 217.
 Grepene oppidum Peloponnesi, 153.
 Petri Giuliani Catelanorum consulis ad Cpolim defendendam statio, 252.

H

Hebraica Tripe oppidum, 300.
 Hellas ab Amurate II occupata, 91.
 Heracleensis metropolitæ quod munus fuerit in creando patriarcha Cpolitano, 503.
 Heraculus imp. a Mohamete propheta reverenter salutatur, 296. *sed*
 Hercules Centerionis f., 154. Constantini despotæ athenia, 148. E custodia elabatur, 384. *seq.*
 Hermellanus, 415.
 Hexamilium ad Cpolim, 237. Isthmi. V. *Isthmus*
 Hieronymi Liguis statio ad defendendam Cpolim, 254.
 Hierotheus, pater spiritualis, Phrantzæ familiaris, moritur, 450.
 Historia quibus e fontibus haurienda, 4.
 Historicorum munus, 4.
 Georgius Hizaulus Cpoli profugus, 118.
 Homobrydum, Serviae oppidum, a Mehemele II capitur, 581.
 Honorii papæ hæresis, 418.
 Hungari devoti a Bajazete, 182. Ab Amurate II, 90, 91. Ab eodem ad Varnam profligati, 91, 197. Pacem sibi cum Mehemele II, nisi is Cpolim non lacessat, esse volunt, 325, 326.
 Antonius Hyalinas Cretensis patronus navis, 196.
 Hydrus a Mehemele occupata, 95.
 Hypsomathia regio Cpolis, 255.
 Andronicus Iagrus ad Amuratem II legatus, 179.
 Manuel Iagrus Palæologus Constantinum despotam imperatorem coronat, 205.
 Marcus Iagrus Palæologus protovegetarius Phrantzæ ad Amuratem II legato adjunctus adversatur, 153. Magnus stratopedarcha et ad papam legatus, 156.

I

Iacens Hungarorum dux prudentia insignis, 198. Cpoli opem laturus existimatur, 265. Mesembria donatus, ut Cpoli opituletur, 327. Mehemele II ex Albania repellit, 385. Eius mors, 386.
 Iannitza oppidum Peloponnesi, 153.
 Iannitzari ab Amurate II honoribus aucti, 93.
 Iberorum rex Georgius Mepen, 207. Eorum in iungendis connubiis mos, 217. Csa navi Cpolim obsessam adjuvavit, 258.

Ibraem pasias Amurati II primus a consiliis, 153.
 Ibrahim tzelepes, Mehemetis II primarius praefectus stabuli, Phrantze conjugem e captivitate dimittit, 384.
 Iessai, Bajazetis f., aliquantisper regno potitus a Musulmano fratre strangulatur, 86.
 Ignis Graecus, 211, 213, 218, 237.
 Illyrii Andronico III subjecti, 38.
 Imbrus Demetrio despota a Mehemete II donata, 413. A Turcis occupatur, 418.
 Imperatoris in creando patriarcha partes, 305.
 Inscriptio in Isthmo reperta, 108.
 Irene Lombarda Andronici II uxor altera, 27. Libero- rum nimis studiosa, *ibid.* Theodorum filium in Lombardiam missum marchionem constituit, *ibid.*
 Irene Alemanna Andronici III uxor, 39.
 Irene despota moritur, 210.
 Isaias patriarcha, 32.
 Isidorus hieromonachus, postmetropolita Atheniensis, 203.
 Ismael ameras Sinopenis Mehemeti I vectigalis, 89.
 Ismaelica historia et poster, 317.
 Ismaellitarum nomen unde trahant Saraceni, 303.
 Isthmus a quibus communis fuerit, 96, 107. Ejus latitudo et longitudo, 108. A Turchane expugnatur, 117. A Constantino despota munitur, 196, 201, 202. A Mehemete II eversus, 202.
 Italicorum heresis de processione S. Spiritus, 446.
 Ithome, nunc Messene, urbs munitissima, 152, 153.

J

Joannes (S.) oppidum Peloponnesi, 159.
 Joannis (S.) Baptistae societas provinciam Spartae emptum tenere nequit, 63.
 Joannes (S.) Evangelista quibus scripserit Evangelium, 356.
 Joannes Dalmata fortitudine conspicuus, 286.
 Joannes Sophianus Eudemo Constantini despote minister, 200. De conciliando connubio in Serviam legatus, 222. Domini parum studiosus, 390.
 Joannes Sozopolitanus patriarcha factus, 31. Mox munere se abd. cat, *ibid.*
 Joannina oppidum Peloponnesi, 153.
 Joannina ab Amurate II occupata, 91. A Sinase beglerbege expugnata, 137.
 Josephus magister monasterii Charsianitae, 110. Testamenti Manuelis II cor. tur, 121.
 Josephus, metropolita Ephesus, post mortem Enthymii patriarcha, 108. Florentinae synodo interest, 176. Quibus honoribus in Italia ornatus sit, 187, 189, 190. Florentiae moritur, 192.
 Josephus, Bajazetis f., Christianus fit, 65.
 Justinianus I in inscriptione quadam commemoratus, 104.
 Joannes Justinianus, Ligustici navibus praefectus, rei militaris peritissimus, 341. Cohorti militum a Constantino XI praeficitur, *ibid.* Strenuus, 246, 263. Ejus statio ad Cpolim tuendam, 233. Cum Notara dissidens, 262. Placatur a Constantino XI, 263. Vulneratus animam abiecit, 263. Ejus mors, 264.

L

Ladislavus Hungarorum rex ab Amurate II bis victus, 90, 91. Ad Varnam profligatus, *ibid.* Occiditur a Chamaza, 199.
 Lampadarit quae partes fuerint in creando patriarcha, 303.
 Alexius Lascaris Philanthropenus. V. *Philanthropenus*.
 Andronicus Lascaris Pediatas a Constantino despota ad Patrennes legatus, 153, 156.
 Joannes Lascaris Theodori II f., 12. Executus a Michaeli Palaeologo, 20. Humane habitus ab Andronico II, 26. Mattheus Lascaris ad Amuratem II legatus in carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 118.
 Theodorus Lascaris I, Alexii Angeli gener, Andronicum Palaeologum magnum domesticum creat, 6.
 Theodorus Lascaris II Michaeli Palaeologum in quaestionem vocari jubet, 7. Nicasae praedict, 10. Praecept et vehemens, *ibid.* Michaeli Palaeologum e Turcis revocatum honoribus ornat, 11. Ejus mors, 12. Latini quando Cpolim tenuerint, 19. Romanos lacesunt, 30. Graecorum fidem accusant, 310.
 Aloysius Lauredanus praefectus classis Venetae, 197. Cpoli succurrendum censet, 321. Isthmum munire conatur, 411. Lesbum frustra tentat, 415.
 Jacobus Lauredanus, Petri f., Aloysii consobrinus, classis Venetae praefectus, 427.

Lazarus, Serviorum princeps, ab Amurate I devictus, 80. Dolo eum necat, 81.
 Lazarus, Georgii f., Serviorum princeps, Helenam Palaeologam uxorem ducit et despota fit, 202. Moritur, 386.
 Lazarus Thomae despote magnus primicerius, 398.
 Lemnus a Catalaunorum rege expellitur, 537. Demetrio despota a Mehemete II donata, 413. A Venetis occupatur, 413. A Turcis expugnatur, 417.
 Leo Armenius imp. ab Umario minore ignominiose habitus, 303.
 Basilii Leonis turris Cpoli, 287.
 Leonardus princeps Maurae, 429.
 Leonardi Liguris statio ad Cpolim defendendam, 251.
 Leonidas oppidum Laconiae, 159.
 Demetrius Leontaris Mehemeti I cum aliis obviam missus, 111. Solus cum eo sermonem confert, 112. Iterum ad eundem missus, *ibid.* Ejus mortem imperatori nuntiat, 113.
 Leontarium oppidum Peloponnesi, 256, 390. A Mehemete II expugnatur, 405.
 Lesbos Mehemeti II subjecta, 94. A Venetis frustra tentata, 415. Ejus princeps Catalintzes, 191, 192.
 Leuctrum Mainae, olim Tanarum, urbs munitissima, imperatori traditum, 17. Constantino despota a Theodoro fratre donatum, 151. Olim Cetaria, *ibid.* A Thoma despota expugnatur, 391.
 Libya cives imperii coelestis nutricia, 313.
 Ligudista oppidum Peloponnesi, 153.
 Ligures tribus navibus Cpoli obsesam opulenter, 238. Cum aliis tribus navibus per medios hostes in portum penetrant, 247, 19. Cum Venetis dissident, 258. Ad virtutem excitantur a Constantino XI, 277.
 Listrana oppidum, 409.
 Petrus Lorian, classis Venetae dux, 89.
 Nicephorus Lucanes Mehemeti II Corinthum tradit, 387. Thomam despota ad bellum Demetrio fratri inferendum incitat. Ejus mors, 107.
 Lucas (S.) quibus scripserit Evangelium, 353.
 Lycus, 162.
 Lupadium, 284.
 Lynchitarum gens, 276.

M

Macarius, Manuelis II pater spiritualis, 124. Protosyn- celus et Macra cognominatus, 156. Ad Martinum papam legatus, *ib.* Ejus mors et laudes, 157.
 Macedonii heresis, 414.
 Macrobi, 208.
 Maedes ameras a Bajazete victus, 82.
 Magnesia Sasanii data, 77. Magni domesticus in patriar- cha creando partes, 305.
 Mahomet rasul, 463.
 Mahometus Amorii f., 72. Ab aulicis dolo interfe- ctus, 73.
 Pandulphus Malatesta metropolita Patram a potestate Constantini despote vindicare conatur, 151.
 Malea, 104.
 Paulus Mamonas Monembasii praefectus, 57.
 Gregorius Mamonas. V. *Palaeologus*.
 Mane oppidum, 153, 391.
 Manfredus, Siculorum rex, Michaelis Aetoli socius, 17.
 Mantinea, 122, 153, 388.
 Manuel, Manuelis II frater notus, Mosem, Bajazetis filium, vincit, 87.
 Manuelis Liguris statio ad Cpolim defendendam, 253.
 Manuel Malachrenus ad Amuratem II legatus, 113.
 Marathium oppidum, 407.
 Marcus (S.) quibus scripserit Evangelium, 353.
 Marcus, Bulgarorum princeps, Andronici despote so- cer, 51.
 Marcus canonicus Patrensis, 157. Ab Eugenio papa ad Joannem VI legatus, 163.
 Marcus episcopus Corinthius Phrantze familiaris, 197.
 Maria, despota Trapezantia, moritur, 191.
 Maro, Amuratis II noverca, pacem inter ipsum et Romanos conciliat, 90.
 Martinus, Chii insulae procurator, ab Andronico III captus, 58.
 Martinus papa, 156.
 Mattheus (S.) quibus scripserit Evangelium, 355.
 Mattheus hieromonachus et magnus protoayacelus Xenum Hebraum redarguit, 172.
 Maura (S.), 153, 429. Prope eam insula, 153.
 Mauricius imp. quo beneficio ornaverit Monembasio- tas, 398.
 Maurusia, 276.

Mehemetes I. Bajazetis f. natu minimus, etiam Cyrtos appellatus, 68, 68, 87, 90. A Caramano aliisque principibus a Jutuo Moem fratrem vincit, 88. Quousque regni fines protulerit, 89. Cum Venetis pacem componit, *ib.* Manuelli II amicus *ib.* Sedem regiam Adrianopolim transfert, 90. Mores ejus *ib.* Manuelli II suspiciosus, 111. Ab eo quomodo deceptus sit, *ib.*, 112. Ejus mors, 115.

Mehemetes II, Amuratis II f., patre superante regnum accipit, 92. Vezires sibi adversantes graviter multat, *ib.* Ejus ingenium et doctrina, 93, 95. Caramanum Alissurum opprimit, 93. Post Cpolim expugnatam quas regiones in potestatem redegerit, *ib.* A Rhodo insula classe Italia repulsus, 94. Adversus Italos expeditionem facit, *ib.* Ejus mors, 95. Genadium patriarcham magno in honore habet, *ib.* Ejus adversus Christianos minae, 211. Cpolis oppugnandae consilium capit, 235. Acomatum communit, *ib.*, 234. Cpolim adoritur, *ib.* Turachanum in Peloponnesum mittit, 235. Adrianopolim redit, 234. Urbem obsidere instituit, 236. Ejus copiae navales ad oppugnandam Cpolim, 237, 239, 240. Terrestres, 240. Propter suorum ignaviam stomachans, 249. Praefectum classis bonis et dignitate exuit, 250. Quo stratagemate naves in portum Cpolitatum deduxerit, 251. Eum ponte jungit, 252. Crudelis in hostes captos, 258. Portento quodam terretur, 261, 265. Milites cohortatur, 269. Cpoli potitur, 288. Notaram aliosque occidit, 291. Patriarcham a Cpolitatis creati jubet, 304. Et rite instituit, 305, 306. Cpolim incolis frequentat, 308. Patriarchae litteras regias de securitate dat, *ibid.* Serviorum principem ad pacem sibi cum Hungaris conciliandam invitat, 325. A Serviis adjutus in oppugnanda Cpoli, 325. Phrantze filium jugulat, 385. Homobrydum et Athenas capit, 384, 385. Ex Albania repellitur, *ibid.* Quaedam Serviorum loca occupat, 386. Peloponnesum invadit, 387. Quae loca a Thoma despota acceperit, 388. Amarem in Peloponneso relinquit, *ibid.* Demetrii despote filiam uxorem expetit, *ibid.* Demetrium et Thomam despotas bello adortus, 393. Demetrium sibi conciliat ejusque filiam uxorem ducit, *ibid.* Ejus erga Castritenses perfidia, 405. Ejus in Peloponneso res gestae, 407, 408. Ralem a Thoma despota ad se legatum captivum detinet, 410. Ad Pontum Euxinum quas loca expugnavit, 413. Albanitarum ducem Scantarium vincit, 425. Lemno, Imbro et Euboea potitur, 447, 449. Zuchasanum vincit, 449. Capham occupat, 451. Adversus Blachos minus prospere res gerit, *ibid.* Naupactum et S. Mauram capere frustra conatur, 452.

Mehemetes beglerbegus a Meheme II Serviam expugnare jubetur, 386. Buchalas affluens servat, 406.

Mele oppidum, 131.

Melec Azatinis sultani f., 72. Ab aulicis dolo interfectus, 73.

Meligum oppidum Laconiae, 159.

MELISSANI:

Alexius Caesar Strategopulus Aetolos et Epirotas vincit, 17. Cpolim recuperat, 18. Ejus honores, 19. Unde Strategopulus cognominatus, 133. Gregorius hieromonachus ad fratres despotes bellantes legatus, 162. Patriarcha Cpolitatus, 200. Leo, Nicephori Melissurgi consobrinus, 159. Leo sebastocrator, Nicephori magni protostratoris pater, 152. Maria, Antonii Comneni uxor, 159. Michael Strategopulus in vincula datus ab Andronico II, 26. Nicephorus Caesar Melissenus, 152. Nicephori, magni protostratoris, cognomine Melissurgi, genus, *ibid.* Mors intempestiva, *ibid.* Filius, *ibid.* Nicolaus Nicephori f., Theodori despote pupillus, *ibid.* Uxor ei destinata filia Phrantze, 225. Ejus hereditas, 385. Male habitus a Thoma et Demetrio despotis, 392. Corcyram abit, 408. In Cretam profectus presbyter fit, 413.

Melitene, 97.

Menonius Conterionis f., 151.

Hieronimi Menoti Veneti statio ad defendendam Cpolim, 252.

Georgius Mepen. V. *Georgius*.

Merachures Turcarum sermone summus praefectus stabuli, 309.

Mesembria Constantino despote data, 122. Ianco Hungaro donata, 527.

Messene, olim Ithome, 132, 133.

Methenes ameras a Bajazete victus, 83.

Methone, 83, 103.

Metochita, magnus logotheta, ab Andronico III bonis privatus, 56.

Metochita Palaeologus, magnus logotheta, 228.

Metrophanes, metropolita Cyzicenus, patriarcha fit, 193.

Michael Balbus imp. bellis civilibus distractus, 98.

Saracenos Creta prohibere frustra conatur, 100, 101.

Michael, Epirotarum et Aetolorum princeps, a Michaelae Palaeologo devictus, 17.

Michael Caerularius patriarcha, 312.

Michael begus ad obsidendam Cpolim ab Amurate II missus, 90.

Miltzas, Blachorum dux, cum Bajazete pactionem init, 82.

Minos Cretensium rex, 101.

Mizithra, 103.

Mobdarus, Nizari f., abavus Mohametis prophetae, 291.

Mochium, 587.

Thomas Morenicus, classis Venetae praefectus, 142.

Mohametis prophetae origo et vita, 291. Quare monachos immunes esse voluerit, 296. Heraclio imp. cum donis obviis, *ibid.* Ejus scripta, 297, 302. Moribundus Abubacarem in locum suum evehit, *ibid.* Ejus doctrina refutata, 335. Ejus iter prodigiosum, 359.

Moldoblahi ab Amurate II vexati, 91.

Molybatina, 411.

Monasteria: Charsianitae, 110, 121. Chorae Christi Salvatoris, 36. Chortaitae, 503; 520. Clerenae, 141. Christi Salvatoris, 151. Elias, 411. Georgii martyris, 144. Jasonis et Sospatri, 412. Joannis Baptistae, 507, 520. Libis, 141. Marthae, 141, 192. Pantocratoris, 120, 122. Peribleptae, 113. Sosandrium, 13. Theodora, 140. Xanthopolorum, 121.

Monembasta, urbs munitissima, imperatori a principe Peloponnesi tradita, 17. Metropolis, 25. A Mamona administrata, 109. Ejus episcopus Theodosius, 190. A Meheme II expugnari nequit, 396. A Thoma despota papa traditur, 597. Incolae beneficiis imperatoris ornatissimi, *ibid.* A Venetis occupatur, 415.

Mons niger, 410.

Montisferratensis marchio, 27.

Morea Hexamilio a Manuele II munita, 96.

Moses Izelepes ab Amurate I patre ad provincias occidentales administrandas relictus, 49. Cum Andronico despota seditionem molitus, 50. Morte muliatur, 51.

Moses Bajazetis f., a Demire captus, 66, 86. Dimicus regno potitur, 86. A Meheme fratre victus perit, 87.

Mothone olim Pidasus, 392.

Murat Pei, 460.

Mustaphas, Bajazetis f. nothus, ab Amuratis insidiis defensum ab Joanne VI, 109. Post Mehemetis I mortem ab eodem Saracenorum in Occidente princeps constitutus, 114. Romanis Calliopolum dedit, *ibid.* Bajazetem beglerbegum vincit, 115. Ab Amurate victus occidit, 116.

Mustaphopulus, Amuratis II frater, Cpoli effrenatus, 117. A fratre occiditur, *ibid.*

Musulmanus, Bajazetis f., imperio potitur, 86. Victus a Mose fratre occiditur, *ibid.*

Georgius Muzalo procurator imperii, 12. Tutor Joannis Isaacis, *ibid.* Trucidatur, *ibid.*

Mysi cum Romanis connubio principum juncti, 39.

Mysia superior Amurati II vectigalis, 91.

N

Naupactus, 150. Ejus praefectus Bicardus Marcellus, 151. Regio vicina Galata appellatur, 414.

Nanplum, 407.

Neocaesarea, 61.

Neocastrum, 153.

Neophytus hieromonachus, 225.

Nepho, episcopus Cyzicenus, patriarcha factus, mox loco movetur, 31.

Nesis, 153.

Nestoriti haeresis, 415.

Netarium, 104.

Nicra Michaeli Palaeologo administranda data, 10.

Sedes imperii Romanorum, 15. A Turcis expugnatur, 56, 79.

Nicetas patricius, cognomento Oripas, quo strategemate Saracenos vicerit, 96, 103, 251. Rei militaris peritissimus, 103.

Nicolaus Choniates protosebastus ad Amuratem II legatus, 153.

Nicomedia Orchani subjecta, 38, 79.

Nicopolis victoria Bajazetis nobilis, 59.

Nili fontes et natura, 208.

Nizarus, e posteris Cedar, Mohametis prophetae avus, 291.

Lucas Notaras ad Amuratem II legatus, 118. Drungarius Constantinum despotam Lesbum ducit, 195. Arrigans, 221, 250. Magnus dux et minister, 224. Cum Phrantze agit de munere illi tribuendo, 227, 229. Ejus statio ad defendendam Cpolim, 254. Cum Justiniano Ligure dissidens, 262. Placatur a Constantino XI, 265. A Meheme II cum filio quare occisus sit, 291.

O

Olena Mehemeti II se tradit, 448.
 Orchanes, Bithynias amaras, Niceam et Nicomediam capit, 36, 38. Andronici III filiam uxorem ducit, 59. Cf. 42, 79. Chersonesum Thraciae incursat, 41. Joanni V Imperium restituit, 42. Regni fines quousque protulerit, 78. Loca in Chersoneso expugnata Joanni V reddit, 79. Quamdiu regnaverit, *ibid.*
 Orchanes a Manuele II adversus Mosem fratrem adjutus, 87. A Sabane vezire proflitus, oculis privatur, *ibid.*
 Origenis haeresis, 370, 445.
 Othmanes satrapa Turcarum, 23. Romanos premit, 35. Ejus origo, 69, 71, 77. Ertogrulis filius et successor, 77. Provincias a Turcis occupatas inter satrapas partientes censet, *ibid.* Quae ei regio obtigerit, 78. Aliena invasit, *ibid.* Quamdiu regnaverit, *ibid.*
 Othmanidarum origo, 64.

P

Pachomium, 24.
 Palaeocastrum, 195.
 PALÆOLOGI :
 Alexius ab imperatore Alexio Angelo, socero, imperio destitutus, praematura morte occidit, 8.
 Alexius Exampiacus, cancelli praefectus, Phrantze socer, 191. Andreas, Thomas despota f., nascitur, 236. A papa despota creatur, 424.
 Andronicus a Theodori Lascari imp. magnus domesticus fit, 6. Ejus filii, 7.
 Andronicus II Michaeli VIII patri honestam sepulturam recusat, 21. Ecclesiarum conciliationem improbat, *ib.* Decum patriarchali dignitate exiit, 23. Eiusdem associas loco movet, *ib.* Erga milites liberalis, *ib.* Erga Joannem Lascarium officiosus, 26. Ejus liberi, 27. Rogerium et Pirincerium Tontizam Catellanos belli adversus Turcas socios habet, 28. Rogeriam occidi jubet, 29. Rei navalis negligens, 32. Ab Andronico nepote regno privatur, 35. Quo honore Monembasiotas auxerit, 399. Andronicus III Michaelis f., 33. Andronico II avocharus, *ib.*, 7. Manuelli fratri mortem affert, *ib.* Propterea objurgatus ab avo, seditionem movet, *ib.* Urbe potitur, 33. Erga adversarios mitis, 36. A Turcis vincitur, *ib.* Chium insulam occupat, 38. Phocenses vertigil's facit, *ib.* Quas gentes in potestatem redegerit, *ib.* Ejus ex Anna uxore liberi, 39. Mysorum principis sicer, *ib.* Joannem Cantacuzenum tutorem filii relinquit, *ib.* Ejus mores, 40. Mors, *ib.* Bulla aurea Monembasiotis donata, 391, 400.
 Andronicus despota, Joannis V f., imperio destitutus, 47. Ad administrandam Cpolim relictus, cum Mose Zelepe seditionem molitur, 50. Executus in carcerem conjicitur, 51. Liberatus, *ibid.* Et iterum urbi praefectus, 53. Pristina comitis recipit, *ibid.* Imperio exclusus, 53. A Bajazete auxilia accipit, 54. Et regno potitur, 55. Ejertus et Thessalonicam relegatus, 56. Eam urbem Venetis vendit, 61.
 Andronicus despota Manuelis II f., 121. Thessalonicam a patre sibi donatam Venetis vendit et in monasterium se addit, 122. Ejus mors, 131. Anna Michaelis VIII f., 21, 33.
 Constantinus Andronici f., 7.
 Constantinus Porphyrogenitus, Michaelis VIII f., 27. Ab Andronico II in vincula datur, 26.
 Constantinus despota Andronici II f., 27. Ab Andronico III in carcerem conjicitur, 36.
 Constantinus Manuelis II f., 121.
 Constantinus XI Manuelis II f., 121. Cpolim gubernat, 118. Auchialum et Mesembriam a patre accipit, 122. Cum Joanne VI in Peloponnesum proficiscitur, 125. Ejus praceptor, 125. Caroli principis in Peloponneso heres futurus propter Theodoram uxorem, illius con-obrinam, 128, 129. Quae loca a Theodoro fratre acceperit, 130. Nicolai Melissenii procurator et futurus heres, 132. Patra potiri conatur, 134. A Phrantze servatur, 138. Pactione enim Patrensis facta recedit, 145. Chalatrizam in ditionem accipit, 148. De eo oppido cum Thoma fratre dissidens, 148, 149. Patram in potestatem redigit, 156. Glarentzam a Venetis emit, *ibid.* Cpolim proficiscitur, 159, 160. Ab Joanne VI Theodoro imperti heredi praestatus, 161. In Peloponnesum reversus, *ibid.* Cum Theodoro despota bellat, 162. Cum eodem conciliatus Cpolim redit, *ibid.* Ecaterinam Leshiorum principis filiam, uxorem ducit, 192, 193. In Peloponnesum profectus, spem imperii alit, 195. Joanni VI adversus Demetrium auxilio venit, 191. A Turcis obsidetur, 193. Ejus uxor moritur, *ibid.* Selymbria donatur, *ibid.* Facta cum Theodoro fratre possessionum permutatione in Peloponnesum redit, 196. De administranda Peloponneso quod consilium habuerit, 203. Isth-

mm munire instituit, 201, 202. Imperator creatur, 201. Phrantzen in Iberiam et Trapezuntem mittit conciliandi connubii causa, 206. Amuratis II viduam uxorem ducere cogitat, 215. Ejus de ducenda uxore cum Phrantze colloquium, 220. Iberorum regis filiam ducere constituit, 222. Ejus de Phrantze officiis et remuneratione cum ipso et Notara colloquia, 225, 227, 228. Notaram arrogantiā agre fert, 230. Phrantzen magnum logothetam creat, 231. Mehemeti II bellum paranti anteverendum censet, 233. Quomodo navibus usus sit ad urbem defendendam, 238. Strenue pugnat et res bellicas adornat, 244, 253, 266. Quas singulis navibus stationes tribuerit, 255. Suppellectilem sacram in nummos redigit, 256. Naves hostium incendio delere conatur, *ibid.* Turcas captos occidit, 258. Venetos et Ligures dissidentes placat, *ibid.* Erga cives benignus, 260. Eorum convicia patientius fert, 261. Justinianum Venetum et Notaram dissidentes conciliat, 265. Solemnis pompas per urbem haberi jubet, 271. Milites ad virtutem cohortatur, *ibid.* Ejus cadaver ab hostibus repertum, 290. Connubium a Francisco Fusari olim sibi oblatum imperator factus repudiat, 321. Cum papa agit de adjovanda Cpoli, 325. Ejus in defendenda urbe aliceritas laudata, 327. Demetrius Andronici II f., 27. Demetrius despota, Manuelis II f., 121. Cpoli profectus, 118. Zoen uxorem ducit, 161. Cum Joanne VI concilio Florentino interest, 176. Pauli Asanis filiam ducit, 195. De permutandis possessionibus Phrantze a Constantino despota ad eum legatus, *ibid.* Imperatorem bello laessit, 194. Imperium affectat, 204. In Peloponnesum abiit, 208. Adversus Albanitas, seditiosos Amaris opusculum 383. A Mehemete filium in matrimonium rogatur, 388. A Thoma fratre delibatur, 389. Ejus loca quaedam obsidet, 390. A Turcis adjuvatur, 395. Pacem cum fratre compositam mox violat, 391. In potestatem Mehemetis II venit conjugemque ei dat filiam, 395. Quae loca ei ad victum donata sint a Mehemete II, 415. Loris resolutis stipendium accipit, 427. Ipsius et conjugis mors, 449.
 Eudoria Michaelis VIII f., 24.
 Georgius, 390, 391. Manuelis Buchalas socer, 406. E Turcarum custodia aufugit, *ibid.* Gregorius Mamonas, Phrantze levir, cum omni familia pestilentia exstinctus, 409.
 Helena, Thomae despota f., Lazaro, Serviorum principi, nubit, 202. Venetis eos, qui se bonis privarunt, accusatura, 416.
 Helena regina S. Maurae monacha moritur, 430.
 Helena, Phrantze uxor, Alexii Exampiaconis f., 191. Capta primario praefecto alabuli Mehemetis II venditur, 309. A conjugio redempta, 384. Monacha fit, 430.
 Joannes Andronici f., 7. Joannes Andronici II f., 27. Morte praematura obit, *ibid.* Joannes V, Andronici III f., Joannem Cantacuzenum tutorem et socerum habet, 39. Ab eo iniuste habitus, 49. Ad Orchanem confugit, 51. Hujus auxilio imperium recuperat, 42. Cantacuzenum a bello sibi inferendo epistola dehortari studet, *ibid.* Ab Amurate I decipitur, 43. Cum eodem amicitiam init, 48. Ejus filii, 47. Erga Amuratem officiosus, 48. In compescenda satraparum seditione eum adjuvat, 49. Ad regendam Cpolim Andronicum filium relinquit, 50. Seditiosum punire cogitur ab Amurate I, *ibid.* Latinorum opem frustra implorat, 52. Ab Andronico filio capitur, 55. E custodia elapsus, a Bajazete in imperium restituitur, *ibid.* Quousque imperaverit, 56. Joannes Andronici despota f., 54. Cum patre aliquantisper imperium tenet, *ibid.* Bajazeti in suspicionem adductus, Cpolim redit, 61. Urbi praeficitur a Manuele II, 62.
 Joannes VI Manuelis II f., 114, 121. Mustapham ab Amuratis insidiis defendit, 109. Sophiam Montisferratensem uxorem ducit, 110. Mustapham in Occidente principem constituit, 111. In Hungariam proficiscitur, 118. Cum Amurate II pacem componit, *ibid.* Redit, *ibid.* Imperator creatus a patre, 121. Cum Sophia uxore divortio facto, 122. Mariam Comnenam ducit, 125. In Peloponnesum profectus, *ibid.* A Carolo loca quaedam accipit, 128. Patram frustra tentat, 128, 129. Cpolim redit, 130. Amuratem II Thessalonicam aggredi velat, 155. Ejus ad Martinum papam legati, 159. Thomam fratrem depotam creat *ibid.* Constantinum Theodoro, fratri majori, praefert, 161. Eos bellantes conciliat, 162. Ejus cum Xeno Hebraeo disputatio, 165. Florentinae synodi de concilio laudis ecclesiis interest, 176. Quomodo exceptus sit a Venetis et papa, 181, 187. A Demetrio fratre obsidetur, 191. Ejus mors, 203.
 Joannes Andronici despota f., Manuelis II nepos, 122.
 Irene Michaelis VIII f., 24.
 Mamonas magnus dux Monembasiam administrans, 109.
 Manuel despota Michaelis VIII f., 33. Quo casu perierit, *ibid.*

Manuel II Joannis V f., 47. Ab occupanda arce Thessalonicensium prohibetur a Turcis, *ibid.* Lesbum, inde Prusam ad amaram abit, 48. Ad patriam redit, 49. Imperio destituitur, 53. Cum patre capitur ab Andronico fratre, 55. E carcere elapsus, Bajazetis auxilio imperator fit, *ibid.* Ab eodem insolentius habitus, cum principibus quibusdam fœdus pangit, 57. In Occidentem proficiscitur auxilii petendi causa, 61. Fœdere junctus cum Iessat, 86. Et Musumano, Bajazetis filius, 87. Mosem, Bajazetis f., terra marique vincit, *ibid.* Orchanem, Bajazetis nepotem, adversus Mosem, patrum ejus, adjuvat, *ibid.* Mehemeti adversus eundem auxilium, 88. Thasum expugnat, 96. Hexamilium in Isthmo exstruit, 96, 107, 108 et seq. Cpolim rediens Phrantzen in cubiculum assumit, 110. Sacramentum Mehemeti I datum violare recusat, 111. Mehemeti I legatos obviam mittit, 111, 112. Amurati regnum paternum debere censet, 114. Apoplexia corripitur, 117. Mahometi prophetæ simillimus, *ibid.* Ejus mors, 121. Liberi, *ibid.* Inter hos, dum in vivis est, regnum distribuit, *ibid.* Ejus ultima voluntas, 124. Ejus de conciliandis ecclesiis consilium Joanni filio datum, 178.

Manuel Zoen Cpolim ducit, 161. De conciliando connubio legatus, 216, 222.

Manuel Thomæ despota f., 388, 421.

Michael VIII Comnenus, Andronici f. natu maximus, 7. Gratius, *ibid.* Affectati imperii accusatus in questionem vocatur, *ibid.* Liberatus et pristinis honoribus restitutus civitati Nicæensium præficitur, 10. Imperatori rursus suspectus, *ibid.* Iconium aufugit, 10, 11. Cum copiis antiani Scythas fugat, 11. Ab imperatore revocatus contumacis dignitatem recipit, *ibid.* A Muzalona ad administrandam rem publicam socius assumptus, 14. Potestate abutitur ad pericula sua consilia, *ibid.* Despota, mox imperator fit, 15. Michaelem, Epirotarum et Aitolorum principem, devincit, 16. Recuperata Cpoli, 17. Joannem Lascarium excæcat, imperium sibi vindicat, 20. Anathemate cstringitur ab Arsenio patriarcha, 21. Cum Alexandro papa de conciliandis ecclesiis agit, *ibid.* Devictis Italis, 22, insulas maris Ægei recuperat, *ibid.* Sangarii ripas communit, 23. Ejus liberi, 24. Mortuus honesta sepultura caret, *ibid.*

Michael Andronici II f., 27. Male pugnat contra Latinos seditiones, 30. Contra Turcas, *ibid.* Ejus liberi, 35. Mors, *ibid.*

Michael despota Joannis V f., 47.

Michael Manuelis II f., 121.

Nicephorus Demetrii Cantacuzeni gener quam stationem habuerit ad Cpolim a Turcis defendendam, 255. Strenue pugnat, 285.

Notaras Catelintzes, V. *Catelintzes*.

Sunonis Andronici II f., 27. Despota Servitorum uxor, *ibid.*

Theodora Michaelis f., 35.

Theodorus Andronici II f., 27. In Lombardiam missus marchio fit et uxorem ducit e gente Spinularum, *ibid.* Reversus Andronicum minorem adjuvat, 31.

Theodorus Porphyrogenitus Joannis V f., 47. Manuelis II uxorem tuendam accipit, 62. Principatum Spartæ societati Joannis Baptistæ vendere conatus, 63. Ægre recipitur, 64.

Theodorus despota Manuelis II f., 121. Lacedæmonem a patre accipit, 122. Ejus in monasterium se abdendi consilium, 123, 128, 129. Constantino fratri quæ loca donavit, 130. Nicolai Melissenii tutor, 152. Ejus uxor moritur, 158. Imperii heres, 161. Cum Constantino despota bellat, *ibid.* Cpolim venit, 196. Selymbriæ moritur, 205. Theophrastus, eruditissimus viri, statio ad defendendam Cpolim, 205. Fortitudo, 286.

Thomas Manuelis II f., 121. Quæ loca Peloponnesi a patre acceperit, 122. Chalatrizam, oppidum Centerionis principis, obsidet, 148. Cum Constantino fratre de eo dissidet, *ibid.*, 149. Centerionis gener, 148, 151. Despota fit, 156. f. 206. Ejus filia Helena, 202. Cpolim venit, 204. In Peloponnesum redit, *ibid.* Ejus filius Andreas natus, 236. Adversus Albanitas seditiones Amaris Turcæ ope usus, 385. Phrantzen inter mihiros recipit, *ibid.* Mehemeti II quæ loca tradiderit, 388. Sacramenta Mehemeti II data violat et fratrem bello adortur, 389. A Turcis vincitur, 393. In pacem cum fratre redit, 394. E Peloponneso Corcyram proficiscitur, 407, 408. Ad papam et Mehemetem II legatos mittit, 410. In Italiam trajicit, *ibid.* A Pio II papa quomodo exceptus sit, 412. Venetiis et Anconam profectus, mox Romam redit, 415. Ejus filia Servitium regina, *ibid.* Moritur, 415. Ejus liberi ab Ecclesia Romana sustentati, *ibid.* De eorum educatione ad prædagogum epistolæ Bessarionis cardinalis, 416. Filius natu maximus despota creatur a papa, 421. Filia Paracolo, principi Italo, nubit, 424.

Palæologus beglerbegus, Thomas Cii f. prælio occisus, 450.

Gregorius Palamas, episcopus Thessalonicensis, Barlaamum Italum relicit, 58.

Pamphilius f. in sinu Messeniaco, 152.

Pancota, 200.

Paracolos, princeps Italus, Thomæ despota filiam uxorem ducit, 424.

Paraspondelus magnus dux, 161.

Parentium portus, 181.

Patra ab Joanne VI frustra tentata, 128, 129. 9. Item a Constantino despota, 155, 145. Et trahitur, 148. Ab eo solagitur, 156. Pestilentia affligitur, 157. Ab Alexio Lascari administrata, 200, 201. Ab Amurata II expugnatur, 205.

Paulus, Troilus et Antonius fratres quam stationem habuerint ad defendendam Cpolim, 253, 288.

Pegæ palatium, 55.

Pegæ a Monembasiotis habitata, 400, 401.

Peloponnesi mores, 218.

Peloponnesus a Romanis quomodo recuperata sit, 17. A Bajazete affligitur, 85. A Latinis Dabulo data, 107. Ejus forma, 108. Magnam partem a Carolo principe occupata, 128.

Pentachyria, 387.

Pergamus Sasani data, 77.

Peristerium Servia oppidum Mehemeti II proditur, 386.

Peritheorium oppidum, 153. Ejus provincia, 76.

Pestilentia ad Pontum Euxinum vehemens, 109. Cpoli, 110, 429.

Petalidium, 407.

Petrium regio Cpolis, 254.

Petrus (S.) oppidum Laconicas, 159.

Philadelphia Caramano Alissurio data, 77.

Alexius Lascaris Philanthropenus Iostizant administrat, 155. Patre præfectus, 200. Constantium despotam imperatorem coronat, 205.

Georgius Philanthropenus Isaacii Asanis gener, 153.

Philes Palæologus protostrator Turcas vincit, 50.

Philocrone oppidum, 57.

Angelus Philometes, ad Amuratem II legatus, in carcerem ab eo conjicitur, 116. Dimittitur, 118.

Phlaurum oppidum, 414.

Phocenses Latini Andronico III vestigales, 58.

Nicephores Phocas Cretam a Saracenis vindicat, 103. Photinus protospatharius e Creta ejicitur a Saracenis, 100.

Alexius Phrantzes Georgii f. infans mortuus, 192.

Alexius Phrantzes Georgii f. 195. Moritur, 205.

Andronicus Phrantzes, Georgii f. infans mortuus, 200. Georgius Phrantzes quod consilium secutus sit in scribenda historia, 3, 5. Res a Neraine tum litteris mandatas sibi conscribendas proponit, 4. Quando natus sit, 65. Unde rerum notitiam habeat, 66. Patris loco Thomæ principis cubicularius, cum eodem in Peloponnesum proficiscitur, 109. Ejus fratres quæ conditione vitæ fuerint, 110. A Manuele II in cubiculum assumitur, *ibid.* Ad Amuratem II legatus, 118. Propter altatum istum nuntium donis ab imperatore cumulatus, 119. Ultimam Manuelis II voluntatem litteris mandat, 121. Joanni VI ab eodem commendatus, 125. Hujus cubicularius fit, 125. Quomodo in familiaritatem Constantini despota venerit, 145. In hujus cubiculum transit, 126. Joannem VI in Peloponnesum proficiscentem comitatur, 127. Cum Constantino in Peloponneso manet, 150. A Patrensihus captus, 158. Liberatur et muneribus augetur, 145. Ejus materteræ monachæ, 140. Chalatrizæ præficitur, 150. Ad Amuratem II missis, 147, 150. Hujus legatis litteras subtrahit, 152. Quod responsum tulerit ab Amurata II, 153. Iterum captus a Catelanis et redemptus, 155. Patre præficitur, 156. Marci Macræ amicus, 157. Ad Joannem VI legatus protovestiarius fit, *ibid.* Ad Antonium Comnenum, Amuratem II et imperatorem legatus, 159. Ad Mariam Melissenam, Antoni Comneni viduam, de permu- tandis oppidis missus, 159. Re infecta reversus, *ibid.* Ad Tarachanem ablegatur, 160. Cpolim cum Constantino proficiscitur, *ibid.* Amuratem II in Constantini despota partes pertrahit, 162. Ad fratres bellantes ab Joanne VI legatus, *ibid.* Cum Constantino despota Cpolim redit, *ibid.* Uxorem ducit Helenam Palæologam, 191. Ejus liberi, 191, 192, 193, 200. Ad uxorem Constantino petendam Lesbum missus, 192. De permu- tandis possessionibus a Constantino ad Demetrium fratrem legatus, 193. Selymbriæ præficitur, 193. In Peloponnesum redit, 196. Cpolim legatus propter Hungarorum adversus Turcas expeditionem, *ibid.* Spartæ et locis adjacentibus præficitur, 200. Cpolim mittitur ob conjugium Constantini despota

et alia negotia, 205. Ad ameram legatus de Constantino despota ad imperium evehendo, 201. De uxore Constantino petenda in Iberiam et Trapezuntum missus, 206. Prope Amisum naufragium facit, 210. Ejus cum Trapezuntiorum rege de Amuratis II morte colloquium, *ibid.* Constantino XI suadet, ut Amuratis II viduum ducat, 215. Cpolim redit, 217. Legationum satietate captus, 223. A Constantino XI largis promissis placatur, 223, 227. Ejus cum Notara colloquium de munere sibi tribuendo, 227, 229. A Turcis captus Spartam ducitur, 309. Ejus uxor et liberi capti, *ibid.* Cum uno Joanne Cantacuzeno arcana Constantini XI consilia novit, 327. Inter ministros Thomae despota receptus et Certeza oppido donatus, 383. In Serviam ablegatur, 384. Uxorem et comitem ejus redimit, *ibid.* Ad senatum Venetorum legatus, 385. E Peloponneso discedere cogitat, 392. Corcyram proficiscitur, 408. In monasterium S. Eliae, mox Jasonis et Sosipatri concedit, 411. In Italiam proficiscitur, 424. Corcyram redit, 425. S. Mauram proficiscitur, 429. Monachus sit Gregorii nomine, 430. Monachus magni habitus fit, 449. Rheumatismo laborat, 450, 451. Quodrum auctoritate commotus historiam scripserit, 452. Joannes Phrantzes Georgii f. maximus, 191. Ejus laudes, 229. A Mehemete II jugulatur, 383. Thamar Phrantza, Georgii f., nata, 193. Nicolao Melleseno in matrimonium destinata, 225. Capta, 309. Moritur, 385. Phrygia magna Caramano Alissurio data, 77. Pidasus nunc Mothone, 392. Pidema, 153. Pirincerius Tentzas. V. *Tentzas*. Plus II papa, quomodo Thomam despota exceperit, 412. Πλάγιον καὶ ὄν via, 108. Platanonas oppidum Laconiae, 189. Pate iusula victoria Manuelis II nobilis, 87. Pollanum Constantino despota a Theodoro fratre donatum, 151. Ponticum, 384, 105. Mehemete II cedit, 418. Portae Cpolis: Charsa, 462. Chrysa sive Aurea, 257, 460, 469. Lignaria, 257. Pulchra, 256. Regia, 255. S. Romani, 257. Selybria, 253. S. Theodosia, 254. Prassus oppidum Cretae, 102. Proasteum oppidum Laconiae, 159. Psenoceras a Mehemete II excohiatus, 405. Protopape quod munus fuerit in creando patriarcha, 305. Prusa Romanis erepta ab Orchane, 79. Pylus, 105. Aharicus, 408. Ililus, 151. Pyrrhi haeresis, 445.

R

Joannes Rales, a Thoma despota ad Mehemetem II legatus, 410. Ab hoc vinculis oneratur, *ibid.* Georgius Raulus Nicolai Melleseni avunculus, 408. A Thoma despota ad papam legatus, 410. Michael Raulus Ise Thomae despote summus minister, 161. Ab Amare captus occiditur, 428. Thomas Raulus Chalcitizae Thomae despote comparare studens, 149. Reaitus pons Venetiis, 186. Rhabias e posteris Cedar, 295. Rheontas oppidum Laconiae, 159. Rhodiensium fratrum magister ad Nicopolim a Turcis captus, 60. Rhodus a Mehemete II frustra tentata, 94. Joannes Rheontas Phrantze e captivitate liberandi causa ad Patrenses missus, 146. Antonius Ritzus, 217. Rogerius Catelanus bellum adversus Turcas se facturum pollicitus, 28. Magni ducis dignitate ab Andronico II honestatur, 29. Romanos affligit, *ibid.* Jussu imperatoris occiditur, *ibid.* Roma pestilentia afflicta, 423. Romani in questionibus tormentorum abstinentes, 9. Romanus imp. Cretam recuperat, 105. Rossie cardinalis quae statio fuerit ad defendendam Cpolim, 254. Cur non creatus fuerit patriarcha, 325.

S

Sabellum, 426. Salmenicum, 409. Samatelli Patrensis filius a Phrantze captus, 158. Samothrace Demetrio despota a Mehemete II donata, 413. Sangarius fl. a Michele III castris munitur, 25. Santamarium a Mehemete II expugnatur, 409.

Sarabale Constantino despota a Patrensisbus tradita, 148. Saraceni regnum in multas partes distrabi patiuntur, 97. Creta potius, 98, 101. Cycladas insulas populantur, 102. Victi a Niceta, 105. Basilio Macedoni tributa pendunt, 105. Rebelles a Nicephoro Phoca insula ejiciuntur, *ibid.* Eorum varia nomina unde originem trahant, 303. Ismaelis posteri et a partitione Dei exclusi, 517. Eorum religio refutata, 333. Mohametis doctrinam plerique parum liberali animo sequuntur, 367. Sarcanes ameras a Bajazete devictus, 82. Sarchanes quam regionem tenuerit, 77. Sardienis metropolita Ferrariae mortuus, 192. Saulurus, 153. Scouterinus s. Scantares Albanitarum princeps a Mehemete II victus, 425. Moritur, 430. Ejus regnum divisum inter Venetos et sororis filium, *ibid.* Georgius Scholarius patriarcha, 301. Scilabitz, 146. Scilabochorium, 200. Scuda regio, 276. Sculari olim Chrysopolis, 112. Scytharum mores, 67. Sebastia ab Othmane occupata, 78. Selymbria Constantino despota donata a Phrantze administratur, 195. Theodoro despota traditur, 196. Sergius pseudabbas Mohametis prophetae socius, 295. Serra, 47, 57. Serum mores, 218. Servii ab Amurata I devicti, 80. A Mehemete II in potestatem redacti, 94. Principis eorum filia Amurati II nupta, post hujus mortem in patriam redit, 213. Mehemetem II Cpolim oppugnantem adjuvant, 323, 325. Sguromalles Palaeologus Mehemete II Caritanam tradit, 407. Siderocastrum, 426. Sigismundus Germaniae rex bello adversus Bajazetem commoto, 18, ad Nicopolim devincitur, 59, 81. Sinanes beglerbegus Joannina occupat, 157. Sinope coloni Cpolim deducti a Mehemete II, 308. A Mehemete II expugnatur, 94, 415. Sinopium. V. *Sinope*. Sitanas oppidum Laconiae, 159. Smentorobum a Mehemete II occupatur, 386. Soliman Sisichus Joannis Comneni f., 71. Eriogrusis pater, *ibid.* Sophia, marchionis Montisferratenis f., Joannis VI uxor, 110. Repudiata in patriam redit, 122. Sophia urbs, 384, 451. Sopholeus naucerus Cretensis, 412. Sosan pastas vezires Mehemetis II, 266. Sozopolis, 405. Spata a principe Peloponnesi Romanis tradita, 17. A Theodoro Porphyrogenito nequidquam societati Joannis Baptistae vendita, 65. A Mehemete II in potestatem redigitur, 395. Spheptares Sinopensium princeps a Mehemete II victus, 415. Spinularum gens, 28. Spitalis oppidum, 153. Stamertum, 154. Stephanus Servie despota, 87. Cum Manuele II et Sigismundo, Germaniae rege, adversus Bajazetem bellat, 58. Stephanus Syrophro papa separatim Ecclesiae Latinae et Graecae auctor, 512. Stephani Alexandrini thema de Saracenorum regno, 515. Strobolium castrum a Venetis occupatur, 450. Stylaria oppidum, 159. Surgunides Turcarum sermone coloni dicti, 308.

T

Tartari, 470. Taygetus mons, 150. Techvius ameras a Bajazete victus, 82. TEMPLA CROLIS: Apostolorum sedes patriarchalis a Mehemete II constitutum, 207. S. Constantini, 240. S. Demetrii, 254. S. Sophiae, 111, 239, 307. Temporum computatio a mundo condito usque ad Cpolim a Turcis captam, 294, 304. Pirincerius Tentzas Catelanus Andronico II opem suam offert, 29. Teriolum, 146. Terrae motus, 32, 379, 447. Eorum probabilis origo, 581. Thasus a Manuele II expugnata, 96.

Thebæ ad Amuræ II occupatæ 91, Delatziolæ a Lettiniis datæ 107, earum dominus Antonius Comnenus 159, a Turachane expugnata ib.

Themata de Saracenorum regno 315, 316.
Themines e posteris Cedar 325.

Theodora Caroli principis consobrina, Constantini despotæ uxor 123, 129, ejus mors 134.

Theodori (S.) collis prope Galatam 239.

Theodori Carystii statio ad Cpolim defendendam 234.

Theodosius, episcopus Monembastotarum, ad papam legatus 190.

Theodosi Cyprii gener, Michaelis f., a Constantino XI ad Iancum Hungarum legatus 327.

Thessalonica in potestate Turcarum, 47. Andronico despotæ tradita 56, 122, ab eodem Venetis venditur 61, 122. Venetis ab Amuræ II erepta 90, 155.

Thomais mater venerabilis Phrantzæ baptizando testis 65, ejus vita 139.

Tityrus mons Cretæ 102.

Tormenta Romanis in quæstionibus inusitata 9.

Trapezuntiorum regnum a Mehemete II eversum 94. Trapezus a Mehemete II capta 413, ab eodem inde coloni Cpolim deducti 308.

Gabriel Tribizanus Venetarum navium præfectus quam stationem haberit ad Cpolim defendendam 234.

Tributorum et vectigalium varia genera 400, 401.

Tripe Hebraica oppidum 200.

Tripe buna oppidum 388.

Troilus. V. *Paulus*.

Turachanes Hexamilium expugnat 117. Patram a Constantino despota occupari vetat, 150, muros Isthmi destruit, 157, Thebis et Athenis potitur 159, 160, a Mehemete II cum filiis in Peloponnesum missus 335. Isthmum expugnat ib. Albanitas in ditionem despotarum redigit 383, ejus mors 386.

Turcæ Romanorum in Asia provincias vexare instituunt 23, in Thraciam trajiciunt 28, reprimuntur a Phile Palæologo 30, eorum regnum inter satrapas distributum 77. Demetrium despotam Cpolim obsidentem adjuvant 194. Constantinum despotam in Lemno insula oppugnant 195. Cpolim obsidentes rumore quodam et portento terrentur 263, armis non utuntur 274. Peloponnesum diripiunt 391. Demetrium despotam adversus Thomam adjuvant 393.

Tzamplico Thomam despotam adversus Demetrium adjuvat 390.

Tziélépes Othmanidarum auctor 69, 71.
Tzeramium 200.

U

Umarus Abubacaris successor 303, ejus res gestæ ib.
Umarus minor Christianos insectans 303, ejus ad imp. Leonem Armenium epistola ib.

V

Valachi V. *Blachi*.

Varna clade Ladislai nobilis 91.

Vectigalium et tributorum varia genera 400, 401.

Venetii. Ab iis Joannes V auxilia frustra rogat 52. Eubœam a Genuensibus accipiunt 107. Cretam a Bonifacio, marchione Montisferratensi, emptam occupatam tenent ib. sqq., ab iis quomodo exceptus sit Joannes VI 181, Cpolim a Turcis obsessam publice adjuvare recusant 324, tribus triremibus Cpolim obsessam adjuvant, 328, cum Liguribus disident 358, ad virtutem exaltantur a Constantino XI 377, eidem belli adversus Turcas suscipiendi auctores 293, multi capti a Mehemete II occiduntur 295. Monembasia et Lemno potiuntur 413. Imbrum et Athenas expugnant 425, ab Amare vincuntur ib. Scantaris, Albanitarum principis, heredes 450. Aenum capiunt 447. Stroboliolum occupant 450.

Victorinus Justiniani I minister in inscriptione quadam commemoratus, 108.

X

Xenüs Hebræus cum Joanne VI et Matthæo hieronymacho disputat 165, religionem Christianam amplectitur, 176.

Z

Zacynthus a Mehemete II occupata 95, a Saele Apochape afflicta 103.
Zagura 405.

Zarnatas castellum Constantino despota a Theodoro fratre donatur 431, a Thoma despota expugnatur 390, 391.

Zengalatiis. Hebraica porta Patrensis 158.

Zoe, Paraspondeli f., Demetrio despota nubit 161, moritur 191.

Zuchasanes Mehemetem II vincit et ab eo vincitur 449.

INDEX GRÆCITATIS.

IN GEORGH PHRANTZÆ HISTORIAM BYZANTINAM

Revocatur lector ad numeros crassiores.

- Ἀγροικεῖν 422.
 ἀδιάσειστος 402, 463.
 Ἀθῆνα 91, 106, 159.
 Ἀκαρνοί 38, 91.
 ἀκολουθία ἤτοι θέλα μυσταγωγία 138, 145.
 ἀκόμι 422.
 ἀκροπολίσαντες 101.
 ἀλάσαστος ὀφθαλμός 9.
 ἀλυτος 238.
 ἀλῶσαι 230, 59.
 ἀμήρισσα 214, 215, 216, 386, 449.
 ἀναβολή 214, 224.
 ἀνενόησις 403.
 ἀντάμα 419.
 ἀντιέγεσθαι i. q. μάχεσθαι 36, 280.
 ἀντίσουλων 402.
 ἀποπλακεῖς τοῦ ἵππου 138.
 ἀποσῶσαι 107, 146, 197, 217.
 προαπίσωτε 181. ἀποσωθῆναι 128, 151, 187, 196, 197, 213, 215.
 ἀργυροβούλλον 159.
 ἄρχων ἡ ἀστραπή 81.
 ἀρχόντισσα 142, 144.
 ἄς 420, 421, 422.
 τὰ αὐθεντόπουλα 416, 417, 422.
 οἱ αὐθεντόπουλοι 416. ἡ αὐθεντοπούλα 423.
 αὐτοθελῶς 224, 395.
 αὐτοτρόπως 106, 107.
 ἀφιέρωσις 148.
 βαρεῖος λίθος 282.
 βαρεοκοιλία 120.
 ἡ βασιλεία σου ἐπιχειρηθῆς 198, 199. ἐκέλευσας 215. προστάσεις 217. ἐποίησας 226.
 βιγλιατικόν 401.
 βραχεολόγως 397.
 βραχημερία 224.
 βρύναι 152.
 γεννηματικὰ εἶδη 402.
 γερός 423.
 γνωριμία 160.
 γομάρι 420.
 γομαριατικόν 401.
 γονατίζειν 422.
 γονατιστός 421.
 γραμματοκομιστής 113, 215.
 γυναικόμενος 390.
 δαιμονήτης 295.
 δεκανίκιον 305.
 δεσποτάτον 154.
 δεφένδευσις 401, 402, 403.
 διὰ τί μὲν i. q. διότι 201, 208, 246, 267, 316, 390.
 διαχίτεσθαι 421.
 διδάδουλον 306.
 διενεργεῖν τὰ δημόσια 403.
 δουλευτής 423.
 ἐγγεμίζειν 243.
 ἐδικός 422 423.
 ἐδῶ 417, 418, 419, 421.
 ἐκσφράγισμα 220.
 ἐκτενὴ 505.
 ἐλεβολικά 241.
 ἐλέβολις 236, et deinde passim.
 ἐλεβολισκος 236.
 ἐνυγίζειν 14.
 ἐννατος ἡμέρα 13.
 ἐνοχοποιούμενοι 403.
 ἐξωπρασία 402.
 ἐπανώφορον ἱμάτιον 146.
 ἐργαστηριακόν 402.
 ἐργόχειρον 141.
 εὐλογηθῆναι γυναῖκα 111, 125, 129, 161, 191.
 εὐλογητόν 305.
 εὐσεβοφρόνως, 430.
 εὐσχιόφυλλος 75.
 εὐυπόληπτος 400.
 ζευγαλάτια 403.
 ζυγαστικόν 401.
 ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ 52, 556.
 ἡμικύων 292.
 ἡμιτριήρης 183.
 ἡπίριοι 38.
 θανατικόν 408, 410, 425.
 θανά 13, 109, 121, 213, 449.
 θέλῶμαι ἀνθράκας ἐπὶ τῷ στήθος 9.
 θέλων καὶ μὴ θέλων 51, 75, 306, 426. θέλων καὶ μὴ βουλόμενος 64. ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος 70.
 θεοδύστατος 400, 401, 402.
 θεομεγάλυντος 400, 402.
 θῆβα, 91, 107.
 ἱερολογία τοῦ ἁρραδῶνος 230. τῶν μνήστρων 424.
 ἱεροτελετή 20.
 ἱκανόπολις 593.
 ἱματοφύλαξ 120.
 ἴσεν 405.
 καθάδιον 120, 146.
 κακογνωμία 212.
 καλάνθωσις 190.
 καλοθέλεια 446.
 καμηλοειδὴς διέκειτο 90.
 καμπανιστικόν 401.
 κανόνες εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον 140.
 καπάσι 421.
 καπετάνιος 254, 255. καπητάνιος 197.
 καπηλιατικόν 402.
 κάπου 417.
 καρμεζήν 146.
 καστροκτισία 402.
 καταλεπτῶς 46, 220.
 καταροῦχα 146.
 καταστιγά(ι)διον 241.
 κατεπέκεινα 124, 401.
 κατεργασίαν 402.
 κελλίον 126.
 κελλιώτης 110, 124, 125, 126.
 κεφαλατεύειν 109.
 κεφαλάτικον 115, 135, 391.
 κληροποιῆσαι 41.
 κοκκινοχρύσας 183.
 κομέριον 400, 402, 403.
 κοσμητικόν 402.
 κουβούκλιον 85.
 κουρτζουδάκα 146.
 Κρήται 101.
 λαμπαδάριος 595.
 λένδρος 284.
 λεπίζειν 405, 409.
 λινόκοκκον 401.
 μαγειρία 402, 404.
 μακροβολίζεσθαι 248.
 μακροημερεύσει θεὸς τὴν σου βασιλείαν 211. τὸ κράτος σου 231.
 μάκρος 57, 96, 108. οὐκ εἰς μάκρος 73, 242, 247.
 μανάκια διαμάγαρα 249.
 μελλοκυρία 223.
 μερόθεν 273.
 μερτικόν 418.
 μεσάζων 200, 230.
 μεσαστικόν ὀφθαλμικόν 224.
 μεσιτικόν 401.
 μεταγλωττίζειν 71.
 μεταξιατικόν 402.
 μηνιατικόν 402.
 Μουσταφάπουλος 117.
 μπαλαίστραι 239, 253.
 μυριαριθμητός 96, 273.
 μύρμυγκες 139.
 ξυλάχυρον 402.
 ξυλόπιθος 252.
 ὀλότελα 421.
 ὄρειμή 402.
 ἐξ ὀρθοῦ 126.
 ὀρκωμοτικὰ εἰρήνης 387. ὀρκωμοτικὸν ἀγάπης 118, 395.
 παιδριογέρων 93.
 παιδιόθεν 25, 144, 211, 220.
 παμμέγεθος 210.
 πανεύμορφος 102.
 πανίον 401, 402.
 παντοιοτρόπως 78.
 παραστάσιμα 124.
 παστόν 401.
 πατριδόθεν 224.
 παχιατικόν 401.
 ἡ πενθέκτη σύνοδος 307.
 περικύκλωθεν 323.
 πετζίων 401.
 πλεοπορεῖν 185.
 ποιεῖν ἡμεροσκόπους 255.
 ποικιλώδης 231.
 πολλαχιλιοπλάσιον 361.
 πολυέλεος 381.
 ποριατικόν 405.
 τοῦ πρέσβυος 113.
 πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας 5, 12, 67.

πρὶν τοῦ λαβεῖν 64. πρὶν ἢ τοῦ εἰπεῖν, 225.	σοῦδαι 234.	ὕπανδρεῖα 227.
προεστοί 406.	σουργούνιδες 308.	ὕπανδρεῦσαι 219.
προϊκόςυμφωνα 230.	στέκετε 423. στέκονται 422.	ὕπισχεται 21. ὑπόσχομαι 219.
προμαθητεύεσθαι 111.	στράτα 418, 421.	ὕποκορίζεσθαι 52.
προμήθεὺς τοῦ στόλου 426.	σύαγριον 216.	ὕποψήφιος 305.
προσηκύνεσθαι 421.	συγγαμβρία 228.	ὕφειλτόν 119. ὕφειλτά γράμματα 118. ὕφειλτόν πιττάκιον 119.
προσχύνημα 307.	συντροφιᾶζειν 417.	ὕφειλτόν χάρην 119.
προσφάγιον 401.	συντυχαίνειν 419, 421.	τὸ φέρον φέρει 229.
πρωτοπαπᾶς μέγας τοῦ παλατίου 305.	σφενδονίζειν 239.	φημιστοί 278.
πρωτοστρατόρισα 216, 221, 223.	σχολίτης 450.	φλωρία 146.
πυριάλωτος 275.	σωζομένου ἴνα 127, 146, 326.	φῶα 146.
ῥασσοφορέσαι 430.	τάγα 109, 113, 114, 145, 179, 247, 383, 387, 393, 394, 395, 397, 405.	χαμουχάν 120, 146.
ῥήγισσα 231.	τζάγκραι 138, 149.	χαρίζειν 292, 395, 397.
σαλό; 85.	τζαγκράτορες 183, 243.	χαρτοκομισταί 216.
σεβαίνουν i. q. εισβαίνουσιν 422.	τζαούσιδες 282.	χάσδιον 146, 188, 305.
σιτάριον 402.	τζοχαρική 401.	Χεβρόνελα 41.
σιτόφθειρες 139.	τομάριον 401.	χοιράγρα 215.
σκάλα 400, 402.	τράσσαρον (s. τετράσσαρον) δωμάτιον 230.	χοντρά ξύλα 244.
σκαλιaticόν 401.	τρίακοντάφυλλον 149.	χρυσοζωγράφιστος 183.
σκούφια 146.	ὀδρίστρια 35.	χρυσοκόκκινος 146.
σμίγεται 380.		χρυσοπετάλινα 183.
		ὥς παθῶς 219.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOE TOMO CONTINENTUR.

MANUEL CHRYSOLORAS.

Notitia ex Bibliotheca Fabricii. 9

Vita Manuelis Chrysoloræ, ex Hankio de Byzantin. rerum Scriptioribus. 13

MANUELIS CHRYSOLORÆ EPISTOLÆ.

- I. — Ad Joannem Palæolog. imp., qua veteris et novæ Romæ comparatio continetur. 23
 II. — Ad Joannem Chrysoloram. 53
 III. — Ad Demetrium Chrysoloram. 57

JOANNES CANANUS.

Notitia ex H. Warton Supplem. ad Cav. de script. eccl. 59

De Cpoli ab Amurata II, anno 1422, frustra tentata. 61

MANUEL PALÆOLOGUS IMP.

Notitia historica ex H. Warton. 81
 Notitia bibliographica ex Fabricii Biblioth. Gr. 85

MANUELIS PALÆOLOGI OPERA.

- ORATIO in SS. Virginis Delparæ dormitionem. 91
 CANON deprecatorius ad eandem pro præsentibus periculis. 107
 DIALOGI duo quos cum Mahumetano habuit Muteritzæ munere fungente in Galatiæ oppido Ancyra. Præmittitur C. B. Hassii editoris Præfatio vernaculo sermone scripta. 123
 MANUELIS PROLOGUS ad Theodorum Palæologum fratrem. 125
 Dialogus primus. — De angelis et hominibus. 133

Dialogus II. — De crelo, terra et iis quæ ibi continentur; item de Adami lapsu Christique judicio et Moamesthis paradiso. 149

LAUDATIO FUNEBRIS Theodori Palæologi fratris. Præmittuntur 1° Francisci Combelisii monitum, et Georgii Plotonis Protheoria in orationem. 181

Scilæ sententiæ ex hac oratione excerptæ. 307

PRÆCEPTA educationis regis ad Joannem filium centum comprehensa capitibus. 313

ORATIONES VII ETHICO-POLITICÆ. 383

I. — Oratio hortatoria ad eloquentiæ studia, deque virtute ac bono principe. 386

II. — Quod bonum est ab omnibus naturaliter diligi. Hominem malum etiam ipsi sibi odio esse. Nonnunquam vero et id quod malum est diligimus, quia bonum esse putamus. Itemque de felicitate deque virtute. 409

III. — De electione, deque voluntario, tum quod malus non natura nec extrinsecus, sed suamet ipse culpa sit malus. 419

IV. — De voluptate; quod eam præstare ab hac vita prorsus abesse. 441

V. — De voluptate; qua præcedens oratio refellitur. 461

VI. — Peccatum esse quiddam longe pessimum. Neminem vero desperare debere nec de seipso, nec de altero, sed iudicare seipsum, et non alterum; nec eos odire qui deliquerunt, sed miserari; deque poenitentia et providentia Dei, et dilectione, et in homines clementia. 483

VII. — De humilitate atque etiam ex parte, de dilectione. 482

Epilogus epistolaria. 557

Oratio propitii principis ad benevolos subditos qui ætatis in flore sunt. 561

PARCES MATUTINÆ, 582

unctionis metrica,	575
SCRIPTIO veris,	577
Allocutio ad Bajazetem captivum in persona Tamer- lanis,	579
De fulmine Agareno (Bajazete) in forma psalmi, 581.	
Epistola ad Mannelem Chrysoloram, ab imp. scripta cum in aula regis Anglorum Henrici IV versaretur auxilium rebus suis afflictis omendicans, .	531

JOANNES ANAGNOSTA.

Notitia ex Hankii de rer. Byzant. script.,	585
Narratio de excidio Thessalonices, anno 1450 ab Amurata expugnata.	787

GEORGIUS PHRANTZA.

Notitia ex Bibliotheca Græca Joan. Alb. Fabricii,	651
---	-----

GEORGI PHRANTZÆ CHRONICON MAJUS.

Proœmium,	537
Libra primus, a Michaelis Palæologo usque ad Manue- lem,	641
Libra II; incipiens post mortem imp. Manuëlis Palæo- logi et ab initio imperii Joannis, filii ejus.	757
Libra III. De imperio Constantini Palæologi, expug- natione Cypri et rebus quibusdam aliis, 807.	
Libra IV, qui a capta regia urbium incipit, turbas ac pugas in Peloponneso inter fratres et despotes excita- tas continens, atque enarrans quomodo ipsos et insulam Ameras sibi subjecerit, et quæ scriptori acciderint et res alias quædam, capitibus distributas.	
Editoris Romani monitum in subsequens Chronicon abbreviatum.	1025

CHRONICON MINUS-SEU ABBREVIATUM.

Indices in Georgium Phrantzam,	1079
--------------------------------	------

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI SEXTI.

3037 111

Parisii. - Ex Typis J.-P. MIGNÉ.

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 650

